
3 1761 08117084 7

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXXII — DÍL I

1902

V PRAZE

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ SPOLEČNOSTI »UNIE« — NÁKLADEM VLASTNÍM.

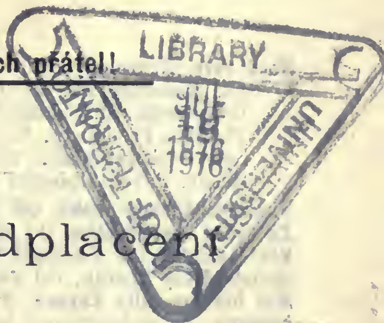
1902

Obsah dílu prvního.

Račte rozšířiti v kruhu svých přátel!

Pozvání ku předplacení na OSVĚTU,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE,

jež vydává a rediguje

VÁCSLAV VLČEK.

Osvěta ukončila svůj 31. ročník. I v něm ji řídilo svědomité úsilí, aby důležitý svůj úkol v národě vždy dokonaleji plnila a hodna byla úsudku o ní tak často pronášeném: **že má býti v rukou každého českého vzdělance.**

Redakce pečovala vždy především o to, aby práce, jichž bylo pro Osvětu potřebí, pocházely z nejlepších českých per, která v příslušném oboru na ten čas máme; a při této své snaze potkávala se u spisovatelstva se vzácnou ochotou, v literatuře naší zajisté příkladnou.

Osvěta hledí k věcem celého obzoru světového, ale zůstává ovšem hlavně listem českým a slovanským. V obsahu ročníku 1901 nalézají se tyto práce:

Také pro budoucnost nejlepší naše spisovatelské síly jsou časopisu našemu zabezpečeny. Zvouce pak již ku

předplacení na 32. ročník Osvěty

můžeme zaručiti, že i v novém roce na své pouti po vlastech našich rozsévati bude sémě nejlepší; aby nepadalo na skálu a mezi trní, nýbrž rostlo a vydávalo hojný užitek, k tomu jest nevyhnutelně potřebí, aby mu lid český poskytoval potřebné půdy. I obracíme se ke všem osvíceným národovcům, kteří o potřebě a důležitosti listu našeho přesvědčeni jsou, aby nám podali pomocné ruky a každý na svém místě napomáhali Osvětě půdy dobývati.

Osvěta vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech veliké osmerky. Předplatné obnáší na čtvrt roku 3 k. 60 h., na půl roku 7 k. 20 h., na celý rok 14 k. 40 h. i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských; jednotlivé sešity jsou po 1 k. 36 h.

Posud vydáno 369 měsíčných knih Osvěty. V nich uložena jest podstatná část české literatury posledních tří desetiletí. A tak tvoří Osvěta již celou bibliothéku nejvybranějších prací básnických, románových a novelistických, jakož i prací ze všelikých oborů naučných. Práce ty vynikají jak svým výborným obsahem, tak pečlivou, lahodnou, dokonalou formou. Proto by Osvěta neměla scházeti v žádné české domácí knihovně. Ani nejstarším ročníkům neubývá ceny, naopak, co rok stávají se vzácnější.

Na skladě jsou ještě ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879 a 1880 (po 13 k. 20 h.), 1881—1900 (po 14 k. 40 h.); z ročníků 1871—1875 máme již jen zlomky, jmenovitě čísla 4.—12.

Novějším pp. odběratelům chceme v novoročním období poskytnouti možnost, aby si řadu starších ročníků (nebo i jednotlivý z nich) mohli opatřiti za levnější cenu. Budeme tedy v řečeném období, pokud zásoba stačí, prodávati

ročníky Osvěty 1878—1894 po 8 kor.,

a kdo vezme (za hotové) 5 ročníků, dostane šestý nádavkem. Tato sleva potrvá do konce února 1902, načež nastoupí opět obyčejný plat.

Ročník Osvěty vkusně a pevně vázaný stojí o 2 k. více. Desky téže vazby stojí na celý ročník 1 k. 40 h., poštou 1 k. 60 h.

Redakce a administrace Osvěty nalézá se ve Vinohradech u Prahy, v ulici Čelakovského č. 165.

Vydavatelstvo Osvěty.

Nákladem vlastním. — Tiskem české grafické společnosti Unie v Praze.

R. 1902. Čís. I.

OSVĚTA

Z nynějších „proudů“ na Rusi.

V Petrohradských Vědomostech čteme velmi zajímavé, ale zároveň též smutné zprávy o náboženských rozepřích v jižním Rusku. V Charkovské gubernii, v Sumském újezdě jest rozsáhlé „selo“ Pavlovky, obydlené ruskými sektáři štundisty, kterých prý jest asi padesát rodin. Dříve prý žili sektáři a jejich pravoslavní sousedé v míru, ale 16. (19.) září 1901 „zcela neočekávaně“ 55 sektářů učinilo útok na církevní školu a zbořili ji. Sluší podotknouti, že od několika let, hlavně přičiněním „oberprokurora“ Pobědonosceva, vláda o překot zřizuje farní školy („cerkovno-prichodské“), v kterých mají učiti diákonové a duchovní („svjaščenikové“) a tím jaksi činiti soutěž školám ministerským, „zemským,“ které jsou považovány v jistých kruzích za příliš liberální, ač jsou pod přísným dozorem státním (každá gubernie má svého direktora a celou řadu inspektorů) a vyučuje se v nich pouze prvým počátkům všeobecného vzdělání. Zemské školy jsou zřízeny na účet zemstva a ministerstva národní osvěty, církevní; dostávají velké podpory ze státní kasy, z peněz církevních, ale netěší se valné oblibě a leckde musely býti zavřeny, jako ku př. nedávno v Kozlově, kde samo duchovenstvo zavřelo takové školy. Učitelové zemští nezřídka musejí snášeti velká příkoří od svých duchovních sousedů, ač tito též vyučují v zemských školách, a leckde tlakem různých okolností zemské školy musely býti zavřeny nebo přetvořeny na církevní, přece však se zdá, že stará zemská škola zvítězí na celé čáře. Sektáři, „rozhromivše“ církevní školu, zamířili k „prichodské církvi.“ Jakási stařena spozorovavši je, běžela do bazaru povědět příhodu „pravoslavným;“ cestou potkavši „stanového,“ řekla mu, co se stalo. Stanovoj jel sektářům naproti, domlouval jim, ale marně, ba jeho bryčka byla překocena a on stlučen. Zatím stařena doběhla do bazaru, a tam pravoslavní počtem několika set chopili se kolů, ojí a co se jim dostalo do rukou, a šli na sektáře. Tito byli za několik minut přemoženi, jeden byl zabit, dva smrtelně raněni a mnoho raněných zůstalo na bojišti. Stěží podařilo se selskému představenstvu a robotníkům z blízké poměšcické usedlosti vytrhnouti sektáře z rukou rozlíceného davu.

Z počátku byli umístěni na rychtě, potom, když přijel gubernator a stišil dav, byli převezeni do Bělopolského vězení.

Dopátrati se příčiny tohoto smutného příběhu nebylo až posud možno. Navštívil prý sektáře jakýsi člověk, jenž se vydával za proroka, a mnoho rozmlouval se štundisty; sami sektáři na všechny otázky pouze odpovídají: „My hájíme pravdu, pravdu, chceme trpěti za pravdu," zpívají Christos voskres! a více ani muk. Charkovský eparchiální (biskupský) dozorce církevních škol a člen rady o sektářských věcech Charkovské eparchie Vasilij Davydenko vypravuje věc poněkud jinak a tvrdí, že ani žádných štundistů nebo jiných náboženských sektářů v Pavlovkách není a nikdy nebylo. Píše v té příčině: „Verstu cesty ode vsi Pavlovek jest tolstovská kolonie, založená D. A. Chilkovem, známým stoupencem hr. L. Tolstého, a officiálně nazvaná k jeho cti Kňazevkou aneb Dmitrovkou. Chilkov přivábil r. 1886 učením Tolstého více než 200 Pavlovských mužíků, daroval jim 450 desetin drahé půdy a zřídil na ní svou kolonii. Pavlovští „kresťjané" tolstovci nemají nic společného s žádným náboženstvím. Evangelia si pranic neváží, nekonají žádných bohoslužebných schůzek, nemají žádných náboženských zpěvů a nelze je nazývati štundisty, ba ani vůbec náboženskými sektáři. Řídí se pouze učením Tolstého, počínajíce popíráním jsoucnosti osobního Boha a končíce vegetariánstvím. V obecném životě jsou čirými anarchisty. ‚Vstaňte!' pravil jim gubernátor. Z tolstovců nevstal ani jediný. ‚Vstaňte! před vámi je gubernátor,' opakoval, ale tolstovci se ani nehnuli." Snad tato zpráva duchovního jest poněkud zbarvena a snad přece tito „kresťjané" mají nějaké náboženství, alespoň příbuzné víře štundistů nebo duchoborů. Týž duchovní sděluje, že třikrát za to léto k tolstovcům přišel jakýsi tulák a naváděl je, aby bořili veřejné budovy a vraždili popy a pány, že prý do Pavlovek 16. září na pomoc místním tolstovcům přijede z Kijeva 400 vagonů s jich stoupenci, poněvad tento den má býti dnem vzbouření po celé Rusi. Tolstovci prý zbořivše školu, přihnali se ke kostelu, kde se konala bohoslužba; byla hned přerušena, věřící vyšli z kostela a kostel zavřen. Když tolstovci ozbrojení koly a špičáky vtrhli za kostelní zeď, pravoslavní úpěnlivě prosili, aby se nedotýkali chrámu, ale tolstovci neposlechli; teprve, když se vrhli na starého, ctihodného církevního starostu, jehož krev potřísnila chrámovou zeď, pravoslavní se rozlítili, obořili se na tolstovce, vzali jim koly a jejich vlastní zbraní počali je bíti, až padli na zemi a prosili za slitování.

Ať více věříme novinám nebo duchovnímu vyšetřovateli, věc svědčí o velkém úpadku mravnosti lidu ruského, ale zároveň též o jeho hrozné lehkověrnosti. Tulák může celému množství lidí namluviti, co chce (viz náš článek o Gorkém v Osvětě). Důkazem řečeného úpadku jest vzrůstání sektářství, zvláště na jihu, jakož i pověra nejnižšího druhu, která se snadno zmocňuje srdcí prostého lidu. Kdož by si mohl pomysliti, že s touto pověrou již spekulují různé Petrohradské a Moskevské plátky, jak o tom v Rossii vypravuje V. Doroševič. To už není jednotlivý tulák, to je celá řada darebáků, kteří byli vhodně nazváni loupežníky pera a lupiči tisku. Vymýšlejí si různé divy, vyhledávají a dělají nové svaté, jen aby jejich nečisté plátky šly na dračku. Tytéž lístky

a listy v jinou saisonu znemravňují lid, rozpalujíce jeho smyslné chtíče, lícíce mu různá dobrodružství, vykořisťují všemi způsoby herce a herečky různých menších, zvláště předměstských divadel, a jsou schopni každé podlosti, která může naplniti jejich kapsy neb alespoň nasytiti hladový žaludek. Jedni takovými věcmi vydělávají tisíce, ba prý i statisíce ročně, druzí, jak dí Doroševič, jsou rádi, že jsou „syti, opilí a mají nos v tabáku.“ Až hrozno jest, co se vypravuje o tom, jak takoví „šiřitelé pověry“ zneužívali důvěry nebo jmena ctihodného otce Joanna Kronstadského, člověka skutečně povzneseného nade vše pozemské a velikého dobrodince ruského lidu. Vizme, co si tito pánové v poslední dobu vymyslili. V Moskvě do Arbatského „častného domu“ byla přinesena mrtvola zemřelého na ulici poutníka „Nikolušky.“ Na mrtvole byly „verigy“ (železné okovy). Ihned Moskevští a pak též Petrohradští výdělkáři uveřejnili podobiznu a životopis jeho; nebožtík dle jich slov od samého mládí věnoval svůj život modlitbě a velkým duchovním skutkům. Rozmlouval s lidem o spasení duše, stával vedle chudých před chrámem, ale všecku almužnu rozdával žebrákům, sám si ničeho neponechávaje. A nyní prý tento svatý člověk leží jako živý a nehnije. A hle, celé davy lidu hrnou se na hrob „poutníka Nikolušky,“ nosí tam květiny a věnce a koří se „mohyle velkého pravednika, o kterém docela psaly noviny.“ Zatím však dopisovatel Ruského Slova V. A. Giljarovskij, kterého pro jeho znalost Moskvy nazývají králem reporterů, vzal si práci a prozkoumal posledních dvacet let života „poutníkova,“ i uveřejnil výsledky svých výzkumů. Nikoluška byl kdysi „vodovozem“ (rozvážel vodu), mnoho se opíjel a posléze praštil prací a šel se toulat. Po nějaké době vrátil se do Moskvy v mnišské kutně, s vakem plným obrázků, láhviček s dřevěným olejem a fotografií, na nichž byl vyobrazen s „posochem“ (berlí) a četkami (růžencem) v rukou. Navštěvoval kupce, ukazoval jim „verigy,“ které nosil pod kutnou, a prodával své fotografie. Za vydělané peníze hýřil; hlavní jeho vášní byla rychlá jízda, kterou tak vynikají Moskevští „lichači“ (izvozčíci nejlepšího druhu), dávajíce si ji velmi draze platiti. Tohoto člověka „posvátného života“ nechtěli nikde mívati na bytě, poněvadž přicházel domů opilý, sváděl půtky se svými hospodáři, a když ho vyháněli, vytloukal jim okna bytu a utišoval se teprv v policejním vězení. Když vystřízlivěl, vracel se k svému bytu, a jestliže ho nevpouštěli, svlékal se do naha, šaty házel oknem do bytu a před domem, nahý, s verigami běhal a křičel tak dlouho, až byl vpuštěn. Takovým způsobem žil dosti dlouho, až mu posléze úřadové zapověděli nositi kutnu. Minulého jara Nikoluška sundal své verigy a odnesl je ke kováři, by mu je vyčistil. Ale bez nich se Nikoluškovi zle dařilo, a proto krátce před smrtí zase je na se vzal. A co je při všem tom nejhoršího, že nehnijící tělo zesnulého Nikolušky mělo na sobě kromě hnilobných skvrn také patrné známky ošklivé nemoci, jak potvrdila lékařská prohlídka.

Roku minulého též Petrohrad měl svého „pravednika“ Ivanušku, jehož slávu nemálo šířily Petrohradské noviny řečeného rázu, oznamujíce, že Ivanuška přijímá „molitvenniky“ každé pondělí ráno, v ostatní dni že nikoho k sobě nepouští, poněvadž se věnuje modlitbě a přemí-

tání o svatých věcech. Dorošovič nelenoval a zajel si k Tučkovu mostu, kde sídlil „pravednik.“ Ve velké „gornici,“ zřízené z řady komnat, v hrozném dusnu se tlačil zástup několika set lidí a trpělivě čekal celé dvě hodiny. Mezi nimi bylo mnoho nemocných; lidé s obvázanými tvářemi a t. p. stáli a vzdychali. „Černičky,“ jakési ženštiny v prostém oděvu, s šátky na hlavách, posléze po dlouhém čekání oznámily zjevení se pravednika, jenž vešel v dlouhé modré košili ozdobené stříbrným vyšíváním. Byl to člověk zdravý a statný. Jakmile se ukázal zástupu, ozval se vzlykot a pláč. On stál u „analoje“ (vysoký stolík, u kterého se duchovní modlí nebo káže), vážně se pokřižoval a z knihy četl modlitby. Četl je nesmyslně, patrně nerozuměje tomu, co četl, ale s důrazem a vykřikuje ta slova, která se mu zdála zvláště důležitá. Lidé se křižovali a plakali. Když Ivanuška přečetl modlitby, sundal s šíje „epitrachil“ (štolu), obrátil se k zástupu a počal na něj křičeti. Drmolil Bůh ví co, jako hloupý mužík, jenž mluví o tom, čemu nerozumí. Přirovnával se k apoštolům a volal: „Čiňte pokání!“ Kdykoliv řekl: „Kajte se z hříchů svých,“ lid se mu klaněl a odpovídal: „Kajeme se, báťuško, kajeme se!“ Rozléhal se vzlykot, pláč lidí polekaných, místy hysterický křik. „Posťte se!“ křičel Ivanuška, „ve středu a v pátek ničeho nejezte! A kdo může, též v pondělí! Posťte se!“ Zástup zděšeně odpovídal: „Budeme se postiti! Nebudeme jísti.“ Nejedení bylo Ivanuškovým koníčkem, snad každé třetí slovo bylo: „Nejezte!“ Tak mluvil tento zdravý, sytý člověk tučných tváří, při tom se dotýkal prstem modravé, hedvábné košile a dokládal: „Já nejím ani ve středu, ani v pátek, ani v pondělí.“ Zástup znovu vzdychal a plakal. „Hle, k čemu přivádí obžerství!“ hřměl Ivanuška, ukazuje na chatrnou kopii znamenitého Rembrandtova obrazu Anatomická přednáška, který visel na stěně mezi rozličnými svatými. Zástup s hrůzou pohlížel na Anatomickou přednášku. „Vizte! Z člověka vyřezují půldruhého pudu sádla! Hle, k čemu ho vedlo obžerství!“ Dokončiv toto své kázání Ivanuška počal zástupu žehnati. Lidé přistupovali k němu po řadě, přijímali jeho požehnání a dostávali od něho po lahvičce oleje; líbali mu ruce, se slzami mluvili mu o svých svízelích a prosili ho za radu; ovšem nezadarmo. Radu dával krátce, zlomkovitě, jako orakulum, v nejrůznějších věcech. Mimo jiné přistoupila k němu žena, jejíž tvář byla zohavena hroznou nemocí (lupus, „volčanka). Doktoři viděli jedinou spásu v operaci, a žena se přišla nyní poradit s „pravednikem.“ Ivanuška změřil ji hrozným pohledem a řekl: „Bůh stvořil člověka bez pily a bez nože — tedy ho též nelze napraviti pilou a nožem. Doktorům nevěř. Nedávám ti požehnání k tomu. Prostě — nejez tři středy a tři pátky!“ A ona políbivši mu ruku odešla s pokorou, aby svou víru v něho za několik dní zaplatila životem. A kolik lidí zničil tento nevědomý a nesvědomitý mužík! Vše se to dálo v Petrohradě veřejně, před očima úřadův i obecenstva!

A kolik takových Ivanušků — mužíků a též nemužíků, darebáků nebo naivních hlupáků — plete hlavy selskému lidu! Kolik se toulá Afonských (Athon) a jiných starců po svaté Rusi a olupuje mužíka o poslední kopejku! V Cařihradě jsou celé kanceláře, odkud se posílají psaní do Ruska z Athonské Hory a kam často vdova posílá na

modlitby poslední kopejku, která však nejspíše bývá prohýřena v brlozích hlavního tureckého města. Chvála Bohu, že vláda už přece hledí na prsty aspoň nejdrzejším „svatým.“ Též Ivanuška brzo po svém kázání, které konal před Doroševičem, byl z Petrohradu vyhnán prý pro „nedorozumění s policií.“ Kam se poděl, spisovatel ten nepovídá. Šest „černiček,“ které ho neustále opatrovaly, jak se zjevilo, tvořilo jeho harém, s nimi pil a hýřil, zavíraje se po šest dní v týdnu ve svém bytě. Kdo by se chtěl blíže seznámiti s psychologií podobných svatých, ať čte spisy Lěskova, kde dle našeho soudu jest předmět tento téměř úplně vyčerpán. Úlohou žurnalistiky jest, aby všudy stíhala podobné kousky a hlavně ukazovala na mravní zkázu oné části intelligence, která tak nestydatě kořistí z naivní víry dobrého ruského lidu, bez toho tak velice náchylného k pověře. Doroševič se právem táže, kdo je větší bídník, zda poutník-tulák, který sedě v policejské „sibiřce“ (jinak „klopovka“ od slova klop, štěnice) přemítá, čím zítra „obmišuriť“ (obalamutit) lid, či redaktor, jenž o téže věci přemýšlí ve svém kabinetu, rozloživ se pohodlně v křesle a maje drahou havanu v ústech. Jest mnoho odstínů zvláště tohoto intelligentního typu lupičského od vychrtlého reportera, který za kopejku škrábe své zprávy, až do otylého pána, který už vydává celé knížky o svém pravednikovi a snad při svém hýření ku projížďce za drahý peníz najímá tytéž „lichače,“ kteří právě před tím vozili jeho pravednika s některou jeho „černičkou.“

Stejně bolestné myšlenky vznikaly v nás, když jsme byli v minulých dnech přítomni soudu nad „chlysty.“ Pan Jaromír Hrubý v Osvětě r. 1883 důkladně pojednal o ruských sektářích; od té doby ovšem věci ty mnohem zevrubněji byly vyšetřeny. Dobrý přehled sekt s dějinným jich rozvojem najde čtenář v druhém díle spisu P. Miljunova Očerki po istorii russkoj kultury (VI. hlava, str. 92—134). „Chlystovščina“ se prvotně nazývala „christovščina.“ Legenda její vypravuje, že když víra Kristova asi tři sta let padala, narodil se v mnišském stavu antikrist a docela vyhladil víru na zemi. Lidé se hádali o tom, pomocí kterých knih mohou najíti spásu; jedni hledali spásu v nových knihách, zřízených patriarchem Nikonem, druzí v starých. V Kostromské gubernii žil tehdy, koncem věku XVII., svatý člověk Danilo Filippovič, jenž měl mnoho staroobřadních knih. Rozluštil starý svár novým zjevením: že pro spásu duše není třeba ani starých ani nových knih, nýbrž že jest třeba „knihy zlaté, knihy životní, knihy holubí — samého ‚sudarja‘ Ducha svatého.“ I sebral všechny své knihy do pytle a hodil je do Volhy. „Lidé boží,“ jak se nazývali sektáři, shromáždili se a odhodlali se poslati ze svého středu vyvolence, aby pozvali na zemi samého Pána Boha. A modlitby jejich byly vyslyšeny, stal se veliký zázrak: v Starodubské volosti, v Jegorjevském prichodě (farnosti) na horu Gorochinu „sřítil se uprostřed oblaků na ohnivém voze sám Hospodin Bůh Sabaoth a vtělil se v přečisté tělo Danily Filippyče.“ Dověděl se o tom patriarch Nikon 1605—1681) a posadil boha Danilu do vězení. Na zemi tehdy se rozestřela mlha a nerozptýlila se dříve, až pustili Danila Filippyče domů do Kostromy. Po svém návratu dal lidem svým dvanácte přikázání, z kterých hlavní jsou: „Svobodní se nežeňte, ženatí se rozžeňte, vína a piva nepijte, na

křtiny a svatby i veselé besedy nechoďte, nekraďte, nespílejte si navzájem." Taková asi byla první legenda o nové víře, s kterou v podstatě se shoduje to, co čteme v „Rozysku" Dmitrije Rostovského z prvých let 18. věku. Chodí po vesnicích jakýsi mužík, nazývá se Kristem a přijímá klanění se sobě, provází ho „děvica krasnoličná" (dívka červených tváří), kterou on nazývá svou matkou, a věřící jí říkají bohorodice. Tento Kristus má dvanáct apoštolů. Kristem byl známý mužík Ivan Timofejevič Suslov, přijatý za syna „Bohem Sabaothem" Danilou. Po jeho smrti Kristem se stal Nižegorodský střelec Prokop Lupkin, kterého padoucí nemoc přinutila vzdáti se vojenštiny. Níže Krista a boží matky stáli proroci a prorokyně, kterými se stávali ti, kdož se naučili „choditi v kruhu" na schůzkách a tím dokázali v sobě přítomnost ducha svatého. Ostatní členové pouze doufali, že duch sv. se v nich usídlí, a pokorně plnili rozkazy, které jim diktoval sv. duch ústy „kormščika" (kormidelníka) chlystovského „korábu." Na schůzkách zpívali sborem chlystovské písně. Jednou z nich, kterou zvali na se ducha svatého, zahajovali své schůzky, pak následovaly písně z počátku táhlé a žalostné, které ale přecházely ve veselé allegro a bouřlivé presto, což vše bylo provázeno rythmickými pohyby točícího se proroka a celého sboru. Výsledkem těchto pohybů, které trvaly až do naprosté únavy a hysterie, bylo, že duch se svalí („накатываетъ") na celý koráb a prorok počíná prorokovati z počátku celému korábu společný osud. potom každému členu zvláště. Oblečeni bývali v bílé košile a drželi rozsvícené svíčky. Brzo však víra zvrátila se v orgii velice hnusnou; sektáři počavše hlásati mravní čistotu, asketism, potom došli k necudnostem nejhoršího druhu.

Učení chlystů se později velmi rozšířilo, často se měnilo, ale hlavní jeho osnovy zůstaly, jak jsme se o tom mohli přesvědčiti na soudě. Obžalováno bylo šest chlystů, tři mužové a tři ženy. Byla zde „bohorodice," prorokyně, hlavní učitel sekty a ještě tři členové korábu z jedné vesnice Donského kraje. Mnoho se mluvilo o dřívějším prorokovi Babkovu, jenž zemřel před několika lety a měl ohromný vliv na své sousedy. Žasli jsme nad mravní spoustou tohoto mužíka; v nic nevěřil, ani v Boha, a sám byl považován za boha a podle toho si vše dovoloval. Sám si své božství liboval a nejednou se chlubil, že on má výborné časy, poněvadž může žíti s každou ženskou a pracovati nemusí. Chlystové scházeli se v podvečer, zpívali písně, hlavně ze známého Kijevského sborníku, později prováděli různé tělesné pohyby a ke konci oddávali se hnusným orgiím. Účelem takových neřestí bylo „zrození Krista." U chlystů nezrozuje se jeden Kristus, ale každý „koráb" může míti svého Krista, ba i několik Kristů. Chlystové na otázky soudců chytře odpovídali, u každého z nich prý se zrozuje Kristus dobrými skutky svého vyznavače a sídlí v jeho srdci. Soud měl nesnadnou úlohu; dle ruských zákonů sektářství samo není zločinem, stává se jím teprve, když je spojeno s nemravnými činy nebo se sváděním jiných nečlenů sekty. Též nemravné činy samy sebou, ani takové, které v každém vzbuzují hnus, nemohou býti předmětem soudního vyšetřování. Ze všeho bylo patrno, že skutečně sváděni byli mužové i ženy, by zanechali manželství a se připojili k chlystům; ale mnozí z četných

svědků nemluvili úplnou pravdu, sami se účastnivše orgií, mnohé věci zatajovali aneb též úmyslně překrucovali. Chlystové sami činili dojem lidí buď podlých, úplných nevěrců, nebo velice naivních. Na soudě bylo též několik duchovních, z nichž hlavně jeden — obstárlý báťuška — chlystům nemálo pomohl tím, že je uznal za dobré pravoslavné křesťany, čemuž naprosto odporovalo svědectví dvou mladších duchovních. Ovšem se o tom v obecenstvu leccos šeptalo, ale z druhé strany jest známo, že sektáři konají obřady pravoslavné církve, chodí do chrámu, mají ve svých jizbách ikóny a tak se chrání před pronásledováním. Nejhůře se dařilo zástupcům policie, která měla sektáře polapiti při činu, což jest věcí velmi nesnadnou. „Bohorodice“ jednoduše si stěžovala a jim do očí tvrdila, že jak pán tak jeho sluha (stanovoj i urjadnik) byli na mol zpiti a dokonce prvý že chtěl sáhnouti na její ženskou čest. Tomu ovšem sotva kdo věřil; ale chlystové mimo vše nadání uznáni jsou za nevinné, ruští porotci opět dokázali, že bývají často až příliš milosrdní.

Sektářství na Rusi se vůbec silně vzmahá, zvláště na jihu, a nikdo nemůže říci, jaký bude konec tohoto hnutí. Pravoslavná církev horlivě proti němu bojuje; k sektářům posílá své missionáře, zřizují se zvláštní sjezdy v různých velkých městech a od roku 1896 vychází v Kijevě zvláštní Missionářský Obzor. V něm čteme velmi zajímavé zprávy o sektě „novochlystů,“ kterou v Kubanské oblasti na Kavkaze založil jakýsi Kozin, bývalý chlyst. Dle učení těchto novochlystů jest Bůh síla hýbající světem živým. Ve světě neorganickém není Boha. Bůh jest prý nestejnými částečkami rozptýlen i ve světě zvířecím, ale vědom si jest svého božství pouze v člověku, a sice v nejvyšším projevu lidské mysli, kterým vynikají novochlystové. Před stvořením světa Bůh sídlil v beztvárné hmotě; aby stvořil svět svým slovem, musel se vtěliti, poněvadž by jinak nemohl mluviti. Tak prý vznikla svatá trojice v moment odloučení se Boha z beztvárné hmoty. Z ostatní hmoty zbavené Boha byly stvořeny slunce, měsíc a hvězdy, sám Bůh zůstal na zemi a stvořil zde organický svět s člověkem v čele. Ale člověk ničím se neliší od živočichů, maje s nimi stejnou polorozumnou duši; rozdíl nastal teprve, když Duch vešel v jednoho z lidí, prvého novochlysta. To vlastně bylo stvoření člověka, jenž poznal od té doby, že jest stvořen dle obrazu božího. Ale ani mezi touto duší lidskou a zvířecí není žádného podstatného rozdílu: duše zvířete zdokonalujíc se může se státi duší člověka, ba duší novochlysta, a naopak klesajíc duše novochlysta znova se stěhuje v nejnižší živočichy a počíná svou pouť z nejnižšího útvaru k vyšším, a pouť ta trvá sta, ba tisíce let. Už před Kozinem „apoštol Zosima“ hlásal v letech sedmdesátých podobná učení o božství a stěhování duší v sousedních krajích Kubánu. Nejspíše novochlystové, věřící v stěhování se duší, proto zříkají se masité potravy. Žena v jich učení jako u Platona zajímá střední místo mezi člověkem a zvířetem. Duše chlystů, dosáhnouce vyššího stupně dokonalosti, opouštějí tuto zemi, stěhují se na hvězdy a svítí odtud hříšníkům věčným božským světlem. Dle míry svého zdokonalení duše počíná v sobě cítiti ráj vnitřní, duševní. Jiného ráje a blaženosti nebude, neboť není neviditelného světa aniž andělů a nemůže býti, poněvadž duch nemůže býti bez těla: neboť kdy by nebylo „přehrádek“

(peregorodok) čili těl, duchové by se slili, jako se slévá voda, nejsoucí v nádobách. Lidé sami jsou andělé, a sice novochlystové andělé viditelní (видимые), poněvadž vidí Boha, ostatní lidé andělé nevidomí, poněvadž jsou od něho vzdáleni, a posléze novochlystové nežijící dle víry jsou zlí andělé. Kristus byl takový člověk jako ostatní novochlystové, v kterých všech on sídlí, a nejen v prorocích, jak věřili staří chlystové, nebo ve vyvolených jednotlivcích. Sociální učení chlystů jest velmi podobno učení duchoborů, kteří neuznávají žádných představených a odpírají vojenskou službu. Správně podotýká Miljukov, že učení Tolstého pouze obnovilo staré názory sektářů a působilo k jich rozšíření v massách. Vůbec učení Tolstého jest mocným pojítkem všech sekt, zatlačujíc staré názory a stavíc na jich místo náboženský rationalismus se socialistickými požadavky. *Josef Mikš.*

Volební muka v Charvátsku.

Charvátsko jest ve všem zpravidla ztotožňováno s Uhrami, a tak i o charvátských sněmovních volbách prostě se řekne anebo napíše: Jsou to vlastně *maďarské* volby, a věc jest tím odbyta. Ba i v samém Charvátsku nejeden opposiční list, dlouho se nerozmýšleje, hlásá zásadu, že všechno, co se děje v Charvátsku při volbách, jest pouze druhým vydáním ústavní maďarské praxe za Dravou. A přece mezi volbami v Uhrách a v Charvátsku jest tak veliký a zásadní rozdíl, že povrchnost, s kterou se ztotožňují, mohla by býti osudnou pro zdravý poměr slovanských národův v této říši, kteří jsou povinni do svých poměrů vzájemně vnikati a nespokojovati se lecjakým přirovnáním.

Veškery volby v Uhrách, zvláště sněmovní, provádějí se na základě privilegovaného postavení maďarského plemene, promyšleného rozptýlení nemaďarského obyvatelstva a soustavné peněžité korrupce.[1]) Kdy by se byla udržela turecká konstituce z r. 1876, mohly by se navzájem přirovnati pouze volby maďarské a turecké despotickým svým plemenným rázem, privilegováním vládnoucího plemene a zakořeněnou i všeobecnou korrupcí.

[1]) Dle § 2. uherského zák. čl. XXXIII. z roku 1874 mají volební právo bez jakéhokoliv censu všichni kdož byli ve volebních listinách od roku 1848—72. To jsou však výhradně maďarští šlechtici. Dle § 3. téhož zákona městské obyvatelstvo velkou většinou maďarské (díky zvláště pomaďarštěným židům) má volební právo za census 6 kor. anebo za vlastnictví domu o třech pokojích, nehledě k tomu, kolik z nich platí. Dle § 4. v selských obcích mimo Sedmihradsko stačí k volebnímu právu vlastnictví 8 jiter půdy. V Sedmihradsku žádá se však k volebnímu právu čistý pozemkový důchod 84 zl., což dle úředního ocenění rovná se pozemkovému majetku 75 jiter. — Volební okresy jsou promíchány tak, že nemaďarské vesnice jsou připojeny k maďarským městům a naopak. — Jeden mandát stojí kandidáta 20—80 tisíc zlatých.

Charakter charvátských voleb jest zcela jiný; i možno je nejlépe srovnati s volbami haličskými, které jsou v Čechách poměrně dosti dobře známy. U obojích cítí se sice nepřímý a mohutný vliv cizí ústřední vlády (v Charvátsku Peštské, v Haliči Vídeňské), avšak při samém volebním aktu rozhodují výhradně domácí činitelé. V Charvátsku jest to na jedné straně *domácí* charvátské a srbské úřednictvo, pak částečně domácí a většinou cizí šlechta, konečně němečtí, židovští obchodníci a podnikatelé. Na druhé straně stojí téměř veškero charvátské (katolické) a srbské (pravoslavné) kněžstvo a značná, třeba menší část intelligence tak zv. liberálních povolání: advokátův, lékařův, spisovatelův, novinářův. Konečně velká většina srbského obchodnictva a charvátského živnostnictva. Na obou stranách rozhodují tedy domácí živlové, ani nemluvě o selském voličstvu, které jest ještě stále bezmála pouze charvátské a srbské, neboť přistěhovalci, zvláště *čeští*, nedovedou si opatřiti státního občanství uhersko-charvátského a domovského práva charvátsko-slavonského.

Volební právo jest sice obmezeno vysokým censem, [1]) a majetkové poměry ve volebních okresech jsou tak různé, že počet voličův kolísá od 70 do 1200, proto v chudých okresech v bývalé horní vojenské Hranici, v přímoří a v Záhoří úřednictvo buď má absolutní většinu všech hlasův anebo tak značnou menšinu, že sebe menší vládní vliv stačí, aby opposiční kandidát podlehl. Avšak na vzdor tomu v dobré polovici okresův (téměř ve všech městech, v Posaví, v Podraví, v Gorském kraji a v západní části slavonského Charvátska) charvátští selští voličové převyšují úřednictvo a na úřednictvu závislé hlasy 2krát až 5krát, kdežto srbští voličové naprosto rozhodují asi v 10 okresech východní části slavonského Charvatska. Konečně asi ve dvaceti okresech (všech jest 88, s Rěkou 90) svorní charvátští a srbští voličové mají nad úřednickými a jinak odvislými hlasy až trojnásobnou většinou. Z toho vyplývá, že charvátská opposice sama o sobě mohla by v nynějších poměrech získati 40—45 mandátův, srbská opposice sama o sobě 7—10, spojená charvátská a srbská opposice 68—77 okresův.

Za předposledních voleb r. 1897 charvátská opposice skutečně zvítězila ve 27 okresích, z nichž v pěti maďaronská většina volby zrušila, a v 10 okresích obdržel opposiční kandidát velké menšiny. Srbská opposice neprosadila ani jediného poslance. Dle toho výsledku mohlo se jistě počítati, že při následujících volbách charvátská opposice dosáhne hrozivého počtu 40 mandátův, a spojena s opposicí srbskou, že navždy smete maďaronskou sněmovní většinu. Ale chyba lávky! Při volbách vypsaných o půl roku dříve, než vypršelo pětileté sněmovní období, totiž v listopadu tohoto roku (6., 7., 8. a 9.) místo v květnu 1902, nebyl zvolen ani jediný srbský opposičník a charvátská opposice

[1]) Charvátský volební řád ze dne 15. července 1881, doplněný zákonem ze dne 29. září 1888, ustanovuje (§ 6.) volební census 30 zl. přímé daně. Pouze pro 17 venkovských a 21 městských okresů (§§ 5. a 6.) snížen jest census na polovici, totiž na 15 zl. přímé daně. A tak ze 2,400.000 obyvatelův jest v Charvátsku asi 49.000 voličův, tedy asi 2%. Tuto nespravedlivost nepatrně zmenšuje ustanovení (§ 6.), že pětizlatová a v některých okresech třízlatová daň opravňuje 50 „biračův“, aby si zvolili jednoho „izbornika“ (volitele), jenž volí přímo, ovšem jedním hlasem.

ztratila polovici svých dosavadních mandátův, tak že místo 22 bude nyní v charvátském sněmu 11 oppozičníkův. [1])

V slavonském Charvátsku ztratila opposice všecky tři své dosavadní mandáty (Djakovo, Garčin, Cernu) a nepřetržitý opposiční blok v Záhoří, přímoří, v horním Posaví a v sousedících ryze charvátských okresích jest prolomen. Přece však charvátské opposiční časopisy píší o mravním vítězství, ačkoliv všude, kde opposice postavila své kandidáty, počet jejich hlasův klesl o 10, 50 i více procent. Maďaronské vládní kruhy jásají nad tím, i tvrdí, že opposice není pouze poražena, nýbrž zlomena. Ve skutečnosti kvalitativně opposice zůstala nezměněna. V poslední chvíli díky uvědomělosti několika okresův byli totiž zvoleni letošní rektor Záhřebské university, dr. Franjo Vrbanić, bývalý přednosta charvátského soudnictví pod banem Mažuranićem, spisovatel, publicista a advokát dr. Marijan Derenčin a vůdce řeckých Charvátův, obhájce jihoslovanské jednoty a přívrženec slovanské vzájemnosti advokát dr. Erazmo Barčić. Jiných tu neuvádíme, neboť již tito tři představují triumvirát národního hospodářství (Vrbanić), státovědy (Derenčin) a slovanského uvědomění spojeného se vzděláním západoevropským (Barčić).

Již vůči tomu samému faktu maďaroni nemohou mluviti o vítězství, aspoň ne o vítězství mravním. A tak přicházíme k jádru tohoto článku. Při posledních charvátských volbách nebylo ani poražených ani vítězův, poněvadž nebylo volebního boje a zápasících politických stran, nýbrž se odbývaly volební rejdy, při nichž vynikla na jedné straně úřednická dressura, na druhé horečná, nepromyšlená a bojácná agitace, a uprostřed zanedbané, utrápené, tu mstivě pronásledované, tam opět nemilosrdně poháněné, ubohé, sotva klíčící národní a politické vědomí charvátské a srbské. Tu vládní šlapání úřednického svědomí, tam opposiční napjetí vlasteneckých nervů a z obou stran buď výhrůžné domlouvání anebo zoufalé volání k lidu. Z jedné strany: „Slyš, nechoď tam, víš, že mne potřebuješ každý den a že vláda má dosti prostředkův, aby se ti zavděčila anebo tvé buřičství potrestala!“ Z druhé strany: „Nevěř slibům, neboj se hrozeb, nehlasuj pro toho, koho ti doporučuje obecní starosta nebo okresní hejtman. Jdi pod národní prapor, bojuj statečně proti nepříteli, hajˇ starého svého práva, pamatuj na útlé své dítky!“

Selské voličstvo charvátské a srbské, které, jak řečeno, rozhoduje i za nynějšího volebního řádu bezmála ve $^4/_5$ okresův, poslouchá to volání, otvírá oči, napíná sluch, avšak jen se zaráží tím, co vidí, a mate tím, co slyší.

Není to poprvé, že jest tak nemile vyburcováno touto politickou vřavou, které nikterak nedovede srovnati s klidným, ač těžkým svým životem.

---

[1]) Ani k charvátské ani k srbské opposici nelze počítati t. zv. čistou stranu práva, kterou Antonín Starčević založil před svou smrtí a která pod vedenímZáhřebského advokáta dra. Josefa Franka do absurdnosti přivádí Starčevićovu nechuť proti Srbům a proti Slovanům. Tato „čistá“ frakce získala r. 1897 dva mandáty, které letos s vládní a židovskou pomocí udržela. Při letošních volbách nikde nevystoupila proti maďaronskému kandidátu, avšak za to ve třech okresích (v III. Záhřebském, v Dugoselském a v Liseckém) vystoupila proti spojené opposici.

Uřednictvo, připomínajíc svoji moc a vládní prostředky, silně působí na jeho rozum a snadno by je přemluvilo, kdy by v jeho výhružném appellu nebylo podivné nějaké sladkosti a ochoty sednouti se sedlákem za jeden stůl, společně si s ním zazpívati nebo dokonce se s ním i obejmouti. A sedlákovi ještě zní v uších nedávné uvítání pana starosty: „Čekej venku, dobytče!“ — a vrtá mu mozkem vrchnostenská pýcha pana hejtmana, před nímž na dešti stál, mačkaje mastný klobouk v mozolovitých rukou, a sotva troufaje si stěžovati na nezákonnou exekuci před panem hejtmanem, jenž právě odjížděl na komisi.

„Prosím, ještě je daleko do sv. Michala, a mně pro druhou polovici daní bez mého vědomí odvedli nejlepší krávu a v té chvíli snad ji už za fatku prodali.“

„Jdu na komisi, přijď v pátek!“ Kočár se hnul. Sedlákovi napadlo zastaviti vůz a na kolenou s sepjatýma rukama prositi pana hejtmana, aby exekuci zastavil. V tom však okamžiku probodl jej přísný hejtmanský pohled, tak že mu ruce bez vlády klesly. A jak teprve bylo těm, kteří s obnaženými hlavami stáli před úřadem a netroufali si ani přistoupiti ke kočáru! Byli to malí sedláci anebo domkáři, mnohému z nich odvedli poslední kravičku, živitelku četných dětí, které již od sv. Petra anebo od sv. Jiří nebo dokonce od vánoc pravidelně nejídají chleba.

Ale včera — jak byl pan okresní hejtman vlídný, jak škádlil mladé ženy, jak vesele vítal starce a jak se mile usmíval, když pan „národní kandidát“ rozdával děvčatům vonné mýdlo, dětem cukrovinky, starším lidem tabák a hochům cigara. A jak je po několikráte všechny pozval, jen aby se šli občerstvit k panu Šalamounovi, k panu Josefovi a k panu Šimunovi. Jen jednou jeho oči zableskly starým vrchnostenským mstivým pohledem, když jich napomínal, aby neposlouchali všelijakých buřičův, kteří se snad v těchto dnech přitoulají z blízkého města. Ještě dvě hejtmanovy poznámky velmi ho znepokojily: připomenul jim všem, aby nechodili na faru, že pro popa (kněze) není politika, a doložil: „Kdy by snad pop s kazatelny bouřil, hned mi to oznamte.“

Tím však sedlákovy muky nebyly skončeny. Uslyšel totiž, jak při zmínce o buřičích „pan kandidát“ promluvil k panu hejtmanovi: „Pop je střežen, a jiného nikoho se nebojíme, neboť já jsem zakoupil všechny hostince. Odpůrci se nemají ani kde sejíti, a do těchto nových kurníků (domů) nevejde se ani deset lidí.“

— Ba, ba, mně se všecko zdá, že i Šalamoun, i Josef, i Šimon dávají nám sedlákům píti za naše peníze!

Když jednou selský rozum bez našeptávání přijde k tomuto závěru, vyvozuje z toho logicky, že i farář jest hlídán, poněvadž drží s národem, a že neúřednickým pánům jest zakázáno přicházeti do vesnic, „jen aby se lid nedověděl pravdy.“

A tak vzniká nedůvěra k úřednické agitaci i tam, kde lid nemá žádného politického uvědomění, a kde národní vědomí jest nahrazeno pouhým instinktem: Svůj k svému. Když v takové chvíli lid zaslechne' jak někdo volá, že není třeba báti se úřednických hrozeb, že nutno

do posledního dechu bojovati proti nepřátelům vlasti a pojistiti lepší budoucnost aspoň svým dětem, když to lid zaslechne, vzplane jako lesní požár a vrhl by se ihned na odpůrce, avšak zbavě se strachu pozoruje, že neví, jakými zbraněmi má bojovati, proti komu a zač. Tolik totiž porozuměl nové situaci, že považuje za nedovoleno povstati s puškou a šavlí v ruce a o tak zvaných politických zbraních nemá ani ponětí. Neví, co jsou to volební listiny, jaké právo mu dává volební řád, jakou moc má lidový poslanec. Ani opposičnímu programu naprosto nerozumí, neboť se tam jen hemží slovy a pojmy jemu cizími; a tak ze všeho toho shonu a hluku nejasně vycítí, že jde vlastně o jeho kůži, „že ho jedni chtějí zaprodati“ a druzí že by rádi tomu zabránili.

Kdy by se v této tmě a nejistotě ukázala jakákoli *známá* jiskra světla, číkoliv *známá* ruka průvodkyně! Ale v čas voleb není dovoleno se shromažďovati, rokovati, raditi. Zastavíli se jen jednotlivec na cestě v chmurných myšlenkách, může se mu státi, že přísný hlas naň zvolá: „Jmenem zákona, rozejděte se!“ A mezi volbami dlouhá leta minula, aniž pan farář anebo student anebo „ten pravý národní kandidát“ poučili lid o tom, proč jsou vlastně tyto volby, k čemu jest sněm, o čem se tam jedná, „můželi a smíli několik lidí celý národ zaprodati“ atd. atd. Jak vděčně by národ poslouchal, jak dobře by každé slovo chápal, jak svorně a mužně posloužil by si svým právem, kdy by o něm věděl! A úřednictvo, vidouc zář uvědomění na těch výrazných selských obličejích, okřálo by ze své strnulosti, zastydělo by se, ba přistoupilo by k *svému* lidu. A neúřednická intelligence nestěžovala by si celému světu, jen svému svědomí, v kterém jest nucena přiznati se, že veškeru torturu volební sama nejvíce zavinila.

Št. Radić.

Kdo podporuje umění?

do by nepodporoval umění? Kdo by neměl k němu lásky, kdo by se dle sil svých nevynasnažoval onen božský květ lidské vzdělanosti chrániti, pěstovati, k plnému rozvoji jeho přispívati? Není vzdělance, aby o významu umění vřelými slovy promlouvati nedovedl, není intelligenta, aby pro umění „vše“ neudělal. Hle, tento odbírá illustrované časopisy, onen nevynechá divadelní premiery, třetí koupil sádrový odlitek nějaké vlašské „koupající se dámy,“ čtvrtý jest nejen pilným navštěvovatelem koncertů, ale sám též hraje na klavír, pátý se může vykázati členskou legitimací některého uměleckého spolku atd.

Tak u nás, tak i jinde. A což teprve oni mecenáši, kteří náležejí k vrchním desíti tisícům, ti šťastní beati possidentes, zástupci velkokapitálu — možnoli o jejich činné lásce k umění pochybovati? Nehodlám zaváděti čtenáře do salonů a budoárů, jako bych nechtěl býti jeho průvodcem po příbytcích středního stavu, po občanských domech,

kde žije intelligentní třída, kde bydlí „lidé mozku.“ Nikoliv, nepovedu čtenáře ani před obrazy v zlatých rámcích, ani před zasklené barvotisky. Ale rád bych vkročil s podporovateli a mecenáši do malířské dílny, rád bych s nimi procházel výstavní sály, než bývají zavírány, a tu bych pak otázku výše položenou opakoval. Ukázal bych na obrazy a sochy, které po všeobecném uznání a mnohé chvále do atelieru se vracejí, spočítal bych zakoupená díla výstavní a vyznačil procento jich ze všech vystavených. Pak bychom navštívili koncerty, na př. filharmonické, velké hudební slavnosti a pak bychom zašli též do divadla na představení Edipa na Koloně nebo krále Leara, — a tu by stačilo rozhlednouti se po prázdných sedadlech. A na konec bychom se zastavili u velkého nakladatele a nahledli bychom do záznamu odběratelů i do „knihy,“ kterak jde nejlepší literatura na odbyt, — a nakladatel nebo knihkupec dal by za mne dostatečnou odpověď.

Snad by malá obchůzka po veřejných místnostech, hostincích, kavárnách, po radnicích, kancelářích naší samosprávy, po kostelích doplnila naše zkušenosti o lásce k umění a spůsobu, jakým bývá projevována.

Avšak slyším hojně námitek. Jakým právem lze žádati, aby všechny vrstvy naší společnosti, která není bohata, svou lásku k umění finančními obětmi dokazovali? Jeli spravedlivo, aby úředník, řemeslník, obchodník, zkrátka průměrný občan ze svých skrovných prostředků, mnohdy ani na uhrazení nutných potřeb životních nestačujících, ještě na přepych — a tím jest u většiny občanstva umění — přispíval? To budiž ponecháno zámožným lidem, ano budiž to jejich morální povinností, aby se o umění starali.

Tímto poukázáním na kapitál a jeho držitele jako na nejpřednější, řekl bych officielní podporovatele umění, rozvíjí se ona „sociální otázka“ umění, o níž v naší době často a mnoho se mluvívá. Dějiny i zkušenost nás poučují, že kapitál, bohatství, tedy ta světská moc, jež vládne nadbytečnými prostředky, v skutku od dávna také všeliké umění podporovala, ano že byla zdrojem, z něhož umění teprva vyzíralo, života, síly, vzletu nabývalo. Králové a panovníci, knížata, boháči stavu šlechtického i občanského poskytovali umělcům podpory i příležitosti, aby básnili, zpívali, malovali, stavěli, tesali, z kovu lili; nabádali, povzbuzovali jich, odměňovali je bohatě. Gajus Cilnius Maecenas byl jedním z nejbohatších Římanů zlaté doby Augustovské, Cosimo i Lorenzo Medici vládli též jako soukromníci krásnou Florencií hlavně pro své poklady (ovšem že i poklady ducha), a kde jaký mocný panovník v dějinách národů dbal vždy toho, aby ze zlatých proudů do jeho pokladny vtékajících hojného podílu umělcům se dostávalo. Vždyť umění jemu dodávalo lesku, šperkovalo jeho trůn, zdobilo jeho sídlo a hlásalo moc a slávu jeho stejnou měrou jako meče jeho bojovníků.

Mecenášství kapitálu v starém a středním věku mělo jediného soupeře, a tím byla katolická církev. Byla ovšem též bohatá, avšak její podpůrné snahy umělecké vycházely netoliko z žádosti okázalého lesku, nýbrž také z myšlenky hlubší, která do dneška platnosti nepozbyla, ačkoliv již z pravěkých dob hlavním podnětem k umělecké činnosti bývala — z myšlenky theologické, že ke cti a chvále Boží nej-

skvělejší nádhera, jakou lidská mysl a lidské ruce vytvořiti dovedou, jest právě dostačitelna, a že jest předním úkolem veškerého umění, aby náboženské myšlence sloužilo.

Proto také po mnohá staletí kněží a mniši byli učitelé umění a sami umělci, a proto zaznamenávají dějiny uměn mnohou slavnou kapitolu rozkvětu literatury, hudby, malířství, sochařství a stavitelství, za niž tato odvětví církvi katolické děkují. Novému věku, čítámeli dle obvyklého rozvrhu dějepisného, bylo ponecháno, aby v tomto poměru umění k církvi a k vládnoucím osobám značnou změnu přivodil. Ještě v 16. století, a ovšem i později, bohatství a moc projevují přitažlivost svoji v uměleckých věcech stejným spůsobem jako dříve, ale církvi ubývá jak moci tak světských statků a tím též prostředků, aby uměnám dostatečné podpory poskytovala. A jako dříve pravé umění bylo skorem veskrze církevní, tak se nyní čím dále tím více stává světským. Zanechává služby církevní, služby Boží, a dává se do služby kapitalismu, služby lidí. Tomu sluší rozuměti ovšem v ten smysl, že naše novodobé umění sice ještě náboženským požadavkům slouží, ale činnost tato s druhou, ve službách světa, ani porovnati se nedá.

Tento mecenáš tedy, kapitál, čili jak se říkává „mamon," drží svou mocnou ruku nad uměním — avšak ruka ta není jenom štědrá, nýbrž také těžká, zlato v ní jest příčinou, že spočinula se zdrcující tíhou na umění a umělcích. Ano, bohatství podporuje umění, ale jako otrokář živí své otroky, jako impresario platí svého „umělce." Kapitál jest mecenášem velmi panovačným, sobeckým a drsným. Nutí umění do všelijakých tvarů a postojů, dává si prováděti různé frašky a akrobatní produkce, žádá „za peníze" grimasy, pózy, žádá poklony, lichocení, ústupky — a umění slouží, slouží stále, ale přestává býti uměním pravým, vážným, na vyšší myšlence založeným, a přechází ponenáhlu v prodajnou modu. Prodává svou duši — a my pak říkáme, že umění „jde za chlebem," jak německý filosof a esthet Lessing, sám velký umělec slova, kdysi pravil.

Tato stránka uměleckého života v moderní společnosti vyvinula se na úkor jeho „svobody." Hlásáme napořád neobmezenou svobodu umění, v pravdě však umění není svobodno, aspoň ne všechno umění, a které si své svobody hledí, které „za chlebem nejde" — to zůstává bez podpory, bez přátel, bez mecenášů, a hyne — jeho apoštolové hynou, umělci, kteří nechtíce nedůstojným požadavkům mody hověti a reje kol zlatého telete se účastniti, se svým svobodným uměním hrdě v postranní stávají, strádají a zůstávají chudi. A tuť právě poukazuje kapitalism na slavné, bohaté umělce, na spisovatele, herce, hudebníky, malíře, architekty velkých měst, tuť pyšně kyne na skvostné villy, pohádkové ateliery a ohromné paláce těchto umělců jako na doklady své štědrosti. Z pravidla však nebývají tito vyvolenci a miláčkové Fortuny. která jak známo, jest slepa, než doklady pro nedostačitelnost, nesoustavnost a bezmyšlenkovitost našeho mecenášství. Neboť přihlednemeli blíže, postřehneme záhy, že tento bohatý malíř neb sochař, onen spisovatel se arciť domohli svého blahobytu vážnou uměleckou prací, ale že tito jednotlivci se v zástupech stejně nadaných, poctivých a pracovitých umělců takřka ztrácejí. Dále však zbude toliko

řada zbohatlých „také umělců", dovedných a vtipných „uměleckých podnikatelů," kteří z literatury, z malířství atd. finančně těžiti dovedou, ale umění samo při tom jest věcí vedlejší. Stačí snad jmenovati Emila Zolu, velmistra naturalismu, vyrabitele pornografie ve velkém, jehož umělecká póza a nalíčená vědecko-esthetická maska jen chatrně zakrývají pravou podstatu „velkoprůmyslníka" čili uměleckého obchodníka. Z malířů pak zařadil bych zde mnohého slavného portretistu, malíře dvorních kruhů evropských, obrazitele krvavých vítězství válečných, „státních akcí" atd., kteří obdobným spůsobem pod firmou umění vlastně zvětšené a kolorované fotografie zhotovují nebo plesové úbory svých dámských modelů s tou „uměleckou pietou" malují, která se i v naturalistickém líčení četných moderních spisovatelů jeví nanejvýš odpornou. K tomu druží se hudebníci a herci — moderní kočující virtuosové, a ti ani do řad umělců nepatří, jsouť to „sklepníci umění, kteří posluhují ve fraku" a v kostymu, nyní též po výtce v občanském oděvu toho kterého ochrnutím míchy trpícího reka moderních dramat. Také architekty bych zde nerad připojoval, aniť svou uměleckou myšlenku nutně praktickým potřebám a ohledům podřizují a zřídka kdy opravdu svobodně tvořiti mohou. Jejich plány a návrhy zůstávají pod sklem a v deskách, za to jim provedené dílo zaručuje bezpečný zisk.

Básníci, najmě veršovci, hudební skladatelé a převážná většina malířů i sochařů jsou podnes v moderní společnosti skoro proletáři. Tu tam pracuje některý umělec, pocházeje z majetnější rodiny středních stavů, aspoň bez starosti o svůj vezdejší chléb, a věru pracuje pak často s „chutí usilovnou" bez všelikého zisku, zajisté však nehromadí světské statky. Nějaké procento našich umělců jest „zaopatřeno" ve službě státní neb občanské, spisovatelé vyučují na školách obecních nebo středních (na vysokých školách bývá málo umělců), malíři stávají se profesory na ústavech uměleckých, hudební skladatelé kapelníky, a herci mají své engagement na divadle. O ty je tedy postaráno. Nuže, a ti ostatní, jichž je „příliš mnoho," ti povídkáři, veršovci, komponisté, illustrátoři, malíři, modeléři, všichni ti příslušníci uměleckých obcí u nás a jinde, ti nechť se protloukají životem dle možnosti. Dovedouli se „uplatniti," dostane se jim podpory, odbudou svá díla, budou „také živi."

Vždyť jsou ti umělci bez toho nad míru neskromni a domýšlivi! Požadují za svá díla ceny přílišné. Jaké pak jest to měřítko, když malíř za obraz, který provedl snad za týden, žádá sta korun? A věčná nespokojenost spisovatelů jest také obecně známa, každému aby vyvážili rukopis zlatem nebo mu jako Sienkieviczovi platili každé slovo korunou. Ovšem jiná věc jest, jeli umělec jednou tak slavným jako Sienkievicz, jako byl na př. malíř Meissonier a j., pak nutno sáhnouti hlouběji do pokladny, pak se platí jeho „jmeno." A tu vysvětluje náš mecenáš ve svém salonu hostům chlubně, za kolik tisíc se dal od „známého mistra" portretovati, co stála tato francouzská soška (je unikum, forma byla po ulití rozbita), jaký kapitál representuje jeho knihovna atd. Honosí se svými uměleckými akvisicemi asi tak, jako svým čistokrevným anglickým koněm nebo novým klavírem od firmy Steinway & Sons, který stál 1000 dollarů.

Jsou ovšem kapitalisté, kteří podporují umění a tím též umělce ne z pouhé ctižádosti nebo proto, že to patří k „dobrému tónu.“ Ale jest jich nepoměrně menší počet než těch podporovatelů, jimž není umění ničím než jakýmsi nutným přepychem. V tomto názoru na umění stýkají se s chudšími třídami občanskými, jenže těmto zdá se takový přepych zbytečným. A dávka pokrytectví skrývá se ve všeobecném uznání a často opakovaných projevech „lásky k umění,“ konvenční lež se tu stále opakuje, jedna z četných a veřejně pronášených lží, jichž chová moderní společnost velkou zásobu.

Budiž tedy uloženo státu, obci a všem samosprávným instancím, aby se o náležitou podporu umění postaraly, aby napravily, co společnost sama zameškává. Stát a obec také pamatují ve svých rozpočtech na umění, ustanovují odborné čili sekční chefy v ministerstvu, directeurs des beaux arts atd., věnují tisíce a statisíce na umělecké stavby a stipendia a zakupují obrazy, sochy a díla uměleckého průmyslu. Zřizují školy pro umělce, obrazárny, musea — a podporují umění vypisováním soutěží, vyhrazují umělcům důstojné úkoly při provádění veřejných staveb (divadel, bankovních ústavů, trestnic atd.). Nelze tvrditi, že by umění nepodporovaly. Ale podporují toliko několik umělců, a to po delší dobu vždy tytéž umělce, aneb ustanoví je profesory a učiteli „jednou pro vždy.“ Také zakupováním uměleckých prací na výstavách nebo ze soutěží vyhlednutých, udílením cen za básně, romány, oratoria a jiné hudební skladby, za obrazy a sochy, plány a návrhy nesplácí se ona povinná daň a nevyčerpává se fakultativní podpora, na kterou umění a jeho kněží, naši umělci, nároky činí. Jest jich opět „příliš mnoho,“ ani stát ani obec nestačují svými fondy na přibližně vydatnou podporu jejich. Připomenemeli si neutěšené národohospodářské poměry, jaké v Evropě zavládly, na státní rozpočty se zjevnými nebo skrytými deficity, na zadluženost zemí, měst a obcí, pochopíme, že podpora umění, i kdy by bylo dostatečné vůle, nikterak neuspokojí. Není na to peněz, a stát i obec bývají aspoň dosti upřímny, aby to vyznaly. A rovněž tak vede se spolkům, korporacím, ústavům, také „uměleckým,“ jichž příspěvky bývají nepatrné, ačkoliv sluší uznati, že na př. u nás aspoň dobrou vůlí nahrazují, čeho se jim na prostředcích nedostává.

Velmi zajímavé stanovisko tak řečených středních tříd naší společnosti a onoho „vzdělaného čili intelligentního proletariátu“ k uměleckým otázkám jsem dosud pominul. Vždyť ta evropská intelligence, tato třída „lidí mozku,“ jest chuda, v pravém slova smyslu „nemajetna,“ neboť žije z práce rukou svých a právě zmíněného mozku svého. Není ovšem nikoho tajno, že tato chudá intelligence jest na vzdor tomu (nebo snad právě proto?) největším konsumentem umění. že má pro umění smysl, lásku, obdiv, že umění vyhledává, že je podporuje. Ano, nemajetní jsou upřímnými, obětavými mecenáši. Kupují — jaká ironie! — obrazy, sochy, knihy, chodí do koncertů a divadel. Chodí do nich pilně, milují hudbu, milují poesii, a to nejen jako příjemnou zábavu a nutný doplněk okázalé „vzdělanosti,“ nýbrž jako božské umění, které je povznáší. Touží po umění a rozumějí jeho mluvě. Jejich podpora jest pravou obětí, oni spoří na umění. A úředník, „obyčejný obchodník,“ maloživnostník, lékař, inženýr, advokát — vesměs ti menší, kteří ne-

získali jmění a rent, pozemků a kapitálů, ti kupují, předplácejí, ti podporují umění „v duchu a v pravdě.“

Mohl bych snadně i z našich kruhů hojnost příkladů uvesti, kdy by toho bylo třeba. Ale všichni víme, že tomu tak jest. Pamatuji se na klasické případy tohoto chudého mecenášství. Inženýr v soukromých službách „zakoupí“ na výstavě od umělce obraz, a poněvadž jest žádaná cena na jeho příjmy příliš vysoká, dohodnou se na uplácení po měsíčních splátkách. A umělec rád na nabídku přistoupí, umělec, který očekával, že výstavou svých prací vyzíská prostředků k dalšímu tvoření, spokojí se malými splátkami. Vždyť kupec nesmlouval. A prostý občan zavěsí obraz do své pracovny, raduje se ze svého majetku a chutě splácí umělci u vědomí, že vstoupil do řad „podporovatelů umění.“ Působí to věru až komicky. A zaráží to. Což pak umělec, skutečný umělec, ano známý malíř, takovým obchodem se spokojí? A jest to umělce důstojno? Ba již takový příklad stačí, aby naše umělecko-sociální poměry osvětlil. Ano, umělci uvykli smlouvání, rádi přistupují na zmíněné obchody. Ano, umělci nejsou tak hrdi, nejsou tak sebevědomi, jak bychom si je představovali, jakými bychom je rádi viděli. Bývají tak často uráženi, hodnota prací jejich jest snižována, po kramářsku, cynicky s nimi „obchodují,“ hrdlují se s nimi o zlatku a stále jim připomínají, že vlastně „nesejí ani nežnou“ a kupec že tedy zastupuje nebeského Otce, který je šatí a živí. Nenadsazuji, toliko prozrazuji, co mnohý umělec tají, o čem nerad mluví a co ho studem naplňuje. Umělec stydí se — za naši „uměnímilovnou společnost.“

U nás zvláště setkává se umělec s úplnou neznalostí uměleckého tvoření, s neporozuměním pro cenu své práce. Naši spisovatelé si ani nestěžují, ač přec snad nikde jinde neplatí se tak nízký honorář jako u nás. Naši malíři dávno prohlásili, že doma dostatečné podpory nedocházejí a že v cizině svá díla lépe zpeněžují. Naši skladatelé umírají zpravidla bez závěti — nemají, co by odkazovali. Naši sochaři pracují pro stavitele a kamenníka, aby se uživili. Výtvarníci vůbec vyhledávají všelijaká vedlejší zaměstnání a ti, jimž toho umělecká hrdost nedovoluje, trpí nedostatek. Již se ukazuje, že naše umělecká obec jest příliš četná, že svých umělců „neuživíme.“ Jinde jest lépe. Fe Francii jest umění u větší vážnosti než u nás, umělci docházejí rychlejšího a značnějšího porozumění a vydatnější podpory. Paříž stala se kouzelným městem, kde žádný dobrý umělec nezanikne. V Německu si váží aspoň svých domácích lidí tou měrou, že je všemožně podporují, a umění stalo se i tam již „národní důležitostí“ nejen uznanou, ale též pečlivě ošetřovanou, ano hýčkanou. V Anglii nejinak, v Dánsku, v Rusku, v Uhrách patří mecenášství k „noblesse,“ šlechta i haute finance závodí v štědrosti k umělcům. „Kupčíci“ Treťjakovi založili v Moskvě obrazárnu, která nemá sobě rovné a nestenčuje jejich zásluhy, že disponovali milliony rublů: vydalit je pro *ruské* umění.

Naše české výtvarné umění v přítomné době utěšeně zkvétá a neočekávaně mohutní. Lze to nazvati divem, neboť umění to jest dosavad popelkou. Česká hudba razila si cestu do světa, a tím též — ku pokladnám naší společnosti. České malířství a sochařství jde za ní, ale cesta jeho jest trnitá, a hmotné podpory zůstalo až na jednotlivé vý-

jimky ušetřeno. O českém písemnictví lépe se ani nezmiňovati, to hledá stále ještě cesty ne snad za hranice české vlasti, ale k synům českoslovanského národa; to ještě neproniklo ani do salonů šlechty a zástupců velkokapitálu, ani do — málem bych byl řekl do knihovny — měšťana. Česká báseň, české drama, český román a česká novela nemají podporovatelů, příznivců a mecenášů, kteří by si knihu koupili. Příznivci, mecenáši, boháči a nejvyšší třídy nekupují knih, aniž jich čtou.

Netvrdím, že by vůbec nebylo u nás milovníků a podporovatelů umění. Ale jest jich málo. A těch málo nadšenců, ideálních blouznivců a znaleckých příznivců nacházíme ve společenské třídě, která neoplývá vezdejšími statky. Povstali již jednotliví mužové, vládnoucí velkým kapitálem, a položili statisíce na oltář umění a vědy. Jejich jmena známe a ctíme je dle zásluhy. Avšak mezera mezi těmito předními členy naší společnosti a massou nemajetné intelligence jest příliš velká. Kde umění zdomácnělo, kde ho potřebují, tam není peněz. Umění pak vyžaduje kompensace drahými kovy, to sluší bez ostychu vyznati. Tento materialistní názor jest zároveň zdravým názorem. A jest zajisté spravedlivo, aby umělec dosáhl odměny, jaké dosahuje každý pracovník, byť i jeho dílo bylo třeba nehmotné, „imponderabile,“ jehož nelze měřiti ani vážiti. Ano, tím štědřeji budiž odměňován, čím nesnadnější jest odhad jeho výtvoru.

K jakému závěrku spěji? Snažil jsem se zodpověděti otázku: „kdo podporuje umění?“ a snažil jsem se pověděti pravdu. Vím, že pro pravdu se lidé hněvají, ale neobávám se hněvu, nýbrž naději se souhlasu všech, jichž srdce naplněno jest upřímnou láskou k umění. Kéž by jich bylo vždy více a více!

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Kajicnice.

Z biblických zvěstí

Adolfa Heyduka.

Chus, dvořan z prvních, přišel k Herodovi:
„Jsi vladař náš, můj pán; nuž sluhu slyš.
kýs prorok smělý, plamennými slovy
po Judsku veškerém, jež tvá je říš,
lid bouří nám, s ním různé pikle kuje
a nové království mu přislibuje.

Jdou zástupové s ním, a kde se zjeví,
od práce bez rozvahy prchá lid,
i mrtvé kříší prý, ač nikdo neví,
kdo vlastně jest, leč praví, kdo jej zhlíd',
že velký je to vyvolenec Páně,
jenž víno z vody slovem zrobil v Káně.

Ti jední Eliášem být ho praví,
a druzí dí, že onen je to Jan,
jejž zbaviti jsi kázal pyšné hlavy,
než ona vkročila v tvůj hrdý stan,
jíž k vůli popravil's jej vášně chvatem,
by odnesla ji na talíři zlatém!“

„Zda ty's jej zhlíd'?“ — Ne, pane, leč má žena,
když zřela jej, můj opustila dům
a zjevem jeho mocně oslněna
hned k jeho družila se stoupencům,
a kudy kráčí on a lid se plouží,
květ k nohám stele mu a vším mu slouží.

I Suzana, ta hrdá, krásných lící,
jíž sotva šestnácte že zkvetlo jar,
když svojí zvolil jsi ji milostnicí
a její rty svých hodů za pohár,
i ta jde všude s ním, kamkoli hne se,
a větev palmy nad hlavou mu nese.

Kam kročí on, vše v ústrety mu jásá
a všecko zanechává chudým vhod,
hůl v ruku béře hned a sukni kasá
a sloužit pospíchá mu o závod,
by slonila se v jeho oka záři,
jak ona hříšná Magdalena Máří.

Vše k němu chce, všech srdce má v svém plenu,
nuž rozkaž přec, ať konec bídám těm,
i já chci míti vrácenu svou ženu,
jež v jeho službách s jiných zástupem;
než plevel vzpoury do země nám vseje,
kaž trestat toho škůdce z Galileje!“

I veden Kristus před trůn k Herodesu
a vladař děl: „Kdo jsi a odkud, mluv,
než trest na tvoji smělou hlavu vznesu,
jak na Janovu právě přešlých dnův,
jenž kárat osmělil se, vzdorně k tomu,
i mne i služebnice mého domu.

Jan prý's, jenž z mrtvých vstal, by kázal davu,
ten pouště Křtitel, smělý kárce náš,
nuž, jsili, věz, zas dám ti utít hlavu,
či jiný's? rci! Snad prorok Eliáš?
Mluv, učiň zázraky nám; až je zříme,
snad lid i já — my všickni uvěříme!

Ej, mlčíš, váháš, stojíš bez zázraku?
Přec pověz, zvěstuj, kdo's a čím jsi as?
Proč nemluvíš, proč vzdorný chlad v tvém zraku?
Nuž, nechať vejde sem Herodias,
ať poví nám, zda jinou hlavu vzala,
než tu, již za dar na mně vyžádala!"

A vešla v síň; jak z kamene, jak z kovu
se zdála být, když Kristu zřela v tvář:
„Ne, nezřím v tomto postať Křtitelovu,
Jan byl jak mrak, ten zde jest jako zář,
jež s hvězdnatého nebe dolů shlíží —
jak samo slunce jest, když k nám se blíží!

Ten větší všech je, na trůnech kdo sedí;
víc než byl Jan; mé srdce jímá strach,
v mé duše hloubku vyčítavě hledí
a milostivě přec. Stop jeho prach
já zlíbat nejsem hodna jemu k děku;
zář očí těch mi lékem je všech léků.

Ten větší jest než Jan, jít nech ho v míru,
kdo milují jej, těm jej v náruč vrať,
a mne nech jíti s ním, mé duši k smíru,
neb jako Jana o hlavu mě zkrať,
a za divoké vášně hříchy klaté
kaž jemu dát ji na míse mé zlaté."

A se slzami v očích níž se vrhá
před Kristův divuplný krásy zjev,
se ztepilého těla hedbáv trhá
a po příkladu družných žen a děv,
těch zbožných služebnic, jež přišly z dáli,
jej klade Ježíšovi pod sandály.

A mluví: „Prorok velký jsi, všech prvý,
mně dí to v svaté hrůze srdce ruch
a jasem slunce hoří to v mé krvi;
ty's víc než Křtitel, Mesiáš jsi, Bůh,
ať vášeň všech se proti tobě zčeří,
ať zničíš mě, má duše v tebe věří!"

A Kristus dlouho k Herodii patří
a tvář ji odhaluje vlasů zpod,
a dí: „Jsme všickni sestry zde a bratři,
Bůh, Pán náš, nechce život za život,
on vidí slzu v moře vodojemu
a tvou zřel též; vrať s pokáním se k němu!"

„Tož s tebou půjdu na konec až světa
a na konec všech žití svého dní,
ať služebnic tvých zavrhne mě četa,
já budu ráda děvkou poslední,
nechť na krev hlavu rozderu i nohu! . . .“
A Kristus pravil: „Následuj mne k Bohu!“

A Herodes děl hledě k milostnici:
„Jan není sic, leč prorok muž je ten,
čist duchem je i činem; s klidem v líci
všem volám zástupům: ‚Je nevinen!‘
Ať Farisejští závisti se chvějí,
já neznám zbožnějšího v Galileji!

A tebe, nejkrásnější všech mých ženo,
i s tlumem služebnic tvých propouštím,
tvé pouto otrocké je roztrženo,
jsi volna na vždycky, jdi v míru s ním,
kam? on ví jen; mým duchem vládne šero!“ —
A Kristus odvětil: „Jdem k Otci, dcero!“

Chus žalobník stál podál v ustrnutí:
„Co děje se to vůkol? ký to sen?
zjev jeho vznešený, vše k úctě nutí,
s ním půjdu též, v ráj kráčí prorok ten!“
A Kristus děl: „Kdo jít chceš, tuž svou patu,
má cesta k ráji vede přes Golgatu!“

Český román.

Napsal

Karel Leger.

I.

Vstup.

Zbytky sněhu v černých brázdách tály,
soumrak padal na rozvlhlou zem.
Těžké mraky na západě stály
zažehnuty chvějným plamenem,
který hořel z hloubky za obzorem,
do tmy mraků šlehal s marným vzdorem.
Přes daleká pole do tmava
rozlila se rudá záplava.

V panském dvoře, jenž se v polích bělá,
všechna okna krví zahořela.
Přede vraty v cestu rozjetou
stíny holých stromů řadou padly,
přes koleje hluboké se kladly,
zdá se, na ta vrata klepat jdou.
S nimi člověk s hlavou sklopenou.
V šatě prostém, s těžkou selskou holí,
věkem skloněn, ale nezlomen,
starý, okoralý, tvrdý kmen,
kráčí zvolna k vratům z pustých polí.

Postál chvíli u vrat zavřených.
Z myšlenek se probral, hlavu zdvih,
do těch polí, kde se večer stmíval,
z pod šedivých obočí se díval.
V modrých očích měkce svitlo cosi
jako roztříštěná krůpěj rosy.

Přes ta pole pustá v dálku zří,
záplava kde hasne poslední.
(Zdá se, černý smutek na té zemi lpí.)
Nikde ani stopy života,
plíživé jen stíny polem běží.
Smutno jest a němo. Tesknota
na studených lihách vůkol leží.

Za smutnými lány polí těch
malá víska dřímá na úpadu,
ze zahrad se noří došky střech
a dým bílý jako vísky dech
rozplývá se ve večerním chladu.
Jaksi ulekaně k sobě blíž
tulí se tam k chýži chudé chýž,
od panských se polí s bídou svojí
skromně dělí ve stín údolí,
posupně jen strmé topoly
jako stráže u nich němy stojí.

Starý poutník tam u panských vrat
o hůl opřen se rty sevřenými,
vzpomínkami cele zaujat
jak by sčítal šeré štíty chat.
Z daleka se pozdravuje s nimi.
„Ještě stojí, ještě nezmizely!“
jako by rty jeho říci chtěly.
Doškové mu střechy vlídně kynou.
A tam dále výše za dědinou,
tam, kde olšinami prokmitá

rybníka hlaď v lůkách rozlitá,
stojí mlýn. Tak starý přikrčený,
celé věky stejný beze změny.
Olše rostou kolem. Mlýn jen, jak se zdá,
v zem se propadá a zarůstá,
den ode dne chudší je a nižší,
i ta kola pomalu se tiší.
Vzdoruje jen slabě dobám zlým,
břemenům a sokům mocnějším.

Dlouho hleděl k mlýnu sivý kmet,
přeletuje okem kraj ten známý.
Mnoho, mnoho dávno zašlých let
v jedné chvilce přelét vzpomínkami.
Chtěl se usmát, ale zachmuřen,
rty jen sevřel, hlavou hodil jen.
Teskno mu je. V duši hořko mu je.

„Tak! Co slabé, padá, ustupuje,“
ani neví, šeptá svadlým rtem,
„co je slabé, odumříti musí,
silnější sok pomalu je zdusí,
srazí ve prach a zadupá v zem.
Přes mohyly mrtvých k předu jdem!“ —

Rozletěl se chladný vítr v poli,
vzpomínky se rozletěly s ním,
také do těch polí za dětstvím
a tak mnohá v starém srdci bolí!
Jak by viděl drobné lehké stopy
po zelených lukách přes příkopy — —
Jeho dětství tady bloudívalo,
v prachu cesty viděl si je hrát.
Smutné dětství! Hořké chvilky znalo!
Na zápraží mlýna častokrát
klubko drobných dětí tulilo se
z večera, kdy z polí fičel chlad.
Mrzly ruce, zábly nožky bosé,
mnohdy trpký ozýval se hlad.
Smutno, ticho bylo v domě starém,
jak by všechno zasaženo zmarem
trouchnivělo v žalné beznaději.
Kola stála. Krůpěj po krůpěji
po lopatkách shnilých stékala —
mlčel mlýn a kola plakala.
Děti roztřásly se chladem zimy
a on, nejstarší z nich, dechem svým
ruce hřál i nožky maličkým,
na konec až rozplakal se s nimi.

Jejich vzlykot bolný do tmy zněl,
matka však je nepřiběhla zlíbat,
v náručí své do snů ukolíbat.
Volaly, však otec nepřišel,
modlily se, Pánbůh neslyšel.
Padal déšť a táhly mlhy chladné,
přec jim lépe tu i v nečase,
nežli v jizbě, která tměla se.
Bály se, že spuchřelý strop spadne,
těžké trámy všechno zavalí.
Z koutů černé stíny vzrůstaly.
Ve mlýnici pod podlahou kdesi
strašidla se hrůzná skrývají,
slyšíš? tiše na zeď klepají.
Ach, v tom domě každé hnutí děsí! —
A když přišel otec, matka s ním,
nebývalo mnohem veseleji!
Matka jen se vlekla zemdlením. —
vídal hoch, jak zimničně se chvějí
tenké zkostnatělé ruce její.
Otec seděl mdlý a mrzutý,
v drsné dlaně čelo podepíral,
nemluvné rty pevně semknuty,
kamsi do tmavého kouta zíral.
A dětem se zdálo: och, tam věru
strašidla zří otec vzrůstat v šeru,
dobývat se do světnice k nim,
hrozit, smát se smíchem strašlivým.
Jenom někdy — zřídka však to bylo —
v očích se mu přece vyjasnilo,
drobné děti na kolena vzal,
pohoupal a všechny zulíbal,
měkké vlásky, bílá jejich čela.
Jak by všechny chmury zmizely,
zapěl jakýs nápěv veselý — —
Ale píseň podivně tak zněla
v černé jizbě s dutou ozvěnou. —

Rázem umlk otec. Napadaly
zas mu v čelo chmury. Zrak se kalí,
děti drobné sehnal s kolenou.
A zas němý hlavu podepíral,
zamračený někam v dálku zíral,
strašidla tam jistě viděl zas!
A jen říkal — vždy mu selhal hlas —:
„Jinak mohlo býti u nás, děti, —
ale tam ti — nahoře tam! — Kletí!“ —
Nevěděl, že pěstě zatíná,
sevřel rty, a jakás kletba krutá
zůstala vždy na nich nevyřknuta.

Zatím dobrá ruka matčina
lůžko chudé dětem připravila.
Líbala je, všechny hýčkala,
pohádky jim hezké šeptala —
za celý den jedna chvilka milá!
V jejím klíně jako ptáčci malí,
šťastny, v usmívání usínaly.
(Kde jsou zlatovlasé hlavičky?
vídal prosté černé rakvičky. —
s bolestí se dnes kmet rozpomíná, —
jak je vynášeli ze vrat mlýna,
někam odcházely v cizí svět, —
nenašlo z nich žádné cesty zpět!)

Teprve když dospěl hošík malý,
porozuměl, proč ty večery
smutné, teskné, — jaké příšery
starému se otci zjevovaly,
proč mu zraky zlobou zaplály,
když zahrozil pěstí do dáli.
Uhodl, kam zlořečení letí,
kdo byli „tam nahoře ti kletí.“

Nad dědinou v polích úrodných,
s obilím jak z brázdy by se zdvih,
panský dvůr se bělá, — jasně svítí
bílé stěny, okna vysoká,
s cimbuřím věž do dálky je zříti,
s vrcholku jak prapor hrdě vlá.
Kam dohledneš širošírým polem,
všady panská půda kol a kolem,
bez zelených mezí rozlehlé ty lány
v jeden celek pluhem rozorány,
a když v létě zrálo obilí
a těžké se klasy vlnily,
řek bys: „moře! moře!“ A v tom moři
utonula víska chudičká,
kolem chalup úzká políčka,
vše se krčí v bázni v němém hoři,
s plotem, který pomalu se boří,
aby volnou cestu dělal moři.
Všechno panské bylo — země, vzduch,
vodu vzali zapadlému mlýnu,
s kostelem jim patřil také Bůh,
život chudých, to byl těžký dluh,
sotva na hrob poskytli jim hlínu.
Kdo se tady zrodil, v panské práci
jistě do smrti už dokrvácí.
(Nebylo to nevolnictví již,

ale jiná horší ještě tíž
krušila jim šije, tiskla hlavy.
Hrozná síla. „Osud!“ chudí praví.)

Václav brzo počal rozumět,
že tu dvojí sobě cizí svět.
Jeden u nich ve vsi smutný, chudý,
kde se bolest denně rodí jen
a kde bída rozlézá se všudy,
s proklínáním slyšíš pláč a sten.
A pak jiný v bílém panském dvoře,
život milý bez práce i hoře,
kde jen hudba zněla, slečen smích
v malovaných velkých pokojích,
kde podivné květy v parku měli,
kde se modří pávi procházeli
a lokaji v zlatých livrejích.
Pyšný byl a nádherný svět pánů!
Často hoch až po tu dvorskou bránu
odvážil se, hleděl pozdálí,
nežli psi ho vzteklí vyštvali.
Od těch dob už hochovi se zdálo,
že ze chladných obílených zdí,
z toho zářivého bohatství
nepřátelského cos k němu válo.
A v něm, v mladých prsou, klíčil vzdor.
Měl on tehdy junácký svůj sbor,
bosé sic, však chrabré bojovníky,
měli praky, palaše a píky,
a když z hradeb plotů vesnických
s křikem pozvedl se tábor jich,
v širém poli zahýřili směle.
Pod panský dvůr vpadli častokrát
chtivi v boji zkusit nepřítele,
s ním se bít a po rytířsku klát.
Panských sluhů rozmazlené děti
ze dvorali vešly do polí,
už se na ně vrhli sokoli.
Nedovedly útok vydržeti,
sotva z praků hvizdly kameny,
ubíhaly zpátky zděšeny.
Vítězným jen útočníkům z dáli
podivnými slovy štědře lály.

Jedenkrát se Václav otce ptal:
„Což jsou jiní lidé v panském dvoře?“
Otec jenom v dálku ukázal.
„Jiní lidé?“ pravil, „cizí moře!
což pochopíš dětským rozumem!

Přes ty hory v dálce vniklo sem,
až po naše nohy rodnou zem
zaplavilo, dál a dál se vtírá,
drtí skálu, která se mu vzpírá;
sypké břehy zticha podemílá,
hrozné moře! moře! v něm je síla!
Na krajním až břehu v peřeji
naše víska, bouře smete ji,
zajde v moři, zajde! tam je síla!“

Hoch děl v pýše dětské: „Kdy bych jen
já byl velký, věru, příval ten
zastavil bych! Přece až k nám domů
nedáme snad dojít moři tomu?“
V bok podepřel ručky roznícen.
Zamračil se otec. „Hloupé dítě!
pravím: síla! síla rozdrtí tě,
kdy bys pomyslit chtěl na odpor.
Však i tebe vlna jednou schvátí —
Osud je to, — věř mi, jaký spor?“
Odvrátil se, přetrh rozhovor,
vlhký lesk mu v očích bylo znáti.

Hošík znovu křikl svoje: „Ne!“
Nechať přijde moře zjitřené,
nedá uchvátit se! s hrdým čelem
toužil už se potkat s nepřítelem.
(Neznal ono moře. Přišlo záhy
a ne silou hrubou, lstivě však
zatopilo školu, kostel pak,
přelilo se přes chudobné prahy.
Tiše, lichotivě. Jako v snách
všechno zapadalo ve vlnách.)
Z hocha zatím vyrost mladý muž,
co to moře značí, věděl už.
Častokráte svojí kalnou pěnou
ke mlýnu až střiklo rozběhem.
Viděl, jak se divé proudy ženou,
jak to hlodá lačně pod břehem.
Vlna se až nad hlavu mu vznesla, —
zaťal pěst, — však ruka chabě klesla.
Viděl, co je síla. Odevzdaně
už sám mladou hlavu klonil v dlaně. —
Z otce dávno zlomený byl kmet,
na zápraží sedal zimomřivý,
hlavu stiskla tvrdě tíha let,
jako v mlhách bloudí pohled snivý.
Usmívá se, — srdce plné hoře, —
hlavou kývá, šeptá: „Moře! moře!“

(Matka k smrti unavena dřív
odešla už odpočinout sobě,
vrba rostla na zeleném hrobě.)
Z bratrů ještě jeden zbyl mu živ,
Prokop. Hošík dobrácký a měkký.
Úzce obmezen byl jeho svět,
po obzor jen sahal nedaleký,
myšlenkou dál nechtěl přeletět.
Proň tu v pravdě rostl blaha květ.

Ale Vácslav? Cosi neklidného
bylo v jeho krvi. Tam, kde stál,
nespokojen vždycky toužil v dál,
hrdý, nepoddajný, silou vzdoru svého
chtěl by osud rázem přeměnit,
hotov každou chvíli s ním se bít.
(Však se rval s ním taky! jeho čelo
kolikráte v boji zkrvavělo!)
Nevěstu si našel statnou, zdravou,
s dobrým ryzím srdcem, s bystrou hlavou,
které nebyl vším jen drahý šat.
(Starý mlýn měl převzít zadlužený.)
Vážně ptal se budoucí své ženy:
„Chcešli, drahá, se mnou pracovat?“
Řekla: „Chci!“ a do očí mu hledla,
jeho ruku k srdci svému zvedla.
Políbil ji. Svoji navždy byli,
třeba o své lásce nemluvili. —

Ale osud tvrdý v cestu jim
položil se stínem strašlivým.
Mladý dědic zámku, zboží všeho,
poslední člen staré rodiny,
na svůj dvůr sem zajel z ciziny.
Slavností byl velkou příchod jeho.
Ryčná hudba hrála na dvoře
a z vůkolních dědin v pokoře
lidé přišli, obnažené hlavy
skláněly se plaše k samé zemi.
Na schodišti vztyčen nade všemi,
na rtech úzkých úsměv pohrdavý,
mladý pán stál. Sklíčkem prohlížel
bojácné a přikrčené davy.
Ke svým lokajům pak cosi děl,
všichni poslušně se rozesmáli.
Ohled se, kde mladé dívky stály,
ohrnul jen vysmívavě ret.
Ne, nevzroste krásy něžný květ
z barbarské té půdy! Tvrdé rysy,

ve kterých se s plachou pokorou
potměšilá vychytralost mísí,
kterak hrubé a bez ducha jsou.
Náhle se mu v očích zajiskřilo.
Ono děvče! jaký vzácný zjev!
Krásné, jak by z jiné racy bylo,
v skutku jak by jakás lepší krev
svítila mu jemnou svěží pletí!
Hleděl na ně, — muselo se rděti.

Vyslech blahopřání. Jen se díval,
jak se řečník kroutil zoufale,
úšklebek svůj rukavičkou skrýval,
odpovídal mdle a nedbale.
Lokajům, již za ním řadou stáli,
řekl cos, ti hlasitě se smáli.

Když však vytratil se plachý dav,
sta těch obnažených skleslých hlav,
na kůň vsedl. Vystopoval v poli
mladou krasavici. Ve svévoli
vpadl v sad, kam vešla samotna.
Se džbánem ji našel u pramene,
o vodu ji prosil. Ochotná
zvedla džbán, leč do tváří se žene
všechna krev jí a ruce se chvějí.
Hledě na ni zvolna dlouho pil.
Náhle džbánem o zem udeřil
a vší silou chytil ruce její,
tiskl, šeptal: „Chcešli se mnou jít?
chcešli, spanilá, mou paní být?
Dal bych svůj ti prsten s drahokamy,
z hedvábí a z aksamitu šat,
kdy bys lásky trochu popřála mi!
Věř, že chci tě šťastnou udělat!“ —
S výkřikem mu z rukou vyrvala se.
Marně. Jako vlk ji lačně chyt,
přitiskl ji k sobě, objal zase
a zlý oheň se mu v oku kmit.
„Chcešli vzdorovat mi? považ, dítě,
komu odpíráš? Zde pánem já!
Kynuli, vše marno, bláhová,
budeš mojí, nikdo nespasí tě!
Hlavinku svou nakloň, zlíbat nech
rtíky růžovější růží všech!“

Jako lístek v rukou se mu chvěla,
zoufale se vyrvati mu chtěla,
hrůza stáhla hrdlo, sotva jen:

„Vácslave!“ se na rtech zachvělo jí. —
„Tu jsem!“ slyší. Vácslav za ní stojí,
hrozný, nehybný a zamračen.
Pustil pán svou kořist. Pobledlý
viděl, jak se k ráně pozvedly
mozolné dvě pěstě. Jakés temné
tušení měl jenom: zabije mne!
Vyčetl to z očí, jež se vzňaly,
viděl, jak se v paži pnou mu svaly, —
selský hoch stál před ním schopen všeho.
Nelze jinak, — jistě zabije ho . . .
V tom však dívka zvedla ruku svou,
do cesty se hochu přímo staví.
„Vzpamatuj se!“ prosebně mu praví,
„je to pán!“ — Tu viděl najednou,
jak ty oči uhasly a schladly,
napřažené pěsti nedopadly,
onen mladý zbojník hlavu sklopil.
„Pojď!“ řek dívce, za ruku ji chopil.
Odchází — a zpět se neohled.
Oddych pán a hrdě hlavu zved,
zuby zaskřípal a hněvem vzplanul.
„Stůj, ty podlý!“ zvolal. A hoch stanul.
Přistoupil pán k němu. Okamžik
sok tu proti soku němý stojí.
Ale vědom si už moci svojí,
ostře pán se zasmál. „Sketo!“ vzkřik.
Tvrdou řečí cizí, panskou řečí
„Sketo! sketo!“ volá. Jeho smích
jak šlehnutí pálí ve tvářích.
A zvuk cizí bolest jenom zvětší.
Hoch si přetřel líce. Hořely.
A pak zvedl hlavu, — zachvěly
v pažích se mu ocelové svaly,
které samy už se napínaly.
Cítil, jak se k hlavě krev mu valí.
Neviděl už více dívku svou,
kterak prosí s tváří úzkostnou,
jenom cítil, jak pod jeho pěstí
tělo padá, žebra temně chřestí.
U nohou mu bezduch ležel pán. —
A sám Vácslav couvl ulekán.
Co teď bude? jakým trestem asi
stihnou jej? kde před pánem se spasí
Až ze mdloby vstane, svojí mocí
zahubí ho jistě. Bez pomoci
hleděl k zemi, co že počne teď?
Náhle prsty měkké dotkly se ho.
„Prchni!“ řeklo tiše děvče jeho.

Stiskl její ruku v odpověď:
„Jenom s tebou, drahá, ty mě veď!“ —

Vzpomíná si na pochmurné ráno,
k útěku vše bylo přichystáno,
v olšinách stál ukryt chladným stínem
zapřažený vozík pode mlýnem.
S Prokopem se rozloučili již,
domlouval mu ještě zasmušile:
„Bratře, chraň to rodné hnízdo milé,
vetřelce ať lačné nevpustíš!
Budou pod základy všude hlodat.
braň se, braň se, abys nepodleh!
Ó, kéž mohu jednou po letech
ruku svou ti ku pomoci podat!“
Prokop klidně děl: „Mne nezastraší.
neurvou ni hrudky z půdy naší!“

Nevěstu pak Václav k otci ved,
aby požehnal jim naposled.
Na zápraží mlýna děda sivý
schoulen seděl chorý, zimomřivý.
Kolena svá k neholené bradě
tiskne mlčky. Jenom tupý smích
na rtech pohrává mu bezkrevných.
Posléz ruku zvedl. Lehce hladě
dívčí líčko prsty kostnatými
šeptal — (do tmy duše jeho snad
paprslek z těch jasných očí pad):
„Bůh buď s tebou! před vlnami zlými
ochraňuj tě!“ — K synu svému hled
a usmál se trpce. „Co jsem pravil?
Nepřátelský proud jsi nezastavil,
jedinou jsi vlnu vrátit nedoved.
Říkával jsem, — však to dobře víš! —
Moře, moře! Teď snad pochopíš?
Sám jsi poznal, — vidíš, co je síla,
už i tebe s břehu odplavila!“ —
Zas dětinský, nerozumný smích
objevil se na rtech bezkrevných,
při tom v očích bezedné je hoře.
Šeptem opakoval: „Moře, moře!“

Hoch se zarděl až po samé čelo,
cos jej při těch slovech zabolelo.
Zableskly mu oči. „Ne, můj otče, ne!
neshltlo mne moře zvířené,
ale vím, co značí síla jeho!
Co my proti němu zmůžeme?

slábi jsme a chudi. Padneme.
Jenom silný pánem světa všeho.
Nerovný je zápas. Vítězem
vždycky bude vetřelec ten cizí,
zlatem bojuje i železem
a nám pod nohami půda mizí.
Naše skrovná sprahlá políčka,
naše úroda v nich chudičká
ztratí se v té spoustě panských lánů.
Kdo že staví onu hroznou moc?
nám ni Pánbůh nejde na pomoc,
sám už dávno spojencem je pánů.
Ale víšli, otče, o čem sním?
Chtěl bych silným, mocným, bohatým
jednou být, jak ono panstvo hrdé!
A pak opříti se! Do boje
přinest vzdorné čelo, pěstě tvrdé.
Rovný s rovným bít se! Marno je,
jako červík ušlápnutý v prachu,
lát a hrozit v úzkostech a strachu,
když nás směle a bez trestu mohou
podle vůle zdupat drzou nohou,
statky vzít a dívčí urvat květ
a řeč naši starou umlčet.
Ale silným býti! Ó, můj sen!
Kterak vyzývavě povznesen
nad své lány strmí dvůr tam bílý!
Kéž bych jednou do těch tvrdých vrat,
která neumí se otvírat,
mohl udeřiti ze vší síly,
vyrazit je s třeskem dokořán,
křiknouti tam: Zde jsem! já! váš pán!
Jak by potom zlekaně a plaše
couvla cizí vlna, klesla níž.
Utopena v moři skoro již
zas by vytonula víska naše!“ —

Cítil krev svou v žilách kypěti,
zabušilo srdce, oči vzplály.
Zahleděl se kamsi v šerou dáli.
Umlk. Zadýchal se. (V paměti
teď po letech ožilo mu znova
každé hnutí malé, slyšel slova —)
Stál tak v hloubku duše rozechvěn.
Nikdo nepromluvil. Otec jen
usmíval se, v modrých očích hoře,
šeptal bez myšlenky: „Moře, moře!“

Tak odešel Vácslav v cizí svět.
Pevnou nohou vyšel, jiskry v oku.
víru v prsou a na srdci květ,
věrnou družku svoji. K jeho boku
tulila se oddaná a pilná.
Práce, práce jen byl život jich,
ve sklamání mnohém, v nadějích
spolu šli a jeho ruka silná
s osudem se bila, tvrdé čelo
o mnohou se skálu rozráželo.
Krev a pot se v jejich stopách leskly.
Nikde odpočinku. Boj a chvat!
Nezbývalo času vzpomínat, —
ne, v té bídě sobě nezasteskli!
Šetřili až s krutou lakotou,
stvrdly dlaně, ohnuly se šíje.
Ale nechať příboj kolem bije,
ať na každém kroku trny jsou,
oni jdou! a stále výše jdou!
Začátek už trpký za nimi
s bledou bídou svojí úzkostlivou,
s útrapami přešel mnohými.
S vírou pevnou a s nadějí živou
dále spějí! v novou práci zas!
Vědí, prchá, mizí drahý čas. —

A tam kdesi cestou z nenadání
klesla věrná družka, zemdlela, —
smrti dech se dotkl jejích skrání.
V jedné chvilce krátké zemřela,
na stonání času neměla.
A on zastavil se, aby zlíbal
mrtvé ruce plné mozolů.
Tolik let šli vždycky pospolu!
A jak hlavu nad ubohou shýbal,
bolest přemohla jej, temně vzkřik:
„Za tvou práci všechnu, zlatá, dík!
Odpočineš, — jmeno Páně ctěno! —
ale kdo teď pomůže mi, ženo?“
Neslyšela, — trpký okamžik. —

Ale to už bylo zvítězeno,
cesta před ním rovnala se již,
štěstí zvedalo jej výš a vyš.
Mohl odpočinout, léta jdou, — —
slábne. Ale ne, ne! Nepoloží
k odpočinku hlavu umdlenou,
leda pod zem jednou z vůle boží! —

Dávno bílého cos ve snách v dáli
vídal, jak by hrdé zdi tam stály,
okna svítila se, dokořán
otevřena vrata, — polí lán
v nekonečno rozkládal se vůkol.
Rozeznal již; jak by v temno chmur
svitlo náhle, poznal panský dvůr
nad dědinou rodnou. A hle, úkol!
úkol před ním, třeba v dáli byl,
hoden přece ještě zbytku žití!
A on cítil, že má dosti sil
dojít tam a — potom ukončiti!

Zvěděl dávno: hrdý panský rod
ve dvoře tam poznenáhlu schází,
část po části svého zboží hází
marně v oběť dravcům. Právě vhod
Vácslav Závěta se hlásil — zlatem
z dálky zvoně, — smluvili se chvatem.

Došel cíle svého. Tady stojí.
Zvedl starý poutník hlavu svoji,
odlesk upomínek ve zracích,
prokmitaly jiskry tam a stíny. —
Šeřilo se. Jako pavučiny
třásně mraků pod nebem se chvěly,
stíny z hlubokých brazd vycházely.
Rozhledl se ještě — naposled.
A pak mlčky těžkou ruku zved,
pokřižoval čelo. Krokem pevným
k vratům došel. Byla zavřena.
Zatlouk pěstí — dutá ozvěna.
Zahleděl se na ně okem hněvným.
„Proč se stavíte mi na odpor?
Závorami zhrdám železnými,
zvoňte jenom vyzývavě jimi,
já dnes přece vejdu, marný vzdor!“
Udeřil svou holí do vrat — volal.
Psi tam jenom vyli v odpověď.
Kéž by mohl v náhlém vzteku teď
rozrazit je silou. Neodolal,
kopl nohou do těch tvrdých vrat,
která nechtěla se otvírat.
Dutý zvuk se rozleh uvnitř dvorem,
ozvaly se hlasy, blíž a blíž,
panská čeleď s hlučným rozhovorem,
sbíhala se k vratům. V zámku již
zarachotil klíč a otevírá
pomalu se vráteň. Do tmy ven

rozlila se záře luceren.
„Kdo to?“ ozvalo se. Údiv zírá
z vytřeštěných očí panské chasy.
Zazlořečil kdosi v zadu kdes.
„Kdo to?“ hněvně opakují hlasy,
pěsť se zvedla někde. Zavyl pes.
Stojí poutník starý. Dokořán
před ním se už vrata otevřela.
V očích jak by se mu rosa chvěla.
„Kdo to?“ — „Já jsem —“ řekl, „já, váš pán!“

(Pokračování.)

Selka Gorejová.

Korutanská povídka

od

Gabriely Preissové.

Pokračování nedělního oběda se pořád ještě nekladlo na stůl ratejny Goreiova statku, ačkoli byly již tři čtvrti na jednu a v pravém svátečním pořádku mělo být do dvanácté vše odbyto, aby se čeleď mohla rezejít, kam ji srdce neb dobrá vůle táhly.

Zatím mladšinka přinesla jen fazolovou polévku, ale skopovou pečeni s dyňovým zelím, na niž se chasa celý týden těšila, bála se děliti bez hospodyně, která se po kázání a po mši bez pochyby ještě zdržela na růžencovém procesí.

V ratejně se proto již zdvíhaly vlny mrzuté nespokojenosti. Sám šafář, který se od rána těšil na kuželkovou hru, v níž obyčejně vyhrával, zapomenuv již zcela svojí dozorčí důstojnosti i posvátnosti boží neděle, uhodil již také pěstí na stůl, shrnuje všecky ženské na světě v jediné pohrdání. Nejmladší čeledín Pavel zaskřípal hned po jeho příkladě troufale zuby, vzpomínaje, že se mohl již před hodinou vypravit za svým děvčetem do Lučského údolí, a zvolal zlostně: „Tohle je mi čistý pořádek ve stavení, to pak že člověk slouží na dvojitém statku!“ (Gorejovo hospodářství bylo opravdu sloučeno ze dvou těsně sousedících usedlostí, a počítalo se u něho mimo lesa a pastvin přes sto jiter živné půdy.)

Vedle Pavla seděl mladý tkadlec, který na Gorejově letos poprvé tkal plátno, i čmáral si v zápisní knížce s poťouchlým úsměvem vařečky, talířky a ovce; starší čeledín Bartol okázal na to prstem a prohodil, aby také s vtipem nezůstal pozadu: „Tenhle obrázek ať si naše ženské dají do modlitebních knížek, aby si připomínaly, kdy se mají vracet domů k své plotně.“

Mladšince, která zatím v rozpacích poutírala a srovnala stůl, že na něm nebylo poskvrny, již nad tím pronásledováním skočily slzy do

očí. Přiběhnuvši zase do kuchyně, kde již také čekala podělkářka se svými dvěma dětmi a s dvěma hliněnými miskami na sváteční podíl, počala tak hlasitě plakat, že hospodář ve vedlejší světnici si hovící a na oběd již také netrpělivě čekající, přišel za ní do kuchyně s otázkou: „Co pak se tu děje?“

„Všichni mne pronásledují k vůli obědu —“ štkala holka bez zvláštní lítosti, „a já přece za to nemohu, že není panímáma k jedné hodině s poledne ještě doma z kostela.“

Tlustý Gorej vytáhl starodávné hodinky s šesterým, přaskami sepjatým řetízkem a podívav se na ně zdlouha a zároveň s přítulným soucitem na děvče, dosvědčil jen klidně jako člověk, který rád skrytě posazuje: „To by už měla panímáma na oběd pamatovat — ta ženská se tou svou pobožností ještě celá pobláznı́.“

„U nás si všichni vždycky na ten panímámin kostel naříkají,“ vybuchla z mladšinky pohlazená netrpělivost, „i ve všední den kolikrát ani nenachystá sekáčům slaniny k druhému snídaní a odejde si s klíčem od špižírny v kapse . . .“

„Však sekáči proto ještě nepřišli nikdy zkrátka,“ usmál se skrytě sedlák, ale nikoliv pro malichernost té výčitky, nýbrž při vzpomínce, že sám musel s vytrvalou vůlí navyknout ženu, aby nikomu jinému mimo něj klíče od spižírny nesvěřovala, jinak by jim věru čeleď vždycky roztahala brzo zásoby. „Dostanouli svůj díl o čtvrt hodinky dříve či později, na tom nesejde.“

„Včera také švadlena dlouhým čekáním na naši panímámu zmeškala poštu,“ rozšiřovala holka směle žalobu.

„Neškodilo jí, když se prošla pěšky,“ zabroukl hospodář jen tak na polo úst, jako kdy by se pokoušel hovor zamlouvati, ale skoro se mu v něm líbilo, neboť poťouchlý, ospalý a uhrovitý jeho obličej se dychtivě oživil, nejisté oči se pozvedly k pozornému zájmu o dívčinu zrůžovělou tvář i o to, co povídá. Pro jeho lakomost, že rád přiškrcoval mzdu, se nikdo do práce na Gorejovo nedral, ale protože se sedlák sám rád zbaběle vyhýbal všem nepříjemnostem, svaloval již vždycky rád nespokojenost čeládky na ženu, která i po jeho dávném náhledě utrácela zbytečnou pobožností mnoho času. Vyčetl jí to každé chvíle před domácími; proto si už i ta mladšinka troufala souditi, vědouc dobře, že se hospodář s nikým jiným nedovede povadit než s vlastní ženou. V hovoru s cizími zdál se tak mírný a nevšímavý — nikdy se nerozčilil a nerozkřikl, ba ženské čeledi, pokud byla mladší a pohlednější, dovedl i potají zalichotit.

„Mně už tady ani nic netěší,“ ozvalo se ještě děvče, jemuž nejvíce záleželo na spokojenosti jednoho z čeledínů, Blaže, který již někam odešel bez oběda a ani jí nepověděl kam.

Pantáta už pokročil, aby stýskající si mladšinku pohladil po upocené tváři a tenkém krku, na kterém se jí dnes lákavě ovíjela nějaká strakatá stužečka, když jej zarazilo kmitnutí se temné ženiny postavy ve vedlejší jizbě. Proto v rozpacích sesílil jen jako ještě chlácholivě svůj neohebný hlas: „To je rámusu — to je nějakého rámusu!“

Selka Gorejová, odloživši deštník, modlitby a sváteční klobouk, nasadila si na hlavu všední širůček a obvázala si černé, moherové šaty

širokou, modrou zástěrou a do její kapsy ponořila nový korálkový růženec, jejž koupila dnes v boudě od kramáře pro podělkářčinu děvčici Bibku, které byla kmotrou.

Velká, k plnosti náchylná, ale posud dosti souměrná její postava s pobledlou, lesklou, čistou pletí jak oloupnutá mandle, s ladnou tváří, s temným, pečlivě uhlazeným vlasem a zrakem, který třeba že se zdál nejbližší okolí přehlížeti, přece se pořád tulil bezděčným, jakoby tesklivým úsměvem — vnesla se zvolna do kuchyně, kde ji jedině podělkářka pozdravila: „Vítám vás slovem božím!“ Mladšinka jen si zašeptla pozdrav pro sebe, hospodář nadul ještě více své masité rty a zadržoval v nich již pichlavé pokárání.

„Pochválen Pan Ježíš Kristus až na věky věkův,“ ozvala se selka svou jasnou, hlasitou výřečností a kladouc podělkářčině dcerce spěchající políbit jí ruku, svou levici na konopnou ovínku copánků dodala: „Přinesla jsem ti hezký růženeček, Bibko, ale musíš mi brzy dokázat, že se jej dovedeš správně a celým srdéčkem modlit.“

Malá ta útrata podráždila již sedláka k výbuchu.

„Zdržuješ se kupováním všelijakých věcí až do jedné hodiny,“ počal se zlostně výsměšným přízvukem. „Pánubohu bys někde na křižovatce samou láskou nohy ukousala, ale o domácnost a patřičné rozdělování oběda aby se staral u nás třeba čert. Je u nás samá mrzutost, a holka za tebe odnáší . . .“

„Hubují a vysmívali se — a Blažej už odešel bez oběda,“ nadnášela ještě mladšinka své utrpení.

„Mohli by míti také trochu strpení, když vědí, že se nezdržuji pro žádnou marnost,“ děla selka, a následkem mužova přivítání vyskočilo jí několik ruměných skvrn na tváři. „Nevisím jenom myšlením na těch živných lidských talířích. Moje říše není z tohoto světa . . .“

„Aha — teď uslyšíme zase něco z dnešního kázání,“ ušklíbl se Gorej.

Selka se po něm ani neohledla. Povyhrnula si rukávy a počínajíc již bez meškání hbitě rozdělovati dílky oběda, pokračovala se stejnou mírností:

„Ano, moje říše není z tohoto světa — to už by mohli všichni kolem mne dávno vědět. Některou ženu těší děti, jinou paráda nebo přibývající majetek. Mne netěší nic, nezakládám si na ničem, mám jen tu jedinou radost v životě, že si mohu denně dopřát cesty do božího kostela a v neděli dosáhnout milosti, že slyším dvě svaté mše. Tam v tom božím stánku pokoje a krásy, je celá moje radost a jediné potěšení. Proč mi toho lidé nepřejí, nechápu . . .“

„Rozumný člověk si ale pomyslí,“ namítl ostře sedlák, „první věcí zde na zemi musí být moje živobytí!“

„Přivazovat duši na pozemský statek je tuze pochybná moudrost,“ hovořila zase klidně selka. „Jednou se mi také smál nebožtík otec — dej mu tam Pánbůh věčné světlo, — že místo k muzice jsem šla raději předčítat „Život Kristův“ nemocné Rozále a sám také nejraději pořád jen počítal, kde mu narůstá majetek; ale potom když s ním samotným bylo zle a už se blížil k smrti, byla mu nade všecko dobrá

ta trocha jeho náboženství — nic jiného nemohl si tam na věčnost s sebou vzít — ba Bože můj, nic jiného."

„Tys měla přece si jen zalezt za svobody do kláštera, když se ti tam po ty dva roky, které jsi tam pobyla na cvičené, vedlo tak blaze," usmál se kousavě Gorej. „Že jsi ale přece chtěla okusit vdaného čepce a vlastního hospodářství, to byla dozajista chyba!"

Selce se srazily rudé roztěkané lupínky po tváři v jedinou záplavu, a bezděčný úsměv jejích zraků jako by odletěl, zbylo tam něco strnulého a tvrdého. Již neodpověděla ničeho, měla tolik síly, že to neučinila před cizími. Naplnivši naposledy také podělkářčiny misky, vešla za mužem do jizby k stolu prostřenému jen pro ně dva. Odříkala trochu rozechvělejším hlasem než jindy obvyklou modlitbu před jídlem, a pak pozorovala jaksi nechápavě velikou chuť svého muže, který požil pět dílků pečeně a vypil tři litry štyrského vína, zamastěné prsty si otíraje o vlasy místo o ubrousek, mlaskaje a supě; sama požila sotva několik soust a teprve, když Gorej po skončeném obědě si zapaloval doutník v kapse pomačkaný, ozvala se s nepokrytou trpkostí:

„Zase jsi mi, pantáto, před cizími lidmi vyčítal, že jsem se neměla vdávat a raději jít do kláštera, ačkoli je to hanba, když se taková řeč vysloví po patnáctiletém manželství, když už pomalu náš věk jde s kopečka a když už jsi tolikráte slíbil, ba se zařekl, že to víckrát neuděláš. Musím ti tudíž znova připomenout, že jsi pořád taková slabá, klamná duše jako tenkrát, když sis' mě bral. Ty víš dobře, že to nebyla moje touha dostati se na velké Gorejovo. Přemluvili a přinutili mě otec s nevlastní matkou, žádoucího útulku v klášteře mi nedopřáli, a já tenkrát myslila, že starší vůli a povážení musím ctít a poslechnout, za to že moji pokoru Pánbůh požehná. Potom také víš, že jsem byla oklamána a ošizena dvakrát . . ."

„Nech toho, nech toho," zatřepal Gorej rukou povstávaje hřmotně od stolu, — „anebo chcešli kázat, máš tamhle kočku!"

Leskle červený jeho obličej nezdál se při tom ani pohoršen; popošel k hrabičce pro klobouk a obracel jako by nic řeč jinam: „Tak se mi nějak zdá, že nám zase na noc zmokne seno. Ty sváteční přestávky přinášejí člověku jen vždycky škodu. Já si teď půjdu trochu zdřimnout do altánku; kdy by přišel Boučovský řezník anebo kovář s účtem, pošli jej za mnou."

Selka již umlkla . . . Po odchodu mužově, když se byl vyvalil ze světnice jako protivná tíha, která jí všude, kde se nalézala v jeho blízkosti, tísnila dech i vzduch, popošla k otevřenému oknu a zahleděla se na Lučské pohoří, kde se v temné zeleni smrčin bělala tucha kostelíku svaté Valpurgy.

Ach, tam se před patnácti lety jako taková důvěřivá, z kláštera se vrátivší dívčice modlila za svoji mlhavou budoucnost, za svoje manželství na Gorejově, když už ji rodiče pořád přesvědčovali, že se tam zrovna posadí do štěstí. Měla tenkrát v srdci pořád ještě takový blahý mír, v jejích snech se bělaly stále ještě vysoké stěny Svatojirského kláštera s vlisovanými květy, o nichž nebylo možno říci, kde as takové rostou, a v prsou jako by se jí schovávaly struny, které při každém hezkém dojmu zazvučely zladěnými písněmi tamějšího kůru a tichounce

napomínavým hlasem stařičké abatyše, která chovanky zvala svými miláčky, kvítečky a beruškami. Proto se modlila za nejvážnější krok svého života bezstarostně jako dítě, které o ničem zlém na světě ani neví, modlila se jen tak s jistotou, že nebude oslyšena.

Ale nemohla býti vyslyšena, na sedláku Gorejovi lpěl hřích a klam. Teprve za půl léta po svatbě jí náhodou sousední selka prozradila, že nyní pětatřicetiletý Gorej už před pěti lety s Anešou Kovářovou v Hatíně měl dcerku, kteréž po něm dali jmeno Vincena, ale nechal milou na konec i s čiperným dítětem tak, a hledal nevěsty s bohatým přínosem.

Nemohla tomu ani uvěřiti, musela se na to zeptati ještě tří, čtyř hodnověrných lidí — ale na konec jí všichni smutnou pravdu potvrdili.

Kdy by se jí byl sedlák Gorej vyznal před svatbou, třeba že nevypadal nikdy k soucitu hezký nebo dobrý, snad by mu byla tehdy dovedla ještě odpustiti, ale takto věděla už pro vždy, že byl schopen klamu i bezcitnosti. Proto také pochopila pak už po letech v pokoře, proč ji samotnu Pánbůh tresce, proč si na božské Prozřetelnosti sama ani jediné dítě nemohla vyprositi. Na Goreje musel přijíti nějaký trest, a ona jsouc k němu připoutána, musela jej snášeti s ním.

Štěstí, to pravé, stulené lidské štěstí, nikdy se nezachytilo Gorejovy střechy a jejího vlastního srdce. Tušívala je jen někdy s nevědomou touhou, když celé stavení již kolem ní spalo, tušila je na čisté, tajemné obloze, když duše její se ukájela vírou, že někde na světě musí přece něco hezkého býti, taková nějaká schovaná cena života, takový malý vítaný ostrůvek, k němuž dopluje unavený a ztlácený člověk jako ke konečnému cíli . . . A naposledy v té nejasné vidině zachvěl se kdesi pod svislým akátkem přívětivý rov, pokrytý zelení a sedmikráskami, v záhlaví znamení božské víry, — a přes ten šla cesta do neznámých rajských kras, k věčné milosti a božímu úsměvu. Pravila přece jednou s nadšením Svatojirská abatyše, když se s ní chovanky dívaly na zesnulou, vyhublou a žlutavou tvář jeptišky Prisky: „Je už krásnější a slavnější, než to naše oči vidí. Kéž bych já, berušky moje, byla už na jejím místě!“

Tuto neklamnou naději pokorných poutí tvrdily selce všechny nejhezčí sny, tvrdil ji šedovlasý farář živým slovem, šelest modlitby, táhlé písně kůru, obláčky kadidla. Potom ji o tu potěchu ještě chtěli lidé připravovat a posmívat se jí!

Selku zabolela bodavá tíseň na prsou, ozývala se u ní po každé, když se tak roztrpčila, — ale stestklivělé její oči, zostřené jakousi pohrdlivou tvrdostí a vzdorovitým žárem, zůstaly suché.

Vzchopila se, aby přehledla v domě poklid stišeného již svátečního odpůldne, kdy se všechna čeleď rozešla, a zůstávala v obytném stavení jedině stará přisleplá příživnice Rozárka, přebírajíc na židličce u okna svůj růženec šeptavými vzdechy. Jen její jemný, pozorlivý sluch zdál se přikován k zemi, poznala přicházející selku hned po chůzi a ozvala se jako ze sna probuzena: „Dnes je hezky, mohli by dnes přijít moji synové!“

Selka ani neodpověděla, její pevně sevřené rty jako by se ani nedovedly k všedně přívětivému slovu otevříti. Ti dva Rozárčini synové

kmitli se představou před ní. Byli to dobře urostlí a dosti hezcí chasníci; starší byl čeledínem v nedalekém statku, mladší vozkou v železářské huti. Přicházeli někdy za svátečních dnů svou matku navštívit. Nepřinášeli jí sice nikdy žádných dárků, spoléhajíce se úplně na známou dobročinnost bezdětné selky Gorejové, — spíše od matky přijímali vše, co se jí ze zvláštních ohledů na její stáří i ubožáctví dostalo od selky almužnou, jako lepší sousto, nebo kousek domácího plátna a vlny, nebo džbánek po sklínečkách naschráněného hruškového mestu. Ale Rozárka se vždycky za návštěvy svých dětí posadila v ratejně na svou truhlu všecka zjinačena, a jeden nebo i oba synové spočinuli vedle ní. Kdykoli se selka kmitla na blízku, pozorovala, jak hrdost a chlouba pohnuly ubohou postavou Rozárčinou; hmatajíc chasníkům po rukou, jako by se jich chytala, upozorňovala po každé domácí paní: „To jsou moji synové!“ a její zvadlá, nepohledná tvář zazářila takovou šťastnou sobeckostí, že selka pocítila osten bezděčné závisti k té chuděře, která na Gorejově požívala jen chleba dlouholeté věrné služky. Selčiny myšlenky zaletěly také po stopě jakési potěchy. Vrátivši se do jizby, vyňala z truhly objemné a pracné háčkování; byla to pokrývka na hlavní oltář domácího kostelíka, na které již od hromnic radostně pracovala v každé volné sváteční chvilce. Z jejího pohledu, přehlížejícího narůstající jemné mřížkování s okrajem růží a uměle uprostřed sestaveným jmenem „Maria,“ rozprchala se všecka lítost i vzdorovitá umíněnost. Změkčený zrak nabyl zase bezděky svého starého dívčího výrazu, snivé, skromně stulené duše . . .

Po chvíli vešel do statku na obvyklou milou zastávku Mostičský farář, stařec zavalité postavy a tvrdě zselštělé tváře, trochu mírněné jen měkkými, sněžnými vlasy. Přinášeje v kapse svého dlouholetého burnusu z domácího pohorského sukna nejnovější číslo časopisu „Růžencové zahrady“ pro selku. která byla v kraji řídkou čtenářkou, a usedaje si po domácku do sedlákovy lenošky, vypadal jaksi všecek zachmuřen; selka mu vyčetla z očí stísněnost a zeptala se přímo, co se mu stalo.

„Ale hlode mě, že vysvěcenec Rutar, jehož primice se bude u nás ode dneška za dvě neděle slaviti, se mrzutí s rodinou,“ děl v neochvějné důvěře k své přítelkyni-čtenářce stařec, otíraje si velikým kapesníkem čelo, jako by tou starostí zrosené. „Mladému muži už jde na šestadvacátý rok, je už přece posvěceným velebníčkem a rozplakal se za dnešního oběda u mne jako malé dítě. Rád by měl, dětina, tu svoji primici také světsky jak se patří oslavenou, sezval si už celý seminář, půl tuctu družiček a kde koho známého, blouzní o hudební kapele, o vlastním mešním rouše — inu, zkrátka, švarný velebníček Rutar chce míti hlučně slavnou primici, a bratr sedlák mu na ni místo nutných čtyr — pěti set dává jen sedmdesát zlatých, více že prý nemá, nejspíše, že už všechno, co měl mladší bratr odkázaného rodičovského podílu, vynaložil na jeho studie. A tak mne milý primiciant prosil s sepjatýma rukama, že byl bez toho od jakživa sirotkem bez zastání, abych alespoň tentokráte se ho zastal a u bratra se přimluvil. Ale já sedláka Rutara příliš dobře znám. Odpověděl by mi zrovna tak úsečně a nabíravě jako odpovídá bratrovi: ‚K čemu je knězi třeba nádhery

a rámusové slávy? Kristus Pán žádné nenakázal!" — Ostatně mi dnes samotnému opravdu připadá nákladná a hlučná primice proti až tesklivé vážnosti kněžského stavu také zbytečnou. Při tom ale nezapomínám, že když mně samotnému bylo čtyřiadvacet let a slavil jsem svou primici, smýšlel jsem na vlas tak jako Rutar."

Farář si v tom rozporu těžce povzdychl.

Selka Gorejova se za vypravování farářova zaruměnila v tváři, neboť Rutarové byli s ní dosti blízce příbuzni, byliť siroty po Gorejově starší sestře. Za dřívějších časů byl jim Gorej poručníkem, ale od ženitby nejstaršího ze tří bratří Rutarů odevzdal ihned plnoletému svěřenci poručnictví nad dvěma ostatními bratry, aby sám měl pokoj ode všeho obtěžování. Říkal, že se bez toho s dvěma staršími svěřenci už dost nazlobil (nechtěli ho ve všem poslouchat), a přilnul trochou lásky jen k nejmladšímu, Franovi, který se zdál povolnějším a vstoupil dle přání Gorejova do učení na kovářství. Časem se rodiny sobě ještě více odcizily pro nějaký hospodářský stroj, který Gorej Rutarovi za značný peníz prodal, ačkoli věděl, že stroj je téměř nepotřebný. Selka Gorejová chtěla nesvědomitost svého muže opraviti a přinesla tajně sedlákovi Rutarovi něco ze svých úspor jako náhradu, ale on pěknou její vůli odmrštil pichlavou poznámkou, ať prý tu částku raději obětuje na modlení za nějaké dětské požehnání, aby prý pak alespoň měli u Gorejů na koho lakotit. Selka byla takovou odvetou raněna v nejcitlivější stránce své tesklivé duše, a od té doby se všem Rutarům vyhýbala.

V tuto chvíli se jí však přece v duchu podobalo, že by se měl někdo velebníčka Rutara u jeho bratra sedláka zastati — bylať pevně přesvědčena, že dovede být nejstarší Rutar nespravedlivý i bezcitný.

„Dojdete tam tedy, velebný pane, nahoru k Rutarovým?" ozvala se po krátké pomlčce.

„Nikoliv," odvětil farář najednou tak pevně, jako by se sám teprve v tomto okamžiku byl rozhodl, — „nemohu a nechci se míchat do takových rodinných záležitostí a na konec se dát od sedláka Rutara nějak urazit. Takové prostředkování bývá věcí velice nevděčnou, vím to z mnohé zkušenosti. Radil bych spíše novému kaplánkovi, když chce již mermomocí mít nákladnou primici, aby si na ni nějakou částku vypůjčil, což by pak mohl pomalu ze svých příjmů splácet."

„Udělat dluh, velebný pán?" rozšířila selka skoro poděšeně oči, „to by bylo přece hrozné!"

„Snad pro vás, které nebylo v životě nikdy třeba ničeho si vypůjčovat," usmál se teď farář. „Poctivý dluh není však ani u velebného pána nic hrozného, a věřte mi, ani neslýchaného — ba tuším, že málo který alpský kněz se bez této výpomoci v nutných případech obešel. Já sám kolikrát, milá duše — a už když se mám přiznávat, při té primici... Člověk měl také své furiantství v prsou, — a což kolikráte později! Přišla bratrova ženitba, obrátili se na mne jako na největšího pána a pýchu rodiny, abych něčím přispěl do nového chudého hospodářství, potom přikvačila tatínkova nemoc, pohřeb, náhrobek, pak zase chudý bratranec na učitelském ústavě prosil o pravidelné příspěvky na živobytí. Já jsem na vrcholu své slávy dosáhl farářského místa v Svatém Krištofu, měl jsem v celé širošíré farnosti čtyři sta padesát duší, a z těch

neměl pravidelně nemocný, jehož jsem zaopatřoval, ani na trochu hovězí polévky — tu jsem musel přece nějak sehnat já. A při těch svých třiciti zlatkách stálého měsíčného příjmu jen jedinýkrát za šest let mě potkalo štěstí, že mi vklouzla do rukou desítka za oddavky — nemohl jsem tomu dlouhou chvíli ani věřit, že člověk může najednou tak zbohatnout . . . A konec konců byl jsem už plesniváčkem, když jsem stal farářem zde v zámožnějším kraji — a tu teprve přestaly ty hloupé a směšné počty: šest od pěti nejde, musím si vypůjčit. Ach, díky Bohu!"

A starý farář povytáhl krk ze svého kolárku, jako by okazoval, jak jednou konečně nad tu všecku bídu vyrostl.

Selka Gorejová se tímto beze všeho smutku proneseným vypravováním nepomátla.

„Rutarův statek přece pěknou primici na čest celé rodiny unese," ozvala se ze svého zamyšlení. Poměry Rutarovy rodiny, kterých si po osm let nevšímala, vzbudily teď náhle jakousi její účast; přidala se hned na stranu primiciantovu proti sedlákovi. „Tržívaji tam hezké peníze za mest, zrní, seno i konopě mohou odprodat," počala vypočítávati výhody, „proč by nemohli jednou obětovat pár set?"

„Ale mají tam čtyři děti, milá duše," rozvažoval farář, „a kdo má děti, vždycky si myslí, že není pro ně dosti bohat."

Selčiny retní koutky trhly sebou jako k trpkému úsměvu; ale přinutivši se ke klidu prohodila s neobvykle tvrdým přídechem: „Vy se tedy, jemnostpane, primicianta nezastanete?"

„Když nemůže svoje přání a prosby uhájit před vlastním bratrem sám, bylo by marno, abych se mezi ně vtíral," odvětil klidně kněz.

„Pak tam dojdu já," vyslovila selka zvláštní odvahu, „ačkoli jsem tam před osmi lety s nejlepší vůlí špatně pořídila."

„Neradil bych vám, abyste se do té věci míchala," řekl farář. „Nejlépe jest jíti pokojně životem a neohlížeti se v pravo ani v levo, kde se který cizí spor odehrává."

„Nemísit se do cizích sporů a bolů je tak snadno, velebný pane," pravila selka zvolna a důtklivě, a zase jí rty zvlnil trpký úsměv. „Člověku se při tom blaze spí a může tloustnout."

Farář se zarděl až po rámeček bílých, řídce rozčepejřených vlasů.

„Až budete mít moje zkušenosti, milá duše," potřásl pak hlavou, „zůstanete se vší svou i sebe ušlechtilejší vůlí, míchati se do cizích záležitostí, také vždy raději v koutku. Pomněte, že praví písmo: Blahoslavení tiší, neboť oni zemí vládnouti budou."

„Pozemskou říší, velebný pane," prohodila s důrazem selka, a zlaté tečky se jí zablýštily v temně hnědých zorničkách, „ale já se již vždycky raději přidám k těm, kteří říkají: Moje říše není z tohoto světa."

„No, my se spolu na konec již vždycky dobře shodneme, neboť dobře kázat a svého vnitřního přesvědčení se zastávat dovedeme oba," usmál se farář povstávaje k odchodu. „Co pak dělá hospodář?" vzpomněl si ještě na Goreje, jen tak aby ještě něco řekl.

„A šel si jako obyčejně po poledni lehnout," odtušila selka. „Však víte, velebný pane, jak to můj muž říkává, když bývá jasný

den: ‚Dnes je hezky, půjdu si lehnout,‘ — a když je den pošmourný říká a činí totéž.“

Selka se znovu pokusila nějak cize se usmáti; farář již uhodl, že se dnes v nitru jejím skrývá cosi žalobného a podrážděného. Ostatně nejlépe věděl, že v tomto domě nesídlí nekalené štěstí ... „Pozdravte ode mne hospodáře,“ doložil, „a dej nám Pán bůh zase šťastnou shledanou!“

„Dejž to Pánbůh, a děkuji uctivě za návštěvu.“

Selka políbivši farářovi ruku vyprovodila jej přes síňku až k venkovským dveřím. Vracejíc se povšimla si, že z ratejny zaznívá tichý hovor; nahledla tam nedovřenými dveřmi a přesvědčila se, že to k Rozárce přišel jeden z jejich synů, starší Vít, a přivedl si tentokráte s sebou svoji milou, zavalité děvče s širokým úsměvem. Rozárka je častovala kouskem masa schovaného v papírku a pšeničnou buchtou od svého svátečního oběda; broukala stále k synovu jednoduchému vypravování, a její tvář byla zase všecka štěstím zjasněna.

„Ona se nezdá, ale má síly dost,“ hovořil Vít o své milé, „věru že by mně i nabít dovedla.“

„Eh, jdi,“ ozvalo se děvče, „to bych ani nechtěla. Kdo to jakživ slyšel, aby ženská mužského bila?“

„Ale kdy by mi i nabila, měl bych ji pořád ještě rád!“ tvrdil chasník.

Selka odvracejíc se potrhla ramenoma, jako by se již bránila břemenu nové nespokojenosti s celým světem, v kterém se každý choulil k nějakému sobeckému štěstí, a když je držel v rukou, chápal je tak hloupě, někdy i nevděčně. A zase se jí jako kazatelce vyšších lidských pojmů zazdálo, že je zde třeba něčeho opravovati.

„Proč pak si Rozárčin syn s tak velikou láskou tedy to své děvče nebéře za řádnou ženu?“ podráždila selka Gorejová v sobě vzpomínku, že tento Rozárčin syn přivádí si někdy se svou milou k matce na návštěvu také skorem již dvouleté dítě. Musí jej na tu jednoduchou povinnost již jednou sama upomenouti, bez toho v celém zdejším kraji nikdo o takový nešvar nezavadí výčitkou než ona.

Vkročivši do ratejny jedním dechem za opětovaným pozdravem se otázala mladého párku: „Kde pak jste nechali dnes svého chlapce?“

„Nechtěla jsem ho s sebou tahat,“ ozvalo se děvče, „zdálo se nám, že se chystá k dešti; je tam nahoře u babičky“ (mínila u své matky) „dobře schován.“

„Dobře schován,“ opáčila selka svrašťujíc čelo, „to se tak snadno vymlouvá, když konec konců vždycky je, že musí dítě někdo jiný vychovávat než ti, kterým to poručil Pánbůh. Proč pak nevstupujete do poctivého manželství, když se máte upřímně rádi a když vás k tomu již také upomíná dítě?“

„Vždyť nemáme žádného stavení ani žádného majetku,“ pokrčil hřmotný chasník nepomaten ramenoma. „Chatku po její matce podědí syn olejkář, a leda že z ní jednou vyplatí matce pohřeb, na víc se nechtěl uvázat.“

„Jsou chudáčkové, chudáčkové,“ zakývala Rozárka soucitně hlavou.

„Jsteli nemajetní, nemusí vám to ještě překážet, abyste se k vůli pořádku dali u oltáře oddat. Já sama bych vám oddavky zaplatila,“

zjemnila selka svůj hlas. „Můžete dát pěkný příklad ostatním služebným, a panu faráři uděláte radost.“

Děvče již ani nedutalo; široký úsměv zmizel s její tváře a nahradil se snivou vážností, svezla svůj zrak se rtů selčiných na její ruce s takovým zbožným vnuknutím, jako by to byly ruce zázračné ... Za to chasník si pokrucoval drobný knír, jen jako by se někdo snažil jej bavit a on si připadal tím moudřejším.

„Pak bychom ani žádné služby nedostali,“ pokusil se o nejplatnější omluvu.

„Můžete nádeničit — zdravýma a pilnýma rukama se vždycky obživíte,“ domlouvala selka. „Já sama už bych vždycky dbala, abyste byli opatřeni výdělkem, a k obývání možno si již také vždycky něco najmout nebo ještě lépe spořit a něco vypůjčit byste si mohli na vlastní baráček.“

„A — smáli by se nám,“ pohodil chasník hlavou. „Pojď, Anešo,“ pobídl svou milou a chtěl se kvapně s matkou loučit: „Mějte se dobře, maminko!“

„Jen utíkejte, utíkejte!“ potřásla selka hlavou. „Utíkáte jen před svým jistým štěstím, pozemským i nebeským. Nestojíte teď o své čisté společné jmeno a svou čistou společnou světničku; vaše děti nebudou jednat jinak, budou se na konec zrovna tak osaměle choulit k cizí milosti jako tadyhle Rozárka. Otce jejích dětí zanesla náhoda až někam za štyrské hranice, nevíte ani, jeli živ či mrtev — v našich krajích se svobodné děti po tátovi ani nikdy neshánějí, nehlásili se k nim sám; a kdy by se Rozárky neujalo cizí milosrdenství, které je vždycky hořkým chlebem, vlastní její děti by ji musely nechat zhynout na silnici, vymluvily by se, že nemají vlastní světničky. Nechcete si nikdo stavět takových skrovných, k celému pořádku a blahu postačujících domečků, myslíte si, že povinnost spořit a stavět připadá jenom sedlákovi, vy, kterých je desetkráte tolik, co nás, k jednomu kousku půdy přikovaných, raději rozhazujete svou jistou mzdu o muzikách, na kuželníku a na furiantské nápady, a později, když vás bujnost přejde, držíte zase více na zbytečné napití než na nějaký krásný smysl rodinný. Abyste si tak někdy pomyslili a přáli, jako to činí sebe chudobnější otcové a matky v jiných krajích, aby se vaše krev povznesla za vašimi hroby zase o stupínek výš k božskému pořádku i blahobytu! To ne — to vás nenapadne střádat si krejcar ke krejcaru a nešetřit potu a mozolů pro něco krásného, co přijde ve vašem stáří, anebo alespoň postaví se za váš hrob k vašemu jmenu, — vy raději bydlíte u sedláků po stájích a společných ratejnách, protože to tak už dělali vaši otcové a matky; a kde se s hospodářem nepohodnete, tam si hned pospíšíte svázat svůj raneček anebo naložit svou truhlu — a hajdy o míli dál od matky i třeba od dětí, — což na tom, vždyť není pro vás žádných závazků! Když ale takové životní názory čtu již napořád naší mužské chase z očí, to přece nemohu pořád chápat, že ženy nevytuší citem, že by mohlo být to jejich štěstí čistší a jistější a že se té své a svých dětí věčně nastavované bídě nebrání. Ach, jsou to otrokyně své tak zvané lásky!“ A selka vyřkla toto poslední slovo s hořkým, téměř opovržlivým úsměškem.

Vítova milá, obracející se již na chasníkův povel ke dveřím, klesla teď těžce na lavičku a schovávajíc obličej do zástěry, prudce se rozeštkala . . .

„Co je ti — co ti kdo udělal?“ ozval se nízkým hlasem Vít, kdežto jeho matka, rozechvěně si pohrabujíc rukou po hrudi a klíně, zabroukla: „Každý jí rád poslouchá — je jako svatá, naše paní, jako svatá.“

„Nic není na ní svatého, je plna lidských chyb zrovna tak jako vy,“ snížila rovněž selka svůj kazatelský hlas, — „ale když sama nemá dětí, ráda by pomáhala těm cizím na pravé a šťastnější cesty.“

„Tak co je ti, Anešo, — aspoň to pověz!“ domlouval znovu Vít, který nikdy nemohl snésti ženský pláč.

„Když si panímáma myslí —“ zatesknila si v litostivém pláči Aneša, „že já bych nedbala o takový pořádek — takovou nějakou vlastní schovanou světničku . . . A jak já bych si ji zatím čistě uklízela, i svého chlapce ráda si opatrovala! Ó Mariá, ó Mariá!“ lomila se již zase holka celá v lítosti jako vichrem zmítaná větev, — „co bych ráda potu, ba vlastní krve přisadila, abych se zmohla na takový pořádek, abychom všichni měli stejné jmeno a nějaký vlastní příbytek — i kdy by byl jen tak malý, jen tak zcela maličký!“

„A člověku o něčem takovém nikdy ani necekne — to se tu jen z čista jasna rozšklebí, jako by jí někdo umřel!“ zabroukl konejšivě Vít. „Když ale chceš nádeničit a nemít žádné jisté zaopatření, jako máme v stálé službě, je dobře — může se sebrat všechno na jedno jmeno, i spořit si ode dneška na chaloupku můžeme — alespoň pak víš, že jsem tobě a chlapci udělal něco k vůli. Teď ale už pojď!“

„Maminku — tvoji maminku bychom také mohli vzít k sobě, když budeme oba na práci, aby někdo zůstal ve stavení s tím malým,“ obracela Aneša ještě pohnutím i tuchou štěstí všecku rozpálenou tvář po Rozárce.

„Kdykoli nenajdete jinde obživy a jakékoli pomoci, obraťte se jen ke mně,“ připomínala s přátelským pohledem selka.

„Zaplať Pánbůh za všecko,“ řekli oba mladí lidé najednou odcházejíce, a teď teprve se také Rozárka dostala k slovu.

„Moji synové,“ vypínala zase svůj zčernalý a vrásčitý krk po stopě od okna se linoucího světla, — „a zrovna tenhle starší Vít, májí dobrá srdce. Oba, oba byli vždycky něco tak lepšího, nikdy mi neudělali hanbu.“

Selka byla prozatím výsledkem své domluvy spokojena — strmá cesta k synovci Rutarovi jako by se jí tímto zdarem nějak před očima rovnala. Nebude čekat už ani na větší statečnost — půjde tam hned, a kdy by ten nafouklý Rutar její přímluvu odmítl, zahanbí jej jednoduše vlastní obětí a náklad na Rutarovu primici ponese ona z částky svého věna, kterou měla na své jmeno uloženou v Celovecké záložně.

„Vyjdu si někam asi na hodinku, kdy by někdo přišel s nějakou věcí nebo poptávkou, odkažte jej, Rozárko, na pantátu, který si hoví v zahradě,“ odsunula selka Rozárčiny chlubné sny všední starostí — a už si šla bez meškání upravit trochu svůj skrovný sváteční ústroj k vycházce na Rutarovo.

Vzduch byl zamžený jako před deštěm a zdál se tak dusný, že se selce stoupající úzkou úvozovou cestou do vrchu zarážel dech. Asi po půl hodině byly již z Rutarovy rozsáhlé usedlosti viděti střechy obytného stavení i ostatních hospodářských budov, lesknoucí se zánovnou břidlicovou krytbou, které si dosud ani Gorejovi místo staré šindelové střechy nedopřáli. Ostatní řídce rozhozené chalupy a statečky v okolí zdály se skrčené a nepohledné.

Selce Gorejové napadla úvaha, zdali si Rutarovi směli někdy stýskati na podobný nedostatek, jaký tížil mnohé okolní selské živnosti, v kterých selka, jsouc skoro všude kmotrou, vycítila i přehlídla tolik bídy. Rutarovi mohli se jedině vymlouvati, jak to naznačil farář, že jsou ověšeni dětmi — ale směli, Bože spravedlivý, takové štěstí — jehož ani farář nedovedl tak chápati a ceniti jako její srdce — pokládati za nějaké břemeno? Sedlák Rutar se rád nadouval v obecní i školní radě, i v malé místní spořitelně prý říkával jako úřad každé chvíle: „To si nedám líbit.“ Ale vypravit bratrovu nejkrásnější chvíli v životě jako nejskromnější nuzáček, to by si dal líbit.

Za plotem, k němuž došla, kmitl se před selkou houf roztodivné drůbeže; měli zde perličky, krocany, i párek pávů, včelník byl kryt zelenou stříškou s ozdobným lemováním — nadarmo se Rutar nechlubíval, že jeho správa může být vzorem celému okolí. A z oken obytného stavení visely na dlouhých haluzkách jako krev rudé vlaské karafiáty; selku ta žeravá barva bodla do očí, i v prsou jako by ji něco zarazilo — kam si to jen bludná, nevítaná poutnice zašla?

Pes na ni urputně zaštěkal. Okřikl jej hlas starého skotáka: „Ticho, Lupe!“ a staroch hovící sobě na lavičce pod nádvorní lipou již také selku uctivě pozdravil:

„Pánbůh rač dát dobrý den! Jaký pak to k nám dnes jde host!“ Věděl, že se spřízněné rodiny dávno sobě odcizily, a napadlo mu jen, že selce se nejspíše zachtělo nějaké té rozhlášené zdejší drůbeže, že se přišla na ni z veliké zvědavosti podívat, jako to činily jiné ženské. Vyšel jí v ústrety s polo dobráckým, polo chytrým úsměvem, jako by jím ukazoval: „My o žádném hněvu nic nevíme.“

„Hospodář je doma?“ zapomněla selka slovem poděkovat za pozdrav, pokynuvši jen hlavou.

„I je doma — je — má tam v jizbě nějaké počítání na lejstrech, — ale selka není doma, šla s dětmi ke krejčímu na Plošatku obstarat nějaké zimní hábky.“

„Je pantáta dole či nahoře?“

„I tady dole v druhých dveřích. Mám jej snad vyvolat?“

„Půjdu za ním sama,“ rozhodla se selka. „Což primiciant — je tam také — v jizbě?“ vydechla ještě otázku.

„Kde pak — ten se teď málo kdy doma pozdrží — co jen tak přijde přespat. Ale ten mladší, Fran, přišel dnes z Lučské strany na besedu — a také by byl rád velebného pána zastal. Poradil jsem mu, aby počkal do večera — jinak by se s primiciantem sotva setkal.“

Selka už nedbala starochových výkladů, přála si již jen co nejrychleji svůj úkol skončiti.

Zaťukavši na dvéře, jejichž prahu již osm let nepřekročila, zaslechla nedbalé zabrouknutí; vkročivši s celou svou statečností do světnice, spozorovala ihned, že domácí sedlák ji vítá s rozpačitým čelem a nepříliš vlídným pozdravem. Proto však přece povstal a nabídnul jí židli.

„Nebudu vás dlouho zdržovat," zavykala mu selka nemohouc po tak dlouhé době rozkolu odhodlati se k rodinnému tykání, „přišla jsem vás jen o něco poprosit."

Sedajíc pokývla k tichému pozdravu: „Štěstí mějte," který se ozval od postranního okna. Oči její obrátily se na okamžik k mladému člověku, který se u okna obíral sestavováním drobného žebříčku na květináči, jehož visuté rudé karafiáty upínal vzhůru a jeden ulomený květ sám si upevnil na lodenovém kabátci. Měl tahy Rutarů, jejich hřmotnou postavu i jejich růžolící, zdravím se lesknoucí tvář a tuhý, bledě kaštanový vlas, scházel mu jen jejich nerozevřený, stále jako pátravý a pronikavý pohled; mužně dospívající tato tvář podržela v očích něco mile dětského a teple důvěřivého.

Selka se již rozpomněla, že je to nejmladší z bratrů Rutarů, Fran; nezměnilo se na něm mnoho od let, kdy byl výrostkem a kde se k sobě ještě obě rodiny na potkání i přátelskými návštěvami hlásily.

Selčina dnešní dobrovolná cesta byla způsobena jakousi vyzývavostí, usmyslila si hned za farářova hovoru, že švakra k jasné povinnosti buď donutí (a zrovna to, že škrtil vydání na primici k vůli svým dětem, chtěje dle selčina pochopení hromaditi štěstí na štěstí — podráždilo ji k takovému odhodlání) anebo jej zahanbí svou vlastní obětí. Teď jako by se zarazila a pomátla po druhé, jako prve při pohledu na ty nápadné karafiáty v oknech. Co zde chtěla opravovati, když se zde dařilo takovým radostným květům? A na zdi před ní visela podobizna stulených manželů Rutarových, obklopených hezkými dětmi. Říkávala přece Rutarová už před lety: „Já si nemohu na nic naříkat."

(Pokračování.)

Obrana svatého Vácslava.

Obrana knížete Vácslava Svatého proti smyšlenkám a křivým úsudkům o jeho povaze. Sepsal dr. Josef Kalousek. Vydání druhé, rozmnožené. S titulním obrazem a s 26 vyobrazeními v textu. V Praze 1901 (nakladatelé Bursík a Kohout), 8°, VIII a 144 str.

Kniha, která leží před námi, obsahuje velice zajímavou studii ze starých dějin národa českého. Před 30 lety uveřejnil prof. dr. Jos. Kalousek v Pokroku v šesti feuilletonech obranu sv. Vácslava, která zároveň vyšla ve zvláštních otiscích (v Praze 1872, 41 str.). Spisovatel knihu nyní přepracoval a rozšířil na objem trojnásobný, hlavní zřetel obraceje k použití pramenů za posledních tří desítiletí nově vydaných. Spis je určen textem svým pro všeobecné čtenářstvo, hojnými poznámkami pro badatele a odborníky. Není to historická monografie o určité

době, ale dílo apologetické. Je to takořka pokračování v dobře známých každému odborníku apologetických článcích o nejstarších dějinách českých, které v letech padesátých a šedesátých uveřejňoval Tomek. Obrací se proti křivým náhledům, pronášeným o sv. Václavovi nejen od spisovatelů německých, ale i od jednotlivců vzdělaných tříd národa českého. Našli se Němci, kteří viděli ve sv. Václavu mučenníka příchylnosti — k Německu. Z našinců jej na základě legend, sepsaných od cizozemců, mnozí pokládají za slabocha a zbabělce, panovníka nestatečného, který se hodil spíše za mnicha, nežli za knížete. Kalousek se snaží, aby na základě důkladné analyse pramenů „působil k rozšíření spravedlivějších ponětí o povaze knížete Václava“ (str. 3) a přispěl k ocenění pravého jeho významu. Velice poučnou ozdobou knihy jsou četná vyobrazení: miniatury rukopisů, pečeti a staré peníze s obrazem svatého knížete, pancéř, přílbice a meč svatého, i Schnirchův návrh jezdeckého pomníku sv. Václava.

Kapitola první podává přehled historie sv. Václava. Seřadění událostí vidí se jasněji, než bylo možno před lety. Ze synů prvního křesťanského knížete českého Bořivoje a manželky jeho sv. Lidmily vládl nejprve Spytihněv (895—905), po něm Vratislav, zakladatel kostela sv. Jiří na hradě Pražském, od l. 905 do své smrti dne 13. února 921 (str. 7), s manželkou svou Drahomiří, pocházející z Polabských Slovanův na řece Havole. Vratislav panoval nad kmenem vlastních Čechů ve středu země, nad sousedním Pšovskem (u Mělníka a St. Boleslavě) a jihozápadní částí země. Z ostatních kmenových vojvod nejmocnější byli Zličtí na východě, sídlo své majíce na Libici u vtoku Cidliny do Labe. Země česká se nalézala uprostřed dlouhého boje mezi Přemyslovci a kmenovými vojvodami, kteří svými spolky s cizinou stávali se nebezpečnými jednotě a nezávislosti země. Byl to boj, který se dle Kalouska začal potlačením čtrnácti vojvod, kteří se r. 845 dali v Řezně pokřtiti, a skončil se vyhubením Zlických r. 995. I ve vlastním území Přemyslovců velikou moc měli „zloradní bojaři, rozbujnělí muži čeští,“ jak se čte v legendě staroslovanské, kteří rádi využívali různic v rodě knížecím. Vratislav, jak se zdá, se dobře hájil proti vpádům Maďarův. Německo bylo právě vnitřním rozbrojem seslabeno, čímž na čas přestaly požadavky panovníků tamních.

Po smrti knížete Vratislava nastoupil 18letý syn jeho Václav (921—935). Vladařství matky Drahomiře vedlo k bouřlivým událostem. Drahomiř, podněcována od některých velmožův, žárlila na vliv tchyně své Lidmily, která se byla uchýlila na vdovské sídlo své Tetín u Berouna. Přední ze stoupenců Drahomiřiných přepadli Tetín a zardousili tam Lidmilu dne 15. září 921. Jak Kalousek obšírně dovozuje, pohnutka vraždy nebyla nikterak nějaká reakce pohanstva proti křesťanství. Křesťanky byly obě, Drahomiř i Lidmila, ovšem Lidmila lepší nežli snacha její (str. 52—53). Oproti Dümmlerovi, který v jednom pojednání r. 1854 dovozoval, že legenda o usmrcení sv. Lidmily se zjevuje teprve v 12. století, což i novější spisovatelé němečtí opakují, poukazuje Kalousek, že již Gumpold (psal v l. 973—983) nazývá Lidmilu „sancta ac venerabilis matrona,“ která prý pro křesťanství podstoupila ukrutnou smrt. Stáří úcty sv. Lidmily dokázáno je z Kosmy

a z listin (str. 24—26). Vrahové nabyli veliké moci, ale brzo svrženi a pronásledováni od samé Drahomiře. S těmito událostmi souvisí vpád Arnulfa, vévody bavorského, do Čech r. 922. Tomek svého času dokázal, že dle vší pravděpodobnosti Arnulf byl sešvakřen s vojvody Zlickými. Kalousek poukazuje k tomu, jak jeden z nich, Slavník, otec sv. Vojtěcha, držel dvě pětiny země české, dokonce i hrad na hoře Oseku u Zbraslavě (str. 10), což se vysvětliti může jen výbojem proti Přemyslovcům za vladaření Drahomiřina.

Václav, když se osobně ujal vlády, bitvou u Žitomíře u Českého Brodu přinutil Radislava Zlického k uznání vrchní moci Přemyslovcův. Jak Kalousek dovozuje, s pokořením Radislavovým je ve spojení i výprava německého krále Jindřicha Ptáčníka do Čech r. 929. podniknutá po tažení na Havolany a Glomače v Polabí (str. 11). Výpravy té se účastnil opět i Arnulf bavorský. Němci přitáhli až ku Praze, a Václav byl nucen zavázati se ku placení bývalého poplatku. Z krátkých slov letopisců německých je patrno, že tento úspěch Jindřichův byl dosažen ne bez velikého úsilí, „s pomocí boží.“ „Nepopírám, že poplatek a zevnější přilnutí k německé politice jest věc, o které vlastenecký Čech nerad slyší; ona může se pokládati za příhanu Václavovi, ale nic více a nic méně, nežli na př. také Boleslavovi I. a Břetislavovi I. Nebylť Václav ani první ani poslední kníže český, který musil Němcům platit a časem i pomáhati jim ve válkách. I Boleslav I., jehož ráznost se chválí i staví naproti domnělé měkkosti Václavově, přišel konečně zrovna na ty cesty, jako před ním jeho bratr“ (str. 72). „Věrnost a užitečnost“ Václava králi Jindřichovi, o které se zmiňuje současný téměř Widukind, Kalousek vykládá na pomoc, kterou Václav poskytl Jindřichovi při vítězství na Maďary u Merseburka r. 933, podobně jako později Boleslav I. r. 955 válčil spolu s Otou I. proti Maďarům.

Legenda Gumpoldova vypravuje, že Václav chránil dle možnosti vlast proti síle nepřátel. Nejmenovaný spisovatel, který ke konci 10. století udělal výtah z Gumpoldovy legendy, píše, že „své vojsko odíval nejen zbrojí, ale i nejlepšími šaty“ a že „z bitev vycházel jakožto vítěz.“ Vavřinec Monte-Cassinský v 11. století praví, že byl „velice statečný k boji“ (strenuissimus armis). I při zavraždění svém byl k osobnímu boji silnější a obratnější nežli Boleslav (str. 69). Legenda staroslovanská líčí jej jako knížete spravedlivého, ochránce vdov a sirotkův, dobrodince lidí chudých. Velice velebí péči jeho o víru křesťanskou: „Chrámy všecky zlatem okrášlil, i věřil v Boha vším srdcem, a vše dobré činil v životě svém.“ A dále: „A chrámy vystavěl ve všech hradech velmi dobře.“ Sluhy boží shromáždil ze všech národův; služba boží se dála u něho stále po všecky dni. Upevňovati křesťanství bylo, jak Kalousek ukazuje (str. 59), odnímati Němcům záminku, aby se pokoušeli o to mečem na ten způsob, jak činili u Slovanů Polabských. Nebylo tak snadno proměniti staré pohanské zákony a mravy. Ještě 60 let po smrti Václavově biskup Vojtěch opustil vlast proto, že zvláště vyšší třídy národa nechtěly zachovávati církevní zákony o manželství. Odpor ten již v 9. století na Moravě působil slovanským apoštolům mnohé těžkosti, jak víme z životopisů sv. Cyrilla a Methoda. Ještě přes 150 let po smrti Václavově kníže Břetislav II. zapovídal

nekřesťanské spůsoby při pochovávání mrtvých, uctívání studánek, ohňů, kamenů, stromův a hájův atd.

Šlechtické pletky, které vedly k zavraždění sv. Vácslava a povýšení mladšího bratra jeho Boleslava, který potud v úděl držel krajinu Pšovanův, nejvěrněji vypisuje legenda staroslovanská. Líčí schůzi v Staré Boleslavi: hostiny s pitím vína a medoviny, hry jízdecké, při kterých se kníže Vácslav súčastnil s druhy svými, a následujícího dne zavraždění knížete od bratra jeho Boleslava a spiklenců před dveřmi kostela, když se zvonilo na jitřní bohoslužbu dne 28. září 935. Zaznamenána jsou tam i jmena účastníkův i osudy věrných Vácslavových. Rodinné rivality toho druhu nejsou v té době věc neobyčejná. Poukazuji na strany mezi knížaty srbskými koncem 9. a počátkem 10. stol., z nichž jedni drželi s Řeky, druzí s Bulhary. Rovněž mezi syny bulharského cara Symeona († 927) právě za doby sv. Vácslava byly pikle proti caru Petrovi, který se však udržel. Mezi knížaty ruskými podobné spory jsou známý zjev, jmenovitě z dějin knížat Borisa a Glěba, synů prvního křesťanského knížete Vladimíra, kteří r. 1015 zavražděni byli návodem bratra svého Svatopluka a rovněž prohlášeni za svaté.

V kapitole o pramenech k životopisu sv. Vácslava nejvíce mne zajímalo, co Kalousek píše o legendách staroslovanských. Vždyť i Büdinger je prohlašoval za jediné hodnověrné prameny. Uvedemeli je dle stáří zachovaných rukopisů, nejstarší jsou chvalozpěvy čili „kanóny“ na oslavu sv. Vácslava, které Jagić vydal z rukopisu synodální bibliothéky v Moskvě, psaného na Rusi r. 1096, s varianty rukopisů mladších (Menaea, v Petrohradě 1886). Texty ty spracovány byly v Bulharsku; také tvar „Prag,“ jak tam slove hrad Vácslavův, poukazuje k původu ze zemí jižních Slovanův. V ruských rukopisech „prologu,“ krátkých životopisův svatých, již za 13. století čtou se zkrácené životopisy sv. Lidmily i sv. Vácslava.

Památka nejdůležitější, obšírný život sv. Vácslava, objevený od Vostokova, zachoval se v rukopisech poměrně mladých, částečně v charvátském hlaholském breviáři z r. 1443, celý pak v Rumjancovském rukopise z doby okolo 1500 a v jednom mladším ruském textu z 16. věku. Ostatně osud ten sdílí s jednou z nejdůležitějších památek staroslovanských, s legendou sv. Cyrilla, která se nalézá v četných rukopisech ruských i jihoslovanských, avšak žádný z nich není starší nežli z 15. století. Text tohoto života sv. Vácslava, kterým se v poslední době zabývali dr. Vondrák a profesor Sobolevský, dle mínění jejich složen byl v Čechách v 10. století. Je to památka z dob, kde v Čechách ještě se držela liturgie slovanská, přinešená působením sv. apoštolů slovanských na Moravě. Připomínám, že kus textu života sv. Vácslava nedávno nalezen i v jednom hlaholském rukopise, z něhož druhdy Brčić vydal služby sv. apoštolům slovanským Cyrillovi a Methodovi.

Kalousek právem poukazuje k tomu, že v pravoslavné církvi slovanské nalézáme úctu sv. Vácslava i sv. Lidmily, nikoli však úctu sv. Vojtěcha, biskupa latinského, anebo sv. Prokopa, opata Sázavského, jehož legenda arci sepsána byla teprve v 12. věku (str. 35). Oba životopisy dostaly se dle jeho mínění k východním Slovanům z kláštera

Sázavského za doby slovanské liturgie, tedy v l. 1033—1096 (str. 40). Naopak touto cestou přišla do Čech i známost o svatých ruských. Při svěcení jednoho oltáře v klášteře Sázavském r. 1096 dle zpráv letopisův uloženy v něm i částečky ostatků „sancti Glebii et socii eius," patrně ruských knížat, svatých bratří Borisa a Glěba (str. 39). Zajímavo jest, že i tak zvaný Dalimil, jak se vidí na jmenech tří velmožů českých, kteří zabili sv. Vácslava, měl před sebou nějaký písemný pramen anebo snad jen zpěv nebo podání, které se shodovalo s legendami staroslovanskými (str. 46 pozn.).

Z ostatních legend Kalousek obšírně probírá sepsání Gumpolda, biskupa Mantuanského, složené z nařízení císaře Oty II. (973—983). Spisovatel, který v Čechách nikdy nebyl, naplnil své rhetorické sepsání přídavky z části docela pravdě nepodobnými. Slušelo by pátrati, kolik z těchto báchorek je původu literárního; jsouť na př. ve východních pozdních legendách jisté situace, které se opakují jako nějaké nezbytné okrasy a přídavky. Z Gumpolda pochází líčení o Drahomiři a jejích stoupenců jako zuřivých pohanův, kdežto ještě v 11. století Vavřinec Monte-Cassinský, jenž nevěděl o legendě Gumpoldově, matku sv. Vácslava nazývá „bohulibou" (Deo digna). Drahomiř, která při zavraždění syna svého utekla spěšně z Boleslavě, aby nepřišla sama o život, dle pozdějších pověstí 14. století byla hlavní příčinou zabití Vácslavova. Vynašli i na Hradčanech místo, kde se propadla do země. Zikmund Winter nalezl v účtech Pražských z r. 1617 zápis: „Jozefovi havíři od vyrumování, kde se propadla Drahomíra, 18 grošů míš." (str. 48). Hájek v 16. století vymyslil k tomu nové bajky o ukrutných prý bitvách mezi křesťany a pohany v Praze; spočítal dokonce, kolik mužů padlo na jedné i na druhé straně, a přidal v kronice své i obrazy k tomu!

Úcta sv. Vácslava začíná se hned po přenesení těla jeho ze Staré Boleslavě do Prahy dne 4. března 938 nebo 939, kterýžto den slaven býval v Čechách, jakož je zaznamenán i v prologu staroruském. Již v 10. století mluví se o zázracích svatého. Od doby knížete Jaromíra (1004—1012) sv. Vácslav vyobrazován na jedné straně stříbrných mincí českých, rovněž i na mincích údělných knížat v Olomouci z 11.—12. století. Je vyobrazen i na pečetích knížat a králův od 12. století začínaje, na pečeti soudu zemského, Starého Města Pražského atd.

Brzo svěceny kostely na jméno sv. Vácslava. Nejstarší je asi „kaplice," jak Dalimil praví, na bojišti u Domažlic, kde Břetislav I. r. 1040 porazil Jindřicha III. a jeho Němce. Chrám sv. Víta na hradě Pražském, založený od sv. Vácslava a rozšířený od knížete Spytihněva (1060), již v 11. století nazýván kostelem sv. Víta, Vácslava a Vojtěcha, jakož se čte u Kosmy, nebo prostě i kostelem sv. Vácslava. Olomoucký Přemyslovec Svatopluk († 1109) založil v Olomouci veliký chrám sv. Vácslava. V Krakově chrám kathedrální v 12. století a snad již prve slul kostelem sv. Vácslava. Vrcholu svého dosáhla úcta sv. knížete ve 14. století, kde za Karla IV. i v Římě zřízen ve Vatikánském chrámu sv. Petra oltář sv. Vácslava a v novém hospici pro české poutníky založena kaple sv. Vácslava, která byla obnovena v našich letech.

Zajímavé jsou zprávy knihy Kalouskovy o úctě sv. Václava jako patrona válečného. Hrad Libice r. 995 dobyt právě na svátek jeho, rovněž město Sieradz v Polsku r. 1292 od krále Václava II. I vítězství krále Přemysla II. r. 1260 nad Uhry u Kressenbrunu přičítáno pomoci sv. Václava (str. 94). Do bitev noseno kopí sv. Václava, jako při vítězství knížete Soběslava I. nad králem Lotharem u Chlumce r. 1126. Na kopí to zavěšen na rozkaz téhož knížete Soběslava praporec sv. Vojtěcha, který posud visel na stěně kostela ve vsi Vrbčanech, východně od Českého Brodu. Kalousek myslí, jelikož sv. Vojtěch válečníkem nebyl, že to byla stará korouhev rodu Slavníkova. Tato korouhev sv. Václava naposled se zmiňuje v bitvě Kressenbrunské; kdy a jak se ztratila, se neví. Také posud zachované reliquie sv. Václava jsou kusy zbroje válečné: drátěná košile, železná přílbice se stříbrným okrasami a meč. Tímto mečem při korunování krále českého pasováni rytíři, což se ponejprv zmiňuje r. 1297 za Václava II. a naposled se dálo r. 1836, podobně jak se činilo v Uhrách mečem sv. Štěpána. U viděních, zaznamenaných v 12. a 14. století, zjevuje se sv. Václav vždy na koni, jakož je vyobrazen i na některých mincích. Byl to světec válečnický, jako na východě sv. Demetrius Solunský nebo oba sv. Theodorové z Malé Asie.

Podrobně stopuje Kalousek vývoj písně Svatováclavské, velebného chorálu, který časem rozmnožován novými strofami. Na pavézách 15. století vyobrazen je sv. Václav v pancéři s kopím nebo korouhví a pod ním napsán je začátek písně Svatováclavské (str. 111).

Sv. Václav byl Čechům „netoliko prvním a nejpřednějším patronem zemským, ale po výtce *patronem politickým a válečným*" (str. 2). Spisovatel ke konci praví, že mu jde o to, aby „Václav byl navrácen srdcím Čechů, která se od něho nespravedlivě odvracují, i aby byl navrácen pravdě." Kniha zasluhuje největšího rozšíření u našeho čtenářstva. *Konst. Jireček.*

V čem je spása.

Nejvyšší maršálek království českého kníže Jiří z Lobkovic zahájil dne 1. prosince 1901 výroční valnou hromadu České akademie řečí, která jest daleka liché frásovitosti podobných slavnostních proslovení, řečí, která jest důležitým projevem, zvláště z úst tak vynikajícího člena české šlechty a která nezasluhuje, aby zanikla ve všedním hluku a lomozu, nýbrž aby zůstávala v dobré paměti a obsah její aby bedlivě byl uvažován. Proto podstatu její sem klademe:

„U nás," pravil kníže Lobkovic po slovech úvodních, „u nás usilovná vědecká snaha, úplný vývoj talentů uměleckých a vůbec všemožný pokrok a výkony práce duševní, jež jinde mohou obj čas býti považovány toliko za ozdobný výkvět samočinné národní síly, nabývají přímo tvaru nejdůležitějších podkladů zachování samé národní bytosti.

Není snad obavou neoprávněnou, ano zdá se skutečně, jako by jisté učení přírodovědecké, které povstalo během století právě minulého a bylo při pátrání o počátcích a vývoje světa provedeno svými přívrženci až do krajností, jež sám původce této nauky rozhodně odmítal, mělo býti přeneseno ve století dvacátém i na posuzování poměrů mezi samými lidmi, ano mezi celými národy. Jeli pravda, že v přírodě veškeren vývoj a pokrok zakládá se toliko v boji každého jednotlivého živočicha a každého druhu o vlastní život a prospěch, a rozšiřujeli se tato theorie i na samu společnost lidskou, pak jest na bíledni, že tato nepodléhá více zásadám mravouky rozumné, neřkuli křesťanské, nýbrž že též pro každou část člověčenstva stává se potírání ano ničení soka dílem záslužným, a to netoliko ve prospěch vlastního druhu, ale i ve prospěch pokroku celého lidského pokolení. Jest pochopitelno, že podobná nauka zamlouvá se především příslušníkům národů, jichž počet a hmotná síla povzbuzují naději, že veškery boje o existenci národa rozhodnou se ve prospěch národa vlastního a že jemu právě náleží opanovati vždy větší části světa až do té doby, kdy jemu konečně připadne nadvláda nad světem celým. Setkáváme se proto s těmito náhledy často u vrstevníků velkých národních států světových.

A aby snahám, tvořícím nutný následek podobné theorie, nescházelo ani zvučného jmena, vynalezeno před nedávnem slovo *imperialism*. Tento imperialism, svědčící arciť toliko prospěchům národů četných a mocných, zdá se pak býti základovou myšlenkou, která ve století dvacátém asi hráti bude velkou úlohu v poměrech internacionálních celého světa — nechť při tom trpí národové slabší až do úplného svého zahynutí!

Malým národům jest sice volno popírati platnost takového mezinárodního darwinismu; nelze jim však zameziti, by důsledky jeho nenabývaly v praxi vždy větší váhy. Musí proto každý z nich chtěj nechtěj o to se starati, by pro nastávající snad boje opatřil sobě takových zbraní, jimiž utvrdí svou existenci, byť proti svým sokům byl co do počtu sebe menší a co do hmotné síly sebe slabší. Imperialism národů velikých spočívá na hrubé převaze hmotné; *národ malý zachovává sebe sama toliko usilovnou prací duševní*, kterou jest mu vynikati ve všech oborech věd a v takových výkonech uměleckých, kterými dle svého přirozeného nadání může sobě vydobyti čestného místa v celém vzdělaném světě. I našemu národu připadl tento úkol. Není to pouhou náhodou, že obživení jeho vyšlo právě z kruhů, jimž vzdělání vědecké bylo životní úlohou. Počátky jeho znovuzrození ukazují jasně, v čem jedině mohou i záležeti jeho naděje v budoucnost. Jest to duševní práce, kterou konají jeho příslušníci, jest to zájem ve výsledcích jí získaných, jevící se ve všech vrstvách celého národa.

Sluší to proto považovati za dílo záslužné, když, jak se stalo letošním sjezdem přírodozpytců a lékařů, prokazují se veřejně výsledky vědecké práce domácích odborníků. — Činíme dobře, když ve svých vlastních dějinách vyhledáváme a znova obživujeme výtečné příklady z dob minulých, aby tím utvrzeny byly snahy pokolení budoucích. Slavnosti, jaké se před nedávnem konaly na počest věhlasného českého právníka Viktorina Kornela ze Všehrd, neb na uctění památky nejzna-

menitějšího hvězdáře svého věku, Tygena Braha, který, ač nám rodem nenáleží, přece zde v Čechách nejdokonaleji došel své oslavy světové, jsou vhodnými prostředky, by oceňování záslužné práce vědecké vždy víc a více se šířilo po všech končinách naší vlasti.

Důkladné badání o památkách doby středověké a renaissanční dokazuje vždy jasněji, že v dobách minulých národ náš těšil se rozsáhlému samostatnému životu duševnímu.

Výsledky tohoto pátrání poskytují nám záruku, že budeme s to, abychom se domohli i v nedaleké budoucnosti podobné kulturní samostatnosti, — dávají nám však zároveň i právo žádati, by v plné míře bylo vyhověno touze po dostatečném počtu vědeckých učilišť pro příslušníky tohoto národa.

Nebudeme popírati, že dnes nestojíme ještě ve všech oborech kulturní práce na té výši, která by nám u všech vzdělaných národů již nyní vynucovala takového uznání našich samostatných duševních výkonů, jakého jest nám třeba, abychom obstáli ve světové soutěži kulturní. Vadí tomu dosud snad mládí naší kultury samostatné, snad obtíže jazykové, snad i nepřízeň našich bezprostředních sousedů. — Vymoženosti našich učenců nenalézají ještě u jiných národů dostatečného ohlasu. Na vzdor tomu však neschází nám hlasatelů, kteří očividně poučují celý svět o tom, že zde, uprostřed Evropy žije národ, poměrně nečetný, ale vysoce nadaný, domáhající se svého vlastního stanoviska ve všech oborech lidské vzdělanosti. Neboť tento čestný úkol patrně připadl v nynější době našim umělcům a básníkům. Jest pochopitelno, že zvláště hudba a výtvory umělecké snáze docházejí účinku na národy jinojazyčné, než výkony duševní, k jichž porozumění jest třeba překladů aneb dokonce znalosti jazyka, ve kterém byly sepsány.

Světové slávy však nedosáhne nikdo, kdož jí pracně nevydobyl, a proto děkujeme svým hudebním mistrům, svým sochařům a malířům, svým básníkům a pěvcům, kteří v širých krajích Evropy, ano i daleko za světovým oceánem vymohli sobě nadšeného uznání a oslavují národ, jehož věrnými syny v cizině býti nepřestali. Není třeba, bych vyslovil jmena těchto pionérů české slávy, neboť jsou zapsána v zlaté knize našich národních výtečníků.

Vzdělanost lidská jest z jedné strany rázu světového, mezinárodního. Z toho jde, že každá vymoženost lidského ducha může býti oceňována všemi národy kulturními a státi se konečně majetkem celého vzdělaného člověčenstva, nehledíc k tomu, u kterého národa byla nalezla svůj původ. Z druhé strany však mají vědy a umění též význam nejcennějších statků národních.

Neboť, nepřihlížíli se k výsledkům pouhého hrubého násilí, *jest* přece *duševní práce, národem vykonaná, jediným měřítkem váhy, kterou má mezi všemi národy ostatními.*

Nám jest proto třeba, bychom pěstujíce vědecký a umělecký pokrok, měli zřetel k oběma těmto jeho stránkám. Hleďme obeznámiti se co nejdůkladněji se všemi výsledky činnosti národů jiných, bychom bedlivým pátráním zjistili stupeň, kterého mnohý z nich v tom neb onom oboru před námi již byl dosáhl, zároveň však neustaňme v usilovné práci vlastní, bychom netoliko čerpali z neobmezeného zdroje

kultury světové, ale přispívali též v míře větší k jejímu obohacení svéraznou, samostatnou kulturou svou.

Takto jedině uhájíme v soutěži s národy mocnějšími, s jichžto imperialismem vítězně bojovati nám není souzeno, svou vlastní bytost a svůj vlastní národní život."

Jako tisícům českých vlastencův, o příští osudy svého národa starostivých, tak i mně jest tato řeč jako z duše mluvena. Když jsem jako mladý člověk o tom přemítal, v čem je naše spása, utvrdily se ve mně náhledy, které jsem pak r. 1867 vyslovil ve spisku „O národní osvětě, hledíc obzvláště k literatuře české." [1]) Snad nebude od místa, když z tehdejších úvah svých při nynější příležitosti něco málo zde uvedu:

„Jaké jest nebezpečenství, jež nám hrozí v budoucnosti? — Vedeme tisíceletý boj za své samostatné živobytí; tento boj tvoří povahu celé historie naší. Jsou konce jeho v budoucnosti známy? Jsme snad alespoň tím jisti, že byť trval zápas i o staletí déle, posléze přece dopadne v náš prospěch? Naši nepříznivci jsou jisti opakem . . . V řadě hojných systémů vládních nevyskytl se ještě ten, který by nám dal, což našeho jest, a co by nám bylo na budoucnost dostatečným rukojemstvím, že aspoň domácí vláda národu českému přeje vlastního života a volného rozvoje. Ovšem ale vyskytnul se systém, jenžto přitlačení Čechův ke zdi bez obalu vyřknul ve svém programu a slovo svoje tělem činiti nelenoval. Kdo nám po bezpočetných zkušenostech toho druhu může zaručiti, že se v samém svazku státu našeho nebudou opakovati pokusy Bachovské? V samém Rakousku, k němuž jsme vždy lnuli s věrností nejšlechetnější, jež jsme vícekrát zachovali a dosud usilovně zachovati se namáháme, — v samém Rakousku jest toho velmi poskrovnu, čeho i jen doufati můžeme: strachovati se v samém Rakousku musíme i o svoje živobytí.

Nebezpečí, které nad námi zavěšeno jest zvenčí, z Němec, ničím se nepokrývá. To jest horší meč nežli Damokleův, poněvadž by nás vláda pruskoněmecká najisto neposadila k hodům: ‚obyvatele staroslavného království českého' za války roku 1866 prohlašuje prusoman Menzel, dřív než rok uplynul, za ‚zbytek českých barbarů,' jimžto dřív či později odňato býti musí všecko, co na jich *české* barbarství připomíná . . .

Netřeba býti prorokem tomu, kdo s jistotou tolik může povědět o budoucnosti: výbojný od přírody národ německý, dokonav svou jednotu pod žezlem Pruska, nepřestane se o to pokoušeti, aby zemi českou opanoval. Pokoušel se o to od jakživa . . . A když rod Habsburský utvořil vedle své říše svou vlastní moc, tu před více než sto lety už počal Fridrich pruský sahati po krásných Čechách, i vedl o ně mnoholeté boje, do kterých konečně celá Evropa zapletena jest. Jeho žádost dědí jeden nástupce za druhým; v době nejnovější [2]) jako oheň dlouho tutlaný vyšlehla zase v celý požár: a již se to káže v Němcích hlasitě, že Čechy jsou zemí německou, že jsou středem Německa a za žádnou cenu prý nesmějí býti ponechány zbytku českých barbarů . . .

[1]) První a druhé vydání jeho vyšlo r. 1868 v Matici lidu, třetí r. 1879 v mé knize Tužby vlastenecké.

[2]) Připomínáme, že to bylo psáno r. 1867.

Jsme od jiných určeni na záhubu. V rodině národův evropských jsme pastorkem, na nějž jedni dávno zapomněli, druzí ne za bratra, nýbrž za pacholka jej považují. Vizte ‚národ lokajův, ježaté karyatidy,‘ jak nás králi pruskému (Vilémovi) představoval zasvěcenec Mus, apoštol osvěty a lidskosti Fridrich Hebbel! Úmyslové jiných určili nás na záhubu; ale nyní ještě můžeme o svém osudě rozhodovati sami; ještě jsme nepropadli osudu nám chystanému, ještě lze jest nám ujíti jemu.

Čím se to stane! Které jsou k tomu prostředky? Jeden jest, a to neomylný: *práce — vlastní, všeobecná, všestranná, ustavičná, usilovná práce.*“ [1])

Účelem této práce mělo býti, abychom *vzdělaností* nejen jiných národů dohonili ale i nad ně vynikli, abychom dospěli k životu samostatnému, svému a zvláště českému. „Výkvětem pak tohoto vlastního života může i má teprve býti zvláštní úloha, zvláštní dílo národní“ ...

„Jako v politice nemůžeme se ani na trhu evropském hned tak nadíti místa i hlasu mezi těmi, kteří rozhodují. Avšak na *zápasiště ducha* můžeme volně vstoupiti se všemi, a stanemeli *tam* mezi vítězi, nebude již umlčování, nevšímání neb dokonce utlačování nás dále možno: Evropa se před námi pokloní a vykáže nám místo čestné... Čeho jsme se od svého vzkříšení mezi národy domohli, stalo se literaturou. Ať dobude sobě literatura naše váhy evropské, a národ náš bude míti více než evropskou důležitost v obyčejném slova smyslu.“ [2])

Stavěti národu českému v neblahých jeho poměrech cíl tak vysoký, aby hleděl nad jiné vyniknouti vzdělaností, aby na zápasišti ducha, v literatuře, vědě a umění závodil o palmu vítězství — to se tehdy, před třiceti a několika lety, mnohým našincům zdálo bláhovou utopií. Nepatřil k nim největší Čech 19. věku František Palacký, který na jaře r. 1876, na samém sklonku svého života, skončil poslední svou veřejnou řeč těmito slovy:

„Teď potřebí, abychom se vzdělávali a dle vzdělaného rozumu jednali. To jest jediná závěť, kterou bych národu svému, takřka umíraje odkázal. Nechť nemyslí naši mladí páni, když budou vlastenčit, že to dostačí: vzdělávat se musí, sebe i celý národ, abychom předčili vzdělaností sousedy německé. A když všichni naši vlastenci upřímně a pravou vzdělaností pracovati budou, pak nemám strachu o naši národnost a o národ náš. Ten se udrží sám, dokud bude chtíti, a více, než jeho nepřátelé si přejou. A aby všichni synové pracovali ve prospěch vlasti rozšiřováním vědy a osvěty, to dejž Bůh!“

V čem je naše spása, není pro nás dokonce temnou, neproniknutelnou záhadou. Bezpečná spása je v práci — vlastní, všeobecné, všestranné, ustavičné, usilovné a svorné práci.

To jest pravda zcela jednoduchá a leží na bíle dni. A „pravda vás vysvobodí,“ praví písmo. Jenže ne pravda sama o sobě, nějakou svou kouzelnickou mocí, nýbrž tím, když se stane obecným přesvědčením a když se podle ní budou říditi skutkové jak každého jednotlivce tak i národního celku. *V. Vlček.*

---

[1]) Tužby vlastenecké str. 165—168.
[2]) Tamže str. 186—187.

O bojišti u Kreščaku.

La bataille de Crécy d'après les récits bohémiens. Slavnostní čtení L. Legera v Institutě francouzském.

Hrdinská smrt slepého krále Jana Lucemburského na bojišti u Kreščaku je z nejznámějších událostí českého středověku. Zároveň je to také jedna z nejznamenitějších episod tehdejší stoleté války mezi Francouzi a Angličany.

Anglický král Eduard III. se synem svým, tehda teprve 16letým „Černým princem“ Eduardem, v srpnu r. 1346 postoupil až do okolí Paříže. Francouzskému králi Filipovi VI., příbuznému svému, přispěli ku pomoci český král Jan a syn jeho Karel, právě toho roku zvolený na království římské, provázeni jsouce od 500 rytířův. Přirazili do Paříže právě v ty dni, kdy s věží chrámu Notredamského se za nocí spatřovaly ohně ležení nepřátelského. Angličané ustoupili před francouzskou přesilou na sever, hledajíce spojení s vojsky svých spojencův flanderských, „Fleminkové chatry“ staročeského básníka. Bojiště se přeneslo až na pomoří, k ústí řeky Sommy.

Rozhodná bitva svedena 26. srpna asi 20 kilometrů severně od města Abbeville u dnešního městečka Crécy-en-Ponthieu, střediska soujmenného kantonu arrondissementu Abbevilleského (departement Somme), na březích říčky Maye, která nedaleko odtud se vlévá do širokého ústí Sommy (baie de Somme). Angličané měli prý 34.000 mužů, nejvíce pěchoty. Francouzi byli prý dvakráte silnější, hlavní sílu svou majíce v četném obrněném rytířstvu. Tvrdí se, že Angličané již užili nově vynalezené střelné zbraně, totiž primitivních děl, ale věc není dokázána. Jisto je, že čekali na příchod Francouzů ve vyvýšené, lesem chráněné posici a že vítězství rozhodnuto bylo převahou pěších lučištníkův anglických nad nespořádanou taktikou těžké jízdy francouzské. Francouzi utrpěli strašnou porážku. Květ šlechty francouzské zůstal na bojišti.

Slepý král český nechtěl ustoupiti, i když se vědělo, že bitva jest úplně ztracena. Bylť milovník rytířských zápasův a bojův, vždy hotový k válce, jak praví mnich Neplach (semper ad bella paratus), pečlivý o rytířskou slávu svého jména. „Toho bohdá nebude, aby král český z boje utíkal,“ pravil ke svým soudruhům, a žádal, aby veden byl do nejhorší vřavy na bojišti. Mladý Jindřich z Klimberka a Jindřich Mnich vzali slepého krále mezi sebe, přivázali koně jeho k svým koňům a rozjeli se proti nepříteli. Že jich čeká smrt, všickni věděli. Dle vypravování Františka Pražského jeden z pánův na žádost královu odpověděl: „Povedeme vás tam, odkud se s vámi nikdy už nevrátíme!“ V staročeské souvěké básni je to Klimberk, který praví králi: „Popros Boha za svú duši! Boď oř! V ten čas sobě tuši tam, kdež se již jako známí, jeliž v súdný den, shledámy.“ Za králem, na jehož přílbici se z daleka leskla dvě supová křídla, helmový příznak rodu Lucemburského, hnala se „ctná dobrá družina“ „v nepřátelský sbor mužně beze všeho strachu,“ volajíc heslo své: „Z Prahy!“ Vrazili hluboko do řad anglických. Padl král, i padli kolem něho téměř všichni jeho věrní

Mladý Karel, sám raněn, nechtěl ustoupiti, ale od pánův českých násilím odveden z bojiště, aby neztratili jednoho dne oba své panovníky. Vítěz král Eduard, vida před sebou mrtvé tělo spojence svých nepřátel a kolem něho těla věrných jeho rytířův, neodolal slzám a pravil: „Dnes padla koruna rytířstva!“ (corona militiae). Král Jan pohřben v Lucemburku v benediktinském klášteře Panny Marie, kde jemu a soudruhům jeho postaven nádherný pomník. Ale v bouřích následujících věků kosti královy přenášeny z jednoho kostela lucemburského do druhého, až stopa jejich zmizela.

České zprávy o bitvě u Kreščaku jsou předmětem slavnostního čtení, které dobře známý našemu čtenářstvu francouzský slavista Louis Leger, profesor na Collège de France, měl dne 25. října 1901 ve výročním veřejném sezení pěti spojených akademií francouzského Institutu: „Institut de France. La bataille de Crécy d'après les récits bohémiens. Par M. Louis Leger, délegué de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Lu dans la séance publique annuelle des Cinq Académies du vendredi 25 octobre 1901. Paris, typographie de Firmin-Didot et Cie 1901“, 15 str. ve 4⁰.

O králi Janovi praví Leger: „Tento kníže je snad jediný cizí panovník, který během dlouhých našich dějin dobrovolně svůj život obětoval pro Francii. Naše země, nedávno za bolestných zkoušek opuštěná od národův, v kteréž měla nejvíce práva skládati své naděje, povinna jest docela obzvláštní vděčností tomuto dobrodružnému králi, jenž v návalu šlechetné šílenosti (dans un accès de généreuse folie) otcům našim věnoval život, kterým nikterak jim zavázán nebyl.“

Čtení Legerovo se pak obrací ku pramenům českým, ve Francii málo známým anebo docela neznámým. Předvádí Francouzům, co vypravují vrstevníci, píšící latinsky, mnich Neplach, František Pražský a Beneš Krabice z Weitmile, jakož i pozdní Lupáč z Hlavačova. Obzvláště zajímá Legera poetický fragment, zlomek staročeské současné básně, zachovaný u Lupáče a otištěný i v Pramenech dějin českých (v díle třetím, za Dalimilem). O této sbírce pramenův, málo známé ve Francii, vyslovuje se Leger s velikou pochvalou: „Cette belle publication, éditée au frais de la fondation Palacký, est malheureusement à peu près inconnue en France.“ Podrobně se obírá jmeny šlechticův, zmíněných v oné básni. Jindřich Mnich, „Moine de Basele“ francouzské kroniky Froissartovy, jejž Palacký a jiní nazývají Basilejským, dle Legera byl pán osady nyní řečené Bazeilles, blízko Sedanu, v sousedství Lucemburka. Rodina měla v erbu svém mnicha čili eremitu. Ves Bazeilles byla v den bitvy Sedanské r. 1870 jevištěm krutého zápasu mezi Bavory a francouzskou námořnickou pěchotou; osada v boji tom téměř úplně zničena. „Jmeno je tedy spojeno s dvěma z nejnešťastnějších dnův našich dějin.“ Zmíněni jsou dále všichni ostatní soudruhové krále Jana, Jindřich z Rožmberka, Valkún z Pořešína, Ješek z Rožďalovic, Záviš z Jimlína, Dalibor z Kozojed, Miličín z Vlašimě atd. České jmeno Kreščak povstalo z latinského středověkého názvu této osady: Crisciacus.

Zajímavo jest, co vypravuje p. Leger o bojišti samém a jeho památkách. „Navštívil jsem nedávno místo, kde bylo jeviště hrdnských

skutkův těchto bojovníkův. Vedle silnice, která vede z Crécy do Fontaine-sur-Maye, stojí ještě dnes prostý kříž, z mlýnského kamene tesaný, zevnějšku velice starožitného. Říkají mu *kříž český* (la croix de Bohême); dle podání označuje místo, kde rytířský král sklesl a duši svou odevzdal Bohu. Když studujeme plán bitvy, jejžto lze velmi snadno sestaviti, zdá se, že jest asi postaven na místě, kde český král Jan, přiveden byv od svých soudruhův nebo zanesen od svého bujného oře, zahynul uprostřed mezi řadami Angličanův, rozestavených na výšině, a řadami Francouzův, uvedených již v nepořádek v dolině říčky Maye. Tento kříž, velmi nízký, náleží k typu velice rozšířenému v krajině Ponthieuské. V basi své byl kdysi zlomen, ale r. 1850 dal jej obnoviti vlastenecký lékař ve Versaillesu, p. Boucher, rodilý z Fontaine-sur-Maye. Památka zasluhuje něco lepšího. Není to obyčejná věc, když vidíme cizí krále umírati pro Francii. Chtěl bych k tomuto ctihodnému pomníku obrátiti pozornost všech, kteří jsou nadšeni pro naše hrdinské legendy. Rád bych viděl, aby kříž ten byl mříží uchráněn před útoky dobytka nebo zločincův. Chtěl bych ještě více. Přál bych si, aby vedle tohoto kříže naše vděčnost — pohříchu již poněkud pozdě — postavila pomník velikolepější, stelu, pyramidu nebo kapli, i aby mimojdoucím nějaký nápis zvěstoval o dramatu, které se druhdy odehrálo na této posvátné půdě, a sdělil jim jmena oněch šlechetných cizincův, kteří v družině svého krále přišli prolévat krev svou za naši zemi.“

Nepochybuji, že pozornost, kterou p. Leger obrátil k jevišti jedné ze slavných událostí našich dějin, najde ohlasu nejen ve Francii, ale i u národa českého. *Konst. Jireček.*

Nové písemnictví.

Básně.

V Sebraných spisech Adolfa Heyduka (nákl. J. Otty) dokončen právě cyklus *Pohádky duše.* Obsah vysvítá již z jednotlivých oddílů: Pohádka o mých rodičích, Pohádky o životě, Pohádky o mých dětech a Pohádky o mé ženě. Jest to nejintimnější lyrická zpověď z upomínek, otázek a závěrů životních, jevících se melancholickému pozorování básnikovu jako pohádky, jako živé sny, jichž dozvuk se chví v neutuchlém bdění žalů srdce. Málokterá kniha Heydukova tak plně charakterisuje lyrickou tvářnost i podstatu tohoto pěvce, v jehož citových akcentech neozývají se nikdy skřeky, výbuchy nebo nesrozumitelné šepty a steny, ale vždy ladný, melodický zpěv. Pohádky jeho jsou květy orosené, omžené a rozdýchané nejněžnějším fluidem ryzí poesie. Lyrismus Heydukův nerozbíhá se střelnou silou v nezměrné dálky étheru a hluchého temna, ani do divokých bludišť skalin, v jichž ozvěnách lidský povzdech hutní v chaotickou bouři, ale opisuje kol věčných ohnisek života ladnou, rytmickou svoji pouť, vraceje se vždy opět ku prazdroji, z něhož se prýští nejvlastnější píseň: k sladkému půvabu přírody, jenž v lidském srdci i ve světě vnějším se rozvíjí jarem i letem, a k truchlým

mlhám umírání mezi lidmi, mezi květy i mezi světy. Jemně zádumčivá resignace tlumí jako mlžný závoj barvy života v tklivých těchto zpěvech, zjemňujíc je na průzračně vzdušná vidma věru pohádkově luzná.

Představa mladosti vlastních rodičů vdechla básníkovi krásnou báseň „Svatá místa,“ a kolikrát se píseň jeho vrací ku památce drahé matky, k obrazu milého domova! Tím více lahodí pěvci — i tomu, kdo mu naslouchá — blahé vzpomínání na vlastní mladost, jež nejoriginálněji se vyslovuje v básni „Mládí,“ toužíc po „té strakaté čapce s rolničkami mládí,“ již by básník nedal ani „za královské koruny pych.“ I slzy mladosti, její sklamání, její zmařená láska — jakž by to všecko scházelo v básníkových upomínkách? Jak hluboce jímavě v básni „Rozťato“ vypravuje o těch dvou písmenech sloučených pod srdcem vyrytým do kůry stromu, jehož kmen po letech ležel na místě skácen, s ostřím sekery vťatým právě v to srdce . . .

A trpce usmál se můj ret
a všecka bytost má se chvěla,
jak by mně dlouhou řadu let
ta sekera již v ňadrech tkvěla.

Přiznávám se: dojímáli mne kdy symbolika, tedy přede vším symbolika ona nehledaná, naivní, příbuzná prosté víře lidové, v níž jest psychologicky nejpravdivější a poeticky nejoprávněnější. Tak, jak ono srdce v kůře stromu vyryté a sekerou rozťaté působí na př. v básni „Mé první a jediné housle“ představa puklých houslí hochových, jichž melodická duše uletěla, v dálce zvučí a do dálky jej láká, kdež ji chytá do nápěvu svých písní; i jeví se v obou těch básních důležitý rys charakteristiky Heydukovy: ona roztomilost jeho Musy, která s úsměvem, jako by povídala pěknou hříčku, rázem v ní poví cosi hlubokého o životě, pravou pohádku srdce lidského.

Měkká životnost sálá teplem z veršů Heydukových. On vždy jest bližším přírodě s její něhou i krutostí než oněm svízelným, tuhým uzlům gordickým, v něž nám kultura spletla život s jeho pravdou i s jeho přeludy a obrovskými lžemi; on není v tomto smyslu básníkem moderním.

S upřímnou prostotou dívá se i v „magické oči slávy,“ jež také jej vábily leskem, že chtěl z něho „vínek své hlavě“ uviti, z božského jejího jasu vykouzliti „hvězdu na svůj hrob.“ Jda za ní zabloudil, a v básni „Nechoď“ pěje: „Jeť sláva sirena, je bludička to, stín jen, lež, a stíhášli ji, zahyneš.“ Čeho tedy pěvec hledá místo slávy?

Jen ten má duše mír a klid,
kdo duši dává za svůj lid,
za jiným nechoď!

Nepřejeť básník srdci svému jiné slávy posmrtné, než aby se proměnilo „v píseň národní,“ jížto v básni čarokrásné („Kéž, až by květné nitro opadalo“) určuje skromné poslání mezi pracujícím lidem, mezi žáčky ve škole, v radovánkách šohajův a mladic, u truchlících, jež těšiti jí káže . . .

kéž zoufalému nad propastí druhu
by mostem v život vyklenula duhu!

I posílá ji posléze na růvek svých dětí . . .

Ať jakákoli pouta dal mi svět,
mé srdce pro všecko přec lásku chová;
a pro svou vlast mám nádherný v ní květ —

a kdy by neměl již, co by dal v důkaz lásky své, chtěl by již jen umříti jak zpěvný pták „v své země náručí a v lesa mechu."

Bolest ze ztrát a hořkostí života vynutila básníkovi úchvatně dojemný stesk: „Já nejsem básníkem," „já pouze snil a bloudil," „já klamal jsem se jen," co z duše vytrysklo, byly jen „výkřiky a slze," —

mé žití nebylo než vzdech a sen
a srázná cesta k hlubokému hrobu.

Zasmušilý žal obestírá před očima básníkovýma veškerenstvo přítmím, z něhož se noří věčné záhady Faustovské: „Co konat?" „Co všechen život? Nic než trudy. Co krása, štěstí, co láska, co věda?" „Vzbouřená krev" jen sálá touhou po rozluštění a splnění oněch snův a otázek, avšak jen smrt dá jim odpověď — „vše stichne a já usnu." „Nocí bez svítání" jest ona hrozná sfinx němé minulosti a němého příští, nepoví nikdy, „zda nad světem as najdu ten slunný paprsek, jenž zde mi zhas," zde, kde „v srdci šedí sedmihlásci kvílí nad hnízdem štěstí, smrtí vybraným." Jaká to něha bolesti!

Pessimismus Heydukův vroucně dojímá, ale nepobuřuje a nezuří vandalismem mezi nadějemi a útěchami našimi i svými; propukává jen tam, kde všechen soucit náš se k němu přichýliti musí, však nepopírá světa kras, jež kvetou pro jiné a jinde. I když zahalil hlavu svou v černý příkrov smutku, pěje nám básník významnými verši „Přec" — přec, až věčnost nad hvězdami zakryje mu mohutnou perutí zemi v slzách tonoucí, až duch jeho v tu jasnou výši vzletí, nechtěl by zapomenouti na rodnou zemi,

jež, když ji jaro políbilo retem,
hrst květů dala do ruky mým dětem.

A Pohádky o mých dětech jsou spanilým dokladem té srdcejemné, ze srdce vyrostlé filosofie životní, do niž nás zasvětily Pohádky o životě. Snad žádný jiný básník český nechová ve svých verších tolik živého, vniterně osobního citu, jenž jest zároveň tak bez výjimky všelidským. Heydukova píseň mluví z života k životu, ze srdce k srdci. Nemluvila by, kdy by neměla tolik umělecké mohutnosti výrazu. Jen pročtěme pozorně všecky ony Pohádky o mých dětech a Pohádky o mé ženě — i najdeme plnozvuk za plnozvukem; rytmem všech jest tepot živého srdce. Zvláště připomínám básně: Já šťasten byl, Vidění v lese, Jako růže bouří skácená, Kdy bych tě, drahé dítě, měl, Co ty's mi prchla.

Všecka lyrika Heydukova jest, jako jinde, i zde oděna bohatstvím živých, živě měnivých představ ze světa mimolidského, z přírody. Žádná myšlenka nevyslovena holými slovy bez roucha obrazného; všecko tu mluví barvou a vůní květů, jasem paprsků, vlnou zdroje, jasem i stínem oblačným, vše cítí a prožívá básník dvojnásobně: v nitru i v obrazném zrcadle vnějšku — a po třetí v duši čtenářově, luznými stezičkami

obraznosti do srdce mu pronikaje. „Já nejsem básník,“ zalkal si Heyduk v těchto písních, jimiž nanovo dokázal, že jest pěvcem z boží milosti, povolaným i také vyvoleným, ve svém sklonu k lidové jednoduchosti vzácně slohovým a typickým. Kdy by se veršovaná lyrika tak všeobecně četla jako románová prosa, byl by Heyduk jistě tak populárním jako Božena Němcová.

Básník, jehož zpěv má již dávno svůj určitý, sympatický timbre hlasový, Bohdan Kaminský podává skoro současně dvě nové knihy veršů: lyrickou sbírku *Cestou na Parnass* a poetickou povídku *Noemi* (obě vyšly nákladem Šimáčkovým). Kniha prvá jest rozhodně důležitější jak pro osobitou charakteristiku básníka, tak i pro výtěžek literární žně české.

Dílo *Cestou na Parnass* zajisté se stanoviska uměleckého jest nejen prosto výtek, ale má mnoho kladných předností, nejhlavnější tu, že jest úplně svérázné, rýsujíc nám interesantní profil myslícího básníka, jenž věrně a otevřeně vyjadřuje onu zvláštní perspektivu života, před kterou jej postavil osud — či vlastní výběr snad, což má zde výsledek týž. Poesie tato otvírá básníkovi účast naši tím, že vřele povídá o jeho původu z lidu, o jeho lásce k domovu i vlastnímu rodu, že jej ohněm přesvědčivým ozařuje jako horujícího Čecha, že se zaň důvěrně zpovídá z mladistvých útrap chudého bohéma, že nám jej jeví osamělého, jen bolem a sklamáním provázaného až k rozhlednému bodu, s něhož vidí vše černě ten, kdo ho dosáhl za temné noci a nikoliv za slunného dne. Pessimismus básníkův téměř na každé stránce knihy připomíná ony těžké pravdy životní, kterým horlivě přisvědčují tisícové křížem zkoušení. Nic není rozšířenějšího než utrpení, ač falešný by byl závěr, že nejpopulárnějšími knihami jsou pessimistické. Kniha Kaminského jest vyznáním básníka demokrata, ale ušlechtilý její tón stojí na výši, o které kdy bych řekla, že jest aristokratická, nelichotila bych knize, nýbrž aristokracii. Tak bílou a vyběračnou rukou nepsávají básníci mladší, zvláště oni, kteří se počítají k bohémě. Totéž povznesení nad blátivou všednost jeví se i ve formě těchto básní, distinguované ladným rytmem, čistou mluvou a jasnou skladbou.

Slovem: kniha naskrze umělecká, obsahem svým na mnohých místech hluboká, vzrušující — připomínám hlavně krásnou báseň „Ztracené volání,“ zajisté nejintensivnější a nejzávažnější v celé knize — a jinde dojímavá, něžná, tklivá na stránkách nezapomenutelných; takové jest na př. prosté vylíčení štědrého večera, prvního bez drahé nebožky matičky, kdy básník podal otci dárkem první svou knihu, — takový jest i doslov „Pole chudých“ a nejedna připomínka, nejedno zvolání v ostatních částech knihy. Jinde zas resignovaná ironie vyluzuje humor z upomínek na příkrou cestu k Parnassu, spojenou s jinými svízeli nehýčkaného mládí; většinou však úsměv ustupuje výrazu bolu nebo trpkosti, a žertu pak nezná žaloba, výčitka ni pohrdání, s nímž básník se odvrací od toho, čím doznal křivdy, nechť jsou to nepřízně lidí, zlé okolnosti anebo důsledky jiných ještě příčin. Celkem jest výsledná nálada knihy hořká, nesmířlivá. Básník odmítá již i samu touhu po štěstí, i všecko společenství s lidmi, nechtěje nic, než „býti sám,“ „jda s cesty lidem všem.“ Co, probůh, mu učinili? bezděky ozve se

ta otázka v duchu čtoucího, jenž v knize samé odpovědi nenalézá. Toť dissonance v ní, již nedovedeme rozluštiti. Velká příčina pessimismu tak příkrého zůstavena pouhému hádání a tušení — a ne každý čtenář má náklonnost k luštění hádanek. Podobně tomu ne každý divák má náklonnost intimně se vmýšleti v podobiznu sebe lépe malovanou, scházíli mu k ní dostatečná míra vědomostí o osobě, kterou představuje. Kniha Kaminského jest jakýmsi vlastním portrétem, a musím říci, že pevnou a velice dovednou rukou kresleným, ale nedosti s čtoucími sblíženým.

Kdy bych z knihy samé chtěla čerpati závěr o tom, co asi jest příčinou básníkova pessimismu, jevil by se mi (na stanovisku mém, jehož nikomu nevnucuji) jako příčina ona osudný princip, jímž odchovaní básníci chtívají býti ceněni a uznáni za to, že vyjadřují výlučně sebe a vyhovují sobě, kdežto širší všeobecnost přinášívá svou vděčnost v ústrety jen tomu, kdo jí samé podává něco pro radost či prospěch, což platí o vyšším tak jako o nižším spůsobu požitkův a vymožeností. Nic platno: ten dav má své duševní potřeby, a kdo jich nedbá, maje pouze sebe na zřeteli, dává v šanc účast jeho. Kdo básní hrdě jenom pro sebe, nesmí se podiviti, zůstaneli širším kruhům cizí; nechtěl sblížení, neusnadnil pochopení. A že si autor náš na nepochopení stýská, že sklamaná čáka na větší uznání jej roztrpčuje, zdá se na přečetných místech knihy. „Bludička slávy“ tak často, přečasto se tam kmitá, „sen o slávě“ má tam tolik ozvěn, o „zápase za nesmrtelnost,“ o trvání „jmena“ v budoucnosti neméně veršů tam se pěje než o bázni z pohrobního zapomenutí, o trpkosti z kritik a podobných žalech. Mně, s níž nemusí nikdo souhlasně na věc hleděti, zdá se, že by i tato kniha básníku získala mnohonásobně více uznání, vřelého porozumění, nadšení, vůbec toho, co se všedně „slávou“ nazývá, kdy by čtoucí nabyl přesvědčení, ne že bylo básníku samo básnění nejvyšším účelem, nýbrž že mu bylo prostředkem, aby něco nejvyššího pověděl všem, něco, co se netýká jen básníka, nýbrž i těch ostatních, nesčíslných, skromných smrtelníků, kteří se nenarodili básníky, a právem se táží „Co pro nás, básníku, máš ve svých strunách? Čím nás obmyslíš?“

Druhá veršovaná kniha Kaminského *Noemi* má zvláštní původ. K řadě asi 36 reprodukcí dle Pařížských kreseb Maroldových zbásnil autor náš, nadšený přítel a ctitel zvěčnělého, Pařížský příběh, v němž se elegantní svět setkává s uměleckou bohémou. Básnické toto vypravování, jehož některé partie jsou velmi zajímavé, barvité a původně cítěné, jest pracováno nestejně a činí dojem jakési spěšnosti. Škoda, že autor krásně rozkreslené obě hlavní postavy, tušivou svou citlivku Noemi a sochaře Řeka „s hlavou Kristovou“ (máli to býti on na obrázku s mrtvolou Noeminou v náručí?!) zle znetvářil téměř posledními črtami, kterými je dokreslil: nevysvětlitelným mravním pokleskem dívky, dříve tak ideálně líčené, a tvrzením Řekovým, že suché růže kol čela sádrové její masky oživly. Nedovedu uhodnouti, co asi chtěl básník, aby si čtenář při tom myslil. Snad že tam někdo čerstvé růže tajně položil místo uschlých, a bláhový Řek uvěřil v zázrak? To vysvětlení, jedině možné, je příliš komické do poměrů tak tragických. Či básník chtěl utajenym, tajůplně se tvářícím výsměchem naznačiti

lehkověrnost Řekovu, která se dala oklamati nastrčenými růžemi jako dříve zdánlivou ctností dívčinou? Chtěl vyjádřiti, že i její ideálnost byla pouhou mrtvou maskou, které jen jeho fantasie dodávala živé jsoucnosti? Škoda obou oněch postav pěkně založených, vynikajících vysoko nad ostatní součásti básnické té skladby. Krásný talent Kaminského jest jemu samému i nám povinen nahraditi, co v této poetické povídce zůstalo nerozvinuto, nedopracováno — snad následkem nakladatelských dostihů v předvánoční době. *El. Krásnohorská.*

Výpravná proza.

K význačným rysům Al. Jiráska jakožto belletristy náleží v posledních letech mimo jiné vlastnosti také tvoření rozsáhlých obrazův a ovládání látek velikých, na něž odvážiti se může jen mistr, jemuž Musa udělila všeho bohatství svého a který také darů udělených pilně a svědomitě užíval. Mezi Jiráskovými pracemi tohoto druhu na ten čas přední místo má *F. L. Věk*, nemýlímeli se, dosud nejobjemnější dílo pěkné prosy naší. Čtvrtá část tohoto „obrazu z dob našeho probuzení národního“ vydána byla jakožto XXIX. svazek sebraných spisův autorových (str. 454), a F. L. Věk jí byl ukončen. — V části této zobrazuje Jirásek dobu od r. 1804 do r. 1811. Hranici tu přirozeně daly soukromé osudy titulního hrdiny jeho, hrozný požár, který zničil téměř všechen majetek Dobrušského kupce a vlastence Věka, a finanční patent z r. 1811, kterým týž kupec po několikaleté lopotě a námaze byl zničen nadobro. Násilná redukce hotových peněz a dluhů postihla ovšem mnoho lidí z románových postav, jež tu vystupují, nejbolestněji však se dotkla P. M. Vrby, známého apoštola českých knížek, který katastrofy nepřežil. Obecný úpadek, který z tolika lidí kdysi zámožných nadělal žebráků, připravoval se ponenáhlu. Hrozné útrapy válek Napoleonských, bičující země naše brzy z té, brzy z oné strany, a léta opětovné neúrody přivodily drahotu, pod jejímiž ranami úpěl lid a jež i pro stát měla následky nedozírné. Tyto poměry veřejné mají ovšem důležité místo v probuzenském obraze Jiráskově. Bída dusí mladické a řídké osení národního probuzení. Nejúčinnější prostředek, nesoucí světlo do tmy duševní a křísící schladlá srdce k novému životu, kniha a časopis, odsouzen jest mlčeti, kdy i nejnadšenější vlastenci, jako P. Vrba a Věk, stěží shánějí nejnutnější obživu. V těch letech ostatně skrovný hlouček povolaných vzdělavatelů domácího úhoru není ušetřen pohrom také jiného druhu. Po těžkém utrpení shasne „cordatus Bohemus,“ prof. Vydra, a dotrpí také V. M. Kramerius, sám jediný pevná záštita všech snah buditelských. Jeho proslulá expedice působí sice i dále, ale i nejlepší přátelé její cítí, že zevní schránka sice zůstala, ale duch její že odešel a nedá se nahraditi.

Doba všecka všudy smutná není však přece beze zjevů potěšlivých, ano radostných. Věci národní přibývá zastanců, za bojovníky padlé nastupují noví mužové svěžích, vydatných sil. Na svém místě jest Hýbl, jejž spisovatel případně charakterisuje jako mladíka, jemuž se mnohem více líbí na Rychtě než v kolejní posluchárně, který však

časem i hlad snáší bez reptání, můželi jenom oddávati se vlastenským „důležitostem." Zcela jinak, pilným studiem a neúnavnou prací obrňuje se k dalšímu působení mladý kněz Ziegler, v němž má Věk na nějaký čas pomocníka v osvětné a vzdělavatelské činnosti a s nímž společně vede horlivého samouka M. S. Patrčku. Nad jiné však obrací po sobě zraky všech, kteří jsou přesvědčeni, že „neumřela, ale spí," mladý profesor Litoměřický Jungmann, který výborným převodem Ataly, zvláště však přebásněním Miltonova Ztraceného ráje utužil naděje těch, kteří doufali v budoucnost českého jazyka, a rozptýlil pochybnosti mnohých, na něž úzkost padala z cizího bohatství a domácí chudoby. A potěšlivým zjevem jest posléze i ta mládež na školách rázu Věkova Vácslava, řídká sice, ale statečná, v jejímž uvědomění uprostřed posmívavé cizoty prolamuje se kus milé vyhlídky v utěšenější budoucnost.

Z takových asi nitek spřádá Jirásek půvabný obraz, nepomíjeje ničeho, čím by barvy jeho mohl oživiti a celkový dojem podrobnostmi sesíliti. Události veřejné podobně jako příběhy soukromé podávají mu k tomu látky s dostatek, a spisovatel chápe se jí napořád tak dovedně a šťastně, že vykouzluje také z věcí zcela odlehlých a na pohled bezvýznamných výmluvné příspěvky k charakteristice lidí a doby. A to je právě předním cílem Jiráskova umění, proniknouti ducha doby v živém a věrném proudění jejího lidstva, postihnouti ráz lidí určitého období a určitého prostředí v jejich nazírání, cítění a ovšem též v obrysech žití zevního a shrnouti z drobných jedinců celistvý, mohutně dojímající obraz útvaru historického. Jest opravdu zajímavo stopovati, jak Jirásek ve Věkovi spojuje světodějné příběhy Napoleonské se vnitřními převraty v našem státě a s postupem našeho obrození národního. Příčinné spojení událostí a zjevů nemá u něho nikde rázu hledanosti nebo dokonce násilnosti; jako živý, vlastní silou plynoucí proud spějí příběhy jeho v před z jakési přirozené nutnosti, a spisovatel mizí za nimi, jako by ho nebylo, jako by nedával nám v temno minulosti nahlížeti zrakem, vedeným jeho rukou, jeho čarovnou fantasií. Případnými, z věci jdoucími rysy vystiženo jest zde zejmena ono stoupání a klesání nálady v obecenstvu všech vrstev, řídící se střídavými zprávami s bojiště. Vhodně znázorněno jest také, jak mění se smýšlení o českém národě a jeho významu pro říši v kruzích vysokých tehdy, když je třeba nových vojáků a nových berní. Žhavě působivá ironie zaznívá za takových příležitostí z úst tichých pozorovatelů, jakých není nedostatek v řadách osvícených josefinistů, ač ovšem za změněných poměrů musejí se míti na pozoru a vésti si opatrně. A tak bychom po mnohých jiných stránkách mohli dolíčiti, jak Jiráskovo vypravování jeví se takořka jen nutným důsledkem sběhů událostí, zobrazených s objektivností zcela sebe ovládající.

Střediska dějová má Jirásek v tomto díle jako v předešlých dvě: Prahu a Dobrušku. K nim přibývá zde nové ústředí, Litomyšl, kam Věk odveze synka Vácslava ku příbuzným na studie. Tím získává autor místa pro řadu nových figurek, jejímiž příběhy rozhojňuje pletivo povídkové. Sousedka Jetmarová s oběma dcerami, chirurg Kamberský, tovaryš Vácslav a j. jsou postavy, kreslené po známém způsobu Jiráskově rysy nemnohými, přes to však tak plasticky, že se čtoucímu trvale vtiskují v paměť. Pražské dějiště rozpadá se samo sebou v ně-

kolik okruhů dle různých skupin společenských. Vlastenci scházejí se u Krameria a z části též na Rychtě, společnost z vyšších kruhů soustřeďuje se u baronky Skronské, kdež mezi lidmi šlechticky neb úřednicky bezbarvými vyskytají se také nadšení přátelé českého království, jakým jest zvláště rytíř Jeník z Bratřic. Lékař dr. Held jest pojítkem zmíněných skupin Pražských, k němu spisovatel obratně připoutává také osudy postav z dřívějška známých, manželů Thamových, staré Butteauové a j. Held sám se slečnou Lorou, schovankou baronky Skronské, soukromými vztahy svými rozhojňuje čistě novellistickou výzbroj autorovu, jež kromě této dvojice, nakreslené s delikátní jemností, obmezena jest na míru nejmenší. Široké dějiště rozsáhlého obrazu, v němž scény z východu a západu českého střídají se s výjevy Pražskými, sjednocuje spisovatel zcela prostě osobou Věkovou, který za obchodem dojíždí do Prahy a kromě toho korresponduje s tamními přáteli svými.

Když čtvrtý díl F. L. Věka byl dopsán, ozývala se z kruhů čtenářských opět a opět otázka: „Bude to opravdu část definitivně poslední, závěrečná?“ Za autora k té otázce ovšem nemůžeme odpovídati, se svého stanoviska můžeme toliko říci, že dílo tak, jak jest, lze bez nejmenší úhony pokládati i za jednotné i náležitě dovršené. Pochopujeme však, že čtoucí — a máme tu na mysli jakýsi průměr čtenářstva, k němuž u Jiráska zajisté náležejí i naše kruhy intelligentní — jaksi těžko loučí se s milými postavami, když po dlouhé pouti a námaze octly se v hmotné zkáze, a že také nerad se odtrhuje od vábného obrazu, jakým jest strastný zápas o obrození české literatury. Není pochyby, že by dílo Jiráskovo pranic neutrpělo, kdy by autor tím neb oním spůsobem ve zvolené látce pokračoval, široká obec českého čtenářstva byla by mu za to jistě ze srdce vděčna. —

Velmi mnoho cenných příspěvků ku poznání různých kulturních stránek našeho života z prvé polovice minulého století podává nám *Život starého kantora*, jejž v podobě autobiografického líčení napsal Jan Ev. Kosina. Dílo vyšlo (nákladem Prombergrovým v Olomouci, str. 320 a 297) již r. 1899, letos pak ukončen byl též epilog k němu, sepsaný od Arnošta Vávry (str. 178), kdež Kosinův žák podává přehled veřejné i soukromé činnosti „starého kantora“ a zevrubně oceňuje zejmena jeho činnost literární. Práce Kosinova, široce založená a plnou měrou zajímavá, zůstala torsem; smrt nedala autorovi dokončiti ji, rukopis jeho v polou větě jest přerušen. Jest toho tím více želeti, že autobiografické líčení Kosinovo jest do té doby v naší literatuře dílo svého druhu jediné. Již to jest zjev vzácný, aby starý pán rázu Kosinova dal se takořka na konci své dráhy literární na *belletrii* a dodělal se tu výsledků tak zdárných. A kromě toho Kosina pobyl v mládí svém v okolnostech tak zvláštních, že sama místa, po nichž nás vodí, poutají naši pozornost. Že při tom všem také forma, jakou psal původce „Hovorů Olympských,“ padá na váhu, netřeba ani připomínati, leda bychom chtěli připomenouti těm, kdož již předem se lekají Veleslavínských period Kosinových, že strach jejich jest zhola nemístný a bezdůvodný.

Kosina, narozený r. 1827 v Josefově, záhy kočoval rakouským světem, jehož hezký kus brzy poznal z vlastního názoru. Bylť dítě

vojenské. Otec jeho, kovář u pluku husarského, stěhoval se s plukem s místa na místo. Tím spůsobem maličký synek jeho poznal kromě rodného kraje Rakousy, potom Moravu, kdež ve Slavkově zažil příjemné chvíle v české škole, a posléze ocitl se v Haliči v Břežanech, kde strávil chlapecká léta a vychodil také všecky třídy gymnasijní. Z těch dob pobyt u děda Steinmana v Bohdanči jest roztomilou idylou, z níž škola Bohdanecká se všemi obyvateli svými vyniká jakožto rozkošný obrázek sytých barev a věrné i ladné drobnokresby, obrázek, jenž sám o sobě jest hodnotné dílko umělecké. A kresba ta jest opřena o širší pozadí městečka Bohdanče, zasazeného v krajinný rámec, v němž přirozená lahoda tehdejší účinně se střídá se zůstatky práce umné ruky pana Viléma z Pernštejna. Léta Břežanská ovšem shrnují v sobě převážnou většinu vzpomínek spisovatelových. Autorovi přibývalo věku, zažité dojmy zakotvovaly se trvaleji v paměti, jež ostatně byla ku podivu vnímavá a věrná, obraz, který nám odtud staví na oči, jest tudíž čím dále tím zevrubnější a životnější. Jest pochopitelno, že Kosinova pozornost obrací se znenáhla k věcem a otázkám závažnějším a hlubším, než kterých si všímala v dosavadním mikrokosmu světa dětského. Břežany, nespořádané, nevzhledné město o několika daleko rozlezlých předměstích, samy o sobě ledačím se zapsaly v mysl chlapcovu, co později teprve dospělý muž náležitě si vyložil. Polský živel, důsledkem několika povstání národně mnohem hrdější nad naše měšťanstvo tehdejší, svorně utiskoval (právě jako dnes) Rusíny, kde mohl, a okázale dával na jevo hluboké opovržení Němcům neboli Švábům, které osud mezi ně zavál. Ale Švábem byl jim především každý Čech, ať úředník (a těch tam tehdy byl nadbytek, protože v českých krajích úřednická místa zabírali Němci), ať řemeslník, i když hlásil se Čechem a jim neubližoval. V mladší generaci z této zdravé nenávisti k cizincům ponenáhlu rodí se snaha šířiti v intelligenci národní uvědomění, doplňovati po stránce domácích dějin a literatury, co škola zanedbávala, a připravovati očistu dle správného hesla (z něhož Halič i na naši škodu dosud těží) „Polsko Polákům!“ — Jako národnostně, tak i nábožensky byly Břežany město nemálo zajímavé. Vládnoucí většina katolická stýkala se tu s uniaty a pravoslavnými, a židovstvu, jak v Haliči ani jinak nemožno, připadalo i tehdy za nerovnosti občanské místo důležité.

Měloli místní prostředí tolik vlivných prostředků, jimiž mohlo působiti na ducha vnímavého, neměl jich méně ani pluk, k němuž otec Kosinův náležel a k jehož příslušníkům také rodina jeho byla odkázána. Maďarští husaři v městě ať českém ať polském přese všechen uniformující nátěr vojenský zachovávají si své význačné rysy kmenové a již tím mocně se liší od svého okolí. Uvědomělí Maďaři anebo raději maďarští šovini mezi nimi, jako jest vojenský kněz Somogyi, snaží se již tehdy kde kterou dušičku nemaďarskou, po přednosti ovšem slovanskou, urvati za oběť matce Maďarii. Ale k pluku přísluší též nejeden člen národnosti jiné, tu Čech, tu Němec, tu „Rác,“ a tak představují milí husaři dosti pestrý kaleidoskop rakouských národností v malém. Důsledkem toho jsou povahy již dle kmenové dědičnosti prarůzně založené, různé zvyky, jež zvláště synům jiného národa bijí v oči, ale též drobné potyčky a srážky, jež snadno vznikají v tělese

tak různorodém. Také z toho pramene tedy plyne mnoho látky, jež v obratných rukách mění se v ryzí zlato výtvoru uměleckého.

A Kosina prokázal se v tomto díle svém umělcem opravdu povolaným. Jeho Život starého kantora jest zdařilý obraz, na němž jest umístěno plno a plno postav z míry poutavých, obraz v tom bohatství figur úměrně a hojně rozčleněný a zároveň v pevnou i ladnou jednotu spjatý. Vypravování autorovo postupuje sice, jak z věci plyne, annalisticky, ale oddíly časové zanikají v rámci líčených příběhů, jako hodiny mizejí v proudu časovém. Toliko postavy, jež nová chvíle vynesla, zůstávají na dějišti a pomáhají každá svým dílem osvětlovati život, názory, smýšlení a snahy své doby.

A právě v postižení života a názorů jistých vrstev společenských v určité době spatřujeme přední cíl Života starého kantora, cíl, jehož autor plnou měrou dosáhl přes to, že nebylo mu dopřáno dílo své dokončiti. Zobrazený život po měkké, citově zvlněné selance Bohdanecké a po krátkém intermezzu Slavkovském soustřeďuje se v Břežanech. Nenalezneme zde tedy odliky domoviny, přes to však přece nejsme na půdě cizí, byť nebylo možno říci, že spatřujeme se mezi pobratimy, kteří v nás ctí Slovany. Nehledíc k našim sympathiím k Slovanům (i těm, kteří se k nám občas chovají hodně nelaskavě), jež samy o sobě nakloňují nás autorovým Břežanům, máme na tomto dějišti cenný předmět pozornosti v Češích, kteří tam žijí. V nich právě podal spisovatel výborné ukázky své dovedné povahokresby, v nich zachytil řadu individuí takořka z mramoru tesaných, k nim vhodně připojil pestrou řadu postav domácích. Figurky jeho jsou stejně pečlivě vyvedeny, ať jde o studentskou chásku z poetiky nebo z retoriky, ať o profesory (z nichž v Ant. Liškovi zobrazen jest typ starých „třídních“ profesorů na nesmazatelnou paměť pro všecky časy budoucí), ať o různé zřízence vojenské nebo tuctové židáčky polské.

Středem vypravování jest život autora samého, jeho osoba jest také pojítkem všech těch příběhů a episod, jež jsou tu uloženy. Že důsledkem toho lví podíl z veškeré knihy, zvláště pak z druhé části její, připadá na líčení školy a studií na polském gymnasii, rozumí se samo sebou. Ale nejsou to jen obvyklé starosti a pletky studentské, jež nám Kosina líčí, kořeně své vzpomínky zdravým, působivým humorem. Mnohem více poutá nás obraz zápasu, jejž mladý student prožil, když v nitru jeho prvně se ozvala otázka, jaké vlastně jest národnosti. Rodina dle běžných názorů a škola stůj co stůj dělaly z něho Němce, jímž však spolužáci pohrdali právě tak jako „Bémákem,“ jemuž se posmíval profesor Liška, páter Somogyi osoboval si právo vycepovati z něho Maďara, jiní chtěli ho míti Polákem, a jen některý praprostý krajan radoval se, uslyšelli ho mluviti po česku. Spisovatel názorně a vroucně ukazuje jednak rozpory, na kterých se ocital mladistvý duch jeho, jednak klopotnou cestu, po které bylo mu se bráti, chtělli poznati češtinu spisovnou a vzdělati se na uvědomělého Čecha. Právě tyto partie knihy spolu s hojným pozadím kulturním činí dílo, protkané kromě toho také hojnými živly ryze belletristickými, zajímavým i pro toho, komu všechen život studentský jest zcela lhostejný. Tím více jest želeti, že jest náhle přerváno právě tam, kde vnitřní síla jeho rozepjala se vlnami nejmocnějšími. *F. V. Vykoukal.*

Dokumenty k českým dějinám.

Prameny k synodám strany Pražské a Táborské (vznik husitské konfesse) v letech 1441—1444. Vydal Zdeněk Nejedlý. V Praze, 1900. Nákladem král. české Společnosti nauk. Str. 186, 8°.

K studiu dějin české reformace, jak bývá obyčejně nazývána doba od Milíče asi až po Rokycanu inclusive, jest ještě potřebí důkladného vydání příslušných dokumentů. Sbírku takovou pro léta 1403—1417 pořídil Palacký ve svých znamenitých „Documenta,“ ale omezil se na písemnosti čistě historické (listiny, zápisy atd.), památky literární ze svého souboru vypustiv. Po něm nyní dr. Nejedlý podává takováto „Documenta“ pro léta 1441—1444, arci spůsobem poněkud jiným, nežli učinil Palacký.

Nejedlý si při svých 29 kusích všímá rovnou měrou písemností literárních i diplomatických; ale kdežto Palacký otiskl vše, také věci starší, Nejedlý otiskuje pouze to, co dosud nebylo tištěno. S ekonomického stanoviska jest takové počínání zajisté chvalitebné; ale tomu, kdo o té době pracuje, takové roztříštění materiálu přece není příhodné.

Největší váhu mají v tomto vydání dvě díla literární, zde ponejprv otištěná. Je to trialog bratra Lukáše (český) a Rokycanův traktát o těle Kristově (latinský); oba zabírají největší část celé edice a jsou i literárně i historicky velice zajímavé. Arci též ostatní dokumenty mají svou váhu a důležitost; ale nového přece v nich celkem nalézáme méně

I ke sbírce dr. Nejedlého bylo by arci možno shledati analekta; škoda, že neužil některých rukopisů kapitulních k rozmnožení svého materiálu. Také k opravě textu Rokycanova traktátu podává mnohé příspěvky rukopis křižovnické knihovny VII G 3, jenž na příklad na konec VII. kapitoly připojuje: „Nic. de Lira super Is. XXX etc.,“ kapitola XI. nadpisuje „Dixerunt quidam,“ v posledním řádku kapitoly XIV. doplňuje „plenitudo“ slovem „divinitatis,“ ze XVI. a XX. rozděluje dále XVII. a XXII., tak že má všech kapitol XXIII) atd. Na str. 143 v 1. řádce k slovům: „Post hec videndum est de illa distinctiona famosa multum sacerdotum modernorum“ připojuje vydavatel *sic;* ale rukopis čte správně; *multum* patří k *famosa*, nikoli k *sacerdotum* atd.

Z těchto traktátů jest také zřejmý veliký význam klassického Husova výkladu na Petra Lombarda (viz Osvětu 1899); skoro ve všech důležitějších otázkách jest citován a uváděn. Nejedlý (str. 113, pozn. 3) patrně jen omylem zapomněl uvesti, odkud znalost tří rukopisů Klementinských čerpal; k desíti dosud známým sluší nyní přičísti ještě další, jedenáctý, kapitulní O X; ten obsahuje (fol. 20—50) nejdůležitější kvestie Husovy ve výtahu, z něhož asi v pozdějších dobách nejvíce čerpáno. Vinou takových chrestomathií pak asi veliký výklad sám zapadl na dobro.

Publikace Nejedlého jest dobrá a velmi užitečná práce. Budí však přání, aby podobným spůsobem byla sebrána a vydána analekta k Dokumentům Palackého. Čeho tu nejvíce jest potřebí, jest vydání Mladenovice v původní jeho podobě. Palacký sice správně otiskl text jeho, ale jednotlivé části oddělil a neoznačil vždy přesně variantů rukopis-

ných; úsudek o celku literárním jest tím valně stížen. K rukopisům Palackému známým přibyly nyní rukopisy nové (kapitulní N 48 atd.), jimiž nový vydavatel bude se moci říditi. *V. Flajšhans.*

O Pražských uměleckých pokladech.

Z pokladů Pražských. Napsal dr. Fr. X. Harlas. Nákladem Jos. R. Vilímka.

Harlasova kniha, právě vydaná, je z těch „dobrých knih," s kterými počítáme konajíce přehled toho, co z nejnovějších publikací čtenářstvu českému jest, abychom tak řekli, k výchovnému prospěchu. Je to soubor stručných pojednání a úvah, od r. 1895—1900 psaných, větším dílem šťastně v tónu poutavé causerie držených, kteréž obsahem svým jsou spojeny v soudržný celek.

Dr. Harlas v těchto svých článcích se podjal záslužného úkolu zprostředkovati průměrnému českému vzdělanci jednotlivé výsledky novějšího bádání, týkajícího se památek starého českého umění, uměleckého ruchu v Čechách a uměleckých sbírek Pražských. Význam takovéto činnosti zprostředkovací všude se plně uznává, tím více mělo by tak býti u nás, kde širším kruhům jest poskytováno tak málo příležitosti, aby nabyly vodítek a přehledu v historii umění i cizího i domácího. Všude ve světě jsou si též dobře vědomi, že jen kdo látku řádně ovládá, dovede býti prostředníkem dobrým a platným.

Provázeje čtenáře Prahou, vede ho spisovatel ve svěže a obsažně psané stati na stavbu chrámu Svatovítského, pak do letohrádku královny Anny. Ve Staropražských vzpomínkách a v obou článcích o pohledech a obrazech z Prahy rozvíjí před čtenářem zajímavý kus topografie staré Prahy; Umělecký život Pražské minulosti a Dvorní umělci na hradě Pražském otvírají čtenářovi pohled do rušné doby rozkvětu umění a zálib uměleckých za Rudolfa II. Věcně zaokrouhlené pojednání o starých nástropních malbách Pražských, které je zajímavým příspěvkem k dějinám našeho uměleckého průmyslu, a stať o památkách cechů a pořádků vedou nás zároveň do sálů Městského musea, kde dr. Harlas je assistentem ředitelovým. Exkursí do obrazáren — Rudolfinské, Nosticovy, Novákovy — ocituje se čtenář na poli všeobecnějším, kdež průvod spisovatelův, nová bádání jemu tlumočící a v různé podrobnosti obrazoznalství ho uvádějící, zvláště jest mu vítán.

Harlasova kniha béře se zdravým směrem. Zprostředkuje čtenářstvu širších kruhů ledacos všeobecně zajímavého z výsledků bádání našich i cizích odborníků, co by, jsouc uloženo v učených a specielních publikacích, k vědomí se mu nedostalo. Nabádá čtenáře k pozornému o věcný interes se opírajícímu všímání sobě památek Pražských, učí ho při návštěvě sbírek a museí se dívati, srovnávati a přemýšleti. Budí svými živě psanými úvahami lásku k památkám české minulosti, snaží se přispěti ku prohloubení smyslu pro charakter „staré Prahy," bystřiti a síliti historický cit čtenářstva, křísiti zájem na životě a konání našich předků; kdy by kniha ničemu jinému nesloužila nežli tomuto účelu, stačilo by to, abychom ji rádi viděli v rukou českého čtenáře.

Renáta Tyršová.

Z literatury feuilletonistické.

Zdání a podoby. Další volné listy z kroniky rozvoje společenského, národního i osobního 1893—1898. Psal β (Josef Kuffner). V Praze 1900, u Bursíka a Kohouta.

Vysílaje před sto a jedním rokem (1800) do světa svůj první feuilleton nenadál se pan Jules Louis Geoffroy, divadelní kritik a dramatik francouzský, dojista ani ve snách, že stal se zakladatelem nového, teprve devatenáctému věku vyhrazeného genru literárního, netušil, jak rychle tento nový druh se rozvine, jakého rozšíření a významu dospěje. A tím méně mohl tušiti, že právě tento jeho čin pojistí mu pro vždy zmínku v dějinách literatury století páry a elektřiny, že chvilkový rozmar, nápad vzniklý v šťastném okamžiku dokáže, co by se jeho divadelním hrám a celé jeho ostatní činnosti literární nebylo zdařilo: zachovati totiž jeho jmeno paměti budoucích pokolení. Sto a jeden rok uplynul ode dne, kdy v časopise „Journal d'Empire,“ předchůdci to a otci „Journal das Debats“ objevil se první divadelní feuilleton Geoffroyův. Za těch sto let feuilleton, skromný původně pokus, stal se velikým, rozvětveným, pestrým a nesčetnými vzdělavateli pěstovaným genrem literárním, genrem, který po celou tu dlouhou dobu dovedl si obhájiti své právo na existenci a ani dnes ještě úlohy své nedohrál.

Změnil se arci od té doby znamenitě, rozkvetl a zmohutněl a rozšířil úžasně svoji oblast. Nezabývá se již dávno jen a jen divadlem, není zde již dávno jen proto, aby v jeho sloupcích podráždění kritikové chladili si svůj temperament na výkonech herců a lidských slabostech hereček. Není dnes již oboru, kterého by feuilleton nepovažoval za přirozenou svoji državu, není otázky, které by nebyl věnoval svou pozornost. Veliké otázky politické, osvětné a společenské, veliká proudění myšlenková, zápasy a vření dne, i záhady zmítající miliony duší: vše, vše zrcadlí se v úzkém rámci feuilletonu, jenž, ač skromně choulí se „pod čarou,“ nejednou zajímá více čtenářů, a hlouběji, živěji, než otázky, projednávané na čelném místě nad čarou. A je dnes asi málo literátů, kteří by byli sloupců jeho neužili, aby v nich vyslovili svoje názory o nejrůznějších thématech, a kteří by v nich nebyli zaujali stanoviska k té neb oné právě aktuálné nebo po případě (k vůli změně a zvýšené pikantnosti) i dosti odlehlé otázce. Nejeden z novějších spisovatelů dokonce právě v tomto oboru dobyl největších úspěchů, založil celou svoji slávu nebo alespoň popularitu právě na takových drobných statích, umístěných „pod čarou“ čteného, hledaného žurnálu.

Jsou autoři, specialisté, kteří práci fueilletonistické posvětili všechny svoje síly, a všecko umění svoje soustředili na tento genre, pracujíce tak neustále k jeho zdokonalení a dalšímu rozvoji. Josef Kuffner je z nich. Dobyl si čestného a významného místa v našem národním životě právě svými feuilletony, psanými pro Národní Listy. Psal a píše vedle toho ovšem ještě i řadu jiných prací. Je vynikajícím, na slovo braným divadelním kritikem, napsal slušný počet cenných essayí a článků revualních, ale za neobyčejnou svoji vážnost publicistickou, za nepopíratelný vliv, jímž nejednou pronikavě zasáhl do nejnovějšího roz-

voje našeho národního života, slovem za svou literární a společenskou „posici“ děkuje v prvé řadě svým feuilletonům. Získaly mu pozornost a zájem hned tehdy, když z ovzduší, v celku velmi málo příznivého našim snahám, na ráz oběma nohama ocitl se v táboře publicistického předvoje národního. Nebyla to jen elegantní úsečnost, vybroušená hladkost, pružnost a švižnost jeho slohu, jež ho učinila velmi záhy autorem ctěným a váženým. Byla to především novost hlediska, s něhož nazíral na náš domácí život, bystrost, s jakou ve všech zjevech jeho shledával souvislost a příčinnost nutného rozvoje, široká volnost a důmysl, s nímž předmět svých úvah osvětloval hned s několika, na vzájem si protilehlých stránek, ukazuje, jak pod různými paprsky světetnými týž předmět mění nejen barvu svoji, ale i tvar.

Nebyl z těch, kdož lehkým, jiskřivým a duchaplným vypravováním chtějí čtenáře své na chvíli pobaviti, raketami svého ducha oslniti jejich zraky a přívaly duchaplných obratů a zábavných poznámek rozptýliti jim chmurnou náladu a zaplašiti jejich nudu. Naopak. Jemu šlo jen o to, aby si se svým čtenářem pohovořil o otázce, zjevu a názoru, dotýkajícím se ne snad jednotlivce, ale celku. Nepsal planých žertů, nelichotil ješitnosti svých čtenářů. Mužně a vážně s nimi hovořil, názor proti názoru stavěl, námitku za námitkou činil, otázku za otázkou si kladl a hned zodpovídával. Nevnucoval nikdy čtenáři svého mínění, nechtěl stůj co stůj vynutiti si jeho souhlasu. Velmi často, ba z pravidla posledního slova neřekl sám, ale přenechal je klidně čtenáři. Dovedl ho až k jistému bodu a pak na ráz dalšího průvodu se vzdal. Bylo věcí čtenářovou, aby poslední závěry na základě daných praemiss provedl si sám, jádro z ořechu nalousknutého si vyluštil. Tento způsob jeho dráždil především svou novotou. A působil nabádavě, povzbuzoval k samostatné úvaze, učil nazírati na věci a otázky hned s několika hledisk, pod několika zornými úhly. Dlouhá řada cenných pokynů, duchaplných a hlubokých podnětů složena jest v těch několika stech — či již tisících? — feuilletonů, jež napsal pod čáru svého listu.

Ale novinářský papír jest, jak známo, šlakovitě málo trvanlivá věc. Je to jepice, jejíž život trvá jenom krátce. Za několik málo desetiletí folianty našich denníků strouchnivějí na hromádku popelu a prachu. Je to skutečnost velmi trudná, ale bohužel neodvratná. Za sto let nebude z nich snad ani ta hromádka popelu. Nejjiskřivější, nejhlubší a nejzajímavější myšlenky, hozené v horečném chvatu v celé své vroucí bezprostřednosti na tento papír, zhynou a rozpadnou se s ním právě tak, jako nejnezajímavější lokálka nebo bursovní záznam, který již za několik hodin je bez významu. Co práce, co píle, co důmyslu setlí s kupami potištěného novinářského papíru! A přece jak mnohých těchto myšlenek, jichž osud jest tak těsně spjat s bídným papírem, na němž vykrystalisovaly, byla by opravďová škoda! Proto feuilletonisté a kritikové žurnálů čas od času rádi provedou bilanci své práce, a co najde milosti v jich očích, snesou do svazků, určených, aby budoucnosti otevřely pohledy do duševního vlnění a myšlenkových proudů určitého období časového, a adresovaných jiným vrstvám čtenářským, než jaké kupí se kol jediného listu.

Josef Kuffner již jednou, asi před sedmi lety, podal takový výbor svých feuilletonů české obci čtenářské. Dnes předstupuje před ni

s novým svazkem, obsahujícím přímý výbor feuilletonů, jichž thema nebo provedení není vázáno úzkými hranicemi časového zájmu. Název knihy „Zdání a podoby," illustrovaný duchaplným kratičkým úvodem ke sbírce, neobyčejně trefně vystihuje celkový jich ráz. Je tu řada otázek, řada zjevů, řada dějů. Autor staví je všechny do pršky ostrých paprsků svého důmyslu a osvětluje je tak až v nejhlubších jejich hlubinách. A hle, jak rychle mění se jejich tvářnost v tomto osvětlení, jak tu přísně odlišuje se zdání od pravé podoby! Záleží právě jen na hledisku, s něhož se na věci díváme, na vzdálenost, kterou pro pozorování své volíme. Jako oblaka plující po obloze mění vše rychle svůj vzhled, obrysy splývají a zase se rozstupují, barvy mění se, tvary mžikem se taví a zase v nové hlatě vyhránějí. Jako fantastický let oblak míhá se tu před naším zrakem řada otázek, kotvících hloub, než by se na pohled zdálo. A nejduchaplnější myšlenky, nejzajímavější reflexe vyvolány jsou praktickými fakty a zjevy, jež dojista pozornosti vaší ušly, ale na nichž nyní bystrý feuilletonista rozvíjí jemná a duchaplná přediva svých originálních úvah. Jak hladce, s jakou elegancí a korrektností se to děje, jak rychle a skoro nepozorovaně prázdné slupky odlétají, až pojednou stojíte před samým jádrem věci.

Nejmenší popud stačí, aby duchaplný autor pozornost vaši obrátil ke spletitým a zajímavým otázkám a s podivuhodnou vervou ukázal vám vývojovou jich souvislost a význam. Nedívá se na zjevy a otázky jako na thémata abstraktní, sama o sobě existující. Hledá jich vzájemnou souvislost, vykládá jejich příčiny. Hojně hlubokých pravd ethických, sociálních a jiných tak skoro hravě pod vedením jeho si vyluštíte. Nepronáší jich jako kazatel, hlásající svoje dogmata. Je svrchovaně liberální a nenutí vás nikterak, abyste mu uvěřili. Čiňte, jak vám libo! V jedné věci toliko nechce vás nechati v pochybnostech, nepropouští vás, dokud vám neřekl posledního rozhodného slova svého: v otázkách národních. Čtěte jen oddíl druhý nové jeho knihy („Z národního života") a poznáte ihned, jak tento velmi shovívavý a liberální autor, pohrávající zdánlivě jenom s povrchem otázek (v pravdě ovšem sestupuje až k samému jich jádru), v této věci nezná slev a dohod. Je neúprosný a krajně radikální v těchto ohledech.

Pěkná, cenná a příteli vážnější, byť i formou velmi lehké četby milá je kniha Kuffnerova. Provádí vás bludištěm problémů společenských a národních, ukazuje nová hlediska v otázkách vojenských, na turistických toulkách seznamuje vás hravě se zjevy svrchovaně zajímavými, jež by snad jinak byly vám ušly. Snad se s ním lehce neshodnete. Možná dost. Dráždí vás to někdy trochu k odporu. Ale rozcházejíce se s ním, tisknete mu přece přátelsky ruku, vděčni duchaplnému, přímému a báznému společníku za nejednu pěknou chvilku, mnohé cenné poučení a leckterý plodný popud. Je to kniha, kterou si rádi přečtete několikrát. A to je konečně největší poklona, kterou můžete autorovi učiniti. Plně si ji zasloužil. *M. Vítek.*

Ze slovanských literatur.

Dávným přáním byla *bibliografie slavistiky*, pravidelně rok po roce vycházející. Časopisy, věnované studiu Slovanstva, za hlavní účel mají uveřejňovati odborné články; kritiky a literární zprávy jsou v nich namnoze jen vedlejší přídavek, a proto nikdy nemohou podati úplného přehledu celé literatury. Poněkud je pomoženo dvěma soustavnými přehledy v Jagićově Archivě pro l. 1870—1891, ale od té doby ani tam nebyla podána celková bibliografie.

Úkolu toho ujali se slavisté Pražští. „Věstník slovanských starožitností,“ založený od prof. dr. L. Niederle, rozšířen i na obor slovanské filologie. Nejdříve zpracována bibliografie pro rok 1900. Obstarali při tom prof. dr. Jos. Zubatý obor všeobecného a srovnávacího jazykozpytu, jakož i zvláštní obor jazyka a písemnictví litevského a lotyšského, prof. dr. Frant. Pastrnek obor slovanského jazykozpytu, zejmena vydání jazykových památek spolu s paleografií, prof. dr. Jiří Polívka obor literatur slovanských, které však do bibliografie této pojaty jsou jen do konce 18. století, a prof. dr. Lubor Niederle obor slovanských starožitností. Jiní spolupracovníci byli dr. Andrić v Záhřebě, dr. Radonić v Novém Sadě, P. N. Šaffer v Petrohradě, St. Zdiarski ve Lvově, prof. dr. J. Máchal a dr. K. Kadlec v Praze a j.

Kniha leží před námi: *„Věstník slovanské filologie a starožitností.* S podporou carské akademie věd v Petrohradě, c. k. akademie české pro vědy a umění, c. k. ministerstva kultu a vyučování ve Vídni vydávají L. Niederle, F. Pastrnek, J. Polívka, J. Zubatý. Ročník I. V Praze, 1901“ (tiskem A. Wiesnera, nákladem vlastním), 262 str. (za 7 korun).

Obsah dělí se v následující části: I. Časopisy odborné a souborné publikace učených společností. Bibliografie (popisy rukopisův a starotiskův, dějiny knihtiskařství, celkové literární referáty atd.) Příspěvky k dějinám slovanské filologie, biografie, nekrology, korrespondence. — II. Jazykozpyt. Jazykozpyt obecný. Jazyky indoevropské. Jazyky slovanské (s dialektologií). Paleografie. III. Historie literatur slovanských do konce 18. století. Spisy všeobecné. Dějiny jednotlivých literatur slovanských. IV. Národopis. Všeobecné úvahy. Srovnávací studie o látkách pověstí lidových i o poesii lidové. Ethnologicko-statistické popisy zemí slovanských. Anthropologie. Ethnografie jednotlivých národů (obyčeje a zvyky, pověry, literatura lidová, národní písně a pověsti). V. Starožitnosti. Časopisy a spisy rázu obecného, sjezdy, biografie. Ethnologický vývoj a počátky historie. Nálezy archeologické. Starožitnosti kulturní. Starožitnosti právní. VI. Filologie Baltská (Baltské kmeny vůbec; Litvané, Lotyši, Prusové).

Bibliografie vykazuje pro r. 1900 celkem 1959 čísel. U jednotlivých knih a článků poznamenán je stručně obsah, jakož i referáty o nich vyšlé ještě téhož roku. Ke konci připojen jest ukazovatel jmen a rejstřík věcný. Redakce právem si stěžuje na nedostupnost mnohých periodických publikací pro nepravidelné a opozděné jejich rozesílání.

Kniha bude zajisté v širších kruzích velice vítána. Dějepis jako celek a novější literární dějiny po r. 1800 arci scházejí. Podobný po-

kus bibliografie slovanské podniknut náhodou i na jiném místě, rovněž pro rok 1900, v „Izvěstích“ oddělení pro ruský jazyk a slovesnost císařské akademie v Petrohradě, arci v rozměrech poněkud rozličných, na 115 str. Vlastně je to zbytečná věc dělati současně dvě bibliografie. Ale doufáme, že se Pražští slavisté tím nedají odstrašiti od pokračování ve svém podniku.

*

Charváté ve dnech právě minulých slavili 400letou památku svého básníka Marka *Maruliće*, rodilého Dalmatince z městské šlechty obce Spljetské (nar. 1450, zemřel 1524). Dne 22. dubna 1501 „u Splitu gradu“ je podepsána dedikace jeho „Judity“ knězi Spljetskému Dujmu Balistriliću. Látka epické básně této, podobně jako „Susany,“ vzata je z dějin biblických. Marulić vedle toho složil řadu básní didaktických a náboženských. Psal mnoho i latinsky, hlavně knihy obsahu náboženského, a jako syn své doby, v níž kvetlo obnovené studium klasického starověku, sbíral i římské nápisy. Celou osobnost jeho s pěkným výložením jeho literárního významu seznáme z velice zajímavé studie, kterou k tomuto jubileu sepsal Záhřebský akademik, universitní profesor Milivoj Šrepel: „O Maruliću. O 400-godišnjici Marulićeve Judite,“ v Záhřebě 1901, 69 str. (zvl. otisk z Radu jihoslovanské akademie, sv. 146).

V posledním svazku Jagićova Archivu ruský učenec Vladimír Francev obrátil pozornost na jeden český překlad Marulićovy knihy „De institutione bene beateque vivendi“ (1511). Je to *Šimona Lomnického z Budče* „Cesta do nebe“ atd. „někdy přede sta lety od Marka Marula Spalatynského v jazyku latinském, však pod jiným titulem sepsaná;“ byla tištěna roku 1621 a věnována panu Vilémovi Slavatovi z Chlumu a z Košumberka. Obsahuje však jen kus páté knihy z šesti knih, na které latinský spis Marulićův jest rozdělen.

*

Na rozhraní dvou věkův stojí panování byzantského císaře *Justiniana* (527—565), odlesku starověku i začátkův pravého středověku. Dobytí vandalské říše v dnešním Tunisu, Alžíru a Marokku i ostrogotské říše v Italii a v Dalmacii, jakož i obsazení jedné části pobřeží španělského zahájilo částečnou restauraci starého imperia římského v původních mezích. Zároveň však nehody dlouhých válek perských, neméně i neustálé nájezdy Pontických Hunův ze stepí jižní Rusi až před hradby Cařihradské, vpády Slovanův, poprvé vystupujících na jevišti jasného dějepisu, z dnešního Rumunska a loupežení germánských Gepidův z Banátu v provinciích Podunajských odhalovalo slabost říše. Zavření staroslavné vysoké školy v Athénách, sestavení římských zákonů ve velikolepý sborník, zrušení důstojenství konsulův, které živořilo jako prostředek chronologický k naznačování let, vše to bylo závěrek vývoje starověkého. Slávu doby hlásají stavby její: sv. Sofia v Cařihradě a velikolepé chrámy v Ravenně, jmenovitě chrám San Vitale s překrásnými zachovanými mosaikovými obrazy císaře Justiniana a jeho dvora. Justinian přežil slávu svou jako Ludvík XIV. Konec panování jeho byl dobou úpadku. Již tehdá strojily se pro poloostrov Balkánský časové úplného převratu.

Podrobné dílo o této době bylo již dávno požadavkem naší doby. Úkol ten vykonal francouzský učenec Charles Diehl, profesor university Pařížské, skvělým spisem: „Justinian et la civilisation byzantine an VIe siècle“ (Paříž, u Lerouxa 1901, vel. 8⁰, XL a 696 stran za 25 fr.). Spisovatel je v učeném světě znám svými výbornými monografiemi o byzantinském exarchátu v Italii a o byzantinském panství v severní Africe. Kniha vyčítá dějepisné prameny o této době, líčí císaře i energickou jeho manželku, císařovnu Theodoru, s jejich palácem a dvořanstvem, vykládá zahraničnou politiku s válkami (vpády Hunův a Slovanův str. 218 a sld.), organisací vojenskou, právní, administrativní, náboženskou i diplomatickou, i popisuje tehdejší Cařihrad s jeho církví a obchodem, Athény, Antiochii, Řím a Ravennu. Veliký zřetel je obrácen k dějinám umění a civilisace. Dílo je ozdobeno osmi tabulemi a 209 illustracemi. Vidíme tu hrady, kláštery a kostely, vodovody a cisterny, současné mosaiky, miniatury rukopisův, práce zlatnické, řezbářské, kamennické, pečeti, mince, látky a váhy. Jasné vypravování spisovatelovo pomocí těchto vzácných přídavkův podává zřetelný obraz celé doby.

Že císař Justinian pocházel z potomstva římských veteránův Podunajských legií, usazených u dnešního Skopje v tehdejší provincii Dardanii v nitru Balkánského poloostrova, o tom jsme ze současných pramenův samých dosti podrobně zpraveni. Sám slul původně Flavius Petrus Sabbatius Justinianus. Členové rodiny jeho měli jmena obvyklého rázu pozdní římské doby: Justus, Justinus, Sabbatius (frygické jmeno, rozšířené kultem boha Mithry), Marcellus, Dulcissimus, Germanus, Justina, Lupicina, Vigilantia, Praeiecta. I vojevůdci té doby, z veliké části potomci Římanův Podunajských, mají ponejvíce jmena latinská, Bonus, Claudianus, Constantinus atd. Teprve Alemanni 1624 se odvolával na nějaký tajemný rukopis se zprávou, že prý Justinian slul původně Upravda. Rukopis ten (latinská Vita Justiniani) v Římě znovu nalezl teprve 1883 anglický historik James Bryce. Ukázalo se, že je to dalmatinská kompilace z počátku 17. věku, z doby Alemanniho (viz Osvětu 1895 str, 882—883 pozn.). Diehl se o věci zmiňuje jen několika slovy u vyložení pramenův. Nicméně se čte o „Upravdovi“ i ještě v nových knihách, ku př. v článku o Justinianovi v nejnovějším vydání Brockhausova slovníku.

Po ruském profesoru A. Vasiljevu, který ve Vizantijském Vremenníku r. 1894 napsal článek o domnělém slovanském původu císaře Justiniana, vydal letos dr. Ferdinand Šišić obšírnou práci: „Kako je vizantinski car Justinijan postao Slaven“, v Záhřebském Nastavném Vjesniku 1901 sv. 2.—4. (viz referát dr. Radoniće v Letopise Matice srbské 1901, sv. 209. str. 108 sld.). Šišić hlavně stopoval činnost skladatele oné apokryfní „Vita Justiniani“, bosenského biskupa Ivana Tomka Mrnaviće. Dokazuje, že Mrnavić tento život Justinianův napsal r. 1619. Analysuje i falšované listiny, kterými Mrnavić ozdobil jiná svá díla, hlavně aby své vlastní rodině připsal slavnou minulost, původ od srbské dynastie Nemanjićův atd.

*

Charles Diehl uveřejnil zároveň cestopisnou knihu o moderním orientě: „En Méditerranée. Promenades d'histoire et d'art“ (Paříž, u Colina 1901, 286 str.). Jsou to zajímavé náčrtky výborného znatele s úvahami historickými a politickými. Obšírně popisuje římský palác císaře Diokleciána ve Spljetu, význam archeologických nálezův starokřesťanských ve zříceninách blízkých Salon, při čemž s velikou pochvalou vypisuje zásluhy učeného ředitele musea Spljetského dra F. Buliće. Zvláštní pozornost věnuje vzpomínkám na francouzské panství v Dalmacii za Napoleona I. Jiný náčrtek týká se dnešního stavu Bosny a Hercegoviny. Kapitola šestá má za předmět Svatou Horu Athonskou a její kláštery. Ostatní části knihy jsou: Cařihrad, archeologické výkopy Francouzův v Delfech s pojednáním o dějinách a významu staré této hellenské svatyně; ostrov Cypr s pozůstatky francouzského umění z dob křižáckého království Lusignanův; ostrov Rhodos s památkami rytířského řádu sv. Jana a konečně Jerusalem, jeho archeologické pomníky, dnešní Palestina a postavení Francie v svaté zemi.

Konst. Jireček.

Obzor divadelní.

Opera.

Na starém bělidle. Zpěvohra o čtyřech obrazech. Dle Babičky Boženy Němcové napsal Karel Šípek. Hudbu složil Karel Kovařovic.

Málo jest operních textů, o jichž vhodnosti pro scénu by se mínění tak různila, jako o textu, jehož látka vzata je z nesmrtelného díla Boženy Němcové. Jeť Babička typ ženy, na niž všecky ctnosti českých žen jsou sneseny: dobrota, laskavost, přímost, prostota, pracovitost, svědomitost, poctivost atd. Takový vzor všelikých ušlechtilých vlastností těžko na jevišti ztělesniti a nesetříti s nich jemného poetického pelu, jenž je na něm nadýchán jako na krásném ovoci. Přijde vše na stanovisko, s něhož na věc hledíme. Někomu postačí čtení arcidíla, aby si utvořil vábný obraz jeho hrdinky sám; ten maluje si scény po svém vkusu, vidí v tom neb onom momentu milý obrázek z vlastního žití a za nic na světě by si nepřál ani illustrace k němu, třeba z ruky sebe dovednější. Jiní — a těch je více — lační téměř po kresbě, která by znázornila jim ten onen výjev, o němž se jim ani nezdálo, jehož si ani představiti nedovedou; a konečně jiní — a těch bude nejvíce — přejí si, aby jim všecko podáno bylo co možná ad oculos, ti nemají vůbec ani tušení o životě a spůsobech tam líčených, jsou sice čtením díla uchváceni, ale marně se namáhají, aby si, co četli, jen přibližně představili. Těm je jakési zdramatisování Babičky podnikem velmi vítaným. Jsou to nejširší vrstvy, které bývají k slzám pohnuty pašijovými hrami, ale při čtení příběhů nového zákona zůstávají chladny, které by se rovněž ochotně podaly dojmu pocházejícímu z dramatické úpravy života Husova. Nám nemnohým se zosobňování takových postav na jevišti zdá poněkud profanací, a z té příčiny nemůžeme také úpravu Babičky pro jeviště vítati s nadšením. Ta babička

na jevišti mluvící nebo dokonce zpívající jest docela jiná postava, než jakou nám Němcová tak úchvatně prostými slovy zobrazila; rozdíl ten je tím větší, že v dramatickém zpracování jest nevyhnutelně nutno podati jen kusý výtah původního díla, úryvky, jež velice volně mezi sebou souvisí.

Ale přes to přese všecko počítáme ochotně s hotovou událostí, a když už moderní obecenstvo divadelní takové úpravy látek všeobecně známých k svému povznesení a snad dokonce k docelení svého vzdělání potřebuje, vítáme nové libreto z osvědčeného již pera Šípkova přes vlastní vnitřní nesouhlas jako dílo s nevšední obratností sestrojené. Spisovatel pojímal svůj nesnadný úkol velice vážně a vtěsnal ve čtyři obrazy vše, co náleží jaksi ke glorifikaci a vylíčení šťastných dnů babiččiných. Vhodným umístěním tklivých vzpomínek, poutavého vypravování, zvyků našeho venkovského lidu, jeho domácího a společenského života docílil Šípek zajímavého, folkloristicky instruktivního kusu, jehož části volně jsou spjaty historií zamilovaného párku Kristly a Míly.

Na tyto prostonárodní obrázky složil Kovařovic hudbu, která v invenci prýští z téhož pramene, a s jistou očividnou zálibou ponořuje se v hlubiny lidového cítění. Průhlednost slohová, úsečnost formová, úmyslné vyhýbání se všem přílišnostem jsou hlavními znaky nové Kovařovicovy partitury. Intimní známost, kterou zapředl skladatel Psohlavců ve svých mladých letech s duší hudby francouzské, vrhá působivý reflex také na nové jeho dílo. Stará tato láska „nereziví“ a jest původkyní jemného nádechu elegance, jenž volí vkusné instrumentální barvy a nezabíhá do mělké sentimentálnosti, k níž takový předmět na jevišti zhusta svádí. Kde se naskytuje vhodná příležitost, nepohrdá Kovařovic obvyklou formou písně, plynoucí od srdce a mluvící k srdci. K nejpoutavějším partiím partitury Kovařovicovy náleží kresba tklivých scén: tu podává skladatel hudbu vřele procítěnou, plnou náladovosti. „Na starém bělidle“ jest ušlechtilá zpěvohra prostonárodní, cenu její lze stanoviti ze srovnalosti: v poměru, v jakém Smetana se má ke Kovařovicovi, má se také Smetanova Hubička ke Kovařovicově nové zpěvohře. *Karel Knittl.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Engelmüllerovy Nálady a pohádky. — Flersova a Muchova Ilséa.

Nálady a pohádky. Padesát obrazů a kreseb Ferdinanda Engelmüllera. Veršem doprovází Jaroslav Vrchlický, úvod k pohádkám napsal Svatopluk Čech. Nákladem vlastním, v komisi uměl. nakladatelství Bedřicha Kočího.

V epilogu půvabného souboru, který se v těchto dnech připojil k řadě našich nádherně vypravených publikací, pověděl Vrchlický, co je význačným a příznačným odznakem tohoto díla:

„S perem štětec utkaly se v boji
s barvou slovo — turnaj nerovný,
jen když soudce nad oběma stojí
a žezlem ladu v hávu královny;

myslím poesii, která skojí
oba posléz v souzvuk čarovný.“

V pravdě poesií hlubokého citu pro duši krajiny dýšou tyto listy a slovo básníkovo je pro ně nejlepším průvodčím.

Engelmüller byl mezi prvními, kteří pod vedením Julia Mařáka v Praze pracovali, a je z mistrových žáků snad jediný, který citovou podstatu invence učitele svého vystihnouti dovedl, — tu která došla výrazu v Mařákových lesních charakterech a jiných souborech kreseb, — a svým způsobem ji pochopil. Pravíme svým spůsobem, neboť Engelmüllerovo cítění jest zase jiné, než bylo Mařákovo, jiné individuálností umělce samého a jiné již pro čtvrtstoletí, které leží mezi dobou cyklů Mařákových a začátkem nového věku. Souborem kreseb a obrazů, které nám Engelmüller ve výborných reprodukcích předkládá, znovu potvrzuje, co jsme v posledních letech na výstavách měli příležitost postihnouti, že nepřestává nikdy na veristické odlice přírody, ale že jeho obrazy podávají přírodu „viděnou prostřednictvím duše umělcovy.“ S tím též souvisí, že dojem jeho prací s elementem barvy není v tak nevyhnutelném vztahu, jako je při těch krajinomalbách, jichž cílem jest věrné vystižení effektů světelných a barevných. Ba z padesáti reprodukcí zde v celek sestavených se nám nebarevné skoro ještě lépe zamlouvají.

Nálady a pohádky dělí se na patero skupin: motivy ze starého parku, motivy lesní, motivy z Labských tůní, motivy z cest, pohádky. V první skupině je zařaděno několik variací na graciosně melancholické théma: malebně rozčleněné schodiště s polospadlými stupni, baroková skupení zrcadlící se v tichých bassinech mezi kyticemi stromů a vadnoucím listovím, průhledy na opuštěné cesty, druhdy šlapané půvabnými nožkami. Je to nálada, v níž sladká melodie zašlých časů jako struny spinetu zvučí. Lesní motivy a motivy Labské jsou ohlasy nestrojené české přírody. Do lesních strží, kde jarní vody naválely balvanů, mezi vysoko napjaté kmeny v husté šiky seřaděné, k osamělým tůním rákosím a kosatci zarostlým zašel si umělec pro dojmy a toužení, jež tu zář slunce v jasnou notu ladí, onde měkká náruč soumraku v tesknotu kolébá. V další skupině shrnul Engelmüller různé ohlasy dojmů cestovních, z potulek Šumavou, z Haliče, z Italie. Čtrnáct listů pohádkových motivů tvoří celek o sobě. Jsou to jen jeviště a dějiště pohádek, ale budí náladu pohádkovou.

Z nich uvedly bychom zvláště vodníka s tajemnou, příšerně rákosím bleskotající tůní a začarovaný les. Že těm předivům fantasie slouží základem četné studie, je zřejmo i v samém tomto souboru, srovnáním zejmena skalních partií a onoho Engelmüllerovi tak milého motivu holých, vysokých kmenů jedlí.

Reprodukce kreseb a obrazů jsou provedeny Bellmannem (světlotisky) a Husníkem a Häusslerem (fotochemigrafické lepty). Že tu zase jiné naše odborné závody s nejlepším úspěchem soutěží, jest důkazem širokého a bezpečného rozvoje našeho reprodukčního umění.

Nálady a pohádky zaujmou své zvláštní místo mezi nejnovějšími našimi skvostnými publikacemi, zaujmou je též v sympatiích obecenstva, v němž je zajisté ještě pořád dosti lidí, kteří mají živý cit pro onu zdravou poesii, která bezprostředně se vybavuje z duše přírody a při

tom jasně, přímo a osobitě, bez grimas od jinud vypůjčených, obráží cítění umělcovo. Jindy bychom byli s jistotou předpokládali, že taková poesie přírody dojde ohlasu především v srdcích ženských a v srdcích mládeže — smíme tak soudit i dnes? *Renáta Tyršová.*

* * *

Ilséa, princezna Tripolisská. Dle Roberta de Flers přeložil J. Benešovský-Veselý. S litografiemi A. Muchy. Reprodukce provedla Česká graf. společnost Unie. Nákladem B. Kočího, v Praze 1901.

Kniha opředená pletivem pohádkových kreseb, pohádka oděná v roucho protkané měňavým předivem, — graciosní fantasie duchaplného Francouze, illustrovaná graciosním vkusem českého malíře, který se stal Pařížanem, — kniha moderní, ano modernistní, v které slovo i obraz v jedno splývají, tak že jich nelze oddělovati — to vše a ještě mnohé jiné jest tato kniha. Musel bych suchoparné pero smočiti v roztoku duhových barev, jakými básník svou historii o princezně z Tripolisu vyšperkoval, a musel bych vládnouti podobně kouzelným slohem obou, básníka i malíře, kteří se tu spojili, aby vytvořili tuto apartní a báchorkovitě nádhernou knihu — kdy bych měl alespoň zdaleka naznačiti, co české veřejnosti touto publikací předloženo bylo. Opravuji ihned: nikoli české veřejnosti náleží kniha Roberta de Flers a Alfonsa Muchy, nýbrž dvěma stům zámožných labužníků, pravých gourmandů umění, bibliografie a moderního básnictví. Jen pro ty byla vydána. Je to kaviár, a ten jak známo není pro lid, nebo je to spíše velejemná delikatessa raffinovaného složení, kousek moderního kouzelnictví, tak něžně inscenovaný a přepyšně vypravený, že nemá u nás aspoň sobě rovna.

Poslední dobou vyrojily se u nás takové nádherné knihy s uměleckým obsahem, a knihy o umění, s uměleckou výzdobou u velikém počtu. Pravá blýskavice skvostných reprodukcí, uměleckých tisků, moderních foliantů, alb a knih nejušlechtilejšího zevnějšku kmitá se na obloze naší literatury. A jako zářivý meteor vynořila se nejnovější publikace nakladatelství Bedřicha Kočího z roje všech těch honosných zjevů. Má to býti jakési kumulační osvědčení české dovednosti, českého průmyslu, českého umění. To, co dokázali Pařížané, pro něž de Flers sbásnil Ilséu a Mucha její exkvisitní roucho, to dokázal též český nakladatel pomocí českého ústavu Unie: dal nám knihu, která jest veskrze „uměleckým dílem."

Chopímli se však svého všedního pera a přisunuli onen malý div moderní typografie blíže, pak jest to právě kniha sama, kniha dle zevnějšku svého, která vzbuzuje obdiv. Roztomilá pastelová malba Flersova vymýká se ovšem mému úsudku, ale zdá se mně přece pouhou elegantní drobnůstkou secessního slohu, tak trochu symbolistní básničkou, do níž autor vložil mnoho nálady a mnoho salonní ironie, která však nám zde pod českým nebem „nezní." Jest to ryze francouzská hudba a ryze francouzský esprit, s jakým zde básník, a to francouzský básník, se světem se vypořádal, uváděje nám Poesii a Touhu, Krásno a Život v jich rozličných vztazích na mysl, tento zpola zanícený, zpola laškový esprit nás nedojímá. Jeho pikantní příchuť v překladu, třeba byl výtečný, vyprchává a mnohá „duchaplnost" se ztrácí. Tu pak zbývá

umělecká výzdoba knihy, která bez toho i v Paříži zjednala básni Flersově větší popularitu, než by ji báseň sama o sobě získati dovedla. Báseň není bez těchto barevných lithografií ničím, a snad by také Muchovy komposice bez Ilséy nepůsobily. Jak již řečeno, zde nelze literární produkt od malířského odtrhnouti, aby tím umělecká hodnota obou ujmy nevzala.

Jaká podívaná! Obracejíce list za listem procházíme říší uměleckého kouzla, říší, kde vládne Mucha jako nevyrovnatelný dekoratér. Třeba se nám tento „sloh" Muchův nyní už jeví poněkud banálním, třeba jsme uvykli těm „maccaronům", tak často od Muchových nápodobitelů kompromittovaným, třeba vzpomínáme nesčetných plakátů, od prvních Muchových prací až po různé affiše, nástěnné kalendáře, vinëty, pohlednice „à la Mucha" vyráběné, — v této knize představuje se nám Mucha jako opravdový a také naskrze původní umělec. To zde jest něco nového a něco velmi zajímavého. Na 128 stránkách textu a několika předcházejících a následujících listech rozvinul Mucha takové bohatství nápadů dekoračních, ornamentů, symbolů, allegorií, že tomu ani neuvěříme, jestliže jednotlivostí bedlivě neprobíráme. Nikdy se neopakuje, ani v rysech a spletitých tazích svých podivuhodně zauzlených obrub, linek a úponků, ani v jich zbarvení, ani v rozdělení plochy, ba ani v jednotlivých symbolech. Ovšem spatřujeme zde celé kaskády hvězd, jež se brzy velkými kruhy rojí, brzy ve třpytném dešti na hlavy melancholických postav sypou. Pak jest tu hojnost srdcí a přemnoho květů, růží, pampelišek, orchideí, lilií, a tak výborně kreslených a originelně stylisovaných květů, že kniha „Ilséa" může sloužiti za předložkovou publikaci moderní stylistiky květinové. Velmi krásně kreslí Mucha též ptáčata a dovede je v ornamenty proměňovati. Ale i ryby, plazy, antilopy, ba i pečenou drůbež, brouky, kočky vpravuje do linek a pruhů, kde jim přiřkne úlohu nikoliv pouze komickou, nýbrž i umělecky vážnou. Slavnými staly se Muchovy „ruce", nejen ruce jeho dívčích a mužských postav, ale též ruce z ornamentů vyrůstající. K tomu druží se oči, všelijaké plameny, slze, ostny a pak ty variace na starý „osmičkový" motiv, na pletivo linií, které Mucha přetvořil v uzounké nitky nebo stužky a které vede stále novými a novými křivkami, uzly, smyčkami a vlnami, spřádaje z nich nejpodivnější ornamenty, v jichž vynalezání jest nevyčerpatelný. A jakým koloristou jest Mucha! Čili, jak skvostně nám naše české kamenotisky tu jemnou polychromii Muchových kreseb nápodobují! Zde list září zlatem onoho pletiva a purpurem báječné krajiny Orientu, tu se rámec několika řádků textových leskne stříbrným tónem, tu stránka jako by zelenavým svitem měsíce zalita, tu růžové, fialové, zlatohnědé, tyrkysové stránky.

Tisk jest v skutku nádherný. Kovových tónů máme zde několik, zlato brunátné, žluté, zelenavé, stříbro šedé, lesklé atd. a bohatá stupnice různých barevných odstínů nedá se ani vypsati. Skutečně, pohádková kniha. Aspoň nesnadno najíti podobné dílo, co se úpravy týče. Pan Kočí je vydal s velikou péčí a ještě větším nákladem, a poskytl našim zástupcům kapitálu příležitost, aby na lesklou plochu svých salonních stolků položili knihu, která jest v pravdě hors concours.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Rozhledy hospodářské a sociální.

Zas jednou nadešla doba všeobecného nářku v našem světě hospodářském. Vlna konjunktury na světovém trhu výrobků průmyslových, která stoupajíc a klesajíc přivodí střídavě rozmach výroby, nadvýrobu a v zápětí tíseň odbytovou a depressi všelikého podnikání, zas jednou poklesla hezky hluboko. K vleklé krisi našeho zemědělství připojila se akutní krise průmyslová. A nejbolestnější je při tom, že užitek tučných let minulých z největší části sklízeli jinde, v Německu, a my že se dělíme se svým sousedem vlastně teprv nyní o trpké plody jeho závratného rozmachu podnikatelského. Příznaky choroby nejsou sice u nás tak bouřlivé jako v sousední říši, nedožijeme se asi tak sensačních úpadků akciových závodů bankovních a průmyslových; ale bohužel zdá se, že dnešní krise, potrváli ještě dlouho, u nás tím více vyžádá si obětí v středních vrstvách podnikatelských. A prozatím není opravdové naděje na brzké zlepšení poměrů; zejmena okamžité zotavení kursů, nastalé v posledních dnech spíše úhradnými koupěmi než příznivějším posuzováním vnitřní hodnoty papírů, k naději takové neopravňuje.

Naopak stále množí se příznaky pokračujícího úpadku. Velmožné závody průmyslové dožebrávají se zakázek u státu i velkých zákazníků soukromých, vědomí solidarity domácích zájmů výrobních oživuje, heslo „Svůj k svému," rozšířené s národa na stát, na všech stranách dochází ohlasu. U soudů množí se žaloby sménečné, předzvěsti blízkých úpadků. Klesají příjmy drah železných z dopravy, klesají příjmy státu z cel, poplatkův i daní nepřímých. Četné závody obmezují výrobu, propouštějí hromadně dělnictvo, — mimochodem řečeno, podivný doklad nauky, že podnikatele sama postihuje risiko výroby. Davy nezaměstnaného dělnictva dovolávají se prací veřejných v týž čas, co jiní nezaměstnanci, návštěvníci bursy Vídeňské, demonstrují a vysílají deputace k vládě a k parlamentu o pomoc k oživení obchodu bursovního.

Klesají dividendy akciových podniků průmyslových i naděje dividend příštích, a s nimi a rychleji ještě klesají kursy akcií. Je přirozeno, že právě v průmyslu železářském a strojírenském, kde předchozí vzestup hodnot byl nejprudší, nastoupilo poměrně nejrychlejší a nejhlubší poklesnutí.

Zajisté spíše mohlo býti pochybováno o reelnosti příznivých zvěstí bursovních, jimiž před nedávnou dobou vyháněny byly kursy železářské do výše, nežli lze pochybovati o opravdovosti dnešního úpadku. Ale přece těžko jest ubrániti se dojmu, že ten úpadek přišel aspoň velice vhod jistým osobám, postiženému průmyslu velice blízkým. Vidíme na všech stranách, jak u nás větší než jinde jest vliv velikých spekulantů bursovních na všecku t. zv. veřejnost; vidíme, jak všech prostředků užívají k svým účelům, jak na př. kartely, instituce pro průmysl tak důležitá, boří a obnovují se ve skutečnosti aneb aspoň v novinách ne pro potřebu průmyslu, ale pro potřebu bursy, dle toho, jakého jest jí třeba v obecenstvu smýšlení; a bezděky se nám vnucuje myšlenka, nemělyli ostentativní veřejné nářky nad nezaměstnaností průmyslu vedlejší účel: stlačiti kursy příslušných hodnot, resp. udržeti je nízko tak dlouho, jak toho velká spekulace bursovní právě potřebovala.

A stejně přišla vhod zajisté krise průmyslu našeho těm, kdož s úzkostlivou starostí o svůj, ochranným clem posud zabezpečený zisk hleděli vstříc jednání o nové smlouvy obchodní, jež nám nadchází. Tak při nedávných skvělých dividendách papírů železářských byl jeden soud o tom, že ochranné výchovné clo v tomto oboru dohrálo již svoji úlohu, poněvadž technické zdokonalení domácí výroby železářské jest již dovršeno, že jest toto clo přežitkem minulých dob, pro který nelze již nalezti důvodu. A hle, jak změnily se poměry! Nevíme, najdeli se dnes, kdo by si dovolil pochybovati o tom, že vysoká ochrana celní jest i pro příští léta vážným, spravedlivým požadavkem našeho ubohého, ohroženého průmyslu železářského.

*

Nová úprava celních poměrů naší říše stává se otázkou co den aktuelnější a zároveň vždy určitěji vystupují na obzoru úskalí, o která se rozbíjeti bude její úspěšné řešení. Koncem roku 1903 vyprší celní smlouvy rakousko-uherského mocnářství s celou řadou států cizích, a také smlouvy s ostatními státy mohou býti k této době vypověděny. Naskytuje se tedy vhodná příležitost upraviti současně, záměrně, dle jednotných zásad celní poměr náš k celé cizině. Příležitost vhodná, ale úkol nesmírně obtížný. Vedle průmyslu hlásí se tentokráte o vydatnou ochranu celní také domácí zemědělství; při dnešní pokročilé organisaci živlů agrárních, při jejich nepopíratelném významu pro všecek národní život a při mocném politickém vlivu našeho velkostatkářstva nebude lze hlasu toho oslyšeti. Tím méně, že stejné hnutí mocně projevuje se i v jiných státech, zejmena v tradicionélně příkladném pro nás v Německu, všude přivodíc přechod od posavadních jednostranných „výchovných“ cel průmyslových k soustavné celní ochraně všech zájmů výrobních, zejmena i zemědělských.

A přece zas pro četná odvětví našeho průmyslu i zemědělství jest vývoz, a právě vývoz do sousedních států životní podmínkou. Poloha našeho státu mezi zemědělským východem a průmyslovým západem jest taková, že z pravidla nebude lze celní výhodu pro domácí zemědělství vykoupiti jinak než obětí domácího průmyslu a naopak; zájmy zemědělství a průmyslu ocitnou se u nás ve sporu mnohem příkřejším než kdekoliv jinde.

A k tomu ke všemu pojí se ještě obtíž nová, komplikace nebývalá. Obrana celních smluv s cizinou spřežena jest tentokráte s obnovením celního a obchodního svazku obou polovicí říše, s otázkou, která již sama o sobě je s to, aby způsobovala bezsenné noci odpovědným správcům státu. Pominulať posavadní celní a obchodní smlouva mezi oběma polovicemi říše vlastně již rokem 1897, a císařské nařízení z 21. září 1899 ustanovilo, že posavadní poměry mají potrvati (na základě pouhé reciprocity, t. j. pokud jich jeden ani druhý z obou států neporuší) až do r. 1907, leda že by do r. 1903 přišla k místu řádným způsobem ústavním nová smlouva. K rozloučení celní jednoty není upřímné chuti ani zde, ani za Litavou; neboť právě v nejisté době jednání o celní smlouvy se vší cizinou bude zabezpečený trh uherský průmyslu našemu stejně vítán, jako jest Uhrům Rakousko vždy milým konsumentem jejich plodin zemědělských. Však přece zas, nehledě ani k finančním ztrátám, pro naše zemědělství jest jednota celní nepochybně

závadou, vylučujíc celní ochranu proti nejnaléhavější, poněvadž nejbližší konkurrenci uherské. A i náš průmysl trpí celní jednotou, jak nejlépe ukázala historie celních poměrů našich v minulém desítiletí, zejmena celní konflikty s Balkánskými státy, neboť právě v druhé polovici říše soustředěny jsou zájmy zemědělské, hájené tak vydatně, že posud vždy potřeba jejich byla diktátem, jemuž na konec po každé náš průmysl s těžkými obětmi se musel podrobiti.

Nalezti cestu, která by vedla ze všech těchto nesnází, nalezti prostředek, jak vyhověti stejnoměrně všem těmto rozmanitým a různě se křížícím zájmům, toť věru úkol, proti kterému pravou hračkou zůstane známý problém, jak nasytiti vlka, aby koza zůstala celá.

*

Z předloh vládních, podaných říšské radě v letošním podzimním zasedání, bez odporu nejznamenitější jest předloha o reformě burs obilních a jejich obchodů. Předložená osnova zákona, sdělaná na základě známé obsáhlé ankety o obilním obchodu, i motivy její jsou opravdu vážným kusem samostatné zákonodárné práce. Mezi zástupci zemědělských a zástupci obchodních zájmů jest ovšem nesmířitelná protiva v názorech o užitečnosti lhůtního obchodu obilního. Avšak nechť si již je kdo blíže tomu či onomu názoru, přece potřeba povlovného tempa v přeměně řádů hospodářských, potřeba zameziti pokud možno náhlé otřesy mohla by každému být dostatečným důvodem, aby se spřátelil se střední cestou, kterou v řešení sporné otázky zvolila vládní předloha.

Podle předlohy neměl býti prozatím lhůtní obchod obilní zakázán pro vážné pochyby o prospěšnosti a proveditelnosti takového zákazu. Ale všecko to, co je vlastně příčinou boje proti lhůtnímu obchodu, všecky jeho nepochybně škodlivé výstřelky, bursovní hra o differenci cen, vliv fiktivních nebo čistě spekulačních obchodů na bursovní záznam cen, nízká kvalita usančních typů pro obchody lhůtní, vše to mělo neb mohlo býti podle předlohy vládní zamezeno a obecenstvu mimo bursu stojícímu poskytnuta ochrana tam, kde mu posavadní autonomie bursy může být nebezpečna.

Snad mohlo býti pochybno, zda si spekulanti bursy, v tom ohledu velice vynalézaví, nenajdou zadních vrátek, kterými obejdou hrozící jim předpisy zákonné. Však za pokus věc zajisté stála, a mezery, jež by se později objevily, vždy mohly býti dodatečně vyplněny.

Ale, bohužel, i v tomto případě smutně se osvědčila zákonodárná schopnost našeho parlamentu, jenž poddávaje se zcela populárnímu heslu, že jen úplný zákaz lhůtního obchodu obilního může prospěti zemědělstvu, odepřel jednati o reformním vládním návrhu. Bylo by čeho litovati, kdy by tento radikální záchvat poslanecké sněmovny zmařil opravdu celé dílo reformní.

Smutná kapitola českého podnikání národního dospěla nedávno svého zakončení. Podílníci továrny na strojená hnojiva a lučebniny v Budějovicích obdrželi za své podíly výměnou akcie lučební továrny Kolínské, která převzala Budějovický závod. Za čtyři a půl podílu v ceně nominální 900 k. a příplatek 166·5 k. obdrželi šťastní majitelé po jedné akcii Kolínské v ceně kurs. 415 k.

Nezdar Budějovického podniku zaviněn z největší části jen neprozřetelnou a neopatrnou správou, povoláváním neschopných sil k vedení závodu, neobratností po stránce obchodní Máme všechen respekt před zasloužilými vůdci politického boje české menšiny v Českých Budějovicích, ale úpadek továrny na hnojiva jejich péči svěřené jest velkým stínem na jejich zásluze; možná, že i v politickém boji Budějovickém byli bychom dnes dále, kdy by probuzená podnikavost našeho kapitálu nebyla bývala tímto případem, jenž nebyl toho druhu jediný, schlazena na dlouhá desítiletí.

*

Blíží se doba vánoční, doba svátku zasvěceného radostem rodinného života. Ký div, že soucitná srdce právě v této době více než jindy. rozpomínají se na ty, jimž bída a nedostatek strpčují i tyto radosti. V době vánoční ode dávna dobročinnost soukromá i veřejná vlídnou tvář a štědrou ruku svoji obrací k dětem chudiny. Jsme zase v době vánočních nadílek a měli bychom z nich nezkalenou radost, kdy by nám zároveň nepředváděly zas znovu na oči všecku nedokonalost naší dobročinnosti. Na našich nadílkách viděti, jak pořád ještě skoro všecko, co dáváme chudým, dáváme pro chválu lidskou, jak dárce pořád ještě mívá na mysli více sebe sama než obdarovanou chudinu. Záliba v zevnějším dojmu, žádostivost vděku veřejného jeví se ve všem našem chudinství veřejném i soukromém; pro její potřebu upraveny jsou i naše vánoční nadílky. Každý musí uznati, že veřejné udílení almužny má škodný vliv na obdarovaného, otupujíc cit důstojnosti v jeho povaze. Naříkáme na rostoucí počet žebráků z povolání, a hle, zde vidíme, jak okázalá dobročinnost naše sama pomáhá je vychovávati. Každý uzná, že zejmena z ohledu na útlou mysl dětskou mělo by se udílení vánočních darů díti způsobem důvěrnějším, intimnějším, na př. prostřednictvím rodičův, jak staly se již na některých místech pokusy.

Však marnivost našich dobročinných nejen dam, ale i hospodských a jiných spolkův, i našich obcí vyváží všecky tyto důvody.

Konečně nezbývá, než spřáteliti se s touto nedokonalostí lidskou, jako jsme se spřátelili s našimi matičnými slavnostmi, poněvadž bez nich, bez hluku a pompy, nesešlo by se pro dobrý účel tolik, co na ně vypadne z jmění rozplýtvaného o slavnostech.

Ale před čím nesmíme skládati ruce v klín, jest přímé zneužívání. dobročinné instituce nadílek vánočních. V dvojím směru setkáváme se tu se zlořády, které vyžadují úsilného potírání.

Především jsou to sbírky podomní. Jak dnes jsou poměry upraveny, může pět osob kdykoliv založiti dobročinný spolek. na základě jeho stanov opatřiti sobě potvrzení policejního ředitelstva na své sběrací archy a sbírati po celé Praze dům od domu dobročinné příspěvky. A není instance, která by se starala o to, zdali pak také sbírky skutečně užito bylo k dobročinnému účelu, či neučinilili ochotní sběratelé a sběratelky sebe samy předmětem této dobročinnosti. Jsou to tvrdá slova, ale zkušení lidé vědí, že jsou pravdiva. Vidíme prozatím jen jeden prostředek nápravy: aby každý soustředil dobročinnost svoji na spolek neb organisaci, v které sám je členem a v které tudíž může kontrolovati upotřebení příspěvkův, aby kontrolu takovou v skutku vykonával, považuje ji ne za své právo, ale spolu i za svoji povinnost

dárcovskou, a aby odpíral rozhodně a důsledně podporu všem jiným prosebníkům.

O druhém zlořádu při vánočních nadílkách častěji už bylo promluveno; jest obecně známo, jak neslušní živlové dovedou využitkovati toho, že není naprosto žádné součinnosti a žádného srozumění mezi všemi těmi různými korporacemi, které se zabývají vánočním podělováním mládeže. Jest obecně známo, jak podnikavým rodičům snadno se daří, že dětem jejich dostane se darem ošacení na dvou, třech i pěti místech zároveň a jak po vánocích plní se zastavárny a vetešnické obchody přebytečným oděvem obdarované chudiny, kdežto na druhé straně chudý, jenž neumí se o podporu domlouvati, zůstává zhusta bez podpory.

Zaznamenáváme pokus, aby tyto nešvary byly zamezeny. Ve Vídni koncem listopadu sešli se z podnětu chudinského úřadu obecního zástupcové více než dvou set spolků, podílejících chudou mládež šatstvem a obuví, a shodli se o velmi účelném postupu, kterým za spolupůsobení učitelstva aspoň při školních dětech má býti podělení téhož dítěte ze dvou různých stran zamezeno. Dárky budou totiž vydávány jen na potvrzení učitelovo, a učitel nevydá dítěti více než jednu takovou stvrzenku. Doporučujeme sociální komisi Pražské následování tohoto příkladu jako vděčný úkol aspoň pro příští sezonu.

V Praze, dne 1. prosince 1901.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 8. prosince 1901.

Úklad k osamocení Čechů v říšské radě. Rozpočtové potíže. Konference o dělnosti parlamentu a Čechové. Pilné návrhy. Slovinská universita. — Nové vyrovnávací konference. — Hrozby rozpuštěním říšské rady. — Pád Wolfův. — Slovanské hnutí universitní — Převaha Uher. — Pruské ukrutnosti v Poznaňsku. — Celní sazba německá, Ukrutnosti v afrických osadách německých — Spojené státy a průplav Nicaraguanský. — Bouře jihoamerické a Monroova zásada.

Důsledně s chováním ministerstva Körbrova, které při každé národní otázce obrací se k Němcům a činí ji závislou na jejich souhlase, podnikly německé strany akci, aby se staly *v říšské radě* vedoucím činitelem. Kdy by bylo ještě důkazu potřebí, že říšská rada není žádný parlament, sami Němci jej podali svým rozhodováním: to se smí a to se nesmí, toho dopustíme a toho nedopustíme. Kde svobodná úrada a rozhodování většiny jest znemožněno, tam o parlamentarismu nemůže býti řeči. Za to poskytuje takový stav věcí, jaký vidíme v říšské radě, možnost k rozličným úkladům a zákulisním politickým proudům. Takového druhu *úklad k osamocení Čechů v říšské radě* provedli i němečtí centralisté konferencemi pro dělnost parlamentu. V jednání tomto nepoměrně více než v říšské radě spočinulo těžiště situace. S tím souvisela jako účinek i snaha vytlačiti českého ministra dr. Rezka z kabinetu.

Ministerstvo chtělo míti rozpočet na r. 1902 vyřízen do vánocí, k čemuž mu mělo pomoci zkrácené jednání o něm. Čeští poslanci neměli žádné příčiny k zvláštnímu spěchu, jmenovitě když se jiné strany v říšské radě vytasily s řadou pilných návrhů; přece však nečinili

obstrukce, ač spravujíce se dle příkladu německého, byli by k ní měli plné právo. Rokovali pouze v rozpočtovém výboru s onou zevrubností, jaká i za dřívějších dob byla obvyklá. Když v polovici listopadu vyřizování rozpočtu vázlo a zrychlené jednání ukazovalo se nemožným, strany německé levice, jako by se nemohly dočkati té chvíle, rozhodly se pro dělnost parlamentu, pro svolání konference předsedů sněmovních stran, kde by osamocenost Čechů se ukázala v jasném světle a Němci se zaskvěli jako činitel, jenž dovede kolem sebe sjednotiti velkou většinu sněmovny.

Před svou poradou konaly německé strany (17. listop.) v Brně a Olomouci manifestační schůze, kde hřímáno proti českému požadavku za zřízení české university v Brně nebo v Olomouci a proti rovnoprávnosti vůbec. Téhož dne na sjezdu německé strany lidové v Inšpruku horlil dr. Derschata proti Čechům. „Skrytou obstrukcí a nenasytností českou" ocitují prý se parlamentární poměry v těžké krisi. Žádné koncese na ujmu Němců nesmějí prý býti Čechům činěny; nacionálové jsou prý pro dělnost parlamentu, tvrdil, ale hrozil zároveň německou obstrukcí, která pro případ „jest možná, ano takořka pravdě podobna."

Za těchto okolností sestoupila se 18. listopadu *konference předsedů stran německé levice*, Všeněmce vyjímajíc. Vnitřní úřadní jazyk český a česká universita prohlášeny již předem za vyloučeny z jednání. Titéž Němči, kteří po tři léta mařili všeliké rokování říšské rady hrubou obstrukcí a ani k poradě o urovnání národních sporů nechtěli se dostaviti, nyní hořeli vášní pro dělnost říšské rady. Prohlásili také, že jsou vždy ochotni podati ruky k urovnání národních protiv a po vyřízení rozpočtu podporovati pokus v té příčině za intervence vlády.

Aby předsednickému usnesení dodána byla patřičná váha, jednáno o něm (19. list.) v klubech německých, z nichž opět všeněmecký se byl vyňal. Kluby prohlásily je za své, zároveň však padla v nich slova, jež opět a opět potvrzovala, kam Němci bijí. Projeveno podivení, proč vláda české požadavky s rozhodností nezamítá, jelikož prý doba nynější k takovým pokusům se nehodí. Potom teprve resoluce předložena ostatním klubům.

Český klub odpověděl (20. list.), že ze souhrnu tak zvané česko-německé otázky vytrženo bylo zastoupení menšiny velkostatkářské na českém sněmu, že vláda se tedy nechovala nestranně, nýbrž učinila Němcům nový ústupek. Otázka českého vnitřního jazyka jest dosti objasněna. Rychlé její vyřízení prospělo by i ozdravění poměrů i projednání rozpočtu a ostatních naléhavých požadavků hospodářského a státního života. Klub vytkl zároveň choulostivou pro Němce otázku obstrukce. Bez odstranění křivdy Čechům učiněné a bez nápravy jednacího řádu, pravil, není odkaz na lepší budoucnost žádnou zárukou.

Na schůzi klubu konservativních velkostatkářů (21. list.) ukázalo se, že čeští lidoví poslanci nejsou osamoceni. Klub vyslovil se sice pro dělnost parlamentu, jejíž potřebu plnou měrou uznává, ale poukázal též na to, že jest potřebí odstraniti překážky, které vadí plodné činnosti říšské rady. „V tom jest klíč situace, a odpovědnost za možný nezdar padá na ty, kteří urovnání parlamentárních poměrů se dovolávají, ale nesmířitelného chování proti požadavkům českého národa vzdáti se nechtějí." Neue freie Presse ihned v té příčině se rozepsala,

že Čechové tímto usnesením jsou posilněni, že jim narostl hřebínek. Ani usnesení polské nebylo Čechům nepřátelské, ač také znělo pro dělnost parlamentu.

K podnětu předsedy ministerstva sestoupila se pak 22. listopadu *všeobecná porada předsedů klubovních.* Dr. Körber jevil citlivost, která se nápadně shodovala s pracovní vášní levice. Parlament, pravil, nemůže býti politickou hříčkou. Buď jest nebo není. Jeli, musí plnit i povinnosti k státu. Dosavadnímu neudržitelnému stavu musí se prý konec učiniti. Jinak prohlásil se dr. Körber pro smír mezi národy. Dr. Pacák odpovídal mu, že ne slova, ale skutky smíru chceme. Skutkové vlády v Čechách nesvědčí o její smířlivosti. Jen ochota k oprávněným požadavkům českého národa a jejich splnění může upraviti cestu k ozdravění veřejných poměrů. Německým stranám odvětil, že toto jakési předvolání opposiční strany k odpovědnosti v žádném parlamentě světa se nenaskytá. Ale Čechové přišli přece a odpovídají, že zachovají si úplně volné ruce, v každém jednotlivém případě budou zvláště uvažovati o svém stanovisku, nijak se nebudou vázati. Dr. Stránský dokládal: „Jestliže při zřizování každé školy musíme podávati dvojí žádost, jednu vládě a druhou levici, a jestliže zřízení každé školy a splnění jakékoliv osvětové potřeby na souhlase levice závisí, pak tento parlament nemá pro nás již žádné ceny. Nepodceňujeme význam rakousko-uherského vyrovnání, ale vyrovnání s českým národem jest nám důležitější, i nedovedeme životní svá národní práva stavěti za hospodářské věci. Nebude míru, nebude parlamentu v Rakousku, pokud česká otázka nebude vyřízena.“ Hr. Dzieduszycki pravil: „Dnešní prohlášení Čechů nejsou mi s podivením za okolností, v kterých se ocitují. Naopak pokládám je za přirozené a důvodné.“ Při poradě konstatoval dr. Pacák, že pilné návrhy, o nichž se v říšské radě jedná, nepocházejí od Čechů, nýbrž od levice.

Německá akce levice proti Čechům, ač namířena i proti ministru dr. Rezkovi, vzala za své. Většiny sněmovní není, nýbrž jen rozpočtové, která byla hned od počátku. Dr. Körber vzdal se myšlenky na zrychlené jednání o rozpočtu, přestal na požadavku, aby rozpočet vyřízen byl ve výboru do vánočních prázdnin a v říšské radě v lednu. Vláda podala žádost za povolení prozatímného rozpočtu na první čtvrtletí r. 1902.

Od 17. října, kdy byla zahájena, mlátila říšská rada prázdnou slámu pilných návrhů. První čtení rozpočtu vyřízeno po silném nátlaku vládním jen mezi dvěma pilnými návrhy, které vešly tak v oblibu. že se jiné ze středu poslanců téměř ani nepodávají. Čtyři plné schůze (19., 22., 23. a 25. listop.) vyžadovalo rokování o pilném návrhu dr. Eisenkolba a Schuhmeiera *proti usazování cizích řeholí* v zemích rakouských. Mimo křesťanské sociály stál za tímto všeněmecko-socialisticko-demokratickým návrhem celý levičácký tábor. Rokování bylo zajímavo, pokud se navrhovatelů týče, jen jako zjev pathologický, jako úkaz zářivé kultury německé, zvláště k závěrku, kde Všeněmci uváděli do boje důvody, jako: „Zbabělý chlape!“ „Vy lumpe!“ „Uliční bandito!“ „Až Vídeňáci přijdou k rozumu, naloží s vámi jako s Latourem! Pověsí vás na nejbližší lucernu.“ (Tak volal posl. Malik na dr. Luegra.) „Jste kluk!“ „Vy podomku!“ „Zelený advokátku, kvasí vám ještě za

ušima!“ A tak dále. Mladočeši vzdali se hlasování odchodem ze sněmovny, a německé strany propadly s pilností svého návrhu. S větším úspěchem setkaly se pilné návrhy agrárníků na *zrušení terminového obchodu obilím*, jež (29. listop.) téměř jednohlasně schváleny a výboru odkázány, aby předělal v tom smyslu vládní předlohu o zemědělských bursách.

Novou nesnázi způsobilo vládě, jak dostati na denní pořádek *předlohu o prozatímném rozpočtu*. Všeněmci upustili zatím od pilného návrhu, aby byla projevena sympatie Boerům. Jihoslované byli hotovi upustiti od pilnosti svého návrhu na zřízení slovinské university v Lublani, jestliže předsednictvo návrh prostě odkáže výboru. Podobně i Rusíni stranu rusínské university ve Lvově. Toho nechtěli dopustiti Němci. Posléze povolily i tyto strany, ale s výhradou, že se tak děje jen k vůli provisoriu. Takž posléze od zahájení říšské rady byl denní pořádek 2. prosince poprvé volný. Vláda podala předlohu, a tři strany německé levice, pokroková, lidová a ústavácko-velkostatkářská, pokusily se provesti honem nový kousek. Podaly návrh na pilnost předlohy. Avšak odpor, jejž to mezi jinými stranami způsobilo a jehož ostří namířeno i proti dr. Körbrovi, poučil je o jiném, tak že návrh odvolaly. Nazejtří (3. pros.) byla předloha bez pilnosti, ač po ostré debatě, vyřízena a odkázána rozpočtovému výboru, který za den (4. pros.) po řečech dr. Kramáře, Herolda, Žáčka a Fořta ji schválil.

Slovinci setrvali na svém, aby jejich pilný návrh byl projednán, jenom Rusíni souhlasili, aby přišel na denní pořádek až po provisoriu. Došlo tedy 6. prosince k *debatě universitní*. Jednalo se sice jen o Lublaň, ale i ostatní vysoká učení až na rusínské přivedena k řeči. Dr. Šusterčič odůvodňoval pilnost návrhu tím, že říšská rada jest nyní jako děvečka, která každou chvíli může dostati výpověď; proto mají Slovinci na spěch. Potřebu university dokazovati nebylo mu za těžko. Všude v jižních zemích pociťuje se nedostatek dorostu intelligence. Všeněmci stlačovali rozpravu na nejnižší úroveň. „Zavřete držtku, sice vám ji něčím zacpu!“ volal v řeči své Berger na dr. Žáčka. Jediné důvody jejich byly, že se Slované mají učit německy. Ministr Hartel postavil se na stanovisko praktické možnosti, kterou pro šest universit, za něž prý se žádá, popíral. Dr. Žáček zastal se jmenem Čechů slovinské university a mluvil tolikéž o české, která zřízena býti má v Brně, jež není městem německým, nýbrž smíšeným, a hlavním městem země z tří čtvrtin české. Dr. Hortis horlil pro universitu italskou. Nejtrapnější stránkou rokování bylo prohlášení, které Jaworski učinil jmenem polského klubu, že Poláci sice přejí Slovincům university, ale pilný návrh že není cesta k jejímu dosažení, a že bude polský klub proti němu hlasovat. Postavil se tedy tento klub na stranu zuřivých Všeněmců a útočných nacionálů i pokrokářů, maje na mysli pilný návrh rusínský. Podobné osvědčení podali i alpští konservativci, jejichž jmenem prohlásil dr. Kathrein, že vždy se budou zasazovati o to, aby vývoj všech národů byl podporován, že však o zřízení university nelze rozhodovati pilným návrhem. Návrh slovinský zamítnut, poněvadž nedosáhl potřebné dvoutřetinové většiny.

Ministerstvo poznalo, že se mu nelze dostati s mrtvého bodu, na němž s říšskou radou vázne. S tíží prozatímný rozpočet bude vy-

řízen do doby, do které zkráceným jednáním chtělo míti rozpočet na celý rok. Rozpustiti říšskou radu jest dvousečný meč, kterým, kdy by nestalo hlavu opposici, přišlo by o svou. Sáhlo tedy opět k šalmaji míru. Hned po vánočních svátcích mají počíti *česko-německé porady o národním vyrovnání.* Nejprve mají se díti jen mezi oběma národními stranami a pak mají býti předloženy i ostatním stranám říšské rady. Podklad jest tedy centralistický. Body pro sblížení vyhledal dr. Körber ve svatodušním programu Němců z Čech. Prvním a hlavním požadavkem českým jest obnovení českého vnitřního úřadního jazyka. Němci trvají na zákonném zabezpečení německého prostředkovacího či státního jazyka a dopouštějí: „Pokud a v jakém rozsahu český jazyk jako vnitřní úřadní jazyk státních úřadů v českých krajích Čech, jež se zřídí, zaveden býti může, má býti ustanoveno.“ Vláda soudí tu o možnosti kompromisu mezi vnitřním jazykem českým a státním či prostředkovacím německým. Vyjednávání má býti vedeno současně s rokováním o rozpočtu a má pokud možná skončeno býti před vyřízením finančního zákona. Dojdeli ke shodě, bude prý vláda ihned jednati se stranami dále o rakousko-uherském vyrovnání a opírajíc se o shodu i v té příčině uzavře dohodnutí s Uhry. Jak známo, rozbilo se poslední jednání o národní smír o to, že Němci za vnitřní úřadní jazyk český žádali ústupky dělbou Čech. Stanovisko české bylo a jest, že zrušením nařízení o českém vnitřním jazyku 17. října 1899 stalo se českému národu bezpráví, které bez jakékoliv náhrady dlužno odstraniti; jen jako rovní s rovnými že se pak mohou Čechové s Němci dohodnouti. Tím by značně býval usnadněn obrat k lepšímu, k tomu však Körbrovo ministerstvo odhodlati se nedovedlo. Naděje v úspěch vyrovnávacích porad nejsou tedy veliké.

Pilné návrhy byly jen odročeny, ale visí dále jako Damoklův meč nad sněmovnou. Ve schůzi rozpočtového výboru dotkl se předseda ministerstva i pověstí *o rozpuštění říšské rady.* Popíral, že se zanáší tímto záměrem, ale připouštěl možnost, že říšská rada, kdy by nespůsobilost její se osvědčila, bude rozpuštěna. Avšak odvolání k voličům v Čechách a na Moravě by vládě nepřineslo pražádného zisku. Vídeňský tisk je v té příčině na omylu, nebo sám úmyslně klame Kde se jedná o věc celého národa, v tomto případě jmenovitě o bezpráví ze dne 17. října 1899, jež český národ těžce nese a k jehož odčinění všechny prostředky schvaluje, nemůže býti výsledek volebního zápasu pochybný, Jinak jest ovšem u jiných stran.

Ačkoliv jsou dosti známy domácí boje v lůně stran německých, přece nemalým překvapením bylo (29. listop.) *složení mandátu K. H. Wolfa,* nejpřednějšího z agitátorů, křiklounů a rváčů všeněmeckých. Opustil říšskou radu i českou sněmovnu. Voličům oznámil, že ho přiměly k tomu „případy soukromé povahy“ a že se chce cele věnovati svému denníku Ostdeutsche Rundschau. Před tím měl bambitkový, ale zcela neškodný souboj s německým lidovým poslancem dr. Seidlem, jenž má za manželku dceru poslance dr. Tschana, který též byl v aféře té kompromittován a nucen opustiti tábor všeněmecký. Jest to šeredná bublina, která se z nitra všeněmeckého bahna vyvalila a která svědčí, jak právě tato společnost nejméně má práva jiným vytýkati vady a poklesky. I na celou agitaci „Pryč od Říma“ vrhá to světlo zcela zvláštní.

Ač Wolf sám na sobě spáchal harakiri, přec pád jeho působí roztržku v straně a mnozí jeho přívrženci snaží se ho na vzdor Schönererovi opět pozdvihnouti.

Manifestace pro universitu v Lublani sdružují zas jednou kus slovanského světa. V Lublani konáno 1. prosince velké shromáždění národní, jehož se účastnili spolkové a cechové s prapory, zastupitelstvo města, poslanci a množství lidu, který naplňoval prostranství před městským domem, nemoha najíti místa uvnitř. Resoluce pro zřízení university přijata s demonstrativním souhlasem. Jinde v obcích a městech podpisují se petice a schvalují resoluce, jichž velký počet podán již v říšské radě. I slovanské studentstvo na universitě Pešťské se ozvalo. Charváté, Srbové, Slováci a Buněvci přijali usnesení, kterým se dovolávají university v Lublani a platnosti zkoušek na Záhřebské universitě i pro Rakousko. Buněvci, zapomenutý živel srbsko-charvátský ze Zadunají u Subotice, vystupují tu poprvé jako národní činitel a hlásí se k slovanství.

Hnutí toto neostalo bez účinku ani na Rusíny v Haliči. Zejmena rusínské studentstvo s velkým úsilím domáhati se počalo *rusínské university ve Lvově.* Na universitě Lvovské vedlo to k bouřlivým výstupům, tak že tamní alma mater na týden ostala zavřena. Když počátkem prosince pokračováno v přednáškách, asi 400 rusínských studentů opustilo vysoké učení a ohlásilo, že se ubírá do Vídně. Jihoslovanským snahám jest rusínská agitace ovšem na závadu, oslabujíc jejich úsilí a usnadňujíc vládě výmluvu, že česká, slovinská, italská a rusínská universita jest najednou tuze mnoho.

V Uhrách pohlížejí s jistou škodolibostí na malátné poměry v „ostatních zemích Jeho Veličenstva,“ a sám předseda ministerstva Széll ohlásil, nebudeli s Cislajtánskem vyrovnání možné, že se Uhry musejí opatřit samy. Parlamentární aparát uherský pracuje s velikou přesností. Po trůnní řeči následovalo adresní rokování, které 27. listopadu skončeno. Adresa jest bez zvláštní politické barvy. Nyní přichází na řadu rozpočet, jenž vykazuje úhrnem 1086 milionů korun potřeby i úhrady s přebytkem 120.935 k. Proti loňsku jeví se potřeba i úhrada o 30 milionů větší.

Výkřik svrchovaného rozhorlení ozval se v národě polském a došel ohlasu všude v Slovanstvu, když 19. listopadu vynesen byl v Hnězdně hrozný ortel nad 21 matkami a otci, kteří své útlé dítky nechtěli dát trýzniti pro *prušácký pych* ve škole. V jak povážlivém světle jeví se Prusko, když neštítí se nejhrubšího násilí, aby v jícen německé kultury vrhlo hrst polských dětí! První akt truchlivého děje toho odehrál se loni v květnu v polském městě Vřešni v Poznaňsku. Polské dítky byly ve škole nuceny německy odpovídat, zpívat písničky „Ich bin ein Preusse,“ a což nejhoršího, i pro náboženské vyučování zavedena němčina. Dítky, jež neznaly německy, byly bity, až z toho některé onemocněly. To vedlo 20. května k srocení. Matky a dívky vrhly se do školní mučírny, aby osvobodily z ní bědující dítky. Otcové následovali. Za to bylo 21 osob pohnáno před soud do Hnězdna, kdež od 17. do 19. listopadu konáno proti nim přelíčení. Churavá matka pěti dítek a ošetřovatelka stařičké své matky Piasecká byla odsouzena do těžkého žaláře na $2^1/_2$ roku, jeden otec na rok, ostatní do žaláře

nebo vězení od čtyř neděl až do $2^1/_2$ roku. Krajský inspektor, učitelové a četník byli svědky. S hrůzou zaznamenávaly polské listy tento ortel. Studentstvo, ženy a dívky polské a celá veřejnost haličská zdvihla se k protestům. V Krakově i Lvově propukly protipruské demonstrace. Mocného ohlasu došel list Henryka Sienkiewicze k matkám polským. Praví se v něm: „Od časů Bedřicha II. a ještě starších pruská politika byla nepřetržitým pásmem loupeže, násilí, úkladu, pokory před silnými, tyranství k slabým, šalby, nedodržení smluv, věrolomství a podskoku.“ Tím vysvětluje Sienkiewicz úpadek mravnosti i soudů vedených sveřepými pudy a násilností; útěchu vidí v tom, že to tak trvati nemůže. „Dějiny svědčí, že budovy postavené na tyranii, zlobě a hlupství nikdy neměly dlouhého trvání. Rusko, které úpělo pod stejně krutým jařmem tatarským, dovedlo je konečně svrhnouti. Španělská hrůzovláda rozkotala se ve Flandrii. Křesťanští a kulturní národové nemohou na dlouho podlehati barbarstvu. Němci nemohou také věčně podřizovati se prušáctvu.“ Sienkiewicz vyzval k sbírkám „na chléb pro oběti“, a hojné příspěvky na zachování sirot po žalařovaných živitelích dokázaly, že došel porozumění. V říšské radě se poslanec Holanský vřelými slovy dotkl ukrutností těch, a také městská rada Pražská dala dobrý příklad povolením příspěvku na chléb pro nebohé oběti poněmčovacího furoru.

Za velikého napjetí zahájeno bylo 26. listopadu zasedání *německého, říšského sněmu*, kterýž rozhodnouti má o předloze samostatné celní sazby. Po mnoho měsíců veden byl o ni tuhý mimoparlamentární boj který ostře rozdělil strany a veřejné mínění v Německu. Vše co souvisí se zemědělstvím, souhlasí s ochranou celní pro německé obilí a zemědělskou výrobu vůbec. Za to průmyslnictvo a široké vrstvy lidu městského lekají se následků, které by pošly z ochranných cel zemědělských nejen zdražením potravy, nýbrž i uzavřením trhů zahraničných, jejichž pomocí německý průmysl jedině se mohl vyvíjeti. Jelikož se v Německu nerodí tolik obilí, kolik k výživě obyvatelstva jeho potřebí, jest odkázáno na dovoz zahraničný; jmenovitě z Ruska, Uher, Haliče plynula do Německa valná část nadbytečné výroby zemědělské. Překážky jí činěné zvýšením cel vedly by přirozeně k odvetě zvýšením cel na průmyslové výrobky německé, k celní válce mezi Německem a jeho východními sousedy. V tom však spočívá i kus zahraničné politiky. Trojspolek může sice trvati i za celní války, ale hospodářská odluka zajisté mu neprospívá. V Italii nyní již vzmáhá se nechuť k obnovení spolku, který by zemi nepřinesl hospodářských výhod. A jak z rakousko-uherské tak z ruské strany ohlašuje se odveta německému průmyslu. Ani r. 1879, když Bismarck mocným zakročením zvrátil tradice celní jednoty německé, ani za tuhých bojů pro obchodní smlouvy v letech 1892 a 1893 nepociťovalo se v Německu tou měrou jako nyní, že veškeren hospodářský a politický vývoj německé říše ocitá se před osudným obratem.

Rokování o celní sazbě zahájeno 2. prosince řečí kancléře hr. Bülowa, jenž dovozoval, že Německo je stát nejen průmyslový, nýbrž také zemědělský a že zemědělství se musí pomoci, avšak v mezích celkové potřeby. Uzavření nových obchodních smluv uznal za nutné. Hr. Schwerin jmenem konservativců (protestantských) dokazoval potřebu ještě větších výhod pro zemědělství. Socialista Molkenbuhr vypočítával,

že zvýšení zemědělských cel znamená zdražení potravy lidu o 110 milionů mark ročně. Tolik že mají platit lidé nejchudší. Svobodomyslný Eugen Richter dovozoval, že Německo svou velikostí, ponebím a polohou v Evropě jest odkázáno na mezinárodní dělbu práce, na dovoz potravin z ciziny, neboť samo sobě nedostačuje. Ale politika celní sazbou osvědčovaná prý odlučuje Německo čínskou zdí od ostatního světa. Socialista Bebel pravil (5. pros.): Německo má 21 panovnických rodin, které mají 204.000 hektarů fideikommissu. Při tom ohromném majetku vynesou jim ovšem cla z obilí, masa a jiné výroby nesmírný užitek, velké miliony, a jsou to snad nouzí trpící zemědělci, kterým musí býti pomáháno? Bebel poukazoval na vzmáhající se bídu v Německu a na povinnost starati se též o dělníky.

Jednání o celní předloze se na dlouho protáhne. Opposice svobodomyslných skupin a sociálních demokratů čítá 117 hlasů. Pro ochranu celní jest 280 poslanců, z nichž asi 80—90 trvá na upravení sazby k většímu ještě prospěchu zemědělství. Není tedy pochybnosti, že předloha bude odkázána výboru. Ale rovněž tak jest jisto, že výborové jednání o ní protáhne se na měsíce. Předloha v 946 odstavcích čítá 1406 položek, z nichž každá má svůj význam pro některou z tříd výrobních. Opposice prohlásila už nyní, že považuje za svou povinnost o každé položce zevrubně pojednati. Možná tudíž, že platně rozhodovati bude až znovu zvolená sněmovna. V celém Německu rozvíjí se nevídaný petiční ruch. Agrární jednoty a zemědělci žádají za schválení nebo ještě za větší zostření ochranných cel zemědělských, a socialisté sebrali už několik set tisíc podpisů na petici proti celní předloze.

V časopisech i v samém říšském sněmu bylo již opět a opět žalováno na *ukrutnosti v afrických osadách německých*, jichžto se němečtí úřadníci a kupecké společnosti na černošském obyvatelstvu dopouštějí. Nyní docházejí nové doklady. Kamerunský soud odsoudil obchodníka Wittenberga na pět let do káznice za to, že dával černochy naražeti na kůl. Jiný obchodník, Keltenich, byl odsouzen na tři léta do káznice za to, že černochům poléval ruce petrolejem a pak jej zapaloval. Haesloop, jenž černošskému náčelníku vyrazil oko bičem, má za to pykat osmiměsíčným vězením. Toho, o čem svět nezví, jest arci mnohem více. —

S p o j e n é s t á t y severoamerické činí nový krok ve svém mohutném vývoji. Svobodná říše zaoceánská, jež počátkem 19. věku čítala málo přes 5 milionů duší a dnes jich má 80 milionů, počne budovati *průplav převlakou Panamskou* k spojení Atlantského a Tichého oceánu. Starý projekt francouzský u Panamy má býti zanechán a zřízen průplav státem Nicaraguou. Do osmi let jím mají plouti lodě. Náklad vypočten na 190 milionů dolarů. President Roosevelt, zahajuje ve Washingtonu 2. prosince po prvé obě sněmovny poselstvím, prohlásil se v něm již pro Nicaraguu. Američané budou prý stavěti průplav ten, k němuž smlouvou s Anglií všechna práva svrchovanosti a kontroly si zabezpečili. President vyslovuje se pro politiku dle zásady Monroovy „Amerika Američanům,“ odmítaje takto vlivy starého světa od severní i jižní Ameriky, a klade sněmovnám na srdce zbudování silného loďstva. Zvláštností v Americe nebývalou jest ohlášení zákona proti anarchistům.

V jižní Americe krvaví se vespolek dvě federativní republiky, Venezuela a Kolumbie, každá dvakráte větší než Rakousko-Uhersko, ale s obyvatelstvem tato pouze 4 milionů a ona $2^1/_2$ mil. Podnět k nepokojům zavdal dobrodružný generál Castro, jenž byl nedávno psanec k smrti odsouzený, ale po tříletém bloudění vnitř Venezuely sobě v říjnu 1899 mečem a ohněm pomohl ku presidentství. Sídlí v Caracasu, kde má svou radu a své sněmovny. Smělým jeho záměrem jest obnoviti starou Kolumbii, která by zahrnovala celý sever jižní Ameriky. Především zakouší toho Kolumbie. Války v jižní Americe jsou sice tak všední jako státní převraty, zde však jde o jiného ještě činitele, o Spojené státy severoamerické, které do vod Kolumbijských vyslaly své loďstvo, jež město Kolon má ve své moci, a tolikéž převlaku k Panamě. Čím více upadají španělsko-smíšenecké státy jihoamerické, tím více vystupuje moc severního jejich souseda. Již dnes jest patrno, že i sem se rozšíří hvězdný prapor severoamerický a že Monroova zásada znamená tu pouze sobeckou snahu, aby končiny ty zachovány byly Unii, která už počíná býti přelidněna.

Nové rovy.

Bohuslav šl. Jiruš. — Josef Kandert. — Vilém Weitenweber. — A. N. Vlasák. — Vácslav Pařík.

Dne 16. listopadu 1901 zesnul muž o českou vědu a zejmena o České museum velezasloužilý, MUDr. Bohuslav šlechtic Jiruš, dvorní rada a řádný profesor farmakologie a farmakognosie na lékařské fakultě české university. Narodil se v Praze 17. října 1841, studoval na akademickém gymnasii a po té na lékařské fakultě a nabyl r. 1865 hodnosti doktorské. Svou praktickou činnost zahájil v Pražské všeobecné nemocnici, kdež byl sekundářem. Vykonav delší vědeckou cestu do ciziny, stal se r. 1870 assistentem zoochemického ústavu prof. Lercha v Praze. Roku 1875 byl jmenován řádným profesorem botaniky na universitě Záhřebské a r. 1877 zvolen tam za děkana fakulty filosofické. Již r. 1883 povolán byl do Prahy, ale teprv r. 1886 rozhodl se přijmouti profesuru farmakologie a farmakognosie na české universitě. Roku 1889 a 1894 byl děkanem lékařské fakulty. V zemské zdravotní radě, do níž byl povolán r. 1889, pracoval velmi horlivě a zdárně až do poslední chvíle. Již v Záhřebě byl vyznamenán řádem Františka Josefa a letošního roku rytířským křížem řádu Leopoldova, r. 1892 jmenován byl vládním a r. 1896 dvorním radou. Jsa assistentem uveřejnil již některá pojednání toxikologická v Časopise českých lékařů. Do Eiseltovy Pathologie napsal obšírnou Toxikologii látek rostlinných a vydal překlad a výklad farmakopoey společně s prof. dr. Aug. Bělohoubkem, jakož i sepsal kritiky a referáty oboru farmakologie, farmakognosie a chemie lékařské. Dalmacii a veliké ostrovy dalmatské prozkoumal po stránce botanické a geologické. Velký svůj herbář, obsahující 10.000 druhů, daroval universitě Záhřebské. Byv po dlouhá léta členem správního výboru Musea království českého, zvolen jest r. 1897 za jeho generálního jednatele a zasazoval se velmi horlivě o zvelebení

sbírek jeho, zvláště botanických. Sbírky musejní rozmnožil četnými vzácnými předměty a znamenitými dary. V ústavě universitním, jehož byl přednostou, zařídil vzorné sbírky farmakognostické a farmakologicko-chemické. Pro vlídnou a tichou povahu svou požíval veliké úcty a vážnosti u svých posluchačů, i všude, kam svou činností zasahoval. Při tom lnul vřele k svému národu a všímal si bedlivě všech kulturních pokroků jeho. Zvláště byl o to pečliv, aby se dostalo potomstvu našemu spolehlivých vědomostí o všeobecném stavu našeho lidu v nynější době. Poslední vůlí svou ustanovil Museum království českého svým universálným dědicem. Vynikající tento pěstitel české vědy a upřímný, obětovný podporovatel našich kulturních snah jest hoden trvalé čestné památky v lidu českém.

Dne 26. listopadu 1901 zemřel v Praze jiný šlechetný a obětovný vlastenec v starém, dobrém smyslu toho slova, Josef Kandert, bývalý náměstek starosty měst Pražských, architekt a stavitel, po dlouhou dobu člen sboru obecních starších a městské rady Pražské. Narodil se r. 1838 ze starousedlé měšťanské rodiny Pražské, studoval na Pražské technice a po té stal se samostatným stavitelem. Ze staveb, jež podnikl v Praze a na Královských Vinohradech, jsou zvláště známy Eliščiny lázně, domy Veidrův a Thonetův v Ovocné ulici, krásný dům Glaubrův v Sadové třídě atd. Vedle této své činnosti byl i veřejných potřeb našich vždy pamětliv a ochotně sloužil svému rodnému městu. Zastupoval Prahu také od r. 1890 ve výkonném výboru jubilejní výstavy, o niž si svou horlivou činností zjednal platné zásluhy. Za všestrannou činnost svou veřejnou i vynikající vlastnosti své byl vyznamenán rytířským křížem řádu Františka Josefa, zlatým záslužným křížem s korunou a zlatou záslužnou medaillí král. hlav. města Prahy. Mnohým vlasteneckým a dobročinným spolkům byl štědrým podporovatelem. Letos na podzim ochuravěl a odebral se na léčení do lázní ve Slezsku, jež mu však neposkytly žádoucí úlevy. Vrátiv se do Prahy chřadl potměšilou nemocí, jež upoutala jej k loži. Konečně byl přenesen do sanatoria a tam po nebezpečné operaci skonal. Kandert vynikal šlechetností povahy a čistým srdcem. Jeho smýšlení a přesvědčení došlo výrazu v posledním pořízení jeho, jímž ustanovil Ústřední matici školskou svou universálnou dědičkou významnými slovy: „poněvadž úkol, který tato Matice plní, pokládám na ten čas za nejdůležitější náš úkol národní a chovám vřelé přání, aby i jiní vlastenci, jichž poměry toho dopouštějí, svou podporu a své odkazy na tento spolek soustřeďovali, dokud záchranu svých menšin národních úplně nezabezpečíme.“ Kéž krásný příklad jeho dojde hojného následování!

Dne 1. prosince 1901 rozloučil se se světem spisovatel a akademický malíř Vilém R. Weitenweber. Narodil se v Praze r. 1839, oddal se na Pražské universitě nejprve studiím lékařským, po té právnickým a konečně odebral se do Mnichova, kde věnoval se studiím umění a malířství, k němuž ode dávna lnul. Nabyv důkladného vzdělání uměleckého jal se pracemi literárními raziti dráhu snahám našich umělcův a vykonal v té příčině dílo záslužné. Umělecké své kritiky uveřejňoval v rozličných časopisech našich. Drahná léta byl členem redakce Politiky a pak redaktorem obrázkové části Zlaté Prahy, i prokázal našemu umění i našim mladým umělcům mnohou dobrou službu.

Počátkem roku 1896 byl pokračující nemocí donucen redakční činnosti se vzdáti a uchýliti se do soukromí. *J. J.*

Ve Vlašimi dokonal dne 7. prosince svoji pozemskou pouť stařičký farář a spisovatel Ant. Norbert Vlasák. Po dobrých šest desítiletí patřil k nejvýznačnějším postavám Podblanického kraje, jehož byl synem, v němž strávil dlouhý věk, jejž z celého srdce miloval, s nímž nerozlučně srostl, v němž pilně na vinici Páně i na roli národní pracoval tak dlouho, že se kolem něho několikeré pokolení vystřídalo.

Narodil se ve Vlašimi dne 10. ledna 1812. V dětském věku přestěhoval se s rodiči svými do Prčice, pak jako desítiletý hoch odešel do Pražských škol, vyvolil sobě kněžské povolání a vystudovav theologii stal se r. 1836 kaplanem ve Vlašimi. Od té doby žil stále na březích skrovné, tiché Blanice. Hned jako kaplan si vedle svých kněžských povinností hleděl činnosti vlastenecké, působil k šíření dobré literatury, založil při škole knihovnu a na faře pamětní knihu. Farářem stal se dosti záhy, na Hrádku[1]) blíže Vlašimě, ale osadu měl malou, kostelíček nepatrný a farní budovu při něm sotva větší a vzhlednější, než mívají domkáři po našich vesnicích. Hrádek leží v údolí, ale fara před kostelem stojí na samém kraji vysokého, srázného břehu Blanice; mimo ni jest tu jen ještě jedno druhé staveníčko, kolem pak viděti jen skály, lesy, kopce a vrchy, tak že se místo podobá sídlu samotáře, který se schválně utekl do takového ústraní daleko ode všeho světského hemžení a hluku. V jarních a letních měsících ovšem bývá časem i na Hrádku velmi živo, neboť z blízka i daleka přicházívají četná procesí k Matce Boží Hrádecké a k studánce zázračné vody; ale v jeseni a v zimě, asi šest měsíců do roka, míval farář Vlasák znamenitou příležitost žíti jako poustevník. Přece však ho netrápila dlouhá chvíle, měl pořád co dělati: ležel v knihách, rozmnožoval své vědomosti historické, archeologické, topografické, rodopisné, heraldické a j. V těchto oborech se kněz v odlehlém zákoutí žijící stal odborníkem na slovo braným, podával z nich hojné cenné články do časopisův a do Naučného Slovníka a vydal i kolik samostatných monografií, jmenovitě o okresích Benešovském, Vlašimském, Sedlčanském, Votickém a Vožickém.

Muž tak velice na samotu odkázaný býval při tom vždy veselé mysli; jak jen mohl, vyhledával společnost, zvláště nescházíval v bližších, dalších místech o výročních poutích, a kam přišel, třeba už v letech dosti pokročilých, všude se brzo zpívalo a hlaholil srdečný smích. Když přes 40 let na Hrádku strávil, Bůh na něj dopustil těžkou zkoušku; oči jeho počaly slábnouti, až přišel docela o zrak. Ještě hodnou řadu let žil pak ve Vlašimi na pensi, pro slepotu svou ovšem ještě osaměleji než prve na Hrádku. Ale nesl svůj osud s mužnou odhodlaností; dosáhl věku 89 let, a nyní se uložil do lůna své milé Podblanické země k věčnému odpočinku. —

Právě, když tuto nekrologii dáváme do tisku, přichází ještě truchlivá zpráva, že v Třebenicích skonal v 63. roce věku svého MUDr. Václav Pařík, statečný vlastimil, příkladný bojovník na hranicích národních. *R. O.*

[1]) Jako nástupce P. Václava Jičínského, kterého čtenáři Osvěty znají z Vlčkova vypravování „V Budečské škole."

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,
Karlovo náměstí 34. — Ve VÍDNI VII., Burggasse 79.

Literární a umělecké

dary vánoční.

NOVINKA!

PÍSEŇ O ČINU.

Báseň FR. S. PROCHÁZKY. S illustracemi a ornament. ozdobou K. L. KLUSÁČKA.

Skvostné vydání. *Vyjde v nejbližších dnech!*

Duchaplné, poetické toto dílo, vyzdobené jedním z nejoriginálnějších umělců českých, bude zajisté důstojným dárkem vánočním. SOUČASNĚ VYJDE VE SKVOST. VAZBĚ.

Objednávky přijímá a po vydání vyřídí každé knihkupectví, jakož i Nakladatelství J. OTTY v Praze.

VALAŠSKÁ MADONNA.

Maloval prof. ADOLF LIEBSCHER. Barevná reprodukce. Provedeno v 16 barvách.

Pravým lidovým dílem uměleckým je tento obraz; svým pochopením zbožné prostoty lidové i mistrným provedením činí na pozorovatele hluboký dojem. Obraz Liebscherův je letošní UMĚLECKOU NOVINKOU a bude krásnou, jímavou výzdobou česk. příbytků.

CENY:

Nezarámovaný obraz o 3 částech	K 24·—
Střed triptychonu (hlavní obraz), v bohatém rámci	K 30·—
Třídílný obraz zarámovaný v jednom, 155 cm. dlouhém a 75 cm. vys. nádher. rámci s bohatým národ. ornam.	K 60·—
Bedna o obal na zarámovaný obraz	K 6·—

Skvostné toto umělecké dílo lze obdržeti také na splátky!

Romány, novelly, povídky.

Knihy ve skvostných vazbách.

Al. Jir.

Arbes, Idylly utrpení a bídy . . . . K 5·40
Cervántes, Don Quijote de la Mancha „ 6·—
Čech, Povídky, arabesky a humoresky. Čtyři díly. Úplné . . . . „ 20·40
Černá hodinka. Vzpomínky členů „Máje“ 8·—
Dickens, Klub Pickwickův . . . . . „ 6·—
Dostojevský, Spisy. Sv. I.—VIII. . . „ 37·60
Flaubert, Výchova sentimentální . . „ 7·20
Gogol, Spisy. Sv. I.—III. . . . . . . „ 13·20
Havlasa, Tiché vody . . . . „ 4·40
Heller, Salomonida . . . . „ 4·40
Herites, Arabesky a kresby Dva díly . „ 10·20
Herrmann, Drobní lidé. Dva díly . . „ 11·60
Hořica, Feuilletony . . . . „ 4·—
Hugo, Bídníci. Díl I.—VIII. Nový překlad ryt. z Čenkova. Úplné dílo . „ 34·20
Jelínek, Črty kozácké, litevské, varšavské . . . . „ 11·80
Jirásek, Povídky a novelly. Díl I.—III. „ 12·40
— Sebrané spisy. Ve skvostných vazbách:

I.	Maloměstské historie . . .	„	4·20
II.	F. L. Věk. Román I. . .	„	3·80
III.	Za bouře a klidu	„	4·80
IV.	Skaláci. Hist. obraz . . .	„	4·20
V.	Poklad. Hist. obraz . . .	„	3·20
VI.	Mezi proudy. I.	„	5·—
VII.	Mezi proudy. II.	„	3·60
VIII.	Mezi proudy. III.	„	6·20
IX.	Drobné povídky a obrázky	„	4·20
X.	Sousedé. Pandurek . . .	„	4·40
XI.	Z různých dob. I. . . .	„	4·20
XII.	Z různých dob. II. . . .	„	4·40
XIII.	Z různých dob. III. . . .	„	4·20
XIV.	Skály. Histor. povídka . .	„	4·—
XV.	Na ostrově. Druhý květ .	„	4·20
XVI.	V cizích službách	„	4·—
XVII.	Na dvoře vévod. Ráj světa	„	5·60
XVIII.	Zahořanský hon a j. pov.	„	3·60
XIX.	Proti všem. Hist. román .	„	7·20
XX.	F. L. Věk. Román II. . .	„	5·20
XXI.	Psohlavci. Histor. román .	„	4·—
XXII.	Rozmanitá prosa	„	3·60
XXIII.	U nás. Nová kronika. Díl I.	„	5·60
XXIV.	Domů a jiné obrázky . .	„	4·40
XXV.	Divadelní hry	„	4·20
XXVI.	F. L. Věk. Román III. . .	„	6·20
XXVII.	U nás. Díl II.	„	5·60
XXVIII.	Bratrstvo. I. Bitva u Lučence	„	5·60
XXIX.	F. L. Věk. Díl IV.	„	5·60

☛ Veškery svazky spisů Jiráskových jsou na skladě též **ve zvláštních vazbách kožených (napodobení staré vazby).** Každý svazek v takové vazbě stojí **o K 1·80 více, než ceny zde uvedené.**

Kolda-Malínský, Starý dluh . . . „ 3·60
Konrád, Dalmatské povídky. Dva díly „ 8·40
Kvapil Fr., Životem k ideálu . . . . „ 5·20

Lier, Novelly. Dva díly . . . . . . „ 1(
Marotty-Šoltézová, Proti proudu . . „
Mrštík, Pohádka máje . . . . . . K
skv. vyd. na ruč. papíře . . . . „ 1
Pfleger-Moravský, Z malého světa . . „
— Ztracený život . . . . „
— Paní fabrikantová . . . . . . „
Pisemskij, Spisy, 3 svazky . . . . „ 1
Podlipská, Osud a nadání . . . . . „
— Nalžovský . . . . „
Preissová, Korutanské povídky . . . „
— Mládí a jiné novelly . . . . . „
Puškin, Povídky . . . . „
Rais, Lopota . . . . „
— Půlpáni . . . . „
Řeháková, Žena a život . . . . . . „
Saltykov, Páni Golovlevi . . . . . „
Schulz, Povídky. Dva díly . . . . . „
— Šlechtické novelly . . . . . . „
Světlá, Sebrané spisy:

I.	Kříž u potoka. Román . .	„	
II.	Zvonečková královna. . .	„	
III.	Vesnický román	„	
IV.	Černý Petříček	„	
V.	Kantůrčice. Povídka . . .	„	
VI.	Pod starými krovy. Povídky	„	
VII.	Nemodlenec. Povídka. . .	„	
VIII.	Kresby z Ještědí. Povídky	„	
IX.	První Češka. Povídka . .	„	
X.	Ze staré Prahy. Povídky .	„	
XI.	Prostá mysl. Povídky . .	„	
XII.	Ohlasy z r. 1848. Povídky	„	
XIII.	Frantina. Povídka . . .	„	

— Povídky a novelly . . . . „
Šlejhar, Dojmy z přírody a společnosti . „
Štolba, Americké povídky . . . . . „
Tolstoj, Spisy. Svazek I.—X. . . . . „ 4
— Vzkříšení. Illustrované vydání . . „
Turgeněv, Spisy. Svazek I.—VII. . . „ 3
Twain Mark, Nápadník z Ameriky . . „
— Dobrodr. Sawyera a Finna. 3 díly „ 1
Verne, Tajemný ostrov. 3 díly . . . „ 1
Winter, Dva obrázky Rakovnické . . „
— Miniatury . . . . „
— Staropražské novelly . . . . . „
— Ze staré Prahy . . . . „
Zeyer, Amparo . . . . „
— Báje Šošany . . . . „
— Obnovené obrazy . . . . „
— V soumraku bohů . . . . „

☛ Žádejte úplný seznam spisů vydaných nakladatelstvím J. Otty v Praze. ☚

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 83.: Výlety pana Broučka. Čtyři cykly básní. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1901.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Druhé, laciné vydání. Seš. 55.: Z různých dob. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1901.

Confiteor. Napsal J. S. Machar. Díl III. Druhé vydání. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Noemi. Povídka veršem. Ke kresbám L. Marolda napsal B. Kaminský. Za 2 k. 40 h. Nakl. týž.

Na lepším. Podhorský obraz. Napsal K. V. Rais. Za 5 k. 60 h. Nakladatel týž.

Spisy Jana Klecandy Díl III.: Vojáci v míru. Obrázky z kasárenské romantiky. Seš. 7.—9. Seš. po 25 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1901.

Dějiny umění národa českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 7. Za 70 h. Nákl. České grafické společnosti Unie.

Obrana knížete Václava svatého proti smyšlenkám a křivým úsudkům o jeho povaze. Napsal dr. Josef Kalousek. Vydání II. S titulním obrazem a s 28 vyobrazeními v textu. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Slovanské starožitnosti. Napsal dr. L. Niederle. Dílu I. část I. Seš. 1. a 2. Sešit za 60 k. Nakl. týž.

Devatenácté století slovem i obrazem. Red. Jan Klecanda. Sešit 23. a 24. Sešit za 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1901.

Kapesní slovník česko-polský. Sestavil prof. F. A. Hora. Seš. 18. (Vetkaný—Vyvésti.) Sešit po 45 hal. Nákl. vlastním, v Praze 1901.

Evropa a otázka rakouská na prahu XX. století. Napsal André Chéradame. Přeložil z frančiny dr. Fr. Nerad. Se 3 faksimily a 14 mapami. Za 6 k. Nákl. Samostatnosti v Praze.

Mistr Jan Hus před koncilem Kostnickým. Reprodukce V. Brožíkova obrazu pořízená závodem Husníkovým a Häuslerovým. Za 2 k. Nakl. B. Kočí v Praze.

Ilséa, princezna Tripolisská. Dle Roberta de Flers přeložil J. Benešovský-Veselý. S lithografiemi A. Muchy. Reprodukce provedla Česká grafická společnost Unie v Praze. Nakl. týž.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XVIII. Roč. VI. seš. 28.—30.: Frant. Drtiny Myšlenkový vývoj evropského lidstva. Sešit po 48 hal. Nakl. Jan Laichter.

Andersenovy pohádky. Z dánštiny přeložil Jaroslav Vrchlický. Illustroval prof. Hans Tegner. Sešit 32.—35. Sešit po 40 hal. Nakl. F. Šimáček.

Zálesí. Poznámky povahopisné. Napsal MUDr. Fr. Hamza. Za 1 kor. Nakl. týž.

Hrad Černobýl. Povídka T. E. Tisovského. S 8 vyobr. K. V. Mutticha. Za 2 k. Nakl. týž.

Brehmův život zvířat. Třetí, nově přehlednuté vydání. Díl I. Ssavci. Znovu přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Díl II. Ptáci. Znovu přehlížel a upravil prof. Fr. Nekut. Seš. 20. a 21. Sešit po 80 hal. Nakl. J. Otto.

Z pokladů Pražských. Napsal dr. Fr. X. Harlas. Za 2 k. 50 h. Nakl. Jos. R. Vilímek.

O Slezsku. Cyklus přednášek Moravské besedy v Praze, pořádaný r. 1901. Nákl. Národního klubu v Brně.

Umění provdati se. Napsal Paolo Mantegazza, přeložil V. Hanus. Za 2 k. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Umění oženiti se. Napsal Paolo Mantegazza, přel. V. Hanus. Za 2 k. Nakl. týž.

Země kožešin. Napsal Julius Verne, přeložil V. Patejdl. S illustracemi Férata a Beaurepairea. Za 4 k. 60 h. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Vzducholodí kolem světa. Napsal Jul. Verne, přeložil Jos. Pšenička. S illustracemi L. Benetta. Vydání II. Za 2 k. 40 h. Nakl. týž.

Vinnetou, rudý gentleman. Román dra Karla Maye. Přeložil O. Flögl. S illustracemi Jos. Ulricha. Díl III. Za 4 k. 60 h. Nakl. týž.

Vilímkova knihovna Malého Čtenáře. Zlatý ostrov. Napsal R. L. Stevenson, zpracoval V. Beneš Šumavský. Za 2 k., váz. za 3 k. — Jiříkovo vidění. Povídka. Dle soujmenné divadelní hry J. K. Tyla napsal Jan Milota. S illustr. K. V. Mutticha. Za 1 k. Nakl. týž.

Přítel domoviny. Roč. XVIII. sv 2.: Na návštěvě u Turků. Humoristický popis cesty. Napsal N. A. Lejkin, přel. Albín Straka. Svazek za 32 h. Nakl. E. Beaufort. (Pokračování)

(Pokračování)

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h. Jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1901 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h. O dočasném snížení cen viz druhou stranu obálky.

Patisk celých prací se vyhrazuje. — Lhůta k reklamacím končí vyjitím nového čísla.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 32. 1902. ČÍSLO 2.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 109.—111. (Olejná malba — Ořechov.) Sešit po 72 hal. Nakladatel J. Otto, v Praze 1902.

Hrady, zámky a tvrze české. Popisuje Aug. Sedláček. Illustrují bratří Liebscherové a V. Král z Dobré Vody. Dílu XIII. seš. 6. a 7. Seš. po 1 kor. 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Josef Mánes. Jeho život a dílo. Napsal a vydal K. B. Mádl. Seš. 3. Za 5 kor. Nakl. F. Topič v Praze.

Píseň o činu. Zpívá Fr. S. Procházka. Illustroval K. L. Klusáček. Nakl. J. Otto v Praze.

Deset pohádek o sv. Petrovi. Napsala Božena Němcová, illustroval K. L. Klusáček. S úvodem V. Mrštíka. Nákl. České graf. společnosti Unie.

Svatá země. Obrázkové album s doprovodem V. Müllera a Em. Žáka. Seš. 21. a 22. Sešit po 60 hal. Nakl. V. Kotrba, v Praze 1902.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 112.—114.: V samotách. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Otto.

Souborné vydání básnických spisů Jarosl. Vrchlického. Sešit 226. až 228.: Mythy. Sešit po 32 hal. Nakl. týž.

Báje a pověsti slovanské. Sebral K. J. Erben. Seš. 18.—21. Sešit po 30 hal. Nakl. Al. Hynek, v Praze 1902.

Spisy Sofie Podlipské. Seš. 11.—14.: Anna. Román. Sešit po 30 hal. Nákl. České grafické společnosti Unie, v Praze 1902.

Sebrané spisy zábavné Josefa Ehrenbergra. Sv. III. seš. 27. a 28. Sešit po 64 hal. Nákl. knihkupectví Cyrillo-Methodějského, v Praze 1902.

Sebrané spisy Václava Vlčka. Sešit 55.—57.: Po půlnoci. Historický román. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 84.—86.: Výlety pana Broučka. Čtyři cykly básní. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1902.

Spisy Julia Zeyera. I. Ondřej Černyšev. Román. Seš. 5.—8. Sešit po 40 hal. Nákl. České graf. spol. Unie.

Dramatická díla Fr. Xav Svobody. IV.: Poupě. Boháč a smrť. Rozveselená rodina. Za 1 kor. 40 hal. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Dramatická díla Jaroslava Vrchlického. II. Soud lásky. Veselohra o třech jednáních. II vydání. Za 1 kor. Nakl. týž.

Sebrané spisy J. Arbesa. Díl I. Romanetta. Sv. I. seš. 4.—6. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1902

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Druhé, laciné vydání. Seš. 56. až 58.: Z různých dob. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1902.

Porosené pavučiny. Sedmero povídek od Gabriely Preissové. Nakl. J. Otto v Praze.

Staré listy. Historické novelly a studie od Zikmunda Wintra. Nakl. týž.

Nejnovější písničky. Napsal Fr. S. Procházka. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Viděl jsem duši ženy. Básně Jana Rokyty (1898—1901). Za 1 kor. 50 hal. Nákl. spisovatelovým, v Praze 1902.

Milenky. Román od Růženy Svobodové. Za 4 kor. 50 hal. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Z pole i lesa. Pravda i lež z mysliveckého života. Napsal Bohumil Brodský. II. rozmnožené vydání, illustrované Ad. Kašparem. Seš. 1. Za 40 hal. Nakl. R. Promberger v Olomouci.

Řina. Román dívčího srdce. Napsal R. J. Kronbauer. Illustrovali V. Oliva a A. Scheiner. Seš. 2—5. Za 40 hal. Nakl. Hejda a Tuček, v Praze 1902.

Strniska. Humoresky V. Štecha. Za 2 kor. 40 hal. Nakl. týž.

Co rozmar přinesl. Verše M. Haunerové Votrubové. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Konec karnevalu (1900—1901). Napsal Hanuš Jelínek. Nákl. spisovatelovým, v Praze 1902.

Zhrzené sny. Momentky. Zachytil František Buben. Za 40 hal. Nákl. vlastním.

Spisy Jana Klecandy Díl III.: Vojáci v míru. Obrázky z kasárenské romantiky. Seš. 10. Seš. po 25 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1902.

Dante Alighieri: Básnická díla. Božská komedie. Přeložil Jar. Vrchlický. Třetí vydání. Seš. 8.: Očistec (dokončení). Ráj. Seš. 9. a 10.: Ráj. Nakl. J. Otto.

Slovanské starožitnosti. Napsal dr. L. Niederle. Dílu I. část I. Seš. 3. Sešit za 60 h. Nakl. týž.

R. 1902. Čís. 2.

OSVĚTA

O otázce rakouské, české a německé.

Referuje

Pavel Sazima

André Chéradame jest první cizinec, jenž o vnitřních poměrech naší říše, zejmena Předlitavských, jakož i o zahraničných jejích vztazích napsal knihu vysoké ceny, ba opravdu klassickou. Nejeden sestárlý politik, který od svého mládí bedlivě pozoruje rozvoj událostí u nás, pročítaje dílo *L'Europe et la question d'Autriche au seuil du XXe siècle,* podivuje se neobyčejné znalosti našich věcí, tak vzácné u cizince, jeho logicky neodolatelnému sešikování fakt a myšlenek, zřetelnosti a zajímavosti slohu i průhledné srozumitelnosti výrazu, a nejeden našinec vyznává, že mu teprv nyní spadlo bělmo s očí, že teprv nyní jasně vidí, co se nám strojí a jak spletitou sítí nástrah jsme obklíčeni.

Chéradamova kniha vyšla ve dnech právě minulých také po česku: *Evropa a otázka rakouská na prahu XX. století;* překlad pořídil dr. Fr. Nerad, vydání jeho pak i se všemi mapami a faksimily originálu podniklo tiskové družstvo Samostatnosti, a vykonalo tím skutek zajisté prospěšný a záslužný. Vítáme překlad s velikým potěšením a přejeme si, aby kniha v lidu českém opravdu došla co největšího rozšíření. Obsah její týká se nás tak blízko, že by se do něho měli zahloubati všichni našinci, kterým jde o zachování národa; týká se arci rovněž blízko i jiných, jmenovitě správcův a ředitelů našeho soustátí, jichž povinností jest pečovati o udržení říše a o nejvyšší důležitosti panovnického rodu.

O znamenitém spise tom byla již v Osvětě řeč.[1]) Dnes, obracejíce pozornost čtenářů svých k českému vydání jeho, chceme k myšlenkám a vývodům autorovým přihlednouti blíže, zvlášť v první polovině knihy; ovšem musíme si i tentokrát hleděti veliké stručnosti.

Nad střední Evropou vznáší se nebezpečenství veliké války mezi předními mocnostmi našeho zemědílu, války nezbytné v tu chvíli, jak-

[1]) Viz úvahu „Co mluví minulost a přítomnost, též o české otázce," v Osvětě 1901, str. 385—396.

mile by chtivá ruka jednoho z našich sousedů sáhla na državy říše Habsburské. A stín obrovského toho nebezpečenství padá do všech duší ze známé rozpínavosti Pruska a pangermanismu jím odkájeného. Bystrozraký státník Eduard Hervé prorokoval sedm let napřed válku rakousko-pruskou (r. 1866) a upozorňoval Francii na její důsledky: seslabení Rakouska a budoucí mocný vliv vítěze Sadovského na vnitřní věci říše přemožené, jakož i na blízký toho následek: sjednocení Německa povalením Francie (r. 1870—71); ale marně. Podobně marně český státník dr. Fr. Lad. Rieger při svých návštěvách v Paříži (mezi l. 1866 a 1870) obracel pozornost na důsledky vítězství Prusů u Králové Hradce. Francouzští diplomaté nedoceňovali těchto výstrah; sám Napoleon III. — zaslav pamětní spis Riegrův svému vyslanci (vévodovi Gramontovi) do Vídně, který jej lehkomyslně svěřil Beustovi a tento zase redakci Neue Freie Presse — jen zpola pochopil naléhavost věci. Lépe vnikl do ní pruský generál Papke, jak patrno z jeho charakteristických slov: „Kdy bych byl rakouským císařem, dal bych Riegrovi pro jeho zásluhu velký kříž sv. Leopolda, a kdy bych byl králem pruským, dal bych ho zavříti do Špandavy.“ Teprve Sedan poučil Francouze, jak nemístna byla jejich důvěřivost, jak trestuhodna jejich bezstarostnost, aby opatřili si přímo z Rakouska a od Slovanů zprávy o skutečném stavu věcí. A tu teprve někteří z nich, jako Léger, Marbeau, Dareste, Rambaud a Deschanel, jali se studovati skutečné poměry ne z německých knih a novin, nýbrž u pramene samého. Bylať skoro 50 let francouzská diplomacie úmyslně klamána o pravých záměrech Hohenzollerů, jak dokazují postupné porážky: Dánska (1864), Rakouska (1866) a Francie (1870), porážky, z kterých těže Bismarck založil hegemonii Pruska v Německu a převahu Německa v Evropě. Ale po tom faktu, že falsifikací jediné depeše (Emžské) možno vzbuditi velikou válku, dovtípili se konečně Francouzi, že jejich vlastní vinou bylo Berlínskému dvoru možno, aby těžil z tisku a jeho moci zrovna tak, jako ze své diplomacie, své armády a svého kreditu.

Již srozuměli tomu, že dvůr tento, našeptávaje hlavním telegrafickým agenturám, co mu libo, a pečuje o to, které a jaké zprávy dodávati jest zahraničným novinám, umí šáliti veřejné mínění evropské dle svého prospěchu. Poslední dobou zejmena se rozšiřuje nepravé ponětí o soustátí rakouském, jako by mnohojazyčná tato říše byla převahou německá, jako by právě proto celým srdcem lnula k trojspolku a jako by spory mezi jejími národnostmi nezbytně vedly k tomu, aby soustátí to se rozpadlo a stalo kořistí sourodého prý Německa. A zatím zprávy tyto jsou namnoze vylhané. Jest sice povážliva situace v mocnářství Habsburském, ale přece ne tak zoufalá, jak se často rozkřikuje. Obezříti se v poměrech této říše jest, hledíc k její i celé Evropy budoucnosti, vážnou povinností zvláště členů francouzského parlamentu, jimž Chéradame za tím účelem knihu svou věnuje, napomínaje jich, aby pamatovali na svou velikou odpovědnost příští historii. Kdy by šlo zase o osud starobylé a pro celou Evropu nesmírně důležité říše Habsburské a Hohenzollerům se vydařily jich dávné záměry, bylo by to neštěstím také pro Francii. I museli by pak výčitkami stíháni býti všichni muži francouzští, kteří měli v kritickou hodinu vhodně zasáhnouti do běhu událostí a nedovedli toho.

Co jest tím klíčem, kterým lze vniknouti v pravou podstatu nynějších poměrů říše Habsburské? Nic jiného, leč poznání skutečného t. j. historického vývoje těchto poměrů od kongresu Vídeňského.

Po r. 1815 Metternich utvrdil zase v Rakousku absolutismus s německou správou, možný jen potud, pokud neprobudilo se národní vědomí kmenů, kteří v soustátí obývají. Dokud se to nestalo, bylo vládě snadno maďarské pluky vypravovati do krajin vlaských, vlaské do Uher a p., čili „hlídati druha druhem." Ale idey revoluce francouzské, proniknuvše do rakouského ovzduší, vyburcovaly národy z jejich spánku. Maďaři poprvé r. 1825 počali užívati své mateřštiny (místo latiny) na sněmě Prešpurském; Vlaši touž dobou jali se brojiti proti německým úředníkům ve své vlasti, a konečně procitovali také Slované (Charváti, Slovinci a Poláci), zvláště pak Čechové, které vyvolal z hrobu zázračný hlas pěti jejich předních křísitelů: Palackého, Jungmanna, Šafaříka, Kollára a Čelakovského. Političtí vůdcové Čechů, zejmena i Havlíček, postřehujíce záhy nehodu svého osamocení, snažili se spojiti všecky rakouské národy v jednotu federativní. Ale tomu vzpírali se předně Maďaři, kterým již r. 1840 Deák načrtl hlavní rysy jejich programu: samostatnost zákonodárství a správy, jakož i vybavení ze svazku s ostatními zeměmi. Poláci domnívajíce se r. 1846, že povstáním domohou se úplné svobody, zaplatili nešťastný svůj pokus tím, že Rakousko zabralo republiku Krakovskou. O dvě léta později (r. 1848) únorová revoluce Pařížská našla svůj ozvuk již všude mezi národy rakouskými: v Benátkách, v Záhřebě, v Pešti, ve Vídni, ve Lvově i v Praze strhly se hlučné bouře. Toto hnutí mělo prvotní cíl společný: odstranění Metternicha a zřízení konstituce. Brzy však jednotliví národové různili se v cíli konečném: Vlaši prahli po připojení k budoucí sjednocené Italii, Němci po splynutí s říší německou, budovanou od parlamentu Frankfurtského, Maďaři zprvu po zřízení zvláštního ministerstva uherského, potom po naprosté samostatnosti svých zemí. Jediní Slované přáli si upřímně, aby zachováno bylo mocnářství jako celek. Palacký, odmítaje účast v parlamentě Frankfurtském a prohlašuje v známém svém listě, že udržení státu rakouského jest svrchovaně důležito nejen pro Evropu, ale i pro lidstvo a civilisaci vůbec, pečoval s jinými svými druhy o svolání slovanského sjezdu do Prahy, aby se utužila vzájemnost mezi všemi Slovany rakouskými. Protestuje proti vtělení těch zemí do nově zřizované říše německé, jejichž obyvatelstvo není germánského původu, hleděl sdružiti všecky sourodé kmeny v pevný šik a domluviti se s nimi o to, jak by bylo lze ustrojiti Rakousko v stát federativní. A když sjezd slovanský v Praze byl rozplašen a vláda, polekána bouřemi národními, svolala do Vídně říšský sněm zástupců všech zemí mimouherských, Palacký i tam hájil tužby federalistické. Vedle společných čtyr ministerstev žádal pro každou provincii úplnou samosprávu, pro národní sněmy právo voliti deputované do sněmu ústředního, pro každou národnost zvláštního kancléře ve Vídni.

Zatím vláda (zvláště po odstoupení císaře Ferdinanda Dobrotivého) znenáhla se zase z prvního leknutí vzpamatovala, vidouc všude mezi národy roztržky: Čechy a Slovince proti Němcům, Rumuny, Srbocharváty a uherské Němce proti nadpráví Maďarů a jejich jazyka.

Němci, snažíce se mermomocí zmařiti dílo federalistů, přemluvili ministra vnitra Stadiona k svým záměrům. Ten pak, předstíraje, že sněm za nepřítomnosti Uhrů nemůže odhlasovati ústavu platnou pro celou říši, rozpustil jej, načež prohlášena ústava oktrojovaná. Ale i ta brzy odvolána, když sebevědomí vlády vzrostlo vítězstvími Windischgraetzovými nad odbojnou Prahou a Vídní, když Radecký pokořil Vlachy a posléze pomocné vojsko ruské i Maďary (u Vilagoše), tak že vznikla domněnka, že celou říši lze zase spravovati dle starého spůsobu. Znova tedy oživl absolutismus a s ním německá centralisace, spoléhajíce na četné úřednictvo a vojsko. Tím však jakož i nešťastnou válkou lombardskou (r. 1859) záhy vyčerpány byly finance státní až do posledního krejcaru a s nimi zároveň i všechen úvěr. Z těchto nesnází nebylo lze najíti východiska leč zpátečným pochodem k r. 1848, t. j. k dohodě s národy. Z té příčiny svolal panovník (r. 1860) nejprv ku poradám o úpravě financí do Vídně „rozmnoženou říšskou radu,“ složenou z důvěrníků jednotlivých zemí. Tam objevili se federalisté v takové převaze, že císař František Josef I. vydal dne 20. října t. r. základní státní zákon, „neodvolatelný“ diplom, v němž sliboval, že vlásti bude konstitučně, „přiznával zemským sněmům právo k usnášení se na zákonech a k jednání ve smyslu forem historických,“ prohlašuje, že „instituce mají odpovídati přesvědčení historických práv království a zemí.“

To se velice příčilo německým hodnostářům centralistickým ve Vídni. I jali se ihned pracovati o to, aby Němcům tak neb onak zajistili umělou převahu v zákonodárných sborech na ujmu přirozené většiny jiných kmenů, až Schmerlingova „únorovka,“ nesrovnalá s duchem diplomu říjnového, vyhověla jejich touze. Proti dílu Schmerlingovu arci zdvihlo se nové jitření mezi kmeny neněmeckými a najmě mezi Maďary. Těmto se po porážce Rakouska u Sadové (1866), která vnitřní zmatky říše rozmnožila, poštěstilo vyloviti z kalných vod kořist největší. Neboť Němci uznávajíce konečně, že Maďarův udolati nelze, usmyslili si, že se rozdělí s tímto nejmocnějším protivníkem o nadvládu nad ostatními národy. A tak přičiněním ministra Beusta prohlášen (v prosinci 1867) dualismus. Rakousko libovolně rozděleno ve dvě části: Uhersko, neboli Translajtanii, a Rakousko ve vlastním slova smyslu, neboli Cislajtanii. Němci vydali Maďarům hegemonii nad národy nemaďarskými v zemích uherských, sobě samým zůstavili nadvládu nad neněmeckými kmeny Předlitavskými, t. j. ustanoven vlastně dvojí centralismus. A po výtce tomuto od Němců ovládanému Předlitavsku („Rakousku“) Chéradame umínil si věnovati hlavní pozornost a Uhersku jen potud, pokud by se nějaká přeměna Cislajtanie dotýkala i zájmů translajtanských.

Jest přirozeno, že při nynější probuzenosti všech již národů Předlitavských stává se co den věcí nesnadnější udržeti i ten zúžený centralismus Vídeňský. Samým Němcům, houževnatě lpícím na svých výsadách, zdálo se výhodno, aby i v Cislajtanii ztenčili počet svých protivníků a aspoň nad ostatními panství si zachovali. Ježto v Haliči mají jen nepatrný počet svých krajanů, umínili si, že Poláky odloučí od věci ostatních Předlitavských Slovanů, a dopřáli jim z té příčiny rozsáhlé samosprávy; také zášti aristokratů polských proti Rusku nemálo

se jim zamlouvalo. Nicméně Poláci, když seznávali, jak nelítostně vláda Berlínská nakládá s jejich bratry v Poznaňsku, a jak naproti tomu zmírněno panství ruské ve Varšavě, začali pochopovati, že pravým nepřítelem jejich jest germanismus.

Proto přidružili se na říšské radě Vídeňské zase k ostatním Slovanům a k oné umírněné straně Němců, které spravedlnost není pouhým prázdným zvukem, aby utvořili parlamentární většinu federalistickou jakožto podporu vlády nejprve hraběte Badeniho a pak hraběte Thuna. Styky česko-polské zatím zvroucněly národními slavnostmi v Praze, v Krakově a ve Lvově, jichž účastnili se Sokolové, studenti a ženy obou národů.

Za to Němcům nebyly a nejsou proti chuti stesky haličských Malorusů do administrace polské. Proti východním Románům, tíhnoucím k Rumunsku, založili německou universitu v Černovicích; proti Slovincům spojovali a spojují se ochotně s Vlachy, ač vědí, že tito lnou srdcem k Italii. Proti Čechům nepřestává jim pomáhati vláda Berlínská a Maďaři, jak ukázalo se již r. 1871.

Jest ještě v dobré paměti, jaký poplach zdvižen byl proti hraběti Hohenwartovi, když vydán byl známý reskript císaře Františka Josefa, který uznával historická práva koruny Svatovácslavské, ač Ludvík Košut prohlašoval je za stejná s uherskými, a když sněm český schválil základní články, kterými mělo býti upraveno nové postavení Čech v Předlitavsku; sám král saský z návodu Bismarckova vypravil se na cestu do Vídně, aby chránil germanismus. Hohenwart na velikou žalost Čechů musel ustoupiti ministerstvu Auerspergovu. A když Češi se i potom svou houževnatou neústupností domohli některých výhod, mezi jiným i zřízení české university, a posléze ordonnancí Badeniových (1897) o užívání jazyků v úřadování v Čechách a na Moravě — počátku to provádění 19. článku ústavy z r. 1867, ačkoli tato nařízení týkala se pouze dvou zemí a ne celého Předlitavska, — strhla prusofilská menšina říšské rady takový lomoz, jako by šlo o počeštění veškerého Rakouska. A hle — Badeni minoritě této podlehl, a nástupce jeho, hrabě Thun, ač podporován většinou, padl rovněž. „Nastal okamžik,“ rozhlašovala žurnalistika říšskoněmecká, „kdy musí Německo vystoupiti ze své reservy . . . kdy by vláda Vídeňská nezanechala v posledním okamžiku své zhoubné politiky.“ Pojednou psaly noviny cosi o cestě Bülowově do Semmeringu, o cestě Hohenlohově do Išlu, a brzy potom o propuštění Thunově z úřadu a odvolání ordonnancí Badeniových. Od té doby ozývají se stížnosti Čechů vždy hlasitěji, zejmena také do nepatrného počtu škol českých proti hojnému počtu ústavů německých, do naprostého odpírání české školy ve Vídni, do německé správy měst moravských, kde přece jest tak silná většina obyvatelstva slovanského atd.

Kdo má oči k vidění, nemůže jich zavírati před mocným rozvojem národa českého a vůbec kmenů neněmeckých v Předlitavsku. Sám panovník několikráte již klonil se k federalismu, vida mezi přívrženci jeho své přátele z dětství, kníž. Lobkovice a hrab. Pallfyho, a rovněž již i valná část rakouských Němců počíná se smiřovati s novějším stavem věcí.

Rozdělují se totiž všichni tito Němci (počtem 9 milionů) ve tři skupiny. Němci nejmírnější, katoličtí (ze Salcburska, Horních Rakous a Tyrol), uznávajíce za nemožné, aby i nadále zachováno bylo staré nadpráví jazyka jejich, zásadně nevzpírají se požadavkům Slovanů, jmenovitě aby skutečně byl prováděn 19. článek ústavy. Tito opravdu svobodomyslní muži byli divnou hrou osudu přezváni „konservativci;" počítá se jich asi 3 miliony.

Jiná skupina Němců, rovněž asi třímilionová, hlavně z Vídně a okolí, stojí sice o zachování říše a jejích dosavadních hranic, ale nerada by se rozloučila s výhodami, jichž dopřával jejich národnosti centralismus. Tito Němci těžce nesou, že vyloučením Rakouska z říše německé pozbyli svého prvenství v „Bundu," že nevládnou již v Italii, v Haliči a v Uhrách. Protože jim zbývají výsady pouze mezi Čechy a Slovinci, s nechutí hledí dosud na federalismus; sdruženi jsou hlavně kolem osoby Vídeňského purkmistra Luegra.

Třetí skupina Němců, zase asi třímilionová, jsou Schönererovci a Wolfovci, fanatičtí, nesmiřitelní odpůrci a vyhlazovači Čechů (zvláště v „uzavřeném území"), ale nejčilejší náhončí císařství německého, pro které chystají Rakousko jako tučné sousto.

Slované nabyli zase mnohých ztracených posicí a jsou rozšířeni po celém Předlitavsku. Pouze tři země jsou ze tří čtvrtin obyvatelstva německé (Salcbursko, Horní a Dolní Rakousy); v Tyrolsku s Vorarlberkem a v Korutanech tvoří Němci polovici obyvatelů, v zemích koruny české jest jich méně než polovice; v Istrii, Kraňsku, v Bukovině a Dalmacii nevydají slabé jejich skupiny ani čtvrtinu obyvatelstva, kdežto v samé Vídni počítá se 20 procent Slovanů.

Úředně nazývají se všecky země mocnářství „Rakousko-Uherskem." Ale Předlitavsko není státem jednotným ani úplně centralistickým od té doby, co Poláci domohli se rozsáhlé autonomie v Haliči, co Slovinci, Srbocharváté (dalmatští), Malorusové, Vlaši a Čechové vynutili si na vládě Vídeňské některé ústupky. Jaká jest tedy pravdivá, t. j. skutečná tvářnost Rakouska, zejmena co do federalismu?

Z 25 milionů obyvatelů Předlitavských připadá 9 milionů na Němce, 15 milionů (i dle úředního sčítání) na Slovany, a 1 milion na Romány. Slované všichni a třetina Němců, tedy celkem 18 milionů, přiznávají se k federalismu; vedle nich jiné 3 miliony Němců (Luegrovců) jsou protivníky vtělení Rakouska do říše německé, tudíž úhrnem 21 milionů lidí. Pouze 3 miliony prusofilů a 1 milion Románů (Vlachů i Rumunů) touží po připojení tu k Německu, tam k Italii, onde k Rumunsku — tedy strana co do počtu hlav celkem slabá. Federalistická úprava Předlitavska zamlouvá se z několika příčin. Nejen že k ní tíhne historický vývoj cislajtanských poměrův a valná většina obyvatelstva, ale i proto, že by ji bylo lze bez velikých obtíží provesti. Bylo by třeba toliko rozšířiti kompetenci zemských sněmů na všecky věci, které nejsou celku společné, obnoviti zase právo těchto zastupitelstev, aby posílala své zástupce do ústředního parlamentu, uděliti zemím administrativní autonomii a zároveň i podíl ve výnosu berní, které země platí, ale z kterých dosud těží pouze stát. Co se týká království českého, jsou příslušné články o jeho žádoucí úpravě již hotovy od toho roku, kdy panovník posledně slíbil, že se dá v Praze korunovati (1871).

Nade vše pak váží důvod ten, že federalistická reforma může býti v Rakousku uvedena ve skutek bez všelikých otřesů zahraničných, ježto jsouc změnou čistě vnitřní, pranic nehýbá dosavadními politickými mezemi mocnářství.

Co tedy jest hlavní překážkou federalismu? Ne vlivy vnitřní, nýbrž zevnější, a to maďarský a ještě více Berlínský. Maďaři se strachují, že by po federalismu, jakmile by byl ustaven v Předlitavsku, zatoužili Slované a Rumuni i v Zalitavsku. Prusko pak pohání stará tradice, aby hranice své državy posunulo do veškerých krajin. příslušných kdysi k svaté říši římské. Po úspěchu svém u Sadové již se nebojí Habsburků; po uchvácení nadvládí nad nově zřízenou říší německou již netouží pouze po koloniích v cizích dílech světa, nýbrž po bližším Rakousku a najmě po Čechách. [1]) I povstalo mocné hnutí pangermánské, které čím dále tím určitěji a směleji mluví netoliko v Německu ale i v říši Habsburské, ano i ve Vídeňském parlamentě ústy rakouských poslanců!

Zdálo by se, že pangermáni dychtí přivtěliti k císařství německému pouze ty země, jejichž obyvatelstvo jest s nimi téhož jazyka a téže krve. Než to jim nestačí; sahají i po krajinách, kde jejich národnost jest v patrné menšině, ba po území kterémkoli vůbec, jestliže dle jejich domnění bude jim výhodno hospodářsky, politicky nebo vojensky. Již r. 1859 prohlásily Augsburské noviny: „Jsme toho mínění, že země rakouské, které netvoří ani část německého Bundu, jsou pro Německo stejně důležity, jako kterákoliv jiná část Bundu“ . . . Již tehdy zdálo se tomuto časopisu, „že kdy by nebylo zákonným držitelem těchto německých zemí Rakousko, člen Bundu, musel by jich národ německý dobyti za každou cenu, poněvadž jsou naprosto nevyhnutelně nutny k jeho rozvoji a k jeho velmocenskému postavení.“ Známo, že již r. 1848 Frankfurtskému parlamentu zachtívalo se i zemí českých, že ve válce dánské (1864) zabrali Prusové i severní (skandinavske) díly Šlesvicka, že r. 1866 Vilém I. se před podepsáním míru Pražského domáhal i části království českého, a že upustil od něho jen na domluvy Bismarckovy, jenž „připravoval již válku proti Francii a nechtěl si nadobro znepřáteliti Rakousko, jehož neutrality potřeboval a jež doufal připoutati později k Německu alliancí.“ Bismarck i později, ač si přál (jako Moltke) rozšíření říše německé na jih, přece zůstával zdrželiv a ochlazoval častěji zbrklé touhy rakouských svých zbožňovatelů, k němu putujících, napomínaje jich, aby nezapomínali na povinnosti své jakožto poddaní Habsburků. Až do své smrti byl přesvědčen, že by zabera Rakousko a připoje tolik Slovanů a katolíků do říše německé, vnitřní nesnáze její tím jen zvýšil. Jinak jest tomu nyní za císaře Viléma II. Lidé zbujnělí Sadovou a Sedanem prohlašují Němce za nejvzdělanější, vojensky nejvycvikovanější, vůbec za nejpřednější národ všeho světa, nepokládají nové císařství za konec, nýbrž teprve za počátek skvělého rozvoje. Již hlásají v brošurkách potřebu „německé říše

[1]) Prorocká slova pamětního spisu Riegrova, podaného Napoleonu III.: „Dobyvačná touha, která charakterisuje rasu germanskou, obživne beze vší pochyby, budeli bojovné Prusko kráčeti v čele velké německé federalisace“ — potvrzována jsou zjevy nedávných let i nynějšími až do poslední litery.

světové," která prý nemůže přestati na zachování a utvrzení dosavadní své državy, nýbrž musí ve všech německých kmenech probouzeti vědomí společného původu a tužbu po sjednocení v jeden celek. O to prý zatím pracovati jest německým diplomatům, ale opatrně až do toho okamžení, kdy baterie budou moci směle odhaliti tyto záměry, až totiž překvapená Evropa stane před hotovými událostmi.

Již ozývá se nové veřejné mínění, prosáklé takými velkoněmeckými ideami. Dr. J. Wislicenus, rektor university Lipské, promluvil na sjezdu německých učenců ve Vídni (1894) tato „perutá" slova: „Říše německá není Německo. Německo ve skutečnosti a v pravdě jest tak veliké, kam až zaznívá jazyk německý."

Již ustavil se ohromný spolek pangermánský, „Všeněmecký svaz" (Alldeutscher Verband), který do měsíce dubna 1900 rozmohl se skoro na 21½ tis. údů (obchodníků, průmyslníků, profesorů atd.), rozdělených v 184 podružné skupiny. Jednota tato, založena byvši od dr. Petersa r. 1886 pod jmenem „Všeobecný německý svaz," aby naklonila Němce koloniální politice, proměnila později svůj účel i titul přičiněním dr. Hasse, říšského poslance za Lipsko, který byl r. 1895 zvolen za jejího předsedu. Nynějším účelem Svazu jest, „síliti vědomí německého lidu" a doma i za hranicemi říše pečovati o jednotu všech německých kmenů. Členem jeho může se státi každý Němec, nehledíc k státní příslušnosti. Heslem Svazu jest: „Pomni, že jsi Němec." Agitace toho velespolku jest nad pomyšlení úsilná a všestranná. Sleduje každé hnutí v Elsasku a Lotrinsku, mezi Dány a Poláky a podává o něm zprávy do Berlína; bdí nad zahraničnou politikou a šíří své názory svým orgánem „Alldeutsche Blätter" a brošurkami o otázkách všeněmeckých. Místní skupiny spolku konají v častých schůzích porady o svých zájmech a vypravují své zástupce do hromad ústřední jednoty; také v říšském sněmu německém mají své přívržence. Ústřední výbor Berlínský dopisuje si cíle s celým světem germánským a podporuje německé školy a hospodářské zájmy i za mořem. Jednota pořádáním hojných schůzí po městech a nesčetnými brošurkami budí náladu pro rozmnožení vojenských sil a najmě námořní moci německé. Tím zavděčuje se Svaz rozhodujícím kruhům Berlínským, které ochotně poslouchají jeho rad. Na pokyny dr. Hasse pustili se do bezohledného vyhlazování Poláků v Poznansku a do vypovídání dělníků dánských, polských a rakouských. Přidělujíce Rakousku úkol, aby otvíralo proudu germánskému brány orientu, rádi by je učinili přední stráží proti Rusku, a vědouce, že „čím silnější bude vliv Němců v Rakousku, tím pevnější bude styk" mezi tímto a říší německou, nepřejí nikterak úpravě vnitřních zmatků Habsburského mocnářství federalismem a vůbec nějakým sesílením živlu slovanského. Ježto německý průmysl a obchod příliš se rozmohl na škodu agrárnictví, pangermáni usilují o středoevropský celní spolek, aby se Německo vybavilo ze závislosti na tržištích ruském, anglickém a americkém. Proto jest vřelým přáním dr. Hasse, aby „Zollverein" rozestřel svou síť i po Rakousku. „Jakmile rolnické země rakouské budou připoutány k říši německé, nebude tak závislá ve svých produktech spotřeby na cizině, tak že vláda bude moci našich zájmův úspěšněji chrániti než dnes." — Tato věc láká i katolický střed německého parlamentu, aby „světové politice" obětoval své zájmy nábo-

ženské. Není bez věcného důvodu, že i Vratislavský biskup Kopp stal se pangermánem. Počítá prý takto: Dosud jest v Německu pouze 17 $^1/_2$ milionu katolíků proti 31 mil. evangelíků. Kdy by přivtěleno bylo k Německu aspoň 9 mil. Němců cislajtanských, z nichž pouze 500 tisíc jest evangelíků, vzrostl by počet říšských katolíků na 26 mil. proti 31 $^1/_2$ mil. evangelíků.

Hlavním zdrojem znova ohřívaných myšlenek pangermánských jsou Všeněmeckému svazu a spisovatelům brošurek (jím patronisovaných) studie Pavla de Lagarde, někdy universitního profesora v Gottinkách, o budoucnosti Německa (v posledním III. vydání vyšlé roku 1892). Moudrost odtamtud čerpaná shrnuta jest ve třech hlavních důvodech pangermanismu: předně že tento provesti lze, druhé, že vzejde z něho značný prospěch všem zemím německým, a posléze, že uvesti jej ve skutek jest předním a nezbytným úkolem císařství Hohenzollerského. Starší císařství prý proto hospodářsky kvetlo, že vládlo celým tokem Dunaje a Rýna, Holandskem i Belgií. Obchodníci a průmyslníci sledují s velikým zájmem chystané průplavy, spojující Dunaj, Odru, Labe a Rýn. Lid německý cítí se stísněn v nynějších hranicích říšských, a jeli s nebezpečenstvím spojen pokus, aby posunuty byly dále na evropské pevnině, nebude prý třeba větší odvahy než při někdejším útoku na Slezsko, pak v letech 1806, 1864, 1866 a 1870. Bismarck prý svou zdrželivostí za posledních dob svého života jen povzbuzoval zmužilost nepřátel nového císařství. Již prý nynější situace Rakousko-Uherska jest na dlouho neudržitelna a takřka vybízí k zevnějšímu zakročení: „Prusko nemá pro svou duši dostatečného těla, Rakousko pro své objemné tělo duše. Německo má příliš mnoho knížat, Rakousko příliš mnoho národů. Rakousko potřebuje našich osadníků, a Německo potřebuje Rakouska pro své kolonisty.“ Není prý jiné úlohy pro Rakousko, než státi se „kolonisačním státem německým.“ Rakousku třeba „vládnoucí rasy,“ a dovedou tam vládnouti pouze Němci . . . Maďaři a Češi jsou jen „břemenem pro historii . . . politicky bez hodnoty.“ Rakouští Slované a „zvláště Čechové nás z hloubi srdce nenávidí, neboť vědí, že náš život jest jejich smrt.“ Při obratném diplomatickém postupu skloní se Anglie před hotovým faktem. Francouzů netřeba se báti, jsouť v plném úpadku. Postoupíli se jim část francouzské Belgie, budou zticha. Tento přírůstek jejich moci Německo si vynahradí těsnou unií s Holandskem. I války s Rusy možná se uvarovati. Lze jim nabidnouti Indii neb i Cařihrad, aby se zřekli výhod své alliance s Francií. Panství Rusů v Cařihradě nebude nebezpečno, jakmile národové Pobalkánští budou podrobeni moci německé. Atd. atd. Toto provedení pangermanismu bude dle mínění jeho stoupenců dílem dvou dob. První ránu prý třeba namířiti na Rakousko; „její zdar umožní druhou, která dá konečně Německu jeho přirozené hranice: na západě Lucemburk a Belfort, na východě čáru spojující Memel s Černým mořem, na jihu Terst.“

Těmito a podobnými myšlenkami již po 25 let mysli obyvatelstva našeho mocnářství otravuje rakouská strana prusofilská, aby podlamujíc jeho věrnost k panujícímu rodu Habsburskému, budila v něm touhu po žezlu Hohenzollerském. Tvůrcem této strany jest pověstný Jiří Schönerer, narozený ve Vídni r. 1842, pán zámku Rosenavského

u Světlé (v Dolních Rakousích), nadšený ctitel Bismarckův, zprvu antisemita, nyní modla židovské žurnalistiky a vedle ní největší odpůrce Slovanů, původce (spolu s radikální levici německou na říšské radě) „programu Lineckého“ z r. 1882, dle něhož navrhuje se vyloučení z Cislajtanie tří zemí: Haliče, Bukoviny a Dalmacie, aby Cislajtanie, takto zmenšená, vstoupila pak do německé celní jednoty. Rozpálená jeho hlava dlouho byla ochlazována Bismarckem, ale po pádu tohoto Schönerer tím horlivěji povzbuzován od dr. Hasse a Svazu všeněmeckého, aby střediska prusofilská, utvořená soustavně prováděným německým vystěhovalectvím (do Istrie, do slovenské a maďarské části Uher, do Čech a do Haliče) organisoval a rozpaloval pro myšlenku středoevropského Zollvereinu. Hasse poslal mu na pomoc dva své nejvěrnější agitátory, kteří putovali po čelných městech rakouských a podporováni byli i rakouskou žurnalistikou, Berlínu oddanou, pak stoupenci Schönererovými: Türkem, Wolfem, Irem a Kittlem. Záminku k znepokojení Němců a k buzení v nich zvýšeného sebevědomí všeněmeckého nalezli tito prusofilové nejprve v ústupku učiněném Slovincům parallelkami na gymnasii Celjském, a ještě vítanější v Badeniových jazykových nařízeních pro Čechy a Moravu (1897). Rozkřikujíce, že prý těmito nařízeními „počešťuje se Rakousko,“ pořádali četná lidová shromáždění jak v Rakousku, tak i v Německu, aby vyslovovala hlasně „všeobecné rozhorčení“ a domáhala se zrušení řádů Badeniových. Říšský i domácí tisk prusofilský lomozně sekundoval. Nepřátelství proti Čechům stupňovalo se až ve fanatismus, a dle rady Všeněmeckého svazu rozházeno v městech severních Čech na tisíce letáků, vyzývajících, aby ze všech domů a továren vyhnáno bylo české služebnictvo a dělnictvo. Za to s úzkostlivou péčí pěstována v srdci rakouských Němců „něžná bylina“ oddanosti k rodu — Hohenzollerskému. Všeněmec K. Pröll již po 18 let podílí chudé děti v Rakousku „říšsko-německými vánočními stromky,“ aby mluvilo se u nás hojně o německém císaři jakožto velmi hodném panovníku, „ježto jeho jednatelé starají se tolik o chudý lid“ Mnichovský Odin-Verein zaplavuje rakouské země prusofilskými pohlednicemi s tendenčními obrázky. „Tak zobrazen sv. Michael německý, zahánějící do plamenů Čecha, držícího jazyková nařízení; sedlák německý, maje obušek v ruce křičí: Pryč se státním právem českým!“ Atd.

Když pak uměle strojená nevole proti jazykovým nařízením chladla, postaral se dr. Hasse, zuřivý luterán, heslem „Los von Rom“ o nové rozechvění myslí. Schönererovci a říšskoněmečtí pastoři jali se po celém Rakousku svolávati schůze politicko-náboženské, aby tam rozmnožili počet evangelíků a sblížili je tak věrou k protestantským Hohenzollerům; neboť katolicismus byl dosud nejpevnější oporou loyality k rodu Habsburskému i mezi Němci. Říšskoněmecký Gustav Adolf-Verein hojnými peněžitými dary pomáhá. Fedruje toto lovení duší, jehož cíl prozradil superintendent Meyer na shromáždění evangelíků v Brunšviku, řka: „Skutečné heslo protestantů rakouských není ‚Pryč od Říma,‘ nýbrž ‚Pryč od Rakouska.‘“

I mezinárodního socialismu chytají se pangermáni, předně aby jím rozdvojili národ český, odvracejíce nemajetné jeho třídy od majetných, v čemž jde jim na ruku socialistický tisk Vídeňský, skoro

veskrz židovský; neboť židé se obávají, že by Slované, domohouce se politické samostatnosti, osvobodili se též hospodářsky a tím i z jejich vykořisťování. Ježto valná část českých dělníků prohledla tuto léčku, bouří Schönererovci hlavně mezinárodní dělníky německé, jichž užili na př. r. 1899 proti hraběti Thunovi, když zvýšen poplatek na cukr, alkohol, pivo a petrolej.

Střízliví obchodníci a rolníci verbováni jsou pro Zollverein tím, že prý „celé Německo bude tržištěm pro jejich produkty," jakož i výhodami z „obchodního rozpjetí říše německé; pročež musíte všichni žádati přistoupení Cislajtanie k celní jednotě německé."

Aby pak neklid a zmatky v Habsburském mocnářství nepomíjely, Schönererovci zúmysla a svévole nechtí smíru se Slovany, žádajíce na nich ústupků, k nimž tito nikdy svoliti nemohou; tak na př. rozdělení Čech na kraj německý, s hlavním městem Libercem, a český, s hlavním městem Prahou. „Kraj německý tvořil by uzavřené území. Vše, co jest české, muselo by v něm zmizeti, kdežto v kraji českém oba jazyky, český i německý, měly by táž práva" — kterýžto požadavek jest naprosto nesrovnalý s historickými právy koruny Svatováclavské a má upraviti cestu a rámec Německu k obmýšlené annexi. Z téže úmyslné nesmířitelnosti zrodila se žádost, aby uznána byla němčina jako státní jazyk Rakouska, ač tam žije 15 milionů Slovanů a pouze 9 milionů Němců. Roku 1897 lomozeno proti nařízením Badeniovým, že prý „poškozují práva německtví;" ale ačkoli r. 1899 nařízení ta odvolána, přece svévolně odmítány veškery pokusy smíru se Slovany. Proč, to poslanec Iro prohlásil otevřeně: „Nechceme žádných jazykových nařízení, žádného jednostranného vyrovnání, žádného rozdělení Čech — chceme úplné uznání nadvlády Němců v Rakousku." Když do programu ze dní svatodušních roku 1900 pojata na místě „řeči státní" slova „řeč zprostředkovací," Schönerer i proti tomuto ústupku se ohradil jako proti „slabosti."

Rakouské úřady dlouho shovívaly tomuto řádění Všeněmců, až vztyčení říšskoněmeckého praporce v ulicích Chebských (10. července 1897) a jiné vlastizrádné projevy otvíraly oči i slepým. Tu teprve jaly se úřady zakročovati (ale i potom krotce, aby nebyl „uražen nedůvěřivý spojenec Berlínský"): zákazem slavnosti Bismarckovy v Žatci (1898), nepovolením stanov spolku německých měst v Čechách, protestem proti vypovídání slovanských dělníků z Německa (hr. Thun na říšské radě), zachycováním na hranicích pohlednic Mnichovského Odin-Vereinu, jimiž spolek ten vyzýval ku přestupování na protestantismus, rozpouštěním nacionálních a protestantských spolků utvořených od Wolfovců, zatknutím agenta pruského (pastora Everlinga), rozpuštěním spolku německých studujících Teutonie, Schönererovského „Svazu německých rolníků ve Východní Marce, který se však ihned zase utvořil jako Jednota rolníků německých. Tu Všeněmci na chvíli uložili si „klid zbraně," a aby zastřeli své pravé záměry, pořádali (1899) v okolí Liberce o velikých vojenských manévrech hlučné loyální projevy panovníkovi. Po pádu hraběte Thuna, rázněji proti prusofilům zakročujícího, roztahují se znova. Uvážímeli pak všecky ty nesčetné prostředky, kterými myšlenky své šíří a provádějí, věru užasneme nad tím hustým pletivem nástrah, po rakouském mocnářství rozložených.

V jejich službách pracuje předně dlouhá řada žurnálů německých, „liberálních,“ řízených většinou od židů. Již r. 1866 Wiener Presse tajné své přání naznačila slovy: „Podáli nám Německo ruku, dáme mu darem tento krásný modrý Dunaj, který mu otevře čarokrásný svět východní.“ Více méně zjevně o provedení tohoto ideálu usilují: Neue Freie Presse, Neues Wiener Tagblatt, Oesterreichische Volkszeitung, Prager Tagblatt, Pražská Bohemie, Brněnský Tagesbote, Opavská Silesia, Egerzeitung, Liberecká Deutsche Volkszeitung, Leitmeritzer Zeitung, jmenovitě pak Wolfova Ostdeutsche Rundschau a Schönererův list Unverfälschte Deutsche Worte; dále Deutscher Volksbote, vydávaný v Praze Kieslichem; der Kyffhäuser, Deutsche Blätter für Politik, Kunst und Leben (v Linci) a publikace Der Scherer (na otravování loyálnosti Tyroláků) — nehledíc ke spoustě jiných místních časopisů menších.

K tomuto tisku se řadí tak zvané ochranné spolky protislovanské, jako Der deutsche Böhmerwaldbund, Bund der Deutschen Nordmährens, Südmark (v Št. Hradci), Bund der Deutschen in Westböhmen (v Plzni), Nordmark (v Opavě), Bund der Deutschen in Ostböhmen (Trutnov), Bund der Deutschen in Nordwestböhmen (v Teplicích), Bund der Deutschen im Egerkreis a zvláště Bund der Deutschen in Böhmen (v Praze), který měl r. 1899 již 50.000 členů a 535 místních odborů. Nad tímto Svazem stojí Deutschnational-Verein für Oesterreich pod předsednictvím Wolfovým; jest jako všecky ostatní spolky v těsném spojení s Vídeňským německým Schulvereinem, ať pomlčíme o jiných jednotách, zpěváckých, turnérských a sportovních.

Následek této rozvětvené organisace stává se vždy patrnější: nebývalé zostření sporů národních a vnikání prusofilských myšlenek do všech vrstev a kruhů německých, také mezi příslušníky stavu úřednického a vojenského, největší měrou pak mezi mládež. Ku podnětu dr. Hasse zaražen Spolek německých studujících vysokých škol, v kterém „stalo se skutkem splynutí“ chovanců rakouských ústavů s říšskoněmeckými, ba i žáci středních škol vedeni jsou k prusofilství tak zvanými Jugendbundy, založenými ve většině Předlitavských měst.

Není divu, že tato zimničná a ku podivu rozsáhlá agitace nese již své ovoce na všech stranách: že v mnohých městech, kde mají samosprávu Němci, městská stráž pokrývá svou hlavu přílbou pruského vzoru, že ulice jsou křtěny na jmeno Bismarckovo, že při veřejných slavnostech a schůzích všude skví se poprsí železného kancléře a prapor všeněmecký (kdežto v Štyrském Hradci všeněmecká mládež rakouský prapor veřejně spálila), že všude zaznívá „Wacht am Rhein“ a „Deutschland über Alles,“ že tu onde vláda nucena spolky studentské pro velezrádné projevy rozpouštěti atd. Smýšlení rakouské čím dále tím více se tratí v obyvatelstvu německém zvláště v oblouku mezi Opavou, Trutnovem, Libercem, Litoměřicemi a Chebem. Wolf počítá, jak se zdá, s pravdou, že tři čtvrtiny Němců z Čech jsou jeho stoupenci. Počtem slabší, ale výborně organisované skupiny mají Všeněmci v městech od Vídně na západ a jih rozložených: v Salcburku, Linci, Inšpruku, Novém Městě za Vídní, Lubnu, Štyrském Hradci, Judenburku, Mariboru, Celji, Běláku, Celovci a v Terstu, ač ohromná většina oby-

vatelstva těch končin posud ještě věrna domu Habsburskému. Dosud ještě dvě třetiny rakouských Němců jsou loyální, jenže jest se obávati, aby neúmorná hybnost Všeněmců co den nezmenšovala počet lidí dnes loyálních. Ovšem i kdy by se všichni rakouští Němci stali prusofily, zůstávali by přece jenom menšinou obyvatelstva Předlitavského. Ale jest již to na pováženou, že terrorismus Schönererovců vyhání z veřejné činnosti umírněné poslance německé, nakloněné k smíru se Slovany. Přibývá-li těchto nesmiřitelných odpůrců federalismu, přibývá zároveň těch, kteří stůj co stůj chtí Cislajtanii přivesti do náručí říše německé. Proto Schönererovci s pravou zuřivostí agitují pro svůj nebezpečný program, totiž aby smlouva dualistická byla zrušena a pojítkem mezi Předlitavskem a Uherskem stala se pouze osoba panovníkova, dále aby Předlitavsko, odlukou Haliče, Bukoviny a Dalmacie zmenšené a němčinou jakožto státním jazykem opatřené, lehounce vplulo do přístavu německé celní jednoty. Schönerer, dr. Hasse a jejich pomocníci, velebíce až do nebe program, kterým „podtínají se kořeny státu cislajtanského," hospodářsky na pospas Německu vydávaného, jsou patrně nástroji jakési „vyšší vůle," které se vidí vhodnějším zhubiti „celek rakouský vyssáváním, by nemusela zničiti ho přímo."

Jaký jest naproti tomu zájem hlavních živlů cislajtanských: Slovanů, Němců a dynastie Habsburské, a konečně i Maďarů, aby potrvalo Předlitavsko na Německu nezávislé?

Slované, jsouce federalisty, zároveň z přesvědčení chtí zůstati trvale pod žezlem Habsburským. Čechové si nikterak nepřejí seslabení Rakouska, naopak jsou ochotni ze všech sil svých podporovati je proti obmyslům pruského Německa, jakmile spravedlivé jejich touze po autonomii bude vyhověno. Již r. 1866 prohlásil dr. Rieger: „Všecko naše úsilí musí směřovati k jedinému cíli, abychom zachovali Rakousko a zachovali sebe samy v Rakousku."

I Polákům bude s největší výhodou, aby zachovávajíce si samosprávu netoužili po Schönererovském vyloučení Haliče a Bukoviny z Cislajtanie. „Halič, jsouc zemí rolnickou, takřka beze všeho průmyslu, málo využitkovanou pro nedostatek kapitálu, není s to, aby hradila sama své výlohy administrativní, a jest odkázána v té věci na Rakousko, od něhož přijímá více než jeden milion zlatých, které mu nikterak již nevrací ve formě daní." Vývoz haličský, záležející téměř výhradně v hospodářských produktech, jest volný toliko do Předlitavska: na severu a východě vadí mu celní úřad ruský, na jihu Karpaty, a není naděje, že by Uhersko, žijící rovněž ze svého hospodářského vývozu, připustilo haličskou soutěž Připojení Haliče k Uhersku nepřáli by si ani Poláci ani Uhři Tito mají dosti obtíží s Charvátskem, které však za to aspoň poskytuje jim vzácné výhody — přístupu k moři Adriatickému: ale co by prospěla Uhrům Halič? I úplná samostatnost Haliče, méně bohaté než Čechy, nemůže býti Polákům žádoucí, ježto by museli snášeti těžká břemena, jichž vymáhá udržování státu samostatného. Rovněž asi protivili by se Poláci tomu, aby zvláštní postavení Haliče bylo předehrou odstoupení té země Rusku, aby car za to svolil k rozšíření Německa až po Terst. „Ze tří částí Polsky Halič jest rájem a udržovatelkou národního života."

Ani Rusíni haličtí nežádají si býti připojeni k patnácti milionům svých maloruských bratří, žijících pod žezlem carovým. Vláda Petrohradská, bráníc partikularismu svých Malorusů, aby nerozlišovali se od Velkorusů, dopřává jim mnohem méně svobody než Poláci haličským Rusínům. Země pak Slovinců a Srbocharvátů jsou zeměpisně tak položeny, že národní jejich rozvoj, jak sami jsou o tom přesvědčeni, není jinak zabezpečen než ve federalistickém Rakousku. Politický panslavismus rakouských Slovanů byl vždy pouhou báchorkou.

Němci rakouští, pokud jich nenakazil dnešní pangermanismus, ač s Prusy jazykem příbuzni, přece dle celé své psychologické povahy jsou jejich protivou, nenávidíce jejich domýšlivost a s hrůzou odmítajíce myšlenku na drsnou vládu Hohenzollerů. Ještě za války francouzsko-německé přáli si porážky Prusů, a odděleni jsouce (kromě na severu Čech a Tyrol) 6 miliony Čechů od Německa, nemohou utvořiti stát isolovaný, a proto kloní se k federalismu. Těmto Němcům (aspoň $^2/_3$ všech rakouských) ještě pravou otčinou jest Habsburské mocnářství. Za tou příčinou sedmdesáté narozeniny panovníkovy oslavovali stejně nadšeně jako Slované. A „jako národové cislajtanští mohou žíti jedině pod tou podmínkou, zůstanouli spojeni, tak rovněž existence Habsburků, jakožto rodu panujícího, těsně souvisí s existencí Rakouska. Tuto existenci ohrožuje jedině všeněmectví; kdy by zvítězilo, byl by stlačen vůči německému císaři na význam krále saského nebo krále bavorského.“ Historicky jest dokázáno soupeřství Hohenzollerů s Habsburky. Tito až do kongresu Vídeňského šťastně dovedli odrážeti ctižádostné choutky oněch. Potom však dařilo se Prusku vždy více vytlačovati Rakousko z Němec, zvláště přičiněním Bismarckovým, až válkou r. 1866 vytlačeno odtamtud úplně a zároveň vyrváno Habsburkům Benátsko. A s jakou věrolomností Prusko si tehda počínalo! Tři dni potom, když Bismarck slavně prohlašoval: „Nic není vzdálenějším záměrů Jeho Veličenstva krále, jako offensivní chování se proti Rakousku,“ podepsána (5. dubna) spojenecká smlouva na výboj a odboj Pruska s Italií, a koncem června vstupovaly dvě armády pruské na půdu českou, a přišla Sadová.

Není pravda, že by německá celní jednota, rozšířená na Cislajtanii, Rakousku byla s výhodou. Německý obchod a průmysl již nyní předčí nad rakouský; jeho výrobky den co den více vytlačují Rakousko z tržišť, zvláště na Balkáně a na východě. Rolnické krajiny Předlitavské „získaly by ovšem rozsáhlejší tržiště pro svoje produkty; ale právě tyto země převahou rolnické obydleny jsou federalistickými Slovany,“ kteří by se pak pro tuto obchodní výhodu brzy museli zříci svého politického ideálu. „Rakouský průmysl mohl by zajisté v zásadě prodávati své produkty rovněž v celém rozsahu jednoty celní a využiti vývozních přístavů Severního moře; ale tyto výhody byly by prakticky illusorní už tím faktem, že méně příznivé podmínky rakouské výroby nedovolovaly by mu soutěžiti platně s průmyslem německým, který by naopak bez překážky dosáhl moře Středozemního, zemí Balkánských a východu. Výrobky poddaných císaře Viléma II. přinesly by tedy větší zlo průmyslu cislajtanskému, než v jakém tento dnes již se nalézá, a to nejprve na půdě samotného Rakouska, a potom v zemích, které

jsou ještě jeho tržištěm zahraničným . . . Rakouský průmysl má tedy, jak se zdá, podstatné důvody, aby zůstal chráněn clem rakousko-německým, čili jinými slovy: Cislajtanie nemá rozhodujícího zájmu na vstoupení do celní jednoty německé.“ —

Zbývá uvážiti, jak se Maďaři chovají k snahám federalistickým a všeněmeckým v Předlitavsku. Zprvu nenávistníci Ruska pro Vilagoš a přátelé dvora Berlínského, ježto Sadová pomohla jim k nynější nadvládě v Zalitavsku, odpírali federalismu v Cislajtanii, aby ho nemuseli povoliti i národům translajtanským. Strana Františka Košuta, syna známého diktátora, nepřestávajíc na dosavadním úspěchu Maďarů, hledí domoci se úplné samostatnosti Uherska tak, aby zachovávajíc sice rod Habsburský na svém trůně zřídilo si celní hranici proti Rakousku, dále „aby branná moc uherská byla výhradně rozložena po území uherském, a aby Uhersko mělo svoji vlastní representaci diplomatickou a konsulární.“ Košut domnívá se, že volný nynější dovoz tovarů z Rakouska brání vzniku domácího průmyslu uherského, ale neuvážil, že nebudouli jich Maďaři odbírati z Cislajtanie, musejí je ještě na dlouhý čas (nežli si pořídí továrny své) kupovati z Německa. Všaktě dvůr Berlínský po ničem tak nedychtí, jako po vypuzení Rakušanů z uherského trhu, a proto vyslancem svým ve Vídni podporuje přání Košutovců. Maďarské výrobky budoucích vlastních jejich továren nesnesly by soutěže s vyvinutým průmyslem německým a překážely by touženému rozkvětu uherského průmyslu více než nyní dovoz cislajtanský.

Co opravdu dosud vadí vzniku maďarského průmyslu, není tak rakouský dovoz jako spíše „nedostatek kapitálů, jímž Uhersko trpí. V tom vězí hlavní nesnáz, které by rozluka s Rakouskem asi nepomohla rozřešiti. Nuceno jsouc vydržovati svoji vlastní representaci diplomatickou a konsulární, nésti samo břemena samostatného řízení armády, Uhersko by nezbytně muselo zvětšiti počet svých úředníků a tím i zvýšiti své daně.“ — Což celní jednota, rozšířená na Cislajtanii, prospívalali by Maďarům? Záplava německých výrobků by po odstranění cla rakousko-německého udusila zánovní továrny maďarské, neschopné soutěže. A vývoz obilí a dobytka z Uher? Říše německá spotřebuje dnes pouze 8—10% vývozu z Uher, zásobujíc se výhodněji odjinud: z Indie, Ruska a Spojených Států; v Uhrách samých vzrostem obyvatelstva spotřeba domácí se vzmáhá, a zbudeli jim co z obilí vyvážeti, dobře učiní, budouli při nynější zámořské soutěži hájiti svého vlastního trhu ochrannými prostředky. Či chtí Maďaři, aby Němci provedli zabrání Cislajtanie? To by se asi nepodařilo dvoru Berlínskému bez dohody s Ruskem, jemuž by musela býti za to vydána Halič. Pak sousedilo by Uhersko bezprostředně s nenáviděným vítězem u Vilagoše, jenž by snadno mohl vzbuditi slovanskou propagandu v Zalitavsku, a na západě hraničilo by s říší, pro kterou již nyní agitují všeněmečtí náhončí v Translajtanii. Organisují vystěhovalecký proud Němců do Uher, tak že číslo protestantů v Zalitavsku úžasně stoupá, zamýšlejí rozmnožiti německé obyvatelstvo Cislajtanie (která by vyloučením Haliče, Bukoviny a Dalmacie byla zmenšena) odtržením pohraničného německého území na západě Uher, vydávají atlanty o německé kolonisaci v zemích Podunajských, pořádají exkurse Němců z říše do země sedmihradské mezi

Sasíky, osnují připojení Sedmihrad k Rumunsku, aby oslabili Maďary, posílají hojně peněžitých podpor pod záminkou náboženskou (Gustav Adolf-Verein) uherským protestantům atd. Není tedy divu, že již i Maďaři obracejí se proti allianci s Německem (Ugron) a že chystají zákon, hrozící trestem těm, „kdo bez dovolení vlády uherské žádá od společnosti nebo od osob zahraničných, anebo přijme od nich podporu na kostely nebo školy.“ Přirozeným důsledkem toho obratu v Uhrách jest ubývání antipathií proti Slovanům Předlitavským, ba i proti Rusku, schvalování stanoviska Ugronova proti trojspolku od některých maďarských listů, jakož i dříve neslýchané hlásání potřeby toho, aby Maďaři nestavěli se v cestu „přirozeným tužbám Čechů“ a zvláště provedení státního práva českého. Článek toho smyslu uveřejnily zejmena Budapesti Hirlap, což jest makavým důkazem, že „v Pešti bystrozrací lidé nabývají úplného přesvědčení, že třeba podvoliti se zřízení federalismu v Cislajtanii, anebo přijmouti zabrání Rakouska říší německou.“ Maďaři nechať si netají, že by uchvácení Terstu od Německa vedlo i k zabrání Bosny a Hercegoviny, čímž by Uhersko odstrčeno bylo od moře; nechť si netají, „že v den, kdy by prapor Hohenzollerů vlál od Prahy k Terstu, jejich stát a jejich národnost proboří se rovněž pod tíhou svrchovanosti německé.“

* * *

Přestáváme dnes na těchto ukázkách z vážných úvah Chéradamových. Spis jeho měl poučiti a varovati především rodáků jeho, jmenovitě členů francouzského parlamentu, jimž jest věnován; ale mnohem důtklivější naučení a hlasitější výstraha jest tu na každé téměř stránce pro lidi, kterým neskonale více náleží pečovati o trvání, bezpečnost, sílu a prospívání našeho soustátí než politikům cizího státu, a na které také padá neskonale větší odpovědnost před soudnou stolicí historie.

Ke konci VI. kapitoly Chéradame, pojednav o tom, jak se může utvářiti otázka rakouská, praví do slova: „Vlády, které jsou interesovány na zachování statu quo v střední Evropě, musejí předvídati rakouskou otázku ve všech jejích formách a ve všech jejích důsledcích; musejí dovesti oceniti důležitost, jakou má federalistické hnutí cislajtanské pro ochranu jejich zájmů, *musejí porozuměti evropskému významu Čech, které jsou základním pilířem klenby budovy rakouské, musejí pochopiti, že* **od výsledku boje, který vedou Čechové, závisí na léta osud celé Evropy.**“

Český román.

Napsal

Karel Leger.

(Pokračování.)

II.

Pod panským je dvorem starý sad,
jaro v něm a vůně květů mladých
z houštin, z trávy vane odevšad,
a jak větřík do haluzí zadych,
oblak lístků bílých jako sníh
rozletěl se s větví kvetoucích.

Do havraních vlasů napadaly
lístky bílé. V stínu pěšinou
děvčátko se mihlo, šotek malý
s tvářičkou tak dětsky nevinnou,
s pohledem tak zádumčivě snivým.
V oči jeho jak by těžký stín
položil se, — jenom ze hlubin
plaménkem to svítí úzkostlivým.
Běží. Lehce po žlutavém písku
střevíčky se mihly bez otisků,
snítka jen se chvěje rozkvetlá,
jak jí sukénka se dotkla bílá
a již černovláska přelétla,
šerem pěšin prchá jako víla.

Větve starých stromů k samé zemi
skloněny jsou těžce. Pod nimi,
kde stín leží studený a němý,
mezi ostružím a šípky planými
padá stezka v údol. V roklině
hluboká tůň v polámaném sítí
olověným leskem z dálky svítí.
Na nehybné temné hladině
tonou velké listy leknínové,
bílá labuť uprostřed nich plove,
na zrcadle vodním odraz světlý,
jak by lekníny tam z hlubin zkvetly.
Kořeny vrb starých vymleté
nad vodou se jako hadi spletly.
A na břehu duby stoleté,
zahrocené kmeny štíhlých jedlí
ke světlu se z temna rokle zvedly.
Pyšně ke slunci své větve klenou

a nad nimi výší prozářenou
ostříž krouží. Ale v hloubi jen
u paty jim leží stín a sen.
Nade břehem z houští divokých
balvany se kupí roztříštěné,
trosky věže hradní stojí v nich,
ještě brána rozpuklá se klene — —
(Panstvo, které tady vládlo dřív,
zachovalo jako na odiv
trosky šeré v stínu tesklivém,
staré duby, rokle půvab prostý, —
kousek romantiky pro své hosty
v kraji fádním, všedním, střízlivém.)

Sukýnka se bílá stínem mihla,
prokmitává houštím blíž a blíž,
černovláska k rokli sběhla již
mladičká a jako proutek štíhlá.
Zatleskala v ručky, — labuť v let,
jak by leknínový ožil květ,
přes hladinu lehounko se vznesla,
k nožkám dívce lichotivě klesla.
Zčeřila se voda. Nade břehem
zamyšlená, labuť u nohou,
stojí dívka. Uzarděna spěchem
oddychuje, zlehounka se dmou
úzká dětská ňadra. Ve zraku jí
v řasách drobné jiskry světélkují.
Tichá hloubka pod ní. Pod lekníny
světelné jdou pruhy, tonou stíny.

Dlouhé stonky listů zelených,
jak by náhlý proud je výše zdvih,
na dvě strany v hlubinách se dělí.
Drobné ručky stébla spletená
rozhrnuly. Bílá ramena
bleskla v čisté vodě. Závoj skvělý
po žlutavém písku na dně splývá
a hlavinka krásná z hloubky kývá,
usměvavých očí dvé se dívá.
S břehu černovláska volá vstříc:
„Pojď! pojď!“ v bílé dlaně tleskajíc.
A korunku zlatou nad čelem
ve hře vln a šumu veselém
rusalka se vynořila zdola
bělounká a něžné dítě zpola.
A jak na břeh vyšla spanilá,
do stínů jak blýskavice svitne,
hedbávné své vlasy spustila,

setřásla s nich vodní kapky třpytné.
K nožkám černovlasé panenky
v trávu sedla mezi pomněnky,
zasmála se tiše: „Bude ples!
díky, zlatá, že jsi přišla dnes!
Motýleček pestře malovaný
s pozváním ať letí na vše strany,
v ostružiny, v šípek, v rákosí,
rusalky ať všechny poprosí,
všechny skřítky, všechny pidimuže,
kde koho jen kolem najít může,
bez odmluvy přivede je k nám.
A já hudebníky objednám:
všichni pěvci zelenavých snětí,
jak malíčkem kývnu, hned se sletí,
každý spustí chutě notu svou,
hejsa! hopsa! kolem dubu v letu
budem tančit spolu v prostřed květů, —
tanečníci už tu také jsou!
Balvany tam skalní, které mechem
obrůstaly celé století,
vstanou ovanuty kouzla dechem, —
víš, to princové jsou zakletí, —
roztočí se do kolečka spěchem.
A princezny přijdou vznešené,
cářice a dvorní vzácné dámy,
zvednou vlečky dlouhé, skákat s námi
hopsa! budou v trávě zelené! —
Ale, Blaženko má, co že je ti?
Cosi vidím v očkách tvých se chvěti, —
slzičky jdou nebo mráček hněvu?
jako když je mlha zakryje —
Což ti, děcko, není do úsměvu?
Blaženko má zlatá, co ti je?“

Blaženka však stojí, v čílko mladé
jako stín se drobná vráska klade.
Pohladila vílu zlatovlásku,
k boku se jí něžně přitulí.
„Odpusť,“ šeptá, „za tu všechnu lásku
nevděčnou dnes a zlou buduli.
Proč jsem k tobě přišla? V duši mojí
myšlenky se chvějí v nepokoji.
Obejmi mne, nakloň ouško blíž —
a já tajemství mám, rozumíš? —
Ve staré tam věži ve sklepení,
kam nevnikne nikdy světlo denní,
Modrovous prý mladou žínku svou
za mřížemi pod závorou střeží,

a ve skalách černé klenby jsou,
dřívější tam ženy mrtvy leží.
U okénka smutná princezna
pláče, vzdychá v temnu smutných nocí.
Nikdo nepřijde jí ku pomoci,
neotevře vrata železná.
Oči její oslepły už bolem,
stínem zdá se býti, neblahá.
A muž její hrozný chodí kolem,
slova nepromluví, — podlaha
skřípe jen při každém jeho kroku.
Blesky krvavé mu hoří v oku.
Jak mi líto, líto paní té!
jaký život hrozný bez naděje —!
a tam dole ony zabité, —
jejich pláč se ještě klenbou chvěje.
Což opravdu nikde spásy není?
odnikud? a nikdy do vězení
nezasvitne bílé světlo denní?
Sestřičko má, nikdy, nikdy ne?
myslíš: jistě ve tmách zahyne?"
Rusalka se celá zasmušila,
ztemněly jí oči. Šeptala:
„Znám ji dávno. Jak je roztomilá!
vídávám ji: hledí zoufalá
z okna hustou mříží. Čelo svoje
v průsvitnou dlaň skrývá. Bolestno je
vidět, jak ji, krásnou, ztrávil žal,
jako by jí duši z ňader vzal.
Břečtan jedenkrát se vyšplhal
k samé mříži. Ale rozzuřený
Modrovous jej vytrh z černé stěny.
Ani motýl nesmí přeletět
za tu mříž, kde vadne bílý květ.
Ni sluneční paprsk v ony stíny
nezabloudí, v šedé pavučiny
zachytí se. Neví ubohá,
hvězdami kdy vzplane obloha.
Kolem noc je věčná. V duši její
jenom plaché vzpomínky se chvějí.
Princezna to byla spanilá,
lilje bílá, z nebe anděl světlý,
po pěšinách, kudy chodila,
pod nohou jí fialky vždy kvetly.
Žila mezi květy, v květu samém,
šťastna v nevinnosti, až jí klamem
Modrovous i život otrávil,
jako pavouk mušku udávil.
Ukrutný a hrozný! hledem straší,

cizí tyran, není z krve naší.
Přišel nezván, hrdé hradby vztýčil,
květy našich lučin zdupal, zničil
Kolem hradu zem i černá skála
prosakovat krví vždy se zdála.
Nejhlouběji pod žulovou věží,
mrtvoly tam ve stuchlé tmě leží.
Ticho, němé ticho. Chvilkou jen
krůpěj krve padá na kámen — '
Obě družky ztichly. Jak by bolem
všechno ztemnělo a ztichlo kolem.
Snad těžká a černá mračna plynou
nad vrcholky dubů. Nad roklinou
rozpjaly se křídly šerými,
a stín smrti letí pod nimi.
Blaženka dí šeptem: „Teskno je mi!
jak by zoufalý a smutný vzdech
z neznáma sem zavál ve stínech.
Jakýs žal tu blízko chodí němý.
Ale tam — jak hrozno musí být!
po temné jej chodbě vidím jít,
hledí do tmy vytřeštěným okem.
A kol něho stíny mlčky jdou.
zádumčivé stíny stuchlou tmou,
nemluvné a neslyšeným krokem
kolem zdí se plíží stále s ním —
Sestro, sestro, jak je nešťastným!“ —
Družka vzhledla, jak by zděsila se:
„O kom, o kom že jsi mluvila?
Lituješli vraha?“ — Ticho zase,
Blaženka jen hlavu svěsila.

Náhle kdesi blízko zachřestily
v písku kroky, znát, jak těžké byly,
a při každém kroku prudce v zem
hůl se zabodává. Drobný ptáček
vylét s poplašeným hvizdotem.
Obě družky vzhledly. Jakýs mráček
v rusalčiny jasné oči pad.
„Budiž zdráva, sestřičko má milá!“
šeptla družce v ouško. „Brzy snad
uzříme se opět?“ Políbila
na tvář ji a na skráň, na šíji.
A již v černé tůni tone. Zalijí
vlny bílé tělo. Vlasy vonné
jako zlato plynou. Ke dnu tone,
ještě ze hlubiny kývá dlaní.
Vyplašená labuť vzlétla za ní,
v prostřed tůně padla, sněžný květ.

Nade břehem děvče samo stojí,
slyší těžké kroky přicházet.
Chvilku zdá se, jak by v nepokoji
prchnout chtěla, — ale zase již
klid se vrátil, zjasnily se oči,
zatleskala a vesele skočí.
A ty kroky těžké stále blíž. —
Z houštin vyšel velký stařec sivý.
Modrých očí pohled úzkostlivý
těká mezi stromy, v stínu jich.
Stanul. „Dítě! dítě! kde jsi?“ volá.
Od zapadlé tůně k němu zdola
přitlumený dětský zvoní smích.
„Zde jsem, tatíčku můj, hledášli mne!“
Usmál se a prstem hrozí kmet.
„Dítě, dítě, jak jsi neupřímné!
vždycky hledíš jenom uletět,
ve stín se a do pavučin skrýti.
Jak rusalka v šelestivém sítí
zadumaná sedáš nad vodou.
Starý Jakub přiběh uděšený,
že prý viděl, kterak potají
vodní panny tebe lákají,
jak prý k tobě z proudu z bílé pěny
vyplynula žínka růžová, —
vidíš, jak nás děsíš, bláhová!“ —
Sám se tomu zasmál. Kolem šíje
Blaženka již měkkou páž mu vije.
Rtíky pevně na tváři mu lpěla,
sladkým smíchem svým jej umlčela.
Pohladil ji po hlavičce kmet.
„Zdráva budiž, tys můj pozdní květ!“
šeptal rozněžněný. „Ó kéž mohu
život za tě obětovat Bohu,
vyprosit ti zdraví, dítě mé!“
Zamlčel se. Stín mu pokryl čelo.
A pak řekl: „Dost již! půjdeme!“
Trpkého cos jeho hlasem chvělo.

Po pěšině zpátky mlčky jdou.
Podobná již velké vzácné dámě
zavěšena zlehka v jeho rámě
šustíc bílou krátkou sukýnkou
k otci dívka hledí, usmívá se
šťastna ve svém mládí a své kráse.
Starý Závěta však po boku
zachmuřen jí kráčí, nehovoří,
na čele se mraky jemu tvoří,
bolest hlodá v duši v hluboku.

„Tatíčku můj!“ dceruška se táže,
„řekni upřímně teď: co je ti?
proč se ani úsměv neokáže
na tváři tvé, a když přeletí,
trpký je a hořký neskonale?“
Odpovídal: „Mlč, mé ptáče malé,
jenom starost o tebe mne tíží,
o tvé štěstí, celý osud tvůj!“
S úsměvem naň čtveračivě vzhlíží:
„O mne, tatíčku, se nestrachuj!
Jsem tak šťastna, — řekni, možno býti
šťastnější snad více? Nevěřím!“
A to štěstí v pohledu jí svítí.
Usmál se zas hořkým smíchem svým.
Chtěl cos říci. Ale: zdali smím —?
hlavou mihlo se mu. Nechtěl rušit
šťastné chvíle její. Mlčky jen
pohladil jí vlásky zamyšlen. —
Lépe snad jest, nebudeli tušit — —

Nedala mu v dumách utonout,
smála se a hravě vyprávěla
dětské sny a touhy: jak by chtěla
s bílým mráčkem nad nivami plout,
širošírým nekonečným světem
letět jako ptáče volným letem.
Nebo raděj jako lilje kvést
v tiché hloubi lesa, z černé hlíny
nad zavlhlý chlad a smutné stíny
kalíšek svůj sněžný hrdě vznést — —
Usmívá se otec: „Dítě, dítě,
kam sny divné vždycky odvábí tě!
Ale víšli, že dospíváš divem
v krásnější a spanilejší květ,
nežli jaký vidíš ve snu živém?
Šestnácte už odešlo ti let —!“
Zvážněla, však ihned pohodila
mladou hlavou. Řekla ve smíchu:
„Vím, ba dobře vím to, pohříchu!
Všichni hovoří mně, abych byla
vážnou, moudrou, ne už dítětem.
A já nechci! Raděj rozpustilá,
nerozumná, šťastná v jaru svém,
nevázaným bujným rozletem
ve květech chci jako motýl těkat,
nežli velkou moudrou slečnou být,
vážné tváře, dlouhou vlečku mít,
rukavičky oblékat a svlékat.
Ach, jak nešťastnými se mi zdají

všechny, které na moudré si hrají,
v ranní rose poskočit se bojí,
moudře vyšlapují, moudře stojí,
jak princezny v zámku zakletém!
jaké nudné smutné živobytí! —
Ne, tatíčku, nechci moudrou býti,
nechte mne být ještě dítětem!“

Políbil ji s utajeným vzdechem,
do vlasů ji černých políbil,
kamsi stranou obrátil se spěchem,
aby vlhký záblesk očí skryl.
Neviděla, dále štěbetala,
drsnou ruku jeho do svých vzala,
hladila ji měkce dlaní svou.
A jak točitou šli pěšinou,
která drobnou travou zarůstala,
plesně pod větvemi zkvetlými
píseň ptáků zněla před nimi.
Motýlů roj sněhobílých letí,
jak by spadával květ oněch snětí,
sladká vůně vane odevšad.
A Blaženka šeptá: „Jaká krása!
písněmi a květem jaro jásá,
jak mám ráda ten náš starý sad!“
Řekl na to jako s úsměškem:
„Škoda půdy té! tak dobrá zem
leží ladem jen pro panskou pýchu!“
Smála se, tak bylo jí to k smíchu.

Za křovisky, ve stínech a tichu
mělký potok bublal. V zátočině
seděli dva starci rybáři.
V těžkých rukách nehnutě a líně
drželi své pruty. Ze tváří
jakýs tupý klid a smutný hledí.
Jeden prut svůj zvedl. Maličká
na břehu se blýskla rybička.
A zas bez pohnutí starci sedí
a mdlý unavený pohled jich
po vlnách se smeká třpytivých.
Neviděli, Závěta že stojí
na protějším břehu s dcerou svojí.
„Hle, hle, staré!“ řekl s úsměvem,
„zapytlačit trochu vyšli sem!
Martine, hej!“ rozveselen zvolal,
„ještě lovit chodíš v neděli?
Vášni té jsi nikdy neodolal!
jak se daří, starý příteli?
A ty, Hroudo? což, můj milý brachu,

zdali pak mne trochu ještě znáš?
na mladáli léta vzpomínáš?
Jak jsme — děti — časem plni strachu
do panského sadu tajně vpadli,
nedozralé ovoce tam kradli?
Hoj, to byly doby! však se sám
vzpomínkou rád v dětství zatoulám.
Ale, hoši, kam pak nenadále
k odchodu se máte, bláhoví!
lovte jenom podle chuti dále,
Blaženka to na vás nepoví!
A nepřijde hlídač, — vzpomínáte
jak nás plašil odtud častokráte?
Jednou" — kmet se celý rozjařil, —
„jak se nám vpád smělý vydařil!
Martine, víš, tys byl na číhané,
jestli hlídač někde nevyvstane,
a my s Hroudou v píli zoufalé
ovoce jsme rvali nezralé.
V tom se v dálce ozval pokřik divý
a tvůj hrozný nářek úzkostlivý,
kletby německé a zlořečení.
Naslouchal jsem bledý, zděšený,
ale Hrouda pravil zkušený:
„Nu, což, — chytili ho! — nic to není!
jenom trhej, pokud on tam ječí,
my jsme tady prosti nebezpečí.
a než dosyta mu natlukou,
odneseme klidně kořist svou!"
Smál se kmet, až slzely mu oči.
Ale Martin mlčky jen se zdvih,
žíněný vlas kolem prutu stočí,
očí nepozvedne, schýlen, tich
odchází jak hošík metlou zbitý,
na rtech němých úsměv rozpačitý.
Hrouda zahučel cos. Očka malá
jaksi vychytrale zamžikala,
prudce čapku smekl, beze slova
po zpátku se ztrácí v houštinu.
Přes potok se kloní ještě znova.
Znamení dal jakés Martinu,
a již oba sehnuti až k zemi
zapadli tam mezi haluzemi.
Blaženka se v udivení ptá:
„Tatíčku můj, co to znamená?
jsouli tamti oba starci němi?"

Zamračil se otec. „Vidíš!" praví,
„takový je lid náš. Sklopí hlavy,

zarputile mlčí, hledí v zem
s hloupě vychytralým úsměvem.
Promluv na ně, hned se počnou shýbat,
jak by chtěli ručičku ti líbat —"
(starý otřásl se, odpliv s nevolí).
„A to vše je tolik neupřímné,
tváří se tak, jak by neznali mne, —
a já s nimi chodil do školy.
Odvrátí se, — ale já vím, v taji
ošklíbnou se a zle pomlouvají.
Nevěříš, že srdce zabolí?
Podávám jim ruku, — hledí z dáli,
jako by jí dotknouti se báli.
Přímo ptám se, zda mi nevěří?
nejsemli jich hoden? Místo odpovědi
potměšile jenom k zemi hledí
a stranou tě zlostně přeměří.
Řeknuli jim, že jsme krve jedné,
každý strachem k nebi oči zvedne,
jak by čekal za to přísný trest.
Všichni nepřístupní, zarputilí. —
I můj vlastní bratr taký jest!
Vidím: vyhýbá se. Řeknu: milý,
snad i ty se straníš, bláhový?
Proč pak všichni na mne v bázni hledí?
vždyť jsem z jejich krve, přece vědí —!"
„My jsme chudi!" tiše odpoví.
Čtu mu z očí stejnou nedůvěru.
Vlastní bratr! Zaplakal bych věru,
trpko je mi v duši. Jaký blud!
Řeknou: chudi! — Já byl také chud!"

S účastenstvím Blaženka naň hledla,
tvrdou ruku jeho ke rtům zvedla.
„Otče, vím to, — ještě drsny jsou
ruce tvoje prací mozolnou.
Vím, že s Bídou zápolil jsi krutě,
pro mozoly tvoje zbožňuju tě.
Ale já, můj otče," — řekla tiše,
„já se v srdci děsím chudoby.
Chudých svět, — to hrozná stínů říše,
kde jen kletby zní a žaloby.
Na trůně tam z lidských kostí bílých
sedí Hlad a Bída cářice.
Někdy v noci v nekonečných chvílích
hlasů dutých divá směsice
doráží mi k uchu, — na svém loži
chvěju se a zírám do temna,
slyším vzdechy, slova tajemná,

zoufalý křik, pláč o milost boží,
rouhání a pustý hrubý smích,
šílený jek duší ztracených.
Vím to, z říše chudých ve tmách noci
zní ty hrůzné nářky bez pomoci . . .“
Kmet ji hladil po hebounké tváři,
pravil neklidně a zachmuřen:
„Ah, co bída! hroznější je stáří!
Ale — proč tak nevesely sen?
proč se ve tvou duši, v srdce mladé
jako stín ten přízrak chmurný klade?
Pro tebe má jasný býti svět,
růžové sny pod bělostným čelem. —
Ó, vždyť mládí čarovný je květ,
i v noc temnou svítí zlatým pelem. —
Proč se otravuješ cizím želem?“

Zamlkla a šerou pěšinou
pod obláčky květů mlčky jdou.
A před nima svitly bílé stěny, —
s roztomilou zdobou baroka
panský dvůr už trochu zpustošený,
opryskaná brána vysoká.
V houští šerém socha nahé ženy
otlučena stojí. Její druh
nachýlený k pádu jakýs bůh,
do pohanských zapad snů a tuch.
Jak lastura leží pod terasou
mramorový puklý vodojem,
zarost mechem zelenavou řasou,
dešťová jen svítí voda v něm.
Na prostranství volném trávník svěží,
tisíc květů spadlých na něm leží.
Ve stín lípy, která sto let stará
vypučela plnou mízou jara,
mladíci dva sešli s nádvoří.
Starší osmahlý a s vouskem tmavým,
s okem trochu neklidným a žhavým,
unaveným hlasem hovoří:
„Dnes jen na okamžik se tu stavím,
odpustíte, milý sousede!
Kol vašeho dvora rozkošného
však mne často cesta povede.
Vpadnu, víte, podle zvyku svého
bez okolků jako soused k vám,
rád vás jako bratra vyhledám.
V tom zapadlém kraji, v poušti kleté
rád promluví člověk s člověkem.
Uvažte, — snad věřit nebudete, —

po celý rok, ovšem se vztekem,
já jen se sedláky schůze míval,
s farářem a učitelem píval.
Ztracený rok mládí! jaký žal!
v nudě polí jsem se krtkem stal.
Co tu? leda v lesích s puškou bloudit,
nebo s obcí o mezník se soudit.
Ó, má Víděň! stále vzdychám po ní —"
(chřípě se mu zlehka zachvěly),
„z promenád až ke mně z dálky voní
rozmilých dám parfum zjemnělý!
Přátelé pak u skleničky vína,
sport a šantán, krásky vábivé,
ó, jak s lítostí se rozpomíná
srdce v samotě té tesklivé!
Čert vzal všechno! Odvykl jsem světu,
zabil duši, zabil všechen cit, — —
věříte, jak vzácným přítel je tu,
s kterým možno přece hovořit?
Buďte vítán! Včera s potěšením
podal jsem vám ruku v domě svém, —
budete mi jistě přítelem?
Velice si vaší známost cením!"

Upřímně a po sousedsku as
měl znít jeho trochu drsný hlas,
ale víčka pronikavých očí
zhnědlá dávno dýmem cigaret
počala se potměšile chvět.
Lehkou hůlkou mezi prsty točí.
Jakás nedbalost je koketní
v každém jeho hnutí, — zdá se, tkví
v celém jeho elegantním zjevu,
v kroku, ve slovech i na oděvu.
„Apropos, můj drahý, odpustíte
jestli včera mimovolně snad
nějaký stín do očí vám pad.
Matka má je stará paní, — víte —
nervosní a chorá, — jistě že jí
nezazlíte nedůtklivost její.
Ale když jste od nás odjel, milý,
dlouho dámy o vás hovořily.
Valda, sestra moje, smála se,
jak jí těžko bylo v zápase
s nezvyklou jí řečí. Ona skorem
od dětinství v residenci jen
v kruzích dvorských žila. Nikdy sen
kmenovým si nekazila sporem!"
Suše zachechtal se. „Pravdu má!

raději se sladce zadumá
nad románem. Je to zábavnější,
než ty jazykové hádky zdejší.
Čert vzal všechno! Vida, už i sám
v koleje ty kleté zabíhám.
V naší hloupé zemi ve vzduchu je
odporná ta vřava, naplňuje
údolí a hory — maně toneš v ní.
Hned tu výbuch vášně, slina vzteku.
K čertu se vším! Zbytek středověku!
Fi! kdo vzdělán, o tom nemluví!
Raději mi rcete, kdy k nám znovu
přijedete? Dostojíte slovu
brzy, ano? Čekat budeme.
U nás v zámku starém ticho smutné.
Nejhůře však Valdě, sestře mé,
jako kvítku, když je ocel utne.
V cizí půdu přeneseno mocí
živoří a vadne bez pomoci.
Je mi líto Valdy. Zřídka jen
přijde host k nám, — hrabě Eichorn starý,
hrabě Luna židu podoben,
který zná jen svoje cukrovary.
Nebo kníže z Bubna, stařeček,
jako osykové listí v lese
zimničně se celým tělem třese.
Děcko z něho stvořil znova věk.
S matkou hrají karty. Zadumána
Valda zatím sedí u piana,
lehce stiská bílé klávesy,
ale mysl bloudí za lesy.
Věru, líto mně jí, — ze všech koutů
nuda hledí, dni tak dlouhé jsou tu! —
Ale přijeďte jen! Liboli,
vezměte své chrty. Do polí
vyjedeme spolu, lovit budem,
najde se cos i v revíru chudém.
A tam u nás háje jsou tak pěkné — —
Valda s námi, — oh, ta neodřekne,
uvidíte! vzorná jezdkyně!
jako ptáček na vraníka skočí,
pevnou ruku má a bystré oči,
lov, toť její rozkoš jedině.
V té proklaté fádní pustině
čím bychom si chvilku ukrátili? —
Střílíte přec, kamaráde milý?“

(Pokračování.)

Selka Gorejová.

Korutanská povídka

od

Gabriely Preissové.

(Pokračování.)

„Žena není doma,“ zaváděl nejstarší Rutar úsečným přízvukem hovor. Z jeho přivřených očí jako by mluvila myšlenka: „My nezapomínáme!“

„To neškodí — však se věc týče jenom vás, sedláku, a potom vašeho bratra — primicianta,“ pokračovala selka.

„Zašel tam k vám snad také s pozváním?“ prohodil Rutar v chladném udivení, neboť bohoslovec Rutar také nikdy přízně Gorejové nevyhledával, leda že při nahodilém potkání zdvořile ji pozdravil.

„Nikoliv,“ odtušila trochu nevolně selka, „však dobře víte, že jsme se s vašimi léta nescházeli pro mrzutost, ke které alespoň já ničeho nepřičinila... Velebníček nám včera poslal jako slušný člověk tištěné oznámení.“

„No, slušný už může být,“ řekl sedlák, „prošel na tu slušnost dosti škol, a stálo to dost peněz.“

„Já myslím, že se z něho stal především ušlechtilý člověk,“ promluvila teď selka Gorejová vážně, „jakž jinak by byl hoden svého povolání? A zrovna pro tu jeho povznešenou stránku jsem vás, sedláku, přišla poprosit, abyste bratru ke cti celé rodiny dopřál pěkně vypravené primice.“

„Aha — tak jste se už přece s velebníčkem našli, že k vám přišel žalovat na vlastního bratra!“ dí sedlák zardívaje se. „Vida, co je posvěcené, to se všechno tlačí na Gorejovo. Ten náš už také dostává laskominy na hostiny, které každému knězi a kostelníkovi strojíte. A což na to modlení za obrácení hříšníků a za nějaké to dětské požehnání už snad ten náš také něco dostal?“

Selce se rozlila po tváři rudá záplava; súžila ramena, jako by ji byl švakr šlehl, a vzpomněla si na výstrahu starého svého přítele, domácího faráře. Hlas její se však povznesl i zároveň překonal, když odpověděla:

„Nečiňte velebníčkovi křivdu, já jsem s ním právě tak dlouho nemluvila jako s vámi. Dověděla jsem se, že mu dáváte jen sedmdesát zlatých na celou slavnost primice od někoho jiného, — a tu jsem hned pocítila, že by takové upírání nejkrásnější chvíle, kterou má takový velebníček jen jedinýkrát v životě na místě svatby, bylo nespravedlivo. Vy sám jste měl, jak se podnes dobře pamatuju, hodně nákladnou svatbu, slavnost trvala tři dni.“

„Ale já za celou svobodu neutratil tolik, co on stál v Celovci za jediný rok. Celý podíl už si utratil, co by na mně, na otci čtyr dětí, ještě chtěl vynutit? Já si musím každou desítku, za kterou se mi něco urodí, perně a v potu tváře zasloužit — nadřel jsem se od

jakživa až běda, on si za to po celé mládí jenom ruce mnul a vlasy načechrával. Snad bude ještě někdo naposledy klevetit, že jsem mu něco z jeho podílu ubral, ale ať to jen počítá! To nebylo jen vydání za stravu, za knihy a školní plat! Jemné, černé šaty, vázanky pod krk, cigaretky a leštění bot — já už to ani nepočítal, co desítek jsem na něho připlatil z vlastní kapsy! A teď se mi ještě odváží někdo přijít do stavení a vyčítat mi nespravedlnost, když si nechci dát stáhnout kůži s těla a doplácet ještě na rozhazování při primici!"

Rutar uhodil tak prudce pěstí do stolní plochy, že Gorejová uleknuta povstala, vidouc, že se proti ní vztyčuje již surová síla, proti které by byla vždy bezbranná.

„Nepřišla jsem se s vámi hádat," ozvala se už trochu pohrdlivě, „chtěla jsem se jen přimluvit a připomenout vám, že to nebude pro celou rodinu a příbuzenstvo žádnou ctí, když se primice ledajak nuzně odbude. Konečně jsem se rozhodla, že když nebude jinak, doplatím celý náklad na pěknou primici sama!"

„Doplaťte si, doplaťte!" zamávl Rutar nevážně pravicí. „Ono se vám to, když bez toho nemáte žádných starostí, tak hezky hodí. Ale to všecko jste si mohla vyjednat s bratrem, když vás teď najednou — jak se dalo od takové kostelní přítelkyně očekávat — počíná zajímat, a nemusela jste se namáhat ke mně."

„Nelituji té cesty," selka odcházejíc povznesla hlavu; „alespoň jsem se dověděla, že se u Rutarů cizí záplatou nezahanbí."

Zavřela dvéře nehostinné jizby, neposlouchajíc již, co ošklivého za ní ještě švakr vzkřikl; na čerstvém vzduchu si vydechla jako vědomím dobytého vítězství. — —

V pozdní večer přinesl mladý pasák od Rutarů na Gorejovo selce následující v obálce zalepený list:

„Vážené paní tetičce Bibě Gorejové vzkazuje její synovec Fran Rutar, že sám ze svého rodičovského podílu zaplatí bratrovi pořádnou primici, neboť je již od měsíce plnoletý a může si ze svého vlastního vzíti, co chce. Mrzí mě jenom, že už mi to dříve nenapadlo. Pozdravuje Vás, milá tetičko, Fran Rutar."

„Jsou pokořeni. Teď mi nemůže říci pan farář, že moje cesta na Rutarovo byla marná," pomyslila si selka Gorejova, když přečtla řádky. — „Je dobře, odpovědi není třeba," řekla stručně k poslovi.

Ale když si unavena lehla na lože, přikradla se k ní celá ta dnešní cesta na Rutarovo s nějakou trpkou, div ne vysměvavou záhohou a připadala jí náhle taková bludná a zbytečná jako každá ta světská stezka, na které se domnívala chrániti štěstí a svědomí jiných a pro sebe sledovati nějaký zájem. Zbyla jí vždycky naposledy prázdná dlaň a osiřelá duše, — a u těch jiných kvetly rudé, radostné květy, do oken si je stavěli, na prsa si je připínali . . . Vyskakovaly před ní ve snu žhavé takové květy italských karafiátů celou noc jako bludičky, sledovala je s bezděčnou závistí a nejasnou touhou, až se pak k ránu před ní změnily v bílé háčkované růže pokryvky, kterou chystala na oltář domácího kostelíka, a stišily všechen její nepokoj.

* * *

Po vánocích tohoto roku, požehnaného bohatými a šťastnými žněmi, zastavili se tři pohorští, okatě vystrojení koledníčkové tří králů se svou písní na Gorejovém nadarmo. Děvečka nepustila jich ani do síně, zvěstovala jim utajeným hlasem, že teď nesmí nikdo v domě dělat rámus, protože hospodář je na smrt nemocen. Přijel sedlák Gorej před týdnem z města, šťastně tam prodav vymlácené obilí, celý zmalátnělý, a po dvou dnech poznal již lékař u něho nebezpečný zápal plic, který zároveň s náhle zjevným stučněním srdce věštil těžké ohrožení života. Selka nemocného dnem i nocí opatrovala a po prvé za celá dlouhá léta jejího manželství chvělo se jí srdce upřímnou starostlivostí a úzkostí o člověka, který, ač ho nikdy nemohla milovati, přece jen byl druhem jejího života. Farář, který teď v tesklivých dnech docházel na Gorejovo každé odpoledne, měl ještě potom, když se nemocný za jasné paměti smířil s Pánembohem, doufaje, že se mu tím polehčí (tvrdila mu to nejen žena a nasleplá Rozárka, která bývala jeho chůvou, ale dosvědčil mu to k vůli i učený doktor) dvoje důtklivé přání na srdci. Přimlouval se, aby Gorej k sobě povolal svou nemanželskou dcerku Vincenu a udělil své krvi pro život požehnání; potom radil starostlivě, aby nemocný učinil závěť, neboť vlastní jeho žena neměla mimo své věno nic jiného na obou usedlostech zajištěno, vše bylo psáno jen na samého Goreje, který si liboval vždy v jakési zatvrzelé samovládě, a selka Gorejová nikdy se ani o nějaké své hmotné právo nestarala.

Těmto oběma přátelským radám i prosbám se však nemocný Gorej opřel s tvrdošíjnosti, které farář u rozumného člověka ani pochopiti nemohl. Nejprve se v nehybné Gorejově lhostejnosti zdálo, že se jeho vrozená pohodlnost vzpírá těžkému a nepříjemnému uvažování, a když farář, zpraven jsa lékařem o beznadějném stavu Gorejovu, důtklivěji vyslovoval svou prosbu, počal Gorej každou zmínku o dceři jen rukou odmítati a povinnosti poslední vůle odmlouvati, že přece ještě při svých letech a své síle nemůže umříti a nemusí se jako nějaký staroch chystati k loučení a dělati poslední pořízení. Počal slibovati, jakmile se uzdraví, že si zajede do města k notáři, pěkně spolu s ženou, a dá tam na ni upsati celou polovičku majetku, že to bude tak v pořádku, když musí oba společně nésti všecky starosti. Povídal to všecko chvatně, jako by veškeré takové rozmluvě chtěl již uniknouti, a protože rozmluva se děla v podvečer, upomínal stále, aby se už rozsvítila lampa; farář (který byl dal selce pokynutí, že si přeje s nemocným zůstati o samotě) musel zase hospodyni přivolati, aby dala rozžehnouti světlo.

„Zůstaň tady — sem si sedni,“ ukazoval sedlák ženě na židli, kterou před chvílí opustila u jeho hlavy; a najednou se počal o to starati, co se děje v hospodářství, pořád si vzpomínal na různé maličkosti, pravil, že se zítra musejí koupit šindeláky a že se musejí řešeta dát vyspravit.

Farář si teď dodal odvahy a připomenul hospodáři své vážné rady před selkou. Gorejova tvář nabyla však takového úzkostlivého výrazu, že selka, majíc s ním útrpnost, sepjala k faráři ruce s němou prosbou, aby toho nechal.

Ale druhého dne, kdy lékař její úzkost ještě zvýšil, počala se sama chvěti o mužovo svědomí, že by měl svému jedinému dítěti přece jen požehnat a kousek jmění mu odkázat. Proto poprosila faráře, aby pro Vincenu do Hatlína sám dojel a dívku otcem vždy zapomínanou přemluvil k něžnému a uctivému chování k nemocnému.

Vincena se poslušně dala přivezti, a dnes po prvé se jí podívala selka Gorejová zpytavě do očí. Nebyloť v celé hezké Vincenině tváři stopy po otcově podobě, vyhlížela celá jako od žhavého kovářského ohně osvětlena, vlasy se jí zlatily narudlým leskem, v očích, s nucenou pokorou se klopících, zaplály temné uhlíčky, jakmile je pozdvihla. Selka si ve svém zármutku bezděčně povzdychla nad šťastnou troufalostí toho pohledu; kdo mohl věděti, nezkrotíli jej podobný osud, jaký měla dívčina matka, neboť zde v alpských koutech ženy o své důstojnosti a pravém štěstí ani nikdy nepřemýšlejí, dovedou jen šíji skláněti v otroctví zaslepené lásky . . .

Vešli zticha všichni tři do světnice, kde ležel Gorej; selka chopila Vincenu za ruku a promluvila něžným hlasem: „Podívej se, pantáto, koho ti to vedu na besedu. Kdy bys Vinceně věnoval jen chvilenku, ráda by ti ruku políbila — my s velebným pánem, chcešli, třeba vyjdeme na chvilku ven, abyste zůstali sami."

Ale hlas jí v hrdle uvázl, když spozorovala, jak nemilý dojem zjevení dívčino u Goreje vzbudilo. Oči sedlákovy nabyly zase ustrašeného výrazu, kynul prudce rukou, jako by děvče odháněl, a z úst se mu vydralo slovo: „Pryč — pryč!"

Selku jako by do prsou bodl; pochopila, že v srdci mužově není božího svitu, který má býti bezpečným průvodcem umírajícího křesťana. A odehnaná dívka jen zahlesla lítostí i hanbou, prudce vybíhajíc ze dveří. Selka za ní pospíchala se zrakem rovněž lítostivě zaroseným.

„Vinceno, pro Boha, Vinceno, odpusť mu!" zaplakala dohonivši dívku, — „on nejspíše už ani neví, co dělá . . ."

„Ó, já vím nejlépe, jaký je, jakživ se při potkání na mě jinak nepodíval než se zarytou nevrlostí, jako by mi nikdy nemohl odpustit, že jsem se narodila a lidé vědí, že jsem jeho. A já jsem se přece nikdy k němu nedotírala; však dobře mi maminka říkala, že nemá kouska svědomí, abych se za něj nemodlila . . . Jakživa jsem od něho ani nitky nedostala. Proč mne pan farář a maminka teď přemluvili, abych si sem šla pro hanbu a bolest? Čím jsem komu ublížila?" štkalo děvče žalobně.

„Vinceno, odpusť a pomodli se za něj i se svou matkou!" prosila selka tesklivě. „A já ti při boží lásce slibuju, že ti všecko, co budu moci, vynahradím — i tu otcovskou lásku a starostlivost. Vždyť to ani rozum nechápe, že by pantáta mohl tak jednat ve svém srdci — v takové vážné chvíli, kdy každý člověk dotknut prstem božím si rád přidává po klásku dobrých skutků do snůpku, kterým se musí před nebeským soudcem vykázat. To bylo jen nějaké chorobné pomatení . . ."

„Potěš vás Pánbůh, selka — pomodlím se, vám k vůli," slibovalo děvče šeptem. Políbivši ruku selčinu kvapně odběhlo.

Když selka se vrátila do světnice, obrátil se k ní Gorej s výčitkou: „To byste mě už všichni rádi dostali k tomu hrobu! Jmění bys chtěla

dědit, abys ho roztahala lidem na blázny, — ještě si dost nepromrhala času i peněz! Všichni jste se spikli proti mně.“

„Mluví s cesty —“ omlouvala se selka trapně před farářem, neboť nic jí tak nikdy do duše neranilo, jako podezření z nějakého sobectví.

„I nebojte se, —“ pokoušel se Gorej na loktech nazvednouti jako přivázaný vězeň, „já mám dobrý rozum a zrovna proto, že jsem při jasné paměti, vám nic k vůli neudělám. Když povídá pan farář,“ pokračoval namáhavě, „že bys dědila po mé smrti bez testamentu jen čtvrtinu, já to za žádné zkrácení nepovažuju. Ani vám všem k vůli ještě neumru, tím můžete být jisti!“

„Zadrž, pro Kristovy rány — ubližuješ si!“ żalkala zarmoucená žena -- a najednou se musela zachytiti stolu, ale již to nebylo nic platno, sklesla ve mdlobách k zemi.

Druhého dne ještě lékař se marně pokusil k sedlákovi promluviti rozumné slovo. Gorej odbyl i jeho podrážděn, že se nechce ještě chystat k smrti, pak se zase vymluvil s chytrým úsměvem, jako by konečně na všechny dotíravce vyzrál, že poslední vůli má už dávno napsanou, že ji bude snadno nalezti, kdy by na to přišlo . . . Potom později už nebylo možno jej na pozemské starosti pamatovati. Horečka zachvátila veškery jeho smysly, překrvené tělo počalo zápasiti o dech, stále se dusil, a žádný ze tří svolaných lékařů nemohl pomoci a mukám jeho uleviti, až je posléze skončila smrt.

Selka vložila manželovi do stuhlých rukou ebenový křížek a větvičku domácího muškátu s bílým květem, do dlaně pak mu vtiskla špetku obilních zrn.

„Byl přičinlivý sedlák, když zrní vzcházelo, nejspíše mu dovedlo potěšiti oči —“ zahovořila při tom k Rozárce, která se u mrtvého stále modlila, — „ať má to své nejmilejší ještě v hrobě.“

Ale srdce se jí při tom stiskalo lítostí, že nemohla těm mrtvým dlaním přisouditi lásku a přítulnost nějakého lidského srdce. Gorej sám jich také nikdy nehledal, dovedl milovati jen sám sebe. A proto se také chvěla selka úzkostí o jeho podíl boží lásky na věčnosti, zatušila, že bude muset k věčnému světýlku manželovy duše obraceti všechen zřetel zbývajícího jí ještě života.

* * *

Čeládka na dvojitém statku si mnohem dříve šeptala, že teď bude muset nejspíše selka ze stavení odejíti jako cizí, když budou tři čtvrtiny majetku dědit synovci Rutarové, než to selka dovedla pochopiti sama. Neporozuměla ani farářově napomenutí, aby si veškery výlohy pohřební a honoráře lékařské zapsala na společný účet s ostatními dědici, podívala se tísnivé budoucnosti do očí teprve tehdy, když potřebujíc peněz poslala šafáře do města na trh prodat několik pytlů jetelového semene, a on s celým nákladem se vrátiv vykládal s bezcitným úsměvem a jakousi hlasitou důležitostí, že sedlák Rutar obrátil Gorejův povoz nazpět k domovu jednoduchým rozkazem, že se selka nesmí opovážit ničeho ze statku prodávat, dokud všecko nezjistí a ne-

zapíše soudní komise, a potom, po soudním pořádku, že oni Rutarové jako dědici musejí ke každému sebe menšímu prodeji svoliti. Stál prý při tom ještě sedlák Kvílec a písař ze záložny, a oba jen přikyvovali, že to opravdu tak musí být. Potom ještě Kvílec, jehož dětem byla selka Gorejová kmotrou, za odjíždějícím vozem kousek popošel a povídal: „Bude teď kmotřenka Gorejová na tom špatně, a nejlepší rada by pro ni byla, kdy by co nejdříve pomýšlela na nové vdavky. Můj švakr, mlynář v Hatlíně, by si ji vzal hned; povídal, že by se mu více líbila než některá svobodnice a že by z ní byla hodná matka k jeho osiřelým dětem. Tak by měla selka ve všem na úřadě i před nepřejným příbuzenstvem mužské zastání, kdežto vdovu si troufá každý utiskovat."

To vykládal šafář selce již důvěrně přitlumeným i trochu vábivým hlasem, neboť mu Kvílec za dobrou a platnou přímluvu slíbil pořádné zpropitné.

Poslední slova se ani selčiny paměti neuchytila, zdála se jí příliš hloupá, aby se pro ně rozezlila a na ně odpovídala. Ale ta zlá úmyslnost, že Rutar její dobrou vládu v domě ponížil, zachvěla jí jako nějaká příhana, o které si mohou lidé vypravovat. Což nedovedla poctivě a spravedlivě vládnout a pracovat za troje ruce? Neměla ani práva jako první zástupkyně hospodáře odprodejem jetelového semínka, jehož bylo nazbyt, zaopatřiti si peněz na výplatu čeledi? Nesouc od mužovy smrti celou tíhu rozsáhlého hospodářství a ve svých pokojných chvílích zabývajíc se stále jen starostmi o věčnou spásu nebožtíkovy duše, neměla ani pokdy přemýšleti, co se poděje s ní po uznání úřadů a zákonů. Tušila a chápala správně již ze soucitných poznámek farářových, že se její vlastnictví a práva na Gorejovu zmenší, ale bylo jí toho líto jen k vůli těm bědným a potřebným, kterým ráda pomáhala; sama dovedla až dosud důsledně jednati dle svého přesvědčení, že o statky tohoto světa nestojí.

Nebyla dosud rozhodnuta, které rady svého nejlepšího přítele, faráře, užije. Radil jí nejprve, aby se uchýlila se svým zachovaným věnem a dědičným podílem do soukromí, že bude míti takovým způsobem zapezpečeno klidné živobytí a může působiti všude dobro; napadlo mu také, že by nejspolehlivější mír našla selka v klášteře, kam se vždycky nesly její nejsvětější a nejšťastnějši vzpomínky — zvyklá stálé práci, že by se tam mohla věnovati opatrování nejdrobnějších dětí, sirotků. Konečně mínil také, že by se ani nemusela odtrhovat od své zvyklé půdy a mohla zůstati ve své dobré vládě aspoň na jednom ze Gorejových statků.

Za tímto plánem počal kmet tužkou na papíře kresliti dva čtverce, které mřížkou rozdělil na čtyři díly, a jal se takto obrazně, jak byl již se svými alpskými lidmi zvyklý, vypočítávati:

„Jste celkem čtyři dědicové po stejných podílech na dvou usedlostech, vy, sedlák Rutar, velebníček Rutar a ten nejmladší Rutar, kovář. Vy dostanete tudíž spravedlivým podílem nejméně půl jednoho statku, a přidáteli k tomu své zachované věno, nezbylo by vám as na menší statek mnoho k doplácení."

Tato kmetova slova zaznívala teď jasně v sluchu selčině, když se ve svém ponížení chytala nějakého svého jistého práva. A co ještě nedovedla sama rozhodnouti ve své pokoře před boží vůlí, před kterou si nikdy nechtěla naříkati, to rozhodl teď podrážděný vzdor proti panství Rutarova jmena na Gorejovu. Aspoň celého Gorejova, kde se ona tolik kroků v životě našlapala a poctivě napracovala, neměli uchvátiti a dosíci — ona si menší usedlost Gorejovu podrží . . . Ustrojivši se chvatně, odebrala se s planoucí tváří na faru, aby svého nejjistějšího přítele poprosila o zastání a ohlásila mu své rozhodnutí, že si chce na menší Gorejově usedlosti hospodařiti.

„Když už mne Pánbůh navštívil tou zkouškou, že bych pomalu nikde neměla mít vlastního místa, kam bych položila hlavu, —“ dokládala, „ráda bych si přece ubránila vlastní bydlo a právo ukrojiti každému, kdo se ke mně uchýlí, ze svého domácího bochníku. Mám na starosti tu nebožtíkovu nasleplou chůvu Rozárku, naši podělkářku, s její malou Bibkou také nemohu opustit, trpí padoucnicí a nikde jinde by si ji do stavení nevzali; potom jsem slíbila ujmouti se nebožtíkovy dcerky Vinceny jako vlastní, zrovna se ke mně včera večer přistěhovala. Ať si tedy podrží Rutarové větší statek, a ten menší nechť ponechají mně; budu jim snad muset mnoho doplatit, ale nebojím se nějakého dluhu, přidělám si ráda ještě práce a starostí, jen když zůstanu aspoň ve svém . . . Jenom o jedno přispění jsem vás, velebný pane, přišla poprosit. Já bych nemohla s Rutarovými ničeho vyjednávat; kdy byste mi ráčil tak dalece přispěti ku pomoci, že byste s nimi všechno projednal vy.“

V selčiných očích se zamihly pohrdlivé značky, hlas její se chladně ztrpčil.

„Vyjednám za vás všecko milerád,“ děl farář přátelsky, „mohu ještě dnes dopsat velebníčkovi Rutarovi, aby vaši věc všemožně podporoval, nejmladší dědic Fran vám zajisté také nenadělá žádných překážek, tím méně, že jej samotného chtějí bratři — jak jsem od starosty zaslechl — dosadit na Gorejovo. bude se muset dovolávat také vaší ochoty a přízně, abyste mu svůj podíl na jednom statku přenechala; sedlák Rutar bude konečně také rád, když svůj podíl bratrovi a vám za slušnou cenu prodá; co pak by s ním také dělal, když je vázán už na svém bez toho dost velikém hospodářství — leda, že bude mladšímu bratru pomáhati vládnout. To by se tedy mohlo přivesti všecko snadně do pořádku, ale obávám se trochu, abych pravdu řekl, že vláda Rutarových v nejbližším vašem sousedství bude vaše vlastní štěstí rušiti. Kdo je léta zvyklý vládnouti na osamělém statku, neví co je to vnucené sousedství.“

Farář znovu zavadil okem starostlivě o tvář své vnímavé posluchačky; selka pohnula jen rameny, jako by z nich tichým pohybem něco shazovala.

„Jen když s nimi samými nebudu muset ničeho vyjednávat —“ opakovala, jako by to byla jediná její úzkost.

„Ale budete sedláka z Horního i dědice Frana každé chvíle vídati — a v takovém bezprostředním sousedství se může každé chvíle namanouti nějaká srážka,“ dokládal stařec.

„Nevidím nikdy, koho nechci — a za můj vlastní plot nebude mít také nikdo práva nahlížet. Ohraničím se plotem,“ odpovídala již klidně selka.

„Ovšem, vy nejste obyčejná ženská, která by se nedovedla důstojně vyhnouti každému sváru,“ uznával farář.

„A co se mne týče, jsem vlastně tomu upřímně rád, že ze své osady neztratím duši tak milou. Na moutě, nepřestalo by se mi po vás stýskati.“

Potřásl vdově srdečně rukou a vyprovodil ji až k úvozové cestě. Hovořili ještě o Vinceně; farář jistil, že dívka je dobrá, trochu jen zdivočelá, ale upřímné slovo a šetrné zacházení jistě že ji přivine celou k selčině srdci.

Selka Gorejová vracejíc se k domovu, jehož čtvrtinu jí zachránil jen zákon, potlačovala tesklivou, vlhkou slonu, která jí chtěla zastírati zrak. Jasně se před ní dělily dvě Gorejovy usedlosti; ještě je rozdělí bezpečný plot, a v tom jednom skromnějším světě stulí ona celou svoji bytost v nerušený mír. Ať si pak lidé o ní mluví, že se stala najednou menší paní, a sedlák Rutar ať si před každým se zlým úsměvem vykládá, že nebožtík Gorej dobře věděl, proč jí nemohl svěřit celý majetek — za ten její plot už se žádná zlomyslnost nedotře . . . Bude si za ním pokojně hospodařit, dovede obživiti svou čeleď i každého nuzného, kdo se u jejího prahu s důvěrou zastaví; nikdo tam nebude směti její vůli zakřiknout, dobré její úmysly podceňovat, její zbožnosti se vysmívat. Dovede také svoje životní názory mateřsky přenášet na Vincenu a Bibku, bude moci aspoň za to, že jí Pánbůh vlastních dětí nesvěřil, někoho dle svých zásad vychovávat.

Na zmrzlé a zasněžené cestě třpytilo se ve schýleném zimním slunci před ní plno zlatých jisker, vydechla si ze zdravých prsou celou svou naději v Boha i ve svou svobodnou neodvislost. Jak mocná a blahodárná připadala jí najednou ta neodvislost, vzpružila celou její chůzi, vztýčila její přikloněnou šíji a přitužila unavené ruce v síle a chuti ku práci. Konečně v celém svém vdovském utištění pochopila nějaké nejjistější lidské štěstí . . . Byla to její svoboda . . .

* * *

Zakusila pak ještě mnoho protivenství, než dostihla svého nerušeného vlastnictví.

Přišla úřední komise se sedlákem Rutarem, zástupcem dědicův, a proslídili nejen celé hospodářství, ale i zásoby ve spížích, šatníky i prádelníky, zapsali si do seznamu oboje nebožtíkovy hodinky a kožich, a když selka klidně uváděla, co sama na Gorejovo přinesla, prohodil Rutar s potměšilým přízvukem: „Po případě musíte veškery své údaje dokázat přísahou.“

„Nebudu u soudu ničeho dokazovat,“ odmítla selka tuto poznámku jen tak jako dotíravou mouchu: „Lidé mého rodného jmena se nikdy nesoudili, raději darovali každému, kdo čeho byl hrabivě žádostiv . . .“

Nyní se zarděl Rutar, a selka si byla vědoma zase svého vítězství. Cítila stále ve svém týle tu chladně škodolibou Rutarovu ruku, která

by jí nejraději chtěla udusiti všecka práva života, ale vyzbrojena důvěrou v Boha i vlastní sílu, dovedla se brániti. Potom při dělení dal sedlák Rutar prodati veřejnou dražbou pár mladých koní, které si sama ze hříbat vychovala, i nejmilejší kravku „fazulku," a když se sama přihlásila za kupce, vydražil jí navzdor zvířata tak vysoko, že se jich musela již proto zříci, aby se nestala hned na začátku svého nového hospodářství směšna takovou přepjatou koupí. Konečně právo a potřeby většího statku zahrnuly tolik hospodářských stavení, která byla prve oběma spojeným Gorejovým statkům společna, že selka byla nucena za svým samostatným plotem pomýšleti hned na stavbu stáje a sýpky.

Věrnou družkou ve všech starostech i strastech stala se jí nová její svěřenka Vincena. Důvtipná dívka vytušila brzy bezcitnost sedláka Rutara, který své a svých bratrů nahodilé dědictví proti selce hájil s krutou nešetrností, a počala proto celé Rutarovo plemeno vášnivě nenáviděti.

„Jsou to jako krahujci," přirovnávala je k dravcům, kteří jí v kovárenském domově na zahradě vždy ohrožovali kuřata, — „všechno by nejraději pohltili."

A pevné její ruce pomáhaly hbitě tesaři sbíjeti plot, až přes hlavu vysoký, který je měl děliti od Rutarova majetku; na ostatních třech stranách k volnému kraji a lesu dostačil již obyčejný nízký plůtek. Přišla ještě na zvláštní nápad: vzkázala si do kovárny pro ošatku starých hřebíků, utloukala jim hlavičky a vtloukala je jako šídla na vršky prken a latí, aby nikomu ze sousedské strany nenapadlo, přes ochrannou tu stěnu se přehoupnouti . . .

Na větším statku uhnízdil se již zticha nový hospodář, Fran Rutar.

„Přivezli za ním z jeho domova jen jedinou truhlu," věděla Vincena; takový kovářský chasník nemohl toho více mít, než se nadul lacinou náhodou na pána. Takovým chasníkům Vincenin dědeček, kovářský mistr, vymluvil kolikráte jako pasákům. Dívka pohodila jen pohrdavě hlavou, když uviděla mladého hospodáře na kopečném poli u lesa orati, pošvihoval si bičem a pluhem vládl jako hračkou. Hleděl si tak ušetřiti jednoho dělníka, bez pochyby v hrabivé své krvi toho majetku, který mu z čista jasna s nebe spadl, neměl ještě dost . . .

Selka Gorejová si příliš nevšímala nenávistných dívčiných poznámek; třeba že v nich cítila spolehlivou věrnost přitulené k ní dívčiny duše, nechtěla v ní živiti zlou nenávist k bližnímu, kterou Pánbůh zapovídal. Nevšímala si nijak příbuzného souseda a poradila dívce, aby činila tolikéž, bez toho bylo teď vlastních starostí dost.

Když do kraje zavítalo nové jaro, musela selka počíti se stavbou nové stáje a sýpkového patérka, a třeba že si zařizovala všecko, jak jen mohla nejskromněji, výdaje rostly a přinutily ji k nové výpůjčce, pro kterou v domácí záložně mohl také hlasovat sedlák Rutar. Selku to ponížení hnětlo, ale nemohla se mu vyhnouti, když jí při poradě farář vysvětlil, že je veřejný ústav nejjistějším útočištěm, neboť před tím se marně byla obrátila na vzdáleného příbuzného ve svém rodišti a na jednoho zámožnějšího, skmotřeného souseda o přispění; vymluvili se, že nemají — bezpochyby jí dosti nedůvěřovali.

„Však já všem dokážu, že si přese všechny zlé zkoušky svůj charakter a stav přece udržím —“ potřásla ona hlavou, a od té doby hleděla si spořivosti, kterou prve často překračovala. Teď vstávala vždy první ve stavení, pracovala již před východem slunce v zahrádce, sbírala po dvoře každý kmínek a každou třísku, odhazovala s nejbližšího pole husté kamení do zasypané studně. Počala také šetřiti především sama na sobě, už pro ni nesměla malá Bibka nositi bílé žemličky od pekaře, místo tří kousků cukru dávala si teď do své ranní a odpolední kávy po jednom, a odložené botky z tvrdé kůže, neforemného tvaru si teď zas vyhledala, že jí pro domácnost dostačí.

Ráno o svaté Petronille jí napadlo, že známé bělorůžové značky jitra se dnes nějak dlouho nehlásí do mřížové okeničky její světnice, kde na ně v posledním čase vždycky již nedočkavě čekala. Smyslila si teď již na lůžku několikerou práci, kterou chtěla zmoci do sedmé hodiny, kdy se každodenně ubírala na školní mši. Na zítřek připadala neděle, a skoták, kterého bylo zvláště dnes potřebí, aby podával zedníkům, zdrží se mnoho sekáním jetele a trávy, mohla by mu sama kouskem práce nadskočiti, nedá se předčiti Vincenou, která vládla kosou jako mužský.

Mohla by přece také svou věrnou společnici na pomoc vzbuditi, Vincena by se vzchopila jistě ráda, ale selce bylo líto, aby mladý, zdravý její spánek tak časně přetrhovala. Dívčina ke zdi obrácená hlava se zlatila na modře průhovaném polštáři, přitulená k osmáhlým loktům oddychovala si snad v nějakém pěkném snu. Selka měla to děvče každý den radši, připadalo jí zrovna, jako by jí Pánbůh s dobrým jejím úmyslem ujmouti se pastorky poslal do domu posilu ve všem trápení.

„Až se bude jednou jednati o nějakém sňatku jejím,“ napadlo selce zrovna dnes, „promluvím si s ní jinak, vážněji, nežli si se mnou promluvili moji rodičové a než by to učinila její vlastní matka.“ Přitiskne si pastorčinu hlavu na svá prsa a poví jí: „Máš, dítě, svého vyvoleného tak nade všecko ráda, že chceš v manželství statečně snášet i všecko protivenství?“ (Teď často ve svých vzpomínkách vdova tak omlouvala časem se ozývající výčitku svědomí, že nebyla k nebožtíku Gorejovi dosti trpěliva.) A pak se jí snad Vincena bude přiznávati k něčemu tak krásnému, co znala selka jen z knih a písniček, a selka se na ten mateřský podíl Vincenina štěstí již od nynějška těšila.

Jasnící se úsvit východu zase jí připomněl střizlivé starosti. Povstavši tiše, pomodlila se, umyla a ustrojila, pojedla hrneček večerního mléka s hrstkou pražené pohančice a vyšla na dvůr.

Ze skrovné její čeledi nepomýšlel ještě nikdo na vstávání, a selka by jich také nesměla dříve než po východu slunce budit, jinak by ji lidé pomluvili. Obyčejně vstávala první Bibčina matka, která připravovala snídaní a budila skotáka i čeledína; Rozárka se doplouhala do kuchyně se svou miskou ze všech poslední a starala se ponejvíce jen o to, aby naházela drůbeži, kterou i přes svou nasleplost dobře dovedla rozeznávat.

Selka nahledla nedovřenými dveřmi do staré stájky, která léta již sloužila jen za ovčinec a skládku, ale nyní vdoviným čtyřem kravkám

a páru koní poskytovala prozatímného přístřeší. Tam byly na kraji postaveny dvě kosy, jednu z nich chopila vdova pevně za rukojeť a ubírala se s ní lehce a hbitě do podlesí na jeteliště.

Tou dobou pozlatil temné vršky borového lesa žhavý lem; selka pohledla vzhůru a pomyslila si s jakousi útěšlivou důvěrou: „Dnes bude krásně a na naší stavbě zase hezký kousek přiroste — možná, že k večeru dospějí už k podstřeší.“ Kdy by zde v alpských krajích nebyla v létě taková nouze o dělníky, mohla být stavba ještě o nějaký týden spíše hotova . . . Ach potom, až bude mít veškeren pořádek, bude si moci již hospodařiti v klidu a skládati groš ke groši, až bude uplacen tíživý dluh. Už ničeho jiného si nepřeje na tom božím světě dosáhnouti, jen aby ten svůj koutek měla spořádaný a bez dluhů — a potom se dočkala schovančina štěstí . . .

Počala se na kraji jetele hbitě rozháněti, zelená porosená vrstva kladla se před ní po každém švihu polokruhem k zemi, selce připadalo s uspokojením, že tak bude krok za krokem ubývati celá ta nepřehledná cesta její životní práce, a tváře se jí živě zruměnily tou statečnou vůlí a chutí uraziti ji co možná vlastním přičiněním.

V rozjasňujícím se vzduchu nad ní zahlesla kdesi jako ještě netroufalá píseň skřivanova; vdova ustavši od práce zvedla a obracela po něm zvědavě zrak a dech se jí zarazil v prsou trapným překvapením. Nový hospodář na hořejším Gorejově Fran Rutar kráčel kolem, rovněž s kosou na rameni, a zastavil se u ní s tak vlídným přáním dobrého jitra, jako by se v životě jinak než přátelsky ani neznali.

(Pokračování.)

Z básní Karla Červinky.

Oblaka.

Oblaka letí do dálky,
oblaka — bílí vyhnanci,
slunce je jasné vyzývá,
oblaka bílá ku tanci.

Vzpomínám, kterak jako hoch,
ve trávě leže, za nimi
teskně jsem zíral, kterak se
řinuly proudy bílými.

V dálku se řinuly bez konce
tiché jich bílé přívaly,
v nesmírno někam za obzor
vlny jich měkce splývaly.

Ale teď pohledna na nebe,
po jejich vlnách pátraje,

vidím zas v dál se valiti
zlácené jejich okraje.

Tuším ty vlny nad sebou
valit se s tichou stálostí,
tichý tok táhne duší mou,
táhne mou celou bytostí.

Veliké, bílé splývání,
mizení sluncem zlacené:
— Někde tam srdce mé vyzvání,
srdce mé, srdce mé ztracené . . .

Dědičný boj.

Doma žíti mezi svými souzeno mi tady není,
život moje sny, jež měl jsem, dávno zdeptal, srazil v prach,
cizí lid tu kol mne žije, a já nemám pochopení
pro to, co mu ňadra vlní, pro květ jeho lepších snah.

Slovanské mé srdce dráždí jeho vrozená mu tvrdost,
v měkkost mojí české duše tluče jeho pýchy kov,
moji šiji tíží panství jeho — drzá jeho hrdost,
cizina mi vane vstříc, ach, vane z písní, z jeho slov.

Třebas vím, že přece možno na jednom se poli setkat,
že lze přece překročit, jenž mezi námi trčí, val,
že lze pouta zaslepení zlomit, míru duhu vetkat
ve společné nebe naše, věřit v jeden ideál:

— Nesmím se přec tomu snění proradnému ani oddat,
musím v sobě stále nésti poděděné zloby zdroj . . .
Kultura je prázdné heslo! Nesmím bratru ruky podat,
nejsme bratry, mezi námi zuří poděděný boj!

Kupec.

Přišel kupec, vidím jej, —
všecek brak můj chtěl tu koupit,
— kdosi volal: Neprodej!
čas teď — jenom neprohloupit!

Kupec už se začal kasat,
pouštět na mne slibů rej,
kdosi volal: „Drž se zásad,
neprodej, ó, neprodej! . .“

Neprodal jsem, na skladě
brak mám, jejž bych dávno prodal.
Já teď teskné náladě
docela se tady oddal.

Milý synu! Jiný čas, —
kdy by kupec přišel zas,
co tu jenom dá se prodat,
prodej všecko, jak se sluší,
prodej, co se dá tu prodat,
prodej tělo, prodej duši,
— vše to zboží saisonní, —
zbudeli, máš oslí uši,
máš za nimi škraloupy,
konkurrence život honí,
neprodáli někdo v čas to,
nové doby vlak už zvoní —
a co bylo krásné vloni
letos nikdo nekoupí . . .

O Sibiři a velké sibiřské dráze.

Referuje

dr. **Vratislav Černý.**

Poslední události na dálném Východě, okupace Mandžurie ruskými vojenskými sbory i poselstvo tibetského Dalaj-Lamy v Petrohradě obracejí živou pozornost Evropy k nové velké sibiřské dráze, která právě v celém rozsahu provozuje svou kulturně obchodně politickou činnost.

Čeho jsme se za své návštěvy v Moskvě o korunování cara Mikuláše r. 1896 nadíti nemohli, jest nyní hotovou událostí. Západosibiřská trať byla tehdy celkem hotova, ale to byla trať poměrně nejsnadnější, vedoucí širou, mírně zvlněnou stepí. Zbývalo tisíce verst, a to končinami neznámými, divokými horami, sráznými břehy a daleko široko zaplavovanými krajinami nad Šilkou a Amurem. Jest možný ten podnik? pochybovali mnozí. A byl možný. Dokázalo se ještě více. S čínským státníkem Li-hung-čangem, jenž o carském korunování v Moskvě meškal, ujednána smlouva o další stavbu ruské světové dráhy Mandžurskem. Od Srětenska do Chabarovska nechána vodní cesta Šilkou a Amurem 2000 verst dlouhá, a trať položena jižněji na území čínské. Až r. 1897 byla smlouva definitivně vyřízena, pak teprve nastalo vyměřování a stavba, a nyní již jest i tato rusko-čínská či ruská mandžurská železnice hotova. Dne 3. listopadu 1901, ve výroční den nastolení carova, položena poslední kolej, a od toho dne Rusko a celá Evropa jsou ne-

přetržitou železničnou tratí přes Sibiř a Mandžursko spojeny s Tichým oceánem. I doprava počala již v Mandžursku, ale jen prozatímně; ku pravidelné chybí několik tisíc vagonů, nádražní budovy a stužování násypů. Pravidelná doprava zahájena bude rokem 1903, a to nejen na dráze mandžurské, ale již na celé světové trati sibiřsko-mandžurské.

I české čtenáře může zajímati bližší seznámení se s ohromnou touto železnicí jakož i s kraji, jimiž prochází a jimž sloužiti má.

K tomu pak nejlépe poslouží spis vydaný r. 1900 ruským ministerstvem veřejné dopravy pod názvem: „Putevoditelj po velikoj sibirskoj želěznoj dorogě," mající 600 stran a zdobený plány a 360 fotogr. snimky krajin i typů národů sibiřských.

Stavba veliké sibiřské železnice po dlouhých a obsáhlých studiích a projektech a na usilovné naléhání cara Alexandra III. zahájena byla reskriptem z 11. května 1891, a dne 19. května 1891 následník trůnu, nyní vládnoucí car Mikuláš II., položil základní kámen ke stavbě ve Vladivostoku.

Dráha tvoří tyto oddíly: Západosibiřská dráha v délce 1329 verst, odbočka Jekaterinoboursko-Čeljabinská 226, střední sibiřská dráha, a to část I., 711 verst, část II. 1004½ v., odbočka Tomská 89 v., odbočka Irkutsko-Bajkalská 64 v., Zabajkalská dráha 1035 v., odbočka 7 v., z Kaidalova k čínské hranici 324⅓ v., severní Usurijská dráha 339 v., jižní Usurijská 382 v., odbočka z Nikolska k čínské hranici 110 verst, *úhrnem 5614⅓ versty.* K tomu dlužno připočísti dráhu vodní po řece Šilce 358¾ versty a po Amuru okrouhle 1700 verst.

Na nové trati, tak různými krajinami probíhající, potřebí jest opatrnosti. Panuje však snaha, aby rychlost vlaků byla zvyšována, jmenovitě aby rychlovlaky urazily 35 verst čili 37 kilometrů za hodinu. Takový rychlovlak jezdí již dvakrát za týden z Moskvy do Irkutska; koná tu trať osm dní. Od příštího roku však má celá 8000 verst dlouhá jízda do Port-Arthuru nebo Vladivostoku trvati asi 10 dní. Jízdní lístek první třídy i s ložem, počítaje dle platné differenciální sazby, státi bude 114 rublů a v druhé třídě 74. Z Paříže nebo Londýna bude na cestu do Port-Arthuru potřebí 16 dní za plat 320 rublů, kdežto cesta Indickým oceánem trvá 34 až 36 dní a stojí v první třídě 900 rublů. Podaříli se však spodní stavbu sibiřské tratě stužiti tak, aby se po ní mohlo jezditi rychlostí evropských expressních vlaků, bude cesta od Atlantského oceánu k Tichému trvati pouze jen deset dní. Nejvhodnější cesta bude pak z Havru přes Paříž, Kolín n. R., Berlín, Alexandrovo, Varšavu, Moskvu, Tulu, Samaru, Čeljabinsk, Irkutsk do Vladivostoku, celkem 11.200 verst čili 11.959 kilom., z kteréž délky na neruské dráhy připadá pouze 1707 kilom.

Na západní sibiřské železnici

r. 1896	dovezeno	330.000	osob,	10,500.000	pudů[1])	zboží
„ 1897	„	314.000	„	21,190.000	„	„
„ 1898	„	574.000	„	30,000.000	„	„

Na střední sibiřské železnici

r. 1897	dovezeno	177.000	osob,	5,393.000	pudů	zboží
„ 1898	„	476.000	„	11,000.000	„	„

[1]) Ruský pud = 16.38 kilogr.

Na celé sibiřské trati
r. 1899 dovezeno 1,075.000 osob, 40,759.000 pudů zboží
„ 1900 „ 1,300.000 „ 42,800.000 „ „

V tomto počtu není zahrnuta doprava vojska a válečného materiálu, která v posledních dvou letech byla velmi značná a kteráž ukázala veliký strategický význam této dráhy.

Přechod evropské ruské dopravy k sibiřské velké železnici tvoří dráha Samarsko-Zlatoustská, počínající u stanice Batraki na pravém břehu Volhy a končící Čeljabinskem po projetí 1057 verst. Vlak přejíždí evropskou hranici u stanice Syrostan Orenburské gubernie.

I. Západní sibiřská dráha.

První stanice velké sibiřské železnice *Čeljabinsk* leží na březích řeky Miasa, čítá 18.454 obyvatelů. Město vzniklo r. 1658 jako pevnost na ochranu proti Baškirům a pojmenováno po Baškiru Čeljabovi. V městě je 6 pravoslavných kostelů, 7 škol, 3 nemocnice. Z 1308 domů jest jen 80 kamenných.

Hlavní význam Čeljabinska leží v jeho obilním obchodě, který se soustřeďuje na dvou jarmarkách, Nikolské a Ivanovské. Skladiště soukromých kupců mohou pojmouti na $^1/_2$ milionu pudů obilí. V městě jest oddělení státní banky, hostince velmi bídné.

Ze stanice Čeljabinské odbočuje větev do Jekaterinburka 226 verst zdélí. Dráha prochází krajem s průmyslem železářským. Město *Jekaterinburk*, újezdní v Permské gubernii, čítá 43.052 obyvatelů a leží na břehu řeky Iseti. Založeno bylo r. 1721 Tatiščevem Jest v něm ústřední státní správa Uralských dolů, 4 nemocnice, divadlo, 15 kostelů, 17 různých vzdělávacích ústavů. Z průmyslových závodů sirkárna M. A. Vorožceva a V. J. Loginova, papírna V. V. Voroncova a spol. a jiné. Hostinec Cholkova (1—4 ruble denně za byt). Město jest elektricky osvětlováno.

Západní sibiřská dráha od Čeljabinska do stanice Krivoščekova projíždí gubernií Tobolskou, stepí Barabinskou a kirgizskostepním krajem.

Na 200. verstě od Čeljabinska vstupuje do *gubernie Tobolské,* která již skoro 300 let náleží k ruské říši. Zaujímá 25,156.015 čtvr. mil nebo 1.217,411.002 versty, jest větší než kterákoliv z evropských gubernií ruských, rovná se $^2/_3$ evropské Rusi a je 4krát větší než Německo. Na severu dosahuje až k Ledovému oceánu a obsahuje 10 újezdův.

Tobolská gubernie je nížina sklánějící se od jihu k severu. Nížinu tu, jižní její část, svlažuje řeka *Irtyš* s přítoky Išimem a Tobolem. V gubernii čítá se na 1600 jezer. Klima je surové a drsné, nejnižší temperatura -42^0, nejvyšší $+29^0$.

Lesy v jižní části gubernie stojí pod dohledem 6 lesních správ ohromného rozsahu. Tak Kurganský okruh má 85.000, Išimský 110.000, Tjukalinský 100.000 desjatin lesní půdy. Z bohaté fauny vzpomenouti dlužno medvěda, losa, rosomáka, rysa atd.

Obyvatelstva dle popisu z r. 1897 gubernie čítá 1,438.484 duší (z toho 711.982 mužů, 726.502 žen); proti r. 1890 o 125.084 duší více. I připadá na újezd Išimský 270.463 duší (na 1 čtv. verstu 7·1), Kurganský 262.072 (11·1), Tjukalinský 207.716 (4·4), Jalutorovský 190.096 (10), Tarský 159.572 (2·2), Tobolský 127.968 (1·1), Tjumenský 121.831 (7·5), Turinský 70.370 (1·0), Berezovský 20.644 (0·03), Surgutský 7.752 (0·03).

Z obyvatelstva jest 93% Rusů, 4% Tatarů, Bucharců, Kirgizů, Ostjaků, Samojedů, Vogulů, 3% Finů, Němců, Poláků, Židů a cikánů.

Co se zaměstnání obyvatelstva týče, v severní části gubernie převládá myslivost a rybolov, v jižní zemědělství a chov dobytka. Roku 1896 bylo zaseto 1,511.651 a sklizeno 9,070.811 čtvrtí obilí. Chov dobytka nejlépe se provádí v Tjukalinském újezdě, kde na dům připadá 5 koní, 3 krávy a 12 ovcí.

Ještě před vystavěním železnice vyváženo z Tjumeně a Kurgana na 300.000—350.000 pudů hovězího masa za 200.000 rublů.

Z řemesel rozvit nejvíce průmysl hrnčířský, obuvnictví, sedlářství, máslařství atd. Trhů koná se v gubernii na 409, z nich nejdůležitější Išimský od 1. do 15. prosince s obratem 5 milionů rublů.

Kirgizsko-stepní kraj v administrativním rozdělení Sibiře tvoří „stepní generální gubernátorství" a skládá se ze Semipalatinské a Akmolinské oblasti.

Akmolinská oblasť, severní to část generálního gubernátorství, má 5 újezdů: Petropavlovský, Omský, Kokčetavský, Atbasarský a Akmolinský, obsahuje 9902 čtvr. zem. mil čili 479.000 čtver. verst.

Semipalatinská oblasť má též 5 újezdů: Semipalatinský, Pavlodarský, Karkaralinský, Usť-Kamenogorský a Zaisanský. Plocha její rovná se 442.245 čtv. verstám; na východě hraničí s Čínou.

Kdežto Akmolinská oblasť jest veliká rovina, má oblasť Semipalatinská povrch různorodý. Východní její část a též jižní má charakter alpský (7—9000 stop výšky), ostatek je step.

Minerální bohatství není dosud náležitě prozkoumáno; ale vyskytuje se kamenné uhlí, zlato v Akmolinské oblasti, stříbrno-olovnaté rudy tamtéž, rovněž i měděné. V Semipalatinsku též uhlí, alabastr, žula a kaolin. Vodstvem je Semipalatinská oblasť bohatší než Akmolinská, neboť jí protéká Irtyš tokem 1150 verst dlouhým a má dvě veliká jezera Marka-kul a Zaisan-nor. Podnebí obou oblastí jest teplejší nežli v sousední gubernii Tobolské. Nejnižší teplota — 16°, nejvyšší + 20°.

Živočišstva jest tam velmi mnoho, z dravců vyskytá se též tygr a rys.

Obyvatelstva (1897) jest 1,364.154 duší, z toho 719.209 mužů a 644.945 žen (v Akmolinské oblasti 678.957 duší, v Semipalatinské 685.197 duší), a jsou to Kirgizové, kozáci sibiřského vojska a přistěhovalci. Kirgizové tvoří 80% všeho obyvatelstva, žijí v přenosných jurtách a živí se chovem dobytka. Země je vlastnictvím státu a Kirgizové chovají ji i v bezplatném užívání. Jurty tvoří auly a několik aulů (vesnic) dohromady volosť.

Kozáci, první kolonisátoři Sibiře, žijí v úzkém pruhu země mající 5,174.949 desjatin půdy a čítají 131.344 duší obojího pohlaví. Organisace sibiřských kozáků sestává z hlavního atamana, jemuž jsou podřízení 3 atamani. Sibiřský kozák slouží ve vojsku od 21. do 38. roku. Roku 1897 všech sloužících kozáků bylo 16.752 a 192 důstojníků. V čas války sibiřští kozáci staví 9 pluků čili 54 sotní a 3 reservní setniny.

Kolonisace obou oblastí od přistěhovalců rolníků počala r. 1875, kdy založeno 18 vesnic s 1749 obyv.; do r. 1896 bylo již 132 vesnic s 99.399 obyvateli.

Chov dobytka je rozsáhlý. V Akmolinské oblasti r. 1897 napočteno 3.402.134 kusů domácích zvířat: koní 858.673, rohatého dobytka 574.126, velbloudů 91.769, ovcí 1,794.014, koz 72.810, vepřového dobytka 10.742 kusů; v Semipalatinské oblasti téhož roku 3,099.052 kusů: koní 800.048, rohatého dobytka 450.000, velbloudů 90.000, ovcí 1,709.404, koz 49.600.

Lov divoké a jiné zvěře vynáší ročně asi 4000 koží vlčích, 2500 liščích a 200.000 zaječích.

Průmyslu a řemesel dosud jest poskrovnu, což souvisí s přirozenou povahou kraje. Obchod vede se jednak v městech, jednak na občasných trzích (jarmarkách), jednak směnný s Kirgizy. Trhů koná se ročně v Akmolinské oblasti 58, v Semipalatinské 18. Nejznamenitější jsou: Kujandinský (od 25. května do 25. června) s obratem 4 milionů rublů, Konstantinovský v Akmolinsku s obratem 4 milionů rublů, Petrovský s obratem 1 mil. r. a Tainčakulský s obratem 2 mil. r.

Přes obě tyto oblasti jde obchodní spojení Ruska s Čínou, kam vedou mnohé karavanní cesty.

Třetí z oblastí západní sibiřské železnice jest *Barabinský kraj*, jinak Baraba zvaný, zaujímající části Tarského a Tjukalinského újezdu gubernie Tobolské a části Kainského, Tomského a Barnaulského újezdu gubernie Tomské. Sibiřská dráha projíždí Barabu mezi řekou Irtyšem a Obí na vzdálenost 578 verst.

Baraba jest travnatá rovina, dělící se ve tři části: severní, střední a jižní. Severní část jest prameništěm přítoků řeky Irtyše a oplývá množstvím bažin i jezer, střední část jest bažina s přemnohými listnatými lesy a jižní část má více než 200 jezer.

Osídlení obyvatelstvem ruským počalo tu v polovici XVIII. věku, kdy přistěhovalci vrazili na ostatky tatarských ord. Nyní Tatarů ostalo jen 4500 duší a všeho obyvatelstva (1897) 186.561 duší (95.443 mužských a 91.118 ženských), z čehož na město Kainsk připadá 5534 duší.

Obyvatelstvo živí se zemědělstvím, méně chovem dobytka. Pilně pracuje se o vysušení bahen zaujímajících 4,000.000 desjatin půdy. Do roku 1899 vysušeno 320.000 desj., vykopáno 412 verst kanálů a vyčištěno 127 verst.

Seznámivše se s krajem, jímž střední sibiřská železnice prochází, sledujmež železnici samu, vystavěnou inženýrem K. J. Michajlovským nákladem 46,124.698 rublů.

Z Čeljabinska železnice na 241. verstě dostihuje *Kurganu*, prvního sibiřského města na pravém břehu Tobolu s 10.579 obyv.

V Kurganě žili ve vyhnanství r. 1826 dekabristé Naryškin, baron Rozen, Pavalo-Švejkovský, kníže Ščepin-Rostovský a jiní. Roku 1895 otevřena tam hospodářská výstava. Kurgan má 5 kamenných pravoslavných chrámů, 7 rozličných škol, 2 bibliothéky a 2 hostince (1—2 ruble denně). Tovární obrat činí 1,800.000 rublů ročně, obchod soustřeďuje se na 4 trzích.

Dále jest město *Petropavlovsk* na pravém břehu řeky Išima s 19.637 obyvateli, založené r. 1752 na ochranu proti Kirgizům na vysokém břehu Išima. V Petropavlovsku ještě r. 1825 provozován obchod s otroky. Roku 1868 Petropavlovsk povýšen na újezdné město Akmolinské oblasti. Obyvatelstvo z 35% jest mohamedanské (Tataři, Bucharci, Taškendci atd.), domů jest tam 2972, z nich jen 260 kamenných. Ze stanice Petropavlovské vyváží se ročně na 3 miliony pudů zboží, nejvíce másla, vajec, koží.

Město jest důležité nejen jako obchodní město sibiřské dráhy, nýbrž i tím, že z něho vycházejí cesty poštovní i karavanní do Turkestanu a přibližují Turkestan ruskému obchodu světovému. Jedna poštovní cesta, 260 verst dlouhá, jde do Orenburské gubernie, druhá, 255 verst, do Akmolinska, přes Kokčetav a Atbasar. Z karavanních cest do Turkestanu jest jedna stará do Buchary, druhá přes Akmolinsk a Agalak do Turkestanu.

Na 745. verstě od Čeljabinska dostihuje železnice města *Omska*, které bylo založeno roku 1714 plukovníkem Buchholzem jako pevnost proti nájezdům Džungarů. Omsk leží při vtoku řeky Omi do Irtyše, má 50.768 obyvatelů a 3605 domů (kamenných jen 85), 13 pravoslavných kostelů, 1 katolický, 1 židovský a 1 mohamedánský. Ve vojenském chrámě uložen jest prapor Jermakův, prvního dobyvatele Sibiře. Škol má Omsk 29, bibliothéky tři. Továren počítalo se r. 1899 celkem jen 34. Hostinec Zaicova nejlepší (75 kop. — 3 r. denně za pokoj).

V Omsku od r. 1849 do r. 1853 ve vyhnanství žil slavný spisovatel F. M. Dostojevský a napsal o tom své „Zápisky z mrtvého domu."

Řeka Irtyš, při níž Omsk leží, vyvěrá v Číně, jest splavná, i jezdí po ní 119 parníků a 380 jiných lodí.

Dotýkajíc se na dalším postupu města *Kainska* s 5858 obyv. většinou židovského původu s 525 domy, dostihuje dráha konečné stanice *Krivoščekova* na 1324. verstě při řece Obi.

II. Střední sibiřská železnice.

U stanice Krivoščekova vstupuje veliká železnice na půdu gubernie Tomské a vliv svůj tu neobmezujíc pouze na tuto gubernii zasahuje i do „Východní Sibiře", totiž: do gubernií Jenisejské a Irkutské, ano i do odlehlé a spojení s ostatními guberniemi postrádající krajiny Jakutské.

Tomská gubernie zaujímá 749.849 čtverečních verst a rozdělena jest v újezdy Tomský, Kainský, Mariinský, Barnaulský, Bijský a Kuzněcký. Jižní krajiny gubernie prostoupeny jsou horami Altajskými, bohatými zlatem, stříbrem, olovem i mědí. Lesní půdy jest veliké množství.

Praobyvatelé zdejší byli jacísi národové finského plemene smíšení s turským živlem, zabývající se dobýváním rud, jak o tom svědčí zprávy Herodotovy. V XIII. století opanovali tu Mongolové až do pádu Zlaté ordy v XV. věku. Obyvatelstva má Tomská gubernie 1,929.092 duší (žen a mužů téměř stejný počet). Nejvíce osídlen jest újezd Barnaulský, nejméně Mariinský. Na domorodé obyvatelstvo připadá $4\frac{1}{2}\%$, na slovanský kmen $93\frac{1}{2}\%$ a na germánský 2%. Z domorodého obyvatelstva jsou Osťáci, Tataři, Bucharci, Telenguti i Samojedi. Obyvatelstvo živí se hlavně polním hospodářstvím, chovem dobytka a včel, jichž se tu pěstuje nejvíce z celého evropského a asijského Ruska.

Průmyslových závodů jest 6170, hlavně pivovary, lihovary a sklárny. Vývoz od vystavění sibiřské dráhy rychle vzrůstá.

Východní Sibiř, t. j. gubernie Jenisejská, Irkutská a Jakutská oblasť mají ohromnou rozlohu 6.415.877 čtverečních verst, obyvatelů však pouze 1,328.150 duší. *Gubernie Jenisejská* dělí se na újezdy Jenisejsko-Turuchanský, Ačinský, Krasnojarský, Kanský, Minusinský a Usinský, gubernie *Irkutská* na újezdy Nižněudinský, Balaganský, Kirenský, Irkutský a Verchnolenský.

Hlavní bohatství východní Sibiře leží v minerálech, obyvatelstvo věnuje mu své síly nehledíc k těžkým poměrům a drsnému podnebí (střední teplota $+ 1^{0}$). Drsnost podnebí jest příčinou, že se tu více zachovalo domácí obyvatelstvo čítající $10-21\%$ (Tungusové, Tataři různých kmenův, Samojedové, Koibalové, Matorové, Beltyři, Kamasynci a Karagasci, Burjatové, Jakuti, Juratové, Sajotové). Evropané jsou větším dílem vypovězenci. Průmysl a obchod teprve se rozvíjí.

Zcela zvláštní místo zaujímá *Jakutská oblasť.* Postrádajíc všelikých podmínek zemědělského rozvoje jest Rusku tím, čím Anglii Severní Amerika krom Kanady: dobytištěm surovin, hlavně zlata a koží.

Jakutové žijí kočovně, a ruští úředníci vedou velmi smutný život samotářův, jimž pošta pouze jednou za měsíc přiváží zprávy o jiných lidech.

Opustivši u stanice Krivoščekova řeku Ob a rovinu západosibiřskou železnice béře se dále krajinami rázu horského a lesnatého. Mezi stanicí Obí a Irkutskem leží na trati jen několik větších měst. První jest *Mariinsk*, město dřevěné s 8000 obyvatelův, bez hostincův a jakýchkoliv zařízení, s nečetnými školami, dále *Ačinsk* stejného rázu, *Krasnojarsk*, hlavní město Jenisejské gubernie s 26.000 obyvatelů, založené v roku 1628 vojvodou Dubenským jako tvrz proti tatarským kmenům Arincův a Kačincův. Roku 1822 stalo se městem gubernským, a prvním gubernátorem byl známý spisovatel A. P. Stěpanov. Jsa střediskem gubernie má Krasnojarsk neméně než 26 ústavův a škol. V sousedství jeho, ve vesnici Tarakanovce, žije bohatý kupec G. Judin, který sám má knihovnu 100.000 svazků a r. 1898 na doplnění její vydal 126.975 rublů.

Krasnojarsk leží malebně nad řekou Jenisejem a jest hlavním jejím přístavem, kde kotvívá 26 parníků.

Přes městečka *Kansk* a *Nižněudinsk* dojíždíme do sídla generálního guvernera východní Sibiře, do města *Irkutska*, rozloženého na pravém břehu řeky Angary. Město má 51.000 obyvatelův. Založeno

byvši r. 1652 Ivanem Pachobovým k udržení Burjatů v poddanosti, stalo se r. 1682 samostatným vojvodstvím a r. 1783 sídlem carova náměstka.

Historie vzrostu Irkutska těsně pojí se k jmenům hrabat M. N. Muravjeva Amurského a A. P. Ignatěva. Dnes jest Irkutsk nejkrásnějším a nejúpravnějším městem Sibiře, má 29 kostelů, 45 různých vzdělavacích, 14 humanitních ústavů a 88 továren.

III. Bajkalské jezero a oblasť Zabajkalská.

Velká sibiřská železnice na své pouti napříč Asií zadržena jest vodami *jezera Bajkalského*, které Sibiřané zovou též Svatým mořem. Ohromné toto vodní prostranství zaujímá 30.034 čtverečních verst a má hloubku 791 sáhů.

Horstvo obklopující jezero sestává z několika horských řetězů, jichž největší výše dosahuje 6000 stop. Voda Bajkalu jest čistá a průzračná, podnebí na březích jeho nad míru drsné, léto krátké, noci velmi studené. Flora okolní má ráz květeny alpské, zvířectvo jest mnohorodé. Hlavně slyne Bajkal velikým bohatstvím ryb, které tvoří znamenitý pramen vývozu. I tuleni se zde vyskytují.

Doprava zboží i pocestných ze stanice Lěstveničné přes Bajkal do stanice Mysové provádí se obrovským parníkem, ledoborcem „Bajkalem."

Přepluvše jezero vkročíme do *Zabajkalské oblasti* dělící se na újezdy Barguzinský, Verchněudinský, Selenginský, Troicko-Savský, Čitinský, Akšinský, Nerčinský a Nerčinsko-Zavodský.

Celá oblast Zabajkalská jest hornatina ovládaná hřbetem Jablonským. Z řek této oblasti první místo zaujímá *Selenga* přitékající z Mongolska, která jest splavná, a *Šilka*, rovněž splavná, a to po celé své délce. Bohatství rud jest nad míru veliké. Zvířena rovněž jest velmi hojná, z dravců vyskytuje se i tygr.

Původními obyvateli Zabajkalské oblasti byli Tungusové a Mongolové. Zde na březích Onony narodil se jejich znamenitý Čingiz-chan. Rusové přišli v tato místa r. 1664, a to kozáci pod náčelníkem Skorochodovem. Mezi prvními kolonisátory nalézáme vypovězence, znamenitého rozkolníka protopopa Avakuma a kozáckého atamana Demjana Mnogogrešného.

Dnešní obyvatelstvo Zabajkalské tvoří rolníci přistěhovalci, domorodí a kozáci. Domorodé obyvatelstvo tvoří Tungusové a Burjati. Všeho obyvatelstva jest na 660.000 duší. Burjati jsou větším dílem náboženství Buddhova.

Hlavním pramenem výživy jest zemědělství a chov dobytka. Hlavní obchod vede se po jarmarkách. Sluší však obrátiti zřetel k průvoznému obchodu z Číny. Z Číny dováží se do Evropy přes ruskou říši ročně $2^1/_2$ mil. pudu čaje, z čehož polovina jde karavanami přes Kjachtu.

Z měst, jichž se dotýká sibiřská železnice protínajíc Zabajkalsko, sluší připomenouti *Verchněudinsk*, znamenitý svými trhy, *Čitu* s 11.000 obyvatelů, soustřeďující v sobě veškeren obchod Zabajkalska, a *Srětensk* s 8000 obyvatelů na březích Šilky s ohromným obchodním obratem a kancelářemi všech čajových firem.

IV. Amurská oblasť.

V Srětensku počíná *Amurská oblasť*, rozprostírající se na území levého pobřeží Amuru. Horský charakter Zabajkalské oblasti i tu pokračuje vrcholy ve hřbetech Velkého a Malého Chingana. Z vodstva protéká tu *Amur*, jedna z největších řek asijského Ruska. Bohatství rud jest velmi značné, z toho valná část připadá na zlato. Prostranství Amurského kraje přebohato jest zvířenou různých rodů, medvědů a rysů hojnost.

Rusové přišli do Amurska r. 1643. Byli to kozáci v počtu 130 mužů pod Vasilem Pojarkovem. Tato výprava odešla však nezanechavši po sobě stop. Teprve r. 1649 vojvoda Jerofej Chabarov opanoval toto území založiv tu pevnost. Kolonisace Amurska provedena od kozáků, kterým tu začasté podstoupiti bylo těžké boje s domorodým obyvatelstvem. Obyvatelstva za dnešní doby jest nemnoho, kolem 118.000 duší. Domorodí kočovníci patří ke kmenům Tungusův, Oročenův, Manegrův, Birarův a Goldův.

Doprava osob i nákladů děje se po řece Šilce a Amuru. Parníkům ze Srětenska do Chabarovska nutno vykonati cestu přes 2000 verst dlouhou.

Parníky přistávají často, ale k místům po většině malým a nedůležitým. Stanice ponejvíce nesou jmena kozáckých důstojníkův, kteří se v bojích proslavili. Na cestě leží *Blagověščensk*, jediné město v Amurské oblasti, sídlo vojenského gubernátora, založené při stoku Amura a Zeje. Město jest výstavné, zdobeno velikými sady, má 32.000 obyvatelů v 3500 domech, všeliké dobročinné ústavy a náležitý počet škol. Nedaleko Blagověščenska přistává parník u mandžurského města *Aiguna*, pověstného i z posledních bojů v Číně. Aigun, po mandžursku Sachalin-ula-chotan, má 15.000 obyvatelův.

V. Přímořská oblasť s ostrovem Sachalinem.

Nejzazší hranici ruského panství v Asii tvoří oblasť přímořská, rovnající se rozlohou svojí Rakousko-Uhersku, Německu, Dánsku a Francii dohromady. Dělí pak se na kraj Ochotsko-Kamčatský s poloostrovem Kamčatkou a Usurijsko-přímořský.

Jižní část oblasti svlažována jest řekami Amurem a Usurim.

Před připojením Amurské oblasti k Rusku daleký východ byl úplnou pustinou, kde kočovní domorodci přecházeli, nemajíce určitých sídel, nejsouce nikdy bezpečni před čínskými loupežníky. První osídlení Usurijského kraje datuje se od r. 1855, kdy kníže M. S. Volkonskij přivedl tam první vystěhovalce. Teprve od r. 1882 pozorovati jest větší příliv osadníků z Ruska do Usuri, když vláda sama počala říditi osadnické výpravy z Ruska na daleký východ.

Z domorodců slušným počtem jsou zastoupeni Korejci, Číňané a Tataři. Daleký východ, vládna mořskými přístavy Vladivostokem a Nikolajevskem, rozvíjí vždy větší obchodní činnost.

Roku 1891 přivezeno do Vladivostoku na 153 lodích asi 7 milionů pudů zboží, 1896 pak již přes 12 milionů pudů na 267 lodích.

Středištěm vojenské správy provincie jest *Chabarovsk*, založený r. 1858 hr. Muravjevem Amurským na vysokém břehu Amuru při stoku jeho s Usuri. Město má 14.000 obyvatelův, z nichž jest 4000 Korejcův a Číňanův. V městském sadě nad řekou postaven pomník hr. Muravjevu dle návrhu akademika Opekušina.

Ve vzdálenosti 9922 verst od Petrohradu — počítaje v to 2000 verst vodní cesty po Šilce a Amuru — končí velká sibiřská železnice ve *Vladivostoku*, po čínsku Chaj-šen-bej zvaném, na břehu oceánu.

Město valem vzrůstá, i má nyní 6 náměstí, asi 45 ulic a přes 2000 domů, kostely pravoslavné, katolické, luteránské, kitajské, japonské a korejské. Roku 1891, kdy nynější car Mikuláš II. jako následník navštívil Vladivostok, položen ve Vladivostoku základní kámen k pomníku admirála G. J. Nevelského, v jehož podstavci vyryta jsou významná slova cara Mikuláše I.: „Gdě raz podňat russkij flag, on uže spuskaťsja ne dolžen."

Vladivostok má 29.000 obyvatelův, z čehož je 12.000 vojákův. V městě r. 1899 otevřen „Vostočnyj institut," vysoká škola východních jazykův a přípravy ku službě na dálném východě. Obchodů stále přibývá, cizí firmy zaujímají tu vedle ruských až nebezpečně veliké číslo.

Ku přímořské oblasti náleží též ostrov *Sachalin* s 28.000 obyvatelů, obývaný nejvíce vyhoštěnci.

Tímto směrem zamýšlena dráha prvotně, ale jak již řečeno, stala se r. 1896 změna, jež trať zkrátila a usnadnila, ovšem na území čínském. S Li-hung-čangem ujednáno tehda i založení banky čínsko-ruské, a jejím prostřednictvím ruská vláda novou tuto trať financovala a financuje.

VI. Ruské dráhy v Mandžursku.

Stavba jich počala r. 1897 a dokončena jest 3. listopadu 1901; veřejné dopravě odevzdány budou r. 1903. Náležejí k nim tratě:

1. Kaidalovo-Nagadane (na ruském území) 324½ versty, čili 345 kilom. Světová dráha sibiřská prodloužená v Zabajkalsku přes studenou Čitu až k Srětensku na Šilce. Mezi Čitou a Srětenskem je stanice Kaidalovo. Odtud prodloužena trať směrem jižním k hranici rusko-čínské. Na ruské straně jest poslední stanicí Sibir a proti ní na mandžurské první stanicí Nagadane.

2. Trať Nagadane-Pograničnaja protíná celé Mandžursko od západu k východu v délce 1440 verst (1530 kilom.) Pograničnaja jest první stanice na ruském území Ussurijska, objímající Mandžursko na východě.

3. Trať Pograničnaja-Nikolsk (na ruském území) jest pokračováním mandžurské tratě k Ussurijské, z Vladivostoku k Chabarovsku na Amuru vedoucí a již v únoru 1896, částečně v říjnu 1897 pravidelné dopravě odevzdané. Délka tratě jest 110 verst, a stanice Nikolsk má pak již po staré dráze spojení k Vladivostoku.

4. Trať Charbin-Port Arthur čili jižní mandžurská dráha, protíná od Charbina, osady na příční trati ležící, jižní Mandžursko v délce 980 verst k oběma nejjižnějším ruským přístavům Port Arthuru a Dalnímu.

Celkem mají obě mandžurské tratě 2420 verst a s oběma spojovacími na ruském území 2854½ verst čili 3036 kilom. Tratě tyto

jsou již na základě nabytých zkušeností opatřeny těžšími kolejnicemi a náspy, a spodní stavba jest co nejvíce utužena.

Nelze pochybovati, že čínsko-ruská dráha mandžurská jest státem v státě, ano dle okolností státem samým, jak právě nyní se ukazuje. Protínajíc dvojím směrem zemi větší než jest Rakousko-Uhersko, tvoří dráha vlastní tepnu všeho života hospodářského. Smlouvou z r. 1896 jest Rusku vyhrazena vlastní ochrana dráhy a jsou mu zabezpečeny výsady obchodu, dolování, rýžování a průmyslu v zemi.

Velkým světovým dílem zahajuje Rusko dvacáté století.

Rozhledy v umění výtvarném.

Posmrtná výstava děl Schnirchových. — Holárkova Noc. — Klusáčkovy illustrace k Písni o Činu a k Deseti pohádkám o sv. Petrovi.

Sotva čtvrt roku po smrti Schnirchově poskytnuta nám v Rudolfině příležitost přehlednouti celé jeho životní dílo. K výstavě sneseno vše, co Schnirch jen poněkud pozoruhodnějšího provedl, neli v pomocném modelu nebo ve skizze, aspoň ve fotografické reprodukci, tak že obraz třicetileté činnosti jeho bez mála jest úplný. V tom sochařova práce má přednost před malířovou, že se nikdy se svým dílem nadobro rozloučiti nemusí, ani když je hotové dá z ruky.

A tak tedy jsme si svědomitě mohli zodpověděti otázku o kvalitách činnosti Schnirchovy a mohli jsme si odpověď i rozvesti v přehledný posudek o vývoji a jednotlivých fásích Schnirchova nadání.

Přátelské ruce, pořádajíce posmrtnou tu výstavu, sestavily v jedné z místností práce z prvního desetiletí Schnirchova působení, asi z let 1870—1880. To byl Schnirch, jak ze školy Mnichovské se vrátil, jak v Italii se utvrdil v principiích formové vytříbenosti, spoléhající ne tak na příkladu antického sochařství samého, jako na esthetickém stanovisku ze studia antiky odvozeném. Po skupině sv. Jiří řadu let mladého sochaře zaměstnává studium koní; mimo relief s thematem z Iliady jsou to najmě výjevy z amazonských bojů, v nichž se zkouší. Živost mládí ponouká ho k líčení scén pohnutějších, ale principie, které mu škola vnukla, poutají ruku jeho, vštípené předpisy kompoziční kladou meze pohnutosti obrysu a reálnosti pohybu. Do této řady patří i původní návrhy k trigám na Národní divadlo z r. 1874.

V Italii Schnirch studuje antiku i renaissanci, studuje ji s porozuměním vzdělance, hledě se utvrdit v přesvědčení, před tím již nabytém, o podmínkách ladné komposice, vytříbené mluvy formové a svědomité precisnosti práce. S toho stanoviska poutají ho předem díla pozdějších epoch sochařství řeckého, z renaissance vlaské ne ohniví a realističtí průkopníci, ale mistři vrcholné doby. Vedle figurálních děl všímá si bedlivě dekorativních prací antických i renaissančních — výsledky tohoto studia mu prospívají patrnou měrou pak při spolupracovnictví na výzdobě budov, k němuž architekty Zítkem, Schulzem, Polívkou a jinými byl povoláván častěji než kterýkoli jiný český sochař.

Z výzdobných těch prací jest také zřejmo, že Schnirch s porozuměním studoval architektonické památky, najmě vrcholné renaissance italské, — následkem tohoto studia mohl se snáze přizpůsobiti intencím architekta, jehož byl spolupracovníkem.

Zásady, na kterých Schnirchův talent uzrál, ostaly též dále dominujícím rysem jeho tvorby. Nicméně nebylo ani jemu lze zcela se vymknouti oněm vlivům, které proud doby přinesl do našeho umění na sklonku let sedmdesátých. Nesouli se jeho sochy pro balustrádu Rudolfina, pro Vídeňský parlament, pro tympanon v hledišti Národního divadla jakož i tehdejší modely trig týmž duchem, který v Schnirchovi Římský pobyt jeho utvrdil, jeví se v soše krále Jiřího pro Poděbrady (r. 1891 dohotovené) nepopíratelně vliv proudů nových, k realističtějšímu podání detailu a k živější dikci tíhnoucích. Resultáty působení nových vlivů na individualitu Schnirchovu nejsou hodnoty stejné; jsou dobré, kde vedly k těsnějšímu přilnutí k skutečnosti, jako na př. u býka pro budovu ústředních jatek; nejméně výhodné jsou, kde šlo o přiblížení se k charakteru, abych tak řekla, národopisně zbarvenému, jako v personifikacích krajů pro zemskou banku; nejšťastnější pak jsou tam, kde předmět a jeho určení s vlastním cítěním Schnirchovým se shodovaly, jako při sv. Vácslavu a v návrzích pro fontánu před Rudolfinem, které pracoval s architektem Fantou. Jezdecká socha sv. Vácslava a onen návrh na fontánu, první cenou poctěný, svojí, možno říci živou modernitou, z ostatku díla Schnirchova takřka se vymykající, náležejí do nejšťastnější periody Schnirchova tvoření.

Z výstavy, jež zaujala část dvorany a tři přízemní síně v Rudolfině, odnesl si návštěvník přesvědčení o nevšední dělné vytrvalosti umělcově, kterou svědomitost, s níž si počínal, činí tím pozoruhodnější. Vedle prací, jichž jsme se tu stručně dotkli, připomněla nám výstava řadu poprsních podobizen Schnirchem provedených, kolikeré pomníky náhrobní, z nichž složitý náhrobek Julia Grégra je poslední, sousoší na Polívkovu budovu pojišťovny na Staroměstském náměstí a především též přečetné práce dekorativní, které během 25 let v Praze provedl. Je to veškera téměř ornamentální a valná část figurální výzdoby Národního divadla; vedle toho Rudolfinum, budova Českého musea, palác společnosti Assicurazioni generali, nové museum obchodní a živnostenské komory a jiné a jiné vykazují přečetné dekorativní práce dle jeho modelů.

Poznali jsme na výstavě též kresby Schnirchovy, z nichžto studie v Italii provedené volbou předmětů jsou pro směr záliby Schnirchovy charakteristické. Některé náčrtky, k určitým pracím se vztahující, poučují nás o přípravách, které umělec před počátkem díla konával. Mnohé listy vztahovaly se k složitým přípravám pro trigy, jež byly jedním z těch úkolů, do kterých se Schnirch docela pohroužil, jichž konečnému provedení byl dvakrát blízek, po prvé když pomocné modely na budově už byly postaveny, ale pak při požáru vzaly za své.

Tak výstava tato, pečlivě sestavená, činnost Schnirchovu ze všech stránek vhodně a poučně osvětlila. *Renáta Tyršová.*

* * *

Noc. Ve 20 obrazech Emila Holárka. Nákladem B. Kočího v Praze.

Nový tento cyklus jeví se jakýmsi pokračováním předchozích alb Holárkových. Jsou zde aspoň tytéž myšlenky vysloveny, a také spůsob jich vyjádření jest týž. Perové kresby Noci vyznamenávají se toliko jemnějším odstíněním, měkčí fakturou. Výtečné reprodukce nám je podávají velice věrně faksimilované. Holárek kreslí dosti pečlivě, klade vrstvy svých stejnoběžně vedených čar čistě na sebe, skříží tu jejich směry, tu je seslabuje až k jemné sítce, v níž vynechává „světla“ povždy effektní. Co do provedení znamenají tyto nové kresby další stupeň zručnosti umělcovy. Myšlenkový obsah Noci vykazuje se hojnými pěknými nápady, a mnohá pointa jest tak břitce zaostřena, jako na četných listech jeho Katechismu. Avšak jiným kresbám jest na ujmu táž neurčitost, jako u některých obrazů Katechismu. Umělec snaže se pověděti vše, co jeho myslí vířilo, stává se nejasným. A pak zůstává v některých výjevech příliš klidný, jako na př. v kresbě nočních hráčů — snad neviděl nikdy velké herny nebo „lepší“ hráčské společnosti a neví, jak vášeň i nejchladnějším karbaníkem lomcuje; třeba by tiše za stolem seděl, na tváři, na očích, v bezděčném pohybu ruky poznáte jeho rozčilení. Pedagogický klid Holárkův stává se vůbec čím dále tím zjevnějším, tento mladý myslitel disponuje spíše vážným tónem mravokarného kazatele než rozrušujícím temperamentem řečníka, který se zápalem davu do duše hřímá. Jeho spůsob vyjadřování jest ovšem umělecký, a jsou i v tomto cyklu kresby, které jednoduchým, umělecky prostým slohem svým k nejlepším jeho pracím náležejí. Vězeň, raněný vojín mezi mrtvolami, maškarní ples, chudá švadlena, hladoví hoši před pekařským krámem — to jsou vesměs dobré illustrace společenských nesrovnalostí za naší doby. Ale mám za to, že Holárek nám poslední slovo ještě nepověděl, a že zvláště se zdokonalí co do formy a výrazu. Některých slabých figur konvenčních postojův a pravšedních rysů dojista již budoucně neuvidíme. Myšlenkový fond umělcův snad stačí i na práce realistněji pojaté a bohatěji provedené. Holárek stal se v této době známým, a jeho jmeno proniklo i za hranice našeho království. Nechť jest mu to pobídkou, aby stoupal.

Píseň o Činu. Zpívá Fr. S. Procházka, illustroval K. L. Klusáček. Nákladem J. Ottovým v Praze.

Deset pohádek o sv. Petrovi. Napsala Božena Němcová, illustroval K. L. Klusáček. Nákladem české grafické společnosti Unie.

Dvě zajímavé publikace, dvě české knihy, a to obsahem i výzdobou zcela české, předloženy našemu obecenstvu jako domácí strava na vystřídanou po tolikerých hodech, které sestávaly z více nebo méně raffinových výrobků „panské“ i exotické kuchyně. Klusáček vyhledal si v pravdě česká díla, aby je illustroval. Procházkova Píseň o Činu a Deset pohádek o sv. Petrovi od Boženy Němcové — nevím, kde by zazníval čistší zvuk českosti, rázovitější ohlas toho, co jednak českým srdcem zachvívá, jednak českou myslí vesele zvoní. Zpěvné, milé a vnitřním teplem vřele česky smýšlejícího ducha prohřáté verše Procházkovy, jeho poetické vidiny, bohatýrské obrazy nadchly Klusáčka k švižným komposicím několika těch výjevů zpola pohádkových a zpola allegorických, jimiž knihu obohatil. Lze tak bez frásovitosti říci. Klusáček

přidržuje se věrně a prostě básníka, kreslí nám sudičky nad kolébkou, ukazuje nám, jak Čin rozsoudil dva orly, rodné bratry, jak našel Slavku, jak se bije s příšerou, s jejíž hlavy korunu srazil, korunu železnou, špičákem zakončenou, — kreslí nám to vše rovněž tak prostodušně, jak to básník zpívá Ovšem, nescházejí narážky, a také dosti přímé narážky — ale báseň sama se jich nezříkala, a Klusáček je tlumočí. Vlastních illustrací je málo, titulní list, šest stránkových obrázků a tři, čtyři záhlavní viněty. Ale jest jich dosti, illustrují dostatečnou měrou jak básníkovu pohádku, tak i malířovu tendenci.

Klusáček kreslí takové illustrace lehkou rukou, jednoduše a srozumitelně, nehledá, abych tak řekl, pěkných formulí a zvučných slov, nýbrž vypravuje jako výtvarník, „málo slovy," několika črtami pera. Perokresby v Písni o Činu, jsou švižnější, než kresby k Deseti pohádkám o sv. Petrovi. Klusáček illustroval roztomilé, vtipné a klasicky české pohádky tyto mnohem pečlivěji a bohatěji. Měl však při tom, jak se zdá, jistý účel, a to byla asi snaha, aby kniha nabyla vzhledu poněkud archaisujícího, aby kresby zastupovaly dřevorytiny, jaké ve starých kronikách a svatých textech vylíčené výjevy provázejí. Klusáček dovede i takové dekorativně přistřižené a slohově vypravené komposice volně a široce nakresliti, a co do typů, vede mu při tom ruku duch Josefa Manesa. Některé hlavy, některé postoje jsou zcela Manesovské, ale připomínají nám rytiny dle Manesových kreseb, nikoliv jeho měkké, plynné kresby. Ráz postav, hlav, způsob, jakým vypravuje ta rozličná dobrodružství dobrého sv. Petra — to vše jest české. Klusáčkovou specialitou pak jest ta jistá „slohovost," koncisnost komposice, přesnost rysů, kterými každý tvar rázovitě vyznačí. Klusáček je při tom dosti mírný, ne tak jistý a smělý jako na kresbách v Písni o Činu, ale hovornější. Místa měl ovšem více než v první knize, a proto upravil rozličná záhlaví, linky, culs de lampe, obruby, v nichž vypravuje po spisovatelce, co se mu zdá hodno vypravování. V tom je velmi vtipný a zároveň taktní — nenudí, ani nenadsazuje. Také humor jeho jest přirozený, nenutí se do vtipu a nestává se obhroublým. Zkrátka, obě knihy lze radostně vítati jako ukázky onoho druhu literatury, jemuž říkáme „výpravná díla" — tím radostněji, poněvadž jsou to díla veskrze česká.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Čtvrtý svazek Libuše r. 1901 přinesl povídku, prvně otištěnou v Osvětě, *Talmové zlato* od G. Preissové (nákl. Šimáčkovým, str. 120). Spisovatelka nás tu opět uvádí do svých zalíbených Korutan a vykládá nám o chudé dívce, která si umínila, že se stane paní v bohatém dvorci, a mocí své krásy také toho cíle došla. Ale nedosáhla tím štěstí, o jakém snívala v dětství s bratrem, jenž potom vydal se do světa a prací hleděl uskutečniti vidiny své i sestřiny. Co kdysi nezkušenou dívku lákalo zlatým třpytem, ukázalo se mladé ženě klamným

pozlátkem, zlatem talmovým. Hrdinka tedy opustí vytouženou nádheru, vrátí se k dřívější prostotě a odejde s bratrem Antem do skromného útulku, získaného vlastním přičiněním.

Povídka vyznačuje se všemi známými přednostmi pera G. Preissové. Jest zejmena jaksi něžně, poeticky nadechnuta a obestřena kouzlem citu v pravdě žensky jemného. Spisovatelka zřejmě ukazuje lásku k zvoleným postavám, jež kreslí s jakousi vlídnou přítulností i tam, kde jde o hrubce druhu Končinova i domýšlivé sobce rázu Robertova. Ale jemnost její roste najednou do té míry, že se udiveni zastavujeme nad vyprávěným příběhem a nad líčenými charaktery s otázkou: Je to možno? Jsou takoví lidé na světě? Jednala by takto kterákoli žena za daných okolností? Ale všecky tyto pochybnosti rozplašuje spisovatelka sama na samém závěru své kresby. Její hrdinka oznamuje tam komusi: „Půjdeme s Antem za tou naší první, myslím, že jistou *pohádkou* štěstí i pokoje . . .“ Pohádka, ano, to je pravý název Talmového zlata, v němž potom chápeme čistý, poetický přísvit jeho, nepociťujíce nedostatku nutné reálnosti, jenž by nám jinak citelně vadil.

Karel Klostermann vybral si v novém románě svém, nazvaném *Kam spějí děti* (nákladem Vilímkovým, str. 528), opět zalíbené dějiště nejlepších prací svých, útroby Šumavy. V zastrčeném koutě v pravo od průplavu, jenž spojuje říčku Vydru s potokem Sekrovým a tudy s říčkou Křemelnou, pne se hora Schlösselwald, shlížející spolu s Antiglem, Jezerním hřbetem a jinými starochy horskými do křivolakých údolí, jimiž se berou bystřiny a potoky, slévající se nad Reichensteinem v tok Otavin. Do chalup německých horalů, roztroušených na úbočí Schlösselwaldu, zavítáme s autorem, abychom seznali osudy hloučku lidí, kteří v drsném zákoutí tomto rvou se s nepříznivou půdou i podnebím o chatrné prostředky životní. Ze skupiny rázovitých, samorostlých postav těchto posunuta jest v popředí rodina Hieslů, zastoupená typy mužskými i ženskými, jejichž středem a tudíž hrdinou románu jest Podílský Karel a jeho nejbližší pokrevenstvo. Sama četná rodina Karlova dává spisovateli hojnou látku ke kresbě zajímavých, různě založených figurek, od měkké, dobrácké, neprozíravé, houževnaté a fatalistické povahy otce rodiny a svárlivé, hospodárné choti jeho až po slabomyslného syna Fricka, jenž propad náboženské šílenosti, posléze sáhne si na hrdlo. A s rodinou stýká se sousedstvo, v němž objevují se nové a nové odstíny povahové, jež ve vypravování nabývají určitých, pevně vyhraněných tvarů, poskytujíce zároveň vhodných nitek ku pestrému předivu děje románového.

Děj ten v podstatě jest prostý, nesložitý. Jde tu o zápas, vedený o rodnou půdu, která se jedněm zdá macešskou, nehostinnou, kdežto druhým jest předmětem vroucí lásky a neúmorné péče. Podílský Karel, přivyknuv za broučkových časů lepšímu bydlu, promarnil, když zanikly výdělky, zděděný les a zapletl se slabostí ku příbuzným, zejmena k schytralé a tvrdé sestře Monice, do dluhů, z nichž nijak nemůže vybřísti. On sám právě jako choť jeho Marie, povzbuzovaná stařičkým dědem, lpí na zděděném majetku, nechce se ho zbaviti, ač by tím všeliké nesnáze své rázem skoncoval, a zanevírá na nejstarší dceru Fanny, která opouští domov, aby si v cizině hledala lepší a pohodlnější

výživy. Posléze však Podílský nucen jest opustiti svou půdu a živí se dělnickou prací v továrně, ano na konec odejde za chlebem i z vlasti, kdežto Fanny vrací se, ač se jí v novém ovzduší vedlo dobře, aby tam setrvala po všechen život ostatní. Jestiť tato dívka obdařena energií nezvyklou jak ve vlastní rodině, tak mezi družkami horskými, energií, která jí uprostřed obecné schátralosti mravní uhájí neporušené čistoty a zároveň ji pudí vyniknouti nad nízkou úroveň svého vrstevnictva. Z mladšího pokolení má tuto v jádře ušlechtilou snahu v míře ještě větší Fannin krajan Francal Wurstinger, chvastavý vychloubač, jenž od mládí zhrdá vším, co souvisí s jeho rodným krajem, jenž však umí strádati a lopotně se přičiniti, aby došel svého cíle.

Jako tito dva zástupcové mladého světa, liší se od běžného průměru Schlösselwaldských, Rehberských a jiných horalů také Florian Reeb. Mladý muž tento různí se od jiných již snahou po vzdělání, láskou ke knihám a náklonností ku přemýšlení a vůbec životu vnitřnímu jakož i naprostou nechutí k hýření a blýskání se, obvyklému u zámožnějších synků selských. A rodina Reebova náleží k nejmohovitějším v kraji, hospodář Reeb jmín jest doma přímo za boháče. Nad své krajany vyniká prozíravostí, klidnou rozvahou, neúmornou přičinlivostí a především konservativností. Tato vlastnost vede jej k tomu, že po všecky časy, i v době, kdy selské lesy skoro bez výminky podlehly ziskuchtivosti svých majetníků, střeže svého krásného hvozdu, dobře věda, že v starých lesích bylo netoliko bohatství sedláků i pánů, ale i síla Šumavy. Tyto vlastnosti otcovy podědil i syn Florian, jejž v románě Klostermannově pokládáme právě za představitele onoho konservatismu rolnického, který neuzavíraje se novotám, z nichž má prospěch jeho hospodářství, tvoří zdravý základ národů i států. Florian jest také příkladem altruismu, vzácného mezi lidmi ryze přírodními; provádí jej sice neuvědoměle, toliko srdcem dávaje se vésti, ale proto zásluha jeho není menší. Způsob, jakým se ujme nešťastné poběhlice Justyny a jak vypraví se s Podílským v zimě do Weitfällských bud pro její děti, svědčí zajisté výmluvně, že i mezi prostým, lesklých theorií neznalým lidem daří se ušlechtilý květ pravé obětovnosti, neplýtvající slovy, ale projevující se činy. Vlastnost ta jest na mladém Reebovi tím nápadnější, že rodiče jeho jsou vykřičeni za lakomce a že matka jeho vskutku lpí až příliš na každém groši. — Pravým opakem Floriana jest krejčí Venca, záletník nejsprostšího druhu a zároveň lichvář, bez srdce a smilování rdousící své oběti. Vydřidušské řemeslo jme se provozovati, jakmile nabyv plnoletosti dosáhl podílu otcovského, především na bývalém poručníkovi svém, Podílském. Klostermann patrně na základě požadavku poetické spravedlnosti odstraňuje ho s dějiště i se světa cestou blíže nevysvětlenou, ale velice pravděpodobnou.

Znajíce takto přední representanty románu, můžeme si již s autorem dáti titulní otázku jeho: „Kam spějí děti?“ Odpověď jest prostičká. Dílem vrhají se na nové dráhy, zanevírajíce na domácí kraj, jenž ostatně živelními pohromami a nehospodárností lidskou značně se změnil, dílem však zůstávají věrni starým tradicím a tvoří sémě jisté, klidné budoucnosti. Z té odpovědi však jest i patrno, že román nezabývá se nijakými otázkami hlubokými nebo dalekosáhlými. Naopak, podává jen odliku všedního života, vybíraje z lidského mraveniště sku-

pinu sourodých jedinců a sleduje vývoj jejich během několika let. Ale právě v tomto zobrazení střízlivé, nevysněné skutečnosti životní, zachycené s jadrností, kterou se již některé práce autorovy dříve osvědčily, spatřujeme hlavní a nemalou přednost díla. Spisovatel připomíná čtenářům v úvodě: „Co Vám tuto podávám, prožil jsem vše; všecky osoby jsem znal, ničeho jsem nevymyslil. Nevymýšlím vůbec; dívám se na lidi a předvádím je takové, jakoví jsou, s jejich slabostmi i s přednostmi.“ Věříme autorovi, pokud tu jde o reálnost osob i děje, na slovo a věřili bychom, i kdy by toho výslovně netvrdil; máť nejpádnější doklad v práci samé.

Nový román Klostermannův má před dřívějšími plody jeho i tu přednost, že má pevnou, jednotnou osnovu, nerušenou nesouměrnými odbočkami, a že teše své postavy z pevné, hutné látky. Jedná v něm řada postav, tu čelnějších, tu podružnějších, jež vesměs vyznačují se životností a jež jsou pevně a jasně charakterisovány. Že tu nenalezneme širokých analys a pitevních, drobnohledných zkoumání, jež by byla provedena na nitru osob jednajících, rozumí se u Klostermanna samo sebou. Znáť své lidi a ví, kdy a o čem rozumují a hloubajíli ve své dušičce či nic. Vnášeti pak do nich, čeho v nich není, nikterak mu nenapadá; nečiní toho ani za příležitostí tak lákavých, jaké se jeví v duševních stavech trpělivě čekajícího Floriana i rázné, odhodlané Fanny. Přes to však nezapomíná také v čas vykládati činy z vnitřních pohnutek a z nálad, jež nezřídka obracejí člověka směrem netušeným, překvapujícím.

Pokud jde o slovesnou stránku románu, uznáváme, že spád slov jest v něm přirozenější, než bývá u Klostermanna; přece však nám často zavadí o sluch tvrdý nelibozvuk, tvrdý pro svou strojenost, a tu a tam napadne nám i leckterá nesprávnost. Sem čítáme zejmena často opakované „více“ místo „již“ (n. př. „a více tam nepřišel“), dále slovný překlad německého pořekadla „zlé bejlí nezahyne“ (str. 161.), t. j. „mráz kopřivu nespálí“ a frasi „čas stával“ (= byl, str. 348.).

V Šaškově Moravské bibliothéce vydal Viktor Kamil J e ř á b e k tři povídky, nazvané ***Bodří maloměšťáci*** (nákl. Šaška a Frgala ve Val. Meziříčí, str. 273). Těžištěm knihy jest povídka Z dob mladosti radostné, jejíž látka jest čerpána z života studentského. Spisovatel snaží se postihnouti obraz radostí a strastí, jež prožívalo několik žáků venkovské reálky, a kreslí tu zajisté z vlastní zkušenosti a paměti. Citelnou vadou Jeřábkovou jest nedostatek závažnějšího, hutnějšího předmětu a rozplývání se po věcech nepodstatných; nedostatek ten jeví se tím citelněji, že dějištěm autorovým jest staroslavná Litomyšl, jíž co do života studentského nehynoucí pomník zbudoval Al. Jirásek. Jednotlivé význačné rysy z života venkovského města však jsou tu správně postiženy a živě podány. Zdařilým náběhem k charakteristice vyznačuje se povídka Sousídkové, kteréž by — podobně jako celé knize — poněkud obratnější forma a větší pečlivost komposiční i stylisační byla platně prospěla.

„Posílám do světa kus života malého Jurky, kus života, který v tisícerých a tisícerých obdobách kolem nás bují, kvete a roste. Posílám ho tak, jak mi před očima rostl a se rozvíjel, jak jsem ho chápala.“ Těmi slovy zavírá M. G e b a u e r o v á svou knížku ***Jurka***, vy-

danou nákladem Laichtrovým (str. 140), vystihujíc jimi zcela případně tresť svého vypravování i líčení. Život malého chlapce až do doby, kdy odchází na gymasium, jest zde zobrazen s tou věrností, které učí bystrý zrak pozorovatelský, jemná, obcováním s dětmi i vychováním vytříbená mysl, zejmena však také cvik, jenž časem poznává, čeho jest třeba si všímati a co též pro čtoucího může býti zajímavo. Spisovatelka zajisté lnula upřímnou láskou k svému modelu, a z té lásky rozlévá se také milé, hřejné teplo po její práci. Postava malého hrdiny pěkně se jí vydařila. K té figurce hlavní pak přiléhá prostý, ale pěkný obrázek tichého života rodinného, jenž roste do výšky i hloubky tam, kde autorka líčí skon matčin a jeho důsledky. V dětských figurkách naší literatury bude tento Jurka pro psychologickou správnost autorčiny kresby vždy míti své místo. *F. V. Vykoukal.*

* * *

V Sebraných spisech Vácslava Vlčka jako první číslo vyšel román *Zlato v ohni*, obsahující pět knih a patřící tedy mezi nejobjemnější díla české belletrie. Děj jeho vzat jest z osudného roku 1866, když pruský vítěz v několika dnech opanoval Čechy a chtěl zase aspoň část jich navždy uchvátiti. Autor je redaktor Osvěty, v níž také román původně vyšel; proto může tu o něm býti podán toliko úsudek jiného časopisu. V Ženských Listech (1899 čís. 11. a 12.) vyslovila se o něm Eliška Krásnohorská, jak následuje:

„Zlato v ohni projednává plasticky a s dramatickou živostí vději svém otázku českého vlastenectví v nejtěžší zkoušce — ve zkoušce ‚ohněm.‘ vůči vítězné moci nepřátelského živlu i vůči krutějšímu ještě nebezpečí hrozící annekce Čech. Středištěm děje a v každém smyslu hrdinou románu jest mladý kněz Čacký, jenž projde ohněm dvojí zkoušky zároveň: odolá v zápase s láskou k zbožňované dívce, jsa čestně věren slibu kněžského bezženství, i v pokušení znechucenosti a hněvu, když jest mu život na domácí půdě otráven malichernými zlobami a v cizině mu kyne svoboda i sláva po boku té, jíž miluje. Že ve dvojité zkoušce té Čacký obstojí jako ryzí zlato, jsa charakter celý a ideální, jest od počátku veškerým jeho vystupováním tak odůvodněno, povahopisnou a citovou stránkou líčení tak připraveno ba podmíněno, že mravní jeho vítězství působí nejen pravděpodobně, ale i přesvědčivě. Idealista Čacký není šablonou bez masa i krve; jest to idealista ze života vzatý s tělem i s duší, s celou tou dávkou naivnosti, jíž se pošklebují lidé blaseovaní a prohnaní, s celou tou nepraktickou těžkopádností v životě obyčejném, která tolik zbytečných obtíží činívá sobě samé, s celou horkokrevnou a lehkověrnou přenáhleností, kde mu jde o hájení pojmů cti a pravdy; idealista Čacký není ani prost předpojatosti svého stavu proti volnějším názorům, dogmat si přísně váží a má v sobě hořlavé látky, které by v době náboženských bojů udělaly z něho fanatika. Jest to, slovem, postava živá, věrně a vysokou měrou znamenitě kreslená. Čacký jest nám hned od počátku tak zajímavý a sympatický, že všecku ideální šlechetnost, kterou později objeví, od něho očekáváme, ba žádáme; o vlásek menší v ctnosti — a zdál by se nám zkreslený. Jest to povaha, která, nechť má na sobě jakékoliv hrany, s nimi všemi zůstává

čistá a pevná jako démant. Proti takovým povahám i samo pokušení pozbývá démonické své síly, a vášeň krotne před nimi jako dravá šelma před energickým pohledem lidským, jehož převahu nevědomky cítí. Proto se snad leckterým čtenářům — vyznavačům modernosti — bude zdáti zkouška Čackého málo realistická. Ale není tomu tak. Silně se sice u nás ujal směšný názor, že jen co je vylíčeno neomaleně z hrubých stránek, jest realistické. Avšak přibásniti k naprosté ušlechtilosti kus všedního kalu — to by nebyl realismus nýbrž hnusná schválnost. Právě že Čacký jest tak pravdivě, tak přirozeně podán, zůstává bez poskvrny čist i v nejtajnějších myšlenkách a hnutích. Od prvopočátku vidíme v něm ukázku oněch přirozeností lidských, kterým jest ušlechtilost, ctnost takořka dána jako osobitý talent. Jemu jest nemožno sklesnouti pod přemoc nízké všednosti; on musí mravně vítěziti, jsa k tomu již zrozen. Autor byl by docílil většího effektu na obraznost a nervy čtenářovy, kdy by byl Čackému učinil vítězství těžším, kdy by jej byl trochu porazil a dal mu s pokušením se hrdliti, než jej nad ně úspěšně pozvedl; Vlček jest však autor, který si dovede odepříti kus effektu k vůli pravdě a umělecké správnosti. Bezvadně jest rek Vlčkův pojat i propracován; jest mu věnována láskyplná péče autorova, a nepodmíněně se k němu víže interes čtenářův. Jemný, v sebe uzavřený, hluboce vnímavý a vznětlivý jest to v idylickém, skromném svém vůkolí zjev ucelený, harmonický, na němž si ani jediné črty nemůžeme mysleti jinak.

Ve hře osudu jeho jest mu protějškem Albína Tichá, skvělá pěvkyně operní, dáma náležející velkému světu, slavná v cizině a slavící v srdci svém svrchovanou láskou jen umění, jež se nevíže k národnosti jediné. Působili povaha Čackého harmonicky, jest Albína vtělenou bolestnou dissonancí. Jsouc dítětem zátiší venkovského, dobyla si horečným úsilím přístupu na dráhu uměleckou, nenalezla však uspokojení na palčivé půdě divadla, k němuž ji nepřemožitelná náklonnost přece poutala. Uprostřed davu světáckých svých obdivovatelů tesknila po lásce vřelé a pravé, a myslíc, že ji nenalezla, zadala své srdce půvabnému muži, který se jí kořil, nerozmýšlejíc se ani dost málo, že byl Němec; vždyť jí domovem bylo divadlo, vlastí svět. Až kdysi zavítala návštěvou k rodičům do Čech; v době války to bylo, a snoubenec její vešel jakož důstojník nepřátelského vojska pod rodnou její střechu, kde byla již seznala propast zející mezi srdci českými a pruským cizáctvem, vyplněnou krví, nenávistí a kletbami. Nad to zvěděvši, že ji vyvolenec její i v lásce zradil, ba že vůbec jest vývrhelem co do povahy, ocituje se v zoufalství, jež ji dohání v sebevražedné záměry. Ten, jemuž kdysi jemným porozuměním a vlídným slovem byla zachránila život — Čacký, byv v mladických letech zbaven rozvahy láskou k ní, nyní jí navzájem zabrání vrhnouti se v náruč smrti, a Albína, jíž znovu vnutil povinnost žití, vidí jedinou úlevu a spásu v uprchnutí za moře. Vybízí Čackého, jenž má překrásný hlas, aby ji provodil do Ameriky a tam nastoupil s ní pouť uměleckou, jež mohla býti proň jen skvělá. Statečný Čacký odmítne svůdný její návrh; zůstane věren své otčině, svému povolání, svému úkolu mezi lidem českým. Zvítězí — Albína však podléhá; jako oběť svých pochybení a náklonností, vysílená vnitřním zápasem upadá v zahynutí: onemocní a zemře.

Krásně a významně jest myšlena protihra těchto dvou životních drah a mnohé její momenty jsou vystiženy s dokonalým účinkem, jenž by však v celku byl ještě mocnější, kdy by se autorovi bylo podařilo vykresliti obě ty různé bytosti se stejnou vervou. Toho však není. Albínu tichou s námi autor opomenul sblížiti tak intimně, abychom prohlíželi a cítili duševní její boje tak, až by nás k ní uchvacovaly; Albína zůstává nám bez mála až ke konci více nebo méně tajemnou; ani poznání, čeho se dopustila, když s pruským Němcem se zasnoubila, není tak silně akcentováno, aby se Albína jakož umělecký výtvor mohla rovnocenně přidružiti k Čackému.

Za to tím skvostnější postavou jest její otec, pastor Svoboda. Čtenář se nemůže diviti, že celé vůkolí, evandělík i katolík, lnulo k tomuto pastorovi stejnou láskou jako k duchovnímu otci a nejvzornějšímu občanu. Pastor imponuje i nám, proč by nebyl imponoval i celé Bukové tak jako Habrové? Hned na první ráz jsme hluboce přesvědčeni, že máme před sebou poctivce od kosti, muže intelligentního, bystrého, i v dobrotě své soudného, však i ve své přísnosti soucitného. Pastor jest výtvor mistrovský, Čackému nebezpečný soupeř nejen v očích přehorlivých jeho oveček, ale bez mála i v očích čtenářových. Věru, že bezděky oba zápasí, který dobude více naší sympatie. Pastor nezasahuje mnoho v různé ty výjevy pestrého děje, ale přítomnost a působnost jeho cítíme ustavičně; jest velkou mocností nejen pro význam svůj v událostech, ale pro umělecky velezdařilou svou osobnost samu o sobě.

Pastorovi přidělil autor důležitý úkol v koncepci svého románu. Učinil jej mimovolným, passivním odpůrcem Čackého, rovněž tak bezvinně se ocitnuvšího v krutém nepřátelství proti pastorovi. Oba tito dobrodušní a šlechetní muži, s upřímnou přesvědčeností hlásající evangelium lásky a míru, oba osvícení a k chybujícím shovívaví, oba vlastenci nadšení a milující ten koutek země, kde jim určeno působiti mezi lidem českým, stanou se příčinou rozeštvaní občanstva ve dva tábory a jmena jejich válečnými hesly tiché, však zuřivé vojny stran, žalostně ničemné vůči děsné pohromě, která se na celou vlast valí proudem nepřátelských vojsk.

Vnitřní roztržka, bratrovražedné ničení vlastních sil pro nicotné příčiny, kdežto z dáli několika honů již se řítí hrozný nepřítel společný — osudný tento obrázek národního žití našeho jest nejvlastnější jádro Vlčkova románu, v němž naší zálibě v domácích potyčkách podává výmluvné zrcadlo. A proč se znesvářili všichni ti dobří sousedé v Bukové a v Habrové, kteří dříve tak svorně se byli snášeli, neznajíce mezi sebou rozdílu ni nepřízně? — Pro nic, pro smyšlenku, či možno říci: „pro řež," — pro svůj sport. Vlček, nechtěje drážditi nedůtklivé city politické, demonstroval vznik stran na poli toho času méně choulostivém, totiž náboženském. V Bukové zřízena nová fara katolická, nedaleko nížto v Habrové byla stará fara evandělická. O slavném uvítání nového faráře napsal neznámý horlivec skvělou zprávu do katolického listu X, nemoha si při tom odepříti jakési narážky na Habrovského pastora; evandělický list Y na to jízlivě odpověděl, načež se do toho vmísil z jedné strany list Z a z druhé list Ž, až se z toho strhla ošklivá šarvátka bezejmenných per na celé čáře, která z papíru přešla v život přičiněním

lidiček jinak nepatrných, ale štváčů usilovných, kteří štvali ne z řemesla, jako oni písálkové, nýbrž buď pro rozkoš, buď pro domnělou čest věřících obcí svých a jejich pastýřů. Vylíčení této rostoucí laviny sváru jest samo o sobě malým arcidílem; vše jde tak přirozeně, živě, samozřejmě, že ani ve skutečnosti nemohli bychom to zříti přesvědčivěji. Figury štváčů jsou kabinetní kousky satiry. Farář konečně nemůže jinak než věřiti, žeť pastor strůjcem útoků proti němu se množících, tak jako pastor pojme podezření proti faráři; oba si dají nelibost svou znáti, až konečně přijde doba, kdy druh druha pokládá za schopna největší podlosti . . . Nad míru vzrušující a nezapomenutelně krásný jest pak výjev, kdy oba tito odpůrci se konečně poznají, se ocení a smíří, při zarachocení bubnů první posádky pruské si padajíce do náručí a plačíce nad pokořenou, těžce ohroženou vlastí.

Ač jest to výjev ve vysokém smyslu symbolický, jest podán tak životně v horoucí, procítěné pravdivosti své, že žádný plnokrevný realista nemůže psáti působivěji.

V poměru Čackého k pastorovi i k Albíně shrnuta jest hlavní tresť románu, k jádru tomuto se však pojí bohatý okruh spojitých s ním událostí a osobností, jež spůsobem rozličným illustrují logiku hlavního děje; hojně tu episod dojemných i veselých, celá galerie postav a figurek z lidu i z vysoké společnosti, někde významných, tklivých, prostomilých, jinde originálních, vtipných, ano i burleskních, skoro vždy rázovitých, veskrze však zábavných. Figury, jako podivín Pudil, Vlašťovička, pater Plíhal, Rys, pan otec, kasír Beránek a jiní a jiní, jsou živé typy, namnoze zcela nové, jež vyplňují scénu ustavičným ruchem. Z postav ženských zvláště se vydařily Mína, Pepička a slečna Beránková. Nic nevadí, že figury prušácké vykreslil autor s notnou dávkou nelásky, která jest odleskem přirozených našich citů, s jakými jsme je skutečně vítali za okolností v románě vylíčených.

Pamětníkům i nepamětníkům doby oné bude četba románu zajímava stejnou měrou, ač z nestejných důvodů; mladé generaci však, která tak ráda pokládává obranu národnosti za překonané stanovisko a národní naši bezpečnost za skalopevně jistou, bude Zlato v ohni prospěšno jako závažné memento, vyslovené s důrazem zřídka slýchaným a silou živé, umělecké názornosti, která je řadí mezi nejlepší ony práce českého romanopisectví, jež dlužno připomínati vždy s radostí, úctou a díkem."

Na jiném místě (K sebraným spisům Vácslava Vlčka) El. Krásnohorská napsala o románech *Zlato v ohni* a *Po půlnoci:*

„Oba mají společnou stránku, předůležitou, skutečně časovou pro naši dobu: oba líčí pruské usilování o zemi českou a pruské hospodářství v Čechách, ideál národních našich odpůrců, jak se jevilo za po sledního i předposledního vpádu Prusů, zaznamenaného krvavým písmem na nedávné ještě stránky dějin českých. Obě tyto knihy přicházejí jako na zavolání, jako přičarovány k nám potřebou dne, pro nezdolné utužení našich sil k odporu proti záhubě, jež se nám dotíravě vnucuje, chabá srdce a poloviční duše omamujíc. Obě ty knihy jsou žhavým, výmluvným protestem proti mezinárodnímu násilí, proti surové logice děl a bodáků, a hlasitým výkřikem z útrob národa, na němž se páše bezpráví prostě

brutální mocí. Zlato v ohni i Po půlnoci oživují vzpomínky válek, ohrozivších život českého národa nejbližším nebezpečím, v obrazech úchvatných, tím působivějších, že jsou — jak byly v skutečnosti — obklopeny pestrou směsí běžného žití s idylickými, humoristickými i elegickými jeho výjevy, v jejichžto scenerii krvavé Fatum tím hrozněji kráčí po chvějících se nivách českých. Můželi se literární zjev nazvati v dobrém smyslu sensačním, tož plným právem román Zlato v ohni, obnovující v těchto dnech pouť svou pod střechy české a účinek svůj na mysl českého lidu. Posledními událostmi politickými, přítomným postavením našeho národa, zvláště nepokrytými záměry jeho odpůrců nabyl román ten v mnohých částech svých nového světla i nového významu. Proudí v něm tolik živé, rok od roku se přiostřující pravdy, že musí účinkovati, jako by byl psán pro dni přítomné.

Vykonejž tedy nové své poslání, budiž všude vítán a staniž se myslem českým vzpruhou i posilňující oporou. Jen beřme básníky a spisovatele své, proniknuté horoucností vlasteneckou jako Vácslav Vlček, v těžkých dobách národa na poradu. Co tu zdravého jádra, co nelíčené pravdymilovnosti, co nepředpojaté správnosti a spravedlnosti názoru, co přímé odvahy k pravdě i světlu nalezneme v nadšených zkazkách, do kterých vložili snahy svého života a nejlepší výplody svého přemýšlení, svého přesvědčení. A milujemeli všecky své pěvce i věštce, mluvící k nám českým slovem z českých duší, přece vždy budeme si nejvíce oněch vážiti, jejichž plody plně svědčí dávné pravdě, že literatura jest nejvznešenější učitelkou národa."

Rukověti správné češtiny.

V době všeobecného rozvoje společenského pozorovati u všech národů úpadek jazykový. Bývalá přesnost mluvy ustoupila jakémusi pohodlí, ba lhostejnosti ve správném neb méně správném užívání jazyka. Přispěl k tomu zajisté i styk mezi venkovem a městy komunikačními prostředky novodobými nebývale rozhojněný, částečné i šířící se znalost několika jazyků, hlavně pak čtení novin a knih psaných mnohdy ledabylo, mnohdy s horečnou rychlostí, nedopřávající chvíle klidnému rozmyslu.

Zjev ten vzbudil všude a také u nás přátele ryzosti národní na obranu správnosti a čistoty jazykové. Zvykli jsme je nazývati „brusiči," kteréž slovo nyní v sobě chová jakýsi přihanný osten. Vystoupiliť na obranu neporušené mluvy také mužové, filologicky nedosti hluboce a široce vzdělaní, aneb i dost lehkomyslní, kteří vyhlašovali za chyby, co se *jim* zdálo chybno a co historie jazyka ukázala správným, anebo kteří v slepém horlení ryzost jazykovou prováděli do zámezí až směšného neb aspoň nechutného, a tím více uškodili nežli prospěli. Pravý brusič zajisté aby byl intelligentním filologem, vynikajícím znalcem jazyka a zvláště skladby jeho ve všech fásích jeho vývoje, ale i znalcem jazyků jiných; nesmí však mu chyběti ani rozvážnost a opatrnost.

Všechny tyto vlastnosti v sobě spojuje Frant. Bartoš, známý jazykozpytec a folklorista moravský, jenž si učinil úkolem životním studium lidu, jeho poesie a života, i studium skladby české. Jsa zanícen

pro zachování národního rázu v každém směru a obdařen zvláštním jemnocitem jazykovým, ode dávna horuje a bojuje též pro ryzost mluvy mateřské, již měl příležitost poznati na svých cestách dialektologických jako málo kdo jiný, a jejíž zdravý dech ssál v sebe od mala v zachovalém rodném kraji svém. Ve své „Skladbě“ a v různých rozpravách syntaktických už v letech sedmdesátých proslul jako obránce českého ducha a čistoty řeči mluvené i psané, a tato snaha zrodila posléz i zvláštní knihu výhradně této věci věnovanou, Rukověť správné češtiny (1893), jejíž druhé vydání s názvem ***Nová rukověť správné češtiny*** vyšlo r. 1901 (nákladem Emila Šolce v Telči, za 3 k.). O ní tuto několika slovy se zmíniti máme.

Nová Rukověť jest výborným doplňkem mluvnice Gebauerovy. Přijímajíc až na některé moravismy výzkumy její, nepřestává na poli vědecké soustavy, nýbrž sbírá ze živé mluvy, z časopisů, úředních výnosů a vyhlášek i ze spisů některých spisovatelů nejrozmanitější poklesky a ukazuje jich vadnost i správnou náhradu. Je tu snesena spousta chyb, a počet jich pohříchu není vyčerpán, ježto se rodí denně znovu jako každé zlo.

Kniha Bartošova v druhém vydání má jinou úpravu než v prvním. Místo abecedního ukazovatele chyb zvolena tentokrát soustava mluvnická, a pod jednotlivá hesla grammatická byla pak shrnuta napřed správná nauka a po ní celá rodina chyb v tom oboru se vyskytujících. Jest tedy rozdělena na sedmero částí: 1. hláskosloví, 2. tvarosloví, 3. kmenosloví, 4. skladbu. 5. slovník, 6. fraseologii a 7. sloh. V každé části jest zase několik oddílů, nejvíce při skladbě — vlastní doméně spisovatelově —, kdež nacházíme 10 oddílů s 32 pododdíly. Všechny pády prosté, pády předložkové, všechny druhy a časy slovesa, i všechny spůsoby vět, posléze i pořádek slov ve větách podrobeny tu zevrubné pitvě. Čtení knihy neunavuje, nýbrž spíše vzbuzuje pořád nový zájem.

O významu českých předložek vůbec a při slovese zvláště autor napsal již několik bedlivých rozborů. Hlavní výsledky tu opakuje ve stati „o slovesech předponových;“ také dobrý znatel jazyka se ziskem bude se probírati touto kapitolou, objasňující nejvzácnější přednosti jazyka našeho před jazyky jinými, bohužel skoro už jen v lidu žijící. Abychom na př. někde četli: kůň se mi rozkulhal cestou, krejčí má oděv rozešitý, rolník obilí rozmláceno, kdy bych se rozkřičel, nedokřičím se ho, smrti se neubojíš, někdo se vprosil v úřad a nemůže se dosti vyděkovati za to, jiný si vypekařil dům, opět jiný se upracoval, — to jistě málo kdy se nám přihodí; ale ovšem se tak ještě mluví, byť i čím dál řídčeji. Za to se množí užívání bezpředponných sloves místo předponových, anebo dokonavých místo nedokonavých: na př. přítel tě zdraví m. pozdravuje, píšeme si m. dopisujeme si, jen se dívejte m. podívejte, střelil zajíce m. zastřelil, — císař bude ve vlaku přenocovati m. nocovati (nebo přenocuje) a j. Rovněž se předpony chybně zaměňují: kdežto dříve lidé se *při*znávali, dnes se *doz*nává obžalovaný, vrah, ba i vlak *doznal* značného zpozdění (m. prostého opozdil se); nakazuje, naznává se (m. přikazuje, uznává se). Obchod se předává m. postupuje, přenáší na někoho (předati se znamenalo doposud jen: dáti víc než se mělo), otec se přelhává m. obelhává atd. atd.

Podobně zajímavé výklady poskytuje část pátá: *o slovech souznačných.* Bartoš už jako učitel všímal si bedlivě bohatství významů pro věc touž nebo podobnou a upozorňovával na slova smyslem příbuzná, jichž však proto přece nelze zaměňovati, byť i němčina měla jen jedno slovo pro naše dvě nebo tři. Tak nejsou stejny bok a strana, div a zázrak, dřevo a dříví, roh a kout, pokuta a trest, práce a dílo, hrdost, pýcha a chlouba, horní a vrchní, malý a drobný, nahý a holý, rozmanitý a rozličný, různý a rozdílný, nebo léčiti, hojiti a uzdraviti, luštiti a řešiti, obdržeti a dostati, a mn. j.

Proti záplavě cizích slov v posledním desítiletí do češtiny s úsilím lepší věci hodným vnášených a zvláště též ve vědě oblibovaných Bartoš rázně se ozval; uvádí i celý slovníček zbytečných slov cizích, jež možno nahraditi krásnými výrazy domácími. Ovšem je tu také hojnost slov mezinárodních a již znárodnělých, kterých nikdo asi už nevykoření a sotva kdo nahradí zcela vystihujícími názvy českými; tu a v navržených překladech několika slov německých pan spisovatel leckde nedojde souhlasu.

Za to každý bude povděčen za část VI., *ukázky české a nečeské fraseologie,* kterýž obor jazykového studia u nás jest úplně osiřelý, maje za jediného pěstitele p. autora. Tu podrobná a všímavá znalost starých památek se doplňuje pronikavou a obsáhlou znalostí lidové mluvy. Část ta je abecedně uspořádána, a tož podle sloves zvlášť a podle podstatných jmen zvlášť. Sem by měli spisovatelé častěji nahlédati, aby okřísili a počeštili svůj sloh. Vítali jsme část tuto již v Skladbě Bartošově se zvláštním povděkem; neboť ve fraseologii se obráží nejrázovitěji národní duch a samosvojnost mluvy. K této části jaksi doplňkem, vlastně jen z části — pokud nesprávnosti jazykové vytýká — sem náležitým, za to více do stilistiky hledícím, a závěrem knihy položena sem stručná naučka *o slohu* a některých dobrých i zase nepěkných vlastnostech jeho. Dobrými vlastnostmi se uvádějí konkretnost a obraznost, pak stručnost a libozvučnost mluvy, za nepěkné se vytýkají: plichtění slov, vazeb a obrazů, jednotvárnost, tautologie, rozvláčnost, nejasnost i neúplnost výrazů a triviálnost.

Naposled ještě dlužno se zmíniti o předmluvě Rukověti. Podává obrázek stručný, ale výrazný o nynějších snahách u všech národů se jevících, v obecné rozháranosti všech poměrů zachrániti aspoň neporušenost jazyka a lásku k němu. Co dělají naši sousedé Němci v této věci, jak tam první státníci nacházejí chvíli i chuť starati se vedle osudů světových též o čistotu řeči a pravopis její, jak úspěšně si počíná Všeobecný německý spolek jazykový se 200 odbory svými, jak vedle toho školou, časopisy i knihami rozvíjejí s neúmorným nadšením živý cit jazykový a budí s vědomím jazykovým i vědomí národní, to vše tu aspoň naznačeno slovy, za nimiž cítíme bíti autorovo srdce. Láskyplný strážce nejdražšího pokladu naší bytosti národní představuje nám tu před oči cizí vzory velikých, v trvání svém neohrožených národů za tím účelem, abychom je následovali.

V pravdě nebylo u nás velikého ducha a vlastimila od časů Husových až po dni naše, aby nebyl buď přímo bojoval za správnost a bytí českého jazyka neb aspoň nepečoval o jeho přesnost a zdokonalení. Pozbudemeli někdy čistoty, správnosti a národního ducha jazyka

— a to je možno jen vlastní vinou a hříšnou lehkomyslností, — pak jsme pozbyli již také jazyka samého a uzavřeli účty českého života svého. —

Byloli nové století zahájeno hned na začátku svého prvního roku obranou hlavně syntaktické svéráznosti, bohatosti a krásy mateřštiny naší, koncem toho roku dostalo se jí nové úpravy jejího pravopisu ve spojitosti s naukou o tvaroslovné správnosti, a tož z rozkazu a s úchvalou samého ministerstva vyučování knihou ***Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů.*** (Jediné ministerstvem kultu a vyučování schválené vydání. Cena výtisku vázaného 1 K. V Praze 1902, nákladem c. k. školního knihoskladu.) Dlouho voláno bylo po knize, která by mocí autority úřadní zavedla jednotu v českém pravopise a učinila konec kolísání, jevícímu se jak v slovnících, tak i v brusech a v pravopisných rukovětích. Posléze zřízena byla komise složená ze zástupců vysokých škol, gymnasií, reálek, učitelských ústavů a obecného školství (dvor. rady prof. dr. Gebaura, šk. rady Hylmara, řed. Bílého, prof. Jursy a řed. Benýška), aby se ujala této práce — jistě málo vděčné, za to hodně namahavé a rozbíhavé. Výsledek předložen veřejnosti zmíněnými Pravidly.

Kniha skládá se z předmluvy, vysvětlující stanovisko celé práce, z vlastních pravidel pravopisných, hláskoslovných, kmenoslovných a tvaroslovných, jež podávají v stručném ale obsažném shrnutí všecko důležité, co z mluvnice české jest každému Čechu věděti třeba, a skvěle osvědčují mistrnost pera Gebauerova, po čemž následuje abecední seznam slov a tvarů, obsahující okrouhle asi 13.500 hesel slovních.

Jako při tvarosloví prohlíženo bylo hlavně k věcem nejpotřebnějším, tak i v abecední seznam byla zařaďována slova nejužívanější, častěji se vyskytující, ovšem pokud jaksi v jich psaní lze chybovati. Zkušenosti starých učitelů rozhodovaly tu zpravidla o přijetí jednotlivých slov. Vedle nich popřáváno pak někdy místa i tvarům třebas řídčeji se namanujícím, ale pro grammatické tvary své důležitým, tak aby kniha byla opravdu rádcem a pomocníkem v pochybách a praktických potřebách. Že snad některé slovo mohlo ještě odpadnouti a jiné býti přibráno, kdož by o tom pochyboval? Tu sotva lze se zachovati všem. Přední zásadou, kterou se komise řídila, bylo, nerušiti *tvarů*, které se vyvinuly a ustálily v jazyce spisovném za doby jeho historického vývoje, ale do *pravopisu* zavesti co největší jednotu, byť to bylo i někdy úchylkou od posavadního zvyku. Tu bylo třeba ovšem ledakdy bráti na pomoc statistiku: počítati, kolik je tvarů na př. v Jungmannově Slovníku psaných tak a kolik onak; i dospělo se k přesvědčení, že mnohdy ani Jungmann se neřídil jistým, bezpečným pravidlem, stanově ten neb onen spůsob psaní, nýbrž jaksi jen jazykovým citem svým anebo důvěrou v autora, u něhož jej našel. Jindy bylo sledovati spůsob psaní některého slova zpět do minulosti, až do doby, kdy se vynořuje po prvé — a tak vůbec některá zdánlivá nepatrnost žádala obšírné a dlouhé práce i mnohého uvažování, než o ní defintivně rozhodnuto. Jako Jungmann ani komise ve všech případech ještě neučinila císařského řezu a nestanovila toliko jednoho tvaru, nýbrž ponechala oba tvary posavadní vedle sebe, než se zvyk ustálí nebo většina píšících zaujme pro tvar jediný.

Taková volnost ponechána při slovech na -tel, od sloves odvozených; dopouští se tedy psáti přij*í*matel, zas*i*latel i přij*í*matel a zas*í*latel. Nově zavedena volnost v psaní infinitivů sloves I. třídy na -íti, když slovesa ta složením s předponami stávají se troj- a víceslabičnými: tedy na př. se dopouští psáti: vyp*í*ti, nal*í*ti, pokřt*í*ti, nab*í*ti atd. vedle posavadního vyp*i*ti, nal*i*ti atd. Ujmeli se tato novota, nebude již ani jediné výjimky u těchto sloves, kdežto posavadní spůsoby zkracovací sváděly i vynikající spisovatele ke zkracování hlásky *i* také v případech nepřípustných (na př. umř*i*ti, zakl*i*ti, zas*i*ti m. správného umř*í*ti, zakl*í*ti, zas*í*ti). — U slov utvořených příponou -ník zvolen jednodušší spůsob psaní, třeba etymologicky nesprávný, t. s jedním n, tedy bubeník m. bubenník, kominík m. -nník, kameník atd.; jen kde usus utkvěl na nn, jako ve slově vinník, ponechána obě n. Taky ve slově vinnice zůstala dvě n, na rozdíl od slova vinice = vinohrad. U sloves, kde se *i* střídá s *e* v některých tvarech, nebo kde stejně oprávněna je samohláska ve kmeni krátká jako dlouhá, ponechána rovněž volnost: na př. vliji a vleji a tak dále v celém časování přítomném, sel a sil, zkvísti a zkvésti; sládnouti i sladnouti, mládnouti i mladnouti, vymlaceti i vymláceti, přísahati i přisahati, skřipnouti i skřípnouti atd. Takovou volnost také Jungmann ponechával mnohde, uváděje oba tvary vedle sebe. Možná dost, že právě tato volnost bude nevhod zejmena učitelstvu; ale nechať jen to vysloví upřímně. Komise sama se nerozhodla jen tak ledabylo pro ni; i jest také připravena, budeli toho žádáno, do příštího vydání pojmouti už jen tvar jeden. Samovolně jej dekretovati, ať už zvykem nabyl oprávněnosti historické či jest žádán etymologií, toho se zúmyslu vystřehla. Jiná bude, dáli k tomu veřejnost a kritika svůj souhlas.

Zbývá ještě zmíniti se o stanovisku, které Pravidla zaujala hledíc ku psaní přídavných jmen zeměpisných a místopisných, jakož i k psaní slov cizích. Obojí tato věc zavdávala mnohou příčinu k steskům pro svoji neurovnanost a neustálenost; snad každý spisovatel, zvl. knih geografických nebo vzdělavatel atlasů, a každý redaktor se spravoval jinými zásadami. Neboť pravopisné knihy a mluvnice učily té věci každá jinak. V Pravidlech byl zvolen spůsob psaní nejjednodušší, aby totiž přídavná jmena místopisná a zeměpisná se psávala malým písmenem náslovným, pokud nejsou tituly osob, knih, časopisů a skladeb, anebo nerozlučnou součástí jmena vlastního, majíce tu rovněž význam jmena vlastního. Má se tedy psáti: království české, císařství rakousko-uherské, republika francouzská, císař rakouský, král uherský, markrabě moravský a p. Ale v titulech osob nastupuje písmeno veliké: František Josef První, císař Rakouský, král Český; rovněž v titulech knih, časopisů, skladeb: Tomkův Dějepis Prahy, Národní Listy, Moravská Orlice, Zlatá Praha, Dvořákovy Slovanské tance, Erbenova Svatební košile. A podobně, kde jmeno přídavné se svým podstatným skládá takořka jedno vlastní jmeno o dvou slovech, na př.: Královské Vinohrady, Železný Brod, Východní Indie, Černá Hora, Petr Veliký. Ale v názvech geografických, místopisných a jim podobných, kde obě slova netvoří takořka jednoho jmena vlastního, nýbrž kde podstatné jmeno jest významu obecného, tam toto se píše literou malou, přídavné ovšem velikou,

tedy na př. moře Černé, Středozemní, Tiché atd., Krušné hory, úžina Dardanelská, Besední dům.

Podobně zjednodušeno psaní cizích slov. Cizí jmena vlastní ovšem se píší tak, jak se píší ve vlastní domovině své (Libye, Caesar, Boccaccio, Goethe, Słowacki atd.), ale při jmenech obecných učiněny značné ústupky výslovnosti české, zvláště u slov více méně zdomácnělých; tu dílem se píší již úplně pravopisem naším, na př. ideál, kandidát, lóže (už na rozdíl od lože), stát, reálka, inženýr, dílem se zachovává aspoň kmen v původním pravopise a jen koncovky se počešťují (na př. officiál, illustrace, praedikát atd.), dílem se dopouští volnost ve spůsobu psaní: na př. praxe i prakse, kommisse i komise, telegramm i telegram, praemie i premie.

Pravidly bohdá učiněn značný krok ku předu v pořádku i spolehlivosti pravopisu našeho. I když někde se dopouštějí tvary dva, píšící (míníme hlavně neodborníky) přece bude nyní věděti, že oba jsou správny, že se neprohřeší, užijeli toho či onoho. Zjednána takto jakási jistota v psaní. *Fr. Bílý.*

Lékařství.

Thomayerův Jubilejní sborník. Učiteli svému na počest XXV. ročnice jeho doktorátu věnují žáci. Redakci doc. dr. Lad. Syllaby. V Praze 1901.

Na české lékařské fakultě slavilo r. 1901 několik profesorů jubilea svého doktorátu: Schöbl 40leté, Maixner 30leté, Maydl, Nessl a Thomayer 25leté. Nejvýznačněji vědecky uctěno bylo jubileum Thomayerovo. Žáci jeho vydali objemnou, velkou vědeckou knihu: Thomayerův Jubilejní sborník. Thomayer může býti na své žáky hrd a může s uspokojením pohlížeti na 25letí vykonané práce. Málo komu je přáno dožiti se po době jednoho čtvrt století takového ovoce a takových úspěchů. A oslavenec náš je dosud v plné mužné tvořivé síle.

Spis žáků Thomayerových ozdoben je zdařilou podobiznou mistrovou a obsahuje proslov a 20 prací z per české školy poliklinické. Dr. Pelnář napsal tam jako první úvahu v pořadu ostatních prací: Lékařské dílo Josefa Thomayera a jeho školy. Z ní doví se čtenář, že Thomayer od r. 1878 až do r. 1901 napsal 97 původních českých vědeckých prací, mezi nimiž knihy: Úvod do drobné praxe lékařské (r. 1886 první vydání, r. 1900 druhé rozmnožené vydání); Bezvědomí a jeho diagnostický význam (1889); Pathologie a therapie nemocí vnitřních (v r. 1893 první vydání, r. 1897 druhé rozmnožené vydání), a přednesl 28 velkých přednášek na vědeckých sjezdech a schůzích. Jeho žáci od r. 1887 do 1901 vydali 54 prací a proslovili v l. 1896 až 1901 19 přednášek ve vědeckých shromážděních. Pelnář napsal ke každé uvedené práci Thomayerově krátký obsah, tak že stať jeho zůstane trvale cennou a důležitou pro toho, kdo chce přehlednouti vědecké dílo Thomayerovo do r. 1901. Další příspěvky do jubilejního sborníku podali: dr. Od. Kodym (assistent české polikliniky v l. 1888 až 1894) Choroby žaludeční vzniklé úrazem; doc. dr. Lad. Syllaba (assistent od roku 1894 do dnešního dne) Některé naše zkušenosti z auskultace krajiny srdeční; dr. Jos. Pelnář (hospitant polikliniky od r. 1898) Další pozorování o těžkých snech u epileptiků; dr. Jos. Císler

(demonstrátor české polikliniky v l. 1895—1898) Sluchové ústrojí u dnavých lidí; dr. Jan Řepka (demonstr. v l. 1897—98) O příbuznosti zrakové migrény s epilepsií; dr. M. Vítuj (demonstr. v l. 1899 a 1900) S jakými stesky přichází náš diabetik k lékaři; dr. Jos. Matyáš (dem. od r. 1900) Klinický obraz našeho tabika; dr. Jos. Skalička (hosp. od r. 1888) Případ rozsáhlého xanthoma planum palpebrarum; dr. Jan Heindl (hosp. r. 1894) Nevšední případ vodnatelnosti břišní; doc. dr. Ant. Heveroch (hosp. v l. 1895 a 1896) Několik rysů povahy epileptické; dr. V. Vyšín (hosp. v l. 1895—1898) Příspěvek k nauce o progressivní svalové atrofii; dr. Bed. Honzák (hosp. v l. 1897 a 1898) Tuberkulosa střevní a její operativní léčba; dr. Jos. Červinka (hosp. v l. 1897—1899) Nový případ spontanního myxoedemu u dospělé osoby v Čechách; dr. Frant. Šamberger (hosp. v l. 1898—1901) Pemphigus vegetans; dr. F. Opočenský (hosp. v l. 1898—1900) Vztahy mezi asteriosklerosou, tabes a pseudotabes; dr. V. Krahulík (hosp. v l. 1899—1901) Ukázky vzácnějších obrn periferních nervů; dr. Lad. Naxera (hosp. v l. 1899—1901) Pathogenesa žlučních kaménků se stanoviska klinického; dr. Ant. Ostrčil (posluchač r. 1897) Příspěvek k léčbě eklampsie; doc. dr. Syllaba Několik vzpomínek z let assistentských.

Všecky práce uvedených žáků Thomayerových mají vědeckou cenu, mnohá z nich snese nejpřísnější vědecké měřítko. Jsou psány svižně a svěže, čímž vůbec vyznačuje se škola Thomayerova, jenž jest velmi dobrý stylista a jehož čeština je ryzí, nepokažena a tím každý jeho spis čtenáři obvzlášť milý. Syllabových několik vzpomínek z let assistenských otvírá čtenáři pohled do duševní dílny české lékařské polikliniky, jejímž je Thomayer přednostou a kde uprostřed svých žáků pracuje s pílí vzácnou a neúnavnou. Syllaba uvádí ve své vzpomínce, že učitel jeho vodí své žáky nejen po poli vědeckém, nýbrž i kulturním a nevyhýbá se ani rozhovorům a úvahám o současných proudech na české veřejnosti. „Láska k přírodě!“ praví žák o svém mistru, „ta dovede vylouditi v duši Thomayerově tony měkké. citové, tak že by se podivil ten, kdož ho blíže nezná . . . Měkkost a náladovost ustupuje plamenné ohnivosti tam, kde přichází k slovu druhý hlavní představitel citového nitra Thomayerova, láska k národu! Celý živý temperament se tu uplatňuje, Chodská neústupnost nabývá vrchu a výmluvné slovo získává si úctu mladších, třebas někdy mluvčí ve své satiře až příliš šlehal snahy jejich. Jsem přesvědčen, že i ti kollegové, kteří v našem kruhu poliklinickém představovali zákopníky směrů odlehlých od Thomayerova starovlastenectví, skláněli se nejednou v duchu před nadšením, kterým hlásá náš profesor svou zásadu: ***pro humanismus a kosmopolitismus nezapomínat na národnost!*** Je v tom celá duše, jak hájívá Thomayer právo malých národů na samostatnou existenci i na pěstění vědy v národním jich jazyku, i není nevýznamno, že učebnici svou věnoval památce Antonína Jungmanna a Jana Purkyně, předních křisitelů jazyka v oboru lékařském!“

Thomayer jako učitel dovede povzbuditi ku práci a nemiluje u svých žáků lenosti ani povrchnosti, ani šplhavství. Učitel, jakým býti má! Blaze mu, že může se vykázati takovými žáky, a blaze žákům, že nalezli takového učitele.

Píle, vytrvalost a poctivá snaha prospěti české lékařské vědě u Thomayera i jeho nyní už četných žáků přinese bohdá českému národu ještě krásnou hojnou úrodu. Dr. *Er. Vlasák.*

Ze spisů pro mládež.

Často již byly vysloveny u nás stesky, že pro nejmladší čtenářstvo naše vydává se sice knih dost a dost, ale že v té produkci je množství plev a tuze málo zrna. Není pochyby, že stesky ty byly valnou většinou oprávněny. Jak textový obsah, tak obrázky, které jsme svým dětem dávali, bývaly zhusta takové, že se duše rozumných rodičů nad nimi kormoutila. Výminkou byly kromě řídkých případů drahé obrázky cizího původu, k nimžto u nás zavěšeno jaké také slovo průvodní. Úkaz ten byl tím trudnější, že nikdo nikdy nepochyboval o nedosáhlém významu, jaký má pro dětský věk vhodná četba a neméně též vhodný obraz jakožto prostředek ušlechťující i vzdělávací. Tím radostněji vítáme spisy v poslední době se objevující, v nichž jak po slovesné, tak po obrazové části plnou měrou jest vyhověno požadavkům, jež může na knize míti upřímný, intelligentní přítel mládeže. Za pěkný příklad takových spisů jmenujeme *Knížku o Růžence a Bobšovi*, kterou napsal V. Říha, nakreslil Artuš Scheiner a vydal J. Laichter. Jsou tu dvě roztomile, protože přirozeně, od srdce k srdci vypravované pohádky, jež stejně dovedou zabaviti malé i veliké děti. V. Říha (pseudonym V. Tille), jenž mistrovství své v reprodukci pohádek lidových nejlépe osvědčuje rozsáhlou prací v Národopisném Sborníku, zapsal se v dobrou a milou paměť mladého čtenářstva již Pohádkou o třech divných tovaryších v almanachu „Jaru" a Povídkou o svatbě krále Jana. V obou těchto pracích již rámcový ráz pohádek působil novotou, ale mnohem více zámluvnými je učinil spůsob autorova vypravování, v němž obratně jsou zachovány všechny přednosti tradice lidové, ale zároveň také odstraněny všecky vady její, jako obhroublost, rozvláčnost, zbytečné opakování se a j. V obou pohádkách nové Říhovy Knížky uplatňují se přednosti svérázného pera autorova co nejlépe. V Scheinerovi pak byl nalezen illustrátor nad jiné povolaný, jenž uměním svým vhodně se přimyká k dětské mysli, jež mívá, jak známo, přání zcela zvláštní, a zároveň kreslí tak, že též cvičené oko prodlí na jeho práci se skutečnou zálibou. Některé obrázky této knížky jsou pravé kabinetní kousky illustrační. — Dobudouli si práce tohoto druhu přístupu do nejširšího obecenstva našeho, nepochybujeme, že v nich budou nejjistější průkopníci moderního hesla: umění do školy! *F. V. Vykoukal.*

Ze slovanských literatur.

Illustrowane dzieje literatury polskiej przez dra. Henryka Biegeleisena. Tom I III. Wiedeń, 1898—1901. Nakladca Franc. Bondy.

Die Litteraturen des Ostens in Einzeldarstellungen. Band I. *Geschichte der polnischen Litteratur* von dr. A. Brückner, o. Professor in Berlin. Leipzig, 1901. C. F. Amelangs Verlag. Str. VIII + 628.

Piotr Chmielowski: *Historya literatury polskiej.* Z przedmową Bronisława Chlebowskiego. Z illustracyami. Tom I – VI. Warszawa, 1899—1901. Drukarnia A. T. Jezerskiego.

Kdežto literatura česká má svých dějin velmi poskrovnu, sesterská literatura polská, ač mladší, může ukázati na celou řadu svých dějin

(z nich nejrozšířenější historie Kuliczkowského dožila se od r. 1871 čtvera vydání); a kdežto literatura novočeská nemá vůbec bibliografie úplné, může polská literatura s chloubou ukázati k monumentálním pracím Estreicherovým. Takové embarras de richesses představují také díla právě uvedená.

Biegeleisen píše dějiny literatury polské v kolossálních rozměrech a dle plánu nesmírně rozlehlého Dosud vyšlé 3 díly velikého formátu obsahují skoro na 1200 stranách pouze první dvě století literatury polské: patnácté a šestnácté. Text provázen jest skoro 600 obrazy a více než 100 přílohami, mnohdy barevnými. Tato illustrační část jest nejméně podařena; zejmena přílohy jsou velmi hrubě pracovány a také obrazy v textu jsou daleko pod těmi požadavky, jaké jsme nyní dle publikací francouzských a německých uvyklí činiti. S mnohem větší chválou můžeme vítati text; jest sice mnohdy rozvleklý, často šíří se — dle manýry moderní historie literární — o věcech jen volně s literaturou souvisejících, ale podává dobrý přehled novějšího badání literárně historického v Polsce. Všímá si i literatury české, třeba ne tak, jak bychom dle obrovských rozměrů díla čekali; k podrobnějšímu studiu literatury polské možno tedy spis i českému intelligentu doporučiti.

Kdežto Biegeleisen pro nesmírné rozměry díla svého pokračuje jen pomalu, Chmielowski v necelých dvou letech svou historii dokončil. Kniha jeho psána jest širším vrstvám (tři díly Biegeleisenovy zpracovala v jednom svazečku), jest také ozdobena mnohymi illustracemi (celkem zdařilejšími než u Biegeleisena), ale nevzdává se nikde svého cíle: psáti populárně a přece vědecky. Biegeleisen píše v širokých obrysech a velmi podrobně; Chmielowski stručně a přece velmi zábavně. Všímá si pečlivě styků polské literatury s literaturou naší, věnuje hlavní pozornost době nové a mohl by býti vzorem i naší literatuře, jak popularisovati literární historii.

Obě díla právě uvedená určena jsou Polákům a vůbec Slovanům; profesor Brückner píše svou historii literatury polské Němcům a vůbec intelligentnímu západníku. I Brückner věnuje největší část svého líčení době nejnovější XIX. století. Mickiewicz, Słowacki, Krasiński a Sienkiewicz zabírají velikou část celé práce; a Brückner vede dějiny polské literatury až po nynější dobu; vedle Sienkiewicze zrovna tak zastoupen jest Miriam jako Przybyszewski. Úsudek Brücknerův je všude ostrý a koncisní; okolí Berlínské jasně se odráží v stručných a řízných charakteristikách. Myšlenková bohatost celého díla je nejvíce zhutněna v historických úvodech, které jsou mnohdy přesyceny detaily a podrobnostmi. Mohutný vliv staročeské literatury na staropolskou jest na mnohých místech plně vystižen; již na úvodních stranách, kde se líčí podoba nejstarších dějin českých a polských, pak dále na str. 24., kde o troskách nejstaršího písemnictví polského stručně praví: „Diese Litteratur war allerdings keine Litteratur im eigentlichen Sinne des Wortes; sie konnte sich auch nur mit der nachbarlichen böhmischen nicht messen; es fehlten ihr deren weltliche Lyrik und die grösseren epischen und didaktischen Werke,“ nebo na str. 28.: „Die Litteratur in der Landessprache, schwerfällig vom Ausdrucke, böhmischer Nachhilfe in der Terminologie oder Übersetzung nicht entratend, beschränkt in der Wahl

der Stoffe, diente geistlicher und weltlicher Belehrung" atd. Brückner znám je také svými studiemi v oboru staročeské literatury; proto sledy vlivu českého v literatuře staropolské snadno může stopovati. Bylo by ovšem možno i opačně v nové době sledovati stopy vlivů polských na literaturu českou; to však neleželo již patrně v plánu autorově.

Obě sesterské literatury kráčejí nyní ruku v ruce; podiví se, kdo ciferně stopuje zejmena počet překladů z polštiny do češtiny. K studiu polské literatury máme nyní trojí tuto pomůcku nejnovější; každá vyhovuje jiným požadavkům, nejlépe možno doporučiti dílo Chmielowského.

V. Flajšhans.

* * *

Známý srbský spisovatel M. Gj. *Miličević* slavil v červnu r. 1901 trojí jubileum: sedmdesátý rok života, padesátý rok literární práce a vyjití své sté literární práce. „Odbor" fondu čili „zadušbiny," založené od srbského důstojníka Nikoly Čupiće, jehož předsedou byl Miličević po více než čtvrt století, na památku vydal knihu: „Spomenica o M. Gj. Miličeviću" (123 str.). Obsahuje jubilejní články, dopisy a telegramy, seznam všech spisů samého oslavence a podobiznu jeho. Jmeno Miličevićovo je daleko za hranicemi Srbska známo jeho spisy zeměpisnými (Knížectví a království srbské), národopisnými (Život srbských sedlákův), pracemi z nových dějin srbských (Životopisný slovník Pomenik, knihy o knížeti Milošovi a Michailovi) a názorným líčením belletristickým z venkovského života srbského. Přejeme starci Miličevićovi ještě mnohých veselých a zdravých let!

*

Starobylou krevní pomstu a spůsob míření při této pomstě u Srbův, jmenovitě v Černé Hoře a v jejím okolí, a u Albánců líčí ethnografická studie prof. dr. S. Trojanoviće a M. Gajiće: „Krv i umir kod Srba i Arnauta" (Bělehrad 1901, 27 str., zvl. otisk z „Kola"). Trojanović vedle toho uveřejnil studii o staroslovanském pohřbívání a zbytcích starých obyčejů mezi dnešním obyvatelstvem srbským: „Stari slovenski pogreb" (Bělehrad 1901, 25 str., zvl. otisk ze Srpského kniževného Glasnika).

*

Slovanská literatura nalézala se v Bulharsku v druhé polovici 14. století právě na cestě k novému rozkvětu, když výboje Turků všecky okolnosti v zemi převrátily a starému ústrojí společenskému i státnímu učinily konec. Učeníci školy Trnovské uchýlili se do Srbska, do Rumunska a na Rus, kde osudy a vliv jejich ještě dlouho lze stopovati. Hlavní osoba Trnovského kruhu byl ***Euthymij***, poslední patriarcha bulharské církve Trnovské před obležením a dobytím města Trnova od Turků l. 1393. Kritické vydání všech jeho spisův, z nichž posud přístupny byly jen některé kusy a úryvky, uveřejněné po časopisech, již dávno bylo přáním všech znalcův. Zejmena na Rusi se v poslední době obrátil zřetel k bulharské literatuře 14. století, jakož o ní tam vyšly dvě knihy, od Syrku a Radčenka. Vydání spisův Euthymijových ujal se maloruský učenec Emil Kałužniacki, profesor slovanské filologie na universitě v Černovicích. Rakouské ministerstvo

vyučování vedlo náklad i na cesty, podniknuté hlavně do Rumunska a Bulharska k shledání rukopisův, i na samou edici. Kniha vyšla tyto dni: „Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius (1375—1393). Nach den besten Handschriften herausgegeben von Emil Kałužniacki,“ ve Vídni 1901, v komisi u Gerolda, CXXVIII a 450 str. v 8⁰ (za 14 korun). Obšírný úvod dává zprávu o životopise samého Euthymia, o literární jeho činnosti, o textech i rukopisech. Spisy Euthymiovy, psané jazykem staroslovanským, slohem jasným a zřetelným, jsou obsahu náboženského: životy domácích světcův, především sv. Jana Rylského a sv. Illariona, biskupa Moglenského, pochvalné řeči o svatých, držané v chrámech Trnovských před posledním cářem Janem Šišmanem a jeho dvorem, listy psané mnichu Nikodemovi, zakladateli kláštera Tismeny v Karpatském podhoří západního Rumunska, metropolitovi valašskému Anthimovi a pozdějšímu arcibiskupovi ruskému Kyprianovi, konečně překlady z řečtiny, hlavně liturgické. Dvě přílohy jsou historické. Jedna podává popis přenešení těla sv. Jana Rylského z Trnova do kláštera Rylského r. 1469, sepsaný od Vladislava grammatika. Druhá líčí přenešení ostatků sv. Paraskevy čili Petky po pádu Trnova do Vidina, kde se bratr Šišmanův, car Jan Sracimir, držel ještě do r. 1396, do bitvy Nikopolské, a z Vidina po pádu města dále do Srbska od vdovy knížete Lazara, kněžny Milice čili klášterským jmenem Eugenie. Je to dílo Grigorije Camblaka, rodilého Bulhara, později metropolity ruského († 1420).

Druhá kniha Kałužniackého (Aus der panegyrischen Litteratur der Südslaven, ve Vídni 1901, 131 str.) přináší doplněk této edice, kritické vydání zajímavých historických památek, dvou chvalořečí: Grigorije Camblaka o patriarchu Euthymijovi a metropolity Vidinského Joasafa o sv. Filothee. Tato druhá řeč sepsána jest v l. 1394—5, po pádu Trnova a před pádem Vidina. Jsou to důležité spisy současníkův a očitých svědků bouřlivé doby, v které říše starobulharská vzala za své.

*

Doktor slovanské filologie Polychronij A. Syrku, vynikající slavista Petrohradský, uveřejnil objemnou knihu: „Očerki iz istoriji literaturnych snošenij Bolgar i Serbov v 14—17 věkach. Žitie sv. Nikolaja novago Sofijskago“ (v Petrohradě 1901, CCCXLVI a 176 str., zvl. otisk ze Sborníku oddílu ruského jazyka a slovesnosti v cís. akademii náuk, dílu 71). Svatý Nikola nový byl obuvník, rodilý z Janiny v Epiru, provozoval řemeslo své ve Valachii a v Bulharsku, až byl v Sofii od Turkův usmrcen r. 1555. Život a utrpení jeho popsal současník, diakon Matěj grammatik. Jeho spis vydán od p. Syrku poprvé tiskem. Je to památka velice zajímavá, s mnohými podrobnostmi o tehdejším stavu nynějšího hlavního města bulharského. Druží se k ní z té doby život sv. Jiří nového, učedníka zlatnického z makedonského hornického města Kratova, který umučen v Sofii r. 1515; napsal jej pop Peja a vydal jej Novaković v Glasniku někdejšího srbského učeného družstva. Kniha Syrkuova již dávno ležela v tiskárně. Text legendy vytištěn již r. 1881, ale teprve v posledních letech dotištěn i úvod, který vykládá celou literární historii Slovanů za dob tureckého

dobytí, jmenovitě styky mezi písemnictvím srbským a bulharským v 14. až 17. století.

*

V oboru literárních dějin jihoslovanských velmi cenné a důkladné dílo vydal mladý ruský učenec N. M. Petrovský v Kazani: „O sočiněnijach Petra Hektorovića (1487—1572),“ v Kazani 1901, 318 str. *Hektorović*, šlechtic z ostrova Hvaru, je z nejznamenitějších básníků jihoslovanských 16. století. Nejzajímavější dílo jeho je „Ribanje“ (rybolov); obsahuje vedle antických filosofických sentencí, vložených v ústa rybářův, i veledůležité kusy z národní epické poesie. Petrovský v sedmi kapitolách probírá světskou literaturu v Dalmacii před Hektorovićem, životopis samého Hektorovićе a jeho spisy, „Ribanje,“ překlady z Ovidia atd.

V první kapitole obírá se také Dubrovnickou literaturou té doby. Před několika lety dokazoval jsem z archivních pramenů, že jeden z prvních básníků Dubrovnických, opat Gjore Držić zemřel již r. 1500, neboť po 14. září t. r. není už o něm žádných zmínek. Nečekal jsem, že tyto kombinace naleznou tak brzo úplného potvrzení. Petrovský objevil v Dubrovníku rukopis, obsahující genealogii rodiny Držićův (italsky Darsa), složenou v 17. století. Dle tohoto rodinného sepsání Gjore Držić byl narozen r. 1461, dosáhl doktorátu práv (kdesi v Italii), byl knězem a opatem rodinné klášterní fundace a zemřel 26. září 1501. Synovec jeho, známý spisovatel veseloher Marin Držić dle týchž rodinných zápisek studoval v Sieně, byl opatem téhož rodinného kláštera, zemřel r. 1567 v Benátkách a byl tam pochován v kostele sv. Jana i Paula (San Gioanpaolo) slavné památce starých Benátek, pod jejímiž klenbami bývali pohřbíváni i dožové benátští.

Jak patrno, jihoslovanské literární dějiny té doby pomalu vystupují z mlhy zapomenutí. Jmena autorů nejsou již pouhá jmena bez chronologických dat. Spisy jejich samy důkladným osvětlením seznáváme zřetelněji nežli dříve, před jasnějším pozadím současného kulturního a literárního života.

*

Společnost, založená 1768 v Lipsku od polského knížete *Jablonowského* († 1777), vypsala v sekci historicko-národohospodářské na r. 1903 cenu 1000 marek na vydání všech památek ***Polabských*** s mluvnicí a slovníkem.

Císařská akademie nauk v Petrohradě vypsala cenu M. ***Michelsona*** pro třiletí 1901—1903 na následující otázky: turecká nebo vůbec cizí slova přijatá prostřednictvím tureckým v ruštině z doby před vpádem tatarským, slova germánská, latinská a románská v ruštině do 15. století a vliv západní na jazyk ruský za Petra Velikého. Cena jest rozdělena na tři kategorie, po 1000, 500 a 300 rublech. Přijímají se práce tištěné nebo rukopisné, psané rusky, francouzsky, německy nebo nějakým jazykem slovanským. Podati je lze u cís. akademie v Petrohradě do 1. března 1904.

Konst. Jireček.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v posledních týdnech vypravilo několik činoherních novinek — ovšem jen jinoslovanských nebo cizojazyčných; původní činoherní novinky jako by se na jediném uměleckém našem jevišti chtěly státi zhasínajícím mythem.

Hlavních přeložených novinek činoherních dáváno v poslední době čtvero: jednoaktovka *Není nad počestnost!* (*Uno degli onesti*) od Vlacha Roberta Bracca, jednoaktová „dramatická studie“ *Labutí píseň* od Rusa A. P. Čechova, čtyřaktová hra z námoří *Naděje* (*Op Hoop van Zegen*) od mladého holandského spisovatele Heřmana Heijermansa a konečně čtyřaktové „scénické studium“ *Karikatury* od mladistvého Poláka Jana Augusta Kisielewského.

Název *Karikatury* jest jaksi název z rozpaků, neli ze zoufalosti zvolený. Nehodí se a zavádí. Případnější byl by snad název *Slaboch*. Neboť slabochem, nikoli však karikaturním, jest hrdina hry také tam, kde se zdá pevným, duševně samostatným. Jak? hrdina hry slabochem? Vždyť přece drama vyžaduje osoby silné, rázné, činné, bojovné! A tak jsou Karikatury slabým dramatem, jsou slabošskou polotruchlohrou a točinohrou zároveň. Odmítly požadavek, že se má divadelní hra blýštěti ústrojnou stavbou, nelekaly se převažné dějové jednotvárnosti, neohlížely se na nedostatek životní zkušenosti, nelekaly se ani šablony, ale přese všechny své vady jsou Karikatury silnou literární prací. Kisielewski má tvůrčí čarovný proutek, který mají Hauptmann, Spitzer, Burckhard, Heijermans, a má pro každý přirozený cit, pro každé jeho přirozené stupňování, pro každou jeho přirozenou přeměnu vždy přirozený výraz pohotově. Hlavní dívčí postava Karikatur švadlena Zosia není typ obzvláště originální, zejmena připomíná rekyni Halbova Mládí, jako Halbovo Mládí připomíná Goethovu Marketku. Zosiin milenec Relski věru není Faustem, ale zachová se k svedené Zosii, jako by si byl Fausta za vzor zvolil, — — ovšem za vzor nepochopený. Relski jako slaboch nepřijímá nabízeného sobě předsednictví v jednotě svých, Kisielewským ne zrovna zdařile karikovaných kollegů, Relski jako slaboch zneužije chvíle, v které se k němu Zosia ve strachu ze vnucovaného sňatku odvážně uchýlí, Relski jako slaboch nečiní krokův, aby se dal se Zosií oddati, ano odkládá i křest svého a jejího dítka, Relski jako slaboch, ano jako sketa týrá ubohou, jej milující, ano zbožňující Zosii, která přece k vůli němu matku, sebe, celý svět opustila. Relski v Zosii spatřuje všechno neštěstí svého života: je připoután k dívce všedních názorů, která jej do divokého, tedy karikaturního prý manželství zavlekla, je připjat k dívce, která prý jeho životní záměry maří, která prý zavinila, že jest jako kalem poházen, a což více: která znemožnila, aby se stal manželem milované a milující Štěpánky, jejíž otcovský dům nám autor s pochybným zdarem karikuje. Zosia snáší veškery výčitky a příkrosti Relského s andělským sebezapřením, stále a stále se k němu s nejněžnější láskou a s nejněžnějšími prosbami o lásku obrací, avšak posléze přec, když se od Štěpánčina otce bezděky dovídá, že Relski

ve své srdce pojal jinou, odhodlá se k náznému zakončení: sříká se Relského, vezme dítě své lásky a spěchá s ním pryč k své usmířene matce. Relski zůstává sám, se svojí, od Štěpánčina otce utrženou pohanou: „Řekl mně, že jsem podlý!... a já mu nevyťal políček.“ Slaboch.

Hráno bylo co nejlépe. Taková sehra je pravý požitek. Prostinká, hluboká Zosia pí. Kvapilové působila elementární silou. Pan Vojan přibíral barvu za barvou se své umělecké palety, jen aby bledého reka Relského oživil. Maturitantka Štěpánka byla slečnou Hilbertovou zejmena ve scéně šťastné lásky a ve scéně zlověstných předtuch velmi šťastně zosobněna. Rovněž účinně hrála paní Hübnerová (Zosiinu sousedku Valentovou); pan Sedláček (Štěpánčin otec Borkowski, bývalý statkář) vystihl i méně šťastné momenty své úlohy zcela případně.

Heijermans, který dříve líčíval, jací jsou židé, obrátil pojednou kopí a zvolal: „Avšak nyní se podívejme, jací jste vy křesťané!“ A postavil na jeviště holandského rejdaře Klimenta Bosa, nekřesťana nad kámen kamenného, ocelového výdělkáře, který na zchátralé lodi *Naději* pošle lodníky na moře. Jest jisto, že utonou. Neškodí. Vždyť Bos má zabezpečeno pojistné. Tak beze všeho svědomí bohatnou křesťané, a sotva že svůj zločin jaks taks přikryjí vydluženým pláštěm dobročinnosti. Je v tom hezky mnoho nadsázky. Přečerňujeli se zloba přílišně, nevidíme zlobu, nýbrž čerň. A tážeme se, jak je něco podobného v pokročilém Holandsku možno. Konečně — budiž! Kde však je drama? Či snad vězí v osudech bratří Geerta a Barenda, kteří na Bosově lodi utonou? Osud mladičkého Barenda jest sice velmi žalostný, vzbuzuje v nás soucit ano i bázeň, ale jeho skon nemá sytého rázu dramatické tragiky, ačkoli stihl syna matky neposlušného. Neboť co zde zříme, jest *post hoc*, ne propter hoc, a tedy selhává příčinnost. Také Geert má jakousi vinu, avšak též o ní platí, co o vině Barendově. Geert svým odjezdem na vetché Naději opouští svou milovanou Jo samu druhou, ale byl by dojista přes svou vinu zůstal na živu, kdy by loď byla zánovní, pevná, statná bývala. Tragičtější postavou jest matka obou těchto mladíků Kniertje, vdova po rybářovi, která Barenda proti jeho vůli, ano vůči jeho nezměrnému strachu ze smrti na Bosovu „plovoucí rakev“, do jisté záhuby vehnala. Vinná to Nioba, jakkoli žal takové ženy neusmrtí. Avšak ani Kniertje není nejtragičtější postavou kusu; tou jest právě její neť, Geertova milenka Jo. Oheň její lásky, nové to, zvláště silné ozvěny z Halbova Mládí, má však trhlinu: Jo milenci nebrání, by na vetchou loď, na „plovoucí“ tu „rakev“ zaslepen vstupoval. A tak ztrácí Jo zaslíbeného si ženicha i živitele, na jehož píli v nedalekém čase dvě bytosti záviseti mají. Katastrofa lodi Naděje, velikolepý to motiv, přihází se kdesi v dáli za kulisami, tedy nedramaticky, a její účin na jevišti, totiž ohromná hrůza žen s lodníky Naděje společensky vázaných z ohromné katastrofy té, postrádá pravděpodobnosti; neboť ženy ty nejsou vševědoucí. Vůbec jest děj kusu silně rozháraný a místy povážlivě rozvleklý, ale dikce jako v Karikaturách dodává v něm svou naprostou přirozeností většímu dílu vystupujících osob vítězné životnosti, jež opět v zápětí má radostnou chuť výkonných sil, spisovatelova slova co nejvěrněji divadelní událostí učiniti. Proto se hra i souhra Naděje tak velice zdařila: především zásluhou paní Hübnerové (Jo), p. Muška

(Barenda), p. Zelenského (Geerta) a pí. Ryšavé (Kniertje). P. Řada (Bos), pí. Danzerová (Matylda Bosová) i sl. Grégrova (dcera Bosova) měli nejobtížnější výkony kusu na starosti, protože při jejich úlohách individualisační obratnost Heijermansova znatelnou měrou selhala. Přes to však vynikali všichni největší pílí a péčí. A s nimi vůbec všichni v kuse zaměstnaní.

Labutí píseň A. P. Čechova jest pohodlné psychodrama. Divadelní herec, 68letý stařec Vasil Vasiljevič Světlovidov líčí nám z počátku samomluvem a později v hovoru se starým napovědou Nikitou Ivanyčem jas a třpyt i rmutné stíny své prošlé, nyní ke konci schýlené umělecké minulosti. Při tom nám, jak to při podobných deklamovánkách stává, se vší více méně honosnou snažností skutkem ukazuje, kterak dával veliké Shakespeareovské úlohy. Vše chodívalo výborně. Nejtklivější jest místo dialogu hercova, v němž o své divné zkušenosti v lásce ke krásné ženě vypráví, a možná dost, že zálibným ženám bývá herec jen potud milý, pokud je ctitelem a pokud nechce býti manželem. Ctitel jest jim ozdůbkou, manžel svízelem . . . Panu Šmahovi připadl úkol velmi nesnadný: měl jednak z hluboka i ze široka zobraziti trosky chváleného kdys tragéda Světlovidova, jednak přesvědčiti nás o tom, že tento Nestor tragédů býval mocným umělcem. Ale kterak může vyčerpaný herec hráti geniálně? P. Šmaha nechtěl patrně ve Světlovidovu dávati nemožného již virtuosa, nýbrž raději divadelníka z posledních sil zápasícího s uměleckou smrtí.

Braccova „komedie" *Není nad počestnost!* je dílko velice povážlivé. Kdo by řekl: „Jest neostýchavé," vyslovil by se příliš eufemisticky. Aspoň by mu to přísní mravokárci vytkli. Snad jest ještě více takových nemožných lidiček. Dovolení ovšem nemají. Novinka z Vlach je však na štěstí hra naprosto smyšlená, sestrojená. Kdy by přes to spočívala na nezřídkých skutečnostech, metala by zvláštní světlo na společenské poměry vlašské. A tomu se nedá zabrániti: namnoze bude se za to považovati, že Braccův verismo je skrz naskrz pravdivý, a budou se Vlachové dle toho posuzovati. Víme, jak francouzskému jmenu prospěly výtvory prolhané francouzské literární hniloby. Jak dlouho bude ve Vlaších v podobném směru otrocky pokračováno? Chceli však Bracco býti novým Boccaciem, zmýlil se v době. Jiná doba, jiné úkoly. A ve Vlaších jest vážných úkolů nadbytek. Což mají také vlašská péra psáti zas a zase o motivě na dno vyčerpaném: o dvojím manželství à trois, ve kterém nezáletný muž Frederigo zůstává bezbarvou folií, ve kterém počestná žena Rosetta jest sice „hezká," ale „méně elegantní" a má sice „upřímný, ale poněkud venkovský výraz," kdežto Manina, paní dvou mužů, jest „velmi rozkošná žena, nervosní, prchlá, ačkoliv často uzavřená povaha," a ve kterém záletný pán dvou žen Alberto stkví se takovou ráznosti, že na konec hrozící rozvod mezi Maninou a Frederigem zabrání trikem na jevištích posud nebývalým. Nastaneli totiž rozvod, zruší pan Alberto svůj záletný poměr k Manině, byť byla ještě rozkošnější. Neboť žena nerozvedená jest mu vítanější. Tak tudíž idea nerozlučného manželství vítězí, a mravokárci mohou býti hezky zticha. Jak je to nudné! Účel všude posvěcoval i posvěcuje prostředky, zejmena v Italii a — v Čechách. Dámy Benonová i Matějovská a pp. Seifert a Bittner hráli několikrát lépe, než

kus zasluhoval. Vůbec jest Braccova novinka stejného osudu hodna jako nechutná předehra ke Zkrocení zlé ženy.

Karikatury přeložil Adolf Černý, Labutí píseň B. Prusík, Naději O. S. Vetti, Jednoho z počestných Hanuš Hackenschmied. Karikatury a Naděje vyšly v Repertoiru českých divadel (XCII a XCIII), Braccova novinka vydána v Knihovně Divadelních Listů.

Tedy překlady. A původní novinky? Proč jich není na snadě? A co stane se pro budoucnost? Důležitost vážného uvažování hodná. —

Porušené zdraví přinutilo dva z nejčelnějších, nejstarších a nejzasloužilejších členů naší činohry, J. V. Slukova a Ad. Pštrosa, aby se uchýlili na odpočinek Pevně doufáme, že to bude odpočinek toliko dočasný, že v něm i tito umělci — podobně jako dříve J. Bittner — nabudou zase zdraví, síly a svěžesti a vrátí se na jeviště Národního divadla, kde jich jak ředitelstvo tak obecenstvo i na čas velmi těžce pohřešovati bude. Tedy na brzkou a radostnou shledanou!

František Zákrejs.

Sněmové koruny české.

Sněmování naše jest už pravý lucus a non lucendo. Ve vládních kruzích mají český sněm tak rádi, že by ho nejraději ani nesvolávali. Nyní mu již po celou řadu let nepopřána ani možnost vyřizovati rozpočet. Minule byl sněm svolán v prosinci také jen na několik dní a utěšován až na jaro, ale vláda svolala jej až 18. června a již 6. července jej zase ukončila, slibujíc, že na podzim mu ponechá potřebné lhůty k vyřízení rozpočtu a nejdůležitějších potřeb zemských. Zatím však byl sněm rozpuštěn a nově zvolený sněm svolán zase jen na několik dní za vánočních prázdnin říšské rady. Místodržitel oznámil sice v první schůzi, že vlastní zasedání, důležitým pracím určené, následovati bude za několik neděl, ale jak mnoholetá zkušenost učí, nelze se na to nikterak spoléhati. Na nesvolávání sněmu a plynoucí z toho nesnáze zemského hospodářství toužili řečníci všech stran, a dr. Herold protestoval proti tomu jako proti zjevnému rušení ústavy. Nynější zemské zřízení dáno bylo království českému proti historickému jeho právu a s obmezenou právomocí, avšak i podle této oktrojírky sněm, jsa jednou svolán, má zasedati, až je se svým programem hotov. Proti tomu pak se nyní rok co rok jedná již zcela pravidelně.

Jen čtyři schůze konal nový sněm (28. a 30. prosince, 3. a 4. ledna) a ty jedva stačily k povolení prozatímného rozpočtu. Politicky nejvýznamnější jest *seřadění stran.* Mezi lidovými stranami českými jeví se potěšitelná shoda. Nejen že se agrárníci jako radikálové, Staročeši rovněž jako Mladočeši osvědčili pro prapor národní a státoprávní, nýbrž i vespolek se usnesli vystupovati jednotně u věcech národního celku. Prostřednictvím dra. Engla ujednávány pak budou stanovy pro společný klub, který by — při volnosti u věcech podřízených a jen strany se týkajících — ve velkých věcech všechny lidové poslance sdružoval. O jednom nabyla z toho Vídeňská vláda neklamného po-

učení: že vystoupením hospodářské strany nebude oslabeno politické zastoupení českého národa v nové sněmovně.

Agrární strana uvedla se do sněmu osvědčením, v kterém praví: „Vstupujíce do sněmu . . . slavnostně prohlašujeme, že pracovati budeme k tomu, aby svrchovanost českého státu, jeho neodvislost od cizích státních útvarů, jeho svéprávnost a celistvost . . . v plném rozsahu opět uznána byla.“

Radikální skupina (dr. Baxa, Ant. Kalina, A. Kryf a dr. Stranecký) podala státoprávní ohrazení, že toto sněmovní shromáždění nepokládá za zákonné zastupitelstvo svrchovanosti království českého ani za ústavní sbor ve smyslu platných řádů a zřízení zemských. Ohrazuje se proti oktrojírkám z r. 1860, 1861 a 1867 bez souhlasu a proti vůli českého národa vydaným. Vstupujíce do sněmu, vstupují ne na půdu zákona, nýbrž jen na půdu faktickou. Jest to stanovisko, které na reskriptovém sněmu r. 1871 zaujímali Palacký i Rieger, Sladkovský i Grégr, Schwarzenberg, Martinic, Lobkovic i Lev Thun; i tehdy sněm svou velkou většinou uznával Schmerlingovu oktrojírku za půdu pouze faktickou, z které fundamentálními články státi se měla teprve půda právní a zákonitá.

Osvědčení a ohrazení podána hned v první schůzi, v níž dr. Herold učinil návrh, aby hledě k vážným politickým poměrům, podána byla panovníkovi *adresa*, která by vylíčila státoprávní, národní a hospodářské tužby království českého. Návrh ten, vyšlý z úrady strany svobodomyslné, s nímž i ostatní lidové strany souhlasily, nedospěl však ani k odůvodnění. Stanovisko strany svobodomyslné vyznačil pak dr. Herold při rokování o provisoriu.

Z německých lidových stran jsou si pokrokáři (26) a Všeněmci (25) téměř počtem rovni. Lidovci (14) cítí se stranou klesající. Čtyři poslanci náležejí ještě klubům německému agrárnímu a křesťansko-sociálnímu. V popředí vystoupili hlavně pokrokáři, kterým přízeň vládní více dosud pomáhá než převlíknutí z kůže liberální do pokrokářské. Zvolený jejich vůdce dr. Eppinger obnovil (3. ledna) návrh na zavedení tří sněmovních kurií: velkostatkářské, české a německé, dle nichž by se měly konati volby ze sněmu do výborů a j. Oběma národním kuriím má býti ponecháno právo veta v otázkách změny zemského zřízení, volebního řádu kuriátního zákona, o rovném právu v úřadech samosprávných a ve všech věcech s národností souvislých. Pro naše snahy o nápravu zemského zřízení znamenalo by to: „Vzdejte se vší naděje!“ Co jest nyní, trvalo by navždy, nebyla by možna nijaká změna, která by Němcům nebyla vhod, neřku změna ve smyslu státoprávním. Dr. Pergelt doplnil to ještě návrhem na zařizování úředních obvodů dle národnosti.

Chebští poslanci (Iro, Barenther, Walter) vystoupili se státoprávním osvědčením pro zvláštní postavení Chebska.

Největší změna patrna jest v zastoupení velkostatkářském. Od r. 1883 jsou tu zas poprvé němečtí ústavověrci, zvolení z podnětu vládního bez jakékoliv náhrady za to českému národu. Vůdcem této 21členné skupiny jest kníže Egon Fürstenberg. Mezi konservativními velkostatkáři scházejí teď kníže Bedřich Schwarzenberg a jiní poslanci, kteří dříve platně působili.

Zemským maršálkem pro nové období jmenován byl zase kníže Jiří Lobkovic, jeho náměstkem pak dr. Werunsky. Kníže Jiří Lobkovic ve své zahajovací řeči dvakráte poukázal k tomu, že jde jen o formální vyhovění předpisům o samosprávě našeho království, „ale mýlil by se každý velice, kdy by za to měl, že by tím skutečně pořádek snad do zemských financí opravdu byl zaveden.“ Po dvě léta neměl sněm příležitosti usnesti se o pravidelném rozpočtu zemském a „jest bezpodmínečně a naléhavě nutno, aby svolán byl v nedlouhé době k pravidelnému, trvalému a vydatnému zasedání.“ Místodržitel hrabě Coudenhove dotkl se otázky dohodnutí a doporučoval stranám „zmužilost ke smíru.“

Otázka národnostní a další rozvinutí praporů stran sněmovních vyplnily poslední dvě schůze, věnované povolení prozatímného rozpočtu. Řeč dr. Eppingra hlásala v podstatě trojí věc: že jeho strana pro docílení smíru neb aspoň příměří jest hotova zahájiti jednání s Čechy, že možný výsledek dorozumění musí býti stanoven zákonně a nikoliv cestou nařízení, a že předmětem jednání nemohou býti jednotlivé české požadavky, nýbrž celý soubor sporných národnostních otázek, jak bylo i při předloňských vyrovnávacích konferencích. Pod těmito podmínkami měla prý by jeho strana „zmužilost ke smíru.“

Jak známo, hlavní závadou dohodnutí jest moudrost vládní ze dne 17. října 1899, kteráž jazyková nařízení zrušila a tím dohodnutí s Němci znesnadnila, neli nemožným učinila. Právní platnost češtiny jako vnitřního jazyka úředního opět odvolána, kabát s našeho těla stržen a vrácení jeho vlastníkovi učiněno závislým na svolení Němců. „Vraťte nám, což jest našeho,“ bylo a jest stanovisko české — „a o ostatní pak se dohodujme.“

Z té příčiny nemohla také odpověď dr. Herolda zníti mnohoslibně. Dotýkaje se dohodnutí česko-německého a nastávajících konferencí zástupců obou národností, dr. Herold projevil pochybnost, že to druhá strana a vláda myslí vážně. Čeští poslanci na říšské radě činí požadavek, aby zavedena byla česká vnitřní úřadní řeč, což jest důsledek osudného skutku ze dne 17. října 1899. Zatím, než k jakým poradám došlo, vhozeny do sněmovny návrhy na dělení sněmu národními kuriemi a rozhraničování země. Stanovisko české označil zásadou úplné rovnoprávnosti. Za těch podmínek, za kterých němčina má býti připuštěna v krajinách českých, za těchže podmínek ať jest čeština připuštěna v krajinách německých. Pro jednu i pro druhou řeč buďtež stejné podmínky. A myslili Němci, že jest potřebí, aby tu a tam podle poměru obyvatelstva němčina měla větší platnost, musejí připustiti, aby za podobného poměru ve prospěch obyvatelstva českého i češtině v krajích českých přiměřeně větší koncese byly učiněny. Co žádáte vy od nás, žádáme i my od vás, a nic více. Řečník naprosto odmítl státní němčinu. Vláda nemyslí to s národnostním smírem do pravdy, poněvadž ničeho nečiní, aby byl usnadněn, jmenovitě aby obě smlouvající se národnosti stály proti sobě rovnocenny. „Veškery činy její v Čechách a na Moravě jsou takového rázu, jako by přímo německé straně dávala na ruku, že nemá býti povolna, poněvadž toho nemá potřebí.“ Řečník poukázal na to, že vláda ve všem vyhovuje Němcům, co se týče uzavřeného území, a že činí ještě i tajné přípravy. Nejen

že ohraničuje okresy, odstraňuje české úředníky z německých obvodů, že praeparuje zvláštní okresy soudní, finanční a j., ale zasahuje již i na netknuté dosud pole náboženské. Za spolupůsobení vlády zřízeny v Praze instituce biskupské, jejichž jeden nositel před očima vlády působí agitačně na poli církevním a připravuje půdu pro rozdělení národnostní i v oboru církve. Vzpomínaje smutně pověstné činnosti biskupa dr. Frinda, konstatoval řečník, že dosud žádný biskup, ať Čech nebo Němec, nedělal propagandu pro národní rozdělení země, že „nebylo zde ještě biskupa, který by byl proti zásadám křesťanským hlásal veřejně a beztrestně nerovnost jednotlivých národů." Dr. Herold ujišťoval, že strana svobodomyslná hájila všude pokoj náboženský, vystříhala se všeho, aby žádným způsobem ke sporům národnostním nepřibyla ještě i otázka náboženská. „Ale jestli církevní hodnostové provokovati budou naše historické a husitské tradice, ať si potom přičtou důsledky toho sami."

Co do situace nynější, říšské rady a hrozeb, že bychom o ni mohli přijíti, soudí dr. Herold, že „říšská rada sama sebe odsoudila, a není lékaře, kterýž by její vnitřní hnilobu odstranil. Tento parlament nemá žádné většiny, žádného vedení, žádných politických cílů, žádného politického programu." Budeli funkce jeho zastavena, musí se všechen vývoj ústavní vrátititi k svému původnímu základu, ke sněmům. Řečník se diví, proč by za těchto okolností neměli i Němci hlasovati pro adresu; okolnosti jsou takové, že jest potřebí otevřeného slova k trůnu jak ve prospěchu země tak celé říše.

Stanovisko agrárníků objasňoval posl. Ždárský v ten rozum, že jeho strana Vídeňský parlament nepovažuje za zákonný, pro ni že jest rozhodující zemský sněm; národní stranu svobodomyslnou uznává za vůdči, agrární stranu za stavovskou organisaci rolnictva a za sbor podřízený veliké většině národní všude tam, kde se jedná o otázky státoprávní, národní a jazykové.

Jmenem radikální skupiny mluvili poslanci Kalina a Baxa. Dr. Baxa poukazuje na odpory ústavní, dokládal, že na vzdor článku 19. o rovnoprávnosti Čechové musejí si vydržovati každou školu ve smíšeném území, a ve Vídni pro sto tisíc úředně napočtených českých duší, kterých však jest přes čtvrt milionu, že vláda nedovede splniti zákon a postarati se o zřízení české veřejné školy. Chránění českých menšin uznával za důležitost jak zemskou tak i říšskou, neboť čeho se Němci domáhají, jest, aby severní kraje Čech tak připraveny byly za provincii pruskou, jako před 160 lety Bedřich II. našel Slezsko." „Chceme zde na sněmu," končil řečník, „reklamovati práva českého království. A budeme jich stejně hájiti proti Němcům a proti vládě, jako se horlivě domáhati všeho, k čemu se zavázal vůči království českému sám panovník. Jeho slavných slibů učiněných sněmu tohoto království chceme stále připomínati... Chceme svůj samostatný stát, neboť ten nám bude zárukou, že vyvázneme z nebezpečí pangermanismu... Otázka česká není jen otázkou rakouskou, nýbrž i evropskou. Budeli se jednou jednati o rovnováhu Evropy, musejí země koruny české tvořiti neutrální stát, který bude hradbou proti útoku jedněch a druhých. Ale musíme pracovati i k tomu, aby tato hradba byla hradbou českou. Odtud naše snahy o české menšiny. Přičiníme se, aby váha sněmu kdysi samostatné země, které

připadá ještě velký úkol nejen v Rakousku, nýbrž v celé Evropě, rostla ku prospěchu našeho národa.“

Z velkostatkářů promluvil kníže Fürstenberg řeč prodchnutou duchem vzájemnosti šlechtické. Děkoval konservativcům za kompromis a sliboval práci a společné jednání. Bývalý místodržitel a předseda ministerstva hr. František Thun prohlásil se ne pro souborné, ale postupné vyřizování shody mezi Čechy a Němci. On jakož i princ Karel Schwarzenberg položili důraz na výsady velkostatkářské v zastoupení sněmovním. Přednost zastoupení toho dovozoval tento poslanec hlavně z toho, že velkostatkářstvo zaujímá méně znesnadněné postavení a nemusí se báti o mandát. Avšak dějiny ústavní posledních 40 let ukazují, že právě velkostatkářské zastoupení bylo velmi odvislé, a to od vlády, a odvislost ta způsobila nejednu katastrofu, které těžce zakoušel a zakouší národ náš a která jest i příčinou nesrovnalosti a vleklé krise v říši. Netřeba než připomenouti r. 1867 a r. 1872, kdy za chabrusu mobilní kapitál pomohl Auerspergovi poraziti české právo a vyrovnání s českým národem. Ano, nebezpečí, že mobilní kapitál za daných okolností může se zmocňovati velkostatků k politickým účelům, jest nyní ještě větší, než bylo před 30 lety, poněvadž kapitálu toho jest hojněji a poněvadž jest levnější. Proto zastoupení velkostatkářské volebním řádem z r. 1871 mělo býti upevněno proti libosti a nelibosti vlády a možným převratům; ale k upevnění podnes nedošlo.

Jmenem Všeněmců prohlásil Brehm, že oni se nesúčastní žádných porad o vyrovnání, dokud by se státní jazyk nestal zákonem, a že veškeru odpovědnost svalují na strany, které by Čechům povolily.

Kratinké zasedání ukázalo, jak nutně potřebí jest činnosti sněmovní k vyřizování naléhavých záležitostí zemských. Svědčí o tom řada návrhů opravdu závažných, jako Dvořákův o rychlém provádění projektů regulačních a melioračních a o decentralisaci dotyčných orgánů, Kaftanův o vodních drahách, Fiedlerův o upravení zákona kommassačního v Čechách, Jandův o zemském pojišťování, Anýžův o opravě volebního řádu, Kaftanův v příčině zlevnění uhlí a j. Dne 4. ledna rozešli se poslanci, povolivše provisorium na 3 měsíce.

Ještě kratší bylo zasedání sněmů m o r a v s k é h o a s l e z s k é h o. Dne 27. prosince byly zahájeny a již 28. prosince, schválivše prozatímné rozpočty na 6 měsíců, se rozešly. Na moravském sněmě ozvaly se stížnosti na zkracování českých poslanců při volbách do výborů, aniž jim vyhověno. Dr. Perek a dr. Stránský vyložili, proč Čechové opustili výbor vyrovnávací, který byl pouhou komedií; co se Čechům nabízelo, bylo vyrovnání špatné, však ani to nebylo míněno do pravdy. Němečtí členové chovali se jinak ve výboru, majíce tu smír na jazyku, a jinak ve veřejnosti, kde agitovali a bojovali proti Čechům.

V slezském sněmě se dr. Michejda jmenem českých a německých poslanců dovolával spravedlnosti po stránce politické, národní, kulturní, hospodářské a sociální. Ovšem marně. Většina slezského sněmu je přesvědčena, že slova smíru ani do úst bráti nemusí. Zpravodaj o provisoriu Bukowski upíral Slovanům ve Slezsku vůbec právo k existenci!

Jos. J. Toužimský.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. ledna 1902.

Státní převrat? Říšská rada; prozatímný rozpočet; dr Plaček; hr. Dzieduszycki; zemědělská společenstva a jiné zákony. — Plán církevního dělení Čech. — Wolf zase zvolen. — Zemské sněmy. — Memento z Uher. — Francie a Italie, Slovanstvo a latinští národové — Rusko a Francie. — Novoroční přání. — Ruský rozpočet. — Z Bulharska. — Zahájení anglického parlamentu.

Veliký poplach způsobila slova ministerského předsedy dr. Koerbra o *možnosti státního převratu*, 9. prosince v říšské radě pronesená. Byl to nejvýznamnější vládní projev celého zasedání a vedle řečí dr. Plačka a hr. Dzieduszyckého jediné politické osvědčení při rokování o prozatímném rozpočtu. Co slova ta neobyčejně nápadnými činilo, byla okolnost, že dr. Koerber k hrozbě takové neměl ani zvláštní příčiny, neboť říšská rada zrovna pravidelně pracovala. Sám v řeči své uznával, že „pohroma, kterou utrpělo vládní kalendarium o postupu prací, není tak veliká. Jenom o to může prý jíti, že říšská rada až do léta ostane pohromadě.“ Na vzdor tomu uznal za potřebí donucovati parlament ku práci a jako prostředek k tomu označoval: „Ústavní mechanika doporučuje rozpouštění říšské rady, a to tak dlouho, až by byl zvolen parlament jiné myšlenkové nálady a větší chuti ku práci.“ Nedosti toho, ještě dokládal: „Což pak kdy by nějaká vláda v nejnaléhavějším prospěchu státní potřeby na ústavu sáhla, sáhnouti musela?“ Líčil, jak je zdokonalení ústavy ústavní cestou možno, a zase hrozebně prohlásil: „Nedopusťte, aby parlament byl vinníkem.“

Předsedové německých stran obávajíce se, že nějaký nový Belcredi jest před dveřmi sněmovny, vyslali posl. Stürgha k předsedovi ministerstva o vysvětlení jeho řeči. Znělo právě tak jako řeč; vyjádřil prý pouze starost o budoucnost státu. Nehrozil prý převratem, ale ukázal jen na nebezpečí, kdy by nenastalo úplné ozdravení parlamentárních poměrů. Ponechával svá poplašná slova v jich váze, ale jaké záměry se za nimi pro budoucnost skrývají, zůstalo hádankou.

V rokování o prozatímném rozpočtu se z české strany dr. Plaček dovolával rozhodnutí nejvyššího soudu ze dne 13. prosince 1898, kterým ***kabinetní list císaře Ferdinanda ze dne 8. dubna 1848***, prohlašující úplnou rovnoprávnost v Čechách, uznán byl za zákonně platný a závazný. Měnění a odvolávání vnitřního úředního jazyka českého jest rušením zákona. Na tomto stanovisku stojí český národ oproti všelikému jednání s Němci. Vláda jest povinna respektovati tuto zákonnou platnost.

Z polské strany promluvil hr. Dzieduszycki o *pruských ukrutnostech v Poznaňsku*. Stručnými ale jadrnými slovy vylíčil hrozný stav Poláků pod pruským jhem. Polský jazyk jest vyhlazován, ve škole nesmí se polsky vyučovati, ba ani v soukromí. Trestem stíháno jest každé učení polštině, každé slovo polské V samém středu Evropy jest kolonisační komise, která má za účel vyvlastňovati Poláky a jejich majetek převáděti do rukou luteranských Němců. Děti hromadně byly bity, poněvadž se nechtěly německy modliti, jako ve Věesni, a rodičové, kteří se dítek ujali, odsouzeni jsou pro zločin vzbouření. Jednání, které by dělalo čest jen Hunům, provádí se jmenem německé kultury. Nejhorší věc jest povrhovati zákony mravnosti, chtíti se povznášeti nad

přikázání: Nezabiješ! Nepokradeš! Strany bývalé pravice souhlasily s těmi vývody, německá levice osvědčovala se proti nim.

Prozatímný rozpočet vyřízen 10. prosince bez obtíží, a říšská rada pustila se hned do *zákona o zemědělských společenstvech*, který 17. prosince schválila i v třetím čtení. Poslanci Dyk a Jaroš protestovali proti rušení pravomoci sněmu, které obor zemědělství připadá, tak že ani rámcový zákon není dopuštěn; jinak souhlasili se zákonem, a čeští poslanci nečinili státoprávních důsledků. Po zákonu pro rolnictvo byl též dle změny panské sněmovny vyřízen *zákon proti podomnímu obchodu*, tedy zákon pro živnostnictvo. Schvalovací záchvat poslanců šel najednou tak daleko, že v malé chvíli vyřízen i *zákon o poplatcích konsulárních*, který uvaluje krutá břemena na každého, kdo konsulární pomoci v jakémkoliv případě má v cizině potřebí: konsulární ochrana jest jím učiněna závislou na poplatcích nad míru velikých. Posléze 18. prosince vyřízeny i *zákony ve prospěch diurnistů a auskultantů*, které však ostávají jen strakami na vrbě, poněvadž vláda za příčinou nedostatečných finančních prostředků se proti nim ohradila. Říšská rada odročena; jen rozpočtový výbor hned po novém roce zahájil zase svou činnost.

Vládní politika v Čechách hledí se všemožně zachovati Němcům. Ti obdrželi světícího biskupa dr. Frinda, jenž 8. září byl konsekrován. Brzy potom vycházelo na jevo, že národnostní dělení má vésti i k *dělení Čech na poli církevním*. Dr. Frind osvědčoval se jako nepříznivec národnosti české, a jeho spis „Das sprachliche und sprachlich nazionale Recht vom sittlichen Standpunkte“ vyslovuje náhledy, jež proti českému národu a jeho právu hlásají urputní národní odpůrci. Toto nepřátelství proti Čechům považováno také za důvod, že byl dr. Frind vyhlednut za biskupa. V německých listech ohlašováno již i zřízení ryze německého biskupství v Chebu a rozdělení diecésí dle národnosti. Vyvracení zpráv těch bylo takové, že nás Čechů nemohlo nijak uspokojiti.

Podobalo se, že pověstný prušácký agitátor Karel Heřman *Wolf* navždy zmizel z říšské rady a sněmu českého. Když vyvržen jsa ze středu svých všeněmeckých přátel 19. listopadu se vzdal mandátu, přicházelo odhalení za odhalením, z nichž každé mravní jeho názory v podivnější uvádělo světlo. Vyšlo na jevo, že zneuživ pohostinství svého všeněmeckého soudruha dr. Tschana svedl jeho dceru a k nápravě viny a zaplašení obav jejích doporučil jí sňatek s jiným svým všeněmeckým soudruhem, dr. Seidlem, profesorem v Libverdě. Při sňatku tom byl i za svědka. Mladá žena vyznala se později muži svému, a následek toho byl souboj mezi Seidlem a Wolfem a vyhostění Wolfovo z klubu všeněmeckého. Nyní následovaly neslýchané skandály. Paní Tschanová odhalovala vinu své dcery, ale omlouvala a hájila Wolfa jako velikého německého muže. Manželé Seidlovi psali proti Tschanovým. Ale voličové Trutnovské skupiny přes to přese všecko odhodlali se znovu nabídnouti kandidaturu „velikému“ Wolfovi, kterýž ji velmi ochotně přijal a na voličských shromážděních veřejně vyznával, že svedl dceru Tschanovou, ale to že je soukromý poklesek, jejž mu jeho manželka „jako upřímná německá kamarádka“ odpustila, — nebude-li zvolen, že prý se zastřelí. Pangermanismus v Čechách povznesl se nade všecky mravní zásady. Dne 15. ledna byl Wolf zase zvolen

1695 hlasy proti německému pokrokáři Bachmannovi, jenž obdržel 1301 hlas; pro českého kandidáta dr. Čížka hlasovalo 219 českých voličů. Wolf, který prve už sám sebe považoval za nemožného, objeví se znovu v říšské radě a utvoří tam zvláštní všeněmeckou skupinu, která položí ještě silnější důraz na heslo „Pryč od Říma," jak Wolfův orgán už nyní hlásá.

Mimo korunu českou svolány též jiné ***sněmy zemské*** koncem prosince ke krátkému zasedání, aby vyřídily prozatímné rozpočty. Zrovna jen na oko splněn tak formálně předpis ústavní. Celkem konaly sněmy jen dvoudenní (!) zasedání, toliko dolnorakouskému popřáno více času k vyřízení Vídeňské tramwayové půjčky a jiných naléhavých věcí. Haličský sněm učinil důrazné osvědčení proti pruskému pronásledování polského lidu v Poznaňsku.

V Uhrách užívá se nového roku pravidelně k velkým projevům politickým. ***Novoroční projev Széllův*** platil letos i zemím rakouským. Přijímaje liberální stranu, jejímž mluvčím byl hrabě Julius Andrassy, pravil Széll, že Uhry bez své viny nemají dosud zákonitě upravených hospodářských poměrů k Rakousku; co se od r. 1897 stalo, jest jen stav faktický, ale ne zákonitý. Říšské radě vytýkal, že i hospodářské otázky, jako vyrovnání s Uhry, podřizuje vlivům národním. Ohlašoval, že „dvanáctá hodina již uhodila. Kalendář mezinárodních obchodních smluv naléhá." Shodu o obchodní smlouvy a celní sazbu žádal od Rakouska a líčil, že Uhry těžce trpí nesrovnalostmi hospodářskými.

Politicky významny jsou i některé novoroční projevy zahraničné. Především Barrèrovo prohlášení o ***sblížení italsko-francouzském.*** Barrère je státník školy Gambettovy a byl i členem jeho ministerstva; nyní jest velevyslancem v Římě. Přijímaje tam 1. ledna francouzské osadníky pravil, že uplynulý rok byl pro Francouze i pro Italy stejně příznivý. Vzpomněl návštěvy italského loďstva v Touloně, uklizení všelikých nedorozumění, shody o Tripolis, k němuž má právo Italie, obnovení obchodních poměrů a vřelých slov ministrů Prinettia a Delcasséa. „Mezi Francií a Italií není už žádné otázky Středozemního moře," končil, „a to jest nejlepší zárukou, že budoucnost oběma velkým latinským národům uštědří dlouhou dobu plodného bratrského přátelství a míru." Uznáním Tripolisu za državu vlivu italského, což stalo se již za vlády Visconti Venostovy, přestává pro Italii potřeba trojspolku i shody s Anglií; Francie a Italie stávají se hlavní moci na Středozemním moři, k čemuž jim ruské veřejné mínění udílí své požehnání.

Ještě určitěji promluvil v té příčině francouzský ministr zahraničných věcí Dalcassé k redaktoru Římského Giornale d'Italia. Tripolis se všemi pozadními zeměmi vyhrazen jest Italii. V Maroku budiž zachován dosavadní stav věcí. Tato politika namířena jest hlavně proti vlivům německému a anglickému. Delcassé uvedl i Rusko jako účastníka. Na otázku stran Albánska odvětil: „Znáte tu zemi a víte nejlépe, že Italie u žádné jiné mocnosti nenalezne co do Albánska tolik porozumění a ochoty jako u Ruska, které plnou měrou uznává italské nároky na toto území mezi Srbskem, Makedonií a Jaderským mořem." V seskupení evropském nastává místo trojspolku sblížení mezi světem slovanským a latinským.

Důvěrné přátelské pozdravy vyměněny o novém roce ***mezi Francií a Ruskem.*** Car 1. ledna blahopřál presidentovi, který vřele děkoval.

Jako mezi hlavami státu tak vyměněny pozdravy i mezi armádami. President Loubet blahopřál carovi a carevně o pravoslavném novém novém roce (14. ledna).

Na Balkánském poloostrově vyměněny přátelské pozdravy novoroční mezi králem srbským, knížetem bulharským a knížetem černohorským. Všichni tři obrátili se též s pozdravy k ruskému dvoru. Takto osvědčena politická shoda států slovanských.

Na Rusi uveřejněn jako každoročně o novém roce i letos *říšský rozpočet*. Čísla jeho svědčí o příznivém vývoji finančním, který nastal od té doby, co Rusko uzavřelo přátelský spolek s Francií. Řádné příjmy vykazují 1800 milionů rublů, řádné výdaje 1775 milionů, přebytek přes 24 mil., který během roku zajisté ještě vzroste, poněvadž příjmy bývají pravidelně větší, než byly rozpočteny. Do řádného rozpočtu ruského spadají i výdaje, které se jinde počítají do mimořádného. Mimořádný rozpočet obsahuje 170 mil. výdajů (na sibiřskou dráhu, stavbu jiných drah a výkup propinace) a příjmů 1·8 mil. a z kasovní hotovosti 143·9 mil. Tím úhrnné výdaje a příjmy se vyrovnávají. Podniky, které se všude budují z půjček, hradí si Rusko z hotového. Náprava měny byla úplně provedena. Zlatých rublů jest letos 1525 milionů, o 33 mil. více proti loňsku, stříbrných rublů 223 mil. a bankovek jako loni za 630 mil. r. Státní dluh od r. 1892 stoupl sice z 5389 mil. na 6497 mil., ale odečtouli se od obou sum výnosné železničné investice, zmenšil se vlastně v té době z 3026 mil. na 1882 mil. S tím souvisí i úhrada, jež r. 1892 vyžadovala 243 mil. — a odečteli se od toho čistý výnos státních drah a lesů, zbývalo 176 mil. Letos činí úhrada 275 mil., ale odečtouli se řečené čisté výnosy, činí pouze 90·7 mil. z ostatního rozpočtu.

Nesnadnější finanční poměry jsou v Bulharsku, kde vedly k nové změně ministerstva. Sněm zamítl smlouvu o státní půjčce, obávaje se zakročování ciziny do právomoci státní. Ministerstvo Karavelovo z polovice odstoupilo, ostali totiž při vesle jenom Cankovisté. Danev doplnil ministerstvo a rozpustil sněmovnu.

V Anglii zahájen byl 16. ledna parlament s okázalostí, které neviděla už dvě pokolení anglického lidu zevnímu lesku nakloněného. Po prvé také od smrti Viléma IV. král zase předčítal trůnní řeč.

Rozhledy hospodářské a sociální.

V Praze, dne 12. ledna 1902.

Nejdůležitějším výtěžkem zákonodárné činnosti na říšské radě v předvánočním jejím zasedání jest přijatá osnova zákona o zřízení zájmových společenstev zemědělských. Osnova zákona vlekla se již od roku 1893 jednáním sborů zákonodárných, jsouc časem měněna i v zásadních svých kusech; i nebude, tuším, na škodu, připamatovati si stručně obsah její v té formě, v které ji na konec říšská rada přijala.

Zemědělská společenstva mají býti zřízena z pravidla pro každý soudní okres, nad nimi pak zemská společenstva z pravidla pro každou zemi. Členy společenstev těchto budou po zákonu všickni vlastníci a poživatelé hospodářských nebo lesních pozemků. Úkolem jejich jest zlepšovati mravní a hmotné poměry v zemědělstvu pěstováním ducha pospolitého, vzájemným poučováním a podporováním, udržováním a povznášením vědomí stavovského, hájením stavovských zájmů svých členů a podporováním jejich prospěchů hospodářských.

Zásadně vyloučeno jest, aby společenstva účastňovala se při podnikání družstev hospodářských a výdělkových, na př. záložen, družstev výrobních, prodejních a pod., dávajíce jim příspěvky, upisujíce jejich závodní podíly anebo přejímajíce za ně ručení. Ustanovením tímto jest obligatorní ráz společenstev zbaven své povážlivosti pro zámožnější členy a zejmena odňato ostří obavám, že by jednotliví členové nuceni byli přispívati na ztráty družstva, na jehož správu by neměli nijakého vlivu. Při rozmanitých hospodářských úkolech vzájemné svépomoci mají společenstva zemědělská vystupovati jen jako prostředkovatelé (společný nákup potřeb a prodej výrobků, obchody úvěrní, pomoc právní), nebo dávati podnět ke zřízení zvláštních organisací pro tyto účely (družstev pro společná skladiště, sklepy, jatky, pekárny a j., záložen, družstev melioračních) a poskytovati jim morální podpory. Společenstva mají také spolupůsobiti při úkolech zemědělského pojišťování, vyučování, statistiky, prostředkování práce, uzavírání smluv pracovních, smírném narovnávání sporů, při provádění zákonů, jež se týkají zemědělství, jakož i podávati úřadům návrhy a dobrá zdání.

Společenstva zemědělská vejdou u nás v život teprve vydáním zemského zákona, jemuž říšským rámcovým zákonem ponechán dosti značný vliv na úpravu společenstev. Zemskému zákonodárství zejmena vyhrazeno jest rozhodnouti důležité pro zdárné působení společenstev otázky, majíli z nich býti vyloučeni nejmenší majitelé pozemků, a na druhé straně majíli velcí statkáři býti organisováni ve společenstvech zvláštních či majíli — zajisté na prospěch věci — získáni býti k součinnosti s ostatním rolnictvem v jednotných společenstvech okresních.

Do jaké míry a s jakým úspěchem prováděti budou společenstva zemědělská svoje zákonné úkoly, nelze ovšem předvídati; i zde bude nejvíce záležeti na tom, aby politické snažení o velké ideály stavovské neudusilo ve společenstvech smysl pro drobnou práci hospodářského povznášení a aby smysl tento projevil se zejmena i při volbě osob, jimž má svěřena býti správa společenstev. K lepším nadějím než obdobná instituce obligatorních společenstev živnostenských opravňují zemědělská společenstva potud, že jest mezi členstvem jejich větší a zřejmější jednotnost zájmů a že také finanční stránka jejich, otázka úhrady nákladů, jest lépe zabezpečena zákonným právem politického úřadu, aby po případě z moci úřední, proti vůli valné hromady společenstva vypsal přirážku k dani pozemkové, potřebnou k úhradě výdajů společenstva.

*

Z nevyřízených otázek, jimiž zabývati se měla říšská rada, k jedné stále ještě soustřeďuje se veřejná pozornost; jest to vládou předložená osnova zákona, jímž mělo býti zavedeno p o j i š ť o v á n í v ý s l u ž n é h o

pro úředníky a zřízence soukromé. Osnovou touto vyšla vláda vstříc tužbám organisovaného úřednictva soukromého, činíc tak zároveň prvý krok k dalšímu vybudování našeho obligatorního pojišťování sociálního.

Jak známo, naše dnešní instituce povinného pojišťování zabezpečuje rentu invaliditní a plat vdovský i sirotčí jen jistým skupinám dělnictva a výkonného úřednictva v závodech, a to, nehledímeli k nedostatečným bratrským pokladnám hornickým, jen pro případ, nastaneli neschopnost ku práci anebo úmrtí úrazem v závodě (pojišťování úrazové). Osnova zákona o pojišťování soukromého úřednictva jest pokus poskytnouti, prozatím ovšem jen vyšším kategoriím, elitě placených sil pracovních rentu invaliditní a provise vdovské a sirotčí všeobecnější měrou i pro případy, ve kterých z jiného důvodu než úrazem zmařena jest pracovní síla živitelova. Nad to pak má osnovou býti pojištěncům zabezpečena i renta starobní, splatná v jistém věku bez ohledu na další spůsobilost ke službě; potřeba takové renty starobní jest ovšem naléhavou v menší míře, jen relativně, jen právě ve vyšších třídách pracovníků za plat, uvyklých pohodlnější míře životní; lze jí však, položíli se doba nápadu u věk dosti pokročilý, vyhověti bez velkého zvýšení nákladů.

S našeho stanoviska národního uvítána byla osnova zákona jako projekt veliké důležitosti právě pro náš národ, jehož tolik příslušníků hospodářskými poměry našimi nuceno jest v cizích službách hledati obživy.

Avšak ze strany korporací zaměstnavatelských, a zejmena i ze strany komor obchodních a průmyslových povstal tak silný odpor proti osnově, že jest pochybovati o jejím uzákonění. Jest pravda, že důvody z této strany proti předloze přiváděné jsou z velké části uměle shledány a nemají rozhodného významu. Uvádíli se na příklad jako veliká vada předlohy, že zavádí invaliditní pojištění pro třídy zřízenců poměrně lépe situovaných, pomíjejíc nižších, potřebnějších vrstev dělnictva, a pomíjejíc živnostnictva, sociální ochrany stejně potřebného, stačí poukázati k tomu, že podobnou vadou trpí i naše dělnické pojišťování nemocenské, nevztahujíc se na nejnuznější dělnictvo domácké aniž na samostatné živnostníky.

Jako navrhované pojištění soukromého úřednictva tak ani naše dnešní pojištění úrazové a nemocenské nebylo zavedeno nejprve pro třídy nejpotřebnější, a samostatné pokladny nemocenské a úrazové nebyly také logicky správným krokem k pozdějšímu provedení všeobecného sociálního pojištění, soustředěného v jednotné organisaci pokladen. A přece přes tuto kusost a nelogičnost jest dnešní pojištění úrazové a nemocenské bez odporu nezměrným dobrodiním sociálním. I nelze ani projekt pojištění soukromého úřednictva s tohoto stanoviska zavrhovati. Vždyť viděti jest právě na uvedených starších příkladech, že nikoliv theoretická správnost a logika, nýbrž technická možnost provedení, poměry moci politické a mnohé jiné okolnosti rozhodují o tom, která odvětví sociálního pojištění, a pro které skupiny osob pojištění potřebných nejdříve se zavádějí.

Námitky podnikatelských kruhů proti povinnému pojišťování soukromých úředníků nejsou dílem ani upřímně míněny, kladouce dobré

věci překážku požadováním reformy dokonalejší, na ten čas neuskutečnitelné.

Přece však vlastnímu důvodu protestů podnikatelských nelze upírati oprávněnosti a váhy; jest to obava, že nové odvětví povinného pojišťování již v nynější své navrhované podobě a ještě více, později rozšiřováno jsouc na širší a širší vrstvy pracovních sil, způsobí podnikatelům našim zvýšení výrobních nákladů a oslabí tak jejich soutěživost. Zvláště nyní, kdy neznámá budoucnost celněpolitických podmínek našeho vývozu a soutěž uherská, prostá všech břemen sociálně-politických, skličuje naši výrobu průmyslovou, zasluhuje nebezpečí toto pilného a zralého uvážení.

*

Bylo již poukázano k tomu, že zejmena otázka pojišťování živnostnictva jest dokladem, jak důležitým činitelem při řešení pojišťovacích problémů jest technická možnost jejich rozřešení. Technické obtíže, se kterými spojeno jest vybírání a vymáhání premií pojišťovacích na samostatném malém živnostníku, jsou tak veliké, že se o ně posud rozbíjely všecky snahy o zavedení obligatorního pojišťování živnostnictva pro případ nemoci i pro případ stáří a předčasné invalidity, kteréžto druhé odvětví pojišťovací živnostnictvo samo považuje pro sebe za nepoměrně důležitější. Také nejnovější způsob řešení otázky, uvedený v proud státními instruktory pro živnostenská společenstva, znamená vlastně couvnutí před nerozřešenou záhadou, upuštění od zásady obligatornosti.

Neboť obligatorní pokladny mistrovské pro nemocenské pojištění, které se dnes při jednotlivých společenstvech živnostenských velkým nákladem agitační práce zařizují, zařizují se jen z dobré vůle většiny členů ve společenstvu; obligatornost jejich značí jen tolik, že všichni členové společenstva, které pokladnu zřídilo, jsou pak po zákonu jejími členy a pojištěnci.

Obligatorní pokladna mistrovská liší se právně od dobrovolných spolků podpůrných tím, že členové její mají nárok na podporu. Aby však pokladna těmto závazkům k svému členstvu mohla dostáti, aby mohla skutečně učiniti pro ně víc než pouhý spolek podpůrný, k tomu třeba jest pravidelného řádného placení příspěvků, a splnění této podmínky jest při velké části živnostnictva velmi pochybno; téměř jisto pak jest, že ve většině případů, kde neplatí člen dobrovolně, soudní vymahání příspěvku bude pro pokladnu zpravidla bezvýsledno.

Doporučovalo by se zajisté, když již založeny jsou prvé obligatorní pokladny mistrovské, vyčkati několik let, jaké budou jejich výsledky, a pak teprv, budouli příznivy, pokračovati v započatém díle.

Věci samé bylo by jen na prospěch, kdy by povolaní činitelé zadrželi poněkud přílišnou horlivost společenstevních instruktorů, kteří z přirozených důvodů osobních snaží se, aby se mohli vykázati zakladatelskou činností co nejrozsáhlejší.

Naproti tomu druhé odvětví pojišťování živnostnictva, pojišťování starobní a invaliditní, uvedeno v poslední době v dráhy, na kterých bez nebezpečí úrazu může dále pokračovati a kde každý krok značí trvalý, nepochybný zisk. Po dlouhých bezradných poradách a diskussích upuštěno i zde od principu povinného pojištění a navázáno

na starší instituci pro dobrovolné pojištění lidové, na zemský pojišťovací fond císaře Františka Josefa I. Fond tento, nežádaje od svých pojištěnců příspěvků k úhradě nákladů správních, nenutě nikoho k dodržování pravidelných lhůt při placení premií a přidávaje ze zvláštního fondu bonifikačního přídavky k invaliditním rentám svých pojištěnců poskytuje jim takové výhody, že jen netečností našeho lidu a jeho rádců lze si vysvětliti smutnou okolnost, že dobrodiní těchto tak skrovnou měrou posud se užívalo. Agitační činnosti důvěrníků ze živnostnictva, fondem v poslední době ustanovených, a z druhé strany součinnosti společenstev živnostenských, podněcované živnostenskými úřady a komorami, podaří se snad docíliti, aby se zemská starobní pojišťovna v živnostnictvu stala populárnější. Podařili se při tom, jak jest v úmyslu, získati živnostenská společenstva k prostředkování, při němž by zámožnější členové jejich připláceli na pojištění méně zámožných, nebo mladší připláceli by na vyšší premie svých starších soudruhů, a zejmena podařili se to ve větších rozměrech, jest ovšem rovněž velmi pochybno.

*

Výtěžek novoročního zasedání sněmu království českého jest dosti smutný: provisorium rozpočtové a nepřehledná řada iniciativních návrhů, podaných různými skupinami poslanců. Vyříditi ve třech dnech více nežli provisorium rozpočtové ovšem nebylo možno; ale smutná jest perspektiva jarního delšího zasedání, jehož největší část bude muset býti obětována na prvé čtení, odůvodňování a povšechnou debatu o podaných návrzích.

Bylo tentokrát již i ve sněmovně samé vytknuto, že by se v tomto směru mělo lépe hospodařiti s časem sněmu vyměřeným. Ale většina zástupců lidových jinak rozumí zásadě hospodárnosti v jednání sněmovním. V návštěvě komisí, kde třeba pracovati potichu, spíše se mnohý uskrovní než v podávání návrhů, které druhý den otisknuty s jeho jmenem stkví se v novinách a vydávají voličům svědectví o horlivosti jejich mandatáře. Jest to také podle principu hospodárnosti: obětí, námahou co nejmenší vyzískati co nejvíce možno. Zvlaště ti, kdo přišli dříve, jsou ve výhodě; solidní mrav parlamentární zachovává každému právo reprodukce myšlenek ať vlastních, ať cizích, ale neposlaneckých, kterých se jednou zmocnil. A tak beati possidentes každým rokem mohou své staré návrhy vystřihovati ze sněmovních akt, nalepit je a opatřit podpisy — a zítra stkví se jmeno jejich v novinách v obnoveném lesku. Jak horlivě se práva tohoto užívá, ukazuje příhoda z lonského zasedání: poslanec kterýsi opakoval po desáté svůj návrh na změnu jistého zákona školského, dvacet poslanců návrh podepsalo a všichni dohromady nevšimli sobě, že návrh ten byl již předešle sněmem přijat a stal se již dávno zákonem.

Jeli již podání návrhu pochoutkou pro marnivost tuctového poslance, což teprve cítí se šťastným, dopřejeli mu nejvyšší maršálek zemský, aby svůj návrh směl ve sněmovně hájit a zdůvodnit a projít s celou řečí všemi denními listy po všech vlastech českých! Jaký bude další osud návrhu, jest navrhovateli zpravidla již lhostejno, ba snad jest mu mnohdy i milejší, nedospějeli jednání dále než k prvému čtení; alespoň zbaven jest pro příští zasedání starosti sháněti se po novém thematu

pro svůj návrh, jejž podati, ať již takový nebo jinaký, považuje za nejsvětější svoji povinnost poslaneckou — k sobě samému.

Záplava návrhů jalových, planých, o nichž právě proto lze mluviti do nekonečna, jest v pravdě velkým zlem našeho sněmování; ješitnost, marnivost poslanecká, počítající sobecky s nesoudností voličstva, jest původem zla. Bohužel málo jest naděje, že by se v této příčině povaha lidská změnila, a stejně málo jest naděje, že by strany politické samy svou kázní mohly přivesti své příslušníky k většímu mravnímu sebeovládání; vždyť právě žádná strana nemůže být dokonalejší, nežli jsou její členové. Když ani velké, starousedlé strany nedovedou ve svém středu zavesti potřebnou kázeň, což teprv možno očekávati od stran mladších, výbojných, shánějících přízeň voličstva, bohužel zřídka prostředky jinými a lepšími, než jsou ty, jimiž naučily se od stran vládnoucích.

Jestliže kritika o věci té ve sněmovně samé letos pronesená poslancem nejmladší strany znamená počátek nápravy, vítáme ji s nelíčenou radostí.

Nové rovy.

Vincenc Brandl. — Soběslav Pinkas. — František Stránský. — Karel Ploc. — Josefina Černochová.

O Moravě se říkává, že v národním vývoji jest naproti Čechám o padesát let pozadu. Význačným dokladem k tomu pravidlu byl také Vincenc Brandl; nepravím tak proto, že by duševný obzor jeho byl naproti českému opozdilý, ale postavení jeho v národě vede k tomu úsudku. Působení Brandlovo padá celé do druhé polovice 19. století; ale postavení, jaké zaujímal v čele národnosti české na Moravě, podobá se mnohými stránkami tomu, jaké měli patriarchové národního hnutí v Čechách za první polovice 19. století. Srovnámeli Brandla s Palackým, padá do očí ovšem hned veliký rozdíl, že Brandl nenapsal velkého soustavného díla o dějinách moravských; ale v jiných kusích shledáme několikerou podobu.

V oboru činnosti vědecké byl Brandl větším dílem samouk. V dějepise universita poskytla mu sice návod, kterak by měl vyučovati tomu předmětu na střední škole; ale čeho nad to potřebuje dějezpytec, tomu Brandl naučil se sám; toliko s některými pomůckami seznámil jej Josef Chytil, jemuž Brandl pomáhal pořádati sbírky Bočkovy. K studiím právním neměl dokonce žádné přípravy, ale vlastní pílí vnikl v historii práva českého a moravského dosti daleko, urovnávaje a osvětluje cesty svým následovníkům. Též v jazykozpytě vzdělal se sám; i v mythologii a ve filosofii počínal si samostatně.

Českým patriarchům z první polovice 19. století podobal se Brandl mnohoobsáhlostí svých snah. Jako svět vůbec pokračuje k dělení práce, tak se děje i v naší práci národní, kteráž nyní již valně jest rozdělena mezi rozličné činitele, pracující vedle sebe; za našich prvních buditelů bylo tomu jinak, téměř všechno břímě spočívalo na

jedněch ramenou. Brandl až do nedávna měl takové postavení na Moravě. Byl archivářem zemským, vydavatelem pramenů historických, vědeckým badatelem v několika oborech historických, a vedle toho zabýval se politikou, pečoval o rozmanité potřeby národnosti české na Moravě, zvláště pak o její společenské potřeby v Brně. Ve směrech posledně naznačených nemohl sice mnoho vystupovati na veřejnost, poněvadž byl úředníkem zemským, působil však velmi mnoho v soukromí svými osobními svazky, kteréž sahaly také na místa důležitá; při tom jemu a dobré věci, kteréž sloužil, prospíval milý a přívětivý způsob jednání, jenž mu byl vlastní.

Nejobjemnější literární práce Brandlovy jsou vydání pramenů historických; pokračovalť po Bočkovi a po Chytilovi v Diplomatáři moravském, vydával knihy půhonné a nálezové soudů zemských, některé spisy Karla z Žerotína, i jiné prameny. Nejzáslužnější výsledky dějezpytné uložil Brandl v úvodech a v poznámkách k starým proslulým knihám právním, jež vydal tiskem (Kniha Tovačovská, Kniha Drnovská, Kniha Rožmberská). Nejpůvabněji se čtou literární životopisy, jež napsal na sklonku své činnosti, totiž životopisy Dobrovského, Šafaříka a Erbena; psal je hlavně na základě vlastní korrespondence těch mužů, a ta okolnost, vedle bystrého ducha Brandlova, dodává jim tolik svěžesti. Lze z toho souditi, kdy by Brandl byl obrátil svůj talent na vypravování příběhů historických, že by byl dosáhl veliké obliby u čtenářstva. Ale práce jeho určeny jsou největším dílem pro učené badatele.

Také v tom podobá se Brandl prvním buditelům českým, že spisy jeho vyšly dílem v jazyku německém. Vedly ho k tomu okolnosti, kteréž mívaly velkou platnost, na Moravě i déle než v Čechách, a dosud jí nepozbyly, ani v Čechách. Po německu psal Brandl své první pokusy historické; po německu vydával Diplomatář, tak jak jej po svém předchůdci zdědil; po německu napsal i reálný slovník k archivaliím moravským (Glossarium).

Ale vedle této praxe částečně německé, která nám jest čím dále tím vzdálenější, Brandl byl Čech od kosti. Ku povznešení živlu českého, hlavně prostředkem dějepravy, směřovalo všechno jeho snažení. První rozprava, kterou proslul, byla psána jazykem českým a týkala se polohy Svatoplukova sídla Velehradu, jež někteří chtěli vystěhovati z Moravy až k jezeru Blatenskému v Uhřích. Do Prahy zavítal sice Brandl málo kdy, ale on byl mezi Moravany hlavní korunář: on nejvíce přičinil se o to, aby Moravan cítil se za jedno s Čechem z království, aby nazýval se Čechem, svou řeč aby jmenoval českou, i aby svou zemi moravskou uvykl počítati za nerozdílnou částku koruny české, kteráž s královstvím českým jest sloučena svazky přirozenými i historickými a touží po jich obnovení a oživení.

Brandl byl rozen 4. dubna 1834 a zemřel v Brně 26. prosince 1901. Budiž mu vděčná paměť na Moravě i po Čechách!

Dr. *Jos. Kalousek.*

* * *

Vzpomínka, kterou tu zběžnými rysy zachycuji, netýče se přímo umělecké činnosti Soběslava P i n k a s a, v těchto dnech zesnulého. Neznali jsme v Praze takořka prací štětce jeho, malířská tvorba vyplňo-

vala toliko část života jeho, hlavně za pobytu jeho ve Francii. Že se pokouším zachytiti obrázek působení Pinkasova, děje se proto, že jsem měla příležitost stopovati část jeho činnosti a že jest mi milým úkolem pověděti několik slov o tomto muži, s kterým zase zapadá kus charakteristické české minulosti.

Byl to v skutku celý člověk, jenž tu a onde zanechal stopy dobře českého přičinění, a přičinění tomu vtiskovala ráz jeho individualita a jeho živý, ohnivý temperament. Studoval práva a pohnutý rok 1848 udělal z něho žurnalistu; pak se stal malířem, později učitelem, spolkovým činitelem a zase dobrovolným publicistou, v službách shody česko-francouzské, a každé toto jeho působení zanechalo svou stopu v jeho osobnosti a jedna z druhé brala posilu.

Pinkas byl Pražan. Narodil se r. 1827 v onom starém domě na Kampě, do kterého zas krátce před svou smrtí se přestěhoval. Rostl v tom ovzduší měšťanské intelligence, v kterém také jeho přítel Jaroslav Čermák — ovšem o kolik let mladší — se vyvíjel, ve společnosti více německy nežli česky mluvící, ale k českému cítění se probírající. Otec Pinkasův, jeden z předních advokátů Pražských, byl horlivě účasten budícího se života veřejného. Roku 1848 platil za jednoho z representantů vlasteneckého ducha pokrokového. Syn šel v duchu výchovy bouřlivých dob řečeného roku a v rozhodnosti smýšlení dále než otec. Mladý právník byl r. 1849 již horlivým žurnalistou, dopisuje ze sněmu Kroměřížského do Slavische Centralblätter a jinam.

V Kroměříži seznámil se Soběslav Pinkas blíže s Josefem Manesem. Z listů Manesových Pinkasovi je zřejmo, jak si ho oblíbil; vyzývá ho ku přistoupení do jednoty výtvarných umělců, chce, aby si s ním tykal a rozhovořuje se o různých záležitostech uměleckých. Dle udání Pinkasa samého byl to též Manes, který ho k nastoupení dráhy umělecké přiměl.

Tak octl se tedy na začátku let padesátých Pinkas v Mnichově, který vždy býval nejbližší cizinskou stanicí našich malířů. Již v lednu r. 1853 čteme v Mikovcově Lumíru, že portrétoval jakousi, až do Bavorska se zatoulavší malou Slovačku, jejíž osud tehdy v Čechách mnoho zájmu vzbuzoval.[1]) Podobiznu tu ještě s jinou poslal pak „nadějný český umělec,“ jak v únorovém čísle Lumíra čteme, do výstavy Pražské jednoty výtvarných umělců. Však již před tím byl Pinkas v Mnichově zdomácnělý; vypravovalť o tom sám, jak tehda provázel městem a také k mistru Genellimu Gallaita a přítele Jaroslava Čermáka, kteří se tam cestou do Prahy zastavili.

Brzo však mladý umělec, jehož úsudek všeobecné vzdělání zbystřilo a jenž měl vrozený talent k realistickému podání přírody, poznal, že v Mnichově, kde tou dobou Piloty za koloristu a realistu platil, dobře malovati se nenaučí. Zvučné jmeno Couturovo, do jehož atelieru ze střední a východní Evropy pravá pouť mladých talentů nastala, také Pinkasa přivábilo. Tak usadil se Pinkas v Paříži, která se mu měla na patnáct let státi domovem: tam nalezl i choť Francouzku.

[1]) Pinkas vypsal též své setkání s „Apolenkou“ svým časem v Květech.

Když se Pinkas obeznámil s Pařížskými poměry, vybral si záhy též svůj kruh malířů a mladších literátů. Pokud vím, byli v kruhu tom malíř Français, Harpignies a též známý spisovatel Henri Murger. Léto trávíval Pinkas v lesích Fontainebleauských a pilně tam maloval, studuje i krajinu i lid, také se zvláštní zálibou a vzácným zdarem zvířata. Také na porculánu maloval, když příležitost se udála; několik z těchto prací jeho i pro museum Limogeské bylo zakoupeno. Z jeho prací některé byly vystaveny v Saloně, [1]) mnohé dostaly se do Ameriky; my v Praze poznali jsme z reprodukce v Květech z r. 1868 pěkný obraz starce se smrtí a živě komponovanou kresbu na výzdobu loveckého nože. Co z drobných Pinkasových prací na jubilejní výstavě r. 1891 bylo vystaveno, mluvilo pojetím i barvou o době, v které vzniklo, v které umělci k reálnému malebnu tíhli, jadrnějším vkusem, než je dnešní, a kdy paleta jejich vykazovala se zálibou barvy syté a teplé. Soudruzi Pařížští vzpomínali na Pinkasa jako na nevšední talent, a zejmena slavný krajinář Harpignies nadání jeho vřele cenil.

V Paříži utužilo se též Pinkasovo vřelé přátelství s Jaroslavem Čermákem v svazek důvěrnosti a upřímného pobratimstva, jemuž tak hned není příkladu. Po smrti Čermákově vykonal Pinkas pro památku a oslavu jeho, co jen přítel vykonati může. Dr. Tyršovi, když pro Osvětu psal o Čermákovi, dal k disposici celou téměř svoji korrespondenci s Čermákem a byl mu v mnohých věcech ochotným prostředníkem. Pinkasovou zásluhou bylo krásné zastoupení Čermákova díla na jubilejní výstavě a tolikéž dar akvarelů a kreseb Čermákových, kterými paní Galaitová Prahu obmyslila.

Když se na sklonku roku 1869 Pinkas vrátil do Prahy, kde zaujal po Bubákovi profesuru kreslení na vyšší dívčí škole, octnul se v plném ruchu spolkového života, schopných a obětavých pracovníků všade potřebného. Svůj volný čas věnoval tu Pinkas hlavně stavbě Národního divadla, Umělecké Besedě a hojné korrespondenci do francouzských listů. Svým uměleckým vkusem prokázal při otázkách výzdoby Národního divadla platné služby a účastnil se též redakce obrázkové části Šubertova díla o divadle.

Rozhled, pobytem v světovém středisku uměleckém zbystřený, dovedl Pinkas uplatňovati při nejednom podniku výtvarného odboru Umělecké Besedy. Přičiňoval se horlivě o zachovávání starých památek Pražských a byl mezi prvními, kdož o sbírání materiálu k studiu a obrození našeho lidového umění usilovali. [2]) Jeho jmeno bylo spojeno s nejedním činem, při kterém šlo o zdůraznění národní rozhodnosti českého umělectva. Připomínky zvláštní zasluhuje jeho energické vystoupení při poradách o album pro korunního prince Rudolfa, kdy pak za heslem výlučně české dedikace najmě mladší z umělců našich se sestoupili, ku překvapení veřejnosti, poprvé v tak vybraný a četný šik, vyvýšenost kvalit českého umění nad německo-českým výmluvně dokumentující.

---

[1]) V době zápasu o právo realismu též v Salon des refusés.

[2]) Tak při akci za sbírání materiálu o českém lidovém stavitelství ve výtvarném odboru Um. Besedy, tak též vzhledem k vyšívání lidovému ve výboru pro šíření národního vyšívání.

Pinkas v mladých letech odešel z Čech v době rozmachu nově vzkříšených sil národních; za let padesátých v cizině meškaje, neprotrpěl oné skličující atmosféry reakce, která tolik nadaných našinců buď v renegáty, buď v zaražené tichošlápky přetvořila. Žil v Paříži v ovzduší vzdoru proti přehmatům druhého císařství a upevnil se tam v přesvědčení, které si byl z Prahy odnesl. Takový vrátil se do vlasti a zůstal důsledným ve svých názorech, neznaje shovívavostí a koncesí, neschopen chápati jakýkoli důvod pro slevování z našich státoprávních a národních ideálů. Tyto své názory a toto stanovisko vyjadřoval též jako zpravodaj několika velkých francouzských listů. Referoval o věcech českých jako dobrovolný, nehonorovaný dopisovatel již od začátku let šedesátých, kdy Henri Martin mu otevřel přístup do Sièclu. Jeho zprávy byly takřka prvním pokusem uvesti českou otázku před obecenstvo francouzské. Tuto Pinkasovu činnost po zásluze oceniti patřilo by ovšem peru odborníka.[1]) Jako předseda spolku Alliance françaises horlivě pracoval na rozšíření znalosti francouzského jazyka mezi námi, spatřuje v rozšíření tom i prostředek proti vládě němčiny.

Tak prošel Pinkas různými fásemi našeho veřejného a uměleckého života, zůstávaje si věren, i když vysoký věk naň dolehl. V době, kdy slabodušná mdloba, z ciziny k nám importovaná, snažení tolika našich lidí hatí, negací otravuje a mladíky mění v starce životem omrzelé, byl tento junácký kmet mezi námi zjevem zvláště milým a charakteristickým. *Renáta Tyršová.*

* * *

František Stránský, mladý český sochař (narozen r. 1869), zemřel dříve, než nám mohl zanechati větší samostatnou práci. Byl nadaný modelér, který v dekorativním směru naší doby již vytvořil mnohé dílo, jehož lepé tvary a měkké provedení o tomto nadání svědčily. Připomínám sochy na průčelí paláce Assicurazioni generali (na rohu Václavského náměstí a Jindřišské ulice). Stránský nezapíral své školy a svého mistra Myslbeka, ale ráz jeho umění byl jiný, než ráz mohutného umění tohoto slavného sochaře: umělec pojímal tvary něžněji a drobněji, a ruka jeho byla sice dovedná, ano hbitá, nikoli však silná. Naše poměry přinutily také Stránského, aby pracoval po výtce pro architekty a podroboval se mnohdy jejich požadavkům, jako se podřizoval „panujícímu“ vkusu. Byl dobrý portrétista, zvláště se mu dařily podobizny paní a dívek. Předčasná smrt vyrvala nám tu opět pracovníka, od něhož jsme směli teprve očekávati, že svou zdatnost a tvůrčí sílu projeví. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Na samém konci minulého roku, dne 28. prosince, zemřel v Praze městský okresní lékař dr. Karel Ploc, maje teprve 46 let věku svého. Narodil se 16. října 1855, na doktora lékařství byl povýšen r. 1880. Do r. 1884 sloužil ve vojště, kde se stal plukovním lékařem. Vystoupiv ze služby vojenské byl jmenován assistentem prof. Maixnera na poliklinice, po té assistentem porodnické kliniky a r. 1886 operačním chovancem české chirurgické kliniky profesora Weissa. Od r. 1887 byl

---

[1]) Od r. 1870 dopisoval Pinkas z Prahy do Gambettovy Republique française, do Soleilu a Journal des débats.

okresním lékařem Pražským. Byl lékař velmi nadaný a vzdělaný, nepřestával jen na konání své úřední a lékařské povinnosti, nýbrž bral vždycky vřele podíl ve všech moderních otázkách lékařských. V nemocnici milosrdných bratrů, kdež byl ohledavačem mrtvol, nezištně jako lékař pracoval, vypomáhaje dnes na vnitřním oddělení, zítra konaje assistenta při operacích nebo je sám prováděje. Pokud mu toho rozsáhlá praxe a agenda úřední dovolovala, byl i literárně činný. Přispíval do časopisu lékařů českých, kdež uloženo mnoho jeho článků vědeckých, z nichž jmenujeme: Ke kasuistice otřesení mozku (1882); Příspěvek ku kasuistice spalniček (1890), Kreolin v praxi porodnické (1891); Tyf střevní na dolním Starém Městě a sousední části Josefova v Praze v posledních letech (1894); Porod zrůdy dicephalus dibrachius tripus (1895); Varicella haemorrhagica (1898). Samostatně vydal cenný spis O první pomoci při úrazech a nehodách. Kniha je dobře populárně a srozumitelně psána, majíc 84 obrázků a 154 stran; hodí se každému, kdo chce poraněnému účelně pomoci. Roku 1900 uveřejnil v Prager medizinische Wochenschrift stať Beitrag zum Thymustod a větší práce jeho O skrytovarletnictví vyjde v nejbližších číslech Zeitschrift für Heilkunde. Dr. *Er. Vlasák.*

Jako Brandlovo úmrtí bylo zvláště bolestnou ztrátou pro Čechy Brněnské, podobně postižena jest málo dní potom česká společnost Olomoucká nenadálou smrtí Josefiny Černochové, vlastenecké ženy, která již v letech šedesátých byla pilnou a platnou pomocnicí manžela svého Josefa Černocha, zakladatele a ředitele Olomúckých Novin. Když pak byl za tehdejšího pronásledování odsouzen na několik let do žaláře a uprchnul do ciziny, Černochová za jeho nepřítomnosti jala se r. 1868 v Olomouci vydávati nový list, Našinec, který pak vedla s chotěm, když se do vlasti vrátil, a konečně zase sama, když jí r. 1882 zemřel. Na památku manželovu založila studentské nadání při gymnasii Přerovském, později pak věnovala 10.000 zlatých ve prospěch českého národního domu v Olomouci. V tomto městě se nadšená i energická paní po kolik desítiletí s příkladnou horlivostí a vytrvalostí účastnila vší vlastenecké práce a dobyla sobě nevšedních zásluh. Odešla na věčnost dne 3. ledna t. r., v 62. roce věku svého. Vzácnou šlechetnost svou osvědčila i tím, že v závěti své odkázala přes 30.000 korun k národním a lidumilným účelům. *V. K*

Novinky Nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze

Kam spějí děti.

Román KARLA KLOSTERMANNA.

K 5·—, váz. K 6·60.

»Autor líčí v tomto svém novém díle opět střední Šumavu, odkud vyvážil již tolik pěkných obrázků. Také v tomto svém díle líčí podle skutečnosti lidi, jež sám poznal, tak, jací jsou, se všemi slabostmi a přednostmi. Líčí velkolepou přírodu i tuhý boj, jejž musí podstupovati člověk, aby se jakž takž uživil. Líčení autorovo jest plastické, lidé jeví se v plné životnosti, autor dovede vzbuditi pro ně účastenství čtenářovo vřelým soucitem, jaký jeví se k jejich chybám. Dovede obratně osnovati děj a poutati pozornost čtenářovu pěknou mluvou.« NÁR. LISTY.

»... O Klostermannovi jest známo, že veškerá jeho díla jsou proniknuta srdečným, teplým dechem idealismu i tam, kde líčí zdánlivě drsné povahy a výjevy životní. Jeho zdařilá šumavská krajinomalba dodává obzvláštní půvab jeho dílům, pokud jsou čerpána z tohoto horského ovzduší ... Všecky tyto vlastnosti naleznete i na přítomném románu...« NÁR. POLITIKA.

Odebírati lze též v seš. po 30 hal.

 MILENKY.

Román RŮŽENY SVOBODOVÉ.

K 4·50, váz. K 6·10

Nový román Růženy Svobodové je nejen vzru šujícím dramatem srdcí a osudů, ale i širokou malbou naší současné společnosti. V pestrých, napínavých obrazech střídá se lesk moderních salonů a lázn s postavami neobyčejně živými, Maroldovsky zachy cenými, plnými elegance a bohatství, s nejprostším životem lidí strádajících. Žena včerejška s vášněmi jež jsou dědictvím věků, a žena dneška a zítřka, typ teprve se rodící, jsou základními pilíři, na nichž se klene stavba tohoto poutavého, dějem neobyčejně bo hatého díla. Jsou tu milenky aristokratů a umělců ženy nesené vášněmi a jiné milující odevzdaně, i ta kové, jež hledají v životě radost i krásu, toužíce vy pěstovati ji všude a rozdati ji všem. Ženám odpo vídá řada mužských typů, plně odstíněných, od ari stokratického flegmatu a úpadkové raffinovanost až po bolestnou hloubavost a svědomité za ujetí všemi otázkami dnešními. Společně sehrávají děj plný pohybu, katastrof tragedií lásky, smrti a osvobození.

Odebírati lze též v seš. po 30 hal.

Zajímavá poetická novinka:

NEJNOVĚJŠÍ PÍSNIČKY.

Napsal FR. S. PROCHÁZKA.

K 1·—, poštou K 1·10.

Jednotný názor o všemmíru.

Napsal dr. O. F. VANĚK.

K 2·20, váz. K 3·60.

OBSAH: Theorie atomové. — Látky a síly. — Hmota a pohyb. — Prostor a čas. — Domněnky o vzniku a zaniknutí světa. — Domněnka o žhavém nitru země. — Koloběh vápna a žuly. — Zemětřesení a sopečné úkazy. — Odvěčné střídání pevniny a moře. — Domněnky o původu a rozvoji ústrojenstva na zemi. — Theorie Darwinova. — Odvěčný život na zemi.

Z pokladů Pražských.

Napsal dr. FR. X. HARLAS.

K 2·30, váz. K 3·70.

OBSAH: Praha a cizinci. — Velechrám Pražský. — Letohrádek královny Anny. — Staropražské vzpomínky. — Praha v obrazech. — Pohled na Prahu. — Staré nástropní malby Pražské. — Výzdoba ulice. — Umělecký život Pražské minulosti atd. atd.

Odebírati lze v sešitech po 32 hal.

Výborná humoristická novinka

Divoké koření.

Humoresky JANA KLECANDY.

Illustrovali: Jos. Ulrich, St. Hudeček, V. Rélink a j.

Čtenář kteréhokoliv spisu Klecandova nezůstavil zajisté nepovšimnutým onen zdravý a bodrý humor, který občas z některých episod vytryskl. Kdo pak měl příležitost čísti některou specielně humoristickou práci Klecandovu, nemůže upříti spisovateli rozhodný humoristický talent, který svou svérázností, dalekou vší banálnosti, tryská z každého řádku. A jest to humor *ryze český*, spočívající jak v případné charakteristice jednajících osob, tak i v komickém zauzlení jednotlivých scén. Z důvodu toho »Divoké koření« jest v době, kdy, jak se zdá, humor stává se čím dále tím vzácnějším, vítanou četbou.

Vycházejí v sešitech po 25 hal. ve »SPISECH JANA KLECANDY«, na něž se předplácí: na 10 sešitů K 2·50, na 25 sešitů K 6·—.

NA SKLADĚ VE VŠECH KNIHKUPECTVÍCH.

Slovník staročeský. Napsal Jan Gebauer. Seš. 3. Za 4 kor. Nákl. České graf. spol. Unie.

Česko-německý slovník. Sestavuje prof. dr. J. Herzer. Seš. 7. (dopadnutí—důl). Za 80 hal. Nakl. J. Otto.

Kapesní česko-polský slovník. Sestavil prof. F. A. Hora. Seš. 19. (Vyvěšený—Zkušená). Sešit po 45 hal. Nákl. vlastním, v Praze 1901.

Nový kapesní slovník francouzsko-český a česko-francouzský. Pro potřebu školní spracoval prof. Jos. Kubín. Seš. 1. Za 20 hal. Nakl. Jindřich Lorenz v Třebíči.

Názorná květena zemí koruny české. Sepsal František Polívka. Sv. IV. seš. 5.—8. Sešit po 60 hal. Nakl. R. Promberger v Olomouci.

Beaufortova Illustrovaná obecná kronika, líčící dějiny světové, čili vypravování o národech vzdělaných od dob nejstarších po naše časy. Píše prof. Jos. Lacina (Kolda Malínský). Seš. 82. a 83. Sešit 50 h. Nakl. Edv. Beaufort.

Thomayerův Jubilejní sborník. Učiteli svému na počest XXV. ročnice jeho doktorátu věnují žáci. Redakcí docenta dr. Lad. Syllaby. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví. S abecedním seznamem slov a tvarů. Za 1 kor. C. k. školní knihosklad.

Rozpravy České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Roč. IX. Třídy I. čís. 1.: K vývoji správy. Vliv českých živlů na správu v Dolních a Horních Rakousích a její význam pro rakouský exekuční proces. Napsal dr. Miloslav Stieber. Nákl. České Akademie.

Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního. Podává dr. Emil Ott. Díl III. Část zvláštní. Oddělení druhé: Opravné prostředky, Mimořádné pomůcky právní, Zvláštní řízení. Nákl. České Akademie.

Zemědělské zákony a jiné předpisy týkající se zemědělství v království českém. Uspořádal JUDr. František Fiedler. Sv. II. Nakl. J. Otto.

Kdo hlásá pravdu: Kant či Lamarck a Monge? Sepsal prof. Frant. Tilšer. Nákl. spisovatelovým.

Devatenácté století slovem i obrazem. Red. Jan Klecanda. Sešit 25. a 26. Sešit za 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1901.

Staré písemnosti města Třeboně. Upravil Theodor Antl. Nákl. města Třeboně.

Praha ve své slávě a utrpení. Píše Jan Dolenský. Seš. 2.—4. Sešit po 60 hal. Nakl. B. Kočí, v Praze 1902.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XVIII. Roč. VI. seš. 31.—36.: Frant. Drtiny Myšlenkový vývoj evropského lidstva. Sešit po 48 h. Nakl. Jan Laichter.

Sborník spisů politických a národohospodářských. Péčí Klubu národní strany svobodomyslné. Red. dr. Lad. Dvořák. Seš. 53.—55. Úvahy ze současné mezinárodní politiky. Výbor essaiův a studií Alberta Sorela. Přeložil Štěpán Radić. Sešit za 40 hal. Nakl. J. Otto.

Čítárna českého lidu. XVI.: Václ. Kl. Klicpery historické a romantické povídky. Seš. 93. Sešit za 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout.

Bible a nejnovější objevy v Palestině, Egyptě a Assyrii. Sepsal F. Vigouroux, přel. dr. Ant. Podlaha. Seš. 48. Sešit za 40 h. Nakl. týž.

Julius Zeyer: Myšlenky. Ze spisů básníkových vybrala M. Kalašová. Nakl. F. Šimáček.

Maškarní ples. Opera o 5 jednáních. Napsali A. Somma a F. M. Piave. Hudbu složil G. Verdi. Přel. O. Smrčka. Za 60 h. Nakl týž.

Poznámky služebného ducha v dopisech z babiččina košíku. Podává Čestmíra. Nákl. vlastním.

Sbírka spisů pro mládež vynikajících českých spisovatelů. LVI.: Pod sluncem jihu. Napsal dr. Jiří Guth. Za 2 kor. Nakl. dr. F. Bačkovský

Havraním pérem. Povídky a kresby V. Beneše-Třebizského. Vybral K. V. Rais. Illustroval V. Oliva. Nakl. F. Topič.

V družině generála Deweta. Napsal T. E. Tisovský. Illustroval H. Schüllinger. Za 3 kor. Nakl. V. Kraus v Táboře.

Nákladem J. Ottovým vyšly tyto kalendáře na r. 1902:

Velký Slovanský kalendář. Pořádá J. Loukota. Ročník XXXI. S titulním obrazem a mnohými jinými vyobrazeními. Za 1 kor.

Menší kalendář Besed lidu. Zábavnou část uspořádal Aug. E. Mužík. S titulním obrazem a jinými vyobrazeními. Ročn. VIII. Za 60 hal.

Hasičský kalendář rodinný. S titulním obrazem a s mnohými jinými vyobrazeními. Za 1 kor.

Útržkový kalendář Zlaté Prahy s pohledovými lístky.

Kalendář na stěnu s pěkným barevným obrázkem.

Tobolkový kalendář Zlaté Prahy. (Pokračování.)

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h. Jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1901 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

 — Lhůta k reklamacím končí vyjitím nového čísla.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 32. 1902. ČÍSLO 3.

☛ Číslem tímto končí se **první čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 412.—414. (Ořechov — Otroctví). Sešit po 72 hal. Nakladatel J. Otto, v Praze 1902.

Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých vede Alois Jirásek. Díl XII. Severní Čechy Seš. 19. a 20. Sešit po 1 kor. 80 hal Nakl. týž.

Dějiny umění národu českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 8. Za 70 h. Nákl. České grafické společnosti Unie v Praze.

Historické a romantické povídky Vácslava K. Klicpery. Sešit 1. a 2. Za 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 115.—117.: Básně. V samotách. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Otto.

Souborné vydání básnických spisů Jarosl. Vrchlického. Sešit 229. až 231.: Mythy. (Dokončení.) Já nechal svět jít kolem. Sešit po 32 hal. Nakl. týž.

Dramatická díla Jaroslava Vrchlického. I. K životu. Komedie o jednom jednání. IV. vydání. Za 40 hal. Nakl. F. Šimáček.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 108.—115.: Prostá mysl. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1901.

Spisy Sofie Podlipské. Seš. 15.—17.: Anna. Román. Sešit po 30 hal. Nákl. České grafické společnosti Unie, v Praze 1902.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Sešit 58. a 59: Po půlnoci. Historický román. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Sebrané spisy J. Arbesa. Díl I. Romanetta. Sv. I. seš. 7.—9. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1902.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 87.—89. Díl X.: Čtyři cykly básní. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1902.

Spisy Julia Zeyera. I. Ondřej Černyšev. Román. Seš. 9.—12. Sešit po 40 hal. Nákl. České graf. spol. Unie.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Druhé, laciné vydání. Seš. 59. až 61.: Z různých dob. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1902.

Řina. Román dívčího srdce. Napsal R. J. Kronbauer. Illustrovali V. Oliva a A. Scheiner. Seš. 6.—12. Za 40 hal. Nakl. Hejda a Tuček.

Dante Alighieri: Básnická díla. Božská komedie. Přeložil Jar. Vrchlický. Třetí vydání. Seš. 11.: Ráj. Nakl. J. Otto.

Pohádka o Honzovi. Baletní pantomima v pěti obrazech. Napsal Fr. K. Hejda. Hudbu složil Oskar Nedbal. Za 60 hal. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Z pole i lesa. Pravda i lež z mysliveckého života. Napsal Bohumil Brodský. II. rozmnožené vydání, illustrované Ad. Kašparem. Seš. 2. a 3. Za 40 hal. Nakl. R. Promberger v Olomouci.

Spisy Jana Klecandy. Divoké koření. Humoresky. Illustroval Jos. Ulrich, St. Hudeček a j. Sešit 2.—6. Seš. za 25 hal. Nakl. Jos. R. Vilímek.

Em. šl. z Lešehradu: V dnech šerých. Básně. — Cestou k ráji. Básně — Jas a stín. Črty a nálady. Nakl. E. Weinfurter v Praze.

Slovanské starožitnosti. Napsal dr. L. Niederle. Dílu I. část I. Seš. 4. až 7. Sešit za 60 h. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XIX. Roč. VII. seš. 2. a 3.: Literatura česká XIX. století. Napsali Jos. Hanuš, Jan Jakubec, Jan Máchal, Em. Smetánka, Jar. Vlček. Sešit za 48 h. Nakl. Jan Laichter.

Názorná květena zemí koruny české. Sepsal František Polívka. Sv. IV. seš. 9.—10. Sešit po 60 hal. Nakl. R. Promberger v Olomouci.

Příspěvky k dějinám moru zemích českých z let 1531—1746. Z archivu Musea království českého podává V. Schulz. Nákl. České Akademie.

České postilly. Studie literárně a kulturně historická. Napsal Hynek Hrubý. Za 4 kor. 20 hal. Nákladem Jubilejního fondu pro vědeckou literaturu českou.

Černá Hora. Fysikálně-geografická črta s úvodem historickým. Napsal Boh. Novák. Nákl. vlastním. V Praze 1901.

R. 1902. Čís. 3.

OSVĚTA

O N. V. Gogolovi.

K 50. ročnici úmrtí jeho

píše

Josef Mikš.

I.

Na Rusi bude veliká slavnost. Dne 21. února[1]) bude tomu padesát let, co na věčnost odešel největší ruský realista Nikolaj Vasiljevič Gogol, jenž přečkal svého velkého mistra Puškina o patnáct let, svého slovutného kritika, ctitele a později nesmiřitelného odpůrce Bělinského o čtyři roky, aby zemřel mnohem bídněji a smutněji než tito jeho předchůdci a spolubojovníci, ač i jejich smrt byla spíše listem z knihy mučednické než obrazem ze slavochrámu ruské literatury. Pro obsáhlost předmětu nemůžeme tu podávati psychologický obraz rozvoje života a ducha Gogolova; obmezíme se jen na historii tvorby jeho, ač ani v této příčině nemůžeme svůj předmět vyčerpati, jak bychom si přáli a jak to dovoluje přebohatá látka, kterou s mravenčí pílí sebrali nadšení ctitelé velikého Malorusa. V úvodě dle znamenitých literárních dějin Pypinových podáváme některá životopisná data.

Gogol narodil se 19. března 1809 v městečku Soročincích na pomezí újezdů Poltavského a Mirgorodského. Dětství strávil na vsi u rodičů, nepříliš zámožných poměščíků. Otec mu záhy zemřel. Od května r. 1821 do června 1828 navštěvoval „gymnasium vyšších nauk“ v Něžině; v prosinci r. 1828 odejel do Petrohradu. Roku 1829 vydal své prvé dílo, veršovanou idylu Hans Küchelgarten (Ганцъ Кюхельгартенъ) pod pseudonymem V. Alov. V srpnu a září téhož roku cestoval za hranice do Lubeka. Roku 1830 vstoupil do státní služby a zůstal v ní do r. 1832. Počátkem r. 1830 byl v Otěčestvenných

[1]) Všecka data zde jsou dle starého řeckého kalendáře; dle římského každé datum připadá o 13 dní později.

Zápiskách uveřejněn jeho Večer před sv. Janem Kř. (Вечеръ наканунѣ Ивана Купала) s opravami redakce. Přispíval též do listů barona Delviga, seznámil se s Žukovským a Pletněvem. Roku 1831 stal se učitelem ve Vlasteneckém ústavě (Патріотическій институтъ) a domácím učitelem v aristokratických rodinách, i seznámil se s Puškinem. V l. 1831—2 byly uveřejněny Večery na chutoře u Dikaňky. Roku 1832 navštívil rodný kraj, při tom v Moskvě seznámil se s Pogodinem, Maksimovičem, slovutným hercem Ščepkinem a S. T. Aksakovem. Roku 1833 domáhal se universitní stolice v Kijevě, ale dosáhl jí v Petrohradě, kde však jen nedlouho vyučoval, poněvadž professura se mu nelíbila a on se k ní nehodil. Roku 1835 vydal Arabesky, kde vedle článků z dějin umění nalézáme Podobiznu (Портретъ), Něvský Prospekt, Zápisky bláznovy (Записки сумасшедшаго). Téhož roku nám vyšel Mirgorod, v kterém jsou obsaženi Starosvětští poměščíci, Taras Bulba, Vij (Strašidlo) a Pověsť o tom, jak se znesvářili Ivan Ivanovič s Ivanem Nikiforovičem. Počínaje rokem 1836 v Sovremenniku uveřejnil Plášť (Шинель), Kočár (Колѣска) a Podobiznu v novém zpracování. Téhož roku 19. dubna s velikou slávou byl na jevišti Petrohradského carského divadla provozován Revisor, uveřejněný v Sovremenniku. Ostatní kusy Ženitba, Hráči (Игроки), Jitro praktického člověka (Утро дѣловога человѣка) a j. byly vytištěny částečně v Sovremenniku (1835), částečně v prvém vydání spisů r. 1842. V červnu r. 1836 Gogol odjel po prve za hranice. V Paříži setkal se s A. O. Smirnovou, s kterou se spřátelil velmi důvěrně. Roku 1837 byl v Paříži ohromen zprávou o smrti Puškinově. Druhou vlast našel v Římě, kde mnoho pracoval, zvláště o Mrtvých duších. Roku 1839 vrátil se do Ruska, žil v Moskvě a Petrohradě, ale potom zas odjel za hranice. O dva roky později (1841) znova jede na Rus, by uveřejnil své Mrtvé duše. Kniha tato vyšla v Moskvě r. 1842, a v červnu jest už Gogol zase v cizině. Silně se nyní mění jeho duševní nálada; dávno byl náchylen k pietismu, nyní počíná trpěti skutečnou náboženskou manií. Pod tíhou této nálady uveřejňuje r. 1847 Vybraná místa z korrespondence s přáteli (Выбранныя мѣста изъ переписки съ друзьями); většina dopisů byla sepsána v letech 1845—46. Bělinskij rozhořčen touto knihou napsal svůj hromový list, známý už našim čtenářům. Počátkem r. 1848 Gogol odplul z Italie do Palestiny, odtud přes Cařihrad vrátil se na Rus, bydlil nějaký čas v Oděsse, později na vsi u matky, v září přijel do Moskvy, pak navštívil svou přítelkyni Smirnovu, ženu gubernátora v Kaluze (Kaluga), a zas odjel k matce a do Oděssy. Na podzim r. 1851 usídlil se v Moskvě v domě hr. A. P. Tolstého a tam zemřel. Pohřben byl velmi slavně v Danilově monastýru v Moskvě. Pomníku posud žádného nemá, ač dávno už se naň sbírají peníze. Za to jeho spisy vydány jsou v 7 svazcích N. Tichonravovem (v 5 svazcích) a V. Šenrokem (v 2 sv.) s neobyčejnou zevrubností, s úplným kritickým apparátem a s historií tvorby Gogolovy. Šenrok s touž pietou uveřejnil Materiály k biografii Gogolově ve 4 svazcích (asi 2500 stran).

II.

„Gogol zemřel! Kterou ruskou duší neotřesou tato dvě slova? . . . Ano, umřel člověk, jejž nyní máme právo, trpké právo, dané nám jeho smrtí, nazvati velikým; člověk, jenž svým jmenem označil epochu v dějinách naší literatury; člověk, kterým se pyšníme jako jednou ze svých sláv.“ Tak napsal mladistvý Turgeněv, když zvěst o smrti Gogolově letěla po Petrohradě; napsal v krátké stati určené to pro jeden z Petrohradských časopisů. Ale marně čekal na její uveřejnění; opovážil se nazvati Gogola velikým, a tím bylo vše pokaženo. V Moskvě sice sám náměstník Zakrevskij v slavnostní uniformě byl na pohřbu Gogolově, ale Petrohrad nemohl ani mrtvému Gogolovi odpustiti, že budil ruskou společnost, ukazuje jí skutečný život v světle docela novém. O něco později (13. března 1852) bez závady byla stať Turgeněva otištěna v Moskevských Vědomostech, ale Petrohrad nepovolil: 16. dubna Turgeněv za svůj přečin, že prý totiž neposlechl hlasu censury a oklamal Petrohradskou mravokárkyni, poslav článek do Moskvy, byl posazen na měsíc do policejního vězení a pak vypověděn na svůj statek. Při tom, jak sám Turgeněv sděluje, nikdo mu nic nezapověděl, ale ovšem „popečitěl“ Petrohradského učebného okruhu Murin-Puškin si nestydatě zalhal a na omluvu k dotazu všemocné censury tvrdil, že osobně oznámil Turgeněvu zápověď článku, čehož neučinil, ba Turgeněv nikdy ani Murina-Puškina neviděl a tím méně s ním mluvil. Ovšem vydavatel časopisu pověděl Turgeněvu důvěrně, že jest zakázáno vyslovovati jmeno Gogolovo v tisku. Snad čtenář zachoval v paměti, že totéž se stalo s jmenem Bělinského, snad též ví, že r. 1837 slova nekrologu Puškinova o shaslém „slunci naší poesie,“ o „veliké jeho dráze“ způsobila novináři přísnou důtku; nemůžeme se tedy diviti, že stať Turgeněva byla považována za neslušnou v oněch kruzích, „jichžto zástupci Gogola nenáviděli pro nový společenský princip, zápasící s pokrytectvím a zovoucí k společenské pravdě.“

Zde jsme u nejdůležitější otázky kultu Gogolova a zodpovíme ji hned. Pypin praví, že „v okamžiky historického enthusiasmu, kdy oslavovala se památka Puškinova r. 1880 (viz prorockou řeč Dostojevského v Moskvě) a nyní (r. 1900), kdy oslavovalo se po celé Rusi stoleté jeho narozeniny, Puškin jako všeobecným hlasem byl uznán za praotce naší nové literatury.“ To je v jistém smyslu pravda, ale sotva je to pravda absolutní, a ruská literatura zajisté až posud žije a pracuje ve znamení genia Gogolova, třebas nikdo nepopíral vznešené poesie Puškinovy, až posud nikým nepředstižené, třeba mnozí v něm na Rusi viděli nejlepšího spisovatele vůbec, v kterém ve formě nejdokonalejší se vyhranily osnovné živly ruské povahy (viz článek Merežkovského o Puškinovi a jeho novou knihu o Dostojevském a L. Tolstém). Citujeme dále Pypina (poslední hlavu jeho Dějin literatury), naprosto s ním souhlasíce. Puškin a Gogol jsouce v úzkém duchovním spojení, měli též příbuzné pojmy o vznešených úlohách poesie, která má býti svobodna od všedního života a nepodřizovati se vnějším lákadlům světa, nýbrž pouze toužiti a pracovati k splnění toho, co vštěpuje se v duši

básnickým, téměř božským vnuknutím. Takému vznešenému pojmu o mravní důstojnosti tvorby básnické naučil se Gogol hlavně u Puškina, kterého si nesmírně vážil; a v posledních letech svého života Gogol přetvořil tuto svou představu v onen mystický ideál, kde umění posléze překročilo své meze a zvrátilo se v hlásání asketismu a v prorokování. Přece však mezi nimi byl ohromný rozdíl; oba sice vysoko cenili poesii, ale Puškin byl umělec-pozorovatel, u kterého vnější dojmy vyhraňovaly se v objektivní umělecké obrazy, Gogol lhostejně pohlížel na takovou poesii a cele věnoval svou pozornost ruské skutečnosti a při tom ne s účelem objektivního zobrazení jejího, nýbrž naopak s tónem hlubokého humoru, jenž všímaje si všedních zjevů a „směje se skrze slzy“ odhaloval jejich vnitřní smysl a od komického přecházel k tragédii a k hlubokému mravnímu vlivu. Gogol ruské literatuře dal nový tón umění, a Puškin zajisté byl mezi prvými, kteří poznali a uznali novou sílu. Tutéž sílu vycítili i čtenáři, a ona působí až posud. Puškin má velikou zásluhu, že zasel do ruské půdy semena umění; Gogolovi bylo popřáno zahájiti s hlubokou uměleckou analysí vylíčení ruské skutečnosti. Nikdo lépe nevytkl tento jeho význam než Bělinský. Ještě roku 1835 mluvě o prvých povídkách Gogolových nadšeně volá: „Hle, to božské umění, které nazývá se tvůrčí silou; hle, ten umělecký talent, kterému kde život, tam jest i poesie! A vezměte téměř všechny povídky Gogolovy: jaký jest význačný charakter jejich? čím jest téměř každá z jeho povídek? Směšná komedie, která počíná hloupostmi, rozpřádá se v hloupostech a zakončuje se slzami, a která posléze nazývá se životem! A takové jsou všechny jeho povídky: z počátku směšno a potom smutno! Co tu jest poesie, co filosofie, co pravdy! A Bělinskij končí svou stať takto: „Pravilli jsem, že Gogol jest básníkem, vyřkl jsem už vše a zbavil se už práva vynášeti nad ním rozsudek . . . Básník jest vysoké a svaté slovo, v něm vězí nehynoucí sláva! . . . Avšak Gogol teprve zahájil svou dráhu; tedy naší věcí jest vysloviti své mínění o jeho prvém kroku a o nadějích do budoucnosti, k nimž nás opravňuje tento počátek. Naděje tyto jsou veliké, neboť Gogol vládne talentem neobyčejným, silným a vysokým. Alespoň v době nynější jeví se býti hlavou literatury, hlavou básníků, on se staví na místo zanechané Puškinem.“ V tomto posudku, napsaném r. 1835, jest pozoruhodno, že Bělinský výše postavil Gogola ještě v době, kdy slavný a hlavně jím oslavovaný Puškin žil a kdy ještě největší díla Gogolova ani sepsána nebyla. A obdiv Bělinského neustále rostl, a dojem Mrtvých duší na něj byl tak silný, že ve své kritice neváhal tvrditi: „V Mrtvých duších spisovatel učinil tak veliký krok, že vše, co dříve napsal, zdá se proti nim býti slabé a bledé.“

Ovšem ne všecka ruská společnost byla Gogolem nadšena; měl stejně mnoho tupičů jako ctitelů. Tupili ho romantikové a jiní čtenáři staré doby, kteří nijak nemohli porozuměti, proč se neustále obrací k všední skutečnosti, která dle jich mínění nezasluhuje takové pozornosti a pouze znesvěcuje umění; částečně to byli čtenáři a kritikové, kteří pohlíželi na spisy Gogolovy s policejního stanoviska a obávali se, že satira, která nyní dotýká se malicherností života, může pak sáhnouti na věci vážnější a posléze zničiti víru, že vše na Rusi jest

v krásném pořádku. — Velice vynášel Gogola i kritik Valerian Majkov. Ve svém hlavním článku, věnovaném Kolcovu (1846), praví: „Gogol přinutil nás učiniti takový ohromný a rychlý krok v pojmech o umění, nebo lépe řečeno, tak přetvořil vkus celé polovice našeho obecenstva, že ona nemůže před druhou polovinou vysloviti dvou slov o literatuře, aby při tom nepocítila nutnost zahájiti spor o nejzákladnějších esthetických otázkách . . . Škola jím utvořená rychle zdomácněla v naší literatuře; ale činnost její jest bezvědomá a nejasná, poněvadž sám Gogol jest pouze korunován a ne vysvětlen kritikou.“ Na jiném místě čteme u téhož spisovatele: „Pakli se kritika neodvážila zkusiti své síly studiem tohoto nevyčerpatelného předmětu, za to ani jediný čtenář po přečtení Mrtvých duší nezůstal passivním. Každý z knihy Gogolovy přivlastnil si alespoň jedno živé slovo, na kterém mohl plným právem třebas přestati, opakuje je věčně a rozechvívaje se tímto slovem, jako faktem určujícím jeho postavení na světě, jeho mravní fysiognomii. Nastala pozoruhodná proměna nejen v literárních pojmech, nýbrž i v rozhovorné řeči a dle našeho soudu v samém stavu živé polovice nynějšího obecenstva.“ Úsudek Majkova vrcholí ve větě, že Mrtvé duše představují vítězství ruské analyse, mohutné, nebojácné a slavnostně klidné.

Nejvíce však utvrdil literární význam Gogolův Černyševskij ve svých „Obrazích“ (Očerki) Gogolovského období ruské literatury (1855 až 1856). Doba mezi r. 1848 a 1855 byla zvláštní, velmi těžká. Přátelé Bělinského neříkali nadarmo: „Bělinský umřel v čas;“ po jeho smrti nastalo velké pronásledování literatury, která nyní pouze živořila. V celém spise Černyševského pouze na konci nazván „kritik Gogolovské periody“ svým jmenem, a samy Očerki byly prvým faktem literárního vzkříšení po hrozné Krymské katastrofě, prvým radostným zjevem nového „carstvování.“ Spisovatel v Gogolovi jako v jeho předchůdci vidí velikého vůdčího ducha ruské literatury. „Nazýváme Gogola bez všelikého porovnání největším z ruských spisovatelů podle jeho významu. Dle našeho mínění měl plné právo říci slova, jichž bezmezná hrdost přivedla do rozpaků nejohnivější jeho ctitele a jichž zvláštnost i my cítíme: ‚Rusko! Co chceš ode mne? Jaké nevystižitelné spojení tají se mezi námi? Co pohlížíš tak na mne, a proč vše, co pouze jest v tobě, obrátilo na mne oči plné očekávání?‘ Měl plné právo říci to, poněvadž, ať ceníme význam své literatury jak vysoko chceme, přece až posud neceníme ho dostatečně; literatura jest nesmírně důležitější než téměř všecko, co stavíme nad ni. Byron v dějinách lidstva jest asi osobou mnohem důležitější než Napoleon, a vliv Byronův na rozvoj lidstva z daleka ještě není tak důležitý, jako byl vliv mnohých jiných spisovatelů, a dávno už nebylo na světě spisovatele, jenž by byl svému národu tak důležitý, jako Gogol jest Rusku.“ Dále Černyševskij ukazuje na dřívější úsudek Bělinského, že Gogol byl otcem ruské prosaické literatury, a dokládá, že mimo to Gogol dal v ruské literatuře rozhodnou převahu prose nad poesií, což jest tím větší zásluhou, že v té příčině neměl ani předchůdců ani pomocníků a pouze jemu ruská prosa děkuje za své trvání a všechny své úspěchy. Zde mohl míti soupeře pouze v Puškinovi, avšak Pověsti Bělkinovy uveřejněné r. 1831 nemají valné ceny umělecké, výtečná Piková dáma

byla vytištěna teprv r. 1834 a zajisté nemá zvláštního významu, ježto Gogol r. 1831—32 uveřejnil své Večery, r. 1833 Rozepři Ivana Ivanoviče s Ivanem Nikiforovičem, r. 1835 Mirgorod, to jest vše, co později tvořilo prvé dva díly spisů jeho, mimo to v Arabeskách r. 1835 Podobiznu, Něvský Prospekt a Zápisky bláznovy. Roku 1836 Puškin uveřejnil svou Kapitánovu dcerku, ale v týž rok zjevil se Gogolův Revisor a mimo to Kočár, Jitro praktického člověka a Nos. Takto většina děl Gogolových, mezi nimi Revisor, byla už známa obecenstvu, když mělo v rukou pouze Pikovou dámu a Kapitánskou dcerku; Arab Petra Velikého, Letopis vesnice Gorochina, Výjevy z dob rytířských byly vytištěny pouze r. 1837 po smrti Puškinově a Dubrovský až r. 1841. Obecenstvo tedy mělo dosti času proniknouti plody Gogolovými dříve, než se seznámilo s Puškinem jakožto prosaikem.

Ovšem Černyševský uznává, že Gogol měl předchůdce v oné náladě spisovatelské, kterou nazývají satirickou. Možno ukázati na komedii Gribojedova Hoře z rozumu a na Puškinova Eugena Oněgina. „Avšak," praví Černyševský, při vší vysoké hodnotě a ohromném úspěchu komedie Gribojedova a románu Puškinova musíme uznati výhradně za Gogolovu zásluhu to, že on pevně utvrdil a uvedl v ruskou krásnou literaturu satirický, nebo správněji řečeno, kritický směr." Při všem nadšení, které roznítila komedie Gribojedova, zůstala přece osamělým zjevem bez trvalého účinku; Gribojedov nebyl takovým geniem, by jediným svým dílem stal se pánem v literatuře, a brzo byl zastíněn Puškinem a jeho plejadou. Satirický živel u Puškina téměř docela mizel v jeho uměleckém líčení, postrádajícím určitého směru, a satirické poznámky románu míjely se s účinkem na čtenáře, který nebyl už z předu připraven, protože zaujímaly a skutečně zaujímají pouze vedlejší místo v obsahu románu. „Takto," pokračuje Černyševský, „při všech paprscích satiry v Oněginu a skvělých filipikách Hoře z rozumu kritický živel v naší literatuře až do Gogola hrál vedlejší úlohu. Ba nepouze kritického, nýbrž vůbec téměř žádného jiného určitého živlu nelze bylo vypátrati v jejím obsahu, pohlížímeli na všeobecný dojem z množství spisů, považovaných tehdy za dobré nebo výborné, a nespočineli oko naše na nemnohých výminkách, které jsouce nahodilé, osamělé, nepůsobily patrné změny ve všeobecném duchu literatury . . . Mnohých neuspokojuje obsah Puškinovy poesie, ale u Puškina bylo stokrát více obsahu než u všech jeho soupeřů dohromady. U nich forma byla téměř vše, pod formou neshledáte u nich téměř ničeho." Hle, jak byla ohromná zásluha Gogolova před celou Rusí, ale tím není ještě vše vyčerpáno. „On vzbudil v nás poznání sebe samých — hle jeho skutečná zásluha, důležitost, která nezávisí od toho, zdaž ho máme v chronologickém pořádku považovati za prvého či desátého z našich velikých spisovatelů." Nad to „Gogol jest důležit nepouze jakožto geniální spisovatel, ale zároveň jakožto hlava školy — jediné školy, kterou se může pyšniti ruská literatura, — protože ani Gribojedov ani Puškin, ani Lermontov ani Kolcov neměli žáků, jichž jmena byla by důležita v dějinách ruské literatury. Musíme se přesvědčiti, že celá naše literatura, pokud se neutvořila pod vlivem cizích spisovatelů, plyne z Gogola, a pouze tehdy představíme si v plném rozsahu celý jeho význam v ruské literatuře."

Ani Černyšovský nepopírá, že se najde mnoho lidí (a co platilo r. 1885, to platí, ovšem v menší míře, též r. 1902), kteří takový posudek o Gogolovi budou považovati za příliš vysoký. „Příčina toho jest ta,“ pokračuje, „že až posud ještě zbývá mnoho lidí, kteří se proti Gogolovi vzpouzí. Literární osud v tomto ohledu je zcela jiný než osud Puškinův. Puškina už dávno všichni uznali za velikého, bez odporu za velikého spisovatele, jeho jmeno jest posvátné každému ruskému čtenáři, ba i nečtenáři. Každý Rus jest ctitelem Puškinovým, a nikdo nevidí nic nepatřičného v tom, že ho uznává za velikého spisovatele, poněvadž koření se Puškinovi nezavazuje k ničemu, porozumění jeho přednostem není podmíněno žádnými zvláštními vlastnostmi povahy, žádnou zvláštní náladou ducha. Gogol naopak náleží do počtu spisovatelů, k nimž mohou lásku míti jen lidé stejné s nimi duševní nálady . . . Gogolovi velikými díky zavázáni jsou ti, kteří potřebují ochrany; onť postavil se v čelo těch, kdož potírají zlo a všednost; proto proslavil se tím, že v mnohých roznítil nenávist k sobě. A pouze tehdy budou jej všichni jednohlasně velebiti, až zmizí vše, co nízkého a všedního, s čím on zápasil.“

Usudek Černyševského jest asi až posud nejlepší. Kdo blíže zná společenské proudy na Rusi, snad namítne, že tak soudil spisovatel, jenž spíše byl vášnivým šiřitelem krajních pokrokových ideí než klidným, nestranným kritikem, a snad proto vychvaloval Gogola, že hodně očernil celou ruskou společnost, zvláště její byrokracii. Můžeme však ukázati na jiného slovutného kritika z let padesátých, Apollona Grigorjeva, jehož názory byly přímým opakem radikalismu Černyševského. Tento ušlechtilý člověk náležel k staršímu pokolení, byl nadšený idealista a hlasatel čistého umění. Neobmezeně se kořil Puškinovi a ve svém článku (z r. 1859) Pohled na ruskou literaturu po smrti Puškinově napsal: „Puškin jest naše všecko: Puškin jest představitel všeho našeho duševního, zvláštního, takového, co zůstává naším duševním, zvláštním po všech stycích s cizím, s jinými světy. Puškin až posud jest jediný úplný obraz naší národní osobnosti, samorodek, který — při všelikých stycích s jinými zvláštnostmi a organismy — přijal v sebe vše, co se patří přijímati, odvrhl vše, co se patří odvrhnouti, úplný a dokonalý, ale posud ne barvami, nýbrž pouze obrysy na rychlo nakreslený obraz národní naší bytosti, obraz, který ještě dlouho budeme odstiňovati barvami.“ Článek vrcholí ve větě, že „celý současný literární ruch jest pouze vyplněni barvami Puškinových, Rafaelovsky pravdivých a uměleckých obrysů.“ Avšak týž Apollon Grigorjev r. 1852 psal doslovně: „Každá literární epocha má svého hlavního zástupce, od kterého jakožto od hlavního bodu vede svůj počátek. V něm, jako v ohnisku, soustřeďují se její umělecké a mravní úlohy; ona žije pod jeho mocným vlivem, ona celá představuje takořka periferii jeho osobnosti. Nové slovo vyřčeno jím, a toto nové slovo se vykládá, vysvětluje více méně nadanými stoupenci. Genius objevuje novou dráhu, talentové ji pouze rozšiřují a očišťují. Takovým geniem literární epochy, kterou žijeme až dosud, zcela spravedlivě může býti nazván Gogol. Vše, co jest skutečně živého v zjevích současného krásného umění, jde od něho, vysvětluje ho aneb docela vysvětluje se jím. Dokonalá, úplná umělecká povaha Gogolova takořka

se rozvětvuje v různých stránkách současné slovesnosti . . . Z Gogola prýští se všecka mnohotvárná, více nebo méně zdařilá, rozmanitá analyse zjevů každodenní nás obklopující skutečnosti — touha po této analysi tvoří zákon nynější literární činnosti; vše, co jest živého ve výtvorech současné slovesnosti, tam má svůj počátek.“

Podobně soudí Turgeněv ve svých Literárních vzpomínkách. Též on jako Grigorjev byl neobmezeným ctitelem Puškinovým, ale též on uznává, že hlavní zásluha vítězství nad starou školou romantickou nenáleží Puškinovi, nýbrž Gogolovi. K tomuto vítězství nad starým romantismem bylo třeba „jiných zbraní, jiných ostřejších sil — sil Byronovského lyrismu, který již u nás jednou působil, ovšem povrchně a ne vážně, bylo třeba silné kritiky a humoru. A obě tyto síly vzklíčily v čas. V oboru umění promluvil Gogol, s ním Lermontov; v oboru kritiky, myšlenky pak Bělinský . . . Svorným úsilím těchto tří činitelů sřítila se nejen ona literární škola, kterou jsme nazvali lživě vznešenou, ale též mnoho jiného sestárlého a nehodného se ztroskotalo. Vítězství bylo brzy rozhodnuto. V onu dobu klesl a vybledl vliv samého Puškina, onoho Puškina, jehož jmeno bylo tak draho samým novotářům, které obklopovali takovou plnou láskou. Ideál, kterému sloužili, vědomě neb bezvědomě (Gogol, jak jest známo, až do konce svého života se ho zříkal), tento ideál nemohl se smířiti s Puškinovým ideálem . . . Doba čisté poesie stejně minula jako doba lživě vznešené frase, nastala doba kritiky, polemiky, satiry . . . Kukolnikův Torquate Tasso a Ruka Nejvyššího zmizely jako mydlinové bubliny, než také Měděným jezdcem Puškinovým nelze bylo kochati se zároveň s Gogolovým Pláštěm.“

Tak soudili všichni přední lidé a spisovatelé a k tomu dle plného osvětlení dalekosáhlé činnosti zbývá slovy Pypinovými připojiti nemnoho: „Puškinově poesii nemohla všecka vznešenost její dáti oné ohromující působivosti, jaké rázem dosáhla poesie Gogolova. Puškin vykonal své dílo. Historickou úlohou jeho bylo, v ruském životě vybojovati právo umění, důstojnost poesie a mravní samostatnost básníkovu, poněvadž až po tu dobu v ruském životě pro tyto základy umění nebylo místa. Bylo sice nemálo básníků silně oslavovaných jako kdysi Lomonosov, Deržavin, jako sám Žukovský, avšak poesie ještě nevystupovala dle pojmů všeobecných ze svého služebného stavu; její povinností bylo buď velebiti tento život, jako cosi dokonalého, a doplňovati takto ve verších úřední zprávu, nebo dávati obecenstu příjemnou a ‚nevinnou‘ zábavu — a teprv Puškinem poesie vznesla se na výši, která jí slušela jakožto samostatné mravní síle a zároveň projevu národního bytí. Gogol byl po něm druhý historický stupeň . . . Faktum ochlazení k Puškinovi okolo let třicátých vysvětluje se nejen tím, že společnost ruská nerozuměla novým jeho uměleckým snahám, nýbrž taktéž tím, že společnost nenalézala u něho odpovědi k svým nejbližším otázkám. Skutečně, bylli tehdy dav nadšen Marlinským, Kukolnikem, Benediktovem, vzdělanější a jemnější část společnosti byla nespokojena indifferentismem oslavovaného básníka; právě v těch letech počala vycházeti díla Gogolova, odpovídající tomuto u jedněch vědomému a u jiných instinktivnímu hledání pravdy; to byly první Petrohradské povídky, za kterými brzo následoval Revisor.“ Od té doby počíná nová ruská

literatura, jejíž úloha posud není vyčerpána. Zvláště významno v činnosti Gogolově jest to, že „byl v čelo ruské literatury postaven dříve, než bylo možno ukázati na nějaký jeho patrný vliv na ruské spisovatele. Ještě trval spor o hodnotě děl Gogolových, v němž velmi krutě na něj útočili kritikové starých literárních škol a zle se zlobili ti, kterým jeho satira zdála se býti nepřípustným ‚volnodumstvím'; stoupenci Gogolovi smýšleli jináče: oni tušili, že spisovatel takové síly musí způsobiti převrat v celé literatuře." Tento účinek Gogolův na celou následující literaturu dle mínění Pypinova není posud přesně prostudován. Apollon Grigorjev okolo r. 1850 shledával v zjevích tehdejší literatury zvláštní nadvládu dvou spisovatelů, Gogola a Lermontova, a dle jeho soudu literatura rozlišovala se na tři skupiny: v taková díla, kde vzata pouze forma Gogolevské tvorby, ale podstata světového názoru jest Lermontovská; v taková, kde Gogolovský humor není sloučen se snahou po ideálu a panuje sám, dostihuje výstředního podivnůstkářství; a posléze v taková, která berouce se po dráze zahájené Gogolem mají ráz samobytnosti, ačkoliv nepředstavují rozluštění žádných nových úloh. Toto splynutí vlivů Gogolova a Lermontova jest nepochybno, avšak převládá působení Gogolovo.

Počínaje rokem čtyřicátým i povaha ruské literatury podstatně se mění. Z vnější stránky velké básně ve verších, které druhdy byly hlavními literárními zjevy, stávají se vzácnými, ustupujíce povídce, později románu a zřídka dramatu. Forma povídky zjevuje se už za dob Karamzinových, ba ještě dříve; následovaly různé její útvary jakožto povídky líčící mravy a obyčeje, povídky historické, romantické, posléze dosáhla vysokého umění u Puškina, ale základní její motivy dány byly Gogolem, a sice s tou částí Lermontovského vlivu, na kterou ukazuje Apollon Grigorjev. Ale hlavní věc, v níž jest patrný vliv Gogolův a již nelze připisovati ani Puškinovi, ba ani Lermontovu, byla všeobecná nálada, kterou vzbuzovala díla Gogolova, stejná s náladou, kterou vycítil Puškin naslouchaje čtení prvého obrazu Mrtvých duší. A nálada tato, kterou vycítila massa čtenářů, dala Gogolovi jeho ctitele i nesmiřitelné odpůrce. Hluboká psychologická analyse budila osobní vědomí, a přímé líčení skutečnosti budilo společenské svědomí a nutilo společnost ku přemýšlení o celém pořádku veřejných poměrů. V očích současníků Gogolových Revisor byl snad jednou z nejodmítavějších veseloher, jaké kdy se zjevily na jevišti, a snad ještě odmítavějším „poematem" ukázaly se Mrtvé duše — nic podobného ruská literatura neviděla ani dříve, ani později. Proto tón pozdější nové ruské literatury byl kritický; motivy — líčení společenské všednosti, dusící duševní život, ochrana lidí a celých společenských tříd, potlačovaných celým společenským zřízením, hájení lidské důstojnosti a lidských práv i sebe nižších bytostí a posléze líčení onoho vnitřního utrpení, které jest údělem lidí, vědomých si společenské nepravdy, a marné pokusy nestejného zápasu s touto nepravdou. Potud Pypin.

Takové ohlasy působení Gogolova nalézáme v hojnosti u Turgeněva, Dostojevského, Grigoroviče, Saltykova, Ostrovského, Pisemského, Gončarova, Tolstého a u dlouhé řady spisovatelů méně slovutných; ba sotva který spisovatel na Rusi unikl jeho vlivu. Takto

Gogol právem může býti nazván otcem nové ruské literatury, a to takovým, jenž ani posud nebyl překonán od nikoho ze svých stoupenců. Ruská literatura může snad ukázati na mnohá díla krásnější, dokonalejší formou i myšlenkou, vynikající hloubkou filosofickou, neobyčejnou znalostí ruského národa a jinými přednostmi, ale ani jediné z nich není tak klassické a tak věčné jako Revisor nebo Mrtvé duše, ovšem pokud se může o věčnosti mluviti u věcech lidských, kde často již v třetím pokolení jmena slavných kdysi spisovatelů stávají se pouhými bezvýznamnými pomníky na ohromném hřbitově literárním.

(Pokračování.)

Pod klášterní střechou.

Píše

mnich **Sava Chilandarec.**

Moje lidumilství.

o mém přilnutí k vegetarianství (o čemž jindy více povím) rozšířil se můj obzor duševní do dálky dříve netušené. Svět jevil se mi zcela v jiném světle; tušil jsem v něm všude lad, každé zařízení v něm zdálo se mi účelno, a širošírá láska zaujímala celou mysl mou. Oblíbiv si vše, co krásného a dobrého, pojal jsem také touhu, abych skutky osvědčil své vyšší snahy; ale nepřipadl jsem na spůsob vhodný, než když přispěla k tomu náhoda, vloživši mi do ruky knihy obsahu filantropického. Tu četl jsem dychtivě spisy Fellenbergera a Pestalozziho, i dával jsem jim za pravdu, cokoli navrhovali k vychování dětí chudých a opuštěných. Mělo se k tomu užívati také práce, na poli i doma; rovněž literně měli se chovanci cvičiti, a měli navykati životu střídmému a jednoduchému, aby se z nich stali dokonalí občané. Nyní byl cíl můj vytčen. Jsa jako vegetarian nadšen pro milosrdenství ve všech jeho výjevech, musel jsem se přihlásiti k samaritanství tím více, když šlo o mládež spustlou, z které přichází mnoho zlého společnosti lidské.

Mysl mou počala zaujímati myšlenka, abych založil ústav neboli osadu pro mládež osiřelou, i abych ji také osobně řídil. Myšlenky své sestavil jsem ve věty souvislé, a podal jsem je k uveřejnění v časopise Svobodě, vydávaném Josefem Barákem; můj článek vyšel tam 15. dubna r. 1867 v č. 7. V úvodu jsem ukazoval, jakým spůsobem by se mohlo pomoci dětem, zůstaveným samým sobě, aby nerozmnožovaly zástupy luzy a nezvykaly si kráčeti po cestách nepravých. Navrhoval jsem zakládati osady dělnické pro děti osiřelé; měly se lišiti od nynějších sirotčinců, v nichž děti bývají vychovávány draze a podle zásad nevhodných. Vykládal jsem, že rolnictví zůstane vždy hlavní obživou a jest základem bohatství národního; řemesla již nemají onoho zlatého dna, jako jindy mívala, a ještě méně továrny poskytují živobytí jistého,

neboť stojí vždy na půdě nepříliš pevné. Uváděl jsem dále, že zamýšlenému ústavu není třeba velké výstavnosti aniž mnoha pozemků. Počet chovanců byl by nevelký, a panovaly by tam poměry patriarchální; obyvatelé domu sirotčího tvořili by rodinu na základě bratrské vzájemnosti a lásky. Práce polní, tento přirozený tělocvik, a stálý pobyt v čerstvém vzduchu otuží děti proti vlivům zevnitřním. Ony mají přivyknouti co možná nejmenšímu počtu potřeb; potrava jejich má býti jenom rostlinná. Základním rysem opatrovny bude tedy práce, neboť práci dlužno zvykati od mládí. Chtěl jsem chovance své cvičiti hlavně v práci polní, poněvadž rolnictví pokládám za zaměstnání nejpřirozenější a nejjistější. Stát má povinnost starati se o vychování zanedbané mládeže, a každé obci sloužilo by to k vlastnímu užitku, když by pomohla založiti navrhovanou vychovatelnu. Opatrovna první, když by se v praxi vyzkoušela a osvědčila, byla by vzorným ústavem, podle kterého by se zakládaly nové opatrovny; ona nechť vzdělává učitele, kteříž pak budou dále rozšiřovati návody nabyté a zásady jim vštípené, aby nešťastné bytosti byly prací přiváděny k lepší budoucnosti. Ústavy takové s vytrvalostí vedené odvrátily by mnoho zlého od společnosti; zajisté by se zmenšil počet blázinců, nemocnic, chorobnic, trestnic a káznic. Aby se mi nevyčítalo, jako bych chtěl vycvičiti pouhé nádenníky, připomněl jsem, že chtěl bych vychovati člověka svobodného; dělník hospodářský jest neodvislý a proto i šťastný; on nezná rozmarů zákazníků, práce jeho nepodlehá proměnám módním. Úvahu svou uzavřel jsem doslovně takto: „Činnost má býti heslem člověčenstva, a tak dlouho nebude spásy pro ně, dokud člověk nepřemůže svou pohodlnost přirozenou a hledati nebude jen v činech radost pravou a požívání úplné. Práce a láska nechť stanou se heslem a cílem všeobecným. A komu láska k mládeži spustlé není pohnutkou, aby vykonal nějaké milosrdenství, aspoň myšlenka na strašnou budoucnost ať každého k tomu nutí, aby pro ty opuštěnce něco učinil. Mohou snad v čase brzkém nastati okamžiky, v kterých mnohý hrozně vytržen bude ze svého samolibého živobytí. Běda, povstaneli pokolení zběsilé, vychované v nešlechetnostech bohaprázdných a plné dychtivosti po vykonání nejhnusnějších neřestí.“

Můj článek byl téhož roku po druhé otištěn v jednom pozdějším čísle, ač poněkud skrácený. Jaký výsledek očekával jsem od uveřejnění jeho? Vlastně mnoho ne, ale doutnala ve mně jiskra naděje, že by se mohla najíti duše soucitná, která by mi nabídla své pomoci. Ale marno bylo moje volání a čekání. Toliko tu útěchu jsem si zjednal, že pro budoucnost zbavil jsem se výčitky, jako bych byl nehleděl použiti příhodné chvíle k nalezení soudruha nebo společníka. Některé skutky však zdají se poukazovati k tomu, že slova má přece neušla pozornosti ve veřejnosti české. Nyní po třiceti letech Praha má svůj sirotčinec a svou vychovatelnu pro spustlou mládež v Libni, jiný takový ústav jest na Vinohradech, a blíže Říčan dobře nadaný sirotčinec hlásá šlechetnou lidumilnost manželů Olivových. Jestliže úvahy moje k tomu poněkud přispěly, dostalo se mi odměny bohaté.

Jsa přesvědčen o důležitosti takových ústavů, chtěl jsem zevrubně ohledati jejich skutečné zařízení a účinkování. K tomu byla příležitost

ve Švýcarsku, kdež slovutní filanthropové Fellenberg a Pestalozzi byli zřídili první školy své a ostavili hojných následovníků; jestiť skoro v každém kantoně švýcarském náležitě postaráno o výchovu mládeže osiřelé i spustlé. Vypravil jsem se tedy na cestu v létě 1867, a zůstal jsem v cizině dva měsíce. Zdržel jsem se hlavně ve třech městech, v Berně, v Curychu a ve Sv. Havle, v jichž okolí nacházelo se několik ústavů ode mne hledaných, jež jsem také po řadě prohledl. Nejvíce se mi zalíbila výchovna v místě řečeném Auf der Grube nedaleko Berna; byla zřízena pro osiřelé hochy, a bydlili tam všichni chovanci s učitelem svým v jednom větším domě. Tento vychovatel ujišťoval, že ke zdaru ústavu jest nezbytno, aby přednosta takové společné domácnosti zůstal neženat, sice že vyskytnou se svízele, které by účelu ústavu velice škodily. Jedna železničná stanice u jezera Curyšského slove tuším Ziegelschlag; tam na blízku stál ústav uprostřed polního hospodářství; chovanci zaměstnávali se polní prací, k níž byli již dosti dospělí; tenkráte právě kosili trávu na louce; do toho ústavu byli přijímáni také takoví hoši, kteří již se provinili nějakým přestupkem proti zákonům. Ve Sv. Havle navštívil jsem sirotčinec městský, v sousedním pak kantoně Appenzellském ústav pro dívky z toho kantonu. Na zpáteční cestě zajel jsem do památné Kostnice; tam na blízku na půdě Badenské nacházel se větší ústav missionářský, v němž chovanci obojího pohlaví vychovávali se k missionářství v cizích dílech světa; mezi staršími chovanci poznal jsem jednoho Moravana, kterýž měl brzo již vystoupiti z ústavu a odejíti za svým povoláním. Ve všech vychovatelnách zajímalo mne nejvíce poznati do podrobna jejich domácí zřízení a život společný; všude líbila se mi čistota, též pilnost chovanců, ale méně mne uspokojila výživa jejich, neboť maso nebylo úplně vyloučeno, a víno připravené z domácího ovoce bylo nápojem oblíbeným.

Vrátil jsem se z cesty s nejlepšími plány do budoucnosti a s pevným předsevzetím, že co nejdříve přikročím k zařízení zamýšleného ústavu; náklady s tím spojené chtěl jsem hraditi z dědictví. které mi po otci připadlo a bylo pojištěno na továrně. Začátek měl se státi v Kutné Hoře, kdež tehdáž jsem žil na předměstském hospodářství jmenovaném Bělidlo. Uznával jsem, že mi bude potřebí cizí pomoci; neboť domácnost se neobejde bez ruky ženské, a též jsem hledal věrnou sílu mužskou, která by mě mohla zastupovati v nahodilé nepřítomnosti mé. Náhoda mi dopřála dobře voliti; jedním rázem dostal jsem hospodyni i hospodáře; byl to Vácslav Pokorný, syn rolníka z Bílan blíže Kutné Hory, ženatý a otec hocha jednoročního. Byl ve službě společenského cukrovaru v Kutné Hoře, ale zaměstnán byl při hospodářství polním; poznali jsme se v Sokole. Oba manželé byli mírné povahy, obeznalí v domácích pracech, a dobře se hodili k dozorství nad dětmi. Během roku 1868 přijal jsem k vychování čtyři hochy a jedno děvče, tak že nás bylo všech osm duší. Vojtěch Pokorných byl ovšem nejmladší v této širší rodině; pak dle věku následovali pětiletý Dalibor, osmiletá Baruška, desítiletí hoši Čeněk a Jeník, onen z Malešova, tento z Kutné Hory, a dvanáctiletý František též Kutnohorský.

Nejprve se jednalo o to, co počíti se staršími chovanci. Nejraději bych byl viděl, kdy by byli konali domácí práce, při čemž by

stáli pod ustavičnou dohlídkou; ale nebylo to možno, poněvadž čeládka na Bělidle sloužila pod deputátem. Předvídal jsem, že našeho pobytu na Bělidle nebude na dlouze, jednalo se tedy jen o začátek. Pročež rozhodl jsem se posílati starší hochy k mistrům na učení, aby se vycvičili v řemeslích. Pro Františka našlo se místo v cukrovaru, kdež u bednářského mistra vstoupil do učení; Čeněk chodil do města na krejčovinu, Jeník ke tkalci. Soudruhovi svému Váčslavovi Pokornému jsem nabídl, aby se cvičil v kolářství, později také v soustružnictví; já jsem se tehdáž již na druhý rok zaměstnával truhlářstvím. Tato rozmanitost ručních prací byla zamýšlena k tomu, abychom ve svém rodinném kruhu spojili rozličná řemesla, která se mohou prováděti po domácku a jichž výrobky mohou se dobře potřebovati. Když jsme my starší mužští členové dleli mimo dům, hospodyně hleděla sobě domácího pořádku a dvou nejmladších hošíků; děvče Baruška bylo jí ku pomoci. Dospělejší hoši chodili dříve do školy, uměli tedy trochu čísti, psáti a počítati; aby nezapomněli, čemu se byli naučili, konala se s nimi vždy časně z rána učební hodina; pak po společné snídani vydali se na cestu k mistrům svým.

Tak uplynul celý rok a několik měsíců. Já mezi tím ohlížel jsem se po místě, které by se lépe hodilo ku provozování mých snah vychovatelských; činil jsem vycházky po českých krajích a vyjednával jsem s leckterými osobnostmi. Šlo mi nejvíce o to, abych našel stavení o samotě ležící, při kterém by bylo malé hospodářství, i aby to bylo v krajině zdravé, třeba i hornaté a lesnaté. Na písemnou poptávku u nebožtíka hraběte Rudolfa Chotka, aby mi postoupil k užívání lovčí zámeček stojící v lesích Radvančických blíže Zbraslavic, již hodně sešlý, dostal jsem odpověď odmítavou, že to stavení jest určeno k rozbourání. Podobně jsem nepochodil u správy statku Velikého Zdíkova na Šumavě, kdež jsem se mínil usaditi v jednom příhodném panském domě. Delší čas dopisoval jsem si s jedním statkářem z okolí Zbiroha, ale také nebylo z toho nic. Konečně zabloudiv jednou do Železných hor, poznal jsem ves Modletín, a jakkoli to nebyla samota, oblíbil jsem si to místo a polohu jeho, a zavřel jsem s ředitelstvím statku v Malči nájemnou smlouvu na tři léta. Nájem týkal se pouze zámečku, neboť ohledně dvora popl užního nemohli jsme se dohodnouti. Zámeček byl větší jednopatrový dům, nepříliš starý, dostatečně pro nás prostranný; v přízemí bydlil lesník, kterému se potom vystavěla nová myslivna; patro bylo pusté a prázdné. Přízemek i patro měly rozdělení stejné: uprostřed velkou předsíň, na pravo i na levo po třech místnostech. Okolo zámku sem tam stály mladé stromy višňové, blízko vchodu košatý ořech; něco níželi stála stodůlka a stáj na několik kusů dobytka, za těmi pak staveními vypínala se vysokokmenná lípa. Celá prostora přiléhající k zámku byla obehnána plotem hůlkovým. Naším nejbližším sousedem z jedné strany byl kostel, z druhé strany hospoda neboli čertova kaplička, jak ji tehdejší farář Modletínský P. Zuman jmenoval. Zámek stojí na nejvyšším místě osady, panský dvůr opodál nejdoleji. Kromě fary a školy bylo v Modletíně asi 15 domkářů bez polí.

Přistěhovali jsme se na podzim r. 1869. První starostí mou bylo, abych si vše opatřil, čeho bylo potřebí na zimu; neboť Modletín leží

vysoko, a sněhu, jak se mi pravilo, bývalo tam vždycky hojně. Bylo potřebí opatřiti se topivem na zimu. Též jsem koupil slámu, neb měl jsem koníka, jenž zapřažen do bryčky vykonával přejíždky do Chotěboře a jinam. Stáj, v které kůň stál, obložili jsme stelivem, aby byla teplejší. Když jsme se zazimovali, nastal pravidelný běh života denního. Byl následující: Ráno ještě před snídaní chovanci učili se věcem školním. Po snídaní pracoval každý ve svém řemesle až do oběda. Odpoledne byla opět práce ruční několik hodin, a před večeří i po ní opakováno nebo cvičeno v tom neb onom. Vácslav Pokorný byl učitelem chovanců; Lojzička jeho žena byla naší panímámou, ač ještě mladá, však dosti obezřelá. V patře měl jsem pro sebe zařízeny dva pokoje; chodilo se do nich skrze jeden pokoj větší, jemuž jsme říkali škola; chovanci tam spali a také se učili; ostatní hořejší místnosti sloužily k sušení prádla. Pod školou v přízemí ve veliké kuchyni byla naše společná dílna: stála tam moje stolice hoblovací, Vácslavův soustruh, Františkův dědek bednářský, Jeníkův stav tkalcovský a stůl pro Čeňka krejčího; sporák, ve kterém se vařilo, oteploval dostatečně místnost. Naproti kuchyni přes síň byl starý byt lesního; v prvním největším pokoji bydlil Vácslav se svou rodinou, ten byl zároveň naší společnou jídelnou; ostatní dva menší mohly sloužiti za skladiště. V neděli a ve svátek děti chodily do blízkého kostela; odpoledne, nešloli se na procházku, zasedl jsem s nimi k stolu a cvičil je v kreslení. Baruška a Dalibor učili se počátkům literního umění, pročež připadli na starost Vácslavovi. Františk jakožto nejstarší chovanec musel pečovati o koně; každého dne přivezl lejtu vody, neboť zámecká studně nestačila pro všecky naše potřeby. Strava rostlinná šla nám dobře k duhu; jen to mne mrzelo, že se muselo všechno za hotové kupovati; to byl osten, jenž mne na Modletíně znepokojoval: scházelo nám hospodářství, jehož výtěžek by pomáhal hraditi potřeby domácí, a jež by zároveň poskytovalo nám rozmanitého zaměstnání, zvláště hochům.

Tak procházela první zima v té dědině pohorské. Před zámkem nakupila se závěj sněhu, museli jsme cestu k vrátkům prohazovati; mrazy byly dosti tuhé, ale kde se dobře topilo, tam se i dobře pracovalo a učilo. Zpěv brávníka oznamoval příchod jara; potom sníh sešel, cesty se osušily, a já jsem opět mohl dle libosti činiti výlety v tu nebo v onu stranu; držel jsem se při tom vždy lesnatého pohoří, neb hledal jsem hospodářství osamělé, které bych zakoupil a přetvořil v mateřský dům přijatých sirotků; ti měli zalidniti osadu zařízenou způsobem vegetarianským. Přišel jsem na několik míst příhodných a vyptával jsem se po okolnostech, stroje v hlavě plány do budoucnosti; neboť po vypršení nájemné lhůty hodlal jsem Modletín opustiti. Přes léto naskytlo se chovancům také něco polní práce: sušili seno a sklízeli něco ovsa pro koně; co doma zhotovili, to se také po domácku spotřebovalo. Tak utkal Jeník z bavlny barchet, Čeněk šil z něho kalhoty a košile; Františk vyráběl všelijaké nádobí bednářské; Vácslav sestavil pluh a vozík pro našeho koně, já opět dělal jsem stoly, lavice a jiné věci.

Činností naší byl jsem spokojen a žil jsem v blaženém vědomí, že kráčím na dobré cestě k vytknutému cíli. Ale než druhý náš rok došel ke konci, nastaly nám proměny k horšímu. Druhou zimu pře-

čkali jsme opět dobře; v domácnosti byla pouze změna ta, že jsem pro Jeníka koupil stav plátenický, aby se naučil tkáti plátna lněná. Čeněk chodil k mistru ševcovskému, aby se naučil aspoň obuv naši příštipkovati a podrážeti. Uprostřed jara žena Václavova dostala děvčátko, kterémuž jsem byl při křtu za kmotra; ale dítě za málo neděl zemřelo, matka sama vůčihledě chřadla; pročež odebrala se k mateři své do Kutné Hory, odkudž se již nevrátila; zemřela tam ochrnutím plic. Zatím přes léto nastaly v domácnosti ještě jiné změny. Vrátiv se kdysi z Kutné Hory, byl jsem překvapen novinou, že Jeník z Modletína zmizel; provinil se něčím proti Václavovi, a boje se proto trestu, odešel do Kutné Hory ke svým příbuzným. Ti jej potom v málu dnech poslali zase zpět na Modletín, kdež nám Jeník tak z nenadání opět se objevil, jako se dříve vzdálil. Ale od té doby nebyl již u mne spokojen, reptal a pomlouval, tak že jsem jej konečně sám odvezl k jeho Kutnohorským přátelům. Ale než jsem se vrátil do Modletína, vytratil se odtamtud i Čeněk, zanechav pouze vzkaz, že jde do Malešova, svého domova. Útěk dvou chovanců velmi mne dojal; nebyl jsem si vědom, čím bych jim byl dal příčinu k nespokojenosti. Obětoval jsem všechen svůj čas, své pohodlí, věnoval jsem jim náklonnost svou, a měl jsem pevné předsevzetí, postarati se o jejich budoucnost: ale jakého nevděku jsem zažil! Vidí se, že příklad Jeníkův nakazil i Čeňka. Letní měsíce roku 1871 zůstaly ve smutné paměti. Domácí řád vzal za své, mne zmocnila se rozmrzelost, i musel jsem se držeti na uzdě, aby moje nevole nevybuchla zjevně. Ale v nejhorším rozechvění kmitl se mi paprsek naděje v lepší budoucnost. Z přátelské strany bylo mi nabídnuto, abych najal vyhaslou huť skelnou v Dobré Vodě blíže Světlé nad Sázavou. Sklo se v ní již dělati nemělo. Poloha její přibližovala se mému ideálu; pozemků bylo 40 jiter polí a 10 jiter luk. I neváhal jsem vstoupiti ve vyjednávání o nájem, a výsledek byl dobrý. Na Modletíně měl jsem podle smlouvy ostati ještě jeden rok, ale já s radostí oželel jsem činže již zaplacené, a přestěhoval jsem se koncem měsíce září r. 1871 do Dobré Vody.

Bylo nás čtvero osob, co jsme se stali novými obyvateli Dobrovodskými: já, Václav, Františk a Dalibor. Synek Václavův dlel u babičky své, a Barušku dal jsem do Hory k své matce, do služby, poněvadž nezdálo se mi příhodno míti malé děvče okolo sebe, když nebylo v domě vlády ženské. Prvního roku byly jsme všichni zaujati prací hospodářskou; bylo leccos opravovati, zaváděti a obstarávati, jakž jsem to již byl vylíčil v článcích jednajících o mém hospodaření a zahradničení. Rok druhý přinesl nám změny. Václav Pokorný jako mladý vdovec našel si novou družku na dráze životní, a zakoupiv si malý selský statek, učinil se hospodářem samostatným. Frantíka dal jsem k jeho vlastní žádosti do nedaleké vinopalny k tamějšímu mistru bednářskému, aby se řemeslu doučil a mohl se státi tovaryšem. Já pak přijal jsem dva nové hochy šestileté, aby s mým Daliborem, o dvě leta starším, tvořili nový kruh rodinný, v nějž jsem skládal všechnu naději a snahu svého života.

První hoch, jmenem František Švarc, pocházel z Horního Studence u Chotěboře; přijal jsem ho k doporučení svého přítele, jenž tam byl správcem hospodářským. Ten hošík byl synem toulavé že-

bračky, která teprv na smrtelném loži vyznala, že to dítě ještě nebylo pokřtěno. Tenkráte hádalo se, že jde mu na šestý rok; farář Hornostudenecký vykonal křest, a obec vzala hocha do opatrování tím způsobem, že chodil k jídlu od čísla k číslu. Dal jsem mu nové jmeno Svatoš. Vzrostu byl slabého, ale zdál se býti čiperný a smyslů bystrých, což později také se osvědčilo.

Za několik neděl dohazovač přivedl mi hocha druhého. Připadalo mi, jako bych jej kupoval; chtěje poněkud odhadnouti jeho stáří, podíval jsem se hochovi na zuby, a dohazovač při tom dal se do vychvalování, až nemohl nalezti konce. Chlapec měl už jen dědečka, který žil v Termeshofě u Německého Brodu, a několik bratrů, kteříž však byli rozstrkáni mezi přáteli. Byl těla zavalitého, zdravý, narozen r. 1867, a jmenoval se Karel Moravec; já jsem mu říkal Přemysl.

Měl jsem tedy pohromadě opět základ k budoucí osadě. Zkušenost mě naučila, že s výchovou lépe jest začínati od útlého mládí. Mínil jsem se zakoupiti někde v Čechách na příznivém místě a usaditi tam chovance za rolníky. Hleděl jsem na ně jako na vlastní děti; cítil jsem se šťasten, když jsem s nimi chodil ven na procházku a poučoval je o zjevech přírodních i odpovídal jim na jejich otázky. Mezi sebou spřátelili se hoši brzo, leč že Dalibor jakožto starší požadoval od nich, aby ho poslouchali, což jim někdy nebylo vhod; jinak však nepřicházelo ke svárům. Stejně se učili, stejně pracovali. Čísti a psáti učili se od začátku, pak i počítati; vždy dvě hodiny dopoledne byly věnovány učení, odpoledne pak vykázal jsem jim práci v zahradě, přiměřenou jejim silám. Spávali v jednom pokoji vedle bytu mého; tam jsme všichni jedli a také se učili. Koupati se museli každého dne a přivykati čistotě. Letní jejich oblek byl co nejlehčí, z pravidla chodili bosi a bez čepice. Ve stravě nebyli vyběrační; chutnalo jim dobře, což také bylo na nich viděti; ráno dostali mléko, o polednách jeden pokrm, večer ovoce; k tomu dle chuti a potřebí jedli grahamský chléb, jemuž jsme říkali šrotáček; pšenici k němu umleli jsme si pouze na jednu mouku, ovšem že zrno muselo býti čisté.

Tak žil jsem ve shodě se zásadami svými, málo dbaje o svět okolní a jeho úsudky. Každým rokem, jak chovancům přibývalo věku, rostla i moje naděje, že plány svoje provedu; bylyť dosažitelny, vyžadovaly jen pevné povahy a peněžité zálohy. Ale nebyl jsem miláčkem štěstěny. Úpadkem průmyslového závodu ztratil jsem největší část dědictví otcovského; po šestiletém blahém životě stál jsem opět jako na rozcestí. Abych odbočil od své cesty dosavadní a sledoval cestu vyšlapanou a pohodlnější, vedoucí do hluku čili dle Komenského do labyrintu světa, k tomu nemohl jsem se odhodlati, chtělli jsem neutonouti v planých frásích a lichých skutcích. Zdálo se mi jedinou pomocí opustiti vlast a jinde začíti znova pracovati k dosažení svého ideálu.

Svět mi byl otevřen, mohl jsem se usaditi kdekoliv. Jih se mi zamlouval nejvíce pro lahodné podnebí, pak že jest tam půda lacinější. Pátral jsem nejdříve na ostrovech dalmatských, potom v Charvátsku, a konečně jsem se rozhodl pro Srbsko, kdež po ukončení války proti Turecku zdála se mi nejlepší příležitost k usazení. Na podzim r. 1878 přestěhovali jsme se do Srbska. Majíce přízeň p. Všetečky, majetníka

nemovitostí v Srbském Bělehradě, ubytovali jsme se na jeho hospodářství v Kostolci u Dunaje, kdež byl počal dolovati na hnědé uhlí. Ulehčil mně tím začátek v cizí zemi, kdež jsem tudy již v prvním roce dosti zdomácněl. Ale místní poloha nám nesvědčila a nutila nás pomýšleti brzo na přestěhování dále do země. Přišlo mi vhod, že Baruška, sloužíc toho času v Praze, psala mi, že by ráda s námi bydlila; i vybízel jsem ji, aby jen přijela a uvázala se u vedení domácnosti naší; neboť mělili jsme pracovati v poli, musel přece někdo hlídati dům.

Druhou stanicí na naší pouti bylo město Leskovac, ležící v nově přivtělené části Starého Srbska. Na blízku prostíraly se vesnice, jež Arnauti byli v poslední válce opustili: i byla naděje, že v nich dostaneme usedlost. Zatím však museli jsme se v městě zaříditi po domácku a trpělivě čekati. Zimu 1879—1880 přečkali jsme v najatém bytě. Následkem nemocí a stěhování byla jednoroční přestávka ve vyučování mých hochů; tu teprv pokračovali jsme ve psaní a počítání. Museli jsme však také konati práce domácí, jmenovitě pomáhati Barušce při prádle a nakoupené palivo řezati a štípati na drobno. Během zimy ohlížel jsem se po místě vhodném ku provozování rolnictví; z jara naskytla se taková příležitost, i stěhovali jsme se na venek a počali jsme orati pole; z úrody měl jsem odvesti čtvrtinu jakožto nájemné. Dalibor držel statně ruchadlo nebo vláčel, Svatoš a Přemysl poháněli potahy, pár koní a pár volů. Později přikoupil jsem krávu s teletem: tu na každého chovance připadaly dva kusy dobytka, jež musel obsluhovati: Dalibor krmil a čistil koně, Přemysl voly, Svatoš krávu s teletem. Jednou Svatošovi kráva z pastvy utekla i s teletem, a trvalo to několik dní, než se našla; Dalibor s jedním vesničanem vsedli na koně a pustili se po stopě krávy po hlavní silnici; cestou ptali se lidí, viděli-li kdo krávu s teletem, až ji našli v jedné hospodě, vzdálené několik hodin cesty; přivázali ji k ocasu koně a tak ji přivedli domů.

Rok 1880 strávil jsem úplně podle svého přání. Po odbyté práci polní pracovali jsme doma; já počal jsem vydělávati si truhlářstvím: byv požádán zhotoviti okna, koupil jsem prkna, kování a sklo, i dal jsem se do práce. Byl to můj první peníz, nabytý prací řemeslnickou. Úrodu jsem prodával na trhu, který se konal v Leskovci každou sobotu; hned po žních mělo obilí hezkou cenu, neboť kupovali horáci, u nichž ječmen ještě neuzrál. Jezdil jsem tam s Daliborem jako s čeledínem; prodavše obilí, nakoupili jsme v městě, čeho nám bylo třeba, a vraceli jsme se dosti časně k domovu, jenž byl vzdálen malou hodinu od města. Uvykl jsem kraji a lidu, i vábilo mě usaditi se u Leskovce; spojení bylo dobré, v městě byl čilý obchod, poloha jest tam přívětivá; žili jsme v rovině, ale necelé dvě hodiny cesty od nás na západní straně zdvíhalo se malebné pohoří, pokryté lesy bukovými. Byly mi jmenovány vesnice a místa v nich, která se měla dávati k osídlení. Navštívil jsem jich celou řadu, viděl jsem rozbourané mešity a spáleniště obklopená ovocnými sady, kteréž i v opuštěnosti dávaly ovoce.

Chci vylíčiti jednu takovou vycházku do arnautské vsi.

Jednou za letního dne z rána navštívili mne v bytě dva Poláci, kteříž přijeli do Leskovce hledat místo k usazení. Pocházeli ze západní

Haliče. V Srbském Bělehradě byli se zdrželi s rodinami svými k vůli nahodilému výdělku; jeden byl zedník, druhý rolník; tento měl povoz, kterým přivážel soudruhovi hmoty stavební. Nyní oba vypravili se hlouběji do země srbské, aby se obhledli ve vylidněných vesnicích arnautských. Jak jsem se později dověděl, byl zedník podnikavější a pomáhal druhému rozumem svým, ten zase měl vůz a koně i platil útraty cestovné. V městě Leskovci slyšeli o mně, že prý jsem jejich rodák; prostý Srb totiž nezná rozdílu mezi jazykem českým a polským. I když se přesvědčili, že nejsem Polák, naléhali přece na mě, abych se s nimi vydal do některých míst od Arnautů opuštěných jakožto průvodce jejich. Po krátkém váhání odhodlal jsem se jim vyhověti, také proto, že i sám chtěl jsem poznati některá nová místa. Dalibor nás dovezl do Leskovce, kdež Poláci byli se uhostili v jedné hospodě. Po krátkém odpočinku vydali jsme se na cestu do jiného okresu. Cesta nás vedla okolo sídla okresního kapitána; té příležitosti jsem použil, abych se zastavil v kanceláři a ukázal na své soudruhy jakožto na nové přistěhovalce; na tom úřadě mě již znali. Náhodou byl tam zároveň kmet z jedné vsi vzdálené dvě hodiny; tomu jsme byli doporučeni, aby nám v sousedství svém ukázal vesnici Medvedží; vracel se právě domů, a nabyl té výhody, že se s námi sveze. Bylo již dávno minulo poledne, když jsme pokračovali v jízdě. Projeli jsme dvě osady, jejichž obyvatelstvo bylo dílem nové, jen prozatím usazené; také vesnice, odkud byl náš kmet, byla nově osazena, osadníci pocházeli z Makedonie a bydleli zatím v boudách. Dorazili jsme tam pozdě večer a ostali jsme u kmeta přes noc; spali jsme však před boudou, neboť noc byla jasná a teplá. Nazejtří hostitel náš dal nám na cestu člověka, který by nás dovedl do blízké osady Medvedží a zároveň ukázal nám jinou cestu k návratu, neboť ta, po které jsme byli přijeli, byla strašně zanedbána. Na jednom návrší náš vůdce volá: Evo Medvedží! Ale my jsme neviděli než údolí plné zeleného houští, a teprv po bližším ohledání pozorovali jsme tu a tam zbořená stavení, shnilé ploty, zdivo od ohně počerněné; ale v zahradách zrála jablka a hrušky. Selské statky v Medvedží nikdy netvořily souvislou vesnici, nýbrž byly to samoty roztroušené hlavně po stráních; u potoka, který prorývá dno údolí, poznali jsme také zbytky mlýna, též rozvaliny mešity a ještě několik zbořenišť. Nebylo mnoho viděti, ještě méně pak slyšeti. Pole byla zarostlá bejlím, a bylo znamenati, že jsou rozkouskována a že příkrá poloha jejich překáží zcelování. Moji Poláci natrhali sobě hrušek. Potom jsme se spolu s koňmi a s vozem vyškrábali na cestu tak zvanou kanonýrskou, která byla udělána v poslední válce k dopravě děl, a jeli jsme do Leskovce, kamž jsme se dostali pozdě na noc. Společníků svých z té cesty nikdy jsem více nespatřil. Nyní po dvaceti letech čtu v novinách, že ves Medvedží jest zalidněna, ale dopisovatel si stěžuje, že noví osadníci vyklučili dno údolí, nepochybně aby udělali nová pole, a nyní voda dělá tam velké škody; k obhájení břehů bude nepochybně potřebí vysázeti tam vrby, olše a topoly.

V Leskovci mi bylo domlouváno, abych si zatím zřídil dílnu truhlářskou a tak při truhlaření vyčkal lhůty, která byla Arnautům k návratu určena; ale nechtělo se mi do toho podniku, dával jsem

přednost práci rolnické. A ježto krom toho nadšenost moje pro jižní podnebí nedošla v Srbsku úplného uspokojení, bylo mi snadno rozhodnouti se k dalšímu tažení na jih, abych tam hledal útulku v některém klášteře Svaté Hory Athonské. V měsíci březnu 1881 chystal jsem výprodej věcí zbytečných; chovanci všichni měli jíti se mnou, ale Baruška jela zpět do Čech. Když se v okolí rozhlásilo, že hodlám Srbsko opustiti a státi se Svatohorcem, byl jsem upozorněn, že bych se mohl také v Srbsku státi mnichem; poněvadž však v Srbsku každý mnich bývá knězem, a není tam bratrů laiků, nepřijal jsem té rady; vedlať mne na Svatou Horu především nálada k životu poustevnickému. Byl jsem rozčilen a rozhořčen zmařením svých snah o založení vzorné osady vegetarianské z opuštěnců mnou vychovaných. I chtěl jsem se zbaviti všech starostí a žalostí života vezdejšího; nechtěl jsem však žíti bezúčelně. Mluvilo se o potřebě, aby hospodářství polní na jihu bylo zreformováno, t. j. výnosnějším učiněno, též že chovanci naleznou dobré opatření, a konečně že celá jižní příroda vede k životu šťastnějšímu, svatému. Částečně jsem to tak potom v skutku shledal, částečně to bylo nadsazeno, ale celkem výsledek okázal se býti přízniv.

Vstoupení do kláštera učinilo konec mému zaměstnání vychovatelskému. Moji chovanci byli v klášteře rozděleni mezi starce, a já zůstal jsem odkázán sám na sebe. Oplakal jsem tu proměnu; srdce se mi svíralo při pomyšlení, že jsem nedosáhl plánů dalekonosných; účel mého života viděl se mi býti zmařen. Ale v skormoucenosti své brzo jsem našel úlevu; vždyť opět mohl jsem pracovati k dobru obecnému, mohl jsem lásku svou soustřediti na členy bratrstva spojené svazky nerozlučnými, mohl jsem podporovati vše, co jest krásného v životě vezdejším. Že jsem se nehonil za prázdnými ideály, toho na důkaz stůj zde popis jedné makedonské vesnice, kterýž byl vytištěn roku 1898 v bulharských novinách pod názvem: Vesnice Ložani v Ochridsku.

Vesnice *Ložani* leží severně od města řečeného Struga, vzdálená od něho hodinu cesty. Z města vede tam cesta podél řeky Černého Drimu, a nedaleko východního břehu stojí také ta ves. Poloha jest rovná; na západní straně za řekou i na severu objímají vesnici luka; k jihu a k východu rozkládají se polnosti, v úrodné poloze a pečlivě zpracované, kteréž se táhnou hodinu cesty do délky při širokosti 15 minut. Pole orají se každého roku; osévá se vždy polovina, jednou na jižní straně, po druhé na východní straně; způsob hospodářství jest tedy dvoustranný, obilí střídá se s úhorem. Vesnice skládá se z 30 čísel: domy jsou po větší části jednopatrové, ale stavby lehké, totiž proutěné, omazané zevnčí hlinou, uvnitř natřeny vápnem. Pracovitá vesničanka dbá velice o čistotu, všude jest zameteno a uklizeno. Před každým domem prostírá se široký dvůr, obehnaný vysokou zdí; nejsou tam jámy, ani hnojiště, ani hromady smetí, jak se spatřují v jiných vesnicích. Obyvatelstva jest 360 duší, samí Bulhaři. Sedláci jsou zámožní, většinou umějí čísti a psáti. Vládne mezi nimi vzájemná láska, vzdory a rozepře jsou tam neznámy. Ložanci vedou život patriarchální; není tam čísla, v kterém by žilo méně než 10 nebo 12 členů. Domácnost, v níž jsme se uhostili (tak vypravuje dopisovatel v novinách), slynula

v celém okolí pro pohostinství své. Skládala se ze 46 osob; hlavou rodiny jest dědeček Naum Tačev, stařec 112letý, neobyčejně čilý, zdravý a v práci neúmorný; on ve svém stáří pracuje tolik jako jiný, a není na něm pozorovati mimořádné únavy. Dědovi Naumovi nebylo možno, aby zůstal celý den bez zaměstnání. Ujišťoval nás, že se cítí šťasten, když může něco dělati, a bez práce bývá nevesel a mrzut. Zůstali jsme v Ložanech celý den a noc. Děd Naum rád hovoří; ve dne chvílemi přicházel k nám a mluvil vždy o věcech zajímavých; my jsme ho rádi poslouchali a divili jsme se jeho výmluvnosti. Často chodí pěšky do města Strugy. Ložanci všichni zaměstnávají se rolnictvím a chovem dobytka; sejí všechny druhy obilí, a sklízejí vždy tolik, že zůstane jim i ku prodeji. Do Ochridy a do Strugy chodí na trhy. Z průmyslových rostlin pěstují pouze konopí, ale ne na prodej, nýbrž spotřebují je po domácku na spodní oděv. Větší hospodáři chovají také bůvoly, bůvolice a ovce. Chovají též včely, ale vytěžený med a vosk stačí pouze pro místní potřebu. Ve vesnici stojí hezký kostelík sv. Blažeje, vystavený roku 1891; službu koná jeden pop, jemuž přiděleny jsou ještě dvě malé vesnice. Zde byla otevřena první škola r. 1878, a vyučovalo se v ní vždy po bulharsku.

Nu tak vida, zde jest vylíčena vesnice, jakou jsem si vždy představoval, kdy by se mi bylo podařilo usaditi se v Srbsku. Snad bych byl měl v Makedonii více štěstí; kdož to mohl věděti! Podobně jako Naum chtěl bych býti patriarchou ve vsi; během 30 až 40 let snad by se mi bylo poštěstilo utvořiti z chovanců svých velikou rodinu a vštípiti potomstvu našemu pevnou důvěru, že masitá strava není nutností v životě lidském. Ti dobří lidé v Ložanech neslyšeli asi nikdy slovo vegetarian, ale jídají maso velmi zřídka, totiž jakž jest vůbec zvykem u Bulharů na vesnicích, pouze na svátky vánoční a velikonoční; držíli sobě drůbež, bývá určena jen pro hosti. V popise nečiní se zmínka o vinicích, nepochybně nepěstovali vinné révy, následovně neměli svého vína; k tomu bez toho ukazuje poznámka, že mezi Ložanci není soudů.

Tážuli se v duchu, zdali jsem svému lidumilství dosti učinil a jakého ovoce z něho se dočekal, mohu se těšiti pomyšlením, že šlo mi vždy pouze o to, abych činil dobře, aniž jsem očekával za to odměny. Jednal jsem tak ve světě, tím spíše mohu to konati v zátiší klášterském, kde každá práce a služba zakládá se na povinnosti, že máme činiti dobře a nemáme čekati vděku nebo uznání. Jednám tak jako mnich, a činiti tak budu až do smrti. Nemohuli jinak, hledím sobě lidumilství v nejobsáhlejším smyslu; když nemohu milovati jednotlivce, miluji vůbec lid trpící, nevědomý, utištěný.

Laskavého čtenáře bude snad zajímati, dověděti se o dalších osudech mých chovanců zde jmenovaných. František Němec vyučil se bednářství a pracoval naposledy v jednom větším lihovaru; oženil se, ale ne příliš šťastně, mladá žena často churavěla. — Čeněk zanechal krejčoviny i ševcovství a stal se truhlářem. — Jeník chytil se klempířství, navštívil nás jednou v Dobré Vodě. — Baruška provdala se za řemeslníka vdovce, jest matkou několika dětí. — Přemysl, jehož jméno v pravoslaví proměnilo se v Preslav a při mnišském slibu v Pankratij,

dosáhl v Chilandaře svěcení kněžského a platí v klášteře za prvního zpěváka kostelního. — Svatoš na Svaté Hoře přezván Svetoslavem, obdržel mnišské jmeno Anthim, a zemřel v nemocnici kláštera Chilandarského; ošetřující mnich praktikus otrávil ho bezděčně laudanem (cyanovodíkem). Roku 1900 byly vykopány jeho kosti, a podle zdejšího zvyku na jeho lebku napsáno bylo jeho jmeno a datum úmrtní; prokázal mu tu praposlední službu Pankratij, napsav na lebku tato bulharská slova: „Sija glava na monach Anthim rodom Čech, prestavisja leta 1893 měsic april 4. den.“ — Dalibor pod jmenem Daniel koná rozmanité služby při klášteře; byl kostelníkem, pekařem, trapezarem, nyní jest ekonomem nad pastýři mladého dobytka; chci naléhati, aby mi byl přidělen ku pomoci, až polní hospodářství kláštera bude se reformovati. Nepochybuji, že k tomu jednou přijíti musí; čekám na to již dvacet let, a jakkoli stár, nevzdávám se naděje; mámť před sebou vzor znamenitý, jenž povzbuzuje k následování.

V západní Makedonii blíže hranic černohorských stojí klášter *Dečani* nedaleko města Ipeku, někdejšího sídla patriarchů srbských. V první polovici 18. věku byl ten klášter na mizině; v starém tom záduší srbském žil roku 1768 jediný pop, rodem Cincarin neboli Kucovlach. Tehdáž přišel tam mnich Daniel, rodem Dalmatinec z Pastrovic, a umínil si zůstati v Dečanech a pracovati k nápravě kláštera; bylo mu tehdáž již 56 let, ale nelekal se svého předsevzetí. Nejprve shromáždil okolo sebe šest chlapců, které pak sám vyučoval a k mnišství připravoval; všickni stali se mnichy a tvořili jádro nového bratrstva klášterního. Plných 40 let otec Daniel jako igumen vedl správu kláštera; pak postoupil místo igumenské nejspůsobilejšímu chovanci svému, sám byl vysvěcen za archimandritu a žil ještě 12 let; zemřel roku 1820 a dosáhl celkem věku 108 let. O zvelebení Dečan staral se 52 léta, i zdařilo se jemu, tak že hadži Daniel platí za druhého zakladatele kláštera Dečanského.

Český román.

Napsal

Karel Leger.

(Pokračování.)

Mladší soudruh, který s úsměvem
naslouchal jen, hledě mlčky v zem,
hlavu zvedl, řekl měkkým hlasem:
„Ano, také vyjedu si časem,
máme škodnou v lesích spuštěných.
Ale“ — modré dobré oči zdvih
(jak by o shovění prosit chtěly),
„špatným jezdcem“ — pravil, — „vždy já byl;
totiž, — dosud mladý život celý

ve studiích jen jsem protrávil,
v továrně pak posléz v pilné práci
neviděl jsem, jak se chvíle ztrácí.
Sport jsem nemiloval. K zábavám
nezbývalo času. Nikdy sám
nevzpomněl jsem, že bych tady jednou
vládnouti měl rukou nedovednou,
míti pole vlastní, širý les. —
Život zcela nový žiju dnes!"
Hezký hoch byl. Pleť měl dívčí, bílou,
tahy měkké, přívětivý hlas,
vousky hebké, zkadeřený vlas.
Ale mládím, svěžestí a silou
pružná pyšnila se postava,
a ty modré oči do žhava
zaplanuly někdy okamžikem.

Jizlivě, jak bylo jeho zvykem,
starší usmíval se. „Zajisté
každý jednou želí mládí svého
u knih nerozumně zabitého.
O, já znám to dobře! Žili jste
vědě, práci, jak vám našeptali,
veleučenými jste se stali.
Zatím život kolem vřel a kvet,
a vy zabili jste tolik let!
Najednou se ze sna probudíte,
oči vytřeštěné, ospalé,
zachvěje se srdce, — s hrůzou zříte
prchající mládí. Zoufale
shledáváte, co vám z něho zbývá,
ale mládí zatím: s Bohem! kývá!" —
Marnými ty úvahy se zdály, —
oba mladíci se rozesmáli.
„Vy ne!" (pokračoval) „oh, vy ne!
trochu prachu nudných školních síní,
trochu pedantství vám srdce stíní,
ale to vše brzy pomine!
Až jen ovane vás vítr svěží,
smete prach, kde jaký ještě leží,
duše vzplane, srdce okřeje.
Vzhůru hlavu! na kůň, v pole širá!
a ty stíny — doma nechte je!
Před vámi se život rozprostírá,
více květů je tam, nežli sníte,
mladé srdce svoje potěšíte! —
Tedy ujednáno! Do týdne
budeme se těšit nedočkavě
v samotě té naší nevlídné.

Bez okolků přijedete, — hravě,
buďte jist, že sedlu zvyknete,
dokonalým jezdcem budete!
Valda — vidím její radost velkou! —
jistě bude vaší učitelkou,
na chvilku se aspoň zveselí.
Všechny potěšíte, příteli!
v samotu nám, do té nudy kleté
trochu veselosti přinesete!“
Usmíval se soudruh: „Mnoho ne!
nelichoťte, pane barone!“

Hovoří, — však oběma se zdálo:
cizího cos mezi nimi válo.
Jak by slova pracně shledávali,
jak by vzájemně si v oči lhali.
A konečně — v jedné chvíli snad —
oba postřehli tu lež i chlad,
umlkli a jaksi rozpačitě
jeden po druhém se ohled skrytě.

V tom se mihla ve slunečném jasu
mladá dívka, zavlál bílý šat,
přes ramena spousta černých vlasů,
které těžko stužkou upoutat.
S kmetem šedým stoupá na terasu.
Netušila nikterak, že zdola
otáčel se za ní lačný hled.
Mladý baron zdiven oči zved,
k soudruhu se sklonil, tiše volá:
„Pro Bůh! jaké sladké tajemství
dům váš skrývá? Kdo ta sličná děva?
sněhem lilií se z dálky skví,
zosobněné jaro, které vsévá
vonné květy v houšť i do travin.
A ten šedý stařec jako stín
prchlé zimy — zasmušen a němý
jejími se vleče šlépějemi.
Aj, jsem zvědav: Kdo jsou? řekněte mi!“ —
Soudruh odpověděl (z obočí
trochu stínu náhle proskočí):
„Otec můj a s ním to dítě bílé
sestřička je moje, Blažena.“ —
„Jak je něžná, vzdušná, rovna víle,
z jarních květů bílých spředena!
Jak obláček bílý prozařují
paprsky ji zlaté. Dokola
gloriola zářná plápolá.
Květ jabloní prší na cestu jí,

hleďte, co má kvítků ve vlasech!
Závidím vám! — Ale? proč ten vzdech?‘

„Ubohá je sestřička má! Leží
jakés kouzlo zlé jí na duši.
Vidíte, je krásná, mladá, svěží,
o chorobě svojí, netuší.
Duchem nemocna je. V hlavě její
jakés pavučiny vždy se chvějí.
V rozkvětu svém dívčím myslí zcela
malému je rovna dítěti.
Duše její vyrůst zapomněla.
Někdy zdá se, že z mladého těla
kams jí do daleka odletí,
a Bůh ví, kde v také chvíli bloudí,
jaké stíny v paměť se jí vloudí.
V prázdno, v dálku hledí. Všechno kolem
mizí pro ni v mlhách. Vidí jen
jakýs nevyslovitelný sen.
Chápete, že s obavou a bolem
pohlížíme na ten smutný květ.
Ach, pro radost věru nerozkvet!“ —
Baron, zdá se, neposlouchal ani,
ale hleděl, lačně hleděl za ní,
jak se vznáší jako obláček.
„Krásná! krásná! krásná!“ tiše řek.
Ruce, jak by k ní se vztáhly samy,
oči zasvitly mu pod řasami.
Ale ihned obrátil se zas,
v ospalé své tváři starou nudu,
unaveně ozýval se hlas:
„Představíteli mne? vděčen budu!
Rád bych seznámil se s otcem vaším,
se sestřičkou vaší spanilou.
Snad motýlka toho nepoplaším
dotěrností svojí nemilou?“ —
„Odpustíte, prosím!“ soudruh mladý
odpovídal nerad v rozpacích,
nepokoj se kmit mu ve zracích.
„Ne, dnes omluvte mne! — a ne tady!
Snad by opravdu se poplašila
dušička ta chorá, sestra milá,
prchla by nám, s bázní unikla,
je tak cizím lidem nezvyklá.
A můj otec — hleďte, — někde v poli
pracoval, jak zvykl každý den,
v šatě všedním se svou selskou holí
teď se vrací spocen, uprášen.
Odpustíte, — do rozpaků jen

uved byste moje drahé oba,
jindy bude vhodnější snad doba!“

A host hledí, oka neodvrátí,
jak tam ve slunečním jasu jdou
pochmurný kmet s dcerkou rozmilou.
Bílé šatečky jen viděl vláti.
Náhle ohledla se Blaženka.
Rychleji, než letí myšlenka,
pohledy jich setkaly se maně.
Baron smekl a mlčky se klaně
lehounko se usmál. Zarděná
sotva hlavou kývla a pak letem
k otci přiskočila, splašena.
V ruměnci svém věru byla květem.
„Proč pak jsi se náhle zachvěla?“
otec otázal se. Hledě na ni
černé vlasy hladil drsnou dlaní.
Neohled se zpátky. — Mlčela.

III.

Pod stropem, kde jakés bohyně
tančí v bílých květech, mezi nimi
v divně namodralé krajině
blýskajíce boky růžovými,
jarého je plno hlaholu.
Otevřena okna. Pod záslony
větřík zadul chladivý a vonný.
V sále jasném hlučno. U stolu
mladí lidé, v číškách víno hoří,
v očích už se drobné jiskry tvoří,
líce planou. Nad hlavami jim
lehounko se vznáší modrý dým.

Vyvstal Venouš Vávra, právník mladý,
hlava bystrá, jeden z prvé řady
bojovníků ducha, kteří jdou
do arény bít se s odvahou.
Na protější stěně pevně tkvěly
oči jeho. Číšku zlehka zdvih.
Kolem hovor hlučný rázem ztich,
zraky všech se k němu obracely.

„Dovolíte, drazí přátelé —“
začal měkce, jako nesměle,
hlas mu chvěl se, ale v okamžení
v kovový zvuk ocele se mění.

„Zvedám vína pohár ohnivý
s radostí a plesem ve své duši,
s plným srdcem, které hlasně buší!
Mrak všelikých pochyb tesklivý
rozvát aspoň na okamžik s čela
a krev ohnivěji zakypěla.
Nechť poháry zvoní! vzhůru hlavy!
jásot nechať bouří právě tu,
kde před chvílí ještě v přeletu
vítězně bil cizácký proud dravý
v naše sypké břehy, naši zem
zaplavoval hrozným přílivem.
Bůh dal, příliv klesá odražený,
vlny opadly i kalné pěny,
břeh se zvedá z divé zátopy!
Bůh dá, že se najdou ruce statné,
které hned se díla uchopí,
vybudují hráze nepodvratné!
Nesmí půdu znova dobytou
loupežný proud vícekrát nám zalít,
nechať pod nohami rozlitou
zříme stohlavou se vlnu valit,
o granit se roztříští a zláme!
Nechť přijde a zuří, odoláme!
Proto jasně ať poháry zní,
slavíme dnes velké vítězství!“

Zabouřily hlasy, číšky zněly,
víno zašumělo, oči zahořely.
Jen hoch slabý s tváří zažloutlou
blíže k sobě přitáhl sklenku svou,
kostnatými prsty zatřepetal,
jak by na hlavu všem kletby metal,
chřípě se mu chvěly, sbíral dech:
„Fráze!“ vykřik tenkým hlasem, „fráze!
Tak to stojí ve všech žurnálech:
cizí moře, granitové hráze,
dravé vlny kolem rozlité,
rodná půda, břehy podryté —!“
Ostře zachechtal se. „Ovšem, snáze
všechno slovy odbýt kurážně,
z dálky zahroziti nepříteli,
nežli přejít propast, jež nás dělí,
s ním se poznat, s klidem rozvážně
změřit jeho sílu, spravedlivě
jeho díla velká ocenit!
Smějte se! mně takto káže cit!
pravdu říci! nelichotit lživě!
Zde na naší holé, smutné nivě,

kde jen robotník své spřežení
honil s láním, cizí umění,
cizí práce tyto stavby zvedla,
cizí duše něžná spanilá
všechna místa kouzlem obepředla,
pusté svahy v sady změnila,
před věky ty lípy vsadila!“

Přehlušil jej smích a pokřik dravý,
rozkolísaly se mladé hlavy.
Ještě zvýšil slabounký svůj hlas:
„Cizí! cizí! zde psal data čas!
Zde pod cizí střechou stropem cizím,
kde duch cizích rodů ještě tkví,
přípitek váš vyzývavě zní!
Smích mne nepomate, který sklízím,
vlastenecký jásot šílený:
pravda tady vryta v kameny,
pevně vryta! Zapírati chcete?
Na zdech, na stropech tu možno číst!
Vždyť i samo jmeno těchto míst
hlásá cizí původ! Nezapřete —!“
Nedomluvil, — v bouři jarých hlasů
jeho protesty a výkřiky
zapadaly marně bez ohlasu.
Stál tu vztyčen mezi mladíky,
ruce skřížil, úsměv pohrdavý
po tváři mu žluté přeletí,
patří kol, jak moudrý na děti,
které z mýdla bublinou se baví.
Nedbali ho více. Jiný hlas,
jiná sklenka pozvedla se zas:
„Naše je to rodná půda svata,
pošlapaná vrahem, mocí vzata,
a z mozolů našich vystavěny
hrdé zámky vzrostly k výšinám,
cizáckými obdařeny jmeny
s vysoka se vysmívají nám.
Ale nechať zpupný sok se rouhá,
co ta cizí slova? maska pouhá!
Pouhý zvuk, jejž vítr odvane,
a co naše, naším zůstane!
Pryč s cizotou, nechať navždy zmizí
i to vnucené sem jmeno cizí.
Vzhůru číše! oslavíme křest!
Znova dobytá píď rodné země
ať i podle jmena naší jest!
Nuže, jmeno, jmeno! Rychle ke mně,
kdo je filolog a historik!

Jmeno! ryzí slovanské a zvučné!“
Smích se ozval kolem, hlahol, křik,
učený spor a výklady hlučné.
Konečný vstal Vávra, číši zved.
„Javor bude slouti!“ V souhlas hned
srazily se čísky. Trochu vína
Vávra na zem ulil. „Slavně křtím
tyto prahy vínem krvavým!
Vše, co na cizotu upomíná,
nechať křest ten spláchne. Příboj dravý
nikdy víc té výspy nezaplaví!
Do věčnosti nechať pevně ční
stráž Slovanstva, hlídka nejzazší!“
Zabouřily hlasy, třeskly číše,
v očích jiskrou zablesklo se všem,
ale v prostřed bujné vřavy spíše
vyznělo to vážným akkordem. —

A pak hostiteli na zdraví
přípitek se rozlét jásavý:
„Zdráv buď Závěta!“ — Pán statku mladý
s úsměvem se klonil rozmilým,
číškou plnou přiťukával jim.
„Rád váš jásot slyším, právě tady,
v těchto síních prázdných, druzi milí!
Mně se vždycky zdálo, že tu zbyly
stíny teskné z věků minulých, —
dnes je rozplašil váš zpěv a smích.
Díky vám! Ať tedy Javor zkvétá,
na samý kraj Slovanského světa
hlídka pošinutá! Dobře vím,
že povinnost těžká padá na mne,
nepodlehnu ješitnosti klamné,
ani ruce líně nesložím.
Rukou neúnavných třeba všude,
ku práci se hlásím, — tuhá bude,
při sám Bůh, že jí se nelekám!
věřte, drazí! vždyť mým učitelem
od mladosti otec byl mi sám.
Práce zlá a krušná v žití celém
čekala naň všady a šla s ním, —
líbám jeho ruce, s úctou zřím
na ty tvrdé zkornatělé dlaně, —
odpusťte, že slza padla na ně — —
Práci, práci pilné připíjím!“

Starý Závěta, kmet šedovlasý,
v čele stolu seděl, nemluvil,
ale na rtech jeho úsměv byl.

Třeskly číše, zabouřily hlasy,
— k němu hrnuli se s přípitkem,
zosobněna práce byla v něm,
v rukou jeho, pleti zkornatělé,
v celém sehnutém, však tuhém těle.
Stál tu rozechvěný, jako stín
čehos minulého, co už bylo,
co svůj úkol plně dovršilo.
Však po boku jeho statný syn,
na skráň líbá otce, do šedin.
Jeho dívčí tvář se rozehřívá,
žárem tisícerých nadějí
oči zahořely jasněji,
z jejich hloubi budoucnost se dívá.

Hovoří kmet, šedou hlavou kývá:
„Tak vás, hoši drazí, vidím rád,
čela jasná, hrdé, vzdorné hlavy,
myšlenek proud vzkypělý a žhavý!
Jenom jedenkrát je člověk mlád!
Odpusťte, jsem starý, vetchý děd,
mlhou zakalil se už mi hled,
ale rád mám mladost, mezi vámi
sedím jako starý dobrý známý.
Vím, že nese proudem nový věk
příboj nových divných myšlenek,
rozlet jejich sotva stihnout umím.
Vlnou ryčnou hesla nová jdou,
střídají se, honí se a trou,
mnohému již zpola nerozumím.
Nám starým už vše to jako sen — —
Ale nechať dál se proudy valí,
my jen pro vás vždycky pracovali, —
půjdem spáti, vám však svítá den!
Vy jste dál, než my jsme jednou byli, —
Bohu dík, ne nadarmo jsme žili!“

Zas tu hlavu stiskl těžký věk,
sluneční však zlatý paprslek,
jak se kdesi proplet záslonami,
v bílé brvy se mu zachytil,
ve zvlhlém se zraku zatřpytil.

Lehký dým se vznášel nad hlavami,
veselý zněl hovor, zpěv a smích,
Sloka písně přeletěla kolem.
číšky zněly za hostinným stolem
v sále tom, kde v rámech zlacených
podobizny zčernalé dvě visí

nad třpytivým krbem z mramoru.
Pán a paní. Tvrdé jejich rysy,
čela nachmuřená ve vzdoru.
Sivá paní z límce krajkového
hledí stranou, v hloubi oka zlého
jakýs oheň vnitřní problýská.
V pyšném kroji Rudolfova věku
stojí manžel její. V náhlém vzteku
rukojeť rve svého kordiska.
Dolů na ty mladé bujné hlavy
spouští pohled chmurný, pohrdavý.
Však ti pod ním samý žert a smích,
nikdo k němu oka nepozdvih.

V tom, kdy ještě sálem písně zněly,
vysoké se dvéře otevřely,
vešli noví hosté nečekaní, —
soused, mladý baron, sestra s ním
baronesa Valda. S nadšením
pohledy všech spočinuly na ní.
Ale nežli přestoupila práh,
chvilku otálela. Přimhouřila oči,
rtík se nějak pohrdlivě stáh,
hodila však hlavou. Hrdě vkročí.

Přetrhly se hlasy vzbouřené,
poklesaly sklenky zdvižené.
Ticho kolem. Hostitel vstal mladý,
vzácné hosti vítal překvapen
„Snímli? — pak to překrásný je sen!
příteli, vy? baronesa tady?“
Prstíčky jí drobné políbil,
trochu zmaten, trochu zarděn byl.
Valda pohledla naň důvěrněji,
v očích temných zajiskřilo se jí.
„Nemilo vám, že jsem vešla sem?
Vynutil jste,“ řekla s úsměvem,
„slib, že navštívím vás, — tady jsem!“
K vyslovení divně rtíky strojí,
cizí přízvuk v každém slově zněl,
ale všechno, všechno slušelo jí.
Přimkla oči. Pohled přeletěl
zamlklý ten kroužek mladých hochů.
Ušklíbla se uličnicky trochu.
Pyšně nesla hlavu. Krásná byla,
krásná v každém hnutí, jako hřích,
Afrodita, jež se naučila
ctít Pařížské mody vkus a střih.
Krásná byla! Krásné svůdné tělo, —

kouzlo divné kolem ní se chvělo.
Hledneš maně, a jsi ztracen již,
myšlenky ti mate, srdce jímá,
ani toho stínu pod očima,
ani prášek pudru nevidíš.
Baron Géza Raiský, bratr její,
v šatě poručíka přišel dnes,
vypínal svá prsa důstojněji,
koketně svou lehkou šavli nes,
ostruhami zvonil, sklíčkem blýskal,
kdo tu byli v sále, řadou všem
s nejroztomilejším úsměvem
za konečky prstů ruce stiskal.
„Moji druzi dobří —“ hostitel
představovat pány rychle chtěl, —
„kamarádi ze škol sjeli se tu,
dokud v sadech našich trochu květů,
než je letní bouře odvane.
Srdce zlatá, hlavy nadané,
muži práce, literáti mladí,
umělci a —.“ Baron hlavou kýv,
černý knírek koketně si hladí,
usmívá se: „Oh, já uhod dřív!
V kroužku umělců je vždycky milo,
mezi nimi mně vždy volno bylo!
Ve Vídni, oh —! Netřeba tu jmen,
stačí, jsmeli jedné mysli jen,
bez okolků, jak umělcům patří,
budeme tu, doufám, jako bratři!“
Ke stolu se ihned posadil,
jako by tu dávno doma byl,
mladým druhům kynul blahosklonně,
slavil práci vážnou, v nadšení
božskému se klaněl umění,
měl i trochu pochlebenství pro ně.
Rozmilou se naivností blýskal,
prostodušným tónem všechny získal. —

„Příchod náš vám hosti vyrušil, —“
řekla sličná Valda hostiteli,
pod brvami jiskry se jí chvěly. —
„Škoda, škoda, že jsem netušil!“
s omluvou se pokorněji shýbal,
ohnivěji ručku její líbal.
„Odpusťte, já prosím! Vidíte:
dým z cigaret všady kolem pluje,
vím, že neútulno velmi tu je,
ale hněvati se nesmíte!
Jsme jen s otcem sami. Pohřešuje

dům náš drahou ruku matčinu,
ženské dlaně, jež by učinily
z pustých síní kouzlem domov milý!
V celém domě cítím stuchlinu!
Možná v parku, kde vše květem dýše,
snad by se vám zalíbilo spíše?“

Její pohled trochu vyzývavý
kolem přelétá. Ji, zdá se, baví,
jak ti mladí páni hledí sem
s neskrývaným zbožným obdivem.
Pomaličku vdechuje dým čpavý, —
ráda má tu vůni. Lehko snad
oželela rozkvetlý by sad.
Závěta však zve ji. Kývla hlavou,
pokrčila trochu rameny,
s prahu ještě s tváří usměvavou
ohledla se zpátky. Upřeny
všechny oči posavad jsou za ní,
vidí, slyší obdiv odevšad.
Zatřpytil se drobných zoubků řad,
jak se rozesmála. Všem se klaní
s rozpustile vážnou grimasou.
(Jak ty jejich oči lačny jsou!)
Ale už se rychle otočila,
oddaně, tak pokorná a milá,
k Závětovi hledí: „Půjdu s vámi,
v parku je tak krásně ve květech,
když se loudí vlažný jara dech,
cítím, jak se duše zachvívá mi
divným citem sladce tesklivým.
Oh, ty květy bílé ráda zřím,
jak padají ticho! Ale rcete,
hněvati se na mne nebudete,
že vás milým druhům odloudím?“
Koketně naň hledla. Vonný dech
z jejích kadeří a šatů vanul,
zdála se být květem, který vzplanul
ve slunečním svitu. — V úsměvech
na balkon už vyšli, spolu sami
sestoupili zvolna v parku stín,
sami ztráceli se pěšinami,
kde květ bílý padal se křovin . . .

U stolu však zvoní sklenky zas,
nonchalantně baronův zní hlas.
Vtipem žhavým sálá, žertem baví, —
blíž se nakláněly mladé hlavy,
když vyprávěl klepy jízlivé

důvěrně a přitlumeným hlasem
o zpěvačce jakés marnivé.
Všichni kol se rozchechtali časem
v náhlé veselosti bouřlivé.
Sám se ušklíboval divným smíchem
(kdos to po něm zkoušel nesměle),
zvonil sklenkou, říkal: „Přátelé,
mládí neužít je hrozným hříchem,
proto vzhůru číšky vesele!
Nechať v zakletém tom zámku starém
nová radost zvučí s novým jarem,
vytratiž se odtud šerý stín,
rozvesel se s námi Helfenštýn!“
(Když do sálu vešli s Valdou spolu,
povšiml si, kterak v čele stolu
pozvedl se velký sivý kmet, —
jako stín jej viděl odcházet.)

„Javor! Javor!“ kolem něho vzkřikli.
Baron mhouřil oči, trpce děl:
„Vida, jak se vlastenci tu spikli!
i ten starý název překážel?
Oh, ten chauvinismus hrozný, běda!
všechno otravuje, klidu nedá,
vystrkuje růžky pitvorné, —
ach, jak je to všechno odporné!“
Zoufale zved Géza oči svoje,
utrápen vzdych: „Středověké boje!“
Mladý člověk s tváří zažloutlou
chýlil těsně za ním hlavu svou.
„Pane barone, snad dovolíte, —“
úlisně se hlásil, „pravdu díte,
zcela stejně smýšlím jako vy,
nenávidím svár ten jalový.
My jsme výše nad předsudky těmi,
nedůstojný je ten divý spor,
který bují v neblahé té zemi.
Běda! proti vzdoru stavět vzdor!
Nutno přejít propast, jež nás dělí,
ruku mužně podat nepříteli!“ —
Ohledl se baron. Ret mu křiví
zlomyslný úsměv: „Ještě vy!
humanitní jakés výlevy!
a já pravím: Kdo chce zůstat živý,
nechoď blízko soku silnějšímu,
z daleka se uhni raději mu!
Potkáli vás medvěd, proč vás sní?
Jenom proto, že je silnější! —
A již dosti! dosti! ani slova!

raděj k číškám navraťme se znova,
nač tu mezi námi hloupý stín?
Javor, křičte! a já Helfenštýn!"

V bezstarostném jarém veselí
chvilky mladým lidem letěly.
Pod stropem však přece těsno bylo,
sluněčko je jarní vyvábilo,
venku v parku zkvetlém je tak milo!

(Pokračování.)

Svůj živel.

Z chlapeckého věku svého

vypravuje

Vácslav Vlček.

I.

Kněz deficient P. Maxmilian Zajíc, u něhož jsem jako žák hlavní školy Budečské v Praze prvního půl léta byl na bytě, zesnul v Pánu dne 23. února 1852 ke druhé hodině odpolední v 47. roce věku svého.

Mně toto neštěstí přišlo znáhla. Ještě když jsem u něho minulé noci bděl, ani mi nevstoupilo na mysl, že jeho nemoc je tak nebezpečná. Pochopil jsem to teprv před polednem zvěděv, že u něho byl kněz s Pánembohem. Po čtvrté hodině vracel jsem se domů ze školy sklíčen vědomím, že s velebným pánem je zle, ale nijak jsem se nenadál, že ho již nenajdu na živu.

Když jsem od hospodyně tu hroznou novinu uslyšel, bylo mi, jako by kosa smrti, která náhle podťala život milého, dobrého pána, zasáhla i mne a těžce mě poranila. Zármutek, který na mne tak neočekávaně padl, krušil mě jako prudká, bolestná nemoc.

Ještě jsme s Rézinkou v kuchyni vzlykali, když se z venku šetrně zaklepalo na dvéře a tiše, po špičkách vstoupily naše nejbližší sousedky, paní pojezdná Rorejsová a dcera její Hilda. Ty ovšem už věděly, co se stalo, a přicházely v dobrém úmyslu: poskytnout Rézince útěchy a také se jí nabídnout pomocí. Slečna ji chopila za ruku, paní ji pohladila po tváři.

„Musíte poručit Pánubohu," pravila tlumíc hlas.

„Je to příliš těžká rána!" zalkala hospodyně.

„Ach, my tomu dobře rozumíme. Taky jsme toho zakusily, když jsem já najednou byla bez muže a Hilda bez fatrle. Taky jsme myslily, že nás to zlomí. Ach, co musí člověk na tom světě přestát! Nu, vy jste ještě mladá — bylo to od vás tuze hezké, že jste se panu

strýčkovi tak obětovala; ujala jste se ho, když to s ním tak smutně dopadalo, léta jste ho ošetřovala, dosloužila jste mu k smrti, — když ho nyní Pánbůh k sobě povolal, stala se jeho svatá vůle — na vaši zásluhu dojista nezapomene, a kdo ví, jakou vám chystá odměnu. Teď arci máte velikou bolest a velikou starost — abych nezapomněla: od pana domácího mám vyřídit, že je mu srdečně líto —“

„Kdy bychom vám něčím mohly přispět —“ ozvala se frajle Hilda, „tuze rády bychom —“

„Zatím,“ pravila hospodyně, „poslala jsem jen Dvořačku k panu faráři Jičínskému —“

„On si jistě vezme na starost faru,“ mínila paní pojezdná, „taky snad objedná truhlu, hrob, vůz —“

„Dvořačka se nabídla,“ řekla Rézinka, stěží přemáhajíc nový pláč, „že to opatří, aby ho oblekli, chudáčka dobrého —“

Ukázala hlavou na dvéře pokoje, kde zesnulý kněz na svém loži odpočíval.

„A což,“ ptala se paní, „doktorovi dali jste už vědět, aby přišel?“

„Co by tu ještě dělal?“

„I toho je tu nejdřív potřeba! Musí dát písemný attest, že se tu stal ten pád, že už velebný pán je nebožtíček; jen s tím attestem se může jít na faru a do záduší. Třeba bych sama k doktorovi došla —“

„Já, mutrle, já,“ rychle se hlásila Hilda.

„Ach Bože,“ zrovna se zalekla hospodyně, „slečinka by chtěla — a dokonce paní pojezdná —!“

„To je maličkost — v cuku to pořídím.“

Stará slečna mrskla sebou jako rybka — a už byla ze dveří.

„Dáte si snad taky něco šít,“ povídala paní, „jako smutek —“

„Ach,“ zatesknila Rézinka, „což bych na sebe věšela — a kde bych taky na to vzala! . . .“

„Kvartýr si zatím podržíte, když je do kvartálu zaplacen?“

„Což bych tu dělala! Ani bych tu hořem nevydržela . . . Hned půjdeme k Jičínským.“

„A jak s einrichtungem?“

„Na to jsem ještě ani nevzdychla . . .“

Po těch slovech se Rézinka obrátila ke mně: „Ty abys se radší hned vypravil. Vezmi si s sebou, co uneseš — peřiny ti pošlu po Dvořačce.“

Po chvíli odcházel jsem z bytu, jenž se mi před půlrokem v cizině přátelsky otevřel, jenž se mi stal druhým domovem a k němuž jsem také celým srdcem přirostl. Bylo mi, jako by lodička má z čista jasna na cizím moři ztroskotala, cítil jsem se opuštěným, osiřelým, nešťastným — bylo mi mnohem krušněji, než když jsem na podzim odcházel z otcovského domu . . .

Nesl jsem svou velikou škatuli a v ní všecko své šatstvo a prádlo, všecky své knihy a papíry. Ještě v Tůnní ulici potkal jsem Dvořačku, tentokrát bez putny.

„Ty snad už se stěhuješ?“ zastavila mě. „To je přesmutná příhoda! Ovšem byl ten dobrý pán v poslední čas už chatrného zdraví,

ale že to tak zkrátka vezme, toho se ani doktor nenadál. A já — kdež bych si byla pomyslila, že k vám nesu poslední putnu vody! Budu škodna tak hodných lidí. Tobě nebude hůř, ale Rézinka — ta těžko strýčka oželí! Od srdce bych jí přála, aby jí byla souzena nějaká náhrada."

Na rohu ulice bezděky jsem se ohledl k našemu domu. Ze všech oken na něm bylo jen jedno otevřeno — u našeho pokoje. Obloha byla silně zatažena, ale ulicí rozléhal se hlučný zpěv kosa, snad téhož, kterého mi velebný pán onehdy na hřebenu staré Budče ukazoval, — nyní, ač okno u nás bylo otevřeno, již ho neslyšel . . .

Šel jsem dále, jako bych nesl přetěžké břímě, kterým škatule má byla jen na oko. Z Žitnobranské ulice zahnul jsem do Štěpánské a blížil jsem se k domu o dvou patrech, v němž bydlil můj spolužák a kamarád Beránek a jenž tu náležel mezi výstavné.[1]) Hned na kraj byl v něm krám kupce Ženíška, a z toho právě drobný Beránek vyhopkoval, vůčihledě rozveselen. Mne se tu nenadál, však uviděl mě rád.

„Erdek dudek!" divil se mé škatuli. „To je kartán větší než ty! Jako když mravenec táhne nebožku mouchu. Kam se s tím hrabeš?"

„K panu faráři Jičínskému."

„A človíčku — vždyť máš oči červené jako stará židovka! To jsi hodně plakal — proč pak?"

„Náš velebný pán umřel . . ."

„I kocajmr!" spráskl Beránek ruce. „Vždyť neměl ještě takový věk! A jaký to byl přívětivý pán! Na moutě, toho je škoda. A co to neseš k panu faráři Jičínskému?"

„Své věci. Budu teď u něho zůstávat."

„Kde je to?"

„Hned tuhle za průchodem, v Řeznické ulici."

„Tak blízko u nás? Vidíš, bráško, to zas je dobře — budeme k sobě mít jen skok. No, nesmíš se tak rmoutit. Počkej, něco ti ukážu."

Kamarád vytáhl a otevřel papírový kornoutek, v němž bylo několik pestrých bonbonů.

„Skočil jsem panu Ženíškovi na Nové aleje," povídal, „a to jsem dostal od cesty. Dva si vezmi. No nic, neupejpej se. Tu máš."

Pustil mi cukrátka do kapsy.

„Pojď," dokládal, „já tě doprovodím, abych věděl, kde to je. A chcešli, pomohu ti ten kartán nést."

Jen několik kroků před Ženíškovým krámem byly dvéře starého patrového domu,[2]) kterými jsme vešli do malé chodby podobné sklípku; ta se po několika krocích obracela v pravo a vedla na dvůr, do něhož dům hluboko vbíhal jako dvakrát nastaven. Druhý, mnohem užší nástavek zdál se státi už na dvoře domu, kde bydlil pan farář Jičínský.[3]) To byla budova o třech vysokých patrech, velmi dlouhá, a ještě měla na obou stranách po křídle do dvora; vypadala jako nová, velikánské, bílé, jen poněkud zelenavé plochy její zrovna svítily proti

[1]) Má číslo 644 a stojí posud nezměněn.
[2]) Číslo 645. Jest také posud v stejném stavu jako před půlstoletím.
[3]) Dům ten má číslo 1325.

zašlým, umouněným zdem a střechám sousedních domů, jež hodně převyšovala. Podle všech pater jejích táhly se dlouhé, vzdušné pavlače, opatřené lehkým, řídkým zábradlím z železných prutů.

Dvůr tohoto stavení a dvůr domu, kterým jsme přišli ze Štěpánské ulice, spolu souvisely, tvořily velmi složitou i nepravidelnou figuru a měly kdo ví kolik koutů.

Octli jsme se ve vysokém průjezdě; Beránek rozběhl se jím až před vrata do Řeznické ulice. [1])

„Tady je to,“ volal jsem za ním.

„No frštécich,“ odpověděl vraceje se ke mně, — „já jsem se chtěl jen o něčem přesvědčit — a je to tak: zrovna v tomhle domě je taky pecirk.“

„Myslíš jako —“

„Komisariát myslím — je v parterru na ulici. Tam bývá pořád houfek policajtů, nemusíš se tedy bát, že tě tu okradou. V kterém štoku budeš?“

„V druhém.“

„Pojďme — podívám se až ke dveřím.“

Schodiště bylo prostorné a světlé, vystupujíce vzhůru obcházeli jsme čtvero štíhlých, čtverhranných sloupů, kterým nahoře ani nebylo viděti konce.

„Proti domu v Tůnní ulici je tohle učiněný palác,“ podotkl kamarád, — „i náš dům musel by mu říkat pane, a je přece dost hezký. Ale ty snad tu nezpejchneš?“

„Tady zůstává pan farář,“ zastavil jsem se v druhém patře u samých schodů.

„I šaumalána, to je hezký macek!“ ukazoval Beránek na strakatou kočku, která pokojně seděla u dveří a svýma zelenavýma očima si nás od paty k hlavě prohlížela. „Čičí, macíku, čičí! — Ta chce jistě taky dovnitř. No, servus.“

„S Bohem,“ řekl jsem už po Pražsku a zaklepal jsem na dvéře.

„Herajn!“ ozval se za nimi ženský hlas.

Jak jsem otvíral, kočka opravdu rychle vzklouzla dovnitř, do kuchyně, která byla velmi světlá a vůbec mnohem pěknější než naše v Tůnní ulici. Byla také malovaná, a mimo postel a obyčejné nářadí stál v ní též starobylý prádelník.

Paní Rothbaurová, hospodyně pana faráře Jičínského, seděla u okna, jež vedlo na pavlač a na němž podle ptačí klece stálo několik hrnků s květinami.

„Vítám tě, vítám,“ odpověděla paní na mé pozdravení, držíc v pravé ruce jehlu, v levé mužskou punčochu; konala tedy zrovna práci, pro kterou ji pan farář nazýval svou správcovou. „To snad je tvůj šifonér a veškostn?“ ukázala na mou škatuli. „Postav to zatím tamhle na stůl. Ale peřiny přece taky máš?“

„Ty přinese Dvořačka,“ hlásil jsem.

Zabodla jehlu do punčochy a položila to na okno.

---

[1]) Vlastně se jmenovala: Velká řeznická; nyní slove Školská. Něco výše ji tehdy protínala Malá řeznická ulice, kterou potom překřtili na „ulici proti věži“ a která se nyní zove Řeznická.

„Tak už nebudeš panu páterovi Zajícovi chodit pro pivo do paradýzu," povídala. „Dej mu Pánbůh lehké odpočinutí! Měl těžkou hodinku?"

„Prý ne, — Rézinka říkala, že zrovna jen usnul . . ."

„No, chvála Bohu — některý ubožák, zvlášť toho způsobu, musí dlouho a těžce trpět, než mu smrt polehčí. Vy jste to ještě nečekali? No, stala se vůle Páně. Jemu je tam už líp než nám — co tu máme na světě než starosti a trampoty?"

Tak mluvíc povstala paní a utáhla si pod bradou uzel černého, slabě květovaného šátku, jejž měla na hlavě a pod nímž jí nad vrásčitým čelem bylo viděti jen malý kousek tmavých, pěšinkou rozdělených, hladce přičesaných vlasů. Zde doma nezdála se mi tak malá, jako když na ulici cupávala v patách za vysokým a hřmotným panem farářem.

„Našeho pána jsi snad potkal?" tázala se.

„Nepotkal."

„Bude obstarávat funus hodně mladšímu. I v tom je lidem měřeno tuze nestejným loktem. — Ty jsi tady, Stračeno?" všimla si kočky, která se jí lísala k nohám. „Chodí ke mně na návštěvu, aby něco smlsla. — No, počkej, počkej, snad najdeme nějakou maličkost."

V tom od okna přiletěl kanár a usedl paní na rameno.

„Ty, holenku, si teď nesmíš dělat takové preverije," promluvila k němu, — „kdy by Stračena po tobě mohla skočit, taky by s tebou bylo amen."

Nastavila mu ukazováček, a když na něj sedl, donesla jej do klece a zavřela jej tam.

„Budeš mít asi hlad?" obrátila se zas ke mně.

„Ba ne," řekl jsem.

Pravda bylo, že jsem měl žaludek prázdný, poněvadž jsem už v poledne jen velmi skrovně obědval; avšak jísti hodinu potom, co jsem spatřil velebného pána mrtvého, zdálo se mi zrovna hříchem.

„Kouskem chleba, doufám, přece nepohrdneš," mínila hospodyně.

„Radší bych si dělal nějakou úlohu . . ."

„To taky můžeš — třeba v pokoji, nikdo tam teď není. Tu škatuli si tam vezmi."

Na úlohu jsem neměl zrovna chvatu, ale hledal jsem záminku, abych se mohl obírati jen svými myšlenkami, zvláště když si paní Rothbaurová smrt velebného pána Zajíce tak málo připouštěla, že hned mluvila o věcech velmi lhostejných; že budu sám, bylo mi nad míru vítáno.

Pokoj, do kterého mě dovedla, byl delší a vyšší, než jsme měli v Tůnní ulici; okno měl jen jedno, ale veliké. Při něm na levé straně stál malý stolek s knihami a papíry, na pravé straně větší kulatý stůl pokrytý bílým ubrusem. Při levé zdi asi uprostřed stála postel, proti ní na druhé straně veliká almara. Kamna byla vedle dveří do kuchyně. Kanape tu neměli, a všecko nářadí bylo tu snad ještě jednodušší, než u velebného pána Zajíce.

Podíval jsem se ovšem i z okna. Bylo z něho viděti zrovna do Hopfenštokovy ulice, která byla po levé straně celá menšími, většími

domy zastavena, na druhé jen částečně; pravý roh její tu pod oknem tvořila jen zeď, za kterou se prostírala rozsáhlá zahrada, větším dílem zelná.[1]) A poněvadž v těch místech byl dosti velký svah k Vodičkově ulici, domy na něm stojící nevadily vyhlídce, i bylo z okna viděti v pozadí až na věže chrámů Petřínského a Svatovítského, které ovšem už stály jako v oblacích.

Tou dobou se tam na západní straně popelavé mraky nad samými vrchy něco málo nazdvihly, a pod jich obloukem se objevila veliká, červená sluneční koule; hned potom jí však počalo ubývati. Připadalo mi to, jako by se tam na chvilku protrhlo nebeské oko, podlité krví, a pak zase pomalu bolestně se zavíralo. Znovu mi zármutek sevřel srdce jako do kleští, znovu jsem se zalíval hořkými slzami . . .

II.

Přišla Dvořačka nesouc veliký ranec mých peřin. Paní Rothbaurová dovedla nás na půdu, kde nám ukázala rozebranou postel.

„Schované se neztratí," povídala. „Dlouho tu byla na zahálce, teď bude zas dělat dobrou službu."

Snesli jsme postel do kuchyně, ženské ji očistily, všichni pak jsme společnou prací v pokoji skládali kus ke kusu; za půl hodiny stály u levé zdi postele dvě, má blíže ke kamnům.

Rézinka přišla už za soumraku, pan farář ještě později. Našel nás všecky v kuchyni, a sotva se vedle převlíkl do domácího kabátu, vrátil se k nám, usedl k stolu a položil si na něj složený arch Pražských Novin. Povídal, že pohřeb bude pozejtří ráno, a to z kostela svatého Štěpána; rakev že jest už objednána, že byl ve dvou krámech a že ho snad nepřetáhli.

„No, jsou to hodné peníze," poznamenala paní Rothbaurová, když jmenoval sumu.

„Inu toť," odpověděl jí, „ani ta smrt není zadarmo, ba je hodně drahá. Až dojde na mne, budete muset za truhlu platit ještě víc, protože jsem o hodně větší než páter Zajíc."

„To jste nemusel říkat," prohodila paní.

„Proč ne? Vždyť je to pouhá pravda."

„To se neví. Dost možná, že dojde na mne dřív — a já si to taky přeju —"

„I kam pak s tou flintou! Jaký by to byl pořádek? Vy jste proti mně mladá osoba —"

„Inu tak — kolik pak mi je přes padesátku! Ale velebný pán Zajíc byl ještě mladší, mohl jste být jeho otec, a přece ho pochováváte."

„Schází jen, aby lidé řekli, že je to asi můj syn, když jsem ho za živa měl rád a teď ho pochovávám. Brzoli pak se něco takového o knězi neřekne!"

---

[1]) Na tom rohu nyní stojí Novoměstská chlapecká škola; také dva, tři domy za ní v Hopfenštokově ulici jsou vystaveny na pozemku řečené zahrady.

Poslouchal jsem rozprávku sedě stranou, u okna. Nebylo mi při ní příjemno; myslil jsem, že by smrt velebného pána všechny měla mnohem více dojímat, že by měli kvílit nebo aspoň chodit či sedět v němém hoři. A to jen Rézinka si z počátku ještě někdy utřela slzu, nebo zašeptala: „Můj ty Kriste Ježíši!“ nebo jen mlčky povzdychla. Později už také mluvila pokojně jako druzí, jako by zapomínala, že tu nejsme na táčkách, že u nás doma jest nyní temno a pusto jako v hrobě a že tam samoten, opuštěn odpočívá muž nám tak drahý . . .

Na mne si nikdo nevzpomněl, až když paní přinesla na stůl večeři.

„Pojď, hochu,“ zavolala na mne.

Neměl jsem se k tomu, abych jí poslechl.

„Bez toho sedíš tuze blízko u kanára,“ doložila, „a on proto nemůže spát.“

Teď jsem honem povstal.

„Pojď k stolu. Chlebíčka, co jsem ti prve dala, jsi se ani netknul — tu ho máš zas, ale namazaný. Snad nemáš chlupatý jazejček?“

„Ba ne,“ odpověděla za mne Rézinka. „Všecko rád, a je mnohem větší čtenář než jedlík. Vůbec je hodný, žádných darebností se nechytá. Víteli pak, že na dnešek snad do dvou hodin ponocoval sám u velebného pána? — Pojď, sedni si vedle mne — však budeme už krátce pohromadě. Budešli pak přece na mě vzpomínat?“

Nemohl jsem ani slůvka promluviti, už mi zase slze skočily do hrdla i do očí, měl jsem co dělat, abych nepropukl v hlasitý pláč . . .

Pan farář jedl s patrnou chutí, ale zároveň též nejvíc oživoval hovor. Když se také paní Rothbaurová zmínila o nábytku, který Rézince dědictvím připadl, on pozdvihnuv pravici s nožem řekl: „Ten nábytek by se vám nejlépe hodil za výbavu.“

„Pan farář i dnes žertuje,“ bolestně se usmála Rézinka.

„Ani dost málo,“ jistil kněz. „Kdy by byl šikovný nápadník, a možná že je —“

„Není, velebný pane, není.“

„Snad přece. Neli jiný, aspoň ten krejčí, pan mistr Kubla —“

„Dojista se na mě posud hněvá.“

„Však on se udobří —“

„Nebylo by mu to nic platno.“

„Proč pak? Je to člověk ještě mladý, a dle všeho pořádný, ženu uživí, škaredý není; pravda, trochu dopadá na nohu, ale myslím, že by zcela dobře tancoval podle vaší píšťaly.“

„Nic proti němu nemám,“ povídala Rézinka, „a mohla jsem ho vystát, pokud se nezačal tvářit zamilovaně, — ale tím se mi hrozně zprotivil.“

„To jsem přece Franta!“

„Jsem snad poslední ženská na světě, ale od té doby — Pánbůh mě netrestej — nemohu se na něj podívat.“

„Proti gustu žádný dišputát,“ přidala se paní Rothbaurová k Rézince.

„No, doufejme,“ pravil kněz, „že proto přece nebudete vázat písek do povřísel.“

Odstavil talíř a sáhl po novinách.

„Tak je to dobře,“ prohodil, chvilku do nich pohlížev.

„Co pak?“ ptala se paní.

On četl: „Včera o polednách procházel se J. V. císař Ferdinand Dobrotivý, jelikož krásné počasí panovalo, po Praze. Lid jej všude s nelíčenou radostí vítal a pozdravoval.“

„Nic jiného?“

„No, přece je to potěšitelná věc, když konečně zas na Pražském hradě sídlí a po Pražských ulicích se procházívá císař a král!“

„Co pak my z toho máme? Ani mouka ani maso ani sůl nejsou proto lacinější, ba všecko se pořád zdražuje.“

„Mluvíte jako paní správcová, na nic jiného nedbáte —“

„Na co ku příkladu?“

„Na politiku.“

„Na tu ať dbá, kdo chce přijít do kriminálu. Snad jich tam pořád ještě není dost.“

Kněz se upřímně zasmál, a paní Rothbaurová, obrátivši se k Rézince, znovu počala mluviti o tom nábytku. Brzo všichni tři uvažovali, jakým spůsobem by mohl nejspíš býti prodán a tak zpeněžen, aby to aspoň ušlo, aby ho Rézinka nemusela dát židovi za fatku. Povídali o rozličných, mně ovšem docela neznámých lidech, a přes tu chvíli se uchylovali od věci.

Na mne se zas nijak neohlíželi, jako by mne tu nebylo. Když se řeč jejich prodlužovala, poslouchal jsem ji už lhostejně; potom jsem už hrubě nevěděl, co povídají, jsa pouze tělem přítomen. — a naposledy se hlasy jejich už jen neurčitě dotýkaly mého sluchu, ano i postavy jejich, stůl, světlo a všecky věci kolem se přede mnou rozplývaly. Až mě Rézinka silně chytila za paži.

„Hochu, hochu,“ pravila, „ať se nesvalíš na zem!“ K druhým dokládala: „Není divu, že na něj jde dřímota, když na dnešek tak málo spal.“

„Ať si jde s Pánembohem lehnout,“ řekla paní Rothbaurová.

„Pojď,“ vybídla mne i Rézinka, „já ti odstelu.“

Dovedla mě do pokoje, rozhodila peřiny na mé posteli.

„Ještě dnes,“ podotkla tiše a měkce, „ale to snad už naposledy . . .“

Přitiskla mou hlavu k sobě a pohladila mě po tváři.

„Pomodli se taky za velebného pána . . .“

Když jsem ulehl, slyšel jsem ještě, že si v kuchyni povídají, komu by měl pan farář napsati, že pan páter Zajíc jest už na pravdě boží. Na chvíli jsem usnul, ale náhle jsem se vytrhl jako prudkým leknutím.

„Snad jsem opravdu spadl na zem?“ bylo mé první pomyšlení.

Nikoli, ležel jsem na posteli. Od lamp z ulice vnikalo do pokoje něco světla, tak že jsem větší předměty kolem sebe rozeznával. Bělavá kamna mi okamžitě připomněla lože velebného pána, jak jsem je odpoledne, vrátiv se ze školy, spatřil celé bílé. Tak tam i teď nebožtík odpočívá, též obličej maje přikrytý . . .

„Je tam tak opuštěn,“ napadlo mi, — „což kdy by se přece ještě probudil? Kdy by svým tichým hlasem vyslovil nějaké přání, a nikdo se mu neozval? Hlasitě volati by ani nemohl — jen by žalostně vzdychal: Tak mne tu nechali! Jak mi to mohli učinit?“

Na čele mi vyskočil studený pot. Řekl jsem si, že jsou to bláhové myšlenky, že se marně děsím. Přece však jsem mohl jen s hrůzou pomýšleti na místo, kde mi včera tou dobou bylo tak blaze, zvláště když jsem v sešitě velebného pána četl báseň za básní. Nijak mne při tom nezarážely ani verše, kterými počínala Marnost světa:

Nic netrvá na světě věčně,
  Tak praví minulý čas;
Jen každý tu pobude chvilku,
  A potom se stěhuje zas.

Což jich tu již před námi bylo,
  Jenž hráli a smáli se dost,
A uprostřed smíchu a hraní
  Tu přišel ten nezvaný host.

Dnes mi při těch slovech krvácelo srdce. Když jsem včera četl Loučení:

Ó dome drahý, s Bohem buď!
Zarmouceni jdeme odtud' —

kdež bych si byl pomyslil, že se ta slova už zejtřejšího dne tak bolestným spůsobem na nás vyplní!

„Ó dome drahý, s Bohem buď!“ zalkal jsem nyní v hlubinách své duše.

Klika u dveří klapla, do pokoje vešel pan farář, nesa v ruce svíčku.

„Což pak můj nový šlof?“ povídal si potichu a zastavil se u mé postele.

Dělal jsem, jako bych spal.

„Hlehle,“ řekl kněz, „i ve snách ještě roní slze. Nu, mladé, citlivé srdce.“

Šel svým těžkým krokem k stolku s knihami, pantofle mu klapaly o podlahu a pleskaly o paty. Když usedl, slyšel jsem šustiti papír, ano i brkové péro, jak po něm jezdí. Rychle jsem při tom zapomínal na jiné věci; po nějaké chvíli pak zapomněl jsem též na kněze, na malovaný strop, na bílá kamna, — zapomněl jsem na všecko, i na sebe.

Asi dost dlouho jsem o sobě vůbec nevěděl; potom jsem toliko nejasně znamenal, že se okolo mne i se mnou dějí podivné změny. Kdo ví, kde jsem všude byl, ale pořád buď ve tmách nebo v mátožném šeru. Až se přede mnou jasně vynořil obraz Svatovítské věže, královského hradu, Malé Strany, kamenného mostu.

„Císař, Ferdinand Dobrotivý, bude se tady procházet,“ kdesi stranou si povídali lidé.

Ale ne — vždyť tohle skutečně byl jen obraz, byla to opona v divadle. Dávají Čarovný závoj. Už za dojímavé hudby míjí před námi „cesta z Prahy do Drážďan“ — roviny, hory a doly, pole a louky, lesy a řeky, města a vesnice, panské zámky a pusté hrady . . . Na-

jednou není to už divadlo — stojím v širé, půvabné krajině, které jsem dříve nikdy neviděl; nevím, jak jsem se tam octnul a co tam mám dělat.

„Co hledáš — Střechov nebo Střekov?“ ozve se podle mne pan páter Vlček, který nad knihami sedává třeba celé noci a toho, co sepsal, má už plnou almaru a snad ještě kufr. „Na Střekově kdysi také byl Vácslav Vlček z Čenova, slavný válečník. Proto ať našemu jmenu děláš čest, neboť i ono jest slovútné . . . Tu by mohl být Komorní Hrádek.“

Pomyslil jsem si, nebo jsem to i řekl: „Na Komorním Hrádku narodil se náš velebný pán.“

„Ale od svého dětství jsem tam nebyl.“

Pohlednu na kněze — a hle, nebyl to už kaplan od svatého Štěpána, hluboká studnice moudrosti — byl to pan páter Zajíc. Byl svátečně vystrojen, kráčel a obracel se zlehka, jako by se jenjen vznášel, vzezření jeho bylo spokojené, ano blažené.

Tedy byl živ!

„Vždyť jsem povídal, že nejedeme na Olšany,“ mluvil. „Vy jste přece truchlili. Teď jsem docela zdráv, nikdy už nebudu stonat.“

Jak jsem byl šťasten, že je po zármutku a všecko se k dobrému obrátilo!

A tato končina — jeli to opravdu u Komorního Hrádku?

Kněz, utěšeným okem vůkol pohleděv, pravil: „Víš, jak jsi to četl v mém sešitě:

to jest ta krásná země —
zemský ráj to na pohled!

Prosil jsem Rodičku boží jen za malé ambo, a zatím vyšla mi všecka numera — všecka, všecinka, celé kvinterno! Teď bude dobře.“

„A kde je Rézinka?“

„V Paříži byla — v Paříži, jako Spanilá Savojanka. Ale už je na cestě domů. Hnedle uslyšíme kolovrátek — Petr jí na něj hraje matčinu píseň, a ona jde po jejím hlase. Za ní pak tu hnedle bude ženich — ale není to Artur ani Filip, je to Fricek, Pichler. Přece si nevzal tu Fínu Delincourovou — Rézinka mu jistě taky řekne: ‚Tvá na věky!‘ Vždyť on je pán z Roupova jeho strýček, i budou se mít dobře. — Ale musíme jít do chrámu Páně.“

Už jsme tam byli. Poznával jsem, že je to vnitřek kostela Kácovského, ale tak rozšířený, že ho nebylo ani možno celý přehlednouti. Vysokými okny do něho jasně svítilo slunce, v jehož paprscích se vznášely modravé obláčky kadidla. Velebný pán v ornátě stál u hlavního oltáře, jako za lehkým mlhavým závojem, a všichni lidé, kterých tu bylo veliké množství, pohlíželi na něj nejen s úctou, ale s takovým povznesením mysli, jako by na své oči spatřovali bytost nadpozemskou. On pak zbožným, líbezným, dojímavým hlasem zpíval — ne po latinsku Gloria ani Credo ani Praefací, nýbrž píseň českou, kterou jsem byl četl v jeho sešitě:

Kde vlast je má, kde domov můj? —
Kde můj Bůh ve hvězdném bytu
Vládne světy na blankytu,

Jehož stín jen slunce jest,
Jemuž duha vzdává čest —
Kde všech Otec, má jsi vlasti,
V nebi jestiť domov můj.

„Vždyť on už je opravdu v nebi," šeptali sobě lidé. „Že ho tu spatřujeme, je div, božský zázrak!"

Božský zázrak! Uchvátilo mě posvátné vytržení, až mi přešel zrak i sluch.

A opět se všecko změnilo. Velebný pán byl se mnou na ulici, zase už jako obyčejně oblečen — šli jsme z kostela, zase už z Týnského.

„Půjdeme na snídaní ke Kamzíkovům," pravil mi, „abychom zas vyhráli talíř koblih a přinesli je Rézince."

V okamžiku jsme byli doma, a Rézinka si koblihy s potěšením prohlížela.

„Je to pořádné pečivo," vyjádřila se. „Jenže teď, milý hochu, bude pomalu čas do školy."

Trhnuv sebou znamenám, že ležím na posteli — Rézinka stojí nade mnou.

„Nechali jsme tě dospat," povídá, „ale teď už nesmíš otálet."

Mě bodlo u srdce. Zbudila mě jako jindy — ale ne v naší kuchyni, nýbrž v pokoji u Jičínských.

„Spal jsi jako utopený," dokládala odstoupivši k druhé posteli a dostýlajíc ji, „ale myslím, že se ti zdálo něco příjemného?"

Ach, jen zdálo! Nic jiného to všecko nebylo, než sladký klam — a nyní jsem se vracel do skutečnosti, která byla smutná, trýznivá, bez útěchy a bez naděje . . .

III.

„V kuchyni se umyješ," řekla mi Rézinka, když jsem se u své postele pomodlil.

Vstoupiv do kuchyně byl jsem zrovna oslněn — tak byla plna světla, neboť slunko se tam v pravém slova smyslu dívalo oknem. Kanár z toho měl patrně velkou radost, zpíval, co mu hrdlo stačilo.

Velebný pán už byl pryč, paní Rothbaurová cosi rovnala v prádelníku.

„Dobrýtro," odpověděla na mé pozdravení, — „no, mohl jsi si nadržené spaní jak se patří nahradit."

Rézinka ustlala i moji postel; jak jsem se umyl, hned po mně uklidila mísu a učistila pocákanou stolici, když jsem se oblékal, utřela v pokoji prach, a když jsem se nasnídal, hned vzala se stolu hrnek a lžíci, aby je umyla.

„Takhle byste ze mne brzy udělala lenocha," řekla paní Rothbaurová, — „od milého rána mi nedáváte hrubě na nic sáhnout."

„Než se vypravím," odtušila Rézinka, „ještě bych vám přinesla, čeho potřebujete od kupce, řezníka nebo hokynáře, — jen mi povězte, kde kupujete."

„Už jsem jich dost vystřídala, ale málo si člověk vybere. Ostatně z takového kunta, jako jsem já, taky žádný nezbohatne.“

Začaly si povídat, zač je v které ulici a v kterém krámě mouka, hrách, čočka, máslo atd. Mluvily tak sousedsky, jako by včerejšek a dnešek byly zcela obyčejné dni, — o to, jaká rána a žalost nás stihla, ani slovem nezavadily. Tu mi po prvé napadlo, že se to asi děje z úmysla, že jim nebožtík velebný pán neschází s mysli, ale těmito všedními věcmi že to hledí zatajiti.

„Jen jestli také odsud trefíš do té vaší Budče?“ zažertovala ještě paní, když jsem jim dával s Bohem.

Venku bylo krásným jarním jitrem všecko oživeno a osvěženo. V sluneční záři se i staré domy vesele smály, ulice byly plny lidí a vozů, zdálo se, jako by počínal zvláště hlučný, slavnostní den, o kterém si všecko toto množství ani nevzpomene, že by někdo měl žalost a hoře.

Také moji spolužáci přinášeli dnes do školy červenější tváře, jiskrnější oči, hovornější ústa, hlasitější smích, a já jsem mezi nimi nepochybně byl jedinou výminkou. Všimli si toho a počali si mne zostra dobírati, z jaké as příčiny koukám jako kakabus. Nemohl jsem jich odbývati žertem a posměchem, i byl bych se snad rozplakal, kdy by nebyl příchod profesorův učinil konec rozpustilému dotírání jejich.

Hnedle při počátku vyučování jsem byl vyvolán, a po celé dvě hodiny byla pozornost má obrácena k věcem dalekým toho, co mysl mou skličovalo. Volky nevolky jsem to vyhostil z paměti, mnohem důkladněji, než minulé noci ve spánku. Když pak jsem po desáté hodině, odcházeje ze školy, zase na to vzpomněl, připadalo mi, že se neštěstí přihodilo už před delší dobou, ne teprve včera. Mezi mnou a nebožtíkem velebným pánem byla už větší vzdálenost.

Na chodbě přidružil se ke mně Beránek — že prý má cestu k Sojkovům, abych šel s ním. Neodpíral jsem — přicházela mi vhod příležitost, abych na chvíli ještě zapomínal.

Když jsme vyšli z Panské ulice, zjednal Beránek ještě jednoho společníka.

„Šimone Judo!“ zavolal na školáka v modrém, soukenném, už hodně otřelém kabátci, jdoucího několik kroků před námi. „My se s tebou svezeme.“

„Kam?“ dostal v odpověď.

„K svatému Haštalu.“

„To je do Štěpánské ulice nejkratší cesta,“ usmál se náš spolužák, který se v pravdě jmenoval Šimon Schlumperger, byl hoch bledých tváří, krotkých modrých očí, vždy tichý, ale ne sklíčený, v obcování zdrženlivý, ale dobromyslný a příjemný. Opakoval také třetí třídu jako Beránek; minulého roku sice prošel a po prázdninách vstoupil do gymnasia, ale když se mu tam ještě nedařilo, vrátil se do Budče mezi nás.

„Ale nesmíš na nás cestou mluvit latinsky,“ vymiňoval si Beránek.

„Trochu vás učit snad bych mohl?“

„Mě ano,“ hlásil jsem se.

„No tak po mně říkej: Sed — lac — ova — cera — pro — pila — nos — amavisset. Dobře, a teď všecko najednou.“

Pomalu jsme pořídili „sadu,“ která rychle vyslovena zněla takto: „Sedlákova dcera propila nos a má viset.“

„To je krásná latina,“ ušklíbl se Beránek.

„Myslíš, že ne?“ povídal Schlumperger. „Všecko jsou to pravá latinská slova. *Sed* je po česku ale, *lac* je mlíko —“

„Lak je taky něco jiného,“ vpadl mu Beránek do řeči, „ty toho zrovna užíváš.“

„Já?“

„No frštécich, když nás takhle lakýruješ.“

„Nevěříšli mi, zeptej se, koho chceš. *Ova* jsou vejce —“

„— *cerap* snad je rendlík, *ropilan* kousek másla, *osam* měchačka? Pak ale by při tom bylo mlíko zbytečné.“

„Pro tebe ano.“

„Proč?“

„Protože ti ho teče dost po bradě — a podle toho máš rozum,“ vtipkoval zase Schlumperger, ale dobrácky a vesele, bez ostrosti a žluči.

„Kde ty až zůstáváš?“ ptal jsem se ho, když jsme se s ním u svatého Haštala rozcházeli.

„Už ne daleko,“ odtušil, „tamhle v klášteře svaté Anežky.“

„V klášteře?“ divil jsem se. „A v ženském?“

„V bývalém klášteře, — jeptišky tam už dávno nejsou, jen obyčejní nájemníci, a v kostele má, tuším, nějaký žid svůj magacín.“

„Což pak to smí být?“

„Když on je i kostel už dávno zrušen a hodně spuštěn. Jen děti si tam někdy hrajou na mši a na požehnání.“

Mně se Schlumperger teprva dnes jaksi zalíbil.

„Co pak je jeho tatínek?“ tázal jsem se Beránka, když jsme byli sami.

„Tatínka už nemá,“ zněla odpověď. „A víšli pak, že on je od stavu — fon?“

„Ale dej pokoj, vždyť vypadá spíš jako chudý.“

„Vypadá a je. Taky se nepíše fon. Už jeho tatínek se těžce živil, ale jeho předkové byli urození páni —“

„Jako baroni?“

„As tak, — ale sešli, a maminka Šimonova prodává řetkvičku; při tom arci mnoho nepochytí.“

U Sojků se Beránek hodnou chvíli zdržel, ale ani potom jsme nechvátali domů. Na Staroměstském rynku prohledli jsme u knihkupců všecky obrázky za sklem, i před jinými krámy jsme se zastavovali, zvláště kde už bylo viděti bělostné velikonoční beránky s červenými korouhvičkami.

„Síxte?“ hrdě vypjal se kamarád. „Beránek, všude jen beránek! Vlčkům se nikde taková čest neděje.“

Pochlubil se mi také novým plánem: že si bude k velikonocům dělat svůj vlastní boží hrob.

Už na všech stranách kostelní zvony ohlašovaly poledne, když jsme z Řeznické ulice vcházeli do našeho průjezdu a dávali si s Bohem.

Doma jsem pana faráře a Rézinku našel u paní Rothbaurové v kuchyni; povídali o tom, co je ku pohřbu již obstaráno. K obědu jsme usedli v pokoji; Rézinka chtěla pořád posluhovat, ale i domácí paní se málo u stolu zdržela. Kněz si hlasitě poliboval nudlovou polívku, při mase vzdal zvláštní chválu cibulkové omáčce, hrách pak velebil, jak je měkoučký a sladký, že se jen rozplývá na jazyku, na pivo ve sklenici se podíval proti světlu.

„Valně se neperlí," podotkl, a napiv se doložil: „No, ale horší není, než tam v tom vašem paradýzu."

Brzy potom zůstal u stolu sám a zabral se do novin; ženské byly zase již v kuchyni, a já usednuv do kouta také jsem četl, až mě hodina volala do školy.

Už jsem hledal prostředky, aby se bolest v nitru mém znova nejitřila, abych na příčinu její nemusel mysliti. Proto jsem se po odpoledním vyučování připojil k spolužákům Danešovi a Nocarovi a došli jsme, nic nespěchajíce, až k Michlím. Tam byl Nocar domovem, zpátky jsme se tedy vraceli jen dva a horlivě jsme si tužili, že v takovýhle jarní den je zde venku v boží přírodě přec jen mnohem krásněji než tam v městě mezi samými zděmi. Když jsme se dostali na „filosofskou cestu" podle Pražských hradeb, příkopy u nich hemžily se mládeží: nad hloučkem hochů hrajících pasáka a při tom hlučně veselých jsme se zastavili a účastnili jsme se zábavy jejich aspoň očima, až se slunce skrylo za horami.

„Nic nedělá," omlouval Daneš to omeškání, — „zejtra je čtvrtek, máme prázdno, a když bude zase tak hezky, budeme venku ještě delší čas a můžeme taky pálit míč nebo špačka."

Když jsme míjeli Tůnní ulici, viděl jsem pozdaleči, že u našeho bytu zase půl okna jest otevřeno; po celém těle mi přeběhl mráz, a svědomí mě káralo, že jsem dnes už tak málo na velebného pána pamatoval, tak rychle se mu odcizoval . . .

Doma jsem slyšel, že Rézinka je „tam v kvartýru." Přišla potom dost pozdě, oči majíc začervenalé, a vyprávěla, jak teď večer nebožtíka velebného pána přenesli k svatému Štěpánu.

Při večeři seděl jsem zas vedle ní, ale teprv po dlouhé chvíli i ke mně promluvila:

„Psalli pak jsi domů rodičům?"

Zavrtěl jsem hlavou.

„Musíš jim přece taky oznámit, že velebného pána Pánbůh k sobě povolal."

Zdálo se mi, že je mnou nespokojena, proto jsem spěchal učiniti podle vůle její. Psaní mi nešlo lehce, dlouho jsem nad ním seděl; dopadlo hodně dlouhé, a tu i tam zůstala na něm stopa slzí, které mi přes tu chvíli kalily zrak.

Na lože odebral jsem se zas velmi rozlítostněn, oči se mi nechtěly skližiti; ale konečně usnuv spal jsem v jednom kuse až do bílého dne, a pak jsem ani nevěděl, co by se mi bylo zdálo.

Pan farář také už byl vzhůru; bez kabátu a bez vesty, jen v černých kalhotách, kšandami vysoko vytažených, šel do kuchyně. A hned tu byla Rézinka, i jala se spěšně uklízeti.

Sotva jsem se pomodlil, vrátil se kněz do pokoje už oblečen. „Tak dnes nebudeme jednou šlapat cestu do Týna," povídal.

„Jenže se musí pan farář tuze dlouho postit," podotkla Rézinka.

„I nešť — to je zdravé," řekl vesele starý pán.

Teprv u snídaní jsem vyrozuměl, že bude dnes zádušní mši svatou číst u svatého Štěpána, v devět hodin. Do toho byla ještě hodná doba. Já jsem donesl své psaní na poštu do Hybernské ulice, a pak jsem ještě dobré půl hodiny čekal na dlouhé, slunné a vzdušné pavlači, až pan farář, před ženskými svátečně ustrojenými z bytu vycházeje, mi zkrátka hlásil: „No tak už."

Tak už — na pohřeb velebného pána! Všecko se ve mně zachvělo . . .

Starý pán nás vedl, proto jsme jen pomalu scházeli se schodů, pomalu kráčeli též po ulici. U svatého Štěpána jsme se rozešli: on se odebral zvláštním vchodem do zákristie, my postranními dveřmi do kostela.

Tam bylo jen několik lidí; v zadní lavici na jedné straně seděl krejčí Kubla, na druhé straně Dvořačka, před ní několik lavic paní Rorejsová se svou dcerou. Mezi řadami lavic a presbyteriem spatřili jsme na smutečném lešení tmavou rakev; na ní ležel kněžský ornát a za ním v hlavách stál zlatý kalich. A v té rakvi — —

Náhlý, prudký žal sevřel mi zase hruď, že jsem se div nezalykal, a z očí vyvalil se mi takový proud slzí, že jsem nestačil utírati je, tekly mi po obličeji i po kabátě. Paní Rothbaurová chopivši mě za ruku dovedla mě do lavice. Chvíli jsem kolem sebe nic neviděl a neslyšel, leda že zvonek u zákristie dvakrát, třikrát zacinkal. Až když bylo evangelium, poznal jsem, že u hlavního oltáře slouží mši pan páter Vlček, u malého oltáře na levé straně pan farář Jičínský, na pravé jakýsi neznámý kněz. Bylo slyšeti jen tiché jich modlení a trochu hlasitější odpovídání ministrantů; varhany mlčely, zpěvu nebylo.

Mše svaté trvaly krátce. Kněží odešli od oltářův, a ze zákristie vrátil se v pluviálu s ministranty a s kostelníkem pan páter Vlček, modlil se vážným hlasem u rakve, obcházel ji, kropil svěcenou vodou a okuřoval kadidlem. Já jsem ho pro slze sotva viděl; Rézinka vedle mne také si často utírala oči.

A již vyzdvihli rakev, vynesli ji z kostela a vložili do pohřebního vozu, který tu stál pohotově s několika kočáry. Tu se ještě nahromadil hlouček diváků, ale když se vůz s rakví hnul, šlo nás za ním snad jen patnáct, dvacet osob. Kočáry jely za námi prázdné.

Okolo Štěpánské fary zahnuli jsme ulicí vzhůru. Před Žitnou branou se průvod zastavil, pan páter Vlček u vozu s rakví vykonal poslední obřady. Ukončiv modlení promluvil nižším, ale zřetelným hlasem: „Nuže s Bohem, dobrý bratře! Ale na krátký jen čas — potom shledáme se zas!"

Nastalo jakési hemžení, za kterého jsem se, nevěda hrubě jak, octnul v jednom kočáře, našemu panu farářovi po boku. Ještě ministranti ve svém černém a bílém kostelním obleku a s kvadrátky na hlavách pobíhali od kočáru ke kočáru, natahujíce ruce pro diškreci. Nedopadla podle jich chuti.

„To je chudý funus,“ zahučel jeden, jen tak napolo se odvrátiv, — „jen tři kočárky!“

Druhý povídal; „Vždyť to byl jen takový páter půlzlatník.“

V druhém kočáře usedly Rézinka, paní pojezdná a slečna Hilda, v třetím náš domácí pán z Tůnní ulice. Od brány vrátili se nejen Kubla a Dvořačka, nýbrž i paní Rothbaurová.

Vůz s rakví rozjel se branou ven dřív než my a uháněl, že jsme ho měli co dospíšiti. Když jsme míjeli hostinec u jelena, pan farář přívětivě, ano vesele odpověděl ku pozdravu muže s kulatou, vyšívanou čepičkou, stojícího před domem.

„Pěknějšího dne,“ prohodil potom, „nemohl si páter Zajíc k té jízdě na Olšany vybrat.“

S potěšením ohlížel se po polích a po zahradách, kde stromy ovšem byly ještě holé.

Já jsem hleděl jen ku předu na pohřební vůz a nepřestával jsem mysliti na toho, jejž odvážel. Vysoko nad námi skřivani chválili Pánaboha, a já jako bych slyšel nebožtíka kněze: „Ty já mám zvláště rád, nikdy jsem se jich nemohl do syta naposlouchati.“

Když jsme vjeli na Kosteleckou silnici, na pravo ve Wimmrovských sadech koncertoval drozd, na levo v Kanálce nepočítaní ptáci zpívali jak o závod. Mně živě připadlo slovo: „Na bastajích, tam ono už je teď zpěvu! Tam si vyjdu ještě před svatým Josefem.“

Na výšině za skupinou stavení „u lva“ otevřel se nám pohled do kraje, až na Říčanské a Běchovické lesy. Na podzim mi velebný pán tamhle na Strašnické cestě řekl: „Ba už tam jistě nepřijdu, už ta místa ani okem nespatřím!“ Jak žalostně se slovo jeho vyplnilo!

Při těchto vzpomínkách jsem plakal a plakal.

A což když jsme se octli na hřbitově, u vykopaného hrobu, když nad něj postavili rakev a kněz, zase jiný, znovu se nad ní modlil a ji kropil, když ji pak spustili do hrobu a počali na ni házeti hlínu — — Myslil jsem, že se mi srdce v těle roskočí, kvílil jsem zrovna jako zoufalý.

Až mě zase kdosi vzal za ruku. Byl to pan farář Jičínský.

„Pamatuj se,“ přimlouval mi, — „vždyť se až sbíhají lidé.“

Odváděl mě po hřbitovní cestě; před jedním náhrobkem se zastavil.

„Podívej se,“ pravil, „co tu stojí psáno: Blahoslaveni mrtví, kteří umírají v Pánu.“

Hlas se mu chvěl a rty ještě více, tak že sotva mohl mluviti dále: „Nesmíme u hrobů jejich tolik žalostit. Svoji pozemskou pouť dokonali, ale tamto“ — ukázal na nebe — „vstupují do života nového, věčného a radostného. Blahoslaveni mrtví! Musíme jim toho blahoslavenství přáti. No pojď — a již se utiš!“

Sotva to dořekl, s blízkého stromu zazněl zvučný, lahodný hlas kosův, a hned mu několik kroků dále odpovídal jiný. Ach ano, vždyť i zde bylo plno ptačího zpěvu! . . . (Pokračování.)

Zachráněný národní poklad.

latnali jest pro veliké dílo umělecké zásada, že jest tím cennější a významnější, čím více vystihuje v sobě a podává charakteristické příznaky a zvláštnosti národa, z něhož vyšlo, platí zajisté zásada ta zvláště o hudbě. Z té příčiny má národní píseň nevystihlý význam pro umění hudební, jež opět a opět k ní se vrací, aby z ní čerpalo sílu a osvěžení jakožto ze zdroje nejvhodnějšího a nejpůsobivějšího. Národní píseň však i z mnohých stránek jiných, zejmena svým textem, jest předůležita pro správné ocenění povahy národa a všeho jeho života kulturního. Z té příčiny všímá si jí v nové době u všech národů vzdělaných národopis co nejbedlivěji, a to tím více, že starodávný poklad ten za změněných poměrů nynějších valem se tratí a hyne. Úkaz ten jeví se v každé zemi, kde přirozený konservatismus venkovanův ustupuje správné i klamné vzdělanosti novověké; objevil by se tedy zajisté co nejdříve také na Moravě, slynoucí lidovým zpěvem posud mnohem více než Čechy. Tím větší a upřímnější radostí naplňuje nás dílo, jež drahocenný poklad tvůrčí činnosti národní zachraňuje od blízké zkázy. Dílo takové pořídil školní rada František Bartoš, jenž právě nákladem České akademie císaře Františka Josefa vydal rozsáhlé dílo: *Národní písně moravské v nově nasbírané* (lexik. form. str. 1196 + CXXXVI).

Je to již třetí sbírka písní moravských, kterou neúnavný národopisec vydává, i jest zajímavo stopovati, jak práce jeho rostla a se prohlubovala. První sbírka jeho, výslovně ohlášená „za doplněk sbírky Sušilovy,“ byla vydána r. 1882 a obsahovala i s hrami dramatickými 415 čísel. V předmluvě té knihy praví vydavatel: „Písně národní s touto nebo nejdéle s příští generací vymizejí na čisto z lidu. Že však i nyní ještě dosti značné i důležité jich zbytky nalezti lze, toho důkazem je tato sbírka. Já alespoň, kdy bych byl hudebníkem, troufal bych si ještě s 500 nových písní na Moravě nasbírati.“ Ale druhá sbírka, vydaná roku 1889 spolu s L. Janáčkem, který také v přítomném díle řídil část nápěvovou, měla mimo obšírné pojednání o národních písních již dvakrát tolik písní, než kolik si spisovatel troufal sebrati dle předmluvy právě uvedené, totiž 1017 čísel. Vedle toho Bartoš sebral hojně zpěvů v Moravské svatbě a v Našich dětech. Třetí sbírka jeho pak jest korunou všeho díla sběratelského; obsahujeť 2057 čísel, v nichž nemalý počet variantů není zvláště čítán. Kdy bychom i z tohoto množství odečtli slušné procento písní, které, jak níže ukážeme, jsou již jinde zaznamenány, nebo odjinud známy, po případě snad i zcela bezvýznamny, zbude nám tu stále ještě číslo v pravdě úctyhodné, jež nejednoho vlastimila radostně překvapí. Radost naše pak může býti tím důvodnější, že tu nalezneme přemnohé písně, jejichž slova jsou čisté perly poetického tvoření a nápěvy vzácné skvosty umění hudebního. Za doklad jen zběžně ukazujeme ku překrásným obrazům a metaforám, voleným z přírody. Jak roztomile na př. zpívá dívka Hrozenkovská:

Mamko, moja mamko,
mé sladké jabúčko;
čo kraj sveta pójdzěm,
słaďčiho nenájdzěm. (Č. 1094.)

A jaká hloubka citu vlní se na př. v nápěvu „Nechoď k nám, synečku“ (č. 477) a v mnohých jiných! Naproti tomu jakou přímo skvostnou naivností dýše poutnická píseň pohodlného Hanáka, jehož fantasie není nikterak perutná:

Matičko Kopecká,
te se toze hrzká,
Tatičko nebeské,
ty se taky hrzké.

Milostivá nám boď,
idem k tobě na póť
k svatymo Kopečko,
donesem tě svičko.

Panenko Marija,
pros za nás o sena,
za všecke Hanáke,
za mě extra taky. (Č. 1993.)

Rozsáhlou látku dělí Bartoš po způsobu, obvyklém již ve sbírkách dřívějších, dle obsahu na ballady, písně milostné, svatební, manželské, ze života, elegické, vojenské, žertovné a satirické, hospodní a hodové, tance, písně nábožné, legendy. V přídavku uvádí v notovém doprovodu hlasy řemeslníků a prodavačů, na př. i prodavaček pomerančů („Dva za pět! dva za pět!“). Oddíly hlavní rozpadají se zase v řadu oddílů podružných. Písně milostné na př. mají tyto části: láska; milá; milý; nemilý, nemilá; zahrádka, kvítí, jablko; sliby; přání, prosba; touha, tesknice; vzpomínky; nabídky, ohledy, námluvy; věrnost; překážky; nedůvěra, neupřímnost, nevěrnost; žárlivost; hněvy a vzdory; výpověď; jindy a nyní, rozloučení, smrt; vínek; chvála svobody. — Srovnámeli s touto skupinou na př. oddělení písní žertovných a satirických, kde se řada nápisů opakuje, shledáme již z toho, že leckde bylo těžko provesti přijaté dělidlo. Lzeť nejednu píseň stejným právem zařaditi buď mezi milostné, buď mezi svatební, žertovné nebo hospodní, po případě i mezi taneční. Tím se stalo, že některé písně této sbírky raději bychom viděli v oddílech jiných. Tak na př. píseň k sv. Janu Nep. (č. 829), poutní píseň k Panně Marii Křtinské (č. 819) a písně ze starého kancionálu č. 817, 818 a 828 jistě by se lépe hodily do oddělení nábožných než mezi svatební. Vyskytují se však i doklady, že píseň stejných slov a nápěvu buď téhož nebo málo změněného zařaděny jsou do dvou oddílů, ač jedna z nich měla býti uvedena nejvýš jako variant druhé. Na př. č. 190 ze skupiny „Milá“ hlásí se znova v č. 1641 („Vořechovské kostelíčku“) v oddíle písní tanečních bez vzájemného odkazu; čís. 419 („Tluču, tluču, otevřete“) ze skupiny „Nabídky, ohledy, námluvy“ vrací se v oddílu „Láska“ pod čís. 1325 rovněž bez odkazu k téže písni dřívější. Totéž platí o č. 1633 („Šla židovka podle krámu“) a č. 1727, u nichž kromě toho třeba poukázati k úplnějšímu textu Erbenovu. Č. 811 („Růža sem já, růža“) z oddílu „Chvála svobody“ čte se mezi svatebními č. 836 o textu témž. Totéž platí o č. 366 a č. 1754 i o některých jiných.

Sbíraje po mnoho let lidové zpěvy, Bartoš čím dále tím pevněji utkvíval na stanovisku, že jest třeba sebrati vše, co lid zpívá, netoliko

písně a popěvky skutečně pěkné, k nimž hleděl na počátku své činnosti. Chcemeli skladatelství prostonárodní a povahu lidu dle tvorby jeho po všech stránkách posuzovati věcně, uznáme pravidlo to za správné, byť se nám snad zdálo, že se pak octnou ve sbírce věci bezcenné a tedy bezvýznamné. Takové mínění mohli bychom míti o nejednom čísle této sbírky. Z četných dokladů budiž uvedeno opět jenom několik za příklad. Z prvního oddělení č. 154 a 155, pochodové písničky, zpívané u nás od vojáků, jsou v nápěvu i slovech chatrné. Č. 1786 („Okolo měsíca") jest známý výstřelek pouliční musy městské, kdežto č. 1181 („Vím já jeden leksum garda") páchne kasárnami, kde obyčejně nevzniká píseň ušlechtilá. Také z epických bychom bez nesnáze pohřešili na př. č. 88 o Černohorském uskoku Kovačevičovi, a z drobných popěvků nechyběl by nám rovněž leckterý, na př. č. 1409 („Vdávé se, vdávé se") a č. 1410 („Mikoláš ztratil pás") a j. Ale v takových případech zajisté rozhoduje netoliko zásada, nýbrž i osobní vkus, a pro celek zajisté jest lépe, jeli sebráno co možná vše, byť i mezi tím byl některý kvítek šatu příliš prostého.

Jevíli se nám v těchto příčinách požadavky Bartošovy poněkud volnějšími než bývaly, postřehneme ještě větší volnost ve výběru písní nábožných. Zdá se nám, že zde sběratel pojal ve svou sbírku snad vše, co kde venkovský lid zpívá v kostelích, ač mnoho z toho je bezpečně zachováno v kancionálech a zpěvnících kostelních. Bartoš sám odkazuje v několika případech na text kancionálu Bečákova a jinde vybírá ze zápisů starých „rektorů" písně, jež také v Čechách jsou dobře známy a v mnohých krajinách zpívány. Když již autor rozhodl se pojmouti ve své dílo skladby tohoto druhu, z nichž mnohé jsou ovšem z míry zajímavé, bylo by bývalo žádoucno, aby poukázal při jednotlivých písních (zejmena kde není nijaké odchylky v nápěvu) na příslušné sbírky písní kostelních, zvláště však na kancionál Bradáčův, rozšířený po Čechách Dědictvím Svatojanským. Pojalť Bradáč do svého díla jednak zpěvy v lidu rozšířené, tedy právě takové, jichž dbá Bartoš, jednak písně z kancionálů staročeských. Tím spůsobem dostalo se našemu lidu také nejedné skladby, která kdysi pro bratrský původ, jinak ovšem zcela nezávadný, bývala na indexu. Stopovati pak šíření se takových písní po Čechách i na Moravě bylo by právě tak zajímavo jako poučno. Uvedeme opět jen nejznámější příklady, kde nám chybí odkaz ke sbírkám a zpěvníkům našim. Jest to na př. č. 1877 („Minula noční hodina," píseň všude po Čechách známá a také leckde v belletrii připomínaná); č. 1888 („Pod večer Tvá čeládka"); č. 1890 („Anděl Gabriel, ten čistý posel"); č. 1895 „Vesele zpívejme, Boha Otce chvalme"); č. 1899 („Poslouchejte, křesťané, co se jest stalo"); č. 1904 („Kristus, Syn Boží, narodil se nyní"); č. 1921 („Den přeslavný jest k nám přišel"); č. 1951 („Třetího dne vstal Stvořitel"); č. 1952 („Pán Ježíš Kristus vstal z mrtvých"); č. 1957 („Vstalť jest této chvíle;" v této písni po našich dědinách snad posud zpívají dle starých kancionálů, jak jsme my v dětství zpívávali, také staročeské tvary, na př. „jenž pro hříchy naše rád stáše"); č. 1958 („Raduj se, nebes královno"). U některých z těchto čísel postřehneme větší nebo menší odchylky v melodiích. Zaznamenati však všecky odchylky ná-

pěvové u písní duchovních bylo by asi velmi nesnadno. Poddávali se v kostele varhaník ochotně lidu, který zpívá z celého srdce, vznikají změny velmi brzy; tím snáze povstanou odchylky u písní, zpívaných bez průvodu, — u takových nalezneme různosti skoro v každé osadě.

Z písní pohřebních, jichž Bartoš má také hojnou sbírku, většina jest asi skladeb rektorských. Některé z nich pocházejí bez pochyby z knížky Rybovy, nyní již stoleté, která alespoň u našich varhaníků a učitelů bývala velmi rozšířena. Č. 2038 („Rozžehnejme se s tím tělem", píseň zpívaná po našem venkově při spouštění rakve do hrobu) jest toho zřejmým dokladem.

Jest pochopitelno, že bohatá snůška Bartošova poskytuje takřka nepřeberné látky k všelikým studiím o písních národních. Cena její po té stránce bude jistě rok co rok více uznávána. Mnoho zajímavých dokladů mohli bychom uvesti, na př. pokud jde o volbu látek, motivaci, stěhování se písní a zavlékání jich v kraje jiné atd. Mezi písněmi duchovními nalezneme zde na př. skladby, opřené o předlohy latinské. Číslo 1947, píseň, kterou ve Velké na moravském Slovensku zpívají o Veliký pátek, je parafrasí církevního hymnu, jenž v týž den znívá v kostelích, „Vexilla regis prodeunt." Bylo by tedy místno, aby vztah ten u písně byl naznačen. Podobně v č. 1965 poznáváme motiv žalmu „Sicut cervus ad fontes aquarum," a tak i č. 1968 a několik jiných upomínají na žalmy, které u našich předků bývaly pilně překládány nebo parafrasovány. — Jak divnými cestami druhdy putují písně světské, ukazuje drasticky popěvek č. 1262, jehož nepochopený refrén „Trnčí, trňavá růže voňavá" rozletěl se před nemnohými lety po Čechách ve slovích „Trenčín, Trnava, růže voňavá"! — Zvláště vítanou látkou jsou sebrané písně Bartošovy pro hudebníka z povolání; ukazuje to v úvodě připojená studie ředitele L. Janáčka, jenž s nevšední znalostí a opravdovým porozuměním rozebírá a oceňuje přítomné písně se stanoviska odborně hudebnického po všech stránkách. Týž znalec ručí nám také za náležité vystižení nápěvů, jimž věnoval, jak se opět a opět můžeme přesvědčiti, péči nemalou.

Že dialektolog řádu Bartošova správně zapisuje i nejjemnější hláskové odstíny pestrých nářečí moravských a slezských i s přilehlým sousedstvem uhersko-slovenským, není třeba ani zvláště připomínati. Na některých - místech také vhodně srovnává zapsané písně, na př. valašské o dožaté, s podobnými polskými a rusínskými dle sbírek Żegoty Pauliho, Wojcického a Kopernického. Srovnání takové, jež ovšem spořádání přehojné látky, samo o sobě nemálo pracné, značně by bylo zdržovalo, bylo by se jistě dalo provesti i na četných místech jiných. Že pořadatel srovnával svou látku se Sušilem, Erbenem, vlastními knihami i některými sbírkami jinými, rozumí se samo sebou. Sbírek bývalé „Slavie" vůbec nedbal, nejspíše proto, že nemají nápěvů; přes to však i pouhé texty zasluhovaly povšimnutí, jsouce alespoň svědectvím o rozšíření písně. Alespoň sbírka koled, vydaná „Slavií" r. 1878 a čerpaná převážnou většinou ze starých záznamů moravských, zasluhovala pozornosti. Citelněji však vadí nám nedosti přesné srovnávání se sbírkou Erbenovou. Odkazujíce, pokud jde o prvý svazek této knihy, k obsažné a důkladné kritice prof. V. J. Duška v Národopisném Sborníku VII.

str. 191—205, kde všecky nedostatky tohoto druhu pečlivě jsou sneseny, jmenujeme opět jen několik příkladů, týkajících se písní nejznámějších. Odkaz k českým písním chybí na př. u č. 366 („Na tom Pražským mostě“); u č. 330 („Která je ta hvězdička má“); u č. 420 b), kde je nápěv v první části zcela shodný s naší „Vyletěla holubička se skály“; u č. 470 („Hezkej obrázek mám“); u č. 737 b) („Za vodou, za vodou, za vodičkou“); u č. 841 b), jež v podstatě se shoduje s písní o zázraku v Káni Gallilejské, kterou má knížka Vavákova; u č. 920 („Ženo má, ženo má“); u č. 1055 („Vy páni, zemani, my jsme vaši poddaní“); u č. 1071 („Ta Strahovská brána“); u č. 1109 až 1110 („Kdybych já věděl, že letos umřu“); u č. 1417 („Pane Bože všemohoucí, umřel sedlák v Holomouci“); u č. 1619 („A já pořád, proč mě má hlavička pobolívá“); u č. 1621 („Vyletěla holubička se skály“); u č. 1643 („Jetelíčku v lese“); u č. 1698 („Kdes, holubičko, lítala“); u č. 1713 („Jen se mně, má milá, dobře chovej“); u č. 1916 („Koleda, koleda, Štěpáne“). — Právem zařadil sem pořadatel také sbírku písní beze slov, t. j. skladeb hudebních, dílem přípitků („Vzhůru“), dílem tanců.

Nebylo by spravedlivo neuvesti na tomto místě těch, kteří byli Bartošovi věrnými pomocníky v jeho díle. Na prvém místě jest to p. Martin Zeman, obecní tajemník ve Velké u Strážnice, známý nám již z předešlé sbírky Bartošovy. Zde jest od něho ze zpěvného Slovenska 739 písní. Farář v Krásné u Jimramova p. P. Cyril Mašíček sebral 250 písní; nadučitel v. v. p. Al. Doufalík dodal 155 písní, regenschori z Přerova Jos. Čapek Drahlovský 92 písně, nadučitel v Prusenovicích Fr. Červinka 53 písně, Brněnský profesor p. Jos. Vítek 110 písní, pí. Františka Kyselková z Ořechova 77 písní, hudebník Jos. Pernický z Jasenice 71 píseň. Jiní přispěli počtem menším. Z rukopisných sbírek Františkova Musea v Brně jest vzato 219 písní. Všecky kmeny moravské jsou náležitě zastoupeny, Slováci nejvíce, Hanáci nejméně. Z Brněnska nejvíce příspěvků dodala Líšeň.

Celkový dojem sbírky Bartošovy jest přese všechny jednotlivosti, které jí lze vytýkati, krátce řečeno imposantní. Také u velikých a šťastnějších národů jest málo děl, která se jí mohou rovnati. Ku příznivému dojmu přispívá ovšem také vkusná a zároveň bohatá výprava, kterou knihu štědře obmyslila Česká akademie. Tuť věru byla štědrost na místě, a vzešlo z ní dílo, jež Akademii vždy bude ke cti. O bohatství národních písní moravských jest tedy postaráno; líbezné zpěvy sesterské země jsou péčí sběratelů a úctyhodným porozuměním nakladatelstva zachovány také nedohledné budoucnosti, kdy ústa lidu dávno již nebudou zpívati. Probírámeli se krásnou knihou touto, tím více pociťujeme přání neodbytně se v mysl vracející, aby také zbytkům zpěvného bohatství v Čechách dostalo se stejné péče i přízně podobné. Nejsou to, jak bezpečně víme, zbytky právě skrovné nebo chudé. Hudební skladatelé, kteří se poslední léta u nás dali na sbírání písní, byli překvapeni netoliko jejich lahodou a novotou, nýbrž i hojností; Karel Weiss, než se přerodil ve skladatele německého, sliboval české veřejnosti „úplný soubor neznámých písní lidových ze všech krajin českých.“ Jiní sběratelé neslibují sice plnými ústy ničeho, ale za to tím více

pracují. V recensi svrchu zmíněné připomíná o sobě V. J. Dušek, že má sbírku nových písní českých. O Čeňku Holasovi, který v Českém Lidu uveřejnil zdařilé ukázky svých výtěžků sběratelských, víme, že tou dobou má asi 500 dosud neuveřejněných písní českých. A to jsou jen výsledky sběratelství prázdninového z letních měsíců, kdy jest velmi těžko dopátrati se písní, jež se vztahují k určitým dobám ročním nebo k určitým obřadům. Jaké asi množství písní bylo by ještě vyrváno říkajíc v poslední chvíli záhubě, kdy by byl některý sběratel již zkušený vyslán do krajů, kde se ještě zpívá, opatřen jsa vším, čeho třeba, předně volným časem a náležitými prostředky? Dnes, kdy železničná síť rozpřádá se již i do zákoutí nejodlehlejších a kdy tovární podniky průmyslové i městské villegiatury ponenáhlu rozpínají se po všech končinách země, jest věru svrchované nebezpečí v prodlení! Proto obracíme pozornost České akademie k této naléhavé otázce a doufáme, že se co nejrychleji — jak jest třeba — rozhodne připojiti k nehynoucí zásluze o píseň moravskou také trvalou zásluhu o českou píseň národní.

F. V. Vykoukal.

Selka Gorejová.

Korutanská povídka

od

Gabriely Preissové.

(Pokračování.)

Selku stísnil stud, jestli si bezděčný uchvatitel hořejšího Gorejova o ní snad nepomyslí, že se teď musí přičiňovat přede dnem jako nuzačka, proto opětovala jeho pozdrav chladně a s úmyslnou hrdostí, neustávajíc v práci. Ale Fran se nehýbal z místa a znovu se ozval:

„Já myslil, že jsem se dnes probudil první v kraji, a zatím jste vy mě předešla . . . Ale že se s kosením sama taháte?“

Selka jako by tu řeč přeslechla; musela však přece obrátiti hlavu, neboť se jí zazdálo, že za ni zašustěly rozmachy kosy, jako by se kdosi k její práci přidružil . . . Opravdu, jeden z odvážlivé a zpupné krve Rutarů zkoušel zde za ní na pokraji jejího jetele ostří své kosy — hrál si tak jenom, či ji chtěl podrážditi?

Tváře jí zahořely prudkou nevolí, musela se přemoci celou silou svého rozumu, aby se nezahodila nějakým popudlivým slovem. A Fran zase zapřádal rozprávku:

„Pravda,“ ozval se takovým divným, od svého nejstaršího bratra zcela rozdílným hlasem, „za rosy a chládku je radost kosit — a je to divno, že nám oběma napadla tak stejná myšlenka.“

Vdova nemohla ty jeho smělé, mrštné pohyby déle ve svém týle mlčky snášeti, opřela se chvějící dlaní o postavenou kosu a pra-

vila s pohrdlivým přízvukem: „Já jsem si vás ale na svůj majetek nezjednala!“

Byl snad tak nechápavý, či jen se tak stavěl na vzdory? Odpovídal, upíraje k ní své třpytné oči tak nějak podloudně jako dítě:

„Chtěl jsem vlastně jít na naši hrušňovou stráň zkosit trávu, než přijde tesař spravovat vodovod — bez toho se tam pak tráva celá pošlape, — ale když jsem vás tady tak zastihl — je mi to jedno, naše nebo vaše.“

Vdova si v rozpacích musela přitáhnout svůj černý klobouček hlouběji do čela.

Myslil si snad, že bude naposledy dědit i ten její majetek, když si obloudí její dobrou vůli? To by se přepočítal — dědičkou veškerého jejího přičinění bude jednou jen Vincena nebo její děti. Tak to vdova slíbila Pánubohu pro věčnou spásu nebožtíka Goreje — a kdy by ani té schovanky Vinceny nebylo, raději by svůj vdovský podíl jednou rozdala cizím, než někomu z Rutarů. To by jí jistě ani Pánbůh ani lidé nemohli zazlívati . . .

„Každý ať jen hledí, aby mu ubývalo práce na jeho, já se o cizí záhony také nikdy, ani ve snách starat nebudu —“ vzmohla se již k chladnému odmítnutí Franovy vypočítavé úlisnosti.

Ale tvrdošíjný či nechápavý člověk kosil dále na cizím a ozval se teď již se srozumitelnou měkkostí:

„Jestli si myslíte, že mne odženete, já se odehnat nedám . . . Když jsem si tak tyto dni na Gorejovu všechno přehlídl a promyslil, nebylo mi volně ze všeho — bylo mi vás líto. Já jsem si to dědictví v hloupých snech všecko jinak představoval, myslil jsem si, že to bude tak nějak vypadat, jako bych byl vaším šafářem. Ale zatím jste si všechno rozdělili — mne se nikdo na nic neptal, zavolali mne jen naposledy k podpisům; a když jsem se tady rozhledl zdá se mi, že se vám stala ve všem křivda. Jste ve všem utištěna — a když se ani nepomyslí na to co jste dříve na Gorejovu platila, musí se povážit, že jste přece jen opuštěná ženská —“

„Já, opuštěná?“ odvětila teď jasně a se vztýčenou hlavou selka, „to se mýlíte, mně není potřebí vašeho soucitu a litování! Všecko, co jsem na světě v srdci chovala jako jediný drahý svůj majetek, při mně věrně zůstalo, Rutarova hrabivost a bezcitnost mi z toho pravého majetku ničeho nemohly urvat. Teď po úředním pořádku, kterému jsem se nikterak nevzpírala, mohli byste mne pronásledovat jen jedinou věcí — to kdy byste se do mých práv a starostí nějak chtěli míchat. To už bych snášet nemohla a nedovedla. Kdykoli se náhodou potkáme, po každé vám poděkuju pokojně za křesťanský pozdrav, ale jinak mi jen dopřejte pokoje a míru.“

A selka opět se obrátivši, starala se již jen o svou práci. Zaslechla již jen natesklivělý pozdrav: „Tak mějte štěstí,“ na který krátce odvětila: „Bůh dej!“ Potom se již jen Fran před ní na pěšině míhal jako postava cizího, nevšímaného poutníka. Jen jediná památka jí po něm zůstávala stálou vidinou ve sklopeném zraku — mladý hospodář měl nějaký rudý květ na límci své lodenové kazajky — u takových šťastných

lidí míhaly se již všude planoucí květy, — vzpomněla si teď, že by byly již z Rutarova stavení přeneseny i do oken hořejšího Gorejova.

A celá příroda jako by rozhodila již všude kolkolem hořící značky planého máku, do žita, na mez i na stráňky; slzičky Panny Marie na podlesním lemu, z kterých si selka ráda vázala kytičky, skromnily se před tou divočinou. Vdově se súžila hruď při té mocné a rozpínavé rozveře přírody, která dovedla rozhodit i množství bujného býlí a koukolu do klidných chlebových klasů . . .

Z jejího stavení zavzněl zvonek, svolávající chasu a zedníky k snídaní; ale hlas jeho ztratil se hned nesměle v rozléhajícím se hlaholu sousedského podstřešního zvonu, z hořejšího Gorejova, tak chtěl všude jen silnější přemáhati slabšího . . . Po chvilce, než vdova došla konce svého zákosu, přichvátala za ní Vincena s druhou kosou.

„Proč jste mne, panímaminko, nevzala s sebou!“ vyčítala hned za pozdravem skoro s lítostí, — „musela jsem si vás teprve vyhlednout s pavláčky, kam jste se to beze mne poděla! Ani snad jste neposnídala?“

„I posnídala, já se neošidím,“ odtušila selka s mírným úsměvem. „Nechtěla jsem ti kazit poslední verš spánku — co pak se ti pěkného zdálo?“

„Ani nevím —“ chmuřila Vincena ještě chvílku čelo. „Po druhé, prosím vás, panímaminko, mne nepředbíhejte,“ dodala ještě, „bylo by mi hanba a mrzelo by mne to pak celý den.“

Počala chvatně shlazovati zákos Franem počatý, snědé její lokte jen se v jasném vzduchu švihaly, selka se na ni chvilkami bezděčně se zálibou zadívala, a tak se stalo, že dospěly konce dlouhého pruhu obě v stejnou chvíli.

Vincena si teď trochu oddechla, a kavčí její oči rozhledly se zvědavě po okolí.

„Podívejme se,“ ozvala se s broukavou výsměšností, „ten nadutý hajdalák už se tamhle také ohání v práci!“

„Který hajdalák?“ ptala se selka, jen tak aby něco řekla.

„I ten Rutarův kovářský —“ pohodila Vincena hlavou skláněјíc se k novému švihu.

Selka sehnula se pro stonek usečeného planého máku a řekla si v duchu, hladíc bezděčně lístky náhle zničeného květu:

„Ne, nadutý snad není . . .“

Ale vždycky zřetelná a jasně přímá ve svých svědomitých úvahách, pomyslila si tuto obranu tentokráte jen tak tichounce pro sebe . . .

* * *

Konečně byla před Petropavelským svátkem hospodářská přístavba dokončena. Selka Gorejová vyplatila zedníky, tesaře a pokryvače a sama pomáhala kolem odklízeti zbytky staviva a umesti celý dvůr; naposledy pak vykropila ještě vnitřek i dolejší zevnějšek stavby svěcenou vodou, šeptajíc zbožné přání, aby zde Pánbůh všemu žehnal a svatý Florián, jehož dřevěná soška trůnila na ozdobném štítě, aby vše chránil od ne-

bezpečí ohně. Vincena zase ověnčila vrátka stáje zahradním kvítím, aby prý se každému kolemjdoucímu oči potěšily.

„Zítra půjdu k muzice a otančím tam ještě tu naši radost, až se budou hory zelenat,“ pravila k mladé Rozárčině snaše Aneši, která na menším Gorejovu od jarní své svatby s mužem Vítem nádeničila a popilovala si svědomitě v každé práci z vděčnosti, že selčina přímluva a pomoc ji dovedla k oltáři a dala jejímu chlapci otcovské příjmení.

„Také se na to proskočení těším,“ pošvihla sebou zavalitá ženka tak bujně jako vrabec pasoucí se na třešňové úrodě, „jen nebudouli mne moje nové botky tlačit. Od jakživa bych duši za tanec dala!“

Selka zaslechnuvši tu řeč, s nevolí se nad ní zastavila.

„Jak že jsi to řekla, Anešo?“ vmísila se do rozprávky mírnou výčitkou. „Odpusť ti Pánbůh, že můžeš boží duši přirovnávat k takové hlouposti; ale že se jako vdaná ženská a matka dítěte třeseš na tanec, toho nechápu, a není to také od tebe hezké. Jak mnohem krásněji a užitečněji bys ten promarněný čas strávila, kdy bys třeba svého malého chlapce učila nějaké modlitbičce a mohla bys si při tom, kde se co k látání najde, pospravit.“

„Vždyť snad nechodíme roztrhaní —“ zabroukla Aneša, všecka v tváři zapálena, neboť teď zase ona nemohla pochopiti, že ji selka z něčeho kárá, co každému bylo dovoleno jako nevinná radost. „Kdy by každá ženská, která je vdaná anebo děti má, měla se zříkat tance, to by to smutně o muzikách vypadalo,“ troufala si ještě odmlouvati, „to by pak ani žádnou muziku nemohli v hospodě najmout!“

„Nevídáno!“ pohodila selka nevážně rukou. „Ubylo by jistě jen hříchu na světě!“

Teď už se Aneša opravdu dopálila. Co jí mohla a směla selka vyčítat, když ona ještě jakživa žádnému nic nevzala a byla nyní se svým Vítem pořádně oddána? Nemohla již jinak než v prudkém odchodu z takového neoprávněného kázání pohoditi hlavou. Když ta přepjatá svatá není s ní a jejím mužem spokojena za to, že jí teď přede žněmi, kdy je o pracovní lid největší nouze, přišli na pomoc, mohou se s Vítkem obrátiti jinam. Všechnu radost na světě si nedají brát. — A milá Aneša při první zkoušce své trpělivosti hned zapomněla, co všecko jí selka učinila dobrého, i šla si postesknout muži.

Za to Vincena jako kdy by všechnu její bujnost sprška přešlehla, po chvíli se skromně přiblížila k selce.

„Snad bych také, panímaminko, nemusela k té muzice jít — beze mne se to tam také odbude.“

Ale selka div že se teď neusmála. Čiperné dívčiny oči pohlížely k ní s takovou nejistotou a nespolehlivou zkroušeností, jako oči hříběte slibující usedlost a klid. Selka jaktěživa neokusila rozkoše tančení, nicméně nebyla tak nechápavá, aby nevytušila, že je dětinskému a volnému mládí nejsladší pastvou. Vincena se po domácku i na poli dosti napřičiňovala, a kromě nedělních vycházek do kostela nic dobrého neužila na tom vdovsky smutném Gorejovu; proč by se jí nemělo dopřáti toho radostného proskočení?

„Ty nejsi Aneša, která svůj dětinský můstek už dávno mohla přejít,“ pohladila teď vdova dívčiny zlatem opelené vlasy, „proč bysi

neměla užiti, co je tvého? Ovšem nesmíš mi jít k muzice bez rozšafného průvodu a dohledu; nepůjdeli s tebou vlastní matka, pošlu s tebou jinou spolehlivou osobu. Potom by mě těšilo, kdy bys hleděla již asi k jedenácté hodině být na cestě k domovu. Zůstávat při tanečních radovánkách přes půlnoc nezdá se mi slušno, mimo to přílišná únava by také neprospívala tvému zdraví, a toho klenotu si musíš právě tak jako své cti nade všecko vážit."

Vincena teď k pěstounce pozvedla oči v pokorném nadšení.

„Umíte, panímaminko, člověku všecko povědít a vyložit tak hezky," řekla s nelíčenou vroucností, „že by vás pořád poslouchal jako milého velebníčka. Jak pak bych vás ve všem neposlechla?"

Vdově se rozjasnila celá tvář; padala tedy přece jen semínka její dobré vůle někde na vděčnou půdu, nežila přece jen tak nadarmo, jako jí to někdy v teskných chvílích v sirobném srdci připadalo . . . A to mládí, to jasné důvěřivé mládí ještě jí nejspíš všude porozumělo; usmívaly se na ni všude pokmotřené děti, táhla se za ní s láskou malá Bíbka, ba zdálo se, že i tomu nejmladšímu z těch bratří Rutarů uchránilo mládí něco lepšího v srdci; až dosáhne Fran věku svého nejstaršího bratra sedláka, bude snad též tak zlý a krutý . . .

Druhého nedělního dne v poledne selka vrátivši se z městečka, kde se pro nezbytné nákupy musela uchýliti na mši do přespolního kostela, dověděla se k svému nemilému překvapení, že Vítek s Anešou opustili její stavení. Zanechali na menším Gorejovu toliko vzkaz, že si nedají skracovati práva svátečních dnů ani bráti všechnu radost na světě; proto smluvili se na své ranní cestě ke kostelu s prvním sedlákem na potkání, a on je teď přede žněmi s radostí přijal.

„Jsou chudáčkové, myslili, že se vám, panímaminko, nedovedou zachovat," omlouvala je Rozárka.

Ale Vincena byla na ně rozezlena jako včela. „Berani hloupí," vyčítala jim, „dopustí se takového nevděku k vůli muzice. Já sama teď tu muziku ani vidět nechci!"

Selka jí nesvědčila.

„Snad jsem přece nějak pochybila," potřásla hlavou rozbírajíc v mysli, co káravého včera Aneši řekla. „A ty, Vinceno, se té radosti, o které jsi ještě včera blouznila, dokonce neodříkej. Když jsem se dnes vracela k domovu, padlo mi do očí kolářovo stavení naproti hřbitovu, a tu jsem si pomyslela, že zrovna si ten nebojácný člověk připojil k svému řemeslu hrobařství — snad jen proto, že se tak s tou smutnou vyhlídkou na hřbitov už spřátelil... A tu jsem si připomněla, jak mi jednou pan farář vyprávěl o tom stavení smutnou povídku. Nebývalo prý kdysi tak odrané, jako je teď, ba mělo prý i vížku na střeše jako nějaký zámeček a kolem, kde je teď všude rozházeno kolů a klad, mělo zdobnou zahrádku. Stavení se zvalo villou, a staří důstojničtí manželé na pensi, kteří si je tam se vším pohodlím vystavěli, pokřtili je zvláštním jmenem: ‚Villa Momento mori.' To znamená: Pamatuj na smrt. U rozvážných a stárnoucích křesťanů není tato připomínka zajisté ničím děsným, ale staří, bezdětní majitelé villy si přibrali k svému stichlému životu odněkud mladou, sotva škole odrostlou. chudou sirotu, a nazývali ji svou schovankou."

„Ta jistě udělala štěstí!“ chtěla Vincena pěstounčinu povídku předskočiti důvtipným porozuměním, neboť ji samotnou vlastní její matka ráda odevzdala selce Gorejové s napověděnou vírou: „Bude to jistě tvoje štěstí, když tě selka přijme za svou!“

„Dostati se do pohodlí a k dobrému bydlu, to ještě není štěstí,“ vypravovala již zase dále selka, opakujíc někdejší slova farářova. „Staří pěstouni neporozuměli právům mládí, vychovávali schovanku jako v kleci a v stínu. Že sami byli hrdi a nadnášlivi, nedovolili dívce, aby se s někým z vesnice přátelila, směla jen s nimi se bavit, zvolna chodit s nimi na procházku, poklízet po domě, vyšívat, těšit se leda domácí zahrádkou a citerou, na kterou uměla hrát mnoho písniček z not; pohovořit směla si leda jen ještě se starým doktorem, s panem farářem a s nahluchlou paní důchodní, kdykoli do villy zavítali návštěvou, — tak už mělo být vyplněno celé její mladé žití. Vykázali jí nahoře v stavení vlastní pokojíček, jehož vyhlídka vedla zrovna na hřbitov — teď tam dětmi a tíhou práce ověšená kolářka nemá kdy se rozhlížet, — ale osamělá slečinka se jistě rozhlížela, a nikomu nenapadlo, že se jí při tom všem musí mladá duše úžit . . . Teprve když se dívka asi třiadvacetiletá pořád nějak bez zjevné nemoci ztrácela a ztrácela, až se najednou svinula jak povadlý lístek do rakve, a starý doktor se divil, že vlastně se žádná choroba na ní nemohla dokázat, napadla pravá příčina jejího uvadnutí panu faráři. ‚Zvadla a uschla tesknotou mládí,‘ povídá, — a opravdu našli pak po zesnulé slečince zápisky a říkanky, z kterých bylo vidět, že ji villa Memento mori udusila. Potom už zalomila její pěstounka rukama v náhlém poznání: ‚Chudinka, ničeho na světě neužila — ničeho!‘ Ale bylo již pozdě. Už pro tuto vzpomínku, milá Vinceno, nechci, abych ti brala, co je tvého.“

„Ale vždyť prý vy sama, panímaminko, jak živa jste u muziky nebyla,“ namítla Vincena. „Povídala mi Rozárka, že prý jste ničeho neužila ani za svobody.“

Selka se nějak celá pomátla, než našla pravou odpověď.

„Všechny povahy nejsou stejné, milé dítě,“ ozvala se s jakousi hrdou povýšeností. „To by se také lidé mohli divit velebníčkům nebo jeptiškám, kde nabrali síly, aby se zřekli všeho světského? Těšil je takový mír a jiný názor na život.“

Vincena pořád ještě nechápala — vdova nebyla přece jeptiškou ani velebníčkem.

„Učí se děvčata v klášteře takovému — jinému názoru na život?“ opakovala zvědavě pěstounčina slova.

„Myslím, že učí,“ odtušila vdova, „ale málo která k těm jiným náhledům přilne duší. Říkávaly tam skoro všechny moje spoluchovanky: ‚Já bych se nejraději stala jeptiškou,‘ — ale sotva se navrátily domů, užívaly světa a chovaly se zrovna tak jako jiné, co jak živy klášter neviděly.“

„Což vás za svobody nikdy rodiče neposílali k muzice a mezi kamarádky?“ učinila Vincena při vzpomínce na ubohou, utisknutou slečinku z villy Memento mori ještě jednu otázku.

„Neposílali,“ rozpomněla se selka jako na dávný sen, „ba jednou mě nevlastní matka, když jsem nedbala nahodilého pobídnutí

otcova, abych s ním jela na posvícení do kraje, že se tam mohu vytancovati, ještě přede všemi pochválila: ‚Co pak naše Bíba je rozumnější než sám pantáta!‘ Ale ve skutečnosti můžeš, Vinceno, vědět, že jsem toho rozvážlivého rozumu také více neměla, než ho může mít takové sedmnácti, osmnáctileté dítě. Jinak bych se byla tak hned nevdávala k pouhému přání rodičů . . .“

Vincena teď už počala hbitě prostírati k obědu, chápala, že nyní už by pěstounka svou poslední poznámku ani slůvkem nerozšířila; nesměla ji Vincena ponoukati k žádným steskům na nebožtíka Goreje, nýbrž musívala se s ní modliti dlouhé modlitby za jeho spásu.

Selka se zvolna přestrojovala do domácích šatů a ukládajíc do prádelníku svůj černý hedvábný šátek, vynašla tam dřevěnou krabičku s všelikými drobnůstkami. Prohrabavši se v ní, odložila z ní na prádelník veliké granátové náušnice, zlatý řetízek k ženským hodinkám, umělou kytičku šípkových růží a asi čtyři lokte hedvábné, měňavé stuhy.

„Vezmi si, Vinceno, tyhle ozdůbky a schovej si je všechny do své truhly,“ pobídla ve spokojeném nápadě dívku, — „já už jich bez toho nikdy nebudu potřebovat a marně bych to všechno schovávala. Myslím si, že ti ty náušnice budou dobře slušet, pentle té neurčité barvy se ti hodí ke každému vlněnému fěrtoušku, a tu šípkovou kytičku mohla bys si snad dnes nějak připnout na účes k muzice — ráda bych tě tak viděla jednou hezky ustrojenou.“

Vinceně zajiskřily se oči, mimovolně si vyndala jednu stříbrnou náušnici z ucha a zavěsila si tam granátovou.

„Ty se mi hodí k těm granátovým šňůrkám na krk, které jsem už od vás dostala,“ těšila se zapomínajíc radostným překvapením na slova díků; „ustrojím se dnes do obojího!“

A již se hrnula k zrcadlu, aby se podívala, jak jí ta jedna náušnice sluší.

„Potom by se chtěla odříkat!“ pomyslila si vdova, a úsměv ozářil na okamžik vážnou její tvář.

* * *

Pod večer, když selka Gorejová nastrojenou schovanku již vypravila z domu, napadlo také jí, aby si udělala nějakou sváteční chvilku. S kalendářem, jehož povídky v tomto roce ještě neměla kdy sobě přečísti, uchýlila se pod dvojici košatých kaštanů, které na dvoře malého Gorejova stínily jednoduché sedátko. Rozečtla si nějakou povídku o sličné lesníkové dcerce a lehkomyslném rytíři, ale náhle jí připadalo, jako by byla tou četbou unavena, a povídka se ani nezdála pravdě podobna.

Vyhlídka na polní cestu a k lesu byla již jako zastřena šedomodrým závojem, dole u plotu zablýskla se zlatá tečka Svatojanské mušky a za ní druhá . . . Ve stichlém, zrovna dech tajícím vzduchu zavzněly tlumené zvuky rychlé polky z hospody v údolí. „Vincena již vidí hory se zelenat,“ připomněla si selka včerejší dívčina slova a před jejími vlastními zraky jako by se také na okamžik rozjasnila vidina

bujně zelených domácích vrchů. Záhon slunečnic na dýňovém poli při cestě jako by také rozhoupal přikloněné hlavy, usínající ptáče na kaštaně zapiplo ze sna, k notě jásavé polky přidružil se hvízdot jakéhosi kolem jdoucího člověka; pak zvuky z dolní hospody i hvízdot náhle zanikly a po nich zalahodil sluchu příjemný mužský hlas zpívaje:

„Skřivánek zpívá, šveholí —
oráče ze sna probudí:
Pojď orat, vláčet, símě sít —
pak v hojnosti máš žít!

Kdekoli byl jsem, kudy šel,
jedné jsem rovné nenašel,
té s tváří smavou, ruměnnou
a duší upřímnou!“

Na pěšině u plotu mihla se statná postava zpěváka, mladého hospodáře z většího Gorejova, ve hbitém pochodu; obracel tvář po stemnělých oknech selčina stavení, její schoulené postavy pod kaštany nespozoroval. Oddechla si, když přešel a zanikl i se svou písní, že ji tak opuštěnou nezahledl a že mu nemusela děkovati za pozdravení.

„Pospíchá bez pochyby také k muzice,“ napadlo jí. „Ten se as na vojně naučil světštější písničky, než byla ta, kterou si teď notoval,“ — zamlouvala milý dojem, jejž na ni zpěv jeho učinil, a najednou se pozdvihla celou silou rozumu, jako by zde v tom sladkém a zpívavém večeru byla nějak zbytečnou.

„Ta Aneša a ten Vítek,“ obracela své myšlenky na něco vážnějšího. „nemuseli mi to dělat, aby mě tak pro nic a za nic opustili; čeledín se skotákem mi všechnu práci nezmohou, a pořádného dělníka tenhle čas za zlato nedostanu! Měl přece jen Kvílec pravdu, že vdově si každý troufá ublížit . . .“

V stavení zašla k Rozárce, aby se spolu hlasitě pomodlily růženec; potom, chtějíc už nějak uniknouti všem teskným vzpomínkám, jak unavená muška skrytá pod listem, odebrala se na lůžko.

Ale zde se k ní přece zase dotíraly všední starosti. Tyto dni aby již daně platila, bez toho už byla upomínána; alespoň tři pytle žitné mouky na chleba musí teď přikoupit, než bude nové zrní sklizeno a vymláceno, žnečkám aby měla přichystáno alespoň padesát rýnských, potom přicházely již pomalu čtvrtletní úroky — a peněz se jinak nedomůže, než když prodá pár volů, které teprve na jaře koupila k orání. Kdo nebyl nuzák, každý si hleděl voly podržet k podzimním polním pracem a pak je přes zimu vykrmil na prodej, nebožtík Gorej říkával, že tak ještě nejspíš narůstá dnešnímu sedlákovi nějaký výdělek; teď lidé z jejího spěšného prodeje hned vytuší, že si jinak nemůže pomoci . . .

Jak asi se vede tomu Franovi Rutarovi? odskočily bezděčně selčiny starosti k sousedovi. Vždyť jej asi také tlačí dluhy, daně, dělnické a řemeslnické výlohy — má se také co ohánět . . . Farář se zmínil, že se bratři s Franem nepotřebují společně starati, dali prý si jen do gruntovních knih zapsati své podíly jako dluh zrovna na takové úroky, jako béře záložna. Sedlák Rutar chtěl prý se Franovi postarati o ženu na

výpomoc těch dluhů, ale Fran prý se poděkoval. že prý ženitba zůstane jen jeho starostí . . . Chudák, neměl také na růžích ustláno, — jako kdy by on snášel trest za všechno jednání bratra sedláka. Povídal onehdy na louce: „Já jsem si to dědictví v hloupých snech všecko jinak představoval," — ale litoval místo sebe jen jí . . . Divný člověk, jako by ani z Rutarovy krve nebyl — a přece se na vojně, kde celá tři léta pobyl, mohl naučit tvrdosti i dost jiných písniček než o tom skřivánkovi. Jestli pak měl už nějaké to děvče vyhlídnuto? Snad z časů té vojny . . . Selka se prudce obrátila ke zdi a povzdychla si: „Kdy bych raději už mohla zaspat, ve spánku člověk na všecky starosti zapomene . . ."

Měsíční zář osvětlovala obrázek Višarské divotvorné Bohorodičky s Jezulátkem nad její postelí; sepjala k ní ruce, pomodlila se zdrávas a přidala ještě modlitbu za dušičky, které prý za to z vděčnosti nadýchají do bezsenných očí spánek . . .

Pak uběhla zase drahná chvíle, selka obrátivši se znovu k světnici pomyslila si, že jí tu dnes schází zdravé oddychování Vincenino na protějším lůžku — jak si hned člověk na všechno zvykne! Místo jednotvárných, posluchače uspávajících dechů otřásala skleněnými tabulkami okna dotíravá, hřmotná hudba z údolí — marně selka před ulehnutím okno zavřela, marně si tu dělala těžký vzduch, že se člověku dech stěžoval — to už by bylo rozumnější otevřít okno. Vždyť říkávala sama své čeládce i v dusně zabedněných cizích chatrčích napomínavě: „Vzduch boží duch!"

Vdova se svezla s lůžka a otvírajíc okno zadívala se neospalýma očima na temně modré, zlatými jiskrami poseté nebe. Kterak ten nebeský svět tam nahoře dovedl člověku rozšiřovati prsa už tím, že se na něj pozemšťan smí dívati! A když má hospodář vlastní kus chlebové země od Boha svěřený, pro tu krásu a moc, kterou nebe prostírá nad jeho vlastnictvím, nemá být nikdy na světě nespokojen.

Starosti tlačí každého, kdo vládne nějakým majetkem, i zeměpána . . . Ten mladý hospodář vedle věru také brzo přestane zpívati, přenechá tu bujnost své chase . . .

Tak selka odmlouvala tesknotě, která se na ni věšela, zdánlivě pro její starosti i pro to, že jí Vítek s Anešou tak bez příčiny opustili a že byla navyklá na společnost Vinceninu . . . Kolem okna se míhaly již žhavé tečky Svatojanských mušek v celých chomáčkách, a rozjařená hudba z údolí drala se k ní tichou nocí tak záludně, až se jí po prvé v zbožné mysli zazdálo, že v té dětinské divočině dorostlých může být něco krásného . . .

Kukačka na hodinách odkukala jedenáctou hodinu, pak dvanáctou — a Vincena pořád nepřicházela. A selka Gorejová snila ještě pořád trpělivě u okna v divném tesklivém mámení vábných ukázek světa, který pro ni nepatřil. Konečně o půl jedné zaslechla kroky a tlumený hovor; dech se jí zatajil, když poznala po smíchu Vincenu a ve sníženém mužském hlase hovor hospodáře ze sousedního Gorejova.

Snad mě klame zdání, pomyslila si selka, když u branky plotu ještě zaznělo přání Franovo: „Lehkou noc!" a dívka mu odpověděla: „Dejte si něco hezkého zdát!" Pak bylo slyšet ještě hvízdot a pocho-

dové kroky, a v minutě vklouzla již do světnice Vincena tiše jako myška.

„Jen si udělej světlo, jsem vzhůru," ozvala se selka tak nasmutněle, jako by jí v tu chvíli znovu někdo ošidil a zklamal.

Dívka rozsvítila lojovou svíčku a pohlednuvši na hodiny, sepjala ruce v očividném uleknutí.

„Rány boží, kolik je to hodin! A já tak jistě myslila, že přijdu v jedenáct! . ."

„Nebeř jmeno boží nadarmo!" napomenula jí selka. „Jak pak se ti tam vedlo, že ti tak rychle ubíhaly hodiny?"

Vincena se místo odpovědi vrhla pěstounce kolem krku.

„Hezké to tam bylo, panímaminko, ach, tak hezké jako v nebi — jen jedna věc se mi přihodila — ale já se vám ji bojím říci . . . Ale musím to přece povědět" — přitiskla se dívka zase k okenní zídce jako vinnice, „já tam nejvíc tancovala s naším sousedem Rutarem . . . Přijde ke mně a povídá: ‚Sousedé se scházejí,' já nevěděla ani, co mám dělat, jen aby nebylo pohoršení, šla jsem s ním do kola, a tu on se mne ptá: ‚Co dělá tetička?' Já řku: ‚Má starost o žně, že má málo lidí a Vítek s Anešou nás opustili pro hloupost,' — a on na to tak upřímně: ‚Já bych raději pomáhal na tetiččinu než na svém, kdy by toho jen dovolila, ale ona je jaksi rozlítostněna . . .' Věřte mi, panímaminko, on za nic nemůže a myslí to s námi dobře . . . Potom si tam v šenkovně hrál jen pořád takovým červeným kvítkem, jiných ženských si nevšímal a tancoval jen se mnou . . . Ach, panímaminko, jak živa jsem ještě mužského tak hezky a mile neviděla tancovat! Pak od dolejší cesty, kde se kmotřinka Kvílcová se mnou rozloučila, šli jsme sami dva vzhůru a tu jsem mu řekla, že jsem si ho tak hodného nepředstavovala — takového rozvážlivého —"

„Ta panímáma Kvilcová —" potřásla selka hlavou v jakémsi stísněném podráždění, „tak jsem jí to kladla na srdce, aby tě vyprovodila, jak se patří, až k našim dveřím, aby mé schovance, pokud ji mám na starosti, nikdo nemohl ničeho vyčítat —"

„Vždyť ona věděla, že nezůstanu sama — že půjdu ten kousek s Franem až k našemu — je to přece tak hodný člověk —"

Tu se teprve Vincena zarazila; napadlo jí, že jí teď samotné bude muset selka povědět něco káravého, když tak snadně zapomněla na hodiny, a tak snadně se spřátelila s tím uchvatitelem hořejšího Gorejova . . .

„Ach Bože," povzdychla si dívka v úzkostlivém pomatení veškerého toho štěstí, jehož dnes zažila — „jak to jen tak přišlo? . ."

Ale selka řekla jen neobvykle stichlým hlasem: „Tak už jen jdi spat děvče, ať zítra jsi schopna nějaké práce."

„Nebudeme se ještě společně modlit, když jste vzhůru, panímaminko?" zpokornila dívka jak jen mohla svoji namanutou, vše ostatní úmyslně oddalující otázku.

„Nemohla bys k modlitbě obrátit všechny své myšlenky a celé srdce," ozvala se ještě selka bez hrotu, jen nasmutněle — „a takové modlitby Pánbůh neposlouchá. Hleď se překonat, abys před spánkem

věnovala alespoň upřímný otčenáš věrným dušičkám, ostatní hleď vynahradit zítra."

Vincena sfoukla svíčku a pokleknuvši u okna, podívala se k hvězdnatému nebi s tak zbožnou vroucností, jako to dřív ještě nikdy neučinila. Povstavši pak zase, zašeptla jen rozechvělým hlasem beze vší únavy: „Bože, je tam dnes venku krásná noc — člověk by ani na spánek nepomyslil!"

Selka se již neozývala, a to bylo již pro Vincenu znamením, že více již nemá povědět než: „Pánbůh rač dát dobrou noc!" Pak si již na svém lůžku položila hlavu na loket, a po chvíli již tichou světnicí ozývalo její známé oddychování z blahého spánku.

Jasná noc za unavených zvuků vzdálené muziky nakukovala přes bílé plátno záslonky na selčino lože, a vysměvavá vzpomínka si přisedla k její hlavě. Uváděla jí na mysl všecko to pronásledování, jehož od smrti Gorejovy i již před tím od Rutarových zakusila; k vůli těm, do nejbližšího sousedství jí vnuceným lidem si postavila vysoký plot, jehož vršky okovala Vincena železnými bodáčky, — a zatím z celého toho, nepřátelského záští zbyl jen jeden člověk, který tu šlapal kolem cestu s písní o skřivánkovi, chtěl pomáhat na menším Gorejovu, a Vincena, která dříve neobeznámenému přezdívala hajdaláků, skočila mu do náručí při prvním setkání u muziky a přála mu pak ještě, když jí vyprovázel, u vlastních pěstounčiných vrátek, aby se mu něco hezkého zdálo . . .

Jak se ten pozemský svět tak divně a hloupě točil! Štěstí, že ona sama k tomuto světu nikdy srdce nepřiložila a měla již ve svých třiceti čtyřech letech o všem svůj pevný náhled . . .

Zatoužila teď již celou silou rozumovou po střízlivém, ku práci volajícím rozednění, ale ta rozrušená dnešní noc zahrábla jí ještě jednou do stísněné hrudi děsivým nápadem: „Kdy by se tak Vincena do Frana zamilovala, jako to již ty otrocké ženské povahy často dovedou!" On byl tak pohledný — selka ještě jakživa tak jistě nechápala v mužské tváři svůdnou moc, jaká byla v tom přítulném dětském pohledu Franově; a nastrojená Vincena s tou šípkovou kytkou v neposlušných, zlatistých vlasech, s temně blýskavými granáty na krku, v uších, ba i v očích byla přece také lákavá . . . Starost i trpkost, že ona sama Vincenu k muzice posílala a vystrojila vlastními šperky, kterých na sebe nikdy nebrala, i jakási nevědomá závist ku právům toho lehkomyslného mládí, které při jediném pohledu na všechny zásady zapomíná, zaplavily lítostivě selčiny oči, a teď teprve od ní zaplašily všechen spánek i klid . . .

* * *

A zase ubíhaly hospodyni na menším Gorejovu pilné týdny bez snivých a tesklivých nocí, jen v samých všedních starostech. Již na druhý den po oné zmatené noci poznávala, že se zbytečně znepokojila. Hospodář z hořejšího Gorejova mohl se zastaviti s Vincenou na polní cestě, kráčel zrovna vedle dyňové role, kde dívka na pokraji vytahovala hlávky ze stinných záhonů na slunce, — ale Fran po jednoduchém pozdravu šel dále svou cestou, ani jednou se neohledl. Selka pozorujíc

ten výjev ze zápraží a stopujíc zrakoma bezděčně jen Franovu vzdalující se postavu, přehledla, že se za to po mladém sedlákovi třikrát ohledla Vincena.

Toho večera došly na větší Gorejovo obvyklou cestou každoroční žnečky z Krajiny, a mladý hospodář je nejdříve poslal do sousedství k tetičce, aby si z nich vybrala, které chce, a poslal jí ještě jednoho chasníka na dovážení obilí a zaorávání strnisk, že prý by byl na větším Gorejovu bez toho zbytečný, když hospodář sám dělal každou práci.

Selka tu rozumnou ochotu pokojně přijala, ale méně klidně snesla po krátkém čase sazeničky rudých visutých karafiátů, kterými si Vincena najednou vysadila celé korýtko na okně světnice, a jako zlato je opatrovala. Ačkoliv jí je opatřila jen šafářka z hořejšího Gorejova, selka ji přece vyplísnila, že si s těmi lidmi ze sousedství začíná nebezpečné důvěrnosti. Ta Rutarová květinová moda byla selce protivná od té doby, co šla na Rutarovo prosit, aby sedlák vystrojil bratrovi kaplanovi pěknou primici. Vincena musela teď korýtko s milými sazeničkami odnést na okno ratejny.

Tak uplynul měsíc za vysokým plotem v práci, v potu tváře bez závady, až se selka Gorejová zase podráždila novým darem ze sousedstva.

Vyšlo na jevo, že Vincena od vedlejšího hospodáře přijala čtyři mladé slípky nevídaného, roztodivného druhu, které on dostal od bratra sedláka, a dal je pak Vinceně jen proto, že po nich dychtila. Selka všecka strnula.

„Jak jsi se mohla opovážit o ta kuřata žebrat!“ rozhněvala se tenkráte do pravdy.

„Nežebrala jsem — jen jsem Franovi řekla, že se mi líbí,“ omlouvala se polekaná dívka, „a on mi je pak sám podal.“

„Kde ti je podal?“ vyslýchala přísně pěstounka.

„A tamhle u bezinek —“ okazovala Vincena na zároží sníženého plotu, kudy se již vinula veřejná stezka.

„Co tam máš s ním postávat a jej zastavovat?“

„On se zastavuje sám, tak někdy po ránu všedního dne, když jste, panímaminko, v kostele —“ přiznávala se dívka, nejsouc před těmi čistými a přísnými zraky schopna zapírání. „Říkává: U vás je to všechno hezčí než u mne — a zvláště naše zahrádka a ty kaštany, se mu líbí —“

„Vyzvídá, aby se mu tady nic neztratilo,“ selka nevolí se zapálila v tváři, — „viděl by už nejradší, aby ještě také dědil všechno, co je teď mého!“

„To není pravda, panímaminko!“ vzchopila se Vincena k prvnímu odporu, kterého byla vůči své dobroditelce schopna, — „Fran je nejlepší člověk na světě!“

„Kuřata mu vrátíš — a nikdy se s ním už nebudeš zastavovat, ani se mu slovem neozveš, kromě slušného křesťanského pozdravu!“ rozkazovala selka povýšeným hlasem. „Já se ve svém vlastním koutku, který jsem si trpce uchránila, nedám pošlapávat — ani tvou lehkomyslností zahanbovat!“

„Když poroučíte," rozechvěným hlasem odtušila dívka, „musím vás poslechnout; zastavovat se už s Franem nebudu — ale ty slípečky mu nevrátím; když jsem je už jednou přijala, nemohu dobrému člověku udělat tu lítost a hanbu. Ale odklidím vám slípečky s očí, pošlu je k mamince do Hatlína, aby mi je opatrovala."

Zalily se jí oči tesklivostí, jako by se ujímala nějakého postrkovaného sirotka. Selka svůj výslech už raději skončila, neboť neviděla Vincenu zaplakati od té chvíle, co ji nebožtík Gorej vyháněl ze světnice. (Dokončení.)

Titáni české moderny.

Co ti staří? Zakřiknem je,
zakřiknem je: „Stůj!
vzhůru, páni kamarádi,
péra v hnůj!"

*

Proč do boje jsme proti starým spěli?
Že dřív už myslili, co my jsme myslit chtěli
a psát jsme hodlali to jinak trochu,
víc po spůsobu nezvedených hochů,
víc zeleně, víc pikantně, víc vilně,
tím zvítězili bychom neomylně.
Leč že sbor starých slušněj na to pad,
chcem v kritikách jim aspoň nadávat
a chválit své; to sladká pomsta jesti
kal v péře mít a kámen v hrubé pěsti.

*

Na svět hlouběj nazírat a studovati lidi,
to nám staří radí; ať se klidí!
K básním hotovým my jdeme k lizu,
a jmenujem to analysu.

*

Pryč s Praxitelem, pryč, nechť všechen svět se vzteká,
my kupujem teď krásu u Waldeka.
Pryč se vším, pryč, co podstatou je lidu,
co známkou jasnosti a vznešeného klidu,
teď vzácná báseň tomu jen se říká,
co chtíčem čpí a bahnem k nosu stříká.

*

My šťouráme v knihách tam a sem
a hledáme hesla a motta,
leč s nimi i bez nich co napíšem,
to vždycky je pořádná bota.

*

Kde vezmeme co, nedbáme,
  my z takých plenů jsme hrdi,
jen když to hodně zahnívá,
  jen když to hodně smrdí.

*

Pryč, my jsme starých rubači,
  vlast všecka tone v naší záři,
my Wildovští jsme trubači
  a Strindbergovští fángličkáři;
my modernou jsme všeho schopnou,
    a hekáme
    a čekáme,
až ještě mladší do nás kopnou

*

Hle, kniha nových překladů
  básníků z Francie klína,
no, to bude moderních kocovin
  z Šampaně šumného vína!

*

Slyš, moderníci troubí! Jaký ruch!
Jen slova slyším, slova, kde je duch?
    Slyším jen slova,
    hledaná slova,
    cizí slova,
    škrobená slova,
    hluchá slova,
    samá hledaná slova,
samá hledaná, cizí, škrobená, hluchá slova.
    nezáživná, dlouhá,
    dlouhá, nezáživná,
    dlouhá a divná,
    hluchá a nezáživná,
    hluše dlouhá,
    nabubřelost pouhá,
z přerůzných slovníků vzatá,
sebraná ze všech básní Německa i Francie . . .
    I kého kata!
tím spiritusem, milí páni,
se člověk soudný sotva opije,
a vás ten lektvar zabije.

*

Vše podle hesel Pařížanů!
  Což chcete věčně býti žáky?
Když Barrés v Paříži má rýmu,
  má naše moderna ji taky.

*

Na tom, co píšete vy teď,
  českého není ani žilka!
To Husova že mluva jest?
  toť sprostá hatmatilka.

*

Až tam to přijít musilo!
  Ej, hoši, důvtip máte,
co v cizině již se hnusilo,
  to vy teď paděláte.

*

Co chabým převodem jste z Nietzsche spletli,
to dávno již jsme v originále četli,
a že nám předkládáte drobty z Wieda,
to svědčí, jaká nicotnost a bída,
jež nemá rozvahy a nemá mezí,
v těch hlavičkách vám vězí.
Když chcete říci, co vás v duši pálí,
dejte nám originály,
ne, co my před vámi již léta známe,
a zastaralé stranou odkládáme.

*

Proč má být každý srdce květ,
  dle vás, kryt šeredným hlenem?
má literát líčit jen polosvět
  a pornografů být členem?

*

Vy myslíte, že století to sluší
pel studu drze stírat s outlých duší
a zbavovat je roušky něžných ctností?
Toť vraždou odvěkou, ne moderností.

*

„Chcete mé básně?“
  „„Díky!““
„Nenějí krásně?“
  „„Pro pepíky!““

*

Hle, výkvět naší moderny,
  mrav jeho jak aksamit hebký —
včera tlouk v plynové lucerny,
  dnes ve starších mistrů lebky!

*

Bum! již to hlásně vybuchlo,
  až k stropu vylítla zátka,
a z lahví kypí nektar ven.

I fuj, toť mošt je z pláňat jen,
vy moderní gigrlátka!

*

Mníte, že orlí myšlenky
ve vrabčí rostou vám lebce?
Ach, varte — mladší máme již
žvanílky na kolébce!

*

Kdo podle vás své neutváří věci,
hned s vámi rozlije si ocet,
leč pravý básník nedělá to přeci,
a myslí: Sus Minervam docet.

Jan Jiskra.

Slovo o mladé generaci literární.

minulých dnech přinesly noviny zprávu, že kruh nejmladších spisovatelů českých chce utvořiti svou vlastní organisaci, sestoupiv se v literární klub, o jehož dalších záměrech se dosud více tuší a hádá než ví. Ale že klub takový vzniká, nemusí býti nikomu ku podivu, neboť jest věcí obyčejnou a přirozenou, která se po generacích vždy zase opakuje, že mladší svět se nabaží synovského poměru ku předchůdcům a pocítí nezdolnou touhu zkusiti, jak by se to šlo opačnou cestou dle vlastní bujné hlavy. A žádná jiná generace literární u nás jako právě ta, která se dnes nazývá mladou, neodřekla se všeho následnictví po starších s takovým povykem, vzdorem a despektem; žádná dosud dle míry svého pohrdání, které projevovala starší tvorbě literární, nebrala na sebe tak obrovské a tak nerozvážné povinnosti, aby podala národu něco lepšího v náhradu za vše, co mu zhanobila a odsoudila na smetiště.

Ale jak splnila zvěstování své vlastní tvůrčí výtečnosti, v kterou byla doufala, oplývajíc mladistvou sebechválou? Odpověď na tu otázku dal jí vlastní její příslušník a nepodezřelý praporečník, vůdce kritických harcovníků proti starší generaci F. V. Krejčí v pověstném svém článku „Deset let mladé literatury,“ uveřejněném v 1.—6. čísle XII. ročníku Rozhledů. A snad tato jeho úvaha se vším, co s ní souvisí a co po ní zjevně i soukromě následovalo, byla dotčené generaci nemálo účinnou vzpruhou, která spolu s jinými pohnutkami způsobila v mladých literátech popud, aby se sebrali v šik cílů svých si lépe vědomý než dosud a plodnějším úsilím odčinili bezpříkladné zahanbení, kterému je vydal před soudem veřejnosti vlastní jejich mluvčí. Neboť jako mladá generace sama, ješitným sebepřeceňováním opojena, byla odsoudila starší literaturu šmahem tak, že osamělé výjimky skutečně jen potvrzovaly pravidlo, právě tak nemilosrdně prohlásil F. V. Krejčí, že celá

již desetiletá tvorba mladé generace není zvěstovaným mesiášstvím, ale nepopíratelným, křiklavým fiaskem, že výsledkem jejím není ani jediné pozoruhodné dílo, tak že by, činímeli z jeho úsudku důsledný závěr, nebylo na škodu produkci její — až na nepatrné výjimky, jež také pouze potvrzují pravidlo — s desk písemnictví smazati a jí říci: „Ejhle — tabula rasa; začněte znova!“ Poněvadž ale F. V. Krejčí ani teď neupouští od svého mínění o bezcennosti starší literatury a ta mladá dle jeho úsudku také za nic nestojí, nemá ubohý český národ vlastně tedy žádné literatury, která by stála za šňupku tabáku.

Ani nám nenapadá tropiti si smích ze smutného vysvědčení, které napsal F. V. Krejčí svému vlastnímu táboru. O moderně napsati kousavou satiru bylo by tak příliš snadno, že to ani nestojí za to; stačilo by opsati nynější výroky F. V. Krejčího a výroky jeho někdejší, samolibé výroky moderny vůbec, a promíchati tyto citáty jakýmkoli způsobem; vždy by z toho dopadly effektní kontrasty, jež by měly smíšky na své straně. Béřeme věc vážněji a dovedeme zplna oceniti vážný úmysl, který F. V. Krejčímu vedl pero, neboť patří k tomu kus odvahy pověděti tak pernou pravdu vlastním spojencům do očí. Dovedeme pochopiti u Krejčího i strannické, umíněné ony předsudky proti literatuře starší, jež dle vlastního jeho vyznání jsou duševním kapitálem, s kterým celá mladá generace se vypravila do světa. Úroky desetileté se rovnají nulle, i jesti sklamanému líto vyhoditi kapitál již beznadějně přes okraj lodi. Se zoufalou nadějí podržel jej dosud, i nechceme činnost jeho kritickou stíhati rekriminacemi v okamžiku, kdy jich, jak se nám zdá, nejméně zasluhuje. Či jsou na bližších nám stranách všecka svědomí tak křišťálově čistá, aby zpověď Krejčího v nás neprobouzela nic jiného než škodolibý výsměch? Nezakoušely naše nejzávažnější zásady — nedíme *osoby* — dosti frivolních nájezdů rozskřípaných per, označených firmou přátelskou? Nebylo dosti slabomyslných v naší vlastní obci, kteří zneužívajíce v ní domácího práva, statečně šilhali přes plot moderny, koketujíce s ní a opičíce se po těch, kteří se opičili po cizích literárních hastroších? Neroztahovalo se mezi námi dosti Herostratů, kteří pomáhali oněm „modly kácet,“ aby se jen někomu nezazdálo, že zůstali snad vtipem a chicem pozadu? Kolikráte museli jsme čísti v listech, které naprosto nepatří k moderně, ustálená říkáníčka o zastaralých, přežilých, antikvovaných, retrospektivních názorech, citech a výzvech vlasteneckých, kolikrát o obmezeném stanovisku národním a jeho čínské zdi, o protivném chauvinismu a jeho deklamacích, kterým prý patří z poesie vyhazov? Ano, zdravá a přirozená, až do krve živá souvislost se skutečným naším „milieu,“ s životem pravdivým a takovým, jakým život český byl, jest a dlouho ještě bude, upřímná ozvěnnost české poesie byla leckterému přihlouplému našinci popudem, aby nad ní krčil nos — nos, jehož roztaženému chřípí morbidní shnilotina perversních agonií neodolatelně přes zmíněný plot zavoněla!

Ovšem nalezne se pro každou, i sebe protivnější modu vždycky obecenstvo. Na tom si nemusí moderna nic více zakládati než na př. vynálezce nabubřených placek, jež slují teď modními klobouky dám, a chytrému obchodníku jsou tak dobře zbožím jako co jiného, co na

čas „jde.“ V době epidemie staví se isolační baráky, v době moderny šíří se za to epidemie apartními časopisy, ale přece i moderna přejde jako epidemie, neboť obé jest podstaty chorobné, a lidstvu se ještě nechce definitivně vymříti ani modernou ani neštovicemi.

Mluvímeli zde o moderně bez respektu, mohli bychom asi padesáti ukázkami z článku F. V. Krejčího dokázati, že jsme nikdy nad mladou generací nevyřkli tak zdrcujících ortelů jako on, její občan a hlasatel. Ba my jsme vůbec málo o ní mluvili, k její vyzývavé offensivě byli jsme až příliš shovívavi, jen ob čas jsme škrtli sirkou, abychom sí na tvář její posvítili.

Když před čtvrtstoletím kypěla míza jara v mladých hlavách tehdejších Lumírovců, kteří ve své opposici proti starším byli, srovnámeli je se zpupnou modernou, pravými beránky, pověděli jsme jim mnohem horlivěji, co se nám na směru jejich nelíbilo. A proč? Poněvadž síla talentu, kterou přiváděli s sebou do areny, nás animovala i rozohňovala. Ti mladí titáni budili živý náš interes, jimi vstupovala očividně generace činoplodná a schopná opanovati v literatuře; každý hyb jejich byl nám důležitý. A poněvadž to byly nejen talenty, nýbrž i charaktery, dorozuměla se záhy snaha se snahou a generace s generací; splynuli jsme všichni v jeden celek, stoupli jsme mladší starším na ramena, zachovali jsme kontinuitu kulturní a národní práce v literatuře, jež pak rozkvetla rozvojem dotud nevídaným. Elementární síla neporušeného zákona přírody zračí se v tom rozvoji a bohatství.

Když ale vystoupila nynější mladá generace, činil zjev její na nás dojem ubohý. Kritičtí její dráčkové nemohli nás dohřáti, i když se nejzuřivěji zatínali svými zuby do našich nohavic nebo sukní. A za touto avantgardou přiklusali básničtí tvůrcové na Pegasech tak zbědovaných, že se spíše podobali Donům Quixotům na Rosinantách. Mohli si povšimnouti významného zjevu, že hlučné jejich kavalkády, ať sebe útočněji na nás se hnaly, nikde téměř nebudily vážného odporu, za to však ve všech humoristických listech hojně posměchu, persifláže a parodistických ohlasů. V tomto zrcadle mohli tito mladí poznati, že jich nikdo nebéře vážně — kromě nich samých.

Jevili se nám chudi svou výbavou a výzbrojí. Neinteresovali nás, všecko na nich účinkovalo jako pósa, kostym a líčidlo, ale nic jako vyzařování skutečného talentu. Hleděli jsme na ně s jakousi neradostnou shovívavostí, vyčkávajíce, zdali se snad z těch podivnůstek a schválností přece vybaví kus přirozeného fondu. Neokřikovali jsme jich; vývoj jejich mohl se díti s největší svobodou. Že jsme je ignorovali, nebudou si snad stěžovati; což by jim bylo záleželo na pozornosti obskurních literárních buržoů, za jaké nás vyhlašovali?

Pracujícím rychle ubíhá čas; takž ani jsme si valně nepovšimli, že již uplynulo deset let mladé té literární generaci, až nás i ji upozornil F. V. Krejčí, že vlastně již mladá není, že za těch deset let by měla již jeviti mužné stadium v práci vyvrcholené, obsáhlé a „odpovědné.“ I mluví této generaci tak nepokrytě do duše, že zajisté, dávaje v šanc oblíbenost svou, činí tak z přesvědčení, což se neděje u nás každý den. Zní to, jako by považoval tuto generaci za sbor opravdových duchů, namnoze talentů značných, pouze na zcestí zabloudivších, s kte-

rými lze vážně mluviti. Kéž by tato představa neklamala! My bychom pak byli první, kdož by se rádi přiznali k omylu, v kterém jsme je podceňovali.

Vysloviv přímo v úvodu své statě úsudek, že „všecka práce této generace uvázla na mělčině,“ praví F. V. Krejčí:

„Takový je dnes stav naší mladé literatury. Zde může pomoci jen síla pravdy a každý hlas musí být vítán, který chce jako blesk spálit, co je nečisté a stuchlé, přispět k vyčištění atmosféry a k osvětlení cesty. Činím v tom počátek. Beze všech jiných nároků než říci, co dnes uznávám za pravdu. Snad jsem jindy smýšlel o mnohém jinak, ale soudě celou generaci, soudím přirozeně i sebe, své vlastní minulé illuse a omyly. Stavím se na půdu naprosté objektivity, pokud je tvoru lidskému dostupna. Smazuji v této chvíli ze své paměti všecky personelní vztahy, ať milé či trpké, všecky minulé polemiky i svazky, neznám v této chvíli ani přátel ani odpůrců. Vidím jen duchy, jejich práci a směr. Jsem v náležité od nich distanci, abych je mohl přehlednout — mluvím tu z ticha nejhlubší samoty, dalek všech denních zájmů, zaujat jen největšími vztahy a obrysy literárního vývoje, kde celé takovéto desetiletí není než krátkým jedním dnem; veden jen velitelským hlasem toho, co je v nás všech nejvnitřnějsího a nejvyššího, toho něčeho, co láme všecky hráze individuelnosti, co nás všecky pojí, ať se milujeme či nenávidíme, a co nás nutí vysloviti se, než nás pohltí věčné tmy.“

Vážná to slova, a nejsou v zmíněné stati osamocená; nacházíme tam více výroků, jež jsou jako cestníky zdravého názoru. Ať jen přivedou tyto cestníky též hojně poutníků na pravou cestu! Ať jen se jimi řídí jmenovitě sám pisatel, z jehož pera vyšly; ať si dobře zapamatuje, co zde vyslovil, a čím častěji tím lépe sebe sama chytí za slovo.

Ačkoli F. V. Krejčí jest dosud dalek toho, aby své výroky potvrdil také skutkem, jest přece to, co pověděl, velice závažno; tak správně nemyslil a nemluvil nikdo z mladé generace již dávno, ba vlastně nikdy, a proto můžeme tento projev jenom vítati.

Nic nevadí, že ani zásadný právě uvedený passus, tak jako celý článek vůbec, není prost omylů. Není na př. pravda, že F. V. Krejčí „činí počátek“ v spalování literární nečistoty a osvětlování cesty. Snad se nikdy nepodíval na př. do Osvěty, kde se oba tyto literárně zdravotní a bezpečnostní úkoly vykonávají tak dávno a důsledně, že o „počátku“ nemůže býti již ani řeči. Však i na přímou adresu nynější mladé generace jsme nejednou řádně rozkřísli, ač do své svíce nefoukáme kalafunu na „blesky.“ Ujišťujeme F. V. Krejčího, že cokoliv napsal teď kriticky významného se zřetelem na tvorbu mladé generace, všecko to může „bez personelních vztahů“ nalezti v Osvětě dávno i nedávno; „zaujati jen největšími vztahy a obrysy literárními, vedeni jen velitelským hlasem toho, co je v nás všech nejvnitřnějšího a nejvyššího,“ hlásáme to po léta a po decennia, z vlastního přesvědčení a vlastními slovy, nikoli z nestrávených, směšně zpotvořených paběrků z Tainea, Hennequina a Nietzsche, k jichž pochopení scházela moderním našim arcikritikům a arcifilosofům především ještě školní grammatika; vyslovujeme vše ono

tak často a tak zřetelně — „dass die Tauben hören müssten“ (v moderně kritickém překladě: „že by *holubi* slyšeli“! Nepamatujete se, pane F. V. Krejčí, který výtečný kritik moderní tak duchaplně tlumočí cizí myšlenky a kdo zde v Osvětě byl usvědčen z legie takových příkladů geniálnosti?).

Největší, kardinální omyl ve zmíněné stati týká se právě kritické a literárně historické činnosti „mladé generace.“ F. V. Krejčí totiž, rukama lomě nad desetiletou bilancí „mladé“ belletrie, dává naproti tomu *kritice* mladých nejkrásnější vysvědčení a vysoký relief. Zdá se, jako by se divil, že mohla produkce jejich tak hluboko klesnouti, když přece vůdkyní její byla tak znamenitá garda kritiky. Musíli býti každý hlas pravdy vítán, buď tedy F. V. Krejčímu vítán i hlas náš, jenž mu bezelstně praví, že se v oceňování hodnoty oné kritiky hrozně klame. Ujišťujeme jej, že by produktivní mladí nebyli aspoň všichni zabředli na takové cesty, které nevedou k žádným cílům, kdy by jich nebyla mladá kritika na ně vodila, ba honila a štvala, zbořivši za nimi mosty a lávky a vyplnivši za nimi všecky příkopy špinavým, otravným kalem, kterým se za nimi nemohl broditi nikdo z druhé strany, kdo by jim byl chtěl snad přispěti.

Právě ta kritika mladých postrádala zdravého vůdčího směru, právě ona šla od počátku cestou křivou a nemohla těch, kteří ji následovali, přivesti jinam, než kam přišli. Právě ona, jež mermomocnou nenávist (možno že i trošku závist) ke všemu, co v literatuře mělo již svůj význam, učinila fundamentem svým a hlásala několik v cizině sebraných, nepochopením znešvařených drobtů nauk jako své evangelium, uvádějíc v oběh onu ztřeštěnou manii pohrdati vším dosavadním a blýskati se stůj co stůj novotou a neslýchaností třeba nejpitomějšího rázu, pěstujíc jako ideál svůj *monstrum* — ano monstrum morální i formální, kroutíc linie ducha otrocky dle oněch modelů, které uvedly v poesii i v kresbu kultus *potvory*, kroutíc tak i mluvu, jež se u nich ustálila v stereotypní fraseologii, v moderní jargon, konečně takořka v hantýrku, které již nezasvěcenec rozuměti nemohl: právě ona přervala všecky svazky mladých s reálností a pravdou, s bezprostředností života, citu i názoru, právě ona je odřízla od veškeré plodné půdy a zavedla je na tu poušť, kde nyní nad nimi běduje. Ano, „tyto kritiky, závodící navzájem v neuctivé bezohlednosti vůči vládnoucímu literárnímu Olympu,“ tyto výpady, které F. V. Krejčí tolik velebí za jejich „učené allury“ a „exotickou dikci,“ tyto kritiky, jež chtěly, padniž oko nebo zub, působiti „dojmem konsternujícím,“ „pranýřujíce“ všecko, namlouvajíce si, že „imponují silou svého neomylného sebevědomí“ a svým „apodiktickým tónem,“ tyto kritiky právě vecpaly do hlav mladých onu planou domýšlivost, ono affektované velikášství, onu zbrklou zálibu v justamentech nejpřevrácenějších, která je charakterisuje, která z nich učinila své vlastní oběti a šašky, která je přivedla k takovým koncům, že sám F. V. Krejčí nad nimi třtinu láme, kdežto lidé mozků normálních na ně hledí jako na poloviční pomatence, jejichž výstřednostem se v domnění, že moda tak velí, přispůsobuje toliko houfec těch, kteří chtějí za všech okolností vždy s vlky výti a dosti prostosrdečně se přiznávají k té moudrosti, žeť prý radno s blázny také si na blázny zahráti.

Bylali F. V. Krejčím vychvalovaná „mladá“ kritika výkvětem ducha mladé generace literární, nemohly plody tohoto výkvětu býti jiné, než jaké jsou a o jakých sám praví: že literatura mladá „nikdy nehlásala svazek umění se životem, že naopak hledala svou pýchu v rozpoutávání tohoto svazku, že neznala, nechtěla znáti pojmu typicky národní kultury a zůstavovala stranou sociální úkoly umění.“ Vždyť ji kritika byla naučila tímto vším opovrhovati, do toho všeho kopati a na to hanebně plvati! Též ona ji naučila „obestříti se šumem sensace“ a pokládati si za zásluhu, že již „na gymnasiu prvé určující dojmy“ vtiskla nejedné mladé hlavě a tím ji pohříchu popletla. Tak vznikla literatura živená „ne z naší skutečnosti ale ze studia požitku cizího umění, respective jistého vymezeného druhu cizího umění,“ — nota bene ze studia nad míru povrchního, papouškovitého. Ano, „nápodobená pósa a papouškovaná šablona“ to byla, jak správně dí F. V. Krejčí; „pouhou pósou a dutou maskou“ to nazývá, i praví dále: „Pokud mluvím zde o mladé generaci jako o hnutí, jako o jistém celku, nemohu než konstatovati zjevný a značný úpadek. V produkci i v kritice.“ Kritika prý vykonala hlavní část svého úkolu „vytrhavši plevel“ (rozuměj starší literaturu!) a „připravivši půdu pro novou uměleckou produkci. Ale tato dává na sebe marně čekat,“ — a kritika? kritika „umírá hlady!“ Věru, smutná to literární výprava, kde hladová kritika ani nemá, do čeho by zaťala zub, a proto znova a znova ještě zas ohlodává — naše staré nohavice či sukně, ano vytahuje ob čas i mrtvoly z hrobů.

Tak bylo již před deseti lety, a nyní jest ještě hůře, neboť nejmladší generace zase již staví do řad několik nových kritických hlav. „Vůdcem této nejnovější generace jest zase kritika, a její intellektuelní výzbroj naléza se k sterilnosti produkce jejích vrstevníků v nepoměru daleko křiklavějším než to bylo tehdy.“

Nebylo by snad dobře, kdy by tato nejnovější vůdčí kritika II. vystavěla zase strhané mosty a lávky, vyčistila příkopy páchnoucím kalem napuštěné a přivedla zbloudilou generaci zpět z bařin, kam ji byla zavedla vůdčí kritika I.? Snad by pak vůdčí kritik nebyl nucen si postesknouti: „Zmatená strakatina osob, skupin, hledisk; sem tam i znenáhlé přičleňování se k starší generaci a smývání dřívějších příkrých rozporů — to je dnešní moment. Jako před deseti lety stále ještě chaos, z něhož se dosud nezrodila hvězda.“

A nezrodí se hvězda, to je zcela jisto, dokud se budou pánové stavěti na hlavy. Dokud jim stále jen bude „hlavní společnou myšlenkou: odboj proti starým, snaha být odlišnými, jinými, novými,“ ať jakýmikoliv; dokud jim „hybnou ideou“ bude „umělecký individualism zvláštního druhu,“ akcentující osobnost jen po nápadných stránkách vnějších, nikoliv však po stránce jejího „obsahu,“ dokud jim za znak individuality stačí její „vypjatost,“ nepravidelnost a bezohlednost, třeba spojená s prázdnotou, konfusí neb morální nahnilostí; dokud se mezi nimi nenalezne dosti otevřený duch a samostatný charakter, který by se nelekal trestu jejich pohrdání za návrat k lepšímu poznání a přesvědčení; dokud budou všichni „hledati umění jen v nápadnostech slovníku a koloritu, jen v tom, co je křiklavé, nové a dvakrát podtržené:“ dotud bude literatura těchto „mladých“ stále jen touž „půj-

čovnou kostymů," která je zatahuje „v uniformitu, školu, šablonu a tím ad absurdum;" dotud bude stále „jako spadlá s měsíce státi v zemi a národě, z nichž se zrodila."

Poměr její k národnímu prostředí, k životu a skutečnosti „jest od počátku křivý." Takový též jest poměr její ku přírodě, k lásce, k ženě. Tato jest v ní buď jen mystickou představou anebo „z ženy skutečné, pozemské zbývá tu nanejvýš nevěstka, divá samice, hysterický netvor." Z toho arciť následuje „kultus špíny niterné," „la bête humaine" jakožto počátek a závěrek celé filosofie tohoto směru; „sexuelní křeče," „hysterické přehánění jistých pathologických a perversních rysů" — toť vše, čemu tato poesie dává název intimního života.

Přesmutné by věru bylo postavení našeho národa, kdy by byl F. V. Krejčí býval pravdivým prorokem, když na počátku své úvahy, dříve než vypsal tak ostře charakteristiku „mladých," pronesl tuto větu, kterou rozhodně popíráme: „Je to dnes faktum vždy zjevnější, že na těch dvaceti či pětadvaceti píšících rukou, které tvoří generaci z let devadesátých, spočívá pro dlouhou snad příští dobu osud literární kultury v Čechách. Z toho plyne zmíněná pro ni odpovědnost."

Chraniž tě Bůh, národe český, takovéto literární kultury! Avšak i sám pisatel svou hrozivou zvěst vyvrací vlastním výrokem, an dospěv uvažováním o moderně k zdrcujícímu o ní úsudku, píše ke konci své statě: „Národ, jako je český, se svým zvláštním politickým stavem a sociálním složením, nemůže na dlouho se spokojiti s literaturou, která tak přímo vzdoruje všem jeho požadavkům a kulturním tendencím. Nemůže dlouho trvat a vyvstanou nové síly, které s touto literaturou radikálně a neúprosně súčtují . . . Květy a plody, které si vypěstovala, mají cenu jen pro její kruhy zasvěcenců, ostatnímu celému národu je lhostejna jejich vůně a chuť. A proto lpí i na nejvzácnějších plodech mladého umění kletba sterilnosti. Nemají jader, která rozhozena do naší půdy množila by dalším vzrůstem toto nové umění Ono ční melancholicky ve svém prostředí jako osamělá výspa, z níž kámen po kameni se drolí, u níž není naděje na organický vzrůst, nýbrž jen obava, že bude silnou reakcí jednou úplně rozmetena."

Ne obava, nýbrž ***naděje***, že bude niveč obrácen duševní blud této generace, jest sloučena s její bezvýznamnou, neplodnou osamoceností. Jinak nemáme, co bychom k uvedeným slovům ještě dodali; povídají sama sebou dosti, bez kommentáře i doplňků.

Zdaliž podivný, zrůdný směr této literární generace zmizí a odplaví s sebou jmena i osobnosti, které jej nesly? Zdaliž tyto se v duchu přerodí? Zdaliž památný zjev, že vlastní přívrženec ukázal jim v tak ostrém zrcadle pravé jejich rysy, souvisí s okolností, že se mladá literatura seřaďuje v novou organisaci? Jaké popudy nabudou v ní napříště vrchu? Jaká hesla budou říditi její umělecké, morální i národní vyznání?

Vše to ukáže blízká budoucnost. Nám však jest jedno jasno, a mnohonásobná, stará zkušenost mohla by poučiti o tom každého, kdokoliv by se chtěl s poctivou pravdymilovností ohlednouti po naší literatuře: jakmile se povinnost národní práce, národní obrany znechutí našim básníkům, jakmile se tito za záminkou kdož ví jakých příkazův

umění a vkusu dávají na útěk před nepohodlnými závazky k spoluzápasu, nastává poměr nepřirozený, nucený, národ a literatura jeho se navzájem odcizují, od sebe oddalují, na egoismu básníků se vymstívá neživotnost jejich výtvorů, imaginace jejich hledá si vznětů stále divnějších, cizejších a nemožnějších, až konečně nastane jedno z dvojího: buď osamělá, drolící se výspa anebo — obrat.

El. Krásnohorská.

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Nákladem Vilímkovým vydal Jan Klecanda knihu povídek *Tvrdé hlavy* (str. 283). Čtyři práce zde uložené jsou vesměs — jedna více, druhá méně — zbarveny tendenčně, a komu se protiví řeč o vlastenectví a povinnostech vlasteneckých, shledáli ji v díle belletristickém, ten ať se knize této z daleka vyhne. Pozorovatel nestranný však uváží, pro koho povídky tyto byly psány, sezná, kde jest četby takové třeba jako soli, a pak rád zůstaví literárním labužníkům, aby krčili nos nad tendencí národně povzbudivou a vyhledávali pro sebe mlsů šťavnatějších. Dějiště těchto obrázků Klecandových většinou jest vzato z těch míst v Čechách, kde obě národnosti téměř sebe se dotýkají. Máme tu venkovské kresby, v nichž nejde toliko o život vesničanů a drobné jejich historie sousedské, nýbrž kde běží o zachování vesnice a příštího pokolení jejího našemu národu. Klecanda zná z vlastní zkušenosti poměry ve smíšeném území severních Čech, byl sám učitelem, než se oddal činnosti žurnalistické, a oceňuje již z té příčiny správně význam školy pro národnostní ráz vesnice. Látky jeho povídek opírají se právě o tu myšlenku. V črtě Za půdu otců kreslí starého výměnkáře, který obětuje život, aby překazil poněmčení rodné dědiny školou, k níž syn jeho prodal zděděný majetek. V povídce České palice vybral si k jednání o školu v Hadačově také starého rolníka a líčí, jak rozvážný kmet smířil občany, kteří již již by se byli přidali ke škole německé, jen aby provedli malicherný, ale ovšem ryze český vzdor. — Obrázek Vydědění zabývá se nejopuštěnějšími ze všech dělníků, totiž lidem, zaměstnaným při stavbě dráhy. Také zde vyskýtá se otázka zřízení školy, a to školy menšinové, k níž mají dělníci ze dráhy dopomoci továrnímu dělnictvu v sousední obci. Pomoc ta však dle dosavadních zákonů našich jest, nemýlímeli se, nemožná, a tudíž věcný podklad povídky jest, mírně řečeno, vratký. Spisovatel, neohlížeje se po této nepodepřené praemisse, snaží se ukázati, jak i zanedbaní železniční „trhani“ dají se rozohniti ku plnění povinností vlasteneckých a vytrvají na svém přesvědčení, i když jest jim snášeti hlad a když v rozdmýchané vzpouře vidí proti sobě přesilu ozbrojené moci. — V této povídce více než jinde vadí nám důvěřivá bezstarostnost, s jakou spisovatel rozvíjí osnovu příběhů, ať jsou podobny pravdě, ať ne, a dospívá effektního závěru

ve shodě se zamýšleným cílem, kdežto proza skutečného života z pravidla razí si cesty zcela jiné. V takových případech ovšem tendence sebe ušlechtilejší nenalezne zastanců. — Poslední črta Sousedé jest založena na dvou v celku jen zběžně, přes to však živě nahozených figurkách politisujících venkovanů.

Celkový dojem Tvrdých hlav jest smíšený. Nalezneme zde několik zdařilých figurek, dýšících vnitřním teplem, z něhož proudí životní síla, ale také tu postřehneme ledaco, co autor, nezastřeně vnesl ze své subjektivity do svého díla.

Týž spisovatel vydal nákladem Vilímkovým román *Bludičky* (str. 512), k němuž čerpal látku ze čtyřicátých let minulého věku, dějiště položiv do tehdejší Prahy. Kniha, psaná asi r. 1888, oplývá romantikou, jaká bývala v oblibě před několika desítiletími a jakou u nás vyznačovaly se zejmena romány Svátkovy. Nikoli zákony prostého života, promítnutého v určité prostředí zvolené doby, nýbrž čirá, svrchovaně velmožná náhoda řídí nitky smyšlených příběhů, z nichž jest složen pestrý děj tohoto románu. A poněvadž děj, při němž dbáno jest složitosti a napínavosti, je tu věcí hlavní, klesá v pozadí snaha po věcném koloritu dobovém a pečlivém, zevrubném vystižení kulturních stránek zvoleného místa a času, jak jsme mu hlavně Jiráskovou zásluhou zvykli v románě historickém. Křivdili bychom Klecandovi, kdy bychom tvrdili, že zapomněl na tuto povinnost romanopiscovu; hledít jí dle sil svých vyhověti, ale nemá k ní zřetele stálého, vzpomínaje jí toliko časem, když se staví čtenáři po bok jako vykladatel nebo poučovatel. Není třeba podotýkati, že je to stanovisko nesprávné, protože neumělecké; takový kolorit kulturně dobový má z proudu dějového vyrůstati sám, jako pučí lupení z lodyhy bylinné.

Prostředky, jimiž spisovatel pomáhá svému vypravování k zajímavosti a napínavosti, pocházejí skoro vesměs z osvědčené, dobře vyzkoušené zbrojnice starší školy romancierské. Tajemné zmizení důležitých listin, jež na počátku románu ukradne záhadný zloděj, aby je na konci odevzdal do pravých rukou, dlouho nevysvětlený původ hlavní osoby, pocházející z krve šlechtické, temný dům, do něhož dosud nikdo neměl přístupu, mizení a objevování se osob, kde by se jich nikdo nenadál, záludné machinace policejních agentův a udavačů, podivná dobrodružství milostná atd. — všecky ty věci nalezneme zde v nové podobě obratně skuty v rozsáhlý útvar románový. Nechybí ani zakončení plnou měrou effektní: Boj na pražských barrikádách r. 1848 a smrt předních osob románových v klášterním sklepení za rachotu pušek a hukotu děl. Kniha má bezpochyby na zřeteli jisté kruhy čtenářské, pro něž některé firmy opatřují podobnou stravu z literatur cizích, a nebylo by tedy náležito měřiti ji přísnými požadavky ryzího umění. Stojíce na tom stanovisku vyznáme ochotně, že Bludičky předčí nejednou stránkou nad mnohé knihy, jež v posledních letech u nás byly přeloženy pro široké vrstvy čtenářské. Spisovatel snaží se zobraziti úsilí několika mužů, aby českému lidu dostalo se občanských i národních práv. Úsilí to, chápající se násilných, nepřirozených prostředků, nedojde sice cíle, ale vylíčeno jest tak jako nutná, zúrodňující příprava pro události příští. Kdo by chtěl stůj co stůj dodělati se z Klecandova

románu vůdčí myšlenky, řekl by asi, že je tu prokázáno, kterak lepší budoucnost národa našeho jest založena na klidném, osvětovém rozvoji jeho, nikoli na hrubé moci a násilných převratech. Ale možno, že spisovatel na cíl takový, který by se nápadně shodoval s ideou Vocelova Labyrintu, ani nepomýšlel. Spíše mu tanuly na mysli toliko soukromé osudy vybájeného hrdiny, na něž se románové předivo snadno dalo zavěšovati. Soudíme tak ze slov autorových, jež vkládá na str. 511. v ústa svému hrdinovi Fortinovi: „A hle, v hodině smrti vidím jasně! Láska! Žena, přítel, vlast... Vše, co mi bylo bludičkami — ejhle světla!“ Tento Fortin — patrně důsledkem svého původu — jest líčen jako kosmopolita, objímající všecko lidstvo stejnou láskou; teprve domluvy dobrodružného Brozanského přivedou jej k povědomí vlasteneckému. Ale i tato myšlenka všelidství pokořeného vlastenectvím má zde místo příliš podružné, a soukromé vztahy osob jednajících ji zatlačují do pozadí. *F. V. Vykoukal.*

Slavistika.

Profesor K. Jireček vydal ve spisech cís. akademie ve Vídni pojednání o romanském živlu v městech dalmatských za středního věku a o postupu živlu slovanského v těchto obcích: „Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters. I. Theil,“ ve Vídni 1901, 104 str. ve 4° (zvl. otisk z Denkschriften cís. akademie, dílu 48.).

Ještě za doby republiky začalo se římské osídlení Dalmacie a bylo dokončeno na počátku doby císařské. Podél celého Dunaje rozšířila se latina z vojenských táborů později, od doby Augustovy a Tiberiovy začínaje. Mezi Římany dalmatskými a Dunajskými, předky středověkých Románův či Latinův dalmatských a předky Rumunův. seděli v horách Bosny, Srbska a Černé Hory napolo romanisovaní Illyrové, jejichž potomci jsou dnešní Albánci se svým jazykem, plným živlův latinských. Pád Salón, hlavního města římské Dalmacie, a slovanské osídlení pobřeží Adriatického klade Jireček do doby císaře Foky (602 až 610), předchůdce Herakliova. Uhájila se jen řada měst a ostrovův, která zůstala dlouho pod ochranou císařství byzantinského, jako Dubrovník do r. 1204. Jmena měšťanů mají do konce středního věku ráz pozdně římský: Bonus, Maurus, Lampridius, Praestantius, Sabinus, Ursacius atd. V okolí měst houževnatě se drželo topografické názvosloví římské, patrné v hojném materiálu listinném. Spisovatel podrobně probírá i církevní poměry, vlivy latinské a řecké, nechuť městských Latinův od 9. století počínaje proti nové tehda slovanské liturgii v sousedství, poměry zasahující až do dnešních dnův. Řecký vliv není nepatrný: na př. v Zadru založeny dva ženské kláštery sv. Demetria Solunského a sv. Platona. Jazyk měšťanů byl blízký italštině, ale s mnohými zvláštnostmi, jako gutturalním *k* před *e* a *i* (v Dubrovníku *feki* fecit 1348, *fakir* facere 1440). Ze svědectví Filippa de Diversis z Toskany víme, že Italiáni v 15. století této lokální mluvě rozuměli jen po dlouhém cviku. Již za středního věku šířilo se zvolna nářečí benátské. Poslední zbytky staré dalmatštiny živořily v 19. století v městě Krku

(Veglia) a poslední člověk, který uměl „il veclisún,“ zemřel teprve před několika lety. Za to jsou velmi četné zbytky staré dalmatštiny zachovány v cizoslovech dnešní charvátštiny čili srbštiny v Dalmacii.

V horách kromě měst seděli za středního věku i pastýři románští, „Vlaši“ čili „Maurovlaši,“ jejichž jazyk se lišil od městského, neboť náležel k rumunštině, která vznikla na Dunaji. K pomoří Adriatickému byli zatlačeni za bouří stěhování národů. Že mluvili románsky, vysvítá ze svědectví benátského zeměpisce Negriho okolo 1500. Bouře turecké zatlačily jednu část jejich do Istrie, kde ještě v 17. století dle jasných svědectví byli lid dvojjazyčný. Poslední zbytek jejich jsou Rumuni v několika vesnicích východní Istrie. Dle materiálu, sestaveného od spisovatele, sahal i život albánský za středního věku dále na sever než nyní.

Život slovanský vnikal do měst od 10. století, kde se již mezi šlechtou městskou vyskytují jednotlivá osobní jmena slovanská, jichž počet pak stále roste. Spisovatel dokazuje, že se to dálo hlavně ženitbami mezi šlechtou městskou a slovanskou v okolí. Manželky městských Lampridiův, Ursaciův a j. nezřídka slovou Desislava, Dobroslava, Dragomira, Gojslava, Gradislava atd. Dokázány jsou příbuzenské styky šlechty Zaderské s charvátským králem Petrem Kresimirem v 11. století, patriciův Dubrovnických s knížaty Chlmskými nad Neretvou, Kotorských rodin Drago a Buća s Crnojevići v dnešní Černé Hoře atd. Rozkvět obchodu a řemesel po r. 1200 vedl k velikému vzrůstu měst. Noví osadníci, řemeslníci, plavci, kramáři atd. byli nejvíce Slované z okolí, proti kterým se staroživové uzavírali jako kasta šlechtická. Chatrnou známost slovanštiny u panující třídy v městech sledovati lze na syntaktických chybách listin Dubrovnických až do polovice 14. století. Největší převrat způsobily morové nemoci téhož století, jmenovitě děsný mor r. 1348, který na př. v Dubrovníku zahubil asi 35 předních rodin. Následky jsou brzo patrny v národopisném složení obyvatelstva městského.

Za renaissance 15. věku nastal rozkol mezi vzdělanci. Jedni, jako Dubrovnický latinský básník Aelius (původně Eliáš) Lampridius Cerva, chtěli býti Římany, přímými potomky Romula a Quiritův; jiní, jako Spljetský šlechtic Marulić a Dubrovnický Menčetić, stali se zakladateli nové poesie slovanské. V 16. století, jak víme ze zpráv Benátčana Giustiniana, šlechtičny ve Spljetu a Trogiru neuměly než slovansky. Ale turecké dobytí slovanských státův v sousedství a benátské panství v městech pomořských, znovu utvrzené od r. 1420, vedlo k novému šíření italštiny. Obyvatelstvo se bylo během staletí zvolna velice proměnilo, ale staré ústrojí obce římské a románské trvalo dále. Městské senáty a soudy debattovaly i po r. 1500 italsky, listiny a archivní knihy psaly se latinsky a italsky, rovněž i spisy o dějinách a právu. Je charakteristické, že vedle skvělé slovanské poesie Dubrovnické celá dějepisná literatura Dubrovčanův je psána latinsky nebo italsky. Slovanština byla jazykem rodiny, trhu a poesie.

Druhý díl pojednání bude obsahovati listiny a seznamy osobních jmen.

J. Kosta.

Bibliografie.

Český katalog bibliografický za rok 1896 a 1897. Nové řady ročník VIII. a IX. Prací bibliografického odboru spolku československých knihkupeckých účetních v Praze. Pomocí České akademie. V Praze 1901. Nákladem spolku. Str. LVIII + 320, 8°.

Od Jungmannovy bibliografie, která pojala literaturu do r. 1846 všecku, pokračoval v Časopise Musejním (a pak ve zvláštním díle) po nějaký čas v pracích bibliografických neúmorný Frant. Doucha. Po něm pokusil se bibliografii udržovati F. A. Urbánek, který vydával nejprve Věstník bibliografický samostatně, později jako přílohu k Ruchu a k Athenaeu; ale i tato zanikla 1887. Od r. 1889 uchopil se práce té spolek československých účetních (jenž byl již dříve vydal 1877—1881 5 svazků Slovanského katalogu bibliografického a moudře se omezil na cíl dosažitelnější), nyní pak vede svou bibliografii až do r. 1897.

Práce těchto nezištných a pilných dělníků je jistě záslužná a velmi cenná; má jako každá podobná své nedostatky. Obyčejně každý v podobném katalogu hledává díla svá; hledal jsem též a svých „Knih českých" vydaných 1897 Akademií jsem v něm nenašel; také dosti často scházívá udání roku atd. Ale je to práce jediná, spolku československých účetních náleží jen upřímný dík.

Katalog vycházívá pozdě; tento po čtyřech, resp. po pěti letech. Jest tedy potřebí, aby jeho vydávání bylo uspíšeno anebo aby vedle něho vycházela bibliografie měsíční nebo čtvrtletní. I o to se pokoušela dvě knihkupectví (Řivnáčovo a Bačkovského); obě, myslím, již od podniku svého upustila. Na vědeckém základě bibliografii lonského roku sestavuje v příloze k Literárnímu Obzoru dr. Zdeněk Tobolka; jest si přáti, aby byla trvalejší, nežli České knihovnictví.

Bibliografie za léta 1898—1900 schází; tuto mezeru pokusil se nahraditi zvláštním seznamem B. Jindřich, při němž arci bylo pozorovati více dobré vůle než dostatečné síly. Všecky tyto pokusy však jen tím bezpečněji ukazují, jak nutna jest taková evidence našeho života literárního a jak málo dosud jest naše literatura v té příčině opatřena. Nemluvím tu o literaturách německé, francouzské a anglické, které mají vzorné měsíční i roční seznamy celé produkce, ale stačí ukázati pouze na veliké práce Estreicherovy v literatuře polské, abychom viděli, jak daleko jsme ještě od důkladného přehledu svého nového písemnictví.

A bibliografie literatury staré? Ta není o mnoho lepší. Na prstech jedné ruky by spočítal ty, kteří jsou s veškerými plody jejími obeznámeni; i tu každý musí se ještě utíkati k Jungmannovým seznamům z roku 1846! Jirečkova Rukověť (1876—1877) sice mnoho opravila, ale málo doplnila.

V. Flajšhans.

Obzor divadelní.

Pantomima.

Pohádka o Honzovi. Baletní pantomima. Napsal Frant. K. Hejda. Hudbu složil O. Nedbal.

Nedbalova hudba k této pantomimě má dvojí tvářnost. První, zároveň zajímavější a zdařilejší, jeví se ve všech tanečních číslech, druhá v hudební líčení děje. V tancích poskytnuta byla skladateli příležitost, aby rozvinul veškeru svou hudební schopnost; zde jen povšechný charakter byl pro ráz hudby směrodatný, ve všem jiném ponechána mu úplná volnost. Této volnosti také Nedbal náležitě užil a do řady skvostných tanců, které jistě jako suita v koncertní síni zdomácní, vložil značný umělecko-hudební poklad rázovitých rythmů, půvabných, nejednou originálních nápadů harmonických a především svěžích, lesklých instrumentálních barev. Tím představil se jako skladatel vládnoucí obsáhlým hudebním majetkem, vnímavý, vtipný a obezřetný, s výborně vyvinutým krasocitem nejen pro hudební konstrukci, ale i pro její vyšperkování. Připočtemeli k tomu ještě jeho ohnivý temperament a vřelost citu, vidíme zdroje, z kterých vytryskuje čipernost polky v prvém výstupu, jíž byl Smetana kmotrem, nestrojená divokost indiánského tance v témž jednání, v jednání druhém pak rozkošný rej lesních obyvatelů, plný nejroztomilejších nápadů, po každé stránce uhlazený, konečně v posledním jednání majestátní polonaisa, kterou vypravil skladatel s oslňující nádherou instrumentální, a zdařilý menuet, v němž nenuceně se projevuje jemný humor hudební.

Druhá hudební tvářnost v naší novince, která vyzírá z celé hudební líčně vlastní děj doprovázející, méně se nám zamlouvá. Nalézáme na ní mnoho obvyklého, myšlenky hudební ne ve vzorném výběru. Tam, kde skladatel chce býti co nejpravdivějším, upadne v jistou hudební secessi, které bychom u jeho, ve zmíněných tancích dokázaného vkusu nehledali. V té příčině zaráží nás hlavně smuteční hudba v třetím jednání, kde basso ostinato tvoří úplně cizí podklad vrchním hlasům probíhajícím v divné harmonické směsici, v níž marně hledáme pevný bod, na němž by bylo možno se zachytiti. Ale dovedeme si vysvětliti příčinu toho zjevu. Hudební průvod pantomimy musí býti takořka makavý: slovo, které v opeře pomáhá srozumitelnosti, jest tu nahrazeno mimikou, a jako ta musí býti v posunu co nejsrozumitelnější, a volí někdy pohyb co nejdrastičtější, tak i doprovázející hudba nucena je voliti k líčni útvary co nejpochopitelnější. Tu nemůže arci skladatel býti ve všem všudy vybíravý. Mnohá fráse diktována jest naprostou jasností hudební mluvy, a máli tato býti líční prostonárodní, tož nutno snad k mnohému obratu přimhouřiti oko. Přes to přese všecko nelze ani této části Nedbalovy partitury upříti vrozeného smyslu pro dramatičnost, která zajisté v opeře, k níž Nedbalovo nadání skladatelské silně se kloní, bude podrobena přísné autokritice, o níž jsme u tohoto skladatele dávno přesvědčeni.

Hejda upravil známou pohádku pro jeviště velmi účinně. Umístění tanců, zde nevyhnutelných, třeba by děj zadržovaly, je vkusné a svědčí o bystrém přihlížení ku potřebám jeviště. Prolog by mohl odpadnouti; co vysvětliti chce, dávno každý divák ví, a i ten, kdo by neznal české pohádky, snadno děj pochytí, vždyť podobných sujetů je dost i u jiných národů. *K. Knittl.*

Opera.

V plné vyspělosti svého vzácného umění, neoslaben v mohutnosti a pružnosti hlasové, nezmožen dosud těžkým, odpovědným břemenem, jež na jeho bedra uvaloval úřad režisérský, rozloučil se těchto dnů s Národním divadlem v představení Smetanova Dalibora zasloužilý, všeobecně oblíbený a v oboru svém vždy čestně vynikající basista František Hynek.

Po čtyřicet let byv činný jako operní pěvec, věnoval Hynek bohatou hřivnu svou skorem po celou tu dobu ústavu a umění českému a splynul s operou naší tak, že trvalé jeho účinkovaní bylo jednou z podmínek pro dodržení onoho rozsáhlého a skvělého repertoaru zpěvoherního, jejž si vytklo zejmena Národní divadlo hned od svého otevření. Bylo to také zcela přirozeno — vždyť asi většina hudby milovných a Národní divadlo pilně navštěvujících čtenářů našich se pamatuje, že byly doby, kdy Hynek tlumočiti musel sám všecky hlavní partie basové ve velkých operách, na divadle našem prováděných.

Zběžně jen, jak v paměti se nám vynořují, připomínáme si výborných a nejširšího uznání si dobyvších, rozsáhlých výkonů jeho, jako Kecala v Prodané nevěstě, Maliny v Tajemství, Beneše v Čertově stěně, Kašpara v Čarostřelci, Mefista v Gounodově Faustu i Boitově Mefistofelu, Jindřicha Ptáčníka v Lohengrinu, lantkraběte v Tannhäuseru, doktora Bartola v Lazebníku Sevillském, Marcela v Hugenstech, Bertrama v Robertu ďáblu, velekněze v Královně Sabské, krále v Aidě, Gremina v Oněginu, kardinála v Židovce, Leporella v Donu Juanu, Pognera v Mistrech pěvcích Norimberských, Escamilla v Carmen atd. Již z tohoto kusého výpočtu, uvádějícího snad sotva pětinu všech úloh Hynkových, poznáváme zřetelně, že umělci, který právě opustil jeviště Národního divadla, náleží velmi značný a záslužný podíl ve vývoji a rozkvětu opery české.

Hynek byl pěvec, jakých jest pořídku. Od přírody obdařen neobyčejně rozsáhlým, ve výšce i hloubce obdivuhodně zvučným a vyrovnaným basem, jehož zdárné vyškolení přímo vedlo ku pěvecké kariéře, věnoval se svému uměleckému povolání s láskou a svědomitostí, jaká v družinách dnešních pěvců, převahou jen po nejvýhodnějších hmotně engagementech se pachtících, jest zjevem dosti řídkým. Výkony Hynkovy, zejmena velké jeho úlohy ve Faustu, Hugenotech, Střelci kouzelníku a jiných čelných zpěvohrách, byly od prvního do posledního taktu pověřeny jako ukázky poctivého, dokonalého a vzácné požitky obecenstvu připravujícího umění, a nad jiné výmluvným svědectvím vážnosti, jaké Hynek ve veřejnosti požíval, bylo ono zvláštní, mnohdy až k zaujatosti a nedůvěřivosti se stupňující napjetí divadelního obecenstva, debutovalli

nováček nebo méně známý umělec v některé z oněch velikých a charakteristických úloh, jež byl Hynek vytvořil.

Obecenstvo i umělecká obec Národního divadla zachovají odstupujícímu pěvci a režiséru vzpomínku tím vřelejší, čím upřímněji přilnuly k němu i jako k typu umělce skromného, charakterního, ke všem kollegům vlídného a společensky sympatického.

Hynkův odchod z Národního divadla ukládá nám také povinnost připomenouti sobě, že po rozloučení se tohoto umělce s jevištěm naším mizí zároveň — až na jediného zbývajícího člena pana Adolfa Krössinga — slavné paměti stará garda české opery, která ve svém kruhu soustředila nezapomenutelné geniální pěvkyně a pěvce jako Ehrenbergerovou, Lva, Palečka, Balcara, Šebestu, Vávru a j.

Od té doby, co se správy ujala nynější Společnost Národního divadla, staly se v personáliích operních změny dosti četné. Do ensemblu solového přijaty byly čtyři mladé pěvkyně pozoruhodného nadání, a to sopranistky sl. Bobková, Kacerovská a Slavíková, pak altistka sl. Radkiewiczová. Za to vystoupila ze svazku divadelního sympatická a dlouholetou činností o operu naší nemálo zasloužilá mezzosopranistka paní Veverková, a koncem tohoto měsíce rozloučí se s jevištěm též výborná koloraturní pěvkyně sl. Šmídová. Tenorová krise, která hrozila povážlivě již za bývalé správy, před odchodem p. Florjanského, přiostřila se ještě neblahými afférami pěvců Buriana a Mařáka, a nepodařilo se ji zcela zažehnati ani engažováním p. Figara, ač pěvci tomuto nelze upříti snaživosti.[1]) Za odstoupivšího basistu p. Veverku engažováni byli pp. Pollert a Balke.

Dne 15. února zemřel svědomitý, všeobecně oblíbený sbormistr Národního divadla Augustin Vyskočil. Krátce před tím jmenován byl dosavadní sbormistr, skladatel p. Fr. Picka, kapelníkem a skladatel Rudolf Zamrzla sbormistrem Národního divadla. *Fr. Beneš.*

Rozhledy hospodářské a sociální.

V Praze, dne 16. února 1902.

Poslední měsíc přinesl nám událost, jež může míti v zápětí veliké změny v našich poměrech hospodářských; však teprve budoucnost ukáže, dostavíli se takové dalekosáhlé účinky a jakou měrou působiti budou v prospěch či neprospěch našeho hospodářství. Máme na mysli snížení eskontní sazby rakousko-uherské banky na nebývalou, nízkou míru tří a půl ze sta.

Účinky opatření tohoto mohou býti ohromné, jeli ono skutečně prvým krokem k trvalému snížení naší průměrné míry úrokové, která

[1]) Poznámkou touto nikterak nemá býti dotknuta uznaná a v poslední době zvláště utěšeně rozvinutá činnost vynikajícího tenoristy p. B. Ptáka — ale právě se zřetelem k sympatickému pěvci tomuto dožadovati se nutno nápravy, aby síly p. Ptákovy, jemuž nyní připadá tolik velikých a obtížných úloh, nebyly přepínány.

posud stále držela se na čtyřech a nad čtyřmi procenty, neklesajíc nikdy tak nízko jako v zemích kapitálem bohatších, v Německu a Anglii. Kolik změn a posunů v hospodářské rovnováze jednotlivců měla by trvalá taková změna v zápětí: ulehčení břemene dlužníkům, kteří mohou a dovedou využitkovati změněných poměrů ke konversi svých dluhů; ulehčení poplatnictvu konversemi dluhů veřejných; klesající úrokový výnos kapitálového majetku; a v souvislosti s tím stoupání hodnoty majetkových objektů s pevným, nezměněným výnosem; oživení podnikání hospodářského jednak levnějším kapitálem zápůjčním, jednak přílivem kapitálu, jenž hledaje vyššího výnosu přerozuje se z kapitálu zápůjčního v kapitál podnikatelský.

Však všecky tyto účinky mohou dostaviti se jen krok za krokem; a místo nich jen leda zmatek nezdařeného náběhu se dostaví, ukáželi doba příští, že snížená míra úroková není přiměřena skutečným poměrům na trhu kapitálovém, poměru poptávky po úvěru a nabídky jeho, a že proto nemůže toto snížení míti delšího trvání.

Dopadnouli věci tak či onak, může, jak již podotčeno, ukázati jediná budoucnost. Prozatím nelze shledati důvodů přesvědčujících o trvalosti změny v míře úrokové. Ba ledacos nasvědčuje opaku. Vždyť přese všecko officielní popírání vlivu vládního na usnesení správy bankovní nelze neviděti, že snížení sazby bankovní jest jako uděláno pro potřebu vlády uherské při provádění velkolepé konverse 1100 milionů korun státního dluhu. A druhý interessent, kterému snížení sazby přineslo okamžitě zisk, jest lačnící spekulace bursovní, které po tak dlouhé nucené prázdni konečně vzestupem kursů dostalo se nové potravy, a které za krátko snad opětné zvýšení úrokové míry bylo by vítaným podnětem k zahájení sestupu hodnot.

A také dlužno varovati před illusemi, kterým bychom se snad oddávali očekávajíce pro sebe zvláštní prospěch ze snížené míry úrokové, očekávajíce z něho velký nějaký rozkvět podnikání v našem národě.

Neníť levný úvěr jedinou podmínkou zdárného podnikání, a pokud, zejmena výchovou svých lidí, nezjednáme si i podmínek ostatních, nemůžeme nadíti se v tomto směru velkých úspěchů. Také asi sklame předpoklad, že obecenstvo naše vklady své v ústavech peněžních, nízko zúrokované, zaměňovati bude větší měrou za uložení v akciích a závodních podílech nově zakládaných našich závodů průmyslových, jichž zařizování se tak usnadní a rozhojní. Sklame naděje tato, pokud obecenstvo naše nepřestane dívati se na ukládání peněz v papírech dividendových výhradně se stanoviska spekulace, hry bursovní, kupujíc papíry takové jen, aby se jich co nejdříve se ziskem zase zbavilo; neboť do té doby přese všechny výstražné zkušenosti vždy bude obecenstvo dávati přednost papírům lehko prodejným na světových bursách před účastenstvím v nově vznikajících, malých závodech domácích.

* *
*

Zajímavých údajů k důležité otázce vystěhovalectví našeho dovídáme se ze statě polského autora Buzka ve Vídeňském časopise národohospodářském. [1])

---

[1]) Zeitschrift für Volkwirthschaft, Socialpolitik und Verwaltung. 1901. seš. 5.

V proudech vystěhovalectva, které od polovice 19. století stálým, byť i tu slabším, jindy silnějším tokem, rozlévají se z naší říše do ciziny, lze rozeznávati zjevy typické. Jsou vystěhovalci, kteří odcházejí do ciziny, aby trvale se tam usadili, a jsou vystěhovalci, kteří odcházejí jen na čas, jen na několik let, jen na sezonu roční, aby lepším výdělkem v cizině přispěli k obživě svých rodin doma zůstavených.

Touha po lepší obživě jest vždycky onou mocnou silou, která odpoutává lidi od půdy otcovské; ale veliké rozdíly jsou ve způsobu, jakým se touha tato uplatňuje. Jsou hnutí vystěhovalecká založená na zralé úvaze hospodářské, opřené o zkušenosti těch, kdož předem vypravili se hledat nové vlasti; a jsou davy vystěhovalců nezkušených a nerozvážných, kteří slepě podléhají lákavým nezaručeným zprávám o plných hrncích a pečených holubech v cizím eldoradu.

V našich zemích českých jen jedenkráte objevil se silný proud vystěhovalecký způsobu posléz uvedeného; bylo to již v letech padesátých, kdy touha po zlatě kalifornském, vznícená líčením agentů, tisíce a tisíce našeho lidu, zejmena z Plzeňska, Táborska, Budějovicka a Písecka vyštvala z vlasti za nejistým osudem. Toto stěhování našich krajanů z jižních Čech a později i z Moravy do států severoamerických potrvalo ve značných rozměrech až do let sedmdesátých, ale tu přestává již býti číselně nejvýznamnějším zjevem ve vystěhovalectví rakouském, a na místo hypnotisujícího vlivu agentů vystěhovaleckých a jejich slibů a báchorek počíná je ovládati zralá rozvaha hospodářská.

Vyskytují se sice v Rakousku i v pozdějších letech časté případy horečky vystěhovalecké, zvláště od těch dob, co některé státy jihoamerické počaly platiti agentům prémie za přivedené kolonisty, ale pro tuto činnost země české neposkytovaly již vhodného materiálu vystěhovaleckého.

Nejprve jižní země rakouské vystupují tu v popředí přispívajíce přebytečným obyvatelstvem svým k zalidnění Brasilie (1876—78) a Argentiny (1878—79); brzy pak Halič se svým polským i rusínským obyvatelstvem zaujímá vedle uherských Slováků a Charvátů trvale první místo co do počtu svých vystěhovalců.

Počet vystěhovalců stoupá zvláště od let devadesátých, kdy potřeba nových pracovních sil v domácích krajích průmyslových přílivem zemědělských krajů domácích již byla zasycena; vedle Ameriky (Paräna brasilská, 1896 Kanada, 1897 Argentina) i Rusko (1892), Německo, Balkán a Egypt stávají se cílem vystěhovalců. Hospodářský rozkvět cizích zemí oživuje tento příliv; a zajímavo a potěšitelno jest pozorovati, jak právě čeští vystěhovalci proměnám v hospodářské konjunktuře cizích států nejrychleji se přispůsobují; tak v roce 1893, kdy nastala přechodná depresse v hospodářských poměrech Unie severoamerické, příliv českých přistěhovalců nejrychleji ochabuje.

Čechové jako vystěhovalci v cizině také v tom liší se od vystěhovalců jiných národů rakouských, že usazují se v nových vlastech svých po většině trvale. Jen Němci a židé haličtí vedou si podobně; snad jest příčinou zjevu toho, že jak mezi těmito tak mezi oněmi jest nejčetněji zastoupeno dělnictvo cvičené, kdežto ostatní národové dodávají cizině hlavně pracovní síly nádennické. Ovšem po národností

stránce zjev tento má málo potěšitelný důsledek, neboť, že by rodina vystěhovalce v cizině trvale usedlého mohla i v příštích generacích trvale zachovati svoji původní národnost, nelze s důvodem očekávati. A kdy by se podařilo docíliti trvaleji tohoto výsledku soustřeďováním vystěhovalců v osadách a uzavíráním jich před cizími živly, sotva by národní prospěch vyvážil škodu hospodářskou, jež by vystěhovalcům našim vzešla takovým odlučováním od hospodářsky pokročilejšího domorodého obyvatelstva v cizích kulturních státech. Jest to spor mezi národním a hospodářským prospěchem, který tak velkou měrou znesadňuje nám udržení naši menšin národnostních i doma, v uzavřeném německém území.

* * *

Když lonského roku byla při obci král. hlavního města Prahy zřízena zvláštní sociální komise, všichni lidé dobré vůle uvítali ji s vřelými sympatiemi, očekávajíce od spolupůsobení odborných znalců se členy sboru obecních starších a zástupci sousedních obcí mnohý pokrok ve správě obecní.

Nelze upírati, že velké obce naše vykonaly již velmi mnoho z věcí, o kterých se v nedávných dobách ještě obcím ani nesnilo, které však dnešní moderní názor počítá k podstatným úkolům správy kommunální. Ba velké obce naše ve směru tomto předčily namnoze i cizinu, v jiných oborech daleko pokročilejší. Velké obce naše na příklad na prospěch občanstva svého zařizovaly obecní vodárny, plynárny, místní dráhy v době, kdy v hospodářsky pokročilé Anglii opatřování všech, i nejdůležitějších potřeb obecných ještě přenecháváno bylo veskrz podnikání soukromému. Nenabylyť u nás zásady liberalismu a individualismu hospodářského v životě nikdy tak výlučné platnosti jako ve státech, ve kterých započal a nejdříve se rozvinul moderní pokrok hospodářský.

Avšak v jednom oboru správy obecní bohužel nemůžeme se honositi, že pokračujeme stejným krokem s cizinou: v oboru sociálních úkolů obcí, péče jejich o povznášení hospodářsky slabých vrstev občanstva, rozhodně zůstali jsme daleko za cizinou; ba, což jest ještě více na pováženou, ohlednemeli se na příklad po dějinách chudinství Pražského, neubráníme se trapnému dojmu, že obce naše v této příčině neudržely se ani na výši svých starších zařízení.

Sociální komise Pražská, k jejímuž zřízení pojily se naděje všech, kdož přejí sobě nápravy v těchto věcech, učinila ze své strany vše, čeho bylo potřebí, aby očekávání toto nebylo sklamáno. Přehlednuvši nejprve celý rozsáhlý obor otázek spadajících v její působnost, vybrala sobě komise především ty kusy, jejichž rozřešení jest naléhavo a v nejbližší době možno, a o dvou z nich pojednavši předložila již zastupitelstvu obecnímu řadu návrhů směřujících k zahájení reforem.

Prvým předmětem návrhů byla reorganisace *obecního ústavu ku prostředkování práce*, reorganisace, jejímž předním účelem bylo docíliti, aby ústavu tomuto získána byla důvěra dělnictva a čeledi, i důvěra zaměstnavatelů, tak aby obě skupiny měrou hojnější než posud ústavu užívaly, a aby tak soutěž jeho s vykořisťovatelskými soukromými poptavárnami stala se účinnou.

Jest velice litovati toho, že zastupitelstvo obecní o své ujmě a bez náležité rozvahy změnilo podstatné části v návrzích komise. Jest toho litovati jednak proto, že úspěch reformy tím z části ohrožen; jednak proto, že spůsob takový nikterak nepřispívá k tomu, aby povzbudil sociální komisi k dalším pracem.

Druhým předmětem v jednání sociální komise byla otázka *ochrany dětí před spustnutím*. Zajisté byl to předmět ve svrchované míře časový. Ku podivu. Máme již od mnoha let spolek na ochranu zvířat, ale o nějaké akci větších rozměrů pro prospěch dětí vydaných týrání a pustnutí nebylo u nás posud potuchy. Jest sice aspoň v Praze samé několik spolků, které poskytují opuštěným a zanedbaným dětem opatření v ústavech nebo rodinách pěstounů, a také obec Pražská sama stará se podobně o své chudé příslušníky; ale což je to všecko proti ostatnímu úžasnému množství bídy dětské, na které nevystačují skrovné prostředky spolkové, v případech, ve kterých obec Pražská, poněvadž neběží o jejího příslušníka, neviděla posud příčiny k zakročení.

A přece, jeliž co dojemnějšího nad utrpení nevinného dítěte! Ale nejen soucit, i chladný rozpočet oběti a zisku musí společnost lidskou přivesti k poznání, že ochrana dětí, péče o řádnou, nejen školskou, ale i domácí výchovu jejich jest nejdůležitějším úkolem humanity. Co by ušetřeno bylo na chudinských podporách v dospělosti, co nákladů léčebných, co nákladů v trestním soudnictví, kdy by každému dítěti dostalo se výchovy k pořádné, samostatné obživě!

Dvojího jest tu potřebí, a v tom dvojím směru nesou se návrhy Pražské sociální komise.

Především aby informační službou, soustředěnou v rukách chudinské správy obecní, podporovanou však nejen všeobecnými orgány této správy, ale i státní správou policejní a soudní, správou školskou a součinností širokých vrstev občanstva zjišťován byl každý případ, ve kterém hrozí dítěti zanedbání jeho výchovy, a ve kterém tudy potřebí jest zakročení se strany obce. Včasného zakročení jest nejvíc potřebí, neboť tam, kde zkáza zapustila již kořeny, tam všecky prostředky polepšující kázně z pravidla bývají bez úspěchu.

A za druhé potřebí jest odstraniti překážky, které v našich poměrech stavívají se v cestu těm, kdož by k zakročení na ochranu dětí byli ochotni.

Jest to především moc rodičů neb poručníkova nad dítětem, jejíž rozvázání třeba změnou zákonných ustanovení usnadniti tam, kde majitel moci neplní povinností s ní spojených a je na překážku orgánu veřejnému, jenž by se o výchovu dítěte lépe postaral.

A jest dále potřebí, rozvrhnouti zákonem náklady na výchovu dětí rodičům neb poručníku odňatých, tak aby přesunuto bylo břímě toto se slabých beder obcí na širší a silnější svazky, okres, zemi, stát; neboť jen pak lze od obcí očekávati, že budou na ochranu dětí proti rodičům častěji zakročovati. Království českému připadne, tímto rokem počínajíc, značnější podíl z přebytku pokladen sirotčích; zajisté bylo by s prospěchem nerozptylovati prostředky tyto na celou řadu rozmanitých účelů, nýbrž soustřediti je a užiti jich k tomu, čeho jest nejvíc potřebí, k výchově dětí, jimž se dobrodiní toho nedostalo ve vlastní rodině.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 17. února 1902.

Hromadná výroba německých voličů ve smíšených městech; vládní rozhodnutí v Českých Budějovicích. — Opět Celjské parallelky; německé úklady Opavskému gymnasiu; Frýdek; Pazin. — Říšská rada a katastrofa Mostecká; branný zákon; zářící německá kultura v parlamentě; krvavé události Terstské. — Arcikníže František Ferdinand v Petrohradě; nedůtklivost maďarská. — Uherská sněmovna; první hlas slovenský. — Ústavní zákony v srbské skupštině. Tajná smlouva z r. 1881. Kosta Taušanović †. — Anglicko-japonská smlouva proti Rusku. — Z Bulharska.

Jako by nebylo dosti na obstrukci, kterou německo-centralistické strany zavedly do ústavní praxe v boji proti Čechům, sahají v Čechách, na Moravě a ve Slezsku ještě k jinému prostředku, aby si svou nepravou držbu navždy pojistily. Jest to *hromadné přidělávání voličů německých*, jež není zjevem jen osamělým, nýbrž soustavným všude tam, kde se Němci vidí v menšině. Dělo se tak v Terezíně, v Kateřinkách ve Slezsku, v moravském Vyškově a jinde, nejnověji křiklavým způsobem v Českých Budějovicích. Nadešly tam obecní volby a s těmi opět nebezpečí, že tu Němci pozbudou aspoň částečně svého panství. Aby se zabezpečili, jmenovali si v posledních schůzích zastupitelstva voliče do prvního a třetího sboru, měšťany a čestné měšťany — ve schůzi 24. ledna najednou 122 a 2. února dokonce 226. Již to činí 348 voličů německých, a počítajíli se k tomu dřívější přidělávky, počet těch, kteří dostávají volební právo v obci k rozmnožení německých voličů, obnáší přes 500. Kdy by ani to nestačovalo, přidělali by jich patrně třeba ještě jednou tolik. Největší potíž měli s tím, aby našli dostatek lidí, kteří by to „vyznamenání" přijali. V důvěrných agitačních schůzích sháněn kde kdo, jenž by rozmnožil šiky německé. Jak sháněno, ukazuje okolnost, že i mrtvý byl povýšen za měšťana voliče, že i lidem úhonným dostalo se této cti, a že jí někteří odmítli. Kde tu slušnost, kde právní cit a zákon? V počtu přidělaných voličů jsou i statní úředníci. Nad čím má člověk více žasnouti, nad smělostí, s kterou se takové falšování zákona provádí, či shovívavostí, která to trpí? Česká zastupitelstva byla z příčin k neporovnání nepatrnějších rozpouštěna.

Dr. Zátka podal jmenem Čechů Budějovických proti svévoli obecního zastupitelstva stížnost k okresnímu hejtmanství a byl od něho 13. února vyrozuměn, že purkmistrovskému úřadu zakázalo provedení tohoto usnesení, pokud se týče hromadného jmenování měšťanů, jelikož nebylo v tom případě šetřeno článku 48. obecního řádu. Zrušení stalo se tedy z důvodu pouze *formálního*, neboť dotčený článek stanoví hlasování veřejné. Formě mohou páni na Budějovické radnici vyhověti, když politický úřad proti věci nečiní námitek. Případ ten jest charakteristický pro poměry, v jakých žijeme.

Místo sněmů zemských zasedal od počátku ledna *rozpočtový výbor* říšské rady, který do 12. února projednal státní rozpočet na r. 1902. I tu objevila se na denním pořádku zase otázka dávno sice vyřízená a sama sebou nepatrná, ale od německých stran na velkou událost politickou nadutá. Jsou to *slovinské parallelky v Celji.* Čtyři třídy při nižším gymnasiu, a to jen z pola slovinské, jsou německým stranám kámen úrazu! Osmý již rok tvoří Celjské parallelky přičiněním

Němců národní důležitost první třídy. Zřízeny byly za koaličního ministerstva Windischgraetzova r. 1895 po spůsobu podobných čtyř parallelek Mariborských, a akci za ně podporovali sami němečtí konservativci. Německá levice vzala si je za záminku k rozbití koalice, doufajíc, že si tím upraví cestu k vládě, což se jí však nezdařilo. Nyní podnikla opět všeobecný útok proti těmto školám. Dr. Stürgkh učinil v rozpočtovém výboru návrh, aby Celjské parallelky byly zrušeny a místo nich a Mariborských aby zřízeno bylo nižší slovinsko-německé gymnasium v Mariboru. Po třídenním rokování přijat (6. února) návrh ten 25 hlasy proti 22. Němečtí konservativci hlasovali při tom s německou levicí, tolikéž zástupce sociálních demokratů; o členech moravské střední strany rozumí se to samo sebou. S Němci hlasovali též Italové. Proti návrhu byli všichni slovanští členové výboru, čeští velkostatkáři a rumunský zástupce. Tím odpověděli Němci také na požadavek, aby byla zřízena slovinská universita. Parallelky Celjské postaveny takto opět v popředí situace. Němci je stůj co stůj chtějí zmařiti a Slovinci jsou pro ten případ odhodláni k obstrukci, ukazujíce na to, že samostatné nižší gymnasium nemůže prospívati. Pro 793.000 Němců ve Štyrsku vydržuje stát 5 vyšších gymnasií a jednu universitu; 400.000 Slovinců štyrských mají od státu jen po čtyrech parallelkách v Celji a Mariboru, a těch ještě měli by býti zbaveni!

Ostatně měli Němci i jiný tajný plán. Návrh jejich, aby ***české státní gymnasium v Opavě*** bylo přeloženo do jiného místa, byl zamítnut 27 hlasy proti 19; za to však přijat návrh, aby dostalo státní subvenci německé vzdorogymnasium ve Frýdku, jež bez všeliké potřeby zařídila tam obec podporou zemskou. Italové měli opět namířeno na ***Pazin.*** Dr. Rizzi navrhl, aby charvátské gymnasium Pazinské přeloženo bylo z tohoto „italského“ města — Pazin má 15.000 Charvátů a jen asi 1000 Italů! Jich návrh zamítnut 26 hlasy proti 18. V drobných těchto a vždy znovu opětujících se bojích musíme utráceti síly a vyčerpávati energii k velkým úkolům potřebnou; německá panovačnost a svévole nedopouští spravedlivého urovnání poměrů národních a tím pokojného vývoje státního, a za to jest pořád hýčkána.

Po sedminedělním odpočinku shromáždila se ve Vídni 4. února opět ***říšská rada.*** Stav věcí se sice nezměnil, v jazykové otázce nebylo českému národu po právu učiněno, ale zástupcové českého národa nečinili překážek pravidelnému sněmování. Úvod tvořily pilné návrhy, ale odbyty hned v první schůzi. — Nejdůležitější z nich platil katastrofě Mostecké, kde do dolu Jupiter vnikla voda i zatopila havíře. Poslanec Kaftan ukazoval na to, že katastrofy v dolech jsou zaviňovány nezřízeným loupežným dolováním, které sice více vynáší, ale vydává dělníky v dolech v nebezpečenství. I vláda ujala se slova; ministr Giovanelli ujisťoval, že se věc vyšetřuje, a akce skončila resolucí obvyklým spůsobem vládě ukládající, co sněmovna opatřiti nedovede. Pozoruhodný byl údaj ministerského rady Zechnera, že v hnědouhelné pánvi Mostecké bylo r. 1900 vytěženo téměř 174 milionů metr. centů v ceně skoro 84 milionů korun. Cena metr. centu neobnáší ani půl koruny. Jaké lichvářské ažiotáže jest potřebí, aby na malou vzdálenost z dolů do Prahy troj- až čtyrnásobně stoupla tato cena!

Bez obtíží vyřízen byl *zákon o povolení branců* (8. a 13. února). Čeští lidoví poslanci hlasovali proti zákonu, ale nepřekáželi jeho přijetí. Při jednání o zákoně tom nejde obyčejně o otázku, máli býti povolen, jako spíše o stížnosti na vojenskou správu. Vojenský rozpočet vyřizuje se v delegacích, a říšské radě zbývá jen tato příležitost, aby o vojenství promluvila. Souhlasně projeveno přání po opravě zastaralého vojenského trestního řádu, který již před 130 lety byl zaveden. Socialista Daszyński uvedl případ s bývalým nadporučíkem Matasićem-Keglevićem, kterýž pro padělání směnek s podpisy princezny Louisy Koburské a její sestry bývalé korunní princezny Stefanie odsouzen byl k šestiletému žaláři od vojenského soudu v Záhřebě, kde s princeznou Louisou meškal, ale od vrchního vojenského soudu uznán za vinna pouze padělkem podpisu Stefanie a úmyslem poškoditi věřitele. Věřitelům bylo však od manžela princezny Louisy dávno zaplaceno, tak že poškozeni nebyli; trest přiřknut Matasićovi stejný jako od soudu Záhřebského. Princezna Louisa zavezena do ústavu choromyslných.

Velkou přitažlivostí sněmovní ukázalo se i tentokráte špinavé prádlo německých stran, jež po dva dni 13. a 14. února bylo rozbíráno. Dr. Lueger předložil důvěrné provolání německých liberálů, vyzývající ke sbírkám na volby obecní a sněmovní, vlastně prý na zakupování hlasů a jiné šmejdy. Tázal se předsedy ministerstva, chceli „chrániti svobodu voličů před terrorismem židovského velkokapitálu". Dr. Körber odvětil, že při každých volbách je třeba peněz na tiskopisy, poštovné a p. a že vláda nemůže proti tomu ničeho učiniti. Vyvolalali již tato odpověď celý lijavec nelíbezných titulů, tím více ctilo se německé panstvo vespolek při debatě o ní. Galerie byly hustě obsazeny vybranou společností Vídeňskou, jež s chutí lapala každé tučné slovo. Dr. Vogler (liberál) líčil křesťanské sociály jako švindlery, kteří dělají velké obchody na úkor obce a posílají stejné voliče v několikerém přestrojení k volbě. Luegrovci neostali jim odpověď dlužni. Zářící německá kultura dospěla až k tomu, že na sebe i hampejzníků pokřikovali a jmeny vykřičených domů se poctívali. Byla to zároveň předehra k nastávajícím březnovým volbám obecním.

Na denní pořádek sněmovní dostaly se posléze ***bosenské dráhy*** a s nimi neblahá otázka hospodářské podřízenosti Rakouska Maďarům. Dalmatští poslanci Perić a Borčić ukázali v řečech svých (15 ún.), jak Dalmacie a celé Rakousko trpí tím, že Maďaři nedovolují, aby země ta byla železnicí spojena se zeměmi rakouskými. Všechny dráhy bosenské staví se jen k vůli Pešti, s kterou jedině mají spojení.

Rokování bylo přerušeno ***krvavými událostmi v Terstu.*** Tam se od počátku února topičové na parnících rakouského Lloydu domáhali zkrácení zodpovědné a namáhavé služby denní na 8 hodin, obmezení služby na parnících v přístavech, aby všichni nemuseli býti pohotově na lodi, a odstranění strážní povinnosti na palubě po odbyté povinnosti u kotlů. Dne 10. vypukla stávka 800 topičů. Lloydova společnost sháněla ihned jiné, v čemž jí i námořní úřad vypomohl kommandovav 30 vojenských topičů k službám Lloydu, aby prý doprava pošty nevázla. Požadavky topičů zamítány, ale k naléhání politického úřadu přece sestaven rozhodčí soud z 3 zástupců Lloydu, z 3 zástupců děl-

nictva a z Terstského starosty jako předsedy. Stávka co den se šířila, šmahem přidávalo se k ní též ostatní dělnictvo nejen lodní a přístavní, nýbrž i tovární a průmyslové, typografové atd. Dne 14. stála všechna práce, noviny nevycházely, lodě neodjížděly, vše vázlo. Asi 30.000 dělníků dostavilo se na shromáždění a přijalo požadavky topičů za své. Po rozchodu ubíraly se jednotlivé zástupy městem, oddíly vojska zakročovaly, až došlo k střelbě do zástupů. V té příčině podali italští poslanci a sociální demokraté společně v říšské radě dotaz (15 ún.), na který dr. Körber ihned odpovídal. Ujišťoval, že bylo na vojsko házeno kamením a kusy železa a že velící nadporučík zraněn klesl k zemi, načež jeho zástupce dal povel k střílení; 5 osob bylo usmrceno, 22 těžce a mnoho jiných lehce raněno. I na jiném místě útočeno na vojsko, které střílelo, dvě osoby padly mrtvy a mnoho lidí zraněno. Předseda ministerstva trval na tom, že dělnictvo podrobivší se rozhodčímu soudu nezpůsobilo výtržnosti, nýbrž „rozličná směsice cizích živlů,“ v čemž Italové viděli narážku na irredentu. Počet mrtvých a těžce raněných, z nichž mnozí umírají, rozmnožil se ještě dne 15. února. Zástupy vytloukaly okna, rozbíjely plynové svítilny, ohrožovaly veřejné budovy. Sociální otázky zmocnila se hned i politika. Městská rada postavila se na stranu bouřících zástupů, žádala za odvolání vojska, vyvěšovala smuteční prapory a dala 10.000 korun na podporu vdov a sirotků po usmrcených. Přes zákaz vládních úřadů vyvěšovány všude černé prapory. Dne 15. i bursa zahálela. Italové dodávají sociálnímu hnutí ráz protirakouský, což v říšské radě dobře pochopili Všeněmci a se vším důrazem se připojili k Italům. Dne 15. a 16. února stihly do Terstu značné síly vojenské a vyhlášen tam výminečný stav a potom i náhlý soud. Pilný návrh, aby vláda původce smrti zastřelených k odpovědnosti pohnala a o pozůstalé se postarala, jmenovitě po poštovním úředníku při vykonávání služby zastřeleném, přijat jest jednomyslně. Rozhodčí soud vyhověl dne 15. stávkujícím uznav jejich požadavky za důvodné ve všech třech směrech; následkem toho byla 17. února práce zase zahájena.

Za známku sblížení mezi Rakouskem a Ruskem sluší považovati *cestu arciknížete Františka Ferdinanda do Petrohradu.* Podnětem k ní bylo jmenování našeho následníka ruským generálem jízdectva; v nové této hodnosti jel se představit caru Mikulášovi. Dne 7. února byl s okázalostí v Petrohradě uvítán. Sídlil v nádherném zimním paláci jako host carův a na počest jeho pořádány dvorní plesy, honba, hostiny, přehlídky. Jako k čestnému plukovníku Bužského pluku dostavila se k němu i deputace plukovní. Arcikníže opustil teprve dne 12. února hlavní město ruské a 14. vrátil se do Vídně. Návštěva jeho po stránce politické znamená utvrzení shody v dubnu r. 1897 mezi carem a císařem Františkem Josefem o zachování nynějšího stavu na Balkáně uzavřené. Ten výklad měla i návštěva nejstaršího člena ruské panovnické rodiny, velkoknížete Michaela Nikolajeviče koncem října v Pešti u císaře. Status quo na Balkáně, jako všeliký jiný status quo, jest však jen formou shody na krátkou dobu, negativní výpomocí z nouze. Tak i shoda rusko-rakouská má smysl jen pro chvíli přítomnou a pro poměry nynější. Cennější pro národy rakouské a jmeno-

vitě pro nás Čechy byla by dobrá celní a obchodní smlouva rusko-rakouská, která by umožnila hospodářskou vzájemnost obou států.

U příležitosti této návštěvy ukázalo se opět, jak v ústavních důsledcích choulostivým a zároveň jak mocným činitelem jsou Maďaři. Arcikníže za své průvodce mimo nejvyššího hofmistra hr. Nostice zvolil též jako čestné kavalíry knížete J. Windischgraetze a hr. Jana Zichya. Dualismu bylo i v tom učiněno zadost. Ale Jan Zichy nenáleží k vládní straně uherské, nýbrž jest známým konservativním velmožem a předsedou katolické lidové strany. Ta okolnost byla proti mysli uherské vlády, která prostřednictvím ministra u osoby císařovy ukazovala na to, že se to příčí duchu ústavnímu. Z toho důvodu upuštěno od průvodu Zichyova. Nedosti toho, věc uvedena i v uherské sněmovně na přetřes.

V uherské sněmovně 12. února poslanci Komjathy a Visontai (z obou klubů neodvislé strany) podali dotazy, proč chyběl při ruské cestě arciknížete uherský kavalír a jeli pravda, že arcikníže nepřijal ministra u osoby císařovy, hr. Széchényia a tím ústavní jeho působnost nemožnou učinil? Széll odpovídaje hned vykládal, že tu šlo ne o osobnost, nýbrž o zásadu a že dostačilo první slovo, aby uherská námitka v příčině hr. Jana Zichya uznána byla za oprávněnou. Sněmovna přijala výklad Széllův všemi hlasy proti hlasům obou neodvislých stran a strany lidové.

Velmi mírným spůsobem posl. Veselovský při rokování o rozpočtu 3. února rovinul *prapor národností uherských.* Již ta okolnost, že z 512 poslanců sněmu uherského jsou jen 4 Slováci a 1 Srb, ukazuje s dostatek, jak maďarské národy v Uhrách jsou zkracovány. Charvátských poslanců, které vysílá Záhřebský sněm k vyřizování společných věcí, jest sice 40, ale ti politicky nikde nevystupují. Několik Němců jde se stranou vládní. Požadavky nemaďarských národů jsou věru skromnické, a přece bylo na řečníka voláno: „Panslavismus!“ „Rusko!“ „Demagog!“ a p. Řečník dovozoval, že vedoucí zásadou nemaďarských národností jest blaho země a proto že jsou přívrženci jednoty, nerozdílnosti a neodvislosti Uher. Národnosti stojí na základě politické jednoty Uherska a zákonem ustálené přednosti maďarského jazyka ve sněmu, nejvyšší správě a nejvyšším soudnictví. Národnosti však pro své zachování, vzdělávání a vyvíjení žádají, aby jazyka lidu v těch obvodech, kde národnost kompaktně žije, ve škole nižší, střední i na universitě, v církvi, v obecních, městských a župních úřadech, u soudů a municipií užívalo se tak, jak to zákon o národnostech z r. 1868 předpisuje. Poslanci přerušovali řečníka ustavičným povykem. Když se zmiňoval o Americe, že tam, v daleké cizině, mají Slováci své školy, pokřikováno, že jsou „za ruské peníze.“ Když porovnával cizinu s vlastí a tvrdil, že v Americe Slovák může slovensky mluviti, voláno na něj, že je vystěhovalecký agent. Řečník žádal dále za ochranu dělnictva a živnostnictva a za všeobecné tajné právo hlasovací. Požadavek tento provázen byl posměchem. Deákovský zákon o národnostech, platný ale neprováděný, jest hlavním požadavkem Slováků a vůbec nemaďarských národů. Před 34 lety považován byl za minimum, dnes Maďaři i toto minimum prohlašují za panslavismus.

V Charvátsku shodly se neodvislá strana národní a strana práva a sloučily se v jednotnou opposici. Stalo se to na shromáždění důvěrníků 26. ledna v Záhřebě. Osmdesátiosmiletý národní vůdce biskup Strossmayer odpověděl na zvěsť žehnaje činnosti jednotné strany, v jejímž programu jest i shoda s Dalmacií, Istrií a se Slovinci. Očekává se, že podobné sloučení nastane i mimo obvod Charvátska. Opposice domáhá se zákona volebního, který by nynější řádění vládních orgánů učinil nemožným.

V Srbsku pracuje *skupština* o ústavních zákonech, které se mají státi základem nových poměrů. Není to dílo snadné, i jest pochopitelno, že propukají neshody právě v nejdůležitějších věcech. Tak bylo se zákonem o tisku, tak se zřízením obecním a zákonem školským. Zákony ty jsou výsledkem kompromisu mezi pokrokáři, vlastně konservativci různých nátěrů od reakcionářského až do svobodomyslného, a mezi mírnými radikály, kteří mají většinu ve sněmovně a mohou se každé chvíle spojiti s krajními svými druhy. Zákon o tisku byl šťastně vyřízen, za příčinou obecního zřízení došlo ke krisi, ale jen částečné. Ministr vnitra Stefanović chtěl počátkem února odstoupiti. To by bylo uvedlo celé ministerstvo v rozklad, a takž vyřízen hrozivý spor posléze kompromisem. Srbští rolníci jsou velmi žárlivi na obecní samosprávu, a nic je tak nepopouzelo proti Milanovi, jako rušení této samosprávy. Nový zákon stavěl obec pod politický dozor vládní, což způsobilo všeobecnou nevoli. Upokojení nastalo poněkud teprve, když politický dozor obmezen na nejmenší míru. Nová krise propukla 12. února za příčinou zákona školského. Vláda trvá na tom, aby veškero školství podřízeno bylo státnímu dozoru, s čímž radikálové nesouhlasí vidouce, že by agitační živel, kterým jsou učitelé obecných škol, podléhal státu.

Jeden ze srbských státníků, Čedomil Mijatović, na učiněný dotaz počátkem února veřejně pověděl, že byla r. 1881 mezi Srbskem a Rakouskem *uzavřena tajná smlouva* a že ji sám podepsal. Mijatović dokládal, že jest to jeden z nejlepších činů jeho života. Tím potvrzují se domněnky a zprávy dosud vyvracované. Mijatović jest i vynikající spisovatel a učenec srbský, avšak v životě svém nenacházíval se v šiku národním, nýbrž v družině Milanově. Smlouva, kterou podepsal, není také dílo jeho, nýbrž Milanovo. Rok 1881 náleží k osudným v Srbsku; vrtkavý panovník srbský opustil tehda národní směr nadobro. Z Vídně přijal železnice Bontouxovské, které měly pro Srbsko tak smutné následky finanční a mravní, doma vládl jako paša, štval stranu proti straně a počal politiku rozvratu, která vedla k tak neblahým koncům, že se národ podnes nemůže z nich vzpamatovati. Za to měl smlouvu s Rakouskem, které mu zabezpečovalo trůn a ochranu. Pro přítomnost jest odhalení to na ujmu králi Alexandrovi, jelikož i Mijatović jako senátor od krále jmenovaný náleží k podporám trůnu, a národ znovu se znepokojuje, když vidí, jak se bez jeho vědomí může hráti o jeho kůži.

V Řece dne 8. února zemřel a dne 12. v Bělehradě pochován jest bývalý srbský ministr *Kosta Taušanović*, muž čestný, jenž v službách vlasti dožil se nejtrpčejšího sklamání. Narodiv se r. 1853 v Alexinci odbyl Taušanović s prospěchem vyšší hospodářskou školu Táborskou, na které tak mnoho dělných Jihoslovanů nabylo svého vzdě-

lání. Jsa přesvědčen, že zemědělství jest životní podmínkou Srbska, věnoval jeho povznešení nejpilnější pozornost a snažil se též otvírati v zemi hojné prameny blahobytu, které netknuty leží, jako doly uhelné, železné a jiné. Taušanović přilnul k straně radikální a byl v jejím ústředním výboru, když r. 1883 propuklo vzbouření na Timoku. Byl odsouzen k smrti, ale z milosti mu trest změněn v osmiletý žalář. Když se Milan chystal opustiti Srbsko, Taušanović stal se za nové ústavy r. 1889 ministrem orby a potom vnitra. Zakládal odborné školy, vzorná hospodářství, k nimž volal Čechy, úvěrní společenstva, hornické závody a j. Avšak jeho odstoupením braly podniky ty za své. Když se pak vrátil k vládě, počínal znovu, ale ne na dlouho. Posléze přišel Milan zpět a počalo nové stíhání radikálů. Milan mstil se mu tím, že ho dal odsouditi od výminečného soudu pro účastenství v attentátu Kněževićově, načež na něm spáchal druhý ještě zločin odsouzením pro finanční věci vzkvétající úvěrní zádruhy, jejímž byl Taušanović předsedou. Žalář podvrátil jeho zdraví. Po vyhostění Milana byl od krále Alexandra amnestován. Zemřel nyní na cestě do Nizzy.

Dle staré zásady jiné za sebe do ohně stavěti podařil se Anglii úklad namířený k seslabení ruské moci na dalekém východě. Dne 30. ledna podepsána v Londýně *smlouva anglicko-japonská*, kterouž oba státy zaručují sobě vzájemnou pomoc a pod záminkou, že má býti chráněna celistvost Číny a Korey, slibují sobě podporu svých prospěchů. Ruská moc, jež v posledních desíti letech na dalekém východě nenadále vystoupila, vzbudila žárlivý odpor jmenovitě Anglie, která se považovala za výhradnou vládkyni celého východního pobřeží asijského. Válka čínsko-japonská o Koreu r. 1894 ukázala v jasném světle slabost čínskou a způsobila výbojné hnutí proti Číně. Naléháním Ruska ve shodě s Francií a Německem změněn mír čínsko-japonský v Simonoseki v dubnu r. 1894. Japonsko muselo ustoupiti z Korey a z Mandžurska a dostalo náhradou na jihu rozsáhlý ostrov Formosu. V Mandžursku však se usadilo Rusko samo a vystavivši tam železnici opanovalo zemi hospodářsky i vojensky, kdežto v Korei vede se drobná válka mezi prospěchy ruskými a japonskými. A právě ve chvíli, kdy se v Pekingu jednalo o podepsání smlouvy čínsko-ruské o Mandžursko, kterou ruský zástupce Lessar s úspěchem skoncoval, podána čínské vládě spojenecká smlouva anglicko-japonská, která jest zrovna protestem proti smlouvě mandžurské.

Anglicko-japonská smlouva stanoví si za účel hájení nynějšího stavu věcí a všeobecného míru na dálném východě, jakož i neodvislosti a celistvosti Číny a Korey. K tomu cíli smluvily se oba státy: 1. že činiti budou společná opatření na obranu svých prospěchů, kdy by prospěchy tyto od jiné moci nebo nepokoji v Číně a Korei byly ohroženy; 2. kdy by jedna strana octla se s jinou mocí ve válce, zachová druhá přísnou neutralitu a vynasnaží se zameziti, aby jiné moci súčastnily se války proti jejímu spojenci; 3. kdy by jiná moc k válce proti spojenci se připojila, pospíší mu druhá strana ku pomoci, povede s ním společně válku a ve shodě s ním uzavře mír; 4. spojenci se zavazují, že bez vzájemného souhlasu neuzavrou zvláštní úmluvy s jinou mocí na úkor vytknutých zde prospěchů; 5. kdykoliv by tyto prospěchy

byly ohrožovány, podají si obě vlády zevrubné a otevřené zprávy; 6. smlouva vstoupí ihned v platnost, může býti rok napřed vypověděna, ale kdy by jedna strana byla do války zapletena, potrvá smlouva, dokud nebude uzavřen mír.

„Samostatnost a celistvost říše čínské a Korey“ byla i zásada od Ruska hájena, rovněž tak politika otevřených dveří, aby země ty ostaly přístupny obchodu všech národů. Toto stanovisko ruské mařilo nejen japonský výboj v severní Číně, nýbrž došlo platnosti i při uzavírání posledního míru v Pekingu. Jiný však smysl má zásada v nové smlouvě obou států; tu znamená, že Anglie, čeho nemohla dosáhnouti sama, troufá si dosáhnouti s pomocí Japonska. A tím se právě smlouva stává velice nebezpečnou. Spor jest snadný a může propuknouti každé chvíle. Japonsko osazuje Koreu přebytkem svého obyvatelstva, tam míří jeho hospodářská, průmyslová i politická spekulace. Dostavěním světové dráhy ku pobřeží Tichého oceanu se tam i vliv Ruska stává citelnějším a vzrostl by zajisté stavbou železničné odbočky do Seulu. Ale o dráhy, telegrafy a pošty zapasí v Korei Japonci. Čeho by si sami nebyli troufali, postaviti se Rusům, k tomu povzbuzovati je bude alliance s Anglií. Otázka Korey a v druhé řadě Mandžurska přiostřuje se tak, aby buď Japonci nebo Rusové ustoupili z popředí. V tom záleží povážlivost situace anglicko-japonskou smlouvou způsobená.

V Bulharsku dějí se přípravy k volbám do sobranije, které v březnu rozhodnou o většině sněmovní a tím i o trvání ministerstva Daneva a o uzavření státní půjčky. Jak málo prospívají stranické zápasy i prosté kontrole finanční, neřkuli soustavné práci o blahobyt země, vysvítá z *velkých podvodů* objevených v státním hospodářství. Ruský tajný rada D. T. Kobeko, dožádaný ku prozkoumání bulharských financí, vytknul loni, že se naprosto nesrovnává, aby důchod z kolků tabákových, jenž roku 1898 činil 12·27 mil. franků, klesal v následujících letech na 10, 9 a r. 1901 dokonce na 8·2 mil. fr. Podobnou nesrovnalost vytkl důchodu z kolků úřadních, který s 792.000 r. 1898 klesl r. 1901 na 259.000 fr. Pátrání ostávalo bez výsledku, kolky byly vesměs správny, až nyní zjištěno, že za radikálního ministerstva Radoslavova a Ivančova v státní tiskárně vytištěno za miliony kolků, jež místo do státních pokladen dostaly se soukromníkům, a ti je ve svůj prospěch prodávali do druhých rukou. Škoda způsobená státu, a to v době finančně kritické, páčí se na 10 mil. fr. — Truchlivou událostí, za kterou však politika není odpovědna, jest *zavraždění ministra Kančeva* v Sofii. Kančev vynikl jako spisovatel a znalec Makedonie, odkud pocházel. Za vlády Karavelova a Daneva byl místopředsedou národního sobranije a po odstoupení Karavelova převzal obor vyučování v ministerstvu Daneva. Karandžulov, též rodilý Makedonec, jenž neobstál při zkoušce za učitele středních škol a později pro své výstřednosti propuštěn z prozatímného učitelství, vnikl 6. února do úřadovny Kančeva a tam jej několika ranami z revolveru skolil, načež zastřelil i sám sebe. O pohřbu Kančeva, jehož účastnila se společnost bulharská i sbor diplomatický, pokusili se někteří výstřední Makedonci o výtržnosti, ale bez úspěchu.

PŘÁTELŮM ČESKÉHO UMĚNÍ

VŘELE DOPORUČUJEME:

JOS. V. MYSLBEK

Výbor jeho prací s úvodem KARLA B. MÁDLA.

Monumentální toto umělecké dílo obsahuje 34 autotypií, 50 světlotisků, 3 fotogravury nejznamenitějších děl mistrových a jest takto úplným obrazem jeho umělecké práce.

Přátelé umění zejména radostně sáhnou po tomto díle, jež dosud jest jediným imposantním dokumentem výše a vyspělosti české plastiky.

Cena K 60·—

ČESKÁ MADONNA.

Dle oltáře prof. J. Kastnera maloval K. ŠPILLAR.

Skvostná reprodukce barevným světlotiskem.

„NÁRODNÍ LISTY“ vítají podnik: Myšlénka obrazu je velmi pěkná... Česká Madonna dosáhne zajisté značného rozšíření v našich rodinách.

CENA

obrazu nezarámovaného K 20·—
v řezaném neb zlatém rámci „ 40·—
v rámci přepychovém, velmi skvostném . „ 80·—

MLÁDEŽI

Právě vyšla skvostně vypravená kniha

DESET POHÁDEK O SV. PETROVI.

Od **B. Němcové.** Illustroval **K. L. Klusáček.** S předmluvou **V. Mrštíka.**

Cena kart. K 5·—.

Nádherně illustrovaná, dvojí barvou tištěná kniha tato obsahuje deset rozmarných, pravým českým humorem jiskřících pohádek z putování Krista Pána se sv. Petrem po Čechách. Spisovatel V. Mrštík v předmluvě trefně označuje cenu jejich.

Naší mládeži i dospělým dostává se roztomilého uměleckého díla, které bude v každé knihovně skutečným parádním číslem.

Nakladatelství České grafické společnosti „UNIE“ v Praze,
Resslova ulice čís. 1969.

☛ Výrobky pouze z českých továren. ☚

Vácslav O. Danda

na Královských Vinohradech, v Havlíčkově třídě č. 2

Obchod zbožím střižným a plátenickým.

Zvláště doporučuji:

Barchety. — Podšívky. — Plátno celolněné a bavlněné. — Damašek. — Grádl. — Kanafas. — Sypkoviny. — Zástěry. — Výbavy pro nevěsty. — Zařízení hostinců

Mírné ceny! **Pevné ceny!**

V. Svoboda a spol.,

majitelé

hnědouhelných dolů

„Frauenlob“ u Duchcova

a

„Prokop“ ve Skršicích

a obchodu s uhlím ve velkém

v Praze,

Městský sad čís. 21,

dodávají

veškery druhy uhlí hnědého, plynového z dolů Oseckých i Lomských; černé Radnické z dolů hrab. Šternberka; Buštěhradsko-Kladenské, Nýřanské, výborné uhlí horno- i dolnoslezské, Ostravské, jakož i koks, uhlí kovářské a dřevěné vesměs těch nejlepších druhů pro závody průmyslové i potřebu domácí.

Rychlá solidní obsluha.

Založeno roku 1845.

Jan a Emanuel Toužimský,

závod knihařský

v Praze, Karlovo náměstí 18, č. p. 288-II. „U Sedlerů“,

doporučuje se

ku provádění veškerých odborných prací,

zejmena všech druhů vazeb,

desk na adresy, časopisy a díla nakladatelská.

Příležitostná alba. Vazby pro knihovny.

Napínání map a obrazů atd.

Provedení vkusné. **Obsluha správná.**

Paměti starého učitele-vlastence persekucí postiženého. Napsal Ant. Konst. Víták. Seš. 2. Za 50 hal. Nákl. Fr. A. Urbánek v Praze.

Věděním a životem. Jednotný názor o všemmíru. Napsal O. Fr. Vaněk. Za 2 kor. 20 hal. Nákl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Úvahy. Napsal Emerson, přeložil Jan Váňa. Nákladem E. Weinfurtra.

Devatenácté století slovem i obrazem. Red. Jan Klecanda. Sešit 27. a 28. Sešit za 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1901.

Brehmův život zvířat. Třetí, nově přehlednuté vydání. Díl I. Ssavci. Znovu přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Díl II. Ptáci. Znovu přehlížel a upravil prof. Fr. Nekut. Seš. 24. a 25. Sešit po 80 hal. Nakl. J. Otto.

Český katalog bibliografický za rok 1896 a 1897. Nové řady ročník VIII. a IX. Prací bibliografického odboru česko-slovanských knikupeckých účetních v Praze. Pomocí České Akademie. Nákl. vlastním v Praze 1901.

Lectures on Slavonic law. Being the ilchester lectures for the year 1900. By Feodor Sigel, professor of law in the university of Warsaw. V Londýně 1902.

Praha ve své slávě a utrpení. Píše Jan Dolenský. Seš. 5. Sešit po 60 hal. Nakl. B. Kočí, v Praze 1902.

Libuše. Matice zábavy a vědění. Roč. XXXII. čís. 1.: Otrokář. Román. Napsal V. Beneš Šumavský. Nakl. F. Šimáček.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 245. a 246.: Čtyři povídky. Napsal M. Gorkij, přeložil A. G. Stín. Za 40 hal. Čís. 247. a 248.: Lusovci. Napsal Luiz de Camoes, přeložil Jaroslav Vrchlický. Za 40 hal. Čís. 249. až 251.: Mineralogie. Napsal K. F. Peter, upravil V. Jos. Procházka. Se 46 obrázky. Za 60 hal. Nakl. J. Otty v Praze.

Přítel domoviny. Roč. XVIII. sv 3. Na návštěvě u Turků. Humoristický popis cesty. Napsal N. A. Lejkin, přel. Albín Straka. Svazek za 32 h. Nakl. E. Beaufort.

Polská knihovna. Loutka. Román. Napsal Bol. Prus, přeložil Fr. Vondráček. Sešit 1. Seš. za 24 hal. Nákl. E. Beaufort.

Vzdělávací bibliothéka. Dějiny francouzské revoluce. Napsal Carlyle. Seš. 6. Za 90 hal. Nakl. K. St. Sokol.

Knihovna Lumíra. Něžný. Napsal L. de Robert. Přel. Hanuš Jelínek. Illustroval J. Dědina. Seš. 4. a 5. Za 24 hal. Nakl. J. Otto.

Dívčím srdcím Ztracená. Od H. Greville, přeložila Ot. Petrova, ilustroval K. V. Muttich a V. Černý. Seš. 1. a 2. Po 10 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Čítárna Švandy Dudáka. Za větrem. Humoresky K. Šipka. Čís. 1. a 2. Nakl. F. Topič v Praze.

Poslední Táborita. Román od K. Herloše. Seš. 21. Za 30 hal. Nakl. Al. Hynek v Praze.

Krotitel duší. Napsal Jókai Mór, přeložil G. N. Mayerhoffer. Seš. 17. a 18. Sešit po 30 h. Nakl. týž.

Sbírka spisů pro mládež vynikajících českých spisovatelů. Čís. 57.: Obrázky z Řecka. Napsal dr. Jiří Guth. Za 1 kor. 80 hal. Nakl. Fr. Bačkovský.

Zuby a jich ošetřování. Zuby umělé. Napsal MUDr. Jan Jesenský, ilustroval MUC. Vil. Trnka. Za 1 kor. 40 hal. Nakl. Hejda a Tuček v Praze.

Výcvik ve čtení písma ruského, srbského a bulharského na textech českých. Podává dr. Ferd. Jokl. Nakl. A. Píša v Brně.

Almanach král. hlavního města Prahy na r. 1902. Ročník V. Vydává archiv král. hlav. města Prahy redakcí V. Krause. Nákl. vlastním.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h. Jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 32. 1902. ČÍSLO 4.

☛ Číslem tímto počíná se **druhé čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 415.—416. (Otročice — Palacký.) Sešit po 72 hal. Nakladatel J. Otto, v Praze 1902.

Hrady, zámky a tvrze české. Popisuje Aug. Sedláček. Illustrují bratři Liebscherové a V. Král z Dobré Vody. Dílu XIII. seš. 8. Seš. po 1 kor. 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Josef Mánes. Jeho život a dílo. Napsal a vydal K. B. Mádl. Seš. 4. a 5. Za 5 kor. Nakl. F. Topič v Praze.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 118. a 119.: Básně. V samotách. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Otto.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 90. a 91. Díl X.: Čtyři cykly básní. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1902.

Historické a romantické povídky Václava K. Klicpery. Sešit 3. a 4. Za 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Sebrané spisy zábavné Josefa Ehrenbergra. Sv. III. seš. 29.—32. Sešit po 64 hal. Nákl. knihkupectví Cyrillo-Methodějského, v Praze 1902.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 116. Na úsvitě. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1902.

Spisy Sofie Podlipské. Seš. 18.—20.: Anna. Román. Sešit po 30 hal. Nákl. České grafické společnosti Unie, v Praze 1902.

Sebrané spisy Václava Vlčka. Sešit 60.: Po půlnoci. Historický román. Seš. 61.: V rodném hnízdě. Román chlapeckých let. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Sebrané spisy J. Arbesa. Díl II. Moderní upíři. Seš. 10.—12. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1902.

Spisy Julia Zeyera. II. Novelly. Seš. 13.—16. Sešit po 40 hal. Nákl. České graf. spol. Unie v Praze.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Druhé, laciné vydání. Seš. 62. a 63.: Z různých dob. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1902.

Viděl jsem duši ženy. Básně. Napsal Jan Rokyta. II. vydání. Za 1 kor. 50 hal. Nákl. vlastním.

Dramatická díla Fr. Xav. Svobody. V. Olga Rubešová. Drama. Za 1 kor. 20 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Bílý lístek. Milostný výjev, psaný na cizí motiv. Napsal K. Mašek. Nakl. J. Otto.

Písně Miriaminy. Napsal Louis Arleth. Nákl. vlastním.

Z pole i lesa. Pravda i lež z mysliveckého života. Napsal Bohumil Brodský. II., rozmnožené vydání, illustrované Ad. Kašparem. Seš. 4.—7. Za 40 hal. Nakl. R. Promberger v Olomouci.

Spisy Jana Klecandy. Díl III.: Vojáci v míru. Obrázky z kasárenské romantiky. Seš. 7. a 8. Seš. po 25 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1902.

Jozef Sládek, Urywki poeticzne, tłómaczył z czeskiego Konrad Zaleski. Ve Varšavě 1902.

Dějepisné povídky. Napsal Al. Dostál. Seš. 1. a 2. Za 30 hal. Nakl. Al. Hynek v Praze.

Zapova česko-moravská kronika. Seš. 110. Za 1 kor. 48 hal. Nakl. I. L. Kober v Praze.

Beaufortova Illustrovaná obecná kronika, líčící dějiny světové, čili vypravování o národech vzdělaných od dob nejstarších po naše časy. Píše prof. Jos. Lacina (Kolda Malínský). Seš. 84. a 85. Za 1 kor. Nákl. vlastním.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XIX. Roč. VII. seš. 4.—6.: Literatura česká XIX. století. Napsali Jos. Hanuš, Jan Jakubec, Jan Máchal, Em. Smetánka, Jar. Vlček. Sešit za 48 h. Nakl. Jan Laichter.

Korrespondence Karla Havlíčka Borovského. Pořádá dr. Lad. Quis. Seš. 12.—14. Po 40 hal. Nakl. Bursík a Kohout, v Praze 1902.

Z uplynulých dob. Svaz. II. Moje divadelní toulky. Vypravuje Fr. A. Šubert. Svaz. 1. Nákl. České grafické společnosti Unie, v Praze 1902.

KDO MLÁDÍ SVÉ PROŽIL NA VENKOVĚ, OŽIVÍ SVÉ VZPOMÍNKY

NEJLÉPE A NEJPOUTAVĚJI NOVOU KNIHOU VÁCSLAVA VLČKA

V RODNÉM HNÍZDĚ

Málo bylo do nedávna v písemnictví českém těch děl zvláštních, důvěrně historických, při nichž jako o „černé hodince“ sdruženi, přítulně nasloucháme vypravování jednotlivcovu o vlastním jeho žití, v jehož upomínky se vžíváme s ním, cítíce víc a více, kterak nerv jeho života se rozrůstá ve vlastním našem srdci, kterak hlas jeho tužeb i vznětů se ozvěnami rozléhá v nás i kolem nás, stávaje se hlasem jakéhosi sboru, jakéhosi celku, jehož živými částmi jsme všichni a jehož obraz konečně před námi zaplane tak přesvědčivými barvami pravdy, že dílo pouhé inspirace, byť i největšího romanopisce, vedle nich nám zůstane přec jen krásnou pohádkou oproti podmaňující skutečnosti.

Že za posledních let u nás díla taková upomínková, v drobných či větších rozměrech si libující, měrou dříve nebývalou se rozhojnila a všude pro ně živá účast se jeví, jest znamením doby — ne však symptomem moderní její choroby, která mladé duchy od nezvratných příkazů pravdy a života oddaluje k výstředním výmyslům, nýbrž naopak *příznakem zdravé reakce, která svědčí, že duch obecný, znechucen vzdoroliteraturou moderních delirií, ohlíží se po bezpečném východisku k lepšímu vkusu i směru a nachází je tam, kde již Hálek je nalezl, když věčná Krása usedla mu po bok i děla mu*:

„našel's mě v pravdě, v prostotě.“

Vítáno budiž vřele každé upřímné, věrné dílo upomínek z českého žití, *vítáno tím vřeleji, čím sesterštěji s bohyní pravdy i víla poesie upřádá pásmo jeho vypravování, kde cenný obsah vtělen i v půvabnou formu*; mémoiry, které nejsou jen spolehlivou a názornou kronikou, ale zároveň i výtvorem uměleckým, podávajíce ten svůj kus světa tak, jak jej zrcadlí duch a cit vypravovatele-básníka.

Již v posledních ročnících Vlčkovy „Osvěty“ živou pozornost budily stati z péra redaktorova, nazvané „Sousedská idyla“ a „Buduli sedlákem?“, po nichž následovala třetí „Z Budečské školy“. Jestliže již v dávkách časově od sebe vzdálených, jak je přinášela měsíční revue, poutaly k sobě

účast jako něco nového, překvapujícího a velice významného, vyniknou vlastnosti znamenité této práce tím určitěji při nerušené četbě v jednotné knize, a jsme vděčni nakladatelstvu Sebraných spisů Václava Vlčka, že v řadě jich jakož dílo třetí*) hodlá uvésti zatím aspoň obě prvně jmenované stati „Sousedskou idylu" a „Buduli sedlákem?", jimž dal autor společný, prostinký nadpis „V rodném hnízdě". K této roztomilé, originální knize přiřadí se, jako druhý díl upomínkového díla Vlčkova, obdiv budící vypravování „V Budečské škole", jehož obsáhlá hodnota kulturně historická je činí pravým českým skvostem. Nelze pouhou touto zmínkou ani zdáli naznačiti význam velké této stati; jen tolik budiž zde již připomenuto, že k půvabnému vylíčení dávné školy vesnické, jež tak poutá v stati „Buduli sedlákem?", obraz pražské školy Budečské se pojí se zajímavostí tím mnohonásobnější. Dále pak má autor v úmyslu doplniti upomínky své statmi „Svůj živel" a „Buduli professorem?", čímž by před vděčným čtenářstvem ucelil a zaokrouhlil obraz památné oné epochy českých snah a bojů, do které spadají mladá jeho léta.

Přede vším máme tedy před očima knihu „V rodném hnízdě".

Ano, jako z rodného hnízda pískle do zeleného vůkolí se rozhlíží a k prvým rozletům do výše i dálky křidélka si natřásá, týmž prostodušným, neuvědomělým způsobem, nestrojenými črtami podaným a proto na ráz nás uchvacujícím, hledí nám tu vstříc dětinské oči malého, dobráckého, vesnického hošíka, takového pravého českého Vašíka v usmolených kalhotách, zapřaženého k časné, tvrdé práci, rozpoloženého k všeliké dovádce a zamýšlejícího se zpytavě nad otázkami, jež se mu vynořují z duše plné víry v Pána Boha, ale též v pohádky, v čáry a pověry. Ty udivené, dokořán otevřené oči dětské hledí do světa s ptačí perspektivy — ne s výše vzdušné, dosažené švižným již letem, ale s pravé perspektivy pisklete, pátrajícího jiskrnýma očkama ještě přes okraj rodného hnízda.

Světem, v nějž tyto dětské oči hledí, jest vesnice — česká vesnice, jaká bývala před půlstoletím. To malé pískle znalo každé zákoutí nejen v jejích chalupách, stájích, sadech i vůkolních hájích, ale také v skrytu duší sousedů, jejichž povahy nebyly tajemstvím, o kterém by si před dětskou zvědavostí byla snad obecná kritika ukládala mlčení; ba ani peprný selský vtip neváhal před dětským sluchem se brousiti o pochybné stránky bližních, ano i zášti a msta odehrávaly zcela bez opony výstupy své bouřlivé, ba tragické, jež by plně oprávnily „Sousedskou idylu", aby se nazvala „Sousedské drama".

Snad právě silný kontrast mezi vážností věcí, o nichž se dovídáme, a naivním hlediskem dítěte, v jehož paměť se vtiskly v této podobě, jest hlavním živlem, z něhož se skládá zvláštní kouzlo, prosycující tyto selsky dětské upomínky Vlčkovy. *Neodolatelný půvab — a rovněž nezdolná přesvědčivost jest v nelíčeném tom vypravování dle původních, bezprostředních dojmů, jakými v dětskou duši narážel život a působila příroda. Z těžka by se nalezlo jiné dílo tak zcela obestřené ryzím, neumělkovaným*

*) Prvním a druhým dílem Sebraných spisů Vlčkových byly vynikající romány „Zlato v ohni" a „Po půlnoci", oba pronikavým důrazem osvětlující české poměry za dvou vpádů pruských a plné dramatického děje.

pelem dětskosti. Ale nepředstavujž si nikdo dětskosti dle zhýčkaných pojmův o městském mazánku neb o dítěti tak ideálně něžném, jak může býti jen v slabovitých povídkách, ale ne v krušné škole života. Ne. Vše, co nám toto bujaré, otužilé selské dítě vypravuje, jest život tvrdého jádra v skořápce tuhé a málo ohlazené, *a neskonalá síla poetická i mravní jest v nelíčených těch vzpomínkách tam, kde z přísné, železné každodennosti životního klopotu jako pramen ze skály přirozenou mocí vyvírá láska, soucit, odpuštění,) svědomí, předtucha vyšších vzletů a nadšených tužeb, zoře národního uvědomění, vytoužený rozbřesk osvěty!*

Ve vypravování Vlčkově nejeví se povaha českého lidu jako skála celá ze zlata urostlá, ale ve skále přirozeně drsné i kruté tím třpytněji se lesknou žíly drahého kovu. Čím méně Vlček lid náš idealisuje, tím více v oči bijí skutečně ideální jeho stránky. A vše, co tu čteme, předstupuje před nás tak samorostle, tak nevolaně, tak nezávisle vůči nám i veškeré naší filosofii, že téměř vidíme ty šlépěje, jež bezohledný krok osudu vtlačil v prach návsi tiché vesnice i v cesty mezi jejími poli, a život českého toho lidu rozbíjí rámec idyly, vyvstávaje před námi s velkými rysy, které nás uchvacují za srdce a v něm za všechno to, co lidskosti jest cílem, touhou, modlitbou — a záhadou. S utajeným dechem pročítáme sterá místa této knihy . . .

Hluboce působí toto silné a prosté vypravování, ale jakými prostředky? Nelze jich vyzkoumati. *Vysoké, mistrovské umění mívá tu zvláštnost, že se ani uměním býti nezdá; všecko jeví se v něm tak přirozeno, jako by to jinak ani nemohlo býti.* Jako by se to bylo samo tak udělalo! Ten dojem mívá prostý divák před dokonalým uměleckým dílem. I zde se zdá čtoucímu, že by to každý byl musel napsati právě tak, jak to Vlček napsal — a to jest nejlepším svědectvím pro ryzí cenu jeho knihy.

Pokládám za *zvláště důležito, že dílo toto má tak rozhodný, velký význam po stránce umělecké,* neboť ta mu zachová trvalou platnost v literatuře i pak, až lidopisný materiál v něm obsažený snad jinými a jinými studiemi českého lidu pozbude té novosti, kterou má ještě dnes. Tolik pravdivého pozorování o českém venkově snad vypíší ještě i jiná péra, ale *nikdo nám dosud nenapsal tak mistrným perem básníkovým románu selského hocha, českého dítěte,* jež v rodném hnízdě vyrůstajíc v ovzduší přísné, staročeské poctivosti a pracovitosti, nosí ve svém srdéčku a mladinkém duchu nesmělou, tajnou, však omamnou závrať: touhu po knihách, po vědění, po neurčitém ideálu jiného, sladšího, vnitřně bohatšího žití. Tento typ českého života, tak často v něm se naskytující a předůležitý, nikde s tak uměleckým zdarem jako zde nepřichází k platnosti.

Svěží, pramenitá poesie obestírá tu knihu jako bystrý vzduch otevřené krajiny, provanutý vůní kvetoucích jetelišť, pryskyřičným dechem lesů z povzdálí, fičením zimní metelice nebo lahodným proudem slunného jasu i tepla. Tu není světel umělých, městských parfumů, ani exotických květů k shledávané výzdobě, jaká nejednomu pokolení literárnímu již prachudě nahrazovala — i nahrazuje poesii. Žádná úmyslnost nezabarvuje křišťálové čistoty, kterou se tu třpytí každé slovo, propouštějíc prů-

zračností svou věrné barvy i podoby kraje i lidí. Ve všem, co nám ten malý hošík rozšafně povídá, co v bujném veselí vykřikuje i jako v důvěrné zpovědi šeptá, slyšíme *neklamný dech pravdy,* a zůstati jí bez výjimky oddán, to byl jediný úmyslný výpočet autorův. Jen tato dokonale chtěná — i dokonale provedená nestrannost, jež i vlastní osůbku „Vencovu", i drahé jeho rodiče, sourozence a přátele nutí před naším zrakem procházeti plným, pravdomluvným světlem objektivity, dodává celému obrazu těch pevných a velikých kontur, ve kterých žije a dýše barvitý jeho mikrokosmos, a slučuje všecku pestrost jeho v harmonii, jako to činí vševládnoucí život sám také i přes vzpouzející se naše nálady. Příkrý kontrast mezi bodrým humorem selským a těžkou strastí životního klopotu, mezi nejbujnější veselostí dětskou a tragickými názvuky života, což často jen minutami odděleno to od onoho, splétá se tu přirozeně v jednoduchý, celkem vážný a dojemný děj, jehož obsažnost i vzácně krásné podání činí tyto upomínky skvostnou, vysoce cennou a pamětihodnou knihou.

Jen lehce, jako pověst a toužebná vidina míjí kolem tuhých, zakořenělých poměrů vesnického zákoutí proud doby, zvěst o svítání svobody, o roce 1848, a jako hlasy proroků biblických vnikají do srdcí vesničanů první slova o probuzení národním, první výzvy vlastenecké z úst mužů předstihnuvších nehybné své vůkolí. Za obzorem tiché krajiny již započalo světodějné hnutí, a malý, modrooký hošík, jako ptáče z rodného hnízda vzlétající, spěje mu v ústrety — do Prahy na studie, v to blaho tolikerými slzami vykoupené.

A má-li umělecké dílo „V rodném hnízdě" ve směru lidopisném i kulturně historickém veliký nárok, abychom je vítali radostně i vděčně, má zároveň i jinou ještě hodnotu, ne nejmenši, ač naposled se o ní zmiňuji: má *důležitý svůj význam životopisný. Vždyť ani nemůže býti vzácnějších dokladů k povahopisu muže vynikajícího, v záslužné práci a nejoddanější službě národní vždy zápasícího pod praporem skvělým, nikdy neskloněným, kdež, „pokryt ranami a ctí", zmužile stojí ještě dnes na vyvýšeném místě strážném, jehož rozhodnou závažnost v zápase našem národním plně a hlasně uzná teprv budoucnost. V tom smyslu i literárním našim dějinám přinese dobrou sklizeň tato* kniha plná poesie a pravdy, poutavá jako krásný román, uchvacující jako silné drama a tklivá jako milá česká pohádka.

El. Krásnohorská.

Tiskem České grafické společnosti „UNIE" v Praze. — Nákladem vlastním.

R. 1902. Čís. 4.

OSVĚTA

Dr. Emil Holub.

Dne 21. února t. r. vyprostila smrt dra. Emila Holuba z dlouhých útrap těžké a bolestné choroby, která byla následkem životního jeho úkolu. Podlehl následkům malarie, kterou si byl utržil ve vražedném podnebí Zambezském; zemřel v plné mužné síle, nedosáhnuv zplna ani 55 let. A pochován byl ve Vídni za okázalého účastenství vznešených i odborných kruhů 24. února, právě v třicátém výročí dne, kterého v Praze r. 1872 byl dosáhl hodnosti doktora lékařství.

Holub byl z nejmarkantnějších zjevů nové doby české. Narodil se jako syn ranhojičův na Pardubicku v Holicích, kde posud žije četné jeho příbuzenstvo; jako hošík přestěhoval se s rodiči do idylické krajiny Perucké, kde vyrůstal takořka před očima horlivého vlastence děkana Daneše; studoval v Žatci na gymnasii sice německém, ale osazeném profesory premonstrátskými ze slavného českého kláštera Strahovského; studoval na německé tehdy universitě Pražské, ale byl miláčkem slavného českého badatele profesora Treitze, obcoval s Vojtou Náprstkem a po prvé projevil vědecké snahy své v archeologickém sboru Českého musea. Se 600 zl., k nimž největší částkou přispěl Náprstek, vydal se v květnu 1872 na prvou svou výzkumnou cestu do Afriky. Národním Listům zasílal prvé své zprávy s paluby lodi „Britona,“ Světozoru pak prvé zprávy o počinech svých v Africe. Po sedm let udržoval stále spojení s vlastí, zejmena s Náprstkem, když pak se po sedmi letech vracel, přijal v nádraží Vídeňském prvý pozdrav z úst tehdejšího českého poslance dr. Karla Rotha, v Praze pořádal prvou svou výstavu, prohlásil český text svých spisův o obojím pobytu africkém za prvopis, přednášel neúnavně téměř v každém českém městě, s radostí přijímal všechny pocty, které mu byly jako českému zpytateli afrických záhad vzdávány. České kruhy konečně to byly, které snažily se sníti s beder jeho péči o hmotné potřeby za posledních těžkých dnů jeho. A tento rázovitý Čech v úmrtních zprávách světu představován sice jako příslušník určitého státu, ale bez určité charakteristiky národní. Toť tragika Holubova života! Nad čerstvým hrobem velikého

českého průkopníka vědy nechceme pátrati, nepřispělli snad — ovšem bezděky — k této tragice sám.

Hlavním úkolem Holubova života bylo vědecké prozpytování jižní Afriky, pro které se jako malý studentík nadchl četbou spisů Livingstonových. Tomuto úkolu věnován byl jeho dvojí mnoholetý pobyt v jižní Africe. Prostředky k cestám a k výzkumům potřebné opatřoval si Holub namnoze sám, lékařskou praxí na místech civilisace vzdálených. Tím nabyl bohaté zkušenosti, již mínil zužitkovati na prospěch domácího vývozu, ale i času potřebného k třídění a uložení svých vzácných sbírek.

Řadíme Holuba k prvým cestovatelům, kteří snažili se proniknouti do záhadného nitra „černé pevniny." Tohoto významu nabyl Holub hlavně druhým svým pobytem v Africe. Prvý sedmiletý pobyt v l. 1872—1879 má více ráz všestranné informace, spojené s menšími pokusy cestovními v obvodu anglických a boerských zájmů. Třetí jeho cesta r. 1875 z Dutoitspanu na sever podniknutá má však již ráz cesty výzkumné. Tehdy vyšed ze západotransvaalského Linokanu, bral se stepnatým, pustým nitrem jihoafrickým k Zambezi. V nedalekém Šošongu již sídlil domorodý panovník Khama, vstoupil tudíž Holub na půdu sice v celku již Evropanům známou, ale ještě vůbec neprobádanou. Raze si cestu k severu, prozkoumal solná plesa Ma-Karri-Karri a obchodní stanici Panda-ma-tenku opodál pravého břehu Zambezského na půdě nynější Rhodesie učinil východištěm výzkumných svých podniků na severní straně největší řeky jihoafrické. Odtud pronikl do říše Ma-Rutse a z hlavního města jejího Šešeke hodlal prozkoumati horní běh veletoku, ale úraz v peřejích Mo-čila-aumsinga přinutil jej k návratu. Peřej Zambezský Mambve mezi 17° a 16° j. š. byl nejzazším severním bodem, jehož 10. prosince 1875 Holub dostihl. Území tehdy Holubem prozkoumané prohledl před ním hlavně Livingstone, a to směrem rovnoběžkovým; výzkumy Holubovy a Livingstonovy se tudíž doplňují, a Holub právem jest pokládán s Livingstonem za objevitele země Ma-Rutse. Některé příspěvky k seznání západní části země Ma-Rutse podali ovšem bílí obchodníci, kteří časem z jihu přicházeli do Panda-ma-tenky kupčit s domorodci.

Cesta r. 1875 jest průpravou k hlavní výzkumné cestě, kterouž vykonal Holub s chotí svou v l. 1884—1887. Tehdy byl lépe opatřen vědeckými pomůckami i směnným zbožím, a také úkol mnohem větší, dotud nikým nesplněný, tanul mu na mysli. Chtěltě z východní části země Ma-Rutse proniknouti do neznámého tehdy ještě rozvodí mezi Kongem, Zambezem a jezerem Tangandžikou, prozkoumati poříčí pravobřehé Konžské pobočky Velli, odtud pak skrze Darfor proniknouti do Egypta. Ale projekt, hodný energie Cecila Rhodesa, ztroskotal, neboť právě když na podzim r. 1883 Holub sedal v Hamburce na loď, zavznělo po prvé od Bílého Nilu jmeno nového Mahdi Mohammeda Achmeda, a záhy poděšen civilisovaný svět fanatickou reakcí proti všemu evropskému v horním a středním Ponílí. Holub tudíž omezil úkol svůj a pronikl skrze východní Ma-Rutse do země Ma-Šukulumbů, kdež dospěl až k pohoří Františka Josefa. Přepaden byv 8. srpna 1886 od domorodců, nevrátil se sice, jak prvotně pomýšlel, k pomoří svahil-

skému, přece však jest objevitelem země Ma-Šukulumbův až téměř po 15° j. š. jakož i třísla, jež zemi tuto spojuje se severním Transvaalem. Na dešťové řece, která z levého břehu sesiluje Zambezský přítok Kafukue, o domorodé osady Galulongy, zaznamenávají mapy nejzazší severní bod Holubových výzkumův.

Již tyto výsledky zjednaly Holubovi čestné místo mezi nejpřednějšími výzkumnými cestovateli nové doby; ale význam ten valně se zvyšuje, oceňujemeli prostředky, jimiž úkolu svému hleděl vyhověti, methoda jeho zkoumání jakož i spůsob, kterým pro poznávání afrického nitrozemí hleděl vzdělané obecenstvo evropské i americké získati.

Holub byl idealista v pravém slova smyslu. Žil, myslil a pracoval pouze pro své africké podniky. Roku 1897 hodlal nastoupiti třetí výpravu, kterou pohříchu nemoc jeho zmařila. Z velikých výsledků svých cest nehledal sobě hmotné odměny, čehož podal nejlepší důkaz, když r. 1881 zamítl návrh krále belgického, aby se uvázal ve velmi čestné místo ve státě Konžském. Holub byl neúnavně činný, opatřuje si prostředky životní a cestovní svými spisy i přednáškami. Dlouhá jest řada jeho literárních prací, psaných česky, německy i anglicky; mnohé z nich přeloženy byly do všech téměř jazyků vzdělaných národů. Ale Holub sám kladl váhu na živé slovo, na přednášky, a ve příčině té jest vzorem popularisátora vědeckých výzkumův.

Již r. 1877, vrátiv se po prvé ze země Ma-Rutse, jal se v Kimberley a jiných městech jihoafrických pořádati přednášky nejen o svých cestách, nýbrž hlavně o národopisném, přírodovědeckém a kulturním rázu krajin, jež byl prozkoumal. Právě tyto směry jsou Holubovou specialitou, neboť on neplnil toliko prázdnou dříve mapu novými pojmy a jmeny, nýbrž snažil se proniknouti do života lidského a do přírody země, kterou cestoval, a tak obohatil národopis a přírodní vědy měrou největšího uznání hodnou. Nabytých zkušeností uměl Holub výborně užiti k poutavým přednáškám, které kupily se kolem dvojího předmětu: po prvém návratu kol Zulů ma-tabelských, po druhém návratu kol Ma-Šukulumbův. Posluchači Holubových přednášek, které konal česky, německy a anglicky, zajisté živě vzpomínají si na spůsob jeho přednesu. Nebyl řečník, nemiloval skvělých líčení ani bombastických frásí, ale kreslil věrně, dle přírody, slovem prostým. Přednášky své protkával vypravováním loveckých dobrodružství i žertovných příhod, tím pak docílil toho, že ho obecenstvo četné a vybrané napjatě poslouchalo dvě hodiny i déle. V městech českých po prvém návratu Holubovy přednášky byly zrovna slavnostmi, k nimž se sjížděli účastníci z blízka i z daleka. Po druhém návratu přednášel Holub ve všech větších městech rakouských i německých, v l. 1894—1895 podnikl pak na zvláštní čestné vyzvání přednáškovou pouť i po Severní Americe.

Druhý vynikající prostředek, jímž Holub hleděl v obecenstvu buditi interes pro jižní Afriku, byly jeho výstavy. Za obojího pobytu afrického byl neúnavně, obratně a šťastně sbíral přírodniny i artefakty domorodců. Již z prvého pobytu, a to s nemalým nákladem, jejž ze svých skrovných prostředkův uhrazoval, zasílal četné bedny vzácných předmětů do Prahy; byly již preparovány, aby hodily se pro výstavy i do sbírek, a když po prvé se vrátiv, r. 1879 uspořádal prvou svou

výstavu v Praze, vzbudil vhodným a všestranně poučujícím spůsobem jejím všeobecný obdiv. Po druhém návratu uspořádal r. 1890 výstavu ve Vídni, r. 1892 v Praze. Vystavené předměty, rovněž rozmanité jako četné, byly by naplnily veliká musea, a podnikavý muž (zvláště mi na mysli tane cestovatel po jižní Arabii dr. Edvard Glaser, který prodal své sbírky dvorním museím Vídeňským) byl by si za sbírky tyto zjednal knížecí jmění. Ale idealismu Holubovu příčilo se kupčení s předměty vzdělávacími, on sbírky své přeštědrým spůsobem rozdal školám a museím. Kdekoli přednášel, kdekoli dostalo se mu podpory pro další cesty a výzkumy, všude daroval školám vhodný výběr ze svých sbírek, tak upravený, aby sám sebou tvořil celek. Poznání africké přírody a afrického člověka nemohlo býti účinněji podporováno.

Takto projevoval Holub, že idealismus pojil se v duši jeho s velikou praktičností, ovšem jdoucí za jediným cílem. Nepomýšlel při všech svých podnicích nejprve na sebe, nýbrž na zájmy obecné. Zamilovanou jeho myšlenkou bylo podporovati obchodní styky rakouské s jižní Afrikou. Této myšlence oddán byl při putování neznámými potud kraji africkými, při pobytu v předních kommerčních středech Kapska i obou boerských republik, při návratu do vlasti. Elisabethport na jižním pobřeží Kapském zdál se mu býti nejvhodnějším přístavem pro styky rakousko-jihoafrické, ježto hostil už po kolikeré desítiletí váženou rakouskou kolonii; Holub viděl již v duchu nový paroplavební směr Lloydový kolem Afriky, který by prospíval hlavně vývozu českých tovarů. Odtud Holubův upřímný zájem na naší výrobě, jejž projevoval, ať zavítal kamkoli. Pohříchu neurovnané poměry jihoafrické mařily jeho úmysly. Již r. 1892 při malém banketu, jejž uspořádali přátelé jeho v Kolíně, předpovídal Holub nezbytnost boje mezi Angličany a Boery, i tušil jeho povahu, která na dlouhá léta bude překážkou zdárného rozvoje díla civilisačního. A předtuchy jeho se splnily; nyní, ve třetím roce vražedlného boje, vidí se již neblahé jeho následky pro obchodní a kulturní otevření krajin na rozhraní Zambezi, Kongu a Nilu.

Holubovy zásluhy dožily se takového uznání, že zřídka vyskytne se soukromník, který by v této příčině mohl se jemu po bok postaviti. Přes 30 řádů zdobilo hruď skromného badatele, vedle všech téměř panovníkův evropských i šach perský vzdal udělením vysokého řádu hold činnosti českého cestovatele. Císař a král František Josef I. poctil Holuba rytířským křížem řádu svého, později i řádem železné koruny III. třídy. Vedle panovníků závodily v poctách dr. Holubovi učené korporace, akademie věd a spolky zeměpisné i přírodovědecké. Více než 50 společností ve všech země dílech jmena namnoze skvělého jmenovalo Holuba svým členem, některé i členem čestným.

Ale skvělý tento líc měl svůj nepěkný, drsný rub. Od několika let bylo v kruzích důvěrných známo, že nedojde již k třetí africké výpravě Holubově, na r. 1897 projektované. Příčiny, jak se tvrdilo, byly rázu finančního. Obě veliké výstavy, Vídeňská r. 1890 i Pražská r. 1892, skončily schodkem, který pohltil výtěžky z Holubových spisův i přednášek; při pokračujícím věku jeho a při tělesné indisposici, kterou si z druhé cesty africké přinesl a která mnohdy po týdny, ba měsíce duševní i tělesnou činnost jeho ochromovala, nebylo lze očekávati, že by

vlastní silou a v krátké době nastřádal fond k zamýšlené třetí výpravě nevyhnutelný. Proto očekávalo se, že Holub oddá se zpracování vědeckých svých výsledkův, a kolovaly vážné zprávy, že se proň reservuje stolice zeměpisu na české universitě. Že však slavný badatel v té době zápasí s nedostatkem, toho nikdo netušil, a přece bylo tomu skutečně tak. Střídavě dostavující se malaria překážela již vážně Holubovi, aby si spisy a přednáškami životní potřeby opatřoval; aby však bohaté sbírky své zpeněžil aneb aby z nedostatku svého se vyznával, příčilo se jeho ušlechtilé povaze. A tak muž, který světu otevřel širé neznámé prostory, který měl hojnou sbírku skvělých řádův a lichotivých vyznamenání, byl v čas choroby důsledně postupující i s věrnou družkou svého života tísněn starostmi o nejvšednější potřeby.

Dokud mu churavost dopřávala alespoň volnějších okamžiků, přemáhal se hrdinsky, tak že ani nejdůvěrnější přátelé netušili, s jakými těžkostmi zápasí. Ale minulého léta nemoc uvrhla jej na lůžko, s něhož neměl již povstati, a tu teprve někteří jeho ctitelé poznali zdroj starostí jeho. Následovalo šetrné vyzvání k veřejnosti, a české obce i české ústavy peněžní neomeškaly přispívati čestnými dary trpícímu svému rodáku. Konečně i státní správa se ujala proslulého badatele. K rozkazu císařovu ustanoveno Holubovi od 1. ledna 1902 čestné výslužné 5000 korun z fondu ministerstva vyučování. Ale bylo pozdě! Od nového roku se Holubova nemoc vždy více zhoršovala, až jí posléze podlehl.

Jako po celou skvělou dráhu Holubovu tak i při jeho smrti a pohřbu česká veřejnost čestně plnila povinnost svou, zejmena královské hlavní město Praha, rodiště Holubovo Holice, sbor českých poslancův i české korporace a spolky vědecké. Ušlechtilý badatel nedosáhl vysokého věku, ale žil tak, aby si zasloužil trvalou paměť v celém vzdělaném světě a dělal čest svému národu.

Dr. *J. V. Prášek*

Český román.

Napsal

Karel Leger.

(Pokračování.)

Prochází se mladý Závěta
stínem pěšin. Jasmín rozkvétá,
dusná vůně jeho jak by k zemi
těžce vylila se. Haluzemi
prokmitalo slunko, v šerém stínu
zlato rozstřiklo se na pěšinu
k nohám Valdy sličné, na šat její.
Závěta děl (teď už důvěrněji):
„Nemám rád ten jasmínový květ,

těžkou jeho vůni opojivou.
Cítím smutek jakýs v ní se chvět,
vzpomínku vždy ve mně vzbouří živou.
pozůstalou v duši z dětských let.
Vidím hřbitov, jasmín kvete bílý,
nad mělkou se jamkou větve chýlí,
polosvadlé lístky prší do ní.
Vídím otce — malou rakvičku
klade ve hrob, v ní mou sestřičku,
a ty květy bílé z hrobu voní. —
A tak z jedněch kvítků zavívá
ke mně vůně smutná, tesklivá.
A dech jiných maně opět vzbudí
vždycky blahý pocit pod mou hrudí,
jak by štěstím ke mně dýchal květ.
Vzpomínka, jež k vůni té se pojí,
zhasla dávno v paměti už mojí,
však já cítím v hloubi duše znět
jemnou strunu, jež se rozechvěla.
Snad jste někdy stejný pocit měla?"

Zasmála se Valda. „Možno tak!
jakés kouzlo vůně květin chová,
duše rozstesknί se. Věřte však —"
a tu divným ohněm vzplál jí zrak, —
„mně je sladkou vůně jasmínová,
něžně sladkou!" — Snítku ulomila,
jež plnička bílých květů byla,
a omamnou vůni dýše z nich.
Dávný, opojivý sen se mih
hlavinkou jí, ve vzpomínkách tone,
ke rtům tiskne prudce květy vonné.
Budoár svůj vidí malý, stmělý,
květy jasmínové po zemi
a v jich vůni polibky se chvěly
vášnivé — kdy ústa oněmí — —
Vzbudila se náhle. Snítku s květem
odhodila, zaplašila sen,
po průvodci ohledla se letem.
Ne, netušil pranic. Dvorně jen
po boku jí kráčel. A šli sami
dál do hloubky parku pěšinami,
do rokliny, odkud bleskla k nim
nehybná tůň třpytem kovovým.
Řekla Valda: „Jak je smutno tady!
jenom stíny plahočí se všady,
na všechno se kladou, potají,
zdá se, v myšlenky se vkrádají.
Pojďme! Zpátky na světlo mě veďte!

sluneční mám ráda svit a žár.
Ale pro Bůh! v rákosí tam! hleďte!
přízrak bílý, spředen z vodních par, —
ach, ne, ne! už vidím! krása živá,
jaké zázraky to park váš skrývá?"

„Baroneso," její vůdce děl,
v hlase přitlumeném smutek zněl,
„Blaženka to pouze, sestřička má,
však jsem vám již o ní vyprávěl.
Nejraději zde se toulá sama,
kývnu na ni, chcete? zavolám —"

Valda vpadla: „Nedovolím vám!
proč to snivé děcko máme rušit?
Pojďme, pojďme! ani nesmí tušit —"
zimomřivě otřásla se celá.
„Pojďme! odtud, odtud!" rychle děla,
za ruku jej vzala. „Smutno tu,
cítím na dno duše tesknotu.
Na den jasný pojďme, kde se směje
zlaté slunko, krev ať rozehřeje!"

Nepouštějíc z ruky jeho dlaň
z rokle vyběhla s ním na výsluní.
„Což? tu veseleji?" hledla naň.
Jemu všady slastno bylo u ní,
zář i světlo z jejich zraků sálá, —
Bože, jak se opojnou mu zdála!
Udýchaná, během zardělá
o kmen stoletý se opřela.
Ňadra dmou se svůdně, ruce zvedá,
cosi opravuje v kadeřích.
A on hledí, hledí — slova hledá — —
Uhodla, proč nenadále stich.
V očích žhavý plamének mu hoří,
srdcem, duší celou se jí koří.
Chytrý úsměv se jí na rtu mih,
četla v myšlenkách mu: nejraději
pad by k zemi zlíbat nožky její.
„Bloudili jsme dlouho, již je čas!
nemám ráda houštin šero stichlé, —
doveďte mne k bratru!" řekla rychle,
„slyším v dáli volat jeho hlas!
Pojďme!" poskočila. — Okamžitě
na útěk se dala jako laň,
která lovci prchá, křovím hbitě
prosmykla se, běží, — ostražitě
ohledla se v letu ještě naň.

Postál překvapen, — však skočil již,
stíhati se jal ji, — blíž a blíž,
ještě skok a chytí, dosáhne jí,
obejme to sladké tělo její — —
V tom se zastavila. Najednou
zpět se otočila, oči žhavé
tázavě se k němu pozvednou,
sešpulila rtíky usměvavé
s jakous troufalostí nezbednou.

„Pane inženýre!“ zahrozila.
Ruměnec mu na tvářích se vzňal.
„Baroneso!“ zmaten zamumlal.
Uličnici podobná teď byla,
vlasy rozcuchané, klobouček
s růžovou se pentlí k zadu smek.
Stála těsně před ním. V obličeji
cítil lehtat omamný dech její.
Však v té chvíli právě před nimi
bujným smíchem, hlasy jarými
pod stromy to zahlučelo. Sadem
v překypělém rozmaru svém mladém
rozběhla se celá družina.
Baron Géza vždy a všudy v čele
dovádí dnes, vtipné kousky smělé
vymýšlí a hry sám začíná.
Spatřil Valdu s mladým hostitelem
(ve zmatku je přistih podezřelém),
rozchechtal se, vzkřikl, rukou kývá:
„Ah, vy! kde jste byli? pojďte k nám,
všady už vás dávno postrádám!“ —
Valda usmála se: „Co nám zbývá?“

Na prostranství volném pod terasou
hráli tenis. Valda o závod
zápolila s veselou tou chasou,
smíchem uvítala každý hod.
Vítězila! Jako hádě švižná,
ohebná jak proutek, nedostižná!
A ti mladí lidé zpozdile
celou silou vyniknout se snaží,
úsměv její, pouhý hled je blaží, —
což se rozskákali zběsile.
A filosof mladý s tváří žlutou
nehrál, ale s urputností krutou
snášel míče, které zaletěly,
Valdě donášel je, šťasten celý.
A než zápas dobojován tuhý
pod lipou už stolek prostřen byl.

Ke svačině hostitel zve druhy.
Baronesu dvorně poprosil,
aby hospodyňkou pro dnes byla
a stůl jeho prostý okrášlila.
Neodřekla. Ihned ochotna je,
v šálky čínské nalévala čaje,
vlastní rukou podávala všem,
sladíc roztomilým úsměvem.

Tehdy baron Géza shledávaje
trochu fádní tuto idyllu
mrzut pokuřoval, tajně zíval,
na hovoru nebral podílu,
někam daleko se líně díval.
A když osloviti kdos ho chtěl,
barona už v kroužku nenašel.
Géza bloudil sadem. Mezi květy
táh se modravý dým z cigarety,
rozplýval se jemu nad hlavou.
Kráčel zvolna. Ohlížel se kolem, —
jak ty cesty všady spustlé jsou!
postál mnohde s opravdovým bolem
u sousoší, které rozpukané
hroutilo se mezi růže plané.
Na podstavci opršená slova —
Přeražená lávka mramorová
leží v trávě. Stranou gloriet
s porouchanou střechou. Tíhou let
sloupky do země se zabořily,
počmárány na všech stranách byly.
„Spousta!“ baron syčel. „Barbaři!
každou stopu třpytné minulosti
zničit musí v nevidomé zlosti, —
jaký jásot, když se podaří!
V troskách uměleckých památek
posadit se v pyšném nadýmání,
vyvolávat: my jsme dnes tu páni,
co nám se svou slávou dávný věk? —
Co tu chcete, staleté vy stromy?
podetnou vás, koruny vám zlomí,
smýkati vás budou řetězy,
vše se musí kořit vítězi!“

A tak pod ty stromy věkovité
sešel maně v rokli, k tůni skryté.
Temně lesklou její hladinou
záblesky a černé stíny jdou.
Hlavy dvě se k tiché vodě chýlí
s podrytého břehu. Netušen

je tak pozoroval drahnou chvíli.
Co ti dva tam dole mají jen?
Blaženku hned poznal i v tom stínu.
Zachycena o prut rokyty
celým tělem visí nad hlubinu.
Černé vlasy proudem rozlity
padají až k vodě. Zraky její
k samému dnu, zdá se, dohlížejí.
Ale, k čertu! kdo to vedle ní?
Baron pozdalečí odhaduje:
Žebrák? Možno, — chmurně vztýčen tu je
jako strašidelné zjevení.
Tělo v hadrech, ve všem bída krutá,
lysá hlava sluncem ožehnutá,
větrem ošlehána docela.
Vrásky zaříznuté do čela
stále chvějí se a pozvedají.
Úsměv dobrácký a bázlivý
chvilkou vpadlé tváře oživí;
ale oči neklidně mu hrají.
Také on je schýlen nad vodou,
ukazuje rukou kostnatou:
„Slečinko má, tamhle, vidíteli?
jak tam svítí zlaté jahody
pod zapadlým kmenem?“ Do vody
oba hluboko se zahleděli.

Cigaretku baron odhodil,
udiven a zlekán trochu byl.
Krásná černovláska co že dělá?
spadne, jistě spadne, běda jí!
černé vody pod ní čekají, —
co tam dole u dna vidět chtěla?
sotva že se drží slabé sněti,
jako bílý kvítek v hloubku sletí —
bylo tam těch květů plno již!
Lehkým krokem rychle kráčel blíž.
Tiše pozdravil ji. Ohledla se.
Viděl zřítelnice zvětšené,
plné podivného plamene,
k vodě však se nachýlila zase.
Jako ke známému hovoří:
„Pane! pane! vidíteli? zlatem
jak to dole vždycky zahoří?
U dna blízko břehu, pod vývratem
zlaté jahody tam rostou, — zříte?“
S úsměchem jí vyhověti chtěl,
do vody se sklíčkem zahleděl.
„Ach, vy jistě že jich nevidíte!“

smutně řekla. Mrštným pohybem
vztýčila se, klidně před ním stojí.
„Odpusťte, já maně vpadl sem," —
baron do úsměvu rty své strojí, —
„kam jen víly právo vstoupit mají,
kde své zlato a svou krásu tají!"
Po žebráku okem šlehl jen,
jak by ptal se: „Ale kdo tu ten?"
Zachytila pohled, rozuměla.
„To je Jakub," klidně, měkce děla.
„Blázen říkají zde lidé mu,
ale on, můj pane, mnoho vidí,
co je skryto ve tmách jinému.
Hle, je jako dítě! jak se stydí!
Jakube, ne! proč se červenáš?
toť pan baron pouze, soused náš!"
Drobný stařík rozpačit a němý,
jako by se shroutil k samé zemi,
vrásky na čele se sbíhaly,
tváří kmit se úsměv zoufalý.
V tom jako pták splašený se vzchopí,
zapad v houští, zmizel beze stopy.
Baron pravil s jemným soucitem,
ano, v očích se mu rosa leskne:
„Slečno má, což vám se nezasteskne
v tomto stínu vůkol rozlitém,
u bezedné tůně, nad hlubinou,
kde ty bílé spadlé květy hynou?" —
„Ne!" dí ona prostě, „jsem tu ráda,
stín zelený pohádky mi spřádá.
Vídám z temné tůně vycházet
víly půvabné a celé bílé,
jako svěží leknínový květ."
(Baronu se zdálo, že té chvíle
cosi vidí na vodě se chvět.
Hledl blíž, — a na hladině siné
ve třpytu a lesku skvělém plyne
obraz jeho vlastní, z hloubi kyne, —
šavle blýskla, — nu, zjev hrdiny!
Dozajista z tiché hlubiny
zvědavé se víly vynořují,
za tím zjevem svůdným slepě plují.
Uškiíbl se vlastním myšlenkám, —
vždy měl štěstí u půvabných dám!)
Vousky kroutil, — ale před ním stojí
s dětským hledem a s pohádkou svojí
malá černovláska líbezná,
sama pohádková princezna.
„Vy mě znáte, slečno?" tázal se jí,

Zdálo se, že dětské rty se chvějí.
„Znám vás," šeptla, „pane barone,
a dnes o vás právě se mi zdálo —"
Mhouřil oči, jiskrou to v nich hrálo.
Divno, hezké dítě netone
v plachém studu, nic se nezardívá,
klidně, přímo ve tvář se mu dívá.
On již mnohým dívkám rušil sen
a ví, rozruší jej jindy zase,
ale tu se tázal udiven:
„O mně? Kterak možno?" — Usmála se:
„Odpusťte mi. Viděla jsem vás —"
(a hlas její lehounko se třás)
„v ústrety jste šel mi — zasmušile
prohlížel jste rukavičky bílé
na svých rukou. Hlednu, — vidím: krev
byla na nich. — Strh jste je a svinul
a jak spatřil jste mě, — krutý hněv
šleh vám z očí. Mlčky jste mě minul.
V tom mě chůva probudila. Hlasem
usedavě ve snu plakala jsem!"
Zdálo se mu, že se ještě mih
rosný záblesk dívce ve zracích.
„Plakala jste pro mne?" jako děcku
pousmál se. „Za tu soustrast všecku
díky mé vám!" poklonil se před ní.
„Zdá se mi však, v podobě mé všední
Modrovous že z pohádek se vtělil,
o vaší se soustrast se mnou dělil?
Hleďte, moje ruce — čisty jsou."
Rukavičky okázal jí bílé.
(Pohlížela na ně, prošla chvíle.)
„Podáte mi přece ručku svou?"

Po drobounkých jejích prstech sáh,
zdálo se, že čet jí v myšlenkách.
„Bojíte se?" Ručky neodtáhla,
srdce jen jí zabušilo znáhla
pocitem, jenž strachu blízek byl.
Však ji baron milým měkkým hlasem
jako děcko plaché zkonejšil.
Poslouchala, usmála se časem,
nevěděla, kudy kráčeli,
jenom hovor jeho veselý
v lichotivý šum jí v uchu splýval.
Hledla, — baron jenom k ní se díval.

Přes kvetoucí křoví z dálky k nim
jakás píseň cizí rozpustilá

zazpívána hlasem ohebným
do stínů a ticha zazvonila.
„Slyšíte? to Valda naše zpívá!“
baron pyšně pravil. „Nezaznívá
jako stříbro ryzí hlásek její?
Slyšíte tam potlesk, hlučný smích,
hlahol mladých hlasů bujarých?
Pojďte, slečno drahá, veseleji
bude tam, než tady ve stínech,
kde jako by vanul žal a vzdech!“ —
„Ach, ne, nepůjdu tam!“ řekla plaše. —
„Proč mé dítě?“ — Počala se rdět,
„Co mi řekne krásná sestra vaše,
rozkošná jak lilje bílý květ?
Což já před ní v lesku krásy její?“
Rozesmál se: „Přece neznáte ji!“ —
Řekla tiše: „V bílé kráse svojí
často ve snách u lůžka mi stojí“ —
Rozhorlil se: „Opět sen a sen!
ve snách, děcko, živoříte jen.
Což se ve vás touha neozývá
poznat pravý život kypící,
jeho změny, dojmů směsici?
A do proudu, který kolem splývá
byť jen na okamžik s odvahou
ponořiti malou nožku svou?“
Naklonila hlavu. Přeletělo
trochu stínů přes bílé jí čelo.
Přemýšlela: kterak dvorným byl!
nikdo k ní tak posud nemluvil!
Proč teď mlčí? Čeká odpovědi?
Cítila, že pevně na ni hledí.
Co má říci? studem zčervenala,
nejraději v útěk by se dala . . .

V té však chvíli krokem tichounkým
stařenka se přiblížila k nim.
V čepci starodávném, přívětivá
usmívá se a Blažence kývá.
„Pojď už, pojď už moje děťátko!“
(i řeč její byla sladce měkká.)
„Hle, již slunce zajde za krátko,
tatíček mě poslal, však tě čeká —
Pojď, děťátko moje!“ — Skokem k ní
Blaženka se vrhla. V náručí
stařenčině skrývá hlavu svoji
(dítě, které domluvy se bojí).
„Jdu již!“ lichotivě šepce jí
a zas plaché zraky v nepokoji

k baronu se letem vracejí.
„Jdu již, Náno, chůvo moje milá!“
usmála se, měkce po tvářích
plných vrásek chůvu pohladila.
Náhle otřásla se. Trpký smích
jak by zabodal se do srdce jí.
„Tak, děťátko zlaté, jděte jen!“
baron smál se stále jízlivěji,
„v rukou chůvě sněte sladký sen,
přimhuřte svá roztomilá očka!
Život, vím, vás leká, — prchněte!
v jeho víry vkročit nechcete, —
ale, dítě zlaté, on se dočká!
uchvátí vás jednou!“ — Hlavu svoji
zlekané se dítě zvednout bojí.
„S Bohem!“ řekl baron vážně již,
„slunce v skutku klesá níž a níž.
Buďte s Bohem, sladký sen vás zlíbej,
andělíček strážný ukolíbej,
hlavička ať odpočine mladá.
Odpusťte, že v cestu jsem vám pad,
jak sežloutlý lístek v písek padá, —
ale ručku podáte mi snad?“
Vztáhl dlaň svou v bílé rukavici.
Zachvěla se, chtěla něco říci,
však i ona svoji ručku vztáhla,
jeho prstů dotekla se. — Z náhla
uskočila o krok zděšená.
„Krev! krev vidím!“ vzkřikla. — Stařena
do náručí přitáhla ji k sobě,
na hlavičku její kladouc dlaň,
zpod obočí zlostně hledla naň,
a již ve stín odcházejí obě.
Slyšel starou šeptat: „Pojď, mé dítě,
lidé zlí a pyšní zlekali tě!“
Blaženka se lehce podepírá
o rámě své chůvy. Ještě však
ohledla se, — k němu zvedla zrak,
z hlubiny těch očí hrůza zírá! —
Zmizely mu. On se zasmát chtěl, —
maně na svou ruku pohleděl.
K čertu! co to? drobná krůpěj krve
rukavičku bílou zrosila, —
ah; to větev šípku zlomil prve!
Čeho Blaženka se zděsila!
Zvolna rukavičku stáh a svinul.
Cigaretku pálil. Dým se vinul,
myšlenky mu létly kolem hlavy,
pololilasem hučí: „Divný svět!

Začarovaný to zámek pravý, —
najdeš maně leknínový květ,
ale v cestu náhle se ti staví
lysohlaví starci, baby šedé,
jako když se pavučina přede
po všech koutech tady, nade vším,
jak by ve snách prince čekali tu,
aby přišel v plápolu a třpytu
s čaromocným štítem, mečem svým
princeznu by snící vysvobodil. — —
Kdož však ví, zda takový se zrodil?“

Zvolna bloudil mezi křovím. Líně
šavle ploužila se po pěšině.
Pod terasu došel. U stolu
ještě druzi byli pospolu,
ještě zvučel zpěv, a smích se prýštil,
ale hovor už se zvolna tříštil.
Valda vévodila jedné straně
(Závěta byl u ní), nevázaně
vtipy srší, klepy jízlivé,
anekdoty bujně šumivé.
U druhého konce hádka zněla,
politický hlučný rozhovor,
jakýs nekonečný rvavý spor,
jako by se vlákna rozvíjela.
Právě přišel baron. Zmužile
ihned vrh se mezi politiky,
do té plané hádky zběsilé.
bil se hned a srážel protivníky.

Ah, byl věru v divném rozmaru!
Jeho vtip kol všechno pálí žhavý,
vztek a vášeň druhých jen ho baví
a ta hádka rovna nezmaru
roste, třeba neměla už hlavy.
Venouš Vávra ve svém živlu ploval,
do široka plány rozvinoval.
Za kotoučkem dýmu šedivým
baron zahleděl se. „Věříteli?“
s úsměškem pak pravil jízlivým,
„Snadno k cíli dojde, kdo je smělý!
a mne jakás touha pohání
uplatnit i svoje nadání.
Škoda, nechat hřivnu takou stlíti, —
v Čechách možno lehko slavným býti,
a já rád se také pobavím!
Přichystám si trochu silných hesel
a do šraňků rovně vstoupím vesel,

před národ se hrdě postavím.
Do prsou se budu statně tlouci,
vystřikovat kolem krev svou vroucí,
všechna srdce v plamen rozžhavím!
Můj nebožtík slavný strýček jeden
svatou láskou k vlasti rodné veden,
pod meč katu sivou hlavu dal.
Já — krev jeho — v Němcích na nádraží
(hrdinství to samého mne blaží)
o lístek jsem česky požádal.
Nevěříte? za den budu rekem,
klonit se mi budou s mnohým vděkem.
Věru vím, že čím kdo slaboch větší,
tím má raděj radikální řeči!“

Odpor vzkypěl kolem do kola.
Ušklebil se baron: „Jaké křiky?
zdaž ten hlahol pravdu udolá?
Jsme tu přece v zemi romantiky,
v zemi, kde nás i v poledne straší
utopie dávno odbyté,
v roztomilé drahé vlasti naší,
tam kde v židlích starých ukryté
testamenty věku půl se tají,
a kde velké štědré odkazy, —
ach to, věřte, v duši zamrazí! —
v pouhý dým se časem rozplývají.
Brr! mne v skutku mrazí, při sám Bůh!
schovalo se slunko za houštiny,
večer už se hlásí, chladne vzduch,
přes trávník se táhnou vlhké stíny.
Nu, což? konec, páni! Utracen
zase jeden mladý jarní den!“

Hovor kolem z nenadání stich,
ostře zlomen dozněl bujný smích.
Na západě v dáli za houštím
nebe zářným plamenem se vzňalo,
v listí mladém nad hlavami jim
pozlátko se třpytné nachytalo — —
Ach, tak zase odletuje den,
padá kamsi do tmy — utopen!
Chlad večerní z nenadání zadých
ve stín stromů i do prsou mladých.
Humor zatuch, — teskná nálada,
jako když sem blínu napadá.
Kolem sesmutněla zahrada.
Jen ty stíny zamlklé se plazí,
protáhly se, houstnou, v duši mrazí.

A dne hasnoucího tichý žal
kroužek mladých hostí rozehnal. —

Bílou cestou do zčernalých polí,
(jak tam neveselo v šeru je!)
koleska se hbitá vzdaluje.
Prach se zvedá pod lehkými koly,
jiskry vydupaly podkovy,
Valda rozmazlená jako dítě
otěž vzala z rukou bratrovi,
švihla bičem, koník vzdorovitě
hodil hlavou, však jej skrotila
bez milosti ručka spanilá.
Letí cvalem, bok mu kryje pěna. —
Zasmála se Valda zveselena:
„Nu což, bratře? nějak zamyšlen?
s lítostí snad vidíš hasnout den?
Ale, drahý hochu, vysvětli mi,
co tě vábí v onen pustý dům,
k roztomilým našim sousedům?
Lidé od včerejška! Mezi nimi
občanská mi ještě páchne ctnost,
časem začpí trochu sedlačiny,
před oči se vtírá vzdělanost
a za nehty proužek černé špíny.
Haha! Šlechta ducha! Gézo, slyš,
což ty v skutku se tam nenudíš?
Mně to nudné vše a smutné zdá se,
starý dům v té opršelé kráse
jak by ztratil živou duši svou,
teď jenom tu chladné stěny jsou
a v nich po všech koutech domýšlivě
na rtech úsměv hloupě blažený
všeho kol se dotýkaje chtivě
už se uhnizďuje parvenu!“

Baron mlčí. A tím veseleji
v ticho polí zapadá smích její.
S dutým třeskem letí koleska,
po křemenech jiskry vyšlehují.
V šeré výši právě zažehují
ruce duchů světla nebeská.

(Pokračování.)

Selka Gorejová.

Korutanská povídka

od

Gabriely Preissové.

(Dokončení.)

d té doby však jako by se tuhé a lesklé Vinceniny tváře naučily pod každým dotekem citu stahovati k lítosti. Poslouchala svoji pěstounky na slovo jako dříve, pracovala ještě více, přivstávajíc si teď již obyčejně před selkou, neboť se již netěšila svému pevnému spánku; ale bystré oči selčiny brzy poznaly, že schovanka všecko dělá bez staré radosti a dříve nezkroceným životem světélkující pohled její že se stal strnulým, jako by měl někde v dálce schovanou jen jedinou vidinu . . .

Jedinou potěchou dívčinou zůstávala zahrádka jejích karafiátových sazeniček za oknem ratejny, a opravdu tam už toho plevele přibývalo, počal již lézti přes okraj korýtka a v čase, kdy všechno po krajině již bylo povadlé a s cest již nemizel sněhový povlak, nasazovaly italské sazeničky nová poupata.

Zašel si na Gorejovo zase jednou pan farář, zmínil se o Vinceně, že nějak nápadně zkrotla a očividně schází, a tázal se, neníli nemocna. Po jeho odchodě připomněla si selka Gorejová povídku o ville Memento mori a nemohouc toho večera novou starostí o chovančino blaho usnouti, promluvila na dívku ztichoučka, jen jako by klid jejího spánku zkoušela: „Vinceno, spíš?“

„Nespím —“ ozval se hned dívčin protesknělý hlas, „a ani nevím, kolik je hodin.“

„Snad bys mi mohla, Vinceno, tak jako matce, která to s tebou dobře myslí, upřímně povědět, proč jsi pořád taková nesvá?“ děla selka skoro prosebně. „Nezapřeš mi přece, že tě něco hryže.“

„Nevím, panímaminko,“ odtušila dívka nejistě, chvílku pomlčevši. „Jak bych nebyla u vás spokojena?“

„Nemluvila jsi od té doby — co jsme spolu měly tu řeč —“ kladla selka zase mateřsky přiněžnělou otázku, „s vedlejším sedlákem, Franem Rutarem?“

„Jen jediný krát —“ zahlesla Vincena sotva slyšitelně.

„A co jsi mu povídala? Neboj se mi povědět pravdu. Už jsem ti jednou říkala, že je to to nejcennější, co mi můžež ze své lásky dát: vždy jen čistou, bezohlednou pravdu . . .“

„Povídala jsem mu —“ ozvala se zase po chvílce dívčina rozechvělá odpověď, „že jste mi zakázala s ním mluvit, a on odpověděl: Musíte jí poslechnout, ona má vždycky pravdu . . .“

„Více jsi mu neříkala nic?“

„Ano —“ a teď tonul Vincenin hlas již v slzách, „řekla jsem mu, že kdy by chtěl — vrátila bych se já — znova domů, do kovárny . . .“

„A co on ti radil?“ rozechvěl se teď již také vdovin hlas.

„Povídal: ‚Nedělejte to tetičce — neopouštějte jí, když na vás visí s láskou. Važte si toho štěstí‘ . . . A tu teprve jsem poznala, že jsem mu neměla nic takového říkat. A ta hanba mne hryže, ta dovede člověku srdce užírat — že jsem mu tak nadhodila, že bych šla ráda odsud pryč, a potom jsem tu přece zůstala! . . .“

„Zůstala jsi tady na Gorejovu k vůli mně nebo k vůli němu, že je ti na blízku? — jenom to mi ještě pověz . . .“

Již se neozvala jiná odpověď, než tlumený vzlykot.

Selka sestoupila s lůžka a posadivši se na pelesť u dívčiny hlavy přejela jemně svou, teď již od práce stvrdlou rukou dívčiny skráně, čelo a vlasy.

„Jenom se mi už nikdy před žádným mužským neponižuj, Vinceno —“ zabroukla konejšivě přecházejíc pravou dívčinu odpověď. „Zůstaň vždycky důstojně sebevědomou; kdy by taková byla každá ženská, byl by svět mnohem krásnější . . . Alespoň této nezvratné zásady kdy bych se na tobě dochovala.“

„Ale když já za to nemohu —“ štkala žalobně Vincena, „co jsem se už marně namodlila, abych na něho nemusela myslit!“

„Přede mnou se za svoji dětinskou lásku stydět nemusíš —“ děla selka s povzdechem, „myslím, že nebyla pro špatného člověka vyplýtvána. Nech teď jen jednati mne, možná, že se mi podaří tobě pomoci. Kdy bych se od samotného Frana dověděla, že bys se mu mohla líbit, slíbila bych mu ráda, že bude dědit všecko, co po mé smrti po mně zůstane; pak by si již od bratrů i jiných lidí nemusel dáti vyčítat, že si té vzal jen tak s holýma rukama. Přemohu se a promluvím si s ním.“

Vincena se posadila na lůžku jako v blahém vidění, a i v té bílé zamžené zimní noci poznala selka, že přestala plakat a že se oči její novou nadějí zvětšily.

„Teď si zase pěkně lehni,“ pohladila děvčeti pěstounka ještě jednou hlavu, „přeříkej si vroucně Svatobernardskou modlitbičku za ten můj úmysl, a já si s Franem promluvím, jak se jen první příležitost nahodí. No, lehkou noc!“

Že dívka ničeho neodpovídala, když poslušně položila na podušky hlavu, zeptala se ještě selka uchýlivši se také na své lože: „Spíš už, Vinceno?“

„Nespím, jen si tak myslím,“ zazněl lehoučký povzdech děvčete.

„Na co pak si myslíš?“ neměla selka ještě pokoje.

„Že jste svatá, panímaminko —“ zašeptla Vincena.

„Nerouhej se, děvče —“ napomenula ji selka, „ale teď už spi — je už pozdě!“

* * *

Mladý hospodář z hořejšího Gorejova naučil se v neděli a ve svátek chodit na ranní mši jako nějaký ustaraný ženáč, kterému již nezáleží na společnosti mladé chasy, jež se scházela v kostele o pozdější velké mši.

Kdykoli zraky selky Gorejové nahodile zaletly na kůr k varhanům, spatřily tam vždycky mezi starým cestářem Klajsem a pensionovaným učitelem známou hlavu s nepodajnými vlasy a dětsky krotkým pohledem. Nač se tam jen ten mladý Fran vždycky stavěl mezi staré — selce Gorejové vzpomínky na člověka, který zajal všechno Vincenino štěstí, mátly už klidnou pobožnost . . .

Po čtyři neděle selka marně se chystala, že synovce, jehož si dříve nevšímala, na cestě z kostela zastaví k vážné rozmluvě; přece jen to nebyla malá oběť. Potom se kmitl vždycky Fran kolem ní se svým skromně tlumeným pozdravem tak náhle — a jednou zase, když dobře tušila, že za ní chvílí kráčí, byl tak tuhý mráz, že se rty těžko otvíraly k slovům . . . Selka musela vzpomínkou na ty tesklivě doufající, věrné oči schovančiny vzpružiti svou odhodlanost, když páté neděle, vracejíc se z kostela zastavila se u prvního jeřábku v alejce, kde se cesta oddělovala ke Gorejově straně, a obrátila úmyslně po synovcovi hlavu.

„Nepospícháteli,“ dodala hned k pozdravu se stísněnou statečností, — „ráda bych si s vámi o něčem pohovořila — ale nebude to nic zlého . . .“

Mladému sedlákovi zažehla se celá tvář vzrušením, že na něj tetička promluvila, a ten přídavek: „nebude to nic zlého“ jako by jej nadchl nadějí nějaké šťastné chvíle.

„Nač bych pospíchal —“ odpověděl trochu pomateně, „vždyť je dnes neděle.“

„Ale zdá se, že máte i v neděli dosti starostí, když spěcháte vždycky jen na ranní mši — a v hospodě se ani nestavíte —“ zapřádala vdova rozmluvu.

Fran se usmál v dobrém tušení, že mu takovou zvláštnost tetička jistě nezazlívá. „Co bych v hospodě a mezi chasou dělal,“ řekl pak již rozvážně, jako by si dával na každé slovo pozor, „když mne to netěší?“

„K muzikám snad přece rád chodíte?“ zavadila mu selka plaše pohledem o tvář.

„Od té doby, co jsem na vlastním, byl jsem jen jednou.“

„To tenkrát o Svatomarkétské neděli?“

„Myslím, že to byla Svatomarkétská. Musel jsem se tam alespoň jednou podívat k vůli lidem.“

„Vincena vyprávěla,“ podloudil se teď již selce hlas rozpačitou nejistotou, „že jste tam tančil jenom s ní . . .“

„Ovšem —“ posvědčil klidně Fran. „Napadlo mi, že si tam budu všímat jenom jí, když je tak ze sousedství a lidé říkají, že jste ji přijala za vlastní.“

„Ale Vinceně se ten večer stal osudným — byl obratem celého jejího mladého života —“ vzmužila se již selka k své obyčejné výmluvnosti. „Do té doby nenosilo děvče nic jiného v hlavě a srdci než svého Pánaboha, svou práci a radost ze života. Přišla ke mně z té kovárny trochu prudká a divoká, ale srdce měla dobré a čisté jako dítě.“

„Ano, to jsem si také myslil, že má dobré srdce,“ upřímně svědčil Fran k té chvále. „A vás, tetičko, má ráda,“ doložil s jakýmsi patrným nadšením. „Když jsem — jen tak, aby šla řeč — se jí ptal, nestýskáli se jí na naší samotě, odpověděla mi: ‚Komu pak by se u naší panímaminky stýskalo — já bych za ni život dala!‘ “

„To mládí neví někdy, co povídá,“ rozechvěl se selce trochu hlas. „Pak přijde osud a smete všechnu slávu jeho řeči . . . Ale od vás, Frane, bych si ráda vyžádala nějaké spolehlivé slovo — takové, aby za ně odpovídalo jen vaše poctivé svědomí. Potom bych vás důtklivě prosila, aby se to jakživ nikdo od vás nedověděl, co jsme dnes spolu mluvili — leda, že to snad jednou v pěkné chvíli povíte jí — Vinceně . . .“

„Tetičko,“ zvážněl teď mladý sedlák celou svou tvářnost do tklivé pokory, „na mne se můžete tak jistě spolehnout jako na Vincenu. Já vám stejně nesmím nic troufalého vykládat jako ona — nezapomněl jsem ještě, co jste mne v podlesí na louce řekla, ale moje vlastní schované myšlenky jste tím nepomátla — ty si lítají a vracejí se pořáde jen jako tady ten strnad“ — Fran ukázal rukou na ptáče letící vzhůru od cesty k vršku osamělého oběleného akátku -- „třeba že na tom stromě ničeho nenajde pro sebe, leda jen nějaké zdání blahodárného spočinutí . . .“

„Jak to divně stáčí řeč,“ pomyslila si selka nepokojně — „na vojně ani v kovárnách se jistě tak hovořit neučil . . .“ A již se zase dala cestou k určitému cíli: „To, čeho se chci dnes od vás dopátrat, bude se vám zdát přece jen smělé, když nejsem vlastní Vincenina matka . . . Ale to můžete vědět, že chci děvče považovat jako svou vlastní dceru; až se jednou bude vdávat, pořádně ji vybavím, a všechno, co mám a ještě zahospodařím, nebude také nikomu jinému patřit než jí . . S Vincenou tedy nikdo, ani co se týče věna, zle nepochodí . . . A poněvadž vím, že od osudného večera té posvícenské muziky děvče vás, Frane, má v srdci, jako celé své štěstí, a teď se chudák souží, ráda bych na všecko, co se mezi mnou a Rutarovým rodem stalo, zapomněla a pomohla vám, Frane, vyšlapat do mého stavení přímou a poctivou cestičku za Vincenou. Myslím si pořád, že byste byli spolu šťastni . . .“

Teď selka k svému průvodci vzhledla s celou důvěrou, cit jí už přesvědčoval, že tento člověk její dobré vůle a oběti nezradí. On však se zdál jaksi trapně překvapen, téměř úzkostliv, musela honem ještě něco dodat k jeho uklidnění.

„Kdy bych se snad v tom domnění byla ve vás mýlila, nebojte se, že bych vám mohla zazlívat, že to Vinceně a mně nemůžete učinit k vůli. Vím, že se láska nedá do člověka vmluvit, že se musí ozvat sama. Ale tak mi připadá, že Vincenu musí mít každý rád, kdo ji pozná — je tak hezká.“

„Ano, je hezká, i dobré srdce má,“ ozval se teď mladý sedlák smutně, — „já jí přeju všeho dobrého, a jinak bych ani nemohl, — ale v tom ostatním je mýlka, tetičko . . . Mohl bych jí zvyknout jako dobré kamarádce — ale něco jiného — ach ne — to by nemohlo

být . . . Máli mě ráda, je zrovna takový chudák jako já — mně také nejde z hlavy a srdce něco takového, co nemůže být . . .“

„A je to také láska?“ snížila selka Gorejova hlas jako v bázni.

„A jak je hloupá!“ usmál se trpce Fran, jako by se sám sobě chtěl rouhat, „ještě bláhovější, než je ten Vincenin nápad!“

„Snad nějaká z té vojny?“ vyklouzla selce bezděčná otázka.

„Nikoliv —“ zavrtěl Fran hlavou, a rozhledl se po bílém zimním kraji s novou úzkostí, jako člověk, který byl přinucen rozejeti se na ledu, a teď s jistotou cítí, že musí padnout. „Znal jsem ji od chlapeckých let, ale dřív jsem si nikdy nic nepomyslil — až jednou došla k bratrovi sedlákovi nahoru přimlouvat se, aby obětoval více, než chtěl na primici našeho velebníčka. Tehdy byla ještě vdaná — ale už tehdy mi napadlo, že vypadá tak, jako by sestoupila z nějakého blahodárného obrazu . . .“

Selka se leknutím zastavila. „Kriste Ježíši!“ ozvala se tak ustrašeně, jako ještě nikdy ani za dětství v životě nepromluvila. „Frane — co to mluvíte!“

„Čistou pravdu povídám —“ odtušil mladý sedlák, jako by stržen vlastní žalobou k nešetrné výčitce na osud, — „nebo já také za nic nemohu, že to tak přišlo . . , Ať se mi pak už jako vdova mihla kdekoliv, i sebe všedněji oblečena a zaměstnána, po každé mi tak srdce k sobě zvábila, jako to nedovedla žádná jiná ženská . . . Marně jsem si to vymlouval, že je na světě dost svobodných, mladších a hezčích a že tenhle nápad už je proto směšný, že je to tetička, — všecko bylo marno, bylo mi už proto, věřte mi, mnohokrát do hněvu i pláče . . .“

Selka zbledla jako v závrati. „Snad to byl vždycky jen soucit, Frane —“ počala vší silou hledati rozumný úsudek. — „povídal jste tenkrát na té louce, že je vám mne líto — a musíte považit, že soucit není ještě láska —“

„Nejsem už žádné dítě, abych sám sobě nerozuměl,“ promluvil zase Fran. „Pravda, chápal jsem dobře, že vám bratr sedlák i celý osud ubližoval, — ale snad zrovna proto, že jste se mi zdála utištěnou, troufal jsem si v nejhezčím svém snu vás brát jako ochrance za ruku a myslil jsem si už pořád kdo na světě mohl by být šťastnější než my dva . . .“

„Snad si tak stavíte v mysli jen ty dva Gorejovské statky zase pod jednu vládu —“ namanula se selce v duchu ještě jedna trpce střízlivá úvaha, ale rty jí nedovedly pronesti. Franova zpověď rozlehla se tak upřímně a přítulně v ostříbřeném vzduchu, že zaplašila všechnu nedůvěru a působila hlavě pořád jen takovou sladkou závrať . . .

Na téže cestě zrovna tak posněžené a jiskrami opelené pochopila před rokem nějaké nejjistější lidské blaho u vědomí své svobody, a teď ji zde zaskočí takový dětinský, všemu rozumu se příčící nápad. Franova slova: „Kdo na světě by mohl být šťastnější než my dva,“ vklouzla jí do hrudi jako záludné ptáče, střeštěně jen stále pojem těch slov opakující; dech se jí z toho již tížil, srdce se jí rozbuchalo . . . Zatěkala poplašenýma zrakoma po obrysech dolejšího Gorejova — ten její svět, v kterém by se mohla před Franem skrýti s celým svým pomatením a nepokojem, byl ještě hezký kousek cesty vzdálen, a roz-

běhnout se k němu, jak se jí chtělo, nesměla — bylo by to tak nedůstojné . . . Potom tam za vysokým plotem čekaly ty tázavé a naděje plné oči Vinceniny . . .

Selka jen zrychlila krok, a že bylo nevyhnutelně nutno dáti nějakou rozumnou odpověď, ozvala se klopíc oči k zemi:

„Jste ještě v těch letech, Frane, kdy člověka mohou napadat všeliké nesmysly, kterých, kdy by mohly hned být uskutečněny, později by nepřestal želeti . . .“

„Vždycky jsem věděl, že byste se mi musela vysmát, kdy byste tušila, co se se mnou děje —“ promluvil lítostivě Fran.

„Vysmát?“ opakovala konejšivě selka, — „ne, Frane, vysmívat já jsem se jakživa nedovedla. Nebudu vám ani teď ničeho vymlouvat, neboť jsem přesvědčena, že jiným štěstím roztaje a zmizí ten váš nápad, jako jarním sluncem všechen sníh z kraje. Ani Vinceny vám prozatím nikdy nepřipomenu, řeknu jen děvčeti: ‚On se rozmyšlí a někdy na jaře nebo v létě nám poví všechno sám . . .‘ Čas tak mnoho dovede převrátiti, já sama bych v loni jakživa nikomu nebyla uvěřila, kdy by mi byl prorokoval, že tuhle pěšinku budu šlapat s některým Rutarem v přátelském hovoru.“

„Když tak pokojně soudíte, že všechno se může stát,“ osvětlily se zase oči mladého sedláka, „potom i mně nikdo nemůže brát tu víru v největší mé štěstí. Já od ní upustit nemohu a budu si také trpělivě čekat do jara, či do léta, jestli se nerozmyslíte. Bratr sedlák mi pořáde nadhazuje všelijaké jiné ženské — na vás ani nepřijde, a já už mu ani neodpovídám na ty jeho nápady. Svěřil jsem se jen našemu kaplánkovi, který si vždycky nechá všechno jen pro sebe — a on mi také dosvědčil, že bych špatně nepochodil; povídá: ‚Před tou ženskou klobouk dolů, —‘ a jenom mu to bylo divno, jak se tak lidem myšlenky a osudy točí . . .“

„Kaplánek — velebníček Rutar?“ zajíkal se vdově v hrudi jako by těžkým snem stísněný hlas. „Což neví, že jsem o nějakých osm, deset let starší než vy, že jsme spříbuzněni? A potom já — já mám jinačí starosti v hlavě —“

„Ty starosti bychom už věrně nesli spolu oba dva —“ podloudil zase Fran přítulně odpověď. „Vždyť jste přece jen tak ve všem osamělá a utisknutá ženská. Lidé si snad myslí, že já sám také dlouho nemohu tak žít, litují mne ze všech stran, jak si s celým hospodářstvím pomáhám, — ale já pořád ani na sebe nemyslím a lituji jenom vás, třeba jste mi to zapovídala . . .“

Selka rozevřela polo nechápavě, polo polekaně oči nad tou nepochopitelnou troufalostí i umíněností. Ráda by ji byla se svojí starou přímostí a s kazatelským pokáráním odmítla, ale postava Franova držela celou její vždy tak spolehlivou sílu jakousi bezděčnou mocí — s takovou nepomatenou důvěřivou svéhlavostí, nezkrocenou šijí, zdravě lesklou tváří, s jedinou nepatrnou vlnkou lítostivé nejistoty kolem milých rtů, mohlo do života pohlížeti jen dítě, nebojící se úderu a nijakého sklamání . . . Ani ten velebníček, druhý z těch Rutarů, nevymlouval Franovi ten jeho dětinský, vroucí upřímností prodchnutý nápad,

i on chtěl věřit, že by mohlo přijít takové záludné pozemské Franovo i její štěstí — nepočítal, že u ní je už na ně pozdě . . .

Ne, v tuto chvíli již nemohla Franovi rozumně odmlouvat, musela se uchýlit k nějakému pomocnému obratu rozmluvy, aby si sama před sebou i před Franem nepřipadala tak pomatena.

„Jak pak se vám tam s celým hospodářstvím vede na hořejším?“ vyslovila chvatnou otázku, zapomínajíc, že zrovna teď mladý hospodář pověděl, že ho dojímají více starosti sousedčiny než jeho vlastní. „Snad jste už přivykl?“

„Připadá mi pořád, že je všecko takové prozatímné,“ odtušil mladý sedlák, „jako by brzy muselo přijít něco lepšího. Jinak tíží sedláka, to víte nejlépe, dost trampot.“

„Doslechla jsem, že se vám celá skládka žita zapařila,“ vedla vdova rozmluvu blíže k všedním věcem.

„Ba,“ přisvědčil bez rozpaků Fran, „to se stalo jen mou vlastní vinou. Bál jsem se deště a nového protahování na poli, nedbal jsem, že zůstalo obilí trochu nedoschlé. Potom jsem na skládku hezkou chvíli zapomněl, nosil jsem pořád jen vodovod v hlavě.“

„Jaký vodovod?“ rozpomínala se selka, že na hořejším Gorejovu všecky pramínky se zdály hrčet v pořádku, neboť byla tam ve výstavnějším statku již nakladená většina cínových rour vodovodu pod zemí, kdežto u ní doleji v starším zařízení byly samé dřevěné roury a ty nebyly tak spolehlivé.“

„Tam, v lese —“ znejistil se teď mladému sedlákovi trochu hlas.

„To je ale můj les a můj vodovod!“ hlásila se selka k svému nepochybnému právu.

„Ale viděl jsem, že se tam pramen roztéká na třech místech,“ zpovídal se Fran již s úsměvem pevného přesvědčení, že svým jednáním nepochybil, „a přesvědčil jsem se, že tři roury byly nahnilé. Do jedné se dala vrazit záplatka kouskem dřeva, ale druhé dvě bylo třeba nahradit jinými — tak jsem si je doma ze dvou kmenů sám otesal i provrtal a s čeledínem jsme je tam vsadili.“

„Kdy?“ žasla selka.

„Když jste mne ode vší pomoci odstrkovala, muselo se to stát v noci,“ vyznal se teď již Fran s potutelným úsměvem. „Bylo to tak v čase po bramborové sklizni, ale na všech těch místech v lese jsme tak pěkně zase nastavěli mech, že nikomu nenapadlo nad naší prací se pozastavit, a vy sama jste tou cestou snad ani od té doby nešla.“

Selka mohla takovou troufalost ztrestati řízným slovem, ale v dnešní slabé chvíli si už připadala celá taková bezmocná, jako již nějakým zlým, pohádkovým vichrem zmítaná. Docházeli pomalu již k spasné brance jejího domova, urychlila k ní teď přece poplašeně několik kroků, že jimi svého průvodce předešla, dávajíc mu bez jediného slova výčitky obvyklý domácí pozdrav: „Mějte štěstí!“

* * *

Selka mohla Vincenu jen stručnými slovy potěšit, „že Fran si věc rozmyslí.“ Dívka se zdála zprvu jako vlahou osvěžený fazolový úponek, dovedla se znovu blahou vírou ovíjeti na tyč své naděje. V tuše budoucí rozšafné hospodyně počala si každý lepší hábek a kousek okrasy šetrně ukládati pro časy, kdy toho všeho bude třeba, až ji na jarních a letních lánech v práci bude moci z blízkého sousedství stopovati ten, pro něhož jediného se chtěla na světě strojiti. Háčkovala si ve volných chvílích kraječky a vložky, jež se ženským hodí do výbavy, skládala si s potěchou do své truhly sklínečky, mušlové drobnůstky a porcelánové malované hrnečky, které jí pěstounka koupila od potulného Slováčka a Tyroláka, a převinovala si často tři štůčky pláten, které jí selka ze své zásoby oddělila, protože bylo nejpěknější, — — to všechno dalo se tak pěkně srovnat do jejího vysněného, tak snadně možného štěstí . . .

Pěstounka se každému hovoru o Franovi jaksi úzkostlivě vyhýbala; to jediné rmoutilo Vincenu, že snad přece přese všecku svou projevenou obětavost se s tím Rutarovým rodem posud dosti nesmířila; proto si dívka tu a tam jen troufala zcela potichounku pěstounce připomínati dobré vlastnosti sousedního hospodáře. Musel býti ten Fran dobrým člověkem, čeládka si ho chválila, že dovede nejvíce práce nakládat jen na sebe, že nikdo od něho neuslyší zlého slova a s každým žebráčkem má soucit. Potom je už tak rozumný a povážlivý jako usedlý člověk, o hospodu ani nezavadí, karty snad ani hrát neumí . . . Selka Gorejová neměla patrně kdy starati se, co se za jiným plotem dělo, odpovídala pravidelně úvahou o nějaké práci.

Ale skoro každé noci, jakmile hned nepostřehla zdravé schovančino oddychování, ze spánku vyslovovala rozechvěnou otázku: „Vinceno, spíš?“ A kdykoli se jí ozvala odpověď, radila jen se zdvojenou něžností v hlase: „Obrať svou mysl jen k pomocnici Panně Marii a modli se z upřímného srdce za dušičky.“

A jako by zároveň sama sebe napomenula, počala pak šeptati všecky své modlitby za mír těch, kteří už odešli, i těch, kteří ještě v slzavém údolí bloudili. Ale bezesné její oči obracely se při tom stále k oknu, tam jako by tušily, jen co by se okno otevřelo, jiný osvobozující svět. Sotva také po kraji nastala obleva, selka se ve chvílích, kdy byla Vincena pohroužena v pevný spánek, zahalila do šátku a otevřela si okno, odlevujíc tak dusnu, které se kolem ní stále zdálo rozkládati. Tu jí připadalo, jako by se octla u otvoru nějaké nebezpečím ohrožené klece, z které by mohla uniknouti daleko až do jisté svobody. A zamžená tucha vedla ji po stopě Svatojirského kláštera cestou mile lesem klenutou a lidmi nerušenou až k bílým vysokým stěnám s vlisovanými květy, o nichž nebylo možno říci, kde as takové rostou, a k zvukům písni klášterního kůru, které očišťovaly duši od veškerých pozemských myšlenek a tužeb.

Ráno všechny ty sny jasný den zaplašil. Popilujíc si každého jitra v práci, spěchala do kostela a na zpáteční cestě jarním krajem ji zase již všechny lidské stopy přitahovaly k pozemským myšlenkám. Někdy se jí na blízku mihl mladý sedlák z Hořejšího Gorejova, ba v posledních slunných dnech už to tak připadalo, jako by jí úmyslně přicházel do

cesty a pozdravoval ji s pokorně přikloněnou hlavou, ale s takovou divně sebevědomou, třpytnou otázkou v očích: „Mohli bychom již o tom mluvit, kdo z nás se rozmyslil?“

Co ten člověk ještě mohl od ní žádati? podráždila se již jako v lítosti. Neutisklo jí její jmeno již dosti na světě — chtěl by s ní ještě strhat všechnu jeho důstojnost, aby o ní lidé mohli vyprávět: Hle, selka Gorejová se zbláznila do mladého člověka! Jiným lidem dovedla kázati o vážnosti a sebezapírání, obětech a povznášení se nad hříšné touhy, říkávala: Moje říše není z tohoto světa, — a najednou se okáže tak směšně obyčejná!

Selce zahořely tváře studem, že někdy teď večer, sotva hlavu na podušku položila, Franovy oči se k ní přikrádaly takovým záhadným pokušením, opakujíce: „Kdo na světě by mohl být šťastnější než my dva?“ A vyprávěl ještě všeliké věci, které ani na oné významné cestě z kostela nevyslovil. Přemlouval ji: „Co pak je nám do lidí a jejich úsudku, my zde máme svůj zvláštní svět, a možná, že už to tak Pánbůh určil, aby tak zase bylo sloučeno celé Gorejovo dědictví. Já už bez toho, co jsem si vzal do hlavy, nemohu žít, a Vincena je tak mladá — může si počkat na jiné štěstí!“ . . .

A ty červené Rutarovy květy, jak bujně již si troufaly v korýtku na okně ratejny rozvírati poupata, Vincena si již tím stálým mazlením s tím plevelem pletla celou hlavu. Ach, půjdou spolu co nejdříve na pouť do Svatojirského kláštera, — tam pak schovance okáže, jak může být žena šťastna . . .

Když se vrátilo jaro celou silou do kraje, vlaštovky již honily nad zahrádkou drobné mouchy v ozářeném vzduchu, a mladé výhonky slizu obtočily seschlé loňské chomáčky troufalým vzrostem, tu teprve dechl na Vinceninu luznou víru zlý mráz. Setkala se s Franem na mezi, a jakkoli ji jindy jen rozpačitě pozdravoval (a dívka si zrovna tu jeho nejistotu vykládala za dobré znamení), upozornil ji tentokrát, že se jí navěsil ostružinový prut na obrubu suknice, a dodal k tomu jen tak na zdařbůh: „To se vás drží nějaký vdovec. Jenom ho nepouštějte, ať tady máme brzy nějakou veselou svatbu. Já bych vám hned šel za mládence.“ Vyřkl to tak jednoduše, staraje se zase jen dále o svou cestu na nedaleké pole, ale dívce jako by se všecky ty pichláky ostružinového prutu, který si hbitě se sukně odstranila, do hrudi zabodly, tolik dráždivé bolesti najednou pocítila.

„Jenom se nespouštějte toho vdovce,“ ozývala se jí v hlavě Franova slova mučivým výsměchem. — Na takové promluvení od něho musela čekat dlouhý, nekonečný čas, a jak se teď lhostejný od ní ubíral dále svou cestou, jako by se navždy od ní odtrhoval, ba i všechno právo jí bral, aby si na něho déle směla mysliti! Nemohla se již déle udržet, musela se s celou svou bolestí schouliti k zemi v křečovitém štkaní. Tak ji našla její pěstounka, která viděvši ze dvora krátké její zastavení s Franem, znepokojena k ní pospíšila.

„Co se stalo?“ vydechla v tísnivém tušení.

„Vzal mi už celou naději — vzal mi celý život!“ hořekovala Vincena. „Nejsem mu ničím, šel by rád na mou svatbu s jiným, — kdy by mě měl jen trošinku rád, nemohl by cosi takového vyslovit! . .“

„A co zlého, probůh, řekl?“ žasla pěstounka.

„Nebylo to nic zlého,“ stýskala si dívka, shledávajíc ve své paměti slova Franova. „Řekl jen tak pokojně: ‚Nějakého vdovce byste se měla držet, abychom tu brzo měli nějakou svatbu, — já bych vám šel za mládence‘ . . .“

„Snad žertoval,“ pravila chlácholivě selka, „vždyť sama říkáváš, jaké má dobré srdce, že by nemohl nikomu ublížit . . .“

„Ale to byla ta pravá odpověď po celém jeho rozmýšlení — tak zřetelně to chápu, že celou moji lásku pošlápl. Pomyslil si nejspíše: ‚Nesmí ani dojít k řeči o tom, ať ví hned, na čem je.‘ Ach, Bože, srdce mi ušlápl!“

„Tak se vzmuž, děvče — a neponižuj se sama před sebou!“ radila selka, a sama se pokusila, aby schovančinu hlavu pozvedla s loktů k zemi přitisknutých.

„Ono se vám to, panímaminko, řekne —“ posadila se teď dívka u bramborových záhonů, tápajíc po nějaké omluvě. „Kdy bych byla alespoň už něco radostného na světě zažila, tak jako jiné.“

„Ale, děvče moje,“ vyklouzlo selce bezděčné přirovnání, „vždyť já také nic krásného a radostného na světě nezažila. Kromě těch deseti měsíců milého pokoje v klášteře byl můj celý život tak prázdný — a přece i kolikráte těžký.“

„Vy už jste, panímaminko, všechno přestála — jste už ve svých letech — mně však je úzko před tím celým dlouhým životem bez Frana . . . Nehněvejte se na mne za hříšnou řeč — ale já bych se nejraději hned života zbavila — i tu, kterou nosí Fran v hlavě, anebo kterou si jednou oblíbí, bych snad zabít dovedla!“

Selka pobledla. „Hloupé děvče,“ pokárala Vincenu rozechvěným hlasem, „zase už zabíháš do staré divokosti? Tak jako ty se snad může vyjadřovat nějaký bezuzdný muž, ale dívka a žena, která je osvětlena nebeskou září a trpělivostí božské královny, má se ve všech vášních přemoci . . . Utiš se jen — utiš se —“ selka pohladila jemně schovančinu hlavu. „Půjdeme spolu na pouť do Svatojirského kláštera. Zrovna proto, že jsi ještě mladá, může se ti štěstí nějakou cestičkou vrátit — a jako bych to jistě tušila, ono se vrátí!“

Vincena políbila pěstounce ruku, a jako by tím jejím napomenutím a proroctvím byla pozdvižena, počala se s potlačovanými povzdechy a záchvěvy starati o svou dřívější práci, plení a okopávání. Selka si zašla také do stavení pro motyčku, aby dívka již dnes nezůstala tak samotná . . .

Asi po hodině vracel se Fran touž cestou k domovu, selka musela skloněnou Vincenu na něj upozorniti.

„Fran jde — prosím tě, jen nedělej nic nápadného.“

Přes toto napomenutí dívka odběhla v divokém spěchu z pole k domácím vrátkům, bála se, aby ji Fran neuviděl tak uplakanou . . .

Selka se také pozdvihla od své práce, zrovna v tuto chvíli nadchla se troufalostí s Franem promluviti.

„Proč jste Vinceně ublížil?“ zastavila souseda zase po dlouhém čase otázkou.

„Já?“ podivil se mladý sedlák, „čím pak?“

„Musel jste jí prve, když jste se s ní zastavil, něco trpkého říci. Víte přece dobře, že děvče si na vás myslí v nejhezčích svých snech jak jste se jí mohl posmívat a odkazovat ji na vdovce a že byste ji k tomu šel za mládence?“ vyčítala selka vyhýbajíc se Franovu pohledu.

„Ach, to ji zamrzelo?“ usmál se Fran. „Nemyslil jsem tím nic zlého -- jen tak žertem.“

„Vám se to snadno žertuje,“ zachvěl se selce hlas natrpklou nevolí, „se srdcem ubohého děvčete. Ona není lehkomyslná, jakživa ještě neměla hocha ráda — až vás. A teď má za to jen trpět.“

„Pak jí řekněte na útěchu,“ zvážnil mladý sedlák celou svou tvářnost, „že mně samotnému se nevede lépe.“

Selčiny zraky se svezly k zemi jako sražené.

„Již je tu jaro,“ promluvila sbírajíc celou svou sílu, „dnes máme už svaté Julie — za tu dobu mohl jste již přijít k rozumu.“

„A já se tak těšil,“ promluvil s nateskňělým přídechem Fran, „že vy přijdete k jinému náhledu. Mohla jste se již přesvědčit, že nejsem žádný lehkomyslník.“

„Děvče je hezké a milé jako sluníčko,“ obracela selka chvatně rozmluvu k Vinceníně chvále, „v práci a dobrotě se jí nikdo nevyrovná — konečně budu hospodařit také jenom pro ni, žádný jiný po mně dědit nebude . . . Potom si připomeňte, Frane, že tu její oddanost, takovou pravou nepodmíněnou lásku, hned tak na cestě nenajdete.“

„Ach, přeju všecko dobré Vinceně, přál bych jí také, kdy byste jí ten váš majetek ihned odkázala, aby pak ještě spíše dosáhla nějakého štěstí. Alespoň byste se pak přesvědčila, že bych o vás stál, i když byste byla zcela nemajetna —“

„Usmyslil jste si mě překonat,“ vyslovovala selka těžce svou odpověď, „ale já se překonat nedám. Když nemáte vy rozum, musím ho mít já . . .“

Ale tu se jí náhle podvrtla celá její síla, hlas její pozbyl jistoty, jasné oči se jí zakalily jakousi zrádnou vlahou . . .

A bezděčný uchvatitel hořejšího Gorejova pochopil najednou také, že není tak silná, hrdá a rozumná, jak se chce tvářit, a tou vidinou její slabosti všecek blaženě ozářen, vzhledl k ní s přítulným soucitem. Selce to jeho vítězství rozhodilo žhavé lupínky po tváři — ještě jakživa si nepřipadala tak do duše ponížena . . .

Poznal to i Fran se svojí nadšenou spokojeností, že více již spolu dnes a na takovém místě vyjednati nemohou. Snížil jen ještě hlas v troufalém pozvání: „Kdy byste se alespoň jedenkrát mohla tak ke mně nahoru podívat — — třeba jen do zahrady, co nového jsem tam vysázel . . . Tady u veřejné cesty nemůže si člověk tak od srdce o všem porozprávět.“ A nedočkav se nijaké odpovědi od selky k zemi skloněné a pilně již zase záhonek okopávající, řekl jí jen v dobré naději: „Na shledanou!“

Po chvilce přišla na pole zas Vincena, i ptala se tlumeným hlasem: „Co jste, prosím vás, panímaminko, s ním hovořila?“

„Vidíš, omlouval se, že všechna ta slova k tobě prohodil jen žertem —“ nutila se selka do klidu odvracejíc od tázavých schovančiných očí svou tvář. „Potom jen tak mluvil o hospodářství — že nahoře v zahradě vysázel cosi nového.“

A když zmlklá Vincena počala znovu okopávati, opřela se teprve selka o motyčku, těkajíc tesklivým pohledem po známém koutku světa, v kterém tkvěly obě Gorejovy usedlosti a který v tuto chvíli stajil před ní ve své jarní kráse celý dech, jako by ona zde byla nějakou cizí poutnicí.

„Ne, déle to takhle nemůže trvat,“ vydechla ze sklíčených prsou těžké odhodlání, „padala by selka Gorejová už pomalu do lži i všech hříšných kliček . . . Měli by po kraji na konec pěkný příklad z té, která si každého troufala napomínat. A jak by vykoupila věčnou spásu nebožtíka Goreje . . .“ A nahlas se ozvala, opakujíc tak slibným hlasem, jako by ten plán přinášel pro obě jistou úlevu: „Půjdeme už brzy na tu Svatojirskou pouť, Vinceno — zde v hospodářství nás zatím zastane tvoje matka.“

* * *

Selka s Vincenou šly spolu za Hatlínským procesím, v kterém se sešli také všichni tři Rutarové, nejstarší sedlák, velebníček i hospodář z hořejšího Gorejova. Stoupaly starým borovým a dubovým lesem, podél tenkého pramene, který býval odchýleným poutníkům nejbezpečnějším průvodcem. Po nejdelší lidský věk nemýtěné stromy tvořily zde stinnou klenbu, po zemi se růžověly cyklanky v břečtanu, a cestu přelézalo množství slepýšů a slimáků, které si Vincena ošklivila, a při každém objevení nového slepýše vykřikla.

Selka poznávala jen dávno známé ukázky milé cesty a podivila se dívce: „Prosím tě, jak se můžeš tak děsit nevinného zvířete, které nikomu neublíží?“

„Je to šeredné —“ vysvětlovala jednoduše Vincena, „a já nic šeredného na světě nemohu vystát.“

„Vábili tě na světě jen krása, nezapomínej, že nic není tak pomíjejicného jako ona, a uč se míti ráda také vše, co za to nemůže, že krásy nemá.“ Tu si selka vzpomněla, že také ji celou duší dovedla vábiti hezká tvář jednoho člověka, a pomyslila si jako s hrotem výčitky: „Proč já se jen ještě nemohu odnaučit jiným kázat — každý má nejlépe sám sebe opravovat . . .“

Po delším pomlčení povzdychla si znenadání zase Vincena: „Ach, můj Bože, kam se člověk hne, všechno se mu staví na oči. Já už se bojím, že se nebudu moci ani nahoře pokojně pomodlit . . .“

„Proč?“ podivila se pěstounka s jistou nevolí, že dívka pochybuje o vážném účelu dnešní namáhavé cesty, na kterou se musely vypraviti ještě před východem slunce a řadu stanic musely projeti po dráze.

„Protože on se také s bratry postavil do procesí . . .“ vyznala se upřímně dívka s novým povzdechem.

„A takové ohlížení ti může rušit všechnu pobožnost?“ chtěla se selka zase s nevolí vysloviti, ale ta sbíraná skromnost po dnešní cestě zase jí samotné připomenula: „Opravuj sebe . . .“ Proto radila jen

s mateřskou laskavostí: „Nesmíš se na nikoho kolem sebe ohlížet, dívej se jen na oltář — svatý Jiří tam potírá draka lidské zpupnosti. A potom ti v postranní staré kapličce pomocné Matky boží okážu veškery oběti. Jsou tam obětované šperky ze stříbra a zlata, a je tam kolikero ženských vrkočů — na pobožný úmysl obětovala dívka nebo žena svoje pěkné vlasy, když neměla jiného bohatství . . .“

„Co bych za to dala, panímaminko, kdy bych tak věděla, oč tam bude prosit on — vedlejší . . . Tomu přece přeje všechno štěstí na světě . . . Snad si ale také nějak v tajnosti myslí na některou ženskou — mohl poznat nějakou na vojně . . .“

„Nestarej se o jiné, starej se jen sama o sebe,“ odvětila selka utajujíc všechno podráždění z té všetečnosti, která by se již i o to starala, zač se druhý modlí. Svědomí její však hned dívku omluvilo: „Je upřímná a pravdivá, poví všechno, co si myslí — já k ní té upřímnosti a pravdy nemám.“

Pomalu již docházely nejvyššího horského temene, kde byl rozložen Svatojirský klášter s kostelem dosti malým, s hospodářským dvorem patřícím ke klášteru a s dvěma hospodami, kde poutníci nalézali občerstvení i noclehu. Také zde bylo několik bud s marcipánem, s obrázky, křížky a růženci. Skoro všichni muži z Hatlínského procesí, vědouce, že je ještě chvíle do velké mše, obsadili žíznivě hospodské stolky, k nim se přidalo i několik žen, které si zvědavě prohlížely tváře z jiného procesí — veselé poznámky se rozzvučely — selku Gorejovou ten světský ruch skoro tísnil, zatočila se honem k úzkému lemu kláštera, obsazenému topoly; zde už počínal jiný život. Vyhlídka byla jen do nepřehledného kraje, který se v modravé dálce snoubil až s oblohou.

Vincena pohledla dolů na skalnaté balvany a pravila s podivením: „Z této strany nevede sem žádná cesta, a když jsou k ní všecka okna kláštera obrácena, musí těm jeptiškám, i sirotkům a žákyním, které hlídají, tady být v zimě hrozně smutno.“

„Byla jsem tu jako dívčice od podzimu až do léta, ale nebylo mi tu smutno,“ odvětila selka. „Podívej se, tuhle je hřbitov pro Svatojirské sestry, které zde dokonají, každá má u hrobu břízku nebo chvojku.“

Pootevřela známou železnou branku a vešla se schovankou do malé zahrádky hřbitova . . .

„Dříve tu před dávnými časy sídlívali učení mniši,“ vykládala ještě, „ale za císaře Josefa byli vypuzeni, klášter s dvorcem byl prodán cizímu protestantskému baronovi, který potom z nejhezčího křídla kláštera dal zříditi stáje. Z toho znesvěcení posvátných síní padla na rod toho jistého barona nějaká kletba, všichni potomci mu umírali, až zbyla toliko jediná paní; ta vytušivši hřích svého rodu, přestoupila na katolickou víru a povolala sem řád bohulibých sester. Dívka, nebo bezdětná vdova, která zde složí čtyři tisíce ke klášternímu jmění a zaváže se, neníli učitelkou, k nějaké domácí práci, může zde zůstat až do smrti jako řádová sestra . . .“

„A pak už se nikdy nesmí do světa vrátit?“ přitlumila Vincena hlas, vidouc jednu z jeptišek přecházeti hřbitov.

„Ach, ani si už na svět nepomyslí,“ zašeptla selka sklánějíc neobvykle šíji k tichému pozdravu sestry, která mírně odpověděla: „Pochválen Pán Ježíš Kristus!“

„Ta vyhlíží jako vlaštovka . . .“ poznamenala Vincena, jen ze všetečnosti se po jeptišce obracejíc.

Selka zatím přistoupila k rovu abatyše Feliciany Marie, která za svého života nazývala chovanky svoje miláčky, kvítečky a beruškami, a pokleknuvši dotkla se třesoucími se prsty mramorové obruby hrobu.

„Byla svatá?“ tázala se šeptem Vincena, po příkladě pěstounčině rovněž pokleknuvši.

„To ví jen Pánbůh, s jakým srdcem se tu schovávala,“ dala selka v odpověď, „ale ke všem, kdož byly kolem ní, byla dobrá a líbezná.“

Potom vešly obě do kostela, kam se již také uchýlil Fran z hořejšího Gorejova, ohlížeje se po vstupujících sousedkách svým přítulným pohledem.

„Jsou obě hezké — třeba že si věkem nejsou stejny —“ napadlo mladého muže nepobožné přirovnání. „Ale té selce Gorejové přece se žádná ženská na světě nevyrovná,“ pomyslil si v novém nadšení pro souměrně plnou a hrdou její postavu a milou tvář, v které se zrcadlila duše, jejíž povznešenost jej podmaňovala. A v tónech rozezvučených varhan, hrajících praeludium ke mši, jako by mladý sedlák zaslechl skrytou světskou písničku:

Kdekoli jsem byl, kudy šel,
jedné jsem rovné nenašel . . .

„Je zde hezky — a Fran má nový kabátec —“ myslila si v témž okamžiku Vincena, rozhlížejíc se nenápadně po kostelíku. „Ach, Rodičko boží, jeli už zamilován do některé jiné, pomoz mi k pokoji!“ počala si teprve teď připomínati účel své cesty, a znepokojené její prsty stiskly první korálek růžence s tesklivým šepotem obětovaných otčenášků a zdrávasů . . .

V tu chvíli selka Gorejová, upírajíc nepohnutě zraky k hlavnímu oltáři, zbledla, neboť se jí na velkém obraze svatého Jiří ve tváři světcově zjevila celá Franova podoba.

„Hříšné mámení už mne celou zachvacuje . . .“ otřásla se v zimničné úzkosti a svalujíc je se sebe celou svou sebranou silou, pronesla pevně před luzným obrazem Víšarské divotvorné Matky boží slib, který již dlouho strážil její bytost jedinou nejjistější pomocí: že pro pokoj své duše, věčný mír nebožtíka manžela i aby se vyhnula všemu špatnému příkladu a ponížení, opustí svůj pozemský majetek a vstoupí do řádu zdejších klášterních sester.

Těm nejmilejším dvěma duším ze svého okolí, Franovi a Vinceně, zajistí svým odhodláním také jisté štěstí.

Obrátila svou vzrušenou tvář ke kůru, po řadě bílých obloučků, které tam pod černými plachetkami lemovaly tváře zdejších sester, a oddechla si již v tom jasně vystihnutém obraze svého vykoupení. Z lidí by jí sice nemohl nikdo zabránit, aby se k ní mámivě v horečných večerech žádoucí pozemské štěstí nepřiblížilo, ale ona se mu

musela vyhnouti pro zásady a jednání celého svého dřívějšího života, v němž si troufala každého napomínati . . .

Ty čistě zladěné písně Svatojirského kůru — marně o nich nadějně jako dívka i sklamaná žena nesnila. Hle, jak jasně vyslovovaly své jediné nadšení:

Zvěstuj Těla vznešeného,
jazyku náš, tajemství —

Další slova se pokusila selka Gorejová již nepomateně pěti se sborem . . .

* * *

Mimo faráře, který jí poradil, jak si všechno má urovnati, nikdo v jejím okolí netušil divného jejího úmyslu, až jej tichounce svým domácím zjevila sama, chystajíc se kdysi z rána před samým podzimem na cestu k nádraží, s nepatrným uzlíčkem svých památek z Gorejova.

Sdělila tu své schovance a též matce její, k této chvíli z Hatlína přivolané, že dala svůj statek na úřadě upsati Vinceně, které jako dceři nebožtíka Goreje nejspíše patří; z osmi tisíc svého někdejšího přínosu že si béře polovičku pro klášterní útulek, ostatně obmyslila jen ještě Bíbku dárkem malého věna a nasleplou Rozárku doživotním výminkem. Kladla matce Vincenině na srdce, aby se usadila v dceřině hospodářství a ve všem ji podporovala, s malou Bíbkou a vetchou Rozárkou aby tak dobře zacházely, jak to poroučí Pánbůh, který chrání dětské kroky i opuštěné stáří . . .

Byla to zase již jen přímá a dojemná kazatelka, celá selka Gorejová, která jakživa nedala nikomu nedobrý příklad . . .

Rozárka potlačovala nářek za jejím odhodláním, tak povzneseně jí selka naznačila své uchýlení do Svatojirského kláštera.

„Její říše není z tohoto světa,“ pokyvovala hlavou staruška, „už vím, už vím!“

Za to se Vincena z celého srdce rozeštkala, třeba jí matka našeptala: „Pojistila ti selka štěstí ještě za živa. Bůh jí to odplať!“

„Já tu bez vás, panímaminko, nedovedu žít,“ naříkala dívka, „půjdu s vámi a stanu se také jeptiškou, abych jen směla být u vás!“

Selka jí laskavě pohladila tváře. „Směla bys přijít s takovým rozhodnutím teprve tehdy za mnou, až bys se octla v mých letech,“ pravila s mírným úsměvem. „Vzpomeň si jen, jak jsi mi jednou na bramborovém poli připomněla, že já už jsem ve svých letech, že jsem všechno přestála . . . Vyčkej tedy ještě asi deset let — a potom mi přijdeš povědět, jaké budeš mít pak o světě mínění.“

Kolem plotu zarachotil vozík sedláka z hořejšího Gorejova, odjížděl (jak selka předvídala) dnes časně na trh do města. Selka si oddechla v celé jistotě, že nikoho již na své tesklivé cestě k nádražní poště nepotká, kdo by jí dovedl zachvěti hlasem.

Vincena s matkou a malá Bíbka ji vyprovodily kousek cesty až za les, kde chtěla jíti tím směrem, kudy se táhl její vodovod. Za lesem pak je již poslala zpátky, že je volá doma hospodářský pořádek, který se nemá nikdy zanedbat, — a měla ještě pořád tolik moci ve hlase.

že ji musel každý poslechnout. Sama si utrhla hrstku rozkvetlé jesenní pohanky z posledního lánu hořejšího Gorejova a připojila si ji ke kytičce, kterou jí uvila Vincena. Teď si teprve povšimla, že schovanka jí do kytky svázala skoro samé rudé italské karafiáty z okna ratejny, divné ty květy. které ostře bily do očí a kvetly skoro celý rok; chtěla jí tak Vincena uvít z domácího to, co se jejím mladým zrakům zdálo nejhezčím a nejcennějším.

Selka nenáviděných těch květů v tuto chvíli neodhodila. Cítila, že v pokoře a oběti své bytosti přináší si také takovou rozvernou tuchu přírody ve svém srdci do bílých tichých síní Svatojirských . . . Ale že byl ten podludný květ nedotknut vyčítavým lidským úsudkem a ponížením, bude slastně vadnouti jako luzná, srdce kolébající vzpomínka.

A selce Gorejové, prorocky tušící, že za ní zlatovlasá Vincena nedojde za deset let s tesklivě nevyplněnou nadějí života, se oči zarosily vděčností, že si něco tak krásného ze svého bývalého pozemského koutku odnáší s sebou do věčného stajení . . .

Shoda česko-francouzská.

K podstatným příznakům století devatenáctého patřil hlavně ten, že vynálezy v různých oborech fysikálních zmenšily v něm vzdálenosti světa. Ne sice uskrovněním jich v prostoru, ale uskrovněním dostižení jich v čase. Vzdálenosti zmenšeny parou s doby dnů až na dobu pouhých hodin, jiskrou elektrickou až na dobu pouhých vteřin.

Nepřímé zničení prostoru časem mělo v zápětí nebývalý rozruch ve všestranném pospoji národův. Ten vedl k uplatňování činitelů takových, kterých ani při nejprudším letu kommunikace nebylo lze jaksi rázem přeskočiti, kteří již pouhým rozsahem svým vymáhali sobě jisté pozornosti, kteří i v tom divokém letu tvořili několik milníků geografických, fysických a duchových. To byli a jsou činitelé, jimž rozrodem, historií a rozvojem duchovým dostalo se velikosti a mohutnosti, ať již to byla velikost státův a samostatných národů, či velikost kapitálů.

Tito velicí činitelé těžili ze zkrácení vzdáleností, dané věkem devatenáctým — a při tom arci i z jiných vynálezů téhož věku — rostli a mohutněli. Naproti tomu činitelům malým stalo se zmenšení prostoru časem do jisté míry až osudno tím, že byli přehlíženi, že jich bylo pomíjeno, nebo dokonce že byli pohlcováni.

Malé státy, zvláště pak malí a při tom nesamostatní národové zaplatili v devatenáctém věku v první řadě útraty celkového velikého pokroku ducha právě tak, jako malý člověk zaplatil v té době vzrůst a rozmach velikého kapitálu, jsa jím připravován o bývalé podmínky svého bytu, jsa jím vyssáván a ničen.

Naproti těmto zlým následkům všeobecného pokroku duchového nezbylo malým činitelům — malým národům právě tak jako malým jednotlivcům, — než aby hleděli se uplatňovati co možná největším využíváním vynálezů k vlastnímu prospěchu, největším napjetím sil vlastních a sdružováním se v tělesa větší, mohutnější a silnější.

Spojování jednotlivců za účelem mocnějšího se uplatňování znamená pro malé národy a státy buď opření se o některý velký národ nebo stát, buď sdružení se dvou nebo několika národů nebo států menších, nebo sdružení se národa či státu menšího s některým národem či státem velikým.

Národové a státy skandinávské — dánský, norský a švédský — sdružují se vždy těsněji v jeden větší celek a postupují v této snaze poslední dobou, přibírajíce do svého duševního okruhu i národ čudský.

Ve slovanských národech snaha po sdružování duchovém jeví se již po všechny ty časy, ve kterých ku platnosti se přivádí myšlenka vzájemnosti slovanské. Malá energie slovanská zůstala však až dosud bohužel při pouhém hesle, nejsouc s to vzchopiti se k činu, nemohouc ani vynalezti formu sdružení duchového — a kromě toho rušíc dneškem, co včerejšek napolo vystavěl.

Až dosud jediní my Čechové, vynálezci myšlenky vzájemnosti slovanské, stále a soustavně pro ni působíme, nedávajíce se odrážeti od poznané v ní pravdy a tím síly ani nedostatečným porozuměním, ani nedostatečným prováděním jí ze strany jiných národů slovanských, ani trpkými zkušenostmi, že i hotová již na př. národní a politická alliance naše s Poláky v Rakousku byla od Poláků nejednou zrušena. Pravda a síla myšlenky arci velí, abychom při ní i dále vytrvali neoblomně a neustali, dokud se neuskuteční.

Národ náš, jsa národ malý, již tím trpí velice zlými následky celkového prospěšného pokroku lidstva ve století devatenáctém. Trpí jimi nejen pro povšechný jich ráz, jenž malých činitelů pomíjí a je takořka zaplavuje, ano na pohled až i splachuje, nýbrž zvláště tím, že jest vklíněn do národa velikého, samostatností státní, rozvojem ducha a za posledních třiceti let i rostoucím bohatstvím velice mohutného a při tom národu našemu nepřátelského.

Proto našemu národu více než kterému jinému hledati jest vedle vlastního vzrůstu vnitřního opory a sdružování se s národy jinými. Pokud touto snahou svou se obrací k národům slovanským, jsou nám samým i částečné výsledky i částečné neúspěchy jeho dosti známy, i nehodlám o nich v této stati dnes se šířiti. Mámť v úmyslu poukázati k tomu, že a pokud nastala nám možnost uskutečniti nové sdružení národa s národem, sdružení našeho národa s národem francouzským. —

Odvěký spor živlu románsko-francouzského se živlem germánsko-německým, do roku 1870 politická moc státu francouzského, a nejen dřívější nýbrž i nadále trvající veliká duchová a hospodářská síla národa francouzského obracely k sobě již od let šedesátých i naše sympatie i naše touhy, aby národ francouzský byl národu našemu oporou v jeho úsilí národním, politickém a osvětovém. Výraz nejzřetelnější dán byl tomu vystoupením dr. F. L. Riegra u císaře Napoleona III. Tehdy neporozuměním věci ze strany bystrého jinak císaře Francouzův a chvatným

zakročením živlu německého, jenž dobře věci porozuměl, zmařena byla snaha dr. Riegra, obrátiti pozornost a jistou součinnost velikého státu francouzského k národu malému.

Od té doby — a sice i po osudné porážce Francie Německem, — stále jsme toužili po nějaké účasti Francie v našich snahách, ale bohužel stále marně. Dlužno také vyznati, že my sami, odstrašeni byvše prvním neúspěchem, v tom směru jsme se po druhé nevzchopili k žádnému podobnému skutku, jakým bylo vystoupení dr. F. L. Riegra v Tuileriích. Obmezovali jsme se jen na prospěšné nám pěstování umění a literatury francouzské v Čechách a sem tam na některou tu korrespondenci do žurnálů francouzských. Takový dopis byl arci vždy zrnkem písku, hozeným do moře. Záslužnou tu drobnou práci konal mimo jiné zvláště nebožtík Soběslav Pinkas.

V posledních desíti letech — od roku 1892 — projevila se ona naše snaha styky Sokolstva českého s gymnasty francouzskými, čehož zásluha hlavní přísluší dr. Janu Podlipnému. Byly to arci styky, jež budily více pozornosti, nežli dosahovaly opravdového úspěchu. Neboť gymnasté francouzští především nemají ve Francii ani toho významu jako Sokolové ve vlasti naší. Dále po celá léta neměly tyto styky ani tolik vnitřní síly, aby poučily veškeru veřejnost francouzskou, že Sokolové jsou Čechové!

Paříž považovala naše Sokoly za — Uhry, tedy vlastně za Maďary! Bylo potřeba zvláštního vystoupení dr. Scheinera a dr. Podlipného, aby tento blud se rozptýlil. Ale ještě později byli „les Sokols“ velké většině Paříže a tím vůbec Francie něčím absolutním, jakýmsi kmenem neznámým, jehož národní podstatou bylo právě jen „sokolství.“ Tedy jakýmsi kmenem na způsob různých kmenů exotických, třebas amerických neb i australských. Že Sokolové jsou příslušníky jistého několikamilionového národa slovanského, národa československého, o tom šíří se ve Francii pravý názor teprve nyní. —

Jednotliví učenci francouzští věděli více o nás, ale massy lidu ani legie intelligence francouzské nás neznaly. Pouť zástupců městské rady Pražské na světovou výstavu r. 1900 a poutě gymnastův i lonská pouť členů minicipální rady Pařížské do Prahy mnoho v tom nezměnily, nemějše dosti síly rozšířiti poznání jednotlivců do davů Paříže a Francie.

Těm z nás, kdož málo v cizině se ohledli, bude se snad zdáti nepravdou, že ve Francii — nebo v Italii, nebo Španělích, neb i Anglii — nebyli a dosud do veliké míry nejsme náležitě známi. Jsouce krmeni naším domácím chauvinismem, obmezujíce se sami na čtení jen našich časopisů a majíce důstatek národního sebevědomí z nepřátelských útoků německého světa proti nám, domníváme se, že celý svět o nás ví. A hle, proti této domněnce zůstává pravdou, že svět Paříže a tím svět Francie teprve v posledních dnech došel k obecnějšímu poznání, že na světě, a to v Rakousko-Uhersku, existuje národ československý, že to jest ten, který z Prahy vyslal do Paříže zástupce Pražské municipality, Pražských uměleckých a literárních spolkův a Pražských Sokolů jako deputaci k slavnostem Viktora Huga, a to s „mairem“ Pražským dr. Vl. Srbem v čele.

Pronášeje toto tvrzení, vím, že vzbudím u jedné části našich politikářů výsměch, jako bych vědomí o existenci národa našeho ve Francii chtěl snad datovati od té chvíle, co jsem také já se dostavil do Paříže. Jsem sobě vědom, že u jiných nastane aspoň povážlivá nedůvěra v tato moje slova, nebo při nejmenším kroucení hlavou nad nimi. Ale pronáším je nicméně, neostýchaje se toho, že náš nitrohumný chauvinismus své čelo o ně sobě narazí. Neboť jsou pravdivá, kreslíce jen bez ostychu skutečný stav věci tak, jak do posledních dnů byl.

Dokládám arci výslovně, že mluvě o nedávné naprosté neznalosti i jen pouhé existence našeho národa československého mám na mysli jen davy, ale i tu jest mi třeba dodati, že do těchto davů bylo nutno čítat i veškeru francouzskou intelligenci — až na několik, pravím výslovně jen několik mužů vědy, politiky a společnosti francouzské, kteří o našem národě a jeho snahách byli a jsou výtečně poučeni. —

Tito jednotlivci, tyto vzácné výminky ve všeobecném jinak pravidle, a interes jedné politické strany francouzské, k níž tou dobou patří většina municipální rady Pařížské, způsobili, že veškera francouzská veřejnost ode dne 24. února 1902 počala se zabývati přítomností české delegace v Paříži, a to po dvě neděle spůsobem velmi intensivním. A teprve tím a jen tím vniklo i do davů Paříže a tím Francie obecné vědomí o existenci národa československého. Prací i zásluhou oněch několika málo mužů Francie vzniklo též dále, nejprve v užším kruhu a nyní již poněkud obecněji přesvědčení i o tom, že jest interesem národa francouzského, aby s národem československým nejen udržoval pouhé styky, nýbrž aby vešel s ním i v ten spůsob alliance, který se může díti a udržovati mezi velkým národem těšícím se státní samostatnosti, a mezi malým národem, zápasícím teprve o svůj národní byt, ale národem to energickým, národem, jenž v rodině národů slovanských dobyl sobě při všech svých chybách a nedostatcích jistého oprávněného významu. Jest to alliance sympatií, přátelství, styků na poli civilisace a neméně i styků politických.

Těmito jednotlivci, kteří dřívější snahy profesorů L. Legera a Denisa převedli na samo pole politické, jsou ve Francii zvláště publicisté a spisovatelé pánové André Chéradame, René Henry, Paul Darest a spolu s nimi jiní mužové významu politického, kteří uznali podstatnost myšlenek, jež dříve ve Francii proneseny nebyly. Pánové Henry a Chéradame jsou u nás známi i ze svých spisův i ze svého osobního pobytu v Čechách. K těm se druží mužové toho významu, jaký jest označen na př. jmenem Paula Deschanela, předsedy Pařížské sněmovny poslanecké.

Myšlenka těch mužův, aby došlo k duchovému a politickému sdružení národa francouzského a českého, ujala se v Paříži ne snad pro nějaké romantické sympatie Francie k národu našemu, nýbrž z důvodů rozumových. Francie vybavila se krvavým poučením r. 1870 z dřívějšího pro ni neblahého domnění, jako by mohla ve světě stačiti sobě sama a nepotřebovala nikoho. Vidouc hrozící jí i do budoucnosti nebezpečenství ze strany Německa, ač republikánská, hledala a přijala allianci s autokratickým Ruskem. Ale vidouc, kterak mohutné Německo nejen alliancí trojspolkovou nýbrž i hledáním dalších pomocí a posil se hotuje proti ní a Rusku, a poznávajíc, že nejen alliance státní nýbrž i sdru-

žování se národův má v nové době svůj význam, hledá trvalých sympatií a svazků i s jinými jednotlivými národy.

Mezi národy slovanskými obrací se v té příčině hlavně k národu českému. Činí tak dílem proto, že považuje národ český při výsledcích jeho duchové práce, pro jeho dělnost vůbec a při stupni jeho pokročilosti mimo Rusy za čelný neli první národ slovanský, dílem proto, že i při všech dosavadních neúspěších politiky české oceňuje jeho energii a jeho případnou váhu v říši rakouské. —

Potřeba jistého duchového sdružení s národy, vlivu Německa nepodléhajícími anebo ze svých životních zájmů přímo proti Německu stojícími, poznává se ve Francii tou dobou na všech stranách bez výminky a uznává se ode všech stran politických bez rozdílu. Ale ne dosud ode všech stejnou intensitou. Politickým výwodům Chéradamovým a Henryovým, hlásajícím allianci Francie s národy slovanskými, nikdo dnes ve Francii neupírá oprávněnosti. Nicméně ne všechny strany napsaly toto heslo na svůj program. Do dneška bezvýminečně je přijala a jedním z uhelných kamenů své politiky je učinila strana francouzských nacionalistův, strana to starých tradicí francouzských, strana sestávající hlavně z konservativců monarchistických a kromě nich z té části republikánů, kteří v nynějším směru politiky francouzké republiky a zvláště v jejím nadržování živlům národně nefrancouzským nevidí zdar země do budoucnosti.

Tato strana nacionální při slavnostech Hugových v Paříži u přítomnosti deputace české přímo proklamovala allianci francouzsko-českou tak, jak se o ni už dříve zasazovali její čelní členové.

Docela mimořádná pozornost a courtoisie, věnovaná české delegaci, neměla za jediný účel odvděčiti se zástupcům Prahy za lonské uvítání Pařížanů v Praze, nýbrž děla se s takovou nápadností za tím hlavním účelem, aby veřejnost česká poznala, že veřejnost francouzská, zvláště pak strana nacionalistická, má živý interes získati Čechy, získati národ český k duchovému sdružení francouzsko-českému.

Pozoruhodno pak bylo, že těch mimořádných pozorností, toho skorem slavení delegace české se súčastnili nejen vynikající členové strany nacionalistické, nýbrž i členové všech jiných stran (na př. president generální rady Sekvanské pan André Veber, socialista) a náčelníci všech oborů veřejné administrativy.

President municipální rady Pařížské pan L. Dausset konstatoval to veřejně při officielním banketu v Palmarium, a titéž členové i zástupcové všech stran, kteří do té doby slavností se súčastnili, setrvali při nich až do posledního dne. Také žurnály všech stran bez výminky chovaly se ve'mi pozorně k deputaci české, a jestliže dva z nich považovaly za nutno ukazovati spůsobem poněkud méně francouzským na domnělou tvrdost jazyka českého, k tomu došlo jen ochotným a interessovaným přispěním zevním — Vídeňsko-německo-židovským.

Účastenství zástupcův i stran jiných nežli samotné strany nacionalistické, jejich přípitky (na př. Veberův) jdoucí v sympatiích pro českou věc ještě o mnoho dále nežli přípitky členův samé strany nacionalistické, byly důkazem toho, co jsem svrchu pravil, že při proklamovaném sdružení — senátor p. Marcère užil přímo slova „alliance“ —

nešlo a nejde se strany francouzské nikterak jen o přidružení národa českého k francouzské straně nacionalistické, nýbrž že také ostatní strany Francie — byť i ne dosud tak programově jako strana nacionalistická — v skutku jsou příznivy sdružení franko-českému, vidouce v něm jistý prospěch Francie.

Tento moment slušno míti a podržeti na zřeteli zvláště dnes, když u nás z jedné strany šíří se mínění, jako by šlo jen o sdružení výlučně s nacionalistickou stranou francouzskou.

Podržujíce jasně na očích skutečné jádro projevů Pařížských ve dnech od 25. února do 2. března 1902, a nečiníce sobě illusí neoprávněných, uvažujme klidně a nestranně význam oněch dnů pro naši českou veřejnost. Všecko to, co bylo jen zevním přídatkem oněch projevů francouzských, co se opakuje jednotlivými okamžiky při každých větších slavnostech vůči každým pozvaným hostům, nutno arci dáti úplně stranou. Zdvořilosti samy o sobě neopravňují nikdy k jiným důsledkům než opět jen k závazkům zdvořilosti se strany druhé. Za to zřetelny jsou tyto naše prospěchy:

Až dosud byli jsme my Čechové naproti neslovanské cizině docela osamoceni. Dohodou francouzsko-českou otvírají se nám dvéře do světa. To jest výhoda velmi důležitá. Celá desetiletí marně jsme se snažili získati pro sebe, pro své snahy, nějakou část mimoslovanské žurnalistiky. Toho dnes dosahujeme. Některé žurnály francouzské, zejmena listy strany nacionalistické, jsou ochotny otevříti svoje sloupce našim českým záležitostem.

Tím získáme jistou arenu, které jsme dosud tak citelně postrádali, a kromě ní též celou řadu politiků francouzských. Jest pak velmi pozoruhodno, že politikové o nás se zajímající jsou většinou mužové mladší, tedy mužové, kteří mají před sebou budoucnost. Tím obojím nabudeme ve světě jisté opory, která nám až dosud chyběla, — a slušno sobě zvláště všimnouti, že jí nabudeme v zemi a světovém městě, kde jest jedna z křižovatek politiky světové. Vybavíce se tak konečně z úplného osamocení, staneme se prospěšně známými i ve Francii samé i prostřednictvím francouzským všude jinde tam, kde se o nás dosud buď vůbec nevědělo anebo z německých pramenů vědělo jen to, čím nás německý svět hyzdil, a nabudeme jisté váhy, které jsme za hranicemi dosud neměli.

S pozorností k našim záležitostem národním půjde ve Francii zároveň ruku v ruce pozornost k našim záležitostem osvětovým. Vynikající díla kulturní, uvedená ve známost cizině, působí pro malé národy často mnohem prospěšněji nežli celá desetiletí politiky.

Získati pak vůbec za spojence národ toho významu, jakého jest národ francouzský znamená zajisté prospěch, jehož by nesměl pod tou či onou — snad i nepodstatnou — záminkou odmítati ani větší a samostatnější národ, nežli jest náš. Mimo to sdružování, allianci s národem malým nabízí málo který velký národ, aneb i jen některá pouhá strana velkých národů. Jestliže tedy takové sdružení, taková alliance nám se nabízí, jest na jevu, že prostě ji zamítati v poměrech takových, v jakých se dosud nalézá náš národ, svědčilo by nejen o ukvapenosti, nýbrž i o nedostatečném porozumění vlastnímu interesu národa.

A tím více, poněvadž myšlenka tohoto sdružení, jak svrchu zmíněno, jest do jisté míry sympatická všem stranám francouzským, a tudiž není vyloučena možnost, že i od stran ostatních napsána bude na jejich program. —

Kdy by se na nás žádalo, abychom pro vnitřní politiku Francie dali se v jakousi službu jedné či druhé straně francouzské, bylo by nutno věc řádně si rozmysliti. To však se na nás nijak nežádá, a proto, myslím, může nám býti vítána dohoda, nabídnutá nám mimo naše vlastní očekávání.

Jak daleko půjde dohoda, jaké závazky uloží jedné a druhé straně, jak bude pěstována a udržována, to závisí nyní hlavně na dorozumění poslaneckých klubů českých s vedoucími politiky francouzskými. To dorozumění může se státi záhy, tiše, bez všelikých projevů okázalých. Deputace česká nebyla nijak oprávněna uzavírati něco jmenem národa nebo jeho jednotlivých stran. Jí pouze slušelo, aby pro svůj národ přijala výraz sympatií, které jí tak vřele byly vstříc přineseny, jakož i aby jej opakovala dávajíc výraz svým sympatiím k veřejnosti francouzské.

Nyní arci půjde o dohodnutí a ujednání další. Vměšovati se do vnitřních záležitostí stran francouzských zajisté nebudeme. Tomu se nutno z naší české strany právě tak vyhnouti, jako zajisté Francouzům nepřipadne zasahovati do poměrů stran českých.

Jak a čím se bude později udržovati shoda dle starého přísloví, že malé pozornosti udržují velká přátelství, bude záviseti rovněž na taktu hlavních zástupců této shody. Nám by mohla býti vítána především pozornost k našim snahám osvětovým, zejmena k cenným výsledkům naší české práce v oboru vědy a umění. Styky na poli hospodářském mohly by nabýti rovněž důležitosti.

Mnoho záležeti bude na opravdovosti, na upřímnosti z obou stran — budeli totiž shoda utvrzena s našimi kluby poslaneckými. Vcházejíce po prvé v takové sdružení s velikým národem neslovanským, musíme pilně k tomu hleděti, aby se i do nejmenších odstínů a snad i přes jednotlivé okamžité nesnáze pevně dostálo tomu, co skutečně formálně se ujedná. Nejlepší politikou na světě jest poctivé dodržování smluv; rušení jich ruší důvěru v toho, kdo jim nedostál, a připravuje jej o víru a vážnost v celém světě ostatním.

Neméně důležito bude, aby u nás v Čechách se organisovala práce, jíž k udržování stálých styků bude třeba. Dnes možno na př. vysloviti upřímné uznání pánům dr. Emanuelu z Čenkova a Vácslavu Hladíkovi, kteří soukromou pílí a soukromými styky z naší české strany dohodu připravovali. Šťastné vystoupení delegace české v Paříži za slavností Viktora Huga, ba i do jisté míry sama okolnost, že vůbec došlo k vypravení delegace do Paříže, jest do valné míry zásluhou p. dr. z Čenkova. Všimněme si také při tom, že to byli čeští spisovatelé, kteří z počátku, nedělajíce politiku, přispěli k tomu, že styky dosavadní přecházejí i na pole politické. —

Organisovati práci další, dáti možnost, aby se konala pokud možná soustavně, nejsouc odkázána na pouhou, často dosti namahavou ochotu jednotlivců — viz mimo zmíněné spisovatele zesnulého Jelínka.

z živoucích Ad. Černého, Th. Hrubého a jiné — to by mělo býti rovněž starostí těch, kdož řídí osudy národa. Nic nedělá se na světě samo, ke všemu třeba práce i pracovníků, při jednání se živlem francouzským i mnoho taktu, — a k té práci nutno jest míti síly nadané a taktní.

V Norimberce, dne 8. března 1902.

F. A. Šubert.

O N. V. Gogolovi.

K 50. ročnici úmrtí jeho

píše

Josef Mikš.

(Pokračování.)

III.

kázavše na ohromný význam literární činnosti Gogolovy, hodláme nyní čtenáře blíže seznámiti se spůsobem tvorby jeho. Především je zřejmo, že ve spisovatelské jeho činnosti byly tři hlavní doby; prvá cele byla věnována povídkám z maloruského života rázu poeticko-fantastického, v druhé tvořil svá velká díla realistická: Revisora, Mrtvé duše a j.; v třetí zmocňoval se ho mysticism, jeho duch bloudil a posléze úplně zhynul náboženskou manií.

Gogol své působení, jako většina tehdejších spisovatelů, zahájil básní, idylou, kterou napsal r. 1827 a uveřejnil r. 1829 v Petrohradě, kam přijel z Ukrajiny s přítelem Danilevským. Jeho idyla nemá literární ceny, ale jest vzácným příspěvkem k osvětlení jeho duševního života. V ní, jak správně soudí Šenrok, vyjádřil své sny, snahy a naděje, kterými překypovala jeho mladistvá básnická duše za jeho pobytu v Něžině a které jako veliké tajemství svěřil svým příbuzným a známým r. 1827. Mnohé jeho tehdejší myšlenky opakují se ve verších téměř do slova. V jeho dopise z 3. září 1827 ke Kosjarevskému čteme: „Od nejdřívějších dob, téměř od let dětského nerozumu, hořel jsem nezkrotnou touhou, prospěti svým životem blahu vlasti a horoucně jsem si přál přinesti alespoň malý užitek. Těžká myšlenka, že nebudu moci nic vykonati, že se potkám s překážkami, že mně nebude poskytnuta možnost aspoň trochu posloužiti vlasti, vrhala mě v hlubokou unylost. Chladný pot vystupoval na mém čele při pomyšlení, že snad jest mi souzeno zahynouti v prachu a že nevyznamenám své jmeno ani jediným slavným činem. Býti na světě a nezanechati stopy svého trvání, byla mi úžasná myšlenka.“ A tato myšlenka trápila Gogola po celý život. Už jako čtrnáctiletý chlapec píše příteli: „Jak těžko jest býti pohřben zároveň s tvory nízkými, nikomu neznámými v mrtvém tichu! Ty znáš všechny naše obyvatele, všechny, kdož žijí v Něžině. Oni korou své zemské bytosti, své nicotné samolibosti udusili vysoký úkol

člověka. A mezi těmito ‚suščestvovatěli' já musím se plaziti!" Podobné myšlenky trápily též Hansa, tytéž myšlenky a „dumy" svěřoval svému strýci Kosjarevskému, a sám vysvětluje, proč nikdo neměl o nich tušení a proč tedy též svůj první plod úzkostlivě tajil před soudruhy. V listě z téhož roku píše strýcovi: „V tyto doby, tyto dlouholeté své dumy zatajil jsem v sobě, nedůvěřuje nikomu, nikomu jsem nesděloval své tajné pomysly, nečinil ničeho, co mohlo by odhaliti hlubinu mé duše. A komu bych mohl se svěřiti, proč bych též se svěřoval? Zdaž proto, aby se smáli mému bláznovství, aby mne považovali za horkokrevného snílka, za prázdného člověka? Nikomu, ani ze svých soudruhů, jsem se neodhaloval, ač mezi nimi bylo mnoho skutečně hodných lidí." V těchto slovích jest asi klíč k mnohému, co se též v pozdějším Gogolově životě může zdáti záhadným. Sám Hans Küchelgarten, jehož vzorem patrně byla Louisa německého spisovatele J. B. Vossa, byl kritikou špatně přivítán; zvláště se na mladého spisovatele obořil tehdejší slovutný kritik Polevoj v červnovém Moskevském Telegrafu. Gogol, když přečetl kritiku, šel se svým věrným sluhou Jakimem po knihkupectvích, sebral všechny exempláře Hansa a v najatém hostinském pokoji je spálil.

Takovým výsledkem svého prvního literárního pokusu byl velice zkormoucen, tím spíše, že jeho nadšené představy o životě velkoměstském byly zle sklamány. Čtyři dni po spálení svého Hansa oznamuje Gogol matce svůj odjezd za hranice (do Lubeka) a smutně dokládá: „Všudy jsem se potkával pouze s nezdarem, a co jest nejstrašnějšího, také tam, kde jsem to nijak nemohl očekávati." Nejspíše vyhnaly ho z Petrohradu tytéž příčiny, které mu život v Něžině činily nemožným. Byly to titéž „suščestvovatělé" se svými všedními, nízkými snahami, o nichž asi píše z Petrohradu tyto řádky: „Ticho v Petrohradě jest neobyčejné; žádný duch v lidu nezáří, lidé jsou vesměs buď sloužící neb úředníci, všichni rozprávějí o svých departementech a kollegiích, vše jest pohříženo ve všední práci, která bezplodně tráví jejich život." A Gogol toužil po čemsi neobyčejném, po ideálech, ještě nepozbyl naděje dosíci jich třebas v cizině. Nemohl nebo nechtěl se přesvědčiti, že všední život jest všudy stejný, že nikam nelze uprchnouti před prozou života. Jeho vábila jakási báječná země, kde panuje štěstí, a rozumná, plodná práce. Dle slov přítele Danilevského byla to Amerika, kde asi snil, jak píše matce, „přetvořiti sebe, obroditi se, oživiti se novým životem, rozkvésti silou duše ve věčné práci a činnosti." Tam jest hotov třebas živořiti, plaziti se, neboť tam „každá minuta jest bohatý pramen zkušeností a vědění; avšak stráviti celý svůj život zde, kde v budoucnosti zhola nic se mu nepředstavuje, kde všechna léta, věnovaná nicotnému zaměstnání, budou zníti v jeho duši těžkou výčitkou — to jest k smrti smutno." Jinde čteme v jeho dopise k matce: „Bůh ukázal mně dráhu v zemi cizí, abych tam vychoval své vášně v tichosti, v samotě, v šumu věčné práce a činnosti, abych sám o několik stupňů vystoupil výše na onu výsost, odkud bych mohl rozsévati blaho a pracovati ku prospěchu světa." Cílem jeho cesty ovšem nebyl ani Lubek neb Hamburk, jak psal, to byly pouze prvé stanice do daleké, báječné země. Ale daleko nedojel, jak sám

vypravuje: „Záměr a účel mé cesty byly mně velmi nejasny. Věděl jsem pouze, že jedu ne proto, abych se kochal návštěvou cizích krajů, nýbrž spíše abych se zkoušel v utrpení, zrovna jako kdy bych tušil, že poznám cenu Rusi pouze za hranicemi Rusi a tam si získám lásku k ní. Avšak sotva jsem se octl na moři, na cizí lodi, mezi cizími lidmi (parník byl anglický a na něm nebylo ani duše ruské), pocítil jsem zármutek; ve mně vznikla taková tesknota po přátelích a soudruzích mého dětství, že dříve, než jsem sestoupil na pevnou zemi, už jsem pomýšlel na návrat. Pouze tři dni jsem strávil v cizině, a jakkoliv novost předmětů se mi začala líbiti, spěchal jsem vrátiti se na témž parníku."

V pravdě byl Gogol za hranicemi déle než měsíc, od 13. srpna do 24. září 1829. Pocítil tam tesknotu po své vlasti, zvláště pak po své drahé Malé Rusi, k níž se nyní vrací skoro výlučně v svých literárních pracích. Především prosí milovanou matku, aby mu posílala látku k jeho povídkám a obrazům z maloruského života, což činili též jiní jeho přátelé a známí. Z toho vznikly jeho znamenité *Večery na chutoře u Dikaňky*, uveřejněné v Petrohradě r. 1831. Autor se tam jmenuje Pasíčníkem (včelařem), Rudým Paňkem. Tisk této první knížky byl ukončen v polovině srpna 1831. Gogol, vrátiv se právě z Pavlovska do Petrohradu, psal o svém díle Puškinovi: „Nejzajímavější bylo mé shledání se s typografií: sotva jsem hlavu strčil do dveří, typografové spatřivše mě počali do rukou prskati, odvracejíce se k stěně. To mě poněkud zarazilo; tážu se faktora, on pak nějakou chvilku chytře se vyhýbaje odpovědi, posléze řekl, že kousky, které jste nám ráčil zaslati z Pavlovska k tisku, jsou náramně rozmarny a naborščíkům způsobily velikou zábavu. Z toho jsem usoudil, že jsem spisovatelem docela ve vkusu ‚černi' (sprostého davu)." To nevadí, aby Ukrajina v těchto „pověstech" jevila se s celou svou živou, přírodní krásou, se svým milým, slovanským lidem, který žije v jakési báječné, čarovné říši, vytvořené v jeho fantasii, s denním veselým i rmutným životem, plným humoru a něhy, bohatém jak vírou tak i pověrou. Již 10. září mohl Gogol poslati knížku svému příznivci Žukovskému a provázel ji těmito slovy: „S námahou jsem pořídil svou knihu a teprve nyní obdržel jsem exempláře, které vám mohu zaslati; jeden vlastně Vám, druhý Puškinovi, třetí se sentimentálním věnováním Rosettimu a ostatní, komu dle své libosti určíte. Jaké klopoty způsobila mi tato kniha! Tři dni potloukal jsem se z knihtiskárny do censurního komitétu, z censurního komitétu do knihtiskárny, a teprv nyní jsem si oddechl." Tomu snadno uvěří, kdo zná způsob tvorby jeho a censurní obyčeje na Rusi. Gogol neustále opravoval své prvé náčrty a působil tím nemálo nesnází jak sobě tak typografii. Víme, že psal svá díla tak nečitelně, s tak hrubými poklesky pravopisnými a mluvnickými, že originály jeho spisů mohly býti správně přepsány jen za neustálého osobního dozoru jeho, ale on k tomu neměl vždy dosti času ani chuti. Proto se prvé vydání jeho spisů za redakce přítele jeho N. J. Prokopoviče hemží chybami a nesprávnostmi. Hlavní známkou tvorby Gogolovy byla váhavost ve zpracování idey a formy díla; tvořil a předělával své dílo po celá léta, lopotě se v pravém smyslu slova s několika spisy na-

jednou. Zmiňuje se o tom r. 1839 v dopise k Ševyrevu: „Vždy jsem se divil Puškinovi, kterému proto, aby mohl psáti, bylo jen třeba uhnízditi se na vsi a zavříti se sám a sám. Já naopak na vsi nikdy nic nemohu dělati; vůbec nic nemohu dělati tam, kde jsem sám a kde pociťuji nudu. Až posud všechny své tiskové hříchy spáchal jsem v Petrohradě, a to tehdy, když jsem byl v úřadě, když jsem neměl pokdy, ve víru tohoto čilého a rozmanitého života, a čím veseleji jsem strávil předvečer, tím nadšenější jsem se vracel domů, tím více bodrosti mně přinášelo jitro."

Později se i Gogol osamocoval a ve své samotě přemítal a neustále předělával dřívější své práce, vymyťuje z nich nebo připojuje k nim celé kapitoly, obrazy, opravuje neustále jazyk, řeč, ba i jmena svých osob. Taková zpracování, jak praví profesor Tichonravov ve své předmluvě ke kritickému vydání děl Gogolových, byla nezdolnou vnitřní jeho potřebou. „Konal jsem je," píše sám Gogol, „bera za základ porozumění sobě samému, ústrojí své hlavy. Viděl jsem, že pouze na tomto základě mohl jsem si zvyknouti tvořiti pevný výtvor, podstatný, tvrdý, zbavený všelikých zbytečných a přílišných okras, úplně jasný a dokonalý vysokou duševní střízlivostí." Nejednou tedy byly zcela znova zpracovány takové znamenité práce, už vytištěné, jako na př. Podobizna, Taras Bulba, Revisor, Mrtvé duše, a to se dálo v celém skvělém období čistě umělecké činnosti Gogolovy (1835—1842). Nové názory a dojmy dávaly nové zbarvení hotovým už dílům, sepsaným za jiné nálady. V četných skizzách na černo, předělávkách a redakcích Tarasa Bulby, Theatrálního rozjezdu, prvé části Mrtvých duší vyvíjí se před pátravým pozorovatelem historie vnitřního života básníkova v jistém období. Kresle rychlou rukou náčrtky svých básnických výtvorů, Gogol úplně se oddával okamžitému nadšení, a v těchto svých prvých črtách vyléval své myšlenky a city s neobyčejnou přímostí, kterou nevždy vynikají jeho dopisy. Avšak potom, vraceje se k zpracování těchto prvých, pro sebe napsaných črt, Gogol hleděl zmírniti a obmeziti přílišnou jich otevřenost, pečlivě tříbil všechny projevy osobní nálady a soukromých, pomíjejících črt . . . Jeho „černové obrysy dávají svým souhrnem nezřídka mnohem důležitější prameny k historii duševního života básníkova, než jeho listy, časem psané velmi ostražitě, téměř vždy zdrželivě; spisovatel patrně jevil málo ochoty zasvěcovati své přátele do své literární práce. Též při tomto neustálém předělávání dřívějších svých děl se Gogol jeví jako přímý opak Puškina, který ve svém mládí ujišťoval knížete Vjazemského, že nikdy nemohl opravovati to, co už jednou napsal. Gogolovi nové zpracování dřívějších děl bylo „velkým činem (podvigem) podniknutým v hlubině duše," jeho veliké výtvory vyžadovaly práci celých „let sebezříkání, vzdálení světa a všech jeho výhod." Kdo si přeje vysvětliti sobě historii života a tvorby Gogolovy, nezbytně musí prostudovati zbylé památníky, by seznal onen „podvig" umělcův, musí vejíti do jeho „poustevnické komůrky" („podvižničeskaja kelja" dle slov P. V. Anněnkova). Tichonravov podjal se této veliké, těžké ale též rozkošné práce; nám nyní stačí několik hodin, abychom v 7 svazcích jeho vydání přesvědčili se o pravdě jeho slov; ovšem prostudovati spisy Gogolovy třebas i v této dostupné a velmi přehledné podobě

vyžaduje práci ne dní a týdnů, nýbrž celých měsíců, snad i let. Za to jaká pýcha musí prochvívati srdce každého Rusa, když studuje podobné vydání svého klassika! O něčem podobném se nám v Čechách posud ani nezdálo; zvykli jsme si lecjak odbývati své znamenité spisovatele, které s lehkým srdcem i s jejich spisy obětujeme vše pohlcující Nirvaně. Nám stačí povrchní biografie a laciné vydání a o něco později trhavá kritika, která na hlavě sebe lepšího a zasloužilejšího literáta nenechá ani poctivého vlasu. Ale vraťme se k Večerům. Kritika přijala je dosti milostivě. Severní Včela, jediná tehdy „gazeta politická a literární," v podrobném posudku je pochválila, totéž učinil Puškin v literární příloze k Ruskému Invalidu. Kniha šla tak dobře na odbyt, že v červenci r. 1832 Gogol už blouzní o druhém vydání a chce postoupiti nakladatelům oba díly za 3000 rublů, tím spíše, že potřebuje peněz. Ale už v únoru 1833 píše Pogodinovi zcela jiným tónem: „Tážete se po Večerech Dikaňských. Čert je vezmi! Nevydám jich. A jakkoliv peníze nebyly by mně zbytečny, však psáti proto, připojiti nové ‚skazky' nemohu." Druhý díl Večerů vyšel už před tím r. 1832. Ze všech povídek, tvořících obsah Večerů, pouze Svatvečer sv. Jana Křtitele byl vytištěn už dříve, v měsících únoru a březnu 1830 v Otěčestvenných Zápiskách. Pro svou sbírku Gogol tuto povídku přepracoval, zvlášť i proto, že byl redaktor Svinin nejedno místo opravil dle svého, což se málo líbilo Gogolovi a jeho přátelům Malorusům. Myšlenka napsati Večery vznikla poměrně dosti pozdě, už v Petrohradě. Osnovné tkanivo jich ovšem vzniklo už v dětství Gogolově, asi tehdy, když jako student vyklouz doma na vsi bedlivě pozoroval své okolí. Ovšem tato pozorování byla velmi kusá, čehož důkazem jest to, že do prvého návratu svého na Malou Rus nedokončil ani jediné povídky z maloruského života, ač začal spisovati svého Strašného Kabana a Ivana Fedoroviče Šponku a jeho tetičku. V povídce Strašný Kaban už se zjevují výtečně hlavní přednosti talentu Gogolova, a nebylali dokončena, zajisté se to stalo nedostatkem látky. Ale při svých návštěvách Malé Rusi v l. 1832 a 1835 Gogol tak hojně čerpal z lidového okolí a tak bystře pozoroval své sousedy, že mohl napsati takové klassické obrazy, jako jsou Starosvětští poměščíkové a O tom, jak se znesvářil Ivan Ivanovič s Ivanem Nikiforovičem. Gogol vůbec, jak jest patrno z jeho Autorské zpovědi, dlouho si nebyl vědom svého znamenitého nadání a spíše blouznil o skvělé dráze v státní službě. První doby v Petrohradě oddával se svému spisovatelskému instinktu nevědomě, a prosilli, by mu posílali z domova látky z lidového života, ba i staré veselohry nebožtíka otce, činil to proto, že „v Petrohradě vše maloruské budí veliký zájem." Jak málo dbal tehdy své spisovatelské slávy, vidíme z těchto slov v jeho dopise: „Chci se pokusiti, byloli by lze jednu z veseloher dostati na zdejší divadlo. Za to alespoň obdržel bych třebas trochu peněz, a dle mého mínění ničím nesmíme opovrhovati, všemu musíme věnovati svou pozornost. Pakli bude nezdar v jednom, pokusíme se o druhé, třetí atd." Nouze tedy z počátku ho pudila k literatuře, k ní pak se připojily tesknota po Malé Rusi a mocný pud jeho talentu. Později pohlížel Gogol na Večery jako na práce namnoze „nezralé, nepromyšlené, po dětsku nedokonalé." V předmluvě k prvému vydání svých

spisů praví: „Celou první část slušelo by se docela vyloučiti: jsouť to prvotné žákovské pokusy, nehodné přímé pozornosti čtenářovy; ale při jich čtení pociťoval jsem první sladké chvilky mladistvého nadšení, a bylo mi líto vyloučiti tyto práce, jako bývá líto vyhladiti z paměti první hry mládí navždy zmizelého.“ Tytéž sladké pocity prochvívají nitro čtenářovo, který musí býti vděčen osudu za to, že u Gogola láska k svému něžnému mládí na nivách Ukrajinských zvítězila nad přísností kritika, rozmrzelého na vše, hlavně pak na vlastní díla, tak málo v jeho očích vyhovující ideálům krásy a pravdy.

Po Večerech následovala sbírka pěti povídek *Mirgorod.* Přechod k těmto dokonalým výtvorům básníkovým tvoří druhá část Večerů, obsahující Strašnou pomstu, povídku příbuznou Vijovi a Tarasu Bulbovi, jakož i Špoňku, kde již fantastický živel po prvé úplně ustupuje místo přísnému realismu a líčení obrazů z života, vůbec těm živlům tvorby Gogolovy, které slavily takové vítězství v Mrtvých duších. Obě části Mirgorodu byly uveřejněny v Petrohradě r. 1835. Nejdříve z těchto povídek byla sepsána Rozepře Ivana Ivanoviče s Ivanem Nikiforovičem (1831), pak Starosvětští poměščíci (1832) a posléze Vij (1833—34) a Taras Bulba (1834). Starosvětští poměščíci sepsáni pod živým dojmem nedávného pobytu v domovině a procitnuvších u spisovatele vzpomínek, o stařečcích, o minulosti a j., s kterými Gogol líčil svého Filemona a svou Baucidu. Nálada, vzbuzená těmito vzpomínkami, byla chmurná, a v té příčině zajisté několik řádků z velkého jeho zlomku povídky Řím má význam autobiografický: „Smutný pocit zmocnil se knížete po jeho návratu do věčného města, pocit, kterému rozumí každý, kdož se vrací po několika letech pobytu v cizině domů, když vše, ať to cokoliv, zdá se nám býti ještě starším, ještě spustlejším, a když unyle mluví k nám každý předmět, známý nám v dětství; a čím veselejší byly příhody s ním spojené, tím těžší (a více zdrcující) jest rmut, sálající z něho na naše srdce.“ Navždy z mysli Gogolovy zmizela ona klidná, světlá nálada, ona bezstarostná veselost, pro kterou se nám tak velice líbily Večery. V Mirgorodu, na konci povídky o Ivanu Ivanoviči a Ivanu Nikiforoviči ozvala se slova plná tesknoty, vyznívající děsným: „Nudno jest na tom světě, pánové!“ Ba ona příroda, která ve Večerech usmívá se na čtenáře homerickou krásou, v Mirgorodě jako by zahalena byla oním šerým, olověným nebem Petrohradským, které v zárodku dusí každou rozkoš života. Chmurná nálada Večerů jeví se pouze na jediném místě, v závěrku Soročinského trhu; v Mirgorodě zase vzácnou výminkou jest nálada světlá. „Pozoruhodno jest, že každá z povídek Mirgorodu, počínajíc výjevy nepatrnými a zábavnými, stává se během vypravování neustále truchlivější a unylejší svým zdrcujícím dojmem. Zvláště jest to znamenati v povídce Taras Bulba, kde bezstarostný smích čtenářův, vzbuzený počátkem prvé hlavy, k jejímu konci ponenáhlu přechází v těžký, zádumčivý smutek, a tento pocit potom ponenáhlu vzrůstá a pouze časem ustupuje básnickému vytržení při takých obrazích, jako jest na př. líčení stepi a zřízení Záporožské sěči; tón vypravování neustále se zvyšuje a zároveň vzdaluje od onoho obyčejného tónu, kterým počíná povídka, a posléze dostihuje ohromujícího tragického pathosu ve výjevu mezi Andrejem a krasavicí Polkou,

v líci obléhání Dubna, bitev kozáků za vlast a j. V Starosvětských poměščících rovněž lze pozorovati ponenáhlý přechod od tiché idyly k hlubokému tragismu.“ (Šenrok.)

Hlavní perlou Mirgorodu byl Taras Bulba, v kterém spisovatel s velikou silou vyjádřil své národní sympatie, svou lásku k Malé Rusi, zvláště pak ke kozákům. Hluboký lyrism vane na nás z tohoto kozáckého eposu; ovšem nesmíme hledati tak střízlivou historickou pravdu, jako spíše „ideální stránky kozáctva, sebrané, soustředěné v jediném ohnisku.“ V kozácích „ruská povaha obdržela mocný, široký rozmach a silný vnějšek,“ praví sám Gogol. Tohoto mínění a celého lyrismu svého nabyl ne z dějin, nýbrž z písní rodné Ukrajiny. Byl vášnivým sběratelem národních písní. Známo jest klassické místo z jeho spisů, kde svou ubohou vlast porovnává s „drzými divy“ západu: „Rovnou a rozlehlou pouští je všecko v tobě,“ praví k vlasti, „jako tečky, jako známky nepozorovaně zvedají se uprostřed rovin nevysoká tvoje města; nic neokouzlí a nezvábí oko. Ale jaká nevystižitelná a tajná síla přitahuje mě k tobě? Proč je slyšeti a neumlkajíc ozývá se v uších tvá teskná píseň, nesoucí se po celé délce a šířce tvé, od moře k moři? Co jest v ní, v této písni? Co nás volá a co v ní lká, co nás jímá za srdce? Jaké zvuky chorobně líbají nás a loudí se do duše a vinou se okolo mého srdce? Rus! Čeho si žádáš ode mne? Jaké nevystižitelné pásmo tají se mezi námi?“ Vliv národních písní dal Tarasu Bulbovi onen slavnostní a vznešený kolorit, kterým při svém truchlivém obsahu vyniká tato romantická povídka. Ona sice hřeší proti dějinné pravdě, ale za to „Gogol, čerpaje své nadšení v takovém překrásném a světlém prameni, jakým jest národní poesie, nad pochybu pravdivě a umělecky představil nám ve svém poematu to, co prožil a hluboce procítil lid maloruský.“ (Šenrok.) Tímto svým vznešeným lyrismem, jaký se jeví tak krásně v Tarasu Bulbovi, chtěl Gogol ozářiti svůj druhý díl Mrtvých duší, kde, jak doufal, „zjeví se našim zrakům kolossální obrazy, zahýbou se tajné páky obsáhlé povësti; rozšíří se dále její obzor a celá ona rozproudí se vznešeným lyrismem.“ Bělinskij a po něm Pypin ve svých Charakteristikách literárních názorů od dvacátých roků do padesátých se domnívají, že tento „vznešený lyrický proud“ byl zhoubou talentu Gogolova; aspoň Pypin praví: „Bělinskij obrátil pozornost na známá lyrická místa a odsoudil je; vycítoval v nich cosi lživého, a skutečně lyrická místa byla částečně ohlasem těch názorů, které Gogol později sebral v celou soustavu ve své Perepisce.“ Ale Šenrok tomu odporuje; vždyť tato náchylnost k lyrismu procitla v Gogolovi mnohem dříve a našla i v Bělinském svého velebitele, pokud tato nálada nezvrátila se v nestvůrný mysticism, což se stalo z příčin docela jiných. V Tarasu Bulbovi jsou sice některé stopy této mysticko-lyrické nálady, ale jsou pouze v zárodku, a Gogol se ještě nevydával za proroka a hlasatele nových pravd, jako to činil později s tak smutným výsledkem. Jen nad míru idealisoval kozáky a pak celý ruský národ; to mělo spíše kořen v jeho jižní povaze a náchylnosti k nemírné idealisaci, která však mu nevadila, aby utvořil takové veliké a krásné dílo, jako je Taras Bulba. Jeho lyrism byl pouze jednou z vedlejších příčin, onoho smutného stavu pozdějšího, ale zároveň též působil vy-

sokou uměleckou rozkoš, kterou čtenář pociťuje při čtení těchto lyrických míst, mocných svým subjektivním půvabem. Nikdo ovšem nebude vážně bráti podobná slova jako: „Zdaž jest na světě něco, čeho by se bál kozák?“ nebo: „Což najdou se na světě takové ohně a útrapy i síla taková, která by zmohla ruskou sílu?“ a j.

Gogol zamiloval si kozáky a dějiny své rodné Ukrajiny dávno, snad ještě v dětství, a v touž dobu, kdy studoval život současné Ukrajiny a pilně sbíral oděvy selských ďáčků a vesnických žen, připravoval se už k líčení doby starší, prose, by mu byly zasílány oděvy z dob „hetmanských časů“ a sdělovány různé strašné události, lidové pověry a anekdoty. Z počátku však tento zájem ustupoval do pozadí, jak jest patrno ze slov obsažených ve Večeru před sv. Janem Kř.: „Ani divuplné řeči o starobylých časech, o nájezdech Záporožců. o Leších, o hrdinských činech Podkovy, Poltory-Kožucha a Sahajdačného nebavily nás tak, jako líčení nějaké starobylé události, při čem se nám celé tělo chvělo a vlasy na hlavě ježily.“ To bylo z počátku, pokud Gogol cele se nepohřížil v původy národních písní; avšak brzo po sepsání svých Večerů už sliboval svým čtenářům nové povídky, v kterých je prý bude strašiti obyvateli onoho světa a vypravovati takové divy, jaké se přiházely za starodávna v pravoslavné ruské zemi. Mínil tím zajisté nedokončenou větší povídku kozáckou Strašnou pomstu a fantastický obraz Vij. V prvé povídce už máme před sebou v zárodcích Tarasa Bulbu, a druhá jest cele setkána z lidových maloruských pohádek a podání. S životem „bursáků,“ žáků duchovní školy v Kyjevě, zajisté Gogol seznámil v románě Bursák, v kterém Narěžný, jenž věrně vylíčil „bursu“ s jejími bohoslovci, filosofy, rhetory, grammatiky, konsuly, liktory a censory, bujný a svévolný život bursáků jak ve škole, tak i na ulicích a na trhu Kyjevském, kde byli postrachem prodavaček ovoce, řádění jich v městských sadech a putování na prázdninách. Počátek Tarasa Bulby, jakož i celá povídka Vij v líčení těchto vnějších poměrů patrně ukazují, že Gogol velice vhodně a umělecky z celé řady obrazů a črt v Bursáku Narěžného zvolil pro své povídky to, co mohlo podati skvělý a velmi plastický obraz kozáckého hrdiny, kterým ve Viji byl znamenitý filosof Choma Brut. Ale román Narěžného jest velmi zábavnou sbírkou anekdot bez maloruské přírody, bez charakteristik jednajících osob, bez význačných rozhovorů, což vše Gogol nahradil mírou vrchovatou. Romány Narěžného (mimo Bursáka ještě Dva Ivanové) daly tedy zajisté podnět a látku geniu Gogolovu, ale co bylo v Bursáku hlavní, zůstalo u Gogola nepovšimnuto. Zvláště význačná jest jeho láska ke kozákům, které u Narrěžného vůbec nebylo. Choma Brut jest prototypem obou synů Tarasových a filosofuje tak jako pan Danilo v Strašné pomstě, jenž své ženě Kateřině povídá: „Kozák, sláva Bohu, nebojí se ani čertů ani ksendzů,“ a myslí, že by byl špatným kozákem, kdo by poslouchal své ženy, neboť „naše žena jest dýmka a ostrá šavle.“ Tak smýšlí i Brut, to slyšíme z úst Tarasových: „Neposlouchej, synku, matky; ona jest baba, ona ničemu nerozumí. Jaké vám mazlení? Vaše mazlení je čisté pole a dobrý kůň.“ Taký byl ideál statného kozáka, stejně blouznili o osudu svých synů jak Taras tak i pan Danilo, který praví: „Jako vichr budeš létati před kozáky, s aksamítovou čap-

kou na hlavě, s ostrou šavlí v ruce;" podobné myšlenky těšily starého Tarasa, když jel se svými syny do kozácké „sěči" (tábora).

Již v prosinci r. 1833 psal Gogol Puškinovi: „Radujte se se mnou nálezu: obdržel jsem letopis bez konce, bez počátku o Ukrajině, sepsaný dle všech příznakův koncem věku XVII." Mimo to užil jakožto pramene Boplanova Popisu Ukrajiny (v Petrohradě 1832), různých letopisů a Konisského Historie Rusů. Při druhé, nové redakci zvláště vzácným zdrojem byly mu národní písně; měl v rukopise Lukaševičův Sborník maloruských písní a dum. Mnoho podrobností o kozácích v této redakci vzato z Historie kozáků Záporožských od knížete Myšeckého. Tuto svou druhou redakci připravoval Gogol hlavně ve Vídni v měsících srpnu a září r 1839. V červnu on totiž přijel z Říma do Marianských Lázní a odtud přes Vídeň se vrátil do Moskvy koncem září. Z Marianských Lázní píše v srpnu Pogodinovi: „Maloruské písně mám s sebou. Pracuji a usiluji, bych v sebe vdýchal co možná více stariny." Ševyrevu z Vídně se svěřuje: „Před mýma očima se vznášejí v rouše básnickém doby kozácké, pakli nic z toho nesvedu, budu velký hlupák. Nadchlyli mě maloruské písně, které nyní mám v rukou, či navštíviloli duši mou samo sebou zřejmé nazírání (jasnoviděnie) minulosti, avšak pouze já vyciťuji mnoho takového, co se nyní zřídka děje. Požehnej mně!" Správně podotýká Tichonravov ve svém kommentáři, že nadšení ne samo sebou navštívilo Gogola, nýbrž bylo výsledkem pilného studia maloruských dějin, jak o tom svědčí množství zachovaných výpisků, poznámek, črt, celých hlav napsaných na stejném papíře ve Vídni, kde prvně vážně počal pracovati o svém díle a kde prvně kozáctvo zjevilo se mu v novém světle. Tam ve Vídni zabývaje se čtením své vlastní sbírky národních písní, studiem Stryjkovského, Scherera i Boplana psal celé konspekty a monology pro své drama z dějin Malé Rusi, nastínil svou novou redakci Tarasa Bulby. Vraceje se na Rus hodlal tam vykonati dvě věci: postarati se o své sestry, které právě dokončily své učení v ústavě, a napsati své, drama. Ale v listopadu r. 1839 stěžuje si Pogodinovi, že v Petrohradě nic mu nešlo do hlavy a že tam zmařil celý měsíc.

Na zpáteční cestě z Ruska do Říma, provázen jsa Panovem, opět zavítal do Vídně a pil tam vodu z Marianských Lázní, která naň výtečně účinkovala, jak si libuje ve svém dopise k Pogodinovi: „Počal jsem cítiti jakousi bodrost mládí, avšak hlavně pocítil jsem, že se nervy mé probouzejí, že unikám oné lethargické duševní nečinnosti, v kterou jsme se pohřížil za posledních let . . . Pocítil jsem, že v hlavě mé hýbou se myšlenky jako probuzený roj včel; obrazotvornost má stávala se čistou. Ó, jaká to byla radost, kdy bys byl věděl! Předmět, který za poslední dobu líně jsem držel ve své hlavě, neodvažuje se ani dotknouti se ho, rozestřel se nyní přede mnou v takové vznešenosti, že celá má bytost prochvívala se sladkým záchvěvem, a já na vše zapomenuv, přesídlil jsem v onen svět, v kterém jsem dávno nebyl, a ihned chopil jsem se práce, zcela zapomenuv, že se to nepatřilo činiti, pokud piju léčebnou vodu a když právě potřebuji klidu v hlavě a myšlenkách." O čem zde Gogol mluví, jest těžko rozhodnouti, snad to byly Mrtvé duše, snad drama z dějin Záporožských, o kterém ještě

nedávno tvrdil Aksakovu, že to bude jeho dílem nejlepším. O pobytu Gogolově ve Vídni vypravuje Panov ve svém dopise k S. T. Aksakovu „Ve Vídni ho trápila pouze jakási bolest v noze. Ty čtyři neděle, které jsem s ním zde prodlel, viděl jsem zřejmě, že jest čímsi zaměstnán. Ačkoliv se v tu dobu léčil, pil vodu, procházel se, přece mu zbývalo času, by přečítal a přepisoval svou ohromnou sbírku maloruských písní, pořádal papírky, na kterých měl zapsána přísloví, poznámky a j.“ V témž listu Panov s nadšením sděluje Aksakovu, že jej Gogol už častoval počátkem nového díla, které, „jak mi sám řekl, bude tragédií. Plán její zosnoval si ještě ve Vídni a spisovati počal zde. Místo děje Malá Rus. V několika výjevech, které už napsal a mně přečetl, jest jedna osoba komická, která ne tak svým jednáním, jako rozhovory už nyní představuje vrchol dokonalosti.“ V touž dobu Gogol pilně se zabýval Tarasem Bulbou, zároveň též dopisoval svůj Plášť. Tyto práce konal ve Vídni v červnu a červenci r. 1840, ale zlá nemoc přece ho přinutila zanechati všeho, tak že mohl pokračovati ve svých pracích teprv po svém návratu do Říma. V říjnu, hned jak se Gogol usadil v Římě, píše Pogodinovi o své nemoci: „Umříti v středu Němců zdálo se mně býti děsným. Poručil jsem, by mne posadili do diligence a odvezli do Italie. Hned po příjezdu do Terstu cítil jsem polepšení. Cesta, můj jediný lék, neminula se ani tehdy účinkem . . . Ó, jak se mně chtělo v onu dobu vykonati nějakou hodně dalekou cestu! Cítil jsem, věděl jsem a vím, že pak bych se byl docela zotavil. Bohužel ale neměl jsem prostředků, bych mohl někam jeti. S jakou radostí bych se stal třebas ‚feldjegerem,‘ kurýrem třebas na ruské ‚perekladné‘ (perekladnaja jest vozík velmi nepohodlný) a odvážil bych se byl třebas na Kamčatku — čím dál, tím lépe. Přisám Bůh — byl bych nyní zdráv . . . Ani Řím, ani nebe, ani to, co tak velice mohlo by mě okouzliti, nic nyní na mne neúčinkuje. Vše to nevidím, necítím. Mně nyní jest třeba cestovati, cestovati v dešti, slotě, přes lesy, přes stepi na konec světa.“

Celé tři měsíce Gogol takto blouznil o daleké cestě na ruských „perekladných.“ V touž dobu psal pro Mrtvé duše svůj chvalozpěv o cestování. Skoro celé tři roky (od srpna 1839 do května 1842) s přestávkami zabýval se novou redakcí Tarasa Bulby, ale zároveň tvořil nebo předělával jiná vynikající díla. Rozdíl mezi prvým vydáním Tarasa Bulby ve sbírce Mirgorod a posledním v Sebraných spisech byl veliký nejen v jednotlivých črtách, v slohu a j., nýbrž i v základní myšlence a hlavní postavě celé povídky. Názory Gogolovy jeho za celou tu dobu velmi se změnily a zároveň též celá povídka dostala zcela jiné zbarvení. Sama doba děje značně posunuta. V prvém vydání jsme na sklonku XV. a v počátcích XVI. věku, kdy myšlenka o unii teprv počala klíčiti, a v posledním Bulba působí v době, když byly na Ukrajině zahájeny krvavé a hrozné bratrovražedné boje za unii, když kozáci hájili své pravoslavné víry a ruské země proti Polákům., V prvém vydání byl jedním z předních plukovníků kozáckých pluků zřízených Batorym, jenž při první příležitosti se znesvářil se svými soudruhy proto, že kořist, Tatarům odňatá společným úsilím polského a kozáckého vojska, nebyla stejně rozdělena a polské vojsko obdrželo více; v novém vydání Bulba

vystupuje jakožto zástupce staré doby kozácké a zákonitý obhájce pravoslavné víry. „Tehdy vliv Polska počínal se už jeviti v ruské šlechtě. Mnozí přijímali polské obyčeje, polský přepych, velkolepé služebnictvo, sokoly, lovčí, obědy, panské dvory. Tarasovi se to málo líbilo. On miloval prostý život kozácký, znesvářil se s těmi soudruhy, kteří se skláněli k Varšavské straně, a nazýval je pacholky polských pánů.“ To už jest zajisté docela jiný Taras Bulba, ne člověk XVI. věku, zrozený za prvých červánků unie, ne „jedna z oněch povah, které mohly vzniknouti ve hrubém věku XV.,“ jak Gogol z nedopatření praví též v novém vydání, než hrdina a obhájce svaté Rusi věku XVI. a XVII. Podobná změna v názorech Gogolových se leckomu nelíbila; mimo jiné jeho krajan a znamenitý Ukrajinofil Kuliš ve svých Materiálech k dějinám znovuspojení („vozsojedinenija“) Rusi takto si na to stěžuje: „Naše maloruské povídky, dramata, epické a lyrické básně, jednající o minulosti, přeplněny jsou dětským žvastem o té slávě, kterou se pyšnili kozáci, tito nerozvážní a ukrutní plenitelé sousedních zemí, nejen cizího plemene, nýbrž i příbuzných původem a pravoslavnou vírou . . . V zápalu svého kozáckého enthusiasmu obrátili jsme vzhůru nohama historii Polsky, přetvořili jsme ji v cosi nepodobného pravdě, nemožného. Počátek této fantasmagorie, mnohem škodnější, než se může zdáti povrchnému pozorovateli, zahájil především neznámý až dosud spisovatel Letopisu Konisského (Historie Rusů) a potom, bera si z něho příklad, velenadaný spisovatel Tarasa Bulby.“ Ale tento soud sotva je správný; byly to asi jiné příčiny, které tak silně působily na Gogola, jenž zajisté dávno znal Konisského a hojně z něho čerpal v prvých svých pokusech a v prvém vydání Tarasa Bulby, aniž se nakazil jeho nenávistí ke katolictví a Polákům, před kterou již Puškin varoval své krajany v posudku Sebraných spisů Konisského. Avšak Puškin už byl mrtev, varovný hlas jeho už se neozýval v srdci Gogolově a nemohl ho chrániti před tím bezměrným chauvinismem, kterým k takové škodě vkusu uměleckého oplývá poslední redakce Tarasa Bulby. Dobře praví Tichonravov, že Gogol nyní v Římě nebyl už tím člověkem, jak ho znal Puškin, aniž tím básníkem, jehož se zmocnilo takové poetické nadšení za jeho pobytu ve Vídni; ve čtyrech prvých zlomcích, zpracovaných pro nové vydání Tarasa Bulby, není ani stopy onoho chorobného převratu, který na nás zeje z posledních hlav povídky. Řím v té příčině byl Gogolovi osudný, nač již upozornil jeho přítel a znamenitý pozorovatel Annenkov. V Římě ztrávil Gogol jaro r. 1837 a pak téměř celé dva roky (od podzimu r. 1838 do podzimu r. 1839). V čem zvláště záležel duševní převrat, nejlépe jest patrno z velkého, ale nedokončeného obrazu Řím, jakési autobiografie mladého italského knížete. (Dokončení.)

Svůj živel.

Z chlapeckého věku svého

vypravuje

Vácslav Vlček.

(Pokračování.)

IV.

Přestal jsem vzlykati, a když jsme vyšli ze hřbitova, počaly mi konečně též oči osychati. Pan farář zase mě vzal k sobě do kočáru.

„Kam mám zajet, velebný pane?“ ptal se ho osmahlý fiakrista.

„Do Velké řeznické ulice, proti Hopfenštokově —“

„Vedle je komisariát, že?“

„Je zrovna u nás. Býváte tam?“ usmál se kněz.

„I není oč stát! Ti tam se radší vozívají na kočím, než na jeho kočáře.“

K městu jsme ujížděli ještě rychleji než prve od něho.

„Milo, milo je v boží přírodě,“ promluvil po chvilce pan farář jen jako pro sebe, „bylo by zrovna hříchem zůstávat doma.“

Mlčel jsem a nemohl jsem mu ani v duchu posvědčiti. Nebylo mi podobně jako jemu; prudké sluneční světlo zrovna mě řezalo do očí, načkoli jsem pohledl, všecko ve mně budilo skutečnou bolest, jako bych o to vadil čerstvou ranou, při každém poskočení vozu přes kámen nebo jamku bodlo mě v čele a spáncích. Když jsme doma vystupovali po schodech, byl jsem jako zpitomělý.

Paní Rothbaurová, přivítavši nás, nesla knězi v patách do pokoje opozděné snídaní.

Rézinka, když jsme spolu ostali samotni, pohladila mě po tváři a povídala: „Bereš si to k srdci, milý hochu, ale co teprv já mám říkat! Tobě se nepovede hůř, všecko budeš mít jako dřív — ale já! . . .“

Rty její sebou bolestně trhly. Se mnou jako by se všecko zatočilo.

„Tobě snad není dobře?“ promluvila Rézinka náhle jiným hlasem.

Mimoděk jsem zavřel oči.

„Něco tě bolí?“

„Hlava,“ odtušil jsem.

„Je mu z toho všeho mdlo,“ ozvala se paní Rothbaurová vracejíc se ku plotně. „Počkej, dám ti pár lžic teplé polívky, ta tě spraví.“

Zavrtěl jsem hlavou, ale ona toho nedbala. Když mi talíř s polívkou postavila na stůl, řekl jsem, že nemohu jíst, a když mě nutila, udělalo se mi na nic, zdvihl se mi žaludek.

„Pro Pánaboha!“ zvolala Rézinka. „Ještě ty se rozstonej!“

„Což pak?“ objevil se v kuchyni také pan farář. „Snad jsi nedostal mořskou nemoc?“

„Nic,“ usoudila paní, „je to svatě migréna.“

Tu jsem po prvé slyšel jmeno nezvaného hosta, který se mne později v životě dost a dost nasužoval.

„Musíš se svlíknout," dokládala paní, „a lehnout si do postele. Za několik hodin bude zas dobře."

Nezbylo než poslechnouti. Když jsem už byl pod peřinou, paní přinesla ještě medicínu.

„To je vajkslovka, naše domácí — jako granát a jako kajst," povídala podávajíc mi štamprličku dopola naplněnou. „No, bez cerátů — jen to s kuráží do sebe vyklop!"

V malé chvíli jsem usnul. Když jsem se probudil, slunečko již zasvěcovalo do pokoje — táhlo na třetí hodinu. S potěšením jsem znamenal, že se proroctví paní Rothbaurové vyplnilo: hlava mě přestala bolet, tíže a sklíčenost se mne spadly, mysl se mi vyjasnila; také jídlo, které mi paní uschovala, zase mi chutnalo.

„Naše paní správcová, holenku, také kurýruje," žertoval farář, „truc doktora, a má svou vlastní apatyku."

„A spravímli někomu díru v punčoše nebo zkažený žaludek," prohodila paní, „beru za to stejný plat."

„To je pravda, a v žádném případě nepřetáhne," pravil kněz ke mně (Rézinka byla kdesi pryč). „Ostatně, abys jak náleží okřál, nemůžeš udělat nic moudřejšího než zdvihnout se a jít se mnou za bránu."

„Vy snad půjdete až k jelenovi," podotkla štiplavě paní, „a to by na něj dnes bylo tuze daleko."

„Jsou v přírodě ještě jiní tvorové boží než jeleni," odtušil farář, „a my půjdeme jen tak daleko, aby nás nohy také nazpátek dobře unesly."

„Dobře a jistě," škádlila hospodyně starého pána, zcela vážně se tvářic, — „pevně a rovně."

„A lehce!"

„Tak, tak."

Když jsme se octli na ulici, pravil kněz: „Pustíme se v naši stranu." Ale nevedl mě k Žitné bráně, nýbrž na Karlovo náměstí, kde počal být hovorný. O veliké vojenské nemocnici podotkl, že ji stavěli jesuité, ale nenadáli se, komu, upozornil mě na Faustův dům, povídal o ústavu hluchoněmých. Když jsme přicházeli mezi kostely na Skalce a na Slovanech, ukázal na pravou zeď při cestě a ptal se: „Co je to tam vymalováno?"

„Čubka," řekl jsem, „kterou se zavírá kolo u vozu."

„Pro takovou čubku stala se tu jednou zvláštní příhoda," jal se vyprávěti. „Forman až tam z Blanického kraje, už dost letitý, vypobízel svou hubenou kobylku až sem do polovic kopce, a dál to nešlo — kobylka najednou nechtěla táhnout, a snad také nemohla; chodívala už kdo ví co let po silnici do Prahy a z Prahy, nákladu měla vždycky hodně, za to ovsa i sena vždycky málo. Toho dne se asi také už dlouho postila, proto ji tu síly opustily, místo aby táhla vůz do kopce, počal vůz táhnout ji zpátky. Formánek honem chytil svou čubku a zavřel jí přední kolo, arci od zadu, a tak šťastně vůz zastavil. ‚Minutku si odpočiň, fuxo,' povídal kobylce, ‚ale tak dlouho tu nemůžeme stát jako na hospodě.' To už se lidé na chodníku v pravo i v levo sta-

vovali — Pražáci jsou takoví. Za chvilku formánek odepne čubku a šlehne ryzku, aby táhla; ona však jen hlavou zakroutí, že to nejde, vůz počne zase couvat, čubka musí zase pod kolo. ‚Ty hloupá,‘ domlouvá forman kobylce, ‚tady je kostel v pravo, kostel v levo, ale tebe kostel nevytrhne, nýbrž hospoda — do té už je blízko, a ty, místo abys do ní chvátala, dřepíš tady.‘ Lidé se jeho řeči smáli; však najednou tu byl i policajt a ptá se přísně: ‚Co se tu zdržujete?‘ — ‚Prosím, já nerad,‘ odpovídá forman. — ‚Kam jedete?‘ — ‚Do Prahy, prosím.‘ — ‚Teda nahoru? Ale odkud jste to, člověče, že když jedete do vrchu, zavíráte kolo na čubku?‘ — ‚Prosím, to je pravda, my jsme u nás hloupí jak pařezi a špalci, ale líběji odpustit —‘ Policajt ho zakřikl; ‚Nechte klábosení a hněte se z místa! Nebo chcete, abych vás vzal?‘ — ‚Prosím,‘ prál formánek, ‚to radší kdy by vzala moje fuxa. Ty zatrachtěná herko, slyšíš? Chceš tu stát, až se na nás sběhne podívat půl Prahy? A prosím,‘ obrátil se zas k policajtovi, ‚nelíbějí znát Matěje Kopřivu?‘ — ‚Kdo je to?‘ — ‚Syn našeho slouhy, prosím; byl dřív u vojanských a teď je tu v Praze zrovna takovým pánem, jako oni líběji bejt.‘ Diváků je už hodný zástup, a všichni se chechtají. Policajt se durdí: ‚Jářku, hybaj v tu chvíli, anebo —!‘ Formánek strhne čubku s kola, švihá ryzce bičem nad hlavou a křičí: ‚Hýsta, hý, fuxo! Neposlechnešli, víš, kde se můžeme octnout se svým amolancem? Já třeba v kriminále, ty u rasa! Kruci-Laudon, hýsta, hý!‘ Několik mužských opřelo se o vůz, a kobyla naposled přece vzala, aby zmohla poslední kopec a doklepala to k Charouzovům nebo Štočkovům.“

Něco níže upozornil mě pan farář, že se tu také říká „na Hrádku.“

„Jak to přijde?“ ptal jsem se.

„Jistě i zde kdysi stával malý hrad, právě jako tam u nás nad Blanicí.“

„Co je teď poutnické místo?“

„Ovšem. Tam bylo panské sídlo a také kostel už v té době, když tady u Prahy otec vlasti Karel zakládal Nové Město a stavěl okolo něho bašty od Poříčí až tuhle k Vyšehradu. Tomu je, panečku, již půl tisíce let. A leckterá nepatrná vesnička tam v našem zákoutí je starší než pyšné město Karlovo, a snad starší než celá Praha.“

„Bylo by to možno?“ divil jsem se.

„Jistá věc je, že dříve byly vesničky a potom teprv města.“

U městského chudobince slyšel jsem, že tu nacházejí na stará léta útočiště schudlí Pražští měšťané. Nešlo mi na rozum, jak by tu mohl kdo přijít o krásné jmění.

„Holenku,“ poučoval mě kněz, „desetkrát snadnějším spůsobem přijde bohatý na mizinu, než chudý zbohatne.“

U Vejtoně zastavili jsme se před nárožním patrovým domem, který k sobě obracel pozornost svojí neobyčejnou výzdobou. Mezi hořejšími okny bylo na zdi pestrými barvami vymalováno šestero českých knížat, a pod každým připsáno na jednom nebo na dvou řádcích jeho jmeno: PŘZEMIS-LUS, NEZAMIS-LUS, WOGEN, MNATA, VRATIS-LAUS, SWENZES-LAUS. Všichni měli červené vévodské koruny, první čtyři ozdobené bílým hermelínem, svatý Václav zlatem. Všichni měli také plášť: Přemysl, Nezamysl a Mnata na vrch červený, Vojen a Vratislav

žlutý, Vácslav bílý hermelínový. Přemysl a Mnata byli od krku až k chodidlům oděni železným brněním, Nezamysl, Vojen a Vratislav nosili punčochy až po kolena. Přemysl měl krátké kníry, Nezamysl šedivou bradu, Vojen a Vratislav byli holohubí, svatý Vácslav měl krátké pěkné vousy do temna a byl vůbec ze všech nejsličnější; v pravici držel bílou korouhev, levici opíral o veliký štít na zemi postavený a černou orlicí ozdobený; u jeho nohou seděl křídlatý, skoro zcela nahý andělíček a zdvíhal k němu zlatý obraz Boleslavské Panny Marie s Jesulátkem.

Vytasil jsem se s vědomostí svou z dějepisu Pantaleona Neumanna: „Skoro polovička jich v té řadě schází — Vnislav, Křesomysl, Neklan, Hostivít, Bořivoj.“

„Když má stavení jen sedm oken a jedno patro,“ usmál se kněz; „jedenáct se jich tam nemohlo vejít.“

„A jaké je to stavení?“

„Říkají zde u šesti králů.“

„Ale vždyť z těchto ani jeden nebyl král!“

„Kdo si je dal malovat, snad to věděl, ale Pražáci, když viděli takové figury s korunami, meči a žezly, začali říkat: u šesti králů.“

„Přece jsou tu jmena zřetelně napsána,“ namítal jsem — zase mi nešlo na rozum, jak by Pražáci neměli věděti, že tohle jsou knížata, ne králové.

„I jsou takoví,“ tvrdil kněz. „Hromada jich zná dobře všecky krále na kartách, ale z českých králů málo kterého, a jen trošinku.“

K Vyšehradské pevnosti dali jsme se hned radním domem a octli jsme se u zdí jejích na straně Vltavské.

„Tady,“ řekl jsem, „skočil Šemík s Horymírem přes hradby a přes řeku, že?“

„Pochybuju,“ odpověděl kněz; „skočil on leda přes nějakou nízkou ohradu na Pankrácké straně, a přes řeku potom kdo ví kde se přebrodil. Za těch starodávných časů stálo i na Vyšehradě asi jen několik dřevěných stavení, a kolem byl jen nějaký plot, někde také příkop.“

Toto mínění se mi příčilo, ale odpíral jsem mu jen v duchu.

„Šemíků,“ dokládal pan farář, „kteří by dovedli přeletět takovéhle zdi a ještě řeku, byli by za našich časů potřebovali mnozí Horymírové tamhle na Pražském hradě.“

„Jako ku příkladu Ferdinand Čenský,“ mihlo se mi hlavou.

Kněz už o tom ničeho nedoložil.

Prošli jsme pevností. Když jsme měli už i třetí bránu za sebou, oznamoval mi pan farář: „Teď přicházíme do obce, kde si lidé husy pekou jen po jedné straně.“

„To snad ne,“ pochyboval jsem.

„No svatě — vždycky jen po jedné straně.“

„Proč by to dělali?“

„Podívej se: všecky domy jsou na pravé straně silnice, nemůže tedy na druhé straně nikdo husu péci. — Také jsi tudy přijel do Prahy?“

„Ne, po Kostelecké silnici.“

„Kudy jsme se ráno vozili? Arci, od vás to bude kratší cesta než přes Benešov. Pověz mi, kde ten váš Střechov od Kácova leží?“

„Na poledne."

„Jak daleko máte do Psář?"

„Snad tři čtvrti hodiny."

„To jsem byl u vás dost blízko, když jsem šel do Kácova."

„Až tam jste se dostal?" tázal jsem se překvapen.

„Několikrát," dí pan farář, „v létě o Liberátské pouti. A což ty, bylli pak jsi na Hrádku?"

Musel jsem podle pravdy pověděti, že jsem v tu stranu dále nepřišel než do Psář a do Tehova.

„Kácov má pěkné položení," pravil kněz, „veliký zámek, panské úřednictvo, faru a školu s velikou kollaturou, pivovar, mlýn, papírnu, dost řemesel, — tam je vždycky hezky."

„Na Hrádku snad také?"

„Na Hrádku jen někdy. Což položení, to je dost Kácovskému podobno. Od Blanice vystupuje vysoký, příkrý břeh, fara stojí při jeho kraji, kostel jen o pár kroků dál. Stráň bývala holá, já jsem ji ponenáhlu posázel stromky a křovinami a dočkal jsem se toho, že byla samá zeleň a po celý rok plna ptactva. Jen na té stráni je kdo ví kolikrát více ptačích hnízd než na Hrádku lidských příbytků."

„Opravdu?"

„Vždyť mimo kněze, učitele a hospodského mají tam svou residenci pouze ještě švec, kostelník a hrobař. Patří sice k obci také dva mlynáři, ale ti jsou již kus cesty pod Hrádkem. Zimního času v neděli a ve svátek přicházejí osadníci do kostela, ale za nějakou hodinu zas už po nich není vidu ani slechu; ve všední dni pak místo oživne trochu jen v tu chvíli, když se vyhrnou děti ze školy. Napadneli hodně sněhu, jak se často stává, nemohou se děti vůbec vydávat na cestu, vždycky dost neschůdnou, a pak i škola zůstává prázdna, a na Hrádku bývá ticho jako po vymření. Kněz třeba za celý týden nepřijde jinam než těch pár kroků do kostela a do školy; do nejbližšího města, do Vlašimě, má hodinu cesty a v zimě se tam někdy nedostane ani jednou za kolik neděl. Není žádná pomoc, musí žít jak učiněný sysel. Den, který se jinde lidem zdá jako píď, je mu tuze dlouhý, a noc teprva jako moře, zřídka ji celou přespí; probudí se příkladně o půlnoci, a třeba se mu hned namane myšlenka, která od něho pak dvě, tři hodiny neodstoupí: Což kdy by tak přišli zloději?"

„Také se to stane?"

„I toť se ví — jenže obyčejně, když člověk je v nejpevnějším spánku, na štěstí."

„Na štěstí?"

„Ba právě; neboť kdy by bděl a postavil se zlodějům na odpor, mohli by ho zabít nebo zmrzačit. Vždyť jsou lotrasové, kteří se i do kostela vloupají a vykradou stánek Páně. Tuláci pak a spustlí lidé i takovou samotou, jako je Hrádek, táhnou v zimě v létě, žádají jídlo, peníze, šatstvo, a mnohý, když ho kněz neuspokojí, zahraje mu, až se fara třese, spílá mu a vyhrožuje, dost často tím, že mu v některé noci hodí na střechu červeného kohouta."

„To aby tam pořád byli žandáři," podotkl jsem.

„Žandáři? Slyším, že v skutku přicházívají také na fary, ale jako ‚aufseři,‘ jako dohlížitelé a poručníci. — Ale abychom nezapomněli, o čem jsme začali mluvit! V zimě nikdy nemůže na Hrádku být tak příjemné živobytí jako v Kácově; jakmile však nastane jaro, všecko se i tam změní k lepšímu. Člověk může ven, do polí a lesů, a váží si božího slunce, vzduchu, zeleně, květu, zpěvu a všeho pod nebeskou oblohou tím více, čím déle byl zavřen jako ptáče v kleci. Měl jsem pár měr polí a dvě kravky, dělal jsem tak trochu hospodáře; když jsem nemohl orat, vláčet a sít, aspoň jsem v zahrádce kopal, ryl, sázel, stromy rouboval a pořezával, zeleninu, růže a rozmanité květiny pěstoval. Ostatně s jarem nastala i jiná duchovní práce; už od velikonoc přicházejí lidé z cizích osad, bližších i vzdálenějších, v hojnějším počtu k divotvorné Matce boží a k studánce zázračné vody.“

„Tak tam není jen jedna pouť, nebo dvě, jako jinde?“

„Jak sleze sníh, až do podzimka neděle a svátek nemine bez procesí. Někde si lidé jen tak nahodile řeknou, jinde mají už pevné dni, o kterých se rok co rok vydávají na Hrádek. Neduživí přicházejí také zimní dobou, nemocné pak přivážejí nebo jim tam posílají pro léčivou vodu. Největší poutě, takové, jako ty myslíš, jsou na Hrádku v první a druhou neděli měsíce července; to se tam sjedou kramáři snad z celého českého království, a poutníků se dostaví náramné množství nejen z okolí, ale i z dálky, až pěti, šesti mil. Kolik je na Hrádku v zimě domácích obyvatelů, tolik tisíc hlav tam bývá o hlavních poutích. Okolo toho půltuctu domků tlačí a hemží se lidí, že by k jich ubytování bylo potřebí velikého města; a pořád ještě přicházejí noví zástupové, — ze všech stran, s vrchů, z dolin, z lesů a polí zaznívá zpěv a hudba. Kdy by se jen drobné družičky všech procesí na jednom místě shromáždily, byl by jich pořádný regiment, kterým by veliká louka zbělela jako sníh. V kostele a na hřbitově okolo něho se lidé už v sobotu div nemačkají. Spát musejí ovšem pod širým nebem, a tak je v noci nejen okolo všech budov ale i po stráních opravdové ležení, arci bez stanů a ohňů, bez hlídek a stráží. Tihle poutníci z odlehlých míst v neděli už od východu slunce konají svou pobožnost a po ránu odcházejí, aby se v ten den dostali domů. Za to se jiní z bližšího okolí v proudech valí na Hrádek; v kostele a okolo něho jde někdy zrovna o život. Až do pozdních hodin odpoledních celé místo vypadá jako pobouřené jezero, na kterém se nepřestávají čeřiti vlny. Pak ponenáhlu nastává utišení, a druhého dne ze všech těch přespolních davů zbývají jen kramáři, kteří si na Hrádku pobudou až několik neděl; čekají tam od pouti k pouti, povalují a potulují se, kradou Pánu Bohu čas a lidem, co jim přijde pod ruku. — Však ejhle, tu jsme již u zelené lišky! A já myslím, abychom dnes už dále neputovali a podívali se do toho liščího doupěte.“

Vešli jsme do hostinské zahrady, poseděli jsme hodinu neli více, vypili jsme dvě sklenice piva a snědli po krajíčku chleba s máslem; pan farář ze svého pokrmil i vrabčíky, kteří mu pro drobty skoro až k nohám přiskakovali.

Slunce stálo nad samým západem, když jsme nastupovali zpáteční cestu. Na výšině blíže hospody se farář zastavil a s patrnou libostí ob-

hlížel celý kraj kolem do kola. Potom zahleděv se k Olšanům povídal jen jako pro sebe: „Tak páter Zajíc bude dnes prvně nocovat v nové ložnici. No, i tamhle sluníčko nám hnedle zmizí jako pochováno do země; ale nezůstane tam, vstane zase — a páter Zajíc rovněž: dřív nebo později se s ním shledáme.“

V.

Tato vycházka valně k tomu přispěla, že jsem u faráře Jičínského rychle zdomácněl, že jsem u něho byl tak rád jako u velebného pána Zajíce. Na změnu, která se stala, zapomínal jsem tím rychleji, že mi sešla s očí také Rézinka, jíž se podařilo dostati službu hned v první den, co se přihlásila v kanceláři.

U paní Rothbaurové jsem již v sobotu měl tolik důvěry, že si přede mnou ze své drobné piksly šňupla, vlastně jen k malinkému štipci tabáku jednou dvakrát dlouze přivoněla, a že mi přepustila některé pochůzky: na dvůr k pumpě pro vodu, k Bílým níže v naší ulici pro chléb, na roh Vodičkovy ulice [1]) pro pivo, — měli tam „dobře vyleželé venkovské,“ a já jsem tam už proto rád chodíval, že na protějším rohu byla kovárna, [2]) a umouněný, silný, veselý kovář před ní skoro pořád okovával koně; to mi připomínalo náš venkov, podobně, jako u Bílých stálá příjemná vůně čerstvě pečeného chleba.

Moje živobytí octlo se zase v pravidelných kolejích. Ale v pondělí se stala výminka. Když jsem před polednem Řeznickou ulicí přicházel domů, koho tu najednou spatřím? Našeho otce! Ve svém dlouhém, tmavě zeleném kabátě a vysokých botách šel volným krokem shora a díval se pozorně na čísla domů.

Běžím k němu. „Tatínku!“ Tisknu rty k jeho mozolné ruce, a on se shýbá, aby mě políbil.

„No,“ řekl, „že je tomu hledání přece jednou konec!“

„Nemohl jste nás najít?“

„Jednu Řeznickou ulici prošel jsem celou od domu k domu, pak mě poslali do druhé.“

„Já jsem napsal: Velká řeznická.“

„Však ta druhá je sotva menší, a já jsem si jen pamatoval Řeznickou.“

„Božínku, toho jsem se nenadál, že vás tady uvidím!“

„Jak pak ne? Včera mi v Kácově po ranní Klofát, panský posel, dal tvoje psaní, a v poledne jsem vyšel z domova.“

„Pěšky?“

„Inu tak — potahu je teď k jiným věcem potřeba, je pilná práce v polích, k tomu u dvou živností; já sám dnes a zejtra dost promeškám. A co, pro lásku boží, se to u vás stalo?“

Tato otázka týkala se ovšem velebného pána Zajíce, a po ní následovaly mnohé jiné. Také když tatínek už seděl u stolu s panem

[1]) Kde je nyní Národní kavárna

[2]) Vybíhala dále do Vodičkovy ulice než palác české vyšší dívčí školy, jejž tu Pražská obec potom vystavěla.

farářem, byla mezi nima chvíli řeč jen o zesnulém knězi, až ji starý pán obrátil jinam: „A co je tam u vás nového?“

„Ba nic, důstojný pane,“ odpověděl otec, „pořád jen stará lopota.“

„Co dělá Kácovský pan učitel?“

„Pan Kurz? Cepuje pořád naše děti, dost se ho napokoušejí, ale on kudy chodí, tudy si pozpěvuje, ačkoliv mu valem již šediví hlava, snad ještě víc než mně.“

„Budete mít asi stejný věk?“

„Mně bude, myslím, padesát pět.“

„O jé, to jste proti mně o třináct let mladší! Já pamatuju ještě císaře Josefa a Leopolda, a dohromady teď už pátého mocnáře. Kdy bych kouřil nebo šňupal, musel byste mi jít pro tabák. Ale abychom nezamluvili pana učitele Kurze —“

„Ten si rád zakouří, i venku chodívá s fajfčičkou, a při tom si oheň pořád křeše do hubky podle starého spůsobu.“

„Má mnoho dětí?“

„Několik — počkejme, myslím zrovna půl tuctu — samé holčičky, jen jednoho chlapce. Nejstarší děvčátko je tak stáří tuhle s naším hochem.“

„On se ženil —“ vzpomínal si kněz — „to bude čtrnáct, patnáct roků.“

„Já to dobře pamatuju,“ řekl tatínek. „Vzal si dceru pana učitele z Kondrace.“

„Ano, a zrovna u nás na Hrádku se spolu seznámili.“

„I podívejme se!“

„Je to jako povídka — krátká, ale veselá,“ usmál se farář, a s patrnou chutí vypravoval: „Byla u nás veliká pouť. Náš kostelíček byl jako nacvokován; u oltáře sloužili jsme tři kněží, na kruchtě hrálo a zpívalo snad deset učitelů, a mezi nimi Kácovský měl nejpěknější hlas, tenor truc kanárka. Když měl zrovna pěkné solo při Benedictus, neli už dřív, točily se i venku na hřbitově všecky hlavy k oknu na kruchtě. A mezi tím velikým množstvím hlav jedna mu náhle padla do oka — ženská, toť se ví, nad jiné vyšší, mladá, hezká, a jemu bylo jako v písničce:

víc nemohu sloužit Bohu,
musím na tě hleděti!

Neměl jen tak všelijaké gusto — sice pochází také ze vsi, ale učiteloval v Praze, kde se při jakési příležitosti setkal s Kácovským direktorem Grömlingem, zvlášť se mu zalíbil a dostal proto vaši školu on, ne syn předešlého učitele Buchala. Ačkoliv mu již málo scházelo do čtyřicítky, nebo nic, přece byl ještě svoboden. To děvče v zástupu na hřbitově nevypadalo jako venkovská slečinka, neřku jako Pražská; stálo mezi vesnickými ženskými, mělo na hlavě šátek jako ony, ale jeho vzezření bylo přece jen docela jiné, — mládenci pokročilých let a do nedávna Pražskému švihákovi jedním rázem poplašilo srdce. Jak bylo po službách božích, spěchal před kostel, na všecky strany střílel očima, prodral se tlačenicí na hřbitov a potom zase zpátky, — ale

po té, kterou hledal, nebylo nikde památky, ztratila se jako kapka v rozlité řece."

„Ale ne navždycky?" hádal otec.

„Jináč to nevypadalo. Musel do školy, náš učitel Bubeník pozval k svému stolu všecky pány bratry, kteří na kůru zpívali a hráli. ‚Kde pak jste se opozdil?' přivítal Kácovského. Odpověď dal jiný: ‚Nejspíš chtěl všem mladým hezkým poutnicím ukázat svůj bílý kastorový klobouk z Prahy.' Třetí mínil: ‚On tak dbá o poutnice! Na všecky zdejší ženské kouká s půdy. Za hospodyni si do Kácova přivedl sestru.' — ‚To jen na časek', povídal čtvrtý. ‚Zatím asi pilně dopisuje nebo snad i dojíždí do Prahy, neboť jeho vyvolená jistě je taky Pražská Majolena a musí k veselce dělat dlouhé přípravy; až s nimi bude hotova, však ji poznáme.' Pan Kurz se jen usmíval a vrtěl hlavou. Potom jedli, pili, hodovali, dobrou vůli spolu měli, čas jim ubíhal jako v ráji na krajíčku. Byli samý žert a vtip, na vochličky brali přítomné i nepřítomné, živé i mrtvé; Kácovského si brzy ten, brzy onen vzal na mušku, až se jednou — to už bylo pár hodin s poledne — všichni na něj sesypali jako sršáni. Proč prý tak prodloužil a prodlužuje svůj mládenecký stav? ‚Snad se některé zavázal přísahou, že jí zůstane věren až za hrob.' — ‚Snad je členem nějaké tajné řehole?' — ‚Nebo je vysoký jeho tenor příčinou, že se nechce ženit?' A kdo ví, co si všecko smýšleli. On zas jen se usmíval a vrtěl hlavou. ‚No víte, kamaráde, celibátu je dost na farách; abyste ho tu chtěl zavádět i do školy, to by byla nová moda, s kterou byste mohl špatně dopadnout. Naše matky nechtějí, aby jejich dcery v tomto slzavém údolí zůstávaly na ocet a na věčnosti pak vázaly písek do povřísel: než se nadějete, bude pozdvižení v celém kraji, sběhnou se na vás, a vašemu mládeneckému věnečku udělají slávu, že budete krvavě litovat, proč jste ho už dávno u oltáře neobětoval!' Pan Kurz —"

„— se jen usmíval a vrtěl hlavou?"

„Ne, trochu se přece zarazil. Pozdvižení je veliké slovo, a on nebyl zrovna bojovný kohout, nevynikal odvahou a smělostí —"

„Je to tuze hodný pán," podotkl otec, „dobrotivý, vlídný, měkký —"

„— mírný, pokojný, opatrný, spíše bojácný než kurážný. Nepovídám to k jeho haně, však by se to i o mně mohlo právem říci; ale na takového dobráka si každý spíše troufá; před křiklouny a rváči, před lidmi tvrdými, urputnými a nebezpečnými i silní mají respekt, kdežto na couvajícího i slabý dokračuje. Což tam u nás o pouti to bylo jen vyražení. ‚Nic platno, kamaráde,' domlouvali páni bratři Kácovskému, ‚musíte svůj stav proměnit, taková slavná škola, jako je vaše, nemůže zůstávat bez paní učitelové. I váš mládenec už je skoro ženat, dělejte, ať přivedete co nejdřív některou svobodnici pod čepec.' — ‚Časem všecko přijde,' odpovídal on. — ‚Na kom to záleží?' — ‚Inu, na srdci.' — ‚Ale jaké pak to máte srdce, že to už dávno nepřišlo? Zdravé ne! Měl jste dnes Panně Marii obětovat voskové srdíčko, aby vaše bylo zbaveno toho defektu!' — Jiní práli: ‚Vždyť je tu také zázračná voda; už nejedné osobě, které schla ruka nebo noha, bylo tou vodou pomoženo; jemu schne srdce, ať si ji na ně přikládá! Do-

vedeme ho k studánce.‘ — ‚Ještě je tu něco,‘ řekl jim pan Kurz, ‚takový podivný kvítek; kdy bychom ho cestou našli, nemuseli bychom už dále k studánce jít, on by všecko nejlíp spravil.‘“

„Aha, to byla ta dívčina z krchova?“

„Nevyzradil, koho myslí. Ale náš Bubeník mu potom mezi čtyrma očima povídal: ‚Žert stranou, pane bratře, já bych pro vás věděl o nevěstě.‘ — ‚No, ať tedy pijeme litkup!‘ — ‚Je to dcera tamhle Kondrackého Navrátila.‘ — ‚Zajíce v pytli od vás nekoupím, ale nezapomenu na vaše upozornění; snad se naskytne příležitost, abych tu osobu uviděl.‘ — ‚Ale vždyť ona je tu dnes také,‘ prál Bubeník. ‚Pane Navrátile, kde pak máte Františku?‘ — ‚Bude někde v krámech,‘ odtušil Kondracký, velký, kostnatý, vážný muž, v letech už pokročilý.“

„Vždyť já ho dobře znám — bývá každý rok v Kácově. Ale prosím za odpuštění, že skáču do řeči.“

„Bubeník se vytratil. Tím časem poutníci venku silně už prořídli, a on dceru Navrátilovu dost brzy našel. Zval ji do školy, ona však se zdráhala. ‚Musíte,‘ povídal, ‚pantáta na vás čeká, už nám chce utíkat.‘ Takovým podskokem dostal ji ke škole, ale dovnitř nechtěla, že na pantátu počká. Co ji pobízel, byli už spozorováni ve světnici, také od pana Kurze, který se honem hnal k otevřenému oknu. ‚Řekněte panu Navrátilovi,‘ promluvil k němu Bubeník, ‚že mu vedu dcerušku.‘ V tom už také vyběhla domácí paní a zavedla děvče do kuchyně, když mezi pány na žádný spůsob nechtělo. Bubeník se potom stranou optal Kácovského: ‚No jak se vám líbí?‘ — ‚To je ten kvítek‘, pane bratře. Už při mši jsem se na ni díval s kůru, ale pak jsem ji nadarmo hledal. Teď už se mi neztratí. Dáli Pánbůh, ten litkup budeme pít.‘ Tak se shledali dva lidé, kteří si až do toho dne byli tak daleci a neměli o sobě ani tušení.“

„Byl v tom patrně boží prst,“ pravil otec.

„Kondracký se potom nedal už dlouho zdržovat, a pan Kurz se také s druhými loučil. Nedal se však cestou ke Kácovu, nýbrž na opačnou stranu s Navrátilem a jeho Františkou, když nic nenamítali proti tomu, aby je kousek vyprovodil. Kousek se hezky prodloužil; mužští si toho měli pořád více povídat, hodinka jim uběhla jako nic, než se nadáli, byli u Vlašimě. ‚To jsme měli příjemnou cestu,‘ povídá Kondracký, ‚ale vy jste si, pro pánečka, náramně zašel!‘ — ‚Nic neškodí,‘ řekl pan Kurz, ‚však on mi Kácov neuteče. Máteli žízeň jako já, vypijeme tu po sklenici piva, a já budu mít to potěšení, že posedíme ještě chvíli pohromadě.‘ Zašli do hospody, poseděli půl hodiny, druhou, třetí. Františka po několikáté připomněla pantátovi, že je čas jíti, že bude už panímáma čekat. ‚Musíme, musíme,‘ svědčil jí pantáta. ‚Když tolik chvátáte,‘ prál Kácovský, ‚půjdu ještě pár kroků s vámi.‘ Šel, ale kroky nepočítal, ani čas. Až se také chvíli ubírali lesem —“

„Ten už je hodně daleko za Vlašimí.“

„Když z něho vyšli, ukazuje otec Navrátil; ‚Tamhle dole je už naše vesnička, a ta hora na pravo je náš Blaník.‘ — ‚A sluníčko za ním!‘ zastavil se Kácovský. ‚Teď už se musím obrátit.‘ — ‚I kam pak?‘ namítal starší pan bratr. — ‚Domů.‘ — ‚Domů máte odsud dobré půldruhé míle, nastává noc, cestu málo znáte.‘ — ‚Dovolíteli, hnedle

vám ukážu, že jsem si ji dobře pamatoval, co nevidět vás navštívím.‘ — ‚Budete nám vždycky vítán, ale dnes vás na žádný spůsob nepustíme zpátky. Kdy pak byste se dostal domů! A kdy by se vám něco na té noční pouti stalo, my bychom za to odpovídali, k vůli nám jste si zašel.‘ — Pan Kurz podíval se na Františku, ale ta mlčela a klopila oči. Tělo měla po otci, byla urostlá jako jedle, ale tichá, nesmělá a ostýchavá jako dítě. — ‚Přespíte u nás, chceteli, můžete si ráno přivstat a budete v Kácově dřív, než se děti počnou scházet do školy. Pojďte, pojďte!‘ S těmi slovy vzal Kondracký pana bratra za ruku, a on —“

„— šel ještě rád?“ usmál se tatínek.

„Doma, ve vsi, už za soumraku, pantáta přidal do kroku a vstoupil do školy o minutu dřív než mladý párek. ‚Dobrý večer, panímámo, pozdravuje vás Panna Maria Hrádecká.‘ — ‚Děkuju pěkně za vyřízení, ale to jste se tam tak dlouho modlili?‘ — ‚Vypravili jsme se dost brzo, ale cestou jsme se trochu omeškali.‘ — ‚Někde u muziky, že? Pantáto, pantáto!‘ — ‚Ale ne, panímámo, přesvědčíte se, neboť přivádím svědka, pana bratra.‘ — ‚Snad z mokré čtvrti?‘ — ‚Kam pak myslíte? Hodného muže, bude u nás přes noc.‘ — ‚I jen ať jde o numero dál.‘ — ‚Je z daleka.‘ — ‚K Blaníku se dnes ještě dostane, tam bude mít pevné spaní.‘ — ‚Je to Kácovský pan bratr.‘ — ‚Kam ho až sem rohatý zanesl?‘ — ‚Co pak jste tak nakvašená, panímámo? Ať vás to nemrzí! Pěkně ho přivítejte. Tady už je.‘ Panímáma šla panu Kurzovi vstříc a ukázala mu docela jinou tvář: ‚To jsou k nám vzácní hosté! To je hezké, to nás těší. Prosím, jen dál, budete hodně ušlý, to je kus světa! Pojďte se posadit. U nás arci máme všecko skrovnější než v Kácovské škole, a vy jste dokonce zvyklý na Prahu!‘ Host se jí rychle zalíbil, uctívala ho vším, co jen mohla sehnati; nebylo toho mnoho, ale poseděli u toho jako u dlouhé traktace, arci jen staří, neboť z dětí se i Františka držela dosti stranou.“

„Ačkoliv to všecko bylo k vůli ní?“

„Když rodiče hosta konečně zavedli do pokojíčka, kde mu bylo uchystáno lože, a dávali mu dobrou noc, požádal pantátu, aby s ním ještě chviličku ostal. ‚O čem budeme mluvit, i vy se, panímámo, brzy dovíte.‘ Dověděla se toho ještě v tu hodinu: Kácovský se prohlásil, nemáli Františka jiného v srdečku a mohlali by se jemu naklonit, že by žádal za její ruku. Matka spráskla ruce: ‚I ty můj Spasiteli, ten to bere zkrátka!‘ — ‚Teď vidíte, jestli ho sem zanesl rohatý, a měl li jít o numero dál. Panímámo, to je nápadník!‘ — Ovšem nesmlčeli velkou novinu ani Františce, která z jejich dítek byla nejstarší. Jí to přišlo teprv znáhla. V tu noc jí a rodičům spaní nesloužilo, a hostovi as také málo. Ráno pantáta vstal se slepicemi a jak obyčejně naštípal panímámě dříví, podle noty, neboť byl dobrý muzikant; vykonal i leckterou jinou hospodářskou práci, když k němu ven přišel Kácovský a hnedle se optal: ‚Nuž, jakou odpověď mi dáte vy, rodičové? Nebudete bránit?‘ — ‚Jakž bychom bránili! Už napřed slyšeli jsme o vás jen samou chválu, a teď očitě poznáváme, že jste dokonalý muž —‘ Host mu vpadl do řeči: ‚Teda promluvím s Františkou.‘ Po snídaní se před ní postavil, ale v řeči se dost zajíkal: ‚Řekněte mi upřímně, mohlali byste mě mít ráda, chtělali byste si mě vzít.‘ Zbledla jako stěna, hnedle však se jí

zas líčko zardělo jako růže. ‚Co mohu říkat,' zašeptala, ‚když se ještě tak málo známe, když jsem až do poslední chvíle neměla ani potuchy!' — ‚Tak mi nedáte své slovo?' — ‚Vždyť není tak nachvat. Později se ukáže, jeli v tom vůle boží.' — ‚Půjdeme všichni do kostela,' rozhodl pantáta, ‚a pomodlíme se k Pánubohu, aby nám dal dobré vnuknutí.' — Po kostele poprosil Kácovského, aby s ním vešel k panu faráři Hanikýřovi, k němuž měl, jako celá osada, neobmezenou důvěru a jemuž také přede mší už svěřil, oč se u nich jedná. Když na faře hodinku pobesedovali, řekl kněz domácímu učiteli: ‚Chtěl jste slyšet mou radu, vyslovím ji před vaším hostem. O něm jde jen dobrá pověst, osobně se vám hned zalíbil a mně také. Františce všichni od srdce přejeme štěstí, kterého jest hodna; ona bude jistě dobrou, oddanou, věrnou, svědomitou manželkou, a když jí tuhle pan učitel Kurz slíbí u oltáře býti rovněž takovým manželem, spojím ruce jejich v pevné důvěře, že byl sňatek jich uzavřen v nebi, že budou žíti v upřímné lásce sobě k blahu, nám k radosti a všem lidem k dobrému příkladu."

Tatínek mlčky pokyvoval hlavou a hleděl si tajně utříti slzičku.

„Mínění farářovo padlo těžce na váhu. Pan Kurz odcházel z Kondrace až odpoledne, ale nesl si slovo Františčino. Tři neděle potom byly všecky ohlášky najednou, a za dva dni konala se svatba v Kondraci za přítomnosti mnohých pánů, zvláště z Kácova; konala se slavně, vesele a šťastně — až na jediný případ: pan Antoš, pomocník páně Kurzův, točil ve sklepě pivo, a tu se stalo, že mu špunt vletěl do džbánu; snažil se díru zacpat prstem a křičel, jako by mu šlo o život. Když se poplašení hosté sběhli, ukázalo se, že jen jeho vesta a kalhoty, bílé jako alabastr, o svou krásu byly připraveny a že mu hodně zateklo za rukáv, ale jiné neštěstí že se nepřihodilo. Prst ze sudu nevytáhl dřív, až vyprázdnili džbán a vylovili špunt."

„S tím manželstvím dopadlo to na vlas tak, jak pan farář Hanikýř předpověděl," promluvil otec. „Náš pan učitel a jeho paní žijou po všechna ta léta v takové harmonii, že si z nich každý může vzíti příklad. Oba mají zlaté srdce, ať je kdo je, s každým zacházejí vlídně a přívětivě a jsou také u všech lidí ve vážnosti a lásce. Děti mají zdravé, hodné a roztomilé jako kvítky; bohatství u nich ovšem není, ale ani nedostatku. Kácovská kolátura je dost veliká, škola by mohla více vynášet, ale pan učitel Kurz neumí vymáhat, co mu patří, neumí na lidi dokračovat, je tuze měkké nátury, kdo si stejská, hned mu hodně sleví nebo všecko odpustí. A pořídíli u něho jeden, aby mu za něj Pánbůh zaplatil, má potom deset jiných chuť, aby si to rovněž tak zaonačili."

„Ba právě," svědčil pan farář Jičínský, „na takovou dobrotu lidé rádi hřeší. Málo si připouštějí, jak skrovná mzda je učiteli vyměřena za to, že děti jejich cvikuje a vychovává, a jak velice jí on i jeho rodina potřebujou. Jako ku příkladu ten Kondracký, který má čtyři syny a čtyři dcery. Tu nedávno mě na ulici pozdravuje mladý člověk v klerice, majstr čili bohoslovec, vysoké postavy, statného těla, ale v obličeji bílý a hezký jako panna; zastavím ho a ptám se: ‚Odkud se známe?' — ‚Já pana faráře už z venkova, býval jsem už za něho v Hrádku na

pouti.' — ,Teda jste z toho kraje?' — ,Z Kondrace, učitelův syn.' — ,No, to mě těší, že má pan učitel už takového jonáka a že ho v studiích dostal tak daleko.' — ,Šlo to tuze ztěžka,' vyznával se mladý krajan; ,pantáta nechtěl, aby z nás byli jen krejčíkové a ševčíkové, jak jsme dorůstali, posílal nás do Prahy. Ale sám nás tu nemohl vydržovat, z čeho také, Bože milý? Sháněl nám tu pomoc, jak jen mohl, abychom přece měli kde přespat, a žaludek něčím ošidit, když ne nasytit. Vším se musíte spokojit, říkával, všecko musíte přestát, jen abyste prošli školami a jednou dosáhli lepšího stavu. S bídou jsme se protloukali; starší bratr Antonín, který sem přišel nejdřív, také nejvíce zkusil, ale už má svůj chléb, ba už fantazíruje o tom, že to může jednou přivest až na správce. Také já, co jsem se prokousal do semináře, jsem už pansky živ; dva mladší bratři se připravujou na učitelství a dost často ještě musejí pískat kudlu.'"

„Všichni ti mladí přicházívají také ob čas do Kácova," řekl tatínek, „a všichni jsou takoví pohlední a spůsobní, že je radost na ně se podívat. Vloni o svatém Václavě, když mě páni v Kácovské škole přemlouvali, abych tuhle hocha taky vezl do Prahy, a já jsem se bál, že to nezastanu, Zderadinský Jakouš na mě křikl: ,Podívejte se tamhle na Kondrackého pana učitele, ten už do Prahy zavezl čtyři syny, a z každého bude vzdělaný a vážený člověk!'"

„A on sám, otec jejich," dokládal farář, „štípe doma pařezy a mívá k večeři jen brambory na loupačku."

VI.

Nit rozmluvy této přetrhla paní Rothbaurová, přicházejíc prostírat na stůl.

Při obědě optal se farář otce: „A jakž — po robotě se vám nestýská?"

„Nikdo pro ni neplakal, když ji pochovávali," odtušil otec. „Však ale teď proskakujou pověsti, že ji chtějí zase na nás uvalit. Bylo by to možná?"

„Inu, říká se, že čert nikdy nespí, ale také je staré pravidlo, že nemáme čerta malovat na zeď."

„To my nechceme. Ale viděli jsme, jaké trvání to mělo s tou svobodou, o které se tolik mluvilo —"

„Ano, mohla by se o ní zpívat písnička, kterou Čelakovský složil o radosti:

Svoboda, svoboda,
hezká to květina;
jen škoda, přeškoda,
že kořínků nemá.
Přijde vítr — rozfouká ji,
přijde voda — odhoupá ji."

„Dávnoli pak je tomu, co se lidé radovali, že čert vzal Metrníka, — a teď prý se Metrník zas vrátí?"

„I když se nevrátí," máchl farář rukou, „jiní to dovedou dělat

zrovna jako on." Náhle přitlumil hlas: „Ale musíme mluvit opatrně, policajty máme zrovna v domě."

„Však se povídá, že si taky u nás na vesnici musíme teď dávat pozor na hubu, co nikdy nebývalo," řekl otec „Vždyť prý pozavírali mnoho lidí učených a vážených, ano slavných, nejvíc proto, že se ujímali lidu, aby byl zbaven takových chomoutů, jako byla robota; příkladně pan Havlíček je prý kdesi držen —"

„Ve vyhnanství, jiní jsou v žalářích zde i jinde, ale všichni to statečně snášejí a pevně doufají, že je toho jen do času. Vždyť byla v Čechách zavřena už i Rodička boží."

„To snad přece ne?" pochyboval tatínek.

„No, pozitivně. Však jste to mohl slyšet od svého otce."

„Kdy pak ten už je v Pánu!"

„Ale dojista o tom věděl, stalo se to za jeho času."

„A kde, prosím?"

„Zrovna na Hrádku. Tu divotvornou Pannu Marii, kterou bez toho také dobře znáte, za císaře Josefa II. zavřeli, a to léta Páně 1765."

„Jak by to mohlo být?"

„Nějaký čas před tím vzal k ní své útočiště člověk na rozumu pomatený, kdesi od Čechtic; dovezli ho na Hrádek, a když tam vykonal svou pobožnost, cítil se najednou zdráv a také již zdráv ostal. To se široko daleko rozhlásilo, a na Hrádek, který už sto let a více byl poutnickým místem, hrnuli se potom lidé v nevídaném množství jako k svatému místu. To však se tehdejším vrchnostem nelíbilo."

„Proč?"

„Protože císař Josef byl proti takovým věcem."

„Jako proti pobožnostem?"

„Chtěl všecko předělat podle své hlavy, jak nahoře tak dole, v úřadech, v panstvu i v lidu, ve školách i věcech církevních. Nemělo být korunování na krále, neměly se scházet sněmy, neměl nikdo jiný mít vůli a hlas, Pražský hrad neměl už být královským sídlem, nýbrž vojenskými kasárnami, nemělo dále trvat množství klášterů, neměly být jiné školy než německé, posvícení nemělo být na každém místě v jiný čas, nýbrž všude najednou, o svatém Havle, lidé neměli být pochováváni v rakvích, nýbrž v pytlích, a také neměli chodit na pouti, že prý se tím udržuje pověrečnost a že se při tom dějou i všelijaké nepořádky. Tak byl dán i rozkaz, aby tomu uctívání Hrádecké Matky boží, valem se zmáhajícímu, byla učiněna přítrž. Přišla komise s děkanem Vlašimským, který musel sochu Panny Marie s oltáře sníti, do zakristie odnesti a tam do almary zavříti; komisaři pak dali na almaru úřední pečeti, kterých se nikdo pod těžkým trestem dotknouti nesměl."

„Tatíčku nebeský!" žasl otec. „Jinému než velebnému pánovi bych ani nevěřil, že se něco takového mohlo přihodit. A zdali pak se tím putování na Hrádek opravdu zarazilo?"

„Ani dost málo, ba přicházelo ještě více procesí než před tím."

„A což vrchnosti?"

„Pochopily, že se běh řeky nedá zastavit hrází třeba sebe vyšší a silnější, a spokojily se tím, že úřední pečeti na té jisté almaře zůstávají neporušeny. A tak byla Panna Maria na Hrádku zavřena celých

dvacet pět let. Brzy na počátku roku 1790 císař Josef umřel. Na jaře potom dlouhou dobu bylo hrozné sucho, až lidi trnuli strachem, že z toho pojde zlá neúroda. Z Vlašimě se ten den před svatým Janem Křtitelem veliké procesí, vedené děkanem, vydalo na Hrádek prosit za vlažičku; všecky ženské, i bohaté a vznešené, konaly tu pouť bosýma nohama. Po slavných službách božích Hrádecký duchovní zavedl děkana do svého příbytku. Když nějakou chvíli seděli u stolu, venku povstal náhlý poplach, lidé se sbíhali ke kostelu, odkud zazníval pokřik, jako by hořelo nebo se přihodilo jiné neštěstí. Kněží polekáni kvapili ven. Kostel nestál v plamenech, nikdo nepřišel k úrazu, lidé nehořekovali, nýbrž plesali radostí. A proč? Že se Panenka Maria zase octla na oltáři."

„Snad zázrakem?"

„Ne, přirozeným spůsobem, a k tomu nedovoleným. Čeho by se nebyli opovážili mužští, k tomu se náhle odhodlaly ženské: vypáčily almaru v zákristii, a Rodičku boží, tak dlouho zavřenou, odnesly do chrámu a postavily zase na hlavní oltář. Smělost jejich zalíbila se i mužským, a když k tomu kněží přišli, bylo celé množství jako u vytržení. ‚Lidé, lidé!' děsil se děkan, ‚co jste to učinili?' — ‚Dobře se stalo! Dobře! Dobře!" volal zástup. — ‚Nevíte, jak přísný byl dán rozkaz?' — ‚Více sluší poslouchati Boha než lidí!' vzkřikl jakýsi písmák, a všichni mu svědčili jako jedním hlasem. ‚Děj se co děj, Matička Hrádecká musí už ostat na svém místě, na oltáři!' Děkan viděl, že není pomyšlení, aby jednal proti vůli stádce svého. Příhoda se jako bleskem rozletěla po celém kraji, a když také konečně zas počalo pršet, ozývala se všude jedna řeč: ‚Dobře se stalo! Kdy by teď Panenku Marii desetkrát zavřeli, půjdeme tam všichni a desetkrát ji zas postavíme na oltář! Více sluší poslouchati Boha než lidí!'"

„A došlo k něčemu?"

„Toť že přijela zas komise, dělo se předvolávání, vyslýchání, protokolování, nad Vlašimskou krajinou viselo černé mračno, ale bouře z něho nebyla. Císař Josef už se nemohl horšit, že někdo jednal proti jeho vůli, a jeho bratr a nástupce nebyl přítel toho násilného a překotného novotářství; z toho, co Josef zrušil, mnoho zas bylo obnoveno — také Pannu Marii Hrádeckou nechali už na pokoji."

„Ženské teda vybrály," usmál se otec.

„Mužští také," pravil farář, „zase při jiné příležitosti, kde se také jednalo o posvátnou věc, o naši Svatovácslavskou korunu. Neboť i s tou se v ty časy dělo něco nebývalého."

„Snad, pro Pánaboha, taky na ni neposlali komisi?"

„Bývala vždycky jako největší klenot zemský chována v Čechách, dlouho na Karlštejně, později na hradě Pražském, v chrámě svatého Víta nad kaplí Svatovácslavskou. Po korunování Marie Terezie ji odvezli do Vídně. Josef II. učinil také tu výminku a novotu, že se nedal korunovati. A tak naše česká koruna zůstávala v úkrytu Vídeňském, skoro půl století jí české oči nespatřily. Když císař Josef s trůnu sestoupil do hrobu, naši stavové žádali nástupce jeho, aby česká koruna nebyla déle v jiné zemi držána, nýbrž národu českému navrácena, a nový panovník aby se dle starověkých zákonů a řádů dal v Praze na království české

korunovati. K těm žádostem bylo svoleno, a byly také splněny. Tu dobu já už pamatuju."

„Leda jako dítě?"

„Vloni tomu bylo šedesát; já jsem tehdy chodil doma, v Hradci Králové, do školy jako jeden prvýklásek. Slyšel jsem, jak si staří lidé vážně povídali: ‚Všeho do času, Pánbůh na věky. Pýcha předchází pád. Pánbůh peče oplatky; dlouho shovívá, pak ale přísně tresce, třeba do třetího a čtvrtého pokolení.' Viděl jsem, jak bylo celé město vzhůru z té příčiny, že se koruna svatého Vácslava vrací do Prahy a nový panovník se svým komonstvem že jede za ní. Myslil jsem si, že koruna letí povětřím, září jako slunce a nebeští andělé že ji provázejí. Potom se několik neděl mluvilo jen o tom, jak krále Leopolda v Praze vítali, jak tam byl i s královnou korunován, jak se českému království zavázal přísahou, sám zase sliby věrnosti přijímal a pod korunou, v královském ornátě zástupům se ukazoval; jaká je tam neslýchaná nádhera i sláva, jaké se tam dějí podivuhodné věci, že ku příkladu jistý člověk před králem, panstvem a vším lidem v kouli své do povětří letěl, jiný zase jelena, divokou svini, několik psů a naposled i myslivce na koni vysoko do povětří pustil, kde se pak celá honba prováděla; jak se u největšího zvonu na hradě Pražském při dlouhém zvonění srdce vejpůlky přetrhlo a veliký kus jeho, as osm centnýřů těžký, dolů na hřbitov sletěl, do země se zaryl, ale jako zázrakem nikomu neublížil, ačkoliv tam stálo veliké množství lidu. Jedna novina také zvěstovala, že nový král mnohé pány pasoval na rytíře svatého Vácslava. Na naší škole — nevím, jak to přišlo — počali jsme se my Vašíčkové shledávati, abychom se taky stali nějakými takovými rytíři nebo aspoň vojáčky, zbrojili a cvičili jsme se, a zrovna před svátkem svatého Vácslava jsme svedli prvně bitvu, a to se svými spolužáky, kteří byli křtěni na jmeno jiných patronů a měli nám za zlé, že chceme mít pro sebe něco zvláštního a že se od nich oddělujeme. V městě našem děly se zatím pilné přípravy k uvítání mocnáře, který z Prahy do Hradce zajel. Očekával jsem divy a zázraky, kterých jsem se však potom nedožil; ovšem bylo celé město vzhůru, ale já jsem viděl mnohem více starostí, spěchu, zvědavosti, nepokoje i zmatku, nežli radosti a slávy. Ukazovali mně i císaře; ale nespatřil jsem nadpozemskou bytost, ani osobu nade všecky jiné vysoko povznešenou, docela zvláštní, nýbrž pána podobného těm, kteří jej obklopovali, tak že ho mezi nimi bylo nesnadno rozeznati. Když odejel a v městě přišlo všecko do obyčejných kolejí, my drobná Vácslavská kumpanie jsme se ještě asi týden troštovali, že rozmnožíme jednou zástupy Blanických rytířů, až je svatý Vácslav zavolá a v čelo jejich se postaví. Ale potom nás to přešlo a pro jiné hračky jsme na to zapomněli. Já jsem se na to upamatoval zas až po dlouhých letech, když jsem už byl vysvěcen na kněze a osud tomu chtěl, abych do duchovní správy přišel daleko od domova, zrovna pod Blaník."

„Nejdřív do Vlašimě?" podotkl otec.

„Ano, a po pěti letech na Hrádek, kde jsem strávil přes třicet roků."

„Posavad tam lidé na vašnostpána mile vzpomínají a litujou, že odešel."

„Mnohý také, když má cestu do Prahy, zastaví se u mne. Měli mě tam rádi, to je pravda: ale páter Vlasák, který po mně přišel, dojista mě vrchovatě nahradí. Vídáte ho?“

„Jednou za čas; v Kácově o pouti nikdy neschází. U oltáře je boží muž, ale jináč je přívětivý pán a vždycky v dobré míře, rád sebe i jiné obveselí, v hospodě o muzice rád si zatancuje, a když je mezi pány v pokojíčku, neutichá tam smích nebo zpěv.“

„A vlastenec je ohnivý a neohrožený,“ dokládal farář. „Roku čtyřicátého osmého zavedl a řídil ve Vlašimi divadlo a sám na něm hrál Žižku. Když pak se císař Ferdinand s trůnu poděkoval a nový panovník nastoupil, páter Vlasák v kázání svém pravil: ‚Vidím, znejmilejší v Kristu, že jest vám všem bolestno a těžko loučiti se s laskavým, dobrotivým, otcovským mocnářem, že srdce vaše je stísněno, vaše oči zaroseny. Ale přijde zase potěcha i radost, přijdou dnové všeobecného plesání a veliké slávy, od Šumavy, od Krkonoš, od Tater i od našeho Blaníka budou tisícové pospíchati ku Praze, aby viděli, jak se na hlavě nového, mladistvého krále našeho zaskvěje koruna Svatovácslavská!‘“

„Každý říká, jak umí velebný pán Vlasák lidem do duše promluvit, oči otvírat a srdcem pohnout. Však už prý také měl opletání s žandáry.“

Tu se ozvala i paní Rothbaurová, přicházejíc z kuchyně: „On si také někdo jiný, kdo už není na Hrádku, rád jazyk spálí.“

„No, no, paní správcová,“ odpověděl jí farář, „snad jsem tak moc neřekl. A vy — nejsteli pak, u všech kozlů, sedmašedesátnice?“

„Sedmašedesátník jste zrovna vy, už vám jde na šedesátý osmý.“

„Na mou kuši, tomu bych marně odpíral,“ řekl kněz; a tatínkovi povídal: „Vidíte, ženské vždycky musejí mít pravdu.“

(Pokračování.)

Tajemství.

I.

Tajemství, jež se v hloubi stromu skrylo,
naději v něm i blaho probudilo.

Do kmene mízu slastnou lilo, lilo,
do plesu list i větev roztoužilo.

Ve stromu duši o své kráse snilo,
nádheru květů na něm vykouzlilo.

Ke chvilce blaha v květné zvonky bilo,
na větvích sladké plody zavěsilo.

Chvělo se slastí vše, co políbilo,
jeho se mocí srdce rozbásnilo!

Podzimních větrů hejno přikvapilo,
tajemství strhlo šat. Co za ním bylo?

Haluzí holou hejno větrů vylo.

II.

Mudrce v zemi svatou pochovali,
věků mrak jeho slávu nezahalí.

Za sto let lebku jeho vykopali,
myšlenky mudrce kde prý jen spaly.

Styřelou lebku žádostivě vzali —
„Co pak je život?“ se jí ptali, ptali.

Mlčela leb a v tajemství se halí;
ssula se v prach, když na ni zaklepali.

Mudrce slavné knihy vyhledali,
jich by se zase ptali, ptali, ptali.

Za listem list už moli četli malí —
čeho by se v nich ještě dočítali?

Myšlenek plod už spadl s větve zralý.

Jos. Vl. Hrubý.

Dr. Vilém Kurz.

Nenadál jsem se, že budu psáti nekrolog dr. Vilému Kurzovi; ale cítím se k tomu povinován, protože jsem od mladistvého věku jeho s živým účastenstvím sledoval jeho životní dráhu krok za krokem a po 40 let nás pojily svazky přátelské i příbuzenské.

Když jsem na Pražském akademickém gymnasii byl supplujícím učitelem a on žákem vyšších tříd, měl jsem již známost s jeho sestřenicí, o prázdninách jsme se někdy scházeli, a on přilnul ke mně takovou náklonností, že si snažně žádal, abych ho vzal k sobě na byt. Otci jeho, váženému řediteli panství Malešovského, strýci své nevěsty, nemohl jsem toho odepříti, a tak se r. 1864 sedmnáctiletý gymnasista přistěhoval do mého mládeneckého bytu.

Věděl napřed, že u mne nenajde zábavy v obyčejném slova smyslu, že jest u mne pořád mnoho práce, a že se při ní často zavírám, aby mne jiní zbytečně nemeškali. Jako dítě zámožných rodičů žil až po tu dobu bezstarostně a příjemně, jako nadaná hlava se i učením málo namáhal, měl zalíbení v botanice a v hudbě, rád si zahrál na kuželníku,

na kulečníku, v šachy a j. Ke mně přišel s pianinem, vyseděl u něho kolik hodin denně, a mně bylo příjemno poslouchati dovednou jeho hru, i když jsem sám držel v ruce knihu nebo pero.

Pro jeho věk bylo živobytí u mne málo rozmanité, příliš pravidelné, ano pedantské; ale i on mu za nedlouho přivykl. Hospodařil jinak s časem, rukama jeho procházelo dvakrát tolik knih co dříve. Hovory, které jsme vedli doma i na společných procházkách, měly namnoze ráz poučný, vychovatelský, ale on v nich měl brzo zalíbení, vyhledával jich a prodlužoval je hojným dotazováním. Měl jsem po ruce činky a kolikrát za den jsem se jich chápal; to mu byla zcela nová věc, jal se to činiti po mně, ale jsa těla drobného a útlého sotva to netěžké břímě pozdvihl. „Měl jste dávno chodit do tělocviku," řekl jsem, „dejte se tam hned zapsat." Tak se octnul v Sokole, i stal se rychle horlivým gymnastou. Tužil se rovněž na těle jako na duchu, počal si pro sebe tvořiti zásady, dělati sobě samému zákonodárce; jmenovitě pravidlo, že žíti znamená pracovati, přijal netoliko v theorii, ale záhy se jím také v skutku řídil: energické, pilné, vytrvalé užívání vlastních sil stalo se mu příjemným zvykem a pak i stálou potřebou.

Společné bydlení naše trvalo jen asi půldruhého roku a přestalo mým odchodem z Prahy do Budějovic. Vilém Kurz podržel můj pokoj, ukončil tu maturitou gymnasium a konal tu i studia universitní, zvoliv sobě vědy přírodní a mathematické a za spolubydlitele maje dobrého kollegu a výborného pracovníka v témž oboru Hynka Konvalinku. Přednášky, mikroskop, knihy, Sokol a piano vyplňovaly všechen jeho čas.

Vědecká činnost a učitelský úřad byly cílem, k němuž usilovně pracoval. V letech universitních byl v Sokole již cvičitelem a zabýval se důkladně i theorií tělocviku. Roku 1871 stal se gymnasiálním učitelem, obdržel neobyčejně brzo definitivum v Německém Brodě a již v 25. roce věku svého zřídil sobě vlastní rodinný krb, pojav za choť první lásku svou, slečnu Eleonoru Tomíčkovou. Byl šťastný manžel a brzo i příkladný otec, povolaný učitel a vychovatel mládeže a zároveň i pilný spisovatel, uveřejňuje jednak výsledky svých odborných studií o korýších, jednak pojednání o tělocviku a též některé školní knihy.

Z Německého Brodu dostal se r. 1874 za profesora učitelského ústavu v Kutné Hoře, řízeného dr. Lindnerem, pobyl tam deset let a rozšířil studium své i na vědu pedagogickou. V té době u něho praktický směr činnosti nabyl vrchu nad směrem theoretickým; nebylo mu souzeno státi se učencem v odloučenosti ode všeho světa pracujícím ve své laboratoři, vždy více vyvíjely se u něho smysl pro blízké, naléhavé potřeby a chuť i schopnost vyhovovati jim. Když r. 1884 přišel na českou reálku do Prahy, neodložil pera, ale působil jím už jen k popularisování přírodních věd, k poučování u věcech pedagogických, pak i turistických, ku propagování myšlenek a návrhů, z nichž by byl veřejný užitek a prospěch. Po léta redigoval Časopis turistů, potom časopis Z říše vědy a práce, kterému zjednal velikou oblibu a značné rozšíření.

Nad literární činnost jeho se prodlením let vždy důležitějším stávalo jeho působení v oborech po výtce praktických. Politiky se vždy straníval, nevábila ho, hleděl na ni jako na pole cizí. Proto jsem byl nemálo překvapen, když jako muž více než čtyřicetiletý důvěrně mi

svěřoval, že pro jisté místní poměry hrubě nemůže v školském úřadě svém setrvati, že se z těch poměrů vybaviti musí stůj co stůj a že se za tou příčinou hodlá ucházeti o poslanecký mandát. Úmysl svůj také provedl, ovšem o něco později; r. 1894 byl v městské skupině Pošumavské zvolen do říšské rady a vstoupil tam do klubu národních svobodomyslných poslanců.

Ze školy, kde téměř po čtvrt století jako výtečný pedagog a upřímný přítel mládeže byl působil, octnul se nyní jedním skokem v nezvyklém živlu, na cizí půdě, kde byl úplným nováčkem — arci ne sám, neboť v té době mezi poslanci českými bylo dosti takových, kteří do politické areny vstupovali jako školáci mající se teprv něčemu naučiti. Kurz nechtěl býti z těch držitelů mandátu, kteří sice dosti pravidelně sedávají na svém místě v sněmovně nebo v buffetu a dosti zřídka scházívají při důležitějším hlasování, ale jinak si poslancováním nedělají mnoho nepohodlí; on také úkol národního zástupce bral velmi vážně, a jeho vědomosti, jeho chápavost a přičinlivost, jeho bystrý rozum a praktický smysl, jeho dělnost, spolehlivost a jiné vzácné vlastnosti z něho učinily velmi platnou sílu v klubu, vynikajícího člena v českém poselstvu na říšské radě. Záhy se osvědčoval jak ve sněmovně jako pohotový, klidný, věcnými důvody, jasným výkladem a pevnou logikou přesvědčující řečník, tak i zvláště v komisích a výborech jako povolaný, znalecký, svědomitý a neúnavný pracovník.

Politická a národní činnost jeho neobmezovala se na parlament a na řečnění ve schůzích voličských, v němž přestával na míře nejnutnější. Byl toho dalek, aby bažil po slávě nebo popularitě, nedělal nic takového, čím by se stával poslancem parádním, před lijavcem planých slov, sice tolik oblíbeným, dával přednost pilné, třeba málo komu povědomé činnosti, všeliké okázalosti se vyhýbal, za to tím horlivěji pracoval na místech, kde by hluk a křik byl jen na škodu. Byl z těch poslanců, kteří se nejpilněji a nejvýdatněji o to přičiňovali, aby český živel ve Vídni dlouhou a mnohostrannou mravenčí prací byl zorganisován a přišel posléze k náležité platnosti; také o české menšiny ve vlasti se staral jako málo kdo, i dobyl sobě v té příčině nevšedních zásluh, tím vzácnějších, že nikde nebyly vynášeny, že zůstaly téměř v skrytém soukromí až do jeho smrti, která pro nás všecky byla tak bolestným překvapením.

Dva z nejčelnějších politiků našich vydali o jeho povaze a činnosti stručnými slovy svědectví, které jdouc jak z vřelého srdce tak z pevného přesvědčení váží na ten čas tolik jako celý životopis.

Dr. Herold v řeči své u hrobu jeho pravil: „Vilém Kurz nebyl z těch, kteří pracovali pro sebe a věnčili se hlučnou slávou popularity; práce jeho byla tichá, byla to práce vědce, muže praktického, muže, který poznal, že každá práce jest marná, která není spojena s účinkem. A toto vědomí ho vedlo, že vždy byl jeden z nejčilejších a nejopravdovějších pracovníků tam, kde národní naše budoucnost vyžadovala práce, a že vedl lid na stopu praktického vzdělání. My víme, že byl politikem pravé démantové ceny. Jako člověk, přítel a kollega neměl sobě rovna. Skromný, srdečný, upřímný a při tom vřelý, tak se vždycky jevil, kdykoliv naň byla vložena nějaká práce. Bez nároku na uznání plně vložený na sebe úkol vykonal."

A dr. Kramář věnoval v Národních Listech Kurzovi den po jeho smrti tuto tklivou vzpomínku: „Těžká rána na nás dopadla. Ztratili jsme tichého, skromného spolubojovníka. Jednoho z těch, kterých je tak málo . . . Neznal osobní ješitnosti, nemluvil, aby bez ohledu na věc budil bouři souhlasu, nepracoval, aby chlubil se výsledky, pochybnými nebo opravdovými, neznal malicherné urážlivosti, nebylli volen nebo jmenován tam či onam, nehledal osobní popularity, a svému přesvědčení zůstal věrným, ať se to líbilo čili nic. S houževnatou pilností a svědomitostí podjal se každé úlohy, která naň byla vložena, jen proto, že s celou duší byl oddán spravedlivé naší věci a že chtěl jí sloužiti všude, kde podle svědomí svého mohl jí prospěti. Pracoval do úpadu — až podlehl. Píši tyto řádky proto, abych vykonal povinnost hluboké, opravdové vděčnosti k tomu, který ze vrozené skromnosti o svých zásluhách nikdy nemluvil. Seděli jsme spolu v bezkonečných, únavných sezeních rozpočtového výboru. Nikdy nescházel, mezi prvními byl na místě a do konce vytrval. Všecko sledoval, všude, kde mohl, zastal se zájmů svého národa a všech ubohých a trpících svým klidným, věcným, přesvědčivým způsobem. A na jeho tváři počaly se jeviti den ode dne hrozivěji stopy strašné choroby. Bál jsem se mu co říci, ale konečně jsem ho přece prosil, aby se šetřil a nepřepínal svých sil. Nedal si říci. Vědomí povinnosti bylo silnější než starost o zdraví. A pak už začalo mu býti těžko a jen s největším sebezapřením, s celým napjetím železné vůle seděl ve výboru. A pracoval . . . Opětně jsem ho prosil, důtklivě, úpěnlivě, aby odejel a odpočinul si. Bylo před projednáváním položek ministerstva vyučování. V otázce Celjské, české techniky, Opavského gymnasia jednalo se o každý hlas. A Kurz, tělesně zlomen, odepřel odjeti, dokud nevykoná svou povinnost. Zůstal, mluvil, hlasoval — a teprve, když bylo po nebezpečí, odejel do Prahy, ulehl na lůžko, z kterého jej odnesou do chladného hrobu . . . Bylo v tom sebeodříkání, sebeobětování tolik mravní velikosti, tolik opravdové, veliké lásky k naší věci, že jsem měl v politickém životě málokdy pocit tak hluboké, vděčné úcty jako k ubohému Kurzovi, o kterém se u nás tak málo mluvilo . . . Kéž alespoň nežil a neobětoval se nadarmo! Nehledal slávy ani pochval — chtěl jen ze všech sil pomáhati, aby ta dobrá naše česká věc na konec byla vítěznou! Najdeli jeho ušlechtilá, skromná, nezištná láska k českému lidu a jeho budoucnosti porozumění, ocenění a následování, najdeli jeho sebeobětování pro zájmy národa stejně ušlechtilých následovníků, pak ta jeho skromná, čistá duše bude spokojena . . .“

Dr. Vilém Kurz dokonal svůj život v Praze dne 6. března t. r. maje teprv 54 léta věku svého. Padl náhle, jako podťatý strom. Žel, že při našem těžkém národním díle takovéto nenadálé a předčasné ztráty pořád nás příliš často stíhají.

V. Vlček.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo oslavilo sté narozeniny Viktora Huga vypravením jeho truchlohry Hernani a sehrálo dvě původní novinky: Ztracení, drama o čtyřech jednáních od M. A. Šimáčka, a Co bylo, drama o jednom dějství od Boženy Vikové Kunětické.

Ve svých divadelních rozhovorech dáváme vždy pracem domácím přednost. Učiníme tak i nyní.

Šimáček vydal *Ztracené* též tiskem, jako XCV. sešit Repertoiru českých divadel, a to ve zpracování pro jeviště určeném. V prvotním pětiaktovém zpracování byla hra již r. 1899 obmyšlena cenou ze základu Matěje ryt. Havelky, jeho choti Růženy a vnuka Jaroslava, vyšla pak v „definitivní“ formě r. 1900 ve Květech a dostala se v nové, divadelní správou podmíněné podobě teprv asi za tři léta po prvotním sepsání na divadelní prkna. Průtah stal se částečně nevinnou vinou autorovou. Spisovatel věnoval svou práci p. Ed. Vojanovi a pí. Marii Hübnerové. Zvláštní verše, jež autor na jedné z prvních stránek svazečku připojil, mohly směle býti vynechány. Šimáček noří v nich sám sebe zbytečně do podivného přítmí. V dalším, prosaickém úvodě zpracované hry poukazuje k tomu, že napsal povinnou vysvětlovací zprávu o Ztracených do Věstníku České akademie. „Živel pravé lásky,“ praví tam, „probuzen v ženě úpadkové staví se z počátku prostředky neprohlédavými na odpor nezbytnému procesu zhouby; čistými složkami živlu toho, v nichž je jeho síla a poesie vyzvednuta nad všechen rmut, dochází však konečně u hrdinky k nejvyššímu a všechnu její minulost omývajícímu důkazu nejvznešenější živlu toho podstaty: k spoluzániku po pochopené ztrátě vší naděje a možnosti záchrany.“ Sebe mírnější optimista by tu snad prohodil: „Kolik vět, tolik omylů.“ A spisovatel zadal svůj kus, v březnu téhož roku 1900 Národnímu divadlu listem, v kterém sám vyznává: „Jsem si úplně vědom *choulostivosti* jeho látky vzhledem k *našemu* obecenstvu.“ Jen choulostivosti?

Románoví Ztracení nedávají nikde vlastní tragické vině vyniknouti, ačkoli je v kuse dost vinníků. Vlastním původcem všeho zla jest ovšem, jak to nyní modou, otec, v tomto případě otec Karel Bavor, podnikatel staveb a na tu dobu zároveň spekulant na burse, muž tvrdé a touto tvrdostí zhoubné mysli jako jeho duševní bratr Kučera ve Svobodově Podvráceném dubu. Moderní povahy nejsou prý vždy a ve všem důsledny, a tak i otec Bavor chová se na př. k dceři Kláře měkce a něžně, a ke konci div se dobrotou nerozplývá. Nepěkní otcové mají dle hry nepěkné syny, ale Karel Bavor má dobrého otce, a přece je synem nepěkným. Dobrý otec Vácslav Bavor, výminkář v Podubanech, neuměl snad syna vychovat, ale snad ani otec Karel Bavor toho neuměl. Dojista však vychovávání synovo zanedbával, a že byl tento syn, Ludvík čili Lúďa, k mimořádné zhyralosti disponován, spustl a zchuravěl až běda, zejmena když v mravním tom blátě našel kongeniální družku: Leontinu čili Lónu Carminovou, dceru agentovy manželky. Ludvík prý bývalou dcerku z dobré rodiny a pozdější sklepnici Lónu

miluje, ano vidí v ní nevěstku (autor užil zde neporozuměného slova „roba“) *i bohyni* zároveň. Je vlastně nadaný mladík, spisovatelský adept značnějšího ducha a chtěl by se na větší, prohloubenější literární dílo zmoci, kdy by mu to tatínek penězi umožnil; ale zlý tatínek chce, aby se spustil Lóny, aby nepřijímal výživu od ní, nýbrž aby si vzal bohatou Hedvu Pacltovou, přítelkyni své hodné, doktorem lékařství Vácslavem Stoupou milované sestry Kláry, a tudíž aby raději přijímal výživu z peněženky Hedviny. Na tento sňatek s Hedvou naléhá pak Karel Bavor tím důtklivěji, když se na burse málem ožebračí a v Hedvině jmění svou spásu spatřuje. Když tedy Ludvík, nástupce mladého mučeníka z Ibsenových Příšer, k životní své spisovatelské práci přikročiti nemůže, odhodlá se k samovraždě. Jeho láska k Lóně, přepjaté nástupkyni Márinky Delormové, Dumasovy Dámy kaméliové a Macharovy Magdaleny, má však zlý kaz; Ludvík ji miluje, ale z pochopitelných důvodů její lásce příliš nevěří: a tak si před smrtí zahýří s jinou nevěstkou, šteperkou rukavic Andou, avšak Lóna přes to přese všechno provede zmíněný důkaz její minulost „omývající“ a statně otráví se s Lúďou. To učiní táž dívčice, která, když Ludvíkovi lásku osvědčit mohla i měla, jí naprosto neukáže: míním totiž výjev (na str. 90), kdy má Lúďovi zabránit, aby šel oddat se orgiím.

Jistý druh žen směle zalhává své vady. Dekadentní Lóna vede si v tom však jako nadžena, povznešená nad dobro i zlo. Když Karel Bavor téměř o vše přišel, prohlašuje skoro věštecky, že se opět svojí silou na boháče vzmůže. A posluchač má tomu věřiti? A má také věřiti tomu, že by si Hedva Pacltova takového zhýralce bez studu a bázně skutečně byla mohla trvale oblíbit — i kdy by snad byl jediný na světě? Stařeček jako Vácslav Bavor jest hýčkanou postavou našich dramatiků — je to s ní věru již až jednotvárné, nudné; na tomto stařečkovi může se však právem zamlouvati rys ten, že svému synu Karlovi, když bursou padl, přichází nabídnout pomoc, na výminkáře zajisté poměrně velikou.

Látka Ztracených jest *nejvýš* choulostivá. Když si však tuto choulostivost odmyslíme, nemůžeme neuznati, že Šimáček našel potřebnou sílu, někde ovšem až i marnou nadsílu výrazu k vyslovení svých myšlenek. Procítíte jejich tvar, dosah i dojem sytě. Třeba jste se bránili. Neboť cítíte, kterak rozvoj v nitru hrajících osob vázne, kterak se totéž mnohokrát opakuje, kterak se hra zas a zase do minulosti vrací. Oba úpadkoví milenci mluví, jako by četli z dekadentních knížek, a lecco, zejmena výjev Lónin s Lorencem, jest nadbytečně lascivní. Venkované Šimáčkovi mluví pravda prostě, ale venkované skuteční mluvívají s prostotou svéráznější, poetičtější.

Spisovatel zabočil ve svých analytických Ztracených směrem cizím, ne šťastným, a ne prospěšným. Jeho nadání poukazuje ho však k cestám jiným, u nichž nadbytek zdravých básnických látek bují. Proč bloudit a v blud uvádět? Proč netvořiti postavy dramatické, nekomponovati dramatický děj, nepsati *dramata rozhodně dramatická?*

* * *

Aktovka pí. Vikové *Co bylo* (proč ne raději: Co bývalo?) jest rovněž analytická hra. Není tedy plnokrevným dramatem, nýbrž vlastně pichlavou, potměšile smutnou povídkou. V románě hlásá naše nejmodernější moderna dámám volnou, volnější, nejvolnější lásku, ale v divadle trestá péro přední representantky nejnovějšího směru za odchylnou lásku ihned smrtí, jeli vinníkem mužský. *Co bylo* připomíná cizí námět a cizí formu: formu appartního, šerou náladu suggerujícího Maeterlincka. Pí. Viková neuštědřila osobám své hry ani jmen, jen aby vše hezky zůstalo v moderním přítmí: jsou totiž označeny jenom jako stařec, stařenka, vnučka, služka. Nevěra — a nikde jí konce! Žádná změna není možna, leda ta, že se líčí hned nevěry dvě, třeba zcela stejné. „Vnučka" hry prchla mužovi jako Nora, a zase ne jako Nora; nejednáť se o žádné mystické něco, nýbrž o to, že se jí manžel spustil s nízkou dívčinou, která bezpochyby neměla viny žádné. Dříve si divadelní rekové vyhledávali rozhodné, ideální krásky za spoluvinnice, nyní přicházejí místo nich kde jaké holčice na řadu. Vnučka vypravuje o tom svém neštěstí starcovi a stařence, svým prarodičům, čímž vyvolá další, podobné neštěstí. Vyjde totiž na jevo, žeť i dědeček spouštěl se s nízkou dívčinou, se služkou, která bezpochyby rovněž neměla žádné viny. Vnučka prchla od manžela: babička prchne od dědečka — obě na saních do zimy, do mrazu, do Moraniny náruče. Marně volá dědeček ženu svou nazpět. A přísný osud zasáhne ho ještě přísněji: *dědeček* náhlým žalem shroutí se a zemře. Staří manželé zřídili si společnou hrobku, ze které se spolu radují (!): bude opuštěný dědeček spáti v té hrobce sám? Že nejspíše? . . . A služka, která si také jakési právo na spánek ve hrobce té činila (!), bude zajisté odpočívati kdesi u hřbitovní cesty? . . . Toť nesnadno rozřešit; neboť ženštiny mají, jak řečeno, právo na volnou, volnější a nejvolnější lásku, a vlastně vinni jsou vždy jen falešni mužští. Prosíme o milosrdenství.

Co bylo vyšlo v témž Repertoiru jako svazeček XCVI.

* * *

Viktor Marie Hugo (* $^{26}/_{2}$ 1802 v Besançonu, † $^{21}/_{5}$ 1885 v Paříži) oslaven postavením mohutného, malebného pomníku v hlavním městě francouzském „Paříž — toť Francie, Francie — toť svět," a dle této logiky byl Hugo největším básníkem nejen Francie, nýbrž veškerého světa. Budoucnost bude na Huga pohlížeti čím dále tím střízlivěji, avšak přes to zůstane rodák Besançonský, člověk ovšem s lidskými slabostmi, „nejširším geniem" . . . přední literární postavou devatenáctého věku. Slavnostní řeč měl stařičký, 82letý Pavel Meurice, Hugův někdy druh, jeho neúmorný obdivovatel a oddaný vydavatel jeho pohrobních spisů, jichž uveřejnění se právě nyní svazkem „Postscriptum de ma vie" a svazkem „la Dernière gerbe" ke konci schýlilo. Naši s Prahou v čele velmi dobře učinili, že se Pařížské slavnosti súčastnili; neboť nám je všude přátel získávati třeba.

Nás tu Hugo nejvíce zajímá jako dramatik a zejmena jako básník *Hernana.* Narodil se po době ohromných převratů. Veliká revoluce převrátila ve Francii všechno možné na ruby, ale báchorku tří jednot nechala nedotknutou. Kapetovci padli, ale Aristoteles, špatně pochopený,

Boileau, špatně pochopivší, vládli přísně dále. Za francouzskými hranicemi přestávala již tehdy Evropa. Shakespeare byl Voltairem zničen. Ale již tím proniknul do Paříže, a brzy za ním občan Schiller a hnedle po té pan „Goet.“ Všestranný Dumas st. byl chrabrým literárním mušketýrem, chrabrým a nejchrabřejším; vždyť nebál se ani bohyně Mody. Odhodil její žezlo bystrou novofrancouzskou čepelí, Hugo pak zablýskl za ním anglickou a španělskou ocelí, vepsal na prapor slovo „drama,“ kde se četlo slovo „tražedie“ . . . a nevolníci Mody měli nač chystati divadelní guillotinu. Shakespeare, Anglicko, Španěly, Calderon — věru není to náhoda, že prvním rekem „dramata“ Hugova byl anglický Cromwell (1827) a druhým rekem „dramata“ hispanský Hernani, bratr Karla Moora. Tak přivedeny germanské kvasnice do románského těsta, a španělské víno do francouzského poháru. Hugo válčil a zase válčil a zdál se býti posléze skrovným Ponsardem a geniální Rachelkou přemožen, ale jmenujme jedinou Sardouovu „Vlast!“, a máme důkaz, že zdravé jádro Hugových oprav konečně zvítězilo přece. Hugo nevolil látek vzdálených dobou nebo místem, ale látky novější. Jeho osoby jsou méně Francouzi než Racinovy. Paruka odhozena daleko. A s ní také nedostatek veselejších zákmitů a zásvitů do tragické sítě padajících. Ano, Hugo přibíral chutě až i groteskno, zvláštního svého mazlíčka. A mluvu obohacoval novými zásobami slov do výše i do nízkosti se nesoucích, nevyhýbajících se ani naivnostem mládí ani příkrým schválnostem výrazu. Hugo potřel v konstrukci her francouzsko-klasickou setrvačnost místa a času, ale neplýtval střídáním času ani místa s takovou suverénní bezuzdností jako Shakespeare. Naproti tomu bral postulát konfliktu, bral i postulát tragické viny v básnický svůj rozpočet, podržel z „tražedie“ svémrav osob, stále své nitro pozorovat a rozbírat, podržel i schyl k antithesím, k maximám, k výbušným větám, k tirádám, podržel mluvení à part, podržel i verš (uvolněný alexandrin s rýmem).

Hugův živel jsou nejzazší kontrasty. Tak v Hernanovi (1830): vznešený šlechtic (titulní rek) je loupežníkem, žhářem a vrahem a sokem královým; stařec (don Ruy Gomez de Silva, vévoda z Pastráně, králův strýc) ženichem mladé krásky (doně Sol), král (don Carlos [V.]), umějící se šklebně posmívat, záletníkem, chtícím spokojit se láskou s jiným (s Hernanem) sdílenou, záletníkem, který se později stane zdrojem velikomyslné milosti; vznešená kráska (doña Sol) je nevěstou jiného a milenkou zase jiného, a to milenkou bandity (Hernana) . . . A ty vzpruhy děje! Tato kromobyčejná setrvačnost vévodova v pohostinství, tato nelítostná mstivost téhož zneuctěného granda! Milenci (Hernani a Sol) stanou se manžely, ale nad novomanželem a tím i nad novomanželkou tane břitký osud neúprosné smrti. Máme před sebou Julinku s Romeem jako pardonovaným banditou. Romantika věru nadbyronská!

Ačkoliv první dvě jednání mohla se snadno sloučiti v jedno a jakkoli čtvrté jednání má mnoho nadbytečného, přece není pravda, že děj v Hugových výstupech nepostupuje, ale ovšem rozvíjí se pomaleji než na př. u Shakespearea: vleče se trochu a vleče se vinou autorova nevysýchajícího verbalismu místy až nemilosrdně, avšak celkem šine se přece jenom ku předu.

Hernani vyšel v překladě Jaroslava Vrchlického jako 255.—256. číslo Světové knihovny. Zvláštní náhoda tomu chtěla, že v seznamu osob (na str. 15) skoro symbolicky vynechán právě le roi de Bohême (král český). *František Zákrejs.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava Kalvodova. — Kupkovy »Peníze «

Mladý krajinář Kalvoda býval žákem mistra Mařáka, ale z jeho novějších obrazů bychom této školy nepoznali. Dvě neb tři malby připomínají, že základy krajinářského malířství položeny byly učitelem, který si vážil přírody nade všecko, ač sám pak vléval do svých realistních motivů svou náladu a svoje pocity a proměňoval výkrojek z přírody v básnické dílo, z něhož vyznívaly akkordy oné něžné symfonie, kterou zvučí kraj, luh i háj, bor i sad. Mařák byl malířem lesů, tedy stromů, Kalvoda však vyšed odtud do širého pole k holým stráním, nenásleduje svého bývalého učitele, nýbrž kráčí jinou cestou. Miluje stromy osamocené, s rozcuchanými od podzimních vichrů korunami, nebo košaté, tmavé vrcholky v mírně zvlněném kraji. Miluje jednoduché, nepřetržité linie, vyhledává jich a také si je upravuje. Neboť Kalvoda maluje krajiny dekorativní, má oko, jak se říká, pro rozdělení plochy, rozuměj plochy obrazu, a dbá na to, aby tuto plochu rozčlenil barevnými skvrnami, pruhy, mnohotvarnými pásmy. Krajina jest mu vlastně kostrou, na niž nanáší barvu, a tím obléká ji do náladového roucha, Kalvoda jeví se nám jako modernista. Nevžil se ještě zcela do pósy, a myslím sám, že nepósuje a že se nelíčí. Ale dobrá škola jaksi ještě všude proráží. Mlhavost, neurčitost kresby realistních detailů, ona slabost, kterou modernisté rádi staví na odiv — to vše není v Kalvodově umění. Aspoň ne vždycky. Zpravidla nezapírá své pevné ruky a svého bystrého, pravdy milovného oka. Kreslí dobře. O tom svědčí mnohá studie, mnohá črta z jeho skizzovních knih. Zvláště na perspektivu půdových útvarů a také na stromy dívá se jasným zrakem, zcela nemoderním. Na svých skizzách stylisuje nejméně, teprve při přenášení skutečného motivu a provádění jeho jako konečného obrazu pozměňuje tvary zcela věrně postřehnuté, tak že všecko ztrácí svou reální podobu a béře na se ráz poněkud symbolický, čili dle nového slovníku „visní“ (vise, visio, „vidění“).

Zajímavo jest, že Kalvoda a četní jiní moderní krajináři sledují týž cíl, za jakým se brali stylisté 17. a 18. věku. Tehda malovali heroické krajiny, také historické krajiny, a upravovali je na základě jakýchž takýchž přírodních studií buď klasicky, buď romanticky nebo též idylicky. Dnešního dne stylisuje moderní krajinář třeba strouhu, nebo lávku přes potok, řepové pole atd. Stylisuje svah, rozstaví na něm několik stromků, nahoře upraví oblohu s chomáči roztodivných mraků, dole postará se o protiváhu nějakou vodní hladinou. Zbarví to vše dle svého nápadu, dle záliby v určitých barvách, na př. žlutě svítícími oblaky, šedozelenými stráněmi, temně modrými stíny a fialovými

odlesky na skalách a podobně, a snaží se, aby vyslovil nějakou náladu, ponejvíce chmurnou a melancholickou, málokdy radostnou. Celkem hospodaří těmitéž prostředky, jako staří romantikové a stylisté, jenže jinými prvky. Rekvisity moderních krajinářů vzaty jsou ze skladiště chudšího, jeho motivy rovněž jsou chudší, chatrnější. Demokratický duch naší doby vnukl jim lásku, nebo aspoň zálibu ve všedních a praprostých motivech. Nikoliv balvany propasti, ani skály a hory, vodopády a temná jezera, hrady a rozvaliny, nýbrž pazderny a mlýny, polní meze a kaluže, brázdy oranišť a pískové jámy jsou nyní na řadě. Jako by ani hor, ani lesů, ani stínných cest a smělých hradů již nebylo. Nechci tím říci, aby malovali naši umělci ty staré, divadelně vyšňořené prospekty a škrobené skupiny stromů, jako za onoho času; ale zdá se mně, že zavírají oči před těmi krásami přírody a lidských výrobků, jichž je stále kolem nás hojnost.

Nebudiž mi ve zlé vykládáno, že činím takové poznámky v referátu o Kalvodově výstavě. Považuji Kalvodu za umělce velmi nadaného, jest mně samému velmi sympatickým malířem. Z jeho výstavy nabyl jsem přesvědčení, že lze od něho mnoho očekávati, více snad, než nám slibuje. Vystavuje kresby, akvarely, studie olejovou barvou, které vydávají svědectví o jeho zřejmé kvalifikaci moderního krajináře. Kalvodu lze právem nazvati koloristou. Má jemný smysl pro barvu a dovedl své barvové koncepty případně vypracovati. Maluje šťavnatě, plynně. Traktament jest všude znamenitý, velmi nenucený, ať již kreslí, pokládá vodovou barvou nebo roztírá konsistentní pigment olejové barvy po hrubozrnné ploše malířské pytloviny. Pozorujeme, že Kalvoda štětec i barvu ovládá, to jest, že mladý ještě umělec nabyl již potřebné zručnosti a znalosti materiálu, — a následek toho jest, že se dovede jasně vyjadřovati. Miluje však zastřené, zamžené motivy, libuje si v melancholických náladách, a básní malé lyrické pieçy, znělky dosti melodické. Výstava zajímala již proto, že v ní vystoupil modernista bez hluku a bez pretense, zcela prostě jako pracovitý umělec, jenž snaží se podati přehled svého dosavadního díla. Kalvoda zdá se býti umělcem upřímným, i těšíme se, že se s ním ještě často shledáme.

* * *

Z Paříže se dovídáme o českém malíři, u nás dosud málo známém. František Kupka nakreslil pro Zlatou Prahu dvě tři komposice, jichž jsme si valně nepovšimli, nebylyť ani zvláštními kresbami ani myšlenkově zajímavé (tanec na Gangu a v Paříži, a záhlaví). Tu však vyšel v Paříži sešit „Assiette au beurre,“ v němž Kupka pod heslem „L'argent“ předkládá malou galerii symbolických, allegorických a narážkových kreseb, z kterých poznáváme, že se hlásí k slovu umělec rázovitý a nadaný. Kupka má dar fantasie — kterýž jest u moderních malířů dosti vzácný, — a co ještě výše klademe, Kupka má také nápady. Každá komposice vyznívá pointou, a to velmi břitkou. V těch variacích na dané thema „Peníze“ je síla, ano bujnost, je v nich krutá ironie a notná dávka cynismu, — ale Kupka se vyjadřuje nejen kousavě a s krvavým sarkasmem, nýbrž také jasně a přesvědčivě. Jeho hlas při veškeré výmluvnosti zní vážně. Věříme, že to myslí do

pravdy; kdy by toho nebylo, působila by nevázanost, jakou Kupka některé stránky svého thematu charakterisuje, odporně. Kupka se téměř brodí v hnusu, kalu, ukrutnosti, když chce znázorňovati demoralisující vlivy mammonu. Jeho nahotiny a polonahotiny jsou až démonicky frivolní. Cynismus jeho jest velmi pronikavý. Pravda, mammon jest neméně cynický. A že tyto šlehy a zuřivé rány na Molocha mířené jsou patrně upřímné, že tato sbírka kreseb jest vlastně prudkým výpadem proti nestvůře, která naši společnost ve svých spárech škrtí, proto zdají se nám i Kupkovy výstřelky na svém místě. Kresleny jsou tyto nápady brillantně. Ten „pan mammon“ sám je příšerně výborný, a typ se žabí hlavou, od zlata naduřelým břichem a tenoučkými nožkami, pěkně zakřivenými, a ten orlí nos mezi mžouravýma očkama se Kupkovi podařil. Je si všude podoben, je to vždy táž obluda, a Kupka tu „peníze“ ztělesnil v strašidle, z něhož jde skoro hrůza, a utvořil novou postavu, třeba pouze mátožnou.

Při pohledu na tyto kresby maně vzpomínáme na Holárka, který rovněž vystoupil jako mravokárce. Porovnání mezi Kupkou a Holárkem ukazuje, oč je Holárek umírněnější než Kupka. Holárkovo umění je krotké, tiché, Pařížský odchovanec nad něj předčí svou smělostí a říznosti. Oba však jsou nástupci onoho nového směru v malířství, jenž vede k aktuálnostnímu probírání všeho, co v naší společnosti vře a kypí.

Dr *Fr. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Pozoruhodným hlasem ozvala se v poslední době belletrie našich soukmenovců na Slovensku. V Turčanském sv. Martině byl koncem minulého roku vydán nákladem knihkupecko-nakladatelského spolku *Kotlín*, román v troch častiach, jejž napsal *Svetozar Hurban Vajanský* (str. 580). Známý básník a romanopisec slovenský navazuje tu k dosavadním platným činům svým další článek, který ovšem jest v plné příbuznosti vnitřní s předchůdci svými, od nichž však liší se na první pohled tím, že rozpíná se po širší půdě a všímá si životních otázek slovenských určitěji a bezohledněji. — Spisovatel obral si za látku zobraziti nerovný zápas Slováků s panujícím Maďarstvem po všech stránkách jeho. Za tím účelem zobrazuje zde v pestré řadě postav především společnost slovenskou, národní vojsko, jež působí jednak mezi svými, posilujíc krajany nedůvěřivé a probouzejíc neuvědomělé, jednak proti zpupnému, násilnickému nepříteli. Nalézáme zde zástupce starých osmačtyřicátníků rázu Mikulova i Roháčikova, shledáváme intelligenty různých stavů, vždy hotové ku práci a obětem. Vznešeným, téměř apoštolským dojmem působí postava stařičkého faráře katolického Surinského, jemuž čestně po bok řadí se mladý kněz evangelický Štrbík. Neunavně činný jest advokát Hlaváň, jehož jedinou vadou jest přílišná důvěra k zástupcům mladšího pokolení. Bohatý mlynář Kukliš, muž skromný a z míry obětovný, řemeslník Kaňúr, čilý, rázný pracovník na

poli národním, učitel Berner a Malatín, starý mládenec a vždy ochotný pořadatel zábav, divadel a výletů, představují různé typy uvědomělých příslušníků společnosti městské. K nim pojí se v Havraném ekonom a ředitel panství Greguš, v němž pod vnějškem zdánlivě lenivým, neenergickým skrývá se houževnatý pracovník vřelého srdce. To jsou představitelé „starých“ vlastenců, kteří po způsobu našich buditelů probouzejí národní uvědomění, kteří upřímně se radují z každého, i sebe nepatrnějšího výsledku své úsilovné práce a svých obětí.

Ale Slovensko má také pokolení „mladých.“ Spisovatel uvádí dva jeho zástupce, lékaře Milance a advokáta Durinu. Oba tito mužové vzdělali se za slovenské peníze, a Hlaváň, usadiv je v Kotlíně, pečuje o ně v pravdě otcovsky, doufaje, že vyvinou se z nich zdatní pracovníci. Ale Milanec a Durina, odchovanci moderního učence Babingtona Papáčka, kácejícího staré modly a reformujícího svět tím, že hlásá, ať každý má na péči jen své vlastní „já“, šeredně oklamou důvěru Hlaváňovu. Kritisují sice vše, co staří podnikají, posmívají se v sebevědomé póse duševních povýšenců jejich snahám, nabízejí své opravné programy, opřené o nejasné theorie tajemného Odoakra Kutálka, ale nedostanou se nikdy dále než ku prázdným slovům, práci se obratně i neobratně vyhýbajíce. Chtějíce zvelebovati své lidství, neuznávají zápasu o národnost a pamatují jen svého prospěchu. Vykrystalisují se však dosti záhy. Milanec, nepochodiv s bohatou ženitbou, pluje pohodlně všedním životem; „je obrodený, apatický a stará se len o seba.“ Durina dá se prostě mezi Maďary, získav si jejich přízeň podlým, bídáckým hanobením a udáváním těch, kteří ho vynesli na výsluní.

S neobyčejnou pečlivostí a vroucností kreslí autor Slovenky, věrně pomáhající otcům a bratrům v díle společném. Ze starších pevností a neústupností přesvědčení vyniká sestra Gregušova Lota, obmezující se toliko na dům bratrův, ale v něm působící na četnou společnost, která se tam schází. K ní druží se Tereza Surinská, jíž autor po tichém, bratrově práci zasvěceném životě přisoudil skon tak effektní. V Gregušově dceři, mladistvé krasavici Lejle, ani dlouhý pobyt v Němcích nezdusil vřelé lásky k domovině, jež ovládá ji tak mocně, že i hlas srdce jí podléhá. V té příčině podobá se jí Iréna Kuklišová, jindy junónská horlitelka po vážných činech, jež bystře rozlišuje jalové frase Milancovy od činorodých snah Surinského. Jen poněkud široké filippiky, jež jí spisovatel vkládá v ústa (na př. str. 410 nn.), ač oplývají pravdoucí pravdou, zdají se nám poněkud nereálnými. Trojici dívek vhodně doplňuje Štrbíkova švekruše Růžena, cele oddaná tichému působení domácímu, jemuž u ní porozumíváme tím snáze, že není květem, vypučelým mezi Slováky na půdě Kotlínské. Kreslil-li spisovatel, jenž jinak všude má před očima skutečné poměry své domoviny, také tyto dívky věrně dle života, byť snad na ně i nanesl trochu pelu poetického jakožto nezbytného holdu krásnějšímu pohlaví, pak věru není třeba strachovati se o budoucnost Slováků. V uvědomělých, statečných ženách vždy nejlépe jest pojištěna budoucnost národa.

Naproti těmto a jiným představitelům živlu slovenského stojí v románě Vajanského četa vykonavatelů státní moci maďarské, nadžupanů, podžupanů, slúžných a jiných drobnějších škrabáků a pomocníků jejich žandárů. Spisovatel ostře charakterisuje tuto pestrou společnost

šplhavců, kteří pod zástěrkou lživého svobodomyslnictví a křivého vlastenectví dopouštějí se nejsprostších bezpráví na bezbranných Slovácích, pro něž na maďarském globu právo jest jenom na papíře. Nemnoho jest mezi nimi čistokrevných Maďarů, mnohem více jest odřezanců, z nichž někteří státním jazykem uherským ani obratně nevládnou, a rozumí se i židů, kteří všude jdou s těmi, kteří mají moc a nepřekážejí jim v práci příživnické. Podařenou kytici uvil spisovatel z tohoto divokého býlí v šesté hlavě II. knihy. Od náčelníka kraje Bükyho, stoličného fysika Joachima Krausa a poslance Bobrovského, až po vicenotára Kallivodaye, lenivého podžupana Strakonického, slúžné Varečkaye, Zapyho a Kulifaye i lakomého kandidáta úřadu Vizyho sešlo se tu všecko hodnostářstvo kraje k válečné poradě proti „panslávům,“ a za dveřmi nechybí ani biřická stráž nedopitých Burdulů, Bollů a Kopytnických. Ušlechtilé, sympatické povahy v této sbírce lidských tvorů ovšem nenalezneme, a podjatý pozorovatel mohl by autora stíhati výčitkou strannictví. Ale věru bylo by to podezření neoprávněné. Vzpomeňme jen, za jaká „provinění“ byl Hurban Vajanský spolu s jinými vůdci slovenskými častokrát týrán, ano i vězněn, uvažme, že první část tohoto románu psána byla ve vězení, jehož se spisovateli dostalo v maďarskou odměnu za slovenskou práci, a pak pochopíme, že tato drobná i celková charakteristika Maďarstva není výronem zjitřené žluči (jíž bychom se ostatně pranic nedivili), nýbrž odlikou zkušeností a objektivního pozorování.

Vedle těchto dvou skupin osob národnostně zbarvených má román dvě postavy, jež nedbají ani vlasteneckého nadšení Slováků ani svéřepého násilnictví maďarského. Jest to Andrej Lutišič, přední hrdina románu a hlavní pilíř jeho části vybásněné. Spisovatel věnoval jeho povahopisu mnoho pozornosti, značná část prvého oddílu zabývá se jeho minulostí a vývojem od mládí, aby čtoucí seznal a náležitě porozuměl jeho názorům a všemu stavu duševnímu. Lutišič jest zrůdný potomek staré rodiny šlechtické, který proživ mládí v těsných poměrech jakožto osamělý přežitek rodinné katastrofy, pojednou se stal majetníkem tří nezadlužených panství v kraji slovenském. Vzdálený příbuzný mu je odkázal jakožto stoupenci Greguše, jenž řídil sirotkovo vychování, aby tím napravil, čím se sám tupou lhostejností prohřešil na snahách svých krajanů. Ale přes noc zbohatlý Andrej, jenž dotud ochotně propůjčoval sluchu Štrbíkovi, s vášní kypícího mládí vrhl se na požitkářství všeho druhu a přimkl se za universitních studií k nejbujnějším výstřelkům mládeže maďarské. Mladý muž však, jenž v dětství nepoznal lásky mateřské ani nepocítil hřejného tepla rodinného, snad po zhýralé matce dědičně jsa zatížen, nevěnuje žádné idei srdce celého, ale kolísá semo tamo, zachovávaje si jinak bystrost vlastního soudu, podepřeného vzděláním ne mělkým. Posléze však duševně zmalátněn upadne v hypochondrii, ano i v rozervanost. Jako spasná hvězda zasvítí mu v ten čas láska Lejlina, ale ani toto mocné světlo neodvede ho od národnostní blaseovanosti k zřejmým, odhodlaným ochráncům Slováků, jež Bükova armáda právě krvavě pronásleduje. Lejle však blaho národa jde nad blaho osobní (kéž máme opravdu takové dívky!) — upustí tedy od Andreje, jenž potom smrtící ranou ukončí neprospěšný život. Jeho statky poberou vzdálení příbuzní, dávno již pomaďařilí. Potom též

v Stražansku a Havransku platí, co spisovatel na str. 143. praví o Slovensku ostatním: „Vezieš sa prašnatou hradskou hore Slovenskom, týmto krásným podtatranským polkruhom, vezieš; vídáš přečasté kaštiele, kaštieliky, domy oligarchov, byvších či přítomne eště zdravstvujúcich, a mráz, cudzota, holota ztadial zaveje na teba, darmo, že tak útulne ležia, že si tak mäkko ustlaly v rajských úbočinách tatranských . . .“ Nevím, zamýšlelli spisovatel v Lutišičovi zobraziti příklad odrodilého šlechtice za živoucí důkaz, že Slováci, živel ryze demokratický a v lidu založený, šlechty ani míti nemohou, či snažilli se na něm dokázati nemožnost aristokracie bez národnosti. Vzpomínka na většinu tak řečené české šlechty, vydávající jakousi nepřirozenou bezjazyčnost za přední stránku své existence politické, vyvrací tuto možnost druhou a vede tedy k thesi prvé. A tu je nutno říci, že spisovatel právě proto se zabýval tak zevrubně vší evolucí Lutišičovou, že se nám to zdá až i jakousi úhonou na úměrnosti a žádoucím souladu veškerého díla, aby nám četnou postavu románovou zejmena po zmíněné stránce jak náleží osvětlil. Chybí již jen několik nepatrných rysů, aby obraz zmítajícího se nitra Andrejova vynikl v plastice ještě zřetelnější, zřetelnější alespoň pokud jde o čtenáře Slovenska vzdálené.

K Lutišičovi pojí se Skladanský, druhá figurka, nenáležející k žádnému táboru politickému. Jestiť Skladanský Vídeňan, jehož předkové jsou názorným svědectvím směšování se a křížení rakouských národností, jak se děje zvláště v rodinách vojenských, z jaké on pochází. Skladanský jest umělec, malíř i architekt, muž plný životní energie, čilé hybnosti a jarého ducha. Zavítávaje ob čas ku příteli Andrejovi a s ním ke Gregušovým, přináší do podhorského sídla osvěžení již živou letorou svou (kterou spisovatel velmi sytě zachycuje), zpestřuje tamní společnost a jest čtoucímu ve vlnění válčících stran bodem vítaného, milého odpočinku. Spisovatel ostatně nepojal tohoto „Švába,“ v jehož žilách proudí značná dávka krve slovanské, do osnovy své bez hlubší příčiny. Získalť v něm objektivného rozsudího ve sporu stran, uvedl na dějiště slovenského zápasu o život cizince, odkájeného posud tím tiskem, který velebí aneb alespoň zastírá každé násilí, páchané na Slovanech. A tento cizinec sezná z vlastního názoru i všecku společnost slovenskou a nevinné snahy její o věci, které všude jinde na světě rozumějí se samy sebou, i maďarskou svévoli, prolévající krev klidných občanů, shromážděných k zábavě v domě spolkovém. Takovým spůsobem zjednán jest svědek, který potom zastávaje se nových přátel slovenských, jistě neupadne v podezření strannickosti. V Skladanském a jeho něžném poměru k Růženě jest také zastoupen čistě románový živel díla, ostatně obmezený na míru nejskrovnější; v něm jest též snad jediná konvence, učiněná vzhledem ku poutavosti románu.

K těmto osobám čelným druží se řada postav podružných na té i na oné straně. Z nich nejvíce se zamlouvá figurka z lidu, stará vyšívačka Bendová, a to ani ne tak pro vzácné umění své, jako pro vyrovnaný názor na život, jehož tíhu nese s trpělivostí v pravdě Jobovou, umějíc jiné utěšovati slovem i příkladem svým. Tak pěkných příspěvků ku povahopisu našeho lidu, jako je tato Babuška Bendová, nalezneme v naší belletrii v posledních let vskutku pořídku. — Na hojnou četu postav dýšících životním teplem zavěšuje spisovatel obraz veřejného

života nynějšího Slovenska, obzvláště pak jeho úsilí o zachování svých příslušníků. Vajanský snesl jednotlivé složky, rozptýlené po širém kraji a různých střediscích, v místo jediné a zhustil také události delší doby na kratší prostoru časovou, aby obraz jeho byl soustředěný a jednotný. Záměru toho došel přes to, že od hlavního předmětu zhusta odbočuje k různým úvahám, jimiž se hlásí subjektivita horlivého pracovníka a neumdlévajícího vlastence. Dílo jeho, jemuž toliko v první části bychom přáli poněkud úzkostnější ekonomic, jest umělecky koncipováno a činí trvalý, plný dojem jak množstvím postav pečlivě profilovaných, tak samým pozoruhodným předmětem svým. Některé scény, na př. četníky přerušená zábava, pohřeb Mikulův a Surinského a j., vynikají neobyčejnou silou. Otřepané slovo o ošklivosti písně politické nikterak tu neplatí. Tam, kde jde o nejdražší statky národa, přestávají všecky choutky po „vysokém“ umění, a jen upřímné chvály zasluhují umělci, kteří svá dláta i péra obracejí na prospěch svého lidu. Tak činí i Vajanský, a každá jeho řádka svědčí, že to činí z nejvnitřnějšího přesvědčení. Jeho obraz, pokud můžeme posouditi, jest zcela objektivní, nestraní Slovákům, ukazuje bez obalu jejich vady; tím více bije na něm v oči surové násilí odpůrců, jež zasluhuje, aby i tímto spůsobem bylo přibito na všecky časy před tváří vzdělané Evropy. Kniha jest plnou měrou hodna živé pozornosti naší intelligence.

První knihou vstoupil na kolbiště literární *Ant. Nečásek*, vydav knihu *Pestří ptáci* (nákladem Šimáčkovým, str. 244). Sebral zde vydatnou kytici drobné prosy většinou toho druhu, který jest oblíben v zábavných přílohách denních listů. Autor se nám jeví jako obratný, spůsobný stylista, který ze svých látek pořizuje zcela slušné obrázky, nikterak se neohlížeje po tom, jsouli to náměty nové či nic (kde se jich také za dnešního chvatu nabrati!) a jeli myšlenka jejich hluboká či plochá a všední. Řada dvaceti črt zde uložených působí dojmem kaleidoskopu, v němž některá barva jest živější a svěžejší, kdežto jiná jest silně vybledlá a jaksi zvětralá. Pestrota dojmu plyne především z rozmanitosti látek, volených z nejrůznějších prostředí. Praha a její předměstí, venkovský statek a selský dvorec, vesnické záhumní a tkalcovská chatrč, malé město a nitro továrny, hospoda a písárna obchodní — to jsou dějiště Nečáskových obrázků, jejichž předmětem jsou rozličné úlomky života, příhody nápadné i tuctové, někdy také povahové zvláštnosti zvolených hrdinů. Právě tato mnohotvárnost tvorby však způsobuje, že nelze posud o autorovi, který jinak osvědčuje dostatek jemného citu i pozorovatelské bystrosti, vzhledem k jeho budoucnosti činiti nijakého závěru. Jsme v literatuře bohudík již tak daleko, že nám pouhá obratnost, ano ani virtuosnost koncepční k závěrnému soudu jakémusi nestačí. *F. V. Vykoukal.*

Anglický spis o slovanském právě.

Lectures on Slavonic Law. (Přednášky o slovanském právě, konané od prof. Feodora Sigela v Oxfordě r. 1900).

Z podnětu prof. W. R. Morfilla, osvědčeného našeho přítele na universitě v Oxfordě, Varšavský profesor práv Feodor Sigel vyzván

byl od správy Taylorského ústavu pro moderní řeči v Oxfordě, aby tam přednášel o nějakém předmětě slovanském. Prof. Sigel zvolil si *Prameny slovanského práva*, ponévadž „všechen politický, sociální a ekonomický život pospolitosti nejjasněji se obráží v dějinách právních.“ Přednášel o nich r. 1900 a přednášky jeho vyšly počátkem února 1902 v úhledné knize o 152 stranách střední osmerky pod názvem výše uvedeným. Bylo jich celkem pět; v první podán obecný úvod a výklad o pramenech práva v Bulharsku a Srbsku, druhá pojednává o právě ruském, třetí o právech v království českém, čtvrtá o Polsku, pátá o Charvátech.

V úvodě obecném prof. Sigel ukazuje mimo jiné hlavně na rozdíl slovanského práva od práv západních, jejž způsobili na základech stejných — arijským kmenům společných — přece různí vlivové pozdější, po výtce církevní a sociální, kterými i Slovanstvo samo zase roztřídilo se ve dvě veliké skupiny: východní pravoslavnou a zapadní římskokatolickou. Po té již přechází ke kmenům jednotlivým, všude předesílaje stručný přehled politických dějin, poněvadž dějinám právním „možno dodati jisté zajímavosti jen na širokém základě změn v slovanských státech a obcích pospolitých;“ všude také v textě a hlavně pod textem ukazuje k nejcennějším pracím o dějinách slovanského práva a vůbec k literatuře právnické.

Bulharsko, o němž je řeč nejprve, svým krátkým vlastním životem před porobou tureckou dává podnět k výkladu skrovnému, jenž skoro obmezen jen na význam cara Simeona (888—927) v dějinách politických i právních. V Srbsku podobný význam připadá caru Dušanovi a jeho zákonodárství. Vedle toho poukázáno k tomu, jakou měrou zákony byzantské působily v právní život na polouostrově Balkanském. — Druhá přednáška obírá se právy ruskými. O těch již bylo možno pověděti více, a 36 stránek knihy jim vyhrazeno. Výklad týká se práva přesně ruského, vzrostlého pode vlivy byzantskými, a pro starší dobu i litevského, v němž znenáhla větší vlády docházejí myšlenky západní. V ruském rozeznávají se historicky tři doby, první od X. do XV. století, druhá do XVIII. století, třetí do nynějška; v první po přehledu politických dějin promlouvá se o „Ruské pravdě“ tak řečené ve třech různých vzděláních, pak o „Gramotách“ Pskovské a Novgorodské a jejich veliké váze v dějinách domácího práva zvykového; v druhé době zase první místo má výklad o rozvoji státním, od něhož se přechází k dalším gramotám ústavným a ke skutečným již zákonníkům, jako byly na př. Sudebník carský Ivana Hrozného z r. 1550 a „Sobornoje uloženije“ z r. 1649, — a k bohatějšímu již rozvoji literatury právní. Litevskému právu po té zvláštní rozbor věnován. V třetí době ukázáno nejprve k mocnému vlivu myšlenek a zásad západních a k účinkům jejich v rozvoji názorů právních, načež rozebrána zákonodárná činnost za Petra Velikého, Kateřiny II., Alexandra I., a hluboko zasahující reformy Alexandra II., jakož i na konec rozvoj právnické literatury na tom všem založený.

Třetí přednáška (o 37 str.) promlouvá o právech království českého zase ve třech dobách. Výklad dějin politických předchází; v první období pak zahrnut rozvoj právní do Přemysla Otakara II., v druhé do válek husitských; třetí odtud vychází, ale končí rokem 1627, po-

něvadž co potom následovalo, „je téměř cizí slovanskému právu,“ tak že Pavla Stránského kniha o státě českém „může se nazvati posledním zoufalým výkřikem ušlapaného národa.“ Všecky naše památky právní a bohatá literatura tu docházejí náležitého ocenění, a všude je patrno, že přednášející dokonale se rozhledl nejen po pramenech samých, ale i po pracích našich domácích historiků právních Herm. Jirečka, V. Brandla, J. Kalouska, Jar. Čelakovského a j.

Stejně dokonalý rozhled prof. Sigel ovšem osvědčuje i v přednášce čtvrté, která (zase na 37 str.) pojednává o právech ve vlasti polské. Výklad tu opět rozdělen na tři doby, z nichžto první se končí rokem 1295, druhá r. 1454, třetí r. 1776, a rozboru docházejí nejen prameny vlastního práva polského, nýbrž i kodifikace „místní,“ mazoviecké a litevské. — Pátá přednáška je nejkratší: na 16 stránkách rozbírá právo charvátské, a to rozdíl činíc mezi právem nitrozemským (slavonským) a právem obcí přímořských.

Důkladná znalost věci, úplný rozhled po vší obsáhlé a mnohotvárné literatuře přináležilé na jevo jde z každé řádky této velice zajímavé knihy, jejížto výklad o sobě je jasný, i laiku srozumitelný a vůbec přístupný. Není tudíž pochybnosti, že prof. Sigel dosáhl již ústnímiú přednáškami a dosáhne v kruzích širších knihou tištěnou svého čelu, jejž v předmluvě vyslovil přáním, aby „co možná nejvíce přispěl k rozšíření znalosti slovanského světa v národě anglickém.“

Prof. Morfillovi, vůbec známému zastánci zájmův slovanských mezi Angličany, jehož snahy o dobrou tuto věc neumdlévají při vší nepřízni poměrův a stále se kupících překážkách, zavázáni jsme vděčností netoliko za podnět k těmto přednáškám, než i za péči, kterou dle svědectví auktorova vynaložil na vnější úpravu knížky.

V. E. Mourek.

Nové rovy.

Dr. Jan Růžička. — Karel Potvin.

V pondělí dne 24. února t. r. skonal po delší trapné nemoci v 51. roce svém JUDr. Jan Růžička, zemský advokát a přísežný tlumočník charvátského jazyka. Narodil se r. 1851, gymnasium studoval v Záhřebě, práva v Záhřebě a v Praze. Jmeno jeho spojeno jest úzce s dějinami král. českého zemského a Národního divadla po celých 20 let. Dr. Růžička byl duší družstva Národního divadla, společnosti vlasteneckých mužů, která vedla správu kr. českého zemského divadla v Praze od 1. ledna 1881 až do 30. června 1900. V družstvu tom byl dr. Růžička až do 25. března 1888 jednatelem, potom až do 30. října 1892 náměstkem předsedovým a konečně předsedou až do odstoupení družstva od správy Národního divadla. Zahájivši činnost svou již na podzim r. 1880 konalo družstvo přípravy k otevření Národního divadla valem se blížícímu. Břemeno veškeré práce leželo tenkráte takořka výhradně na dr. Růžičkovi. S příkladnou obětavostí, neúmornou pílí, vzácnou rozvahou, pravým vlasteneckým nadšením pracoval dr. Růžička po celá

dvě desetiletí ke zdaru našeho velkého dramatického ústavu. Dostoupiloli Národní divadlo za tu dobu vysoké úrovně umělecké a dosáhloli zároveň jisté hmotné pevnosti, zásluha toho náleží ve značné míře tichému, neviditelnému pracovníku, dr. Růžičkovi. Při všech svých krocích jevil vedle odborné znalosti vzornou nestrannost, přísnost k sobě samému, úzkostlivou svědomitost, závidění hodný klid, vzácnou šlechetnost, neobyčejný takt a až přílišnou skromnost. Ačkoli po léta stál v čele družstva, nikdy se nedral do popředí. Vystoupilli někdo sem tam ve veřejných listech proti Národnímu divadlu, nikdo ze členů divadelní správy nehleděl tak klidně na nespravedlivé útoky jako dr. Růžička. Po každé dovedl toho, že divadelní správa útoky podobné ignorovala a do veřejných polemik se nepouštěla. Vynikal i jako výborný právník. A byl také nadšeným Slovanem, zejmena velikým přítelem Charvátů; i tento směr došel výrazu v činnosti družstva Národního divadla. V dějinách Národního divadla postavil si dr. Růžička pomník nehynoucí.

Dr. *K. Kadlec.*

* * *

Při závěrce tohoto čísla dochází nás z Belgie zpráva, že v Ixellech dne 1. března zemřel spisovatel a konservátor Wiertzova musea Karel P o t v i n. Jako politik stál na straně liberální, byl z té duše Valonem, protifrancouzským Belgem, ale přítelem Vlámův, a bojoval důsledně pro práva menších národů, v jichž účinné vzájemnosti spatřoval jejich záchranu. Zanášel se také sociálními studiemi a psal zejmena hojné studie literární. Své menší práce uveřejňoval zejmena v občasníku Revue de Belgique. Jedna jeho kniha dala podnět k širší, v Osvětě uveřejněné práci o tehdejší literární hnilobě ve Francii. Jako básník pracoval Potvin ve všech odvětvích poetických, se zvláštní zálibou v odvětví dramatickém. Jeho lyra vždy zůstávala ryzí, čistá. Potvin narodil se dne 2. prosince 1818 v Monsu a dožil se tedy vzácného věku 84 let. Byl dvakrát ženat; druhá jeho manželka Louisa, ač rodem Němkyně, je též osvědčená spisovatelka francouzská. Potvin byl přítelem i obdivovatelem malíře a sochaře Wiertze: zaslal mně fotografie všech jeho uměleckých prací, a pí. Renáta Tyršová vypracovala dle nich svůj první essay, essay o Wiertzovi, rovněž v Osvětě uveřejněný. Za svou literární činnost došel Potvin hojného uznání, byl členem král. akademie belgické a rytířem řádu Leopoldova. Umřel v něm upřímný příznivec našeho národa a našich osvětových snah. *František Zákrejs.*

Krise našeho cukrovarnictví.

Jak těsnými pouty jsou v naší době hospodářské poměry domácí spojeny s hospodářstvím světovým a jak jsou na něm závisly, ukazuje nejlépe dnešní k r i s e n a š e h o p r ů m y s l u c u k r o v a r n i c k é h o. A také není snad druhého příkladu, na kterém by zřetelněji bylo viděti

smutné konce, ke kterým dospívá uměle vypěstěný průmysl vývozní, zvláště nedostávali se mu opory v politické moci a převaze mateřského státu.

Jak se naše cukrovarnictví dostalo do dnešního kritického postavení, jest všeobecně známo. Podporou, které se mu dostávalo ze strany státu v ochraně celní a premiích vývozních, vzrostla u nás výroba cukru tak, že sotva třetina výrobku mohla býti doma spotřebována. Aby pak nadbytek výroby mohl býti přes cizí soutěž umístěn v cizině, poskytovány vývozcům cukru na účet domácího poplatnictva a spotřebitelstva výhody větší a větší. Zvyšována daň ze spotřeby cukru, aby z výtěžku jejího mohly býti zvyšovány vývozní premie. Zvyšováno clo a dopuštěna organisace cukrovarnického průmyslu v kartel, který udržoval ceny cukru pro domácí spotřebu pod ochranou cla na nejvyšší míře, nahrazuje cukrovarům zvýšeným ziskem z domácího prodeje ztrátu z dalších slev při prodeji do ciziny.

Tak jsme na konec dospěli k absurdnímu poměru: kdežto domácí konsument cukru našeho utiskován cenou z míry vysokou a tím zdravý rozvoj domácí spotřeby zadržován, kupovali konsumenti v cizích státech, v Anglii, Americe, Indii, náš cukr hluboko pod náklady výrobními, za cenu tak levnou, že se i tamějším dobytkářům vyplácelo užívati ho za krmivo; a druhdy na konec cizí stát, uvaliv na premiový náš cukr clo vyrovnávací, premie našimi poplatníky a spotřebiteli zaplacené prostě převáděl do své pokladny státní.

Jediná byla omluva pro tuto nehospodárnou soustavu premií vývozních, která dávno již pociťována byla jako břímě čím dále tím nesnesitelnější: omluva, že ostatní státy cukr vyvážející (Francie, Německo) počínaly si stejně a že zrušíce své premie dříve, než odstraněny byly i v těchto ostatních státech, byli bychom rázem zničili svůj průmysl i poškodili část zemědělství naň odkázanou s prodejem své řepové výroby.

A při vší této podpoře a ochraně náš průmysl cukrovarnický nežil život klidný; naopak právě podpora ona stala se nepřímo příčinou občasných krisí, střídajících se častěji a častěji. Pravidelně po několika letech stupňovaná nadvýroba přivozovala nahromadění zásob cukru, které stlačovaly přechodně cenu jeho na trhu světovém vyvolávajíce příznaky krise více méně bouřlivé, jež pak zase byly podnětem k nové pomoci trpícímu průmyslu, k novému zvýšení jeho ochrany.

Však přese všecky tyto nesnáze s udržováním posavadního nezdravého stavu nedovedli se evropští kontinentální státové vzchopiti k radikální operaci, až provedla ji Anglie svým diktátem na letošní konferenci Brusselské. Hledíc zjednati ochranu výrobě cukru třtinového ve svých koloniích a snad i z jiných ještě, posud tajených, sobečtějších důvodů položila Anglie státům vývozním důrazně požadavek, aby zrušili všecky přímé i nepřímé premie vývozní a aby snížením cla ochranného zmařili premie poskytované posud kartely cukrovarnickými; a všickni súčastnění státové po zralé úvaze shledali, že jest pro ně poměrně nejvýhodnějším podrobiti se svorně a smírně těmto požadavkům.

I u nás, kde zprvu zděšení z proposice brusselské právem bylo největší, poněvadž náš průmysl cukerní více nežli průmysl i německý

i francouzský závislý jest na odbytišti anglickém, na konec zavládla resignace, a nezměníli se situace nepředvídaným způsobem, stěží lze očekávati, že by u nás nebo v některém jiném z postižených států nedostalo se ujednání Brusselskému potřebného ještě schválení parlamentního.

Zejmena našemu státu nezbývalo než podrobiti se, jakmile Francie i Německo daly souhlas k návrhům anglickým; neboť nepodrobiti se, dopustiti, aby Anglie následkem toho uvalila na náš cukr zvláštní clo z trestu, ztratiti celý trh anglický o mnoho rychleji, nežli by lze bylo nalezti zaň jinde náhradu, vše to bylo by pohromu hrozící našemu cukernímu průmyslu ještě zvětšilo a zostřilo.

Tím více jest ovšem na místě uvažovati již předem o pravděpodobných účincích připravené změny na naše hospodářství a o prostředcích, kterými by účinky tyto lze bylo učiniti co nejméně bolestnými.

Že cukrovarům rakouským, alespoň menším, zejména cukrovarům v království Českém, které více než ostatní pracovaly pro vývoz anglický, hrozí úraz, a že úraz ten dotkne se citelně také části zemědělství, zejmena českého, o tom nelze pochybovati. Situace cukrovarnictví a řepařství našeho jest pak tím povážlivější, že vpravujíc se v nové poměry, vytvořené sjednáním Brusselským, bude současně musit překonávati nesnáze z dnešní nadvýroby, která i sama o sobě znamená těžkou krisi pro celé toto odvětví výrobní.

Právě touto komplikací oslabují se valně naděje, že vývozu cukernímu dostane se stoupnutím ceny cukru na trhu světovém náhrady za zrušené premie. V nejbližší budoucnosti zajisté naléhavá nabídka starých zásob udrží ceny na nízké úrovni, a nejsou bezdůvodny obavy, aby nepovznesla se zatím výroba cukru třtinového v koloniích, vykonávajíc nový, trvalý tlak na cenu cukru a zbavujíc nás zámořského odbytu.

Alespoň delší doby přechodní bylo by potřebí k smírnému vyrovnání poměrů, ale požadavek zástupci státu našeho v tomto směru přednesený jen velmi skrovnou, naprosto nedostatečnou měrou došel uznání a uskutečnění.

Také očekávání, že se našemu cukrovarnictví dostane lepšího zisku vzrůstem domácí spotřeby, nemůže počítati s léty nejblíže příštími a jest vůbec dosti pochybno. Srovnání dnešního ročního konsumu našeho (8 kg. na osobu) s poměry německými (15 kg.) a dokonce s anglickými (40 kg.) ovšem ukazuje možnost příštího rozvoje ve světle příznivém. Ale jest ještě otázkou, jsouli hospodářské, výdělkové poměry naše rozvoji konsumu tak příznivy jako v oněch cizích státech; a rovněž teprv budoucnost ukáže, užijeli velká část obecenstva našeho úspor ze zlevnění cukru k větší spotřebě cukru a nikoli snad ke spotřebě jiných statků.

A tak všecko nasvědčuje, že bez značného obmezení dnešní nezdravě nadušelé výroby cukerní se neobejdeme. Běží nyní o to, podařili se nalezti a po případě i přes odpor velkých účastníků zavesti vhodný spůsob, kterým by i malým cukrovarům zabezpečeno bylo dostatečné zaměstnání a přiměřený výnos; úprava daně cukerní, kontingentování výroby a autoritativní rozdílení kontingentu po spůsobu

při výrobě lihu zavedeném, sdružování menších závodů a pod. jsou prostředky, o nichž se v tomto směru uvažuje.

Zajisté i náš národní zájem vyžaduje, aby došlo k takovémuto rozřešení otázky; neboť na první pohled jest zjevno, že jinak u volném závodění a zápasu hospodářských sil na tomto poli jistě přečkaly by léta kritická a vyšly by jako vítězové především raffinerie a surovárny velké, kapitálem silné, které z největší části jsou v rukou cizích, kdežto řada menších závodů českých pokryla by bojiště, a ztracen byl by značný kapitál v nich investovaný.

Neméně důležitým úkolem státní správy v těžké době cukerního průmyslu zůstane ovšem také, aby ze své strany přičinila co jen možno ke zvýšení domácí spotřeby cukru; zejmena zcela oprávněný jest v tom směru požadavek, aby stát o to, co uspoří zrušením premií vývozních, snížil daň cukerní a zlevnil tak cukr pro domácí konsumenty.

Také zemědělství naše, jak již pověděno, pocítí účinky dnešní krise cukerní. Stlačená cena cukru, poklesly zisk cukrovarnické výroby přirozeně stlačí i ceny řepy, tak že aspoň v krajích s méně příznivými podmínkami pěstění řepy přestane býti výnosným. Nezbude než ohlížeti se v čas po náhradě v jiném spůsobu hospodaření polního, v pěstování jiných rostlin průmyslových, obilin, v dobytkářství; a úkolem státu bude, aby celní ochranou a jinými prostředky tomuto přechodu napomáhal. Tužby agrární v politice celní docházejí zde takto nového zdůvodnění; podaříli se uvesti je ve skutek, jest ovšem posud záhadou.

Mnohde zaplatí snad rolnictvo dnešní nemírné, jednostranné pěstování řepy skutečnými ztrátami na ceně svých statků, ale ani to nemůže byti důvodem, abychom zoufali nad zemědělstvím naším, uvážíli se, že pěstování řepy cukrové věnována jest celkem jen asi sedmnáctina orné půdy v království českém, a že tedy zájem pěstitelů řepy cukrové daleko není totožný se zájmy veškerého zemědělství našeho, jak by se snad zdáti mohlo z hlučných projevů jejich a ještě více cukrovarnictva samého. *F. Doubrava.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 17. března 1902.

Otázka jazykové rovnoprávnosti; nová formule. Říšská rada; bosenské dráhy; Terstské výtržnosti; Vídeňská půjčka. Nové provisorium. České ultimatum. Rozpočtová debata. — Hegedüs ministrem obchodu v Uhrách; Féjerváry. — Srbská skupština. Srbsko a Černá Hora. Zasnoubení prince Mirka. Šabacký pokus a agitace proti Obrenovićům. — Bulharské volby. — Jubileum papeže Lva XIII. — Princ Jindřich pruský ve Spojených státech. — Rozštěpenost liberálního tábora v Anglii. Šmejdy při dodávkách koní. Válka v jižni Africe.

Jazyková rovnoprávnost při státních úřadech v *zemích koruny české* stává se opět předmětem jednání českých poslanců na říšské radě. Již loni v listopadu, když hrozila krise parlamentární, sestoupil se po návrhu české parlamentární komise ze středu českého klubu šestnáctičlenný výbor pro jazykovou otázku; předsedou jeho se stal dr. Pantůček. Dne 5. února přijata osnova zásad pro řešení jazykové otázky a oznámena výkonnému výboru svobodomyslné strany v Praze, jenž

obrátil se k znalcům jazykových věcí, aby vyslechl jejich úsudek a zvolil pětičlenný užší výbor, který 23. února v poradě s Vídeňskou parlamentární komisí ustanovil se na osnově pro podrobné projednání. Dne 6. března octla se celá osnova v jazykovém výboru, jenž provedl závěrečnou redakci, doplniv osnovu jiným ještě podaným návrhem.

Co do věcné stránky, jež obrátila veřejné mínění přátel i nepřátel k otázce tak důležité, přinesla 8. března Politik osnovu jazykového zákona a 9. března Národní Listy od dr. V. Škardy pojednání o zásadách k upravení jazykové otázky. Obojí souhlasí v tom, že pro záležitosti stran platiti má stejné rovné právo v celé zemi a pro vnitřní službu úřadní jazyk, řídící se dle jazyka obyvatelstva úřadních obvodů, český v okresích, hejtmanstvích a u krajských soudů českých, německý v německých, a český i německý dle podání a ve smyslu jejich v okresích smíšených; Čech a Němec v celé zemi má docházeti práva ve svém jazyku a úřady v celé zemi mají býti povinny s Čechem i Němcem jednati v jeho řeči. Ve všech věcech, které se stran netýkají, vnitřní úřadní a služební řeč státních úřadů má se řiditi dle jazyka obyvatelstva, jež bydlí v obvodu příslušného úřadu. Jako jsou v některých okresích české, v jiných německé školy, jako jest úřadní jazyk okresních zastupitelstev tu český, tam německý, tak má býti i úřadní jazyk státních úřadů tu český, tam německý, jinde obojí.

Německé listy zdvihly příkrý odpor proti této osnově. Němci zkrátka o shodě na základě rovnosti nechtí ani slyšet, a kdy by naše právo mělo záviseti na jejich dobré vůli, museli bychom se vzdáti vší naděje.

Říšská rada vyřídila 19. února ***zákon o bosenských drahách***, který jest smutným úkazem odvislosti rakouských zemí od Uher. Sám ministr železnic dr. Wittek uznával legitimní práva Uher k bosenským železnicím. Sněmovna vyřídila zákon hlavně z té příčiny, aby mohla postavena býti trať ze Spljetu k Aržanu na hranicích bosenských, jelikož podmínkou pro ni činěno zbudování bosenské tratě z Aržana k Bogojnu. O spojení Dalmacie se zeměmi rakouskými nebylo ovšem řeči, poněvadž Maďaři ho nedovolují. — Nařízení o ***výminečném stavu v Terstu*** bylo dle návrhu výborového po pohnutém rokování (6. a 7. března) vzato na vědomí, což znamená tolik, že sněmovna opatření vládou učiněné považuje za oprávněno; čeští lidoví poslanci, Italové, sociální demokraté a Všeněmci hlasovali proti návrhu. — Zákon o poplatkových úlevách a pupillární jistotě nového 285milionového dluhu města Vídně poskytl německým stranám novou příležitost, aby se ve sněmovně poctívaly nejhrubšími nadávkami; zákon přijat (12. března) všemi stranami.

Novinkou v říšské radě bylo ***rokování o rozpočtu*** na r. 1902, jež 20. února zahájeno. Od podzimu r. 1896 nebylo tam rozpočtové debaty. Jednání vyniká velkým sice proudem řečí, ale malým významem. Položka za položkou se vyřizuje beze změny. Hlavní věcí bylo, že čeští poslanci dopustili jednání a neopřeli se mu obstrukcí. Vládu ani nezarmoutilo, že musela žádati o nové provisorium od konce března do konce května. Dne 12. března bylo bez obtíží odkázáno rozpočtovému výboru, který je také snadno vyřídil.

Čeští poslanci použili té příležitosti, aby vyznačili své stanovisko k vládě a sněmovně; dr. Pacák podal (13. března) v rozpočtovém výboru jistého spůsobu *ultimatum.* Poukazoval, že znásilněním práva českého národa byla českým poslancům vyznačena cesta, kterou jest se jim bráti. Nesetrvali na té cestě, aby rozhodujícím kruhům dopřáli času odčiniti bezpráví. Vlády, které následovaly po skutku ze dne 17. října, označovaly tento skutek za prozatímnost, rozhodující však byla z nejvyšších míst vzbuzená naděje, že bezpráví bude odčiněno. Ale každá víra a zdrželivost má své meze. Neutralita vlády jest illustrována kroky jednotlivých odborných ministrů takovým spůsobem, že v českém lidu se vzmáhá vždy větší nespokojenost. Nynější ministr spravedlnosti zahájil u veškerých českých soudů razzii proti české řeči. V tempu nám stejně nepříznivém následují ostatní odborní ministři. Prohlášení končí takto: „Nebudeli českému lidu vráceno bezprávně mu vzaté a zákonně mu příslušící právo, opustíme všechnu reservu a vrátíme se do dřívějšího postavení válečného se všemi jeho důsledky.“

Politicky význačnými momenty v povšechném rokování (20. až 26. února) byly řeči poslanců dr. Ed. Grégra, Hrubého, dr. Stránského a Bartolia. V řeči Grégrově (21. ún.) ozvala se stará česká opposice. Reskript ze dne 12. září 1871, pravil řečník, ustanovil poměr českého národa k říši. Jsouli čeští poslanci příčinou jazykových a národních sporů, jež nepopřávají klidu říši, jest to tím, že nechceme položiti hlavu na špalek germanisace. Badeniova jazyková nařízení byla prvním krokem k rovnému právu, ale daleko ještě nebyla rovným právem. Jejich zrušení bylo nejtěžší křivdou českému národu učiněnou. Žádáme za vládu ne neutrální, ale takovou, která naše právní požadavky splní bez ohledu na Němce. Absolutismu se nebojíme. — Posl. Vácslav Hrubý podal obrázek slezských poměrů, kde Všeněmci rozhodují a ostatní německé strany jenom jim přisluhují. Ustanovení němčiny za jazyk státní ostatní národové nedopustí, poněvadž by se snížili na národy druhé třídy. — Dr. Stránský poukazoval na nepromlčitelnost násilného činu ze dne 17. října 1899 a s právnického hlediště posuzoval vládní zásadu, aby právo české splněno bylo jen na základě shody s protivníky. Jaká by to byla justice, aby rozsudkové rozhodnutí bylo možné jen na základě smíru stran! — Řeč Terstského poslance Bartolia vynikala svým útočným ostřím proti Slovincům, Charvátům a Slovanům vůbec. Ti Italové, jejichž usazování se v Terstu i z obchodních rejstříků jest viditelno, považují se za původní a jedině oprávněný národní živel. Ti, kteříž proti každému zvuku slovanskému pořádají demonstrace a vše mají ve své moci, horlí na vládu, že — jak Bartoli tvrdil — „policie Terstská zjevně nadržuje oné nebezpečné holotě, která denně nejsprostším spůsobem útočí na nejlepší měšťany.“

Disposiční fond, nejdůležitější politická položka v podrobném rokování, prošel Körberově vládě též dosti hladce (27. února) 167 hlasy proti 102. Proti němu hlasovali Čechové, Slovinci, Charváté, Italové, socialisté, několik Rusínů a Všeněmců, pro něj hlasovali němečtí liberálové až na německé poslance z Čech, ústavačtí velkostatkáři, německá katolická strana, křesťanští sociálové, Poláci, čeští velkostatkáři, Rumuni. Německá lidová strana, část Všeněmců a německých liberálů vyšly ze sněmovny. Z řečníků mluvili všichni proti vládě, dr. Žitnik jmenem

Slovinců, Vasilko jmenem Rusínů, slezský Polák Michejda, Holanský. Polák Chamiec, socialista dr. Ellenbogen, dr. Ryba, křesťanský sociál dr. Scheicher, dr. Kramář a agrárník Kubr. Němečtí liberálové a lidovci ostali v opatrném ústraní. Posl. Ryba působivě posvítil na tiskovou kancelář rakouskou, kteráž i o cestách princovy kojné v Rumunsku a o každém hnutí císaře Viléma II. podává zprávy, ale pro domácí věci nemá hrubě smyslu. Dr. Kramář poukazoval na to, jak se v bezprávích proti českému národu pokračuje, že jmenovitě ministerstvo spravedlnosti — jak se zas neslýchaným obsazením soudcovských míst na Moravě ukázalo — jest výkonným orgánem německo-liberálního kroužku a nikoliv neutrální vlády; ohlašoval, že se Čechové za těch okolností vrátí k obstrukci. „Jsme přesvědčeni," končil, „že český národ, který se od nás obává spíše slabosti než rozhodnosti, v tomto těžkém boji ani na chvíli nás neopustí, a to jest naší pevnou útěchou pro budoucnost."

Při debatě o vysokých školách (14. března) zasáhl s úspěchem nový poslanec dr. Fiedler v rokování a obrátil k sobě pozornost jako zdatná síla, které na kolbišti politickém kyne budoucnost. Věcnou znalostí porážel vývody protivníků. Jmenovitě ukázal, že v Německu připadá jedna universita na $2^1/_2$ milionu duší, jedna technika na 5 milionů, kdežto v Rakousku jedna německá universita připadá už na $1^3/_4$ mil. Němců a technika na $2^1/_2$ mil. Za to jest tu hůře postaráno o Čechy a jiné Slovany. Dokázal též, že cestou nařízení vznikly mnohé techniky německé, především sama Štyrskohradecká, tak že důvody Němců proti české technice v Brně jsou bez podstaty. Naléhal na zřízení druhé české university. Němcům i Vídeňským vládám vytknul, že z kulturních požadavků českých činí politické a národní otázky a s toho stanoviska proti nim bojují.

V Uhrách zatřásla malá krise ministerstvem. Když se 20. února 1899 Széll po Banffyovi stal předsedou ministerstva, spojila se Apponyiova či národní strana, po tu dobu opposiční, se stranou vládní. Ostří skutku toho cítil zejmena starý Koloman Tisza. Vládní většina rozmnožena byla živlem, s nímž sváděl tuhé půtky a jenž i v liberálním klubu rozmnožil odstín jemu nepřátelský. Brzo následovala politická kořist. Hrabě Apponyi stal se předsedou sněmovny, po předsedovi ministerstva největším politickým hodnostou v zemi. Nyní přišel na řadu též Horanszky, jehož dílem bylo sloučení před třemi lety. Udělal mu (2. března) místo ministr obchodu Alexandr Hegedüs. Ale *povolání Horanszkého za ministra obchodu* způsobilo, že ministr honvédstva Féjérváry požádal za propuštěnou. Obor jeho považuje se za stálý, Féjérváry jest již 20 let na svém místě. Za té doby však srážel se velmi ostře s Horanszkým, zvláště když se jednalo o pomník Hentziův. Nový kollega se mu nelíbil. Mocnář však zakročil sám a vlastnoručním listem žádal Féjérvárya, aby setrval v úřadě. Žádosti té se Féjérváry posléze podrobil. Pevnosti odbytou krisí Széllovu ministerstvu nepřibylo.

V Srbsku pracuje sněmovna a senát vedle rozpočtu dále na ústavních zákonech země. V příčině volebního řádu došlo zase k neshodě mezi skupštinou a senátem. Skupština přijala desítidinárový census volební, ale senát jej zvýšil na 15 dinarů (franků). Skupština trvá na svém usnesení. — Podávaje rozpočet ujišťoval ministr financí

Popović, že nyní jsou čísla nefalšovaná a dle tříletého průměru vzatá. Roku 1901 vynesly prý přímé daně 26·2 mil. dinarů, nepřímé 34·9 mil. a ostatní příjmy činily 11·3 mil. Za to panovala znemravnělost ve finančnictví v letech 1895—1900, kdy ročné skutečné příjmy byly průměrem menší o 7·5 milionu, ale výdaje o 4·4 mil. větší. Schodky rostly a hojné dluhy tížily zemi. K jich úhradě jest nyní potřeba půjčky 30 milionů. Jest to též doklad k hospodářství Milanovu.

Mezi Srbskem a *Černou Horou* vyvíjejí se trvale přátelské poměry, jak opět ukazují vzájemná poselství na Cetyni a v Bělehradě. V týž den, 20. února, zavítal na Černou Horu zvláštní vyslanec krále Alexandra, plukovník a čestný jeho pobočník Miloš Vasić, do Srbska pak zase černohorský ministr zahraničných věcí Vuković s vlastnoručním listem knížete Nikoly. Oba přijati byli s okázalostí a za jejich přítomnosti vyměněny vřelé přátelské projevy. Vukovićovo poslání mělo ještě i jiný účel: Cetyňský Glas Crnogorca oznámil 11. března úřadně, že druhý syn knížete Nikoly, roku 1879 rozený *princ Mirko se zasnoubil s Natalií Konstantinovićovou*, která je spříbuzněna s rodinou Obrenoviců. Její otec Alexandr je vnuk Anny, dcery Jevrema Obrenoviće, jehož bratr založil dynastii Obrenoviců, a sestry Miloše, setníka rumunského, jehož synem byl král Milán. Příbuzenský ten poměr mohl by míti vliv i na následnictví na srbském trůnu, ačkoli za členy panovnické rodiny Konstantinovićové ani Nikoličové se nepovažují. Na ten čas obmezuje se panovnická rodina srbská na krále Alexandra a královnu Dragu. Bělehradské zprávy oznamují, že král Alexandr nedal svolení k sňatku, jelikož se k němu necítil oprávněn, ovšem ale knížeti Nikolovi k němu blahopřál, dokládaje, jak jest mu milý již tím, že si Mirko zvolil rodilou Srbku. Jinak byli Konstantinovićové do poslední chvíle s králem Alexandrem na štíru, plukovník Alexandr Konstantinović opustil Srbsko za Milanem, jehož byl přívrzencem. Rodina Konstantinovićů jest velice zámožná. Nevěsta Mirkova Natalie rozena jest r. 1882.

Trapně překvapeno bylo Srbsko *pokusem o zvrácení trůnu*, s dobrodružnou odvahou v noci na den 5. března v Šabci podniknutým. Nebyl to ostatně skutek osamělý. Z Uher šířeny do Srbska poslední doby různé brošury proti králi a královně a časopis Topola, dle rodiště Karadorděva nazvaný, bez udání tiskárny tištěný, v němž činěna propaganda pro Petra Karadorděviće. V noci na den 5. března vyplul z Mitrovice jistý Rade Alavantić se čtyřmi pomocníky (z nichž tři jsou Němci a jeden Maďar) po člunu k Šabci, bývalé turecké tvrzi a nyní krajskému městu nad Sávou. Cestou oblekl na sebe uniformu srbského generála a vystoupil na břeh u celní strážnice nedaleko rozvalin hradebních zdí. Sebrav zde ozbrojené celníky vydal se do města kilometr vzdáleného, tam na radnici svolal hasiče, jimž kázal se ozbrojit, a s tím zástupem ubíral se dále na prefekturu, kde dal zburcovati četníky v kasárnách. Jeho průvodci měli pohotově provolání k národu, v němž rodina Obrenoviců prohlašována za sesazenou s trůnu, Alavantić pak sebe stanovil diktátorem s plnou mocí a žádal ode všech neobmezenou poslušnost. Další postup zabránil mu četnický setník, jenž byv tajně zpraven na prefekturu se dostavil. Vyzval Alavantiće k odpovědnosti, a když tento po něm střelil, odpověděl setník též výstřelem, po kterém Alavantić zápase se smrtí klesl k zemi. Brzy potom zemřel. Jeho pomocníci

byli spoutáni a tolikéž zatčeni velitel hasičů a přednosta celníků. Cílem Alavantićovým bylo, jak se zdá, Užicko, kdo přičiněním Milanovým opposice dosáhla krajní míry. Sám Šabac náležel vždy k městům Obrenovićům oddaným.

Na národ měl pokus ten v zárodku zmařený ten účinek, že všude osvědčována oddanost králi. Šabacké zastupitelstvo hned ráno poslalo nadšený projev králi a královně, podobně Bělehradské, Nišské a jiná. V skupštině jak většina tak menšina osvědčila svými řečníky oddanost k trůnu Obrenovićů. Stanko Petrović jmenem většiny zatracoval pokusy o porušení pokojného vývoje země a Ljubomír Živković jmenem menšiny nazval pokus „attentátem na věrnou oddanost srbského lidu k panovnické rodině“ a vytknul zvláště, že attentát „připravován byl na půdě rakouské.“

V Bulharsku počátkem března vykonány volby sněmovní. Vláda dr. Daneva při nich zvítězila, ale jen nepatrnou většinou. Jejich přívrženců jest 97, kdežto ostatní strany, počítaje v to i šest bezbarových, mají 91 mandát. —

Dne 20. února byla tomu 24 léta, co kardinál Joachim Pecci zvolen byl za papeže. *Lev XIII.* nastoupil toho dne 25. rok svého pontifikátu, a jakkoliv tím teprve jubilejní rok počíná, usnesli se v Římě, aby stříbrné papežské jubileum již letos bylo slaveno. Dne 2. března měl svatý otec své narozeniny a překročil práh 92. roku svého života.[1]) Všichni křesťanští vládcové vyjevili papeži k jeho jubilejnímu roku blahopřání, nevyjímaje ani cara ruského a císaře německého. Že papež trpívá časem lehkými záchvaty slabosti, jest při pokročilém jeho věku pochopitelno; dosud se z nich vždy rychle zotavoval a nabýval zase plné duševní svěžesti. Tak i rok nynější shledává ho zdravého a statného. V Římě zřídil se slavnostní výbor, který zve celý katolický svět do Říma k papežské slavnosti a papeži podá novou tiaru, jež má býti z ryzího zlata, ale lehká. Massivní tiara od Napoleona I. Piovi VII. věnovaná váží 8700 grammů, jest tedy břemenem i hlavě mladé. Ostatní tiary mají jen tři koruny ze zlata, jádro však z rozličných látek. Na druhou polovici dubna ustanovena jest všeobecná pouť k hrobům apoštolů a k svatému otci. —

Pro zahraničnou politiku Německa charakteristická jest *cesta prince Jindřicha do Spojených států.* Císař Vilém II. poslal svého bratra za oceán, aby tam v mohutně vzrůstajícím velestátu, který se nyní dal i na cestu osadního výboje a svou imperialistickou politikou zasahuje do poměrů všech národů světa, přičinil se o přátelský svazek s německou říší. Jest to pokus zcela dle koncepce německého císaře, jako byla jeho cesta na východ, jeho čínské rozhodnutí a různé romanticko-politické záchvaty, které se však jeho říši dosud dobře vyplácely. V Americe jest i 10 milionů Němců, kterým nikdo nepřekáží v národnostním jejich vývoji, nikdo neobmezuje jejich školy a nepotlačuje jejich jazyk. I utužení jejich národního vědomí měl asi Vilém II. na mysli.

Princ Jindřich vyplul 16. února z Bremerhavenu a po bouřné plavbě stihl 22. února do Nového Yorku. I v tomto datum jest úmysl;

---

[1]) O životě a působení Lva XIII. viz pojednání Ad. Srba v Osvětě 1893 čís. 1., 2. a 3.

jest to den Washingtonova narození, který se ve Spojených státech jako svátek slaví. K uvítání prince činěny po několik neděl přípravy a sestaven téměř nevyčerpatelný program státních a lidových slavností, průvodů, představení, závodů, hostin. V reklamě a divadelních effektech jsou Američané mistry. Podobným spůsobem vítali kdysi Lafayetta, Garibaldia, Košuta a jiné veličiny, kteréž o zvrácení evropských poměrů se zasadily, ale také prince Waleského, velkoknížete ruského Alekseje. Vítání a slavnosti v přístavu, triumfální cesta do Washingtonu a objížďka po státech Unie, z nichž každý jest samostatný a žádá za stejnou čest jako druhý, vše to bylo podstatou dřívějších vítání a bylo i nynějšího.

Z Nového Yorku odebral se princ přes Boston do Washingtonu, kde 24. února slavil vjezd do Bílého domu. Republikánský zvyk, dle něhož princ prostě všude byl oslovován „Vy", a tisknutí ruky byly mu asi novinkou. Zde pořádán k jeho poctě státní banket, jehož se však dřívější president Cleveland pro únavu po lovu kachen nesúčastnil. Také v senátu a jinde jevil se proti pruskému princi odpor, který jen stěží dal se zastříti. Dne 25. vykonala dcera presidenta Roosevelta Alice křest německé lodi „Meteor." Slavnost konána v loděnici v Jersey-City za nepříznivého počasí, ale velikého účastenství. O hostině na jachtě „Hohenzollern" vyneseny přípitky rázu amerického. Princ admirál mluvil o mocném pocitu osobního přátelství, které mezi presidentem a ním vzniká, a přál si, aby tento pocit se rozšířil na oba velké národy. Roosevelt odvětil, že návštěva princova zcela přirozeně těsněji spojí oba národy, jejichž přátelství pro příští zdar celého světa tak mnoho znamená, a doložil, že se těší na den, kdy jako host princův meškati bude na jeho válečné lodi. Nejvýznamnější politický projev učinil princ o hostině žurnalistů, jež mu v Novém Yorku byla uspořádána. Ve středu více než 1200 novinářů, kteří z celé Unie se sjeli, pravil mimo jiné: „Císař mi řekl: Setkáš se s mnohými zástupci časopisectva a přeji si proto, abys vždycky byl pamětliv, že novináři ve Spojených státech jsou na rovni s mými velícími generály." Císař prý vynášel Američany jako národ rychle pokračující. „Mé poslání do této země budiž tedy považováno za skutek přátelství a dvornosti s jediným přáním, aby přátelské poměry mezi Německem a Spojenými státy byly podporovány. Hodláteli nabízené ruky se uchopiti, naleznete ji tam za oceánem." — „Poselství německého císaře," jak anglické listy prohlas ten nazvaly, proneseno bylo tedy k zástupcům tisku, kterému však právě v Německu není císařská vláda nijak nakloněna. Princ nastoupil 1. března pozemní cestu do Cincinnati, Chicaga a do jiných měst. V Milwaukee, z velké části německém městě, odpovídaje na přípitek, pravil: „Pokládám německý tento živel za nejpevnější pásku mezi Německem a Spojenými státy." V Chicagu zdržel se 11 hodin 57 minut a jak čelní tamní list vypočítal, stála každá minuta pobytu toho občanstvo 35 dollarů. Posléze opustil Spojené státy 11. března ve Filadelfii a odplul na velké Hamburské dopravní lodi „Deutschland" k německému pobřeží.

Pruská návštěva způsobila v Americe veliký rozruch, obrátila tam pozornost k Německu, učinila dojem na veřejnost, ale praktického důsledku, jenž by na úmluvě se zakládal nebo na určitém sblížení, nemá a míti nemůže. V politice panuje sobectví, zvláště u Američanů, příchod

bratra německého císaře lichotil jejich demokratickému smyslu, ale ve věcech kapsy a prospěchu mají své pevné zásady. Nějaká celní úmluva nebo alliance za návštěvy prince Jindřicha se nezrodila.

Vždy citelnější vadou politického života v Anglii jest rozštěpenost strany liberální a její nespůsobilost nastoupiti vládní dědictví po konservativcích. Dříve sama možnost, že převezme druhá velká strana vládu, působila příznivě na politiku většiny, jež právě u vesla se nalézala. Dnes však konservativci mají vládní monopol, ani nezdary politické ani zlořády ve vojenské správě objevené nedovedly jich vyhoditi ze sedla, poněvadž není strany, která by je vystřídala. Nové volby byly by za nynějších okolností pro liberály snad větší katastrofou, než byly poslední. Část liberálů, unionisté, jest v táboře vládní strany, kam se byla uchýlila z opposice proti samosprávě Irska. S konservativci ji dnes pojí též imperialismus. Vůdcem vlastního jádra liberálů jest Campbell-Bannerman. Jest to opposice proti vládnímu imperialismu a proti zlořádům, strana, která chce slušné zakončení zápletek afrických, ale sama jest dosud slabá a jsouc za „maloanglickou“ vyhlašována nemá naděje na většinu. Jsou dále přívrženci hr. Roseberya; ale tento nástupce Gladstonův dlouho ostával mimo všechen politický život. Řeč jeho v Chesterfieldu obrátila k němu pozornost. Účel její byl sloučení všech živlů liberálních. Za tím účelem chtěl smazati vše, co v minulosti bylo příčinou rozkolu strany, jmenovitě zavrhl irskou samosprávu. Ve smyslu imperialismu naléhal na provedení války v jižní Africe do úplného podmanění Boerů a pak na slušný mír. Jeho vystoupení uvítáno bylo s nadšením, ale čím dále tím více ukazují se potržky mezi ním a Bannermanem a nemožnost sjednocení tábora liberálního, což i mnozí konservativci považují za neblahé pro zemi.

V anglickém parlamentě oznámil 4. března ministr války Brodrik, že armádě v jižní Africe dodáno bylo 550.000 koní. O zlořádech, jež v té příčině vyšly na jevo a které by za jiných okolností byly vládu přivedly k odstoupení, se nezmiňoval. Uznával jen potřebu, aby koně opatřováni byli lepším spůsobem a jmenovitě aby pro to zřízen byl zvláštní odbor v ministerstvu války. Uznal také potřebu, aby vojenské kruhy přímo jednaly s dodavateli koní, čímž potvrdil neplechy prováděné. Počítá se, že jen v minulém roce nejméně 250 milionů korun bylo zbytečně vyhozeno od vojenských orgánů. Již loni v červnu poukazoval sir Blundell Maple, přívrženec vlády, na páchané šmejdy, a jeho řeč měla za následek parlamentní komisi, která věc vyšetřila. Anglická vojenská správa naprosto nevěděla, odkud bráti koně. Kupovala je v Kanadě, ve Spojených státech, v Argentině a posléze připadla i na Uhry. Opatřování koní bylo ukládáno odboru za odborem, až posléze zřízena komise z málo spolehlivých živlů. Jakýsi zvěrolékař kapitán Hartigan představil jistého Levisona, jenž se zavázal dodávati koně za průměrnou cenu 880 korun. Levison zaplatil kapitánovi $2^1/_2\%$ provise a dodávky svěřil zase třetí osobě, jistému Hauserovi, a to koně po 550 kor. Hauser dostal za tu cenu 13.779 koní a sám je platil po 200 až 300 kor. Maple tvrdí, že rozhorlení nad tímto obchodem bylo v aristokratických uherských kruzích tím větší, poněvadž koupení koně za nic nestáli a uherský chov koní jen ostouzeli. Na vzdor tomu byli ti koně od ustanovených úředních znalců za dobré uznáni a do jižní Afriky posláni.

Lord Kitchener prohlásil prý je větším dílem za nespůsobilé. Charles Hobhouse vedl vyšetřování dále a dokázal, že za koně vydáno bylo dle úředních výkazů 450 milionů korun a skutečně že jich do jižní Afriky posláno 243.000. Jeden přišel tedy za více než za 1800 k. Kdy by však i ministr války měl pravdu, že počet koní byl větší, přece jsou naproti tomu svědectví, že i z jiných zemí než Uhry byl materiál laciný a špatný. „Nevědomost úředních znalců jest přímo úžasná,“ dokládal jeden z náčelníků remontního odboru, a úředně zjištěno, že koně hynuli již cestou na lodích, a tím více v nezvyklém ponebí africkém.

Válka v jižní Africe na potlačení svobody a samostatnosti chrabrého kmene boerského trvá již půltřetího roku, ale není jí dosud viděti konce. Boerové vedou guerillu s úspěchem, znepokojují anglickou přemoc a zasazují jí ob čas citelné rány, ale sami také trpí a při vší vytrvalosti řady jejich řídnou. Lord Kitchener v souhlase s vládou anglickou uchopil se barbarských prostředků proti mužům i jejich rodinám, aby je přivedl k poddajnosti. Kázal pleniti a páliti statky a dědiny, jichž mužské obyvatelstvo bylo v poli. Ženy a děti dal jímati a uzavírati v táborech daleko od domovů. Jest pochopitelno, že smrt má hojnou žeň v těchto boerských táborech a že jmenovitě dítky z domovů vyrvané skoro šmahem vymírají. Však ani tím nezlomil odhodlanost Boerů. Aby chránil železnice a nemožnými učinil pochody boerských čet, dal pořiditi dlouhé řady opevněných strážnic, pevnůstek opatřených děly a na noc elektrickými projektory, spojených vespolek ostnatými drátěnými ploty a také telefony. Ani to však nepomáhá. Od října, kdy počal třetí rok války, svádí se měsíc co měsíc 230—330, ano i více potyček mezi Angličany a Boery, jak v Hagu vypočteno. Na oddíly boerské pořádají se lovy, jichž se účastní značné oddíly vojska. Dosud však podařilo se Dewettovi, Delareyovi a jiným vůdcům po každé uniknouti a řadu opevněných strážnic proraziti. Koncem února došlo k větším srážkám. Dne 26. února byl oddíl Boerů překvapen u Harrysmithu a asi 600 jich zajato, ale hned potom u Klerksdorpu porazili Boerové celý oddíl anglický, při čemž 120 Angličanů padlo a 16 důstojníků a 451 mužů se dostalo do zajetí. Boerové však pravidelně zajaté propouštějí. Dne 7. března dobyl selský generál Delarey skvělého vítězství nad Angličany, při čemž sám velitel lord Methuen, miláček anglické aristokracie, padl do zajetí; s ním jeho štáb a asi tisíc mužů. Selští republikáni holandští ukořistili děla a celou vozbu Methuenovu, množství skotu, zbraně a všeho druhu zásob. Dle svého zvyku propustili zajaté na svobodu. Počet mrtvých a raněných Angličanů činí dle udání Kitchenerova 168, ale není v tom zahrnuto několik set mužů, kteří se nevrátili a nejspíš také padli. Vůbec jsou ztráty anglické v denních potyčkách značné, ale nepoměrně jsou větší ztráty způsobované úplavicí a jinými nemocmi. V Anglii učinila zpráva o porážce dojem velmi trapný, sněmovna však osvědčila ochotu povoliti ministerstvu všechny prostředky potřebné k vedení války. Boerové propustili na svobodu i lorda Methuena, aby svou ránu lépe mohl léčiti v anglické nemocnici. Rytířská tato velkomyslnost vzbudila obdiv i ve veřejném mínění anglickém.

KDO MLÁDÍ SVÉ PROŽIL NA VENKOVĚ, OŽIVÍ SVÉ VZPOMÍNKY

NEJLÉPE A NEJPOUTAVĚJI NOVOU KNIHOU VÁCSLAVA VLČKA

V RODNÉM HNÍZDĚ

Málo bylo do nedávna v písemnictví českém těch děl zvláštních, důvěrně historických, při nichž jako o „černé hodince“ sdruženi, přítulně nasloucháme vypravování jednotlivcovu o vlastním jeho žití, v jehož upomínky se vžíváme s ním, cítíce víc a více, kterak nerv jeho života se rozrůstá ve vlastním našem srdci, kterak hlas jeho tužeb i vznětů se ozvěnami rozléhá v nás i kolem nás, stávaje se hlasem jakéhosi sboru, jakéhosi celku, jehož živými částmi jsme všichni a jehož obraz konečně před námi zaplane tak přesvědčivými barvami pravdy, že dílo pouhé inspirace, byť i největšího romanopisce, vedle nich nám zůstane přec jen krásnou pohádkou oproti podmaňující skutečnosti.

Že za posledních let u nás díla taková upomínková, v drobných či větších rozměrech si libující, měrou dříve nebývalou se rozhojnila a všude pro ně živá účast se jeví, jest znamením doby — ne však symptomem moderní její choroby, která mladé duchy od nezvratných příkazů pravdy a života oddaluje k výstředním výmyslům, nýbrž naopak *příznakem zdravé reakce, která svědčí, že duch obecný, znechucen vzdoroliteraturou moderních delirií, ohlíží se po bezpečném východisku k lepšímu vkusu i směru a nachází je tam, kde již Hálek je nalezl, když věčná Krása usedla mu po bok i děla mu*:

„našel's mě v pravdě, v prostotě.“

Vítáno budiž vřele každé upřímné, věrné dílo upomínek z českého žití, *vítáno tím vřeleji, čím sesterštěji s bohyní pravdy i víla poesie upřádá pásmo jeho vypravování, kde cenný obsah vtělen i v půvabnou formu ;* mémoiry, které nejsou jen spolehlivou a názornou kronikou, ale zároveň i výtvorem uměleckým, podávajíce ten svůj kus světa tak, jak jej zrcadlí duch a cit vypravovatele-básníka.

Již v posledních ročnících Vlčkovy „Osvěty“ živou pozornost budily stati z péra redaktorova, nazvané „Sousedská idyla“ a „Buduli sedlákem?“, po nichž následovala třetí „Z Budečské školy“. Jestliže již v dávkách časově od sebe vzdálených, jak je přinášela měsíční revue, poutaly k sobě

účast jako něco nového, překvapujícího a velice významného, vyniknou vlastnosti znamenité této práce tím určitěji při nerušené četbě v jednotné knize, a jsme vděčni nakladatelstvu Sebraných spisů Vácslava Vlčka, že v řadě jich jakož dílo třetí*) hodlá uvésti zatím aspoň obě prvně jmenované stati „Sousedskou idylu“ a „Buduli sedlákem?“, jimž dal autor společný, prostinký nadpis „V rodném hnízdě“. K této roztomilé, originální knize přiřadí se, jako druhý díl upomínkového díla Vlčkova, obdiv budící vypravování „V Budečské škole“, jehož obsáhlá hodnota kulturně historická je činí pravým českým skvostem. Nelze pouhou touto zmínkou ani zdáli naznačiti význam velké této stati; jen tolik budiž zde již připomenuto, že k půvabnému vylíčení dávné školy vesnické, jež tak poutá v stati „Buduli sedlákem?“, obraz pražské školy Budečské se pojí se zajímavostí tím mnohonásobnější. Dále pak má autor v úmyslu doplniti upomínky své statěmi „Svůj živel“ a „Buduli professorem?“, čímž by před vděčným čtenářstvem ucelil a zaokrouhlil obraz památné oné epochy českých snah a bojů, do které spadají mladá jeho léta.

Přede vším máme tedy před očima knihu „V rodném hnízdě“.

Ano, jako z rodného hnízda piskle do zeleného vůkolí se rozhlíží a k prvým rozletům do výše i dálky křidélka si natřásá, týmž prostodušným, neuvědomělým způsobem, nestrojenými črtami podaným a proto na ráz nás uchvacujícím, hledí nám tu vstříc dětinské oči malého, dobráckého, vesnického hošíka, takového pravého českého Vašíka v usmolených kalhotách, zapřaženého k časné, tvrdé práci, rozpoloženého k všeliké dovádce a zamýšlejícího se zpytavě nad otázkami, jež se mu vynořují z duše plné víry v Pána Boha, ale též v pohádky, v čáry a pověry. Ty udivené, dokořán otevřené oči dětské hledí do světa s ptačí perspektivy — ne s výše vzdušné, dosažené švižným již letem, ale s pravé perspektivy pisklete, pátrajícího jiskrnýma očkama ještě přes okraj rodného hnízda.

Světem, v nějž tyto dětské oči hledí, jest vesnice — česká vesnice, jaká bývala před půlstoletím. To malé piskle znalo každé zákoutí nejen v jejích chalupách, stájích, sadech i vůkolních hájích, ale také v skrytu duší sousedů, jejichž povahy nebyly tajemstvím, o kterém by si před dětskou zvědavostí byla snad obecná kritika ukládala mlčení; ba ani peprný selský vtip neváhal před dětským sluchem se brousiti o pochybné stránky bližních, ano i záští a msta odehrávaly zcela bez opony výstupy své bouřlivé, ba tragické, jež by plně oprávnily „Sousedskou idylu“, aby se nazvala „Sousedské drama“.

Snad právě silný kontrast mezi vážností věcí, o nichž se dovídáme, a naivním hlediskem dítěte, v jehož paměť se vtiskly v této podobě, jest hlavním živlem, z něhož se skládá zvláštní kouzlo, prosycující tyto selsky dětské upomínky Vlčkovy. *Neodolatelný půvab — a rovněž nezdolná přesvědčivost jest v nelíčeném tom vypravování dle původních, bezprostředních dojmů, jakými v dětskou duši narážel život a působila příroda. Z těžka by se nalezlo jiné dílo tak zcela obestřené ryzím, neumělkovaným*

*) Prvním a druhým dílem Sebraných spisů Vlčkových byly vynikající romány „Zlato v ohni“ a „Po půlnoci“, oba pronikavým důrazem osvětlující české poměry za dvou vpádů pruských a plné dramatického děje.

pelem dětskosti. Ale nepředstavujž si nikdo dětskosti dle zhýčkaných pojmův o městském mazánku neb o dítěti tak ideálně něžném, jak může býti jen v slabovitých povídkách, ale ne v krušné škole života. Ne. Vše, co nám toto bujaré, otužilé selské dítě vypravuje, jest život tvrdého jádra v skořápce tuhé a málo ohlazené, *a neskonalá síla poetická i mravní jest v nelíčených těch vzpomínkách tam, kde z přísné, železné každodennosti životního klopotu jako pramen ze skály přirozenou mocí vyvírá láska, soucit, odpuštění, svědomí, předtucha vyšších vzletů a nadšených tužeb, zoře národního uvědomění, vytoužený rozbřesk osvěty!*

Ve vypravování Vlčkově nejeví se povaha českého lidu jako skála celá ze zlata urostlá, ale ve skále přirozeně drsné i kruté tím třpytněji se lesknou žíly drahého kovu. Čím méně Vlček lid náš idealisuje, tím více v oči bijí skutečně ideální jeho stránky. A vše, co tu čteme, předstupuje před nás tak samorostle, tak nevolaně, tak nezávisle vůči nám i veškeré naší filosofii, že téměř vidíme ty šlépěje, jež bezohledný krok osudu vtlačil v prach návsi tiché vesnice i v cesty mezi jejími poli. a život českého toho lidu rozbíjí rámec idyly, vyvstávaje před námi s velkými rysy, které nás uchvacují za srdce a v něm za všechno to, co lidskosti jest cílem, touhou, modlitbou — a záhadou. S utajeným dechem pročítáme sterá místa této knihy . . .

Hluboce působí toto silné a prosté vypravování, ale jakými prostředky? Nelze jich vyzkoumati. *Vysoké, mistrovské umění mívá tu zvláštnost, že se ani uměním býti nezdá; všecko jeví se v něm tak přirozeno, jako by to jinak ani nemohlo býti.* Jako by se to bylo samo tak udělalo! Ten dojem mívá prostý divák před dokonalým uměleckým dílem. I zde se zdá čtoucímu, že by to každý byl musel napsati právě tak, jak to Vlček napsal — a to jest nejlepším svědectvím pro ryzí cenu jeho knihy.

Pokládám za *zvláště důležito, že dílo toto má tak rozhodný, velký význam po stránce umělecké,* neboť ta mu zachová trvalou platnost v literatuře i pak, až lidopisný materiál v něm obsažený snad jinými a jinými studiemi českého lidu pozbude té novosti, kterou má ještě dnes. Tolik pravdivého pozorování o českém venkově snad vypíší ještě i jiná péra, ale *nikdo nám dosud nenapsal tak mistrným perem básníkovým románu selského hocha, českého dítěte,* jež v rodném hnízdě vyrůstajíc v ovzduší přísné, staročeské poctivosti a pracovitosti, nosí ve svém srdéčku a mladinkém duchu nesmělou, tajnou, však omamnou závrať: touhu po knihách, po vědění, po neurčitém ideálu jiného, sladšího, vnitřně bohatšího žití. Tento typ českého života, tak často v něm se naskytující a předůležitý, nikde s tak uměleckým zdarem jako zde nepřichází k platnosti.

Svěží, pramenitá poesie obestírá tu knihu jako bystrý vzduch otevřené krajiny, provanutý vůní kvetoucích jetelišť, pryskyřičným dechem lesů z povzdálí, fičením zimní metelice nebo lahodným proudem slunného jasu i tepla. Tu není světel umělých, městských parfumů, ani exotických květů k shledávané výzdobě, jaká nejednomu pokolení literárnímu již prachudě nahrazovala — i nahrazuje poesii. Žádná úmyslnost nezabarvuje křišťálové čistoty, kterou se tu třpytí každé slovo, propouštějíc prů-

zračností svou věrné barvy i podoby kraje i lidí. Ve všem, co nám ten malý hošík rozšafně povídá, co v bujném veselí vykřikuje i jako v důvěrné zpovědi šeptá, slyšíme *neklamný dech pravdy,* a zůstati jí bez výjimky oddán, to byl jediný úmyslný výpočet autorův. Jen tato dokonale chtěná — i dokonale provedená nestrannost, jež i vlastní osůbku „Vencovu", i drahé jeho rodiče, sourozence a přátele nutí před naším zrakem procházeti plným, pravdomluvným světlem objektivity, dodává celému obrazu těch pevných a velikých kontur, ve kterých žije a dýše barvitý jeho mikrokosmos, a slučuje všecku pestrost jeho v harmonii, jako to činí vševládnoucí život sám také i přes vzpouzející se naše nálady. Příkrý kontrast mezi bodrým humorem selským a těžkou strastí životního klopotu, mezi nejbujnější veselostí dětskou a tragickými názvuky života, což často jen minutami odděleno to od onoho, splétá se tu přirozeně v jednoduchý, celkem vážný a dojemný děj, jehož obsažnost i vzácně krásné podání činí tyto upomínky skvostnou, vysoce cennou a pamětihodnou knihou.

Jen lehce, jako pověst a toužebná vidina míjí kolem tuhých, zakořenělých poměrů vesnického zákoutí proud doby, zvěst o svítání svobody, o roce 1848, a jako hlasy proroků biblických vnikají do srdcí vesničanů první slova o probuzení národním, první výzvy vlastenecké z úst mužů předstihnuvších nehybné své vůkolí. Za obzorem tiché krajiny již započalo světodějné hnutí, a malý, modrooký hošík, jako ptáče z rodného hnízda vzlétající, spěje mu v ústrety — do Prahy na studie, v to blaho tolikerými slzami vykoupené.

A má-li umělecké dílo „V rodném hnízdě" ve směru lidopisném i kulturně historickém veliký nárok, abychom je vítali radostně i vděčně, má zároveň i jinou ještě hodnotu, ne nejmenší, ač naposled se o ní zmiňuji: má *důležitý svůj význam životopisný. Vždyť ani nemůže býti vzácnějších dokladů k povahopisu muže vynikajícího, v záslužné práci a nejoddanější službě národní vždy zápasícího pod praporem skvělým, nikdy neskloněným, kdež, „pokryt ranami a ctí", zmužile stojí ještě dnes na vyvýšeném místě strážném, jehož rozhodnou závažnost v zápase našem národním plně a hlasně uzná teprv budoucnost. V tom smyslu i literárním našim dějinám přinese dobrou sklizeň tato* kniha plná poesie a pravdy, poutavá jako krásný román, uchvacující jako silné drama a tklivá jako milá česká pohádka.

El. Krásnohorská.

Tiskem České grafické společnosti „UNIE" v Praze. — Nákladem vlastním.

Česko-německý slovník. Za pomoci četných odborníků sestavuje prof. dr. J. Herzer. Seš. 8. Za 80 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Z českého jihu. Krajinné, místní a historické obrazy. Napsal Fr. A. Šubert. II. vydání. Seš. 1. Za 60 hal. Nakl. týž.

Pouť do posvátných míst Svaté země a Egypta. Popisuje dr. Jar. V. Sedláček. Za 1 kor. 90 hal.

Theodora Nováka Stati vybrané. S životopisným nástinem od Arne Nováka. Vydali Arne a Teréza Novákovi. V Praze 1902.

Devatenácté století slovem i obrazem. Red. Jan Klecanda. Sešit 29. a 30. Sešit za 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1902.

Praha ve své slávě i utrpení. Píše Jan Dolenský. Seš. 7. Sešit po 60 hal. Nakl. B. Kočí, v Praze 1902.

Matice lidu. Roč. XXXVI. č. 2.: Panna Orleánská. Historický román Marka Twaina, přeložil J. Wagner. Nákl. dr. Ed. Grégra.

Repertoir českých divadel. Svazek XCV. Ztracení. Drama o 4 jednáních od M. A. Šimáčka. Za 1 kor. 20 hal. Nakl. F. Šimáček.

Ottova Laciná knihovna národní. Čís. 191.: Nová země. Román z bulharského života za prvních let po osvobození. Napsal Ivan Vazov, přeložili Josef Koněrza a Alois Knotek. Díl I. a II. Čís. 192.: Z rozmarů života. Novely Boh. Brodského. Nákladem J. Otty.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 252. a 254.: Sám a sám a jiné povídky. Napsal Guy de Maupassant, přeložil Pavel Projsa. Za 60 hal. Nakl. týž.

Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých profesorů. Pořádá Frt. Bílý. Seš. 95. a 96.: Ze zašlých dob. Povídky a vzpomínky Aloisa Jiráska. Sešit 2. a 3. Za 24 hal. Nakl. týž.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá MUDr. Lad. Haškovec Čís. 26: O chrupu a jeho šetření. Napsal MUDr. Kamil Väter. Za 90 h. Nakl. J. Otty.

Polská knihovna. Loutka. Román. Napsal Bol. Prus, přeložil Fr. Vondráček. Sešit 2.—5. Seš. za 24 hal. Nákl. E. Beaufort.

Dívčím srdcím Ztracená. Od H. Greville, přeložila Ot. Petrova, illustroval K. V. Muttich a V. Černý. Seš. 3.—5. Po 10 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Devadesát tři. Román. Napsal Victor Hugo. Přeložil dr. Karel Chudoba. Druhé vydání. Seš. 1. Za 24 hal. Nákl. J. Otty v Praze.

Naše knihy. Sbírka překladové prósy. Rediguje Alois Tuček. Sv. XI.: Uranie. Napsal Camille Flammarion, přeložil Boř. M. Weigert. Cena 1 k. 80 h. Sv. XII.: Hřích abbého Moureta. Napsal Emile Zola, přeložil Pavel Projsa. Seš. 1. Za 30 hal. Nákl. Hejdy a Tučka v Praze.

Růže Tistelönská. Vypravování ze západního Skårgårdu od Emilie Flygaré-Carlénové, přeložil H. Kosterka. Nákl. F. Šimáčka.

Dobrodružné cesty. Old Surehand. Román dr. Karla Maye, přeložil J. K. Landa. S illustracemi Josefa Ulricha. Díl I. Za 4 kor. 40 hal. Nákl. Jos. R. Vilímka.

Knihovna českých domácností. II. Nákup potravin a potřeb domácích. Sepsal J. K. Toman. — III. Kosmetika. Sestavil a napsal MUDr. Ot. Zuna. Po 1 kor. 50 hal. Nákl. F. Šimáčka, v Praze 1902.

Časopis Moravského musea zemského. Redaktoři: prof. Fr. J. Rypáček a dr. Fr. Šujan. Roč. II. Čís. 1.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h. Jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1901 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 32. 1902. ČÍSLO 5.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 417.—422. (Palacký — Paříž.) Sešit po 72 hal. Nakladatel J. Otto.

Slovník staročeský. Napsal Jan Gebauer. Seš. 4. Sešit po 4 kor. Nákl. České grafické společnosti Unie.

Dějiny umění národu českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 9. Za 70 h. Nákl. týmž.

Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých vede Alois Jirásek. Díl XII. Severní Čechy. Seš. 21. Za 1 kor. 80 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Hrady, zámky a tvrze české. Popisuje Aug. Sedláček. Illustrují bratří Liebscherové a V. Král z Dobré Vody. Dílu XIII. seš. 9. Seš. po 1 kor. 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Josef Mánes. Jeho život a dílo. Napsal a vydal K. B. Mádl. Seš. 6. Za 5 kor. Nakl. F. Topič v Praze.

Brožíkovo album. Prémie Zlaté Prahy. Seš. 9.—10. Sešit po 4 kor. Nákladem J. Otty, v Praze 1902.

Ottův Atlas zeměpisný. Vydává Česká společnost zeměvědná, rediguje dr. Jindř. Metelka. Seš. 3. Za 2 k. Nakl. J. Otto, v Praze 1902.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 92.—94. Díl X.: Čtyři cykly básní. Díl XI.: Druhá kniha povídek a črt. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič.

Souborné vydání básnických spisů Jarosl. Vrchlického. Sešit 232. až 234.: Já nechal svět jít kolem. Sešit po 32 hal. Nakl. týž.

Historické a romantické povídky Václava K. Klicpery. Sešit 5. Za 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 117.—124.: Na úsvitě. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1902.

Spisy Sofie Podlipské. Seš. 21.—23.: Anna. Román. (Dokončení.) Milující neznámí a jiné novelly. Sešit po 30 hal. Nákl. České grafické společnosti Unie, v Praze 1902.

Sebrané spisy Václava Vlčka. Seš. 62. a 63.: V rodném hnízdě. Román chlapeckých let. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Sebrané spisy J. Arbesa. Díl II. Moderní upíři. Seš. 13.—18. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1902.

Spisy Julia Zeyera. II. Novelly. Seš. 17.—20. Sešit po 40 hal. Nákl. České graf. spol. Unie v Praze.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Druhé, laciné vydání. Seš. 64. a 66.: Z různých dob. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1902.

Z pole i lesa. Pravda i lež z mysliveckého života. Napsal Bohumil Brodský. II., rozmnožené vydání, illustrované Ad. Kašparem. Seš. 8.—11. Za 40 h. Nakl. R. Promberger v Olomouci.

Vášeň a síla. Román. Napsal Václav Hladík. Za 2 kor. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XIX. Roč. VII. seš. 7.—10.: Literatura česká XIX. století. Napsali Jos. Hanuš, Jan Jakubec, Jan Máchal, Em. Smetánka, Jar. Vlček. Sešit po 48 h. Nakl. Jan Laichter.

Česko-německý slovník. Za pomoci četných odborníků sestavuje prof. dr. J. Herzer. Seš. 9. Za 80 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Zapova česko-moravská kronika. Seš. 111. Za 1 kor. 48 hal. Nakl. I. L. Kober v Praze.

Z českého jihu. Krajinné, místní a historické obrazy. Napsal Fr. A. Šubert. II. vydání. Seš. 2. Za 60 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Devatenácté století slovem i obrazem. Red. Jan Klecanda. Sešit 31. Sešit po 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1902.

Doba a umění. Sbírka statí Fr. X. Harlasa. Za 2 k. 50 h. Nakl J. R. Vilímek v Praze.

Keltové a Němci či Slované? Příspěvek k řešení dávného sporu o národní příslušnosti nejstarších obyvatelů historických Čech a Moravy. Napsa. PhC. P. Papáček. Nákladem vlastním. U spisovatele v Nuslích za 2 k. 20 h.

Štíty a motivy attikové v české renaissanci. Srovnávací studie architektonická od Ant. Balšánka. S 201 původním vyobrazením. Nákl. České matice technické, v Praze 1902.

Chek ve vědě a v zákonodárství. Napsal dr. Ant. Pavlíček. Nákladem České akademie.

Paměti starého učitele-vlastence persekucí postiženého. Napsal Ant. Konst. Viták. Seš. 3. a 4. Za 50 hal. Nakl. Fr. A. Urbánek, v Praze 1902.

Českým paním. Pravá pomoc v těhotenství, při porodu, v šestinedělí a při nemocech ženských. Napsal dr. Čeněk Křížek. K III. vydání upravil dr. O. Zuna. S 32 vyobrazeními. Za 4 kor. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

R. 1902. Čís. 5.

OSVĚTA

Po slovenských školách.

Putování

Karla Kálala.

Putujte se mnou; poznáte kus kulturního života slovenského.

Prvního slovenského učitele jsem poznal na silnici za hromádkou kamení. Už asi nežije; bylot to r. 1885, a už tehdy byl letitý. Vypadal jako staří dráteníci, měl vlasy dlouhé až na ramena, černou košili z hrubého plátna a na hlavě širák. V zimě učil a v létě tloukl kamení. Ovšem, to i ono jest kulturní práce.

Za chvíli potom přišel jsem — ještě s dvěma přáteli — do Turzovky, drátenické dědiny v nejsevernější části Trenčínské stolice, brzo za hranicemi moravskými. Tu jsou dřevěné chaloupky bez komínů, rozházené po údolí a po stráních, ale jsou tu též domky zděné. Na jednom při silnici byl na tabulce nápis: Iskola. To se čte iškola, v kterémž znění je slovo to ovšem srozumitelnější. Zděsili jsme se, všickni tři učitelé, že i v tomto hladovém kraji drátenickém je škola maďarská. „Pojďme tam!“ pravil jsem, a vstoupili jsme doufajíce, že uvidíme něco docela neznámého. V domě bylo toliko děvčátko asi desetileté. V jeho společnosti vstoupili jsme do otevřené třídy, hned naproti učitelovu bytu. Rozvrh hodin byl maďarský. Zajímala nás na stěně mapa, jakéž jsme před tím nikdy neviděli. Bylo to království uherské, samojediné, bez zemí Předlitavských; tenkráte jsem ještě nevěděl, že Maďarům, pánům Uher, nic po zemích Předlitavských není, to že je jim „cizozemskem.“ Že mapa ta byla maďarská, ač pro slovenské děti, toho netřeba dokládati. Víli čtenář, co to je Magyar Hradistya a Magyar Brod? To je, prosím, Uherské Hradiště a Uherský Brod; toho jsem se dověděl z této mapy. Tenkráte jsem byl ještě nováček a nic jsem nevěděl o tom, že Uhry už neexistují, že už r. 1844 úřední název Hungaria (Uhry) zaměněn byl názvem Magyarország (Maďarská země, Maďarsko); a tak se ovšem Uherský Brod proměnil v Maďarský Brod a Uherské Hradiště v Maďarské Hradiště.

Ze školy jsme šli do hostince, škole blízkého. Lid pil kořalku; my jsme si dali pivo, jež bylo asi dvakrát tak drahé jako u nás. Po

chvíli vstoupil člověk, po městsku oděný, takto ošumělý, košili měl bez límce a zařezávala se mu do tučného krku. Rozhledl se a přisedl k nám. Spustil na nás po maďarsku. My jsme tu řeč slyšeli po prvé; řekli jsme mu česky, že nerozumíme. Začal tedy německy, ale nedokonale. Byl to státní učitel, z jehožto školy právě jsme odešli; byl podnapilý, proto jsme s ním mnoho řečí nenadělali. Když odešel, vyslovili jsme přítomným lidem podivení, že v kraji ryze slovenském může býti učitelem Maďar slovenského slova neznalý; poučili nás, že je to Slovák, ale že nechce — mínili jedni — slovensky mluviti anebo že nesmí, mínili druzí. Je prý to velký opilec.

Byly tedy první moje dojmy o slovenské škole velmi smutné. Nemohl jsem se vynadivit, že vláda uherská ani v tom případě, kde lid takořka hyne hladem, nemá svědomí. V přítomné době jsou v Turzovce docela tři státní školy maďarské. Nepochybuji, že prostý stařec, jenž na silnici kamení tloukl a v zimě v bídné chaloupce učil děti čísti, psáti a počítati, více naučil a lépe vychovával, než podnapilý učitel státní, mluvící k dětem jazykem nesrozumitelným.

Jednou jsem si zašel do drátenického kraje přes Rožnov a Velké Karlovice, sedlem o něco jižnějším. Překročiv hranice uviděl jsem děvče asi dvanáctileté, ano páslo čtyři krávy. „Čí jsi, děvčátko, a komu paseš?“ otázal jsem se. „Ja som učiteľova, tady na Kopaniciach, a slúžim u myslivca. Tá biela kráva je naša a tie tri sú myslivcove. Preto že u myslivca slúžim, smiem pásť i našu krávu na myslivcovej lúke.“ Tak pěkně odpovědělo mi hovorné děvče. Vypravovalo ještě, že dříve krávu neměli, že ji mají teprv rok a že ji koupil bratr ze svého zárobku.

„Kdě je tvoj bratr a čim je?“

„On je na Prajskej a je drotárom.“

Otec této pasačky a mladého dráteníka na Prajské je čtenářům našim už znám; je to „drátenický pan učitel,“ kterého jsem vám už dříve v Osvětě představil. Je to tkadlec, jehož stav dávno se už rozpadl; v kraji požívá takové pověsti, že nejedni rodiče vytrhli už své dítě ze školy státní, z rukou skutečných, diplomovaných učitelů, a zavedli je na Kopanice, kde se vyučuje jazykem mateřským, protože učitel státní řeči neumí. Jen takovéto školy, s učiteli nediplomovanými, jsou ryze slovenské.

Že jsem drátenickému panu učiteli už dříve věnoval dost pozornosti, miňmež školu jeho a navštivme jiného, též v drátenické dědině, ale už ne tkalce, nýbrž havíře. Ale budeme se tu obírati více paní učitelovou, na niž pan učitel brzy můj zřetel obrátil, jsa hrd na takovou ženu. „To je vedomkyňa,“ představil mi ji, a ona sebevědomě na mě pohlížela, já touž měrou uctivě a pokorně na ni. Vedomkyňa, věštkyně! Ponejprv jsem se s takovou ženou setkal. Můj obdiv jí lichotil, ochotně mě pak do svého umění zasvěcovala jsouc jista, že si neudělá ze mne konkurrenta, nebo pouhé vědění nestačí, hlavní jest míti kouzelnou moc, kterou má ona, nikoliv já. Nechť také čtenář z jejího umění něco zví; především z mediciny.

Nejčastější a nejhorší nemoc v této krajině je úrok (uřknutí). Bolení hlavy a břicha je z úroku. „Ktosi ma urekol,“ řekne nemocný.

„A ako sa urečie?“ — „Akosi očima, keď zlý človek škaredě pozrie.“ Vedomkyně nabere vody, pomodlí se nad ní, potom ji uvaří, pak nahází do ní řeřavého uhlí, na konec ocedí a dá chorému užiti. Uhlíky rozhazuje po jizbě do čtyř koutů. Do zázračné vody namočí se též rukáv od košile a nemocný úd se jím dobře otře. Tuto léčbu koná vedomkyně s ďáblem, ač při tom odříkává křesťanskou modlitbu — ďábel je jí ku pomoci, a obyčejně též společně nemocnému pomohou. Vedomkyně béře za návštěvu 30—40 kr., proto se má dobře, vždy má zahospodařeno několik zlatých, tak že druhým lidem půjčuje; lid si jí náramně váží a věří jí jako Pánubohu. Pan učitel má toliko padesát zlatých služby ročně; jak by mohli vyjít, kdy by paní učitelová nebyla vedomkyně!

Vedomkyně naše léčí i statek (dobytek), který rovněž od uřknutí onemocňuje. Kdo jej uřkl, k tomu vedomkyně doběhne a musí jí dáti trošku svých vlasů. Potom odřízne třísku s futra, vezme hrst země pod prahem, k tomu přidá jisté zeliny, a to všecko — vlasy, zem, třísku, zeliny — spálí, popel hodí do vody, dobře zamíchá a vlije nemocnému hovadu do hrdla. Rozumí se, že to velmi často pomáhá.

Což toho ještě vedomkyně umí! Ona radí ženichům a nevěstám, těhotným ženám, chodí na svatby a k umrlcům . . . Pomyslil jsem si, co tu světla z takovéto školy po celém kraji se rozlévá! Než jsem odešel, požádal jsem pana bratra, aby se mi do zápisníku podepsal na památku. Podepsal se, hodně pomalu, hodně nezručně. Vedomkyně vyskočila z jizby, abych snad od ní též autografu nepožádal.

Onen drátenický pan učitel učí i bydlí v dřevěné chaloupce bez komínu, o jedné malé jizbě, a chalupa je majetkem židovým, jemuž za ni obec platí 30 zl. ročně; učitel havíř se svou věštkyní čili vedomkyní bydlí v chaloupce vlastní. Dáváli školní budova svědectví o pokročilosti obce, věru malý pokrok znamenáme u přemnohých obcí slovenských. Učitel Maliak takto v Domu a Škole popsal jednu jistou evangelickou školu: „Mohu říci, že v celé obci neviděl jsem otrhanější chalupy. Stěny nebílené, zašpiněné, prachem zapadlé, strop pavučinami potažený, okna od much znečistěná a rozbité tabule papírem zalepené, dvéře rozbité a bez kliky, tak že musel vždy jeden žák státi na stráži, kdykoli měl jiný vstoupit vnitř, nebo z vnitřka musely býti polínkem podepřeny; lavice zašpiněné inkoustem a blátem a místo podlahy povyrýpovaná zem jako ve chlévě. Můžeš mi, čtenáři, věřit, že mne srdce nezdržovalo v tomto chlévě pobyti delší čas, leč v duchu přál jsem tomu duchovnímu otci, který jako přirozený místní školní dozorce nejen že toto svinstvo trpěl, leč sám svou velebností tento svinský chlév poctívati ráčil.“

Ale nesmíte si takovýchto škol představovati mnoho. Takové jsou konfesijní školy v horách a nejchudobnějších dědinách. Státní (maďarské) školy jsou ve zděných domcích i domech, a i konfesijní školy bývají v domcích nad jiné lepších. V Makově, drátenické dědině hned za moravskými hranicemi, je vedle kostela patrový dům; v poschodí bydlí farář a kaplan, pod nimi v přízemí je škola a byt učitelův. Tu je učitel diplomovaný a je zároveň varhaníkem; na kopanicích je

učitelem tkadlec a v jiném koutě děbnár (bednář). V Rovném, největší drátenické dědině, je velký přízemní dům, v němž je fara i škola.

Také tuto školu jsem navštívil; jsou tu tři diplomovaní katoličtí učitelé, muži intelligentní; ale nesmíš hluboko do jejich duše. Jeden mi pravil, že odbírá Dom a Školu; já jsem tehdy tento časopis redigoval, ale on jmena mého neznal; mluvil tedy nepravdu. Byl národně uvědomělý, čilého temperamentu a mladý, i pomyslil jsem si: budeš si s chlapíkem dopisovati, posílati mu časopisy a knihy, pozveš jej na Radhošť a k sobě a vychováš si z něho apoštola národní osvěty pro drátenický kraj. Už jsem tak několik slovenských učitelů získal; tomuto psal jsem srdečně jednou, po druhé, ale odpověď nepřišla... Druhý učitel byl vážný a milý člověk, ale národně vlažný, opatrný, též nic slovenského nečetl; když jsme mluvili o věcech národních, mlčel, ba ani pohledem, posuňkem nebo povzdechem Slováka neprojevil. Otevřel klavír a zahrál: Já jsem v Čechách narozený, otce, matku mám, a když jsem ho požádal, aby zahrál některou národní slovenskou, zavřel okno. Což kdy by ho uslyšel notáriuš (obecní tajemník) a pověděl to služnému, na němž je takto církevní učitel nezávislý. „Děti, vy jste Slováci, milujte svůj národ!" — kolik slovenských učitelů tak k žákům svým promluví? Myslím, že ani jeden. Byl by výrok takový i proti zákonu, nebo zákon uznává v Uhrách toliko jeden národ, a Slováci jsou dle zákona národností a ne národem. „Milujte lid!" to může říci a mnozí také řeknou, ale pěstovati zvláštní národní sebevědomí slovenské, to je vlastizrada. Teplý dech národní na děti slovenské plným přirozeným proudem nezavane; jen tak úkradkem podají zrnečko národní, a to jen ti nejlepší. Onen vlažný učitel v Rovném jistě pěstuje vlastenectví ve smyslu maďarském, že totiž uherské národnosti tvoří dohromady jeden národ uherský. A že slovo uherský zaměňuje se v maďarštině za slovo maďarský, je nám už známo; a tak v maďarštině toto základní učení vlastenecké zní: Všecky národnosti tvoří jeden národ maďarský.

Opusťme již kraj drátenický a překročme Váh. Tu jsem navštívil evangelickou školu v Súlově, za těmi roztodivnými skalami Súlovskými, od turistů četně navštěvovanými. Učitelem je tu pan Arnošt Križan, rodák Súlovský; stařičký otec jeho je tu farářem, a tak společně pracují o duchovní povznesení chudobné dědinky, tak chudobné, že po celých Uhrách je málo takových. Ve škole není žádné mapy, žádného obrázku ani počitadla, žádné knihovny. Rozvrh je slovenský, a pan učitel tvrdí, že na konfesijních školách každý učitel může takový rozvrh vyvěsiti; máli rozvrh maďarský, že je to slabošská ochota k maďarisaci. Pan učitel má osm dětí a všeho příjmu, na penězích i naturáliích, na 300 zl. ročně. Školáci platí 20 kr. zápisného a 80 kr. školního platu, jejž si učitel sám musí vymáhati; někteří rodiče zůstávají mu dlužni až i sedm let, někteří si to jdou na učitelovo pole odrobiť (odpracovati), tak že při osmdesáti školních dětech málo hotového groše sežene. Za pohřeb dostává 40 kr., a jeli pohřeb s odobierkou, dostane zl. 1·50. Ale též mnohé pohřby odbývá zdarma, nebo v lidu je strašná bída, tak že mnohdy pozůstalým ještě některý desetníček strčí do dlaně. Vedle tohoto příjmu dostává trošku obilí, ale to že je smetí, nebo kraj je ka-

menitý a učiteli vybere každý to nejhorší. Děti přicházejí do školy děsně otrhané, mnohé vůbec nemohou do školy, nemajíce ani hadrů, do nichž by se oděly. Mnoho dětí má bolavé oči. Mají tu v příbytcích zhusta ještě ohniska místo kamen, a to se dýmí po celé jizbě, z čehož se oči zapalují. Do školy přicházejí děti velmi nepřipravené, duše jejich je skoro prázdná. Učí se jenom hlavním předmětům; přírodopisu, fysice a p. se nevyučuje. Na konfesijních školách zaberou mnoho času předměty náboženské. Věnuje se jim každodenně první hodina a vyučuje jim učitel; jednou je katechismus, po druhé bible, po třetí evangelium, po čtvrté písně, po páté modlitbičky.

„A jak to žijete, pane bratře, při takové malé službě?“ otázal jsem se důvěrně.

„Biedně, paně bratre; mäsa u nás nevidět, iba tri razy do roka, žijeme najviac na zemiakoch, ja ovšem něpijem,“ odpověděl klidně, bez povzdechu. A Križan je učitel diplomovaný! Při vší bídě pracuje usilovně o povznesení svého rodiště, učí mladé i staré, půjčuje lidu knihy a časopisy. Při vší té lopotě zachovává si ideálné smýšlení a snažení. Na podzim zavezl dcerušku na hospodyňskou školu do Kroměříže, kde se jí dostává podpory od slovenského kroužku, jejž jsme tam po slovenském večeru v máji r. 1900 založili. Synka má na maďarském gymnasii v Trenčíně, ale pomýšlí jej dáti na školu českou. Je přesvědčen, že Slovensko může se povznesti jen českou osvětou, Pravil doslova: „Usporiadajtě, paně bratre, schôdzku učiteľstva českého so slovenským, abystě nás prebudili; dosiaľ som si zemiaky solil, ale rád si i tú soľ odopriem, abych si na takú schôdzku zgazdoval.“ Byl jsem dojat, nebo mu šla slova ta ze srdce. Blažený prý se blížil hranicím moravským a těšil se velmi z knih, jichž jsme mu v Kroměříži i u mne hodnou hromádku naložili, — prý si to veze českého ducha.

Od pana Križana šel jsem dále k jihu, do kraje, z něhož pocházejí známí nám sklenkáři. Tam jsem měl nehodu. Když totiž po slovenských dědinách cestuji, zacházívám — vyčkav chvilky, v které bych mohl uniknouti pohostinství, nebo Slováci jako Češi jsou velmi pohostinní — do školy nebo do fary, abych se na to ono pozeptal. Tak jsem i tady vešel do fary, kdež byly pokoje zotvírány, ale nikdo v nich. Šel jsem tedy na dvůr, kde jsem v kolně uviděl člověka dřevo rúbať. „Jano, kdě je pán farár?“ zeptal jsem se. Rubár pozdvihl ke mně oči, ale neodpověděv rúbal dále. Snad se nejmenuje Jano, zavolám jinak, pomyslil jsem si. „No, paholku, povedz mi predsa, kdě sú pán veľkomožný?“ Rubár se vzpřímil a uraženě odpověděl: „Něch si to dobre zapamätajú, ja nie som paholok, ja som pán učiteľ!“ — „Pán učiteľ, ták —, nuž, odpusťte, paně bratre, ja som tiež pán učiteľ,“ — i couval jsem zpět a už nikam se neohlédaje spěchal jsem z fary pryč.

V Trenčínské stolici je snad třetina učitelů nediplomovaných; to jsou řemeslníci nebo domkáři, někdy želiari (podruzi). Někteří faráři opravdu si přejí učitele hodně nevzdělaného, kterýž je potom pánu svému poníženým služebníkem, dohlédaje mu na pole, k dobytku, ano i dřevo rúbe. Kdysi redaktor Salva tvrdil v Domu a Škole naproti ji-

stému katechetovi, že je učitele nedůstojno, aby zvonil. I dostal za to od katolických farářů mnoho poučení. Nebožtík farář Tomkuljak, takto muž vzdělaný a demokratický, psal Salvovi, že jeho učitel smetá v kostele pavučiny a jemu že oblíká kabát, a že to činí rád věda, že tím slouží Bohu a služebníku Páně. Je to charakteristická drobnůstka, kterou nechci nikoho urazit.

V nejbližší dědině, pořád ještě v Trenčínské stolici, už jsem na faru nešel, nýbrž rovnou do školy. Bylo to dopoledne a pan učitel právě se chystal na pohřeb. Vida jeho rozpaky pravil jsem: „Nic nedělá, já půjdu s vámi; kdysi jsem též chodil na pohřby, ještě i pohřební latinu umím.“ Šli jsme: byl jsem rád, že uvidím pohřební obyčeje. Cestou mi pan bratr vypravoval, kterak v tom kraji umírajícího člověka položí na zemi na slámu nebo na četinu (chvojí), aby lehčeji zemřel. Když zemře, „vyplácajú“ ho. „Ja ťa vyplácam, syn môj, z tvôjho majetku,“ říká otec a tiskne mu do dlaně krejcar nebo dva. Někde říkají, že dávají mrtvému krejcar na převoz. K mrtvému chodí se lidé z blízka i z dálky modlit. Jeden z domácích chodí s krčahem (džbánkem) neb flaší pro pálené a modlícím nalévá deci (decilitr) nebo dva. Lidé pláčí, modlí se a popíjejí. Obyčejně i v noci. Jeli mrtvý daleko od kostela, pozvou na odber[1]) babu vedomkyni. Ta se modlí z knížky nebo zpívá, ať je co je; za to dostane dva deci páleného a desetník i dva. Tentokrát přišel na odobierku kněz, učitel a já s ním. Učitel zpíval a já, třeba písně neznaje, statečně mu sekundoval; však se i lid k nám připojil a zpívali jsme jako na kůře. Potom pan učitel přečítal verše, jimiž zemřelý syn loučí se s rodiči, přáteli, všem děkuje a všecky odprošuje. Při tom ženy velmi plakaly. Patříť k slovenským obyčejům na pohřbech plakati přes míru a truchlivé řeči, někdy naučené, nad mrtvým míti. Po verších jsme zase zpívali a pan farář se pomodlil. Potom vynesli rakev z jizby a třikrát jí mírně udeřili o práh, aby prý nebožtík nepřišel pokoušet. Když vyšli s rakví z domu, žena jedna vylila za ní putnu vody, aby Bůh nebožtíka tak očistil, jako ta voda očisťuje. A hned také přibili na rám každého okna kolečko z červeného sukna, jako krejcar veliké, aniž uměli obyčej ten odůvodniti, leda tím, že tak dělali staří. Když přijdou s pohřbu, červená kolečka strhnou. Slyšel jsem, že za rakví se jedni modlili, jedni vadili; dovedl jsem si vádu vysvětliti — účinkem páleného.

Dráteníci, říkajíce, že jsou „od Trenčína,“ rozšířili mínění, že Trenčínská stolice je samá hora a skála; to je mínění mylné. Již u Ilavy se údolí Váhu rozšiřuje a jsou tu rozsáhlé lány řepy, řepy výborné, na cukr bohatší než jsou řepy české a moravské. Jeť Morava teplejší než Čechy, a Slovensko zase teplejší než Morava. Do Váhu padají od moravské strany menší řeky, jejichž údolí jsou teplá a úrodná; zde se daří výborné ovoce, sám jsem se tu setkal s Poláky z pruského Slezska, kteří si tu najímali ovocné zahrady. V jižní části Trenčínské stolice jsou dědiny vzhlednější, i záclonky v oknech uvidíš. Také školní budovy jsou lepší, i nediplomovaných učitelů je méně.

[1]) Odber, odobierka je pobožnost při odnášení mrtvoly z domu.

Po slovenských školách.

Zaměřme k nejlepšímu učiteli v Trenčínské stolici, k Ludevítu Riznerovi v Zemanském Podhradí. To je v údolí za hranicemi moravskými, východně od Javořiny. Cestou k Riznerovi viděl jsem zajímavé divadlo; bylo by škoda nezmíniti se o něm.

Trenčín byl v rouše slavnostním, i slavnostní brána tu stála. Byloť toho dne (v srpnu r. 1899) nastolení župana Ostroluckého, jenž takto sídlí na svém zámku v Podhradí, kde působí Rizner. Český čtenář ani neví, jaký je to slavný úřad, ten úřad županský. Celou cestou z Trenčína do Podhradí byly prapory, slavnostní brána byla v každé dědině a všechen lid byl oděn svátečně. Bylo zakázáno v installační den dopoledne po silnici jezditi nebo dobytek honiti. Z Trenčína vytáhlo županovi vstříc tři sta banderistů, vojenská hudba z Pešti a množství lidu. Šel jsem napřed, aby mě neumačkali. Mně ovšem nadšení scházelo. Netrhlo mnou, když vedle na „štverce" (kočár se čtyřmi koňmi) ujížděl župan, 29letý muž, rodilý Slovák, takto maďarsky cítící, maďarským pravopisem se podpisující (Osztroluczky).

Když jsem přišel do Podhradí, Rizner nebyl doma, byltě pozván na banket. 360 lidí bylo na banketě; z těch 40 židů, 35 katolických a 10 evangelických kněží a 3 učitelé. Banket stál 3600 zl., celá installace 6000 zl., pohltila tedy roční příjem županův. Čtenář si zajisté při tomto čísle denního vydání županova tak jako já vzpomněl na hladovějící učitele v této stolici. Jak je ten svět zmotaný! Ale nechť tito hladovějící učitelé mají vědomí, že každý z nich na světě lépe plní úkol člověka než tento vysoký služebník maďarisace, národem slovenským placený.

Rizner pracuje o Rukověti slovenské literatury. Bude to dílo veliké, zpracované ve spůsobě životopisného a bibliografického slovníku od doby nejstarší až do konce 19. století. Rukopis obsahuje přes 500 archů. Najdeš tu životopisná data všech slovenských spisovatelův, jejich pseudonymy a značky, všecky jejich knihy, články i článečky po časopisech rozptýlené. Budou tu též životopisná data českých i jiných spisovatelů Slovenskem se obírajících, na př. Heyduka, Pokorného, Slámy, Pastrnka a j. Chtělli bys studovati životopis Kollárův neb jeho činnost, Riznerova bibliografie poradí ti až sto pramenů, a to slovenských, českých, ruských, polských, srbských, německých a maďarských. I to tu najdeš, kde co o Slovensku napsáno jest, tak na př. všecky články ze slovenského života v Osvětě uveřejněné. Bude tedy kniha pro každého, kdo bude chtít Slovensko studovati, bude pro redakce, kde na rychlo potřebují vyhledati různé prameny, ale bude zvláště pro literárního historika. Slovensko utiskují, jeho literaturu nejraději by smetli s povrchu země: tu je kniha, která ti poví téměř do článečku, kolik literatury slovenské a o Slovensku jest a kde ji máš hledati.

Rizner, zastrčený v pohorské dědince, musel k své práci skoupiti množství knih; jeho knihovna čítá na 6000 svazkův. Najdeš tu 50 ročníků Katolických Novin, všecky ročníky Peštbudínských Vedomostí, Štúrovy Slovenské Noviny, staré ročníky Slovenských Pohľadův, Palkovičův Týdenník (z r. 1812—1819), Bernolákův Slovár, všecky spisy Kollárovy a Hollého, všecky nové časopisy atd. Kromě toho Rizner shledává materiál pro své dílo po knihovnách v Turč. Sv.

Martině, v Pešti, v Praze i j. O bibliografii Riznerově ví Adolf Heyduk, zná ji dobře prof. Pastrnek, k jich doporučení bohdá ji vydá Česká akademie; jinak by neuzřela světla.

A ještě jedno zajímavé dílo má Rizner v rukopise. Je to Bošácký slovník, totiž slova odlišná od slovenštiny spisovné, fráse z údolí Bošáckého, idiotismy, příjmení obyvatelů, jmena honův, vrchův, potokův, skalisk; dále čáry, pověry, obyčeje, hádanky, písně, názvy hospodářských a řemeslnických nástrojů a popisy oděvu. Bude to hluboká studnice národopisu, z díla vysvitne, jak mohutná jest individualita lidu Bošáckého. Vizme maličkou ukázku, na př. heslo *Dar*. Je mi to veru za dar (= malý, chatrný). Dary oči zaslepujú. Kebys' len vedzela, jako som ráda tomu darovi, milší mi je jako šetko iné. Ňemá dary (vlohy). Dobré dzjéťa je velikým darom ot Pána Boha. Dar nedodar. Ukáš, milá, ukáš dary, čo c' (ti) frajjéré podávali! Ešče jeden prscen mám, aj ten, milý, ťebe dám. Daj mi, Bože, ten dar, za kerý ťa prosím: toho šuhajíčka, čo ho (f) srci nosím. I na toto krásné dílo upozorňuji českou veřejnost a doufám, že ho nenecháme v autorově stolíku zpráchnivěti.

Jednou byl Rizner v Rožnově na léčení. Tam se seznámil s Fr. Bayerem. I umluvili spolu, že nasbírají hromadu českých knih. Čeští nakladatelé a knihkupci byli štědří, vždyť pro Slovensko vždy je v Čechách srdce otevřeno, — a Rizner založil potom hodně žákovských knižnic v Považských dědinách. Když kuje Slovák s Čechem dohromady, vždy něco skují.

Rizner píše do slovenských časopisův a mnoho let znamenitě redigoval hospodářský časopis Obzor.

Též jeho školy si musíme všimnouti. Rizner učí ve dvou třídách, z jedné jizby chodí do druhé, a věru učí též za dva. Takových učitelův Slovensku!

Z Podhradí malý kousek na jih, a jsme ve stolici Nitranské. Ta sousedí s Moravou, rozšiřuje se na jihovýchod přes Váh a Nitru a podle Nitry k severu.

Rizner doprovodil mne do Bzinec; ty jsou schovány v údolí, hned za hranicí Trenčínsko-Nitranskou, jihozápadně od mohutné Javořiny, čnící na hranicích moravsko-slovenských. V Bzinecké škole mají — poetku. Je to slečna Ľudmila Riznerová, dcera učitele, neť Ľudevíta Riznera, jež po Javořině si dala jmeno Podjavorinská. Poetka v nejlepším významu; srdcem, slovem i skutkem. —

Nyní uděláme veliký skok — ještě jsem neuvedl čtenáře do státní školy, musíme tedy i tam. Ona není slovenská duchem, ale chodí do ní slovenské děti. Vyhledejme si státního učitele v jednom slovenském městě poblíž Moravy; vklouzněme do jeho příbytku, aby nás, „panslávy," nikdo neviděl a přísahejme mu, že ho nevyzradíme: potom promluví s námi otevřeně. Já jsem se jen protekcí dostal k státnímu učiteli.

„Povězte mi, pane bratře, jak velké procento státních učitelů na Slovensku slovensky cítí?"

„Na prstoch jich možno spočítať."

„A kolik jich veřejně národní přesvědčení slovenské projevuje?"

„Takého vôbec niet."

„S kým si přece porozprávíte slovensky?"

„Len s osvedčeným Slovákom, ktorý vie, že mňa něsmie vyzradiť; k najlepšiemu priateľu, keď je to rodoľub, na verejnom miestě sa něprihlásim. Politické smýšľanie vpisuje sa do kvalifikácie."

„Je nějaký zákon nebo ministerské nařízení, kterým se ukládá vyučovati v duchu maďarské státní idey?" [1])

„Zákona takého niet; ale u nás je minister a školdozorca viacej než zákon. Dľa zákona i v štátnych školách na území slovenskom malo by sa častěčně vyučovať slovensky."

Potom dále vypravoval mi, že velká většina státních učitelů učí tak zv. direktním spůsobem, t. j. rovnou hned maďarsky, bez použití jazyka mateřského. Jen někteří vypomáhají si slovenštinou, neníli ředitel neb inspektor příliš přísný.

„Přikazuje se žákům, aby mluvili maďarsky před vyučováním a na ulici?"

„Áno, prikazuje sa jim rozprávať maďarsky i s rodičmi. V kostole deti spievajú a modlia sa maďarsky. Učiteľa pozdravujú: alasolgája, a kňazov: „dičirteššík Jezuš Kristuš."

„Jak bývají děti trestány, promluvíli přece slovensky?"

„Prašivé ovce slovenské, buta tót a p. jim učiteľ vynadá i nafackuje jim. Raz si chlapec doniesol do školy slovenský slabikár, a učiteľ mu ho hodil do kachiel."

„Povězte spravedilvě, naučí se děti tolik maďarsky, aby dovedly správně něco napsati, na př. krátký dopis?"

„Toľko sa něnaučia; úradniemu štylu maďarskému vôbec nerozumejú, často mu nerozumejú ani žiaci na (maďarskom) gymnasiu. Len tie deti, čo chodily do óvod (opatroven), rozprávajú dosť dobre, keď vyjdú zo šestej triedy ľudovej školy."

„Rozumějí děti maďarské knize?"

„Málo; berú si knihy z knižnice, ale nečítajú jich."

„Jakým jazykem vyučuje se náboženství?"

„V I. a II. triedě slovenským, tu majú děti slovenský katechismus, v ostatních triedach maďarsky. Mnoho závisí od katechety a miestneho farára, ale kňazi naši sú slabí, mnoho je lakomých, ničomných, nězdělaných, po hodnostiach túžiacich, ktorým je jedno, keby sa děti i čínsky modlili, len keď oni prospech z toho majú."

Rozmluva byla u konce. Pan bratr vyprovodil mě k vratům a tu ještě jednou důtklivě mne požádal, abych ho nevyzradil, že by mohl býti zbaven chleba. V tom se kdosi mihl kolem vrat: pan bratr rázem začal mluviti maďarsky a s pozdravem „Alasolgája!" ode mne odskočil.

Jižně od Nitry navštívil jsem evangelickou školu, kde byl kněz a učitel v jedné osobě. To shledáme na Slovensku častěji. V obci jest málo evangelíků, rádi by měli kněze i učitele, ale na oboje nestačujíce spojí oba úřady v jedno. Pan farář se honem připravuje ke zkouškám učitelským, získá si diplom a má potom dvojí kvalifikaci. Když je ve společnosti učitelů a ti šinfují na kněze, tož prý šinfuje též. Je více

[1]) Maďarská státní idea chce Uhry proměniti v jednojazyčný národní stát maďarský čili pomaďařiti v Uhrách všechny jiné národy.

učitelem než knězem, nebo s úřadem učitelským má více práce mnohem více. Maličký domek je farou i školou. Byt má podlahu dřevěnou, ale školní jizbička — malá, jen pro dvacet žáků — je vydlážděna cihlami; vždyť i to je mnoho, neboť jiné chudobné školy mají podlahy hlinou vybité.

V téže dědině na katolické škole je učitelem Maďar, který do dědiny přišed neuměl slova slovenského. Zákon na něm nežádá znalost slovenštiny, ten si zabezpečuje toliko znalost řeči maďarské; kdo umí maďarsky, může býti učitelem po celých Uhrách. Toužil jsem velmi s takovýmto učitelem si porozprávěti. Už prý slovensky umí, nuž tedy k němu. Uvítal mě srdečně a srdečně se mnou rozmlouval. Začal s tím, jaké je to somárstvo (oslovství) dáti Maďara za učitele slovenským dětem. „To sú somári," stále s trpkostí opakoval.

„A co soudíte o tak zv. direktním spůsobu vyučovacím?" otázal jsem se ho.

„To je somárstvo, paně bratre; veď děti ťažko chápajú, keď jim vykládam rečou srozumiteľnou, rečou jich; ako môžu čo pochopiť, keď tomu nerozumejú?"

„Veru tak, paně bratre," přisvědčil jsem. A pan bratr potom vypravoval, jak se pustil do slovenštiny vida nezbytným, aby učitel slovenských dětí uměl slovensky. Naučiv se učí více slovensky než maďarsky a nikoho se nebojí. „Veď som učiteľ a nie somár: slovenské děti musím učiť slovensky," znovu opakoval hledě na mě, jestli tuto přirozenou zásadu pochopuji.

„Já pochopuji, pane bratře, ale měl byste to říci pánům ministrům a pánům školdozorcům," řekl jsem.

„Ale prosím vás, to sú s . . . . .; tí nič němyslia a nič něrobia. Tak jich dáť do slovenskej děďiny, aby to zkúsili, aby sami slovenské děti maďarsky učili: potom by sa alebo zbláznili alebo by zmúdreli. To musí človek zkúsiť ako ja, potom inak hovorí."

Toto je asi nejrozumnější Maďar, myslil jsem si. „Pane bratře, vy byste měl býti předsedou uherského ministerstva; za týden byl by z Uher ráj." Pan bratr se rozesmál a pravil, že by věru takové somárstvo nerobil, aby chtěl ze Slováků nadělati Maďary. Nechť každý je, čím je, jak ho Bůh stvořil. Potom mě doprovázel přes náves do evangelické školy a nebál se slovensky mluvit ani mne nenapomínal k mlčenlivosti. Potkaly nás děti a pozdravily: „Jó napot kivánok" (dobrý večer), nač já žertem jejich maďarštinu poslovenštil: „Jano pod Kriváňom." Pan učitel se rozesmál, a já rovněž byl samý smích nad jeho často opakovaným: „To je somárstvo, to sú somári."

Je věc jistá, že maďarští učitelé slovenských dětí tak netrápí jako odrodilí učitelé slovenští. Maďarský učitel, byť ve slovenské dědině, se nebojí, že ho inspektor bude podezřívati z panslavismu, když k dětem nebo k lidu mluví slovensky. Je také věc jistá, že maďarisaci provádějí hlavně Slováci, Slováci odrodilí nebo úplatní, po lepších místech toužící. Od Maďarů vychází povel, oni jsou prvními vinníky, ale smělý, brutální rozmach maďarisace je umožňován měkkostí, poddajností slovenskou. Slovákům je třeba trochy českého vzdoru, tvrdých českých lebek. Kdykoli povzbuzuji Slováky, aby četli též knihu českou,

nemám to na mysli samojediné vzdělání, nýbrž vychovatelskou stránku české literatury: v ní je více sebevědomí, více odvahy, více vzdoru, více svěžesti a humoru — a to všecko dobře by na Slováky působilo. Právě Nitranská stolice, jejíž školy procházíme, dosvědčuje, jak blahodárně na Slováky vliv český působí: já si aspoň vítězství tří národních a dvou lidových (takto též národních) poslanců slovenských, ve stolici Nitranské a Prešpurské, vykládám sousedstvím Moravy. Vzdor tomu, že stolice Nitranská je maďarisací pověstná, bylo tu volební vítězství, proti všemu pomyšlení, největší. (Dokončení.)

Český román.

Napsal

Karel Leger.

(Pokračování.)

IV.

Bylo přede žněmi. Pole širá
zlatoplavý nádech obestírá.
V žáru letním stojí obilí,
ve zlato tam těžké klasy zrají,
hluboko se k zemi sklonily.
Dlouhé vlny polem přelétají
a jak vracejí se zas a zas,
jak by o klas zvonil zlatý klas.
Jitro je. Však dávno slunko žhavé
ve vypráhlé trávě po mezích
sžehlo rosné kapky třepetavé.
Najednou se v dálce větřík zdvih, —
po bezesné noci v úsvit denní
jak by přeletělo po polích
na okamžik lehké zamrazení.

A po stezce zlatou úrodou
Vladimír a starý otec jdou.
Kmet se zastavuje — rád se dívá,
jak lán žita s obzorem až splývá.
Syn však podle něho hlavu kloní,
pušku na rameni — nedbá o ni,
zlatou žeň svých polí neprohlíží,
Bůh ví, v jaké myšlenky se hříží.

„Nuže, milý hochu,“ otec děl,
„zraje naše čaka, pěkně zraje,

milost boží v lihách rozlita je.
Ale —" stranou k němu pohleděl, —
„proč svou mladou hlavu teskně chýlíš?
Zdá se, ani netěší tě příliš
plných klasů širá záplava.
Divno! co můž' krásnějšího býti,
než, kdy obilíčko dozrává,
kolem svého v záplavě té jíti?
Hochu, hochu, cos mi radost kalí —
kam se myšlenky ti zatoulaly?
Bojím se, žes nezvyk doposud,
po čems dalekém že se ti stýská,
přehlížíš ta krásná pole blízká,
zlato, které roste z našich hrud.
A v těch hrudách přec je život náš!
Chud a nezkušen já se životem
zápasil a bil se — však to znáš,
vše jsem platil krví svou a potem.
Ty už, hochu, lehčí cestu máš,
proklestěnou, volnou v každé době.
Čeho sám jsem neměl, dal jsem tobě:
vzdělání, můj hochu!" — Měkce zněla
slova jeho, láska v nich se chvěla,
staré oči vlhly. — „Nuže, hleď,
tobě snadnou bude práce teď!
(Pamatuj, co prací dobyto je,
udržeti může práce jen!)
Což se nerozhledneš potěšen,
jak se vlní širá pole tvoje?
Jenom trochu lásky, hochu můj,
zemi té, — těm hrudám obětuj!" —
Zamlčel se stařík, vzdechl tiše.
„Vím, že tebe kniha vábí spíše,
ale stačí otevříti zrak,
vždyť v těch polích rozkošno je tak!
celým srdcem věru s nimi splyneš!"

Vláďa jaksi omrzele děl
(opravdu se trošku zastyděl):
„Jednoho dne, otče, nepomineš,
abys neopáčil radu svou.
Vidíš, poslouchám tě s důvěrou, —
poshov jenom, jistě zvyknu časem
práci polní, plochým lánům těm,
stejně, jak ty, rád mám naši zem!"
Říkal vše to unaveným hlasem.

Otec zamyšlený hlavou kývá,
po zvlněném obilí se dívá.

„Ve vír města zda tě touha žene?
aneb — do opravdy — stesk tě jal
po továrně velké zaprášené,
kde jsi v cizích službách pracoval?
V ranním jasu, plapolu a třpytu,
stokrát lépe v polích neníli tu?
Jenom, prosím, měj ta pole rád!
Před tebou je život, ty jsi mlád,
já svůj život dokončil už, synu,
Co jsem mohl, to jsem vykonal,
seslábly mi ruce — jaký žal?
rád už po lopotě odpočinu.
S klidnou myslí života se vzdávám,
práci svou teď tobě odevzdavám:
Sám se přičiň, Bůh ti požehnej,
vytrvalost ti a sílu dej.
Přeju ti, bys došel dál a výše,
než já došel (doplazil se spíše).
Jen tu zem, ta pole opatruj,
v nich má krev a celý život můj,
v nich budoucnost klíčí. Těžkým hříchem —“
(slova přelamoval na rtu cit)
„bylo by, ta pole opustit,
zhrdnout jimi v jakéms klamu lichém.
Hochu! rád měj a chraň půdu svou,
ať se nedrolí ti pod nohou!“

A syn odpovídal s krátkým smíchem,
který trochu nudy zakrýt měl:
„Dobře, otče, žes mi připomněl!
půjdem tedy hájit půdu svoji,
připraven jsem k velikému boji.
Však víš: vedu s obcí dlouhý spor
o hranice v lukách, — zlí jsou lidí,
kořistí, kde dobrou vůli vidí,
všechno jen mi robí na úkor!
Dlouho shovíval jsem, však tím spíše
zpupnost selská roste výš a výše.
Jsem již omrzelý věru vším,
rázně celý spor ten ukončím.
Pojďme!“ Hlavou hodil rozhněvaně,
pažbu pušky svojí stiskl maně,
předešel už otce. Po polích
starý jen se díval, tiše vzdych,
chvěly se mu rty, však zůstal němý,
jen mu hlava sklesla, schýlen k zemi
kráčel za svým synem. — Z jasných polí
pěšina se smekla do údolí,
do zeleně lučin, ku potoku,

který přes mělčinu v líném toku
k dědině se vinul. Nade mlýnem
pod vysokou hrází rozlitá
olšinami, zelenavým stínem
hladina tam vodní prokmitá.
V lukách pokosených podrůstává
s kvítím drobným nová svěží tráva,
kde je nejhustší, tam po kraji,
hranice dvou nepřátelských světů,
mezníky se řadou bělají
v prostřed čapínůsků, modrých květů.
Panská půda zde se dotýká
slabých selských dílců. Silou svojí
k potoku je tiskne, proniká
mezi ně až klínem jako v boji.
A dusí je. Zdá se, znenáhla
travička už na nich vyprahla,
z panské půdy v bujnosti a pýše
i ty čapínůsky rostou výše.
Když Vladimír sešel do lučin,
viděl: v olších hnul se tmavý stín,
hlouček vesničanů vyšel z houští
přímo travou pánu vstříc se pouští.
Z dálky smekají už. Mnohým z nich
ve vlasech se kmitá šedin sníh.
Tváře snědé, v čela vrásky vryty,
na rtech úsměv pokradmu se mih,
zpola chytrý, zpola rozpačitý.
Dozajista někdo mezi nimi
šeptem zavtipkoval. Nikdo však
pozvednout se neodvážil zrak.
Jdou tak travou kroky zviklanými.

Vladimír stál na zeleném svahu
štíhlý, hrdě vypjat, zachmuřen,
pozoroval mlčky hlouček ten,
z lící drsných, ze zvětralých tahů
kolem rtů, z těch očí sklopených,
myšlenky chtěl vyčíst z duší jich.
Došli, — mlčky nachmuřeni stojí,
kterak začít, zdá se, nevědí,
až pán zahovořil s výše svojí:
„Nuž, vítáni buďte, sousedi!
Jaké krásné rozmilé je ráno!
v polích všechno v úsměv rozehráno,
lehký větřík po zelené nivě
měkkou trávu hladí konejšivě.
Rád vás vidím, — ukončíme dnes
nekonečné pásmo starých sporů,

o píď země, o nějakou mez!
Víte přece všichni, bez odporu
ona půda ku panskému dvoru
patřila a patří —" (Najednou
staré hlavy tam se rozkývaly,
jejich vrásky hlubšími se staly, —
ale očí ani nezvednou.)
„V knihách je tak psáno, rozhodnuto
nejvyšším je soudem. Právem jen
dal jsem ohraničit půdu tuto, —
skončíme už marný zápas ten.
Oč se jedná? o bezcennou hrudu,
vždyť jste dříve o ni nedbali,
chci jen, byste právo uznali —
a já dobrým sousedem vám budu."
Ticho kolem. Náhle v kroužku jich
krátce řezavě se ozval smích.
A zas ono příkré ticho bylo.
Závěta se zachvěl. Zamrazilo
po celém jej těle, stajil dech.
Rázem pozvedly se oči všech,
s úsměškem se do tváře mu vbodly
(ach, ten posměch babský tak a podlý!),
a v jich hloubi temné uviděl
propast nedozírnou v dál se šířit,
nenávist, jíž nelze nijak smířit,
na rtech jejich němý vzdor se chvěl.
Stále ono ticho. — Přetřel čelo,
v žilách jak by cos mu zakypělo,
z jeho očí vstříc těm zrakům všem
zablýskalo zlobným plamenem.
„Slyšeli jste?" ostře krátce pravil,
„jak mezníky po lukách jsem vstavil,
tak hranice vedou, — šetřte je,
ať se mi tu škoda neděje!"

Ah, ty zraky už se nesklopily,
jenom ještě jízlivější byly.
A kdos mluví — za druhé se skrývá —:
„Svobodno nám bylo od jakživa
na těch lukách pásat, jezdit tudy,
do lesa směl vždycky člověk chudý." —
A hlas jiný syčí z úkrytu:
„Cizozemci druhdy vládli tu,
velká šlechta, páni opravdoví,
přec nedali křivdit chuďasovi, —
až teď náhle tento zákaz nový —"

„O právo se jedná, ne o mezník jen,
o kus roští, o tu nůšku trávy —"

Závěta se ozval popuzen. —
„Tak se to má vždycky s těmi právy!"
odpovídá z hloučku trpký hlas.
„Právo zachráněno! ale zas
chuďasovi urván kousek chleba,
právo žije, — chudý scípni třeba!" —
Mladík zblednuv řekl: „Konec sporu!
mně dnes nijak není do hovoru.
Bude, jak jsem řekl. Nerad bych
užil tady výstrah přísnějších!"

Úsečně tak skončil. Nenadále
ozvaly se temné výkřiky.
Slyšel hlučet: „Vida, mezníky!
co nám po nich? přes ně půjdem dále!
Máli pán své právo, máme my
také právo žíti na zemi!"
Vladimír stál hrdě, čelo mračí,
oči planou. Ptal se: „Co to značí?"
Nikdo neodvětil, — konečně
starosta sám, mužík holohlavý,
vyšel z hloučku, před pána se staví,
hlavu nízko skrčil bezděčně.
„My se ohradíme!" chvatně praví,
„tak nám radí i náš advokát,
výbor míní věc tu soudu dát!" —
A dost. Celý skrčil se až k zemi.
Vláďa jen se hořce zachechtal.
„Advokát? ach, všechno známo je mi!
K nepříteli, — Bože, jaký žal! —
jdete prosit o pomoc a radu,
a on roven úlisnému hadu
cizí rodem vám i smýšlením,
omámí vás řečí, dechem svým,
vyssaje z vás krev, — což nechápete,
že jak oběť do spárů mu jdete?"
Zamžikal jen mužík očima.
„Nu, což dělat? všechno dobře víme, —
však on — cizí — nás se ujímá,
a my nikde spásy nevidíme!
nikdo trochu citu nemá k nám!" —

„Slyšte!" vzkřikl Vláďa, „přísahám — —!"
Zamlčel se — řekl rozvážněji
(jenom rty se nervosně mu chvějí):
„Což já někdy ublížil jsem vám?
Výčitky té nezasloužím věru:
Víte dobře, — z vaší krve jsem,
celou duší vaším přítelem!

Proč jen všady vidím nedůvěru?
Což jste zapomněli, s jakým plesem
vítali jste všichni příchod můj?
Neřekli jste: Srdce tvé ti nesem,
bratrů svojich rodných polituj!
Zachraň nás, dej ruku ku pomoci,
než nás moře cizí shltne mocí!
S důvěrou jste šli mne tehdy vítat,
a já viděl slze v očích svítat.
Nu, což? sklamal jsem vás? starý hřích
odčinil jsem. Z dětí ubohých
odpadlíky nestvoří vám škola,
srdečka jim drobná neudolá,
neodcizí vlastním rodičům!
Nezaznívá více boží dům
cizí řečí, které nerozumí
lid ni Pánbůh . . . A za všechno teď
taková je vaše odpověď?“

Opravdová lítost hlas mu tlumí.
Starosta se tupě usmívá.
Mistr kovář, silák s nízkým čelem,
s tváří hrubou, s Herkulovým tělem
zpod víček se k pánu podívá.
Skříživ ruce mluvil: „Vzácný pane,
dovolíte, to jsou řeči plané:
Co nám na tom, v jaké řeči kněz
káže či se modlí? Našim dětem
řeč naše už nepostačí dnes
a s tou druhou celým projdou světem.
Těmi spory ať se baví páni,
ne ti, kdo se hladu sotva brání, —
jedno víme jenom: my chcem žít!“

Vláďa ohledl se, rozhořčením bledý,
slyšel kolem tichý souhlas znít,
řekl s pohrdáním: „Dobře tedy,
dle vašeho přání vše má být.
Vykopat dám mezníky a směle
pleňte luka, lesy, panství celé,
za to, že jste dali v temný kout
duší svých mi maně nahlednout.
Díky vám, jsem o illusi chudší,
člověk, dokud žije, vždy se učí!“

Otočil se vzdorně. Odchází.
Mlčí vesničané. Oči v zemi.
Kovář jenom vztýčen nade všemi
úsměškem svým pána provází.

Podepírá boky: „Ne tak!“ volá,
„vzácný pane, — věru že spor ten
nenecháme vyhraný už zpola,
nechcem almužnu snad bídnou jen,
svatého si práva vydobudem,
panská láska, špatná útěcha!
Doktor Kohn nás hájí, nenechá
křivdu páchat na člověku chudém, —
právo máme, bít se o ně budem! —“

Vláďa pokrčil jen rameny,
smích zaslechl ještě tlumený,
neohled se, stezkou vyšlapanou
sám se vracel z lučin do polí,
pobouřen a zarděn nevolí.
Setřel pot a cítil, že mu planou
ohněm obě tváře, jak by byl
někdo v obličej ho udeřil.

V lukách u potoka s vesničany
starý Závěta zbyl. Zadumaný
hlavou kývá — na rtu tichý vzdech.
Jaksi udiveně oči všech
za synem se v dálku upírají,
v pohledu jich pochybnost se tají.
Kovář jen se chechtá. — Řekl kmet:
„Co jste učinili? Běda, běda!
jak mám všemu tomu rozumět?
Mistru nedivím se, pomstu hledá,
ze dvora že práci jemu vzali,
ale vy —! můj Bože, ale vy!?
Což syn neposkyt vám úlevy,
kde jen možno, jak jste zavolali?
Což tu není duše jediné,
která trochu vděčnosti by znala?
zapomněl jsi, starý Martine,
když ti chalupa se rozpadala,
kdo ti dříví, kdo ti kámen dal?
A když jsi se, Hroudo, rozstonal,
kdo lékaře přivez? a kdo všude
radou, skutkem sloužil obci chudé?
a kde třeba, sám pomáhal všem?
syn můj byl vám vždycky přítelem, —
a dnes, co to bylo? řekněte mi:
proč jste ranili ho v hlubiny?
pro píď bídné zaschlé pastviny!“

Očima jen zamžikali němi.
Za to kovář zvolal s úsměškem:

„O právo jde! ne o hrstku trávy!
O to, že nás panský statek dáví,
o to, že my také žíti chcem!“
Ale stařec teskně pokračoval:
„Hleďte, — však jsem druhdy zkusil sám, —
panský dvůr vždy zlobou hrozil vám,
jako ostříž hlídal, hnětl, kloval,
zvolna chudou vísku pohlcoval,
těla, ba i duše zotročil, —
a já vídal, jak se hlavy sklání
v úctě, pokoře a bez reptání,
když — ne pán, — jen písař vykročil.
Líbali jste ruce, šťastni byli,
když jste panský úsměv zachytili.
A dnes s takou urputností zlou
odmítli jste ruku přátelskou!“

Kovář trhá bradu rozcuchanou,
v přimhouřených očích jiskry planou.
Sykl potměšile, hlavou kývá.
„Lepší pán, kdo pánem od jakživa,
než kdo s námi ještě před týdnem
v jednom jařmu táhli nevlídném!“

Starý Závěta se zachvěl celý,
zraky jako mhou se zatemněly,
oněměl. Jen mimovolně sáh
na čelo si v trpkých myšlenkách.
A když zvedl oči, — v dálce vidí
odcházeti rychle hlouček lidí.
Nerozeznal více Martina
ani Hroudu, ani mistra zlého,
v jedno vše mu splývat začíná,
v jeden celek. Cosi bolestného
pocítil, jak projelo mu duší.
Viděl, vzdalují se a on tuší:
nevede už žádná cesta zpět, —
zajdou a tam jiný už je svět.
Klesl unavený v trávník sprahlý,
sivou bradu opřel do dlaní,
starým čelem chmury černé táhly
jako ve vysoku havrani,
kteří z dálky z lesů vyletují,
v ranním vzduchu mdle a těžce plují, —
a kam letí? — Zíral za nimi
stařeckými zraky kalnými.
V trávu klobouk pad mu. Hlava bílá
ve slunečním třpytu zasvítila.
Motýl stejně bílý oblétal
kolem ní a v křídlech nesl žal.

Náhle těžká ruka na rameni
spočinula starci, — teskné snění
rozválo se, s očí klesly stíny,
jako když se strhnou pavučiny.
Ohledl se. Nad ním nachýlen
bratr Prokop stojí. Vzkřikl: „Běda!
tys byl mezi nimi?“ Rozčilen
na slabých se rukou pracně zvedá. —
„Nebyl, hochu, nebyl!“ vážně praví
mladší bratr po bok sedaje.
(Pohled jeho měkce usmívavý
a tvář jeho věčně klidna je.)
V záři slunce obě staré hlavy,
jako pampelišky bílé jsou,
než je chladné větry rozvějou.
„Nebyl, hochu, nebyl. S nedůvěrou
hledí na mne, dávno nevěří,
zrádcem jmenují mě někteří, —
zakusil jsem toho plnou měrou!
A víš, proto, žes ty bratrem mým,
proto nepřítelem zdám se jim,
jdouli cestou, z daleka se vyhnou,
‚hleďte, z panské krve!‘ po mně švihnou.“

Zamračil se Vácslav. „Také již
s výčitkou ty ke mně přicházíš?“ —
„Já můj hochu?“ udivené oči
bratr pozved, — „což mě málo znáš?
Ale vidím, slze ukrýváš, —
ne, můj hochu, ne, ne! — svět se točí
a my staří — co my říkat smíme?
my už světu málo rozumíme!“ —

Vácslav jen se vzepjal, vstal by rád,
staré tělo zpět se k zemi hroutí.
„Ó kéž, Bože milý, kéž jsem mlád!
dvacet let jen s beder odvrhnouti!
jak bych k dílu s plnou chutí vstal,
jak bych do úpadu pracoval,
teď, kdy zem svou pod nohou bych cítil!
A já — co jsem? Bože, jaký žal!
stařec bídný!...“ Hlavou v zem se sřítil.
„Bože nesmrtelný, kéž jsem mlád!
Kterak pracoval bych rád, tak rád!
Bože! Bože!“ — Prsty v zem se vryly,
slze v trávníku se zatřpytily.

Prokop pravil s úsměvem svým vlídným
a tím hlasem chlácholivě klidným:

„Tak! Jsme staří, pravdu, bratře, díš,
co už po nás na tom světě božím!
Třeba odpočinku nám je již
a rád hlavu unavenou složím.
Od práce už bolí staré tělo,
čas je, by si chvilku pohovělo.
Ne, můj hochu, ne, já nechci zpět!
Bohu dík, že cesta ukončena,
co mi může ještě dáti svět?
Na hřbitově čeká na mne žena,
neviděli jsme se mnoho let.
Půjdem, hochu, jaké rozmyšlení?
Ničeho mi tady líto není!“

Ale starší bratr neslyší,
tiskne dlaně k srdci, — nestiší
temný vzlykot, jenž ve staré hrudi
sotva zapad, poznovu se budí.
Prokop usměvavě hovoří,
modré oči upřel do daleka,
jako když se ve sny ponoří.
Mysl jeho za horami těká.
Mluví o svém synu s potěšením,
jak tam kdesi bloudí v cizině.
Když odcházel z domu, jeho jměním
bystrá hlava byla jedině,
zapadl tam jako navždy ztracen,
až teď z nenadání po letech
nabaživ se cizích krajů všech,
zkušeností mnohou obohacen
zatoužil se vrátit v rodnou zem
s nastřádaným skrovným majetkem.

Letí černí ptáci smutní, němí,
letí, sotva pohnou perutěmi.
Vláďa navracel se pěšinou
a s ním — v jeho duši — stíny jdou.
Hledí za havrany. Letí, letí
skvrny černé nebem zjasněným,
řadou táhnou, — první, druhá, třetí.
A kam letí? — Není konce jim.
Přešel dlouhé meze. Pokořený
došel dvora. Ony bílé stěny,
jak se zdají smutné studené . . .
Jako by byl odcizil se všemu.
Zahnal psy, již lísali se k němu.
Kdy z duše ty stíny zažene?
Vešel v dům a shodil pusku svoji,
v síních dlouhých v teskném nepokoji

po komnatách tichých přecházel,
klidný koutek hledal hlavě svoji,
ale přes práh žal ho provázel,
všady cítil mrazivý dech jeho,
zaslonami v oknech zachvíval,
bylo, jak by duší domu všeho
byl ten tichý neodbytný žal . . .

V sále velkém Vláďa zotvíral
všechny bílé smutné okenice.
Vniklo žhavé světlo. Vzplálo sice
v pozlacených rámech po stěnách,
v mramoru se hladkém zajiskřilo,
do zrcadel hladkých slunce bilo, —
ale žal i přes ten přešel práh.
Stíny, které světla příval náhlý
rozplašil, jak okny vpadl sem,
do dvou rámů zčernalých se stáhly,
do dvou podobizen nad krbem.
Oči Vláďovy se zvedly maně
k šerým obrazům těm, hleděl na ně,
ruce mlčky skříživ na prsou, —
jak ty tváře obou tvrdy jsou!
Ejhle, předek, vznešeného rodu!
voják hrubý, získal na pochodu,
císařovy přízně vždycky jist,
kacířské kus země za kořist.
(Někde v rodné Hispanii sloužil
za žold — panoš chudý — pánům svým,
s verbovaným vojskem utek jim,
světem bil se, dostal po čem toužil, —
prací ne, ne duchem, — násilím.)
Kořist vzal a po nové sáh směle,
krev na rukou, krev na jeho čele!
Vrah a lupič! Běda, koho stih
pohled očí jeho příšerných!
Jenom ona, — duše spříbuzněná
zlý ten pohled snesla, jeho žena.
Zachovala v úzkých prsou svých
pochmurné sny samot klášterních,
kadidla dech, zdá se, kol ní vane,
dýmem vosku šaty zlatotkané
na oltářních stupních načichly.
Bledé přísně sevřené rty její
v žalmech zoufajících vždy se chvějí,
nikdy v touze lásky nevzdechly.
Voják s koží zkornatělou v boji
zimnicí se jistě rozetřás,
když ji prvně pojal v náruč svoji.

Z těla, z duše její dýchal mráz.
Citu neměla ni v srdci mladém. —
Nenávist jen. S ledovým tím chladem
pomáhala zdupat vlastní lid
a kacířské símě vyrvat z duší . . .
Hle, v těch sivých očích jaký klid!
Kletby tisíců jí nevyruší,
matek prosby, tichý vzlykot dětí
k její pýše nikdy nedoletí . . .

Slavné, slavné vyšlo pokolení
z krve jejich! — i krev snad se mění!
úlisní a hladcí dvořané,
dvorní dámy a komtesky snivé
z měsíčného světla utkané,
útlé jako lilje, zimomřivé,
v rokokových vzdušných šatečkách,
v rokokových bílých zámečkách.
Řada radů, řada generálů
sešlých věkem ve službách svých králů,
řada hodnostářů církevních
vyrostla z té černé krve jich.
Pravnuk jeden — mocný státník — píše
v listy dějin osud celé říše,
chceli, tahem péra rozmetá
staré řády, práva staletá —
A svět celý v pokoře se kloní . . .
Vláďa ušklíbl se: hle, tam oni!
Jen ty šeré obrazy dva vidí,
zdá se mu, že zas a zase chyt
pohled obou dávnověkých lidí,
smích vojáku jak se v očích kmit,
jak se odvrátila vzácná paní
s němým pohrdáním, které raní . . .
A on dole zuby zaskřípal.
Zachtělo se jemu v náhlé zlobě
strhnout se zdi podoby ty obě,
vykročil už, aby rozkaz dal —

Ale znova stanul. Proč tam s výše
hledí naň ty oči v drzé pýše?
proč ten úsměv zlý a pohrdavý?
Jsili horší oněch? cos mu praví.
Hrdě může hledět v oči jim!
Cítil, jak se trpký pocit ztrácí.
Stojí zde, — ne krutým násilím
jeho rod se zvedl, — těžkou prací
cestu sobě razil. Neznámí
v potu tváře jdouce brázdami

v rodné půdě zašli předci jeho.
Čestnějšíli není lesku všeho
tichá jejich práce? V ryku boje
co standarty vzaté? pokropen
lidskou krví vzácný rodokmen,
erby zlatem svítí, — ale co je
i ta sláva, vyzískaná věnem
dnes už, v našem věku osvíceném?
Vzhůru pohleděl. Však znova stih
jenom výsměch očí jizlivých.

A v tu chvíli v korridoru slyšel
ploužící se šavli zazvonit, —
Věru lehce uhodl, kdo přišel!
Nevykročil, ano v letu kmit
nevole stín v očích se mu maně.
Usmál se však posléz odevzdaně
po přátelsku vstříc mu ruku vztáh,
když překročil Géza hlučně práh.

„Nu, můj milý, zase zasmušený?“ —
„Zdá se mi, že studené jsou stěny, —
smutno, teskno, jak by němý žal
všechny kouty tady opřádal!“ —
Zachechtal se baron. „Tuším, že vy
sám se namáháte bez úlevy
otrávit si nejkrásnější věk
jedem prazbytečných myšlenek.
Zažeňte je! Dbejte dobré rady,
žijte vesele svůj život mladý!“ —
„Ó jak rád bych —“ Vláďa tiše pravil,
„přítěže té pochmurné se zbavil.
Odeženu chmury, ale zas
ozývá se v duši teskný hlas.“ —

„To jen v tichu, samotě té vaší
taký chmurný tón vás všady straší.
O čem přemýšlel jste?“ — „Ale, tak —
na obrazech tam těch utkvěl zrak.
Minulost tu chvilku se mnou stála, —
minulost dvou rodů. Jeden z nich
z krve prolité se k slávě zdvih
a ten druhý —? Jak se zdála
smutná být a hříšně bezcenná
pradědů mých zašlých bez jmena
práce tvrdá, poctivá a stálá!“

Baron Géza usmíval se jen:
„Ano, zde ten smutek zakotven:

ve vzpomínkách. Viďte, šeré byly?
Zkrušily vás, příteli můj milý?
ne, nekruťte hlavou! Vidím vám
do hlubiny srdce. Bez předsudků
jasným okem na svět nazírám.
Ale, tuším, přec jen mnoho smutku
z minula vám žije v paměti
a tak náhle hlavou přeletí.
Bez předsudků pravím, — však mě znáte,
o tom mluvili jsme tolikráte:
s chloubou k nebi vynášíte práci,
a já naopak jsem přesvědčen,
že je práce smutná, trpká jen!
Každá práce! v ní se síla ztrácí,
jako těžké vlny chvíle jdou,
myšlenky se plíží únavou,
ruce stvrdnou v denním lopocení,
zrak se kalí, hlava šediví,
duch i srdce na zmar práchniví!
Život v práci životem přec není,
třeba byl to život poctivý!
Trochu veselosti, trochu světla
nutno vpustit v chaos života,
třeba taky, aby růže zkvetla,
nejen práce věčná trampota,
jako když se v trní zamotá.
A to světlo, a ty květy všude
to je, co vám vždycky scházet bude.
Sám jste nejednou mi vyprávěl,
jakou krušnou tvrdou cestou šel
život váš a vašich předků kdysi, —
to ten stín, jenž na duši vám visí.
Bez předsudků mluvím, — jinak zcela
minulost má v paměti mně tkvěla!“ —
Rozesmál se baron rozpustile.
„Vzpomínky mám veselé a milé.
Tatík známý labužník a hýřil,
v našem domě život věčně vířil,
matka krasavice, — zábavy,
guvernantky, hračky, cukrovinky, —
plesy drahé, valčík skřípavý,
ctitelů houf stále u matinky
(se všemi já vesele se shod,
mazlili se se mnou o závod).
Potom — kadet, voják — milý Bože!
jaký život bujný, veselý,
v tanci lehké chvilky letěly,
hlavu sotva někdy klad jsem v lože,
nejdelší mně nestačily dni,

i těch nocí, plných touhy mladé,
která jako sen se v srdce krade,
chtěl jsem užít, než se rozední.
Teď vzpomínám. — Věřte nepřelétlo
mládí moje jako marný sen,
prožil jsem je, růžemi mně zkvetlo,
vzal jsem, co se vzíti dalo jen.
A vám radím, nežli mládí mine —
vždyť den za dnem jako voda plyne, —
našetřete pro pozdější věk
aspoň hrstku jasných vzpomínek.
Co zde máte? Jistě tady straší,
říkám vám to, v samotě té vaší!" —

„A snad máte pravdu!" Vláďa děl,
studený mu úsměv na rtu tkvěl.
Baron přivřel oči blahosklonně.
„Jeďte se mnou! Doma večer dnes
improvisujeme malý ples.
Jeďte se mnou! osedlejte koně! —
Nu, což? mračíte se? Věřte mi:
žádné okolky tam! dobří známí
opravdu jen budou mezi námi,
hned se pobratříte se všemi.
Hodní lidé všichni bez odporu.
Sousedů pár přijde z blízkých dvorů,
ženušky jich kypré, bujných vnad.
Přijdou důstojníci — hoši švarní —
hulánského pluku z města snad.
Věřte mi, ti večer nepromarní!
Okřejete jistě mezi nimi.
Naše dámy nejsou upjatými,
nebojte se hloupé pýchy jich,
piana neb řečí učených.
Trochu zladěny jsou idylicky,
trochu naivní, však milé vždycky.
Nuže?" — „Pojedu, — mně teskno dnes!" —
„Díky! aspoň oživne náš ples!" —
Vláďa pravil: „Dám osedlat koně!"

Baron Géza ostruhama zvoně
lhostejného cosi žvatlaje
lenivě se prošel světlým sálem.
„Nu, tak tedy jedem. — Ale málem
zapomněl bych: kde že skryta je —?"
Uhod Vláďa: „Sestřička má malá?
nevím, kde se plachá uschovala,
v kterém koutku jako v pavučiny
zapřádá se v zasmušilé stíny

těžkých snů své duše citlivé.
Zdá se mi, že tady zvolna chřadne.
Snad ji dusí také stěny chladné
a to ticho domu tísnivé!“

Vzdechl baron: „Oh, tu duši milou,
věřte, chmura stejná stejnou silou,
jak vás, tíží, mrazí v ňadra ji,
z minula to stíny padají.
Jak bylina v šeru mdlá a bledá
blouznivé své oči s touhou zvedá.
Třeba více slunečního světla,
aby rozvila se, růží zkvetla
a ty stíny, kde jaký je skryt,
z těchto stěn už na vždy vyplašit!“

Vláďa neodvětil, — chmurný byl,
netrpěliv prudce zazvonil.
Vešel sluha, — koně sedlat kázal.

„Viděl li jste mého Marsa již?“
nedbale se mladý baron tázal.
„Krásný kůň! jak antilopa spíš!
V Pardubicích jel jsem, — druhou cenu.
Baron Hirš mi dával za výměnu
spřežení své celé, kočár skvělý, —
dámy mého Marsa líbat chtěly! — —
A váš — váš kůň?“ „Starý, dobrý sic —“
Vláďa řekl. Ani slova víc.
Mrzut, nudou sžírán, hledě k zemi
poslouchal jen roztržit a němý . . .

Za okamžik travní cestou, polem
ze dvora se oba rozjeli.
Slunce sálalo již. Kol a kolem
zlaté těžké klasy šuměly.
Ještě černí ptáci rozptýlení
táhli žhavým vzduchem, — konce není —
Bůh ví, kam to všichni letěli.

(Pokračování.)

Svůj živel.

Z chlapeckého věku svého

vypravuje

Vácslav Vlček.

(Pokračování.)

VII.

Paní důtklivě pobídla otce, aby si přec ještě bral, že skoro nejedl a jiného že už nic nemáme, ať nejde od stolu hladov; ale nadarmo jej nutila. Pan farář se potom zevrubně vyptával na kněze a úředníky v Kácově, v Souticích, v Štěpánově a ve Vlašimi; bylo viděti, že si rád pohovoří o kraji, kde takový věk trávil, a ukázalo se, že o leckom, na koho se ptal, má i teď lepší povědomost než otec.

„Ale zapomínáte na sklenici," připomněl za hovoru, „pivo vám vyteplí."

„Pěkně děkuju," odtušil tatínek, — „nejsem zvyklý, měl bych těžkou hlavu a těžké nohy. A už abych zase šel."

„Kam pak?"

„Nejdřív musím k doktorovým hochům na kvartýr; pan doktor potřebuje honem nějaký íštrment, mám mu ho jistě přinest."

„Na to bude valem dost času, až hoši přijdou ze školy. Teď jste po takové cestě sotva usedl, musíte si trochu odpočinout."

Otec, nevyvraceje této námitky, ptal se, mohuli já u pana faráře na stálo zůstati, a za jaký plat.

„Necháme to tak, jako u pátera Zajíce," zněla odpověď.

„Nemohlo by to být o něco levněji?" prohodil tatínek dosti nesměle.

„Ach, kde pak!" máchla paní Rothbaurová rukou. „Nejsou podle toho časy. Říkáme dvanáct zlatých měsíčně, jelikož víme, že taky dáte časem něco z hospodářství do kuchyně."

Otec vytáhl svou modlitební, černě vázanou knížku, mezi jejímiž listy, už silně sežloutlými, měl papírové peníze, psaní hochům doktorovým a veliký, v papírku zavinutý dukát.

„Tenť je jako cifrfiák," divila se hospodyně, když jej rozbalil.

„Je dceřin," povídal otec. „Ouško se jí u něho odtrhlo, — strčily mi to, abych to tu dal spravit. V tu chvíli mi to zlatník snad ani nebude chtít dělat —"

„To sotva," mínila paní.

„Jestli bych to směl u vás nechat —"

„Proč pak ne? Dám to spravit, a než zas někdo přijdete do Prahy, mohla bych v tom sama dělat parádu," žertovala hospodyně.

„Dlouho ne," řekl kněz, „vezmouli hocha na velkonoční vakace domů —"

„Budeš mít vakace?" obrátil se otec ke mně.

„Asi osm dní."

„Hned bys se mnou nemohl domů jít?"

„Ach ne — to až za týden."

„Pak z toho, milý hochu, nebude nic, tak brzo sem zase nikdo nemůžeme. Máme teď ukrutný rajt. Od rána do noci musíme se v polích tumlovat, orat, vláčet, sít — a při tom máme doma zedníky."

„Což pak stavíte?" ptal se farář.

„Synovi jsme před rokem koupili živnost, a k podzimu potom Bůh dopustil oheň, stavení vyhořelo. A tak máme všichni práce do oupadu. Ještě jsem se ani k tomu nedostal, abych přehlížel včeličky. Měl bys vidět, jak je Josef ode tmy do tmy zapřažen, jak má rozpukané nohy a ruce. Kdy bys byl doma, taky bys toho všeho jináč zakoušel než tady."

Když jsme se s tatínkem vypravovali ven, pravil farář: „Na něco abyste se přece v Praze podíval, ku příkladu na jízdeckou společnost, do cirkusu, kde koně a lidé na nich dělají zrovna divy."

„To bych rád uviděl," řekl otec, — „kdy se to ukazuje?"

„Až večer. Odpoledne může si každý prohlídnout hospodářské stroje a nářadí, které pan Weis měl až v Londýně na výstavě. Chceteli tam zajít, je to v Marianské ulici —"

„To je, myslím, zrovna za hospodou u Turků?"

„Ano, tam — ve fabrice Weisově. V Budči, kam Vácslav chodí, také se nepochybně stavíte?"

„Je tam taky něco vidět?"

„Tam ne," usmál se kněz, „ale myslím, že se chcete poptat, jak se hoch ve škole drží."

„I to já už vím."

„Přesvědčil jste se už dřív?"

„Sám ne. Ale pan Jakouš má tu své chlapce zrovna u nějakého pana profesora z té školy —"

„U pana profesora Škody," podotkl jsem.

„Byl tu nedávno a mluvil s ním také o našem, a pak mě v neděli hned u kostela chytil —"

„A dal vám dobrou zprávu?" dovtípil se kněz.

„Pořád chtěl jen do Prahy," ukázal na mne otec hlavou, „jak pak by se tu neměl dobře držet? Kdy bych na něj dost málo uslyšel, hned by musel domů, do hospodářství, a měl by z Prahy jen hanbu a posměch ode všech lidí široko daleko."

Dobře jsem věděl, že tato hrozba není planá, ale nic jsem se jí nezalekl. Tím jsem už byl jist, že o mně otec ze školy uslyší jen chválu; byla to má ctižádost, a dávno mi už i to Pražské učení bylo pouhou hračkou.

Na ulici jsem teprve zkusil, abych od tatínka něco více uslyšel o Střechově a o našich; on však mne nijak nepovzbudil, abych vyslovoval nové a nové otázky.

„Ve vsi a u nás ve stavení je pořád všecko stejné," povídal; „snad si ještě nezapomněl, jak to chodí den za dnem. Marjánka se arci vdala, do Štěpánova, no a zdá se, že budou v pokoji a v bázni boží živi; ona je dobrá hospodyně, do práce jako oheň, on je, pravda, pohodlnější, ale takto dobrý a ve všem spořádaný člověk. Doma jsme

Marjánky ovšem tuze škodni; máme děvečku, ta se dost činí, ale která pak by zastala, co Marjánka! — Francek, až bude mít novou chalupu vystavěnou, taky nám dlouho doma neostane; Josef je na to ještě mlád a sláb, aby zastal jeho místo, a tak ze všeho pro nás rodiče kouká jen nové přitížení. Ty si toho ani nemůžeš dost vážit, že tě tu všecka lopota a trampota míjí, že tu tak blahoslaveně žiješ."

K doktorovým hochům neměli jsme daleko — bydlili na Spálené ulici blíže Šlikova paláce a byli ještě doma. Co starší Bernard četl otcovo psaní, mladší Antonín mi stranou povídal, jak se těší na svátky, až ty školní škamny aspoň na týden čert vezme a bude možno Praze paty ukázat. Doložil ještě pár jadrnějších a ostřejších vejšplechcí. Bernard potom tatínkovi řekl, že oč otec píše, hned půjde koupit a že to po škole přinese k nám do Řeznické ulice.

„A teď," pravil otec, když jsme se zas octli na ulici, „teď půjdu nejdřív k Turkovům. Nohy jako by mi v botách už hořely; musím se na chvíli vyzout, oucnecht mi půjčí putýnku a já si budu nohy chladit v studené vodě. Z Marianské ulice není daleko k štacijounu, že?"

„Vede zrovna k němu."

„Taky bych se tam rád dostal — tam je vždycky podívaná, že na ní člověk může oči nechat."

Na dvě hodiny jsme se rozešli.

Po škole spěchal jsem domů, našel jsem v kuchyni také pana faráře sedícího u stolu před hrnečkem od kávy, ale tatínka tam ještě nebylo. Po chvíli kdosi hřmotně zaklepal na dvéře, ale vstoupili hosté, kterých jsem neznal: napřed kněz ještě starší než náš pan farář, těla rovněž silného, spíše ještě vyšší, v šíji trochu již nachýlený, vlasů docela bílých, — a v patách za ním hoch as jako já velký, očí a vlasů jako uhel černých, s ruměncem na tvářích, s úsměvem na rtech, s knihami řemenem svázanými v ruce.

Po hlučném pozdravování a vítání pravil příchozí kněz paní Rothbaurové: „Jdu se na vás podívat, jak dokončujete ten svatopostní čas."

„Tak dalece ve zdraví, zaplať Pánbůh," odpověděla ona, — „ale už se těšíme na dobu s provoda, že se víc oteplí a přece zas budou muziky, abychom si my mladá chasa mohli zas poskočit. Doufám, že mě taky provedete?"

„Jak pak ne," řekl cizí pán, — „budeme to dělat zrovna, jak to stojí v písničce:

Všichni svatí tancovali,
mezi nimi Pámbu,
svatý Petr vyskakoval,
až se chytal trámu.

Což, vy byste ještě mohla hopkovat jako laň — já mám také nohy jako struny, ale struny soukané z cucků."

Kněží odešli do pokoje, malý host zůstal s námi v kuchyni.

„Potkal jsem pana faráře Cikharta na ulici," povídal hospodyni, „a když jsem slyšel kam jde, pomyslil jsem si: Hanzí, přilepíš se k němu, bez toho se ti po paní Rothbaurové pořád stýská."

„Jako hříběti po valachovi, co?"

„Vám, paničko, po mně snad taky, aspoň někdy trošičku?"

„Sesychámli se, lhala bych, že by to bylo steskem,“ žertovala hospodyně zachovávajíc vážné vzezření. „Taky mám teď náhradníka,“ ukázala na mne. „Krajan.“

Hanzí přistoupiv ke mně zahrnoval mě otázkami: „Odkud jste? Čí? Jak dlouho v Praze? Do které školy chodíte? do které třídy?“ Byl to první člověk, jenž mi vykal. Výslech jeho zdál se mi trochu všetečný, ale nepříjemný mi nebyl. Hanzí vedl si zcela nenuceně, ale byl hezký, spůsobný, veselý hoch; své zvědavosti pouštěl uzdu, ale při tom sám byl také sdílný, a tak jsem se dověděl, že je ze Štěpánova, syn kupce Holešovského, tatínka že už dávno ztratil; rozeni že jsme v jednom roce, ale on že sem přišel o dvě léta dříve než já a ostával nejdřív u pana faráře Jičínského, to ještě v Zahradnické ulici; do školy že putujeme denně pod jednu střechu, jenže on už do reálky, před tím že chodil k svatému Jakubu.

„Ale omáčku jsem tam nikdy nesmlsal,“ spěchal doložiti.

„To tam jistě žádnou neměli,“ škádlila jej hospodyně.

„Ach,“ vzdychl on, „už vidím, paničko, že mého krajana a nástupce máte radši, než jste mívala mě. Je hodnější?“

„Takové šídlo není. Nemusím ho chytat jako blechu, abych ho dostala k učení.“

„Mě byste musela teď od učení odhánět.“

„Nemusím ho večer honit na kutě, a ráno ho nemusím kropit studenou vodou, aby nespal do osmi.“

„Já bych teď už taky vstával třeba za tmy.“

„Leda v zimě, když tma trvá až do poledne. On mi taky neschovává dráty, nevytahuje pikslu, nestrká hrnky na horkou plotnu, aby kypěly, nelíčí na kanára vysmolený kornoutek, aby mu ostal na zobáčku a na očích —“

„Tak teď nevím,“ ozval se Holešovský, jako by byl na rozpacích, ale jiskrné oči mu při tom jen hrály, „teď opravdu nevím, paničko, mámli já jeho vzít do učení nebo sám k němu do učení jít?“

„Tak i onak dopadlo by to asi stejně,“ odtušila hospodyně, — „brzo byste byl jeden za osmnáct a druhý bez dvou za dvacet.“

Studentík se hlasitě zasmál; pak náhle obrátil řeč jinam.

„Čím chcete být?“ otázal se mne.

„Nevím,“ přiznával jsem se zaražen. „A což vy — už víte?“

„Z reálky půjdu na polytechnikum. Tam se stanu inženýrem nebo architektem, budu stavět železnice a mosty, nebo domy, ale ne jen tak obyčejné —“

„Samé zámky a hrady, nejvíc povětrné,“ vpadla mu panička do řeči.

„Povětrné — to už teď umím,“ smál se zase Holešovský, „na to bych nepotřeboval ještě tolika škol.“

Po páté hodině objevil se u nás Bernard Gebell a přinesl drobnou, podlouhlou věc v papíře zabalenou a psaní do Kácova. S Holešovským dostali se hned do rozprávky o škole Svatojakubské; měli tam za sebou stejné učitele, jednoho zvláště brali na vochličky, a Bernard jej uměl v řeči a posuncích tak směšně nápodobiti, až se Holešovský za boky chytal a sotva stačil oči sobě utírati.

Konečně přišel i náš tatínek. Bernard se hnedle potom poroučel, Hanzí se přidružil k němu. My jsme ostali v kuchyni, až také pan farář Cikhart odcházel.

„Vy jste tedy také od nás," promluvil i k otci, „ale do Štěpánova asi zřídka přijdete?"

„Ničko přece častěji," odtušil otec, „nedávno se mi tam provdala dcera."

„Za koho?"

„Za Vondráčka."

„Také jsem ho vychovával. Dobrý člověk, z hodné rodiny; ale má už jen matku, že? Nu, to je jen poloviční vejminěk. Pozdravujte zetě."

„Poníženě děkuju."

„A celý kraj. V duchu tam pořád ještě žiju, i ve snách jsem pořád na Štěpánovské kollatuře."

„Ačkoliv tady ráčíte být na mnohem lepším místě —"

„Nemohu si stěžovat. Ale přece jen tam je můj domov. V Domašíně jsem se narodil, v Štěpánově, myslil jsem, že umru. Měl jsem tam na hřbitově už vyhlídnuté místečko, kde budu odpočívat. Přesazovat se musejí mladé stromky, takovéhle," ukázal kněz na mne, „moje kořeny už na to byly staré. Dobře se mi tu daří, chvála Bohu, ale jsem tu přece jenom jako na cestách, jako v cizině, na hospodě, třeba milé a příjemné, odkud bych se měl vrátit pod svou starou střechu. Kdy bych věděl, že se blíží má hodinka, zajel bych tam do našeho kraje, abych se tam uložil k odpočinku, z kterého nás teprv andělská trouba vzbudí k poslednímu soudu. No, Pánbůh vás tam opatruj!"

Když se za hostem dvéře zavřely, odvedl nás pan farář Jičínský do pokoje.

„Něco jste si prohledl?" ptal se tatínka.

„Nejvíc u toho Weisa. Bože milý, tam je věcí!"

„Viďte?"

„Když k nám přišlo rachadlo, myslili jsme, kdo ví co máme, nad to že už nemůže nic být. A zatím —! Tady člověku ani na rozum nejde, co všecko lidé dovedou vyšpekulírovat. Ovšem, pro nás sedláky takové nářadí není, nám stačí pluh, rachadlo a brány, ani v Kácově na císařském panství ještě nezavádějí takovýchhle vymyšleností."

„Večer abyste se podívali do cirkusu. Vácslav vás tam dovede a také se rád přiživí."

Otec zavrtěl hlavou: „Večer já už budu z Prahy venku."

„Jak to — venku?"

„Půjdu na noc do hospody za branou —"

„I kam pak s tou flintou!"

„— abych si mohl ráno přivstat; než tady otevrou brány, budu já už hezky opodál."

„Ale pro pána krále, proč byste to dělal?" namítal kněz. „Snad jste se včera a dnes ještě málo ušel?"

„Doma jsem taky pořád na nohou, a k tomu v práci —"

„I nic, nic! Zejtra je trh, budou tady formani z naší strany, odpoledne si některého vyhledáte a svezete se s ním aspoň do Vlašimě —“

„Než bysme odtud vyjeli, budu já už skoro doma.“

„Ale těla ušetříte, a času o nic víc neztratíte!“

„Já bych byl už nejradší dnes vyjel —“

„Po poště je to tuze drahé, a s dostavníkem byste se, myslím, dostal jen do Benešova.“

„I to by mi hodně nadskočilo, a ten štelvón [1]) jede skoro tak rychle jako pošta, — ale když jsem se k vůli tomu íštrmentu pana doktora nemohl v čas vypravit.“

Kněz spráskl ruce: „Šest, sedm mil jdete do Prahy, a chtěl byste tu snad za hodinu svou věc vyřídit, a hned se zas obrátit a jít zpátky? Pro tak malou věc tak veliká štrapáce?“

Mohl také říci: „Všecko by se bylo spravilo také tím, kdy byste byl poslal pár řádek poštou — to byste byl ušetřil více času a byl byste měl beze vší štrapáce.“ Ale on jen doložil: „Staré pravidlo jest, že se má příjemné spojovati s užitečným.“

Všecko bylo marno, jako by hrách na zeď házel — tatínek setrval na svém. Paní Rothbaurová mě posílala pro pivo, on mne nepustil; aby pro něj nemohla nic sháněti, raději se hned loučil.

„Ale, ale, ale!“ vyslovoval pan farář svou nespokojenost do poslední chvilky. „A což, ani hůl nemáte?“

„Nikdy jsem jí nenosil,“ odpověděl otec.

„Jste i v tom umíněný? Dobře by vám posloužila, půjčil bych vám jednu ze svých.“

„I pěkně děkuju — až přijdu do lesa, mohu si nějakou břinkovku uříznout.“

„A kde přijdete do lesa?“

„Za Mnichovicemi.“

„To je odsud dál než tři míle!“

Šel jsem tatínka vyprovodit. Na schodech k prvnímu patru před barevným krucifixem na zdi pověšeným smekl, udělal tři kříže a několik okamžiků postál.

„Kterou branou se dostaneme dřív z města?“ ptal se mne, když jsme sestoupili na dvůr.

„Žitnou. Kam chcete na hospodu?“

„Snad na Cikánku, snad ke lvu — ještě uvidím.“

„Zrovna vystupuje na nebi nějaký bubák.“

„Na to musíme v tuhle dobu vždycky být připraveni. — Toho velebného pána Cikharta už jsi viděl dřív?“

„Ne, teprva dnes.“

„Býval farářem v Štěpánově, a měl přízeň u Vlašimského knížete Aušperka; ten prý mu také dopomohl na takové místo do Prahy.“

„Tak on tu není na pensi?“

„Ba ne — povídají, že je zpovědníkem u císaře nebo u císařovny. Ostává prý taky na Pražském zámku. Ale je pořád stejně hodný a přívětivý pán, jako býval tam u nás. Však jsi ho slyšel.“

---

[1]) Stellwagen.

Už dříve bylo venku pošmourno, nyní se rychle dělal předčasný soumrak. Mně zase už srdce i hrdlo svírala lítost, že nastává loučení s tatínkem; sotva jsem se přemáhal, maje chvilkami odpovídati na jeho otázku.

Až k Tůnní ulici jsme málo mluvili; tam se otec zadíval k domu, kde byl do nedávna příbytek velebného pána Zajíce.

„Dej mu Pánbůh věčnou slávu!“ promluvil pohnut. „Tak jste tam hezky žili -- a najednou vás to rozehnalo!“

Vyptával se, jak ta nemoc přišla, mělli kněz veliké bolesti, nadálli se tak brzkého konce a jak se s ním vůbec v poslední době dělo. Také o Rézince chtěl slyšeti, jak s ní teď asi bude, litoval jí, že musí teď u cizích sloužit, a vzkazoval ji pozdravovat, až ji uvidím.

„A teď abys se už vrátil,“ řekl, když jsme došli k bráně.

„Ještě ne,“ zdráhal jsem se.

„Není to nic platno.“

„Tam venku se cesty rozcházejí, mohl byste se dát nepravou —“

„Vždyť s sebou mám hubu, zeptám se.“

„Ale já nemám co zmeškat,“ zašeptal jsem lítostivě, a tatínek mne nechal.

Šli jsme dále, ale skoro pořád mlčky. Za hostincem u jelena ukázal otec na cestu v levo se odštěpující: „Tudy přijdu na Kosteleckou silnici, že?“

„Já vás tam dovedu.“

„Ne, teď už půjdeš domů. Bez toho se dělá nějaké povětří.“

„Prosím vás, tatínku — snad s vámi mohu až na Cikánku nebo ke lvu — —“

„Co tam?“

„Abych — abysme — abych s vámi ještě chvíli pobyl —“

Hlas se mi udusil v slzách. Otec mě vzal za ruku.

„Milé dítě, není to nic platno — musíme se rozejít. Abych ti řekl pravdu, nechci ostat na noc na Cikánce ani u lva, půjdu ještě hodinu nebo dvě, do Strašnic nebo ještě dál, jak uvidím. Ale doma to neříkej, nemusejí to vědět.“

„Sám povídáte,“ odmlouval jsem otci proti všemu posavadnímu obyčeji a spůsobu, „sám povídáte, že se dělá povětří —“

„Jen trochu větru, a půjdu po něm, bude mi foukat do zad.“

„Nejspíš bude i pršet —“

„Leda krátkou přeháňkou, mrak je kulatý a ne rozlehlý. Tak už s Pánembohem!“

Slzy mě polily — stěží jsem ještě nějaké slovo zašeptal a otci ruku políbil. Již kráčel ode mne. Chytil jsem se za hlavu, s které mi prudký vítr bral čepici a která se zároveň se mnou zatočila jako v závrati.

V tom se počaly sypati kroupy, a v malé chvilce byl jimi vzduch tak naplněn, jako by s nebe lijavcem padaly dlouhé šňůry perel jako bohatý hrách velikých a jako křída bílých; nebyly těžké a tvrdé jako led, nýbrž lehké a měkké jako květy ze sněhu, a tak husté, že jsem v té chumelici stál jako ze všech stran obklopen bělounkými záclonami; mimo ně jsem ničeho neviděl, otec mi náhle zmizel s očí. Po několika

minutách ležela jich na zemi vrstva na prst, neli na dva; pod nohama počínaly se hned rozpouštěti.

„To se to tatínkovi teprv špatně půjde," pomyslil jsem si. „To teprv zkusí — všecko k vůli mně! Teď by se na žádný způsob neměl vydávat na noční cestu, ale zůstat do rána na Cikánce nebo u lva."

Pudilo mě to, abych se za ním rozběhl a pokusil se ho zadržeti, ale musel jsem si říci, že by to bylo marno, že by mne neposlechl a že by se na mne jen mrzel. Se stísněnou hrudí kráčel jsem k městu.

Když jsem vešel branou do ulice, krupová chumelice spustila se znova. Lidé z ní měli zvláštní radost, ze všech stran zazníval veselý pokřik rozjařených hlasů, mladých i starých. Já však, mysle na tatínkovu cestu, smutně jsem vzdychal: „To bude bláta!"

VIII.

Nazejtří ráno, vyskočiv z postele, nejdřív jsem se přesvědčoval, jak je venku. Obloha zas už byla vyjasněna, ulice suché, — měl tedy tatínek lepší cestu, než se večer podobalo.

Když jsem se už chystal do školy, objevila se u nás Rézinka, prvně od té doby, co odešla do nové služby. Spěšnou chůzí a ranním chladem byla v obličeji pěkně zardělá, živě vykládala, že jde do masných krámů a odskočila sem jen na minutku. Ve službě že se jí vede dobře, páni že jsou hodní a že s ní vlídně zacházejí, on že už jí kolikrát při obsloužení řekl: „Děkuju." Že je asi čtyřicátník, statný, veselý, ráno i odpoledne že odchází někam do kanceláře: ona že se na pohled spíše zdá starší, že je slaboučká a churavá, k žádné práci, před pánem že se ještě drží na nohou, ale když on není doma, že stále posedává i polehává.

„Nejspíš taky obcerunk," prohodila paní Rothbaurová.

„Ne," povídala Rézinka, „na srdci má nějaký neduh — podle všeho už dávno, tak že jsou tomu zvyklí a už se o tom ani nemluví; pán žertuje, jako by nic nebylo, a snad každý večer odchází do společnosti, do hostince. Dostatek je tam ve všem, peněz k nakupování dostávám zásobu, jídla pro mě zbývá víc, než sním, a dobrého."

Rézinka jevila takovou spokojenost a radost, že našla dobré místo, až mi při tom bylo jaksi nevolno. Odcházeje teprv jsem se odhodlal vyříditi jí pozdravení tatínkovo.

„Tak? Byl tady?" odpověděla mi stručně. „No, s Pánembohem. Však já už taky musím jít."

Ale zůstala ještě po mně; patrně jí bylo zvláštním potěšením pověděti dobré přítelkyni, že to s ní mnohem lépe dopadlo, než se nadála.

Na den se udělalo teplo, obloha byla bez poskvrny a slunce vysvěcovalo tak, že ulice jenjen zářily, a také na lidech bylo viděti, jak kouzlo jara mysl jejich vyjasňuje a oživuje.

Když jsme se v deset hodin vyrojili z Budče, zůstalo nás několik pohromadě, a bez zvláštního umlouvání octli jsme se na hradbách, u bašty, na které stál nízký dům s velikým nápisem: „Mineral-Wässer-Trink-Anstalt." Na rovině před ním bylo pod mladými akáty a kaštany hojně stolů a židlí pro hosti, ale nyní tam lidé nesedali, ubírali se mimo, ti sem, ti tam, skoro všichni rovnou čarou; my však jsme se uchýlili do zadu, za dům, a tam jsme ještě s cesty sběhli po křovinatém svahu až k tlusté hradební zdi, abychom byli jen sami mezi sebou.

Daneš, dívaje se přes zeď do širokých příkopů, povídal: „My jsme v neděli s Nocarem lovili salamandry u Michlí, ale mně se zdá, že bychom jich tuhle dole v těch kalužinách více nachytali, a lážovějších."

Ptal jsem se, co jsou ti salamandři.

„I prachsajraj!" divil se mi Beránek. „Což pak jsi ještě žádného neviděl?"

„Štíra jsem viděl —"

„To sotva," pochyboval Čenský.

„No, snad nelžu?"

„U nás se o štírech taky dost mluví, ale já jsem jak živ žádného ani okem nespatřil."

„Oni štíři nevylízají tak hustě jako žabky, když se jich z pulců naplemení," hájil jsem se. „Štír se schovává, protože, jak ho lidé uvidí, jde mu o život; hledí člověka uštknout dřív, než o něm zví. Však ale jednou jsme na něj přece vrazili na cestě, kudy se jezdí. Vedli jsme s Pepíkem Zelenkovým, jako s bratránkem, ráno koně s pastvy, a on najednou za mnou vykřikne: ‚Prachsetsakra — jeď, jeď! máš pod sebou štíra! Už na něj kobyla šlápla! Jestli ne zrovna podkovou, může být otrávena, pro pět ran —!' Panečku, to bylo leknutí! Štír má v sobě tak ostrý jed, že koho píchne, hned se svalí a je mrtev."

„Ale to se jen tak povídá," ozval se Schlumperger.

„To je jistá pravda!"

„Svalila se tvoje kobyla?"

„Nesvalila, protože tu potvoru rozšlápla podkovou, železem, k tělu a do těla jí jed nepřišel. Chcešli co vědět, štír třeba taky sám sebe zabije. Jednou ho náš Josef s kamarády někde dopadli, už na podzim, když měli na pastvě oheň; báli se ho utloukat kamením, aby jed na ně nestříkl. Někdo tam na blízku dělal rýčem; vzali štíra na rýč a nesli ho k ohni, aby ho na prach upálili. Ale on, jak čul oheň, než by se byl do něho za živa dal hodit, sám se probodl, že bylo hned po něm."

„Jsou ještě podivnější věci na světě," ujal se slova Čenský, — „ku příkladu mandragora."

„Co je to?" ptal se nyní Beránek.

„Taková divotvorná rostlina. Kdo si ji dovede opatřit, přináší mu štěstí a taky mu dává moc, aby prováděl kouzla a čáry."

„A kde roste?" zvídal jsem já.

„Bůh ví, kde v cizích krajinách — tady snad jen pod šibenicí."

„A vždyť už tu žádné šibenice nejsou?"

„Někdy přece," odpovídal mi Schlumperger. „Když tu nějakého zlosyna odsoudí na smrt, postaví kat tamhle na Židovských pecech šibenici, a toho odsouzeného tam vyvedou a pověsí. Snad půl Prahy se na to běží dívat."

„A potom tam tu rostlinu hledají?"

„To nevím."

„Onať i na takovém místě nejspíš vyroste jen jednou za čas, a kdo ví kdy," vykládal Čenský, „a najít ji a zmocnit se jí, to není jen tak. Má nahoře listy a květ, jako jiná rostlina, ale hlavní věc je u ní kořen."

„Jako u bramboru?" prohodil Beránek.

„Ale jdi, hloupý!" odbýval ho Čenský. „Brambor a mandragora, to se k sobě tak hodí jako pěst na oko. Ten kořen u mandragory je vlastně živý tvor, a vypadá prý jako malinký člověk, ale vousatý. Kdo ho chce vykopat, musí být na všecko odhodlán, může se mu při tom zle vést, taky o život může přijít. Uši musí mít ucpané voskem, neboť mandragora při tom vytahování tak hrozně křičí, že by jistě ohluchl."

„Jenom," řekl Beránek, „neníli to všecko tak pravda, jako že blechy kašlají?"

„Já si to necucám z prstu, nepovídám to ze své hlavy, tak jsem to četl."

„Co jsem na světě, nikdy jsem neslyšel, že by někdo něco takového měl."

„Milý zlatý, kdo to má, ten o tom nevyzvání; musí to chovat v největší tajnosti, sice by se to na něm hrozně pomstilo."

„U nás," podotkl Schlumperger, „u nás v sousedství říkají, že nějaká ženská — myslím v Dlouhé třídě — má mužíčka; to bude něco takového. Prý na to má oltářík z drahého dřeva, pozlacený nebo zlatem vykládaný, ale tajný, přede všemi lidmi ukrytý, a oblíká to do hedbáví a kmentu, jako nějaké Jezulátko; každý týden to koupá ve vzácném víně —"

„To je svatě mandragora!" zvolal Čenský. „Jako ten kořen — s tím zrovna se to musí tak dělat."

„Jedni povídají, že se s tím ta ženská mazlí, druzí, že s tím bere ve všem radu nebo snad se k tomu i modlí —"

„Tak by to byla nepravá věc," poznamenal jsem.

„Toť, že v tom vězí nějak zlý duch."

„A má se při tom ta ženská dobře?" ptal se Beránek. „Přináší jí to opravdu štěstí a bohatství?"

„Bohatství leda takové, o kterém nesmí nikdo zvědět. Máli peníze, je lakomá, neboť utrácí co nejmíň a žebrákům říká jen ‚Naděl Pánbůh,' že prý nemá z čeho dávat. Žije sama, jen několik koček si drží, ale ty prý se u ní mají dobře."

„A tak ona je to taková kočičí frajle!" mínil Beránek. „To zas my víme o jedné psí frajli, u té prý je to doma jako u antouška, v pokoji samý chrt, pinčlík, mopslík, špiclík —"

„Počkej," vpadl mu Daneš do řeči, „až to Schlumperger dopoví o mužíčkovi."

„Ten mužíček prý si moc a moc dává sloužit," pravil Schlumperger; „někdy je samá kaprice, ničím není spokojen, tu ženskou všelijak sekýruje a třeba se tak rozčertí, že jí skočí do obličeje a hodně ji podrápe. Ale ona potom lidem říká, že jí to udělala kočka."

„Na venkově prý zas v některých staveních mají hospodáříčka," vyprávěl Daneš. „Ten není zlý, leda na zloděje a škůdce, hlídá stavení a opatruje dobytek. Nikomu se neukazuje leda v nějaké jiné podobě; přijde ku příkladu v létě šelma člověk k stavení, myslí, že je prázdno, a chce tam něco ukrást, — ale v koutě stojí hůl, ta najednou vyskočí a milému zloději namele, že má tělo jednu modřinu. V té holi zrovna vězel hospodáříček."

„Ale hoši," hlásil se zas Beránek k slyšení, „ználi pak někdo z vás babu Křivonosku?"

„Odkud bysme ji měli znát?" ptal se Čenský.

„Třeba o Josefské pouti jste ji mohli vidět, seděla v Prašné bráně na kamenné lavici vedle fotra Slavíka, co na plíšek zpívá jako slavík a taky prodává brunčály, a vedle Fángličkáře, co prodává korouhvičky a tolik se katí, když někdo na něj křikne ‚Fángličko'!"

„A co ta baba Křivonoska?" připomínal Čenský.

„Má v košíku oplatky, pacle, cukrové mandle, krauzamincové pokroutky —"

„Aha," prohodil Schlumperger, „ty jsi taky její kunt, často jí dáváš počinek?"

„Jen někdy, šocínku, když odněkud kápne krejcárek. Ona obyčejně stává na Zeleném trhu, u podloubí, a to k ní přicházejí ženské, a ona jim dává všelijaké rady, vykládá sny a říká numera. Tuhle jedna panička, dost vyšacená, jí vypravovala, jak se jí zdálo, že stojí na Konské bráně, ale jen v košili, a ještě že ta košile byla s odpuštěním celá — —"

„No jaká?"

„To řekla docela pošeptmu. Prý se honem hleděla někam ukrýt — a v tom už byla doma, v pokoji, se svým mužem, který však se najednou proměnil v kanárka, a lítal sem tam, až najednou frnk! vyletěl oknem a byl pryč. Křivonoska potom paničce povídala, co to vyznamenává. S tou košilí že může být bez starosti, to že bude nějaké štěstí; ale co se toho kanárka týče, to aby si dala pozor, ať se jí znejmilejší pán někam netoulá. ‚Ale kam pak,' vrtěla panička hlavou, ‚vždyť mu minulý měsíc bylo šedesát roků!' — ‚Tak to je hned jedno dobré numero,' prála Křivonoska. ‚Kdy pak má svátek?' — ‚Na svatého Matěje.' — ‚To máme 24, kanárek to je 19; tohle terníčko se může vsadit' — nevím už, řeklali na Vídeň nebo na Linc nebo na Brno."

„A ty," ozval se Daneš, „ty všecky takové řeči, jako třeba o té košili, posloucháš, a ony tě neženou pryč?"

„Snad nemyslíš, bráško, že si stoupnu k nim a koukám na ně vyvalenýma očima a s otevřenou hubou? Gár kha réd — stojím pěkně stranou, dělám, jako bych neuměl pět počítat, dívám se třeba vzhůru na holuba nebo dolů na vrabce, jako bych takové ptáky prvně na světě viděl. Já, kamaráde, nejsem tak hloupý, jak se zdám."

„Jistě," svědčil mu Schlumperger, „kdo by tě koupil za hloupého, ten by chytil divného lososa. — Ale abysme se odsud přece hnuli, nemámeli k té zdi přirůst jako mech nebo netřesk."

Když jsme ještě chvilku po hradbách chodili, Schlumperger se první od nás loučil.

„Oběd na tě ještě nečeká," řekl jsem.

„To už jistě," odpověděl, „kus chleba, nebo nějaký bandur."

„Přece taky ještě něco jiného?"

„I nic už," usmál se Schlumperger. „Jen když to je."

„Třeba ani nevíš, co ti maminka vaří."

„Maminka nebývá v poledne doma, v ten čas hledí zrovna něco prodat. Servus!"

U Konské brány trhli se od nás Čenský a Beránek, já s Danešem jsme až u Žitné sešli do ulice.

„Slyšel jsi, co povídal Schlumperger o svém obědě?" ptal jsem se za řeči.

„Mohli by vandrovat s naším panem Sejkem," řekl soudruh.

„Jak to?"

„Pan Sejk někdy snad nemá k obědu ani bandura."

„Kdo je pan Sejk?"

„Od nás, z Chejnova, syn krejčího. Už někde kantoroval, a dost dlouho, bez několika bude mu třicet. Ale teprve teď je tady v učitelském kursu. Ostává taky u pana Vobinušky, spíme spolu na jedné posteli, ačkoliv jemu je tuze krátká. Ještě jeden je tam takový, pan Pilík, taky čekatel, syn učitele z Chotovin, jenže ten přece časem něco z domova dostane — ovšem taky dost málo, ale tak často přece zuby nesuší jako pan Sejk; ten je tu živ jen z muziky."

„Přece si jí něco vydělá?"

„Hraje na basu, pan Pilík na housle, pan Vobinuška na flautu, — s třemi jinými ještě dělají sexteto a hrávají večer po hospodách a kavárnách. Pan Vobinuška —"

„Ten je přece učitelem u svatého Štěpána? U nás v Kácově pan učitel hraje jen na kruchtě, o muzikách nikdy."

„Pozitivně? To je dost. Tady mi ukazovali učitele — myslím od svatého Haštala, — který je v bandě u městských granatýrů. Když mají granatýři vyrukovat na funus, ten učitel nechá všeho, oblíkne se taky do uniformy, mašíruje v bandě a troubí na hornu, až to srdce proniká. Jeho školáci se běhávají na funus dívat, jak si pan učitel v té parádě a slávě vykračuje, a ukazujou na něj žákům jiných škol: ‚Hečte, balíci, takového vy nemáte — s vaším se musíte schovat!'"

„Což ty," optal jsem se, „taky umíš na něco hrát?"

„Trochu na housle," pravil Daneš. „Učil jsem se doma u pana učitele Hrdličky, denně s námi odehrával —"

„Toho já bych byl taky rád došel. Mnoho jistě za to museli platit?"

„No — deset zlatých šajnů ročně."

„Tady v Praze taky hraješ?"

„Žeť jsi trochu zavrzám."

„S těmi pány do kumpanie?"

„I kde pak! To jsou, holenku, v muzice metři. U nás se scházejí k průbám; když některý přijde trochu později, druzí ho přivítají: ‚Zu später!'“

„Proč to?“

„Říkají to po někom, kdo špatně mluvil německy. Nejlíp z nich všech hraje pan Filip, syn Michelského učitele, housle prim, to je gusto poslouchat.“

„Tak máš doma dost muziky?“

„Muziky, až se hory zelenají. Někdy s nimi večer taky někam jdu, nesu partesy nebo i basu. Teď v postní době bylo arci s hostinci a kavárnami utrum — to se pan Sejk navzdychal, aby tomu byl už konec a s pomlázkou nastaly zas muziky!“

„V postě je mu hůř?“

„Inu tak — to jen že jde s druhými sem tam někomu zazpívat štandrle. Tuhle měl pan starý u Bachorů nějaký svátek, šli jsme mu tam udělat slávu, jako kvarteto —“

„Ty taky?“

„Taky, ale držel jsem jen svíčku. Panu starému se to líbilo, druhý den nás pozval na pivo a na večeři. Panečku, tam jsme se poměli! Masa bylo jako u řezníka, vypít mohl každý, co chtěl. Já jsem tomu tak moc neudělal a šel jsem s panem Vobinuškou dost brzy domů, ale druzí si dali berdo. Sejk a Pilík měli být taky aspoň o dvanácti doma, protože u nás, u Krejcárků, se dole v tu hodinu hospoda zavírá. Oni však se u Bachorů zapomněli, přišli kdo ví kdy po půlnoci, klíč od domu neměli, hausmistr u nás není, — a tak házeli nahoru písek na okna, aby se pan Vobinuška zbudil a šel jim otevřít. Při tom se panu Sejkovi přihodil maler, s pískem shrábl taky větší kamínek, a jak hodil, rozbil tabuli. To se neptej, jak ho to rmoutilo, že musí škodu zaplatit — celý druhý den koukal na to okno jako zmoklá slepice nebo ztrápený oficír.“

Octli jsme se před domem u Krejcárků, na rohu Příčné a Žitnobranské ulice.

„To u vás tam někdo hraje na fortepiáno?“ ukázal jsem na hořejší okna.

„Gustinka se cvičí, dceruška pana Vobinušky,“ povídal kamarád. „Já si dám jen nahoru knihy a půjdu k obědu.“

„Někam jinam?“ divil jsem se.

„Do Konviktské ulice — máme tam příbuzné, u nich se přiživuju. Nocar si na poledne nosívá jen kousek chleba, teprv po škole na něj doma v Michlích čeká jiné jídlo.“

„To u nás venku bylo taky tak. — A máš nějaké ty salamandry, co jste s Nocarem chytali?“

„Mám, nahoře.“

„Já bych se na ně chtěl podívat.“

„No pojď. Ale víš, já na ty salamandry tak nedržím jako hoši tady v Praze. Přinesl jsem je nejvíc k vůli malému Vobinuškovi, a namluvil jsem mu, jestli některý jak se patří dozraje, že neshoří, až ho hodíme do ohně. To je ti k smíchu chlapec, pořád by jedl; jak ráno

protrhne oči, už volá: ‚Maminko, housku!‘ — a když se vrací ze školy, křičí už ve dveřích: ‚Maminko, já mám hlad!‘“

Vešli jsme na dvůr a po dřevěných, ke zdi přistavených a střechou krytých schodech vystoupili jsme do příbytku pana učitele Vobinušky. Tvořila jej jediná místnost, veliký pokoj s třemi okny do Žitnobranské ulice, s dvěma do Příčné. Podle zdi stály postele, almary, fortepiáno, u kterého sedělo as dvanáctileté děvčátko, a plotna, u níž se otáčela paní učitelová a s ní její syneček, o něco mladší než Gustinka. Uprostřed pokoje byl dlouhý stůl; na jedné straně jeho hleděl pan Pilík do jakési knihy a pan Sejk linoval papír na noty, na druhé straně seděl pan Vobinuška, pohodlně se opíraje o lenoch a spokojeně pokuřuje z dýmky. Oba čekatelé byli hubení; pan Vobinuška, muž asi čtyřiceti let, neměl také zrovna vypasené tváře, ale nápadně se mu leskly, jako by si je právě byl přetřel mastnýma dlaněma. Za to manželka jeho byla kost a kůže.

Daneš vedl mě přes celý pokoj k oknu, na kterém stála jeho lahvička se salamandry.

„Ale vždyť jsou to obyčejní vodní brouci,“ povídal jsem mu potichu.

„No žeť,“ řekl on podobně, „ale tady na ně hoši chodí, jako by to byly zlaté rybičky. A víšli pak, že si tady někteří věšejí netopýry do krámů a kvelbů, aby jim přinesli štěstí?“

„U nás se netopýrů každý bojí a štítí.“

„Zrovna jako u nás. To už nic neříkám, že si tu přibíjejí krejcar na práh, kudy lidé chodí do krámu kupovat.“

Zadíval jsem se na basu v blízkém koutě stojící, ale brzy mou pozornost od ní odvrátila Gustinka, která vyskočivši od fortepiána chytila se za boky a poskakovala mrštně a rychle, že nožkama na podlahu jenjen bubnovala.

„Co to dělá?“ ptal jsem se šeptem.

„No, tancuje,“ povídal Daneš.

„Sama — a tak divně?“

„To je čardáš, uherský tanec. Chodívá sem pan Cába, taky čekatel, učiněný tancmajstr, a učí druhé čardáši, mazuru a všelijakým jiným tancům. Gustinka a Karlička od sousedů Sychrovských při tom dělají dámy, a když se nedostává slečinek, taky já jednu zastanu.“

„Počkej!“ zvolal pan Vobinuška na dceru, — „vždyť není svého slova slyšet.“

„Oč je profesor Bíba starší než já?“ pokračoval pan Sejk v hovoru, jehož jsme si dříve nevšímali. „Tak o pět let. A má místo na hlavní škole a na učitelském ústavě a bere tři sta zlatých ročně. [1]) Tři sta zlatých stříbra — to jsou peníze!“

„Však i on měl dost těžké začátky,“ pravil pan Vobinuška. „Sám jsem to od něho slyšel, jak vzácný mu byl trojník v Horažďovicích, tomu je teď asi deset roků. Měl tam mladý pán dostávat sedmdesát zlatých

---

[1]) Za vyučování na hlavní škole i na učitelském ústavě měl p. Bíba skutečně roční plat 300 zlatých, a měl jej od roku 1848 asi dvacet let pořád stejný, bez všelikého zvýšení a přídavku!

ročně; to nepřišlo na měsíc ani šest, a s těmi musel v první čas vycházet. Panečku, to taky nebyl malý kumšt, pan Bíba musel na sobě hodně utahovat řemen. Až se ho jednou na potkání optal pan děkan Mrkvička, jak se mu v Horažďovicích líbí. ‚Hezky by tu bylo, milostpane, jen kdy by se tu člověk mohl častěji najíst.‘ — Jak prý to? — ‚Inu, milostpane, račte považit, že mi pan kontribuční čtvrtletně vyplatí na vlas 17 zlatých 30 krejcarů. Nahý nesmím chodit, ani bos, to bych nesměl do školy ani na ulici; na žaludek se toho tuze potenku dostane, ale jakáž boží porada, musí se tím spokojit.‘ — ‚Víte co?‘ prál děkan, ‚budete ke mně třikrát týdně chodit na oběd, a za to mi trochu pomůžete opisovat matriky.‘ Pan Bíba nám povídal: ‚Matriky za kolik let jsem mu opsal, a jak rád! Třikrát týdně jsem se výborně najedl — to už mi bylo hej, to jsem už myslil, že se mi ani hrbatý nevyrovná!‘ — A tak, milý Sejku, hlavu vzhůru, prsa ven! Už za několik měsíců vyjdete z kursu —“

„A pak taky mně bude hej, íchuchú!“ zavýskl letitý čekatel, nepřestávaje pilně linovati. „Nezůstanuli čásek bez místa, přijdu nepochybně zas někam do zastrčené vsi k starému kantorovi, který se už nadobro utahal a sotva se ještě klepá. Dostanu všecku práci a plat žádný. Žáků bude v kolátuře tři sta nebo více, ale do chatrného školního baráku se jich nevejde ani polovina, i když budou mnozí sedat na oknech nebo na vyšlapané cihlové podlaze. Až vejdu do klasu, bude tam více prachu než na selském mlatě, kde vějou obilí. V poledne budu papat šusterku s prachandou, nemastnou, jen politou sbíraným, řídkým, hodně namodralým mlíčkem; večer dostanu koroptvičky v munduru, střílené motykou, a budu si k nim moci špendýrovat i štipec soli. Po vánocích budu každý den několik hodin špacírovat po vesnicích, od numera k numeru zpívat, skřehlými prsty na dvéře a trámy psát † C † M † B, nového roku vinšovat a pro pana učitele vybírat po groších, z kterých potom večer doma dostanu celé dva za své namáhání, mrznutí a brouzdání sněhem. Později budu chodit po zápise, jindy zas budu sbírat posnopné, a tak budu mít vedle školy pořád nějaké vedlejší vyražení.“

„Třeba přijdete hned na lepší místo,“ mínil pan Vobinuška, „po čase docela jistě.“

„Snad dokonce na takové, jako je náš slavný Chejnov, kde máme taky děkanství a knížecí zámek. Tam bych to arci dělal jako pan učitel Hrdlička. Ten, aby na se neuvalil starost o více krků, opatrně zůstával starým mládencem. Svou plotnu míval obyčejně studenou, ale vycházel na rynk a rozhlížel se, kde se kouří z komína. K jednomu takovému domu pak zamířil, zaťukal na okno, dal křesťanské pozdravení, zavedl diškurs a neodešel, až ho pozvali k obědu.“

„Gustinko,“ zvolala v tom od kamen paní Vobinušková, „dávej nádobí na stůl!“

„Co pak budeme mít dobrého?“ obrátil se k ní manžel.

„Taky škubánky neboli šusterku,“ odpověděla, „ale bez prachandy a bez mlíka.“

„S tvarůžkem!“ hlásil malý Vobinuška a labužnicky mlaskl jazykem.

Pan Sejk a Pilík sbírali své věci se stolu, já a Daneš jsme zamířili ke dveřím.

IX.

O týden později — to už bylo po neděli květné — zas mě pan farář Jičínský odpoledne vzal s sebou na procházku. Tomu jsem byl vždycky rád; kněz býval venku hovorný, a já jsem od něho slyšel hojně nových věcí.

Doma bylo mi vštípeno pravidlo, že rodičů a vůbec vážných lidí zvědavě se vyptávati bylo by porušením povinné úcty a neslušnou všetečností; od tohoto pravidla počal jsem se teprv u pana faráře Jičínského více odchylovati, poněvadž na každou moji otázku ochotně a přívětivě odpovídal. Že pak jsem ho denně vídal lehati a vstávati, svlíkati se a oblíkati, mýti se a česati, nehty u rukou i nohou sobě stříhati atp., odvykal jsem pamatovati na jeho kněžskou důstojnost a všecku povznešenost nade mnou a vždy více viděl jsem v něm člověka pokročilého věku, ctihodného, ale především plného dobroty, který se i ke mně choval tak přátelsky a laskavě, jako bych patřil mezi nejbližší příbuzné jeho. Z vlastních dědečků svých jsem žádného nebyl poznal; teď mi bylo podobně, jako bych jednoho nalézal v tomto moudrém, vlídném, měkkém kmetovi, který v takovém stáří ještě byl tělesně statný i duševně zdravý, ze svého tichého přístavu na celý svět pohlížel veselým zrakem, ve všem už přestával na mále a hned tak nepozbýval dobrého rozmaru.

Než jsme se vydali na cestu, pan farář jak obyčejně zkoumal počasí, a jakkoli nebylo venku hrubě zakaboněno, přece si místo hole vzal deštník.

Když jsme přicházeli k Pasířské ulici, potkali se tam na rohu dva páni a zastavili se spolu.

„Všimni si jich,“ upozornil mě potichu kněz. Když jsme je míjeli, pozdravil se s nimi a pak mi povídal: „Ten menší je pan doktor Frič, rozhlášený advokát, který také Havlíčka před porotou vysekal, a ten vysoký, to je slavný doktor Palacký, stavovský historiograf.“

„Prosím,“ spěchal jsem se otázati, „co to znamená?“

„To je spisovatel, který skládá českou dějepravu.“

„Třeba jako Hájek?“

„Hájek byl také z toho řádu, ale mnoho si při tom sám vymýšlel, jako by psal povídky a ne historii; pan Palacký zpytuje a píše jen, co se v pravdě stalo. Je to věhlasný učenec, to se musí říci, třebaže je evangelík. Tuhle v tom domě ostává. Také v politických věcech je znamenitý muž; když přišel rok čtyřicátý osmý a přinesl takové novoty, on měl veliký podíl ve všelikém jednání tady v Praze a potom ve Vídni a v Kroměříži a byl jako hlavou našich. Způsobil hned to, že Frankfurťákům v Čechách nekvetla pšenice. S Němci nadobro si rozlil ocet, a naši dobří přátelíčkové by se i jemu rádi dostali na kobylku a nadrobili mu stejně jako Havlíčkovi; ale posud

tomu ušel, je ve všem práv, není na něm úhony — a pak požívá veliké vážnosti a přízně mezi urozenými pány, hrabaty a knížaty."

„Sám je taky urozený?"

„To to — Moravec je, z vesnických, nezámožných rodičů pochází a stěží se dostal do škol. Sem do Prahy přišel jako vyštudovaný mládenec, aby si tu hledal nějaký úřad; brzo si získal chvalné jmeno, postoupil mezi přední vlastence a s Dobrovským, Jungmannem, Šafaříkem a s jinými mnoho vykonal pro českou řeč a literaturu."

Na chvíli se pan farář zamlčel. Když jsme se Širokou ulicí blížili k Novým alejím, ukázal mi dům, který patříval panu Josefu Jungmannovi: „Na podzim byly tomu čtyři roky, co jsme ho odsud pochovávali."

„Vy také?" řekl jsem skoro bezděky.

„Jako tisíce a tisíce jiných Čechů. Byl to přeslavný pohřeb, jakého Praha neviděla snad od té doby, co tu posledně pochovávali českého krále."

„Takový to byl vznešený muž?"

„I on se povznesl sám. Otec jeho byl sedláček v Hudlicích, blízko Berouna, syn pak to přivedl na prefekta akademického gymnasia —"

„To je veliké důstojenství?"

„Dost veliké. Ale ještě mnohem větší cti dosáhl pan Jungmann jakožto spisovatel; už za živa jej nazývali: náš patriarcha. Obzvláště jeho slovník je dílo nesmrtelné.

Byť i vyschlo lože Vltavino,
tvoje, dokud stane Slávie,
jmeno Jungmann vděčně bude jmíno.

To napsal v Slávy dceři Kollár, který bohužel také už zemřel. Byl, pravda, rovněž evangelík, ale básník vyvolený a tak říkaje apoštol Slovanstva."

„Ten ale nebyl ze vsi?"

„Inu, byl z místa, kterému se snad říká městečko, ale ode vsi se to hrubě nerozeznává. Leží to kdesi tam na Slovensku, odkud k nám přicházejí dráteníci. Otcova vůle byla, aby syn zůstal při hospodářství, a když mermo chtěl na studie, byly z toho hněvy a rozmíšky, až buď tatík synka z domu vyhnal, nebo synek kamsi ku přátelům utekl; ale potom se přece smířili — syn se stal pastorem, naposled i profesorem na Vídeňské universitě. Byl o hezkých pár let mladší než já; letos v lednu se rozžehnal se světem, a je už také v slovanském nebi, o kterém zpíval."

V hovoru našem zase nastala přestávka, tentokrát hodně dlouhá; mně to však bylo milejší, než kdy by byl velebný pán začal povídati o jiných věcech, — měltť jsem plnou hlavu těch spisovatelů, kteří se tolik vyznamenali, takové vážnosti a cti dosáhli, ačkoli pocházeli jen z vesnice a nesnadno se dostali na študie.

Za uršulinským kostelem ukázal mi pan farář na protější stranu ulice: „V těchhle vápenkách se pálí nejlepší Pražské vápno, kterému snad by nenašel rovného." [1])

[1]) Na místě těch vápenek stojí teď budova České spořitelny.

Došli jsme na konec Ferdinandovy třídy, kde v pravo ani v levo nebylo ještě domů; ulice skoro jako most vedla přes místo hodně nižší, nerovné a nespořádané, jako by zde uprostřed Prahy bylo zapomenuto kus neladné, rozházené návsi. Na levé straně stálo tam dole, opodál od ulice, nevzhledné, sešlé stavení; pan farář se na ně zadíval, zastaviv se u nízkého, nestejně a ledabylo stlučeného plotu, kterým ulice byla ohrazena.

„No dobře, dobře," povídal si polo nahlas.

„Co je to tam?" optal jsem se.

„Solnice, stará barabina. Ale dáli Pánbůh, nebude tady už dlouho dělat ostudu a bude tu vystavěno něco lepšího — k našemu velikému potěšení."

Zahleděl jsem se velebnému pánu do očí, které se radostně usmívaly.

„No hádej, co?"

To jsem špatně dovedl, moje vědomosti o městských stavbách byly ještě nad míru nedostatečné.

„České divadlo!" pomohl mi kněz po chvilce z rozpakův, a měl radost, jak mě tím slovem překvapil.

„Divadlo?" hledal jsem bližšího vysvětlení. „Nové? A což to na Ovocném trhu?"

„Na tom je v předu nápis, tři slovíčka —"

„Já vím: *Patriae et Musis* —"

„To znamená: ‚Vlasti a Musám,' ale Němci si to vykládají takhle: *Nám patřiti jen musíš.* A tak tam německá Musa sedí u bohatého stolu a hoduje jako princezna, kdežto česká jako Popelka stojí v koutě a dostává jen chudé zbytky a odpadky. Aby tomu byl konec, chtějí Češi vlastenecké Muse postavit vlastní stánek; je takový spolek, který k tomu sbírá peníze — však v jeho čele také stojí pan Palacký, — a zrovna tohle místo vybrali, aby tu stálo české divadlo, a v tyhle dni je k tomu účelu zakoupili. Příhodné je to místo, velice příhodné!"

„Prosím," ozval jsem se, když kněz umlknul, — „kdo jsou ty Musy?"

Trochu jsem se za svou otázku styděl, ale odhodlal jsem se k ní, abych nezůstal v nevědomosti.

„Ach tak," usmál se pan farář, „tys to bral do slova! Musy, to jsou osoby z mythologie neboližto bájesloví — —"

Vykládal o tom podrobně a trpělivě jako učitel ve škole, jen abych tomu dobře porozuměl.

Před krásným pomníkem na nábřeží mě upozornil, že je tu František První vypodoben jako český král, když bylo vykonáno korunování jeho; před sochou Karla Čtvrtého u mostu zas já jsem ukazoval jemu, jak vrabčík sedl na ruku císařovu nesa v zobáku bílé pírko — že si jistě v otvoru pod levým jeho paždím dělá hnízdo.

„Jedno dobré naučení můžeme si tu vzít," poznamenal k tomu kněz, „jak se děje i největším zásluhám: Mudrc před nimi smekne, havěť je pokálí."

Na mostě, když jsme se octli u sochy svatého Jana Nepomuckého, pravil přitlumeným hlasem: „Víš, jakou složil Havlíček modlitbu k tomuto českému patronu?

‚Svatý Jene z Nepomuku,
drž nad námi svoji ruku,
ať nám Bůh dá, co dal tobě,
by náš jazyk neshnil v hrobě.‘“

„Odkud je ten pan Havlíček?“ vyklouzlo mi z úst.

„No z Borové — proto se také podpisuje Borovský.“

„A ta Borová — je to snad taky — ves?“

„Městys, snad asi jako Kácov; leží také v Sázavské krajině, ale výš, u Německého Brodu.“

„A ten pan Havlíček byl taky spisovatel?“

„No, pravda. Měl být knězem, rok už byl v semináři, ale potom vystoupil; titul ‚český spisovatel‘ počal si dávat už jako zcela mladý člověk — však je mu i teď málo přes třicítku.“

V první ulici za mostem, jak jsme viděli kostel svatého Mikuláše, poznamenal velebný pán: „Tam byl, tuším, na škole váš pan učitel Kurz, než se dostal do Kácova.“ Na Malostranském náměstí ukázal mi Českou spořitelnu, a před domem u Montáků pravil: „V tom se zrodila třicetiletá vojna. Čeští páni, odhodlaní k rebelii, umluvili se pod touto střechou, že půjdou nahoru na hrad a vyhodí císařské místodržitele oknem. Také to provedli, a tím počalo to strašlivé válčení, krve prolívání a pustošení, které se táhlo do druhého i do třetího kolena, až po třiceti letech zase skončilo v Praze, na mostě, kudy jsme šli, roku 1648, když Švédové odsud z Malé Strany chtěli dobyti Starého a Nového Města a Pražané se studenty statečně útok jejich odráželi.“

Na Hradčany jsme zvolna vystupovali po nových zámeckých schodech. Nahoře jsme se u nich obrátili k městu a postáli jsme hezkou chvíli, přehlížejíce tu spoustu domů od Karlína až k Vyšehradu. Podle věží ukazoval pan farář kostely i jiné budovy a leccos zajímavého o nich připomněl.

„Brzy bude okolo města i tuhle na stráních Petřínských a u Strahova všecko samá zeleň,“ řekl na konec, „a to bude odsud teprv krásná podívaná.“

Pokročili jsme k paláci Schwarzenberskému.

„Ten protější může se nyní rovněž tak jmenovat,“ řekl kněz, míně residenci arcibiskupskou. „Jsou tři bratři; nejstarší, Jan, je v Čechách první boháč, patří mu pořádný kus našeho království; nejmladší, Bedřich, je náš kardinál a primas, prostřední, Felix, feldmaršállajtnant, je ve Vídni hlavou ministerstva, teda po císaři nejmocnější pán v celé říši. Z těch už by mohla mít maminka radost, kdy by se toho byla dočkala.“

„Není už na světě?“

„Hrozným spůsobem zahynula. Když císař Napoleon v Paříži slavil svou svatbu s dcerou našeho panovníka, vypukl tam oheň zrovna v stavení, kde byly tisíce vznešených hostí, mezi nimi také ona, kněžna Pavlína Schwarzenbergová. Prý mohla uteci a zachrániti se, ale hledala

v hořícím domě svého synáčka tak dlouho, až ji zachvátily plameny a zničily mladý život její. Ten synáček byl právě náš nynější pan kardinál; tehdy mu byl teprva rok. Jednu jeho sestru měl kníže Windischgrätz; ta byla při svatodušní bouři roku čtyřicátého osmého zastřelena."

„Aha," vzpomněl jsem si, „když stála v generálním komandu u okna, že?"

„Už jsi o tom slyšel?"

„Jestli pak se přece už ví, kdo jí to udělal?"

„Ba neví, holenku — jen to je jisto, že to nebyl nikdo z těch, které proto chytili a týrali."

„Ten Vindyškrec potom střílel na Prahu?"

„Snadno ji pokořil, a stejně Vídeň, když na podzim toho roku dělala revoluci a císař Ferdinand musel ujeti na Moravu. Windischgrätz nabyl takové moci, že jeho vůle ve všem všudy nejvíc platila. Tím způsobem stal se jeho švakr Felix Schwarzenberg hlavou ministerstva: že pak Ferdinand Dobrotivý se z Moravy už nevrátil do Vídně, že se odřekl trůnu, vložil žezlo vlády do mladistvých rukou a uchýlil se do Prahy na odpočinek, k tomu došlo také nejvíc radou těch dvou velkých pánů, Windischgrätze a Schwarzenberga. — No vida, přece dostaneme deštíček."

Za té řeči jsme se blížili k vratům do hradního dvora, na jichžto pilířích bylo po páru obrovských, skoro nahých zápasníků; tu i tam jeden už ležel poražen a druhý stoje nad ním chystal se zadati mu smrtelnou ránu, levý mečem, pravý kyjem.

„To vyznamenává Abela a Kaina, že?" tázal jsem se.

Farář zavrtěl hlavou: „Přece tu vidíš kovový zabiják, i na štítu kov — toho za synů Adamových ještě nebylo, teprve Tubalkain, syn Lámechův, byl kovář a řemeslník všelikého díla od mědi a od železa."

„A je tohle hezké?"

„Jistě to pochází od nějakého slavného mistra. Snad se ti to nelíbí?"

„Já myslím -- já nevím — proč sem dávají zrovna takové ukrutné vražedníky?"

„Inu, proti gustu žádný dišputát. Ostatně snad to má také zvláštní smysl"

„Jaký asi?"

„Kdysi prý se na tomto jednom pilíři přes noc vyskytl nápis: ‚Rodáci, mějte se v čas na pozoru, aby se vám od nepřátelských vetřelců nestalo, co těmto povaleným!'"

Mezi prvním a druhým dvorem zraky mé zvábilo uzavřené vysoké, světlé schodiště, v němž bylo všecko bělounké jako padlý sníh, jen lampy červené. Nahoře stál voják v plné zbroji.

„Co tam dělá?" vyzvídal jsem.

„Inu," řekl velebný pán, „čeká hodinu nebo snad dvě, až ho přijde jiný vystřídat."

„To tam hlídají?"

„Spíše je to čestná stráž. Však i v městě, kde bydlí nějaký vyšší oficír, stává u domu varta."

Když jsme kráčeli přes druhý dvůr, ukázal mi kněz, kde jsou dvorní maštale, a podotkl, co je tam krásných koní.

„Tolik jich císař pán potřebuje?“

„On sám už dost málo. Tady už ani nejezdívá na koni, jako nechodívá v uniformě, nýbrž jen v měšťanském obleku; a u kočáru jeho bývá zapřažen toliko pár koní, ne dva nebo tři, jak jindy bývalo. Ve Vídeňském paláci, tam teprve stojí koňstva náramný počet. Ferdinand Dobrotivý měl tam zvláště několikero spřežení krásných běloušův, s kterými jezdíval v průvodu o slavnosti božího Těla. Když roku čtyřicátého osmého ujel před rebelií, Vídeňáci i ty bělouše vyvedli ze stájí a zapřáhli je do kanonů, z kterých mělo býti stříleno na císařské vojsko, a pokřikovali: ‚Ať přece ti valaši jednou taky dělají užitečnou práci!‘ Arci neměla taková smělost a bujnost jejich dlouhého trvání.“

Prošedše nevysokým průjezdem, octli jsme se před chrámem svatého Víta.

„Půjdeme tam?“ ptal jsem se.

„Nebude ani otevřeno. Což jsi tam ještě nebyl?“

„Byl už několikrát.“

„Dnes navštívíme tuhle pátera Cikharta,“ ukázal velebný pán na řadu nízkých domů v levo.

„Tady se mu to krásně ostává.“

„Proč myslíš?“

„Když je to takové slavné místo — a když chodí do kostela, kde jsou pochováni svatí patroni a čeští králové a kde je taky koruna svatého Vácslava. Prosím, kde je asi to místo, co je uložena?“

Kněz mi ukázal.

„A tam ji snad hlídají ti Svatováclavští rytíři?“

Zavrtěl hlavou.

„Teda jen taky vojáci?“

„Hlídá ji Pánbůh sám . . .“

Po krátkém pomlčení vyzvídal jsem dále: „A ta slavnost, jak tehdy velebný pán na Hrádku kázal, že budou tisícové ze všech stran pospíchati ku Praze —“

„Ach tak,“ porozuměl pan farář, „slavnost korunování nového panovníka —?“

„— ta už byla?“

„Ještě ne.“

„I to jsem rád!“

„Tak? Z jaké příčiny?“

„Když teprv bude, že bych z ní snad taky něco uviděl — jestli bych se dostal sem do zámku —“

„Což, slavnosti a radovánky při tom bývají po celé Praze, a také za městem, ku příkladu na rovině u invalidovny, a trvají kolik dní. Dej Pánbůh, abychom se jich brzy dočkali, aby se to neprotahovalo, třeba k vůli Uhrům —“

„Proč k vůli nim?“ divil jsem se.

„Korunování u nich a u nás dělo se obyčejně brzy za sebou, u nich snad vždycky dřív, — a teď to není možno, Uhři nemají ko-

runu, Košut je o ni připravil: když byl asi před třemi roky poražen a utíkal ze země, vzal královskou korunu a jiné klenoty zemské s sebou.“

„Do Turek, že?“ vzpomněl jsem si v tu chvíli, co jsem tehdy slyšel ve Zlivi o posvícení. „Je tam pořád?“

„Byl tam až do lonského podzimku.“

„A byla snad pro něj vojna s Turky?“

„To ne. Turci mu nedávali velikou svobodu, byl tam jako v polovičním zajetí. Ale byl tam také dobře schován. Doma, v Uhřích bylo by se mu vedlo hůř, neboť byl pro svou zradu odsouzen na smrt, a vloni, nedlouho před svatým Vácslavem, kat v Pešti jmeno jeho přibil na šibenici; ale v cizině ho to nebolelo, nic si z toho nedělal. Hnedle potom ho Turci propustili, a on odplul do Englicka, kde mu dělali slávu, jako by opravdu byl vladařem uherským. Teď je v Americe, a tam s ním vyvádějí nápodobně.“

„To snad proto, že má tu uherskou korunu?“

„Povídá se,“ pravil kněz, „že ji s sebou nevozí, že ji někde uschoval, nejspíš pod zemí. Všelijak se mluví, ale jisto je pouze to, že koruna je z Uher pryč a že tam tedy nemůže být korunovace.“

„I pro Pána Boha, že se takové věci mohou dít! Nemohlo by se něco takového stát i nám?“

„Kde pak se tady vzal Košut!“

„Ale já jsem jednou slyšel, že by — jak se jim říká? — že by Frankfurťáci chtěli naši korunu zkazit. Je to pravda?“

„Tomu se jináč rozumí, než ty myslíš,“ odpověděl velebný pán potichu, — „ale není o tom rádno mluvit na veřejném místě.“

Opatrně se ohlednuv řekl najednou změněným hlasem: „I hleďme, tu je náš přítel!“

Pan farář Cikhart blížil se k nám ne od domu, kde bydlil, nýbrž z té strany, odkud jsme i my přišli.

„Vítám vás, vítám,“ pravil jako udýchán. „Byli jste u mne?“

„Teprve tam míříme.“

„Velkou novinu jste ještě neslyšel?“

„Jakou?“

„O ministrpresidentovi Schwarzenbergovi —“

„Co se stalo?“

„Je v Pánu!“

„Není možná!“

„Zcela jistě — po telegrafu to přišlo sem ke dvoru.“

„Bože, Bože! Dávnoli pak viděl Abrahama?“

„Zase důkaz, že bledá smrt stejně klepá jak na dvéře chudých chatrčí tak i na brány královských paláců.“

„Tak vysoko stál — a najednou klesne do hrobu!“

„Světská sláva — polní tráva.“

„Náhlou smrtí sešel?“

„Do poslední chvíle konal práce úřadu svého. Ještě byl v ministerské poradě; když se skončila a vstoupil do vedlejšího pokoje, přišlo mu zle, a najednou se svalil poražen šlakem. Všecka lidská pomoc pak už byla marná.“

„Divný život. divná smrt . . . A jak pak asi bude teď? Co můžeme čekat?“

„My?“ máchl pan farář Cikhart rukou. „Myslím, že se musíme více než jindy k Bohu modlit: Ó Pane, zůstaň s námi — a nedej zahynouti nám i budoucím!“

„Amen, amen!“

„Ale pojďte, začíná krápat, — pojďte ke mně, tam můžeme hovořit svobodněji.“

Abych já neuslyšel, co se pro mé uši nehodilo, počali spolu kněži, jak jsme vykročili, rozmlouvati po latinsku.

(Pokračování.)

Výstava Krasoumné jednoty.

Máme býti čtenářům průvodci po výstavě Krasoumné jednoty. Je zase o více než 200 čísel bohatší nežli loňská a zabrala 17 místností. Jakkoli celkový vzhled její proti loňsku se nezměnil, zdá se nám, že její srovnání je přehlednější. Chválíme si zejmena skupení aspoň některých partií dle vnitřní sounáležitosti; že mezi nimi není skupina, kde by česká práce umělecká výhradně o sobě byla shrnuta, není snad ani tak chybou při roztříštěnosti směrů, která se v naší malířské a sochařské produkci zahostila. Vzpomínáme na doby, kdy jsme měli na výstavě skupinku malířů pouličního života Pražského, skupinku tlumočníků živlu česky rázovitě lidového, na doby, kdy tu tím, tu oním směrem se řadily k sobě družiny, v jejichž snažení zárodky uměleckého výrazu svéráznosti národní s radostí jsme stopovali a shledávali. Dnes všecko to se rozběhlo v širokém proudu importovaných hesel; talentů není méně, nežli bylo před dvaceti, třiceti lety, a jsou mezi nimi talenty plné mízy a energie. Až proud času je odnaučí spatřovati vymoženost v onom mezinárodním volapüku výrazu, kterému jen vyvolená obec zasvěcenců docela dobře rozumí, vrátí se jistě právě nejlepší z nich k jasnému, přirozenému zvuku řeči mateřské, v němž všichni sobě radostně porozumíme.

Více než kdy jindy — aspoň tak při celkovém přehledu výstavy nám připadá — sešla se letos v Rudolfině společnost rozrůzněná, směrem i původem národním. Mezi mnohými prostřednostmi nalezne tu každý dost jednotlivostí, při kterých rád déle se pozastaví. Projdeme proto letos se čtenářem náš Salon od síně k síni, hledíce jej upozorniti, co se nám kde zdá s toho neb onoho hlediska nejzajímavějším.

Dvorany jest i letos velmi obratně použito k umístění rozměrnějších maleb a četných prací sochařských, které tu zároveň ladnou dekoraci tvoří. Na středním místě, tam kde před lety známý zásnubní obraz mistra Brožíka byl umístěn, nalezáme tentokráte jednu z nejzajímavějších domácích prací letoška, allegorii od S c h u s s e r a Fatum, Vita, Libertas, tři nahé postavy energicky kreslené, s tvrdostí jistě že úmyslnou, v Mantegnovsky těžkých tónech do temného pozadí modelo-

vané. Fatum, železně neúprosné v mohutném svém zjevu, jehož čelo je zakryto rámem — zbytečná to modní marota či symbolistika, jejíž opakování po jiných umělec jádra Schusserova nijak nemá potřebí, — vede jinocha život personifikujícího a malomocně před se do vzduchu vztahujícího vztýčené paže; Libertas vznáší se těžkým letem v šeru prostory, nedostižná a nedostižená. — K výkonu mimořádnému sebral se letos Josef M a n d l. Při obou velkých panneaux Pohádce a Pověsti není to tak způsob zosobněné myšlenky jako zřejmé snažení po dekorativním účinku, které uplatňuje. Bez pretensí hlubokomyslných vztahů, které na podobných komposicích bez účinku na diváka bývají osnovány, je několika skupinkami plocha pěkně vyplněna dobrým pohybem linie a v mírně stlumeném, třeba ne dosud pevně soudržném koloritu. V době, která umělcům dává tak zřídka příležitost na výzdobných úkolech se zkoušeti a při práci třeba cizího návrhu nabývati rutiny a zkušenosti, která při dekorativní malbě jen praxí se nabývá — sluší vítati, když mladý talent na svůj vrub směle své nadání, třeba nevykvašené, zkoušeti se odhodlá.

Nové jmeno přihlásilo se nám z Francie obrazem s běžnou hotovostí malovaným. Sv. Vavřinec církevní jmění chudým křesťanům rozdávající je z těch novodobých maleb, které zevní aparát vlaských eklektiků si vypůjčujíce, dobře volené posirující modely hledí podati nejlepšími prostředky barvy a kresby, jichž jsou schopni. Na D v o ř á k o v ě obrazu je několik zdárně podaných postav, hlava sv. Vavřince je krásná a výrazná, celku neschází ani pravda ani noblessa podání, ale ovšem ono vnitřní teplo a jednotné produševnění, při kterém zapomínáme, že máme před sebou šikovně sestavené, dobře malované modely. Vedle tohoto jediného náboženského obrazu také jedna historická malba — vzácný to nyní věru host — se ve dvoraně octla. Je to dílo Slovana, ač i théma i způsob podání jsou cizorodé. Pavel J o a n o v i t s, Srb rodem, není ovšem první, který připadl na myšlenku vypůjčiti si z knihových maleb francouzského pozdního středověku malířské podání pro historický podnět. Naivní abbreviatura líčení mnohoosobých dějů, podrobnost detailů v kroji a zbroji, mnohobarvost sesvětlením tlumená a sharmonisovaná, lehkost v modelaci a neprohloubení plochy, naivní komposice, to vše i s obrubou, rovněž knihovou ornamentiku připomínající, činí z malby srbského umělce zajímavé dílo umělecké. Také maďarský malíř je ve dvoraně representován, Frant. E i s e n h u t, jehož asiatské motivy na různých výstavách v cizině dobrého jmena mu dobyly. Jeť také plna kypícího života jeho Lidová slavnost v Kavkaze. Veliké to plátno nemůže ovšem býti tak jednotným obrazem, jako spíše souborem několika výjevů, jak při podobné příležitosti se vyvíjejí, skupin, které tu okolo stánku prodavače, tu okolo rozjařeného tanečníka, onde kolem dvou zápasníků se shromáždily, onde při improvisovaném hodu se sesedly, ve směsici Tatarů, Čerkesů, kozáků, dětí, koní, vozů, pestrých hávů, bílých turbanů, beraních čapek, koberců, stanů, malebných zbraní a exotických zjevů, v hárání barev sluncem osvětlených.

Mezi krajinomalbami výstavy jsou tři podepsané význačnými jmeny z obce našich krajinářů. Václav J a n s a si nalezl motiv zcela mimo-

řádného účinku, modrou houšť hadince, vyrostlou na ladech kdesi u Holešovic, jestliže silhueta za viaduktem v pozadí nás neklame. Od trsů v popředí pučících, s celou podrobností podaných, rozstírá se v hloub po rozměrné ploše obrazu intensivní modř květů, sem tam s puntíkem narůžovělého kalíšku, dále do pozadí připadá to jako modrý hustý, prostřený závoj. Je to virtuosní kousek malířské práce, kterým umělec, jenž přece na impressionistické kredo nepřísahal, si dovede vésti v takových moderních malířských problémech. — Na druhý konec dvorany si musíme zajíti, když rozměrnější ještě plátno Aloise Kalvody shlednouti chceme. Jeho zelenavě šedá plocha shlíží dosti zasmušile. jednotvárně se stěny. A přece je to krajina v květnu studovaná, arciť že kus smutného, jednotvarného kraje, kde vidíme jen rozjetá draha, kousek polí, v dálný obzor se ztrácejících a domky vesnic, kdesi na svahu. Nikde kvetoucího stromu, nikde té radostné nálady rašící úrody, která jímá v přírodě o májovém dni třeba sebe zamračenějším. Je to máj nového pokolení, pro které snad již i květy jsou banálním effektem — ale při tom kus krajiny za daného osvětlení věrně podaný, s tím vystižením individualisticky procítěným, v němž naši mladí krajináři svým cizím vzorům nic nezadají. Podzimní motiv volil si Engelmüller — skupinu stromů na louce potůčkem vlhčené. Je jasný den, pozadí svítí průzračným vzduchem, prožloutlá zeleň stromů, sotvaže sem tam prořídla. Zase připadá nám, jako častěji i dříve, jak Engelmüller ze všech žáků Mařákových, co se týče citu pro přírodu, svému mistru ostal nejbližší. Precisní kresba větvoví rozložitých korun a nálada měkkých zelených tónů s celou koncepcí tlumočení přírody působí, že obraz Engelmüllerův vyznívá v delikátní, harmonický souzvuk. Co se tu z prací cizích krajinářů sešlo, není ovšem hodnoty stejné. Mlýn Grosvenora Thomasa z Londýna, Kaiserova ponuře effektní krajina, s temnými massami stromoví v popředí a s průhledem v jasně osvětlenou dáli, Po bouři od Modersohna, jednoho z předních členů kolonie krajinářů ve Worpswede usedlých, s klidnou šíří koncipovaný Ostrov od Eug. Brachta, mezi nimi nám v první řadě napadly.

Hojnou žeň různorodých dojmů sklízíme z přehlídky plastických prací, které se ve dvoraně shledaly. Domácí práce nás při tom arciť především upoutají, již i proto, že několik nových nebo aspoň zcela mladých talentů většinou z nich se representuje. Z cizích hostí máme tu od Belgičana P. du Bois dobrý mramor Snění a bronzovou postavičku dívky ve virtuosně propracované póse, výborné naturalistické bronzy od Meuniera a Charliera a ještě jiné bronzové práce, najmě francouzské, pod nimiž i proslulá jmena Rodin a Bartholomé čteme. Nahoře nad schodištěm druží se k nim dvě skvostně propracované sošky od Frémieta, zásilka pro potěšení nás lidí starodávného vkusu, kteří v přesnosti forem a podrobně vyciselované práci nalézáme požitek umělecký. Naši sochaři se arci ponejvíce sádrou spokojiti musejí, materiálem, který ostatně má snad spolu na svědomí tak lecjaký, možná že vážně míněný vtip plastický. Slovo mají tu letos skoro výhradně mladší a nejmladší. Co Popp, Ant. Procházka, Amort poslali, nenáleží k representačním pracem žádného z nich; Vosmík vystavuje velký model skupiny z náhrobku, podobiznu ne-

božky před podobou Kristovou klečící. Jeden z nejstřizlivějších sochařů našich, Vojtěch Š a f f, nejnověji ve Vídni docela se plichtí mezi krajní secessionisty. Je to zřejmo z obou jeho reliefů, z nichž jeden v barvené sádře docela náladu krajinářskou při západu slunce má tlumočiti, druhý — Ztracený ráj — není méně bizarrní, a oba stejně se všelikým účinkem se míjejí. To však platí též o jeho návrhu k náhrobku: herma hlavou Kristovou korunovaná a u paty její z kamenné plochy dvé vyčnívajících sepjatých rukou. Jak všemocné jest ovzduší mody, že umělce vyspělé na realismu nutí z čista jasna holdovati náladám mystickým a třeba si k nim i vypůjčovati nápady již dost obstárlé, jako je na př. zde effekt sepjatých rukou, Gabrielem Maxem před nějakými 25 roky poprve vymyšlený.

Mladí, kteří se letos každý hned několika pracemi představují, jsou slibné talenty. Več se po době kvasu vykrystaluje jejich „pokrokové" chtění, dnes by bylo předčasno usuzovati. Moderními bizarrnostmi je z nich nejvíce dotčen Guido K o c i a n. Vliv Suchardův, Bílkův, ohlasy Rodina a jiných můžeme stopovati jak na Ideálu lásky a jiné dvojici milenců, k jejichž celování kostlivec obstarává výstražný průvod a zároveň dekorativní rámec, jak na spletených tělech pozemšťanů, na zeměkouli spolu zuřivě zápasících, tak na karikatuře paletu ohryzující (Umělcovo věno), do jisté míry i na ležící postavě Abelově. Jak již ze suchého výčtu je zřejmo, vystoupil tu mladistvý, nesporně nadaný umělec s celou kollekcí prací. Neméně četně jest Bohumil K a f k a zastoupen. K jeho loňským, tak zdařile modelovaným zvířatům přiřadíme skupinku králíků, jejichž vláčné, rozplizlé tvary se skutečnou virtuositou jsou podány. Zdravý realismus, jeho nadání na přímých cestách udržující, jak v obou jeho podobiznách plných svěží životnosti, tak v energické postavě raněného šermíře se jeví a také v reliefu Práce ruku jeho řídil, jakkoli tu mladý umělec, octnuv se pod vlivy Meunierových glorifikací práce, požadavků reliefové komposice ještě náležitě neovládl. Také Ladislava K o f r á n k a poprve čteme v seznamu výstavním. Jeho živá podobizna mužská a svěží studie mladého děvčete jsou dobré sliby do budoucnosti. Nový je též Josef K a l v o d a — jeho allegorická skupinka Jitřenka den probouzející a relief Sirotci jsou práce docela různě cítěné a skrze vlivy různorodé k svéráznosti se kvasící. Když Ř í h o v a athleta, potretní busty od Boh. V l č k a, R o u s a a H a l m a n n a, hautrelief anděla od R a d y a dobré plakety od M a l i n y a Vlčka (Havlíček dle podobizny od francouzského malíře Lehmanna) uvedeme, upozornili jsme snad na vše, čím sochařská produkce česká tu zastoupena jest. Žeň není skrovná, ač tolik z našich sochařů letos zde schází. Nemusíme se vraceti o půl století, kdy malá soška od Levého byla jedinou českou plastickou prací na výroční výstavě; ještě na počátku let sedmdesátých Schnirch, Myslbek a snad ještě Seeling a Čapek bývali na výstavě, tehda Žofínské, samojedinými representanty domácího sochařství.

Do přízemních místností — nyní ostatně novostavbou gymnasia hodně zatemnělých — odkazují se pravidlem slabší zásilky malířské. Letos nadbytek vystavovatelů zavál tam i nejednu cennou práci, cizí a domácí. Výběr z více než půltřetího sta obrazů a obrázků, v sedmi síních můžeme činiti skoro jen namátkou, s hlavním zřetelem ku pracem z rukou českých.

Z cizích zásilek jsou to především rozličné lepty a barevné litografie, jejichž kollekce odborníky a amateury bude zajímati a ze širšího obecenstva leckoho svými, sem tam více než volnými thématy snad upoutá, snad pohorší. Z dvorany vede nás cesta kolem improvisovaného výklenku, v kterém mezi jiným, nás upoutají uhlokresby Engelmüllerových Pohádek,[1]) Česká muzika z plzeňských studií J. E. Bešty, dobový akvarel Stibralův z assanace s dokumentární břitkostí zachycující s výše pohled k Týnu, který za nějaký rok již bude úplně pozměněn, k zelenému interieuru z dílen Röhrsových. Na cestě přízemním oddělením všimneme si Sv. Martina od statečného kmeta Javůrka. Z prací našich mladších nalezneme tu jeden z dobře vypozorovaných vojenských motivů Tůmových, půvabně upravenou podobiznu mladistvé dámy od Kleinmondové a Bludičku od Hovorkové, která též nahoře v galerii zajímavým portrétem pastelovým se nám připomíná. Minouce plastické práce, o kterých jsme se již zmínili, octneme se před jednou z nejpoutavějších kollekcí letošní výstavy, před výběrem několika perokreseb a akvarelů Klusáčkových. Klusáček je s Novákem u nás skoro již jediný starožitník. Propracoval se k své osobité dikci z podruží různých vlivů dost záhy a náleží dnes mezi nejvíce svérázné individuality v naší obci malířské. Z letošní jeho exposice zajímá nás především velký obraz vzbouření na náměstí Staroměstském pro stětí kněze Jana Želivského. Pohnutý výjev, k němuž si Klusáček, dobrý znalec „staré Prahy," důmyslně konstruoval jeviště s rozestaveným Týnským chrámem v pozadí, řešil dvakráte. Oč šťastněji a v barvě jednotněji se to stalo v provedeném akvarelu než v návrhu olejovém, jest zajímavo stopovati. Umělec staví nám tu na oči kus oživené minulosti, prožíváme s ním divoké scény, které zprávy souvěkých pamětníků suchým slovem kronikářů popisují. Je to Praha vzrušená a od nejhlubší spodiny rozprouděná a rozčeřená desítiletím stálých srážek a zápasů ideálních i hmotných zájmů, které se všech a každého týkaly. Oč hlouběji upoutá pozorovatele zápas umělcův s takovým thématem, napjetí energie obraznosti po malířsky jednotném a jasném ztlumočení ovzduší naplněného bouřlivým nepokojem horečně vznícených myslí, napjetí snahy po vystižení divokého zmatku, vášnivého ryku pomstylačného vzteku a lítosti všeho lidu, který se tu sběhl na zprávu o popravě oblíbeného kazatele, oč více a hlouběji ho upoutá a zájem jeho na uměleckém díle vzruší, nežli různé ty mystické a symbolistické maroty, s pachutí po včerejší internationální kuchyni, s jichž „individualistickým" vystižením tolik mladých talentů daremně se pachtí.

Zastavíme se v síňce, kde se vedle originálů k Muchovu Otčenáši několik dobrých drobnějších akvarelů sešlo, pak v místnostech z bývalého výstavního sálu umělecko-průmyslového musea pořízených, si aspoň několik prací i při zběžné přehlídce zapamatujeme. Mezi nimi stařičkého Melky Rumunský statek, návrh pro nástěnný obraz do nové budovy umělecko-průmyslového musea od Herčíka, Věšínův rozměrný motiv z Bulharska a kollekci portrétních a krajinářských studií Rudolfa Béma.

---

[1]) Viz Osvětu 1902 čís. 1.

V předsíni prvního patra umístěno několik cenných a zajímavých obrazů cizích. Ne právě šťastně. Hlouběji do síně pověšené — mezi nimi zejmena některé práce od Angličanů — nemají dosti světla, při těch, které k oknům jsou přiblíženy, zas není dosti vzdálenosti pro diváka. Nejlépe můžeme si prohlédnouti sbírku plaket od Charpentiera, kteréž, byť i nepředstavovaly nejlepší, čeho toto moderní umění zvláště ve Francii se dodělalo, přece nás do pravdy upoutají delikátností práce a citem pro požadavky plochého reliefu.

Souborná výstava „Sztuky," družiny mladších umělců polských, vlastně Krakovských, prostředkuje nám poznání nového směru, jimž malířství polské na ten čas se béře. V secessi těchto Krakovjanů je více samorostlostí a více zdravé mízy než namnoze jinde v střední Evropě. Jsou přírodě bližší, národní individualita silně zbarvuje vše, co tvoří. V jednom z nich, v Josefu Mehofrovi, vězí — jak bychom z ukázek jeho práce soudili — dva umělci: jeden jest dotčen bizarrnostmi mody, druhý se hluboce vhroužil do studia uměleckých památek staré Polsky. První provedl návrh vlysu a obraz Musy, druhý koncipoval kartony pro okna kathedrály Frýburské a skizzy pro polychromii kathedrály v Plocku. Ve skladu okenních maleb tak výborně v duchu techniky a přece originálně a svobodně cítěných a k energické, syté harmonii saděných, lze stopovati sledy dramaticky živého umění Krakovského v pozdním středověku; o přímé studium domácího umění lidového (pokud ve věci se vyznáme, soudíme, že najmě vnitřní výzdoby dřevěných kostelíků vesnických na svazích Karpat dosud zachovaných) opírá se návrh výzdoby pro chrám Plocký. — Krajinářské motivy, které poslali Stanislawski, Trojanowski, Falat, Ruszczyc, jsou obrazy polské přírody impressionisticky cítěné, široce malované, úryvkovitou dikcí ztlumočené. Výborní jsou naši vítaní hosté v několika podobiznách. Mužským hlavám Wyczólkowského vyrovná se co do řízné výraznosti a jistoty dikce málokterá z podobiznářských prací výstavy. Pokud jde o životnost dojmu, závodí s nimi plastické portréty Konstantina Laszczky, z nichž některé prozrazují studium portrétistů Florentských 15. století. Je, jakož i lidové motivy Laszczkovy a obě bronzy od Szymanowského (Žnec a Vichr) proniká při všem realismu jistá typická noblessa.

Co se z českých prací dostalo do sálů prvního patra, je výhodným osvětlením přivoděno k plné platnosti. Jsou mezi tím též obrazy provedené v duchu starších tradicí, z nichž hned předem uvádíme „Kde domov můj" od Adolfa Liebschera, důmyslně sestavený a s pečlivou podrobností malovaný obrázek pikniku výletníků u kostelíka na Řipu, v retrospektivním ovzduší z dob probuzení; figurka přednášejícího Tyla tvoří střed. Obrázek Liebscherův je z prací vzdy řídčeji se objevujících, které o něčem vypravují; z našich českých můžeme letos skoro již jen připočísti Bartoňkovu Kořist obchůzky — s povědomými figurkami lidí malého světa Pražského a z populace assanační, jakož i Doubovu dvojici dívky a mladého novosvěcence. „Bez naděje" jest obraz jemně zladěný, jehož solidním malířským kvalitám neubývá ceny proto, že mu za podklad slouží novelistický motiv dle starší mody. Tím méně je Trskovu lesnímu obrázku na ujmu, že na

pasece u borku se usadil dědeček houbař, jemuž hezounká holčička přináší pochybnou kořist: plný klín pěkně červených muchomůrek. Je dobře český tento motivek v podrobnostech s obvyklou pečlivostí Trskovou podaný, ale v tónu trochu těžký. Umělec, jenž volný výtvor obraznosti v barevné náladě dle libosti volené na plátno poutá, má vždy pohodlnější stanovisko vůči cizímu posudku. Diváku vede se před takovou barevnou fantasií podobně jako onomu kritikovi, který před takovým pokrokovým plátnem v rozpacích se táže, zdali umělec chtěl udělati věc tak skreslenou a podivínskou v barvě, nebo zdali ji normální udělati nedovedl; v prvním případě bylo by to individuální nazírání, v druhém nešikovnost. Neplatí to do slova o modré symfonii Šimonově, ale přece musíme se tu dobrovolně oddati důvěře v nazírání umělcovo, že své valeury pečlivě vyvážil a upřímně povídá, co v skutku vycítil. Zápolení s effekty barevnými, skutečností danými, zřejmě ukazuje Šimonova Rekonvalescentka, zobrazení mladé dívky, která na mořském břehu světlem bezprostředně dopadajícím ozářená, v průzračném vzduchu se koupe.

Josef Schusser patří mezi umělce, kteří jen pořád nehledají, ale často velmi šťastně nalézati dovedou. Na letošní výstavě má mimo allegorii v dvoraně též několik podobizen — hlavu mužskou, portrét maršálka království českého a půvabnou podobiznu své choti, v červeném světle skrze rozepjatý slunečník pronikajícím, delikátně řešenou. Četnou kollekci portrétů a několika drobných studií poslal A. Wiesner, nyní v Paříži meškající. Není jim v leckterém ohledu na prospěch, že tak blízko sebe se octly. Tak zejmena modrý oblek pána na zelené lavičce rozloženého a v nejstřízlivějším rozptýleném světle s obratnou vervou malovaného není vhodným sousedstvím pro menší a v mírnějších tónech držené podobizny. Portrét Muchův v malebném obleku, známém z fotografií, v měkké neurčitosti své působí bezprostředním dojmem studie. Soudruha v povolání obral si za model též Šimůnek. Akvarelová jeho podobizna Artuše Scheinera je svěže zachycena a bystře charakterisována. Když jsme se již octli v loggii před prací Šimůnkovou, zmíníme se hned i o hezounké, pastelem provedené podobizně dětské od Heleny Emingrové, jejíž delikátní ruka tak šťastně zachází s modelací tvářiček dětských, pro svoji neurčitost tahů přece nesnadno vystižitelných. S lepším zdarem než při fantasii z vodní říše pokusil se Hugo Böttinger o zobrazení vesnické plavovlásky a o studii portrétní.

Podobizna Pražského starosty dr. Srba od Sochora přichází se svým jadrným realismem v Rudolfině k lepší platnosti než na místě svého určení, v síni primátorské, kdež pro nedostatek místa v těsné blízkosti musí být umístěna plátna z tak různých rukou, jako jsou Ženíškova, Brožíkova, Hynaisova a Sochorova. Na výstavě síň XI., kde podobizna primátorova je umístěna, může do jisté míry platiti za hlavní středisko letošních českých zásilek. Není snad nikomu z nás milo, že nemáme na výstavě vlastního „sálu českého“ a že české obrazy po různých patrech a stěnách musíme shledávat. Avšak — nehledě ani k jiným okolnostem, domnělým nebo skutečným, — sama přerůzná barevná nálada a tolik rozmanitý traktament odkazoval naše české zásilky na různá místa výstavy i pro uplatnění jich barevných hodnot,

na nichž po většině účinek moderní a modní produkce spočívá. Krajináři, s kterými se v síni XI. a také v síni XV. sejdeme, náležejí k dobrým známým. Máme tu Slabého, dva obdobné motivy potoka zarostlých břehů; ze srpna s šedou lesklou vodou mezi světlozeleným stromovím, — za podzimního večera s ohnivým západem, zrcadlícím se na vodě, vroubené holým větvovím olší. S rovnou objektivností a rovnou prostotou věrného tlumočení staví se před přírodu Kavan; co umí, dokázal zas jednou svojí sněhem zavátou krajinkou, nad jejíž bílou plochou, potokem prorvanou, se projasnívá. Karel Liebscher jen s dvěma malými obrázky se dostavil, a Knüpfer letos skoupěji nežli jindy výstavu obmyslil jednou ze svých ostříbřených pohádek jihomořských. Radimského konec zimního dne a západ slunce nemohou nám ovšem o individualitě umělcově nic nového pověděti po kollektivní výstavě, kterou jsme nedávno v Rudolfině viděli. Za to Karel Rašek podává novou zajímavou ukázku své vždy ještě se kvasící snahy po vystižení světelných problémů v krajině. Obě partie z Turovic, provedené v akvarelu, pastelem, řekli bychom v stínech prohloubeným a změkčeným, jsou studie soumraku. Co v soumraku oko umělcovo spatřiti umí a jak dovede malovati tmu hlubokou a přece průzračnou, to již kolikráte prof. Schikaneder ukázal; letošní jeho interieur Soumrak to znova osvědčuje.

Kdy bychom kontrastem zatoužili po zářivé světlosti, nalezneme jí na Uprkově obrázku Slovaček při polní práci. Světlý lán vyplňuje plochu barvou bledé zeleně pole, a na pozadí tomto svítí červené a bílé hábky dělnic. Jsme v kraji beze stromů a slunce stojí vysoko, není stínů a se všeho toho světla a neztlumené barvy složil Uprka po oblíbené notě zas jednu ze svých veselých melodií. Sluneční svit zve na svá plátna rád též Antonín Slavíček, ale se zálibou při tom hledá takové motivy, při kterých může zkoušeti dovednost v podání světelních effektů. Letošní jeho tři neveliké obrázky jsou klidnější, a smímeli tak říci, vyrovnanější v charakteru pojetí i díla. Měli bychom ještě upozorniti na krajiny Bubeníčkovy, Holubovy, Lolkovy, na fantasie Panuškovy a j. v., ale letošní rozměry výstavy nutí nás k největší stručnosti. Jen na některé akvarely v loggii výhodně rozvěšené chceme ještě pozornost návštěvníků výstavy obrátiti, a to tím spíše, že drobnější práce v únavě prohlídky snadno uniknou tomu, kdo se o ně přímo nezajímá. Ostatně nyní častěji než dříve potkáme i u nás z řad obecenstva zejmena dámy, které zřejmě o samu technickou stránku podrobně se zajímají — dostalo se jim více méně uměleckého návodu v některé škole odborné a z dilettantství se vyvíjí zájem na umění jakožto celku. Tento význam t. zv. dilettantského pěstování malířství jinde také všude ochotně uznávati se počíná jako podstatný článek v kapitole o výchově obecenstva k požitkům uměleckým. Však to jen mimochodem. Ještě tedy o akvarelech a pastelech loggie. Dostali se sem i dva staří mistři akvarelu Rudolf Alt s dvěma ze svých tak ceněných pohledů na stavitelské památky, a Jan Novopacký s motivem italským; stará Praha poskytla Zdence Braunerové dva motivy ze staré cesty na Petřín a pořadí domů z assanace, jež ve své zvetšelé sešlosti, když zbořením protější strany ulice božímu

slunéčku k nim přístup byl uvolněn, nyní tak podivně vypadají. Oba obrázky jsou od umělkyně s celou vervou jejího temperamentu zachyceny a povedly se stejně jako malé lepty, rovněž „Staropražské.“ Zajímavý kus starého našeho umění stavitelského z doby ranné gotiky — pohled na klášter dominikánský v Budějovicích — zachytil Ludvík Kuba. V svěžím akvarelu Potoka a v pohledu na kus návsi z jižních Čech, poznáme ruku prof. Kouly, který k tolikerým již náležitě oceněným studiím dle památek české renaissance a gotiky nyní po kolik let připojuje obrazy z českých dědin, na základě svých pronikavých studií lidového stavitelství provedené.

Oddělení XII. platí letos za jakýs salon kandidátů na representaci „německého umění v Čechách.“ Mezi rodáky z uzavíraného území a dva, tři německé Pražany, dostalo se sem ovšem i několik umělců ze širší vlasti německé, pro vyplnění místa. Čteme známá i neznámá jmena malířů a malířek (sochařství německých Čech representuje, jak známo, při všech officielních i neofficielních příležitostech Karel Wilfert) rodilých v Podmoklech, České Kamenici, Duchcově, Karlových Varech, usazených v Mnichově, ve Vídni a také v Praze. S některými z nich jsme se již často v Rudolfině setkali, tak zejmena ovšem s Gabrielem Maxem, Jakeschem, Rexem, Orlikem, Rolletschkem, Lindnerovou, Helmésenovou. V tomto saloně, který jest asi ukázkou kvality budoucí německé sekce budoucí císařské galerie Pražské, nejvíce zajímají Hegenbarthovy jadrné obrazy koní, krajiny od Hayka z Vídně a hladké, detailně propracované podobizny hledaného Vídeňského portrétisty Lebiedzkého.

Hostí z Francie, Skotska, Italie, ba i z Belgie máme letos velice poskrovnu. Mimo některé plastické práce, o kterých jsme se již zmínili, nezbývá nám než v hořejších sálech mimochodem si zapaběrkovati. Kromě snad několika krajinek od Jul. Dupré, Did. Pugeta, od skupinky Skotů nám tu již povědomých, nizozemských krajin od Leemputtena a Jefferysa, dvou teple svítících flamských interieurů od Dierckxa, Jorisových motivů z vnitřka chrámů, kde bílé rochety, červené hazuky ministrantů a žluté plamínky svíček z šera teple svítí, dvou tří akvarelů a pastelů od Michettiho nezbude nic, co by zvláště zajímalo; co je dobrého, není nové, a co je nového, nevyniká nad průměr. Lépe zastoupeni jsou Němci, obzvláště Mnichované. Pozornosti čtenářově doporučujeme obrazy zvířat od Friese a Zügela; Friese maluje své dravce s bedlivým zřetelem k jejich tvarům a charakteristice pohybu, kdežto Mnichovan Zügel více důrazu na malebný účinek celkového držení klade.

Jaký tu chvíli jde proud záliby v šeru a přítmí, jak plátna krajinářů před tím do omrzení plavá a stejnoměrně světlá takřka ob jednu výstavu, hlavně vlivem nové záliby Pařížské v Mnichově ztemněla, lze i ze zásilek do Prahy přece skoro jen náhodou zavátých pozorovati. Přečtěme si jen označení v katalogu: Šero, soumrak, hasnoucí den, východ měsíce, podzimní večer, zase večer a zase soumrak. Řadu jmen darmo bychom zde uváděli, když nemůžeme k nim připojiti podrobnější charakteristiku. Nejpozoruhodnější krajinomalby — a jiného skoro z rukou německých na výstavě nemáme — nalezneme pohromadě v síni XIV., pokud ne-

byly pro svůj rozměr do dvorany odkázány. Tak se stalo, že jednoho Kaisera máme dole a druhého — také komponovanou vážnou krajinu s temnými massami stromů — musíme hledati nahoře. Také z Worpswedských malířů rašelinatých nížin u Brém — v Německu pro energickou dikci, studium přírody a samostatné nazírání i barevné cítění vysoce ceněných — Modersohn a Overbek se tak rozešli. Modersohnovo Po bouři je se svými těžkými oblaky a jednotvárnými liniemi plochého kraje pro poznání malířských kvalit Worpswedské skupiny více charakteristické, nežli Tichý kout Overbeckův, s rudou houští zakrnělého křoviska.

Souborná výstava tvoří prostorně závěrek výstavy. Tato kollekce J. V. Krämera, umělce Vídeňského, spolu s výstavou „Sztuky" může platiti za hlavní přitažlivost letošního našeho salonu. Asi padesát olejových obrazů, studií, akvarelů a pastelů representuje asi pět roků práce umělce nyní čtyřicetiletého. Pěkný ale dosti planý pastel s ženským aktem je tak asi ukázkou starších prací Krämerových. Pak vypravil se umělec na jih. Bral se přes Dalmacii, kde poznával sytější barvy vegetace, modřeji svítící nebe a již také jako malíř architektur se cvičil. Zastávka ve Španělsku poskytla mu podnět k podrobnějšímu studiu architektonických památek arabských a k individuálnímu propracování akvarelové techniky. V Egyptě, v Maroku, v Tunisu octnul se již před samými světelnými a barevnými problémy malířů orientu. Ale nejednalo se mu jen o malebný zjev krajin a zřícených památek staré říše faraonů. Proto šel dále za svojí tužbou, do Palestiny. Na cestách k jihu naskytly se mu ovšem i jinde, u Říma, na Sicilii, v dolní Nubii, v Syrii a dále a dále nejrůznější motivy, které v řadě akvarelů vystihl s oním břitkým postřehem zvláštností barvy osvětlení, celé fysiognomie krajiny, které čím dále tím více postupně ovládl. V Palestině zdržel se nejdéle. Maloval tam údolí Kidronské, pohledy u Jericha, Jerusalem a jiná památná místa, jichž jména sama o sobě jsou významná. Nestudoval tu jen jako jinde, neboť v Krämerovi vězí snaha pokusiti se svým spůsobem o nikdy nedořešené malířské tlumočení evangelií. Není vše stejně sympatické, co se nám z toho směru jeho tvoření na výstavě ukazuje. V Dobrém pastýři interes na effektu odrazu barevného po hřbetech ovcí hrajícího rozptyluje dojem. Na obraze Mater Dolorosa snad až přes míru pozornost jímá podání do krvava uplakaných očí svatých žen. Skizzy k velkým komposicím prozrazují přilnutí k starým mistrům — Rubens a Van Dyck nám zatanou na paměti zejmena při návrhu k Snětí s kříže, jakož i při některých studiích hlav. Adorace Ježíška zas se řadí mezi jinými již vyzkoušené přenášení biblických sujetů do novodobého orientu. Tak mezi impressionismem, realismem zevních podrobností, studiem místního ovzduší a impulsy starých mistrů hledá Krämer cestu ku předu; zajímá nás toto vážné zápolení stejně jako výsledky studia kraje a jeho památek, které mimochodem na své pouti nastřádal. Po dost únavném bloudění letošní výstavou o tisíci čísel rádi se pohroužíme v stopování malířské práce tak zajímavé individuality. *R. Tyršová.*

Nové písemnictví.

Básně.

Náhoda, ne zcela bez účasti vědomého výběru, předkládá dnešní úvaze zjevy poesie různorodé, jež se od sebe odlišují jádrem i formou, rázem i významem silných rozdílů a snad i nesrovnatelných protiv, ale jsou svěžími haluzemi a květy pojícími se k sobě v zajímavou kytici, kterou svazuje neviditelná nit. Představují se nám jako snivá touha mladosti, jako bodrá úplň prostého života a jako resignovaná filosofie zralosti, syté myšlením a žitím. Lyrická sbírka veršů Jana Rokyty *Viděl jsem duši ženy*, podobá se hrsti jarních sněženek, rozvíjejících se za předtuch jara, Fr. S. Procházkovy *Nejnovější písničky* se pestří jako směs letních květů polních, mezi něž se mísí i leckterý ostnatý klas, a nová kniha Jaroslava Vrchlického *Já nechal svět jít kolem* jako malebná ratolest řeřábu nese zeleň bujarosti na svém jemně vyrýsovaném, bohatě speřeném listí a věstí ruměncem plodů již pozdrav blížící se jeseně.

Jest přirozeno, že sáhneme nejdříve po této třetí, po knize mistrově. Resignace její není melancholická, z mraků jejích slunce svítí a nejednou se na nich rozzařuje duha v plné kráse. Básník, nikde neztráceje vědomí o zklamáních, kterými život uzrává, ani o nepodstatě illusí sebe vábnějších a sladších, zažil již trpkost rozporů mezi očekáváním a skutečností, dospěl k plastickému názoru o nerozlučnosti světla a stínu a již citem, rozumem i fantasií se vžil v soulad všeho bytí. Připadá nám jako hvězdář na své vyvýšené stráži, v jehož duchu pohyb nebeských těles kreslí linie věčnosti, avšak shovívavé porozumění v něm nacházejí i zvuky z dola ze setmělého mraveniště lidského, kde se hemží život se svými vášněmi, ano i rozmarné výsknutí tu onde zaléhá tlumeným ohlasem v harmonickou tichost výšin. Poeta opřel klid svůj o bezpečný, ideálně vyslovený cit v intimním zátiší srdce ohrazený a založil na něm životní svou moudrost. Někdy zazní do vážné této poesie lehčí, dovádivě vyzývavý, mladistvě nevázaný tón, jako by mudrc pojednou na chvilku byl bonvivantem; připouštíme, že i tak v životě bývá, ale v básnickém celku náladovém, zdá se nám, poněkud ruší to harmonii. Básník „nechal svět jít kolem," — nechť tedy svět jde kolem a nestrhuje básníka s pevného, sympatického jeho stanoviska k nahodilostem, které působí podobně jako při majestátní chůzi maličký, občasný poskok. Tak aspoň našemu citu se to jeví. To jen mimochodem. Krom těchto nepatrných odchylek, světélek těch poněkud nepoměrně veselých při vážném koloritu celku, jest účinek knihy vzácně jednotný, seriosní, slohový; jest cosi lapidárního, monumentálního v myšlenkovém jeho složení i v jeho výrazu.

„Prolog" jest této knize charakteristickým štítem; jest obsažný tak, že by se z jednotlivých jeho veršů mohla zbásniti celá kniha, a jest veskrze prozářen poetickou pravdou i krásou. A tak, jako tento „prolog" jest programem knihy, jest možno říci, že následující báseň jest pravdivým programem celého života našeho poety; nazvána jest „Nulla dies sine linea."

Den nesmí minout bez čáry, tvůj pluh
již čeká, bys jej v sypkou hrudu sved,
tvá čeká loď již na objetí pěn —

Toť věrný obraz neúmorné činnosti, onoho pracovního nadšení v permanenci, oné tvůrčí pružnosti nikdy neunavené, která množila i stále množí životní dílo J. Vrchlického, básníka i překladatele, do rozměrův bezpříkladných.

Ne o každé, jen o některé zvláště význačné básni knihy té budiž zde učiněna poznámka. Tak jest nám velice zajímava báseň „Bolesti," zvláště prvá její část. Bolesti přišly, odešly zas, — něco z nich zbylo jako krůpěje rosy, — s jich stopou srdce nemůže se státi suchopárem . . .

A ptášli se udiven po letech,
odkud ta svěžest v tvém nitru?
Tím věčná je, uzrál jsi v bolestech . . .

Takového stupně dosáhl smír básníkův s krutostí života.

Krásným, jímavým toho dokladem jest i „Věčný stesk," neméně i „Zkušenost" s pokornou dědouškovou morálkou: „Nes tiše každou v žití pohromu — a neubližuj nikomu."

Jako z žulových kvádrů, na nichž básník zbudoval svůj názor a svůj mír, složeny jsou básně „Řádky z denníku," „Moudrost," „Práce," hlavně však hluboké, citem vroucí „Úcty," a jako něžné arabesky na silném zdivu zdobí knihu několik písní, vyslovujících citové credo básníkovo silou a ohněm jen jemu vlastním, zvláště vzletná „Píseň" na str. 57.

Smír se světem sdružen se soucitem k spolulidem, jehož spanilým výrazem jest báseň „Andělé boží," řadící se k nejtrpytnějším perlám, jež nám Vrchlický daroval. Na vrchol poetické hodnoty, kde tato září, dosahuje pádná a spádná meditace „Dnes a včera," skutečný kousek umělecký, a „Allegorie," velkými konturami vynikající tak jako tajůplnou hloubkou perspektivy.

I malebná výtvarnost, která tak často proměňuje péro básníka našeho v štětec, dala této knize svou pečeť, jmenovitě básněmi „Jarní procházka," „Noci na venkově," „Krajina u Lichnice," kde nám dýše příroda takořka do tváře, v sluch i v nervstvo. Vrchlickému však není příroda božskou přírodou jen ve své prostotě, ale i v nejušlechtilejším svém výkvětu, v geniu lidském, a žádný jiný básník náš tak často jako on si neobírá látky z oboru tvoření uměleckého a žití umělců. Té sféře náležejí i brillantní „Oda" i „Geniu hudby" v prvém oddíle knihy, skupeném pod společný nadpis „Asyl duše," i také v oddíle jejím třetím, výpravném, jenž nazván „Kresby a pastely," básně „Slepý Milton," „Poslední setkání Karla IV. s Petrarkou," „Pomluva," „Smrt Pariniho."

Vedle těchto i celá řada jiných „kreseb a pastelů" poutá smělými průseky z labyrintu losů v končiny otevřených otázek, na které si žádá člověk od jakživa odpovědi; jsou to ballady, jejichž ostře vyjádřený, silný a jednoduchý děj bývá jen brankou ve svět přemýšlení, jenž záhadami na nás doráží a nám proniknouti dává vždy jen až k neprostupné stěně, kterou přeletí jenom víra, báje aneb ideál. „Le-

genda o stvoření,“ „Legenda rozloučení,“ „Otrokyně,“ čarokrásná „Pohádka,“ divoká „Skaldova dcera,“ v humoru svém velkolepá „Romance o čarodějníku Žitovi,“ „Golem,“ konečně oba téměř ze živého masa našich dnů vyříznuté příběhy „Bratři železného prstenu“ a „Na starém pohřebišti,“ — to jsou asi nejvýše v záři poetova ducha vyčnívající body tohoto oddílu, avšak dva hroty plamenným červánkem českého citu sálající nescházejtež v řadě nejcennějších; jsou to „Ballada o živém ohni“ a „Jessenius.“

Mezi výpravným třetím a meditačně lyrickým prvým oddílem knihy vsazen jest jako skupinka malých drahokamenů v širokém, zlatém kruhu střed z drobných průpovědí složený, „Omarova moudrost“ nazvaný. Omar jest básníkovi maskou lidského „já,“ jemuž kostým východního despoty pěkně sluší. Co hloubky, důmyslu, citu a vtipu v krátkých těch verších uloženo! Některé působí jako blesky, překvapujíce a oslňujíce netušenou jasnotou, ale přesvědčujíce o pravdě toho, co mžikem osvětlují. Nejvíce to platí o číslech II., VII., X., XXII., XXIX., XXX., XXXII., XXXIV. a XXXVIII. Ze stupnice tónů, jakými promlouvá Omarova moudrost, budiž uveden nejhlubší svou tklivostí a pak nejvyšší svou ironií:

Cestou červ táh, já ho šlápnout chtěl,
ústa otevřel on, ke mně děl:
Jak by tobě bylo, kdy by v mraku
toto chtěl ti dělat archanděl?

A vedle spravedlivé této výstrahy neméně spravedlivý výsměch:

Znaven výboji a znaven slávou,
cestu k pokoji jen hledám pravou,
v stanu stín jsem uleh’ — štíp’ mě komár,
ssál mou krev, nevěděl, že jsem Omar.

U vděčném pocitu, že Vrchlický rozhojnil opět žeň svých plodů přírůstkem vzácné ceny, s úctou odkládáme jeho knihu, abychom letmo probrali *Nejnovější písničky* Fr. S. Procházky. Zaznívají živou, skočnou, selskou notou, k níž se stejně shodně mísí furiantské zavýsknutí jako stlumený šepot milujících, vyběhnuvších od muziky do sadu, kam svítí měsíček. Od počátku do konce kypí to všecko čilostí a zdravím, není v tom ani za máček sentimentálnosti, tím méně filosofie; nechce to býti ničím jiným, než písničkami prostými, nestrojenými, jak se řinou ze zpěvné duše lidu, a u takových plodů poetických bylo by největším hříchem uměleckým, jestli nápadno, že jsou umělé. Veškery imitace musejí čeliti témuž nebezpečí; zrovna jako na prknech, jež znamenají svět, chceme i v písničkách míti svou illusi. A hned předem i povšechně doznáváme, že se našemu písničkáři některá čísla podařila výborně, jiná poněkud méně; Fr. S. Procházka má tak určitý cit a rozhodný talent pro ony pravé, přírodě odpovídající prsní tóny lidového humoru i citu, že sám vycítí jistě, na kterých místech se odchýlil od vlastní stezičky, kterou si byl vyměřil, a kde naopak zachoval čistý sloh lidový — a při tom poesii.

Úvodem písniček jest věnování velkému, nesmrtelnému písničkáři, „památce Fr. L. Čelakovského,“ jenžto, „náš tatíček nebožtíček,“ kdy

by déle byl zůstal živ, „byl by sdudal všecky Slávy v hromadu.“ Úvodní báseň jest pěkná, slibná, a dychtivě nyní hledíme, kterak písničky samy splní, co ona přiřkla.

Představme si pravou českou vesnici v žírném kraji, ne v romantických horách, ne právě vybraně malebnou, ale takovou, jakých známe nejvíce, typickou, a proto nám milou, a nyní pojďme za stopou písniček. „Cesty:“

Vyšel jsem do světa,
sto cest bylo,
ještě mi k dojití
nestačilo.

Již nás ty řádečky chytly. Již jdeme s pěvcem, jakoukoli cestou i pěšinkou nás vede, ukazuje nám, co u které je zaseto, co tam kvete, jaké kde kamení, jaká křižovatka; vidíme, že u každé, každičké té cesty stojí „boží muka,“ ale na každé že též nám „skřivan vyzpěvuje.“ Dočetly jsme s pochoutkou a rádi bychom zatleskali pochvalu.

Písnička tato náleží k nejkrásnějším; k ní se ladně pojí „Skřivánek,“ plný života, vroucnosti a pravdy, ač o maličké poznání již méně prostý, umělejší. Za to „Loučenští sousedi“ — potkati vás někde na návsi, zmátli by váš bystrozrak docela. Vypadají jako praví „nezbedi kožichatí“ ze selského těsta; jste přesvědčeni, že právě tak vyvádějí, jak básník na ně povídá, i když se panímámy na ně rozhněvají. Kabinetní kousek. — Čtouce dále, nabýváme při písničce „Kdy bys nám, pivečko, umřelo“ domnění, že se daří našemu písničkáři čtveráctví nejlépe, a neli nejlépe, tedy jistě velice dobře. Ale hned na to ukazuje nám „Kvetení,“ jak jemný a prodchnutý citem dovede býti u něho žert. A do jakého proudivého rytmu se rozezpívati umí citová vlna jeho písniček, přesvědčuje nás „Poklad nejdražší.“ Hned po něm zas pěkným, v pravdě lidovým, vtipným a při tom nenuceně mravoučným tónem se nám zamlouvá „Rada.“ Ale rozkošnou písničkou — pro náš cit a vkus nejrozkošnější, jest „Chodníček.“ Dále „Zelená travičko“ — hezounká, prostomilá, dobře naivnost lidovou postihující písnička. Na konci sbírky jdou po sobě čtyři čísla švarná, zdařilá: „Rašení,“ „Chudá láska,“ „Tři jabloňky“ a „Vrány.“ Tím jsme u konce nevelké, čiperné knížky písničkářovy; nejsou zde jmenovány písničky její všecky, nýbrž jenom ty, které jsou jako vejlupek a nejlépe se nám zalíbily. Všech písniček jest pouze třicet. Na počet nemnoho — ale i ta stručnost celku přispívá k jeho švižnosti a zachovává mu svěžest neztenčenou. Interes čtenářův se nepřesytí, ale „chtěl by ještě.“

Viděl jsem duši ženy nazval Jan Rokyta lyrickou knihu svou. Za našich dnů mohl by se při názvu tom očekávati obsah jiný, než jaký kniha skutečně v sobě uzavírá. Dnes, kdy moderní lidé tak rádi smysly svými vidí duchy a duše a kdy neméně oblíbená moda vynalezla zcela novou duši ženy, jejímžto vymýšlivým rozbíráním si tropí velmi strakatý sport, překvapuje zajisté, viděl-li básník ne snad generalisovanou duši ženy hrající všemi možnými křiklavými barvami, nýbrž prostě duši milované dívky, a líčil-li ji průzračně čistou, sněhobílou, tichými ctnostmi ženskými zářící. V románech i básních libují si i mladíčkové, kteří by teprve měli býti školáky života, v obrazech Sodomy

a Gomorry, malujíce svět i „duši“ jak svoji tak duši ženy co jediné spáleniště vášní, čím přepjatějších tím hledanějších, a bývají tím pyšnější, čím více odporu dovedou vzbuditi. A tu podává muž, jenž v literatuře i v poesii dávno již není nováčkem, podobiznu duše ženy malovanou v souhlase s představami dávných, dobrých idealistů, ženy, jež by v přeneseném smyslu se hodila za model raffaelské světice; vyznává lásku k ní obestřenou sedmerým závojem cudnosti, lásku platonickou, uctivou, hluboce se klanějící nejsvětějšímu v lásce a mravně silnou; vyznává touhu po blaženém spojení s bytostí její, ale touhu, která více zamlčuje než volá, více se zapírá než žádá. Sotva věříce, že jsme v dnešním světě, když čteme tyto něžné, sensitivní, bez odporu ryze poetické a veskrze procítěné verše, nechceme tím teprve snad básníka uznávati a vysvědčením dobrých mravů odměňovati, ale čtoucímu obecenstvu toto vysvědčení dáváme chutě, neboť máli básnická kniha takového rázu úspěch, pak ještě v českém čtenářstvu koukol nepřerostl pšenici, a reakce proti výstředním sensacím dává tím zřetelný důkaz, že tu již jest, živa a zdráva. Kniha „Viděl jsem duši ženy“ vyšla v krátké době již v druhém vydání, což u nás má svůj význam, o němž netřeba nikoho teprv poučovati. Ještě k tomu vyšla i po prvé nákladem básníkovým, rozšířila se tedy bez obchodní reklamy a knihkupecké kolportáže, jen vlastní přítažlivostí; tím silnější to důkaz, že se obecenstvu neobyčejně zalíbila; i jest jí toho z nejlepších důvodů srdečně přáti.

Kniha má sice též oddíly „Matka, sestra, žena“ a „Ženy na mých cestách,“ má i závěrečnou báseň „Nešťastné ženy,“ nejsou to však zvláštní charakteristiky a jeví se i rozsahem i významem býti vedlejší; kmen této poesie jest živen mízou lásky k ženě — dívce vyvolené srdcem básníkovým. Ušlechtilý ráz celé knihy jest prodchnut živým teplem vniternosti a upřímnosti. Cítíte, že křišťálové ty výlevy se řinou z duše zbožně věřící v pravdu svých vyznání, věrné sobě ve svém odříkání i svém doufání. Jest to poetická zpověď vzácně jednotná svou látkou, svým výrazem, svou náladou, v níž nikde není jediné trhliny, jediné nedůslednosti. Tato jednolitost má při krásné, obrazné dikci a ladné rytmice Rokytově velký půvab a mnoho předností, má však i jakousi malou vadu, z předností těch vyplývající; řekli bychom, že jest to její jednobarevnost. Básník si tak velice libuje v nejjasnější čisté běli, že představou i slovem v ni odívá vše, a stále se vrací ku předmětům a obrazným rčením, v nichž se to takořka třpytí a kmitá bíle, sněhobíle, liliově, stříbrně, což až překvapuje, hledámeli, na kolika asi stránkách knihy by si oko duše naší mohlo odpočinouti od té „oslnivé běli,“ jež jest mu vědomě zvoleným, nejdůstojnějším rouchem „duše ženy.“ Měla by však i tato únavná představa bělosti tklivý, bolnosladký půvab svůj, kdy by poněkud jen obmezila svou šíři a hlavně kdy by básník odstranil nahodilá opakování, jako kde na př. duše ženy jest bílý motýl, jenž se snáší na černý květ, a zas kde duše její jest bílý květ, k němuž se uchyluje černý motýl. Také krásná dikce básníkova by zasluhovala, aby ji zbavil sem tam proklouznuvší závady, jako kde na str. 53. k vůli rýmu čteme „po Tobě toužím v sudém dni i lichém“ — slova, jako by je básníkovi byl někdo podvrhl. Čím ideál-

nější, nešenější, vroucně lyričtější jest celek, tím více ruší takové zblo, a že si ho všímáme, budiž důkazem, jak velice si této knihy vážíme, přejíce si, aby neměla žádných ranitelných míst, a zároveň aby tak rychle, jako vydání druhého, dočkala se i vydání třetího.

Snad, ano bez pochyby jsou básníkovi nejmilejší jiná čísla knihy než ta, která zvláště upoutají toho či onoho čtenáře. Nám se dílem svou oživeností a malebností, dílem hlubokými tóny citovými nejvíce zamluvily „Kopretiny,“ „Když se srdce otvírala,“ „Za devíti horami,“ „Škoda vás, léta, nastokrát,“ „Nestav se mezi nás“ (tato snad jest nejkrásnější v celé knize, skutečně poetický skvost), „Po bolesti,“ „Touha“ (opět cenná perla básnická), „Viděl jsem, duše, tvou sílu,“ „Já nevěda, že mladost kráčí se mnou.“

Nejeden verš, nejedna báseň sbírky této jest z ryzího zlata poesie, a celá kniha náleží k těm, o nichž si přejeme: Jen takových více, stále více! *El. Krásnohorská.*

Z divadelního světa.

Fr. Ad. Šubert: *Moje divadelní toulky.* Svazek I. V Praze, nákladem Unie.

Široký zájem, jejž ve čtenářstvu divadlu blízkém a vůbec umění milovném vzbudil první svazek upomínek Šubertových, nejen neochabne, ale zvýší se při pročítání knihy druhé. Provázíme tu bývalého ředitele Národního divadla na cestách a poutích za cíli uměleckými podnikaných, sledujeme ho na výletech na slunný jih italský konaných, kde šlo z pravidla o to, aby byl přítomen premiéře některého znamenitého díla operního a získal Národnímu divadlu za tepla právo jeho provedení; zalétáme s ním však i k těm radostným slavnostem bratrských národů polského, slovinského a charvátského, kdy ve Lvově, v Lublani a v Záhřebě nová, krásná divadla byla otvírána. A konečně s interesem čteme ony vážné i rozmarné, světlé i stinné upomínky na chvíle oddechu, okamžiky odpočinku často jen na několik dní vyměřeného, často i nedobrovolného (zvláště když se premiéra nové opery, jak v Italii bývá skoro pravidlem, zpozdila o několik dní) a skoro po každé na některém půvabném místečku nádherné Riviéry stráveného. Jako snad každému cestovateli přirostla i Šubertovi Italie k srdci, a ze souhrnu dojmů, které si odtud přinesl, dovedl těžiti kořist jak náleží bohatou. Mají ovšem tyto líčení a popisy tu a tam cosi jednostranného do sebe, vztahujíce se vždy k jednomu a témuž prostředí a vracejíce se opět a opět k živlu společnému: do hlediště i zákulisí divadelního. Ale tím neubývá jim zajímavosti. Neboť italské divadlo, podání umělecké a přijetí ze strany obecenstva, zvyky a zlozvyky tohoto obecenstva, repertoar her na velkých ústavech, stagiona a její trvání, oslavy velikým mistrům připravované, a naproti tomu zase demonstrace, k nimž dochází, neníli posluchačstvo hrou nebo herci spokojeno — vše to se ostře liší od našich zákonů, pravidel a obyčejů divadelních. A kdo věci na vlastní oči viděl a na vlastní uši slyšel — pisatel těchto řádků sám k nim náleží — s rozkoší tím větší pročítá kapitoly, jež zkušenosti a dojmy jeho potvrzují a znova oživují. V té příčině zvláště upozorňujeme na stať „Z divadel italských“ a na kapitoly,

v nichž autor dotýká se svých styků s předními vlaskými skladateli našich dnů, Arrigem Boitem, Albertem Franchettim a Ruggierem Leoncavallem.

Ještě bližší a pro nás i poutavější než lícně těchto cest jsou v knize Šubertově odstavce výše již vzpomenuté, týkající se návštěv tehdejšího ředitele Národního divadla při otvírání nových divadel ve hlavních městech zemí slovanských. Potřebu samostatného, buď úplně nového nebo dokonalejšího, moderním požadavkům přiměřeného divadla pociťovali Slovinci, Charváté i Poláci již po drahnou dobu. Otevření Národního divadla v Praze vzpružilo a posilnilo snahy a tužby tyto značnou měrou. „I hnulo se to po otevření našeho zlatého domu v každém z nich mocnou touhou, postaviti svému umění dramatickému podobný chrám, jaký národu českému zbudovalo jeho nadšení, obětavost a práce radostná. Skutečně uvidělo poslední desítiletí věku devatenáctého povstávati budovy musy slovanské jednu za druhou; roku 1892 ve středu národa slovinského v bílé Lublani, roku 1893 v Krakově, dávném to sídle kvetoucího činoherního umění polského, roku 1895 v starobylém Záhřebě pro národ charvátský a r. 1900 ve Lvově.“ Z řádků k těmto epochálním událostem z kulturního vývoje blízkých nám kmenů se odnášejících vyznívá vroucí pieta a upřímné, radostné účastenství, zkalené arci při Lublaňském divadle vědomím, že ústav tento nenáleží dosud Slovincům celý . . . Rozmanité vzpomínky víží se k bratrské Polsce. Nejtrudnější z nich je úmrtí proslavené dramatické umělkyně Antoníny Hoffmanové, nejjasnější den otevření nového městského divadla ve Lvově, kdež z líčení Šubertova vystupuje do popředí zvláště sympatická postava ředitele Pawlikowského.

Že autor není jen povolaným odborníkem a bystrým pozorovatelem záležitostí čistě divadelních, ale že dovede si všímati pronikavě i života všedního a vyloupnouti z něho tu a tam i humoristické jadérko, dokázal jednak řadou zdařilých causerií z ruských měst, jednak vtipnou episodkou „Docela nedivadelní intermezzo.“ A kdo chce si dopřáti požitku z kabinetního kousku poetického a uměleckého líčení, tomu ku přečtení doporučujeme popis moře ve stati „Pohádka jihu“ na str. 62.

Nádherně vypravená kniha ozdobena je světlotiskovými podobiznami skladatelů Boita, Franchettiho a Leoncavalla, pak intendantů šlechtice Miletiće a Tad. Pawlikowského. Listy posléze uvedených, zvoucí ředitele Šuberta k slavnostem otevření nových divadel, otištěny jsou v knize autograficky. *Fr. K. Hejda.*

Výtvarné umění.

Dr. Fr. X. Harlas: *Doba a umění.* Nákladem J. R. Vilímka.

Otázka umělecké výchovy širších kruhů obecenstva je nyní časová. Svolávají se v jednotlivých střediskách uměleckého života poradné schůzky a sjezdy jednající o zlidovění uměleckých požitků, o umělecké výchově mládeže a p. V takové době mají pojednání, sloužící k objasnění uměleckých thémat a k bystření, nebo třeba jen vznícení zájmu na umění, svůj kruh čtenářstva zabezpečen. Kruh ten bude tím větší, čím blíže se statě takové dotýkají podnětů dobou daných a látek právě časových.

Nový soubor různých článků a úvah z pera Harlasova oproti jeho knize před několika měsíci vydané a hlavně o starších památkách Pražských jednající, má látku modernější. Několik z článečků tu otištěných vztahuje se úžeji k domácímu umění — Sto let českého malířství, O vlivech francouzských na české malířství naší doby. Kapitola z uměleckého života Pražského a statě o K. Purkyňovi, Brožíkovi, Maroldovi a Muchovi. Látka, kde třeba s retrospektivního hlediska zpracovaná, se v úvahách těch ovšem do jisté míry stýká, navzájem doplňuje a sem tam i nezbytně opakuje. Připínaje svá pojednání ponejvíce k určitým příležitostem — výročním památkám, úmrtí a p. — umí Harlas nicméně, kde vhodno, užiti příležitosti, aby zájem čtenářův nad chvilkový podnět vyzvedl. Jeho s porozuměním a živou dikcí psané statě posloužily již na svém místě, pod čarou denního listu záslužnou měrou ku prohloubení smyslu a soudnosti čtenářstva, vzhledem k umění domácímu a vykonají vítané a žádoucí poslání toto zajisté také zas ve formě knihového souboru.

V dalších článcích, s kterými se v knize potkáváme, uvažuje Harlas o rázu a vývoji souvěkého umění (Sloh a vkus 19. století, Moderní architektura, Feminism a Nahé umění), rozbírá théma o Militarismu v umění, o Umění pro lid, o Moderní krasovědě. Obšírnější statí Fotografie a umění přichází autor jistě nemálo vhod jasně a poutavě podaným přehledem o věci za nynějšího rozšíření amateurského fotografování tolika vzdělancům blízké. Také Ex libris je takový retrospektivní průvodce, líčící — se zajímavými odbočkami na pole umění reprodukčního vůbec — vývoj staré zvyklosti, která nejnovější modou se stala.

Dr. Harlas v těchto svých obrázcích je toho vždy bedliv, že píše pro čtenářstvo širší, kterému oslňování odbornou učeností není tak vítáno jako vlídné vysvětlovací slovo, objektivní posudek a jasný výklad.

R. Tyršová.

Archeologie.

Nový věstník museí a archeologů československých vychází v Čáslavi redakcí V. V. Jenička. Jest to zvětšený a rozmnožený bývalý Věstník konservátora Kl. Čermáka, aspoň jeho nástupce. V českém musejnictví znamená nový časopis krok blíže k vytčené metě: k organisování českého musejnictví, které touto dobou utěšeně zkvétá. Od památného roku 1891 vznikají po české vlasti četná musea. Zakládána byla s úmyslem, aby archeologické, národopisné, umělecké památky národa československého pro nás zachovány zůstaly a ne do ciziny se prodávaly. Bylo u nás vždy dosti jednotlivců, kteří „sbírali," ale tito diletanté nahromadili větším dílem méně cenné a méně zajímavé předměty. Pak ani u nich nezůstaly starožitné památky pro nás zabezpečeny. Národopisná výstava r. 1895 předvedla nám naše bohatství uměleckých, řemeslných a lidových výrobkův, a při té příležitosti bylo poukázáno na stálé vyvážení a zcizování takových předmětů. Soukromí sběratelé nemohli nám nahraditi ústavy, které sbírají soustavně a vládnou dostatečnými prostředky. Nyní však jest po českých vlastech hojnost větších a menších sbírek, kde se naše památky ukládají a pro nás zachovávají. Bude

velice záslužným činem nového věstníku, uveřejnili seznamy všech československých museí a staneli se ústředním jejich orgánem, zprostředkovatelem, oznamovatelem. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Překlady z češtiny.

Józef Sladek: Urywki poetyczne, tłómaczył z czeskiego Konrad Zaleski. Warszawa 1902. Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa. Str. I.—XIII., 1—107.

Zenon Przesmycki a zvěčnělý Bronisław Grabowski uvedli do polské literatury básnická díla Jar. Vrchlického a Julia Zeyera tak zdárně a s takým úspěchem, že veřejnost polská pocítila potřebu seznámiti se blíže též s ostatní poesií českou nové doby. Nesnadný a velké práce vyžadující úkol ten vzal na se Konrad Zaleski, přinášeje k němu nejen dobrou vůli a horlivou snahu, nýbrž i skutečný talent. Zaleski má úmysl předvesti polskému literárnímu obecenstvu všecky význačnější zjevy naší novověké básnické literatury v serii překladů, jež by vycházely o sobě v menších svazcích, až konečně v celku svém by utvořily obsáhlou anthologii. Začátek učinil výborem básní Sládkových, po němž následovati mají Nerudovy Písně Kosmické, na to ve volných obdobích básně Svat. Čecha, Ad. Heyduka, El. Krásnohorské, Jar. Vrchlického a celé řady poetů mladších.

První ukázkou překladatelské schopnosti Zaleského byly však již dříve „Klucze Piotrowe" (Petrklíče) Svat. Čecha, jež přinesla Biblioteka Powszechna, vycházející ve Złoczowě nákladem W. Zukerkandla. Již v tomto překladě, ačkoli formou ne vždy vzorném, jevily se mnohé přednosti: svěží, lehký tón, nenucenost a plynulost verše, zručné převádění obratů a vůbec dikce originálu v roucho polské. S těmito vlastnostmi potkáváme se též ve výboru básní Josefa V. Sládka. Překlady čtou se lehce, verše jsou po většině lahodné a zpěvné, rým pečlivější nežli v Petrklících. Výborně jest zachycen tón zvláště oněch básní Sládkových, jež jsou napsány v duchu prostonárodním. A také nálada, barva a zvuk jejich. V tom dlužno nazvati překlady Zaleského velmi zdařilými. Pokud se týče věrného podání myšlenek autora, jest tomu poněkud jinak. Některé básně vyhovují sice plně i po této stránce, ale neplatí to o všech. Nemíníme vytýkati jednotlivé menší poklesky, zaviněné obtížemi rhytmu a rýmu. Ale i v nerýmované „Doně Inez", kde nesnází podobných nebylo, jest takových nepřesností několik. V básních „Nie moje te pola" (Selské písně a České znělky, str. 37), „W słońcu zimowem" (V zimním slunci, str. 62), „Dwie tercye" (tamtéž, str. 67), „Morze" (Sluncem a stínem, str. 13), abychom jen příklady uvedli, vzala tím úplně za své i konečná pointa, což smysl básní podstatně změnilo a jejich účinek oslabilo. Také jiná nedopatření se jeví: v básni „Moje szczęście" (Sluncem a stínem, str. 30) schází jedna sloka střední, v básni „Życzenie" (Ze života, str. 19) sloka poslední, v básni „Nasze pola" (Sluncem a stínem, str. 78) zmizely všecky tři sloky závěrečné; možná ovšem, že je vyškrtla ruská censura. V básních „Sen" (Sluncem a stínem, str. 12) a „Polną ścieżką" (Selské písně a České znělky, str. 69) přehozen vždy ve druhé sloce pořad veršů, aniž toho k vůli formě bylo nějak potřebí. To vše namanulo se nám jen mimochodem,

při podrobném srovnávání překladů s originály shledalo by se více. Avšak vadám těm bylo docela snadno se vyhnouti. Stačilo, aby překladatel podrobil svou práci ještě revisi, než ji dává do tisku, ovšem revisi s originálem v ruce. Zachází veršem tak obratně, že by mu oprava takých nepřesností byla skutečně jen hračkou. A také bychom se o nich vůbec nešířili, kdy by nebylo toho, že má vyjíti dalších překladů celá řada; bylo by škoda, kdy by i těm bylo nutno činiti výtky podobné.

Ještě o jedné věci chceme se zmíniti. Při výběru básní hleděl Zaleski hlavně k posledním co do času sbírkám Sládkovým. Za to Básně, Jiskry na moři, Světlou stopou, Na prahu ráje došly v knize ohlasu jenom zcela nepatrného. Nemyslíme, že to jest na prospěch obrazu jeho básnické individuality, jejž kniha chce polské veřejnosti předvesti. Ale to je už vše, co jsme nuceni namítati. „Urywki poetyczne“ mají vedle toho kvality tak význačné, že je vítáme se skutečnou radostí. Upřímně bychom si přáli, aby nalezly i v Polsku vlídného přijetí, tak aby záslužný podnik, k jehož vykonání Konrad Zaleski učinil nyní začátek, došel šťastného splnění. Snahu k tomu i vzácnou schopnost plně prokázal. — Na konec ještě dokládáme, že kniha jest opatřena stručným životopisem Sládkovým a vřelým oceněním jeho literární práce; věnována pak jest Zenonovi Przesmyckému. *S—s.*

Ze slovanských literatur.

Druhé oddělení císařské akademie ruské v Petrohradě, jehož úkolem je studium ruského jazyka a slovesnosti, pilně se zabývá zkoumáním ruských nářečí čili „národních hovorův.“ Práci tu řídí akademik A. A. Šachmatov. Souvisí s přípravami k novému akademickému slovníku ruského jazyka. Díl 68. Sborníku oddělení ruského jazyka (v Petrohradě 1901) úplně je věnován pracím dialektologickým. Zajímavou monografii vydal tam V. G. Bogoraz o ruském nářečí Kolymském ve východní Sibiři. Rozsáhlé pojednání (346 str.) podává slovník, 153 národních písní, popisy národních her, přísloví i pohádky. Materiál ten je sebrán v l. 1890—1898. Rusové na řece Kolymě, tekoucí do ledového oceánu, čítali dle statistiky r. 1897 jen 1120 duší. Jsou to potomci prvních dobyvatelův, kozákův a lovcův, s přísadou potomstva vypovězencův. Je u nich i silná příměs domorodcův, Jakutův a Jukagirův, s nimiž první kolonisté vešli ve styky příbuzenské. Některé lyrické písně, ukolébavky a pohádky jsou původu neruského. Ale vedle toho je v nářečí Kolymském plno tvarův a slov starožitných. I v písních jsou zbytky poesie staroruské; je v nich řeč o Kyjevě, Moskvě, Novgorodě, Černigově atd., v příslovích o Litvě, o řece Kamě atd. Nové jsou písně na př. se vzpomínkami na boje se sousedními Čukči v 18. století, s převahou ručnic nad střelami sibiřských domorodcův. Původní vlast osadníkův nalézala se v severní evropské Rusi; nářečí Kolymské souvisí s mluvou Archangelskou a Oloneckou. Zvláštnost, rozšířená jmenovitě u rybářův Nižněkolymských, je „sladkojazyčije,“ změkčování hlásek *l* i *r* v *j*: pejepéjka (perepelka, křepelka), gojová (golova, hlava), dójogo (dorogo, draho). séjce (serce, srdce) atd. Lidé,

kteří chtějí mluviti správně, vstavují pak *l* i *r* tam, kam nepatří. Spisovatel toto „sladkojazyčije“ připisuje vlivu jazykův sibiřských tuzemcův. Studie podává o tomto dalekém polárním obyvatelstvu a jeho duševním životě celkem příznivější obraz, nežli nakreslil ve svém cestopise nedávno Dioneo (viz Osvětu 1897, 45 sld.).

*

Mladý ruský filolog G. A. Iljinský vytiskl své pojednání: „O někotorych archaizmach i novoobrazovanijach praslavjanskago jazyka“ v Praze, v tiskárně dr. Eduarda Grégra 1902, 8°, III. a 127 str. Učená tato dissertace obsahuje osm článkův, jednajíc na př. o tvarech *drěvo* vedle *drvo, tužď i štužď* (cizí) atd., vesměs o otázkách, zasahujících do hypothetické pradoby jazyka slovanského.

*

Profesor Vjekoslav Klaić vydal první díl historické monografie o jedné z předních šlechtických rodin v dějinách charvátských: „Krčki knezovi Frankapani“ (v Záhřebě, ve spisech Matice Charvátské 1901, 352 str. s 41 vyobr. a s rodokmenem). Díl první líčí dějiny této rodiny od r. 1118 do ztráty ostrova Krku (Veglia), který opanovali Benátčané r. 1480. Klaić podrobně vysvětluje, jak tito hrabata Krčtí teprve okolo r. 1430 si připsali jmeno Frankapanův, aby tím konstruovali domnělý původ svůj od římských Frangepani. Vítanou přílohou jsou četná vyobrazení dle fotografií: staré hrady, města a kláštery, pečeti, snímky latinských a hlaholských listin atd.

*

Dějiny bratrstva, hospice a kollegia sv. Jeronyma v Římě, ústavu, který byl založen v 15. století a vloni se stal předmětem velikých sporů a půtek mezi Charváty a italskými Dalmatinci, popisuje profesor dr. Luka Jelić v Zadru v podrobném článku: „Hrvatski zavod u Rimu,“ ve Věstníku král. charvátského zemského archivu v Záhřebě 1902 str. 1—55. Hlavní listiny jsou k pojednání tomu přiloženy ve fotografických snímcích. Ústav byl r. 1453 na prosbu Jeronyma z Ptuje ve Štyrsku založen od papeže Mikuláše V. jakožto „hospitale“ pro „Dalmatie et Sclavonie nationes.“ Později papež Sixtus V. r. 1589 u hospice založil kollegiátní kapitolu sv. Jeronyma. Název Slavonie, který druhdy znamenal všecky jihoslovanské národy, zvolna vytlačen názvem Illyrův, „nationis Illyricorum.“ Výklad tohoto jmena byl podnětem k známým sporům nejnovější doby.

*

V Dubrovníku vychází od nového roku dvakráte za měsíc v sešitech, 2—3 archy silných, nový časopis *Srgj*. Název je vzat od hory Srgje nad městem, která své jmeno má od staré kaple sv. Sergia. Vydavatel a redaktor je Antonín Fabris, hlavní spolupracovník známý filolog, Dubrovnický profesor Luko Zore. Obsahuje příspěvky belletristické, články o místních vzpomínkách a památkách, literární zprávy atd. Předplatné 12 korun ročně. Po časopise Slovinac (1878—1884), jejž redigoval rovněž Zore, je to po dlouhé přestávce zase první nepoliticky časopis vydávaný v starém Dubrovníku.

V Bělehradě vyšel 21. díl *Godišnjice*, vydávané z fondu Nikoly Čupiće. Stojan Novaković, nyní vyslanec srbský v Petrohradě, podává v něm tři články. Jeden obsahuje životopis ruského generála Jiřího Arsenijeviče Emanuela († 1837), rodilého Srba z Vršce v Banátě. Emanuel se vyznamenal ve válkách s Napoleonem I. a jako velitel Kavkazského kraje. Založil lázeňské místo Pjatigorsk na severní straně hor Kavkazských a organisoval první vystoupení na horu Elbrus. Druhý článek vynáší ze zapomenutí paměti lodního důstojníka Nikolaje Klementa z ruského Morského Sborníku r. 1857. Klement sloužil na korvetě „Floře," která za válek Napoleonských náležela k loďstvu admirála Seňavina na Jonských ostrovech. V lednu 1807 loď se rozkotala na břehu Albanie u Valony. Mužstvo od Turků zajato a vedeno za těžkých útrap do Cařihradu. Bylo to právě po vypuknutí srbského povstání Karadjordjova. Po příchodu do Cařihradu ruští lodníci vedeni na dvůr velikého vezíra, a tam před nimi sťato asi padesát zajatých, v okovech spoutaných Srbův. Přítomen byl prý při této krvavé scéně i sám Napoleonův vyslanec u sultána, Korsikán generál Sebastiani. Rusové pak vězeni v okovech v temných klenbách arsenálu v Galatě. Teprve koncem r. 1807, po míru v Tylži, vysvobozeni. Ruští důstojníci, kteří při tom měli v arsenále ukázati všecky ruské poddané, připočtli k nim ještě 150 křesťanů tureckých, soudruhův svých v Cařihradských žalářích. Třetí článek Novakovićův jedná o srbské deputaci, která v prosinci 1813 byla u cara Alexandra I. ve Frankfurtě, když Turci, nedbajíce míru Bukureštského, nejvyšší vřavy válek Napoleonských využili k tomu, aby Srbsko po prvním povstání sobě opět pokořili.

Generál Jovan Mišković líčí hrad i župu Borač v Šumadiji a slavný Deligrad u Alexince, dlouhé to řady šancí, proslavené v dějinách povstání srbského a války srbsko turecké r. 1876. Z ostatních článků vyniká cestopis M. J. Gajiće ze Skopje do Debry a pojednání R. Kosmajce o právních obyčejích Albáncův, o tak zvaném zákonníku Leky Dukadžina, netištěném i nepsaném, pouze ústně zachovaném právě horalův albánských.

*

Mladý srbský historik dr. Jan Radonić, bibliothekář Matice Srbské v Novém Sadě, který před několika lety v Jagićově Archivě (díl 19.) vylíčil dějiny bosenského velikého vojvody Sandalja († 1435), uveřejnil monografii o jiném bosenském velmožovi té doby, o Pavlu Radenovićovi, který, jako soudruzi jeho, kořistil z úpadku Bosny po smrti krále Tvrdka I., až l. 1415 na Parené Poljaně u Sutisky na jízdecké procházce s králem Ostojou náhle zavražděn, s vědomím samého krále: „O knezu Pavlu Radenoviću," v Novém Sadě 1902, 52 str. (zvl. otisk z Letopisu Matice Srbské).

Profesor Jan N. Tomić v Bělehradě, který se na základě rozsáhlých archiválních studií v Benátkách zabývá dějinami Černé Hory, vydal důležitou monografii o Černé Hoře a Albanii okolo roku 1614 a o tajných stycích tamních křesťanů se západem: „Sastanak i dogovor srpskih glavara u Kučima 1614 god. radi ustanka na Turke," v Bělehradě 1901, 87 str. (zvl. otisk z Prosvetného Glasnika).

Konst. Jireček.

Polský hlas o věcech českých.

Teodor Szabłowski: *Z ojczyzny Pobratymców.* (Szkice z Czech.) Warszawa 1902. Nakład i druk W. Musielewicza. Z 47ma ilustracjami w tekście. Str. 1—99.

Mladý polský spisovatel, který před několika léty šťastně debutoval románem „Emancypantki warszawskie," zajel si r. 1898 do Čech, aby poznal z blízka naše poměry, naše snahy a zápasy, naši intelligenci, i náš lid. Pobyl mezi námi značnou dobu, prohledl si Prahu, učinil výlet do středních Čech kolem Českého Brodu, potom do Čech západních a na Domažlicko, kde v Postřekově strávil několik týdnů. Dojmy své si bedlivě zaznamenával, nabyté poznatky hleděl si též doplniti podrobnějším studiem ze spolehlivých, autenthických pramenů. A když se pak vrátil do Varšavy, uveřejňoval jednotlivě v časopisech drobné i větší stati ze svého pobytu v Čechách.

Z nich povstala svrchu uvedená kniha. Není to spis systematicky rozvržený, vyčerpávající do dna předmět, o nějž jde, nikoli. Jsou to pouze volné úvahy o nejrůznějších našich věcech, causerie, jimž však neschází tu a tam číslic a statisticky zaručených fakt. Ve stati „Wieś czeska" vyličuje Szabłowski život českého vesničana od zrození až ke hrobu, jeho radosti a strasti, zvyky, obyčeje, písně, jeho denní zaměstnání v létě i v zimě. Článek „Miasta. Stowarzyszenia. Walki narodowościowe" podává zase obraz českého života městského, zvláště v Praze; ale na tom autor nepřestává. Oceňuje na základě statistiky polní a lesní hospodářství v celých Čechách, sleduje rozvoj mlynářství, průmyslu cukrovarního i textilního, obdivuje se rozkvětu pivovarství. Zajímá ho v Čechách poměr mezi ženou a mužem, kde žena není sokyní, nýbrž pomocnicí mužovou v boji o existenci, a netoliko výbornou kuchařkou a pečlivou hospodyní, nýbrž také vlídnou hostitelkou, milující chotí a vzornou matkou, která chápe své vznešené povolání a plní je. „Blahoslavená země," píše Szabłowski, „v níž při každém kroku tvůrčí práce dochází muž podpory — v ženě!" Přecházeje pak k účasti ženy české na veřejném životě vypisuje blahodárnou činnost zvláště Pražského dámského odboru Ústřední matice školské, Záštity, Domácnosti, Českého výrobního spolku, Minervy a Vesny. Dále vzpomíná záslužné činnosti paní Josefiny Náprstkové a chotě jejího, při čemž věnuje zasloužėnou pozornost Náprstkovu průmyslovému museu. Vylíčiv vlasteneckou činnost národních jednot Pošumavské i Severočeské věnuje pak delší úvahu Museu království českého, o němž mimo jiné praví: „Museum ono — to jest synthese citů a práce české; to jest vědecký obraz, každému přístupný, Čech — země i národa — ve všech přírodních i duchovních jevech, v době nynější i minulé, v jejich rozvoji historickém i ve stanovisku přírodnickém. Museum ono pomáhá pěstovati nauky vědecké, přispívá k poznání síly a bohatství národa, sbírá a vydává vědecké knihy, rozšiřuje pomocí periodických spisů lásku k osvětě atd. A pokladů zde nashromážděných, které jsou jednak majetkem členstva zakládajícího, vůbec pak národa českého, nelze ani prodati, ani rozděliti." Stejně vřele pojednává Szabłowski o našich národních zápasech s Němci, při čemž ukazuje k důležitosti škol za-

kládaných Ústřední maticí školskou a připojuje mapu jejich po Čechách, Moravě i Slezsku.

Stať „Polacy na granicy Czech i Bawaryi“ obírá se historií a životem našich Chodů. Szabłowski věnuje jim slova plná vřelosti a neméně jejich historickému hrdinovi Janu Kozinovi Sladkému. Ve článku „Stosunki znakomitych Polaków z Czechami“ vrací se opět k Museu království českého a vytýkaje nevšední důležitost a význam jeho pro Slovanstvo vůbec rozpisuje se obšírněji o polském oddíle musejní bibliotéky, při čemž vyslovuje politování, že Varšava dosud jen nepatrně má účast na těchto pokladech vědomostí o Slovanstvu, k nimž „mají volný přístup a z nichž kořistí všichni počínajíc od chudého učně a řemeslníka a končíc mudrcem a literátem.“ Z rukopisných sbírek bibliothečních pak uveřejňuje dva listy básníka W. Pola Janu Ev. Purkyni a list W. A. Maciejowského témuž. Odtud přechází autor ke stykům Adama Asnyka se spisovateli českými a vyličuje návštěvy jeho v Praze; ke konci pojednává ještě o pobytu Mickiewiczově v Čechách a jeho stycích s Hankou, Kollárem, Štulcem a Fričem, vše to čerpaje ze známého spisu Frant. Kvapila „Životem k ideálu.“

Ještě třeba zmíniti se o stati úvodní „Zemsta za Kraków,“ kterážto „idyla na tle stosunków polsko-czeskich“ jest žertovný obrázek s jemným a sympatickým reliefem, dílem ze skutečnosti čerpaný.

Knihu zdobí četné a po většině zdařile provedené illustrace. Zvláště bohatě vypravena byla stať „Wieś czeska“ se 17 vyobrazeními chalup a typů vesnických. Také ostatní články mají hojně vhodných vyobrazení. Vhodnou přílohou jest rovněž připojený překlad stanov Záštity a Národní jednoty Pošumavské. Svým obsahem i zevnějškem činí kniha dojem vůbec velmi příznivý. Tu a tam některé nedopatření, nedůležitý omyl věcný nebo jen tiskový nepadá při tom na váhu. Autor svědomitě se staral, aby při líčení našich poměrů a našeho života zůstal pravdě co nejblíže. Nepřepíná, nezveličuje, ale také nepokládal za potřebné vzíti na se roli zúmyslných škarohlídů. Kde jen mohl, opřel své vývody číselnými doklady. A že přišel s upřímnou k nám sympatií, poznal nás a neodvrátil se — naopak, zamiloval si náš lid i kraj, i naše snahy osvětové a národní. To vše jeho dílu — které, jak již řečeno, jest především informativní a zájem budící, nežli aby předmět zplna vyčerpávalo — vtisklo ráz tak srdečný, že čtenář je odkládá s pocitem skutečného uspokojení. I jsme přesvědčeni, že činí tak netoliko čtenář Čech, nýbrž i čtenář Polák. *S—s.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Jerome K. Jerome jest veselý anglický spisovatel, veselý literární výhonek staré veselé Anglie. Býval hercem, ale na jevišti neměl štěstí, a toto neštěstí mělo mnoho veselí v zápětí. Veselí pro čtenáře a veselí pro Jeroma. Chopil se totiž humoristického pera a psal šťastně

humoristické obrazy a obrázky. Rovněž složil několik veselých divadelních kusů, a mezi nimi zejmena čtyřaktovku *Slečnu Hobbsovou* (Miss Hobbs), kterou Národní divadlo na svou scénu v překladě Karla Muška uvedlo. Námět její je dobrý starý známý, ale provedení je samostatné a není nezdařilé. Ve hře jde totiž o napravení rozmilé divošky, rozmarné, trochu podivínské hlavičky, jak o to také v nejedné jiné hře jde. Shakespeare, Moreto, Halm, Feuillet, Ohnet zabývali se příbuznou látkou, každý jiným směrem, každý svým způsobem, ale všichni se zřejmou chutí, a všichni bez odporu s nejlepším zevním úspěchem. V jejich čele kráčí španělský dramatik s Westovou Doňou Dianou a vedle ní anglický básník ukrocené Katušky s veselohrou Jak vám libo, a není zajisté nezajímavo, že zrovna Angličan na Angličana více působil nežli Španěl neb i Francouz a že přes hlavy všech těch vzorů z pera Jeromova povstala postava, jež není pouhou kopií.

Jerome velmi dobře učinil, že děj své čtyřaktovky položil v ovzduší americké, Novoyorkské, Larchmontské, v ovzduší, kde modernistický feminismus pronikavěji vévoditi může a také vévodí než v Evropě. Slečna Jindřiška Hobbsová (paní Kvapilová) jest bystroduchá, svého hlubokého citu nevědomá, pro svou protimužskou bojovnost okolím obávaná dušinka; tato bojovnost jí však není vrozena, nýbrž je do ní vmluvena, tedy bez psychologických obtíží odstranitelna; v kuse dosti duchaplně třeští mělká ideologie staropanenská v ducha mladé dívky zasetá ve spojení s výstřednějším emancipačním tiskem. Feminismus hry jest feminismus z řečí a z knih. Jarní blýskání na bouři. Duch bez kořene. Pouhý nátěr, a spisovateli nevzešel tedy úkol, aby luštil problém za těžkými překážkami zatarasený. Že protimužská slečna Hobbsová přese všechnu svoji ušlechtilost obmyšlena jest lehýnkou lstivostí, když se jedná o protimužské její zakročení, nebyl zlý nápad autorův. Ovšem není slečnina dívčí válka naučenými frásemi prováděná tak zcela neškodna, neboť rozdvojuje milence, ano i manžely; přes to však nevyzírá z Bedřišky nic tak hrozného, aby se jí každý tak bez dechu hroziti měl, jak to autor v kuse svém na tolika místech nařídil. Podobná podivínka nemůže míti nepřátel, ano kde kdo jí dojista z té duše všeho nejlepšího přeje, když se její umíněný boj konečně před osvědčeným universálním prostředkem zarazí a když vrtošivá Vlasta stočí se — pod čepec. Bedřiška má však povolaného protivníka. Wolff Kingsearl (p. Seifert) nebojuje příkrostmi, jako to Petruchio činí. Kingsearlem proti slečně Hobbsové bojuje šlechetný cit se vzdělaným duchem spojený. Duch odzbrojuje fráse. Cit budí cit.

Neširoká osnova novinky jest povolně, ale bedlivě rozvíjena, každá potřebná myšlenková nitka pečlivě vetkána, každý hrot včasně vetknut, každý osten obratně odstraněn. Spisovatel vsunul do hlavního děje dvě tenká vedlejší pásma: prvním tím pásmem je nedlouhý spor, jejž vinou protimužského vystupování Bedřiščina manželé Percival a Bessy Kingsearlovi (p. Matějovský a sl. Grégrová) zažijí; druhým pásmem tím jest nedlouhá roztržka, jíž vinou téže slečny milenci Jessop (p. Mušek) a Millicenta Fareyová (sl. Hilbertová) prodělají. Oba tato vedlejší pásma skončil básník neočekávaně brzy: to jest ovšem komposiční chyba, ale tato chyba má, jak to v umění bývá, v zápětí tu přednost, že je druhá polovice hry soustředěna. Všechno je v kuse, pokud bylo možno sly-

šeti, myšleno a pověděno ušlechtile. V tom zachovávají Angličané do značné míry kázeň. A spisovatel nepíše toliko, co kde slyšel, není jen opisovačem skutečnosti, nýbrž tvoří také ze svého. Zcela správně. Duch je více než paměť. Jerome vyhýbá se všemožně cestám ujetým. Jak originálně zní na př. Jindřiščino, na mimoděčnou, polonešťastnou její zkoušku z vaření kávy narážející vyznání lásky: „A chutnala by vám moje káva?“ A jak originálně po americku přivoděno zasnoubení! To políbení třeba vidět! . . . Jerome mění třikrát jeviště. Proč ne? Jediné dějiště pro celý kus mívá své výhody, ale často i nevýhody. Názor tedy, že by se scéna neměla měniti, nic jiného není nežli předsudek. Rozmanitost těší.

Novinka není mistrné dílo čelné velikosti, ale — a to je konečně také něco — dílko celkem zábavné, přítulné, zdravé.

František Zákrejs.

Rozhledy v umění výtvarném.

Česká škola malířská XI. věku. Napsal Ferdinand J. Lehner. I. Korunovační evangelistář Vratislava krále. Pomocí České akademie kr. hl. města Prahy, městských a okresních zastupitelstev jakož i záložen v Karlíně, na Smíchově a na Král. Vinohradech. Fol. 51 str. XXII, tab. Přiložen stručný text ruský, polský, francouzský, anglický a německý.

Zřídka stává se v kulturním životě národů, že se podaří objeviti neznámá umělecká díla a nové umělecké školy. Naše doba vyčerpala známý materiál jak věcný tak slovesný, pokud se našich uměleckých dějin týče, skoro úplně a zpracovala vědecky, co ještě ku prostudování zbývalo. Tím důležitější jest pro nás, vyskytneli se nové dílo, objevíli se nový živel našeho uměleckého života v minulých dobách. Publikace msgr. F. J. Lehnera seznamuje nás s takovým dílem a s takovým živlem. Drahocenná památka staročeského malířství, kniha naplněná miniaturami, která touto publikací uveřejněna byla, není sice novým objevem, neboť zná ji veškeren učený svět i mimo hranice naší vlasti. Kodex Vyšehradský jest slavná, důležitá kniha, malby jeho jsou ojedinělé, v pravdě základové ukázky středověkého umění našeho. Ale zásluhou pečlivého badatele nabyla tato kniha pro český národ nového významu a objevuje se nyní vskutku jako nové dílo — přestala býti vzácnou jednotlivostí a jest tím vzácnějším článkem nádherné spony, skuté ze čtyř šperků: přidružilyť se další tři rukopisy s obrazy z téže doby a téhož původu. A neníli již osamělým památníkem českého umění, tož také není více nahodilým skvostem neznámého a neurčitého vzniku. Vyšehradský Kodex jest kniha historická — jest to korunovační evangelistář krále Vratislava, spočíval dne 15. června 1086 na oltáři v chrámě Svatovítském; a nové tři svazky stejně nádherných maleb z této doby, stejně českého původu, vydávají svědectví o české škole malířské XI. věku.

Jakou cestou autor poznatků těch došel, jak se dopídil Hnězdenského a Krakovského rukopisu, jak jejich příbuznost s korunovačním a Svatovítským evangelistářem zjistil, to vše vypravuje s roztomilou

prostotou a s radostným uspokojením v předmluvě svého díla. Jeho vývody, jasné a přesvědčující, nepřipouštějí žádných pochybností.

Msgr. Lehner jest spolehlivý znalec románského umění a tak svědomitý pracovník, že jeho dedukce vyplývají s jakousi samozřejmostí, proti níž není námitek. Probírá všecky jednotlivosti, uvažuje o všech podrobnostech, ať se týkají historických zpráv nebo technických zjevů. Je to vše tak jasné a prosté. Tak řečený Kodex Vyšehradský jest evangelistářem, a obsahuje o jednu perikopu více, než obyčejně bývá, a tato perikopa, které si prve nikdo blíže nepovšimnul, datuje celý rukopis. Nadpis její „In Die Ordinationis Regis" vztahuje se na korunování českého krále, neboť rukopis jest český, jak nám již dokazuje evangelium na svátek sv. Václava. V době vzniku těchto maleb, v jedenáctém století, nebylo však jiného korunování českého krále, než právě Vratislava. Tedy závěrek jest na snadě. A vše další tento závěrek podporuje: do Polsky dostaly se příbuzné rukopisy z Čech, přineslať je sebou Judita, dcera krále Vratislava, když se provdala za krále Polského Vladislava Heřmana. Tak soudil neodvisle od Lehnera prof. Maryan Sokolowski v Krakově, ačkoli neznal Svatovítského kodexu, právě jako msgr. Lehner neznal Krakovského evangeliáře. Shoda obou učenců, Čecha a Poláka, kteří oba spatřovali ve třech jim známých rukopisech díla české školy malířské XI. věku, — tato shoda sama svědčí o správnosti úsudku, a tím více, že jeden učenec nevěděl o pracích druhého.

Publikace našeho korunovacího evangelistáře druží se k nejnádhernějším toho druhu a lze ji nazvati dokonale krásnou. Barevné reprodukce pestrých miniatur uspokojí sebe přísnější požadavky a jsou i v naší době přepychových publikací pravými vzory faksimilujícího umění. Náš ústav Unie podal zde ukázky pravého kouzelnictví, jehož effektnost uzná zajisté každý, kdo kdy viděl starobylou onu památku českého umění. Bývámeli hrdi na naše umělecká alba a na dokonalost českých grafických prací, radujeme se nad tímto svazkem tím upřímněji: hle, práce našich předků, kterou naše novodobá dovednost nejdůstojnějším spůsobem pro veřejnost vypravila!

* * *

Štíty a motivy attikové v České renaissanci. Srovnávací studie architektonická. Vydal Antonín Balšánek. S 201 původním vyobrazením.

Publikace zajímavá a zároveň aktuelní. Bylo na čase, aby některý povolaný. odborně vzdělaný muž se ujal takové sběratelské práce, aby nám rázovité tvary naší české renaissance zobrazil a uveřejnil. Dvě stě illustrací tohoto úhledného sešitu není pouhou ozdobou, nýbrž i cenným studijním materialem pro stavitele, architekta, umělce a historika umění. Balšánek výborně kreslí, jest umělec, jenž ovládá nejen kružítko a stavitelské měřítko, ale i pero a štětec. Vyšed ze školy, která jej naučila všímati si domácích vzorů stavitelského umění, sleduje cíle vedoucí k jich využitkování, znovuoživení a zachování. Sám se hlásí k oné české škole, připisuje své dílo prof. Koulovi a stav. radovi Wiehlovi, „kteří mají zásluhu, že oživili tradice památek domácích ve výtvarech vlastních, razíce tak cestu svéráznému slohu domácímu, onen jakožto

učitel a umělec výtvarný, tento jakožto architekt výkonný." Česká renaissance ukazuje ráz odchylný od soudobých slohů v Německu, Hollandsku a Francii. Ráz malebný, dekorativně působivý a mnohem intimnější, než na př. německá renaissance jej ukazuje, vyznamenává českou renaissanci po městech i na venkově. Balšánek klade důraz na malebnost tohoto slohu a vybral si ve své publikaci nejnápadnější útvar, který především této malebnosti napomáhá. Proto pojmenoval svou knihu „Štíty a motivy attikové." Klasobraní rozmanitě členěných štítů a zakončení čelních zdí zde podané lze nazvati velmi bohatým. Množství motivů z Prahy a z českých i moravských měst seřadil autor dle společných komposičních rysů, tedy nikoli chronologicky, a to zdá se býti pro knihu výhodou, neboť tak předvádí autor typy od nejprostších až k nejsložitějším. Spolehlivé rejstříky, zvláště seznam obrazců dle míst, usnadňují přehled a vyhledávání jednotlivostí. Balšánek prostudoval látku velmi důkladně a přibírá též příklady attik a štítů, které se objevují na starých vyobrazeních, rytinách a kresbách. Poukazuje na bohaté sbírky městského musea Pražského, kde obsažen „materiál v tom směru velice cenný" — i zaznamenávám tuto poznámku autorovu, abych dal příklad jednak jeho smyslu pro historičnost, jednak chvalitebného použití příležitosti k obdobným studiím, kterou tyto sbírky poskytují. V Balšánkově studii poprvé docházejí povšimnutí.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové rovy.

Ignát Hořica. — Čeněk Ibl. — Pavel Križko. — Stanislav Schmelzer. — Zdeňka Hlávková. — Josef Ort. — Vácslav Janda. — Jan Schmoranz. — Josef Schöbl.

V těžkých zápasech, jež národ náš stále jest nucen vésti o svá práva politická, dvojnásob pociťujeme každou ztrátu, jež oslabuje naše řady, a s bolestí ohlížíme se po mezerách, připomínajících, že na vždy odtud odešli pracovníci povolaní. A zármutek náš roste, čím častěji objeví se nám v denním listu zlověstný černý rámec a čím hustěji kosí neviditelná moc těžkou žeň tam, kde jsme se ani nenadáli záludného rozmachu jejího. Poslední doba byla bohužel příliš bohata takovými ztrátami, jež byly pro všechnu veřejnost naši truchlivým překvapením. Ještě se neslehla hlína na rově Kurzově, a již přilétla opět zvěst o skonu muže, jenž vždy a všude ze všech sil pracoval ve prospěch svého národa a jenž mohl i celku národnímu i zvláště literatuře naší prokázati ještě mnoho platných služeb. Dne 3. dubna t. r. skonal Ignát Hořica, spisovatel, zemský a říšský poslanec. Smrt ho zastihla daleko od vlasti, v cizině, kde hledal zotavení v chorobě, jež vzala původ svůj v práci Vídeňského parlamentu; u smrtného lože jeho v Marseille byla jediná mladistvá dceruška jeho. Jí připadl úkol oznámiti matce, umělkyni Národního divadla paní Laudové Hořicové, i vší veřejnosti úmrtí otcovo. Kdo zesnulého ještě před nedávnem vídal svěžího a čilého, stěží uvěřil té nenadálé žalostné zprávě.

Ignát Hořica narodil se dne 28. července r. 1859 v Bučovicích na Moravě. Studoval na reálce v Brně, vstoupil tam potom do školy

kadetní a dokončiv v Terstu přípravné vzdělání, stal se aktivním důstojníkem. Roku 1884 hodlaje si založiti vlastní domácnost, opustil činnou službu vojenskou, přestoupil do zálohy a stal se žurnalistou. Řídil místní list ve Slaném, odtud r. 1886 přesídlil do Plzně, kdež pobyl asi tři léta, a nějaký čas působil také v Brně. Byla to léta tuhého, těžkého zápasu existenčního, v němž však povaha mladého muže se zocelila, rozhled se rozšířil, síla vzrostla. Hořica naučil se pracovati a zvykl práci, jež pak zůstala již věrnou družkou jeho života. Když choť jeho nastoupivši na dráhu divadelní dostala se k Národnímu divadlu, Hořica usadil se trvale v Praze a psal rozličné články, feuilletony a referáty literární do Národních Listů, přispívaje vedle toho i do časopisů jiných. Osvěta přinesla z jeho pera zejmena rozpravy O věcech charvátských, O věcech slezských, Věci uherské a rozmanité rozhledy a zprávy, zvláště z oboru vojenského, jež mívaly podpis I. H. Bučovský. Ku pracím rozhledovým byl Hořica mimo jiné schopnosti své povolán rozsáhlou znalostí jazyků, po přednosti jazyků slovanských, jež mu umožňovala poučovati se o věci z přímých pramenů i z vlastního názoru. Názor svůj šířil hojnými cestami, k nimž zprvu měl dobrou příležitost v povolání vojenském a na něž později vydával se za určitým cílem sebevzdělání a získání látek ke tvorbě literární. Na cestách krajinami slovanskými zároveň neustával navazovati styky s osobnostmi, jež poznal, a hleděl získati národu našemu co nejvíce přátel. Svou zběhlostí jazykovou prokázal platné služby také oběma našim výstavám, jubilejní i národopisné, z nichž v prvé býval vedle E. Jelínka snad nejhorlivějším průvodcem hostí slovanských, jsa zároveň officielním referentem výstavním. Upřímným pěstitelem vzájemnosti slovanské přese všechny neshody politické zůstal až do konce života.

Seznav očitě poměry slezské, Hořica vší duší jal se pracovati o probuzení a povznesení našeho lidu ve Slezsku, aby tak byly zachovány a zajištěny tamní posice naše. Veřejnost naše dovídala se z jeho zpráv a obrázků věcí namnoze zcela nových a všímala si odtud slezských Čechů více a upřímněji, než činila dříve. A Hořica neúnavně vyhledával prostředků, jimiž by způsobil, aby theoretická láska krajanská osvědčila se také skutky. Slovo jeho: „Pamatujte na Slezsko!“ měla by míti na paměti všecka intelligence naše a především vůdcové političtí. Doma zabýval se Hořica zejmena otázkami živnostnickými, k nimž byl zprvu přiveden řízením časopisu Hostimil a jimž pak oddával se tím usilovněji, když chystal se na dráhu politickou. Četné jeho přednášky a hojná účast v rokování svědčily neklamně, jak vážně se Hořica vpracoval ve zvolený obor. Roku 1897 byl v městském okrese Příbramském zvolen na říšskou radu, kdež měl úřad zapisovatele, a r. 1901 byl touž skupinou vyslán do zemského sněmu. Úkol poslanecký plnil co nejsvědomitěji. Nebyl poslancem parádním ani planým horlitelem, metajícím ob čas laciné rakety řečnické na ukojení svých voličů. Dobré věci své hájil vždy přesvědčivě, pádnými důvody i formou ušlechtilou. Jak pohotová byla pravice jeho, když šlo o obhájení cti národní, ukázalo se, když vešel v souboj se známým poslancem Wolfem, velkohubým háncem všeho, co jest slovanské, obzvláště pak české. Bohužel však stal se Hořica obětí moderní zdivočilosti parlamentní, kterou ve Vídni zaštěpovali obstrukčníci němečtí.

V době, kdy ne právo, ne zákon, ne slušnost platí, nýbrž silné pěsti a řvavá ústa, bylo také českému poselstvu zkusiti prostředků fysických k obhájení spravedlivých požadavků svých. Hořica ovšem vytrval i ve chvílích nejtěžších, ale zdravý organismus jeho odtud počal pociťovati známky blížící se choroby srdce, jíž posléze podlehl. Tělesné ostatky jeho byly převezeny do Prahy a tu pohřbeny dne 13. dubna na Vyšehradě. Nad hrobem jeho po poslanci Hrubém promluvil za poselstvo polské vřele poslanec Danielak.

Literární činnost Hořicova mimo stránku žurnalistickou, povzbuzovací a informační, o níž jsme se již zmínili, kotví v belletrii. Hořica za svěžích dojmů života vojenského jal se psáti obrázky z vojny, drobné kresby feuilletonové a črty povahopisné, na nichž bylo zřejmo, že vznikly ze skutečných modelů. Spisovatel byl v nich svůj, práce jeho neměly ničeho společného s vojenskými kresbami Albierovými, Konrádovými nebo Svobodovými. Forma zprvu poněkud nepoddajná a tvrdá znenáhla mu lahodněla a vybrušovala se, tak že pozdější práce, na př. obrázky slezské, zejmena kde jsou oživeny nářečím lidovým, činí živý dojem a vábí čtoucího. Jeho črty cestopisné zábavně podávají výsledky bystrého pozorování. Poslední dobou pustil se Hořica také do rozměrnější skladby a napsal román Věra Budínská. Z původních knih jeho jmenujeme: Drobné črty a povídky, vydané v Třebíči r. 1891 a nedlouho potom po druhé; Kresby a příběhy, Z lidské bídy (právě vydáno po druhé), Z vln života, Obrázky ze Slezska, Listy z Čech, Na Černé Hoře, Povídky a feuilletony. Také několik překladů vydal Hořica, zejmena Rodinné tajemství od Eug. Kumičiće, Zolova Doktora Pascala a Prévostovy Polopanny. — Zesnulého stručně a případně charakterisoval klub velkostatkářský jakožto muže, „jehož bystrý duch, otevřené srdce, nezlomná vůle, junácká mysl, ohnivá slova, přesvědčivé pero a činnost neúmorná stály ustavičně ve službách národa českého.“

Dne 25. března t. r. zesnul na Král. Vinohradech po těžké nemoci Čeněk I b l, profesor tamní české reálky. Narodil se r. 1851 v Bratronicích v okresu Křivoklátském, studoval v Praze, kdež nastoupil r. 1875 na dráhu učitelskou na české reálce, potom byl profesorem v Pardubicích, odkudž r. 1895 se dostal na poslední působiště své. Vyznačoval se ušlechtilou, milou povahou, a horlivostí i láskou, s níž se oddával svému povolání. V literatuře zkoušel se se zdarem v několika oborech, zejmena také v belletrii, uveřejniv na př. ve Vesně veršovanou povídku Hela a v Těsnopisné Besedě povídku Také student. Různé práce uložil ve Filologických Listech, v Atheneu, Liter. Listech, Zlaté Praze, ve Věstníku ústř. spolku čes. profesorů a j. Užíval zhusta pseudonymu Č. Bíl nebo Lipina. Ve výroční zprávě reálky Pardubické r. 1882 uveřejnil zajímavou rozpravu Bajky Puchmajerovy, v níž, tuším, první ukázal k závislosti Puchmajerově na Kniažninovi, Krasickém a La Fontainovi. Ve zprávách téže školy vyšlo také Iblovo pojednání: Antické látky v novověkém dramatě vůbec a v českém zvláště. Spolu s prof. J. Herzrem sestavil r. 1896 Slovník francouzsko-český. Horlivě vzdělával také český těsnopis, přispívaje odbornými pracemi již od r. 1874 do Těsnop. Listů, Těsnop. Besedy a j. Od něho pochází také trojdílná Methodická učebnice čes. těsnopisu. Z pera Iblova vyšlo tiskem také několik zdařilých překladů, a několik podobných prací choval zesnulý

v rukopise. Poesie světová přinesla r. 1885 jeho překlad z Byrona Korsar a Lara; mimo to přeložil Ibl Halevyho román Vesnický farář (Abbé Constantin), Fraryho Naučení nastávajícímu politikovi, některé povídky Puškinovy a j. Činností svou pojistil si vděčnou paměť ve škole i v literatuře.

Téhož dne odešel na věčnost vážný literát slovenský Pavel Križko, městský archivář Kremnický, narozený v Báňské Bystřici r. 1841. Býval zprvu učitelem evangelické církve v Kremnici a v prázdných chvílích chodil si prohlížet bohatý, ale tehdy ještě velmi nespořádaný archiv městský. Ponenáhlu však seznamuje se s obsahem archivu ponořoval se v jeho látku s větším a větším porozuměním, tak že se posléze stal pravou duší jeho. Zanechav r. 1872 školy Križko stal se správcem zmíněného archivu a upravil jej během let tak, že se stal vzácnou a vydatnou studnicí badání historického. Sám z něho čerpal látku k mnohým pracím, zejmena kulturně historickým o stotetí XV. a dalších věcích, maje na zřeteli především poměry „horní země.“ Práce své uveřejňoval v časopisech slovenských, na př. v Sokole, Letopise Matice slovenské, Církevních listech, Slovenských Pohľadech, Sborníku slov. muz. společnosti a j., i v listech německých, maďarských a ve zprávách maďarské akademie věd. Rozprav a pojednání jeho jest počet nemalý, a mnohé z nich trvale obohatily vědu historickou. V mládí Križko pěstoval — jak bývá dost obyčejným zjevem u pozdějších historiků — poesii; uveřejňoval básně a povídky i novely, na př. povídku Krivoprísažník, po různých časopisech slovenských. Slovensko, jemuž byl po všechen život upřímně oddán, ztratilo v něm jednoho z nejlepších synů svých.

Dne 26. března zemřel v Praze odborný spisovatel Antonín Stanislav Schmelzer, učitel pivovarství při první veřejné škole sladovnické. Schmelzer narodil se r. 1844 v Milevsku, vystudoval v Praze reálku a chemii na technice a byl 5 let assistentem profesora Frant. Štolby. V té době přiučil se také prakticky sladovnictví, načež věnoval se zcela tomuto důležitému odvětví našeho průmyslu. Roku 1873 založil spolek Pražských sládků, pozdější spolek pro průmysl pivovarský, a zároveň uvedl v život časopis Kvas, první český list pivovarský. Do listu tohoto napsal množství statí, pojednání a posudků ze svého oboru. Společně se sládkem Skvrnou sepsal Stručné pivovarství a vydal svým nákladem Sukův slovník technologický pro průmysl pivovarský. Jako učitel vzdělal velikou řadu odborníků, kteří jistě jsou českému pivovarství ke cti.

Dne 29. března skonala v Praze paní Zdeňka Hlávková, choť známého mecenáše a presidenta České akademie věd a umění pana J. Hlávky. Vynikajíc vzácnou dobrotou srdce, nejkrásnější ozdobou každé ženy, jemným vkusem a širokým vzděláním, zesnulá paní měla zajisté platný podíl na šlechetných činech svého chotě. Vděčné paměti zasloužila si mimo působnost obecně dobroditelskou také tím, že v útulných Lužanech v Pošumaví, kde nyní spí věčný sen, bývala vlídnou hostitelkou nejpřednějších umělců a básníků našich, zejmena Julia Zeyera, jemuž byla v strastech posledních dob těšitelkou v pravdě mateřskou.

Dne 22. března zemřel náhle na cestě na venek vážený člen Pražské společnosti Josef Ort, vrchní účetní Svatovácslavské záložny v Praze. Získal si nemalé zásluhy o finanční stránku Národopisné výstavy, jejímž byl pokladníkem, a súčastňoval se horlivě také každé akce, která měla za cíl povznesení a zabezpečení stavu hereckého. Ochotná a činná pomoc jeho na nejednom místě bude pohřešována.

F. V. Vykoukal.

V Budohosticích 25. března zemřel v 67. roce svém Vácslav Janda, český rolník, jak se zálibou se nazýval, který po čtyřicet let byl platným činitelem a vůdcem Podřipského šiku v zápase našem národním, státoprávním a pokrokovém. Náleží k mužům šedesátých let, kteří za krutého absolutismu vyškolení s odhodlaností a nezdolnou silou vstoupili po vydání Schmerlingovy oktrojírky do života. První svou činnost rozvíjel v hospodářských spolcích, jmenovitě Velvarském, jehož byl tajemníkem a potom předsedou. Schmerling, policejní ministr Mecséry, místodržitel Kellersperg nedovedli si vysvětliti odhodlanost a pevnost rolnictva jinak, než návodem z Prahy prostřednictvím hospodářských spolků, jelikož jiných nebylo; proto zle na ně dokračovali, obmezovali jejich působnost a podřizovali je úřadnímu dozoru. Čím svévolnější byl tlak, tím vytrvaleji pokračoval Janda v organisaci hospodářských jednot, a brzo shledala vláda, co jsou „tvrdé české palice." Po státním převratu Beustově r. 1867, kterým říše roztržena, mužné heslo odporu zavznělo celému národu s památného Řipu, kde v květnu 1868 konán první tábor. Z široka daleka sešel se tu lid, dlouhé řady vozů ozdobené cepy, jako druhdy vozové hradby husitské, dostavily se sem z celého Podřipska. A pod jasným nebem se na temeni Řipu ujal slova Vácslav Janda a mluvil nejen o právu, nýbrž i o bezpráví, nejen o tom, co se na nás páše, ale i o tom, čeho nemáme trpěti. Za Řipský tábor dostali Janda a Kratochvil z Lounek po roku žaláře, kterýž trest teprve nejvyšší soud zmírnil na šest měsíců; Janda si jej odpykal v trestnici Novoměstské v Praze. Nadšený pozdrav Podřipska byl zase odpovědí vládě, když Janda opouštěl žalář. Celý národ schvaloval jeho čin a honosil se jím jako chrabrým synem. Velvarské okresní zastupitelstvo, jehož předsedou Janda od počátku byl, trvalo i dále na jeho volbě, a než by bylo od něho upustilo, dalo se raději rozpustiti. Za Potockého r. 1870 a za Hohenwarta r. 1871 učiněn pokus vrátiti se na právní půdu; když byl zmařen, Janda opět stál v opposičním šiku. Po Auerspergově státním převratu r. 1873 byl volen do říšské rady, r. 1878 přijal mandát na sněm. V říšské radě 3. května 1889 proslovil památnou řeč o krisi rolnické zaviněné vyssávacím apparátem centralismu. K Jandovu jmenu pojí se i první návrh na zavedení přímých voleb v obcích venkovských. Znal poměry rolnické a příčiny nepříznivého stavu hospodářského, se vším úsilím věnoval se jejich nápravě; zřídil Selskou jednotu a podniky k ochraně rolnictva. Janda od počátku své činnosti náležel k straně svobodomyslné. Nikdy netlačil se do popředí, ale nebál se čeliti nikomu, byloli třeba. O vzorném hospodářství a osobních vlastnostech jeho vypravují se zápalem také Bulhaři, Srbové i Charvátě, kteří přicházeli do Čech, aby poznali zemědělské naše pokroky.

Jos. J. Toužimský.

Jan Schmoranz, architekt a stavitel, zemřel dne 3. dubna t. r. v Slatiňanech u Chrudimě. Narozen byl dne 30. prosince r. 1814 v Bělé u Rychnova n. Kn. Působil jako stavitel hlavně v Chrudimi a v okolí, kde prováděl hojné stavby soukromých domů, mostů, škol, mlýnů, dvorců, zámků i kostelů. Nejrozsáhlejší prací jeho byla restaurace arciděkanského chrámu Chrudimského, od základů počatá a po 26 let s velikou péčí prováděná. Jan Schmoranz byl pravý vzor muže, jakému Američané říkají „self-made-man,“ pomohl si sám, jak my říkáme, a sám se také vzdělával. Odchoval nám ve svých synech Františkovi a Gustavu dva architekty zvučných jmen. Fr. Schmoranz, nyní také již zesnulý, byl prvním ředitelem c. k. umělecko-průmyslové školy v Praze a proslul jako „orientalista,“ znalec a výborný napodobitel mohamedánského umění stavitelského. Gustav Schmoranz stal se profesorem na řečené umělecko-průmyslové škole a potom ředitelem Národního divadla. Stařičký Jan Schmoranz dokončil svůj podivuhodně pracovitý život jako všeobecně ctěný a vážený občan. Pro svoje zásluhy o zachování starých památek uměleckých byl r. 1853 jmenován c. k. konservátorem. *F. X. H.*

Dne 6. dubna v Praze ve svém domě, kde jest nashromážděno veliké vědecké bohatství, zesnul profesor české university dr. Josef Schöbl, c. k. dvorní rada, slavný český oční lékař, vědecká veličina prvního řádu. Mnohé oko se v ten den zarosilo. Jeť nepřehledná řada těch, jimž zesnulý uměním svým vrátil, co je člověku nejdražšího — zrak. V chudých chatách, v panských zámcích, všude mezi českým lidem znali jeho jmeno i dovednost jeho ruky, která teď navždy stuhla.

Život Schöblův byl život pilného, pracovitého, nepoddajného Čecha, jehož dráha poseta hložím a trním, jenž však neleká se ničeho a jde za svým cílem, za svou prací bez oddechu, neúnavně, jistě, až konečně dospěje vrcholku svých tužeb a snah. Schöbl narodil se 16. srpna 1837 v Plzni a studoval gymnasium v Jičíně a v Praze. Za vedení profesora Opitze již jako gymnasista stal se nevšedním znalcem botaniky a entomologie; platil na celém gymnasium za první autoritu, šloli o to určiti nějakou bylinu neb některého živočicha. Napsal již v této době četná pojednání přírodovědecká, uveřejněná v časopise Lotosu a v Purkyňově Živě; mnohá zajímavá pozorování do těchto listů uložená nepozbyla po dnešní den své platnosti.

Na filosofické fakultě Pražské university studoval výhradně zoologii, srovnávací anatomii a mikroskopii, která té doby u nás byla ještě v plenkách. „V tom směru nastoupiti dráhu akademickou,“ pravil, stoje na vrcholu své činnosti a proslulosti, „bylo mou horoucí touhou, mým životním cílem, mým ideálem. Pracoval jsem s napjetím všech sil a s neúmornou pílí, abych se tomuto cíli pokud možná blížil.“ Praeparáty ze srovnávací anatomie, které Schöbl jako mladý filosof shotovoval, rovnaly se brzo nejlepším za tehdejší doby a mnohé z nich jsou podnes ozdobou zoologického musea německé Pražské university. Nejvíce zdokonalil se v methodě a technice injekční, že byl stavěn na roveň s nejčelnějšími injektory světa: Hyrtlem, Gerlachem a Thierschem. Za hranicemi stal se znám svými četnými pracemi uveřejněnými ve spisech císařské akademie věd ve Vídni a v Sieboldově a Köllikerově Archivu pro vědeckou zoologii.

Z přírodopisných vynikajících prací Schöblových buďtež uvedeny: článek o Isopodech; Typhlonicus, eine neue blinde Gattung der Crustacea Isopoda, obsahující popis nového rodu a druhu T. Steinii-Schöbl; Haplophthalmus, eine neue Gattung der Isopoda, rovněž popis nového rodu i druhu H. elegans Schöblii; Ueber die Fortpflanzung der Isopoden Crustaceen. Jiné práce týkají se hlavně histologie obratlovců. V gratulačním spise k 50letému doktorskému jubileu J. E. Purkyně (1868) otištěna známá Schöblova práce po česku a po latinsku: Podivuhodné sítě vůkol páteře některých plazů ještěrovitých, kteří se vyznamenávají lámavostí ocasu. O podivuhodném rozvětvení cév v mozku ještěrů a o síti cev v mozku Urodel, jakož i o zvláštních sítích kolem páteře Saurií a v mesenteriu člověka i konečně o zvláštní úpravě vlásečnic ve sliznici hltanu obojživelníků jedná celá serie úvah, uveřejněných jednak ve Věstníku král. č. spol. nauk,' jednak v Archiv für mikroskopische Anatomie. — Ve své práci o oku hlavonožců podal Schöbl pro některé části oka nové výklady. Z prací o citových orgánech ssavčích nalézáme ve Věstníku král. české společnosti nauk zatímnou zprávu o nervstvu létací blány u Chiropter. V pojednáních téže společnosti (VI. řada str. 5.) nalezneme článek o úpravě nervstva kolem malých hmatavých chlupů ssavčích; o těchže předmětech rozšiřují se čtyři práce v Archiv für mikr. Anatomie: Die Flughaut der Chiropteren, Das äussere Ohr der Mäuse als wichtiges Tastorgan, Das äussere Ohr des Igels als Tastorgan, Ueber die Nervenendigungen an den Tasthaaren der Säugethiere.

Pro svou pronikavou činnost vědeckou na filosofické fakultě měl se státi Schöbl assistentem při universitní stolici zoologie. Byl mu od profesora této discipliny dán určitý slib, ale nebyl dodržen. Když se jednalo v profesorském sboru o této assistentuře, vyjádřil se onen profesor: „Kandidát Schöbl je talentovaná hlava, z toho by mohlo jednou něco býti, toho si nevezmu za assistenta . . .“

Energický mladý muž po této nepříznivé události hned přestoupil na lékařskou fakultu. Z absolvovaného filosofa, kandidata hodnosti doktorské a aspiranta na docenturu srovnávací anatomie stal se medik prvního roku.

Roku 1861 byl Schöbl povýšen na doktora lékařství. Pracoval na Pražské universitě s obvyklou pílí v porodnictví a ženských nemocech. Byla mu opět slíbena assistentura na klinice těchto chorob. Kollega jeho však za jeho nepřítomnosti přemluvil profesora dotčeného odboru, a Schöbl byl podruhé odstrčen a odvrácen od cíle svých tužeb. Tehdejší profesor očního lékařství dr. Hasner vyzval téměř zoufalého mladého lékaře, aby vstoupil jako assistent do služeb oční kliniky. Schöbl s radostí se chopil nabízené ruky. Tím způsobem dostal se konečně na dráhu, která zdobena jest skvělými výsledky práce velkého jeho ducha. Však bez trní ani tato dráha nebyla. Na kliniku Hasnerovu hrnuli se cizinci, a všem jim byl Hasnerův assistent dobrým a milým učitelem. Roku 1865 zastupoval chefa i v přednáškách pro posluchače. Čtyřletá služba assistentská vypršela, a prof. Hasner neposkytl prodlouženou svému assistentu, ač za ni snažně prosil, a nedovolil mu habilitaci v oboru očního lékařství. Téměř zdrcen opouštěl Schöbl dlouholeté i záslužné své působiště a stal se venkovským prakti-

ckým lékařem v Poličanech. Krásné sny se rozprchly a v duši zbyl jen osten smutku a nezaslouženého příkoří . . .

Ve válečném roce 1866, nalézaje se uprostřed bojiště, ztratil Schöbl všecko své skrovné jmění, také velká část neocenitelných jeho sbírek přišla na zmar. Byl zbaven všech existenčních prostředků a téměř ožebračen. V té době zemřel v Praze náhle zemský oční lékař dr. Pilz; přičiněním dr. F. L. Riegra byl po tuhém boji s německým kandidátem Schöbl jmenován zemským očním lékařem s platem 700 zl.

V novém svém úřadě, do něhož jej dosadila česká většina sněmovní, zkusil mnoho ústrků od nového německého zemského maršálka, jenž byl po rozpuštění sněmu jmenován a do jehož rukou skládal Schöbl služební přísahu. Jako Čech a vítěz nad konkurrentem německým, v kruzích potom vládnoucích oblíbeným, musel Schöbl po dlouhá léta snášeti pronásledování, které se skončilo teprve, když ve sněmu i výboru zemském zavládly zase lepší, spravedlivější poměry.

Při obrovské praxi oční uštvaný český učenec v hodinách nočních vracel se k svým oblíbeným předmětům: k srovnávací anatomii a k očnímu lékařství, které proslavily jmeno jeho ve všem vzdělaném světě. Skvělé, lákavé nabídky university jinojazyčné nepřijal, poněvadž by se byl musel zříci své národnosti. Když bylo znovu zřízeno české vysoké učení, povolán Schöbl r. 1883 na stolici očního lékařství. V úřadě tomto setrval až do konce svého života.

Prací jeho z tohoto oboru lékařského jest veliká řada. Jmenujeme jen některé. Jsou uveřejněny v Časopise lékařů českých, v Centralblattu für praktische Augenheilkunde prof. Hirsberga, v Archivu für Augenheilkunde a v Rozpravách české akademie. Jako soustavnou knihu předem sluší uvesti obšírný a podrobný spis Schöblův O nemocech sítnice. V literatuře učinil známým kryptogliom, kde nádor gliomatosní vzbudiv zdánlivě obyčejný úbyt bulbu uniká snadno rozpoznání lékařskému. Objevil, že krevní cevy v gliomu, zrovna jako v sítnici, tvoří terminální kličky.

Do anglického příručního sborníku Norris-Oliwerova napsal stať o sítnici. Časopis českých lékařů uveřejnil mimo četné jiné tyto jeho práce: O hnisavém zánětu sítnice; O hyperplastických zánětech blan očních; Choroiditis, cyclitis, iritis, retinitis carnificans seu chronica fibrosa; Conjunctivitis hyperplastica. V Rozpravách České akademie shledáváme krásná a důležitá pojednání: O vzácných rohových nádorech oka; O některých vzácných nádorech a cizopasnících oka. V jiných již jmenovaných časopisech: Choroiditis hyperplastica; Cysticercus subretinalis triplex; Cylindroglioma retinae; Beitraege zur pathol. Anatomie der Panophtalmitis; Retinitis hyperplastica; Glioma retinae mixtum seu polymorphum; Cryptoglioma retinae atd. Přestávajíce vypočítávati práce Schöblovy, jenom ještě podotýkáme, že občasné zprávy jeho o působení jako zemského lékaře očního podávají důkazy jeho ohromné praktické činnosti. Ve „Zprávě o desítiletí svého působení co zemského lékaře od r. 1871 do 1881“ uvádí, že léčil ambulantně 32.290 nemocných; v tom uvedeny nejsou případy operativní a při nichž nutno pacientovi zachovávati klid v posteli.

Operací šedého zákalu navrátil za 30 let pěti tisícům slepců zrak a léčil za tu dobu více než 300.000 chudých očních pacientů. Kdo čte tato čísla, podíviliž se úvodním našim slovům, že v den smrti velkého českého učence zarosilo se mnohé oko i v odlehlých českých chaloupkách? . . .

Měl bych pověděti ještě něco o Schöblovi jako akademickém učiteli. Řeknu jen, že nám všem, kteří jsme se jako první posluchači české oční kliniky scházeli k jeho přednáškám, chvíle po boku jeho strávené zůstanou nezapomenutelny. V klinických výkladech neměl Schöbl sobě rovna. Vidím jej, jak s okem zaníceným a s nevšední výmluvností nám demonstruje tu onu nemoc oční, jak každý detail kreslí dovedně na tabuli a jak upozorňuje, varuje a nabádá k největší ostražitosti při léčení největšího statku lidského: vidoucího oka. Vidím jej, jak předvádí nám celou řadu nemocných, podobnou chorobou oční stižených, jak laskavě s nimi zachází, je těší a nám latinským terminem „prognosis infausta, infaustissima“ ohlašuje neblahou budoucnost pacienta nemajícího tušení, že choroba jeho je tak zlá. S útěšným slovem odvádí opatrovnice nemocného, a profesorovi po jeho odchodu zdá se, že při doslovu zvlhlo oko. Přivedli dva dráteníčky na podium klinické. Jeden vidoucí vedl druhého, slepého, jehož zlé neštovice připravily úplně o zrak; z vyhaslých důlků očních zírá jen temno, chudák už nikdy nerozezná světlo sluneční od temné noci. Profesor vykládá, vykládá, dotýká se nemoci a sociální bídy chudých lidí, posílá hocha domů na rodnou Slovač do náručí matčina i tiskne do rukou jeho velkou bankovku. Potom končí rychle přednášku jsa rovněž hluboce pohnut jako my posluchači.

Takových okamžiků zažili jsme mnoho, nevymizejí nikdy z naší paměti. V Schöblovi zemřel nám Čechům geniální učenec světového jmena, velký učitel a dobrý, šlechetný člověk. Dr. *Er. Vlasák.*

Rozhledy hospodářské a sociální.

V Praze, dne 18. dubna 1902.

Nová úprava důležitého zákona z r. 1873 o společenstvech hospodářských a výdělkových (družstvech), o které po léta již uvažováno, bude, jak se zdá, aspoň v jednom kuse brzy uskutečněna. Schválilať již i panská sněmovna říšské rady v posledním svém zasedání s malými změnami novellu k zákonu, na které usnesla se před rokem sněmovna poslanecká, a kterou má býti zavedena povinná revise družstev.

Připravená změna zasluhuje zvláštní pozornosti naší již pro sám předmět, jehož se týká; vždyť známo jest, jak důležitým článkem v hospodářské organisaci naší jsou právě družstva hospodářská a výdělková, a jak velké naděje do rozvoje jejich pro budoucnost skládáme.

Zvláštní poměry naše, nedostatek jednotlivců kapitálem dosti silných a spůsobilých k podnikání, a na druhé straně nedočkává snaha

urychliti náš vývoj hospodářský, vyplniti mezery v jednotlivých oborech českého podnikání vedly k tomu, že podniky společenské vůbec nabyly u nás v poměru k podnikům jednotlivců většího významu než v mnohém jiném národě. A zvláště právní útvar družstevní, jenž opíraje se o ručení členstva činí úvěru a podnikání schopnými i společenské podniky o menším vlastním jmění, a jenž zamezuje vniknutí cizích živlů mezi členstvo, došel u nás veliké obliby.

A dokonce rozhlednemeli se do budoucna: kolik velkolepých plánů k povznesení středních stavů výrobních, plánů, jež zvláště našemu národu, na síle svých středních vrstev spočívajícímu, jsou tak sympatické, založeno jest na myšlence organisace družstevní. Stačí jen poukázati k lidovým úvěrním družstvům Raiffeisenova a jiných moderních typů, na soustředění obchodu obilního v družstevních skladištích, na mlékařská a jiná družstva k zužitkování plodin zemědělských, na hospodářskou organisaci řemeslnictva a obchodnictva, na neprávem zanedbávaná družstva konsumní.

Čím větší jest obecná důležitost našich podniků družstevních a čím širší jsou vrstvy při nich súčastněné, tím nezbytnější jest zajisté potřeba zameziti, pokud jen možná, každý nepořádek ve správě družstva, spůsobilý, aby přivodil úpadek družstva a vzbudil v obecenstvu nedůvěru i k podnikům jiným, úplně solidním. V tom směru zavedení obligatorní revise při družstvech vychází našim dávným tužbám vstříc.

Ovšem pravidelná revise, kterou připravený zákon družstvům uloží, nebude vlastně pro většinu družstev našich novinkou. Praktická potřeba již dříve vedla k tomu, že nejdůležitější skupiny našich svépomocných družstev dobrovolně podrobily se pravidelné, odborné revisi vyšších, nestranných orgánů. Tak naše české záložny občanské mají své revisní ústředí v Jednotě českých záložen, záložny rolnické a nejnověji i ostatní družstva zemědělská podřízena jsou revisi Ústřední jednoty hospodářských společenstev v království českém, družstva živnostnická reviduje pravidelně Zemský úvěrní fond živnostenský. Ale i zde nebude nový zákon bez užitku, zaváděje závazné a pevné předpisy na místě posavadního podřízení dobrovolného a odvolatelného.

Osnova zákona také — pokud to ovšem v rámci říšského zákona možno — počítá s poměry, které se u nás vyvinuly, zachovává je a jen pro družstva, která nepodléhají ani revisi svých svazů neb jednot, ani revisi zemských výborů, zavádí novou instituci revisorův ustanovovaných sborovými soudy.

Snahy o utužení a doplnění organisace jednot družstevních, svazů, nikterak tedy nestanou se uzákoněním reformy zbytečnými, tím méně, poněvadž svazy tyto nejen revisí, ale i jinými spůsoby: udílením rad, organisováním družstev nových, prostředkováním úvěru, soustřeďováním obchodu a — třeba to posud v dnešní horečce zakladatelské bylo většinou jen zbožným přáním — také zrazováním od zařizování družstev pochybného úspěchu nezměrné služby prokazovati mohou myšlence družstevní.

A ještě před jedním důsledkem dlužno varovati, který nesmí býti činěn ze zavedení povinné revise družstevní. Bylo by hrubým a po-

vážlivým omylem domnívati se a spoléhati, že revise pravidelná bude družstvům ochranou dostatečnou proti všem úrazům hrozícím ze samé vnitřní správy družstva. Aby snad nenadešlo pozdní trpké sklamání, třeba nespouštěti s mysli, že cizí revisor v mnohém směru nikdy nemůže nahraditi stálý, nepřetržitý dozor nad družstvem ze strany členstva samého, jeho dozorčí rady a podobných orgánů; a konečně, že proti jednomu nebezpečí, kterým trpí a utrpěla mnohá družstva naše, proti nepoctivosti správy, všecka jakákoli revise, sebe pronikavější a důkladnější, jest a bude vždycky bezmocna. Bylo by nebezpečno v tomto směru význam jak dobrovolné tak obligatorní revise družstev přeceňovati.

*

Pozoruhodny jsou změny v nazírání na sociální otázku, které se v posledních letech v cizině a, pomaleji ovšem, také u nás uplatňují.

Již v samé straně sociálně demokratické i v ostatních politických stranách dělnických, které přese všecky podružné různosti přece jen celkem žijí z myšlenkového kapitálu sociální demokracie, jaký tu rozdíl v názorech dnes a před málo ještě lety. Pobledla stará programová hesla, jimiž postupná proletarisace národů byla kdys vítána jako cesta vedoucí přímo k revolučnímu zvrácení posavadních řádů společenských, ke konečnému vyvlastnění dnešních vykořisťovatelů a k zavedení společenské výroby. Pobledla nesmířitelná hesla starých manifestů revolučních a v praxi životní již dávno ustoupila požadavkům smírné politiky sociální, požadavkům reformy v rámci nynějších řádů, která jest nejbezpečnějším prostředkem k jejich utužení a zachování. Pojišťování dělnické a jeho postupné rozšiřování, zákonná ochrana dělnictva a jednotlivých jeho, ochrany zvláště potřebných tříd, skracování doby pracovní, zvyšování mzdy, zlepšování bytů dělnických, dělnická družstva konsumní, vše to jsou vlastně hřeby do rakve nadějí starého pravověrného radikalismu socialistického. A dnes na konec, jak nedávný spor Bernsteinův s officielními theoretiky sociální demokracie, v tisku veřejném tolik přetřásaný, ukázal, již i theorie učení sociálně demokratického následuje přeměnu praxe, pouštějíc tvrzení o neodvratné postupné proletarisaci mass a připouštějíc, že poměry dělnictva i v nynější společnosti se mohou zlepšovati a také u srovnání s dobami minulými skutečně se zlepšily.

I jiné změny v názorech lze zaznamenati, neméně významné. Měli jsme již příležitost poukázati k tomu, jak na příklad pojišťování sociální, prvotně jen na dělnictvo obmezené, rozšiřuje se i na jiné třídy společenské. Seznali jsme tenkráte, jak již obecně uznává se potřeba nemocenského, invaliditního i starobního pojištění živnostnictva, a jak již jen hledáme formu vhodnou k jeho provedení. Nejnovější organisační a bojovné plány našich nešťastných výměnkářů, byť i byly sebe více dětinské, vážně připomínají společnosti znovu povinnost, aby všeobecným pojišťováním zjednala veteránům stavu rolnického důstojnější a pevnější zaopatření na stará léta. Vidíme tu i onde, jak široký počet osob, které nejsou v poměru pracovním, přece potřebují pomoci zcela obdobné, jaké dostalo se dělnictvu soustavou povinného pojišťo-

vání. A jako zde, tak i v jiných směrech. Kdežto dřív otázka sociální kryla se v běžném pojímání s otázkou dělnickou, jsme si dnes již dobře vědomi, že zlepšením dělnických poměrů není a nebude problém sociální vyčerpán. Vidíme to nejen v oboru pojišťování sociálního, ale i jinde, na všech stranách. Na příklad ve velkoměstské otázce bytové doháněni jsouce vývojem poměrů přestáváme již mluviti jen o bytech „dělnických" a postupujeme k řešení na základech daleko širších. Zřetel k nezámožným vrstvám občanstva všeho, nejen dělnictva, ale i samostatných výrobců, proniká víc a více dnešní politiku berní, pokud jen to fiskálnost státní správy, živená nekonečným vzrůstem jejích úkolů, dovoluje. Mluviloli se dříve o clech sociálních. mívali jsme vždy na mysli jen ochranná cla průmyslová, jež měla podnikatelům průmyslové výroby býti náhradou za oběti, jež jim moderní sociální zákonodárství ukládalo ve prospěch jejich dělnictva. Cla obilní a ostatní cla agrární již proto, že zdražují životní potřeby témuž dělnictvu, bývala stigmatisována přímo jako antisociální. V politických bojích o celní politiku, které zmítají dnes Německem a i u nás probouzejí ozvěnu, posud sice bojuje se tímto argumentem, ale střízlivější posuzovatelé se nyní již na věc dívají zcela jinak: nemohouce zavírati oči před potřebou pomoci v sociální tísni zemědělstva, dospívají ku poznání, že právě cla agrární mají v tomto směru svůj sociální úkol a že je sotva lze nahraditi jinými prostředky pomocnými.

Na všech těchto příkladech viděti, jak vedle otázky dělnické víc a více hlásí se o pozornost i bolesti ohrožených tříd podnikatelských, drobného živnostnictva i rolnictva, a nelze neuznati, že mnohé skupiny těchto podnikatelských vrstev přes svoji zevnější právní samostatnost žijí v poměrech neskonale bědnějších a v zoufalejší závislosti nežli valná část nesamostatného dělnictva; a že právě tyto skupiny mají u srovnání se zorganisovaným dělnictvem také nepoměrně menší naději, že by kdy bez pomoci celé ostatní společnosti mohly samy vlastní silou vybřednouti ze své trudné tísně.

S tím souvisí také jiná změna v názorech, která počíná se hlásiti. Bývaly doby, kdy neuvědomovali jsme sobě vždy tak jasně jako dnes meze, které kollidující zájem podnikatelův klade provedení požadavků dělnických. Již i nadšení přátelé dělnictva docházejí v té příčině k jakémusi vystřízlivění. Nedávno ještě všecka naše pokroková mládež byla hotova bíti se za každý jakýkoli požadavek dělnictva, v němž spatřovala jediného nositele pokroku společenského. Dnes i horlivci jsou již opatrnější se svým úsudkem. Naučili jsme se respektovati stejnou měrou i důležitosti jiných tříd občanstva; zvykli jsme otazovati se, jak by se ústupek jednomu zájmu dotekl zájmův ostatních; dospěli jsme ku poznání, že nutno činiti rozdíl mezi tím, co se dělnictvu nebo jiné třídě občanstva s hlediska vlastního zájmu zdá žádoucím, a mezi tím, co se z těchto přání a tužeb snáší se stejně oprávněnými zájmy jiných tříd a kryje se s prospěchem a zdarem společnosti veškeré.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. dubna 1902.

Říšská rada; druhé provisorium; Schönerer vztyčuje pruský prapor; karabáč a revolver ve sněmovně. Porážky levice; Celje; němečtí lidovci a Slovinci. — Koloman Tisza. — Francie a Rusko; ruská smlouva o Mandžursko; studentské bouře a attentáty na Rusi. — Stav věcí v Makedonii; spor církevně narodní. — Bulharsko; dr Danev v Petrohradě. — Bouře v Belgii. — Cecil John Rhodes.

Pomalu jako líná rmutná voda plyne rokování *říšské radě*. Drobné věci nadouvají německé strany opět a opět na státní události velkého významu a svádějí o ně znova boje, nebo provádějí výjevy, které ukazují hlubokou kleslost Vídeňského parlamentu. Rozpočet tvoří od počátku února stálý denní pořádek. Pro změnu odbyt 18. března *prozatímný rozpočet* do konce dubna; té příležitosti použil Schönerer k řeči, která se od jeho ostatních lišila otevřeným zakončením, jež zahoukl do sněmovny: „Hoch und Heil den Hohenzollern!“ Před ním již dr. Eisenkolb podobně ulevil svému srdci a byl za to volán k pořádku, což se stalo nyní i Schönererovi. Ale to bylo vše. Co jiné strany odpovídaly „Fuj!“ a „Hanba!“, Všeněmci přizvukovali Schönererovi voláním: „Heil den Hohenzollern!“ Dobře připomenul dr. Kramář, co tu platno ohrazení, když skutky officielních kruhů podporují směr Schönererův.

Všeněmec Stein brousil si svými výkřiky vtip na Češích, začež ho dr. Dyk, Pospíšil a jiní valně pocuchali. Nečestnost a špatnost hodili mu na hlavu; Stein jako posedlý jim sliboval výprask a pohlavky. Nazejtří dostavil se do sněmovny s karabáčem, který před svými německými soudruhy rozkládal; naproti tomu si dr. Dyk přinesl revolver. Jak patrno, pokrok; karabáč a revolver stávají se parlamentárními rekvisitami ve Vídni.

Hned potom sveden boj o českou techniku v Brně (19. března). Němci navrhovali škrtnutí navrženého úvěru, ale propadli 191 hlasy proti 136. Strany bývalé pravice sdružily se ve většinu. Podobně zamítnut německý útok na české gymnasium v Opavě a italský útok na gymnasium v Pazinu. Největší napjetí způsobily čtyři slovinské parallelky při německém gymnasiu v Celji. O Celji svedla levice hlavní boj a propadla též. Stürgkhova resoluce, ve výboru většinou 3 hlasů přijatá, aby vláda zrušila Celjské parallelky a přeložila je jinam, propadla (21. března) většinou 203 hlasů proti 170. Pád ten způsobil katolický střed, který se usnesl, aby čtyři slovinské třídy v Celji přeloženy byly leda ve shodě se zástupci slovinskými. S hrozbami a zuřením opouštěli němečtí lidovci a Všeněmci sněmovnu. Pojmy o parlamentární většině tak se jim zatemnily, že za vše činí odpovědnou jedině vládu. „Abcúg Kõrber!“ volali Všeněmci. „Sláva klerikálnímu kravaři!“ voláno na ministra vyučování Hartela. „Wolfe, Seidl přichází!“ pošklebovał se Loser. „Vrazím vám všechny zuby do chřtánu, opovážíteli se ještě jednou tak promluvit!“ křičel Wolf.

Od 21. března do 8. dubna trvaly velikonoční prázdniny, kterých jmenovitě nacionální lidová strana užila k nejhorlivější agitaci. *Celjské parallelky* ocitly se všude na denním pořádku; v shromážděních voličů,

v obcích, sborech a spolcích. „Vláda nás zradila! Nedáme se majorisovat! Krajní opposice!“ ozývalo se na všech stranách. Když se sněmovna opět sešla, pomstila se *německá lidová strana* jen tím, že vystoupila (12. dubna) z německé poruky. Vypověděla ostatním stranám součinnost a rozhodla se pro samostatné vystupování. Pro opposiční stanovisko má to svůj význam; lidovci mají teď úplnou volnost jednání, kdo chce s Němci jednati, musí zaklepati zvlášť u nich. Mezi Slovinci naskytl se bohužel domnělý liberál, *dr. Tavčar*, který jmenem své skupiny se vyslovil pro kompromis: Slovinci prý upustí od Celje, když vláda zřídí plné slovinské gymnasium v Mariboru a druhé jinde mimo Celji. Na to ovšem vláda ani Němci nepomýšlejí, přijímají jen nabídku, pokud se týče zrušení Celjských parallelek. V Celji odbývali zatím 11. dubna *slovinští důvěrníci ze Štyrska* poradu a jednomyslně se usnesli na požadavku, aby Celjské parallelky doplněny byly ve vyšší gymnasium slovinské, které však na každý spůsob v Celji ostati musí; kdy by měly Celjské parallelky býti přeloženy nebo zrušeny, aby slovinští poslanci sáhli k obstrukci.

Předseda ministerstva hned v první schůzi po velikonocích se ujal slova a osvědčoval největší ochotu odpomoci německým stížnostem, poukazuje na možnost kompromisu, při němž by prý ani Slovinci nepřišli zkrátka. Štyrský lidovec dr. Hofmann z Wellenhofu tvrdil, že Celjské parallelky byly poslední kapkou, kterou kalich utrpení německého překypěl. I člen vlády, haličský ministr Piętak, opovážil prý se hlasovat proti Němcům. Bouřlivě divoká schůze 9. dubna ukázala, kterak u Němců to, co dnes považují za vhodnou zbraň, do zítřka se může státi předmětem útoku. V rozpočtovém výboru přijata byla resoluce, aby v Budějovicích zřízena byla česká státní průmyslová škola. Byl to poslední úspěch snahy dr. Viléma Kurze. Německé strany usnesly se proti tomu na resoluci jiného spůsobu; souhlasily, aby Čechům zřízena byla průmyslová škola, ale v českém městě, za které oni Budějovice nepovažují, a aby také pro Němce zřízena byla podobná škola v Chebsku. Tak jeden den; ale když došlo k hlasování, vyslovili se němečtí lidovci a Všeněmci, že pro resoluci tu nebudou hlasovati, poněvadž prý se jí Čechům má udělati present. Tím uvedli ostatní německé strany do rozpaků, zvláště když posl. Ploj přijal návrh odvolaný za svůj a i Čechové, Poláci, Jihoslované, němečtí konservativci byli hotovi pro něj hlasovati. O obou školách hlasováno společně, což způsobilo bouři proti předsednictvu; lomozem a povykem snažili se odpůrci návrhu přerušiti hlasování dle jmen, což se jim také podařilo. Teprve 10. dubna mohlo býti hlasováno; 222 hlasy byly pro dřívější návrh levice a nyní pravice a 69 hlasů proti němu. Schönererovci ostali v té schůzi mimo sněmovnu a ponechali pěti Wolfovcům pole, čímž zároveň osvědčena úplná mezi oběma stranami roztržka.

Za bojů německých bratří mezi sebou vyřízen 16. dubna školský rozpočet a přikročeno k rozpočtu ministra financí, při němž němečtí lidovci se chystají k hlavní bitvě. Nepřítelem, který má býti poražen, jest město Praha, a s ní vláda i pravice. Němečtí lidovci prohlásili, že 16milionová státní subvence hlavnímu městu českého království musí býti učiněna nemožnou. K tomu cíli usnesli se podati pilný návrh, aby všechna města za svou přenesenou působnost od státu dostávala

náhradu. Praha prý nesmí býti odměňována za své nepřátelství k Němcům. Co milionů obdržela od státu Vídeň jako říšské město, co pozemků erárních zdarma, jaké regulace Dunaje, a jak velké oběti přinesla Praha státním prospěchům a pokladnám, jest německé útočnosti věcí vedlejší. Lidovci neskrytě hlásají za svůj cíl výhradné panství německé v Rakousku a potlačování všeho, co není německé.

V Pešti zemřel 23. března Koloman Tisza, vynikající státník uherský, jenž nepřestal býti závažným činitelem politickým, i když odstoupil s křesla vládního. Maďarský stát, k němuž Deák základ byl položil, Tisza politicky, hospodářsky a kulturně vybudoval, ač v první polovici svého života právě proti těmto základům vášnivě se vzpíral. Čeho mudřec národa, jak Deáka zvali, sobě netroufal: zjevně zasaditi patu na šíji národů nemaďarských, učinil Tisza bez rozpaků. Zásady a tradice nebyly mu překážkou, kde šlo o úspěch maďarstva. Když r. 1830 narozen byl ve Velkém Varadíně, nalézal se maďarský národ v hlubokém ještě spánku. Rok 1848 byla vlastní doba jeho probuzení. Tisza neúčastnil se války za svobodu v šiku Görgeiově, jak se mylně udává. Sám po celý život toho litoval. Jsa kalvinistou zahájil svou životní dráhu za reakce Bachovy ve správě kalvinské církve. Jeho ohnivé, bezohledné, odpůrce drtící řeči v říjnu r. 1859 a lednu 1860 pronesené zjednaly mu rázem jmeno mezi Maďary a učinily církevní shodu s hr. Lvem Thunem nemožnou. Debrecín, toto nejmaďarštější město a „Řím kalvinů,“ dal za to revolucionáři Tiszovi r. 1861 sněmovní mandát. Po sebevraždě hr. Telekia stal se Tisza vůdcem strany, která si zjednala příjmí „tygrů.“ S Košutovou stranou revoluční, která chtěla dopustiti jen personální unii a počítala se stroskotáním Rakouska a založením Dunajské konfederace, nebyl Tisza za dobré. Ani on nebyl odpůrcem revoluce, ale snahy Košutovské byly mu příliš mátožné. Na jeho praporu byla volná reálná unie s Rakouskem, ale pro případ i něco jiného. Ve sněmu uherském utvořil levý střed. Když šlo roku 1863 o to, máli se s Rakouskem dále jednati, byl Deák pro adresu, Tisza pro resoluci. Přece však odchodem několika přívrženců dovedl toho, že adresa většinou tří hlasů byla přijata. Za to Tisza rozhodl, že z adresy vypuštěny všeliké titulatury veličenstva, jelikož panovník nebyl ještě korunovaným králem, proto nazýván pouze „nejmilostivějším pánem.“

Biharský program samostatnosti uherské skvěl se na bojovném praporu Tiszově až do r. 1875; za vlády Belcrediovy r. 1865 a 1866, když rakouští a uherští konservativci jednali o dohodnutí, neostal ani na Deáka bez účinku. Při nejmenším měl v něm oporu, když vyjednával s panovníkem. Politické strany maďarské pracovaly si do rukou. Po válce s Pruskem přišel Beust a ten o překot skoncoval vyrovnání s Deákem. Tisza ostal tygrem i po r. 1867, ano potíral a konečně potřel starou stranu Deákovskou, sněmovní pravici. Národohospodářský rozkvět na počátku let sedmdesátých zhoubně působil na Deákovce, každý téměř poslanec byl podnikatelem. bursovníkem, prodávány železničné koncese, špekulováno ve velkém. Ale vše to se nezlepšilo ani za Tiszy, všemu tomu Tisza nepřekážel. Když Košutovci r. 1873 zahájili obstrukci proti opravě volebního řádu, přidal se Tisza k nim a tím téměř ubil pravici. Pohnutkou jeho k obstrukci nebyl však starý

volební řád, nýbrž touha po moci. Konečně přišla jeho doba. Aby mohl vstoupiti do ministerstva, zřekl se v únoru 1875 slavně svého Biharského programu. Stal se ministrem nitra a hnedle předsedou ministerstva. Tiszova strana sloučila se s Deákovskou v stranu liberální, která jest základem nynějšího vývoje politického za Litavou.

Zpronevěra programu způsobila mu mnoho nepřátel. V Debrecíně, kde býval se zápalem volen do sněmu, propadl a ve Velkém Varadíně musel si sehnati nový mandát. Tisza odpovídal na vše: „Jsem na to hrd, že miluji vlast svou více než své zásady.“ Liberalismu rozuměl jako rozmnožování moci státu, zde maďarského. Jmenem státu šířil a zaváděl maďarství. Nejen to, on i přímo potlačoval nemaďarské národy a bez rozpaku rušil práva jejich zákonem jim přiznaná. Národně církevní samospráva srbská vzala za něho za své. Slovákům zabral národní fondy, zrušil školy a krutěji než dříve je maďarisoval. Rumuni byli zatlačeni z veřejného života. Ze Sasíků sedmihradských stal se vládě oddaný živel. Patnáct let udržoval se Tisza v čele vlády. Třikráte podával žádost za propuštěnou, ale třikráte jako vítěz nastoupil znova. Jeho moc rostla, až všecko ovládal. Udržel nejen dualism, který se již potácel, nýbrž přivedl Uhry k rozkvětu a politické moci, jaké nikdo neočekával. Za Deáka drželi se Maďaři zásady: my zde, Němci za Litavou; Tisza neohlížel se na Rakousko a dbal jen o Uhry, jež ovládly i zahraničnou politiku. Vyrovnání z r. 1867 změnilo se politikou Tiszovou v nadvládu uherskou. I zvláštní dvůr uherský byl zřízen, i ve vojště vyznačena ne jednota, nýbrž pospolitost „císařská a královská“ čili rakouská a uherská. Tisza měl i pohotově své muže, kteří ho vystřídali, Szapáry, Wekerle, Szilágyi byli jeho ministři i spoluhráči whistu. Stal se posléze obětí své všemohoucnosti. Branný zákon, jehož nedovedl změniti, připravil jeho pád. Vlastní příčinou byl nepatrný dotaz, aby Košut nebyl zbaven práva domovského v Uhrách. Tisza soudil, že se dá najíti spůsob. aby Košut nebyl zbaven vlasti. Ostatní ministři nesouhlasili, a Tisza podal roku 1890 svou demissi. Ale i potom ostával hlavou četné skupiny a pořád byl velmi nebezpečný svým odpůrcům; čekal, že zase nadejde jeho doba. Těžce dotkla se ho volební porážka ve Velkém Varadíně. Z volební kampaně vrátil se churav zápalem plic. Oživl teprve, když slyšel, že mu město Abrudbanya nabízí mandát. Ale byl již na konci své pozemské pouti. Pro Maďary vykonal mnoho; ovšem teprve budoucnost ukáže, kam povede bezohledné utiskování nemaďarských národů, jichžto beránčí trpělivost sotva bude trvati věčně.

Alliance rusko-francouzská osvědčuje se poprvé prakticky na dálném východě. Dne 30. ledna uzavřen byl spolek anglicko-japonský, dne 19. března pak shoda obou spojenců, Ruska a Francie, která značně sesiluje postavení Ruska v Mandžursku a v Číně vůbec. Ostří anglické smlouvy proti Rusku se tím láme. Oba evropští spojenci podali totožnou notu všem státům. které podepsaly předloňský protokol Pekingský. Rusko i Francie vyslovují se pro celistvost čínské říše, ale pro případ vyhrazují si uvažovati o prostředcích na ochranu vlastních prospěchů. Všeobecného významu slavnostní projevy o věrnosti spojenecké, přátelství a válečném bratrství, jež ve schůzích cara Mikuláše II. s presidenty Faurem a Loubetem byly činěny. doplňují se nyní prvním

spolkovým aktem určitého cíle. Od smlouvy trojspolkové liší se nová tato smlouva dvojspolku tím, že trojspolek každému svému účastníku ponechává, aby sám si opatřoval vlastní prospěchy, které jsou mimo cíl spolkový, kdežto Rusko spoléhati může na svého francouzského spojence i tam, kde se jedná o ochranu vlastních jeho prospěchů proti třetímu. Míru prospěšna je shoda ta tím, že Anglie a Japonsko tak snadno se neodváží pustiti se s Ruskem a Francií do války.

Nového úspěchu dosáhla politika ruská *smlouvou o Mandžursko*, která byla 8. dubna v Pekingu podepsána a již 12. dubna v Petrohradě uveřejněna, což je důkazem, jak velkou váhu jí Rusko přikládá. Z čínské a japonské strany byly ruskému zástupci inženýru Lessarovi, jenž se osvědčil jako dobrý státník, činěny všemožné překážky, a anglické noviny ob čas škodolibě ujišťovaly, že podepsání smlouvy je zmařeno. Smlouva, jak v úvodu se tvrdí, uzavírá se „k obnovení dobrých sousedských poměrů, porušených událostmi r. 1900.“ Sestává ze čtyř částí. V první prohlašuje se, že car, ačkoli z Mandžurska byly činěny první útoky na pokojné ruské území, vrací tuto zemi Číně, aby tu obnovila úřadní a vládní moc, jako bylo před zabráním jejím od ruských vojsk. V druhé části utvrzuje se platnost smlouvy uzavřené s rusko-čínskou bankou 8. září 1896, což tvoří hlavní podstatu ruské vymoženosti. Rusko ostává pánem železnice s širokým obvodem po obou stranách tratě, s právem k dolování, kutání a zakládání podniků všeho druhu, k plavbě po mandžurských řekách a k obchodování v celé zemi. Smlouva ta ujednána byla v Moskvě o korunovaci se známým čínským zástupcem Li-hung-čangem. Ruská železnice stává se dle ní státem v státě. Rusko slibuje odvolati své vojsko ve lhůtách 6, 12 a 18 měsíců, nebudouli tomu na úkor vzpoury lidu nebo chování jiných mocí. Třetí část smlouvy jedná o čínském vojsku v Mandžursku, že do úplného odchodu Rusů nesmí býti větší, než jak ruští velitelé s čínskými vojenskými náčelníky se dohodnou; pak jsou tito povinni zpravovati Rusy o rozmnožení nebo zmenšení počtu vojska, aby se Rusové dle toho mohli zachovati. Na železničném území má býti zřizována jízdní a pěší policejní moc výhradně z čínských příslušníků, ovšem pod velením ruským. Čtvrtá část týče se železnice od Mukdenu k Tjanczinu vedoucí, kterou nestavěli Rusové, ale obsadili; její prodloužení nebo opatření druhými kolejnicemi smí se státi jen ve shodě s Ruskem. Ratifikace smlouvy mají býti do tří měsíců vyměněny v Petrohradě.

V době, kdy na dálném i evropském východě Rusko největší měrou potřebuje svých sil, ohlašuje se v něm zase *strana revoluční*. V Moskvě podniknuty letos dva attentáty na vrchního policejního přednostu generála Trepova, který v obou případech šťastně vyvázl. Za to v Petrohradě padl 15. dubna ministr nitra Dimitrij Sergějevič Sipjagin. Zavraždil jej student Balšaněv, jenž pro nepokoje z Kijevské university byl vyloučen; za důstojníka přestrojen přiblížil se k ministru a vypálil na něho pět ran z revolveru. Sipjagin, narozen r. 1853, měl skvělou životní dráhu. Oblíben byl již u Alexandra II., za jehož posledních dnů připravoval s Lorisem Melikovem doplnění samosprávného zřízení zavedením ústředního zemstva, sněmu od guberniálních zemstev voleného. Po hrozné smrti carově v březnu 1881 náležel k těm, kteří

byli pro přísné vyhlazení revolučních živlů. Jako gubernátor Kuronska vynikl národní politikou ruskou proti německým baronům a podporováním lotyšského lidu. Obliby získal si jmenovitě jako náčelník kanceláře prosební, důležitého to oboru při vládě, který spravoval od r. 1895. Když v listopadu 1899 odstoupil ministr nitra Goremykin a Sipjagin byl povolán k úřadu tomu, zdálo se, že nadešla doba doplnění velkých oprav, přerušených smrtí Alexandra II. Od r. 1897 měl Mikuláš II. v rukou pamětní spis o žádoucích svobodomyslných změnách v státním zřízení. Tomu však opřely se silně proudy konservativní, Sipjagin čekal, a zatím propukalo revoluční hnutí, jemuž padl za obět ministr vyučování Bogoljepov a jež šířilo se dále. Ruské studentstvo mělo v hnutí tom hlavní účastenství, a za skutek pomsty z té strany považuje se i vražda Sipjaginova.

Ministr měl se studentstvem co jednati jen, pokud se týče zachování veřejného pokoje a pořádku. Po té stránce činěny mu výtky, že studentské demonstrace na Něvském prospektu v březnu r. 1901 od kozáků krutě dal rozhánět. Nepokoje studentské opětovaly se loni na zimu a od ledna letošního roku nabývaly, jak úřední zpráva oznámila, významu boje proti vládě a platnému pořádku. Petrohrad, Moskva, Kijev, Charkov byly jevištěm bouří, v nichž studentstvo snažilo se strhnouti na svou stranu dělnictvo, což se mu však nedařilo. Na sta studentů bylo odsouzeno, ale proti dobám dřívějším k trestům lehčím, k vězení od několika dní do 6 měsíců. Těžký trest vypovědění do Archangelska a Irkutska stihl jen málo osob. Ale kvas udržuje se dále a relegování studentů šíří jej i do vesnic a venkovských měst.

Neblaze počíná letos jaro v Makedonii. Na severu jejím řádí Albánci, jež se tu zřizují jako hotová státní moc. Kosovsko sobě podřídili tak, že proti jejich vůli Turecko nemůže tu ustanoviti žádné vlády. Nový Pazar padl v březnu v jejich držení, a jistý Issa Boljetinac zaujal tam místo vládce. V střední a jižní části Makedonie svolává turecká vláda mohamedány do zbraně. Vyvíjí se tu nepravidelné vojsko, bašibozuci, jaké bylo za poslední války postrachem křesťanů. V některých krajinách objevily se povstalecké čety bulharské, na něž Turci pořádají lovy. Mnoho uprchlíků hledá útočiště za hranicemi bulharskými, což je neklamná známka kritických poměrů. Ke všemu propukl tu ještě církevně národní spor srbsko-bulharský ve Skopii. Bulharská církev od Řeků osvobozená zřídila se od r. 1870 pod exarchem jako nejvyšší hlavou. Poměr mezi řeckým patriarchátem a bulharským exarchátem jest svrchovaně nepřátelský. Ve Skopii byl installován srbský protojerej Firmilian, který přijal turecké poddanství a jest od řeckého patriarchy vyhlednut za arcibiskupa, aby mu část oveček přivedl zpět do jeho ovčince. Řecký prospěch pojí se tu se srbským potud, aby se tu Řekové stali pány hned, Srbové pak doufají je vystřídati v budoucnosti.

V Bulharsku panuje pro tyto věci veliké rozhořčení. V Sofii odbýván 13. dubna veliký tábor, na němž všechny strany svorné protestovaly *proti vysvěcení Firmiliana* za metropolitu a zaslali exarchovi adresu, aby trval při právech bulharských. Co se Makedonie týče, podaly Rusko a Rakousko bulharské vládě v březnu *společnou notu*, aby Bulharsko nepodporovalo povstání. Předseda ministerstva a ministr zahraničných věcí Danev ujistil, že Bulharsko nic neučiní, čím by po-

rušilo své mezinárodní povinnosti, ale uprchlíkům makedonským že svých hranic zavírati nemůže; smutnému stavu v Makedonii že by se pomohlo jedině provedením oprav článkem 23. Berlínské smlouvy nařízených. Danev odejel pak do Petrohradu, aby zkusil, jeli tu možná bulharská půjčka nebo její usnadnění a aby obrátil pozornost k reformám pro Makedonii. Byl všude ochotně přijat.

V Belgii rozpoutal se prudký *boj o právo volební.* Po velkém úsilí liberálů a radikálů bylo r. 1893 kompromisem zavedeno všeobecné právo hlasovací, ne však rovné, nýbrž s vícehlasností tříd usedlejších. Ne liberálové, kteří téměř zmizeli ze sněmovny, nýbrž konservativci se jím utvrdili u vlády, vedle nichž socialisté zmocnili se části liberálních mandátů. V příštím létě bude volena polovice sněmovníkův, a té okolnosti užili socialisté k agitaci, aby prosadili všeobecné rovné právo hlasovací, v čemž liberálové stali se jim pomocníky. Ze sněmovny, kde počátkem března došlo k bouřlivým výjevům, přenesena agitace na ulici. Rudý prapor vlaje a cosi jako revoluce jest v povětří. Z Bruselu rozšířilo se hnutí to i na ostatní města belgická. Za dne bývá ticho, ale když zavrou se dílny a dělnictvo se vrací ze schůzí, dějí se rozvášněné demonstrace a srážky, při kterých teče krev a padají též mrtví. V Bruselu táboří po ulicích vojsko, a také v jiných městech zakročuje branná moc. Vláda trvá na zákonnosti a nechce dopustiti, aby menšina diktovala svou vůli většině; byla však ochotna na den 16. dubna ustanoviti jednání o revisi volebního řádu. Do konce dubna musejí dle ústavy sněmovny býti ukončeny. Socialisté chopili se zatím nejsilnějšího prostředku, dne 14. dubna zahájena všeobecná stávka. Všechna práce má přestati, má se ukázati, kdo s koho.

V Kapsku zemřel 26. března Cecil John Rhodes, dobrodružný podnikatel, africký výbojník, který se z chudého farářského synka v krátké době stal ohromným boháčem a způsobil i nynější válku v jižní Africe. Jako mladík 17letý odplul r. 1870 do Kapska, aby prý se léčil z plicní choroby, v pravdě však aby hledal diamanty. Z Kapska spěchal do Kimberleye, kde se z něho stal „diamond digger." Kopal modravou břidlu a splavoval z ní diamanty. Bohatnul den ode dne. Život jeho v kopalištích byl ovšem divoký, na polo loupežný. Později spřátelil se s Beitem a Barnatem, a tato trojice s finanční pomocí Rothschildovou zřídila zde sdružením 56 podílů a 42 kopališť pověstnou Debeers Consolidated Mines se základním kapitálem $5^1/_4$ milionů liber šterl. Akcie po 5 librách brzo stouply na 43 lib. Hlavním úkolem spekulace bylo, aby vykořisťování provádělo se volným tempem, by diamanty udržovány byly v ceně, čímž zároveň zabezpečeno jich dobývání na 144 let. Diamantoví králové kořistili též z obchodu potravinami a všemi potřebami životními, kořalkou a p. Obchod v kopalištích stal se jejich monopolem, dováželi vše přímo z Evropy. I laciní černí dělníci usazováni jsou v táborech, aby s nikým obcovati nemohli. Jako milionář vrátil se Rhodes po desíti letech do Anglie a studoval v Oxfordě. Potom však se vrátil k démantům a zlatu do jižní Afriky, s novými plány, které hned počal prováděti. Nic není pro mohutnění a vzrůst Anglie tak charakteristické, jako tato druhá část života Rhodesova. Celou jižní Afriku chystal se podrobiti sobě a Anglii. Zlato opatřilo mu politickou moc. Stal se v Kapsku poslancem a r. 1890 prvním

ministrem. Před tím již zřídil akciovou společnost jihoafrickou, která prováděla jeho plány. Pomocí 1200 mužů podrobil si zemi Mašonů, potom zemi Matabelů. Zřídil Rhodesii na severu Zavaalska. Zabral Bečuánsko a zemí Amantongů odřízl Zavaalsko od moře. Členové anglické panovnické rodiny byli jeho obchodními přáteli; předsedou společnosti byl vévoda Five, svak krále Eduarda, místopředsedou vévoda Abercorn. Jen zlata dobyla společnost ta posud 354.578 uncí; mimo to objevena v Rhodesii ložiska uhlí, založeny měděné doly, a na všech stranách otvírají se nevyčerpatelné zdroje bohatství. Jen Zavaalsko a Oranžský stát Rhodesovi překážely. Nejprve hodlal je získati po dobrém pro vlajku anglickou. Pokusy anglické o dobytí Zavaalska na počátku let osmdesátých byly zmařeny, Angličané s krvavými hlavami zahnáni. Mimo to zřídili původní holandští osadníci v Kapsku svou africkou jednotu, která měla a má chrániti holandský živel při jeho právech a držbách. Rhodes choval se s velkou ochotou k této jednotě, jež v Kapské sněmovně měla většinu, podporoval holandské školy, kostely, umělce. Zlatým klíčem doufal si otevříti dveře i k Pavlu Krügerovi. Ale marně. Celní jednotu, společnou železniční politiku, poštovní jednotu a všeliké jiné nabídky odmítl president svobodného státu za řekou Vaalem, a kapská sněmovní většina nechtěla slyšeti o nijakých donucovacích prostředcích. Rhodes odhodlal se tedy k úkladu a neváhal zákeřně vrhnouti válečnou pochodeň do klidného státu boerského. Zlatá ložiska na Witwatersrandu lákala mnoho cizinců, Johannesburg byl zpola městem anglickým. S cizinci těmi osnoval Rhodes spiknutí proti svobodě Zavaalska. Jako jinde přes mrtvoly černochů kráčel cestou k zlatu, tak zde neostýchal se ani prolévati krev bílých souvěrců. O vánocích r. 1895 Rhodesův soudruh dr. Jameson s oddílem vojska akciové společnosti Rhodesovy vpadl do Zavaalska, aby se spojil s tamějšími cizinci. Co následovalo, jest známo: Jameson byl od Boerův obklopen a celé vojsko jeho zajato. Velkomyslně zachovali se vítězové ku přemoženým, ani podle vojenského řádu proti nim nezakročili. Svět odsuzoval tehdy skutek Rhodesův, ale netrvalo dlouho a podnikavý dobrodruh objevil se zase v Africe. Chystal se stavěti železnici z Kapska celou Afrikou do Kahyry a činil přípravy k opanování svobodných zemí boerských stavbou železnic a pořizováním válečné moci. Obchodní jeho přítel Chamberlain jako ministr osad hnal věci na jihu africkém k válce. Zavaalsko shodnuvši se s Oranžskem samo posléze 11. října 1899 vypovědělo válku Angličanům. Půltřetího léta uplynulo od té doby, bezpočetné dvory holandských republikánů lehly popelem, domovina jejich rozvrácena, ženy a děti jejich hynou v anglických „táborech smrti,“ ale válka pořád není ukončena. Dříve skončil Rhodes svůj život, maje teprv 49 let věku. Velké většině Angličanů je vzorem světovládné síly, africkým Napoleonem, velkým mužem minulého století. Ale Gladstone byl jiného náhledu, při energii a nahodilém štěstí pohřešoval u Rhodesa spravedlnosti.

Obecný zákonník občanský mocnářství rakouského. Ku potřebě právníků i každého občana. Upravil dr. Aug. Nevšímal, advokát v Praze. Sešit 12. Za 60 hal. Nakl. M. Knapp v Karlině.

Výrobky keramické nejstarší a nové. Část technologická. Napsal A. Haškovec. Nákl. Městského průmyslového musea v Hradci Králové.

Praha ve své slávě i utrpení. Píše Jan Dolenský. Seš. 8. Sešit po 60 hal. Nakl. B. Kočí, v Praze 1902.

Brehmův život zvířat. Třetí, nově přehlédnuté vydání. Díl I. Ssavci. Znovu přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Díl II. Ptáci. Znovu přehlížel a upravil prof. Fr. Nekut. Seš. 26. a 27. Sešit po 80 hal. Nakl. J. Otto.

Dante Alighieri: Básnická díla. Božská komedie. Přeložil Jar. Vrchlický. Třetí vydání. Seš. 12. a 13.: Ráj. Nakl. týž.

Libuše. Matice zábavy a vědění. Roč. XXXII. čís. 2.: Otrokář. Román. Napsal V. Beneš Šumavský. Nakl. F. Šimáček.

Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých profesorů. Pořádá Fr. Bílý. Seš. 97. a 98.: Ze zašlých dob. Povídky a vzpomínky Aloisa Jiráska. Nakl. J. Otto v Praze.

Dívčím srdcím Ztracená. Od H. Gréville, přeložila Ot. Petrova, illustroval K. V. Muttich a V. Černý. Seš. 6.—9. Po 10 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 255. a 256.: Hernani. Tragedie o pěti jednáních. Napsal V. Hugo, přeložil Jaroslav Vrchlický. Čís. 257. a 258.: Fysika. Napsal Balfour-Stewart, přeložil Fr. Hromádko. S 48 vyobrazeními. Čís. 259. a 260.: Básně. Napsal Henry W. Longfellow, přeložil A. Klášterský. Číslo po 20 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Přítel domoviny. Roč. XVIII. sv. 6.: Na návštěvě u Turků. Humoristický popis cesty. Napsal N. A. Lejkin, přel. Albín Straka. (Dokončení.) Martin Kružina. Obraz ze života. Napsal V. Podhradský. Svazek po 32 h. Nakl. E. Beaufort.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá MUDr. Lad. Haškovec Čís. 27.: Koktavost a jiné odchylky mluvy s methodickými cvičeními ku nápravě její dle methody prof. Berquanda napsal Karel Malý, učitel na Pražském ústavě pro hluchoněmé. Za 1 k. 50 h. Nakl. J. Otto, v Praze 1902.

Dalekohled. Čís. IV.: Karel IV. a jeho doba. Napsal St. Chodský. S 36 vyobrazeními a 2 obrazovými přílohami. Za 48 h. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Zábavy večerní. Red. Em. Žák. Roč. XXIII. čís. 1.: Přeludy. Novella. Napsal Boh. Brodský. (Dílo 125.) Za 80 h. Nákl. Cyrillo-Methodějské knihtiskárny V. Kotrba v Praze.

Ludmila. Sbírka zábavné četby pro český lid. Roč. IV. sv. 3. a 4.: Radošinský pantatínek. Povídka. Napsal O. Seykora-Kostelecký. Nakl. týž.

Bible a nejnovější objevy v Palestině, Egyptě a Assyrii. Sepsal F. Vigouroux, přel. dr. Ant. Podlaha. Páté vydání. Seš. 49. a 50. Za 80 h. Nakl. týž.

Vzdělávací knihovna katolická. Pořádají dr. Jos. Tumpach a dr. A. Podlaha. Svaz. XXIII.: Několik vynikajících katolických úvah XIX. století. Z Hammersteinova spisu vybral a přeložil prof. Jan Kosina. Za 2 k. 30 h. Nakl. týž.

Polská knihovna. Loutka. Román. Napsal Bol. Prus, přeložil Fr. Vondráček. Sešit 6.—8. Seš. po 24 hal. Nákl. E. Beaufort.

Čítárna Švandy Dudáka. Za větrem. Humoresky K. Šípka. Čís. 3. Nakl. F. Topič v Praze.

Knihovna Lumíra. Něžný. Napsal Louis de Robert, přeložil Hanuš Jelínek. Illustroval J. Dědina. Seš. 6.—9. Sešit po 24 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Devadesát tři. Román. Napsal Victor Hugo. Přeložil dr. Karel Chudoba. Druhé vydání. Seš. 2. a 3. Za 24 hal. Nakl. týž.

Hřích abbého Moureta. Román. Napsal Émile Zola, přeložil P. Projsa. Seš. 2.—6. Sešit po 30 h. Nakl. Hejda a Tuček v Praze.

Poslední Táborita. Román od K. Herloše. Seš. 22. Sešit po 30 hal. Nakl. Al. Hynek v Praze.

Poklad na ostrově. Napsal R. L. Stevenson, přeložil Jan Váňa, illustroval Walter Paget. Sešit 12.—14. Sešit po 20 hal. Nakl. týž.

Vzdělávací bibliothéka. Dějiny francouzské revoluce. Napsal Carlyle. Sešit 7.—8. Za 90 h. Nakl. K. St. Sokol.

Knihovna českých domácností. IV. Květinářství. Květina v pokoji a v domácí zahrádce. Napsal J. Kafka. III. vyd. s hojnými vyobrazeními. Za 2 kor. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Patero ctností řádného řemeslníka a dělníka základem blahobytu. Napsal Frant. Tůma. Nákl. vlastním.

Vilímkova knihovna Malého Čtenáře. Za vlast. Napsal Al. Dostál. Illustroval Věnc. Černý. Za 2 kor. Nakl. J. R. Vilímek. v Praze 1902.

Čeho třeba, aby ženě dostalo se zaopatření. Podává Frant. Sochůrek Za 50 h. Nakl. Al. Hynek, v Praze 1902.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h. Jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1901 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 32. 1902. ČÍSLO 6.

☛ Číslem tímto končí se **první půlletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 423.—425. (Pâtisserie—Percidae.) Sešit po 72 hal. Nakladatel J. Otto.

Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých vede Alois Jirásek. Díl XII. Severní Čechy. Seš. 22. Za 1 kor. 80 hal. Nakl. týž.

Hrady, zámky a tvrze české. Popisuje Aug. Sedláček. Illustrují bratři Liebscherové a V. Král z Dobré Vody. Dílu XIII. seš. 10. Seš. po 1 kor. 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Josef Mánes. Jeho život a dílo. Napsal a vydal K. B. Mádl. Seš. 7. Za 5 kor. Nakl. F. Topič v Praze.

Pražský salon Rudolfinum 1902. Textem doprovází dr. Fr. X. Harlas. Sešit 1. a 2. Sešit za 1 kor. 20 hal. Nákl. České graf. spol. Unie.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 120. a 121.: Dědův odkaz. Sešit po 24 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Souborné vydání básnických spisů Jarosl. Vrchlického. Sešit 235. až 237.: Epické básně. Čtvrté, nezměněné vydání. Sešit po 32 hal. Nakl. týž.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 126.—127.: Na úsvitě. Dokončení. Romanetta z Ještěda I. Sešit po 30 hal. Nakl. týž.

Spisy Sofie Podlipské. Seš. 24.—27.: Milující neznámí a jiné novelly. Sešit po 30 hal. Nákl. České grafické společnosti Unie, v Praze 1902.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Seš. 64.—66.: V rodném hnízdě. Román chlapeckých let. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 95. a 96. Díl XI.: Druhá kniha básní, povídek a črt. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič.

Sebrané spisy J. Arbesa. Díl II. Moderní upíři. Seš. 19. a 20. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto, v Praze 1902.

Spisy Julia Zeyera. II. Novelly. Seš. 21.—24. Sešit po 40 hal. Nákl. České graf. spol. Unie.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Druhé, laciné vydání. Seš. 67. a 68.: Z různých dob. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1902.

Historické a romantické povídky Vácslava K. Klicpery. Sešit 6. až 12. Za 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Sebrané spisy zábavné Josefa Ehrenbergra. Sv. IV. seš. 33.—40. Sešit po 64 hal. Nákl. knihkupectví Cyrillo-Methodějského, v Praze 1902.

Z lidské bídy. Napsal Ig. Hořica. Illustroval Artuš Scheiner. Druhé vydání. S 20 illustracemi. Nakl. J. Otto v Praze.

Řina. Román dívčího srdce. Napsal R. J. Kronbauer. Illustrovali V. Oliva a A. Scheiner. Seš 12.—18. Za 40 hal. Nakl. Hejda a Tuček v Praze.

Spisy Jana Klecandy Na bojišti. Episody z vlašských bojů za svobodu. Sešit 4.-6. Seš. po 25 hal. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Dějepisné povídky. Napsal Al. Dostál. Seš. 3.—5. Za 30 hal. Nakl. Al. Hynek v Praze.

Horské stíny. Drobná prosa. Napsal Jan Havlasa. Za 1 kor. 60 hal. Nakl. Karel Salva, v Ružomberku 1902.

Srdcové eso Básně. Za 1 kor. 50 hal. Svým nákladem vydal V. R. Herles, v Praze 1902.

Z uplynulých dob. III. Moje divadelní toulky. Vypravuje Fr. A. Šubert. Svazek II. Nákl. České grafické společnosti Unie.

Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda. S rozborem a otiskem hlavních pramenů. Sepsal dr. Fr. Pastrnek. Za 3 kor. 60 hal. Nákladem Jubilejního fondu pro vědeckou literaturu českou, v Praze 1902.

Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526—1528). Dle archivních pramenů líčí dr. Fr. Kameníček. Díl II. Za 12 kor. Nákl. zemského výboru markrabství moravského, v Brně 1902.

Písemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy. Píše dr. Vácslav Flajšhans. Seš. 24. a 25. (dokončení celého díla). Za 1 kor. 44 hal. Nakl. Grosman a Svoboda v Praze.

R. 1902. Čís. 6.

OSVĚTA

O N. V. Gogolovi.

K 50. ročnici úmrtí jeho

píše

Josef Mikš.

(Dokončení.)

IV.

V Římě strávil Gogol jaro r. 1837 a pak dlouhou dobu v l. 1838 a 1839. Za tohoto pobytu jeho ve věčném městě stal se s ním veliký převrat, o kterém jsme se už zmínili. Římské chrámy se svými vznešenými klenbami, obrazy a sochami, veškeren mysticism středověkého křesťanství vznítily v jeho srdci onen posvátný úžas, jejž líčí už roku 1832 mluvě o gotické architektuře. Byl přesvědčen, že pouze v Italii znamenati lze „architekturu s přísnou její vznešeností, jakožto umění.“ Jeho kníže v obraze Řím se přiznává, že „mocné výtvory malířského štětce, které se už nyní neopakují, vznášely se před ním zamračeně na stemnělých stěnách,“ a on vcházeje a pohřižuje se víc a více v patření na ně, pociťoval, jak patrně se rozvíjel jeho vkus. jehož zárodky už spočívaly v jeho duši . . . „Pohřižoval se hlouběji v tajemství štětce. zraje neviditelně v kráse duševních pomyslů; neboť vysoce povznáší umění člověka, dávajíc ušlechtilost a krásu pohybům duše.“ Gogol vždy byl náchylen k mysticismu, k čemuž nemálo přispívala jeho častá churavost. V Italii a v Římě pocítil odpor k civilisaci, onu touhu po samotě, po duchovním blahu, které by našel ve svém srdci jakožto umělec a křesťan. Tato nálada už ho neopustila až do smrti.

Vracíme se k tvorbě Gogolově a soustředíme svou pozornost na dvě hlavní díla: Mrtvé duše a Revisora. Myšlenka obou pocházela od Puškina. Kdysi v rozmluvě zmínil se Puškin o jakémsi taškáři ve Pskovské gubernii, že kupoval od poměščíků „mrtvé duše,“ t. j. zemřelé mužíky, kteří z majetkových knih ještě nebyli vymazáni, a že se za své kousky dostal do vězení. „Víte co,“ pravil Puškin „to je vý-

borná látka pro román, někdy to zpracuji.“ Gogol si toho dobře povšiml, napsal první kapitoly a ukázal je Puškinovi. Puškin z počátku se trochu zlobil a říkal svým známým: „S tím Malorusem musí člověk být opatrný; on mne tak olupuje, že ani při tom nesmím křičeti.“ Brzo však vida, co Gogol napsal, úplně se s ním smířil a horlivě mu radil, by pokračoval ve své práci. Mrtvé duše počal Gogol psáti v Petrohradě r. 1835. Doba byla velmi trudna. Právě dokončil svého Revisora a nemálo se namáhal, by jej přivedl na jeviště, což při tehdejších poměrech bylo velice nesnadno. Posléze Petrohradská censura dala dovolení, a představení bylo určeno na den 20. dubna 1836. Gogol od svého díla mnoho očekával, jak vysvítá z těchto jeho slov: „V Revisorovi chtěl jsem soustřediti vše špatné na Rusi, o čem jsem tehdy věděl, všechny křivdy, které se dějí na těch místech a v těch případech, kde a kdy se nejvíce žádá od člověka spravedlnost, a zároveň svým smíchem hodlal jsem vše zbičovati.“ Velice se obával, aby tato „komedie,“ v níž se měla zrcadliti trpká pravda, nestala se v ústech herců nedůstojnou fraškou, a proto sám byl přítomen zkouškám, četl jednotlivé úlohy, učil herce a staral se o všechny rekvisity. Prvé představení bylo hojně navštíveno; a mistrné vylíčení jeho čteme v Anněnkových Vzpomínkách: „Gogol byl tohoto večera mučedlníkem . . . Už ke konci prvého děje na tvářích všech zračila se rozpačitost, jako by nikdo nevěděl, co si má pomysliti o obraze, kterýž právě viděl. Rozpačitost vzrůstala každým dějstvím. Většina diváků pevně věřila, že má před sebou frašku. Leč v této frašce byly takové črty a výjevy, kypící životní pravdou, že jednou, dvakráte rozbouřil se všeobecný smích. Něco zcela jiného se ukazovalo ve čtvrtém dějství; smích sice časem ještě přelétal z jednoho konce divadla na druhý, ale byl to jakýsi bázlivý smích, jenž ihned zanikal. Skoro nikdo netleskal; za to napjatá pozornost, křečovité, usilovné pozorování všech odstínů kusu, časem mrtvé ticho dokazovaly, že děj na jevišti zmítal bouřnou vášní srdce diváků. Po ukončení aktu rozpačitost už se proměnila v nevoli téměř všeobecnou, která byla dovršena pátým dějstvím. Mnozí sice vyvolávali spisovatele za to, že napsal komedii, jiní že pozorovali talent v jednotlivých výjevech, prosté obecenstvo za to, že se hodně smálo, ale obecné mínění vybraného obecenstva bylo: To není možno, to je kleveta a fraška.“

Po představení odebral se Gogol ku příteli Prokopovičovi ve velmi špatném rozmaru. Přítel předložil mu právě vytištěný exemplář nové komedie řka: „Jen se podívejte na své dítě;“ Gogol však mrštil výtiskem o podlahu a řekl zádumčivě: „Kdy by mně nadávali jeden, dva, odpusť jim Bůh, ale všichni, všichni!“ Brzy potom, hluboce v srdci raněn, napsal zlou parodii na své kritiky: „Rozjezd z divadla po představení nové komedie;“ uveřejněna byla mnohem později. Nejhůře se naň obořili Petrohradští kritikové neblahé paměti Bulgarin a Senkovskij, a „sanovníci“ viděli v něm nebezpečného revolucionáře, jenž patří do Sibiře. Gogol dostal strach, chtěl prchnouti z Ruska. V dopise k Pogodinovi si stěžoval: „Nehněvám se, že mně spílají nepřátelé literární, prodajní talentové, ale velice mě rmoutí tato všeobecná nevědomost, panující v hlavním městě, . . . rmoutím se, vida, v jak žalostném stavu

posud u nás jest spisovatel. Všichni jsou jeho odpůrci, a nikdo ho nehájí se stejným úsilím. Hle palič, hle buřič! A kdo tak mluví? Státníci, kteří už dlouho sloužili, tedy lidé zkušení." Devět dní po představení psal Gogol Ščepkinovi: „Všichni jsou proti mně. Vážní a sestárlí činovníci křičí, že mi není nic svatého, když jsem se opovážil tak mluviti o lidech sloužících státu; policie jest na mne popuzena, kupci jsou proti mně, spisovatelé jsou proti mně. Všichni nadávají a chodí se na kus dívat; na čtvrté představení nebylo možná dostati vstupenek. Kdy by nebylo bývalo vysoké ochrany Hosudárovy, mé dílo nebylo by se na žádný spůsob octlo na jevišti, a už nyní vyskytují se lidé, kteří usilují, aby bylo zakázáno."

Po takovém nezdaru Gogol toužil jen do ciziny a nechtěl ani slyšeti o Moskvě, kam ho zvali Puškin a jiní přátelé, aby tam dohlížel na zkoušky ku představení Revisora, jak si to sám dříve přál. Ještě koncem ledna r. 1837 psal z Paříže Prokopovičovi: „Řekni mně, prosím tě, proč mně neustále píšete o Revisoru? V tvém psaní a v dopise Paščenkově, který včera dostal Danilevskij, povídáte, že Revisora hrají každý týden, že divadlo jest přeplněno atd. Jaká to komedie! Předně plvám na Revisora, a za druhé, nač vše to? Kdy by to bylo pravda, nikdo by mně na Rusi nemohl hůře uškoditi. Ale sláva Bohu, je to lež; vždyť čtu každé tři dni ruské noviny. Anebo snad chcete z toho pro mne učiniti jakousi hračku, kterou byste mě bavili jako malé dítě? Také ty! Styď se, žes mne považoval za tak malicherného ctižádostivce." Už v tomto dopise Gogolově pozorujeme známky pozdější jeho duševní chabosti. Tvrdí, že se ho zmocňuje hrůza, když vzpomíná svých mazanic. „Mé spisy jsou hroznými žalobci před mýma očima. Zapomenutí, zapomenutí, toť touha mé duše! A kdy by se vyskytl takový mol, jenž by rázem sežral všechny výtisky Revisora a s nimi Večery i Arabesky jakož i veškeren ostatní nesmysl, a kdy by o mně po dlouhou dobu ani v rozhovoru ani v tisku nikdo nevyřkl ani jediného slova, děkoval bych osudu. Pouze sláva po smrti (pro kterou bohužel posud jsem ničeho nevykonal) jest známa duši skutečného básníka; avšak současná sláva nestojí ani za kopejku." Slávu po smrti hleděl si připraviti novým velikým dílem, které nyní se stává jeho ideálem, tím výkonem, jenž ho měl smířiti s Bohem i lidmi a měl uklidniti jeho zkormoucenou duši. Ve své Zpovědi spisovatelské alespoň zřejmě tvrdí, že hlavním účelem jeho cesty bylo zpracování Mrtvých duší. Jak už víme, cestoval Gogol r. 1836 s přítelem Danilevským do Německa; na Rýnských březích se rozloučili, přítel odjel do Paříže a Gogol po Rýnu do Švýcar. Tamější příroda znamenitě naň působila. Pokleslost mysli jeho mizela, i psal Žukovskému: „Přísahám, že vykonám, čeho nevykoná člověk obyčejný. Lví sílu cítím v duši a patrně pozoruji přechod z dětství, stráveného v školských cvičeních, do věku jinošského." Podzim zastihl ho v Ženevě a v Vevey, kde nejspíše pokračoval v práci své a odkud psal Žukovskému: „Vykonámli toto dílo, jak se patří, jaký to ohromný, jaký původní předmět! Veškera Rus bude v něm zobrazena; bude to má první pořádná práce, která zvelebí mé jméno." Na zimu odjel Gogol do Paříže, tam se mu ale zvláště nelíbilo, poněvadž nade vše cenil přírodu a umění, a velice

málo si všímal veřejného života i politiky. Chodil sice pilně do obrazáren a museí, ale hlavním půvabem proň byla v Paříži krásná a vznešená Alexandra Osipovna Smirnova, jeho stará přítelkyně a příznivkyně mnohých spisovatelů, o kterých nám zanechala vzácné paměti. S tímto „nebeským čertíkem," jak ji jmenoval Žukovskij, Gogol neustále rozmlouval o Malé Rusi, ona mu zpívala národní ukrajinské písně, a tak nic nescházelo k jeho štěstí. Avšak v lednu r. 1837 zemřel Puškin, a zpráva o smrti jeho znova přivedla Gogola z duševní rovnováhy. Ztratil svého učitele, svého duchovního otce. [1]) Opustil Paříž a usadil se v Římě.

Tam vrátila se mu síla, a napsal prvý díl svých Mrtvých duší. V dopise k Pletněvu zrovna plesá: „Věřte, že jsem tak šťasten, že ani není možná více; dobrý náš Hosudar . . . daroval mi 5000 rublů a tím mi poskytl možnost žíti bez nouze alespoň půldruhého roku v Italii. Jaká to země! Vše jest překrásno pod tímto nebem. Není lepšího osudu než zemříti v Římě; člověk zde je o celou verstu blíže Bohu." V jiném psaní žertovně podotýká: „Věřte mi, že často vzniká ve mně hrozné přání, abych se přetvořil v pouhý nos, aby nebylo u mne ničeho kromě nosu — ani rukou, ani očí, ani nohou, a pouze ohromný nos, jehož každá nozdra byla by velká jako vědro, aby mohla ssáti v sebe co možná nejvíce vůně a jara." Zvláště důvěrně obcoval v Římě se znamenitým malířem Ivanovem. V létě přijel Gogol do Badenu a shledal se tam se svou přítelkyní A. O. Smirnovou. V červenci oznamuje jí, že píše román Mrtvé duše a že si přeje čísti zlomky z něho jí a některým přátelům. Čtení byli přítomni Karamzin, hr. Sologub a Platonov. Den byl parný. V sedm hodin večer malá společnost zasedla okolo stolu a Gogol počal čísti. Pojednou strhla se bouře s lijákem. Gogol přečetl dvě první kapitoly Mrtvých duší: všichni se mnoho smáli a byli novým dílem nadšeni. Gogola následkem vichřice a čtení zmocnilo se takové rozechvění, že nemohl jíti sám domů. Druhého dne prosila ho Smirnova, aby čtení opakoval, ale on to rozhodně odepřel a prosil, by už toho nikdy od něho nežádali. Chuť k práci se tedy Gogolovi vrátila; snažně prosil přítele Prokopoviče, by mu poslal všechny jeho knížky, do kterých pilně zapisovával, co se mu mohlo hoditi při spisování. V kritickém vydání tyto „tetraďky" Gogolovy jsou otištěny a svědčí svým obsahem o velké píli Gogolově z jeho touze seznati důkladně život lidový a společenský. Proto rádi mu věříme, když píše: „Mně jsou velice potřebny, jsemť bez nich jako bez rukou. Mám tam poznámky a látku ke všemu. Nyní už ne žertem počínám

[1]) V březnu r. 1838 psal z Říma Pletněvu: „Horší zprávy z Ruska jsem nemohl obdržeti. Všecka radost mého života zmizela s ním. Ničeho jsem nepodnikal bez jeho rady. Ani jediného řádku nenapsal jsem, abych si ho nepředstavoval před sebou. Co řekne, nač upozorní, čemu se zasměje, s čím vyřkne svůj nezničitelný a věčný souhlas — hle, pouze vše to mne zajímalo a bodřilo mé síly . . . Bože! v nynější práci své jím vnuknuté, v jeho díle . . . nejsem s to pokračovati. Několikráte jsem se chápal pera, a pero padalo mi z ruky. Hrozná tesknota!" Puškin byl člověk jasné, pevné povahy a výborně uměl působiti na svého jemného, kolísavého přítele. Pokud byl živ Puškin, Gogol rychle píše a uveřejňuje nejlepší svá díla, po smrti Puškinově dle slov Kulišových „píše a spaluje."

dílo důležité.“ — V Římě, kde si tak Gogol liboval, zasáhla ho nová rána úmrtím důvěrného přítele hr. Josefa Vielgorského. Ale buď jak buď, pravdou zůstane, že Řím působil na Gogola blahodárně zaháněje teskné jeho myšlenky. I bez Říma byl by zajisté dospěl k mysticismu, který dávno klíčil v chorobné jeho povaze, avšak bez jasu a krásy věčného města sotva bychom měli znamenité jeho typy v Mrtvých duších, v nichž básnická jeho dozíravost a jeho humor dosáhly svého vrcholu. Proto budiž věčné město blahoslaveno, že dalo Rusům největší jich poema, jak sám Gogol nazývá své dílo.

Na Rus vrátil se Gogol v létě r. 1839 pln růžových nadějí, ale o Mrtvých duších s nikým nemluvil a k otázkám nerad odpovídal, že posud nemá nic hotového. To bylo v Moskvě. Brzy potom odjel s sestrami do Petrohradu. Na cestě byl vesel a svými žerty neustále vzbuzoval smích u svých spolucestovníků; v Petrohradě však jeho dobrý rozmar úplně zmizel, čehož asi hlavní příčinou byla nouze o peníze; a nemohli mu z ní pomoci ani jeho mocní příznivci a přátelé, jako na př. Žukovskij, vychovatel carevičův, jenž nejednou v mravní i hmotné tísni pomahal svému chráněnci a zaň orodoval třebas na místech nejvyšších. Matka byla sice poměščice vládnoucí asi 1000 desetin půdy s 200 duší, ale statek byl zadlužen a ona sama se protloukala dosti těžce. Gogol za Revisora dostal divadelního honoráře 2500 rublů papírových, později na přímluvu přátel dar 5000 assignací, ale to vše pohltily cesty, nyní pak musel vzíti své sestry z ústavu, opatřiti je na cestu a odvezti na Ukrajinu. Aksakov, pozoruje tyto jeho nesnáze, jsa sám nepříliš bohat, půjčil mu 2000 rublů, čím se mu velice zavděčil. Gogol se uklidnil a mohl znova pracovati. Každý den po několik hodin věnoval se své velké práci a v tuto dobu nikoho k sobě nepřipouštěl. V Petrohradě se dlouho nezdržel a odjel s sestrami do své milé Moskvy, kam brzo přijela též jeho matka. I tam byl Gogol přátelsky přijat. Jako v Petrohradě tak i v Moskvě četl přátelům prvé kapitoly Mrtvých duší, jakož i novou povídku z Římského života Annunciata. Zvláště si ho vážili Aksakovi a Staňkovič. Mladší Aksakov takto se o něm vyslovil: „Čím déle pohlížím na něho, tím více se divím a cítím všecku vznešenost tohoto člověka a naprostou malichernost lidí, kteří mu nerozumějí.“ Gogol, zařídiv své záležitosti, v květnu 1840 s mladým Panovem odjel zase do Říma přes Vídeň. Přátelé zdržovali ho ve vlasti, obávajíce se, že se odcizí rodné zemi, ale Gogol ujišťoval je, že naopak v Římě učí se milovati Rusko, a sliboval, že se za rok vrátí a přiveze hotový prvý díl Mrtvých duší. Dopisy Gogolovy ku přátelům z Varšavy a Vídně byly veselé a rozmarné. Ve Vídni chtěl se léčiti, poněvadž tam jest laciněji, klidněji a veseleji než v lázních. Na Němce prý pohlíží jako na hmyz nezbytný v každé ruské jizbě. Běhají kolem něho, lezou, ale nepřekážejí mu; vlezeli mu přece některý na nos, uhodí ho prstem, a je pryč. V témž dopise (k Aksakovu r. 1840) si libuje: „Vídeň přivítala mě královsky. Celé dvě neděle první zpěváci italští mocně na mne působili, dojímali mne a blaze rozechvívali mé čivy. Veliká jest milost boží! Jsemť posud živ.“

Jak cestoval z Vídně do Říma, sděleno už výše; rozstonal se na cestě, na podzim toho roku v Římě byl v stavu žalostném. Nervy

jeho byly úplně rozhárány a jeho život v domě na Via felice byl velmi neblahý. Zvláště děsné příznaky jeho duševní choroby počaly se jeviti s novou silou a nemálo lekaly jeho přátele. Počal se považovati za proroka, jemuž bůh svěřil velké poslání. Aksakovu psal koncem prosince: „Mnoho zázračného událo se v mých myšlenkách a v mém životě . . . Připravuji nyní na čisto prvý svazek Mrtvých duší. Měním, čistím, mnoho docela předělávám a vidím, že tisk nemůže se díti za mé nepřítomnosti. Zatím další jeho pokračování vynořuje se v hlavě mé určitěji, velebněji, a nyní vidím, že časem z toho může se státi cosi ohromného, dovolíli mně pouze mé slabé síly . . . Raduji se všemu, všemu, co se kdykoliv přihází se mnou v mém životě, a popatřímli, k jakému divnému prospěchu a blahu přivedlo mě vše, co nazývají na světě nezdarem, pak rozechvěná duše má nenalézá dosti slov, by děkovala neviditelné ruce vedoucí mě.“ Aksakov ve svých vzpomínkách praví, že Gogol psal zcela nebývalým tónem, že od té doby nastal úplný převrat v mravní povaze jeho. Nyní pečuje on pouze o svého duchovního člověka, chce celý svět obrátiti na cestu spásy a stává se ponenáhlu pobožnůstkářem a mystikem. Z velikého díla lidského při vší jeho prostotě, z Mrtvých duší, onoho nedostižného obrazu společenské mizerie chtěl učiniti dílo boží a s touto knihou hodlal podniknouti křižácké tažení proti hrdopýše tohoto marnivého světa. Docela už jako prorok, jako vyvolenec boží píše Aksakovu počátkem března r. 1841: „Zázračné dílo klíčí a vzniká v duši mé a vděčnými slzami nezřídka naplňují se mé oči. V tom zřejma jest svatá vůle boží; podobné vnuknutí nepochází od člověka . . . Ó, ještě tři roky takových bodrých okamžiků! Žádám si tolik života, kolik jest třeba k dokončení mého díla; ani hodiny více . . . Nyní jsem váš. Moskva jest má domovina . . . ať pro mne přijedou Michail Semenovič a Konstantin Sergějevič; pak pojedu s takovým pocitem, s jakým školák z protivné školy jede na prázdniny pod rodnou střechu na čerstvý vzduch. Nyní jest třeba o mne pečovati a mne chrániti, ne však k vůli mně, nikoliv. Vykonají dílo velice prospěšné. Přivezou s sebou hliněnou nádobu. Ovšem tato nádoba nyní jest celá popraskaná, stará, div se nerozpadne, ale v této nádobě nyní se tají poklad, a proto jest třeba opatrně s ní zacházeti.“

Přátelé za Gogolem nejeli, ale potěšili se nadějí na brzkou shledanou. Aksakov mu psal, by mu zaslal přepracovaného Revisora k uveřejnění v jeho časopise Moskviťjaninu. Tato žádost Gogola podráždila, i odpověděl: „Pro mne v nynější dobu je skutečným neštěstím odtrhnouti se od svatého díla v myšlenkách třebas na jediný okamžik, a zajisté by nedoléhal na mne po druhé s takovou žádostí, kdo by mohl skutečně uvážiti, čeho mne zbavuje . . . Dobře! vyhledám nějaký starý cár a posedím si nad jeho zpracováním . . . snad dvě neb tři neděle . . . a každý okamžik budu míti na paměti úplnou bezprospěšnost své oběti, hříšné své oběti . . . Nikoliv, při sám Bůh, hříchem, velikým hříchem je vyrušovati mě v mém díle . . . Práce má jest veliká, dílo mé spasitelné; odumřelť jsem všemu malichernému.“ Brzy potom, koncem dubna, přijel do Říma Anněnkov a ve svém článku N. V. Gogol v Římě r. 1841 výborně vylíčil duševní

dílnu velkého spisovatele, s kterým žil v Římě velmi důvěrně. Gogol ráno záhy vstával a hned počínal pracovati. Na jeho stolku stála už láhev studené vody, a on při práci často popíjel, považuje vodu za nejlepší lék ve své nemoci. Později šel do kavárny a pak bloudil po městě do určité hodiny, kdy k němu přicházel Anněnkov, aby psal text Mrtvých duší, který mu Gogol diktoval, pomalu a velebně, s takovým citem a dokonalým výrazem, že kapitoly prvého dílu Mrtvých duší navždy v jeho paměti zachovaly svůj zvláštní kolorit. Gogol pohlížel do svého sešitu s jakýmsi klidným nadšením, které obyčejně vzniká při hlubokém pozorování předmětu. Anněnkov nezřídka nemohl zdržeti smích, Gogol ho mírnil, ale časem se též smál jakýmsi tajemným polosmíchem. To se zvláště stalo při dokončení Povësti o kapitánu Kopějkinovi, jejíž prvá redakce vysoko vynikala nade všechny pozdější. Gogol smál se srdečně a několikráte se tázal: „Nu, jak se vám líbí tato pověst?“ Anněnkov se obával, že nebude vytištěna pro censurní překážky, a dotkl se toho. Gogol krátce odvětil: „Hlouposti, vše bude vytištěno,“ — ale později se ukázalo, že se velice mýlil. Ještě mocněji působil na oba popis zahrady Pljuškinovy. Pathos čtení Gogolova dosáhl zvláštní výše: vstal, a jako by příroda, kterou popisoval, vznášela se před jeho zrakoma, pokračoval v diktování hlasem hrdým, povzneseným. Taková rozčilující práce bohužel zhoubně působila na duševní stav Gogolův: on ode dne ke dni pevněji věřil, že Prozřetelnost jej zvolila za nástroj k zvěstování věcí velikých. Toto přesvědčení dosáhlo vrcholu, když byl dokončen první díl Mrtvých duší a počat druhý, což se stalo v Římě v létě téhož roku. Prvý díl Mrtvých duší byl přepsán na čisto a Gogol připraven k cestě do vlasti. V srpnu psal příteli Danilevskému: „Slyš, nyní ty musíš poslouchati slova mého, neboť dvojnásobnou sílu má slovo mé nad tebou, a běda tomu, ať jest to kdokoliv, kdož neposlechne slova mého . . . Ó věř mým slovům. Vyšší mocí jsou nyní obdařena slova má. Vše může sklamati, ošáliti, zraditi tebe, ale mé slovo tě nezradí . . . S Bohem! Posílám ti bratrské políbení a prosím Boha, aby na tebe sestoupila alespoň část té bodrosti, která se nyní zmocňuje duše mé, zvítězivši nad nemocemi chorého těla.“

Do Moskvy přijel Gogol teprve v polovici října 1841, a přátele jeho nemálo překvapila změna v jeho zevnějšku. Byl velmi hubený a bledý, tichá pokora a oddanost do vůle boží vála z každého jeho slova. Hodlal nyní déle zůstati v Rusku, aby pro své dílo zevrubně poznal ty stránky své vlasti, s kterými posud nebyl dostatečně obeznámen. Chorobná tesknota a hrozný nepokoj u něho zmizely a jich místo zaujala radostná, nadšená nálada duševní; viděl hotové dílo, které po mnohá léta ovládalo všecky jeho myšlenky a práce, všechen jeho život. Pociťoval v nitru svém tolik síly a jistoty, že v dopisech z oné doby nejednou napomínal rozličné své přátele, aby neklesali duchem a pracovali, ujišťoval je, že i nejhorší malátnost ducha může se tak změniti k lepšímu, jak toho žádný člověk ani tušiti nemůže. Mrtvé duše byly nyní úplně připraveny k tisku, ale Gogol nepřestával brousiti a dle svého obyčeje předělávati hotový už text. Prvých šest kapitol, jak víme, už dávno četl svým přátelům, ostatní odhodlal se

nyní čísti Aksakovým a Pogodinovi, proto počal znova opravovati a doplňovati hotový exemplář. Měnil velice mnoho, celé stránky zahraničného rukopisu vyřezal a nové vložil a konečně celý rukopis, plný doplňkův a oprav, dal přepsati dvěma písařům. Z tohoto rukopisu nejspíše předčítal svým přátelům, bedlivě pozoruje jich tváře; každá poznámka, každý posuněk jejich byly mu zase pokynem, by to neb ono místo znova změnil a opravil.

Posléze byl rukopis Mrtvých duší odevzdán censuře, a 12. prosince 1841 sešel se „censurní komitét“ za předsednictví „pomocníka popečitele Moskevského učebního okruhu“ Golochvastova, aby porokoval o novém díle, které již napřed prohledl censor Sněgirev. Gogol v dopise k Pletněvu vylíčil události onoho památného dne. Sněgirev před seděním oznámil spisovateli, že v románě nenašel nic závadného, leda že by bylo záhodno změniti dvě, tři vlastní jmena. Ale nejspíše Sněgirovu někdo něco namluvil, tak že on změniv svůj úsudek, odevzdal dílo komitétu bez obvyklého doporučení. Gogol praví, že celé zasedání bylo pouhou komedií, román že byl zpředu odsouzen. Předseda Golochvastov, jakmile uslyšel název jeho, vzkřikl hlasem starého Římana: „Ne, tohle nikdy nedovolím; duše jest nesmrtelna, mrtvé duše býti nemůže, spisovatel útočí na nesmrtelnost.“ Stěží dovedli druzí poučiti tohoto osvícence, že Gogol mluví o duších revizských, to jest o zemřelých mužících, kteří však při posledním sčítání lidu (revizi) byli ještě živí a za něž tedy poměščíci musejí až do příští revize platiti daně jako za živé. „Tohle už docela nemohu dovoliti,“ vzkřikl znovu předseda, „třeba v rukopise nebylo ničeho a bylo tam napsáno jediné slovo ‚revizské‘ duše; ani toho nelze dovoliti, poněvadž už to zavání vzpourou proti krěpostnému právu.“ Sněgirev počal nyní románu hájiti, řka, že jej celý bedlivě přečetl a nikde nenašel ani nejmenší zmínky o krěpostném právu, ba že se tam ani nemluví o fackách, které se se štědře sypou na tváře mužíků atd. atd. Nic naplat: někteří křičeli, že celý podnik Čičikova, hrdiny románu, jest hrozným zločinem a proto se to nesmí dovoliti. Na námitku Sněgireva, že spisovatel neospravedlňuje takového zločinu, následovala odpověď odpůrců, že druzí, vezmouce si jej za příklad, budou kupovati mrtvé duše. Tak (míní Gogol) soudili censoři Asiaté, t. j. lidé staří, kteří doma sedávají za pecí. Censoři Evropané, t. j. mladší lidé, kteří navštívili západní Evropu, mudrovali takto: „Povídejte si, co chcete, ale cena, kterou dává Čičikov za duši — půltřetího ruble — bouří naši mysl. Cit lidský se tomu vzpouzí. Pravda, tuto cenu dává za pouhé jmeno, napsané na papíře, — avšak toto jmeno náleželo duši, lidské duši, která žila, skutečně byla. To se nemůže dovoliti ani ve Francii, ani v Anglii, vůbec nikde. Věru, pak by k nám nepřijel už žádný cizinec.“ Na jednom místě románu čteme, že jakýsi poměščík úplně přišel na mizinu, protože v Moskvě zřizoval si dům dle mody. Censor v tom viděl jakousi urážku Veličenstva, poněvadž hosudar právě tehdy dával si stavěti v Moskvě palác. Přečetli si prý tedy v censuře asi tři nebo čtyři místa a uveřejnění románu prostě zapověděli.

Tento nezdar působil na Gogola tím hůře, že měl velkou nouzi o peníze a celou svou naději skládal v nový román. Snažně prosil

Pletněva, aby rukopis, jejž zaslal knížeti Odojevskému, doručil carovi a přimluvil se za něho. Formálního zákazu Gogol nečekal a z vlastního popudu vzal Mrtvé duše z censury, aby je poslal do Petrohradu svým mocným přátelům. Dříve však se poradil s Bělinským, který právě té doby chystal se k cestě do Petrohradu. Bělinský, ač jeho jmeno nesmělo se v tisku vyslovovati, byl při své anonymitě hroznou literární silou pro svou velikou pravdivost a neohroženost úsudku; sám Puškin mu kdysi posílal svá díla a dychtil po jeho chvále. Bělinský vzal s sebou rukopis Mrtvých duší do Petrohradu a odevzdal jej knížeti Odojevskému. Gogol se v svých Petrohradských příznivcích nesklamal. Minulo nemnoho dní, a už Moskevský popečitel prosí, aby bylo oznámeno Gogolovi, že vytištění Mrtvých duší bude dovoleno, že se zákaz stal bez jeho vědomí. Tichonravov tvrdí, že se nyní opakovala neblahá příhoda prvého představení Revisora, jež Gogolovi zasadila ránu, které nemohly zahojiti celá léta práce a sebezapření strávená za hranicemi. Tato stará rána se nyní otevřela, a několik měsíců pobytu Gogolova v Moskvě navždy rozhodlo jeho osud. Gogol cítil a tušil totéž, co po prvé své těžké chorobě r. 1839, a s hrůzou hleděl do budoucnosti. Ale i v takovém žalostném stavu pracoval a tajně připravoval k tisku mnohé své práce, které chtěl vydati v Sebraných spisech. Pohříchu přítel Pogodin nedržel jazyk za zuby a napověděl mnohým známým, že Gogol má leccos hotového, což bylo našemu spisovateli zdrojem mnohých, velkých nepříjemností, ježto mnozí vydavatelé, ani Pogodina nevyjímaje, se u něho dožadovali povídek a jiných příspěvků pro své žurnály. Gogol si na to zle stěžuje v dopise k Maksimovičovi: „Pogodin tě napálil sděliv tobě, že mám něco hotového . . . Chtěl jsem sice něco napsati a počal jsem si nad tím lámati hlavu, ale nic z ní nelezlo, poněvadž zdřevěněla a ztupěla tak, že jest k práci neschopna. Ó kdy bys věděl, jak těžko jest mně žíti zde v mé domovině! Čekám a nedočkám se vesny a té doby, kdy opět pojedu do Říma, do svého ráje, bych nabyl nové bodrosti a síly.“ Jisté své bývalé žákyni líčí položertovně svou náladu: „Od té doby, co noha má vkročila na domácí zemi, zdá se mně, jako bych se octl v cizině. Vidím sice známé, rodné tváře; ale zdá se mně, že tito lidé nezrodili se zde, nýbrž že jsem je viděl kdesi jinde v cizině a mnoho hloupostí podivných mně samému koluje v mé zpitomělé hlavě. Ale nejhroznější jest to, že v této hlavě není ani jediné myšlenky, a potřebujeteli nyní vlásenkářské palice, abyste si na ni mohla navleci svůj klobouček nebo čepeček, mohu vám posloužiti. Můžete na mne navleci klobouček a vše, co vám libo, můžete se mne smetati prach, pod nosem mě cíditi kartáčkem, a já ani nekýchnu, ba ani sebou nehnu.“

Jen Pogodinovi dal Gogol pro Moskviťjanina Řím a Plotněvu pro Sovremennik předělanou povídku Podobiznu, poněvadž jim, jak sám vyznává, byl nejvíce povinován za mnohá dobrodiní. Ke všemu tomu Gogol byl ještě velice mnoho dlužen a nyní potřeboval nemálo peněz na souborné vydání svých spisů. Mimo to už tehdy vznikaly jakési třenice se známými, kteří nechtěli pochopiti, že Gogol především a nejvíce potřebuje úplného klidu. Stoupenci různých literárních stran si ho přisvojovali, proto ho jedni velebili, druzí však stejně horlivě pomlouvali.

Ještě dlouho potom Gogol s hrůzou vzpomínal těchto „hnusných poměrů.“ Místo přátel spatřuje všudy vůkol sebe odpůrce, ba podezřívá mnohé, že si přejí a domáhají se nového zákazu Mrtvých duší. Gogol vždy byl velice nedůvěřiv, proto leckde ve svých dopisech schválně se odchyloval od pravdy, i není divu, že též nyní před důvěrnými přáteli tajil svou náladu v nejednom případě. A zatím mu rukopisu nevraceli, tak že se posléze odhodlal dopsati samému ministru národní osvěty hraběti Uvarovu: „Všecko mé jmění spočívá v mém díle, vše jsem mu obětoval, pro to dílo zasvětil jsem se přísné chudobě, samotě, pro ně jsem trpěl, snášel, přemáhal, pokud jsem mohl, své tělesné choroby v té naději, že po dovršení této práce má vlast mi neodřekne kouska chleba“ atd. Dopis sotva byl odeslán, ale dobře osvětluje zoufalý stav duše Gogolovy. V jednom ze svých listů, mluvě o své chorobě, volá: „Mne mučí a dusí vše, ba i sám vzduch;“ v jiném čteme: „Cítím, že přetrhány jsou poslední svazky, které mě spojují se světem, cítím v každý den a v každou hodinu, že na světě není vznešenějšího povolání nad stav mnišský.“ Posléze docela pozbývá trpělivosti a počátkem února podrážděně píše Pletněvu, aby všeho zanechal a už se o osud Mrtvých duší nestaral. K jeho nevoli nad váhavostí censury a jiných vládních orgánů připojuje se zvýšená nespokojenost sebou, svým dílem, v kterém nyní nalézá mnohé i velké chyby; vzrůstá ono vnitřní brojení, které jej o několik let později přimělo spáliti druhý díl Mrtvých duší. Ale v polovici února přichází od Pletněva radostná zvěst, že se věc daří. Nejvíce pomohli v Petrohradě hr. Vielgorskij, o jehož syna Gogol tolik se staral v Římě za jeho těžké choroby, jakož i Petrohradský popečitel kníže Dondukov-Korsakov. Gogol v radostném vytržení nemůže najíti dosti vřelých slov, aby se jim poděkoval. Dne 9. března 1842 byla na rukopise románu napsána toužebně očekávaná formule: „Tisk se dovoluje.“

Avšak útrapy Gogolovy nebyly u konce. Především marně čekal na zásilku svého díla; teprv po dlouhém psaní přišlo 5. dubna, ale s ním nové, nad míru nepříjemné překvapení: znamenitý kapitán Kopějkin zhynul náhlou smrtí v censorově koši, ba rozmarný kapitán bez ruky a nohy byl hlavní příčinou celého průtahu. Gogol nelenil a hned tohoto buřiče v ministerských kancelářích přemaloval onačejšími barvami a poslal ho zase Pletněvu. Nové dovolení brzo přišlo, a román honem dán byl do tiskárny, aby ho vyšlo 2400 exemplářů. Gogol sám k tomuto vydání nakreslil titulní list: nahoře Čičikov úprkem jede na trojce, na levém kraji vidíme část vesnice se studní, na pravém verstový sloup (milník), uprostřed jsou láhve a číše, též nahoře i dole na rozličných místech roztroušené, dále vidíme mísy s rybami a slánku; dole nad rokem vydání jest nakreslena ohromná ryba, představující nejspíše toho jesetra, kterého s takou chutí snědl Sobakevič na hodech u „policijmejstra;“ pak máme před sebou na rozličných místech několik lítajících bot a ryb, putnu, soudek, lyru a balalajku. V pravo od titulních slov „Mrtvé duše“ tančí podnapilý mužík s „čarkou“ v ruce, dole vedle čísla r. 1842 křepčí mladý párek. Nejvíce však nás na tomto obrázku překvapuje velké množství umrlčích hlav a tři kostry, z nichž dvě leží nad slovy „Mrtvé duše“ a jedna odpočívá v tmavém

hrobě pod těmito slovy. Poema Gogolovo má dvojí záhlaví: Příhody Čičikova aneb Mrtvé duše; prvé jest obklopeno odznaky hodů, druhé hrůzami smrti. Gogol z počátku sotva asi hodlal svou „veselou anekdotu“ uveřejniti jakožto Memento mori, ale později patrně hleděl dáti svému románu hlubší, filosofický význam a zvláště silně byl dojat protivou života a smrti. Později k svému dílu psal poznámky a v těch praví: „Jak se malichernost všedního života střídá se smutnou, mlčelivou smrtí. Jak tato hrozná věc děje se bezsmyslně. Nikým to nehýbe. Smrt poráží nehybný svět. Proto čtenář ještě silněji musí si představiti mrtvou bezcitnost života. Strašná mlha životní se rozptyluje a v ní se skrývá hluboké tajemství . . . V plesových šatech, ve fracích, ve víru klevet a návštěv nikdo nechce věděti o smrti.“

Krátce, když Gogol kreslil svou vignetku k svému románu, stál nad hrobem, jenž za živa už pohltil nejednoho velkého spisovatele, zvláště na Rusi. Tato černá jáma zastřená hávem smrti slove mysticismus, nejhorší snad forma duševního pobloužení. Nemůže též velký člověk umírati s filosofským klidem, nešířiti vůkol sebe hrůzy smrti a neotravovati jiným život? Stejným strašákem jako Tolstému nebo Maupassantovi byla smrt též Gogolovi, jenž úplně zmalomyslněl před jejím přízrakem. V té příčině píše počátkem dubna téhož 1842 Bělozerskému: „Mé zdraví a já sám už se nehodíme pro zdejší podnebí, ale hlavně má ubohá duše; nemá zde takového útulku, kam by nedorážely vlny života. Nyní lépe se hodím pro klášter, než pro světský život.“ Za to si libuje své přemítání o smrti v dopise k matce: „Neustálé přemítání o smrti podivuhodným způsobem vychovává duši, dávajíc nám síly k životu a velikým činům. Aniž toho pozorujeme, toto přemítání sílí pevnost naší vůle, poskytuje bodrost duši a činí nás lhostejnými ke všemu, co přivádí z rovnováhy lidi malodušné a chabé. Svým myšlenkám o smrti děkuji za to, že jsem posud živ na světě.“ Věru, smutná sofistika! Příšerné záhrobní myšlenky ovšem podkopávaly zdraví Gogolovo a mátly jeho rozum každý den více. Jednou, jak vypravuje Aksakov, upadl v takovou mdlobu, že dlouho ležel bez vědomí a bez pomoci nahoře ve své komnatce. Kdysi večer přišel k Aksakovým s obrazem Spasitele v rukou, s tváří jasnou a zářící a pravil: „Neustále jsem očekával, že někdo z vás mě požehná obrazem, ale nikdo to neučinil. Posléze Innokentij (biskup) nyní mě požehnal, já pak mohu vám pověděti, kam pojedu — k hrobu Páně.“ Cesta do Palestiny stala se pak jeho utkvělou myšlenkou, která se ho cele zmocnila. Považoval se za velkého hříšníka, jenž se musí polepšiti a obleci na se nového člověka. Avšak hodlal odcestovati teprve, až dílo jeho vyjde tiskem. První exempláře obdržel 21. května při obědě u Aksakových a neváhal slíbiti, že za dva roky napíše druhý svazek románu, dvakráte tak objemný; ale nechtěl slíbiti, že se z cest svých vrátí do vlasti. Dne 23. května bylo v Moskevských Vědomostech oznámeno, že v knihkupectvích se prodávají Příhody Čičikova aneb Mrtvé duše, poema N. Gogola, vytištěné na velínovém papíře, v osmerce většího formátu, 475 stran, v pěkné obálce za 10 rublů 50 kop. Téhož dne odejel Gogol z Moskvy do Petrohradu a odtud brzo za hranice.

Ani jediný kritik nechtěl porozuměti tajnému smyslu Mrtvých duší. Gogola to asi nemálo kormoutilo; v srpnu psal z Gasteina Aksakovu, že není člověka, jenž by hned porozuměl Mrtvým duším, poněvadž mnohé věci mohou býti srozumitelny pouze jemu samému. Mluvil o tajném svazku, který jest mezi jeho románem a cestou k hrobu Páně, a vysvětloval příčiny svého záměru. Velice dychtivě čekal na kritiky svého románu a mnoho o tom psal svým přátelům; ale tyto kritiky sotva mu již byly mnoho platny. Zápasil již s „černým mnichem“ (tane nám na mysli krásná povídka od Čechova), který jej pomalu ale jistě táhl za sebou do zejícího hrobu, u něhož nad živým Gogolem lkali jeho přátelé a z něhož jako děsné výpary vznášely se jednotlivé listy jeho Perepisky. Nesouhlasíme s doktorem Baženevem, jenž nedávno v Ruské Mysli hleděl dokázati, že Gogol byl vždy mysli chorobné, aniž viníme známého otce Matvěje, jenž zajisté na Gogola působil tak jako každý více méně fanatický duchovní, ale s nevolí odvracíme se od těch, kteří dnes celého Gogola obracejí na ruby a koříce se jakýmsi temným silám vychvalují Perepisku na úkor Revisora a Mrtvých duší. Pravdou zajisté zůstanou slova, kterými Šenrok zahajuje svůj čtvrtý objemný díl Materiálů k biografii Gogolově: „Posledních deset let života Gogolova poskytuje smutný obraz zdlouhavého, ale zároveň též těžkého a úporného procesu fysického rozrušení, provázeného zjevným úpadkem talentu a chorobným napjetím náboženského vytržení.“ Pravdu těchto slov dokazuje oněch 900 stránek, které tvoří obsah tohoto svazku, tuto pravdu dokazují téměř tři objemné svazky Gogolových dopisů, které právě výtečnou svou redakci ve čtyrech svazcích vydal týž Šenrok. Nebudeme líčiti čtenáři tohoto Gogola, který posléze ničí ohněm druhý díl svých Mrtvých duší a umírá jakousi nevysvětlitelnou chorobou na očích vrstevníků deset let potom, co zemřel ruské literatuře. Odjížděje z Ruska poslal Gogol matce a Aksakovu své požehnání a napomínal jich, aby byli silni duchem, neboť „věřící v světlo uvidí světlo; tma jest pouze pro nevěřící.“ Zajisté. Nenadál se, že toto jeho světlo bude bludičkou, která ho zavede v bažinu, v níž zahynul již nejeden slovanský duch.

Po slovenských školách.

Putování

Karla Kálala.

(Dokončení.)

Pojďme dále, do stolice Prešpurské. Ta je úrodná — kromě písečnatých lánů při řece Moravě —, na jihovýchodním svahu Malých Karpat a vůbec na všech stranách vinorodá. Okolí Trnavy má nejmalebnější kroj na Slovensku; na náměstí Trnavském cítíš se v neděli dopoledne jako na nějaké národopisné výstavě. Nikde na celém Slovensku nekypí národní „svojskost“ tak mocně jako v okolí Trnavském

a nikde též necítíš se tak mile jako zde. V této stolici jsou boháči i mezi učiteli. Ale my navštívíme nejprve učitele chudobného, a to v Trlingu u Modry. V Modře je evangelická církev matka a v Trlingu církev dcera (filia); tato druhá je vždycky oukropeček. Pan učitel v Trlingu dostává 150 zl. od církve matky z Modry, z Trlingu samého 30 zl. a školní plat od 25 žáků po 2 zl. Ale školní plat těžko se vymáhá, nejméně šestiny musí pan učitel oželeti. Potom dostává deset Prešpurských měr rži, ale on by potřeboval nejméně 25 měr; dále ještě čtyři okovy vína (okov = 56 litrů), sáh dříví, dvě jitra pozemku a při škole půl jitra. Pole si musí sám obrábať. V Modře mají páni bratia 11 sáhů dříví, tak že jim i zbude, potom dostávali 30—40 okovů vína darem, kdežto pán brat v Trlingu darem nic kromě čtyř výslužek. A chudák, má šest dětí; vždyť už na obuv a oblek osmi lidí sotva jeho služba stačí. Syn K. se učil obuvníkem, řemeslo mu šlo tak dobře, že mu mistr svěřoval i boty vojenského kapitána klinkovať, ale cosi vyvedl — takto větší chyba byla prý na straně mistrově — a byl za to osm měsíců před vyučenou propuštěn. Pan učitel nevidí na pravé oko už sedmnáct let docela nic a na levé velmi málo; smutno je člověku jeho nářky poslouchati.

Za to v Modře je mezi učiteli veselo; všecka tíseň, na většině škol nasbíraná, s tebe spadne.

Čtenáři je, myslím, známo, že evangelíci slovenští dosud užívají češtiny jakožto řeči bohoslužebné. Navštěvme evangelickou školu v Modře a pozorujme, kolik češtiny tam má dosud svůj útulek. Začíná se češtinou, t. českým otčenášem; ale trošku si jej poslovenšťují: Otče náš, jenž jsi na nebesích (mnohý řekne: něbesích), posveť se jméno Tvé, prijď království Tvé atd. Hlásky *ř* Slováci nikde nevyslovují, tato hláska je kamenem úrazu.

Nejen otčenáš, nýbrž všecky modlitby odříkávají děti ve školách evangelických — lid ovšem též — jazykem českým. I bible, evangelium a katechismus jsou české; na některých školách zavedli slovenský Malý katechismus, Velký je všude český. Oni takto češtině říkají biblictina. Vykládajíce katechismus neb evangelium činí to jedni česky, jedni slovensky; mezi kněžími je znalost češtiny větší než mezi učiteli. Kde by též učitelé znalost češtiny nabrali? Zkoušku do střední školy konali jazykem maďarským, na střední škole slovenského neb českého slova neslyšeli, na ústavě učitelském právě tak; nikdo a nikdo se jich na slovenštinu nebo češtinu nezeptal, třeba jdou rovnou z učitelského ústavu do úřadu učitelského, kde je jim vyučovati slovensky a na evangelických školách i česky. Tak připravují uherské školy pro život! Podávám doklad. V máji r. 1900 dopsal mi jistý kandidát učitelství ze IV. ročníku v Ostřihomě takto: „Namnoho Cteni Pane! Velmi (místo veľmi) láskave prosim, račte mi s tich „Paedagogické Rozhledov,“ a inich knich láskave prosim poslat (m. poslať). Namnohorázi prosim Cteného Pána, kebi račili adressu po madarski pisat, lebo sa obávám tu na uhrov, a bi ma nevidali zo škol.“ Atd. Ne v Modře, ale jinde a po celém Slovensku zápasí učitelé s pravopisem. Strašný bude jednou soud nad maďarisací! Za tisíc let — pravil Palacký — budou se potomci Maďarů, budouli jací, hanbit za rod svůj. Já doufám,

že se tato hanba dostaví dříve; jistě dříve dostaví se pokuta. Cítím hluboce slovenskou křivdu, což mě častěji odvádí od vlastního thematu; vraťme se tedy zase ku škole, k učitelům.

Než jsem odešel z Modry, jeden pán brat provedl mě kol dokola náměstí. „Stě učitěľ, něch poznátě Modrianske názorné pomôcky; to je len v Modre.“ Šli jsme od domu k domu. Před jedním stála prázdná židle. Pán brat se zastavil: „Tu mátě prvý názor; ten znamená, že v tom dome majú dněs na predaj mlieko. Keby stě mal chuť, choďtě, predajú vám.“ Před jiným domem stála židle a na ní talíř: tam prodávají dnes huspeninu. Jinde židle a na ní talíř překlopený: tam mají na prodej vepřové maso. Židle a na ní slaměnka vzhůru dnem znamená husacinu; židle a na ní síto — třešně; židle a na ní okurka — okurky; židle a na ní těkvica — těkvice; na domě seno — seno; před domem otýpka slámy — slámu; homolka v okně — homolky; fazole v okně — fazole; vích na vysoké tyči — víno, jež smějí prodávati jen tři měšťané, každý den jiní.

To je tedy Modranský názor.

Z Modry není daleko do Pezinku; obě tyto obce jsou královská svobodná města. Pezink je z polovice německý a z polovice slovenský; děti německé už v útlém věku přiučují se slovenštině, kdežto slovenské děti německy neumějí. Právě jako v Modře. Schůze zastupitelstva zahájí se maďarsky, rokuje se německy, protokol se píše maďarsky a německy a schůze se uzavře státní maďarštinou. Školy jsou bezkonfesijní, obcí vydržované. V první třídě se učí toliko maďarsky — takto děti jsou slovenské a německé, — v druhé třídě maďarština zůstává jazykem vyučovacím, ale začíná se učiti také jazyku mateřskému, totiž němčině a slovenštině. Tedy v Pezinku je převrácený svět: od cizího jazyka přecházejí k mateřskému. Je známá věc, že renegátské školství a odrozování vůbec znemravňuje. Podejme ukázku z učitelského života, právě z Pezinku, kterou mi vypravoval jistý advokát. Jeden učitel velmi se v maďarských novinách vychválil a na vlastní chválu jiným jmenem se podepsal. Když žádal do Pezinku, přiložil výstřižky z novin, dle nichž za dva roky školu pomaďarštil. Je Slovák, matka neumí ani slova maďarského; za to jí syn nedovolil vycházeti mezi lidi. Lékaře káral, že s jeho onemocnělou matkou mluvil slovensky. Ve školách po Slovensku bývá též knižnice, a to pro mládež i pro lid, a je ovšem také v Pezinku. Učitel Zigmundík dal do ní několik ročníků Hlásníku a jiné slovenské knihy národního ducha. Ale učitel renegát udal školdozorci, že jsou v knižnici knihy ducha protivlasteneckého — co je proti maďarisaci, to je proti vlasti, — školdozorce odevzdal udání místní školní stolici (radě) a ta kázala nebezpečné knihy odstraniti.

Už jsem vyslovil jméno Zigmundíkovo; to je druhý Rizner, duch hluboký, charakter čistý, srdce vroucí, pracovník neúnavný. Rizner evangelík, Zigmundík katolík.

Před lety zabýval jsem se více literaturou pedagogickou a zamýšlel jsem napsati mluvnici, která by vycházela od názoru, přešla k slohovému cvičení a odtud teprv k vlastní mluvnici. Názor — řeč — mluvnická theorie. Jaké bylo moje překvapení, když jsem si objednal slovenské mluvnice pro obecnou školu od Jana Zigmundíka a tam jsem

tento postup našel proveden! Zigmundík ovšem své knížky zpracoval dle německých, ale zpracoval je výborně. A ještě raději oznamuji široké veřejnosti české, že Zigmundík jest vynálezcem výborného tellluria. Je patentováno uherskou i rakouskou vládou. Jest názornějši druhých, shodné se skutečností a je laciné — stojíť 10 zl., větší 15 zl. Každá dědinská škola by je měla míti, ba i zámožná rodina, dary pro děti vymýšlející, může si je opatřiti. Jak milo jest Čechu dopřáti odměny slovenskému učitelovi! —

To jsme prošli stolice západní. Nyní půjdeme do nitra a do krajů východních hledíce si už jen toho, čeho jsme dosud nepoznali.

V Turčanské stolici jsou slovenské školy ve stavu lepším. V Turčanském Sv. Martině je evangelická škola slovenská umístěna v budově bývalého evangelického slovenského gymnasia. Je to budova nízká, přízemní, v jakéž u nás školy střední ovšem nebývají. Ale dobrá byla i ta, a dobré bylo, co v sobě kryla. Kdykoli do budovy této vkročím, je mi úzko: vybaví se mi celá historie zrušení tří slovenských gymnasií a Slovenské Matice. Tisza! To hrozné jmeno po staletí Slováci budou vyslovovati s bolestí a trpkostí. Jeden z bývalých profesorů Martinského gymnasia v této budově sídlí i vyučuje; je to Ondřej Sokolík, jeden z předních pracovníků slovenských. Kdo, přišed do Turč. Sv. Martina na slavnosti, chválíš si pěkné zpěvy, věz, to že je přední zásluha učitele Melička, sbormistra Spevokolu.

V srpnu roku 1894 měli v Turč. Sv. Martině důvěrnou poradu spolupracovníci Domu a Školy, vychovatelského měsíčníku, jejž vydával a redigoval Karel Salva. Schůzi takovou navrhl jsem já, doufaje, že se shromáždí hodný kroužek slovenských a českých lidí — schůzi položili jsme na den známých slavností — a že s dobrým výsledkem porokujeme o povznesení časopisu a o československé vzájemnosti. Zvali jsme horlivě na všecky strany, učitele, kněze i jiné občany. Já div nezaplakal pocítiv tenkráte ponejprv, jak malý je na Slovensku zájem pro věci školské. Mámli dobrou paměť, přišlo tenkráte jen osm slovenských učitelů; z českých byli jsme tu tři. Potěšila mě přítomnost několika evangelických kněží, ale z katolických nepřišel žádný, také žádný advokát, ani lékař, ani měšťan. Když už první referent svou práci přečítal, já vyšel ze síně ven mysle, že účastníci vešli omylem do jiné místnosti nebo že vyčkávají někde na chodbách prostranného domu. Za mnou, schůze se již nasytiv, odešel jistý pán, když v tom jedna paní chtěla vstoupiti do rokovací síně. I varoval ji: „Něchoďtě tam, milosťpani; čosi tam tárajú, nu, jako takí rechtori.“ Nemíním nikoho uraziti, to jest mne daleko; sbírám charakteristické drobnosti, a právě uvedená je na doklad malého pro školu zájmu, malé pro vychovatelský stav úcty. Je to úkaz obecný u národů méně pokročilých. Vzpomněl jsem si na Havlíčkův výrok: „Dle toho je poznáte, jak podporují školství.“ A vysloviv si výrok ten cítil jsem žal tím větší: jáť ve své vroucí lásce k Slovensku toužil jsem uviděti zájem pro instituci, jíž se národové křísí, povznášejí a v síle udržují. Gymnasium! To je ideál Slováků, ale význam školy lidové, po celém národě rozseté, je dosud nepochopen, jakož to již z mého vypravování vysvitlo.

Spolknuv pilulku navrátil jsem se do schůze, a když došla n mě řada, řečí slovenskou pojednal jsem dosti obšírně o československ vzájemnosti, poukázav hlavně, jak my potřebujeme Slováků, jak jsm nezbytni my jim a jak by se měla vzájemnost uskutečňovati. Přednášk přijata se souhlasem, jeden za druhým tiskli mi ruku. Takto — vy znávám s žalem — vypravoval jsem posluchačům věci, jimiž se nikd nezabývali. Ani to veřejnosti nesvěřuji, jak brzy Slováci na Čechy za pomněli; v tom smyslu zapomněli, že jedině od nás, hlavně od naš osvěty, mohou očekávati posilu pro sebe. Z Martinské schůze odebra jsem se do Ružomberka k Salvovi a dvě neděle jsem tam psal a dáva tisknouti rozličné listy, dohromady asi sto, jež jsem potom jmenem důvěrné porady rozeslal po celém národě od Šumavy k Tatrám. Ta psal jsem českým časopisům dětským, učitelským a politickým, ab seznamovaly své čtenáře se Slovenskem; politické časopisy jsem žádal aby si získaly na Slovensku stálé zpravodaje, a hned jsem jim je tak navrhl; psal jsem knihkupcům, aby měli na skladě i knihy slovenské psal jsem mnohým spolkům učitelským, studentským, co by měly dě lati ve prospěch vzájemnosti; psal jsem i samému poslaneckému klubu na říšské radě, aby se v delegacích — tenkráte jsme byli v tuh opposici — Slováků ujali. Unaven prací navrátil jsem se ze Slo venska. Výsledky byly malé, ale byly přece. Učitelstvo české bylo m ku pomoci nejdříve. Slovenský vychovatelský časopis měl u nás pal 800 odběratelů, čímž se jeho existence zabezpečila, a učitelé zaopatřo vali též prvá místa slovenským učňům u českých mistrů. —

To jsme se trošku v putování po školách opozdili; hleďme to nyní dohoniti.

V Záturčí, hned vedle Turč. Sv. Martina, je učitelem Jan Burian jenž rediguje učitelský měsíčník Rodinu a Školu. Jest i žurnalistou když r. 1900 byli s jinými národovci uvězněni i tři redaktoři Národních Novin, Burian je nahrazoval.

Mošovce, rodiště Kollárovo, nesmíme pominouti. Tam mají pěknou evangelickou školu s českým nápisem: „Nechte dítek přijíti ke mně.“ Učitelem je P. Zgúth, muž výborný, spisovatel, známý rozšiřovatel národní literatury. Z gymnasia byl vyloučen pro — panslavismus, což je věru čestné signum. Zgúth mi ukázal úkolový sešitek svého žáka, a tu jsem se velmi potěšil. Ve slovenských školách hříšně se slovenština zanedbává; když přijde na rozvrhu slovenská řeč, tož se na většině škol čte. Pravopis, mluvnice a sloh jsou na přečetných školách slovenských předměty neznámé. Zgúthův žáček psal pěkně pravopisně, což je tuze řídký úkaz u slovenských žáků. „Učíteli také národním písním?“ otázal jsem se Zgútha. — „Učím,“ odpověděl. „ale len päť do roka, v acej sa bojím.“ — I do církevních škol dochází státní inspektor, jenž má tu právo přihlédati toliko k tomu, jak se vyučuje státní řeči a vyhovujeli škola zdravotním podmínkám, ale on si své právo rozšíří: dává dobrý pozor, nezahnízdilli se do školy — panslavismus. Kdy by vypátral, že se učí též písním národním, a řekneli mu učitel: „len päť,“ nebude snad zle. Dějepis slovenský rovněž se zanedbává; i na školách slovenských učí se zeměpisu a dějepisu z pravidla řečí maďarskou a též v duchu maďarském. Jeli tu řeč o Svatoplukovi, jistě

je nepřátelská; zakladatelem křesťanství v Uhrách je prý sv. Štěpán, kdežto křesťanské působení Methodějovo a Vojtěchovo se umlčuje. —

Z Turčanské stolice ubírejme se na jih do Křemnice. Ta už je ve stolici Těkovské. Vlak jede mnohými tunely, ve výšině, Křemnice je hluboko pod tratí, kteráž hloubka dodává jí tajemnosti. Celé město je podkopáno, až se i kostel sřítil. Křemnice a Šťávnice — toť podivná, tajemná města. Sama o sobě stojí za to, aby člověk přes tři země cestu do nich vážil. V Křemnici navštěvoval jsem po každé Pavla Križka, bývalého učitele, potom městského archiváře, který letos v dubnu odešel na věčnost. Byl hluboký badatel, historik, muž zlatého srdce. Zmítané Slovensko, nikdy své, vždy pronásledované, je také v cílech svých nevyjasněné. Dějiny nevytvořily mu vůdčích ideí, mužové a dcery jeho v přítomnosti cíle teprv hledají, a tak cestuje Slovenskem slyšíš roztodivné názory, rozumné i podivínské. Rozmlouvallis s padesáti slovenskými intelligenty a myšlenky jejich si zaznamenával, jaký to chaos neseš domů!

Od Križka odnášel jsem si něco konkretního. Věděl, co chce. Cítil nezbytnost, aby se Slovensko opíralo o českou kulturu, kladl velký důraz na mravnost národa, naváděl k drobné práci, byl hotov zatím spokojiti se málem. Když jsme počali dovážeti k nám slovenské chlapce na učení, těšil se z toho velmi řka, že touto akcí oplacíme Slovensku, co ono dobrého prokázalo českým exulantům. Dodámli k tomu, že jiný muž viděl v akci té zaprodávání slovenských dětí, čtenář vycítí pravdivost mých slov, že mysli slovenské jsou neustálené, neusjednocené.

Z horní Těkovské stolice, hornaté a lesnaté, dostaneme se do Šťávnice, už ve stolici Honťanské. Ve Šťávnici ovšem slovenských škol není. Zajdeme si do vesnice jižně od tohoto zajímavého města. Tu je škola katolická a evangelická. V oné je učitelem želiar, t. j. chalupník nebo podruh. Nestudoval, ale umí „čítať, písať a rátať;“ to dostačí. V dědině je katolický kostel, pro nějž věru nemohou si vydržovati organistu z Pražské varhanické školy — jako si toho dopřávají některá slovenská města, — a tak musí ubohý želiar být i ředitelem kůru. Nezná ani noty, nezná kláves, nezná pedálů, a přece organuje. Hučí to a píští, a ženské zpívají tak hlasitě, že jsi to nikde neslyšel; snad je pan rechtor svou hrou k tak pronikavému vyzpěvování podněcuje. Mačkati několik kláves najednou a při tom i nohama basové zvuky vyluzovati, to je na něj zajisté mnoho; ale od českého muzikanta, jenž takovou hudbu hodinu poslouchati a při tom se nábožně tvářiti musí, jest to umění ještě větší. —

V Honťanské stolici je hora Sitno (1011), v níž také jako v Blaníku spí rytíři. Jihozápadně od Sitna, v samých lesích, je Počúvadlo, vesnice tuze zanedbaná. V krčmě nedostanete ani piva ani vína. jen pálenku. Dědina je evangelická a má školu. Nízká zděná chalupa a v ní starý učitel, chorlavistý, ale dobrák a národně uvědomělý. Nedostatek zeje všude. Nicméně vypravuje pan bratr, že vdával dceru, byla svatba veliká, tři dni hrála muzika, cikánská kapela ze Šťávnice. „Zaveďte nás“ — cestovali jsme dva — „do školní světnice.“ A pan bratr veda nás zatáčí do uzoučké uličky, slamou a senem zasypané, z níž odbočují

schody na půdu. „A, máte též kravičku?“ otázal jsem se mysle, že nás vede do stánku čtvernožců. — „Ach, nemám,“ odpověděl pan bratr a otevřel dvéře — školní světnice, nízké, s černým stropem. Na stěně visí maďarský rozvrh hodin bez rámečku a naproti němu obraz — Husa a Žižky. Obrazy tyto vídáme v evangelických školách velmi často, z těch dvou jmen bere slovenský lid mnoho síly. Pod stropem za trámem vytáhl pan učitel svinutou mapu Rakouska, českou a zánovní; před 25 roky z ní učil, ale byla mu zakázána, musí učiti z maďarské. Kromě maďarské mluvnice učí i názornému vyučování, zeměpisu a dějepisu po maďarsku.

Z Počúvadla jsme jeli do Pukance. Společník můj v Pukanci vypravoval, že přicházíme z Čuvadliny a ještě i na další cestě vzpomínal na Čuvadlinu, nemoha si jmeno Počúvadlo zapamatovati. V Pukanci měli právě — bylo to r. 1900 — po boji o evangelickou školu slovenskou. Tu jsou tři výborní učitelé, vzdělaný evangelický farář, všickni dobří národovci. Do takových míst dává vláda ráda konkurrenční školu státní (maďarskou). Vystaví pěknou budovu, opatří pomůckami, a všelikým obdarováním slovenské děti k sobě vábí. V Pukanci chtěla vláda evangelickou školu zrušiti, aby státní nebyla prázdna, a v tomto zápase církevníci se drželi a školu, nejvíce úsilím faráře Bujny, si udrželi. Škola je tak dobrá, že časem i katolické děti do ní chodí. Maje právě příležitost představuji čtenářům jednoho učitele ze zdejší školy státní. Jednou si vyšla malá společnost národovců za město. na pěkné návrší stromy porostlé, kde ve skále vytesány jsou vinné sklepy. Tu si vypravovali, zpívali, ano jeden evangelický učitel i báseň přednášel. Tímto spůsobem se bavívají maličké národní společnosti slovenské. Jeli to při lese, i vatru (oheň v přírodě) roznítí. Když tak učitel báseň přednášel, zdola z cesty kdosi vykřikl: „Vy huncúti, vy oplani, vy panslávi!“ A při tom mířil na slovenskou společnost puškou. To byl státní učitel. Jeho společník mu ještě v čas pušku vytrhl. Když se o tom dověděl služný, rozhorlil se: „Ja bych tiež do nich strelil, kebych jich počul panslávske piesně spievať. Kto maďarský chlieb jie, něch je Maďarom.“ Slovenská společnost se nelekla, udala věc soudu, a zpupný odrodilec byl odsouzen k pokutě 15 korun a k náhradě 205 korun soudních útrat. Vytloukání oken národovcům, házení po nich kamením, tak že neodvažují se vyjíti za večera bez revolveru, anonymní urážlivé listy, špinění v novinách, denuncování úřadům . . . to všecko dělal maďaronský šovinismus v Pukanci v zápase školy maďarské se slovenskou. Kam se obrátíte, vidíte, jak maďarisace lid zdivočuje, zesurovuje, znemravňuje. Louž je to, špinavá, smrdutá louž, nikoli „kultura,“ jak oni maďarisaci jmenují. Vizte ještě jednou státního učitele, jak spílá Slovákům, on, sám Slovák; slyšte ještě jednou služného, jenž je též rodilý Slovák: jaké to odporné doklady, že odrozování lidi znemravňuje.

Čím hlouběji jdeme do stolice Honťanské, tím urputněji maďarisace doléhá. Vrátíme se zase k severu, do stolic čistě slovenských.

Na jih od nejzápadnější Haliče je stolice Oravská, plná hor. Orava, prý, Horava. Hradská (u nás řekneme: císařská) silnice je hodně vysoko položena, tak že je na všecky strany daleko viděti. Jda po ní od jihu k severu, vidíš před sebou Babí Goru a na východě Tatry.

A co jiných krásných, roztodivných hor! Ve školách je smutno. Vzpomínám si na jednu, v dědině asi uprostřed stolice, na svahu nad potokem. Chalupa dřevěná, a když do ní vstoupíš, strop ti skoro na hlavu padá. Jedna světnička větší, jedna tuze maličká — toť byt učitelův. Chudobný, ale čistý. U nás učitelé nemají ponětí, jak vypadají mnohé školy slovenské a příbytky učitelův. Učitel Oravské školy absolvoval gymnasium, ale už dávno, a málo z toho ví, čemu se tam naučil. V příbytku jeho nevidím knih, nevidím časopisů — jediný přece, učitelský maďarský, jejž ministerstvo vyučování zdarma posílá každé škole v Uhrách. Učitel je muž čestný, dobrosrdečný, ale zanedbaný. Zapadl, říkávají na Slovensku. Dědiny působí na intelligenta škodně svou nevzdělaností, města pitkami, karbanem i pohlavní nevázaností. Co hodných lidí slovenských již se utopilo v těchto neřestech! Pan učitel ani dopisu do novin nikdy nenapsal. Slíbí napsati to i ono, snad by i dovedl, ale nemá vůli dosti silnou. Nechtějte na něm činu. Takových intelligentů, nemohoucích se k činu odhodlati, je na Slovensku mnoho. Bůh ví, jakými vlivy takovéto povahy povstávají. Paní učitelová musí přispívati k výživě. Všecky večery přede, přízi dá utkati a plátno prodá. Pan učitel dělá oblátky, mendíci (ministranti u evangelíkův) je o svátcích, zpívajíce písně z Tranoscia, roznášejí a seberou pro pana učitele dárky mouky, lnu, ovoce, někdy i něco peněz. Školní světnice je maličká, v zimě namačká se do ní sto dvacet žáků. Nyní mají dobrou tabuli, ale byly doby, kdy nebylo žádné a pan učitel psával na obalném papíru s cukru, jejž na zeď přibil. I černý trám dobře slouží; od levé strany k pravé je na něm napsána malá a pod ní velká abeceda. Na stěně visí velké hodiny. Jistě je tato škola lepší, než ona, do níž chodila naše služka Zuzka, Slovenka zpod Tater; ta, chodivši k učiteli opilci, ani hodin nezná, ani velkých písmen psáti neumí.

Ještě jsem neměl příležitosti seznámiti čtenáře s konkursem na učitelské místo. V Národních Novinách ze dne 18. října 1900 čteme: „Súbeh na kántorsko-učiteľskú stanicu mladšej školy cirkve evanjelickej a. v. vo Važci. Povinnosti: vyučovať dietky III. a IV. triedy (roz. oddělení čili 3. a 4. škol. roku) a konať každý druhý týždeň kántorské funkcie. Dôchodky: byt, gazdovské stavy (roz. hospodářská stavení), pivnica (sklep), zahrádka, 345 K 20 h v hotovosti, 25 prešporských meríc jačmeňa, 25 starých centov slamy, 25 starých centov sena, 50 starých centov zemiakov, 25 funtov sýra, $^1/_2$ urb. sessie pašienky, štoly, kantácia, sabatálie, 3 offery, oblácie, zápisné, sviatočné, ohrev a quinquenálky. Spolu 1100 korún. Prospopisy svedectvami opatrené prijme do dňa 4. novembra 1900 evanjelický farský úrad vo Važci (Liptó-Vazsec).“

Následující súbeh (souběh, konkurs) je kratší: „Súbeh na učiteľsko-kantorskú stanicu v ev. a. v dcéro-cirkvi Bytčici. Plat: 800 korún, byt a kurivo. Príhlasy prijímajú sa do 1. novembra tohto roku. V Žiline, 16. oktobra. Miloš Križan, ev. vikár.“

V Liskové u Ružomberka má evangelický učitel 630 korun a byt o jedné jizbě. Za to v Dol. Kubíně má učitel 1400 korun, v čemž jsou již i kvinkvenálky, 400 korun za varhanictví a pohodlný byt.

Někde má učitel na hotovosti třeba jen 20 zl., ale má k užívání hodně polí a luk. V Gemerské stolici jistý učitel odchová ročně a prodá padesát tučných volů. Vesničtí učitelé mají z pravidla hospodářstvíčko a mají také dosti času k němu dohlednouti, nebo v létě bývají školy pět i šest, ba i osm měsíců prázdny. —

Nyní navštěvme stolici Liptovskou. Rozkládá se podle Váhu, od hradu Strečna za Žilinou až za Krivaň. Stanice Štrba, z níž vystupujeme na Tatry a k Štrbskému plesu, jsou ještě v Liptovské stolici. Kdo by se chtěl naučiti pěkně slovensky, ať jde sem; spisovná slovenština je na nepatrné výjimky shodna s řečí lidu Liptovského.

Ružomberok byl mezi prvými odrodilými městy, vůbec katolická města jsou maďarisaci přístupnější. Na piaristském gymnasii v Ružomberku nařizují studujícím slovenským, aby i ranní a večerní modlitby konali v řeči státní. Na dívčí škole učí jeptišky, jež vášnivě maďarisují; o tom mi mnoho vypravovala dceruška redaktora Salvy, která se tam několik let mučila, až konečně přestoupila na židovskou (též maďarskou) školu. V Ružomberku je na školách a v rodinách tolik maďarštiny, že už i mládež na ulicích tu a tam maďarsky rozpráví. Ve školách je „viďázo," jenž má úkol udati spolužáky, kteří ve škole slovensky promluví. Evangelíků je v Ružomberku málo a školu mají teprv od r. 1895, školu to slovenskou, jednotřídní, v najatém přízemním domku v zastrčené ulici, kdežto cizácké školy maďarské pyšní se v pěkných budovách na náměstí.

Salva, bydlící v Ružomberku, byl také učitelem, ale s ním jsme již naše čtenáře seznámili roku minulého. Jednu učitelskou činnost Salvovu přece pominouti tady nelze. Vydával totiž po třinácte let učitelský časopis Dom a Školu, který v posledních letech (1892—1897) usilovně pěstoval československou vzájemnost. Tu vycházely vedle slovenských vždy také české články, někdy i na prvém místě, a pisatel tohoto putování, jsa po více let spolupracovníkem a posledních dvou ročníků spoluredaktorem, v slovenských i českých čtenářích rozněcoval vzájemnou lásku s utěšeným zdarem, tak že Dom a Škola měla mezi českým učitelstvem 800 odběratelův; i počet slovenských odběratelů stoupal, a nynější zvýšený zájem český o Slovensko, zvláště v učitelstvu, má první podnět v tomto časopise. Na dobrém tedy základě, na zkušenostech, spočívá můj návrh (jejž jsem i ve své přednášce v Praze opakoval), abychom se přičinili o založení takového časopisu na Slovensku, jenž by měl slovenského i českého redaktora, slovenské i české spolupracovníky, slovenské i české odběratele. Jáť viděl zájem růsti: z Čech i ze Slovenska docházely nadšené listy, čeští učitelé posílali (a dosud posílají) slovenským přečtené časopisy, také množství knih zasílali do redakce pro učitele slovenské, i peněžité sbírky ku podpoře časopisu přicházely, slovenští učitelé přijeli na učitelský sjezd do Prahy a do Brna, čeští zase hromadně podnikli výlet na Slovensko . . . Časopis takovýto byl by nejpřirozenějším pojítkem Čechů se Slováky a jistě by se, maje na obou stranách odběratele, také udržel.

U Salvy poznal jsem zvláštní kategorii učitelů. K němu, bývalému učiteli, vždy ještě se učitelé srdečně hlásí. Jednou jsme tak spolu seděli a kdosi zaklepav a otevřev ve dveřích přednesl některý verš z Kol-

lára. My jej srdečně přijali, ale za okamžení jsme poznali, že je podnapilý. Byl to učitel, takový kočující, místa pozbavený, prý pro národnost, a nyní chodí od školy ke škole, od fary k faře, od národovce k národovci, a tak při slovenské pohostinnosti dobře se má. Od Salvy šel do Mikuláše k služnému — rozumí se odrodilci, nebo národní Slovák služným se nestane — a tam na Salvu žaloval, že vstoupiv do jeho příbytku přednesl verš z uherské hymny, začež prý jej Salva vyhodil; a to takovým násilím, až i dveřeje ze zdi vytrhl. Ustrnulý služný dobře tohoto mučedníka pro hymnu odměnil a Salvu pokáral.

Jindy přišel jiný spolužák Salvův, jenž prý se „poškriepil“ s farářem a nyní prý si „komotisuje;“ celé dvě neděle se pozdržel jako host dobře uctívaný. Za dva roky po té přišel už zhrbatělý, špinavý a roztrhaný. „Čo robíš, braček môj?“ optal se Salva. — „Žobriem,“ odpověděl příchozí. Nemůže prý už ničeho požiti leda pálenky. Salva mu, nečistému, odepřel pohostinství i nocleh. Za deset let se s ním opět setkal. Byl zase učitelem a slušným člověkem. „Ty si mňa, braček môj, vyliečil,“ pravil Salvovi. Když totiž byl poznal, že i dobrý přítel se ho štítí, trhlo jím, šel do sebe, přestal píti a chopil se opět práce. Někteří učitelé sbírají na kostel a smluvenou část sbírky podržují pro sebe.

Ovšem takovýchto učitelů vandráků není mnoho, ale dosud jsou. Lonské zimy byl takový i u mne. Propuštěn byv z úřadu zaměstnával se krátký čas v Králové Hradci, odtud šel pěšky do Prahy, a obdržev tam podporu na železnici, šel zase pěšky z Prahy přes Moravu na Slovensko.

Kdysi, cestuje Liptovskou stolicí, nahodil jsem se do kostela právě, když byla prúba. Místní škol. stolice, jíž předsedá farář, vybere ze žadatelů terno a pozve je na prúbu. Prúba je v kostele, když je celá církev (farnost) shromážděna. Žadatelé organují jeden po druhém, zpívají, potom s „kancle“ káží na citát z písma, jejž jim byl před tím farář určil, a naposled katechisují mládež. Potom je volba, jíž se účastní každý dospělý mužský člen církve. Zvolený bývá pak za krátký čas slavnostně uveden v úřad, asi jako u nás farář. Installace děje se zase v kostele. I té jsem jednou obcoval. Po přiměřené k obřadu písni, modlitbě a textu z písma, dle něhož úřad učitelský Kristem ustanoven jest, předstoupí učitel před oltář. Farář, někdy sám senior, prosloví k učiteli a celé církvi řeč, po kteréž přijme od učitele přísahu, že bude věren čistému učení Kristovu a že bude svědomitě svoje učitelské povinnosti konati. Nyní zazpívá se sloha písně a učitel vystoupí na kazatelnu k slavnostní řeči. Veřejnou hostinou skončí slavnost.

Tak to bývá u evangelíků. Je viděti, že mají úřad učitelský za důležitý a důstojný. Ale třeba dodati, že tyto slavnostní installace učitelův řídnou. Zdá se, že demokratického ducha z církve evangelické na Slovensku ubývá, a tak mnozí evangeličtí kněží vidí slavnostní installace hodnými sebe, ale nikoli učitele.

Prúba katolického učitele spočívá ve hře na varhany a ve zpěvu, a o ustanovení jeho rozhoduje z pravidla sám farář.

V Liptovské stolici nelze nám pominouti slovenské evangelické školy ve Sv. Mikuláši. Tam je učitelem Řehoř Uram, pseudonymem

Podtatranský. Nadáním svým tíhne k belletrii, ale poměry slovenské přiměly jej psáti i články vychovatelské i školské učebnice. Je nejpilnější a nejplodnější slovenský literát, blahodárně působící i v životě spolkovém. Vždy se na tu chvilku těším, kdy se sejdu s Uramem, dobrosrdečným, poctivým a veselým zároveň. Kdysi — už je to řada let — byl jsem u něho a stojíce v okně rozmlouvali jsme. Pojednou mu dám otázku: „Kto to býva naproti vám?“ — „Biskup Baltík,“ odpověděl. — „Ľutujem vás, že musítě na Baltíka pozerať, toho si nezaslúžitě.“ A když jsem v létě r. 1895 psal Uramův životopis do českého učitelského kalendáře, připomenul jsem i této rozmluvy v okně. Před prázdninami jednou v podvečer seděl Uram ve školní zahradě a vedle ve své zahradě procházel se biskup Baltík. Uramovi přinesl do zahrady listonoš kalendář s jeho podobiznou a životopisem. To Uram zahlednuv oslovil biskupa: „Hľa, panĕ biskup, ako českí učitelia vedia si uctiť Slováka.“ Pan biskup čte a čte, najednou svraští čelo a s kyselou tváří a mlčky vrací kalendář. Uram zvědavě nahlíží, co zasmušilo tvář biskupovu. „Škoda Urama, že se musí dívat na Baltíka,“ stálo tam mezi jinou chválou biskupovou. V městě potom přičítali tuto příhodu božímu řížení. Baltík, chtě býti zvolen, jezdil po Slovensku, žadonil a čestně se před svědky zavázal, budeli za biskupa (superintendenta) zvolen, že zůstane národu věren, ale zvolen byv národu se odcizil. Brzy mu Maďaři říkali „náš Baltík.“ To je tedy zase doklad, jak maďarisace znemravňuje. —

Ostatní Slovensko musíme už jen tak proletěti. Čím dále na východ, tím hůře: tím méně vzdělání a tím větší maďarisace. V Němcovcích, za Prešovem v Šarišské stolici, chtěl evangelický farář Jan Maliarik zavesti do školy slovenštinu. Synodální zákon dává církvi (farnosti) právo, aby si sama ve své škole určila vyučovací řeč. Na tento zákon poukázav naklonil pro návrh svůj i církevníky, ba ti radostí plesali, že jejich děti budou se učiti řečí mateřskou. Ale učitel Michal Dzúrik odporoval, že nikdy slovensky učiti nebude a že není toho pána, který by mu to rozkázal. Farář mu praví, odpíráli usnesení církve, že tato má právo odepříti mu plat, ale učitel zuří, křičí, krobiání faráři i škol. výboru, ano i bitkou vyhrožuje. Ve školském výboru velká vřava, a maďarština zvítězila. Ne autonomie církve, ne synodální zákony. Odrodilý učitel ví, že má za sebou všecky činitele vládní, a postaví se směle proti těm, kteříž jej ustanovili a kteříž jej platí. Maďarisace je rozklad, nezákonnost. I hůl a revolver vezme tento vychovatelský surovec na občany. Ale též oni nabijí jemu, učiteli diplomovanému, vzdělanému.

Potkám asi desetiletého chlapce. „Koľko rokov ti je?“ — „Něviem.“ — „Choď sem a povedz mi, koľko je dve a dve; dostaněš krajciar.“ Chlapec by rád pověděl, ale neví. Pomáhám mu skládaje prsty, jako to u nás děláme chovajíce děti na klíně, a tak chlapec konečně pochopí, že dva prsty a dva prsty jsou čtyři prsty. Jdu dál a zase se dám do řeči s chlapcem asi čtrnáctiletým. Pěkně odpovídá, umí číst, psát a počítat. „Si evanjelík?“ otáži se. — „Áno, som.“ — „Či si počul niečo o Husovi?“ Chlapec sebou trhl a pozorně na mě pohledl. „Pravda že počul; Hus bol upálený.“ — „A prečo bol upálený.“ „Pre čisté kresťanské

učenie." — „A vieš o Českých bratoch?" — „Viem, tí tiež sa držali čistého učenia a boli z vlasti vyhnaní." Milo je slyšeti takováto slova v kraji žalostně zanedbaném. V takovémto kraji teprv vycítíš, jak velkou cenu mají mravní historické vzory. Tu také porozumíš, jak veliký význam mají slovenští evangelíci pro slovenskou kulturu, a dojdeš na zakladatele této kultury, Husity a České bratry. Takový je pokyn učitelky historie, aby Slovák kulturně o Čecha se opíral.

Jen ještě jednu školu navštívíme, a to v Maťašce, vesnici při východní hranici Šarišské stolice. Tu jsou Rusíni, náboženstvím uniati, takto mluví slovensky. Kněz jim káže rusínsky, ale musí řeč svou přispůsobovati slovenštině, jinak by mu lid nerozuměl. Učitelem je murár (zedník), největší opilec v dědině. Takto člověk zkušený, bylť v Rusku a v Americe, proto si ho udělali učitelem. Když v létě zedničí, často odmítá mzdu žádaje si pálenky, kolik vypije, a to jí věru vypije pět litrů. Děti jdou do školy až po novém roce, neboť do té doby je všeliká práce. Učitel mluví ve škole, jak umí, t. j. slovensky. Učí cyrillici i latince. V cyrillici čtou modlitby a písně, latinkou píší, aby prý dovedli napsati z Ameriky psaní. Do staré školy perun strelil; já byl už v nové, v malé dřevěné chaloupce. Zděné školy na žádný spůsob občané nechtěli. Podlaha ve škole i v bytě učitelově jest hlinou vybitá. Místo lavic jsou dvě dlouhé stolové tabule, jaké vídáme někde ve vesnických hospodách. Jsou postaveny po délce jizby. Na stěně visí tabule, k níž jsou děti bokem obráceny. Když jdou do školy, nesou pod paží dvě tři louče, aby bylo čím zakúriť (zatopiti). Dědinou kroutí se potok a lávek není; a tak děti pětkrát šestkrát v papučích potok přecházejí a v mokré obuvi tráví celý den. Ze starých lidí neumí nikdo číst a psát, ani rychtár. Nedávno teprv přišel do Maťašky těsár, evangelík, jenž je ve čtení i psaní zběhlý. Děti už čtou, píší i počítají, a tedy i to, co opilý murár mládeži dovede podati, je v tomto kraji pokrokem.

* * *

Ukončuje putování své po slovenských školách podám ještě celkový rozhled, jakousi inspekční zprávu.

V šestnácti slovenských stolicích ve školním roce 1898—1899 byly 274 opatrovny, z těch jen 10 slovenských.

Školy obecné (Slováci říkají: ľudové nebo pospolité) jsou: 1. církevní, 2. státní, 3. obecní. Církevní se zase dělí na katolické, evangelické augšpurského vyznání, evangelické, helvetské, řeckokatolické a židovské.

Církevních jest: katolických 2014, evangelických augšpurského vyznání 596, evangelických helvetských 351, řeckokatolických 410, židovských 117.

Státních škol jest 342, obecních 190. Všech obecných škol v 16 slovenských stolicích (částečně též Maďary a Rusíny obydlených) bylo r. 1899 4089. Z těch bylo vyučováno jazykem slovenským v 519, rusínským v 35, slovenským a maďarským v 1189, rusínským a maďarským v 192, maďarským v 2076, německým a maďarským v 170.

Všech učitelů na Slovensku r. 1899 bylo 5809, z těch 946 nediplomovaných.[1]) Z nediplomovaných asi 500 neumí maďarsky docela nic, a tak jedině jejich školy jsou čistě slovenské. I tito učitelé, kteří nic maďarsky neumějí, podávají úřadům výkazy maďarské.

Nejlepší prospěch je na školách evangelických, menší na katolických, nejmenší na uniatských. V tom poměru je také vzdělání lidu. Na státních školách děti maďarské prospívají uspokojivě, slovenské nedostatečně a také mravně pustnou. Vidíšli slovenské děti zdivočilé, hádej, že chodí do školy státní.

Na Slovensku jsou ponejvíce školy jednotřídní; jeli dědina rozsáhlá, raději zřídí dvě tři školy jednotřídní (aby děti neměly daleko), než jednu dvojtřídní nebo trojtřídní.

Čtenář vyrozuměl, že jsou na Slovensku školy dobré, ale též špatné, tak špatné, že u nás něco podobného není ani možno. A i ty dobré nevyrovnají se školám našim. Mechanické učení z paměti je největší chorobou slovenských škol. Také názor Komenského nedochází své platnosti.

Této doby je na Slovensku ještě bez mála 50% analfabetů. —

Nemohu ukončiti, abych našim čtenářům nenadělil kousek práce; vždyť vlastně práce, pomoc Slovákům, je cílem všeho mého o Slovensku psaní. Tuto obracím se zvláště k českému učitelstvu.

Odbírejme slovenský vychovatelský časopis Rodinu a Školu (předplácí se ročně 1 zl. v Turč. Sv. Martině). Podporujme jej i morálně píšíce do něho; nepochybuji, že redaktor (Jan Burian v Záturčí u Turč. Sv. Martina) bude ochoten uveřejniti aspoň jeden článek v jazyku českém. Když budeme takto časopis podporovati, jistě bude redaktor jeho ochoten prostředkovati mezi učitelstvem českým a slovenským. Tak na př. otáže se veřejně, kteří slovenští učitelé by si přáli českého časopisu darem; adresy přihlášených bude oznamovati nám a my jim budeme zasílati, po čísle neb dvou i třech, přečtené svoje časopisy.[2]) Takto se s učiteli slovenskými sblížíce dopisujme si s nimi, nabízejme si navzájem knihy a informujme se navzájem. Vím, že si někteří učitelé čeští a slovenští vyměnili podobizny. Některým českým bude možno jíti na letní pobyt ku přátelům slovenským a těmto zase do Čech. Toť bude už vzájemnost na vrcholu.

Také slovenské děti kladu českým učitelům na srdce Otažte se slovenského kollegy, zdaž by i jeho žáci chtěli české časopisy. Přemnozí naši žáci rádi přečtená čísla anebo celý ročník budou zasílati žáčkům slovenským. Někteří čeští žáci už si i dopisují s žáčky slovenskými. Nevysmívej se nikdo, to jsou nitky dobré. Takovéto osobní styky a zasílání české literatury určitým osobám a po troškách nemohu

---

[1]) V celých Uhrách bylo r. 1899 2417 čili 8·65% učitelů nediplomovaných, ačkoli v Uhrách dosahují učitelských diplomů i lidé chatrně vzdělaní, mající třeba jen jednu, dvě třídy gymnasijní, jen když jaks taks maďarsky umějí.

[2]) Toto zprostředkování konám dosud já; ale mně se hromadí tolik vzájemnostní práce, že už jí nijak nestačím a jsem nucen veřejně žádati, aby si přátelé Slováků i na jiných stranách rádce hledali. Podporujte Českoslovanskou jednotu v Praze a u ní též hledejte radu.

dosti doporučiti. Bedny časopisů a knih na neurčito zasílati neschvaluji.

A když české osvětě získáme učitele i jeho žáky, otážeme se ho ještě, chtělli by knihovničku pro lid; a hned mu ji v národě našem sebereme.

Nyní si mysleme, že bychom se o československou práci dělili dále. Kněží naši vezmou si na starost kněze slovenské, ženy naše ženy slovenské, Sokolské jednoty (protože mají v sobě hojnost vzdělaných řemeslníků) vezmou si na starost hledati učňovská místa slovenským chlapcům atd.

Vzájemnost slovanská chce konečně *práci*, chce *činy*. A nemámeli možnost k činům velkým, i malé jsou dobré. Jenom už činy!

O nationalismu a kosmopolitismu.

Bylo u nás již dosti často poukázáno na to, jak velký vliv měla francouzská filosofie 18. století a jí vzbuzené národní hnutí v Německu a v Italii na obrození všech slovanských národů, zvláště Čechův. Avšak posud jsme si málo všímali ještě většího a bohužel neblahého vlivu francouzského kosmopolitismu v 19. století, který byl velice sesílen dobře vypočítanou akcí vůdčích kruhův intelligence německé a italské.

První i druhá intelligence, jež počátkem a v polovici 19. století vzbudila právě u nás Slovanův největší obdiv vřelým a aktivním svým vlastenectvím, docílivši bez mála úplně své národní jednoty, počala pojednou hlásati theorii kosmopolitismu ve všech jeho odstínech od revolučního socialismu až do mystického pantheismu.

A nikdy snad neukázala se naše duševní závislost na západoevropských autorech, jako v poslední čtvrti minulého století. Ačkoli se náš národní zápas stával stále tužším a tužším, ačkoli počali nám upírati nejelementárnějších práv existenčních, přiklonili jsme se k mínění, že národní otázka brzy zmizí z denního pořádku v zájmu nejvyšších ideálův lidskosti.

Marně nám tuto lidskost velmi zřetelně kommentovali němečtí i italští Mommsenové, u nás mnozí tvrdošijně trvají na tom, že národní boj jest zjev pomíjející, že nám byl jen dočasně vnucen, a že tedy není třeba, abychom napjali všechny své síly k *národnímu* vítězství. A tak mnozí u nás ustupovali a ustupují před požadavky našich národních nepřátel, a mnohé hlavy jako by neviděly, že tato ústupnost přivedla nás již na pokraj národní krise.

Jestliže tedy francouzské idey o rovnoprávnosti národův a o právech lidu blahodárně působily na první dobu našeho obnoveného života, byl tento účinek paralysován pozdějším francouzským kosmopolitismem, jejž francouzská porážka z let 1870 a 1871 jako by byla ještě sesílila.

Kdo ve Francii vůbec a v Paříži zvláště chtěl slouti člověkem pokrokovým, ba vůbec normálně myslícím, nezříkal se jen fantomů Napoleona I. o universální monarchii a mlhavých idcí Napoleona III. o nacionálních evropských státech, nýbrž i samé zásady, že národnost jest základem politiky vnitřní a vodítkem politiky vnější. Nationalism byl stotožňován se chauvinismem a považován jen za prvý stupeň národního nerozumu. Tisíceleté národní tradice byly odsuzovány jako pouhé zastaralé předsudky; velká společenská zkušenost, tak draze nabytá a tolikerými obětmi vykoupená, nazývána byla zpátečnictvím; nahromaděný národní majetek, plod staleté práce a šetrnosti, byl nazván krádeží, ba lupičstvím; národní slávě říkalo se ješitnost, národní ctižádosti slavomam, národní citlivosti přezdívalo se barbarství. Stalo se věcí moderní, aby dítě plivalo na svoji kolébku, jakmile jí odrostlo, aby se mladík vysmíval svým rodičům, když jich už nepotřeboval, a intelligence aby fakticky ujařmovala a klamala lid, jehož svobodu a osvětu v theorii hlásala.

A titéž lidé, kteří tak rozhodně zavrhovali národní historii a tak rozhorčeně útočili na společnost, nevyjímajíce ani svých nejbližších, vymáhali zpravidla bezpodminečný souhlas se svými theoriemi a bezmeznou úctu ke svým osobám. Avšak to ještě neotevřelo oči veřejnému mínění, které příliš těžce cítilo a neslo následky domnělé nationalistické politiky Napoleonův a nebylo si ještě vědomo škodlivosti jednostranného kosmopolitismu, jehož zřídlem jest vždy pohodlný nebo hrabivý egoismus. I bylo třeba veškeré špíny Panamské affairy, veškeré nestydatosti Dreyfusova procesu, zřejmého finančního úpadku a rozhodného cizího vlivu na vnitřní a vnější politiku Francie, aby povstala reakce ne v jedné straně, v jednom stavu anebo v jednom kraji, nýbrž ve všech vrstvách celé francouzské vlasti.

Jest to zjev nevšední a svými následky dalekosáhlý. Ze skromných schůzek studentských, z jednotlivých rozmluv učencův a politikův, z utajené mysli selské, z dočasného rozhorčení některých měšťanův a obchodníkův a z nevyhnutelné reflexe tříd dělnických vzkřísil se najednou plný a živý francouzský nationalismus.

Není to Napoleonský kult let čtyřicátých; není to ani demokratická horečka Pařížských revolucí; a nejméně jest to lehkomyslná záliba v černém koni Boulangerově a v nezkrotitelné touze po odvetě za Sedan. Ovšem že i mezi nationalisty jsou ctitelé anebo dokonce i aktivní přívrženci caesarismu, nepochybně jsou mezi nimi výlučně národní živlové s revolučními záměry proti vysoké financi židovské; a nejvíce jest tu srdcí dychtivě očekávajících návratu ztracených provincií Elsaska a Lotrinska.

Avšak to jsou podrobnosti. Všeobecný ráz francouzského nationalismu jest kulturní hloubka, demokratická opravdovost a houževnatý idealismus v národní politice.

Nationalisté jsou především Francouzi znající skvělou svoji literaturu a cítící, že jsou dědici staré, nepřetržité kultury, které právě dnes nejvíce hrozí vnější násilí a domácí anarchie.

Anarchii nelze se vyhnouti leda nápravou všeobecného volebního práva a veškeré byrokratické správy, což může provesti pouze oprav-

dová lidová vláda. V té příčině jest charakteristickým základní bod nationalistického programu, požadavek obligátního hlasování a menšinové zastoupení.

Vnějšímu násilí odolá jen pravá národní vláda, neboť jen ona může organisovati veškery národní síly a uzavříti trvalý spolek se Slovany, kteří jediní ve vnitřní své politice opravdu demokraticky cítí a v mezinárodních stycích právě jako Francouzi žádají záštity též pro malé národy a státy.

Nationalisté důsledně píší a mluví, že Francie může v Evropě docíliti skutečných úspěchův jen ve spojení s Podunajskými Slovany a že francouzsko-ruská alliance nebude v evropských věcech rozhodovati ve prospěch malých národův, pokud Paříž a Petrohrad nebudou se stýkati přes Prahu.

Jsme tedy svědky nového vzpružení francouzského národního ducha, a to vzpružení, které teprve začalo, a přece jest už nyní tak mohutné, že v nejbližší době opanuje i úřední Francii, kolem níž se přirozeně skupí všichni malí evropští národové a státy jako nezbytná protiváha proti pruskému molochu.

Že francouzský nationalismus skutečně bude míti tak dalekosáhlé následky a potom i blahodárný vliv na nás Slovany, ukazuje nejlépe střízlivost nationalistických předákův, z nichž senátor de Marcère, řiditel nového nationalistického denníku La Voix Nationale, [1]) den po nedávných sněmovních volbách vyslovil se takto:

„Ano, šťastný to byl den, avšak nemluvím o triumfu. Jsem v letech. kdy se člověk tak snadno nesklame. Ostatně jsme ještě daleko od vítězství. A co jest ve skutečnosti naše snaha? Chceme moralisovati demokracii, hluboce nakaženou vinou těch, kdož měli ji vésti, a místo aby pro ni pracovali, užili jí, aby vyhověli svým choutkám. Vidíte tedy, že ještě nejsme blízko u cíle, vzdor včerejšímu svému úspěchu. Podobného výsledku nelze dosáhnouti v jednom dni, ba já se táži, zdaliž se vůbec toho dožiji. Ale na vzdor tomu nemohu dosti opakovati, že včerejší den byl šťastný a že nás velice povzbudil . . . Na dvě věci dlužno zvláště poukázati: na houževnatou opposici proti sektářskému Brissonovi [2]) a na užší volbu Millerandovu. Považte, že tento ministr obchodu jest vlastně personifikace osudné vlády, které jsme už příliš dlouho podrobeni. Pravím s důrazem: Millerand jest odsouzenou duší ministerstva, nejnebezpečnějším jeho členem. Dlužno tedy vytknouti, že byl na nohu poražen v okrese, jenž považován byl za jeho nedobytnou pevnost. [3]) Waldeck-Rousseau, bezmála bývalý konser-

---

[1]) Do 1. května t. r. vyšlo 75 čísel toho denníku revuálního rázu, v němž jako by splývaly všechny dobré vlastnosti Tempsu, Journalu des Débats, Journalu a Patrie. Jest nepochybně jedním z nejlepších francouzských denníků. Adresa: Paris, rue Louis-le-Grand 32—34.

[2]) Brisson jest veliký mistr francouzských svobodných zednářův, kteří, ač jest jich ve Francii pouze padesát tisíc, měli za posledních 20 let většinu ve všech francouzských ministerstvech.

[3]) Roku 1898 Millerand jako socialistický kandidát obdržel 8791 hlasů, kdežto letos jako socialistický ministr dostal pouze 4935 hlasův.

vativní politik, nemůže se dnes považovati za obhájce žádného principu, žádné myšlenky. Proto proti Millerandovi neznamená nic . . . Pan Loubet nemůže udržeti dnešního ministerstva. Jest totiž jisto, že u nás povstal mohutný proud myšlenkový jak proti osobám tak proti věcem, z nichž sestává dosavadní politický systém . . . Není bezvýznamno, že Paříž hlasovala tak četně a tak jednomyslně.¹) Venkov smýšlí jako Paříž, ale tam může administrace snadněji překaziti volný projev národních citů . . . Ovšem možno pozorovati jisté sklamání u těch, kdož silně toužili po úplném vítězství. Vášnivá láska k veřejnému dobru jest netrpěliva a nesnese ani odročení ani překážky; tentokráte však, na štěstí, tato láska jest zároveň tak silna, že jí nelze sklamati. Každý se snaží zvítěziti, poněvadž cítí, že jedná se o záchranu vlasti. Proto také zvítězíme, a to snad dříve, než naši odpůrci myslí.“

Ve Francii tedy zápas mezi kosmopolitismem a nationalismem ještě potrvá, avšak tam bude veřejný, kdežto u nás povede se utajeně, skrytě.

Nebo snad skutečně nevidíme a necítíme, že i naše politická bezmocnost i naše kulturní ochablost vyplývá hlavně ze společenského rozkladu kdysi jednotných národních řad, a rozklad ten že zavinila mlhavá učení v opposici s nabytými zkušenostmi a snaha po dalekém všelidském ideálu v protivě s blízkou a nevyhnutelnou potřebou národní obrany? Nyní jest naše intelligence mnohem četnější, než bývala před padesáti anebo dokonce před sto lety. Jest také odborně vzdělanější. Ale za to není pouze politicky a strannicky rozštěpena, nýbrž i společensky rozeštvána, tak silně, že mnozí našinci otevřeně by vystoupili z národního kruhu, kdy by naše národní situace skutečně nebyla tak hrozná, že taková výlučnost nedala by se ničím omluviti. Celá tedy intelligence téměř bez výjimky jest v národních řadách, ale velká její část v nich nebojuje, neboť národní boj, třeba vnucený, jest prý barbarstvím. A proto kdo je z nás nejen čilejší a prozíravější, ale výchovou svojí a svým smýšlením národnější, bude s velkými nadějemi stopovati zápas kosmopolitismu a nationalismu ve Francii. Vždyť nelze ani dost málo o tom pochybovati, že by lidová ne demagogická, a národní ne chauvinistická vláda ve Francii byla nám nejsilnější oporou, abychom dosáhli všech prostředkův potřebných k tomu, bychom se národně svobodněji vyvíjeli a na svých slovanských kulturních základech všestranně světově vzdělávali.

Štěpán Radić.

---

¹) V Paříži a jejím okolí hlasovalo pro kosmopolitickou politiku 236.253 voličů, proti ní 384.184 voličův, mezi nimi 331.747 republikáuských nationalistův a pouze 52.433 „konservativní.“ Hlasování se zdržel jen nepatrný počet voličů.

Český román.

Napsal

Karel Leger.

(Pokračování.)

V.

Slunko podzimní jen plaše svitlo
roztřepeným mrakem. Krátce šleh
zlatý úsměv jeho po oknech.
V dlouhých vláknech předivem se chytlo
babí léto, jak proud větru vane,
na barokní římsy oprýskané.
Neklidný stín s tmavých mraků pad,
oslepla zas okna, zimomřivý chlad
v síně zámku a do sálů vnikal.
Venku Meluzína zoufalá
kolem zdí a dveří zalkala
a pláč její s deštěm v okna stříkal.

Blaženka jde dlouhou šerou síní,
kde prach s pavučinou okna stíní.
Plachým krokem kráčí, v očích sen,
prsty dotýká se chladných stěn.
Visí v koutech zrezavělé zbraně,
z lovů dávných spustlé trofeje,
vrstvou šedou prach se klade na ně.
V tichu slyšet dívčí kročeje.
Na skle vítr chřestí a dech zimy
prosmykl se kouty pochmurnými.

Blaženka jde — kolem zdí se plíží.
Dolů s rámů černých na ni shlíží
řada pyšných pudrovaných dám,
komtesky se bílé smějí tam,
zlaté vlasy po skráních se točí,
jinde pod kloboučkem růžovým
stínem svítí koketní dvě oči.
Blaženka jde, plaše hledí k nim.
Bála se, že ony vzácné dámy
opustí své ztrouchnivělé rámy,
zastoupí jí cestu s úsměškem,
otážou se: „Ubohé ty dítě,
odkud a jak zbloudilo jsi sem?
mezi nás co maně přivádí tě?“
Oh, ten úsměv zlý a pohrdavý!

jak se pyšně nesou krásné hlavy!
Podle zdi se chtěla proplížit,
doběhla už dveří, stiskla kliku.
Zpátky skočila v témž okamžiku.
Před ní na prahu tam stín se kmit.
Jedna z nich to z rámu seskočila,
štíhlá, pružná, ve tvářičkách bílá,
v zelenavém šatě loveckém!
Prudce stáhla brvy v udivení.
Po bok dámě ohař zuby cení.
Zachvěly se nohy pod děckem,
Blaženčina líčka ssinavěla,
dušička v ní úzkostí se chvěla.

Oh, ten úsměv zlý a pohrdavý,
kterak zachvěl granátovým rtem!
Shovívavě pyšná dáma praví:
„Milé dítě, jak jste přišla sem?
Hle, jak potkaly se kroky naše!
ale proč se ohlížíte plaše?
Snad že jsem vás polekala, drahá?
odpusťte mi!“ po ručce jí sahá.
„Neznáte mne ještě, dítě mé?
jsem vám přítelkyní, nebojte se,
jako rodné sestry budeme.
Ah, jak se vám bílá ručka třese!
zvedněte svá očka čarovná, —
jak jste krásná! Netušíte ani,
všeliký květ jara vám se klaní,
který vám se něhou vyrovná?
A což? ani úsměv? jenom němý
ulekaný pohled? Dovolte mi
políbit vás lehce na čelo.“
(Jak se plaché děcko zachvělo!)
„My se ještě nesetkaly spolu,
ale já vás dávno, dávno znám,
celičkou vás ráda, ráda mám!
Neklopte mi zase očka dolů,
pohleďte s milým úsměvem, —
sousedkou jsem vaší, Valda jsem!“

Baronesa Valda! s nedůvěrou
Blaženka k ní oči pozvedla,
sotva výkřik stajit dovedla.
Pochybnosti v hlavinku se derou.
Ach, to nebyl onen zářný zjev,
jak jej dávno ve snách vídávala!
ne! — ty lstivé zraky, ústa malá
uměle už zvyklá na úsměv,

strojená ta krása lhala, lhala!
Jinou, zcela jinou znala ji,
ve snách líbávala potají!
Jako s obrazu když závoj klesá, —
ona tedy před ní — baronesa!
Blaženku si od paty až k hlavě
letem prohledla jaks vysmívavě.
„Jak jste něžná, sladká, rozmilá,
dětské šatečky vám božsky sluší.
Hledím v očka vaše spanilá,
jak bych četla v milé vaší duši.
Divíte se, že tu najednou
klid vám ruším přítomností svou?
Stalo se tak jistě bez mé viny.
Z lovu déšť nás zahnal, — ve spěchu
k vám jsme utekli se pod střechu.
Váš bratr tak vzácně pohostinný
všechny dvéře v zámku zotvíral,
vetřelcům v plen celý dům svůj dal.
Zajímavý dům! tak teskně tichý, —
kam se kolem člověk podívá,
všady ještě zbytky dávné pýchy,
s prachem však je plíseň pokrývá.
V klenbách krok se dutě ozývá.
Hu! ten průvan jak se točí síní!
Nechce se mi dále, chladno tu,
šedé pavučiny okna stíní, —
v srdce cítím vnikat tesknotu.
Pojďte, milé dítě, vrátíme se
v teplý pokoj, kde už vesele
v krbu oheň svítí z popele.
Ručku svou mi nechte, — jak se třese!
Polekal vás pes můj, bláhová?
Můj Hektor je dobrý, přítel němý,
v skutku každé přání z očí čte mi, —
hle, co zmůže řádná výchova!
Nebojte se, věru neublíží!“

Ale když se Blaženka mu blíží
chtějíc po hlavě ho pohladit,
zavrčel pes, vztekle zuby cení.
Uskočila zpátky v uděšení.
Zdálo se jí, že se Valdě kmit
jedovatý úsměv kolem rtíků, —
kmit se, ale zmizel v okamžiku.
„Zpátky, Hektore! a vy, mé dítě,
odpusťte mu. Někdy vzdorovitě
i své paní službu vypoví.
Tam už nesahá moc výchovy,

by jak člověk moudře doved skrýti,
co myslí a do opravdy cítí.
Ale jděme! fičí zima tu,
pospěšte, mé dítě!“ — Ve chvatu
Blaženku si Valda odváděla,
k boku se jí tulíc laskavě
přiklonila hlavu ke hlavě,
tisíc lichocení pro ni měla.

Vešly v salon. V krbu vesele
oheň praskal. Mladí přátelé,
Géza s Vláďou hovoříce stáli
z lovu ještě prokřehlí se hřáli.
„Hleďte, hleďte, koho přivádím!“
Valda s prahu zasmála se k nim.
Zachmuřil se Vláďa. Baron však
Blažence vstříc s poklonami kvapil,
rozzářil se dychtivě mu zrak,
spěchal, aby ručku její lapil.
Skryla ruce — ustoupila zpátky,
jenom pohled bázlivý a krátký
zachytil — a trochu překvapen
vztýčil se a pravil: „Jaký sen!
vy zde mezi námi v denním světle!
Ještě vždy, kdy jsem vás uviděl,
zjev váš cosi mlhového měl,
jako bílé květy v žalu zkvetlé
na mlčících tůních, — ale dnes
zdá se mi, že závoj mlžný kles
a vy stojíte tu v kráse opojivé
stokrát spanilejší než kdy dříve!
Slečno drahá, pojďte mezi nás
k teplu ohně, venku vane mráz,
slyšíte, jak Meluzína kvílí?
Zůstaňte tu s námi aspoň chvíli,
vaše krása kolem stíny zjasní,
aspoň chvíli s vámi budem šťastni!“

Neslyšela lichocení snad,
stála, v očích jenom stín a chlad.
Však ji donutili, do lenošky
usadili mocí. V nesnázích
nezvedla už ani zraků svých,
pod sukénkou skryla malé nožky.
Schoulila se, ptáče lapené,
a zří v rudé blesky plamene.
(Oheň praskal lehounce a tiše,
v pokoji to milým teplem dýše.)
Blaženka sní, — hovor z dálky jen

dolétá k ní jaksi přitlumen.
Baronesa žvatlá uzardělá
na židli se zlehka houpajíc,
k hostiteli obrací se celá,
úsměvem jí plane zrak i líc.
Nadšen Vláďa zahleděl se do ní,
přes rameno její níž se kloní.

Slyší Blaženka jen řeči šum,
jak baron jí v ouško šeptá cosi,
vyhýbá se jeho pohledům, —
posléz pochopila: snažně prosí
o pohádku jakous. „Znáte jich
jistě tolik divně spanilých.
Podzimní den smutný, zachmuřený,
oheň pod popelem zapadá,
rudý zážeh přelét strop i stěny, —
pravá pohádková nálada.
Vypravujte!“ — Šeptá: „Neumím!“ —
„Ah, nechcete, zlá jste! vím to, vím,
vždyť pod vaším čílkem bílým v taji
pohádky jak zvonky vykvétají.
Vypravujte sladkým hlasem svým
jenom jednu jedinou a krátkou,
kterou chcete! Půjdu za vámi
v říši snů a kouzel za pohádkou,
v kraj mně skeptikovi neznámý.
Vypravujte! Ještě odpíráte?
tu o hrozném Modrovousu snad?
však vím, slečno drahá, že ji znáte!“ —
Přimhouřila oči. Stín se klad
na bílé jí čelo. Kde se vzala,
pohádka v něm smutná vyrůstala.
Slovem stávala se myšlenka.
„Jedenkráte před dávnými lety —“
vyprávěla šeptem Blaženka,
„Modrovous k nám zbloudil zlý a kletý
v naše milá pole mezi květy.
Urputný a hrdý — z Němec byl —“
„Z Němec? aj?“ se baron zašklebil.
„A proč právě z Němec?“ — „Nevím!“ — „Neli:
všechno zlé jen z Němec přijde k nám? —
Ale vypravujte, naslouchám!“ —

„Velký byl a mocný, rytíř skvělý
hrad vystavěl nad hlubokou tůní,
kde jsou vodní růže s tesknou vůní.
Vše se chvělo, kam moc jeho sáhla,
vše podrobil sobě poznenáhla

silou svojí zlou a vítěznou.
Z lupu jednou do hradu se vrátil
s mladičkou a krásnou princeznou,
z rukou matce násilím ji schvátil.
V loktech se mu jako lístek chvěla,
přec jen v lásce jeho žila celá.
Laskal ji a bavil, jak jen uměl,
ale duši její nerozuměl. —
Odcházel kdys na lov, klíč jí dal,
celý smutný hrad jí odkázal.
‚Všady vejdi, jenom do sklepení
pod základy věže nad vodou
nechoď, krokem nechoď! světlo denní
nesvitne v něm ani stuchlou tmou,
kouty černé vlhké tam jen jsou,
jenom plíseň po stěnách se rodí,
jenom stíny truchlivé tam chodí.
Střež se! ve tmě oné prohnilé
tvářičky ti zblednou spanilé!‘ —
Prošel den a hradem bloudí sama,
podlaha jí skřípe pod nohama,
po studených chodbách, pokojích,
kde se těžké staré klenby šeří.
Náhle stojí u železných dveří,
starou rezí zašly zámky jich.
Hrůza roztřásla ji. Poklesaly
pod princeznou nohy. Chtěla zpět,
ale stíny v chodbě před ní vstaly,
viděla je ze všad přicházet.
A v tom za dveřmi se ozval sten
tíhou nízké klenby udušen.
Zmírá, opět zazní. Kdo to kvílí?
Ustrašena přemýšlela chvíli
a pak třesouc po celém se těle
otevřela dvéře zrezavělé.
Klíč zachrastil, v zámku zaskřípal,
jak by ve tmě zavzlyk starý žal.
Vešla do sklepení. — A tam byly
bledé stíny mladých krásných žen.
Stály u zdi —“ — „Jakže? ony žily?“
vyrušil ji baron udiven,
„jinak v pohádkách to známých stojí!“ —
„Proč pak pohádku jste přetrh moji?
Živy stály —“ — Hlavou zavrtěl.
„Ne, má slečno, mrtvy měly býti,
lásku ztratily a s ní své žití.
Na polibky jejich dávno, žel!
miláček jich krutý zapomněl.
Což tu ony? mrtvy měly býti!“

Ostře zasyčela jeho slova,
nelítostným tonem dozněla.
Blaženka v zem hledí zardělá
nit pohádky hledajíc snad znova.

Ale on se dotek ručky její,
usmál se a pravil smířlivěji:
„Řekněte, co ženě ještě zbývá,
ztratilali lásku? v lásce jen
celý život její obsažen!“
Naklonil se a mlčky se dívá
v její líce dětsky stydlavé.
Cítila ty zraky sálavé,
odvrátila hlavu. A on tiše
cos jí v oušku šeptá, a jak dýše,
po skráni ji lehtá jeho dech.
„Věřte, slečno drahá, — smím to říci?
štěstí mladé lásky zkvétající
nejkrásnější z pohádek je všech!
Pozvedněte oči. Nuže?“ — Hledla
plaše, ulekaně. Ale již
zachvěla se překvapením, zbledla.
„Viďte, pohádka ta je nám blíž,
nežli tušila jste?“ — Uviděla,
jak se Vláďa klonil níž a níž,
pro vše kolem ztrativ smysl zcela,
jako motýl nad opojným květem, —
náhle políbení kradmo letem
Valdě na šíj vtiskl rozkošnou.
„Viděla jste?“ baron smál se. Vstala,
vytrhla mu prudce ruku svou,
jak vlčí mák celá zčervenala,
řekla s výčitkou a v nepokoji:
„Proč pohádku přetrhal jste moji?“
Mladý baron jízlivě se smál,
jak by pavouk s muškou sobě hrál.
„Oh, má zlatá, pohádek už není!“ —
Neřekla ni slova, v zamyšlení
odcházela. Chtěl ji zachytit,
ale divný blesk jí z očí kmit.
Vyšla plachým krokem. Zachmuřený
hleděl ke dveřím, kde zmizela.
„Nu což? co to? rozmar choré ženy!
pro pohádku jak se vzepřela!“

Rukou mávl. A již volal: „Vzhůru!
slunce roztrhalo mračen chmuru,
na lov! na lov!“ — Vláďa odskočil
zarděn, jak by polekal se hříchu.

Valda zasmála se, v jejím smíchu
vítězný a hrdý výkřik byl.
Vstala, klobouček svůj spadlý zdvihla.
„Pojďme!“ řekla. Hektor zaštěkal.
V oknech záře sluneční se mihla,
v kouty stemnělé se prosmekal
podvečerní zásvit mdlý a žlutý.
Valda hledla oknem. Vyzvednuty
v polích stály mlhy, větrem štváno
se šumících větví oderváno
letí rudé listí odevšad.
Zdá se v drobnou tříšť se rozpadává
pod okny ten starý milý sad,
všechna jeho nádhera i sláva.
„Podzim! podzim!“ Valda vzdychla tiše.
„Cítíte, jak tesknotou to dýše
z vadnoucího listí, z mlhy šeré?
Chladný smutek k srdci až se dere,
kolem rámů oken fičí sem.
Pojďme, pojďme! v poli, kde se chvěje
dosud záblesk slunka, rozehřeje
stydlá krev se jarým pohybem.
Ó, jak ráda bloudím v pustých polích,
kdy od kraje lesa po údolích
rozléhá se mlhou sraženou
výstřel pušky s dutou ozvěnou!
A vy?“ — S celou úlisností ženy
zeptala se: „Opět zamračený?“
Vláďa hleděl v němém úžase,
všechno snem se zdálo jemu býti.
Co se stalo s ním a kam se řítí?
„Pojďme!“ ruky jeho dotkla se.
A šel zvolna krok za krokem za ní
jaksi nerad, — zůstat chtěl by zpět
a šel přece mrzut hryže ret,
poslušně šel jako za svou paní.
Jenom jako z dálky slyšel smích,
hlahol hlasů, dutý ohlas kroků
po schodišti bílém, po síních.
A jak kráčel, těsně k jeho boku
Valda tulila se lichotně.
Skřítkem zlým a nezbedným se zdála,
rozmarná a bujná nezkrotně.
Cítil, kterak podivný žár sálá,
jiskry přeletují palčivé
z celé bytosti té vábivé.

Předběhla ho. S posledního schodu
zasmála se vzhůru: „Rychle jen!

stropy padají tu! Kolem stěn
bloudí stíny vyhynulých rodů, —
na vzduch! na vzduch! tady odevšad
cítím plíseň, vane stuchlý chlad!“
A s posuňkem rozpustilým sáhla
prstem zlehka na studenou zeď.
„Mrazí!“ křikla, bílou ruku stáhla. —
Vláďa usmál se jí v odpověď.
Trpce pravil: „Slečno, pravdu máte,
i mne studí stěny neprohřáté.
Vím, co chybí tady v síních těch.
Pracně po mozolných zápasech
dobyt dovedli jsme domu toho, —
dobyt ano, ne však oživit —
ten náš smutný, nehostinný byt.
Jak po boji vždycky, zbylo mnoho
trosek tu a stuchlých zřícenin
a my neumíme život nový
přivést v tato místa, do budovy,
rozplašiti z koutů chlad a stín!
Vešli jsme, však stále jsme tu cizí.
nevím, kdy ty smutné stíny zmizí!“
Pohled Vláďův upřen v líce její
tesklivou byl touhou zkalený.
Valda sotva pohla rameny,
úzké rty se úsměškem jí chvějí.
Odskočila. Ale Géza sám
odpovídal za ni s hlučným smíchem:
„Uznáváte? Což to neříkám?
straší tady v domě vašem tichém!
Víte, co tu schází? Úsvit štěstí,
zde by měly samé růže kvésti!
Schází tady žínka svěží, milá,
by to ticho smát se naučila,
prozářila stěny studené
plápolavou září zraku svého,
sladkým teplem těla mladistvého,
bujným žárem lásky plamenné!“
Vláďa odmlčel se jaksi. Maně
odvrátil své oči ulekaně.

A již s leskem pušek prošli dvorem
chvatně s přerývaným rozhovorem.
Všední den byl. Všady kol a kol
práce lomozila. Od stodol,
od velikých stohů v poli stranou
hučí stroj a brázdou vyoranou
v dlouhých lítách skřípou ruchadla.
Hrubým nesouzvukem zapadla

v tichý dvůr směs rachotu a křiku,
hlučný práce šum. A v okamžiku
jako by se prosou šeřila
rokokových říms a guirland smělých,
vas i amoretků zkamenělých
hravá poesie spanilá.
Baron zuby stiskl v prostřed věty,
zamlčel se, odfouk s cigarety
do chladného větru šedý dým.

Sličná Valda stanula a chvíli
na ruch práce, překotnou tu píli
z dálky zřela okem lhostejným.
„Hleďte!“ křikla, „kdo to vedle stroje
v dýmu páry, v mračnech prachu stoje
rozkazy své dává? Větrů van
oděv rve mu drze ze všech stran,
bílý vlas mu kolem hlavy vlaje.
Stařeček už, — ale dojista je
vůle nezlomená v těle tom.
Starý — ne však ztrouchnivělý strom,
v rozbouřeném větru pevně stojí
v kořeny své opřen, silný v boji.
Hrdého cos plá mu ve zracích,
vrásky však, jež kolem rtů se tvoří,
stopy jsou po dlouhém trpkém hoři.
Kdo to? šafář?“ — Vláďa v rozpacích
zamlk na mžik, ale hlavu zdvih,
zachmuřený tvrdým pravil hlasem:
„Otec můj!“ tak krátce úsečně.
Usmála se trochu všetečně.
„Odpusťte mi!“ řekla, „neznala jsem.
Ach, jaký to statečný je kmet!
s jakou silou vzmáhá tíhu let!“
K Vláďovi se náhle obrátila.
„Víteli — bych upřímnou k vám byla, —
že jste mu tak málo podoben?
Ano, pravda, jsou to stejné rysy,
čelo mračíteli rozzloben,
jakýs mráček mlžný však vám visí
pod obočím, lehounko se chvěje,
zcela mění výraz obličeje.
Snivého cos v něm se ozývá,
v měkký ženský ton se rozplývá . . .
A kdo zná vás, milý pane, přizná:
taková je vaše podobizna!“
Uklonila se mu rozpusta.
Baron pravil: „Možno. Typ se mění,
maně z prachu mrtvých pokolení

dávno-zašlé znova vyrůstá.
Trochou snivosti, — snad odpustíte? —
s jakou na svět kolem sebe zříte,
měkkostí, jež málo ukryta
slovanská krev ve vás prosvítá!"
„Vím to!" Vláďa jen se usmál suše,
„žije ve mně i matčina duše!"

Zrychlil krok. — A rozešli se polem
v brázdách měkkot, po strništi holém.
S nimi honci. Bystře slídil pes.
Na okraj až lesa volně stihli.
Z černých strouchnivělých natí kdes
třepetavě koroptve se zdvihly.
Rány třeskly. —

Blaženka se dívá
z vysokého okna do polí,
jak tam s lesem v dáli mlha splývá,
ke sklu tiskne čelo. Zabolí
chvilkami to pod ním pronikavě.
Zvedla ruce k rozbolené hlavě.
Venku třeskly rány. Těžce padá
postřelené ptáče v pustá lada.
Strhla záslonu. Ne, nesměly
až sem doznít ony výstřely
zákeřné a tvrdé, v koutek její,
kde se v tichu plaché sny jen chvějí.
Jak je milo tady! Záslonou
odloučena od celého světa
Blaženka sní. Zamlženy jsou
sladké oči její. V duši vseta
hořkne bolest tichá. Pevněji
sevřela rty, plakat chce se jí,
ale jenom zachmuřila čelo,
jenom srdéčko se teskně chvělo.
Stará chůva po paměti plete
v koutku stranou, hledí přes dráty,
neodvrací očí od dítěte.
Po světničce bílé rozvátý
rezedy dech sladký ze všad voní.
Blahý klid je kolem. — Jindy tu
šťastna byla ve svém úkrytu, —
proč Blaženka hlavinku dnes kloní?
jaká bolest vyklíčila pro ni?

Odložila stará práci svou,
k nožkám poklekla jí, ruce hladí.
„Jaké myšlenky to černé jsou,

které srdéčko ti sužujou?
Jako seménko když v půdu vsadí,
vidím bolest, kterak tajně klíčí,
stráví celou duši holubičí.
Ah, ty mlčíš, moje dítě zlaté?
proč jsou němé rtíky sevřeny,
proč jsou tvoje oči zkaleny?
A ty ručky křečovitě spjaté?
Obejmi mě. Na klín sedni mi,
jak jsi často houpala se malá,
jak jsem písničkami drobnými
v náručí tě večer uspávala.
Sem mně na rameno hlavu dej,
pohádku ti povím, poslouchej!
Nu, chceš?" — „Nechci, moje chůvo stará,
pohádek už není!" — „Co to díš?" —
„Pohádek už není. Byly — z jara, —
teď se všechny rozsypaly již!" —
„Vidím, vidím, moje zlato, sníš!
divně tak se díváš do daleka, —
upokoj se, pohled tvůj mne leká!
Broučku můj, což chůvu neslyšíš?" —
Blaženka jen zavrtěla hlavou:
„Tak. Pohádky všechny zmizely
s celou slávou svojí dětsky lhavou.
Ale, věř mi, srdce nežele.
Sny se rozprchaly. Vidím vláti
na odletu vzdušná křídla jich.
Vím, že ke mně se už nenavrátí
žádný z přeludů těch bláhových.
Cítím: v moji duši do hlubiny
jak by jakás ruka sáhla mi,
přetrhala šeré pavučiny.
Svitla ranní zoře mlhami.
Život! život! vody rozpěněné
rozlily se proudem přede mnou,
slyším vichr kvílet, vlny žene
z temné dálky silou tajemnou.
Pod nohy mi stříká pěna bílá,
do skal vráží, břehy podemílá,
racek křídlem bije v peřeje,
a já hledím, hledím přes hlubiny,
jak tam v dálce plane úsvit siný,
prozářeno blesky nebe je.
Život! život!"

Bílé ruce její,
jakse rozepjaly bezděčně,
v bouři citů náhlých třásly se jí,

oči zaleskly se horečně,
pohled utkvěl nepohnutě v dáli
a rty ohněm sežehnuty pálí:
Prudce oddychuje, ňadra jí
vzedmula se, vlnou klesají.
„Upokoj se!“ stará chůva prosí,
„vidím, děcko: zlekalo tě cosi,
srdéčko se v prsou chvěje ti,
rdíš se hned a bledneš v zápětí.
Zimnice tě láme, dcero milá,
nachyl aspoň hlavu ke mně blíž,
udělám ti na čelíčku kříž, —
pojď, a v postýlku se uložíš!“
Blaženka jí ruku odstrčila.
„Ne, já nechci, nemocnou jsem byla,
ale chmury rozlétly se již,
nevěřím už ve sny nerozumné!
Život! život! vítej moře šumné!
Černý mrak se blesky rozžíná,
z hlubin bezedných jde vlnobití, —
loď, loď vidím! plachty napíná!“ —
„Dítě, pro Bůh!“ — „Nech mne, chůvo, jíti!“

(Pokračování.)

Svůj živel.

Z chlapeckého věku svého

vypravuje

Vácslav Vlček.

(Pokračování.*)

X.

Ty, hochu,“ řekl mi v bytě svém velebný pán Cikhart, když jsem chvilku postál u dveří, „sedni si semhle k stolu, a aby ti nebyl dlouhý čas, dívej se třeba na biblické obrázky. Tu máš.“

Sám odešel za panem farářem Jičínským do druhého pokoje. Letitá ženská přinesla jim tam potom láhev vína, pár slov s nimi promluvila a pak zase vyšla ven.

Dvéře mezi oběma pokojema byly skleněné a zůstaly nedovřeny; mohl jsem slyšeti, co si kněží povídají, ale prohlížeje s dychtivostí hojné a pěkné obrázky o stvoření světa, o Adamovi a Evě v ráji, o jich provinění a vyhnání, o zápalné oběti jich synův a usmrcení Abelově,

*) V předešlém čísle Osvěty na str. 416 řád. 18. shora čti: V Domašíně jsem *četl první mši,* v Štěpánově, myslil jsem, že *budu čísti poslední.*

o potopě světa, arše Noemově atd., jenom bezděky jsem si tu a tam všiml slov, jež mi právě o sluch zavadila.

Staří páni se v hovoru svém opět a opět vraceli ke knížatům Schwarzenbergům.

„Jací to byli nestejní bratři!“ podotkl v jednu chvíli náš pan farář. „Jeden voják a takový světák, druhý kněz —“

„— a takový svatý?“ vpadl mu pan páter Cikhart do řeči. „No, pravda, každý šel docela jinou cestou a skutky jejich byly velmi rozdílné, ale v lecčems byli si přece jen zas hodně podobni.“

„Ku příkladu?“

„Ku příkladu: i generál Felix zůstal neženat do smrti, žil v dobrovolném celibátě.“

„Ale trochu jináč než jeho bratr arcibiskup.“

„Pan arcibiskup zas nikdy sice nenosil po boku meče, ale myslím, kdy by se oblekl do vojenské uniformy, že by dobře zastal generála.“

„Inu tak — komando mají v krvi.“

„On arci jest a zůstane veskrze mužem božím.“

„Nikdo neřekne nic jiného.“

„I také se stane!“ pravil velebný pán Cikhart. „Nedávno nebyla jím spokojena velmi vznešená paní.“ Něco doložil zcela potichu.

„Ale jděte!“ divil se pan farář Jičínský. „A proč?“

„Přála si, aby v jistý den konal služby boží, a on vzkázal, že velice lituje, ale v ten den že už má jinde povinnost a že se to nedá změnit. Jí to bylo velice proti mysli, i prohodila: ‚On také není svatý.‘ Pan kardinál, když mu to slovo donesli, pouze podotkl: ‚Což, ona je svatá, ale divná.‘“

Náš pan farář se od srdce zasmál. Potom chvíli hovořili tlumíce hlas. Když jsem jim zas mohl rozuměti, povídal páter Cikhart: „Kdy by byl zlý, třásli by se před ním, ale že je takové dobrotisko, mají kuráž na vrub jeho vtipkovati. A co si o něm vymýšlejí! Příkladně: Kdysi prý byl se svým vychovatelem na procházce, a v polích je překvapil déšť; mladý pán prý najednou volá: ‚Slyšte, mně prší do úst!‘ — Vychovatel na to: ‚Musíte je zavřít.‘ — ‚Ale jak budu dýchat?‘ — ‚Nosem.‘ — Po chvilce vychovatel: ‚Nuž, jak je?‘ — ‚Dobře; co jste řekl, pomohlo.‘“

Byl bych rád pochytil, o kom je řeč, ale vyrozuměl jsem, že to nemám zvěděti: kněží počali zas mluviti po latinsku.

Zabral jsem se všecek do starodávných věků, hodinu a snad déle obracel jsem list za listem a prošel jsem dějiny židovského národa až do časů Davidových; když jsem se díval na Absolona, visícího za dlouhé vlasy na dubě, už mi přecházel zrak. Pozdvihnuv na chvilku oči, zaslechl jsem vedle jmenovati Havlíčka i zbystřil jsem zase sluch.

Farář Cikhart právě povídal: „Že také náš Vlašimský Auersperg před rokem čtyřicátým osmým na sněmě proti Vídeňské vládě vystupoval a za práva českého království kopí lámal, dělo se asi nejvíce zásluhou doktora Braunera, který před tím byl ve Vlašimi nejen vrchním a justiciárem, ale i hlavním rádcem knížete. Ale od těch dob se všecko zjinačilo — kde pak teď stojí doktor Brauner a kde Vlašimský kníže!

Jeden myslí na lid, druhý na stavovské privilegie. A že také my kněží jsme v politice svědčili Havlíčkovi, že jsme srdcem byli na té straně, kde on bojoval, to našim velkým pánům, duchovním a světským, nijak nejde na rozum, — myslím, že bude potřeba více času než čtyřiceti let, aby staré pokolení vymřelo a nové se jinak na svět dívati naučilo. My, příteli, se toho už nedočkáme, to už na nás dávno poroste tráva!"

„Musíme poručiti Pánubohu," řekl velebný pán Jičínský povstávaje od stolu. Hnedle potom mě zavolal: „Pojď sem. Pomůžeš mi do kabátu."

„S tím počkej," bránil mi pan páter Cikhart. „Nemáte na chvat, a venku zrovna hustěji prší. Kolik je ti let?"

„Půl třinácta."

„A jsi ze Střechova? To je tak asi uprostřed mezi Kácovem a Štěpánovem, že? Když jsem ob čas chodíval do Kácova, volíval jsem obyčejně cestu podle Lhoty, a to mi vaše vesnice zůstala stranou; snad jen dvakrát šel jsem skrze ni, a jednou — to tys ještě ani nebyl na světě — přitrefilo se mi tam zvláštní dobrodružství."

„Hádám," usmál se náš velebný pán, „že to bylo dobrodružství s protivnými psy, kteří na vsi pořád ještě nerozeznávají přespolního kněze od vandrovního a tuláka."

„Ne, bylo to něco jiného," vyprávěl farář Cikhart. „Vracel jsem se z Kácovské pouti, v dusný srpnový den, už k večeru. Na Střechovském přívoze mi rybář potvrdil, že za chvíli jistě přijde déšť, proto jsem se pustil cestou ke vsi, abych se v tom případě měl kde skrýti. V kopci už se nade mnou větrem rozhoupal a rozhučel les; spěchal jsem, co mi dech a nohy stačily; když jsem uviděl vesnici, počalo hřmít a pršet, než jsem k ní došel, už se jen lilo. Vběhl jsem do síně prvního stavení. V šeru, které se za bouře o dobrou hodinu dříve udělalo, nahmatám stranou dvéře, zaklepám, vejdu a dávám křesťanské pozdravení: ‚Pochválen buď Ježíš Kristus!' V světnici stojí ženská, dívá se na mě, ale neodpovídá, nehýbá se. Jářku znova: ‚Dej Pánbůh dobrý večer!' — ‚Guten Tag!' ozve se ta osoba, mladá, boubelatá, selce nebo chalupnici nepodobná. No, ty uhodneš, kde jsem byl?"

„V židovně," odtušil jsem.

„Židovka nechápala, kde se tu beru a co mám za lubem, ano bylo viděti, že má ze mne strach. ‚Bernhard!' zvolala nespouštějíc se mne očí. Z vedlejší světnice přišel její muž, také se vůčihledě zarazil, ale jen na okamžik; potom mě zdvořile přivítal a ptal se, čeho si přeju. ‚Před lijavcem u vás hledám útočiště,' pravím, ‚a snad zrovna v hospodě? Přineste mi holbu piva.' On, pivem že nemůže posloužit, že je vinopal. rosolku že má dobrou. Dal jsem si štamprli, abych přece dělal hosta. Žid si všiml, že mám hodně mokrý kabát. Jářku: ‚To pochází z toho, když jde člověk po ránu za pěkného počasí z domu, myslí, že tak bude do večera, a nechá paraple v koutě. Kdy by se to aspoň brzy přehnalo!' Vinopal pokrčil ramenoma; co se mého kabátu týče, že by mohl uschnout v aparátě, kde je oheň. ‚Dobře by to bylo, prál jsem, cítím vláhu až na rukávech košile, — ale bez kabátu

nemohu sedět, musel byste být tak hodný a zatím mi půjčit kus svého šatstva.‘ Přinesl svůj šosák a s mým došel do aparátu; choval se vážně a úslužně, ale jeho žena pořád na mě hleděla nedůvěřivě, jako na nebezpečného vetřelce, který snad hned nebo za chvíli počne cosi hrozného vyvádět, snad sekat, snad střílet, snad provozovat kouzla a čáry, aby všecko v domě převrátil a proměnil. Když jsem najednou hlasitě kýchl, trhla sebou, jako by ji bodl nožem.“

„Vy jste na ni dojista nepouštěl hrůzu,“ poznamenal farář Jičínský.

„Naopak chtěl jsem ji k tomu přivest, aby si v duchu řekla: ‚Vždyť on je to dobrý a příjemný člověk.‘ Mluvil jsem k ní tak přívětivě, jak jsem jen uměl, ptal jsem se jí, máli dítky, odkud je, jsouli její rodiče ještě na živu, — ale nic platno, její srdce mi zůstávalo zavřeno na sedm zámků. Jen zdráhavě mi odpovídala, potom se držela stranou, ale pořád jako na stráži. Když se venku ustavičně cedilo, prohodil jsem, že tu naposled budu muset zůstati přes noc. ‚U nás?!‘ prozradila své leknutí bezděčnou otázkou. — ‚Nu, našla by se cimra,‘ zamlouval to žid. Požádal jsem ho, aby poslal pro rychtáře, který také brzo přišel; jmenoval se, tuším, —“

„Volek,“ připomněl jsem.

„Pravda, Volek. Mínil, nejlepší že by pro mě byla světnice u souseda hned vedle něho, že je nahoře v stavení, jako na štoku, veliká, a nikdo že v ní nespává. Jenže — — ‚Nu co?‘ ptám se. Nechtělo to z něho, ale konečně řekl: ‚Lidé povídají, že tam nahoře u souseda straší.‘ — ‚A co by tam strašilo?‘ — ‚Nějací duchové prý tam noční dobou přicházejí.‘ — ‚Viděl je někdo?‘ — ‚Spíše slyšel — jak venku skučí, někdy jako Meluzína, někdy jako pes, jak po pavlači nebo po schodech šlapou, nebo po světnici se plíží a utajeně dýchají, nebo se ozývají jako myš po tmě.‘ — Jářku: ‚To všecko nic nedělá, duchů a strašidel se nebojím.‘ — ‚Oni by si snad na vašnostpána netroufali, jako na posvěceného Páně. A kdy by tam vašnostpán jednou líbil spát, snad by se už víckrát nevrátili, a to by bylo velké dobrodiní, pro souseda i pro nás, zůstáváme hned vedle.‘ — ‚Buďte tak dobrý, dojděte tam.‘ “

„Židovce se ulehčilo?“ zažertoval velebný pán Jičínský.

„Neměli jsme ještě vyhráno. Po malé chvíli vrátil se rychtář a škrábaje se za uchem ohlašoval, že si v té hořejší světnici u souseda rozstavili sklizený mák, aby tam vyschnul a prohlídnul, že je ho plna a že tím ovšem není možno hýbat. ‚A jak je venku?‘ tážu se. — ‚Skoro už přestalo pršet.‘ — ‚Ale bláta dost?‘ — ‚Na cestách po kotníky.‘ — ‚Víte co, rychtáři, zjednejte mi nějaký vůz, abych se na noc dostal domů.‘ -- ‚To, prosím, připravíme náš vlastní, tuze rádi, jen jestli vašnostpán líbí počkat.‘ — ‚Není třeba dlouhých příprav!‘ — ‚Jen místo velkých žebřin dáme fasuněk. Pak sem přijedeme.‘ — Rychtář odešel, ale už tady byli dva, tři jiní sousedé a dělali mi společníky, trpělivější, než jsem byl já sám.“

„Musel jste dlouho čekat?“

„Minula hodina, míjela druhá, a já pořád seděl v židovně, už zas ve svém vlastním, vysušeném kabátě. Jeden z mých společníků šel

k rychtářovům, co tak dlouho dělají. Potom chtěl jíti také druhý, když vůz konečně před vinopalnou zarachotil. Platím a loučím se, ale najednou slyším, že se venku zase jako z konve lije. ‚Je na voze plachta?‘ ptám se. Není — plachty a obručí na vůz nikdo ve vsi nemá. — ‚Kdy by teda bylo aspoň nějaké paraple.‘ — Kde pak! K nikomu ještě paraple na ves nepronikło, ani k židům, lidé byli by se jim pro ně příliš vysmívali. Už jsem chtěl žádat za nějakou pytlovinu, abych se do ní zahalil a nepromokl; ale nabídli mi selský plášť s mnohými límci, a třeba také selskou čepici, abych mohl klobouk schovati pod slámu a ušetřiti ho. Když to konečně všecko snesli, déšť zase prořídnul, a jak jsme vyjeli ze vsi, přestal docela.“

„Přece jste měl jednou vyhráno?“

„Ouha — chyba lávky! Vezl mě rychtářův syn, který se nepochybně u žida honem na cestu posilnil půlčíkem nebo dvěma. Pokud jel po domácí půdě, po známých cestách, bylo dobře; ale když jsme se blížili k Dalkovicům, v úzkém úvoze milý fasuněk se hned na pravo, hned na levo povážlivě klonil, až se najednou položil na břeh.“

„A vás vyklopil?“

„Na štěstí jen polovičně, břeh byl dost vysoký. Ale musel jsem dolů a pomáhal jsem zdvíhat vůz. Bořil jsem se po kotníky do bláta, kterého i na kolech byla tlustá vrstva; všecek jsem se umazal, jako bych den pracoval v cihelně. No ale byla to má poslední nehoda na té cestě; hnuli jsme se dále, a za půl hodiny potom zastavil se vůz před Štěpánskou farou.“

XI.

„Málokterá radost je zadarmo,“ usmál se velebný pán Jičínský, „také radost z pouti se někdy musí vykoupit.“

„Tehdy,“ řekl farář Cikhart, „tehdy mě to mrzelo —“

„A dnes na to vzpomínáte s potěšením.“

„S potěšením, ale také s lítostí. Tehdy jsme ještě byli jonáci!“

„A dnes nejsme? O mně to nesmí nikdo říci,“ žertoval náš pan farář. „A vás i tuhle chlapec prve blahoslavil, že tady musíte být šťasten.“

Vzplanul jsem v tváři, když páter Cikhart na mne upřel oči.

„Šťasten,“ promluvil po krátkém pomlčení, „docela šťasten byl sem asi v tvém věku, když jsem z našeho mlýna pod Hradištěm chodil do Kondracké školy, k starému Tomáši Navrátilovi, po kterém tam dávno učí jeho syn. Doma jsem s chutí práškoval i hospodářské práce konal, uvykl jsem o sobě slýchati chválu, že ze mne bude řádný mlynář, a všecku svoji milou budoucnost jsem si v duchu představoval ve mlýně. Ale tyto mé plány se náhle sesypaly jako budka z písku. Časem stavívala se u nás v zahradě Vlašimská vrchnost, a já jsem při tom paní kněžně jaksi padl do oka; najednou mi řekli, že půjdu do Prahy na študie, paní kněžna že se o mě bude starat. Rodiče to pokládali za štěstí, ale já jsem se s velikou bolestí loučil s domovem, a dlouho jsem jej v městě potajmu oplakával. — Tobě se asi dělo rovněž tak?“

Nemoha posvědčiti a nechtě odpírati mlčel jsem.

„A proč pak myslíš, že tady musím být šťasten?"

Znova jsem se jenom zapýřil; náš velebný pán pomáhal mi z nesnází a odpovídal za mne: „Protože prý zůstáváte na tak slavném místě, konáte úřad svůj v Svatovítském velechrámě a pořád jej máte na očích."

Páter Cikhart svraštil čelo a potřásal hlavou.

„To všecko," řekl zasmušile, „může člověku působiti více zármutku než radosti a blaha."

„Nó," vyjádřil druhý kněz námitku svou spíše hlasem než slovem. „Slavné místo zde *bývalo* — ale jak je tomu již dávno! Když člověk na ty doby vzpomíná a tady kolem sebe vidí, jak je všecko zjinačeno, ticho, opuštěno, mrtvo, zamrazí ho v duši, musí sobě říci, že jest tu již jen hřbitov bývalé slávy, že noha jeho kráčí po hrobech vždy více zapadajících a pustnoucích! A když pohledne na tento náš velechrám, už jen aby plakal! Půl tisíce let je tomu, co otec vlasti založil velebnou svatyni, — za půl tisíce let nenašel se, kdo by ji dostavěl, ale co bylo škůdců, kteří ji kazili a hubili! Už Karlův nezdárný syn Zikmund páchal v ní mrzké lupičství, i po rakvi svatého Václava vztáhl své svatokrádežné ruce a dal z ní raziti peníze svým cizáckým žoldnéřům. Když české zemi a jejímu lidu nastaly hroznější časy, vždycky stíhala těžká pohroma i tento vznešený stánek Páně. Byl sem povolán cizinec, kalvinista, Fridrich Falcký, a posazen na královský trůn; přivedl s sebou hejna Němců, aby tu došli bohatého opatření, roztahovali se a dělali pány nad domácími. Přivedl také svého kazatele, Abrahama Skulteta, který se kdo ví v jakém zastrčeném švábském hnízdě vylíhl, a do poslední chvíle mu asi nenapadlo, že by kdy překročil hranice českého království. Z čista jasna byl v Praze velkým mužem, byl pánem v tomto velechrámě. A jak si toho netušeného štěstí a povýšení vážil, s jakou myslí vstoupil do posvátné budovy? Vzkypěl v něm prudký hněv, zuřivost jím lomcovala; krásné obrazy kázal se zdí trhat a pálit, krásné sochy kácet a rozbíjet, drahé ozdoby otloukat, věkovitou svatyni sekerou, dlátem, kladivem i motykou pustošit! A to byl duchovní, jenž v ní měl Bohu sloužit, ji chránit, opatrovat a zvelebovat! Aby ženské u dvora, samou královnou počínajíc, více dbaly na slušnost a mravnost, aby už svou nestydatostí v obleku nedávaly pohoršení lidem domácím, o to se ten dvorní kazatel nestaral, ale proti nejvzácnějšímu kostelu v Čechách a široko daleko v okolních zemích obracel se jeho divoký kalvinský vztek. Kdy by nebyl musel i se svým pánem tak brzo z naší vlasti utíkat, byl by ohavnost spuštění v dómě našem prováděl snad až k úplné jeho zkáze."

„Bůh toho nedopustil," poznamenal chlácholivě farář Jičínský.

Ale páter Cikhart horlil dále: „To byl náboženský zaslepenec, štvaný sektářským fanatismem, — ale což pruský král Fridrich, když oblehal Prahu, bude tomu brzy sto let? Tomu víra nebyla ničím, teda ho nepudila, aby bořil chrámy jiného vyznání; nepřišel sem také jako Turek nebo Mongol nebo jiný barbar a divoch, honosil se býti osvícencem; když se chtěl zmocniti Prahy, Svatovítský chrám nebyl mu v tom zhola žádnou překážkou, — a přece co udělal? Zaměřil na

něj své kanony, vychrlil na něj dvacet tisíc kulí, pum a kartáčů! Udělal, seč byl, aby nezůstal kámen na kameni. A za takovou bohaprázdnou svévoli, za takové rouhavé kazisvětství — stíhaly ho snad kletba a věčné opovržení? Ne, dali mu jmeno Fridrich Veliký!"

„Svatyně, nám tak drahá," mínil farář Jičínský, „přetrvala jeho, přetrvá i všecku jeho velikost a slávu."

„Příteli, jak z duše rád bych vám posvědčil! Ale bojím se, bojím — —"

„Nesmíme se na věci dívati tak černě —"

„Na tuto věc díváme se, trvám, tuze dlouho až příliš růžově. Tisíce a tisíce očí spočinou denně na tomto chrámě, aspoň z daleka, — ale kdo si připouští starost o něj, kdo si jen pomyslí, v jakém je stavu? Na pohled zdvíhá se k nebesům, jako by mu ani věky nemohly uškoditi a zub času se ho dotknouti: ale v pravdě je žalostně sešlý, i jeho základy jsou tak porušeny, že je celá budova v hrozném nebezpečenství. To mi vstupuje na mysl každý den, když do ní vcházím, každou hodinu, když z těchto oken na ni popatřím. Srdce se mi o ni chvěje, i ve snách mě děsí příšerné pomyšlení, že ji uvidím v rozvalinách. Než bych se toho dočkal — —!"

„Nu," ozval se farář Jičínský chápaje přítele za paži, „kam pak vás to unáší fantasie! Podívejte se," ukázal mu na mne.

Podle toho, co jsem cítil, bylo mé vzezření asi vyjevené, ustrašené, bolestné. Farář Cikhart dotkl se ukazováčkem svého čela, pak mě pohladil po vlasech.

„Na tebe jsem zapomněl," pravil, — „moje slova nebyla pro takové posluchače, ty se můžeš a máš těšit nadějí —"

„My také!" vpadl mu přítel důrazně do řeči. „Vždyť právě nyní je strážcem dómu pan kanovník Pešina, který se vší pilností se vynasnažuje, aby se na něm provedly potřebné opravy, a zakládá Svatovítskou jednotu, která by pečovala o jeho obnovení a možnoli také dostavění."

„Panu kanovníku Pešinovi všecka čest! Ale o založení jednoty se už přičiňuje hezkou řadu let, a čeho všeho musel při tom zakusiti! Co času i práce stálo jen, aby k tomu dostal úřední povolení! Půjdeli všecko tak ztěžka a zvolna — — Však ale nesmím spustit novou Jeremiádu. Kéž Bůh prodlouží života panu kanovníkovi Pešinovi a požehná přičinění jeho, kéž vzbudí více takových mužů a pohne zvláště srdcem vyšších pánů, kteří vládnou většími statky pozemskými a kteří by měli především pokládati za svou povinnost, aby slavné založení otce vlasti za času jejich zkázu nevzalo, ale raději zachráněno a budoucím pokolením zachováno bylo!"

„Tak, tak!" pokyvoval farář Jičínský pochvalně hlavou.

„Tobě, hochu, co jsi slyšel, nebylo lhostejno, — kdy by to byla vůle boží, že bys tady jednou zůstával, jako já teď, přál bych, abys se na chrám svatého Víta co den a co hodinu díval už s nekalenou radostí."

„To věřím," usmál se náš velebný pán, „tak šťastnou a slavnou planetu on by rád! — Ale, holenku, teď máme už čas, abychom tu také nezamokli na noc."

„Ne,“ řekl domácí kněz, „snad už ani nemží, a máme, tuším, čaku, že se ještě udělá pěkný večer.“

Když jsme byli už na odchodu, stanul přede mnou farář Cikhart drže dva veliké pomeranče.

„Jeden,“ pravil, „odevzdej paní Rothbaurové a vyřiď jí pěkné poručení; druhý je tvůj.“

Ani jsem nemohl sluchu svému uvěřit — takový krásný, zlatý. voňavý, drahý pomeranč — můj? Stál jsem všecek pomaten, neděkuje, ani po daru nesahaje.

„Nu co — nechceš?“ ozval se náš velebný pán.

Ruce se mi třásly, když jsem to vzácné ovoce od kněze bral a do kapes schovával; poděkování zašeptal jsem kratičké a nedokonalé.

„Pravdu měl pan bratr,“ řekl náš pan farář, když jsme se octli venku, „snad se před západem ještě sluněčko ukáže.“

„Ale co povídal tuhle o chrámu Páně,“ hleděl jsem řeč obrátiti jinam, „to je ukrutné!“

„Což, oprav je tu potřeba jako člověku soli. A peněz na ně aby byly ne tisíce, ale statisíce. Ale zrovna teď je dobrá naděje. Panu kanovníku Pešinovi dojista zvlášť zaplesalo srdce, když se sem přistěhoval starý císař pán. Snad ho sem Bůh přivedl i k vůli této svatyni. Chodívá do ní, je ho možno upozornit, aby se očitě přesvědčil —“

„Může to pan kanovník udělat?“

„To on se spíše postará, aby to udělal pan arcibiskup. A kdy by první pomoc přišla s tak vysokého místa a kdy by byl dán příklad našim kavalírům a velmožům — — No, nezoufejme, ale doufejme.“

Když jsme od hradu sestupovali cestou pod Schwarzenberským palácem, potkali jsme zavřený panský kočár.

„Však myslím,“ pravil kněz, ještě se za ním ohlížeje, „že tam sedí zrovna pan kanovník Pešina.“

„Znáte ho?“ vyklouzla mi všetečná otázka.

„Jak pak ne. V Praze ho zná neřku každý kněz, ale snad každý třetí člověk. Naše známost však je mnohem starší, vždyť jsme rodáci: on je z Nového Hradce, já ze starého; a jsme skoro jednoho věku, v studiích jsem já byl jen o rok za ním.“

Vyvaloval jsem na velebného pána oči: „Snad jste spolu i kamarádili?“

„Byli jsme dokonce špeciálové. I on je Vácslav a také patřil hned k naší Vácslavské kumpanii. Později, pamatuji se, házeli jsme po sobě jednou sněhovými kulemi; on místo mne trefil okno, rozbil tabuli a honem utekl — mne chytili, vyprášili mi kanduš a ještě mi nádavkem vykrákali za pačesy. Ale zůstali jsme dobří přátelé.“

„Vždycky?“

„Pokud jsme bývali pohromadě. On filosofii a theologii študoval v Praze, ale o vakacích jsme se doma vídali. Když jsme byli vysvěceni, on se dostal za kaplana do Polné, já do Vlašimě. Není to od sebe takový kus světa, ale už jsme byli rozděleni. Já uvázl na Hrádku, on měl už na farách větší postup, a teď je už asi dvacet let tady kanovníkem.“

„Byl to snad jeho vlastní kočár?“

„Mohl by si ho spíše držet než já,“ usmál se kněz. „Za to, co on ničko bere měsíčně, hned dám svou celoroční pensi — unkšaut, docela slepě.“

„Pro pána krále!“ trnul jsem.

„Štěstí mu přálo, — ale ať jen přeje častěji tak hodným lidem, kteří toho zasluhují. Jak povídal páter Cikhart: aby nám Bůh vzbudil hojně takových mužů, jako je pan kanovník Pešina!“

Po krátkém pomlčení osmělil jsem se k jiné otázce: „A prosím, je to pravda, že velebný pán Cikhart je zpovědníkem u císaře pána, nebo u císařovny?“

„Od koho to máš?“

„Tatínek ondyno povídal, že to lidé říkají.“

„To je mýlka. Páter Cikhart je zpovědníkem při chrámě svatého Víta, — u dvora jsou jiní zpovědníci, císařovna ona se pořád zpovídá po taliánsku.“

„Po taliánsku?“

„Jako za mladých let, u tatínka, který býval sardinským králem; už je dobrých dvacet let provdána, ale je přece jen Taliánkou.“

„Snad proto,“ hádal jsem, „jsou tu v Praze taky taliánští vojáci?“

Kněz usmívaje se vrtěl hlavou: „To nejsou její krajané, jsou z jiných taliánských zemí, z Benátska a z Lombardie, které také náležejí k našemu mocnářství. Sardinsko je v sousedství těch zemí a nejradší by se jich zmocnilo; proto se roku čtyřicátého osmého pustilo s naším císařem do vojny, ale Radecký je slavně porazil na hlavu, zvlášť u Novary.“

„Radecký — co je od něho ten marš?“

„Marš — ?“

„Všude ho tu hrajou —“

Pan farář se rozesmál: „Ó du, der du —! Radecký je feldmaršál, ten marš mu složil nějaký kapelmistr, on k němu dal jen jmeno. Podle toho marše tu mašírujou také taliánští vojáci, ale mašírovali by radší podle jiného — jejich miláčkem dědeček Radecký není.“

„Je už tak stár?“

„Osmdesát pět roků, myslím. Když jsem já se narodil, on už asi nosil vojenskou šavli; bojoval ještě za Laudona proti Turkům, potom ve všech válkách Napoleonských proti Francouzům, ale největší slávy dobyl si před třemi, čtyřmi lety, právě tam ve Vlaších. Proto mu tady budou stavět monument, pomník, ještě živému, což je věc řídká, téměř nebývalá. Pomník bude z kovu, a ulejou ho zrovna z těch kanonů, které Radecký na sardinském vojsku vybojoval. Za nedlouho, dáli nám Panbůh zdraví, můžeme se na ten pomník dívat.“

„Tady?!“

„Ano, někde v Praze bude stát. Však Radecký byl ze starého českého rodu, v Čechách se narodil a vyrůstal. Potom sem arci hrubě nepřicházel, ale české vojáky měl prý zvláště rád a třeba, když už stáli před nepřítelem, se jich optal: ‚Což, krajané, vyhrajeme, viďte?‘

Oni pak s radostí šli do ohně. Mnoho jich tam vycedilo krev a našlo hrob; i těm bude postaven pomník, a sice snad už v máji.“

„Taky v Praze?“

„Na baště u Nové brány. To hned můžeš vidět velikou slávu, povídají, že snad sem přijede i mladý císař pán.“

XII.

Pan farář Jičínský byl pilný čtenář; často si domů přinášel vypůjčené knihy a časopisy, české i německé, a dlouhé hodiny u nich denně vyseděl.

Ve středu velikonočního téhodne až do soumraku hleděl do úhledného, hezky tlustého svazku; obličej se mu usmíval a rty se mu pohybovaly, jako by si slova pošeptmu říkal. Přistihnuv mě, jak se na něj dívám, pravil vesele: „To je od Gogola, ruského spisovatele, který minutý měsíc v Moskvě umřel; byl ještě mlád, a už se o jeho povídkách mnoho mluvilo. Zrovna čtu o tom, jak se rozhněvali pan Matěj s panem Matoušem; byli to nejlepší přátelé, ale pro maličkost se rozešli a pustili se do sporu a nekonečných soudů. To se i u nás podobně stává. Je to tuze povedený kousek, Havlíček čili Havel Borovský ho přeložil.“

Nazejtří, o zelený čtvrtek, velebný pán jak obyčejně ráno odešel do kostela; kniha, kterou měl rozečtenu, ležela na jeho stolku — ký div, že jsem užil příležitosti, abych si z ní mlsnul.

První pověst v ní měla název: „Taras Bulba, obraz starého kozáctva na Ukrajině,“ a začínala slovy: „Nu, obrať se synku! — Aby tě čert, jak to vypadáš! Co to máte na sobě za popské flandy? K smíchu! Což tak všichni v akademii chodí?“ Tak vítal starý Bulba své dva syny Ostapa a Ondřeje, švarné jinochy, kteří na koních přijížděli domů z dalekého města, kde ukončili své studie. Staršímu Ostapovi byly otcovy pošklebky tak proti mysli, že směle řekl: „Nesměj se baťko (tatínku)! — třeba jsi mým otcem, budešli se smáti, na mou věru tě zbiju!“ Starý Bulba hned vyhrnoval rukávy: „Nu, tedy zhurta na pěstě!“ A otec i syn po dlouhém rozloučení začali spolu zápasiti, jeden druhému dávali notné štilce v boky, plece a prsa. Dobrá matka, hubená a bledá, stojíc na prahu volala: „Podívejte se, dobří lidé, starý se zbláznil! Děti přijely domů, více než rok jsme jich neviděli, a on se — Bůh ví proč — bije s nima na pěstě!“ — „Však on to výborně umí!“ ozval se Bulba, přestávaje. „Na mou věru, výborně! Dobrým bude kozákem. No pozdrav tě Bůh, synku! polibme se! Dobře, synku, jen tak každého per, jako jsi mě pral. Nikomu neustupuj! — A ty klacku, co stojíš a ruce věsíš?“ obrátil se k mladšímu Ondřejovi. „Co ty se, psí synu, se mnou nepopereš?“ — Matka namítala: „Co ti to vlezlo do hlavy? jak možno, aby dítě vlastního otce bilo? Chlapec měl by sobě teď odpočinouti a něco jíst; a on chce, aby se pral!“ Na to Bulba: „Aj, ty jsi mazlánek, jak vidím! Neposlouchej, synku, matky, ona je baba. Ona nic neví. Širé pole a dobrý kůň, to je naše mazlení. A vidíte tuto šavli? to je vaše matka.

Já vás v témdni vypravím na Zaporoží: tam bude vaše škola! tam teprva nabudete rozumu!“

Matka chudák slze majíc v očích bědovala, že by synové měli býti jen týden doma a že jí nebude dopřáno, aby se na ně aspoň podívala. Muž ji okřikl: „Dosti, dosti, stará! Kozák se nezabývá s babami, ty bys chtěla na nich seděti jako slepice na vejcích. Jdi honem a přines nám všecko, co je na stůl. Mlsek nepotřebujeme, ale berana celého, kozu, starý med; také kořalku přines, čistou, samožitnou, aby šuměla a syčela jako čertem posedlá.“

K jídlu a pití Bulba pozval několik přátel, také kozákův; a když se všichni nasytili a zvlášť i hodně napili, rozpálený Bulba zvolal k synům: „I já s vámi pojedu na Zaporoží. Měl bych se tu státi pecivalem, měl bych tu za ovcemi, za sviněmi chodit nebo s ženou se mazlit? Ať si to čert vezme! já jsem kozák, nechci! Pojedu s vámi! A pojedeme hned zítra! K čemu odkládati? K čemu nám ta chalupa? K čemu nám to všecko? K čemu ty hrnky?“ I začal hrnky a lahve třískati a vyhazovati.

Panečku, to byl začátek, který mě na další obsah pověsti neobyčejně rozdychtil. Starý Bulba se mi celkem náramně líbil, ale nejedna věc mě u něho také velice zarážela: že byl tak nevázaný a hrubý, k dobré manželce necitelně tvrdý, že se na její mateřské city pranic neohlížel, s ní jako s otrokyní zacházel, ano prý ji třeba také bíval; i syny k tomu vedl, aby lásky, něžnosti a bolesti její nedbali, ze strachu před ním nesměli na sobě ani ukázati, že by vzdechy a pláč její i jen dost málo jich dojímali. Hrozně mi jí bylo líto, když v noci, jediná z celého domu bdíc, seděla u hlav spícího Ostapa i Ondřeje, skláněla se k nim a kadeře jim skrápěla slzami, — a ještě více, když ráno už na koně vyskočili a ona se křečovitě chytala nohou jejich, až ji služební lidé násilím odvedli do domu.

Provázel jsem Bulbu a jeho syny dlouhou, tři dni trvající cestou k Dněpru. Z upomínek mladíků dověděl jsem se, jaký život vedli na Kyjevských školách, jak tam bývali často trestáni bitím, Ostap zvláště proto, že se dlouho nechtěl učiti a svůj slabikář čtyřikrát do země zakopal. Ondřejovi — to už byli vyrostlí — událo se tam spatřiti sličnou dcerku polského velmože; s opovážlivostí zrovna střeštěnou dostal se za tmy do jejího příbytku, kde hrál velmi směšnou úlohu, a když potom odcházel zahradou, byl od panské čeledi přistižen, zle prohnán a mnohou ranou častován.

Octnul jsem se s nimi na Zaporoží, viděl jsem kozácký život na Síči, byl jsem toho svědkem, jak návodem Bulbovým byl svržen košový ataman, protože nechtěl zrušiti míru s žoldánem, a na jeho místo zvolen jiný, přítel Tarasa Bulby, jenž mermo chtěl míti nějakou válku. Zvolení nového košového oslavili kozáci velikými hody, při kterých se všichni nadobro opili, naposledy po hromádkách i po různu na zemi se rozvalili a tvrdě usnuli.

Když jsem se nad takovými pořádky a mravy, vlastně nepořádky a nemravy v duchu pozastavoval, vrzly vedle v kuchyni dvéře a Rézinka tam paní Rothbaurové dávala dobré jitro. Zůstal jsem ve svém koutku, u postele, neviděl jsem na ženské, ale slyšel jsem, co povídají.

„Co pak?“ táhle se ptala naše hospodyně.

„Milá paničko!“ vydechla žalobně Rézinka.

„Něco se vám přihodilo?

„Musím ze služby!“

„Ze služby? Chválila jste si jí —“

„Před týdnem —“

„Snad páni jsou jiní, než jste tehdy myslila?“

„Ona ne, ale on —“

„Stal se na vás zlý? Sekýruje vás?“

„To bych ještě spíš vydržela —“

„Teda něco jiného?“ zvídala panička utajujíc hlas.

Rézinka jí cosi povídala šeptem.

„Pomysleme si!“ rozhorlila se paní. „Takový je to hodný pán? To on už bez pochyby dřív, než jste vy tam přišla —“

„Já tam na žádný spůsob nemohu ostat.“

„A což ona — zná ho snad už z té stránky či nemá tušení —?“

„Nevím. V noci na dnešek jsem si umínila, jak se udělá den, že se v tu chvíli odstěhuju. Ale ráno jsem viděla, že bude líp s paní promluvit, až on odejde do kanceláře.“

„A promluvila jste?“

„Řekla jsem, že jí ještě dojdu nakoupit, ale tím že se má služba skončí.“

„Příčinu jste jí také pověděla?“

„Jazyk se mi vzpíral proti každému takovému slovu. Teprv až se k ní vrátím“ —

„A jakž — divila nebo mrzela se?“

„Jen odvrátila obličej a takhle pohodila rukou.“

„Á, to už chápala — to už od vás neslyšela a neuslyší nic docela nového.“

„Budu si hned hledat jiné místo. Vás a pana faráře prosím, abych si sem směla přinest kufr a nějakou noc u vás přespat, nežli — —“

Hlas najednou Rézince selhal, zamlčela se.

„Jen přijďte,“ odpověděla jí panička.

Rézinka za nějakou minutu odešla, ani jsem jí neviděl; ale srozuměl jsem, že ji ubohou pronásleduje neštěstí, a tak mě to zarmoutilo, že mi v tu chvíli odpadla chuť i od čtení. Nevrátil jsem se k Bulbovi a kozákům, neboť hnedle potom přišel pan farář. Když snídal svou kávu, uslyšel od hospodyně, s čím tu Rézinka byla. Pokyvuje vážně hlavou řekl: „Nebyl planý strach pátera Zajíce, jak s ní bude po jeho smrti. Ale je mravné, počestné děvče, Panbůh jí neopustí.“

Na poledne byla Rézinka již u nás, hned po obědě odcházela do protokolu shánět se po nové službě.

„Ty bys mi mohl dojít k Dvořačce,“ povídala mi na pavlači mezi čtyřma očima. „Řekni jí, že si musím honem hledat něco nového; ona přichází do tolika domů, ví, co kde která familie potřebuje — snad by mi mohla něco dohodit. Ať k nám večer zajde — já tam k ní nemohu.“

Večer jsem se dověděl, že Rézinka v kanceláři celé půldne seděla nadarmo; také od Dvořačky nedostalo se jí potěchy a naděje.

„Že mě to potrefilo zrovna na ty svátky!“ posteskla si mi, zas jednou mi odstýlajíc postel. „Kdo pak v ten čas veksluje!“

O veliký pátek sešli jsme se s Beránkem, abychom společně vykonali, co v ten den nesmělo býti opominuto.

„Včera, šocínku,“ zahájil on svou vůdčí úlohu, „včera jsme to krásně vymňoukli.“

Jářku: „Vždyť jsme nic nedělali.“

„To zrovna byla chyba. Víšli pak, že včera dopoledne v kostele na hradě pan arcibiskup myl kanovníkům nohy? A my hloupí jsme se na to nešli podívat!“

„Směl to každý vidět?“

„No frštécich, každý kdo se dostal do kostela, — no, a my bysme se tam byli skrze jiné provrtali.“

„Proč jsi teda nic neřekl?“

„Protože jsem to doma slyšel až večer. Byl bych si s chutí dal šňupku nebo dvě, že jsme to zameškali! Jen si považ: pan arcibiskup prý klekne u nohou každého kanovníka, a když jsou umyty, dokonce prý je i políbí! A při všem tom byl prý také císař Ferdinand! My telátka jsme dřepěli doma — erdek dudek!“

Toto své opominutí napravovali jsme tím, že jsme na veliký pátek a bílou sobotu chodili od kostela ke kostelu, abychom si v nich prohlíželi boží hroby. Zvroubili jsme skoro celou Prahu, vystoupili jsme i na Petřín, kde hrob boží byl pod zemí, prý „zrovna jako v Jeruzalemě,“ a obešli jsme tam ovšem i kapličky křížové cesty.

„Tady,“ povídal mi Beránek, „jindy bývala v noci dlouhá pobožnost.“

„V noci?“ divil jsem se.

„V noci, bráško, před velikým pátkem, mnoho lidí sem z Prahy chodívalo; teď to mírnyx týrnyx zakazujou.“

„Proč?“

„A to všecko ti sedmašedesátnici!“

V sobotu byli jsme ovšem na vzkříšení, a ne na jednom. Když jsme se pak — už dost uondáni — vraceli domů, vzbudila se v Beránkovi Pražská pýcha.

„Taková sláva,“ prohodil, „u vás venku nebývá, co?“

„Ale poslouchej,“ odtušil jsem, „jak jsem to včera a dnes viděl, lidé tu v tyhle svaté dni nechodí do kostelů jako venku.“

„Jak pak ne? Kdo pak tu nejde někam k božímu hrobu a na vzkříšení?“

„Ale skoro všichni tam jdou podobně jako do divadla nebo do cirkusu, jenže zadarmo.“

Beránek na mne vyvalil oči: „Človíčku, co to mluvíš?“

„Není to pravda? Tlačí se tam, jen aby něco viděli, a když to okouknou, odcházejí pryč. Co jich všude bylo, kteří ani nešli k líbání! A kolik se jich tam pobožně modlilo? To je u nás jináč.“

„U vás? To jsem, šocínku, zrovna nezmerčil.“

„Ty jsi u nás přece nikdy nebyl!“

„To je v rychtyku — ale *na tobě* jsem to nevypetrachtoval: ty jsi, kamaráde bratře, včera a dnes tomu modlení a té pobožnosti ve všech těch kostelích taky tak moc neudělal!“

Musel jsem si v duchu říci, že je to pravda, a hezky jsem utichl. Večer se náš pan farář octl na poslední stránce Gogolovy knihy.

„Jsou to zvláštní kousky,“ povídal mi. „Spisovatel stále dráždí čtenáře k smíchu, jako by ho lehtal pod paždím, ale potom všecko obrátí k smutnému konci. Jako v poslední masopustní dni: maškary, muziky, tance, nevázaná veselost, hejření — v patách za tím popelec, škaredá středa.“

„Já bych si to taky rád přečetl,“ domlouval jsem se, — „aspoň o Tarasu Bulbovi —“

„I třeba všecko — ačkoliv si z toho starý člověk může mnohem více vybrat než mladý, nezkušený.“

O boží hod a na pomlázku byl jsem s panem farářem ráno v kostele, odpoledne na procházce, jinak jsem ležel v Gogolovi. I jen na chvíli, jako k obědu, nerad jsem se odtrhoval od Zaporožců, kteří konečně měli proti komu vojnu začíti. Uslyšeliť, že v hetmanštině polští páni utiskují pravoslavnou víru, že dávají církve do nájmu židům, kterým nutno dříve zaplatiti, než se může čísti mše, že polští kněží do svých vozíků zapřáhají pravoslavné křesťany a že si židovky z popských říz čili bohoslužebných obleků dělají jupky. Zle se rozlítili kozáci; nejprve vrhli se na předměstí, kde židé měli své krámy, schytali je a vházeli do Dněpru, — jenom jeden dostal milost od Bulby, směšný, pitvorný Jankel; potom učinivše na rychlo potřebné přípravy vytrhli do pole skoro všichni, staří jako mladí.

Vpadli do polských krajin a strašlivě tam řádili; dopouštěli se ukrutností, nad kterými člověku vlasy na hlavě vstávaly. Všechno před nimi s hrůzou utíkalo, kdo jen mohl hledal útočiště v některém lidnatém městě; zvláště do pevného Dubna se velmi mnozí uchýlili, chtíce se za hradbami jeho brániti do posledních sil. Zaporožci chtěli Dubno vzíti útokem, ale byli odraženi; nezbývalo jim než oblehnouti je a obyvatele i posádku vyhladověním donutiti, aby se vzdali. K tomu bylo potřebí dlouhého času, jejž kozáci museli tráviti v nečinnosti; zahálka je kazila, mnozí přestávali zachovávati střídmost v pití, která jim v čas vojny přísně byla ukládána.

Přišly ještě horší věci. V Dubně byl vojvodou polský pán, s jehož krásnou dcerou se Bulbův Ondřej byl v Kyjevě seznámil. Teď ho viděla s hradeb mezi Zaporožci a poslala k němu v noci tajnou podzemní chodbou svoji tatarskou služebnici, žádajíc aby k ní přišel a přinesl kousek chleba — ona sama že dva dni už ničeho nejedla a nechce viděti, aby matka hladem zemřela před ní.

Ondřej, uslyšev to, vzal potravy, co mohl unesti, a dal se od Tatarky podzemní chodbou dovesti do města. Když se octnul u dcery vojvodovy, nyní ještě mnohem krásnější, a zvěděl z jejích úst, že od té doby, co se v Kyjevě setkali, jen jeho v srdci nosila, přísahal jí věčnou lásku a neobmezenou oddanost, odříkal se otce, tovaryšů, vlasti a chtěl pouze jí sloužiti, pro ni žíti a zemříti. Za to mu krásná

Polka padla do náručí. Ztracen byl mladý kozák! přidal se k nepřátelům, hotov jsa bojovati proti soudruhům i bratru i otci.

V téže noci přitáhl obleženému městu na pomoc čerstvý pluk vojska a našel před branou jedno oddělení Zaporožců nadobro opilé, v tvrdém spánku pohřížené; porubav jedny z nich a zajav druhé vtrhl do města s hojnou zásobou potrav. Kozáci se vzpamatovali, obnovili přísnou kázeň vojenskou a vylákavše Poláky z města udatně s nimi zápasili. Tu však jich došla zlá novina: že Tataři přepadli Síč, vyloupili ji, našli tam i zakopaný poklad, a co tam zbylo kozáků, odvlekli do zajetí. Zaporožci před Dubnem se rozdělili na dvě polovice: jedna s košovým odtáhla stíhat Tatarů, druhá zůstala před městem a zvolila si Bulbu za vrchního vůdce.

Obležení vypátrali, že nepřátelé před hradbami jsou mnohem slabší, a vypadli na ně celou silou z města. Došlo k veliké krvavé bitvě; na obou stranách bylo hrdinsky bojováno, na obou padli mnozí udatní mužové. Když se vítězství klonilo k Zaporožcům, vyrazil z města ku posile svým husarský pluk, v jeho čele Ondřej, bohatě po polsku vystrojen, na paži maje drahou pásku od své krasavice. Taras vida, jak odpadlý syn bije do svých, dal jej zvábiti stranou a tam chytil koně jeho za uzdu. Mladík rázem zkrotl jako beránek, a když mu otec poručil, aby slezl s koně, pokorně poslechl a polomrtev se postavil před rozhněvaného starce. „Stůj a nehni se!“ zkřikl Taras — a střelil do něho, že hned mrtev klesl.

Čta to, zrovna jsem se třásl. Ondřej velice chybil a zasluhoval trestu; ale nebyl tak zkažen, aby se nemohl polepšiti, otci ani slovem neodpíral i byl by se od něho nepochybně dal přivesti na pravou cestu, když i smrt z rukou jeho přijímal poslušně a pokorně. Maje ho úplně v moci své měl otec jednati jinak, než jej tak přenáhleně, tak nelidsky zabiti. Silně mi proto od něho odpadlo srdce.

A ten skutek zaslepeného vzteku nebyl nic platen. Nepřátelé se tím více rozezlili, kozáci byli poraženi, Ostap zajat, Taras sám mnohými těžkými ranami sklácen; jen stěží podařilo se hrstce věrných přátel odnesti jej s bojiště, uniknouti Polákům je stíhajícím a doraziti na Síč, kde se Bulba dlouho ještě vznášel mezi životem a smrtí.

Naposledy se přece vyhojil, a první věc, kterou chtěl provesti, bylo vysvobození syna Ostapa z polského zajetí. Žid Jankel za veliké peníze dovezl Tarasa na voze pod cihlami ukrytého do Varšavy, převlečeného dovedl skoro až do vězení Ostapova; ale vše bylo marno, Ostap byl na veřejném místě před otcovýma očima ukrutným způsobem popraven.

Bulba vrátiv se na Síč pomýšlel už jen na pomstu. To byla přirozená věc; ale jak sobě vedl, když se s plukem svým od ostatních Zaporožcův odtrhl a dále na svůj vrub polské kraje hubil, to se příčilo všemu lidskému citu. „Nižádný štětec nedovedl by vyobraziti všech surovostí a ukrutností, jakými se jeho zhoubné vpády vyznamenávaly. Nic nevniklo v to staré srdce, co by se podobalo lítosti, smilování. Nešetřil nikoho. Nešťastné matky, mladé ženy a dívky, z nichž některé byly velmi krásné a nevinné jako jarní lilie, nadarmo se hleděly zachrániti u oltářů: Taras je upálil zároveň s kostelem.

A když své bělounké ruce s zoufalým křikem z hrozného plamene a dýmu k nebi vzpínaly, když divocí kozáci po ulicích plačící děcka na piky nabodávali a k nim do plamenů je házeli; hledíval on na to s jakýmsi hrozným citem útěchy a říkázal: ‚Hle, proklatí Leši, takové jsou rekvie za Ostapa!‘ A takové rekvie za Ostapa prováděl v každé vsi.“

Leši mu utratili syna. Ale kolik Lechův připravil o statné syny on a jeho soudruzi? A nezhubilli sám sveřepě druhého syna svého, ani na to nepomysliv, že je schopen polepšení, ani nevzpomenuv na matku jeho, které způsobil nemenší bolest než Leši jemu popravou Ostapovou? Neměl práva k svému zuřivému řádění; velice mě bolelo, že odvrhnuv od sebe všecky lepší vlastnosti stal se jen slepým vzteklivcem, zrovna lítou, krvežíznivou šelmou a naposled i tvrdohlavým pošetilcem, který v zoufalém boji upustiv dýmku nechtěl ani jí nechati nepřátelům a hledaje ji v trávě byl od nich dopaden, přemožen a za živa upálen.

Neblahý ten konec celého vypravování mne netoliko velice znepokojil, ale zrovna ranil do duše; jenže bolest z toho v nitru mém otrnula rychleji, než kdy bych se byl řízl do prstu.

Hned potom pustil jsem se i do druhých kousků v knize. Všecky četl jsem s dychtivostí, chvílemi s utajeným dechem; ale znova čísti, třeba v tu chvíli, byl bych chtěl jen Pověst o tom, jak se rozhněvali pan Matěj s panem Matoušem, a některé části Tarasa Bulby; Plášť, Podobizna, Něvský prospekt a Kyjevští školáci mne k tomu nevábili.

Abych dočetl Gogola, nešel jsem v úterý po pomlázce ani na „štrozok,“ ač mě k tomu Beránek vybízel; svým zdráháním přivedl jsem jej do rozpaků; nevěděl jsemli spíše punčocha či bačkora, nebo ňúma či búťa, až se ustanovil na tom, že jsem mezulán.

XIII.

V úterý ráno přibyla do naší domácnosti nová osoba, venkovanka asi dvaceti let, statná, ale krásou dosti skrovně obmyšlená, ač ne právě ošklivá. Měla dlouhý obličej, ale i v tom mohl být její nos o poznání kratší; levým okem si chvílemi drobátko zašilhala, a to zrovna, když chtěla hleděti příjemně a zálibně. I já jsem hned zvěděl, že se svezla s krajanem jedoucím na trh s obilím a že snad polovinu cesty urazili v noci. V půlhodině naplnila celou kuchyni silnou venkovskou vůní. Jmenovala se Madlena a paní Rothbaurové říkala tetičko.

Chovala se slušně, ale zcela nenuceně, jako by tu byla doma, ani před panem farářem se neupejpala. Patrně tu již bývala dříve. Nosila na hlavě šátek, vůbec i v oděvu vypadala více po vesnicku než po městsku. Mysli byla dle všeho spokojené, veselé; vtipné kaše snad mnoho nesnědla, ale aby hloupostí trkala, to dokonce ne; člověk poslouchaje ji, jen se musel pořád v duchu usmívati. Mluvila patrně ráda, pořád hezky hlasitě a jaksi rozjařeně, a přes tu chvíli smála se i věcem, které jiného k tomu nedráždily. Ke každé sebe kratší otázce

odpovídala celou řečí, obyčejně tak dlouho, až jí zase někdo vpadl do slova. Brzy jsem vyrozuměl, že je z městečka a šafářova dcera.

Že má dobré srdce a ráda se přátelí, přesvědčil jsem se velmi brzo. Když jsem před polednem seděl u Gogola (pan farář byl pryč), přišla do pokoje, u každého kousku nábytku se zastavila, všecko si pozorně prohledla, i do almary se podívala; zvláště dlouho se zdržovala blíže malého zrcadla, před kterým jsme se já a velebný pán ráno česávali. Naposled přistoupila ke mně.

„Máš mnoho učení?“ začala rozprávku.

„Ba ne.“

„Ale jde ti to těžko?“

Otevřel jsem na ni oči: „Proč myslíte?“

„Že u toho pořád sedíš,“ ukázala na mou knihu, — „jako přikován, ani se nehneš —“

„To není učení.“

„Ne?“ divila se. „A přece u toho musíš dřepět? a pořád do toho koukat, ani očí neodvrátit?“

„Nemusím.“

„Nemusíš? Jistě? Nikdo tě nenutí? Matičko Svatohorská — a proč to teda děláš? Proč od toho neutečeš?“

„Je to hezké čtení.“

„Vždyť tě od toho musejí bolet oči, a všecky údy ti musejí zdřevěnět!“

Oči mě jen trochu pálily, ale jeden, druhý úd mě opravdu hodně brněl.

„A co je v tom tak pěkného? O čem je to?“

„Všecko o Rusku,“ dal jsem dost neurčitou odpověď.

Madlena vzavši knihu do rukou prohlížela desky napřed, vzadu i na hřbetě, rozevřela je a pomalu, školácky čtla na poslední straně textu: „Já vím, proč sešel: proto, že se bál; kdy by se byl nebál, nemohla mu čarodějka ničeho udělat. Měl jenom udělat kříž a vyplít se jí zrovna na ocas!“ — I fuj tajxl! — „U nás v Kyjevě všechny baby, co sedějí na trhu, jsou čarodějnice.“ Sklapla knihu: „Lidé zlatí, tohle že je hezké?“

„To zrovna ne —“ musel jsem připustit.

„A taková tlustá kniha! jako katezismus a druhý díl dohromady, ještě víc. Celou ji chceš přelouskat? To ti potrvá hezký čásek, co?“

„Dnes ji dočtu.“

„I to jsem blázínek! No, já jsem neměla knihy v lásce ani ve škole; kdy by mi je byl někdo všecky ukradl a už nevrátil, nebyla bych plakala, haha! A co jsem vyšla ze školy, žádné jsem se ani nedotkla, kromě modliteb. Abych se jimi mořila ještě jako velká, to by se mi chtělo! Náš pan páter chtíval ve škole, abysme všecko uměli, jako když bičem mrská; tak já jsem uměla jen desatero, — když jsem jednou měla vyjmenovat sedmero svatých svátostí, nemohla jsem si ‚za páté‘ honem vzpomenout, tak jsem řekla už ‚stav manželský.‘ — ‚Pomalu holka, pomalu,‘ prál velebný pán, ‚na ten máš dost času, dřív přijde ještě něco jiného.‘ Hahaha!“

Musel jsem se také zasmáti.

„Panu páterovi museli jsme vypočítávat všecky vlastnosti boží, všecky hříchy: všední, smrtelné, proti Duchu svatému a nevím ještě jaké, všecky skutky křesťanského milosrdenství, poslední věci člověka, taky osmero blahoslavenství — nebo kolik jich je. Já jsem toho vždycky polovičku nevěděla, hahaha! A což biblické příběhy! Pořád se mi v hlavě pletlo, co který den Pánbůh stvořil. O Abrahamovi, Izákovi, Jakubovi, Ezauovi uměla jsem dost povídat, o Jozefovi v Ejptě jakž takž: hubené krávy, tlusté krávy, no dobře; ale když to přišlo k ejptským ranám, už jsem nemohla s fleku. Móžiš a Jozua, troubení na Jericho, David a Šalamoun — to ještě; ale potom čím dál, tím hůř! Zvláště ti proroci, co každý kázal a prorokoval — pro Kri-le pána, jak si to má člověk pamatovat? Konce jim nebylo: Jonáš, Eliáš, Tobiáš —“

Vyprskl jsem: „Ten mezi ně nepatří!“

Ale Madlena vedla svou: „Jeremiáš, Goliáš, Lamachiáš —“

„Hehehe! snad Malachiáš?“

„No tak Machaliáš, — potom Ezechiel, Samuel, Daniel, Samson, Saul, Job —“

„To také nebyli proroci.“

„Nešť, ale všichni byli židé — taky Hakabub nebo Habakuk, Holofernes a Herodes, zrovna jako Teveles, Perelcs a Jajteles — hahaha! Potom ženské: Rebeka, Jezabela, Ráchel, Sára, Furt nebo Hurt —“

„Tak se nejmenovala žádná.“

„Jedna jistě — chodila na pole sbírat klasy —“

„Á — Ruth!“

„No tak vidíš.“

„Hehehe!“ chechtal jsem se, až mi slze tekly.

„Hahaha!“ smála se Madlena z plných plic.

Až se na nás paní Rothbaurová schválně přišla z kuchyně podívat.

„Vy si tu ňák trefujete do noty!“ divila se.

„Povídáme si o knihách a o škole, tetičko,“ vysvětlovala jí Madlena, — „no, je to undrholt, hahaha!“

Od té chvíle chovala se ke mně tak kamarádsky, jako bychom spolu byli několik let chodili na trávu, pleli mák, hrabali seno, obraceli obilí, vybírali brambory a mlátili v stodole.

Kdo Madlenu v naší domácnosti tuze nerad uviděl, byla Rézinka.

„Že ji sem ďas musel zrovna teď přinest!“ posteskla si mi stranou utajeným hlasem. „Na službu myslí arci až od prvního máje —“

„Proto sem přišla?“

„Toť se ví. Teď jsme tu najednou dvě přes počet! Ona si dle všeho chce u tetičky půl měsíce posedět; já už taky dřív nic nedostanu, než od šestnáctého, a do toho jsou skoro ještě tři dni — to jim tu máme být obě na krku.“

„Vy se tu málo zdržíte —“ namítal jsem.

„Kdy bych byla věděla, že ji tu najdu, nebyla bych ani na poledne přišla; zejtra to tak udělám. Ale přespat jinde nemohu, a tady i sousedé řeknou, že se u pana faráře najednou scházejí nocležnice. Lidé všecko hned natahují, a tohle je opravdu dost okaté. Už bych chytila, ať by bylo, co bylo, ale to se mi zrovna jako z učarování nic

nechce hodit. A což kdy bych od druhé polovičky měsíce nic nedostala, kam se vrhnu? Panenko Maria, neopouštěj mne!“

Měla pláč na krajíčku.

Když jsme byli pohromadě, Madlena si Rézinku prohlížela od hlavy až k patě se zvědavostí nijak netajenou. Pozoroval jsem, že toto „mustrování“ Rézince jest nemilo; ale Madlena nepřestala, naopak, počala se za malou chvíli též k Rézince chovati důvěrně, přistoupila k ní, zdvihla její pasnu a zkoumala ji, jako by ji chtěla u krámu koupit. Také se podobně obírala jejími naušnicemi.

„Ty asi koštujou?“ zvídala.

Rézinka jen pohodila hlavou.

„Nejspíš prezent od šamstra?“

„Nemám žádného.“

„Zdrávi zkazovali!“

Rézinka se nevolí všecka v obličeji zapálila.

„Aha!“ škádlila ji proto Madlena. „Vida! hahaha!“

Paní Rothbaurová schválně obrátila řeč jinam: „Co píše bratr z vojny?“

„Ale vždycky jen o peníze, tetičko,“ povídala Madlena. „V masopustě nám dával vědomost, že už povyšuje, že už jich má deset pod sebou, to že teprva potřebuje, aby mu naši poslali pár zlatých. Tatínek hned tomu jeho povýšení nevěřil a napsal mu: ‚Když skládáte seno a ty stojíš ve vikýři, můžeš jich mít deset pod sebou, a třeba víc. Peníze ti máme posílat? Kdy bys sloužil u sedláka, musel bys si pár zlatých ročně zachovat; teď tě živí a šatí císař pán, a ty bys chtěl, abysme ti ještě připláceli? Madlena sloužila už u dětí, u krav a u pánů, doma i v Praze, a všecko si pořídila ze svého, nikdy na nás nic nechtěla, spíš jsme od ní ještě něco dostali‘ — hahaha!“

„Tak vy jste už byla v Praze?“ otázal jsem se.

„No, až asi do jmena Ježíš, potom jsem musela domů, protože maminka marodila. Měla jsem tu dobrou službu, paní mě měla ráda, a mě tam jen mrzelo, že tam měli takovou malou putnu: i když byla vrchovatá, sotva jsem ji cítila na zádech — v pořádné putně mohla jsem přinest najednou dvakrát tolik vody. Co pak s takovou hračkou, hahaha? Že vy také nerada zbytečně běháte s putnou ke kašně?“

Tato otázka platila Rézince, přišla jí znáhla a zase málo vhod.

„Ještě jsem to tady nedělala,“ zněla stručná její odpověď.

„Á, vy jste byla za panskou?“ dovtipovala se Madla. „U koho?“

„Vy to bez toho neznáte . . .“

„Dlouho?“

„Ne.“

„Ráda vekslujete? hahaha!“

„To se snad o mně přece ještě nemůže říkat,“ odtušila Rézinka, znovu se zardívajíc, „protože teprv začínám — do nedávna jsem byla hospodyní u svého strýčka, velebného pána Zajíce, až ho Pánbůh k sobě povolal.“

„Á tak,“ rozbřesklo se Madleně. „Teď je vám těžko zvykat si na horší, že? Slyšela jsem tady od kamarádek, že jsou tu takové princ-

metálové baby, u kterých aby čert vydržel, ne děvečka, — snad jste zrovna na jednu trhla?"

„No," ozvala se paní Rothbaurová, chtíc patrně tomu všetečnému vyslýchání učiniti konec, „však není žádné děvče k takové sekatuře na věky nebo na léta odsouzeno, s žádnou takovou dračicí kopulírováno; nemůželi někde vydržet, ať to zkusí jinde."

„To je boží pravda," svědčila Madlena horlivě, „a nežli odejde, ať dá takové dračici její díl, ať jí toho poví, co se do ní vejde. To jste jistě taky udělala?" obracela se zase už k Rézince.

„Já jsem si nemohla na paní stěžovat —"

„Ne? Co teda vás tak brzo vystrnadilo ze služby?"

Rézince nechtělo se odpovídati.

„Snad na vás někdo něco namluvil?"

„Sama jsem odešla, ze své vůle —"

„Tak s maminčinou nemocí to dopadlo šťastně?" obracela zase paní Rothbaurová řeč jinam.

„I chvála Bohu," svědčila Madlena. „Ošetření měla dobré, co jen kdo radil, všecko jsme udělali."

„Doktor byl taky po ruce —"

„Na doktora ona nedrží, doktora u nás volají obyčejně s knězem, když má člověk už být zaopatřen. A my jsme maminku radši vyráželi, dost jsme ji obveselovali. Chasa ve dvoře se dověděla, že jsem se v Praze naučila tancovat kadrýl; někteří tomu nechtěli ani věřit, ale jářku: ‚Vy hloupí, přijďte, ukážu vám, umímli, a třeba vás taky naučím' — hahaha!"

„A přišli?" optal se pan farář, přicházeje mezi nás.

„Nejdřív holky. Vídaly už dříve pány tancovat kadrýl, a když se přesvědčily, že ho opravdu umím, přivedly taky mužské. Jářku: ‚Třeba taky alakúr vás naučím!' To koukali, když jsem jim začala ukazovat túry! Vždycky jsme si k nám vzali Emana bednářovic, který taky už hraje s muzikanty v hospodě, i na bálech, a za krátký čas holky a hoši už na sebe volali nejen u nás při tanci, ale i na dvoře, v stájích a na mlatě: ‚Šéne dám! — Tudle vem! — Ženám klesá! — Šosy k Róze!'[1]) To byla legrace!"

„A tu taneční školu jste drželi tam, co matka stonala?" spráskla paní Rothbaurová ruce.

„Tetičko, věřte, že jí to jen pomohlo. Dřív byla smutná, pořád jen vzdychala: ‚Bože, Bože!' — ale když okolo ní bývalo tak veselo, taky se chvílemi zasmála, potom pořád častěji, až se pomalu vykřesávala a sbírala. Já jsem radši déle zůstala doma, aby měla zastání. Tatínek by to snad byl radši viděl, abych už ani nechodila do Prahy; některé moje kamarádky tam pořád jen uklízejí dobytek, dojí krávy a kydají hnůj — inu, proč jsou hloupé? hahaha!"

„Chytrosti jsi je nemohla tak brzo naučit jako kadrile a tanci à la cour, viď?" usmál se velebný pán.

„Komu není s hůry dáno, v apatyce nekoupí," podotkla rozšafně, ale zároveň i sebevědomě Madlena.

---

[1]) Chaine de dames! — Tour de mains! — Chaine anglaise! — Chassé croisé!

„Což — ‚Schöne Dam', Šosy k Róze' a tak dále jsou snad už zrníčka a jadýrka z apatyky, po kterých se budou spíše shánět než po cicvárovém semínku."

„A to oni tam mají dost takových vejšplechcí, hahaha! Večer chasníci volají na holky: ‚Anka, nemelu!' a holky jim odpovídají: ‚Vyškub nať!' To se jako posmívají pánům."

„Aha, pánům, kteří si na dobrou noc říkají: ‚Angenehme Ruh' a ‚Wünsch' gut' Nacht.'"

„Hehehe!" zasmál jsem se. „Tak tedy ‚Vyškub nať' a ‚Anka nemelu' má být německé pozdravení?"

„Pozdravení takových Němců," pravil pan farář, „kteří o sobě hrdě říkají: ‚Vometáč, zametáč, plametáč!'"

Upřel jsem na něj tázavý pohled.

„Nerozumíš? To jest: War'n m'r deutsch, sein' m'r deutsch, bleib'n m'r deutsch, čili: ‚Byli jsme Němci, jsme Němci, zůstaneme Němci.' To vometáčování, zametáčování a plametáčování se v Čechách roku čtyřicátého osmého dost důkladně vyplenilo, ale teď se zase v městech a městečkách rozžírá jako povázka na jetelišti. A jistí lidé snad se brzo vytasí s tím, aby každý, kdo nechce říkat ‚Vometáč, zametáč, plametáč,' přišel za mříže nebo na pevnost."

„No, no," promluvila výstražně paní Rothbaurová, pozdvihujíc ukazováček, „ať jen vy tam nepřijdete ještě dřív!" (Pokračování.)

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

K. V. Rais v podhorském obraze *Na lepším* (nákladem Šimáčkovým, str. 540) uvádí nás do téhož Podkrkonoší, odkud byla čerpána většina dosavadních prací jeho. Pokud jde o dějiště, jsou tu proti sobě postavena dvě místa, Polánka a Bystré, ono blíže k horám, toto blíže ke kraji, ono téměř samota, toto větší dědina, jež z blízkého městečka a zároveň z větší zámožnosti obyvatelstva osvojuje si jemnější způsob života a onen zevní nátěr, který počítá více s úsudkem světa než s jadrnou podstatou vnitřní. Jest známý, přirozený úkaz, že místo působí na člověka jako podmiňující složka jeho povahy a názorů životních. Často místa nevelmi od sebe vzdálená a lidem téhož kmene osazená mají obyvatelstvo rázu podstatně různého. Přírodní poměry samy — třebas ani nešlo zároveň o nestejné zaměstnání, vychovávají si člověka, uspůsobujíce si ho bezmála tak, jako své rostlinstvo. Přesaď rostlinu s dosavadního místa do půdy jiné, a shledáš na ní snad záhy, snad později změny a odchylky od sourodých jedinců v půdě dřívější. Člověk však podléhá ještě více vlivům svého vrstevnictva. Tuto známou pravdu o vlivu prostředí na člověka položil Rais za základ tohoto obrazu svého. Zároveň pak přičinil důležitou souřadnici jinou, spojiv se změnou

místa a okolí také změnu poměrů majetkových, tedy praemissu, jež sama sebou umožňuje připodobování se k novým okolnostem. Látku povídkovou vytvořil si z různosti disposice, jakou k vlivným účinkům změněného dějiště přinášejí v sobě obě hlavní postavy obrazu.

Manželé Voralovi dostali se za mlada za sebe teprve po mnohých protivenstvích a překážkách. Voral, starší syn z pěkné živnosti ve Lhotce, směl si vzíti Věchtovu Barušku, jež měla jen několik stovek věna, teprve tehdy, když ustoupil z dědického práva mladšímu bratrovi a sám se usadil na malé chalupě v Polánce. Voralčinou jedinou snahou odtud bylo, ukázati novému přátelstvu, že Josef s ní pochodil dobře, že ona prací a sháněčlivostí dovede nahraditi, oč přínos její byl menší. A muž její zcela s ní souhlasí. Manželé svorně se lopotí a vydělávají, neznajíce v mladých letech svých jiné radosti životní než práci a z ní vyzískaný peníz. Zejména Voralka tak zvykne stálému honění se z práce do práce a při tom odpírání si požitků i nejprostších, že všecka jaksi i citově ztvrdne a zkornatí. Jest jí líto i každé chvilky, jíž by věnovala dětem; nepoláská se s nimi, jak jiné matky činívají, nevěnuje péče ani jejich oděvu, ani obroušení jejich mravů. Stará se o ně svým způsobem snažíc se, aby jednou měly co možná mnoho, aby nezkusily pro nedostatek jmění toho, co zkusila matka.

Úsilí Poláneckých manželů nese ovoce. Po několika letech nastřádají Voralovi tolik, že se ohlížejí po živnosti větší. Těší se, že jejich lopota na lepším majetku vynese užitek hojnější a přiměřenější k veliké práci jejich. Zakoupí pěkné hospodářství Haňákovo v Bystrém, prodané pro dluhy. Ale do nového majetku nepřicházejí již tak stejni, jako kdysi přišli na Polánku. Voral jest ještě pln životní mízy a svěžesti, kdežto žena jeho jest udřená selka, ve které by sotva kdo poznal dřívější kvetoucí Barušku. Mimo to Voral, který zná kus světa a stále se stýká s lidmi, má nejen schopnost, ale i chuť upraviti život svůj i své rodiny v lahodnější tvary, jaké vidí u nových sousedů, kdežto Bára tvrdošijně odmítá vše, čemu na Polánce odvykla. Pro ni i v Bystrém jest jenom sháňka a lopota, a naproti tomu hříchem jí jest každý výdaj sebe nepatrnější, který by šel na lepší úpravu příbytku nebo vlastního vnějšku jejího. Odtud záhy vyplynou spory mezi mužem a ženou. Voral, podrážděn Bářiným odporem, srovnává svou domácnost se sousedy Bysterskými a trpce pociťuje její nedostatky. Dávaje pak všecku vinu ženě své, jme se i ji srovnávati s ženami jinými, především s mladou vdovou Haňačkou, vynikající nad své vrstevnice jak pěkným vnějškem, tak uhlazeným, městským chováním. Z toho přirovnávání dostaví se znenáhla nechuť, a za nedlouho vyvine se odpor k ženě, jež Voralovi zcela odpadne od srdce, vzňatého nepřekonatelnou touhou po ženě jiné, po Haňačce. Voral oddává se vášni své s plnou naivností prostého, přírodního člověka, neví vlastně ani, kam míří, ale slepě a tupě, jako by byl hnán vnitřní silou jakousi, chvátá jen za ženou své touhy, i když byl od ní energicky odmítnut. Bára záhy pozná příčinu změny, jež se s ním stala, a když muž nesnaží se ani, aby doma zachoval jakýsi modus vivendi, zabývá se již černými myšlenkami, jak vybřísti ze zápletky hlodavých muk. Nyní teprve probudí se v ní něžnější láska mateřská. Vzpomínka na děti přivede ji zase na pravou cestu a vedle

toho stará snaha zachovati dětem otcovský majetek obrní ji neobyčejnou silou, když na ni dolehne všechna tíha řízení hospodářství. Voral totiž, hledaje úlevy zjitřenému nitru, oddá se pití a upadne do nemoci, z které povstane jen k chabému živoření. Snaží se sice vrátiti se ku práci selské, kterou pro mamon a pro scestné touhy své opustil, ale oslablé síly tělesné vypovídají mu službu.

Jak patrno, Rais svedl zajímavý námět, jejž si obral, s vyměřené dráhy poněkud stranou. Aby sesílil povídkový útek svého obrazu, aby získal krisi a z ní plynoucí katastrofu hlavního hrdiny, přibral do počtu obyčejný, ctihodně osvědčený prostředek romancierský, paní Náhodu. Čirá náhoda jest zajisté, že Haňačka, když jí muž umře, zůstane v Bystrém švadlenou; mnohem spíše bychom uvěřili dle obvyklých zjevů ženských povah, že se odstěhuje hned ze vsi, kde byla paní, a že nebude tam sloužiti lidem naparovačným, kteří jí dávají cítiti chudobu její. Kdy by však nebylo Haňačky v Bystrém, nebylo by příčiny, aby se Voral zapomněl a spustil, a běh života jeho i jeho rodiny „na lepším“ mohl se utvářiti způsobem zcela jiným. Hlavní otázka širokého obrazu, zmíněný již vliv změněného prostředí, staví se tím po bok jiné věci, jež z ní přímo a nutně neplyne. Spisovatel však tímto obratem získal hybný prostředek, kterým vlna dějová z klidné hladiny mocněji se vzdýmá a rozběh její podstatně se urychluje. Čtoucí ostatně prvním pohledem obratu toho snad ani nepozoruje, protože si jej lehce vysvětlí jednak z charakteristiky Voralovy a jeho vývoje v Bystrém, jednak z celkového stavu jeho domácnosti a oné vyhladovělosti citové, jež přešla mu v Polánce po době překypělé mladosti. Přes to však přece cítíme, že by změna všeho chování a cítění Voralova po stránce psychologické měla býti hlouběji založena a zevrubněji odůvodněna i vyložena. Totéž platí ostatně také o Báře, jejímž nitrem se spisovatel podstatněji zabývá teprve tehdy, když si Bára uvědomí hotové odvrácení se mužovo. A ještě potom u ní vidíme spíše působení zevních momentů, úmrtí otcova a násilné smrti mladé Brožky, než samostatné zpracování zažitých vjemů a vítězné probití se nezbytným zápasem duševním. Srovnámeli však duševní proces Bářin a Voralův, jak jej autor podal, jistě uznáme obraz zkrušeného a zmítaného nitra Bářina za zdařilejší, protože je věcnější, pravdivější a působivější.

Zevní ráz vesnického života zachytil Rais i zde. jako v jiných pracích svých, dovedně a věrně. V té příčině dociluje určitého, pevného dojmu tím, že podává množství podrobností a jednotlivých rysů nápadných a význačných, z nichž si čtoucí snadno složí celistvé osoby. Má sice při tom na zřeteli hlavně jeden zjev, nadnášeni se lidí nad svůj stav, pitvoření se po lidech „lepších“ a zastírání pravého jádra zevním pozlátkem, ale kresba jeho přes to nepozbývá hodnotnosti, protože v tomto směru nezapomíná žádoucí rozmanitosti a vedle toho dbá též rysů jiných. Představitelé Bysterské honorace, Vejběra, Ruda, Bourové, Mokříš a j., jsou líčeni více po zevní stránce, starý Věchet, krejčík Caromio, dohazovač Rozumíš a j. jeví nám větší měrou život duševní, v příbuzenstvu Voralovy rodiny zastoupeny jsou směry oba. V živém a rušném obrázku pouťovém, plném jarní vůně a veselých barev, stručnými rysy, ale přece plasticky jest zobrazeno panstvo Libo-

čanské; episoda starostovy Lídy tou příležitostí vhodně rozhojňuje děj a zároveň věcně doplňuje celkovou charakteristiku společnosti Bysterské. Bez zvláštního důrazu, jaksi jenom během ostatního vypravování dotýká se spisovatel pozoruhodného poměru sedláka k půdě vzdělávané a vlivu, jejž má rolnická práce na člověka. Vliv ten pozdě pociťuje Voral, jenž se snažil povoznictvím při stavbě dráhy rychleji vydělati peníze, když tělesně všecek jsa schátralý pokouší se vrátiti ku práci, které se prve zpronevěřil. Bez pochyby toliko snaha, aby se neporušila souměrnost díla přesně rozvrženého a pevně stavěného, nedovolila autorovi prohloubiti tuto obecnou pravdu a osvětliti ji na jedinečném případě Voralově. Domníváme se, že by bylo lze klesnutí Voralovo také tímto odtržením se od půdy, v které sedlák dříve s pravou rozkoší se hrabával, vysvětliti aneb alespoň působivě podepříti. — Dikce Raisova jest prostá, průhledná, jadrná, osobám i věcem zcela přiměřená a co do formy bezvadná.

Gabriela Preissová sebrala v *Porosených pavučinách* (nákl. Ottovým, str. 209) několik kreseb, jež z neúnavného pera jejího přinesly poslední dobou různé časopisy naše. Jest to kytice zajímavá tím, že spisovatelka se zalíbených dějišť svých povídek, Slovenska a Korutanska, poodchází také na půdu novou, volíc si náměty, při nichž nelze spoléhati na účin, jejž sama sebou spůsobuje svéráznost kraje a lidu. Nevymyká se ovšem ani zde spisovatelka zcela z dosavadního ovzduší svého. Hned první črta — Přijďte jen k nám, až bude jaro! — čtenářům z Osvěty známá, uvádí nás do klášterské osady v Korutanech, a ke Korutanům víže se též Povídka o kudrnatém ševci, jakož i drobná črta Světoborce. Prvou z nich klademe k nejzdařilejším drobnůstkám spisovatelčiným. Jsou v ní načrtnuty jen dvě figurky, mladý učitel a jeho poněkud již přerostlá žačka, ale dýše z té kresbičky podmanivá síla čisté poesie. Spisovatelka velmi pěkně vystihuje zimní náladu v horském údolí, sesilujíc ji působivým kontrastem prostého, ale citově jemně zvlněného líčení návratu jara, a zároveň svižně zachycuje rozpor mezi naivní důvěrností žaččinou a vynucovanou vážností učitelovou. — Povídka o kudrnatém ševci přiléhá k tomu druhu prací paní Preissové, ve kterém se autorka se zálibou zabývá jednotlivci, jimž nevlídný osud, siroba, chudoba, neduhy tělesné a p., daly zvláštní postavení mezi lidmi, které působí pak ovšem též na jejich vývoj duševní. U hrdiny tohoto obrázku vyvrcholí osobní výlučnost jeho v jisté pohrdání ženským pohlavím, z něhož ošemetná Kristla stane se nezaslouženou výminkou — na zkázu osamělého ševce. — Světoborce, v němž jaksi jen mimochodem jest nakreslen bývalý důstojník, zaživší pro převratné osnovy své ve vojenství trpká zklamání a nyní krmící klidně ryby v jezírku, jest jenom krajinnou stafáží opřen o půdu korutanskou, sám hodil by se stejně kamkoliv.

Zcela mimořádného druhu jsou v knize paní Preissové Obrázky z ruské pouti, kterou spisovatelka podnikla v době poslední korunovace carské. Není to, rozumí se, cestopis, přece však nalezneme tu leckterý příspěvek zejmena k charakteristice ruského lidu i ruských poměrů, svědčící o bystrém a správném pozorování spisovatelčině. — K črtě Doktor dějiště vzato z Prahy, ale ovšem tak, že by místo jmena našeho

hlavního města mohlo tam býti kterékoli jiné. Lehounký, drobný námět však ani si nežádal, ale také ani nedovoloval jakéhosi prohloubení a zabarvení místního. Motiv — láska mladého, chudého intelligenta k dívce, jež by v něm ráda měla milence, když se dobře vdala — přes ctihodné stáří své — je zpracován působivě. Také Pavoučice jest motivována milostným vznětem mladého muže, ale stojí značně výše proto, že tu nejde o hříčku všední, tuctové koketerie, nýbrž o duševní záhadu, vysvětlenou arci týmž známým, citovým způsobem, který jest význačný pro všecku literární tvorbu paní Preissové. Hlavní postava kresby, spisovatelka Čarnínová, ukazuje sympathie mladému, zdrželivému medikovi, ale jen dotud, dokud v ní nepodnítil vrozeného daru spisovatelského. Potom již stává se jí mladý přítel předmětem studijním, a jeho city naplňují ji jen bolestí.

Nejzajímavější část knihy tvoří povídka Israel Lövit. Žid z moravského Slovenska pocházející, syn chudé vdovy, jež se živí podomním obchodem, za studií stane se domácím učitelem v křesťanské rodině Dobnerově. Snad těmito styky, ale také samostatným přemýšlením a jakousi citovou praedisposicí znenáhla v něm zvlažňuje israelita a vzrůstá náchylnost ke křesťanství, zejmena pak ke kultu Marianskému, V té náklonnosti jeho není ani nejmenší stopy sobectví nebo ziskuchtivé vypočítavosti, jakou zpravidla oplývají konvertité tohoto plemene. Naopak, čistý idealismus, pečlivě v nitru skrývaný před drsnou, neostýchavou vypočítavostí souvěrců, ale tajený také před milovanou, orthodoxní matkou, zahřívá jeho hruď odhodláním, zjevně se odříci židovství. Také tehdy, když vzplane láskou k Olze Dobnerové, veden jest k zamýšlené změně víry toliko úmysly v pravdě ušlechtilými. Předsevzetí svého zhola se nevzdá ani tehdy, když odmítnut jsa Olgou a vyváznuv z těžké nemoci, stane se na Moravě učitelem na veřejné škole křesťanské. Zatím se však ožení s Rozou Porgesovou, dcerou své někdejší stravovatelky, jejíhož úsilí, aby se jím zaopatřila, v důvěřivé krátkozrakosti neprohlédl, a ta kácí jeho ideál za ideálem. Nutíc ho, aby vydělával na její parádu, stane se příčinou jeho vleklé choroby, za které se Lövit vrátí k matce, jsa od své surové ženy oloupen i o touhu po křesťanství návrhem jejím, aby oba odstoupili od židovství a zjednali si tak větší vážnost a pro Ismaele jistější postoupení v úřadě. Mezi lidem dokoná náš povídkový hrdina pozemskou pout ve vědomí, že dohasíná mezi těmi, jimž pranic nepřekáží semitský původ jeho, vtištěný mu nesmazatelně v samu tvář, ba kteří mají i slovo soustrasti a politování pro jeho utrpení tělesné. Odstrčen od těch, jimž se snažil přiblížiti, zklamán v důvěře v lidstvo a ochuzen o všecky tužby, jež se mu rodívaly v srdci, vrací se posléze opět k oddané, slepé víře matčině, jež mu prve již byla lhostejna.

Spisovatelka, vybravši si za předmět povídky tuto „odchýlenou haluzku,“ dala své práci podklad v skutku originální. Obraz semity, toužícího z čistých, ideálních příčin po vnitřním obrození a po odtržení od kmene, který tak výlučně uchovává dávnou osobitost mezi nejrůznějšími národy, jistě upoutá čtoucího již svou ojedinělostí, výminečností. Rozumí se samo sebou, že na tom obraze budeme sledovati především duševní vývoj tohoto zvláštního jedince, že budeme hledati prvních příčin a dalších vlivných složek, které způsobily odchýlení se

této haluzky od obvyklého, tradicemi upevněného směru. Ale spisovatelka netrudí se takovými otázkami, nenutí se do jakýchkoli analys, které nikdy nebyly podstatným rysem její individuality spisovatelské. Její smavý, růžový, šťastný názor životní lehce ji přenáší přese všechna úskalí šedých theorií a dodává jí dosti síly, aby také svému čtenářstvu vnukla podobnou náladu. V tom je zcela svá a učinila tedy i zde zcela správně, že i novou látku, přímo vábící k experimentům, důsledně zpracovala způsobem svým.

V hojné řadě belletristických prací, jež vykazuje naše písemnictvo za posledních let, poměrně zřídka nalezneme díla, jež by se týkala ožehavých otázek národních. V těžkých zápasích, jež vedeme za nejpřirozenější práva politická, v době, kdy ztráta každé pídě půdy na národnostním pomezí roztrpčuje všecky upřímné našince, slovesné umění až na řídké výminky vyhýbá se námětům tohoto druhu. Snad činí to v domněnce, že náleží žurnalistice, aby bojovala za národní práva, umění že jest vyloučeno z arény zápasnické tam, kde jde o zápas politický. Netřeba dokládati, že by to bylo mínění mylné, vždyť již sebe nepatrnější rozhled po literaturách větších a šťastnějších národů náhled takový vyvrací. Znětež si theorie vysokého umění jakkoli, o tom, trvám, nebude sporu, že ono umění, jež především slouží svému národu, zasluhuje ve své domovině ne velkopanského úsměchu nebo pohrdavého umlčování, nýbrž plné, povzbuzující pozornosti, ano i vděčnosti, která arci nikterak nemusí býti slepá k nahodilým vadám jeho. — K nečetným belletristům, kteří s rozmyslem sahají po látkách do víru našich zápasů národnostních, náleží Václav B e n e š Š u m a v s k ý. Poslední dobou vyšel z jeho pera *Otrokář*, román z ohroženého českého severu (nákl. Šimáčkovým, str. 301). Spisovatel již jednou obrátil se větší prací k bojům, jež vedeme na uhájení své národnosti. Jeho Brodkovský advokát měl dějištěm moravské město, v němž strana česká snaží se vyrvati správu obecní z rukou odrodilců. V novém románě uvádí nás Beneš na národnostní hranici kdesi na Liberecku, kde se utkává český průmysl tovární s německým. Základní myšlenka nás upomíná dosti živě na Červinkův Boj s kapitálem, čímž arci nikterak nemá býti řečeno, že by Benešův román nějak závisel na Červinkovi.

Továrník Hodek, majitel přádelny v Újezdě, jakožto osvícený Čech a obhájce zděděné půdy odepře prodati svou továrnu kapitalistické společnosti Berlínské, která roztahuje síť svých podniků po Čechách, vyhledávajíc právě takových míst, kde by vedle výhod obchodních mohla urvati také kus půdy české. Ředitel Rohrer a agent Munkwitz, zástupci Berlíňáků, podniknou tedy proti Hodkovi boj. Jde jim o to, aby se zhostili konkurrenta, který si k dělníkům vede lidumilně, a aby si mohli o mzdě rozhodovati po své vůli. Krátkozraká sobeckost a neuvědomělost českého lidu jim pomáhá. V nejbližším sousedství Újezda, v Podlesíčku, zakoupí Němci laciné pozemky, zbudují velikou továrnu, při níž v brzku vyroste německá kolonie i s německou školou (do které ovšem i české dělnictvo jest nuceno posílati své děti), a moc výbojného kapitálu pociťuje především Újezdský továrník na všech stranách. Aby mohl soutěžiti s bezohlednými cizinci, Hodek rozšiřuje svůj závod, k čemuž mu značný obnos půjčí lékař Mikš, kdežto jiní

předáci české strany, ač uznávají nutnost tohoto činu, nemohou se odhodlati ku peněžité pomoci, ano, jako nadlesní Marek, z malicherných příčin znepřátelují se s Hodkem. Česká posice však přece jen jest na dobré cestě, odpůrci Hodkovi chopí se tedy prostředků nekalých. Vyšlou do jeho dělnictva provokatéra, kterému se podaří nalézti zaměstnání v Újezdské továrně. Ač Hodek přeje svému dělnictvu a podniká v jeho prospěch různé novoty, potutelný náhončí přece roznítí davy proti němu ke stávce. Její bouře propukne právě v den, kdy Hodkovi umírá jediné dítko a kdy šlechetného muže sevře nepřekonatelná tíseň finanční. Koupilť po Mikšově smrti Rohrer od doktorova dědice jeho Újezdskou pohledávku, vypověděl ji, a Hodek marně sháněje úvěr u českých ústavů pěněžních, octne se před katastrofou. Aby se Rohrer nezmocnil jeho továrny, Hodek sám ji zapálí a za požáru učiní konec svému životu.

Německá výbojnost, podepřená penězi, schytralostí a bezohledností, zvítězila — právě jako vítězívá ve skutečnosti. Pokud jde o uchránění českého Újezda, spisovatel otvírá dost skrovnou perspektivu jednak v příští činnosti zámožného Kramoly, jehož dosavadní vrtkavost však vzbuzuje málo důvěry, jednak v uvědomělosti Újezdského občanstva. Ztrácení české půdy dolíčeno jest tu bez přepínání, věrně, věcně i živými barvami; postup cizího živlu děje se tak, jak spisovatel ukazuje na Podlesíčku, naše vady pomáhají mu tou měrou, jak zde se vypravuje. Také obecné charakteristiky lidu vesnického a továrního dělnictva jsou správné, význačné rysy, jako hledání osobního zisku, nevděk, vznětlivost a j. případně jsou vytčeny. Úvahami, které autor vkládá v ústa Hodkovi a Mikšovi a které týkají se našich poměrů dělnických, podnikatelských, peněžních i různých stránek naší povahy kmenové, jsou příhodně osvětleny některé obraty v ději, jež jinak nesplývají dost organicky s hlavním pásmem událostí. Věcný podklad románu i jeho osnova tedy nevzbuzují v nás nijakého přání. Za to nemůžeme se spřáteliti s některými prostředky, jichž spisovatel užil, aby rozřešil spor zvoleným způsobem. Přijetí agitátora Studny, po vší krajině známého nástroje Rohrerova, do továrny Hodkovy není zajisté dosti pochopitelno. Praktický člověk, jakým každý továrník, a tedy i Hodek, má býti, jistě nepřijme 60.000 zlatých do podniku svého bez úpisu a náležité smlouvy, a muž, který peníze tak nahospodařil, jako Mikš, nedá jich bez rukojemství do rukou třebas i nejlepšímu příteli. Tím se význam dědictví po doktorovi a zakoupení dluhu Berlínskou společností jakož i plynoucí odtud zničení Hodkovo značně oviklává. Také vypuknutí stávky v Újezdě, jinak živě, dramaticky líčené, nezdá se nám dosti připraveno, zejmena hledímeli k rozdílu v tom, jak se k dělníkům chová Hodek a jak sousední Němci. Domníváme se, že spisovatel, obmezen jsa daným objemem knihy (jež vyšla v „Libuši"), snažil se uspíšiti katastrofu a nakupil tedy v poslední části vypravování více rozhodujících událostí, než bylo žádoucno. Jest patrno, že pouhou náhodou stává se zápas obou stran v posledních chvílích zcela nerovným a že tedy ostré zbraně autorovy poněkud selhávají. Domníváme se, že by účin díla byl mnohem přirozenější a urovnanější, kdy by proud vypravování byl měl dosti místa i času, aby se i v podrobnostech náležitě vyvinul. Rozhodujícím náhodám nebylo by se potom asi dostalo tak veliké moci.

Vedle této lícní stránky své práce, kterou, kdo chce, po chuti sice, ale ne plným právem, může nazývati tendenční, autor pamatoval také na zabarvení čistě románové. Představitelem tohoto živlu jest nedostudovaný Kramola, který zdědil po otci značné jmění s podmínkou, že nabude právnického doktorátu. Nemůže se však k tomu odhodlati, protože plana tajenou a ovšem beznadějnou láskou k Hodkově choti Julii, nechce se vzdáliti z jejího sousedství. Jiný rys z románové zbrojnice autorovy jest rytířská služba, kterou Kramola prokáže Rohrerově dceři Anně, jež si ho, ač Čecha, vášnivě zamiluje. — Práce Benešova jde vědomě za určitým cílem a dosahuje ho i přes některé vady, kterým vyhnouti se nebylo snad v moci autorově. Dotýkajíc se zcela nestranně různých palčivých otázek naší veřejnosti, zasluhuje živé pozornosti zvláště těch vrstev čtenářských, které jinak hledávají v románě jen laciné zábavy. *F. V. Vykoukal.*

Ottův atlas zeměpisný.

O Ottově atlase zeměpisném možno právem říci, že se každým sešitem zdokonaluje. Je to publikace svého druhu u nás první a jediná, a jakkoli jí za základ slouží osvědčený vzor, snaží se ohromný počet geografických fakt, jenž jest v každé mapě uložen, samostatně zpracovati, přemáhajíc přečetné obtíže, z nichž neustálená česká terminologie zeměpisná budiž na předním místě vytčena.

Obsah *druhého* sešitu [1]) jest: List č. 37. Francie. Okolí Paříže. Corse (Korsika). Zpracoval dr. V. šl. z Cintulů. List č. 40. Střední Amerika. Dolina Mexická. Quayana. Střední Ecuadór. Zpracoval Fr. Machát. Obsah sešitu *třetího*: Text: Z dějin kartografie. Napsal J. Metelka. Mapy: List č. 41. Jižní Amerika. Jihovýchodní státy brazilské: Rio de Janeiro, Espirito Santo. Rio grande do Sul. Sta Catharina a Paraná. Zpracovali prof. Fr. Machát a dr. J. Metelka. List č. 25. Italie. Okolí Neapole. Okolí Říma. Plán Říma. Zpracoval prof. O. G. Paroubek.

Při *textu* — jehož jsou nyní celkem tři listy a jenž formátem svým jest patrně určen k tomu, aby v jedno svázán byl s atlasem — nutno chváliti největší píli a svědomitost. Dějiny kartografie líčí se od dob nejdávnějších. Dosud přiveden jest text až po Římany. V něm přirozeně věnováno nejvíce místa Řekům, u nichž prvních se zrodila vlastní geografie a kteří i v tomto směru se jeví národem podivuhodným. Od mapy, na níž se Anaximander snažil rozličné pokusy kartografické sloučiti s příslušnými zprávami plavcův a obchodníkův v první mapu celého světa, líčí se dějiny řecké kartografie až do doby Alexandrinské a do úpadku po ní nastalého. Velkým geografům řeckým věnováno náležité místo a kritické ocenění. Jsou to zejmena: Eratosthenes z Kyreny, Krates z Mallu kilického, zhotovitel prvního známého globu (vyobrazení na str. 6.), Hipparchos z Nikaie, Poseidonios z Apameie, Marinos z Tyru, původce prvního průmětu pro mapy země, Ptolemaios z Alexandrie, největší zeměpisec starého věku, který hlavní úkol země-

[1]) O 1. sešitě viz Osvětu 1901, str. 647 sl.

pisu spatřoval v určování polohy míst a pořizování mapy země, který dále podle své představy obsáhl na mapě své již skoro třetinu zemského povrchu (vyobrazení na str. 7.) a snesl bohatý na tu dobu materiál kartografický, ač ne bezvadně, a jehožto spisy sloužily v kartografii za základ Arabům, středověku a počátkům novověku. — Při spisování tohoto textu jeví se zřejmě hojné užívání literatury kartografické a jejích výsledků vědeckých; uvádíme zejmena použití obou atlasů Nordenskiöldových, nejdůkladnějších děl v tomto oboru.

Mapy stojí na současné výši vědecké. Všude hledí se k největší správnosti. Mapa ***Francie*** provedena jest v měřítku 1 : 2,750.000, a to velmi jasně a čistě. Tisk jest uhlazený, jmena se dobře čtou i tam, kde jich mnoho nahromaděno, na př. na pobřeží a při Pyrenejích. Harmonické zladění barev nemálo přispívá k tomu, že mapa dosti plasticky vystupuje. U Alp neužito příliš temného šrafování, což jest mapě jen na prospěch; sklon Francie od Alp a vysočiny středofrancouzské k oceánu tak pěkně plasticky vystupuje. Jmena francouzská ponechána beze změny, což dlužno jen chváliti, ano u ostrovů normanských uvedeno pojmenování francouzské i anglické. Vše, co řečeno o hlavní mapě, platí i o mapě okolí Paříže v měřítku 1 : 500.000 a o mapě Korsiky v měřítku mapy hlavní.

Mezi nejpěknější mapy celého atlasu bude bez odporu patřiti mapa ***Střední Ameriky.*** Tu viděti, do jakých až detailů dovede pracovati lithografie a co provede. Barvy všech map (hlavní i pobočných) a jednotlivých států, jakož i moře nejsou křiklavé. Z příjemně stlumených barev pěkně celý relief vyniká. Kde nebylo možno — a u map se to velmi často stává — vyhnouti se nahromadění jmen a kde i tmavohnědé šrafování hor překáželo, bylo, aby mapa i tehdy čitelnou zůstala, užito poměrně dosti velkých písmen, na př. při Ecuadoru, dolině Mexické, ostrovu Haity a j. Hlavní mapa, jakož i Quayana provedeny v měřítku 1 : 3,333.333, dolina Mexická v měřítku 1 : 2,000.000.

Podobnou pečlivost nacházíme při mapě ***Jižní Ameriky*** (měřítko hlavní mapy 1 : 16,000.000, pobočních 1 : 5,500.000). Tam dle nejnovějšího kartografického materiálu uvedena mnohá nová místa, kterých bychom v jiných atlasech marně hledali. Věc tato nejlépe svědčí o vytrvalé, pevné práci; povážímeli, že vlastně spočívá na muži jediném, jest tím záslužnější. O svědomitosti svědčí i to, že na př. těženo i z nejnovější literatury. Tak na rozhraní Argentiny a Chile systém horský jest úplně jinaký, než v jiných starších atlasech. Užito tu mapy F. P. Morenovy (Carte de la partie meridionale de la Republique Argentine, 1 : 1,500.000), která vyšla r. 1901 v Annales de Géographie při článku „L. Gallois, Les Andes de Patagonie.“ Železnice, rozdělení politické, správa konsulární, vše to provedeno co nejpečlivěji dle stavu na konci r. 1901 a na počátku r. 1902.

Také mapa ***Italie*** (měřítko hlavní mapy 1 : 2,750.000, okolí Říma a Neapole 1 : 1,000.000, plán Říma 1 : 40.000) svým provedením se zamlouvá, i u ní hleděno k jasnosti a přehlednosti. Při jejím zpracování užito Marinelliho geografického díla „L'Italia“. Hypsometrické údaje jsou veskrz odtud čerpány; vidí se to hlavně při Sardinii. Pouhé srovnání s jinými atlasy dostatečně o tom poučuje. Užito dále i sčítání lidu z roku 1901, kdežto všecky atlasy dosud mají poslední sčí-

tání z roku 1881. V Italii totiž r. 1891 pro válku s Habešem nebylo na sčítání peněz. Na mapě velice se nám líbí úplně nový a přehledný plán Říma. Pozornost zasluhují též jmena slovanská, a tu s uspokojením viděti, že se pilně hledí v ohledu tomto ku správnosti až do největších podrobností. Bližším srovnáváním seznáme, že v té příčině věnována věci největší péče; jména slovanská vybírána z místních repertorií, prací Rutarových o Slovincích (na př. „Trst in mejna grofija Istra," v Lublani 1896), z map generálního štábu, ano i ze spisů dialektologických. Secca pericolosa na jih Istrie má na mapě též své slovanské jméno Plitčina, Zirona u Spljetu Drvenik, slovansky správně označen ostrov Žirja (Zuri). Při slovanském pojmenování Poly stalo se rozhodnutí ve prospěch tvaru Pulj.

Shrnemeli vše, co tu řečeno o 2. a 3. sešitu Ottova atlasu zeměpisného, nutno uznati, že poměr každé mapy ke skutečnosti jest správně a zřetelně označen, že přírodou a dějinným vývojem spolu spjaté země znázorněny jsou na mapě jedné a že brán zřetel ke všem příslušným vědeckým vymoženostem. V označení barvami panuje úplná přesnost a rovnost. Dopravní prostředky: železnice, kabely, paroplavební linie jsou tak provedeny, že nejsou celku na ujmu. Původní místní jmena se nepřekládají do češtiny a tvoření přídavných jmen se děje obezřetně za pomoci předních pomůcek geografických (jako na př. Egli, Nomina geographica, 2. vyd.) a různých cestopisů. Při mapách Ameriky jest reprodukce zemí českých ve stejném měřítku s hlavní mapou, což slouží ku přirovnání a utvoření si pravého názoru o rozměrech a velikostech vzdálených zemí. Tím se Ottův atlas stává též atlasem lidovým. Dr. *F. Nerad.*

Ze slovanských literatur.

V Sofii vyšel 18. díl *Sborníku* bulharského ministerstva vyučování, ve dvou svazcích, se čtverým stránkováním: 818, 59, 190 a 201 str., s četnými přílohami a tabulkami. Celý díl, přes 1000 stránek, stojí pouze 5 levův. Napřed ohlašuje jmenem redakce profesor dr. Šišmanov, že tento ministerský sborník dále již vycházeti nebude. Bulharské národní shromáždění se usneslo, že Sborník budoucně vydávati má ne více ministerstvo, ale Bulharské knižovné družestvo, kterému dána i podpora na to. Ministerský Sborník ve svých 18 objemných dílech důstojně představoval mladou vědu bulharskou před veškerou cizinou a také nalezl všude příznivého uvítání a uznání. Doufáme, že Knižovno družestvo při tomto dědictví bude provázeno od stejného štěstí. První díl svého Sborníku již vydalo (v. Osvětu 1901, str. 654).

V oddíle historicko-filologickém píše profesor dr. Miletič o členu v jazycích bulharském a ruském; o důležité práci té jsme dle zvláštního otisku již učinili zmínku v Osvětě 1901 str. 653. Petrohradský profesor a akademik A. Sobolevský jedná o jednom z nejstarších slovanských spisovatelů, biskupu Konstantinovi za cara Symeona. D. Marinov píše o Dimitru Kantakuzinu, spisovateli 15. stol., a o Josifu Bradatém, mnichu kláštera Rylského a spisovateli 18. století. Ba-

lasčev vykládá nově objevené zprávy o arcibiskupství Ochridském z počátku 15. století. Materiály k dějinám Rylského monastyru uveřejňuje E. Sprostranov. Důležitý příspěvek k novějším dějinám jsou rumunsko-turecké korrespondence o přechodu bulharské čety Christa Botjova z Rumunska do Bulharska r. 1876, které vydal Kiriak A. Cankov. Prof. M. Speranský v Něžině podává příspěvky k poznání středověkých slovanských apokryfův. Mnoho nového k poznání dějin probuzení národa bulharského v 19. století přináší článek o spisech mnicha Neofyta Bozveliho od prof. dr. Šišmanova. Úvod do dějin bulharského jazyka a sice obšírný přehled nářečí bulharských podává prof. dr. B. Conev. Nářečí sama probírají D. Mirčev (Kukušské a Vodenské v Makedonii), St. Mladenov (Novoselo u Vidina), P. Panajotov (nářečí Slivenské), E. Sprostranov (Ochridské). Pro dějiny bulharského školství velice zajímavé jsou paměti Rajča Ilieva Blъskova, známého spisovatele, téměř samouka, jmenovitě vyprávky jeho o vesnicích kraje Šumenského v letech čtyřicátých. Parallely k makedonským pohádkám, vydaným od Šapkareva, sestavil prof. dr. Polívka v Praze. O modlitbách o déšť jedná „folklorna studija“ A. P. Stoilova. O Plovdivě (Filippopoli) za starověku píše dr. G. Kacarov. Dr. G. Bončev popisuje megalithické památky v Sakar-Planině na severozápad od Adrianopole, s obrazy a mapou; na tyto bulharské dolmeny a cromlechy pozornost obrátili nejprve dva krajané naši, bratří Škorpilové. Krajan náš, ředitel národního musea v Sofii V. Dobruský, uveřejňuje sbírku materiálův, hlavně nápisův, o thrácké a římské době Bulharska. Zvláštní zřetel je při tom obrácen k římské Nikopoli u Trnova (s tabulí mincí tam ražených), k římské Colonia Ulpia Oescus na ústí Iskru a k starořeckým nápisům Thrakie. Dobruský popisuje dáleji i první nedávno objevené starobulharské olověné pečeti, ve spůsobu byzantinských, jichž se našlo již na tisíce; jsou to pečeti cáře Asěna I. a cáře Borila.

V oddíle státních nauk Jiří T. Danailov rozbírá jednu památku starobulharského práva, t. zv. „Zakon sudnyj ljudem.“ V oddíle přírodovědeckém píše Ivan K. Urumov o floře bulharské, dr. G. Bončev o geologii. V meteorologických observacích pokračuje ředitel centrálního observatoria S. Vacov.

Celý oddíl národopisný vyplňuje velmi důležité a poučné pojednání D. Marinova o materiální kultuře západního Bulharska mezi řekami Iskrem a Timokem; obšírně pojednává v 19 oddílech o stavbě domův, o nářadí a náčiní v domě selském, o zemědělství, o včelařství, rybářství a o jednotlivých řemeslech (201 str. s 204 vyobr.).

*

N. A. Način, bývalý ředitel nitra ve Východní Rumelii, později ředitel gymnasií v Soluně a ve Varně, vydal knihu o době a činnosti prvního křesťanského knížete bulharského v 9. století, Michaila Borisa: „Vreme i život na sv. Boris-Michaila, gospodar i prosvětitel bъlgarski,“ ve Varně 1901, 97 str., s reprodukcí obrazu knížete Borisa na freskách Treskaveckého kláštera u Prilepu v Makedonii.

*

Od nového roku vychází v Sofii nový měsíčník *Zadružen trud* redakcí I. N. Gjuzeleva, mathematika a bývalého ministra vyučování. Obsahuje básně, novely, články politické a národohospodářské, na př. Ivana Toleva o otázce, zdali je v Bulharsku potřeba senátu, jaký byl nedávno založen v Srbsku, dáleji literární zprávy, kritiky atd.

Konst. Jireček.

August Rodin v Praze.

Soudíli se z podnětu na výslední effekt, zdá se často, že příčina silných, široce rozvlněných proudů v duševním žití naší společnosti jest neméně závažná a silná než pohnutí myslí, které vzbudila. Společnost sama ráda takto usuzuje a přikládá podnětu onu vnitřní moc, trvajíc na předpokladu, že vzrušení samo o sobě vyžaduje nadobyčejně významného momentu, aby vůbec povstalo. Jest v tom něco pravdy, ač nikoliv celá pravda. Za našich časů stačí mnohdy nepatrný, ano malicherný podnět, aby hladinu veřejného mínění, už tak pohyblivou, rozvířil až k prudkému vlnobití. Víme všichni předobře, jak lehko vzbuzuje se tak řečený všeobecný zájem a jak se na podajnost veřejného mínění hřešívá. Nervósní doba naše miluje příkré kontrasty, anať je i ve skutečnosti přivozuje, a tím spíše jest náchylna vyhledávati jich.

Zvláště jasně zračí se to v umění. Nehledě ani k prchavým ukázkám modního směru, k všelijakým experimentům na „bezcenné duši“ podnikaným, uvykli jsme stálému neklidu a bouřlivému kvašení na poli, kde zrají plody lidské vzdělanosti. Kamkoli pohledneme, všude potyčky, šarvátky, srážky, boj. Jako by ani jinak býti nesmělo, jako by tím naše doba sama sobě vtlačovala pečeť. Výšiny dosahující oblasti věčného jasu, nadpozemského míru, nehynoucí krásy bičovány jsou urputnými vichry, zahalovány chmurami, a tam, kde lidstvo touží po povznesení mysli a po léku pro svou pozemskou zmalátnělost, setkává se s novými bouřemi.

Takové praeludium k výstavě uměleckých prací Augusta Rodina není tak nemístné, jak by se snad někomu zdálo. Sluší především konstatovati, že si tento francouzský umělec až podnes nevydobyl všeobecného uznání, ba ani obdivu těch kruhů, které považovány bývají za kompetentní při rozhodování o hodnotě uměleckých výtvarů. Ve své vlasti ani v cizině nezůstal Rodin ušetřen nájezdů, invektiv, odporu, a přítomná výstava Pražská je vlastně prvním hlasitým veřejným projevem pro Rodina; proti němu a jeho umění ozývali se a stále ozývají četní hlasové. Jmeno jeho jest heslem v častých šrůtkách a zápasech literárních, kritických a mnohdy také pouze žurnalistních, a jmeno to vyslovuje se v poslední době velmi často. Rodin jest slavný netoliko svými sochařskými pracemi, nýbrž i také pro to, že se stal terčem, na nějž dopadá všude množství střel, a že jest idolem, kol něhož ovíjejí jiní guirlandy svrchovaného obdivu.

Rodin a jeho umění — toť příčina vzrušení uměleckých kruhů evropské intelligence. A tím vracím se opět k poznámce výše položené,

že podnět k našim novodobým kulturním bojům bývá někdy dosti nepatrný a že příčina s následky svými často jest v nepochopitelném nepoměru. Tentokráte však dlužno uznati závažnost momentu, který tak mocně na umělecký život působí. Představuje se nám umělec, jehož snahy zasluhují našeho povšimnutí, nabízí se nám umění zajímavé a původní. Tím vlastně již vysloveno uznání tomuto umělci a ocenění jeho práce, a tím vzdává se jemu chvála mnohem vyšší, než jaká obsažena jest ve chvalozpěvech přívrženců jeho. Ale právě proto zajímá nás přihlednouti blíže a přesvědčiti se, čím získává Rodin z jedné strany tolik nadšeného obdivu a z druhé strany tolik vášnivých nájezdů.

Výstava na úpatí zelené stráně Petřínské poskytuje nám příležitost zjednati si vlastní úsudek, přesvědčiti se na vlastní oči, v čem záleží význam tohoto miláčka jedněch a nenáviděného smělce-nepřítele druhých. I nebude od místa připomenouti si zásluhy našeho sdružení mladých výtvarníků „Manes,“ jemuž za zprostředkování této příležitosti děkujeme. Mnozí vytknou, že čeští umělci právě francouzského sochaře vyvolili a že jej vybrali z řad modernistů, z nejkrajnějšího křídla radikálů moderny. Jaký zisk z toho vyplyne pro české umění? Ale snad nepadá na váhu ani výběr ani heslo, za kterým vyvolenec kráčí, a hlavní zásluhou zůstává, že naši mladí umělci podnikli odvážný pokus seznámiti Pražské a dle možnosti české obecenstvo s moderním uměním, s hnutím uměleckého života přítomné doby, jehož nejtypičtějším representantem jest právě August Rodin. Mámli zde pronesti svůj vlastní náhled, obdivuji se nejvíce odvaze mladých našich výtvarníků, s jakou se chopili akce, dále ráznosti projevené při uskutečnění zamýšleného podniku, a ještě více nezištnému zápalu pro věc. Úmysl jejich jest ukázati moderní umění, ukázati je nám, kteří žijeme jaksi v ústraní. Jsou upřímní, poctiví vyznavači tohoto moderního a nejmodernějšího umění. Jim nejde o zisk ni slávu. Chtějí nás informovati, poučiti, povzbuditi. Za to zasluhují díku. Majíli však jiné záměry, dále sahající plány, pak dlužno upozorniti na otázku kompetence, to jest připamatovati jim, zda se cítí dosti silnými učiteli uměleckého dorostu a nad to lidu? Zda uvažovali, jeli na čase stavěti za vzor umělce, který jest nám přirozeně cizejší než svým vlastním krajanům, a který přec ani v domově svém dosud nedošel uznání?

Konečně vše to jest věc svědomí podnikatelů, a „Manes“ prohlašuje, že výstavu podniká za své morální odpovědnosti. A potom sluší poukázati na politický význam této exposice, která vznikla ve znamení přátelského sblížení národa francouzského s českým. Národ náš jest po desítiletí ve spojení s kulturním životem Francie, naši umělci žijí a pracují ve Francii, dobývají tam uznání a úspěchův, a sympatie obou národů stávají se vždy vřelejšími. Po skvělém uvítání a pohostění deputace naší královské Prahy při slavnostech Viktora Huga v Paříži přichází u nás tato výstava v pravou chvíli.

Augusta Rodina znali naši výtvarníci již dříve, než jeho jmeno „pomníkovou affėrou“ po světě se rozneslo.. Ten Balzac v županu, který z rána mžhourá nevyspalýma očima, byl i pro Paříž příliš troufalým pokusem pozdvihnouti modernistní umění na podstavec monumentálnosti. Ale právě tento konflikt mezi smělou dekadencí a uměleckým přesvědčením převážné většiny prospěl popularitě Rodinově. Že

pak zůstal na svém, posílaje ob čas do výstav vždy podivné sochy, stal se známým; ani také mnohá nedůslednost, které se dopustil, neotřásla jeho pověstí, dle níž jest Rodin předním zástupcem moderny v plastickém umění. Ba tu i tam prohlašují ho za nejgeniálnějšího sochaře našeho věku. Tím se také vysvětluje, proč členové našeho „Manesa“ vyhledali Rodina, jehož směr a způsoby jim byly sympatické. I nezbývá, než prohlednouti výstavu a stopovati genia, čili podívati se do dílny proslavencovy.

Rodinovo umění líbí se našim modernistům tou měrou, že je prohlašují za vrchol na ten čas dosažitelný. Nerozmýšlejí se porovnávati Rodina s Michelem Angelem Buonarottim a nacházejí v dílech obou mnoho společných rysů. Použiji toho, abych vytýčil první bod, odkud lze sledovati, jak Rodin tvoří a v čem jest odlišně svérázný. À propos Michel Angelo poukazují přátelé Rodinovi na naznačující způsob modelace některých částí soch, na úmyslnou nehotovost tvarů, na skizzující provádění tu hlavy, tu končetin, tu některé strany těla u italského mistra i u Rodina.

Jistý rozdíl mezi oběma sochaři se as objeví i při stejném jejich počínání. Když Michel Angelo, „muž s přeraženým nosem,“ bez pomocného modelu svá nadživotní těla z kamene tesal a v tvůrčí horečce nedbal pečlivého provádění oněch míst, která se mu zdála méně důležita a kde působila ona nehotovost jako účinný protiklad k jiným, propracovaným částem, tu konstatujeme dnes suverenní ovládání techniky sochařské, rozumíme jeho způsobu, chápeme jeho bezohledné tvarosloví a konstatujeme, že mistr také síly, genius tak mohutný neznal vykázaných mezí pro své umění, ale že si je sám kladl. A Buonarotti byl dokonalý znalec lidského těla i sochařského umění; byl vyškolený kamenník, byl anatom, znamenitý ano nevyrovnatelný kreslíř (abych vypočítal jen stránky jeho výtvarnického nadání) a konečně byl básník. I nehledal a netapal, ale šel přímou cestou, jistým krokem, vtěloval své myšlenky ve formu naskrze promyšlenou, procítěnou, prostudovanou, známou, jemu zběžnou, ve svou vlastní formu. Nehotovost v podrobnostech mizí, nevtírá se, řekl bych: není na povrchu, nikdo jí nevidí leda jen sochař soudruh, badatel, historik, esthet, epigon. Jest to jeho styl, jest to mluva jeho forem, a ta vyznívá v harmonii. Nám třeba jest toliko očí, abychom tento soulad vnímali, a umělec sám tvořil s tím úmyslem, aby nám nezbývalo než viděti.

Francouzský sochař ze sklonu 19. věku osobuje si stejné právo na svobodné zacházení s formou, a nikdo mu ho nebude upírati. Avšak jakým způsobem užívá této svobody? Kde mistr vlaské renaissance přírodu odíval v tvary svého stylu, nečině jí násilí, Rodin hospodaří s lidským organismem jako s překonaným útvarem, jako by studoval praehistorické zbytky jakéhosi druhu živočichů, jichž reální podoba nám zůstala neznáma: rekonstruuje svá těla z takových fossilních, z popelu sopečního vykopaných údů. Přirovnání toto pokulhává jako všechna přirovnání, ale viděl jsem kdysi odlitky těl Pompejských obyvatelů, kteří zahynuli výbuchem Vesuvu, a těmto zuhelnatělým trupům a končetinám podobají se některé Rodinovy plastiky až skoro úžasně. Tak skvostně vymodeluje hrudník Stínu (l'Ombre) „brány pekelné,“ a jak brutálně naznačuje již svalstvo šíje, hrdlo a hlavu. Mnohá

menší soška representuje vlastně jedinou částku tak řečeného aktu, na př. záda na zemi sedící postavy, kdežto nohy, ramena, ruce naznačeny jsou plihými válcovitými útvary, hlava pak schází. Skupina Válka zobrazuje nám klesajícího muže, který v *levé* ruce drží meč, nad ním vznáší se jakási allegorie války, Bellona, nebo Valkýra, nebo personifikovaný „Válečný řev“ — ale ten sukovitý muž zdá se již proto k zemi se hroutiti, že by neunesl tíhu svých dolejších končetin. Zuřivě křičící, s rozpjatýma pažema v před se řítící ženština — allegorie pak jest věru nadlidských tvarů, úzká v bocích, široká v ramenech, tělnatá a má křídla jako nějaká pravšední Nike nebo zmíněná již Bellona. O pomnících Rodinových netřeba se šířiti, známe aspoň Balzaca a Huga z četných reprodukcí, a jádro Hugova pomníku spatřujeme na naší výstavě. Rodin ani na monumentálních komposicích nesvolil k nijakým ústupkům od své zásady: neprováděti lidské tělo ve všech částech stejnou měrou, a ukazuje nám, že ve větším měřítku taková skizzovní technika působí dosti příznivě. Na dálku ztrácí se detail, a nezáleží na nějakém prstenci vlasů, na žilce, na plošce nosní kosti. Působí jen veliká linie a veliký tvar, jen hra světel a stínů. Hlava Hugova na př. je znamenitá, i s tím polostínem, který zastírá nachýlený obličej. Ostatní tělo jest již poněkud dekorativně upravená massa. A zvláště nápadna je skizzovní modelace na ženských tělech, jichž Rodin modeluje, v kameni tesá a v bronzu lije veliké množství. Jeví se vůbec býti feminista a miluje eroticky naladěné náměty, vybírá si themata a vynalézá názvy, aby ženské nahotiny legitimoval. Jedná se mu při tom o podání mladého těla dívčího, k němuž připojuje jako pendant onu starou ženu, „tragickou figuru,“ jejíž bronzový odlitek nachází se v Musée Luxembourg. Ale nepodává „korunu všeho tvorstva“ v tvarech krásných. Neprovádí formy ženského těla, aniž je charakterisuje vždy stejně, a ponechává fantasii divákově, aby si je v duchu doplnil. Zde jemně prociselovaná nožka, tam poprsí, onde záda (a Rodin věru může slouti sochařem zad) a skoro nikde celé tělo v souladu svých přírodních vděků.

Další moment Rodinovy svéráznosti. Nevidíme mnoho krásných lidských postav. „Rodin hledá krásu přirozenou, nespokojuje se konvenční krásou abstraktní šablony, konvenční harmonií, jak k ní vede řemeslné studium školního aktu — proniká dál a hloub, zachycuje nový, neznámý posud, ale svrchovaně pravdivý pohyb, vlastně duševní vzruch a život, který se takto projevuje. Vidí, odkrývá, objevuje pohyb . . .“ cituji z katalogového proslovu, napsaného od prof. St. Suchardy. Zdá se mně, jako by v těch slovech nebyl rozdíl mezi krásou a pohybem dosti spravedlivě respektován. Krása tvarová, jak se s ní setkáváme v přírodě, souměrnost lidského těla, která existuje, — to vše nesouvisí s krásou pohybu. Pohyb, totiž onen okamžik klidu i v nejprudším pohybu zachytitelný, nemusí být krásný, a nejkrásnější žena v takové posici, jaké Rodin někdy zachycuje, zbavuje se toho, čemu říkáme krása těla. Obdivujeme se akrobatu, když se schoulí v beztvárné klubko, když proplítá své končetiny a stáčí svůj trup, ale krásné jeho tělo, souměrné, svalnaté, pěkně urostlé, ztepilá jeho postava, jakou ukazuje za přirozeného držení těla, — to vše se ztratilo, zmizelo, a když vymodeluji svého akrobata, jak prostrkuje hlavu ze zadu mezi stehenními svaly do předu, pak vystihl jsem nový a pravdivý

pohyb tohoto člověka, avšak pochybuji, že by moje dílo smělo sloužiti za vzor „zachycení duševního vzruchu a života, který se takto projevuje.“ Eh bien, Rodin nechce býti konvenčním, a není nikdy konvenční, ale přirozený také nebývá. Jinak nutno uznati, že vystihuje různé pohyby, postoje, attitudy lidského těla velmi bystře, ale ovšem je podává také pouze letmo, právě jako je letmo postřehl. Rodin ponejvíce skizzuje, naznačuje, a tím stává se, že některé jeho menší sochy překvapují živostí svých pohybů. Pravda, jiní sochaři neznázorňovali těchto pohybů, ani jim podobných, ale nechtěl bych tvrditi, že Rodin jest první, který jako sochař pohyb viděl, a že měl odvahu, co viděl, také vytvořiti. Již zmíněný velikán vlaské renaissance zcela dobře hodí se tu za příklad, jeho sochy, zvláště akty, sedají, lehají, obracejí se neméně přirozeně, pravdivě, ale ne vždy nenuceně. Je v tom pósa, a u Rodina je také. Jeho sv. Jan křtitel kráčí, a Rodin vystihl výborně chůzi bosého člověka, který našlapuje na plnou nohu, posouvá chodidla, aby se dle citu nerovnostem půdy přispůsobil, aby si neublížil a zároveň pevně nastupoval. A pohyby některých občanů Calaiských jsou rovněž přirozené a věrně dle přírody vypozorované; zvláště malá studie celé postavy gestikulujícího občana jest skvostnou ukázkou umělcova spůsobu pracovního, jest ateliérní prací, která ve svém širokém, lehkém, zběžném provedení působí dojmem hotovosti. Ostatní příbuzné náčrty, na rychlo zachycené. jsou neméně věrné co do postřehnutí momentního pohybu, ale zároveň tak abruptní, kuse podané, že ani ten pravdivý pohyb, ta přirozenost se neuplatňují.

Rodin jest geniální umělec. Dokázal to skupinou Polibek z r. 1898, dokazuje to svými portréty, z nichž hlava sochaře Daloua vyniká pikantní hravostí provedení — až na ty rozplihlé šíje a hrdla, až na některé „umíněné náhodilostí.“ Nelze jinak souditi, než že francouzský sochař ovládá techniku svého umění, že dovede vymodelovati, co spatřuje, že ví o všech tvarech, které skutečně existují a také nutně oku se nabízejí, - ale že opovrhuje provedením. „Má hlavní modelace jest v tom, a byla by v tom méně, kdy bych zdánlivě více prováděl. Co se týče hlazení a leštění prstů u nohou nebo prstenců vlasů, to nemá v mých očích váhy a kompromittuje hlavní ideu, velkou linii, duši toho, co jsem chtěl, a nemám, co bych o tom více obecenstvu řekl.“ Toť výrok Rodinův, jejž prof. Sucharda cituje v předmluvě výstavního katalogu.

Toto pyšné opovrhování technickou dovedností jest vlastně moderní moment v Rodinově umění. Jako mnozí jiní modernisté ovládá všecky prostředky, i hmotu, hněte hlínu jistou, hbitou rukou a otesá mramor jako nejlepší vlaský kamenník, a přece staví na odiv jakousi primitivnost, neohrabanost, nemotornost. A to je neupřímné, affektované. Přívrženci Rodinovi jsou této stránky jeho umění dobře pověd̈omi a poukazují k tomu, že dokonalost jedněch (soch) vedena do boje jako nejpádnější zbraň proti nehotovosti druhé kategorie Rodinových prací.“ Jest to však lehce pochopitelno, kontrast jest příliš provokativní. Co je tedy v Rodinově umění nového? To, co má společného s ostatními modernisty: neuznávání technické dokonalosti, přeceňování přípravných prací, studií, náčrtků, jichž nepopíratelná a zcela přirozená svěžest má nahraditi další uměleckou práci. Jest to onen

dilettantský duch moderního umění, bažící po zdánlivé hotovosti, kterou dociluje prostředky nejrůznějších druhů, třeba i neuměleckými. Jest to zcela dilettantská snaha po effektu à tout prix. A nejpodivnější úkaz jest, že umělci tak dobře vyškolení, nadaní a jemnocitní, jako na př. Sucharda, tomuto duchu holdují a že schvalují vše, co Rodin ve své svrchované bezohlednosti obecenstvu předkládá.

Stojíme zde opět před problemem, či lépe před problematickou předností moderny. Co se mne týče, nejsem přítelem autoritářství a věřím, že umění musí býti svobodné, že jest věcí umělců vyhledávati cesty a stanoviti směry jeho, a že planým esthetisováním ničeho nezíská. Doktrina a umění — dva nespojitelné živly. Proto zdá se mně, že modernisté přespříliš filosofují, že aspoň si libují v jistém literárně filosofickém obalu, jímž zakrývají, čeho se jim k dosažení ryze uměleckých effektů nedostává. V plastice neplatí jiná pointa než čirá výtvarnická. Forma rozhoduje, trojdimensiální tvar, a ten jest realističtější než barevná skvrna, čára, tón, slovo. I slepý musí poznati, ohmatávali tvary lidské, a slepý rozeznává sluchem umělecké dílo hudební a básnické od přírodních zvuků, od prostého šramotu a neartikulovaného lomozu. Výtvarné umění operuje hmotou, a hmotu pojímáme svými smysly. Hmotu odívá umělec ve tvary, formuje ji, zpracuje, a tím způsobí, že naše smysly touto umělecky zpracovanou hmotou právě jako přírodními útvary bývají podrážděny. Vzbuzuje illusi zkušenosti, to jest přírody. Z toho plyne, že umělcova mluva tvarů musí se přibližovati mluvě přírody, umělec nápodobuje přírodu, on tvoří, jako ona, a přetvořuje, co sám z přírody vyňal. Přetvořování a přetváření pak nejsou pouze příbuzná slova, ale skutečně příbuzné činy. Plastik tedy zpracuje hmotu, vtělí ji ve tvary přírody, a poněvadž chce zobraziti, předstírati tělesnost, užívá formy tělesnosti. Z hlíny uhněte lidské tělo — a tvary lidského těla musíme svými smysly z jeho díla poznávati. Jinak nedosáhne, co zamýšlel. Když pak vytvoří tělo, v němž poznáváme sice tělo lidské, jehož tvary však přece dle naší zkušenosti přírodním tělům neodpovídají, pak nás nenaladí, abychom jeho obmýšlenému effektu podlehli, ale rozladí nás. Různé komplikace ještě stěžují porozumění, abych tak řekl požívání takového uměleckého díla, na př. kulturní stupeň, umělecké vychování, znalost prvků, z nichž dílo sestává atd. A místo aby si nás umělec podmanil, popouzí nás k opposici.

Zafilosofoval jsem si, à propos des bottes, řeknou snad mnozí. Věc jest mnohem jednodušší, netřeba dlouhých výkladů. Naše umělecké vychování, byť i nebylo tak pečlivé jako jinde a nezabíralo širších vrstev v naší společnosti, náš vkus a naše znalost umění zabezpečují nám dosti samostatný úsudek, abychom si věděli rady, nabízíli se nám umělecký požitek nové chuti. České umění není tak nedospělé, jak by někteří apoštolové moderny rádi světu namluvili. Enfin, žije český sochař, jehož sláva se Rodinovské dosud nepochybně vyrovná. Nám není třeba vyhledávati cizí umění tam, kde nevidíme toho nutnost, potřebu neb i výhodu.

Nicméně vítáme Rodinovu výstavu s povděkem, a zásluha spolku „Manesa“ zůstane nestenčena, byť i nespočívala v tom, že nám otevřel cestu k novým vzorům. Ale seznámil nás se zajímavým umělcem,

povzbudil naše obecenstvo, aby se uměním a uměleckými otázkami zabývalo, a to již něco znamená.

Myslím, že Rodinova výstava bude pro náš Pražský umělecký život důležitou událostí. Pořadatelé provedli svou a vystavili díla umělce, kterého si váží. Cela n'engage à rien. My pak s povděkem si výstavu prohledneme, a poděkovavše za poskytnutou příležitost, rovněž k ničemu se nezavazujeme. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Reprodukce Myslbekova Ukřižovaného. — Pražský Salon 1902. — Jansův nový pohled na Prahu. — Umění v řeholi sv. Benedikta.

Myslbekova *Ukřižovaného* vydala česká grafická společnost Unie světlotiskovou reprodukcí, která dojmem obrazu působí. Za temným krucifixem, vysoko se pnoucím, jako by skrze mraky se prodíralo světlo měsíce. Tvář Kristova je hluboce ostíněna, na temeni hlavy trním otočené a sem tam na plochách těla Ukřižovaného zachycuje se světlo; přítmí, které tak měkce obestírá hlavu Spasitelovu, zvyšuje dojem díla, jež ze všech Myslbekových snad nejhlouběji je procítěno.[1])

Těm, kdož krucifix neviděli ani na hrobce Ringhofferově, ani v Sacré-Coeur v Paříži, kde se nachází druhý bronzový exemplář, reprodukce Unie vzbudí v paměti dojem, jejž Ukřižovaný o jubilejní výstavě u tolika diváků zůstavil. Krucifix je cizině snad nejznámější dílo Myslbekovo; viděly ho výstavy v Berlíně, v Mnichově, v Paříži, v Chicagu, v Brusselu a všude, kde předchozí vyznamenání Myslbekova nebránila, posudek kritiky došel zevního výrazu v čestných vyznamenáních.

Dlužno vítati, že tou dobou, kdy Myslbek jako by na chvíli na veřejnosti se byl odmlčel — jsa cele zaujat řešením jednoho z nejvýznamnějších úkolů, který si vytknul — touto reprodukcí máme znova příležitost sobě připomenouti, jakého to umělce máme v mistru Myslbekovi. A nikdy snad nebylo tak na čase znovu a znovu obecenstvu, z tolikerých stran v cítění svém matenému, ukazovati díla tak zdravě a silně koncipovaná a tak ryzí v propracovanosti formy, jako je krucifix Myslbekův.

* * *

Za letošní výstavy v Rudolfině vznikl nový podnik; pod názvem *Pražský Salon 1902* vydává Česká grafická společnost Unie album autotypií dle vybraných obrazů v Rudolfině vystavených. Dr. Fr. Harlas, pořádaje album, provází jednotlivé listy stručným, charakteristiku obrazu vystihujícím textem. Přesné provedení reprodukcí rozumí se při publikacích Unie samo sebou; registrujíce album dokládáme jen, že výběr obrazů do prvního sešitu pojatých jest velmi šťastný. Je při něm dbáno i vkusu laického obecenstva, kteréž si neodvyklo míti zájem na látce obrazu, i stanoviska výběru umělecky cenného. Vedle pěti cizích ma-

[1]) Viz Osvětu 1890, str. 1050.

lířů — Leemputtena, P. J. Dierckxa, Czajkowského, Züglа a Jeffrysa — jsou zastoupeni tři čeští malíři: Dvořák, Engelmüller, Slabý. Krajiny obou posléze jmenovaných v reprodukci zvláště pěkně dopadly.

R. Tyršová.

* * *

Nový pohled na Prahu. Jest vlastně starý, onen skvostný pohled ze Staroměstského břehu na Malou Stranu a na Pražský hrad. Representuje naše královské město již ode dávna, a z té příčiny vyvolil si jej Vácslav Jansa, maje malovati pohled na Prahu pro Londýnskou výstavu dopravních prostředků, kde všechna větší evropská města v obrazech zastoupena budou. Rozměrná malba ($3\frac{1}{2}$ m. vys. 4 m. dl.) provedena na plátně temperovými barvami. Spatřujeme po levé straně kamenný most, v účinné perspektivě se skracující, a pak v popředí hladinu Vltavy, z níž vystupují domy na Malostranském nábřeží, dosud ještě nezvýšeném, a nad jejich rudými střechami strmí náš královský hrad, sluneční záři cele oblitý. Jansa namaloval tu pleinair, jakých se i jemu málo namalovati podařilo. Lehynké páry, za hradem na obloze rozestřené, bělavý svit zdiva, na slunci teplými tóny vibrující, světlá zeleň topolův a ty prejzové střechy, tak vesele celou stupnicí červeně hrající — vše vystihnuto věrně dle skutečnosti nám tak milé. A při tom nemohu zamlčeti, že mistr Jansa často o Pražských střechách horuje, o těch starých, rudých, a že nenávidí střech novodobých břidlicových, které se svou modravou šedí jsou zasazeny do barevného obrazu Prahy jako mdlé skvrny a v dáli se vůbec ztrácejí. Ještě k vůli změně hrotitý břidlicový kryt staré věže, ale samé ploché nebo dle moderní renaissance titěrně rozvržené šedé střechy činžovních paláců — to uráží oko malířovo! Ovšem, toť názor ryze umělecký, a žel, že se páni podnikatelé staveb takovými vedlejšími věcmi nezabývají. Jest vymožeností novější doby míti malebnost moderních staveb na zřeteli, a nejnovější jest požadovati také od „obyčejných“ činžovních domů, aby malebnost, slohovost, ráz města nehyzdily.

Obraz po ukončení Londýnské výstavy bude vystaven v Praze, a to při souborné výstavě maleb Vácslava Jansy, kterou hodlá náš krajinář na podzim pořádati.

* * *

Benediktinské opatství Emauské v Praze vydalo velmi úhlednou a bohatě illustrovanou knihu ***Život a řehole svatého otce Benedikta***, která zasluhuje povšimnutí. Její ráz není pouze homiletický nebo dokonce apologetní, nýbrž spíše informatorní. Seznamuje čtenáře s dvěma spisy o patriarchu západního mnišstva, s jeho „životem,“ sepsaným od papeže Řehoře I. čili Velikého, a s regulí čili řeholí, sepsanou Sv. Benediktem samým. Oba spisy nejsou bez značného významu kulturně historického, onen pro zdařilé vylíčení charakteru zákonodárce řeholníků, a tento pro vyjádření se jeho charakteru v pravidlech a přikázáních, kterým se podrobovali a podrobují tisícové. Obrázková část a text jsou v mile působícím souladu. Jsou zde reprodukovány malby školy řečené Beuronské, jejichž originály byly od mnichů umělců vyzdobeny

kláštery a kostely na Monte Cassinu, v Beuroně a na Slovanech v Praze. Mniši vytvořily sobě „nový sloh,“ jehož jednoduchost a prostota dobře přiléhá k řeholnímu životu, jest v pravdě monastická, klášterní. Ale spůsob, jakým tyto komposice děj vyprávějí, jasnost a přehlednost, pak umělecká ekonomie, která sáhá až po symbolisování, ale rovněž jasné a jednoduché — všechny vlastnosti tohoto umění činí je spůsobilým, aby promlouvalo k lidu řečí srozumitelnou a spolu vážnou. Z illustrací knihy seznáváme, že duchovní malíři užili různých rysů umění staroegyptského, románského i moderního, hledíce si dekorativní stránky, a že i bez realismu a takřka bez perspektivy docilují zamýšlených effektů. Při tom však jsou dobrými kreslíři a dovedou do tváří svých světců a světic vložiti mnoho vroucího výrazu. Velmi originelní, skorem až secesní jest ornamentika Beuronské školy. Nové toto klášterní umění má svůj ráz, a to věru nelze říci o světském umění naší doby, které dosud stále rázu a výrazu hledá. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Jedinou novinkou, o které zprávu podati můžeme, jest aktovka *Pan Petr Caruso* (Don Pietro Caruso), sepsaná týmž Robertem Braccem, který se dopustil ošklivé aktovky *Není nad počestnost.* Caruso je zjev docela po chuti moderny vymudrovaný, zkaženec i tělem i duchem, avšak více méně ostražitý, svou dceru Markétu více méně střežící otec. Co se státi nemá, stane se. Dcera vstoupne do šlépějí otcových. Platnost jakéhosi zákona dědičnosti se znovu prokáže. Markéta provede, co moderna od divadelních dívek vyžaduje, ale její svůdce hrabě Fabrizzi odmítá manželství s ní, s dcerou individua à la Caruso, a tak otec Petr konečně svoluje k tomu, aby si ji hrabě vzal za maîtressu. Bude aspoň hmotně zaopatřena. To má býti jakýs mravní tragický trest pro zhýralce, a za tímto trestem bude snad následovati ještě jiný, mravně hmotný, dle románských názorův očistný trest: Caruso jde, aby se zastřelil, avšak učiníli to skutečně, nesmí moderní kus vyzradit. Moderní kus má býti kusý, máli býti dokonalý. Jak viděti, je Pan Petr Caruso také výrobek ošklivý jako Není nad počestnost, ale v Carusovi proniká aspoň trochu skutečná tragika, ošklivá, ale přece tragika. Úspěch *Pana Petra Carusa* byl velice mdlý.

* * *

Překvapilo namnoze, že k dobrodějnému účelu českému zvolen byl německý kus významu málo vynikajícího a že pro tento německý kus určeny dvojnásobné ceny. Kouzelná báchorka *Marnotratník* od Ferd. Raimunda, u nás valně obehraná, bývala předmětem Vídeňských reklamních ovací, tak že ji jednou až i herci z Hradního divadla na

kterémsi předměstském divadle ostentativně sehráli, avšak naše divadlo má jiné, důležité a četné úkoly před sebou než nápodobovati polo umělé, polo ztracené výstřelky Vídeňské.

* * *

Francouzská herečka pí. Jana Hadingová cestuje se svou společností po Evropě a setkává se po většině s nelíčeným obdivem. Po většině: neboť ji stíhá výčitka, která ovšem i jiné francouzské herečky, na př. zejmena božskou Sáru, stíhati může a stíhá. Výčitka: že paní Hadingová skoro stejný reklamní důraz klade na své toiletty jako na své dramatické umění. Je to s těmi toilettami svízel všeobecná, již po desítiletí trvající. Zda se tato nešťastná horečka vyburácí? U nás hrála pí. Hadingová Kateřinu ze Septmontů v *Cizince* od Dumasa ml., Františku Legrandovou v *Sapfě* od Daudeta a Lionettu z Hunů v *Princezně Bagdadské* od téhož Dumasa. Jinde hrá také v Prévostových Polopannách a v Provinsově Závrati. Jsou to tedy kusy z polozašlých dob, kusy, které nižádné zvláštní úcty vyžadovati nemohou. kusy s úlohami na klassické provádění herecké pramálo reflektujícími. Avšak jsou to kusy francouzské, a Francouzka jiných nezná. Jinde jinak. Paní Hadingová hraje — pokud jsem ji mohl sledovati — s jakousi ušlechtilou virtuosností. Ale virtuosnost, která se jen a jen na několik úloh soustřediti smí, není právě velikou zásluhou. Na to se ovšem pozapomíná, kde virtuosnost nese háv ušlechtilého, v esthetickém směru ušlechtilého umění. Zde vyniká Hadingová nad Bernhardtovou. Pohříchu překročují úlohy pí. Hadingové nezřídka meze společenské ušlechtilosti, která se ostatně také v nejvášnivějších výbuších jeviti může. Hadingová vychází ze spisovatelových intencí, její pojetí úlohy je zcela správné a jednotné, Hadingová umí z pestrých rysův a živlův scelovati důslednou postavu, umí jemným štětcem veliké kresby tvořit, a jest ovšem snadno s to, ježto umí postavu znázorniti procítěnou, elementárně procítěnou, ježto její síla mimická jest nevyčerpatelná, vysoce temperamentní, ježto její posuny, postoje i přechody z místa na místo jsou nejvýš obratně voleny. Vše zdá se naprosto přirozeno, pouze dle požadavku dramatické umy sesíleno. A což také něco platí: paní Hadingová není sice již mladá, ale posud je krásná. Spanilost každý výkon spanilého povznáší, zveličuje. Krása jest veliký poklad, ale ovšem je kritice nebezpečna, a to jak kritice obecenstva, tak kritice křehkých Aristarchův. Chladná rozvaha někde se vůči Hadingové zarazí: rozenou krásu jejího výtvoru někde ruší krása strojná.

Jednu otázku bych si tu dovolil pronesti: kdy pak našemu jevišti na několik pohostinských představení bude lze získati Dusovou? Když Hadingová, proč ne Dusová?

* * *

Společnost Národního divadla přešla v nové období. Předseda její Alois Wiesner ustoupil stupňované opposici, dr. L. Klumpar přestal pro svou stupňovanou opposici býti předsedovým náměstkem. Dne 4. května zvolen pak předsedou architekt p. J. Alfons Šimáček a jeho náměstkem p. prof. dr. Jaroslav Hlava. Také ve složení výboru

nastaly změny. Panuje mínění, že přes tyto změny směr ve správě Národního divadla nezměněn zůstane. Nezbývá než zase čekati. Mnohé pronikavé reformy jest potřebí, zejmena co se týče energického uvádění cenných činoherních novinek, hlavně cenných novinek původních. Jenom všestranná, bohatá národní produkce umělecké hodnoty může divadlu pojistit čestné místo v literárních a osvětových národních dějinách.

František Zákrejs.

Rozhledy hospodářské a sociální.

V Praze, dne 17. května 1902.

Pokusy, které se u nás v posledních deseti letech dějí v řešení *otázky řemesel*, jsou zajímavým příkladem, jak mnoho theoretické poznání prospěti může praxi politiky hospodářské. Nekritická hesla, která právě na tomto poli vládla neobmezeně myslemi lidskými, jsouce přímo na překážku pokroku ve skutečném řešeni problemu, pozbývají víry; a změna tato zajisté v první řadě jest zásluhou vědeckého rozboru příslušných poměrů.

Nejsou ještě vzdáleny doby, kdy z jedné strany, ze strany liberalismu hospodářského a sociální demokracie, považováno bývalo za příznak pokrokového smýšlení, všecku řemeslnou práci šmahem odsuzovati k záhubě, jako přežitek minulosti, technickým a hospodářským vývojem překonaný.

A také z druhé strany řemeslnictvo samo, hledajíc vyváznutí z nepopíratelné tísně své, po mnohá desetiletí bylo úplně oslepováno vábným leskem starého blahobytu cechovního, a volajíc ze všech sil po odstranění svobody živnostenské a obnovení řádů cechovních, ztrácelo docela smysl a porozumění pro pomocné prostředky drobné, které pomalu, ale za to bezpečněji vésti mohou ke skutečnému zlepšení poměrů.

Dnes návodem vědy národohospodářské střízlivější názory a s nimi i chuť ke skutečné práci o nápravu zavládly již i v živnostnictvu samém.

Především do říše báchorek odkázáno tvrzení o všeobecném a neodvratném úpadku řemesel. Jsou sice řemesla, jimž levnější soutěž tovární odnímá půdu, zabírajíc vítězně celý obor jejich výroby nebo aspoň část výrobků nebo část procesu výrobního. Jsou také řemesla, jež jiný nebezpečnější nepřítel, živel obchodnický, zbavuje hospodářské samostatnosti tím, že vstupuje mezi výrobce a konsumenta, práci zakázkovou zaměňuje za práci na sklad.

Však jest zase řada řemesel, jichž tito škůdcové novodobí sotva se mohou dotknouti; zejmena jsou to řemesla, která nepracují pro trh, která neposkytují zákaznictvu výrobek, nýbrž podávají zároveň neb výhradně osobní výkon pracovní.

A i v řemeslech, která povahou svojí jsou přístupnější rozkladnému vlivu soutěžící velkovýroby tovární a kapitálu obchodnického,

nepokračuje rozklad na všech místech stejně rychle a stejně daleko. Zejmena na venkově, jenž u nás pořád ještě značnou má převahu nad velkými městy, přátelský, sousedský styk živnostníka se zákaznictvem, pak méně pokročilé soustředění obyvatelstva jsou samostatnému řemeslu doposud vydatnou oporou.

A nad to všude, nejen na venkově, ale i ve velkých městech, kde zevní poměry jsou mnohým oborům samostatného řemesla méně příznivy, lze mnohého úspěchu docíliti rozumnou snahou jednotlivce živnostníka, pomocí živnostnických organisací stavovských a podporou ze strany správy veřejné.

Tím naznačen trojí směr, ve kterém moderní politika živnostenská pracuje k zvelebení řemesel a ostatních malých živností.

Cíle, ke kterým se při tom směřuje, namnoze živě připomínají dávné poměry cechovní; ale moderní politika živnostenská jest si vědoma, že k obnovení blahobytu v řemeslech nestačilo by prosté obnovení řádů cechovních, i kdy by bylo možno. Majíli dnes zjednány býti živnostnictvu prospěchy, jež poskytovalo mu zřízení cechovní, jest nezbytno voliti k tomu prostředky nové, přispůsobené dnešním poměrům hospodářským. Zejmena pak nemůže moderní politika maloživnostenská, jdouc ruku v ruce se soudobým poznáním vědeckým, přehlednouti hlubokého rozdílu mezi někdejší hospodářskou uzavřeností zemí a měst, jež byla právě základem cechů, a dnešním světovým trhem hospodářských statků, jenž sám vynutil si rozšíření svobody živnostenské.

*

Jádrem a základem všeho úsilí, jímž dnešní politika živnostenská bojuje proti zevnějším i vnitřním nepřátelům řemesla, jest *výchova živnostnictva.* Každodenní zkušenost ukazuje, jak velká část bídy živnostníkovy zaviněna bývá jeho osobními vadami a nedostatky, jeho skrovným vzděláním všeobecným, jeho špatným výcvikem technickým, jeho liknavostí v zužitkování nových pokroků techniky výrobní, jeho nezkušeností a neobratností obchodnickou, jeho neznalostí knihvedení a korrespondence, neschopností správné kalkulace, jeho nedochvilností a nepřesností u vyřizování zakázek, a v neposlední řadě i jeho nehospodárností v životě soukromém. A dovolávejme se v kterémkoli směru společné svépomoci živnostnictva, žádejme od obligatorních společenstev živnostenských, aby na prospěch svých členů plnila své úkoly zákonné, navrhujme živnostnictvu, aby pomáhalo sobě spojenými silami v podnicích družstevních, — všude narazíme ne nedostatek porozumění, nedostatek vzájemnosti, nedostatek obětavosti a uznalosti, nedostatek důvěry a důvěryhodnosti; samé překážky tkvící v osobách jednotlivců, překážky, které jen pracnou výchovou lze odstraňovati.

Jest ovšem rozdíl mezi uváděním osobních příčin bídy živnostníkovy a otázkou osobní zodpovědnosti jeho. Vždyť všecky ty osobní nedostatky jsou vlastně jen následkem poměrů, ve kterých vyrostly celé generace, a pravému příteli živnostnictva nemohou býti důvodem, aby odvracel se od pomoci potřebných a ponechával je osudu. Naopak mohou mu býti jen pohnutkou, aby usilovnou prací výchovnou napravil, co celá společnost po desítiletí i staletí zavinila.

Skutečně také v posledních dobách státní správa, svazky samosprávné, země, obce, obchodní a živnostenské komory i obětaví jedno-

tlivci mnoho konají v tomto směru, a pracné snaze jejich nemohlo se dostati lepšího zadostučinění, nežli jest vzájemná důvěra, která počíná se ujímati v živnostnictvu samém, přiznávání vlastních nedostatků a horlivá ochota k součinnosti při vlastní výchově.

S potěšením vidíme dnes v činnosti celou řadu institucí vzešlých z cizího podnětu nebo ze středu živnostnictva samého, které ruku v ruce pracují o výchovu živnostnictva k zdatné svépomoci osobní i svépomoci společné. Vzrůstající počet státních i kommunálních škol odborných, průmyslová musea technologická pečují o povznesení technické dovednosti řemeslnictva i jeho dorostu, musea umělecko-průmyslová starají se o zdokonalení výroby řemeslné po stránce umělecké; zemský úvěrní fond živnostenský jest rádcem při zařizování a vedení podniků družstevních; zemský pojišťovací fond podává živnostnictvu pomoci k zaopatření v stáří; živnostenští instruktoři státní přičiňují se, aby společenstva živnostenská a jejich jednoty staly se činnými orgány společné svépomoci, prostředkujíce starobní pojištění svého členstva, zařizujíce mistrovské pokladny nemocenské, společenstevní družstva úvěrní; pořádáním kursů poučných pro funkcionáře správy společenstevní úspěšně rozšiřuje se v širších kruzích živnostnictva porozumění pro všecky tyto rozmanité úkoly.

*

Všude projevuje se tu úsilí dohoniti intensivním poučováním při usedlém již mistru vše, čeho nedostalo se mu v čase, kdy připravoval se k svému povolání. Čím obtížnější jest toto počínání, tím bezpečněji rodí se z něho snaha upraviti výchovu dnešního dorostu učňovského tak, aby v budoucnosti výchova mistrů aspoň z části stala se zbytečnou, anebo aby se jí ve vhodné průpravě učňů dostalo alespoň opory. A tak přirozeně dostáváme se k otázce ***výchovy dorostu*** řemeslného, otázce svrchovaně důležité pro celou budoucnost řemesla.

Ovšem nemalé jsou obtíže, které stojí v cestě zdárnému rozřešení tohoto problému; proto také jen velmi opatrně činí se pokusy o nápravu.

Jest pravda, že dnešní výchova učně v dílně mistrově nevyhovuje ani po stránce techniky výrobní, nehledíc ani k tomu, že neposkytuje učni příležitosti ku vzdělání se v ostatních všeobecnějších směrech, jak by bylo potřebí. Pokročilá dělba práce má v zápětí, že učeň nemůže se v dílně mistrově vyučit ve výrobě všech druhů výrobků svého řemesla. Učeň mimo to bývá svému mistru zároveň nepostrádatelnou levnou silou pracovní nejen pro výrobní, ale i pro jiné práce, což ovšem také nepřispívá k dokonalosti jeho výcviku.

Však odejmouti výcvik učně mistrovi a svěřiti jej škole, není možno již pro nemajetnost těch, kdož se dávají na řemeslo; a také škola sebe lépe zařízená nedovedla by nahraditi učňovi mnohé praktické zkušenosti, jichž mu dílna mistrova podává.

Nebude asi správnějšího východiska z nesnází, nežli přiměřenou reformou našich pokračovacích škol průmyslových ve směru odbornějšího vzdělávání spojiti výchovu učně s výchovou školskou.

I tu ještě zbude potíž, že živnostník v dnešní tuhé soutěži nemůže bez vlastní škody snížiti míru výkonu učňova v dílně a poskytnouti mu takto volný čas k školnímu a jinakému vzdělávání se. Zdá

se, že jen ze společenstev živnostenských, která by opatření takové provedla v celém odvětví řemesla, při všech zaměstnavatelích učňů stejným závazným spůsobem, může vyjíti náprava.

Ovšem vedle toho i menší prostředky, jakých se dnes k zlepšení výcviku učňova užívá: výstavy prací učňovských, uznání neb odměna mistrům, o výcvik učňů zasloužilým, mají svou, byť i podřízenější důležitost.

*

Tím dotýkáme se zároveň věci, ve které přátelé živnostnictva rovněž všecko očekávání své skládají v ruce společenstev jakožto stavovských organisací živnostnických.

Jest zjevno, že všichni škůdcové řemesla, ani továrna, ani kapitál obchodní, neměli by takové moci naproti živnostníkovi, kdy by postavení jeho nebylo ztěžováno *přeplněním živností* a z něho plynoucím tuhým bojem o práci a výdělek. Soutěž stejně zbědovaných soudruhů dohání živnostníka, aby pracoval s nejmenším výdělkem, aby poskytoval nekonečný úvěr až do vlastního zakrvácení, aby sám poškozoval svůj odbyt koupí špatné suroviny, zaměstnáváním nedocvičených sil, rychlou a ledabylou výrobou.

Přeplněnost živností jest příčinou nedostatečného výdělku i v těch oborech, do nichž nezasahuje ani továrna ani obchod skladařský, a sráží již i venkovské řemeslníky v řady proletářů.

A odkud dojíti pomoci?

Živnostnictvo samo uvyklo spatřovati pomoc ve vydání zákonných předpisů obdobných starým řádům cechovním, předpisů, jimiž by nekonečný příliv nových živnostníků byl zaražen.

Dnes, v době, kdy i příslušníci vyšších povolání, právníci, lékaři, pro boj životní lépe vyzbrojení, počínají volati po uzavření svého stavu, nelze zcela obdobné snahy živnostnictva prostě odsuzovati ve jmenu svobody hospodářské; však zajisté heslo svobody i v jiných oborech hospodářského života již valně pozbylo lesku.

Vážnější však jest již námitka: Co počnou si massy nemajetného, dělného lidu, vyloučené takto z povolání, které jediné poskytovalo jim příležitost k obživě a k sociálnímu povznesení? Rozhodně uzavření stavu jeví se zde v jiném světle nežli na př. při lékařích, stavu to i tak již nečetném v poměru k počtu obyvatelstva.

Však právě obtíže začínají teprve úvahou, jakou úpravou provesti případné omezení počtu samostatných živnostníků v jednotlivých odvětvích. Zavedením průkazu spůsobilosti pro živnosti řemeslné stal se u nás pokus v tomto směru, ale bez výsledku. Bylo by třeba přímé soustavy koncesní, ale jak ji provesti? Kde najde se spůsobilá instance. která by zkoumala měnivou potřebu obecenstva a podle ní udílela a odpírala koncese? Který úřad stačil by tomuto úkolu? A jak zameziti zneužívání práva podobného v rukou organisovaného živnostnictva samého, zneužívání, jaké právě úpadek zřízení cechovního vynesl na odiv v nejšerednějších příkladech. A jak vymeziti místní a věcný obor působnosti jednotlivého mistra v dnešní době světového trhu, volného stěhování, dělby práce a nekonečné spletitosti poměrů výrobních?

Jest obecným názorem, že jediný prostředek mohl by tu vésti k cíli: vliv, jaký by živnostnictvo ve společenstvech zorganisovaných

vykonávati mohlo na *počet učňů.* Toť jediný spůsob, ve kterém uzavírání řemesel bylo by snesitelné. Neboť menší křivda zajisté dála by se tomu, kdo nebyl připuštěn ani k vyučení se v řemesle, nežli tomu, komu teprv po vyučení, po ztrátě let, odpírala by se příležitost k usazení se, k samostatnému výdělku. A snáze snáší se křivda učiněná zorganisovanými interesenty, nežli křivda, učiněná mocí veřejnou, zákonem nebo výkonem správy veřejné.

Připravovati společenstva živnostenská k dohodě a k intensivní činnosti v tomto směru jest u výchově živnostnictva úkolem nad jiné důležitým, jenž dotkl by se přímo nejvlastnější podstaty dnešního úpadku řemesel. Ovšem že jest to úkol také nad jiné nesnadný, jehož úspěšné splnění sotva očekávati lze v blízké budoucnosti.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 17. května 1902.

Němci na říšské radě proti Praze. — Derschattův pilný návrh. Subvence Praze. Cukerní otázka. Otázka zrušení mýt. — Schönererovci a Wolfovci. Schönererův všeněmecký návrh. Myšlenka velké německé lidové strany. — Delegace. Společný rozpočet. Každoroční dary Bosně. — Vyjednávání s Uhry. — Nový ministr obchodu v Uhrách. — Košutovy hrozby. — Noví ministři na Rusi. — Nové ministerstvo v Srbsku. — Všeobecné volby ve Francii. Loubet do Petrohradu. Pohroma na ostrově St. Martinique. — Německý říšský sněm a německá vláda; toleranční návrh, daň z cukru a Brusselská konvence. Diktaturní článek v Elsasku zrušen. — Bouřlivá agitace v Belgii. — Nastolení Alfonsa XIII. ve Španělích.

Hromobití, které němečtí lidovci na *říšské radě* chystali pro položku o subvenci 16 milionů korun městu Praze, se nestrhlo. Německá lidová strana již sice před velkonočními svátky vydala bojovné heslo: „U Prahy shledáme se zase!“ a hrozila jím na schůzích v štyrských okresích a dílem i v Čechách pořádaných, ale konec byl dosti komický. Černé mraky, jimiž zatahovala oblohu sněmovní, byli planí bubáci. Ohlašovanou velkou akci zahájila 18. dubna, kdy mělo býti jednáno o Praze, *pilným návrhem Derschattovým,* aby obce za agendy v přenesené působnosti dostávaly od státu náhradu. Ale puma do sněmovny hozená přijata ode všech stran i od vlády s ochotou jako kytice; jak návrh tak i pilnost jeho schváleny jednomyslně, a k dalším důsledkům obstrukční povahy němečtí lidovci neměli odvahy. Z české strany prohlásil dr. Fiedler, že by návrh ještě více vítal, kdy by byl míněn do pravdy a stal se základem k ozdravení financí samosprávných sborů. Jaworski dokládal jmenem Poláků, že podobný návrh chtěli učiniti při položce nepřímých daní, kde je místný, ale když byl již teď učiněn, že se k němu připojují. Němečtí lidovci zvítězili, ale spůsobem, jak jim nebylo milo.

Proti Pražské subvenci vystoupil Prade a žádal zejmena, aby hlasováno bylo o sumě 16,000.000 k. městu Praze oddílně, a slova „první splátka“ aby byla vypuštěna. Posl. Kaftan (22. dubna) vypočítával veliké oběti, které Praha přináší ve všech oborech a jež jen na přenesenou působnost činí asi milion korun ročně. Náklad na vodovod rozpočten na 14·2 mil. k., ale následkem vzmáhání vzrostu obyvatelstva

stoupne asi na 22 mil. Na mosty své zaplatilo město 15 mil. a od nikoho neobdrželo nižádného příspěvku. Státní subvence 16 mil. k., splatná v ročních lhůtách po 1·6 mil., jest jen malou náhradou městu za to, co provedlo a provádí. Pokrokář dr. Schücker tvrdil, že prý subvence městu Praze vznikla vedle jiných ústupků jako náhrada, aby Čechové upustili od obstrukce v říšské radě; žádal pro Němce zastoupení v obci Pražské, výhradně německou školní radu, rovnoprávnost v Praze a jejích předměstích, vedle českých i německé nápisy ulic a při užívání obecního jmění, hledě k jeho částečně německému původu, žádal za šetření nároků německých. 16milionová subvence Praze byla hlasováním dle jmen 22. dubna 218 hlasy proti 135 přijata.

Položka „nepřímé dávky“ dala podnět rokování (26. a 28. dubna) *o cukerní otázce* na základě Brusselské mezinárodní konvence. Jednoho mínění hájil dr. Urban, jehož vývody vrcholily v tom, že prý cukrovarství, které dosud na falešných cestách se nalézalo, vráceno jest na své přirozené základy, aby příště i bez premií na světovém trhu mohlo soutěžiti; vláda aby zrušením premií uvolněné prostředky obrátila k ozdravení průmyslu toho. Proti tomu poslanci Sehnal a Maštálka jmenem Čechů prohlásili ostrou opposici proti Brusselské konvenci, která prý jest hospodářským Sedanem rakouské vlády a rakouské diplomacie a spolu vítězstvím diplomacie anglické, jež pracuje k tomu, aby na prospěch její koloniální politiky dostalo se co největší podpory výrobě cukru třtinového.

Ministr financí dr. Böhm-Bawerk měl 29. dubna parný den, který však pro něj celkem šťastně skončil. Již dvakráte přijala sněmovna poslanců zákon o *zrušení mýt*, ministr však vymlouvaje se, že nemá úhrady za 2 miliony, které by státní pokladně ubyly, nepředkládal zákon k schválení. Křesťanští sociálové navrhli, aby příjem z mýt pro druhé pololetí r. 1902 byl škrtnut. Jelikož všechny strany byly pro zrušení mýt, podobalo se, že dr. Böhm, jenž v rozpočtovém výboru prohlásil, že by učinil důsledky z takového usnesení, bude nucen odstoupiti. Avšak velký počet poslanců opustil sněmovnu a hlasujícím ministr usnadnil poněkud rozhodnutí ujištěním, že zákon o zrušení mýt co možná nejdříve bude sankcionován, a v rozpočtovém výboru panské sněmovny označil 1. leden 1903 jako dobu, kdy nabyti má platnosti. Potom položka mýt 133 hlasy proti 113 schválena.

Sněmovna pokračuje v rozvláčném rokování, jež oživují leda německé strany vzájemně se ostouzejíce. Ke křiklavým výstupům mezi křesťanskými sociály a socialisty, Všeněmci, pokrokáři a lidovci přidružily se nové. *Boj mezi Wolfovci a Schönererovci* vede se ve sněmovně i v novinách. „Východní Němci,“ jak se teď Wolfovci zovou, vytýkají Všeněmcům a jmenovitě Schönererovi panovačnost, úkladnost, nepravdu a Schönererovci líčí zase Wolfa jako člověka nemravného, bezectného, nespůsobilého dáti satisfakci a beroucího úplatky. Nedávní bratrští spojenci bijí se před celou veřejností a potápějí druh druha ve všeněmeckém bahně. Nepochybně přijdou o jejich velkoněmeckých produkcích velmi pěkné věci na jevo. Schönerer na volebním shromáždění uvalil těžké podezření na Wolfa: že prý jest hotov ostati Rakušanem, vyhoví-li vláda Němcům. V říšské radě podali Schönererovci návrh na *zavedení němčiny jako řeči státní.* Ostatní strany německé

se k návrhu nepřipojily, jen proto, že o něm nebyly dříve zpraveny. V německé veřejnosti probírá se návrh na zřízení *velké lidové strany*, k níž by mimo lidovce náleželi pokrokáři, Všeněmci a snad i jiní. Ale jak dlouho by se mezi sebou snášeli?

Delegace rakousko-uherské sestoupily se 6. května v Pešti, tentokráte za okolností, které budí větší pozornost než jindy. Rozhodnutí o hospodářských poměrech říše a obchodní vzájemnosti rakousko-uherské jest přede dveřmi a neostane na orgán pro vyřizování společných věcí bez účinku. Trojspolek se sice obnovuje, ale přípravy k obchodním smlouvám s cizími státy váznou. Silný vliv jejich i na spolky politické sám Goluchowski otevřeně uznával. S tím souvisí i konference o rakousko-uherské autonomní celní sazbě, jež se také blíží k rozhodnutí a při níž nejde o nic menšího než o zachování společného celního území.

Obřad zahájení delegací byl čistě formální. *Slovo s trůnu*, kterým mocnář odpověděl na bezbarvé oslovení předsedů delegací, bylo co nejstručnější a vynikalo proti jiným jen otevřenou zmínkou, že „naše stále přátelská shoda s ruskou říší co do událostí na blízkém východě jest trvání pokoje a pořádku v oněch končinách prospěšnou.“

Společný rozpočet na rok 1903 vykazuje úhrnnou potřebu 372,437.836 korun, o 8·4 mil. více proti roku letošnímu; z toho 34·1 mil. připadá na potřebu mimořádnou. Vlastní příjmy činí 6·3 mil. Výnos cel rozpočten na 117,977.260 kor. Odečtouli se 3·7 mil. výdajů režijních a celní paušál Bosně 1·4 mil., zbude 112·8 mil. jako čistý výnos celní, který se odečte od společné potřeby. Zbývající suma 253·2 mil. rozdělí se (dle kvoty 65·6 k 34·7) na Rakousko 166·1 mil. a Uhry, 87·1 mil. Avšak platnost kvoty vyprší dnem 30. června a musí tedy býti znovu ustanovena. Mimo to jest celní jednota rakousko-uherská dosud hádankou a tím i důchod celní zákonně nejistý. Dále podána předloha o ***mimořádném úvěru 38 mil. kor. na děla.***

Zvláštního druhu skrývačku tvoří každoročně ***úvěr okkupační.*** Jest to dárek Bosně, jenž pro příští rok obnáší 7,894.000 korun, o 447.000 kor. více než letos. Co jest rakouského vojska v Bosně potřebí, měla by si Bosna platiti sama; ona však jest tak šťastnou zemí na světě, že nejen nepřispívá na společné potřeby ani halířem a že celý její rozpočet stráví vláda v zemi, nýbrž ještě si nechává posílati miliony na vojsko, které tam koná službu, jakož i celní paušál. Tak značné miliony nevrhají se do žádné země, a přece poměry bosenské nejsou pro žádnou tamní stranu potěšitelny.

Rozpočtový výbor rakouské delegace vyřídil do 11. května všecky předlohy, plné schůze delegační ustanoveny až na 21. květen. Körbrova vláda potřebuje totiž času k vyřízení rakouského rozpočtu za r. 1902. Nebudeli vyřízen do 21. května, bude potřebí nového provisoria.

Větší potíže než delegace činí vládě Körbrově *vyjednávání o rakousko-uherské vyrovnání.* Z obou stran se slovy osvědčuje ochota, přece však se akce vyrovnavací nedostala ani o krok ku předu. Z rakouské strany činí se výtky Széllovi, že protahuje akci formálními otázkami. Zajímavo jest přihlednouti blíže, za jaké to formálnosti předseda uherského ministerstva se skrývá. Pokud z uherských vládních listů vysvítá, chtěl míti Széll nějakou záruku, že to, co s Körbrem

smluví, bude přijato. Šlo tedy o otázku většiny, a při té příležitosti musel dr. Körber slyšeti, že v říšské radě skutečné většiny není. Uherská vláda, která by něco smluvila, co by potom dodrženo nebylo, kompromitovala by se před uherskou sněmovnou. Z těch důvodů Széll by rád zvěděl, proč Čechům již se nevyhovělo, aby oni tvořiti mohli ne radikální opposici, nýbrž část většiny, jak se za Badenia předpokládalo. Předseda ministerstva Körber chce však dříve míti smluvené vyrovnání a potom teprv pro ně hledati svou většinu. — Do váznoucí akce vyrovnávací zasáhl i mocnář: povolal si Szélla a vložil mu na srdce, aby uspíšil jednání; nechce prý se v pokročilém věku svém dočkati, aby celní a obchodní jednota nebyla zabezpečena a říše aby takto byla trhána.

V Uhrách po tuhém skrytém boji provedena změna ministerstva obchodu, jež stala se nutnou úmrtím Horanszkého, který byl 4. března jmenován, vedl se Széllem vyrovnávací akci, ale 19. dubna zemřel. Byl muž dělný a měl třicetiletou parlamentární praxi. Pro Széllovu vládu byla v této době jeho smrt nemalou nehodou. O ministerské křeslo nastal ve vládní straně boj, který nesvědčí právě o nejzdravějších poměrech v táboře uherských liberálů. Jako kandidáti byli uváděni: Štěpán Tisza, Hieronymi, Wekerle, Matlekovics, Julius Andrassy, ale proti každému vyvstával mocný proud a činil povolání jeho nemožným. Posléze 5. května jmenován Ludvík *Lángh ministrem obchodu.* Není mužem neznámým, jest tajným radou, professorem statistiky na Pešťské universitě a přes 20 let činným jako poslanec, ale vládu uváděl nejednou do rozpaků. Bánffyovi stal se r. 1898 osudný tím, že za propuknuvší obstrukce obou krajních stran vzdal se sněmovního místopředsednictví, když byl Szilágyi složil předsednictví, čímž sněmovna se stala k jednání nespůsobilou a Bánffy donucen k odstoupení. Tím padl vliv Tiszův ve vládě nadobro. Jako člen kvotové deputace navrhoval Lángh klíč dle skutečného výsledku daní ze spotřeby, což se považovalo za méně prospěšné pro Uhry. Roku 1898 vydal spis „Národnosti v Uhrách a v Rakousku,“ který v Uhrách i mimo ně budil velkou pozornost. Lángh dokazuje v úvodu jeho, že Maďaři se nemají báti slovanských proudů v Rakousku, že svou ústavou jsou dosti silni a nemusejí vycházeti od zásady, aby v Rakousku vládli Němci a Maďaři jen s Němci uzavírali vyrovnání. Nový ministr jest liberál, ale odpůrce frakce Tiszovské.

V *uherské sněmovně* považuje Košutova strana chvíli za blízkou, aby se vším důrazem se postavila proti vyrovnání s Rakouskem a aby jmenovitě samostatné celní území uherské si odnesla jako trofej z vyjednávání s druhou polovicí říše. František Košut ujal se (9. kv.) slova a ohlásil hrozbu, že jeho strana vše podnikne, třeba i revoluci ve sněmovně, aby zmařila zkrácení prospěchů uherských, které „dle pověsti“ státi se má skutkem. Széll sice odpověděl, že Košut může býti kliden, že vláda jest si svých povinností vědoma a dosud ničeho neučinila na úkor země; ale populární proud maďarský proti Rakousku jest ze slov Košutových patrný. Pro roztržení obchodní jednoty s Rakouskem jsou asi všichni Maďaři, jenže by se jim to mohlo za nynějších okolností zle vyplatit. V Uhrách jest těžká krise zemědělská; je tam přílišná výroba pšenice, která nemohouc volně za hranice, zhoubně působí na

všecko zemědělství. Hlavním pramenem odbytu zemědělského jsou Uhrám země rakouské. Obavy, že by se Uhry opravdu nyní odtrhly, nejsou tedy důvodné.

Rusko obdrželo dva nové ministry. Místo zavražděného Sipjagina jmenován správcem ministeria vnitra Václav Konstantinovič *Pleve*, jenž dosud byl odborným přednostou v tomto ministerstvě. Postup jeho jest tedy pravidelně úřadní. Pleve vynikl v rozličných oborech úřadní činnosti jako muž velké horlivosti a odpůrce hnutí revolučního. Tato jeho vlastnost jest nyní pro něho charakteristická. Byl vždy odpůrcem jakéhokoliv smíru a smlouvání s anarchismem. V posledních letech měl na starosti věci finské, a zásada jeho, aby Finsko přestalo býti cizím útvarem v těle ruském, jest dosti známa; Pleve šetřil výsad Finska, ale byl proti všelikým odstředivým snahám švédských a německých baronů finských. — Zároveň odstoupil Vannovskij jako ministr vyučování, jelikož snahy starého generála provesti rozsáhlé opravy školské neměly žádoucího úspěchu. Na jeho místo jmenován G. E. *Zenger* správcem ministeria vyučování. Jest padesátník, který po celý svůj život vynikal jako odborník v klassické filologii. Ruské listy však soudí, že tím nebude zvrácena chystaná oprava Vannovského, jejímž Zenger byl spolupracovníkem, a jež směřuje k tomu, aby v středním školství ruském domácí věci a přírodní vědy nabyly vrchu nad klassicismem.

V Srbsku odstoupilo ministerstvo Vuićovo, když se byli dne 14. května vládní radikálové souhlasně s neodvislými vyslovili proti půjčce. Nové ministerstvo převahou radikální sestavuje Nikola Pašić.

Ve Francii 27. dubna a 11. května vykonány všeobecné *volby zastupitelstva národního.* Volby dějí se nyní s jistou pravidelností, tak že žádného překvapení vítězením odpůrců republiky nezpůsobují. V první den zvoleno 417 poslanců, v druhý den při dodatečných volbách, při kterých rozhoduje zásada pouze poměrné většiny, zvoleni 172 poslanci. Dva kandidáti na ostrově Saint Martinique přišli při hrozné katastrofě o život a volba tam vůbec nemohla býti provedena. Volby dopadly ve prospěch vlády Waldeck-Rousseauovy, o radikálnější skupiny se opírající, z čeho však neplyne, že by jiné ministerstvo nemohlo si najíti většiny, v níž mírnější živlové by více vynikali. Všech poslanců jest 591, voleb známo jest 583. Z těch náležejí straně vládní 383, a to 126 ministerských republikánů, 127 radikálů, 84 radikálně socialistických republikánů a 46 socialistů. Na opposiční strany připadá 199 poslanců, z nichž 50 jest nacionalistů, 71 konservativců, 76 protiministerských republikánů a 2 protiminističtí socialisté. V minulé sněmovně páčila se vládní většina na 333 hlasy, vzrostla tedy nyní o 50 hlasů. Klidnější poměrně průběh voleb a trvalejší poměry sněmovních většin a ministerstev počínají ve Francii od doby, kdy spolek s Ruskem se stal hotovou událostí.

Bylyli volby velkou a vzrušující událostí domácí, jest *cesta presidenta Loubeta s francouzským loďstvem do Petrohradu* ještě významnější událostí mezinárodní. Loubet odjel 13. května večer z Paříže a stihl v noci do Brestu. Kraj Finistèrský, do nedávna horlivě monarchický, uvítal jej s nadšením, hostiny na počest jeho účastnilo se 1500 osob, Brestský starosta přál presidentovi za hlučného souhlasu šťastnou

cestu k přátelům Francie a k spojenci. Dne 14. večer vyplul Loubet na obrněnci „Montcalmu“ na širé moře provázen vybraným loďstvem. V Petrohradě se k uvítání jeho činí velké přípravy.

Děsná živelní pohroma, jež v dějinách se řadí ke katastrofě Pompejí a Herkulana a k zemětřesení Lissabonskému, jímž r. 1755 třicet tisíc obyvatelů připraveno o život, stihla 8. května půvabnou francouzskou osadu, ostrov *St. Martinique*, největší z malých Antil. Sopka Pelée, jež přes 50 let ostávala v úplném klidu, počala náhle chrliti a v krátké době ohnivou lávou a žhavým popelem zničila město Saint-Pierre. Jako jezero valily se proudy lávy z rána, kdy ještě všecko spalo. Nebylo možno uniknouti; 25.000 lidí tu zahynulo, a mimo to, pokud známo, zmizely tři lidnaté osady s povrchu zemského. Počet zničených životů lidských páčí se na 30 až 40 tisíc. V přístavu města shořelo 15 lodí. První pomoc poskytoval francouzský obrněný křižák „Suchet.“ Ministr osad v Paříži nařídil pomocnou akci, aby zachráněno bylo, co zachrániti možno, a aby uprchlíkům poskytnuty byly potraviny nebo útočiště na lodích.

V Německu jest již pravidlem, že v žádné velké otázce nepanuje shoda mezi říšskou vládou a říšským sněmem. Císařská vláda a zastupitelstvo národní jsou obyčejně dvě nepřátelské moci, jedna na druhé hledí něco vyvzdorovati. Celní sazba se svými ochrannými cly, kterou kancléř hr. Bülow chtěl míti co nejrychleji vyřízenu, vázne v zdlouhavém jednání výborovém. V říšském sněmu zahájeno počátkem května rokování o tak zvaném ***tolerančním návrhu*** katolického středu, dle něhož má na celém území říšském panovati úplná svoboda náboženská. Národní liberálové, jakožto přední stráž říšské vlády, osvědčili hned svoji svobodomyslnost protinávrhem, dle něhož náboženská svoboda má býti věcí každého jednotlivého státu německého, dokud nebude vydán říšský zákon o spolčování a shromažďování. Do zákona takového chtějí vpraviti i svobodu náboženskou. Návrh ten zamítnut a 5. května vyřízen celý zákon. Svobodomyslná strana Richterova, kterou Bismarck nazýval republikánskou, hlasovala pro všechny položky s katolickým středem. Ale říšská vláda nejeví přízeň k takovému zákonu. Za to jeví sněm málo ochoty ***k předloze o dani z cukru a k Brusselské konvenci***, které hr. Bülow předložil.[1]) Říšský kancléř odůvodňoval návrh nutností ozdravení poměrů cukrovarnických. Schválení konvence, která má již od 1. září nabyti platnosti, zabezpečí prý Německu trh anglický. Londýnská vláda učinila prý podmínkou dovozu německého cukru, aby všechny umělé prémie odpadly a dovážený cukr postaven byl na roveň s koloniálním (třtinovým) cukrem anglickým. Německý kancléř žádal, aby se o zákoně bez odkladu jednalo. Proti tomu ozvali se konservativci, svobodní konservativci, katolický střed a vůbec všichni agrárníci. Kardorff pravil, že výborové rokování vyžadovati bude mnoho neděl. Ačkoliv se 6. května státní tajemníci hrabě Posadowsky a Thielmann opět zasazovali, aby zákon a konvence přijaty byly hned, přece byly velkou většinou odkázány výboru 28 členů. Zároveň svolal předseda příští schůzi až na 3. června. Rozladění

---

[1]) O konferenci té a otázce cukerní viz Osvětu 1902 str. 273 nn.

a napjetí mezi vládními a sněmovními kruhy německými nemohly býti patrnější.

Císař Vilém způsobil zas Němcům malé překvapení. Na své objížďce Elsaskem *zrušil 3. května diktaturní článek*, jehož odstranění říšský sněm několikrát marně se byl domáhal. Jest to zlopověstný 10. článek zákona ze dne 30. prosince 1871, jenž zmocňoval místodržitele, aby „za nebezpečí veřejné bezpečnosti hrozícího uchopil se neprodleně všech prostředků, které k odvrácení nebezpečí uzná za potřebné.“ Elsasko-lotrinský místodržitel mohl každé chvíle zaváděti náhlé soudy, stav obležení a p. Císař Vilém se vyjádřil, že zrušením řečeného článku chtěl dáti obyvatelstvu „zvláštní důkaz své blahovůle.“

Belgií zmítala v měsíci dubnu *bouřná agitace*, jež chtěla mimoparlamentárními prostředky přiměti parlament k zavedení všeobecného rovného práva hlasovacího, jak minule již bylo pověděno. Sněmovna 18. dubna 80 hlasy proti 30 zamítla návrh na změnu volebního řádu. Generální rada dělnická odpověděla na to všeobecnou stávkou: v továrnách nastal hrobový klid, v dolech se nepracovalo, v loděnicích přestával všechen ruch a podobně na ulicích zastaveny jízdy tramwayí. Úspěchu však nedocíleno, ač někde došlo i ke krvavým potyčkám, jako v Löwenu a Huyi. Všeobecná stávka odvolána, a od 22. dubna vstupovalo dělnictvo zase do práce. Následek stávky jsou roztrpčení a neshody mezi jejími vůdci. Schůze dělnické odbývají se dále, ale bez významu hnutí lidových zástupů.

Ve Španělsku zahájeny 13. května slavnosti nastolení s nádherou a leskem, jako by země oplývala blahobytem dávno minulých časů. Dne 16. dovršil dědic trůnu šestnáctý rok svého věku a dne 17. ujal jako Alfons XIII. otěže panovnické moci. Nepoznav otce svého byl od první hodiny života králem; nyní z chlapeckého ústraní vstupuje na trůn. Jásot tisíců jej vítá, avšak nesmí se zapomínati, že jest panovníkem země, kde anarchie vysokých tříd obyvatelstva povážlivě závodí s anarchií tříd nižších. V skutku také ještě nedávno zrazováno ze všech slavností, jelikož by mohly býti příležitostí k osudným událostem; ale stařičký předseda ministerstva, liberál Sagasta, přesvědčil dvůr o nutnosti, aby se nešetřilo zevním leskem. Národ jest aspoň na chvíli ukolébán do svých hrdých snův. Slavnosti ustanoveny na 10 dní. Dne 15. podali vyslancové mocí králi své pověřující listiny, načež přijati byli zástupcové zahraničných dvorů. Hlavním dnem slavnostním byl 17. květen.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XIX. Roč. VII. seš. 11.—13.: Literatura česká XIX. století. Napsali Jos. Hanuš, Jan Jakubec, Jan Máchal, Em. Smetánka, Jar. Vlček. Sešit po 48 h. Nakl. Jan Laichter.

Filosofie literatury u Taina a předchůdců. Úvodem do literatury napsal dr. V. Tille. Nakl. týž.

Z českého jihu. Krajinné, místní a historické obrazy. Napsal Fr. A. Šubert. II. vydání. Seš. 3. a 4. Za 1 kor. 20 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Kolínsko a Kouřimsko. Obraz poměrů přírodních, života obyvatelstva i paměti časů minulých. Díl II.: Paměti osad na Kolinsku. Seš. 5. a 6. Péčí učitelstva školního okresu Kolínského. Nákl. vlastním.

Názorná květena zemí koruny české. Sepsal František Polívka. Sv. IV. seš. 11.—14. Sešit po 60 hal. Nakl. R. Promberger v Olomouci.

Podrobná mapa království českého. List 1.: Benešov-Sedlčany. Kreslil Jan Srb. Za 60 hal. Nakl. J. Bursík v Praze.

Domácí lékař. Lékařský rádce zdravých i chorých. S četnými illustracemi. Sestavil dr. D. Panýrek. Seš. 1. Za 50 hal. Nákl. Bursíka a Kohouta.

Hospodářský slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie veškerého zemědělství polního i lesního, jakož i hospodářského průmyslu. Vrchní redakci vede dr. Frant. Sitenský. Seš. 1. (A — Agrární zákony.) Za 60 hal. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Kollárova idea slovanská a náš program. Studii kulturně-politickou napsal dr. H. Richter. Nákl. vlastním.

Dvacet mužských sborů na základě slovenských národních motivů. Složil Fr. Musil. Seš. 1. Za 2 kor. Nákl. Benediktinské knihtiskárny v Brně.

Devatenácté století slovem i obrazem. Red. Jan Klecanda. Sešit 32. a 33. Sešit po 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1902.

Praha ve své slávě i utrpení. Píše Jan Dolenský. Seš. 9.—11. Sešit po 60 hal. Nakl. B. Kočí, v Praze 1902.

Národopisný sborník českoslovanský. Redaktor Jiří Polívka. Sv. VIII.

Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých profesorů. Pořádá Fr. Bílý. Seš. 100.: Výbor z prózy Jana Nerudy. Upravil J. Kabelík. Nakl. J. Otto v Praze.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 261. a 262.: Anglie za Shakespeara. Napsal E. Goadby, přeložil K. Mušek. Za 40 hal. Čís. 263. a 264.: Chemie. Napsal H. E. Roscoe, přeložil Jos. Mollenda. Se 36 illustracemi. Za 40 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Věděním a životem. Josef Klika: Osvětou a výchovou k životu. Za 2 kor. 80 hal. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Repertoir českých divadel. Sv. XCVII.: Meteor. Komedie ve dvou jednáních. Napsal Luděk Archleb. Za 80 hal. Sv. XCVIII.: Pan obecní tajemník. Fraška o třech jednáních. Napsal dr. V. Pittermann. Za 1 kor. 20 hal. Sv. XCIX.: Ta první láska . . . Lidová hra o třech dějstvích. Napsal P. M. Malloch a Fr. David. Za 1 kor. 20 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá MUDr. Lad. Haškovec Čís. 28.: O vodách a lázních. Píše dr. Vl. Mladějovský. Za 90 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Vzdělavací knihovna katolická. Pořádají dr. Jos. Tumpach a dr. A. Podlaha. Svaz. XX.: Bajky o jezuitech. Napsal P. Bern. Duhra T. J. Za 1 kor. Nákl. Cyrillo-Methodějské knihtiskárny v Praze.

Přítel domoviny. Roč. VIII. sv. 7. a 8.: Martin Krušina. Obraz ze života. Napsal V. Podhradský. (Dokončení.) Mezi horami a lidmi. Výbor novel dr. Ivana Tavčara, přeložil Jos. Paulík. Svazek po 32 h. Nakl. E. Beaufort.

Ludmila. Roč. IV. sv. 5.: Bez lásky a víry. Láska bez víry. Napsal J. M. Kadlčák. Nákl. Cyrillo-Methodějské knihtiskárny v Praze.

Devadesát tři. Román. Napsal Victor Hugo. Přeložil dr. Karel Chudoba. Druhé vydání. Seš. 4. a 5. Nakl. J. Otto v Praze.

Šťastný sňatek. Novela od Em. Flygaré Carlénové, přel. H. Kosterka. Za 80 hal. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Krotitel duší. Román M. Jokaie. Seš. 19. a 20. Po 30 hal. Nákl. Al. Hynka v Praze.

Litevsky snadno a rychle. Sepsal Fr. Vymazal. Za 72 hal. Nakl. dr Fr. Bačkovský v Praze.

Stručné dějiny všeobecné. Napsal Karel Vorovka. Za 30 hal. Nakl. týž.

Stručný zeměpis obecný. Napsal Karel Vorovka. Za 30 hal. Nakl. týž.

Bezděčná pouť. Příběhy mladého Čecha v cizině. Vypráví F. J. Andrlík. Za 1 kor. 20 hal. Nákl. Cyrillo-Methodějského knihkupectví v Praze.

Vilímkova knihovna mládeže dospívající. Tajemný doktor. Román. Napsal Pavel D' Ivoi, přeložil dr. Jiří Guth. S illustracemi L. Bombleda. Za 5 kor. 40 hal. Nakl. J. R. Vilímek v Praze.

Vilímkův jízdní řád pro Čechy. Moravu a Slezsko. Léto 1902. Za 20 h.

OBSAH.

OSVĚTA,
LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL
VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h. Jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1901 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60. h.

V PRAZE.
Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.
Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 32. 1902. ČÍSLO 7.

☛ Číslem tímto počíná se **třetí čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 426. a 427. (Percier—Persie.) Sešit po 72 hal. Nakladatel J. Otto.

Dějiny umění národu českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 10. Za 70 h. Nákl. České graf. spol. Unie v Praze.

Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých vede Alois Jirásek. Díl XII. Severní Čechy. Seš. 24. Za 1 kor. 80 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Josef Manes. Jeho život a dílo. Napsal a vydal K. B. Mádl. Seš. 8. Za 5 kor. Nakl. F. Topič v Praze.

Pražský salon. Rudolfinum 1902. Textem doprovází dr. Fr. X. Harlas. Sešit 5. Sešit za 1 kor. 20 hal. Nákl. České graf. spol. Unie.

Historické a romantické povídky Vácslava K. Klicpery. Sešit 13. až 16. Sešit po 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Sebrané spisy zábavné Josefa Ehrenbergra. Sv. IV. seš. 41. a 42. Sešit po 64 hal. Nákl. knihkupectví Cyrillo-Methodějského, v Praze 1902.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 128.—133.: Romanetta z Ještěda. Poslední paní Hlohovská. Sešit za 30 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Spisy Sofie Podlipské. Seš. 28.—35.: Milující neznámí, Šumavská perla a jiné novely. Sešit po 30 hal. Nákl. České graf. spol. Unie, v Praze 1902.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Seš. 67. a 68.: V rodném hnízdě. Román chlapeckých let. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 97. až 99.: Druhá kniha básní, povídek a črt. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič.

Sebrané spisy J. Arbesa. Seš. 22.—26. Romanetta II. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto.

Spisy Julia Zeyera. II. Novely. Seš. 25.—29. Sešit po 40 hal. Nákl. České graf. spol. Unie.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Druhé, laciné vydání. Seš. 69. a 70.: Z různých dob. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1902.

Vybrané hry českých divadel. Jindřich Urban. Drama z Pražského života o čtyřech dějstvích. Napsal Fr. Ruth. Za 1 kor. Nakl. J. R. Vilímek.

V ovzduší našeho Radhoště. Napsal Jan Nečas. Za 1 kor. Nákl. Pohorské jednoty „Radhoště" ve Frenštátě.

Spisy Jana Klecandy Na bojišti. Episody z vlašských bojů za svobodu. Sešit 7.—11. Seš. po 25 hal. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Zapova česko-moravská kronika. Seš. 112. Za 1 kor. 48 hal. Nakl. I. L. Kober v Praze.

Hospodářský slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie veškerého zemědělství polního i lesního, jakož i hospodářského průmyslu. Vrchní redakci vede dr. Frant. Sitenský. Seš. 2. (Agrární zřízení—Amarella.) Za 60 hal. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Domácí lékař. Lékařský rádce zdravých i chorých. S četnými illustracemi. Sestavil dr. D. Panýrek. Seš. 2.—4. Za 50 hal. Nákl. Bursíka a Kohouta.

Podrobná mapa království českého. Kreslil Jan Srp. List 2.—5. List po 60 hal. Nakl. J. Bursík v Praze.

K protinožcům. Napsal Jos. Kořenský. Seš. 1. Sešit po 60 hal. Nakl. J. Otto.

Cesty světem. III. Z Pekinga do Vladivostoka. Píše E. St. Vráz. Seš. 44. Za 60 hal. Nakl. Bursík a Kohout.

Devatenácté století slovem i obrazem. Red. Jan Klecanda. Sešit 34. a 35. Sešit po 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1902.

Paměti starého učitele-vlastence persekucí postiženého. Napsal Ant. Konst. Viták. Seš. 5. Za 50 hal. Nakl. Fr. A. Urbánek, v Praze 1902.

Illustrované katechismy naučné. Rediguje V. J. Procházka. Katechismus esthetiky. Napsal dr. Zdeněk Nejedlý. Díl I.: Dějiny esthetiky a theorie umění. Za 2 kor. 40 hal. Nakl. Hejda a Tuček v Praze.

Bibliothéka lékařských spisů populárních. Rediguje dr. D. Panýrek. XII.: Katary hořeních dychadel, jich příčiny a následky. Napsal dr. Jos. Cisler. Za 1 kor. 40 hal. Nakl. týž.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXXII — DÍL II

1902

V PRAZE

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ SPOLEČNOSTI »UNIE« — NÁKLADEM VLASTNÍM.

1902

R. 1902. Čís. 7.

OSVĚTA

Za Jiljím Vratislavem Jahnem.

deme alejí mohutných lip, jejichž náručí se zavírá nad hlavami našimi, obsypávajíc naši cestu libodechým stínem a zlatými průsvity; tu náble zrak, zdomácnělý v jasném šeru rozloženém mezi těmi velikány, vyrušen jest ostrým světlem: hle, mezera! Zde padl jeden z oněch kvetoucích obrů, sklán dříve jiných buď ohromností vichru, buď předčasnou vyčerpaností své mízy životní, buď okamžitou ranou hromovou; zmizel, protrhla se řada vrstevníků jeho zejícím průhledem v kraj, jenž náš podiv budí v neočekávaném tom objevení, jako nás překvapuje někdy známá skutečnost při náhlém procitnutí ze sna. A čím dále kráčíme, tím hustěji kladou se světliny průlomů napříč naší cesty, až posléze, kde cesta příkřeji jde vzhůru a končí vzestup svůj, mezery již nejsou výjimkami, splývajíce v sebe a tvoříce dlouhou perspektivu ztrát a opět ztrát, mezi nimiž zádumčivě trčí osiřelí pamětníci soudruhů, jichž není více.

Slzami žalu, slzami žehnajícího pohnutí vykropená cesto národního idealismu! Kolik asi poutníků, jichž předchůdcům jsi všem bývala tak vábna, zůstane ti věrno, když ti tak rychle již unikají velební štítonoši, lahodně tě cloniví jako kmeny lip, v jichž kvetoucích korunách šuměl duch nejčistšího nadšení? Smrt do tvé lepě sklenuté chodby načinila již průseků tak širokých, že nevím, nevím, zdali se jimi neodchýlí proudy pozdějších chodců stranou do žírných lánů roviny, kudy si rychleji vyšlapou pěšiny na cesty vyjezděné, vedoucí k cílům snazším, ale všednějším, a nezanechajíli s pokrčením ramen tvého směru přímého a přísného, tvých mezí obstoupených kmenitými strážci, tvého loubí vyplněného staletými zkazkami a zpěvy, vonným a stinným vzduchem přirozeného chrámu, blouznivým kouzlem víry v konečné vítězství dobra, spravedlnosti, ideálu!

V řídnoucí řadě oněch pracovníků vlasteneckých, jejichž jinošství neb dětství bylo svědkem jarního vzruchu národního v roce čtyřicátém osmém, opět se přimnožilo o mezeru přežalostnou, jíž dlouho náhradou nevyplní mladší, méně vypracovaná síla, i kdy by hned se odhodlaně na místo postavila s pevným předsevzetím: Chci býti tím ne-

zištným, sebe celého upřímně v oběť přinášejícím dělníkem ve prospěch národa na místech nejobtížnějších, vymáhajících nejvíce důmyslu, rozvahy, skryté pracovitosti a bezpodmínečné oddanosti k věci, jímž byl Jiljí Vratislav Jahn!

Žel, že již pouze *byl*. Sklesl v úplni práce a schopnosti tak náhle před očima našima, že ztráta jeho zasáhla tím krutěji v naděje četné ještě a veliké, kladené v neúmornou úrodnost píle tohoto ušlechtilého, velkomyslného předáka na roli české kultury. Tak věrných, poctivou snahou veskrze proniknutých, povinnost k celku za svátost pokládajících služebníků má národní věc málo. Duchů tak čistých, čirým přesvědčením prozářených, v myšlence i skutku tak jednotných jest vůbec pořídku i ve vybrané společnosti nejlepších pěstitelů osvěty. Jahn byl charakter ryzí, čistému zlatu podobný svou vzácností i svou měkkostí, jeho sebezapření, jímžto svou osobu podřizoval buď věci buď osobám jiným, v obojím případě bylo až něžné v šetrnosti své, ale tato něha byla spojena s vytrvalostí a silou, jaké ani v tisíci případů nenalezneme u lidí zdánlivě ba okázale rázných. Úkoly, které ochotně bral na svá bedra, bývaly z nejsvízelnějších a zevně nejméně vděčných; Jahn v ohromném fondu své dobré vůle a skromnosti nacházel prostředky, aby svá bedra obtížil břemeny, která druhý i třetí byl se sebe svrhl aneb vůbec na sebe naložiti se zdráhal. Zdál se na pohled příliš mírný, příliš dobrý, aby za okolností choulostivých mohl býti obhájcem věci ohrožené, a přece jím býval, a jak často býval, jak statečně a s jakým zdarem jím byl po každé! Vlídný ten poctivec, jenž nedovedl nikoho obelstiti nebo dvojsečným slovním šermem odzbrojiti, byl v čas potřeby výtečným diplomatem, bez ujmy své důstojnosti a pravdomluvnosti; ano právě neporušená ctihodnost osobního jeho jednání dodávala vážnosti věci, které se zastával. Žádný člověk není všeobsáhlý a nepochybně ani Jahn takový nebyl, však nelze mu upříti, že k nesnadným a nemalým úkolům, které podnikl, přinesl s sebou vždy nejen velikou snahu, ale i veliké nadání, ano že jeho talent do slova dokonale obsáhl vše, čeho se v mnohostranně činném svém životě súčastnil hlavou, rukou neb srdcem.

Jahn byl člověkem vzácné morální leposti a přejemné duševní vytříbenosti; shrnoval v sobě tolik vlastností krásných, že nanejvýše zřídka bývají sloučeny v osobnosti jedné, a teď, když z milého, imponujícího toho zjevu zbývá již jen tklivá vzpomínka, vidí truchlivý zrak náš všecky ty dobré stránky jeho duše v okouzlujícím světle. Nechť mi nikdo nevyčítá, že jej velebím; právem a z plných důvodů klaním se stínu drahého nebožtíka po několikaleté společné práci, při níž se až na dno duše poznává povaha člověka, po dávnějším ještě přátelství osobním a po více než čtyřiceti letech od doby, kdy se mému dětství vynořil na obzoru mezi oněmi hvězdami lesku mythického, jakýmiž nám tehdy byli čeští literáti. Dávné a rozmanité jsou mé vzpomínky na Jiljího Jahna, a cit, který v nich nejvlastněji převládá, je vděčnost. Dal mi k ní stero příčin, zejmena tím, že několik nejzávažnějších let svého žití, s uzrálými zkušenostmi a s obdivuhodnou stateční svou v práci, věnoval službám ženské otázky a stal se nejplatnějším čini-

telem při několikaletém vymáhání práva žen k studiím a hodnostem universitním.

Mnohem širší je však obor jeho zásluh; Jiljí V. Jahn svou usilovnou snaživostí, kterou v nejlepším smyslu se vyznačoval již od let mladických, nabyl valného významu v nejednom směru, a působení jeho všude zasáhlo blahým, platným účinkem.

Narodiv se dne 22. ledna r. 1838 v Pardubicích, prožil své dětství v okolí, které vzdělaností a jemným mravem odchovávalo mladou duši. Otec jeho, jenž byl vrchnostenským důchodním, vynikal intelligencí a utvořil si za podpory své choti kruh rodinný, v němž láska k uměnám i naukám naplňovala ovzduší. Někteří členové příbuzenstva, jak mi Jahn s radostnými vzpomínkami vyprávěl, byli na slovo vzatými odborníky ve výtvarnictví, avšak i hudba měla domácí stánek v ušlechtilé oné rodině úřednické patricijského, bývalého rázu; hlavně však tu ctěna literatura a věda. Jemný svou přirozenou povahou, z takového domova tím jemněji naladěn přišel jedenáctiletý hoch do Prahy, kde studoval na stavovské reálce, načež r. 1853 vstoupil na stavovskou techniku.

Nalezl přijetí a téměř druhý domov u svého strýce, inženýra Jahna, opět v rodině úřednické, která svými požadavky vzdělanostními i společenskou uhlazeností v obcování zachovávala podobné tradice, jaké panovaly v domově nadaného mladíka. I byltě u sympatických těchto příbuzných prvním Pražským útulkem Jiljího Vratislava Jahna týž starobylý dům a týž v něm byt, jenž mu po dlouhých dobách byl ještě tak milý, že téměř po půlstoletí si v něm zvolil příbytek pro léta svého odpočinku, netuše, že zde tak záhy nalezne i svůj odpočinek věčný. Každému pravému Pražanu známý Osecký dům za kostelem u dominikánů, vedoucí průchodem z ulice Jilské do ulice Michalské, má v prvém patře byt, k němuž náleží bývalá, zachovalá domácí kaple, na druhé straně pak zahrádka. Útulný tento byt, z jehož koutů dýše romantika zašlých století, byl prvním prostředníkem nejdávnější mé vědomosti o existenci J. V. Jahna, neboť i moji rodičové, ještě než jsem se narodila, bydlili v témž Oseckém domě, v jiném křídle, kde otec můj měl svou natěračskou dílnu, a žili v dobrém sousedství a přátelství s Pražskou rodinou Jahnovou. Když pak se naše rodinné hnízdečko přeneslo do ulice dominikánské, kde jsem spatřila světlo světa, a když má sestra do soukromé školy choditi počala, obnovily se naše styky s Oseckým domem i s rodinou Jahnovou, neboť dceruška této, Josefinka, byla spolužačkou sestřinou, ba netrvalo dlouho a i mladší sestřička její, Márinka, počala zároveň se mnou choditi do téhož učiliště. Přilnuly jsme k sobě, staly jsme se kamarádkami, zahrádka v Oseckém domě bývala milým jevištěm našich her. A z Márinčiných úst po prvé jsem uslyšela jmeno jejího bratrance Jiljího. Zvěděla jsem, že jest přítelem Heydukovým a Nerudovým a že básní. To bylo tehda pro mne tolik, jako že jest nejvznešenějšího rodu z boží milosti šlechticem, obestřen nimbem ideálnějším než princ z pohádky. Heyduk býval spolužákem a častým hostem mých bratrů, Jahn v Márinčině rodině byl jako doma, jen nerozlučný s nimi Neruda byl nám oběma neznámý, pročež nás tolik nezajímal jako oni oba.

J. V. Jahn uveřejnil r. 1858 v Lumíru první svou báseň „Mnich," která k slibnému novému zjevu obrátila pozornost tehdejšího nepříliš četného, ale upřímně všímavého čtenářstva. Připojiv se k jaré družině tehdejšího literárního Máje, jehož náčelníky byli Neruda a Hálek, propůjčil se s myslí zanícenou snahám duševního obrození všemi jemu přístupnými směry; jednak pracoval v krásném písemnictví, v letech 1861 a 1862 redigoval Obrazy života a psal veršem i prosou do všech — ovšem nemnohých — publikací tehdejších, jednak se čile účastnil onoho důležitého podnikání společenského, jemuž národní probuzení měšťanstva Pražského i venkovského bylo účelem a záslužné besedy Barákovy hlavní pakou; Jahnova účast v této akci pak byla velmi pozoruhodná a věru vzácně cenná, neboť Jahn s nevyčerpatelnou ochotou ke všem vlasteneckým příležitostem psal proslovy, časové básně a zpěvní texty; nikdo tak hojně jako on neobětoval z fondu svého talentu duševní potřebě dne. Ale není to jen poesie chvilková, z běžných hesel a oblíbených rčení sestrojená; naopak, čtemeli, ponejvíce ve Vilímkových Besednících, horoucí ony projevy a výzvy lásky k národu, k svobodě, k světlu a právu, cítíme ještě dnes nevychladlý, upřímný oheň přesvědčenosti a pravého citu, jenž sálaje z nich živě, povznáší je vysoko nad úroveň obyčejnosti. Někde jiskra překvapující, někde úchvatný plamen mocně šlehá z tohoto proudu výmluvnosti, a nelze bez hlubokého dojmu si pomysliti, z jak bohatého zřídla nadšenosti všecky tyto horující apostrofy mohly vytrysknouti. Že z nadšenosti pouze? Nikoliv, i bohatého zřídla talentu bylo třeba, aby v časových verších se zachovalo tolik nepomíjejícího, vřelého života. Pověděl v nich Jahn mnoho, co i dnes i budoucně by mělo zníti jako svatý, poeticky vyslovený příkaz vlastenecké lásky a národní povinnosti.

Tato činnost však nezaujímala veškerých sil Jahnových. Ze skvělého čtverolístku básníků bratrsky spřátelených, výše dotčeného, byl Jahn povahy nejvážnější, nejméně schopen ctižádosti a nejvíce uspůsoben k tiché, soustředěné, věcně účelné práci i k trpělivé v ní vytrvalosti; proto se vedle vlastenecké a literární činnosti dovedl oddati soustavnému studiu vědeckému. Vyvoleným odborem jeho byly vědy přírodní, jmenovitě lučba, v níž se stal váženou kapacitou a zasloužilým literárním pracovníkem, ba i výborným praktickým učitelem, neboť podrobiv se zkouškám profesorským, nalezl stálé své povolání ve škole.

Než k tomu dospěl, doplnil své vědomosti technické dočasnou praxí v strojírně Karlínské a při zemském stavebním ředitelství v Praze, při tom jsa bez ustání literárně činný. Psal články publicistické do Šimáčkova Posla z Prahy, populárně vědecké do Riegrova Slovníku Naučného a r. 1861 byl členem redakce Národních Listů. Téhož roku vydal velkou veršovanou truchlohru „Kateřina z Pernštýna," která se nedostala na jeviště a nyní jest zapomenuta, ale překvapí čtenáře duchem, který v ní vládne. Uvážímeli, že jest to práce básněná před více než čtyřiceti lety, kdy jen zřídka zaletělo k nám z daleka slovo o ženské otázce, obsahu většinou nepochopeného, a že ji napsal mladík tehdy třiadvacetiletý, neubráníme se silnému podivení. Vždyť rekyně tragédie jest uvědomělou bojovnicí za uvolnění ženy ze všech pout, jimiž ji během věků sevřela tradicionelní její nerovnost s mužem

a příslovná slabost její, která mu ji podřizuje ve všech okolnostech života i ve všech požadavcích ducha a srdce. Ohnivými a vzletnými výrazy tam básník hlásá obranu ženy, která láme veškerá ona pouta svá a dobývá si svobody až do krajnosti, v čemž tkví poetická vina a tragičnost její. Jak vniterně proniknuto kultem svobody a spravedlnosti bylo srdce mladíka, který psal novotářské ony verše feministické v době tak vzdálené a myšlenkově krotké, kdy v tomto svém smělém, výbojném tónu byl na tehdejším našem Parnase zajisté prvním a jediným poetou ženské emancipace! Jako téměř každý nadšenec svobody předcházel myšlenkou svojí dobu současnou, jež teprve po desítiletích dospěla tam, kde mohla chápati předčasnou jeho zvěst. A s jakou nelíčenou, z duše plynoucí přesvědčeností napsal Jahn ony verše, o tom podati nesmazatelný důkaz celou řadou skutků zůstaveno bylo posledním sedmi rokům jeho života.

Mimo Kateřinu z Pernštýna vydal téhož roku 1861 spolu s Bedřichem Peškou „Naše mohyly,“ sbírku básní, jež oslavují památku velkých našich mrtvých, a o rok později básnické sbírky „Růženec“ a „Sibyllinské věštby.“ Jako se ohnivě a rozhodně v poesiích Jahnových vyslovovala láska k vlasti, tak zase měkce přitlumeně a lahodně pějí o touze lásky k vyvolené dívce, dojímajíce hlubokou svou něžností.

Vždy zamyšlený, neúnavně pracující mladý Jahn byl tak zaujat ideály národních i literárních snah, že nepociťoval v srdci prázdnoty, jejíž tesklivost tak snadno budívá v jinošské obraznosti touhu po bytosti dívčí, která by milostným kouzlem oživila unylé nitro. Čeho však nevyhledával básník sám, na to za něj pomýšleli jiní, a přátelská ruka jej úmyslně uvedla vstříc té, která se později stala věrnou družkou jeho života. Rádi a vděčně vyprávěli manželé Jahnovi, že prvním původcem jejich spojení byl dr. Fr. Lad. Rieger, jenž ve společnosti upozornil vysokorostlého, zajímavého mladíka na sličnou dívku neobyčejně útlou, kvetoucí, intelligentního vzhledu a líbezných vlastností duševních. Byla to slečna Svobodová, klavírní virtuoska právem oslavovaná v českém světě. Otec její, úředník České spořitelny, ač za své národní smýšlení musel snášeti nejednu křivdu, neváhal se vřaditi veřejně v nenáviděný šik vlastenců literárně činných; nejsa původním tvůrcem, snažil se sloužiti českému písemnictví svými překlady i obíral se hlavně divadelními kusy. V domácnosti osvíceného toho muže ctěno a pěstováno vzdělání takovou měrou, že vysoce nadaná dcera jím vychovaná skutečně byla, jak dr. Rieger mínil, pro Jahna jako stvořena. Ušlechtilá ta mladá dvojice jedva se seznámila, již se ocenila a za krátko se milovala onou hlubokou oddaností, jejíž kořeny jen s žitím samým mohou odumříti . . .

Roku 1863 stal se J. V. Jahn profesorem na vyšší reálce v Pardubicích, kamž odvedl si milovanou Boženku jako svou choť. Již za rok byl ustanoven ředitelem ústavu toho, kdež si obezřelostí, kollegiálním chováním k profesorům a nejlaskavější dobrotou k žactvu získal tolik obliby, že když později zřízena v Pardubicích vyšší dívčí škola a pokračovací škola průmyslová, odevzdáno mu řízení i těchto ústavů. Tak sloužil Jahn svému rodišti ze vší síly a upřímnosti po dlouhá léta péčí o jeho mládež. Ústavy jemu svěřené zkvétaly a vzrůstaly mírností a pílí jeho

ruky. Však i mimo školní svůj obor věnoval se prospěchům Pardubic jako čelný, vůdčí moudrostí nadaný jich syn a občan; po třicet let jsa členem městského zastupitelstva, dlouho se věnoval i zastupitelstvu okresnímu, okresní i místní školní radě, pomáhaje mimo to i při soukromém podnikání a sdružování průmyslovém, zvláště kde technické jeho vědomosti mohly býti k značnému prospěchu. Kdekoli pak Jahn se přidružil, nebylo účastenství jeho plané; s jmenem svým propůjčil vždy též nejen radu ale práci svou, ano náležel všude mezi pracovníky nejhorlivější a nejvydatnější, ochotou a nešetřením sebe předstihuje jiné. A Jahn též *uměl* pracovati! Myšlení jeho bylo tak logické, rozhled jeho tak bohatý a svědomitá jeho povaha vždy jej vedla k opatrnosti tak rozvážné, že, jakmile se ustálil na určitém názoru, býval úsudek jeho neklamný, spoléhaje na osvědčených zkušenostech a rozsáhlé znalosti věcí; při jistotě myšlenek i znamenitá stylistická jeho dovednost přispívala k úžasné rychlosti, s jakou vyřizoval záležitosti. Však vyřizoval je nejen rychle, ale i s mistrnou obratností a sklízíval potichu a skromně, bez chlouby či slávy, utěšenou žeň úspěchů, vždy pro věc, nikdy pro sebe, vždy za jedinou odměnu: za klidné vědomí, že dobru posloužil, jak uměl nejlépe.

Z toho lze souditi, jakým byl J. V. Jahn poslancem, když r. 1885 byl zvolen do říšské rady, byv deset roků před tím již zvolen do sněmu zemského, jehož zasedání tehdejšího se čeští zástupcové lidu neúčastnili. Na říšské radě vynikly skvělé stránky ducha Jahnova, jeho opravdové vědění, správnost a humannost jeho náhledů v nejedné řeči neméně než obrovská jeho pracovitost ve výborech a komisích. Zvláštního vděku zasluhuje i zde usilovná, všestranná jeho péče o školství. Znaje do detailu všecky jeho potřeby, pamatoval na vše, ale dobře věda, že vše nemůže se provesti jednou chvílí a jednou silou, ohraničil si jednotlivé obory, které pak propracoval s vytrvalou, energickou důsledností až k úplnému výsledku. Tak bylo na př. upravení učby tělocviku a poměru tělocvičných učitelů na středních školách ovocem snažné práce Jahnovy. Roku 1890 byl též členem delegace, a od téže doby počíná se nový směr jeho činnosti: akci pro ženské studium universitní dívčího gymnasia jal se prokazovati službu za službou, uváděje v skutek, co byl v tragédii o Kateřině z Pernštýna básnicky hlásal.

Blahovolné Jahnovy názory o ženské otázce měly první svou příčinu asi v životě rodinném. Od dětství se stýkal s ušlechtilými, vzdělanými bytostmi ženskými, založiv pak si vlastní krb rodinný, měl po boku ženu, která mu byla živým svědectvím, že i vzácně vzdělaná umělkyně dovede býti vzornou hospodyní, chotí a matkou, a že i při dokonalém konání všech svých povinností k rodině může míti otevřené srdce a činnou ruku pro dobro obecné, pro práci národní, zakládati opatrovny, pečovati o chudinu, povzbuzovati společenskou družnost, pěstovati umělecké zábavy, pořádati přednášky, povzbuzovati, pomáhati na všech stranách k dobročinnosti, vlastenectví a vzdělání, jak činila paní Jahnová, doplňujíc občanskou činnost chotě svého působením v ženských kruzích Pardubických. Ba objevila mu, co znamená schopnost vzdělané ženy k samostatné výživě, a příležitost k tomu zavdal

strašný případ, který Jahnovi hrozil velikým neštěstím — oslepnutím. Stalť se horlivý učenec a učitel obětí své vědy. Při chemickém pokuse, jejž ve škole ukazoval žákům, stal se — bez viny jeho — výbuch třaskavé látky způsobem tak neblahým, že levé oko Jahnovo bylo těžce zraněno i nastala mu strastiplná doba obav, že pozbude zraku očí obou. Se srdcem zmírajícím viděla jeho choť, jak se pokoušel psáti po slepu, kdykoliv se domníval, že jest nepozorován, ano jak tajně cvičíval hmat svých prstů patrně s úmyslem, aby jej zjemnil a uspůsobil k četbě písma slepců. Skrývajíc proudy slz před mužně oddaným trpitelem, nebyla méně mužnou než on, ale odhodlala se učiniti vše, seč byla, aby pro nejhorší, těžce hrozící případ zajistila své rodině existenci a zpříjemnila nešťastnému muži život. Po prvé pomyslila na to, že její umění může se státi zdrojem příjmů. Zřídila si v Pardubicích hudební ústav, jemuž proslulé její jmeno umělecké i všeobecná její oblíbenost zajišťovaly zdar. A tak tichá ta hrdinka se pustila v zápas s osudem. Učíc od rána do večera, ošetřovala při tom ubohého muže, vychovávala své děti, obstarávala svou domácnost, pracovala a namáhala se bez oddechu, a každého večera, když opět byl minul horký den přičinění, klesla unavena na lože s vědomím, že byl to den platný, vyplněný nejmožnější snahou a též jejím výsledkem. A osud, jako znechucen takovou trpělivostí na jedné, takovým odporem na druhé straně, zanechal svého útočení; zraněné oko Jahnovo sice vzalo za své, ale druhé mu ozdravělo ke všem službám neúnavné práce, jíž se oddal po tom horlivě jako před tím.

Není divu, že tváří ve tvář tak statečné ženě ujala se v duši Jahnově tak hluboká úcta k duchu ženinu i skalopevná víra v něj. Však pravilali jsem, že svou spravedlností k ženám předcházel dobu současnou, musím si vzpomenouti, že doba ona i v jiných směrech se opozďovala za Jahnem. Tak bylo na př. příliš záhy na takové zpovšechnění vědomostí u nás, jaké obmýšlel Jahn svou Kronikou práce. Pohlednemeli zpět na nepřekonatelné tehda obtíže tohoto podniknutí a srovnámeli je s četnými, mnohem odvážnějšími publikacemi, kterým dnešního dne se u nás daří, vidíme, oč jsme pokročili, a tím vroucněji oceňujeme práci předchozích průkopníků, kteří nacházeli půdu ještě utvrdlou jako kámen.

Jen odborník může zúplna a věcně oceniti vědeckou práci Jahnovu; pero laické nesmí se odvážiti, aby odhadovalo význam jednotlivých pojednání a spisův odborných, jež samostatně vypracoval, upravil anebo přeložil, pročež se obmezuji pouhou zmínkou, že Jahn pracoval vždy bez ctižádosti či jiné pohnutky jenom se zřením na svůj předmět a na základě nejobšírnějších, nikdy se nezastavujících studií, a podávám pouze seznam jeho děl nebelletristických dle Ottova Slovníka naučného: Roku 1862 s K. Starým uvázal se v překlad Schoedlerovy Knihy přírody (sám přeložil díl I., fysiku, astronomii a chemii, 2. vyd. r. 1869). Roku 1865 uvázal se ve vydávání Kroniky práce, z níž mínil učiniti českou technologii, v níž by k platnosti se přivedlo vše, co v cizích dílech pro svůj původ český se opomíjí nebo jiným přičítá. Jeho prací vyšel díl I. (Úvod do dějin nálezův. Postup osvěty člověčenstva a prostředky vzdělávací); díl IV. (Chemické vzdělání surovin) pro neduh

oční toliko obětovným přispěním bratra Zdeňka mohl dokončiti, načež nucen dalšího účastenství se vzdáti. Mimo články četné, jež do Riegrova Slovníku naučného napsal, redigoval text k Názornému atlasu slovníku část IV., Průmysl, a napsal do něho stať Hutnictví. Prvá jeho rozprava „Hora Kunětická“ uveřejněna v Živě 1859 a tam vyšly v násl. letech i jeho práce další („Opuka ve východních Čechách,“ „Tři nové prvky,“ „Zplodiny ruské destillace kamenného uhlí,“ „Sebrané spisy Lavoisierovy,“ „Diffuse a dialysa“). Populárního rázu byly jeho články v Obrazech života 1859—62 („Erratické balvany,“ „Krvavé deště,“ „Zlaté doly australské,“ „Od,“ „Ozón,“ „Kostík“). V Chemických listech vydal r. 1879 monografii „Krištof Bergner, měšťan a chemik Pražský v XVIII. stol.“ a 1880 „Alchemie v Čechách“ a „O cicvárech vápenných z okolí Pardubic.“ Dále psal: „O hlavních zásadách chemie moderní“ (Z lesů a luhů 1877), „Huti vitriolové v západních Čechách“ (Svět 1875), „Die Darstellung des Vitriolöles in Böhmen“ (Wagners Jahresbericht 1873), „O nových hnojivech draselnatých“ (Posel z Prahy 1869), „Hmota paprskující“ (Osvěta 1880). Valnou část a dobu jeho literární činnosti absorbovala též škola. Překlad jeho Schoedlerovy Chemie hodil se při tehdejším nedostatku českých učebnic dobře vznikajícím reálkám českým i vydán po druhé (1869) a po třetí (1872). Tolikéž přeložil Hlasivcovo „Navedení ke kvalitativnému rozboru chemickému“ (1873) a napsal „Chemii nerostnou“ (1868, v 2. vydání s bratrem Zdeňkem r. 1874). Tolikéž byly schváleny a ve školách užívány jeho učebnice „Počátkové chemie“ (1877) a „Stručná chemie“ (1878). Jiné knihy školní opravoval a revidoval. Mimo to vyšlo jeho péčí 18 výročních zpráv reálné školy v Pardubicích a slavnostní list sjezdu bývalých žáků ústavu toho r. 1887. V Chemické knihovně technologické vydal studie „Karel Slavoj Amerling“ (1893, sv. I.) a „Antonín Vavř. Lavoisier“ (1894, sv. III.), k nimž druží se podobné práce o Janu Krejčím (Osvěta 1870), Filipu Stan. Kodymovi (Časopis pro průmysl chemický 1895), Bernardu Bořivoji Quadrátovi (1896), Janu Bapt. Lamblovi (1897) a j. Do 1. vydání Hlavního katalogu Národopisné výstavy československé napsal stať „Chemický průmysl“ (1895), která otištěna v VI. roč. Časopisu pro průmysl chemický s názvem „Náčrtek dějin českého průmyslu chemického.“

Neobyčejnou péči a práci věnoval Jahn za posledního desítiletí Časopisu pro průmysl chemický, jehož byl obětovným spoluredaktorem a z počátku spoluvydavatelem, jakož i Chemické knihovny technologické.

Vedle svého odboru naukového konal však i důkladné studie ze současných politických dějin českých a soustřeďoval je kolem osobnosti náčelného muže, jemuž byl po celý život oddán obdivem, přátelstvím a vřelou úctou k jeho zásluhám. Již r. 1861 vydal v Obrazech života životopis Fr. Lad. Riegra, jenž rozmnožen vyšel i zvláště (v Litomyšli 1861). K 70. narozeninám Riegrovým začal r. 1888 vydávati dle materiálů a zápisek paní Marie Červinkové Riegrové obsáhlý obraz životopisný „Frant. Lad. Rieger“ (1890, I. díl k počátkům passivní opposice r. 1867).

Nesčíslné však jsou ony práce rozměrem drobné, obsahem však závažné, buď anonymně tištěné aneb k jiným účelům nežli k tisku psané, které bez únavy při sterých a sterých příležitostech na rozličná místa jejich určení, písemnosti ony úřední, poloúřední, soukromé i žurnalistické, které Jiljí V. Jahn vyhotovoval v činnosti své spolkové, a jenom neznalec se může usmáti, že leckterá listina taková stojí více přemýšlení a umění než vzletná báseň nebo fulminantní článek novinářský. A Jiljí V. Jahn byl virtuosem ve spisování listin takových, při tom i v této věci neúnavným ve své pilnosti.

V mladším než obvyklém věku sproštěn byv úředních povinností svých školských, mohl Jahn užívati svých jarých ještě sil na jiném poli. Roku 1894, v padesátém šestém roce věku svého vstoupil jako ředitel c. k. vyšší reálky Pardubické do výslužby, vyznamenán byv titulem školního rady; odchod jeho nebyl bez žalu pro ty, kdož se s ním loučili, ztrácejíce blahoplodnou přítomnost spoluobčana tak skvěle zasloužilého, ale i pro něj samého, neboť nabízený mu odpočinek nebyl bez pelyňkové příchuti. Stěží lze věřiti, že by muž tak šlechetný a ke každému shovívavý, tak mnohonásobně platný a bezpříkladně skromný, při povaze své opravdu holubičí mohl míti také nepřátele. A přece je měl. V upomínce na stín člověka toho nejčistšího, na němž ani protivník nedovedl nalezti jiné skvrny než jenom přílišnou dobrotu, nelze odplašiti v představě své vedle patriarchálního jeho zjevu kormutlivý přízrak nevraživosti. Avšak věrně v duchu Jahnově, pravím, jak mi šeptá jeho stín: „Budiž jim odpuštěno, nevěděliť, co činili.“

Na odpočinek vrátil se Jahn do Prahy — do onoho starého domu, kde za let mladých prožil tolik milých chvil, — a byl v české společnosti uvítán tím spůsobem, jakým ona uctívá nejlepší své lidi: byl zahrnut spoustou práce, i zapřáhl se ochotně k tíze dobrovolných povinností národních, čelným jsa funkcionářem v Českém klubu. v Ústřední matici školské, ve Společnosti pro průmysl chemický, ve Svatoboru a konečně v Minervě. Pro všecky tyto ústavy konal neumdleně daleko více, než co by se bylo smělo jmenem úřadu jeho žádati; všem věnoval nejen přemýšlení své, hmotnou podporu, osobní účasť nejbedlivější a práce písemné, nejen schůze a pochůzky pro účely jejich, ale cesty do různých končin Čech i mimo Čechy a missie zvláště obtížné. Kde bylo nutno provesti něco nezvykle choulostivého, duševně nesnadného a osobně nepohodlného, k čemu se nehlásil žádný odvážný ochotník, spoléháno na Jahna a na jeho sebezapření v službě dobré věci, a jeho nesobecké svolení nikdy neselhalo, jeho starostlivá dobrota nikdy neodepřela důvodné prosby. Aspoň tak se dělo vždycky v Minervě.

Ne, nevelebím J. V. Jahna nad míru a zásluhu; nepíši o něm ještě tím zlatým písmem, jehož by zasluhoval, kdykoliv jej pojmenuji ve spojení s Minervou. Byl ředitelem její školy a čestným přísedícím jejího výboru, tím ale není ještě pranic řečeno. Byl nejstarostlivější její hlavou, nejoddanější její duší, nejpevnějším jejím srdcem, nejdělnější její rukou. Byl dobrodincem jejích žaček morálně i hmotně, byl činným zastáncem jejích abiturientek, srdečným bratrem jejích učitelů, přítelem a rádcem všech pracovníků jejích ve výboru i mimo něj. Já

a sekretářka Minervy, jež den co den s ním společně pro ústav pracovala, my jsme až ke dnu prohledly křišťálovou jeho duši, nejčastěji jsme poznávaly paprsky dobroty a moudrosti z ní se vynořující, nejvřeleji plačíce nad jeho ztrátou. Skoro jako jeho rodina. Vždyť byl nám blízký jako bratr neb otec, vždyť jeho přátelství bylo pilířem naší společné, přese všecky svízele radostné práce.

Dne 18. května v boží hod svatodušní, po krátké, prudké nemoci plicní, kterou nedbáním své osoby zhoršil, sklesl jako dojemná oběť své horlivosti šlechetný ten muž, pravý typ oněch tichých geniů, jichž jmena vyslovujeme jen s blahořečením.

A věrná družka, jež s bezmeznou oddaností byla se sdílela o všecky jeho osudy, pracovavši po boku jeho po celý život a posléze účinně i v Minervě, neopustila ho ani na tajemné cestě k branám věčnosti. Onemocněvši jeho nemocí, kterou vdýchala ošetřujíc ho, paní Božena Jahnová skonala dne 21. května nemajíc ani tušení, že právě ve chvíli, kdy se jí blížil anděl smrti s ulehčením, pochovávali drahého jejího chotě do otcovské hrobky v rodišti jeho Pardubicích, kamž je oba i jediný, milovaný vnouček za málo dní následoval.

Bylali to srdcervoucí tragédie či smírná elegie jen, společný tento odchod manželů tak sobě sourodých a sobě věrných, že ani smrt se neodvážila od sebe jich odtrhnouti?

Snad, ba beze snadu stala se tenkráte veliká spravedlnost milující ženě, že ve všem, i v smrti zůstala rovnoprávna svému muži po boku jeho a že všichni, kdož s pietou na mrtvého vzpomenou, musejí s jeho jmenem vysloviti i jmeno její. Zasloužila si této smrti celým svým krásným životem.

Bolestným ale vznešeným akkordem skončil se život tohoto povahou i snahou vznešeného člověka, humanitou i věděním vynikajícího vzdělance, pravého Čecha a celým srdcem hluboce planoucího národovce, jehož duch aby nesmrtelně žil dále nejen v odkaze jeho zdarem požehnaných prací, ale i v příbuzném jemu duchem zástupu mladších, kéž četných a následnictví po něm hodných, dejž nám uviděti strážný genius té staré vlasti naší, mateřsky žehnající těm, kteří dýší a umírají věrně na srdci jejím. *El. Krásnohorská.*

V. A. Žukovský.

K 50. ročnici úmrtí

napsal

Josef Mikš.

Dva měsíce po Gogolovi, 12. dubna 1852 odešel na věčnost příznivec jeho Vasilij Andrejevič Žukovskij. Narodil se 29. ledna roku 1783 ve vsi Mišenském v Tulské gubernii, jakožto nemanželský syn bohatého poměščíka Bunina a zajaté Turkyně Salchy. Běloruský šlechtic Žukovský, jsa hostem u Bunina, slitoval se nad

děckem a přijal je za vlastní. Žena Buninova Athanasie Ivanovna vynikala velkou nábožností a dobrotou, vzala malého Turečka do svého domu a po mužově smrti mateřsky o něj pečovala. Chlapec učil se v Tule, kam se Buninova rodina přestěhovala, potom v Moskvě. Roku 1798 uveřejnil první svou stať „Myšlenky u mohyly.“ Všeobecnou pozornost na se obrátil překladem elegie Grayovy „Selský hřbitov,“ uveřejněným v Karamzinově Věstníku Evropy. Napsal ji na jaře roku 1802 v sele Mišenském, obdržev zvěst o smrti svého nejlepšího školního přítele Turgeněva. Roku 1805 přeložil Don Quijota a celý rok 1806 pilně studoval německou literaturu, i napsal pouze jedinou původní báseň „Píseň barda nad hrobem Slovanů-vítězů.“ Roku 1807 opustil Mišenské selo a Běljov, kde vystavěl dům své matce, odstěhoval se do Moskvy, kde po tři léta byl redaktorem Věstníka Evropy, z počátku sám, později s profesorem Kačerovským. Mnoho překládal z Lafontainea, Floriana, Schillera, Drydena, Bürgera a sepsal první ruskou baladu „Ludmilu“ dle Bürgerovy Leonory. Vedle této balady velký úspěch měla povídka „Marjina Rošča“ (rošča — háj), jež nás nyní ovšem odpuzuje svým nepřirozeným sentimentalismem. Roku 1811 vrátil se do Běljova a Mišenského sela, ale ne na dlouho, už v letě téhož roku přijíždí s matkou a s Buninovou do Moskvy, kde obě ženy hledaly pomoci lékařské, ale brzo zemřely. Po jich smrti odstěhoval se Žukovský do Muratova v Orlovské gubernii na panství Protasova a tam sepsal svou znamenitou „Světlanu;“ mimo to mnoho překládal. Památný rok 1812 vyburcoval jej z venkovského zátiší. Hned jakmile přečetl manifest z 18. července 1812, hlásil se za opolčence (obrance). V táboře u Tarutina napsal svou nadšenou báseň „Pěvec v staně ruských vojínů,“ jejíž dojem jak na vojsko tak na celou čtoucí Rus byl ohromný. Kutuzov nemálo si vážil básníka a nešetřil pochvalami ani odměnami. Žukovský přestál těžkou nemoc, a když opolčení bylo rozpuštěno, vrátil se k příbuzným do Muratova. Tam r. 1814 napsal své „Poslání imperátoru Aleksandrovi,“ které se velmi zalíbilo dvoru. V letech 1814—1816 sepsal „Pěvce v Kremlu.“ Když se rodina Protasových přestěhovala do Derptu, Žukovský odjel za nimi přes Petrohrad. V Pavlovsku byl představen carevně, která ho přijala velmi milostivě. V Derptu mnoho obcoval s Němci a ještě více pohřížil se v německou literaturu.

Roku 1816 vdala se s jeho souhlasem M. A. Protasova, a on obdržel jakožto carskou milost roční důchod 4000 rublů. Aby se odvděčil za tento carský dar, chtěl sepsati něco památného, velkého: „Abych mohl napsati něco důležitého, musím sebrati látku. Mám už plán, jenž vyžaduje hromadu látky historické.“ To jej vyvedlo z oblíbeného Derptu. Odjížděje do Petrohradu, pravil svým přátelům: „Román mého života jest ukončen, nyní počíná historie.“ A skutečně jak Derpt tak i Petrohrad málo ho povzbuzovali k básnickému tvoření; počala nyní proza dvorského života, ovšem velmi užitečná ruské literatuře, poněvadž Žukovský působil na prospěch ruských spisovatelů na místech nejvyšších, jak jsme to viděli v životopise Gogolově. Na jaře roku 1817 přijela do Petrohradu nevěsta velkého knížete Mikuláše Pavloviče, dcera pruského krále Viléma III., a Žukov-

skému svěřena úloha naučiti ji ruské řeči. Od té doby neustále provázel dvůr po celých 25 let. Roku 1826 stal se vychovatelem careviče Aleksandra Pavloviče potomního cara Aleksandra II., a v té příčině jsou zásluhy jeho věčně památny. Konal své dílo velmi horlivě, jsa si vědom jeho důležitosti. „Můj nynější úřad," píše, „vyžaduje veškeren můj čas. V hlavě mé jest jediná myšlenka, v duši jediné přání. Nemysle na to, netuše toho stal jsem se učitelem nástupce trůnu. Jaká starost a odpovědnost! . . . Účel celého ostatního života! Cítím vznešenost jeho a všemi myšlenkami se mu věnuji! . . . Práce jest mnoho; musím učiti a učiti se, a všeho času jest k tomu potřebí. S Bohem navždy, poesie a rýmy! Mám nyní jinou poesii, pouze mně známou, pouze mně srozumitelnou, ale pro svět mlčelivou." Svou vychovatelskou činnost přerušoval časem cestami za hranice (1821—22, 1826—27, 1832). Roku 1837 cestoval s carevičem po Rusku, r. 1838 a počátkem r. 1839 byl s ním za hranicemi. V Římě na těchto svých cestách setkal se s Gogolem. Na jaře se r. 1841 rozloučil Žukovský s carským dvorem, dokonav výborně svou úlohu a dosáhnuv velikých poct a štědré odměny za svou velezáslužnou činnost. Odejel na vždy za hranice, a tam r. 1841 oženil se s mladou dívkou, dcerou livlandského poměščíka Reiterna, a usadil se v Düsseldorfě.

V tu dobu psal veršované „skazky" a mimo jiné přeložil indické epos Nal a Damajanti. Za hranicemi mnoho se stýkal s Gogolem, pilně si s ním dopisoval a oblíbil si ho tím více, že oba vynikali velikou nábožností, která u Gogola se posléze zvrhla v neblahý mysticismus. Počátkem r. 1843 počal Žukovský překládati Odysseu. Neznalost řečtiny mu ovšem vadila, ale podal skvělý básnický překlad přesné německé prozy; až posud se jeho překlad považuje na Rusi za klassický, jako Gnědičův překlad Iliady. Žukovský v této příčině mezi pozdějšími básníky nenašel soupeře, Iliadu před nemnoha lety velmi zdařile přeložil básník Minský. Žukovský překládal s velkou pílí a pietou po celych sedm let, strádaje v tu dobu nemálo vlastní chorobou a těžkými nemocmi ženy. Posledním velkým plodem jeho překladatelské činnosti bylo perské poema Rustem a Zorab. Nemoc ženina přinutila ho, že se r. 1844 odstěhoval z Düsseldorfu, nejprve na venek nedaleko Frankfurtu, později v létě r. 1847 do Emže a Baden-Badena. Odtud hodlal se r. 1851 vrátiti na Rus; už bylo vše k odjezdu připraveno, když Žukovský téměř náhle docela oslepl. Z té doby čteme v dopise jeho k Pletnevovi: „Podivná věc! Téměř dva dni po mém onemocnění rozehrála se ve mně poesie — i vzal jsem před se báseň, jejíž první verše jsem byl napsal už před devíti lety, jež od té doby ležela v duši mé nevzklíčivši, a jejíž provedení jsem odkládal k návratu do vlasti, do klidné doby usedlého rodinného života. Pojednou dílo počalo samo sebou; vše se řine z nitra." Zde mluví básník o svém Kočujícím židu (Странствующій жидъ), jejž tvořil slep dle pramenů, které mu předčítali. Práce té nedokončil, smrt ho zasáhla 12. (25.) dubna 1852 v 70. roce věku. Tělo jeho z Baden-Badenu převezeno do Petrohradu a tam dne 29. července pohřbeno s velkou slávou za účastenství carské rodiny na památném hřbitovu Aleksandroněvské Lavry vedle mohyly Karamzinovy.

Všeobecně uznávají se veliké zásluhy Žukovského o ruskou literaturu: svými překlady (hlavně z němčiny aneb dle němčiny) a zpracováním celého množství cizích látek uvedl do ruské literatury hojné nové živly bohaté básnickým obsahem. Avšak (jak dí Pypin) musíme si vážiti nejen této básnické práce, nýbrž i osoby jeho, neboť byl v ruské literatuře prvním typem spisovatele, kterému poesie nebyla hříčkou talentu, zábavou v prázdné chvíli, nýbrž skutečným povoláním. Brzo po něm, hlavně jeho zásluhou, vyskytuje se v ruské literatuře vysoké mínění o důstojenství poesie, o jejím královském právě; i jeho nejbližší předchůdce, Karamzin, při všech svých velkých zásluhách o ruskou spisovní řeč mínil, že „ruský jazyk není stvořen pro poesii.“ Žukovský skvěle vyvrátil toto mínění, a „vábnou sladkost“ (плѣнительная сладость) jeho veršů čtenáři velmi záhy pocítili. Jest známo, jak vysoce si ho vážil Puškin, jak ho zbožňoval Gogol, ba i pozdější přísný kritik Bělinský mluvil o něm nejen s velikou pochvalou, ale i s opravdovou láskou. Žukovský měl pěkné básnické nadání, ale též okolí, v kterém celé mládí své trávil, bylo velmi příznivo rozvoji jeho básnického ducha. Koncem XVIII. věku nejeden velmož na Rusi vynikal svým západním vzděláním, a k takovým vzdělaným rodům náležel i rod Buniných. Žukovský sám říkával, že v jich rodině byla celá dynastie spisovatelů (bratří Kirějevští, Sontagová). Své dětství strávil mezi ženštinami něžně jej milujícími, což jeho povaze dodalo zvláštní měkkosti; později nešťastná láska k jedné z vlastních neteří byla mu pramenem hluboké melancholie, která silně působila na jeho básnickou tvorbu. Viz jeho „hřbitovní“ básně. Učil se v znamenitém Blagorodném pansioně (šlechtickém ústavě) v Moskvě, z kterého vyšli též Gribojedov a Lermontov a kde za spolužáky měl celou řadu přátel, kteří se později stali slovutnými muži. Tento ústav byl jaksi článkem, jenž Žukovského spojoval s nejlepšími tradicemi předešlého věku, kdy v čele literárního a osvětného ruchu stáli mužové jako Schwartz a heros i mučedlník svobodného slova Novikov. Tomuto starému kroužku mužové nového věku jako Karamzin a Žukovský děkovali za svou osvětu, zbarvenou sice pietismem, ne však pověrčivým a fanatickým. Takto poesie Žukovského zvláštní a hlásaná s plným přesvědčením nadšeného básníka vzklíčila z jeho přirozené povahy, z půdy rodinného vychování, z nábožensky mystického idealismu a z evropského romantismu, s kterým se jinoch seznámil pilným čtením západních spisovatelů. Hlavním tónem jeho poesie byla melancholie, zmírněná polo náboženskou, polo básnickou vírou v budoucnost a něžným, pokorným citem. Svou poesií skutečně líčil to, čím strádala jeho duše, a v poesii hledal klidu a pravidel pro svůj cit; pročež měl plné právo tvrditi, že život a poesie jest totéž. Jeho životopisci uvádějí tklivou črtu z jeho povahy: Navštíviv r. 1820 Chillonský zámek a uviděv v Němcích na jevišti Schillerovy tragédie, zahořel takou láskou k svobodě, že po svém návratu na Rus hned vykoupil svobodu svým bývalým „krěpostným,“ kteří už měli jiné pány; přátelům píše: „Chci je koupiti a dáti jim svobodu, ničím jiným nemohu napraviti hloupost, kterou jsem udělal . . . Prosím Vás, pospěšte s tím, věc ta tíží mou duši a velice sebe viním, že jsem dávno tak neučinil.“

Takový člověk zajisté nejlépe se hodil za vychovatele budoucího cara. Žukovský zove též poesii pozemskou sestrou nebeského náboženství a tvrdí, že jest poesie ctnost, což obé souhlasí s jeho vysoce ušlechtilými a mravními názory na svět a osudy lidstva. „Poesie jest Bůh ve svatých snech země!“ volá slovy umírajícího Camoensa, a to jest zajisté jeho nejvnitřnějším přesvědčením. „Básníci rozsvěcujíce svá světla na majáku, jenž jest zažžen samým Bohem, jsou vůdčími hvězdami pracovníku na zemi, by neklesal a víra v lepší budoucnost v něm nezhynula. Poesie tedy jest božského původu, poetická krása jest zjevení samému básníkovi mimo jeho vůle a vědomí, on pouze v jednotlivých, vznešených okamžicích básnického vytržení vidí vyšší, božskou pravdu. Celá příroda, lidská duše, štěstí a ještě více neštěstí poskytují nám takových posvátných okamžiků. V tyto okamžiky živého citu toužím ne po tom, čím tento cit vznikl aneb co jest před námi, nýbrž po čemsi lepším, tajném, dalekém, co jest s ním spojeno, ale čeho v něm není a co pro nás bytuje kdesi daleko. A tato touha jest jedním z nevyslovitelných důkazů nesmrtelnosti duše; jinak proč bychom v okamžik takové rozkoše nepociťovali rozkoš plnou a jasnou? Nikoliv, tento zármutek přesvědčivě k nám mluví, že krása není zde doma, že ona jest pouze mimoletící blahou zvěstí lepšího, ale jest též vábnou tesknotou po otčině; působí na naši duši ne nynějškem, nýbrž temnou vzpomínkou všeho krásného v minulosti a tajným očekáváním čehosi v budoucnosti.“ Žukovský měl o sobě velmi skromné mínění, v jednom svém poslání z roku 1820 nazývá se snílkem-divákem, dítětem třiceti let, kterým zůstane věčně, koře se všemu, což krásného a svatého, který pohlížeje na svět prismatem srdce, zná jen krásné jeho stránky, ale nemůže bystrým zrakem rozeznávati jeho svůdných pokušení; může s duší nevinnou a jasnou slíti duši svou, může na štěstí svou ruku dáti, ale jíti v před nemůže a pouze vedle. „Skutečně ve své poesii byl pouze snílkem, nepodal v ní ruského obsahu; vésti ji ku předu bylo popřáno jeho velkému mladšímu druhu (Puškinovi), on sám později šel pouze vedle něho, jako dříve šel vedle té nové poesie, která klíčila v Evropě vlivem zažitých společenských a mravních záchvěvů. V druhé polovici své činnosti Žukovský docela se vzdálil tohoto ruchu, pokud pokračoval v mezích samé ruské literatury: obohacoval ji překlady velikých děl světové literatury, které nesměly scházeti v ruské řeči, které však nijak se nestýkaly s palčivými otázkami rozvoje ruského umění. V tyto poslední roky, žije v ideálním světě svých snů, nejen byl dalek těchto palčivých otázek, nýbrž docela přestal jim rozuměti. V osudech ruské literatury zůstane jeho veliká zásluha — ne tak proto, že svými básnickými překlady seznámil ji se světem evropské romantiky, či proto, že podal vzory poesie, mluvící vytříbeným jazykem, jako spíše proto, že ze vší složitosti živlů, vytvořivších jeho poesii, on prvně v literatuře ruské vzbudil vysokou představu o zdroji a účelu poesie. Skutečně velikou novou ideou byla tato představa, jelikož místo dřívějších, nejasných, školácky hrubých neb docela nízkých pojmů o veršování vystavil svůj pojem o poesii, jejížto zdroj jest božským pramenem, jejímž účelem jest mravní výchova člověka i národa. Pouze s touto představou mohla se zjeviti nová poesie,

hodná svého jmena; a pakliže brzo potom setkáváme se s tímto vznešeným tónem poesie u Puškina, Lermontova, Gogola, byl jich předchůdcem zde Žukovský." (Pypin, Dějiny ruské literatury IV. 215—229).

Nejlepší biografií Žukovského jest Žejdlicův „Život a poesie V. A. Žukovského" (v Petrohradě 1883) a Zagarina „V. A. Žukovský a jeho díla" (1883).

České malířství počátkem 20. věku.

Píše

dr. Fr. X. Harlas.

Pořádati přehlídky náleží k oblíbenému zaměstnání spisovatelů všech odborů naučných, kteří takto projevují příznačnou vlastnost naší doby: snahu po revuálním sestavování dějin nejnovějších, takřka dějin včerejška. Tato snaha pak jeví se jako následek všeobecného duševního stárnutí, jakéhosi marasmu duchů. Moderní intelligence připadá si tak starou, tak unavenou, že pohlíží i na dosti blízkou minulost jako na vzdálené časy, a že koná do skutečné historie, která počíná touže chvílí, kdy předchozí pokolení vymřelo, výpravy namnoze s velikým namáháním vystrojené. „Unavené duše" udělaly nad minulostí veliký kříž a uznávají toliko přítomnost, která s jejich svolením počíná asi rokem 1890. Tehda to byla éra fin de siècle, nyní přechází v éru lever de siècle, v jakési červánky nové doby kulturní. Zvláštní pozornost věnovali hlasatelé nové kultury uměnám. Jak literatura, tak i hudba a neméně výtvarné umění se dle mínění modernistů — a ty mám na mysli — tak značně změnily, vyvinuly se tak neočekávaně, a jak se nyní říká, svérázně, že nezbývá než počíti nový odstavec, novou kapitolu, ba novou knihu o „umění moderním."

Toto umění nemá se „starým" žádné souvislosti, jest zcela nové, jiné a liší se veskrze ode všeho, co „před tím" vytvořeno bylo. Tak formulují zastanci a vůdcové nových směrů svůj právní titul, na jehož základě svou „přítomnost" od minulosti oddělili.

Dívámeli se s povýšenějšího stanoviska na širé pole umění, pohlížímeli nejen do blízké minulosti snad osmdesátých let, nýbrž dále až do let sedmdesátých a šedesátých, postřehneme záhy, že toto období není nikterak ohraničeno, a marně pátráme po vysoké zdi neb hlubokém příkopu, jimiž prý umění posledních desíti, dvanácti let od předcházejícího jest odděleno. Širé pole rozprostírá se nepřetržitě vůkol nás, porůznu spatřujeme vyvýšeninu, mnoho úrodných lánů, též holých skalisk a suchoparů dosti, ale pole rozbíhá se až k nám bez roklin a beze spádů. Snad vypučelo blíže u nás kvítí od onoho vzdálenějšího odlišné, snad vybujelo v dosahu ruky naší bejlí hojnější měrou, než je dále pozorujeme, — jest to jedno pole, jeden kraj, a co zde vzrostlo od dávných časů, poznáváme ihned jako plod jedné půdy.

Předesílaje tyto poznámky položil jsem si otázku: „jaký jest stav českého malířství na počátku dvacátého století?" z té příčiny, abych

se na tomto thematu přesvědčil, zdali přítomný stav našeho umění štětce a palety v pravdě vykazuje příznaky odlišné „novodobosti.“ Chtěl jsem zvěděti, jak četné a jak význačné rysy modernosti české malířství dneška na odiv staví. Obral jsem si právě toto odvětví, protože jest mi dobře známo a mohu sledovati jeho vývoj z let sedmdesátých až po tuto chvíli, aniž bych se musel spoléhati na prameny cizí. Snad nebude od místa, připomenuli zde, že jsem vyrostl s generací malířů, kteří dnes patří k předním zástupcům moderního malířství českého, a že znám řadu umělců, jichž postup od prvopočátků školních až k samostatnému tvoření pozoruji se zájmem zajisté pochopitelným, neboť býval jsem jejich spolužákem. A z téže příčiny znám též učitele, starší mistry, ba i ty „staré,“ a přehlížeje takto uměleckou činnost našich malířů od třiceti let čtu v zápiskách svých odstavec za odstavcem a probírám se kronikou našeho malířství jako v památníku, kde zaznamenány jsou mnohé slastné i strastné chvíle českého i mého vlastního žití. Nehledě na vnitřní pohnutky a vnější osudy, jimiž jsem byl ve styk s malířským uměním uveden, hodlám zde stručně vylíčiti stav tohoto odvětví výtvarných umělců, jež má nejvíce vyznavačů a nachází nejvíce porozumění. Malířů jest u nás jako všude jinde nepoměrně více než sochařů a architektů dohromady. A kdy by také oni umělci se přiřadili, kteří dnes síly své applikovanému umění věnují a pro umělecký průmysl pracují, malířů bude vždy převážná většina. Nahledněme do seznamu kteréhokoliv uměleckého sdružení, statistická číslice nás přesvědčí, že naše doba jest malířskému umění příznivější než „velké“ i drobné plastice, a že ani praktický zájem nepřivádí do řad architektů tolik nových pracovníků, jako jich každým rokem ve znamení štětce a barvy uměleckou dráhu nastupuje. Již seznamy našich uměleckých spolků jsou toho dokladem. Jednota výtvarných umělců měla r. 1900 řádných členů 84, z nich bylo malířů 52, sochařů 14, architektů 18. Spolek Mánes čítal členů 54, z nichž malířů 35, sochařů 7, architektů 7 a pět zástupců uměleckého průmyslu. K tomu druží se 50 malířů, kteří zůstali členy Umělecké Besedy, a pak několik „divokých“, jak by se dle parlamentního nářečí jmenovali, totiž několik těch umělců, kteří nepociťují nutnost státi se členy nějakého sdružení. Žije tedy počátkem XX. věku asi 180 českých malířů. [1])

---

[1]) Členové Jednoty výtvarných umělců jsou: Aleš Mikuláš, Bartoněk Vojtěch, Bubeníček Jindřich, Dědina Jan, Dítě Emanuel, Doubek Frant., Englmüller Ferd., Fiala Oskar, Germ Josip, Hausmanová Amalie, Herčík Ferd., Heřmann Jan, Heteš Ferd., Hilšer Theodor, Hlavín Bartoloměj, Holárek Emil, Holzer Robert, Jansa Vácslav, Javůrek Karel, Jedlička Vácslav, Jenewein Felix, Knížková Vilema, Knüpfer Beneš, Kopfstein Jindřich, Krajíček Jindřich, Kuba Ludvík, Liška E. K., Mašek K. V., Mathauser Josef, Mikš Gustav, Mucha Alfons, Novák Ladislav, Olíva Viktor, Ondrušek Frant., Pištěk Jindř., Prousek Jan, Rašek Karel, Skramlík Jan, Slabý Frant., Stapfer Karel, Stibral Jiří, Schikaneder Jakub, Schwaiger Hanuš, Trsek Vilém, Urban Frant., Urbanová Zahradnická Marie, Vácha Rudolf, Věšín Jaroslav, Vilímek Jan, Záhorský Karel, Zvěřina Frant., Ženíšek Frant.

Členové „Manesa“ jsou: Aleš M., Bém Rudolf, Boudová A., Böttinger Hugo, Braunerová Zdenka, Hofbauer Arnošt, Homoláč K., Housa Jan, Hudeček Ant., Jelínek J., Jiránek Mil., Kalvoda A., Klusáček K.,

Tato číslice by se dala zvětšiti, kdy bychom připočítali řadu jmen, která náležejí, abych tak řekl, polovičním malířům, dilettantům a malujícím občanům různých kategorií. Na výstavách lze jich shledati dosti značný počet, a právě naše spolky, vyjma dva svrchu uvedené, zaznamenávají mnohé umělce, kteří nepatří do cechu, nejsou totiž malíři z povolání, nebo vyvolili sobě povolání takové, že jim ukládá malování na výdělek, malování řemeslné. Mezi fotografy, malíři porculánového zboží, litografy atd. našlo by se mnoho lidí, jimž kdysi genius malířství býval božstvím, kterému se klaněli. Mnoho jest povolaných, málo vyvolených.

Mně jde hlavně o to, podati zde obraz malířského umění, jak se v našem kulturním žití uplatnilo, to jest, přidržeti se známých personálií, ale poukázati k vlastnímu jejich významu. Chtěl bych zcela suše vyložiti, kteří čeští malíři v těchto dnech jmena nabyli. Chtěl bych upozorniti na ty, které dobře známe, pak na ty, které známe méně. Nikoliv obvyklým způsobem vypisovati, kde který malíř jest u nás slavný proto, že jeho jmeno často v novinách a výstavních referátech se vyslovuje, ale povšimnouti si činnosti našich mistrů malířů, toho, čím se nám sami na paměť uvádějí, čím si pozornost veřejnosti jaksi vynucují — to bylo by jedním bodem přehlídky. Vyhledati pak ty, kteří s řečenou veřejností styku nehledají, za to však pro náš umělecký život, třeba v ústraní tvoříce, důležitosti nabyli — bylo by druhým bodem. A do třetice slušelo by se podrobiti kus naší veřejnosti kritice, zkoumati, čím sobě známí malíři naši své popularity dobyli, čím vynikají ti, o nichž se píše, a ti, o nichž se nepíše. Zkrátka — rád bych podal náčrt skutečného stavu, v jakém se české malířství

Krostová Ema, Kupka Frant., Lolek Stanislav, Lauda Richard, Němeček Heřman, Preissig, Preissler Jan, Pollak Richard, Scheiner Artuš, Slavíček Ant., Špillar Karel, Špillar Jaroslav, Šimon Frant., Stretti V., Šír Jan, Švabinský Max, Úprka Jóža, Vorlová Zdenka, Wachsmann Bedřich, Župánský Vladimír.

Členové Umělecké Besedy jsou: Bárta V., Boháč Emanuel, Brillmayer Ludvík, Bubeníček Ant., Černý Václav, Doubek Frant., Emmingrová Helena, Fetter Rudolf, Fischer Julius, Germ Josip, Gruss Vít, Günther Ferd., Haspekl Václav, Hausmannová Amalie, Havlíčková Liebschrová Berta, Holárek Emil, Holub Josef, Hovorková Olga, Kadraba Eduard, Kaván František, Kiršnerová Marie, Kitzler Karel, Klár Karel, Kleinmondová Ludm., Köppel Jan, Körber Karel, Krostová Emma, Kuba Ludvík, Liebscher Adolf, Liebscher Karel, Luňáček Václav, Matoušová Marie, Minařík Jan, Mrkvička Jan, Müller Frant., Nový Vilibald, Pečinka Frant., Picek Ant., Pithart Jindřich, Prousek Jan, Radimský Václav, Roubalík Bohumír, Sequensová Anna, Šetelík Antonín, Šichan Josef, Šnajberk Eman., Terš Aug., Ulrich J., Vácha Rudolf, Vochoč Jan, Waldhauser Ant., Ženíšek Frant., Ženíšek Josef, Žižkovský Jiří.

Mimo družstva stojí: Bíza J., Březina Václav, Douba Josef, Foerster Viktor, Hampeis E., Havelka Roman, Hofrichter V., Hynais Vojtěch, Jakeš V., Jakší, Jaroněk Boh., Kejmar Václav, Langer K., Loukota Josef, Mandl Josef, Melník Kamil, Mukařovský Josef, Myslbek ml., Nádherný E. V., Němejc, Nejedlý Otakar, Novák Arno, Novopacký Jan, Obrovský, Ottenfeld Rudolf, Panuška Jaroslav, Pirner Max., Popelík Jan, Reisner Karel, Rélink, Scheiwl, Schüllinger, Schusser Josef, Stuchlík K., Šimůnek Karel, Tonner, Tůma K., Ullmann, Vacátko Ludvík, Velc Ferdinand, Vlček Aug.

objevuje, díváme-li se na ně se stanoviska nepředpojatého intelligenta, příslušníka naší společnosti, a porovnal bych názor ten s názorem kritiky. Zároveň by se ukázalo, jaký vliv měla moderna na naše malíře a na naše obecenstvo, pokud se o umělecké otázky zajímá. Jest to tedy pokus, na jaký se tímto odvažuji.

Nezbývá, než přistoupiti k věci a rozložiti před sebou praesenční listinu našich malířů. Po všelikých ztrátách neúprosnou smrtí způsobených patřím na četný sbor umělců, malířů českých. Kdo by hledal v záznamech uměleckých dějin našeho národa před sto lety, užasl by nad zmohutněním tohoto sboru. R. 1800 nebylo vlastně českých malířů. V Praze žili Vácslav a Antonín Manesové, J. Q. Jahn, F. Tkadlík, Jos. Burde, Karel Postl, ve Vídni Jos. Plazer, pak zde byli cizinci Jos. Bergler, jeho chráněnec F. Ch. Waldherr, a mezi žáky akademie většina cizinců, jichž umělecký význam se rovná zcela významu jich učitelů i českých spolužáků — ale českost jejich lze nám odvozovati toliko z jich jmen a rodišť, jinak jsou všichni vychováním Němci. Od starších Manesů, Tkadlíka, Burdy, Postla, Plazera zachovaly se nám obrazy a kresby, o nichž nikdo neví, leda odborný spisovatel nebo historik. Začátek devatenáctého století znamená pro české malířství, jako pro všechno české umění, dobu žalostného úpadku.

A nyní rok 1900! Nejen v Praze, i v jiných českých městech a po venkově žijí čeští malíři, ano i v cizině, ve velkých metropolích umění, v Paříži, v Mnichově, v Římě, ve Vídni, v Sofii je spatřujeme. Mucha, Vácha, Dědina, Vochoč, Melnik, Nádherný, Kupka na Sekvaně, Doubek, Ondrušek na Izaře, Knüpfer ve věčném městě, Věšín v Bulharsku, a ve Vídni vždy hlouček Čechů, pak Sochor v Citolibech, Prousek v Turnově, J. Špillar v Postřekově, Trsek a Slabý v Sazené a jiní jinde po Čechách a na Moravě usedlí — a konečně členové Pražské osady malířské: věru lze je sotva shledati! A jsou to čeští umělci dle národnosti, dle smýšlení, Čechové — škoda jen, že nesmím říci také, dle umění svého!

V Praze soustřeďuje se české malířství zcela přirozeně, neboť je zde akademie, umělecko-průmyslová škola, která dosud byla mnohdy pouhou přípravkou pro vyšší uměleckou školu, jsou zde obrazárny, jediné na české půdě, jsou zde nakladatelé a zákazníci, ateliéry, illustrované časopisy, a pak lidé, kteří kupují také obrazy. To vše jest v našem staroslavném královském městě, třeba by vše nebylo dostatečné, ale napomáhá to aspoň, aby naši malíři při dobré vůli a mnohém sebezapření v nejkrásnějším městě střední Evropy a v srdci našeho království mohli žíti a pracovati. Známo jest, že přes to působí jakési odstředivé hnutí mezi našimi malíři, které pudí přes tu chvíli zvláště ty mladší nejen na studie do světa, nýbrž i k usazení se mimo Prahu. Příčina jest táž, která i jinde vodí na př. Berlíňany do Mnichova, Mnichovany do Paříže, kde se sbíhají vůbec všecky cesty z celého malířského světa — jest to snaha, seznati nové směry vymoženosti, snaha zdokonaliti se, a ona nepokojná krev mládí, jež bývá uměleckým nadáním a temperamentem udržována na vyšším stupni varu.

Tu máme předně c. k. akademii výtvarných uměn. Profesoři Hynais, Pirner, Ottenfeld, Ženíšek, Schikaneder, assistent Boh. (Goda)

Roubalík vychovávají náš umělecký dorost, čili onu část, která hodlá se věnovati malířství.

Na c. k. umělecko-průmyslové škole jsou Liška, Mašek, Aug. Vlček, Emanuel Novák, Frant. Urban a Felix Jenewein.

Vyjmenoval jsem tyto malíře, poněvadž jsou jakýmsi stálým sborem a jejich jmena zaznívají v úředních zprávách a vyhláškách. Nehodlám však dále vypočítávati, kolik malířů ještě v Praze a po světě žije, poukazuji na hořejší abecední seznamy. Ale řada uvedených jmen dobře vysvětlí, co jsem naznačil jako vodítko těchto úvah. Nejsou totiž jmena stejného zvuku, nejsou stejně známa, nejsou v uměleckých skupinách spolu zaznamenána.

Vojtěch Hynais jest z nich nejznámější těm, kdož čítají noviny a navštěvují divadlo, výstavy v Rudolfině a soukromé exposice Jednoty výtvarných umělců. O Hynaisovi se mluví a píše právě poslední dobou častěji, a víme, že on jest autorem dekorativních maleb v královské lóži Národního divadla a jeho velké opony. Ale tak řečené širší obecenstvo Hynaisa nezná, nepamatujeli se náhodou na výstavní plakáty r. 1891 a 1895. Neví se také, jeli Hynais „moderním umělcem" nebo patřili mezi staré. Je členem Jednoty výtvarných umělců, a ta platí u porovnání s „Manesem" za konservativní spolek. Tak si někdo vzpomene, že mistr Hynais žil dlouho v Paříži a v Sêvresu, a proto asi že nám odvykl a my jemu. Mohu dle pravdy říci, že se jeho podobizny většině obecenstva nelíbily, že se zdály tak nějak podivně pravdivé, ostře charakterisované, čemuž nejsme zvyklí. A když čteme v denních listech referáty a kritiky o tomto velkém umělci (mluvím za obecenstvo), spoléháme na pány referenty a kritiky — ti tomu rozumějí, a tudíž to bude všecko pravda.

Ještě hůře je s Pirnerem. Toho nezná než kroužek umělců a několik jednotlivců. Pirner nevystavuje (jednou s Jednotou), a kdy by také častěji na veřejnost vystupoval, nepomohlo by to. Jeho umění jest velkému obecenstvu cizí. Je prý to moderní, a věru tyhle víly, ty divné kresby cyklu „Démon láska," které známe z reprodukcí, jsou nám něčím novým. Pirnerovy typy postrádají rysů u nás obvyklých, jsou právě vždy Pirnerovské. Máť on svůj zvláštní sloh.

Známější jest František Ženíšek. Na stropě hlediště Národního divadla a ve foyeru rojí se postavy vnadných žen, allegorie umění, vlasti, svobody, postavy lepé, mistrně kreslené a v barvě působivé. Národní divadlo učinilo mistra Ženíška rovněž jako mistra Hynaisa populárním, a mimo to přispěla též jeho „Božena" (ovšem toliko v barvotiskové reprodukci) k rozšíření jeho pověsti. Publikum se pamatuje dále na několik podobizen předních lidí našich (starostů Pražských, duchovních hodnostářů) a na velmi dobrou podobiznu našeho císaře a krále. Znamenitý autoportrét, ve výstavě Jednoty nám předložený, znají jen návštěvníci této výstavy, a těch bylo málo.

Jakub Schikaneder stává se čím dál tím pohádkovitější osobou. Naše umění milovné obecenstvo ví, že r. 1891 vystavil velký obraz Vražda v domě, pochmurný, ano hrozný výjev velkoměstský, výtečně malovaný; obecenstvo ví také, že by tomuto obrazu lépe byl slušel název „sebevražda," neboť naše p. t. publikum znalecky konstatovalo,

že mladá, ubohá žena, jejíž tělo na dlažbě vlhkého dvorku nějaké naší činžovní lidomorny rozloženo, skočila s třetího neb čtvrtého patra. Na to se pamatuje velmi dobře. Tu tam někdo připomene, že Schikaneder maluje vůbec jen „smutné obrazy," a někteří i vědí, že v Rudolfině, v „moderním oddělení," visí obraz, znázorňující pohřeb chudých venkovanů, a že u Wiesnera (v saloně Ruchu) vystavena byla Výminkářka. Z novějších prací tohoto mistra zná kroužek návštěvníků jarních výstav Rudolfinských jeden Soumrak, pak Zimní soumrak a Stařenu v jizbě lampou osvětlené. O Schikanedrovi se nemluví.

Také o E. K. Liškovi neslýcháme. Po nějaký čas byl dosti populární, shořelť mu v Praze na Žofíně obraz Oběti Maximianovy. Roku 1891 vystavoval obraz Michel Angelo ve své dílně, měsíčním svitem ozářený výjev: velký umělec dumá v noci nad svými pracemi, a ze zahřívadla vystupující dým zhusťuje se před jeho duševním zrakem ve vidinu postavy Mojžíšovy, jak ji pak vytvořil pro náhrobek Medičejských. U Lehmana ve Ferdinandově třídě vídali jsme světlotiskovou reprodukci Liškova Vdovce, originál viděli jsme na výstavě v Rudolfině.

Málo známo jest jmeno K. V. Maška. Dříve vystavoval dekorativní malby olejové, u Topiče uspořádal soubornou výstavu, pak se stal profesorem na c. k. umělecko-průmyslové škole, obeslal několik exposicí pastelovými kresbami. Kdy by nebylo jeho illustrací k Čechovým humoreskám, nevěděli bychom snad o Maškovi.

Známější jest Felix Jenewein. Ale teprve v poslední době. V illustrovaných listech našich býval vzácným hostem, a ještě býval přehlížen, nyní známe jeho cyklus Mor z nádherných reprodukcí publikace B. Kočího a snad víme též o jeho komposicích k svatému písmu, které za čas vystavil v Jednotě. Obrázkové archy, ministerstvem osvěty pro školy doporučované, přinesly též četné ukázky z jeho náboženských kreseb. Jenewein jest na počátku 20. století dojista v modě.

Kdo zná Bohumíra Roubalíka? Nezná ho ani spisovatel Památníku české akademie z r. 1898. A přece jmeno tohoto soudruha Frant. Ženíška proniklo častěji do veřejnosti, a Zlatá Praha v prvních ročnících svých přinášela mnohé reprodukce jeho kreseb, původních studijních hlav i kopií obrazů českých mistrů Brandla a Reinera. Nyní také Roubalík se stal učitelem na umělecko-průmyslové škole Pražské.

Tam též působí František Urban, člen mladší generace, odchovanec Ženíškův a Schikanedrův z prvních ročníků této školy, která u nás dosud byla jakousi přípravkou pro akademii. Urbana známe již proto lépe, že kreslí plakáty, návěští, obálky, že namaloval velký trojdílný obraz Zlato, komponoval uměleckou výzdobu kaple v nové dětské nemocnici, vystavil akvarelové kresby, v oleji provedené návrhy na obrazy svatých, kartony pro chrámová okna, a súčastnil se též při dekoraci českého interiéru, který na světové výstavě Pařížské r. 1900 naše umění representoval. Víme, že Urban jest malíř jemného citu a že naň působil Max Pirner svou vniterností a svou plynnou kresbou figurální, která jest vždy dekorativně lahodná a přece pravdivě jistá.

Augustin Vlček představil se nám jako portrétista výborné kvality, podobizna profesora Kořenského z r. 1897 potěšila každého, kdo

spatřuje v dobrém portrétu záruku opravdového malířského nadání. Jinak zůstává také Vlček naší širší veřejnosti neznám.

Z mistrů učitelů málo znám jest Jiří Stibral, nyní ředitel umělecko-průmyslové školy, akvarelista prvého řádu, a to nejen brillantní malíř architektur, nýbrž i krajin v užším slova smyslu. Vídáme od něho jednotlivé listy, vzpomínky z cest a letních jeho stanic, a také krásný pohled na Průhonický zámek, dle jeho návrhu restaurovaný, zůstal na vzdor dvojímu vystavení (r. 1898 a 1901) v obecenstvu nepovšimnut.

R. šl. Ottenfeld neměl dosud ani příležitosti, aby se mimo výstavy Rudolfinské Pražskému obecenstvu na paměť uvedl. Vystavoval již r. 1891 na jubilejní výstavě ženu Černohorku s dítětem v náručí nad mrtvolou muže svého stojící — a byl to zrádce, jemuž hlava srubnuta. Pak viděli navštěvovatelé jarních výstav tři, čtyři obrazy, vojenské výjevy, dívčí portrét, Baterii smrti z r. 1866, guašovou kresbu dragouna — voilà tout. Populární a znám šl. Ottenfeld není, ač těší se oblibě svých žáků krajinářů, jichž učitelem na akademii se stal po smrti mistra Mařáka.

Snažil jsem se ukázati, jak pohlížejí průměrní intelligenti a tak řečená a často jmenovaná širší veřejnost na přední zástupce českého malířství, na umělce, jimž se dostalo cti a důležitého úkolu odchovávati nově vystupující talenty a budoucí umělce. Mně samému zdá se, jako bychom na ně pohlíželi skrze závoj, jako bychom je viděli jaksi vzdálené, a toliko neurčitě, povšechně a mnohdy mylně o nich soudili. Kterého zná český národ aspoň dle jmena, jako na př. zná poslance, o kterém se mluví a píše každodenně, neustále, o kterém se povídá tolik zajímavých detailů, jako na př. o Kubelíkovi, sotvaže se objevil? A což díla těchto malířů, i ta veřejně přístupná, kdo je zná? Neplatí námitka, že každý český vzdělanec o jmenované malíře a jejich díla se zajímá, že je viděl a že jejich reprodukce buď za rámcem buď ve své knihovně chová, — neboť mám za to, že to jest povinností každého českého vzdělance. Však jest za to dosti příslušníků i této třídy naší společnosti, kteří snad znají jmena svrchu uvedená, ale nikoli díla, jež k jmenům patří. Zcela povrchně zapamatují si dva, tři přední umělce, o nichžto čtli a slyšeli, a názvy dvou, tří obrazů. Denní tisk a illustrované listy pak se postarají, aby bylo o čem mluviti.

Přesvědčil jsem se nezřídka, že naše společnost záhy zná osobní poměry našich malířů, o kterých se vůbec mluví, a že je spíše informována o jejich strannickém postavení, to jest o kroužku neb kruhu, k němuž se hlásí. Aspoň v některých třídách naší intelligence jsou s roztříděním a skupením českých malířů dobře obeznámeni. Nám zdá se takové konstatování příslušenství, takový detail personálií důležitým. Uvykli jsme třídění a kastovnictví, nedovedeme si jakoukoli činnost představiti mimo jisté přihrádky, a hlavně klademe váhu na „členství“ spolkové. Spolkaření stalo se zrovna naší národní nemocí. Proto směl jsem naše české malíře rozděliti na skupiny. Sami se rozdělili a opětně sdružili: nejdříve byli bez mála všichni členy Umělecké Besedy, pak mladá chasa sešla se v „Manesu“ a posléze odštěpilo se jádro českých malířů ve spolku se sochaři a architekty od Besedy

a sestoupilo se v Jednotu. Dosti velký je počet těch, kteří zůstávali vždy mimo všeliká družstva.

V členstvu „Manesa“ jest 35 malířů (a 4 malířky), v Jednotě 52 malířů (5 malířek) a v Umělecké Besedě 50 malířů (8 malířek). Těchto 137 malířů neznamená však úplný součet českých umělců štětce. Kde by zůstal již jmenovaný Pirner, kde četní jiní umělci, jež známe z výstav, z illustrací, o nichž čteme? Nepřistoupili do žádného spolku, jako jiní naopak ve dvou a také ve všech třech sdruženích se uvádějí, což zaznamenávám jako zvláštnost a jen mimochodem. Ztrácíme je pak s očí, ty „neprotokolované“ firmy, a nesmíme se diviti, že jich nezná ani městské obecenstvo, s kterým žijí, nadtož další vrstvy národa. Napočítal jsem jich mimo seznamy 39, takže úhrnná číslice, jak jsem ji výše příbližně zaznamenal, vykazuje 176 jmen. Zcela spolehliva nebude, ale udává aspoň číselný stav české obce malířské. Některá jmena vyskytují se na dvou místech, jiná uvádím jen proto, že majitelé jejich sami se jako malíři přihlásili, ač umění jest jim spíše příjemnou zábavou a občerstvením po denní úřední práci, tedy jaksi „vedlejším zaměstnáním.“

K zajímavým výsledkům vedlo by také pozorování a odhadnutí popularity našich malujících umělců, pohlížímeli na jejich skupení a tak řečenou příslušnost k té oné malířské družině. Zmínil jsem se již o poměrně skrovné účasti, kterou projevujeme ku předním, uznaným mistrům. Jsou slavni, ale takto málo známi. Populární dokonce nejsou. V Jednotě ani v „Manesu“ není tolik známých jmen, jako v Umělecké Besedě. Jediný Mikuláš Aleš jest výminkou. Jeho jmeno slýchají žáčkové první třídy obecné školy s jeho obrázky, jadrnými kresbami, setkávají se již v první čítance, ve slabikáři. V kalendářích, v humoristických časopisech a v listech illustrovaných vídáme reprodukce jeho prací, záhlaví, plakáty, obálky knih a časopisů, nástěnné malby a sgrafitta na domech, v moderních palácích bankovních atd. uvádějí nám Aleše stále na paměť. Ano jeho umění, spůsob, jakým kreslí, jeho ráz jsou všeobecně známy, také laikové a naši „malí lidé“ poznávají Aleše i bez podpisu. Příčiny jsou na snadě: neníť hned tak upřímného, bodrého malíře, jako je Aleš. Ovšem nemaluje, ale kreslí, kreslí prostě, srozumitelně. ba naivně. Vyjadřuje se vždy jasně a dobře po česku. Jemnější čivy „znalců“ a oněch členů lepší společnosti, jež seznala mezinárodní umění se všemi kořeněnými přísadami a vůněmi, odpírají sice této domácí stravě, přece však proniklo toto zdravé umění do širších vrstev. V Alšovi bychom měli konečně českého malíře, kterého zná celý národ.

Velké publikum městské, jmenovitě Pražské, získali sobě jiní čeští malíři svým illustrováním. Viktor Olíva na př. patří mezi nejznámější, ačkoliv bylo jeho jmeno před desíti a více lety snad častěji vyslovováno, než dnešního dne. Když illustroval v Zlaté Praze román Masopust v Soběslavi, znal Olívu každý student. Nyní pracuje více ve směru dekorativním, komponuje vazby knih a plakáty a maluje větší obrazy — ustoupil jaksi z veřejnosti do svého atelieru a stal se redaktorem obrázkové části Zlaté Prahy. Ob čas nakreslí několik švižných tušových obrázků k nějakému románu, ale není tu již sám, jako byl

ještě v době, kdy illustroval Čechovy knihy a zobrazil nám Matěje Broučka a profesora Kostlivého. Vedle něho stojí Artuš Scheiner, pilný kreslíř, břitký, sarkastický umělec, kde se jedná o naši soudobou společnost, a náladový lyrik, vyžadujeli toho dané thema. Scheiner rád karikuje, ale dovede také věrně líčiti, co vidí. Kresliti umí výborně, i známe jej dnes jako spolupracovníka různých nakladatelství. Scheiner se nám líbí také pro příchuť smyslnosti, kterou po případě do svých kreseb vměšuje. Olíva je člen Jednoty, Scheiner „Manesa."

Potom přicházejí populárnější lidé. Václav Černý nakreslil na tisíce vyobrazení do knih pro mládež a románů, Ulrich illustruje dobrodružné cesty Mayovy a francouzské romány, Boháč illustruje „Humory," Körber kreslí pohlednice a diplomy, Karel Liebscher illustroval Ottovy „Čechy," kreslil do Květů, Světozora, Zlaté Prahy nespočetné krajiny atd. Znovu spatřujeme, jak moderní reprodukční umění a chtivost illustrací činí jmena umělců známějšími, než vystavování obrazů. V nejnovější době zvýšená úroveň obrázkových knih a illustrační výpravy vynesla jmena několik potud v ústraní pracujících malířů, Karla Klusáčka, Holárka, Jeneweina, Úprky — vynesla je aspoň pro okamžik na povrch a postavila je veřejnosti na oči. Žijeme však příliš rychle, tak že jest se obávati rovněž rychlého zapomenutí. Těch málo lidí zakoupivších nějaké album anebo pěkně vypravenou knihu zapamatuje si autora obrázků, ale národ jich nezná, i když se snažili hlavně pro lid pracovati, jako právě Klusáček nebo Ladislav Novák. Holárkovi valně prospělo, že našel podnikavého nakladatele, a ten popularisuje jeho kresby lépe než výstavy, kterých lid nenavštěvuje.

Illustrováním položili mnozí umělci základ k svému „jmenu," uvedli se jím ve známost. V přítomné době vystoupili St. Hudeček, Rélink a výborný kreslíř Kupka do popředí. Míním především illustrace knih levnějších a především pro větší publikum určených, nechť to jsou populární díla poučná a vědecká, nebo romány, cestopisy historické povídky a pod., pak časopisy, humoristické listy, kalendáře. Snazším rozšířením takových knih a tiskopisů seznamuje se obecenstvo s umělci a poznává jejich odlišné vlastnosti, jejich osobitý ráz, zvyká si porovnávati je mezi sebou, odhaduje jejich dovednost — zkrátka naučí se věnovati pozornost také umělecké stránce obrazové. Vždyť víme, že nutno naši společnost v tomto směru vychovávati, že stále ještě nedospěla k samostatnému názoru na výtvarné umění, a věru tento úkol naší publicistiky, našich nakladatelů i našich umělců není snadný! Vyžaduje mnoho práce, času a trpělivosti. Žádoucno bylo by získati vždy vhodné lidi pro každou publikaci, a to ze všech uvedených sborů vždy ty nejspůsobilejší. Někdy se podaří, že intelligentní nakladatel vyhledá dobrého umělce a že mu předloží knihu nejen dobrou, ale též jeho individualitě přiměřenou, knihu, které umělec porozumí a do které vkreslí obrázky stejně rázovité jako cenné. Nebo vydá soubor prací malíře, jenž zasluhuje, abychom ho všichni poznali. Ale mnohem častěji dostává se nám špatných knih dobře illustrovaných a dobrých knih ozdobených nedostatečnými, ano ošklivými obrázky. Seznamujeme se s malíři a kreslíři, kteří ještě v umění svém nevyspěli, nebo

k vyšším uměleckým cílům vyspěti již nemohou. Máme dosti nadaných malířů, mladých i starších, kteří by rádi a dobře illustrovali. Jde tu pouze o peníze, totiž o to, zdali dobrá a v pravdě umělecká práce se slušně honoruje. Spořímeli při illustrační části, objednámeli obrázky u nejmladších, ještě ani nevyškolených, u méně nadaných nebo samozvaných illustrátorů, dilettantů, pak ovšem musíme se spokojiti méně cennou prací, a nezbavíme se směšně neohrabaných, nebo i konvenčně ubohých obrázků, jakých se na našem trhu dosavad vyskytuje velké množství. Vkusu a porozumění pro umělecké věci tímto způsobem nepovzneseme. Popularisujeme prostřednost, podáváme lidu surrogáty mnohdy protivné pachuti a kazíme lid stejně jako umělce. Popularita některých illustrátorů u nás nesvědčí zároveň o umělecké jejich hodnotě, to sluší zde připamatovati.

Hudeček, Rélink, ze starších Dědina, Doubek illustrují, totiž první dva české knihy, druzí knihy cizí, zasílajíce nám kresby pro naše obrázkové časopisy. Josef Mukařovský odcizil se nám ještě úplněji, žije v Mnichově a jeho kresby spatřujeme v tamějších časopisech. (Meggendorfers humoristische Blätter.) Dříve přispíval do Palečka, do Humorů, do Vilímkova kalendáře atd. Avšak maluje též a vystavuje v Praze.

Nejslavnější z českých malířů mimo naše království žijících jest Mucha, illustrátor a plakatista světového, jelikož Pařížského jmena. Při té příležitosti upozorňuji, jak málo známi jsou naši malíři affišéři, komponisté plakátů, tedy uměleckých výrobků pro ulici určených. Olíva, Hofbauer, Homoláč, Karel Šimůnek, Bárta, Reisner (sportové a jiné plakáty), Klusáček, Obrovský, Urban, Karel Špillar, Županský, a pak vyrabitelé, kteří napodobují, jichž jmen nechci uváděti, — sdílejí všichni stejný osud, že si ani jejich značky nikdo nepovšimne. Ostatně není dosud u nás zvykem, aby se umělci na takové nahodilé práce podpisovali, ač by to směle mohli činiti. Vždyť každý pravý umělec dobře ví, kdy svým jmenem za dílo veřejnosti odevzdané smí ručiti, a plakát dnes platí za rovnocenný výkon umělecký jako obraz v užším slova smyslu. Jmenoval jsem tu řadu malířů, mezi nimiž jest několik mladých, ano nejmladších členů „Manesa,“ a zrovna tato naše zlatá mládež malířská pro české publikum takřka neexistuje. Čtenáři Volných Směrů se s nimi seznámí, v Praze mají svůj kroužek přátel a příznivců, officielní svět, denní tisk atd. povšimnou si jich teprve, když pořádají své souborné výstavy. České publikum také potom si dopřává času, než je přijme mezi „své umělce.“ České publikum si hledí hlavně úspěchu, a spatřuje úspěch již v takovém pořádání „speciální“ výstavy. Jmeno malíře, jenž jednou již vystavoval sám a pro sebe, utkví v paměti naší umění milovné společnosti, třeba jen na krátko. Stopy a zbytky takového officielního uznání a „všeobecného“ ocenění zůstanou tiskařskou černí na věčné časy zachovány, totiž pokud papír nesežloutne a nezpráchniví. Naši čeští malíři tím arci mnoho nezískají, jak známo, slávou se nikdo nenasytí.

Z výstav známe my Pražané na počátku XX. století několik českých malířů velmi dobře, působiliť na širší vrstvy obyvatelstva ne

tak ze stanoviska ryze uměleckého, jako spíše novotou svých nápadů neb obsahem svých obrazů. Vácslava Sochora obraz bitvy u Střezetic vzrušil nás a přivábil k sobě tisíce diváků. A právě v těchto dnech znova se uvádí na paměť barevnou reprodukcí, v závodech Unie pořízenou, a znova obrací k sobě všeobecný zájem. Tvrdím, že se nezajímáme o malbu Sochorovu, poněvadž ji považujeme za umělecký čin (mluvím zde za průměrnou většinu české společnosti), nýbrž proto, že nás látka (sujet) sama poutá, že vůbec rádi se díváme na vyobrazení krvavých, strašlivých, děsivých událostí. Nějaké procento naší vrstvy uvažuje vedle toho také o fysickém výkonu malířově, jak už bývá. Viděli jsme náramný obraz, plátno nezvyklých rozměrů, a vzpomněli jsme si, jak těžké jest asi provedení takové obrovské malby. Podobně soudíváme také v opačných případech, totiž o jemně a hladce malovaných obrazech. Přednosti Sochorova díla, znázornění vzduchu, pohybu mass, pravdivost zbarvení atd. vymykají se ovšem našemu úsudku. Ačkoli Sochorovo jmeno jest nyní proslulé, nemáme o něm správného pojmu. Ale Sochorův obraz se líbil, zajímal, aspoň svým předmětem nás vábil. Slavíme však též umělce, jichž díla nás vlastně nezajímají, ba ani se nám nelíbí, nám neodborným příslušníkům české intelligence. Vácslav Radimský vystavoval v Praze po dvakráte, měl úspěch, prodal vždy několik svých krajin, ale přece tvrdím, že pouze malý hlouček, pranepatrné procento všech navštěvovatelů jeho výstav se z jeho maleb opravdu těšilo. Jsem nediskretní a všímám si v každé výstavě také obecenstva, poslouchám, co si milovníci umění vypravují, pozoruji, jak se tváří, jak se na obrazy dívají. Ne, převážná většina přišla na výstavy Radimského jen proto, že se mluvilo a psalo, jak pěkné atd. jeho malby jsou. S cizím úsudkem, připraveni a věřící, ale bez vlastního přesvědčení vcházeli a odcházeli, a mnohým uklouzlo slovo podivení nad — chválou, kterou byli dříve slyšeli. Byli vlastně sklamáni, nerozuměli umělci ani za mák, obrazy se jim nelíbily, ale na konec přikývnuvše opouštěli výstavu a jen v důvěrném hovoru ptali se druh druha: „A to že jsou ty slavné krajiny, plny světla a vzduchu? Ty přec nejsou pěkné! Vždyť to ani nejsou provedené obrazy!“

Sláva a popularita mnohého českého malíře složena jest takto zpola z neporozumění a zpola z papouškování cizího úsudku. Denní tisk přináší takové úsudky již hotové, a podle „svého“ listu „utvoří“ si každý „pojem,“ s kterým předstoupí před umělecké dílo. Poněvadž pak sám si jest vědom své nevědomosti, poněvadž se ocituje v nesnázích, máli dílo posouditi, a poněvadž konečně není vůbec zvyklý uměním vážněji se zabývati — přidrží se úzkostlivě a s povděkem úsudku jinými vyřknutého. Je to velmi pohodlné.

Co jsem výše poznamenal o výstavách Radimského, platí též o jiných. Výstavy Jednoty skončily vesměs schodkem, na ty jsme se raději nechodili dívat, bylo tam mnoho divných věcí, jako na př. obrazy Pirnerovy, a nač také se namáhati do takových výstav, když z jara uvidíme mnohem více obrazů a mnohem pestřejší rej, pikantnější náměty a hlavně novější, cizí věci v našem Rudolfinském saloně? „Aby se neřeklo,“ jednou se tam podíváme, ale nás ani nezajímá tento malý přehled domácího umění, jako se těšíme na nové sensace a ně-

jaký ten skandálek ze zákulisí divadelního a vůbec uměleckého světa, nebo na ukázky moderního umění, o kterém víme, že se jemu jedni obdivují, druzí na ně láteří. Že při tom neznáme svých českých modernistů, ani malířů starších, že vůbec nevíme, proč jest Aleš moderní a proč naše české malířství požívá tak dobré pověsti u nás i v cizině, to nám nevadí. Jsou zde lidé, kteří to vše vědí, a to postačuje.

Ano, jest u nás malá obec ctitelů, přátel a příznivců českých malířů, kteří všichni zajímají se o stav tohoto odvětví krásných umën. Malá obec, občané její rekrutují se z rozličných vrstev naší intelligence. Jsou zde profesoři, lékaři, právníci, stavitelé, architekti, několik učenců, několik literátů a spisovatelů, několik zámožných průmyslníků, dále jsou v této obci novináři, a pak již jenom malí lidé, něco studentů, úřadníků, tu tam nějaký soukromníček, a konečně umělci sami — a těchto zájem bývá nejupřímnější. Tato malá obec ví o každém jednotlivém českém malíři, zná jeho ráz, sleduje jeho vývoj a těší se na každou příležitost, aby nová díla spatřiti mohla. Příslušníci této obce kupují obrazy, sbírají reprodukce. Oni jsou „výstavní publikum," oni čtou kritiky a referáty nejen pro informaci, aby věděli, jak se ve výstavě zachovati, oni soudí sami o každém obraze. Těm nejsou Trsek a Slabý neznámí lidé, ti vítají Švabinského, Hofbauera, Schussera stejně jako Jiránka, Urbana, Špillara, ti poznají z daleka Waldhauserovy malounké krajinky, Javůrkovy historické výjevy, Věšínovy koně, Holubovy olšiny atd.

Mohl bych dále vypočítávati jednotlivé malíře naše a jich práce, které nejlépe známe a pro které si jich tvůrců vážíme. Byla by to ale dlouhá litanie a nepověděl bych nic nového. Však vím, že jsem také v předcházejícím přehledu žádných nových objevů nepředložil. Nové bude snad jen odhodlání, s jakým tuto vystupuji na stanovisko u nás neobvyklé.

Názory, které jsem tlumočil jako člen oné širší veřejnosti, nejsou na štěstí správny. A nerozhodují o českém malířství. Toto zkvétá a mohutní, dobývá si světa a vynucuje si uznání, kamkoliv pronikne. Čeští malíři docházejí všude dobrého uvítání, v Paříži, v Mnichově, ve Vídni, ano i v Berlínských salonech výstavních obstáli se ctí. Byli to na počátku nového století ti mladší, a dařilo se jim. Naši malíři se vyznamenávají svým v pravdě slovanským smyslem pro barvu. Černě, šedě nemaluje ani jediný. Nejsou také suchopárni a nudni ve svých komposicích, ani ve svých přírodních studiích. Mají nápady, jak se říká. Kresliti se naučili dobře. Jsou mezi nimi hlubocí myslitelé a básníci, a také obratní naturalisté. Školu prozrazují všichni mladší přímo výbornou. V porovnání s cizími umělci uhájili čeští malíři přední místo. Neustupují nikomu.

Přehlížeje řady českých malířů přišel jsem i k takovým, kteří zapsáni jsou v seznamech uměleckých družstev, aniž by své umělectví původními, samostatnými a rázovitými pracemi kdy byli osvědčili. Uvádím je v seznamech s ostatními, ponechávaje si kritické roztřídění na pozdější dobu.

Připojil bych ještě několik slov k orientování. Nejstarší čeští malíři jsou Novopacký, Javůrek, Scheiwl, Popelík, Zvě-

řina, Lhota; z nejmladších pak jmenuji A. Kalvodu, Miloše Jiránka a velmi nadaného Maxa Švabinského. Jsou o šedesát let později narozeni, než staří pánové před tím jmenovaní. Co do odlišnosti tak řečených „mladých" čili modernistů od „starých" stačí konstatovati, že v „Manesu" sešli se vesměs zástupci nejnovějších směrů, abych tak řekl, radikálové. Jednota tvoří střed, Beseda pravici. „Divocí" kloní se namnoze k modernímu směru. V pravdě moderní malíři jsou Hynais, Pirner, Sochor, starokonservativní stranu zastupují Lhota, Scheiwl, z Jednoty Javůrek. V Besedě nacházíme z moderních Radimského, F. B. Doubka, Vochoče, Váchu. Kuba byl členem všech tří spolků, Aleš jest čestným členem Besedy a řádným členem Jednoty i „Manesa." Nejstarší čeští krajináři jsou Novopacký a Zvěřina.

Z mladších malířů skoro každý namaloval také krajinu, specialisování není moderním, naopak snaží se naši umělci obsáhnouti veškeru říši barev, celý viditelný svět. Všichni portrétují a v novější době rádi komponují báchorky, bajky, vidiny a strašidla. Jmenuji Böttingra, Panušku, Schwaigra (jest zajisté „mladý," ač náleží do starší generace), setníka Tůmu, Jar. Špillara, F. Šimona, Urbana, Schussera, Holárka, Jeneweina — malíře moderních allegorií, symbolů, thesí a zároveň originální kreslíře a komponisty.

Aleš, který navazuje na Josefa Manesa, stojí v čele skupiny, do které bych přiřadil jeho soudruha Frant. Ženíška, J. Úprku, Klusáčka, pak postupem Jar. Špillara, Němejce i Věšína, tohoto aspoň dle jeho začátků, když malovával Slováky.

Povšechný stav našeho malířství na prahu dvacátého věku právem nás naplňuje hrdostí nad úctyhodnou representací tohoto odvětví umění před námi i před cizinou. Závistivým okem pohlížejí naši sousedé Němci na české malíře a jich úspěchy. Kdo by před třiceti lety byl tušil, že Praha bude sídlem tak četné a zdatné kolonie malířské? A že dnes žije tolik českých malířů, toho se nenadáli ani nejhorlivější příznivci českého umění. Bez mála dvě stě českých mužů zastupuje malířské umění a přispívá k slávě českého jmena. Každý obraz český, kterého cizina nucena jest si povšimnouti, hlásá vzdělanostní postup našeho národa, toho malého národa, jehož údělem jest dobývati si úcty a vážnosti národů hlavně osvětovou prací a kulturním sebezdokonalováním.

Jsme našim českým malířům věru mnohonásobnými dlužníky. Děkujeme jim za účinnou a vydatnou propagandu českého umění a za neustálou výchovnou činnost jejich. A měli bychom svou vděčnost věru prokazovati též neúnavně a vydatně, tak že by jejich práce usnadněna byla. Toho však jsme velmi daleci, neodměnili jsme se jim dosud dle zásluhy. Tím pak odkazujeme je na cizí pomoc a ztrácíme mnohdy umělce, které jsme si mohli zachovati. Odnárodněných malířů českých žije u nás i v cizině značný počet, a jsou mezi nimi nadaní lidé. Možná, že se přihlásí mnohý příležitostně sám k svému národu, neboť s uznáním mimočeských kruhů a poskytnutými českému umění podporami dostaví se také národní sebevědomí. My ovšem nevoláme těch, kteří nechtějí s námi žíti. Můžeme říci, že jich nepotřebujeme. Nám stačí četná obec pod praporem českým seřaděná, která slávu českého

malířství tak skvěle uhájiti dovede. Trojí pokolení českých malířů dosud žijící pracovalo za poměrů nevalně příznivých a domohlo se přece úspěchů. Doufejme, že také v budoucnosti bude vždy hojně obětavých pracovníků na tomto poli a že s rostoucím morálním úspěchem vzmůže se též hmotná podpora, kterou jim dluhujeme, že stoupáli výroba, stoupne také poptávka.

Úpadek lidových universit ve Francii.

Pařížský revuálně redigovaný denník La Voix Nationale přinesl pod hořejším názvem stať, kterou napsal známý francouzský kritik René Doumic. Stať, ač je krátká, vyniká svojí hloubkou a všestranností a zasluhuje, aby došla povšimnutí jmenovitě také v Čechách, kde v novější době značně se vzmohly lidové universitní přednášky.

René Doumic píše:

„Jaký osud slibován lidovým universitám? Jakou úlohu měly hráti ve vzdělání lidovém? A jelikož bylo jim dáno veliké jmeno university, místo aby byly nazvány veřejnými hovornami anebo přednáškovými spolky, jaké úsluhy očekávány již pro jejich jmeno?

Jimi prý proniknou mezi lid vědomosti středoškolského a akademického vzděláni. Změní prý smýšlení moderní demokracie. Zvěstují nové období. Povstane něco velikého . . . Asi před třemi roky byly lidové university založeny, a od té doby ani nepozvedly duševní úrovně lidu, ani nesblížily různých vrstev národních; a v přítomné chvíli zápasí se smrtí.

Vím dobře, že ti, kdož lidové university organisovali, a ještě více ti, kdož jich použili pro svoji osobní reklamu, nepřipustí, že jsou v úpadku. Avšak fakta se nedají popříti. Vyjma mimořádné schůze a sensační přednášky, schází se na lidových universitách sotva hrstka posluchačův z kruhů maloměstských. Posluchačstvo z řad pravého lidu tvrdošijně se zdráhá do nich choditi.

Jest to nevyhnutelný neúspěch, jejž bylo možno předvídati, poněvadž východiskem byla idea zcela nesprávná.

Podívejme se na tuto ideu v celé její důmyslnosti. V duši prvých organisátorův veliké dílo mělo záležeti v tom, aby byli pozváni lidé nejrůznějších mínění, aby před lidovým posluchačstvem promluvili a hájili své učení. Dnes ať mluví přívrženec volné myšlenky, zítra katolický a protestanský kněz; dnes ať vystoupí obhájce ochranné hospodářské politiky, zítra přívrženec volného obchodu. Takto se lid prý poučí. Vyslechne prý všechny důvody pro jistou doktrinu i proti ní. Bude moci vniknouti v samé jádro věci a utvořiti sobě samostatné mínění.

Takové pojímání lidových universit bylo absurdní.

Považme jen, že o náboženských, sociálních, morálních, literárních a umeleckých theoriích nelze ve skutečnosti nikterak souditi dle výkladu, jejž jsme poslouchali jednu hodinu ve formě lehké před-

lášky. Vždyť žádná idea nemá ceny, ba ani smyslu než jen potud, pokud známe její počátky, a pokud ji můžeme stopovati v jejím pokroku a vývoji.

Každá theorie jen tolik znamená, co ji můžeme srovnati s theorií, kterou má zaměniti, a pokud můžeme oceniti obtíže, s nimiž se potkává nebo které odstraňuje. Jinými slovy: každý z nás potřebuje jisté přípravy, aby s prospěchem mohl poslouchati přednášku o jistém předmětu. A ejhle, v lidových universitách měla se vystaviti řada nejrůznějších a navzájem se vylučujících theorií před nepřipraveným posluchačstvem, a to bez souvislosti v pravém kaleidoskopu, bez přechodu, bez podrobností, bez vnitřního spojení. Podobným způsobem velice bychom rozvířili i nejvzdělanější mysl; mysl nevyvinutá takovou methodou přímo se zblázní. Vždyť to znamenalo: v každém mozku utvořiti celý chaos, způsobiti v něm duševní anarchii a mravní nihilism.

Pravil jsem, že taková methoda byla nesmyslná, absurdní; avšak v její absurdnosti bylo něco šlechetného. Vycházelať z jistého druhu špatně pochopeného a velmi neobratně praktikovaného liberalismu. Ale tato methoda brzy odbočila na scestí. Celé instituce lidových universit zmocnili se totiž brzy přívrženci různých sekt. V jejich rukou stal se z ní nástroj svobodozednářské propagandy. Pod touto novější svojí formou byla ovšem odsouzena ještě k většímu neúspěchu.

Proč? Z příčiny zcela prosté.

Lid od prvého okamžiku vycítil, že ti, kdož pracují v lidových universitách, nepracují pro něj.

Kdy by práce měla skutečně jemu prospěti, pořadatelé by se vynasnažili, aby mu přístupnými učinili vědomosti, kterých nejvíce potřebuje, jimiž si ve zvláštních obtížích svého života může nejsnadněji pomoci dělník nebo řemeslník. Místo jednotlivých přednášek bylo by bývalo postaráno o celé přednáškové kursy, neboť nelze ničemu pořádně naučiti bez jistého času, bez souvislosti a bez methody. Tyto přednáškové kursy nebyly by bývaly ohlašovány v novinách, jako noviny neohlašují, že některý profesor nějakého našeho gymnasia právě dnes bude opravovati latinské úlohy, anebo že jiný profesor bude přednášeti o součtu uhlů v trojúhelníku.

Ale přednášeči pochopili svoji úlohu na způsob řečníka, ne na spůsob profesora. Dle toho mluví jen o takových předmětech, v nichž mohli nejlépe vyniknouti. O dělnických potřebách neměli ani pojmu, poněvadž sami jsou měšťáci, kteří nikdy nevyšli ze svého okolí a kteří si mohli přáti jen toho, aby lid katechisovali a v něm získali sobě stoupenců̂v, nikoliv aby jej studovali. Ze strannického svého zájmu měli zvláštní zálibu v tom, aby se po každé ukázali před novým posluchačstvem. Byl to čirý snobismus. Přednášeči si pouze hráli na demokraty. Moda se rozzuřila tak, že zachvátila i děti. Tyto byly posílány, aby lidu předčítaly, aby recitovaly monology, aby hrály komedie. Nedaly se k tomu valně nutiti, vždyť dětská doba se blázní po tribunách. Děti si hrály na přátele lidu s jistým druhem vnitřní ješitnosti a naivní shovívavosti k lidu. Malí chudáčkové ani netušili, že skutečně hráli komedii, avšak že komedie se hrála na jejich účet.

Lidové university nepodařily se u nás. Varujme se však vyvozovati z toho, že není vhodno pokoušeti se o výchovu dělnických tříd mimo působnost státu. Naopak: dílo se má začíti znova. Avšak, aby se podařilo, má se státi praktickým a nezištným zároveň: praktickým pro ty, jimž jest věnováno; nezištným ze strany těch, kdož se mu věnují. To znamená, že lidové university nesmějí se obnoviti ani na dosavadních základech ani v dosavadním duchu a nejméně dosavadními lidmi."

Bude dobře, když si z cizí neblahé zkušenosti vezmeme dobré naučení. Máli vzbuzený ruch českých „lidových universit" přinesti nám skutečný prospěch, máli z něho povstati plus v našem národním vývoji, jest nevyhnutelně nutno vystříhati se chyb, které Doumic vytýká lidovým universitám francouzským; jinak byla by marna všecka dobrá vůle, všecka práce a všecka krásná naděje. *Štěpán Radič.*

Český román.

Napsal

Karel Leger.

(Pokračování.)

VI.

Stromořadím v polích po sněhu
letí sáňky. V divém rozběhu
koně vzpínají se, zvonky zvoní,
dovádivě chřestí rolničky.
Kdo tam s větrem o závod se honí?
Pára stoupá ze spocených koní,
drobné jíní jako hvězdičky
na bobrovém kožichu se sráží.
Letí saňky lehké, láska v nich,
hovor důvěrný a sladký smích.
S Vláďou Valda jede. V jeho paži
celým sladkým tělem spočívá.
Zimničně se hlas mu zachvívá,
umlknul, — jen vášnivěji svírá
pružné boky její, touhou zmírá
ve snu divném, kouzlem opředen.
Políbil ji na šíj. Neodpírá,
nebrání se Valda. Měkce jen
těsněji se k němu přitulila,
žhavými rty duši jeho pila.
Letí sáňky těsné v pole bílá
bílým měkkým sněhem jako sen.

V dálku za bor, jak se cesta točí,
zapadly už a zmizely s očí,
ale cinkot zvonků veselý
ticho, tichounko se tetelí
ještě cestou, kudy projely . . .

Zima jak ty sáňky přeletěla
přes ta pole širá do dáli,
sněhy napadané roztály,
jak poslední zbytek jich se bělá
na trní a třešních bílý květ,
chřest rolniček hravý, zvonků znění
ve veselém ptačím šveholení
ozvěnou se vrací v pole zpět.
Sad pod zámkem počal rozvíjet . . .
A bílý dům panský veseleji
řadou jasných oken zablýskal,
na skle třpytně paprsky se chvějí,
se říms jak by z nenadání sňal
stín i pavučiny, starý žal.
Jako v sadě v rozpučelém křoví
v domě starém život proudí nový,
v ticho teskné nové tóny vnikly.
Z otevřených oken slyšet smích,
kroky chvátající po síních,
duch slavnostní, hlučný, neobvyklý.

Právě sestupují se schodů
mladíci dva. A pán zámku s nimi.
„Proč jste náhle vstali k odchodu?“
domlouvá jim slovy upřímnými.
„Jak mi drahá byla chvilka dnešní,
že jsem vás moh obejmouti zas!
Vzpomínal jsem, loni v tento čas,
když vykvetly sněhem větve třešní,
byli jste tu. Všichni druzi naši
přišli, rádi přišli. V domě mém
těšili se v kroužku důvěrném.
A dnes? řekněte mi, co vás plaší?
kde jsou všichni? proč mi odřekli,
ze slibů se chytře vysmekli?
z listů jejich neupřímnost mrazí.
Jenom vy jste přišli, moji drazí!
Ale proč jste — z jakých důvodů —
najednou se zvedli k odchodu?“

Pousmál se jeden, trpce trochu:
„Nehněvej se. Řeknu upřímně:
cizí parfum nějak dusí mě,

vnikl — netušíš snad, dobrý hochu, —
šterbinami v prostorné tvé sály,
ostře čpavý, že mě v oči pálí.
Ale, hochu, proč tak čelo mračíš?
vím, že není tady vinníka, —
zžíravý dech všady proniká,
štěrbiny že ucpat nepostačíš.
Nu, což — odpusť, nedbej slova mého,
dotkl jsem se místa bolavého.“ —
Ale soudruh nějak podrážděn
hodil hlavou, smál se: „Řekni jen
celou pravdu poctivou a ryzí:
ne ten parfum, my tu byli cizí!“

Bledý jako stěna Vláďa stál.
„Křivdíte mi!“ řekl namáhavě,
v rozčilení ruce zvedl k hlavě,
v očích přimhouřených oheň vzplál.
„Jsem zde, jsem svůj a na půdě svojí,
jako dříve starý Vláďa váš,
neprávem mi vše to vyčítáš!
Nevěděl jsem, že vás znepokojí
cizorodá dnešní společnost,
posvátným však Čechu v domě host,
velet nemohu, by proměnili
spůsoby své, zvyky, hovor svůj,
jsou mi — jak vy — jako hosté milí!“
Usmáli se: „Odpusť, nehoruj,
nechtěli jsme výtek — ni dost málo,
snad se nám to všechno jenom zdálo!“
Uklidnil se Vláďa zveselen.
„Platí tedy!“ řekl, „nechme sporu,
uvidíte, vše byl omyl jen,
vše je, jako bylo, na Javoru,
a ty tóny nesouzvučné cizí
beze stopy opět odtud zmizí.
Se mnou navraťte se, chceteli,
radost učiníte příteli!“
Odepřeli oba: „Nelze, milý.
dosti jsme se tady opozdili,
doma práce čeká . . .“ — „Nechcete!“ —
„Nelze, věř nám! za to zůstane ti
doktor Mikeš, upad do zajetí!“

S hravou čiperností dítěte
běží shora, schody přeskakuje
suchý mladík, doktor Mikeš sluje.
Žlutou jeho tváří prosvítá
sklenka mělnického vypitá.

„Jak? vy odcházíte, drazí bratři?“
rukou zašermoval proti nim.
„Do konce až setrvati patří,
útěkem to zdá se zbabělým.
Vím, proč odcházíte, moji zlatí
naivní a hrdí demokrati,
komu ten váš náhlý odchod platí!
Nebylo vám asi volno tu,
zvykli ubohému životu
Pražských krčem, nebavili jste se
tady v jiném vzduchu bez dýmu,
plném vybraných jen parfumů,
kde tak prajinak se hovor nese,
nežli doma po salonech tam
našich ještě maloměstských dám.
Šlechta, ano, šlechta! Nezapřete —
třeba trochu ušklíbat se chcete, —
cizí jsme v těch kruzích — i já sám
rozpaky jsem cítil, vyznávám.
Ale jen je třeba přímo hlednout,
předsudků všech závoj směle zvednout,
a tu máte šlechtu — jak my lidi,
hlína jak my! — a skvrny se vidí!
Se ženami taky tak to bývá:
jinými se tvory zdají být,
když se člověk pozdalečí dívá,
s bohyněmi mohou závodit.
Ale poznášli je blíže, hned
růžový jak závoj by se zved,
promění se nadpozemské zjevy,
vidíš jenom portrét matky Evy!“
S dětinskou se rozhovořil pýchou.
„Jenom směle pohledněte blíž!
nechte svoji zaujatost lichou, —
všeho toho okusil jsem již!
Loni v těchto místech (s potěšením
okamžiků oněch vzpomínám)
baronese — jak si toho cením! —
míče podával jsem při hře sám!
A dnes — nevěříte? — pravdu pravím,
jako doma se šlechtou se bavím!“

Smáli se mu v oči. Sotva chápal,
v jakýs exotický přešel zápal. —
Vláďa mrzutě se hryzl v ret.
„Opravdu vás nelze zadržet?
Odcházíte?“ — „Budiž s Bohem!“ řekli,
ruce podali mu. Vláďa jen
ještě slova hledal rozrušen,

hlas mu chvěl se neobvykle změklý:
„Tak! — nu, chtěl jsem slyšet úsudek —“
zamlčel se, věty nedořek. —
„O nevěstě svojí? Jaký vděk!
lichotit jí rouháním by bylo!“ —
Vláďovi se v očích zajiskřilo.
„V románu jsi napsal, Zdeňku, kdes:
vždy se bojím příliš krásné ženy!“ —
Neochotně řekl oslovený:
„Napsal jsem tak? opakuji dnes!“ —
Rozešli se. Vláďa pomalu
po schodech se vracel do sálu,
krokem váhavým šel, hlavu sklopil,
co mu doktor mluvil, nepochopil . . .

V sále zatím bylo veselo,
smích a ruch a vřava. Za hlaholu
šampaňské už bujně šumělo.
Po hostině slavné kolem stolů
žerty zněly, štěbetání dám,
svítí uniformy, zlaté kříže.
Hrabata dva také byli tam,
ba i jeden slaboduchý kníže.
Dámské pestřily se toalety
jako orchideí drahé květy.
Ale Valda září prostřed nich
jako anděl krásná v bílém šatě
žádoucí a sladká jako hřích.
Slaboduchý kníže zaujatě
s úsměvem se kolem ní jen točí,
jako pokroutky když polyká,
krátkozraké přibližuje oči,
ramínka se prstem dotýká.
Jakýs major zarudlý a lysý,
rek na poli i v salonech kdysi,
v oborech už obou přemožen,
víno přelil, jak se díval po ní.
„Škoda je jí, škoda!“ zuby jen
zaskřípal a těžkou hlavu kloní.
Valda září pýchou, smíchem zvoní.
V blahu tone její matinka,
oživená dávná vzpomínka,
drobná, čilá, lichotit si dává,
i jí patří dceruščina sláva.
Hrabě Eichorn, hrabě Luna u ní, —
jak pivoňka září na výsluní,
časem nervosně si poskočí,
časem šátek tiskne na oči.

Snědý mužík s okem Asiata
ke Gézovi došel s otázkou:
„Pardon, příteli! má paměť klatá!
Zapomněl jsem zcela: kdo že jsou
oni cizí zajímaví páni,
kteří odešli tak z nenadání?“
Géza odsek s malou ochotou:
„Nevím — tuším, Závětovi známí,
literáti jacís ...“ — „Mezi námi:
nezvyklý byl jejich celý zjev,
jinou raçu jevil, jinou krev.
Češi?“ — „Tak, barone Hirši!“ — „Z dáli
každého z nich rázem rozeznáš,
jako když jim v čelo známku vpálí.“
„Oh ty, Hirši, vzácné oči máš,
do ledví i v kapsy pronikáš!“
Géza mrzut odvrátil se stranou.
Baron Hirš v tom s tváří ulekanou
odskočil a hrůzu nápodobí,
jak by s lokte smetal drobný hmyz.
„Hle, co po nich zbylo!“ volá, „viz!“
v očích se mu zamihl stín zloby,
rty sešklebil a prsty mu hrály.
Všichni okolo se rozesmáli.
V tom však ulehla mu na rameni
těžká ruka. Géza před ním stál,
zachmuřen a rozzloben se zdál,
pod vousisky vlčí zuby cení.
A Hirš strnul, jeho tvář se mění,
oči asiatské vytřeštil.
„Gézo —!“ sípe, „což? tys mnoho pil?
nech rameno moje! co to značí?
odkud náhle tato nevole?“
Géza složil ruce, čelo mračí:
„Šavle vol si nebo pistole!“
Stichl kolem chechtot. — „Nepřítomné
urazil jsi tady přesměle
dobré druhy mého přítele,
víš, že je to urážkou i pro mne?
Odpovíš mi!“ — Hirš se shroutil celý.
Dámy vzkřikly, omdlévati chtěly.
Ale postřeh někdo z moudřejších
na Gézově tváři tajný smích.
„Brávo! brávo!“ vzkřikl, „věru že
lepší frašky býti nemůže!“
Stará paní lornět k oku zvedla,
trochu pohněvána kolem hledla.
„Řekněte mi, prosím, co tam robí?“
Hrabě Luna smál se: „Mládež zlobí.

Čpí to střelným prachem, — hola, hoj,
Géza vyzval Hirše na souboj!“
„Ach, mon dié, srdeční mé křeče!
běžte! braňte!“ — „Ne, krev nepoteče!
Hirš je dobrák, v boji neotužen
a náš Géza je mu příliš dlužen!“

A v tom vešel Vláďa. Zábava
znova oživila. Rozpoutány
jazyky dám čilé. Mezi pány
historka se šeptá poutavá
o jakési dvorní dámě ctnostné.
A Hirš sype anekdoty skvostné.
Géza nějak omrzelý sám
nad sklenkou se oddal myšlenkám.
Zdá se, cos mu chybí. „Vláďo!“ pravil,
jako by se náhle rozpomněl,
„kde sestřička tvoje? nepředstavil
Blaženku jsi hostům, jak jsi měl!“
Vláďa zmaten vymlouvat se chtěl,
ale ze všech stran už prosby zněly,
dámy svůdné oči obracely.
„Okažte nám čarovný ten květ!
Zlý jste, krutý! chcete otálet?
na sestřičku svoji žárlíteli?“
Pomátl se, váhal v nepokoji,
věru, že se v duchu o ni bojí.
„Plachá je a sotva vejde sem
nepřístupna naléhání všemu!“
s nejistým se bránil úsměvem.
Sama Valda posléz přišla k němu,
mazlivě své ručky sepjala,
zrakem i rty růžovými prosí.
V jeho ňadrech ozvalo se cosi,
jakás náhlá slabost zoufalá.
Vůli vzal mu jeden pohled její,
slova, která na rtu jí se chvějí,
zmámila ho sladkým zvukem svým.
Nebyla to řeč ta tvrdá cizí,
jaká dnes tu hlučí, — mluví s ním
jeho řečí rodnou. — Všechno mizí
před očima jeho ve mlhách,
slyší jen hlas její, — k srdci sáh.
„Nuž, vy zlý a hrdý, poslechnete?
hleďte, jak vás prosím, — stajit chcete
lilii, jež ve stínu vám kvete?
Nebojte se o ni — bude nám
nejmilejší družkou, přiveďte ji,
nevíte, jak dávno ráda mám

snivé, zamlžené oči její!
Nuže? jděte!“ — Vše, co říci chtěl,
na rtech oněmělo, — okouzlený
políbil jen ruku svůdné ženy,
poslusně a mlčky odešel.
Ale venku, sotva svěží vzduch
tvář mu ovál, krok uvolnil maně,
po schodech se plížil zadumaně,
jak by rád se vrátil, ví jen Bůh,
ale slib dal, musí splatit dluh,
tolik jeho Valda hodná byla,
s takou rozmilostí poprosila!

Vešel v křídlo zámku, v tiché síně,
které v dál se táhly nehostinně,
dutě jeho kroky zněly tu.
Až na konci chodby v úkrytu
v pokojíku nad kvetoucím sadem
hnízdečko své měla Blažena,
nad květy a světa vzdálená.
Z dlouhých síní zaválo to chladem
Vláďovi vstříc. Po paměti šel,
v myšlenkách svých cesty nehleděl.
Z nenadání stín se před ním zvedl,
otec jeho, starý, vetchý kmet,
projíti chtěl, očí nepozvedl.
Byl již v pravdě zlomen tíhou let,
hlavu sehnul starostí mrak mnohý,
tělo třáslo se a vlekly nohy.
„Otče!“ Vláďa znepokojen pravil,
„což bys opravdu se nezastavil,
slůvka nepromluvil ke mně snad?“
Starý obrátil se. Stín se klad
v bledé oči jeho, rty se chvěly.
„Kdož ví, zda bychom si rozuměli?“
trpce pousmál se, „zdá se mi, že sám
rozumět už tobě přestávám!“

Také syn se nutil do úsměvu.
„Vyhýbáš se nějak, otče můj!
což jsem zasloužil si tvého hněvu?
Ne, tak nakvašen se nevzdaluj!
Hlavně dnes, — proč mezi hosti milé
nepřišel jsi, otče?“ Zasmušile
kmet mu odpovídal: „Já, můj synu?
jenom pohleď na mne, jaký jsem,
ruce moje mozol s mozolem,
kterak s nimi, s pány, na hostinu?
Co bych hledal já venkovan prostý

mezi tvými vznešenými hosty?
Ne, nepůjdu, marné úsilí!“ —
Oněměli oba na chvíli.
Syn se ozval posléz: „Nevěsta má
snažně lístkem prosila tě sama . . .“

Stařec rozmýšlel se okamžik.
„Vyřiď nevěstě můj vroucí dík!
nečetl jsem drobné písmo její,
víš, už staré oči přecházejí.
Ne, nepůjdu! odpusť, zdá se mi,
že tam pro mne ani místa není.
V cizím světě, v cizím hlaholení
mimovolně člověk oněmí.
Cizorodá společnost je tvoje,
nehněvej se, hochu, pravdu dím,
nás vynesla práce, krušné boje,
ale daleko je od nás k nim.
Oni v sále přepychu jsou děti,
hrdé květy na vypjaté sněti,
vypiplané za věk uměle, —
a my tady? ještě na čele
z polní brázdy prach nám šedý leží!“
Syn se hořce usmál. „Chápu stěží —
Což se stydět máme za ten znak?
pot a prach díš, otče? budiž tak!
Vím, krev robotníků proudí ve mně,
rod náš zved se krušně z prachu země, —
krušně, jako celý národ náš.
Nutnoli však, bychom zakrněli?
jen se krčit skromně bychom měli
v onom prachu, — otče, posloucháš?
Národ, který v chaloupkách se zrodil,
v cizích službách za ruchadlem chodil,
dnes už vyšel zpod doškových střech,
hrdě po bok sousedům se staví,
nestačí, co dostal do výbavy,
nutno bráti nové se stran všech,
nový kroj a způsoby též nové,
třeba hrozili se kritikové.
Ne, jak nízká tráva lpěti k zemi,
ale pevně a silami všemi
svět si otvírati neznámý,
jíti dál a proniknouti výše
i tam, kde jen v pohrdavé pýše
vždy se zavírali před námi!“

Starý přikyvoval sivou hlavou.
„Tak! tak! vždy jsme byli nízkou travou.

a květ, který směle nad ní vstal,
soused nepřejicný posekal.
Nebo spíše: strom jsme — od kořene
stále nové ratolesti žene,
ale která z větví výš se zdvihne,
nad ten chudý podrost pospíchá,
vždycky osud nezvratný ji stihne,
svadne bez mízy a usychá.
A těch větví suchých! všady straší
na té staré české lípě naší!
Do vysoka strmí zčernalé,
větrem kývají se zoufale.
Vrcholky nám pyšné bouře láme,
jenom u země se zelenáme.
Tak, tak, věř mi! — S Bohem, hochu můj,
nevěstu svou sličnou pozdravuj!"
Smutně jeho slova doznívala,
soustrast byla v nich i výtka malá.
A než Vláďa našel odpověď,
zmizel otec v šeru síně dlouhé,
jako když se za ním zavře zeď.
„Starcovy to vrtochy jsou pouhé!
předsudky mu v hlavě straší jen!"
pomyslil si mladík roztrpčen.
Čelo přetřel jak by chmury stíral. —

Blaženčiny dvéře otevíral,
vešel tiše v milý úkryt její,
kde se jen sny mladé duše chvějí,
v oknech narcisky se rozvíjejí.
„Blaženko!" děl šeptem, lichotně.
Vstříc mu vyšla dětsky roztomilá,
ruce podala mu, nastavila
k políbení rtíky ochotně.
Usmál se a vlásky hladí ji,
páž kol pružných boků ovíjí.
„Blaženko má! o samotě tady
ve snách odlétá ti život mladý,
což jsi nikdy netoužila ven
mezi lidi, ze studených stěn?" —
Usmála se, přimhouřila oči.
Na klín ji jak malé děcko vzal,
hladil, líbal, v rukou kolébal.
Kolem hrdla paže jemu točí,
na rameno sličnou hlavu kladc,
slyšel bušit její srdce mladé.
„Poslyš, sestřičko má!" měkce děl,
„vyzpovídat dnes bych se ti měl.
V touze žhavé, plný nepokoje

jsem jak ve snách dlouho, dlouho žil —
lásku tvou jsem zradil, srdce svoje
i svou duši na dvé rozdělil.
Družku jsem si našel, krásnou, milou,
její úsměv čarodějnou silou
život zkrášlí mi a prozáří, —
štěstí dá mně milovaná žena!
Uhodnešli, která vyvolená
půjde po mém boku k oltáři?"
Ucítil, jak náhle srdce jí
tepe neklidně a bouřněji.
Ale ani očí nepozvedla.
„Znám ji!" dechla jenom, k smrti zbledla.
„Nehněváš se?" ptal se přitlumeně. —
„Za tvé štěstí modlívám se denně!"

Na chvíli se oba zamlčeli,
v duších jim jen chvějné tóny zněly.
Posléz Vláďa vydech: „Šťastný jsem!"
Vzbudil sestru lehkým polibkem.
„A víš proč, má holubičko tichá,
vešel jsem v ten útulný tvůj byt?
Ozvala se ve mě jakás pýcha,
chci se pokladem svým pochlubit.
Nevěsta má přišla pod mou střechu,
příbuzní se sešli k hostině,
sestřičko má, slyš, mně pro potěchu
na okamžik vejdi mezi ně.
Valda prosí, všichni čekají tě,
neodříkej a přijď, moje dítě!"
Zamlčel se. Cítil v rukou svých
jak se chvěla. Z očí přivřených
pod brvami se jí zajiskřilo
a srdéčko nepokojně bilo.
„Vím, že dětská ostýchavost tvá
srdéčkem ti plachým zachvívá.
Jdi jen bez obavy! úsměv krásy
ke všem srdcím cestu otvírá si!"
Pochybnost však vzmáhala se v něm.
A v té chvíli z rukou z nenadání
vyklouzla mu prudkým pohybem,
vlasy odhrnula s bílých skrání
vztyčila se před ním. Pod pleť jemnou
krev jí ruměncem se rozlila.
Stísněn řekl bratr: „Půjdeš se mnou?"
Ve svém pobouření spanilá:
„Kdo tam?" ptá se. S úsměvem jí pravil:
„Panstvo vznešené dnes hostí sál,
já sám opravdu se nenadál — —

Kníže Bertram se tu maně stavil.
hrabě Eichorn, hrabě Luna, — dámy —
vznešený svět, — ale tak se zdá mi.
baronka že stará přede mnou,
před plebejcem, rozestříti chtěla
všechnu pýchu, všechnu slávu svou,
všechny řády, všechna jmena skvělá.
Ve velikou slavnost rodinná
maně změnila se hostina.
Netušil jsem — —“ Ironický smích
zakmit se mu na rtech sevřených.
„Ale nelekej se, drahé dítě,
všichni věru rádi uvidí tě!“
Stála před ním krásná — v zadumání.
přes oči se černá řasa sklání.
„Kníže!“ usmála se. „Nikdy jsem
nemluvila ještě s knížetem!“
Oba vesele se zachechtali.
„Nu, což? Přijdeš tedy, smíšku malý?“
A po samé čelo zarděná
náhle odvrátí se, hlavu kloní.
„Přijdu!“ šeptá. Okem šlehl po ní,
co svolení náhlé znamená?
Odhrnula vlasy — prsty její
po kadeřích nervosně se chvějí.
„Vyřiď nevěstě své: dojista
přijdu tedy —“ hlas jí selhal maně.
Přijde! divné dítě! nečekaně
jaké překvapení uchystá!
S nedůvěrou Vláďa pravil tiše:
„Přijdeš? opravdu však? věř mi, v pýše
přede všemi zulíbám tě tam
uprostřed těch urozených dám!“

Ještě ruku stisk jí, mezi hosti
navracel se s troškou pochybnosti.
„Přijde!“ šeptl Valdě potichu.
Zatleskala v ručky ve smíchu.
„Uvidíte, žárlit budou dámy,
všechny rytíře nám jistě zmámí!“
Ale on se ohled ke dveřím:
„Přijdeli jen? ještě nevěřím!“

Vešla, ale nebyla to ona!
Ne víc dítě plaché, nesmělé,
plná růže, skvoucí, svěží, vonná.
Pevně vešla, hrdost na čele,
jiskry roznícené v temných očích
a narcisky velké ve vrkočích.

Bílý šat jak z lístků lilií
štíhlé její boky ovíjí
atlasová vlečka za ní splývá.
Ke všem elegantní poklonou
roztomile sklání hlavu svou,
snivě trochu dokola se dívá.

Objala ji Valda s nadšením,
líbá ji a „Přišla! přišla!“ jásá.
„Kterak se ti, drahá, odměním?
jak jsi něžná! útlá! jaká krása!
jaká elegance líbezná,
z pohádky jsi jistě princezna!“
„Charmant!“ zní to kolem, „to dech jara
otevřeným oknem zavál sem!“
Hrabata se zvedli a baronka stará
lornět k očím klade s obdivem.
Mladé dámy s Blaženkou se mazlí
a sám kníže přišel — kdo mu zazlí? —
žlutým prstem — krása svádí ho —
ramínka se dotkl jejího.
A s úsměvem děvče prostřed stojí,
dnes nepoznal Vláďa sestry svojí!
Úsměv pro každého sladký má,
odpovídá vlídně na vše strany,
lichocení hladké, obdiv planý
s úsměvem a skromně přijímá.
Valda posavad ji objímá.
„Hle, Popelka! jak ji kmotra víla
čarovnou svou mocí vyzdobila!
Jak jí sluší všechno! jaký vděk
až i po ten drobný střevíček!“
„Jak? jak?“ ptal se kníže. Vlastní slova
Valda překládala ve spěchu.
„Vizte střevíček ten, než jej schová!
drobný je, jak slupka z ořechu!“
Nachýlil se, k oku zvedl sklíčko.
„Ach, ach! malé nožky! vždycky jsem
klaněl se jim s plným obdivem.
Věřte, kdy bych — moje holubičko —
střevíčků těch rtem se dotknout směl,
půl života rád bych oželel!“
Vše se smálo. Trochu rozpačitě
ohledlo se kolem zlaté dítě.
„Nerozumím!“ řekla. V ustrnutí
jeho jasnost kníže zavzdychal.
„Nerozumí! běda! jaký žal!
řekněte jí přece —! S jakou chutí
dnes bych učit chtěl se řeči té,

tvrdé, po kacířsku zaryté,
luštit půvaby v ní ukryté!
Divná řeč! Však věru z dívčích rtíků
zní tak mile, měkce, čarovně.
jinak nežli z hrdel politiků
při obstrukci v naší sněmovně.
Tuším, jazykový zápas celý
jen tak sladké rty by řešit měly!“
Kníže pustil sklíčko, hlavu vznes,
dávno nebyl vtipným jako dnes!
Ještě smích zněl kolem. Stranou tiše
v udivení Vláďa sestře děl:
„Nikdy jsem tě takou neviděl!
velké dámě podobáš se spíše!
Kdo ten zázrak náhlý způsobil?
Kdo tě takým kouzlem vyzdobil?
Kdes odvahy vzala, plaché dítě,
že šum společnosti neděsí tě?
Kdo tě učil dvorným poklonám?
Jiná jsi! — tvé snivé oči září
divným ohněm, v nevinné tvé tváři
cos je nezvyklého, věř mi, sám
jenom stěží tebe poznávám!
Co se stalo s tebou? jaké divy?“

Upřela naň pohled čtveračivý:
„To jen z duše vytratil se stín,
spadla šedá vlákna pavučin,
probudila jsem se, hochu milý,
ze snů dětských, vy jste netušili?
Drobné děcko odrostlo vám. V něm
zaplálo to novým životem.
Tak! chci žíti! žíti! tolik let —
a jest mi jich líto neskonale! —
báchorkou jen byl mi celý svět.
Otevírám oči rozespalé,
dýchám s plnou chutí svěží vzduch.
Vidím, že je krásno žíti. Šum a ruch
kolem víří, kam jen hlednu: krása!
v jarním slunci celá země jásá.
Viď, můj Vláďo, že je krásno žít?
ne, už nechci jenom děckem být!“
Ale Vláďa nějak v nepokoji
pozoroval snivou sestru svoji.
Hořký úsměv jenom rty mu stáh,
kdož ví, kam zabloudil v myšlenkách! —

Smích a hovor v jeden šumot splývá,
někde výkřik zved se veselý,
vtip přeletěl, číše zazněly.

Jeho jasnost už se jinam dívá — —
A než Blaženka se ohledla,
stála tady skorem osamělá.
V plachém studu ustoupiti chtěla.
Kdos k ní mluvil — oči pozvedla.
Baron Géza byl tu. Patřil na ni.
Cítila ten pohled vášnivý,
víc ji pálil nežli kopřivy
v obnažené hrdlo. „Moje paní!“
šeptal tiše, zachvěl se mu hlas.
„Vy jste přišla! Vzpomínáte? jednou
v předtuše jsem pravil: Přijde čas,
kdy se chmury z duše vaší zvednou,
srdéčko se vzbudí uspané.
touhou po životě zaplane!
Vy jste přišla, krásná jako Vesna, —
život čeká probuzenou ze sna, —
stalo se, co stát se muselo!“
V šeptu jeho dech horoucí vane,
v očích plaménkem mu hořelo.
„A co stát se musí, to se stane!“
Políbit chtěl bílou ručku jí,
ale o krok ustoupila plaše,
do očí jí slzy vstupují.
„Snad se vyplnila věštba vaše, —
věřte však, při prvém kroku již
nejraděj bych prchla ve svou skrýš!
Teskno je mi! Proč se usmíváte?“ —

„Vím, že zasteskne se kolikráte
vám po prchlých bílých dětských snech,
úzkostí se náhlou stají dech,
ale život zvítězil již! Všude
hlas jeho vám ve sluch šumět bude.
Víc se nevymknete!“ — Jízlivý
úsměšek mu rty v tom nakřiví.
„Podejte mi rámě, nebojte se,
svěřte se mi, já vás povedu, —
jak ta bílá ručka se vám třese!
stud se zračí v plachém pohledu — —
Hrůzu budím ve vás? Hleďte, ani
kapky krve není na mé dlani.“ —

Ohledla se, jak by volala
kohos ku pomoci. Vidí, sama
skorem již tu s Gézou zůstala.
Zem se zachvěla jí pod nohama.
Vše se kolem Valdy opět točí,
svábila zas všechny lačné oči,
ona jen je tady královnou.

U ni kníže vzdychá nenasycen,
u ní i sám Vláďa zapad chycen
v neviděnou sítku čarovnou.
Blaženka je sama. Před ní stojí
Géza, podává jí ruku svoji.
Sotva letmo jen se dotkla jí,
zesinala, mráz jí proběh tělem,
nohy pod Blaženkou klesají,
bolest hlodá pod bělostným čelem.
„Úzko je vám? pobledla jste! Snad
chtěla byste vyjít raděj v sad?
Hlučno je tu! Hle, jak motýleček
jeho jasnost se tam třepetá,
zaklopýtl v chumli dlouhých vleček,
stále víc a víc se zaplétá.
Slečna Zizi, bravo! roztomilá
v náruč svou jej šťastně zachytila.
V kyprém požehnaném objetí
jeho jasnost sotva viděti,
běda ubohému knížeti!
Ah, vás nezajímá osud jeho?
odvracíte očka ode všeho.
Dovolíte, — v ochranu vás beru,
ti tam nepohřeší nás dva věru,
vyjdem, ano? Krásně v parku je,
měsíc máj tam v loubí čaruje!"

Vyšli spolu, ona o krok v předu.
„Prcháte mi?" slyší za sebou
ostrý šepot jeho. „Nedovedu
celou nekonečnou láskou svou
rozplašiti nedůvěru vaši,
předsudek vás jakýs ještě straší?"
Po jejím se boku ocítil,
šakalími zraky zasvítil,
za ruku ji lapil, jež se chvěla, —
Blaženka se bránit neuměla.
„Pojďte se mnou!" šeptal, „půjdem sami
pod kvetoucí větve pěšinami,
kde tůň šerá dříme ve stínu,
kde na velkých listech leknínů
rusalky se bílé kolébají,
s drobounkými vlnkami si hrají,
kde se tolik sladkých vzdechů tají.
Půjdete? ne? Proč?" — Tak stáli tu
pod bílými květy, ve svitu
májového slunka. — Hleděl na ni,
jak se prudce hruď jí zdvíhala.

(Pokračování.)

Svůj živel.

Z chlapeckého věku svého

vypravuje

Václav Vlček.

(Pokračování.)

XIV.

Že jsem v úterý dal Tarasovi Bulbovi přednost před „štrozokem," zazlíval mi Beránek více než já jemu toho mezulána; ve středu o štrozoku mlčel, na fidlovačku mne nevybídl, ani slovem o ní nezavadil, a zdálo se mi, kdy bych já se o ní zmínil, že mi řekne: „Jdi si sám."

„Však tam bez něho také trefím," pomyslil jsem si. Zameškati to byla by jistě chyba, vždyť i na ulicích všude bylo viděti a slyšeti, že fidlovačka je cosi nad míru znamenitého. Když jsem se odpoledne po škole octnul u Žitné brány, lidé hrnuli se jí ven hustým proudem jako v procesí, venku cesta podle hradeb i široká silnice sotva jim stačovaly, a hned u prvních domů Nuselských počínala již tlačenice.

Z nejbližší hospody zaznívala muzika, spíše vesnická než Pražská, zároveň s ní pak bylo slyšeti snad desatero rozličných flašinetů, z nichž každý hrál ovšem jinou písničku. Držel jsem se silnice s těmi, kteří směřovali na stráň za Nuselskou lukou, a také jsem na ni vystoupil domnívaje se, že mraky lidstva, které na ní seděly a stály, podobně jako v divadle všecko nejlíp spatřují, co se tu děje a ukazuje zvláštního. Pobyl jsem tam nahoře hodnou chvíli na rozličných místech, ale nemohl jsem vypátrati, co vlastně k sobě poutá pozornost a zvědavost všech těch bezpočetných diváků: pod námi na louce hemžilo se a hlučelo lidské mraveniště, které mne spíše zaráželo než vábilo a obveselovalo.

Řekl jsem si v duchu, mámli zvěděti, co vlastně fidlovačka jest, že musím dolů mezi ty roje. I vrátil jsem se na silnici a podle jakéhosi krámu proklouzl jsem na louku. Byl jsem z těch, kteří nechtěli nic kupovat a také nic platit; měl jsem k tomu velmi podstatnou příčinu, proto jsem se místům, kde vybírali, buď nadobro vyhnul, nebo jsem z nich hleděl v čas zmizeti. Viděl jsem krámy, koníčky, pimprlové tátrumy, komedianty a kdo ví co všecko, ale pořád se mi zdálo, že Kácovský jarmark nebo dokonce Zásmucká pouť je proti tomu pěknější. Jistě jsem na to pravé posud netrhnul. Hledal jsem dále, proplítal jsem se skrze diváky a chodce, strkal jsem do nich a šlapal jsem jim na nohy aspoň tolik, jak oni to mně činili, spíš ještě více; naposled jsem z toho měl už pitomou hlavu — a pořád jsem nevěděl, kde ta pravá fidlovačka jest.

„Beránek by mi to byl hned ukázal," musel jsem se sám sobě přiznati.

Tady okolo mne to jistě všichni lidé věděli, proto byli tak spokojeni a veseli; cítil jsem se mezi nimi hloupý, ale za nic nebyl bych

se chtěl někoho ptáti, abych hloupost svou neprozradil a posměchu nedošel.

„Půjdu domů," rozhodl jsem se konečně.

Jen pomalu dostal jsem se ke mlýnu, při kterém byla malá hostinská zahrada, dnes hustě obsazená hostmi. Právě odtamtud z mnohých mladých hrdel zazníval rozjařený zpěv:

Was macht der Herr Papa?
Was macht der Herr Papa?
Was macht der lederne Herr Papa?
Was macht der lederne Herr Papa?
Was macht der Herr Papa?

Nevěřil jsem svému sluchu, že píseň obsahuje skutečně taková slova a žádná jiná, a nevěřil jsem svým očím, vida, jak zástupy se před zahradou zastavují a tváře jich ozařuje příjemný, radostný úsměv. Zpěváci počali nový verš:

Was macht die Frau Mama?
Was macht die Frau Mama?
Was macht die lederne Frau Mama?

V tom ze zahrady vyšli oba Řivnáčové, moji spolužáci, s jakýmisi svými známými.

„Kdo to tam zpívá?" optal jsem se honem Antonína, když šel mimo mne.

„No, študenti," řekl.

„Němci?"

„Němci a Češi také."

„A o čem, prosím tě?"

Spolužák se uštěpačně usmál: „Přece o tatínkovi a o mamince."

„A říkají: kožený —"

„— a kožená. Vždyť jsou to buršové. Servus!"

Nepochyboval jsem, že Řivnáčův posklebek platí mně a znamená tolik, jako by řekl: „Ani tomu nerozumíš? No, to jsi ještě hrozné vesnické tululum!"

Tak jsem si z fidlovačky, k níž se Praha s takovou dychtivostí hrnula, odnášel jen velmi nepříjemné pocity.

Když jsem doma vystupoval po schodech k druhému patru, spatřil jsem za sebou Rézinku, která se zrovna také vracela. Porozuměvši mému tázavému pohledu, pravila: „Zatím mám po starosti."

„Dostala jste místo?"

„Hned po obědě."

„Naposled jste byla taky na fidlovačce?"

„Byla jsem na svatém poli — u hrobu strýčkova . . ."

Nazejtří byla též Madlena do služby přijata.

„Šlo to an-cvaj," povídala doma, — „ta osoba v kanceláři sama řekla: ‚Je vidět, že na vás v Praze čekali.' Hahaha!"

„A což," škádlila ji paní Rothbaurová, „dobře sis všecko s novou paní vyjednala? O putně jste taky mluvily?"

„Taky, tetičko, hahaha! Ona sama začala: prej až budu chodit pro vodu, abych byla vratná, od kašny abych se uměla odtrhnout,

třeba mě tam dva vojáci držet chtěli. A jářku: ‚Jevnostpaní, jen ať putna není jako hračka, abych tam s ní nemusela zbytečně běhat — já unesu pořádnou,‘ hahaha!“

Před večerem odcházela Madlena do služby kurážně jako voják, kdežto na Rézince bylo přece jen viděti, že tu cestu nastupuje s nemalou starostí.

„První den tam budu v pátek!“ povzdechla tiše, když jsem jí dával s Bohem. „Tatíčku nebeský, neopouštěj mě!“

V ten pátek jsem se po odpoledním vyučování přidružil k Staňkovi s tajným plánem, abych si od něho vypůjčil nějaké pěkné čtení. Cestou jsem mu povídal o Gogolovi.

„Mně se všecko zdá,“ pravil, „že tu knihu také máme. To bych se do ní pustil. Bratr si teď nejvíc chválí román ‚Vernyhora, věštec Ukrajinský,‘ ten je také z ruštiny nebo z polštiny, a je ho mnoho sešitů.“

Jářku: „Kdy by tak bylo možná —!“

„No, počkej.“

Po tomto slově Staněk zamířil k bábě, která na začátku Nových alejí prodávala pacle a jiné mlsky. Ale nedošel k ní; najednou přiskočili k němu ze strany dva cizí školáci našeho věku a počali na něj zostra dorážeti. Nenadáv se útoku bránil se dosti slabě; já však jsem nemeškal pospíšiti mu ku pomoci a odrazil jsem jednoho měšťáčka na pravo, druhého na levo tak, že jim v tu chvíli zašla chuť k dalšímu potýkání.

„To je františkánská banda,“ podotkl Staněk rovnaje si šaty. „No, pojďte, holoto!“ vyzýval je nyní směle.

Nešli, jen z daleka na nás pokřikovali:

Piaristen
schlechte Christen,
haben keine
fángelisten.

„Co to tlachají?“ ptal jsem se.

„Myslí hlupáci, že chodíme k piaristům, a školákům od piaristů se posmívají, že před nimi o procesích ministranti nenosívají fángle. No, spravil jsi je; ale já musím teď domů chodit Vodičkovou ulicí — budou po mně pást, aby se pomstili.“

Vernyhory nemohl mi Staněk ještě půjčiti, ale přinesl jsem si od něho Pravdovy Povídky z kraje a do večera jsem jednu slousknul: Vávru kuřáka.

Vyrozuměl jsem, že povídka z kraje znamená povídku z vesnice, o takových lidech a věcech, které jsem i já dobře znal, — a z čista jasna mi napadlo, že bych cosi takového i já dovedl napsati. O čem ku příkladu? Přemýšlel jsem o tom ještě, když jsem už ležel na posteli. Vávrova fajfka mi připomněla pikslu, která toho byla příčinou, že mladý Volek našemu tatínkovi těžce na zdraví ublížil. O tom bych mohl dost vypravovati. Ale psáti to? dělati povídku z toho, co se tatínkovi přihodilo, mluviti o něm a o mamince jako o cizích lidech, toť že pod cizími jmeny — to byla by ode mne věc nenáležitá, neslušná a nepravá.

Tedy něco jiného. Kdysi za dětství jsem slyšel, že v Mařanově mlýně dřív než Bezové býval mlynář, o kterém, když mu zemřela žena, se rozkřiklo, že ji zločinným spůsobem otrávil. Vzali ho a vedli do Šternberka k soudu; cestou dal se od nich na útěk a vběhl do lesa, kde ho pak mnozí dlouho marně hledali, myslíce, že je ukryt někde v houští, kdežto on seděl na vysokém stromě. Ale co se s ním dělo, když ho přece vypátrali, a jaký to s ním vzalo konec, nebylo mi známo.

Potom se mi namanula vzpomínka, jak ve Střechově hořelo. V noci vzňala se Houdkova stodola u dolejší hospody a za malou chvíli stála v jednom plameni. Z celé vsi sběhli se mužští hasit; obecní studně byla hned vedle, ale co pak se mohlo vodou v putnách donášenou pořiditi proti takovému požáru! Pro nás děti ohromný oheň a lidé s ním zápolící byli z počátku skoro jen zajímavou podívanou; teprv později i nás pojímal strach, když jsme z úzkosti starších a jmenovitě z bědování matek pochopili, že by drobným deštěm velikých jisker a žhavých stébel mohla chytiti také naše stavení. Nebezpečenství bylo tak veliké, že jedni s nádobami a vlhkými plátny běhali po střechách, druzí vynášeli almary, truhly a j. na zahradu. My jsme byli ohni blíže než Zelenkovi, proto jsme my děti museli k nim; ale ani tam nás nenechali v stavení, nýbrž nastlali nám dále od něho peřin na trávník, a když se požár prodlužoval, přinutili nás, abychom tam ulehli, nikam se už nehýbali a nepřestávali se k Bohu modlit. Poslechli jsme, ale naše modlení netrvalo dlouho, i v tak nebezpečné hodině a na tak neobyčejném loži se nám hnedle oči sklížily. Bylo to koncem zimy, v noci byl hezký mrazík, ráno jinovatka na trávníku okolo nás tvořila ledovou krupici, lužky byly zamrzlé; ale nám pod peřinami bylo hezky teplo, nechtělo se nám z nich ven, nedbali jsme ani podívati se, jak Houdkova stodola dohořívala a mužští ve tvářích jako kováři nebo kominíci černí dlouhými háky roztrhávali ohořelá její dřeva.

Tehdy ještě naše Anička nebyla na světě; ale spala s námi v tu noc venku Zelenkova Marjánka, o něco starší než Pepík, která se potom na jaře rozstonala, a než jsme se čeho zlého nadáli, očka na věky zavřela. Také jsem jí nesl obrázek do rakvičky. Poněvadž jsem před tím ještě neviděl umrlého člověka, nemohl jsem uvěřiti ničemu jinému, než že Marjánka spí a jistě zas obživne; bylo mi hrozno, když ji odnášeli z domu a ze vsi, daleko přes pole, prý na Kácovský krchov, a když se vrátili bez ní, — jak ji tam mohli nechati? což jestli se tam probudí?

I teď, když mi to za noční tmy náhle v paměti oživlo, sevřela mi srdce tesknota i bolest. Hleděl jsem od toho mysl odvrátiti a vzpomenouti si na něco jiného, o čem bych s chutí a zálibou vypravoval.

Snad nejspíš o sedlákovi, který si chtěl přivlastniti kus sousedova pozemku a šel v noci do polí, aby vykopal a na jiné místo zasadil společný mezník. Tu jsem všecko dobře věděl, začátek i konec; mohl jsem také přidávati, co jsem chtěl, ku příkladu: jak se ti dva sousedé napřed nesvářili, vadívali, potýkali a soudili, — nebo jaká se strhla ukrutná bouřka, když se dal sedlák (třeba v hodině duchů) do

té hříšné práce, jak mu svědomí říkalo: „Nedělej to, ať tě Pánbůh netresce!“ — nebo jak potom lítostivě bědoval, když musel mezník sto let nosit a pořád se noc za nocí nadarmo ptal: „Kam ho dám?“ — nebo co kostelník všecko strachem dělal, nežli kněz dal bludné duši náležitou odpověď a tak ji vysvobodil.

Usnul jsem s pevným předsevzetím, že tohle budu psát — místy jako Pravda, místy třeba jako Gogol, — a že hned zejtra začnu..

Ale nezačal jsem, ani řádky jsem nenapsal. Okolo poledne četl jsem dále Povídky z kraje, odpoledne pak mě pěkná pohoda vylákala s několika spolužáky za bránu. Mně se chtělo do polí, kde se už i jarní setba mile zazelenávala, a kamarádům se tam též zalíbilo. Domů vraceli jsme se Kanálkou, kde se břízy a javory už odívaly zelenavým zlatem a na každém stromě, v každém křoví byl jiný ptačí koncert. Na hranicích mezi Kanálkou a Pštroskou překřikovali drobní zpěváčkové i mlácení cepů, které se tam ze stodoly rozléhalo.

„Co pak ti tu teprv domlacujou?“ zastavil jsem se s kamarády před jejími otevřenými vraty.

Mezi čtyrmi mlatečkami byla zas i ta, která mi odtud na podzim ukazovala Kanálku.

„No, chasníci,“ zvolala na nás, „co se jen koukáte? To neplatí — pojďte nám pomoct!“

Pokročil jsem k mlatu: „Kde je cep?“

„Zrovna tuhle v koutě. Umíš ho držet?“

„Snad.“

„Na kterou ruku?“

„Na levou.“

„Tak se postav proti mně. Ale mlať do vrstvy, ne Rokosku do hlavy!“

Vpadl jsem jako pátý mlatec a dal jsem si záležeti, aby rány mé byly nejen pravidelné, ale také silné.

„Vida, umí!“ prohodila vedle mne Rokoska. „Necháme si ho tady, Pokorná, nebude tu zadarmo jídat brambory a podmáslí.“

„To ještě neříkejte,“ mínila Pokorná, „dříve musí ukázat, jak dlouho vydrží. Teď just doděláváme stranu. — Umíš taky vytřásat?“ ptala se mne, když padla poslední rána.

„Dost možná, — ale teď půjdeme dál,“ odtušil jsem, ukazuje na kamarády.

„Pozdravujte pocestné.“

„Že se ti toho chce!“ krčil Čenský nos, když jsme odcházeli od stodoly. „To je toho, mlátit cepem!“

„Jen toho nech,“ namítal mu Daneš. „Cepem mlátilo také Žižkovo vojsko — a panečku, byli to boží bojovníci, a nepřátelé, třebas rytíři v železném brnění, se jich báli jako čert kříže.“

U koho mi mé ochotnické vystoupení na mlatě opravdu pomohlo k větší vážnosti, to byl Staněk.

„Co pak ty všecko umíš?“ ptal se mne potom, když jsme spolu šli kousek za ostatními.

„Inu,“ řekl jsem, „co se tak dělává v selském hospodářství.“

Chtěl, abych mu to vyjmenoval. Brzo však mi vpadl do řeči: „Tak jsi jezdíval i na koni?“

„Hned od dětství.“

„To bys mohl být spíše kozákem než já,“ prozrazoval, že se již pustil do Tarasa Bulby. „Ale kozáci byli také dobří plavci, — s lodí asi neumíš zacházet?“

„Jak pak bych neuměl?“

„Ale jdi!“

„Tolik let jsem chodil do školy do městečka, a to jsme se dvakrát přes řeku převáželi cestou tam, dvakrát cestou zpátky, často jsme se chápali sochorů; když nás převážela ženská, byla ještě ráda, že to děláme a že si může odpočinout.“

„Na lodi plavat — to je hrozná radost!“ povídal Staněk skoro blouznivě.

„Také k tomu někdy přijdeš?“

„Tuhle nedávno mě bratr a bratranec vzali s sebou, a na Vejtoni jsme si vypůjčili loďku a plavali jsme nahoru, okolo Vyšehradu a Podola, a zpívali jsme si — to byla krása! Jenže oni mi nedali na veslo ani sáhnout, a já bych si byl tak rád zarudloval! — A poslouchej, kde je to tam u vás venku?“

„No, u Kácova.“

„A jaká je to tam řeka?“

„Sázava.“

„Veliká? Jako Vltava tady v Praze?“

„Trochu menší. A ne tak rovná. Povídají, že ji vyoral svatý Prokop, ale to měl do pluhu zapřaženy čerty.“

„Pro Boha tě prosím!“

„Místo biče prý na ně pozdvihoval kříž; museli ho poslouchat, ale zle se vzpouzeli, brzo na pravo, brzo na levo chtěli vyrazit pryč. Svatý Prokop je vždycky zkrotil, ale brázda dopadla tuze křivá — proto se tam řeka tolik kroutí.“

„Ajajajajajaj!“ divil se Staněk. „Víšli pak, že tady blízko Prahy je také údolí svatého Prokopa?“

„Nevím.“

„Jde se tam přes Smíchov — už jsem tam také byl, vloni. Je tam na skále kostelíček, a v skále jsou jeskyně, tmavé a vlhké, holky se v nich bály, ani nechtěly dál. Tam u vás také jsou skály?“

„Podle řeky pořád — vždycky po jedné straně.“

„Vysoké? Jako Vyšehradská?“

„Některé mnohem vyšší — ba skoro mentinou. Soušické jsou nejvyšší, to by musel Vyšehradskou kolikrát na sebe postavit.“

„A jsou příkré?“

„Skoro jako stěna.“

„Stával tam také hrad?“

„Tam ne — stával blíže ke Kácovu, také na vysoké skále, zrovna nad řekou; ale Žižka ho přece dobyl a zbořil.“

„Což tomu se docela žádný neubránil. A poslyš,“ vyzvídal ještě Staněk, „jeskyně tam v těch skalách nemáte?“

„Nevím o žádné.“

„Což ostrovy v řece?“
„Jeden je zrovna u nás.“
„Voda u něho kolem do kola?“
„No, jakž jináč,“ zasmál jsem se. „Také stromy kolem do kola.“
„Je daleko od těch Soušických skal?“
„Skoro u nich.“
„Veliký?“
„No hodně.“
„A nikdo na něm nebydlí?“
„Je docela prázdný.“
„Jsou tam lesy?“
„Na ostrově ne, ale hned vedle.“
„A jak je tam odsud daleko?“
„Den cesty dobře.“
„Ty,“ řekl Staněk přitlumeným hlasem a s tajemným pohledem, „já bych se ti s něčím svěřil, ale nesměl bys to nikomu povědět!“
„No, nepovím.“
„Dej mi na to ruku.“
Učinil jsem podle jeho přání: „Tak co?“
„Já bych chtěl být živ jako Robinson.“
„Proč?“
„Musí to být hrozně hezké!“
„Holenku, to bys mnoho zkusil a vytrpěl.“
„Nešť. Ale sám bych si udělal celý oblek, vystavěl bych si boudu k zůstávání, měl bych lámy a — — Ještě jsem se tě na něco chtěl optat: umíšli pak také střílet?“
„To není nic těžkého, jen kdy bych měl flintu.“
„Flinta by musela být — nebo aspoň pistol, k té bych snáze přišel —“
„Ale co pak myslíš, bláhový?“ řekl jsem. „Jak pak bys mohl odejít z domova —?“
„Tajně, toť se rozumí,“ vpadl mi Staněk do slova, „aby nikdo nevěděl. Proto musíš mlčet. A tak mi napadlo, že bys se tuze dobře šikoval za Pátka — a ten ostrov u vás by se nám snad k tomu živobytí hodil. Lámy tam nejsou?“
„I kde pak!“
„Ale jiná zvířata?“
„Dobytek se tam pásá — krávy, bulíci, jalovice a telata — arci jen na jaře a na podzim.“
„Což v létě?“
„V létě ne, protože celý ostrov je vlastně louka.“
„Povídal jsi, že je docela prázdný.“
„Že na něm nikdo nebydlí, — ale hned u něho je mlýn a rybárna.“
„A žádní divoši na blízku?“
„Leda časem cikáni.“
„Cikánem být je, myslím, taky hrozně krásné — snad skoro tak jako Zaporožským kozákem. Rád bych to udělal jako bratranec Frič, Josef —“

„Jednou jsi mi o něm povídal, že je odsouzen do žaláře, na mnoho let —“

„To nićko. Ale dřív, když jsem já byl ještě malý, odešel z domova —“

„Přece se nestal Robinsonem, ani kozákem, ani cikánem?“

„Ne, ale byl Bůh ví kde v cizině, schválně o sobě nedával nic vědět, a rodiče myslili, že se ztratil, že je nebožtík, už za něj dali sloužit mši, plakali pro něj —“

„Chudáci!“

„Ale jakou radost měli, když se potom přece vrátil živ a zdráv!“

„Radost?“ spustil jsem já ostré kázání. „Měli na něj vzít klacek a pořádně ho vyplatit! U nás by ho za takovou darebnost potrestali ještě hůř, a pak by ani lidem nesměl na oči. A ty, chcešli být co hodného, ať už na to ani nevzdechneš, čím bys rodiče zarmoutil, sice hned zasluhuješ pořádného výprasku!“

XV.

Jaro se ponenáhlu rozvíjelo, a my jsme kromě deštivých dní pilně chodívali za bránu. Byli jsme příchodem nejpěknějšího ročního počasu tak trochu zvětřeni. Jeden den jsme hráli míč v hradních příkopech u Nové brány, druhý den třeba na veliké rovině u invalidovny; dnes jsme se proháněli po židovských pecech, zejtra po Belvederu (jak se tehdy říkalo Letné), kde ovšem nebylo ještě nijakého sadu, za to stráně k řece spadající byly pokryty rozsáhlými vinicemi. Jednou jsme se toulali po vrchu Žižkovském, po druhé na březích Botíče, od hradeb Vyšehradských třeba až k Michli. Botíč nebyl tehdy ještě rozkřičen; třeba vody jeho nebyly docela křišťálové, Pražané si u nich libovali. Nuselské údolí platilo téměř za malý ráj. S výšiny u hradeb Karlovských, kde končila filosofská cesta a rozkládal se višňový sad,[1] pravidelně se lidé s potěšením do údolí dívali, někdy jen jednotlivci, ale často celý zástup; takovému tam jednou vážný pán se zlatými brejlemi a vysokými fátrmordy vykládal: „To je jako kousek Italie. Kdy by to měli jinde, hnedle by všecky stráně kolem líbezného údolí byly samý lusthaus a samá zahrada.“

Co jsme my za branou společně hledali, nebyla zrovna přírodní krása, nýbrž především svoboda, ano nevázanost. Tu i sebe krotší a nesmělejší trochu zbujněl; já pak jsem venku patřil k odvážným a divokým. Skákal jsem přes takové rozsedliny nebo do takové hloubky, drápal jsem se na takové srázy, bral jsem na se taková břemena, vůbec prováděl jsem takové kousky, že si jiný hned tak netroufal dělati to po mně. Abych platil za siláka a hrdinu, nedbal jsem na to, že své zdravé údy často vydávám v nebezpečenství. V tu dobu se mi sice nepřitrefila zvláštní nehoda, ale o dvě léta později jsem si při takové odvážné produkci zlomil nohu.

[1]) Proti Zvonařce, před jižní polovinou nynější české dětské nemocnice.

Když se stromy osypávaly květem, a zvláště mělli jsem nějaké pěkné čtení, uměl jsem se též kamarádům vyhnouti a rád jsem vyhledával místečka, kde jsem s knihou a fantasií svou mohl být sám a sám. Taková zalíbená poustevnická zákoutí měl jsem zvláště na stráni, která nad Folimankou a za ní vystupovala od Botíče k městským hradbám a byla posázena dílem též ovocnými stromy, a pak na svazích blíže „lusthausu“ Pražského obchodníka Chlumeckého [1]), kde zanikající vinice již ustupovaly planým porostlinám.

Na samém konci měsíce dubna umluvili jsme se s Beránkem, že se odpoledne vydáme až do Krče. Sotva jsme vyšli z našeho domu, slyšíme za sebou volati: „Hoši, hoši — počkejte!“ Přispěchal k nám Ladislav Staněk.

„Kam jdete!“ ptal se.

„Na lampartii,“ odtušil Beránek.

„A kam ty?“ doložil jsem já.

„Doma jsem řekl, že jdu k Čelakovským — ale hrozně rád bych na vodu.“

Jářku: „Snad ne na moře?“

„Jen pod Vyšehrad. Peníze na loďku mám, — pojďte se mnou, vypůjčíme se ji a krásně si poplaveme!“

Šli jsme zatím v stranu Vyšehradskou, přes Dobytčí trh a dále. Staněk byl svým plánem zrovna pobláznčn, Beránek také brzy dostal laskominy, a já jsem neodpíral.

Před domem u šesti králů se stalo rozhodnutí, že se místo k Botíčskému mostu dáme k Vejtoni.

Přišli jsme k Vltavě zrovna tam, kde do ní vtéká Botíč. U břehu stála loďka. Staněk obrátil se k domku, před nímž seděla letilá, hubená, osmahlá, po venkovsku oblečená babka, chovajíc asi roční děcko, hodně umouněné.

„My bysme rádi loďku,“ hlásil Staněk babce.

„Syn zrovna odešel,“ odtušila.

„Zaplatíme vám. Tuhle jsou peníze.“

Podal jí papírový šesták, jejž ona přijala, ale neschovávala.

„Jenže tahle loďka nemá vesla,“ dokládal.

„Jiná tu teď není.“

„Sochoru je valem dost,“ ozval jsem se já.

„Já nevím, holečkové,“ povídala stará. „Umíteli pak s tím zacházet?“

„Jak pak ne — tenhle je přívozníkův,“ zaprášil si Staněk ukazuje na mne.

„Ale jdi, cikáně!“ rozkřikla se babka, na děcko, které poslintanou ručkou sáhlo po šestáku. „Ještě kaž peníze!“

Dítě počalo vřeštět. Já jsem vstoupil na loďku a zdvihl sochor.

„Radší počkejte, až se vrátí syn,“ povídala nám stará. „Třeba byste něco vyvedli.“

---

[1]) Nyní villa dr. Veselého v Koperníkově ulici na Vinohradech, na kterou se z bytu svého denně dívám. Tehdy to arci byl v těch místech osamělý dům, obklopený pěknýin sadem.

„To se nebojte,“ ujišťoval jsem ji, — „vždyť je tak ticho a voda jako zrcadlo.“

„Ale dále hluboká. Aspoň zůstaňte na blízku a držte se u kraje.“

„Sedněte si,“ komandoval jsem kamarády do zadu na lavičku, a odrazil jsem od břehu — zatím jen maličko, aby stará byla upokojena, že jednáme podle jejího příkazu a držíme se u kraje. V pravo, na Podskalské straně, bylo v řece množství vorů; na levo, hnedle za Botíčem, byl břeh vyšší, dlážděný kamením prorostlým travou, a stavení nebo ohrady na něm se táhly zcela blízko podle řeky.

Za nimi jsme babce brzo zmizeli s očí, a já jsem s loďkou zamířil dále do vody, která na pohled proudila tak pokojně a volně, že se spíše podobala velikému rybníku. Ale v tu chvíli jsem poznal, že hloubky její velmi rychle přibývalo.

„I stafra!“ divil jsem se hlasitě. „Pár sáhů od břehu, a už sotva sochorem dosahuju na dno! A s jakou silou by voda loď unášela! Tady nemůžeme dál do řeky — snad tamhle výš bude větší mělčina.“

Dosti pracně vrátil jsem se k břehu a po chvíli jsem svůj pokus opakoval; končil stejným nezdarem.

„Jeli tu všade tak hluboko, nemůžeme se od kraje pustit,“ prohlásil jsem kamarádům.

„Tak vidíš,“ vytýkal mi Staněk, „povídal jsi, že je sochoru valem dost.“

„Nevěděl jsem, že pár sáhů od břehu sochor už nestačí.“

„Onehdy jsme měli loďku s vesly, a ta letěla jako šipka i po největší hlubině.“

„No tak poplaveme zpátky, a vezmi si tam s Pánembohem loďku, jakou chceš, třeba takovou, která má veslo slonové, stříbrem a zlatem kované.“

„Jenže,“ podotkl opatrně Beránek, „jenže budou třeba chtít, abysme za jinou loďku znova platili.“

„To nemůžeme,“ projádřil se Staněk, „dal jsem všecko, co jsem měl.“

Přistoupiv ke mně chopil se sochoru.

„Půjč,“ řekl, „ať z toho také něco mám.“

Brzy se ukázalo, že sochor velmi nesnadno zdvihne a že ho neumí jak se patří do vody postavit. Když jsem mu v tom chtěl býti raden a pomocen, rozčepejřil se: „Pusť! nepotřebuju tvého mistrování!“

„Ale můžeš sletět do vody!“ rozkřikl jsem se také. „Sochor tě tam strhne, jen to kmitne, když ho strkáš skoro pod loď! Nech toho, pro rány boží!“

V úzkosti jsem Staňka chytil za kabát a táhl jej od kraje loďky; jemu se v tom sochor vymkl z rukou, odmrštil se od prkna a padl do řeky tak, že jsem ho nemohl dosáhnout. Loďka stála po vodě, sochor se položil napříč a hned počal loďku předhánět.

„Košama dýnr!“ zvolal Beránek. „Teď jste to vymňoukli! Vesla nemáme, sochor je pryč — co se s námi bude dít?“

Ani neodpovídaje, v největším spěchu jsem si trhal šatstvo s těla. Nejvíce mě zdrželo zouvání bot. Než jsem se do naha svlekl, do vody skočil a na břeh vylezl, byl sochor už dobrých třicet kroků dále než

loďka. Utíkal jsem po břehu za ním a dohoniv ho, spíše ještě o něco jej předstihnuv, vrhl jsem se zase do řeky a plaval jsem k němu. Plaval jsem, jak jsem z domova uměl, klepaje nohama do vody a rukama v ní hrabaje. Že je lázeň notně studená, toho jsem tuze málo dbal. Sochor se na štěstí nevzdaloval více od břehu, a tak jsem se brzy u něho octnul; ale když jsem levou rukou konec jeho zachytil a jen pravou hrabati mohl, počalo mé skrovné plavecké umění selhávati. Sochor táhl spíše mne než já jej, a co bylo horšího, pouze jednou rukou nemohl jsem se ani dobře udržeti nad vodou. Polknuv andělíčka hleděl jsem se postaviti, ale dno bylo kdo ví kde pode mnou. Polknul jsem andělíčků několik, a voda mi zalívala i oči, tak že jsem přestal jasně viděti.

Mihlo se mi hlavou, že se počínám topit, a zdálo se mi, že slyším poděšený matčin hlas: „Dítě, dítě! Pro Krista Pána!“

„Vyváznout!“ byla nyní má jediná myšlenka. Nechal jsem sochoru a napjal jsem všecky síly, jen abych se vynořil, hlavu nad vodou udržel a k břehu doplaval. Když se mi to podařilo a šťastně jsem stanul na mělčině, volal na mne Staněk s loďky: „To jsi toho dokázal!“ Snad bych byl pošetilost svou opakoval a k vůli sochoru znova se vrhnul v nebezpečenství, kdy by se do toho nebyla v tu chvíli vložila jiná mocnost.

Z dola proti nám na loďce plaval mladý, zavalitý mužský, láteřil a pozdviženou rukou hrozil, jako bychom mu zapalovali dům nebo dělali jinou velikou škodu. Plovoucí sochor vytáhl z vody.

„Morddset-himl-kruci-Laudon!“ proklínal, blíže se ke mně. „Táhneš mi hned z vody ven!“

Tvářil se tak zlostně, jako by mě chtěl rozsápat nebo mi zakroutit krk. Honem vylezl jsem na břeh.

„Co se tak čertí?“ myslil jsem si. „Přece ta voda není jeho polívka, že mě z ní tak žene!“

Na břehu jsem byl z jeho rány a viděl jsem, že Staněk a Beránek s ustrnutím očekávají věcí, které přijíti měly.

„Milion láter!“ křičel mužský na mne. „Ty se máš sem pouštět? Jsou to tady ňáké necky — a snad bys se i v neckách ještě utopil jako štěně!“

„Já umím plavat,“ chtěl jsem se brániti.

„Jako zednická tříska!“ hřímal Podskalák. „Prachsetsakra-mizerábl kluci!“

Přirazil k loďce, na které stál Beránek a Staněk a ležely mé šaty i s botami a čepicí.

„Jak jste se mohli opovážit a vzít mi šinágl?“

„Co pak jsme ho vzali?“ namítal Staněk, upíraje na Podskaláka ustrašené oči, jako by to byl pravý lidojed.

„Ta stará paní nám ho půjčila,“ ozval se Beránek také s malou kuráží.

„Ta stará paní vám zbraňovala, a vy jste proti její vůli s šináglem odjeli!“

„To není pravda,“ odpovídal jsem já jako s povýšeného řečniště, ale bez togy, bez fraku ano i bez košile.

„Snad budu vám spíš věřit než mámě?!“
„Přece vzala za loďku peníze,“ držel jsem se.
„Vy utřinosové! Ještě vám teče mlíko po bradě a už se vám chce undrholtu na Moldavě? Na štrozoku nebo za pecí, to je pro vás místo, tam si jděte plavat! Kdy by vám tu některému čert přistrčil, já za to budu odsazovat!“
Podskalák přirazil naši loďku ke kraji, tak že se zastavila.
„Alamarš ven!“ kázal zhurta Staňkovi a Beránkovi. „Měl bych na vás zavolat policajta, aby vás odvedl na pecírek do díry!“
To by tak scházelo, aby nás policajt městem vedl, mne k tomu jako Adama!
Kamarádi vystupovali z loďky, ale já jsem do ní skočil.
„Co ty, strupe?“ osopil se na mne Podskalák.
„Mám tu své šatstvo!“
„Pakuj se i s ním — sic odepnu řemen a přetáhnu tě desetkrát, že ti na kůži naskáčou jelita!“
Sbíral jsem svůj krám, ale chvatem mi pořád něco padalo z rukou. Ještě na břehu jsem upustil botu, která se svalila až k loďce. Podskalák mrštil jí za mnou nahoru, až bouchla do prkenné ohrady, zakoulel na nás ještě očima, poctil nás ještě několika tituly a pak se s oběma loďkami pustil po vodě dolů.
Tak skončilo potěšení, jehož jsme vyhledávali na řece. Já jsem mohl býti rád, že jsem z toho vyvázl živ; ale místo abych se oddával tomu příjemnému pocitu, musel jsem se hádati se Staňkem, kdo z nás je tím vinen, že jsme tu za mnoho peněz užili tak málo rozkoše. Staněk se po dlouhých řečech dal překonati, proto jsme se nerozkmotřili; za to dal jsem se já od něho brzy potom zase něčím poplašiti.

XVI.

Šli jsme v neděli ráno ze školních služeb božích; ulice byly samá lužka, a ještě pořád poprchávalo.
„Do odpoledne možná že se vyčasí,“ povídal jsem, „mohli bychom někam jít.“
„Třeba si zas vypůjčit šinágl,“ ušklíbl se Beránek.
„Já půjdu do divadla,“ prohlásil Staněk.
„Co budou hrát?“ ptal jsem se.
„Něco hrozně krásného. Však si to tuhle na rohu můžeme přečíst.“
Postavili jsme se u císařských před návěští čerstvě nalepená, a Staněk četl českou divadelní ceduli: „Katinka Heilbronská, aneb: Zkoušení ohněm a vodou. Velká romantická rytířská činohra v pěti jednáních s předehrou v jednom jednání: Tajný soud. — A podívejte se: mezi osobami je císař, a co hrabat a rytířů! Ukrutně se na to těším. Měli byste taky jít.“
„Kdy by byly tititi,“ usmál se Beránek.
Staněk pohodil hlavou: „K tomu jich tak mnoho nepotřebuješ.“ A hned dodal: „My budeme mít lóži. Což ty?“ obrátil se ke mně.

„Možná, že taky půjdu,“ odtušil jsem na oko dosti lhostejně. V pravdě však mi srdce bilo mnohem rychleji a silněji. Velká romantická činohra! Tajný soud! Zkoušení ohněm a vodou! Cisař, hrabata, rytíři! Kdy bych to také mohl viděti! Šťastní hoši jako tenhle Staněk! Nač jen si pomyslí, všeho dojdou. Nechtělo se mi seděti v lóži jako on, také bych byl na jeho místě nenosil peníze k cukrářům, k prodavačkám mlsků ani k hrubým Podskalákům, — ale mít doma tolik pěkných knih, jako v stodole slámy! a chodit do divadla, do jízdárny, do koncertů a kdo ví kam všudy, tak často jako on!

Doma jsem se dlouho nemohl osmělit, ale naposled přistoupil jsem přece k panu faráři, skoro jako zkroušený hříšník, a poprosil jsem ho, abych směl dnes do divadla. Chvilku díval se na mne mlčky, ale jak se mu rty pohybovaly, očekával jsem skoro s jistotou, že mi odpoví nějakým pokáráním.

Ale on řekl: „Divadlo je vyražení nad jiné ušlechtilejší. Proč pak tam chceš zrovna dnes?“

„Protože bude velká romantická rytířská činohra: Katinka Heilbronská, aneb —“

„Aha, od Kleista? To je dost slavný kus. Na takový bych se sám někdy rád podíval, jenže farářská pensí — — A co pak bys musel platit?“

„Dva šestáky,“ zašeptal jsem skoro bázlivě.

„No, jednou za čas, — a teď po prvním se spíš můžeme praštit přes kapsu.“

No, chvála Bohu!

Toť se rozumí, že jsem, maje dva šestáky v kapse, vyšel odpoledne z domova mnohem dřív, než bylo třeba a že jsem si cestou, ač bylo deštivo, vždy znova přečetl divadelní ceduli, kde jsem ji koli na rohu našel. V divadle, čím déle jsem čekal, tím více rozehrávala se má fantasie a tím dále unášela mě ze skutečného světa.

Konečně se opona zdvíhala, a za ní objevila se skalní jeskyně, osvětlená pochodněmi a rozdělená jakýmsi zábradlím ve dvě části. Na levo v pozadí seděla u dlouhého stolu řada černých postav, od temene až k patám zakuklených, strašidlům podobných; to byli tajní soudcové, kteří mohli každého před sebe obeslati, nad každým vynesti ortel, ale nikdo nesměl zvěděti, kdo jsou. Měli tu k své službě několik pochopů.

Na pravo před zábradlím stáli dva mužové: starý zbrojíř Heilbronský Friedborn a mladý, krásný hrabě Stralský. Zbrojíř hněvivými slovy žaloval na hraběte, že jakýmis ďábelskými prostředky učaroval dceři jeho Katince, dívce velmi hodné a počestné a rovněž velmi sličné, také již hodnému ženichovi zaslíbené, ačkoliv jí minulo teprv patnáct let. Hrabě se před časem zastavil v zbrojířově dílně, aby si dal spraviti nějakou maličkost na svém brnění; Friedborn, chtě uctiti vzácného pána, kázal podati mu vína a uzené kýty. Katinka, přinášejíc to do dílny a spatřivši hraběte, najednou všecko upustila a bleda jako křída, s sepjatýma rukama vrhla se před hostem na kolena. Otec ji pozdvihl, a hrabě zvěděv, čí děvče jest, prohledl si ji od hlavy k patě, políbil ji na čelo a řekl: „Bůh tě žehnej a opatruj!“ Pak vyšel na ulici, sedl na hřebce a odjížděl. V tom Katinka jako smyslů zbavena

přiskočila k oknu, vrhla se z něho na ulici, třicet střevíců hluboko, a dopadnuvši země zlomila si nad kolenem obě dvě nohy! Šest neděl potom ležela těžce nemocna, slova z ní nemohli dostat. Když se přece vystonala a zase zotavila, svázala si uzlíček, řekla jen děvečce, že jde za hrabětem Stralským, a zmizela z otcovského domu i z města. Vynašla hraběte, a nechť kudykoliv jezdil, všude za ním chodila, už asi čtvrt roku, snášela trpělivě všecky trampoty a spávala na slámě v stájích. Jakýmsi přítelem byl jí v tu dobu jen hraběcí služebník Gotšalk; hrabě sám, když ho nějaký čas provázela jako stín, vzkázal otci jejímu, aby si pro ni přišel. Ale starý konal cestu nadarmo, dcera se s ním za živý svět nechtěla domů vrátit; tu teprv pevně uvěřil, že mu byla odcizena jen pekelnými kouzly, podal na hraběte žalobu, a nyní před tajným soudem stál na tom, aby hrabě byl přísně potrestán, že jej o dceru připravil a jako čarodějník takovou zhoubnou moc nad ni provozuje.

Hrabě odmítal žalobu jeho a tvrdil, že není zcela ničím vinen, dívka sama že mu to musí dosvědčit. Byla přivedena majíc oči zavázany; když jí s nich sňali pásku a spatřila hraběte, hned zas před ním poklekla. Z jejích řečí vyšlo na jevo, že jí hrabě ničím k sobě nevábil, naopak pryč ji posílal, přísně ano tvrdě se k ní choval, i karabáč na ni vzal, ze svých stájů ji vyhnal, a pak jen to ji strpěl, aby na předhradí, v houštině kvetoucího bezu, zároveň se zpěvným ptactvem zůstávala a přespávala. Ona nic na světě nechtěla než být hraběti na blízku, pro to byla hotova všecko vytrpěti.

Tajní soudcové uznali, že hrabě ničím není vinen. K jich přání požádal jí, aby mu to udělala k vůli a šla s otcem domů, do Heilbronu. „Půjdu, můj pane vznešený,“ odpověděla slabým hlasem — ale v tom již klesala jako mrtva. Co ji křísili ze mdlob, opona spadla.

Potom jsme se octli v lese před jeskyní. Pochopové z ní vyvedli hraběte Stralského; jak mu rozvázali oči, vrhl se na zem, plakal, velebil Katinku, jak je spanilá a hodná, jak ji miluje a jak rád by si vzal za manželku, — ale jest prý to nemožno, poněvadž není urozená, jeho vznešení předkové že by se na něj hněvali. Taková řeč popudila mě nejen proti těm pyšným předkům, ale i proti němu samému; skoro jsem mu toho přál, že mu hned potom přinesli zlou novinu. Slečna Kunhuta Turnecká dělala si právo k jeho Staufskému panství a popouzela na něj mladé sousedy, matouc jim hlavy svým záletnickým uměním; sotva uzavřel pokoj s hrabětem Freiburským, slyší, že mu k vůli ní právě vypověděl boj hrabě Steinský, jenž jí už tři dni na svém hradě pořádá hlučné slavnosti a bohaté hostiny. Rozhněván přísahá jí hrabě Stralský pomstu a jede domů.

Ale co se mu nepřitrefí cestou? Hrabě Freiburský počíhal si na Kunhutu, když se konečně vracela z hradu Steinského, přepadl a zajal ji a hledá za bouřlivé noci se svým zástupem útočiště v uhlířské chatrči, vydávaje tam slečnu za svou manželku. K tomu se s lidmi svými hodí hrabě Stralský, přemůže Freiburského, vysvobodí zajatou ženštinu — a poznává teprv potom, kdo to jest!

Kunhuta mu děkuje jako svému zachraniteli a největšímu dobrodinci, jejich posavadní hněvy a různice mění se v přátelství a lásku;

hrabě nejprv hostí slečnu na svém hradě, potom je zas jejím hosten na Turneku; ona se dobrovolně odříká všeho práva svého k Štauf ském panství, on zas jí velkomyslně na to panství dává právní úpis Ona prý je potomkyně rodu, který kdysi sedal na císařském trůně a o hraběti se dovídáme, jak se mu více než před rokem, když ho nemoc upoutala na lože, v noci zjevoval anděl a jednou, zrovna v noc Sylvestrovské, odvedl ducha jeho kamsi daleko, k dívce, která mu byla souzena, ukázal mu ji spící na postýlce a šeptající: „Můj pane vznešený!" a řekl mu, že je to dcera císařova. Hrabě jí tehdy neviděl dobře do obličeje, a to mělo velmi neblahé následky; on teď myslí že to asi byla Kunhuta, a tak se všecko schyluje k svatbě.

A což Katinka chudáček? Přes hory a doly vedli ji otec a ženich — do Heilbronu? Ba ne, do kláštera; ženich ji měl pořád stejně rád, nic si z toho nedělal, že tak dlouho za hrabětem běhala a otec ji chtěl třeba zase dovesti na Stralský hrad a prositi hraběte aby jí tam nechal, — ale ona jen pořád: „Veďte mě do kláštera." A takž zazvonili u klášterní brány a ptali se po převorovi; nebo v tomhle klášteře byli dominikáni.

Zatím se na jiném místě hrabě Steinský chystal upeci oplatek slečně Kunhutě, že se zas už chytila jiného, a to zrovna Stralského Ukryt se svými zbrojnoši v lese posílal jedno psaní dominikánskému převoru, že se přijde o sedmé hodině do kláštera zpovídat; druhým oznamoval uplacenému hofmistrovi na Turneku, že má o půlnoc zrádně zapáliti zámek své paní a jemu otevříti bránu. Dva poslove stáli asi krok za hrabětem, když jim dával rozkazy, jeden v pravo druhý v levo; psaní už jim odevzdaná dal si ještě ze zadu podati jedno do pravé, druhé do levé ruky, přesvědčil se, že je prvně poslům dobře odevzdal, potom však se otočil a dal pravé psaní levému, leve pravému poslovi. Obecenstvo v divadle se smálo, já však jsem nevěři svým smyslům: jak živ bych se nenadál, že urozený rytíř může být takový, ale takový trulant!

Psaní určené zrádnému hofmistru dostal převor; Katinka jsouc právě přítomna, vytrhla mu je a v kalupu s ním utíkala na Turnek k hraběti Stralskému. Ten ji v domě nevěsty své uviděl tuze nerad znova ji vyháněl, zase na ni bral i karabáč jako na psa. Měl jsem j v duchu velmi za zlé, že je takový pytel dobroty, že po všem tom odstrkování, po všech urážkách celému hraběti neukáže záda a ne- odejde i se psaním, že místo toho pořád poslušně a pokorně říká „Můj pane vznešený." Psaní vzal od ní konečně služebník Gotšalk však bylo už málem pozdě, neboť venku v tom již počalo zvonění na poplach, zámek byl už od vnitřních zrádců zapálen a zevnější nepříte hnal útokem. Všichni utíkali před zámek, a tam si slečna Kunhuta vzpomněla, aby jí někdo z hořícího domu přinesl futrál s podobiznou hraběte Stralského; nikdo se nehnul, jen Katinka blázínek letěla do ohně. Hrabě to dopustil, ač se blíže něho motalo kdo ví kolik chlapů V dýmu a plamenech Katinka poznala, že jí Turnecká špatně udala místo a dala nepravý klíč; z hořícího okna se o to se slečnou doroz- umívala a zdržovala se v domě, až se konečně sřítil. Byla by v něm jistě našla hrob, kdy by jí nebyl v tu hroznou chvíli nebeský cherub

ku pomoci přispíšil a zázračně ji ze zkázy vyvedl. Kunhuta i potom na ni dorážela, že ji přinesla sice svinutou podobiznu hraběte, ale ne futrál na ni — neboť, jak se později ukázalo, v tom futrále měla schovaný úpis na panství Štaufské! Proto ji právě na futrále tolik záleželo.

Od hraběte se Katince dostalo za všecko hrdinství té odměny, že směla zase před jeho hradem zůstávati v bezovém křoví. Dověděv se, že mluvívá i ze spaní, přišel tam k ní, když právě dřímala, i ptal se jí, co z toho má pojít, že se ho pořád tak drží. „Inu," odvětila, „napřesrok s provoda budeme spolu mít svatbu." — „Kdo pak ti to řekl?" Zázrakem se toho dověděla. Zrovna v oné Sylvestrovské noci anděl ho k ní přivedl, že je to její budoucí manžel!

Zvěděv toto tajemství odevzdal hrabě dívku Gotšalkovi, aby ji dovedl do zámku k jeho matce. Tam se také jako druhé šla koupat do jeskyně, v níž mimoděk spatřila odstrojenou slečnu Turneckou a poznala pečlivě skrývané tajemství její: že má křivé tělo, že je v obličeji vlastně škaredá a všecka její krása že je toliko klam a mam. Toto prozrazení Kunhutu rozezlilo až k zuřivosti: „Pro nás dvě," zvolala, „není na světě místa!"

Co teď? Snad nebude hrabě otálet, až by ta vzteklice Katinku nějak se světa zprovodila? Teď mu přece bylo známo, že Katinka to byla, k níž ho anděl dovedl, a žádná jiná — co se mělo ještě státi? Stala se věc netušená: před svým zámkem seděl pod širým nebem císař na trůně, obklopen mnohými pány, a před ním stáli hrabě Stralský a starý Friedborn, oba v plné zbroji. Císař přísnými slovy káral hraběte, jenž prý — odvolávaje se na zjevení andělské — rozšířil klamnou, vymyšlenou pověst, že Katinka Heilbronská je dcera jeho, císařova. Zbrojíř Friedborn, chtě zbraní dokázati, že jsou to řeči lživé, a mstíti hanebné na cti utrhání, které se jimi děje zesnulé manželce jeho, vyzýval hraběte k souboji. „Nuže," zvolal hrabě, „mluvil jsem pouhou pravdu!" Odhodil meč i přilbu a přistoupil k zbrojířovi: „Sekni!" Starý váhal. Hrabě, povaliv ho a vyrvav mu meč, šlápl mu na prsa: „Co mi brání, abych tě usmrtil? Buď živ! Ale Katinka je dcera císařova!" Císař náhle zbledl, povstal a odešel. Všichni žasli: „Co se to stalo? Jeho Majestátnosti není dobře!"

Císař zpytoval své svědomí, a následek toho byl, že uznal Katinku za svou dceru a učinil ji hraběnkou Švábskou. A pan hrabě Stralský, jak to uslyšel, hned žádal za její ruku a také ji dostal. Kunhuta Turnecká, jež chtěla Katinku otráviti, už se oblekla do svatebních šatův, ale z čista jasna musela k největšímu ustrnutí svému viděti, že si hrabě k oltáři vede Katinku, ovšem už nádherně vystrojenou. Katince jsem toho z celé duše přál, ale hraběti nemohl jsem tak snadno jako ona odpustit, jak se choval dřív, že tak dlouho všecko bláhově hatil a že musel Pánbůh tak často posílat své anděly, aby naposledy nedošlo k žalostným koncům. Hrabě udělal toho šlakovitě málo, aby si Katinky zasloužil. Když opona naposledy spadla, tleskal jsem jako druzí, ale nerad jsem viděl, že se s Katinkou přišel děkovat i hrabě.

Nazejtří jsem děj Katinky Heilbronské do podrobna vypravoval Beránkovi. V polovici týdne upomínky moje na ten kus oživil náš

pan farář. Když přečetl nové číslo Pražských Novin, podal mi je řka: „O divadle, co jsi v neděli viděl, máš tuhle kritiku.“

Dychtivě sáhl jsem po velikém archu, maje po prvé příležitost zvěděti co vlastně ta „kritika“ jest. Na poslední straně jsem o Katince Heilbronské četl: „Tato veliká romantická, rytířská činohra slavila za onoho času mnohé triumfy na divadle českém, nyní se po ní sahá jen v nouzi, když nic jiného pohotově není. Dostala se při smýčení a otírání prachu v divadelním archivu (v čase velkonočním ještě) anebo snad i jinou náhodou naší režii do rukou, a z těch na jeviště. Máli se nadjmenovaná činohra s dobrým výsledkem potkati, musí býti v nejhlavnějších částech dobře provedena, co jsme tenkráte naprosto pohřešovali. — Panna Josefina Grabingrova vystoupila v naivní úloze Katinky. Úloha tato, jakkoli se na oko v provedení snadnou býti zdá, jest s mnohými značnými obtížemi spojena, a požaduje vyvinutých již sil dramatických, jakéž od panny Grabingrovy za druhého pokusu žádati a očekávati nemůžeme. Ostatně činila mladá začátečnice, co jen síly stačily, a došla v obecenstvu uznání. Výslovnost a orgán panny Grabingrovy jest poněkud slabý, předce příjemný a obzvláště srozumitelný, a nabude časem lepší ohebnosti a zručnosti. Až se na našem divadle více zdomácní a s českým obecenstvem lépe seznámí, nabude i hra její více živosti. Pan Kolár provedl dobře svou úlohu, ačkoliv Bedřich hrabě Stralský byl tenkráte v poměru ke Katince poněkud starý; nevíme však, zdali a kterakby se úloha tato bez ujmy jinak obsaditi mohla. Slečna Kunhuta Turnecká nebyla valná, an se pí. Wiedermannová za rytířskou slečnu (třeba v letech pokročilých) nehodí. V rukou paní Kolárové bylaby tato úloha jakož i vůbec souhra velmi získala. Paní Hynková nebyla tenkráte co hraběnka na svém místě, a vidíme ji raději v úlohách staré Hatě podobných, nežli v úkonu Anežky, hraběnky Stralské. Pan Lapil v úloze Friedborna a pan Kaška, Jakub hospodský, byli ještě obstojni. V činohře účinkovali ještě: p. Hynek, císař, a p. Grabinger co zbrojnoš Stralského; pan Nikolai, hrabě Otto Flihenský, a p. Kolár ml. v úkolu hraběte Steinského. Pan Novák, Jiří z Waldštatu, a p. Kramuele, Flamberg, zahráli si na rytíře. Po 3. a 4. jednání a na konci představení byl p. Kolár a panna Grabingrova několikrát hlučně voláni. — Ačkoli divadelní cedule velkou romantickou, rytířskou činohru v čele nesla, byla návštěva navzdor nepřívětivému počasí předce jen skrovná, jak to při neustálém opakování velkých romantických, rytířských činoher očekávati lze. Jakých oprav a zlepšení bídného stavu českých představení stará režie a nové ředitelstvo od času nastoupení na divadelní direkci až doposud zavedlo, o tom nechť nestranný navštěvovatel českého divadla sám úsudek pronese — než čekejme času. K příštímu představení se prý chystá ‚Vejvodův rozkaz.‘“

Celá tato „kritika“ budila ve mně cit velmi nepříjemný. Myslilť jsem po tu chvíli, že to, co jsem na divadle viděl, muselo se právě tak díti, jak se před očima mýma dělo. Já jsem viděl jen hraběte Stralského, zbrojíře Friedborna, Katinku atd., ale ten, kdo tohle psal (dle všeho tuze veliký pán), viděl pana Kolára, pana Lapila, pannu Grabingrovu atd., mluvil o všech velmi s vysoka, kantoroval je jako

školáky, psal jim na úlohy: dosti dobře, obstojně, nedostatečně, špatně, dával dost dvojek a trojek, málo jedniček, eminence žádné, ani ademinence. Nikým nebyl docela spokojen, ve všem nalézal chlup, mluvil, jako by byl samý šťovík a pelyněk. Radost z kusu mi notně zkalil, v mém mínění o divadle dělal zmatek, — slovo o bídném stavu českých představení mě až polekalo!

Ne, radši jsem té „kritiky“ neměl číst, radši jsem o ní neměl ani zvědět!

XVII.

Svátek sv. Jana Nepomuckého připadal roku 1852 na neděli. Již v sobotu před ním bylo všude na ulicích viděti venkovské poutníky; zvláště mnoho jich bylo na kamenném mostě, a ještě se jich tam pořád větší, menší hloučky ubíraly. Jeden jsem si zrovna prohlížel před sochou krále Františka na nábřeží, když se vedle mne ozval tenounký hlásek: „Buď pozdraven, můj pane vznešený!“

Honem se obrátiv nespatřil jsem vedle sebe ženskou, nýbrž Bernarda Gebella, který však ta slova řekl zcela podobně, jak je onehdy tak často říkala Katinka Heilbronská. Potom doložil: „Že jsi byl v divadle, budou tomu zejtra dvě neděle?“

„Byl,“ řekl jsem. „Vy také?“

„Zajisté, můj pane vznešený. Čert mi totiž nedal dobře dělat.“

Pohledl jsem na něj, co tím myslí.

„Tobě se to snad ještě líbilo? Nedivil bych se tomu, ještě jsi as málo přišel do divadla. Co jsi posud viděl?“

Vyjmenoval jsem to.

„To jsi byl teda jen na odpoledních českých představeních? Holenku, chcešli co kloudného vidět, musíš jít do divadla večer, když hrajou německy.“

„Já ještě německy neumím.“

Bernard vyhrnul pysky: „Jdi aspoň na operu. To bez toho slovům nikdo nikdy nerozumí, ale jakou hudbu a jaký zpěv uslyšíš!“

„Často chodíváte?“

„Jen ob čas — sahá to do kapsy. Ale večer, z německého představení, člověk aspoň něco má, tam jsou přece akteři a zpěváci, kdežto Čechům hrajou skoro jen samí řemeslníčkové.“

„To snad ne?“ nechtěl jsem věřiti.

„No Bože! Pan Lapil přece dělá celý týden viřtle, ale v neděli jde dělat Friedborna, hodí se i do brnění a před císařem vyzývá hraběte Stralského do šraňků. Pan Kaška je oud počestného cechu krejčovského, a nic nepochybuju, že je tam mezi nimi také jeden druhý, který se ve všední den na verpánku rozhání dratví a ve svátek si hraje na kumštýře, nebo jiný, který obyčejně v hokynářském krámě prodává syrečky a okurky s lákem. Pan Nikolai trefil by snad nějakého hausmistra nebo hausknechta od Turků nebo z Košíku, ale když dělá hraběte Flihenského a předsedu tajného soudu, je to zum kugelrundwerden und zum prasken. Tři čtyři z celého personálu — no, s Pánembohem; všecko ostatní sammt und sonders je snad dobrá vůle, ale tuze slabá síla.“

Bernard, ač byl tuze malý pán, mluvil ještě hůř než „kritika“ v Pražských Novinách. Najednou obrátil řeč docela jinam.

„Podívej se,“ ukazoval mi na venkovany, právě mimo jdoucí „tohle jsou Němci tvrdí jako dubové pařezy, až někde od bavorských hranic. Kdy by spustili zpěv, to bysi slyšel:

Heiliger Johannes,
der du hast mussen
dein Leben bussen
in Moldau Flussen!“

Tuto němčinu vyslovoval čtverák zvláštním pitvorným a směšným spůsobem.

„Mohli by slyšet, že se jim posmíváte,“ připomenul jsem.

Ale on vedl stejně svou:

»Wir thun dich grussen,
deine Händ' kussen,
auch deine Fussen.
Thue uns nicht verstussen
von deinem seligen Busen,
lass uns mit dir genussen
einst himlisch Heil und Gluck,
heiliger Nepomuk!
Deine Fürbitte kann es,
o heiliger Johannes!

A podívejme se, v patách za nimi se hrnou Hanáci — zelené kazajky, červené gatě, smrděnky až na záda, břicha přes opasky. Do Prahy putujou, ale k nám Čechům nemají velkou lásku.“

„Proč?“

„Říkají o nás: ‚Darebáce, hotopele svatyho Jana!‘ Koukej, tenhle mladý nese hlavu, jako by se chtěl v tu chvíli rozkřiknout:

Přineste mi vojanské mondure,
a pak hovidíte, co bude z Jure —
Jura von der Veškov,
unweit von Prostějov,
to lant moravské.

Za to starý fotr za ním by mohl být ten kmocháček, z kterého chtěl mermo udělat špehouna.

Vzale mě na hexamente:
‚Pověz, pověz lagramente,
fluchte Hanák, schwere Noth!‘
A já decke po německe:
‚Ach lébr Gott! Ach lébr Gott!‘

Tihle za Hanáky jsou jistotně zase z českého kraje, myslím odněkud z Buďějicka.“

„Jak to poznáte?“

„Nejvíc podle toho, jak se ženské nesou: tmavé šátky na babku, sukně sotva po kolena, punčochy bieloučké a pantoflíčky. — A hned zase jdou Němci, nejspíš od Litoměřic, tam zas rozprávějí docela jinač než ti z bavorské strany; stará domkářka třeba křičí: „Unsere prasátken laufen über den kopeček, so schnell wie šipken, und ich armička kann nur pomálich gehen! Ančrle, wo steckst du, mrška

Lauf und treib' die prasátken dom, auf den dvoreček, und mach' die vrátken zu!"

Mimojdoucí dávali posměváčkovi vždy novou látku k vtipkování; já však jsem se od něho trhnul, chtě doskočiti domů, sníst svou jednoduchou večeři a pak se zase vrátiti sem, než budou pouštěti rachejtle, o kterých jsem toho už napřed tolik slyšel.

Sotva jsem od Bernarda byl asi dvacet kroků, koho tu najednou potkávám? Bratra Josefa! jako by přede mne spadl s nebe.

Vyvalil jsem na něj oči: „Lidé zlatí!"

Také on se zastavil, pleskl si obrácenou rukou do dlaně a usmívaje se zvolal: „Isfili zini húbr!"

Vzali jsme se okolo krku a dali jsme si po mlaskavé hubičce. Lidé do nás strkali, uštěpačně nebo nevrle na nás pohlížejíce; museli jsme se také hnouti.

„Kde pak jsi takovou dobu?" povídal Josef. „Hodinu a více jsem na tebe čekal u pana faráře."

Jářku: „Když jsem neměl ani potuchy, že byste někdo přišel!"

„Když jsem říkal, že tě půjdu hledat, nechtěli mě pustit, že prý by to bylo marno, že bych leda kdo ví kam zabloudil."

„Však je to div, že jsi se dostal zrovna sem a že jsme se tu potkali! Kdy bych jen byl šel po druhé straně — —"

„Člověče, já bych v té Praze dlouho nevydržel! V pravo zdi, v levo zdi, vzadu zdi, napřed zdi, pod nohama taky jen kámen — už jsem se kolikrát podíval nahoru, neníli ten proužek nebe, co nad sebou vidíte, taky snad zděný jako klenutí. Celou cestu se mi dobře šlo, ale tady jako bych šlapal po trní nebo po šindelácích."

„Kdy pak jsi vyšel z domova?" ptal jsem se.

„Časně ráno."

„Teprva dnes?"

„Vždyť jsem tu mohl dávno být, o několik hodin dříve; ale putovaly s námi taky dvě ženské, ty se jakž takž držely do polovic cesty, potom jsme museli k vůli nim jít zvolna jako sepatí. — No, tadyhle je přece vidět větší kolo nebe, taky něco zeleného a kus řeky."

„Je odsud zvlášť pěkná podívaná; pojďme na druhou stranu."

Tehdy na nábřeží ještě nebylo ani akátové aleje ani lavic k odpočinku. Postavili jsme se podle zábradlí a já bratrovi ukazoval Hradčany, Strahov, Petřín, Malou Stranu, mosty a ostrovy.

„Člověče," ozval se po delší chvíli, „proč tu máte hned dva mosty? U nás je sotva jeden na kolik hodin cesty, a tady jsou dva pár kroků od sebe!"

„Přes oba chodí dost lidí a jezdí dost vozů," dělal jsem moudrého. „A v tyhle dni se přes kamenný most ani nemůže a nesmí jezdit, co je tam lidstva: tak kudy by se vozy dostaly na druhou stranu?"

„A proč tamhle ta věž," ukázal Josef na Staroměstské mlýny, „nemá docela žádné střechy?"

Povídal jsem mu, jak Vindyškréc ty mlýny roku čtyřicátého osmého ohnivými kartáči zapálil.

„A kdy by na tu věž dali střechu, snad by na ni střílel zas?" hádal Josef, a nečekaje odpovědi dokládal: „V téhle řece bylo by teď

vykoupáníčko! Prosím tě, kudy se do ní slízá, když je tu tak vysoká zeď a ještě železná mříž?"

„Pod tou zdí je k ní tu a tam přístup, takovými klenbami, jako jsou brány, — ale v těchhle místech se nikdo nekoupává, nebylo by to slušno."

„Škoda — po tom špacíru ze Střechova až sem by člověk ve vodě okřál. Aspoň kdy by si bylo možná někde trochu sednout."

„Počkej, snad na druhé straně."

Vedl jsem bratra ke schodům, po kterých se v pravo od pomníku krále Františka scházelo s nábřeží do ulice. Ale sedělo na nich už tolik osob, zvláště ženských, že jsme se skrze ně sotva propletli, V Přívozní ulici [1]) nebylo také žádných sedátek, ale stromoví za pomníkem vrhalo do ní příjemný stín. Usedli jsme v něm u kašny proti domům, a Josef si to místečko hlasitě poliboval, ač to nebyla o nic měkší pohovka než litá skála.

„Co dělají naši?" počal jsem teprv nyní řeč o domovu.

„Vzkazujou tě všichni pozdravovat," odpověděl Josef. „Práce je pořád valem dost."

„A co je ve vsi nového?"

„Nového? Tončák a Tončačka."

„To se tam nějací přistěhovali?"

„Ale ne, od narození tam jsou — jenže se jemu dříve říkalo Franta Mynaříkův a jí Tonka Staňkova."

„Ty přece dobře znám. Proč se jim teď říká jináč?"

„Inu, on si ji chtěl namlouvat, ale ona o něj nedbala. Žádná holka ve vsi nebyla hezčí než Tonička; hodná byla taky, a jako dcerka z velkého statku asi mířila vejš. Franta, když u ní nemohl pořídit dobrým spůsobem, chtěl pořídit zlým. Jednou v neděli dopadl ho strejček Zelenka na zahradě, jak mu nebozízkem vrtá do osiky. ‚Co to tu vyvádíš?' Franta leknutím nemohl promluvit. Strejček prohlíží vyvrtanou dírku a najde v ní kousek ustřižených vlasů. Věděl, kolik uhodilo — Franta prováděl tu čáry."

„Jak to?"

„Když chce hoch děvčeti udělat, ustřihne jí tajně kousek vlasů a zavrtá je do osiky; děvče se pak musí po něm třást jako osikové listí. Ale je to věc nepravá, všecko čarování děje se ve spolku se zlým duchem. Strejček udeřil na Frantu: ‚Ty bohaprázdný člověče, čí jsou to vlasy?" — ‚Toničky Staňkovy. Ale, strejčku, pro Boha vás prosím, nepovídejte to na mne!' — ‚Hubou pro Boha prosíš, a rukou se čerta chytáš? Já ti dám nepovídat, když se takhle spouštíš a takovou hanebnost podnikáš proti počestné sousedské dcerce, která už otce nemá!' Franta spínal ruce: ‚Udělejte mi, co chcete, jen ať se tohle nerozkřikne, k vůli Toničce!' — Strejček mu vzal nebozízek, vyhnal ho ze zahrady, vlasy vytáhl ze stromu a pověděl všecko staré Staňkové, arci jen mezi čtyrma očima. Matka nemohla mlčet před synem hospodářem, a ten, když se opil, všecko v hospodě vykřičel. Tonička si hodně poplakala, že najednou přišla do lidských řečí; aby jim udělala konec, vzala si Frantu. Mají tu chaloupku naproti Černí-

[1]) Nyní Divadelní.

kovům, ale žijou spořádaně, podle Boha; jenže jeho teď lidé jináč nejmenujou než Tončák a ji Tončačka. Hůř to dopadlo s Tondou Divíškovým — ten si ničko zpívá: Šavlička broušená to je moje žena.“

„Odvedli ho?“

„Jediného z celé vsi. Stará Divíšková hrozně naříkala: ‚Můj Tonda za všecky!‘ Plakala, kudy chodila. Naposledy si stěžovala, že se jí z toho všeho snad mutýruje hlava, že ztrácí sluch. Ptala se našeho tatínka: ‚Prosím vás, hospodáři, vy všemu rozumíte, co bych si měla dělat, abych — pro milost boží — neohluchla?‘ Tatínek se jí dobře podíval do uší: ‚Ale osobo, co jste si to tam nacpala?‘ — ‚Nacpala? Teď nic, v zimě jsem si tam dala někdy vatu.‘ — ‚A máte ji tam podnes?‘ — ‚I pro pánečka, nejspíš jsem ji tam zapomněla!‘ Když si prondala uši, přestala nedoslýchat.“

Chtěl jsem řeč obrátit zase k našim: „Což Franckovo stavení -- bude už brzy hotovo?“

„Už na něm tesárek dostavuje krovy. Ten ti neničko už tak žvejká tabák, že nerad hubu otevře, leda aby se napil. A Francek už má taky majolenu, aby jeho nové stavení nezůstalo prázdno —“

„Kterou?“

„Kačenu Chlumských. Naši mu to tuze neschvalujou, že by s jinou mohl dostat větší pomoc, ale chtícímu se křivda nečiní. On říká: ‚Bylo mi souzeno, abych byl jen chalupníkem.‘ Nejvíc ho mrzí jedna věc: posavad byl zvyklý vykračovat za pěknými koníky, potom bude mít jen voly, a za těmi chodit, zvláště brázdou, to je hrozně zdlouhavé. Už radší, aby byl ženat, aby se sám staral o svou živnost a nám se trochu polehčilo. No, zaseli jsme mu, sklízet bude už asi sám, totiž s Kačenou.“

„Vy potom musíte vzít čeledína?“

„Na to se moc netěšíme. Už teď nejsou čeledínové, jako bývali, a jako je příkladně ještě starý Peroutka.“

„Ajzipon!“ uklouzlo mi bezděčně.

„Vodolan budil přede dnem pacholka: ‚Vstávej, člověče, vůz je už nad stodolou!‘ — Pacholek na to: ‚A pantáto, ký čert ho tam vytlačil?‘ Nechtěl rozumět, že je řeč o hvězdách, ne o hnojníku nebo fasuňku. Jednou nechtěl jít v neděli do kostela, že prej má děravou botu; Vodolan na něj naposled zostra, aby mlčel a poslechl. Pacholek se přistrojil, ale trucovitě, a když už měl vyjít ze dveří, povídá zlostně: ‚Já tam jdu, ale na mou duši tam ani hubou neklapnu!‘“

Tak mi Josef dobrou hodinu ze Střechova vypravoval kousek za kouskem.

„Šlaku,“ vytrhnul se potom sám, „já to tu dělám zrovna jako stará ševcová.“

„Co pak?“

„Byla u nás, ještě v zimě, a když toho namlela hubou na kolik věrtelů, vzpomněla si: ‚Co mi doma Honza řekne? Musím jít.‘ Ale u dveří se zastavila, povídala zas, až ji kožich s jednoho ramena slezl k samému lokti. Vytáhla ho a vzdychla; ‚Bože, co mi Honza řekne?‘ Potom spustila novou řeč, až ji kožich zase s druhého ramene slezl k samému lokti: ‚Bože, Bože, co mi Honza řekne? A kdy pak budu vařit? On nejradši šustku, i když na ni nemám co dát. Vař holou,

řekne, třeba holou vař.‘ — Já tu taky hubou klapu,“ dokládal Josef, „jako bych jen proto do Prahy přišel. Pojďme se někam podívat.“

Šli jsme na kamenný most a zůstali jsme tam, až na dřevěné kapličce, která okolo sv. Jana k svátku jeho byla postavena, hořelo bez počtu barevných lampiček. Potom jsme se vrátili na nábřeží, a dobyvše si místa v davu hustém jako zeď, dívali jsme se na rachejtle, na kterých Josef mohl oči nechat; obdiv jeho byl němý, leda že chvílemi potřásal hlavou a tiše prohodil: „Ajajajajaj!“

Když bylo po všem, připadala mu cesta do Řeznické ulice tuze dlouhá a nepříjemná, zvlašť i proto, že se všude hemžili lidé, pořád do něho vráželi a ještě na něj hučeli.

Doma nás paní Rothbaurová vyčastovala chlebem, syrečky a pivem, což byla též večeře páně farářova. Po dlouhé přestávce spali jsme s Josefem zas na jednom loži; začali jsme si ještě něco šeptat, ale za pět minut jsem už na svou otázku nedostal odpovědi. Za to mě ráno bratr vzbudil, sotva se udělal bílý den a kanár v kuchyni počal vyzpěvovat.

„Vstávej — už je nějak pozdě!“

„I to to, odpíral jsem. „Ani panička ještě není vzhůru — musíme počkat, až ona se aspoň ustrojí.“

Hned po snídaní jsme vyšli do města. Směřovali jsme k Hradčanům, ale činili jsme mnohé zacházky a zastávky. Josefovi nešlo do hlavy, proč je v Praze tolik kostelů, na příklad u kamenného mostu tři vedle sebe, a proč jsou tu i věže, u kterých není žádný kostel. V chrámě sv. Víta nemohl se vynadívati na stříbrnou rakev sv. Jana, ale divil se, proč visí ve vzduchu, že ten svatý takhle nemá pokoje jako každý jiný nebožtík pochovaný v hrobě. Do kaple sv. Vácslava jsme se dosti nesnadno protlačili, a tu zas bratr nechtěl uvěřiti, že by kníže a dědic české země byl nosil takovou černou, drátěnou košili a takovou neúhlednou helmu místo zlaté koruny.

„Odpoledne nesmíme být tolik na nohou,“ povídal, když jsme se k poledni vraceli domů. „Trochu si musím odpočinout, když mám zejtra před sebou zas takový marš.“

Jářku: „Víš, kde bys toho času nejpěkněji užil? V divadle.“

„Myslíš?“

„Budou hrát Loketský zvon od Vácslava Klicpery, co je od něho taky Divotvorný klobouk.“

„Sak na ryby, koš na raky! Ale musí se tam platit, že? Mnoho?“

„Dva šestáky za osobu, ale kdo chce sedět —“

„— ještě víc? Sakulajdo, to je drahá legrace! Ten Loketský zvon, to je snad taky čtení, taková knížka jako Divotvorný klobouk?“

„Nejspíš.“

„To bych radší tu knížku koupil — jistě by nebyla ani tak drahá, jako bysme dva v divadle utratili, a už by nám navždycky zůstala, mohli bysme si ji přečíst, kolikrát bysme chtěli.“

Z divadla nebylo nic, — po čem já jsem jen hořel, bylo Josefovi cizí, dokonce o to nedbal.

Odpoledne ukázal jsem mu, kde jsem bydlil u velebného pána Zajíce, a zavedl jsem ho na hradby. Vydržel hodnou chvíli dívati se

s Konské brány na město a potom s bašty na domek, který stál na kopečku před branou a před ním přecházel voják na stráži.

„Tak tam je magacín prachu?“ opakoval po mně. „Panečku, to je ho hezká forota: kdy by ho tak zapálil, to by byla rána!“

„To by taky tyhle hradby a snad všecky tyhle ulice na blízku vyletěly do povětří.“

„Proto tam stojí varta, aby tam nikdo nemohl. Ale víšli co? Na tomhle trávníku se trochu natáhneme.“

Trávník na baště od Konské brány směrem k Žitné tvořil veliké kolo, že si na něm mohlo pohodlně odpočinout několik set lidí.

„To je aspoň jako u nás,“ liboval si Josef ulehnuv na znak, „tu si pohovíme jako páni — jistě líp, než v tom divadle. Tak ty jsi tam už byl? A co jsi tam viděl?“

„Nedávno Katinku Heilbronskou.“

„Katinku? Jakou povídáš? S jednou Katinkou jsem chodil do školy, ale ta byla Kácovská: byla to holčina jako obrázek. Jednou, když jsem ji škádlil, div mi neprokousla ruku. Ta v divadle byla asi ještě zcela jinší. A jen ji jsi tam viděl?“

„I kde pak — viděl jsem celou velkou romantickou, rytířskou činohru.“

Josef činil otázku za otázkou, až mě přivedl k tomu, že jsem mu příběhy Katinky Heilbronské počal do podrobna vypravovati. Tuze rád poslouchal; aby pak všeho co nejlépe užil, přikryl si obličej čepicí, jako dělával doma na zahradě. Než jsem se dostal na konec tajného soudu, počal tak dlouze a hlasitě dýchati, že jsem se zamlčel.

„Já nespím,“ ozval se pod čepicí, ale už trochu těžkým jazykem, „jen povídej, povídej!“

Ale malou chvíli potom už pevně spal. Nechtěl jsem mu to kaziti; tiše povstav obcházel jsem na blízku. Minula hodina, míjela druhá, a já jsem jen litoval, že nemám s sebou co čísti.

Konečně Josef pozdvihl hlavu, usedl a vyjeveně se ohlížel; patrně si teprve vzpomínal, kde je.

„Dlouho jsem spal?“ chtěl věděti, když jsem k němu přistoupil.

„Asi dvě hodinky.“

„Není možná! Teď se mi zrovna zdálo, že pasu koně a že mi vešli do škody; už jsem slyšel křičet Matýska —“

„Kterého?“

„Ze Lhoty, — má u pasek louku, a jednou z daleka, s kopce viděl, že mu někdo na ni pustil kobyly. Ukrutně se zlobil a křičel — ale kobyly se ani nehnuly. Hnal se tam jako rozezlený krocan, horem a po stráni, přes pahrbky a rokle; když tam přiběhl, bylo pozdě, koňů ani koňáka tam už nenašel. Zdvíhal zaťaté pěstě: ‚Aby do toho deset tisíc milionů láter! Louka vypasena, hnůj teplý a chlap v pekle!‘“

„Ten, kdo mu louku vypásl, byl ze Střechova?“

„Odjinud ne. A ke všemu na něj teď Střechováci někdy z úkrytu pokřiknou: ‚Louka vypasena!‘ a on se proto náramně čertí. — Ale ty mi musíš dopovědít o té Katince. Jak to bylo dál, když hraběti slíbila, že půjde s otcem domů?“

Musel jsem opakovati, co Josef prve zaspal. Z počátku si několikrát zívl, potom však byl čím dál tím dychtivější zvěděti, jaký všecko vzalo konec. Trvalo mu příliš dlouho, než hrabě Stralský slečně Turnecké dal kvinde.

„Skoro by mu bylo patřilo," usoudil naposledy, „aby se s ní opravdu dal oddat a potom se přesvědčil, že je v těle křivá a celá škaredá. Šlak ví, netrhnulli taky Soutický pán za mladých let na nějakou takovou a nepozbylli proto chuti k ženění. — Á," zívl si Josef znova, „zejtra touhle dobou zas budu pomalu u nás. Kdy pak ty se zas jednou přijdeš podívat domů? Snad na tu Franckovu veselku?"

„Radší ještě dřív," odtušil jsem.

„No tak!"

„Mohl jsem už o velikonocích asi týden být doma; tehdy tatínek povídal, že pro mě nemůže nikdo přijít, — ale nebylo toho třeba: když ty za den dojdeš sem, já tu cestu taky dokážu. Přes Kostelec, kudy jsme sem s tatínkem jeli, bych dobře trefil —"

„Pěšky se chodí jinudy," vpadl mi bratr do řeči, — „přes Strašnice, Měcholupy, Benice k Říčanům (ty zůstanou v levo), přes Světice a Všestary do Mnichovic — to už je polovice cesty; potom přes Ondřejov, Kocerady, Vodslivy k Třemošnici (ta zůstane v pravo), na Šternov, Dolany, Stebuzeves —"

„To už je u nás. Potom si ta místa zapíšu, jak jdou za sebou, a před svatodušními svátky se na tu cestu vydám."

„Svatodušní svátky máme už za dvě neděle!"

„Budeme mít zase několik dní prázdno — tak to jináč neudělám!" prohlásil jsem důrazně.

K tomuto odhodlanému předsevzetí dospěl jsem dosti znáhla, však právě proto mě naplnilo zvláštní radostí. Ale což kdy by naši byli proti tomu?

„Řekni tatínkovi a mamince," dokládal jsem mírněji, „že se tuze domů těším." (Pokračování.)

Sen Jakobův.

Z biblických zvěstí

Adolfa Heyduka.

Děl Esau Rebece: „Věz, za podvod,
že Jakob žehnán dřív tvé za pomoci,
můj hněv jej zabije i jeho rod,
a přijdou dnové smutku mému otci!"

Tu Jakob z domu prch, v poušť k Haran šel,
a od mdloby a od žízně a hladu,
pln strachu před Esauem, skrýt se chtěl
v skal rozvalinách slunce po západu.

Pod hlavu kámen omšený si dal,
a na fíkových zavátých sem listech
noc první požehnaný psanec spal
a ve snu divný zjev v těch viděl místech.

Zřel zlatý žebřík zabořený v zem
čnít vrcholem až nebes do azuru,
a po něm v záři anděl s andělem
níž s oblak stoupali a zase vzhůru.

A nejvýše Bůh Hospodin stál sám;
byl slunce jasnější a mluvil k němu:
„Tu zemi všecku, na níž spals, ti dám
a pokolení tvému veškerému.

A bude veliké jak země prach,
jak hvězdy na nebi, jak písek v moři,
a silné jako bouře na horách
a jako žár, jímž nitro slunce hoří.

Leč oltář zbuduj mně, kde slb mi dáš,
že mimo mne ti Hospodina není,
pak věz, že navždy ochráncem mě máš,
i mstitelem pro všecka pokolení!“

A Jakob procitl. „Ký divný sen,
strach na duši mi klove jako káně,
nic není tu, zřím skalné stráně jen
a poušť a poušť, a přec tu domov Páně.“

I zvedl kámen, na němž takto snil —
skal podhlavnici v písku hrubém loži —
a vrchem olej olivy naň vlil
a místo v poušti Béthel zval: dům boží.

A Pánu oltář vyzdvih v skalách těch
a modlil se, až soumrakem se tmělo,
a když byl skončil, z hor a slují všech
slyš, jaký zázrak! — hlasné amen znělo.

A znělo ze všech stran to zas a zas,
jak moře měl by Jakob vůkol sebe;
jak v lidstvo vyrůstal by na úžas
ves písek pouště té i hvězdy nebe.

Jak v lidstvo měnil by se země prach
a dálné lesy v dálná pokolení,
a znova Jakoba jal hrůzy strach,
když pohleděl, že nikdo vůkol není.

Leč před ním anděla stál bílý zjev
a děl: „To amen, jež jsi slyšel právě,
tvých volala všech pokolení krev,
jež napřed oživil Pán k svojí slávě.

To budoucích je tajných světů lid,
i ti, jež Bůh vzal ve svou říši hvězdnou:
on září svou dob příštích jasní svit
i minulosti temnou hloubkou bezdnou.

A trysku věčně prchajících let
drah tajnost určená jest jeho dílem,
jen jemu sloužit bude s nebem svět,
on všeho žití vrcholem i cílem.

A každé místo, kde jsi koli, věz,
a každý strom a květ a každý kámen,
kde duši svou jsi k němu zbožně vznes,
jest jeho oltář — jeho chrám jest — amen.

Tak jiné uč a nechoď s pravdy cest,
ať klamu požár jiný cíl ti zlatí,
tak silný budeš, jako samum jest,
a vítězně i s námi bojovati!“

A zmizel anděl. Jakob na tvář pad,
zář nebes slunná polévala stráně,
a cítil jen, jak s nebes jasných lad
na jeho leb se kladla ruka Páně.

Nové písemnictví.

Dějiny.

Dějiny literatury a civilisace u Slovanův vždy se obracejí k založení písemnictví slovanského od sv. apoštolův Soluňských Konstantina (v mnišském stavu Kyrilla) a Methodia. V literatuře české neměli jsme vyložení činnosti těchto mužův dle nejnovějšího stavu vědeckého zkoumání. Nedostatku tomu dr. František Pastrnek, profesor slovanské filologie při české universitě, odpomohl knihou „*Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda.* S rozborem a otiskem hlavních pramenů.“ Dílo vyšlo v Praze 1902 (XV. a 300 str. ve vel. 8°, cena 3 koruny 60 haléřův) jakožto 14. číslo spisův poctěných jubilejní cenou král. české společnosti nauk v Praze. Podává spolehlivý, jasně sepsaný přehled celého souboru vědeckých otázek, které jsou spojeny s dějinami slovanských věrozvěstův. Napřed je vyložen přehled a rozbor pramenů. Za ním následuje (str. 37—150) nástin života a působení

obou apoštolů. Knihu uzavírají texty hlavních pramenův, slovanských, latinských i řeckých (str. 161—284).

Přál bych si místem, aby p. spisovatel své vlastní náhledy předváděl s větší energií. Ku příkladu soudí, že legenda o Konstantinovi napsána byla ještě za živobytí Methodova, snad od Methoda samého, legenda o Methodovi pak hned po jeho smrti snad biskupem Klimentem. Pokládám názor ten za docela správný a nebyl bych ho oddálil od pozornosti čtenářovy do poznámky, kterou leckdo přehledne (str. 69 pozn. 60). Veliký rozdíl mezi středověkým východem a západem křesťanstva v otázce liturgického jazyka není vyložen s dostatečnou zřetelností. Na východě měli Řekové, egyptští Koptové, Syrové, Arméni, Gruzinci, semitští Aethiopové v Abyssinii a jiní, od 9. století i Slované liturgii ve svém národním jazyku. Nikdo se nad tím nepozastavoval. Na západě vládla latina samojediná; vedle bohoslužby latinské nevznikla žádná liturgie staroirská, anglosaská, staroněmecká nebo skandinavská. I Gotové měli překlad sv. písma právě z dob, kde seděli na dolním Dunaji, blíže k Řekům. Obě tyto veliké liturgické oblasti podnes hraniči vespolek v Charvátsku a v Dalmacii; odtud pocházejí církevní boje mezi Slovany a Italiány na tomto pobřeží, které sahají až do našich dnův. Na východě ještě před necelým stoletím přeloženy liturgické knihy do jazyka Osetincův, iranského národa v centrálním Kavkazu. Pastrnek (str. 84) praví, že jest to omyl, když se mnozí domnívají, že církev řecká byla k liturgické řeči slovanské povolnější nežli církev latinská; odvolává se při tom na traktát mnicha Chrabra. Ale sepsání Chrabrovo dopouští rozmanitého výkladu; vždyť ani nevíme, kdy a kde bylo sepsáno. Arci žádali i Řekové, aby překlad byl správný, aby z omylův jeho nevznikaly heresie. V přílohách knihy Pastrnkovy jsou staroslovanské texty upraveny dle vzoru Miklošičova, ne dle znění rukopisův, ale dle pravidel mluvnice staroslovanské, platných pro nejstarší dobu; s tím mnozí nebudou souhlasiti.

Knihu prof. Pastrnka čtenářstvu našemu vřele doporučujeme; podává hojné poučení o věcech každému Slovanu důležitých.

Konst. Jireček.

* * *

František Kameníček, ***Zemské sněmy a sjezdy moravské*** Jejich složení, obor působnosti a význam. Od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526—1628). Díl I. V Brně 1900. Díl II. (Soudnictví. — Právo dědické, poručenské a odúmrtné na statcích svobodných. — Vojenství. — Účastenství Moravy ve válkách tureckých. — Styky Moravy se sousedními zeměmi.) 1902. Nákladem zemského výboru markrabství moravského.

Officiální Morava podává nám z pera povolaného českého badatele znamenitý příspěvek z dějin svých, a sice z doby, v níž bylo markrabství spravováno sice stavovsky, ale proti jiným zemím vzorně. Říkaloli se tou dobou o Moravě: „Kolik hradů, tolik králů,“ měla býti tím vyznačena veliká moc stavovské oligarchie, která však měla dobré porozumění pro potřeby zemské.

Tento v sobě uzavřený, ale zajímavý veřejný život moravský od volby Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského odhodlal se vylíčiti prof. dr. Kameníček, osvědčiv se již četnými mono-

grafiemi o příslušné době, z nichž některé, jako vylíčení vpádu Bočkajovců na Moravu r. 1605, jsou z nejpřednějších novějších publikací, k dějinám zemí koruny české hledícím. V díle právě vydaném byl již spisovatel s to, aby těžil z bohatého ovoce své pilné, více než dvacítileté vědecké snahy, co do stránky pramenné dovršené.

Především spočívá dílo Kameníčkovo na pečlivě sestavených moravských Památkách sněmovních, které až do r. 1786 poskytují podrobný obraz moravského sněmování. K těm druží se půhony a nálezy zemského soudu, jenž býval střídavě v Olomouci a v Brně držán. Látku tuto doplňují jednak uveřejněné již jednání sněmů českých v XVI. století, jednak bohatý výtěžek, jehož prof. Kameníček vlastní pílí dobyl z četných archivů, v Praze z místodržitelského, zemského, městského i arcibiskupského, dále z archivů Třeboňského, Jindřichohradeckého, Kutnohorského, z archivů Vídeňských, z Pešťského, Prešpurského, Vratislavského, Drážďanského atd. Jsou to namnoze listiny dosud nepublikované a po prvé k objasnění dějin českých užité. Nejdůležitější z těchto dokladů, pocházející z moravského zemského archivu stavovského, z Olomoucké a Brněnské knihy přípovědí a naučení, z Památek sněmovních, z říšského archivu Vídeňského, z knihy Petřvaldské a ze státního archivu Vratislavského otištěny jsou v přílohách obou svazků posud vydaných.

Části všeobecné věnován jest svazek první, v němž pan spisovatel pojednává o vývoji a složení zemských sněmův i sjezdů moravských, o oboru působnosti jejich jakož i o spůsobu, kterak se scházely a usnášely. V části zvláštní doličuje se podrobně zřízení a bernictví zemské.

Jednotlivé stránky zemského života, stavy zastupovaného, zevrubně vylíčeny jsou v druhém svazku. Jsou to politické i kulturní dějiny doby, za níž Morava vynikala zvláště jako bezpečný útulek svobody náboženské. Předkem vyjímáme, že tehdejší stavové moravští ostražitě dbali jak výsad svých tak samostatnosti zemské. Nazývali se sice hrdě prvým údem koruny české, ale nepokrytě dávali na jevo, že nemíní se ve všem podrobovati snesením sněmů generálních. Tu projevovali nechuť sněmy tyto obesílati, poněvadž prý účastenství moravského poselstva vyžaduje velikých nákladů, a chtěli, aby panovník raději svá přání vyslovil přímo na sněmu zemském, tu zase zdráhali se přistoupiti k snesením již učiněným. Panovníkům ve stálých téměř těžkostech finančních povolovali berně nad síly zemské, přispívajíce hojně vojskem i penězi na válku s Turky, na stavbu uherských pevností, zejmena Nových Zámků, na potřebu královského dvora, na dluhy komorní, vše dle klíče, který ovšem břemen veřejných stejnou měrou nerozvrhoval. Součet peněz, které za 100 let od bitvy Mohačské byly povoleny a splaceny, až ohromuje, i jest zcela oprávněn úsudek p. Kameníčkův, že byl stálými berněmi valně postižen soujem veškerého jmění v zemi. Že se vyskytovaly nedoplatky, vzhledem k velikosti dávek, častým plenům na uherském pomezí a skrze procházející zástupy vojenské jakož i příčinou nehod živelních, nijak nemůže překvapovati. Když se konečně jevilo vysílení finanční, byly též i berně nedbale odváděny, což však vyskytovalo se i ve Slezsku i v zemích alpských, méně v Čechách, bezprostředně válkou tureckou nedotčených.

K povolnosti v příčině žádostí královských druží se pevné hájení práv zemských i stavovských, k nimž přičítána i práva náboženská. Protievangelická politika Rudolfova byla hlavní příčinou, že moravští stavové přistoupili ze sněmu Ivančického ke konfederaci s Uhry a Rakušany. Neméně důrazně hájena byla výlučná platnost jazyka českého v úřadování a jednání veřejném, proti níž přistěhovalci němečtí v Losíni anebo v Opavě zúmysla již se prohřešovali.

Široce líčí spisovatel účastenství Moravy ve válkách tureckých, nepřetržitě po celé toto období dějinné trvající, těže při tom z pramenů namnoze posud nepoužitých. Líčení jeho podává věrný obraz tehdejšího nespořádaného systému vojenského, založeného z polovice na zastaralé již zemské hotovosti, z polovice na spůsobu námezdném. Zvolna tento druhý spůsob nabýval vrchu, neboť páni a rytíři neměli již mnoho chuti zakoušeti strastí táborových. Scházívali se sice do míst k sebrání pole určených, aby tam po spůsobu vojenském vesele kvasili, ale proti nepříteli za hranice táhnouti se jim nechtělo, poněvadž prý král osobně války se neúčastňoval. Ani námezdníci moravští neměli valné pověsti, a králové dávali přednost Wallonům. Prof. Kameníček položil si otázku, proč neměly zdaru turecké výpravy Ferdinanda I. — jemuž přece nelze upírati ráznosti ani bystrozraku, — a dospěl ku přesvědčení, že příčinou toho bylo tehdejší vojenské zřízení. Každá země povolovala zvlášť svou pomoc válečnou, každá ustanovovala si své vlastní polní vůdce a každá při disposicích válečných především dbala své vlastní obrany. Tak Moravané přestávali na obraně levého hornouherského Podunají jakožto kraje nejbližšího. Systém námezdný měl ovšem v zápětí nezbytné zlo: svévoli, páchanou cizími vojáky na pochodu zemí moravskou, kteráž příčinou zeměpisné své polohy a sousedství s Uhry průchody vojenskými nejvíce trpěla.

V části třetí a poslední vypisují se podrobně styky Moravy za tehdejší doby s okolními zeměmi, do čehož pojato i účastenství moravských stavů v českém povstání. Důležité jsou páně Kameníčkovy příspěvky k dějinám vleklého sporu o příslušenství Opavska k Moravě nebo k Slezsku. Veda si směrem ryze historickým, nestraní spisovatel ani Moravě, jako činil Dudík, ani Slezsku, v kteréž příčině výtky činí J. Lepařovi. Dle líčení prof. Kameníčka jednali Moravané správně, ale podléhali přemoci. Jedinými stoupenci právního přesvědčení jejich byli oba vyšší stavové Opavští, česky smýšlející, kdežto město Opava zřejmě tíhlo k poněmčeným již Slezanům. Králové a stavové čeští, aby zachovali příslušnost Slezska ke koruně české (mimochodem řečeno, z počátku XVII. století již valně otřesenou zařízením samostatné kanceláře slezské), buď se řešení sporu vyhýbali, buď přímo Slezanům stranili. Opavsko nejprve fakticky k Slezsku připočítáváno, až v XVII. století příslušenství toto nabylo povahy právní. Účinky dnes jsou znatelny v zápase, jejžto Čechové slezští o svůj život vedou s německou většinou.

Partikularismus jednotlivých zemí proti celku státoprávnímu tehda i na Moravě bujel, a hlavním jeho výsledkem jest 30 článkův, o nichž se r. 1608 po odstoupení Moravy králi Matiášovi museli čeští stavové s moravskými dohodnouti. Nastávající bouře náboženské a vzbuzené jimi české povstání, k němuž Moravané přistoupili po některém otálení, ale potom velmi horlivě se ho účastnili, byly příčinou, že mezi

královstvím a markrabstvím vyvinuly se srdečnější i tužší svazky, pc hříchu však jen na krátko. Bitva na Bílé hoře byla hrobem i moravskýc stavovských svobod, a jako v Čechách tak i na Moravě porážce v zápě šla beznadějnost předních vůdců povstání. Ke kroku hraběnky Thurnov a k pokoření se knížete Anhalta řadí se důstojně nabídka oněch čty pohříchu nejmenovaných osob z prostředka moravských stavů, které s u vítězného císaře dožadovaly amnestie a slibovaly, že za tuto cen veškera Morava se podrobí! Ale naproti tomu měla Morava té dob i vzácné charaktery politické, třeba i na císařově straně stojící; vedl imposantní postavy Karla st. z Žerotína, jemuž i prof. Kameníček dc přává spravedlivého a zaslouženého posouzení, vyniká zvláště mužn protest Zdeňka hraběte Žampacha proti Obnovenému zřízení zemském jímž pokutováni byli nejen účastníci vzpoury, nýbrž i ti, kdož císa věrni zůstali. Dr. *J. V. Prášek.*

Ze slovanských literatur.

Obdrželi jsme čtyři svazky nejnovějších spisů jihoslovanské aka demie v Záhřebě. V 146. sv. Radu dr. Nikola Andrić probírá pra meny divadelních her v nářečí kajkavském z 18. a 19. století, F Strohal probírá nářečí v kraji Karloveckém a prof. dr. Milivoj Šrepe líčí literární činnost Marka Marulićе k jeho 400leté památce (viz Osvět 1902 str. 75).

„Gradja za povjest književnosti hrvatske“ (materiál k dějinán literatury charvátské) pod redakcí prof. Šrepela dospěla k dílu třetímu který obsahuje vzácný materiál z pěti století. Pro počátky humanistick literatury v Dubrovníku jsou velice důležité příležitostné básně latinsk a italské, které v l. 1435—1470 sepsal Joannes Laurentius Reginus Vlach, kancléř republiky Dubrovnické, a které vydal dr. Milan Rešetar Drahocenný materiál k dějinám novější literatury charvátské vydal pro Šrepel, celé řady korrespondencí z l. 1830—1874, příležitostníc básní z doby illyrismu atd. Jsou tu především korrespondence Dragu tina Rakovce s Gajem, Šafaříkem a Stankem Vrazem i korrespondenc spisovatelky Dragojly Jarnevićovy. Rakovac táže se r. 1833 (německy P. J. Šafaříka v Novém Sadě na jeho náhled o prosodii časoměrn nebo přízvučné a sděluje mu literární noviny ze Záhřeba. Šafařík ob šírně odpovídá z Nového Sadu před odjezdem do Prahy a praví (str. 258) „Vážím si obou prosodií, jen když jsou básně dobré. *Nedostate básnického talentu nenahradí žádná prosodie.*“ Gaj píše Rakovc z Vídně 1837 s výčitkami, proč v „Danici,“ příloze Gajových novin za nepřítomnosti Gajovy vyšel překlad Šafaříkova článku o Černobohov s vyobrazením; bude to prý jen na škodu, neboť i „popové řeknou, ž to smrdí pohanstvem.“ Vytýká též, proč uveřejněn Šafaříkův článe o zemi Bojki, domnělé pravlasti Charvátův na sever od Karpat; je pr to článek pro nás škodlivý, i „dvorským Slovanům“ nemilý, neboť ná chce učiniti ruskými kolonisty. Zaklíná Rakovce, aby nic ze slovanskéh národopisu nebo dějepisu nepodával, leda indifferentní, hlavně zábavn věci. „Nastaly jiné časy. Kollár, který je jako básník veliký, jako histori malý a jako politik nejmenší, nám svou predikátorskou ostentací témě

krk zlomil.“ Gaj se chvastá, kdy by on ve Vídni nepracoval, že by bylo zle. Zdá se, že jsou mezi tím i ohlasy rozprávek s Kopitarem. Vraz píše z Lublaně r. 1841 Rakovcovi, že tam přijel ruský učenec Petr Preis, „veliký přívrženec Kopitarův; brání ho, kde může: unicuique suum,“ jinak prý dobrý člověk; ale Srezněvský, který tehda také tudy cestoval, se mu líbil více.

„Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium,“ díl 30. (spolu „Scriptores,“ díl 4.) obsahuje latinsky psané denníky Záhřebského kanovníka Baltazara Adama Krčeliće z l. 1748—1767, které vydal a životopisem opatřil profesor T. Smičiklas. „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena,“ redigovaný od dr. Ant. Radiće, v 6. svazku podává pokračování velice cenných národopisných studií z Charvátska, Bosny, z ostrova Krku atd.

*

Matice Srbská v Novém Sadě vydala druhý díl autobiografie básníka dr. *Jovana Subotiće* († 1886): „Knjige Matice Srpske. Broj 5. Život dra Jovana Subotića (avtobiografija). Drugi deo: proljeće (jaro),“ v N. Sadě 1902, 179 str. Vydání upravil a poznámkami opatřil profesor Tihomir Ostojić.

Vzpomínky tyto psal Subotić svým dětem, z nichž jeden syn je dnes ruským generálem v Mandžurii. Díl druhý obsahuje l. 1840 až 1853. Podrobně je vyložen stav srbské literatury před r. 1848. Spisovatel žil tehda v Pešti a účastnil se v pracích Matice Srbské, která tehda měla tam své sídlo; redigoval po mnoho let i Letopis této Matice. Obšírně píše o své básnické činnosti, začínající r. 1834. Ze současníkův se čtenáři představují pěvec staroslovanských ód, biskup Mušicki, originální Sima Milutinović, kterého universitní mládež srbská jednoho červencového jitra r. 1838 na Orlově vrchu u Budína při slunce východu korunovala zeleným věncem na básníka, romanopisec Vidaković, mecén Sava Tekelija, podivín téměř osmdesátiletý, který svůj modrý frak a své vysoké boty prý sám vlastnoručně šil, a mnozí jiní. Subotić vedle básní sepsal tehda i mluvnici srbskou. Ačkoli o rukopise jejím P. J. Šafařík r. 1847 podal velice obšírné pochvalné zdání, které je v příloze z archivu Matice Srbské otištěno, nikdy nevyšla, pro gramatikářské a pravopisné spory, které tehda kvetly mezi Srby.

Nejzajímavější část knihy týká se bouřlivých let 1848—1849. Subotić líčí válčení Srbův s Uhry, vůdcovství patriarchy Rajačiće, provisorní vládu v Zemuni, jejímž členem byl v odboru pro vyučování, a cesty své, vykonané pro věc Srbův uherských. Byl na slovanském sjezdu v Praze a viděl tam i události svatodušních dní. Jiná cesta ho vedla do tábora Jelačićova. Jako zástupce Srbův mluvil s vojenským ministrem hrabětem Latourem ve Vídni zrovna den před krutou jeho smrtí. Byl pak svědkem bojův o Vídeň za bouře říjnové. Naposled ho poslání od patriarchy Rajačiće vedlo k hraběti Stadionovi do Olomouce a do Kroměříže, kde zasedal říšský sněm. Po ukončení války uherské žil Subotić v l. 1850—1853 ve Vídni, kde vypracoval čítanky srbské pro střední školy. Sešel se tam jednou s básníkem a vladykou černohorským Petrem II. Petrovićem a potom s nástupcem jeho, s prvním knížetem Černé Hory Danilem, který hledal opory u dvorů Vídeňského

a Petrohradského, aby mohl Černou Horu obrátiti v knížectví světské. Přední politická osobnost mezi jihoslovanskými kruhy ve Vídni byl tehda kníže Michael Obrenović se svým otcem Milošem, oba ve vyhnanství, pokud v Srbsku vládli Karagjorgjevići, přední osobnost literární stařec Vuk Karadžić a jeho mladí soudruzi, neúnavný filolog Daničić a nadaný básník Branko Radičević, který tak brzo schvácen předčasnou smrtí. Vzpomíná i Josefa a Hermenegilda Jirečka, tehda mladíky, kteří měli mnohé styky s těmito srbskými spisovateli.

Rukopis pamětí sahá do r. 1871. Pokračování vyjde ve čtyrech svazcích podobné velikosti.

*

Státního vydání srbských národních písní, sebraných od *Vuka Stefanoviće Karadžiće*, vyšel díl devátý (v Bělehradě 1902, 603 stran, cena 3 dinary). Vydání upravil profesor Ljubomir Stojanović. Díl tento obsahuje 33 epických písní o válčení Černohorcův a Hercegovcův s Turky v l. 1852—1862; 14 jich vyšlo již v posmrtném pátém díle Vukových národních písní ve Vídni 1865, 19 je zde po prvé vydáno z rukopisu. Tyto plody novější epiky srbské bývají velmi dlouhé; jedna píseň o hercegovském povstání v l. 1858—1862 sama čítá 1860 veršův. Opěvají nastolení knížete Danila po smrti posledního duchovního panovníka Černé Hory, vladyky Petra II. Petroviće, tažení Omera paše na Černou Horu v l. 1852—1853, boje okolo Žabljaku, svatbu Danilovu s kněžnou Darinkou (1855), vítězství na Grahovci (1858), zavraždění knížete Danila v Kotoru od černohorského emigranta Todora Kadiće z Bjelopavlićův r. 1860, nastolení nynějšího knížete Nikoly, bitvy s Turky l. 1862 atd. Pěvci uměli spojiti tradice staré epiky s pojmy moderní Evropy. Znají Napoleona III., císaře ruského a rakouského, krále „Prusijana," anglickou královnu, vědí o městě Paříži (grad Parigj). V jedné písni mluví kníže Nikola po ukončení války dlouhou řeč ke svým vojskům. Při tom s díky vzpomíná pomoci, poskytnuté Černé Hoře od Řekův i od Slovanův, penězi a zásobami, a při tom jmenuje i Čechy.

*

Exarcha bulharské církve v Cařihradě Josif I. letos na jaře slavil své 25leté jubileum (1877—1902). Světské jmeno jeho bylo Lazar Jovčev; narodil se v Kaloferu r. 1840, studoval práva v Paříži, byl spolupracovníkem bulharských novin v Cařihradě, až jej zřízení samostatné bulharské církve přivedlo do karriéry duchovní. Exarchou se stal za krušných dob války rusko-turecké. Za dnešních okolností v Turecku, kde se jeví nepřátelství nejen k národům křesťanským, ale i k studované intelligenci osmanské, činnost hlavy církve bulharské je plna nebezpečí a svízelův. K jubileu vyšel bulharský spis: „*Pohled na činnost bulharské exarchie v l. 1877—1902* (Pogled vrchu dějatelnost-ta na bъlgarskata ekzarchia). Za příčinou 25letého jubilea Jeho Blaženstva bulharského exarchy Josifa I. Od O. M. i B." (v Lipsku, Centralbuchdruckerei 1902, 52 a 166 str. bez rejstříku). První část obsahuje životopis exarchův s podobiznou, druhá část přehled bulharského školství v Turecku, hlavně v Makedonii za posledního čtvrtstoletí.

Kniha podává množství zajímavých podrobností o stavu bulharské církve a školství v evropském Turecku. Bulhaři mají dnes v eparchiích na půdě turecké 1180 chrámův, 89 kaplí (paraklisův), 43 klášterův (monastyrův), 947 škol, 1481 učitelův a 47.879 žákův (1882 jen 237 škol, 351 učitelův a 16.063 žákův). Na předním místě stojí gymnasium v Soluni a duchovní seminář v Cařihradě.

Zlý je nátlak na tisk a literaturu. V četných bulharských novinách, které se tiskly v Cařihradě před r. 1876, vliv turecké censury časem nebyl nápadný. Censoři byli Bulhaři, a noviny kromě Bulharův nikdo nečetl. Po válce rusko-turecké se všecko změnilo. Exarcha teprve r. 1890 po mnohém namáhání vymohl dovolení, aby směly vycházeti „Noviny“, později přejmenované na „Věsti.“ Censoři jsou Turci, umějící bulharsky, kdežto pro noviny arménské, řecké a j. censoři jsou rodilí Arméni, Řekové atd. Censura přetrhává tolik, že redakce je nucena pro každé číslo připraviti dvojnásobný materiál k vyplnění mezer. Bulharské noviny nesmějí psát ani to, co se ostatním listům Cařihradským dovoluje, ba nesmějí často ani na jejich články odpovídati.

Konst. Jireček.

Obzor divadelní.

Opera.

Pověst o Ysu. Opera o třech dějstvích. Složil Eduard Lalo. Text napsal Eduard Blau, z francouzského přeložil Otakar Smrčka.

Žijeme v době kompromisů. Po velikých bojích, jež zrodila myšlenka národního sjednocení, snaží se všichni účastníci těžiti z výsledků jejich co možná nejvíce, přemýšlejí o nové posile ať hmotné ať mravní, cítí při tom, že se nynější stav na dlouho nedá udržeti, mnohý vzpomíná poměrů bývalých, brodí se ve všeobecné nespokojenosti a volá při tom z plna hrdla diplomatické heslo: status quo. Jako v politice, tak i v umění hudebním. Po ohromném zápase o hudební drama touží každý umělec z dosažených vymožeností osvojiti sobě co nejvíce, hledá nové dráhy, je přesvědčen, že nutno uchýliti se od dosavadního směru, který vede k národně hudebnímu chauvinismu, mnohý navazuje na časy uplynulé, je při každé operní novince nešťasten, a přece hlásá při tom neporušené evangelium hudebního dramatu. Posud neobjevil se muž, který by ohromujícím činem mezinárodní poměry zbavil jich nesnesitelnosti, jako se dosud neobjevil skladatel, který by z nynějšího, budoucnost zatarasujícího proudu úplně vybočil. Nerozhodnost, kam se obrátiti, obava, aby slabá skladatelská lodička se neroztříštila o úskalí motivické, nutí mnohé operní plavce, aby se brodili písečnatým okrajem hudebního dramatu, aby se v potu tváře mořili, jak dostati se o nějaký krok blíže k světoznámému vavřínovému ostrovu opernímu.

Za takových okolností žije valná část nových oper životem jepic anebo tvorů organicky chybných, jichžto dni hned při zrození jsou se-

čteny. K těmto posledním náleží také svrchu uvedená novinka, nejlepší prý to dramatická práce Lalova. Skladatel, před desíti lety zesnulý, znám jest u nás hlavně svými koncerty houslovými a violoncellovým, v nichž po stránce rhytmické uložil nejednu poutavou myšlenku. Plynnost, nenucenost a také jisté se nevnucování, které je si vědomo, co zmůže, čeho je schopno a co mu nedostupno, jsou vlastnosti, jež skladatele Pověsti o Ysu činí příjemným hudebním společníkem. Když byla před čtrnácti lety ponejprv v Paříži provedena, dovedla Pověst o Ysu vábiti Pařížské obecenstvo, a poněvadž tehdy také ještě opery Wagnerovy nebyly ve Francii tou měrou známy jako teď, vzbudila u neznalců domnění, že Lalo jest Wagnerian. K tomu mimo částečnou jednotnost hudebního proudu přispěla snad příbuznost dvojice Karnak a Margared s Telramundem a Ortrudou; při bližším přihlednutí ovšem shledáme, že jsou si tyto dvojice podobny jen v několika věcech, z nichž hlavní je pomstychtivost. Převedení národní krve do žil nové opery nestalo se v té míře, aby celá její bytost projevovala se v duchu národním; zůstává při slibném náběhu ve scenách sborových. Silný dramatický nános, kde zmíněná dvojice ve vzájemné nenávisti sešla se k společné pomstě, kterou umlouvá mezi svatebními obrazy za scenou konanými, v první chvíli jeví značnou působivost; ale poněvadž tyto úmluvy a nábožné zpěvy zaznívají střídavě, a to několikrát, místo aby souběžně hnaly situaci k vrcholu, mizí znenáhla původní dosti silný dojem, a rozhostí se povážlivá jednotvárnost: jsme na konci toho výjevu celkem v střízlivé náladě. Elegance Francouzům vrozená jest také příznakem musy Lalovy, avšak není vyšperkována všemi insigniemi francouzské operní nadvlády, není ani melodicky usmívavá, ani rhytmicky bujará, a barvy její instrumentální roby také nejsou vždy nejnádhernější. Libreto začíná slavnostmi, konananými k zasnoubení Margaredy, dcery krále z Ysu, s princem Karnakem, jímž mír po boji utužen býti má; Margared však miluje hrdinu Mylia, nemajíc tušení o jeho lásce k sestře Rozenně; domnívajíc se, že Mylio v boji padl, přislíbila ruku svou vítěznému Karnakovi; ale v poslední chvíli dovídá se o Myliově návratu a odmítá přede vším lidem královského prince. Zuře pomstou zdvihne Karnak novou válku proti králi, je však poražen, Mylio snoubí se s Rozennou. Margared kuje zradu nad vlastní krví, a společně s Karnakem otevře vrata náspu, který město Ys chrání před vlnami mořskými. Hrozí všeobecná záhuba. Ustrašena a výčitkami svědomí trýzněna vrhá se Margared do divokého proudu, svatý Korentin objeví se na nebi, bouře ustává, záhuba jest odvrácena.

Novinka byla na Národním divadle provedena velice pečlivě: toliko myslíme, že by rychlejší ruch byl mnohou zdlouhavost učinil snesitelnější. *K. Knittl.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Josef Manes, jeho život a dílo. — Album Brožíkovo. — Hynaisovi Amoreti.

Nádherná publikace *Josef Manes*, jeho život a dílo, vydávaná nákladem Topičovým, dospěla k 8. sešitu; 34 veliké reprodukce všeho druhu, barvotisky, autotypie, světlotisky, a množství menších vyobrazení v textu seznamují nás s uměním Josefa Manesa a seznamují nás s ním velmi důkladně. Náčrty, první komposiční kresby, studie i provedená díla podány jsou s péčí a grafickou dovedností u nás již obvyklou, ale hrdě smíme poukázati na tyto illustrace, na doprovod ku pojednání o českém umělci, jehož si právě pro jeho českost vážíme. Ostatně nevím, zdali neslušelo by se spíše mluviti o slovesném doprovodu k této galerii Manesových prací. Zdá se, jako by Mádlův text vedle mnohých a krásných vyobrazení ustupoval, a zajisté probírá se většina šťastných majitelů skoro jen v obrazech a málo si všímá výkladův. To však není spravedlivo, neboť konečně jest kniha o Josefu Manesovi hlavní věcí a illustrace jsou, nebo měly býti cenným jejím vyzdobením a doplňkem. K. B. Mádl počíná si jako historiograf Manesův velmi svědomitě a vyličuje na př. jeho umělecké začátky dosti zevrubně. Pojednává o Pražské akademii, o učitelích Manesových, o uměleckém životě Pražském v letech třicátých, a vše to za tím účelem, aby vývoj Manesova talentu vysvětlil, jeho uměleckou osobnost charakterisoval. Kapitoly zpola zapomenuté jsou pro dějiny českého umění důležité, a zevrubnost autorova při jich projednávání tím vítanější.

*

Album Brožíkovo vydávané nakladatelstvím Ottovým sbírá všecky reprodukce mistrových prací, které dosud uveřejněny byly, a připojuje k nim nové. Jest jich už pěkná sbírka a předvádějí nám Brožíka v rozličných oborech jeho tvoření. Historické náměty střídají se s genrovými výjevy, podobizny se studijními hlavami, mezi tím spatřujeme náčrty, a to zase kostymových figur, studií k historickým genrům, dále venkovanů, bretonských selek, též toreadorů atd. Z 10. sešitu vyjímáme Jitro, dvojici venkovanů jdoucích do práce, jeden z nejlepších pleinairů Brožíkových, skvostně osvětlenou skupinu dvou mladých lidí. Jemnost reprodukcí není všude stejná, setkáváme se také se staršími xylografiemi a některá cliché jeví známky hojného upotřebení. Sešly se tu právě i reprodukce cizí, Vídeňské, francouzské, německé štočky a z různých dob pocházející desky. Za to však obdržíme velmi obsažné album Brožíkových prací, a publikace nabude ceny pro historika umění, který zde nalezne všechny jeho slavné obrazy a skoro všechny malby v cizině provedené, jako hlavně menší Pařížské práce, po výtce u nás neznámé. Přátelé umění pak s radostí shledají se s mnohými malbami a kresbami mistra, jehož zvučné jmeno po výstavách evropských zaznívalo.

*

Amoreti prof. Vojtěcha Hynaisa, jimiž vyzdobil výplně v pasech pod kopulí Pantheonu musea království českého, budou v těchto dnech z dílny mistrovy přeneseny na svá místa. Osm podlouhlých

obrazů spojuje se k rozkošnému cyklu dětských postav, tak svěžích a živých, že tyto dekorativní malby sluší považovati za nové dílo, nový umělecký čin našeho předního malíře. Mistr skupil na jednotlivých obrazech po jednom, po třech až po pěti buclatých andílcích ve vzduchu poletujících. Problém znázorniti malá tílka dětská ve volném letu rozluštěn s nevšedním důvtipem a zároveň s oním vkusem u mistra Hynaisa charakteristickým. Komposice je nehledaná; roj nebeských klučinů jako by se byl právě snesl nad klenbu Pantheonu. Třepotají křídelkama, zatáčejí se, honí se, ti nesou hudební nástroje, ten palmovou ratolest; s nevšedním humorem vystihl mistr dětskou batolivost okřídlených pacholat. Také vzbuzuje obdiv způsob, jak vypočetl boubelaté postavičky v přikázaném velkém měřítku, a jak tyto vlastně obrovské anděly delikátně v barvách provedl. Postavy samy kresleny jsou se známou mistrností Hynaisovou, a rozličné pohledy na růžová tílka, na skráceniny a nahodilé při pohybu formace podány jsou stejně pravdivě jako účinně. Mistr Hynais dokončil tu dílo promyšlené a vážné; nezasvěcenec ani netuší, že jeho roztomilost jest výsledkem nejen geniality a tvůrčího nadání, ale též pilných úvah a studií.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové rovy.

František Ekert. — František Zámečník.

Dne 20. května 1902, v 57. roce věku svého zesnul Pražský farář František Ekert, k srdečnému zármutku všech, kdož jej znali. Družná a bodrá jeho povaha zjednávala mu u každého oblibu a přízeň. Vynikaje obsáhlými vědomostmi a neobyčejně bystrým soudem, dovedl zapřísti živý a zajímavý hovor, jejž kořenil veselým vtipem. Všeliké poklonkování a pokrytectví bylo mu proti mysli: neváhal zpříma pronesti pernou pravdu, kdekoliv za dobré uznal, ale dovedl to učiniti způsobem tak roztomilým, že nikoho nepohněval. Sám jsa věren svému přesvědčení, byl zároveň snášeliv k jinému mínění, a nejednou býval obratným prostředníkem tam, kde názory jiných příkře proti sobě stály. Není divu, že stal se ve společnosti Pražské brzy osobou nad jiné známou a oblíbenou. On pak navzájem celým srdcem přilnul ku Praze, v níž největší část života svého ztrávil. Působilť tam v duchovní správě bez mála třicet let. Kaplanovav v Týně a u sv. Vojtěcha, stal se roku 1890 duchovním správcem městského chorobince na Karlově a posléze r. 1892 zvolen za faráře u Panny Marie Sněžné. Pražské svatyně, plné vzácných památek uměleckých a historických, upoutaly pozornost jeho tou měrou, že se vedle povinností povolání svého počal zabývati zevrubnými studiemi historickými a topografickými. Ovocem tohoto bádání jest dvousvazkové dílo „Posvátná místa král. hl. města Prahy," vydané v letech 1883 a 1884. Určeno byvši za podíl Dědictví Svatojanského, jest psáno sice populárně, zároveň však vyhovuje měrou znamenitou i požadavkům vědeckým. Bohatý, z nejlepších pramenů snesený materiál historický a archeologický jest tu obratně a s náležitou kritičností zpra-

cován v ladný a poutavý celek. Osvědčiv se takto jako dovedný spisovatel populární, byl Ekert správou řečeného Dědictví vyzván, aby napsal obšírnou sbírku životů svatých, jíž údové naléhavě sobě žádali. I tento nesnadný úkol provedl Ekert v krátké poměrně době (1892—1899) s úplným zdarem; obsáhlý jeho spis „Církev vítězná, životy svatých a světic Božích“ vyniká jadrným obsahem i vkusným slohem nad jiné podobné práce. Mimo tato veliká díla napsal Ekert také několik pěkných cestopisných článků do různých listů. Cestovalť rád, zejmena do krajů slovinských, jež si nad jiné země oblíbil, a to netoliko pro krásy krajinné, nýbrž i ze srdečné náklonnosti k slovinskému lidu, jehož jazyka i literatury byl znalcem výborným. *A. P.*

V Král. Vinohradech zemřel dne 15. června profesor František Zámečník. Narodiv se r. 1841 ve Volanicích, konal gymnasiální studia v Jičíně, filologická a filosofická na universitě Pražské; potom suppleval v Chomutově a byl též některý čas vychovatelem u ryt. Kleeborna. Roku 1868 jmenován učitelem klasické filologie a filosofické propaedeutiky na gymnasiu Německobrodském, odkud po devíti letech přišel na gymnasium Klatovské. Nervová choroba přinutila jej, že se už r. 1891 musel vzdáti učitelského úřadu a uchýliti se na trvalý odpočinek. Psal do rozmanitých časopisů články vědecké i populární, v programu Německobrodského gymnasia vyšlo od něho r. 1877 pojednání „Moderního spiritualismu učení a kritika,“ r. 1882 La Rochefoucauldovy zásady a rozjímání mravní“ a j. *V. K.*

Rozhledy hospodářské a sociální.

V Praze, dne 18. května 1902.

Mnoho uvažuje se zase o otázce *úvěru maloživnostenského.* Jako obyčejně bývá, započalo se i zde s návrhy dalekosáhlými, s projekty nových organisací úvěrových, objímajících všecko živnostnictvo, s novou bankou maloživnostenskou v čele, hledány z brusu nové formy úvěru, a teprve časem nastalo vystřízlivění a nastoupen návrat k menším prostředkům, navazujícím reformu na dobrá stará zařízení.

Postavení živnostníkovo v příčině úvěru jest bez odporu velmi nepříznivé.

Na jedné straně nechvalně známá liknavost v placení, která zahostila se mezi jeho odběrateli, způsobuje, že živnostník musí sám velmi mnoho úvěru poskytovati, a to povážlivého úvěru bez přesných lhůt platebních, jenž z obav živnostníkových, aby nátlakem na zaplacení nepozbyl zákazníka, protahuje se často do nekonečna a končívá i ztrátou pohledávky. Nejen zákazníci z obecenstva, ale často i obchodník kupující zboží živnostníkovo, podnikatel staveb zaměstnávající řemeslníka a p. využitkovává jeho konkurrenční tíseň k požadování úvěru v skutku neslušného. Skoro mohlo by se tu mluviti o lichvě, při které věřitel jest obětí vykořisťovanou.

A na druhé straně menší živnostník ucházeje se sám o úvěr, setkává se se značnými obtížemi. Ne že by nebyl dostatek úvěrních

ústavů, jejichž prostředky by postačily potřebě úvěru živnostnictva. Nevyhovujíli tyto ústavy veškeré potřebě úvěru, má to zajisté své důvodné příčiny. Vážným důvodem jsou především skutečné časté ztráty, které se naskytují při poskytování čistě osobního úvěru malému živnostníku, jenž přijímaje zápůjčku mnohdy předem nepomýšlí na její splacení a proti němuž exekuce, zákonem obmezená, z pravidla bývá bez výsledku. Bohužel není takových nesolidních živlů v našem živnostnictvu nedostatek. Aby chránily se těchto ztrát, půjčují naše peněžné ústavy, záložny, spořitelny, z pravidla jen živnostníkům se zjevným, nejraději nemovitým majetkem anebo na rukojemství stejně kvalifikovaných rukojmí; tím pak ovšem buď zdražuje se úvěr živnostníkovi, musíli tento, jak často bývá, platiti rukojmím provisi, anebo se z úvěru docela vylučuje.

Leckdy snad mohla by záložna živnostníku hodnému důvěry poskytnouti úvěr osobní zcela bezpečně, snad dokonce s větší jistotou, než jakou v skutku mívá při svých, často až s přílišnou zálibou pěstovaných hypothečních zápůjčkách; ale, ve velkých městech aspoň, zřídka mívá záložna podrobné známosti o poměrech malého živnostníka a jeho důvěryhodnosti, a z přirozeného pohodlí, které jest tak velkým činitelem ve všech záležitostech lidských, raději odpírá úvěr, než by si pracně známost takovou opatřovala.

Konečně i průtahy v placení, k nimž bývá živnostník i bez své viny doháněn, nepřicházeje sám v čas k svým penězům, nepřesnost v placení, která se zákazníků živnostníkových nutně se přenáší i na něho samého, ovšem také nečiní jej jako dlužníka u peněžních ústavů oblíbeným.

Běží nyní o to, získáli živnostnictvo v naznačených směrech ***zřízením nových, čistě živnostnických družstev úvěrních,*** které se dnes s různých stran propaguje. Ovšem projekty organisace takové, podle které by každý živnostník po zákonu byl členem svého družstva úvěrního a ručil za jeho závazky, bude nejlépe předem z úvahy vyloučiti, neboť tak velký kus opravdového kommunismu sotva kdy bude ve společnosti naší proveden.

Dobrovolná úvěrní družstva živnostnická zajisté jen v tom mohla by rozumným úvěrovým požadavkům živnostnictva vyhověti lépe než velké ústavy peněžné, že by správcové jejich znajíce lépe, z blízka soukromé poměry svých soudruhů, mohli lépe rozeznati úvěru hodné od nehodných a poskytovati jim na krátko i úvěr čistě osobní, vychovávajíce je takto zároveň na schopné dlužníky větších ústavů. Bude tedy snad prospěšno zařizovati družstva taková ve velkých městech, kde velké ústavy peněžní jsou malých lidí vzdáleny.

Ale radikálního nějakého převratu v úvěrových poměrech malého živnostnictva ani tímto prostředkem se nedocílí. Ani družstvo takové, máli uvarovati se povážlivých ztrát, nebude moci poskytovati úvěru každému živnostníku a tolik, mnoholi by si přál. Ani družstvo nebude moci poskytovati úvěr levněji nežli jiné ústavy, poněvadž přirážka režijní při skrovném rozsahu jeho obchodů bude musit býti velmi značná. Ani družstvo pak nebude moci prováděti ve velkém pokusy s novými formami úvěru, zejmena ne s eskontem účtů živnostnických, od něhož si druhdy mnoho slibováno, neboť prostředek tento jistě by měl v zá-

pětí, že by živnostníci svým zákazníkům povolovali ještě delší lhůty platební a že by se tak poměry, nad nimiž dnes naříkáme, ještě zhoršily.

Rozhodně pak neudržela by se družstva taková bez vydatného levného úvěru z peněz veřejných, neboť že by získala dosti vkladů z obecenstva v soutěži se starými, spolehlivými našimi záložnami a spořitelnami, nelze věru očekávati. Příklad pruské ústřední pokladny společenstevní ukazuje, do jakých rozměrů vyrostl by tento veřejný úvěr, kdy by mu otevřeny byly dvéře. Konečně ani to nelze přehlednouti, jak povážlivou byla by pro dobu hospodářských otřesů úvěrní družstva založená na platební spůsobilosti jediné třídy výrobní nebo snad dokonce jediného druhu živností.

Ze všeho viděti, že úvěrní družstva živnostnická nejsou věcí tak lákavou a mnohoslibnou, jak se snad živnostnictvu i mnohým rádcům jeho zdá. Pro venkov aspoň rozhodně považovali bychom za prospěšnější snahu zužitkovati to, co zde již jest, *působiti na správu posavadních všeobecných ústavů peněžných*, záložen občanských i spořitelen, aby větší pozornost a následkem toho také více ze svých peněžných prostředků věnovaly úvěru maloživnostenskému, aby rozpůjčování peněz mezi maloživnostníky věnovaly potřebnou péči, byť i tato snad nebyla v poměru k zisku, jejž ústav v tomto odvětví svých obchodů vytěží. Zdali ústavy peněžné budou moci činiti tak přímo nebo zřízením zvláštních fondů (spořitelny) anebo snad prostřednictvím přičleněných k nim úvěrních sdružení maloživnostníků po spůsobu dnešních dlužnických spolků při velkých bankách našich, jest již otázkou provedení, do které zatím nechceme se pouštěti.

A druhý hlavní prostředek k opatření živnostníka dostatečným úvěrem bude ten: *docíliti, aby živnostník méně úvěru potřeboval.* Podařiloli by se zákaznické dluhy vpraviti ve formu směnečných neb jinak v přesné a krátké lhůtě splatných závazků, jistě zmizely by stesky živnostnictva na nedostatek úvěru. V ten směr mělo by se v prvé řadě obrátiti všecko úsilí v řešení otázky.

Zákonná opatření, jak byla s některých stran navrhována, jako: krátká lhůta promlčecí nebo nežalovatelnost účtů živnostenských, nepředložených a neprotestovaných v krátké lhůtě, a p., sotva by asi živnostnictvu samému více prospěla než uškodila.

Ale i bez násilí zákonného, pouhou svépomocí jednotlivých živnostníků, předkládáním účtů hned s dodanou prací, nikoli až koncem roku, připojováním složních lístků poštovní spořitelny pro pohodlí dlužníka jinak k placení ochotného, poskytováním slevy při brzkém placení pro podnět dlužníkům liknavějším mnoho dalo by se zlepšiti. A ještě více společnou svépomocí, společným jednotným stanovením podmínek platebních, společným inkassováním a vymáháním pohledávek, vzájemnými výstrahami před dlužníky nedbalými, vše to úkoly, pro něž při náležitém pochopení naše živnostenská společenstva výborným mohla by se státi nástrojem.

*

Nadchází opět doba letního cestování a hromadného útěku obyvatelstva velkoměstského na venek. Zjev společenský, který zlevněním a zpohodlněním prostředků dopravních nabyl rozsahu v před-

chozí generaci ještě netušeného a který má bez odporu i svůj velký hospodářský význam. I pro uprchlíka městského, jehož pracovní síle přináší osvěžení, jehož rozhled, jeli tu jistá míra vnímavosti a všímavosti, zajisté rozšiřuje, ale zvláště pro obyvatelstvo krajin, kam obrací se proud cestovatelský přinášeje výdělek celé řadě živností.

Rok co rok čítáme stesky, že obecenstvo naše zanáší své peníze do ciziny i v případech, kde by účelu jeho stejně vyhověl i pobyt v krajích domácích.

Jistě máme krajin utěšených, ke kterým i zkušený cestovatel rád se navrací a jejichž uklidňujícímu míru, jejichž požehnaným, tisíceletou prací zúrodněným nivám na konec i přednost dal by před velkolepostí pustin horských neb písčitých a skalnatých pobřeží. Ale tu nestačí dovolávati se jen vlastenectví obecenstva; jest třeba mimo krásu krajin našich, která se skromně podává sama, podati obecenstvu i všecko ostatní, co činí cestování a pobyt v cizině příjemným, podati mu jistou míru komfortu, bez kterého každé cestování v krátce končí omrzelostí a únavou. A v tom směru je u nás posud třeba mnohé nápravy.

Všimněte si na příklad jen našich ***venkovských hostinců.*** Probíráteli se vzpomínkami na své potulky alpské, třeba jste nenáleželi do počtu těch, jimž hospoda jest cílem cestování, přece shledáte jistě, že vzpomínky na pobyt v útulných, v pravdě pohostinných hospodách alpských, s královskými noclehy, se starostlivými, přívětivými hostiteli, se sdílnou společností místních občanů, patří mezi nejsvětlejší vaše dojmy z cest. A naproti tomu náš průměrný venkovský hostinec! Od hostinnosti jistě neslove hostincem. Začazená, celý rok nevětraná šenkovna, prosycená směsicí tabákového dýmu, vůně kuchyňské a odpadků řeznické živnosti hospodářovy, že jen jen spěcháte, abyste brzy zas byli pryč z místa tohoto. K tomu jaké přivítání laskavé, jaká ochota! Běda turistovi, který se opozdil a přichází k obědu, když už pan hostinský chystá se k odpolednímu spánku, nebo který by si přál, aby mu paní hostinská mimo čas něco uvařila. O noclehu ani nemluvě. A všecko to nevlídné a nechutné pohostění ještě pak draho musíte zaplatit.

Jest celá řada míst, kam počali se již hrnout naši měšťáci, ale majitelé jejich nerozumějí svému prospěchu. Buď se jim zdá, že jim jejich menší důchod postačí bez starostí o další zvelebení závodu, anebo v nedočkavosti zisku zvýší ceny tak, že zkazí návštěvu na řadu let. A přece nebylo by třeba ani choditi se podívat na dobré příklady do zemí světové turistiky, i naše pohraničné kraje německé ukazují, jak bohatým zdrojem blahobytu se mohou státi živnosti sloužící letním hostům. Či zlepší se i u nás poměry teprv tenkráte, až nejvýznamnější naše letní sídla přejdou do rukou německých?

Ani v městech našich není lépe. Bídné a drahé noclehy v našich městech venkovských jsou naší specialitou, kterou jsme docílili, že jich užívá již jen, kdo musí cestovati z povolání. A v Praze majitelé hotelů radí se ve spolku pro povznesení návštěvy cizinců, a tváří se, jako by neviděli hlavní překážku návštěvy, drahotu noclehů, kterou se Praze nevyrovná žádné město světové.

Také naše ***turistické spolky*** mohly by se přiučiti od našich sousedů. V německých listech nečítáme o každé tabulce, kterou ten

onen spolek kdesi vyvěsil; ale ve skutečnosti obraťte se kamkoliv, všude najdete tam turistské cesty úpravné a označené nejsvědomitějším způsobem, kdežto u nás i v krajích hojně navštěvovaných označení cest, i kde před lety bylo provedeno, jest dnes úplně bezcenné. Zdá se věru býti kletbou naší zde i v jiných oborech: na všech stranách se organisujeme, ale jakoby organisace byla nám sama účelem, a ne jako u rozumných lidí toliko prostředkem ku práci.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. června 1902.

Říšská rada; rozpočet; česká obstrukce; demisse dr. Rezka. Kompromis; vyřízené zákony; nový zákon tiskový; kulturní výjevy; Lvov; Malborg. Nesnáze vyrovnání s Uhry. — Delegace. — President francouzské republiky na Rusi a v Kodani. — Kníže Ferdinand s bulharským poselstvem na Rusi. — Vláda v Srbsku. — Nový sněm a nové ministerstvo ve Francii. — Volby v Belgii. — Podniky na vyhlazovaní pruských Poláků. Vilém II. proti Polákům, vyzvání ke germanisaci i za hranicemi. — Anglické vítězství v jižní Africe; konec samostatnosti boerské; jásot Anglie.

Po mnohých svízelích a klopotách vyřídila *říšská rada* dne 23. května státní rozpočet na letošní rok, loni v říjnu podaný. Jak klamná byla tehda naděje, že bude vyřízen do nového roku! Nicméně slavil nyní vládní tisk konečné jeho schválení jako velikou událost. Nekonečné monology, kterých nikdo neposlouchal, utichly, ale nastala otázka: co dále? Jako kletba tíží na sněmovně a na poměrech cislajtánských zrušení jazykových nařízení, provedené 17. října 1900. Vyřízením rozpočtu vypršel také mír mezi vládou Körbrovou a českým klubem. Proto dr. Pacák hned 23. května prohlásil, že o vyrovnání s Uhry lze jednati teprve, až bude odčiněno bezpráví ze dne 17. října. Český klub pomýšlel opět na obstrukci a usnesl se, že nepustí na denní pořádek předlohy o dani z jízdních lístků železničných a o subvenci Dunajské paroplavební společnosti. Když této posléze dán pardon, vyvíjela se situace politická ve znamení daně z jízdních lístků.

Přestávky nastalé zasedáním delegací od 23. do 30. května užito k vyjednávání. Mladočeši chtěli, aby napřed vyřízena byla předloha o Dunajské paroplavební společnosti, daň z lístků pak aby ponechána byla na podzim. Tomu vzpírali se opět Všeněmci a hrozili obstrukcí. Mladočeský klub vyslovil se pro obstrukci proti dani z lístků; ministr dr. Rezek důtklivě zrazoval z obstrukce a doporučoval povolení předlohy. Vláda činila ústupky v ten rozum, že uvedla předlohu ve spojení se zrušením mýt, zvýšením vdovských pensí, jež nebyly pojaty v poslední zákon, a s opatřením diurnistů. Příslušné předlohy dány hned na jednací pořad, a vláda převzala za ně záruku co do panské sněmovny. K tomu přidružil se zákon o odpisech daně pozemkové při živelních pohromách.

Napjetí rostlo. Jízdní lístky hrály prim v rakouské politice. Dr. Rezek již 3. června hrozil odstoupením. Přestávka od 4. do 11. června nevedla k dohodnutí. Český klub 11. června 20 hlasy se prohlásil pro obstrukci a 20 pro dopuštění předlohy, ale s podmín-

kami, že výnosu bude užito k vytknutým účelům na mýta, pense vdovám, opatření diurnistů, upravení platů auskultantům a odpisy daně pozemkové, a mimo to že vláda učiní prohlášení v otázce jazykové. Dr. Pacák jako předseda rozhodl pro tyto podmínky. Dr. Rezek prohlásil, že nemůže ostati ministrem, jestliže mu klub nedůvěřuje, že se stane náprava v otázce jazykové, proti obstrukci vyslovil se vůbec. I podal žádost za *propuštěnou*. Avšak nit jednání nebyla ani tím přetržena. Dne 13. června uzavřen s vládou kompromis v ten rozum, že výnos z jízdních lístků na 11·4 milionu korun vypočtený hraditi bude mýta, pense, zvýšení platů diurnistům a j. a rozšíření odpisů daně pozemkové na živelní pohromy vlhkem a zimou, myšmi a j. Takž posléze předloha o *dani z jízdních lístků železničných* byla vyřízena (14. 16. a 17. června). Jelikož se i Všeněmci vzdali obstrukce, skončilo zasedání bez zvláštní nehody 18. června. Počalo 17. října m. r., bylo tedy jedno z nejdelších.

Mimo rozpočet na rok 1902 a daň z jízdních lístků vyřízeny v posledních dnech tyto důležitější zákony: o *odpisech daně pozemkové*, *zrušení lhůtového obchodu obilního* in bianco, o *bytech dělnických*, o *pensích nižším úřadníkům a jich vdovám*, *zvýšení pensí vdovám úřadnickým*, jež do nového zákona pojaty nebyly.

Dr. Körber podal 11. června *předlohu zákona tiskového*, již v trůnní řeči ohlášeného, s příslušným odůvodněním. Osnova zrušuje tiskový zákon z r. 1862 i s dodatky z r. 1868 a 1894, jakož i 27. oddíl trestního řádu o řízení ve věcech tiskových. Důsledek zrušení toho jest, že uzákoněním předlohy všechny dosud vydané zákazy o šíření tiskopisů pozbývají platnosti a jen soudní rozhodnutí o konfiskaci a úplném nebo částečném zničení tiskopisu se zachová. Tím se má odstraniti objektivní řízení a uvolniti kolportáž; konfiskace má býti spojena se subjektivním stíháním a urážky na cti mají býti vyňaty z právomoci porot a ponechány okresním soudům.

Mezi nedávnými bratry pracujícími pro pruského krále, Schönererovci a Wolfovci, provádějí se zvlášť ušlechtilé turnaje. Wolf naléhal na Schalkovo vydání soudu a Schönerer na Wolfovo (31. května). „Pravá Schönererovská potměšilost! Toť mravní zvrhlost!“ ctil Wolf Schönerera. „Mravně zvrhlý hadrlumpe!“ volal zase Stein na Wolfa. „Proč jste se nezastřelil?“ tázal se Wolfa Kliemann, a dostal v odpověď: „Až po tobě, padouchu, taškáři, všiváku!“ A podobných jmen odříkána celá litanie mezi těmito velekněži německé kultury.

Socialista Daszyński uvedl 2. června na jednací pořádek krvavé události, které se téhož dne ve Lvově sběhly. Stavební dělnictvo stávkovalo a pěchota a husaři rozháněli srocující se lid, při čemž i do zástupů stříleno; 15 osob bylo zabito a 10 těžce raněno. Národní socialista Klofáč vystoupil (11. června) proti německému císaři pro jeho Malborskou řeč; předseda mu odňal slovo.

Důsledky díla Beustova z r. 1867, dualistická jednota Rakouska a Uher na výpověď, působí vládě Koerbrově těžké chvíle. Pro rozháranost poměrů domácích nemá silného parlamentu, nemá opory v jednání s Uhry. *Vyrovnávací akce* od r. 1897 se vlekoucí vráží na nové a nové obtíže. Vyjednávání obou vlád v Pešti koncem května končilo úplným nezdarem. Po svém návratu předseda ministerstva Koerber

proslovil (30. května) v panské sněmovně řeč, jaká se ve Vídni s ministerského křesla ještě nikdy neozvala. Pravil, že nemůže podati ruky k jednotě, při které nemůžeme přijíti k pokoji a která skoro žádnou jednotou není. Po prvé tu též v Rakousku z úřadní strany uvedena na přetřes možnost rozdělení celní a obchodní jednoty s Uhry. Mezi Uhry a Cislajtanskem jsou neurovnané protivy jak povahy hospodářské tak politické. Do konce června mají býti vypověděny smlouvy s cizími státy, a s Uhry nelze docíliti shody ani o autonomní společné celní sazbě.

Delegace rakouská a uherská ukončily 9. června svou činnost. Vyřídily rozpočtové předlohy a povolily 38 milionů korun na nová děla.

Na Rusi vystřídaly se dvě významné návštěvy. Dne 20. května stihl *francouzský president Loubet* s loďstvem do Petrohradu. S okázalostí státní a nadšením lidu byli Francouzi uvítáni hned u Kronštadtu. Zjevně ze ukázalo, že alliance ruskofrancouzská nezakládá se jenom na smlouvách a vládách, nýbrž i na vůli národní. Loubet, provázen ministrem zahraničných věcí Delcasséem a vojenskou i občanskou kanceláří, připlul na lodi „Montcalmu“; s carem odplul na „Alexandrii“ do Peterhofu a odtud do Carského Sela. O dvorní hostině vyneseny významné přípitky. Car Mikuláš, vzpomínaje krásných dnů ve Francii zažitých, připíjel presidentovi, velikosti a zdaru krásné země přátelské a spojenecké („du beau pay ami et allié.“) President tlumočil city Francie k carovi; v krátké době pobytu na Rusi poznal prý, kterak srdce Ruska bije za jedno se srdcem Francie. Připíjel carovi, carevně, carevně vdově a zdaru i velikosti Ruska „přítele upřímného a věrného spojence Francie.“ Loubet neopomenul též hned první den navštíviti carevnu vdovu, jež byla dobrým duchem Alexandra III. a vždy přítelkyní shody s Francií. Druhého dne bylo u Krásného Sela na počest presidenta uspořádáno velkolepé vojenské divadlo. O hostině v přípitku vyneseném zdaru a slávě chrabré armády francouzské mluvil car o skutečném bratrství vojenském („une réelle fraternité d'armes“), které pojí ruské a francouzské vojsko. President vzdávaje chválu armádě ruské pravil: „Jako sympatie společné a vyšší prospěchy pojí oba národy, tak vznešené bratrství válečné a vzájemná úcta víží a sdružují obě armády.“ V Petrohradě skvěle vyzdobeném uvítán byl president chlebem a solí od zastupitelstva. V Zimním paláci přijímal deputace šlechty, zemstev a jmenovitě i zástupce Moskvy, kteří přijeli pozdravit hlavu spojeného národa. Též Moskva podala mu chléb a sůl a byla v slavnostních dnech vyzdobena prapory. Sebastopol poslal ku presidentovi deputaci s adresou, město vztýčilo prapory a večer osvětlilo. I v jiných městech slaven příchod Francouzů. V Oděse nazvána z té příčiny nejpěknější ulice třídou Francie. I francouzským námořníkům projevována neobyčejná přízeň. Zástupy lidu je zastavovaly, tiskly jim ruce, provolávaly „urá!“ Francouzskými trikolorami byly zdobeny ulice, čapky a klobouky, vozy a kočáry. Hostiny pořádalo město na počest námořníků, žurnalisté na počest kollegů francouzských atd. Dne 23. května zavítal car s carevnou a velkoknížaty na „Montcalm,“ kde o hostině připíjeno „bratrství námořnictva ruského a francouzského.“ Téhož dne k večeru president s loďstvem nastoupil zpáteční cestu, provázen hřímáním děl a sty lodí.

Cestou zastavil se Loubet v Kodani a setkal se s králem Kristianem. Dne 3. června vstoupil v Dunkirku opět na francouskou půdu.

Za málo dní, 10. června, přijel do Petrohradu *bulharský kníže Ferdinand* s četným průvodem, který návštěvě té dodával zvláštního rázu. Přijeli s ním předseda ministerstva a ministr zahraničných věcí dr. Danev, předseda sněmovny starý Dragan Cankov, ministr války Paprikov a jiní vojenští hodnostové, též zástupcové spolku pro zbudování pomníku caru Alexandru II. v Sofii se Stojanem Zajmovem v čele. Účelem cesty bylo vlastně podati carovi model pomníku a pozvati jej k slavnostnímu odhalení jeho. K tomu pojil se však účel vyšší: upevniti přátelský poměr Ruska k Bulharsku. Kníže byl hostem carovým v Peterhofu. Byl přijat jako suverén. Car a velkoknížata měli bulharské řády, čestné setniny hrály bulharskou hymnu, „Šumi Marica" ozývalo se i o hostinách carských, a kníže byl jmenován majitelem ruského pluku. O hostině vynesl car přípitek knížeti, vzpomínaje bulharského národa a jeho pokroku. Kníže děkuje poukazoval na vděčnost Bulharů za dílo osvobození. Jak Peterhof tak Petrohrad ozdobeny byly prapory bulharskými. Kníže učinil též hned v první chvíli návštěvu carevně vdově v Gatčině. V slavném slyšení odevzdal kníže carovi model pomníku a album pohledů bulharských. Po něm promluvil k carovi Cankov a přečetl jednomyslné usnesení sněmovní ze dne 3. června, obsahující prosbu, aby car přijel k odhalení pomníku cara Osvoboditele. Totéž opětuje adresa, kterou četl Zajmov. Vřele byl uvítán kníže i v Petrohradě. V pevnostním chrámě sv. Petra a Pavla líbali kníže a jeho družina rov Alexandra Osvoboditele a kníže vložil na něj stříbrny věnec. Rovněž uctěny rovy Alexandra III, následníka Jiřího a velkoknížete Mikuláše, jenž byl vrchním velitelem ve válce za osvobození. V Zimním paláci přijal kníže zastupitelstvo města, slovanský spolek a jiné deputace. Měl rozmluvy s ministrem zahraničných věcí hr. Lamsdorfem, s Ignatěvem, Pobědonoscevem, metropolitou Antonijem a j. Dne 13. meškal v táboře Krásnoselském, načež se odebral do Moskvy. Návštěvou bulharskou položen zvláštní důraz na národní myšlenku slovanskou.

V Srbsku v polovici května již hotové ministerstvo Nikoly Pašiće nenastoupilo vládu. Vuićův kabinet, jehož základní myšlenkou jest koalice bývalých napredňaků (konservativců) a mírných radikálů, setrval na svém místě. Postavení jeho není však pevné. Ve skupštině přechází těžiště na stranu radikální.

Ve Francii při všeobecných volbách 27. dubna a 11. května zvítězilo sice ministerstvo Waldecka-Rousseaua, ale přece odstoupilo. Jeho programem po tříleté jeho trvání byla obrana republiky, jež udržovala koalici levice pohromadě. Nyní jde o otázky positivní, osobní daň z příjmu a jiné opravy finanční a hospodářské. Také sesílila se levice přistoupením části středu. Když se 1. června sněmovna shromáždila, zvolila za předsedu Leona Bourgeoisa 303 hlasy, mezi nimiž byli i hlasy socialistů. Pavel Deschanel obdržel jen 267 hlasů; pro něj byli mírní republikáni rázu Mélinova, nacionalisté a konservativní strany. Těžiště situace posunulo se více na levo. V tom smyslu nastoupilo *ministerstvo Combesovo*. Proti předešlému se vyznačuje větší jednolitostí, sestává celkem z radikálů. Emil Combes, doktor filosofie

a lékařství, jest senátor a náleží k radikální straně. Ze starého ministerstva ostal především Delcassé, který ve čtvrtém kabinetu jest ministrem zahraničných věcí; děje se tak z ohledu na Rusko za příčinou politické stálosti; ostal také generál André jako ministr války. Vynikající úkol připadá tentokráte ministru financí Rouvierovi, který jest již po šesté ministrem. Noví jsou ministři námořnictva, osad a vyučování: Pelletan, Daumerque a Chaumié. Více méně měli ve vládě účastenství Vallé, Trouillot, Maruéjouls a Mougeot, ministři spravedlnosti, obchodu, veřejných prací a orby.

Po bouřlivých demonstracích pro všeobecné právo hlasovací byla v Belgii 25. května volena polovice poslanců sněmovních a konány doplňovací volby do senátu. Vystupujících 48 katolických konservativců, 19 liberálů a 10 socialistů zvoleno bylo znovu. Mimo to, následkem rozmnožení počtu obyvatelstva, ustanoveno nových 8 mandátů, z nichž 6 obdrželi katoličtí konservativci, 1 liberál a 1 křesťanský socialista. Nová sněmovna čítati bude 166 poslanců, a to 96 katolických konservativců, 34 liberály, 34 socialisty a 2 křesťanské socialisty. Senát čítá nyní 62 katolických konservativců (4 nové), 41 liberálů (2 nové) a 6 socialistů (1 nového). Vláda, jež trvala na volebním zákoně z roku 1893 (všeobecné právo hlasovací s vícehlasností), má tedy v nové sněmovně značnější většinu než v staré.

V Prusku se velmi hlučně vyhlašuje zásada: „Moc nad právo!“ — a to beze všeho ostychu, který páchanou nepravost i v poměrech státních aspoň omluvou zastříti se snažívá. V pruském státě vyhubení jiné národnosti s místa vládního ano i s trůnu se vykládá za státní moudrost a politickou důslednost. Braniborsko, které se dobýváním sousedních zemí a v zápasech s Rakouskem vyšinulo na velmoc, tvrdí, že mu zabraní Poláci překážejí v dalších plánech, a usiluje o to, aby v nejkratší době vyhladilo 3½ milionu tohoto nadaného a přičinlivého lidu. Pruské sněmovně podána byla předloha za povolení *250 milionů mark na vyhlazení polských poddaných* v Poznaňsku a západních Prusech. Z toho 150 milionů určeno na zakupování polských usedlostí a osazování ryzích Němcův evangelického vyznání, 100 milionů pak na zakupování polských velkostatků, na kterých mají být osazováni němečtí nájemci, nebo zřizovány státní lesy. Pruští poslanci, kteří v tak řídkých případech se shodují s vládou, byli s ní hned jedné mysli, jakmile šlo o akci proti Slovanům.

Říšský kancléř hr. Bülow dovozoval 27. května v pruské sněmovně, že vláda v každém oboru vynasnaží se němectví hmotně a kulturně povznášeti. Velkopolským snům prý musí býti učiněn konec. Politika vnitřní kolonisace, kterou vláda důrazněji a částečně novým způsobem bude prováděti, jest prý jen pokračováním Bismarckovy politiky r. 1886 zahájené; 200 milionů tehda povolených bylo prý s úspěchem užito, bylo za ně zakoupeno 165.000 hektarů polské půdy, z nichž 100.000 hektarů bylo zadáno 4700 německých selských rodin a ostatek jest dosud k zadání. Do 1. dubna t. r. měla prý kolonisační komise nabídky na dalších 40.000 hektarů. Stát prý musí podporovati německé velkostatkáře ve smíšených krajinách. Zakupováním polských velkostatků a zřizováním z nich pruských státních statků prý se v nájemcích od vlády závislých získá politicky spolehlivý živel, který ně-

meckým osadníkům bude vůdcem. „Existence samého státu“ musí se proti Polákům zabezpečiti, „německá stráž nad Vislou,“ „králičí povaha Poláků“ byla okřídlená slova ředitele německopruské velmocenské politiky. Poslance ujistil, že nynější předloha jest jenom počátek. „Nové návrhy na ochranu a k podpoře němectví budou podány ať již v rozpočtu nebo ve formě zvláštních předloh. Středním a nižším německým úředníkům a učitelům na obecných školách v polských krajinách budou zvýšeny platy; do jaké míry a za jakých podmínek, nyní prý se uvažuje.“

Dr. Szuman jmenem Poláků podal *protest proti porušení ústavy a mravnosti*, páchanému vládní předlohou. Poláků zastala se i část katolického středu, jejímž jmenem Fritzen dokazoval, že se na Polácích páše nespravedlnost. Také dr. Richter jmenem svobodomyslné jednoty vyslovil se ostře proti předloze. Avšak veliká většina, sestávající z národních liberálů a obou evangelických konservativních stran, horlila pro vládu. Předloha také velkou většinou přikázána výboru, který ji 31. května beze změny schválil, načež 5. června vyřízena ve sněmovně.

V panské sněmovně pruské vystoupilo proti ní (12. června) jen několik polských pánů. Kościelski odmítl směšné tvrzení, jako by se Němci proti Polákům museli brániti. „Náš program záleží z dvou bodů,“ končil, „předně: Ostaneme Poláky! a za druhé: Nedáme se ani sebe jemněji osnovanými snahami svésti k opuštění právní půdy. K různým snům, které poslední doby před mýma očima se rozplynuly, náleží i bájka o pruském právním státu.“ Jako odstrašující příklad, čeho všeho Poláci jsou schopni, uvedl říšský kancléř Bülow hlas jednoho polského listu, dovolávající se toho, aby polská území v Prusku byla spojena, aby obdržela vlastní sněm, polského místodržitele a v radě koruny aby dokonce zasedl polský ministr. Bülow při té příležitosti vyznal, že se v polských krajinách usazují ne Němci vůbec, nýbrž jen Němci luteránští; pravil: „Abychom usazovali na východě pruském katolické Němce bez záruky, že se nepopolští, není možno a nikdo toho od nás nemůže žádati.“ O popolštění německých katolíků nelze ovšem mluviti, vládě však jest proti mysli, že mezi německými a polskými katolíky není oné nevraživosti, které si přeje a kterou hodlá zvyšováním platů podněcovat do krajností. Spolu vidíme tu souvislost mezi politikou „Pryč od Říma!“ v Prusku a v Rakousku. Z pruského panstva všichni souhlasili s vyhlazováním Poláků, a dělati bezzemky z usedlých rolníků a statkářů zdálo se jim k tomu nejlepší cestou; tak se vyslovili vévoda Günther Šlesvicko-Holštýnský, tak Bismarck, Hatzfeld a j. Výbor přijal předlohu jednomyslně, načež 14. června vyřízena v panské sněmovně nadobro. Boj proti Polákům počíná v Prusku novými silami, a sám německý císař dal k němu povel z Malborgu.

Téhož 5. června, co pruská sněmovna v Berlíně vyřizovala předlohu o těch 250 milionech, slavil Vilém II. znovuzřízení starého chrámu a hradu v Malborgu nad Nogatem nedaleko Gdanska. Sezval k tomu celý svůj řád Johannitský, čítající na 600 plnoprávných a přes 1500 čestných rytířů, vesměs pruských šlechticů evangelického vyznání. Malborg nemá sice s Johannity nic společného. Řád ten podskočným zabráním Malty od Anglie před 104 lety byl v Prusku

i v Anglii zrušen a statky jeho zabral stát; Prusko však v obvodě braniborském zřídilo si svůj královský pruský řád Johannitský, který r. 1854 obdržel nynější organisaci. Malborg byl smutné paměti sídlem rytířů německých, odkudž ohněm a železem šířili svou a německou moc na východ, až v bitvě u Grunwaldu r. 1410 zasazena jim od Slovanů smrtící rána. Za reformace stali se němečtí rytíři šiřiteli luteránství, až zanikli nadobro. Jen v Rakousku uchovala se jejich památka. Zde němečtí rytíři stali se katolickým řádem. Jejich velmistr. rakouský arcikníže Eugen, byl pozván německým císařem k slavnosti Malborské; místo něho přijel tam velkokapitulár řádu, generál baron Berchtolsheim s poselstvem rytířů. Císař Vilém, přítel malebných krojů a divadelních effektů, sám v červeném plášti skvěl se v popředí vší té slávy, jejímž vrcholem byly řeči o hostině.

První přípitek vynesl císař pruským Johannitům, řka, že úkolem rytířstva jest hájiti němectví. Malborg, jediná hradba na východě, byla prý vždy východištěm kultury v zemích za Vislou a má pro vždy ostati ukazovatelem německých cílů. „Nyní to přišlo opět tak daleko, že polský pych chce němectví ublížiti, a já jsem nucen svůj národ vyzvati k hájení jeho národních statků. Zde v Malborgu vyslovuji naději, že všichni bratři řádu sv. Jana budou vždy k službám, když je povolám, aby hájili německý způsob a mrav.“ Sotva dozněly fanfáry po tomto vyzvání, vynesl císař druhý přípitek zástupcům německých rytířů, v němž hlásal: „Jako jsme v starém Marianském chrámu skláněli kolena před Nejvyšším, jemuž jsme všichni odpovědni a pod jehož ochranou stojíme, tak i prospívejž společná práce řádu ať na poli válečném, ať v nemocnici nebo na poli zachování německého spůsobu a mravu a v hájení všeho toho, co jest dobře německé zde *jakož i tam za hranicemi.*“ Vznášel tedy i na zahraničné hosti důrazně úkol germanisace. Baron Berchtolsheim v odpovědi své, oplývající „nejponíženější (unterthänigst) úctou.“ přestal na tom, že prý rytíři přemožením pohanství v Baltických končinách vyplnili svůj úkol a řád že se mohl posléze věnovati původnímu určení: pěstovati samaritánské milosrdenství. Ke všemu ostatnímu rakouský generál mlčel.

Válka v jižní Africe zakončena mírem v Pretorii 31. května uzavřeným, jenž znamená plné vítězství surové moci nad právem. Svobodné státy Zavaalský a Oranžský přestaly existovati, samostatnost národa boerského jest tatam. Toť výsledek dlouhého zápasu, který připravován byl již úkladným vpádem Jamesonovým koncem roku 1895 a zahájen 10. října 1899 povoláním Boerů do zbraně. Chrabrý ten nárůdek dlouho vítězil; Glencoe, Elanslaagte, Ladysmith, Vryburg, Nicolsonseck, Tugela, Kimberley svědčí o jeho bohatýrství, vpády do Natalu, Kapska, Bečuanska přiváděly světovou moc anglickou do největších nesnází. Avšak i za vítězení ubývalo Boerům sil. Anglická přemoc pálila statky, ničila osady a sháněla boerské rodiny do pověstných „táborů smrti.“ Tisícové zajatých s rodinami byli vyvezeni na ostrov Elbu a na Ceylon, kde stejně hynou bídou a nemocemi. Když se Cronje v únoru r. 1900 musel vzdáti se 4000 mužův a Angličané v červnu vtáhli do Pretorie, změnili Boerové taktiku a zahájili malou válku. I potom každý téměř týden bylo slyšeti o odvážných činech generálů Bothy, Devetta, Delaraye. Dne 7. března 1902 zajat dokonce i lord Methuen

s odílem anglickým. Ale obranců samostatnosti stále ubývalo, kdežto Angličané netrpěli ztrát ani upadáním v zajetí, jelikož Boerové odzbrojené zajatce propouštěli.

Smlouva míru v desíti článcích stanoví tyto podmínky: Boerové skládají zbraň a podrobují se anglickému králi. Boerové mimo Zavaalsko a Oranžsko mají návrat volný, pokud slíbí poslušenství králi Edvardu VII. jako jeho poddaní. Nebudou zkráceni ani na svobodě osobní ani na statcích. Pro válku nebude nikdo stíhán, vyjma skutky, které oznámeny budou generálům boerským a o kterých rozhodne vojenský soud. Holandskému jazyku bude vyučováno ve školách zavaalských a oranžských, pokud si toho rodičové budou přáti; při soudech bude holandština dopuštěna, pokud toho bude vyžadovati prospěch v konání spravedlnosti. K nosení pušek oprávněni budou ti, kterým je toho nezbytně potřebí. Vojenská správa bude co možná nejdříve nahrazena občanskou, a jakmile okolnosti dopustí, zavedeny budou volby a samospráva. Otázka volebního práva domorodcům (t. j. černochům) bude rozřešena po zavedení samosprávy. Žádná pozemková daň nebude vypsána na úhradu nákladů válečných. Bude zřízena komise, jež pečovati bude o návrat vyhostěných k rodinným krbům; vláda jí dá 3 mil. lib. št. na opravy usedlostí, i budou udíleny půjčky, z kterých po uplynutí dvou let bude placen úrok 3%.

Boerové neobdrželi tudíž ani té míry samosprávy, jakou mají osady anglické. Jsou prostě přivtěleni k anglické říši africké, kteráž má býti rozšířena na celou východní Afriku od Kapska až po ústí Nilu. Pro případ, že by Boerové v příští samosprávě hráti chtěli důležitější úlohu, uchystala Anglie proti nim prostředek rozšíření práva hlasovacího na kaferské domorodce.

Dle úředního výkazu stála Anglii válka jihoafrická do 31. března r. 1902 celkem 222,974.000 liber št. čili 5351,376.000 korun. Značné sumy přibudou k tomu ještě za další měsíce. Obyvatelstvo obou svobodných boerských států neobnášelo na počátku války více než 232.000 duší, z nichž 27.000 ve válce zahynulo.[1]) Anglie vypravila poznenáhla proti Boerům 388.749 mužů, tak že anglická armáda o 150.000 převyšovala veškeré obyvatelstvo boerské. Na anglické straně se 86.459 mužů stalo nespůsobilými (mezi nimi 1027 důstojníků) a asi 20.000 mužů zahynulo.

Zvěst o podepsání míru způsobila v Anglii nezměrný jásot. Vrchnímu veliteli lordu Kitchenerovi povolil parlament národní odměny 50.000 lib. št. Korunování Edvarda VII. konati se bude s velikým leskem za dojmu dosaženého míru, kterýmž se Anglie nejen vyprostila z nebezpečné situace, nýbrž i přiblížila k uskutečnění svého světového panství.

---

[1]) Michael Davitt: The Boer Fight for Freedom. London 1902.

NÁBŘEŽÍ V ISMAILII. Ukázka illustrací.

VŠEMU ČTENÁŘSTVU ČESKÉMU

DOPORUČUJEME K HOJNÉMU ODEBÍRÁNÍ

NOVÉ, PŮVODNÍ, SKVĚLE VYPRAVENÉ A BOHATĚ ILLUSTROVANÉ DÍLO

K PROTINOŽCŮM.

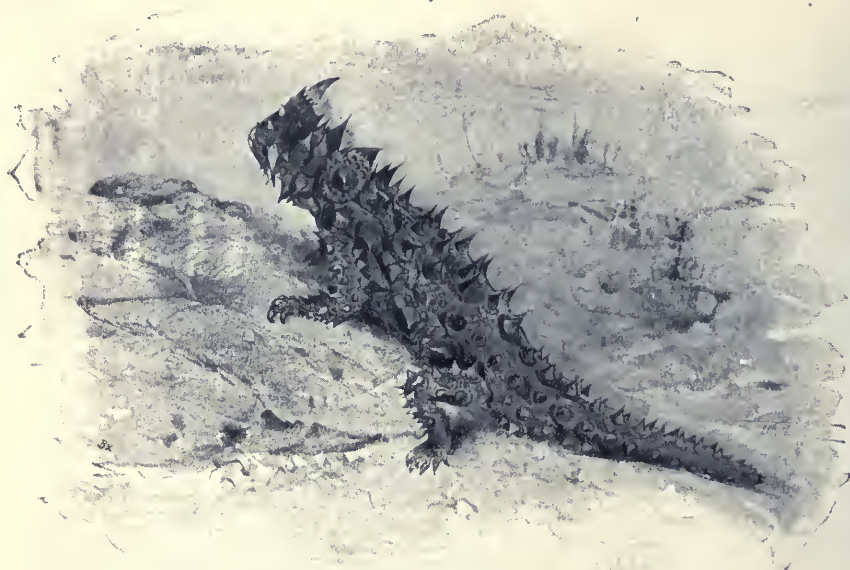
CESTA DO ZEMÍ AUSTRALSKÝCH A NÁVRAT CELEBESEM, JAVOU, SIAMEM, ČÍNOU, ŽAPONSKEM, KOREOU A SIBIŘÍ ROKU 1901—2.

NAPSAL
JOSEF KOŘENSKÝ.

S NĚKOLIKA STY původními vyobrazeními a s přečetnými skvostnými barvotiskovými přílohami.

ZASEDACÍ SÍŇ MAORSKÁ VE VAKAREVAREVĚ, PŘED NÍ TANEČNICE. Ukázka illustrací.

TRNITÝ JEŠTĚR MOLOCH. Ukázka illustrací.

Odvážný
skok d
dálky 20.00
kilometrů! J
pouhý náze
K PROT
NOŽCŮ
vzbuzuje vět
náři podivr
vzpomínky.
nepamatujet
se, jak se nám
zdálo ve ško
lách, že tar
daleko na
obrácené pol
kouli světa vi
lidé ve vzdu
chu hlavou
dolů a přec
nespadnou?
kdybychom se propadli zemí na obrácený ten svět, že narazíme na nohy svých protinožců
A není-liž to v pravdě obrácený svět, zvíme li, že tam sl uncežhavě praží, když u nás pronik
kosti krutý mráz?

Svět našich protinožců jest v skutku podivuhodný. Ci není divno, slyšíme-li, že ta
sluneční koule neputuje po nebi jižním, ale po obloze severní? Že je tam jižní vítr studen
a severní teplý? Že tam rtuť v tlakoměru stoupá za větru jižního a padá za větru severního

Není-liž ku podivu, že žijí na jižní polokouli tvorové, vyskytující se v jiných dílec
světa již jenom jako zkameněliny? Jak neměli žasnouti i přírodozpytci v celém světě proslul
slyšeli-li neslýchanou zvěst, že žijí u protinožců ssavci, kteří snášejí vejce? Kdo by se nezarazil, kdyby tam spatřil ssavce, jenž má zobák jako kachna, jsa zpola vydra a zpola pták?

Kdo by se nedivil, vida poprvé v životě, že skoro všickni tamější ssavci přechovávají neúhledná mláďata ve

NA DNĚ PROPASTI V MOUNT GAMBIERU. Ukázka illustrací.

zvláštní kapse břišní po několik měsíců, a že i největší z australských ssavců rodí mláďata jen tak velká jako malíček? Co tam ssavců s podivuhodným vakem: mladému vlku podobný psohlavec, zvaný pro svou krvežíznivost tasmanským tigrem, vačnatý medvídek, vačnatý rýsek, vačnaté myši, vačnaté veverky, vačnatí klokani, ba i vačnatý krtek! Kde jaký ssavec, skoro každý s břišní torbou, zdivočilého psa dinga vyjímajíc.

Nedivíte se, že tolikeří ssavci v zemích našich protinožců celý život proskákají, užívajíce ku běhu jenom noh zadních? Nemá se člověk diviti, doví-li se, že kraje vzdálených protinožců nemají žádného původního kopytnatce? Že tam schází lesům a polím zvěř nízká i vysoká, a že si tam nasadili zajíce a králíky teprve kolonisté, a že si z nich vychovali největší škůdce polního hospodářství? Ještě dnes může obdržeti bohatou odměnu ten, jenž by vynašel a dodal spolehlivý prostředek proti záplavě bázlivého toho pokolení. Vděčnějším stal se tam kůň a vyvinul své přednosti v nové vlasti tak, že vychází z dostihů vždycky jako vítěz. Také brav splácí vděčně kapitál věnovaný na jeho akklimataci a vede přistěhovalce dál a dále do australského nitrozemí. Bez bravu byly by ostaly mnohé kraje posud jako země tajemná a vypadaly by do dneška jako poušť bývalá. Ale zakládáním artézských studnic a umělým zavodňováním kdysi vyprahlé země položil se základ k výnosnému zaměstnaní pastýřskému, stanic ovčáckých přibývá, a nitro australského kontinentu nehrozí již cestovatelům hladem, záhubou a bídnou smrtí. Kdo by se byl před padesáti lety nadál, že země našich protinožců budou zásobovati pyšnou Evropu masem, připravovaným k vývozu v četných závodech!

MAORSKÁ DÍVKA, V POZADÍ LENOVNÍK NOVOZÉLANDSKÝ.
Ukázka illustrací.

A divíme-li se, že země tak mladé a kdysi pouhé hroby nešťastných trestanců vyzuly se tak záhy z dětských střevíčků a sjednotily se v mohutné soustátí, rovnající se velikostí celé pevnině evropské, naplní nás také podivením opeřený svět našich protinožců. Kde kdo před sto lety slyšel, že jsou země s labutěmi černými jako krkavci? Že jsou pevniny, kde jazyk ptáků začíná něžným štětcem k vystírání medové šťávy? Že jsou hvozdy, v nichž se opeřenci vysmívají lidské práci uštěpačným ha-ha-ha? Že jsou pralesy, hostící u sebe ptáky břichomluvce, kteří umějí plakati i štěkati? Že jsou australské hvozdy útočištěm opeřenců, kteří snášejí společně vejce v houštinách, kladouce na ně hromady trouchnícího listí a smetí v podobě obrovských mohyl a ponechávajíce je chemickému teplu k vylíhnutí? Není-liž divno, že pak vylíhlé kuřátko ležíc na zádech hrabe a hrabe, až se k dennímu světlu prohrabe? Není-liž divno, že jsou u protinožců hřbitovy obrovských ptáků, kteří neměli nikdy

ŘEKA JAMBO V GIPPSLANDĚ.

Ukázka illustrací.

křídel? Že jsou tam ještěři, skákající po zadních nohách jako klokani a vykrášlení mohutným nákrčníkem jako rytířové středověku? Že ve vlasti vymírajícících Maorů vymírají také ještěrky se třemi očima a s pravěkou podobou?

Ale je-li div divoucí, že žijí u protinožců ssavci snášející vejce, jak neměl se diviti i přírodozpytec z povolání, když tam našel ryby dýchající nejenom žabrami, ale také plicemi? Bylo to šuškání mezi vědci, když australské to monstrum, živá ta zkamenělina objevila se pod pitevním nožem! A není dále divno, že žijí u protinožců žáby, jež umějí snášeti po fakirsku sucho i několik let? Že tam chrobáci, libující si u nás jen v kalu, poletují poeticky s květu na květ a živí se medovou šťavou sladkých korunek?

A což říše Flořina v zemích našich protinožců nezdá se býti podivuhodnou, vykazujíc v inventáři Stvořitelově živá monstra, uložená u nás rovněž již jenom jako mumie? Není-liž

V JÍCNU VYHASLÉ SOPKY MOUNT GAMBIERSKE. Ukázka illustrací.

to zvláštnost, že jsou tam stromy bez lupení, majíce místo listí drobné větvičky, podobné chmýřnatému peří ptáka kasuára? Že tam rostou stromy nedávající žádného stínu? Že tam „australské třešně“ mají pecky na plodu a nikoli uvnitř plodu? Že nejmladší pevnina honosí se nejvyššími stromy světa, a že na místě jejich lupení opadává pouze kůra? —

Není-liž podivno, že jest kontinent našich protinožců z nejbohatších na zlato a stříbro? Jak nemají podivné ty zjevy v zemích našich protinožců lákati k sobě přírodozpytce z daleka široka? Co tam bylo do poslední chvíle přírodních záhad, jež čekaly na své rozluštění!

„ŠŤASTNÝ NOVÝ ROK“ PŘEJE MALÝ AUSTRALSKÝ ČERNOCH. Ukázka illustrací.

Do odlehlých těch konců světa nastoupil spisovatel knihy K PROTINOŽCŮM pout a bude čtenáři věrným průvodčím a spolehlivým vykladatelem všech divů na jižní polokouli. Čtenářstvo jeho dřívější CESTY KOLEM SVĚTA hojně rozšířené po českých vlastech svěří se zajisté i tentokráte osvědčenému vůdci svému s celou oddaností a bude naslouchati jeho poutavému vypravování od počátku až do konce. STEREOBRAZY sňaté přímo s přírody půjdou s výkladem ruku v ruce, aby jen vyniklo líčení přírody a lidí co nejvěrněji. A že bude KOŘENSKÉHO kniha K PROTINOŽCŮM pravou studnicí nejrozmanitějšího vědění, zábavy a poučení o vzdálených světech, věští již sama pout spisovatelem vykonaná.

Dne 26. září roku 1900 vyplul Kořenský z Neapole lodí „Královna Luisa“ a ubíral se do Suezu, Port Saidu, Adenu, Kolomba a Fremantlu. Navštíviv město Perth a některé kraje v Australii západní, přibyl po třicítidenní plavbě z Evropy do Adelaidy, podnikaje výlety a lovy s kustody tamějšího musea. Z Adelaidy vedla ho studijní cesta ke splavné řece Murrayově, do požehnaného kraje gambierského a k vyhaslým jeho sopkám, potom do zlatého Ballaratu a Melbournu, kam přišel v pravou chvíli, uslyšev hned po svém příjezdu do residenčního města Viktorijské osady oratorium našeho Dvořáka. Ve Viktorii prodléval jednak v pralese u guinejského cestovatele Lindta, jednak na misijních stanicích založených v pustinách eukalyptových k ochraně australských černochů v Ramajuku a Tyersu. Z Melbourna plavil se Kořenský Bassovým průlivem za největší bouře do Tasmanie, přibyl do Launcestonu, žil

„PARNÍK! PARNÍK!“ Ukázka illustrací.

v pralese blahovičníkovém, v osadě Paramata, t. j. mráz, potom v Hobartě a na blízkém poloostrově, jsa hostem anglického lékaře v Eagelnecku. Slaviv Štědrý den ve vlasti vymřelých Tasmanců, plavil se z někdejšího Hobarttownu do Bluffu na Novém Zélandě a odjel do Invercargilu. Stráviv několik dní při morénovém jezeře Vakatipském a při západních fjordech jižního ostrova novozélandského, přišel do Christchurchu, proslulého sbírkami obrovských koster, náležejících vymřelým opeřencům, jichž jméno Moa jest. Také měl příležitost poznati i místa, jež jsou hřbitovem památných těch kolosů, zůstavivších po sobě ještě zárodky a kuřátka ve vejcích, ostatky kůže s peřím, svaly a šlachami. Dalším cílem Kořenského byl malebný Dunedin a Wellington, kde byl uvítán co nejvřeleji a hostěn co nejsrdečněji u českého podobiznáře maorských pohlavárů. Z Wellingtonu odjel Kořenský do Vanganui, plavil se po řece téhož jména do maorských krajů, přišel do Piperiki a nastoupil odtud cestu vozem po stepi středozélandské, v níž vládnou osněžené vulkány Ruapehu, Ngauruhoe a Tongariro, zdobené na úpatích četnými gejsery a horkými říčkami, navštívil jezero a horká vřídla v Tokaně, prozkoumal gejsery v okolí Spaa, Vairaki a Vaitapa a dospěl tak jezerní osady a lázeňského místa, zvaného Rotorua. Odtud vydal se po jezeře Tikiterském do maorské dědiny Morea, kde připravovaly se právě pohřební hody, zabočil koňmo do krajů Taraverských a Rotomahanských, památných děsným výbuchem, a mohl se dívati v propasti, jež tu ostaly z hrozné chvíle, kdy se země otvírala a lidi a osady pohlcovala. Z Rotoruje zamířil Kořenský do Aucklandu, studoval tam život podivuhodných tříokých ještěrů, proputoval nejsevernější výběžky ostrovní, poznal život dřevařů, zaměstnaných v pralesích damarových, jakož i kolonie česko-německé a osady dalmatských Slovanů, dobývajících tam z „gumových polí“ vzácnou pryskyřici kaurovou. Výletem z Vaivery napříč severní ostrožny do Hellensvillu a Dargavillu a zpět do Aucklandu, jakož i návštěvou některých sopek a kraterových jezer zakončil Kořenský svou pout po Novém Zélandě a odplavil se do Jižního moře k souostroví Přátelskému, zdržel se v Nukualofě na posvátné Tonze, potom v Hapai a v Neiafu na ostrově Vavau, zajel k souostroví Samojskému, prodléval v Suvě a v zátoce Nandijské, v archipelagu Vitském a pokochav se pohledem na korálové květnice podmořských atolů, plavil se ke břehům Jižního Nového Walesu. V Sydneji uviděl Kořenský na vlastní oči pravé divy ze záhadných vývojů ptakopysčích a ježuřích, odjel do

VEGETACE V AUSTRALSKÉM PRALESE OHNĚM ZPUSTOŠENÉM.
Ukázka illustrací.

NALOĎOVÁNÍ VLNY V SYDNEYI. Ukázka illustrací.

Modrých hor a do Brisbanu, aby se plavil po nákladní lodi průlivem Torresovým mezi Velikou hrází korálovou a břehy Queenslandskými na ostrov Celebes, kotvil dle svého přání na pustých ostrovech, a prožil několik dní v Makasaru, hostěn jsa na dvoře krále Goanského. Z Makasaru doplavil se břehů javanských, proputoval příčně celý smaragdový ostrov od Surabaje a sanatoria Tosarského až po Batavii, a to pěšky, v nosítkách, koňmo i železnicí, prodlévaje v pohoří Tenggerském, Lavanku, Kertosoně, Solu, Ďokji, Muntilanu, Borobuduru, Mandutě, Gombonku, též na jižních březích, památných jedlými hnízdy salanganími, přišel do Maosu, sanatoria Sindanglajského, setkal se tam s krajanem lékařem, podnikl výlet do kulturní horské zahrady v Tipanasu a odcestoval do Buitenzorku a Batavie, kde ho uvítal a hostil upřímný krajan, koncertní mistr Joža Srogl. Z Batavie přeplavil se Kořenský do Singaporu a potom do Siamu, podnikaje výlety s ceremonářem krále siamského. Z Bangkoku vydal se Kořenský do čínského města Svatau a do Hongkongu, stiženého tehdy hrozným morem, a odjel kanadskou lodí do Žaponska. Pobytem v mikadově říši zotavil se Kořenský

brzy po namáhavější pouti v krajích tropických, proputoval hornaté kraje v Arimě, Ikahu a Haruně, sám a sám navštívil poutnická místa v přímořské provincii Isejské a navrátil se přes Tokio, Jokohamu, Nagoju a Kioto do Kobe, aby se plavil po žaponské lodi přes Šimonoseki a Nagasaki do Fusanu a Gensanu v Koreji a odtud do Vladivostoku. Z Vladivostoku odjel drahou Usurijskou do Chabarovska, a dočekav se šťastně parolodního spojení, odplul po Amuru do Blahověščenska a potom do Stretěnska, kde zastal již spojení železniční, načež přibyl do Irkutska a odtud po osmidenní cestě rychlíkem do Moskvy, potom do Varšavy a pozdravil s radostí po celoroční cestě stověžatou matičku Prahu.

Z pouhého toho náčrtku vychází zřejmě na jevo, jaké bohatství bude sneseno v cestopisném díle Kořenského po každé stránce zeměvědné, ať již z oboru národopisného nebo o poměrech sociálních a tajích všech tří říší přírodních.

Kořenského dílo K PROTINOŽCŮM bude v české literatuře jediným spisem svého druhu. ZEMĚ NAŠICH PROTINOŽCŮ OBJEVÍ SE V ČESKÉM TISKU poprvé podrobně líčené a illustrované tak bohatě a v přírodovědeckém ohledu tak zajímavě popsané, že **Kořenského kniha „K protinožcům" bude po každé stránce všemu čtenářstvu časovou novinkou.**

Také líčení rajských krajů v Jižním moři, nadšený popis plavby mezi proslulými korálovými ostrovy, pobyt na Celebesu, Jávě, v Siamu, v horách luzného Žaponska a návrat chladnou Sibiří budou s to, aby slova i obrazy připoutaly k sobě české čtenářstvo ze všech vrstev.

ZE ŽIVOTA AUSTRALSKÝCH KŘOVÁKŮ. Ukázka illustrací.

Proti kořalečnímu moru.

Otevřený list důst. bratřím kněžím a učitelům.

Kněžstvo naše vytklo si za cíl: k střízlivosti přivesti dobrý a nábožný lid československý osvoboditi ho od krčmářů. Cíle tohoto nelze jinak dosáhnouti, leda odnaučímeli ho navštěvoati krčmu; ale musíme nahraditi požitky krčmové něčím, co je zdravé i příjemné a snadno mu řístupné i dosažitelné. A toto něco jsou šumivé limonádové — malinové bonbony. **Já jich požívam pár roků a s dobrým svědomím doporučuji je každému.** Pohár 3—4 decil. výtečného ápoje z bonbonku takového stojí pouze 2 kr. Šumivé bonbony tyto vytiskly z užívání pálené apoje v továrnách, dílnách, kancelářích ve Francii a v Německu svou láci a výbornými účinky, ebot hasí příjemně žízeň, podporují zdraví a nahrazují drahé lihoviny. **Užívání těchto bonbonů odvede, silně doufám, lid náš od pití kořalky.** Dejte si poslati cenník těchto bonbonů kterého se obšírněji o nich poučíte; **žádejte ho na p. Maršnerovi z Prahy, Ferdinandova ř. č. 35.** Bonbon do vody puštěný za 1—2 minuty se rozpustí, zamíchá a šumivo s milým poitkem se vypije. Na zdraví!

Rom. Zeymus, farář v Bytčici na Slovensku.

VYNIKAJÍCÍ NOVINKA UMĚLECKÁ.

PRÁVĚ VYŠLO ÚPLNÉ

PRAŽSKÝ SALON

(Rudolfinum 1902.)

USPOŘÁDAL
Dr. Fr. X. HARLAS.

Přináší výbor nejzajímavějších uměleckých děl z letošní výstavy v Rudolfině, a to v reprodukcích co nejpečlivěji provedených. Jasné, barevnou náladu obrazů a plastické podrobnosti sochařských prací věrně vystihující autotypie seřaděny tu v album nevšední elegance. Malby a skulptury našich domácích i předních cizích umělců střídají se v zajímavém výběru, předvádějíce krajiny, pohledy architektonické, výjevy ze života, komposice, obrazy zvířat, vesměs díla umělecky cenná. Připojeny texty a poznámky o rázu díla a umělecké osobnosti autora. Publikace vypravena velmi elegantně a poskytuje našemu umění milovnému obecenstvu příležitost, by sobě získalo dílo nepopíratelné umělecké hodnoty.

Zastoupeni umělci: Bergeret, Brožík, Bubeníček O., Debat-Ponsan, Dierckx, Dupré, Dvořák F., Engelmüller, Jakši, Jansa, Jaroněk, Jefferys, Kafka, Kaván, Klusáček, Kofránek, Langer, Leempoels, Leemputten, Maillart, Mandl, Mehoffer, Melly, Orlik, Rabending, Radimský, Rieper, Ruszczyc, Schikaneder, Schusser, Schuster-Woldan, Slabý, Slavíček, Sochor, Somerville, Stanisławski, Stibral, Věšín, Wiesner, Wyczółkowski, Zügel a j. v.

CENA kompletního díla brožovaného K 6·—, vkusně vázaného K 8·80.

Separátní výtisk s DOPLŇKEM K 7·20, vkusně váz. K 10·—.

Račte žádati sešit na ukázku. — Ct. [illegible] knihkupectví.

Nakladatelství České grafické společn. Unie v Praze.

Obecný zákonník občanský mocnářství rakouského. Ku potřebě právníků i každého občana. Upravil dr. Aug. Nevšímal, advokát v Praze. Sešit 13. Za 60 hal. Nakl. M. Knapp v Karlině.

O školách měšťanských. Brožura vydaná výborem Jednoty učitelstva měšť. škol českých na osvětlení významu a postavení školy. S mapou škol měšťanských. Nákl. vlastním.

Slovanská bibliografie lékařská. Pořádá dr. Jan Semerád. Roč. II. seš. 3. a 4. Čtvrtletí III. a IV. Nákl. Spolku českých lékařů v Praze.

Bible a nejnovější objevy v Palestině, Egyptě a Assyrii. Sepsal F. Vigouroux. přel. dr. Ant. Podlaha. Páté vydání. Seš. 51. a 52. Za 80 h. Nákl. Cyrillo-Methodějské knihtiskárny V. Kotrba. v Praze.

Praha ve své slávě i utrpení. Píše Jan Dolenský. Seš. 12. a 13. Sešit po 60 hal. Nakl. B. Kočí, v Praze 1902.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XIX. Roč. VII. seš. 14. a 15.: Literatura česká XIX. století. Napsali Jos. Hanuš, Jan Jakubec, Jan Máchal, Em. Smetánka, Jar. Vlček. Sešit po 48 h. Nakl. Jan Laichter.

Knihovna českého lidu. Pod Vyšehradem. Obrazy dějepisné z počátku války husitské. Napsal B. Janda. Seš. 1. Za 24 hal. Nakl. V. Kraus v Táboře.

Srbská knihovna Pořádá A. Eckert. Svazek II.: Švábka. Povídka L. K. Lazarevióe, přeložil J. Hudec. Za 1 kor. Nakl. A. Eckert v Praze.

Vzdělávací bibliothéka. Dějiny francouzské revoluce. Napsal Carlyle. Seš. 9. a 10. Za 90 hal. Nakl. K. St. Sokol.

Otázky a názory. Roč. I. seš. 14. a 15.: O kompromisu. Napsal John Morley, přeložil Jos. David. Seš. po 30 hal. Nakl. J. Laichter.

Ochotnické divadlo. Rediguje O. Faster. Sv. 167.: Chudý písničkář. Obraz z venkovského života o 5 jednáních, napsal R. Kneisel, přeložil H. Cimr. Sv. 168.: Důl sv. Vavřince. Veselohra o 3 jedn. od Fr. Rutha. Sv. 169.: Kean. Hra o 5 jedn. od Al. Dumasa, přel. Petr Lípa. Sv. 170.: První klient. Fraška o 3 jedn. od Fr. Rutha. Sv. 171.: Mládí. Drama o 3 jedn. od M. Halbe, přel. O. Faster. Sv. 172.: České Amazonky. Žertovná hra o 3 jedn. od J. K. Tyla. Muž milencem své ženy. Veselohra o 1 jedn. od A. Scholla, přel. J. Novák. Sv. 173.: Dcery pana Zajíčka. Hra pro lid o 4 jedn. od Ad. L'Arronge, přel. O. Fastrová. Sv. 174.: Hadrian z Římsu. Rytířská hra o 4 jedn. od V. Klicpery. Sv. 175.: Diblík. Obraz z vesnického života v 5 jedn. od Ch. Birch-Pfeifferové, přel. J. Novák. Sv. 176.: Finale. Hra o 1 dějství od T. Kepkové Novotné. Ženichové. Veselohra o 3 jedn. od S. K. Macháčka. — Svazek po 60–80 hal. Nakl. M. Knapp v Karlině.

Knihovna Divadelních Listů. Sv. IV.. Pro štěstí. Drama ve 3 jedn. od St. Przybyszewského, přel. A Dvořák. Za 1 kor. Nakl. týž.

Vilímkova knihovna malého čtenáře. Pěkná hodinka. Napsal Fr. Herites, illustroval V. Černý. Za 1 kor. 10 hal.

Besedy mládeže. Pořádá Jos. Flekáček. Sv. 355.: V pomezních lesích. Příhody dvou hochů na hranicích českosaských. Napsal K. Černý. S 2 obrázky. Za 90 hal. Sv. 356.: V zahradě kvetoucích akátů. Sbírka povídek a črt od K. J. Zakouckého. Za otcem. Povídka ze života pobratimského národa od B. Moravce. S 2 obrázky. Za 80 hal. Nakl. M. Knapp.

Příruční kniha pro kovodělníky. Sestavil V. Červenka. Seš. 1. a 2. Sešit po 40 hal. Nakl. J. L. Kober.

Pokladnice praktických vědomostí pro život. Sv. 12.—14.: Praktický fotograf amatér. Napsal K. Černý. S 66 obrazy. Za 60 hal. Nakl. M. Knapp.

Průvodce po král. městě Písku a jeho okolí. Zpracoval B. Brandejs. Nákl. Odboru Klubu českých turistů v Písku.

Illustrovaný průvodce po Sázavě. Sepsali Jos. Horálek a Jos. Bartl. S mapkami Posázaví. Nakl. J. Otto.

Devadesát tři. Román. Napsal Victor Hugo. Přeložil dr. Karel Chudoba. Druhé vydání. Seš. 6.—11. Nakl. J. Otto v Praze.

Hřích abbého Moureta. Román. Napsal Émile Zola, přeložil P. Projsa. Seš. 7.—12. Sešit po 30 h. Nakl. Hejda a Tuček v Praze.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h. Jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h. 1881—1901 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Roční v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 32. 1902. ČÍSLO 8.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 428.-430. (Persie—Phaedrus.) Sešit po 72 hal. Nakladatel J. Otto.

Hrady, zámky a tvrze české. Popisuje Aug. Sedláček. Illustrují bratři Liebscherové a V. Král z Dobré Vody. Dílu XIII. seš. 11. Seš. po 1 kor. 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Josef Mánes. Jeho život a dílo. Napsal a vydal K. B. Mádl. Seš. 9. Za 5 kor. Nakl. F. Topič v Praze.

Brožíkovo album. Prémie Zlaté Prahy. Seš. 11. Sešit po 4 kor. Nákladem J. Otty, v Praze 1902.

Album Zlaté Prahy. Umělecká příloha Zlaté Prahy. Seš. 1. Za 4 kor. Nakl. týž.

Mnohobarevné moderní vzory. Navrhl a kreslil prof. Ferd. Sodoma. Za 15 kor. Nakl. A. Pichlera vdova a syn ve Vídni.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 122. a 123.: Dědův odkaz. (Dokončení.) Ritornelly. Sešit po 24 hal. Nakl. týž.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Seš. 69. a 70.: V rodném hnízdě. Román chlapeckých let. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 99. a 100.: Druhá kniha básní, povídek a črt. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič.

Druhá anthologie z básní Jar. Vrchlického 1893-1903. Seš. 1.—4. Po 30 hal. Nakl. J. Otto.

Dante Alighieri: Básnická díla. Božská komedie. Přeložil Jar. Vrchlický. Třetí vydání. Seš. 14.—15.: Ráj. Nakl. J. Otty.

Sborník světové poesie. Číslo 75.: Král Sionský. Sv. II. Napsal R. Hamerling, přeložila Eliška Krásnohorská. Nakl. Al. Wiesner v Praze.

Spisy Jana Klecandy. V.: Na bojišti. Episody z vlašských bojů za svobodu. Třetí vydání. Za 2 kor. 80 hal. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Dějepisné povídky. Napsal Al. Dostál. Seš. 6.—9. Za 30 hal. Nakl. Al. Hynek v Praze.

Bibliografie české historie. Sestavil dr. Čeněk Zíbrt. Díl II.: I. Prameny. II. Zpracování. Nákl. České akademie.

Marka Pavlova z Benátek Milion. Dle jediného rukopisu spolu s příslušným základem latinským vydal dr. J. V. Prášek. Nákl. České akademie.

O formách trestné viny a jich úpravě zákonné. Napsal dr. August Miřička. Nákl. České akademie.

Všeobecná geologie se zvláštním zřetelem na země koruny české. Napsal dr. J. N. Woldřich. Spodporou České akademie. Za 4 kor. Nakl. Fr. Bačkovský v Praze.

Jan Neruda. Studie jeho vývoje a díla. Napsal F. V. Krejčí. Za 1 kor. 80 hal. Nakl. Hejda a Tuček v Praze.

K protinožcům. Napsal Jos. Kořenský. Seš. 2. Sešit po 60 hal. Nakl. J. Otto.

Praha ve své slávě i utrpení. Píše Jan Dolenský. Seš. 14. Sešit po 60 hal. Nakl. B. Kočí, v Praze 1902.

Domácí lékař. Lékařský rádce zdravých i chorých. S četnými illustracemi. Sestavil dr. D. Panýrek. Seš. 5. Za 50 hal. Nákl. Bursíka a Kohouta.

Českoněmecký slovník. Za pomoci četných odborníků sestavuje prof. dr. J. Herzer. Seš. 10. (hlubý — hubařský). Za 80 hal. Nakl. J. Otty v Praze.

Zábavy psychologické. Osm přednášek pro širší obecenstvo. Napsal dr. Fr. X. Procházka. Za 2 kor. Nakl. A. Landfras Syn v Jindř. Hradci.

Katechismus filosofie. Napsal dr. Fr. X. Procházka. Druhé, doplněné a opravené vydání. Za 1 kor. Nakl. týž.

Podrobná mapa království českého. Kreslil Jan Srp. List 6. a 7. List po 60 hal. Nakl. J. Bursík v Praze.

Brehmův život zvířat. Třetí, nově přehlednuté vydání. Díl I. Ssavci. Znovu přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Díl II. Ptáci. Znovu přehlížel a upravil prof. Fr. Nekut. Seš. 30. a 33. Sešit po 80 hal. Nakl. J. Otto.

Sborník spisů politických a národohospodářských. Rediguje dr. Lad. Dvořák. Seš. 56. a 57.: Úvahy ze současné mezinárodní politiky. Výbor essayův a studií Alberta Sorela. Sestavil a přeložil Štěpán Radić. Sešit po 40 h. Nakl. týž.

The Welsh People. By John Rhys, M. A., and David Brynmor-Jones, Ll. B. Third and revised edition. London, T. Fisher Unwin 1902.

Matice lidu. Roč. XXXVI. čís. 4.: Kalná voda. Maloměstská novela. Napsal Jan V. z Finberka. Nakl. dr. Ed. Grégr, v Praze 1902.

R. 1902. Čís. 8.

OSVĚTA

Památce dr. Josefa Durdíka.

Bylo žalostno pozorovati poslední doby muže, jehož památce zasvěceny jsou tyto řádky — viděti, jak dohořívají trosky jeho ducha v troskách těla prací, chorobou a věkem udolaného. Neodbytně se vtírala do mysli vzpomínka na kvetoucí mužnost, tak pohyblivou, ladnou a činorodou svěžest téhož jedince, k němuž se skoro po třicet let s úctou obracely zraky veškeré naší české společnosti. Neboť kde kdo vyciťoval záhy z celého zjevu Durdíkova, že se v něm ryzí úmysly pojí k neobyčejným schopnostem, aby vedl své krajany k vyšším cílům, aby očišťoval, tříbil a povznášel jejich rozumová hlediska, aby otvíral jejich zamžené oko čisté kráse přírodní i umělecké, aby probouzel v nich cit pro mravní důstojnost a burcoval jejich ospalost k živým, obrozujícím snahám. Vzpomínejme ho s láskou a vděčností! Neplýtvejme tak nešetrností k nepopíratelným zásluhám! Národ československý, sotva osmimilionový, nemůže vydati tolik květů jako kmen padesátimilionový. Nemluvme o snadné nahraditelnosti pracovníka, jehož nitro, jsouc od přírody štědře nadáno a neúmornou pílí rozsáhlými vědomostmi obohaceno i ušlechtěno, sálalo na všecky strany zářivými, osvětlujícími a zahřívajícími paprsky. Jeho působnost zůstavila hlubokou rýhu v našem duševním ruchu za poslední čtvrtiny uplynulého století.

A to jest pochopitelný následek té rozsáhlé činnosti Durdíkovy, která již svou kvantitativní stránkou zasluhuje upřímného obdivu. Skoro půl sta větších menších spisů a výkladů odkázal svému národu. Povšimněte si jen titulů těchto děl a poznáte, kolik na oko protichůdných schopností dřímalo v tomto jedinci. A přece ani všecky tyto tituly nevystihují přesně všeho, co vykonal. Svými výkony zařadil své jmeno mezi básníky, překladatele děl cizojazyčných, ušlechťovatele mateřské řeči, mezi příležitostné řečníky v pěkném smyslu slova, mezi dovedné popularisátory vědeckých i uměleckých ponětí, mezi literární kritiky širokého rozhledu, mezi poučovatele ciziny o našem písemnictví (v Londýnském Athenaeu r. 1874—1882), mezi pěstovatele věd přírodních a stopovatele jejich pokroku, mezi budovatele naší vědecké esthetiky,

mezi historiky filosofie, mezi pedagogy a auktory středoškolských učebnic (svou Psychologií pro školu r. 1871, IV. vyd. 1893), mezi odborné redaktory a pilné přispěvatele do Naučného slovníka, mezi zvelebovatele našeho Národního divadla (jakožto dlouholetý místopředseda jeho družstva), mezi nevšedně nadané a pilné učitele universitní, podporovatele hmotného i duševního blaha mládeže akademické, jež zvolila ho i předsedou spolku pro zbudování akademického domu (r. 1878) a z jeho podnětu a pod jeho protektorátem založila i Filosofickou jednotu. Již tehda, když starý Akademický spolek oslavoval své 25letí, neváhal slavnostní řečník, proslulý geolog Krejčí, pojmenovati Durdíka mužem „všestranně vzdělaným.“ Již tehda vzhlédali k němu jeho posluchači s úctou jakožto k učenci, jemuž není třeba připojovati k jmenu svému akademickou hodnost a před nímž si nemusí vykračovati universitní pedel se svými odznaky, aby bylo patrno, že jest skutečným doktorem.

A čestného svého postavení v našem národě a na vysokých školách dopracoval se Durdík svým vlastním přičiněním a po mnohém strádání. Nezámožný rodák Hořický (naroz. dne 15. října r. 1837), úd mnohohlavé rodiny, gymnasista Kralohradecký, vystudovav na Pražské universitě jako fysik, mathematik a filosof, učiteloval na středních školách v Praze (r. 1860—1861), v Litomyšli (r. 1862—1867) a opět v Praze (na akadem. gymnasii od r. 1867). Habilitovav se pro filosofii na universitě Pražské (r. 1869), tehda ještě nerozdělené, člen zkušební komise pro kandidáty gymnasijního učitelství (od r. 1871), byl jmenován mimořádným (r. 1874) a po 6 letech řádným profesorem téhož předmětu (r. 1880). I přednášel o něm horlivě od r. 1869 i později na oddělené již české universitě až do prvního léta nynějšího století s delší přestávkou dvojí: první, když nešťastnou náhodou stihl jej těžký tělesný úraz, druhou, když vážná choroba mozková ohlásila počátek jeho nenáhlého odumírání, až jej posléze dne 30. června t. r. do hrobu sklátila. Při všech prvopočátečních strastech hmotných (o nichž vědělo jen několik důvěrných zasvěcenců) a již při dvojité své povinnosti úřední (středoškolské a universitní), kterou obojí plnil svědomitě, zapřahoval se ochotně do pracných úkolů mimoškolních. Byl velmi pilným a dovedným dělníkem a přece ne z musu, ne za mzdu nebo pro vyznamenání. Všaktě se naň vyznamenání nehrnula, a jestliže se stal r. 1876 mimořádným, r. 1892 řádným členem Král. české společnosti nauk, r. 1890 řádným členem České akademie a potom rytířem železné koruny třetí třídy, uznávalo se všeobecně, že si všech těchto poct perně zasloužil. Ostatně kdo jej opravdu znal, ví, že ctižádost jeho netíhla za zevnějšími hodnostmi. Jej blažila jiná — obcovati s velikými duchy všech národů, nořiti se do osvěžujícího zdroje jejich myšlenkových osnov, vytýkati jejich povznešená hesla, odkájeti a posilovati jimi ustavičným zápasem unavenou duši našeho lidu.

Než bude již na čase, abychom ukázali, co jest klíčem k jeho snahám a pružinou jeho tak rozmanité činnosti, která orala a osévala touž dobou několik u nás zanedbaných úhorů. Základní jeho názory pučely a uzrávaly ze silné potřeby jeho bystrého a vnímavého ducha, aby práv byl všem zjevům světa a účinům jich na mysl lidskou, —

z potřeby harmonického odkájení rozumu i srdce hledáním pravdy i ochotnou oddaností kráse. Jsa nevšedním znalcem výzkumů fysických i operací číselných, experimentů i method, jasnookým kritikem, byl nadšeným obdivovatelem a umělcem zároveň. Vypozorovav záhy, že v přírodní vědě pouhé pomysly rozumové bez bedlivého zpytování fakt nic nesvedou, a že takováto „naturfilosofie“ přechází ráda v čirou blouznivost, postřehoval nicméně zároveň, že i přesně „exaktní vědy“ bez kázně a filosofického cviku, bez živého povědomí pouze omezené dosažnosti svých výzpytů zabloudí snadno v jednostranný, krátkozraký, jen do sebe zamilovaný dogmatismus. Odtud miláčky jeho mezi mysliteli byli zprva polyhistor Leibnitz, jehožto Monadologii později výborně do češtiny přeložil (r. 1884), a veliký hvězdář Newton. Obou pomysly Durdík rozbíral ve svém nejhlubším díle, habilitačním to spise „Leibniz und Newton. Ein Versuch über die Ursachen der Welt,“ vydaném v Dobrosoli r. 1869, v němž slučuje monadismus a extentní atomismus s některými myšlenkami Kantovými, pokusil se sestrojiti novou theorii o bytostech jakožto příčinách světa.

Později protivníci dogmatismu, kritikové Kant a Herbart, vábili Durdíka vždy víc a více. Z nich onen hlásá, že co poznáváme ze světa, jest již zabarveno naší organisací lidskou, hlásá tedy, že nejsou nám poznatelny věci tak, jak jsou o sobě, nýbrž toliko, jak se nám jeví; druhý přijímá sice rovněž poznatelnost předně jevů, ale ježto tyto jsou jevy něčeho, co se za nimi skrývá, připouští, že z nich lze si dodatkem tvořiti některé soudy aspoň o vztazích mezi bytostmi, třeba by kvalita jich zůstávala nám neznáma. Čím více se zdokonalí jednotlivé odbory lidského zpytování, tím správnější obraz bude si moci sestrojiti o celku světa ten, kdo sezná výtěžky všech odborných nauk. Přípustnost metafysiky v tomto smyslu uznává i Durdík, ne tedy jakožto jakési nadvědy, nýbrž jakožto závědy, pokládaje ji za jádro oné filosofie, která dle něho hledí si zbudovati celkový názor o světě teprve na základě všech ostatních věd. Jsou pak dle Durdíka oprávněny nejen zevnovědy, kteréžto samojediné Comte řadí do své stupnice, nýbrž i nitrovědy, ježto přihlédati jest při zpytování i k jevům lidského nitra, které jsou zrovna tak nepopíratelny jako úkazy světa zevnějšího. Proto Durdík, doplniv Comteovu stupnici i nitrovědami, ospravedlňoval tento svůj krok článkem v „České Škole“ r. 1886 („Pořadí nauk filosofických dle složitosti látky“) a v jiných svých pracích (na př. i v Riegrově Naučném slovníku).

Stavy lidské duše vůbec a city náboženské, cit pravdy, krásy i dobra zvláště jsou zrovna tak skutečné, ba člověku jako člověku vlastně svou bezprostředností méně pochybné, nežli výjevy na nebi a na zemi. Durdík, uznávaje tedy nejen skutečnost, ale i ohromný význam těchto citů v životě jedinců i národův, brojil proti lehkomyslné „frivolnosti ve věcech náboženských“ a proti jednostrannosti vzdělání pouze rozumového. Pravým vzděláním bylo mu pouze ono, které doplněno jest estheticko-ethickou, t. j. ušlechťující zálibou ve věcech krásných, ať přírodních, ať lidskou dovedností vyrobených, a zálibou v dobru, které jakožto Herbartovec pokládal za krásno na lidské vůli. Tomuto svému přesvědčení Durdík usiloval proklestiti cestu

i v širším obecenstvu, ba v celém našem národě. Netajil se svým míněním, že názory a výzkumy badatelů a myslitelů musejí pronikati do širokých vrstev lidových, aby skutečně zúrodňovaly, že nesmějí býti nošeny toliko do jakýchsi archivů a tam hromaděny k užitku pouze několika vyvolených učenců, kteří se aristokraticky odlučují od ostatních svých bližních. Proto snažil se tlumočiti nesnadno srozumitelná, odtažitá ponětí a stručnými formulemi vyjádřené výzpyty učenců do tvarů a výrazů i prostému člověku pochopitelných. Bera si za příklad veliké badatele anglické, kteří s láskyplnou ochotností sestupují se stolic vysokého učení k prosté chápavosti muže z lidu, neustrnul v kastovnictví učených terminů, kterým tak často zakrýváno hrdé kastovnictví smýšlení. Prováděl cíle nynějších universitních extensí, než ještě u nás i jen dle jmena byly známy. Sám důkladným jsa učencem, nebál se o svou gloriolu, ale demokratisuje vědu nechtěl ji zevšedňovati, nýbrž povznášel své posluchače a učně k výsosti svých pomyslů. Chtěl probouzeti liknavé a opozdilé k vyšším zájmům, ale ne proto, aby sám při tom těžil. Nepolitisoval všedními frasemi a za osobními cíli. Poslancoval sice na sněmu zemském (r. 1883—1889) za města Litomyšl a Poličku, ale s politické arény, plné všedního prachu, navrátil se rád do zátiší k svým Musám.

Do hlučné vřavy schůzí voličských nevpravil se jeho útlocit, nehodily se akademicky uhlazené jeho výklady; nemiloval bouře náruživostí, které nesnesou klidné, logické rozpravy a nutí kramařiti osobním přesvědčením řečníkovým. Každý i sebe populárnější výklad odíval rád v jemné roucho umělecké; nade všemi jeho přednáškami čijete jakési vyšší, čisté ovzduší. Uměl nejen nepozorovaně chystati appercepci, dlážditi zvolna a bezpečně cestu tomu, co chtěl vysvětliti, ale věděl, kdy přestati a jak to nastrojiti, aby v mysli posluchačově nebo čtenářově vyznívala zamýšlená, povznášející nálada. Zkrátka, krása formy a výrazu byla mu podstatným dovršením poučného výkladu; tou vábil a neváhal stavěti nesčíslné zlaté mosty k pochopení obtížnějších a subtilnějších poznatků; i na písemních úkolech svých zkoušenců toho vyhledával. Nebýval vždy stručným, protože chtěl věc ukázati po mnoha stránkách a všem smyslům. Uvědomil si záhy, že názvosloví čistě vědecké jest přece jen chudo a příliš povšechné, aby vystihlo všecku rozmanitou barvitost, všecky odstíny vniterných dojmů. Odtud i Durdíkovo úsilí, aby vnikl do všech tajin mateřského jazyka, aby jej obohatil, rozhojnil, zjemnil a zlahodnil (Kallilogie z r. 1872). Sám utvořil značný počet českých vědeckých terminů (nálada, slavomam, průzor, závěda, spolkověda atd.), přihlédaje nejen k logické případnosti, ale i k blahozvuku a k zřetelnosti při skloňování slova. Lahodnou slovotvorbu vítal i u básníků, na př. u Hálka v písních Z přírody. Jemným smyslem vypozoroval spád českých vět, vlnobití myšlenek, hranici mezi prozou a mluvou básnickou a zasazoval se o smír mezi přízvučnou a časoměrnou poesií (Kritika 1874, Poetika 1881). Vycítil jazykové kouzlo Máchova Máje i básní jiných auktorů a upozornil na ně. Přemýšlel a psal o tom, jeli jazyk organismem či mechanismem (v polemice proti J. Kosinovi) a nabádal k takovému zdokonalení mateřštiny, aby neurážejíc umělce zároveň uspokojila učence.

Proto s oblibou bývaly poslouchány i čítány jeho poučné výklady. Zahájil je r. 1868 řadou přednášek v Umělecké besedě o pokroku přírodních věd, vysvětluje zejmena vědecké zásluhy Newtonovy, Lavoisierovy, vývoj nauky o elektřině, nové výzkumy v akustice, novou theorii o světle, potom poučuje o jednotě sil (1869), o nauce Darwinově a uveřejnil tyto své výklady dílem jednotlivě (v Květech, v Osvětě), dílem souborně 1874. V literárním odboru Umělecké besedy promlouval mimo jiné zvláště o dramatickém básnictví antickém (Antigona), moderním (Romeo a Julie), knihovém (Byronův Kain); o Byronově poesii a povaze proslovil (1870) cyklus přednášek, který vydal pak jako samostatnou knihu (1870, 2. vyd. 1890). Jindy rozhovořoval se o české kritice, o úloze kritiky a p. Shledáte vůbec v mimoškolní činnosti Durdíkově význačný ráz vlasteneckého buditelství, a to pravého, ne frasovitého. A nejen v Umělecké, ale i v Měšťanské besedě, v Americkém klubu dám, v Akademickém spolku, v České akademii a jiných rozmanitých jednotách ujímal se slova při rozličných příležitostech; Hostinský, Quis, Goll a jiní muži, kteří bývali svědky a často pomocníky jeho činnosti, dovedli by ji nejlépe osvětliti a odhadnouti ze svých vzpomínek. Spisovatelského ruchu byl účasten jako málo kdo z novějších našich literátů; všecky naše čelnější časopisy i některé denní listy přinášívaly jeho články (Osvěta, Květy, Paedagogium, Časopis Musejní, Ženské Listy, Česká Škola, Politik, Posel z Prahy a j.); ve všech českých knihkupectvích objevovaly se knihy s jeho jmenem; o něm samém a jeho zásluhách rozepsaly se Květy (již 1872), pak Česká Škola (1883), Obzor (1887) Literární Listy (1888). Jeho filosofické a zvláště duševědné statě (o snu, obrazivosti, o zvyku a j.) čítány s pravou pochoutkou, ať již vyšly jednotlivě neb v souboru (Filosofické rozpravy r. 1876). Zasedával v porotách při soutěžích vědeckých i uměleckých.

Otvíral rád cizí obzory a upozorňoval na básnická díla (lyrická, epická, dramatická), která se vyskytovala na obzoru domácím. Jeho „Kritika“ (z r. 1874), obsahující rozbor těchto výtvorů a úvahy o nich (uveřejňované jednotlivě ve Světozoru a vyšlé pak jako celek samostatný), týkala se kromě Sardouovy Vlasti po výtce naší domácí produkce (Krásnohorské, Mráčkové, Bozděchovy, Hálkovy, Zákrejsovy, Ot. Červinky a j.) a oplývá konstitutivními myšlenkami; bylť naším Lessingem jak po stránce slohové tak co do poctivosti úsilí. Protivník literárního kamarádství, býval přísný, ale ne jízlivý, nikdy hrubý, nikdy auktoritář bez pohotovosti přesvědčivých důvodů. Pobádal básníky k svědomité autokritice, k podrobnému studiu dějin, kronik, kostymů, „vůně“ té oné doby, k ryze uměleckým prostředkům. Uznával rád talent, vyciťoval jeho hloubku i přednosti, tušil někdy jeho budoucí rozkvět. O podstatě umění i později vytrvale přemýšlel („Über das Gesammtkunstwerk als Kunstideal“ v Politice r. 1880, „O kráse truchlohry“ r. 1885, „O naturalismu“ r. 1891, ať pomlčíme o jeho jiných čelných spisech). Rovněž rád strojil přehledy „O kulturním rozvoji českém za posledních 40 let“ (v České Škole r. 1889, v Památníku České akademie). — Jeho vyzbrojenost esthetickými hledisky a pravidly byla úplná a dokonalá, ba vadila mu asi (jako Lessingovi), když

se sám pouštěl do tvorby básnické. Na jeho dramatech (Stanislav a Ludmila z r. 1881, Karthaginka z r. 1882) i na některých drobnějších básních čijete příliš vypočítavost jeho prostředků, která dusí bezprostřední vzlet divinační. Ale faktum samo, že i takových výtvorů byl schopen, že s oblibou líčil (jako Turinský ve své Angelině a Guldener ve své Sofonisbě) jemnocitné ženy hrdinky, dále že uměl tak lahodně a delikátně překládati Byronovu poesii (Parisinu r. 1869. Kaina r. 1871 a četné jiné ukázky, zachovávaje i zvláštní jejich ovzduší), svědčí neklamně o zajímavé pružnosti a vznětuplné spůsobilosti jeho ducha. Tyto vzácné vlastnosti uvarovaly ho od všední, chladné a střízlivé škrobenosti mnohých učenců, která neznajíc nic než samospasitelnost vědeckých formulek, hledívá s patra na zářivé výtvory živé fantasie. Bylo charakteristické (jak dosvědčí někdejší i gymnasijní jeho žáci), že často uprostřed školního výkladu unášen býval velkolepostí neb krásou cizího pomyslu. Jeho učňům, kteří nevídali tak daleko, necítili tak živě, zdávalo se to někdy jakousi exaltací nadšení; tak na př. Archimedovo: „Dej mi pevný bod, kde bych stanul,“ které se mu namanulo na mysli za rozboru fysické poučky u tabule, uvedlo jej náhle do vytržení.

Hlavní a nejrozsáhlejší jeho díla připadají do oboru esthetiky a dějin filosofie. Jest na odborných časopisech, aby podrobnými úvahami odhadly jejich hodnotu a vytkly zároveň jejich význam v příslušném odvětví našeho písemnictví; bylo by žádoucno, aby se i některé samostatné monografie podjaly toho úkolu. V tomto stručném a příležitostném náčrtu dostačí podotknouti, že objemná Durdíkova „Všeobecná aesthetika“ (vyd. r. 1875) přejímá hlavní názory, zejmena stežejní o formové povaze krásna, z Herbarta, houževnatě se jich přidržuje a vedle podobného díla Zimmermannova hledí je co nejúplněji v podrobnou soustavu rozvésti. Nic nemůže býti dle něho krásným, co není více méně složeno; to, co se nám líbí, nejsou než jisté poměry mezi složkami nějakého vnímaného celku, nic nežli sestava jeho součástí; tak v akkordu určitá sestava současných, v melodii sestava posloupých tónů, v básni sestava myšlenek, na obraze sestava čar, barev, světla a stínu a p. Vyhledati takové základní, dále již nerozkladné poměry, k nimž pojí se naše záliba (a vzrůstá pak spojováním jich v celek), toť dle Durdíka prvým úkolem esthetikovým. Sejde však na tom, kterak jest tyto stežejní druhy zálibných poměrů stanoviti. Durdík míní, že esthetika na prvním svém stupni nepopisuje, nýbrž „hledá případy nejjednodušší, kterými by vysvětlila případy složité;“ přichází pak „k výtěžkům, které na skutečnosti *nezávisí,* ač v ní se potvrzují, ku prostolibým formám jednoduchým, majícím platnost absolutní,“ načež vytýká jako základní kategorie známé patero esthetických forem (kvantitu, význačnost, souhlas, správnost, vyrovnací závěr) a zamítá esthetiku obsahovou a mystické její výměry, jako: „Krásné jest, co má jistý vztah k Bohu,“ „Krásno jest výron z bytosti boží,“ „Krásno jest svítání ideje smyslným ústředím“ a p. Přes to namítá se Durdíkovi — a to dle našeho mínění právem, — že by bývalo i opatrnější i vědečtější důkladněji vyšetřiti, zdali uvedené jím kategorie jsou v skutku tak jednoduché, a zdali základní podmínky krásna nebylo by spíše vy-

hledávati na jednotlivých konkretních výtvorech krásných tak, jak nám je skutečnost den za dnem ukazuje, a ne pouze cestou čistě rozumovou. Jsouť umělecká díla výtvorem lidí, a lidé i jejich vkus mění se a vyvíjejí, i mohou vyskytnouti se formy krásna, kterých nyní ještě ani netušíme. Z té příčiny zamlouvá se nám více vyčkávací a prozřetelnější esthetická heuristika Hostinského nežli Durdíkova, který podal nám soustavu sice na oko dokonalou, ale poněkud násilnou. I Poetika jeho (z r. 1881) jakožto soustavná nauka o vypodobování duchového krásna z pojmových představ jest ohlasem názorů pronesených v jeho Všeobecné esthetice, ale rozvedených arci úvahami o zvláštnostech umění básnického a najmě o záhadách naší poesie české. I tu jako jinde v tlumočení, rozvíjení a doplňování myšlenek Herbartovských osvědčoval se Durdík mistrem: jeho vkusná a uhlazená výmluvnost, nepřebranost, živost a barvitost rčení i obratů a vynalézavost trefných českých výrazů uměla střízlivě chladné pomysly filosofické lahodně opisovati, převlékati v názorné roucho a tím otvírati jim mysl i čtenářů akademicky nevycvikovaných.

Vedle Jos. Dasticha, záhy zesnulého, naučil po výtce Durdík filosofii po česku mluviti. Potíral domnělý její úpadek (v Osvětě r. 1872), dovozuje rostoucí její nezbytnost při rostoucí dělbě práce myšlenkové, která vždy více vymáhá potřebu přehledu celkového, srovnání a usjednocení roztříštěných výsledků z rozmanitých oborů, vytýkal nedostatky a svůdné stránky filosofie časové („O modní filosofii naší doby“ 1883), nabádal „k methodičnosti ve studiu filosofie“ (r. 1882) a probouzel vůbec u nás chuť k řešení vážných a spletitých otázek. Opět a opět lákaly jej věci a proudy ethické („Darwinismus a mravouka“ r. 1883, „O pokroku mravnosti“ r. 1884). U nás prvý nejobšírněji a nejdůtklivěji vyložil ohromný význam mravní povahy pro jednotlivce i národ (Karakter r. 1873 — III. vyd. 1889), položil důraz na slučitelnost pravého charakteru s kteroukoli letorou (O letorách r. 1873, 1880), již objasňoval i po čistě psychické stránce, nepřestávaje jen na fysiologickém jejím podkladu („Nový náhled o letoře“) a se zálibou hlásal, že vzdělanost pravá jest všude jedna a táž, společný výplod a společná páska všech lidí („O jednotě vzdělanosti“ r. 1891) a že opravdu velicí duchové všech věků a všech národností jsou si srdcem i snahami blízci.

I jako dějepisec filosofie položil Durdík na skrovný oltář své vlasti spisy vynikající hodnoty. Nejrozsáhlejší a nejzávažnější z nich jsou „Dějepisný nástin filosofie novověké“ (I. díl r. 1870) a jeho pokračování „Dějiny filosofie nejnovější“ (r. 1887), v nichž přihlédá bedlivě i k našim českým badatelům, posléze „Dějepisný nástin filosofie řecké“ (r. 1892), nehledíc k jiným drobnějším spisům, jako o „Tómovi ze Štítného“ (r. 1879), o „Kantově Kritice čistého rozumu“ (r. 1882), o „pansofii Komenského“ (r. 1892), o „filosofii a činnosti B. Bolzana“ (1881), o „významu nauky Herbartovy“ (1876) atd. I v těchto dílech (hlavně arci v čelných) jest podivuhodna tlumočitelská dovednost jeho ducha, vzácný jeho dar, kterým ozařuje a vystihuje velikost, jmenovitě pak důslednou pravdy milovnost myslitelů,

v hrobě již dřímajících. Vznešené jejich pomysly objevují se po sobě v celé své síle a v plynulé příčinné souvislosti před duševním zrakem čtenářovým. Věk za věkem se střídá, dědí jistý počet koncepcí po svých předcích, stírá s nich slupku a zdokonaluje jádro. Tato postupná vývojovost ideí, tak důrazně všude Durdíkem vytýkaná, nezmenšuje přece znamenitost zásluhy těch, kteří první jejich zárodky světu odkázali, zárodky teprve po smrti myslitelů dále rozvíjené, opravované, dovršované a obměňované.

Toto měřítko položiti slušno i na vlastní pomysly Durdíkovy; mělť vedle cizích i některé pěkné původní myšlenky své aneb aspoň kombinace, jak dokazuje již jeho habilitační práce „Leibnitz und Newton" z r. 1869, třeba že na něm vynikala více povaha reproduktivní. Ve všech jeho dílech, jmenovitě pak kritických, najdete plno drobnějších úrodných názorů, z nichž ty, které pokládal za osvědčené, nerozpakoval se i častěji opakovati. Ale bylo by zpozdilé domnívati se, že bylo mu toliko to známo, o čem psával. V ústním rozhovoru s Durdíkem mohl se každý i za předposledních let jeho života přesvědčiti, jak dobře jest orientován i o nejnovějších proudech filosofického bádání, ale ukládal si často jakousi zdrželivost, právě studiem dějin filosofie vypěstovanou, a úmyslně mlčíval. Věděl, že ne vše, k čemu je vnitřně puzen, co zdá se novým, originálním a spasným našemu věku, skutečně jest neb bude hodnotno pokolení pozdějšímu. Varoval mladé své učně před slavomamem, ukvapenou a předčasnou literární produkcí, troufalou domýšlivostí; vážil si jejich zápalu, miloval vzlet jinošských myslí, podněcoval jej sám, ale staral se, aby tato horoucnost nevedla svou bezuzdností na scestí a k zmatkům. Býval skoro úskostlivě svědomitý, aby některým dvojsmyslným slovem nevzbudil v mládeži domnění, že vybízí k té oné zaslepené překotnosti neb že ji augursky schvaluje. Vychoval si školu — dlouhou řadu žáků, jejichž srdcím nezůstal cizí, a přece jako pravý myslitel sám dobře si toho byl vědom, že jeho filosofie v jistém smyslu „sestará," nebylo třeba, aby se mu to připomínalo; věděl, že se pro nás všecky a pro největší díl našich sebe původnějších myšlenek otvírají na bližším, vzdálenějším obzoru přichystané již hroby, a že ne „naše" pravda, nýbrž toliko naše snaha za dobrem, krásnem a pravdou má naprostou hodnotu. Sám uctíval rád pouze to, co zářilo na mužích zasloužilých, a nekochal se v jejich stínech. Rád připomínal heslo, že „i slunce má své skvrny" s dodatkem: „Těch však nech — jen pro jich krásu velikány ctíme." Tóma ze Štítného, Karel IV., Komenský, Leibnitz, Newton, Byron, Stephenson, Bolzano, Palacký, Helmholtz a jiní našli v jeho spisech a promluvách svého obdivovatele a velebitele. Přátelství jeho k osobám, které si oblíbil pro příbuznost duší nebo poctivost snah, bylo nelíčené a rozzvučelo se někdy, jako na př. při vydání básní Rudolfa Mayera (r. 1873), tklivými tóny. Milovník elegance zevnější, miloval ji také uvnitř a zachovával jakousi mlčelivou útlocitnost i k těm, v jejichž nitru se neozývala. Tu tam problesklo z něho cosi samolibého, ale byloli v něm v skutku co takého, člověk soudný milerád to omlouval na muži, který tolik pročetl, promyslil, tolik znal a tolik hodnotných skutků provedl . . .

S hlubokým pohnutím kladu tento prostičký věnec do rakve na jeho pěkné čelo.

V Praze dne 2. července 1902.

Ot. Josek.

Vojtěch Šafařík.

Vzpominka

od

Bohuslava Raýmana.

V prvých letech sedmdesátých mělo na Mladoboleslavském gymnasii veliký vliv v základní názory studující mládeže dvé profesorů: mathematik Josef Podhajský již od let starších, a zcela moderní, široce se rozhlížející historik Jaroslav Goll. Ke gramatickým pravidlům, pečlivě od nezapomenutelných dobráků, věčných za odchylné studenty přímluvčích paterů piaristů naučeným, přišel nám pádný, přesný, logicky zpěchovaný základ přírodovědecký prof. Podhajského a mohutná vzpružina vnímavé mysli až v básnické nadšení vzbuzující výmluvného učitele moderních dějin Golla. A oběma těm učitelům byla společna jedna myšlenka v pravdě pedagogická, že ukazovali nám — ač povoláním daleko od sebe vzdáleni — k jiným směrům studii než cestou vyšlapanou přes čtyři fakulty k čtverým úřadům obyčejně voleným.

A těm, kteří věnovati se mínili podle rady Gollovy chemii, dávána doporučení na jediné tehda vysoké učení české — ústav technický — doporučení k *Vojtěchu Šafaříkovi*, ozdobě té vysoké školy. Nevěděli jsme, co je ta chemie, znali jsme jmeno velikého otce chemikova Pavla Josefa Šafaříka a slavné jeho Starožitnosti, znali jsme básníka Čelakovského ohlasy i básně a věděli jsme, že jeho vynikající syn jest na téže vysoké škole docentem botaniky, — znali jsme dokonce působnost nadšeného organisátora Friče, docenta zoologie tamže, jenž povzbuzoval známé nám lesníky z panství Taxisských, kteří sbírali housenky a larvy a pěstovali z nich motýle i rovnali si sbírky zkamenělin. O každém, kdož chtěl přírodovědecky pracovati, věděl Frič a poutal jej vhodně s Museem.

Čekajícímu v bibliothéce Šafaříkově dovoleno bylo diskretně podívati se na serie mohutných svazků, pojednávajících o všech vědách nejen přírodních, nýbrž i duchovních. Zde byly spisy velikých slavistů, zde slovniky i básně všech slovanských plemen, tam spisy encyklopedistů a prvních chemiků francouzských, budovatelů nauky, která se měla státi podkladem zařízení domácích i rolních a průmyslově národohospodářských ve století devatenáctém. A dále byl pětisvazkový Berzelius, bible vědy chemické, založené na intimním svazu energie chemické s energií elektrickou, vedle spisy dvojice odpůrců velikého Švéda, kteří jali se nehledíce k elektřině budovati základy chemie, jíž

reservováno bylo jmeno věčně svěží, jmeno chemie moderní. A za dvojicí tou Laurenta (Méthode de chemie 1854) i Dumasa, filosofii chemickou a eložemi akademickými, byly spisy Gerhardtovy. Elsasan, odchovanec školy Giesenské, duch nejmodernější a nejnesnášenlivější, jediný, jenž v Paříži žije v republice učenců prvního řádu, jim sourodý a jich se vzdalující, vydával spisy, které slávu francouzské chemie roznášely a které ve Francii nejméně budily souzvuku i nejméně plodily žáků.

Opodál byly spisy Lavoisiera, velikého mučeníka chemie, jenž odpraven jest od národa, když ukul mu zbraně střelné proti nepřátelské Evropě a utkal zbraně duchovní, jimiž Francie mohla finančně vévoditi světu. Neporozuměla mu. A za Lavoisierovými sebranými spisy byl Humboldt. Stokráte jsem jej vídal v rukou Šafaříkových, byl to jeho oblíbený autor, a Šafařík měl v sobě i v učenosti své něco Humboldtského. Jeli však co v nejpříkřejší opposici duchu tomu, jest to moderní specialisace pracovní. Po všech oblastech vědy poletoval Humboldt, však v žádné vědě nezanechal hluboké stopy. Práce fundamentálné u vědách přírodních experimentálných konati lze jen úzkostlivou specialisací, a ta nebyla dána duchu Šafaříkovu.

I byl bys od skříní těch stranou v knihovně spatřil astronomické hodiny a přístroje měrné i pozorovací, jimiž se Vojtěch Šafařík od mládí zanášel astronomií. Již v dvacátém roce svém pozoroval oblohu a vystoupil s populárními spisky, jimiž lásku k vědě té vznítiti se snažil. Pobývaje na universitě Pražské v letech 1847—1850 zabýval se chemií u Josefa Redtenbachera. Tento vynikající žák Liebigův zavítal na učení Pražské přímo z laboratoře Giesenské, rychle a účinně zde reorganisoval chemické výklady i práce, tak že evropský vzduch zavál do laboratoří university Karlo-Ferdinandovy na místě plísně, která pod Pleischlem, neschopným starcem, je dusila. Redtenbacher, stoupenec školy geniálního Francouze Gerhardta, podporoval mladé talenty, znalť vzácné umění, ba měl ten dar přímo v povaze své, že s žáky svými obcoval jako s mladými muži sobě rovnými, jenom méně zkušenými, a vlastnost druhou, z ducha svobodného a vysokého pryštící, že talent u žáků svých poznával, k sobě přivlékal a jej podporoval. A mladé žáky své nejen u vědě cestami dobrými vedl, nýbrž také v životě dráhy jim klestil, je doporučoval, jim pomáhal. Zde vedle Šafaříka pracoval i Lerch, výborný pracovník český, mladý Görgey, který později jmeno své spojil s Vilagošem, a první chemik maďarský Thann, který v těchto dnech po čtyřicetileté profesuře oslavován byl celým státem uherským i vládou, akademií, i studentstvem a lidem. Němec Redtenbacher byl muž poctivý i společník v obcování pravý gentleman, dům jeho vítal mladé adepty, manželka jeho byla Češka (Likavcová z Prahy), i kollegové v laboratoři Češi (B. Quadrat, Berr, Šafařík, Lerch, Ullík, Čumpelík, Müller), Italové (Filipuzzi, Pavesi) a Němci (Gottlieb, Wertheim, Pless, Hlasivetz, Ludwig, Tschermak, Effenberger) žili tehda v dokonalé svornosti. Mužové ti, jichžto přátelství trvalo až do pozdních let, větším dílem byli ozdobou vysokých škol rakouských.

Vedle hlavního odboru chemického poslouchal Šafařík též astronomii, i oddal se studiím jejím s pílí vzácnou a činil pilná pozorování nebes dalekohledem továrníka G. Brauna, který mu dal přístroje své

k disposici. Z té doby choval Šafařík hojné zápisky o barvách dvojhvězd, o průchodu země skrze plochu Saturnova kruhu (v září 1848), o průchodu Merkura před sluncem (v listopadu r. 1848), o okkultacích stálic, zatmění slunce atd.

V chemii pracoval Šafařík o sloučeninách kyanu. Vznikaly zde látky překrásně krystalující i hrající po hranách hlatí rozmanitými skvělými barvami a zvláštnostmi optickými. Sloučeniny ty tehda budily zájem, že jeden chemik druhému je zasílal k výměně za krystaly jiné pěkně vytvářené. Byla to doba, kdy i v organické chemii formě krystalové významná váha přikládána a se zvláštní zálibou studovány jsou hmoty v dobře vyslovených krystalech se vylučující. Vždyť poznány byly právě zvláštní zákony, složení chemické látek s formou svazující (Laurentův zákon morfotropický a jeho odnož isomorfismus). Vedle práce laboratorní vyniká účastenství Šafaříkovo při komisi svolané ku provedení české nomenklatury chemické. Naše názvosloví bylo nejlepší a nejprůhlednější všech; pružnost jazyka českého dovolila bez násilí v samo jmeno kmenové látky základní vpraviti i sloučení s kyslíkem, ba i stupeň sloučení toho, a ze jmena sloučeniny hravě vyzírala celá formulka jednoduchých sloučenin minerálných. Názvosloví to jest zdeformováno, jakmile byla Gerhardtem a později Kekulem ze Stradonic zavedena valence prvková, klassifikační to třídítko nové. Autor krásného názvosloví ihned zaujat byl cele novými myšlenkami milé vědě chemické se rodícími, i odmítal, kladlli kdo přílišnou váhu nebo nutilli komplikované sloučeniny organické do krabiček ičitých, ičelých atd. V Českém museu snažil se briliantní přednáškou seznámiti intelligentní kruh posluchačstva s velikolepými, dalekosáhlými výsledky práce Gerhardtovy i Laurentovy.

A přece duch starého Berzelia, zákonodárce chemie, táhl jej k Wöhlerovi, žáku velikého Švéda, ku práci jemu nejsympatičtější, k chemii minerálné. Vedle astronomie byla to mineralogie, která poutala ducha Šafaříkova po učení žíznícího. Mnohá pěkná práce měla později vyjíti z interesu tohoto; starší lidé pamatují se na rozruch, který způsobil první diamant v Čechách nalezený, jejž v chemické laboratoři Šafařík nad pochybnost zjistil, a Královská česká společnost nauk chová pěknou práci „Mineralogisch-chemische Mittheilungen ueber neuere Vorkommnisse in Boehmen“ (1870). Mnohý výklad ze Spolku českých chemiků o minerálech nejbližšího okolí Pražského svědčil o hlubokém vzdělání a líbezném pojímání i v mineralogii mezi naukami přírodními. Wöhler, chlouba university Gottingské, zavedl českého chemika v okruh prací vlastních, i objevují se v Liebigových Annalech první práce českých chemiků: Lerchovy výzkumy o těkavých kyselinách másla a o rozložených hmotách podivného karbonylkalia, hmotách vysoce zajímavých, které více než po třiciti letech znova jsou studovány a zde s nových, moderních hledisk experimentálné výzkumy Lerchovy v plném rozsahu jsou potvrzovány. Šafařík má zde monografii pracnou o ***vanadu*** (Lieb.-Ann. 1859, 109. sv.), při níž se dostal v duchovní styk s chemiky anglickými (Roscoëem) a udržoval s nimi přátelské poměry při sjezdech slavné anglické Associace přírodozpytců. Též některé organometalické sloučeniny připravil, přidržev se směru doby, která v těkavých sloučeninách kovů, v mezích práce laboratorní

netěkavých, s organickými radikály toužila vystihnouti kovy v jejich nejjednodušších sloučenstvích, by je mohla zařaditi v systém elementů ostatních dle hledisk nových, Gerhardtových. Též Vídenská akademie má ve svých zprávách pojednání Šafaříkovo o vztazích mezi chemickými i fysikálnými vlastnostmi těl. I ta práce vzala původ svůj za hranicemi.

Rozdělením Pražského ústavu polytechnického, jenž se svou zakladací listinou českou byl z vůle stavů do roku 1868 německý, postaven Šafařík na místo vědomostem svým přiměřené. Zde poprvé od *chemika* vykládána chemie podle vymožeností moderních. My žáci vzpomínáme podnes oné plamenné výmluvnosti, když se zádumčivý, tichý, jako bojácný učitel rozohnil pro výzkumy Berzelia, Marignaca, Bunsena, Stasa nebo pro koncepce Gerhardta, Mendělejeva, Kekule. Oko jeho zářilo, krásná mluva podivuhodně, ale reálně vyšperkovaná, čeština klasická, obrazy z přírody básnické, poklady z dílen velmistrů chemie s poutavou osobní intimností čerpané — tak nám byla podávána chemie! Ti mistři kolem nás žili, viděli jsme, kterak z chaosu fakt starších předchůdců svých vybírají cenné drobty významné, kterak význam pravý těch fakt splítá se ve šňůru a na ni se nyní navlékají skutečné perly, zbavené rmutu lidskou křehkostí naneseného. Tak přednesena vnikla v nás chemie hluboko, a dnes při čtení děl klasických celé to kouzlo mluvy Šafaříkovy oživí nám znovu a znovu tímže spůsobem jeho nazíracím celé pole výzkumné i s těmi obživlými velikány, jichž jména stala se nám tak draha. Šafařík rozžehl nám pochodně pro život, ale ku práci samé nás bohužel vésti nedovedl.

Od r. 1868, od momentu téměř, kdy se stal učitelem chemie, této nejobjektivnější, nejsilněji mechanické vědy, sám pracovati v chemii přestal, nikdy théma vědecké chemické z jeho mysli žáku neposkytnuto, nikdy ku práci doma povzbuzení nevyšlo. A my toužili po práci takové, i posílal nás za hranice ke Kekulovi do Bonny Rýnské, k Wurtzovi do Paříže, k Bunsenovi do Heidelberka, k Roscoëovi do Manchesteru. Míval radost z našich sebe nepatrnějších úspěchů a neskrblil chválou i povzbuzováním v dopisech, jež s pietou k učiteli chováme. Laboratoř Šafaříkova měla štěstí, podařilo se mu nalezti vždy muže, kteří právě ku práci té lnuli s nadšením, a zásluhou těchto mužův vychováni tisícové chemiků pro průmysl i kathedru. Tyto Šafaříkovy pomocníky dlužno zde uvesti; jest to výborný mineralogický chemik, vzácný učitel a vůdce mládeže v laboratoři technické, nynější profesor K. Preis, jemuž české cukrovarnictví mnohým díkem jest povinno, a za laboratoř universitní děkujeme proslulému pracovníkovi vědeckému profesorovi Bohuslavu Braunerovi, jenž jmeno české chemie tak úspěšně šíří u cizích národů. Neboť Šafařík, i když byl na vzkříšenou universitu českou povolán, neprobudil se z chemické apathie své, ale vyhledal si Braunera, nadšeného, podivuhodně pilného žáka předních mistrů chemie, kteří v laboratoři nejbídnější ve světě, kterou si nepochopitelným spůsobem chef vybral, vedl mládež českou k nejvyšším snahám vědy.

Jakožto učitel chemie sepsal Šafařík učebné knihy „Základy chemie“, „Rukověť chemie“ a r. 1884 pro žáky své „Počátky chemie,“ i redigoval Zprávy Spolku chemiků českých, v nichž o konstituci

fluosilikátů si zafilosofoval a pokroky ve výzkumu Pražských vod vypsal. Však klamal by se, kdož by myslil, že Šafařík složil ruce v klín; právě naopak. Maje zabezpečenu půdu stabilnou, obrátil se k druhé své lásce z prvních let mládí, k astronomii, a tu pěstoval se vší pílí a horoucností svého ducha. Od roku 1868 pozoroval Šafařík nebe již Newtonským reflektorem své konstrukce, originálně primitivným, ale majícím značnou optickou sílu, a učinil nástrojem tím tisícerá pozorování. Akkvisice krásného achromatu Dancerova (r. 1873 pomocí Královské české společnosti nauk) a většího refraktoru Tulleyova byla polohou bytu omezena na výzkum slunce. Teprve když se Šafařík r. 1875 odstěhoval na konec Královských Vinohradů do bytu s volným, rozsáhlým rozhledem, počal samostatné výzkumy své hlavně v oboru hvězd měnlivých a barev stálic. V pracích těch pokračoval po 17 let, obětuje noci na ujmu svěžesti denní; práce ty jsou uveřejněny po seriích v Astronomische Nachrichten a ve Zprávách o zasedáních Královské české společnosti nauk. V pojednání, předloženém dne 21. května 1886 Společnosti nauk, zkoumal Šafařík měny světlosti některých hvězd z „Bonner Durchmusterung“ a ze Schjellerupova a Birminghamova katalogu červených hvězd, pojednání „Ueber die Sichtbarkeit der dunklen Halbkugel der Venus“ obsahuje sestavení všech zjevů sekundarního světla s pečlivou diskusí a s vyčíslením různých výkladů.

Jakožto chemik mohl Šafařík astronomii prokázati mnohou platnou službu, i byly vždy a jsou podnes vítány i ctěny zprávy, pokyny i referáty jeho z oboru praktické optiky. Na desátém sjezdu Společnosti astronomické ve Vídni podával Šafařík zprávu: a) o skle a materiálu k plnění libel, b) o odstranění sekundarního spektra v achromatech, c) o zrcadlech teleskopů z postříbřené bronzi. Šafařík zkoumal nedostatky zrcadel kovových a hleděl je odstraniti zlepšením slitin kovů. Přidáním fosforu staly se kovy mnohem tvrdšími a schopnějšími leštění. Pomalu jsou i jiné kovy do slitin zaváděny, i docíleno jest jemné zrno, stejnoměrné, značná tvrdost, spůsobilost ke zpracování na soustruhu, krásná barva a neobyčejná pevnost. Bližší data chová článek, vyšlý ve Zprávách král. české společnosti nauk: „Ueber Construction von Teleskopspiegeln nach neuen Grundsätzen.“ Při pokusech svých studoval Šafařík též po léta proces broušení a dospěl k výsledku, že zrcadla kovová nutno jinak brousiti než skleněná, s nimiž učinil též drahně vlastních zkušeností.

V astrofotometrii a v oboru praktické optiky dobyl si Šafařík trvale čestného jmena.

S prací astronomickou souvisí též, o čem zmiňuje se Günther ve své Geschichte der anorganischen Naturwissenschaften im XIX. Jhrh. (v Berlíně 1901). Při veškerých měřeních porovnávána jest přítažlivost dvou pozemských těl s attrakcí veškeré zeměkoule. Již C. A. F. Peters r. 1845 ukázal, v jaké míře odchýlena jest bublina vzduchová v libele massou veliké Cheopsovy pyramidy od své normalné polohy. Měření té přitahující difference bylo r. 1830 nalezeno, ale teprv od Šafaříka po mnohých letech z rumu zapomenutí vyhrabáno a zavedeno.

V laboratoři zanášel se Šafařík *fotografií.* Když založen byl (r. 1877) nový list český, jenž chemii technické sloužiti měl, *Listy Chemické,*

zahájen jest časopis v obci chemické článkem pěkným od Šafaříka napsaným: o fotografii na suchých deskách. Na universitu uvádí se sám čtením o alchymii.

Ještě jednou povznáší hlasu svého jakožto místopředseda II. sjezdu přírodozpytců a lékařů českých skvělou řečí o rozvoji chemie a cílech badání chemického dne 29. května 1882. A zde setkáváme se již s horováním muže, jenž práci chemickou ostavil stranou a jemuž je příliš zdlouhavá cesta klopotného experimentování, po které se perličky čisté pravdy sbírají tak obtížně, ale tak jistě. Zde již opět ozývá se ono unuděné „*Ignorabimus*", za kterým z pravidla v patách přichází od jinud z laboratoří vynález veliký. Šafařík praví: „Nejobecnější problemy hmoty budou zajisté rozluštěny jenom společným přičiněním všech nauk přírodních, ale ony všechny k tomu nevystačí, jestliže neuznají, že hmota jest jenom částí veškerenstva a mechanismus jenom částí děje světového, t. j. nepřijmouli pomoc osvícené filosofie." Ale chemik nedívá se na konec, on sbírá zkušenosti, a když přijde nutnost přeskočiti obtíže, ohledne se kolem, a tak vidí, že činí mohutné pokroky, které zrychleně řítí se v před. Ohlížejícím se po osvícené filosofii vypadá váha z ruky a z jejich dílny nevychází než stony a vzdechy unuděného media. Také ze Šafaříkovy učitelské laboratoře nevyšla ani jediná práce.

A kolem to vřelo. Český národ nechtěl dále býti živ jen z odpadků bohatých stolů cizích, přítel Šafaříkův z mládí Ladislav Čelakovský povznesl se prací mezi nejpřednější botaniky, kolem Antonína Friče tvořila se škola, z níž rodila se pěkná pověst našich zoologů, mathematikové naši pronikli, ba i vlastní žáci Šafaříkovi pomalu stavěli se do řad zahraničných pracovníků. Tu provedl Šafařík čin neslýchaný, ale mužně veliký, odložil vedení laboratoře i s hmotnými výhodami, odešel od chemie a vyžádal si stolici astronomie, k níž celým duchem lnul. A té zůstával v nadšení věren, jí věnoval svůj volný bohatý čas a v ní trávil poslední doby života s chotí, družkou pozorování hvězdných, paní Pavlínou Šafaříkovou.

Čest památce jeho, zdar všemu, co činil dobrého, a pokoj tomu, v čem podlehl křehkosti lidské!

Z nejnovější ruské literatury.

Gorkého drama Měšťané a povídka Tři. Menšikov a M. de Vogüé o Gorkém.

Drama M. Gorkého „*Měšťané*, výjevy v domě Bezsěmenova," mělo na jevišti Petrohradského uměleckého divadla veliký úspěch, jako vše, co píše tento novodobý hrdina ruského intelligentního světa či spíše polosvěta. Za necelý měsíc prodáno 25.000 exemplářů tohoto kusu, a chorý spisovatel, který s ženou a dvěma dětmi žije v příjemném vyhnanství nedaleko Jalty, může se nyní považovati za prvního

literáta na Rusi. Císařská akademie věd a umění v Petrohradě znamenitého apoštola bosáctví počátkem roku zvolila za svého člena, a když musela za nějaký týden svou volbu odvolati, zazářila jen ještě více mučednická aureola Gorkého, kterého zlá vláda z Petrohradu poslala do Nižního Novgorodu, ale pak churavému dovolila žíti na Krymu v sousedství s Tolstým a Čechovem, kochati se krásami jižního pobřeží a svou slávou, která k němu dolétá od břehů Něvy.

Rodina Bezsěmenových sestává z otce Vasilije Vasiljeviče, jeho ženy Akuliny Ivanovny a dvou dětí: syna, vyhnaného studenta Petra, a dcery učitelky Taťany. V domě Bezsěmenova mimo to bydlí jeho chovanec strojník Nil, dva strávníci: „pěvčij“ (kostelní zpěvák) Tětěrev a student Šiškin, jakož i vdova po vězeňském dozorci Jelena Nikolajevna Krivcova. Peričichin, daleký příbuzný Bezsěmenova, prodavač ptáků, se svou dcerou Pavlinou švadlenou doplňují seznam „měšťáckého“ kruhu malého provinciálního města, pokud se nám představuje v tomto díle. Měšťané na Rusi jsou něco zcela jiného než u nás, také to nejsou maloměšťáci, nýbrž zajisté nejubožejší třída ruské společnosti, která se skládá z duchovních, kupců, měšťanů a kresťjanů. O ně, schudlé obyvatele měst, nikdo se nestará jak o ostatní třídy společenské, a jestliže tito domkáři, řemeslníci, drobní prodavači bohatnou a stávají se posléze třeba kupci, zajisté se to děje buď potem a krví jejich, nebo cestami málo poctivými, posléze pak se z jejich dětí neb vnuků vyklubávají nezřídka lidé vynikající v rozličných oborech veřejné činnosti; ovšem nemálo takových měšťanů jest nebo se stává bosáky. Život těchto pariů ruské společnosti nikdo lépe nevylíčil než Glěb Uspenskij, nedávno zesnulý; z jeho spisů se s nimi můžeme zcela správně seznámiti, což ovšem nemůžeme říci o dramatě Gorkého, jenž má docela jiné cíle. Měšťané Bezsěmenovi jsou lidé všedních názorů s celou tou „měšťáckou“ mravoukou, která vzbuzuje takovou nevoli u předních mladých ruských spisovatelů, kteří často, ba z pravidla za měšťáctví považují to, čeho si váží poctivý člověk a čím stojí lidská společnost. Nehájíme rodičů Bezsěmenových, možná že skutečně byli lidé všední, malicherní, příliš spořiví a snad ani vždy poctiví, leč přece to byli lidé dobré vůle, když dali dětem svým takové vzdělání, což se jim však zle vyplatilo. Za bouří studentských, řekněme směle, nesmyslných a bezúčelných, sdílí Petr Bezsěmenov osud svých soudruhů, kterých se na ten čas na Rusi počítá už ne na sta, nýbrž na tisíce. Nyní vězí otci na krku a je stejně nespokojen životem jako jeho stárnoucí sestra Taťana, a ještě více otcovským domem, což otci netají. Otec vida, jak málo si ho děti všímají, vytýká to synovi: „Vidíš, tys se naučil opovrhovati vším, co žije, a míry ve svých činech jsi nenašel. Z university tě vyhnali. Myslíš si, že nespravedlivě? Mýlíš se. Student je žák a ne pořadatel života. Zachceli se každému chlapci v dvaceti letech býti strůjcem společenských řádů, musí vše přijíti ve zmatek, a řádnému člověku nebude na zemi místa.“ Trpce stěžuje si stařík, jak se mu nyní doma trudně žije: „Matka vaše nemá pokojné chvilky, opatrujíc vás, neustále se bojí, abych vám neukřivdil. Já pak nechci nikomu křivditi. Sám trpím od vás, těžce trpím. V domě svém chodím opatrně, zrovna jako by bylo všudy na podlaze roztroušeno sklo. Ke mně i hosté,

staří přátelé, přestali choditi; u tebe, povídají, jsou vzdělané děti, my pak jsme lidé prostí, ještě se nám budou posmívati. Vy jste se jim nejednou posmívali, já pak jsem studem hořel za vás. Všichni přátelé mne opustili, zrovna jako by vzdělané děti byli mor. Vy pak docela si svého otce nevšímáte, nikdy s ním nepromluvíte laskavě, nikdy mu neřeknete, jaké myšlenky vás zajímají, co budete dělati? Jsem vám jako cizí, a přece vás miluji. Miluji. Rozumíte, co to znamená, láska? Hle, tebe vyhnali z university, mne to bolí. Taťana vadne jako stará panna, toho jest mi žel, ba hanba před lidmi. Já bych tě, Petře, rád viděl člověkem, ne studentem."

Děti uznávají, že otec má pravdu, ale jak dcera praví, „pravda rodičů jest jim cizí," a jsou „dvě pravdy," syn pak to doplňuje řka, že otcova pravda jest jim úzka. „My jsme z ní vyrostli, jako jsme vyrostli z šatů; nás ona tísní a dusí. To, čím ty jsi žil, tvůj pořádek života už se nám nehodí." Týž Petr ve své rozprávce s podnapilým Tětěrevem blíže nám odhaluje své nitro a mluví slova velmi typická pro nynější quasikosmopolitickou mládež: „Myslím si, když Francouz nebo Angličan řekne Francie či Anglie, že si dojista představuje cosi reálného, hmotného, jemu srozumitelného. A já řeknuli Rusko, cítím, že jest to pro mne prázdný zvuk, i nemohu tomuto slovu přikládati nijakého jasného smyslu. Jest mnoho slov, která vyslovujeme ze zvyku, nepřemýšlejíce o tom, co v nich vězí. Život. Můj život. Co obsahují tato dvě slova? — Čert mě postrčil, abych se súčastnil těch pitomých bouří. Přišel jsem na universitu se učit a učit . . . Žádného režimu, který by mně překážel studovati římské právo, jsem nepociťoval, nikoliv! Pociťoval jsem režim tovaryšstva a poddal se jeho tlaku. Hle, dva roky mého života jsou vyškrtnuty. To jest násilí! Násilí nade mnou — neníli pravda? Myslil jsem si: dokončím učení, budu právníkem, budu pracovati, čísti, pozorovati, budu žíti." Tětěrev s výsměchem opakuje slova školské modlitby: „Rodičům k potěšení, církvi a vlasti ku prospěchu," a připojuje svůj dodatek: „v úloze pokorného sluhy společnosti," načež Petr s zápalem odpovídá „Společnost? Té nenávidím. Ona neustále více požaduje od jednotlivce, ale neposkytuje mu možnosti rozvíjeti se pravidelně, bez překážek. Člověk má především býti občanem! křičela na mne společnost ústy mých soudruhů. Byl jsem občanem — aby je čert vzal! Nechci, nejsem povinen podřizovati se požadavkům společnosti. Jsem osobnost. Osobnost svobodná." Zajisté vše to jsou pěkná slova, která nyní snad opakují tisíce ruských mladíků, oběti onoho nevědomého nebo nesvědomitého Molocha, který se jmenuje ruskou společností; arci též možná, že Gorkij ironisuje tyto studenty, kteří se nyní z Šavlů stávají Pavly. Tětěrev, s kterým Petr rozpráví, jest jakýsi šašek filosof, který hlásá poslední pravdy, radě nikdy neodpláceti dobrem za zlo, a též za dobro ne více dáti, než nám bylo dáno. „A za zlo odplaťte vždy stokráte horším zlem. Buďte ukrutně štědří, odplácejíce bližnímu učiněné zlo. Jestliže, když jste ho prosili o chléb, dal vám kámen, svrhněte horu na hlavu jeho." Tomuto konci monologu všecka společnost nábožně naslouchá jako čemusi vážnému, těžkému a upřímně řečenému.

Hlavní osobou celé hry je strojník Nil, jehož ústy Gorkij asi vyslovuje své vlastní názory. Nil má o sobě vysoké mínění („nic nedělám špatně“), chce žíti a pracovati, jest asi velmi učený, alespoň mluví o Heraklitovi a Swiftovi, a ve vědomí své povznešenosti nade všemi jest hrozně hrubý. V druhém dějství, když se otec vadí s dětmi spůsobem výše dotčeným, v nejhorší okamžik, když syn počíná na otce křičeti, přichází Nil. Přichází z práce, tvář má černou od kouře a sazí, ruce špinavé. Je v krátkém, pomaštěném kabátci, opásán řemenem, ve vysokých zablácených botách. Natahuje ruku povídá: „Dejte honem dvouhřivnu na izvozčíka. Jeho zjevení se a klidný hlas rázem ukončuje vádu; všichni na něj hledí. On z počátku mluví dosti mírně, odpovídaje k výtce Bezsěmenova, že přišel do komnaty v čepici a neumyt, přechází v ironický tón, a k pěstounovu napomenutí, aby s ním takovým jazykem nemluvil, odpovídá, že má pouze jeden jazyk, a vyplázne jej na Bezsěmenova. Po odchodu pěstounovu vykládá přítomným, hlavně Taťáně, svou filosofii: „Miluji život, miluji šum, práci, veselé prosté lidi. A což vy žijete? Tak jaksi se plížíte okolo života a z neznámé příčiny stenáte a stěžujete si, na koho, proč, s jakým účelem?“ Tětěreva miluje hlavně proto, že se podobá sekyře, železné sekyře, a sám hrozně miluje kování. „Před tebou je červená, beztvárná hmota, zlá, rozžhavená. Bíti do ní kladivem je rozkoš. Ona prská syčícími, ohnivými plvky, chce ti vypáliti oči, oslepiti tě, odvrci od sebe. Ona jest živá, tuhá. A ty silnými údery děláš z ní vše, čeho jest ti třeba.“ Do všeho mlátiti a bušiti jest jeho ideálem, bez ohledu na pocity svého bližního, jen aby si dle svého uspořádal svůj život. S ním souhlasí opilec Tětěrev, jenž několika slovy vysvětluje Taťáně své životní názory a zároveň ospravedlňuje svůj nepořádný život. Taťána se ho ptá, co se s ním, umným a nadaným člověkem stalo, že se octl na takém scestí; on odpovídá: „Co se stalo? To jest dlouhá a nudná historie, měllí bych ji vypravovati svými slovy —

Já slunce, štěstí hledat šel,
nah a bos jsem se navracel,
i prádlo i svoje čaky
zmařil jsem mezi tuláky.

Ale toto vysvětlení je příliš krásné. Třeba doložiti, že v Rusku jest pohodlněji býti opilcem, tulákem, než člověkem střízlivým, poctivým, řádným. Pouze lidé nelítostně přímí a tvrdí, jako meče, pouze tací se protlukou.“

Jak Nil rozumí tomu mlácení kladivem a mečem, nejlépe vidíme z jeho rozmluvy s Petrem. Petr zlobí se na svého přítele Šiškina, kterému našel kondici, že se zřekl místa jen proto, že nemohl býti ve službách u antisemity, kterým byl Prochorov, jeho patron. Na Rusi totiž mezi články doktrinářského liberalismu jest také povrhování antisemitismem, ačkoli tam semité, zvláště vzdělaní semité, svou propagandou mezi mládeží byli největšími škůdci ruského lidu. Ale kde pak, oni jsou tak milí ruskému liberálovi, že jich slepě poslouchá v nejrozmanitějších otázkách a stává se kosmopolitou, čímž ovšem nikdy nejsou a nebyli skuteční semité, kteří při všech svých podvratných snahách vždy na prvém místě hájí svých prospěchů kme-

nových. Dnes synové vyvoleného národa řídí celý revoluční ruch na Rusi a ve své drzosti nestydí se tvrditi, že to činí pro blaho ruského, potlačeného lidu, téhož lidu, jejž všude, kde k tomu mají moc, přivádě na mizinu. Petr vyčítá Nilovi, že docela nemá žádné vážnosti k cizím názorům, načež dostává odpověď: „Počkej! A což ty sám jsi ochoten vážiti si judofoba?“ Petr: „Já si v žádném případě nepřivlastňuji právo chopiti člověka za hrdlo.“ Nil: „Ale já ano.“ Petr: „Kdo dal vám toto právo?“ Nil: „Práv nedávají, člověk si musí sám dobyti práva, nechceli býti rozdrcen povinností.“ Proto chválí Nil Šiškina, že nedovoluje, by mu kdo šlápl na nohu, ale sám to dříve učiní. Vůbec jest Nil sobec, nebo jak se tomu nyní říká: individualista do morkokosti, jemu cizí klid, cizí blaho není ničím a drzost jest hlavní zbraň, která mu má pomoci k štěstí na tomto světě. Ve své samolásce jest nesmírný optimista, k čemuž ovšem přispívají též jeho zdraví a síla. Praví unylému a rozmrzelému Petrovi: „Život, i když nejsme zamilováni, jest slavná věc. Jezditi na špatných parovozích za podzimních nocí, v dešti a větru, nebo v zimě za metelice, když vůkol tebe není prostranství, když je vše na zemi zahaleno tmou, zasypáno sněhem, — taková jízda unavuje v takou dobu, jest trudna, nebezpečna, chcešli — a přece jest i v tom pro mne půvab! Přece jest! V jednom pouze nevidím nic příjemného, v tom, že mnou a jinými poctivými lidmi vládnou svině, hlupáci, zloději . . . Avšak život jim cele nenáleží. Oni pominou, zmizejí, jako mizejí vředy se zdravého těla. Není takého rozvrhu jízdy, jenž by se neměnil.“ Petr: „Nejednou jsem slyšel tyto řeči. Uvidíme, jak ti na ně odpoví život!“ Nil: „Přinutím ho odpověděti tak, jak se mi zlíbí. Ty mne nelekej! Vím lépe než ty, že život je těžký, že se časem stává odporně těžkým, že bezuzdná, hrubá síla tlačí, dusí člověka, vím to a mně se to nelíbí, mne to rozhorluje. Takového pořádku nechci! Vím, že život je věc vážná, ale nezřízená; ona bude vyžadovati pro své zařízení všech sil a schopností mých. Také to vím, že nejsem bohatýr, ale prostě poctivý, zdravý člověk, a přece pravím: Dobrá! A všemi prostředky duše své ukojím svou touhu pohřížiti se v samu kaši života a míchati ji tak i tak, tomu překážeti, onomu pomoci, — hle, kde jest radost života.“ Staré myšlenky, jak namítl Petr, nového v nich pouze jest naprosté zmizení oné lásky k lidstvu, k bližnímu, oné lítosti se slabými, kterou se tak proslavila ruská literatura. Gorkij velebí hrubou, bezohlednou sílu, jeho hrdinové podobni jsou oněm Moskevským zbůjníkům kupcům, kteří kráčejíce pyšně ku předu křičí: „Mému mravu nepřekážej“ (моему нраву непрепятствуй) a skutečně mohou rozbiti všechno, co se jim namane do cesty, ať jest to člověk nebo zrcadlo.

Prodleli jsme déle u tohoto díla, poněvadž Gorkij v Nilovi patrně kreslí sebe; ale nejsme tak škodolibi, abychom považovali tento obraz za zdařilý a věřili spisovateli na slovo. Drama nemá valné ceny; hlavní zauzlení jest v tom, že Nil bez svolení pěstounova nabídne svou ruku Pavlíně, dceři ptáčníkově, a tím jaksi povrhl Taťánou, která byla do něho zamilována. To se stalo při obědě. Následek: Taťána se otrávila; zachránili ji, ač by raději byla zahynula, poněvadž se její život stal nesnesitelným. Rozlícený otec vyhnal od sebe podnapilého ptáčníka,

ale pak div všichni „noví lidé“ s Nilem v čele nevyhnali Bezsěmenova z domu jeho. Výjev hrubý svou křivdou a bezohlednou drzostí. Zatím i syn Petr byl otci odňat hezkou a veselou vdovou, která s ním bude žíti, ovšem bez svazku manželského. Upřímnou soustrast a časem i úctu vzbuzují v nás rodičové Bezsěmenovi, jejichž všední život nyní vydán jest na pospas takým drzým útokům nešetrných a i nesvědomitých lidí. Za tyto jich útrapy můžeme jim odpustiti všechny jich staré hříchy. Tito otcové jsou rozhodně lepší než děti a nezasluhují bohopustého spílání pro své „měšťáctví.“

Nedávno vyšly „Kritické články o dílech Maksima Gorkého.“ Nalézáme tam rozpravy z pera Minského, Posseta, Ignatova, Michajlovského, Skabičevského, Obolenského, Menšikova a j. Skoro vesměs jsou to chvalozpěvy, většinou málo kritické; výminku činí stať Menšikova „Krásný cynismus“ s heslem z Tesknoty Gorkého: „Časové se změnili — a lidé jsou dobytek. Ostatně vše drží se ve svých zákonech, a člověk na zemi není nic více než nicotná hnida.“ Menšikov v kořenı́ se Gorkému spatřuje především modu; mimo to jeho řeči jsou příjemny oběma hlavním táborům ruského liberalismu, totiž marxistům a lidovcům, a též konservativci s velkou zálibou ukazují na jeho hrdiny jakožto na odstrašující příklad toho, k čemu přivedl společnost tak zvaný pokrok. A zatím Gorkij v odporu se spisovateli lidovci let šedesátých, kteří hledali člověka ve zvířeti, usilovně hledá zvíře v člověku a objeviv ho jaksi podivně a smutně slaví vítězství. Jeli zvíře krásné, mladé, neohrožené, všechny sympathie spisovatelovy mu náležejí. A co jest ten život, ta rozkoš, ke které zve Gorkij? Síla tělesná, krása, smyslná rozkoš, bezuzdné hýření, osvobození od „stopudové mravouky.“ Proroci této víry jsou vesměs bohatýři, nadčlověkové. Správně vidí Menšikov ve všech čtyřech svazcích děl Gorkého jakési tažení proti svědomí a diví se oné jeho psychologii, dle níž ze zlých, ukrutných pocitů mají vznikati dobré činy a ohavnosti mají roditi lidské štěstí. „Neboj se hříchu,“ to hrdé slovo hlásá Gorkij. Druhé, které je provází a nabádá pomáhati těm, kdož hynou na dně života, zvučí vedle prvního jako chladná fráse.

Gorkij má svou zvláštní přednost před jinými spisovateli. Neučiv se v žádné škole, on v jistém důležitém směru je větší znalec než všichni druzí. Seznámil se dokonale s lidovým životem. Postupně, methodicky obeznamoval se se zoufalstvím, zlobou, smyslnou rozkoší, pijáctvím, úžasem samoty v poušti, kochal se touto samotou. Viděl hoře tisícův lidských bytostí, proputoval ohromné prostranství od Volhy do Bessarabie a do Tiflisu. Dýchal nejen utrpením lidu, nýbrž také vzduchem stepí a hor, mnoho se zdržoval na březích moří a řek, a příroda odhalovala mu svá němá tajemství. Posléze. trpěv dlouhá léta nouzi a bídu, Gorkij prošel velkou školou lidského utrpení, a tato škola zároveň s přírodou vzdělala jeho nadanou duši mnohem lépe, než by to mohly učiniti celé folianty. „Skutečně Gorkij může se pyšniti svým věděním, a sice takovým, jehož jiným spůsobem získati nelze Jako čtouce Turgeněva nebo Tolstého cítíme neklamně, že se tito spisovatelé zevrubně seznámili se svým světem a osobně prožili, procítili v sobě život svých elegantních reků a rekyň, podobně čtouce

Gorkého, vždy nabýváme přesvědčení, že viděl, co popisuje, že osobně žil srdcem a duší svých tuláků, zlodějů, nevěstek, robotníků, že vssál v sebe jejich přírodu.“ Ale kniha zkazila talent jeho. Neustálým čtením knih stal se obyčejným intelligentem, kterých na Rusi jest velmi mnoho a kteří následkem svého povrchního vzdělání z populárních knížek, hlavně o „politické ekonomii,“ o poslední modní filosofii, domnívají se, že mohou o všem souditi. Tito lidé neustále mluví o smyslu života a vymýšlejí ohromné množství prázdných otázek, které pouze svědčí o jich mělkém vzdělání a nechuti k vážné práci. Tento dilettantism, jehož matkou je duševní lenost, je hlavní příčinou onoho smutného společenského stavu, oné rozmrzelosti, která vlastně neví, co chce. Takovým lidem se „vzdělaný“ Gorkij velice líbí, jeho tuláci neustále mluví o těch otázkách, které se rojí v jejich hlavách, překážejíce vážnému pojímání života. „Čtouce pozorně spisy Gorkého znamenáme, že si všechny své přednosti přinesl z lidu, všech svých vad nabyl v kruhu vzdělanců. Hlubokého citu ku přírodě, vášnivé záliby v její kráse Gorkij ovšem nezískal z knih. Podivuhodně bohatý, obrazný, zvučný a květnatý jazyk národní patrně vzat z lidu a ne z knih, znalost života zavržených, jejich filosofie a psychologie. Avšak jeho lžiromantismus, náchylnost ke květnatému přehánění patrně mají svůj zdroj v knihách. Lid jest pravdivější a přísnější v řeči, nikdy neužívá hyperbol, alespoň ne ve vážné řeči. Potom ona analyse, ničící živý cit, ona nezkrotná reflexe, které se Gorkij často podává, ono psychologické dloubání (ковырянье) — vše to pohříchu jsou už dávno nám známé nervosy intelligentní vzdělanosti. Duše spisovatelova, patrně mocného přirozeného útvaru, byla přece silně otřesena stykem a zápasem se světovými názory, jí příliš novými; knihové vzdělání odrazilo se v něm jakousi rozumovou neurasthenií, stavem ostrým a jemným, ale chorobným. Gorkij jest intelligent, a sice ve vysokém stupni, ale takových jest u nás veliké množství, a nám docela není třeba intelligenta. Očekáváme od něho ohlasu lidové duše, ale dokonce ne variace na časopisecké motivy.“

A ovšem ne život lidový mohl naučiti Gorkého onomu cynismu, onomu popírání svědomí, všech ušlechtilých citů lidských ve jmenu hrubé síly a nestydatých smyslných chtíčů, jimž bezuzdně hověti se u něho jmenuje životem, neboť světový názor lidu není takový. „Ideály násilí, loupeže, svobody chtíčů dokonce nejsou ideály prostého lidu. Zdravý lid vždy jest nábožný v pěkném, křesťanském smyslu toho slova. Nitrem svým mužík cítí mravní zákon, jakožto podmínku svého blaha a na odchýlení se od něho pohlíží jako na zlo vedoucí k smrti. Zdravý lid bojí se hříchu a opovrhuje jím, nezkoumaje proč . . . Lid nemůže rozumovati jako Nietzsche, nemůže si vymýšleti *zlého nadčlověka*. Takový člověk všudy jest považován za ničemu (negodjaj), t. j. za člověka nespůsobilého k životu. Naopak všichni národové, počínaje starodávnými dobami, dopracovali se svou myslí k představě *dobrého nadčlověka* . . . Lid ve své masse od věku k věku tíhne k nábožnosti, k čistotě, pokoře a nezlobivosti, a vše, co se tomu příčí, považuje za hřích. Není vlastností lidu vážiti si toho, co ničí život, lid nevědomě ctí pouze to, co život buduje.“ Ostatně od Gorkého už proto nelze očekávati hlasu lidu, poněvadž vlastně líčí nepracovitý lid, nýbrž tuláky a lenochy,

a tato třída lidí jest stejně cizí jak prostému lidu tak pravé intelligenci. Gorkij sám byl takovým tulákem a učil se nejen z knih, nýbrž i z toulavého života. Ale komu jest třeba onoho hrubého cynismu, okořeněného Nietzscheismem? „Cynikové v lidu věčně se vyskytují, ale ztrácejí se obyčejně uprostřed stejně věčných, zároveň však úcty hodnějších stoiků, platoniků, epikurejců, křesťanů. V prostém lidu Gorkij nemohl by najíti sankci ‚bezumstva chrabrých.‘ Ale ve vzdělaném kruhu právě za našeho času taková sankce sama se nabízí. V dobách nihilismu, darwinismu, esthetismu, Nietzscheismu, Marxismu není nesnadno najíti ospravedlnění zla! Máme celá desatera theorií ospravedlňujících zlo, — voltež kteroukoliv! A zcela opačně, než jak je přijímá lid, tyto theorie mají nepoměrně větší moc v naší společnosti, než věčné idey stoiků, čistých epikurejců, křesťanů. Naše vzdělaná společnost pociťuje nevysvětlitelný pud k cynické morálce, k svobodě nejen ducha, nýbrž i těla, k svobodě od toho mravného tlaku, který tak jest drahý stoikům a křesťanům. A to jest netoliko na Rusi; totéž vidíme v západním měšťanstvě, v západní šlechtě, všudy, kde se tvoří vrstva obyvatelstva odtržená od lidové půdy. Gorkij se svou holotou snad právě proto uvítán s takou horoucností a uznán za svého od intelligence, že je skutečně s ní spřízněn vnitřní podstatou svého ducha ... Bosáci jsou lid pijácký a hýřivý, ale což nase nižší a střední intelligence méně pije a hýří? ... Z vnitřní stránky porovnání mezi intelligencí a bosáky snad jest ještě přesnější. Bosáci tolik nečtli jako my, ale téměř všichni jsou intelligenti — všichni přemýšlejí, všichni mají svou filosofii, a sice zrovna takovou jako jich bratří nahoře. Všichni jsou nespokojeni společenským řádem a přece se ho drží a jím se živí. Všichni jsou skeptikové a materialisté, svobodní myslitelé, zavrhující kulturní předsudky. S největší lehkostí dostihují takových vítězství vědy jako učení o původu člověka od zvířete se všemi odtud plynoucími důsledky. Všichni nejsme ničím vinni i všichni jsme dobytek, dí hrdina jedné z nejlepších povídek Gorkého (V stepi). Že člověk jest skot a nic více než nicotná hnida (Tesknota), opakuje se velmi často u Gorkého; to jest jeden ze základních kamenů bosácké filosofie. Ale totéž přesvědčení se prýští ze srdce intelligentního pessimisty všech dob od Ekklesiasty až po Maupassanta. Třídy odloučené od lidu jináče mysliti nemohou, avšak lid, pokud jest organisován, tak nemyslí. Jeho organický svazek se zemí a s živly dává mu pocit věčného života, a takový život je stav posvátný. Člověk lidové, organické kultury není náchylen považovati se za nicotnou hnidu, nýbrž za syna božího, stejně jak v pohanských tak i křesťanských dobách.“

Uvádíme tyto poznámky ruského spisovatele, poněvadž víme, že Gorkij také v Čechách nalézá své nerozvážné ctitele, kteří nevidí, jaký vlastně skandál pro naši osvětu jest toto velebení nestydatého cynismu a jakou škodu mohou podobné názory způsobiti zvláště v malém národě, který si ani na krátkou dobu nemůže dovoliti míti intelligenci buď na mysli pomatenou nebo odporně nestydatou; velcí národové se nějak z toho vykřesají. Proto přestaňme býti opičáky a nechvalme, co mohou velebiti pouze největší nepřátelé Rusi, kterým Gorkij a Tolstoj svými „osvětnými snahami“ pracují do rukou, bohužel s velikým úspěchem. (Dokončení.)

Český román.

Napsal

Karel Leger.

(Pokračování.)

Zakryla si oči drobnou dlaní,
hlavička se mladá zmotala,
na rtu pobledlém jí povzdech zmíral.
Chtěla prchnout, ruku však jí svíral
a sám Géza chvěl se bezděky.
„Proč?“ se tázal znova. Zdálo se jí
jakýs hrozný výkřik daleký,
že jí ve sluch zazněl, v něm se chvějí
vzdechy, teskné lkání zdušené,
třepetání touhy plamenné.
„Bojím se vás!“ vzkřikla. Ruku její
stiskl lehce, dvorně ke rtům zdvih,
cítila ten oheň políbení,
pálil, jako v duši pálí hřích.
Jeho tvář se v okamžiku mění,
na rtech vystydl mu zlý ten smích.
Popustil jí ruku, tiše praví:
„Hle, jste volna, slečno!“ Jedině
teď ji poutal jeho pohled žhavý.
Měla pocit v oné vteřině,
jak by vlákna hebká ovíjela
lehounko se kol jejího těla.
Vší silou je přetrhati chtěla,
vzdorným pohybem se vzepjala,
bílé ruce vztáhla zoufalá.

Géza usmíval se, mlčky čekal,
aby plaché ptáče nepolekal.
Náhle uskočila. Strhala
přec ta vlákna, která poutala ji,
která k němu vinula se v taji.
Zakryla si oči. Útěkem
slepě divým přes záhony květné,
jako motýl vyplašen kdy vzletne,
před tím hrozným smělým člověkem
spasila se. Běží, — letem letí,
v houšť kvetoucích jasmínových snětí.
Géza hleděl za ní, ruce skřížil,
koutky úst se úsměšek mu plížil.
„Hle, jak prchá laňka splašená,
houštím šat jen bílý prokmitává,

vím, teď v bezpečí tam spasená
oddychuje, nebi díky vzdává,
čelo snad i křížkem požehnává,
zlekaným se okem ohlíží,
zdali ještě zlé to pokušení
stínem se jí v patách neplíží.
Ah, má nedůtklivá, nic to není!
třepetej se, zlaté ptačátko,
ochočíš se, zvykneš za krátko!
Nač ten útěk, nač ty vzdory plané?
dím, co stát se musí, to se stane!“ —

Zachechtal se krátce, hlavou hodil,
v rozpustilé náladě byl dnes,
pohvizdoval tiše, v křoví kdes
proutek ulomil si a jak chodil,
cestou osekával každý květ.
Nechtělo se pod střechu mu zpět.
Však i druzí hosté vycházeli,
po pěšinách smích a šepty zněly.
Všem se vyhnul, které potkat měl,
v nejzazší část parku odešel.
Sestoupil až v rokli, v tiché stíny,
které kolem tůně ležely.
Zvedl kámen, hodil do hlubiny.
Nehybné se vody zachvěly,
drobné vlnky vběhly do rákosí,
u dna pod lupením vzdychl kdosi,
bubliny tam odtud vyvřely.
„Slyšte, slyšte, rusalky a víly!“
rozdováděn Géza zavolal,
„rytíř Modrovous tu s vámi sdílí:
zase jednu družku udolal
života proud, násilím ji schvátí,
nikdy více k vám se nenavrátí!“
Skřípavě pad drzý jeho smích
v teskné ticho samot mlčících.
Náhle odpliv. — Do tváře mu hledí
svítivých dvé očí. Přikrčen
pod vyhnilou vrbou mužík sedí,
drobný suchý, troška kostí jen,
jak pergamen sežloutlý a lysý,
s čelem rozbrázděným. Oh, ty rysy
Géza již tu jednou zahled kdysi!
Oči přimhouřené k němu zří,
prokmitá v nich plamen šílenství.
„Pravda!“ smál se Géza, „my se známe!
po druhé se tady potkáváme!
Pod prohnilou vrbou ze zvyku

čekáš na svou paní, vodníku?
Slyš mne, nikdy se ti nenavrátí,
život nevydá, co jednou schvátí,
odešla už, brachu, na vždy ti!
Pověz to svým vílám v rokytí!“
Rozchechtal se. „Milý hastrmane,
nenaříkej marně, nežaluj!
také víly mají osud svůj
a co stát se musí, to se stane!
Buď tu s Bohem!“ Proutek zdvih,
v žertu po té lysé hlavě švih,
vesel hvízdaje a bezstarostně
pěšinou se vracel. Po něm zlostně
mužík okem zablýskal a němý
pomalu se plížil schoulen k zemi;
kostnaté se prsty rozpjaly,
na čele se všechny vrásky chvějí
a v dobráckém vyschlém obličeji
objevil se výraz zoufalý.
Ke skoku se chystá pobouřený,
zuby blýskly, na rty stouply pěny — —

Ale daleko již Géza byl
v křižovatky pěšin zabloudil.
Pohvizdoval, — tak mu volno bylo!
listí konejšivě ševelilo,
slavíků zpěv jásal do ticha.
Náhle baron stanul. Od besídky
zdá se mu, že šepot doslýchá,
jako když tam žena zavzdychá. —
Mladé listí ještě závoj řídký
obetkalo kolem mřížoví.
Postavy dvě zahled — duší tělem
v obejmutí utonuly vřelém
Géza ušklíbl se. „Bláhoví!
tak jen mládež nerozvážná bývá,
mysl lehká sotva uváží,
že zrak cizí všetečně se dívá.
Pokoj jim! sám budu na stráži!“
Na lavičku used, smál se tiše,
naslouchal, jak tam to láskou dýše.

Pod besídkou Vláďa opojen
nevěstu svou líbá v bílou šíji,
div že v náručí své nezdrtí ji!
Jeho je ta rozkoš, jeho jen!
K němu přitulena — sladký sen! —
v jeho rukou nervosně se svíjí. —
Rušivý tón ječivě teď vpad

pod kvetoucí větve v tichý sad.
Od zámku zní píseň cizí řvavá,
ulekaný slavík v křoví stich.
Vláďa otřásl se, hlavu zdvih, —
oh, jak těžká byla jeho hlava!
Těžko z opojení procítal — —
Dále zněla píseň. Prudce vstal.
Valda visíc na hrdle mu celá
polibky jej svými opíjela.
Bílé její ruce s hrdla sňal,
se vztyčenou hlavou naslouchal.
Cítila, jak náhlý příval zimy
provanul v té chvilce mezi nimi,
viděla, jak jemu na čelo
hrozivé se mračno slctělo.
Vykřik Vláďa. „Slyš! ta píseň řvavá
kde se tady vzala rozpínavá?
Kdo se opovážil? Oh, to zní
jako pravý jásot vítězný,
jak fanfáry, s kterými se žene
nepřítel už v město přemožené!
Nedovolím —!“ Zraky se mu vzňaly,
na spáncích mu žíly nabíhaly.
Násilně se vzepřel, — ale z pout,
z paží měkkých, jež ho objímaly,
silou vší se nemoh vyvinout.
Valdiny se sladké oči táží:
„V této chvilce ty se rušit dáš?
Píseň? dozní — vyzní — což to váží?
To jen Hirš tam zpívá, tenor náš!“
„Nechci slyšet!“ vzkřikl. — V bílé dlaně
vzala jeho hlavu, spanilá,
polibky jej svými dusila,
oči, uši, rty mu pokryla.
K srdci se mu tulíc odevzdaně
štěbetala sladce: „Viď, že již
ošklivé té písně neslyšíš?“

VII.

Šťasten Vláďa byl, — již ve svůj dům
přived žínku, ten obrázek třpytný,
odpočinku nepřál lačným rtům,
rozkoší se spíjel nenasytný.
Líbá, líbá, — Valda znavena
s jeho hrdla spouští ramena,
polibky ty pomalu ji dusí.
Tolik dní už! — v resignaci jen

vzdává se a trpí — běda, musí! —
a on nikdy není nasycen.
Líbá, líbá — ó, je šílen zcela —
o ni nuda už se pokoušela.

Géza přijel, — s jakou radostí
vstříc mu Valda běží, vyprostí
aspoň na chvilku ji, jednou zase
bude moci volně vydechnout.
„Díky, že jsi přijel!“ těšila se,
„zdá se mi, že cítím tíhu pout.
Příliš sladko v těchto dnech tu bylo,
trošku změny už by neškodilo.
Cigaretku máš-li?“ Mráčkem dýmu
v oči šelmovsky a směle zří mu.

Na balkon si vyšli. Nerad jen
Vláďa provodil je rozmrzen.
Škoda chvilky, — v duchu se mu kmitá, —
která odletuje neužita!

Pod nimi kraj ležel prozářený
v klidu odpoledním. S pýchou ženy
půvaby své všechny rozestřel.
Vlažný větřík vlnami se chvěl
po kvetoucím žitě. Lehký pel
šedým dýmem nad líhami vzlétal,
divoký mák jiskrami v něm zkvétal.
Nad úvozem planých růží květ,
stromovím se v dálce víska míhá,
kostelíček jako větrem vset
na skalnaté stráni vížku zdvíhá, —
tichý, uzavřený, skromný svět.
Na obzoru kol se lesy tměly,
hory nad hory se nastavěly.

„Rád vidím ten koutek vlasti své
v letní jeho zdobě zářivé.
Je v něm klidná nevýbojná krása,
skřivánků zpěv tichým štěstím jásá!“
zamyšlen dí Vláďa. Zívaje
zpod přivřených víček unaveně
baron Géza hledí do kraje.
„Tebe baví vidět z okna denně
plochá pole, tento nudný kout?
kupky mrvy v brázdách přehlednout?“
Ušklíbl se. „Ovšem, přirozeně —
mladým manželům je vždycky vděk
odlehlý a tichý koutečck.

Všechnu jeho prozu všední holou
láska ozáří jim aureolou,
vše, co nízké roste do oblak, —
viď, sestřičko drahá, že je tak?“
Valda rameny jen pokrčila.
Vláďa rozehřál se. „V pravděli
nevidíte, jaká krása milá,
jaký měkký tón a veselý
svítí v plochách polí, jež se vlní?
na vlnách jak hoří planý květ?
Ó, má vlastní půvab ten náš svět,
k srdci mluví, třeba neoslní!
Vím, jsou nádhernější krajiny,
ale půvab ten je prajiný,
rodný kraj je pouze jediný!“
Jasným zrakem v jasná pole hledí, —
dlouho nedočkal se odpovědi.
Géza labužnicky vonný dým
ze rtů pouštěl mráčkem modravým.
Posléz pravil líně: „Hochu zlatý,
rozumím ti, vidíš předpojatý
rodný kraj a vlast svou milenou,
hranicemi v mapách značenou.
Až tam na pomezí vlast je tvoje,
co dál za mezníkem, prokleto je!
Když se však ti o tvé vlasti sní,
mezníky tě ony netísní?
Ne, ne, nehněvej se! — ale pro mne
pojem ‚vlast‘ je cosi úzkého,
zní v tom příliš mnoho dětského.
Neznám ono vlastenectví skromné,
které touhy svoje uvězní
navždy mezi sloupy pomezní.
Co nám dětem nové doby značí
země píď ta, kterou rychlík stačí
za hodinu, za dvě přeletět?
naší vlastí dnes je celý svět! —
Slovo vlast — to pro sedláka zbývá,
když se pyšně ze vrat statku dívá
od meze až k mezi — dále ne,
svoje hroudy hlídá zděděné —
Ah, ty usmíváš se jako vždycky
trochu útrpně a ironicky, —
jsem ti k službám celý, chcešli mě
staromodním ohněm duše měkké
ztrestat za kacířství novověké!“

Ale Vláďa pravil upřímně:
„Lituji tě, Gézo! Jak je chudý,

vlast kdo nezná, cizincem je všudy,
třeba celý svět mu otevřen.
Vlast — to hrouda, pravíš. Ale pojí
k hroudě té se dětství zlatý sen,
mládí s celou poesií svojí.
V ní tvůj život klíčí. V půdě, která
pokryta je hroby předků tvých,
tělo i tvá duše vyšla z nich.
A kam vkročíš vlákna tisícerá
opřádají měkce duši tvou
vzpomínkami, tichou ozvěnou.
Cítíš, nejsi sám. To čarodějné
kouzlo rodné půdy, pásky chvějné
stejnou mocí všechny poutají,
kdo z té hrudy s tebou vzrůstají.
Ke všem stejně mluví dějin kniha,
a všem stejnou touhou hruď se zdvíhá.
Přijde člověk cizí — chodí slep
pro vše kolem, nač my s láskou zříme,
neslyší ten tichý měkký tep,
kterému my všichni rozumíme,
jak to srdce rodné matky bije;
bez kořenů — vetřelec jen — žije.
Pro něj všechna minulost je něma,
pro budoucnost pochopení nemá!"

Géza mávl rukou: „Lyrika!
vlastenectví! fráze veliká!
Jak obrázek bludný omílaný
prudkým proudem z té či oné strany,
já se koulel světem sem i tam,
nadarmo se břehů zachytám.
Neznám kraje, kde prý byl jsem zrozen,
právě jako kámen ve proud hozen
nevrátil jsem se tam nikdy zpět,
po proudu jsem plynul v širý svět,
světem rozházel jsem mládí květ.
Vlast? co mně jest? Věru, pravdu mají,
kdož dí, vlast že v srdci jen se tají,
pravdu baron Hirš má, rozmilý,
jeho vlast že v kapse, tvrdili!"

Ticho chvilku bylo — trpké trochu,
rozplašil je teprv Valdin smích.
„Dosti už těch sporů jalových,
hodni buďte, páni, bez vrtochů!
Uznej, Gézo, krásu vlasti již,
a ty, miláčku můj, stiš se, stiš!
Věř mi, za pomezím že je taky:

rozkošný a přívětivý svět,
nechtěj schválně zavírati zraky
a vše cizí pyšně přehlížet! —
Na kraj jeden vzpomínám si ráda,
krásnějšího není nikde víc —
pro Boha! to není vlastizrada?
Moře stříká bílým skalám vstříc.
Na zpěněných hravých vlnách plove
rozkošný břeh, sady olivové,
bílé zámky, villy, hotely,
na pobřeží život veselý.
Ó, ty mořské vlny rozpustilé
v koupeli jak houpají tě mile,
obejmou a hladí, lehtají.
o podmořských zámcích šeptají.
Jediné mám přání: tam své žití
strávit, plovat v šumném vlnobití,
po vlnách se klouzat pěnivých,
poslouchat ten šum a ruch a smích."
Sepjala své ručky rozmazleně,
jako had se k choti přivine.
„Viď, můj milý, pokorné své ženě
vyplníš to přání nevinné?
Jenom měsíc! zcela stačí pro mne —
viď, že nemáš srdce neoblomné.
Prosím, dej mi ruku! slib mně již,
že v ten slunný kraj mne provodíš!"

Smál se Géza: „Věru podivno je —"
a to zazvučelo nevolí,
„že maříte mladé štěstí svoje,
dni libánků plné nepokoje
zde v tom malicherném okolí,
kde zrak každý hlídá tajnost vaši,
polibky vám milé se rtů plaší.
V dálku do neznáma v sladké touze
jděte — sami — se svou láskou pouze,
kam zrak všední sotva zaletí,
aby vyplašil vás z objetí!"

Valda hrozila mu: „Rozpustilý!"
A choť její zatím tiše vzdych,
mávl rukou zřejmě v rozpacích.
„I já toužím dávno, hochu milý,
odtud do daleka zapadnout,
na mžik vymanit se z těsných pout,
starostí roj odehnati s čela,
svému štěstí oddati se zcela. —
ale nelze ještě. Práce věčná

čeká všady v polích, na dvoře,
práce mrzutá a málo vděčná.
Ale nezbytná je!“ (Hovoře
vyvinul se Valdě z měkkých paží,
stojí vzpřímen, zdá se, slova váží.)
„Ty víš, skrovné statky naše jsou
vydobyty prací úsilnou
a jen v práci budoucnost je moje.
Vím, že nesmím lekati se boje,
složímli své ruce do klína,
že z majetku bude ruina.
Proto zůstal jsem tu, — práce čeká,
umdlévá již otec, chorý kmet,
zmožen tíhou dlouhých těžkých let
vykonal, co možno pro člověka.
Čas už, abych práci zastal sám
a já pracovat chci, přísahám —
vždyť mám pro koho teď!“ — K mladé ženě
obrátil zas oči roztouženě
a ostatní slova docela
v polibku jí na rtech dozněla.

„Chachachacha!“ Géza bez ostychu
odpovídal v pohrdavém smíchu.
„Jak jsi roztomilý, Vláďo náš!
od prvého dne, kdy sešli jsme se,
jediné to heslo udáváš.
Zápalem ti svatým hlas se třese,
‚Práce!‘ voláš, — však jí nevidím,
jako z cigarety lehký dým
rozplývá se, ve slovech se ztrácí.
Škoda illusí a nadšení!
Slyšíš? zdá se mi, že zrozeni
nebyli jsme ani k jakés práci.
Pracovat! jak? hochu, o čem sníš?
eh, já nechci, a ty neumíš!
Práce — heslo dobré pro ulici
pro dav zahalečů lelkující, —
ale ty? proč koketuješ s tím
hýčkaným teď slovem moderním?“

Vladimír se zachvěl uzarděný,
na rtech zahořkl mu polibek,
vyvinul se opět z loktů ženy.
„Ah, tys věčně stejný!“ trpce řek,
„skeptik, posměváček plný jedu!
Ale dnes já příliš šťasten jsem,
nepodráždíš mne svým sarkasmem!
Uvidíš sám, zdali nedovedu

celou chutí, silou mládí svého
uchopit se díla velikého.
Vysmíváš se?“ — a sám oči sklopil,
čelo přetřel. „Nevěříš mi snad?
Dávno byl bych díla se již chopil,
ale cítil jsem, jak odevšad
v cestu se mi překážky jen valí,
všechny nejlepší mé záměry
o lidskou se zlobu ztroskotaly.
Nedůvěra, závist — příšery
podlomily sílu, srdce rvaly.
Lid mě sklamal. Ó, já toužil všem
býti opravdovým přítelem.
Za svou lásku však jsem nevděk sklízel,
nové příkoří a novou svízel.
Častokráte hořko bylo mi,
ale přímo půjdu cestou svojí,
třeba napadán a stále v boji,
nevděk vůli pevnou nezlomí!“

Géza zahalil se v oblak dýmu —
Bože, jak to všechno dětsky zní mu!
Ten obláček, který pouští teď,
nejlepší je na vše odpověď! —
V líci ruměnec a plamen v oku
Vláďa do výše se růsti zdál.
Žinka se mu přitulila k boku,
úsměv jí jak motýl na rtu hrál.
Na šíji mu věsíc ruce obě
sklonila tu pyšnou hlavu k sobě,
šeptá v ucho jemu: „Drahý můj,
na mne, na svou ženu pamatuj!
v jaké krušné zápasy se ženeš?
bojím se, že prací zanesen
na mne na ubohou zapomeneš.
Očarován zmizí sladký sen,
rmutem všedních strastí udusen!“
Smíchu rolničky v těch slovech zněly.
Slyšel je v nich Vláďa uzardělý,
shovívavě však a vroucně děl:
„Dítě, jak bych na tě zapomněl?“
Cítil, kterak její rtíky pálí,
polibky jí vracel zas a zas,
hladil její lesklý vonný vlas,
ale oči jeho bloudí v dáli.

Nad silnicí v polích zvednut plove
mráček prachu. Vozy žebřinové
s rachocením ke dvoru se blíží,

skřípou kola pod nezvyklou tíží.
Na žebřinách stísněn lidí dav,
směs širáků černých, halen šerých,
rukou spleť a kolébání hlav,
měkká intonace hlasů sterých,
které v tesknou píseň splývají.
Smutné sloky konce nemají, —
jako bolest, která neuleví
do hlubin až srdce zasetá,
jednotvárně chvějí se ty zpěvy.
Jak se bílá cesta proplétá
z dálky alejemi středem polí
rachotí ty vozy blíž a blíž.
A zní přede vraty hlahol již,
chřestí kámen pod těžkými koly,
a již také jasněji se zdvih
protáhlý tón písní tesklivých.

„Ejhle, Vláďo! vzpomněli si na tě,
milých hostí se ti dostane!“
baron Géza smál se jedovatě,
„tuším, samí bratři Slované!
Matky Slávy deputace malá,
poklonu ti složit přispěchala.
A ty písně! jak by v jeteli
včelky se čmeláky bzučely.
Vidím, příbuzenství citem jat
kvapíš bratry milé uvítat.
Jak v malebném vybrali se sboru
poklonit se pánu na Javoru!“

Nechtěl slyšet Vláďa posměch krutý,
vztýčil hlavu. Stál tak nepohnutý,
vážný, — hleděl, kterak s lomozem
těžký vůz se blíží za vozem.
„Rád jsem —“ zamyšlen děl, — „že jsou tady!
v nouzi o lid dělný zavolal
jsem je ze Slovače, z holých skal,
práce v polích zpozděna je všady.
Málo rukou pilných! s nechutí
zdejší lid se do díla mi hlásí,
když jej hlad a bída nenutí,
z těžší práce prchá, vybírá si.
Ó, já vím, v tom stajený je vzdor,
vše mi dělají jen na úkor,
zpod obočí hledí záští plní,
kde jen mohou škodí, zlomyslní!
Než by ve žních práci zrychlili,
nechají mně shníti obilí.

Proto povolal jsem tyto chudé,
lépe jim tu v kraji našem bude,
než tam doma vprostřed skalných hor.
Našim lidem splatím za jich vzdor,
nezávisím od nich, nechať cítí,
že i bez nich mohu ještě žíti!"
Rychle hovořil, hlas tvrdě zněl.
Svraštil čelo, v očích blesky měl.

A v té chvíli hlučný výkřik zdola
přerval smutných písní měkký tón,
nesouzvukem dolit na balkon.
Vozy zastavily. Kdos tam volá,
hádka, kletby, hlasů temná směs,
vyhrůžky a zaúpění kdes.
„Co to značí?" Vláďa zvolal. — Vidí:
k vozům seběhl se zástup lidí,
jak se shukli s polí, z dědiny,
v rukou hole, — jiný kámen zdvíhá,
obklíčili kolem žebřiny
a křik roste. Nový houf se sbíhá, —
kameny už letí. Útokem
ženou k vozům v jeku divokém.
Na žebřinách stichla píseň. Tupě
Slováčkové kol se dívají,
mluví cosi k rozzuřené tlupě,
zdá se: prosí, ruce spínají,
poplašené křižují se ženy.
Zatím ten i onen krvácí
kamenem snad v lebku zasažený.
Neprosí už, pláčí, chudáci.
Sotva čelo zakryjí si rukou
a ti zdola útočí a tlukou.

Zbledlý Vláďa stál. A Géza vzkřik:
„Fi, jaký to zápas! Útočník
bije sápe jako levhart dravý
a ti jenom nastavují hlavy,
k nebi tupě hledí v zoufání, —
jaký lid to, že se nebrání?"
Vojenská krev vzkypěla v něm, volá:
„Vzmužte se! Fi! braňte se přec! hola!
dolů z vozů, dolů, zbabělí!
hle, již v zadu uchopili kola,
převrátí vám vozy!" — Vzepřeli
konečně se Slováčkové bědní,
vlastní krví hojně zbroceni
v jakéms nerozumném zuření
náhle seskákali. Řady přední

s rykem pěstěmi už rozbili,
násilím zle platí násilí.

„Brávo!“ křičel Géza, „Z druhé strany
odražte tam útok uchystaný!
A teď v zadu! zaskočit vás chtějí!
bijte! bijte! jenom kurážněji!“
Nadšen, zahleděl se na zápas. —
Jistě nedolít tam jeho hlas,
ale rvali se tam zas a zas.
Mistr kovář ocelovou pěstí
bil ve slepém vzteku strašlivém
hůře nežli těžkým kladivem.
Štíhlý hošík právě na neštěstí
v chudé otrhané halence
modrooký, hezounký a rusý
ocítil se v blízku šílence.
Skočil kovář, chytil ho a dusí,
z rukou strašných jako mrtvola
naposled se smekl pod kola.

Ve tvrze se proměnily vozy,
žebřiny se lámou, — povzdálí
ženy hledí, zlořečí a hrozí,
oči šílenstvím jim zaplály.
Martin s Hroudou, choří starci oba,
také sběhli s pole, sotva jdou,
roztřásl jim brady vztek i zloba,
berličky své o zem roztlukou.
S jakou chutí v zápas vrhli by se,
nastavili svoje lebky lysé!
Jeden z vozů leží převrácen,
spousta pod ním. Slovák zkrváceu
s klením maďarským se z prachu zdvíhá, —
co to? nůž se v pravici mu míhá.
Hole praští v půtce zlomeny,
o hlavy se tříští kameny.
„Bravo!“ křičel Géza. A v tom zdola
panstvo na balkoně zahledli.
Oči všech se rázem pozvedly.
Rozkročil se kovář, vzhůru volá:
„Pěkné podívání? pány baví,
když si chuďasové tlukou hlavy!
Krev prolita! Vaše vina je!“
soptí těžkou pěstí mávaje.
„Poslední nám sousto vyrvat chcete?
Poctivou nám práci odejmete,
s mošnou žebrat světem máme jít,
nebo hladem u svých prahů mřít?

Běda! běda!“ — Zní to zdola: „Běda!“
a sto pěstí zaťatých se zvedá.

Stál Vladimír bledý, — skočit chtěl,
aby rázem rozehnal tu vřavu.
rád by z plna hrdla zakřičel,
vzlykotem však jenom hlas mu zněl.
Skráně se mu potem orosily,
oči v dálku vytřeštěny byly.
V rukou stiskl prudce těžkou hlavu,
vše mu zhořklo trpkou bolestí,
odvrátil se, zachytil se stěny,
němý odešel a zachmuřený.

A tam dole rostlo neštěstí,
zápas dále zuřil. — Náhle zvedá
v prostřed zástupu se hlava šedá.
Starý Závěta, kmet, proti všem
hrozí, zapřísahá. S údivem
rváči rozstoupli se, stojí němi,
zarytě a mračně hledí k zemi,
ale ruce klesly. —

„Nuže, jdem?“
krásná Valda řekla. „Nudno je mi!
Hle, ztratil se Vláďa?“ — Géza děl:
„A tak stísněn celý odcházel!
spěš, polibkem rozplaš jeho žel,
příliš dotkla se ho lidská zloba!“
Hledli na sebe a tiše oba
usmáli se maně. — Zamračen
seděl Vláďa ve svém pokojíku,
čelo v dlani. Jaký trpký den!
Políbení nejsvůdnějších rtíků
nedovedlo chmury zapudit.
Šeptala mu Valda: „Nevděčníku!
Tak jsi už mé sladké lásky syt,
že tě nelze ze snů probudit?
Hle, na hrdle sponku rozepni mi,
tolik svírá!“ — Prsty třaslavými
rozepjal jí sponku. Z krajek mih
se mu úběl ňader rozkošných.
Zatlouklo mu srdce bouřlivěji,
blesklo se mu v očích, — ale zas
plamének ten za minutu zhas.

Vychladla proň měkká náruč její,
rozkošného těla zářný vděk, —
kouzla pozbyl žhavý polibek.

V číš rozkoší jak by jedu nalil,
otrávené chvilky prchaly,
usměvavá jitra mrak mu zkalil.
Slyšel z dálky nářek zoufalý,
jak z komnaty v komnatu se valil,
do ložnice, v němý sladký stín,
z podzemí se zvedal ze hlubin . . .
Unik z bílých loktů v pole širá,
v jasném vzduchu oddych, pamět sbírá.
Polní cestou kráčel. Vlnily
kol se dlouhé lány obilí,
jak z nich k němu dýchalo to klidem!
Opatrně vyhýbal se lidem.
Chtěl být sám! tak zcela, zcela sám!
ztratit se i vlastním myšlenkám!

Zašel daleko, až do pustiny
v jakýs úvoz hluboký a stinný.
Ó, kterak mu volno bylo tu!
V duši chorou, v žal a tesknotu,
jako lék to němé ticho splývá!
Padl v trávu měkkou, odpočívá,
k nebi na let obláčků se dívá,
myšlenky se tratí v polosnění.
Zdálo se mu: světa více není,
jen ten drobný skrytý pod lupeny,
ve květ pampelišky utajený,
svět motýlů, mušek bronzových, —
květy, květy! jak je sladko v nich!
Na vše zapomíná, ve snách tone.

Osvěžen se zvedl z trávy vonné,
v jasném vzduchu rozptýlil se žal,
tesknoty své půl zde zanechal.
Lehkým krokem navracel se domů.
Po rozkošném sladkém objetí
najednou se mocně zastesklo mu,
cítil srdce bít, krev kypěti.
Ó, byl rád, že zanes v ticho polí,
myšlenky své všechny, které bolí,
jak když z mlhy vyjde, unik jim!
Chtěl být zase jednou zcela svým,
zapomenout na vše v žárné touze,
stisknout bílé boky, líbat dlouze,
k smrti spít se blahem opojným. —
Zrychlil kroky, chvilky líto mu je.

Ale sotva z hloubky úvozu
na cestu zas polní vystupuje

ohlas vzdáleného lomozu
zarazil ho. Stojí zachmuřený.
Ode vsi jde zástup. Z dálky již
úpěnlivě slyší křičet ženy.
A jak prachem cesty táhnou blíž
bodáky tam bleskly, — a hle, středem
několik jde mužů, hněv i žal
střídá se jim v obličeji bledém,
zpod obočí vzdor jim plápolal.
V čele kovář dýmem začernalý,
jak jej přímo od ohniště hnali.
Řetízkem má ruce sepjaty, —
ó, jak zarývá se proklatý,
až krev pod ním tryská krůpějemi!
Vztýčen hrdě kráčí mistr němý,
oči jen se koulí zardělé,
černý mrak mu leží na čele.
Co se stalo? Kam vedou ty lidi?
Vláďa ptá se v duchu. Rád by byl
z dohledu se všechněm vytratil.
Ale ti tam v předu již ho vidí,
ohledli se všichni, a zlé oči
k pánu šlehly a za ním se točí, —
naň si okazují. Nářek žen
utich na okamžik utlumen,
těžké kroky v prachu slyšet jen.
Dobře cítil Vláďa i z té dáli,
jak jej ve tvář pohledy ty pálí.

Tak zamlklí přešli opodál
kolem místa, kde on vzrušen stál.
Náhle zalomcoval pouty svými
mistr kovář slovy jizlivými
ke druhým tam mluví: „Vidíte ho?
přišel s celou panskou pýchou svou
podívat se, až nás povedou,
v duchu jásá teď, on původ všeho!
Krev-li tekla, on je vinen sám!
On! on! ale pouta dali nám,
za pány je vždycky chudí nosí!
Nám je určen soud a vězení, —
pak o právu hovořte mi cosi!
Pláč žen našich, dětí kvílení
ku panskému sluchu nedoletí,
ó, ubohé drobné naše děti!
otce do vězení vedou jim,
sirotečkům chudým ubohým!“
Zavyl kovář. A kolkolem ženy
divým jekem pláčí rozlíceny,

lomí rukama a vlasy rvou
spity bolestí svou zoufalou.
Cos tam četník zvolal, zařinčela
i ručnice těžká. Tlupa celá
urychleným krokem táhne v dál,
ječivý však nářek žen a dětí
rozléhá se, v tichá pole letí.
Zamračen a smuten Vláďa stál.
K hlavě sáhl. Sen se mu to zdál
ale ne! tam ječí hlasy divé.
Nahořklá se bolest rozlila
v duši jeho měkké, nedůtklivé.
Hluboká se vráska zaryla
do čela mu. Těžce hlavu svěsil
a šel — spěchal — útěk byl to spíš.
Čeho se až do duše tak zděsil?
Večer v pole položil se již,
mrak stál po okraji zkrvavělý
nízko nad západem. Odtud zněly
zoufalé ty hlasy, pláč i jek . . .

Unaven se vrátil Vláďa. Němý
přešel práh a zrakem utkvěl v zemi.
S úsměvem mu nesla polibek,
med svých rtíků svěžích mladá žena.
Odskočila, vzkřikla uděšena:
„Co se dělo s tebou? Jako led
jsou tvá ústa!“ — Aniž oka zved,
řekl: „Odjedeme!“ A v tom hlase
duše poraněná ozvala se.
„Nelze mi tu dýchat. Svírá mi
hrdlo pocit dříve neznámý.
Hořko mi a trpko. Všechno kolem
se mi zprotivilo. V duši mé
vztek se střídá s lítostí a bolem.
Odjedeme! Pospěš! Maříme
zbytečně tu chvíle. Den se sklání,
nechci omeškat se do svítání!“
Zlostně nachmuřil se. Ale v oči
div že slzička mu nevyskočí.
Valdě zatajil se až i dech,
zarděla se v náhlém překvapení:
„Odjedeme?“ šeptá, „žert to není?“
Její pohled stranou k němu šleh,
vyzvídavě. Jak se Vláďa mračí,
tvář mu hyzdí bolest zoufalá!
Proč? co bylo? však se neptala.
Řekl „Odjedeme!“ — to jí stačí,
přissála se pevně k jeho rtům,

vášnivě ho strhla v náruč bílou,
dusila jej v loktech vší svou silou.
Přimhouřila oči. Blahým snům
na okamžik oddala se celá.
„Odjedeme!“ šeptá. „Vyplní
konečně se moje touha smělá,
zpěněné se moře rozvlní
k nohám mým až na kraj bílé skály,
příboje šum slyším neustálý,
zřím na písku zlatém v koupeli
intimní to bujné veselí!
Odjedeme!“ v ručky zatleskala,
zatančila čarodějka malá,
až se sukénka jí rozlétala.

Zatím Vláďa k oknu přistoupil,
ke sklu čelo tiskl, v pole širá
zahleděl se chmurný. Soumrak byl,
na západě bouře mračna sbírá,
stíny hromadí se, po aleji
řadou černých stromů přicházejí,
z houštin sadů, z polí dalekých
rozvlálo se těžké roucho jich.
Vláďovi se zdálo, ve tmě oné
mrazivé i všechen život tone.
Na zdi domu, v samo zápraží
vlnami proud její doráží.
V hloubi jeho duše o myšlenku
stín a světlo válčí zas a zas.
Bezděky se zachvěl. Od tmy venku
k světlu obrátil se, v zářný jas.
Světlo! lampy hoří! Plamenem
v pohledu naň svůdně upřeném
plápolá to. Půvabem svým září,
bílou šíjí, úsměvem svých tváří
mladá jeho žínka. K němu vztáhla
svoje úbělové paže. Znáhla
v očích se mu štěstím rozjasnilo,
jak by rázem odvanuto bylo
všechno to, co vzrušuje a bolí,
šero duše, stíny smutných polí.
Mocí oslnil a vábí ho
bílý odlesk hrdla jejího.

(Pokračování.)

Svůj živel.

Z chlapeckého věku svého

vypravuje

Vácslav Vlček.

(Pokračování.)

XVIII.

Byl jsem již tak zvyklý Pražskému životu, že jsem o domov jen tu a tam lehce v myšlenkách zavadil; jakmile však ve mně vznikl úmysl, že se tam podívám, zmocnila se mne dychtivá žádost, abych se tam octnul a všecko zas očitě spatřil. Roztoužení po domově rostlo u mne každý den, i lekal jsem se pomyšlení, že naši snad řeknou, abych také na svatodušní svátky zůstal v Praze.

Nestalo se to. Naši proti mému plánu namítli jen to, že se nemám na cestu vydávati sám, a Josef mi napsal, že pro mne přijde.

A tak se po několika dnech zase objevil v Praze. Tentokrát na cestě noclehoval, půl dne a noc odpočíval v městě, a pak z něho odcházel s takovou chutí a veselostí, jako by předevčírem, včera i dnes konal jen zábavné procházky.

Poněvadž jsem já ráno ještě s celou školou byl v kostele u přijímání, odbíjela na Štěpánské věži už devátá, když jsme kráčeli vzhůru k Žitné bráně.

„Nebudemeli se nikde meškat,“ povídal Josef, „ujdemeli za každou hodinu půl míle, budeme večer v devět hodin doma.“

Měl na zádech dosti velký ranec, v němž byl mimo cestovní potravu sobě i mně přinesl paní Rothbaurové něco vajec, másla a tvarohu, nyní pak odnášel všecko, co jsem si s sebou vzal na venek.

„Mášli nějaké hezké čtení,“ připomněl mi v poslední chvíli, „nezapomeň ho tady — o svátcích si to přeříkáme.“

Nemaje právě nic jiného, přiložil jsem k šatstvu a prádlu do rance aspoň Bíbovo Navedení k písemnostem.

Když jsme ušli asi půl cesty k Strašnicům, Josef sundal ranec. „V botách bysme si brzo nohy otlačili,“ řekl, „zujeme se.“

Nespěchal jsem učiniti podle jeho příkladu, protože jsem nadobro odvykl choditi bos.

„Nejlíp se cestuje v takovéhle obuvi,“ povídal, vytáhnuv z rance dva páry starých punčoch, jichžto chodidla byla podšita vrstvou pytlového plátna.

Nezbývalo, než abych si je také natáhl místo bot, které Josef uložil do rance. Parádní tato obuv nebyla, ale musel jsem přisvědčiti, že se v ní jde lehce a příjemně jako po měkkém trávníku.

Brzy octli jsme se v místech, kde jsem po dlouhé době na všech stranách zas jen spatřoval pole a louky. Měsíc květen schyloval se ke konci, všecko vůkol bylo jedna zeleň; žitná pole vlnila se lehkým

větříkem, ve vzduchu neutichal zpěv skřivanů. Zdálo se mi, že jsme se v prvních dvou hodinách od Prahy vzdálili na mnoho mil, vzpomínal jsem na ni už jen jako ve snách; širý jarní kraj budil ve mně radostné nadšení, bylo mi skoro, jako bych dostával křídla.

„Jen nespěchej,“ napomínal mne bratr, když jsem přidával do kroku; „kdo chvátá, brzo se užene a potom se těžko dostane dál. Radší volnou, ale pořád stejně.“

Dokončoval teprve svůj sedmnáctý rok, ale poučení a rady mi dával jako starý, zkušený a rozšafný člověk.

Za Měcholupy vytáhl z rance domácí buchtu, velikou jako cihla, a půl mi jí podal.

„Pěkně se najíme,“ pravil, „a pak si v Benicích dáme pivo.“

Pustil jsem se do buchty s velikou chutí; však už v Oujezdě a jinde zvonili poledne, když jsme přicházeli k Benické hospodě, v polích o samotě stojící. Byli jsme tam v tu chvíli jediní hosté, dali jsme si jen holbu piva a zdrželi jsme se jen několik minut.

„Napit se je dobře,“ poučoval mě Josef, „ale jen ne sedět: to se pivo člověku vrazí do nohou, že jsou těžké jako olovo. — Teď před sebou máme dlouhatou míli,“ povídal, když jsme se po tak jednoduchém obědě ubírali dále, — „odsud až k lipkám proti Říčanům je pořád jedna rovina, v pravo v levo pole a nikde stromku, nikde kousek stínu. Kdy bys tak něco povídal, jako o té Katince Heilbronské.“

Jářku: „Třeba něco veselého — jak se rozhněvali pan Matěj s panem Matoušem.“

„Kdo to byli?“

„Sousedé v jednom ruském městě, v Mirohradě.“

„Řemeslníci?“

„Ne, měli hospodářství. Ostávali vedle sebe, přes plot viděl jeden druhému do dvora. Byli nerozdílní přátelé, druzí o nich říkali, že je sám čert provázkem svázal. Takto si nebyli zrovna podobni. Pan Matěj byl vdovec a hospodařila mu děvečka Anka, pan Matouš byl starý mládenec a sloužila mu jen stará bába. Pan Matěj byl vysoký a hubený, pan Matouš malý a tlustý, a šaravary jeho byly tak široké, že kdy by je nadul, vešel by se do nich celý dvůr i s kolnami a špejcharem. Pan Matěj měl ústa jako ypsilon, pan Matouš měl nos na způsob zralé slívy. Pan Matěj byl tuze hovorný, pan Matouš jen zřídka promluvil, ale slovo jeho bývalo jako břitva. Za teplých letních dní pan Matěj líhal v pouhé košili pod přístřeškem svého domu, pan Matouš líhal na zápraží nejraději celý den; byloli tuze parno, sedl si až po krk do vody a v takovém chládku pil čaj.“

„Pane, to byli hospodáři, aby jim pohledal!“ smál se Josef. „Jak pak se jim vedlo, když se tak málo přičiňovali?“

„Podle všeho dobře. Jednou pan Matěj, když zase ležel pod přístřeškem, povídal si v duchu: ‚Pane Bože můj, jaký jsem já hospodář! Všecko mám, nač jen člověk pomyslí — rád bych věděl, co by mi scházelo?‘ V tom na dvoře u pana Matouše hubená bába vynášela všelijaké šaty pánovy, starodávné, třeba parádní, a rozvěšovala je kus po kuse na provaz, aby po dlouhém čase jednou zas vyvětraly; naposled vynesla i staré sedlo, čepici a flintu. Ta flinta se panu Ma-

tějovi najednou tak zalíbila, že se hned oblekl a šel navštívit souseda. Pan Matouš ležel ve svém pokoji při zavřených okenicích, na koberci, do naha svlečen.“

„I prachsajraj!“

„Pan Matěj mu řekl, že to nic nedělá, začal rozprávku z daleka, ale brzo se dostal k flintě, požádal pana Matouše, aby mu ji přepustil, a nabídl mu za ni vykrmenou zrzavou svini. Pan Matouš už tím se div neurazil, pan Matěj musel honem obrátit řeč jinam, na vojnu, kterou prý tři potentáti ruskému caru vypověděli, — ale po chvilce zarejdoval zase k flintě a přidával k svini dva pytle ovsa. Pan Matouš se rozkohoutil: ‚I dejte se se svou sviní vymalovat!‘ — Pan Matěj odtrumfnul: ‚Vy si se svou flintou vyvádíte jako Honza s malovanou vestou!‘ Na to pan Matouš zvolal: ‚A vy jste pravý houser!‘ Po tom slově pan Matěj už neměl ústa jako ypsilon, nýbrž jako O. Křičel: ‚Jak se opovažujete zneuctívat mě takovým hanebným slovem? Už vás nechci ani znát, víckrát k vám ani nohou nevkročím!‘ — ‚Veliké neštěstí!‘ odpovídal pan Matouš. ‚Hej bábo! chlapče! vyveďte ho odsud ven! Táhněte, pane Matěji, a přijdeteli mi sem ještě jednou, zpřerážím vám hnáty!‘ — Pan Matěj na něj rozhrnul šosy a bouchl za sebou dveřmi.“

„To jsi všecko tak četl v knize?“ ptal se Josef.

„Arci.“

„Pořád jim říkáš páni —“

„Tak to tam stoji — však prý to byli dokonce šlechtici.“

„Podle toho by to mezi pány nechodilo jináč než u nás na vesnici mezi sprosťáky? Co se dělo potom?“

Vypravoval jsem do podrobna, jak by se rozkmotření sousedé byli nepochybně zas udobřili, ale jak přijela k panu Matoušovi paní Markyta (která kdysi ukousla důchodnímu ucho a v Mirohradě neměla vlastně nic dělat), jak jej proti panu Matějovi zle popudila, že na vzdory mu zrovna pod nosem vystavěl na čtyrech dřevěných sloupech husí chlívek, — jak se pan Matěj v noci vypravil a sloupy chlívka podřezal a potom v Mirohradském úřadě podal na pana Matouše žalobu jakožto na člověka, který prý je celému světu znám svými bohaprázdnými, ošklivost vzbuzujícími skutky, a na něm, panu Matějovi, prý se dopustil loupeže, paličství a hanebného utrhání na cti. Sotvaže pan Matěj z úřední kanceláře odešel, přihnal se tam pan Matouš a podal žalobu na pana Matěje, že prý je zákeřník, zloděj, roubač a bohaprázdník, že už jeho rodičové byli bezbožníci, sestra darebnice a celý rod nectný. Pan Matěj v žalobě své žádal, aby pana Matouše odsoudili, pouta mu dali a do žaláře jej uvrhli; pan Matouš žádal, aby totéž učinili panu Matějovi, k tomu pak ještě aby mu pořádně karabáčem napráskali a na Sibiř jej poslali. Sudí oběma přátelsky domlouval, ničeho však u nich nepořídil a musel žaloby jejich přijmouti. Ale jak vyšel z kanceláře, vběhla tam z rynku zrzavá svině, strhla se stolu zrovna žalobu pana Matouše a utekla — nadarmo po ní písaři házeli lineály a kalamáři. Byla to zrovna ta, kterou chtěl pan Matěj dáti panu Matoušovi za flintu; nyní měl odpovídati za to, čeho se v úřadě dopustila, když jí proti policejnímu nařízení nechal běhati po ulicích. Pan

Matouš podal na něj novou žalobu, že ta svině od něho jistě k ukradení úředního spisu byla navedena, a pohrozil též úřadu, jestliže od té zrzavé svině a spolčeného s ní pana Matěje spis jeho nebude vymožen, že si na to bude stěžovat u gubernia.

„Na ouřadě se mu vysmáli?" hádal Josef.

„Ba ne," povídal jsem, „měli před guberniem strach. Hleděli pana Matěje a pana Matouše smířit. Tuze dlouho to nebylo nic platno, rozbroje mezi dřívějšími přáteli pořád byly horší. Až jednou komisař dával velikou hostinu, jako o veselce nebo o posvícení, a sezval k ní všecky známé. Pan Matěj přišel taky, ale pana Matouše tam dostali jen ouskokem. Když bylo po jídle, všichni je obstoupili, tlačili je k sobě a domlouvali jim, aby si podali ruce. K tomu scházel už jen vlásek. Pan Matěj se zaříkal: ‚Přísahám, že jsem panu Matoušovi v ničem neuškodil!' Pan Matouš vzal už souseda za knoflík: ‚Ale proč pak jste se, milý pane Matěji, tolik rozhněval? Pro takovou maličkost, že jsem vám řekl houser.' To šlakovité slovo pana Matěje tak rozezlilo, až se toho druzí lekli a sami je rozvedli, aby se nestalo něco horšího. Pan Matěj hned odešel a po celý měsíc se lidem neukazoval. Potom otevřel starou truhlu, kde měl pytlíky peněz ještě po otci a dědovi; teď vytahoval jeden po druhém, aby platil na soud, který se dostal ke guberniu a kdo ví kam ještě. Také pan Matouš platil, až se ohýbal. Soudili se rok, dvě léta, deset let, — a jsouli posud na světě. není asi soudům jejich konec do dnešního dne. To všecko pro jediné slovo houser."

„Což," mínil Josef, „to je jistá pravda, že různice mezi lidmi vznikne pro pouhou maličkost. Řekněme ku příkladu u muziky; lidé se tam veselí jako nejlepší přátelé, a najednou se pro nějakou hloupou vejšplechci strhne váda i pračka, jako by se mělo kdo ví co lidí zmrzačit a potlouct."

„Ale za chvíli se třeba zas berou okolo krku, nedbají na modřiny, boule a krvavé rány, zavdávají si a říkají: ‚Kamaráde, já jsem ti nikdy neublížil, měl jsem tě vždycky rád, dej mi hubičku!' - - a pijou, výskají a tancujou až do rána bílého."

„Někdy to také skončí hůř. — No, ale podívej se, co jsi vypravoval o panu Matějovi a o panu Matoušovi, jak se k nám Říčanské lipky pěkně přiblížily."

Ukázal jsem k městu, které leželo níže: „Mají tam také nějaký pustý hrad."

„Ale v rovině. Po takových skalách a vrších, jako jsou u nás, tady v kraji není památky. U nás z jedné vesnice není vidět druhou; tady krajáci ani lesů nevysazujou, všude chtějí mít jen pole a ourodu na nich; proto když si stoupneš na dost malý kopeček, uvidíš tu najednou třeba deset obcí, a v každé buď kostel, nebo zámek, nebo dvůr."

Krátké zastavení učinili jsme u kříže, který stál na vršku za Světicemi.

„Odsud můžeš naposled ještě i Prahu vidět," upozorňoval mě bratr, — „dál už je samá hornatá končina."

Kraj se opravdu náhle změnil — nikde rovina, v pravo, v levo i před námi kopce, stráně a také lesy, na kterých oči mé se zvláštním potěšením spočívaly.

„Hnedle budeme mít půl cesty za sebou," poznamenal Josef. „Nohy tě ještě nebolí?"

„To by bylo tuze brzy," usmál jsem se, ačkoli jsem byl už hodně ušlý.

„Posilníme se zas jídlem a pitím."

Svačinu jsme odbyli zcela stejným spůsobem jako oběd, jenže jsme si sklenici piva dali v Mnichovicích.

Když jsme vyšli z hospody a dělali kříže před sochou Panny Marie, která stála na rynku pod několika košatými stromy, podotkl jsem: „Mají tu veliké náměstí, ale tuze nerovné."

„Mohli už mít dlážděné," řekl Josef, „ale nechtěli."

„Proč?"

„Jistý žid chtěl, aby ho přijali do obce, že dá za své peníze vydláždit rynk a postavit na něm kašnu; ale měšťané mu odpověděli, že tu ještě nikdy žida neměli a že sem taky žádného nepustí."

„Vida — u nás ve Střechově, ačkoli je to jen ves, jsou čtyři židovské familie."

„A žádná tam nedala náves vydláždit ani kašnu postavit; a kdy by tam přišla ještě pátá a šestá a taky prodávaly kořalku, Střechováci by pili u všech, — rebelii by nedělali, jako se strhla tady v Mnichovicích."

„Také k vůli židovi?"

„Zrovna k vůli tomu, který se tu chtěl usadit. Byl z těch končin, kam brzo přijdeme; skoupil obilí, najal si fůru a jel do Prahy. Když ho uviděli zdejší lidé, kteří pracovali v polích, poslali do města štafetu: ‚Žid se k nám přece stěhuje!' Hned nastalo pozdvižení — ženské se chápaly košťat, mužští chytali obušky, někteří také podávky a vídle, a jak židova fůra vjela do ulice, sesypali se na ni jako podrážděné vosy, zastoupili cestu, zastavili koně. Žid myslil, že mu chtějí sáhnout na život, skočil s vozu, a co mu nohy stačily, utíkal zpátky. Ale forman nechtěl obrátit. ‚Co mě přepadáte jako roubíři?' křičel. ‚Jsem poctivý člověk, jedu po veřejné silnici a vám nic nedělám.' — ‚Ale žida nám sem vezeš!' — ‚Vezu ho a jeho zboží do Prahy. To není žádná nepravá věc, když jde za svým kšeftem, nikdo mu v tom nesmí bránit.' — ‚Tak si jeď, kam chceš, ale z našeho města pryč!' Šlehl koně, a někteří ho vyprovodili až za poslední chalupu. Ale sotva se rozešli, rozkřiklo se, že židova fůra jede zpátky k rynku. ‚Obelhali nás, podskočili nás!' Jestli se prve sběhlo půl města, teď se sbíhalo celé. ‚Taškáři! to jedeš do Prahy?!' — ‚Musím se vracet.' — ‚Proč vracet?' — ‚Inu, když jsem ztratil žida. Co bych v Praze dělal bez něho? Kam pak se poděl?' — ‚Co pak my víme? Když jsi ho ztratil, tak si ho najdi!' — ‚Utíkal k Ondřejovu, ale ještě tam nebude.' — Tak už víš, proč tu nemají dlážděný rynk."

XIX.

Za městem se podle silnice prostírala veliká louka, ne zelená, nýbrž pestře kvítkovaná; za ní se na dně dlouhé úžlabiny leskla vodní hladina a v dálce se napříč táhly vysoké vrchy, krásné fialové barvy.

„Tamhle to,“ řekl jsem „snad už je řeka, naše Sázava?“

„Ba ne, rybník je to,“ odtušil bratr, „ale ty modré vrchy vzadu jsou už za řekou.“

Silnice po chvíli odbočila od louky a vystupovala do kopce.

„Takováhle silnice je pocestnému příjemná,“ povídal Josef.

„Že jsou podle ní štěpy?“

„A ještě víc proto, že je jí pořád vidět jen malý kus; jeli rovná jako šňůra, do náramné dálky natažená, jdeš třeba půl hodiny, a ona je před tebou pořád stejná, jako by jí nic neubývalo.“

„Poslouchej, jak tu cvrčkové zrovna tak hlasitě vrzají jako skřivánci.“

„Jenže skřivánci jsou vysoko, až v oblacích. Hnízda mají na polích v obilí — jak je to jen možno, když od nich tak daleko odlétají, že je potom přece zas najdou?“

„Co pak skřivánci,“ vykládal jsem svoji moudrost, „vznášejí se rovně do výšky a nepřeletují, třepetají se nahoře na jednom místě, — ale vlaštovky! Ty na podzim všecky odtáhnou pryč, a nejen pár mil, ale daleko, daleko, přes mnoho zemí, přes nejvyšší hory a naposled i přes moře.“

„Jeli to pravda,“ pochyboval Josef.

„No svatě — náš pan ředitel nám to povídal. Přes to moře — to je mezi Evropou a Afrikou — musejí letět kdo ví co mil v jednom kuse; mnoho jich to nevydrží, spadnou do vody a zahynou. Když nám tady potom nastává jaro, dávají se vlaštovky zas tou cestou zpátky, a Bůh milý ví, jak si ji pamatujou, že nezbloudí, ale dostanou se zas k nám do Čech, a v Čechách jedny do Prahy, jiné do Střechova, každá tam, kde měla hnízdo vloni a předloním!“

„Že se do každého hnízda vracejí ty samé, to je jisto,“ svědčil bratr, „některé hnízdo je tak schováno — jako u nás v ovčíně, — že by ho jiné ani nenašly.“

Podobně o všelikých věcech rozumujíce, šli jsme po silnici pořád vzhůru. Po pravé straně otvíral se nám vždy volnější pohled do kraje, po levé zdvíhala se stráň, na níž se za širokým pasem polí a luk nepřetržitě táhl vysoký, tmavý les; k tomu jsme se velmi zvolna blížili, až se silnice najednou k němu zahnula a přivedla nás do jeho líbezného stínu a chladu.

Bylo mi, jako bychom vešli do jiného světa. Za několik minut octli jsme se v malé kotlině, jejíž dno tvořila podlouhlá louka; od ní na třech stranách výš a výše vystupoval les ne pošmourný, ale veselý, sluncem ozářený, novými světlými ratolístkami kropenatý: nic se v něm nepohnulo, živé duše tu nebylo viděti, ani těch ptáků, kteří kolem do kola tak radostně vyzpěvovali. Nevěděl jsem proč, ale to místečko se mi rázem nad míru zalíbilo, zrovna mě okouzlilo.

„Teď se uhneme od silnice,“ ozval se Josef po delším pomlčení, „a dáme se kratší cestou.“

Pustili jsme se k hrázi, jež vedla přes louku a na níž stáli dva staré, košaté duby; na jednom visel obrázek nejsvětější Trojice.

„Tady bysme si mohli chvilku odpočinout,“ řekl jsem, „je tu tak pěkně.“

„No třeba,“ svoloval Josef, „ale nesmíme se rozsedět, nohy by nám stuhly. Žandára se tu snad nedočkáme.“

„Jak to?“

„Předevčírem jsem ho zrovna tady potkal. Jde proti mně, na hlavě helmu, na rameně kver, po straně šavli, a kouká jako luňák. Dal jsem mu pěkně pozdravení: ‚Pochválen Pán Ježíš Kristus!‘ Ale on spustil: ‚Halt! Co neseš v tom ranci? Kdes to vzal? Odkud jsi? Jak se jmenuješ? Kdo je tvůj tatík? Kam jdeš? Co tam máš dělat?“ — Všecko musel jsem mu s textem povědět. — ‚A jak mi můžeš dokázat, že mluvíš pravdu?‘ — ‚Inu, svatou pravdu, pane kaprál, jak je Bůh nad námi a jak tu stojíme před svatou Trojicí.‘ — ‚Zná tě někdo v Ondřejově?‘ — ‚To ne.‘ — ‚Měl bych chuť vzít tě tam s sebou.‘ — To radší do Mnichovic, pane kaprál.‘ — ‚Kdo tě tam zná?‘ — ‚Taky nikdo, ale nešel bych zpátky.‘ — Myslil jsem si svůj díl, ale mluvil jsem, jako by másla ukrajoval, — prosím tě, kdy bych ho slovem štípl nebo se jen ušklíbl, kozel ví, kam bych se dostal místo do Prahy!“

„To by byl pěkný pořádek!“

„Ještě jednou mě mlčky změřil od hlavy k patě a pak povídá: ‚Jdi s Pánembohem.‘ Jářku taky: ‚S Pánembohem. Šťastnou dobrou noc vinšuju.‘ Když jsme byli od sebe, co by kamenem dohodil, začal jsem si hvízdat do kroku: ‚U Kolína velké rovno — hrajte mu, trubte mu marš!‘ Ještě se za mnou obrátil. ‚Šlaku,‘ myslil jsem si, ‚aby tak po druhé křikl: ‚Halt!‘ Ale už mne nechal. — Mají náramnou moc, dělají s lidmi, co chtějí; poroučejí rychtářům, docházejí taky do škol a na fary a učitelé i kněží jim musejí odpovídat a všecko ukazovat. Ale na zloděje si je libujeme. Dřív, když byl někdo okraden, musel si vzít pár sousedů a chodit po místech, kde byli známí zloději, prohledávat u nich a třeba se s nimi do krve rvát. Teď jdou žandáři, nedělají ani s nejhorším zbůjníkem dlouhé okolky: ‚Stůj! nebo tě zastřelím!‘ Dají mu na ruce želízka, a hajdy do kriminálu. — Ale holenku, musíme se hnout.“

Rád, velmi rád byl bych jestě déle poseděl — nejen proto, že tu bylo tak pěkně, ale i proto, že jsem už byl uondán. Než jsem povstal, Josef mi ještě položil ruku na rameno.

„Podívej se,“ ukazoval mi kosa, který asi deset kroků od nás na cestě sebral do zobáku tolik tenkých drobnůstek, že měl delší a hustší vousy než kocour. „Ten se s hnízdem svým opozdil, ale ničko to chce dohonit. A letí s tím až někam k Hlavačovu.“

„To je ves?“

„Jen myslivna. Hnedle u ní budeme.“

Cesta od louky stoupala do kopce a byla kamenitá, jako by po ní ležely rozbourané a rozmetané schody; po stranách bylo hojně popelavých balvanů, nejednomu bylo se třeba i vyhýbat.

„Za tmy nebylo by tudy radno jít,“ pravil Josef. „Dříve prej to bylo jediná cesta, taky jí posud říkají stará silnice; tu novou, pěknou, na kterou zas přijdeme, dala prej vystavět paní z Komorního Hrádku, kněžna nebo hraběnka, až do Mnichovic, aby k ní kavalíři z Prahy mohli pohodlně jezdit.“

„Jak ty to všecko víš?“

„Slyšel jsem ty věci, když jsem šel do Prahy před svatým Janem, — a jak jsem koupil, tak zas prodávám.“

O myslivně, kterou jsme míjeli, nevěděl Josef nic obzvláštního. Když jsme po chvíli došli do Ondřejova, podotknul: „Tady jsme už na naší straně. Tuhle s toho vrchu nad městečkem je prej vidět až do naší kolátury, k Podvekám a Koblasku.“

V Ondřejově neučinili jsme nijaké zastávky.

„Až sem šli jsme dlouho do kopce,“ povídal Josef, „teď zas půjdeme hodinu cesty pořád dolů. Potom to tak uděláme ještě třikrát, a budeme doma.“

Doma! To byla sladká hudba mému sluchu, neboť mě ten dlouhý pochod počínal již přemáhati.

Pod Ondřejovem silnice sestupovala téměř rovnou čarou do údolí, kterým od východu k západu tekla Sázava. V kopcích za ním ukazoval mi bratr místa, kudy nás cesta naše povede.

„Až budeme na vrchu nad Vodslivy, bude už vidět až k Šternovu u Štamberka.“

„Ale na ten vrch je odsud hodně daleko!“ řekl jsem si v duchu. Nahlas jsem se ptal: „Jaké je to stavení tamhle blíž — mezi stromovím — nahoru od něho jde alej k lesu“ —

„To je Komorní Hrádek.“

To slovo na mne působilo tak, že jsem okamžitě zapomněl na tělesnou únavu.

„To je on?“ zvolal jsem. „Ale já jsem slyšel, že stojí na vysoké skále, a tohle místo leží nízko —“

„To se zdá jen odsud — počkej, až přijdeme dolů, do Kocerad.“

„Na Komorním Hrádku se narodil velebný pán Zajíc! Odešel odtamtud jako dítě, potom se tam už nevrátil, ale jistě by se tam byl rád podíval — ještě v tu noc před svou smrtí mluvil jako ve fantazu: ‚Netruchli, Rézinko — vždyť jedeme na Komorní Hrádek, ne na Olšany.‘ Tak to je ten Hrádek!“

Nemohl jsem se dost vynadívati na vzdálený zámek, kterýž obklopen temným stromovím jaksi vážně hleděl, kdežto světle zelená pole nad ním se v sluneční záři jenjen smála. Tamtudy chodíval velebný pán jako malý hošík!

„A poslouchej,“ ptal se po chvilce Josef, „je to skutečná pravda, že ten velebný pán, když jsi u něho zůstával, už nikoho nekřtil, neoddával a nepochovával?“

„Inu arci.“

„Jak to přišlo?“

„Když nebyl už na žádné faře.“

„Ale proč? Vždycky jsem myslil, že kněz jinde, než na faře, ani být nemůže.“

„Nebyl zdráv, proto musel jít na pensí.“

„A mnoholi to bral?“

„Dost málo — říká se takovým půlzlatníci, podle toho platu.“

„Půl zlatého denně, to by bylo jen patnáct zlatých stříbra za měsíc —“

„Když četl mši svatou, dostával za to nějakou maličkost — ale nemohlli pro churavost do kostela, přišel o to.“

„Ale pro milého Boha,“ zvolal Josef, „vždyť ty potřebuješ v Praze dvanácti zlatých stříbra měsíčně! A to jen na stravu a kvartýr, — co na šatstvo, obuv a knihy, to ještě zvlášť! A jsi chlapec, můžeš se leccím spokojit, — ale on byl kněz, musel mít hospodyni —“

„— a platit domácímu za pokoj a kuchyň, potom za dříví a uhlí, dále doktorovi, v apatyce za líky a kdo ví co všecko. Však jsem se naposledy dočetl v jeho vlastní knize, že míval velkou nouzi o peníze a modlíval se vroucně k Rodičce boží o pomoc, aby vyhrál aspoň malé ambo. Do loterie často sázel, a ještě, když se už blížila poslední hodinka jeho, prosil Boha za takovou výhru . . .“

„A lidé věděli, že má nedostatek?“

„On si jistě nikomu neposteskl, a Rézinka snad jen Dvořačce, která jí nosívala věci do amtu zastavit. V Praze se lidé starají jen každý o sebe, o jiného docela nic, ať se s ním děje jak chce, leda že dají žebrákovi almužnu, když hodně prosí —“

„Ale Jezus Marjá, vždyť by se takhle mohlo stát, že by neměl ani na jídlo —“

„A každé sousto se musí hotově koupit —“

„— že by musel trpět hlad — pán a kněz! Jářku, kněz, duchovní otec! Člověku ani nejde na rozum, že by se mohly dít takové věci. Na vsi ani nejchudší podruh, který je jen na své ruce živ, neupadne do takové nouze, aby neměl co jíst; nemůželi pracovat, lidé mu vždycky dají, co potřebuje. — Však i s panem farářem Jičínským je to podivné; taky, myslím, nemá ničeho nazbyt, ale zdráv je, mohl by do dnešního dne sedět na Hrádku — a kdy ho už odtamtud dali pryč! Najednou prej pro něj přijeli s černým vozem — zrovna nebyl ani na faře, ale už prej se tam nesměl ani vrátit, v tu chvíli musel sednout do vozu, a kočí práskl do koní. Celá kolátura měla prej pana faráře tuze ráda a jistě prej by se byla pozdvihla, kdy by byla měla tušení, že ji ho chtějí vzít.“

„A proč to udělali?“

„To zná Bůh; leccos se mluví, ale pravá příčina nikomu není povědoma.“

Když jsme se blížili k Choceradům, vytáhl Josef z rance poslední buchtu.

„Ani hlad není,“ řekl jsem, „ale žízeň.“

„Však na nás čeká čerstvé pivečko,“ těšil mě bratr.

Když nám v hospodě přinesli holbu, napřed mi ji přistrčil.

„Jaké je?“ usmál se, když jsem si hodně přihnul.

„Jako malvaz — a studeňoučké!“

Když jsem se pak po bratrovi napil po druhé, byla sklenice prázdná. Josef dal tentokrát znova naliti.

„Abys měl kuráž na ten kus cesty, co nám ještě zbývá,“ povídal. „Jenže musíme pamatovat, abysme hned zas nohy rozkejvali.“

Venku cítil jsem pivo v hlavě, ale nohy jsem měl lehčí.

„Koukej,“ pravil bratr, když jsme přicházeli k řece, „Koceradští si vypůjčili most od Kácova, ale jináč si ho obarvili.“

Chocerадský most nebyl totiž černý, nýbrž šedý, ale měl stejnou krytbu jako Kácovský, tak že se po něm šlo jako skrz nějaké stavení. Za ním jsme sešli se silnice, která vedla do vrchu na Hrádek.

„My se dáme pěšinou tamhle ke kapličce,“ řekl Josef. „Tam uvidíš taky něco známého.“

Obrátiv se pohledl jsem ještě vzhůru, na strmou, vysokou, lesem porostlou skálu, na které stál zámek.

„Od té doby,“ pravil jsem, „co velebný pán umřel, už se mi kolikrát zdálo, že je zase živ a že jsem s ním tady u Komorního Hrádku. Jenže je to tu jiné, než jsem to vídal ve snách.“

„To už tak bývá.“

Pěšina od silnice šla podle stráně. Když jsme se otočili ke kapličce, spatřili jsme před ní dva pány černě oblečené, obličejem od nás odvrácené; patrně to byli kněží, dívali se do kapličky a mluvili hlasitě.

„Pro milost boží!“ zarazil jsem se.

„Co pak?“ ptal se bratr.

„Kde se tam najednou vzali?“ ukázal jsem na kněze.

„Pěšina se tam zatáčí za roh, přišli z druhé strany.“

„Ten větší je jistě pan páter Vlček!“

„Jakže — Vlček?“

„Z Prahy, od svatého Štěpána. A ten druhý — Maria Panno — to je zrovna velebný pán Zajíc!“

„Co pak myslíš!“

„Akorát tak vypadá!“

I v hlase mém bylo slyšeti, jak mi srdce v těle buší.

„Tohle jistě není žádný duch,“ rozvážně řekl Josef, — „bude to jen podoba.“

V tom se kněží obrátili od kapličky a šli proti nám.

„No tak?“ ptal se tiše Josef.

„Byl to klam,“ přiznával jsem se rád, — „tenhle vypadá v obličeji docela jináč.“

Ustoupili jsme kněžím s úzké cesty, a že jim Josef líbal ruce, musel jsem učiniti tolikéž. Velebný pán Vlček se při tom zastavil.

„Tebe jsem už kdesi viděl,“ řekl pozorně si mě prohlížeje.

„V Praze, prosím.“

„Ale jsi z venkova? Odkud?“

„Ze Střechova.“

„Ze Střechova, nebo ze Střekova? Počkej, počkej — nezůstával jsi — ?“

„U velebného pána Zajíce.“

„Kterého jsme pochovali, trvám ke konci března? A ty se, myslím, jmenuješ jako já, vlastně jako náš slovutný válečník v patnáctém století? A což tenhle?“

„To je bratr, prosím.“

„Také Vlček? Toť se tu medle scházíme, jako bychom tu chtěli založit nové Vlčkovice! Je v naší vlasti už kolik osad toho jmena — je také Vlčkov, Vlčinec, Vlčnov, Vlčoves, Vlčiněves, Vlčtýn —“

„Vlkovec a Vlčina, Vlčetín a Vlčetinec,“ dokládal druhý kněz usmívaje se.

„Jsi v Praze ve školách?“ tázal se mne pan páter Vlček. „Kde pak nyní bydlíš?“

„V Řeznické ulici, u pana faráře Jičínského.“

„To je také v naší farnosti. Páter Jičínský býval na Hrádku — ne zde nad Sázavou, ale na Hrádku nad Blanicí, u Vlašimě. Snad jsi z té končiny?“

„Není to od nás daleko.“

„A dojista jdeš s bratrem na svatodušní ferie?“ promluvil zase druhý kněz. „No, provázej vás Pánbůh.“

XX.

„A to je hodný, přívětivý velebníček!“ povídal Josef utajeným hlasem, když jsme kráčeli dále. „Sám tě zadrží a dá se tak přátelsky do hovoru. A že se zrovna taky jmenuje Vlček!“

„Už se mne lidé kolikrát ptali, jeli můj příbuzný,“ řekl jsem.

„Kdy by ho byl ten druhý nechal, snad by ještě ničko hovořil. U svatého Štěpána že je kaplanem?“

„Ovšem — a je to náramně učený pán, toho, co sepsal, už prý má plnou almaru. Ale jak se najednou vzal tady?“

„Bude on tu mít přítele. Musíš mi povědít — — Ale počkej, dřív se podívej do kapličky.“

Dveřmi nahoře mřížovanými bylo v kapličce na zadní stěně viděti veliký olejový obraz čtrnácti svatých pomocníků.

„Poznáváš ho?“ ptal se Josef.

„Jak pak ne,“ svědčil jsem radostně, „zrovna takový, jako visí v Kácovském kostele nad postranním oltářem!“

„Já, když jsem ho tu před svatým Janem spatřil, nemohl jsem ani očím uvěřit.“

„Tady arci není nápis jako na Kácovském: ‚Leta 1771 tento Obraz od ohňe Prudkého natřy djly se roztrhlarozpadl, wssak gak se njňi Spatřuge skrze orodowanj Swátich čtrnacte Pomocnjkuw, wswe Podstatě gest zustal.‘ Také vypadá tenhle jako novější.“

„Ale jináč je na vlásek stejný. — No, pojďme s Pánembohem,“ řekl Josef, udělav tři kříže. „A pověz mi, jak jsi se s tím velebným pánem Vlčkem seznámil.“

Za nové rozprávky jsme hnedle zas vystupovali do příkré stráně. Z mých nohou brzo zmizela lehkost, byly těžší a trnuly více než před Choceradským pitím. Neříkal jsem nic, ale už jsem Josefovi jen s přemáháním stačoval, ačkoli při dlouhé chůzi do kopce také kráčel volněji.

„Tady už je Vestec,“ těšil mě chvílemi. — „Hnedle ukážeme Vodslivům záda. — No tak, už máme s tím kakraholtským vrchem

vyhráno! Teď půjdeme větším dílem s kopce, až k Blanici pod Šternovem, — ten leží tamhle za těmi lesy, vidíš?“

„To je, pane, ještě hodný kus cesty,“ vyslovil jsem první stesk, „a sluníčko už zapadá.“

„Však se nás od rána dost nahřálo. Teď se pěkně ochladí, to si, panečku, pohovíme. V létě bylo by nejlíp takovéhle cesty konat v noci.“

„Pak by člověk musel ve dne spát.“

„I dost se stává, že jsou lidé v noci vzhůru a ve dne jdou po své práci.“

„Ku příkladu po muzice?“

„Taky jindá. V Kácově prej páni dost často při kartách sedají až do bílého dne; paní stavitelová, která mluví divně česky, klépává prej ráno u hospody na okno a volá na muže: ‚Prokope, pojď domů, slunce už vypadá!‘ No, a pan stavitel nemůže pak přeci ve dne ležet.“

Po chvíli ukazoval mi Josef stranou vesnici Ostředek, nad kterou vyčníval zámek s malou věží.

„K tomu patří taky dvůr, ke kterému hnedle přijdeme; říkají mu Javůrek.“

„M-hm,“ řekl jsem, jen na půl ucha poslouchaje. „Ale snad bychom si mohli chvilku odpočinout.“

Usedli jsme pod samým lesem. Ach, jak milá to byla poleva!

Sotva jsme jí minutku užívali, ozvalo se nedaleko v lese volání: „Dále, dále, od hradu dále, ať se nestane neštěstí nenadále!“ Byl to patrně chlapecký hlas. Hned potom zvolal druhý: „Ale Otakare! No, tys to vyvedl!“

„Vácslav do mne vrazil,“ odtušil třetí hlas, ze všech nejtenší.

„Vrazil, vrazil!“ namítal první. „Sotva jsem o tebe zavadil.“

„Půl stavby je sbořeno!“ pravil druhý.

„Já vám něco povím,“ řekl první. „Měl to být Karlův Týn, ale když to takhle dopadlo, ať je to Rabí. Karlův Týn vystavíme zejtra jinde, a Rabí teď sboříme jako Žižka. Hrrr na vrahy!“

Prvně udeřil kámen do kamení, potom rány rychle houstly. Nejsilnější hlas počal zpívati:

„Kdo jste boží bojovníci
a zákona jeho,
proste od Boha pomoci
a doufejte v něho —“

„Bijte, zabijte! nikoho neživte!“ křičel první. „Bum! Bác!“

„Bum! Bác! Bum! Bác!“ opakoval třetí.

„Už je na kaši,“ zvolal první.

„Teď potáhneme domů jako vítězové,“ prohlásil druhý a zanotoval jinou píseň:

„Slunce vstává nad táborem,
vzhůru kyne Žižka lev,
od jednoho Tábority
ke druhému zavzní zpěv:
Sláva tobě, vůdce náš —“

„Sláva tobě, Žižko náš!“ provolávali všichni tři, vycházejíce z lesa, jen malý kousek od nás. Byli to hezcí hoši, po městsku oblečení, ale od slunce opálení. Nejstarší byl as tak velký jako já, nejmladšímu (podle hlasu to byl Otakar, chlapec světlých vláskův a buclatých tvářiček) hádal jsem tak šest, sedm let. Ten předběhnuv druhé nejdřív nás spozoroval, zastavil se a nespouštěje s nás očí zvolal: „Vladimíre!“

„Co pak?“ ozval se nejstarší.

„Tohle by mohli být nepřátelé, kteří utekli ze sbořeného hradu.“

„Ale jdi,“ odpovídal mu hlasitě prostřední, Vácslav, dobře se na nás podívav, „to jsou vandrovní.“

„Ještě spíš poutníci,“ mínil Vladimír a přistoupiv k nám, ptal se zcela způsobně: „Odkud jdete?“

„Z Prahy,“ řekl Josef.

„Daleko?“

„Ke Kácovu.“

„Kácov je, myslím, u Podvek?“

„Podveky jsou u Kácova.“

„Odsud je vidět na Podvecký kostelík, a podle toho, ukazujeli se jasně nebo ve mhách, říkají lidé, že bude pěkný čas nebo deštivo.“

„A co jste v Praze dělali?“ zvídal trochu „vejjezdně“ Vácslav.

„Já jsem tam na školách,“ ozval jsem se, nelibě nesa jeho domněnku o vandrovních.

„Na jakých?“ ptal se Vladimír.

„V Budči.“

„V Budči? Tam je teď taky česká reálka?“

„Ovšem.“

„A na ní je letos profesorem také pan Šťastný. Snad ho znáš?“

„Jen od vidění.“

„Podívejme se — denně se tam s panem Šťastným schází!“ povídal Vladimír bratrům jako překvapující novinu, a oba také na nás hned jinak pohlíželi. K nám dokládal: „Býval dlouho u nás — ještě vloni nás učil.“

„Náš Šťastníček!“ vyjadřoval Vácslav radostnou a vděčnou vzpomínku.

„Náš Šťastníček!“ opakoval po něm Otakar. „Kdy by radší zas přišel!“

„Snad bys ještě ničko chtíval v noci k němu na postel?“ škádlil jej Vácslav.

„Já na podzim půjdu taky do Pražských škol,“ povídal mi Vladimír.

„Na reálku?“

„Ne, na gymnasium, na akademické.“

„Já nejspíš taky.“

„To bysme tam byli pohromadě! Ničko jdeš domů?“

„Na svatodušní svátky.“

„A pěšky až z Prahy? V jednom kuse? To je tuze moc. Jak daleko ještě máte?“

„Asi půldruhé míle,“ řekl Josef.

„To dnes už nemůžete dokázat. Pojďte k nám na noc, tuhle na Javůrek.“

„Pěkně děkujeme,“ odtušil Josef, „ale na všechen spůsob dorazíme domů.“

„Jen už si dnes odpočiňte. Však hnedle bude tma.“

Povstali jsme, a hoši s námi šli až proti Javůrku.

„No, pojďte k nám,“ pobízel nás Vácslav.

„Třeba máte už hlad,“ doložil Otakar. „Já bych už taky jedl.“

„Až se vyspíte, zas se vám to jináč půjde,“ přemlouval nás Vladimír.

Já jsem mlčel, potřebu odpočinku jsem až bolestně pociťoval ve všech údech; ale Josef jen vrtěl hlavou: „Pěkně děkujeme, ale nemůže to být. Dej Pánbůh dobrou noc!“

„Ti si, pane, ještě pocupají,“ povídal za námi Vladimír.

„Proč jsou tak hloupí,“ řekl Václav skoro nevrle.

V tom je pozdravovala ženská přicházející od dvora s nůší na zádech.

„Dobrý večer, kvasničková,“ odpovídali jí. „Co dělají králíci?“

„Mají se k světu a dělají nám radost. Zaplať Pánbůh za ně, mladí panáčkové!“

Ženská, ač již letitá, bystře vykračovala a byla hned u nás.

„Snad jdeme jednou cestou?“ začínala mluvně hovor. „Já domů, do Třemošnice. Už jsem si dnes svoje kunty na téhle straně obešla. Nejlíp vždycky pochodím tady, u Ostředeckých pánů — to jsou zrovna jejich hošíčkové, a docela se zvedli po rodičích, jeden má lepší srdce než druhý — —“

„Jak se ten Ostředecký pán jmenuje? ptal se Josef.

„Pan Červinka.“

„Fon, nebo baron.“

„Pan doktor Červinka. Na tituly nedrží, a vůbec je to pán, on i celá rodina, že by takovou vrchnost snad už nikde jinde nenašel. Žádná pejcha u nich není, ke každému jsou hodní, kde mohou co dobrého udělat, udělají. Sedlák k sedlákovi, chalupník k chalupníkovi, podruh k podruhovi se nechová více sousedsky, jako pan Červinka k nim ke všem. ‚Vždyť jsem taky ze selského rodu,‘ říkává, ‚a ostatně všichni lidé mají mezi sebou být jako bratří, a my Čechové obzvlášť.‘ Kde pak jinde člověk tohle od vrchnosti uslyší?“

„Už tady na tom panství dávno vládnou?“ zvídal Josef dále.

„Teprv asi deset roků, spíš o nějaký míň — to vím, že sem přišli až po smrti naší Apolenky —“

„A když ten pán pochází ze selského rodu, jak se tady stal vrchností?“

„Pánbůh mu za jeho dobrotu požehnával — s manželkou taky dostal hodný přínos, protože její otec má taky panství, někde za Prahou, — ale nejvíc se povídá, že pan doktor Červinka vyhrál veliké peníze z lutrie, a poněvadž byl Ostředek zrovna na prodej, koupil ho. Tenhle dvůr, jako Javůrek, kde teď na jaře ostávají, už on vystavěl. Do Ostředka si přivezli jen toho nejstaršího synáčka, Vladimíra, druhé dítky se jim tady narodily. A taková je to dohromady rodina, že si

z ní každý může vzít příklad; až to člověka k srdci dojímá, jak se všichni mezi sebou mají rádi a jak se pěkně k sobě chovají. Rodičové mají děti jako zřítelnici v oku, hoši jsou čiperní, veselí, bujní, ale při tom zvedení, k rodičům uctiví a ke každému zdvořilí a přívětiví, i k cizímu a chudému. Všecky ctnosti byly jim vštěpovány, a nejen od rodičů. Tomu Vladimírkovi, nejstaršímu, nebylo ještě ani pět let, a už pan doktor, ačkoliv je tu škola, vzal do zámku zvláštního vychovatele, až z Prahy, pana Šťastného; to byl ještě mladý pán, ale taky předobrá duše, dokonalý člověk, o kterém taky každý jen samou chválu povídal. Ničeho ti páni na své děti nelitovali — jaké množství drahých knih, obrazů a hraček jim kupovali, to si nedovede pomyslit, kdo to na vlastní oči neviděl. Aby Pánbůh vyplnil přání jejich a dal dítkám jejich štěstí, o které se jim tolik starají!"

„Takové vrchnosti mohou si tu lidé vážit."

„Ba jsou to páni, že to nikdo ani nemůže vypovědět. Když pan Šťastný začal Vladimírka učit, vybrali k němu několik chlapců, všecko z nemajetných rodin, a ti místo do školy chodili do zámku a byli tam zároveň s panským synem vyučováni. Pro dospělé byla v zámku zřízena knihovna, každý si z ní mohl vypůjčit pěkné říkání, v neděli a ve svátek odpoledne se lidé scházeli, a pan Šťastný nebo i pan doktor Červinka sám jim čítali z knih a z novin. Když přišla ta svoboda a konštituce, jsou tomu, myslím, čtyři léta, to teprv byly v Ostředku schůzky a slavnosti, pan doktor tam lidem vykládal jako kazatel, chtěl, aby se jim v hlavě rozsvěcelo, ponaučoval je a nabádal jako dobrý přítel, ba zrovna jako otec. — No, a kam pak vy rázujete?" obrátila naše průvodkyně najednou řeč.

Pověděli jsme jí.

„To bude tam někde u Hrádku," hádala, „u toho, kam lidé chodívají na pouť?"

„Odsud taky?"

„Jak pak ne. Ale já jsem tam už nebyla víc než deset roků — naposled s naší Apolenkou."

Kvasničková mluvila pořád jasným, zvučným hlasem, až při posledních slovech se jí zkalil. Oba jsme na ni tázavě pohledli.

„To bylo naše nejstarší dítě," vyprávěla hned zas ochotně. „Taková zdravá a mrštná holka, a vždycky veselá. Od maličkosti kudy chodila, tudy se smála, zpívala a poskakovala. Když vyrostla, byla do práce jako oheň, každá jí šla od ruky jako hračka, při každé si zpívala jako ptáček, doma i na poli. Říkávají: Jak do práce, tak do tance — a u ní to tak v pravdě bylo. Muzika byla její největší radost, na nic na světě se tolik netěšívala. Někdy jsem ji plísnila, že je do tance jako blázen, táta mi před ní svědčil, ale po straně mi řekl: ‚No víš, tys bývala v jejích letech zrovna taková. Mladému člověku musí se něco dopřát, když to jde ve vší počestnosti.' A to jsme se mohli na Apolenku spolehnout, nikdo proti ní nemohl říci křivého slova, ani když byla doma, ani když potom sloužila v Divišově. V městě si ji taky tuze chválili — ale tam přišla nějak k tomu neduhu."

Kvasničkové zase skočily slze do hrdla.

„K jakému?" optal se Josef.

„Však to prvně zrovna u muziky na sobě spozorovala. Přišlo jí jaksi divně, musela se do tance nutit: myslila, že to zas mine, ale pořád bylo hůř, dech jí nestačoval, všecko se v ní třáslo, až musela odejít z hospody. Potom jí vždycky nějaký čas bylo onačeji, ale jak dělala těžší práci, zas to na ni přišlo. Vzali jsme ji domů a šetřili jsme jí, aby se toho zbavila; však ale bylo pořád hůř, všecka síla ji opouštěla, nesměla se ničím namáhat, potom už jí taky chůze byla obtížná, — konec konců nám ulehla."

„Doktora jste nezavolali?"

„Ani to nebylo nic platno," povídala kvasničková, a slze jako hrách už se jí válely po tváři. „Řekl nám stranou, že je na srdce pryč, že jí není pomoci a že jí můžeme trochu život prodloužit jen tím, když jí nedáme nic dělat a necháme ji jen posedávat a polehávat. To byla rána pro otcovské a mateřské srdce! A ještě jsme to nesměli před ní na sobě ukazovat, spíše jsme ji museli těšit, že se zas uzdraví, jen aby byla trpěliva. Ona také chudáček byla, i když se to na léta prodlužovalo. Až si jednou posteskla: ‚Kdy by mě radší Bůh k sobě povolal!' Tělo jí oteklo, a naposled zkoušela takové bolesti, že křičela, až ji bylo slyšet po celé vsi. Byla učiněná mučednice, a ničím jsme jí nemohli polehčit."

„To byl veliký zármutek," podotkl Josef, — „ale říká se: Koho Bůh miluje, křížkem ho navštěvuje."

„Byl to pro nás očistec."

„Pak jí Pánbůh pomohl?"

„Jednou ráno — to už se jí i těžko mluvilo — povídala mi: ‚Na malou chvíli jsem usnula, ale měla jsem krásný sen, zrovna živý. Ukázala se mi Panna Maria Hrádecká, milostně na mě hleděla a řekla: Přijď ke mně na Hrádek a budeš ze všeho soužení svého vysvobozena. Pořád slyším ten její líbezný hlas.' Když ji ten den zas kolik hodin týraly ukrutné bolesti, prosila nás, abysme ji dali dovezt na Hrádek, že je to její poslední outočiště a naděje. Co jsme měli dělat? Sami jsme tahali jen kravkami, ale švakr ze statku, bratr mého muže, zřídil fasuněk a sám sedl na šejtrok, protože taky Apolenku měl vždycky rád."

Kvasničková utřela si obličej zástěrou a potom hned zas mluvila:

„Teprva se rozbřeskovalo, když jsme ji vynesli na vůz a obložili peřinami. Lehnout si nemohla, taky na posteli musela už skoro pořád sedět. Ptáci v polích a lesích radostně prozpěvovali, ale ona nebožák potichu kvílila a chvílemi zatínala zuby do peřiny, aby nekřičela příliš hlasitě. Bolestí měla obličej červený jako cihla, také opuchlý, tak že si ani nebyla podobná. Když jsem na ni promluvila, jen rukou nebo očima ukazovala ku předu, žádala si už jen být na místě. Lidé zlatí, to byla pouť, že jí nepřeju nikomu pod sluncem, ani nejhoršímu nepříteli!"

„Jen jestli se Apolence ten krásný sen vyplnil?" prohodil Josef.

„Ba, Bože milý — jak se jí vyplnil! Když jsme se dostali na Hrádek, byla ještě dobrá hodina do mše svaté. Jeli jsme k studánce, a Apolenka se dychtivě napila vody její. Taky jsem jí omývala obličej a dávala obkladky na srdce. ‚Matičko Krista Pána,' vzdychala, ‚obrať

ke mně své milosrdné oči!‘ Potom umlkla, jako by se modlila jen v duchu. Oči měla zavřené, zdálo se, že dřímá, ale nepokojně. Jak začali vyzvánět, vytrhla se a ukazovala ke kostelu. Dovezli jsme ji tam a já jsem šla prosit pana faláře, že by dcera tuze ráda na mši svatou a k správě boží, ale že je ubohý Lazar a do chrámu Páně nemůže. Šel se přesvědčit. ‚Když to nemůže jináč být,‘ povídal, ‚nechte jí na voze, vyslechnu ji tam a podám jí tělo Páně. Zajeďte s ní před kostelní dvéře, dnes je to možná, že není svátek a nejsou tu poutníci.‘ Jen mu k vozu přistavili nízkou stoličku. Když přišel v klerice a rochetě a naklonil se k ubohému dítěti, klekla jsem v kostele a sepjala ruce k Rodičce boží: ‚Slituj se a přispěj, královno nebes, outočiště nemocných, pomocnice nešťastných! Matko sedmibolestná, oroduj za nás u svého syna, pro kterého srdce tvé hrozně krvácelo!‘“

Vypravování staré, cizí ženy, kterou jsem před malou chvíli po prvé na světě spatřil, poslouchal jsem nyní s tak pohnutou myslí, jako by byla z blízkého přátelstva a Apolenku jako bych byl ode dávna znával. Na všecku svou únavu jsem zapomněl.

„Zdálo se mi,“ pokračovala po krátkém pomlčení kvasničková, „že zpověď trvala tuze krátce. Kněz spěchal k oltáři, a když se zas od něho se svatou hostií vracel před kostel k vozu, pošeptal mi kostelník, že Apolenka už nemohla mluvit, že jí proto pan falář taky dá hned poslední pomazání . . .“

Kvasničková se hlasem rozplakala.

„Když přijala svaté svátosti, zavřela oči, utišila se, jen z hluboka oddychovala. Kněz sloužil mši svatou, já jsem ostávala u ní venku, jen abych otevřenými dveřmi taky viděla k oltáři. Ještě, když zvonili pozdvihování, trošku sebou pohnula, ale jen jako ze sna, — potom jako by pevněji usnula. Nechávala jsem jí, byla jsem ráda, že bolesti polevily. Pan falář se za ni hlasitě pomodlil, a jak se v zakristii svlíknul, hned zas přišel k nám. Povídám mu: ‚Hezky zdřímla.‘ Sahal jí na ruku, na čelo, na srdce, minutku mlčel, potom mi dobrotivě pohleděl do očí: ‚Poručte ji Pánu Bohu, matko, už dotrpěla!‘ Umučený Spasiteli, myslila jsem, že se mi v tu chvíli srdce utrhne! Duchovní otec mi laskavě přimlouval, že by vlastní sestře nemohl dávat lepší útěchu: ‚Stala se vůle Páně. Vaše dcera dlouho těžce zkoušela; nyní je všeho soužení, vší bolesti a těžkosti zbavena, od této hodiny bude se těšit věčnému pokoji a radosti nebeské.‘ Tak se mojí předrahé duši na Hrádku vyplnilo, co jí Rodička boží slíbila!“

Uronil jsem po straně nejednu slzičku — a byl jsem tuze rád, že bratr ani kvasničková si mne nevšímají.

„Tak jste ji přivezli domů mrtvou?“ ozval se Josef.

„V strachu a úzkosti jela sem na Hrádek, v pláči a nářku jela jsem zpátky. A doma teprv bylo bědování. Ale to vám musím povědít, že než jsme nebožtičku přistrojili do truhly, ona se celá proměnila: otok s ní opadl, přišla zas do své podoby, v tváři její už nebylo památky po bolestech a mukách, mile, spokojeně, zrovna blaženě se usmívala. Jako by nám taky chtěla říci, co pravil Hrádecký pan falář: ‚Teď je mi dobře, přejte mi toho!‘ Tak jsme ji pochovali, bylo jí málo přes dvacet roků,“ končila náhle kvasničková. „Lehké odpočinutí

dej jí, Pane, a světlo věčné ať jí svítí! — Já se musím dát touhle cestou; vy nejdete přes Třemošnici?“

„My si pěšinami nadejdeme,“ odpověděl Josef. „Tak s Pánembohem!“

„Poslouchejte,“ zadržel jsem ještě kvasničkovou, „který to byl tehdy pan farář na Hrádku?“

„A hochu zlatý, ani nevím, jak se jmenoval. Však ale to byl náramně hodný duchovní otec, už v letech, šedivý, ale ještě statný —“

„Tak to byl pan farář Jičínský.“

„Potom přišel někam jinam —“

„Do Prahy.“

„A snad je posud živ?“

„Živ a zdráv. Já u něho zůstávám.“

„I Tatíčku nebeský — jeli pak možná? Zrovna u něho? To jsem se nenadála, že uslyším takovou novinu! Toť se ví, on na mne, chudou osobu, dávno zapomněl, ale já na něj pamatuju jako na svého otce, na každé jeho dobré slovo. Aby mu Pánbůh věku prodloužil a odplatil mu vším dobrým! Vyřídíš mu to, zlatičký hochu?“

XXI.

Když jsme se s hovornou kvasničkovou rozešli, prohodili jsme o ní mezi sebou jen několik slov, pak jsme byli dlouhou chvíli oba zamlklí. Mezi obilnými poli schylovali jsme se k luční dolině, která se táhla podle Třemošnického lesa, brázděna jsouc křivolakým potokem. Lávka přes potok byla při jarním rozvodnění odnesena, museli jsme jej přejíti bosou nohou.

„Á, to je příjemno!“ zaradoval jsem se, když jsem vkročil do vody.

„Jen si hezky ochlaď nohy,“ pravil Josef, „pak zas půjdeš lehce jako do kola.“

Nu, tance se mi nechtělo, ale poležet si tu v měkké trávě hodinku nebo dvě, to by byla rozkoš! Už se hodně smrákalo; jak jsem usedl, abych se zas obul, tělo se bezděky podalo sladkému lákání — převalil jsem se a zavřel oči.

„Snad neusneš?“ ozval se u mne za chvilku Josef. „Podívej se, co ti nesu.“

Podával mi hůl čerstvě z břízky uříznutou a sám si nechal břinkovku, která už asi dlouho jako okleštěk stávala kdesi v plotě.

„Tu jsi našel?“ ukázal jsem na ni.

„Schoval jsem si ji tu předevčírem. Teď bude dobrá. Tak ve jmenu Páně!“

Nerad jsem vstával, nebylo však pomoci. Hnedle potom přešli jsme neveliký pruh lesa.

„Tu jsme na cestě z Třemešnice do Šternova,“ povídal Josef.

Cesta běžela dál podle lesnatého kopce, na druhé straně táhla se podle ní pěkná louka, za kterou stálo osamělé stavení.

„To je Čensko, hájovna,“ řekl tiše bratr.

„Čensko?“ opakoval jsem. „Se mnou chodí jeden Čenský, ale je z Čechtic —“

„Nemluv nahlas,“ zašeptal Josef.

S podivením jsem na něj pohleděl.

„A radši pojďme čerstvě.“

Poslechl jsem. Bratr mi po chvíli tajemně oznamoval: „Prej tady vystupujou na lidi . . .“

Náhlé horko se mi rozlilo po celém těle. Přestal jsem se opírati o hůl, nazdvihl jsem ji a pevně jsem ji sevřel v ruce. Neměli jsme hodinek ani prstenů, ani zlatých nebo stříbrných peněz (kde pak tehdy!), v mých kapsách nebylo vůbec ani krejcaru, — ale v tu chvíli mně nic takového nevstoupilo na mysl, jen jsem čekal, brzoli na nás v tom šeru vyskočí chlap, s kterým bude nutno bojovati na život a na smrt. Kráčel jsem hbitě, jako by naše cesta trvala teprv nějakou hodinu.

Najednou jako by do mne střelil, noha má se zastavila v půl kroku, — ale jak náhlé bylo mé leknutí, tak rychlé bylo mé poznání, že příčinou jeho byla tuze obyčejná věc: dvě koroptve s hlukem a křikem vyletěly zrovna před námi a za lukou zapadly do pole.

„Ostudy!“ mrzel se na ně i Josef odplivuje si.

O jeho statečnosti, odvaze a síle měl jsem veliké mínění, pevně jsem věřil, že bychom ze zákeřného přepadnutí konec konců šťastně vyvázli.

Když se cesta z Čenského údolí uhnula stranou, ani Josef už tak netlumil hlas, a já — ačkoli jsme pořád šli podle lesa — byl jsem jist, že naše poklady, životy a zdravé údy vyvázly ze všeho nebezpečenství.

„A kdo by tam na lidi vystupoval?“ ptal jsem se teprv nyní.

„Inu, zlodějská nace.“

„Někde odsud?“

„I kdo ví jak z daleka, aby jich tu nikdo nepoznal. Vždyť prej tobě nějaký holomek strhl čepici s hlavy zrovna na ulici, kudy přece pořád lidé jdou?“

Musel jsem zevrubně vypravovati, jak prohnaným spůsobem mě taškář oloupil.

K Šternovu dostali jsme se už docela za tmy; šli jsme mimo ves a viděli jsme z ní jen jednu stranu dlouhého panského dvora. Když jsme pod ní sestupovali pěknou alejí košatých stromů, kaštanů nebo lip, Josef mi níže stranou ukázal kulatou věž, kterou nad černým lesem bylo arci jen neurčitě viděti.

„To je lidomorna u Štamberského zámku,“ pravil. „Tady jsme už jako v domově.“

„Dalekoli ještě máme?“

„Už jen dvě hodiny.“

U Ostředka povídal tři — za ten čas nám ubyla jen jediná! Žádal jsem si chvíle odpočinku.

„Jen sejdeme k Brtnickému mlejnu.“

Mlýn ležel o samotě pod rybníkem; od něho vedla cesta i k Šternberku, a u křižovatky stála socha svatého Prokopa. Vzpomněl jsem si

jak na ďábla, jejž tu světec na řetěze držel, před lety se odvolával strýček Zelenka, když přišel z Kácova s novinou, že čert vzal Metrníka.

Když jsem to připomněl, řekl Josef: „Mohl strejček toho rohatého dobře znát. Co se lidé od nás na ten Štamberk nachodili, snad sta let! — a najednou tomu byl konec, jak by uťal.“

„Teď musejí zas chodit do Vlašimě?“

„Už je to přece jen jináč. Když zavedli ty poroty, přišlo z Tábora takové lejstro, kde byli vyznamenáni všichni z celého kraje, co mohli v porotě soudit; náš tatínek tam byl vytištěn hned za Štamberským hrabětem, a prál, že teď může k tomu dojít, aby vedle sebe seděli v té soudní stolici a měli docela stejné právo jeden jako druhý, sedlák jako hrabě. Kde pak dřív! To si už šafář, vrátný a poslední škrabák na člověka ze vsi hubu roztahovali, což pak pojezdný, lusticijár a delektor! Kdo k nim šel na zámek, nikdy nebyl jist, že ho nedají položit na lavici a vyplatit, pro nejmenší maličkost, třeba jen proto, že vešel do kancaláře s holí, nebo v zablácených botách, nebo že jim dost nevoněl.“

„Ale našemu tatínkovi snad to nikdy neudělali?“

„Ne, nikdy — mám to z jeho úst. Netřásl a nekrčil se před nimi, byl vždycky ve všem práv, dával jim jejich čest, ale jak co myslil, tak to rovně řekl, a oni, i když jim to nebylo po chuti, přece se na něj neutrhovali. Jednou arci už s jistotou očekával, že ho zavrou do arestu nebo mu ještě něco horšího udělají.“

„Proč?“

„To bylo pro ty dějometry[1]) — snad jsi o tom taky slyšel —“

„Ani slova. Jen povídej!“

„Přede mnou o tom jednou vykládala teta Zelenková, ale už dávno, tak že už dobře nevím, kudy do toho. — Ale radší zas už pomalu pojďme.“

„Kdo byli ti dějometři?“ vyzvídal jsem, když jsme se ubírali dále.

„Poslala je vrchnost do Střechova, aby měřili pozemky a řekli: Tohle patří obci, a tohle nepatří obci.“

„Což se to dřív nevědělo?“

„O mnohých se to vědělo zcela jistě, ale o jiných tvrdili sousedé: To taky bývalo obecní, a teď už toho dávno užívá Petr nebo Pavel, jako by to bylo jeho. To se zrovna mělo rozsoudit a zapsat a měly být zasazeny nové mezníky, kde už kdo ví jak dlouho žádné nestály. Sousedé nedůvěřovali rychtářovi, říkali si mezi sebou, že chce při tom vyměřování obec zkrátit a některé pozemky její navždy zašantročit svému příbuzenstvu, vrchnost a dějometři že mu při tom nadržují.“

„A bylo to tak?“

„To ti nepovím — ale rychtář vždycky platil za pletichaře, ve všem, co dělal, čuli sousedé nějakou křivotinu. Co dějometři prováděli, bylo jim tuze proti srsti, dělali dost námitek, ale to bylo tolik platno, jako by hrách na zeď házel. Viděli, že se všechno schyluje k špatnému konci, a nevěděli si rady. Naposled někteří povídali: ‚K tomu

[1]) T. j. geometry.

nesmí za živý svět dojít, to radši těm dějometrům zpřerážet ruce, když s nimi není žádná řeč!' — ,Ale jak se s námi potom bude dít?' připomínali druzí. ,Snad s nás budou řemeny tahat, hlavy nám srážet, do kola nás vplítat?' — Strejček Zelenka udeřil na stůl a spustil: ,Kdo strachem umře, víte, čím mu zazvonějí? Tak se snad už budeme každého zloděje bát, před ním se neozývat a ho nechávat, aby nás frankofraj okrádal, nejen v noci, ale i za bílého dne? Fuj, hanba! Jářku, pojďme v tu chvíli a houkněme na ty panáky, že budou utíkat, jako by jim hlavu zapálil! A s rychtářem nejlíp už taky jednou zatočit!'"

„Poslechli strejčka?"

„Ne, ale jak potom dějometři — myslím, ve svátek — odjeli nebo odešli přes pole, shlukly se hospodyně a všecky jejich kolíčky jim ze země vytahaly a polámaly, všecky nové mezníky vyvrátily a odklidily, taky, trvám, všecky papíry jim na cucky roztrhaly. A po vsi se rozkřiklo: ,Kdy by se našel zrádce a něco řekl, uvidí, co se s ním potom stane!' Když se dějometři vrátili a ptali, kdo se takových věcí dopustil, nikdo nechtěl nic vědět, taky u rychtářů jen krčili ramenoma, že byli pryč, každý jinde, že nic neviděli a neslyšeli. Dějometři dost proklínali, spílali a vyhrožovali, ale potom odešli ze vsi. Za nějaký den, když hospodáři a vůbec mužští mentinou byli na polích, přišli do Střechova drábové, vzali asi půl tuctu ženských, taky naši maminku a tetu Zelenkovou, a vedli je na Štamberk."

„Tak se přece něco prozradilo?"

„Lidem huby nezašiješ."

„A jak bylo s maminkou?"

„To si můžeš pomyslit, jak ráda šla s těmi pochopy. Držela na čest, u všech lidí byla ve vážnosti, a teď i ji vedli jako nějakou zlodějku nebo žhářku, za bílého dne, aby se lidé v polích a vesnicích mohli k tomu sbíhat. A ke všemu ještě byla v jiném stavu, zrovna jako teta Zelenková."

„Náš tatínek také nebyl doma, když ji vzali?"

„Byl na poli, pro mandele, daleko, myslím až na ,pistolkách.' Když se vrátil, bylo už ve vsi lermo. Jak uslyšel, co se přitrefilo, vykřikl: ,Sedejte na koně, pustíme se za nimi!' Sedlo jich na koně ne půl tuctu, jako bylo těch hospodyní, ale dvakrát tolik nebo ještě víc. Myslili, že drábů a ženských dostihnou, ale dorazili až do Štamberka a nespatřili jich. Jak byli rozejeti, vtrhli do zámku, na dvůr, a hned tam ke všem oknům přibíhali mužští i ženské, co se to děje, že tolik koní dupá po dlažbě. Delektor byl někde pryč, na dvůr přiběhl, myslím, lusticijár: ,Kde se tu berete? Co tu pohledáváte?' — Otec a druzí volali: ,Kde jsou naše ženy? Jdeme si pro ně. Přiveďte nám je, bez nich se odsud nehneme!' — Pán na to, že jim je nemůže přivest, že tu nejsou. — ,To není pravda! Vaši drábové je odvedli!' — ,Ještě tu s nimi nejsou.' — ,To je klam a šalba! Nedáme se obalamutit!' — Lusticijár zas: ,Nedělejte tu povyk! Je tu sama milostivá vrchnost. Kliďte se odsud!' Ale naši křičeli jeden přes druhého, trhali kobylami a vzpínali je, že z dlažby lítaly jiskry. A v tom přicházeli do dvora drábové i s ženskými; šli na Štamberk pěšinami, proto jich mužští na koních cestou nestihli. Teď se jich hned několik rozehnalo

na dráby, kteří museli honem stranou skákat jako kozlové. Lusticijár zrudnul v obličeji jako rozezlený krocan. Najednou se vedle něho ukázal jiný pán, a to byl sám hrabě. ‚Utište se,‘ povídá, ‚a řekněte mi, co je vaše stížnost a žádost.‘ Tatínek mu odpověděl: ‚Tohle jsou všecko počestné ženy a zachovalé sousedky. Moje manželka a švakrová se čekají, každý den se mohou dostat do kouta, a to smějí být pod svou střechou od pochopů přepadány, přes hory a doly vláčeny a do tmavých a smradlavých děr zavírány? Toho my tak nenecháme, kdy bysme měli jít až k císaři pánu!‘ — Pan hrabě poněmcoval s lusticijárem a potom se obrátil k našim: ‚Co se stalo, bude náležitě vyšetřeno, teď se v pokoji odeberte domů i se svými ženami.‘ Toť víš, že jim to nepotřeboval dvakrát říkat.“

„Snad bylo štěstí, že tam zrovna byl sám pan hrabě,“ podotkl jsem.

„U nás potom čekali, že jim to jen tak neprojde, že páni jen v tu chvíli povolili, ale teprv jim chtějí zalízt na kobylku. Dějometři se do Střechova vrátili, a přišlo takové vyhlášení, kdo by jim jen vlas na hlavě zkřivil nebo jim v práci jejich překážel, že bude s největší přísností potrestán. Začali zas měřit, kolíky zarážet a mezníky sázet; už prej tolik obec nezkracovali, ale některé kusy pozemků přece jí uškrábli. Sousedé reptali, však ale k vejtržnosti žádné už nedošlo. Za to na ně, myslím, páni nedokračovali pro to, co se šustlo dřív, a tak to pomalu upadlo v zapomenutí.“

XXII.

Skončiv své vypravování upozornil mě Josef, že zrovna vcházíme na most přes Blanici.

„Vypadá spíš jako potok než jako řeka,“ mínil jsem.

„Ale časem se rozvodní a je divoká. — No, a teď máme před sebou poslední vysoký kopec — tady od Dolan přes Radonice až nad Stebuzeves.“

Chvála Bohu, že poslední! Však jsem už nejen těžko zdvíhal nohy, ale celé tělo jsem měl jako zmlácené, i dech mi už skoro nestačoval.

Po chvíli, když jsme šli po cestě nad vysokými, sráznými skalami, poznamenal bratr, že s tohoto místa je za dne v dálce viděti Vlašim a půl míle před ní že leží Hrádek.

„Víšli pak,“ řekl jsem, „jak se na Hrádku pan učitel Kurz seznámil se svou nastávající?“

„I to bych rád slyšel!“

Teď jsem zase já vypravoval, a Josef měl mnoho otázek, ani tak ze zvědavosti jako proto, abychom zamlouvali cestu. Až jsem umlknul a počal těžce vydechovati.

„Co pak?“

„Už sotva lezu . . .“

„No, hnedle jsme v Stebuzevsi. Slyšíš, to tam ponocný troubí.“

„Kdo ví co hodin . . .“

„Zdá se, jedenáct.“
„A ty jsi myslil, že budeme v devět doma.“
„Když nám cesty čím dál tím volněji ubývalo.“
Musel jsem se zastaviti: „Je mi hrozně mdlo . . .“
„Pro pána krále — a už nemáme nic, čím bys se posilnil!“
„Kdy by bylo jen trochu vody . . .“
„Což, v Stebuzevsi je pivo.“
„Teda pojďme.“
Několik minut jsem se přes moc nutil do chůze, ale pak mě teprve všecka síla opustila, vyvstávaly na mně mrákoty.
„Musím si na chvíli sednout,“ vzdychl jsem, div neklesaje.
„No toť — jen si odpočiň,“ řekl Josef; „tuhle je šikovné místečko.“
Vzal mě za paži, pomohl mi a usedl vedle: „Ono je to na tebe přece jen mnoho.“
Všecky mé údy mu svědčily. Utíral jsem si horký pot s čela i s tváří a ruka se mi při tom třásla.
„Taky jsi odvykl štrafácím,“ dokládal bratr, „máš tam docela jiné živobytí —“
„Ono to zas přejde,“ těšil jsem více sebe než jeho.
„Přeci jsme měli někde zůstat na noc.“
„Vždyť bysme mohli třeba někde tady na zemi nějakou hodinu spát . . .“
„Venku ne, ale kdy by bylo nejhůř, není daleko do vsi.“
„Tam nemáme známých —“
„Ale je tam hospoda, ta je pro každého. Ovšem, domů máme už jen hodinu. Jen si oddechni — a potom, jak budeš sám chtít.“
Po chvilce ponocný ve vsi zase troubil.
„Teď už dokonce vytáhl dvanáctou,“ povídal Josef. „Abysme se tam hleděli dostat.“
Musel jsem se násilně vzchopiti.
„Jde to přece onačeji?“ ptal se bratr.
„Jsem jako moucha.“
„Jen ještě čtvrt hodinky. — Jen ještě pět minut. — Jen ještě pár kroků,“ povzbuzoval mne po krátkých přestávkách.
Konečně jsme vcházeli do vsi. Hned mezi prvními staveními vyskočil na nás z levé strany hafan, pak z pravé druhý.
„Nedbej na ně,“ radil mi bratr, když jsem nazdvihoval hůl, — „jako vosy tak i psi tím hůř na člověka dorážejí, čím se víc proti nim ohání.“
Psi se rozštěkali po celé obci od jednoho konce k druhému, ne jako by skrze ni tiše procházeli dva unavení výrostkové, ale jako by tudy projížděla hlučná svatba nebo cikánská či komediantská tlupa. Jeden přiběhl nám naproti a zuřivě hafaje skákal zrovna před našima nohama po cestě tak, že jsme sotva mohli udělati krok. Josef, zapomínaje na své vlastní pravidlo, rozehnal se po něm svou břinkovkou, ale jen ho tím více podráždil. K tomu přibíhali ještě jiní, a byl strach, že naše lýtka neostanou celá.

„Turku,“ promluvil v tom na blízku mužský hlas, „jdeš ležet, hloupý! Neslyšíš?“ —

Když se podobné napomenutí, dosti klidným a mírným spůsobem vyslovené, několikrát opakovalo, Turek vrče ustoupil nám s cesty, a my jsme se po několika krocích octli u hřmotného člověka, v kterém jsme podle trouby hned poznali ponocného.

„— Pánbůh dobrý večír,“ pozdravil ho Josef.

„Dej to Pánbůh,“ děkoval on, „ale už spíš ráno než večír. Kdepak jste se honili?“

„Ve Vlkovci,“ prášil bratr, pokládaje takovou otázku zde za nemístnou.

Ponocný nahýbaje se strčil nám svůj nos hnedle až do očí. Nebyl už mlád, měl huňaté obočí, na tvářích strniště vousův a zle páchl tabákem.

„Já myslil, že jste zdejší,“ prohodil.

„Nejsme,“ odpověděl stručně Josef.

„Z daleka?“

„Až od nás.“

„A co nám nesete?“

„Všecko neseme jen sobě.“

„Co je to hezkého?“

Ponocný bez okolkův omakával Josefovi ranec.

„Kousá to!“ varoval ho bratr. „Hůř než ten váš Turek.“

„Turek domácímu člověku nic neudělá.“

„Cizí se taky nedají rádi pokousat.“

„O cizích si Turek a každý náš pes myslí, že tu nemají v noci co pohledávat, že mají touhle dobou někde spát, jako jiní lidé.“

„Vy přece taky nespíte.“

„Já jsem ponocný.“

„A my jsme pocestní.“

„Turek on si myslil, že byste mohli být něco jinšího.“

„Jste tu náramně nedůvěřivi.“

„Ale ne, náramní dobráci tu jsme!“

„Kdy bysme tu chtěli noclehovat — hospoda je tamhle, viďte?“ ukazoval bratr v tu stranu, kam jsme směřovali.

„Právě tam.“

„Pěkně vám děkujeme. S Pánembohem!“

„Teď budete hledat nocleh,“ hučel za námi ponocný. „Zdrávi vzkazovali!“

„Ten svatě myslil,“ smál se tiše bratr, „že neseme něco kradeného! — Ale počkej, teď si dáme berdo.“

Vedl mě stranou k domu, na jehož okno zaklepal, pak po druhé a po třetí, vždy silněji.

„Kdo to?“ ozval se vnitřku nevrlý hlas.

„Hosté,“ odtušil Josef.

„Jací hosté? Co byste rádi?“

„Pivo.“

„To si jděte jinam!“ volal hlas hněvivě.

„Což tu nejsme v hospodě?“

„V Prčici tu jste, ne v hospodě! Jděte o lumero dál, sice na vás pustím psa! V tuhle hodinu lidi burcovat!“

Josef odstoupiv pozorně se rozhlížel.

„Na mou duchu,“ řekl, „omejlil jsem se — hospoda je vedle!“

Jářku: „Jistě?“

„No, podívej se,“ ukázal bratr vzhůru na věnec chvoje dávno uschlé a opadalé. „A panečku, dítě tam pláče, to bude někdo vzhůru.“

Zaklepal zase na okno; za sklem se zabělala ženská držíc nemluvně u prsou.

„Co chcete?“ ptala se.

„Pivo,“ hlásil zase Josef.

„Kam sež děje — teď!“ reptala i hospodská. „Muži, vstávej! Přišli pro pivo, nevím, co jsou zač.“

Mužovi jsme taky dojista byli málo vítaní hosté, bručel nejdříve v šenkovně, pak na síni; když otevřev dvéře na nás pohledl, mrzutost jeho jen ještě vzrostla.

„Vida — kloučkové!“ projevoval ji, jsa jen v košili a v podvlíkačkách, bos a rozcuchán. „A světoběžní! O půlnoci nebo už k ránu nedáváte pokoj?“

„My neradi,“ pravil Josef, „ale nemůžeme si pomoci — tuhle hoch musí něco sníst a vypít. Nalejte nám —“

„Holbu?“

„Máz. A taky chleba nám dejte — asi za patnáct nebo za dvacet šajnů.“

„Máte peníze?“

„Co to bude dohromady koštovat?“ ptal se Josef, a když to zvěděl, vysázel hospodskému peníze na dlaň. Po tmě šlo to zdlouha. Hospodský pak odešel.

„Poslouchej,“ povídal jsem bratrovi, „prve jsi mluvil o noclehu — Tady ne! To radši v polích nebo v lese —“

„Máš pravdu,“ svědčil Josef. „Teď si sedni tuhle na práh a pohov si.“

Když se hospodský vrátil s pivem a chlebem, dali jsme se do hodování. Příčinou mé slabosti byla nejen dlouhá cesta, nýbrž i prázdný žaludek. Když jsem ukojil hlad a žízeň, nad očekávání jsem okřál, i mohl jsem bez velkého přemáhání jíti dále.

Nad Stebuzevsí jsme brzy dostoupili na vrch, a dále šlo to už po rovině a s kopce; bezděky jsme přidávali do kroku. U Licoměrska, tiché samoty, podotkl Josef, že ve dne je odtud tamhle dole již dobře viděti Kácov, a mně se hned zdálo, že tma před mým zrakem v tu stranu řídne a že se skrze ni probělává kostel, škola i zámek, — i pocítil jsem v těle ulehčení a osvěžení ještě příjemnější než v Stebuzevské hospodě.

„Snad tam i dnes páni po tu chvíli sedí u karet,“ poznamenal Josef ještě o Kácově. „To mají paničky kříž. Třeba paní kupcová přijde po půlnoci pro muže do hospody, a tam jí řeknou, že chybila, že měla zůstat doma, kupci že se zrovna obrátila karta a že se mohlo všecko zase vrátit do jeho kapsy, co na něm dřív jiní vyhráli.“

„Což pak nehrajou jen o maličkost?“

„Často prej o veliké peníze. Papírník prej dal jednou do sázky i pár koní a kočár, a za malou chvilku o jedno i druhé utřel hubu.“

Nohy nám teď už neochabovaly, ale jazyky naše potom utichly. Jen u Lhoty jsme si několika slovy připomněli, jak jsme kdysi po divném blouzení vyšli z lesa nad touto dědinou, docela jinde, než jsme se nadáli, a jak jsme se proto smíchem chytali za boky.

Nedlouho potom zdvíhala se před námi poslední stráň, příkrá, ale nízká proti těm, do kterých jsme dřív museli šlapati; v několika minutách měli jsme ji za sebou a byli jsme na Střechovské půdě. Ves se před námi začernala až v poslední chvíli, odpočívajíc v hlubokém klidu.

U ní dali jsme se cestou nad zahradami Zelenkovou, Staňkovou a Volkovou, a po naší zahradě scházeli jsme k dolíčku. Stromy, mně tak dobře známé, jako by v té pozdní době také byly pohříženy v hluboký spánek, — jen některý se napolo probudil a tiše se tázal: „Ty jsi tady?“

Když jsme otevřeli dvířka na dvůr, Šverín štěkaje přiběhl k nám z druhé strany; poznav Josefa umlknul, ale mne okukoval a očichával, jako by byl v pochybách: „Je to docela cizí člověk nebo jsem ho tady už viděl?“

Josef zaklepal na dvéře u síně, a za několik okamžiků je otevřela maminka.

„Přece teda, přece?“ promluvila. „Už jsme vás tu noc nečekali. „No, vítám vás, děti moje, — vítám tě, milý hochu,“ líbala se nejdřív se mnou, „to je doba, co jsi tu nebyl! — A v jednom kuse jdete až z Prahy?“

V světnici seděl otec na pelesti.

„Pozdrav vás Pánbůh,“ vítal nás stručně. „Dobře jste to pořídili?“

„Ale budete hrozně utrmáceni,“ pravila matka rozsvěcujíc kahánek. „Co pak bych vám přinesla k jídlu? Snad hrnek dobrého mlíka, a chlebíčka přikousnete?“

„Já už za všecko děkuju,“ spěchal jsem odtušiti, „nejradší si hned lehnu.“

„Ustelu ti v přístěnku.“

„Na seně to bude lepší,“ radil mi také zde Josef.

„Kde spí Anička?“

„S děvečkou na půdě,“ ukázala maminka k stropu, „Francek v maštali.“

Za čtvrt hodiny jsme s Josefem v seně nad ovčínem ulehali pod jednu peřinu.

„Jen ať sluníčko brzy ‚nevypadá,‘ ať si hodně dlouho pohoví v pelíšku svém za horami!“ vyslovoval Josef ještě jedno přání, ale to už poslední.

Já jsem už neodpověděl; než by napočítal deset, oči se mi sklížily. (Pokračování.)

O zachraňování našich pokladů.

C. k. ministerstvo kultu a vyučování vydalo před nedávnem po třetí svou „Příruční knihu o pěstování uměn v Rakousku“ (Handbuch der Kunstpflege in Österreich). Silný svazek obsahuje 701 stránku textu, i s rejstříky 818 stran, a našemu království věnovány jsou stránky 486 až 604. Kapitola „Čechy“ ovšem nejvíce nás zajímá, a příruční kniha tato není pro českou veřejnost zcela bez významu. Čeho jsme se dosud nikde nedočtli, nacházíme v této úřední publikaci obšírně vyloženo. Mám na mysli seznam všech sbírek v Čechách, v kterých umělecké, archeologické, praehistorické památky uloženy jsou. Abecedním pořadem jsou tu vyjmenována města, kde jsou zřízena musea, buď obecní, buď místní, okresní nebo soukromá, zaznamenány sbírky jednotlivých měšťanů, sbírky v zámcích, hradech, klášteřích. Tu se dovídáme, že v Čechách jsou 44 městská musea, z nichž českých jest 36, ostatní pak v městech na severním území pohraničném jsou německá (v Aši, Chebu, Duchcově, Mostě, Šluknově, Trutnově, Karlových Varech, Žatci). A tu především máme černé na bílém, že v Čechách podnes uloženo jest velké bohatství starožitných, historických, krásných předmětů, výrobků uměleckých, řemeslných i lidových.

České musejnictví vyvinulo se v posledních letech netušenou měrou. Sběratelský ruch počíná venkovskými výstavkami r. 1894, tak řečenými „volavkami“, které připravovaly půdu velké Národopisné výstavě. A po Národopisné zakládali všude musea. Musejní spolky, vzdělávací sdružení, pak obecní a okresní zastupitelstva horlivě ujaly se myšlenky, kterou vyslovila československá ethnografická výstava tím, že ukázala národu jeho umělecké poklady, jeho rázovité památky. Sbírejme, voláno, dokud lze sbírati! Neboť, hle, naše památky ztrácejí se nám, jsou ze země vyváženy, prodávány, zcizovány.

Poměrně krátký čas uplynul, a mnoho bylo vykonáno. V městech, kde již dříve nějaká ta sbírka místních památek chována byla, všímali si nyní mnohých předmětů, před tím jako neviděných. Nová musea pak se rychle plnila.

Sbíralo se kde co, tu národopisné předměty, kroje, vyšívání, nábytek, nářadí, tam staré knihy, rytiny, zbraně, onde pravěké nálezy. V některých městech sešly se všecky jmenované památky, v jiných pak snažili se horliví sběratelé doplniti posavadní sbírky, přidržujíce se směru již daného. Netoliko české výrobky, ale i cizí práce všeho druhu sbírány jsou v Čechách, jako i jinde, ale hlavně šlo přece o památky českého umění a řemesla. Soukromníci zakládali si obrazárny a jiné sbírky, a snažili se, aby získali cizí mistry, tak jako sbírali míšeňský porculán a benátské sklo. A tak hromadí se v Čechách opět bohatství starožitných a uměleckých předmětů, jako jindy bývalo.

Sluší totiž výslovně připamatovati, že království české slynulo svými uměleckými poklady daleko široko jako pravá klenotnice, odkud lze cenné a krásné předměty všelikého lidského umění vždy buď po dobrém či po zlém získati. Tak stále se opakuje výrok, že Čechy byly ochuzovány krutými válkami, loupeží a drancováním, že pozbyli jsme svých druhdy znamenitých sbírek, a co zde zbylo, že přišlo na zmar

ohněm a ničivostí surových žoldáků. Jest v tom dosti pravdy. Praha i města venkovská oplývaly ve 14. století přepychem uměleckým. V 15. věku pak zničeno mnoho památek v kostelích, hradech, klášteřích i v domech zpustošených měst válkami husitskými a obranou proti cizím vojskům. V 17. století znovu zuřila válečná litice a loupili zdivočelí vojáci i lakotní vůdcové po české vlasti a znovu vyplenili, co zatím bylo vytvořeno a nastřádáno. Nehledíce ke zničeným památkám vzpomínáme, co Sasici, Bavoři, Dánové, Švédové z Prahy a Čech odnesli.

Avšak není spravedlivo svalovati na vojska, čím jsme z velkého dílu sami vinni byli. Nejen hrůzy válečné, ale též handlířské praktiky zcizovaly nám naše sbírky a galerie. A pak působily jiné vlivy k tichému a zcela soustavnému vyprazdňování české klenotnice. Byly to naše poměry politické, stupeň přízně, v jaké Praha u současné vlády bývala, a podobné okolnosti, které na inventář uměleckých památek v Čechách uložených povždy působily. I po zlých časech válečných zbývala v Praze a po vlasti hojnost rozličných sbírek. Tehda ovšem nevážili si domácích výrobků, na př. lidových, tou měrou, jako dnes činíme, ale za to sbírali obecně uznaná díla všech odborů uměleckých, a najmě cizí práce. Tak na př. v galerii na hradě Pražském a v zámcích šlechticů bylo ještě na počátku 18. století mnoho dobrých, ano vynikajících obrazů cizích mistrů. A v tomto 18. století, jež Němci nazývají stoletím osvěty, odstěhovaly se od nás nejpěknější a vůbec cenné malby, které zde po staletí chovány byly.

Skvostná, ba pohádkovitě nádherná sbírka císaře a krále Rudolfa II. na hradě Pražském sama stačila, aby zásobovala nejen Vídeň, ale i sousedící německé kraje za hranicemi. Opakuji, že nemyslím na válečnou kořisť z let 1631 a 1648. Tehda šlo především o stříbro a zlato, o šperky a zvláště bohaté práce z všelikého kovu. Ale dovídáme se, že „na této straně Alp byly Čechy pro Sasko hlavním nalezištěm obrazů, a to v 18. století," jak K. Woermann ve svém katalogu Král. saské galerie v Drážďanech z r. 1887 vypravuje. Roku 1741 zakoupena sbírka hrabat Valdštýnských v Duchcově (268 obrazů za 22.000 zl.), mezi nimi výborný a vzácný Jan Vermeer van Delft a obrazy Fr. Halsa. Roku 1742 pak z Prahy získány 84 obrazy, mezi nimi Fransa Snydersa velké zátiší s labutí. Roku 1749 koupily Drážďany z Prahy 69 obrazů za 50.000 tolarů, mezi nimi velkou honbu na kance od P. T. Rubensa.

Dříve již odváželi z hradu Pražského umělecká díla do Vídně. Dělo se to před rokem 1648, a dále po korunování Karla VI. r. 1723. Pražský inventář z r. 1718 obsahuje sbírku obrazů, které v Praze po všech nepokojných časech jako zbytky bývalé Rudolfinské galerie se zachovaly, a z tohoto inventáře lze dle údajů Vídeňské cís. kr. obrazárny určiti díla, která se do dneška zachovala. A tu bychom plesali nad četnou a krásnou galerií starých mistrů, která by se z těchto Pražských obrazů sestaviti dala. V Praze byly na př. slavný, velký obraz Ecce Homo z r. 1543, jehož autor jest Tizian. Tato malba zakoupena byla pro Ferdinanda III. Rudolf II., největší sběratel, o kterém dějiny vypravují, získal mnohá díla současných i starších malířů, a projevil zcela moderní smysl pro historickou rázovitost takových uměleckých výrobků. Tak na př. měl v lásce Dürera, a sukovité, pečlivě provedené postavy tohoto německého realisty 16. století líbily se jemnému znalci

právě pro podivný ráz, který se od dokonalé tvarové krásy současných italských maleb tak nápadně lišil. V Praze byly Dürerovy obrazy, které jsou nyní chloubou Vídeňské cís. obrazárny, Madonna (číslo kat. 1442), mužská podobizna (1444), slavný obraz Sv. Trojice, za nějž Rudolf II. r. 1585 zaplatil 700 zlatých (č. 1445), 10.000 mučeníků (č. 1446), Madonna č. 1447, a podobizna č. 1448. Jediné dílo Dürerovo, ale valně porušené, barbarsky přemalované, Slavnost růžencová, zůstalo v Praze, v majetku kláštera Strahovského.

Rudolf II. také z pozůstalosti kardinála Granvelly koupil Dürerovy kresby k Diariu (modlitební knize) císaře Maxmiliána I., a současně Tizianovu Danau. Obé jest nyní ve Vídni.

Z Prahy byly do Vídně „před Švédy" odstěhovány malby znamenitého mistra nizozemského Fr. Frankena st., Roelanta Saveryho, který v Praze žil a maloval, Lukáše Kranacha st. a j. v. V Praze byly dále drahocenné obrazy Rubensovy Čtyři díly světa (1718 v Pražském inventáři), Rembrandtovy, Fytovy.

Ale též skvosty zlatnického umění, přepychové nádoby, orloje, práce z křišťalu řezané, kameje, medaille bohatých sbírek Vídeňských, Drážďanských, Štokholmských a jiných cizinských pocházejí ze sbírky Rudolfa II., a mnohý kus lze také ze starých Pražských inventářů zjistiti.

V Praze byla konvice z jaspachátu, kterou ve zlatě zmontoval Pavel van Vianen (nyní ve Vídni), v Praze byly stříbrné vytepávané reliefy a bronzové sošky Adriana de Vriese, v Praze byly křišťalové poháry, zlacené a křišťalem obložené orlojky, ciselované nástavce tabulní, šperky z velkých, znetvořených perlí, smaltované přívěsky, z kokosových ořechů jemně vyřezávané poháry na zlatých nebo stříbrných nožkách, z lastur vyrobené kalichy a nádoby, a všecko to pohádkovité náčiní, ty skvosty a umělecké práce. A co leptaných a vytepávaných krunýřů, těžkých brnění pro rytířské hry, střelných zbraní umělecky okrášlených, rytých, ciselovaných, v kovu řezaných, s paženími vykládanými neb kovem obloženými, co nádherných mečů a kordů, vkusně stříbrem tausciovaných dýk! Co nákladných vazeb, lisovaných, zlacených, jemně okovaných, a v nich co drahocenných tisků, rukopisů malbami vyšperkovaných!

Na hradech českých pánů, v zámcích šlechty, v klášterních knihovnách, co tu bylo v našem království ještě do nedávna pokladů!

Nyní sbíráme vše, co jsme druhdy měli. Ovšem, sbírá teď národ, sbírají korporace, školy, musea. Dříve snad jen kláštery a pak velmožové sbírali, a věru, na sídlech šlechtických v Čechách zachovaly se dosud pravá musea, ale sbírky ty nejsou přístupny, bývají leda turistům k zběžnému prohlednutí otevřeny. Za to snažíme se usilovně, abychom měli také veřejné sbírky, kde lze snesený materiál studovati, z něho pro osvětové účely těžiti. Vždyť v těch sbírkách uložena jest naše minulost, v museích zobrazeny, řekl bych, illustrovány jsou naše dějiny!

Ale jak těžce se to dnes sbírá! Nedomnívej se nikdo, že naše veřejné sbírky lze doplňovati dobrovolnými příspěvky, že dary a odkazy je rozmnožují, aby se vyrovnaly oněm bývalým pokladům. Právě nejcennější, nejkrásnější a mnohdy nejpamátnější předměty našich sbírek nezískali jsme darem, nýbrž koupí. Jest mnoho štědrých příznivců, kteří věnují umělecky cenná a také drahá díla do některého musea,

ale jest jich přece málo. Pravý sběratel soukromník nerad se loučí s pěkným, drahým kouskem své sbírky, spíše jej po smrti odkáže. Byl sice čas, kdy štědří mecenáši bohatě obdarovávali přední sbírku naši, Museum království českého, a to při jeho založení. Naše doba však není štědrá, a věru, snadněji sáhne po měšci, než by přispěla starožitným objektem, „který má cenu."

Tu pak vězí trn. Pravý, dobrý, krásný výrobek minulosti representuje dnes zboží, velmi drahé zboží. Obchod se starožitnostmi vyvinul se tak značně, že vznikl mezinárodní „trh antikvit," který má svou bursu, své ceny, své zákazníky, svá pravidla, své světové firmy. A poněvadž poptávka po dobrém, to jest pravém a krásném zboží tohoto trhu jest stále značná, ba stále stoupá, pravých a krásných starožitností pak zcela pochopitelně ubývá, stoupají též ceny. Veřejnost ani netuší, jak rychle vzrůstají. Takřka rok co rok zdá se, že v blízké budoucnosti nebude pravá starožitná věc za peníze vůbec na prodej. Příčiny jsou na snadě. Jednak sbírají četná musea a sbírky všeho druhu množství starožitností, jinak je drží dávní majitelé, kteří jich na trh více nepropouštějí, hlavně šlechta i haute finance, moderní šlechta peněz. Ba američtí milionáři skutečně zasahují také na evropský trh starožitnický, a jejich „platební síla" spolu zavinila zdražení všeho, co má uměleckou a historickou cenu. A tak se zásoba antikvit tenčí. Však velcí obchodníci, slavní antikváři chovají každou cennější knihu, každý obraz slavného mistra, každý historický šperk a kus zbraně v evidenci. Vědí o všem, co ještě „je k dostání." Podobně i menší obchodníci přehlížejí místní stav trhu a mají své seznamy, do nichž připisují svá „desiderata" a z nichž vyškrtávají, co se jim konečně zakoupiti a opět prodati podařilo. A pak cestují, vyhledávají, kde by se jim co hodilo. Při tom nemohu zamlčeti, že by špatně pochodil, kdo by důvěřoval ujišťování všech obchodníků tohoto druhu, že s každou získanou věcí „jdou nejdříve do místního musea," že nevyvážejí ze země, nejsouli k tomu přinuceni, totiž nekoupili to které museum nabízenou věc za žádanou cenu. Každý obchodník dosavad bez nejmenších rozpaků odvezl, co v cizině lépe mohl zpeněžiti.

Sbírati znamená tedy kupovati. Především je potřebí peněz a jen peněz, jako k vedení války. A kdo dnes nevěnuje 100, dá zítra 200, ač budeli je moci dáti, neboť starožitnost, jak dříve již řečeno, dobrá, pěkná věc nezůstane dlouho na skladě.

Naše české musejnictví ve svém rozvoji brzy uvázne, nedostaneli se mu vydatné podpory, jmenovitě pak vydatnější než posud. Vždyť nám nezbývá než kupovati, co nám kdy bylo vzato. Kde působila vis major, jsme bez toho málomocni, ale co se vyváželo, na trh vrženo bylo, to lze ještě zachrániti, ovšem nutno „přinesti oběti."

Tak objevuje se vedle ideální stránky musejnické také realistní rub. Není jinak, sbírání vedle znalosti věcí, vyškolenosti a cviku vyžaduje také kapitálu. Musejníci nechť studují dražební zprávy, prohlížejí katalogy antikvářů a obchodníků, nechť smlouvají, píší obchodní dopisy. A dobře činí, zjednajíli si agenty, vyhledávajíli „obchodní spojení" také za hranicemi se známými handlíři, a seznamujíli se „s trhem," jak vůbec mohou. A pak ať hospodaří každý z peněz, které má po ruce. Čím více jich bude, tím lépe pro museum. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Sibiř jindy a nyní.

Stanemeli na Uralu a rozhledneme se k východu, země jako nekonečné moře rozkládá se před námi v délce 7500 verst čili 8000 kilometrů až ku pobřeží Tichého oceánu. Trojí pásmo patrně se tu od sebe rozlišuje. Severní, kde panuje chlad a mráz, zaujímá všechny končiny od Ledového moře k polárnímu okruhu a ještě jižnější, step to s zakrsalým rostlinstvem, plazícími se po zemi borovicemi, lišejníky a půdou pod povrchem zamrzlou. Jest to tundra sibiřská, všude stejná. Od ní k jihu prostírá se mohutné pásmo „dřímajících, okouzlených lesů,“ z nichžto zbloudilý člověk nenalézá východu. Jest to tajga či urman, prales, jenž by mohl topivem zásobiti celou Evropu. Nejjižnější pruh tvoří žírná step s množstvím březových hájů a sladkých i slaných jezer. Kdy by zimy nebyly časem příliš kruté a letní slunce nevypražovalo vláhu, náležely by končiny ty k nejpožehnanějším na světě. Jen toto pásmo táhne k sobě vystěhovalecký proud z Ruska a stává se novou ruskou zemí. V podobě trojúhelníku, zabírajícího celou step a vrcholícího v hornatých končinách Irkutska, prostírají se tu ruské osady. Odtud dále k východu šíří se ruské obyvatelstvo jen jednotlivými proudy.

Jak veliké změny dějí se nyní v životě nekonečných těch zemí, kdy nové poměry podnikly zápas s řády starými na poli jak společenském, tak hospodářském a politickém! Poutavý obrázek toho podává nám dobrý ličitel života ruského V. L. Dědlov v nejnovějším svém spise.[1])

Dříve každý musel věděti, že se v Sibiři jezdí ne sedě, nýbrž leže, a každý pocestný, který měl úctu k sobě, vezl si svou postel s sebou. Stanice a jízdy v trojkách a tarantasech tvořily sibiřskou zvláštnost. Všecko to a co s tím souviselo, teď ponenáhlu mizí. Dědlov staničného písaře na veliké cestě, typ to mnohých jiných, s nimiž r. 1897 měl co činiti, líčí takto: „Unaven, zaprášen vylezeš v stanici z přípřeže a vstoupíš do pošmourné komůrky, kde za stolem sedí neholený muž se zkamenělou tváří a zlobnýma očima. Jest to písař. Obyčejně jest z vypověděných. V minulosti zažil mnoho trampot: porušil zákon, byl vypověděn, snad si odbyl i káznici. Nyní ani půl hodiny nemá pokoje. Bez konce předstupují před něho unavené, zlé osoby projíždějících; tu zmořená a trpící ženština s houfcem dětí, vdova po malém úřadníku, vracející se do Ruska, tu divocí mladí důstojníci a úřadníci, prchliví vojenští nebo státní generálové, opilí kupci. A všichni jsou jeho nepřátelé, zapřisáhlí nepřátelé, kteří mu činí výčitky nebo se mu smějí, pláčou zlostí nebo křičí, urážejí ho nebo podplácejí, někdy ho též bijí, ano stalo se, že i zabili písaře. Na stole leží tlustá kniha stížností, obyčejně celá popsaná. V řídké chvíle, kdy písař má pokoj od ústních líbezností pocestných, otvírá knihu a čte si takové líbeznosti napsané . . . Přistoupíte k písaři. Vida vaše řádové poutko v knoflíkové dírce bezděky vstává. Vaše první otázka, jak se rozumí,

[1]) Panorama Sibiri. Putevyja zamětki. S. Petersburg 1901.

platí koním: ‚Máte koně?‘ Tuto otázku slyší písař aspoň každou půl hodiny ve dne v noci. — ‚Nikoliv, nejsou koně,‘ odpovídá, a vidíte, že se z toho raduje. — ‚A kdy budou jaké?‘ — ‚O čtvrté.‘ — Nyní jsou tři hodiny. Dobrá, počkám, a zatím poručte mi dát samovar.‘ — Písař jde ke dveřím, ale zastavuje se. S laskavým úsměvem, ale s potutelnýma očima líbezně dokládá: ‚Koně budou ne za hodinu, nýbrž až ve čtyři ráno.‘ — ‚A soukromé koně jsou též všechny na cestách?“ — Písař oživuje, stejně mile, se stejným úsměvem praví: ‚Považte, zvláštní dnes den. Troje soukromé trojky stojí na dvoře. Třeba hned může se zapřahat.‘ — ‚Ať se tedy přahá!‘ — ‚Nelze.‘ — ‚A proč?‘ — ‚Nemám právo. Na domácí jest potřebí zvláštního otevřeného listu.‘ — Podáte mu i tento otevřený list. Písař přijímá jej s povzdechem. Nepodařilo se mu aspoň za část urážek, ústních a písemných, na cestujícím se pomstíti, nepodařilo se ani trhnouti ho o nějaký groš, ani přispěti uprázdněným kočím, kteří pozorně poslouchali rozprávku a s nimiž písař jest ve spojení.“

Zapřáhli koně a písař rozplýval se v líbeznostech, že div neudělal cestujícímu kříž. Ale mefistofelský jeho úsměv svědčil, že není všechno v pořádku. Nejprve burjatský kočí nechtěl jeti, a teprve když burjatský lama vyložil, že otevřený list je správný, hnul se s místa. Ale jaká to byla jízda! Trojka byla na rozsypání a cesta od posledních přívalů strhána. Burjat nechtěl dále, a teprve když se pocestný se vším důrazem do něho pustil, dovezl ho na další stanici.

Místo toho nastupuje nyní železnice s novým svým životem. Sibiřské vesnice podle hlavní cesty jsou vesměs bohaté. Co jísti mají v Sibiři všude, ale taková hojnost a pokročilost, jaká nyní jest při hlavní cestě, jinde se nejeví. Obyvatelstvo cítí také, že železnice je připraví o veliké výdělky, a hubuje na ni. Pomoc ovšem se jeví, ale jiným spůsobem, vývozem plodin, který také rok co rok se vzmáhá. Sibiřské obilí, dobytek, máslo, vejce mají dobrou pověst i v Londýně.

Arci některé spůsoby výživy berou za své. Tak kradení koňův a skotu i oblíbený „čajerěz.“ Čajerězové „pracují“ dosud takto: Dnem i nocí táhnou naproti čajovým karavanám z Kjachty. Když se k nim blíží, usazují se u silnice se svými saněmi a čekají. Čajerěz skočí pak nepozorován na povoz s čajem, uvolní dvě tři bedny, shodí s vozu do sněhu a sám za nimi zmizí. Kořist si pak naloží na sáňky a odjede. Jelikož v každé bedně je čaje za 200—400 rublů, bývá výdělek značný. Ku provedení lupu vyhledává čajerěz okamžiku, když kočí dříme. Nezřídka se kočí i ohledne, co se děje na voze, ale zdá se mu, že se ho jen přichytilo kus sněhu. Zle však se daří čajerězovi, jeli postižen, vozkové ho bez milosti usmrcují. Každého jara bývá také podle silnice mnoho mrtvol čajerězů nalezeno a zahrabáno. Mrtvola v Sibiři málo koho znepokojuje. Sibiřský hospodář jest vůbec drsný a hrubý.

Přes dva tisíce verst od Uralu k Obi projíždíme dnes železnicí v několika dnech. Jedeme jen dvěma guberniemi, Tobolskou a Tomskou. Co vidíme z okna vagonu v Ťjumeni nebo v Čeljabinsku, to vidíme i všude jinde — rovinu, tytéž trávy a stromy, totéž obilí, stejné krávy, koně a ovce, také stejné sedláky, kteří se od sebe nerůzní ani tím, čím v Evropě Malorusové, Bělorusové a Velkorusové.

Jak se stalo, že vymizelo nebo mizí v končinách těch ono obyvatelstvo, které po staletí udržovalo Rus v porobě a bylo celé Evropě postrachem? Kam se poděli Tataři, kam zlatá horda? Postavení Tatarů považuje Dědlov i dnes ještě za příznivější než postavení Rusův, a přece vůčihledě zanikají. Západní Sibiř jest úplně ruská země, ruštější ještě než samy východní gubernie evropského Ruska se svými Tatary, Baškiry, Čuvaši, se svou Mordvou a j. zbytky neruského lidu. V západní Sibiři rychle zanikají. V mnohých vesnicích z hojného jindy počtu obyvatelstva zbylo jen několik rodin, které nastoupily dědictví celého, často ohromného prostranství země, jež náleželo jich společnosti. Zdálo by se, že nástupcové ti musejí býti boháči, neboť půda a luka neruského lidu náležejí k nejlepším a nalézají se při velikých řekách. Co jest příčinou jejich upadání? táže se Dědlov a soudí: „Při zabrání Sibiře po prvních bitvách byli Tataři nejen necháni na pokoji, ale nadáni ještě i zvláštními výsadami, které podnes ostávají v platnosti, potvrzena jim držba ohromných zemí, a to s osobním právem vlastnickým, kdežto půda ruského obyvatelstva do té chvíle se považuje za majetek státní. Hmotně bylo o jinorodce až přespříliš postaráno. A nedostávalo se jim snad vzdělanosti, byli na nižším stupni než ruští příchozí? Ani to. Byly to kmeny vzdělávané od Bucharců, kteří do příchodu Rusů měli veliký význam jako nositelé a šiřitelé středoasijské vzdělanosti, nalézající se na stupni nikoli nízkém. A přes to přese všecko jinorodci zdivočeli, schudli a téměř vymřeli. Porovnášli jejich osud s osudem ruského Sibiřana, právem dospíváš k úsudku, že se jim nedostávalo pouze jednoho: nesnází a bídy. Tatar žil na vlastní půdě v rodné zemi — Rus přicházel sem ne z příjemného v dřívějších dobách života jako osadník, a to uprchlý. Tatar směl vyznávati víru jakou chtěl — Rus byl krutě pronásledován pro rozkol. Tatar žil na půdě, které mu nikdo nemohl vzíti — Rus byl pouhým nájemcem; chtějíli ho vypuditi, mohou to učiniti podnes. A dělo se to. Jeli potřebí nové poštovní silnice, Rusa pohánějí ku práci a přikazují mu, aby udržoval poštovní spojení. Byloli potřebí posunouti hloub do kirgizských stepí kozáckou hranici, vzali, pokud možná, ruské mužíky, udělali z nich kozáky, dali jim piky do rukou, posadili je na koně a usadili je na hranici tváří v tvář proti Kirgizům. A konec konců Rus žije, jest zdráv a bohat, dovednější a ráznější než tatarský pán."

Hlavní rozdíl mezi dopravou jindy a nyní shledává Dědlov v tom, že co dosud bylo jen ochotou a laskavostí, stává se nyní povinností, železnou nutností. Nový pojem přichází do života: přesnost. Pozoruješ to na železnici, kde je řádná doprava. Z Čeljabinska do Omska jedeš 2500 verst jako jednou přípřeží. „Zde jde všechno správně, ovšem správně po rusku. Jedeme poněkud zvolna, konduktoři jsou poněkud opilí, v buffetech nás poněkud obírají," ale „laskavosti" na dráze již přestaly. Pěkný doklad o nich uvádí Dědlov z Omska. Nikdo v městě neměl o tom povědomost, kdy odjíždí parník do Tary. V hostinci to nevěděli, vyhlášky nikde nebylo, v časopisech nic nestálo. Kde se toho dovědět? Odkázali Dědlova a jeho přítele na krám, jehož majitel, pan S., jest agentem Omské paroplavby. Zastali tam paní kupcovou. ‚Kdy odjíždí parník do Tary?' — ‚Nevím.' — ‚Možno se to od někoho dovědět?' — ‚Možno. Od pána.' — ‚Kde jest pán?' — ‚Odešel.' — ‚Kam

šel?‘ — ‚Nevím.‘ — ‚Kdy se navrátí?‘ — ‚Nevím.‘ — ‚Máte nějaký rozvrh jízd svých parníků?‘ — ‚Nevím.‘ — ‚Lze se něčeho bližšího dovědět v přístavu?‘ — Panička počala býti nervosní jako skutečná ruská panička: ‚Ale, Bože můj, jak mohu vědět, majíli tam nějaký přístav?‘

Dědlov a přítel jeho opustili agenturu. Kočí mu ohlásil, že o přístavu S—ovu nikdy neslyšel. Jeli nazdařbůh do přístavu, jejž kočí znal. Bylo tam vše zavřeno. Rovněž i v druhém a v třetím. Náhodou ozvalo se někde za kasárnami a za vrškem pískání. Přijeli tam, opravdu, parník S—ův, jenž měl odplouti do Tary, stál u břehu, kde vůbec nebylo přístavu. ‚Kdy odrazíte?‘ byla první otázka. — ‚Před čtvrtou nikoliv.‘ — ‚Bože, a nyní jsou tři, jak vše pořídíme?‘ — ‚K vůli vám posečkáme do čtyř a půl.‘ — ‚Díky, tisíceré díky.‘ — Sebrali se, kvapili do města. Rozloučili se rychle se známými a hnali se zpět na přístaviště. Parníku tu nebylo. ‚Odplul do Tary?‘ tázal se zdrcen Dědlov. — ‚Nikoliv, nýbrž k vystěhovaleckým barákům pro vystěhovalce.‘ — ‚Sláva Bohu!‘

Čekali hodinu, čekali druhou, parník se nevracel. Dostali hlad a otevřeli své konservy. Nasytili se, ale teprve po šesté objevil se parník. Celou hodinu plul kolem místa, než zastavil. ‚Kdy odrazíme?‘ — ‚Hned, hned!‘ — Ale toto hned trvalo od večera do 11. hodiny v noci. Opět dostavil se hlad. — ‚Kde máte buffet?‘ — ‚Buffet nemáme, ale máme kuchařku. Dovolíli velitel, přistrojí vám něco.‘ — Velitel dovolil, kuchařka přišla, posadila se k nám a vyjednávala. Mluvilo se i o jiných věcech, o jejích pěti dětech, jejím rodišti Permě, — ale pelmeni (masové knedlíčky, jimiž Permská kuchyně slyne) byly skvostné.

Po pelmenech šli přátelé spat. Dvéře kajuty se zavíraly, ale neotvíraly. Nové potěšení, které bylo urovnáno ochotou, že ostaly dvéře otevřeny, aby oba pocestní v čas nebezpečenství mohli ven.

Nazejtří odpoledne loď se blížila již k Taře. Kupole jejích chrámů již se v dáli blyštěly. Vstříc přijížděl parník, z něhož nejprve hvízdáním a potom troubou se dělo dorozumívání. Obrátili se v řece, hodili protějšímu parníku provazy a pevně připojili se k němu. S parníku Dědlova hozeny i můstky. Ukázalo se, že na protějším parníku jede též pan Sibirjakov, jemuž se zlíbilo promluviti si s parníkem, na kterém jel druhý pan Sibirjakov, bratr.

„Pevně, opravdu bratrsky sdružili jsme se s protějším parníkem,“ vypravuje Dědlov, „a pluli nazpět celé dvě hodiny. Kuchařce nařízeno přinesti samovar, připraviti zákusky, uvařiti uchu (zvláštní rybí polévku), upeci karasy. Co to chystala, bratři hovořili o věcech patrně důležitých. Ale co jest do všeho toho cestujícím jich lodí? Mladý můj, v sibiřském cestování nezkušený společník byl všecek rozhorlen. ‚Buď se zbláznili, nebo je soudce posadí do šatlavy,‘ mluvil. — ‚Ani to, ani ono,‘ odvětil jsem mu. ‚Nás vezou z laskavosti a ne z povinnosti, ani dle řádu.‘ Když oba bratři Sibirjakové dosti spolu pohovořili a do syta se najedli, byla naše loď odvázána a plula zase k Taře, kam stihla až za čiré tmy.“

Za hlavní známky sibiřských končin cestovateli patrné udává Dětlov trávu, les, skály a vodu. Předpokládá ovšem Sibiř jižní, kolo-

nisace schopnou. Od Urálu až k Obi panuje *tráva*. Oceán trávy šíří se k severu a jihu, východu a západu. Jmenovitě k jihu pokrývá i bezměrné kirgizské stepi. Řeky Išim, Irtiš a jiné tekou v zelených aksamítových březích. V trávě skrývají se vesnice i města. Ale jest to step bezvodá. Její řeky tekou jen z jara, v té době plna jsou i jezera. Koncem června řečiště a dna jezer kryje hustá tráva, řeky a jezera mění se v louky. Voda zůstává jen ve velkých jezerech a řekách. A trávy zdejší nejsou nijaké ostřice nebo metlice, nýbrž trávy nejlepších druhů, vysoce ušlechtilé. Půda mohla by stonásobně roditi... K trávě druží se na stepi i bříza, jejíž háje prostupují celé končiny.

A středem této bujné zeleně jede vlak. Vypadá jako červíček. Jede pomalu, 25 verst za hodinu; 240 verst urazí za den i dobrá trojka. Buffety v stanicích jsou drahé a nevýhodné, za to výtečné jsou lidové buffety před nádražím. Ženské s nimi vypudila nádražní správa z nádraží. Za to před nádražím nabízejí nyní housky, buchty s tvarohem a brusinkami, vejce tvrdé i na měkko, pečená kuřata, kachny, indiány, podsvinčata, mléko v různé formě, kvas. Sibiřané nejedí špatně a jejich ženy dobře strojí.

Od Obi do Bajkalu panuje *les*. Krajina za Obí neliší se však příliš od předešlé. Stromy jsou tu velikánské, ale jsou zničeny, vyhořely. Les tu býval. Učili prý se na ruských školách, že je tu ještě horská krajina, ale hory jest viděti jen v dáli na jihu v bělavých a modravých obrysech až na hranici čínsko-ruské. Předhoří, jež k nám vysílají, jsou nepatrna, jen zelenavé vody svědčí o lese. Čím dále k východu, tím užší jest obydlené prostranství. Klínovitě vniká Rus do Sibiře. Západ jest celý ruský, zde je volno šířiti se, k východu jest kolonisace vždy stísněnější, pokračuje jen v jednotlivých újezdech. Východ Jenisejské gubernie a Irkutská gubernie jsou od Rusů slabě obydleny. Hlavní cesta a pobřeží řek mají háje, stromy, dále od nich jest netknutá tajga, nevzdělaná půda. Místy jest ty pralesy viděti i s železnice nebo s tarantasu. V pravo nebo v levo šíří se skutečné moře lesů. „Co jest to?“ tážeš se. — „Tajga.“ — „A za tajgou?“ — „Čína na pravo a tundry na levo.“ Sta verst stále tajga a jen tajga.

Trávy a lesy sibiřské mají zlého škůdce — požáry. Travám škodí méně. Zapalují je u vesnic k podzimu, aby v nich vyhořel všechen škodný hmyz. Požár se šíří, aniž kdo ví kam. Vítr jej zanáší na versty, na hodiny cesty, vzejme se od něho i les a hoří třeba několik dní. Lukám a polím požár neškodí, naopak, zúrodní je pro příští jaro. Horší bývají požáry lesní. V červenci 1896 hořel kdesi prales, že v Krasnojarsku nebylo lze dýchati pro hustý, dusivý dým. Paroplavba na Jeniseji musela býti na několik dní zastavena, poněvadž nebylo viděti na žádnou stranu pro dým, jenž jako hustá mlha se snášel nad krajinou, aniž kdo věděl, odkud přichází. Až v Permské gubernii v Rusku jevily se účinky požáru tím, že slunce několik dní bylo hnědou mlhou zastřeno. Později teprve mluvilo se o tom, že hořel les na Vrchní a Střední Tunguzce. Takové požáry nejsou nic řídkého. Jen že spáleniště tajgy brzo zase zarůstá.

Sibiřští Rusové mají svůj typ. Jsou jako akademikové, kteří opustili stěny gymnasia, pravil jeden z vystěhovaleckých komisařů. Doma

na Rusi měl mužík celý mrak vrchností nad sebou: na vesnici výběrčího, starostu, starešinu, strážníka; ve vyšší instanci soudce, komisaře, stálého sekretáře, předvoditele šlechty; na silnici, na železnici všude úřadní osoby. Podobně šelli na práci k statkáři. A všude s ním jednali zhurta, předpokládajíce, že by to s ním jinak nešlo. A nyní na Sibiři cítí se pojednou svoboden, na sebe odkázán. Z celého mraku vrchností zbyl jediný zástupce okresu, většího než dánské království, a ten ještě, aby se vyznamenal, snaží se mužíka na novém jeho místě co nejlépe opatřiti.

Od Bajkalu počínají *hory*. Na vše strany hory a zase hory. Střídají se nové dojmy a nové obrazy, jimž podobných nenaleznete ani v evropském Rusku ani v Sibiři na západ od Bajkalu. Nejsou to obři, před nimiž se smeká, ale hory svého rázu, po jejichž stráních nebo pod nimi v údolích železnice se vine. Nejprve na levo Bajkal a na pravo ploské pohoří s bažinami a vyhořelými lesy, z nichž po různu vysoké stromy se vypínají. Dále ručeje se mění v potoky a odvodňované jimi bažiny v úrodná údolíčka. Potom sto verst podle Selengy do Verchneudinska. Sráze, těsniny, vodopády dodávají končině rázu. Dalších tři sta verst vede údolím Udy, přítoku Selengy. Údolí to zovou „stepí,“ a ono rostlinstvem opravdu na step připomíná. Po horách šíří se les, v údolí žírná luka, na nichž skotačí burjatský dobytek. Přes pohoří Jablonovské dáte se do údolí Ingody. Zde octnete se již ve východním Zabajkalsku, které náleží ku poříčí Amurskému. V Čitě před několika lety bylo ještě těžko voliti, kudy dále: železnice se teprve stavěla, a stará sibiřská cesta byla prozatím přeložena k řece, v níž jste se mohli utopiti, nebo na stráň, s které jste mohli hlavu sraziti. Když tudy jel gubernátor, více ho v kočáře na rukou nesli než vezli. Dědlov se smluvil s vystěhovalci, kteří měli státní prám, ale přijali tolik vypověděných, tolik Číňanů, židů a panen se slunečníky, že se výhody té vzdal. Jel až do Mitrofanova a tam na Šilce vstoupil na parník „Ataman.“

Zde počíná již končina *vody*. Zde vládne Amur se svými mohutnými přítoky, k nimž náleží i Selenga, zde panují pověstné deště, které přeplňují řeky, tak že se rozlévají někdy z břehů na deset verst. Voda dodává rázu této končině, drsné jako Tacitova Germania a ještě bezlidnější. Teprve usazováním Rusů očekává se v budoucnosti, že s barbarstvím změní se i ponebí, jako Římanům s Germanií se podařilo.

Uraziv 230 verst z Mitrofanova stanul „Ataman“ v Srětensku, odkud počíná ona část Sibiře, jež se zove dálným východem. Dokud sibiřské obyvatelstvo nedospělo k Amuru a Tichému oceánu, bylo jako v pytli, z něhož nebylo východu. Nabytím Amuru všechno se změnilo. Pravý břeh amurský není poušť, jest to úrodné Mandžursko, jež prostupují široké vodní cesty. K nim druží se Argun, Šilka, Onon a Ingoda ze Zabajkalska, Zeja, Bureja, Amguň od severu, Ussuri z Ussurijska. Železnice protíná Mandžursko k jihu a jihovýchodu. Sousedé této končiny jsou bohatí: Čína, malé ale energické Japonsko a Spojené Státy severoamerické. Řeky, železnice a volný oceán dodávají zemi té mezinárodního, světového významu. Dálný východ jest tím, čím za Kateřiny bylo Novorossijsko, jenže v ohromnějších rozměrech. Místo Černého moře, zavřeného dosud na sedm klíčů, otevřený Tichý oceán. Místo Dněstru,

Dněpru a Donu ohromný Amur. Amur a oceán tvoří jinou tepnu, jinou rychlost obratu krve než Ob, Jenisej a Lena, ústící v Ledové moře.

Na dálném východě všecko jest nové. Blagověščensk, hlavní město Amurska, založené r. 1856, koncem let osmdesátých čítalo 18.000 obyvatelů, koncem devadesátých 32.000 a nyní ještě více. Jest tu mnoho závodů ruských i cizích, množství čínských krámů, japonských řemeslníků. Vše je drahé, ale peněz nadbytek. Všichni mají dost, od dobyvatelů zlata až k služebným, vyjma úředníky, kteří žijí jen ze svého platu. Nejrozmařileji žijí dělníci ze zlatých rýžovišť, kteří dle starého zvyku v několika dnech promrhají v Blagověščensku sta a tisíce rublů, jež si přinesli. Hýří nesmyslně; jezdí po ulicích na kravách, při čemž jim příživníci v pravo podávají šumivé Poméry, v levo Veuve Cliquot. Ze skladu do hospody dávají si vystýlati cestu látkami, které zástupu dávají darem. Kupují si flašinety, hodinky, brejle, také klystýry, jež považují za dalekohledy. Páni pomocníci cizozemských závodů chovají se k nim se vzornou zdvořilostí a nevolají policie, aby alkoholem zmámené posadila do chládku. Stal se ostatně počátek. Rýžovníky, kteří po parnících přijeli, zavřeli a nepustili dříve, až vstoupili na loď, která je odvezla domů. Ale Blagověščenští kupci a krčmáři velice horlili na násilí a hrubost „prozřetelnosti." — Blagověščensk má i své elektrické osvětlení.

Jinak jest v Chabarovsku, rozkládajícím se nad vtokem Ussuri do Amuru. Jest úřadnickým a železničným městem. Muravjev Amurskij, jehož kancléř Nesselrode r. 1851 chtěl pohnati před soud pro připojení Amurska k Rusku, má tu svůj pomník. Život v městě a zvláště v hostincích je pestrý. Mnoho Sachalinců (pro těžké zločiny až na Sachalin vypověděných) obohatilo se při stavbě železnice držením hostinců a p. Obyvatelstvo, jakož i budovy a ulice dělí se v dvě různé části: v úřadnickou a důstojnickou, elegantní, přesnou, a ve směs trestanců s vypověděnci; i v této části jsou dobré výdělky a dostatek.

Zvláštností celého dálného východu jest, že jest tam nedostatek ženských; gymnasistky, které v červnu vyjdou ze školy, bývají v srpnu již provdány. Ženské jsou velmi vzácné zboží. Na vesnicích nevěsta nepřináší věna, to dostává její rodina od rodiny ženichovy. Ženitbou synů sedlák chudne, vdavkami dcer se poměry jeho značně zlepšují. Proto tu ženštiny každého věku, kmene a stavu jsou ve vážnosti. Tak jest i v Blagověščensku, a jmenovitě ve Vladivostoku, přeplněném vojáky, důstojníky, námořníky a čínskými i korejskými dělníky. Ženy městské i selské, Japonky i Korejky jsou obletovány.

Vladivostok je přístavní město, ale jeho přístav je více vojenský než obchodní. Ale tu i na celém dálném východě pociťuje se velká změna, jež se děje stavbou světové dráhy. Změna ta tvoří i nové obyvatelstvo, nové snahy a směry. Vyvíjí se tu kus budoucí Rusi dálného východu.

Jos. J. Toužimský.

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Pozoruhodnou práci obsahuje nová kniha Zikmunda Wintra nazvaná *Staré listy* (nákl. Ottovým, str. 211). Míníme povídku *Krátký jeho svět*, kterou spisovatel po svém způsobu nazývá „Pražského života kus.“ Jako kdysi Nezbedný bakalář názorně ukázal vypravovatelské umění Wintrovo, tak i tento obrázek vždy bude výmluvně usvědčovati ty, kteří v plodném a neobyčejně pilném autorovi tomto nechtěli pro historickou činnost jeho viděti vynikajícího, svérázného belletristy. Neváháme říci, že přítomnou povídku Wintrovu klademe k nejlepším plodům, jež v posledních letech vydala u nás pěkná proza oboru historického. Poutavá látka pojí se tu s mistrným provedením k mocnému, trvalému dojmu.

Z nevelike kresby vyniká sympathická postava mladého kantora Jana Pistora, venkovana prostoduchého a poctivého, který nedávno teprve jal se cvičiti mládež na Týnské škole v Praze, kdež byl podřízen světáckému mistru Žďárskému. Představený jeho zapřádá milostné pletky se záletnou chotí kupce Bognara, a Jan, mladík světa a klamů neznalý, stane se nevědomky pomocníkem nekalého počínání jeho. Hodlaje v nejlepším úmyslu varovati paní Martu, Jan vzbudí podezření žárlivého i prchlivého Bognara, jenž ho probodne. Tak dokoná krátkou pouť životní chuďas, jenž sotva vstoupil do světa, jenž trpělivě snášel trudy nuzného žáka a jenž na další dráhu snoval si plány nejušlechtilejší, zcela odchylné od záměrů, za jakými se brala většina tehdejších scholárů. Skrovný raneček, v němž otec jeho odnáší synův šat, jest vše, co po nebožci zůstalo.

Jednoduchý příběh, založený na Othellovské žárlivosti, vznícené jednak nenáležitým chováním ženiným, jednak ochotným donašečstvím klevetného sousedstva, propracoval autor velmi obratně, rozčleniv jej hojnými podrobnostmi, pojícími se v ladnou, pevnou jednotu. Osoby jeho jsou vesměs jadrné, živoucné, charakteristika jejich jest podána přese vši stručnost plnými, sytými rysy. Spisovatel hojnou měrou využitkoval účinného kontrastu, který se jeví v názorech chudého mladíka venkovského, povolaného v Praze k veřejné, byť i skromné působnosti, a v rušném, kypivém životě velkoměstském. Úvodní scéna, procházka Janova Prahou, jest sama o sobě mistrným obrázkem, a takových nalezneme tu ještě několik. Jmenujeme na příklad výjevy ze života školního, schůzky a zábavy hostinské, zejmena pak scénu soudní, v níž, jako ostatně ve vší práci této, jest plno síly, plno života. Rozumí se u Wintra samo sebou, že povídkový příběh jest provázen množstvím látky kulturní. S pochvalou tu vytýkáme ryze uměleckou sebeovládavost, s kterou autor tentokrát obmezil bohaté zásoby nevyčerpatelných podrobností svých jen na věci, související přímo se zvolenou látkou. Pevná, soustředěná a zaokrouhlená komposice celku tím jistě mnoho získala.

Drobnější obrázek druhý — *Proti pánům* odhaluje nám kus roušky jednak se sociálních, jednak se soudnických poměrů, jaké byly v Praze r. 1608. Hrdinou jeho jest Krištof Dupák, starý voják, který

leckde po Evropě bojoval, až na konec doma z nehodné příčiny hrdla pozbyl.

Ostatek knihy Wintrovy jest vyplněn třemi studiemi kulturními. Prvá z nich, *V kupeckém Týně*, seznamuje nás s životem a řády starého Ungeltu Pražského a zejmena se zbožím, které se tam dováželo. *Strach o Karmel* jest úryvek z pamětí českobratrských, kdežto zevrubnější studie *Doktoři a lékaři naši v XVI. věku* vhodně doplňuje a rozšiřuje látku, kterou autor zpracoval a uveřejnil již r. 1888 v knize Malé historie ze života staročeského (str. 286—383). Že spisovatel i tyto práce v podstatě ryze dějepisné podává ve formě zábavné a způsobem svérázným, není třeba zvláště podotýkati.

Ze staré Prahy Wintrovy přenesti se do moderního středu našeho království, jak jej shledáváme v románech Vácslava Hladíka, jest skok věru smělý. Ale můžeme se ho odvážiti vzpomínajíce, že po století opakují se lidské vášně a s nimi látky románové. Ostatně jsme nuceni vyznati hned předem, že Hladíkovy práce, ač dějištěm i osobami svými uvádějí nás do hlavního města našeho, z jeho žilobití zachycují celkem málo. Docela pak už nemůžeme říci, že by se jim bylo podařilo zachytiti alespoň kus význačného života Pražského, několik význačných rysů, které by malovaly naši Prahu alespoň v širokých konturách. Jest ovšem těžko srovnávati historický obrázek s románem, čerpaným z doby přítomné, a to již proto, že historik samou objektivností názoru jest ve výhodě. Přes to však bezděky se nám vtírá vzpomínka na rušný, kypivý, života plný obrázek pouličního života Pražského, nasycený přečetnými, plnou měrou charakteristickými podrobnostmi, jak jsme jej čtli svrchu u Wintra, když chodíme s Hladíkem po Praze nynější. Co tu ploché a prázdné kresby, svědčící o pozorování bezpředmětném! Ať vstoupíme s autorem na husté korso v třídě Ferdinandově a na Příkopě, ať zajdeme do foyeru v divadle, ať trávíme večer v restauraci, nikde nenalezneme ničeho specificky Pražského, nikde nespatříme barev vystihujících cosi podstatného v massách lidu, nepostřehneme příznačné vůně, jíž působí shluk života velkoměstského na bystrého pozorovatele. Zejmena pak chybí nám zde alespoň nějaká stopa onoho proměšování se různorodých živlů, o něž zavazujeme v Praze téměř každým krokem. Ale Hladík neoznačuje svých děl nějakou etiketou Pražskou, nechme tedy vzpomínek na ty nedostatky a přidržme se věci, kterou nám spisovatel podává.

Román *Trest*, vydaný loni nákladem Ottovým (str. 162), má s románem *Vášeň a síla* (nákl. Vilímkovým,[1]) str. 219) několik rysů neli společných, alespoň velmi podobných. Poměr žen k mužům, jevící se v pohlavní lásce, jest věcným podkladem obou prací. Že tu nejde o lásku, vyvrcholenou v řádném manželství, rozumí se samo sebou; to by byl pro nynějšího romanopisce, který nad to pluje pod vlajkou moderní belletrie francouzské, předmět až příliš šosácký. Na zmíněném základě snaží se spisovatel ukázati, jaká odměna plyne mužům ze slepé důvěry k „slabšímu“ pohlaví, obzvláště však z bezmezného uctívání ženské krásy. V Trestu zahrává si krásná Karla s mladým malířem Burianem, jenž přes všecky její výstřednosti a bujné výstřelky svévole,

---

[1]) Bez vročení, jak tato firma stále činí.

kterých nemůže nepozorovati, pevně se odhodlává učiniti ji svou ženou. Jediný přítel jeho Vilém, světák znalý žen všeho druhu, z počátku marně se pokouší otevříti zamilovanému bloudkovi oči. Záletná Karla zatím zradí svého ženicha; Burian pak přesvědčiv se, že klamala ho nejen Karla, ale s ní i Vilém, všecek zlomen a zhroucen odjede do ciziny a tam zemře, v poslední chvíli smířiv se s Vilémem. Karla žije dále bezstarostným životem kokotty, Vilém vědomím viny, jíž se dopustil na důvěřivém příteli, jest bičován tak, že bídně, omrzele vleče se životem, nikde nenalézaje klidu.

Zde tedy žena zničí dva muže, jednoho fysicky, druhého morálně. Theorie o zhoubném vlivu ženy má však podstatnou, třeba jinak čiře románovou trhlinu. Co lze čekati od ženy rázu Karlina? Kdo stůj co stůj chce si hráti s ohněm, musí býti připraven, že se spálí. To ví dobře Vilém, přece však poddává se vlivu démonické krásy Karliny. A jak si Burian zachovává svou bezmeznou naivnost, vidoucí v Karle posvěcující vzpruhu své síly tvůrčí, ač se Vilém s ním seznámil právě v kavárně divokého polosvěta Pařížského? Není pochyby, že román Hladíkův, nemaje po této stránce dostatek přesvědčující síly, všecek tím trpí. Trest pak, který stihne Viléma za to, že podvedl přítele, který mu slepě důvěřoval, jeví se nám pokutou problematickou. Zůstávát na pouhých, bezvýznamných slovech, jichž nelze ztělesniti alespoň do té míry, abychom nahlédli do nitra Vilémova a přesvědčili se, jeli bol jeho upřímný či nic.

Hrdinkou druhého románu, dost obdobnou Karle, jest paní Vilimová, choť majitele nevelké továrny v Praze. Rozumí se, že je to žena krásná, svůdná a duchaplná, a rovněž nelze pochybovati, že toto vnadné stvoření, po němž se točí kde které mužské oko, provdáno jest za muže medvěda. Tento nevkusný, tlustý pan Vilím, jenž se den po dni trpělivě dře ve svém závodě a vydělává peníze (což bez pochyby je podlé zaměstnání), liší se od jiných románových medvědů tím, že není žárliv. Dopřává své ženě plné volnosti, obklopuje svou Lidu vším, po čem zatouží, jest jí věrně oddán a zve jí časem i její ctitele k domácím zábavám. Divno je při tom jen, že se v Praze nevyskytne žádná klepna toho neb onoho pohlaví, která by dobráckému Vilimovi pověděla, jak si jeho choť dává dostavenička (i poněkud banální, n. př. v opuštěných lomech za Olšany), jak navštěvuje svobodné pány v bytech a p. Paní Vilimová pozná v hospodské společnosti právníka Mixu a vyznamenává nezkušeného muže, až k ní vzplane vášnivou láskou. Přímý následek toho jest, že se Mixa nedostane ke zkouškám a že utrácí neveliké už jmění matčino, nestaraje se o nic než o svou lásku. Ale zbožňovaná krasavice záhy se nasytí lyrického ctitele. Nalezne si náhradu v Mixově příteli, malíři Havelkovi, jehož odvaha, nezkrotná síla, ba jakási neomalenost více jí imponuje než naprostá oddanost Mixova. Seznání této změny uvrhne Mixu téměř ve zkázu; mladý muž chátrá duševně i tělesně a upadne posléze do těžké nemoci, z které jenom matčina péče ho vyvede k novému životu. Naopak silný Havelka vymaní se v čas z osidel Lidiných, aby se nestal její hračkou, a čerpá z její krásy vítané povzbuzení svého umění.

Jak patrno, jest příliš obecná these předešlého románu v této knize značně obmezena, a to dojista jen sobě na prospěch. Také zde

autor sice doličuje, že žena má na muže vliv zhoubný, avšak široké tvrzení toto obmezuje jen na muže slabocha, výslovně vyjímaje jedince silného, jemuž jistý vliv ženství po určitou hranici prospívá. Jeli již toto stanovisko samo sebou přijatelnější, nabývá jakési schopnosti životní zvláště protiváhou lásky a obětovnosti mateřské, které se spisovatel dotýká sice jen mimochodem, ale přece tak, že výslednice románu tím značně jest sesílena. Pokud jde o technickou stránku díla, vypravovaného živě a poutavě, nezamlouvá se nám valně v Trestu to, že Vilém vlastně celý román referuje, a v druhé knize, že spisovatel užívá otřepané formy denníku, aby znázornil rozvoj událostí. Obě knihy Hladíkovy malují lehkými barvami kus života, v němž větší úkol má obrazotvornost než reálnost; nepochybujeme, že právě proto naleznou si své kruhy bezstarostného čtenářstva. *F. V. Vykoukal.*

Bibliografie české historie.

Bibliografie české historie. Sestavil dr. Čeněk Zíbrt. Díl druhý. I. Prameny. II. Zpracování (Politická historie: celek, jednotlivá období od věků nejstarších do r. 1419). Nákladem České akademie.

Obrovský svazek, obsahující přes 1200 stran velikého dvousloupcového formátu, leží před námi. Nesmírná píle, rigorosní přesnost bibliografická, umějící těžiti z pokladů knihovenských ve světě roztroušených, a vyspělý duch, dle themat logicky rozlišených třídící knihovou látku po staletí nastřádanou — toť jsou obecné vlastnosti sbírky bibliografické, jíž podobné není snadno shledati u jiných, početnějších a většími praetensemi se vyznačujících národův.

A tím větší uznání náleží sestavovateli prof. dr. Č. Zíbrtovi, že po výtce vládne sám jediný onou sbírající, rovnající a třídící rukou, že on sám jediný bystře pronikl úžasný tento materiál 15429 bibliografických čísel, jež ve druhém díle Bibliografie jeho jsou shromážděna.

Již fysické namáhání, s vydáváním bibliografie dějin českých spojené, přesahuje normální síly jednotlivcovy. Nemaje předchůdce kromě sbírky Potthastovy, která však zavírá toliko knihové zjevy hledící k dobám před r. 1500, musel dr. Zíbrt vzory světových literatur přispůsobovati zvláštním poměrům dějin českých a upraviti si vlastní soustavu, zjevnou zvláště tím, že podán samostatný abecední přehled pramenův a spisů k historii zemí koruny české do r. 1792, jsoucí po jistou míru rekapitulací pořízenou z čísel již odborně roztříděných k pohodlnějšímu i snadnějšímu užívání. S téhož hlediště upraveny jsou i revokace k číslům uveřejněným, kde se jich ukázala potřeba, aby hledající měl vždy na snadě úplný přehled literatury ke každé otázce.

V zevrubném úvodu položil sestavovatel váhu na určité bibliografické zásady, kterýmiž se řídil při práci své a jež u některých kritiků nedošly souhlasu. Jest to zejmena Zíbrtův způsob uváděti obšírně a věrně názvy jednotlivých spisů. Odůvodňujeť způsob svůj šíře a dovolává se svých vlastních zkušeností z knihovny českého musea. Soudím, že každý, kdož má zkušenost z vyhledávání knih dle katalogů velikých knihoven, Zíbrtův postup úplně schválí. Větší objem svazků jest věcí podřízenou, zvláště jeli oprávněna naděje, že se tím užívání přehledu usnadní.

Rovněž schvalujeme další zvláštnost Zíbrtova přehledu, jevící se v přidávání obsahu při úhrnných publikacích. Již v I. díle dle téže zásady přidán obsah k jednotlivým částem Miscellaneí Balbínových, čímž bibliografický přehled nabývá ceny dotud netušené. Výhodu tuto může jen ten posouditi, kdož měl příležitost v Balbínovi anebo v podobných jemu snůškách, jako na př. v Rieggrových Materiáliích anebo sbírkách Cerronových, látky se dobírati. Ostatně může dr. Zíbrt poukázati ke způsobu, jehož historické a filologické sborníky cizí užívají, podávajíce přehled současné odborné produkce. Staloť se již zvykem, že vedle názvu podávají se krátké obsahy, u recencí i směr kritikem zaujatý.

Ovšem zásada tato ukládá sestavovateli povinnost, aby, jakož sám Zíbrt uznává, měl skutečně před sebou a v rukou knihu nebo článek, jejichž název zaznamenával nebo z něhož vybíral, co týkalo se dějin českých. Význam knihy pro dějiny české byl příčinou, že obsah mnohé knihy, důležité sice ale řidčeji citované, tudíž méně známé, podán jest zevrubněji než obsah knihy známější nebo méně důležité. Rozsáhlé sbírky Lüssigovy a Weingartenovy rozepsány podrobně.

Spůsob tento, nespokojující se pouhým toliko výčtem bibliografických čísel, bylo možno provesti toliko po rozsáhlé přehlídce netoliko knihoven Pražských a českomoravských, nýbrž i velikých knihoven v těch zemích, které v minulosti přímo či nepřímo s národem českým se stýkaly. Proto konal dr. Zíbrt rozsáhlá bibliografická studia v dvorní knihovně Mnichovské, v královské knihovně Berlínské, v knihovnách Petrohradských, Varšavských, Krakovských i Lvovských. Pro jednotlivé otázky českých dějin podány jsou tím výtěžky neocenitelné.

Tolik po stránce formální. Co do věci řídí se Zíbrt pevným vymezením místním i časovým. S místního hlediště vidí se mu potřebou, aby se přivržoval důsledně zásady, že dějiny české jsou dějinami českého národa i českého státu. Proto do své bibliografie pojal všecky publikace, které jakýmkoli spůsobem hledí k dějinám koruny české. Časově jest Zíbrtovi závěrem r. 1900, ale kde toho obsah vyhledává, zaznamenává i publikace nejnovější z r. 1901 a 1902.

Pěstování dějin českých bude bibliografie nad míru prospěšna. Kéž neúmornému sestavovateli jest přáno, aby velikolepou práci svou dle zásad svých viděl ukončenu! Dr. *J. V. Prášek.*

Zeměpis.

Český časopis zeměvědný nezůstal ve vědeckém písemnictví našem zjevem osamoceným. Již veliký český atlas zeměpisný, jehož vydávání jsme se dočkali, v úzké jest souvislosti s časopisem zeměvědným, a zajisté i repraesentační sbírka ryze vědeckých prací, kterou s nadpisem *Travaux géographiques tchèques* (Institut géographique de l'université tchèque) podniká zeměpisný ústav české university, prof. Palackým řízený. Prvý svazek nové sbírky právě vyšel. Program k němu připojený zasluhuje bližšího povšimnutí. Zakladatelé sbírky prof. Palacký a jeho assistent dr. Švambera oznamují v něm, že přikročili k založení sbírky řečené jednak proto, aby mladé odborníky, jichž

český zeměpisný ústav odchoval již hezkou řadu, do vědeckého světa uvedli, jednak aby vědecké zeměpisné práci zjednali v cizině repraesentaci, při čemž arci trpce žalují na nedostatek zeměpisných vědeckých pomůcek v Praze. Stesk tento zcela jest oprávněn a slušelo by, aby na povolaných místech došel sluchu, neboť dosavadní poměry nemohou již trvati. Jediná veřejná knihovna, jejíž užívání ještě stíženo jest podružným rázem knihovny dvou universit, nevyhovuje svému úkolu, majíc opatřovati vědecké potřeby více než 6,000.000 lidí se dvěma universitami, dvěma technikami a se 100 a několika školami středními, a to vše s nepatrnou dotací 18.000 zl. Jest na bíledni, že z dotace této možno učiniti nemnoho nových nákupů, zvláště v oborech, jichž publikace vyhledávají většího nákladu, k těm pak náležejí publikace zeměpisné. Jediné dotud české universitě, jež má vyhovovati všem úkolům vědeckým, jest nedostatek vědeckých pomůcek zeměpisných na velikou ujmu.

Přes to hodlají správcové zeměpisného ústavu českého pěstovati vědecký zeměpis jazykem českým ve všech směrech, zvláštní pak úkolem vytýkají si zpracování vědeckého zeměpisu Čech v některém světovém jazyce; počali již v geografickém semináři se zpracováním českého vodopisu a s přípravami k luštění některých otázek anthropo-geografických.

Mnohoslibný počátek učinil dr. Švambera, zahájiv ohlášenou sbírku svou monografií o *Kongu*, na dva díly rozvrženou. V díle prvém vylíčen jest historický vývoj výzkumu nejmohutnějšího veletoku afrického spolu se zeměpisnou charakteristikou jeho úvodí, v druhém dojde na zkoumání speciální.

Jmeno Konga se za posledních třicet let velmi často ozývá. Epochální výkony velikých cestovatelů všech téměř národův otevřely v letech sedmdesátých a osmdesátých nesmírný prostor, dříve na mapách buď zející neutěšenou prázdnotou nebo vyplňovaný smyšlenkami, opírajícími se namnoze o nespolehlivé výpovědi domorodců. Nyní jest tomu jinak. Němci, Francouzi, Portugalci, Angličané prozkoumali všechen nesmírný kraj mezi jezerem Čadským, jezery rovníkovými a řekou Zambezem, tím pak zjednána půda pro vědecké zpytování příslušných částí afrických.

Dr. Švambera podjal se úkolu svého s horlivostí všeho uznání hodnou. V historické části uvedena jest veškera literatura portugalských conquistadorův a missionářů, načež následují zprávy cestovatelů vědecky vystrojených. Všechny tyto zprávy i mapy jimi se zakládající jsou velmi zevrubně a kriticky zkoumány, mnohé do nedávna běžné omyly na pravou míru uváděny a základy pravého názoru vědeckého položeny. Objev Konga, jenž jest sloučen se jmenem portugalského plavce Diega Cão, Švambera po bedlivé úvaze klade do r. 1482, z vědecky vzdělaných cestovatelů přisuzuje pak největší zásluhu Tuckeyovi z počátku XIX. století, Livingstonovi a Stanleyovi.

Výsledky práce Švamberovy jsou velmi cenné. Zjišťujeť, že Kongo jest ne sice nejdelším, ale nejmohutnějším tokem africkým, přisuzuje jezero Tangandžiku do jeho povodí a ustanovuje v hlavních rysech fysiograficky zvláštní ráz ohromného úvodí konžského, které rovná se plochou dvěma pětinám evropského zemědílu a na povrchu zemském toliko úvodím Marañonským jest předstiženo. Vývody Švamberovými

opravují se též dosavadní názory o rostlinném rázu země, na jejímž povrchu střídají se pralesy, ostrovy travnatých savann obklopující, se širými stepmi. Překonáno jest i mínění o zvýšené planinné povaze konžského úvodí, kteréž dle nynějších vědomostí jest obrovskou nížinou, horstvem obklopenou.

Končíce zprávu svou o záslužné publikaci, vyslovujeme upřímné přání, aby se jí záhy dostalo zdařilých následovníkův a v kruzích, kdež náleží, i pravého porozumění. *V. Doubek.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Muchův Hus. — Reprodukce Hynaisovy Pravdy. — Album Zlaté Prahy. — Sodomovy Mnohobarevné moderní vzory.

Mistr Jan Hus, dvě kresby od Alfonsa Muchy. (Nákladem J. Otty). Ztlumočení typu význačných osobností si stavělo umění za cíl ve všech dobách, kdy výlučně dekorativní směr neměl vrchu. Když s probuzením historického vědomí se lid začínal zajímati o velké muže z minulosti své, žádal si přirozenou měrou umělecké interpretace těch zjevů, v které sláva neb tragické události zašlých dob se byly vtělily. V úzkém okruhu našeho českého života Hus a Žižka ze všech postav naší historie vzbudili snahu umělců zobraziti je výtvarně, a o žádnou z postav v šeru české minulosti v individuálných rysech se odrážející nepokoušela se tolikráte tvůrčí obrazivost našich malířů, kresličů a sochařů. Na žádné také by nebylo lze tak názorně sledovati vývoj uměleckého cítění a evoluce uměleckých požadavků obecenstva.

Vzpomněli jsme si — majíce před sebou reprodukce dvou kreseb Muchových — bezděčně na řadu Husův a Žižkův, od prvního naivního pokusu mladého Levého až po výmluvnou litografii Jaroslava Čermáka, kde v postavách Žižky a Prokopa, na válečném voze za šera dumajících, přese všechnu nepřesnost historickou, přese všechnu libovolnost detailu se obráží koncepce tak hluboce založená v horoucím vlastenectví umělcově, že by dnes v oněch širokých vrstvách národa, v nichž naivní vlastenecký idealismus dosud není odmudrován, jistě došla porozumění. A zase bezděky srovnáváme žalostně bezduché a chatrné litografie a sádrové hlavy a medaillony, které nám dlouho do let sedmdesátých stačily jako podoby předních heroů ducha a činu, s díly J. Myslbeka, V. Brožíka, M. Alše o historické dokumenty se opírajícími, kterými české umění o deset, dvacet let později se vykazuje.

Jaké obtíže se naskytují při vystižení Husovy postavy, o tom nás poučily také konkursy na mistrův pomník. V malých modelech, pravda, nebylo ani lze hlavu Husovu propracovati, avšak v samém řešení pomníků, stejně jako v malých postavičkách Husových bylo zjevno, že co hotový pomník by nám podal, pořád by nebylo to, co cítíme, když na osobu Husovu se stanoviska moderního Čecha pohlížíme.

Nejnověji ujal se vylíčení Husa a dnů jeho utrpení jeden z nejmodernějších a nejvíce mezinárodních českých malířů, Alfons Mucha.

V tu chvíli leží před námi dva listy s podobou Husovou, dle kresby Muchovy výborně reprodukované. Na jednom, kde spatřujeme postavu mistrovu v obvyklém kněžském hávu, vzpřímenou, s rukama na prsou složenýma, s tváří k nebi upřenou, zastřel Mucha hlavu tou měrou stínem, že takřka jen obrysy její pronikají, — je širší, hřmotnější, s kratším, plnějším vousem nežli typ na velkém obraze Brožíkově ustálený. Vyhnul se tak umělec zúmyslně úkolu určitými rysy podati tvář, o niž tolik rukou dosud bez dosažení plného účinku se pokoušelo?

Druhý list — Hus v žaláři — také měkkou neurčitostí podání zůstavuje ledaco k domyšlení a vytušení. Však v této citově naladěné kresbě, je to spíše předností a prostředkem ku prohloubení dojmu. Tento Hus mučedník jest pojat novým způsobem. Leckdo si pomyslí, že tento zmožený, nebohý trpitel není onen Hus, který „v čekání smrti" psal do vlasti poslání plná síly, vůle a jasnosti ducha, že tento muž, v temnu žaláře již zhola zmrtvený, by šel na smrt spíše v extasi mystického vytržení, nežli s oním mužným, ušlechtilým klidem, s kterým Hus zemřel. Jiní zas — a snad právě ti, kteří spíše srdcem k památce Husově lnou, — budou asi v tomto umučeném zjevu, jenž ušlechtilou hlavu v modlitbách obrací k bledému světlu, skrze mříže vnikajícímu, spatřovati právě to vtělení typu trpitele Kostnického, které citu jejich je nejbližší.

Tak tyto dvě kresby Muchovy zas přinášejí nové řešení úkolu, o nějž půl století čeští výtvarníci se pokoušejí — řešení na celkový, malebně živý zjev spoléhající, řešení docela individuálné, od tradice valně odchylné, z ruky umělce, jenž tuto nikoli poprvé postavami z české minulosti se obírá. Troufali bychom si tvrditi, že jen další řada pokusův a řešení s různých stanovisk pojatých přivede nás asi blíže k onomu sochařskému neb malířskému vtělení typu Husova, jež bude v celku a v částech odpovídati představě, jakou máme o postavě Husově, na základě dokladův a dotazův a také na základě hlediska, na které dnes česká mysl se staví co do významu Husova působení.

R. Tyršová.

*

Pravda, obraz Vojtěcha Hynaisa. Hynais maloval svoji Pravdu r. 1891. V těchto dnech vydal grafický ústav Unie, jehož ředitelem jest cís. rada Vilím, Pravdu v nádherném tisku heliogravurovém. List velkého formátu reprodukuje graciosní allegorii Hynaisovu velmi dokonale a účinně. Skoro ani nepohřešujeme barvitosti originálu, tak jemně odstiňuje jednobarevný tisk teplého zahnědlého tónu všecky valeury Hynaisovy malby. Rozptýlené světlo podzimního dne opřádá realistní tvary nahého těla, a pružná postava Pravdy, pouhé Pravdy bez všelikých draperií a přikryvek, sestupuje z okraje studny, odkud byla vyvážena se zrcadlem v ruce. Malý buclatý amoret pohrává si s řetězy okovu, Pravda však vzpřímená staví se na oči všeho světa. Komposice tato jest pro mistra Hynaisa příznačna. Věrnost podání přírody, spletí větví a kmenů, tvarů lidských těl, všech podrobností, opadalých lupenů, zdiva, železných tyčí studny i rezavých řetězů jest stejně obdivu hodná jako ideální koncepce námětu. Vše jeví se tak prosté, nehledané, a přece jest vše promyšleno. Svědomitá kresba nepomíjí ani jediného článku řetězů, ani jediné mo-

delace těla. A tato modelace jest přece měkká. — Že lze vše to na reprodukci Unie pozorovati, jest zároveň důkazem její dokonalosti. Otisky svědčí též, že deska jest veskrze jasná, čistá a „propracovaná“, nikde ani stopy retuší. Tím stává se, že tato heliogravura nabývá rázu uměleckého díla, že sama o sobě jest obrazem, třeba nikoliv původním, ale důstojnou reprodukcí znamenitého obrazu mistra Hynaisa.

*

Album Zlaté Prahy. Zdá se, jako by těch reprodukcí uměleckých prací již bylo přes míru. Souborná vydání prací našich výtvarníků vítáme s povděkem, zvláště jdeli o vynikající mistry. Ale jednotlivé obrázky, kresby a komposice naplňují stránky našich illustrovaných listů a jsou pak ještě jako prémie a výroční publikace spolkův atd. atd. vydávány. Tu přichází také Zlatá Praha s albem pěkných reprodukcí, ač sama o sobě jest velikým albem, kde do roka sta českých obrazů, soch, kreseb, rytin a p. obecenstvu se předkládá. Je strach, že naše obecenstvo se v přívalu tolika barevných a černých obrázků nevyzná, ba že se přílišným množstvím přesytí. A toho bychom litovali, neboť naše reprodukce, na příklad práce ony v Albu Zlaté Prahy jsou dobré, jsou po výtce vkusně vybrané a umělecky cenné. Ani drahé nejsou. Zlatá Praha publikuje práce svého kroužku illustrátorského; Olíva, Lad. Novák, Ullmann jsou známá jmena, Satra přidružen jako nováček.

*

Mnohobarevné moderní vzory. Navrhl a kreslil profesor Ferd. Sodoma. (Nakl. A. Pichlera vdova a syn ve Vídni.) Sbírka předložek pro malíře-dekoratéra. Vypadla cele ve znamení secesse. Některé listy zamlouvají se výraznou kresbou květův, a to hlavně naturalistně pojatých kosatců, bramboříků a také list „calla“ působí jemným odstiňováním jednoduchého barevného souzvuku. Jinak zdá se, že moderna neměla příznivého vlivu na tyto komposice. Stylisace je často příliš naivní a dosti toporná, při tom prostě nápodobeny nyní obvyklé tvary secessní, které v řemeslném provedení stávají se skoro nejapnými. Scházejí tu švih a gracie, hlavní vlastnosti vkusného moderního ornamentu. Co se „mnohobarevnosti“ (polychromie — „barevné“ by stačilo) týká, jeví se na některých listech nedostatek vynalézavosti a hoví se, abych tak řekl, sousedskému vkusu, barvy jsou zbytečně křiklavé Máli se posloužiti našemu uměleckému průmyslu, nutno dbáti na pečlivější redakci takových publikací, jinak zůstane vše při starém a šablonovitost našeho dekorativního umění potrvá s jediným snad rozdílem, že na místo šablony „historické“ nastupuje šablona modernistní.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Dva plány Charvátské Matice.

Matica Hrvatska náleží k nejmohutnějším slovanským národně kulturním organisacím, ano jest na ten čas poměrně nejsilnější slovanský spolek. Máť nyní 11.263 členy, vydala za poslední čtvrtstoletí na 300 knih ze všech oborů vědy a umění a vládne jměním 532.870·69 k.

Největšího významu Matici dodává to, že její výbor jest jakousi charvátskou kulturní radou, ba že vždy více plní mnohé úkoly národního ministerstva osvěty. Dokazují to i dva veliké plány, jež byly uveřejněny dne 13. července na roční řádné valné hromadě. O prvém plánu promluvil předseda Maticę, universitní profesor, esthetický kritik, filosofický spisovatel, něžný a hluboký básník dr. Jiří Arnold, který se v poslední době s úspěchem snaží, aby v přednáškách a v celé činnosti své shrnul, pokud jen možno, ustálené výsledky západoevropského ducha a sdružil je s národními slovanskými tradicemi a snahami. Dr. Arnold jest z nejlepších představitelů takové charvátské intelligence, u níž začíná se objevovati šťastná a pravdivá synthese ruského slovanofilství a západnictví. Ostatně jest to viděti i z letošní jeho řeči, v níž jest také tento odstavec: „Vímeli, jaké jsou dnes podmínky našeho kulturního pokroku? Kdo nám podá obraz a ukáže cenu veškeré charvátské země, neučiníli to Matice Charvátská? Kdo nám jednou skupí a ocení fysickou a duševní sílu celého národa? Zkrátka obávám se, že jsme ještě stále cizinci ve své vlasti i mezi svým národem, jak ve svém smýšlení, tak ve své práci. O našich poměrech a záležitostech poučují nás cizinci, aby nás ještě více odcizili vlasti a národu. Já však pravím: Všecka čest přírodním krásám celé země a celého světa, ale charvátská vlast a charvátský národ jsou pro nás přece na prvém místě. Jeli tomu tak, a o tom pochybovati nelze, bude třeba, abychom se znenáhla připravili poříditi inventář celého kulturního stavu a veškerého úsilí našeho národa ve formě charvátské encyklopedie. Jakou cenu by pro naši literaturu mělo třeba skromné takové dílo, nelze dnes celkem posouditi ani s praktického, ani s kulturního stanoviska. Nemáme sice ještě literárního proletariátu, ale za to máme dosti spisovatelů, kteří trou nouzi, a dosti lidí, již by se za vhodnějších poměrů stali spisovateli. Při rozsáhlé encyklopedické práci byl by vítán i sebe skromnější pracovník. Všude by ožila snaha hledati neznámé a neúplné, celá společnost byla by povzbuzena k intensivnějšímu kulturnímu životu. Na sta a sta starých, dávno již zapomenutých knih, bylo by z prachu zdviženo a přečteno; to by nutně vedlo k novým myšlenkám, jež by si opět hledaly průchodu v časopisech a v nových knihách. Kdo by takové dílo mohl dostatečně oceniti se stanoviska naší národní jednoty? Kdy bychom v něm se stejnou svědomitostí, pílí a láskou vyzkoumali život všech větví našeho národa na teplém jihu, vymanili bychom všechny své bratry z cizí kulturní závislosti. Osvobodíce se duševně, snadněji bychom se i ve všem jiném stali samostatnými.“

V těchto slovech jest tedy stručný plán a veřejný slib takového kulturního podniku, jemuž by nejlépe porozuměli a jehož význam nej-

správněji by ocenili čeští Jirečkové, kteří se stejnou láskou a kompetencí se zabývají kulturním životem a snahami celého jižního Slovanstva, zpravidla v přesvědčení anebo aspoň s přáním, aby to Slovanstvo bylo jeden kulturní a národní celek, aby v pravém slova smyslu tvořilo jeden národ, třeba se čtyřmi plemennými organisacemi a s ještě více územími politickými.

Druhý veliký plán Matice vypracoval již podrobně její tajemník, známý charvátský ethnograf dr. Ant. Radić, ale v hlavní hromadě učiněna o něm pouze zmínka. Jedná se o to, aby Matice Charvátská podnikla organisaci charvátských čítáren a národních knihoven, což jí bylo v § 27. jejích stanov uloženo jejími zakladateli. Vládnouc dosti značným kapitálem Matice by čítárny a knihovny takto organisovala: Postarala by se o trojí typ domů železné konstrukce (pro města, městyse a vesnice), objednávala by je hromadně, opatřila by je nejnutnějším nábytkem, skříněmi a knihami, a takto hotové čitárny-bibliothéky „usadila“ by v jisté obci za nejvhodnějších podmínek pro místní čtenářský spolek, který by se zároveň stal základním členem a místním důvěrníkem.

Uvážímeli, jak velikou úlohu měly národní čítárny v době národního probuzení v Charvátsku, a jak se nyní zvrhly v jakési kavárny a herny s několika cizojazyčnými plátky, uznáme, že provedení zmíněného plánu znamenalo by dáti nový život jmenovitě celému charvátskému venkovu.

S těmito národními čítárnami byly by dle osnovy spojeny pravidelné kursy pro analfabety, byla by totiž dána možnost všem kruhům intelligence a zvláště dospělejší školní mládeži, aby své vlastenectví osvědčila skutečnou kulturní prací a vyléčila se takto jednak z dekadentského, domýšlivého a nečinného „kriticismu,“ jednak ze skepticismu ve všem, vyjimaje nedůstojnou honbu za lepším místem a za vyšším postavením, kde i byrokratickou „práci“ možno konati razítky nebo ji uvaliti na své podřízené.

Oba plány ozařují tedy jasnými paprsky kulturní cestu nové Matičné správě, a nyní vše záleží na tom, aby za slovy následovala opravdová a vytrvalá práce lidí, vědomých si velkého cíle a opírajících se nejen o své charvátské vlastenectví, nýbrž i o velikou všenárodní jihoslovanskou jednotu, o všeslovanskou vzájemnost a o věčné zásady lidskosti, trojí to ideál prvého charvátského obrození národním slovem, po němž nyní má přijíti druhé obrození národním duchem.

Stěpán Radić.

Nové rovy.

Gustav Dörfl. — Jan Lepař. — Vincenc Smolík.

Dne 18. června t. r. zemřel v Král. Vinohradech spisovatel Gustav Dörfl a byl na tamním hřbitově pohřben. Zesnulý narodil se v Praze r. 1855, vystudoval školy reálné a vstoupil na chemické oddělení české techniky. Zanechav však této dráhy, odebral se r. 1877 do Edinburka, aby se na tamní bohoslovecké New College vzdělal na kazatele a kněze evangelického. Avšak také tomuto povolání se nevěnoval a studií bohosloveckých nedokončil. Za to vynesl mu dvouletý pobyt v hlavním městě škotském jednak znalost ciziny, vždy užitečnou našinci, vyrostlému z úzkých poměrů, obzvláště však znalost jazyka anglického, kteréž Dörfl potom hojně využitkoval k účelům literárním. Navrátiv se do Prahy pokračoval v práci, které se již dříve oddával s úspěchem, přispívaje původními plody svými a překlady do různých časopisů. V letech 1879—1882 vydával almanach Vánoční album a zároveň redigoval Českou Rodinu. V posledních letech byl zaměstnán jako korrektor v tiskárně Nár. Politiky. — Na kolbišti literárním ohlásil se r. 1875 sbírkou milostné lyriky Na Křivoklátě, která zůstala také jeho plodem nejlepším. Po dlouhé přestávce vyšly r. 1897 jeho Ballady starší a nové a loni Miscelly; v rukopise zanechal sbírku básní Šňůra granátů, jež zajisté literární fysiognomii jeho platně doplní. — Chvály zasluhuje snaha Dörflova seznámiti cizinu vhodnými překlady s předními pěvci našimi. Překládal do němčiny básně Nerudovy, Vrchlického, Heydukovy a j. a uveřejňoval práce tyto v německých časopisech. O sobě vydal r. 1876 v Lipsku překlad Hálkových písní Večerních — Vítězslav's Hálek's Abendlieder. — Četná jest řada Dörflových překladů z jazyka anglického. Pro Sborník světové poesie přeložil Moorovy Irské melodie. Samostatně vyšel jeho překlad z Dickensa Cvrček na krbu, z Collinsa Slepá láska, z Braddonové Had na prsou. Po časopisích jsou roztroušeny jeho překlady z Twaina, Archera, Spurgeona, Bellamyho, Kiplinga a j. Převodem některých prací pro mládež Dörfl vhodně upozornil na způsob, jakým toto důležité odvětví literární v Anglii jest pěstěno, kdežto u nás „literatura pro mládež“ do nedávna byla spíše sportem dilettantů než vážným zaměstnáním povolaných pracovníků. Dörfl zúčastnil se také překladu Stanleyova díla V nejtemnější Africe a upravil některé hry, zejmena též Shakespearovy, ku provozování v Národním divadle. Dörfl byl člověk skromný, bez reptání snášející různé ústrky, které ho v životě potkaly, ke známým úslužný a ke každému vlídný. Mile jej vyznačovalo vlastenecké nadšení, kterým plál zejmena pro osud obětí Bělohorských; zápal, z něhož v mládí vytryskło několik vřelých písní, neopustil ho ani na konci života.

Z řady českých spisovatelů paedagogických odešel na vždy Jan Lepař, zesnulý na Král Vinohradech dne 1. t. m. Narodil se r. 1827 v Lipňanech u Přerova na Moravě a vystudoval gymnasium a filosofii v Olomouci. Působením našinců, prof. Šembery, Hanuše a Helceleta, probudilo se tam jeho vědomí vlastenecké. Roku 1848 přišel Lepař do Prahy studovat práva netuše, že životní povolání jeho bude zcela

jiné. Okusiv se několika příspěvky časopiseckými v práci slovesné, Lepař byl od Havlíčka povolán do redakce Národních Novin. Po dvou letech byla mu pojednou nabídnuta suplentura na gymnasii, a tak se Lepař ocitl na dráze, na níž činnost jeho přinesla hojné ovoce. Působil nejprve v Jihlavě, odkudž po vykonaných zkouškách byl r. 1853 jako skutečný profesor přeložen do Znojma. Po čtyřech letech octl se na rok opět v Jihlavě, odkud r. 1858 přesazen do Opavy a tam s jinými muži vlasteneckými se přičinil o založení českého listu, nynějšího Opavského Týdenníka. V té době rozličné jeho práce z oboru dějepisného byly uveřejněny v česopisech. Roku 1864 Lepař dosazen na akademické gymnasium do Prahy. a již roku příštího svěřena mu redakce Časopisu Českého Musea, kterou podržel do r. 1870, kdy se stal ředitelem ústavu pro vzdělání učitelů. V tomto úřadě svém setrval do r. 1886, kdy po těžké nemoci odešel na vyžádaný odpočinek. V těch letech na základě nových zákonů školních přibývalo škol měrou dříve nebývalou, a pro ně bylo třeba hojného dorostu učitelského: zároveň také odstraňováni učitelé nekvalifikovaní anebo nuceni podrobiti se předepsaným zkouškám. Působnost Lepařova v tom směru nesla se k tomu, aby duševní úroveň „kandidatů“, jak svým chovancům ostrou a krátkou výslovností důsledně říkával, co možná stoupla, zároveň však aby se s lidmi, kteří kdysi z nouze byli dobří, jednalo co nejlidumilněji. Zvelebení učitelstva, jehož dlouhé řady vzdělalo se jeho vedením, jest hlavní zásluhou života Lepařova; za tím cílem brala se po výtce jeho methodická činnost literární, v níž kotví největší část jeho práce slovesné. V téže době byl Lepař také členem vědecké zkušební komise pro kandidáty středoškolské profesury, kdež měl přikázán obor starověkých dějin. Zasedaje také ve výboru Ústřední matice školské, přičinil se o zřízení menšinových škol v Jihlavě, Znojmě a Opavě. V letech 1882—86 byl členem redakce Paedagogia. Opustiv veřejný úřad žil v Jihlavě a potom na Kr. Vinohradech, neustávaje, pokud mu sloužilo zdraví, přispívati drobnějšími pracemi do různých časopisů.

Lepař sepsal: Všeobecný dějepis ku potřebě žáků na vyšších gymnasiích (ve 3 dílech), jehož se od r. 1867, kdy vyšel první díl jeho, užívalo až do let nedávných. K tomu se druží Politický atlas ke všeobecným dějinám, dále Všeobecný dějepis pro ústavy učitelské, Popis mocnářství rakouského, Obecný zeměpis, Dějiny vzniku a vývoje říše Rakousko-uherské, O kulturním působení slovanských apoštolů Cyrilla a Methoděje. Pro učitele vydal Obecnou paedagogiku, Methodiku zeměpisu, O osnovách učebných a logické jejich příbuznosti, O osnovách učebných na různých školách od Komenského navržených, O dětské kázni a pěstování společenských citů v mládeži vůbec, O methodách dějepisného učení na školách obecných. S J. Šťastným a J. Sokolem súčastnil se vydávání čítanek pro školy obecné, kteréžto knihy, odchovavše mnoho generací, právě nyní ustupují pomůckám modernějším. — Památka Lepařova na roli školské jak pro praktickou, tak pro theoretickou stránku činnosti nebožtíkovy jistě bude trvalá.

Fr. V. Vykoukal.

Vincenc R. Smolík, sochař, zemřel v Praze dne 30. června t. r. po dlouhé a trapné nemoci. Narodil se dne 28. října 1857 v Sychrově a vyučil se tam řezbářství, jež v tomto kraji kvete. Roku 1887

přistěhoval se do Prahy, kde nejprve u řezbáře Jos. Hrubeše se zaměstnával, pak též modelovati počal. V Rudolfině vystavil první plastickou práci Beneš Heřmanov. Roku 1892 provedl Madonnu (poprsí dekorativné) a rok potom Krista jako protějšek. Pak svěřeno mu zhotovení pamětní desky na dům, kde bydlil Neruda. Za Národopisné výstavy pracoval na četných figurinách krojových i interiérových. Na městském museu Pražském zasazeny jsou jeho medaillonové podobizny králů českých. Poslední dílo jeho jest „Kříž" s hlavou Kristovou. Jeho nadání směřovalo více ku pracím dekorativního rázu, a jako samouk v sochařském umění zápasil s technikou modelovací i s plastickou formou, snaže se, aby si osvojil nezbytnou zručnost v ovládání hmoty. Neúprosná smrt zmařila jeho snahy. *F. X. Harlas.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. července 1902.

Sněmy zemské. Následky slovinského rozkolu. Pruské násilnosti a sněm haličský; oslava památky Grunevaldské. Spljet místo Zadru; nespokojenost sněmovníků dalmatských. Sněmovní zápasy v Terstu, Istrii a Gorici. Dělení Tyrolska — Berlínská smlouva obnovena — Italský král v Petrohradě. Rusko a Habeš — Nový sňatek černohorský — Půjčky bulharská a srbská. — Boje o Makedonii a metropolita Firmilian. — Sněmovny ve Francii; Waldeck Rousseau u Viléma II. — Změna na trůně saském — Zmařené korunování v Anglii. Balfour místo Salisburya. Chamberlain. Hicks Beach. Návrat Kitchenerův.

Když se po nekonečném a neplodném zasedání zavřely dvéře Vídeňské říšské rady, v době parlamentární práci nejméně příznivé sestoupily se 21. června *sněmy zemské*, aby opatřily aspoň nejnutnější zemské potřeby. O sněmích koruny české promluvíme zase ve zvláštní stati. Jednání ostatních sněmů bylo letos poněkud významnější.

Nejdříve skončil své zasedání sněm krajinský. Smutný obraz, jejž poskytoval vzájemný boj dvou národních stran před tváří německé menšiny, mluví varovným hlasem k Slovincům, aby se zastavili na této dráze, nechtějíli v šanc dáti svou budoucnost. Ze 37 poslanců sněmovních náleží 17 národní straně konservativní (15 za venkovské obce, 1 za města a 1 virilní), 9 národním liberálům (1 za venkovské obce, 6 za města a 2 za obchodní komory) a 11 Němcům (10 velkostatkářům a 1 za města). Zcela přirozeno jest, aby obě národní strany tvořily většinu. Avšak slovinští liberálové, kteří považovali za nutno tvořiti zvláštní stranu a liberalismu rozumějí ne ve velkém smyslu Gladstonově, nýbrž jako boji proti farářům a kaplanům, sdružili se s Němci ve většinu, která se ukázala hned při volbách do výborů. Konservativci, trvající na obsazení výborů dle počtu hlasů jednotlivých stran, uchopili se obstrukce, a sněm po nezdařených pokusech o shodu byl 25. června uzavřen. Největší škodu z toho berou potřeby zemské a národně slovinské.

Sněm haličský zahájil svou činnost ve chvíli velikého rozkvašení myslí. V Poznaňsku vede pruský stát boj proti polským dětem, v Berlíně se povolují miliony na vyvlastňování Poláků, a v Malborgu hlásal císař boj proti polské národnosti, už tak na všech stranách utiskované. Veřejnost polská žádala osvědčení proti Prusku, a ve sněmu

se také objevil návrh v tom smyslu. Ale sněmovníkům bylo dáno na vědomí, že prý by kroky takové uváděly říši v rozpaky a uškodily politické platnosti, které se v Rakousku Poláci těší, ba že by to mohlo míti v zápětí i odročení a snad i rozpuštění sněmu. Za souhlasu všech stran setrval sněm na stanovisku opportunismu; vyřídil rozpočet a předlohy o regulaci řek. Národnímu vědomí učiněno zadost všeobecnou *oslavou bitvy u Grunevaldu*, v níž 13. července 1410 němečtí rytíři poraženi na hlavu od spojené Polsky a Litvy a v níž také mnozí Čechové bojovali. Sněm, v kterém každé chvíle mohlo dojíti k výbuchům hněvu proti Vilému II. a pruským pokračovatelům v německém výboji, byl 12. července ukončen. Slavnosti Grunevaldské konány ve Lvově a po celé Haliči dne 13., v Krakově dne 15. července s velikou jednomyslností. Šlechta, měšťanstvo, lid v chrámech, veřejnými průvody a přednáškami osvědčovali úctu památce zápasníků proti německé lačnosti a slavili jednotu, která vedla Polsku k velkým výsledkům.

V dalmatském sněmu uvedena na denní pořádek záležitost, která již dlouho zaměstnává mysli charvátské. Dubrovnický starosta posl. Milić učinil návrh, aby sídlo zemského výboru bylo ze Zadru přeloženo do Spljetu. Jest to počátek akce, aby Spljet stal se hlavním městem Dalmacie. Svolání sněmu na určité místo jest právem koruny, ale sídlo zemského výboru stanoví zemský řád. Spljet jest skutečným středem a přirozeným hlavním městem Dalmacie a byl jím jako Salona již za dob římských. Národně jest Zadar jediné město dalmatské, kde italská strana má vrch a poslední dobou spojena s irredentou Terstskou a isterskou proti národní straně drze vystupuje. Národní poslanci jsou v Zadru ohrožováni a charvátský zemský výbor není tam bezpečen. V té příčině podány též dotazy, na které vláda odpověděla politováním, že pachatelé nebyli zatčeni. Baron Handel, první občanský místodržitel (dosud byli místodržiteli vždy generálové), nebyl od většiny ochotně přijat, vytýkáno mu, že jazyka srbsko-charvátského není mocen. Obě radikální strany se sloučily a jejich akce směřuje k spojení Dalmácie s Charvátskem a Slavonií. V tom smyslu žádají, aby poslanecký slib se skládal králi charvátskému a nikoliv císaři rakouskému, a připravili adresu, o které však vláda nehodlá dopustiti rokování.

Tři sněmy Přímořské poskytují jako v dřívějších zasedáních obraz těžkého boje Slovanů s Italy. V Terstském sněmu italská většina rozhoduje ve všech otázkách proti Slovincům a nedopouští slovinského jazyka při rokování. V isterském sněmu, v Kopru zasedajícím, mluví sice slovinští a charvátští poslanci v národním jazyku, ale za protestů většiny a bouří na galerii. Sněm čítá 21 poslanců italských a 9 slovinsko-charvatských, ale ve výborech jest jen většina zastoupena. Do zemského výboru zvolen za venkovské obce Charvát dr. Trinajestić, ač Italové zrušováním voleb poslaneckých snažili se i tohoto zastoupení se zmocniti. V obou sněmech panuje duch národně italský. Gorický sněm živoří kompromisem mezi Italy a Slovinci, kteří jsou na něm stejně zastoupeni.

V tyrolském sněmu rozhodli se jihotyrolští Italové místo trpného odporu pro obstrukci; hrozili, že nedopustí ani ustavení sněmu, nebudeli *samospráva Tridentská* projednána. Za souhlasu všech stran

odkázal sněm požadavek ten výboru, který do 12. července vypracoval osnovu zásad odloučení italského jihu od německého severu. Osnova obsahuje rozdělení zemské školní rady, rozdělení zemského výboru na společný, německý v Inšpruku a italský v Tridentu, rozpočet s oddílnými výdaji, rozdělení velkostatkářské kurie a ochranu německých obcí v italském území. Avšak ani Italové ani Němci nejsou osnovou spokojeni. Dne 17. července mělo o ní počíti rokování ve sněmovně, ale za vzájemného souhlasu bylo zasedání sněmu odročeno, aby strany a vláda úplně se dohodly.

V Berlíně dne 28. června *obnoven trojspolek;* říšský kancléř hr. Bülow, rakousko-uherský velevyslanec hr. Szögyeny a italský velevyslanec hr. Lanza podepsali prodloužení staré smlouvy, jak prvně byla ujednána ve Vídni r. 1883, když k Německu a Rakousko-Uhersku přibyla také Italie. Tvůrce její Bismarck měl r. 1879 na mysli hlavně rakouskou pomoc pro případ nebezpečí ze strany ruské a francouzské zároveň, a pro případ nebezpečí z dvou stran zaručil i Rakousku pomoc německou. Italie pojata do spolku, aby snad v rozhodné chvíli nekořistila z rozpaků rakouských ve svůj národní prospěch a dostatečnou mocí válečnou obsadila francouzské hranice. Ale sám Bismarck uznával v říšském sněmu německém, že smlouvy platí tak dlouho, pokud trvají určité okolnosti. Za posledních deseti, patnácti let stal se značný obrat ve prospěch míru, Alexandr III. osvědčil se carem míru, a dvojspolek rusko-francouzský ukázal se nejen jako záruka pokoje, nýbrž i jako váha proti německé přemoci v Evropě; té se trojspolek nestal základem, jak Bismarck předpokládal.

V té příčině má svůj smysl i *návštěva italského krále* na Rusi. První cestu po svém nastolení Viktor Emanuel podnikl do Petrohradu, což předpokládá i vzájemnou návštěvu ruskou v Římě. Návštěvě u Vídeňského dvora překážela nemožnost, by rakouský panovník přišel k italskému do Říma a tím se dotknul citů papežových. Před Berlínem dal Viktor Emanuel přednost Petrohradu; císař Vilém pak nastoupil svou oblíbenou cestu k Severnímu mysu. Král italský přijel do Peterhofu 13. července odpoledne a uvítán byl obvyklým okázalým způsobem. Vzájemné přípitky obsahovaly ujištění přátelských svazků mezi Ruskem a Italií, a orgán ministra zahraničných věcí, Journal de St. Pétersbourg, poukazoval ve vítacím článku i na „pásky příbuzenstva a shody, jimiž obě dynastie jsou spojeny." Na Rusi jest prý Italie v lásce a politické prospěchy obou národů na žádném místě sobě neodporují. Král Viktor Emanuel přijel v průvodu svého ministra zahraničných věcí Prinettia. Dne 14. následovala návštěva tábora v Krásném Sele, zakončená velkou serenádou, dne 15. přehlídka vojska, při níž car Mikuláš předvedl svému italskému hosti 38.000 mužů všech druhů zbraně. Dne 16. konána velká slavnost námořní v Kronštadtě, kam zavítal italský obrněnec „Carlo Alberto," na němž car s carevnou a družinou byli hostmi italského krále. Zde přítomen byl i Marconi, italský vynálezce telegrafování bez drátu, který s Popovem, ruským vynálezcem v témž oboru, prováděl telegrafování mezi ruskými loděmi a italským obrněncem. Král Viktor Emanuel setkal se u dvora i se svými švekrušemi, Anastasií a Milicí, manželkami velkoknížat Romanovského a Petra Nikolajeviče. Petrohrad opustil 17. července. Ná-

všteva byla sice především skutek dvornosti, ale přátelství, které při ní králi a Italii osvědčeno, a zvláštní důraz, který položen i na prospěchy hospodářské, ukazují, že přátelství to může býti Italii velmi cenné. Jmenovitě i po stránce hospodářské jest vzájemnost mezi Ruskem a Italií přirozenější než mezi mocmi trojspolku; ruské obilí může zásobovati trhy italské a italské plodiny a výrobky jsou na Rusi hledané zboží. Král byl též jmenován majitelem 14. pluku dragounského.

Den před příjezdem krále italského, 12. července, přijato bylo od cara Mikuláše v slavnostním slyšení *mimořádné poselstvo habešské*, jehož příchod má pro utváření poměrů mezi Ruskem a Habešem zvláštní význam. Vůdcem poselstva jest habešský metropolita Abuna Mateos. Jeho snahou jest sjednocení církve habešské s církví ruskou čili pravoslavnou. Do jisté míry osvědčil je již tím, že ve velechrámu Isakijevském účastnil se služeb božích a líbal ikony. S ním přibyli Plato Bulos, starosta města Adiss Abeby, a pokladník Jusuf. Metropolita podal carovi vlastnoruční list krále Menelika. Sblížení mezi Ruskem a Habešem trvá již delší dobu; ruští důstojníci jsou též cvičiteli ozbrojené moci habešské. Také Francie je s Habešem v dobrém poměru. Poslední dobou upraveny hranice mezi Habešem a italskou osadou Erythrejskou, čímž i Italie uspokojena.

Bohatýrstvem proslavená a teď i šťastnými manželskými sňatky požehnaná Černá Hora oděla se opět v roucho svatební. Dne 12. června slaven na Cetyni sňatek druhého knížecího syna, prince Mirka, s Natalií Konstantinovićovou, která je spříbuzněna s rodinou Obrenovićů.[1]) Do Cetyně se dostavil zvláštní vyslanec italského krále a tureckého sultána a pověřený diplomatický sbor zastupoval své panovníky. Mezinárodní lesk pojil se tu se zvyky národního života. Večerní slavností zakončeno svatební veselí Rušivě působila pouze úplná zdrželivost srbského dvora, jenž neposlal blahopřání k sňatku a jehož zástupce, plukovník Vasić, teprve po svatebním veselí se na Cetyň vrátil. Srbská vláda odůvodňuje to nepřátelským vystupováním Konstantinoviće proti srbskému králi, které však, jak již o poslání Gavry Vukoviće do Bělehradu bylo osvědčeno, nemá účinku na přátelské poměry mezi Srbskem a Černou Horou. Konstantinović byl přívrženec Milanův a odpůrce sňatku krále Alexandra s Dragou. S Milanem ostal také za hranicemi. Nyní však změnila se situace, a král Alexandr nemá příčiny svým odporem odpuzovati od sebe lidi, kteří se během událostí z nepřátel stali přáteli jeho.

V Bulharsku šťastně vyřízena neblahá otázka půjčky. Sněmovna schválila 8. července 111 hlasy proti 56 novou půjčku, kterou s pomocí Ruska vláda byla uzavřela. Proti půjčce předešlé, kterou sněmovna zamítla, tato druhá je příznivější hlavně tím, že nedává právo cizině míchati se do hospodářských věcí země. Tím krise, která stále vládě hrozila, jest zažehnána. Pro vládu hlasovali i přívrženci Karavelova a hlouček Stambolovců.

Také v Srbsku vláda ujednala novou půjčku 60 milionů fr. na 5% a s kursem 79. Než bude provedena, obdržeti má Srbsko 15 milionů na 6%. Půjčka dříve zamítnutá stanovila kurs 77 a prozatímnou půjčku 10 milionů na 7%. Nynější půjčka má býti v 50 letech

[1]) Viz Osvětu 1902 str. 380.

splatná. Přebytky z monopolů a prvních 10 let z železnic mají býti zárukou. Vláda se zavazuje, že nevydá žádné pokladničné poukázky, pokud rozpočtem není oprávněna. Stručná ta čísla ukazují, jak země finančně slabé vykořisťovány jsou od kapitálu, když jsou nuceny k němu se uchýliti. A podmínky nynější půjčky jsou nejpříznivější, jakých Srbsko mohlo dosíci.

V národnostním boji o Makedonii, o níž se hlásí kromě Bulharů i Srbové, Řekové, Albánci ano i Rumuni, došlo k rozhodnutí, které uspokojuje Srby, dávajíc jim naději, že s pomocí řeckého patriarchy budou moci na Skopijsku rozvinouti vydatnou agitaci. Čtyři léta jsou tomu, co se srbský kandidát, archimandrit Firmilian, uchází o biskupství Skopijské. Nejprve vyhledával pomoci u bulharského exarchy v Cařihradě a pak u jeho hlavního odpůrce, u řeckého patriarchy. V dubnu byl posléze podporou ruskou od patriarchy ustanoven za metropolitu Skopijského. Turecká vláda, jež má dobrý smysl pro vše, co přiostřuje neshody mezi Srby a Bulhary, vydala berat, kterým mu jako arcibiskupovi udílí právo k výkonům církevním. I patriarcha odhodlal se k jeho posvěcení a ustanovil Soluň za místo k tomu. Ale řecký církevní výbor postavil se tomu na odpor. Ačkoliv posvěcení bylo proti Bulharům a bulharský exarcha proti němu protestoval, přece i Řekové cítili se dotknuti; nechtěli se vzdáti naděje, že budou moci uchvátit i Skopijsko. Podobný odpor se opakoval v Kukuši a řeckých klášterech Athonských, až posléze vyhledán klášter u Dedeagače, kde Firmilian z moci patriarchovy 28. června byl posvěcen na metropolitu, načež odebral se do Skopie. V Bělehradě způsobila zvěst o posvěcení Firmilianově velikou radost. Bohužel otvírají se jím dokořán dvéře nevraživé agitaci, kdežto nejlepší způsob rozřešení makedonské otázky by bylo zavedení samosprávy, která by svobodnou volbou v obci, okrese a zemi ukázala, co komu kde náleží. Sám metropolita Firmilian jest muž vzácných schopností a neobyčejné vytrvalosti.

Sněmovny ve Francii ukončily dne 12. července své první zasedání. V krátkém jeho průběhu měla vláda Combesova v každé otázce značnou většinu. Hlavní zákonodárné věci, jmenovitě oprava berní a snížení vojenské služby na dvě léta, ostaly nevyřízeny. Ani všechny volby nebyly prozkoumány. Na dotaz Cochinův stran provádění zákona o právu spolčovacím odpověděl předseda ministerstva Combes, že vláda dala zavříti 125 řeholních škol, které byly bez oprávnění otevřeny. Po dlouhém rokování schváleno počínání vlády 317 hlasy proti 203 a podobnou většinou rozhodnuto, aby řeč Combesova vyvěšena byla ve všech obcích. Nejdůležitější zákon, jejžto sněmovna poslanců vyřídila, týče se konverse státního dluhu na $3\frac{1}{2}\%$. Poslední schůze byla velice pohnuta; došly zprávy, že ***Waldeck-Rousseau obědval s německým císařem*** na jeho lodi „Hohenzollernu“ v přístavu v Oddě. Nacionálové a konservativci užili příležitosti té a ostře pustili se do vlády a většiny, jež odpovídala mlčením. Nyní má ministerstvo Combesovo do října pokoj.

Císař Vilém II. se zálibou vítá důležité osobnosti, jmenovitě francouzské, jak na svých zámcích tak na palubě „Hohenzollernu.“ Zde přijal i amerického miliardéra Pierponta Morgana a hned po něm (11. července) Waldecka-Rousseaua. Ten není sice již předsedou mi-

nisterstva, ale může se jím státi; vším spůsobem jest vynikající muž politického významu. Za jeho vlády zmizely mnohé příkrosti v poměru Francie k Německu, ovšem namnoze i přičiněním Ruska. Zajímava jest při každé příležitosti jevící se snaha Viléma II. po přátelství s Francií. Politika jeho míří patrně jinam; chce rozmnožiti svůj vliv k jihu, a k tomu cíli by potřeboval dobré vůle s Francií.

V Sasku udála se změna na trůně. Král Albert, r. 1828 rozený, panoval od 29. října 1873 a nyní 19. června zemřel. Po něm nastoupil jeho bratr Jiří, rozený r. 1832. Dcera krále Jiřího Marie Josefina jest manželkou rakouského arciknížete Otty, bratra následníkova, a syn její jest tedy trůnu rakouskému i v příčině následnické velmi blízek.

V Anglii s neobyčejnou nádherou na den 26. června připravovaná ***korunovace nebyla konána***; král Eduard VII. byl nucen podrobiti se 24. června operaci, která hrozila jeho životu a naprostý klid činila mu nezbytným. Politika vedla k tomu, aby král na vzdor chorobnému stavu zaskvěl se v moci a lesku před světem, ale v poslední chvíli, když slavnosti už počínaly a královští hosté z celého světa byli pohromadě, nemohli lékaři řez do chorobného těla králova ani o den odložiti. Přes 60 let jest tomu, co v Anglii žádného korunování nebylo, a přes 60 let vyrůstal a stárnul princ Waleský po boku své matky, královny Viktorie, čekaje na chvíli, až si zlatým věncem ozdobí skráně. S netrpělivou rozjařeností čekala Anglie na chvíli, až po trapné, dlouhé válce boerské ukáže se opět ve své nezlomené moci a nevyčerpatelné síle jako vládkyně moří a národů. A když k divadlu, jakého žádná říše v té míře nemůže pořiditi, světové město nad Temží přijímalo poselstva ze všech končin, pevnin a ostrovů, když vítalo zástupce trůnu k dovršení lesku vyslané, a hostilo sta tisíce příchozích, ostala opona nezdvižena, divadlo bylo odřeknuto. Statisícové opustili Londýn, nespatřivše korunování a nemohše pozdraviti krále.

Přímý politický význam zmařené korunování nemá, ovšem ale nepřímý, že nedocíleno toho, co zamýšleno. Také hospodářsky pociťuje se to jako rána obchodu a průmyslu anglickému zasazená. Miliony peněz, jež by byly přišly do oběhu, uvázly. Obrovské sumy, jež věnoval Londýn na slavnosti, a jiné, jež statisícové hostů přivezli s sebou, zůstaly neplodné. Veřejnosti zmocňuje se nedůvěra, tuší chorobu, z níž není vyléčení. Vládě se vyčítá, že nezpravila veřejnost o povážlivé nemoci králově a dopustila, aby vykonány byly veliké přípravy a pozvány i cizí dvory. Choroba králova označuje se jako zápal slepého střeva a jeho přípojky (typhlitis a appendicitis); z některých stran poukazuje se i na chorobu ledvinovou. Zástupcové cizích dvorů vrátili se, osvědčivše svou soustrast královské rodině. I poselstva z Kanady, Indie, Nového Zélandu a Australie nastoupila jako jiné deputace zpáteční cestu.

Dne 11. července první ministr anglický, ***lord Salisbury, odstoupil.*** Příčina byla tentokráte opravdu zdravotní; čekal na ukončení války a na korunování, aby se vzdal politické činnosti. Markýzem Salisburyem ustupuje do pozadí vynikající muž současných dějin Nástupce a pokračovatel lstného Beaconsfielda a soupeř poctivého Gladstona — toť několika slovy označení dlouhé jeho politické dráhy, kterou počal téměř před půlstoletím, v srpnu 1853, když v 23. roce svého věku zvolen byl do parlamentu. Nebyl politickým velikánem jako Pitt nebo

Chatham, Walpole nebo sám Beaconsfield, nýbrž jen mistrem prostřednosti, ale svou vytrvalostí a pilností přivedl konservativní stranu opět k vítězství nad Gladstonem a anglický imperialism k vládě. Třikráte byl Salisbury předsedou ministerstva. Po prvé na krátko v červnu r. 1885; po druhé od r. 1886, když zamítnut Gladstonův zákon o samosprávě Irska, do r. 1892; po třetí od r. 1895 do nynějška. Za těchto jeho vlád anglické území dvojnásobně vzrostlo. I toriové se za jeho správy sblížili s lidem, hlavně pomocí odštěpenců od strany Gladstonovy, liberálních odpůrců samosprávy irské. V jeho ministerstvech byla jeho rodina hojně zastoupena; pravou jeho rukou byl syn jeho sestry Balfour.

Arthur James *Balfour*, nástupce Salisburyův, jest 54 let stár. Roku 1874 byl v Herfordu po prvé zvolen do parlamentu. Od r. 1885 drží mandát za východní Manchester. Se Salisburym nastoupil r. 1885 první ministerský úřad, r. 1891 stal se prvním lordem pokladu a vůdcem sněmovny poslanecké, a tyto hodnosti měl i za třetího ministerstva Salisburyova. Irčané ho nenávidí, jako nenáviděli Salisburya. Balfour jest elegant a nevalný přítel práce. Bez velké námahy a přípravy rozhoduje. Sportu nevzdává se ani v době největších politických krisí. Na shromážděních vystupoval jako bimetallista a obhájce ženského volebního práva, v němž viděl posilu myšlenky konservativní. Vynášejí ho i jako pracovníka vědeckého; psal o otázkách filosofických, ale r. 1895 jak svou stranu tak university upokojil o své anglické státní pravověrnosti spisem „Základové víry;“ obdržel za to doktorský diplom všech anglických universit.

Ačkoli má Anglie jiného prvního ministra, politika její ostane stejná, všichni ostatní ministři setrvali při vládě. Ovšem odstoupení mírnícího živlu, kterým byl Salisbury, anglickému ministerstvu není na prospěch. Chamberlain, jenž baží po vůdcovství vlády, nenalezne v synovci takového krotitele jako v jeho ujci. Imperialismus vystoupí ještě výbojněji než za Beaconsfielda a Salisburya, a Chamberlain se asi při první příležitosti octne v čele vlády. Se Salisburym odhodlal se odstoupiti jen kancléř pokladu, sir Michael *Hicks-Beach*, starý ministerský pracovník, jenž ve svém 64. roce touží po odpočinku. Zatím však dal si ještě říci a setrval na neurčitou dobu.

Vrchní velitel z bojiště jihoafrického, *lord Kitchener*, byl 12. července s vítězoslávou uvítán na půdě anglické. V Londýně šli mu v ústrety princ Waleský, vznešená společnost a nepřehledné zástupy. V paláci St. Jameském vystrojena na jeho počest dvorní hostina. Také královna a nemocný král ho přijali. Dosažení sobeckého cíle zaslepuje tou měrou Angličany, že nevidí, kterak jen násilná přemoc dovedla zvítěziti nad hrdinnými obranci práva. Důkazem toho jsou samy úřední *údaje o podrobených Boerech*, od Kitchenera oznámené. Dle nich vzdalo se v Zavaalsku 11.225 Boerů s 10.843 puškami a v Oraňsku 5395 Boerů s 5280 puškami. Seznamy z Kapska nejsou hotovy, vším spůsobem počet bojovníků byl tu ještě mnohem menší. A tato moc udržovala v šachu celou světovou říši anglickou a porážela její vojska desetkrát četnější. —

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h. Jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1901 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 32. 1902. ČÍSLO 9.

OSVĚTA

☛ Číslem tímto končí se **třetí čtvrtletí** letošní Osvěty, Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 431.—433. (Phaenologie—Pisum). Sešit po 72 hal. Nakladatel J. Otto.

Historické a romantické povídky Vácslava K. Klicpery. Sešit 17. a 18. Sešit po 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Sebrané spisy zábavné Josefa Ehrenbergra. Sv. IV. seš. 43.—46. Sešit po 64 hal. Nákl. knihkupectví Cyrillo-Methodějského, v Praze 1902.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 139.—140.: Tendenční povídky pro náš lid. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Spisy Sofie Podlipské. Seš. 40. a 41.: Šumavská perla a jiné novely. Sešit po 30 hal. Nákl. České graf. spol. Unie, v Praze 1902.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Seš. 71. a 72.: V rodném hnízdě. Román chlapeckých let. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Sebrané spisy J. Arbesa. Seš. 30.—35.: Mravokárné romány. IV. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto.

Spisy Julia Zeyera. III. Novely. Seš. 33.—37. Sešit po 40 hal. Nákl. České graf. spol. Unie.

Spisy Jana Klecandy Sešit 57.—63.: Páter Vojtěch. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Oběť bídy. Scéna od Ladislava H. Domažlického. Za 60 hal. Nákl. vlastním.

Korrespondence J. A. Komenského. Listy Komenského a vrstevníků jeho. II. Zprávy o životě jeho ze současných pramenů. Menší latinské spisky některé. Vydává dr. Jan Kvačala. Nákl. České akademie.

Dějiny umění národa českého. Napsal Ferd. J. Lehner. S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš. 11. Za 70 h. Nákl. České graf. spol. Unie v Praze.

Stará Praha. Sto akvarelů Vácslava Jansy. Popisuje Jan Herain. Seš. 27. Sešit po 5 kor. Pořádá a vlastním nákladem vydává B. Kočí v Praze.

Hynovo Dušesloví. Příspěvek k historii počátků psychologie české. Napsal Frant. Čáda. Nákl. České akademie.

Jan Hus. Slavnostní přednáška dr. Josefa Pekaře. Nakl. Bursík a Kohout.

Mistr Jan Hus na koncilu Kostnickém Illustrují a vlastním nákladem vydávají Alfons Mucha a Jan Dědina. Sešit 1. a 2. Sešit po K 1·60.

Názorná květena zemí koruny české. Sepsal František Polívka. Sv. IV. seš. 15.—18. Sešit po 60 hal. Nakl. R. Promberger v Olomouci.

Hospodářský slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie veškerého zemědělství polního i lesního, jakož i hospodářského průmyslu. Vrchní redakci vede dr. Frant. Sitenský. Seš. 3. (Ambrosia — Anglická řepa korunná). Za 60 hal. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Domácí lékař. Lékařský rádce zdravých i chorých. S četnými illustracemi. Sestavil dr. D. Panýrek. Seš. 6. Za 50 hal. Nákl. Bursíka a Kohouta.

K protinožcům. Napsal Jos. Kořenský. Seš. 3. Sešit po 60 hal. Nakl. J. Otto.

Cesty světem. III. Z Pekinga do Vladivostoka. Píše E. St. Vráz. Seš. 45. Za 60 hal. Nakl. Bursík a Kohout.

Devatenácté století slovem i obrazem. Red. Jan Klecanda. Sešit 37. a 38. Sešit po 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1902.

Praha ve své slávě i utrpení. Píše Jan Dolenský. Seš. 15. a 16. Sešit po 60 hal. Nakl. B. Kočí, v Praze 1902.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XIX. Roč. VII. seš. 18. a 21.: Literatura česká XIX. století. Napsali Jos. Hanuš, Jan Jakubec, Jan Máchal. Em. Smetánka, Jar. Vlček. Sešit po 48 h. Nakl. Jan Laichter.

Vilímkova knihovna. Napsal Jan Lier: Pokuta. Za K 1·20 Nakl. J. R. Vilímek.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 278.—280.: Luiz de Camzes: Lusovci, přeložil J. Vrchlický. Čís. 281.—283. Ch. W. Hufeland: Makrobiotika, česky zpracoval dr. Vladimír Preininger. Čís. po 60 hal. Nákl. J. Otto v Praze.

R. 1902. Čís. 9.

OSVĚTA

Pod klášterní střechou.

Píše

mnich **Sava Chilandarec.**

Moje vegetariánství.

Doma v Kutné Hoře vyrostl jsem při obyčejné stravě měšťanské. Každého dne vařilo se maso; nejméně tři pokrmy tvořily oběd; večeře skládala se vždy z jednoho vydatného jídla, větším dílem masitého; my děti, dokud jsme nechodili ráno do školy, snídali sme polévku, později dostávali jsme kávu. Jak se pamatuji, nebyl sem nikdy velkým masojídkem; moučná jídla měla u mne vždy přednost. Když mi bylo 12 let, četl jsem knihy jednající o léčení vodou. Od toho času ustálil jsem se při jistých pravidlech dietetických: vystříhal jsem se pokrmů mnoho solených, kyselých nebo kořeněných; též jsem vždy čekal, až jídlo poněkud vystydlo; pivo a víno nebyly mi nikdy pochoutkou, ba protivily se mi pro svoji hořkost a kyselost. Studená voda byla mým oblíbeným živlem již od mládí. Otec hleděl k tomu, abychom my děti stali se otužilejší, než on byl; onť následkem vychování svého nemohl prý ani vstoupiti bosou nohou na podlahu, aby si neulovil rýmu; my však museli jsme každého dne ráno svleknouti se po pás a mýti horní část těla studenou vodou. Otec náš byl silný kuřák a rád pil černou kávu; v tom žádný z nás bratří nezvedl se po něm; u mne kouření zůstalo vždy pouhým pokusem, a mohlli jsem místo kávy obdržeti mléko, bylo mi vždy vítáno.

Tak to chodilo do mých let dvacátých. Tu mně byla doporučena německá kniha, kteráž pod názvem „Dieta budoucnosti“ vyšla ve Švýcařích a jednala o vegetariánství; v jeho prospěch přinášela důkazy ze všech časů a ze všech zemí a národů, u kterých maso nebylo nebo není pokrmem hlavním, a kde požívání jeho platilo za přestupek proti přirozenosti a proti mravům. Ty názory našly u mne půdu připravenou; souhlasil jsem se spisovatelem, že zdržovati se masa není askesou, není odříkáním se nějakého nevyhnutelného požitku, nýbrž návratem

k přirozenější a zdravější výživě, která svými následky jest spůsobilá blažiti člověka. Byl jsem srozuměn se všemi důvody, jež spisovatel přednášel, s anatomickými i biologickými, se sociálními i s hospodářskými. Nabyv pevného přesvědčení o výtečnosti nového učení, stal jsem se věrným přívržencem vegetarianismu. Roku 1862 bylo mi možno zavesti rostlinnou stravu ve vlastní domácnosti, a od toho času sleduji pilně vývoj vegetarianismu, jeho šíření a spolčování jeho stoupenců. Tehdáž pln nadšenosti pro věc dobrou sepsal jsem první svůj článek do vegetariánského časopisu, kdež spůsobem horujícím vyslovil jsem se o vysoké mravní hodnotě nového učení reformního, a směle jako nový blahověst hlásal jsem šťastné toho následky, když by tato životospráva obecně se rozšířila.

Já stal jsem se vegetariánem nikoli z lakomství ani z příčiny nějakého neduhu tělesného, aniž mně bylo potřebí někoho přemlouvati anebo ohled bráti na tu neb onu osobu a věc; toliko jsem požadoval ode všech domácích, kteří chtěli žíti při mém krbu, aby dobrovolně se podřídili pravidlům, plynoucím z přesvědčení vegetariánského; to usnadňovalo se také naším rolnickým zaměstnáním. Nesvařené mléko a chléb tvořily naši snídani, k obědu měli jsme dvě jídla, k večeři pokrm jeden; svačiny jsem se vůbec odřekl. Rozumí se, že nejvíce jsme požívali pokrmů moučných a ovoce. Chléb musel býti pro mne zvlášť pečen; oblíbilť jsem si chléb grahamský, připravený z mouky pšeničné bez soli a bez kvasu; každodenně upekl se aspoň jeden bochánek.

Studených lázní užívalo se v naší rodině již po mnohá léta, poněvadž matka jednou jimi se vyléčila. Já jednou při nevelké nedužívosti pobyl jsem několik neděl v Sedmihorkách, i seznal jsem tam praktické spůsoby při léčení vodou, kteréž mi byly již z knih poněkud známy. Tak jsem přivykl každodenně koupati se studeně, až taková koupel stala se mi nezbytnou potřebou a hygienickým přídavkem k rostlinné stravě. Také skutečně voda otužila moje tělo a osvědčila se dobrým prostředkem léčebním proti každému onemocnění. Tak stal jsem se horlivým přívržencem hydropathie, a přičinil jsem se, abych i v jiných domácnostech byl rádcem a vykonavatelem praktického upotřebení vody k léčení nemocných.

Též zdravý vzduch a vydatný pohyb tělesný pokládal jsem za důležité činitele k zachování zdraví. Pohyb tělesný pěstoval jsem rozličnými spůsoby; ovšem zdálo se mi nejpříhodnější, pracovati vlastní rukou na poli a v zahradě; když jsem to však počal skutkem provozovati, neušel jsem pomluvě, že tak činím z malicherné lakoty, abych uspořil mzdy dělníkům. Stavěl se mi v cestu lichý předsudek lidský, a já tehdáž ještě podlehl jsem jeho vlivu, i zanechal jsem opět ruční práce a přestával jsem na pravidelných procházkách a hojných výletech do míst vzdálenějších. Tři věci — rostlinnou stravu, čistotu těla, obleku a příbytku, přiměřenou práci duševní a tělesnou — naučil jsem se pokládati za nejdůležitější páky v životě lidském, kterých jest potřebí k docílení zdraví a blaha vezdejšího.

Když jsem si vzal několik sirotků k vychování, přiostřil jsem svou životosprávu, poněvadž mi bylo vyniknouti dobrým příkladem a pečo-

vati o zavedení jistého domácího řádu, od kterého nemělo se ustupovati jak v denním zaměstnání tak i v pokrmech. Náš jídelní lístek býval takovýto: k snídani mléko, a když ho nebylo lze dostati, vypomáhala polévka z pšeničné mouky, z kteréž se pekl také chléb: k obědu mívali jsme hlavně luštěniny s nějakou přísadou, na příklad hrách s brambory, čočku se sušenými švestkami, fazole s pečenými jablky, jen v neděli a ve svátek býval nějaký pokrm moučný; k večeři mívali jsme brambory neb ovoce, a chléb grahamský z hrubší mouky pšeničné byl vždy napečen v dostatečném množství. Malá změna nastala, když jsem opustil pohorskou krajinu Modletínskou a najal jsem si hospodářství u Světlé, kteréž poskytovalo nadbytek mléka, omastku, ovoce i zeleniny; tehdáž bylo mléko vždy k snídaní, ovoce k večeři, a o polednách mívali jsme sice jen jedno jídlo, ale v proměně rozmanitější. Česká kuchyně má veliký výběr pokrmů moučných, rozličných kaší a chutných zelenin. Spotřebu luštěnin jsem poněkud obmezil, nikoli však pečení chleba grahamského; k vůli najaté čeládce musel se péci také chléb obyčejný. Voda z dobré studánky, po kteréž to místo u hořejší Sázavy slove Dobrá Voda, byla jediným nápojem naším. K tomu vzduch lesní a zdravá poloha místní podporovaly náš vývoj tělesný. O duševní blaho svých chovanců staral jsem se vyučováním jich, což mi bývalo radostnou povinností.

Tak minula řada šťastných let. Starosti mne nesoužily, plány světobornými jsem se netrápil. Jsa složení zdravého a nepodléhaje nijakým rozryvům duševným, cítil jsem se vesel v odloučení svém. Mysl má byla klidná jako ta lesní tišina, jež mne obklopovala. Budoucnosti hleděl jsem vstříc pokojně. Ale z nenadání objevila se mračna, kteráž připudila mne, že opustil jsem vlast a odešel jsem do ciziny. Zvolil jsem si jih Evropy, abych tam se osadil a štěstí svého dopracoval. Hlavní pohnutkou k té volbě byla úvaha vegetarianská, že na jihu lze člověku žíti přirozeněji než jinde, příjemnější podnebí že tam dává zapomínati na lecjaké vady zařízení společenského. Mínil jsem tam založiti osadu, jejíž obyvatelé dle vychování svého měli býti vegetariáni; základem jich měli býti moji chovanci, kteří mne jako otce svého provázeli do ciziny a o jichž budoucnost chtěl jsem se postarati způsobem naznačeným.

Srbsko bylo prvním cílem na pouti naší; ale usazení na břehu Dunajském nám nesvědčilo, neboť v letních měsících navštívila nás zimnice, kterouž jsme byli zastiženi všichni. Moje útrapy byly poměrně větší než ostatních, neboť nezastonav před tím po celá desítiletí, ležel jsem nyní přemožen a na lůžko upoután. Na štěstí práce polní v ten čas byly již odbyty, tak že naše dvouměsíčné zahálení nemělo zlých následků v našem polním hospodářství, avšak domácí pořádek nemohl se při tom dodržeti a vadilo to přece ve všem všude. Nevidouce jiné pomoci, vzali jsme konečně přece útočiště k chininovým pilulkám; jimi jsme nemoc skutečně potlačili, ale nevyléčili; neboť zimnice pochází z rozkladu krve, jenž nedá se hned opraviti; jest to nemoc klimatická, a vyžaduje proměny vzduchu i také vody; nemůželi se to provésti, zimnice vrátí se dosti brzo, aby opět člověka soužila. Toho se obávaje, rozhodl jsem se opustiti Dunaj a přestěhovati se dále dovnitř

Srbska, kdež poměry podnební zdály se býti pro nás mnohem příznivější. Tak se stalo, i ocitli jsme se v poloze vyšší blíže hranic makedonských v městě Leskovci. Toho času prohřešil jsem se někdy proti zásadám vegetariánským; k domlouvání, že sic nezbavím se zimnice, přišla i jídla masitá na náš stůl; vlastně snad proměna stravy měla pobádati k lepšímu zažívání. Učinil jsem tak k cizímu naléhání, ale zimnice přece se nám vracela, ač zřídka. Ostatně jsem při tom s radostí spozoroval, kterak nechuť k masu u mne se ustálila, tak že skoro jen s přemáháním je požívám a vždy opět mohu ho zanechati. Podobně přivykl jsem kávě vařené po turecku. Ale nic jsem nedbal vína, ani cigaret, jichž kouření jest na jihu velice rozšířeno. Prvního roku v Srbsku jsem následkem zimnice strašlivě zmalátněl, i pozbyl jsem skoro vší sebedůvěry; ale druhé leto uplynulo již veseleji, polní práce občerstvovala naše mysli. Čeho se nám u Leskovce nedostávalo, bylo koupání, k němuž nenalezli jsme příhodných míst; museli jsme přestávati na pouhém umytí nebo otírání těla mokrým šatem.

Proti mým snahám v Srbsku postavila se nepřátelsky dvojí věc: překvapila mě zima neočekávaně tuhá, ač nikoli dlouhá, proti níž byty tam jsou opatřeny velmi nedostatečně; též ukázala se nemožnost usaditi se v zemi, leč bych byl vyčkal lhůty, určené zběhlým Arnautům k návratu, v níž jestliže by se nevrátili, mohla potom vláda volně nakládati s pozemky od nich opuštěnými. Jsa tím rozmrzen, vzdal jsem se úmyslu založiti osadu vegetariánskou, i odhodlal jsem se vstoupiti do kláštera na hoře Athonské. K tomu rozhodnutí přiměla mě především touha, abych žil v poměrech vegetariánismu nejpříznivějších. Jemu lze oddávati se nejsnáze tam, kde jest dostatek oživujících paprsků slunečných, kde podnebí jest pěkné a kde rostlinstvo jest bujnější a vydává větší rozmanitost plodů. V zátiší klášterském chtěl jsem zapomenouti nezdaru, s nímž potkalo se moje předsevzetí ve světě; z nezdaru toho cítil jsem jakési roztrpčení v duši, jež doufal jsem učiniti si snesitelnější, ač věděl jsem, že nezhostím se ho úplně. Přestěhovali jsme se opět; klášter Chilandar stal se naším útulkem.

V nové poměry vpravili jsme se brzo. Já jsem zůstal věren vegetarianismu; ale chovanci moji byvše přiděleni k jednotlivým starcům, přijali za stravu to, co mniši požívali, totiž nejvíce ryby čerstvé i solené. Odříci se masa a vína platí v klášteřích za zvláštní zásluhu, pročež svou obvyklou životosprávou vzbudil jsem nemalý obdiv u klášterníků. Mne to ovšem nestálo žádného přemáhání, a také přijímati obyčeje klášterské bylo mi snadno. Štěstí mi přálo, že jsem přišel mezi mnichy se zřízením svobodnějším, i mohl jsem se rozhodnouti pro tu nebo onu výhodu, která se srovnává se zdejším životem klášterským. Velmi se mi zalíbil ten tichý, ač jednotvárný život, jenž neporušuje přirozeného charakteru; náruživosti zůstávají ve své míře a mysli bývají krotší. Musel jsem se učit vařiti, abych si mohl připravovat pokrmy; nejvolněji mi bylo při pokrmech, které nepotřebovaly umělého ohně, nýbrž uzrály v žáru slunečném; ale takových tu byl nedostatek. Chutnal mi chléb připravený s kvasem; mouka pšeničná se mnoho neprosévala; chléb se pekl v malých bocháncích, jež právě stačí na jedno najedení. Zeleniny měl klášter s dostatek, vařila se

s olejem olivovým. Z luštěnin v obyčeji jsou zde toliko fizole. Postů klášterních jsem se nestrachoval; mnichům jsou těžkými hlavně proto, že v den postní musejí se zdržovati vína. Masa spotřebuje se v klášteřích vůbec malounko; pročež není to velká proměna, když to malounko v čas postní odpadne; ale jinak jest s vínem, toho se spotřebuje mnoho, a mnich se mu nevyhne, než když právě musí. Pravý postník má se v čas postní zcela zdržeti také všeho omastku; kdykoli jsem to zkoušel já, zdál se mi pokrm vařený vždy bez chuti, pročež jsem se raději obcházel bez vařiva, a jídal jsem k obědu pouze chléb s fiky sušenými, nebo s mandlemi a s ořechy: vůbec plody suché a sladké snášejí se s chlebem velmi dobře; šťavnaté ovoce letní, požívali se nestřídmě, přivodívá zimnici. Mléka zde požívám výhradně ve formě zhuštěné, jak se prodává v plechových krabičkách zaletovaných; slouží mi nejčastěji za přísadu k čaji, jenž z pravidla bývá mým ranním nápojem.

Když jsem po svém příchodu do kláštera poznal život mnišský málo pohyblivý, zatoužil jsem brzo po větší činnosti. Byl jsem zvyklý hojnému přebývání na volném vzduchu, k čemuž zde podnebí příznivé tím více mě lákalo. V prvních letech začal jsem se zabývati řemeslem truhlářským, kteréž napíná svaly a sílí údy; později připojil jsem k tomu zahradnictví, a jeden výkon doplňoval se druhým. V truhlářské dílně pracovní nelze vyhnouti se prachu; já jsem se také často nastuzoval, neboť podle zdejšího zvyku v dílnách času zimního se netopí, a také místnost, kde jsem truhlařil, byla studená. Mohu říci, že plných pět let (1881—1886) nebyl jsem zdráv; kromě zimnice trápila mě bolest v uších, a když hostec zachvátil mou pravou nohu, byl ze mne hotový mrzák, neboť jsem musel míti vždy po ruce berly, mělli jsem učiniti několik kroků. Léčení vodou pomáhalo mi málo, nebylo k němu příležitosti náležité a scházelo všechno pohodlí; pouze ucho mohl jsem naplniti vodou, i čekal jsem při tom trpělivě, až otok uvnitř se podebral a hnis vytekl. Bolesti rheumatické připisuji velikým dávkám chininu; konečně ústroj tělesný chtěl se zbaviti cizích látek, což učinil spůsobem svým, totiž nemocí jinou. Po pravdě již ustálené všechny nemoci kladou se na vrub lidské přirozenosti, kteráž snaží se odstraniti je horečkou více nebo méně silnou: šťasten jest ten, čí tělo jest tak silno, aby vydrželo nával její. To bylo mi útěchou největší, že jsa v jádru dosti zdráv neupadl jsem v nemoc chronickou, s kterou bych se vlekl třeba po celý ostatní život svůj. Poležel jsem několik neděl v nemocnici kláštera ruského, kdež mi ovšem pomohli na nohy; já však byl v duchu přesvědčen, že zde přirozenost moje také úsilně spolupracovala. Slabost v nohou cítil jsem potom ještě po několik měsíců; zbavil jsem se jí teprve v Čechách, kdež zdržel jsem se roku 1887 celé léto, a parní lázně, studené koupele, změna stravy i podnebí účinkovaly dobře k ozdravění úplnému. Po návratu do kláštera pracoval jsem usilovně na zařízení všech potřeb ku koupání; největší průtahy pocházely z toho, že nebylo snadno nalezti ke koupání místnost teplou, suchou a lehce přístupnou; ale po několikaletém namáhání konečně dosáhl jsem svého cíle: nový vodovod klášterský poskytuje dostatek vody, příhodná místnost se našla, vana pochází z Ra-

kouska, a nyní mohu se koupati každého dne, aniž jsem při tom někomu na obtíž; tomu bylo třeba též věnovati velkou pozornost ve společné domácnosti, jakou jest klášter, jehož obyvatelé byli protivníky takového zařízení hygienického, pokládajíce je za světskou marnost.

Po šest let přebýval jsem u břehu mořského v přístavě klášterském; koupání a plavání v moři bylo mou rozkoší. Ale voda mořská mi nesvědčila: buď že jsem byl neopatrný, co se týče nastuzení, anebo snad z příčin jiných, každoročně opuchla mi levá strana obličeje, a trvalo to vždy asi dvě neděle, než otok opět se ztratil; bolestí jsem při tom neměl, ani horečky, pouze ta nepohodlnost byla při tom, že měl jsem tvář zateklou a na levé oko jsem neviděl. Užíval jsem proti tomu výhradně parních lázní: držel jsem hlavu nad vřelou vodou při dobrém zaobalení, tím pomohl jsem si po každé od toho neduhu. Ale toho jsem nemohl docíliti, aby následujícího roku otok se nevrátil, což mě přimělo k tomu, že jsem požádal za přeložení zpět do kláštera. Nyní mám po ruce zvláštní skládací lázeň parní ku potřebě v domácnosti, a užívám jí ob čas 'k důkladnějšímu umytí těla. V klášteře jsem potom zase jiným spůsobem býval nemocen; příčinou byl vždy moučný pokrm, kterýž řecky nazývá se pytta; jest mnoho sladký a mastný, proto snadno kazí žaludek. Tak bylo i u mne; žaludek se pobouřil tou krmí a působil mi bezsennost, tak že po celé noci nemohl jsem usnouti, než až teprv k ránu, a tak pravidelně v kostele při jitřní bohoslužbě oblažil mě lehký spánek. Když se ten případ opakoval, přišel jsem věci na kloub, a od té doby vystříhám se každého pečiva příliš sladkého.

Původ všech nemocí, jež jsem zde po řadě vyjmenoval, hledám ve změně podnebí, kteráž člověku věkem již pokročilému nesnadno svědčí. Mně bylo již 42 let, když jsem se přestěhoval do Srbska; když jsem tam již skoro přivykl, šel jsem jižněji, k čemuž bylo potřebí opět nového přivyknutí. Teď ovšem tělo mé přispůsobilo se okolnostem jižního života, a to měrou takovou, že nebylo by mi snadno žíti na severu, zvláště času zimního. Jsem přesvědčen, že vegetarianský spůsob života ulehčil mi tuto přeměnu ústroje tělesného; bez něho byl bych již pod zemí. Za nejtrvalejší následek toho převratu uznávám ztrátu zubu, kterou nejspíš zavinilo časté užívání chininu; již od přírody byl jsem nadán chrupem slabším, pročež tím spíše podlehl jsem vlivům nepříznivým. Všeho toho byl bych snad zůstal ušetřen, kdy bych byl setrval ve vlasti; ale již se stalo, a minulost nelze nazpět přivolati. Tělo strádalo, duch můj však nikoli: vzpíraje se proti nepříznivým okolnostem vymanil se z předsudkův a vytknul sobě za úkol hledati štěstí v souhlase s přírodou. To mě bude vždy blažiti a mysl mou osvěžovati. Krásně žíti a dobře činiti jsou výsledky hluboké úcty ke každému zjevu sil přírodních.

Vegetarianismus[1]) platí u mne za novou soustavu filosofickou; vliv jeho jest nepřekonatelný na všechny poměry života. Vegetariánem jest každý, kdo nepožívá masitých částek ze zvířat zabitých; on však

---

[1]) V Osvětě bylo o něm pojednáno již r. 1871 v čís. 7. a 8. od prof. Petra Hobry („Vegetariané a jejich učení“).

má tak činiti z přesvědčení, že člověk nemá práva ničiti tvory živé, aby se jimi živil. Tím jest naznačena mravní stránka vegetarianismu. Krom toho také jiné ohledy pobádají k rozšiřování stravy rostlinné, a to ohledy zdravotní a hospodářské. Nemůžeme sobě představiti první lidi jinak, než že jedli ovoce; neboť ruce jsou spůsobilé k trhání plodů a k podávání do úst. Teprve mnohem později, následkem změny v podnebí, člověk naučil se loviti zvěř, jísti maso a odívati se koží; v teplých krajinách nebylo třeba ohně, tím méně obleku. První člověk chodil zpříma, vyhledával sobě plody stromů, na které se vyšplhal rukama a nohama; rájem byl mu kraj, kde nalézal lehkou výživu. Vegetariánství jest skutečností historickou, o níž přinášejí zprávy dějepisci starého věku; jmenovitě u Řeků zachovaly se pověsti o tak zvaném zlatém věku, o němž těžko jest předpokládati, že by lidé tehdáž byli požívali krvavých pokrmů. Následovně jest to učení velmi staré, které však s úpadkem vzdělanosti řecké a římské přišlo v zapomenutí, a teprv v průběhu 19. století vzkřísilo se k novému životu. Probudilo se tam, kde se požívá masa nejvíce, v severní Americe a v Anglii; vlastně řečeno, vzniklo z nutnosti a našlo mnoho zástupců intelligentních. Že člověk i při mase může živ býti a obstáti, to není důkazem o nevyhnutelnosti a přirozenosti masité potravy. Tělesný ústroj uvykne lecčemu, ale zvyk nemůžeme vždy přijímati za přirozenost. Naopak: přijetí ohně můžeme pokládati za první přestupek praotců našich; řecká báje ne nadarmo vypravuje, kterak Prometheus za to byl od bohů trestán, že vzal oheň s nebe. V zápětí po tom přestupku následovaly hojné poklesky, kteréž směle mohou se nazvati hříchy dědičnými.

Potrava určuje lidský život; ona stojí v nejužším spojení s poměry zdravotními, za kterých se člověku vede dobře nebo zle. Že naše obvyklá životospráva nespočívá na základech zdravých, to dosvědčuje dlouhá řada nemocí, jimiž lidstvo jest sužováno. Proti nim užívá se všelijakých prostředků léčebných a opatření hygienických, avšak s úspěchem nedostačitelným. V novějším čase ujal se názor, že různé mikroby jsou hlavní příčinou nejnebezpečnějších nemocí; avšak tito drobnohlední nepřátelé byli již od věků a budou do konce světa; zdravý ústroj tělesný jim odolá, jich netřeba se báti, ale přihlížeti jest k tomu, aby vzduch, voda a potrava nalézaly se v stavu neporušeném. Jest dokázáno, že stravou rostlinnou vyléčí se mnohé neduhy, ona stává se ochranitelkou proti nemocem nakažlivým, a nejvydatněji přispívá k dosažení dlouhého věku. Avšak nekladu váhy na ty přednosti; u mne nabyly vrchu důvody ethické. Zalíbila se mně myšlenka, že člověk nemá práva usmrcovati zvířata k tomu účelu, aby je snědl. Vždyť nacházíme všechny duševní vlastnosti, jež člověk projevuje, také u tvorů nám podřízených, které jsme ochočili, aby silou svou byli nám nápomocni; ale tím zneužíváme moci své, když místo abychom jim byli vděčni, usmrcujeme je, když místo abychom jim dopřáli útulku doživotného za vykonanou práci, pochováváme je v žaludku svém. Podobně si počínají také lidojedi u řeky Konga v Africe: tam prodávají rozsekané údy lidské, tam vedou obchod s otroky jako u nás s dobytkem; těm černochům schází vyšší cit a mravní ohled ke člověčenstvu. Mezi vzdělanými lidmi má platiti pravidlo šetřiti toho, co nám neubli-

žuje, a neničiti z pouhé libovůle. Dotěravých a nám obtížných živočichů můžeme se sprostiti rozličnými spůsoby jinými. Nespravedlnost k zvířatům tresce se nespravedlností k člověku: vyšší utiskuje nižšího. Ziskuchtivost, výbojnost, krutovláda, surovost, všechny ty nectnosti vznikají z jednoho pramene. (Dokončení.)

Z nejnovější ruské literatury.

Gorkého drama Měšťané a povídka Tři. Menšikov a M. de Vogüé o Gorkém.

(Dokončení.)

Spisy své Gorkij doplnil pátým svazkem Povídek či spíše jedním románem a jednou „skazkou" (bajkou). Román *Tři* (Трое) jest skoro cele věnován osudu Ilji Luněva, a účelem jeho jest dokázati, že pořádnému člověku na světě žíti nelze. Ilja jest hoch venkovský, sirotek, jehož se ujal hrbatý strýc Terentij, když jeho otec palič a velký dareba byl odvezen do vězení a rodné hnízdo zničeno. Předkové byli lidé velice silní, neoblomné energie, ale též velicí hříšníci. Ilja se strýcem opouštějí rodnou ves a putují do města, kde oba nalézají útulek ve velkém, starém i vetchém domě traktirščíka (krčmáře) Petruchy Filemonova, nepoctivého vydřiducha. Jeho syn Jakub jest dítě mírné, tiché, duše čistá, ale těla velmi slabého. V domě hnízdí mnoho chudého lidu, jest tam i nepořádná ženština Matica i piják švec Perfiška se svou chorobnou, umírající ženou a s rozumnou, ale též tělesně velmi slabou dceruškou Mášou, jakož i kovář Gračev, jenž z žárlivosti vraždí svou ženu a tím syna Pavla odsuzuje k těžkému, toulavému životu. V domě žil též hadrář děduška Jeremij, člověk bohabojný, jenž s sebou malého Ilju vodil do práce, pomohl mu i do školy a mnoho mu povídal o Bohu a duši. Tato počáteční část románu jest velmi zdařilá, Gorkij opět zná to, co líčí, a my cítíme upřímnou sympathii k jeho chudým lidem. Bohužel však dle ruského přísloví „načal glaďju, a končil gaďju," t. j. počátek jest hladký a konec hnusný. Ve škole se Iljovi hadráři posmívají, děduška umírá, po jeho smrti strýc hrbáček s krčmářem Petruchou mrtvému kradou velké peníze, které nosil na nahém těle; ty a podobné poměry zvrátily rozum i srdce Luněva. Touží po životě čistém, klidném, samostatném, ale do práce nemá mnoho chuti, chce spíše bez ní jísti koláče, a to ani v Rusku nejde. Z velikého krámu prodavače ryb byl vyhnán, když prozradil kupci, jak jeho „prikaščíci" kradou. Kupci se hoch líbil, ale dle theorie, že kde jest devět nepoctivců, tam desátému poctivému místa býti nemůže, byl propuštěn. Pak počíná jeho sháňka po „čistém životě," pohříchu prostředky velmi nečistými.

Pomocí strýcovou stává se pokoutním prodavačem čistšího, jemnějšího zboží „galanterního" (mýdla, tkaniček, pentlí a jiných ozdůbek), to jest, zdravý, krásný mladík toulá se celý den po městě, jak to často

bývá na Rusi, kde ani skuteční hromotlukové neštítí se podobného zaměstnání. Na výzkumné pouti za čistým životem setkává se s Pavlem Gračevem, jenž zatím už vykonal jinou pouť — po vězeních širé Rusi, jakožto tulák bez pasu, a nyní ve městě těžce pracuje a zároveň píše verše. Ilju vede do vykřičeného domu, kde má svou lásku, dívku velmi hezkou a opravdu jej milující; tam se Ilji zmocňuje jiná krasavice, rozkošná Olympiada, kůstka pro lidi velmi bohaté. Ilja lehce podléhá a pyšní se svou láskou; jeho čisté štěstí kalí pouze bohatý kupec Polyevktov, odporný staroch, k němuž Olympiada svolila jíti na „soderžanje" za veliké peníze. Ilja náhodou vešel do krámu tohoto penězníka proměnit staré stříbrné peníze, a tam ho uškrtil a mnoho peněz uloupil. Tento čin nevzbuzuje v něm žádných výčitek svědomí, jest toliko rozezlen, že si jím pošpinil duši a pokálel svůj život. Následují hnusné výjevy s Olympiadou, která též patrně nelituje toho, co se stalo, a umlouvá se s Iljou, jak utajiti zločin. Brzo potom Olympiada odjíždí s jiným bohatým kupcem, a Ilja, který se jí zatím nabažil, stěhuje se ze starého domu a hledaje pořád čistý život ocifuje se blízko svého ideálu v skromném bytě u policejního činovníka, jenž se svou mladou, sličnou hospodyňkou Tatjanou žije jako v ráji. Ale ráj dlouho netrval, svádí Ilju ta vzorná žena a zřizuje s ním krámek galanterního zboží, ovšem netušíc, odkud vzal peníze, když mu svěřuje své úspory. Ilja jest nyní svým životem velmi spokojen, má vše, co srdce ráčí; avšak brzo počíná se nuditi, Tatjana patrně ho podvádí. a on trpí vida, jak vše vůkol jest podlo a špatno a jak jeho sen o čistém a klidném životě uskutečniti nelze. Zatím jeho strýc, by zamodlil svůj „nevolný" hřích, k němuž byl přinucen Petruchou, odebral se na pouť k posvátným místům, Pavel Gračev se svou Věrou octli se v nemocnici, a tato pak ve vězení, ukradnuvši peníze jakémus kupci. Jakov pomalu chřadne v starém domě. Ilju omrzelo vše, stojíme před katastrofou. Jsme na soudě, a tam krčmář Petrucha a jiní nepoctivci i zloději jakožto porotci soudí zlodějku Věru. V posluchačstvu je též Pavel, který se octl v kruhu vzdělaných mladých lidí a pod jich vlivem nemálo se změnil k lepšímu. Hlavní osobou v tomto kroužku byla gymnasistka, kterou Ilja urazil a odmítl svou sprostou drzostí; nyní pak vida Pavla v lepším oděvu, se zdravější tváří, ve společnosti jeho nových přátel, pociťuje hroznou zlobu a vše se mu mate v hlavě. Opouští soud a jde na „piroh" k Tatjaně Vasiljevně, která v kruhu přátel slaví své narozeniny. Při pohledu na tyto syté všední lidi jeho zlost se stupňuje, hrubě uráží svou bývalou milenku, jejího muže, celou společnost, a ne z lítosti, nýbrž spíše z chlouby přiznává se k vraždě. Z počátku všichni se ho děsí a považují ho za blázna; posléze přichází policie, a Ilja se jí vzdává, při čem k otázce komisařově, zda ho svědomí ztrápilo, pevně odpovídá, že svědomí žádného není, a k vybídnutí, aby se Bohem zařekl, že na cestě neuteče, rovněž pevně a mrzutě odpovídá, že v Boha nevěří. Na cestě do vězení se ho zmocňuje hrozná tesknota, prchá a vší silou vráží hlavou do zdi a roztříšťuje si lebku.

Co to všecko jest? Apotheosa nesvědomitosti, t. j. úplného otupění mravního citu, či snad Gorkij na nás jen vyplazuje jazyk jako Nil

na Bezsěmenova? Ani nechceme činiti porovnání s Raskolnikovem, který též zabil lichvářku z důvodů rozumových a též byl v důvěrném — ne však nectném, hrubě smyslném svazku — s ubohou Soňou. Jako u Dostojevského všecko jest vznešeno, jímá nás svým mravným podkladem, vzbuzuje naši lítost, tak jest u Gorkého všecko špinavo, vzbuzuje v nás hluboký odpor a ošklivost k podobným lidem a ideím, k lidem, kteří neustále mluvíce o čistém životě nepřestávají ho svými činy a slovy káleti. Bezuzdná zloba a hrubé chtíče nemohou přece uspořádati náš lidský život. Popatřme zběžně na jednotlivé stupně mravného úpadku Ilji Luněva. Byl šťasten v dětství, maje takové pěstouny, jako byli Terentij a zvláště Jeremij. Tento měl náboženské názory, jaké mívá prosté srdce venkovana, a učil chlapce bohabojnosti. „Žil jsem, žil, patřil jsem, patřil, a nic kromě Boha neviděl jsem. Vše Jeho, vše Jemu, vše od Něho, vše pro Něho! — Jeden Bůh žije v pravdě, a my všichni nic nevíme! Jsme lidé. A lidé jsou semena boží — semena, duše, hle co jsou lidé! Rozsil nás Hospodin na zemi — rosťte! a já popatřím, jaký chléb vezdejší z vás vzejde!“ Příjemno bylo Iljovi poslouchati slova plná víry a lásky o Bohu, a v srdci chlapcově vznikal jakýsi bodrý a pevný cit naděje v cosi dobrého, radostného, co na něj v budoucnosti čekalo. Ani zlo nelekalo dědouška, těšil svého chovance, uraženého ve škole: „Ty tak na to patři, jako by to nebylo tvou věcí. Křivdu souditi Bohu náleží, ale ne nám. My nemůžeme. My nepravdu vždy vidíme, a pravdy najíti neumíme. A On už vše zváží“ atd. Dědoušek sice Ilju neutěšil docela, ale teprv po jeho smrti vznikla ona mračná nálada, kterou líčí toto místo: „Bylo mu líto (ztýraného) Jakova a znova vzkypěla v něm zlost na strýce, Petruchu a všechny lidi. Viděl, že uprostřed nich nelze žíti takému slabému člověku, jakým byl Jakov, a Jakov byl hodný člověk, dobrý, tichý a čistý. Ilja přemýšlel o lidech, a jeho paměť mu představovala rozličné případy, kdy se jevili lidé zlými, ukrutnými a lživými. Znal mnoho případů a bylo mu lehko pokáleti lidi žlučí a špínou svých vzpomínek. A čím černějšími stávali se před ním, tím tíže bylo mu dýchati od divného pocitu, v němž byla i tesknota i škodolibost i strach následkem vědomí vlastního osamocení v tomto černém, smutném životě, jenž vířil vůkol něho jako zběsilý vichr.“ V takové náladě utkává se s Pavlem, jenž vodkou a láskou hojil svou rozervanost a psal pijácké verše; seznamuje se s Olympiadou, vraždí kupce Polyevktova a nepociťuje lítosti: „Na něj ani nemyslil, pouze na to, že spáchal velký hřích a že ho v budoucnosti očekává trest. Tato myšlenka ho netrápila: usadila se v něm nehybně a stala se jaksi částí jeho duše. Hluboce věřil, že nastane hodina, kdy jej stihne trest od Boha, který vše ví a přestupiteli zákona neodpustí. A tato klidná, pevná ochotnost přijmouti trest v každou hodinu dovolovala Iljovi cítiti se stejně jako před vraždou.“ Leda že ještě více nenáviděl lidí a uškrceného kupce proto, že si jím pošpinil duši; při nahodilé návštěvě hřbitova lál mu a plival na jeho hrob. Když myšlenky na hrozný trest boží jej pálily do duše, hledal samoty a nenalézal jí, pak se utíkal k Olympiadě a v jejím objetí schovával se před svými myšlenkami a svým duševním rozechvěním.

Ale zatím čas plynul a trest boží ho míjel; už okřikuje strýce, jenž se vrátil z pouti po širé Rusi, by zamodlil svůj hřích: „Zbytečně putoval jsi, stejně by se ti nic nestalo. Nejen olupuj, — vraždi! Nic za to nebude. Není toho, kdo by mohl potrestati. Trestáni jsou neumělí, a kdo umí, ten vše může dělati, vše!" V jeho hlavě totiž počaly vznikati myšlenky o odporech v životě, o Bohu, který vše ví, ale netresce, trpělivě očekávaje. Nyní se mu zdálo, že jeho víra v boží spravedlnost nepozorovaně byla otřesena, že už není tak pevna jako dříve, že cosi ji rozežralo jako rez železo. Víc a více se přesvědčoval, že vše v životě lidském jest těžko, nespravedlivo a nepochopitelno, život lidský jest mu smrdutou jamou, v níž se lidé plazí jako červi. Časem se mu žilo příjemně, ale brzy ho vše omrzelo, každá změna k lepšímu, a zloba, zahnízdivši se v srdci jeho jako velká zmije, požírala všechny jeho pocity tím spíše, že všichni staří známí ho opustili. Sám se pranic nelepšil v srdci svém, a jakkoliv odsuzoval lidí a přemýšlel o lakotě lidské a jak mnoho hnusného tropí lidé pro peníze, přece sám brzy potom už si myslil, že kdy by měl těch peněz mnoho, desítky, sta tisíc, jak by se ukázal lidem, jak by tito lidé museli před ním lézti po čtyrech. Bezuzdná samoláska a zloba dovedly ho posléze k tomu, že život se mu stal hrozným břemenem. Jenom čtěme, jak vylíčen je s jeho stanoviska soud a poslední jeho návštěva u Taťjany Vasiljevny. Uraziv hrozně všechny, řeční: „Hle, pohlížím na vás — žerete, pijete, klamete se navzájem, čeho jest vám třeba? Já jsem hledal pořádný život, čistý — nikde ho není! Pouze sám jsem se zkazil. Pořádnému člověku nelze s vámi žíti — shnije. Vy řádné lidi utloukáte na smrt. Já, hle, jsem zlý a přece jsem uprostřed vás jako slabá kočka uprostřed tisíce krys v tmavém sklepě. Vy jste všude, soudíte, pořádáte život, dáváte zákony. Ropuchy jste vy. Mne jste sežrali, hnilobou nakazili. Myslíte, že činím pokání před vámi? Počkáte si! Vysmívám se vám, to! . . . Vy pouze můžete litovati groše, když proklouzne mimo vaši kapsu. A též já spíše psa polituji než vás. Škoda, že jsem žil s lidmi, a ne se psy." Co následovalo, už víme; také víme, co by řekl prostý ruský člověk, kdy by uslyšel tuto smutnou pověst o zkáze lidské duše. Tento člověk, jenž srdečně lituje trestance, nazývaje ho „nešťastným," v tomto případě odbyl by Ilju Luněva svým příslovím: „Sobakě sobačja smerť — psovi psí smrt."

Gorkij, jenž bouří proti naší společnosti, hraje si též na lidového tribuna, a v té příčině má mnoho jak ctitelů i napodobitelů. Jenom si všimněme jeho krátké ***Písně o bouřliváčkovi*** (Pěsňa o burevěstniku), kterou zavírá pátý svazek svých spisů. Podobné „skazky" psával Ščedrin, Tolstoj v době dřívější, v době staré i děduška Krylov mezi svými naivními, prostými, skutečně krásnými bajkami umístil lecjakou „maral" (hanu) veřejných poměrů; v nejnovější době zle se vyplatily podobné skazky a obrazy velenadaným, ale též nad míru jízlivým spolupracovníkům zaniklé nedávno Rossii, Doroševičovi a Amfiteatrovi. Několik svazků takových skazek, povídek a legend máme z pera profesora Wagnera čili Kota Murlyky. Vůbec ruští spisovatelé satiričtí vypracovali si svůj zvláštní „esopovský" jazyk a též zvláštní genre, kterému mnohdy mohou porozuměti pouze zasvěcenci. To musíme míti

na paměti, čtouce různá literární díla, to též platí často o spisech Gorkého. Ovšem bouřliváček věští bouři příliš otevřeně, a proto o „esopovském“ jazyku vlastně nemůže být řeči. Čtěme: „Nad šedou mořskou hladinou vítr mraky sbírá. Mezi mraky a mořem hrdě vznáší se bouřliváček, černému blesku podobný. Hned se vlny křídlem dotýkaje, hned střelou vzlétaje k mrakům, křičí, a mračna slyší radost v smělém křiku ptáka. V tomto křiku je žízeň po bouři! Sílu hněvu, plamen vášně a jistotu vítězství slyší mračna v tomto křiku. Čejky stenají před bouří — stenají, zmítají se nad mořem a na jeho dno hotovy jsou schovati svůj úžas před bouří. A potápky též stenají, jim nedostižna je rozkoš bitvou života: hrom úderův je leká. Hloupá alka bázlivě schovává tučné tělo v úskalích. Pouze hrdý bouřlivák vznáší se směle a svobodně nad šedým od pěny mořem! Stále temněji a níže spouštějí se mraky nad moře, vlny zpívají a tančí vysoko vstříc hromu. Hrom hrochce. V pěně hněvu stenají vlny s větrem zápolíce. Hle, zachvacuje vítr stáda vln pevným objetím a vrhá je z rozmachu v divé zlobě na úskalí, roztříšťuje v prach a krůpěje smaragdové hromady. Bouřlivák s křikem se vznáší, černému blesku podobný, jako střela proniká mračna, pěnu vln křídlem smetá. Hle, vznáší se jako démon — hrdý, černý démon bouře, — a směje se i lká. Mračnům se směje, radostí lká! V hněvě hromu — čilý démon — dávno únavu slyší, a jest si jist, že neskryjí mračna slunce, ne neskryjí! Vítr vyje. Hrom hrochce. Modravým plamenem hoří stáda mračen nad propastí moře. Moře loví střely blesků a ve svém bezednu je hasí. Pouze ohnivé zmije svíjejí se v moři, mizejíce, odrazy těchto blesků. — Bouře! Brzo zahřmí bouře! Tento smělý bouřlivák hrdě se vznáší mezi bleskem nad mořem hněvivě řvoucím; to křičí prorok vítězství. Ať silněji zahřmí bouře!“

Kdo čteš, rozuměj! —

Hrabě Eugène Melchior de *Vogüé* uveřejnil v Revue des deux Mondes článek „Maxime Gorky, L'oeuvre et l'homme.“ Neváháme podati obsah článku, s kterým úplně souhlasíme. Vogüé praví, že se Gorkij stal i ve Francii spisovatelem nejmodnějším, ale tato moda, která jest jakýmsi coup de foudre, snadno může pominouti, nezanechavši nic celkovitého v paměti bývalých vášnivých ctitelů aneb stejně vášnivých odpůrců. Úspěch Gorkého na Rusi vysvětluje se hlavně tím, že dovedl ve svých recích vtěliti kvas hluché nespokojenosti společenskými poměry, kterou nyní trpí celé mladé pokolení střední třídy společenské. Vogüé v Gorkém nevidí osamocený zjev, nýbrž dokazuje, že jest přímým dědicem romantické školy, jejímiž nejlepšími zástupci byli z počátku Puškin a Lermontov, později Gogol a Turgeněv. Zvláštnost jeho záleží v tom, že stávaje se víc a více realistou vnějším spůsobem tvoření, v duši zůstává beze změny týmž romantikem, jakým byl na počátku své literární dráhy, když byl přímo pod vlivem Puškinových Cikánů anebo Lermontova Démona. Jeho typy jsou totožné, nebo jen nepatrně se různí. Jsou to lidé tělesně silní a smělí, líní a neřestní, ale příležitostně schopní velikého činu. Nevědí. co mají dělati s přebytkem své síly a energie, a proto ji utápějí ve vodce. Jsou to vždy filosofové a fatalisté, kteří nenávidí každou hráz své zvůle a instinktivně bouří proti každému zákonu. Jsou tuláci, což

jim v očích spisovatelových dodává zvláštního půvabu. Opovržení vyznívá u Gorkého všude, kde se činí zmínka o rodném koutě, vsi, rodině: vše to jeví se nepřítelem, žalářníkem volného člověka, milujícího širokou svobodu stepi, řeky, moře. Všechny tyto tuláky pohání jeden a týž cit nespokojenosti se svým okolím. Angličan trpí spleenem, Rus tesknotou, to jsou dvě nejstarší odrůdy duševních chorob. Celkový dojem povídek Gorkého jest velice svérázný; každá zvláště jest zajímava a vábí vypuklostí postav, správností pozorování a živou, původní myšlenkou. Avšak čím více se pohřižujeme v tuto galerii, tím více splývají rozmanité dojmy v jediný obecný pocit trapné tesknoty. Rusko, soudímeli dle povídek Gorkého, představuje ohromnou krčmu, v tmavém sklepě, kde páchne pot, špína, petrolej, kde bezčetní otrhanci stenají, pláčou, proklínají svůj osud, spílají si a utápějí své hoře v moři vodky. To už jest příliš. Čtenář žádá o smilování a s odporem i únavou zavírá knihu, kterou počal čísti se zálibou. Mnozí hledají v dílech Gorkého jakousi zvláštní novou filosofii a diví se, nenalézajíce jí. Ovšem, poněvadž on vůbec žádné filosofie nemá a místo ní zachoval si ve své plnosti romantický ideál, jenž se jeví tím, že horoucně touží zbaviti se všech okovů a bezuzdně hověti svým chtíčům, a že se koří síle. Všechna díla Gorkého jsou zuřivým protestem proti společenským poměrům v jeho domovině. Při tom se jeví principiálným odpůrcem všelikého principu, čím vzbudil úžas docela i u liberálních doktrinářů. Vzbouřiv se proti všem theoriím našel uspokojení pouze v naprostém jich zamítnutí. Ku porovnání s vážností malinkých dětí nutí nás rozumování osob Gorkého o smysle života a spory v ruské společnosti a kritice o ideách tohoto spisovatele. Ruští románopisci a jejich čtenáři naivně podnikají řešení mravoučných otázek už dávno lidstvem v praxi rozluštěných.

Na konci článku svého Vogüé odpovídá na otázku, jaký jest společenský význam děl Gorkého a tvrdí, že jest téměř nicotný. Předchůdcové Gorkého zanechali jakožto dědictví své vlasti velikou zásobu pocitů a ideí, kterými se živila ruská mysl. Gorkij zmenšil tuto zásobu, ale sám nic nepřidal. V jeho povídkách není ani jediné stránky, kde by jevil sebe menší účast v otázkách náboženských a mravoučných. Byla doba, kdy ruská kniha dojista měla duchovní obsah a byla proniknuta vírou, která sloužila za ethický princip sjednocující tento mnohopočetný národ. Potom vznikly pochybnosti, nejistota, ale opět na téže náboženské půdě. Takoví byli hrdinové u Tolstého, Turgeněva a Dostojevského; hledali také smysl života, ale viděli ho v mravném zdokonalení. Gorkij přenáší nás v Rusko docela jiné, vynikající větší suchostí, individuálností, pečující výhradně o věci pozemské. Jeho učení je naprostý agnosticism. Schválně nechce uznati, že pravoslavné víře náleží vynikající místo v ruském životě. V nekonečných hovorech osob jeho nikde nečiní se zmínka o tom duchovním životě, který přece v ruském lidu má takovou sílu. Individualismus neznající mezí, trpící neukojeností a hledající ukojení v hmotném dobru, marné snažení, děj se co děj vyniknouti nad druhé — toť poslední slovo spisů Gorkého. I to jest nepochybno, že Gorkij vystupuje jako žalobník a líčí současnou ruskou společnost nejčernějšími barvami se zjevným účelem, by spolupůsobil

k jejímu rozrušení, ale nikde neříká, jakým spůsobem možno přetvořiti to, co se rozrušuje. Předpovídá vládu rozumu, ale to bude rozum silnějšího; to jest návrat k aristokratickému ideálu romantismu, Gorkij pouze demokratisoval tento ideál. Hrdinové Puškina a Lermontova trápili se tesknotou v Petrohradských salonech; nenašedše porozumění ve své vrstvě společenské, šli hledat daleko svobodu svým vášním a nové pocity. Oněgin a Pečorin znova se narodili ve svých vnucích. bosácích Gorkého, pozbyvše pouze vnější jemnosti, ale zachovavše základní své vlastnosti: sobectví, marnivost a bezuzdnou zvůli.

Totéž znovuzrození, jehož zástupcem jeví se na Rusi Gorkij, znamenáme v celé Evrově mezi nejnovějšími spisovateli. Porovnejmež tři nejznamenitější spisovatele naší doby: Maksima Gorkého na Rusi, Gabriela d'Annunzio v Italii, Rudyarda Kiplinga v Anglii. Prvý žil na Volze, vzdělal se lecjak, nemá nejmenšího styku se zahraniční literaturou a ovšem nečetl ani jediné stránky z toho, co napsali dva ostatní. Angličan, vychovaný v Indii, nečetl ani řádku z knih ruského spisovatele a sotva má ponětí o Italovi. A tento psal dříve, než četl Kiplinga, a víli o Gorkém, jest to asi od včerejška. Při tom on jediný zná Nietzsche, jejich společného duchovního otce. A přece mezi těmito třemi spisovateli patrno jest blízké příbuzenství: všichni jsou romantiky, mají společný lyrismus, stejně se koří přírodě, stejně se honí za exotismem a originálností, a hlavně stejně rozumějí účelům života, stejně se klanějí individualismu, síle, vášni, stejně se vyznamenávají naprostým nedostatkem mravního citu. Některé povídky Gorkého svým duchem téměř jsou totožny s povídkami Kiplingovými. Zamilovaní hrdinové obou spisovatelů vynikají bezuzdnou, hrubou vášní k výbojům, neposedlostí a největším opovržením k všeliké víře. Annunzio, nejaristokratičtější z nich, jeví v osobách svých reků též největší požadavky vnější jemnosti, ale rozhodně by se mohl podepsati pod některé obrazy Gorkého, pod jeho časté proklínání měšťácké ctnosti a rozumování o nutnosti žíti v „kráse." Všichni tři oslavují jeden všelidský či spíše všeliké lidskosti cizí typ mladého barbara. To jest naprostá negace ideálu vypracovaného s takou námahou moralisty minulého století. Ubohý 19. věk! Domníval se, že pracuje ke zdokonalení civilisace, a doufal, že umíraje zanechá ji rozumnější, mírnější a náchylnou pomáhati slabému. Avšak učení jeho theoretiků zvadlo před praktickými lekcemi lidí činu. Děti nynějšího pokolení málo čtou mravoučné knížky, radši pohlížejí na obrazy představující veliké lidi téhož věku: Napoleona, Bismarcka. Tito hlasatelé práva silného zachovávají kouzlo na mysl mládeže, a vliv jejich příkladu jest závažný proti veškerému učení ideologů. Neoromantikové nevládnou ani sebeklamem ani naivností svých předchůdců; spokojovali se slovy a představovali si, že panují na nebesích, a zatím sloužili svým vášním a svému sobectví. Jich dědicové, vykrmení vědou a vychovaní analysou, vědí, kam směřují. Proniknuti buď vládychtivostí nebo revolučními ideami, klidně hlásají, že slabý jest stvořen proto, by sloužil silnému za stupeň, na nějž silný stoupá nohou chtě se dostati ku předmětu svých snah. Mudrci 19. věku často stavěli své budovy na kolísavém základě principů, vyhlašujíce ji za věčné, protože jim byly vhodny. Silní rekové Kiplingovi

a Gorkého zvracují tuto budovu jediným úderem, s výsměškem volajíce na učené doktrináře: „Pryč, staříci, svět jest náš; my ho vezmem, jako jste ho vzali vy. Z našeho středu vyjdou Dantonové a Robespierrové, snad i Bonapartové a Bismarckové; proč bychom nezaložili nové právo na témž základě, na kterém založili své právo Dantonové, Robespierrové, Bismarckové?“ Tito enfants terribles směle tvrdí, že vládnou tajemstvím života, a sice silou. Lidstvo se přesvědčuje, že dřívější jeho učitelé, vychovávajíce pouze rozum, zároveň je oslabili, reptá na svou slabost a obrací se k tomu, kdo mu dává novou naději. Tato obecná nálada vlastní současnému pokolení výtečně jest vylíčena u Gorkého, a v tom jest jeho zásluha. Jeho díla se snad časem ukážou jako výtečný památník doby, v které nyní žije lidstvo, ale on neobjevil žádné nové dráhy, a marně se budou obraceti k němu s dotazy o ní lidé, u kterých vzbudil pessimistický názor na život. Nenajdou u něho nic kromě ozvěny svých vlastních žalob.

Myšlenky a zásady pro životní praxi.

Uvádí

Štěpán Radić.

Pod názvem „*Pensées et maximes pour la pratique de la vie*“ vydal E. Cazes, „inspecteur général de l'instruction publique,“ v Paříži [1]) knihu, v níž na 475 stránkách jsou seřaděny myšlenky a zásady, které autor vyhledal v četných spisech myslitelův všech národův a všech věkův, pokud se v jejich dílech objevila, abych tak řekl, všelidská moudrost a všelidská kultura.

V úvodě tohoto myšlenkového a citového pokladu praví sběratel, že schválně ze své sbírky vyloučil každou myšlenku vzbuzující skepticism, zoufalství a pessimism. „Naopak, kdykoli jsem našel mohutnou myšlenku, významu všelidského, vhodnou, aby pozvedla srdce a povzbudila šlechetné city, přivedla nás ku prospěšnému úsilí, k poctivé činnosti a posilnila nás v boji, v každodenní práci, zkrátka vhodnou, aby nám usnadnila všecko naše jednání, pospíšil jsem si postaviti ji v této sbírce na pěkné místo.“

Z těchto slov viděti, že autor jest člověk šlechetný a svědomitý, snažící se, aby se zároveň stal praktickým, všeobecně prospěšným. Jest zajímavo, proč do své sbírky vložil citáty ze spisův všech národův a všech zemí, pokud mu byly přístupny.

„Ve skutečnosti jest člověk ve svém vnitřním životě všude a vždy stejný; existuje pravda a existují zásady, které jsou věčné, a mravní základ jest všude totožný. V rozličných dobách filosofové rozličnými cestami hledali štěstí a jádro povinnosti; žádný však nepopřel ani povinnosti ani štěstí.“ „Zkušenost předešlých století jest nám neoceni-

[1]) Librairie Ch. Delagrave, Paris, 15 Rue Soufflot.

telnou pomocí.“ Ale jakkoli tolik a tolik století ba tisíceletí pomáhá dnešním pokolením v jejich myšlení a v jejich práci, byl autor nucen napsati: „Žijeme v době, kdy egoism v sociálním životě není pouze vadou, nýbrž nebezpečím. Pokrok politických a sociálních ideí a pokrok praktických věd změní brzy civilisovaný svět . . . Všeobecným hlasovacím právem stal se lid svrchovaným a má sám rozhodovati o svých osudech: veliká čest, ale též veliké břemeno! Co povinností provází tato práva! . . . Guizot však praví, že nestačí, abychom byli ochotni konati svou povinnost, nýbrž že jest také třeba, abychom ji poznali a stále ji měli před očima ve formě důmyslných a hlubokých myšlenek, v nichž je souhrn moudrosti.“

Cazesova sbírka nemá tedy sloužiti ješitnosti nebo pohodlí. Jejím účelem není usnadniti nám, abychom citovali veliké autory a tvářili se při tom, že jsme tyto autory dobře prostudovali. Myšlenky a zásady jsou tu zpravidla velmi stručné bez jakéhokoli osobního nátěru a mají nepopiratelně tento trojí význam: jsouce pěkně seřaděny asi v 150 odděleních začínajíc člověkem, životem a časem a končíc pokrokem, civilisací a mravy vůbec, podávají přehled mravní a rozumové výše naší doby, aspoň v theorii. Jako pečlivý výběr z tlustých svazků klasické a moderní literatury přesvědčují nás, že i ve spisech jako v klasech jest mnohem více krásy než zrnek moudrosti. Konečně zahrnujíce vnitřní a vnější život všestranně nutí nás k tomu, abychom účtovali se svým svědomím, se svým srdcem a se svým vzděláním. Díky důmyslnámu výběru a pěknému roztřídění čte se tato sbírka velmi lehce a dojem po ní jest trvalý, což jest největší pochvalou podobné kompilace.

* * *

Jakmile přečteme větší část knihy, spozorujeme zásadní rozdíl jednak mezi myšlenkami a zásadami klasickými, jednak mezi úryvky z děl francouzských, německých a anglických.

Klasičtí myslitelé, Řekové i Římané, snaží se podati lidem nezměnitelné axiomy pro mravní život dle vzoru předpisů vojenských. Forma jest pěkná, ba mistrná, ale obsah zpravidla příliš všeobecný. Nejvíce se cituje Markus Aurelius, Seneka, Plutarch, Platon a Aristoteles. Avšak moudrost celého toho klasického světa, vyjímaje Sokrata, nemluví nám do duše; jest podobna antickým sochám, které mají sice dokonalé formy, ale vypadají příliš slavnostně, je v nich málo pohybu.

Na prvý pohled myslitelům klasickým nejpodobnější jsou myslitelé angličtí. Jsou totiž chladní a snaží se ve všem býti praktickými. Avšak právě tato jejich snaha je sbližuje s životem, jmenovitě jsou to velcí národní hospodáři a filosofové rázu Smithova a Smilesova.

Němečtí autoři dosti málo vábí. Jejich úsilí, aby všude pronikli v jádro věci, jest sice chvalitebné, ale spůsob, jakým to činí, jest nevhodný. Jest tu jednak příliš mnoho abstraktních period, jednak příliš veliká náchylnost dávati prosté recepty pro spletitý život mravní a sociální. Zbývají ještě citáty francouzské. Při každém z nich cítíte, že plyne z duše člověka, který se snaží býti především dobrým a poctivým, přímým a upřímným, tedy člověkem v pravém slova smyslu,

a teprve v druhé řadě vidíme v těchto citátech stopy pravého genia, čistého ducha.

Avšak ani francouzští myslitelé úplně nás neuspokojují. Jest málo těch, v jichžto myšlenkách a zásadách by se neodrážela jistá rozervanost mravní a jakási nejistota intellektuální, jakkoli se Cazes vyhýbal skeptickým, zoufalým a pessimistickým citátům.

Jest tedy patrno, že tu chybí slovanská myšlenka a slovanský cit, nepřístupný bohužel západní Evropě a snad proto také námi samými dosud neoceněný. Kdy by ve sbírce byly seřaděny ještě perly z hlubokého a širokého moře slovanského života, byla by sbírka úplná a pro tuto chvíli dokonalá. Avšak i takto poslouží, jak autor praví, „všude, kde vyučuje se morálce a občanským povinnostem. Učitelé v ní najdou drahocennou látku, která, myšlenkově propracována, bude časem působiti na ně samé a na jejich vyučování. Mimo školu poslouží všem, kdož cítí, že člověk jest povinen zdokonalovati se, poněvadž zdokonaliti se může. Konečně poslouží nejvíce těm, kdož jsou přesvědčeni, že život má jen potud cenu, pokud jsme si vědomí svých povinností a pokud je plníme.“

Aby se čtenář o tom přesvědčil, uvedu zde některé ty myšlenky a zásady, které na mne při čtení nejvíce působily a vryly se mi hluboce v paměť, buď vyjasnivše mi některý pojem anebo osvětlivše mi některou povinnost.

* * *

„Nedůvěřujte člověku, jenž všechno chválí, ještě méně člověku, jenž všechno haní, a nejméně člověku, který jest ke všemu lhostejný.“ (Lavater, spisovatel švýcarský 1741—1801.)

„Jediná věc může dáti lidskému životu jeho pravý smysl a pravou jeho cenu: jest to energie v dobru, tato však energie nabývá se pouze bojem proti zlu.“ (Blackie, spisovatel anglický 1809—1895.)

„Jediný prostředek, abys nabyl štěstí, jest, abys nemyslil na sebe, abys pracoval pro jiného, abys se věnoval dílu, do něhož skládáš velikou naději. Lidé posud nevynalezli jiné cesty k štěstí. Požitky tě brzy omrzí. Ctižádosti se nikdy nenasytíš, jen obětavost tě uspokojí.“ (Fustel de Coulanges, historik francouzský 1830—1889.)

„Nemluvte o svém štěstí člověku, který jest méně šťasten než vy.“ (Pythagoras.)

„Štěstí nepojí lidi mezi sebou; jest třeba, aby lidé společně trpěli, majíli se milovati z celé své duše.“ (Lamennais, filosof a spisovatel francouzský 1782—1854.)

„Nejnešťastnější jest člověk, jenž nemůže snésti svého neštěstí.“ (Bias, řecký filosof.)

„Tři věci jsou potřebné člověku, aby jeho život byl úplný: zaměstnání, hluboké city, dobrý vkus. Zaměstnáním vyvíjí se jeho intelligence; city mu naplňují srdce; dobrý vkus mu dává odpočinku.“ (Legouvé, žijící francouzský spisovatel nar. 1807.)

„Dříve než se stanu občanem pro lidi, jest třeba, abych cítil ve svém svědomí, že jsem člověk.“ (Jules Simon, filosof, řečník a státník francouzský 1814—1896.)

„Svobodného člověka můžeš učiniti vězněm, ne však otrokem.“ (Amyot, biskup a spisovatel francouzský, překladatel Plutarcha, 1513 až 1593.)

„Chceteli uskutečniti politickou svobodu, učte se respektovati menšiny.“ (Laveleye, ekonomista a publicista belgický 1822—1892.)

„Tři věci vedou nás k tomu, abychom plnili své povinnosti: rozvážnost, kterou rozlišujeme dobré od zlého; všeobecná láska, která pojí všechny lidi mezi sebou; odvaha, jež dodává nám síly, abychom dobro činili a zlého se štítili.“ (Čínská zásada.)

„Čím jest člověk vzdělanější, tím více má povinností.“ (Duclos, spisovatel a moralista francouzský 1704–1772.)

„Odkládati bez nutnosti své povinnosti, znamená stávati se svým vlastním dlužníkem a podlehnouti dříve nebo později mravnímu bankrotu.“ (Paní Neckerová 1739—1794.)

„Můžeme jen málo učiniti, když chceme mnoho dosáhnouti, a dospějeme k dobrému, když se snažíme přijíti k lepšímu.“ (Girardin, francouzský spisovatel 1801—1873.)

„Věřím nezvratně, že věda a mír zvítězí jednou nad nevědomostí a nad válkou; že národové se dorozumějí, ne aby bořili, nýbrž aby stavěli, a že budoucnost náleží oněm národům, kteří nejvíce učiní pro trpící člověčenstvo.“ (Pasteur.)

„Ti, kdož řekli, že slepým osudem povstalo všechno na světě, řekli veliký nesmysl, neboť můželi býti většího nesmyslu, než tvrditi, že slepým rozumem povstaly rozumné bytosti?“ (Montesquieu.)

„Existence Boha jest určitější než nejurčitější geometrická formule.“ (Descartes, největší francouzský filosof 1596—1650.)

„Třeba věřiti v dobro, abys je mohl činiti.“ (Bonald, francouzský filosof, 1754—1840.)

„Vznešenost duchovní neměří se ani dle geniálnosti, ani dle slávy, ani dle lásky, nýbrž dle dobroty.“ (Lacordaire, francouzský kazatel a člen akademie 1802—1861.)

„Není dokonale dobrý, kdo neumí býti dobrý mezi zlými.“ (Sv. František Assiský.)

„Mášli přítele, často jej navštěvuj, neboť trní a hloží roste na cestě, kudy nikdo nechodí.“ (Východní přísloví.)

„Přátelství jest proto božské, poněvadž dává právo mluviti pravdu lidem, kteří ji tak zřídka mluví a tak zřídka slyší, — pravdu však říkáme pouze těm, jež milujeme.“ (Lacordaire.)

„Kdo nikomu neprospívá, nestojí za nic.“ (Descartes.)

„Lidskost začíná v člověku s nezištností.“ (Amiel, spisovatel a moralista švýcarský 1821—1888.)

„Spravedlnost je chléb lidu, jehož je vždy lačen.“ (Chateaubriand.)

„Spravedlnost bez síly jest bezmocná; moc bez spravedlnosti jest tyranická. Bezmocné spravedlnosti lidé se opírají, poněvadž vždy jsou na světě zlí; na nespravedlivou moc lidé si stěžují. Třeba tedy spojiti spravedlnost a moc a učiniti, aby vše, co jest spravedlivé, bylo silným, a vše, co jest silné, spravedlivým.“ (Pascal, učenec a filosof francouzský 1623—1662.)

„Srdce má důvody, jichž rozum nepozná.“ (Pascal.)

„Není člověku hanbou podlehnouti bolestem, hanebno však jest podlehnouti požitkářství.“ (Pascal.)

„Když se někomu obdivujeme, stáváme se skutečně lepšími, cítíce se povzneseni nad samy sebe a jsouce snad schopni činův, jež nám se jinak zdají býti nemožné: duše se vznáší k tomu, čemu se obdivuje.“ (Guyau, franc. filosof 1854—1888.)

„Nečekejme nic dobrého od člověka, jenž neučiniv ničeho sám považuje za svoji povinnost odkrývati chyby jiných a tuto honbu za nedostatky nazývá kritikou.“ (Blackie.)

„Věda bez svědomí jest rozklad naší duše.“ (Rabelais, francouzský spisovatel 1495—1553.)

„Skepticismus nepředpokládá ani pronikavého ducha ani jemného kritického smyslu, ba spíše jest příznakem tuposti a neschopnosti pochopiti pravdu.“ (Renan.)

„Skepticismus je zajisté nejhloupější a nejsmutnější prostředek, jakého může užiti mládež, aby předběhla svá léta a aby se tvářila nemocnou a sestárlou.“ (Marion, franc. pedagog a moralista 1846—1896.)

„Mladí lidé, ať jest vaše povolání jakékoliv, nedopouštějte. aby vámi zavládl malicherný a bezohledný skepticismus, a nezoufejte nad jistými smutnými zjevy v tom kterém národě. Zeptejte se nejdříve, co jsem učinil pro své vzdělání; potom, když pokročíte, řekněte si: co jsem učinil pro svoji vlast; až přijde chvíle, kdy budete snad tak nesmírně šťastni, že budete moci mysliti na to, čím jste přispěli pokroku a dobru člověčenstva.“ (Pasteur.)

„Povýšení talentu nad ctnost je kletba našeho století.“ (Channing, filosof a pedagog americký 1780—1842.)

„Velký jest rozdíl mezi skromností a neobratnou bázlivostí, které se tak posmíváme, jako skutečnou skromnost doporučujeme.“ (Chesterfield, anglický státník 1694—1773.)

„Kdo se plazí jako červ, můželi si stěžovati, když je pošlapán?“ (Kant.)

„V lidské společnosti jsou nejvzácnější lidé, kteří dovedou chtíti. Svět jest pln dobrých úmyslův, avšak všechny tyto úmysly dohromady nestojí za jednu jedinou vůli. ‚*Chtěl bych*‘ neznamená ničeho. ‚*Chci*‘ tvoří divy.“ (Vinet, kritik a moralista švýcarský 1797—1847.)

„Máme více síly, než vůle, a proto si představujeme věci nemožnými, abychom se sami před sebou vymluvili z nečinnosti.“ (La Rochefoucauld, francouzský spisovatel 1613—1680.)

„Člověk bez charakteru jest obličej bez fysiognomie.“ (Duclos.)

„Talent se vyvíjí v samotě, charakter mezi lidmi.“ (Goethe.)

„Síla charakteru vítězí nad silou intelligence.“ (Emerson, filosof a básník americký 1803—1882.)

„Kdo nemá charakteru, není člověk, nýbrž věc.“ (Chamfort, spisovatel francouzský 1741—1794.)

„Zoufalství jest náš největší nepřítel.“ (Vauvenargues, spisovatel a moralista francouzský 1715—1747.)

„Tento svět náleží *energii*. Není v životě doby, kdy bys si mohl odpočívati; v stáří jest vnější práce a ještě více práce vnitřní

tak nutna jako v mládí . . . Veliká duševní nemoc jest zima nečinnosti. Abychom se vyhnuli tomu strašnému zlu, nestačí pracovati v mysli a rukama, nýbrž třeba ještě stýkati se s lidmi a zajímati se o vše, co jest lidské. (Tocquille, francouzský publicista 1805—1859.)

„Kdo se žene za vtipem, chytne hloupost.“ (Montesquieu.)

„Nejvíce muk povstává z toho, že žádné věci nedoděláme.“ (Lèvis, státník francouzský 1764—1830.)

„Každé zlo škodí více tomu, kdo je činí, než tomu, kdo je snáší.“ (Sv. Tomáš Aquinský.)

„Pýcha malicherných lidí jest v tom, že vždy mluví o sobě, pýcha velkých lidí v tom, že nemluví o sobě nikdy.“ (Voltaire.)

„Kdo lže, netuší, jakou práci podniká; neboť, aby skryl prvou lež, jest pak nucen vymysliti tisíc jiných.“ (Pope, angl. básník 1688—1744.)

„Lenoši stále chtí něco učiniti.“ (Vauvenargues.)

„Nuda na svět přišla s leností.“ (La Bruyère.)

„Tvrdohlavost je síla slabých, vytrvalost je tvrdohlavost moudrých.“ (Lavater.)

„Slaboši jsou přední stráže vojska zlých lidí; činí více zla, než samo vojsko: oni plení a přinášejí mor.“ (Chamfort.)

„Býti příliš nespokojen samým sebou je slabost; býti příliš spokojen je hloupost.“ (Paní de Sablé 1598—1678.)

„Lživá skromnost je nejraffinovanější ješitnost.“ (La Bruyère.)

„Není třeba zlobiti se na věci, poněvadž jim naprosto nic neuškodíme.“ (Markus Aurelius.)

„Lidé mají vždy příliš mnoho nábytku, ale zřídka dosti vzduchu.“ (Fonssagrives, francouzský lékař 1823—1884.)

„Nežije člověk tím, co sní, nýbrž jen tím, co stráví. Platí to pro ducha i pro tělo.“ (Franklin.)

„Opilec pije slzy, krev a život své ženy a svých dětí.“ (Lamennais.)

„Alkoholismus dělá kolem nás hroznější spoustu, než tři historická neštěstí: hlad, mor a válka.“ (Gladstone.)

„Lid buď se zdrží (od pití) a naučí se chovati (důstojně), anebo zůstane ujařmen jako pouhý nástroj.“ (Channing.)

„Když se člověk celou duší oddá svému povolání, máli důmysl, tvoří zázraky; nemáli ho, zvedá se vždy nad prostřední úroveň.“ (Diderot.)

„Šetrnost je nejjistější prostředek k bohatství. Není však naprosto prostředek nevinný: odvrací nás totiž poněkud od povinnosti, kterou nám ukládá lidskost a dobrota.“ (Bacon, státník a filosof anglický 1561—1626.)

„Peníze, které máme, jsou zbraň k svobodě, ale peníze, za kterými se ženeme, jsou pouta otrocká.“ (Rousseau.)

„Mladí lidé ve své rodině ať ctí své rodiče, mimo dům každého člověka, v samotě sami sebe.“ (Demetrius, řecký filosof.)

„Jsou sice malá a velká území, avšak není na světě velikých a malých vlastí; každá vlast jest dílo lidské, jehož lidé mají si vážiti.“ (Lavisse, francouzský historik.)

„Nesnášenlivost jest sobeckost myšlenky.“ (Fouillée.)

„Lidé jsou mnohem více nesnášenliví, když hájí mínění své strany, než když hájí svého vlastního přesvědčení. Snášenlivost není ani lhostejnost, ani dilettantism, ani lenost, nýbrž výsledek hlubokého přesvědčení — jest to úcta k lidské osobnosti.“ (Lemaître.)

„Veliké zlo, proti němuž třeba především bojovati, jest nevědomost. Z jejích temnot vzešlo všechno otroctví.“ (Laveleye.)

„Vlídnost je květ společnosti.“ (Joubert, spisovatel a moralista francouzský 1754—1824.)

„Pěkné chování jest ozdoba dobrého činu.“ (Smiles.)

„Kdo před modou běží anebo se za ní žene, je stejný slaboch.“ (La Bruyère.)

„Urážky jsou důvody těch, kdož nemají pravdu.“ (Rousseau.)

„Láska k rodině jest jediný pramen vlastenectví a všech společenských ctností.“ (Funck-Brentano.)

„Jest jen jeden druh rovnosti mezi lidmi: rovnost ve ctnosti.“ (Malesherbes, francouzský ministr 1721—1794.)

„Fanatismus jest zapomenutí duchovního bratrství ve věcech mravních a náboženských.“ (Fouillée.)

„Člověčenstvo žije více z dědictví mrtvých, nežli z práce živých.“ (Léon Bourgeois.)

„Státníci mohou někdy uniknouti trestu na tomto světě, poněvadž umírají; ale národové žijí vždy dosti dlouho, aby pocítili následky svých činů.“ (Funck-Brentano.)

„Žádný otec nemůže na svého syna přenesti právo, aby žil nečinně mezi lidmi.“ (Rousseau.)

„Velikost národa neměří se jeho počtem, jako se duševní velikost člověka neměří jeho vzrostem; jediným měřítkem jest síla rozumová a mravní.“ (V. Hugo.)

„Základní podmínky pro existenci každého národa jsou: společná sláva v minulosti, společná snaha v přítomnosti, velký ideál v minulosti a v budoucnosti.“ (Renan.)

„Je to velké neštěstí, když polovice národa opovrhuje druhou národní polovicí.“ (Joubert.)

„Nižší třídy jsou ty, jež nic nedělají.“ (Marion.)

„Ve školách má vanouti duch vlastenectví.“ (Michelet, francouzský historik 1798—1874.)

„Nevědomost je duševní noc bez měsíce a bez hvězd.“ (Cicero.)

„Jest trojí druh nevědomců: ti, kdož nevědí, co by měli věděti, ti, kdož špatně vědí, co vědí, a ti, kdož vědí, co by neměli věděti. (La Rochefoucauld.)

„Kdo má v rukou výchovu, může změniti svět.“ (Leibnitz.)

„Není člověka, jenž by v sobě neměl něco dobrého, co se kulturou může státi výtečným.“ (Saint-Évremond, francouzský spisovatel 1613—1703.)

„Jmeno ***člověk*** jest vyvýšenější, než jmeno předsedy republiky nebo krále, a proto není takového povolání, pro který by se nehodilo vzdělání.“ (Channing.)

„Duch dětský není nádoba, abychom ji naplnili, ale krb, abychom jej rozehřáli.“ (Plutarch.)

„Dětem jsou nutnější příklady než napomenutí.“ (Joubert.)

„Rozumní lidé nehromadí vědomosti, nýbrž je vybírají.“ (Paní Lambertová, francouzská spisovatelka 1647—1733.)

„Čti málo, ale za to knihy prosté, psané s hlubokým citem, jenž vždy zanechává stopy v srdcích čtenáře.“ (Michelet.)

„Náš věk jest nemocen, protože čte mnoho a špatně . . . Nečti, nechcešli při tom a po tom mysliti.“ (Vinet.)

„Dějiny jsou užitečny ne proto, že v nich čteme minulost, nýbrž proto, že v nich čteme budoucnost.“ (Say, franc. ekonomista 1767 až 1832.)

„Dějiny jsou zrcadlo nesčetných vad a vypravování nesčetných chyb.“ (Michelet.)

„Nikdo není dobrým občanem, kdo není dobrým synem, dobrým otcem, dobrým bratrem, dobrým přítelem a dobrým manželem.“ (Franc. konstituce z r. 1795.)

Český román.

Napsal

Karel Leger.

(Pokračování.)

VIII.

Na kvap odjížděli. Vláďa spěchal,
nejradší by všeho navždy nechal
a kams na samý kraj světa šel,
v bílých loktech na vše zapomněl . . .
Ale cestou — už v té dáli cizí —
maně na mžik opojení mizí.
Probouzí se, vytřešťuje zraky.
„Kde jsem?“ s hrůzou v duchu sám se ptal.
Zdálo se mu, že jej mocí rval
dravý proud a ku předu jej hnal.
Slyšel hvízdat páru, dunět vlaky,
třesk a šum a křik a hlučný spor,
cizích davů cizí rozhovor.
Ale vždy to zákmit byl jen krátký.
Zavřel opět oči. V sladký sen,
v kupé zastíněné zašel zpátky
k žínce svojí jako opojen.
Kola letí. V jakous píseň tesknou
všechny zvuky v letu splývají,
v nekonečno koleje se lesknou,
stromy kol oken se míhají,
nazpět zapadá kraj po kraji. —

A tam doma v dálce za horami
v bílém domě, odkud zmizel pán,
Závěta kmet chodí ustarán.
Ruce spíná. Chorá myšlenkami
šedivá se hlava naklání,
sotva zoufalství se ubrání.
Tolik práce, kam jen oko hledne,
starosti se hromadí den ze dne.
A syn odjede mu, — on tu sám
vydán v šanc těm denním trampotám.
Sto jich čeká, sotva znikl jedné!
Celý dům je jako v zakletí
a on — stařec — žalnou obětí.
Nevystačí nijak chabé síly,
sám to cítil nejlíp každou chvíli,
bez moci sláb proti všem tu je,
všechno příčí se a vzdoruje.
Zápas věčný celého jej schvátil.
Ó, kéž jenom už by syn se vrátil!
V jednom kole za dnem prchá den,
stařík čeká prací umořen,
očím vyhýbá se v noci sen.
Nedočká se! — Hoch jen listy píše,
a z nich každý tesknou touhou dýše,
zdá se, rád by v domov letěl zpět,
ale spoutal jej tam cizí svět.
Stýská se mu po polích a práci,
na cestu se chystá ve chvatu,
hodinu již určil k návratu, —
ale den se opět za dnem ztrácí,
a sám, stále sám tu stařík byl,
v klopotech jen maře zbytek sil.
Modlil se. — Žně právě nastávaly,
práce jako lavina se valí.
Dávno už i z temna žaláře
vrátili se rváči uvěznění.
Divé kletby mistra kováře
jak modlitby zněly každodenní.
Kladivo je v koutě, výheň tmavá,
mistr pije, zpívá: „Práci čest!“
Bělmo očí svítí do krvava,
hrozí k zámku zaťav hrubou pěst.
Ale potom nachýlí se hlava,
vztek roztaje v jakýs měkký žal, —
posléz mistr vždy se rozplakal.

A Závěta starý, šelli polem,
odevšad ty kletby slyšel kolem,
dopadaly tíhou tesklivou

všechny na skráň jeho šedivou.
Unavený starostmi a prací
když se večer těžkým krokem vrací,
tesknota mu všady vane vstříc.
Ale přece zjasnil kalné oči,
Blaženka když někdy jásajíc
z nenadání v náruč jemu skočí.
Rozvane mu z duše smutku stín.
Jak jej blaží lichocení její!
K nožkám dcery sedá nejraději,
klade těžkou hlavu v její klín.
Přimhuřuje oči v usmívání,
když se roztomilá k němu sklání
a jej líbá měkce do šedin.
Zarděna je štěstím, očka září,
důlky smíchu hrají v hebké tváři,
jistě věří vírou dítěte,
že jen blaho vládne na světě.
„Proč jsi smuten?“ často tázala se
udivena, s jakous výčitkou.
„Oči tvoje smutny, kalny jsou,
sotva rozjasní se, hasnou zase.
Vždyť je tolik krásný širý svět,
všady radost jásá, všady květ,
proč tak pochmurně se rozhlížet?“
Smutně usmíval se v zamyšlení.
„Dítě, moje dítě, ty se ptáš?
Do daleka zapad Vláďa náš
a vše ztraceno, kde pána není!
Jak by neměl ani žádný cit!
práce volá a on slyšet nechce,
kterak mohl všechno opustit,
zapomenout v krátku tak a lehce?“
Blaženka však konejšila jej:
„Tatíčku můj, naň se nehněvej!
Po radosti a slunečním svitu
zastesklo se tuším Vláďovi tu,
radosti mu jasné trochu přej.
Vždyť i tobě snad je mládí líto,
když jen stínem prchá neužito!“
Zmlkla. Zarděla se. Udiven
otec v dumách zahleděl se na ni.
„Ach, tys“ — řekl, — „stále děcko jen!
Ale tobě nedivím se ani.
Což ty víš? tys pouhý snila sen
a tvůj život pohádkou byl smavou,
zlaté nitky předl nad tvou hlavou.
Bolest vyhnula se stopám tvým,
starostí tvá duše nepoznala,

prací neztvrdla ti ručka malá, —
ne, tobě se děcko, nedivím!
Ale Vláďa, hoch můj, naděje má!
tolik práce kolem sebe zřít
a tak s lehkou mysli odejít!
Pravím: nechápu ho, citu nemá!
Zanechal mne, starce bídného!
Nač mé staré vetché ruce stačí?
Kam bláhová choutka žene ho?
On ví, co je práce a co značí, —
mladý, statný, — proč tu sílu svou
bez užitku nechá zaháleti?
Za dnem den jak pouhé chvilky letí.
Čekám, marně čekám! S obavou
do budoucna upírám své zraky.
Kde je naděje má? těžké mraky,
vidím, shlukly se mi nad hlavou!“

Rád si zavzdychal tak po stařecku,
postěžoval v pláči svému děcku,
vypověděl všechen trud i žal.
Pak, sám děcko, konejšit se dal.
Řídké však ty jasné chvíle byly,
starosti vše stínem zavalily,
otec ani nevytonul z nich,
aby v jasu očí čarovných
aspoň na okamžik okřál zase.
Práce zmáhala jej. — A v tom čase
Blaženka vždy sama jediná
bloudívala zdivočelým sadem
plno snů a touhy v srdci mladém.

Jednoho dne tam, kde pěšina
do lesů již z alejí se točí,
baron Géza přicházel jí vstříc.
Zbledla, stínem zkalily se oči
ale přece neprchala víc.
Věřila, tak bylo souzeno jí.
Podala mu bílou ručku svoji.
Usmál se jen baron. Spolu pak
dlouho procházeli pěšinami
pod starými kmeny stínem — sami.
Nebála se více. Dvorný tak
vtipem jiskřivým ji baron bavil,
skromný byl a klidný. Jenom zrak
příliš se mu někdy rozežhavil . . .

Častěji se sešli. Chodila
na samý kraj parku. Do daleka

hledí, dlouho hledí, spanilá.
Sama neví, s jakou touhou čeká,
až kdes na záhybu pěšiny
objeví se tam on — jediný!
Ó, kolikrát marně klamala se!
Géza jak by s děckem hráti chtěl,
příliš často na slib zapomněl,
Blaženka však jistě přišla zase.
Uzříli jej v dálce, zarděná
vstříc mu skočí, ruce k němu zvedne.
S úsměvem však sotva že k ní hledne,
stiskne dlaň jí, stojí zmatena.
S výčitkou i s láskou šeptá tiše:
„Dlouho nepřišel jste!“ Sotva dýše,
mladá ňadra jen se dmou jí výše.
Shovívavě jako s dítětem
hovořil s ní. Byla dozajista
nerozkvetlým ještě poupětem,
jako dítě nevinná a čistá.
Byl jí neznám svět a jeho hříchy,
jeho moudrost planá, půvab lichý.
Naslouchala s němým obdivem,
vyprávělli Géza, každé větě
o tom cizím přepodivném světě,
svůdně krásném a tak strašlivém.
Baron Géza byl si vědom zcela,
že mu odevzdaně spočívá
v rukou duše její blouznivá
a že ve sníh nevinného čela
prvý myšlenek stín vyvolává,
spícím touhám křídla k letu dává.
(Jak ty touhy nedočkavy jsou,
celým rojem v ňadrách jí se chvějí!)
Jeho slova s milou ozvěnou
zapadala v samo srdce její.
Cítil Géza, že on první všel
v tuto duši jako učitel.
Byla žačkou jeho, v jeho moci,
šla, kam kynul, cesty nevidouc,
jen za jeho milým hlasem jdouc
slepě bez odporu, bez pomoci.
Usmíval se Géza, přemítal,
v rozmaru svém jaký směr by dal
duši, která ze stínů se budí,
plachým myšlenkám v té dětské hrudi.
Bavilo jej vážně hovořit,
vykládati o mnohém a mnohém
jiskřivým, jen jemu vlastním slohem.
A hezounká žačka ponořit

dovedla se ve výklady jeho
celým srdcem, zapomenouc všeho.
Necítila, kterak v tom, co řek.
třepetal se hrdý úsměšek . . .
Uzdálo se jemu, učiteli,
onen prostý pohádkový svět,
který v dětské duši plál a kvet,
sbořit rázem, nový vystavět,
od základů vyměniti celý,
oslnit jí zraky veškerou
moderního žíti nádherou,
nervosního kvasu doby nové
nalít ve klid duše liliové,
suggescí svou žačku naučit,
jinak, zcela jinak na vše zřít,
nežli jak v té chladné barvě všední
ve střízlivém světle žilo před ní.
Jako když se obraz staromodní
přetře žhavou barvou secesse,
bujnou, jásající, — ale pod ní
černá kresba ztratit nechce se,
tak Blaženka všechno jinak zřela,
vše se proměnilo v duši jí,
vše se divně splétá, províjí.
Rozeznávat světla neuměla,
všechno stejně svítí, ctnost i hřích
v plápolavých barvách moderních.

A netušíc ani ssála jed
z knížek, které Géza nosil pro ni,
zmatena jen sličnou hlavu kloní.
Jak by pavouk pod čelem jí před,
myšlenky se v klubko zaplétají,
jenom někdy nesměle a v taji
řadou dojmů nových utopen
ozývá se dětství bílý sen . . .

Slíbil Géza „Přijdu!“ jednou zase.
Čekala již v nejistotě naň
dlouho, dlouho, nežli dočkala se.
Stíníc oči zvedá hebkou dlaň,
hledí po pěšině. Den se chýlí.
Kdosi mihl ve stínu se tam, —
běží, vstříc mu letí. Pouhý klam,
to jen oči znavené se mýlí!
Posléz přišel, roztržitý byl
nedbale jí ručku políbil,
o ledačems vypravoval chvíli.
Mlčela — a z nenadání smek

k ní se jeho pohled, — z myšlenek
vzbudila se, vzhledla k němu bledá.
Co tak pátravě jí v očích hledá?
Ušklíbl se stranou, — ale sám
jakýms divným propad myšlenkám,
zamlklý šel tiše po boku jí.
Po pěšině pusté spolu jdou
houštinami v rokli hlubokou,
kde už stíny zapředeny jsou.
Jenom drobné vlnky světélkují
nad zčernalou hloubí mrtvé tůně.
Zdálo se, že letní večer zdvih
stíny své z těch hlubin tesklivých.
Vála vlažným vzduchem stuchlá vůně
z květů spadalých a z rákosí. —
„Nuže?“ řekl Géza. Čehosi
Blaženka se náhle polekala,
nejraděj by na útěk se dala.
Cítila, jak baron ovíjí
lehce ruku svou jí kolem těla.
Úzkost naplnila duši jí,
sepnout ručky sotva síly měla.
„Zde ne! pojďme odtud, pro Boha!“
zachvěla se hrůzou ubohá,
vědoma si byla: bez pomoci
ve chvíli té že je v jeho moci.
Cítila dech jeho. Mlčel. Teď
ostrý smích jí zazněl v odpověď.
Polehounku smekla se jí s boků
jeho ruka. Vzhledla. Před ní stál
klidný zcela, jenom ve hluboku
v očích divný plamének mu hrál.
„Proč ta náhlá hrůza, slečno drahá?
nevěříte chladným stínům těm?“
otázal se s tichým úsměškem.
Strach a zmatek v duši se jí vzmáhá,
celým tělem mráz jí zachvívá. —
Jako dítěti když shovívá,
„Pojďme!“ pravil Géza, „vás tu děsí
pohádkové zjevy? v šeru kdesi
bílé víly na vás kývají,
skřítkové se šklebí potaji,
a vám studem svěží líčka planou.
Opravdu? i slzičky vám kanou!
Odpusťte mi! věřte, je mi žal,
že jsem marně vás tak polekal!“

Vyvedl ji z rokle do aleje,
kde po žlutém písku plamenná

sluneční zář posavad se chvěje.
Tam Blaženka klesla znavená
na lavičku pod lipovým kmenem,
štkala tiše v pláči rozprouděném,
oči skryla, mezi prsty jí
slzičky se drobné rozlijí,
tiše kanou, svítí padajíce.
Baron hryzl vousky mrzutý.
„Ne, má paní, neplačte už více.
Dobře vím, jsem hoden pokuty,
vyplašil jsem vaši dětskou duši,
srdéčko, jež polekaně buší.
Skroušeně, hle, čekám poslušen,
opustím vás ihned, kažte jen!“
Čekal. A jí klesly ručky malé,
pohled její smutný neskonale
k němu zdvih se, — v slzách zality
mluví němým steskem oči ty.
S úsměvem jim Géza odpovídal,
(ó jak nerad ženské slzy vídal!):
„Dítě, dítě! Vy jste, rozmilá,
ničemu se nenaučila.
Zříte vždycky jen ty tóny šedé,
jako když se pavučina přede,
jako v duši mhy když napadá, —
vždy ta popeleční nálada.
Usmějte se přece! Což je hříchem
z mladého se těšit života?
Když se v duši loudí tesknota
zažehnejte veselým ji smíchem!
Radujte se z mládí, z krásy svojí,
nešťasten, kdo šťastným být se bojí!
Slyšte, krásné dítě —“ tlumil hlas, —
„chtěl bych zlíbat vaše ručky obě,
bílou šíji hladit, měkký vlas,
přižehnout to sladké tílko k sobě,
ze rtů purpurových rozkoš pít,
na vše zapomenout, šťasten být!“
Oči přimhouřil. A když se shýbal,
aby její bílé prsty zlíbal,
viděl, kterak mdlobou ochabují
její síly. Sotva zoufalá
proti němu ručky sepjala —
a v té chvilce líto bylo mu jí . . .

Zapadalo slunce. Rozepjaté
nad západem hoří mráčky zlaté.
Od potoka v dálku do polí
dlouhé stíny vrhly topoly.

Po žních bylo, večer vprostřed září.
Unavením schýlen ku brázdám
stíraje pot se zvětralých tváří
starý Závěta se vracel sám
z dalekého pole. Se šafáři
o zítřejším díle promluvil,
lidi z práce pustil. Mdlý už byl,
jak se vlekl cestou pod topoly,
dech se ztrácel mu a nohy bolí.
Ve stín do olšoví u mlýna
zapadala polní pěšina.
A kmet o hůl opřen odpočíval,
zamyšlen se ke mlýnici díval,
úzká okénka tam, zdá se mu,
kývají mu jako známému.
Jak proud padá na lopatky kola,
známým šumem přátelsky jej volá
a tam uvnitř zticha, vesele
klepe to, jak živé srdce mlýna.
A stařík se v dumách rozpomíná,
chmury shlukly se mu na čele, —
všechno, jako bylo. Nikde změna.
Vrata dokořan jsou vyvrácena,
zlý i dobrý stejně může sem.
Dvorek spustlý, u zdi roste tráva,
ke mlýnici schod se rozpadává
s roztříštěným mlýnským kamenem.
Střecha jen se slehla nějak níže,
shnilý krov jak přemohla by tíže
a zdi hlouběj propadly se v zem
Voní žitná mouka. Starověký
mír tu vane lahodný a měkký.
„Všechno tak, jak bylo!“ pravil kmet,
jak to pamatoval z dětských let,
spustlé všechno, stěny rozpukané.
„Škoda, škoda!“ na mysli mu tane:
co by vytvořiti dovedly
za ten čas tu ruce podnikavé,
s prozíravou hlavou v době pravé
jaký závod by tu pozvedly!
Zatím jenom klid ten starověký,
všechno hnije celé lidské věky.
Eh!“ Jen mávl rukou. Marno již!
Ulehla naň stáří krutá tíž,
nohy umdlévají — a zpod kola
šumotem vln rodný mlýn naň volá.
Zve jej k odpočinku. Poslechne,
na okamžik aspoň oddechne.
Vešel do vrat, do mlýnice chladné, —

jak když muška v pavučinu padne,
tak vzpomínky hned jej opředly,
ze všech koutů se kol pozvedly.
Vlhkostí a chlebem vzduch tam voní, —
labužnicky dýchal vůni tu,
stýskávalo se mu často po ní.
Srdce mlýna někde v úkrytu
klepe, klepe, — podlaha i stěny,
celý mlýn se chvěje roztřesený.

„Host! můj Bože! a jak vzácný věru!“
kde se vzal, tu vzal se, v pološeru
bratr Prokop zved se uprášen.
„Vítej!“ vlídně volá, „dále jen!
Vidíš, všechno jako za stara je!“
Usmívá se, dvéře otvíraje.
„Beze změny je ten koutek náš,
jak jej ode dávna dobře znáš!“
V komoru jej přes mlýnici vedl.
Po koutech se všady soumrak předl,
v oknech hrála červánková zář.
„Hle, tu žiju, vidíš, samotář!“

Za stůl sedl Vácslav, hlavu v dlaně,
mlčky rozhlížel se zadumaně,
sám si v duchu řekl s úsměvem:
„Zde jen, Bože, v pravdě doma jsem!“
Všechno zůstalo, jak bylo kdysi,
milé, známé, kam se podíval,
staří dobří svatí na zdi visí,
jako dítě k nim se modlíval.
Zde u stolu jídal oběd prostý,
bída s nouzí byly časem hosty,
ale chuti kouzlo podivné
dodávalo pokrmům těm všedním.
Zavřel staré oči, — a hle, před ním
celé dětství rázem oživne.
Otec jeho tváře ustarané,
matka s okem ženy v oběť dané,
děti jak se hlava tulí k hlavě —
a mlýn klepe tiše uspávavě.
Jak rád chtěl by nevyrušen snít,
ale slyší bratra hovořit:
„Tak, bratříčku, odpočiň si tady,
nohy bolí? však už nejsi mladý!
Člověk vzdoruje, však tíha věku
jako můra leží na člověku!“
Usmívá se Vácslav ve snění:
„Ó, čas každého z nás promění,

klopotný ten život, práce stálá!
Jak na vlnách zmítán věčně jsem,
nevíš ani, jak rád vejdu sem,
zde tak milo, — budiž Bohu chvála,
aspoň tady najdu tichý kout,
kde na chvilku možno oddechnout.
Ty víš, bratře, kterak ze vší síly
já se tloukl k dalekému cíli;
když tys tady klidně naslouchal,
pod kolem jak potok jde a šumí,
já tam v dálce s osudem se rval,
viděl naděje své padat v rumy,
nehty jsem se chytal tvrdých skal,
klesl jsem a znova zdvih se mocí
prací zoufalou a bez pomoci.
A dnes, vidíš, sedíme tu oba
starci slabí, k zemi shrbeni,
za námi je dávno naše doba,
hotovi jsme! nic se nezmění!
poslední své účty můžem skládat,
uzavřít je se životem svým.
Nuže, sám suď, hochu, dávám hádat:
kdo že byl z nás obou šťastnějším?"

A hned bez váhání, přesvědčivě
„Ty, můj milý!" Prokop řekl živě,
„ty jsi došel k cíli, všechno máš,
panství celé, tolik dobré země,
kterak se jen můžeš rovnat ke mně?
žebráku se v pýše posmíváš?
Můžeš více žádat? řekni, čeho?"
Měkce bez výčitky zněl hlas jeho.
Viděl, kterak bratr zachmuřen
sevřel rty a hlavou vrtí jen.
Mávl rukou, řekl s přesvědčením:
„Nevěř, nevěř! co já se svým jměním?
do úpadu uštván životem
konečně jsem, pravda, cíle svého
těžce došel věčným klopotem,
ale co mi z toho? do nového
pad jsem víru, z mračen starostí
snad jen smrt mne jednou vyprostí.
A můj život? věru, nijak není
hoden obdivu a závidění,
samé sklamání jen, žal a trud!
Já že šťasten byl kdy? jaký blud!"
Roztřásly se rty mu, zvlhly oči.
„Tak, můj starý, svět se stále točí
a když zpátky na svůj život zřím,

je mi čehos líto, hořce líto!
Toho klidu tobě závidím!
někdy v prsou, věř mi, zabolí to,
myslíš: nač ten klopot, věčný shon,
zápas o píď země o záhon?
zasteskne se duši v marném boji.
Zda za cenu života vše stojí?
Já se těšil, říkal k sobě: spěš,
cíle dojdeš jednou, oddychneš,
na tvé místo jiný stoupne, mladý —!
Ale sklamal jsem se. Ještě všady
třeba těchto starých rukou mých —“
(a kmet žilnatou svou ruku zdvih).
„A víš, hochu, někdy úzko je mi,
zdá se mi, že cítím pod nohou
dole hluboko v té hnědé zemi
přicházeti z dálky bouři zlou.
Kdesi v základech se, tuším, chvěje
všechno, co jsem stavěl trudně tak!
Čekám zděšen, nevím, co se děje,
úzkostlivě v dál upírám zrak — —
Jako když se hrozného cos blíží,
předtuchy mi černé duši tíží!“

Zamlčel se. Prokop usměvavě
naklonil se k jeho sivé hlavě.
„Bláhový!“ děl. „Nerozumný sen
v duši ustarané straší jen!“
Ale vzdychl Vácslav: „Ne, můj milý,
dobře vidím mračna hrozivá,
žně tak nešťastné a chudé byly,
naděj letošní se větrem rozplývá.
Ne, nechci se rouhat Pánubohu,
Bůh dal, Bůh vzal, pravda, — ale vím:
já jsem vinen, starý! Což já zmohu,
práci nekonečné nestačím.
A syn Vláďa —“ Náhle k hraně stolu
hlavu sklonil v beznadějném bolu,
„nevím kterak — jaksi nedovedl
srdcem přilnout k hrudám polí svých!
Jako pták se přeletavý zvedl,
zapad někam v cizí dálný jih.
Jenom píše, kterak stýská se mu,
ale cos ho poutá mocí tam,
jakýs čarodějný lživý klam.
Věř mi, bratře, s ním už konec všemu!
To ta svůdná žena! Jejím věnem
byl jen sladký úsměv strojený,
skvostné tělo v šatě navoněném

a ten cizí původ vznešený.
Odloudila mi ho, zmařila ho,
všechno prodal za chvilkové blaho,
na vše v loktech svůdných zapomněl,
kam kynula, za ní slepě šel!“ —
Hlas jeho se rozčilením chvěl.
„Z toho všeho, co já těžkou prací
nahromadil, ona hříšná, hleď,
jak loupežná vosa ssaje teď!
Co mám dělat, řekni? S resignací
vidím temné mraky přicházet.
Jen svou mladost volám někdy zpět,
jen odvrhnout několik těch let!“
Zachechtal se trpce. „Vidíš, hochu,
staré duši ulevil jsem trochu.
Tolik ran je v prsou ukryto,
nevím ani, kde víc bolí to.
A teď suď, zda můžeš záviděti?
V nerušeném klidu samoty,
kterak neskonale lépe je ti
bez hazardních sázek, bez obětí!
Rád bych v tichém koutku jako ty,
když se život ke konci už chýlí,
umdlen oddechl si aspoň chvíli,
naslouchal, jak tiše kola jdou,
do dětství se vrátit myšlenkou!“

Usmíval se bratr chlácholivě:
„Nejsili tu doma? Rád tě zřím!
ale kterak tebe pohostím?
v chudém koutku při hubené skývě
žiju, vidíš, jako poustevník,
ale za vše budiž Bohu dík!
Na svém prahu vídám málo hostí,
jenom starost chodí za starostí.“
Rozhořekoval se. Měkký hlas
se šumotem mlýna v jedno splývá.
Vácslav poslouchal jen. V dlaně skrývá
tváře vráskovité. V dávný čas
celou duší zamyslil se zas.
Tak sladce a po dětinsku milo
v oné chvíli u srdce mu bylo.
Staré upomínky v prsou hrály,
mlýna šum a klepot neustálý
v píseň konejšivou vyznívá,
tíha chmur se v mysli rozplývá.
Starý mlýn! Jak vzpomíná naň vděčně!
chtěl by aspoň zbytek života
naslouchat, jak jde a klepotá,

jako dnes v tom milém klidu věčně!
Snil. Jen chvilkou probudil jej zas
bratrův měkký, naříkavý hlas.
Nerad poslouchal ho. Mlynář sivý
ponaříkal, stichl. Naposled
naděj, kterou ve svých ňadrách živí,
rozplašila chmury, tvoří divy.
Svěžeji zní hlas a do očí
trochu jasných jisker proskočí.
O synu se s pýchou rozhovořil,
celou duší do svých snů se vnořil.
Syn mu přijde domů, statný, mlád!
Kdesi cizím sloužil dosavad, —
přijde, v rodný kraj se opět vrátí
s velikými plány slavnými,
všechno změní, všechno staré zvrátí,
nové stroje tady budou státi,
turbina a pila, — před nimi
za horou ten soupeř cizorodý,
který stropil, nejsa nikdy syt,
chudičkému mlýnu tolik škody,
s hanbou musí stranou ustoupit.

Poslouchal ho Vácslav v polosnění.
Ohledl se kol. Ten starý kout
tolik milý, má se rozpadnout?
v závod jakýs moderní se změní?
Pousmál se trpce. Zpozdilý!
tak sám uvažoval před chvílí!
Vstal od stolu, k odchodu se strojí.
Podal bratru těžkou ruku svoji, —
ještě nějak nerozhodnut stojí.
„Vidíš,“ pravil, „již jsem odpočal.
jak by se mne tíhu stáří sňal.
Pod tou střechou krytou mechem
prsa oddychují lehčím dechem.
Bůh starému mlýnu požehnej!
Marně namáhám se, v duchu jej
vidět přeměněný, nové stroje,
závod plný hluku, nepokoje.
Kam bych potom vetché údy vlek,
když se naděj ztrácí, chabnou síly,
hledat pro svou bolest útulek,
kde by duše pookřála chvíli?
Kde bych mohl schován v tichý kout
jak uštvaný zajíc oddechnout?
Kam bych potom zašel pro útěchu?
Nebořte mi starou milou střechu!“
Na tvář, na rty úsměv vynutí,

ale oči vlhly v pohnutí.
„Zpozdilo se. Buď tu, bratře, s Bohem,
přijdu opět, -- dříve než bych pad
pod svým těžkým jhem a v žalu mnohém,
zde na chvíli najdu klidu snad.“ —
Obejmul jej Prokop. „Přijď, můj milý!“

Večer v polích ležel chladný již,
jako zlatá zrnka v temnou výš
drobné hvězdy rozhozeny byly.
Rozloučil se Vácslav. Těžce šel
v teskné šero rozsmutnělých polí
sám a sám, — krok jeho v ticho zněl,
kolem ani stín se nezachvěl.
Park se černal před ním. Nad vrcholy
stromů rozložitých jak by tmou
hvězdička se bleskla najednou,
v zámku okénko tam zahořelo,
žluté světlo zlekaně se chvělo.
Stařec ze tmy po něm zraky zved,
v duši se mu vyjasnilo, z dáli
v srdce až ty paprsky mu hřály.
Blaženčino okno poznal hned,
za ním dlí tam děcko jeho snivé.
Na ni myslí v péči úzkostlivé,
její mladé sny a duše mír
nesmí zkalit všedních trampot vír!
Dítětem ať šťastným zůstane mu,
pro ni. drahou, podrobí se všemu!
Kéž by bylo, jako bývávalo,
kdy to děcko v náručí mu spalo,
když je pohádkami konejšil!
Kéž by bylo! jak by šťasten byl!
Nechtěl, aby rostla. Nechať, drahá,
žije ve své říši pohádek!
S hrůzou tušil, kterak život sahá,
aby setřel dětství pel a vděk.
Ne, ne! Nechať sličnou hlavinku ji
stříbrné sny jenom obletují! . . .
Ze tmy po světélku náruč vzpjal,
za paprskem chvějným klopýtal.

A když v zámku šerou síní dlouhou
kolem dceruščiných dveří šel,
stanul, válčil se stařeckou touhou,
rád by ještě děcko uviděl,
aspoň křížek udělat mu chtěl.
Na kliku sáh, — postál rozpačitě, —
ticho tam, snad dřímá jeho dítě?

Zaklepal a šeptem ptal se: „Spíš?
dobrou noc, má holubičko milá,
už jsi do snů hlavu nachýlila?
Dobrou noc! mé dítě, neslyšíš?“
Naslouchal. Ne! dozajista spalo,
ani dechu nikde. Přece! teď:
„Dobrou noc!“ zní šeptem v odpověď.
Cosi ve slovech těch zavzlykalo.

(Pokračování.)

Svůj živel.

Z chlapeckého věku svého

vypravuje

Vácslav Vlček.

(Pokračování.)

XXIII.

Zase jsme konali noční cestu. Šli jsme vysokým a hustým lesem, kde byla tma jako v pytli. Najednou jsem neviděl ani Josefa; když jsem k němu promluvil, nedostal jsem odpovědi, když jsem ho počal hlasitě volati, přesvědčil jsem se toliko, že se mi docela ztratil. Pojala mě náramná úzkost, běhal jsem v těch příšerných temnotách sem a tam, až mne už nohy nemohly unesti; zabloudil jsem Bůh ví kam, a ke všemu jsem znamenal, že mi v těch místech hrozí ještě jiné nebezpečenství: šlápl jsem na cosi měkkého a hladkého, co jistě byl veliký had, a už jsem v chodidle pocítil uštknutí jeho.

Prudce utrhnul jsem nohu — a probudil jsem se. Ležel jsem nohama k lomenici, jejímiž dveřmi a všemi skulinami vnikala na půdu tak jasná sluneční záře, že jsem honem na svém loži usedl, aby mi nebila do očí; takto jsem tuze rád spozoroval, že mne neštípl had, nýbrž že sestra Anička mne spícího šimrala na patě.

„Snad nechceš zaspat celý den?“ povídala místo jiného pozdravení.

„Kolik je hodin?“ ptal jsem se.

„I kdo pak ví. Ale sluníčko stojí už hodně vysoko, a jsme dávno po snídaní.“

Smála se vesele, zároveň však si mě zvědavě prohlížela. Připadala mi větší, než jsem si ji v duchu myslil.

„Ani jsem nevěděl, že tu Josef už není,“ řekl jsem.

„I kdy pak on už vstal! To jen tebe naši nechali doležet po té cestě.“

„Však mám pořád ještě nohy těžké — a hele, hodně naběhlé, až i na lejtkách!“

„Naběhlé? Já myslila, že jsi tak tlustý."
„A plné prachu, jak jsem šel v těch bačkorách —"
„Ale hlaďoučké, měkoučké a bez poskvrny, jako by se ani země netýkávaly —"
„Když chodím pořád obut."
„Pořád?" divila se Anička, přisedajíc blíže. „Taky ničko, když je tak teplo?"
„V Praze to jináč nejde."
„I Jezusmane! To bych já nevydržela. Tuhle si taky Nanynka učitelova libovala, že smí přece někdy chodit bosa"
„Mluvíváš s ní?"
„Přichází do školy."
„Už? Je na to ještě tuze mladá."
„Jen tak spíš pro undrholt; a celá škola ji ráda vidí, všechny holky by si s ní chtěly hrát, no a kluci taky. — Ale panečku, jaké ty máš dlouhé vlasy!"
„Jako Samson, co?" usmál jsem se trochu rozpačitě, neboť ty dlouhé vlasy byly jediná světská paráda a marnost, která se mne v městě přichytila.
„A husté!" mluvila Anička dále, sahajíc mi do týla. „Z těch už by byl hodný čulík."
„Budu v nich mít asi dost sena?"
„Proč pak? Vždyť jsi měl pod hlavou peřinu. A ruce máš bílé, inu zrovna jako holky ze zámku! Já mám proti tobě černé pazoury, podívej se."
Ručky její byly vespod tvrdé, na vrchu snědé a píhovité, také tvářičky měla do temna osmahlé, jen její veliké oči zůstávaly čistě bílé a modré a její rtíky pěkně červené.
„To je vidět," dokládala, „že se tam mnoho nenaděláš."
„Arci, jen co je školní práce."
„Snad přece alespoň trochu pomáháš tomu knězi, co u něho jsi?"
„V čem pak?"
„No, v hospodářství."
„Vždyť on žádné nemá."
„I Jezusmante! Žádné pole? Žádnou stodolu? Žádný dobytek? Žádnou zahradu? Ani žádnou drůbež?"
„Nic takového."
Anička sotva věřila svému sluchu.
„Lidičky zlatí! Snad ani žádný špejchar? A což komoru? Tak aspoň truhlu na mouku?"
„Mouku panička kupuje na každé jídlo zvlášť."
„I když chce píct chleba? Cože — ani díž nemá?"
„Ani díž, ani pec — to má v městě jen pekař; u toho si každý kupuje chléb, ale za to může dostat denně čerstvý. Buchty si dělá každá kuchařka doma, ale nepeče je v peci, jen v troubě, jen takhle malé, a jen co by se snědlo ten den."
„A což koláče o posvícení taky jen v troubě? To by jí moc dlouho trvalo!"

„Nemysli si, že jsou v Praze koláče jen o posvícení. Pořád se tam prodávají, a pekařských krámů je v některé dlouhé ulici kolik. Lidé tam vůbec pořád žijou tak dobře, jako tady o posvícení.“

„Božínku milý, toť se tam mají zrovna jako v nebi? A ty tam taky máš Kalašovy časy? — Ale já musím zas už jít k husám, aby mne maminka nehubovala.“

Když jsem také slezl s půdy, našel jsem jen maminku doma.

„Jak pak sis odpočinul?“ odpovídala na mé pozdravení. „Budeš mít už asi hodný hlad?“

Jářku: „Nejdřív se musím umejt.“

„Voda je v štoudvi.“

Jsa zvyklý umyvadlu, prosil jsem, aby mně maminka půjčila nějakou mísu; v té jsem si pak ve světnici umyl nejen hlavu a ruce, nýbrž i nohy. Matka přebíhajíc hodila se k tomu zrovna, když jsem byl hotov.

„Na nohy bych ti byla dala škopík,“ bylo první pokárání, které jsem od ní po dlouhé době zase uslyšel.

K snídaní, ovšem opozdněnému, dostal jsem bramborovou polívku, ale bylo jí tolik, že jsem jí dobrou polovici nechal.

„Jsi, mně se zdá, zmlsaný?“ prohodila matka.

„Ale ne,“ bránil jsem se, „vždyť doma jídám ještě míň, hrníček kávy a housku.“

„Doma?“ usmála se matka. „Tak už se počítáš do Prahy, ne k nám?“

„Ty hodiny by přece měly jít,“ obracel jsem řeč jinam, ukazuje na staré dřevěnky, které visely u dveří do přístěnka.

„Inu měly, však je v zimě spravoval hořejší Luksa —“

„Co spravuje také boty?“

„A na jaře jsem je dala jednomu zedníkovi, co tu taky dělal, je přespolní a říkal, že s tím taky umí, — ale hnedle potom se zastavily zas.“

„V městě pořád víme, na kterou hodinu táhne, a jeli čtvrt nebo půl nebo tři čtvrti; třeba už ležíme po tmě na posteli a slyšíme každou čtvrt s věže bít —“

„Kde pak tady! To jen koukáme na sluníčko, a podle něho slouha taky zvoní poledne.“

„Což tatínkovy kapesní hodinky?“

„Tatínek je už dávno nenosil, ležely v truhle; teď je má Francek, ale jen na neděli pro parádu, zřídit on si je taky sotva dá, a kdo ví, jestli by za to stály.“

„Kde je Francek?“

Dověděl jsem se, že Francek jel oorávat brambory, otec že je nejspíš ve „veřtatě,“ Josef a podělkyně že plejou mák. Frantina, děvečka, že je s Hromáskem na trávě.

„Much tady máte, až hrůza,“ prohodil jsem.

„No,“ svědčila matka, „aby při jídle byly dvě oháňky. Musíte je aspoň na ty svátky vyhnat.“

„Jenže ony se potom hnedle zase vrátí.“

„Až zas od nějakého hrnce ulítne dno, budeme je chytat do pytle, to aspoň vezmou za své.“

„U nás, jak se některá ukáže, už jde třeba sám pan farář pro plácačku a nepovolí, až ji připleskne.“

„Milý hochu, má na to kdy — a tady by toho s plácačkou mnoho nepořídil. Tu je tatínek.“

Když jsem také otci dal dobré jitro, odtušil: „My už máme blíž k poledni, ale ty teprva začínáš. Víš, co je tohle?“

Položil na stůl tenký železný prut, na jednom konci rezivý, na druhém přiostřený v dlouhou, tenkou špici. Železo bylo ještě teplé, kovář je tedy měl před chvílí v práci.

„To byl, myslím, nabiják,“ rozpomínal jsem se.

„Ovšem,“ pravil otec, „dříve se tím nabíjelo do flinty, teď jsme z toho udělali bodák.“

„Na co?“

„Na zloděje.“

„Co pak sem chodívají?“

„Franckovi se už dvakrát nebo třikrát v noci zdálo, že chce někdo potichu dvéře do maštale otevřít; ale než slezl s palandy a vyšel ven, už tam nikdo nebyl.“

„Snad se Francek mejlil —“

„Možná, ale možná taky, že to byli taškáři, kteří mají zálusk na naše koně; aby jim zašel, k tomu tohle bude dobrý prostředek.“

„Flinta by snad byla ještě lepší?“

Otec vrtěl hlavou: „Aby po nich mohl střelit, musel by ven, a tu by mohli také oni střílet po něm. Takhle může ostat za dveřmi, v bezpečnosti, a přece jim zle posloužit.“

„Jak to?“

„Vyvrtáme do dveří díru, nebo několik; kdy by se někdo chtěl do vnitřku dobývat, může ho Francek dírou probodnout skrz naskrz.“

Otec se ve světnici krátce zdržel, matka stále přecházela. Vyšel jsem také na dvůr; vše na něm vypadalo právě tak, jak jsem to před rokem vídal, i kvočna jako by vodila a ke každému nalezenému zrnku svolávala zrovna tu droboť jako vloni. Také ve vsi, pokud ji od nás bylo viděti, nepozoroval jsem zcela žádné změny; byla tichá, hleděla spokojeně a vesele jako ve svátek, toliko v kovárně kladivo o kovadlinu jenjen zvonilo a připomínalo, že je všední den.

Šverín, když jsem na něj promluvil, začal mě radostně obskakovati, a pak už se mne držel. Podíval jsem se do „malé zahrádky,“ kde na políčkách bylo nasázeno hojně okurek i salátu a po stranách byla houšť malinových keřů. Nahledl jsem do ovčína, do maštale a do chlíva a z nového hříběte, z nových telat a jehňat měl jsem zvláštní potěšení — hleděltʼ jsem na ně už také Pražskýma očima.

Jak jsem otevřel dvířka na zahradu, slyšel jsem Aniččin hlásek; pásla hejno housat na malém dolíčku a z plných plic prozpěvovala:

Pepíku, Pepíku,
  co pak dělá Lída?
Sedí ona na lavici,
v ruce drží jitrnici,
  křičí, že je bída!

Nedal jsem se rovně k ní, podíval jsem se za statek, za stodolu, za špejchar, obešel jsem velký dolíček a vystoupil jsem na břeh, nad kterým se rozkládal pěkný švestkový sad. Anička, otáčejíc po mně hlavu, vystřídávala písničku za písničkou, jako by to patřilo k její práci:

Kucmoch, kucmoch,
ten já ráda,
po knedlíkách
bolejí záda,
polívku nejradši,
ta v břiše netlačí —
trára rára, trára rára!

V rozlehlé štěpnici nad švestkovým sadem, pokryté dlouhými řadami jabloní a hrušek, zdržel jsem se delší chvíli, poněvadž jsem se odtud mohl zas jednou rozhlednouti po domácím kraji: průhony, Borka, Březiny, v pozadí až Zruče mě pozdravovaly jako staří dobří známí.

Když jsem se potom vracel k stavení, šel jsem podle živého plotu po Vodolanově straně; Anička, nevidouc mne, na hrázi mezi oběma dolíčky nejen dále zpívala, nýbrž i podle noty poskakovala:

U sedláka sloužíváme,
nic jiného nemiváme:
bramborová kaše,
to je strava naše.

V pondělí mám polívčičku
a v outerej hrách a čočku
a ve středu zelí,
až hanba kyselý.

A ve čtvrtek jahelníček,
nakrmte si svůj pupíček —

Spatřivši mě zastavila se a umlkla, jak by ustřihl, a ještě se chytila za ústa.

„Proč nezpíváš dál?“ řekl jsem.

„Ty se mi směješ.“

„Jen proto, že pořád zpíváš o jídle. Snad umíš také jiné?“

„Ale umím.“

„Teda nějakou spusť.“

Po krátkém zdráhání dala si říci:

Pod našimi okny
sedával zajouc, -jouc, -jouc, -jouc,
sedával zajouc,
on měl velké uši,
on posloucha jouc, -jouc, -jouc,
on posloucha jouc.
Kdy bych byla jak ten zajouc,
já bych taky posloucha jouc,
jako ten zajouc, -jouc, -jouc,
jako ten zajouc.

Pohleděvši na mne, opět se vytrhla: „Vida, zas se mi směješ.“

„Což to není špásovitá písnička?“ odtušil jsem. „Ale počkej, já také něco vím o zajíci. Je to také ve verších, ale nezpívá se to:

Čiperný a švižný zajíc
potkal šneka, cestou přebíhajíc.
,Dobré zdraví!
Jak se máš, má skořepino?' praví.
,Ach můj Bože, jakž ty přes tu hrudku
bídně vlečeš tu svou malou budku.
Hleď, mne prudkost větrův ani koní
v běhu nedohoní.
Ty pak za hodinu, tak se bídě,
sotva ulezeš tři pídě.' —
,Hola!' odpoví šnek, ,pane větronohý!
nemysli sobě, že jsem já tak praubohý;
známť i já ti hodit sebou,
ba i mohu běžet v závod s tebou.'

Když jsem dále citoval Puchmajerovu bájku z Navedení k písemnostem, Anička počala mi vpadati do řeči: „Počkej! Jakže to bylo?" Konečně musel jsem jí svými slovy pověděti, jak zajíc, přijav sázku, rychle uběhl půl cesty k metě, ale pak si řekl, že se může dobře vyspat, než hlemýžd sem doleze. Usnul opravdu, a hodně tvrdě, tak že se probudil teprva, když hlemýžď celou cestu vykonal, u cíle se octnul a sázku vyhrál.

„To je z knihy?" ptala se Anička.

„Můžeš ji vidět."

„Ale nestalo se to, že ne? A proč je to v knize, když se to nestalo?"

„Aby si z toho lidé vzali naučení."

„M-hm. — A sakulente, ty máš střevíce!"

„Do bot bych se dnes ani neobul, když mám nohy tak naběhlé."

„Tak ty střevíce nejsou tvoje?"

„Moje vlastní."

„I Jezusmánku! A chodíš v nich v Praze — jako ženská?"

„Na ulici ne, jen doma — a nejvíc je mám do tělocviku."

„A co je to tělocvik?" ptala se Anička.

Povídal jsem jí, že je to také škola, kde skáčeme, šplháme, kolujeme, na hrazdě, bradlech, dřevěném koni a jiných nástrojích všelijaké těžké kousky děláme.

„I Jezusmankote!" spráskla naposled ručky. „Toť jako byste se učili na komedianty? A snad proto už taky nosíš ten dlouhý žíhon?"

Když jsem se jí smál, dokládala: „Či ho nosí v Praze všichni mužští?"

„Větším dílem jen školáci, velcí málo."

„Ti snad fabrkle?" ukázala Anička prstem na spánky a na tvář podle ucha.

„No, dost — jenže ne zakroucené, ale rozčesané, a říkají tomu kosinky, ne fabrkle."

„A poslouchej, Kácovské holky někdy jmenujou šajtle a kokše —"

„To je jen u ženských."

„Ale jak je to?" vyzvídala sestra.

Vysvětloval jsem jí to, jak jsem uměl.

„Snad bys mi to mohl udělat?“ ukázala na své plavé vlásky, zapletené, ale už dost rozčechrané.

Musel jsem se jí znova smáti: „Teď zas myslíš, že snad se učím na frizera!“

„Však jsi mě dřív často česával,“ připomněla mi. „A co je to frizer?“

To nebyla ovšem její poslední otázka. Odpovídal jsem jí ochotně, zvlášť i proto, že se nepřestávala diviti mým vědomostem. Divila se ostatně také, když uviděla v mých rukou kapesní šátek a slyšela, že jej nosím vždycky, i ve všední den.

Za řeči se mi svěřovala: „Tuze ráda bych se naučila štrikovat.“

„To dobře uděláš.“

„Jen se bojím, že bych k tomu neměla pochop.“

„Proč pak? Je to malý zázrak.“

„Ve vsi to žádná neumí, jen židovky.“

„Ale v městě to umí každá.“

„A potom — jestli by mi to naši dovolili.“

„Jen je popros.“

„Až budu větší.“

„Na to jsi už velká dost — vždyť ti bude, myslím, brzo už osm let.“

„Jejej, to snad ještě ne? Kolik tobě?“

„Za čtvrt roku třináct.“

„A už jsi tak dlouho v Praze! Jestli pak já ji taky jednou uvidím?“

„Až vyrosteš.“

„Je prej tam hrůza krásných věcí?“

„No pravda — ani se to nedá vypovědět.“

„Já mám taky něco.“

Anička vytáhla z kapsy složený papírek a opatrně jej rozbalivši ukázala mi v něm červenou hedbávnou nit a asi tucet drobounkých bílých, červených a modrých kuliček na obyčejné niti navlečených.

„To je šmelc — a tohle je pravé herbábí,“ povídala. „Podívej se, jak se třpytí! Dostala jsem to od jedné Kácovské karamádky. Ty tam v Praze máš taky karamády?“

Když jsem viděl, jak velikou radost jí dělá tento malý poklad, hnulo se ve mně svědomí, že jsem jí z Prahy nic nepřinesl, ba že jsem na to vůbec nevzpomněl až v tuto chvíli.

„Poslouchej,“ řekl jsem místo odpovědi na její poslední otázku, „ten velebný pán, co jsem u něho nejdřív ostával, uměl psát, zrovna jako když tiskne.“

„Ale jdi!“

„Já se to taky naučím, a budu psát modlitby, jako on.“

„Marjánka má taky psané.“

„Ty, co já napíšu, budou potom tvoje.“

„Moje?!“ zvolala Anička v blahém ustrnutí. „Ty jen tak špásem —“

„Ne, opravdu.“

„I Jezusmankotečku! Kdy bysi chtěl, dhne bych ti dala to herbábí i ten šmelc!“

XXIV.

Před polednem přinesli Frantina a Hromásek po veliké nůši trávy. Hoch se u chlíva jaksi neobratně chtěl zbaviti svého břemene a převalil se i s ním na zem; děvečka se proto na celé kolo rozesmála. Vyšel jsem ze síně pohledět, co se to děje, a tak jsem se zas octnul tváří v tvář se svým bývalým soudruhem a důvěrníkem. Stalo se to tak náhle, že jsme si honem nevěděli co říci.

„Servus, Hromásku," vyhrknul jsem bezděky, jako bych měl před sebou Beránka nebo Čenského.

„Hé!" vycenil on všecky zuby. „— Pánbůh dobré poledne."

Vypadal ve svých rozpacích hodně hloupě. Ale i já vida, jak sebou děvečka trhla při mém pozdravení, řekl jsem si v duchu, že to mé „servus" tady bylo oslovství.

„Pěkně vítám z Prahy," promluvila Frantina, sotva se přemáhajíc, aby smíchem nevyprskla.

Byl jsem tuze rád, že v tu chvíli vjížděl do dvora Francek a že jsem se mohl bez okolků k němu obrátit.

„Co ti to řekl?" ptala se za mnou děvečka s tajeným chechtem

„Hehé!" byla celá odpověď Hromáskova.

„No, Pražáku! Přicházíš domů teprv máky plít a brambory oorávat?" zahovořil Francek políbiv se se mnou a poklepávaje mi na záda. „Dřív jsme měli víc práce. No ale, na sena tu ostaneš?"

Vypřáhl koně, odstrojil jej a postavil do maštale, šel k studni pro vodu. potom na půdu pro seno, a tak dále z práce do práce, zrovna jako děvečka i Hromásek. Frantinu, osobu ještě velmi mladou, ale sporou a mrštnou, při tom bylo nejvíce slyšeti, i když ji nebylo viděti. Po chvíli dojila krávy, a také při tom hrubě neumlkala:

„No, tak sebou hni, líná, — jak pak mám k tobě přisednout! A nemizvej se, ať mě zbytečně nezdržuješ!

Vyletěla holubička
  ze skály,
vyletěla, modré oči
  plakaly —

Ale jdi, hloupá! Šlohne mě ocasem zrovna do očí! Zasloužila bys pár do žeber!

To nebyla holubička,
  byl to pták,
škoda je tě, má panenko,
  nastokrát!

Ale jsi ty protivné dobytče! Ještě mi dížku vykopni! Snad tě moucha nesežere, že tak vyvádíš? Mohla bysi se stydět!"

Utichla jen na tu chvíli, co vyzváněli poledne.

Hnedle potom přišly s pole plečky, Josef s nimi; ruce měl od hlíny černé. Šel nejdřív k studni, nahnul okov, pil z něho dychtivě a dlouze jako kůň, potom si myl ruce.

„Už jsi se vzkřísil?" ptal se mne vesele. „Včera touhle dobou jsme byli v Benicích — to jsme měli před sebou ještě hezký špacír!

Za to jsem byl dnes pořád na jednom fleku, jako přivrtán. A co je největší škoda, že v noci nepůjdeme do Stebuzevsi na pivo!“ zasmál se. „Ale víš, kam bysme měli pod večer dojít? K vodě, vyplavit se. To sluníčko praží, jako by se na něm člověk měl upíct.“

„Dělal bys radši jinou práci?“

„Někdo z nás tam při těch ženských musí být — a kdo jiný než já? A je ti to, člověče, pro mužského safraportský undrholt mezi tolika kmotrami treperendami! Každé huba jede jako trakař s kopce, přetřásají muže i ženy, mládence i panny, vdovce i vdovy, domácí i přespolní, živé i mrtvé, které znaly nebo jen o nich slyšely, co jsou na světě. Víc by člověka uši nebrněly ani ve mlejně.“

K obědu přišli také doškář, který na Franckově chalupě dodělával střechu, a truhlář, který tam hotovil dvéře a okna, každý s pomocníkem. Maminka měla tedy nakrmit asi dvacet osob, které se ovšem nemohly sesednouti u jednoho stolu: proto nás jedla polovice ve světnici, polovice venku pod oknem, u každé část naší rodiny, aby se nezdálo, že ti neb oni jsou nějak odstrčeni. Tu ani tam nebylo ovšem talířů, nožů, vidliček, všichni jsme jedli z jedné mísy; mně to šlo proti srsti, městský zvyk stal se mi druhou přirozeností a nemohl býti najednou překonán. K tomu vadilo mi též, že tolik cizích očí pozorovalo každé moje hnutí. Ale musel jsem se chránit, abych nějak neprozradil, že se mi tento domácí spůsob již nelíbí, že se mu nerad podrobuji. Ulehčilo se mi, když jsem mohl položiti lžíci, poděkovati a odejíti od stolu.

Když všichni povstali, ukazoval jim otec, jakou zbraň dal pořídíti na zloděje, kteří by se v noci přiblížili k našim dveřím; patrně chtěl, aby se to hodně rozhlásilo.

Potom se stavení zas rychle prázdnilo, každý se vracel k své práci. Mně matka připomněla, že se musím ukázati přátelům, také k Chlumským že musím zajíti, když má Francek už brzo míti svatbu s jejich Kačenou.

„Dnes se podívám jen k Zelenkovům,“ mínil jsem, „jinam bude zejtra dost času.“

Šel jsem nejdřív okouknout nové stavení Franckovo a pak jsem zamířil k Zelenkovům. Prošel jsem nevelikou část vsi, ale bylo mi při tom dost nepříjemno. Stará známá místa rád jsem znovu spatřoval, s potěšením bych byl na nich prodlel, ale lidé mi vadili. Každý se po mně i z daleka otáčel, každý se na mne díval se zvědavostí, která se mi stejně příčila, jako by mě políval horkou vodou nebo mi cpal za krk osiny. Za tu dobu, co jsme se s mými rodáky neviděli, jsem se jim stal cizím a oni mně také; měli jiné věci v hlavě než já, co si o mně myslili, nebylo mi příznivo a neshodovalo se s pravdou. Nedovedl jsem s nimi mluviti tak, aby se jim to líbilo, aby se mi v duchu nevysmívali, nepřál jsem si potkávati se s nimi. hleděl jsem jim rychle přijíti s očí. A při tom jsem cítil, že to tak není v pořádku, že sám snad chybuji více než oni.

Též u Zelenků, kde jsem jindy býval zrovna jako doma, mě teď v první chvíli leccos zaráželo. Sám Pepík mě pozdravil zdrženlivě, cize: „Vítám tě, bratránku!“ Dal jsem si s ním po hubičce a líbal

jsem strýčkovi a tetě ruku s tajnou neochotou, protože si mě i oni všichni tak okatě prohlíželi a protože strýc právě vytáhl ukazováček z fajfky, z které dýmal, teta pak měla prsty a nehty bílé od uschlého těsta. Ve světnici, která neměla prkenné podlahy, bylo málo čisto; musel jsem se míti na pozoru, abych nešlápl na některé z drobných kuřátek, jež se tu kolem kvočny hemžila. Tety as nezůstaly mé nesnáze tajny, neboť najednou rázně houkla na Pepíka: „Vyžeň to ven!"

Když jsme se potom rozhovořili, mizely u mne první nelibé dojmy, počal jsem na strýce a tetu hleděti zase starýma očima. Vyptávali se mne zprvu na nebožtíka velebného pána a upřímně litovali tak hodného duchovního otce.

„A co Rézinka?" ptal se strýc.

„Hrozně pro něj plakala."

„Tak byl svatě její strýček?"

Teta, nečekajíc mé odpovědi, učinila jinou otázku: „Kam se obrátila?"

„Našla si v Praze službu."

„Snad jí ten pan farář Jičínský bude na ruku?"

„On by rád, ale je to těžko."

„Povídal váš otec, že má taky tuze dobré srdce."

„Ta jeho hospodyně je vdova?" zvídal strýc. „Má nějaké děti?"

„Myslím, že tři syny. Jeden je v Praze, prý krejčím; někdy k nám přichází, vždycky jen na chvilku, a jen do kuchyně — je na něm vidět, že se mu valně nevede. Druhý je někde pekařem nebo pernikářem, nejmladší se učí na sazeče písma, taky daleko od Prahy. — Vy jste snad pana faráře už znali. když býval na Hrádku?" obracel jsem řeč.

„Já jsem ho tam viděla — to už je celý věk!" odtušila teta. „Mohlo mi tehdy být as patnáct, šestnáct roků, to už nepamatuju. Bylo suché léto, a povídalo se, že bude pouť k Panně Marii Hrádecké. prosit o vlažičku. Maminka mě taky dovolila; jináč jsme jako děti nikam nepřišli, když nebyl otec, matka nás držela na krátkém provázku, — a kdy by byla věděla, co se na Hrádku šustne. nebyla by mě pustila ani na krok."

„Bylo to o hlavní pouti?" ptal jsem se.

„Arci, o navštívení Panny Marie. Když jsme tam přišli, už tam všude bylo lidí jako mravenců, že jsem z toho byla celá vyjevená, protože jsem to dřív jaktěživa nikdy neviděla. Co se jich o službách božích dostalo do kostela, to byla jen hrstka, víc jich bylo na krchově okolo něho a nejvíc před ním a před farou i dále, kdo ví až kam. Stáli jsme tam hustě jako zeď, ani jsme při pozdvihování nemohli pokleknout, tak jsme byli namačkáni."

„A jestli sluníčko hodně pražilo —"

„Ukrutně dusno bylo. Sluníčko se ztratilo za mraky, ale to každý rád viděl, protože se tím po dlouhém čase ukazovala naděje na déšť. Mraky houstly, a lidé si šeptali: ‚Buď jmeno Páně pochváleno! Nepřišli jsme nadarmo k matičce Boží.' Najednou se nad kostel vyvalil náramný bubák —"

„— a přihnala se bouřka?"

„Nejdřív se přihnal vítr, zrovna — odpusť Pánbůh — vzteklý, že nám trhal šátky s hlavy a do očí nám šlohal prachem a pískem. Počalo se strašlivě blejskat a hřmít, spustil se liják, v malé chvilce bylo boží dopuštění.“

„Lidé se nejspíš rozutíkali?“

„Kam pak měli utíkat? Do těch několika staveníček na Hrádku se jich vešla kopa nebo dvě, ale všech nás tam bylo kdo ví kolik tisíc! Což, poutníci by pro ten vymodlený déšť byli všecko trpělivě snášeli, ale jináč bylo u kramářů.“

„Jim dělal škodu?“

„Vítr jim zalehl do plachet, že lítaly do vejšky jako motýlové, krámky se obracely nohama vzhůru a všecko perníkové a marcipánové zboží se válelo po zemi, jako by plevy po mlatě rozfofroval. A z nebe se jen cedilo, v minutě bylo na rovině vody po kotníky, s kopce tekla v přívalech.“

„To byla pro kramáře rána!“

„Začali křičet, jako by jim šlo o život, ženy a děti jejich naříkaly, jako by je bral na nože. Lidé jich nejprv litovali, ale brzy se všecko obrátilo. Jeden z těch světoběžníků začal rouhavě volat Panenku Marii, aby mu zaplatila, oč tu přišel, že to bylo celé jeho jmění, a teď že nemá nic a ještě že je dost dlužen. Lidé ho okřikovali, on jim urputně odpovídal; strhla se váda, začali na sebe dostupovat, až ten rozčertěný chlap chytil kus bidla a praštil jednoho sedláka do hlavy, že byl v tu chvíli v ksichtě jedna krev.“

„Kluk cikánská!“ zvolal strýc. „Měli mu zlolající düšku rozmlátit a hnáty přerážet!“

„Však mohlo dojít ještě k horšímu. Když se na něj pozdvihly desatery ruce, kramáři se ho ujali, — a z ničeho nic místo pobožnosti byla pranice, že z ní mohly pojít mordy.“

„Však tam bylo našich lidí dost proti té holotě,“ horlil strýc, „to s ní mohli být zkrátka hotovi!“

„Ale považ přece, že to nebylo v hospodě, že jsme tam stáli při mši svaté, třeba jen před kostelem — a najednou takové pohoršení, taková hrůza! Pánbůh dal, že zrovna začali všemi zvony vyzvánět; bylo jakorát poledne a služby boží u konce — ale lidé myslili, že kněží dali schválně zvonit, aby se hříšníci zalekli, na Boha vzpomněli a svých skutků se zhrozili. A z kostela vyšel kněz — vysoký, silný — ještě měl na sobě štolu, přes kleriku bílé roucho a v ruce kříž. To byl pan farář Jičínský. Zástupy se před ním rozstupovaly, aby se dostal na místo, kde byla nejhorší mela, neboť se rozkřiklo, že jeden nebo dva jsou tam už v posledním tažení. ‚Čeho jsem se dočkal? Co to musím slyšet?‘ volal kněz. ‚Nešťastní lidé, nevíte, jaké jest toto místo? Tisíce nábožných křesťanů sem chvátají, aby tu Pána Boha a královnu nebeskou chválili a v těžkostech svých potěchy a pomoci docházeli. — a co vy na tomto svatém místě pášete? Otče nebeský, odpusť jim, neboť nevědí, co činí!‘ Zkrotil a rozebral je tak, že z lítých vlků byli zkroušení beránci.“

Já jsem chtěl ještě něco uslyšet: „Jak bylo s těmi potlučenými?“

„Ne tak zle, jak se rozkřiklo. Jen jim vyteklo trochu krve, žádnému ani tolik, co by si žilou pustil. Umyli se, a bylo po odbytu.“

Pobyl jsem u Zelenků, až se na vsi ozvala slouhova trouba. Pepík vyhnav do stáda ještě se mnou postál před naším dvorem; všecka zdrženlivost už ho pominula, rozvazoval přede mnou zase jako v minulých letech.

„Co pak tu chce Icik hančmochr?“ ukazoval na přespolního žida, který také u nás šíval, ovšem koženky, ne rukavice, a nyní od obecní studně vystupoval na kopeček. „Některému mužskému brslenky spravit, nebo některé mladici ženicha dohodit? — I čerta, vždyť on se žene k vám, Juda Machabejský!“

To už ho příchozí dobře mohl slyšeti, ale dělal, jako by Pepíka ani neviděl.

„Á, študent!“ usmál se na mne. „Wie geht's, Student, wie geht's? Fein?“

„Dobré odpoledne,“ odtušil jsem mu.

Sotva byl od nás deset kroků, Pepík se mne dopálen tázal: „Jak to s tebou mluví, žid smradlavá?“

Přívlastek ten se na hančmochra tak málo hodil, jako Pepíkův dopal k obsahu jeho slov.

„No, zdvořile mluví,“ odpověděl jsem.

„Přeci se to týká tebe?“

„Arci.“

„Žes to jako študent vykec, fajn vykec — to je od něho zdvořilá řeč? Proč pak se ti tak pošklebuje, plešatý zrzoun?“ (I toto označení se nehrubě shodovalo s pravdou.)

„Ale ne!“ namítal jsem. „Vždyť on nepovídal *vykec* —“

„Snad mám uši? Dvakrát to povídal!“

„Ale mluvil po německu!“

„Vykec? a fajn? — to že je německy?“

„*Wie geht's?* — to znamená po česku: Jak se vede?“

„Vymňouk — to je taky německy? co pak *to* znamená po česku? Snad už taky ty mně nechceš věšet bulíky na nos?“

„Jako kdo?“

„Stál o šábese houf židů před vinopalnou a brebencovali jeden přes druhého, až jim od huby lítaly sliny. Jeden zvlášť křičel mnohokrát po sobě: ‚Já vůl![1]) Já vůl!‘ Ptal jsem se Abrhámka Bulfova, proč to o sobě vykřikuje? A kluk mi taky zrovna řekl, že je to po německu a že si židák neříká vůl.“

„A tys mu to nevěřil?“

„Chtěl jsem mu vlepit pohlavek.“

„Dělal jsi mu křivdu.“

„Ale mlč!“

Pepíkovi se patrně hlavou mihlo podezření, že se popanšťuji, to jest, odpadávám od svého rodu a přidávám se na stranu pánů, měšťáků a židů, od kterých se vesnický člověk může nadíti jen posměchu, falše a šizení.

---

[1]) Ja wohl!

„Kam povede Francek na pastvu?“ začal jinou rozprávku.

„Nevím.“

„Já myslím na potůčka. Nebo tam přiveď sám.“

„Aspoň bych se tam rád přišel vykoupat.“

Hančmochra, kterého jsem před Pepíkem vymlouval, našel jsem potom u nás ve světnici. Seděl na lavici u okna a rozprávěl s tatínkem a s maminkou; ale jak mě uviděl, obrátil se ke mně a počal zas hovořit po německu. Otázka jeho byla tentokrát dlouhá, a já jsem z ní pochytil toliko jednotlivá slova: „— studiren — Doktor — oder — Medicin —“ Celku jsem nerozuměl, a vida, že naši čekají, jak odpovím, všecek jsem hanbou v obličeji vzplanul.

„Du kannst doch schon deutsch sprechen?“ [1]) prodlužoval žid mé trapné rozpaky.

„Nein!“ odpověděl jsem s netajenou nelibostí a odešel jsem do přístěnka.

Ve světnici mluvili dále, hančmochr řečnil vždy důrazněji. Mimoděk jsem počal poslouchati.

„Nevybral si špatně,“ povídal žid. „Já nehaním, co je dobré, ale musím chválit, co je lepší.“

„Já ani nevím, kde to je,“ prohodila maminka.

„Není to kraj světa, — ať je to míle nebo něco víc, už se ženich a nevěsta sešli z větší dálky. Hned tady váš mladý soused si svou nejmilejší našel až v Zásmukách.“

„Však ona tomu, kdo jí ho přivedl, neblahořečí, protože jeho nejmilejší je teď kořalka.“

„Já jsem jí ho nepřivedl — já taky vím, že z vašeho syna nebude piják, jako jsem jist, poslechneteli mne, že bude co živ říkat: Hančmochr mi dobře poradil.“

„Přicházíte s křížkem po funuse,“ ozval se tatínek, — „syn si už co nevidět chce jít pro ohlášky.“

„Kdy by už na krásně ohlášky měl, ještě by se mohl rozmyslit,“ namítal dohazovač. „Měl by na mou duši proč!“

„To vy říkáte.“

„Můžete se přesvědčit, jeli to pravda, — já nic jiného nechci, než abyste se přesvědčili. Holka je ze spořádané rodiny, z krásného statku, věno přinese mužovi tuze pěkně. Já nevím, co vy jste dali své Marjánce nebo druhým dcerám, ale vsázím svou hlavu, že Anežka, nedostaneli víc, jistě nedostane míň; co se toho týče, mohla by se stát hodnou selkou.“

„A náš Francek bude mít jen chalupnickou živnost,“ podotkla maminka, — „to byste zas tomu děvčeti k němu dobře neradil, když se může dostat do většího místa?“

„Nechytejte mě, panímámo, — já nejsem na hlavu padlý, já vím dobře, co dělám. Ze všeho všudy nejvíc záleží na tom, aby se dostali mladí lidé, kteří se k sobě hodí. Já znám Anežku a znám vašeho Francka —“

„Kdo pak ví, jestli by ona chtěla o něm slyšet —“

---

[1]) Přece již umíš mluvit německy?

„Já to vím.“

„Vy jste jí o něm nedal špatnou zprávu, toť se ví, snad jste jí ho taky vychválil, ale přece, když ho jaktěživa neviděla — “

„Mejlíte se, panímámo,“ vpadl žid matce do řeči, jako by vyhazoval trumfy, „viděla ho, mluvila s ním, tancovali spolu.“

„Nemluvíte na dluh?“

„Mluvím božskou pravdu.“

„Snad někde na pouti?“

„Když se mladý Čermák ženil, byl mu váš Francek za mládence, viďte? Čermák si taky bral holku z daleka. a váš Francek s ním jel na vlastním koni, otáčel se s ním jako na parádeplacu, dělal jonáka, všem lidem se líbil. Byla tam se svou matkou taky Anežka, a jestli Francek jako ženichův mládenec musel mít oči pro všechny mladé ženské, Anežka se koukala nejvíc na něj. No vidíte, že jsem já jí o něm nepověděl, že o něm neslyšela jen zvonit. Však on se na ni bude taky pamatovat — zeptejte se ho, a já za to ručím, že jí nepohaní.“

„Co je to všecko platno,“ pravil otec, „když si zatím vybral už jinou.“

„Jen proto, že je domácí, že ji mohl denně vídat a druhá lepší tu zrovna nebyla. Ať se podívá tam, k Anežce, a potom se teprva může říkat, že si vybral.“

„Já ho nikam nebudu posílat. Má svůj rozum a svou vůli, a jak si ustele, tak si lehne.“

„Dobře poradit si od vás vždycky dá,“ vedl žid vytrvale svou. „Budou teď dva svátky, udělali si tu cestu, ztratit nemůže nic, ale mnoho může profitýrovat. Ani tu nikdo nemusí nic vědět — “

„Ach Božínku,“ mínila matka, „to by se spíš utajilo šídlo v pytli!“

„Já to s ním i s vámi myslím dobře, Pánbůh ví! Ať tam jde sám, nebo bych šel s ním — “

„Řekněte všecko jen zrovna jemu,“ promluvil otec, — „je na poli u pasek, před pastvou přijede domů. Měl jste jít rovně k němu.“

„Když přece jenom rodiče — “

„Ne, ne, tady bysme mlátili prázdnou slámu.“

XXV.

Žid, jako by nic, mluvil dále; však přestal na rodiče dorážeti, obratně přivedl řeč na jiné věci, smál se a žertoval, jako by tu byl zcela dobře pořídil. Po chvíli se zdvihl, a otec odešel zároveň s ním.

„Snad jsi slyšel, co tu vykládal?“ ptala se mne maminka, když jsem se zas objevil ve světnici.

Nemohl jsem zapírati.

„Franckovi se radši o tom ani nezmiňuj; nedá si už říci, a myslil by, že se s židousem spolčujeme proti jeho Kačeně. — Neodcházej pryč, doneseme spolu na dílec svačinu.“

Pole „na dílci“ začínalo u průhonů, od naší zahrady bylo k němu jen pár set kroků. Maminku jsem rád provázel, ale odporná byla mi pozornost, kterou mi věnovaly podělkyně, když se na mezi k jídlu sesedly.

„Podívejte se, ženské,“ ukázala Harsice na mé nohy, „to jsou střevíčky!“

„Hm, jako pro panskou slečenku,“ pochvalovala Ledvinka, „je vidět, že je dělal Pražský mistr.“

Moje střevíce takové chvály dokonce nezasluhovaly, byly už hodně obnošeny, a ženské si o nich dojista myslily něco jiného, než povídaly.

„Bože, Bože,“ vzpomínala Hromaska, „vloni, zlatý hochu, jsi s námi jestě plel a hrabal!“

„Letos už na to nemá ruce,“ mínila Ledvinka, — „to jsou ručičky, aby leda pero držely.“

„A u stolu,“ dokládala Harsice, „kuřátka nebo korotvičky obíraly.“

„Náš Honza,“ prála Hromaska, „mi v poledne povídal: Musíval jsem se mu dušovat, že u něho budu čeledínem, ale teď už na mě spustil suď Bůh jakou řečí!“

„Je to štěstí od Boha,“ povzdechla Ledvinka, „když dítě má dar Ducha svatého a může přijít na takovou cestu!“

„A když rodiče mohou na dítě tolik nakládat,“ tužila to Harsice. „Komu pak by to tu bylo možno?“

„Však to nejsou malé starosti,“ poznamenala maminka.

„Co myslíš,“ optala se mne Hromaska, „mohl by se náš Honza aspoň ševcem vyučit?“

„Proč pak ne?“ odtušil jsem. „Zvlášť máli k tomu chuť.“

„Tamhle ze Zdislavic jezdí do Vídně forman, a lidé mu dávají děti, aby je tam zavezl a zašikoval do učení. Tak mu taky Petřice z Dubějic — nevím, jestli ji která znáte — dala hocha, aby ho tam dal k nějakému krejčímu, ale on ho dal k pozamentýrovi; hoch prej zvlášť první léta musel mnoho překousnout, ale přece to už přivedl tak daleko, že dostal relplif,[1]) a libuje si, že tam přece jen bude mít jiné živobytí než doma. Dřív psával samé lamento, ale matka mu nemohla pomoci; teď má z jeho psaní radost, třeba lecčemus nerozuměla, protože syn už hodně zatrhuje do němčiny.“

„Ten forman udělal docela dobře, že nedal hocha ke krejčímu,“ soudila Ledvinka. „Jako krejčík by se synek nejspíš vrátil domů a v Dubějicích by si toho málo vypíchal, držel by se tam svého řemesla asi tak málo, jako tady Kuliš. Proto vy, Hromasko, chceteli dát chlapce do učení, vyberte mu něco kloudnějšího nežli ševcovinu, aby musel zůstat ve světě a nebyl z něho konec konců přece jen nádenník ve Střechově.“

„Darmo si hubu lámete, Ledvinko!“ prohlásila Harsice. „Snad nemyslíte, že by Hromaska Honzu poslala pryč, dokonce až do Vídně? nebo kdy by ho na krásně chtěla posílat, že on by šel? Zavěsil by se mámě na sukně jako klíště, a kdy by ho násilou odtrhli a odvezli, mámě by nedalo srdce, letěla by za ním jako vítr, dnem a nocí, třeba

[1]) Lehrbrief — za vyučenou.

až k Vídni, a přivedla by si svého Honzíčka pěkně zas domů, jako kvočna zbloudilé kuřátko.“

Hromaska nelenovala odpověděti, toť že také štiplavě, bodla jak Harsici tak Ledvinku, pak dostaly žihadlo i jiné, — a v malé chvilce dělalo půl tuctu podělkyň na mezi koncert, jako by se bláznivě rozkřičelo velké husí stádo.

„Poslouchejte, ženské!“ zvolal do toho Josef. „Teď byste, myslím, všecky dovedly jazykem udělat na ťopce uzlík, tak jste si ho dnes už jedna o druhou do špičky obrousily!“

„Ale vždyť o jiné taky!“ smála se Harsice.

„A což teprva, než ten mák doplejeme!“ řekla Hromaska.

„To už mnohé zbude z jazyka jen kořínek,“ vtipkovala Ledvinová, „a snad to bude trvat celou zimu, než jí zas naroste, jako rakovi utržené klepeto.“

Když jsme se s maminkou s pole vraceli domů, nesouce prázdné nádoby, potkali jsme ještě v průhonech Kačenu Chlumských. Šla s nůší na trávu. Byla urostlá, ale obličej měla proti statnému tělu drobný, jako dětský, ne zrovna sličný, ale příjemný. Mluvila a chovala se skromně, ale nenuceně, prostě a otevřeně.“

„Zas jednou u maminky?“ pravila hladíc mě po tváři. „Máte radost, panímámo, že?“

„Milá Kačenko,“ odtušila matka, „s dětmi je vždycky víc starosti než radosti.“

„Zvlášť když vy jste tak starostliva a jeho máte tak daleko. — A tobě se tam taky as hodně stýskalo, když jsi přišel mezi lidi docela cizí, viď?“

„Brzo jsem zvykl,“ řekl jsem, jen abych nemlčel.

„Aby ti Pánbůh pořád dal zdraví, dobrý oumysl a svatou trpělivost! Celá obec by ho za to měla prosit.“

„Což pak jí na něm záleží,“ usmála se matka.

„Ale mělo by jí mnoho záležet,“ povídala Kačena horlivě. „Však víte, jací jsou tu lidé, — a tatínek říká, že tu tak bývalo už za jeho otce i dědečka. Pořád Pánaboha, hněvají, klejou, jmeno boží nadarmo berou, mezi sebou mají zlou vůli, jeden druhého pomlouvá, máli někdo co lepšího, ostatní mu toho nepřejou, někdy by soused souseda na lžíci vody utopil.“

„Ba právě,“ svědčila matka, „o tom mohli bysme my povídat kroniky.“

„Já jsem ta poslední osoba ve vsi, nikomu jsem nikdy stýblo přes cestu nepoložila, — a co se mne v poslední dobu lidé namleli! Div na mě nestrkali psí hlavu.“

„Nesmíte na ně dbát.“

„Arci, co pak je po mně. Ostatek jsem také chybující, všichni dohromady více hřešíme, než dobře děláme, na Pánaboha si vzpomínáme, jen když je zle, do kostela přijdeme jednou za týden, a mnohý tam klímá, i doma, když klekneme k modlitbě, myslíváme jinam, často na darebné věci. Panbůh nám dlouho shovívá, ale je strach, že jednou na nás pošle trest, kterého dávno zasluhujeme. Celá obec by se musela radovat, kdy by z ní pošel člověk, který by jen Bohu

sloužil, za všecky její lidi se modlil, hněv Páně od ní odvracel. Kdy bysme se, hochu zlatý, dočkali té radosti, že bys byl knězem —"

„Ach," podotkla matka, „do toho je tuze daleko!"

„Ale je k tomu dobrá naděje, když je tam v Praze zrovna u kněží a dobře se učí. — Jenže já vám tady vykládám, čemu vy mnohem líp rozumíte, meškám vás a sebe taky. No s Pánembohem!"

Když jsme šli zase s maminkou sami, prohodil jsem: „Tady snad se lidé domýšlejí, že se Praze u těch velebných pánů učím rok za rok na kněze!"

„Berou si do hlavy ještě bláhovější věci," odpověděla matka; „nerozumějí tomu, a co bysme jim řekli, nebudou tomu věřit. Že jsme tě dali do škol, je jim proti mysli, pokládají to za furiantství a za pošetilost. Ale co Kačena povídala, v tom je smysl, — ani jsem nevěděla, že má takové považení."

„Budeli pak hančmochr s Franckem mluvit?" vyslovil jsem skoro bezděčně otázku.

„Stěží; chtěl by, abysme my Francka přemlouvali, a my už mu do toho nebudeme mluvit, já dokonce, když jsem jeho nevlastní matka. Co jsem pro něj učinila od jeho maličkosti, s to on ještě ani nemá rozum; ale otec to ví, a celá ves. A co se jeho nastávající týče, to už může chápat, že se nežení pro nás, ale pro sebe."

Když Francek přijel s pole, usoudil jsem v duchu, že o židově plánu nemá ještě tušení. Byl ochoten vésti na potůčka, a já jsem s ním zas jednou vyskočil na koně, abych se dostal k tomu vykoupání v řece.

Když jsme minuli cestu do průhonů, spozorovali jsme, že za námi vede Pepík Zelenkův. Před Volkovou bruškou, v polích o samotě stojící, nás dohonil.

„Co pak u vás chtěl ten hančmochr?" byla jeho první otázka, která mi přišla velmi nevhod.

„I co pak já vím," odpověděl jsem neohlížeje se.

„Byl u nás?" ptal se Francek. „S kým mluvil?"

„S tatínkem a s maminkou."

„Tys ho neposlouchal?"

„Nebyl jsem ve světnici," hleděl jsem se vytočiti, ale zapálil jsem se ve tváři.

Bál jsem se, že mi bratr důkladněji sáhne na zub, ale on se zamlčel.

„Podívej se," ukázal jsem mu v pravo do polí, dosti daleko, kde bylo viděti Kačenu Chlumských, „kdo je to tam?"

„Tys ji poznal?"

„Potkal jsem ji s maminkou v průhonech, když tam šla."

„A mluvili jste spolu?"

„Toť se ví."

To Francek slyšel vůčihledě rád. V tom zase na mne volal ze zadu Pepík: „Pamatuješ, jak jsme tudyhle jednou hnali na pastvu, a najednou nám dobytek začal bzíkat a rozutíkal se nám na všecky strany, každý kus do jiného obilí? Ty jsi se tehdy z dešperace až rozplakal."

„A ty," odtušil jsem, „ty jsi klel jako pohan, ještě hůř."

„A jednou zas jak jsme na potůčkách vedli koně do řeky vyplavit, a kobyla si s tebou v strouze, zrovna kde je nejhlubší, lehala do vody, a ty jsi s ní musel v šatech skočit a namočil jsi se jako hastrman?"

„To se může každému přihodit," podotkl Francek; „jen když to nedopadlo hůř."

„Teď ty v Praze zapomínáš, jaké jsme tu mívali trampoty," liboval si Pepík ve vzpomínkách, — „třeba než jsme ještě chodili do školy, hlídali jsme stavení a každý jsme choval jednu sestru. Mně jednou naše Anka hrozně řvala; čím jsem ji víc houpal, čím jsem jí víc všíkal a zpíval, tím hůř se naparovala. Začal jsem ji bouchat do peřinky: ‚Co s tebou mám dělat, cikáně?' Tys přiběhl a poradil jsi mi: ‚Bít jí nesmíš, ale prs jí dej honem jí dej prs!'"

„Poslechl jsi?" usmál se Francek.

„Inu toť."

„A což Anka?"

„Řvala teprv jako posedlá."

Na stráni, po které jsme sjížděli, byly nahoře polnosti, níželi les.

„Francku," povídal Pepík po krátkém pomlčení, „když jste vy chodívali do školy, jestli pak jste tu taky zimního času mívali sáňky v houští schované a dělávali tu první zastavení?"

„Kde pak by nám byla taková darebnost na mysl přišla!" odpověděl bratr usmívaje se.

„Mně se zdá!" řekl Pepík jako nevěřící Tomáš, pobídl své koně do klusu a míjeje nás šlehl jako by nic také mou kobylu.

Ta mimo všecko mé nadání poskočila, a že to šlo s kopce, sjel jsem po hladkém těle jejím dolů.

„No," posmíval se mi Pepík, „ty sedíš na koni pevně jako čepice na střeše — vítr by tě sfoukl. A jestli pak teď na něj bez žebříku vylezeš? — I vida, to umí; ani si ho k mezi nezavedl."

„V tělocviku," prál jsem, „skáčeme na koně i ze zadu."

„V Praze? Což tam taky máte koně?"

„Jen dřevěného."

„Hahaha! Na toho můžete arci skákat ze zadu i z předu, ten se neuhne, ani nevyhodí nohama! Na tom bys si mohl taky pěkně pospat. Víš, jak jsme onenkrát vedli za draha, ráno, ještě za tmy? Najednou vaše koně přede mnou na cestě stojí, že div do nich nevrazím — byly jich aspoň dva páry. Koukám, proč je kluk zadržel, ale on na žádném nesedí. Kam se najednou poděl? Inu klímal cestou, klímal, až se svalil mezi ně. Kdy by se byli nezastavili, mohli mu krásně pošlapat nohy, ruce i ksicht!"

XXVI.

Na potůčkách, to jest v údolíčku z tří stran lesnatými stráněmi obklopeném, na čtvrté pak k řece přiléhajícím, sepjali jsme koně a sňali jim ohlávky. Chvíli jsme ještě pobyli pohromadě, potom řekl

Francek: „Paste, hoši, já hnedle přijdu,“ - a pustil se od nás cestou ke mlýnu.

„Mlít nejde,“ povídal Pepík, „ani k rybářovi pro ouhoře, — vyleze na stráň a najde tam svou majolenu. On se teď spravuje podle písničky“ — Pepík ji zahoukl:

„Já nechci žádnou, jen Ká — ču-Káču,
já se s ní hodně vyskáču.“

„Nekřič!“ napomínal jsem ho. „Ještě by tě mohl slyšet.“

„Teď má novou chalupu, pěknou jako klec a čistou jako sklo — bude svým pánem, přestane dělat schoře, bude tancovat a pít za vlastní peníze, nemusí proměňovat staré štruple.“

„Jak to?“

„No, posavad, když chtěl někam k muzice, musel strejčkovi — jako vašemu tatínkovi — říkat o peníze. Bylo to víc jen na oko, co mu strejček dal, s tím by se byl nemohl dát vidět, jak se na chasníka ze statku patří. Jednou jsem při tom zrovna byl, když strejčkovi říkal: ‚Prosím vás, tatínku, buďte tak dobrý, dejte mi něco, abych měl na outratu!‘ Strejček sáhl po staré štrupli, která ležela na okně, podal mu ji a prál: ‚Tu máš — proměň!‘ Francek stál zkroušeně jako vandrovník u dveří.“

„A nedostal nic?“

„Musel ještě jednou pokorně žádat: ‚Prosím vás, tatínku, —“ pak mu dal strejček asi tři šestáky, a on mu políbil ruku. Pár zlatek měl už v kapse, ty si už dřív opatřil. — Ale poslouchej,“ načínal Pepík náhle jiný soudek, „co pak ty jsi v té Praze pořád dělal?“

„Inu, chodil jsem do školy.“

„Co vás tam učili? Číst, psát a počítat jsi přece uměl už tady.“

„Tam máme všelijaké jiné zástoje.“

Můj výklad o těch „zástojích“ byl jistě málo důkladný a málo zajímavý, Pepík si z něho mnoho nevybral a pořád mi skákal do řeči.

„Jestli pak vám i v téhle škole říkají, že svět je kulatý a že se s námi točí?“

„Totiž naše země? Jak pak by neříkali.“

„A věříš tomu?“

„Je to jistá věc.“

„Ale mlč! Mně by se mohli krájet, přece bych neuvěřil, že je ta země jako jabko nebo brambor —“

„Spíš jako brambor - jablko je hlaďoučké, brambor má drsnější šlupku, hrboly a očka, jako země má hory, doly a propasti. Přece na nebi vidíš, že slunce, měsíc a všecky hvězdy jsou kulaté —“

„Snad to, Krí-le pána, nejsou samé brambory? Bylo by je těžko do košíka sbírat.“

„A košík by na ně musel být hodně veliký, neboť jsou to samé světy, větším dílem hodně větší než naše země.“

„A ne světýlka, která se na noc rozsvěcují a k ránu zhasínají?“

„Kdo by je rozsvěcel a zhasínal?“

„Snad nějací andělé.“

„To snad si taky myslíš, že slunce rozsvěcují na den a zhasínají na noc?“

„Nejspíš.“

„A že když večer zajde na západě, do rána je přenesou zas na východ? Milý zlatý, to je všecko docela jináč. Slunce nechodí po nebi, nepohybuje se, ale stojí pořád na jednom místě, nikdy nehasne, pořád stejně svítí — ve dne nám, v noci jiným lidem, kteří žijou na druhé straně naší zeměkoule; ta se točí nápodobně jako ku příkladu naše másnice —“

„I prachsajraj! Hahahaha!“

„Nic se nesměj. Když večer na stole stojí kahánek a másnici točíme, dužina za dužinou přichází na jedné straně chvilku do světla, na druhé zas chvilku do tmy, a ty chvilky jsou zrovna jako u nás den a noc.“

„Tak dřív brambor, teď zas másnice!“ pošklebova1 se Pepík mé učenosti. „Jenže v másnici je smetana vnitřku, a na zemi je voda navrchu, v řekách, v rybnících a nejvíc prej v moři: kdy by se země opravdu otočila vždycky jednou stranou dolů, musela by voda z řek, z rybníků i z moře někam vytect, jako z okova, když ho sehneme dolů k putýnce.“

„Země je tak veliká,“ vyvracel jsem jeho mínění, „že všecka voda na ní neznamená víc, než jako bys másnici nebo třeba sud tak veliký jako tuhle Soušické skály navrchu maloučko prstem naslinil.“

„A lidé,“ vytasil se Pepík s novou námitkou, „museli by se při tom otáčení dostat vespod hlavou dolů a kdo ví kam sletět!“

„Lidé jsou proti zeměkouli tak malí tvorové, jako zvířátka, která můžeme viděti jen skrze drobnohled a kterých by si na špendlíkovou špičku mohl sednout celý roj, — taková drobotina nespadne s másnice, kdy bys jí nevím jak čerstvě točil.“

„I tohle jsou prachsetzakroucené rozumy!“ zvolal Pepík s pohrdavým úštěpkem. „Proto do těch Pražských škol chodíte? Takové bláznovství si musí brát do palice, kdo chce být pánem? Jak potom nemá náš tatínek říkat, že knihy lidem matou hlavy? Že se taky tobě toho chce!“

„K tobě by teda Komenský nadarmo mluvil: ‚Pojď sem, synu, uč se moudrým býti‘?“

„Kdo je ten Komenský?“

„Napsal Orbis pictus —“

„To je hnedle jako Onšpikšpik —“

„To je svět v obrazích —“

„A vykládá se tam o světě, jako tys tu povídal? Jdi s tím do Paďous!“

„Inu, jsi hloupý,“ myslil jsem si v duchu, ale neřekl jsem to, jen jsem se usmíval.

„Houbes je do toho,“ dokládal Pepík. „Už radší abysme se vyplavili.“

Šli jsme k vodě.

„Tuhle jsem před lety četl první povídku, o Menšikovu,“ vzpomněl jsem si s potěšením, když jsme míjeli ono místečko blíže malé

přirozené studánky. Kdy by tu byl se mnou bratr Josef, vyslovil bych to nahlas, ale před Pepíkem to zamlčuji, nemá pro to smyslu, zas by mě s tím posílal do Paďous.

Svlíkli jsme se u mlýnské strouhy, za kterou se táhl rozlehlý ostrov. Bezděky jsem se zasmál: tady by byl chtěl Ladislav Staněk žíti jako Robinson a míti mě u sebe jako svého Pátka!

„Co se zubíš?“ ptal se mne Pepík.

„Ale vzpomínám si — — Kdo to tamhle za řekou pase? Není to Soušický Vladyka?“

„Arci, hadrníček.“

„Kde by se bral tady?“

„Slouží teď ve Zlivi.“

Pepík rychle doběhl k vodě a vrhnul se do ní; já však kráčeje bosou nohou po drobném kamení, opatrně a pomaloučku jsem došlapoval a při každém kroku jinak jsem se prohýbal.

„Hahaha!“ smál se mi bratranec. „Tys choulostivější než žid!“

„Také bys byl, kdy bys celý čas chodil jen obut. Kráčím zrovna jako po skle nebo po jehlách.“

Když jsme se v proudící vodě šplouchali, Pepík se najednou vytasil s otázkou: „Ty, jak se řekne po německu: prase, prasata?“

„Schwein, Schweine.“

„Švajne,“ opakoval si. „A jak se řekne: dobytku?“

„Vieh — dobytčí trh: Viehmarkt.“

„Fích — švajne — tak? Hadrníčku,“ houkl najednou Pepík, — „švajne! fích!“

„Cože?“ ozval se za řekou pasák, který nás už chvíli pozoroval.

Pepík opáčil svou němčinu; dostal odpověď českou, krátkou a hrubě neuctivou, ale nedbal toho, nýbrž vyzvídal ještě: „Jak se po německu řekne kluk, kluci?“

„Bube, Buben.“

„Cože, buben? Opravdu? Když to příkladně řeknu židovi, bude tomu rozumět? nebude myslit na buben, na který tluče tambor nebo komediant? — A jak se po německu řekne lump a špicpub?“

„Skoro taky tak.“

„I jdi pryč!“

„Jsou to vlastně německá slova.“

„A jak se řekne: kluci prašiví, smradlaví?“

Musel jsem s pravdou ven: „To nevím.“

„Dej pokoj!“

„Mně se zdá, že chceš nadávat židům?“

„Aha — a proto mi to nechceš povědět? Aby tě čert vzal — už taky s nimi držíš!“

„Ty jsi bláhovec!“

„Buben! švajne! fích!“ křičel Pepík z plna hrdla. Při tom patrně myslil na posluchače nikoli přítomné, nýbrž budoucí.

Ale ozval se pasák za řekou: „Komu to patří?“

„Vezmi si to třeba všecko sám,“ odtušil Pepík.

„Jen si to tam nechte. Ale kdo je to s tebou? Myslím, nějaké Práže?“

„Spíš se ptá nějaký cikánek,“ zvolal jsem, pohněván takovou urážkou.

„A to je Střechovský študent!“ pokračoval bývalý spolužák, zastíniv si dlaní oči. „Šlak aby tě v téhle kráse poznal.“

„Tebe v té kráse pozná každý hned,“ trumfoval mu bratranec.

Ale on si ho nevšímal, držel se mne: „Už jsi doma?“

Jářku: „Jestli proti tomu nic nemáš.“

„I co pak je mi po tobě.“

„Tak si hleď svého dobytka.“

„Proč bych se nepodíval taky na kousek Střechovského?“

Nechtěl jsem mu již odpovídati.

„Můžeš mi v tom bránit?“

Obrátil jsem se k němu zády.

„Snad mu nebudeš mlčet?“ řekl mi Pepík. „Pořádně mu odsekni!“

„Čím jsi chtěl být?“ křičel Soušičák.

„Hadrníkem ne,“ odpověděl jsem.

„Pánem, co? Chtěl jsi se na nás koukat s půdy?“

„Na tebe nejspíš.“

„Proč pak ne? Já jsem vždycky od zadů hezčí než ty od předu.“

„Jsi krásný jako na cestě koláč po dešti,“ nemohl se udržeti Pepík. „S takovou ralbou*), jako je tvůj ksicht, nechtěl by ani chodit, kdo o maškarádech v masopustě dělá nejošklivějšího žida!“

„Co ty se do toho pleteš?“

„A co ty se o něj drbeš? on není tvoje koryto.“

„Za tebe by se mohl stydět, a ty stejně za něj.“

„Za tebe se musí stydět i bulík, před kterým stojíš, protože nejsi hoden ani prasata pást. Rozumíš? Švajne, fich!“

Pepík se s protivníkem potýkal ostře, ale chladnokrevně; já však jsem byl velice popuzen slovem, že by se měl bratranec nebo někdo jiný za mne stydět.

„Ty mizerný uličníku!“ pouštěl jsem uzdu svému hněvu, ale nedosti silně, hlas se mi zlostí skoro třásl.

„Á!“ rouhal se mi hadrníček, „kdo z nás dvou se potloukal ulicemi a dělal tam mizeru?“

„Jakou jsem ti dal příčinu, abys si mnou vyplachoval svou nevymáchanou hubu?“

„Tebou bych si ji vymáchal — ouvej!“

„Pes štěká i na pořádné lidi, když jdou kolem — tys na mě začal štěkat přes řeku! Štěkáš z daleka, když tě nemohu přetáhnout klackem — “

„To z tebe jde strach — ouvej, ouvej!“

„Ty mi budeš utrhat na cti, ty?“

„Kakramente, to bych si tcho natrhal! Ještě míň než na dlani chlupů!“

„Kdy bys měl sám čest v těle, dával bys ji také jinému —“

„Komu čest, tomu čest, ale slouhovi hůl, a tobě hnůj pod nos!“

*) Larvou.

„Nemysli si, že ti všecko projde!“

„Učitelovi už na mě žalovat nemůžeš, a jiného co mi chceš udělat? Sekat mě jazykem —“

„Ty Soušický halamo!“

„Ty Střechovský študente! Proč se svou ostudou radší někam nezalezeš?“

„Já — s ostudou?!“

„Když tě vyhnali z Prahy!“

Teď se mi zlostí třáslo celé tělo. Ten sprosťácký kluk mě tak hanebně urážel, a já jsem marně lapal po slovech, kterými bych ho podle zásluhy odbyl.

„Aby ti jazyk uhnil!“ chtěl jsem zahřmíti, ale hlas mi velikým pohnutím selhal. „Já mohu dokázat, jestli mě vyhnali!“

„Vyhnali, vyhnali!“ opáčil Soušičák. „Proto jsi zas tady, a zas budeš študýrovat na pastvě a v chlívě, u kobyl, krav a sviní!“

Než jsem mohl něco důrazného odpověděti, promluvil ke mně Pepík: „Tomu mamlasovi bysme měli namlít, co by se do něho vešlo!“

Jářku: „Kdy bysme se na něj mohli dostat! Než bysme přeplavali řeku, uteče nám.“

„Řeka je při naší straně moc hluboká a silně táhne, — taky by na nás mohl do vody házet kamením.“

Hadrníček neutichal. S pitvornou výslovností volal na mne: „Tý jsi chtěl póřad být Práse?‘

„Ohavná vochomůrko!“ byla moje odpověď.

„Snád taky chcéš, aby tvóje máma býla s Víně?“

„Ty kujone,“ předešel mě nyní Pepík, „o kom se tak opovažuješ mluvit?“

„Ptám se na sestru tvé mámy.“

Teď se Pepík teprv dopálil: „Tohle ti, holomku, neodpustím, kdy bys byl jeden na světě!“

Vyběhl ze strouhy.

„Pojď taky ven!“ zvolal na mne. „Máš kobylu a hříbě na louce — ať na nás nepřijde mlynář!“

Kobylu bych byl brzy sehnal, ale hříbě mělo roupy; jako by chtělo se mnou dováděti, bujně skákalo a jako šipka lítalo od strouhy do cípu louky a nazpátek, kdežto já se svými choulostivými chodidly jsem za ním nemohl dosti hbitě běhati. Musel jsem si doskočiti pro své střevíce, ač jsem jinak zůstával jako Adam.

Když jsem konečně i hříbě dostal ze škody, vidím, že Pepík, hodiv na sebe jen košili, už rozepjal jednoho koně svého.

„Co chceš dělat?“ ptám se ho z daleka.

„Přeplavu řeku na kobyle.“

„To já s tebou!“

„Není potřeba — sám ho spravím! Ty zůstaň u koňů a u šatstva.“ Pepík se vyhoupl na kobylu. „Ještě mi podej jednu ohlávku.“

Chytiv ode mne provaz, vjel do strouhy a dobrodil se k hlavnímu toku. Tam kůň hnedle zapadl do hloubky, že mu bylo viděti jen hlavu a krk. Pepík, aby s něho nebyl splaven, chytil se hřívy; při

tom nechtě škubl ohlávkou a obrátil koně po proudu. Aby napravil chybu, nazbyt trhal provazem a křičel, čímž plovající kůň byl jen více pomaten a znepokojen. Byl strach, aby se nestala nehoda. Všichni jsme křičeli jako o závod, já jsem s jednoho břehu Pepíkovi radil, hadrníček se mu s druhého posmíval.

To však trvalo jen malou minutku; pak se kůň v řece otočil napříč, hnedle měl pod nohama pevnou půdu a blížil se k Zlivskému břehu. Hadrníček hodil proti němu několikrát kamenem, ale vida marnost takového počínání, vzal nohy na ramena a utíkal od vody, jako by mu hlavu zapálil. Pepík se na koni tryskem pustil za ním, levou rukou drže ohlávku, v pravé pozdvihuje dvojitý provaz. Na konci louky, jako talíř rovné, ho dospíšil a počal po něm šlehati. Pronásledovaný skočil s louky do vysokého žita a zmizel mi v něm jako zajíc; Pepík vrazil za ním i do obilí, a pravice jeho zdvíhala a skláněla se rychle za sebou.

Měl jsem radost z jeho hrdinství, ale že vjel i na obilní pole, to byla příliš veliká opovážlivost, která ani hrubě nemohla zůstati bez zlých následkův. A skutečně, sotva jsem si to v duchu řekl, už se tam v dálce ozvalo hněvivé pokřikování, — už tam lidé spozorovali, jakou Pepík dělá nezbednost a škodu; snad se na něj sběhnou, a všecko se skončí velikým pohoršením.

Snad se už po něm ženou -- nikoho sice není ještě vidět, ale on už zas po louce ujíždí zpátky. Kvapím k našemu šatstvu a rychle se oblíkám; dost možná, že se za vodou hnedle objeví s hadrníčkem některý Zlivský soused.

Pepík zase už jest u řeky; vjíždí do ní něco výše, patrně proto, aby ho proud nezanesl pod místo, kde vtéká do řeky strouha. Nikdo za ním neběží, a než by se dvakrát pomodlil otčenáš a zdrávas, kůň jeho už se brodí struhou k potůčkům a vyskakuje na břeh. Jezdec, maje košili od podolka skoro až po prsa mokrou, sklouzne s něho a spíná jej.

Jářku: „Prohnal jsi ho!“

„A několikrát jsem ho přetáhl,“ povídá Pepík, — „ne tak, jak by zasluhoval: koně jsem nemohl pustit, a na koni jsem dobře k němu nemohl.“

„Ale bude z toho nová mela —“

„Proč?“

„Někdo tě tam uviděl v žitě a křičel, — třeba tě nepoznal, hadrníček mu poví, žes to byl ty.“

„Ale vždyť je to pole strejčka Přenosila! Ten mi tak moc neudělá, a hadrníčkovi dá malou audienci, obzvlášť až se doví, proč jsem na něj dotřel: že tu nectně mluvil o vaší a naší mamince. Francek se ještě nevrátil?“

„Také Josef ještě nepřišel na koupání.“

„Je dobře, že tu nebyli, ten krobot byl by třeba všemu ušel.“

Od koně zaměřil Pepík na stráň k studánce, lehl u ní celým tělem na drn a přilnul k ní ústoma pevně jako žíznivá pijavice.

(Pokračování.)

Večer u Jizery.

Bylo to na břehu Jizery:
přepadly duši mou příšery.

Den zticha hasnul a umíral,
nad řekou měsíce srpek plál.

Z továrny k obloze dral se dým
útvarem bláznivým, mátožným.

Na prsa lehala dusná tíž,
stínové klesali níž a níž.

Z luk táhla mlha a mrazila,
roklemi dále se plazila,

jak oné cizoty chladný stín
valí se v domova tichý klín . . .

Opodál ve krčmě začudlé
zablýsklo večerem světlo mdlé,

a tam, jak měsíce srpek has,
zacházel ubíjet zas a zas

krvavý peníz a čest a klid
zdrcený zchuzený český lid . . .

Temnota ulehla v dolinu,
obzor se zahalil do stínu,

tok řeky, jasný prv stříbra pás,
v obludu hroznou se změnil v ráz,

důl horský, prve tak luzný kout,
v hrozivou tlamu se zdál mi pnout,

ve tlamu hladovou, jejíž sval
po našem lidu se rozvíral . . .

Bylo to na břehu Jizery:
v noci tu rodí se příšery,

obludy náhle tu vznikají
a lid náš do tenat chytají.

Jan Vřesnický.

Moderna a příroda.

Kladuli tyto dva pojmy vedle sebe, chci upozorniti na některé vůdčí myšlenky moderního umění výtvarného, jimiž se vědomě od tak řečeného starého umění odlišuje. Nepotřebuji zvláště vykládati, že moderna jest pro mne jiným pojmem než pro modernisty. Ti, kteří sobě jmeno modernistů přivlastňují, neuznávají starší moderny než té, která se s nimi zrodila a která dle všeho také s nimi zemře. Já pak stavím modernu na rozdíl od umění 18. věku, když přestalo býti uměním slohovým a začalo býti uměním přírodním. Totiž, abych vysvětlil, co míním tímto protikladem, lépe řeknu, že moderní umění neuznává nijakých absolutních pravidel starých, historických slohů, že jednak ze starých slohů béře, cokoli se mu hodí, a volně s tím nakládá, jinak slohovostí ve smyslu dřívějších věků vůbec pohrdá. Od té doby, co si malíři a sochaři po prvé předevzali malovati a modelovati jen to, co příroda jim na vzor vytvořila, a co spůsob, jakým přírodu zobrazovali, nevázal se na žádná přikázání než na skoro fysické zákony lidské dovednosti, od té doby datuje se moderní umění.

Vynechal jsem umění stavitelské, neboť to se podnes nejméně vymanilo z vlivů minulosti, a právem lze říci, že je dosud nejnemodernějším uměním. Architektura zůstala nejkonservativnějším uměním. Skrovné pokusy naší doby ukázaly, že příroda a stavitelství zdánlivě nemají více vzájemných vztahů než jen nejprimitivnější vztahy díla lidských rukou a všehomíra. Dílo architektovo, ať slouží pouhé potřebě nebo činí nároky na uměleckou samostatnost, jako by bylo bez všelikých vzorů přírodních. Snad není pro dům, obydlí, chrám atd. jiných předloh, než zvířecího doupěte a jeskyně. Některá zvířata staví sobě příbytky, užívajíce hmot přírodou daných a také tvarů přírodních (na př. pahorek z jedličí a snítek, rudými mravenci nakupený). Ale člověk zapomněl na pravěké arcitypy svého stavitelského umění, jimž ještě Egypťané byli blízci svými pyramidami, a vymyslil si zvláštní tvary, jimiž vyhovuje své potřebě i svému vkusu. Zdi, sloupy, římsy atd. jsou na pohled zcela nepřirozené, zcela a čistě umělecké výtvory, a stavitelství platilo vždy za vrchol umění a za korunu vší lidské dovednosti. Tohoto vrcholu pak bylo již dosaženo, a to dávno, již ve starém věku. Moderní umění se ovšem této thesi opřelo a snažilo se dokázati, že také v stavitelství vývoj není u konce. Vzdalujíce se od přírodních tvarů čím dále tím více a přibírajíce nové a nové hmoty, stavěli moderní lidé své paláce práce, svá nádraží, své mosty atd. na základech zcela jiných, a to doslovně i v přeneseném slova smyslu. Moderní architektura vznikla, nebyla však za moderní uznávána. Modernisté naší doby snaží se vynalezti nové tvary, ale zachovávají staré, přilepujíce na ně nový dekorativní detail. Tento „dekor“ je arci „přírodnější“ než byl detail slohový, ano je přímo naturalistní. Stromy, zvířata, květy, listy pokrývají zdivo, ale římsy, pilastry, patky atd. zůstaly, třeba svůj zevnějšek trochu pozměnily. To však neznamená mnoho, a modernější je skleněný palác Sydenhamský nebo kterákoli nádražní dvorana velkých měst, než modernistně vyšperkované průčelí činžovních domů.

Přírodě nejblíže zůstalo sochařství. Od pravěku až podnes je stále totéž. Dovednost vzrostla, ale z hlíny uhnětená husička nebo bronzový koníček starohellenský představují nám přírodu právě tak naivně a bezprostředně ve všech třech dimensích, jako socha Svobody v přístavě Newyorském nám suggeruje obrovitou ženu s pochodní v ruce. Slohové umění i moderní realismus postupují stejnou cestou, odchylujíce se od sebe ve vedlejších podrobnostech, v úpravě, v dekorativní části, která podléhá architektonickým pravidlům. Přece však se zdá, jako by moderní plastika hledala nové styky s přírodou. Realismus opanoval pole, a tvarosloví moderního sochařství jest vždy přirozenější, než kdykoli bývalo. Lidská postava, zvířecí tělo i rostlina staly se v plastice rovnoprávnými. Jako modernistní architekt dává vzrůstati stromům nad portály, květům na římsách, krášlí obruby a výplně želvami a hady, podobně sochař naší doby již nehledí s patra na soudruha, jenž modeluje spícího psa, králíky atd., nebo když nám předvádí kočího s jeho tahounem, pasačku s kravou a p. A ti lvi, orli, koně na velikých pomnících nejsou již slohově přistřižené emblémy, nýbrž skutečná zvířata. Jde to až do detailů, jak lze pozorovati na křídlech geniů, která se stávají čím dále tím realistnějšími ptačími perutěmi, kdežto dříve měla jen konvenční podobu jakéhosi všeobecného, ideálního létacího nástroje, který upomínal na ptačí křídla.

Plastika drobná, jak lze nazvati moderní umělecko-průmyslovou výrobu předmětů keramických, kovových, dřevěných atd., kráčí týmž směrem. Nikdy nebylo tolik žab, ještěrek, brouků, hlemýžďů, vážek, tolik psů, koní, slonů a j., tolik plastických růží, kosatců, tulipánů, rákosu a všeho druhu realistně provedených přírodnin na našem nářadí a nádobí, na přepychových předmětech. Moderní naturalisující pojetí a zálibu v těchto věcech sdílíme s asiatskými národy, najmě s Japonci, od nichž jsme se učili, jak lze věrně napodobeného hmyzu a jiných zvířat k uměleckým účelům užívati. Drobná plastika salonní pak stejně hoví tomuto směru, a také lidská postava stala se mnohem přirozenější, ano až povážlivě realistní. Zajímavo jest, že s těmi „jako živými“ zvířátky a s tím pletivem listí, větviček a květů spojena bývá lidská podoba, jak právě řečeno, velmi pravdivě dle přírody provedená, ale báchorkovitě pojatá. Hubená tělíčka dívčí, kloubovité a svalnaté údy mužské, zvadlé tvary starého ženského těla vídáme sub titulo vodních žínek, skřítků, sudiček atd., a vedle obhroublých sekáčů, kovářů, nádenníků proplétají na kalamářích, květináčích, džbáncích, misách najády, undiny a dryady, nahá těla, těla mnohdy do krajnosti pravdivá a dle modelu se všemi nahodilými škaredostmi napodobená. Jako není zajisté příjemný pohled na umyvadlo, s jehož okraje se na nás dívá bachratá žába, nebo na krabičku, na jejímž víku sedí nohatý pavouk, tak neokříváme také pohledem na schátralé postavy nebohých dělníků a žebráků, na souchotinářská poprsí, na vodnatá břicha, zkřivené páteře. Příroda zobrazována jest věrně, ale často po své nehezké stránce, a moderní umění libuje si v napodobeninách všeho, co zaráží a nervy rozčiluje. Budí rádo pocity nepříjemné, asi jaké jsou u většiny lidí, když jim skočí žába na ruku nebo pavouk spadne do talíře. A moderní umění nebudí pocitů hrůzy, strachu a ošklivosti, jako je budívalo

umění dřívějších dob, myšlenkovým obsahem svým. pointou, nýbrž pečlivostí a dovedností, s jakou předvádí nepříjemné, nehezké a neobyčejné věci. Pointa je v tvaru, v barvě a v provedení, nikoli v ději, v komposici. Příroda sama působí silným dojmem, ale moderní umění vyhledává v přírodě, co člověkem otřese, třebas by hlavní složkou pocitu byl hnus. Příznačný rys moderního umění, jeho temperamentní zachycování přírodních zjevů všeho druhu pochází přímo z realismu. Tento stupňuje se k naturalismu, v nejnovější době pak mísí se k tomu romantický nádech, pohádkové rekvisity, fantastické nápady.

Mnohem zřetelněji obráží se názor moderny v nejmodernějším odvětví výtvarných umění, v malířství. Ačkoliv sochař podává vyvolený předmět spůsobem skutečnosti, tedy přírodě nejvíce příbuzným, totiž jako těleso, ano reprodukuje případně i jeho lokální zbarvení, nelze jemu přece přírodu tak zobrazovati jako malíři. Naše řeč sama naznačuje, že „obraz“ par excellence jest nám dílo štětcem na ploše barevně vytvořené. Dříve byl obraz také plastická napodobenina, a v jiných řečech (na př. v němčině) jest totéž slovo označením pro práce sochařské i malířské (Bild, Standbild, Bildsäule, Abbild), jak bylo též ve starověku (na př. imagines — sochy předků, pak též malované obrazy). Malíř naší doby jest neobmezený vladař v říši, kterou příroda uměleckému duchu lidstva na zemi založila. Umění štětce a barev se ze všech výtvarných odborů vyvinulo nejplněji a nejbohatěji. Moderní malířství přilnulo ku přírodě nejtěsněji, zavrhlo vše ostatní a neohlíží se po nijakých předpisech a pravidlech staromodní esthetiky. Pokročilo radikálně ve směru moderním, jenž znamenal emancipaci od slohu a slohové discipliny. Látka, sujet, zbarvení, kresba koncepce, pojetí — všecko je dáno na vůli malíře, který předstoupí před přírodu s chladnou krví a odhodlanou myslí, že v ní neuvidí ničeho, co by byl někdo jiný již dříve viděl. Jediná příroda je vzorem a učitelkou zároveň.

Modernisté se také v malířství oklikou přes realism vrátili k slohovosti. Hledají moderní sloh. A opět mám za to, že tento sloh byl již nalezen. Aspoň dnes jeví se snažení našich malířů dekoratérů jako reakcionářské. Nahrazují šablonu starých slohů šablonou jakéhosi nového stylu, který přibírá realistní a naturalistní motivy k osvědčeným a ustáleným prvkům, abych tak řekl, všeslohovým. Důraznění přírodních detailů jest jediným moderním momentem tohoto stylu. Ty vyšvihnuté linie a křivolaké čáry jsou pouhým kompromisem několika našich a několika exotických slohů, a také naturalistní detail není zcela původně naším nápadem, nýbrž asiatskou vymožeností, jak již dříve připomenuto. V podstatě pracují modernisté s kapitálem vytěženým od realistů a naturalistů. Moderní názor na přírodu připravil jim půdu, z které vyrůstá jejich pestrá sklizeň.

Realismus tedy ovládá naše malířství. To jest asi skutečný stav věcí, neboť i v dekorativním a applikovaném umění lze najíti stopy jeho vlády. Ano i přívrženci a zastanci historismu v umění, kteří hospodaří ze staré zásoby minulosti, uznávají jeho moc. Nová renaissance, nové baroko, nové empire vykazují množství realistních motivů a oživují pod vlivem moderního smyslu pro pravdivost. Jest to verismus,

který se přidržuje akademie, nebo naturalismus, který slouží stylu. Nejpříkřejší protivy smlouvají se v kompromis.

Proto jest prostý a pouhý realismus dosavad nejpoctivějším výrazem moderního umění. Není tak bezduchý, jak se zdá a jakým jej někteří fanatikové mody učinili. Může býti poetický, náladový, výrazný. Může zpívati, vypravovati, také povznášeti, strašiti, dojímati. Malířství naší doby dokonce nepřemohlo stanovisko „příroda nade všecko,“ ale naopak se ještě ve svém realismu neupevnilo. Mnoho konvence a mnoho školní zkornatělosti zbylo také v tomto odvětví. Přece však moderní malíř projevuje svrchovanou úctu před přírodou ze všech umělců nejjasněji. I když chce přírodu opravovati, když v ní vyhledává, co v ní obsaženo není, i když s ní pohrává, jest jí blíže než ostatní umělci. Máme to již v krvi, že nesneseme nic stylisovaného, nejdeli o podružné umění, o tektoniku, a že pomalu i v dekorativním, applikovaném umění nestrpíme nic, co je „proti přírodě.“

Vývoj kulturního žití přináší s sebou změny a odchylky od hlavních směrů, a tak se stává, že moderní názor na přírodu se různě manifestuje. Po nějaký čas malovali umělci jen bílé světlo denní, nyní vyhledávají přítmí a šero, znázorňujíce je se stejnou snahou po „opravdovosti.“ Realismus tvaru se prohloubil, nejnověji je na řadě detail, příroda z blízka viděná Malují se vrásky na tváři a na rukou, maluje se trs trávy, kmen, květina, a to ostatní k tomu. Maluje se to jako před tím volně a široce, ale umělec stojí přírodě blíže. A pak se maluje všecko. Není více ohraničených odborů, nevymezují se již „genry.“ Dnes chceli malíř, aby byl považován v pravdě za moderního umělce, nechť maluje podobiznu, zejtra západ slunce nad řekou, pozejtří útok jízdy; pak květiny, zátiší, zvířata. Není již rozdílů a stupňů v malířství. Žádný nesmí se vypínati nad ostatní, autor kostelních obrazů je stejným umělcem jako animalista.

Ovšem vybírá si jednotlivec, co rád maluje, a maluje rád, co se mu dobře daří. To bylo vždy a bude. Ale specialisování přece přestává. Umělci své speciality aspoň střídají. Dva, tři roky nebo déle malují měsíčné noci, pak lesní interieury ve slunci, pak zase něco jiného Nebo výjevy z venkovského života, pak genry salonní, pak vojenské. Jednou krajiny, pak lidi. Podle nadání.

Malíři dbají při tom rázovitosti, také modernisté, a přírodní tvary a barvy hledí na nás z pohádek i ze suchoparu vápenných pecí. Zelené hrdlo kačera nadchne malíře, vyobrazí nám jej na potoce v stínu vrbového proutí nebo z něho udělá pohádku, přidada k němu ženský akt s rozpuštěnými vlasy. Zvířecí tělo vůbec mnoho se maluje a mnoho bývá upotřebeno k effektům komposičním. Příšery, strašidla a všelijaké allegorie básnické berou na se někdy věrnou podobu zvířat, mnohdy realistní částky zvířecího těla. Snaha po zachycení překvapujících tvarů a pohybů, zarážejících forem, příkrých barev vede též malíře při výběru námětů a jí děkujeme za velké žáby neb žabí muže, za rozličné mloky, za skráceniny, jichž je stále více, jako by se neslušelo malovati koně nebo vepře jinak nežli z předu a ze zadu. Dekorativní malířství v stejné snaze sáhlo po hlavonožcích, mořských polypech, ostnokožcích a t. p. Hmyzu vzpomněl jsem již při plastickém umění, malíři neméně si jej oblíbili. S rostlinnými tvary má se to nejinak. Trnité,

rozsochaté byliny, květy podivných tvarů, ať domácí, ať z cizích pásem, pak části rostlin, které bývají oku skryté, lodyhy, bobule, kořeny, podzemní výhonky sestaveny v ornament. Věrně dle přírody, ale ve skráceninách a v různých nezvyklých polohách malují se květy naší polní květeny. Ba někdy nejsou ani k poznání, a přece jsou realistně provedeny.

Cesty moderního realismu bylo by lze sledovati v krajinářství, v malbě portrétů a jinde, všude bychom jej zastihli při práci, jak studuje přírodu, věrně ji zobrazuje, ale všelijak z ní vybírá Jde vždy za přírodou, ale volí si zvláštní stezky. Nevylučuje ničeho, ale co vyvolil, to snaží se také pro své zámysly vykořistiti Tak není příroda majestátním velevzorem, jako byla pro francouzské mistry před 30 lety, ale spíše bohatým ložiskem, z kterého se těží „po loupežnicku." Moderní umělec urve kus přírody, dříve jej z celku vyňal. Moderní umělec zachycuje, uchvacuje, dříve líčil. Zůstala jen vážnost před přírodou, která jest méně než láska k ní a trochu více než záliba. Lze říci, že v našem umění směr udává respekt, s jakým se na přírodu hledí.

Ale pokud jest jen známka takového respektu patrna, zachová umění svůj moderní ráz a bude v podstatě realistním. Budoucnost ukáže, zdali dějiny umění naší doby znamenaly úpadek anebo rozvoj realismu. Dr. *F. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Románem dívčího srdce nazval R. J. Kronbauer svou *Řinu*, knihu, vydanou nákladem Hejdy a Tučka (str. 565) a illustrovanou od V. Olívy a A. Scheinera. Zmíněným titulem vedlejším spisovatel sám dává tušiti, že práce jeho látkou spadá v obor milostných historií románových, a dílo samo tušení to potvrzuje. Hrdinka románu, Řina neboli Kateřina Sezimova, na počátku vypravování vrací se z německého pensionátu zahraničného, kdež byla na vychování, na Alexandrov, dvůr v severních Čechách, jejž otec její má v nájmu. Cizina propouští ji rodnému kraji právě v době, kdy dospěla, aby byla uvedena do společnosti, učinivši z ní dokonalou dámu. Řina odvrací se s nechutí od zemědělského zaměstnání otcova, štítí se prostého lidu, konajícího hrubé práce venkovské, krčí nosíčkem i nad smetánkou vůkolní společnosti ženské a chvěje se úzkostí před nudou, která ji čeká v osamělém dvorci. Nedivíme se nic, že několikaletý pobyt v Němcích zastřel také její smysl pro naše potřeby národní, pro naše zápasy politické, pro kulturní pokroky a zejmena též pro naši literaturu. — Základ, z něhož spisovatel vychází, odpovídá skutečnosti. Taková, jakou z počátku poznáváme Řinu, může býti dívka třeba z nejčeštější rodiny, dopustíli se její rodiče té pošetilosti, u nás bohužel stále ještě časté, že svěří všechen výchovný a vůdčí vliv na nejdůležitější léta její cizině. Věcný, zkušeností podepřený podklad pak sesílen jest co do účinnosti také tím, že spisovatel vede si v zobrazení své hrdinky zcela umírněně.

nenanášeje barev ani jich neubíraje, aby snad obraz jeho tendenčně vyvstal, nýbrž spokojuje se prostými doklady skutečného života.

Vliv nového prostředí dostaví se u Řiny záhy. Rozumí se, že na ni nejdříve působí úzký kruh rodinný. Neuplatňuje se tu však matka, která byla původkyní cizinského vychování dceřina, ani otec, který má příliš mnoho starostí s hospodářstvím, nýbrž babička, starosvětská žena selského původu a bohaté zkušenosti životní. Jest takořka na dlani, že babička jest nepřítelkyní zpanštělých a zrůdných choutek své vnučky, která jí působí svými názory vážné starosti. Moudrá stařena však chopí se díla a nepomíjí žádné příležitosti, aby z mysli dobrodušné dívky vyplela všecku škodlivou, nesprávným vychováním zasetou buřeň a učinila tam místo ušlechtilé setbě citové i rozumové. Práce její se daří, Řina mění se znenáhla v dívku zcela jiných názorů a jiného smýšlení. Nechybějí také jiné popudy ku proměně jejího nitra. Na prvním místě jest tò poněkud exotické seznámení se s chorým, vzdělaným a jemnocitným knížetem, jehož skon hluboce otřese duší dívčinou. Dále působí na ni řada prostých, přírodních lidí, jejichž přispěním otvírají se jí v nejbližším, na pohled zcela všedním okolí nové obzory a podává se nová látka ku přemýšlení. Tu starý lesník Kazda, nořící se vší duší v přírodu jej obklopující, tu šafářka, tu starý, vždy na smrt připravený vesničan Veruňák a jiní lidé silně vyvinutých individualit pomáhají k tomu, že se s duše naší hrdinky odlupuje předsudek za předsudkem, že zrak její jinak se dívá do světa, že srdce její jinak cítí. Konečně i pouhé nálady, na př. pohled na hvězdnatou oblohu, zaslechnutí nespatřeného zpěváka, tratícího se v noční tmě, ruch pracujícího lidu a j., osvědčují u Řiny moc výchovnou. Všecky ty momenty zachycuje spisovatel správně a věrně a umisťuje je zcela příhodně, takže vnitřní proměna Řinina jeví se nám jakožto nutný, psychologicky dobře odůvodněný důsledek daných praemiss. Jenom v tom cítíme jakýsi nedostatek, že zmíněné obrození dívčino děje se v době příliš krátké. Ten nedostatek má ostatně celý román, v jehož ději časový spád je příliš rychlý, ano místy i přímo unáhlený.

V „románě dívčího srdce“ jistě nemůže chyběti vylíčení poměru hrdinčina ku pohlaví mužskému. Našemu spisovateli jest vylíčení toto hlavním úkolem, k němuž vše, čeho jsme se dosud dotkli, bylo toliko průpravou. Úkol ten rozpadá se tu ve dva díly, z nichž první by mohl slouti sklamáním, druhý šťastným napravením. — Řina jest uvedena na krajinský ples, kdež její krása vzbudí živou pozornost. K vlivům, které se u ní po tu chvíli uplatňovaly, přidruží se činitel nad jiné závažný, různí uchazeči o její přízeň. Vliv společnosti v Kronbauerově obraze záhy se omezí na vliv mladých mužů, kteří se nám nejeví nikterak ve světle příznivém. Řina správně je prohlíží — mezi nimi také hlavního jich představitele, Leopolda šlechtice z Tužebníka, — přes to však přijímá dvoření tohoto světáka a vítajíc ho také v Alexandrově dává se znenáhla jeho úklady opřádati tou měrou, že jest pokládána již za jeho nevěstu. Při tom však nechová k němu hlubších citů a zhrozí se ho, když pozná pravou podstatu jeho. Pan „baron“ vedle všech jiných ctností svých jest také jakožto záloženský úředník praprostým defraudantem, který se chce Řininým věnem spasiti. V návalu upřímnosti, jež přese všechnu snahu autorovu, aby převrat ten byl

odůvodněn, na člověku tak protřelém a posud pevně sedícím zdá se nám nepochopitelnou, vyzná se Řině ze všeho. Odmítnut jsa od ní udá se soudu, stane se příčinou poplachu v městě i v kraji, kde všecko smýšlení rázem se obrátí proti muži posud hýčkanému a velebenému. Veřejnost a zejmena neurvalý tisk krajinský spojuje však s jeho jmenem stále jmeno Sezimovy Řiny, na niž metány jsou nejneomalenější urážky. Zneuctěná, zlomená dívka, aby se vybavila z duševní skleslosti, odejde s babičkou do Prahy, kdež přiměřeným rozptýlením mysli dostaví se v ní zase chuť k životu. A když se seznámí s poctivým, šlechetným malířem Novarou, vzplane k němu upřímnou láskou a stane se jeho chotí. Náprava shrouceného nitra dívčina a společenská rehabilitace provedena jest ovšem s rychlostí, význačnou pro toto dílo Kronbauerovo.

Dějový podklad románu, vzatý z invence autorovy, jest, jak patrno, jednoduchý, tak jednoduchý, že by se tu málem již mohlo mluviti o nedostatku. Svědčí tedy jen o dovednosti a obratnosti autorově, že skrovnost obsahu jest zakryta hojnými episodami a vložkami, tak že průměrný čtenář má z knihy dojem sytého obrazu, na němž v rušném pohybu, svědčícím o životní síle, zachycena jest pestrá skupina jadrných postav. Čtenář soudnější však sotva asi shodne se v této výslednici dojmové. Budeť hledati těžiště románu ve vylíčení psychického rozvoje čelných osob jeho, podepřeného zevrubnými charakteristikami. Ale právě po té stránce nemohou mu ujíti některé slabiny. V prvé části knihy, jak jsme se již zmínili, nalezneme partie, svědčící o plném ponoření se v nitro románové hrdinky, kdežto v částech dalších již nejeden stav duševní je nakreslen ploše a mělce. Totéž platí o Poldovi a o několika jiných figurkách drobnějších. Co do charakteristiky věnoval spisovatel ovšem největší péči čelným dvěma postavám prvého oddílu; ale i tu není na místě, že na př. Řina na str. 244—251 sama *vypravuje* o své přeměně a že spisovatel i jinde spokojuje se vypravováním tam, kde bychom čekali činů osob románových. Kronbauerovy osoby — i zcela podřízení episodisté — vypravují o sobě vůbec se zvláštní zálibou, jejich povahopis jest tímto způsobem pořízen dost pohodlně. Tím však nebudiž řečeno, že by tu nebylo figurek zdařilých, živoucných a věcně vystižených.

Zajímavo jest stopovati, kde Kronbauer sbírá látku k svému románu a jak si ji upravuje. Dotkli jsme se již toho, že vlastní invence jeho nevyznačuje se bohatstvím nějak nápadným a že by zejmena dějový proud brzy dospěl konce, kdy by nebyl uměle stavován. A tu opravdu překvapuje bezstarostnost, s jakou spisovatel vplétá v pásmo svého vypravování nejrůznější „živé dokumenty" z nejbližší, a to i velmi všední skutečnosti. Nejen defraudace Poldova jest v místě, do něhož jest položeno dějiště románu, jistě posud v živé paměti, ale i drobnější příběhy známy jsou tam i jinde z denních zpráv novinářských. Jmenujeme za příklad jen historku o demonstraci *ských gymnasistů proti tamnímu řediteli, vypravování o náhlé smrti sochaře Sch. a j. Místy nalezneme rozvláčnou episodu, která nesouvisí nikterak s celkem a činí dojem výplně (nechci říci vycpávky) zcela zbytečné, jako na př. nevkusný disput brabenářův. Z části náležejí sem i rozličné vzpomínky, historky a výmysly lidiček, kteří se na dějišti objeví jen proto, aby

jejich rozprávka zabrala kus místa. Tím vším má se jednak krýti nedostatek významnějšího děje nebo nutné analysy, jednak vyplniti časový prostor, který by jinak byl prázdný. Za týmž účelem užívá Kronbauer také rozsáhlých řečí, které pronáší každá jen poněkud význačnější figurka. Takové přednášky, zhusta na několik stránek ano i listů rozvleklé, má zvláště babička, ale i Řina, Sezima, Poldi, Kazda, Veruňák, Novara, jehož sáhodlouhé výklady o umělcích všeho druhu mají rozsahem alespoň z části vyvážiti kvapný spád posledního oddílu knihy, a j. Autor zachází v této přednáškové manii (která se nám ze všeho díla nejméně líbí) až tam, že vkládá Řině na str. 293.—298. v ústa poučný referát o hospodářské výstavě, jako by byla nějakým zpravodajem novinářským. Není pochyby, že by důkladným obmezením této šíře, které nijak nelze nazvati epickou, dílo Kronbauerovo značně bylo získalo a že by příznivý dojem výsledný tím byl nemálo sesilen. — Dikce autorova je zde hojná, květnatá a k věci přiléhavá; spisovatel rád se vyjadřuje obrazně, vole při tom prostředky půvabné, poetické, třeba ne vždy původní. Illustrace v knize jsou z příčin průhledných rozloženy velmi nesouměrně; první sešit jich má 9, ale již v šestém není žádná a pak se trousí po jedné, nejvýš po dvou.

Od téhož spisovatele vyšla nákladem J. Otty kniha *Síla hroudy* (str. 419), v níž jsou uloženy dvě práce, spjaté v celek tím, že jejich dějiště jest položeno do panského dvorce v severních Čechách. Zemědělské práci v takovém místě jest tu věnováno mnoho pozornosti zvláště v prvním obrázku, nazvaném V nevolnictví vděčnosti. Hrdinou jeho jest chasník Kolos, člověk, jenž po těžkém úrazu dlouho byl pokládán za slabomyslného. ponenáhlu však se prokřesal k nevšední bystrosti rozumové. Rozpor mezi obecným míněním, pohlížejícím na Kolosa jako na duševního chudáka, a mezi skutečným stavem nitra prostého muže tohoto jest zajisté vhodnou látkou pro belletristu, zejmena takového, který minuciosní záchvěvy citové umí vyjadřovati případnými tóny. Kronbauer snaží se o to dle sil svých a ne bez výsledku. Plnému úspěchu jeho práce vadí však jakási mazlivost, s jakou podává některé své figurky venkovské, přebarvování jich rysy i barvami nepřípadnými a místy také poněkud nápadné arranžování dějového postupu.

Opravdový, upřímný hospodář lne k půdě, která ho živí, a jest oddán svému povolání tak, že spíše hyne, než by se naučil žíti na půdě velkoměstské. Tato známá zkušenost jest vůdčí myšlenkou druhého obrazu autorova, Z cizího na své, po ní dostala i kniha své jmeno. Spisovatel ponořil se tu do vzpomínek na své mládí a vyličuje nám výmluvnými slovy tvrdý zápas, jaký vedli s životem jeho rodiče, chtělili uvesti děti své na pohodlnější dráhu životní. Obrázek za obrázkem vybavuje se tu v autorově paměti, a s venkovským životem střídají se scény ze studií gymnasijních a tím též jakési mžikové pohledy do Prahy a do města venkovského. Vypravování, jež na některých stránkách silně nám připomíná F. X. Svobodu, jest, jak pochopitelno, zhusta citově zvlněno a dojímá svou upřímností a bezprostředností. Znova se tu potvrzuje, že čím méně jest někde umělkovanosti, tím více jest tam umění. Hřejné teplo autorových příběhů podmaňuje si nás tu tím spíše, že také stavba práce krom několika malých digressí jest pevná a ladná. — „Borovicový les“ (str. 7.) má správně slouti borovým.

Některým literátům jest nevýslovně proti mysli, majíli hotové dílo své přepracovati v novou podobu. Uvolí se snad zdramatisovati román nebo povídku, ale změniti román opět v román — ovšem jinak založený a nové myšlenky obsahující — zdá se jim věcí zhola nemožnou. Paní Růžena Svobodová, jak se zdá, nenáleží do té skupiny, nové dílo její, román *Milenky* (nákladem Vilímkovým, str. 474), jest toho výmluvným důkazem. Kniha vyrostla z práce, která již ve Světozoru budila zaslouženou pozornost, ač tehdy nad etherickou vzdušností a téměř chorobnou nedokrevností postav bylo také vyslovováno přání, aby spisovatelka se svých nadoblačných výšin sestupovala níže ke všední střízlivosti pozemské hroudy. V nynější definitivní podobě, značně odchylné od díla původního, vymáhá si román plného, upřímného uznání jakožto dílo v každém směru hodnotné a zralé. Přepracováním získal tolik, že jej bez rozpaku klademe k nejpřednějším plodům naší románové literatury z doby poslední.

Látka románu jest naznačena titulem, ač není jím vystižena tak, aby nebyla zároveň otevřena vrátka domněnkám nemístným. Název tu potud jest výstižný, že spisovatelka obrala si za hrdinky ženy, vedle nichž muži, kteří tu jednají, jsou skoro jen nezbytnou stafáží. Naproti dřívějším povídkám a románům autorčiným pak postřehujeme na těchto podružných figurkách mužských značnou přednost, již pokládáme za nemalý pokrok ve tvoření paní Svobodové. Kdežto prve muži v jejích povídkách bývali skresleni téměř až v karikatury, jsou zde podáni bez přepínání i podbarvování tak, jak se nám různí jedinci jeví ve skutečném životě. Ani Felixa Valtra, jemuž v ději větší úkol jest přikázán, z toho nevyjímáme, jakkoliv na něm z původního zpracování zbylo mnoho vypjatosti a jakési paprskové příze. Na básníkovi druhu Valtrova však, který usilovně hledá správné formule životní, který stále zdokonaluje své názory zejmena o umění a který úzkostně dbá o ideu i tvar, rádi sneseme odklon ode vší materiálnosti, byť i nebyla hrubá nebo banální. S tímto přiblížením se k věcné životnosti zvolených postav mužských souvisí vůbec změněný způsob, jakým spisovatelka nazírá na lidi. Dříve pohlížela do světa jaksi příliš ostře a pronikavě, tak že viděla hrany a hroty, kde jiní spatřovali hladké plochy; nyní jest názor její klidnější, vyrovnanější, bez příkrých protiv, a tím i přirozenější a smírnější. Ani nyní sice spisovatelka nezavírá oči před bolavými ranami lidské společnosti a před zejícími prohlubněmi jejích nesrovnalostí, ale místo bolestného odsuzování a ironického posměchu dostavuje se u ní živá, podmaňující snaha po hlubším porozumění, z něhož plyne shovívavé odpuštění. Kde se dříve odvracela s překvapeným výkřikem, tam se nyní sklání v útěše a důvěře, že jest možno skleslého pozdvihnouti a k lepší budoucnosti síly mu dodati. Z tohoto vyjasněného názoru životního rozlévá se jakási libá záře po veškerém díle, a její milý jas působí na čtoucího plnou mocí suggestivní.

Jak svrchu řečeno, jsou čelnými postavami v Milenkách ženy, a to ženy z různých prostředí; že také ženy různých povah, rozumí se samo sebou. V prvé části jest osou vypravování Malva Stradenová, žena velkého světa, zpěvačka, jež opustivši manžela malíře, za něhož se vdala z umíněné svéhlavosti, stala se milenkou bohatého hraběte

a po něm i jiných boháčů, jen aby mohla hověti vznešeným choutkám svým. Kochajíc se sama ve své kráse, měla bystrý smysl pro umění výtvarné a obklopovala se drahocennými sbírkami a památkami, v nichž bylo viděti její „stálou vášeň života, pronikající touhu nasytiti se jím, strašlivou sílu dobýti ho celou mocí vůle takový, jakým si jej vytoužila.“ Po životě, prázdném vší práce a plném požitků všeho druhu, Malva vidouc, že mizí již dřívější neodolatelnost její, ničí se raději, než by nastoupila na dráhu žen průměrných, „ctnostných,“ jež jí vždy bývaly tak protivné. Spisovatelka nakreslila v ní s plnou plastikou, význačnou pro většinu postav tohoto románu, figurku v naší belletrii zcela novou; v diskretním a přece vzrušném, kypivém a barvitém podání jejím cítíme cosi, co nás bezděky upomíná na proslulé hetaery antické, při nichž si ovšem pro ten příměr odmýšlíme politické a umělecké vlivy žen na př. z doby Perikleovy.

V druhé části knihy přechází zájem čtenářův s Malvy na legitimní dceru její Emmu. Spisovatelka ukazuje zevrubně vývoj zvláštní dívky této, aby osvětlila, jak se stalo, že dcera zcela se uchránila škodného vlivu matčina. Emma, ač byla vychována také pro vysoký svět, ač byla hýčkána blahobytem a vybraným pohodlím, nestala se ani takovou dámou, jaké se nazývají „přepychem společnosti,“ tím méně ženou druhu matčina. Obracejíc se již z mládí v sebe, naučila se žíti vnitřním životem a přísně odlišovala poctivost a pravdu ve světě ode lži a přetvářky. V nečinné rozmařilosti matčině nalezla pobídku ku práci a usilovnou energií docílila toho, že nemusela přijímati nijakých darů, nýbrž že mohla sama činiti dobrodiní. Rozmanitými vlivy zjemní se její ženskost a ušlechtí a vytříbí se její povaha, zdokonalí se její nazírání na úkoly životní a povznese se až k jakési prosté, ušlechtilé filosofii. Také jejím heslem jest radovati se ze života a rozsévati tuto radost po lánech co nejširších, ale podstata té radosti jest zcela jiná, než bývá u žen průměrných. Také Emma pocítí lásku k muži, ale dává před ní přednost lásce k umění a teprve po mnohých zápasech dospívá ke šťastnému rozřešení obou principů.

Souběžně s osudy Emminými rozpřádají se v románě příběhy dívky z obyčejného ovzduší měšťanského. Marie Benešovská jednak dědičným zatížením, jednak okolnostmi, v jakých vyrostla, vyspěla v dívku neobyčejně sensitivní. Vychováním Valtrovým pak nabyl v ní přejemnělý cit vlády nade všemi ostatními vlastnostmi a vedl k nervové podrážděnosti, z které posléze se vyvinula až duševní porucha. Spisovatelka v ní zobrazuje typ trpělivé, vroucně oddané, neenergické, nesobecké, malé duše, jíž láska jest rájem i nebem, vždycky však posvátnou oblastí, do níž dojdou toliko řídcí vyvolení. — Tak na třech hlavních osobách, vesměs pečlivě a jemně vyciselovaných, dolíčen jest trojí druh ženské lásky, ovšem netoliko jakožto citu sama o sobě, nýbrž jakožto údělu, z něhož plyne vzácná okrasa života i jedna z hybných sil jeho. Vedle těchto hlavních postav umístila tu spisovatelka řadu drobných figurek ženských, na př. sestru Mariinu Aglaju, její matku i macechu, babičku Emminu, zámeckou pradlenu a j., na nichž jinak a jinak jest ukázáno, jak ženy milují. — V celku činí kniha paní Svobodové obsahem, rozkošnou formou a jemnými podrobnostmi

dojem krásné pohádky, plné poesie, plné barev, květů a vůně, plné krásy i lásky ke kráse, plné touhy po životní lahodě a smíru. Ušlechtilá delikátnost a jistá noblessa v pomyslu i tvaru jest cenným významem jejím. *F. V. Vykoukal.*

Dějiny českého umění.

Dějiny umění národa českého. Napsal Ferd. J. Lehner. Nákladem Unie. Posud 11 sešitů.

Vraceje se ke knize Ferd. J. Lehnera vzpomínám na učení oněch francouzských stylistů, kteří především viděli v každé látce, i vědecké, pouhé théma, na kterém brousili svůj sloh. Historická data měla pro ně jen potud cenu, pokud o nich zajímavě a duchaplně hovořiti dovedli, a prosté faktum bylo dle jejich zásad dosti dobrou záminkou k líčením skvěle zbarveným, k obratným popisům, k učeným, ostrým poznámkám neb originálním nápadům. Zvláště o umění píší Francouzi rádi v samých bonmotech. Jinak počíná si F. J. Lehner. Svědomitost mu nedovoluje, aby odbočoval od věci. Sloh jeho je rovněž vážný, jako stanovisko, s něhož na své théma pohlíží. Až skoro přísně hledí si předmětu, a vypravuje prostě, co shledal. Není to výtka formální stránce díla, a nechtěl bych tím říci, že autor nepíše dosti vzletně. Naopak zamlouvá se nám vážnost jeho dikce, přesnost a určitost jeho vývodů a stručná břitkost jeho popisů. Právě nejstarší dobu dějin českého umění oblíbil si msgr. Lehner zvláštní měrou, a právě při líčení románského umění často se rozehřeje. Při tom však neztrácí „nit" a přede svoje pojednání nepřetržitě dále. Obšírný materiál zpracován jest do nejmenších podrobností. Poukazuji na příklad k zevrubným údajům o rozměrech nejstarších kostelů a svatyň románských. Autor sám je změřil, jakož i větším dílem kreslil. Hojnost obrázků doprovází jeho výklady, a to vždy dobrých a hlavně správných obrázků. Namnoze přidán půdorys, často pohled a důležitý detail. V posavadních 11 sešitech uveřejněno jest 107 vyobrazení. Dílo založeno jest na základech velmi širokých a dle dosavadních kapitol lze souditi, že to bude kniha tak obsáhlá, jaká u nás o českém umění dosud nebyla napsána. Dejž Bůh, aby ji autor k šťastnému konci přivedl!

Dr. *F. X. Harlas.*

Literární dějiny.

V tomto oboru vydáno bylo nedávno dílo právě tak zajímavé, jako pozoruhodné. Profesor české university Arnošt Kraus jest jeho původcem, spis pak, *Stará historie česká v německé literatuře* (nákladem Bursíka a Kohouta, str. 460), již titulem vhodně ohlašuje svou látku. Spisovatel stopuje belletristickou literaturu německou a vyhledává, kterých látek chápali se belletristé němečtí z pověstí a dějin česko-moravských. Širokou látku svou vymezuje pro tuto knihu velikou událostí historickou, pádem Přemysla Otakara II. Počíná dobou nejstarší, zmínkami o Marbodovi, Samovi, Čechovi a Krokovi, načež věnuje zevrubnou pozornost pracím o kněžně Libuši. Na první pohled

nás skoro překvapí, jaké množství belletristů německých zabývalo se moudrou chotí Přemyslovou. Spisovatel podává nejprve výklad příslušných pověstí dle nejnovějšího badání, uvádí tresť pramenů z našich kronik, dotýká se podobných motivů cizích a přistupuje pak k věci samé. Otázku svou si upravil tak, že probírá nejstarší díla, v kterých Libuše vystupuje, a pořadem časovým dochází až ku pracím nejmladším. Touž methodu zachovává také při všech thematech dalších, jež tvoří skupina pověstí o dívčí válce, o Horymírovi, Neklanovi a Čestmírovi, o Svatopluku a Bořivoji, o sv. Ludmile a Drahomíře, o sv. Václavu, Ivanu a Vojtěchovi, o rytířích Blanických, o sporu Přemyslovců s Vršovci, o Břetislavu a Jitce, Oldřichu a Boženě, o prvních králích a zejmena o Přemyslu Otakarovi II. Pořad tento způsobil, že jednotliví spisovatelé, kteří zpracovali látky z různých dob, jsou roztrženi na různá místa v knize. Egona Eberta n. př. nalezneme na str. 131 („Burg Motol"), na str. 167 (báseň „Smichow"), na str. 256 (drama „Břetislav und Jutta") a na str. 294 („Ein Heldendenkmal", báseň ze života Soběslavova). Podobně shledá se Uffo Horn na str. 173 („Horimir"), na str. 294 („Der Bauernherzog") a na str. 407 (drama „König Otakar") a zejmena Grillparzer na str. 73 („Libussa") a na str. 362 („König Ottokars Glück und Ende"). Ale z rozdělení toho nelze spisovateli činiti nijaké výtky; naopak, systémem tímto nabyla kniha pevné jednotnosti a přehlednosti. Komu pak jde o rozhled literární ve příčině jednotlivých látek a spisovatelů, tomu již nyní pomůže index jmenný, jenž ke knize jest přidán, zvláště však přehled, který, jak spisovatel slibuje, bude položen na konci veškerého díla.

V knize Krausově jest se vzornou pečlivostí sebrán materiál netušeně rozsáhlý. Čím více se jí obíráme, tím zajímavějšími a hojnějšími podrobnostmi nás překvapuje. Drobné básně, uveřejněné v časopisech dávno zapadlých, ano i mimotní zmínky několikaveršové jsou tu shrnuty právě tak, jako rozsáhlé skladby epické a dramatické. Rozumí se, že spisovatel rozměrnější díla pečlivě rozbírá, na některých místech i tak, že bychom si ve prospěch souměrnosti celku přáli poněkud větší stručnosti. Všecky tyto rozbory i krátké záznamy — (v některých případech bylo autorovi zůstati jen na pouhém názvu práce, poněvadž se mu nepodařilo knihu nebo časopis si opatřiti) — mají společný cíl, ukázati, jaké kdy bylo o nás mínění u Němců, jak se mínění to tvořilo a měnilo. Je velmi domluvno stopovati, jak od známé německé kroniky štýrského Otakara až po Sperlův román z r. 1897 („Die Söhne des Herrn Budiwoj") jeví se — až na skrovné výminky — u Němců nechuť k Čechům, rostoucí ponenáhlu v „ducha nenávisti, spojené s pohrdavou neznalostí." A ze všech těch spisů naučí se mnoho a mnoho čtenářů „dívat se na minulost a minulostí též na přítomnost českou. Proto fakta, o nichž jedná tato kniha, ač jsou o sobě tak lhostejná a často nicotná, jsou tak důležitá. Každé to dílo a dílko, byť je napsal spisovatel o sobě nic neznamenající, je výrazem a spolu tvůrcem pověsti naší, veřejného mínění, které působí nejen slovy, nýbrž i skutky." V tom právě leží význam práce Krausovy, že nám jako v zrcadle ukazuje historii toho, co se o událostech českých myslilo a učilo, a že tedy přítomný stav také po stránce literárních dějin vysvětluje z fakt minulých.

Poučným příkladem, jak se mínění o nás u píšících jednotlivců vyvíjelo, jest v tomto díle zvláště Grillparzer. Tento básník, který vytvořil nejlepší drama o Libuši, zapsal si r. 1826 do cestovního denníku o dojmech z Prahy: „Město mne poněkud smířilo s českým národem, který mně byl vždycky protivný.“ Což divu tedy, že o tři léta dříve v známém dramatě o králi Otakarovi ulevil tomuto smýšlení svému tak, že se český národ cítil uražen jeho podáním a dal na jevo odpor, jemuž však Grillparzer nikdy neporozuměl. „Byl v theorii důsledným kosmopolitou století osmnáctého, odpůrcem nacionalismu nové doby; ideálem jeho byla humanita, od níž cesta šla nacionalitou k bestialitě.“ V Rakousku protivily se mu spory národnostní; přimknutí se menších národností k německé z příčin kulturních zdálo se mu žádoucím. „Jako Němec, nikým nerušený v dosažení nejvyšších statků kulturních, odkazoval ostatní národnosti do koutka a mínil, že je svobodný humanista, protože neslyšel chřestění svých nacionalistických pout.“

Uvedli jsme alespoň tento jeden příklad za doklad, z něhož čtoucí může poznati, jak dílo Krausovo také obecnými úvahami svými zasluhuje pozornosti našeho vzdělanstva. Jakkoli předmětem, methodou i vší stavbou jest to práce vědecká, vyniká jasností a poutavostí slohu tak, že nikterak si nemusí čtenářstva teprve hledati. Právě proto však máme za svou povinnost upozorniti na některá nedopatření formální. Na str. 157 n. př. čteme: „Libuše loučí se *od* svých dívek;“ na str. 176 „plánu . . . pravděpodobně Müller vůbec žádného neměl;“ str. 288 „Části prvního svazku *poslednějšího* (= tohoto) díla pak vyňal;“ str. 295 „Co v tom je za účel, nevím;“ str. 317 „***nevzal*** si nepatrnou práci.“ — Spisovatel, jak jsme již svrchu naznačili, hodlá v rozsáhlé práci pokračovati; po šťastném počátku lze se na svazky další jenom těšiti.

Theoriemi literárními zabývá se nové dílo, vydané nákladem Jana Laichtra, *Filosofie literatury u Taina a předchůdců.* Úvodem do literatury napsal dr. V. Tille (str. 187). Spisovatel, známý na tomto poli již knihou literárních studií, kterou vydal před několika roky, jakož i řadou úvah uveřejňovaných po časopisech, podjal se tu úkolu ne právě snadného, naučiti naši intelligenci, jak se má dívati na dílo literární. Byl k tomu přiveden chaosem, který se u nás jevívá jednak v kritice všeho druhu, jednak i v úvahách a rozpravách, jež chtějí býti pokládány za odborné práce literární. Autor pozoruje, že staré theorie, založené především na Descartovi a Heglovi, jsou u nás stále ještě podkladem názoru na literaturu, kdežto jinde již zavládly nové proudy, nové směry. Také k nám pronikla ozvěna těchto snah reformních v některých pokusech kritických, jimž oporou měly býti vybrané převody theoretických spisů francouzských. Ale v práci této, o sobě jistě záslužné, nebylo soustavy ani pevného rozhledu, a proto neplynul z ní pro širší veřejnost žádoucí užitek. Přítomný spis Tillův má všecky vlastnosti, aby odstranil nejasnost, kde jaká byla, a podal důkladné, věcné poučení těm, kteří ho hledají. Spisovatel praví v předmluvě: „Úvaha o starém směru, jejž opouštíme, může prohloubiti a ujasniti náš názor na literaturu, tak že budeme s to, abychom se bezpečněji a kritičtěji oddali směrům novým.“ I kdy by snad opuštění, o němž

je tu řeč, nebylo okamžité, ano snad ani rychlé, jisto jest, že tato kniha velikým bohatstvím přepečlivě snesené látky šíří náš obzor a přímo nutí čtenáře, aby přemýšlel, srovnával a uvažoval. A to je zajisté zásluha nemalá. Tille rozvrhuje dílo své ve dvě části; v první, nazvané Před Tainem, seznamuje nás s význačnými pokusy, jež na poli kritiky učinil Fontenelle, Dubos, Marmontel, paní De Staël, La Harpe, Villeman a Sainte-Beuve, v druhé pak zevrubně se zabývá vývojem a podstatou theorií Taina samého. Vzpomenemeli si na skromné počátky, které r. 1873 v knížce „O podstatě díla uměleckého“ o seznání Taina u nás učinil Tyrš, a pročítámeli tuto přesně vědecky založenou, do hloubky jdoucí, věc zcela vyčerpávající a při tom samostatnost a volnost vlastního úsudku (podepřeného širokým rozhledem a plným ovládáním příslušné literatury) zachovávající knihu Tillovu, spatříme zřetelně pokrok, jejž naše literatura za posledních let učinila.

Nákladem Hejdy a Tučka vydal F. V. Krejčí studii *Jan Neruda* (str. 165). Jak sám připomíná, napsal ji, aby odpomohl „nedostatku celkového a přehledného obrazu kritického o vývoji a díle největšího zjevu v české literatuře let šedesátých a sedmdesátých.“ Jiných nároků kniha tato nečiní a smí tedy, nechcemeli autorovi ublížiti, jen s tohoto stanoviska býti posuzována. Spisovatel snaží se „rozebrati stručně hlavní díla Nerudova po stránce umělecké a psychologické, zachytiti nejvnitřnější nerv Nerudovy bytosti, naznačiti, jakým způsobem cítil a vnímal svět, a sledovati evoluci, jejímž průběhem za cenu velikých nezdarů, odříkání a bolestí stal se z něho umělec a filosof-humorista.“ Program, který si Krejčí těmito slovy vytýká, není malý ani snadný, a to hlavně z té příčiny, že tu jde o spisovatele psychologicky velmi složitého a vůbec zcela zvláštního, jaký byl Neruda, a zároveň o muže svrchovaně populárního, který se těší upřímným sympathiím všeho národa. Autor dostál svému úkolu potud, že napsal pro široké čtenářstvo přístupnou a vhodně informující studii, způsobilou, aby na jejím základě poznání Nerudovy tvorby se prohloubilo a rozšířilo. Také pro příští vědecké ocenění Nerudy bude v této knize nejeden dobrý a vítaný příspěvek. Zatím zejmena rozbor básnické činnosti jeho má citelné nedostatky, kdežto výklad o proze Nerudově (dramat si autor téměř ani nevšiml) jest hutný a plný správných postřehů. V knize jest nezvyklé množství tiskových chyb. *F. V. Vykoukal.*

Z divadelního světa.

Fr. A. Šubert: *Moje divadelní toulky.* Svazek II. (Z uplynulých dob III. Tiskem a nákladem grafické společnosti „Unie“ v Praze.) Jak v uměleckém, najmě divadelním světě, tak i v širokém obecenstvu vzbudily obě první knihy vzpomínek Šubertových pochopitelný zájem a mimořádnou pozornost. Očekávání, že Šubert dovede vyprávěti z dlouholetého svého působení v artistickém popředí Národního divadla věci zajímavé, každého poutající, novotou látky v písemnictví našem dosud ojedinělé, mimo to že vyprávěti dovede pěkně a duchaplně, nesklamalo při svazcích dosavadních, naopak došlo vyplnění všestranného. Do třetí knihy své vložil spisovatel vzpomínky, jež náležejí dojista k jeho nej-

příjemnějším, a k nimž jsme také všichni rádi duchem zalétali, třeba že nebyli jsme dosud zasvěceni do všech podrobností, který nám dnes Fr. A. Šubert vypravuje. Jsou to dvě kapitoly obsahu, k nimž bezděky hned pozornost obrátíme a k nimž se opět a opět vracíme: „Výlety do Vídně“ a „Výprava na Vídeňskou výstavu.“ Obě jsou patrně souvislosti předehry k hlavnímu ději. Mladý náš ústav dosti záhy po svém otevření počal na sebe upozorňovati umělecké kruhy Vídeňské, a jak se pamatujeme, bývali při novinkách v Národním divadle provozovaných často přítomni divadelní ředitelé a kritikové z Vídně. Jauner, Oskar Tauber, Staegemann, Pollini, Schuch meškali u nás o premierových večerech a odcházeli s netajeným uspokojením. Ale ještě častěji jevila se pro ředitele Národního divadla nezbytnou povinnost navštíviti Dunajskou metropoli a přesvědčiti se, jak ta ona práce, pro Národní divadlo k zakoupení vyhlednutá, ve scénickém rámci dvorní opery vypadá, nebo zabezpečiti si právo ku provedení novinek, jež na repertoiru našem chyběti nesměly, konečně vyjednávati v rozličných otázkách a zájmech administrativních, jež s divadlem jako s kterýmkoli jiným rozsáhlým veřejným ústavem souvisí. Na svých výletech do Vídně Šubert nenápadně sice, ale vytrvale a diplomaticky obratně klestil nesnadnou cestu své dávné zamilované myšlence, aby českou operu — zejmena hlavní díla Smetanova — uvedl na některé divadlo ciziny a postavil je tak do ohniska, v němž by se soustředil zájem světový. Čteteli statě líčící vývoj, postup, uskutečnění a krásný výsledek „Výpravy na Vídeňskou výstavu,“ pochopujete horečnou tužbu ředitelovu, aby cíle svému snažení vytčeného a šťastnou shodou okolností pojednou na viditelný obzor se přiblíživšího skutečně dosáhl. Pochybnosti a nejistoty, odpory a protivenství, konečně schválení výpravy družstvem, příjezd ensemblu Národního divadla do Vídně, rozrušení před prvním provedením „Prodané nevěsty,“ když se proslýchalo o chystaných demonstracích, pak netušený, nad pomyšlení skvělý úspěch díla, náhlý zájem celé umělecké Vídně pro českou hudbu, hymny a chvalozpěvy kritiky — všecko to, byť vám v podstatě a hlavních rysech bylo povědomo a ještě v paměti vám tkvělo, sledujete při pročítání stránek Šubertovy knihy s rostoucí dychtivostí a s radostným, blahým citem; vždyť to bylo první znamenité vítězství, jehož si české umění za hranicemi dobylo a od něhož se jako z hvězdice paprsky rozbíhaly pak triumfální úspěchy další, do nejdelších končin světa zasahující.

Vedle obou těchto kapitol, jež jsme tuším, právem před ostatními uvedli, nalézáme v druhém díle Toulek dvě nad míru svěží studie z divadel Pařížských: „Za činohrou francouzskou“ a „Z divadelní Paříže,“ po té rovněž poutavé „Potulky Evropou,“ dotýkající se návštěv u Mierzwinského a Františka Liszta, vedle toho pak líčící stručným, na skizzy denníku upomínajícím způsobem celou řadu výletů do všech končin divadelního světa evropského, kde se jednalo buď o získání znamenité umělecké síly pro pohostinskou hru na Národním divadle, neb o vyhledání a pojištění působivých, domy plnících novinek pro domácí repertoar. Že při tom pro ředitele Národního divadla nebýval úkol vždy snadný, tu a tam ani příliš vděčný, zjevno na projektech a plánech, které byly předsevzaty, ale pro nejrůznější překážky pak nedošly provedení. — Spíše intimního, důvěrného rázu je další krátká

kapitola „Upomínky a vzpomínky:“ rozhled po nesčetných úhledných drobnůstkách, z cest snesených, po plošinách psacího stolku, knihovny, stojanu rozložených vzbuzuje mžikové zpřítomnění chvil, strávených dnes na břehu moře, jindy v Babylonu světového města, ve slunných končinách jihu, hlavně Riviery a jižní Italie, či v charakteristických a groteskních městečkách holandských; dojem stíhá dojem a z chaosu spřádá se celé pásmo drobounkých episodek. — Humoristickou bagatelkou „Krajan kollega“ zavírá Šubert třetí svou knihu, která zevní výpravou, zejmena jemně provedenými podobiznami Delibesa, Masseneta, Dumasa syna, Jaunera, Viléma Jahna, Oskara Taubera a Smetany činí lahodný dojem a domácímu umění grafickému vydává nejlepšího vysvědčení. *Frant. K. Hejda.*

Anglická kniha o Praze.

The Story of Prague by Count Lützow. Illustrated by Nelly Erichsen. (London. J. M. Dent & Co. 1902).

Nová kniha anglická o věcech českých: vypravování o Praze od hraběte Lützowa, s obrázky od Nelly Erichsenové. Úhledný svazek malé osmerky, 212 stránek písma petitového v moderní anglické vazbě šedého plátna, s vyzlaceným nápisem, jenž hlásá, že je to člen v řadě spisů o středověkých městech (Mediaeval Towns). Na přídeští uvnitř dovídáme se, že v řadě té obsaženy jsou již příručnice: Verona, Chartres, Cairo, Bruges, Rome, Florence, Assisi, Constantinople, Moscow, Rouen, Nuremberg, Perugia, Toledo. Naše Praha dostala se tu tedy do společnosti velmi slušné, a hrabě Lützow prozrazuje v předmluvě, že vyzván byv od nakladatelův, aby napsal přehled dějin hlavního města své vlasti, podjal se úkolu toho rád, a že mu práce o něm byla „a labour of love,“ prací lásky. Dle toho dopadl výsledek. Hrabě Lützow, jenž anglickým jazykem napsal již uznaně cenné Dějiny Čech a Dějiny české literatury, jenž do angličtiny výborně přeložil Komenského Labyrinth světa, touto novou knihou podal nový důkaz upřímné lásky k české své vlasti, a sám jsa mateřštinou Němec, na rozdíl od většiny našich krajanů téhož jazyka také znova ukázal, že i Němec nepředpojatý může si vážiti lidu i jazyka českého, ano i šířiti čest a slávu jeho v cizině. Zásluhy Lützowovy právě po této stránce jsou takořka nedocenitelny, poněvadž známost o nás prostředkuje v Anglii, kde i průměrné intelligenci „Bohemia“ je pořád ještě částí Německa, a lid český dle francouzského slova „bohémien“ jest pokládán za chásku schátralých šumařův a akrobatů, neli přímo za známý kočovný nárůdek zajímavého, ač dosud pochybného původu východozemského. Také o Praze musí Lützow svým anglickým přátelům v úvodu svém dokazovati, že není tak daleko *out-of-the way*, t. j. s cesty, jak se jim zdá. Charakteristické jest, že svoji „Story of Prague“ připisuje „Professoru Morfillovi, M(agistru) A(rtium), dopisujícímu členu Královské české společnosti nauk, který bohatě přispěl k rozšíření známosti o Čechách v Anglii.“ Tím naznačil výmluvně i svoji ušlechtilou snahu, z které již kolik záslužných prací jeho se zrodilo. Čtenáři Osvěty jistě s povděkem uslyšeli, že hrabě Lützow za tyto zásluhy došel uznání také našich kruhů povolaných: zvolen byv už dříve za dopisujícího

člena Král. české společnosti nauk letos postoupil mezi její členy přespolní a od české fakulty filosofické vyznamenán byl hodností čestného doktora, kterýžto skutek povinné uznalosti došel už i nejvyššího schválení.

Ale již k nové knížce jeho. Titul „the story of Prague“ neznačí pouze dějiny Prahy, nybrž, jak už výše naznačeno, vypravování o Praze vůbec, t. j. také zprávy místopisné. Ovšem dějiny jsou tu hlavní věcí, jimi se také pisatel obírá v první větší polovici knihy v kapitolách I.—III. V první kapitole (str. 1—22.) podává děje města od mythických počátků po Karla, otce vlasti; v druhé (nejdelší, str. 23—127) odtud do poprav Staroměstských r. 1621; v třetí, velmi stručné (str. 128—139), osudy města v době moderní. A poněvadž, jak vůbec známo a jak Lützow také sám výslovně prohlašuje, děje Prahy, hlavy království, jsou také již skoro úplné děje celých Čech, podařilo se mu zde aspoň pro dobu předbělohorskou podati jádro dějin národa českého, v němž ani jedna důležitější událost není pominuta, a děje i osoby všecky dle zásluhy úplně správně jsou oceněny, menším méně, větším více místa věnováno, a to slohem mistrným, lahodně unášejícím, tak že ani čtenář, jenž by knihu vzal do ruky bez zvláštního zájmu pro Čechy, neodolá kouzlu úchvatného výkladu, a jistě jí neodloží z ruky, dokud tyto kapitoly mohutného dějstva nepřečte z kraje do konce. Takovým způsobem cítíme, že musejí býti líčeny střídavé osudy našeho národa, aby upoutaly i kruhy vzdálené, byť k nám byly sebe lhostejnější.

Takto zajistiv si pozornost čtenářů Lützow v druhé, celkem méně obsáhlé části knihy (str. 140—212) přistupuje ke zprávám místopisným, ale i zde tak, že ke každému důležitému předmětu připojuje i výklad historický. Na zřeteli má patrně návštěvníky cizince, kteří na prohlídku města z pravidla mají jen málo kdy a přece si chtějí povšimnouti aspoň všech důležitějších věcí, a proto mají na ně býti upozorněni. V kapitole IV. (str. 140—148) promlouvá se o „palácích Pražských,“ a sice podrobněji z budov na pravém břehu Vltavy jen o palácích hrabat Kinského a Clama Gallasa; na levém břehu v první řadě o hradu královském, pak o paláci Waldštýnském; kratší zmínky jsou o palácích Thunově, Morzínově, o Rožmberském, Fürstenberském a Lobkovickém. Podobně historické i topografické jsou stati o „kostelích a klášteřích Pražských“ v kapitole V. (str. 149—163). Nejvíce místa tu zabírá, jakož přirozeno, kathedrála sv. Víta na hradě a pak chrám Týnský; o chrámu sv. Mikuláše kratičká je zmínka. Z klášterů pisatel zdržuje se déle jen u kanonie Strahovské a na Slovanech v Emauzích, ale ukazuje k tomu, že při „procházce Prahou“ ještě o jiných kostelích a klášteřích se zmíní. Krátká kapitola VI. podobnou měrou podává děje vzniku Českého musea, popisuje novou jeho budovu a upozorňuje na hlavní zajímavosti v ní uložené (str. 164—166). Slíbenou „procházkou po Praze“ pisatel v kapitole VII. (str. 167—196) provádí cizince, krok za krokem vytýkaje, co zajímavého skýtá, a skutečně neopominul ničeho, co hlavně s historického hlediska je poutavého, nejprve na Starém a Židovském Městě, kde jest ovšem znamenitostí nejvíce, pak také na Novém Městě (kde mimo jiné upozorněno na důležitost městského musea) a na Vyšehradě, konečně na Malé Straně a na Hradčanech. Že i Karlův most dochází svého práva, je samozřejmo, a pisateli historikovi svědčí, že nepropásl příležitosti k vy-

pravování legendy o sv. Petru a ďáblovi na Vyšehradě, a pověsti o Daliborovi na Hradčanech.

Pro „návštěvníky Prahy, kteří nabyli zájmu v dějinách země," Lützow přidává pro úplnost ještě v kapitole VIII. (str. 197—200) vycházky do okolí Pražského; zavádí je nejprve na bojiště Bělohorské a do Hvězdy, zmiňuje se o divoké Šárce, Letné a královské Oboře, o bojišti Štěrboholském, o Roztokách a Levém Hradci a končí výletem na Karlštýn. Není pochybnosti, že cizinec, který by shledl všecko, nač ho výborná knížka tato upozorňuje, nabyl by dosti úplného obrazu o Praze a všech vzácnějších památnostech jejích. V poznámce (Note, na str. 201 a 202) přidán překlad českých slov, jež vyskytují se v názvech ulic, náměstí atd., kterých Lützow zcela správně užívá českých, v dodatku (Appendix na str. 203—206) pak seznam pomůcek literárních, kterých pro spis svůj užil; „poněvadž titul krále českého vždy byl zachováván od panovníků země," je také přitištěn úplný výčet vévod a králů českých až do Františka Josefa I. — Důkladným indexem dílo se končí.

Vyobrazení obsahuje kniha 47 a mimo to polohopisný plán Prahy. Z obrazů jest jedna fotogravura (ale dle perokresby! Prašná brána v čele knihy), několik snímků fototypických (Defenestrace r. 1618, bitva na Bílé Hoře, Exekuce na Starém Městě r. 1621; Sadelerovy Pohledy na Prahu z r. 1606 ve třech sekcích, pamětní peníze Husovy, obraz krále Rudolfa II. a pohled do síně Vladislavské); ostatek jsou perokresby, pro něž miss Nelly Erichsenova schválně v Praze pobyla, aby je z autopsie vybrala a nakreslila. Všecky jsou zdařilé a vydávají původkyni svědectví, že bystrým okem dovedla postřehnouti pohledy malebné a umělou rukou je přenesti na papír. V době naší, kdy svrchovaně vládne jen fotografie a cliché zinkové, její ruční kresby jsou v skutku příjemnou variací.

A tak nové dílo Lützowovo je po všech stránkách zdařilé a zajisté dobře bude působiti k svému účelu: šířiti správné názory o Praze a o nás všude, kde se mluví jazykem anglickým.

V. E. Mourek.

Z francouzské literatury.

Jsouce zaměstnáváni svým velikým národním a hospodářským bojem, v němž musíme hájiti i samých existenčních podmínek svých, přehledli jsme mnohé důležité faktum v současných dějinách a jmenovitě jsme si dosti nevšímali, jak si někteří kulturní národové rozdělili bez mála celou zeměkouli a jak v tom rozdělení světa právě začíná nové významné období. Není již téměř volné půdy s podnebím jižní Sibiře a severní Ameriky a s nepatrnou zalidněností, tak že se právě za našich dnů stala nemožnou kolonisace v přesném slova smyslu: stěhování se do dalekých nebo do zámořských krajin a zakládání v nich nového státu, nové vlasti, t. zv. vlasti dcery vedle vlasti matky. Místo toho vidíme, že velicí národové a z národů malých Holanďané opanovali konečně rozsáhlé země tropické, kde zpravidla žijí miliony domorodého obyvatelstva, které často, na př. v obou Indiích, má svoji vlastní tisíceletou kulturu.

Jest tedy patrno, že nejen dávno minulo období pouhého kolonisačního dobývání, ale že se kolonisační problém nevyčerpává ani problémem nových světových tržišť, nýbrž že povstává problém nový: jak se mají upraviti poměry t. zv. panujících národův k národům ovládaným, z nichž žádný už není a nechce býti prostě zotročován a nejeden touží po mnohem větší svobodě a samobytném vývoji, než posud byli ochotni připustiti i nejšlechetnější západoevropští státníci.

Řekl jsem „posud,“ neboť u dvou velikých kolonisačních národův, u Holanďanů a Francouzů, již celá řada lidí hlásá v četných spisech nevyhnutelnost zdravějšího poměru mezi národy panujícími a ovládanými.

Ať již čtu malou ale velmi cennou brošurku J. Chailley-Berta, profesora na Politické škole Pařížské, nadepsanou „Deset let koloniální politiky“ (Dix années de la politique coloniale, Paris, Armand Colin, 1902, za 2 fr.), anebo výbornou příruční knihu o francouzské, anglické, německé, holandské a ruské kolonisaci, kterou stručně, jasně a přehledně napsal E. Fallot, bývalý náčelník obchodního a vystěhovaleckého oddělení v Tunise (L'Avenir Colonial de la France; colonisation française et étrangère, Delagrave, Paris, str. 550, za 5 fr.), anebo tlustý prvý svazek velikého pětidílného díla, jež právě počala vydávati zvláštní komise francouzského ministerstva osad (Les Colonies françaises, I. Un siècle d'expansion coloniale, par Marcel Dubois et Auguste Terrier, Chalamel, Paris, str. 1072, za 10 fr.), — všude vidím rovněž přesnou a všestrannou znalost francouzských i světových *koloniálních poměrů*, jako poctivou a upřímnou snahu přesvědčiti čtenáře, aby se přestal spokojovati starými náhledy o koloniích, jež všechny shrnovaly se a shrnují se v jednom slově: exploatace.

Již dávno minuly časy, kdy i mrtvou půdu a němý dobytek bylo možno hloupě, surově a přece s nějakým prospěchem využitkovávati. Tím, že povstala světová centralisace obchodně hospodářská a kulturně politická, octli se všichni národové na společném kolbišti, na němž žádný z nich nemůže se dlouho beztrestně prohřešovati proti věčným a velikým zájmům lidskosti. Dnes již i nejpanovačnější národové nahlížejí, že bezohledné vykořisťování škodí více utlačovatelům než utlačovaným a že i v mezinárodním životě nejmocnější jest ten, kdo má nejvíce a nejupřímnějších přátel, a kdo nemá četných nespokojenců na vlastním svém území. Zkrátka, místo o exploataci mluví se nyní o assimilaci.

Zároveň však ze všech uvedených spisů vysvítá, že se assimilace ovládaných národů národem panujícím nepojímá dle starých receptův: vnucovati podrobenému národu jazyk, zvyky a instituce jeho pánův, a vzpírali se tomu, přivesti jej k poslušnosti soustavným ochuzováním a postupným rozkládáním jeho národních institucí, tedy žebrotou a korrupcí. Nejen šlechetní myslitelé, ale i praktičtí politikové už vidí, že ožebračený a znemravnělý národ nemůže býti oporou žádného panství. Nezbývá tedy než pojímati assimilaci trochu jinak, anebo odvážiti se strašného pokusu zničiti podrobený národ. Pro tuto poslední praxi jsme konečně již přece příliš pokročilí, anebo ještě správněji, jsou podrobení národové příliš četní, aby mohli býti zničeni bez pravé katastrofy též národů panujících. A tak zůstává pouze assimilace nového druhu.

O ní nejlépe a nejhlouběji promlouvá Chailley-Bert v citované brošurce, v kapitole „Politika ve prospěch domorodcův“ (La Politique indigène). Tu důmyslný autor, jenž procestoval větší díl světa a z vlastní zkušenosti napsal krásné dílo o Javě a jejích obyvatelích (Java et ses habitants, Colin, 1901, za 4 fr.), hlásá přesvědčení, že assimilace mezi panujícími a ovládanými, pokud jest ve všelidských věcech možna, povstane jen tehdy, když panující národ pojistí národu ovládanému netoliko veřejný pořádek a soukromý majetek, ale když vyvinutějšími svými technickými schopnostmi utvoří mu nové a trvalé podmínky hospodářského blahobytu a když hlubší a všestrannější svou kulturou dovede vyvinouti i kulturní prvky domácího obyvatelstva. Jinými slovy, assimilace jest možna jen tehdy, když panující na prvém místě začne pamatovati, že má k ovládanému také povinnosti, a že skutečných práv nad ním nabývá jen potud, pokud tyto povinnosti poctivě plní.

V témže smyslu píše i René Millet jednak v letošní Revue des deux Mondes (pod názvem „Evolution coloniale“ v sešitě ze dne 1. dubna) jednak v úvodě k citovanému dílu E. Fallota. Stejným duchem konečně jest prodchnuta objemná kniha pánů Duboisa i Terriera, tak že právě z nejnovější francouzské koloniální literatury nabýváme přesvědčení, že Francie jest daleka svého úpadku. Vždyť nejen že má na 10 milionů km² osad s 55 miliony obyvatelů, nýbrž také se snaží, aby tuto říši assimilovala v novém smyslu tohoto slova.

* * *

Jako by se první francouzští myslitelé byli smluvili, že se má co nejdříve odstraniti příčina k tolikerým výtkám v cizině proti francouzské povrchnosti a neznalosti cizích poměrů, povstala v poslední době ve Francii celá literatura o cizích národech a státech, literatura, v níž nejedno dílo má již světový význam. Vzpomeňme si jen na proslulý spis Anatola Leroi-Beaulieua „Rusové a carská říše“ (Les Russes et l'empire des Tsars) a na Chéradamovu knihu „Evropa a otázka rakouská na prahu XX. století,“ a uznáme, že Francouzům v přítomné době nechybují pomůcky poznati poměry na celé zeměkouli.

K takovémuto poznání valně přispěje i spis, jenž právě vyšel pod názvem ***Victoria, sa vie, son rôle, son règne*** (Viktorie, její život, úloha a vláda) z péra Abela Chevalleya (nákladem Ch. Delagravea, 433 str. in 12⁰, za 3·50 fr.).

Na stránce IX—XIV je tak bohatá anglická a francouzská bibliografie všech děl, kterých autor užil, že i z toho možno souditi, jak svědomitě se snažil dostáti svému úkolu. A skutečně uznává francouzská kritika, že to jest nejhlubší a nejvšestrannější, třeba poměrně nejstručnější dílo o Anglii v XIX. století.

Tak na př. kapitola „o politickém a sociálním stavu Anglie při nastolení Viktorie“ na několika stránkách shrnuje tolik fakt, myšlenek a úsudkův a prozrazuje tak důkladného znalce anglického života a anglických poměrův, že člověk přímo okřeje buď novými anebo starými, jasně podanými vědomostmi.

Na důkaz uvedu jen jeden citát: „Jakkoliv se Anglie zdála býti (sociálně a politicky) rozdělena, nebyla přece zmítána celou řadou re-

volucí jako Francie. Konflikty totiž nepovstaly v Anglii mezi doktrinami vyhlášenými za dogmata, jejichž přívrženci jsou vždy fanatikové, nýbrž povstaly mezi skutečnými zájmy, které připouštějí kompromisy . . . Jestliže na př. dělnictvo žádalo za svá politická práva, byla mu politická moc zbraní — a ne trofejí, — aby vzájemným sdružováním (tak dlouho nedovoleným) získávalo co největšího podílu v produktech své práce, aby totiž zcela prosaicky zvýšilo svůj blahobyt, nikoliv aby dle nových plánů převrátilo celou společnost. Zkrátka, v anglickém dělnictvu nebylo ani stopy po revolucionářství, plynoucím z theorií o přirozené rovnosti . . . Místo dogmat ‚svoboda, rovnost, bratrství,' která se pro francouzskou demokracii stala náboženstvím a jako každé náboženství zplodilo hrdiny a mučedníky, svaté a podvodníky, pomýšlelo anglické dělnictvo pouze na svůj zbědovaný stav . . . cítilo své potřeby, nemělo však ideálův . . . S toho stanoviska tedy byla evoluce anglického veřejného života velice šťastná, třebaže zdlouhavá. To faktum přičítalo se intelligenci anglického lidu. Dlužno je však přičísti spíše jeho duševní lhostejnosti. Ovšem že žádný národ neměla by taková lhostejnost pokoušeti, neboť jakkoliv těžké byly vymoženosti jmenem jisté zásady, není jiné cesty, aby tyto vymoženosti byly trvalé. Anglický lid dobyl si politické převahy cestou kompromisů. Týmiž kompromisy počal ji také již ztráceti.“ (Str. 38—40.)

Podobně nelze si představiti dokonalejšího obrazu, než jej vidíme v kapitole páté: „Královna a hnutí pro svobodnou tržbu“ (La Reine et le libre-échange, str. 83—103). Celá kapitola psána je velmi věcně a přehledně, jak v prvé části, kde autor píše o samém hnutí, tak v části druhé, kde pojednává o jeho následcích. Ač jest těžko vybrati nejvhodnější místo, když všechno jest tak výborné, uvedu přece několik řádek:

„A jaké byly následky svobodné tržby? Svobodná tržba prostě dovolila anglickému průmyslu, aby svými výrobky padesát let zaplavoval celý svět. Stroje a pára pomocí uhlí na počátku 19. století Anglii, jež prvá použila těchto nových výrobních prostředků, daly nepopíratelnou přednost přede všemi ostatními zeměmi. Po dlouholetém technickém zdokonalování kolem r. 1840 bylo Anglii třeba, aby dostávala lacino suroviny, a již celá zeměkoule byla v jejích rukou. Svobodná tržba opatřila i tuto výhodu. Ze všech končin světa proudily do anglických přístavů pravé proudy zlata. Povstaly nesčetné prospívající továrny a obchody, povstávají dosud a s nimi i desateronásobný vliv buržoasie. Pravda, že následkem toho nebývalého blahobytu stouply také mzdy. Avšak zdražily se i hmotné potřeby života, ani nemluvě o tom, že se rozmnožily i v nejnižších vrstvách. Národu v celku svobodná tržba prospěla. Avšak žádné třídě neprospěla tolik, jako kapitalistům . . . Ti z ní učinili zbraň, která nejvíce zpozdila pokrok člověčenstva. To, co mělo býti prostředkem, stalo se pouze cílem: z hnutí pro svobodnou tržbu, z praktické, positivní a ohraničené reformy učinili všeobecnou filosofii hospodářského liberalismu . . . Protože svobodná tržba ve chvíli, kdy byla zavedena, neobyčejně se dařila, vyvozovala se z ní zásada, z které se stalo hospodářské anglické evangelium: že stát nemá se míchati do věcí hospodářsko-sociálních . . . Když r. 1842 bylo dokázáno, že v uhelných dolech, v zaplavených

chodbách pracují pětiletí chlapci 12 hodin denně a malé holčičky pracují jednou místo mužů, podruhé místo koní, Cobden, vůdce celého hnutí pro svobodnou tržbu, protestoval se svými přáteli proti zákonu, který měl obmeziti podzemní práci žen a dětí."

Dle těch úryvků dovedeme si pomysliti, jak věcně a přesvědčivě psány jsou také ostatní kapitoly, z nichž nejzajímavější a nejpoučnější jsou osmá: „Královna a Krymská válka" (str. 147—164), jedenáctá: „Královna a jednota Německa" (str. 200—219), patnáctá: „Královna a Irsko" (str. 300—334) a sedmnáctá: „Vítězství imperialismu" (str. 365—388).

Čtouce podobné spisy, v nichž shrnuto jest tolik vědomostí, poctivosti a nezvratného přesvědčení, poznáváme, že národní naši obranu a veškery naše snahy tíží nejvíce jednostranné vzdělání mnohých, často i vůdčích našich politikův, z čehož i povstalo bezmocné a rozkládající se strannictví, tu naduté a doktrinářské, tam povolné a bezzásadní, tu i tam nečinné a samo sebe zbožňující. *Štěpán Radić.*

Sněmové koruny české.

Zasedání za zasedáním míjí, a český sněm nemůže přijíti do proudu ani té obmezené působnosti, která mu Schmerlingovou oktrojírkou byla vytknuta. Odstrčenou popelkou povolanou na jeviště, když za úmorným a neplodným divadlem říšské rady opona se shrnula, jest sněm našeho království, který by měl býti zástupcem celé koruny české. Osudný Vídeňský centralism a ohledy na Němce vedou vládu k snaze, aby sněm náš byl politicky bezbarvým, mdlým a živořícím sborem, s programem co možná jen hospodářským. B'ldné cestě pouští neviděti konce. „Hospodářské" bylo i zasedání sněmu českého 21. června zahájené. Jalový klid, jenom tu a tam přerušený projevem znepokojení, byl jeho známkou. Ticho po bouři dle úsudku vládního, které však může také býti tichem před bouří, nebudeli obnoven aspoň ten kus rovného práva, který nám 17. října 1900 byl odňat.

Ustavování výborů a jejich práce vyžadovaly i letos zase přes polovici času sněmování vyměřeného, tak že k věcnému vyřizování teprve v druhé polovici zasedání docházelo. Jakým spůsobem naši národní odpůrcové proti nám pracují, uvedl dr. Zátka hned na počátku zasedání na přetřes. Vyložil v dotazu svém (24. června), kterak *německonacionální obecní správa v Českých Budějovicích* hromadným děláním voličů zabezpečuje si panství v městě; 26 čestných a 321 obyčejných měšťanů jmenovalo zastupitelstvo a hned je zaneslo do seznamu voličů. Podobně jsou vyráběni tam voličové také pomocí přirážek a parcelováním majetku. Českých voličů bylo 1100 škrtnuto ze seznamů voličských. Od r. 1884 voleno obecní zastupitelstvo pouze třikráte, úřaduje tedy šest let místo tří. Přes to přese všecko nebylo nynější zastupitelstvo od vlády rozpuštěno a nové volby nevypsány. Neslýchané jednání obecní správy považují německé kruhy za nezávadné,

jako by panství německé menšiny v Budějovicích mělo býti pojištěno sebe křiklavějším porušováním zákonů.

Na neochotu z české strany si Němci nemohou naříkati. Ve schůzi předsedů sněmovních stran žádal dr. Eppinger, předseda a vůdce německých pokrokářů, aby se upustilo od dosavadního klíče při volbách sněmovních výborů, dle něhož polovice členů volena byla od kurii a druhá polovice od celé sněmovny. Dálo se tak pro zabezpečení Němců. Pro budoucnost žádal Eppinger, aby se volilo dle kurií a aby připadla *Němcům třetina členů každého výboru*. Jelikož si tuto třetinu myslil mimo velkostatkáře, znamenal požadavek jeho dělení při volbách z kurií měst a venkovských obcí. Mimo to si přál, aby polovice všech německých členů výboru připadala jeho straně. Naši k tomu svolili, a dr. Pacák se ve sněmu (24. června) jen ohrazoval, že jest to pouze pro tentokráte a že by českým poslancům náležel mnohem větší počet ve výborech. Němečtí pokrokáři zabezpečili si takto posici ve výborech, a Němci dosáhli toho, že ku polovici výborových mandátů z kurií měst a venkovských obcí přibyla jim ještě čtvrtina mandátů, které čeští velkostatkáři přenechávají německo-centralistickým. Jsou tedy Němci ve výborech četněji zastoupeni než čeští lidoví poslanci.

Nejdůležitější zákony ve sněmu vyřízené jsou: zákon o zemské dávce z piva, o průplavech a regulování řek, o rozpočtu. Zdražování piva, tak již stíženého státními daněmi a dávkami obecními, jest povážlivým skutkem, ale nutnost k němu dohání, hlavně aby uhrazeno bylo zvýšení platů učitelských. *Předloha o zemské dávce z piva* odkázána jednomyslně výboru (26. června). Zpravodaj zemského výboru dr. Urban vytkl při té příležitosti, že nikde v žádné zemi není pivo tak velkým dávkám podrobeno jako v Čechách. V Německu připadají na jednu hlavu 2 koruny daně z piva, u nás 4 koruny 18 haléřů, a tyto daně budou ještě zvýšeny zemskou přirážkou, která jest nevyhnutelna k ozdravení zemských financí vůbec. Dr. Fiedler rozvinul samosprávný finanční program. 200 milionů ročně potřebují obce a okresy, a vlastní úhrada na to činí 40 milionů, kdežto 160 milionů se shání přirážkami ku přímým daním. Daně reálné — pozemkovou v sumě 22 mil. a domovní v sumě 17 mil. — neuznává za vhodné pro zemi, neboť jednak nestačí, jednak výnos jejich stále klesá. Prvním krokem k zlepšení finančního stavu jest odstranění zemské přirážky; dlužno zaváděti nové daně, ale nepřímé. Nové prameny takových příjmů by se našly. Zavedením zemské přirážky z piva zavede se zvláštní apparát berní, který bude moci sloužiti i jiným daním.

Co do výšky daně té propukl *spor s vládou*, která jak ve výboru tak ve sněmu oznámila, že může souhlasiti jen s přirážkou 1 k. 40 h. z hektolitru piva. Přes to doporučil výbor přirážku 2 k. Při rokování (21. a 22. července) mluvil místodržitel hr. Coudenhove proti přirážce 2 k. Jestliže se nedocílí výnosem první přirážky 1 k. 40 h. ozdravení finančního stavu země, stíženého břemenem zvýšení platů učitelských, zajisté prý bude výnos ten aspoň značným příspěvkem. Dr. Kramář ukazoval, jak se bída zemských financí i tím vysvětluje, že nemá sněm před sebou odpovědnou vládu. Dr. Funke prohlásil se jmenem německých pokrokářů pro dvoukorunovou přirážku, ujímal

se samosprávy obcí a navrhl, aby zemský výbor vypracoval předlohu, by obce při prokázané potřebě směly vybírati přirážky z piva do výše 3 k. 40 h. Předloha o přirážce 2 k. přijata téměř jednomyslně, a tolikéž návrh Funkův. Mezi českým sněmem a ministrem financí jest tedy spor; ministra nevede při tom láska k šenkýřům a pijákům piva, chce oněch 60 h. z hektolitru zachovati pro budoucnost státní pokladně.

Zemská dávka z piva, počítáli se 7·2 mil. hektolitrů piva v Čechách nyní ročně spotřebovaného, by při sazbě 1·40 k. dala 10 mil. hrubého výtěžku, 8,878.000 čistého, při sazbě 2 k. pak 14·4 mil. hrubého, 13,112.000 čistého. Dle toho, jak stoupala spotřeba piva za posledních let, zvětšovala by se ročně o 322.000 neb o 400.000 k.

Politická debata vedena při *rokování o rozpočtu* (23. a 24. července). Zpravodaj dr. Fořt líčil smutný stav financí zemských, z něhož není vyváznutí, poněvadž království české nemá žádné moci, aby potřebnou nápravu zjednalo. Náprava nemůže býti jiná, nežli když stát položí těžiště své síly tam, odkud plynou zdroje životní jeho spůsobilosti, to jest na základ národův, a takto provede svou politickou obnovu. Smír národní znamená i cestu z finanční tísně. Co Všeněmec dr. Brehm hlásal o státní němčině a o přednosti Němcův a co německý lidovec Markelt po něm opakoval, je stará odrhovačka. S větším napjetím čekalo se na projevy jiné. Mírumilovnější v té příčině byla řeč Baernreitherova, jenž uznával, že netřeba řešiti celý soubor národních otázek najednou, nýbrž jednu po druhé. Za to velice sklamal nový vůdce německý dr. Eppinger, jenž mluvil proti českému státnímu právu a německý jazyk státní stavěl za první požadavek. Z českých řečníků Prášek jmenem agrárníků prohlásil, že český rolník vždy bude státi na přední stráži v boji národním. Kratochvíl ukazoval na potřebu hájiti prospěchů živnostnictva, Heřman Janda líčil, co země při skrovných svých příjmech podniká ve prospěch školství všech oborů, osvětlil vládní železničnou politiku, zemi neprospěšnou, a ukázal na potřebu vlastních drah zemských. Radikál Kalina vytýkal Mladočechům chabost v obraně práv národních. Dr. Herold polemisoval s řečníky německými a s Kalinou a končil: „Státní právo zemí koruny české jest pro nás drahým odkazem předků, jest pro nás věcí svatou, ale také takovou, kterou nebudeme stále nositi na trh . . . Máme důvěru v sílu svého národa, ale také ve vývoj událostí, v sílu práva a v celý historický vývoj střední Evropy.“ Dr. Fořt, jenž jako zpravodaj mluvil po Eppingrovi, vyložil podstatu našich snah o české státní právo, které jest záchranou Rakouska, a ukázal na padesátiletý náš boj za toto právo. Na vyzvání německé, abychom národnostní otázky nechali stranou a spojili se s Němci na obranu hospodářských důležitostí, celní sazby, vyrovnání s Uhry, odvětil, že důležitosti ty jsou jen předstírány a mají za účel zakryti vlastní směr politický. „Vládě neběží o uherské vyrovnání,“ pravil, „nýbrž o to, aby rozviklaný parlamentarism dr. Körbra udržela pohromadě, a vám se jedná pouze o zachování nadvlády a nejprv o kořist, kterou jste 17. října 1900 urvali.“ — Rozpočet vyřízen pak i v podrobném rokování (25., 26. a 28. července). Němci činili odpor jen proti zřízení sochy sv. Václava před Českým museem, ale příslušná položka po řeči dr. Pippicha schválena většinou českých lidových a velkostatkářských poslanců.

Zemský rozpočet na r. 1902 vykazuje potřebu 52,327.708 k.; úhradu vlastní 3,935.078, podílem od státu z osobní daně z příjmů 1,485.684, výnosem daně z lihu poprvé do rozpočtu vloženým (ze zvýšení státní lihové daně pro země) 3,511.098, úhrnem 9,031.860. Zemská přirážka 55% k přímým daním vynese 38,180.020, a zbývající částka 5,115.828 uhradí se půjčkou 5 milionů. Finanční stav země jest povážlivý stoupáním potřeby dle desítiletého průměru 7·06% ročně a úhrady pouze 1.96%. Stoupání to bude dále ještě značnější následkem úpravy platů učitelských, na r. 1903 o 8·4 mil., na r. 1904 o další 3·3 mil., zúrokováním a umořováním zemského dluhu, jenž obnáší nyní 53 mil., nákladem na železnice nižšího řádu, které často ani na režii nevynášejí, a konečně úpravou řek.

Veliká akce průplavní, vržená do říšské rady od vlády Körbrovy k odvrácení pozornosti od zápasu národního, neučinila v českém sněmu tak veliký dojem, jako kdysi v říšské radě. Octla se na jednacím pořádku předlohou *o podílu království při nákladu na průplavy*, pokud budovány budou v obvodu Čech. Zpravodaj inženýr Kaftan doporučoval předlohu, dle které připadá na vodní dráhy v Čechách okolo 270 milionů korun, z čehož země má hraditi v annuitách osminu. Na sklonu prvního stavebního období, tedy r. 1912, obnášely by annuity asi 309.000, po skončení některých prací, tedy asi za 20 let, obnášely by 1,390.000 a 110.000 na část průplavu Vltavsko-Dunajského. S tím spojeny jsou i regulace řek. Místodržitel ujišťoval, že bude dbáno všelikých prospěchů zemských, jmenovitě zemědělských, ministerstvo že již pracuje o té části programu, která do r. 1912 má býti provedena. Dr. Fořt nedůvěřuje dosti podniku, který byl rychle hozen na papír a při kterém žádné číslo dosud není spolehlivé. Předloha byla schválena (18. července). Rovněž schválena (30. července) předloha zemského výboru *o regulaci českých řek*. Počne se s prováděním 20 regulací, a to s regulací Labe od Spindelmühlu k Jaroměři, Malého Labe a prameniště Labe, horní Úpy, Divoké a Tiché Orlice, Chrudimky, Doubravy, Cidliny, Jizery, Ohře, Bělé, Ploučnice, Kamenického potoka s Chřibským, Vltavy od Budějovic k hornímu toku, Malše, Lužnice a Nežárky, Otavy, Sázavy, Berounky s Kačákem, Litavkou, Rakovnickým potokem, Mží, Radbuzou a Úhlavou, Botiče s přepážkou v Hostivaři, Motolského potoka, menších přítoků Vltavy a Labe. Dle potřeby a prostředků mají býti provedeny i jiné úpravy.

Nad sněmovnou visel Damoklův meč odročení, kdy by propuknouti měly národní spory. Avšak německé strany nevyzývaly, Wolf nestavěl se ani do popředí; špinavé prádlo německé přišlo na přetřes tím, že sněm svolil k soudnímu stíhání Schalka, Wolfa a některých jiných Všeněmců nebo Východoněmců, kteří za to ostatně sami žádali. Takž trvalo zasedání až do 31. července.

V poslední ten den vykonána *volba zemského výboru* a ředitelstev zemské a hypoteční banky. Z kurie velkostatkářské zvoleni za členy zemského výboru hr. Schönborn a prof. dr. Pražák, za náměstky dr. Burian a Fr. Wanka; z měst dr. Škarda a dr. Herold, za náměstky V. Němec a dr. Pinkas; za venkovské obce Karel Adámek a agrárník Josef Žďárský, za náměstky Niklfeld a agrárník Chaloupka. Dr. Eduard Grégr odešel ze zemského výboru a místo jeho připadlo agrárníkovi. Z plena

zvolen při druhé volbě dr. Eppinger 75 hlasy německých pokrokářů a konservativních i německých velkostatkářů; nacionálové a ostatní frakce soustředili své 42 hlasy na Leglerovi. Dále zvolen dr. Werunský, též pokrokář, 75 hlasy ze 126 odevzdaných. Za náměstky zvoleni dr. Urban a B. Legler.

Za sněmování ozvaly se mezi českými poslanci hlasy po společném postupu a jednotě ve věcech státního práva, rovnoprávnosti a vůbec národnosti naší se týkajících. Velkého pokroku však myšlenka ta neučinila. Odkázána 10. července pětičlennému výboru, jehož předsedou jest dr. Steidl, aby vypracoval stanovy *volného sdružení stran* svobodomyslné, národní, radikální a agrární. Teprve v příštím zasedání má se jednati dále. Od agrárníků učiněn i návrh, aby bylo jednáno o součinnosti poslanců království, markrabství a vévodství. Snahy a návrhy jsou dobré, jen ať zase skutek neuteče, jak se u nás, bohužel, stalo už žalostným pravidlem. —

Moravský sněm zahájil 21. června poslední zasedání v šestiletém období. Na podzim budou se na Moravě konati nové volby sněmovní. Nevalně potěšitelnou známkou jest, že ve chvílích, kdy jest největší potřeba soustředěnosti a vzájemné podpory, národní strany se rozstoupily, uvolnivše svou jednotnou organisaci. Lidová liberální strana, nechtějíc míti nijakého společenství s katolickou stranou, vystoupila ze společného klubu a vybídla (20. června) národní stranu, aby učinila totéž, a chceli se s ní spojiti, aby přerušila spojení se stranou katolickou. Národní poslanci vzali toto rozhodnutí jen s nejhlubším politováním na vědomí, poněvadž jak postavení menšinové na sněmu tak státoprávní a národní důležitosti vyžadují jednoty; roztříštění považují jen za provisorium, za něhož všechny tři strany se budou aspoň dorozumívati, aby národní prospěchy neshodou nebraly škodu. Národní poslanci ustavili se jako volné sdružení za předsednictví dr. Žáčka, lidoví pak za předsednictví dr. Stránského.

Neshoda ukázala se hned na počátku zasedání podanými *návrhy na opravu volebního řádu.* Šest let zasedal sněm a Němci nedopustili volební opravy, která by křiklavým nesrovnalostem učinila přítrž; až nyní (23. června) podali Goetz a Elvert návrhy, aby ještě v tomto zasedání provedena byla volební oprava zavedením přímých voleb ve venkovských obcích a tajným hlasováním ve všech kuriích. Čeští poslanci podali pilné návrhy, ale hned tři a každý jiný (25. června). Dr. Stránský a soudruhové domáhají se toho, aby volební právo co nejvíce bylo rozšířeno, aby odstraněni byli virilisté, kurie velkostatkářská a zastoupení obchodních komor, aby počet poslanců byl spravedlivě rozdělen na města a venkov, též na obě národnosti, aby volby na venkově konali se přímo a aby duchovní, kteří agitují s kazatelen, byli pohnáni před trestní soud. Pilnost návrhu toho byla zamítnuta. Za to uznána pilnost návrhu dr. Žáčka a soudruhů, aby volební právo snížením census bylo rozšířeno tak jako do říšské rady, aby okresy městské a venkovské byly co možná dle národnosti sestaveny, aby do skupiny měst pojata byla sídla okresních soudů a místa svou důležitostí vynikající, aby volební výsada obchodních komor byla zrušena, aby venkovské okresy byly rozmnoženy tak, že by žádný nečítal přes 30.000 obyvatelů, aby zřízena byla kurie všeobecného práva hlasovacího a volby

ve všech skupinách konaly se přímo a tajně. Tolikéž uznána pilnost návrhu národně katolických poslanců dr. Koudely, dr. Stojana a P. Ševčíka, aby ve venkovských obcích zavedeny byly přímé volby do sněmu. Všechny návrhy sice odkázány výboru, ale na jednací pořádek nepřišly. Ostávají jen praporem k volbám sněmovním.

Neblahá roztříštěnost českých stran přiměla národní stranu k prostřednictví. Z dosažené shody vyšel návrh dr. Stránského a dr. Žáčka na *zvýšení platů učitelských, na postup služební a opravu disciplinárního řádu.* Byl odkázán výboru. Dr. Perek obnovil svůj návrh, aby do obecných škol přijímány byly jen dítky jazyka vyučovacího znalé, dr. Parma učinil návrh na přípravy k opravě zákona obecního, Němec návrh na nedělitelnost jistých selských statků, Heimrich na zřízení české lnářské školy, Pospíšil na pěstování tabáku na Moravě, dr. Perek na přípravy k sestátnění severní dráhy, dr. Parma na upravení poměrů samosprávných úředníků; od katolických poslanců vyšly návrhy, aby v zemském výboru a všech zemských ústavech vně i vnitř se úřadovalo rovnoprávně, aby zrušeny byly přímé daně, jmenovitě pozemková, a místo nich aby zavedena byla všeobecná postupná daň z příjmů, pak aby zvýšena byla daň z bursovních obchodů; i tyto návrhy však ostaly jen materiálem pro novou sněmovnu.

Množství národních potřeb odbyto několika drobečky. V Hranici zabezpečeno převzetí obou soukromých měšťanských škol do obecní správy povoloním subvence 15.560 k. na platy učitelské na r. 1901 a 1902; návrh přijat pomocí hlasů německých velkostatkářů. Česká obecní reálka v Kroměříži převzata do správy zemské počínajíc školním rokem 1902—1903. Subvence povoleny českému gymnasiu v Zábřeze 14.000 k., na vydržování českých středních škol v Kyjově 16.000, v Břeclavě 6000, Mor. Ostravě 12.000, maticím Ostravské 18.000, Výškovské 12.000 a Místecké 14.000 k.

Za to odpověděl místodržitel hr. Zierotin na dotaz dr. Perka stran *obchodních komor Olomoucké a Brněnské*, zlořádů volebních při prvnější a naprostého odmítání češtiny při obou, že vláda neměla příčiny zakročovati a že jednacím jazykem komor těch jest němčina; proto prý také vládní zástupcové při zahajování obou komor mluvili jen německy. Doložil jen, že by bylo záhodno, aby příslušná jazyková ustanovení byla revidována, a že jest ochoten přispěti k vzájemnému dorozumění. Návrh, aby se rozpředla debata o této odpovědi, byl zamítnut. Německý jednací jazyk v obchodních komorách moravských je nepřístojnost, která musí býti odstraněna, obchodní komory české země velikou většinou nesmějí býti baštami němectví a nepřátelství k domácímu lidu.

Při rozpočtové debatě vynikli zejmena řeči poslanců Šíleného, Žáčka, Búbely, Pražáka a Perka. *Zemský rozpočet* na r. 1902 vykazuje řádnou potřebu 19,340.496 k., mimořádnou 2,222.400 k., úhrnem $21^1/_2$ mil. Vlastní úhrada činí 5,283.497 k. Zbytek 14 mil. uhradí se přirážkou 57% k daním pozemkové, domovní a činžovní, a 63% ostatním přímým daním, vyjímaje osobní daň z příjmů.

Dne 12. července skončil moravský sněm své zasedání a spolu šestileté období své činnosti.

Slezský sněm dokončoval také své šestiletí a zasedal od 21. června do 19. července. Nenávist k české a polské národnosti osvědčuje většina jeho nepokrytě. Sněm, jenž obmezuje svou činnost na drobné věci hospodářské, uznal za dobré při svém zahájení projeviti soustrast nad smrtí saského krále Alberta. Ve smyslu vládním vzchopil se (12. července) k osvědčení pro *obranu práv státu při vyrovnávání s Uhry.* Surovin přivezeno prý z Uher do Rakouska za 531 mil. k., výrobků a polovýrobků za 389 mil. k. Kdy by Uhry chtěly zameziti vysokým clem dovoz surovin z ciziny k průmyslovému zpracování, bylo prý by to rozvratem rakouského průmyslu. Jest prý lépe zamítnouti nároky uherské než stále povolovati. Tolikéž přijal sněm osvědčení proti pověstem o *odtržení rakouského Slezska od pruské Vratislavské diecése*, což prý by bylo „proti náboženskému životu a kulturnímu vývoji rakouského Slezska.“ — Na regulaci řek povoleno pro letošek 134.000 k. Sněm vyřídil zákon o myslivosti a o berních úlevách při zřizování zdravých a levných bytů dělnických. *Zemský rozpočet* na r. 1902 vykazuje potřeby 5,637.202 k., vlastní úhrady 2,171.515 k. Zbývajících 3·8 mil. uhradí se přirážkou 62·1% k daním pozemkové a domovní a 68·8% k ostatním daním vyjma osobní daň z příjmů. Šest slovanských poslanců podalo *osvědčení proti znásilňování slovanské většiny* obyvatelstva. Na sněmovnu nebude to arci míti účinku: v Slezsku jsou Němci výhradnými pány, všecky Vídeňské vlády udržují tento jejich privilej — proč by se ho vzdávali?

Jos. J. Toužimský.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. srpna 1902.

Uherské vyrovnání, porady v Rátótu a Išlu. — Dalmátský sněm o důležitostech zemských. Slovanská liturgie na sněmu isterském. Zmařená volební oprava v Štyrsku. Dolnorakouský sněm a rozšíření Vídně. — Rumunský král v Išlu. Maďarsko-rumunské pletky. — Car Mikuláš a císař Vilém v Revalu. Černomořské loďstvo. Attentát v Charkově. — Srbský sněm — Rusko-bulharské slavnosti. — Ukrutnosti v Makedonii — Celní sazba v Německu. Císař Vilém proti většině bavorského sněmu. Bennigsen †. — Náboženský boj ve Francii Dvouletá služba vojenská. — Eduard VII korunován. Protesty irské. Z jižní Afriky.

Za hraběte Badenia mohlo vyrovnání s Uhry býti hladce skoncováno a vláda se při tom mohla opírati o velkou většinu sněmovní. To Němci zmařili svou obstrukcí, a pak se toho vláda za vládou marně domáhala. Dnes jsou v Uhrách páni a diktují. Největší obtíže činí automní celní sazba, celní a obchodní jednota rakousko-uherská a obchodní smlouvy s cizími státy. Váznoucímu jednání dal mocnář počátkem července novou vzpruhu na společné radě ministerské; ale za několik neděl jednání zase již vázlo. Dne 25. července meškali ministři Koerber, Széll a Goluchowski u mocnáře v Išlu. Následek byl další jednání. Na Széllově statku Rátótu odbývala se takořka permanentní ministerská rada. Byli tam uherští ministři orby, obchodu a financí, posléze 11. a 12. srpna i Koerber. Docílenali v podřízených věcech shoda, v hlavních, suroviny a fabrikátů se týkajících, se jednatelé nesmluvili. Uhři trvají stále na stanovisku, aby dovoz surovin stížen

byl vysokými cly a fabrikáty aby se mohly dováželi levně. To i ono bylo by osudnou ranou průmyslu v cislajtánské polovici říši. Dne 14. srpna odebral se Koerber a dne 16. srpna Széll do Išlu podat císaři a králi zprávu o stavu jednání a pokračovati v úmluvách. Panovník těžce nese dosavadní nezdar, nechce aby došlo k celní roztržce a mezi oběma polovicemi monarchie snaží se prostředkovati. Mimo neshodu s Uhry má Koerbrovo ministerstvo i druhou nemenší potíž, rozervané poměry v říšské radě, které byly způsobeny německou obstrukcí v letech 1897, 1898 a 1899.

O zasedání sněmů máme ještě dodati některé zprávy. Na dalmatském sněmu vanul letos ostřejší vítr než jiná léta. Poslanci charvátští a srbští jsou rozhorčeni pro zavádění němčiny v úřadech. Při rozpočtu pravil Grgić, přívrženec mírnější strany národní: „Program, od něhož nikdy neupustíme, jest sloučení Dalmacie s Chárvatskem. Zkušenosti z minulé doby naplňují nás nedůvěrou k slovům vlády. Vyzvání k společné práci na hospodářském poli vyhovíme, až naše národní požadavky budou splněny. Italský úřadní jazyk se stále udržuje a vedle něho se v úřadování znenáhla vkradla i němčina. Za přednosty státních zemských úřadů ustanovují se cizozemci, kteří z tučných prebend na úkor Dalmatinců koristí. Cizím úřadníkům máme děkovati za to, že v úřadech zavládá německý duch a německý jazyk. Na základě kterých zákonů zavedena byla němčina u místodržitelství, u finančního a poštovního ředitelstva? Vše to ostává bez trestu. I četníci po krátké službě přicházejí do pense, když neznají německy.“ Při podrobném rokování navrhl Biankini, přívrženec strany práva, aby se škrtla položka na německé a italské vydávání zemského zákonníka, což přes odpor vlády přijato. Zvláštní pozornost věnována slovanské bohoslužbě a usneseno, aby zemský výbor zakročil u sv. stolice, by stará práva slovanské liturgie nikterak nebyla zkracována. Přes odpor vlády přijat návrh Biankiniův, aby do soukromých škol jen takové dítky byly přijímány, které jsou mocny jazyka vyučovacího. Jest to obrana proti irredentské Lega nazionale. Oprava volební se zavedením kurie všeobecného práva hlasovacího a rozmnožením počtu členů zemského výboru připraví se pro příští zasedání. Sněm přijal adresu k panovníkovi po návrhu národní strany. Pro první dvě části, pro osvědčení úcty koruně a vypočtení hospodářských potřeb hlasovala celá sněmovna; pro platnost srbsko-charvátského úřadního jazyka všichni Charvaté a Srbové, jen Italové byli proti tomu; pro sloučení všech od Charvátů obývaných zemí ve zvláštní státoprávní skupinu hlasovala charvátská většina. Návrhy, aby hlavním městem místo Zadru stal se Spljet a změněna byla formule slibu poslaneckého tak, že by konán byl králi a nikoliv císaři, nemohly býti schváleny, jelikož Srbové a Italové opustili sněmovnu a pak nebyly přítomny tři čtvrti poslanců k změnám zemského řádu potřebné. Sněmování skončeno 26. července.

Na dalmatském sněmu ozývá se staré úsilí, aby Dalmácie spojena byla s Charvátskem a Slavonií, a Bosnou aby národní a státoprávní ten celek byl doplněn. Jakkoliv by takovýto živý národní činitel byl hradbou proti záměrům italským a oporou proti pychu maďarskému, vše jen sobě podřizujícímu, a tím prospěchem dynastie i celku říše, přec pro snahy ty není ve Vídni smyslu.

Na důležitost slovanské liturgie poukázáno i ve sněmu isterském. Kdežto dalmatský sněm naléhá, aby slovanskému církevnímu jazyku se nekladly meze, aby zaveden býti mohl i tam, kde dříve už býval a na ten čas není, italská většina v Kopru postavila se s největším důrazem proti slovanské liturgii. Posl. Cleva podal návrh, aby jak u vlády Vídeňské tak ve Vatikáně se zakročilo, by slovanská liturgie nebyla dopouštěna, že věřící trvají při obřadech latinských. Vidulich a Benatti tvrdili, že prý jest to hnutí od slovanského duchovenstva jen uměle buzené a že cíl jeho jest národně politický, ohrožuje prý též italské obce. Není ovšem pochybnosti, že slovanská liturgie byla a jest překážkou národně politickým plánům italským v Istrii, ale pravda historií osvědčená jest, co uvedli Andrijčić a Laginja, že slovanská liturgie trvá v Istrii od staletí, že tu převládala a svolením církve že staré právo bylo utvrzeno. Navrh Clevův byl italskou většinou přijat.

Na štyrském sněmu snažili se nacionální lidovci a pokrokáři provesti volební opravu, kterou by získali několik poslanců. Slovinští poslanci, kteří i v tomto zasedání trvají v trpném odporu, usnesli se na společné poradě v Mariboru (19. července): „Ježto návrh ve sněmu podaný zjevně má za účel klamati veřejnost tak řečenou opravou volební, ale opravdu všechny dosavadní nespravedlnosti zachovává a rozmnožením německonacionálních mandátů panství německonacionální ještě utvrzuje, slovinští poslanci nemohli by zodpovídati, tuto zákonodárnou nestvůru k zákonné platnosti přivesti se snažili.“ Ani katoličtí konservativci nechtěli pomáhati svým odpůrcům. Takž z předlohy, která dvakráte přišla na jednací pořádek, sešlo pro nedostatečnou většinu. Za to Slovinci i konservativci dáni do německé klatby jako zpátečníci, ač byli hotovi přijmouti za základ opravy všcobecné právo hlasovací.

Na sněmu dolnorakouském stalo se usnesení o krocích k novému rozšíření Vídně na levém břehu Dunajském. Nový obvod zahrnovati má 14.000 hektarů, většinou polí: obyvatelstva má nyní asi 12.000 duší. Hlavní jeho důležitost záleží v tom, že v místech těch má průplav Dunajsko-Oderský ústiti do Dunaje, a obecní správa Vídeňská spěchá, aby to bylo v obvodu Vídeňském. Pokrokáři a lidovci stavěli se tomu na odpor, vytýkajíce křesťanským sociálům, že jim jde pouze o rozmnožení počtu svých voličů. Přes to svolala vláda anketu, aby se vyslovila o novém rozšíření Vídně. Jako jiná zasedání tohoto sněmu tak i letošní vynikalo půtkami mezi pokrokáři a antisemity. Sněm dokončil své šestiletí, a všechny strany činí přípravy k novým volbám, které tentokrát budou zvláště tuhé; bude se poprvé voliti podle nového volebního zákona.

Dne 3. srpna přijel *král rumunský do Išlu* navštívit císaře a krále Františka Josefa. Karel Hohenzollernský byl již několikrát hostem našeho panovníka, který také oplátkou u něho byl v Rumunsku. Ale letošní návštěvě přikládá se větší význam; následovala po vycházce generálního štábu rakouského do Rumunska a po obnovení trojspolku. Poměry mezi Rumunskem a Rakouskem nebývaly vždy tak přátelské. Když se na jaře r. 1866 chystal Karel Hohenzollernský do Rumunska, aby na základě plebiscitu ujal se trůnu knížecího, předložili mu poslové rumunští Bratiano a Davilla mapu, na níž Sedmihradsko, Banát a Bukovina označeny byly jako „Rumenia irredenta.“ Ale při-

pojiti země ty k své državě bylo mu přece nesnadno. Od uzavření Berlínské smlouvy nastal v Rumunsku jiný směr. Znenáhla tam ovládla politika uherská, jež směřuje k tomu, aby Rumunsko hledalo rozšíření na Balkáně. Historicky ani národně nemá sice k tomu práva, ale to je zrovna v prospěchu politiky uherské, jejímž vykonavatelem byl i král Milan. Nedopustiti vzrůst Slovanstva a zabrati si kus Balkánského poloostrova bylo by i v prospěchu maďarském, poněvadž by Rumunsko trvale za Dunajem na jihu bylo vázáno. Byla to již politika hr. Andrassya na kongresu Berlínském, kde národnostní politice ruské postavil politiku náhrady a zabírání z cizího. V tom smyslu sesiluje i Rumunsko politiku Pešťskou, v rakouské říši nyní rozhodující. Rumunsko, které druhdy zakládalo konfederaci Podunajskou a bylo útočištěm všelikých revolučních živlů Balkánských, bouří dnes proti Bulharům a koná policejní služby proti Makedoncům. Příliš věrného spojence Maďaři v Rumunsku a králi Karlovi míti nebudou.

K významným letošním návštěvám na Rusi přidružila se dne 6. srpna nová. Na vodách u Revalu, kde se od 4. do 9. srpna konalo velké cvičení ruského loďstva, setkali se *car Mikuláš a císař Vilém II.* Zvláštní pocty, jež sobě panovníci vzájemně osvědčovali, důvěrné jejich rozmluvy a porady ministrů Bülowa a Lamsdorfa ukazují, že vedle vojenské podívané jednalo se i o politice. Na širém moři přestoupil německý císař ze své lodi „Hohenzollernu“ na ruský koráb „Štandart,“ na němž s carem plul k rejdě Revalské. Panovníci byli několikrát pohromadě i 7. srpna, a před rozloučenou 8. srpna dlouho rozmlouvali bez svědků. Také se vzájemně obdarovali, císař Vilém obdržel vysokou bojarskou helmici z tepaného stříbra ruskými drahokameny posázenou, car Mikuláš pak zlaté psací náčiní. Prve uctívali se dary jen car a president francouzské republiky, nyní po prvé stalo se to i mezi carem a německým císařem. Budoucnost ukáže, budeli setkání Revalské míti též politický účinek, který by se nejdřív musel jeviti na blízkém a dalekém východě. Petrohradské listy, jmenovitě Novoje Vremja, tvrdí, že dvojspolek pevně trvá dále a nebyl nahrazen žádnou novou politickou kombinací.

Černomořské loďstvo ruské, jež loni po své obnově po prvé se ukázalo světu, koná letos opět objížďku. Z Oděsy připlulo počátkem srpna pod velením viceadmirála Hildeprandta do Varny, kdež bylo nadšeně uvítáno, do Burgasu a odtud do tureckých přístavů. Rozmnožováním ruské moci na Černém moři vystupuje zase na obzor otázka Cařihradských úžin.

Na Rusi spáchán *nový attentát.* V Charkově vypálil neznámý mladý muž 10. srpna na gubernátora kn. Obolenského v letním divadle čtyři rány z revolveru, ale žádná ho nezasáhla smrtelně. Dvě rány pachatel vystřelil též na policejního přednostu, když Obolenskému spěchal ku pomoci, a také ho zranil. Pachatel zatvrzele mlčí, nechtě udati své jmeno a své pohnutky. Po vraždách ministrů Bogoljepova a Sipjagina, po attentátech na Pobědonosceva, Trepova a Wahla nelze pochybovati, že jest to nový skutek anarchismu, který poslední doby na Rusi opět pozdvihuje hlavu.

V Srbsku byla počátkem srpna od sněmovny a senátu přijata půjčka 60 milionů za podmínek, které jsme již označili. Ve sněmovně

většinou pouze 15 hlasů. Přívrženci Pašićovi odloučili se od vládní strany.

V Bulharsku chystá se velká slavnost rusko-bulharská na Šipce, kde koncem září vysvěcén bude ruský chrám památce hrdin padlých za osvobození Balkánu r. 1877 a kde se budou konati za přítomnosti Rusů velká vojenská cvičení bulharská, znázorňující krvavé zápasy na Šipkinském Balkáně a pod ním. Sněm povolil k tomu cíli 750.000 fr.

V Makedonii nepokoje neberou konce. Albánci a turečtí bašibozukové dopouštějí se místy neslýchaných ukrutností. Makedonský komitét bulharský dovolává se samosprávy pro země a podal v té příčině evropským mocem pamětní spis.

V Německu dokončil výbor říšského sněmu, jenž k tomu cíli ostal v permanenci, 11. srpna *první čtení celní sazby*. Potřeboval k tomu 101 schůzi. Vládní předloha byla značně změněna, a to nikoliv k svému prospěchu, cla obilní utužena a všude téměř přijata za zásadu celní ochrana. Jednání bylo celním zápasem, v němž jako v kaleidoskopu tvořili brzo agrárníci a konservativci, brzo národní liberálové, svobodomyslní a jiné strany většinu. Proti vůli vládní ustanovil také výbor, aby sazba dnem 1. ledna 1905 vstoupila v život. Jelikož i druhé a třetí čtení delší dobu potrvá a projednávání v říšské sněmovně nebude krátké, hrozí vládě nebezpečí, že předloha ani do konce zasedání říšského sněmu, t. j. do konce září r. 1904 nebude vyřízena. Výbor dal si nyní prázdniny do 22. září. V poslední ještě schůzi sveden boj o clo — z cizích řádů! Bylo navrženo doplniti sazbu ustanovením, že se má platiti 1000 mark cla z každého cizího řádu: domácí průmysl jest prý jimi zkracován, a kdo chce takovou oslavu, ať prý za ni platí. Zajímavo jest, že odpůrci, kteří měli i většinu, odůvodňovali celní svobodu pro řády tím, že prý takové cetky za mnoho nestojí, a kdo jest jich lačen, aby mu jich s Pánembohem bylo dopřáno.

Německý císař učinil nový projev, který se roztomile řadí k nemalému počtu dosavadních. *V bavorské sněmovně* panují delší již dobu rozmíšky mezi vládou a většinou, kterou tvoří katolický střed a jiné strany. Půtky ty vedly i ke změně ministra vyučování. Místo dr. Landmanna, jenž dán na trvalý odpočinek, povolal vladař Luitpold (10. srpna) barona Podewils-Dürnitze, dosavadního bavorského vyslance ve Vídni. Většina sněmu osvědčila vládě z té příčiny nedůvěru tím, že jí škrtla 100.000 m. z rozpočtu na umělecké věci. Skutek ten rozohnil německého císaře, jenž právě z Revalu přibyl do Swinemünde, tou měrou, že dne 10. srpna zaslal princi vladaři telegram, v němž hlásá: „Navrátiv se právě z cesty své, čtu s nejhlubší rozhorleností o odepření obnosu k účelům uměleckým od tebe žádaného. Spěchám vyjádřiti své pobouření nad drzým nevděkem nejen proti domu Wittelsbachů vůbec, ale i proti tvé vznešené osobě, která vždycky zářila jako vzor povznášení a podporování umění.“ Zároveň se císař nabízel, že těch 100.000 sám poskytne. Náhodou přišel pozdě. Bavorský vladař poděkoval mu 12. srpna za jeho účast a doložil, že řečenou sumu uhradil již jeden z členů panské sněmovny. Že se císař takovým způsobem vkládá do vnitřních záležitostí bavorských a pronáší takovou

kritiku o bavorské sněmovní většině, je věc neslýchaná, i neostane bez následků.

V Hanovru zemřel 8. srpna Rudolf *Bennigsen*, který hrál vynikající úlohu v úsilí za sjednocení Německa pod Pruskem. Bennigsen, narozený r. 1824, posoudil dobře, že Solferino, které r. 1859 vedlo k jednocení Italie, znamená i Němcům chvíli, aby se sjednocovali. První krok k tomu učinil v Hanovru r. 1859 a po tom v srpnu na sjezdu Eisenašském, který chtěl spojení všech svobodomyslných a lidových německých stran a Bennigsena zvolil za předsedu. Co Bismarck konal v úřadním povolání, konal Bennigsen v národě. Mezi oběma byl však ten velký rozdíl, že Bismarck měl na mysli jen moc a Bennigsen svobodný národ. Na vzdor pruským vítězstvím r. 1866 a r. 1870 cítil se Bennigsen posléze sklamán. Bismarck volal ho sice do ministerstva a nabízel mu obor nitra, ale Bennigsen chtěl býti ve vládě ne jeho sluhou, nýbrž jako rovný vedle rovného. Z té příčiny odmítl nabídky Bismarckovy. Ale mělo dojíti ještě k horším věcem. Strana, která připravovala v národě mysli k velkému obratu, byla od samého Bismarcka ubíjena, drobila se, klesala, až téměř zanikla. Co zbylo z národních liberálů, jest jen korouhvička vládním větrem zmítaná. Roztrpčen odstoupil Bennigsen již r. 1883 z politického života. Roku 1887 odhodlal se k novým pokusům a ostal ve veřejnosti do r. 1898, pak se na vždy uchýlil do soukromého života.

Ve Francii rozpoutal se tuhý *náboženský boj*. Když se zavřely dvéře sněmovny a senátu, vláda Combesova jala se s příkrým důrazem prováděti zákon o řeholích, pokud se týče škol. Dala zavříti 2500 škol, jež byly ve správě řeholí. Tím 5000 učitelů a učitelek zbaveno výživy a 150.000 školních dítek školského vzdělání. V zemi velikou většinou horlivě katolické budí to hlubokou nevoli a rozkvašenost; zvítězilali pro tu chvíli státní moc, četnictvo a vojsko, postavení republiky pro budoucnost se tím neupevňuje. Staré, zajizvené rány se obnovují; celé Bretaňsko a Savojsko činí tuhý odpor, a v Paříži i jinde monarchisté a republikáni staví se ve společný šik, na jehož praporu napsáno jest slovo svoboda. V tom smyslu zřízena „jednota na obranu svobody vyučování,“ k níž se hlásí za členy přívrženci všech politických táborů. Snahou jednoty jest mravními prostředky zvrátiti ministerstvo Combesovo. Čelné místo v náboženském boji zaujaly též francouzské paní, jež v zavíraných školách staví se proti četníkům, prefektům a vojákům. I v Paříži dostavily se k presidentu Loubetovi, který však jich nepřijal. Boj tento působí rozmíšky i ve vojště, jelikož někteří důstojníci neposlechli rozkazu, aby vedli vojenské oddíly proti školám, jež mají býti zavřeny. Z té příčiny jsou poháněni před soudy, a ve vojště šíří se povážlivý kvas.

Dvouletá vojenská služba ve Francii, jež má od 1. ledna 1903 býti zavedena, způsobí nemalé proměny. Zprávy senátu i sněmovny tvrdí, že stav v čas míru 575.000 mužů musí býti zachován. K tomu cíli služba jednoročních dobrovolníků změní se v dvouletou, čímž se získá 70.000 intelligentních vojáků na dvě léta, veškery úlevy a výjimky mají přestati, ani živitelé rodin a jediní synové vdov nebudou osvobozeni, ovšem obdrží rodiny jejich od státu náhradu na výživu.

4000 mužů získá se také snížením míry vojenské. Přes to bylo by při praporech jenom: stálého skutečného stavu 118.000 mužů, třídy z r. 1901 198.422, třídy z r. 1902 217.385, úhrnem 533.807 mužů; chybělo by tedy vždy ještě přes 40.000, čili dle zprávy senátu 50.000 mužů při dvouleté službě vojenské. Ministr války navrhoval, aby tento úbytek byl nahrazen novým přijetím za prémii 14.000 poddůstojníků a 36.000 vojínů. Proti tomu navrženo, aby více než 40.000 mužů, kteří ve skladech, zbrojírnách, jako řemeslníci a ordonance službu konají, nahrazeno bylo odvodem k vojenské službě sice neschopných, ale k jiným službám se hodících branců. Takového spůsobu mohou býti i sluhové důstojníků. Jenom 10.000 mužů má býti odváděno na tři léta, a to hudebníků a dělníků ve zbrojírnách. Tři léta jsou prý u nich odůvodněna tím, že nabytého výcviku užívati mohou potom dále v životě. Přes to přese všechno jest dvouletá vojenská služba ve Francii krok povážlivý, neboť nesměřuje k rozmnožení branné moci, a proti Německu, které se vždy více sesiluje, znamená jisté oslabení.

Dříve než očekáváno, mohlo se v Anglii odbyti *korunování Eduarda VII.* na království anglické se světovou jeho mocí téměř ve všech dílech světa, na 400 milionů duší nejrozmanitějších kmenů, barev a vyznání se pácící. Když 26. června král místo na trůn odejíti musel na lože, podobalo se, že snad vůbec ke korunování nedojde. Ale král zotavil se z choroby své aspoň tak, že již 9. srpna mohl se dáti korunovati v slavném opatství Westminsterském. Zástupcové cizích dvorů nebyli tentokrát přítomni a slavnost silně skrácena, přece však v celku svém byla velkolepou manifestací anglického ducha, který při všem smyslu pro praktičnost lpí na formách minulostí posvěcených. Když pomazanému králi koruna postavena na hlavu, ozývalo se bouřlivé volání nejen v starobylém velechrámě a na ulicích Londýnských, ale po celé Anglii a v dalekých končinách říše, kam o tom telegraf zprávu zanesl. Po korunování odebral se král zase do Cowesu na moře, aby si tam dále hleděl svého uzdravení a zotavení.

Ale došlo i k ostrému *protestu proti korunování.* Irčané použili té příležitosti, aby osvědčili svůj nesmířitelný odpor a svou nenávist k anglickému panství. Na shromáždění, které se v městském domě Dublinském za předsednictví poslance Redmonda v den korunovací konalo, protestovali proti anglickému zábrání Irska. Eduard VII. není prý ústavním panovníkem Irska, jako žádný z jeho předchůdců od r. 1801, kdy se Angličané násilím a penězi zmocnili panství nad Erinem. Anglický parlament nemá prý také žádného práva vydávati zákony pro Irsko. Irsko nuceno jest platiti na anglické loďstvo a anglické vojsko, jehož výkony zatracuje. jako posledně zvrácení svobody a samostatnosti dvou pokojných států boerských. John Dillon navrhl resoluci, že Irsko trvá na tom, aby od Anglie bylo odloučeno. Resoluce byla přijata. Irčané nejsou sice s to, aby svému právu zjednali platnost, ale pro Anglii jest charakteristické, že ji toliko hrubá moc drží dohromady.

Sklamání spůsobilo korunování též v příčině *jižní Afriky.* Krutými podmínkami byli Boerové donuceni vykoupiti sobě mír. Ani jediná z podmínek těch nebyla zmírněna, v ničem se jim za jejich

velkomyslnost nedostalo úlevy. Ba ani žádná milost nebyla o korunování udělena bojovníkům z Kapska a Natalu, kteří jako rodáci chopili se zbraně pro Boery. Dle docházejících zpráv není také smýšlení Boerů Angličanům nijak příznivo.

Nové rovy.

Leopold Schmidt. — Karel Lábler.

Ve Vídni zemřel dne 2. července t. r. mědirytec Leopold Schmidt, narozený v Praze r. 1824. Byl zástupcem vymírajícího již umění, či lépe uměleckého řemesla reprodukčního. Rytectví bylo až do druhé poloviny 19. století považováno za jediný důstojný spůsob reprodukce uměleckých výtvorů; ani lithografie ani xylografie nebývaly v takové vážnosti, jako rytiny tištěné s kovové desky (mědi, pak též ocele). Na akademiích vyučovali mědirytectví nikoli snad, aby mladé malíře seznámili s novou technikou, nýbrž aby vychovali umělecky vzdělané grafiky, kteří by pak obrazy a sochy jiných umělců vyobrazovali. Těch mědirytců žije v nynější době už jen po skrovnu, vymírají. Moderní reprodukční techniky zatlačily umění rydla, a daly ryteckou jehlu a rydlo do rukou malířům, aby své vlastní nápady přímo pro reprodukci sami ryli a leptali. Schmidt ovšem náležel k rytcům z povolání a toliko reprodukoval, co Karel Svoboda, Trenkwald, Ruben, Geiger, Fernkorn a j. vymalovali. nakreslili nebo vymodelovali. Schmidt, zůstávaje i v cizině Čechem, byl členem české akademie a odkázal jí své úspory. *F. X. H.*

Dne 1. srpna zemřel náhle v Chrudimi srdeční vadou lékárník Karel Lábler, jsa z nejušlechtilejších veřejných činitelů v našich venkovských městech. Narodil se r. 1852 v Brandejse n. L. a studoval v Praze, kde byl r. 1875 diplomován za magistra farmacie. Roku 1880 koupil lékárnu v Litoměřicích, ale nevlídný život v poněmčeném městě jej přiměl, že ji již po čtyřech letech prodal a r. 1889 koupil lékárnu v Chrudimi. Jako lékárník horlivě si hleděl odborného zkoumání a uveřejňoval hojná pojednání v Litoměřické Pharmaceutische Rundschau, ve Pharmaceutische Centralhalle, v odborných listech Vídeňských, zejmena však v Časopise českého lékárnictva, jejž r. 1881 s A. Vomáčkou založil a po mnohá léta vydával. Samostatně vydal „Lékárnickou techniku“ a „Zápisník lékárnický,“ z němčiny na česko vyložil sedmé vydání Rakouské farmakopoee. Vedle toho byl horlivý antikvář, probírající se rád v starých listinách i zápisích a studuje i starobylé památky historické a umělecké. Ovoce této snahy své uveřejňoval v Českém Východu, v Listě hospodářském, v Časopise Českého Musea, v Českém Lidu a v Časopise přátel starožitností. Samostatně vydal r. 1891 „Dějiny sboru střeleckého v Brandýse n. L.,“ cennou monografii o chrámě sv. kříže v Chrudimi a listář důležitých listin tohoto města, v němž neúnavně a všestranně působil, zvláště jako předseda tamního východočeského musea. V letech osmdesátých založil i prvou rakouskou stanici pro zkoumání potravin. Dr. *J. V. Prášek.*

Ruská knihovna XXXVI. Spisy I. A. Gončarova. Svazek 2. Oblomov. Přeložil Vilém Mrštík. Nakl. J. Otto.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá MUDr. Lad. Haškovec Sešit 5. Píše dr. Vl. Mladějovský. Za 90 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Paměti starého učitele-vlastence persekucí postiženého. Napsal Ant. Konst. Viták. Seš. 6. Za 50 hal. Nakl. Fr. A. Urbánek, v Praze 1902.

The Story of Prague by Conut Lützow. Illustrated by Nelly Erichsen. London, J. M. Deut & Co.

Bible a nejnovější objevy v Palestině, Egyptě a Assyrii. Sepsal F. Vigouroux, přel. dr. Ant. Podlaha. Páté vydání. Seš. 53. a 54. Za 80 h. Nákl Cyrillo-Methodějské knihtiskárny V. Kotrba v Praze.

Zábavy večerní. Red. Em. Žák. Roč. XXIII. čis. 4.: Most boží. Z francouzského M. Maryanové volně přeložila Joh. Kuffnerová. Za 1 kor. 10 hal. Nakl. Alois Dostál.

Otázky a názory. Roč. I. seš. 19.—20.: O kompromisu. Napsal John Morley, přeložil Jos. David. Seš. po 30 hal. Nakl. J. Laichter.

Dívčím srdcím. Rosné perly. Napsala Tereza Nováková, illustroval Věnceslav Černý. Seš. 14. H. Gréville: Ztracená. Přeložila Ot. Petrova. Za 1 kor. 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek.

Vzdělávací bibliothéka. Dějiny francouzské revoluce. Napsal Carlyle. Sešit 11. Za 90 h. Nakl. K. St. Sokol.

Kalendář právníků na rok 1903. Redaktor JUDr. Michal Navrátil. Ročník III. Nákl. V. Krausa v Táboře.

Příruční kniha pro kovodělníky. Sestavil V. Červenka. Seš. 4. Sešit po 40 hal. Nakl. I. L. Kober.

Knihovna českých domácností. V. Zužitkování ovoce v domácnosti. Od Jindřicha Havránka. Za K 1·20. Nákl. F. Šimáčka.

Pečení domácího chleba Praktický návod pro pekaře, mlynáře a domácnost od. Ant. Norb. Vlasáka. Za 80 hal. Nakl. týž.

Bibliothéka lékařských spisů populárních. Rediguje dr. D. Panýrek. Sv. XV.: Vole čili tlustý krk a o chorobách štítné žlázy vůbec. Od dr. D. Panýrka. Za 1 kor. 60 hal. Nakl. Hejda a Tuček v Praze.

Stručné dějiny mocnářství rakouského. Mládeži napsal prof. K. Vorovka. Za 20 hal. Nakl. dr. Frant. Bačkovský.

Umělecko-průmyslové museum obchodní a živnostenské komory v Praze. Zpráva kuratoria za správní rok 1901.

Výroční zprávy a programy za školní rok 1902: reálního a vyššího gymnasia v Chrudimi (obsahuje pojednání: Jakou důležitost mají Gorgias a Isokrates pro vývoj umělé prosy attické. Napsal dr. Karel Müller. Druhá část); — vyššího gymnasia v Žitné ulici v Praze. (Pojem substance u Kanta. Podle Kritiky čistého rozumu a Prolegomen. Napsal dr. Gustav Zába); — soukromé střední školy dívčí spolku Minervy v Praze. (Jiljí Vratislav Jahn. Napsala Eliška Krásnohorská); — českého gymnasia na Král. Vinohradech (Plutarch, O výchově hochů. Přeložil prof. Gabriel Šuran); — státní reálky na král. Vinohradech. (Přehled dějin fysiky v pořádku chronologickém. Napsal prof. Ant. Libický. Část druhá. — Prof. Čeněk Ibl. Nekrolog prof. Jana Štěpánka); — české obchodní školy pokračovací nového obchodního gremia král. hlav. města Prahy; — Národní jednoty severočeské.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h. Jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1901 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 32. 1902. ČÍSLO 10.

☛ Číslem tímto počíná se **čtvrté čtvrtletí** letošní Osvěty. Pp. odběratelův, jichžto předplacení vyčerpáno jest, uctivě žádáme, by je záhy obnoviti ráčili.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 434.—437. (Písek—Pneumatická pošta.) Sešit po 72 hal. Nakladatel J. Otto.

Josef Mánes. Jeho život a dílo. Napsal a vydal K. B. Mádl. Seš. 10. Za 5 kor. Nakl. F. Topič v Praze.

Brožíkovo album. Prémie Zlaté Prahy. Seš. 12. Sešit po 4 kor. Nákladem J. Otty, v Praze 1902.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 141.—143.: Tendenční povídky pro náš lid. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Seš. 73. a 74.: V rodném hnízdě. Román chlapeckých let. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Sebrané spisy J. Arbesa. Seš. 36.—38.: Mravokárné románky. IV. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Seš. 102.: Druhá kniha básní, povídek a črt. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič.

Souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického. Seš. 241. až 243.: Epické básně. Eklogy a písně. Poutí k eldoradu. Sešit po 32 hal. Nakl. J. Otto.

Spisy Julia Zeyera. Seš. 39. a 40. Dobrodružství Madrány. Sešit po 40 hal. Nákl. České graf. společnosti Unie.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Druhé, laciné vydání. Seš. 74.: Z různých dob. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1902.

Páter Vojtěch. Vesnický příběh od Jana Klecandy. Za 2 k. Nakl. Jos. R. Vilímek.

Úlomky žuly. Napsala Teréza Nováková. Za 1 kor. 50 hal. Nakl. týž.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XIX. Roč. VII. seš. 22.—24.: Literatura česká XIX. století. Napsali Jos. Hanuš, Jan Jakubec, Jan Máchal, Em. Smetánka, Jar. Vlček. Sešit po 48 h. Nakl. Jan Laichter.

Travaux géographiques Tchéques. I. Kongo. Napsal dr. V. Švambera. První část. Nákl. spisovatelovým.

Z českého jihu. Krajinné, místní a historické obrazy. Napsal Fr. A. Šubert. II. vydání. Seš. 7. Nakl. J. Otto v Praze.

Devatenácté století slovem i obrazem. Red. Jan Klecanda. Sešit 39. Sešit po 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1902.

Podrobná mapa království českého. Kreslil Jan Srp. List 8. a 9. List po 60 hal. Nakl. J. Bursík v Praze.

Slované a Germáné. Porovnání dějepisno-dušeslovné. Napsal Julian Ochorowicz, přeložil A. Š. Nákl. vlastním. V Roudnici 1902.

Bilješke za hrvatski preporod. Napisao dr. Gjuro Šurmin. U Zagrebu 1902.

O gostosti prebivalstva in krajev na Kranjskem Spisal dr. Dragotin Lončar. V Ljubljani 1902.

Brehmův život zvířat. Třetí, nově přehlednuté vydání. Díl I. Ssavci. Znovu přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Díl II. Ptáci. Znovu přehlížel a upravil prof. Fr. Nekut. Seš. 34.—35. Sešit po 80 hal. Nakl. J. Otto.

Nový český sněm. Napsal dr. Michal Navrátil. 1901—1907. S životopisy a podobiznami. Nakl. V. Kraus v Táboře.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 284.—285.: Marie Magdalena. Občanská truchlohra ve třech jednáních. Napsal Friedrich Hebbel. Přeložil Karel Kamínek. — Č. 286—287.: Výbor básní Jana Nerudy. — Č. 288. až 291.: Don Juan Tenorio. Nábožensko-fantastické drama o dvou dílech. Napsal Don José Zorrilla. Ze španělštiny přeložil A. Pikhart. Nakl. J. Otto v Praze.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá MUDr. Lad. Haškovec Sešit 6. O první pomoci při úrazech. Podává dr. Fr. Zahradnický. Za 1 kor. 20 hal. Nakl. J. Otto.

R. 1902. Čís. 10.

OSVĚTA

Na Šipkinském Balkáně.

Vzpomínky k letošnímu jubileu.

Od

Jos. J. Toužimského

„Dobra srešta, Svjati Nikolo! Buď mi pozdraven!“ volal jsem v duchu a zamával vesele kloboukem, když jsem před Gabrovem spatřil v pozadí nad věnec lesů a výšin v šedomodrých obrysech vystupovati štíhlé kuželovité temeno proslavené hory.

Poprvé byl se mi Svatý Nikola na chvíli ukázal na Dunaji mezi Nikopolem a Svištovem jako zlatá vidina v osvětlení zapadajícího slunce; dnes byl jsem mu již velmi blízko. Zaujat vzpomínkami upíral jsem oči k jeho stráním, jako bych na něm rozeznati chtěl staré bašty, třpyt ručnic a blesky dělových jícnů, když za napjetí celého světa rozhodoval se tam jeden z historických bojů mezi plemeny slovanským a mongolsko-tatarským. Tento boj mě také neodolatelnou mocí vábil do vzdušných výšin Šipkinského Balkánu, nad nímž Svatý Nikola vévodí.

Z pozorování vyrušil mne kočí. Připravoval si oprati čtyř podle sebe zapřažených koní k obvyklému slavnostnímu vjezdu do města a tázal se mne, kde má zastaviti. Se zdviženými hlavami, zvoníce a podkovami o nepohodlnou dlažbu tepajíce letěli koně jako šipky do živých ulic a hnali se podle krámů i dílen, z nichž vyhlíželi mistři a tovaryši a před nimiž se proháněly děti.

Gabrovo má svou čestnou minulost, ač dějiny jeho počínají teprve před stoletím, kdy turecké vojsko, na Vidinského Pazvana oglu táhnoucí, dědinu vypálilo. Obyvatelé, do čtyř úhlů světa rozprášeni, ostávali věrni rodnému středisku. V Gabrovu byla v lednu 1835 od Aprilova a Palauzova založena první bulharská škola a na ní učil proslulý Neofyt Rylský. Přičinlivé, uvědomělé Balkánské město, v němž Turci nikdy se nezahostili, slynulo již před válkou rusko-tureckou svými školami, svým obchodem a průmyslem, které po osvobození tím více se zvelebily. Gabrované mívali v Bukurešti, Oděse, Brašově svá obchodní střediska a vynikali proto světovým rozhledem. Velkým dnem pro Ga-

brovo byl příchod Rusů v srpnu 1877, a po celou dobu války za osvobození bylo město to oporou všech podniků na Šipce. Zde byl štáb Radeckého, zde byly polní nemocnice, odtud byly vysílány zálohy na místa nebezpečí. Gabrovská mládež s nasazením života po několik měsíců donášela vodu a pokrmy bojovníkům na Šipce, ne za náhradu, nýbrž z vlastenecké lásky. Také při tom mnohého statného hocha i nejednu dívčinu sklátila turecká kulka.

Gabrovo rozkládá se po obou březích Jantry, přes jejíž proudivé toky vede šest mostů. Pevné domy kamenné a dřevěné otvírají se do ulice, a vidíme v nich pracovati řemeslníky, holiti holiče, psáti advokáty. Velká okna v patře jsou také již libůstkou orientu. Po století kvete zde jirchářství. Vlnu z Balkánských ovcí zdělávají gajtandžiové (prymkáři), přádelny na sukna a šejak. Zdejší železné výrobky, nože, handžary jsou proslulé na Balkáně, a dobrou pověst mají i Gabrovští hrnčíři, soustružníci dřeva a ševci. Hory, lesy, chov dobytka podávají hojně surovin k zpracování, a čeho není, jako železa, to se dováží. Obyvatelů má nyní Gabrovo 8000.

Při každém kroku cítíme horskou svěžest; všude vláha, všude kyprá zeleň. Jantra stříbřitými toky skáče v peřejném řečišti přes prahy a hučí přes balvany ve vodopádech stříkajíc krůpějemi, které se na slunci i při měsíčném osvětlení skvějí duhovými barvami. A bujná mladá říčka při tom poskytuje i dobré pstruhy a dostatek hybné síly, která také ve všech Gabrovských závodech hučí a šumí. Těžké břidlové desky na střechách domů svědčí, že sem někdy od Sv. Nikoly pořádně fouká.

Večer konal jsem ještě malou válečnou radu, můželi se nahoru kočárem. Někteří doporučovali koně neb osla, jiní soudili, že ani čtyři koně kočár neutáhnou, že by bylo dobře užiti k němu pár bůvolů a koně nechat běžeti mimo; ale většina ujišťovala, že silnice je dobře spravená, že se po ní jede jako po mlatě. To rozhodlo; i kočí vrtěl hlavou na znamení, že souhlasí.

Ráno, než se červencové slunce rozpálilo, přáli mi přátelé šťastnou cestu. Blíže pěkného a nákladného chrámu s vysokou zvonicí vypíná se památník z bílého mramoru, bratrská mohyla, postavená stům a stům Rusů a Bulharů padlých zde ve válce za osvobození. Poklonil jsem se prachu hrdin. A nyní na Šipku!

Cesta počínala výborně. Silnice jako mlat, drobný štěrk pískem vyrovnán a vápnem upevněn. Hned za městem u starého kamenného mostu vpadá do Jantry Kozerica. Jantra zahýbá v levo, k východu, vine se lesnatým údolím pod samou Šipkou, v němž se skrývají vesnice Jatar a posvátný Sokolský klášter. Přímým pokračováním Jantry jest Kozerica. Podle jejího klokotavého toku ve stínu habrů, olší a mladých buků vede silnice půvabnými horskými údolími. V křišťálové vodě se míhají pstruzi, svěží palouky šíří se po obou stranách a obrubu tvoří tu strmější, tu mírnější horská pásma lesem porostlá, v jejichž korunách větřík šumí tajemnou píseň přírody.

Se silnicemi měl Šipkinský Balkán své potíže. Od věků vedla tudy cesta národy, ale ničivá moc přírody jest zde tak velká, že co provedeno, rychle zase mizí. Za sultána Mahmuda, pověstného svými

centralistickými reformami, byla zde r. 1837 založena silnice, když tudy cestoval s velkolepou družinou. Za málo let však zmizela nadobro. Podobně bylo se silnicí pro sultána Medžida r. 1855 zde zbudovanou. Z té zbyl aspoň jeden můstek, Abdul Medžid köprü. Teprve silnice r. 1877 od Rusů založená se udržela, ač i ji za jarního tání a za přívalů potkávají nehody.

Ponenáhlu stále stoupáme. Svatý Nikola nám dávno zmizel s očí. Uháníme údolím, z něhož dle přítoků Kozerice jiná údolí se rozbíhají; horské pěšiny vedou jimi k rozsetým tam statkům. Někde žlutají se i políčka, ale hospodářství není viděti.

„Vilino choro!" ukazuje mi kočí na místečko nad Kozericí, porostlé bujnou travou. Zde plesají víly! Tráva, jíž se lehké nožky jich dotýkají, značně prý zmohutní. Vesničan se takové trávy nedotýká, aby těkavých těch bytostí proti sobě nepopudil. Mateří douška a střemdava se svými růžovými kalíšky a pronikavým zápachem jsou opět kvítka vil, s jich čarovnou mocí úzce spojená.

Červený Breg vystupuje před námi, skalní strana s narudlým mramorem. Svlačce a různé mlází jej pokrývají jako záslony, místy stromy a ve výši les. Jest to severní výběžek Šipkinského Balkánu. Malá strážnice, jež se tu bělá, památná jest tím, že bývala pohraničnou stanicí východorumelskou; nebyla však povážliva; Bulhaři nechtěli odlučovati, co k sobě náleželo. K východu otvírá se z údolí vzdušná proluka, a tou vine se silnice po příkrém svahu vzhůru.

Zvolna šlo to nyní nahoru. Na cestě byly patrny účinky posledních lijáků. Místy vyrvány velké kameny, jinde celý kmen leží napříč. Kočí běduje, tak že si to nepředstavoval. A což prý teprve nahoře!

Silný pramen dobré vody vyvěrá po levé ruce asi v polovici výstupu. Tráva a nízká zeleň šíří se kolem a malý, bystrý ručej spěje od pramene mezi zelením dolů. Věděl jsem, co znamená. Zde bylo obvaziště; zastavovali se tu s raněnými, aby chladnou vodou zvlažili jejich vyprahlé rty. Jak daleko bylo sem shora a jak mnohem dále do Gabrova, a ke všemu za střelby nepřátelské, jež sem doléhala!

Pohlednu vzhůru, bratrská mohyla vypíná se tam jako na uvítanou. Bílý mramor třpytí se v slunečním jase, zlatý orel nad ním a zlatá písmena na něm jenjen planou. Byl jsem nahoře dříve než kočár. Jaký to rozhled se tam otvírá!

Vstupujeme na místa dějinami posvěcená, mnohonásobně napojená krví ruskou a bulharskou. Každý kámen může vypravovati o stonech, jež se nad ním ozývaly, o posledním vzdechu umírajících, o trýzni zoufalé žízně, o rojích kulí nepřátelských, ale také o pevné odhodlanosti a vytrvalosti. Místa ta jsou velechrámem slovanské myšlenky, bohatýrské slávy a národního vykoupení, velechrámem, jehož klenbu tvoří modré nebe se sluncem a hvězdami, výzdobu horští olbřímové, skály, propasti, lesy a obětní oltář mohutná hora, na níž a pod níž tisícové položili život, aby milionové mohli se k životu navrátiti.

Na pravo i na levo prostírá se temeno Šipkinské. Tam druhá, onde třetí, čtvrtá bratrská mohyla. Na rozervaných skalních vlnách vypadají památníky ty jako zkamenělé stříbrné peřeje. Slunce vždy více

praží. Nikde téměř ani stromu. K východu v levo vypíná se cosi jako stromy, ale bez kůry, zčernalé pahýly místo větví, to ještě po turecké střelbě. Na pahýlech hoví si velcí supové, nehybně pohlížejí kolem. Po chvíli jeden jako když se odlomí, rozepne křídla a tiše krouží vzhůru, až mizí ve výši. Druhý pustí se za ním, ale hnedle jako šipka nese se dolů, kamsi do propasti. Za bojů na Šipce rozmnožili se neobyčejně, a kdo se skácel se skály, stal se obětí spárů a zobáků jejich.

Vždy více šíří se rozhled. K západu viděti Zeleno Drvo, k východu pralesní Bozludži. Podle okrajů horských rozvírají se propasti, jen na málo místech jest volnější sklon. Dole vypínají se vysoké jedle a smrky; mezi nimi dub a jiné listnaté stromy vedou tichý zápas, kdo s koho.

Od stráně k stráni vede silnice, a čím výše stoupá, tím jest horší. Holá, křemencová, hladká skála vystupuje místy, silnici vyplavily poslední lijáky. Jen zvolna a namáhavě stoupají koně, nemají podkovami oč se zachytit.

Blížilo se k poledni. Trapná žízeň svírala hruď, ale marně ohlíželi jsme se po prameni. Svatý Nikola vystupoval před námi. Cesta tvořila sedlo mezi dvěma vršky, silnice změnila se v učiněné kluziště, koně nemohli s místa. Musíš pomáhat. Jednou jsem já bral koně u huby a nutil k náběhu, co kočí celou zásobu kamenů ode mne nasbíraných, geologických dokladů vrstev Šipkinských, z vozu vybíral a kola jimi zakládal, aby neklouzala zpátky. Potom jsme se zase vystřídali. Zpocen svlékal jsem kus šatu po kuse.

„Krutyj podjom!“ slyším za sebou nenadále cizí hlas. Byl to důstojník v bílé letní uniformě s bílou furažkou na hlavě. Seděl na koni; pozdravili a seznámili jsme se. Jako častěji vyjel si také dnes do těchto míst z Gabrova.

První otázka kočího Ivana byla, kde je tu nějaká studánka nebo cisterna.

„Ani krůpěje vody tu nenajdeš,“ pravil s úsměvem důstojník. „Buď bys se musel vrátit k Červenému Bregu anebo se dostat až na druhou stranu, na svah k Šipce.“

Za jedno byl jsem nenadálému příteli povděčen. Pro únavu nebyl bych se mohl odvážiti vzhůru; on nabídl mi koně, abych mohl výše na Sv. Nikolu, a při obtížném vystupování sám mi koně vedl.

„Nedávno ještě jsem tu nalezl kus tureckého granátu,“ pravil ukazuje na vyprahlou půdu. „Zde byla v okopu ruská baterie,“ dokládal, když jsme přišli ještě výše, „a tam s Lesní Hory a s Lysce pálili sem Turci jako do terče.“

Stanuli jsme hledíce na úchvatné divadlo. Jsme na vrcholu Sv. Nikoly, a vůkol pozdravují nás vážní velikáni, temena horská se zelenými pastvinami, holými stráněmi a místy ještě se sněhy v prohlubních se lesknoucími. Kadimlija, Maragedik, Jumrukčal od západu, štíhle vystupuje Vežen a v pozadí modrá se Mussalla. K východu prostírají se tmavozelené houště Bozludže a střídají se na obzoru nižší temena pily Balkánské. Jak nízce vypadá proti nám k jihu zelený věnec Sredny Gory objímající růžové údolí Kazanlické, Tulovské pole, s jeho vysokými mohylami, ořechovými lesy, stříbraným páskem Tundže. Roze-

znáváme v něm průsmyk, kterým vede cesta k Staré Zagoře. Vesnice Šipka, Šejnovo, kde dohrálo se drama Šipkinské, jest 800 metrů téměř kolmo pod námi. Za zeleným věncem Srednogorským vystupují obrysy Rodopy. Několik drobounkých hromádek mraveništi podobných mezi oběma pásmy na Thrácké rovině se černajících — toť Plovdiv, a lesklá páska u něho — toť Marica. Slunečná záře rozlévá se po horách a údolích — sváteční ticho vládne na výšinách.

První boje na Šipce svedeny brzy po přechodu Dunaje. Dne 26. června 1877 zmocnili se Rusové Svištova, a třemi směry dala se vojska, jež přešla veletok: východně proti Ruščuku, západně k Nikopoli a přímo k Staré Planině. Orlím letem kvapily sem oddíly Gurkovy. Dne 7. července vítalo Trnovo osvoboditele a po 485 letech turecké poroby jásalo nad svým osvobozením. Hnedle potom kvapili Rusové k Drjanovu a Gabrovu. Sám Gurko s hlavním vojskem dal se přes Trjavnu k horám a šťastně se Hajnköjským průsmykem dostal ke Kazanlyku. Na Šipku táhl slabší oddíl Derožinského. Zde u Sv. Nikoly shromažďovaly se ustupující sbory turecké; 14 taborů (praporů) zaujalo tu pevné postavení pod velením Mehmeda paše. Dne 17. července mělo se státi rozhodnutí. Současně z dvou stran, od Kazanlyku a Gabrova, měli Gurko a Derožinskij podniknouti útok. Ale pro únavu vojska jej Gurko podnikl až dne 18. Oba útoky byly odraženy, a Rusové ztratili při nich na 300 mužů. Ale postavení turecké nedalo se držeti. Dne 19. ráno vyslal Mehmed parlamentáře, že jest hotov se vzdáti. Když o polednách Rusové přitrhli, byli Turci ti tam. Opustili ležení, děla i zásoby a dali se krkolomnými pěšinami k západu. I těla ruských zajatých a raněných, jimž byly hlavy uřezány, zapomněli svaliti do propasti, nechali jich v redutě na sv. Nikolovi.

Od 19. července byli Rusové pány Šipky a Bulhaři z širých končin upírali zraky k hoře Svatomikulášské, zdali jim odtamtud ještě kyne spása.

Na Šipce ostal slabý oddíl, a Gurko kvapil dále. Dne 24. vzata Stará Zagora. Rusové, kde se objevili, vítězili. Ale náhle se jejich let zastavil. Stará chyba ruského válčení: podceňovati nepřítele a podniknouti válku s nedostatečnou mocí, opětovala se i tentokrát, a že nestala se osudnou, za to bylo děkovati jen osvědčované ruské hrdinnosti. Turkům také přispěla situace diplomatická. Rakousko chtělo míti v Bosně a Hercegovině klid, a ten mu zabezpečen. Když Černohorci nesměli dále jako osvoboditelé, nebylo na té straně Sulejmana paše potřebí. Na dvaceti dopravních lodích odplul se svou brannou mocí z Baru do Dedeagače a odtud stále sbíraje posily z Evropy a Asie, dostal se po železnici do Drinopole. S 30.000 mužů přitrhl proti Gurkovi, jehož moc byla poměrně slaba. A podobně od Vidina a srbských hranic vytrhl Osman paša, nabyv přesvědčení, že se Srbsko války nesúčastní. Sesiluje se cestou posádkami a pomocnými sbory přikvapil v bok západnímu vojsku ruskému a upevnil se u Plevna.

Ještě 30. července porazil Gurko turecký oddíl, jenž z Nové Zagory byl postoupil, ale nazejtří sveden již tuhý boj o Starou Zagoru. Šest družin bulharských, dva pluky dragonů, pluk husarů, tři sotně kozáků a 12 děl pod velením vévody Leuchtenberského činilo nejtužší

odpor turecké přesile. Asi 1300 mužů ztratili tu Rusové, přes 1500 mužů Turci. Za zvuků „Šumi Marica“ hnali se Bulhaři opětovně proti útočícím Turkům a přestáli tu skvěle křest ohněm. Jejich hlavní prapor Cyrillomethodějský několikrát přešel z rukou bulharských do tureckých, až posléze opět Turkům vyrván. Záloh dávno již nebylo, z třetí družiny zbyla jen malá hrstka bojovníků. Křižovým ohněm tureckým polovice mužstva pobita nebo raněna. Byla to předehra k Šipce.

Hrdinství Starozagorské chránilo nejen ústup Rusům, nýbrž i tisícům bulharských rodin, které vše opustivše ve chvatu a zmatku prchaly k Balkánu a za Balkán. Teprve v noci dali se obranci Staré Zágory na ústup.

Turci sami byli zaraženi tímto udatenstvím, a Sulejman postupoval s velkou opatrností. Podle rozkazu, jejž dostal od sultána, měl se stůj co stůj zmocniti Šipkinského přechodu.

Turci vedli si velmi tajemně, ruský hlavní stan do poslední chvíle neměl tušení, že se jedná o Šipku. Naopak oznamoval generál Borejša z Eleny, že s výšin Hajnköjských viděti značnou moc tureckou, že jest to armáda Sulejmanova, a žádal za posily. Obdržel je, do Eleny vypravila se brigáda Dragomirova a čtvrtá brigáda střelecká, kdežto k obraně Šipky ostalo jen patero družin bulharských, značně seslabených, a Orlovci (36. pluk). Náhle proti Šipce přikvapila celá moc Sulejmanova a Reufova. Bylo patrno, že obrancové její do tří dnů neobdrží vydatnější pomoci od sboru Radeckého. A tyto tři dni jsou pýchou a slávou nepatrného počtu obranců ruských a bulharských.

Když Rusové opanovali Šipku, převzal tu na čas velení Skobelev. Prohlednuv turecké posice dal zříditi centrální baterii. Celé postavení záleželo z dvou hlavních opevnění, Svatonikolského a centrálního, jež byla spojena úzkým prohbím. Dvě hory, Lysou a Lesní, bylo potřeba obsaditi, ale nebylo k tomu sil.

Dne 20. srpna večer vrchní velitel Radecký v Trnově obdržel od Stolětova, jenž velel na Šipce, depeši, že veškera moc Sulejmanova, 30.000 mužů, soustřeďuje se k útoku na Šipkinský Balkán. Když dne 21. až do Trnova slyšel, že od 7. hodiny ráno zuří na Šipce boj, činil energická opatření. Avšak teprve dne 22. mohl náležitou pomoc do Gabrova vypraviti. Jediný pluk 35. mohl hned tam vyslati z Gabrova.

Postavení na Šipce bylo velmi rozsáhlé a tím těžší byla obrana. Orlovci zaujali střed na Sv. Nikolovi a s dvěma bulharskými družinami pravé křídlo, levé křídlo tři družiny bulharské, 27 děl bylo rozloženo v bateriích Svatomikulášské a centrální. Celkem měli obranci 4900 mužů. Sulejman vybral k útoku 21.000 mužů. Turci útočili nejen z čela, ale i z obou boků a měli obsazeny posice na obou řečených menších kopcích, z nichž ovládali i silnici z Gabrova. Ruské zálohy, zprvu dvě bulharské družiny, tři setniny Orlovců a čtyři děla stály severně od Sv. Nikoly. I sem sahala střelba turecká a činila zálohám citelné ztráty.

Sulejman zaujal údolí a propasti pod Sv. Nikolou, výšiny na pravo i na levo a soustředil se proti čelu. Dne 21. srpna o 7. hodině ráno zarachotily pušky a zahřímala děla turecká. Bouře se rozburácela. Ru-

sové cíle odpovídali, ale značná převaha byla na straně turecké. Kule se na ruské posice sypaly jako déšť. K západu proti Sv. Nikolovi zřizovali Turci baterii. Ruská děla jim působila značné překážky a velké ztráty, ale oni vedli si odhodlaně, až o desáté hodině čtyři děla stála připravena. Z těch ihned počala palba, před níž nikdo na Šipce nebyl bezpečen. Potom se nepřítel proud za proudem, šik za šikem hnal proti opevněním ruským. Místy dobíhali Turci až k samým bodákům Rusů.

Pohledl jsem dolů po srázovité stráni, jež téměř kolmo padá k vesnici Šipce na úpatí Balkánu. Rudý a žlutavý její vápenec připomíná krev. V serpentinách vřezaná vine se tu silnice dolů. Šílenstvím zdálo se mi, aby někdo v těch místech mohl se dráti nahoru. A přece Turci i tu podnikali důrazné útoky. Po serpentinách silnice i mimo ni brali se neohroženě vzhůru, a když vybuchly podkopy od Rusů v nižší polovici založené, nedbali toho a podle cesty po výmolech, každé křoviny se chytajíce, lezli a skákali jako dravci. Káceli se také dolů. a který klouzl, nedopadl místa živ. Všechny útoky jejich byly tu odraženy.

O polednách rozvíjely se roje střelecké proti levému křídlu, uzavřené oddíly následovaly, a v dáli za východními sklony viděli bulharští vojáci spoustu turecké pěchoty. Vše to valilo se proti nim. „Allah! Allah!“ řvali Turci, jimžto smrt proti nepříteli zabezpečuje věčnou radost v ráji. „Šumi Marica!“ notovaly bulharské družiny, jež neohroženě pálily a odrážely nepřítele.

Ještě o deváté hodině večer za měsíčného svitu podnikli Turci útok. I ten byl odražen. Palba pušek trvala pak dlouho do noci. Jediným úspěchem tureckým toho dne bylo, že si zřídili nové baterie proti Rusům a provedli střelecké zákopy, z nichž některé na sto metrů ruským postavením v bocích se přiblížili. Při všech těch pracích a útocích měli Turci velké ztráty, které však na ně neměly účinku. K obrancům o jedné s poledne přibyl Brjanský pluk 35., ale nepřítel byl pořád ještě čtyřikrát silnější. Na ruské straně bylo nyní 7300 mužů.

Dne 22. srpna, když vycházející slunce červánkem zbarvilo temena hor, počala střelba znovu, a to prudší než dne předešlého. Sulejman položil hlavní váhu na děla, chtěl umlčeti baterie ruské a svou přemocí rozrušiti posice odpůrcovy. Útoků podnikal méně a ne tak důrazných, více jen pro pokus. Rusové se drželi statečně, ale postavení jejich se přece zhoršovalo. Ruské baterie musely palbu obmeziti, dostavovalť se u nich nedostatek střeliva.

Dne 23. srpna počal boj zase hned za úsvitu s novou prudkostí. Turecká pěchota podnikala zběsilé útoky, aby Rusy vytlačila. Šest praporů tureckých dralo se proti třem slabým družinám na levém křídle. Ale marně, palba je srážela. Na jednom místě prodral se turecký voják nahoru, ale než mohl užiti pušky, skolen letěl zpět. Vyskočili tři, bulharský opolčenec neměl času stříleti, přehnul se ku předu, sletěl hlavou proti nim, popadl je za nohy, a s třemi Turky řítil se i Bulhar do propasti. V středu vystupovaly nové zástupy, ale nemohly nabyti půdy. Sulejman útočil celou mocí 30.000 mužů a 38 děl.

Za to na výšině na západ od Gabrovské cesty nastaly povážlivé chvíle. Již od půlšesté ráno byly tam tři setniny v ohni. Posléze přišla posila šesti setnin. Turci obcházeli pravé křídlo; již ocitovali se Rusům v týle, jejichž část musela bojovati v obráceném šiku. Ale vždy ještě byli Turci odráženi. O čtvrté hodině odpoledne oznamoval poručík plukovníku Lipinskému, že ten oddíl déle nepřátelským nárazům neodolá. „Nemám ani jediného muže," zněla odpověď. Od té chvíle palba vázla, ranění na obvazišti se množili, oddíl se kolísal. Lipinský kvapil tam, sbíraje cestou kde koho, a do posice, jež od Turků nebyla ještě zaujata, vrátil 150 mužů, kteří již ustupovali. Ale bylo nemožno držeti dlouho postavení proti nepříteli stále s novou silou vystupujícímu.

Ztráty byly velké, náboje docházely, postavení stalo se zoufalé. Únava, hlad a nejvíce hrozná žízeň trápila vojíny. Nikde krůpěje vody k svlažení vyprahlých úst, a téměř po celý den vedro 30 stupňů. Ranění hryzli do chudé trávy nebo do půdy, která však byla vyprahlá, žhavá. Jen nepatrný počet bojovníků Šipkinských mohl se občerstviti vodou neb vínem, jež přinášela mládež z Gabrova nebo z horských vesnic. Někteří vojíni, když útok zastaven, přes zákaz běhali daleko k prameni. Napití mnohý zaplatil životem, zasažen byv tureckou kulí. Každý byl ty dni hrdinou, zbabělců nebylo. Důstojníci nesedali ani nelehali v okopech, nýbrž chodili ukazujíce, kam střileti, a stávajíce se sami terčem nepřátelských kulí. Vše, co bohatýrský duch vykonati dovede, bylo vykonáno: ostávati tu déle znamenalo velkou historickou sebevraždu. Orlovci plakali pomýšlejíce na možnost, že Šipka ostane bez obranců, že posice tyto zaujme nepřítel. Bulhaři prosili, aby jich nechali zde zemříti se zbraní v ruce. Na vzdor utrpení, na vzdor smrti, jež stále nové oběti zachvacovala, nechtělo se vojínům z těchto míst . . .

Rozhodnutí se blížilo, Šipka měla se státi opět tureckou. Rusům měly být odňaty dvéře k Drinopoli a Cařihradu. Turecké barbarství mělo opět zaplaviti poříčí Jantry a Lomu. Gabrovo, Drjanovo, Trnovo, Travna měly lehnouti popelem, Osman měl se u Plevna spojiti s Sulejmanem, svoboda bulharská měla býti ztracena, Rusko potupeno.

V osudnou chvíli ozval se v dáli neurčitý hluk. Přicházel vždy blíže. Daleko na záhybech silnice Gabrovské objevily se stíny a cosi se třpytilo v paprscích zapadajícího slunce. Což přicházejí naši? „Urá! Urá!" ozývá se příchozím v ústrety z obvaziště, a volání nese se dále až na sklony Svatomikulášské. Za jásotu tryskem přijeli na kozáckých koních střelci. Rychle odebrali se na ohrožené posice; se Sv. Nikoly znovu hřímají děla a po celé čáře rachotí pušky proti řadám tureckým. Nový život zavládl ve sborech na smrt unavených.

Radecký vypravil posilu 200 mužů na koních, věda, že každá chvíle jest drahá. Za nimi přišel prapor střelecký a ještě téže noci celá čtvrtá střelecká brigáda. Potom pěší divise Dragomirova. Dne 24. čítala již ruská moc na Šipce okolo 13.000 mužů.

Šipka byla zachráněna, ale stálo to asi 100 důstojníků a 5300 mužů. Sulejman ztratil třetinu svého vojska, jeho armáda na dlouho učiněna neškodnou. Obrana Šipky vyžadovala i dále obětí, ale uhájení její v třech dnech srpnových ostane skutkem historickým. Zde roz-

hodováno o celém polním tažení a osvobození Bulharska, které s utajeným dechem sledovalo bouřlivé srážky v těchto vzdušných výšinách.

Sestupoval jsem s důstojníkem, s nímžto jsem se spřátelil. Brzo jsme pozorovali, že můj kočár vázne; společným úsilím chtěli jsme jej vyprostiti. Zatím objevil se zrakům našim zvláštní obraz. Od Gabrovské strany táhla karavana; napřed několik psů, žlutých dog, žízní jazyky plazících, za nimi ženské při koních a oslech táhnoucích malé vozy, na nichž bylo naloženo různé domácí náčiní, měděné kotle, oděvy a několik dětí. Ženské drobných postav měly hlavy a vlasy zastřeny, šedý svrchní šat splýval jim až k patám. Za nimi pomáhali při vozících muži v čalmách, mladší ještě jen s kníry, čtyřicátníci už s plným vousem. Několik hochů neslo příruční zavazadla, koberce, na nichž snad nedávno muži konali modlitbu. Byla to turecká karavana vystěhovalecká. Vážně, lhostejně, oddáni v osud brali se ku předu. Můj kočár jim zastavoval cestu. Bez váhání přiskočili muži a pomáhali jej vytáhnouti po příkrém svahu, až jej dostali na bezpečné místo. Žili patrně v dosti slušném blahobytu, ale prodali vše za fatku a opouštějí krajinu, kterou Allah a prorok vydali nevěřícím. Činí to bez hořkosti, musela tak být. Co se stane z nich? Nepochybně jako tisíce jiných v bídě zahynou.

„Kde budete noclehovat?“ tázali jsme se jich.

„Na Tundži, co možná nejdále, chceme býti brzo mezi svými v Drinopoli!“ pravil šedý kmet v bílé čalmě.

„A potom?“

„Potom do Asie.“

Jest to obyčejný směr cesty tureckých vystěhovalců z Bulharska. Tázali jsme se ještě, proč odcházejí. Na nic prý si nemohli naříkat, ale nebyli mezi svými; jest jim úzko v zemi, která není prorokova.

I to jest důsledek Šipky. Stěhují se někdy celé vesnice, jindy jen několik sousedů, ale stěhují se stále. Kdy by chrabří obrancové nebyli udrželi Šipku, ne Turci, ale Bulhaři by se byli stěhovali, a to za okolností mnohem krutějších.

Rozumí se, že jsem se nemohl rozloučiti s Šipkinskou výšinou dříve, až jsem navštívil místa, kde tolik bohatýrských jejich obranců má ustláno k věčnému spánku. Hřbitůvek na výšinách Balkánu! Modrá nebes báň klene se nad ním a horští velikáni jsou jeho strážcové. Jest ohrazen nevysokou zdí, přes kterou se snadno dostaneme. Prostinká jsou ta místa. Hrdá jest jen bratrská mohyla, jež u hřbitůvku se vypíná. Nízké rovy, veliké i menší vyplňují místo. Zde roste žírnější tráva, zelená se řebříček, kvete maceška, rmen, červená slzička. Drobní perláskové, modraví, žlutaví, rumění poletují v slunci po rovech a rostlinách. Hluboké ticho neruší než syslík, jenž se nám u nohou kmitne, nebe zelená ještěřice, kterou jsme na zídce mezi netřeskem a lomikamem vyplašili.

A rovy tu nejsou tak zcela opuštěny. Křížek, růženeček, svatý obrázek spočívá na tom a onom jako důkaz lásky. Zde tlí ikónka Krista Spasitele, práce selských rukou ruských. Již se rozpukává, deštěm

téměř do rovu zatlačena. Snad od sestry? Či spíše od milenky, jež marně čekala? A zde u hlavy hnědý růženeček z lesklých zrnek, s trojramenným křížkem, nový. Ten jest od matky! Bolu dívčinu uleví čas, snad jiný mládenec setřel slzy s jejích očí; ale srdce matčino nezapomene nikdy. Z dálného severu putovala až do těchto hor; přišla aby klekla na rov, pod nímž se sty jiných odpočívá i její syn. Bol sevřel jí srdce, horké slzy jako by posud tkvěly na tom růženečku. A přece v její slzy mísí se i pocit utěchy. Syna jejího tisícové chovají v úctě, kněz v kostelíku zpívá mu věčnou paměť, jest na něj hrda svatá Rus . . .

Nejen v sarafanech, nýbrž i v nádherném úboru přicházejí paní a rodiny k této Bulharské obci mrtvých. Přicházejí i Bulhaři a Bulharky, zvláště když jest v Sokolském klášteře pouť.

Loučil jsem se tiše s těmi místy. Kočí Ivan kroutil si netrpělivě kníry, když jsem vstupoval do kočáru. Stiskli jsme si ruce s důstojníkem, — a volně šlo to dále až k velkému památníku ruskému, jehož skvoucí bílý mramor daleko do Zabalkánska hlásá slávu krvavých Šipkinských dnů. Jak velkolepá jest odtud vyhlídka! Sjíždíme do růžové doliny touže serpentinou, kterou druhdy Sulejmanova vojska mimo jiné vzhůru se drala. Něco níže zastavili jsme u bohatého pramene východně od cesty vyvěrajícího. Lehl jsem k němu, hasil jsem jím hroznou žízeň a nechal jsem si ho volně téci po obličeji, hlavě, šíji. Kočí domlouval mi a posléze, maje o mne starost, za nohy mne odtáhl.

Zcela dole, kde silnice od úhledné vesnice Šipky vystupuje, spozoroval jsem cosi jako šedé klubko vzhůru se vinoucí. Co to? Za chvíli teprve rozeznali jsme muže pod deštníkem na oslíku sedícího. A když jsme sjeli ještě kus, kynul jsem pozdrav příteli Vácslavu Dobruskému, a za nedlouho jsem jej vinul k srdci. Jel mi k Svatému Nikolovi v ústrety. Šipka, Kazanlyk, Kolofer, Plovdiv, Rodopa byla cílem další cesty naší.

* * *

Dvacet pět let uplynulo od slavných dnů Šipky, a opět oživují tato místa. Koncem září vysvěcuje se tu chrám od Rusů na památku oněch historických dnů zbudovaný, a bude tu vojenská podívaná, jaké Bulharsko nevidělo. Kníže představí Rusku bulharské bojovníky, armádu 34.000 mužů v plné výzbroji. Cvičení její znázorní události velkých dnů Šipkinských, jakož i těch, které u Staré Zagory předcházely a u Šejnova a Imitli v růžovém údolí následovaly. Vynikající osobnosti z Ruska a Bulharska budou obcovati slavnosti bratrství rusko-bulharského.

Z nejnovější ruské literatury.

Píše
Josef Mikš.

Spisy Lugového.

Vezmemeli po nejnovějších ruských povídkářích do rukou spisy Lugového, jest nám, jako bychom z nějaké mučírny přešli do světlé, útulné komnaty; a přece též Lugovoj jest realistou, a zajisté mnohem větším realistou než bujný a zbůjný romantik Gorkij nebo unylý pessimista Čechov. Tito snad líčí život vypukleji, s větší uměleckou silou, ale svým líčením nezvyšují radost života, ba spíše každou svou stránku tlumí světlou náladu, která přece pomáhá ohromné většině lidí snášeti svízele a tíhu všedního života. Škoda, že Lugovoj vydává díla svá ve formě příliš akademické, jako sebrané spisy; uveřejňováním jednotlivých povídek a románů by se umělecký účinek zdařilých jeho prací zajisté zvýšil. O třech svazcích spisů Lugového jsme již mluvili šíře, nyní máme před sebou 4. a 5. díl. Obsah čtvrtého dílu tvoří povídky: Vzjatka (Úplatek), Bolavé místo Sergěje Sergějeviče (1893—97), Hodinky s řetízkem (1894), Pavla Ivanoviče přeložili (1895), Dvojí vzpoura, těžké sny, pak romány Návrat a Dopis (1898).

Úplatek vzal po dlouhém váhání a přemítání Petrohradský sanovník Pavel Konstantinovič Požárský, jenž až do pokročilého věku zachoval si bezúhonné jmeno, ale nyní v peněžné tísni před svatbou dceřinou po dlouhém filosofování stává se stoupencem Nietzschovým. Pokouší ho jakýsi Smolin, kupuje jeho jmeno pro nový podnik akciový. Požárský z počátku přijímá akcie, by si na ně vypůjčil peníze a později vše poctivě vrátil, ale ponenáhlu ocifuje se za „hranicemi dobra i zla.“ Stává se skoro stejně nepoctivým jako „dělec“ Mirokovec, který za hlavní pravidlo přijal tento aforism: „Vše kráčí jistou cestou k úpadku, i stáváme se mimovolně kosmopolity. A poněvadž také v Evropě jest málo útěšného, nezbývá umnému a poměrům rozumějícímu člověku nic jiného, než aby žil hově svému já dle zásády: après nous le déluge.“ Dlouho trápí Požárského jeho poctivost, a též když podlehl, hned pozoruje, že při své nové filosofii docela pozbyl duševní rovnováhy: s trpkostí znamená, že krása jeho života na vždy zmizela, jakož i všecko, co posud tvořilo jeho bytost, čím byl silen jeho duch. Stará mravnost tedy jest něco vyššího než nová sofismata, v očích jeho zřejmá a nevývratná. Pozdě pozoruje chybu ve svém myšlení a rozumuje takto: kdy by dav jeho přátel ve světle Röntgenových x-paprsků chodil vůkol něho v podobě příšerných koster, a netuše změny v jeho nazírání, rozmlouval s ním přátelským, žertovným nebo poníženě lokajským tónem, snad by mu bylo méně nevolno než nyní, kdy x-paprsky jeho vlastního poznání dobra i zla obnažily před jeho duchovníma očima holé kostry jich tajných zámyslů a skutků, kostry jejích

duší. Požárskému nyní stejně se zprotivili jak vědomí ničemové, tak bezvědomí poctivci; ničemové proto, že všecka jich vnější, světská krása trčela na šeredné kostře nejnižších a nejšpinavějších popudů, jakož i proto, že trpěli daltonismem, nerozeznávajíce a nevidouce mravně vznešených barev, kterých pro ně v přírodě nebylo; poctivci pak jsou hlupáky proto, že neznají a nerozumějí skutečnému smyslu ani svých ani cizích činů, jsouť slepci, nic více. Slepcové však jsou ale přece lepší, alespoň se nepřou o barvách, kdežto daltonisté mluví o všem en connaissance de cause, a marně bychom je přesvědčovali, že mohou býti ještě jiné barvy a jiné odstíny, které jsou jim neviditelny a kterým porozuměti nemohou. Tato myšlenka vracela Požárskému dřívější klid. On sice nechtěl býti ani daltonistou ani slepcem, ale též se ho nelekala ona tabula rasa v jeho umě, před kterou stál, ona mračná prázdeň, kterou objevil v srdci svém místo očekávané světlé pravdy. Nyní uzřel chybu ve své logické kalkulaci a řekl si: „Nikoliv, to není prostý, děsný příznak vížící v okovy naši osobní svobodu — všechna tato mravní obmezení ve jmenu dobra a obecního blaha! Čirý nesmysl, že vše na světě závisí pouze od našeho vlastního hlediska na věci. To je stejný nesmysl, jako když se domníváme, že vše, co vidíme a pocifujeme, jest pouze naší představou, produktem našich vlastních smyslů.“ Filosoficky řečeno, Požárský uvěřil v kategorický imperativ mravnosti nebo v absolutnost ctnosti. Ku podivu všech svých mocných přátel — hlavně daltonistů — zřekl se svého výnosného místa, přestal býti „sanovníkem“ a „dělcem“ a takto sám se potrestal za svou mravní nákazu. By se uvaroval návratu mravní choroby, odjel z Petrohradu do dobrovolného vyhnanství.

Jak Pavla Ivanoviče přeložili jest rozmarná anekdota z Petrohradského života, jejž Lugovoj dokonale zná. Pavel Ivanovič byl poštmistr, a přeložili jej z malého újezdního města do většího, a to z protekce, na přímluvu jeho příbuzného v Petrohradě. Ale Pavel Ivanovič je spíše zarmoucen než potěšen takovým povýšením; nové místo mu objevilo nové požadavky a seznámilo jej s novými lidmi, kteří se silně a velmi nevýhodně různí od jeho bývalých, prostých a přívětivých přátel v zastrčeném koutě. A těchto přátel bylo velmi mnoho, asi tolik, co tamějších obyvatelů, jak to dokázalo loučení se těchto lidí na nádraží. Celek jest velmi pěkná a tklivá idyla s satirickými šlehy, namířenými proti novým gubernským kollegům bodrého poštmistra, jenž se k veliké radosti svých škodolibých přátel jen stěží vpravuje v nové poměry. Pavel Ivanovič zajisté by byl na novém místě zahynul tesknotou, kdy by mu nebyl Petrohradský příznivec vymohl návrat do starého hnízda ještě v čas, dříve než zdraví stárnoucího Pavla Ivanoviče přišlo na zmar. Veliká jest radost jeho a ženina, která sdílela ve všem pocity svého manžela; neméně asi se zaradují obyvatelé zastrčeného městečka.

Dvojí vzpoura čili „bunt“ je skutečně těžký sen z nedávné minulosti. Prvý bunt učinili mužíci, když ziskuchtivé selské i vyšší představenstvo vymyslilo si dobytčí mor („čuma“); zdravé krávy musely to zaplatiti životem a o peníze za ně, štědře placené „zemstvem,“

rozdělili se činovníci s mužíky, při čem silně pomáhali šíření moru selské „volosti“ t. j. staršina a písař. Ale brzy se karta obrátila, krav hynulo tak mnoho, že v zemstvě peníze na všechny nestačily, a když následkem všeobecné nedbalosti ve volosti vznikla skutečná čuma a rychle se šířila po celém okolí, bylo zle. Kdo nyní utekl, ten vyhrál, ale staršina zahynul hroznou smrtí, byv rozsápán celým „mirem;“ co pak následovalo, jest obyčejná historie: „březová kaše,“ Sibiř, „katorga“ a úplná záhuba mnoha rodin.

Druhý bunt byla vzpoura Tatarů, kdysi potlačovatelů a pánů, nyní pak nejklidnějších a nejspořádanějších poddaných bílého cara. Tataři se totiž dověděli, že mají všichni od malých do velikých býti pokřtěni a mečety jich že mají býti opatřeny zvony. A vše mělo svůj původ v nepatrné okolnosti. „Inspektor vračebné úpravy“ (krajský lékař) div nezahynul na inspekční cestě v stepi za hrozné vánice, bloudě na saních nedaleko „sela.“ Nyní při hře v karty přišla mu šťastná myšlenka, že k uvarování podobných nehod mělo by se za metelice všudy ve vsích zvoniti. Při té příležitosti vyslovena i jiná myšlenka: že mnoho dětí venkovských hyne od křtu v studené vodě; na Rusi totiž celého křtěnce pohřižují do vody. Tyto rozprávky daly původ dvěma cirkulářům a sice o zvonění za vichřice sněhové, o ohřívání vody křestní; a jak to už bývá, cirkuláře byly poslány k vyřízení také tam, kde ani žádných pravoslavných, a tedy ani zvonů ani křtů nebylo, totiž do tatarských vesnic. Ovšem ani pravoslavní valně nebyli spokojeni, zvláště druhým cirkulářem: vždyť svátek pokřtění Páně připadá na nejtužší zimu, sám Kristus Pán byl pokřtěn v Jordáně, a ne v ohřáté vodě, a nejeden pravoslavný křesťan až posud dne 6. ledna leze nahý do Jordánu, t. j. do místní řeky neb říčky, k níž jde církevní procesí a v níž se vysekávají „proruby,“ by se každý, komu libo, mohl do vody pohřížiti. Ve smíšených vesnicích to, co báťuška (duchovní) vykládal pravoslavným v kostele, starosta nařizoval všem, a kdosi stropil si z Tatarů žert a namluvil jim, že přišel přísný rozkaz, aby všichni byli pokřtěni ve vařící vodě, kde prý budou každého pařiti alespoň půl hodiny, aby z nich vyteklo všechno konské sádlo (Tataři se živí konským masem). Žertovali a posmívali se tak dlouho Tatarům, až se z toho strhla notná rvačka; „stanovoj,“ jenž náhodou přijel do vesnice, rvačku vylíčil jako nebezpečnou vzpouru, kterou prý zavinili Tataři obořivše se na hlouček pravoslavných vracejících se od „obědni“ (pravoslavné mše). Když brzo potom písař v jedné vsi rozkázal Tatarům na mečety pověsiti zvony a vzpouzejícím se lidem vynadal, popuzený už dav vrhl se na něj a rozsápal ho. Nyní lítaly „bumagy“ (listiny) do Petrohradu a z Petrohradu, až posléze přijel vicegubernátor, jenž ani nevylezl z kočáru, nýbrž uviděv dav Tatarů rychle se vrátil s pevným přesvědčením, že vzpoura vzplála. A nyní přijel sám gubernátor s batalionem vojáků, s 24 bubeníky. Za vojskem vezli deset velkých vozů březové kaše (metel) a vedle každého vozu kráčelo dvé „sekáčů“ v uniformě policejních strážníků. Ani markytáni nescházeli s vozy hojně opatřenými vínem, zákuskami, jižním ovocem, množstvím papirosek a lahůdek pro vůdce a pány důstojníky. Zásoby masa a jinou stravu pro vojsko doufali najíti u „nepřítele.“ Nepřítel stál před gubernátorem u veliké

pokoře a poníženosti, což ho však nezachránilo před krutou exekucí. Veškeren humor, s kterým spisovatel líčí tragikomiku tohoto zmatku mezi Tatary a nafouklé velikášství gubernátorovo, nemůže zapuditi těžký pocit, ba slzy nad těmito výjevy. Jedinou, velkou útěchu čerpáme z tohoto líčení: můželi tak psáti spisovatel v Petrohradě, aniž censura v tom vidí závadu, jsou v rozhodujících kruzích podobné činy vládních orgánů navždy odsouzeny, a podobné obrazy mají sloužiti příkladem odstrašujícím pro všechny, komu jest svěřeno blaho prostého lidu. Mohli bychom uvesti nejeden důkaz, že v nejvyšších kruzích nemálo se usiluje o to, by podobné výminečné případy vůbec nebyly možny, a místo různých děsných snů aby nastala světlá skutečnost.

Větší román *Návrat* věnován jest otázce „oproštění“ (oproščenije), které před několika lety bylo velmi v modě a jehož hlavním hlasatelem jest hr. Tolstoj. Vzdělanci zavrhují svůj kulturní život a stěhují se do vsí, by tam žili a pracovali jako prostý lid. Činili to buď jednotlivě, buď ve skupinách, koloniích; větším dílem se takové snahy potkávaly s nezdarem. „Oprostitelé“ buď měli osobní, sobecké cíle, hledajíce vyšší své blaho v takém životě, nebo toužili po bližším styku s lidem, by mu mohli sloužiti a takto zaplatiti jemu svůj veliký dluh, napraviti vinu svých předků, kteří byli s poddanými svými zle nakládali. Leckde se oba účelové spojovali. V našem románě se bohatá šlechtická rodina stěhuje z Petrohradu na venek, by se „oprostila.“ Mají úmysly šlechetné, prýštící z pravé lásky k bližnímu. Kdy by román nebyl tak rozvláčný, zajisté mohli bychom ho považovati za zdařilý obraz obcování hodných pánů s prostými i dobrými venkovany. Spisovatel netají nedobré stránky ruského lidu a zcela případně ukazuje na příčiny, proč společná práce pánů a mužíků na téže půdě, za týchž podmínek je zhola nemožná. Po trapné zkušenosti přichází k tomu náhledu též hlavní osoba románu Marie Dmitrijevna. Nahlíží, že na venkově uprostřed sosnových lesů, jednotvárných polí a luk lid věčně spí; tam jest to stejné jako před tisícem let a nic nemůže se hnouti ku předu bez městské civilisace. Proto „oproštění“ jest velký omyl. Příroda, v jejíž lůno se nyní mnozí vzdělanci vrátiti chtějí, nemá býti naší modlou, vždyť „naše nynější existence až posud jest pouze zápasem civilisace s přírodou, vojnou lidského principu se zvířecím.“ Vzdělaný člověk vlastně ani nemá práva „oprostiti se,“ to jest nerozvážně zbaviti se toho, co lidstvo v dlouhém svém trvání těžkým bojem, potem i krví dobylo na přírodě. V posavadním selském životě jest pouze ospalost a dřimota, o skutečném kochání se životem tam mluviti nelze. „Život a štěstí jest pouze tam, kde každý nový den přináší nové úspěchy kultury, nová vítězství člověka nad přírodou,“ a to jest možno pouze v kulturních střediscích. „Oproščenije“ jest vlastně hrubý egoism a oprostitelé přispívají k zotročení lidstva, neboť pod záminkou zrušení poroby pracují k tomu, by všichni lidé stali se stejně nicotnými otroky přírody, kdežto civilisace směřuje k tomu, by vůbec nebylo otroků, kterých nebude za nových řádů potřebí a jedinou otrokyní bude příroda, nad níž budou panovati všichni lidé.

Dopis jest román cizí ženy s cizím mužem za souhlasu a vědomí druhých manželských polovic. Celkem jest to nudné povídání:

po smrti své zamilované, ženy cizího muže, píše její ctitel ze Švýcarska své ženě do Petrohradu prose za její lásku, poněvadž ji nepřestal nikdy milovati, třebas jeho platonická láska k nebožce krátce před její smrtí proměnila se v skutečnou, plamennou vášeň. Má to býti jakási psychologie dvojité lásky, ale zavání to silně dekadentstvím.

Pátý svazek spisů Lugového obsahuje román *Osidla* (Тенета) ve třech dílech. Považujeme práci tu snad za nejslabší ze všeho, co nám Lugovoj posud napsal, i nechceme čtenáře unavovati bližším rozborem takové povahy, jakou byl Osokin, Petrohradský činovník, světák, jenž v rodině svých známých z vyššího světa vychovával si od něžného mládí dívku, která se měla později jako žena jiného muže státi jeho milenkou, neboť sám považoval ženitbu, aspoň pro sebe, za velkou pošetilost. Všemožně kazil mazlením, později knihami, obrazy a j. tuto Jelenu Grigorjevnu, jejíž vdanou sestru už dříve asi před deseti lety kdesi na jihu svedl. Avšak sám vlezl do pasti; vášeň u dívky vzplanula elementární silou, sama se mu vrhla do náručí za jeho návštěvy na venkově, Osokin pak nyní pocítil k ní skutečnou, velkou lásku a oženil se s ní. Dlouho šťasten nebyl, ačkoli snášel se stoickým klidem, že krásné Jeleně narodily se čtyři děti čtyr různých otců. Jelena posléze, nabaživši se života a považujíc se za věrnou aspoň duší a srdcem svému Kostěnkovi, umírá, a Konstantin Nikolajevič vychovává tuto strakatou rodinu. Nebudeme ho na této dráze stopovati. Přejeme si, aby nám Lugovoj dále ob čas podával třebas několik povídek najednou místo jednoho románu s celou řadou psychologických nestvůr, k jichž vylíčení zajisté stačí několik stránek; celého románu věru nezasluhují, a spisovatel má trochu šetřiti našeho jemnocitu. Hlavní vadou jeho románu jest rozvláčnost, která velice škodí reální pravdě jeho postav a obrazů. Ovšem též romány jeho mají své přednosti; jednotlivé postavy a poměry Petrohradského vyššího, úřednického světa líčeny jsou mistrně; až nás straší odporná duševní nahota.

Vydavatel Marx pořídil rozkošné vydání s illustracemi znamenitého spisu Pollice verso (Dobij ho), o kterém jsme už mluvili; spis ten jest dávno přeložen do němčiny, a vůbec Němci si mnohem více všímají ruských nových spisovatelů než naši překladatelé, kteří až příliš hoví modě, nevšímajíce si věcí skutečně výtečných. Tichonov (tak se vlastně jmenuje Alekséj Alexandrovič Lugovoj) jest v nejlepším mužném věku (narodil se r. 1853), a jak doufáme, obohatí ruskou literaturu ještě nejednou pěknou prací.

Pod klášterní střechou.

Píše

mnich **Sava Chilandarec.**

Moje vegetariánství.

(Dokončení.)

Že převrácená životospráva, zvlášť nestřídmost a požívání masa, zle působí na poměry společenské, to bylo již dávno známo, i zachovaly se výroky mužů učených a slavných, kteříž proti těm přehmatům horlili a dobrým příkladem v boji proti tomu předcházeli. Mne především zajímají knihy otců církevních, kteříž s téhož stanoviska jako já, totiž se stanoviska mravního, nabádali k životu střídmému, zdrželivému, spravedlivému. Oni nebyli sice pravými vegetariány, jim askesa byla účelem; ale snahy a výsledky jejich byly stejné: oniť chtěli vésti člověčenstvo na dráhu spasení čistotou duševní; a jakž jinak lze toho dosíci nežli výživou jednoduchou, nemasitou? Rád čítávám spisy svatých otců; nechť žili na poušti anebo zaujímali vyšší důstojenství, vždy hleděli upozorňovati své vrstevníky na výhody života dobrého, krásného, milosrdného. Tak psali oba Syrinové Efrem a Izák, Jan Lestvičník, Basilius Veliký, Jan Zlatoústý, Makarius Veliký, Kliment Alexandrinský, Řehoř Nazianský a mnoho jiných více. Jejich mravoučné výroky snadno by vydaly celou knihu; vyberu z nich jenom několik na ukázku, hlavně takových, kde vyniká smýšlení vegetariánské.

Kliment z Alexandrie (nar. r. 150, zemř. 220) píše: „Musíme se vystříhati těch potravin, které klamají chuť k jídlu a vábí nás jísti bez hladu. Zdaž nestačí k střídmé jednoduchosti ten počet pokrmů zdravých: želenina, kořeny, ovoce, mléko, sýr a všelijaké suché potraviny? Přednost zasluhují vždy ty, které bez užití ohně mohou sloužiti za pokrm; jsou pro nás vždy pohotově. Ti, kdož jídají při bohatých stolích a vykrmují sobě nemoci, jsou ovládáni zlem bezuzdným, jež bych nazval ďáblem břišním, satanem nejhorším a nejpodlejším. Zajisté lépe jest býti šťasten, než aby ďábel v nás přebýval; štěstí pak záleží ve vykonávání ctnosti. Apoštol Matouš živil se zrním, plodinami skořepinovými a zeleninami bez masa. Jan Křtitel, jenž provozoval střídmost až do krajnosti, jedl poupata listová a med divokých včel. Nechceli spravedlivý muž duši svou obtížiti potravou masitou, má k tomu příčinu rozumnou. Xenokrates v pojednání svém o potravě zvířecí a Polemon v díle o životě nejpřirozenějším dokazují jasně, že masité pokrmy jsou nezdravé. Tvrdí se, že nižší zvířata jsou určena pro člověka; možná, že jest tomu tak; ale právě pak nejsou určena k tomu, aby sloužila za potravu. Říká se, že vepřové maso tvoří sádlo: následovně hodí se pro ty, jichž ctižádost jest v břiše, ale nikoli pro ty, kteří vzdělávají duši svou, a to již z té příčiny, že požitek masa ochromuje schopnosti duševní. Taková potrava tedy zasluhuje býti zavržena.“

Basilius Veliký, arcibiskup Cesarejský (nar. 329, zemř. 379), soudil takto: „Tělo obtížené masitými pokrmy navštěvují nemoci, ale živobytí střídmé udržuje je při zdraví a síle, i vykoření zlo. Výpary pokrmů masitých zatemňují světlost duševní. Nechť kterákoliv masitá krmě vyplňuje žaludek, vždy budou se roditi žádosti nečisté; duše pod tíží pokrmů trpí strašně, ztratí vládu a spůsobilost ku přemýšlení. Dokud žijeme střídmě, dotud bude se množiti domácí štěstí, zvířata budou se nacházeti v bezpečnosti, krev nebude se prolévati, zvířata nebudou zabíjena; nůž stane se kuchařům nepotřebným; stůl bude pokryt ovoci, kterých příroda poskytuje v množství dostatečném. Jan Křtitel neměl postele, ni stolu, ni dobytka, obilí, pekaře ani jiných potřeb životních; proto zasloužil si té pochvaly, kterou mu vzdal Ježíš, vyhlásiv jej za největšího mezi lidmi. — Miluješli potravu masitou a krmíšli tělo své, duch tvůj stane se těžkým; tuk, který se usazuje na mase, seslabuje sílu duše. Neopovrhuješli škodlivou stravou masitou? Nesnadno přichází milovati ctnost, když hledáme útěchu v pokrmích masitých a při hodech."

Řehoř Nazianský, jenž byl biskupem v Cařihradě (nar. 328, zemř. 389), učil takto: „Pán nám velí vyhledávati k výživě pouze to nejnutnější, když nám ukládá se modliti: Chléb náš vezdejší dej nám dnes! Tím se nemíní nějaké pamlsky. Prosíte Boha za chléb, jehož jest třeba k živobytí; ostatní jest vymyšleno od těch, kdož milují hostiny a zábavy tohoto světa, jež přináležejí k plevelu roztroušenému podle cesty. Setba hospodáře dobrého jest pšenice zrnatá, z které se peče chléb; přepych stravy masité jest onen plevel, jenž roste mezi pšenicí."

Jan Zlatoústý, patriarcha Cařihradský (nar. 344, zemř. 407), takto horlil: „My sledujeme cesty vlků a zvyky tygrů, anebo jsme vlastně horší jich. Oni jsou přírodou odkázáni na potravu masitou, ale nás obdařil Bůh řečí rozumnou a smyslem pro spravedlnost. A přece stali jsme se horší než zvířata. Pozorujme, kdo vlastně lépe se vyživuje, tenli, kdo se spokojí stravou rostlinnou a cítí se při tom zdráv, či onen, kdo účastňuje se pyšných hodokvasů a při tom jest stižen tisícerými bolestmi? Zajistéť prvnější, tedy kdo přestává na chlebě a jest při tom zdráv, nežádaje si ničeho více. Slabšímu dopřejme ještě zelenin a ovoce. Mluvíme toliko proti zbytečnostem; zbytečno pak jest všechno, čeho nám není třeba. Můžemeli bez některé věci býti zdrávi a žíti spůsobně, stává se nám zbytečnou."

Z ukázek těchto jest viděti, že vegetariánství jest vážným činitelem v učení křesťanském. Ono bylo též vodítkem při zavedení klášternictví, kteréž vlastně vrcholí v tom, že poskytuje svým členům příležitosti k vedení života bohabojného, ke konání skutků milosrdných a k tužení těla prací a střídmostí. Takto použilo se zásad hygienických již před tisícem let, ale nepátralo se po jich vědeckosti, onyť tehdáž byly známy jen ze života poustevnického. Egyptští therapeuti se živili zeleninou, chlebem a vodou; masa a vína se zdržovali. Spůsoby jejich sloužily za vzor pozdějším klášterům, a praví se, že první křesťané vůbec vedli život podobný. Všichni svatí otcové, kteří žili po poustevnicku, dosáhli věku dlouhého a byli stáli ve víře: a ježto křesťanství

zakládá se hlavně na víře, mohlo by se vegetariánství pokládati za podmínku pravověrnosti křesťanské. Avšak také mniši mimokřesťanských vyznání spravují se pravidly, v nichž jest mnoho podoby s duchem řeholí křesťanských. Ku příkladu přikázání mnichů budhistických předpisují: 1. Nezabíjeti ničeho, co žije; 2. nekrásti; 3. nesmilniti; 4. nelhati; 5. nepíti nápojů opojných; 6. odpoledne již ničeho nejísti; 7. nezpívati, netančiti; 8. nezdobiti se kvítím a mašlemi, nenatírati tělo mastmi vonnými; 9. neseděti a neležeti na široké a vysoké pohovce; 10. zlata a stříbra nepřijímati.

Vegetariánství důsledně provedené zreformovalo by leckterá zařízení společenská. Uspořilo by se mnoho času, též sil a peněz, kteréž by se mohly vynakládati na věci ušlechtilejší. Co se týče stránky finanční, jest na bíle dni, že strava rostlinná jest lacinější než masitá; kromě toho jest i výživnější, zprostředkuje snadnější výživu lidstva, a jest tudy se stanoviska národohospodářského velice důležitá. Kdy by venkov požíval poměrně tolik masa, kolik se spotřebuje v městech, brzo by nastal nedostatek jeho, neboť výroba masa nemůže vzrůstati v tom poměru, jak přibývá lidí; ba naopak, zkušenost učí, že čím více houstne obyvatelstvo, tím více zmenšuje se chov dobytka v zemi.

Strava má určité vztahy ke stupni vzdělanosti. Výhradně masem mohou se živiti pouze plemena kočovná. Pěstování rostlin k výživě čili orba přimělo lidi ku přebývání ve stálých sídlech. I nyní, kdy všechen lid jest usedlý, znamenati jest veliké rozdíly v povaze jeho podle toho, jak se kde požívá masa málo nebo mnoho. Lid venkovský jí poměrně velmi málo masa; zvyky jeho jsou přirozenější, mysl stálejší, tělo otužilejší, v názorech politických jest zachovalejší. V městech bývá všeho toho opak: tam vznikají převraty státní, všechny politické živly mají tam svá střediska, proletariát svá semeniště, zločinci dobré brlohy. Z nezřízeného života jest v městech tolik nemocí, že města musela by znenáhla spustnouti, kdy by lidé z venkova nestěhovali se stále do měst. Ve velkých městech zřídka se najde rodina měšťanská, která by se dočkala třetího kolena, zvláště dospělali k bohatství, jež dovoluje oddávati se přepychu.

Proti vegetariánství vyskytují se námitky, zvláště proti odřeknutí se masa: že prý by mnohá řemesla stala se zbytečnými, stát by přišel o mnohé příjmy, zvířata by se příliš rozmnožila. Odpověděti k těm námitkám jest snadno. Jako každá reforma zasahující hluboko, také vegetariánství bude se šířiti jenom pomalu; věc dobrá potřebuje mnoho času, než se stane majetkem obecným. Patřme na křesťanství: ono trvá již tolikonácte set let, a dosud nepatří k náboženstvím nejrozšířenějším. Zásady vegetariánské, zapustíli jednou kořeny do širších vrstev společenských, nezahynou více, nýbrž budou vždy nacházeti mnoho půdy příhodné k šíření svému. S nenáhlým postupem vegetariánství bude stejným spůsobem pokračovati proměna v řemeslích, kteráž souvisí s lidskou výživou: nebude to nic nového, neboť leckterá řemesla, jež v dřívějších stoletích kvetla, vytratila se a učinila místo řemeslům novým, vzniklým potřebou časovou. Podobně ani stát nevezme škody; zajisté najdou se nové a nové zdroje důchodů zemských, kteréž vynahradí úbytek daní z nápojů lihových a užitek z tabáku. Lid neod-

řekne se jedním rázem obvyklých požitků, ale jen znenáhla bude přivykati jich nedostatku a konečné ztrátě. A co se týče obav, že by zvířata příliš se rozmnožila, kdy by se jich neužívalo k potravě, můžeme se spolehnouti na zákon přírodní, dle něhož každý druh zvířat má dostatek protivníků, kteří zamezují jeho rozplození nad jistou míru. Člověk úmyslným chovem napomáhá některým zvířatům, aby se rozmnožovala a snad dokonce nevyhynula. Ostatně zvířat domácích bude vždy potřebí, ježto člověk potřebuje jejich sil, mléka i koží. Ale aby požíval jejich masa, to nemůže se odůvodniti.

Novověké vegetariánství rozprostranilo se nejvíce v severní Americe a v Anglii; v těch zemích dodělalo se již slušných výsledků, a tam také utvořily se spolky proti pijáctví s úspěchy chvalitebnými. Ve státech severoamerických jest prodej lihovin někde docela zakázán. Kde se nepijí lihoviny, tam se požívá také méně masa; pročež ty dvoje spolky doplňují se navzájem. Z Anglie přešlo vegetariánství do Němec; v letech šedesátých minulého století sestoupil se tam první spolek a počal se vydávati časopis, a za nedlouho se vědělo, že v Německu jest několik set členů spolkových, kteří se zdržují jídel masitých jakožto pokrmů nezdravých a nehospodářských. Méně ohlasu dochází vegetariánství mezi národy slovanskými a románskými, ale strava rostlinná má u nich převahu i bez toho umělého popudu. Slované, kteří provozují hlavně rolnictví, živí se skoro výhradně stravou rostlinnou a mlékem; ostatní pak kmenové, obývající na jihu evropském, jsou již podnebím vedeni ke skromnosti a střídmosti, pokrmy jejich jsou lehčeji připraveny a tudy záživnější, lid jest méně zámožný a již také proto jí méně masa, nalézá však za to hodnou náhradu v chutné zelenině a v sladkém ovoci.

Vegetariánství chce svým přívržencům pojistiti stálé zdraví, bodrou mysl, čisté svědomí, zálibu v práci, bystrost ducha, čilost trvající do vysokého stáří, a konečně smrt bezbolestnou, přirozenou. Vegetariánství vede ke krásnému životu. Kdo je zdráv, je šťasten. Spolky vegetariánské zakládají se pouze v městech, nikoli po venkově; jsouť potřebnější tam, kde žije větší dav obyvatelstva v těsném spojení.

V Němcích dobyli si chvalného jmena vůdcové vegetariánů Gustav Struve a Eduard Baltzer; oba platili za pokročilejší myslitele a účastnili se roku 1848 ruchu politického. Struve již roku 1834 vydal první svůj spis směru vegetariánského pod názvem „Mandaras Wanderungen;“ zemřel ve Vídni r. 1870. Baltzer stal se vegetariánem teprv r. 1867; založil první spolek vegetariánů v Německu, kterýž trvá dosud, a byl nejplodnějším spisovatelem toho směru; pohlížel na vegetariánství se stanoviska ethického. Byl mým důvěrným přítelem až do své smrti r. 1887. Životopisy znamenitých mužů všech věků a národů poučují nás, že obyčejně vedli život velmi střídmý, bývali protivníky požívání masa, z pravidla dosáhli stáří vysokého, a zanechali potomstvu díla mnohocenná jakožto plody své činnosti.

Lékaři z počátku houževnatě vzpírali se proti vegetariánství, ale postupem času přesvědčili se sami o jeho prospěšnosti, a nyní již mnozí doktoři lékařství, třeba nebyli praktickými vegetariány, chovají se aspoň nestranně a s chladným rozumem posuzují věc. Zmínky za-

sluhuje profesor A. Beketov v Petrohradě, který roku 1878 ve Věstníku Evropy obšírně a všestranně pojednal o vegetariánství, zachovávaje při tom příkladnou objektivnost, i došel konečně úsudku, že vegetariánům náleží budoucnost. Výrok ten zasluhuje pozoru tím většího, že Beketov sám není vegetariánem.

Já v úsudku svém o vegetariánství hledím zachovati rovnováhu, nepodceňovati ho ani nepřeceňovati. Máť ono jistě své stránky dobré, spůsobilé okrášliti život lidský; ale má také vadu, a to tu, že žádá obětí, o kterých obyčejný člověk nechtívá ani slyšeti. Ale jinak tomu není, věc ušlechtilá vyžaduje odříkání. Pohříchu právě v třídách chudších, kde jest nejvíce žádoucno přijmouti vegetariánství z příčin hospodářských a zdravovědeckých, právě tam naráží na překážky a bývá kaceřováno od vůdců lidu pracovného. A proč? Že by se snížily dělnické mzdy, kdy by výživa rostlinná zobecněla, neboť mistři a továrníci ukazovali by na lacinější stravu; naproti tomu ideálem pracovníka bývá, aby měl maso každého dne a za nápoj jisté množství lihovin. Já však představuji si žádoucí osud dělníka jinak: přeji mu dostatek stravy výživné, ale čistě vegetariánské; bytem nechť jest mu vlastní domek, a k němu přiléhej zahrádka jakožto místo oddechu po vykonané práci; používáním příhodné literatury dělník seznamuj se s vymoženostmi časovými, pokud mu mohou sloužiti ku prospěchu a pokud zvyšují mravnost a nejsou zdraví na ujmu. Lid nevědomý drží se vzorů, které má před očima; pokládá vše za výtečné, co vidí u stavů zámožnějších, a nepochopuje, že pod třpytným pozlátkem může býti dosti kalu a nečistoty. Kdy by vegetariánství zobecnělo v kruzích vzdělanějších, pak by nacházelo také více obliby u lidu prostšího, neboť to leží v povaze lidské opičiti se po vzorech ve všem všude, v dobrém i ve zlém. Vegetariánství účinkuje blahodárně hlavně ve třech směrech, totiž v hospodářství aneb ekonomii, v mravnosti aneb v ethice, a v zdravotnictví čili hygieně. Pěstování prvního úkolu měl by si vzíti na starost stát, druhý úkol spadá v obor církevní, a poslední úkol musí se státi předmětem vyučování školního. Vegetariánství ve všech třech oborech přispívalo by k výchově národní a ke zdárnému vývoji ústroje státního, jenž dle účelu svého má lidu pojistiti blahobyt na základech zdravých a stálých.

Já již od roku 1862 hledím důsledně spravovati se zásadami přijatými, zvláště zdravovědeckými. Ale přiznávám se otevřeně, že přece u mne přicházejí chvíle slabé, kdy dostávám chorobné laskominy na přílišné kyselosti nebo sladkosti, na maso i víno. Dosud se mi nepoštěstilo uhoditi na příčinu těchto chutí čili vlastně nechutí; hledám ji v jistém rozčilení nervů žaludečních, kteréž lační právě po tom, čeho se jim nikdy nedostane; odmítají chléb a jinou potravu, ale touží po ovoci zapověděném. V takovou slabou chvíli dávám se u někoho v klášteře pozvati k večeři, abych vyhověl své mlsavosti. Tyto případy jsou u mne ovšem řídké, přiházejí se několikrát do roka; ale potom nazejtří pokaždé cítím jakési nedobré rozpoložení, a to dosti nepříjemné, těžkost hlavy, tíseň žaludeční, mívám hojný hlen v nose a v hrdle, a dělám si hojně výčitek, že jsem podlehl planým choutkám.

Raduji se tomu, že tělo vzpírá se každému takovému přechmatu, i doufám, že přijde čas, kdy již pokaždé odolám takovému pokušení.

Mezi vegetariány lze rozeznati několik tříd nebo stupňů. Vegetarián přísný za nejpřirozenější pokrm má ovoce, chléb, zeleniny jednoduše připravené a olejem rostlinným maštěné. Vegetariáni mírní přibírají k vaření také vejce, máslo, sýr, mléko; též pijí kávu, čaj, kakao, a příležitostně požívají též lihovin, ač v míře velmi skrovné. Výstředně si počínají ti vegetariáni, kteří zavrhují každou přípravu jídel pomocí ohně, místo chleba žvýkají zrní obilné a za omastek oblíbili sobě plodiny ořechovité; k takovým výstřednostem přilnul jenom nepatrný počet vegetariánů, ale obyčejně strava jejich jim dobře svědčí, a oni nedbajíce posudků kráčejí klidně svou cestou. Ideální výživou vegetariánům má býti ovoce a chléb. V ovoci požívá člověk právě tolik cukru, kolik od přírody mu určeno jest, tolik mastnoty (v ořeších a mandlích), tolik kyseliny, solí a jiných látek minerálních, kolik jest žaludku prospěšno k zažívání. Já bloudím ještě daleko od tohoto ideálu a vůbec nevěřím, že by ovoce mohlo se jednou státi stravou všeobecnou, úroda jeho jest nejistá. Pročež chléb zůstane hlavním pokrmem vezdejším, a bez nějakého příkusku k němu nelze se obejíti. Kromě oněch tříd vegetariánů uvědomělých jest ohromný počet vegetariánů neuvědomělých, u kterých nerozhoduje stránka ethická, tím méně důvody zdravotní nebo hospodářské, ale předpis náboženský, jenž miliony budhistů přivádí do tábora vegetariánů.

Ustálil jsem se co do stravy na jistém pořádku, jejž zachovávám, jak jen mohu. Snídám časně ráno čaj s chlebem; odvar můj není silný, a vypiju tři šálky. Před polednem obědvám, neboť zde se vstává ranněji a tedy se také časněji jí; uvařím si vždy jedno jídlo, moučník, luštěniny nebo zeleninu. K večeři zvlášť nevařím; buď mi ostane něco od oběda, anebo se spokojím chlebem, medem a ovocem čerstvým nebo suchým. Chléb v našem klášteře nebývá přesolen ani mnoho kyselý; mouka se nepřesívá tak drobounce, aby neostaly drobné částice otrub; peče se ob den; starší chléb možno omladiti a změkčiti, když se potopí krajíc do vody a přistaví se ke žhavému uhlí. Několikráte zkoušel jsem zde zhotoviti si chléb grahamský; vzal jsem totiž mouku nepřesívanou, udělal jsem bochánek a upekl jsem jej v ohništi pod plotnou; někdy jsem do těsta přimíchal hrozinky nebo rozkrájené fíky; chléb se mi podařil, ale příprava stála mě mnoho času, pročež nemohu se pravidelně jeho pečením zaměstnávati. Nejoblíbenějším kořením jest mi cukr. Jídlo bez přídavku oleje olivového nechutná mi; po té stránce nejsem postníkem v klášteře. Ostatní zdravotní poměry mohu sobě jen chváliti: žiju v čistém vzduchu, paprsky sluneční na jasné obloze ani při parnu nejsou mi na obtíž, od hladiny mořské vějí chladní větrové, a neníli krev přesycena od zažité stravy, lahodí jí spíše světlo nebeské.

Zahradu, kterou jsem si založil poblíže kláštera, jmenuji svým sanatoriem: tam beru lázně sluneční i vzdušné, tam mohu choditi bos a holohlav, kopati a rýti, dříví sekati a trávu kositi; v syté zeleni okřívají oči od namahavého čtení nebo psaní; v mé zahradě hnízdí ptactvo zpěvavé a obveseluje posluchače. Mnoho sobě vážím, že jako

mnich sprostil jsem se modního obleku; přepychem zdá se mi býti, dávali kdo přednost látkám hebčejším před hrubšími, neboť dobrý vkus a čistota může míti místo také při oděvu sprostším, jehož střih zůstal si po mnohé věky stejný.

Vegetariánskému způsobu života přičítám svůj smírný stav duševní. Netoužím po lahodách a požitcích světských, mám dosti na své vnitřní spokojenosti. Mámli také vysloviti jedinou touhu svou, ta záleží v dosažení dlouhého věku při plodné činnosti. K tomu mi vedle stravy rostlinné mají napomáhati ještě tyto prostředky: časně choditi spat a časně vstávati, při spaní ležeti na straně pravé. Aby vzduch měl volný přístup, nechávám v noci okna nebo dveře otevřené, více nebo méně dle počasí ročního. V bytě svém netrpím domácích živočichů, jako psů, koček nebo ptáků. Potřebí jest žíti na venkově a zaměstnávati se pracemi ručními i duševními s náležitou proměnou. Dlužno vystříhati se každého rozmazlení. Obmezovati se v uzavírání přátelství důvěrných. Uměti svou letoru ovládati.

V klášteřích může se žíti dobře, tiše, ale někteří i v klášteře žijí nepřirozeně. To dosvědčuje poměrně kratší život mnichů Athonských. Zde častěji askesa vede boj s hygienou, odříkání s přirozeností. Kdo se drží cesty střední, dopadá nejlépe. Kdy bych nebyl mnichem, chtěl bych se státi ovčákem a vésti život kočovných pastýřů, oněch Kucovlachů, kteří na zimu přihánějí stáda svá na pobřeží moře Egejského. Ti spávají pod širým nebem, potravou jest jim chléb, mléko, sýr, nápojem voda; jsouce otuženi proti všem nehodám živelním, vedou život spokojený; jejich vlohy duševní ve vývoji svém nepřekračují hranic od přírody jim vymezených, pročež ti lidé nepodléhají návalům nervosním; pracemi také nejsou přemoženi, žijí v stálém styku s přírodou; ve všem konání toho lidu znamenati jest samorostlost, k čemuž ovšem napomáhá odloučenost jeho.

Kdo jest vegetariánem, ten stojí v jakémsi příbuzenství s těmi spolky, které sobě vytkly za úkol, v tom nebo v onom oboru působnosti lidské pracovati ku potlačení škodlivých zjevů v nějakém odvětví životosprávy anebo podporovati snahy lidumilné. Může se státi členem každého družstva, které bojuje proti pijáctví, proti tabáku, proti trýznění zvířat, proti vivisekci neboli provozování pokusů anatomických na živých zvířatech. Vegetarián zavrhuje očkování a všeliké užívání léků lučebních; prvním prostředkem hojivým jest mu správná dieta, pak teprv béře útočiště k vodě, ke vzduchu, slunci, elektřině a k manipulacím mechanickým. Vegetarián může býti přítelem každého sportu, jen když vede k otužování těla a snáší se s mravností; to platí o šermu, tělocviku, plování, veslování, velocipedu i athletice. Členové klubů sportovních, kteří jsou vegetariány, nejčastěji se vyznamenávají vytrvalostí až podivuhodnou, a v Anglii i v Americe dostalo se jim mnoho cen v zápasech veřejných.

K rozšiřování vegetariánství mohou zdárně působiti spolky, literatura odborná, pak přednášky veřejné a hostince vegetariánské. V užívání těchto prostředků vynikli nejprve Angličané; jejich spisy vegetariánské překládány byly také do němčiny, nyní pak Němci vedou sobě již samostatně: založili si několik časopisů, uvedli v obyčej odborné

přednášky, pořádají výlety a jiné schůzky. Dobře pokračuje zařizování jídelen vegetariánských; v samém Berlíně jest jich 16, ve Vídni, kdež jest také spolek vegetariánů, znám jich čtvero; v Praze jest jídelna vegetariánská u paní Pauliny Wagnerové v Konviktské ulici č. 15.

Mluví a píše se také o zakládání osad čistě vegetariánských, k čemuž krajiny tropické zdají se býti nejpříhodnější; učiněn skutečně pokus v jedné republice střední Ameriky, ale nezdařil se. U Berlína sestoupila se společnost vegetariánů řečená Eden, kteráž podle umluvených stanov založila osadu výhradně ku pěstování ovocnictví prací společnou, a výtěžek má se děliti. I ve Švýcařích u Curychu jest prý podobná osada k témuž účelu. Také již špekulace uchopila se podobných zařízení, kteráž nyní co rok se rozmnožují a chtějí sloužiti také za ústavy léčebné pod rozličnými jmeny, ale vždy na základě vegetariánském. Když by zásady jejich uvedly se v život praktický, vzala by proměnu některá odvětví průmyslu, polní hospodářství provozovalo by se způsobem jiným, zahradnictví by se zvelebilo, zákony hygienické by se zdokonalily. To by mělo vliv i na vychovávání mládeže a dále na poměry sociální, kteréž nyní hýbají světem a volají po důkladných proměnách.

Český román.

Napsal

Karel Leger.

(Pokračování.)

IX.

Zase vůní, probuzeným jarem
svěže dýchalo to v parku starém.
Dávno drobní vrátili se ptáci,
Vláďa nevrátil se. Otec již
nakloněný k zemi níž a níž
nečítá, jak den se za dnem ztrácí.
Jako sníh když náhle zavěje
po pěšině všechny šlépěje,
zasypány zašly naděje.
Všechno marno. Rok již skorem tomu,
co v ty cizí kraje vzdálené
bláhový syn odešel mu z domu,
už i listem sotva vzpomene.
Nevolal ho, neprosil ho více,
jenom staré oči nejednou
zkaleny a s pláčem zápasíce
kamsi k obzoru se ohlednou.

Za dnem den tak těžce smutně míjel.
Náhle syn se vrátil! Vláďa přijel!
z nenadání, nikým nečekán —
z rána byl tu zámku mladý pán,
nějak nervosní a rozčilený —
a sám, bez své roztomilé ženy.
„Nuže, zde jsem, otče!“ spěšně pravil.
Zřejmo, rád by nejrychlej se zbavil
všeho pláče, něžných výjevů.
Ale otec mlčky bez hněvu
s lítostí jen pohled ve tvář synu.
Pak se vypjal, třesoucím se rtem
políbil jej, šeptal s úsměvem:
„Přišels přece! díky Hospodinu!“
Byl to vskutku jeho Vláďa však?
Stařík hledí, protřel slabý zrak.
Uvadlá ta pleť a tváře žluté,
vyschlé rty a oči sežehnuté,
pohled nejistý a těkavý.
Jeho syn? A prudká bolest náhlá
sevřela mu hrdlo, k srdci sáhla.
Tak se vrátil — skleslý, churavý!
Kdo jej podlomil tak? Čí to vina?
Ale teď se nechtěl tázat syna,
jenom pravil: „Jak tě vidím rád!
Budeš doma, vrátí se ti zdraví,
třeba je tu ruky tvé i hlavy,
já už celý klesám od únavy, —
ty se ujmi práce, ty jsi mlád!
Viď, že zůstaneš tu?“ Rozechvělo
zimnicí se stařečkovo tělo.

Vláďa mhouřil zrak a zkřivily
jeho rty se v úsměv nemilý.
„Odpusť, otče, však se věru bojím,
že před soudem tvým zas neobstojím,
nesplním tvé velké naděje,
na vždy rozplaším ti spíše je.
Nepřišel jsem, abych na věk celý
ke pluhu se připřahnouti dal,
abych posléz život neveselý
mezi hrudami tu dokonal.
Je mi líto, otče. Rozmetány,
ztraceny jsou všechny dávné plány,
marně volá dobrá matka zem,
nechce se mi chodit pod jařmem.
Chci být volný, nespoutaný ničím,
třeba v tříštícím se peřeji
i na troskách sterých nadějí

hrdě s novou silou hlavu vztýčím!
Na chvilku jsem tady, — půjdu zpět
v širý, nekonečný, volný svět,
tam, kde nechal jsem svůj vonný květ.
Žínka moje, náruč její měkká
a ret její sladký na mne čeká.
Za cenu své spásy, štěstí svého
nechci dne tu ztratit jediného,
toužím k jejím nožkám, u nich jsem
dobrovolně na vždy otrokem!"
Zapláły mu oči divným leskem,
nervósní v něm hrálo vzrušení.
Starý otec ptal se s tichým steskem
po nahořklém dlouhém mlčení:
„Proč jsi tedy přišel?" — Rameny
pokrčil jen Vláďa, někam dolů
upřel náhle pohled zmatený.
„O tom ještě promluvíme spolu!"
tiše pravil, sotva pohnul rtem,
nepokoj svůj zakryl úsměvem.
„Promluvíme spolu, — ale chvíli
přej mi odpočinku, chvíli jen, —
jsem tak dlouhou cestou unaven, —
než se vrátí rozrušené síly.
Jak po víně hlava se mi točí,
zavírají umdleně se oči,
půda kolísá se pod nohou.
Zdá se mi, že rychleji se žije
tam pod jižní teplou oblohou,
a rychlejším tempem srdce bije
rozehřáté krve návalem,
než tu na severu ospalém.
Těším se už, kterak v klidu božím
těžkou hlavu k odpočinku složím,
a jak mrtvý budu tvrdě spát
beze snů a tiše — jedenkrát!
Cítím jak mi hlavu mdloba tíží,
nebuď mne, můj otče, nech mne spát!
Oči samy maně se mi klíží!"

Usnul horečným a těžkým snem.
Klidu však mu spánek přines málo,
cosi divokého se mu zdálo.
A když procít, ještě pod čelem
zbyl mu v duši chaos neurčitý,
hořkost nějaká a smutek skrytý.
S tváří trpícího člověka
vyhýbal se otci z daleka,
s nikým do hovoru nebylo mu, —

dusilo jej ticho toho domu.
V duši se mu trpká nuda vžírá.
Netázal se na nic. Mlčky jen
kdes u okna prostál celý den
bez myšlenky hledě v pole širá. —
A pak přijel Géza. Vesele
z dálné cesty vítal přítele,
na Valdu se optal. Vychytrale
přimhouřil své hadí oči malé.
„Jak? opustit moh jsi žínku svou?
kdo tam potěší ji, ubohou?“
Zahryzl se do rtů manžel mladý.
„V Nizze na mne čeká. Smutno mi,
pod nohama půda pálí tady,
výčitky mně dělá svědomí.
A sám nevím, kde jsem nabral síly
v oné hořké neradostné chvíli,
když jsem její krásnou hlavu zved,
abych políbil ji naposled.
Zvykla příliš bílé villce svojí
na pobřeží v sadě růžovém,
do mhy severní se nechtělo jí.
Vidím, kterak ve snu bláhovém
po mě vztahuje své měkké paže —“
Ušklíbl se Géza: „Známá věc,
taký sen má každý milenec!“
Ale hned se s vážným gestem táže:
„Poslání tvé tedy —?“ Poplašen
Vláďa spěchal skončit hovor ten:
„Učiním, co její štěstí káže!“
V myšlenky se jakés pohříží,
zdálo se, že kohos očekává,
nedůtklivým, nervosním se stává,
po dveřích se maně ohlíží.

Náhle dokořán se rozletěly,
vešel doktor Mikeš. Stále týž,
jenom kulatější trochu již,
ale dosud chorobně se chvěly
jeho nervy, kolem rtů mu hrají,
prsty neklidně se třepetají.
Rád ho viděl Vláďa. Vyskočil,
kolem hrdla páž mu otočil,
cosi šeptali si spolu v taji.
Mračnem dýmu Géza hleděl k nim
mlčky s úsměškem svým jízlivým.
Kmitaly se prsty doktorovy,
posléz Vláďův knoflík prudce chyt,
zrak mu plál a výmluvnými slovy

cosi namáhal se vysvětlit.
„Spolehni se na mne, Vláďo můj,
zkušenosti mojí důvěřuj!
Mohu říci —“ usmíval se jemně —
„bylo na kopy už v rukou mých
takých vážných věcí diskrétních.
Šlechta všechna obrací se ke mně!“
Vláďa pravil, odvraceje zrak:
„Nutno promluviti s otcem však!“

Přišel otec sivý — z práce polní
volali ho — a šel nerad sem
V koutku zased, mlčí, neuvolní
sevřenému srdci povzdechem.
V dlaních tváře sesinalé schoval,
duši rozechvěl mu němý bol,
nikdo nepromluvil, — ticho kol,
jenom Géza slabě pohvizdoval.
Zatřepetal doktor prsty teď:
„Vzácný pane!“ náhle pravil kmetu,
„záměr jakýs, veliká věc je tu,
prosím o určitou odpověď!
Vláďa — tento statek —“ V mozku starém
na okamžik vzkypělo to varem,
myšlenky se tříští, hněv a žal
pod zapadlou hrudí bojoval.
Krev ustydlá stařím v tepnách buší,
temný šumot zalehl mu uši,
neslyšel, co doktor žvavě před,
pochopit slov jeho nedoved,
neštěstí jen blízko sebe tuší.
Spustil ruce. K synu oči zved,
úzkost strašná v pohledu tom byla,
v otázku se němou soustředila.
Zachytil ten pohled Vláďa. Vstal
bledý jako stěna. Nečekal,
až domluví doktor, rukou kynul,
ohledl se k otci, ale minul
uslzené oči starcovy.
A sám chraptě ztěžka prosloví:
„Tak! již nelze zpátky! rozhodnuto!
Trapné je to pro nás všechny, vím,
východu však jinde nevidím.
Nejlíp rázem roztít bolest tuto.
A ty, drahý otče, odpusť již,
nemohu dál snášet onu tíž,
dusí mne a sráží k samé zemi.
Nadějí tvých věru líto je mi,
nemohu však jinak. Mámli žít,

musím tělem, duší volný být
a ne spoután s hrudou nudných polí, —
každé pouto do srdce mne bolí!“

Zamračen a vzdorně hledí v zem
starý otec, — cosi bouří v něm.
Bylo zřít, jak Vláďa s namáháním
vemluvil se v jakés nadšení.
„Pouta hruď mně tísní, těm se bráním!
jaké tady pro mne určení,
kde se za věk pranic nemění?
Za rokem rok stejnou cestou letí,
v drobných trampotách vždy nudno je ti.
Jiným směrem moje touhy jdou, —
budoucnost chci míti před sebou
v šíř rozlehlou volně, do daleka,
kterou nelze z okna přehlednout.
Tam v tu širou dálku proudem plout,
věřit, že cos velikého čeká
na mne v mlhách, za co možno je
směle jíti v bouř i do boje!“

Nehty čistil Géza, při té práci, —
zdálo se, že smysl pro vše ztrácí,
jak by ani Vláďu neslyšel,
z nenadání nonšalantně děl:
„Ah, citronů země! Zajisté
v Monte Carlu s Valdou byli jste?
Mám též odtud upomínky cenné,
v paměť mnohý moment na vždy vryt!
Jaké dojmy shledáš netušené!
jenže draze nutno zaplatit!
Eh, ať po světě se rozprchává
naše jmění, za to roste sláva,
český národ světovým se stává!“
Vzkypěl Vláďa. Výsměchem to znělo,
stejně odseknouti se mu chtělo,
mávl však jen rukou. „Řekl jsem:
nechci život skončit za pluhem,
a být hospodyňkou ve snu ani
nezdálo se mojí zlaté paní.
Výš nad tyto hroudy! výše! výše!
dole dusno. Všady jinde spíše
najdu pochopení, místa dost
pro své síly, vlohy, zkušenost!“

Vzdech se ozval tichý. Hlava šedá
v koutě s těžkou námahou se zvedá.

„Có tě dusí, hochu? kam jít chceš?
prací pohodíš a odejdeš?“ —
Zrudl Vláďa. „Já, můj otče? věru
nevyhnu se práci nikterak!
chci pracovat, — ne být v poutech však!
uplatnit své síly v jiném směru,
kam mě vede cit a vůle má!
Zde ta práce tak je nevděčná!
Člověk se vší robotou tu pernou
přírody je hříčkou malichernou.
Proti slepé hrozné její síle
marný lidský um a všechna píle.
Nechci od milosti její záviset,
poznal jsem už dávno jiný svět,
kde duch lidský vládne, síly slepé
sloučit umí k práci velkolepé
a do strojů zná je zachytit,
ovládat je a jich pánem být.
V dílnu zpátky, kde jsem býval kdysi,
půjdu ihned třeba, nutnoli,
sám svou prací dráhu razit chci si,
najít hodné sebe úkoly!“
Opět pohnula se šedá hlava,
nevýslovně ztrpka smál se kmet.
„Jak? ty do továrny toužíš zpět?
myslíš tam že pro tě půda pravá?
V cizí služby šíji ohnout chceš,
cizím robotovat dovedeš?“
Nějak probudil se Géza maně
„Bravo!“ vykřikl a tleskal v dlané,
v tónech ostrých, drsně skřípavých
vyzněl jeho zlý a hrdý smích.
„To je v krvi! Čech jen sloužit umí,
sám být pánem, tomu nerozumí.
Službu! nezáleží na jmeně,
sloužit za víc nebo za méně!
Službičku jen! všechno přijme s díkem,
všemu přispůsobí šíji svou,
písařem či státním úředníkem,
ministrem či pouhým posluhou, —
jen když kyne kdesi službička,
pokojna jest česká dušička!
Však ty, Vláďo? Nevěřím ti ani!
nech to všechno, — pouhá bublina!
muže ctí jen služba jediná:
věrným otrokem být krásné paní!“

Doktor třepetal se okamžik.
„Křivda, pane! Křivda!“ zlobně křik.

„Ctěte práci! i já sloužím, pane!
práce poctivá cti netratí,
sloužím! ano! nedbám řeči plané,
jen když práce má se zaplatí!
Sloužím panstvu, šlechtě urozené,
uznávají moje služby cenné,
řeknou: ‚Poraď!‘ a já poradím,
v každé věci jistou pomoc vím,
dobrodincem šlechty zvát se smím.
Sloužím, ano! Však to hanba není,
znám vždy hájit svého přesvědčení,
bez obavy všady hlavu zvednu,
každému vždy přímo v oči hlednu,
rovný s rovným! třeba kníže byl!
já jsem doktor Mikeš!“ Domluvil.

Géza ušklíbl se. Trochu shora
sklíčkem zahleděl se na doktora.
„Ó, což doktor Myška! veliký je,
v zimě, v létě v panském stohu žije,
vyleze a do prsou se bije:
Myška jsem a myškou zůstanu!
Což? teď vzal jste Vláďu v ochranu?
Vy zde? Haló! vím už, co to značí,
statek klesá, renta nevystačí, —
pomoz, Samieli! však to znám,
jednou citoval jsem čerta sám!
Nuž, co radíte tu?“ — Z nenadání
doktorova tvář se změnila,
kočičí se očka zbystřila,
chřípě zachvěly se. Hlavu sklání.
Ó, to byla rozkoš viděti,
pohybem jak uklonil se hadím!
Ruce mne si: „Prodat! prodat radím,
za prvé, za druhé, za třetí — — “
Jedním proudem a v překotném spěchu
důvody své sype bez oddechu.
„Znám i kupce, ovšem není z nás,
obchod však je obchod — a vždy snáz
u nich nežli u nás — jaké divy? —
nalezne se kupec opravdivý.
Přiznávám to, z protivné je strany,
jak se říká — (ale mám i tam
klientů svých hojně, žádný klam!),
gentleman však beze vší je hany!
Žádný chauvin. Světoobčan spíše!
národnost? to pouhý sport mu jen.
Baron Hirš! nu, jsteli spokojen?
svědomí si může zdřímnout tiše!

Dobrý kupec, a to postačí,
vše ostatní pranic neznačí!"

Těžkou hlavu dlaní podpíraje
mlčky sedí Vláďa. Na čelo
tmavých se mu vrásek sletělo,
v mozku, zdá se, cosi pracně zraje.
Starý otec v jeho tváři čet, —
zdálo se, že v srdce vidí kmet.
Jakés předtuchy mu úzkostlivé
sehnaly se mračnem v hlavě sivé.
Vstal a k čelu prudkým hnutím sáh,
pálila tam bolest. V myšlenkách
nějak namáhavě slova hledal,
aby citu vytrysknouti nedal.
„Slyšíšli, můj synu? Tlumená
ještě tady bloudí ozvěna.
Dávno již je tomu. Nad pohárem
hlasů mladých hlaholila směs,
písně zněly, oči plály žárem.
Vidím, jako by to bylo dnes,
jak jsi vzdorně hrdou hlavu vznes.
Přísahal jsi: celou silou svojí
že chceš hájit půdy dobyté,
státi na pomezní stráži té
věrně, neústupně v každém boji.
Nechať pevně v bouři věků ční,
Slovanstva ta bašta nejzazší!
A dnes? běda! Chcešli složit zbraně?
než boj začal, vzdát se nečekaně,
opustit tu důležitou stráž?
A sám nepříteli otvíráš?"

Vskočil Vláďa, do hubených tváří
krev mu vnikla, ret se zachvívá,
chorobným mu leskem oči září.
Slova hledal, — chvilka traplivá.
„Otče!" pravil posléz, „výčitka ta?
Jistě nejsem zrádce, — je mi svata
rodná země — srdce neměním,
vždy se ke svým hlásím s nadšením.
Ó ne, nejsem zrádce! Chtěl bych jednou,
až dva světy v zápasu se zvednou,
v nejprednějším šiku s mečem stát,
krev i život za svůj národ dát —
a není to u mne frází pouhou!
Ano, čekával jsem s jistou touhou,
kdy že přijde hrozný nepřítel,
který drzou rukou rvát by chtěl

co mi drahé, smát se bratrům mým,
ke zradě mne nutit násilím.
Ó, jak bych se postavil mu vzdorně,
za právo a lidu mého čest
i s přemocí bil se neúmorně,
odrazil bych zákeřnickou pěsť!
Ale —“ měkký hlas jeho se snížil, —
„nepřítele jsem se nedočkal,
nepřišel, by moc svou cítit dal,
nikdo násilím mně neublížil,
ideálům mým se nerouhal.
Všady jsem se hlásil k lidu svému
vždy tak nízce, k pláči ubohému.
(A nikdy jsem ve zlém nevzpomněl,
z domova proč sklamaný já šel,
jak mne vlastní lidé, bratři milí
nelítostně ve tvář udeřili.)
Nikdo nebránil mi, nikde jsem
nepotkal se ani s úšklebkem.
A což? Věřte, na mysli mi tane:
vše to jenom pohádky jsou plané!
Nějak s předsudkem a na křivo
na okolní svět a lidi zříme,
od kolébky už se otáčíme
v jakés národnostní předivo.
Kolem tušíme jen vrahy kruté,
meče s hrozbou na nás vyzvednuté,
vzdorně kasáme hned rukávy.
Jako děti všechno zveličujem,
mučedníky nejraději slujem,
klnem přesile a bezpráví.
Však já dávno předsudků se zbavil,
a hledisko jsem si poopravil,
z temných hlubin plemenného vzdoru
nedívám se, stojím dávno výš
nad vlnami malicherných sporů!
Poznal jsem i nepřítele blíž
a hle, vidím: hrůzy nikde není,
nenávist se maně v úctu mění.
Jenom jednou —“ Vláďa svraštil čelo,
ve slovech to hněvem zasyčelo,
„kdosi odvážil se urazit
národ můj a všechno, co mi svaté,
po mně stříknout sliny jedovaté.
Nežli však se mohl odplazit,
ztrestal jsem ho, — v souboji pad sražen!“

Pohnutím se celý zadýchal.
Doktor jeho ruce do svých vzal.

„Hrdina jsi, Vláďo!“ pravil blažen.
Oči zavlhly mu slzami.
„Pravda čistá! z duše vzata mi!
Nutno jednou prohlásiti směle:
v skutečnosti není nepřítele,
to jen, Bůh ví, kolikátý věk
od světa nás dělí předsudek!
Jsme už dál, než předkové kdy naši,
zbytečné jsou všechny obavy,
a dvou plemen zápas krvavý
jenom chauvinistům v hlavách straší.
Nikdo k hrdlu neklade nám nůž,
bezpečni a jisti jsme dnes už,
můžem, nerušeni rykem boje,
myslit trochu též na blaho svoje!“ —
Baron smál se: „Vše je zachráněno,
národa čest, budoucnost i jmeno!
a kdo úšklebek si dovolí,
pif! paf! srazíme ho pistolí!“

Starý Závěta se zvedl. Němý
ke dveřím šel ztěžka, oči k zemi.
Vláďa zoufale vzkřík: „Odcházíš?“
Kmet se neobrátil, nezastavil.
„Zde je dávno rozhodnuto již!
co já starý? tys tu pánem!“ pravil.
„Prodášli vše, vymiň stopu země,
co tak na hrob se as dostane mně,
na hlídce tu zbudu. Tělem svým
aspoň píď té půdy uchráním!“
Zdálo se, když dávno odešel,
že hlas jeho v tichu ještě zněl.
V ústraní se ukryl se svým želem . . .

Prošlo tak dní kolik. V zámku celém
ticho ulekané strašilo,
stín nade vším třepetal se tmavý.
Samo služebnictvo věšíc hlavy
neslyšnými kroky chodilo.
Vláďa sedal, tiskna čelo v dlaně,
jak by ránu čekal odevzdaně.
Posléz doktor Mikeš přijel zas.
„Skončeno!“ děl slavně, „skončeno je!“
Zachvíval se štěstím jeho hlas,
rozpřáh do široka ruce svoje.
Všady nervosní hned ruch a šum,
roztřásl se celý starý dům.
Zdálo se, že bouří, jež se valí,
kameny se ve zdech zaviklaly . . .

S Blaženkou se loučí Vláďa. Lehce
líbá tvář a vlásky hladí jí,
opustit jí nemůže a nechce,
zas a zas ji k ňadrům přivíjí.
„Blaženko má! těš se, dítě zlaté,
z pochmurného toho kraje již
do sluneční dálky uletíš.
Těžké sny a stíny jedovaté,
které tísní tě a potají
na srdci ti mladém hlodají,
zanecháš tu v tesklivé té hluši,
unikneš jim s čistou bílou duší.
Vymkneš se už pavučinám všem,
rozhodný, hle, okamžik se blíží!
Odjíždím dnes, abych podpisem
pout se zbavil, která nás tu tíží,
s plesnivinou hrud nám křídla víží.
Za několik dní se vrátím pro tě,
nenechám tě vadnout o samotě.
Půjdeš ráda se mnou? K žínce mé?
Šťastni v jasném kraji budeme!“
Mlčky rozpačitě poněkud
Blaženka jen oči k němu zvedla.
Co jí pole? plesnivina hrud
což je pro ni? jiný svět si předla
z nitek jiskřivého pozlátka,
snila se jí zlatá pohádka.
„Odpusť!“ pokračoval, „jestli k tobě
pozorný jsem málo v této době,
nehněvej se na mne! Byl jsem zlým,
starostí mne tisíc otrávilo,
v těchto dnech mně k smrti teskno bylo, —
všechno, sestřičko, ti nahradím!
Šťastnější být musíš v novém světě,
půjdeš s námi, hýčkat budeme tě,
v nový život i květ rozpučíš! —
Ale s Bohem! doktor čeká již —
spěchám! Přijdu pro tě! buď mi zdráva!
odvedu tě, — nikdo nemá práva
dusit v těchto pustých hrudách květ
tvých mladičkých nerozvitých let!“

Ještě políbil ji, ještě po ní
ohledl se z vozu, ještě zved
bílý šátek v pozdrav naposled — —
Zadunělo pod kopyty koní,
bič jim krátce šlehl do hřívy,
ze vrat vyjel kočár třpytivý.
Blaženka se ještě za ním dívá,

dlouho, dlouho šátečkem mu kývá.
ale vše se zdá jí jako sen.
Starost nedotkla se její hlavy
a myšlenkou jakous probuzen
již jí na rtu kmit se úsměv hravý.
Vždy tím nerozumným děckem byla!
Mrštným pohybem se otočila, —
a hle, starý otec před ní stojí
nachýlen a opřen o hůl svoji,
z podobočí hledí za synem.
Slzy kanou, on jich neotírá,
hořká bolest, která srdce svírá,
v povzdechu se chvěje jediném.
„Sežehla ho!“ kývá hlavou sivou,
s hořkou resignací úpěnlivou,
„jak lasička s myškou pohrála,
ze žil krev mu zdravou vyssála,
vždyť tam život nechal bez mála!
Pustila jej, aby oddech trochu,
z otravy se vzkřísil, nabral sil,
v žilách novou krev by shromáždil.
Tak! tak! běda ubohému hochu,
neunikne z té proklaté moci,
jako had jej, lstivá, ovine,
vyssaje mu život — bez pomoci
v jejich měkkých loktech zahyne!“

Zakolísal na vrátkých se nohou,
ó, byl bolestí už zlomen mnohou,
slova rozlila se v pláč a sten.
K Blažence hled, po ruce jí sahá.
„Ztracen Vláďa! ubit! zahuben!
tys mi jenom zbyla, duše drahá!“

Nerozumný, bezstarostný smích
rozehrál se po rtech dívčiných.
Co jí tato cizí bolest? Co jí
mrak starostí slétlý nad hlavou?
radost, dětskou radost jásavou
cítila kvést na dně duše svojí.
Starý otec a ten jeho svět
jak jí cizím stal se nějak nyní.
Bez citu je! sama sebe viní, —
ale což to platno? jenom květ,
žhavě rudý, omámivý květ
vidí, kterak padá, všady padá, —
zapadla v něm až po ňadra mladá,
nelze vyprostit se, nelze zpět
v čistou atmosféru dětských let! . . .

A čas letěl, — ani netušila,
pro ni květem každá chvilka byla.
Květem jásal i ten starý sad
a květ padal, padal odevšad.
Jednou večer (květy v duši mladé,
květy na pěšině pod nohou)
Blaženka se stinným sadem krade.
Červánků jas rozlit oblohou
zlaté jiskry drobným deštěm pouští
pod obruby listů v temné houští.
Děvčátko se mihlo ve stínu,
bílým krokem jako myška běží.
Těžká vůně v němém tichu leží.
Stezkou dobře známou v roklinu
sběhlo, zatleskalo v dlaně bílé.
Stranou krok se ozval. Ze křovisk
plíživě svou lebku holou chýle
starý Jakub vyšel, okem blýsk,
neklidného cosi rty mu chvělo,
vrásky chvatně přebíhaly čelo.

Chmurně stáhla brvy spanilá.
„Tos ty jenom? co tu hledáš, starý?“
pohněvaným hlasem pravila.
„Snad po mojí stopě slídíš? vari!
chci být sama, slyšíš? nech mne, nech!
odejdi hned! ztrať se ve stínech!“
Potřás hlavou, smutně odpovídal:
„Princezno má zlatá, dobře vím:
lysý Jakub, který tebe hlídal
jak pes vždycky věrný stopám tvým,
když jsi sama, čarodějka malá,
čarodějnou říší bloudívala,
omrzel tě, stal se zbytečným.
Ty jsi zapomněla, — ó, já vím,
žezla jsi se ve své říši vzdala.
Znám, kdo zajal bílou duši tvou
s nejkrásnější ze všech pohádkou.
Nezlob se, vím, koho čekáš tady,
kdo ti ve snu zjevuje se všady.
Ó, děvečko moje, dávno již
zrakem otevřeným nevidíš.
Jinak viděla bys, — pode břehem —“
přitlumil hlas, „v tůni tam, kde sněhem
rozvíjí se poupě leknínové,
vodní panna nad hlubinou plove,
jak ti bílou rukou družně kývá,
smutně tak a lítostně se dívá.
Ne, nevidíš, ty jsi zapomněla,

žes tu kdysi milé družky měla,
tomu všemu je tak dávno již, —
jak ti z hloubi kynou, nevidíš?“ —
Blaženka jen pohodila hlavou:
„Ne, bláhový starče, to je klam,
v pohádku už nevěřím ti lhavou,
hledím v temnou tůni, -- nikdo tam!
Kořeny vrb slizké jen se vinou
kol bahnitých břehů do vody!“ —
„Jak? jen pohleď, dítě! Mezi třtinou
u dna hoří zlaté jahody!“
Usmála se. „Ne, ne! Klam to! Vari!
blouzníš jenom, pošetilče starý!
Červánků tam zlatých padá třpyt
na pěnách se mezi třtinou kmit —!“
Povzdechl kmet, smutně hledl na ni.
„Směješ se mně, bláznu, dobře vím —
Ale —“ šeptal — „poslyš, moje paní,
pohádkou přec není, co ti dím.
Viděl jsem — tam z černé staré věže
nad roklinou mezi balvany —
kde Modrovous krutý s havrany
celé věky závistivě střeže
ubohé své krásné oběti,
viděl jsem ji v rokli scházeti.
Z blízka viděl jsem ji ukryt v houští,
vlečku svou jak nese, závoj spouští,
krásná, hrdá —“ -- „Kdo že?“ — „Poslední,
nejkrásnější ze všech, které v moci
ukrutníka vadly bez pomoci!
Však tu ona sama — pohledni!“

Dlouhé, chvějné pruhy světla, které
šikmo rozlily se v rokli šeré,
prosmykly se po balvanech skal.
Odlesk červánků se třepetal,
po rasochách dubů svítil nachem,
ve stín rokle padal zlatým prachem.
V záplavě té, zlatým prachem tím
skalní stezkou mezi kapradím
schází dáma štíhlá s milou tváří.
Mladá, oslnivou krásou září
na odiv svůj všechen staví vděk,
s jakýms divným vkusem oděna je,
jako mlha lehký závoj vlaje,
koketně se kývá klobouček.
Blaženka jen šeptá: „Kdo to?“ dědu.
Kmitlo se cos v jeho kalném hledu.
„Řekl jsem už!“ pravil. „Poslední! —

Došla k tůni — krásná? Pohledni!
A ty druhé všechny mrtvy leží
v mrtvých stínech pod strašlivou věží — —“
Blaženka dech tají. V paměti,
pohádka jí příšerná se míhá,
jako tmou když jiskra přeletí.
Neklidně jí mladá hruď se zdvíhá.
„Mlč, bláhový! — snad jen náhodou
zabloudila v skalách nad vodou.
Bůh ví, kdo to — a koho tu hledá.
Plaše do kola se ohlíží,
ukryjme se, než se přiblíží!
Pozdě! viděla nás! hlavu zvedá —
Vidíš její oči? zdá se mi,
že z nich oheň šlehá chvílemi!“

Krásná neznámá krok uvolnila
rozhrnujíc rukou houštiny.
Po šíj uzarděna spěchem byla,
blíže k břehu stoupla s pěšiny.
„Dobrý večer!“ zvučným děla hlasem
a smích hravý v ticho rokle pad.
„Jak vás ráda vidím! Zbloudila jsem,
sluněčko se chýlí nad západ,
bojím se těch smutných černých stínů
v hloubce roztažených přes roklinu,
jako když ji pavouk opřede.
Kdo mě pravým směrem vyvede?“

Blaženka se před ní uzarděla.
„Ráda provodím vás!“ tiše děla. —
„V skutku? Dík za vaši ochotu!
Vyveďte mne k světlu, stíny kolem
jako by se chvěly tajným bolem, —
vám, miláčku, není teskno tu?
Baron Géza — — Pro Bůh, co se stalo?
Dítě zlaté, co vás polekalo?“

(Dokončeni.)

Svůj živel.

Z chlapeckého věku svého

vypravuje

Václav Vlček.

(Pokračování.)

XXVII.

Nazejtří — to bylo v pátek — maminka mi znovu připomněla povinnost, abych zašel k blízkým příbuzným ve vsi. Nesměl jsem se přiznati, jak se mi do těch návštěv nechce, ale potom jsem se tu a tam dosti dlouho zdržel, nejdéle u Zelenků, kam jsem po včerejšku již ani nemusel chodit.

„Odpoledne," mínil jsem vrátiv se domů, „odpoledne bych se mohl podívat k Marjánce do Štěpánova."

„Tam půjdeme nejspíš o boží hod do kostela," řekla maminka, „ale do Kácova si můžeš odpoledne udělat cestu, ukázat se panu učitelovi a velebným pánům, ti mívají ve sváteční den nejvíce práce. A zastavíš se také ve Zlivi; umluvily jsme s tetou, že mi uchystá nějaká vejce, přineseš mi je."

Dostal jsem na tu cestu hodný košík, jemuž jsem nebyl valně rád, ale i to jsem opatrně zamlčel; v Kácově jsem se s ním arci nechtěl ukázati. Nohy jsem i dnes ještě nesnadno vpravil do bot, ale brzy jsem na ně zapomněl, — zaměstnávalať mě fantasie, která nebyla ničím tísněna, a vším, co mi přicházelo na oči, byla povzbuzována k novému rozletu.

Po místech, které jsem tak dobře znal a dílem již i včera zase viděl, dnes samoten jsem kráčel s myslí tak nadšenou, s citem tak utěšeným, jako by to byla nějaká líbezná krajina z pohádky, nebo jako bych se po nich procházel v živém, líbezném snu. Teprv když jsem se octnul u rybárny a mlýna, vrátil jsem se také duchem zase do skutečnosti. Jako jindy vyskočil u rybářů ze dvora štěkající pes, a jako jindy šel mě se zjevnou nechutí převážet starý rybář. Kráčel rychle, jako rozzloben, ani se neohledl a ovšem ani slova nepromluvil. Tak jsme minuli mlýnský dvůr, došli jsme k řece a po břehu k lodi.

Já jsem na ni vstoupil, ale přívozník, dříve nežli s kolu sňal řetěz, chtěl si ještě rozkřesati oheň do fajfky. Spozoroval jsem, že má levý ukazováček ovázaný a nesnadno drží pazourek s hubkou; když dvakrát, třikrát křísl, vyletělo mu oboje z ruky a padlo mu k nohám.

„Aby tě všichni čerti vzali!" zahučel nevrle.

Přiskočil jsem k němu a zdvihl jsem pravicí hubku, levicí kamínek.

„Už chytla," řekl jsem, a zamávav několikrát hubkou chtěl jsem mu ji vložit do fajfky.

„Jen půjč!"

Vzal ji ode mne, a zabýval se jí, až mu chytil tabák. Potom se na mne podíval, ale jinak než dřív, už ne mrzutě a nevlídně, spíše jaksi rozpačitě.

„Pomačkal jsem si prst," prohodil, „a teď mám celý hnát jako chromý."

Řinkl řetězem na loď.

„Já budu převážet," nabídl jsem se honem a uchopil jsem sochor.

„Ale ne," zavrtěl prudce hlavou, „já ne proto — —"

Chtěl mi sochor vzíti.

„Vždyť já si tím rád pohraju," bránil jsem se, „jen mne nechte."

Rybář se nyní také usmál, ba i jazyk se mu počal rozvazovati.

„No," povídal, „*tomu* jsi se v Praze neučil?"

„Také je tam k tomu příležitost," řekl jsem vzpomínaje v duchu, jak o mně Ladislav Staněk před babkou na Vejtoni prášil, že jsem přívozníkův. „Kdo chce, může si tam vypůjčit loďku, s vesly nebo sochorem, a plavit se po řece třeba celé hodiny. Jsou tam dva mosty, ale také kolikerý přívoz: pod Vyšehradem, v Podskalí, u tumlplacu —"

„Ale tam si sotva na přívozníka hvízdají — jako na nějakého psa — co?"

Že to hvízdání přes řeku je rybářovi zle proti mysli, věděl jsem už dávno.

„Nehvízdají ani nehoukají," odtušil jsem, „protože přívozníci jsou pořád na lodích a nepřestávají jezdit, jeden sem, druhý tam, tak že se na řece potkávají, a na břehu nikdo nemusí dlouho čekat. Však jste to bez toho viděl."

„V Praze, myslíš? Ba ne."

„Nepřišel jste do těch míst?"

„Jak živ jsem v Praze nebyl."

„Ale jděte!"

„Co se tak divíš? Řemeslník nejsem, abych byl šel na vandr, ani jináč jsem neměl v Praze co řídit; obilí u nás nebývalo tolik, abych tam s ním jezdil, koňského potahu nemám jako sedláci, a co bych s ním dělal? Ryby se nikam vozit nemohou, a taky jich tak mnoho nenachytáme. Kde pak já do Prahy — takový kus světa!" vykládal staroch svým dychavičným hlasem.

„Já myslil — aspoň někdy na pouť — k svatému Janu nebo k svatému Vácslavu —"

„Pouť — no, toho aby ještě tak sem tam ženská došla, jednou za čas. Z našeho stavení nejvejš na Hrádek; k svatému Prokopu nebo do Zásmuk to už trvá tuze dlouho. Což teprv do Prahy nebo na Svatou Horu! Kde pak by k tomu bylo kdy! Mámeli v den Páně přece taky přijít do kostela, abychom čas k tomu zrovna ukradli. A kdy bysme cestu z naší samoty do vesnice šlapali jen my, rostla by na ní tráva po kolena. V létě musí člověk být pořád na poli a na řece, v zimě zase v stodole, tak mu ubíhá celé živobytí."

Rybář chvilku mlčky bafal.

„Povídají voraři," ozval se pak znovu, „že se po vodě dostanou až do Prahy, a třeba ještě dál, — je to pravda?"

„Jistá pravda,“ svědčil jsem; „po vodě by se mohl dostat až k moři, kdo by si k tomu vzal čas; a to by plaval jen po třech řekách: po Sázavě, po Vltavě a po Labi. Vy snad byste nejradši ještě tak cestoval?“

„Pánbůh chraň! Mám tady té vody až dost. A potom — ještě v Kácově je to naše řeka; ale když jsem za dřívějších časů musíval někdy na Štamberk, tam už byla cizí, ona ke mně ani já k ní jsme se už neznali. Však i tady, třebaže jsem u ní celý svůj věk, časem na ni koukám jako v Jiříkovu vidění, — to když se rozvodní, z břehu vystoupí, mlynáře do hořejší světnice nebo až na půdu vyžene, po dvoře se mu prohání a do kopečku pod našimi okny dnem i nocí jako vzteklá vráží, jako by nám chtěla grunty domu podemlít, když se na nás do příbytku našeho dostat nemůže.“

„To ale bývá jen zřídka.“

„Ba, dost jsme tu přečkali ukrutných povodní — Pánbůh rač odvrátit! Aspoň jednou toho po krk užijeme každý rok, když k jaru jdou ledy. Divoká řeka je vždycky boží dopuštění; teprva když zkrotne, je to zase naše voda a žijeme s ní zase v dobrém přátelství.“

Když jsem vcházel na loď, kdež bych se byl nadál, že se starý rybář se mnou dá tak do řeči! Nyní jsme už byli u druhého břehu, a já jsem mu odevzdával sochor; „Tak vám pěkně děkuju.“

„Není zač,“ řekl, „sám jsi se převážel. Kdy půjdeš zpátky?“

„Dřív než za dvě hodiny ne,“ počítal jsem.

„No, ale je vidět, žes tam nebyl nadarmo, že máš jiné moresty a manýry než ti zdejší skotáci a rozpustové.“

Musel jsem se v duchu usmáti. Propouštěl mě docela jinak, nežli mě přijal — a proč se jeho mínění o mně změnilo? Že jsem mu zdvihl upuštěný kousek hubky. Ale jeho zjinačenému smýšlení a chování jsem byl opravdu rád.

Až do Zlivě šel jsem zase sám, nikoho jsem ani nepotkal. U Přenosilů našel jsem doma jen tetu.

„I podívejme se,“ zvolala, „kdo to k nám přichází! No vítám tě, pacholíčku, — jen nech,“ utrhovala mi ruku, „ani nemám čistou, — hubičku mi dej.“

Vyřizoval jsem jí pozdravení ode všech domácích a maminčino vzkázání.

„Mám to připraveno, mám — ale sedni si u nás —“

„Já jdu také do Kácova, jen košík jsem chtěl u vás nechat —“

„Snad bysi hned zas neutíkal? Něco mi o sobě pověz. A co ti dám? Kousek chleba s medem — musíš vzít za vděk tím, co máme.“

Ujišťoval jsem ji, že nemám hlad, ale nebylo to nic platno.

„Dítě zlaté,“ povídala mi, když jsem se pustil do chutné svačiny, „to je doba, co jsi byl pryč! Že jsi tam tak dlouho vydržel? Aby tam tak měl být náš Franta!“

„I také by se mu tam líbilo, tetičko.“

„Hochu drahý, ne — ten není takový hrdina jako ty, uškvířil by se tam.“

Nesměl jsem tetě říkat, že jsem v Praze pansky živ, jen jsem podotkl: „Vždyť mi tam nic nescházelo.“

„Dost ti tam asi ubližovali —“

„I to to — byl jsem tam mezi samými dobrými lidmi, tuze hodnými —“

„Ale přece jen daleko od svých, a v tak mladém věku — to je odhodlání! Má zlatá hlavo! Ale musíš jíst — a maž si více! Nesmíš se dát pobízet, já to ani neumím.“

To bylo tak málo pravda, jako že já jsem v Praze byl hrdinou nebo mučedníkem.

Od tety a její sladké pomazanky nesnadno jsem se dostal, ještě nesnadněji než moucha, která se žádostivě na med vrhla a nohama se k němu přilepila.

Sběhnuv po vsi dolů octnul jsem se na naší obyčejné cestě do Kácova. Za kapličkou viděl jsem již kostel, školu, zámek, a když se cesta počala schylovati s kopce, objevilo se přede mnou celé městečko; zdálo se mi skrovnější než dříve, ale teprva dnes jsem si povšiml, jakou má hojnost ovocného a jiného stromoví, jak jsou jím bílé zdi a šedivé střechy z dobré polovice zakryty a jak celý kraj vůkol, kam oko dosahuje, je samá krásná, čistá, svěží, lahodná zeleň.

Co jsem zrakoma v dálce těkal, ozvaly se pode mnou hlasy, — pro pána krále, kdo to proti mně podle panských polí vystupuje do kopce? Pan učitel Kurz se svou Pepičkou! Snad sobě vyšli na procházku? Ale ne, vykračují rázně, Pepička nese dosti velikou škatuli a je svátečně oblečena. Starý pán jí cosi vykládá a tu a tam ukáže na stranu i tenkou troubelí dýmky, z které volňounce pokuřuje.

Mně tímto nenadálým setkáním počalo srdce rychleji tlouci, ale pan učitel jako by mne neviděl, až když jsem dával pozdravení a sáhl po jeho ruce, abych ji políbil — neboť zde ovšem platilo venkovské pravidlo, ne Pražské.

„Pozdrav tě Pánbůh,“ řekl starý pán, jako by chtěl jíti dále. „Á, to jsi ty?“ zastavil se náhle. „Také jsi přišel na vakace?“

Vypadal nezměněn, jako bych ho byl teprve včera naposledy viděl, snad jen hladce vyholený obličej jeho byl ještě růžovější a černý šátek na krku ještě více utažen. Za to Pepička patrně vyrostla, tváře měla ještě kulatější a bělejší, oči ještě modřejší, brvy, obočí a vlasy ještě tmavější; už se z ní počínala dělati panna, zvláště když hleděla tak vážně a chovala se tak zdrženlivě. Na mne dívala se mlčky, jako bychom nebývali spolužáci, ale setkávali se v živobytí po prvé.

„Vidíš,“ pravil pan učitel, „my zrovna směřujeme k Střechovu. A ty zas do Kácova?“

„Ano.“

„Navštívit některého kamaráda?“

„Ne, prosím — “

„Teda něco koupit?“

Vrtěl jsem hlavou: „K vám jsem šel — a na faru —“

„Tak ti cesta do staré školy ještě nezarostla? No, to je hezké. V Praze jsi pořád byl zdráv? A dobře se ti tam vede? Je vás tam odsud najednou nemalý počet: Gebellovi, Solnařovi, stavitelovi, duchodňův, mlynářův, purkmistrův, Pešoutův, Zemanův —“

„Zelenkův z Chobota,“ připomněl jsem.

„Byla by vás hezká řada, kdy byste se podle sebe postavili. A co mi o tobě nedávno povídal pan Jakouš? ‚Někteří jsou tam už delší dobu, ale žádný není pilnější a žádný vám, pane učiteli, nedělá větší čest než ten Střechovský hned v první rok.‘ Tuze rád to slyším.“

Krev se mi tak náhle a tak silně vrazila do obličeje, že mi až přecházel zrak. Takovou chválu nemohl jsem poslouchati bez uzardění, a musel jsem se v duchu tím více styděti, že byla nezasloužena, že jsem v Praze nebyl dokonce tak pilný, ba že jsem se s učením pranic nenamáhal.

„Vyplnilo se, co jsme o tobě tatínkovi napřed povídali,“ dokládal pan učitel. „Jen se tak drž dále.“

Udělal krok na pěšině, kde jsme stáli, a srazil s ní nohou kámen, aby nikomu nepřekážel, kdo tudy později půjde.

„Teď chodí do školy tvoje mladší sestra,“ promluvil pak zase, „ale mnoho vynechává. Řekni doma, že by ji měli pilněji posílat.“

Znova jsem se hanbou zapálil, tak že jsem ze sebe nemohl slova vypraviti

„Abychom šli,“ ozvala se Pepička.

Násilně přemáhaje rozpaky své obrátil jsem se k ní: „Opravdu jdete do Střechova?“

Maličko, ale velmi příjemně se usmála.

„Ne,“ odtušila, — „do Soutic, k tetičce.“

„Máte tam nějakou —?“

„Tetičku Marii z Kondrace — je v zámku. Budu přes ty svátky u ní. S Pánembohem!“

Pan učitel, na rozloučenou drobátko nazdvihnuv placatou čepici, udělal několik krokův, ale pak se ještě za mnou otočil.

„Poslyš,“ povídal, „nedávej se k přívozu — chodí se po stavě. U Střechova také?“

„Tam ne, voda teče po vratech.“

„To je chyba, tam bývá těžko dovolat se přívozného.“

XXVIII.

Zachoval jsem se podle jeho rady a pustil jsem se k papírně, které se tak dlouho ještě říkalo, když už byla proměněna v mlýn. Přešed řeku po stavě, mohl jsem podle ní za minutu býti ve faře; do školy jsem nyní už neměl proč chodit, přece však jsem vystoupil po skalách nahoru, abych šel mimo ni a z blízka se na ni podíval. Potom jsem s podobnou dychtivostí okukoval kostel, ulici podle něho a náměstí. Slunce jasně vysvěcovalo, zde však všude bylo ticho, člověka jsem sotva někde v domě zahledl, i objevil se mi teprv nyní veliký rozdíl mezi klidným městečkem a hlučnou Prahou. Ostatně byl jsem rád, že mne nikdo známý nezastavil, zvláště pak, že se mi nenamanul žádný z Pražských školáků.

Na faře mi služka v síni řekla, že oba velební páni jsou v zahradě. Šel jsem tam za nimi. Jak jsem otevřel dvířka, spatřil jsem jen

několik kroků před sebou pana pátera Růžičku, an z konve kropil květiny.

„Teď nám jde pomocník,“ řekl, když jsem k němu spěchal, „malý, ale horlivý. Nu, vítám tě z Prahy.“

Drže v levici vyprázdněnou konev prohlížel si mě od hlavy k patě.

„Na těle tě zrovna mnoho nepřibylo, ale v hlavě to už vypadá jinak, co? Tolik nových věcí jsi viděl, zcela jiný svět jsi poznal, ve škole jsi nabýval nových vědomostí, a snad jsi také dál knihy čítal pro zábavu a poučení?“

„Tam pilněji než doma.“

„Měl jsi větší zásobu?“

„A mnohem více času.“

Odložil konev a počal se mne vyptávati na Budečskou školu, na každého učitele zvlášť, na oba kněze, u kterých jsem ostával, na kostely a jiná památná místa, kde jsem byl, na knihy, které jsem četl, na divadelní kusy, které jsem viděl.

„Hleď,“ pravil, „už také jmenuieš jedno druhé čtení nebo dramatické dílo, kterých já neznám. Ty tam nyní sedíš v rákosí, a my si zde můžeme leda za čas poříditi píšťalku. To je štěstí, neníli pravda?“

Za řečí pozoroval jsem, že pan farář Řepka sedí opodál v besídce nad knihou. Nyní vyšed přiblížil se k nám. Nohy jeho ve vysokých lesklých holínkách ještě hbitě kráčely, ale v tváři byl sestárlejší. Také mě vlídně přivítal.

„Bydlí zrovna u faráře Jičínského,“ poznamenal pan páter Růžička.

„Který zde býval na Hrádku? To jste ho arci v Praze schválně vyhledali?“

Pověděl jsem krátce, jakými náhodami jsem se dostal do prvního i druhého kvartýru.

„Už myslím, nebude mnoho scházet do desíti let, co je na pensi,“ pravil pan farář Řepka o Jičínském. „Teď už nezahradničí, nestřílí a nejezdí na koni?“

Vida, že na něj otvírám oči, povídal: „To bývalo tak jeho potěšení. Na koni jezdit nutila ho někdy také potřeba. Měl druhou školu v Libži, asi půl míle cesty od Hrádku vzdálenou; a cesta prý tam je taková, že když tam zimního času třeba na koni jezdil, mohli on i kůň na ní nechat zdravé údy.“

Pan farář si krátce šňupl a podal tabáku i panu páterovi.

„Dobrého humoru, doufám, ani v Praze nepozbyl,“ hovořil dále. „Zvláště rád přednášíval o poutích kázáníčko o svém Hrádku, ale ne v kostele, nobrž inter suos, mezi pány bratry. ‚Aj, ty Hrádku, náš Hrádečku, nikoli nejsi poslední mezi místy českými! Leckde bylo zavřeno mnoho znamenitých osob, ale který hrad sebe pevnější, které město sebe větší, který festunk sebe rozhlášenější může o sobě říci jako ty, že tam po celých dvacet pět roků byla zavřena sama Panenka Maria? Ani Špílberk, ani Špandava, ani v Paříži Bastilla! — Jsou lidé, kteří se na tebe dívají s útrpností, ano třeba i s pohrdáním, že jsi chud, Hrádečku můj. Ale tak se dívali též na spravedlivého

Joba, když žalostně sešel. O všecko byv připraven, jaká medle byla jeho řeč? Pán dal, Pán vzal, budiž jmeno Páně pochváleno! Také ty, Hrádečku náš, měl jsi ve stánku Božím jednou poklady, ale vloupali se tam noční dobou bezbožní lidé, a čeho se mohli zmocniti, odnesli. Mnohé pilné vynasnažení, aby ztráta byla nahrazena, neminulo se s dobrým účinkem, ale tu se blížil rok tisíctý osmistý jedenáctý a s ním veliký bankrot, a ty Hrádečku náš, musel jsi všecko zlaté a stříbrné nádobí kostelní poslati do mincovny. Takto byv učiněn jako druhý Job, medle jaká byla tvoje řeč? Ať vzal, kdo vzal, budiž jmeno Páně pochváleno! Jsi chud, Hrádečku můj, a chud je tvůj titulární farář; však ale není dobře shromažďovati poklady, které rez a mol zkaziti a zloději ukrásti mohou. Medle co praví písmo? Blahoslavení chudí! A spíše velbloud proleze uchem jehly, než bohatec vejde do království nebeského!'"

Za této řeči pan farář brzy volně brzy zprudka pikslou točil v ruce, na konec upřímně se zasmál a vzal důkladný šňupec.

„Bylo to mnohem delší říkání," dokládal, „tuze vtipné, místy hodně štiplavé, a on to mluvil tak prostosrdečně, jako své nejhlubší přesvědčení. Pánům bratrům tekly smíchem slze po tvářích, ačkoli v tom pro mnohého byla dosti trpká pravda. Bylli chud jako farář na Hrádku, tím méně stane se bohatcem neničko na pensi a nemusí se bát, že by proto nevešel do království nebeského. No, jen když je zdráv. Možná, že hospodyně jeho někdy těžko vychází s tím, co jí ze své pensičky dát může, ale on jí nepochybně chlácholí písmem: Pohleďte na ptactvo nebeské a na kvítí polní, že nesejí a neshromažďují do stodol. Medle Pánbůh se o ně stará a Šalamoun ve své slávě se jim nevyrovná. — Pozdravuj ho ode mne, že na něj rád vzpomínám a rád bych ho zas jednou viděl, — ale k tomu ono už nedojde až v království nebeském, nebudeli brána jeho před námi zastrčena jinou závorou než naším světským bohatstvím. Tak, tak — Bůh s tebou!"

Pan farář pohladil mě po vlasech a panu páterovi řekl: „Chci se teď trochu projít."

„K mostu?" ptal se mladý kněz.

„A ke hřbitovu."

„To radši na druhou stranu."

„Však hřbitov také vede na druhou stranu — na věčnou, na kterou já už denně musím pomýšlet."

„To musíme všichni; ale do májové přírody máme s sebou brát jiné myšlenky."

„I vždyť já ani na světské věci docela nezapomenu," znova se od srdce zasmál pan farář, — „podívám se také na pole, jak se daří naše obilíčko a naše brambůrky."

Když odešel, pravil mi pan páter: „V Budči, v hlavní škole, budeš už jen dva měsíce. Už jsi se rozmyslil, kam potom? do latinských nebo do reálných škol?"

„Snad do latinských," řekl jsem.

„Tedy na akademické gymnasium."

„To je, tuším, u kamenného mostu?"

„V jesuitské kolleji. Má ze všech největší jmeno, a je nyní české. Což Klicperu jsi ještě neviděl?“

„Toho, co sepsal Divotvorný klobouk?“

„Arci. Ten nyní to gymnasium řídí, je tam prefektem, jako dříve Jungmann.“

„Tak je to už letitý pán?“

„Asi šedesátník.“

„Ale musí být tuze veselý.“

„Snad doma nebo ve společnosti dobrých přátel. Ve škole a na ulici bývá jeho vzezření vážné, přísné, skoro zasmušilé. Já ho znám hned z Hradce.“

„Z Králové Hradce? Pochází odtamtud?“

„Ne, je rodák z Chlumce nad Cidlinou. Byl už, myslím, vyučený řezník, potom teprv to vyžadonil na rodičích, že ho dali na študie. V Hradci byl dlouhá léta profesorem a mnoho svých divadelních her tam složil.“

„Z Hradce Králové pochází pan farář Jičínský,“ podotkl jsem, „jako pan kanovník Pešina.“

„Co o tom víš?“

„Také jsem ho viděl.“

Velebný pán chtěl slyšet, při jaké příležitosti.

„Pešina,“ povídal potom, „nenarodil se v městě nebo v pevnosti Hradci Králové, anobrž v Novém Hradci, dědině nedávno před tím založené, kde se nejvíc usadila chudina; lidé se tam živili hlavně tím, že na trakařích dováželi dříví z lesa. Pešina by nebyl vyštudoval, kdy by ho nebyli podporovali šlechetní dobrodinci, zvláště profesor Vydra, také rodák Hradecký. A chudý študentík to přivedl tak daleko, že se stal sídelním kanovníkem na Hradčanech a strážcem dómu.“

„Říkal pan farář Jičínský, že on se nejvíce stará, aby chrám svatého Víta nehynul, ale byl opraven. Snad prý k tomu nakloní také císaře pána, Ferdinanda, když je teď v Praze a chodí do toho chrámu na služby boží.“

„A zejtra přijede do Prahy také mladý císař pán,“ podotkl kněz. „Je on už tam touhle dobou shon a hluk, je ono příprav, aby mladého mocnáře s největší slávou přivítali, když jednou přijde také k nám —“

„Na dlouholi asi?“ vyzvídal jsem.

„Jen na nějaký den. Až ty se vrátíš do Prahy, už ho nezastihneš.“

„Proč přichází tak na krátko?“

„Na den 30. května, letos tedy zrovna na boží hod, připadá svatého Ferdinanda, svátek starého císaře pána. K vůli tomu děje se ta návštěva. Celá Praha bude nového panovníka pozdravovat, všecko panstvo se tam za tou příčinou sjíždí, bude veliká vojenská paráda, v divadle zvláštní představení pro císaře a vznešenou společnost, v neděli večer bude nádherná illuminace města, a na všech vrších kolem něho budou zapáleny slavnostní ohně.“

„Tak to snad bývá při korunovací?“

„Podobně.“

„Ta tenkrát ještě nebude?“

„Ta ne.“ usmál se velebný pán.

„Kdy asi?“

Pokrčil jen ramenoma.

„Mladý císař panuje snad už čtyři léta?“

„Tři a půl.“

„Ferdinand Dobrotivý panoval také tak dlouho, než byl korunován?“

„V Čechách byl korunován hned budoucího roku po svém nastoupení, v Uhrách už o kolik let dříve, ještě za živobytí otce svého.“

„Že prý v Uhrách korunovací vždycky bývá dřív, ale teď prý nemůže být, poněvadž Košut odnesl uherskou korunu —“

„Od koho to máš?“ vpadl mi pan páter do řeči.

„Od pana faráře Jičínského. Ale což kdy by to uherská koruna byla docela pryč, jak dlouho bychom to museli čekat?“

Kněz jen potřásl hlavou.

„Proč by neměla korunovací u nás být jednou dřív, když my svou korunu máme?“

Velebný pán se na mne okamžik díval mlčky, pak zaklátil pozdviženým ukazováčkem.

„Nemohu ti na to odpovídat,“ řekl sníživ hlas. „Přede mnou můžeš činit podobné otázky, když jsme sami, ale před jinými lidmi o takových věcech nemluv. Jsi k tomu ještě příliš mlád — a v nynějších časech musejí si všichni lidé tuze dávat pozor na řeč.“

Pochopil jsem, jak veliké chyby jsem se dopustil svou všetečnou prostořekostí, a stál jsem jako opařen.

„Jak pak jsi se dostal z Prahy domů?“ obracel velebný pán rozprávku jinam.

„Pěšky,“ zašeptal jsem.

„No, to je hodná pouť! Ale zpátky tě tatínek zase doveze?“

„Nevím . . .“

„Byl jsi také ve škole?“

„Ne, prosím.“

„Ale zastavíš se tam?“

„Potkal jsem prve pana učitele u panských polí.“

„Byl na procházce?“

„Šel do Soutic . . . Ale já tuze dlouho meškám — račte odpustit, vašnosti —“

Chtěl jsem odcházeti.

„Jen počkej,“ zdržoval mě přívětivě kněz, „ještě se chci na některé věci zeptat. Dobře, že jsi přišel dnes, o svátcích nemohli bychom si tak pohovořit, a také zítra už ne.“

Zajisté viděl, jak jsem prve napomenutím jeho byl zaražen a sklíčen, a nechtěl mne tak propustit.

„Jednou prý jste ve škole, v Budči, přišli také na mne?“ pravil rozmarně.

Octnul jsem se v nové nesnázi, nemohl jsem si vzpomenouti.

„Či jak to bylo s tím Deuteronomium — v hodině pátera Škody?“

Rozbřesklo se mi, o čem mluví. Ale jak jen se o tom dověděl?

„Páter Škoda," dokládal, „zmínil se o tom panu Jakoušovi."

Vypravoval jsem, jak mi při vyučování náhle vylítlo slůvko „Deuter", jak všichni očekávali, že budu pokárán, jak mě pan profesor vzal do výslechu a jak jsem jmenoval i velebného pána Růžičku.

Dostával jsem nové otázky, přišla řeč na pana faráře Cikharta i na pana pátera Vlčka; již jsem zase rád odpovídal, zapomenuv na nepříjemnost, kterou mi způsobila slova o české korunovací.

Konec byl, že jsem od pana pátera odcházel nejen potěšen, ale nadšen. Na cestě však jsem si v duchu pravil: „Pan farář Jičínský nebyl by mne zakřikl, spíš by prohodil ještě něco peprného. S ním přece mohu mluvit mnohem svobodněji. A přece je starší?"

XXIX.

Teta Zlivská nechtěla mne hned tak pustit, a nejradší by mě byla znovu krmila. Když jsem se už nedal zdržovat, odevzdala mi košík vajec; náramně ji mrzelo, že není vrchovatě plný, velice se proto omlouvala.

„Jen dej pozor, pacholíčku," připomínala mi šetrně, „abys tím někde nevrazil do kamene."

K tomu při tamějších, úzkých pěšinách, leckde kamennou obrubou opatřených, byla nazbyt hojná příležitost. Ale já jsem odpověděl: „Nebojte se, tetičko."

Když jsem, už vyšel na zápraží, ona stanuvši ve dveřích do síně, měla ještě něco na srdci: „A dítě moje, teď snad už ostaneš doma?"

„To ne, tetičko," zasmál jsem se.

„Ještě bys tam chtěl jít?"

„To už jináč nebude."

„Snad se rozmyslíš, až pobudeš delší čas u rodičů."

„Budu doma už jen tři dni."

„I pro Boha milého! Toť bysi se tady sotva omžil! Však ona tě maminka tak brzo nepustí. A k nám musíš ještě přijít, to se rozumí!"

Košík měl váhu, musel jsem jej přes tu chvíli přendavati z ruky do ruky. Na zem postavil jsem jej opatrně teprv u řeky, když jsem se měl dovolati přívozného. U mlýna, který stál před rybárnou, hučela kola, uvnitř klapalo složení, — ký div, že bylo třeba z dálky dlouho houkati. Hvízdati na čtyři prsty bylo by pohodlnější a také vydatnější, ale když si to rybář dnes výslovně „aprendýroval", nesměl jsem toho prostředku na žádný spůsob užiti.

Najednou však počal silně hvízdati někdo jiný. Něco níže při řece, kde už břeh byl docela nízký, páslo se stádo dobytka a od něho hnal se ke mně Vladyka hadrníček. Hned jsem pochopil, že ho nevede žádný dobrý úmysl. Chce mi za včerejšek dáti oplátku, musím se tu s ním potýkat. Vida, už pozdvihuje bič a huláká bojovně jako divoký Indián. Já mám holé ruce, a na blízku nikde neviděti kousku dřeva, suchého ani rostoucího; zbývá mi jediná zbraň: kamení. A k tomu mám na starosti košík s vejci — těm se nesmí nic stát, spíš nesmím šetřit své kůže a svých kostí.

Houkaje na přívozného stál jsem, co by kamenem dohodil, stranou od pěšiny vedoucí ku přívozu; stál jsem na příkrém břehu u pole, které letos leželo úhorem. Pěšina jej dělila od zeleného, pěkně urostlého žita. První moje válečná příprava byla, že zanechav houkání vrátil jsem se rychle na pěšinu a tam jsem košík znova postavil, jak možná bezpečně. Potýkání nesmělo se díti příliš blízko něho; proto jsem pokročil nepříteli vstříc a spěšně jsem na úhoru sbíral kamení do rukou i do kapes.

„No, počkej!“ volal hadrníček. „Dnes tě tu mám samotného a nemůžeš se na mě rozjíždět s koněm! Počkej, já tě naučím!“

„Co chceš?“

„Nařezat ti!“

„Zůstaň tam!“ rozkřikl jsem se. „Půjdešli ke mně, praštím tě kamenem!“

„Kámen je tu pro mě jako pro tebe! Hodíšli, máš ho hned v cifrláku, ať ti třeba vyrazí zuby nebo rozbije nos jako hniličku!“

Kameny počaly lítati z obou stran. Můj soupeř měl cvičenější ruku, musel jsem se míti velmi na pozoru, pořád se uhýbati a uskakovati. Boj mi byl vnucen, ale cítil jsem se bez viny, spravedlnost byla na mé straně; i rozpálil jsem se svatým hněvem, a můj válečný zápal rostl každým okamžením. Při tom jsem manevroval tak, aby se bojiště raději od mého košíku vzdalovalo než k němu přibližovalo Tajný plán můj byl: v příhodném okamžiku vrhnouti se na soka, vyrvati mu bič a slovo jeho „Já tě naučím!“ naplniti na něm.

Po chvíli, když jsme každý už dostal po nějaké ráně, bitevní situace, pořád velmi proměnlivá, utvořila se tak, že byla skoro pravým opakem našeho původního postavení: nepřítel se octnul na pěšině u žita, zády k němu, a já jsem se proti němu pohyboval po úhoru. Nebylo snadno říci, že jeden podniká útok a druhý jej odráží, že jeden postupuje a druhý couvá. Mně šlo nejvíc o mé pravé křídlo, to jest, o můj košík, od toho jsem všemožně odvracel pozornost nepřítele; kdy bych na něj byl hodně zostra dotřel, mohl se soustřediti k tomu nebezpečnému místu, košík převrhnouti a v rozkutálených vejcích způsobiti pravou spoustu.

Bitva se tedy prodlužovala, avšak nepostupovala, nespěla k vrcholu a k rozhodnutí; takovýmhle spůsobem mohla trvati tak dlouho jako u Gabaonu. Nepřítel si z toho nemusel příliš mnoho dělati; mohl třeba také jako Josua k večeru říci: „Stůj, slunce, nezacházej!“ Neměl nikam na spěch, byl tu doma. Ale já jsem se odsud musel dostati. Jenom jak? Nechati boje, vzíti košík a jíti znova volat na přívozného — to jsem nemohl; nepřítel mě utkal a dle všeho nechtěl přestati, pokud by svou hrozbu neučinil skutkem. Zbýval tedy jediný prostředek, abych se vyprostil: přemoci nepřítele a zahnati jej na útěk. I napjal jsem své síly, zdvojil jsem prudkost svého bombardování a neváhal jsem také sáhnouti k hrubšímu střelivu.

Bitvu naši, jako každou jinou, rozhodla konečně nepatrná náhoda. V žitě, před kterým hadrníček poskakoval, bylo na jaře nebo hned na podzim vždy několik kroků od sebe nakladeno a také zatlučenými kolíky připevněno hloží a trní, aby se lidé tudy chodíce drželi pěšiny

a neodchylovali se s ní na zaseté pole. V jednu chvilku trefil jsem svého soupeře do nohy; on prudce couvnuv zakopl o kolík a upadl.

Toť se ví, že jsem se k němu hnal, abych provedl svůj tajný plán. Ale nepadl jsem na něj, nevyrval jsem mu bič, věc docela neočekávaná to zabránila.

„Proumučení boží!“ počal hadrníček najednou řváti, leže v obilí. „Pro Kristovy drahé rány! On mi přerazil nohu! Matičko Svatohorská! Já nešťastné stvoření! Snad budu do smrti chromý!“

Jak jsem se mohl na něho vrhnouti, s ním dále se potýkati? Ruce a všecky údy mi tuhly.

„Co nade mnou stojíš, ty rase?“ křičel na mne poražený nepřítel, svíjeje se bolestí. „Tomu jsi se v Praze učil, lidi mrzačit?“

„Kdo začal?“ hájil jsem se. „Neřekl jsem ti, že se budu bránit?“

„Táhni ode mne, ty kate jeden!“ vedl on dále svou — „nebo mě tu chceš dorazit? Ouvej, ouvej, co já si teď počnu? Achych, to je trápení, nevydržím to! Pomozte, dobří lidé, kde jste kdo! Ouvej, ouvej, pomozte! Půjdešli pak pryč, ty mordýři?“

„U všech všudy čertů!“ houkl v tom ze strany jiný hlas. „Co pak je tohle?“

To starý přívozník vyšel po skalách od řeky a stanul skoro u mého košíka. Byl patrně zase v špatném rozmaru.

„Ty jsi tu houkal?“

„Já,“ povídám obrátiv jsem se k němu, „ale nemohl jsem dolů k vodě — tenhle kluk mě přepadl, křičel, že mi rozbije nos a vytluče zuby, a kdo ví, jak dlouho tu po mně už hází kamením!“

„Který je to holomek?“

„Vladyka, hadrníček.“

„Ten? Prevít prevítská! Jestli jsi mu hlavu rozbil, dobře se mu stalo! U mne má už taky pár vroubků! Počkej, ty mamlase!“ zdvihl rybář ruku.

Slyším za sebou hup! hup! — ohlednu se a vidím, jak hadrníček náhle vyskočiv dlouhými skoky utíká po úhoru tam, kde bylo jeho stádo.

„Povídali, že mu hráli!“ volá posměšně.

„No tak,“ odlehčuji sobě. „Snad jste ho slyšel, jak tu bral jméno boží nadarmo a mně spílal a na celý svět vykřikoval, že jsem mu přerazil nohu!“

„Zasluhoval, abys mu přerazil obě,“ prohlásil hněvivě rybář. „Bude tu, pakáž, číhat na lidi, kteří jdou na přívoz, a kamenovat je!“

„Nic jsem mu neudělal, ani jsem nevěděl, že on je to tamhle u dobytka, — a jak jsem začal houkat, vyběhl proti mně.“

„Nace cikánská! Bez toho jináč nevypadá, než jako by ho byli cikáni u starého hadrníka nechali. Celý kukúč má takový, a kdo ví, nebudouli se před ním co nejdřív i hřebíky ve zdi třást!“

„Já bych se ho byl nebál,“ tvrdil jsem, „jen jsem měl strach, abych před ním ochránil tuhle košík, aby mi do něho neuhodil nebo nekopl.“

„Co tam máš?“

„Vejce.“

„To je dost, žes je obhájil, že místo nich neponeseš domů kaši! Taková verbež! Ale já mu zasolím, klukovi darebnému, taškářskému, kujonskému!“

Staroch zlostně odplivoval.

„Už se kolikrát stalo, že tu někdo houkal a hvízdal, a když jsem šel převážet a přijel na tuhle stranu, nikdo tu nebyl! To mi jistě nikdo jiný nedělá, než tenhle štvanec!“

„Prve,“ přikládal jsem hadrníčkovi polínko, „jak mě tu zahledl, hned také hvízdal — snad jste to slyšeli?“

„Kluk od šibenice utrhnutá! Ale já mu zasolím! Hned o svátcích promluvím s jeho hospodářem. Ať je bit jako žito! Nebo jen ho slovem pokárat je tak marná věc, jako mluvit do pařezu. To už je taková mizerná ráce. A nejlépe, kdy by ho ze Zlivi docela vyhnali, slotu svinskou, aby tu od něho byl pokoj! Potřebujou si tam brát takovou branži ze Soušic, jako by neměli doma dost skotáků a nezvedenců! Ještě snad sem budou volat a nasazovat zlodějskou holotu z Dolíka! Já s nimi promluvím! A ty to doma pověz otci — a také Zlivskému strejčkovi to řekni!“

XXX.

V tom jsem rybáře neuposlechl. Doma žalovati u nás nikdy nebývalo zvykem, proto jsem se jako včera tak i dnes o patáliích s hadrníčkem před rodiči ani slovem nezmínil, a přál jsem si, aby i rybář před nimi o všem pomlčel. Také o Zlivské tetě, o panu učitelovi a velebných pánech pověděl jsem jen zcela stručně, nač se mne maminka ve chvatu optala. S hlavní věcí vytasil jsem se až při večeři.

Byl při ní u nás ten den také krejčí Šanda čili Kuliš, na kterém už nebylo viděti, že býval ve Vídni, ale on to posavad při každé příležitosti rád připomínal. Toho večera jsem mu té příležitosti poskytl já, ale bezděčně. Začal podobně jako včera hančmochr zkoumati mou němčinu, což mi bylo svrchovaně nepříjemno.

„Víšli pak,“ ptal se mne mimo jiné, „jak se řekne po německu: drobné ryby?“

Ne příliš rychle jsem odpověděl: „Kleine Fische.“

„Ba ne — to jsou *malé* ryby.“

„Malé ryby a drobné ryby, to je přece jedno,“ namítal jsem zapýřen.

„Na míru a váhu je to jedno, ale o tom není řeč, tu se jedná o dvě rozdílná slova: *malý* a *drobný*.“

„Jak se to tedy řekne?“

„Winzige Fische! No, je to dvojí? A jak pak se jmenuje po německu fédrmesl?“

Vyvalil jsem na krejčíka oči: „To přece je německé slovo! — po česku se říká perořízek.“

„I kdo pak takhle mluví!“ namítal uštěpačně. „Vždycky jsme jako v městě tak i na vsi slýchali jen fédrmesl. Ale dobře po německu se to jmenuje *khanif*.“

„Mluví tak Němci ve Vídni?“

„I tam to pravé slovo málokterý zná.“

Teprve po letech jsem se dověděl, že *canif* je slovo francouzské a že dokonce nepatří mezi ta, jež si Němci z frančtiny vypůjčili a jich jako svých užívají.

Velice mě hnětlo, že mi krejčík způsobil „mravní porážku,“ dokázav přede všemi, že se před ním se svými školskými vědomostmi ještě musím schovat. Aby má vážnost nezůstala tak pošramocena, optal jsem se ho: „Víteli pak, co se stalo dnes ve Vídni?“

„Dnes?“ opakoval důrazně.

„To přece tak daleko od Vídně ještě nikdo nemůže vědět,“ podotkl Francek.

„V Praze by to mohl vědět,“ opravoval Kuliš mínění jeho, „tam se může každá novina po telegrafu dostat za pár hodin. Však ale sem k nám telegraf nejde, — leda k tobě nějaký tajný,“ doložil na můj vrub.

„A přece to vím, i bez telegrafu.“

„Co je to teda?“ otázala se matka.

„Mladý císař dnes odjel z Vídně.“

„Jak?“ ozval se i otec. „Snad tam není zas nějaká rebelie?“

„I to to, — císař pán odjel do Prahy.“

„A je to jistá pravda?“ řekl otec.

„Zcela jistá.“

„No, to můžeš vědět bez telegrafu,“ prohodil krejčí, — „to bez toho stálo už v novinách a v Praze to dávno napřed bylo známo.“

„Zejtra už tam bude i mladý císař,“ povídal jsem. „Byl on tam už dnes shon a hluk, je ono tam příprav, aby ho s největší slávou přivítali!“

Všichni mne poslouchali s velikou pozorností.

„A co tam bude dělat?“ ptal se otec, mně velmi vhod.

„Jistě dávat audience,“ spěchal Kuliš ukázati, že i těmhle věcem dobře rozumí.

Já však jsem spustil: „Na den 30. května, letos tedy zrovna na boží hod, připadá svatého Ferdinanda, svátek starého císaře. K vůli tomu ho mladý jede navštívit.“

„Bude to tak,“ dal se zase slyšeti Kuliš. „Mezi tak velkými vrchnostmi se tomu říká gratulací.“

Na štěstí mohl jsem vševědoucího krejčíka přetrumfnouti: „Celá Praha bude nového panovníka pozdravovat, všecko panstvo se tam k vůli tomu sjelo; bude veliká vojenská paráda, v divadle zvláštní představení pro císaře a vznešenou společnost; o boží hod večer bude nádherná illuminace neboli osvětlení města, a na Petříně, na Vyšehradě, na Belvederu a na jiných vrších okolo Prahy budou zapáleny velikánské ohně. Zkrátka, bude to sláva, jakou Praha už dávno neviděla.“

„Myslím, od té doby, co byla korunovací Ferdinanda Dobrotivého,“ pravil otec. „To se tam taky lidé z celých Čech hrnuli. Potom po letech, když ten císař do Prahy přijel a nadobro tam ostal, nebylo už nic o takové slávě slyšet, všecko se odbylo v tichosti.“

„Ale Božínku,“ usmál se skoro útrpně Kuliš, „to by se ve Vídni každý den muselo dít, co se teda zejtra a pozejtří bude dít v Praze! Ve Vídni je císař pořád, a nejsou tam proto žádné shony a hluky, žádná illuminace, žádná paráda nebo jiná sláva. Císař tam každý den někam jede, v kočáře nebo na koni, někdy taky jde pěšky, ale neděje se proto nic obzvláštního: lidé, kteří ho na ulici poznají, mlčky před ním smeknou, on děkuje stejným spůsobem, jeli v civilu, nebo salutuje, máli na sobě uniformu, — a to je všecko; on jde dál a lidé taky. Ani by mu to nebylo milé, kdy by se pořád k němu sbíhaly zástupy a nepřestávaly křičet „Vivat! hoch!“ — to aby se potom zrovna bál ukázat. Ve Vídni vědí, že taky chce mít pokoj, a divili by se Pražákům, že to dělají docela jináč.“

„Poslouchejte, Šando,“ promluvil otec, „ať je císař pán pořád v Praze a do Vídně ať jede jednou za dlouhý čas jako vzácný host, a já vám za to stojím, že mu pak Víděňáci budou taky dělat velikou slávu. Jestli se teď Pražákům diví a snad taky trochu pošklebují, takhle by tomu odvykli.“

„Jenže se to tak neobrátí,“ prái krejčí.

„Proč ne?“

„Inu, Víděň je Víděň.“

„A Praha je Praha. Či snad ne?“

„Ale jsou to veliké rozdíly.“

„No jaké?“

„Víděň je halt paní. Regýruje a bude vždycky regýrovat.“

„To znamená, že má co poroučet?“

„No pravda.“

„A taky tady u nás?“

„Inu žeť.“

„Ale prosím vás, člověče,“ povýšil otec hlas, „ta Víděň je přece město, ne?“

„Velké město, má šest a třicet předměstí.“

„Já pořád myslím, že město jsou domy, domy a zas domy. Jak pak mohou domy poroučet, ať jsou ze dřeva nebo z kamene, nebo třeba z alabastru a slonových kostí?“

„Inu, to je rychtyk, že domy neporoučejí, nobrž lidé, kteří v nich ostávají.“

„Když vy jste ostával v té Vídni, komu jste měl tady v Čechách co poroučet?“

„Já nikomu, toť se ví —“

„Vy krejčí ne? Snad teda ševci? Nebo pekaři? Nebo řezníci? Nebo nějací jiní řemeslníci?“

„Řemeslníci žádní —“

„Nepochybně teda domácí páni? Taky ne? Tak kdo pak ze všech těch lidí, co tam v těch domech ostávají?“

„Ouředníci, ministři, páni u dvora —“

„Podle vaší řeči teda ti ouředníci, ministři a páni u dvora jsou Víděň?“ dotíral otec na krejčího.

„To nejsou —“

„To bych taky řekl. Ouředníci, ministři a páni u dvora se mohou odstěhovat jinam, a když budou pryč, Vídeň přece zůstane na svém fleku, co? Mohl byste vědět, že se to za naší paměti už stalo, dokonce dvakrát, a není tomu tak dávno: ministři, páni u dvora i sám císař odjeli jednou do Tylor, po druhé do Holomouce, a po každé jsme myslili, že snad už nepůjdou zpátky do Vídně; Ferdinand Dobrotivý se tam z Holomouce skutečně už nevrátil. A proč to tak bylo? Že tehdy opravdu Vídeň chtěla poroučet, to jest krejčí, ševci, truhláři, řezníci, pekaři a jiní řemeslníci a měšťáci Vídeňští. Chtěli regýrovat a dělali proto rebelii, proti ouředníkům, ministrům a pánům u dvora, i proti císaři se zdvihli, jednoho ministra na ulicí chytili a na místě oběsili —“

„Latoura,“ podotkl Kuliš.

„A vy povídáte, že Vídeň bude vždycky poroučet, regýrovat, taky tady u nás? To by byl čistý pořádek!“

„Tak to nebylo míněno — teď zas už je jináč —“

„Teď zas už poroučejí ouředníci, ministři a jiní velcí páni, ale což pak kdy by neostávali ve Vídni, nobrž v Praze? Přece to tak jindy bývalo.“

„Myslíte, že by jako Vídeň nebyla naším hlavním městem?“

„Naším hlavním městem je vždycky a byla Praha!“ zvolal otec.

„Ale jsme přece v Rakousích —“

„Snad v Čechách?!“

„Jenže ty jsou taky rakouská země.“

Otec podíval se na krejčího, jako by mluvil nějakou pracizí řečí. „Vy jste v těch Rakousích byl?“ ptal se po krátkém pomlčení. „Tam někde je ta vaše Vídeň? Co jsou ty Rakousy?“

„Arcivévodství,“ už nechotně odpovídal Kuliš.

„No nešť, ale je to přece taky země? Větší než naše česká?“

„Spíš menší.“

„Uhry jsou taky země, co? A Tylory? Ničko mi řekněte: Jsou snad Čechy uherská nebo tylorská země? Či snad jsou Uhry tylorská nebo česká země? Či jsou ty vaše Rakousy uherská, česká nebo tylorská nebo francouzská nebo španihelská země? Řekne to někdo, kdo si nechce šlapat na rozum? Teče v té vaší Vídni taky nějaká voda?“

„Arciže, Dunaj.“

„A v Praze Vltava. Bude někdo říkat, že Vltava je Dunajská řeka, nebo že Dunaj je Vltavská řeka?“

Snad nikdy, co jsem byl živ, se tatínek s nikým tolik nepřel jako teď s krejčíkem. Hádka trvala ještě chvíli, až otec povídal: „Poslouchejte, brachu. Jednou z jara sešly se na pastvě krávy z dvou vsí a vyptávaly se: ‚Co máte nového?‘ Jedna prála: ‚Víte, že moje tele šlo do světa; teď se mi vrátil hodný vůl.‘ Druhá povídala: ‚Milá zlatá, můj bulík byl taky na vandru, ale když teď přišel domů, je z něho mezek.“

„Aha,“ ušklíbl se Kuliš, „už vím, co chcete říct: že ten bulík byl ve Vídni a tam se stal mezkem?“

„Dost možná. Však ale já jsem chtěl říct jen tolik: Kdy bych já byl jako tele šel do světa, byl bych se jistě domů vrátil jako vůl, ne jináč. Rozumíte?“

Všichni se smáli, já ovšem také, maje z tatínka velikou radost. On však najednou na mne upřel zrak, ne jasný a veselý, nýbrž vážný, skoro káravý, — a mně jaksi na rtech stydl smích, i dech se mi v prsou zarazil. Nebyl bych mohl říci, proč . . .

Spat šli jsme s Josefem zas na půdu nad ovčínem. Když jsme tam po žebříce lezli, bratr sedl si ve dveřích tváří ven, nohy maje na posledním šprysllu.

„Á!“ zívl na celé kolo, a pak z ničeho nic řekl: „Šlo tele do světa, vrátil se vůl.“

A já, stoje za ním, bezděky jsem doložil: „Šel bulík do Vídně, a vrátil se mezek.“

„A což ty,“ překvapil mě Josef náhlou otázkou, „kdy že máš zase putovat do Prahy?“

„No, v úterý.“

„Ale ve středu taky bude dost času?“

„I to to, ve středu je už zase škola.“

„Ojej, ojej, ojej!“

„Co pak?“

„V pondělí, o druhý svátek, budeme tady mít muziku. Jak pak máš celou noc tancovat a druhý den vykonat marš do Prahy? Troufáš si takovou věc? Já ne. V Stebuzevsi snad bysme tentokrát neuvázli, ale možná, že už v Koceradech.“

„Já mohu celou muziku odbýt tady na půdě,“ mínil jsem, „a ty snad u ní také nemusíš být až do rána bílého.“

„Za rána bílého abysme už nohama mrskali nad Blanicí, radši dál.“

„Toť,“ svědčil jsem, „abysme ku Praze nepřišli až pozdě večer, když brány už jsou zavřeny. — Ty, slyšíš, proč pak maminka teď posílá k Zlivské tetě pro vejce? Jindy to nikdy nedělávala.“

„To je, kamarádíčku, všecko jen pro tebe.“

„Pro mne? Snad tu nesním tolik vajec?“

„Však ale peníze za ně v Praze propapáš jako nic. A o peníze, holenku, je ničko zle. Našim se toho tolik shrnulo, aby zrovna měli bankál. Koupili Franckovi živnost, a když vyhořela, museli se dát do stavby; s tím je pořád nějakého vydání! Tebe dali do Prahy, Marjánku vdávali a vypláceli jí věno. A teď si pomysli, že v některém statku, kde není žádná taková starost, přece nevědí, kam dřív s grošem. Maminka ona pamatuje, že máš do Prahy přinest peníze; v truhle nejsou, proto shání, zač by něco utržila, abys odsud nešel s prázdnou. Zejtra, myslím, čeká krosnáře, který rád na krev smlouvá, aby radši sám víc vydělal.“

Josef si zas notně zívl, ale ještě než mu ústa sklapla, počal mluviti dále:

„Ta muzika do tvé cesty přece jenom dělá kaňku. Tak mi napadlo, že by nás mohl Francek na nějakou míli vyvezt — ne k vůli mně, ale abys ty snáze tu dalekou pouť vykonal. Jenže Francek se jistě bude držet podle písničky: ‚Nepůjdeme domů až ráno‘ — už k vůli Kačeně.“

„Nepůjdeli za jinou,“ vylítlo mi z úst.

„Za jinou?“ opáčil Josef. „Co to povídáš?“

Zapomněl jsem se, a nyní mi nezbývalo než Josefovi pověděti, o čem včera hančmochr s rodičema rozmlouval. Vyprávěl jsem mu to šeptem, vymíniv si, že to zůstane pod pokličkou.

„Však z toho mračna nebude déšť,“ prál Josef. „Žid si k Franckovi netroufal, a když s tím naši nechtěli nic mít, Francek o celém plánu ani nezví, neřku aby se o svátcích vydával za nějakou Anežkou. To, myslím, že bych já spíš šlapal tamhle tu cestu.“

Ukázal hlavou vzhůru k obloze, která byla bez poskvrny a třpytily se na ní roje hvězdiček.

„Cestu do nebe?“ ptal jsem se.

„No ne — ale tu běloučkou, která se táhne od polední strany k půlnoční a vede prej do Jeruzalema.“

„Snad bys tomu nevěřil?“

„Vždycky to slejchám.“

„Cestu do Jeruzalema vede tak dobře po zemi, přes hory a doly, lesy, pole a řeky, jako ku příkladu cesta do Prahy, jenže bys do Jeruzalema musel jít přes Vídeň; do Vídně bys šel déle než týden, a to bys byl ještě jako doma.“

„No dobře — ale co je to teda tam na nebi, jako by tam bylo řídce nasypáno sněhu, který se nikdy nerozpouští?“

„Jmenuje se to mlíčná dráha, a jsou to nejspíš samé hvězdy.“

„Ale jdi! To by musely být hvězdy tak drobounké, že by z nich mohlo být posejpátko.“

„Ba ne, holenku. Jsou možná větší než měsíc, ale Bůh milý zná, jak daleko od nás! Kdy by teď některá začala padat a kdy bychom byli třeba sto let živi, přece bychom už dávno, dávno byli v hrobě, než by sem doletěla.“

„Kdo ti to povídal?“

„Náš pan ředitel — ten to přece ví.“

„Od koho.“

„No, od hvězdářů; ti to všecko dávno vypočítali.“

„Kdo pak se může stát takovým hvězdářem?“

„Kdo k tomu má schopnosti a študie.“

„Já bych jím být nemohl. Jen když se tak na to nebe dívám a takové věci slyším, jde se mnou hlava kolem; kdy bych na to myslil den co den a rok co rok, musel bych se zbláznit. Když tyhle hvězdy jsou tak veliké, jak pak tam mohou viset? kdo je drží? A proč jsou zrovna takhle rozsázeny? proč sta a tisíce let ostávají pořád stejně každá na svém místě? Co je celý ten svět dohromady? a co jsme my v něm lidští červíčkové?“

Vedli jsme diškurs o soustavě a záhadách všehomíra, až Josef při mém výkladu o stálicích a planetách příliš hluboko hlavou posvědčil.

„Slítneš!“ napomenul jsem ho.

„Pravda,“ odtušil, „tadyhle jsem planetou; pojďme na kutě, pod drchničkou ze mne bude stálice.“

XXXI.

Obloha, večer tak čistá, se do rána zakalila; slunce se na ní asi dvakrát na chvíli ukázalo, pak se schovalo nadobro. V stromech šuměl tichý větřík, vzduch se ochladil, venku bylo velmi příjemně.

Vyšel jsem si prvně na polední stranu vesnice, za draha, kde Anička pod rybníkem pásla své husí stádo. Rybník se říkalo, ale co já jsem pamatoval, vždycky to už byla louka, silná hráz pod ní byla prokopána a tekl jí malý potůček.

Dlouho jsem se tam nezdržel, besedovala tam s Aničkou ještě jiná drobot pasáků a pasaček, a to již nebyla pro mne společnost. Šel jsem dále, prohlížeje místa, kterých jsem tak dlouho neviděl. Když jsem se octnul až u pasek, spustil se májový deštík, vlažný, tichý, drobný a hustý, a zahnal mě zpátky do vesnice. Trval však mnohem kratčeji, než jsem očekával, než jsem došel k našemu stavení, přestalo pršet.

Na zápraží u síně stál otec.

„Kde jsi chodil?“ otázal se mne.

Pověděl jsem.

„Matka tě tam poslala?“

„Ne.“

„Co jsi tam tedy dělal?“

„Chtěl jsem se tam jen podívat,“ odpovídal jsem zdráhavě, vida, že otec není mým jednáním spokojen.

„Nemáš v dešti zbůhdarma šatstvo mícet,“ řekl. „Podívej se, jak na tobě zmoklo.“

„Jen tak na vrchu, hned zas oschne.“

„A není snad dost teplo, že pořád nosíš střevíce? My všichni chodíme bosi.“

Zarazilo mě, že otcova důtka byla tak přísná, a že najednou chce, abych nechodil obut. Ale neopovážil jsem se odmlouvati. Vylezl jsem na půdu nad ovčínem, rozložil jsem tam kabát na seno, aby se osušil, nechal jsem tam i střevíce, jež jsem měl na nohou bez punčoch.

Potom jsem šel do světnice; dvéře její do síně byly otevřeny, otec v ní hlasitě rozmlouval s matkou, a rozmluva, jak jsem hned vyrozuměl, týkala se mne; stanul jsem v síni, jako by mě přimrazil.

„On jen chodí sem a tam,“ vyjadřoval otec svou nelibost, „už jen se dívá, jak všichni pracujeme, sám ani stýblo křížem nepoloží.“

„Je tu teprv dva dni,“ řekla matka.

„Ale může tu ostat nadobro!“

Mně jako by do prsou vrazil nůž. Ostat nadobro! — pro milost boží, co to znamená? Že by naši na cosi takového mohli vůbec pomysliti, o tom se mi po tu chvíli ani ve snách nezdálo!

Co odpoví matka?

Neodpírala, jen prohodila: „Včera byl ve Zlivi a v Kácově.“

Otce i to jaksi podráždilo.

„Včera!“ mluvil rozhorleněji. „A což pak dnes? Ty mimo všecko jiné máš mísit chléb, zadělávat na pečivo, vytápět pec, nevíš, kam se dřív obrátit a vrtnout: a on si jde do polí na špacír!“

„Ani jsem nevěděla, že tu není," povídala chlácholivě matka. „Při tomhle by mně nebyl nic platen, to mi musí pomáhat ženská —"

„Ale on nemá lenošit! Aby se měl k práci jako pes k pastvě, kam pak by to vedlo?"

„No, vždyť on neříká, že nechce dělat —"

„Ale nemá se k tomu."

„Hned mu dám práci. — Vácslave!"

Nemohl jsem se na matčino zvolání hned ozvati. Teprve když je opakovala, vešel jsem do světnice. To tatínek už zase odcházel, patrně, aby nebyl při tom, co mi matka řekne; mne minul mlčky, také očima se mi vyhnul.

„Co chcete?" ptal jsem se matky očekávaje, že budu po druhé slyšeti velmi nepříjemné věci.

„Jdi a natrhej hrstku pěkného pelyňku a trochu mladých kopřiv, ne hluchých, toť se ví; tatínek chtívá, abych mu s tím udělala nějaký kousek pečiva, že je to jako poloviční medicína."

To pravila matka trochu důtklivějším hlasem, ale jiného nic nedodala, z kárání otcova nic neopakovala. Patrně chtěla, aby se mu stalo po vůli, ale při tom mne shovívavě šetřila.

Dávala mi potom jeden drobný úkol za druhým; naposledy slila smetanu do másnice, a já jsem měl stlouci. Protože bylo ve světnici dusno a dnes také těsno, kdežto venku pořád ještě slunce nesvítilo, postavili jsme másnici před okno, a já jsem počal točiti. Že jsem teď zůstával bos, to mi při této práci nedělalo obtíže, — ale panečku, přece mi to mimo nadání vlezlo za nehty.

Točil jsem čtvrt hodiny nebo déle, znepokojován myšlenkami o tatínkových slovech: „Může tu ostat nadobro!" Tu zaslechnu stranou lehké kroky, a kdo se přede mnou objeví? Jan Holešovský ze Štěpánova, žák Pražské reálky.

„Servitóre siňóre!" zvolal spatřiv mě.

Růžové tváře se mu smály, černé oči se mu svítily, když ke mně přistupoval.

„Vítám vás," pozdravil jsem ho rozpačitě, — „kde se berete ve Střechově?"

„No, schválně k vám jdu! Jiného tu nikoho neznám. Ale saprlot, co vy to tu děláte?"

„Stloukám máslo . . ."

„I to je khómiš! Na študenta obzvlášť. A při tom je potřeba, abyste byl bez kabátu a bos?"

Já jsem se arci začervenal jako pivoňka: „To já jen tak —"

„Aha, děláte si doma khomód — no, vy jste ještě zvyklý žít tak ländlich, sittlich." Ohledl se po stavení a po dvoře. „Všecko to tu máte ländlich."

Vypadal stejně, jako když jsem ho v Praze viděl, ale řeč jeho byla trochu jiná. Sedl si na žebřík, po kterém jsme vylízali nad ovčín, a položiv ruce na kolena chvilku se na mne díval mlčky. Mých nesnází přibývalo.

„Jak dlouho to stloukání trvá?" tázal se.

„Teď ještě asi hodinu."

„Šlaku, to byste se při tom mohl dlouhou chvílí okousat. Dobře, že jsem přišel, vysvobodím vás.“

„Jak to?“

„Slíbil jsem Bernardovi Gebellovi, že ho o těchhle vakacích navštívím. Dnes jsem se vydal na cestu, a k vám jsem zašel, abych vás vzal s sebou. Tak se přistrojte.“

„Já jsem v Kácově byl včera,“ vymlouval jsem se.

„To nic nevadí, můžete tam být třeba každý den. Co tady na vsi? K nám do Štěpánova také máte chodit.“

„Zejtra tam půjdeme do kostela — moje sestra je tam provdána.“

„Brávo, to se zas uvidíme. Ale ničko pojďme.“

„Já nemohu —“

„Snad k tomu soudku nejste přikován?“

„S tím se nesmí přestat —“

„Ať to tedy dělá někdo jiný.“

„Nikdo tu teď není . . .“

„No poslouchejte, snad jste jen proto přijel z Prahy na vakace, abyste pořád točil tímhle flašinetem, který dělá tak divnou muziku? Hezkou ne, jen co je pravda — je to opera, jako by někdo flákal mokrým hadrem.“

Po těch slovech Holešovský náhle povstal: „Tak co?“

„Já dnes musím ostat doma . . .“

„No, košamstr dýnr — tohle je študentské vyražení o feriích! Vidíte, to bych na vašem místě radši pásl hříbata, nebo jehňata, nebo telata, nebyl bych aspoň jako svázán. Tohle už je opravdu ländlich — schändlich. Tak jsem se k vám darmo štrapicíroval? Kudy mám jít?“

„Já vám ukážu —“

„Ani se nehýbejte — aby se ta překrásná opera nepřetrhla! Touhle cestou? No adié, a zejtra v Štěpánově na shledanou — jestli se totiž od téhle šplíchající bečky aspoň na hod boží odtrhnete! Musím Kácovským kollegům povědět, jak příjemně tady užíváte prázdnin, hahaha! Servitóre!“

To je pěkné! Že ho sem zrovna kozel přinesl! Tady mi tak zatopil, a tam si ze mne budou všichni dohromady dělat paškvíl! — Po dlouhé době jsem si zas jednou hrál másnicí, však bylo mi při tom hořko a těžko jako židům, když robotovali v Egyptě.

Ale chraň Bůh, abych to na sobě ukázal! Když bylo stlučeno, hned jsem se ptal matky, co teď mám dělal.

„Dojdi do rokle pro trochu písku,“ odtušila, „a vypucuješ cejnové talíře.“

I to bývala už dříve ob čas má práce, zvláště před posvícením. Nyní mně při ní zastihla teta Zelenková, přišedši na chvilku k matce.

„Člověče,“ povídala mi, „ty to umíš, jako bys byl jen na to v Praze študýroval! Každý ten talíř má teď klanc, že by se před ním zejtra tatík i Frantík mohli opolbírovat jako před zrcadlem. Francek, ten aby se v zrcadle zhlížel hodinu z předu a hodinu ze zadu, půjdeli za tou Anežkou. Co, sestro?“

„Docela nic nevím, pomejšlíli na to nebo ne,“ odpověděla matka.

Vyrozuměl jsem netoliko, že spolu o té věci už dříve měly řeč, nýbrž také, že matka nyní nedbá dělati tajnosti ani před Hromaskou, která, pilně jí pomáhajíc, hned počala stříhat ušima.

„Musel by být hloupý, aby se tam nepodíval," pronášela teta důrazně své mínění. „Jeli tam ta holka taková, jak to jistí hančmochr, a můželi s ní Francek dostat dvakrát nebo třikrát větší přínos, proč by jednal k své škodě? Leda proto, aby se mu lidé vysmáli a po čase aby honil bycha."

„Já už mu do těchhle věcí ani slovo neřeknu," pravila matka, „ani kdy bych pozitývně věděla, že ho tam čeká veliké štěstí a tady že si uvazuje na krk nuzotu. Ať si frankofraj dělá, co sám chce. — Dítě," obrátila se ke mně, „skoč na špejchar: vždyť tam přece musí být ještě nějaká ošatka!"

Matka měla perný den, ale na díle, jež vykonala, všichni jsme mohli nechati oči. To bylo krásného pečiva z bílé a černé mouky, z vejražku i z podbělky: velké bochníky chleba, buchty, šišky, podplamenice, placky, krušinky, vejškrabky. A všecko se tak pěkně zdařilo, každý to mamince chválil, Ledvinka, Harsice a jiné podělkyně byly zrovna u vytržení. Celý dům, dvůr, špejchar i kolny byly naplněny silnou, libou vůní teplého chleba, která se šířila i do zahrady.

Já jsem byl též odpoledne pořád zaměstnán i hleděl jsem se pílí a horlivostí otci zachovati. A přece se mi od něho dostalo nové důtky.

„Co to je?" zastavil mě před maštalí ukazuje na zemi.

„Kousek starého papíru," řekl jsem.

„Zdvihni ho."

„Ten už jsem zahodil."

„Proč?"

„Už není k ničemu."

„Ty máš papíru ňák tuze na zbyt," řekl otec tak přísně, že jsem se až zalekl. „A přece je to drahá věc, kterou se nemá stlát!"

„Vždyť já čistým ne —"

„To by tak ještě scházelo! Když jsem já byl v tvém věku, byl mi každý kousek papíru vzácný, pečlivě jsem si ho schovával, i když byl popsán nebo potištěn, těšil jsem se jím jako pokladem, — tohle nemohu vidět!"

Zdvihl jsem pohozený a pomačkaný list, ale tatínek ještě neumlknul.

„Po papíru se nemá šlapat, papír se nemá válet v prachu a smetích nebo dokonce na hnoji, — ale ty s ním děláš ještě něco horšího, co je zrovna hřích a nepravost!"

Dříve jsem za celá léta z otcových úst neslyšel tolikeré ostré pokárání, jako nyní za jeden den, a to pro věci, které se v Praze samy sebou rozuměly a které jsem tam ani jinak dělati nemohl; proto jsem se nyní nemohl v duchu dávati vinen, ale cítil jsem, že jsem doma nespravedlivě posuzován, že se mi děje křivda. Těžce jsem to nesl, ale mlčel jsem, netoliko před rodičema, nýbrž i před Josefem, který teď ze všech domácích byl mým největším důvěrníkem.

Před večerem pomáhal jsem mu na svátky uklízeti dvůr.

„Bylli pak tu krosnář?“ optal se mne najednou.

Já jsem večerní zmínku o krosnářovi zaspal a dnes jsem na něj ještě ani nevzdychl.

„Nikdo takový se tu neukázal,“ odtušil jsem.

„Šlaku, to je chyba! O svátcích on teprv sotva přijde, matka vejce a máslo neprodá, a to bude kaňka v ouřadě! — Máme na cestu jídla napečeného pořádnou forotu, ale bez šajnů nemůžeme do Prahy přijít. To by pan farář Jičínský divně koukal, až bysme řekli, že neseme jednu prázdnou, druhou vysypanou!“

Malou chvilku potom chtěl Josef odnesti brány ze dvora do kolny; vzal hned dvě, a když udělal několik kroků, jedna se mu vymkla, padla mu na levou nohu a poranila mu do krve prsty, obzvláště palec, tak že od té chvíle mohl choditi jen po patě. Když si nohu umyl a prsty ovázal, řekl mi s trpkým úšklebkem: „Tak už mám po starosti s muzikou i s cestou do Prahy, — budu hezký čásek na polovic chromý! A kdo teď s tebou půjde?“

Bylo mi úzko. Napadlo mi sice jako tajná útěcha slovo pana pátera: „Zpátky tě tatínek zas odveze?“ — ale v patách za tím jako bych zas otce slyšel povídat: „Může tady ostat nadobro!“ Mělli Josef po starosti, na mne teprv počala zle doléhat.

Že bych také já mohl přijít k ourazu, nevstoupilo mi na mysl, a přece jsem toho byl velmi blízek.

Už za šera přišly ovce ze stáda, a já jsem je počal ze dvora obraceti k ovčínu. Byl jich hodný, hustý houf, a nechtěly se hýbati. Křičel jsem „Cuj!“ ale ony se na mne dívaly, jako by chtěly říci: „Kdo pak ty jsi? Co ty nám máš poroučet? Jdi po svých!“

Nezbylo než užiti důtklivějších prostředků. Jal jsem se jich pobízeti klacíkem; některá ustoupila, jiné však poskočily za mne. Když jsem se octnul uprostřed houfu, dostal jsem náhle do hrudi tak silnou ránu, že jsem v tu chvíli jak dlouhý tak široký ležel na zemi, bradou vzhůru.

Vzpamatovav se poněkud vidím, že nade mnou stojí beran, který se tak surově ke mně zachoval. Rozhněván chci vyskočiti, abych se mu zle pomstil, avšak on mě znovu srazil do prachu. Hned po té opakoval to po třetí, a stoje bez pohnutí nade mnou díval se mi do obličeje, jako by chtěl říci: „Takhle to budu dělat třeba do půlnoci, nebo až do rána.“

„Hromásku! Frantino!“ zvolal jsem v málomocném vzteku. „Pojďte zahnat tu proklatou bestii!“

Slyšel mě Francek a přispěl mi ku pomoci. Povstav ulehčoval jsem si: „Kdy bych měl kůl, dal bych mu takovou do té palice —!“

„Jen ho nech,“ smál se bratr, „on by tě mohl znovu porazit i s kolíkem. Na tom si nechtěj schlazovat žáhu; je to němá tvář, nic s ní nesvedeš, obzvláště po zlém.“

Div jsem se nezalykal žlučí, že mě tupé zvíře bez trestu smí tak urážet, přemáhat a pokořovat. V tom jako bych slyšel volat Holešovského: „Tuze příjemně užíváte prázdnin! Tohle je vyražení pro študenta! Co jsem vám povídal? Ländlich — schändlich! Hahaha!“

„A radší se do těchhle věcí neplet,“ radil mi Francek, „mohl bys taky něco utržit, že bys hned tak nemohl do Prahy, nebo že bys tam přišel zle poznamenán. — Aničko, pojď ty vehnat ovce do chlíva!“

Anička přiběhla jako vítr.

„Tebe teprva trkne!“ varoval jsem ji.

„Tintili vantili, šišky brouk!“ odpověděla mi vesele, počala ovce obskakovat, a bez klacíku, jen pokřikujíc a ručkama šermujíc přivedla je k tomu, že se proudem hrnuly do ovčína. Beran mezi prvními.

(Pokračování.)

Henryk Siemiradski.

Jméno Siemiradského u všech přátel moderního malířství vzbuzuje vzpomínku na barevné symfonie, na obrazy veliké a slavné, v nichž oživly staré zapomenuté světy. Plály sluncem, třpytily se leskem zlata a perleti, svítily hebkou pletí krásných žen. Dýchala z nich teplá vůně citronových hájů a olivových zahrad, temnil se na nich hluboký blankyt nebeské klenby i mořské hladiny, zlaté paprsky pronikající korunami stromů hrály na bělostných balustrádách mramorových a na šatě postav, jež umělec z dávné minulosti vzkřísil k novému životu. Tu Spasitel usedl v besídce, u jeho nohou Marie, tam vztyčovala nahá kráska švižné tělo ve stínu loubí a hbitě se proplétala mezi čepely trčících mečů, onde tísnily se davy řeckého lidu na mramorovém schodišti, aby uviděli, jak spanilá Fryne si hraje na Afroditu; jinde zase zástupy Římanů očekávali hrozné divadlo v zahradách Neronových, vzplanutí živých pochodní, jež demonický důvtip utvořil z pronásledovaných křesťanů. A celý svět se obdivoval umění polského malíře, který žil v Římě a dovedl také žíti v jeho tisíceleté minulosti, jakož i bráti se po cestách palestýnských, kudy kráčel kdysi Vykupitel.

Tento kouzelník odešel z tohoto světa. Zanechal lidstvu svoje nádherné vidiny a svou slávu. Henryk Siemiradski zemřel dne 26. srpna 1902 v Strzalkowě, složil kosti do slovanské země, jejímž byl synem. Zdá se, jako by byl chtěl ukončiti svůj život v otčině, ve vlasti, a tím odčiniti jakousi křivdu, které se na ní dopustil. Bylť Siemiradski jako umělec takřka výjimkou mezi polskými malíři, byl umělcem internacionálním, kdežto všichni ostatní zůstali Poláky, kteří lásku k vlasti projevovali také svým uměním, a to mnohdy náruživě, se zápalem, s pravou polskou ohnivostí. Té jako by Siemiradski neznal. Nesluší se pochybovati o jeho patriotismu, a nechci tvrditi, že Polsky nemiloval. Ale jeho umění nebylo národní, nebylo polské. Patřilo celému světu. Jeho obrazy malovány byly pro lidstvo, nejen pro Poláky nebo pro Slovany.

Siemiradski byl odchovanec onoho moderního směru uměleckého, který nezná národních mezí a národního rázu. Jedině možný jest ráz osobitý, ale toliko ve smyslu čistě uměleckém, mezinárodní umění jiného nepřipouští. Byli malíři, kteří při své internacionální fysiognomii

dopřávali své národnosti výrazu aspoň při volbě látky. Tak maloval Brožík výjevy z českých dějin, maloval je ovšem, jako by je byl také maloval Francouz nebo Němec. Rovněž vedl si Matejko jako Polák, ač byl svým uměleckým vychováním kosmopolita. Siemiradski však zůstal důslednějším, jak bychom snad řekli, a žil svým životem bohatě nadaného umělce, jehož obraznost hledá si podněty k tvoření v říši minulosti, a to minulosti lidstva: v antice a v evangeliu.

Přece však byl Siemiradski ve svém umění pravým Polákem. Není v tom odporu s dřívějším tvrzením. Přihlednemeli blíže, poznáme osobnost umělcovu a přesvědčíme se, že byla v souhlase se vším, co vyznamenává polské umění. Siemiradski byl křesťan, a to katolík, jako Sienkiewicz. Přiznávám se, že nemohl jsem déle zamlčeti jmeno tohoto spisovatele, který ovšem jest mnohem určitější vlastenec-umělec než Siemiradski. Ale přece jsou si velmi podobni. Siemiradského zajímal starý Řím, nejvíce však ona doba dějin světovládného národa, když se v něm objevilo křesťanství. Palestýnské obrazy maloval Siemiradski skoro s téhož stanoviska jako své Římské genry z doby Augustovy, viděl ť v ní asi počátek předůležité epochy, červánky nové kultury. Sáhl pak do kulturních dějin Řeků, aby z nich vyňal obrazy nevázané „radosti z života a z krásy,“ a aby tuto „joie de vie“ postavil vedle mučednického hrdinství křesťanského, které opovrhuje životem a jeho radostí, stavíli se násilně proti ethické čistotě velebného učení. Jako malíř zajisté měl v zobrazování antické krásy, v kultu nahého těla velikou zálibu. Stejně vděčnou látkou byla mu nádhera zkažených Římanů za dob Neronových, a jako účinný kontrast k tomu šílenému přepychu a k té bezuzdné chtivosti egoistické antiky maloval vyprahlé skály a řídký stín oliv, holé stěny prostých domků svaté země a oživil je postavami Spasitele a prvních věřících. Nezdáliž se, jako by byl chtěl illustrovati spisy Sienkiewiczovy? Věru byl Siemiradski nejlepším illustrátorem eposu, jako je Quo vadis, jeho rozměrná plátna doprovázejí vypravování romanopiscovo mnohem lépe než banální illustrace lidových vydání Sienkiewiczova díla.

Tím též naznačeno, že umění zesnulého mistra mělo velikou evokační sílu. Siemiradski skutečně dovedl vzkřísiti antický svět neb ony časy, když Pán Ježíš na zemi dlel. Na základě podrobných studií, a to jak archeologických a historických, tak i přírodních, oděl své vidiny rouchem pravdivosti a byl, možnoli tak říci, realistou tisíceletého dávnověku. Porovnávali jej s Almou Tademou, ale Siemiradski jest živější, temperamentnější než onen chladný znalec antiky a poněkud flegmatický Nizozemec. A pak Siemiradski již svým plemenným nadáním, svým slovanským smyslem pro barvu byl rozený kolorista. Také tu jeví se Polákem, který ještě předčí nad Matejku. Siemiradski maluje skvostný pleinair, výborný detail, realistní „vedlejšek.“ Látky rouch, hedvábí, vlnu, pak kov, kámen, perleť, nářadí, zbraně znázorňuje s nevšední, až překvapující věrností. A což lidské tělo! Zarůžovělé šíje žen, osmahlé tváře senátorů, brunatnou pleť Afričanů, dále veškery odstíny inkarnátu na rukou a nohou, hrudi a zádech, ty přechody ze studené běle do rudých tónů, jimiž prosvítá krev tepnami kolující, pak tu hru světla, reflexů a průhledných stínů na postavách v plném slunečním žáru

i v krytém světle plasticky se modelujících — to vše líčí jeho štětec s onou širokou jistotou, která svědčí o mistrovství.

Roku 1879 vystaven byl v Praze v kostele sv. Karla Borromejského mohutný obraz Siemiradského, jeho „Pochodně Neronovy," a dr. Miroslav Tyrš napsal o něm v Osvětě podrobné pojednání.[1]) Tehda byl polský malíř na vrcholku své slávy, a jeho malba obrovských rozměru považována za veledílo umění štětce a barev. Byla to doba „velkých obrazů," každý proslulejší malíř měl za svou povinnost pokryti několik čtverečných metrů plátna postavami více méně historickými. Siemiradski však zhostil se úkolu svého s takovým úspěchem, že se stal světovým mistrem; dosáhl, moderně řečeno, rekordu co do plochy i co do množství postav na ní zobrazených. Nebyl to sice jeho první debut, neboť již r. 1873 dokončil Římskou orgii a obraz Kristus a kající hříšnice.

Od roku 1870 mladý umělec, dne 15. listopadu 1843 v Charkově narozený, cestoval po Evropě, a zdržel se zvláště v Mnichově, kde učil Piloty, jak sluší nutně malovati historii. Siemiradski studoval původně na Charkovské universitě přírodní vědy, a přestoupil později na Petrohradskou akademii výtvarných umění. Usadiv se v Římě namaloval r. 1876 své Pochodně (nyní v národním museu Krakovském), za něž obdržel r. 1878 řád čestné legie. Následoval obraz Vázu či otrokyni? (1879, v Kestnerově museu v Hannoveru), pak přišly Ztroskotanci, Prodavač amuletů, V katakombách, Tanec mezi meči (1880), Fryne (1888), Pokušení sv. Antonína (1891). V Moskevském kostele Spasitelově a v evangelickém chrámu Krakovském provedl nástěnné malby, také v Petrohradě nacházejí se v paláci Nečajevském dva plafondy: Jitřenka a Jaro. Konečně maloval oponu pro nové divadlo Krakovské. Toť kratičký náčrtek jeho života a jeho práce. V dějinách polského umění bude jmeno Siemiradského nadepsáno nad kapitolou, která obsahuje přehled 19. století; bylť nejslavnějším polským malířem onoho věku, a jedním z největších mistrů štětce po Evropě.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

ThDr. Vácslav Horák.

Bolestná ztráta stihla dne 20. srpna t. r. nejen řád křižovnický, ale i mnohem širší kruhy české úmrtím generála a velmistra dr. V. Horáka. Padl vykonávaje své povinnosti; vrátiv se dne 17. srpna od místodržitele hr. Coudenhova, kde za řád gratuloval k narozeninám císaře a krále, raněn jest náhle mrtvicí. Řádoví kněží brzy přichvátali, ale pomoc lékařská přišla už pozdě. Nemocný nenabyl už vědomí, a čtvrtého dne v 57. roce věku svého dotrpěl.

Velmistr Horák byl v Pražských kruzích vynikající osobností, patřil mezi přední české preláty a účastnil se vážným spůsobem života ve-

[1]) Viz Osvětu 1879, str. 592—606.

řejného. Byl po deset let (1889—1891) řádným profesorem na theologické fakultě Pražské Karloferdinandovy university, a jako generál velmistr řádu křižovnického byl poslancem na sněmu českém a od r. 1896 členem panské sněmovny. Hodností těchto domohl se vlastním úsilím, neúmornou prací. Pocházelť z rodičů selských: narodiv se dne 26. dubna 1845 v Chyňavě u Berouna, dostal se do gymnasia teprve, když mu bylo již skoro 14 let. Sám o sobě říkával, že měl již svázaný raneček, aby se šel učit tesařem, ale na přímluvu dobré matky, která z něho chtěla míti kněze, odebral se do Prahy na studie. Již na akademickém gymnasii požíval u svých soudruhů lásky a vážnosti pro svou ušlechtilou povahu, jejíž pěkné vlastnosti se prodlením času vždy více zdokonalovaly tak, že dr. Horák byl vzorem tichého, skromného, vážného, neúmorného, obětavého pracovníka pro dobro jiných.

Ačkoli dosáhl znamenitých hodností, nezakládal si na nich. Odznaků užíval leda při representačních slavnostech. Moha užívati řádového povozu k vyjížďkám, chodil raději pěšky; i k nejmladším členům řádovým choval se jako k sobě rovným, sám vždy na každé psaní jejich odpovídal a jako „Váš upřímný bratr“ vždy se podpisoval. Pro svou osobu nežádal žádných výhod ani v bytu generálském ani ve stravě. Na řádových statcích mohl míti klidný letní pobyt, ale nechtěl, jak říkal, nikoho obtěžovati, nikomu nesnáze působiti. Jeho sebezapírání plynulo z nelíčené zbožnosti. Po celých jedenácte let, co stál v čele řádu křižovnického, vykonával četné práce řádové sám, bera si na pomoc sekretáře svého jen v nejnutnějších případech, a říkaje, že pokud pracovati může, nechce lenošiti. Mnohdy bylo třeba vyříditi tolik věcí, jež se týkaly far a statků řádových, tolik přicházelo úředních akt z nejrůznějších stran, že ani tak neúmorný pracovník, jakým byl dr. Horák, nemohl vystačiti s časem a jeho komnata nad Vltavským proudem bývala do pozdních hodin nočních osvětlena.

Úmyslem a snahou jeho bylo řád co nejvíce zvelebiti po stránce hmotné i církevní. Za tou příčinou několikráte do roka navštěvoval osady, kde náležejí křižovnickému řádu kaple, kostely a statky. Aby zvýšil výnos dvorů, studoval tak zvaná vzorná hospodářství na jiných statcích, četl hospodářské spisy a rozmlouval s odborníky hospodářskými, až patřil k nejlepším znalcům našich poměrů ekonomických. Přičiněním jeho zvýšil se výnos řádových lesů, pozemků, zahrad, lomů, také dobytkářství zaváděním dobrých alpských a švýcarských plemen a zařizováním mlékáren. Nebylo v polích nebo lesích maličkosti, které by si velmistr Horák nepovšiml a nehleděl jí zužitkovati. Nařizoval zalesňovati holé stráně a vysazovati dobré druhy vinné révy a ovocných stromů. Při jednání o regulaci potoků (na př. Rokytky) a zřizování mostů (na př. v Dobřichovicích, kde železný monumentální most založen) měl značné účastenství. Veškeren výnos řádových statků obracel pak k tomu, aby kostely a patronátní budovy byly opraveny a okrášleny. Zejmena přestavěti a důkladně opraviti dal kostely v Boroticích a Klučenicích, v Tursku, v Slivenci, v Hloubětíně, v Mostě (chrám sv. Václava), v Královĕ Chlumu, v Unhošti, v Lokti, v Karlových Varech, v Hodonicích, v Mašovicích a na Hoře sv. Hippolyta. Do kostela sv. Karla ve Vídni dal zavesti elektrické osvětlení a daroval krásné nářadí. Zvláště veliký náklad věnoval na zvelebení (vymalováním

křížové cesty v ambitech, obrazem bl. Anežky, sv. tří králů a Madonny) chrámu v Marianském Chlumu (u Františkových Lázní), kam ročně přicházejí statisíce poutníků z Čech, Bavor a Saska. Opravy nejmenší vyžadovaly 16—20.000 korun, opravy a stavby větší až 50—100.000 korun, a takové náklady nebylo velmistrovi Horákovi snadno opatřovati; nejednou se proto ocitoval u velikých nesnázích, zejmena když statky řádové živelními nebo jinými nehodami byly postiženy nebo nájemci platiti otáleli. Do všech kostelů obstaral bohoslužebná roucha nebo posvátné nádoby, všecko sám vybíraje a cenu umlouvaje. Do mnohých kostelů dal oltářní obrazy, při čemž hleděl, aby byly církevně správny a umělecky provedeny. Proto vyhledával nejlepší mistry církevní, na př. Dítě, Heřmana, Mathausera, Scheiwla a j. Dále pečoval o to, aby bohoslužby ve všech řádových kostelích bedlivě a neúnavně byly konány, aby řádoví kněží horlivě kázali a pastýřské své povinnosti trpělivě a nezištně konali, při čemž podotýkal, že více znamená duši zachrániti, těžce nemocnému poslední útěchu přinesti, nežli na schůzích řečniti nebo třeba hodně tlusté knihy psáti. Záleželo mu na tom, aby mezi bratřími nebylo liknavých nebo chybujících. Každý poklesek člena ho velice dojímal. „Když je kněz, ať je hodný kněz," říkával. Utužil řádovou disciplinu, konaje svědomitě všecky funkce a spěchaje vždy vzorně napřed, tak že žádný nechtěl zůstávati tuze pozadu. Aby v kostelích byla konána pravá církevní hudba, odevzdal řízení kůru v kostele řádovém u sv. Františka v Praze knězi E. Pauknerovi, jenž se na konservátoři a na varhanické škole zdokonaliti měl. Dle jeho návrhů měl zpěv i církevní hudba, kterou dr. Horák velice miloval, také v jiných křižovnických kostelích býti zaváděna.

V oboru humanitním dr. Horák náležel mezi přední osobnosti v Praze. Již jako kaplan pečoval o to, aby hojně byly zakládány dobročinné konference spolku sv. Vincence. Velké příspěvky daroval ročně tomuto spolku, který ročně u nás 60 až 80 tisíc korun sbírkami získaných k ulevení lidské bídy věnuje. Také družina bl. Marie Anežky, sirotčince ústavu slepých, hluchoněmých a j. dostávaly od něho značné podpory. Po smrti jeho nalezen ve stolku seznam 200 osob, jimž ročně podpory posílal, sám tiskopisy vyplňuje. Denně přicházelo množství těch, kterým bylo třeba milosrdenství, a nikdo nebýval odmítnut, zejmena když bída byla nezaviněná. Podpory studentům čínívaly značné sumy. Také chlapcům vokalistům, zpívajícím na kůru a přisluhujícím v konventě, zlepšil velmistr Horák postavení a dovolil, aby jich počet byl zvětšen. Též počet špitálníků (zaopatřených v stáří nadenníků na řádových statcích) při jednotlivých kommendách rozhojnil. V Kníně a v Tursku dal vystavěti nové dělnické byty, na ostatních statcích budovy dělnické opravil nebo obnovil, a pokud hospodářské poměry dovolovaly, zřízencům a dělníkům přilepšoval říkaje: „Ať zase platí pořekadlo, že pod berlou se dobře žije."

Nalézaje se v čele jednoty k obnovení spustlého staroslavného kláštera bl. Anežky české na Starém Městě Pražském, poskytoval ročně velký peníz k tomu, by se svatyně objevily v nové slávě, i dočkal se toho, že chrám sv. Barbory byl vkusně obnoven.

V politické aréně velmistr Horák nevystupoval, nemaje záliby v planém řečnění a hlučných debatách, ale břitkým úsudkem o našich

poměrech se netajil. Velice těžce nesl rozbroje stranické. Byl zdárným a věrným synem českého lidu, od mládí až do smrti plál vroucí láskou k rodné zemi, které ze všech sil prospěti hleděl.

Vzácné jeho vědomosti, jeho nesmírná píle, jeho vzorný kněžský život a jiné občanské i církevní přednosti upozornily na něj také rozhodující kruhy vládní, tak že po smrti kardinála Schoenborna byl jmenován mezi vážnými kandidáty na stolec arcibiskupský v Praze; pak se měl státi světícím biskupem v Litoměřicích. Jak nám úředně povědomo, odpíral dr. Horák po sedm let prosbám stařičkého biskupa Litoměřického dr. Schoebla (před tím také velmistra křižovnického), až konečně svolil státi se u něho světícím biskupem. Jednání v příčině této vedlo se v Praze, v Litoměřicích i ve Vídni. Z příčin, kterých tuto nelze vykládati, s kandidatury dr. Horáka náhle a mimo vše nadání sešlo, ačkoli se věc považovala za hotovou. Místo dr. Horáka stal se světícím biskupem kanovník dr. Frind.

Ještě několik drobných poznámek o povaze zesnulého velmistra. V pokojích, kde obýval, bylo plno květin, jež sám ošetřoval a zaléval. V kleci měl tichého ptáka, jenž jen někdy teskně zapískl; tu odkládal dr. Horák listiny, pero nebo breviář, přistoupil ke kleci a tesklivého společníka svého hleděl laskáním rozveseliti. A takový byl v celém svém životě. Kde viděl zármutek, roztesknil se i rozplakal. Nejednou sluha vyprávěl, že asi „milostpán" celou noc nespal; to bývalo obyčejně, když zvěděl o nějakém neštěstí, o úmrtí dělníka nebo dělnice na řádových statcích, po nichž sirotci zůstali. Když někde vypukla různice, kvapil tam, aby ji urovnal. „Kde je ta zeď mezi vámi?" říkal; „jdu ji zbořit, aby bylo zase dobře."

Kdo si získal jeho důvěru a náklonnost, k tomu přilnul celým srdcem. Z laiků byl to zejmena prof. dr. Stupecký, jejž jako svého nejvěrnějšího přítele označoval. Zvláštní pietou lpěl na ustaralé matce své; zval ji do Prahy a vždy se z přítomnosti její jako dítě radoval. Když pak stařenka už nemohla do Prahy, jezdil velmistr do Chyňavy, až drahou matičku pochoval.

Není účelem těchto řádků vypisovati všechnu činnost velmistra Horáka v oboru církevním, hospodářském, národním. Chtěli jsme jen ukázati, že umřel muž vzácných vlastností, anima candida srdce zlaté, hlava nevšední, upřímný vlastimil, pravý gentleman.

Trpělivě a tiše snášel svou chorobu (rozpoznalit u něho lékaři už před čtyřmi roky nemoc ledvinovou, z čehož se vyvíjelo kornatění cév), a když nemoc podrývala jeho síly, býval úzkostliv, aby nikomu neublížil. Řádovému sekretáři P. Frant. Maratovi psal: „Prosím tě, milý Františku, měj se mnou trpělivost, Bůh ti to odmění. Jsem více nemocen, nežli sám tušíš. Jestli některé slovo mé někdy tě zamrzí, přičti to na vrub mé nemoci. Dlouho to již trvati nebude."

Smrt přeťala všecky jeho další záměry. Ještě před smrtí plánoval opravu řádového kostela sv. Františka (nákladem asi 80.000 korun) a nové klášterní budovy vedle semináře. Opravy kostelní měly už letos býti počaty. Mluvě o nich pravil dr. Horák: „Ničeho více nežádám od Pána Boha na tom světě, než aby mi popřál ještě asi dvě léta žíti a viděti, jak krásná bude ta naše svatyně!"

Ještě v den, kdy raněn byl mrtvicí, poslal dvěma mladým knězím řádovým lístky s obrazem opravené kaple řádové v Ďáblicích. Čeho si přával, prosívaje bratry, aby se modlili za šťastnou hodinku jeho, nebe mu splnilo. Šlechetnému prelátu českému, o jehož významu a oblíbenosti svědčilo velkolepé účastenství při jeho pohřbu, bude v mnohých srdcích zachována nehynoucí paměť.

Jos. Šimon.

Matouš Talíř.

Dvorním radou Matoušem Talířem, který dne 30. srpna ve svém letním zátiší na Hluboké život svůj u věku 67 let tiše dokonal, odešel nevelikć dosud obci českých pracovníků státovědeckých člen rázovitý a vysoce platný. Chystal se právě uchýliti se hned počátkem příštího školního roku z aktivní služby profesorské na odpočinek a záměrem svým se soudruhům netajil. Všecky domluvy a prosby jejich byly marny. Příčinou nebyla ani pohodlnost ani rozmrzelost nějaká, nýbrž zřetel na chatrné už zdraví. Chtěl si ho šetřiti, aby se mohl v plném klidu oddati literární práci z oboru finančních dějin rakouských, na niž se těšil a k níž měl nasbíráno hojně látky archivní. Smrt to zmařila.

Většině členů nynějšího učitelského sboru české fakulty právnické byl Talíř již učitelem a to z části ještě na universitě národně nerozdělené. Bylť se na této r. 1869 jako soukromý docent práva finančního habilitoval. Předmět svůj oblíbil si v praktické službě finanční, do níž byl po dokonaných studiích právnických vstoupil. Jeho učitelské činnosti bylo to na trvalý prospěch, že on deset let strávil v praktické službě u zemského finančního ředitelství a jiných úřadů finančních. Ano tato skutečnost spolu s rozvážně kritickým rysem jeho povahy vysvětluje snad dostatečně ráz jeho prací. Že ho vedla láska k věci, nejlépe dosvědčuje volba předmětu. Finanční právo nebylo aniž dosud jest předmětem, jejž by právníci poslouchati byli povinni, náleží pouze k tak řečeným doporučeným. A kdo se r. 1869 habilitoval, věru že nad to ani valné naděje na profesuru neměl. A přece se Talíř stal brzo profesorem mimořádným. Šťastnou náhodou bylo pro něho, že Josef Jireček, stav se ministrem vyučování v kabinetě Hohenwartově, pamatoval na to, aby zavčas bylo jmenováno několik vědecky způsobilých Čechů profesory na Pražské universitě. Mezi nimi byl též Talíř. Čím dříve však se dodělal profesury mimořádné, tím déle bylo mu čekati na řádnou. Teprve r. 1882, bezprostředně před národním rozdělením university, jí dosáhl, když byl zatím již r. 1874 rozšířil svou působnost učitelskou na statistiku. Jako profesor statistiky byl povolán r. 1879 do statistické komise města Prahy a stal se záhy jejím předsedou, jímž zůstal pak stále obnovovanou volbou až do své smrti, staraje se upřímně o zdárný rozvoj komise i kanceláře a jejích prací a se vší upřímnosti o to péči maje, aby časové proudy politické nenabyly vlivu na věcný i formální ráz publikací. I podařilo se této péči zabezpečiti a zachovati statistické komisi a kanceláři města Prahy a sousedních

obcí spojení skoro se všemi vynikajícími statistickými úřady evropskými i mimoevropskými, čehož příznivé účinky především se jeví v bohatství knihovny statistické. Také na politickou dráhu dostal se přechodně, nikoliv jako politik ex professo — jímž nebyl, ač byl mužem pevných zásad a hlubokého přesvědčení, nikoliv jako řečník — neměl daru výmluvnosti — nýbrž jako znamenitý znalec odborný. Byl od r. 1878—1889 poslancem zemským a 1880—1885 také říšským. Obrat, jenž nastal od polovice let osmdesátých v politickém směru a smýšlení národa, vrátil jej úplně činnosti učitelské a literární. Jen jako rektor české university zasedl ještě ve studijním roce 1889—1890 na čas svého hlasu virilního zase ve sněmu. Kromě rektorského zastával dvakrát úřad děkanský. Ani vynikajících vyznamenání ve světě učeném mu nescházelo. Byl řádným členem České akademie, členem „American academy of political and social science“ ve Philadephii a dopisujícím členem „Société d'économie politique“ a „Société de statistique“ v Paříži. Právě posledního roku byl navržen za člena mezinárodního sboru statistického, však zvolení již se nedočkal.

Hlavní těžiště plodné činnosti Talířovy spočívalo v jeho působnosti učitelské a vědecko-literární. Tu nabyl práva na trvalé uznání a nejčestnější památku.

Původní literární jeho tvorba zůstala obmezena na rakouské právo finanční. Jemu se oddával s vřelým zájmem a celou energií své vytrvalé pilnosti. Patřil nesporně k nejdokonalejším znalcům svého oboru. A stačí hned dodati, že to nebyl obor po zevní stránce ani pro učitelskou činnost ani pro literární vděčný. Jsouc nepovinným předmětem universitního studia právnického nemohlo finanční právo nikdy přivábiti široký kruh posluchačstva. A literární činnosti v tom oboru vadila nemálo neustálenost látky zákonné. Od počátku let šedesátých až do r. 1896, kde reforma přímých daní v Rakousku konečně dovršena, přicházely na přetřes stále nové a nové osnovy obsahu namnoze nemálo odchylného. V technice daní nepřímých nastávaly časté, druhdy i dosti důsažné změny.

Tyto skutečnosti určovaly ráz slovesné působnosti Talířovy. Dá se rozděliti na trojí hlavní směr: na kritické studie o berních předlohách vládních, na práce dogmatické o positivném finančním právu rakouském a na studie v oboru historie jeho. V každém tom směru vykonal Talíř platný a čestný kus práce.

Práce prvého směru jsou nejčetnější, jak pochopitelno z toho, co výše uvedeno. Náleží sem zejména obsáhlá studie „Über die Reform der direkten Steuern (mit Ausnahme der Grundsteuer) nach den Anträgen der Regierung“ (1874), „Einige Gedanken über die provisorische Regelnng der dir. Besteuerung in Oesterreich“ (1877), „Reforma berní. Úvahy o vládní předloze v příčině upravení osobních daní přímých“ (1893).

Ráz těchto spisů Talířových dá se asi správně vystihnouti slovy, že byl rozumně konservativný. Neuzavíral se závažnosti vymožeností vědy finanční pro pokroky zákonodárné, ano domnělou ustálenost zásad její spíše přeceňoval. Nebyl žádným zbožňovatelem daného stavu zákonného, jehož vady výtečně znal; nebyl zastancem nehybnosti. Ale jsa až příliš dobře obeznámen i s duchem praxe i s psychologickými

a hospodářskými podmínkami zdaru všelikých snah opravných v tomto nad jiné choulostivém oboru veřejného práva, byl až na dno duše proniknut přesvědčením o historické relativnosti každé soustavy finančního práva. Proto přistupuje s nemalou dávkou skepse ke všeliké novotě a zkoumá, hodíli se na půdu poměrů vytvořených kolejemi ustáleného zvyku a hospodářských poměrů; vyšetřuje pečlivě, dají-li se záměry opravné navrženými prostředky berní techniky také dosáhnouti. Hned úvodem svého spisu výše na prvém místě uvedeného s nevrlostí kárá krasořečnické obraty vládních motivů k předlohám z r. 1874 a klade si za úkol vyšetřiti nejenom, hoví-li předlohy zásadně požadavkům vědy finanční, nýbrž také dají-li se prostředky navrženými provesti; a v úvodě ke spisu druhému jasně vyslovuje, že „historický vývoj, mravy a obyčeje, zkrátka individuálnost každého národa vyžaduje zvláštních, snad i vědou samou méně doporoučených ustanovení a zařízení. Nedbání stavu trvajícího mstívá se tím, že se za něco, co snad objektivně jest méně dobrým, zavádějí věci, jež vzhledem k povaze půdy, na níž mají růsti a plody nésti, ani kořeny nemohou zapustiti. Takové odvážné novoty bývají spojeny s revolucemi v oboru národohospodářském.“ A těmi vlastními slovy autorovými jest asi nejpřípadněji vystižen ráz jeho kritické práce naproti daňovým opravám rakouským. U něho všechen pokrok měl, aby byl jistým, budovati se na pevné půdě historicky utvořených poměrů. I tam, kde jsme my mladší mívali z nových útvarů finančního práva radost, nepouštěl on z rukou kritickou sondu zkušeného praktika.

Druhému směru náleží nejobsáhlejší dílo Talířovo, kniha skoro o tisíci stran, vlastním nákladem spisovatelovým vydaná „Kolky a poplatky v Rakousku“ (1896).[1] Každý znalec ví, jaká je to spletitá a — jak se říká — nezáživná látka, kterou jen malý počet lidí v skutku dovede proniknouti a ovládnouti. Tu osvědčila se nejdokonaleji Talířova neúprosnost v pronikání podrobností (však také jen pak je možná dokonalá kritika!). Ale rovněž jeho již vylíčený konservatismus. Bylo samozřejmo, že vědecký duch Talířův nemohl se spokojiti nějakým povrchně-formálním seřaděním těžko obzírné látky, v níž — namnoze bez určitého uvědomění zákonodárcova — pod jednotným základním názvoslovím dvojí, celou podstatou rozdílný živel je dohromady splichtěn a propleten: vlastní živel poplatkový a živel daňový (to, co novější nauka označuje jako daně obchodové, impôts sur les actes, Verkehrsteuern). Zdálo se nám, že není možno v soustavné vědecké práci uniknouti vlivu této skutečnosti na vnitřní uspořádání látky. A on se té domnělé nutnosti nepoddal. Aby nikoho nezůstavil v omylu, že by snad neznal té distinkce, novější finanční vědou vypěstované, dotkl se jí v úvodě, ale soustavu své knihy, pěknou, pro praktické používání díla jako knihy příruční velmi účelnou, vybudoval si na ryzích momentech techniky berničné ze zákona čerpaných, usnadnil používání nad míru pečlivě sestavenými ukazateli. On základního rozdílu finančně vědeckého, jejž zákony naše neznají, jako dělítka do své soustavy ne-

[1]) Kromě toho ještě menší rozpravy: Osobní daň z příjmů a voliči do říšské rady, pak rozdělení této daně dle národnosti. (Sborník věd právních a státních II. roč. seš. 3). „Osobní daň z příjmů a rolnictvo“. (Zeměd. politika. Roč. I. č. 1.).

připustil, a proto také, dojista úmyslně, pominul v čelo své knihy postaviti rozbor pojmu poplatku a daně obchodové s hlediště finanční vědy a srovnati s ním výměry a názvosloví zákonné. Moderní vědec finační jistě by v tom shledal vadu knihy, ale Talíř by byl odpověděl svým způsobem: „Slyšíte, až se bude jednat o spis kritický k reformě našich t. ř. kolkův a poplatků, tam se to musí provest, a kdy bych psal takový, také bych to udělal. Tady jde o výklad platného práva.“ Ten pak podal Talíř způsobem vzorným, dovolávaje se obsáhlou měrou rozhodnutí vyšších stolic správních i soudu správního. Literatura finančního práva v celém Rakousku nemá v oboru poplatkovém knihy stejně cenné a bude vděčnou úlohou některého z odborných nástupců Talířových postarati se, dokud hlavní zákon poplatkový zůstane v platnosti, o doplňovací revisi k novému vydání, na něž odborníci již toužebně čekají.

Třetímu konečně směru literární práce Talířovy, historickému, náleží „Arha, studie z dějin finančního práva rakouského“ (1890), jejíž tresť tvořila obsah jeho řeči při nastolení rektorském r. 1889. Jen malou část svého hojného materiálu, jejž v prázdných chvílích za své poslanecké činnosti ve Vídeňských archivech nasbíral, zužitkoval zde autor k monografickému spracování.

Jako odborný spisovatel v oboru statistiky, druhého to předmětu své učitelské činnosti universitní, Talíř nevystoupil. Jeho jmeno, jakožto předsedy statistické komise Pražské, stkví se však na úvodech publikací té komise nikoliv jako pouhá forma, nýbrž spolu jako doklad mnohého vlivu, jejž on měl na směry a způsoby zjišťování a spracování příslušných látek. A v pracích svých o právu finančním užíval statistiky rád a případně. K učitelství statistiky přinesl si důležitou vlastnost: kritickou soudnost. Nedal se omámit žádným lesklým heslem, žádnou chvilkovou populární náladou theoretiků statistiky, nedal se strhnouti ke smělým generalisacím, které časem bujejí při odvozování tak řečených statistických zákonů. Byl přísným ve zkoumání původu a záruk přesnosti čísel statistických a střízlivým u vysuzování pravidelností z jejich řad. Proto právě v jedné ze svých posledních rozprav vystoupil proti Wieserově jednostrannému kořistění z dat statistiky o dani příjmové ve prospěch poplatnické převahy Němců v Čechách. Nejvlastnějším živlem jeho učitelské činnosti zůstávalo však finanční právo. Neobligátnost předmětu přiváděla do něho, jak již podotčeno, jen malý kruh posluchačů. Ti však pociťovali z pravidla opravdový zájem pro věc a slýchal jsem je přečasto, jak si libovali, že návodem Talířovým bylo jim platně usnadněno proniknouti i v ducha berní soustavy rakouské i ve všecky podrobnosti její techniky.

A nyní slovo o Talířovi jako člověku a soudruhu. Jeden z Pražských denníků v posmrtné vzpomínce pravil o něm, že byl „muž mírný, rozšafný, neodvislý, nebažící po cti.“ Slova velmi případná a podpisuji všecka, jenom bych k nim dodal ještě: muž pevných zásad, jasných cílů, přísné spravedlnosti a při vší zdánlivé suchosti muž hlubokého citu. Kdo se dá podplatiti ohebností forem a hladkou výmluvností, těžko se dodělal úsudku správného o pravé ceně Talířově. Dar výmluvnosti mu scházel a on si toho byl úplně vědom. Tím více dbal věci, jádra a vídallí jsem ho se rozhorliti u zkoušek, bývalo to, když

kandidát chtěl překotnou výmluvností neb lesklou frází zastříti mezery svých vědomostí. Ale nedostatek výmluvnosti nebyl nedostatkem vtipné formy. Stopy zvláštního rázovitého sarkasmu najdou se v kritických jeho spisech. V osobním styku zachovával umírněnost úsudku a prostou srdečnost. Jeho vřelé politické stranictví nebylo slepým pro lecjakou vadu a úsudky o osobnostech mívaly případnost až překvapující. K universitě a studentstvu lnul vřelou láskou. O své churavosti, ač ji bylo v posledních letech na něm znamenati, málo se zmiňoval. Ještě ho živě mám před očima, kterak v posledním témdni letního semestru minulého, kde mu denně bylo přicházeti k rigorosím, přinášel po každé motouzem svázaný balíček knih ze své bohaté knihovny pro právnickou knihovnu seminární. Když jsem je chtěl zapisovati, říkal: „Počkejte, přinesu jich ještě" A přinášel usmívaje se svým srdečným způsobem projevům uznání.

Zdá se mi dnes, že by si tato ryzí mužná postava, v níž bylo sloučeno tolik silných ctností, tolik ušlechtilých rysů povahy, tolik skromnosti a tolik povznesenosti nad přízní doby a zevnostmi veřejného uznání, zasloužila zvláštní podrobné studie. Máme my opravdu tolik takových mužů, aby mohla i lidská památka jejich, na konec nerozlučná s jejich působností životní, vymizeti bez zachycení pérem životopiscovým? Takovou rovnováhu duševní může v člověku vypěstovat jen život naplněný vážnou prací a hlubokým smyslem pro povinnost. Talenty nám, bohudík, dorůstají; ale vypracovati se k takové ustálenosti názorův a pevnosti směru jest možno jen dlouhým velikým úsilím pracovním. I zůstala v pravdě jeho odchodem mezera vysokému učení a českému písemnictví, dvojnásob citelná, protože se ještě chystal k prací další, které by na podporu býval veliký rozhled, obsáhlé vědění a uzralá soudnost. Zůstala nám však také světlá památka a krásný vzor, jakož i plody práce, jejichž hodnotu neničí čas.

Dr. *Albín Bráf.*

Teresa Stolzová.

Ráno dne 23. srpna 1902 nalezli v Miláně v jejím bytu na loži mrtvou slečnu Teresu Stolzovou. Dokončena skvělá, leskuplná životní pouť krajanky naší, která jako mladé ptáče vyletěla sobě z Čech na jih, ale tam již zůstala, k uměleckému působení do své domoviny se nevrátila. To bylo tím, že velikým nadáním a velikým uměním svým otevřela sobě kraje nové, které ji dovedly k sobě mocně upoutati, — a snad i tím, že ji to netáhlo nazpět tam, kde na počátku v její nadání se nevěřilo.

Teresa Stolzová — narozená 1834 v Kostelci nad Labem — byla umělkyní velikou, přímo neobyčejnou. Neboť ovládala stejným dokonalým uměním všechny obory zpěvu, od prosté poetické písně až k mohutnému zpěvu dramatickému a ke květnatému, všemi barvami hrajícímu pění ozdobnému. A měla duši. měla výraz, měla i hru. Tedy všechno, čeho třeba k samému vrcholu umění pěveckého, zvláště dramatického. Dramatického v nejširším významu.

Vyspěla neobyčejně vysoko — a přece počátky její byly velmi těžké, krušné, přímo takové, že ji mohly úplně sraziti nazpět s té stráně tužeb, na kterou mladé děvče se dralo. Neboť když počátkem padesátých let devatenáctého věku přišla do Prahy a tam na konservatoři dvě léta studovala, radili jí její učitelé upřímně, aby toho všeho nechala, že to k ničemu nepovede... Jestliže po jediném poslechnutí mladé začátečnice utvoří si někdo o ní nesprávný úsudek, bývá to omluvitelno. Neníť vždy možná okamžikem, nejednou i různými vedlejšími náhodami zastřeným, učiniti sobě o míře nadání úsudek zcela nepochybný. Ale když učitelé po dvouletém pozorování mladé elevky nepoznají při ní naprosto ani možnost nějakého pozdějšího úspěchu, jest to přece jen podivno. —

Ale mladá dívka nedala se zastrašiti. Pudilo ji to přes osudné officielní prognostikon mocně dále — vnitřní hlas jí pravil, že jen ona má pravdu, i kdy by všechen ostatní svět byl jiného mínění. Vnitřní hlas nejednou klame — tentokráte věštil správně. Terinka Štolzová se odebrala z konservátoře k výborné učitelce zpěvu paní Čabounové, od které zvěděla — a za nedlouho sama se přesvědčila — že z ní přece jen může něco býti. A bylo. A něco docela nevšedního. Dopomohl jí k tomu kromě zmíněné právě učitelky ještě druhý její učitel a její švagr Luigi Ricci, učitel zpěvu a operní komponista: v Praze známe od něho a jeho bratra společně složenou rozkošnou operu Kryšpín a kmotra.

Bydlil v Terstu. Terinka Štolzová odjela k němu, tam na základě italské školy velice se zdokonalila ve zpěvném umění a vedle toho naučila se jazyku italskému. Zamýšlela zprvu věnovati se operní karriéře německé — samostatného divadla českého tehda vůbec nebylo. Ale Luigi Ricci uvedl ji do karriéry italské, opatřiv jí r. 1858 v Miláně i dobré přijetí i první engažování k italské opeře v Tiflise. Tam působily ob čas znamenité pěvecké síly italské, mimo jiné později i slečna Emma Turolla, v Praze i v celém uměleckém světě výtečně známá.

V Tiflise zůstala Teresa Stolzová tři léta, potom nastal i u ní obvyklý spůsob italské karriéry operní, ve které totiž umělci pravidlem jsou engažováni u jednotlivých divadel vždy jen na jednu stagionu. Zpívají do roka buď tři, čtyři měsíce na jediném jevišti, neb i v různých stagionách roku na několika různých divadlech. V zimě r. 1862 zpívala česko-italská umělkyně v Cařihradě, r. 1863 opět celý rok v Tiflise, potom v Turině, v Nizze, v španělské Granadě, v Bologni a v Palermě.

K nejslavnější tehda operní scéně italské, k divadlu della Scala v Miláně, engažována byla T. Stolzová r. 1865. Osvědčivši se již v minulých letech znamenitou umělkyní, založila sobě ve Scale světovou slávu. Těšila se zvučnému, ušlechtilému a výraznému hlasu a vykazovala se uměním takovým, že se stejným úspěchem zpívati mohla partie koloraturní jako dramatické. Vedle oper Don Juan, Hugenoti, Židovka, Afričanka měla ve svém repertoiru i Lucii, Normu, Lindu, dále Verdiovské opery Nabuco, Ernani, Rigoletto, Maškarní ples, Trovatore, Macbeth, později i Ruy Blas, Forza del destino, ještě později též Aidu, kterou zvláště sobě dobyla jmena jako nejznamenitější pěvkyně této partie a spolu arci jako jedna z největších pěvkyň vůbec.

Mimo uvedené opery zpívala ještě v celé řadě jiných oper vlaských a v nesčíslném počtu koncertů.

Giuseppe Verdi, poznav ji r. 1865 ve Scale, byl jejím hlasem, uměním zpěvným a jejími výkony na jevišti tak uchvácen, že od té doby sopránové partie svých oper a jiných skladeb psal výlučně pro její hlas. První z nich byla Eboli v opeře Don Carlos, druhá v opeře Ruy Blas, třetí Aida. Mimo to přepracoval mistr pro hlas Teresy Stolzové sopránový part v opeře Forza del destino, která patří k jeho nejlepším dílům.

Na podzim r. 1866 zpívala Teresa Stolzová v Bologni, kdež po prvé se dával vzpomenutý právě Don Carlos, v karnevalu 1867 v Římě, potom v Miláně a Janově, r. 1868 v Turině, r. 1869 v della Scalla v Miláně a r. 1871 a 1872 opět v Milánském della Scala, kdež vytvořila po prvé Aidu pro ni napsanou a dvě neděle před tím — dne 24. prosince 1871 — po prvé v egyptské Kahyře dávanou. Aida byla sice určena již k slavnostem při otevření Suezského průplavu r. 1869. Ale byla odložena, protože nebyly v Paříži v čas hotovy dekorace a kostumy a později, ve vypuklé válce francouzsko-německé a zvláště při obležení Paříže vůbec nebylo lze je z Paříže dostati.

Teresu Stolzovou pozval místokrál egyptský, aby vytvořila partii Aidy v Kahyře hned při tamní premiéře. Ale umělkyně neodebrala se tam r. 1871 z té příčiny, že G. Verdi nepřijal pozvání do Kahyry. Byloť mu vždy proti mysli přispívati svou přítomností v premiérách k zevním výsledkům svých děl — a mimo to nesvědčila mu plavba po moři. Stolzová sama odebrala se do Kahyry zpívat Aidu teprve r. 1873. Před tím zpívala v Neapoli a v Paříži, kde po prvé přednesla sopránový part Rekviem, pro její hlas Verdim rovněž napsaný. Verdi tehda v Paříži sám svou skladbu dirigoval — bylať jemu Paříž skoro druhým Milánem.

Roku 1874 účinkovala Teresa Stolzová v Římě, potom po druhé v Rekviem v Paříži, dále v Londýně, Vídni, Benátkách, Florencii a Petrohradě. Po té vytvořila partii Aidy v Paříži při tamní premiéře. Odtud se odebrala opět do Petrohradu — kdež mimo nadání zakončila svoji skvělou uměleckou karriéru. Byvši napadena chorobou hlasivek, která uškodila jejímu dříve plnozvučnému hlasu, vzdala se umělkyně veškera dalšího vystupování na jevištích a v koncertech i uchýlila se do zátiší, ozlaceného její slávou, bohatstvím a především přátelstvím velikého G. Verdia.

Teresu Stolzovou poznal jsem osobně v Miláně, přibyv tam r. 1886 v záležitostech Národního divadla. Jak mě přijala, jak mi byla pomocna ve snaze získati Národnímu divadlu Verdiovu operu Otella, napsal jsem ve své knize „Mé vzpomínky“ a ve feuilletonech „Politik“ ze dne 29. a 30. srpna 1902; v těchto zmínil jsem se také o návštěvě slavné umělkyně v Praze v srpnu 1886.

Bohužel nebylo tehda slč. Stolzové již možno vyhověti vyzvání, aby zazpívala v Národním divadle buď v opeře nebo koncertě. Bývala by to učinila, jak jsem pozoroval, velmi ráda; bylať vůbec velmi dojata poznavši Národní divadlo a jeho uměleckou úroveň. Ale když jí nebylo možno vystoupiti v českém divadle do r. 1876, pokud byla na vrcholu

svého umění a svěžesti hlasové, bylo pochopitelno, že se zřekla vystoupení v době o deset let pozdější. —

Teresa Stolzová byla z nejskvělejších zjevů zpěvného umění ve druhé polovině věku devatenáctého — a jsouc v každém vzhledě zahrnuta štěstím, zůstala uchráněna těžkého osudu, jaký schvátil soudobou jí pražskou umělkyni činoherní jmena rovněž světového, Fanny Janouškovou, trávící poslední léta svého života v neskonalé bídě. — Jen škoda, že jeviště české zůstalo naprosto bez součinnosti síly tak znamenité, jakou byla Stolzová! Byla rozená Češka, hlásila se vždycky k svému českému původu, ale uměním jejím zůstalo ozářeno jenom nebe italské. —

Nechť milá, sympatická umělkyně klidně spí nedaleko velikého mistra, s nímž pojilo ji nejvroucnější přátelství a jejž přečkala jen o nemnoho měsíců! *Fr. Ad. Šubert.*

Nové písemnictví.

Filosofie.

Pod titulem *Hynovo dušesloví* vydal Frant. Čáda v rozpravách České akademie velmi zajímavý spis „jakožto příspěvek k historii počátků psychologie české." Vykládá v úvodě své práce, co jej přimělo k tomu, aby se jí podjal: přesvědčení, že není možná, aby nám někdo sepsal spolehlivé a případné děje filosofie české, pokud nebude mu po ruce s dostatek důkladných monografií o jednotlivých pěstovatelích filosofie u nás. Čáda ukázal nám svou rozpravou, jak by asi bylo pořiditi takové monografie, obrav si za předmět své studie knihu Karla Ferdinanda Hyny (narozeného r. 1802 ve Lhotě Kácovské [1]), kněze ušlechtilé povahy, který jakožto kapitulní děkan Staroboleslavský zemřel dne 3. dubna 1881. Hyna, když ještě byl zámeckým kaplanem v Nížboru u Nové Huti, sepsal a r. 1844 nákladem Matice České (v Malé Encyklopaedii) vydal své „Dušesloví zkušebné", první to českou soustavnou příručku psychologie, právě proto tak pozoruhodnou. Toto dílo tedy Čáda rozbírá zevrubně postupem, který v úvodě své rozpravy odůvodňuje, nejprve po stránce historicko-literární („Historie spisu"),

[1]) Jungmann v Historii literatury české napsal, že byl Hyna „narozen 2. srpna 1802 ve ***Lhotě Kácové***, bývalé čtvrti Římovské, kraje Kouřimského." Naučné slovníky Kobrův i Ottův také udávají Lhotu Kácovou jako rodiště Hynovo. Ve spise p. Čádově čteme, že Hyna „narodil se 2. srpna 1802 ve ***Lhotě Kácovské*** (u Kácova, okr. Vlašim)." To jest omyl, který nepochybně vznikl z domnění, že Lhota Kácová a Lhota Kácovská jest jedno a totéž; v pravdě však jsou to dvě zcela rozdílná místa. ***Lhota Kácovská*** nalézá se při severovýchodní hranici okresu Vlašimského a patří farou ke Kácovu, kterým se na té straně počíná okres Uhlířskojanovický; ***Lhota Kácová*** pak leží v okrese Benešovském ve farní osadě Kozmické, k níž patří také Ostředek. V Kozmické matrice nyní dp. farář J. Pittner k mé žádosti zjistil, že „ve Lhotě Kácové se dne **3.** (nikoli 2.) srpna 1802 narodil Karel ***Hýna***, syn Jiřího Hýny, svobodníka ve Lhotě Kácové, a jeho manželky Anny, rodem Mudrochovy z Tatounovic."

Poznam. redaktorovo.

pak s hlediska filosofického po stránce obsahové, vytýkaje v odstavcích následujících prameny knihy Hynovy, předváděje z ní část po části, aby ocenil kriticky myšlenkové jádro celku i jeho názvosloví („Rozbor věcný,“ „Terminologická stránka spisu“), načež připojuje jako „Závěr“ přehled filosofických a najmě psychologických prací z novodobé literatury české asi za 50 let před vydáním Hynova Dušesloví, aby bylo na jevě, jaká hodnota tomuto přísluší hledíc ke spisům, které je předcházely. Aby se čtenář mohl v rozpravě snadno obezříti, opatřena v předu podrobným „Analytickým obsahem“ a v zadu neméně zevrubným „Ukazatelem jmen a věcí.“

Sledovali jsme s rostoucím zájmem, kterak Čáda provádí svůj úkol, a podáváme zde přehled čelných myšlenek jeho studie. Tato vypisuje nám předně osudy knihy Hynovy, najmě příčiny, pro které hned po prvním vytisknutí některé její listy (a které) znova bylo tisknouti. Stalo se tak jednak pro výtky dr. Jana Čejky, hledící k nesprávnostem ve fysiologických jejích výkladech, jednak pro nespokojenost Hynovu s některými opravami korrektora prof. Chmely. Konečně vydáno na veřejnost (r. 1844) takto změněné Hynovo Dušesloví, ale pohřešována na něm předmluva a výčet pramenů, z kterých čerpáno. Bylo to právě tou dobou, kdy Palacký znovu naléhal na zahájení vážné a věcné kritiky u nás, a dr. Frant. Čupr zaslal potom (r. 1846) velmi nepříznivou recensi o díle Hynově do Časopisu Musejního, k níž přidružil se pak podobně ostrý posudek (při srovnání vydaného Dušesloví s Klácelovou Dobrovědou) z pera bibliothekáře A. J. Vrťátka. Čupr „nejen že vytkl spisovateli, že tam, kde podává vlastní výklady, výklady ty většinou jsou nepodařené a nesprávné, ale hlavně odsoudil spis Hynův proto, poněvadž není původní, nýbrž z největší části jest pouhým překladem, po případě jakýms takýms spracováním *dvou* německých pramenů: díla Lichtenfelsova (Grundriss der Psychologie, Innsbruck 1824) a pak přednášek Herbartovských na Pražské universitě konaných.“ Ale Jungmann — jako vůbec tehdejší buditelé našeho národa — váže si každé literární novinky české, jestliže vynikala formálními přednostmi a zvláště jazykem, třebas ne původností a věcnou hloubkou, — ujal se Hyny poznámkou připojenou ke kritice Čuprově. V té dosvědčoval, že Hyna „v pravdě předmluvu napsal, a v ní všecky od recensenta vytčené i mnohé jiné prameny udal, ale že předmluva ta tiskem nevyšla, poněvadž vydavatelům později o několik dní dodána byla, kdežto zatím z náhodného nedorozumění (dle Čády, že „pro nedočkavost některých literatury milovníků“ uspíšil její vydání asi Palacký) již kniha se prodávala a na mnohé strany rozeslána byla.“ Přes to zdá se, že předmluva Hynova nejspíše asi úmyslně vytištěna nebyla, ježto uváděla také prameny „v Rakousku tehdá ne cele dovolené,“ a bylo se obávati, aby censura proto vydání nové knihy nestěžovala.

Pilnému badání Čádovu jest děkovati, že jednak doplnil, jednak opravil kritiku Čuprovu. Poštěstiloť se mu hojnými juxtaposicemi příslušných textů přesvědčivě dokázati, že Hyna netěžil toliko ze spisu Lichtenfelsova a universitních přednášek (bez pochyby Herbartovce Frant. Exnera), jak tvrdil Čupr, nýbrž mimo to i z jiných ještě německých knih (jichž tituly rozprava podrobně udává), pocházejících od spisovatelů Schulze, Kruga, Friesa, Burdacha a snad i Bardiliho a Stieg-

litzé. Hynovo Dušesloví, ačkoli obsahuje vlastního auktorova duševního majetku pramálo, není přece plagiátem, nýbrž naprostou kompilací z 5—6 pramenů, ale prodchnutou jednotných názorem, a to v duchu filosofie Jacobiovské. Hlavním zdrojem, z něhož vážil Hyna, byla vedle Lichtenfelsova Grundrissu také Gottl. Ernsta Schulze „Psychische Anthropologie“ (vydaná podruhé v Gottinkách r. 1819). To se ještě patrněji ukazuje v Čádově „Věcném rozboru“ spisu Hynova. Tento rozbor vypočítává krok za krokem, kde který cizí živel Hyna do svého díla pojímal, kterak ustavičně ocitoval se v rozporech, když různé ty názory snažil se v poučkách svých sjednotiti, jak zde onde blížil se na oko nynějším ponětím psychologickým, a jak přece zase v starších uvázl.

Odborníkům doporučujeme podrobnosti tohoto odstavce práce Čádovy; čtenářům Osvěty postačí některé ukázky. Hyna již do výměru psychologie „zkušebné“ vložil dvě neslučitelné myšlenky: Lichtenfelsovu (Jacobiovskou), že lze odvoditi tuto vědu deduktivně z názorů o duši lidské, a Herbartovskou, jež v skutku hledí psychologii zbudovati cestou empirickou. I do ponětí „vědomí“ čili „svědomosti“ Hyna vkládá jednak Herbartovský výklad, dle něhož vědomí jest označením shluku představ, které v jistém okamžení v sobě zastihujeme, jednak Lichtenfelsovský, jemuž jest slovo „vědomí“ jen jiný název pro duši. Celek svého „Dušesloví“ Hyna rozděluje podivně a beze všeho odůvodnění ve dvě hlavní části. Prvá z nich promlouvá o duševních činnostech, pokud prý na ústrojí tělesném jsou nezávisly — pokus to o jakousi psychologii abstraktní a obecnou, — druhá o duševních činnostech, pokud prý k tomu ústrojí jsou připoutány; k obsahu této části se ještě níže vrátíme.

Hyna třídí veškeru činnost duševní dle „látky“ či lépe dle předmětů, jakých se týká, v smyslovou a v nadsmyslovou, a dle formy čili spůsobu, jakým se to děje, v „původní, neurčitou snahu“ (kterou prý dušesloví *zkušebné* se nezabývá) a v „určitá působení“, a tato zase v představy (v širším slova smyslu), city a snahy, jichž prý by duše nenabyla, kdy by jich nebyla již původně schopna, t. j. uznává jisté základní „mohutnosti“ duševní. Čáda, podávaje přehledné tabulky hlavních psychologických pojmů třídních u Hyny i Lichtenfelsa, dokazuje, kterak Hyna nápodobil Lichtenfelsa, ale různil proti němu cit od čití, nesprávným spůsobem rozlišoval „čití“ a „názor,“ a podržoval pojem „obecného čití“ dnes již zamítaný. Po zmínce o nedokonalostech speciální aesthesiologie u Hyny dovozuje Čáda, kterak tento v poučkách o vztazích mezi představami (o jich sdružování a vybavování) přidržoval se asi Exnerových přednášek, ale vady této Herbartovské theorie ještě sám rozmnožil a zejmena při výkladu reprodukce představ rovněž důležitého momentu rekognice si nevšímal, pro kterou nelze ve vybaveninách spatřovati pouze a jedině ony původní „staré“ představy, které prostě jen „padly pod práh vědomí“ a nyní „tytéž, staré představy“ zase se nad něj povznesly, nýbrž jevy duševní opravdu „nové,“ „jiné“ (třeba s „prvotnými,“ „starými“ v mnohé příčině shodné). „Obnovlivost“ představ (reprodukci) dělí Hyna jednak v přímou a nepřímou (t. j. přispěním „posil“), jednak dle toho, jeli vybavenina „úplně určitá, jednotnická,“ anebo „více méně neurčitá, rodová.“ Dle toho jeví se

obnovlivost buď obrazností (jakožto paměť a obrazotvornost) anebo myslivostí. Myslivost čili um Hyna liší (dle Lichtenfelsa) od rozumu (jakožto mohutnosti nadsmyslných představ čili idejí) a v odstavci o „poznávavosti“ umístil i pokus o klassifikaci věd, historicky sice zajímavý, ale i na tehdejší dobu chatrný. Hyna i v nauce o citu a snahách projevuje svou nedůslednost, zprva broje proti výkladům Herbartovým jako nedostatečným a hned zase v podstatných kusech je přejímaje; ale musíme již zůstaviti vlastní četbě čtenářově, aby jej v průvodě Čádově sledoval do těchto končin jakož i do učení o „nadsmyslové“ činnosti duševní.

Celý druhý oddíl Hynova Zkušebného dušesloví, v němž bychom očekávali jakýsi nástin fysiologické psychologie, rozvržen (bez jakéhokoli předchozího odůvodnění) v 7 nestejných, téměř nijak nesouvislých kapitol. První nadepsána nepřiměřeně „Soustava nervová,“ ač pouze upozorňuje na některých odborech, kterak psychické jevy a fysiologické funkce tělesné vespolek se provázejí a podmiňují. Kapitola druhá („Věk“), nejzajímavější z tohoto odílu, přináší jakousi konkretní psychologii člověka co do věku a tím také první náčrtek jakési psychologie dítěte, zpracované dosti samostatně dle knihy Burdachovy.

Kapitola třetí („O spaní a snech“) svědčí o zájmu tehdejší doby pro zjevy somnambulismu a hypnotismu; ve čtvrté („Neduhy duševní“) Hyna třídí neduhy tyto (nezávisle na Schulzovi a Friesovi) dle toho, zda ochuravěla představivost či citlivost či žádostivost. Pátá kapitola („O letorách“) pokouší se odvoditi 4 hlavní druhy letor z poměru, v jakém vyskytuje se vnímavost a samovolnost v témže člověku, připomínajíc, že letora ryze cholerická, flegmatická atd. jen málokdy se nám v skutečném životě vyskytuje. Šestá kapitola (nejchatrnější) obsahuje chudé poznámky a suchá historická data o řeči a písmu, nestarajíc se hrubě o původ a vývoj důležitých těch zjevů, a konečně sedmá („Okolnosti jiné“), náčrt to jakési psychologie individuální, podává výňatky ze spisů Schulze a Friesa o rozdílech v duševním životě u jedinců, rozličném dle pohlaví, dále scházíli komu některý smysl, o významu zdraví, po případě churavosti tělesné, pro život duševní a p.

Hynovo „Dušesloví“ vyniká (snad přispěním Jungmannovým a Chmelovým) slohem prostým i pěkným a líčením věcí, o něž jde, jasným a srozumitelným. Kdy bychom měli úplně sebrané názvosloví z doby před vydáním spisu i po něm a mimo to původní rukopis Hynův, bylo by lze přesně určiti, které terminy přičísti jest Hynovi, a které si vypůjčil odjinud. Ale obé nám schází, a víme toliko, že podle usnesení sboru Matičného bylo naléháno na to, aby terminologie v Dušesloví byla uvedena v souhlas s názvoslovím té doby obvyklým, ve filosofii tedy po výtce s Markovým, o jehož díle níže bude zmínka. A tak Hyna v skutku jednak přejímá výrazy od Marka již utvořené, jednak kde potřebných u Marka není, tvoří si nové sám, a kde se s Markovým pojímáním co do věci nesnáší, neváhá vymeziti si jinak výraz třeba co do znění stejný. Čádova rozprava, přinášejíc pečlivý seznam terminů, které v díle Hynově nově se vyskytují, dodává, že Hyna při jich tvorbě nebyl valně šťasten, že příliš lpěl na německých předlohách a ani v svém vlastním názvosloví neprojevoval dosti ustálenosti.

Zbývá ke konečnému odhadu Hynova Dušesloví vytknouti, jaké místo zaujímá ve vývoji filosofické a zvláště psychologické literatury, vzniklé asi v 50 letech před r. 1844. Pěstění těchto vědeckých odborů po česku vadilo hojně překážek: převaha němčiny, panující ve vědě i v celém tehdejším životě u nás, nepatrný počet mužů schopných filosofického badání, nepovzbuzovaných téměř nic universitními přednáškami, které konány po latinsku a pak po německu na základě učebnic od vlády schválených, nedostatek českého čtenářstva a orgánu, který by uveřejňoval práce toho rázu, jmenovitě obšírnější, a mimo to policejní úzkostlivost tehdejší censury. Průkopníci naší literatury filosofické vábeni byli více německými spisy mimoškolními, složenými v duchu filosofie pokantovské neb i protikantovské od Kruga, Friesa, Garve, Jacobiovců, Schellinga a pak od modního Hegla. Pracovníci „nižšího řádu“ překládali (obyčejně chatrně) hlavně knihy filanthropů J. H. Campe a Chr. G. Salzmanna; tak Jan Rulík, Kramerius, Fil. Neděle, Norb. Vaněk a j. Muži znamenitějších schopností jednak překládali díla i z literatur neněmeckých, jednak počali vydávati naše starší památky filosofické (na př. Komenského), jednak na povzbuzování Jungmannem skládali rozličné učebnice vědecké, obyčejně sestavené dle knih německých. Tak na př. Markova „Umnice“ z r. 1820 jest vzděláním Kiesewettrova Kompendia logiky a v pozdějším zpracování vydaná se „základní filosofií,“ a metafysikou (z r. 1844) opírá se o dílo W. T. Kruga (System der theoret. Philosophie) a Jos. N. Jägra (Anfangsgründe der Metaphysik). Hyna tímto kompilováním cizích pramenů podobá se jiným našim spisovatelům tehdejším, ale užitím většího počtu takých pramenů předčí nad ně. Za to však nedostihuje některých jiných našinců, kteří, ač rovněž těžili z cizích děl, přece ani prostě nepřekládali, ani nekompilovali. K těmto vedle K. S. Amerlinga a Mat. Fr. Klácela náležejí Frant. Palacký (Statě Krasovědné, Dějiny krasovědy a její literatury, O původu komičnosti a tragičnosti), dále J. Ev. Purkyně (Pojednání přírodoslovné o mluvě lidské, naturfilosofické „Všeducha prosloví“), zejmena však Vinc. Zahradník, horlitel proti přílišnému překládání cizích spisů u nás, jehožto ztracené „Dušesloví“ (z r. 1836) — soudíc podle jiných pojednání od téhož auktora pochozích („Rozjímání o některých stránkách praktické filosofie,“ „Filosofická jednání o vnitřní a zevnitřní povaze ctnosti,“ „Počátkové umění myslitelství“) — asi znamenitě vynikalo nad Hynovo. Odečtemeli tento ztracený spis Zahradníkův, znamená Hynovo Dušesloví zkušebné přece skutečný, třeba jen relativný pokrok proti jiným psychologickým pracím starším. Tyto zastoupeny jsou nepatrnými články Jana Nejedlého, V. M—ra (M. Millauera?) a Frant. Tomsy (v Hlasateli 1807—1808), hlubokým a původním článkem Palackého („Povšechné zkoumání ducha člověčího v jeho činnostech“ v Preslově Kroku 1821), prvním nástinem psychologie v Příteli mládeže (z r. 1823 — snad od M. S. Patrčky aneb od Zieglera), překladem nejprve části Campova Dušesloví, pak celku (tohoto od Norb. Vaňka r. 1826), některými psychologickými drobnostmi v stati Ant. Jana Jungmanna („Člověkosloví“ — v Kroku 1827), uvedeným již Dušeslovím Vinc. Zahradníka (1836), závažnějšími články Purkyňovými v Časopise Č. Musea 1837, 1840 („O ideálnosti prostoru zrakového,“ „Další psychologické bádání o prostorozoru“)

a některými pojednáními od Mat. Františka Klácela v témže časopise z r. 1841—1843 („O smrti,“ „O citu a rozumu“ a j.).

Čím tedy stojí (třebas jen relativní) hodnota spisu Hynova z r. 1844? Na to odpovídáme slovy Čádovými (str. 123): „Vyšly před prací Hynovou pokusy o jakous takous soustavu psychologie, ale nad ty vyniká Dušesloví zkušebné jak obsahem“ (snad — hledíc k slovům níže následujícím — rozsahem? — Pozn. ref.), „uceleností, tak i použitím více pramenů. Vyšly také před prací Hynovou články z oboru psychologie, daleko hlubší obsahem a daleko samostatnější, ale nad ně ovšem vyniká dílo Hynovo tím, že zpracovává obecnou nauku psychologickou *celou*, ne jen některou snad partii neb otázku z ní.“ Hyna, jakož z nenadání se svým dílem vystoupil, tak zase pojednou se odmlčel, dav se zastrašiti jednak obtížemi při vydání své knihy, jednak kritikou Čuprovou. V tom smyslu — dokládá dále Čáda (str. 130) „nebyl duch filosofický. Svědomitě zabral se do studia psychologických *knih* a podle několika knih zkompiloval svou psychologii. Nicméně popříti nelze, že přece měl myšlenku všecko jednotící, že nepočínal si ve svém eklekticismu bez jednotného názoru základního, jemuž podroboval a přispůsoboval, cokoli odkudkoli vyňal. Názor ten byla filosofie Jacobiovská; pravím: Jacobiovská, nikoli filosofie Jacobiho, poněvadž názor svůj nepřejal od tohoto filosofa sama, nýbrž od jeho žáka a od filosofů, kteří více méně k Jacobimu se přiklonili, a pak, poněvadž jej modifikoval ještě více v duchu křesťanství.“ — Pozdější naši psychologové (vyjma poněkud Ign. Hanuše) knihy Hynovy nedbali a její ozvuk filosofie Jacobiovské zanikl v hlaholu vítězného Herbartismu.

Z celé rozpravy Čádovy vypozorujete některé vzácné vlastnosti badatelské: svědomitost přípravy, založené na pečlivém studii hojných pramenů, s ní sdruženou filologickou akribii a rozvážnou (za to tím více důvěry vzbuzující) opatrnost úsudku. Budoucímu dějepisci naší novočeské filosofie bude vítán zejmena i Čádův kritický přehled prací toho oboru, u nás do r. 1844 vyšlých; v tomto lze bezpečně seznati, které to v skutku byly cizí vlivy, jimž se poddávali tehdejší naši pracovníci. O této věci Čáda opravil mínění Durdíkovo a dílem i Krecarovo. (Pozn. 5. str. 72—73.) Sloh rozpravy, jinak jasný, přece trochu nemírně užívá cizích výrazů (z nichž některé — ač ne všechny — jsem jako referent úmyslně podržel na důkaz svého výroku) a stal by se úsečnějším, kdy by některých myšlenek neopakoval. Čtenáři bylo by postupné pochopování obsahu značně usnadněno číslováním jednotlivých odstavců větších oddílů (zvláště Rozboru věcného a Závěru).

Ot. Josek.

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava moderního francouzského umění.

Velmi zajímavý podnik čilého spolku českých výtvarníků „Manes“ překvapil naši veřejnost ještě příjemněji, než nedávná výstava Rodinova. Bez předcházejícího reklamního vyzvánění otevřely se místnosti elegantního pavillonku pod Petřínem, a koketní bílý páv na plakátu Preisslerově zve naše obecenstvo k návštěvě výstavy, která znamená pro Prahu uměleckou událost. Nenaskytne se as hned zase příležitost, abychom seznali onu modernu, jejímuž vlivu podléhá na ten čas přízní četných stran zahrnuté modernistní umění u nás i v sousedstvu našem. Proto není divu, když všichni lidé dobré vůle, totiž přívrženci moderny, jakož i protivníci její, třeba neměli zlé vůle, s dychtivostí přichvátají, aby výstavu prohledli. Avšak nejen „strany,“ také obecenstvo nestranné, obecenstvo umění milující, obecenstvo intelligentní, a konečně obecenstvo zvědavé nemělo by této příležitosti zameškati. V této výstavě lze „něco viděti.“ Mohl bych poukazovati na vnitřní úpravu její, na umělecký vkus, s jakým je installována, ale to se u výstavy „Manesem“ pořádané rozumí samo sebou. Taktéž mohl bych nadhoditi poznámku, že v té výstavě jsou náramně sensační obrazy, a že vůbec je to cosi jako „atrakce,“ ale neřeknu to. Urážel bych tím nejen dobrý vkus, ale též úmysl vystavovatelů a neméně pořadatelů. Nejde o nijakou sensaci ani demonstraci, leda béřemeli demonstraci ve smyslu, v jakém se jí rozumí v přednáškové síni, když totiž v krátkosti demonstruje učitel svému posluchačstvu ad oculos, čemu by bez dlouhých výkladů ani neporozuměli. Tak předvádí nám také „Manes“ to, oč bychom se marně přeli, neznajíce to na vlastní oči — totiž moderní umění francouzské.

Nové sdružení malířů a sochařů (Societé nouvelle de peintres et sculpteurs), jehož členové vlastně tuto vystavují, má za členy nejen Francouze, nýbrž také Angličany (Harrison, East), Vlachy (Zandomeneghi), Belgičany, Štokholmskou sochařku (Martu Ameenovou). Přece však jest výstava zcela francouzská. Všichni jmenovaní hlásí se ke škole Pařížské, všichni jsou dle svého umění Francouzi. Tu tam zavzní v některém díle slabou ozvěnou řeč rodné země, jako na př. u Hannicottea, který se vyjadřuje mluvou starých flámských mistrů, jenže přidává slova a výrazy boulevardního jargonu. Ale to je sotva znatelné zbarvení, spíše nevědomé pronášení vrozených, zděděných pojmů. Tak prokmitává v krajinách Harrisona a Easta anglická letora, která se s impressionismem nepřátelí až do oné bezohledné důslednosti, s kterou Monet, Sisley, Pissaro přírodu předvádějí.

Jsou to neoblomní, hrdí umělci. Neslevují s přesvědčení svého zhola nic a malují přírodu, jak ji nikdo nemaluje, poněvadž ji tak nevidí jako tito impressionisté. Každý má svůj způsob, nejsou si nikterak podobni. Při tom vystupují bez okázalosti, a to je právě činí sympatickými. Myslím, že v tom jsou opravdu moderní. Jim nejde o „školu,“ nechtějí býti napodobeni Na to poukazují naši pořadatelé a to sluší s důrazem vytknouti. Výstava nebyla pořádána, aby se čeští umělci

učili malovati jako Besnard nebo Renoir, nýbrž aby česká intelligence seznala, jak malují přední francouzští umělci a co se Francouzům přítomné doby líbí.

Některé obrazy a skulptury budí u nás stejně nelíčený obdiv, jako jej budily v Paříži. Nádherný je západ slunce, viděný skrze křišťálový závoj vodotrysku v parku Versailleském. Gaston La Touche zachytil ohňostroj žlutých, fialových, zlatohnědých, modrých tónů s úžasnou bravurou a podává vše stejně poeticky jako přesvědčivě. Pak jsou zde krajiny Raffaelliovy, především jeho Porte St. Denis v Paříži, obrazy naplněné vzduchem, skutečnou atmosférou. Bledé záchvěvy sluneční, prorážející vrstvami mlhy, a pak tu lehkou Pařížskou mlhu samu líčí Raffaelli velmi suggestivně. Ohromná jistota jeho ruky dociluje zdánlivě zběžným načrtnutím znamenitých effektů. Tu je vše hotovo, ovšem nikoliv dle názoru běžného, který u nás převládá, ale dle pravidla moderního malířství, které káže: Neprováděj, když věc na obraze se jeví oku jako ve skutečnosti, nepřidávej, čeho by oko na danou vzdálenost a za daných světelných a vzduchových podmínek nemohlo postřehnouti. Vtip spočívá v tom, že moderní malíř v čas přestává prováděti.

Svou bezprostřední životností, nelíčeností a neméně výbornou malbou vynikají velké portréty, jako Dáma s hortensií, kterou maloval Caro-Delvaille, pak skupina od Fougerata. Tři páry očí dívají se z obrazu tak pravdivě, že rozdíl mezi obvyklou škraboškou portrétovaného a tímto výrazem nesmělé ostýchavosti, pichlavé samolibosti a naivního udivení u zobrazených tří žen zrovna diváka nutí, aby si ho povšimnul. Také dámské podobizny, které vystavuje Besnard, neodpovídají běžným u nás náhledům o kráse takové malby. Dámy nejsou krásny, ale portretovány jsou nade všechnu pochybnost věrně. Pleť madame R. „po lázni" leskne se v polostínu v charakteristních chladných tónech, a ty zcela modré stíny maloval Besnard nad míru směle a zároveň lehce. Druhá dáma v plesovém ustrojení zahalena jest šerem salonního zákoutí, z něhož vyhlíží její nervosní, řekl bych hysterická tvář, usmívající se s výrazem jakési bolestné koketerie. Nestejné obočí, poněkud zkřivená ústa, rysy tak často ve skutečnosti u ženského pohlaví se vyskytující, podány jsou svědomitě, ano jsou akcentovány. Malíř se vůčihledě snažil vystihnouti nejen zevnějšek, modelaci, proporce, ale též letoru, duši, charakter — individualitu. A divák chápe, že se to malíři podařilo. Jestliže obě portrétované dámy těmito obrazy byly spokojeny, byl by to důkaz vysokého uměleckého vzdělání francouzské společnosti. Jak soudí naše dámy o takových podobiznách? Troufám si tvrditi, že úsudek nedopadne ve prospěch tohoto umění, neboť vím, že máme daleko do oné kulturní úrovně, na jakou dospěli v městě nad Sekvanou. Patrně je tam umělecká poctivost ve větší vážnosti než u nás.

Francouzští modernisté malují současný život a své okolí. Proto také nevidíme na výstavě mnoho nahoty a žádné „historie." Jediný Denis ukazuje se býti krajinářem, figuralistou a maluje také Svatou rodinu a Ježíška, ale jest z nejkrajnějších modernistů a zdá se nejvíce dekadentem. S obrázy tohoto autora nemohu se spřáteliti, nerozumím jim ani za mák. Chápu impressionismus, jejž zastupují Claude Monet, Sisley, Pissaro, Emile Claus, Renoir — vesměs umělci bystrého oka a vnímavé duše, kteří zachycují přírodu s onou rapidností, jež jest

u moderny tak příznačna. Dostalo se jim názvu „luministů,“ a světelné problémy zajímají je také více než přírodní objekt. Monet na př. maluje stoh slámy, nebo chatrč zcela holou, neforemnou, ale vlastně maluje světlem prosycenou atmosféru, která tyto prostinké věci obklopuje, když slunce svítí nebo soumrak se sklání, v létě, na podzim atd. Ten vzduch a to světlo pak malovány jsou nanejvýše podivným spůsobem, zcela zvláštní technikou. Monetovi nejblíže stojí E. Claus a pak Loiseau se svými Domy na břehu Sekvanském. Jeho malba representuje se jako typický příklad „pointilistní“ techniky. O kresbě nelze tu již mluviti, z blízka nerozezná nikdo ani tvarů ani linií — není žádných linií ani tvarů, jsou toliko barevné skvrny. Sytě nanesené tečky, čárky, hrbolky různě zbarvené mají vzhled pestré mosaiky, nutno ustoupiti na několik kroků, aby vznikl obraz, který má hloubku a vzduch a na němž rozeznáváme cestu, stromy, stavení. Jinak maluje Pissaro, jinak Renoir, ale také na jejich díla dívejme se z dálky tím větší, čím zdravějším zrakem jsme obdařeni.

Jest mi známo, že modernisté nenávidějí kritiku, která mluví o technice, o „maše.“ Macha, toť profanisující, surové slovo, a ještě opovržlivější ten, kdo machu porovnává, kdo chce seznati, jak je obraz malován, a z toho pak souditi na příslušnost umělcovu, na jeho školu na vztahy k žijícím a mrtvým atd. Mám za to, že se kritika bez znalosti „machy“ neobejde, a že na př. historik umění dokonce musí věděti, jak kdo maluje a maloval. Proto věnoval jsem několik slov „zručnosti“ modernistů a pokusil jsem se vysvětliti, jak malují. Nedá se mysliti, že řemeslná část uměleckého díla by nesměla býti kritisována. Ovšem, maluj každý, jak dovedeš, a hlavně jak nejlépe uznáš, že to obrazu poslouží. A daleko budiž ode mne, abych požadoval: malujte všichni tak neb onak, všichni stejně! Za to však všímám si, jak ten onen mistr svých úspěchů dosahuje, jak zachází se štětcem, jak s barvami — zkrátka, jak se vyjadřuje. Vždyť je to jeho řeč, jeho styl. Nemohu za své oči, vidím, co nelze přehlednouti. Ba ani laiku neujde „řemeslo,“ nikdo nesmí chtíti, aby každý dal na se působiti obrazem, nevida, jak je malován, a nevěda, proč tak a ne jinak působí. Přiznávám se, že pociťuji příjemné uspokojení, vidímli obraz od umělce, který se vyzná v umění zakryti umění — ars celare artem. Někteří ze zastoupených modernistů jsou v tom mistři, jiní pak staví svou svéráznost příliš na odiv.

Nehodlám vyjmenovávati jednotlivá díla, připomínám jen letmo, že roztomilý jest koutek se čtenářkou, jejž maloval Morisset, že Blanche je kolorista, jakkoli v moderně se nesmí mluviti o koloritu, že dále je tu pikantní krajina s dámou na loďce v popředí od Ranfta, že Le Mains namaloval Podzimní večer, který plane, že Henri Martin zde mimo jiné má dvě listopadové nálady, pohledy na chudé stráně, plné světla a vzduchu. Dekorativní panneau od Aman-Jeana s obrubou od Auberta dýše idylickou něhou parkového interiéru, kde dámy laškují s pyšným pávem. Temně zbarvené pobřežní motivy od Cotteta jsou melancholické básně o chudém pobřeží a siném moři. A tak zaznívá z každého rámu jiný a vždy harmonický akkord, a v každém zračí se individualita umělce, který se snaží býti tlumočníkem nálady z přírody vyčtené.

Plastické práce nejsou mnohdy ani z daleka tak blízky přírodě jako malby. Vliv Rodinův. Realistní tvary ženského těla a k tomu nějaké heslo, jako na př. rty ve květech, mateřská láska. Zábavné jsou malé figurky terrakottové od Dejeana, sádrové od Voulota, skizzy Pařížanek od Nocqa. Dufresne a Nocq vystavují po sbírce plaket, jemných a virtuosních reliefků, Charpentier, Const. Mennier, Desbois zaslali reliefy, skupinky a busty z bronzu. Malé sošky Pařížských typů ukazují, že moderní sochařství se naučilo všímati sobě pohybu, nejen pózy, a tu sluší uznati zásluhu Rodinovu, který jako by se díval z poprsí Desboisova a ze skizzy La Toucheovy, jak Pražské obecenstvo přijme jeho vrstevníky. Výborné jsou koně Štokholmské sochařky Marty Ameénové, dva těžcí percheroni zapřažení v dvojkolovou káru, pak pár zubožených tahounů, z nichž jeden klesl u voje vozíku, na němž leží veliký balvan, a splašení koně tryskem uhánějící. Překvapuje, že dáma si zalíbila takový „genre,“ a ještě více, že dovede koně tak svědomitě prostudovati.

Celkem, neobyčejná výstava. Zasluhuje, aby vzbudila všeobecný zájem našeho obecenstva.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Letní období osobí si výhodu, kteráž ovšem žádnou výhodou není, ale spíše tak trochu pohromou pro umění, a kteráž vlastní vyšší účely uměleckých ústavů poškozuje. Letní období smí prý dávati jistý druh kousků bez umělecké hodnoty, a smí prý je dávati proto, že mimořádně baví a tedy mimořádně lákají. Řekne se se sardonickým úsměvem: „Lehčí genre,“ a doloží se s úsměvem ještě sardoničtějším: „A takový genre musí se bráti lehce.“ Ano lehce, všechno neustále jenom lehce!

Volba novinek stála ve znamení enthusiasmu pro Francouze, kteří letos byli vlastním prvním národem v Čechách, jinde ještě více než v divadle. Čtyři více méně staré novinky letních měsíců byly z francouzského. Bissonův *Kontrolor spacích vagonů* (le Contrôleur de wagon-lits) naklonil zasmušilejší mysli diváků k názoru, že by se nemělo ani uvažovati, zda podobné výstřelky do Národního divadla patří či nic. Valabrègueův *Slaměný panák* (l' Homme de paille), ač látkou ne nezajímavý, narazil zase na jinou námitku: jeho náležité míry postrádající zpracování se znelíbilo. Nepovolaný poslanec, genre to nyní velice rozšířený, prožije malá muka za to, že pomocí špatného korteše vyloudil mandát. Jest jenom spravedlivo, že si veselohra poslanců nedosti povolaných dobírá; neboť jsou poslanci, kteří Thalii velkopansky bagatelisují: v poslanecké sněmovně na př. posmívali se pp. zákonodárci svému kollegovi, že napsal divadelní kratochvíli, která se osvědčila. A rovněž konečně asi *Modrý pokoj* (le Voyage autour du code) od Duvala a Hennequina nenašel dosti vytrvalého usměvavého modra na českém jevišti. Bylo léto tak neletní! Až snad při reprisi...

Prévostova tříaktovka *Polopanny* (les Demi-Vierges) zabývá se slečnami, které prodělávají vysokou školu maîtressovství. S úspěchem. A to má býti jejich trest, a to má býti morálkou kusu. „Jen hodně pikantní látku!“ myslí si takový spisovatel, „to vynáší,“ a na konec, až bude neřest hezky přesycena, přisedne k stolu ještě pikantnější, avšak hodně nakysle rozhořčená trestající odplata — a cena Francouzské akademie bude dobyta.

Francouzský ráz léta byl v divadle pohříchu sesílen také tím, že vítaná host paní Ljerka šl. Šrámková od král. divadla Záhřebského, jejíž sličný, mladistvý zjev, zvučný charvátský přednes a temperamentní hra jinak vřelého uznání došly, vystoupila pouze ve francouzských dramatech: v Sardouově Paní Sans-Gêne, v Beaumarchaisově Figarově svatbě a v Zaze od Bertona a Simona. Slovanská umělkyně měla by bez odporu vystupovati především ve slovanských kusech, což ostatně platí též o členech našeho Národního divadla.

Za skutečnou zásluhu počítáme našemu divadlu, že za retrospektivním účelem soustavně nové Sládkovy překlady ze Shakespeara na jeviště uvádí. Tak nejnověji sehrálo veselohru *Dvé šlechticů Veronských*, ač podnik nebyl nechoulostivý: patřiť tato hra mezi slabší práce slavného autora.

Tedy tři francouzské „novinky“ a jedna „novinka“ anglická. A novinky původní? Původní produkce nepěstuje se rázně, jakkoli národ divadlo vystavěl sobě a jakkoli se na pěstování domácího umění sněmem království českého, na divadlo ročně valné příspěvky povolujícím, stále naléhá. Budeme asi dlouho čekati, než vyjdou ředitelské vzpomínky o výpravách k domácím spisovatelům pro původní kusy.

J. S.

Balet.

Perla Iberská. Výpravný balet ve třech odděleních od Sironiové a Hassreithera. Hudbu složil Josef Hellmessberger. — Novinka v oboru baletním, kterou nám Národní divadlo hned po prázdninách předvedlo a která patrně měla se státi attrakcí v oné přechodné, kasovnímu stavu všech divadel velice nepříznivé době, kdy „mrtvá“ saisona ponenáhlu a liknavě probouzí se k životu, splnila jen nepatrnou měrou vábné předpovědi, jimiž reklama ji předem byla ohlašovala. Že divadelní správa zrovna Perlu Iberskou zvolila, snadno lze omluviti jednak nedostatkem dobrých, třeba ne umělecky cenných, ale aspoň po zevní stránce myšlenky a výpravy jakousi originálností a zajímavostí působivých novinek baletních vůbec, jednak zajisté i zprávami o celé řadě plných domů, kterých Perla docílila ve dvorní opeře Vídeňské. Přece však se nemůžeme ubrániti podivení, že právě na jevišti tak renomovaném, jako je Vídeňská opera, udržuje si trvalou oblibu práce, která invencí svého námětu a účinností své hudby nedosahuje ani stupně, na němž svého času stály známé četné a veliké balety Taglioniho-Hertela, na témže divadle šťastně inscenované. Látka Perly Iberské spočívá na řadě romantických dobrodružství, jež podstoupiti jest dvěma milencům, španělské cikánské dívce Paquitě a studentu Piquillovi, aby překonali všeliká protivenství, jež jednak osud, jednak zá-

letné choutky jistého vznešeného kavalíra lásce jich způsobují, a došli kýženého spojení. Švihem a obratností akce vyznačuje se obraz prvý, uvádějící nás do ležení cikánského, zřízeného v staré zřícenině; za to v obraze druhém (na dně Ebra) trpí děj už povážlivou stagnaci a strnulostí, výjev závěrečný pak (prostranství na královském dvoře) jest už jen průhledným, v konstrukci své zcela naivním rozuzlením této pohádky, celým svým živlem nám naprosto vzdálené.

V hudbě Hellmessbergerově setkáváme se tu a tam s myšlenkami pozoruhodnými, s melodiemi lahodně plynoucími a vtipně instrumentovanými, ale i s banálnostmi a všednostmi, které pohříchu kazí všecek dobrý dojem, jejž zdařilá místa partitury v nás vzbudila. Že skladatel, jenž neslyne nijakou originalitou, ale znám jest jako obratný autor četných písní, sborů, entreaktů, zvláště pak jako svědomitý dirigent, nucen byl sujetem slečny Sironiové vtisknouti hudbě baletu pečeť melodiky, rhytmiky a zejmena instrumentace španělské, bylo dle zdání našeho celkovému rázu této hudby spíše na újmu než ku prospěchu; po hojné žni, kterou vytěžili z charakterních příznaků španělské zpěvnosti a španělských rhytmických zvláštností Bizet (Carmen), Massenet (Cid a Navarraise), Lalo (Španělská symfonie), ať pomlčíme o skladatelích minorum gentium jako Moszkowském, Chabrierovi a j., nezbývají na tomto poli skutečně již než chudé paběrky, a kdo jest nucen i ty sbírati, nevyhne se tu a tam podezření, že kořistil přece ještě ze zásob jiných. Vedle toho zaráží nás právě u soudného hudebníka, jakým Hellmessberger bez odporu jest, že hudební jeho vynalézavost jeví od počátku až ke konci zřetelnou linii sestupnou a že v ballabilech druhého a třetího aktu naskýtají se již hudební piecy, spíše pro cirkus než pro divadlo vhodné.

Choreografickou část provedl náš baletní ensemble s p. Viscussim a sl. Koreckou v čele velmi úhledně a spůsobně.

Frant. K. Hejda.

Rozhledy hospodářské a sociální.

V Praze, dne 16. září 1902.

Sněm království českého letos vážněji než jindy zabýval se otázkou *ozdravění zemských financí.* Však také stav, v kterém se hospodářství zemské ocitlo, je svrchovaně povážlivý.

Potřeba vzrůstá rok co rok, tak že v posledních deseti letech zvýšila se okrouhle s 26 na 52 miliony korun.

Naproti tomuto vzrostu rok co rok zjevuje se ostřeji nedostatečnost prostředkův úhradních. Přirážka zemská ke státním daním přímým, která v prvotní soustavě zemského hospodářství myšlena byla jako hlavní a převážný spůsob úhrady, dnes musela by činiti již téměř 70%, aby stačila k úhradě schodku, vlastními příjmy země nekrytého. A i když odečteme obnos příspěvků, kterými stát vypomáhá zemi přenechávaje jí podíl z výnosu osobní daně důchodové a daně z lihu

v úhrnné sumě asi 5 milionův korun, bylo by k úhradě zbylého schodku ještě potřebí přirážky více než 62%.

A již příštím rokem ani to by nestačilo; povolené již sněmem nové výdaje na platy učitelské, na stavby místních drah a vodních cest vyžadovaly by v krátce nového zvýšení přirážky o 15%.

Sněm království českého odhodlal se roku 1898 ke zvýšení zemské přirážky s ustálené před tím míry 39% na 51%, a již o rok později zase na 54%, ale k dalšímu zvýšení rozpakuje se přikročiti. A zajisté právem. Nebylo by sice břímě zvyšované zemské přirážky samo o sobě nesnesitelným, ale přirážkou k státním daním přímým také ostatní svazky samosprávné: okresy, školní okresy, obce uhrazují největší část svých výdajů, a tím zvyšuje se tlak přirážky a tíha státních daní výnosových, jí za základ položených, a stupňují se všecky vady jejich, zejmena nepoměr břemene daňového k osobní poplatní síle poplatníkově, tak citelně, že rozhodně lépe jest hledati rovnováhu v hospodářství zemském již nyní na jiných cestách a nečekati, až důsledky přirážkové soustavy dospějí do krajnosti.

Sněm království českého od let osmdesátých hledal tyto nové cesty, však jen pomalu a podnes jen skrovnou měrou zdařilo se jeho úsilí. Neboť těžko je věru vymýšleti samostatné daně zemské ve státě, jenž všecko téměř, co dá se zdaniti, zabral již pro státní pokladnu, a jenž stoje sám před úskalím deficitu a nemoha se ubrániti vzrostu svých výdajů, musí také ohlížeti se po nových a nových zdrojích příjmů. A ještě nesnadněji zaváděti nové daně zemské v našich poměrech, kde vláda, jejíhož souhlasu potřebí, ve finančních nesnázích naší zemské správy uvykla spatřovati posilu pro své snahy centralistické.

Tak po léta nezbývalo než značnou část řádných výdajů zemských v přímém odporu se zásadami rozumné finanční politiky uhrazovati výpůjčkami; království českému, které ještě r. 1893 bylo bez dluhů, narostlo tím v krátce břímě dluhu (do konce roku 1902 přes 59,000.000 korun), jehož zúročení a umořování jest ovšem zas spolu činitelem rovnováze rozpočtu zemského nepříznivým.

Teprve v posledních letech podařilo se zjednati zemi nový důchod v podílech na výnosu některých daní státních, o nichž svrchu již stala se zmínka, ovšem zas důchod svou závislostí na financích státních povážlivý.

Konečně letošním usnesením sněmu o zemské dávce z piva — dostaneli se mu pochybného ještě schválení vládního, — zavedena první samostatná zemská daň spotřební. I to jest jen první krok zásadního významu. Máli schodek z hospodářství zemského zmizeti trvale, nezbude než jíti zmužile dále na této cestě a nelekati se zavedení dalších daní nepřímých, které, byť se i v agitaci demokratické těšily nejmenší oblibě, přece jsou na ten čas nezbytným a nejvydatnějším pilířem každého hospodářství veřejného.

*

Uznání zasluhuje, že se sněm království českého i tentokráte vyhnul pokušení, které naň letos po druhé naléhalo v návrzích, aby nevzdával se na dále ***práva přirážkového v příčině osobní daně z příjmu*** a oželel raději podílu, jehož se mu posud v náhradu za autonomní přirážky od státu dostává. Bylať by sice přirážka vynesla

zemi samé více, než činí posavadní podíl, ale zisk tento sotva by vyvážil ztráty, které by všechen hospodářský život v této zemi a na konec úbytkem poplatnictva i zemské finance samy utrpěti mohly takovouto nerovností přímého zdanění v království českém a v ostatních zemích rakouských.

Hrozící nebezpečí jest prozatím na několik let zase zažehnáno, ale ukázalo se již tentokráte a bude se ukazovati i příště, jak nevhodná jest v tomto směru úprava osobní daně z příjmu, jak nevýhodna i pro finance státní. Mluvilo se kdysi mnoho o morálce berní, která měla touto novou daní býti povznesena, o tom, jak má býti poplatníku umožněno, aby správně svůj důchod přiznával. Však věru malým lákadlem k nezatajování důchodu jest dnešní stálá nejistota, nezvýšíli se míra zdanění v několika letech zavedením autonomních přirážek náhle na obnos dvoj- i trojnásobný.

*

Z různých stran a s různých hledisk osvětlována byla ve sněmu otázka zemských financí, různé návrhy učiněny během let na jejich ozdravění; jen jedna stránka věci zůstávala celkem bez povšimnutí: *byloli nutno, aby výdaje zemské vzrostly* do té míry, na jaké je dnes nalézáme, tím si lidé nejméně hlavu lámali.

A přece stojí věc ta za podrobnější rozbor.

Jest sice řada výdajů v rozpočtu zemském pouhým důsledkem úkolů, které jsou zemi zákonnými předpisy přikázány; ba jest to převážná většina výdajů. Jest také v povaze výdajů těchto (správa zemská, školství národní, ústavy zdravotní a humanitní, bezpečnost veřejná atd.), že samy sebou zvyšují se tou měrou, kterou přibývá obyvatelstva a poměry jeho stávají se spletitějšími.

Však jsou také kapitoly v rozpočtu zemském, které by mohly dopadati příznivěji.

Platí to zejmena o *položkách subvenčních*, z nichž mnohé ani by se v rozpočtu neobjevovaly, kdy by zastupitelstvo lidu mělo dosti zmužilosti opírati se požadavkům z voličstva činěným. Jest to bez odporu jedním z nepříznivých zjevů v moderním parlamentarismu, že poslanec stává se zástupcem i soukromých hospodářských zájmů svých voličů a že mlčelivým souhlasem ostatních spoluposlanců dle zásady „dnes mně, zítra tobě“ jeho postuláty voličské docházejí ochotné podpory ve sborech zastupitelských.

I říšská rada naše trpí tímto nešvarem; tím více ovšem sněm zemský, kde naproti zástupcům lidu nestojí silná vláda, nýbrž slabý zemský výbor, vyšlý z volby sněmu samého, zemský výbor, jehož závislost na sněmu dospěla k takovým důsledkům, že rozpočtová komise sněmovní nejednou schvaluje výdaje nové i bez jeho slyšení, ba druhdy i přímo proti jeho návrhu.

Nepěkným příkladem subvenčního hospodářství jsou zejmena podpory udílené obcím poškozeným pohromami živelními. Kdy bychom souditi měli z rostoucí záplavy žádostí o podpory tohoto druhu, museli bychom věru zoufati nad stálým a tak rychlým zhoršováním klimatických poměrů v našem království. A mnoholi z podpor udělených na příklad

k opravě veřejných cest dojde v skutku svého určení a nerozplyne se mezi účastníky, o tom mohli by vypravovati zasvěcení.

Hotové závodění vyvinulo se u nás o zemské a státní subvence. Jsou obce městské, kterým dostává se na školy a jiné ústavy obecní více subvencí zemských, než činí celý obnos daní, jejž zemi odvádějí; lzeli se pak diviti obcím venkovským, finančně nepoměrně chudším, že hledí dohonit, co zameškaly?

A ještě povážlivěji, způsobem přímo znemravňujícím působí subvence ve prospěch jednotlivých stavů výrobních. S jakým výsledkem může se potkati povzbuzování živnostnictva, aby vlastními silami, na nikoho se nespoléhajíc, hledělo se povznesti, když v samém sousedství viděti „svépomocné“ podniky rolnické, zasypávané subvencemi a bezúročným úvěrem veřejným?

Naříkáme si na finanční nemohoucnost země, ale zdá se, že aspoň v jednom směru přece má i příznivý účinek: Bůh ví, kam bychom ve svém subvenčním hospodářství dospěli, kdy by nebyla o prostředky peněžné taková nouze.

*

Garantované místní dráhy jsou druhou bolestí v hospodářství zemském, jejíž palčivost rok od roku více budeme pociťovati. Místní dráhy, jejichž příští výnosnost byla líčena skvělými barvami, když se jednalo o to, aby se země zaručila za zúročení investovaného kapitálu, objevují se ve skutečnosti vesměs passivními, ani po letech není viděti nijakého zlepšení. Ba jest řada místních drah, jejichž příjmy nedostačují ani k úhradě dopravních výdajů, tak že země důsledkem převzaté garancie i na dopravní schodek musí dopláceti. A tak z garancie zemské, která podle růžových nadějí našich „odborníků“ na sněmě zdála se býti závazkem zcela nevinným bez peněžných důsledků, v krátce vzešlo zemi břímě ročního výdaje téměř 5 milionů korun, na jehož zmírnění pro dlouhá léta není vyhlídky.

Nelze zásadně odmítati stavbu místních drah, které aspoň po letech snad přece přispějí k hospodářskému povznesení odlehlých krajů našich, ale tolik zdá se býti jisto, že tuto výhodu mohli jsme si pořiditi mnohem laciněji, kdy by byl zemský výbor sám sdělával a prováděl postupně projekty místních drah dle jednotného plánu, nepodléhaje nátlaku interessentů a přehorlivých jejich zastanců ve sněmu, jejichž horlivost a „odborná“ přímluva také musela přímo nebo nepřímo štědře býti zaplacena. A jistě také, nehledě k ostatním výhodám, i finančně bylo by pro zemi prospěšnější, kdy by provozovala dopravu na místních drahách sama a nebyla vydána přímo na pospas soukromým společnostem železničným i státní správě železničné, které provozujíce dopravu na drahách těchto se stejnou bezohledností skracují výnos jejich k svému obohacení.

*

Bylo-li konečně nutno, *příspěvkem na stavbu vodních cest* uvaliti nové milionové břímě na přetížená bedra království českého, o tom ovšem byli by měli zástupcové jeho uvažovati střízlivěji již tenkráte, když se na říšské radě jednalo o schválení příslušné předlohy. Bohužel nestalo se to, a dnes jest již málo platno, uznávali se i na sněmu správnost kaceřovaných tenkráte námitek, že stavba kanálů, pro

nepříhodnost půdy a nestálost toků vodních nepoměrně nákladná, je zbytečným přepychem v zemi, ve které ani posavadní dráhy železné nejsou dopravou přetíženy, že postátněním drah soukromých pozbudou významu i vodní cesty, jež s nimi mají konkurrovati, a že vlastně jen cizina a snad průmysl Vídeňský budou míti hlavní prospěch z nákladných vodních staveb.

* * *

Z předloh, které vedle rozpočtu zemského došly vyřízení v posledním zasedání sněmovním, zvláště sympathickou jest osnova zákona o *užití přebytků pokladen sirotčích*, jež byly říšským zákonem roku 1901 prozatím na deset let zemi přikázány. Úkol k němuž má býti přebytků těch užito, ovšem již říšským zákonem samým byl určen a vymezen; přikázaného obnosu, jenž činiti bude asi 600.000 korun, má býti užito k opatřování a výchově sirotkův i mládeže opuštěné a spustlé neb nebezpečí spustnutí vydané.

Význam zákona spočívá především v tom, že hmotnými prostředky, jež dává k disposici, bude možno zlepšiti chudinské opatření právě té kategorie chudých, na jejímž řádném opatření a výchově se stanoviska praevence, zamezení příští chudoby, nejvíce záleží. Volba prostředků k tomu cíli směřujících, zejmena ustanovení, že má býti podporována nejen výchova v ústavech, ale i výchova rodinná, zasluhuje uznání; ovšem mnoho, ba všecko záležeti bude na provádění zákona.

Nový zákon má dále zásadní význam i v tom směru, že po prvé obecní správu chudinskou důrazněji podrobuje dozoru a vlivu vyšší, ústřední instance, zemského výboru. Tím učiněn prvý průlom ve směru, ve kterém i příští všeobecná *reforma chudinství veřejného* u nás musí postupovat proti posavadní libovůli obcí, žárlivě střežené.

Otázka všeobecné reformy chudinství sama však posud nepokročila od akademických projevů zemského výboru a komise sněmovní k určitým konkrektním návrhům; obavy před novým finančním obtížením země a obcí, zdá se, že v této otázce, třeba mlčky, mnohem vydatněji se uplatňují než jinde, kde by to snad více bylo na místě.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. září 1902.

Moderní galerie pro království české. — Rostoucí potíže s celní jednotou rakousko-uherskou. — Výrok rozhodčího soudu v příčině Mořského Oka. — Záhřebské výtržnosti. — Poddanský ideál německého císaře. Vilém II. v Poznani proti Polákům Italský král u císaře Viléma. Virchow †. — Rozkladná politika Combesovy vlády ve Francii.

Zřízení *moderní galerie pro království české* velmi zvolna pokračuje. Po nejv. rozhodnutí ze dne 13. dubna 1901, kterým mocnář na založení ústavu toho věnoval 2 miliony k., uveřejněna nyní 23. srpna zakládací listina císaře a krále ze dne 6. srpna 1902, hrabě Jan Harrach jmenován předsedou galerie a dr. J. M. Baernreither jeho náměstkem. Předsedou českého odboru stal se poslanec dr. Karel Kramář,

německého odboru professor německé university dr. baron Wieser. Pro umělecky rozvoj v Praze a Čechách je zřízení ústavu takového ovšem důležito; ale jiná věc jest, že mu vtištěna pečeť politického stanoviska německého. Nedílnost a jednota království ustupuje úřednímu dělení dle národnosti, protože tomu Němci tak chtějí. Právě se dostal na veřejnost dopis ministra Kaizla, jenž nedlouho před svou smrtí rozhorlen psal dr. Pacákovi: „My věru taháme kaštany z ohně, a Němci si na nich pochutnávají. Kdo vymohl galerii? My! Kdo vymohl vody? My! A kdo si sedne k tabuli námi pracně a za velikých politických bojův upravené a nechá nám výškrabek? Němci. Já toho už mám po krk!"

Vyjednávání rakousko-uherské o další udržení celní a obchodní jednoty mezi oběma polovicemi říše vázne vždy povážlivěji. Nejsou to nahodilá nedorozumění, ale důsledný vývoj dualismu z r. 1867, co obojí země od sebe dělí. Za úspěch považuje se již, když ministři obou stran se scházejí a v jednání se pokračuje. Po delších průpravách konaly se 5. a 6. září zas konference rakouských a uherských ministrů a odborníků v Pešti; ale shody o samostatnou celní sazbu nebylo zase docíleno. Ministři uherští odporují důsledně průmyslovým clům, bez nichž průmyslníci v naší polovici říše nemohou se obejíti. Jednání skončilo bez úspěchu, ale z vůle mocnářovy bude se v něm pokračovati. Dva projevy uherské zasluhují v té příčině plné pozornosti. Dne 7. září zahájena byla v Prešpurce zemědělská výstava za přítomnosti uherských ministrů, a zemský sjezd hospodářský prohlásil se při té příležitosti pro obchodní samostatnost zemí uherských. S napjetím očekávalo se, co tomu řeknou obchodníci a průmyslníci. Dne 13. a 14. září konal se v Debrecíně sjezd obchodních a průmyslových komor uherských a jednomyslně se usnesl, že „zrušení celní a obchodní jednoty s Rakouskem a samostatný hospodářský pořádek považuje za základní podmínku hospodářského zdaru země." Z té příčiny žádá, „aby již od konce r. 1907 zavedeno bylo samostatné celní území uherské; s cizími státy a s Rakouskem sluší se domáhati takových smluv, jimiž by zemědělské a průmyslové prospěchy Uher plnou měrou byly uhájeny." Tedy jednota s Rakouskem na výpověď. Jsou to konce, k nimž puzeno silou Uher a vlastní slabostí Cislajtánsko spěje.

Spor o Mořské Oko, který o jezero a horské území na Tatrách přes sto let mezi Uhry a Haličí byl veden, nyní jest šťastně vyřízen rozhodčím soudem. Spor se za posledních dvou desítiletí značně přiostřoval užíváním násilí k vypuzení odpůrců, a to jak na základě soukromé držby, jmenovitě hr. Hohenloha ze strany uherské, tak veřejné držby politické. Postupování a vyhánění uherských četníků a hajných, stavění salaší na sporných místech z jedné a boření jich z druhé strany budilo vždy větší rozhorčení. Větší však politický význam než sám spor o 700 jiter půdy, z níž 218 j. pokrývá les, má způsob jeho vyřízení. Přičiněním hr. Badenia odevzdáno uklizení sporu rozhodčímu soudu. Jak říšská rada tak uherský sněm přijaly v té příčině zákon, na jehož základě 21. srpna zahájen rozhodčí soud v Štyrském Hradci. Vyslechnuv strany a znalce a přesvědčiv se na místě o stavu věcí, učinil soud dne 13. září rozhodnutí, že sporné území patří k Haliči až na 30 jiter lesní půdy, jež ostává Uhrám. Předsedou soudu a vlastním rozhodčím byl Švýcar dr. Winkler, předseda vrchního soudu Bernského.

Mezi Poláky vzbudil výrok soudu velkou radost. Hlavní však věcí jest, že tento způsob vyřízení ostává příkladem k řešení podobných velkých a malých sporů, při nichž hrubá moc dosud hrávala první úlohu.

Pět let tomu, co jsme v Osvětě uvítali potěšitelný zjev na slovanském jihu, kdy mládež charvátská a srbská podávala si ruce a vynikající mužové obou národů z celé duše své prohlašovali se pro shodu, vzájemnost a jednotu.[1]) Ale nadějný tento obrat neměl dlouhého trvání. Proti lepšímu poznání zase nabývala vrchu nevraživost, až ve dnech 31. srpna a 1.—3. září byli jsme svědky vášnivých *protisrbských demonstrací v Záhřebě,* jež byly následkem proticharvátských agitací srbských. Místo boje za národnost a za Vojvodinu část Srbů od Maďarů svedená podnikala v poslední době boj proti Charvátům, proti jejich státnímu právu, jejich národnosti a všelikým snahám a podnikům národním. Napjetí rostlo, až Srbobran, v charvátském hlavním městě vycházející radikální orgán srbský, uveřejnil článek, v němž upíral Charvátům právo k existenci a vypovídal jim boj do úplného vyhlazení. Prvotně přinesl ten článek Srpski kniževni glasnik, ale s výhradou, Srbobran však zcela bez výhrady. Polemika v té příčině podrážďovala mysli, před redakcí a tiskárnou Srbobranu srocoval se lid, posléze vytloukána okna, až došlo na útoky proti srbské bance a jiným srbským závodům, namnoze za poslední doby v Záhřebě zřízeným. Policie a vojsko zakročovaly, a 3. září vyhlášen náhlý soud. V listech Slovanům nepřátelských naduty události ty na hotovou revoluci a anarchii, čímž ani zdaleka nebyly. Charváté trpí teď obmezením svobody, konfiskacemi a policejní vládou. Prospěch mají z bouří Záhřebských ovšem jen Maďaři a odpůrci Slovanů. Valná část Srbů v Záhřebě usedlých vydala prohlášení, že odsuzuje počínání Srbobranu a vyhledává shodu s Charváty.

Císař Vilém II. stále ohlašuje Německu svou vůli a své náhledy. O hostině v Postupimi 25. srpna zástupcům Braniborska dávané tvrdil, že pevným sloupem říše jest Braniborská marka, a pravil: „Přeji si tudíž od srdce, aby mému domu i dále bylo souzeno míti věrné, spolehlivé, poslušné, povinnosti dbalé poddané, jakými Braniboři Hohenzollerům vždycky byli.“ Němci nemusejí z toho míti zvláštní radost. Toť předpis ne pro svobodné občany, nýbrž pro poddané z časů svaté alliance, kdy mocnářové považovali se za pány jak zemí tak i národů.

Den Sedanský, druhdy s vyzývavou okázalostí slavený, odpadl letos ze slavnostního kalendáře císařova. Za to dne 2. září slavil *Vilém II. s císařovnou vjezd do Poznaně* Okolnosti dodaly návštěvě té zvláštního politického významu Vyhlazovací politika proti Polákům v Poznaňsku prováděná a v Malborské řeči císaře Viléma světu ohlášená, obracela pozornost k Poznani. Poláci zdrželi se všeho účastenství a také šlechta polská své smýšlení osvědčila svou nepřítomností. Báti se císař nemusel, bylať učiněna nejrozsáhlejší policejní opatření a v Poznani a okolí bylo rozloženo 90.000 mužů vojska. Starosta Witting vítal císařské manžely německou nacionální řečí, na kterou Vilém II. odpověděl, že za vše, co město a celá země má, děkuje prý králi pruskému,

---

[1]) Viz stať Jos. J. Toužimského „Národní jednota srbsko-charvátská“ v Osvětě 1897 str. 807—814.

a ohlásil, že pevnostní ráz města se zrušuje a Poznaň bude se nadále moci šířiti za své hradby. Nazejtří o hostině vynesl císař přípitek, v němž hlásal, že se ocituje v středu německého lidu, ve věrném německém městě. Němce vyzýval k jednomyslnosti, aby se, jako kdysi němečtí rytíři, soustředili v pevnou jednotu k šíření německé kultury. Tradice prý patří minulosti, především prý musí každý být Prusem. Císař zná prý tu jen Prusy. „Památce díla svých předků jsem zavázán dbáti toho, aby tato provincie ostala nerozlučně spojena s monarchií pruskou, aby ostala navždy dobře pruskou a dobře německou.“ Nejen slovy utvrzoval císař bojovnou politiku proti Polákům, ale vyznamenal i vysokými řády hlavní fedrovatele její. Ne bez politického významu byla i přítomnost ruských důstojníků. Vilém II. vyžádal si je na ruském caru při setkání Revalském. Generální gubernátor Varšavský Čortkov a deputace důstojnického sboru dvou pluků ruských, jejichž jest Vilém II. majitelem, přišli do Poznaně, byli od císaře přijati a vysokými řády obdařeni. Císař mluvil k nim o „válečném bratrství“ Němců a Rusů, oznamoval jim, že v den jejich příchodu zrušil pevnostní hradby Poznaně, jichž proti Rusku nepotřebuje, a že prvně nyní připjal si šňůry, které u Revalu na význam zvláštního přátelství s carem si byl vyměnil. Vynášené to přátelství s Ruskem jest časovým připomenutím jak Francii, tak Rakousku, a ovšem také Polákům, aby se vzdali naděje, kterou v Rusko mnozí skládají. Nesmí se však zapomínati, že jsou to věci od Viléma II. vyžádané, ne dobrovolný projev Ruska, důstojníci byli k divadlu komandováni. Co se výměny šňůr týče, Poláci se mohli zasmáti; na polských sněmech rozjaření velmožové vyměňovali si nejen čapky ale i boty, a přece zárukou trvalosti jejich přátelství to nebývalo. Německému císaři přihodila se i ta nepříjemnost, že Čortkov a ruští důstojníci ubytováni byli v polském hostinci „Bazaru,“ který ani prapory nebyl ozdoben ani večer osvětlen a kde Rusové měli příležitost přátelsky obcovati s polskou společností.

Koncem srpna konala se *schůze italského krále s německým císařem.* Viktor Emanuel II. cestoval oklikou přes Švýcarsko a dne 27. srpna večer pozdravil se v Oboře Postupimské s Vilémem II. Dvorní hostiny, přípitky, vjezd do Berlína, vojenská přehlídka byly obvyklými částmi slavnostního programu. Hr. Bülow, italský ministr zahraničných věcí Prinetti a rakousko-uherský velevyslanec Szögyenyi konali porady o nesnadné otázce obchodní smlouvy s Italií. Dne 30. srpna vrátil se italský panovník přes Frankfurt, kde mu byl předveden jeho husarský pluk. Italská návštěva nad Sprévou byla skutkem okolnostmi podmíněným, rok po smrti svého otce odebral se nový král do Ruska a do Německa; cesty k jiným dvorům, pokud může očekávati oplacení návštěvy, budou následovati.

V Berlíně zemřel 5. září velikán vědy a myšlenky, v pravdě svobodomyslný Němec Rudolf Virchow v 81. roce věku svého. Narozen r. 1821 v Pomořanech vynikl již r. 1848 jako lékař, politik a přítel Slovanů. V Horním Slezsku řádil tehda tyf z hladu, a Virchow odebral se tam jako lékař. Proniknut vřelým soucitem k lidu polskému hájil ho ráznými články proti hmotnému a národnímu potlačování. Sympatiím k Polákům ostal věren po celý svůj život a rozšířil je na sympatie ke všem Slovanům. Když byl r. 1862 zvolen do pruského

sněmu, zaujal místo v tehdejší opposici a náležel k hlavním odpůrcům Bismarckovým. Když Bismarck vydával Rusku politické uprchlíky, srazil se s ním Virchow r. 1863 ve sněmu tak, že by bylo málem došlo k souboji. Od té doby německý autokrat vždy okázale opouštěl sněmovnu, kdykoliv se Virchow ujal slova; činil Virchowu všemožné úkory a nazýval ho nepřítelem Německa a republikánem. Svrchovanou jeho nelibost vzbudil i Virchowův odpor proti zákonům z r. 1873, namířeným proti katolickému duchovenstvu; Virchow jako muž svobodomyslný žádal svobodu i pro vyznání náboženská. Vědecké zásluhy Virchowa uznávány byly i ve Francii; ač Němec, byl zvolen za člena akademie. Virchow byl ve spojení s učenci všech zemí. Mezi Poláky měl mnoho žáků a přátel. V Praze meškal posledně před svým ochuravěním a provázen od našeho učence dr. Píče prohlížel v českém museu nové přírůstky z oboru archeologie, jmenovitě vykopané lebky. Vědecká jeho činnost byla mnohostranná. Studoval skryté příčiny nemocí, prozkoumal vývoj tyfu, cholery, tuberkulosy, objevil nové pole v anthropologii a v národopisu, studoval útvar lebek různých národů, sledoval stěhování Germánův a Slovanův; lékařství uvedl na půdu sociální dokazuje, že nemoci vznikají z bídy, nevědomosti, nečistoty a že v zdravém vzduchu, světle a patřičné obživě dlužno hledati prostředky proti těžkým chorobám. Díla, jež zanechal, a řeči, jež proslovil, ostávají světly nové době zářícími.

Francie jest od posledních dvou měsíců jevištěm neblahého pro republiku zápasu občanského. Zavíráním škol na základě zákona proti řeholím vláda budí v lidu odpor, zvyšuje roztrpčení v armádě a působí převraty též v diplomacii. Vždy více ukazuje se, že se vláda Combesova se špatnou potázala urážejíc náboženský cit společnosti. Nejen stará Vendée, Bretoňsko a Normandie, nýbrž i mnohá města a dědiny v středu a na jihu Francie jsou proti rušení škol, v nichž odchovávány byly dítky republikánsky a při tom katolicky. Vojenské soudy staví se na stranu těch důstojníků a velitelů, kteří odepřeli účastenství v zakročování proti školám řeholním. V diplomacii nastal v té příčině stejně povážlivý rozklad. Francouzský velevyslanec v Petrohradě markýz Lannes de Montebello, který byl sloupem alliance rusko-francouzské a velmi mnoho vymohl na Rusi pro spolek se svým národem, náhle jest odvolán, poněvadž rozhodně odsuzoval poslední události a v politice Combesově viděl škodu Francie. Jeho nástupcem stal se Bompard, odborný přednosta obchodně politického oddílu v ministerstvě zahraničných věcí, tedy více národohospodářský odborník než representant politický. Na Bompardovi, jenž jest jinak muž vynikajících vlastností, chválí vládní orgány „občanské“ jeho postavení. Na nesnadném místě v Petrohradě však jest nováčkem a bude se muset teprv osvědčiti. Ze stejné příčiny odvolán francouzský velevyslanec v Berlíně, markýz Noailles a nahrazen p. Bihourdem, prve vyslancem v Bernu. Mimo to posláni Jusserand do Washingtonu, Crozier do Kodaně, J. Cambon do Madridu na místa odvolaných zástupců. Odvolaní zástupcové mají v diplomacii francouzské mnoho stejně smýšlejících. Ministerstvo Combesovo rozvinuje takto destruktivní boj doma, v armádě i diplomacii, kdežto německý jeho soupeř právě vojenství a zahraničné zastupování spravuje železnou rukou.

České oltáře Fridrichu Hebblovi.

Druhé důtklivé slovo v jedné příčině.

Z jedovatých nenávistníků a zuřivých vrahů, kterých přece za tisíc let naší historie bylo úžasné množství, žádný hanebněji nepotupil, smrtelněji neurazil český národ než Fridrich Hebbel, německý spisovatel ve Vídni usedlý, který žádaje r. 1861 na pruském králi Vilémovi, aby sjednotil Německo a stal se jeho císařem, v „básnickém“ poslání svém [1]) napsal:

Auch die Bedientenvölker rütteln
Am Bau — —
Die Czechen und Polacken schütteln
Ihr strupp'ges Karyatidenhaupt.
— — — — — — — — — — — — — —
Nun ringt denn — —
Das ganze Deutschland jauchzt Euch zu,
Weis't Ihr den Wälschen und den Reussen —
Die andern sterben so — zur Ruh!

Kdo bude žádati, aby národ nejen takových smrtelných urážek zapomínal a je odpouštěl, nýbrž i chodil průvodcům jich se dvořit a klanět? Jisto jest, že žádati to bylo by tolik jako pronášeti o národě soud, že jest takových urážek hoden, že je v skutku inferiorní, podlý, lokajský, že zasluhuje, aby nepřátelé jeho po něm plivali. Z té příčiny protestujeme proti přehmatům jednotlivců, jako nejnověji jest český překlad Hebblovy Judity. Takové přehmaty rovnají se insinuaci, že nemáme čest v těle. Nynější synové Hebblovi, Wolf, Schönerer atd., před kterými se takovým spůsobem zahazujeme, mohou nám s opovržením říci: „Marný i směšný je váš hněv a odpor! Co nyní na vás pášeme, nebude vašim synům již překážeti; budou i nám líbati ruku, kterou vás bijeme a hanobíme, — budou i nás uctívati, budou vyhledávati, překládati, vydávati a prodávati Čechům, co my teď mluvíme a píšeme, budou i nám v českém národě zjednávati uznání a vavříny.“

Kdo chce v jazyku a lidu českém šířiti dobré plody cizích literatur, má chvála Bohu hojný výběr a dokonce nepotřebuje z rumů zapomenutí vyhrabávati díla zuřivých teutonských Slovanožroutů.

* * *

Řádky právě uvedené napsali jsme do Osvěty v lednu r. 1899: nyní vidíme se nuceni je opakovati, poněvadž z toho, co se tehdy zdálo pouhým přehmatem, počíná se vyvíjeti methoda a systém.

Výbuch Hebblova teutonského furoru způsobil před 40 lety v lidu českém veliké rozhořčení a pobouření [2]); to pominulo, v novém českém pokolení nejeví se toho nijaké účinky.

---

[1]) „An Seine Majestät König Wilhelm von Preussen,“ uveřejněném v Lipské Illustrirte Zeitung.

[2]) Riegrův Naučný Slovník (III., 685) praví, že Hebbel výroky zde citovanými „osvědčil sprostotu smýšlení, která se špatně srovnává s jeho

Jinak u Němců. U těch dračí setba Hebblova našla úrodnou půdu a vybujela zvláště též v zemích koruny české. Nyní už denně čítáme, že tam a tam učiněn zuřivý útok na českou besedu, že tam a tam do krve ztýrán člověk česky mluvící, že tam a tam ubit voják, který si v hospodě zazpíval českou písničku, že tam a tam proveden hyenský skutek na hrobě s českým nápisem, že tam a tam zase spácháno nové sveřepé násilí na českých lidech, kteří — se zvláštním úředním povolením — sešli se k domácí zábavě nebo slavnosti, ke koncertu nebo k tanci.

A tak dále! — pořád úžasněji roste na domácí půdě naší, co Hebbel zasel. A což na půdě polské, v Poznaňsku?

A v takové době z čista jasna vystupují z mladšího českého pokolení na veřejnost ctitelé a velebitelé Hebblovi. Vyskytl se z něho jeden, druhý, třetí překlad do češtiny, a našly se české noviny, které netoliko Hebblovi dělají reklamu, nýbrž i žádají, abychom mu nyní pálili kadidlo. Člověk ani svým očím nevěří, když v českém Pražském orgáně radikálně pokrokovém čte černé na bílém, že Hebblova zčeštěná *Maria Magdalena pro naše divadla je vhodným objektem, pro naše herce že má být věcí ctižádosti, pro obecenstvo radostnou událostí, a že jí mají býti otevřeny též brány našeho Národního divadla.*

Znamenitě! Hebbel jest už skoro 40 let mrtev, Němci sami už ho dávno nehrají a nečtou. Slyše návrhy, jakého teď má docházeti uznání a vyznamenání u Čechův, od něho nejen zběsile nenáviděných, nýbrž i nejpotupněji kopaných, s neslýchanou surovostí hanobených, s urputným katanstvím na smrt odsuzovaných, — slyše to nemohl by Fridrich Hebbel o nás už říci: „rütteln am Bau, schütteln ihr strupp'ges Haupt," — ale titulů „Bedientenvolk" a „Karyatiden" by ovšem neodvolal, spíše by nějaký podobný přidal, a místo slov: „die sterben so" by užil ještě horších.

„Plamenný, neústupný, nezlomný vzdor a boj na obranu národní cti!" — ale Fridrich Hebbel ať jest nyní hrán po celých Čechách, ať jest to všude „pro obecenstvo radostnou událostí," všude ať mu nyní český lid chodí nadšeně tleskat!

Zrovna v těchto dnech jeden hlasatel teutonského furoru pojednával o tom, jaké prý jest pro Německo štěstí, že má po ruce veliké miliony slovanských otroků, k jeho službám stvořených, jen ať prý z toho důkladnou měrou těží pro svou slavnou budoucnost! Jaké pak pocty budou z české strany dřív či později navrhovány tomuto apoštolu slovanožroutské nauky Hebblovy? A což jinému — Mommsennovi? A což tomu, jenž první vyřkl, že Čechové jsou toliko hnůj na pole německé kultury?! *R. O.*

---

postavením v literatuře národu, jenž tak rád se vychloubá svou vzdělaností. Hebblovi dostalo se za to zaslouženého pokárání a povržení."

Vzdělavací knihovna katolická. Pořádají dr. Jos. Tumpach a dr. A. Podlaha. Svaz. XXV.: Jak náboženské vyznání působí na mravnost. Napsal P. J. A. Krose. Nákl. Cyrillo-Methodějské knihtiskárny v Praze.

Knihovna Lumíra. Něžný. Napsal Louis de Robert, přeložil Hanuš Jelínek. Illustroval J. Dědina. Seš. 14.—16. Sešit po 24 h. Nakl. J. Otto v Praze.

Otázky a názory. Roč. I. seš. 21.—23.: O kompromisu. Napsal John Morley, přeložil Jos. David. — Nečasové úvahy. Napsal Bedřich Nietzsche. Přeložil dr. Jan Krejčí. Seš. po 30 hal. Nakl. J. Laichter.

Příruční kniha pro kovodělníky. Sestavil V. Červenka. Seš. 5 Sešit po 40 hal. Nakl. I. L. Kober.

Německy snadno a rychle. Sepsal Frant. Vymazal. Druhé vydání. Za 1 kor. 20 hal. Nakl dr. Fr. Bačkovský.

Čítárna Švandy Dudáka. Za větrem. Humoresky K. Šípka. Čís. 7. Nakl. F. Topič v Praze.

Paleček. Sborník humoru s cizích luhův. Seš. 6.: Tři muži ve člunu (kromě psa). Napsal Jerome Klapka Jerome, přeložili Th. a Em. Háchové. Nakl. F. Topič.

Devadesát tři. Román. Napsal Victor Hugo. Přeložil dr. Karel Chudoba. Druhé vydání. Seš. 15.—18. Nakl. J. Otto v Praze.

Dobrodružné cesty. Hra o dědictví. Napsal Jul. Verne, přeložil V. Beneš. Za kor. 4·65. Nakl. J. R. Vilímek.

Bačkovského kapesní kalendář studujících na r. 1903. Roč. XVI. Za 60 hal.

Bačkovského kapesní kalendář na r. 1903. Roč. XI. Za 60 hal.

Sbírka spisů pro mládež vynikajících českých spisovatelů. Čís. LIII.: Z lesnatých končin. Tři povídky z prázdnin. Vypravuje Ladislav Benýšek. Za 1 kor. 20 hal. Nakl. dr. Fr. Bačkovský.

Čím dál, tím hůř! Fraška ze života studentského o třech jednáních s úryvky z národních písní. Napsal dr. Fr. Bačkovský. Třetí vydání. Za 50 hal. Nákl. vlastním.

Věda a práce. Red. Jan a Artur Kurzové. Roč. XI. číslo 1.

Epocha. Red. J. Jindra. Roč. VII. seš. 45.

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h. Jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1901 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 32. 1902. ČÍSLO 11.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 438. a 439. (Pneumatická pošta—Pohoř.) Sešit po 72 hal. Nakladatel J. Otto.

Josef Mánes. Jeho život a dílo. Napsal a vydal K. B. Mádl. Seš. 11. Za 5 kor. Nakl. F. Topič v Praze.

Brožíkovo album. Prémie Zlaté Prahy. Seš. 13. Sešit po 4 kor. Nákladem J. Otty, v Praze 1902.

Album Zlaté Prahy. Sešit 2. Za 4 kor Nakl. týž.

Spisy Adolfa Heyduka. Seš. 124.—126.: Ritornelly. Sešit po 24 hal. Nakl. týž.

Knihovna českého lidu. Pod Vyšehradem. Napsal Boh. Janda. Za 4 kor. 30 hal. Nakl. V. Kraus v Táboře.

Horské ovzduší. Básně Boh. Adámka. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Historické a romantické povídky Vácslava K. Klicpery. Seš. 19. Sešit za 20 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Sebrané spisy zábavné Josefa Ehrenbergra. Sv. IV. seš. 47.—50. Sešil po 64 hal. Nákl. knihkupectví Cyrillo-Methodějského, v Praze 1902.

Sebrané spisy Karoliny Světlé. Seš. 144.—146.: Tendenční povídky pro náš lid. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto.

Sebrané spisy Vácslava Vlčka. Seš. 75.—77.: V rodném hnízdě. Román chlapeckých let. Sešit po 30 hal. Nakl. F. Šimáček, v Praze 1902.

Sebrané spisy Svatopluka Čecha. Díl XII. Seš. 103.—105.: Větší prósa. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič.

Sebrané spisy J. Arbesa. Seš. 39.—41.: Mravokárné románky. (Dokončení.) Knihy novel a povídek II. Sešit po 30 hal. Nakl. J. Otto.

Sebrané spisy V. Beneše Třebízského. Druhé, laciné vydání. Seš. 75. až 77.: Z různých dob. Sešit po 32 hal. Nakl. F. Topič, v Praze 1902.

Spisy Julia Zeyera. Seš. 41.—44. Dobrodružství Madrány. Sešit po 40 hal. Nákl České graf společnosti Unie.

Temno. Napsal Jos. K Šlejhar. Nakl. J. Otto.

Spisy Jana Klecandy. Seš. 65. a 66.: V panské službě. Román. Sešit za 25 hal. Nakl. Jos. R. Vilímek.

Švýcarské scenerie. Napsala Božena Viková Kunětická. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Dějepisné povídky. Napsal Al. Dostál. Seš. 10.—11. Za 30 hal. Nakl. Al. Hynek v Praze.

Zapova česko-moravská kronika. Seš. 113. Za 1 kor. 48 hal Nakl. I. L. Kober v Praze.

Korrespondence Karla Havlíčka Borovského. Pořádá Lad. Quis. Seš. 16.—18. Po 40 hal. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Z českého jihu. Krajinné, místní a historické obrazy. Napsal Fr. A. Šubert. II. vydání. Seš. 8. a 9. Po 60 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

K protinožcům. Napsal Jos. Kořenský. Seš. 4. a 5. Sešit po 60 hal. Nakl. týž.

Názorná květena zemí koruny české. Sepsal František Polívka. Sv. IV. seš. 19. a 20. Sešit po 60 hal. Nakl. R. Promberger v Olomouci.

Hornictví a hutnictví v království českém. Jeho vznik a vývoj až po nynější stav. Dle různých pramenů a vlastního názoru sepsal c. k. dvorní rada Josef Hrabák. V komisi Fr. Řivnáče v Praze.

Principie theoretického poznání a mravného konání dle Kanta. Napsal Fr. Mareš. Nákl. vlastním.

Mořské květy. Cestopisné vzpomínky z ovzduší moří evropských. Načrtl Fr. Jezdinský, c. k. profesor. Za 3 kor. 60 hal. Nákl. vlastním. V Německém Brodě 1902.

Devatenácté století slovem i obrazem. Red. Jan Klecanda. Sešit 40. až 42. Sešit po 60 hal. Nakl. J. R. Vilímek, v Praze 1902.

Paměti starého učitele-vlastence persekucí postiženého. Napsal Ant. Konst. Viták. Seš. 7. Za 50 hal. Nakl. Fr. A. Urbánek, v Praze 1902.

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XX. Roč. VII. seš. 25.—28.: Obrazy z dějin ruské vzdělanosti. Napsal P. N. Miljukov, přeložil prof. V. J. Dušek. Díl I. Sešit za 48 h. Nakl. Jan Laichter.

Praha ve své slávě i utrpení. Píše Jan Dolenský. Seš. 18. Sešit po 60 hal. Nakl. B. Kočí, v Praze 1902.

Mistr Jan Hus na koncilu Kostnickém. Illnstrují a vlastním nákladem vydávají Alfons Mucha a Jan Dědina. Seš. 3. Sešit po 1 kor. 60 hal.

Prvotisky knihovny Strahovské. Sestavil dr. Isidor Zahradník.

R. 1902. Čís. 11.

OSVĚTA

Pražští měšťané čeští a němečtí v XIV. věku.

Statistická studie

od

Zikmunda Wintra.

ež se dáme do statistického počítání, bude nutno některé, třeba známé věci předeslati.

V Pražském podhradí po věky žilo obyvatelstvo slovanské, české. Za obchodem mezi ty Čechy přicházeli Židé a cizí kupci odkudkoli z Evropy. Nejspíš a nejblíž ovšem z Němec. Někteří se tu záhy usadili.

Ti obchodníci byli malým zlomkem Pražského obyvatelstva. Soběslav II. († 1178) dal jim privilegium, aby si tu žili pod svým rychtářem a dle svých právních zvyků. Té výhody cizím kupcům dopřávali všude, nejen u nás.

Pražští Čechové živili se hospodářstvím a prací řemeslnou, ale byli závisli na hradě, na úřednících hradských, nosili břemena zemská, mnozí byli bez osobní svobody a neměli svobodného majetku. Stejně tak v nesvobodě žilo obyvatelstvo po širém, málo vzdělaném Německu. Ve XII. století však začali Němci po románských vzorech tvořiti z poddanských podhradí *svobodné* obce čili města. To jest: obyvatelstvo v podhradí obdrželo od panovníka nebo od vrchnosti autonomii, svobodu majetku, svobodu a monopol trhu, průmyslu, obchodu. Práce poddanská musela se pokrokem času proměniti konečně v práci svobodnou, národohospodářským rozvojem muselo vzniknouti soustředění a organisování průmyslu a obchodu, k dosavadnímu naturálnímu hospodářství muselo přistoupiti hospodářství peněžité.

Ta pokroková proměna nebyla v Němcích daleko ještě provedena, když zalíbila se našim němčícím Přemyslovcům a jich královským a knížecím sousedům, dále na východě sedícím. Ale žádný král český ani uherský neprovedl ten národohospodářský pokrok lidem svým. To

by bylo těm pánům trvalo dlouho. Čeští lidé neměli hned po ruce peněz na zakoupení míst v městě a půdy okolo města. Bez starosti, pohodlněji, rychleji a s větším ziskem fiskálním svobodné obce městské vznikaly zavoláním cizích kolonistů, zahraničných lidí, nejbližších, a to byli u nás ovšem zase Němci. Těm na újmu domácích českých lidí musely býti propuštěny výhody. Do znuzelých poměrů zdejších byl by bez velikých výhod nikdo cizí nešel, nesvobody měli Němci doma pořád ještě dosti. Je mohla přilákati jen veliká osobní a hospodářská svoboda.

Vstěhovali se tedy Němci do slovanských podhradí a stávali se tu měšťany.

Kdy Praha — Staré Město — stalo se městem, neví se. Není o tom listiny. Ale soudí se, že se to stalo zároveň s obezděním města. Tedy asi r. 1235. Obezdění, hradby jsou vždy zevnějším znamením městské obce svobodné. Příchod německých měšťanů není potřebí sobě představovati jako nějakého velikého moře vlnobití. Pro začátek všude stačilo jen několik podnikavých rodin. které přišly s některým grošem. Po nich pak se — soudímeli z bezpečných zpráv pozdějších — táhli z původní vlasti příbuzní a známí lidé. Chudí, kteří tu pak časem hospodářsky zmohutněli. Vímeť ze zápisů měšťanských, že pořád přicházejí lidé do Prahy z týchž německých míst. Tedy volá jeden druhého do nadějného bydla.

A co původní většina obyvatelstva českého?

Čechové zůstali přede zdmi na předměstích, v městě byli podruhy, nájemníky, ale byli počtem daleko nad měšťany německé. Však některý Čech zmohl se dosti brzo hospodářsky tak, že koupil si v městě domek, dům a stal se měšťanem. Onen Walther Swatkonis (Valter Svatkův), 'enž uvádí se r. 1252, a Konrád Junošův z r. 1287, toť jsou mezi Pražskými měšťany zajisté lidé čeští, ovšem německá jich křestní jmena zdají se svědčiti, že se ti čeští měšťané k Němcům přikloňovali velmi. Čechů k měšťanům přibývá časem, vždyť není ani jinak možná. Bylitě v obyvatelstvě u většině obrovské. Dějepisec Pražský, slavný Tomek, spočítav ohromnou snůšku Pražských jmen českých a německých, v rozmanitých pamětech po léta nasbíraných, shledal, že v době krále Karla a Vácslava jeví se českých jmen osobních dvě třetiny proti jedné třetině německé. Ale nemyslí Tomek, že Němci drželi skutečnou třetinu; sháněltě jmena z listin, a v listinách vždy vyskytují se osoby možnější. A zámožnějšími Němci celkem byli; i protož se s nimi spíš a častěji potkáváš, nežli s chudšími lidmi českými, a odtud jest ta třetina sebraná.

Nám jde v této studii o přírostek ***měšťanů*** českých v Starém Městě Pražském, kteréž bylo Němců takřka kolébkou, bylo a zůstávalo nejdéle jich tvrzí nejpevnější. Nové Město, Karlem IV. založené, bylo od počátku české, bylotě založeno pro domácí; i Malá Strana, z níž při zakládání města Otakar II. Čechy vyhnati dal, zčeštila se v XIV. století na podiv. Jen Staré Město drželo se po německu tuze; tam bývalo Němců nejvíc, tam se táhli neustále.

Na štěstí zachovaly se Staroměstské měšťanské zápisy od r. 1324 za celé XIV. století až po rok 1393. Kdo přijat mezi měšťany, zapsán

do knihy, a spolu i ten nebo ti, kteří za něho ručili, že nejméně po tři léta bude s městem všecko trpěti.

Měšťanské zápisy Novoměstské a Malostranské z týchž dob jsou ztraceny. [1])

Dr. Teige, adjunkt městského archivu, uveřejnil v Almanachu král. hlav. města Prahy na rok 1901 a 1902 s výbornou studií ony předůležité seznamy měšťanů Staroměstských, na nichž budeme poměr národnostní počítati, děkujíce pilnému a dovednému vydavateli i štědré nakladatelce — královské Praze — za pohodlí, s kterým lze teď tu práci podniknouti. Chyby to počítání bude míti některé. Nejprv to věc mrzutá a nevysvětlitelná, že městský písař nezapsal všech měšťanů, jakž zapsati měl: vyskytujíť se v listinách měšťané Staropražští, jichž jmena v seznamě nenajdeš. Druhá chyba, že vždy některý počet osob se vyskytuje, které nemají příjmení, po nichž lze souditi o národnosti; mají pouze jmeno křestní (Nicolaus, Petrus a j.), z něhož druhdy nepoznáš nic.

Ovšem jináče jest, stojíli při jmeně Jacobus nebo Petrus, že ten neb onen jest z Norimberka nebo z Vídně. Takového Jakuba a Petra klásti jest za Němce. Rozhodli jsme se v té nejistotě liberálně počítati i pouhá německá křestní jmena — všecky Elbly (Albrecht), Eberhardy či Eberle, Fridrichy či Frice, Heinrichy či Hainze — počítati za Němce, ač tu nejsnáz omyl mohl přihoditi se, vzpomeňme jen, že i naši Přemyslové po německé modě dali si jmeno Otachrů, Otokarů, děti našich Přemyslovců křtěny Konrady, Fridrichy a tak po německu jináče všelijak.

Na druhou stranu ovšem museli jsme z jmen česky znějících souditi, že náležejí Čechům. Takž jsou nám Čechy: Kuneš (z Konrad), Pešík (z Petra), Mareš (z Martina), Mikeš (z Mikuláše). Nevěříme německým historikům, že by Němci svým dětem sami byli dávali taková česká jmena na jakýs způsob mazlení. Němci, kdekoli se osazovali jako kolonisté, nikdež se takto nemazlili. Právě opak; jest přece snad dosti významno vypravování Beneše z Vaitmile, že r. 1338 Pražský Němec jakýs posmíval se svátku i jmenu sv. Vácslava! Český patron mu byl rusticus!

Přese všecky úrazy, snadno možné, a přes počítání zajisté kusé, nicméně skutečnost a pravda vynikne přece jasně, třeba ne celá, a počítání nebude snad marné.

Dr. Teige všech měšťanů přijatých v oněch letech (1324—1393) spočetl 1784 osoby. Budeme počítati po desítkách let.

V prvém desítiletí (1324—1333) zapsáno měšťanů 89 osob. Z toho počtu odrazili jsme především 22 osoby, jichž národnost jest nejista (tedy 24%). Odpočítali jsme na příklad muže, jenž psán Andreas sellarius (sedlář) nebo kožešníka Jakuba z Žitavy, Jana z Krakova, kteří nemuseli býti Němci. Českých jmen spočetli jsme 20 (22%); jednu (Polonus jmeno) osobu pokládáme za Polana, a Christoforus de Ypra také není Němec. Zbylo by nepochybným Němcům 45 měšťanů, tedy skoro 48%.

---

[1]) Nejstarší zachované zápisy jsou teprv ze století XVI.; Novoměstské od r. 1518, Malostranské od r. 1587.

Zajímavo, že při některém Čechovi není rukojmí psán, a za některého z těch Čechů rukojmím byl Čech, už před tím v měšťany přijatý. Na příklad r. 1327 stal se měšťanem Staroměstským Hosprid, „soused Bohuslava Gostlinne;“ a v týž rok Mikuláš, syn Wítkův z Benešova, stal se civis Pragensis, zaplatil 32 groše a rukojmím za zbytí tří let postavil se „Wanko, gener Hynkonis de Beneschowe.“ Dobrohost ze Slaného nemá rukojemství, ale tomu snad stačilo, že byl „beneficiarius královský.“ Toho Čecha neopovážili se konšelé němečtí stěžovati nepřijetím v měšťanství. Ten přitáhl za sebou jiného Slanského. Roku 1329 totiž psán v měšťany Wanko de Slana a ručí za něho Doberhost de Slana. Roku 1332 zajímal nás nový český měšťan Pražský „Wanko komornik.“ Snad byl ten Vaněk komorník králův.

Zaměstnání řemeslné nebo živnostenské jest při nových měšťanech málo kdy zaznamenáno. Spočítali jsme 1 železníka, kožešníky a ševce po třech, po jednom sedláře, platnéře, krejčího, soukenníka, suken kraječe, kramáře, nožíře dva, sládky též dva. Jeklín z Jílového sluje tu „geldner;“ to bude zlatník. V rukojmích shledáš také jednoho „kováře mědi“ — snad kotláře.

Jediný zapsaný Němec přišel z Norimberka; ostatní všickni přišli z měst českých a moravských a polských. Z českých nejvíc. Uvozuje se mezi městy těmi Benešov, Jílové, Kadaň, Krásná Hora, Litoměřice, Louny, Mělník, Nové Město na Moravě, Rokycany, Ústí, Žatec, tedy města, do nichž Němci vnesli svoje právo. Shledávámeli pak, že z týchž některých měst přišli do Prahy také čeští měšťané, leží z toho důsledek na dlani, že už v této době Bechyně, Mělník, Slané, Malá Strana a j. měly v sobě podle německých také měšťany české, tak že už v této první desítce let nebude lze tvrditi, že byla v Čechách města pouze německá.

V druhém desítiletí (1334—1343) bylo přijato v Starém Městě 118 osob mezi měšťany. V nich spočítali jsme 22 co do národnosti nejisté (18%), Čechů napočítali jsme 27, což činí skoro 23%. Němcům vybývá počet 69 (58%). Patrno, že v těchto letech panování krále Jana posledních Čechové v Staré Praze proti předešlému období valného pokroku neučinili (prve 22%), jakkoli počet jich jest pozoruhodný. Bylo by Čechům číslo příznivější, kdy bychom chtěli Sobotku z Kadaně, Jana, rychtáře z Mnichovic, a Mikuláše z Benešova, za něhož ručí měšťan Křížek, a Paula bečváře, za něhož ručí Vácslav Ječník, počítati za Čechy, jimiž bezpochyby byli. Aby se neřeklo, položili jsme je mezi nejisté. Z Čechů jeden (r. 1334) jest Marziko do Ochruhle — Mařík z Okrouhle — pocházející ze vsi. Při tomto muži ponejprv zapsáno, že stal se měšťanem „pana krále našeho.“ Neboť vrchním pánem měst, která vznikla na půdě královĕ, byl král — odtud města královská, — tedy Mařík stal se měšťanem královským. Čtyři léta potom, aby vyjádřili také svou autonomii, konšelé dali při jednom měšťanovi psáti, že jest civis králův a *jejich* (civis domini nostri regis et noster). V tom období druhém jiní Čechové přibyli ze vsi Černoce, z městečka Blatné, z Jílového, Mělníka, Mnichova Hradiště, z Říčan, z Turnova.

Z domácích míst, odkudž Němci do Prahy přibyli, uvádějí se Budějovice, Čáslav, Domažlice, Hradec (Grecz), Chrudim, Jaroměř,

Jílové, Kadaň, Litomyšl, Mýto, Ondřejovice, Plzeň, Počernice, Rakovník, Sušice, Trutnov, Žatec. Z měst zahraničných uvádí se Plavno, Kamenice, Landshut, Míšeň, Kostnice, asi čtyřikráte Regenšpurk, Würzburg, Strassburg, Neunburg (Nimburg?), Kolín Rýnský a třikrát Norimberk.

Mezi nově přijatými měšťany zajímá nás r. 1342 Johannes, správce školy sv. Linharta; též r. 1340 Křišťan, „notarius domini regis," zajisté Čech; mezi rukojmími čteme také o Jindřichu Švábovi (Henricus Swewus), že je hospodář nebo šenkéř králův (r. 1338).

Z řemesla uvádí se v tomto období tré bečvářů, z nichž jeden Čech, dva helméři, uzdař, pět kožešníků, 14 krejčí, kramář, 4 nožíři, plátenník, pekař, platnéř, řemenář, 14 ševců, z nichž čtyři čeští, 2 šenkéři, 10 zlatníků. Mezi rukojmími uveden sklenář, soukenník, zvonař, dlažič, smolař, pískač a sladovník. Množství krejčí svědčí o parádě a množství zlatníků, sklenář, dlažič, zvonař oznamují začátek doby Karlovy. Zlatníci přicházejí z Řezna, z Norimberka i odjinud z Němec, ale jeden — Wolflin — je také z Domažlic, jiný z Mýta, třetí z Čáslavě. Za jednoho zlatníka z Norimberka příchozího ručí český měšťan Václav Trubač, ručí tedy Čech za Němce; za zlatníka Jeklína z Čáslavě ručí Pražský zlatník Pešek Weis, jenž by mohl býti beze snadu Čech.

V období třetím, od r. 1344 po rok 1353, zapsáno 187 nových měšťanů v Staré Praze. V nich shledali jsme též jednoho Vlacha z Florencie. Z Florencie přišel slavný apotekář Augustin. Osob, při nichž lze o národnost se hádati, spočítali jsme 49 (26%); 50 Čechů, tož skoro 27%. Ostatek 87 (47%) jsou Němci jistí. Z toho patrného přírůstku českého měšťanstva znáti novou dobu, nové poměry. Nastoupil Karel v tom desetiletí. V tom výklad. Karel cítil s Čechy. Do Karla Němci neměli nikde překážek. Za Karla začal se úspěšnější boj mezi Čechy, ve vlastní zemi k právům a svobodám se hlásícími, a mezi Němci, moc a panování držícími. Němci byli nuceni povolovati.

Přihledněme k novým měšťanům zevrubněji. Mezi nejisté co do národu počítáme lidi vesměs z míst českých — i z vesnic — z Netvořic, Víšova, Újezda, Brodce, Znečic (?) z cizích jenom jeden je z Budišína, jiní z Toruně a z Žitavy. Zajímavější z těch nejistých je z Mýta Nicolaus, medik. Mezi nejistými nechali jsme zajisté leckterého Čecha. Na příklad Havel refléř nebo prták (Gallus Rewler), za něhož ručí Jan Krabice, prták, sotva byl Němec. Též tak Gerhart z Krawar, za něhož ručili (1352) Ješek z Hory a Ješek Prase, oba Češi.

Podotknouti slušno, že některý Čech dostal se do německé Pražské pevnosti i cestou něžnou, svatební. Takž rozumíme zápisu, že r. 1350 stal se měšťanem Pešek z Bělé, jehož tchán jest Johlinus Praun. Čechové přibyli v tomto období do Prahy z Brna, z Beškovic, Benešova, Berouna, z Bělé, z Chrabar, Klatov, Lípy, Lstiboře, z Makotřas, Mozířan, Prčic (Pirczicz), ze Slaného, z Týnce, Ústí nad Labem, z Ústí nad Lužnicí a ze Záběhlic.

Němci přibyli do Prahy stejným skoro počtem z měst českých jako z krajin zahraničných, německých. Z českých míst jsou zajímava ta, z nichž přišli také Čechové. Jsou to: Beroun, Benešov (odkudž přibyl Rudlin medicus), Chrabry, Klatovy, Ústí. Z měst zahraničných nejčastěji jmenuje se Řezno, po něm Norimberk, na třetím místě

Würzburg. Z ostatních uvedena buďtež: Augšpurk, Bamberg, Eistadt, Kolín nad Rýnem, Ostrhof, Pasov, Vídeň, Vratislav a Žitava.

Co do zaměstnání stojí někteří noví měšťané za zmínku. Jest tu mimo svrchu dotčeného medika Rudlina r. 1351 magister Allexius phisicus, tedy také nějaký doktor mediciny; neměl prý rukojmův, dovolili mu tedy konšelé, aby slíbil za sebe sám, že bude s městem trpěti; týž rok ještě přijat v obec třetí medik Mikuláš z Mýta. Za něho ručí Chainczlinus barbirer.

Z řemeslníků uvozují se tři bečváři, tři ciníři nebo cínaři, z nichž Hanuš z Mostu mohl býti Čech, jehláři (vlastně jehelničkáři, nadelfasser) dva, jeden koželuh, a to Čech, Pešek (r. 1349), kožešníků devět (jeden „ungarus"), kovář jeden. Znamenitý počet zapsán krejčí: čtyřicet dva! To svědčí o vzrůstající parádě a o blahobytě, s tím přec poněkud souvislém. Zajímavo, že osm z těch řemeslníků jsou Čechové nepopíratelní, neboť mají jmena jako na př. Ješek Pentlík nebo Jaroslaus z Ústí. Kroječ sukna (Usk) psán jeden. Mezi rukojmími shledali jsme také jednoho kroječe Čecha, Přibíka jmenem. Stojí to za zmínku již proto, že kroječské řemeslo bylo z nejbohatších. Kroječi kupčili v drahých cizích suknech. Je viděti, kterak leckterý našinec v polovině XIV. století byl hospodářsky silný.

Kupec uveden v měšťany za to desetiletí jeden. Byl to Němec z Pasova Meinhardus. První mlynář se vyskytuje. Je z Hory a sluje Hurer. Dvanáct nožířů napočítali jsme; v nich Čecha Jindru. Také pasířů mnoho, 14 osob měšťanských, v nichž dva bezpeční Čechové; plátenníci psáni jen dva, jeden Welko bude Čech — Velek. Platnéřů přijato do Prahy sedm, Mareše z Týnce, platnéře, pokládám za Čecha. Prták či rewler vyskytl se jeden: rukavičníků (cirothecarius), jež německý písař zapisuje také jmenem hantschuster, spočteno šest, řemenář a sádelník (arvinarius) po jednom, též tak sklenář (r. 1348) (předpokládajíc, že Glaser není pouhé příjmení); jeden zapsán, jenž robil samostříly (balistarius), šenkéř jeden, ševců jedenáct, mezi nimi dva Čechové bez pochybnosti, taškáři nebo váčkáři tři, z nichž Zidslaus bude Čech, tobolečníci psáni tři, Ješek, tobolečník, jest mistr český. Zlatníků, řemesla vzácného, zapsáno šest, jsou to vesměs Němci z Řezna, z Vídně, ze Znojma, ale jeden, Dětřich z Hradce, nemusí býti Němec; v rukojmích psán jeden zlatník, první zlatník, jenž jest bez hádky Čech. Slul Pešek, zeť Sedlákův.

Jsou v rukojmích zapsána ještě řemesla, která v seznamě nových měšťanů nepřicházejí. Jest tu psán jeden pernikář (libetarius), český sládek Budinský, jeden „mentler," jenž dělal pláště anebo jen šaty záplatoval, tedy vetešník.

Ze seznamu těch řemesel patrně vidíme, že Praha v prvních letech panování Karlova průmyslem roste, usazuje se tu průmysl umělecký měrou hojnější, než bývalo (zlatníci, pasíři, nožíři, platnéři a j.), i těší nás, že nacházíme mezi mistry řemeslnými také Čechy, česká práce, která nemohla v Praze nikdež vymizeti, konečně se tu tlačí za nepříznivých poměrů na povrch. Jest ji viděti, nelze jí popírati. Češi mohutní. Zdá se, že některý v tu dobu již dostal se mezi konšely; r. 1350 onen konšel Ješek z Boršova nosí jmeno pořádně slo-

vanské, také r. 1352 Polko (Boleslav) Jakobi, Nikolaus Bohuslay bez pochyby Čechové byli.

V desítce let následující — 1354 až 1363 — je boj národnostní patrný z čísel; Čechům číselně přibylo, ale Němcům též, a mnohem víc. Drželi se tedy statečně, šmahem přijímajíce snad i volajíce lidi německé v měšťanství. Vždyť toho onoho Němce zapsali i bez rukojmů. Přijato v měšťany 246 osob, v nich shledáváme 46 měšťanů jmen neutrálných (17%), 62 lidi jmen českých (25%), ostatek jsou měšťané němečtí až na jednoho Vlacha, platnéře z Koma, a jednoho Uhra jmenem Jurglynus. Tedy jich 136 (55%).

Čechové vstěhovali se do Staré Prahy z Boleslavě, odkud přišel brníř (loricator) Pešek, z Budyně, odtud Václav, suken kroječ, z Čeňovic, z Dolen, Dušnic, Herndorfu (Kněževes?), z Hradce Jindřichova i z Králové, z Kostelce (nedí se, z kterého), z Kyrcze (Krč?), z Letovic, Litoměřic, z Masczowa (odtud Ješek, pasíř), z Okovic, z Olomouce, z Poskovic, Radislavic, ze Soběslavě, ze Sotalice, Tybichova, z Ubislavice u Jičína. Místa, z nichž Němci přišli tentokrát, uvádějí se: Altenburk, Augšpurk, Buda, Ens, Eystetten, Hiršperk, Cheb (odtud čtyři), Kladsko, Kolín, Rýnský Kolín (dva), Lehnice, Loket, Most (dva), Norimberk (dva), Prachatice, Řezno (tři), Salzburk, Stříbro (Myza), Tezendorf, Tovačov, Třeboň, Weydenhof, Vídeň (3), Žatec. Roku 1360 Němce Enderlína, kožešníka, učinila měšťanem česká paní Mára, vdova po Peškovi Budinském.

Co do zaměstnání novotných měšťanů slušno uvesti dva apotečníky, jeden sluje Hugwic, druhý Petr z Vratislavě; pak juristu mistra Boreše (Borscho) z r. 1362. V řemeslech sčetli jsme sedm bečvářů, v nichž jeden nepochybný Čech; brníř psán jeden, a byl Čech; krampleř nebo valchář též jeden; za to krejčí jest úhrnem patnáct, v nich jest pět „mentlerů." Tři krejčí jsou rodilí Čechové. Kroječ suken jeden, Čech; koželuzi čili smraďaři zapsáni dva, Haněk jeden z nich Čech; zajímavo, že sedí v „Podžidí," tedy tam na Rejdišti, kde jsou koželuzi podnes. Kožešníků psáno sedm, kramáři dva, kupec jeden, kuřetník (který drůbež prodával) zapsán jeden, též tak lučištník; slul Jaroslav, tedy Čech; mečíři zaznamenáni dva, měšečníci tři, nožířů dvacet jeden! Dva z nich byli přirození Čechové bez sporu. Pasířů psáno dvacet, jeden český, platnéřů sedm, provazníků šest, z nichž tři Čechové (Libenský slují z nich dva); postřihači suken (kteří sukno appretovali) psáni dva, rukavičníků pět, řezník (podivno!) jen jediný, sedláři tři, sklenář jeden, sladovník jeden, Čech; svícník též jen jediný, ale dva čeští svícníci jsou zapsáni v rukojmích; ševců přistoupilo mnoho k měšťanství. Spočtli jsme jich dvacet šest; dva z nich slovou sutores antiquorum calceorum, to jest tolik jako prve rewler — prtáci, vetešníci. Ti prtáci jsou Češi, Blahuto a Weliko. Ale i mezi ševci novinníky jest dvanáct Čechův. Jeden sluje pěkně Waycczko. Měšťanství si zakoupil r. 1359 tentokrát také Wolfinus, sutor imperatoris, švec císaře Karla IV., jenž podle jmena byl asi Němec. Tobolečníků nových zapsáno v měšťanství deset, v nich dva Čechové, zlatníků sedm, Pešek Mašant, zlatník z r. 1363, bude Čech. Tedy druhý český zlatník zřejmě uvedený. Také jeden chmelař psán (humulator).

Mezi rukojmími uvádějí se řemesla ještě jiná; takž je tu jeden stolař, řemenář, ostrohař, Beneš, kupec drev, uzdař (frenifex), ale přede všemi zajímav řemeslem svým je Herdoegor neb i Herdeg, malíř. Prvý malíř, o němž řeč mezi měšťany Starého Města. Nedí se, odkud byl, ale jmeno Herdoegor nezdá se býti německé.

Ze živobytí řemeslnického zajímavý kus naskytuje se v suchopárných zápisech měšťanských r. 1359. Tu čteme dvakrát, že syn kožešníkův stal se ševcem (Johlinus sutor, Gylconis pellificis filius). Je to na svou dobu dosti vzácné protržení kastovní zásady, že syn bývá v řemesle po otci, po němž vůbec už měl v cechu polovici práva.

V páté desítce let od r. 1364 do r. 1373 zapsáno nových měšťanů 381. Jmen, jež svědčí oběma národnostem stejně, shledali jsme 77 čili 20%. Počítáme k nim na příklad Řehoře ze Lvova, Mikuláše z „Horasiowicz," mečíře, jednoho, jenž zove se Crux de Ticzin (Jičín?), neboť nevíme, máli tento Crux se překládati Kříž nebo Kreuz. Při té příležitosti připomínáme, že slavného kramáře Kříže, milovníka svého jazyka českého a zakladatele Betlemské kaple, mezi měšťany jsme tou dobou ještě nenalezli, ač je jisto, že měl již tehda v Praze Staré dům, ovšem maličký (za sv. Mikulášem). Také jsme mezi lidi, co do národnosti sporné, položili povědomého Jindřicha Náza, písaře kuchyně císaře Karlovy.

Čechů v tom období spočítáno 108, což činí 28%, číslo posavad největší, a považímeli, že v Starém Městě byl pro množství, zasedělost a bohatost Němců boj nejtužší, musíme to číslo české položiti za znamenité.

K pokroku českému tou dobou také asi vláda přičinila. Známotě, že právě do této desítky let klade se moudré a spravedlivé nařízení Karlovo, aby v Pražských městech (Židek vztahuje nařízení na všecka města) soudná jednání děla se po česku, tudíž Němci, kteří česky neumějí, aby konšely nebyli, děti své aby Němci, kteří v Čechách chtějí obývati, dávali učiti česky, „aby člověk cizího jazyka přišlý nevelebil se více nad jazyk český a v pýše své dědicův země české nepotlačoval." (Židek, Správovna.)

Toto nařízení potěšilo Staropražské Němce tak málo, že ho nezapsali si ani do knih mezi práva a svobody; proto také neví se určité datum rozkazu ani bezpečné jeho znění. Tomek (Děj. Pr. II., 521) míní, že nařízení ono výborné stalo se bez pochyby r. 1367, když spojilo se na čas v jednu obec Staré Město s Novým, a obyvatelé Nového Města, většinou Čechové, nechtěli se tou měrou podati jazyku německému, jakž panoval do té chvíle na radním domě Staroměstském.

V této desítce let, o níž jednáme, přicházejí Čechové s jmeny velmi výrazně českými. Čteme na příklad: Kanička, Kuklička, Teplička, Kabátník, Pastucha, Macek, Obce, Řehoř, Krásné zelí (Krasni zele), Provod, Vepřek. Také dobyla si r. 1368 měšťanství žena Káča, Čepuova mátě, „pullatrix" (drůbežnice).

Přišli do Staré Prahy Čechové tentokrát z Budějovic (Mikuláš Sdesslai, Rek), z Benešova (dva měšťané, jedním je Kuňka vdova), z Budyně (?) (Budein), z Hořovic (?), Kamence, z Kosyered (Kozojedy? Choceradу?), z Lokte (Konrád Psik), z Lubčovice, Mělníka, Mezimostí,

z Maršovic, Mašova (Maschow), z Mutěnína (Mutinina), z Minčic, z Nového Města, Ondřejovic (Undrzegowicz), Pelhřimova, z Písku, Plzně, Rakovníka, Říčan, z Týna, od Turnova, ze Strakova, Volyně, Vrbice (Jesco de Wurbicz vladica), z Vyšehradu, ze Zděnice a z Žatce.

Zbytek čísla nově přijatých drží v sobě tři měšťany cizince nikoli německé. Muž jmenem Brwehaven, Alder z Bruxelu, Nikolaus Vavenard jistě nebyli Němci. Zbývá tedy nepochybným Němcům číslo 193 nově přibylých v těch deseti letech. Jest jich tedy sotva 50%. Patrný úbytek proti období předešlému, kdy příchozí Němci drželi 55%.

Tentokrát uvozují se místa, z nichž přišli Němci, tato: Augšpurk, Babenberg, Perlin (Berlín), Bělák, Břežany, Borchhaim, Doblin (Dublín), Dobrá, Herspruk (Hersbruck v Bavořích) Horaswic (Horažďějovice?), Hořovic, Cheb (7 osob), Chomutov, Jílové, Kadaň, Colonia (Kolín), Kouba (Cham), Kutná Hora (odtud Henslin cínař), Kuckow (Kützkau v Prusku), Litoměřice, Muhlhausen, Norimberk (3 osoby), Písek, Plzeň, Perno, Řezno, Roudnice (odtud Habbardus jakýs), Solnohrad, Saydaw (Saita v Saště), Sušice (Sicca), Štyrsko (odtud Henslin cultellator — nožíř), Tachov, Ústí, Weltz, Vídeň, Vratislav, Žatec, Žitava.

Jmeno „Judenfeint“ mezi Němci XIV. století (r. 1373) zajímavo: nepřítel židů, antisemita.

Co do zaměstnání nalezli jsme mezi novými měšťany lékařku Annu (1364, jiný medik Henslinus z Plzně jest mezi rukojměmi), mistra Jindřicha, bývalého písaře Nového Města (1367); v řemeslech a v živnostech naskytli se nám čtyři cínaři, tři drůbežníci (pullator), všickni Češi, mezi nimiž jedna žena; kotlář (rotsmied) jeden, kováři dva, koželuh, pět kožešníků, z nichž jeden označen dělbou řemesla jakožto rotkurschner; krejčí zapsáno dvacet pět, jeden zove se odborně „sartor caligarum,“ krejčí kalhot; pět z nich odborně zovou se kabátníci; dvanácte z krejčí těch jest zajisté českých; oněch pět kabátníků jsou všecko Čechové. Poprvé vyskytuje se řemeslo knihařské; zapsán mezi měšťany r. 1372 Paulus ligator librorum. Kramáři psáni dva, krumpléř (seidenneter) jeden; slul Fricek, což zní po česku. Také nějaký Slovan Ratbor jest za něho rukojmím. Kupec v měšťany zapsán jednou jen, též tak lazebník, malíři uvedeni dva, oba Němci: Bernherus (r. 1365), zove se jeden, o němž nedí se, odkud přišel; druhý r. 1370 slove Henslinus de Augspurk. Onoho konšelé připustili zadarmo „liberaliter.“ Mečířů psáno osm, většina z nich jsou co do národa nejisti, jeden sluje Kuneš, tedy snad Čech. Měšečník přijat v měšťany jeden; nožířů sedmnáct, z nichž dva Čechové docela nepochybní. Sedm spočítali jsme pasířů, mezi nimiž jsou tři Čechové. Zapsán též jednou (r. 1373) jeden polarer, jmenem Nytz, tušíme, že to „polirer,“ hladič, puléř drahých kamenů. Psán dále jeden platnéř (thorifex), postřihači suken zapsáni tři, z nichž jeden Čech; puškař uveden jediný. Puškařské řemeslo bylo tou dobou ještě dosti vzácno, lití pušek nebo střelby byla věc zánovní. Tomkovi naskytl se první puškař v pamětech, jmenovitě uvedený teprv r. 1383. Tu ten mistr Heinricus, puchsenmeister, jehož národnost nejasna, v knihy psán jest od deset let dříve (1373). Rukavičníků přihlásilo se do Starého Města osm (jeden z Vídně), řezník jeden, sedláři tři, sklenář jeden, sladovník

jeden, Čech; šenkéř (pincerna) jeden, sýrař (caseator) též jeden, za to ševců třicet šest! Mezi ševci patnáct Čechů. Jeden z nich r. 1365 uvozuje se jakožto švec císaře Karla IV. Slul Ješek. Bylli r. 1359 švec císařův Wolflinus Němec, Ješek z r. 1365 jest jistě Čech. Tesař zapsán jeden, taškářů nebo tobolečníků pět, z nichž jeden Čech. Uzdaři čtyři, jeden český; vetešníků uvádí se pět pod jmenem renovator, ale po jmeně nepoznáš, kteraký to renovator, škorní-li či šatů. Mělitě krejčí i ševci své vetešníky a novinníky. K vetešníkům jest připojiti pět mentlerů, které slušno klásti za krejčíře. Čtyři z nich byli Čechové. Valchaři uvedeni do města tři, všichni Čechové; vlnaři též tři, vozka jeden, byl to z Chebu Němec. Zlatníci zapsáni čtyři, z nichž jeden — Pešek z Plzně — zajisté Čech. Železník jeden.

Kdy by se zachtělo někomu souditi z tohoto kusého soupisu, že Čechové zastoupeni byli jen v řemeslech nižšího spůsobu, ten nesmí zapomenouti nejprv to, že ve *všech* řemeslech uvedena hromada jmen co do národu obojakých, v nichž dobře mohou býti Čechové, a druhé musí pamatovati, že vedle českých ševců a krejčí nalezeni Češi mezi mečíři, nožíři, postřihači suken, a to jsou řemesla nejpřednější. Byli Čechové tedy tu i tam, byli všude.

Z rukojmí tohoto období jsou co do řemesla někteří zajímavi. Je tu jeden šlejfíř, jeden sklenář, jenž sluje Fanca, jeden barbitonsor, tedy holič brady, soukenník českého jmena Paduch, stolař jeden (mensarum formator), pískač (fistulator), goltslaher (zlatotepec), dva „paterníci“ (r. 1370), totiž řemeslníci, kteří dělali růžence čili pateře, a naposled r. 1370 uvádí se i krejčí paní císařovny Nicolaus, jenž podle jmena byl mohl býti tak dobře Čech jako člověk jiného národu.

(Dokončení.)

Český román.

Napsal

Karel Leger.

(Dokončení.)

Blaženka jen zvedla ruku svou,
k čelu sáhla, — jak tam stíny jdou
skutečnost se mísí s pohádkou.

Cizí dáma ohledla se po ní,
k její zbledlé tváři níž se kloní
s jakýms nenadálým soucitem.
„Viďte, že vám v hloubku duše náhla
v tomto stínu kolem rozlitém
úzkost děsivá a hrůza sálila?
Pojďme! Baron Géza — možno vám
v sousedství tu trochu bude znám, —

vyprávěl mi mnoho o rokli té,
o rozbité věži prostřed skal,
jakby všechny divné taje znal
v šeru těchto smutných samot skryté,
o plynoucích v tůni leknínech,
jak se stříbrem bělí ve stínech. —“
Usmála se trilkem dovádivým.
„Ó, což baron! věru se mu divím!
jak by s rusalkami známost měl,
pohádku mi dětskou vyprávěl.
Kdy byste ho trošku znala jen,
jak je — skeptik — vším už přesycen!
Dnes mi pravil: ‚Nežli odjedeme — —‘“
(Uličnicky bezstarostný smích
opět zvonil na rtech růžových.
„Víte, v residenci jeti chceme,
na venku tu žíti nelze již,
všechno všední, nudné přespříliš!)
Pravil: „půjdem v rokli, v úkryt vil,
rád bych s nimi se tam rozloučil —
Utrh jsem tam jednou poupě bledé —
nerad, — osud však mi ruku vede!‘
Ó, barona měla byste znát!
zvyklý všemu jen se hříšně smát,
v okamžiku proměněn byl zcela. — —
Už už jsem se rozchechtati chtěla,
v tom se ušklíb hořce, najednou
mávl rukou: ‚Chcešli, sama jdi si,
jenom nad tou tůní bezednou
pozor dej, — tam sypké břehy visí
nad prohlubní vodou podryté,
lekníny tam tonou rozvité.
Jdi si sama!‘ — Šla jsem, — bloudila tu
v tichých stínech, v chmurné rokli té,
ostružiny chytaly se šatu,
šípek divoký mi závoj rval, —
přece šla jsem přes vrcholky skal
až k té rozkotané staré věži. —
Pro Bůh, co je vám? Těch stínů chlad
do duše až sahá odevšad, —
polekala jste se čeho snad?
Smutno je tu, mráz mi tělem běží.
Pojďme rychle odtud!“ — Sesinala
Blaženka jak mrtva, — rukou jen
o nejbližší opřela se kmen.
Úzkost temná v duši její vstala,
pod čelem se kladly těžké stíny,
v uzly zapředly se pavučiny.
Kdes pohádka stará strašlivá

v koutku duše zlekané se zdvíhá,
ze šerého toho přediva
rudý záblesk před zrakem se míhá.
Rty se zachvěly jí, dechla stěží:
„Ó, byla jste v oné šeré věži,
kde jsou černé sklepy v hloubi skal?
A klíč? —“ snížila hlas, — „klíč vám dal?“ --

Do široka oči rozevřela
cízí dáma — usmáti se chtěla,
ale úsměv ulekaný mřel.
„Klíč — pro Boha! — kdo mi dáti měl?“ —
„On, Modrovous! — pod příšernou věží
mrtvé paní v černých stínech leží.
Řekněte mi — je as mnoho jich
zapadlých tam do tmy, nešťastných?“ —
„Dítě! blouzníte!“ — „Ó, ne, má paní!“
Dlouho mnula chladnou zvlhlou dlaní
Blaženka si čelo rozpálené.
„Ne, neblouzním! to jen vybledlá
pohádka mi duši opředla.
Úzko je mi, jako když se žene
bouře z dálky, mračna splývají,
tmou se rudé jiskry kmitají.
Pohádka mi strašná v duši roste.“
Náhle vztáhla ruku: „A vím, kdo jste!“
Neznámá jen v němém úžase
naslouchajíc stála, chvěla se,
ale dál to divné dítě bledé
pohádku svou nerozumnou přede.
„Uhodla jsem! Vy jste poslední —
Živa? živa, než se rozední,
nežli svadne, nežli sevšední,
jak ty, které pod sesutou věží
v těžkých stínech dávno mrtvy leží.“

„Dítě! zrak vám hoří, co je vám?“
cizinka až o krok ustoupila,
„o kom hovoříte, moje milá?
věru, bát se o vás počínám!“
Blaženka jen čelo stiskla v dlani —
jak ty oči její divně žhou!
„Modrovous! — ach, znáteli, má paní,
pohádku tu starou strašlivou,
jak ty dole ve tmách mrtvy jsou?
Víte, jak se zove? Géza!“ -- Smích
krátce šlehl přes bledé rty její.
„Viděla jste?“ šeptá, — „mnoho jich
v temnu, kde se pavučiny chvějí

ve tmě stuchlé leží nešťastných?
Já vím, jednou kvetly mladé svěží
v teplém svitu lásky mámivé,
teď zabity v těžkém stínu leží
v krvi vlastních srdcí neživé.
Mrtvy jsou pod starou šerou věží,
mrtvy v bolesti své zoufalé,
svadlé jeho lásky bývalé!"

Cizí kráska oči přimhouřila,
neklidna i poplašena byla,
trochu usmála se nuceně.
„Mnoho jich — mé dítě, pravdu máte!
tuším — odpusťte mi — Gézu znáte? —"
V oči pohledla jí upřeně.
Podezření se jí v duši vzmahá.
„Mnoho jich! však mrtvy? proč, má drahá?
Živy jsou — a možno, rády v taji
na chvilky své lásky vzpomínají!"

Blaženka jen prstík na rty klade.
„Ne, ne! pravím: mrtvy musí být!"
Nevole stín pod brvy se krade.
„Kterak že by mohly ještě žít?
Klid by rušily mu svými vzdechy
bolestnými věčně bez útěchy.
Z hloubi těžkých stínů pláč a kvil
život by mu na vždy otrávil.
Ne, ne! mrtvy musí být a němy
tiše ležet pod studenou zemí!"
Neznámá jen rtíky nakřiví
v úsměšek až krutě jízlivý.
Mávla rukou: „Dítě! nebojte se!
což dbá Géza! co mu osud všech!
nedoletí k němu ani vzdech,
srdcem jeho nářek neotřese.
S kvítkem potěší se, — nasycen
odhodí je v bláto prostě jen,
což mu sejde na růžičce jedné?
nevzpomíná, zpět se neohledne,
pláč, který zní v šerém stínu kdesi,
nebojte se, jeho nevyděsí!"
Zlomil se jí hlas. A znělo v něm
cosi trpkým smutným soucitem.
Bílé prsty rukavičku rvaly,
veselé se oči tmí a kalí.
„Vím —" zas děla, — „vím, že přijde den,
kdy mne zapomene nasycen, —
ale což já? jaká je mne škoda?

znám svůj osud, trpkou sudbu svou!"
A sklopila hlavu spanilou.
„Květ i trní, jak co osud podá,
s úsměvem jen plachým přijímám —
jakou cenu já v tom světě mám?"
Steskem hořkým zachvěl se hlas její,
z duše zněla zpověď zoufalá.
Oči přetřela si. Srdečněji
„Věřte, —" děla, ruce sepjala,
„zdání neměla jsem, dítě zlaté,
že vy — že on —" vzrušena se mate, —
„Odpusťte mi, prosím! Chtěla bych
políbit vás v bílé čelo čisté,
ale snad že nesvolila byste, —
na mých rtech už dávno utkvěl hřích . . .
Stín můj padl maně v cestu vaši,
snad vám klid a pokoj z duše plaší.
Líto je mi —" zuby vtiskla v ret, —
„ach, já netušila z dálky ani,
že vy jste ten leknínový květ!"
Dotekla se lehce měkkou dlaní
Blaženčiny ruky. „Odpusťte mi!"
Slza v brvách se jí zastkvěla,
více nežli slova řekl němý
její pohled. V tom se zachvěla
prudkým otřesem až v samou duši.
Padla úzkost na ni, hrůza, strach,
cosi někde blízko sebe tuší
nevlídného vstávat v temnotách.
„Odpusťte mi!" znova zašeptala.
„S Bohem!" vzkřikla, na útěk se dala
bez rozmyslu cestou neznámou . . .
A Blaženka stála. Mračná tíha
dusila ji, sotva hruď se zdvíhá,
zrak i srdce zalilo se tmou.
Vzepříti se chtěla — roztrhati
síť pavučin, kde se rozum tratí.
Jakés větve ve tmách rukou bílou
v hrůze zachytla se celou silou.
„Bože!" zavolala. Pamětí
světlejší jí záblesk přeletí,
jako když se bílá nitka snuje.
Vláďa — otec — všechno pochopuje,
naděje jich ve tříšť rozbité,
pod nohama břehy podryté, —
ano, jistě souvisí vše spolu,
na všem leží pochmurný stín bolu.
A co — ach, co sama hledá tu?
již dávno čas minul k návratu.

Úzkost hrozná projela jí duší.
Zas ty uzly šerých pavučin!
paměť zkalila se — padá stín,
srdéčko jen malé plaše buší!
Vytřeštila oči, — tma se valí,
červánky už bledly, zhasínaly.

Chladné ruce stiskly její dlaň.
„Kdo to?“ vzkřikla. Blázen lysohlavý
jako přízrak v cestu se jí staví.
Bez myšlenky dívala se naň.
Cos divného bylo v jeho zjevu,
nepouštěl dlaň její, jak ji chyt,
tváře kroutil, křivil do úsměvu,
chtěl i její úsměv vynutit.
„Pojďme!“ šeptal, „princezno má drahá,
červánek už na západě zhas,
vidíte, jak vůkol tma se vzmáhá.
Domů pojďte! zítra, zítra zas
najdeme se tady v koutku tichém,
až den do zlata se rozhoří.
Uvidíte, jak s radostným smíchem
rusalky se z tůně vynoří,
stýská se jim po vás — však vy víte!
čekají, až k nim se navrátíte.
Přijďte jenom! pohádku vám povím,
naučil jsem krásným se a novým.
Usmějte se přece! Trochu jen!
Věru, strach mám o vás — tolik plaše
hledí ulekané oči vaše!
Jaký strašný zjevil se vám sen?
Ne, ne! stůjte! stůjte! ani kroku!
Tůň pod námi, — slyšela jste snad,
ak tam vydrolený kámen spad?
voda zašplíchala ve hluboku!“

Trh jí zpátky. Stála tajíc dech,
ručky sepjala jen na ňadrech.
„Vím já —“ děla zlekaně a tiše,
„zde jsou blízko břehy podryté,
vlny kalné ve tmách rozlité
už je spláchly, dmou se výš a výše,
hyne všechno v proudech v bouři té!
Padá všechno, všechno v propast dolů,
tiše tone v zoufalství a bolu, —
a vlny se valí. — Dvůr náš bílý
s podrytého břehu v hloub se chýlí,
půda se mi ztrácí pod nohou —
Vidíš?“ temně šeptá, „černá voda

jak pod břehem neúnavně hlodá?
jak ty vlny kalné jdou a jdou?“

Smíchem blázna zachechtal se kmet.
„Ne, ne, drahá! Klidně pode břehem
hlaď nehybná leží. Vonný květ
nad hlubinou černou září sněhem.
Stíny kmenů v hloubku zapadly
a tam v prostřed jako jiskry žhavé
hvězdičky se s nebe zrcadlí.
Ne, ne, tiché jsou ty vody tmavé! —
Viditeli třtinu tam se chvět?
pod ní ve hlubinách utajený
zámek vil je ze stříbrné pěny,
zlatem plá tam jahodový květ!
celý sladký pohádkový svět!“

Do vody se zahleděla siné.
„Ne!“ tak tvrdě řekla, „klam to, klam!
jenom černá propast čeká tam,
slizký kořen vrb se v bahno vine.
A ta chladná rozvířená voda
pode břehem, pod nohou mi hlodá!
Slyš, jak zem se drolí!“ — „Zpátky, pro Boha!
Blaženko! zpět! stůjte, ubohá —!“

Ohledla se k němu, zrak jí svítí:
„Ne, on řekl: mrtvy mají býti!“

X.

Ústup.

Bylo k ránu. Lehkým dýmem v taji
v haluzích se mlhy prosmykají.
Chladný větřík dychl. Tetelí
tichounko se listí, — východ bledne,
hvězdy hasnou v dálce nedohledné.
Bílé mráčky přes ně letěly.
Rosou sesivěla drobná tráva,
ticho, země ze sna oddychává. —
V rokli nízko plamínek se vzňal,
větve vlhké v ohni zasyčely,
dým se v dlouhá vlákna rozplétal,
a v něm jiskry po větru se chvěly.
Rozhozena v houšť a do snětí
dokola se záře rozletí,
přes tůň mrtvou pode břehem šlehne.

Lidé se tam mihli. Lovit jdou
s čeřenem a sítí strhanou.
Kovář první k samé vodě sběhne,
na ostatní kývá, volá tiše,
znameními rozmlouvají spíše.
Martin s Hroudou prosmykli se za ním,
sem i tam se honí, — v rozběhu
profoukáni chladným větrem ranním
sítě rozstírají po břehu.
Všichni potichu a ostražitě
v sinou vodu spouštějí své sítě. —
Zapytlačit trochu vyšli si.
Naslouchají — časem zvednou hlavy,
polekal je šumot jakýsi.
Ale kovář mrzut dědům praví:
„Co vás plaší stále, bázliví?
co vám hrozí? co jste dali v sázku?"
dolů sítě! nikdo ani vlásku
na lysých vám hlavách nezkřiví!
Vylovíme rybky! chutě k práci,
na zámku se mění panstvo dnes, —
hlídač u sklenky je jistě kdes!
Hleďte štiku, jak se pod břeh ztrácí!
Jsou tu! neujdou nám! Rychle teď,
Martine, kol břehu sítě veď,
Hroudo pomoz! a teď z druhé strany
provaz napni! — Zadrž! proklatě,
síť se zdá být plna bohatě!
Vzhůru! na břeh!" — Náhle ulekaný
skočil mistr zpátky. Z rukou všech
vysmekl se provaz. Pod břehem
mrtvoly dvě byly zachyceny
v síti v prostřed rozvířené pěny.
Trpce pravil Hrouda: „Pěkný lov!
Co teď?" Rozmýšleli: „Škoda slov!"
vztekle kovář houkl. „Vzhůru s nimi!"

Pracně z dola na zelený břeh
sítěmi je zvedli strhanými.
Hrůzou starcům zatajil se dech.
„Slečna!" vzkřikli. V bílém šatě leží
z vlasů voda proudem kane jí,
dosud jako živa však je svěží.
Oči jenom vpadly hlouběji,
tváře sesinalé zprůhledněly,
mezi rty se drobné zoubky bělí.
U nohou jí v hadrách přikrčen
blázen Jakub. Stuhlé ruce jen
jako by šat dívčí chytat chtěly

Starochové hrůzou roztřásli se
čapky maně smekli, — hlavy lysé
v ramena jim vpadly. Mistr sám
naklonil se spěšně k mrtvolám.
„Eh, tu všechno marno!“ hučel temně,
„srdce dobušila, život shas!“
Hlavu dívčí zvedl s chladné země,
s čela odhrnoval vlhký vlas.
„Jak je milá, skoro ještě dítě!
Čím jsi hřešila, ty ubohá?
proč ty černé vlny zalily tě?
co se dělo s tebou, pro Boha?“
Šeptal Martin zuby drkotaje:
„Tak vše sesouvá se v temnoty, —
světské statky, štěstí, životy.
Co je lidské žití? hloupá hra je!“
Kovář hučel: „Zanech kázání, —
před osudem kdo se uchrání?
bouř i nejkrásnější kvítek zláme. —
Spěšte raděj! lidi přivoláme —
Starý Závěta! ah, tvrdý kmen,
však ta rána padne na kořen!“
I sám Hrouda vzdechl: „Těžce věru
opláče svou milovanou dceru!
Ale chudák Jakub! Kdo že ho
bude želet, ďasa chudého?“

A v tom z dálky v ticho ranní chvíle
v šero křovin, v hloučky mlhy bílé
výkřik vpad a prolét zoufalý.
Chvěl se nad roklinou. Konec slova
echo teskné opáčelo znova, —
stíny po lese to volaly.
„Blaženko! mé dítě! kde jsi? dítě!“
„Hledá ji!“ děl kovář. „Jenom blíž,
hle, kde dceruška tvá, netušíš!
zapletena v potrhané sítě!“
„Blaženko má, kde jsi?“ Nade břehem
hrůzu v očích, udýchaný během
kmet Závěta stanul. Jeden hled, —
a své staré ruce k hlavě zved,
v prostřed čela přímo ránu cítil,
K mrtvé dceři jak mrtvý se sřítil.

Stojí rybáři a tají dech,
němá soustrast hledí z tváří všech.
Prošla chvíle dlouhá. Bez pohnutí
ve mrákotách těžkých ležel kmet. —
Neklidně se počal Hrouda chvět.

„Slyšíš, Vácslave? vstaň! pomohu ti!
Velká je tvá bolest, vím to, vím,
ale Pánbůh dobrý nad námi je,
sílu dává srdcím nešťastným.
Nezemřela dceruška tvá, žije,
jednou s ní se potkáš v nebesích, —
zoufalství se vzdát je těžký hřích!“
Kovář podrážděně hlavu zdvih.
„K čertu! nic to!“ pravil, „řeči plané!“
zalomcoval starcem. „Vzhůru, pane!
Vím, to celým srdcem otřese,
ale co tu s pláčem? vzmužte se!
Vzhůru, slyšte!“ — Pomalu se zdvíhá
z mrákot bědný otec. Černá tíha
k zemi tiskne ho a srdce drtí
v dotyku té chladné strašné Smrti.
Nezvlhly mu oči, sežehla je
bolest žhavá. Řídký vlas mu vlaje,
brada třásla se mu zmodralá,
noc bezhvězdná v duši padala.
Kdo tu jeho němou bolest změří?
Shroucen seděl u nohou své dceři,
hladí bílé ručky studené,
rovná mokré vlasy spletené.
Bez myšlenky, jak by duše z těla
hrůzou splašena mu uletěla . . .

Zvolna svítalo. A v houští lehly
noční stíny. První úsměvy
mladičkého rána nebem šlehly,
brzy sluníčko se objeví, —
skřivan vyletěl už se zpěvy.
Ohlednuv se na své druhy stichlé,
„Čas ubíhá!“ kovář pravil. „Sem!
mrtvé pozvedneme, — rychle! rychle!
do zámku je odtud odnesem!“ —
Naklonil se, silnou paží svojí
spanilé to dívčí tělo zdvih
jako loutku v rukou mozolných.
I Závěta zved se. Mlčky stojí,
jenom plaše rozpjal náruč svou
nad dceruškou mrtvou ubohou,
jako když se o to tělo bojí.
„Ne do zámku!“ vykřík, „ne tam! slyš!
v zámku pro nás není místa již!
Do starého mlýna dones mi ji,
pod doškovou střechou žal svůj skryji!“

Martin s Hroudou zvedli s námahou
suché, drobné tělo Jakubovo.

A tak smutně smutným tichem jdou,
sotva vzdech se ozve, plaché slovo.
Mezi větvemi jim nad hlavou
červánky se ranní rozhořely,
pěšinou se zlaté jiskry chvěly.
A když v pole vyšli, před nimi
kraj už svítil chladnou rosou zšedlý
pod paprsky slunka jasnými.
Po líhách se zlaté nitky předly.
A tam stranou vidět panský dům
na výšině vzrostlý k nebesům,
v červáncích tam všechna okna plála,
sad zelený vůkol — ticho v něm,
jak by s prvním jitra úsvitem
pohádka se jakás ještě zdála . . .

Složili své břímě zemdleni
v trávě zarosené, v zeleni.
Sedli pod hložinou, oddechli si,
staré hlavy v pěstě opřeli.
V němý smutek duší jich se mísí
ptačích písní jásot veselý.
Neznámý snad přírodě i Bohu
byl ten smutek lidský u kře hlohu.
Před zátopou světla, jež se valí,
oči zvyklé tmě se zavíraly. —
Závěta vzdych těžce. Rameny
lomcoval mu vzlykot tlumený.
Šeptal: „Bože, co se děje se mnou?
vše se halí v jakous chmuru temnou.
Snímli? řekněte mi! — ó, ne! vím:
zde jsem, — slunce vstává — pod oblohou
všechno svítí žárem plameným,
a zde mezi květy u mých nohou
moje dítě mrtvé — jako klas
podťatý tu leží. Vím, dnes v noci
ze sna probudil mne divný hlas,
jak by kdos mne volal ku pomoci.
Roztřásla mne hrůza. S předtuchou
na nohy jsem skočil, bez prodlení
po Blažence ptám se — nikde není!
Ó, já věděl dosti! — Nocí, tmou
volal jsem a hledal stopy její,
ale dech se ztrácel v beznaději —
Tušil jsem, ba věděl, — mrtva jest!
hledí ke mně s výše hvězdných cest.
Osud, který černým vírem splavil
naděje mé všechny, syna mi
vyrval, v dálku odnes vlnami,

ve svém zuření se nezastavil,
musel urvat v kalných proudech svých
i ten kvítek s břehů podrytých!“
Sepjal ruce. „Všechno ztraceno je,
všechna naděje a štěstí moje,
všechna práce, v rum a trud a žal
celý život se mi ztroskotal!“
Po bok mrtvé dceři padl k zemi.
A byl strašný stařečkův pláč němý.

Ryšavou svou hlavu kovář chýlí,
přemáhá se, chmuří obočí,
přece slza v řasy vyskočí.
„Zle s ním!“ hučí. „Bůh mu dodej síly,
ublíží si, sám se pochová,
zabít může bolest taková.
Z duše vytržen mu kvítek svadlý,
a v dům jeho cizí lidé vpadli,
všechno ztratil, hůl mu zbyla jen,
jako my je chud a opuštěn!“
Zaslech stařec. Pozvedá se s tíží
na hubených loktech. Vzhůru vzhlíží
ve tvář kovářovu s celým svým
žalem nezměrným a zoufalstvím.
„Pravda, vše jsem ztratil! Vešli cizí,
já odejdu, stopa po mne zmizí.
Padnu někde cestou zlomený, —
stačí vám to? a když vaše děti
po mě budou házet kameny,
pak mi přestanete záviděti?
Vy! vy! všichni vaši! Tolik let
já tu závist z vašich očí čet!
Teď jsem tady. — Tak se osud mění!
vidíte mě? jsteli spokojeni?“
Hlas jeho se lomil. „Do mých ran
vložte prsty svoje, — ó jak pálí!
Vidíte tam přiletovat z dáli
černé hejno nenasytných vran?
Cítí smrt, — přec dočkali se ptáci.
Z mých žil pomalu se život ztrácí,
Bůh sám bolesti mé uleví, —
dočkáte se brzy také vy!“ —

Vytřeštěným zrakem starci hledí,
slova nenalezli k odpovědi,
na čele jen vrásky hlubší jsou.
„My!“ vykřikli s trpkou výčitkou.
„Vy!“ opáčil ostře, — „čekali jste
na můj pád a s plesem zakrytým

dívali se, do záhuby jisté
jak zapadám s břehem podrytým.
Proudům zlým, jež na skráň mou se valí,
vy, vy všichni jste jen pomáhali."
Trapné ticho bylo okamžik.
„My!" jen kovář zrudlý náhle vzkřik.
„Tak! my!" zachechtal se. — „Zapřete mi:
vždy na odpor silami jste všemi
stavěli se mému úsilí,
pode mnou jste půdu bořili,
v duši vám jen podlé záští kvete!"
Ruku zvedl. „Tam se ohledněte!"
K zámku ukazoval. „Ejhle, všel
v padlou baštu opět nepřítel,
sotva dobyta, — zas ztracena je,
cizák pánem širokého kraje,
právo své a řeč svou vnutí vám,
cizím zvukem znectí boží chrám!
Bez rady a slabí bez pomoci
budete se svíjet v jeho moci,
červi přišlápnutí pod nohou,
klidit nešťastnou tu setbu svou!
Syn můj přišel k vám a ruku svoji
bezelstně vám vždycky nabízel,
a vy? — odstrčili jste ji! žel!
Rána taková se nezahojí, —
s bolestí a sklamán od vás šel! —
Teď pokorně před cizáky v prachu
budete se plazit plni strachu,
beze studu lízat ruku tu,
která bít vás bude. V pokutu
odcizí vám vaše děti vlastní,
dají cítit moc svou odevšad. —
Ale, tuším, v podlé duši snad
budete pak přece jenom šťastni!"

Ostře šlehla slova bezohledná.
Zavrtěli hlavou staříci,
slzy v očích, úžas na líci.
Ale kovář vzkypěl, hlavu zvedna:
„Tak? my!" vykřík, „my jsme vinni jen,
výbojně že stoupá živel cizí
a že — možno na vždy — utracen
domácí kus půdy opět mizí?
Tak! my! jaká křivda! Přes hlavy
nám se vzepne proud té záplavy!
Vlny s námi hrají. — Na postupu
vlna přižene se lačná lupu,
nás do bouřných vírů uchvátí.

Náhle klesne zpátky odražena,
roztříští se, jenom zbude pěna.
Vlna zmizí, snad se nevrátí,
my však zůstaneme. Přijde jiná,
v jiném proudu zříme znáhla se
s protivnými živly v zápase.
Vlny trou se — je to naše vina?
My stojíme — ať se víry pění,
držíme se břehu s námahou,
v boji různých živlů, v rozbouření
chráníme svůj život, půdu svou.
A jsme tu, kde naši předci byli!
Co víc chcete od nás ubohých?
jsme tu po zápasech přemnohých.
vlny divoké nás nesplavily.
Tvrdé kamenité půdy svojí
křečovitě držíme se v boji. —
Tak!" — děl kovář, zadýchal se celý,
oči zamžily se, rty se chvěly.
„Tak! co chcete? o život se rveme,
ne o trochu hesel jalových,
o všechno, co živobytím zveme,
o kus chleba, o řeč otců svých.
Kdo v té válce, v divé vřavě její
vždy bez vůle trpí nejkrušněji?
My, my chudí! o nás boj se vede,
úkladů se pásmo kol nás přede.
Nové panstvo přišlo — ejhle změna!
a ten chudý pocítí to dnes!
všechna stará čeleď propuštěna,
zabit u vrat i ten starý pes.
Všichni trpí bez všeliké viny,
pořádek hned zaveden tu jiný,
lid odjinud cizí povolán,
i psy nové přived nový pán.
Tak se nová vlna už tu hlásí,
i k nám do vsi cestu prohlodá si.
Víme, co nás čeká, najdou již,
kterak utisknout nás ještě níž,
udolají lstí anebo mocí,
uberou nám zase chleba z chat,
cizí řeč nám budou vnucovat.
A my? Nu, což —! Sami, bez pomoci
skrčíme se k hrudám, zarejem
prsty ve vypráhlou tvrdou zem,
aby nespláchla nás vlna dravá,
až se nehty zbarví do krvava.
Kdo pomůže? trpět budem sami,
nikde spásy, nikde naděje,

kdo nám chudým skutkem přispěje?
leda slovy, nebo novinami.
Co nám řeči, schůzí různých shon?
Nikdo nepomůže, dobře víme,
nikomu již v světě nevěříme,
nepomůže ani doktor Kohn!
Nikdo, nikdo, ani všichni svatí,
člověk už i víru v nebe ztratí!"
V kletbu trpkou vylil vztek i žal. —

„Pánbůh může!" Hrouda zavolal. —
„Může odnít kalich!" Martin praví.
„Ano, Pánbůh může!" — Staré hlavy
sklonily se zbožně. Kovář jen
vzdorně hleděl k zemi zachmuřen.
A Závěta cítil v oné chvíli,
jak mu vlhnou oči. Hlavu chýlí,
čelem udeřil až v samu zem.
„Pánbůh může!" šeptá s povzdechem.
A dí Hrouda: „K němu ve svém bolu
pozvedněme ruce. Okem svým
nechať milostivě pozří dolů
k nám chudým a tolik nešťastným!"
Nakloniv se k samé zemi znova,
kmet Závěta opakuje slova:
„Nám chudým a tolik nešťastným!"
A ten smutek, který hlavy tížil,
srdce stará divným kouzlem sblížil.
Zdálo se, že náhle mezi nimi
propast nějaká se zavřela,
jakás hradba padla docela,
Hledli na se zraky zavlhlými.
Ba i mistru v koutkách kolem očí
počaly se vrásky divně chvět,
ale jenom zahryzl se v ret.
„Jděme!" řekl. A sám povykročí,
zas to bílé tělo studené
zvedl v rukou hrubých. Starci za ním
chopili se svého břemene.
Vlály v probuzeném větru ranním
Blaženčiny vlasy spuštěné.
Těžkým krokem po mezích se brali,
a jich stíny v pole zapadaly.

K potoku pak sešli. Blízko mlýn,
ale ještě ukryt do olšin.
Stisknuv v rukou svoji hlavu bědnou
Závěta děl: „Ó, já netušil,
že se takto domů vrátím jednou!"

Slova změnila se v pláč a kvil.
— Křížovou šel cestou . . .

Náhle z křoví
vystoup na záhybu cesty mlýn.
Střecha pobourána, spadlé krovy,
ze zdí starých trochu zřícenin.
Jaká změna! všechno zvráceno je,
jako v hrůze zuřivého boje
rozvalena pevnost dobytá, —
i ta půda kolem rozryta.
Závěta se nazpět zapotácel.
„Bože věčný!“ vykřik uděšen,
pěstí oči promnul. „Jaký sen!
Kdo tu moji rodnou střechu zkácel?
Lidé! lidé! řekněte mi jen:
v bolestech se zdá mi strašný sen?“

Však již mlynář v ústrety jim běží,
oči vytřeštěné, — chápe stěží.
Děcko mrtvé do náruče vzal,
zesinalé čelo zulíbal,
s hořkým pláčem stokráte se ptal:
„Mrtva? mrtva? Bože, kéž se mýlím!
co se dělo s kvítečkem mým bílým?“
I děl Vácslav smutně: „Bratře můj,
to sám osud zaleh vírem dravým,
ne neštěstí pouhé! Osud, pravím!
Celý rod náš padá, pozoruj!
Do základů v niveč ztroskotána
všechna práce moje dlouhých let,
cizím dravcům v kořist byla dána,
syn můj ztratil se mi v pustý svět,
a hle, bílý milovaný květ
dnes uvadlý nalezl jsem z rána . . .
Břehy podryty jsou kol a kol,
zoufalství jen roste, hořký bol.
Všechno ztraceno je! Vysílený,
sotva že se cestou doplížím,
hledám známé pohostinné stěny. —
a hle, jenom smutné trosky zřím.
Kam se s bolestí svou uchýlím?
Kam to mrtvé drahé tělo složím?
sříceno vše dopuštěním božím,
rozbity jsou všechny naděje.
Co jsou lidské síly? marné vzdory,
osud odhodí a zláme je!
Pyšné záměry? jen přízrak chorý!
Nadarmo se rveme s osudem,

vír nám pod nohama bere zem.
Co jsme dětem zachovati chtěli,
co jsme v potu práce vystavěli,
všechno tratí se a v troskách mizí!
A lid přijde nepřátelský, cizí,
mocí svojí všechno zavalí.
Osud již tak velí! Konec boje,
složme zbraně, všechno skončeno je,
marný je náš zápas zoufalý! . . .“

„Ne tak!“ pravil kdosi. V úžase
stařec ohledl se po hlase.
Mladý muž stál, oči zamlžené,
se soustrastí skloněn nad mrtvou.
K odpovědi zdvih teď hlavu svou,
štíhlý, statečný byl. Hrdě klene
vysoké se čelo. Odvaha
hledí z očí, z pevných rysů jeho
vůle, která odváží se všeho,
síla, která všechno přemáhá.
Syn mlynářův byl to. Z dálných zemí
s mnohými se vrátil nadějemi
domů před nedávnem. Však se zdálo,
otci svému podobal se málo,
a tím spíše strýci. Podědil
vůli pevnou po něm, i ty rysy.
Takým dozajista Vácslav byl,
když se odtud vypravoval kdysi,
aby se životem zápasil.

„Ne tak, strýče!“ pravil. „Cítím žal,
jaký srdce tvoje rozerval
nad tím květem svadlým. Kde je síla,
kterou by ta bolest nezlomila?
Všechno ztratit! Ó, já dobře vím,
jak zoufalství chvěje srdcem tvým!
Co tu marná slova na útěchu?
Přece, — jestli vlastním žalem jat
můžeš myšlenku mou sledovat.
Hledíš s hrůzou na sbořenou střechu,
na mlýn starý v troskách? Nežaluj!
Vše se stalo tak na rozkaz můj!
Jak ty jednou, já teď s vzdorným čelem
vědomě jdu v zápas s nepřítelem.
S celým srdcem, s celou duší svou!
Nelituj té chaty vetché! V boji
naše staré chaty neobstojí
se vší poesií dětinnou!
Když boj, tedy celou frontou, pravím!

proti síle sílu svoji stavím,
zvednu z trosek nové zdi a krovy,
veliký a silný závod nový,
který mocným sokům dokola —
i těm v panském dvoře — odolá!
Ty se vracíš sklamán, podlomený,
a já novou práci počínám.
Není konce v boji! jsou jen změny.
Snad se jednou zlomen vrátím sám,
ale věřím, po mně přijde jiný
s novou silou a s novými činy! . . .
Takový je boj náš, — stavíme
v nejistotě, sklamání a bolu,
Sisyfův ten kámen valíme,
aby vždy se zas nám sřítil dolů.
Nechať padá, stokrát padá, jeli
dosti rukou, by jej chytit chtěly!
Pozvednou ho jednou přece výš!
Zdrtí ještě mnohé jeho tíž,
ale sílu! Zmůžeme ho již!"

Vzdorně zvedl hlavu, zrak mu září,
ruměnec se rozlil mužnou tváří.

Hluchý, zcela ztracen v bolest svoji
nachýlený k mrtvé dceři stojí
hladě vlásky její sivý kmet.
Odpovídá tichým teskným stenem:
„Tak! Sisyfův kámen! Pod kamenem
proč však zdrcen zvad můj bílý květ?"

Svůj živel.

Z chlapeckého věku svého

vypravuje

Vácslav Vlček.

(Pokračování.)

XXXII.

boží hod ráno, když jsme se chystali jít do kostela, maminka prohodila k otci: „Nikam nepůjde."

„Ba ne," řekl otec, „on žid bez toho se svou radou k němu ani nešel."

Na cestu jsme se — já s rodičema — dali dnes v jinou stranu než všichni druzí lidé z vesnice: k pasekám. Až do Dalkovic jsme šli

sami a tuze málo jsme mluvili. Ještě matka nejspíš něco podotkla nebo mi dala nějakou otázku; když jsem odpověděl, bylo na chvíli zas po řeči. Od Dalkovic se už lidé k Štěpánovu trousili. S přáteli Bárovými nás náhoda nesvedla, ale rodiče byli se všemi Dalkovskými obyvateli známi a dostali se s nimi do hovoru; já jsem se ho, rozumí se, neúčastnil, také jsem ho jen na půl ucha poslouchal, — byl jsem zaměstnán svými vlastními myšlenkami.

Také v kostele jsem tentokrát byl roztržit. Nechtělo mi z hlavy, že pozejtří touhle dobou mám už býti na cestě do Prahy a že je posud nejisto, jak se tam dostanu, ba mnohem hůř: že snad budu muset překonávati těžké překážky, abych tam zase byl z domova puštěn . . .

S Marjánkou a jejím mužem setkali jsme se až po službách božích před kostelem. Věděl jsem už ovšem, že matka Františka Vondráčka, dávno ovdovělá, je vlastní sestra Zlivské tety Přenosilové a mladého Beze čili Mařana, ovšem hodně starší. Syn její František Vondráček podobal se tomuto strýci svému statným tělem, ale povahy byl docela jiné. Mlynář se rád ukazoval, rád dělal hluky a fuky, byl samá bujnost a samé furiantství; mladý Vondráček byl dobrotisko, mírný a skromný, při tom rozšafný a milý. Měl jasnou, vlídnou tvář, upřímné, důvěřivé oko, příjemný hlas, a co mluvil, šlo mu od srdce. K našim rodičům choval se uctivě, s přáteli Bárovými, kteří se s námi před kostelem zastavili, zahovořil vážně, ale pak hned také zažertoval; ke mně byl zvlášť přívětivý, uvítal mě, ne jako bychom se po prvé viděli, nýbrž jako bychom byli děti jedné rodiny a teď po dlouhém rozloučení se shledávali. Říkal mi „švaříčku" a „Vácslavíčku" a projevoval mi takovou lásku, ano i úctu, jako bych byl vzácný host. Pořád mě držel za ruku a přes tu chvíli sehnul se ke mně s dobrotivým úsměvem a nějakým hezkým slovem.

Když jsme se s Bárovými rozloučili a od kostela odcházeli, přispěchal k nám študentík Holešovský. Měl dnes nové parádní šaty, na hlavě švihácký slaměný klobouček, na nohou lesklé, vrzavé boty a při tom vyfintění byl celý jako na drátkách.

„Dobré jitro! Má poklona! Servitóre!" dával zvláštní pozdravení rodičům, Vondráčkovým a mně. „Tak jste už s tím stloukáním hotov a od té bečky pryč? Měl jste vidět, jak jsme byli v Kácově veseli, měl jste být s námi! No, dnes si to musíte vynahradit. Škoda, že tu není více študujících! V Kácově nás byla hned celá kumpanie pohromadě, a tady jsem sám. Ale smutno nám taky nebude. Vydržíli bez deště, půjdeme třeba na Hůru, —" ukázal na vysoký, táhlý, lesnatý vrch, který se na polední straně nedaleko od městečka černal; „dáli se do deště, můžeme hrát dámu — to je jiné vyražení než při tom vašem šplíchajícím motovidle. Pojďte k nám."

Zavrtěl jsem hlavou.

„No, dnes se nemáte nač vymlouvat — paní Vondráčková nebude chtít, abyste se jí postavil k másnici. Zůstanete tady do zejtřka, a to se ještě můžeme vydat do Soutic nebo do Vlašimi. O feriích nemá študující sedět za pecí nebo se držet maminčiny sukně, má cestovat, aspoň se vždycky někam podívat, říkává nám pan profesor. — Tuhle je náš dům, pojďte."

„Ale vždyť ještě nebyl u nás!“ promluvila za mne Marjánka.

„Přijdeme k vám potom spolu. Že to tak bude dobře, pane Vondráčku?“

„Jestli Vácslavíček myslí —“ odtušil švakr a pustil mou ruku.

„No tak,“ řekl Holešovský.

Ale kde pak bych se byl mohl dopustiti takové chyby!

„Teď ne,“ řekl jsem zcela určitě.

„Nebuďte takový! Co do sebe dáte tolik hučet? Aby si s vámi člověk plíce vymluvil!“

„Teď to nemůže být,“ zněla moje stručná odpověď.

„Ale s vámi pranic není, člověče!“ mrzel se už Holešovský.

„Přej ho dřív trochu nám,“ pravil mu švakr.

„No tak s Bohem! — nebudu si darmo hubu lámat!“

Nebylo mi příjemno, že se Holešovský skoro pohněval, ale nemohl jsem jinak jednati, a naši byli mnou spokojeni.

Štěpánov ležel na dosti příkrém svahu a měl veliké náměstí, po kterém se však nemohlo jezditi kudykoliv, nýbrž jen podlé domů a napříč pouze jednou cestou. Hořejší část tohoto prostranství byla ještě urovnána, dolejší však byla stráň vesnického rázu, nijak neupravená, ničím nezarostlá, plna hrbolů a dolíků.

Šli jsme podle domů při dolejší straně. Vida, že se v pravo, v levo rozhlížím, povídal švakr: „Není to zde takové jako v Kácově, že? Nemáme tady řeku a skály, ani naše Hůra městečku tak pěkně nesluší, jako Kácovu Holý vrch a Čertovka. Není tu zámek, ani papírna a mlýn, ani pivovar —“

„Buďte rádi, že tu máte chrám Páně a školu,“ podotkla maminka.

„Někde je to tak, někde jináč,“ ozval se i otec. „Kde byli spokojeně živi naši otcové a dědové, tam můžeme být spokojeně živi také my.“

„Inu arci,“ svědčil švakr. „Jen když nám Pánbůh zdraví dá.“

Vondráčkův dům byl také vystavěn na svahu, tak že chlívy ležely níže než obydlí a stodola níže než chlívy. Ve světnici našli jsme Františkovu matku, která nás z kostela domů předešla. Dle toho, jak s našimi hovořila, soudil jsem, že je málomluvná, tichá, až plachá; jakmile Marjánka začala něco na stůl snášeti, panímáma se jako stín vytratila ze světnice.

Na stole octly se buchty a dvě tři nalité sklenice, a Marjánka začala pobízet.

„Proč pak to děláš, dítě?“ skoro ji kárala matka, „vždyť my hned zas půjdeme.“

„No, snad kouskem božího daru nepohrdnete.“

„Taky jsme včera pekli, ale jen tak všelijak, ve chvatu — víš, jak to u nás chodí, a ničko teprva!“

„Berte si a napijte se.“

Naši jako by neslyšeli.

„No, pantáto a panímámo,“ domlouval teď zase František. „A ty, švařínku, snad se nebudeš upejpat — vždyť musíte všichni už mít hlad!“

Strčil mi buchtu do ruky — ale já jsem ovšem nesměl dříve jísti než druzí. Když znovu doléhal, optala se ho matka: „Kde pak je maminka?“

„Snad je v komoře.“

„Zavolej ji, dcero, do společnosti!“

Marjánka vyšla ze světnice, ale za chvilku se vrátila s nepořízenou: že prý si panímáma nedá říci.

„Co pak by to bylo?“ pozastavovala se nad tím matka. „Přece snad mezi sebou nic nemáte?“

„I to to,“ usmál se František, — „to je tak maminčin zvyk —“

„Ať jen sem jde! Museli bysme si myslet, že se nás straní, že jsme se jí nezachovali —“

„I Bože uvaruj, panímámo! Ona si jen o boží svátek nejradši někde o samotě posedí, celý den z modliteb říká nebo se růženec modlí. Neohlížejte se na to.“

„Nic, nic — jen ji přiveďte. Jak pak bysme mohli bez ní něco vzít do úst?“

Šel tedy švakr pro maminku; přivedl ji skutečně, za ruku a skoro mocí. I slovem ještě pořád odpírala; ve světnici chtěla si sednout ke kamnům, nesnadno ji dostali k stolu a přiměli k tomu, aby se dotkla buchty.

Také naši ulamovali jen drobná sousta, a když konečně lízli též ze sklenice, povstal nový dišput.

„I pro Boha milého,“ zvolala naše matka skoro v ustrnutí, — „vždyť tohle je víno!“

„Ale jen všelijaké,“ řekl František.

„Děti, děti, co vám to napadlo?“ důtklivě řečnila matka. „Proč si děláte takovou škodu?“

„To je toho!“ obracel to švakr v žert. „Když máme jednou za čas tak milé hosti —“

„Víckrát nesmíte k vůli nám takhle vyhazovat peníze! Co pak jsme my něčemu takovému zvyklí? A když vy k nám přijdete, můžeme vám to stejně oplatit? Kde pak bysme ve Střechově vzali víno?“

„Leda husí,“ prohodil otec.

„Máme tam dvě hospody, ale i pivo berou žid a šenkýř jen k muzice, a zbydeli jim něco, neprodají to pak ani za kolik neděl, — kdo by jim taky kupoval takové splašky? Co my vám potom máme podat?“

„Vodičku,“ dal otec odpověď, zachovávaje vážné vzezření, — „nad tu bez toho není.“

„Však ono se tohle víno od vodičky mnoho nerozeznává,“ pravil František, „proto jen se napijte. Na vaše zdraví!“

„Na vaše taky.“

„A na panímámino,“ spěchala připomenouti matka.

„Všech vespolek,“ doložil švakr.

Teprve nyní přišel hovor do proudu. Já jsem byl dosti dlouho pouhým posluchačem, až se František zas i ke mně obrátil s otázkou, které se as nikdo nenadál: „Co pak říkají v Praze o té Americe?“

„A nic,“ odtušil jsem, — „spíše o ní něco stojí v novinách.“

„Taky k nim přijdeš?"

„Někdy se do nich podívám, když je už velebný pán nečte. Třeba se tam povídá, že se zas Prahou vracelo kolik rodin z Ameriky —"

„S bohatstvím?"

„I to to — v nedostatku, tak že prý na ně bylo tuze smutné podívání."

„Co je vedlo zpátky?"

„Prý co hledali za mořem, nenašli, a co tam s sebou přivezli, toho pozbyli; po mnohých trampotách nezbývalo jim nic jiného, než aby se vydali na zpáteční cestu; a tak se zas octli v domově s holýma rukama."

„Ale mnozí jiní prý tam za mořem docházejí štěstí? Je o tom taky veselá písnička:

Není lépe jako v Americe,
na plotech tam rostou jitrnice;
  roj smažených kuřátek
  vždy se hemží u vrátek,
  a pečení holubi
  litají až do huby.
Na polích jsou všude zlaté hroudy,
stříbra někde kusy jako boudy —"

„A z diamantů tam nejspíš dělají hromádky na silnice? prohodil otec.

„To jsou špásy," řekl František, „ale opravdu prý tam našli takovou zem, kam dřív lidská noha nevkročila a kde je možno zlato sbírat —"

„Jako brambory?"

„To zrovna ne, ale mnohem snáze, než ku příkladu v našich lesích lanýže. Falikornie se, myslím, jmenuje ta zem, nebo Kafilornie, nebo Lafikornie — ty to budeš vědět, Václavíčku —"

„Á," dovtípil jsem se, „Kalifornie?"

„Tak, tak."

„V Praze tak nazvali hostinec nebo kavárnu v Michalské ulici, blízko Uhelného trhu. Pan farář, když jsme šli okolo z Týna, povídal o té zemi, že tam skutečně přišli na zlato, že se ho tam teď na světě nejvíc dobývá a že se tam proto hrne množství dobrodružných lidí."

„Což by na to směl každý sáhnout, kdo přijde?" ptal se otec.

„To nevím."

„Tuze bych pochyboval. Tady by do takových míst dali vojáky, a krom nich by se nikdo jiný nesměl zlata dotknout, ať by ho bylo mnoho nebo málo. Však si tu nikdo nesmí ani keř tabáku vsadit, takové tu mají ouřady privileje. A vezměme saliter, to přece není ještě zlato, jen toho potřebujou na střelný prach; ale kdy by k nám přišli vojáci a řekli, že je tu pod zemí nejspíš saliter, že vytrhají podlahu a budou se dobývat dolů, pořád hloub a hloub, nesměli bysme ani muknout a museli bysme se vystěhovat do komory, nebo do stodoly, nebo do podruží."

Amerika byla zamluvena, došlo zase na jiné a jiné věci.

Asi za hodinu jsme se s Vondráčkovými loučili. Naši se nedali déle držeti a vyslovili se také proti tomu, abych já v Štěpanově zůstal na odpoledne. Za to si František nedal vzíti, že nás kousek vyprovodí.

Když jsme se octli blíže kostela, vyslovil jsem švakrovi své podivení, že zde kostelník při službách božích jiným spůsobem než v Kácově vybírá na světlo. V Kácově se zvolna a zticha jako kočka proplítal mužskými a ženskými v pobožnost pohříženými, drže v levici drobnou rozžatou svíčku a na pravé dlani pár krejcarů, jimiž pocinkával a k nimž mu sem tam někdo přidal měďáček. V Štěpánově však měl kostelník na dlouhé holi připevněný ozdobný váček s rolničkou, jímž potřásal a jejž nastrkoval i lidem v lavicích.

„Seděl tu jednou při slavné mši svaté taky náš rychtář," vmísil se do naší řeči tatínek; „na kruchtě krásně hráli a zpívali, a on při tom tiše dřímal. Když mu kostelníkova rolnička zařehtala u samé hlavy, zahoukl: „Heč!" a ohnal se rukou, až vrazil sousedovi do nosu. Ten ho šťouchl loktem: ‚Co pak děláte, člověče?' Rychtář se omlouval: ‚Promiňte, přítelíčku, já nerad, ale zdálo se mi, že se na mě tlačí naše hříbě s rolničkou.' Potom zas usnul."

Na výšině za městečkem na levé straně počínal les, z pravé přicházel z polí nepatrný potůček; tam, kde tekl i přes naši cestu, seděl při něm pár kroků stranou žebrák, jenž upoutal naši pozornost. Měl světlé plátěné šaty a po každé straně režnou tašku; čepice a hůl ležely vedle něho na trávníku, a hlava jeho, holá jako koleno a hladká jako sklo, zrovna svítila na slunci, které se na chvíli v protržených oblacích ukázalo.

Žebrák měl pravou nohavici vykasanou a omýval si jakousi bolest nad kotníkem. Když jsme ho míjeli, obrátil k nám obličej a dal křesťanské pozdravení; tu teprv bylo viděti, že obličej jeho, zarostlý krátkými, řídkými žlutavě bílými vousy, je znešvařen, že hořejší část jeho nosu je docela propadlá a z dolejší zbyl jen neforemný pahýl. Uši mu hodně odstávaly od hlavy, obočí bylo silně naježeno, malá očka pod ním jaksi ospale mžourala.

„Taky k vám dochází?" ptal se František, když nás žebrák už nemohl slyšeti.

„Ne," odtušila matka, „toho jsem ještě neviděla."

„To není chudák jako jiný. Říkají mu Beznoska, nebo také Pátýrek, ale jeho pravé jmeno je prý Krása."

„Podle toho jmena nevypadá," prohodil otec.

„Aby mě Pánbůh netrestal," doložila matka, „ale je ošklivo se na něj podívat."

„Včera," povídal švakr, „přišel jsem na něj pod městečkem, když na sobě měl jen spodky a halenu, kdežto košili si pral v potoce; stěžoval si, že na to špatně vidí, že ho valem opouští zrak — proto prý také nedávno kdesi chybně šlápl, spadl do rokle nebo ouvozu a potloukl si nohu. Však ale možná, že to mělo jinou příčinu — rád se napije brebeřky, když vyžebrá taky nějaký krejcar. Ale u dveří nemele hubou, nenaříká, neheká a nevzdychá, vždycky bývá tichý, a máli trochu v hlavě, zrovna němý; do kostela chodí všude i ve všední den

a tuze pobožně se tam modlívá. No, ale to všecko by nebylo nic tak zvláštního — ale tenhle nuzák je študýrovaný člověk."

„Študýrovaný?" zvolala matka.

„Jestli jen tak nepráší," řekl otec.

„On sám nic takového neříká, a vůbec nikomu nepovídá, kdo je, odkud, a co se s ním kdy dělo. Až přišel někde tady na blízku k farářovi, který ho poznal; potom se teprva rozneslo, že mohl Beznoska být něčím docela jiným než žebrákem. Chodíval s tím farářem do stejných škol, bývali kamarádi a tykali si."

„I pro lásku boží!" trnula matka. „A takový člověk by byl přišel do těchhle míst?"

„Ba, na světě se dějou divné věci, že by člověk ani neuvěřil. Tohle byl hoch z pěkného svobodnického statku, zvedený, vtipná hlava; kněží radili, aby ho rodiče nenechávali doma, a tak přišel na študie. Stál hodně peněz, ale dobře se učil, otec a matka se dočkali té radosti, že ho viděli v klerice, i kázat ho slyšeli, když jako majstr přišel na vakace. Potom je Pánbůh k sobě povolal, krátce za sebou, snad aby jich ušetřil od hrozného zármutku. Syn jejich měl už být vysvěcen, ale tu se ukázalo, že to nemůže být, že je — odpusť Pánbůh — zlým duchem posedlý! Přiznal se, že k němu pokušitel už dávno přistupoval, že se mu dost bránil, ale nadarmo."

„Rodičko Krista Pána!" hrozila se matka. „Je to možná?!"

„Však se to stávalo i svatým lidem," odpověděl jí otec, „a víme, že i k Pánu Ježíšovi přistoupil ďábel a všelijak ho pokoušel."

„A tomuhle člověku nebylo pomoci?"

„Žeť užívali všech prostředků," povídal František, „taky, trvám, zlého ducha v něm hodně zkrotili; však ale knězem se nemohl stát, musel svlíknout kleriku a jít ze semináře pryč."

„Jak se mohl potom hanbou mezi lidmi ukazovat, a což teprva mezi přáteli!"

„Neukazoval se mezi nimi — odešel, Bůh ví kam, ztratil se, jako by se nad ním země zavřela. Léta o něm nebylo nic slyšet. Jeho bratra, který po nebožtíku otci ujal statek, už taky pochovali, žena po něm se zas provdala, statek přišel do cizích rukou. Na bývalého majstra už nikdo nevzpomněl, až ho najednou přivedli do jeho domova šupem."

„To je hrůza!"

„Lidé ho nepoznávali. Když ho tam naposled viděli, byl ještě hezký jako panna, teď se vrátil v obličeji zohaven, schátralý a spustlý jako nejhorší tulák. Známých se štítil snad ještě více než oni jeho, a v krátké době nebylo po něm v obci a v celé té končině zas ani potuchy. Potloukal se znova kdo ví kde. Po čase ho přivedli domů šupem po druhé, pak po třetí, ale po každé to dopadlo stejně, hleděl se odtamtud co nejdříve dostat."

„A už na lepší cestu nepřišel?" ptal se otec.

„Snad se o to vynasnažoval. Podle toho, čím se pak svěřil tomu faráři, byl u financů a potýkal se s pašeráky, byl také písařem, lokajem, kočím, drábem, porážel dříví v lese, pracoval na šífech, podával při stavbě zedníkům, byl několikrát zavřen v arestu a dost dlouho taky

v domě, kde hlídají blázny. Nejspíš neměl nikde pokoje od zlého ducha, který ho soužil a honil z jednoho do druhého. Naposledy se stal žebrákem, ale z té pekelné moci, jak se zdá, vyvázl nadobro; je bídný nuzák, ale nic nepravého neudělá, špatného ani hrubého slova z úst nevypustí a dlouho se pobožně modlívá jako v kostele, tak i všude, kde mu dají přespat."

Vypravování o žebrákovi poslouchal jsem tiše jako pěna, ale ne s dychtivou zvědavostí, nýbrž s bolestným pocitem, jako bych byl na skřipci. Nikdo za tu chvíli na mne nepromluvil, nikdo snad se ani po mně neohledl, ale rodiče dojista nepřestávali na mne mysliti, co se povídalo o sešlém cizím člověku a jeho rodině, všecko v duchu vztahovali na mne a na sebe. Proč jen nám ten nešťastník přišel do cesty, proč o něm švakr počal hovořiti! Mne pojímala tajná úzkost při pomyšlení, jak zlé by mohl tento neblahý příklad míti pro mne následky.

Švakr konečně dopovídal, a rodiče se zastavili, aby se už vrátil. Když jsme se potom bez něho ubírali dále, hodnou chvíli nikdo nepromluvil slova; otec pak zůstal zamlklý až domů.

XXIII.

Doma jsme mimo Aničku našli také Josefa, který maje bolavou nohu nemohl dnes jíti do kostela; Francek a děvečka odešli, jak obyčejně, do Kácova na velkou.

„Když nemůžeš do chrámu Páně," pravila matka Josefovi, „říkej aspoň doma modlitby ke mši svaté; nebudeme tě ničko k ničemu volat."

Poslouchaje tohoto slova uklidil se Josef s modlitební knihou do malé zahrádky; mne Anička zavolala k svému husímu stádu na hráz u dolíčka.

„Pojď ještě dál," povídala tajemně, „něco ti ukážu."

Šeptala už nyní, ačkoliv tajemství její bylo asi půl sta kroků dále: v křoví mezi naší a Vodolanovou zahradou seděla kosice na hnízdě tak nízko, že jsem ji hlavou převyšoval. Hleděli jsme na ni skrze listí, ale z blízka; také ona dobře nás viděla, přece však se neplašila, ani se nepohnula.

„Má tam čtyři vajíčka," oznamovala mi potichounku sestra, „skoro tak veliká jako holubí, ale barvy zelenavé. Až se mladí vyklubou, můžeme se na ně pěkně každý den dívat; ale pod střechou se o nich nesmí mluvit, aby se do nich nedali mravenci."

Ještě jsem upíral zraky na hnízdo, když mě náhle cosi štíplo do krku, až jsem sebou škubl.

„Hahaha!" smála se Anička vesele poskakujíc. „To sršeň — ale ne jedovatý, jen kolomastykový!"

Ukazovala kousek elastické gumy, krátký jako prst a tenký jako špagát, získaný výměnou od kterési „karamádky."

„To je drahé, viď?" ptala se, ale nečekajíc odpovědi hned připojila jinou otázku: „A poslouchej, o boží hod se nesmí ani psát?"

„Psát se smí vždycky," prohlásil jsem, vraceje se s ní k dolíčku.

„Jistě?"

„V Praze jsme psali o vánoční i velikonoční boží hod, velební páni také."

„Heleď," rozvinula Anička svou zástěrku, v níž chovala své poklady, „já mám u panny novou hlavu."

Panna byla asi dvě její pídě dlouhá, nad míru jednoduchá, tuze málo úhledná. Hlavu tvořila pouhá kulička jako malý míč, snad taky z kravských chlupův uválená, bílým plátěným klůckem potažená.

„Mohl bys mi na ní namalovat oči, nos, hubu a uši," domlouvala se Anička. „Ty to dovedeš jako nic, že?"

„Inkoustem na plátně by to špatně šlo," mínil jsem. „Ale počkej, až přijdu do Prahy, koupím ti k panně hlavičku docela jinší, ta bude mít opravdový nos, nejen namalovaný, a oči jako fialy, tvářičky jako růže, ústa jako maliny."

Ale v tom mě tajně bodlo u srdce: „Přijduli pak vůbec ještě do Prahy? . . ."

Obavu a starost svou zamlčel jsem nejen před Aničkou, ale i před Josefem, který byl sdílnější a před samým obědem mi svěřil novinu: „Francek a Kačena prej se spolu pohněvali."

„Kdo povídal?"

„Frantina. Když se vraceli z kostela a Kačena ho s jinými dohonila, začal na ni mluvit, ale prej sotva slovíčkem odpověděla, ani se na něj nepodívala a šla dál jako voják na marši. Na přívoze dostali se na jednu loď, ale tu Francek už dělal, jako by se neznali."

„Proč to všecko?"

„Nejspíš se to už po vsi rozneslo s hančmochrem a s tou Anežkou, Kačena to taky uslyšela a trucuje."

„Vždyť Francek nikam nešel."

„Možná, že ničko just půjde, taky na truc."

Co jsme seděli u stolu, dalo se venku do deště; následkem toho jsme se odpoledne nerozptýlili, jak se jindy v sváteční den stávalo. Josef mne požádal, abych přinesl nějaké to „říkání," a když jsem se vrátil z přístěnka s Navedením k písemnostem, navrhl Francek, abych všem něco přečetl, a matka tomu přisvědčila.

Četl jsem nejprve báseň o svatém Václavu a odbojném Ratislavu, ale hnedle jsem cítil, že ta neobyčejná, ozdobná řeč našim zní cize:

„Vstaneť rovněž Vácslav miružádný,
Vlast by hájil a čin trestal zrádný;
  V nutný spravedlivý boj
Velebystrou myslí chrabrých Čechů
  Valný jej provází roj,
Věrných jemu do posledních vzdechů."

Znělo jim to podivně, ale všichni mne pozorně poslouchali, také Anička, která se však na konec vytasila s otázkou: „Jak to teda bylo?"

„Kdo přece byl ten Ratislav?" ptala se i matka.

Začal jsem vysvětlovati a novými otázkami byl jsem přiveden k tomu, že jsem celý příběh ještě jednou prostými slovy pověděl. Nyní

tomu teprve všichni náležitě rozuměli a byli velice rádi, že se o svatém Václavu dověděli nové věci: jak se před bojem podle něho objevili dva andělé a v prach uvrhli protivníka jeho.

Veršované vypravování, jak vděčný syn Zbislav otce vysvobodil z tureckého zajetí, nepotřebovalo vysvětlivek; posluchači všecko dobře chápali, na rodičích bylo patrno, že je taková synovská láska hluboce dojímá, matka i slzičku uronila.

Že udatný Heřman z Bubna v daleké mouřenínské zemi zachránil život lvu, který s dvěma tygry bojoval, potom dobrého pána všude provázel, do Čech ho následoval, dobré i zlé s ním snášel a po smrti jeho za tři dni žalostí pošel, to se všem našim jak náleží líbilo a zvýšilo jejich dychtivost slyšeti nové a nové kousky. I já jsem četl tím horlivěji, čím chvalnější se ozývaly posudky. Otci se zvláště zamlouvala drobnost, jak starý člověk, maje dříví v lese nasbírané domů donesti a nemoha otep pozdvihnouti, zoufale smrt na sebe volal, ale když se před ním objevila, opatrně ji požádal, ne aby si ho vzala, nýbrž toliko aby mu pomohla zdvihnouti to břímě.

Matku potěšilo rozhodnutí kohoutovo, na kterého se děvečky zlobily, že příliš ranně kokrhá, a potom ho zase plísnila hospodyně, že čeládku příliš pozdě budí, on pak si konec konců stanovil za pravidlo: „Čí chléb jíš, toho píseň zpívej."

Francek se upřímně podivoval Žižkovu chytrému nápadu ve chvíli náramně nebezpečné, aby ženské na stráni rozestřely své sukně, šaty a plachty, do kterých se rytířům, pěšky vzhůru útočícím, ostruhy a škorně zamotaly, tak že přišli do nepořádku a snadno byli od nepatrného počtu selských lidí poraženi.

Josef si zas liboval příhodu chudého chlapce, který prodávaje v Šenbrunské zahradě sáčky od nemocné matky jeho pletené, za jeden obdržel od vojenského pána dukát, pomohl matce a sám přišel k štěstí, protože ten vojenský pán byl sám císař.

Také Aničce jsem se zvlášť jedním kouskem zavděčil: jak starý kůň marně dával výstrahu rozpustilému vrabci, který se mu jen vysmíval a pak to životem zaplatil. Jedno místo musel jsem s ní několikrát čísti, až je uměla z paměti a přes tu chvíli si je opakovala:

Dobře, dobře — vyřídíme,
My se u nás nebojíme,
Ať se každý o svou kůži stará,
Čim čim čim čim čimčarara,
Čimčarara čim čim čim,
Co mám dělat, to já vím."

Venku zůstávalo pod mrakem, ale poprchávalo jen chvílemi. Když se přiblížila hodina pastvy, prohodil Josef k Franckovi: „Tak povedu?"

„Jen zůstaň dnes doma," odtušil starší bratr, „když máš tu nohu bolavou."

„Což, ta mi nevadí."

„Povedu sám," prohlásil zkrátka Francek, a hned šel slovo učinit skutkem.

„Jindy v nedělní odpoledne chodívá k Chlumským," povídal mi po straně Josef, „s těmi hněvy bude to přece jen takové."

Rodiče a Josef se za vlhkého počasí drželi v stavení, já s Aničkou jsme se také nedostali dále než na zahradu. Když mě k večeru nová přeháňka zas jednou zahnala do světnice, vcházel jsem tam zároveň se strýcem Zelenkou.

„Tak prej mladý císař je v Praze?“ počínal hovor usednuv na lavici u jednoho okna, kdežto otec seděl přes stůl u druhého; oba kouřili.

„Je, je,“ odpověděl otec.

„Chce prej se ženit?“

„To nevím.“

„Prej svatě.“

„No, má nač, a taky už má k tomu léta, — bránit mu as nikdo nebude.“

„Taky bych tak byl soudil — ale je prej to jináč. Vyhlídnul prej si nevěstu, ke které mu starý císař pán nechce svolit.“

„Proč pak?“

„Inu, tuze divné věci se povídají, švaře —“

„Tady ve vsi?“ usmál se zas tatínek.

„Tady toho málo víme, ale jinde mezi lidmi — — Přišel k nám dědíček, jako můj otec, a povídá noviny, že člověk trne.“

„O velikých pánech?“

„O potentátech, o sedlácích, o celém světě, jak prej to v něm bude chodit, možná dost brzy.“

„Snad jináč, než prorokoval slepý mládenec?“

„Podle proroctví slepého mládence čekalo na nás málo dobrého, ale teď prej se kdesi sprostému hochovi, pasáčkovi dobytka, ukázala Rodička boží, královna nebeská, a předpověděla těžké časy.“

„Kde se to stalo?“

„To vám neřeknu, dědíček to taky nevěděl —“

„Přece jestli v naší zemi?“

„No, to jistě.“

„Jeli to jen pravda —“ vybleptnul jsem.

Strýc byl mým slovem překvapen, skoro nevrle na mne pohleděl: „Proč by nebylo?“

Začervenav se odpovídal jsem dosti rozpačitě: „Že by se královna nebeská zrovna pasákovi zjevila —“

„Však by to nebylo prvně,“ namítal mi důrazně strýc. „Maria Panna, orodovnice naše, sprostými lidmi nepovrhuje. Nevíš, že příkladně tu, ke které do Boleslavi rok co rok veliké množství lidí putuje, sedlák na svém poli vyoral? A ostatek, kde to byla Maria Panna, když se jí narodil Ježíšek? V Betlémě u chudých lidí, v chlívě, kde stála jen dvě hovádka, která děťátko svým dechem zahřívala.“

Já jsem už ani nemukal.

„Nezapomeňte na svou řeč,“ ozval se otec.

„Stalo prej se ještě něco jiného,“ obrátil se strýc zase k němu. „Vyskytnul se mezi vesnickým lidem stařec, na pohled skoro žebrák, ale jeho řeči dokazovaly, že je moudřejší než páni, že více ví než sami kněží. Lidé ho poslouchali jako vyjeveni, až se jim náhle ztratil. Byl prý to, švaře, sám Bůh Otec!“

„To by byl teprv náramný zázrak,“ řekl otec, vážně potřásaje hlavou.

„A víte, co lidem oznamoval? Že už se narodil ancikrist, ba že je už hodně dlouho na světě!“

„Bože, hříchy odpusť! A kde by byl?“

„To sám Pánbůh ví. Takto se může všade octnout, kde chce, ale nikde se neukáže lidem ve své vlastní podobě; mohli bysme ho potkat a mysleli bysme, že je to člověk jako jiný, sprostý nebo vznešený, neboť může na se vzít každou podobu, jako — Bože mě netresci — sám pokušitel. Objeví se teprva, až bude mít dost připravenou cestu, a potom bude chtít, aby všichni lidé jen jeho poslouchali a jemu sloužili, aby panoval nad celým světem.“

„Doufejme v Boha, že to nebude ještě tak brzo.“

„Žeť se musíme modlit, aby to Tatíček nebeský vzdálil,“ řečnil strýc dále, — „však ale už prej to tu a tam divně propuklo.“

„Jakým spůsobem?“

„Příkladně tam někde ve Frankrajchu prej už vyhnali křesťanského krále.“

„Nevíš o tom něco z novin?“ obrátil se otec ke mně.

„Ve Francouzích,“ odpověděl jsem vyhýbavě, „chce zas panovat nový Napoleon — o tom noviny často píšou —“

K mému štěstí se strýc honem zase chopil slova: „Vidíte? Nový Napolión! Víte sám líp nežli já, co naši lidé zkusili za starého Napolióna! A což v Tylořích, nebo v Babořích, nebo v kterých lontech, tam prý se vyskytla jakási světoběžnice, čert ví odkud, a vzkázala králi, aby svou manželku vyhnal a vzal si ji a udělal ji královnou, tu cizí světoběžnici, — jestli ne, že taky sám přijde o korunu.“

„A co král?“

„Toť víte, že se bál Boha a nechtěl o takové hanebnosti slyšet, a ta osoba skutečně ho připravila o korunu, — a nejen to: nechtělli přijít taky o hlavu, musel honem ze své země utíkat a potloukat se ve světě! Jen si, švaře, považte!“

Otec na mne tázavě pohledl, ale já jsem mlčel, neboť teprve po mnohých letech nabyl jsem povědomosti o tom, že žila před časem pověstná tanečnice Lola Montezová a co se s ní a s bavorským králem Ludvíkem přihodilo.

„Abych vám nezapomněl povědět,“ pokračoval strýc, „ta osoba byla židovka a na tom králi taky žádala, aby přijal židovskou víru!“

„Ale jděte,“ pochyboval otec.

„On jí neudělal po vůli, ale je prej virklich pravda, že už tu a tam potentát křesťanského lidu je obřezanec.“

„Jak by to bylo možná?“

„Prej tajní ancikristovi služebníci a náhončí vzali královským rodičům synáčka, hned z kolébky, a místo něho podstrčili dítě z toho plemene, aby vyrostlo jako princ a potom panovalo. A všecko prej se, švaře, schyluje k tomu, že sedláci zas budou robotovat, jenže ne už pánům, ale židům!“

„K tomu nás přece Marek, vinopal a Bulf nepřimějou, abysme jim robotovali.“

„Marek, vinopal a Bulf sami ne, ale ancikrist, ten bude mít náramnou moc a bude křesťanské lidi hrozně utlačovat. S židy bude za jedno, vždyť oni Pána Krista umučili a ukřižovali. A nejhůř prej se, švaře, povede nám. Naposledy prej na nás přitáhne ukrutný pronárod, a neubránímeli se mu, bude s námi tyransky nakládat, až taky krumpolce a chomouty nám na krk dávat a do pluhů a vozů nás zapřahat jako dobytčata. Pane Ježíši Kriste!“

„To snad se zas vyrozumívá ta francouzská nace?“

„Ne, prej německá.“

„Tak to budou jistě Brandeburci nebo Prajzové, kteří už našim předkům tuze zle dělali,“ mínil tatínek. „To bylo hned za Marie Terezie, náš otec o tom povídával. Bylo od nich v českém lidu veliké soužení, ale přece se jim ubránil a naposledy je přemohl a vyhnal. Museli bysme se taky bránit.“

„Aby se Pánbůh na hříchy naše neohlížel a byl nám pomocníkem!“

„Pánbůh a náš patron svatý Vácslav, ktery prej, až bude nejhůř, přivede Blanické rytíře a vysvobodí českou zem z moci nepřátelské.“

Strýc přitlačil si prstem tabák v dýmce, udělal několik rychlých a silných bafů a počal znova: „A švaře, ten Košut, co našemu císaři utekl s uherskou korunou, je prej taky pochop ancikristův a obřezanec.“

„Dřív nebylo nic takového slyšet,“ pravil otec.

„Dědíček taky povídá, že náš starý císař pán to tehdy mladému odevzdal jen na průbu a že se teď nejspíš zase všeho ujme sám.“

Otec se chvilku mlčky obíral svou fajfkou a pak promluvil ke mně: „Ty, slyšíš, skoč mi pro páček tabáku.“

„To radší pojďme na půlhodinku do hospody,“ navrhoval strýc.

„Já dnes už ne,“ zavrtěl otec hlavou.

Když jsem se s tabákem vracel, byl strýc už na odchodu. Brzy potom šel i s dědíčkem k Markovi do hospody. K půlhodince si hodně přidali. Když jsme se už rozcházeli k spaní, povídal Francek: „Jsou tam ještě, několik sousedů s nima; popíjejí a diškurýrujou, tváře jim všem už jen hoří, ale žid jim musí pořád znovu nalejvat.“

Na lůžku našem na půdě Josef zase o Franckovi počal hovořit. „Dnes nebyl u Chlumských, to není jen tak — a v maštali si zpíval písničku:

Nanynko, Nanynko,
ty jsi trucovitá,
kdy bys byla moje,
bejvala bys bita.

Nanynku jmenoval, na Kačenu myslil. Naposledy se zejtra přece vypraví za tou Anežkou.“

Jářku: „Kdo pak to asi Kačeně s tou Anežkou donesl?“

„Holenku, my tu taky máme delegraf.“

„Bez sloupů a bez drátu. Ale říká se telegraf, ne delegraf.“

„Telegraf?“ opakoval bratr. „Prosím tě, člověče, jak tam přijde tele?“

„Povídal nám pan ředitel, abychom nemyslili, že je to české tele — je to cizí slovo a znamená daleko. Je také teleskop, ale není to tele ani skopec, nýbrž dalekohled.“

„A je to opravdu možná, aby se po tom telegrafu nějaká novina z Vídně do Prahy dostala za několik hodin?“

„Třeba za několik minut,“ tvrdil jsem.

„I dej pokoj!“

„Dřív tu Peroutka a jiní nechtěli uvěřit v ajzipon — tys ho už na své oči viděl, a zas nápodobně nechceš uvěřit v telegraf.“

„Sám povídáš, že bych do Vídně pěšky musel jít celý týden! Takový kus světa by za tak krátkou chvíli ani vítr neuletěl. A co by mohlo být ještě rychlejšího než vítr?“

„Elektrika.“

„Co to je?“

„No, přece znáš blesk, když je bouřka — a blesk také nic jiného není než elektrika; a tím telegrafickým drátem také letí blesk, jenže ho není vidět, a v minutě je z Prahy ve Vídni.“

„Tak mi to přece jak se patří vylož!“

To nebylo snadno, především proto, že jsem sám věděl zrovna tolik jako nic. Josef si z mé řeči mohl málo vybrat. Naposledy řekl: „Když se tím telegrafem takové věci provádějí, jak povídáš, jsou to jen kouzla a čáry. Jen jestli bez čerta — odpusť Pánbůh, že ho ještě na noc jmenuju!“

Touto rozprávkou skončili jsme svatodušní boží hod léta Páně 1852. Také na ni vzpomněl jsem si teprv zas po mnohých letech, když nám v Praze ředitel vyšší dívčí školy dr. Gabler vypravoval o svém živobytí v srbském Bělehradě. Přišel tam právě roku 1852 jako vychovatel knížecího prince, pobyl tam dvě léta a zažil leccos obzvláštního. V té době byl srbský panovník, kníže Alexandr, úředně pozván přes Dunaj na rakouskou půdu, do Zemuně, když tam slavnostně zahajovali telegrafické spojení s Vídní. Vrátiv se domů nebyl pozvání tomu povděčen.

„Říkali mně,“ povídal dr. Gablerovi, „chcili něco po telegrafu vzkázat do Vídně, že tu za čtvrt hodiny může být odpověď. Poděkoval jsem zdvořile, ale dělal jsem, jako bych tomu věřil. Považte si, zač nás mají, když i mně chtějí takovou věc namluvit!“

XXXIV.

Také o druhý svátek ráno Francek ani slovem neprojevil, že by pomýšlel na nějakou zvláštní cestu. Já jsem šel s rodičema zase na ranní, ovšem do Kácova. V duchu jsem si toužebně přál, aby nám tam šťastná náhoda přivedla do cesty pana pátera Růžičku nebo pana Jakouše, že by rodičům řekli nějaké slovo v můj prospěch. Ale ranní sloužil pan farář, a na pana Jakouše jsem teprv darmo myslil: dojista přijde až na velkou, aby na kruchtě pomáhal při hudbě a zpěvu.

Z kostela šli jsme na rynk, aby otec u Šťastného koupil novou rýčku, matka nějaké drobnosti. Já jsem čekal před krámem, k němuž vedlo několik schůdků; na těch se po chvíli objevil i kupec, vyprovázeje rodiče a mnohými, hlučnými slovy na rozloučenou promlouvaje.

„A hlele," zvolal spatřiv mou nepatrnou osůbku, „tu je i váš synátor! Co pak dělá Praha, študióze?"

Hlas jeho byl tak silný, že ho mohli slyšet až v zámku, snad až v pivovaře. Já jsem ho jen mlčky pozdravil.

„No vida, jaké už seká komplimenty!" hlaholil on dále. „To vloni o prýfunku ještě neuměl. Už ho Praha oblízala a ještě docela jináč ho vytraksluje. — No, samou chválu o tobě slyšíme. A jestli v Praze něco zakousneš, nic si z toho nedělej. Já jsem po Pražském dláždění víc než deset roků tahal a strkal kupecký vozejk; ale bylo mi to k dobrému, a bude i tobě. Já v Praze znám každý kout, zrovna jako v tomhle svém baráku každou díru. Pozdravuj ji, synáčku maminčin!"

Když jsme udělali pár kroků, ještě se ozval: „A poslouchej, jak to bude s Havlíčkem?"

K tomu jsem nemohl dát nijaké odpovědi, a on také na ni nečekal.

„Co pak ho ti fikrmenti věčně chtějí držet v tyrolských horách? Když je teď císař pán v Praze, ať k němu vlastenci jdou a podají supliku, aby Havlíček byl propuštěn a mohl zas vydávat noviny! Vždyť tohle je přece prachzakroucený pořádek, když — —"

„Pozor!" zvolal v tom za námi jiný mužský hlas — mladý pan učitel Kahoun se k nám od štátue přiblížil. „Opatrně s tou flintou," napomínal kupce, „teď se nesmí tak střílet, jako když jste byl hejtmanem gardy a měl jste ji vést Praze na pomoc."

„Co?" houkl pan Šťastný na celé městečko a udeřil se pěstí do prsou. „Já jsem každému ve všem práv, já se nepotřebuju s ničím tajit, já se mohu každému zpříma podívat do očí! Moje pravidlo bylo a jest: Čiň právě, a neboj se císaře ani krále — ani Metternicha, ani Schwarzenberga, ani Bacha! Co já povídám, může každý slyšet."

„Každý Kácovák," poznamenal potichu pan Kahoun. „Ale kdy by se tu najednou ukázal žandarm, vytáhl by pan purkmistr na svých varhanách štantopéde jiný rejstřík, mírnější a lahodnější. Hubovat a láteřit — proč pak ne? Ale musí na rynku být zrovna bezpečno jako za stodolou, kde na pány hubujou a láteří sedláci."

Odcházejíce ulicí vzhůru ještě jsme slyšeli pana Šťastného do rynku křičeti: „Schön guten Morgen, Herr Rentmeister! Hübsch ausgeschlafen?" [1])

„Tak jeden rok študií máš hnedle odbytý," počal pan Kahoun jinou řeč, jda s námi, „potom ti jich zbude už jen tucet."

„Kolik, pane učiteli?" ptal se otec, jako by nevěřil svému sluchu.

„No, dvanáct jistě, máli z něho být něco pořádného."

„Vám to taky tak dlouho trvalo?"

„Mně ne — ale proto ze mne nic pořádného není a nikdy nebude."

„Což to říkáte, pane učiteli!" ozvala se matka.

„Pouhou pravdu, panímámo. A Pánbůh vás chraň, abyste z hocha chtěli udělat jen kantora. To je věčná nouze, mizerie, učiněná žebrota."

---

[1]) Šťastné, dobré jitro, pane důchodní! Hezky jste se vyspali?

„Na vás to není vidět,“ usmál se otec, dívaję se na kulaté, lesklé tváře a na pěkné šaty mladého pána.

Ten se na odpověď nerozmýšlel: „Zdání klame. Na vás není zas vidět, jaký jste bastant, jaký máte statek, kolik koňů, co krav a ovcí —“

Otec ukázal svou tvrdou dlaň: „Tuhle je vidět, jaký jsem bastant.“

„Budu s vámi v tu chvíli měnit, chceteli — plácněte, tuhle svatý Florián bude svědek,“ ukázal pan Kahoun na kapličku, kterou jsme míjeli. „Ani mozolů se nebudu bát, poněvadž vím, že i vy byste bez nich mohl být, že byste si dobře mohl pohovět, kdy byste chtěl. Až budete na mém místě, budete mít měkší ruku, ale dostanete do ní za měsíc jen pár grošů, nikdy víc, a nebudete chodit ani do stodoly, ani na špejchar, ani do maštale, ani do chlíva, ani do ovčína —“

„Však i vy jednou dostanete tak pěknou školu, jako je zdejší —“

„A povede se mi tak slavně jako panu učiteli Kurzovi. Budu mít jakés takés příjmy na papíře, ale dobrou polovičku jich nedostanu, protože sobotáles odvede jen, kdo bude chtít. Pánbůh mi dá také aspoň půl tuctu dětí, budu se musel kakraholtsky činit, až mi budou praskat štruple i plíce, abych tolik krků uživil, — s páčkem tabáku musím vystačit na dvě neděle, vejduli někdy do hospody mezi společnost, musím tam celý večer sedět při jedné sklenici piva a dělat, jako by mi víc nechutnalo.“

Náhle se pan Kahoun otočil ke mně: „Hochu, myslíli s tebou otec na učitelství, v tu chvíli udělej nad študiemi kříž, víckrát do Prahy ani nohou nepáchni, zůstaň doma a buď stokrát radší sedlákem než školometem!“

„Já jsem na to ještě ani nevzdechl, čím by se měl ve školách stát,“ odpověděl místo mne otec, „ale aby udělal nad Prahou kříž, to je docela podle mé chuti —“

Pan Kahoun nedal mu dále mluviti.

„Totiž,“ podotýkal důrazně, „kdy byste myslili jen na krátké študie, které vedou ke kantorství nebo nějakému malému ouřádku. Má rada je, aby hoch vyštudoval všecky školy a stal se knězem, nebo doktorem práv, nebo doktorem lékařství —“

„A k tomu by bylo třeba ještě dvanácti let?“

„To nejmíň, při doktorátu ještě spíš o nějaký rok více.“

„Pane na nebi, to je doba!“

„Já jsem musel chvátat, rodiče na mę nemohli nakládat, kdy bych nebyl od samé Prahy, nebyl bych vůbec mohl ani přijít do škol; u vás je jináč, a ta léta uběhnou, než se nadějete.“

„Ani si nemohu slibovat, že budu tak dlouho živ,“ namítal otec.

„O to je nejmenší starost. Ještě budete svého vejminku užívat u syna na faře, nebo mu — staneli se něčím jiným — budete chovat vnoučátka. Jen mne poslechněte. No, s Pánembohem!“

Rozešli jsme se s panem Kahounem před školou; odtud až ku přívozu rodiče ani se mnou ani mezi sebou slova nevyměnili. Na lodi jsme přišli mezi známé, cestou jsme šli s manžely Zelenkovými a Chlumskými; hovoru bylo dost, ale týkal se docela jiných věcí než

mne, a já jsem ovšem zůstával ztiché. Byl jsem rád, že mne všichni nechávají na pokoji, ale myšlenky mé nebyly utěšené.

Pod Zlivským kopcem už jsme potkávali Střechovskou chasu, ana se trousila na velkou. Brzo přicházel proti nám i bratr Francek. Zároveň ozvalo se na cestě za námi hrčení vozu, což byla v den sváteční tak neobyčejná věc, že se všichni ohlíželi.

„Jsou to cizí," prohodil strýc Zelenka.

„Koně cizí," řekla teta, „ale na voze sedí také mladí Čermákovi."

„To k nim nejspíš jedou pantáta a panímáma," mínila matka.

„Vítám vás od slova božího," dával v tom již Francek pozdravení.

Měl otci a matce políbiti ruku, což se dělo pravidelně jen jednou za týden, právě při takovémto setkání na cestě z kostela a do kostela. Bratr však se najednou obrátil stranou, k dojíždějícímu vozu, a překvapen zvolal: „I pěkně vítám!"

Mladý člověk sedící na šejtroku zastavil koně, a Francek přistoupiv podával na vůz ruku všem přespolním, zvláště také mladé, pohledné, vyšacené ženské, která seděla vedle manželů Čermákových.

Naši, Zelenkovi a Chlumští se nezastavili, to by se vůbec neslušelo. Šli jsme volně dále a zaslechli jsme od vozu ještě některá slova.

„Nejvíc tomu chtěla Anežka," mluvila tam velmi hlasitě stará panímáma.

„Dobře měla," řekl Francek, „zrovna je dnes u nás muzika, to si skočíme —"

„I vždyť my večer musíme být zas doma," povídala mladá.

„To to," odpíral Francek, „zůstanete ve Střechově přes noc. Však si to ještě povíme, přijdu odpoledne k Čermákovům."

Maminka s tetou mlčky na sebe pohledly; rozuměl jsem, že tím způsobem vyjádřují stejnou myšlenku: „Francek nešel za Anežkou, ale rodiče mladé Čermačky ji přivážejí sem, a jemu je to patrně vhod, má se k ní, jak si hančmochr jen může přát!"

Vůz asi za minutu nás předejel a zamířil k brodu pod stavem. My jsme na lodi chvilku čekali, až se nás více sejde; když jsme se dostali na druhý břeh, manželé Chlumští vykročili rázněji a oddělili se od nás. Kačena jejich potkala nás u rybářovy zahrady: já jsem na ní nespozoroval nic neobyčejného, leda že měla na spěch, ale teta tlumíc hlas pevně tvrdila mamince: „Už to ví — už jí to staří pověděli!"

Udělal se opět teplý, slunečný den. Od potůčků jsme do kopce vystupovali jen co noha nohu mine, přece však se zvláště matka i teta ve svých mnohých sukních a velikých šatech zahřály až do potu. Když jsme se už blížili k naší zahradě, strýček se z nenadání obrátil ke mně:

„Jak to přece bude s tebou, hochu?"

„Zejtra večer mám zas být v Praze," odtušil jsem, div se nezajíkaje.

„Pořád tam ještě chceš?"

„Jakž jináč . . ."

„Přece si umoudři, dítě! Když jsi zas přišel domů —"

„Přišel jsem jen na několik dní — a ne proto —“

„Ne proto,“ vpadla mi teta do řeči, „ne proto, co se tady mluví.“

„Co by se mluvilo?“ ptala se matka.

„Že hoch domů jít musel, že mu to v Pražské škole tak nešlo jako v Kácovské, že ho odtamtud poslali pryč — že se vrátil do Střechova s hanbou a že proto přišel v noci, aby ho nikdo neviděl —“

„To je samá lež!“ řekla rozhorleně matka.

„Nevíš, co toho lidé hned namelou? Na věrtele a na strychy!“

„Můžeme to předokázat “

„Pokud tady budou hocha vidět, nezacpeš jim huby.“

Strýček mínil, že se na hloupé lidské řeči nesmí nic dát, ale vyjádřil to tak opovržlivým spůsobem, že to nelze ani naznačiti.

Zelenkovi se pustili horem podle zahrady, my po ní dolů; jak jsme byli sami, rodiče zas umlkli. Mne na hrázi zadržela Anička; za nedlouho přišel k nám i Josef, který byl viděl vůz s mladými Čermákovými vjížděti do vesnice a nyní, když se rodiče svlíkali, zaslechl je mluviti o Anežce, že snad i ona je tady. Chtěl ode mne všecko s textem slyšeti, jak se to setkání stalo, každé slovo, které kdo při tom a po tom řekl.

„Tohle je prachsakulentská příhoda,“ kroutil na konec hlavou, „jsem žádostiv, co z toho všeho pojde.“

Sedl si k stružce a počal rozvazovati svou bolavou nohu, aby si ji v čerstvé vodě ochladil. Já jsem dělal, jako bych šel domů, ale ze dvora vklouzl jsem do malé zahrádky, hledaje místo, kde bych mohl mysliti jen na svou vlastní věc.

Vypadalo to s ní velmi bledě. Šlo zase o všechen můj osud, i hrozila mi pohroma, která se mi zdála tak hrozná jako úplné zničení, jako sama smrt. Jižjiž visela nad mou hlavou, — rozhodnutí, půjduli zejtra do Prahy čili nic, nemohlo býti odkládáno.

Cítil jsem, že už na ně nesmím déle čekat nečinně, že musím něco udělat, abych neštěstí odvrátil A udělat nemohl jsem nic jiného než jít k rodičům a prosit. Viděl jsem, že zbývá ten jediný prostředek, že na pomoc odjinud není pomyšlení — a přece jsem váhal. Teď jsem byl v úzkostech, ale přece mi zbývala jiskerka naděje: shasneli v nejbližší chvilce i ta, nabuduli jistoty, že je po všem veta, bude mi ještě stokrát hůř!

Hrdlo se mi svíralo, srdce měl jsem jako v kleštích, když jsem konečně, jako neviditelnou, hrubou rukou strkán, šel do světnice. Otec tam seděl u stolu, matka přecházela; jak mě uviděli, hovor jich náhle umlknul. Dělali, jako by mne neviděli. Mne rázem opustila všechna odhodlanost, cítil jsem, že ani slova z úst nevypravím, ale počnu plakat, — i vešel jsem honem do přístěnka.

Sotva jsem tam ze stísněných prsou vydechl, rodiče vedle zase již rozmlouvali.

Pochytil jsem otcova slova: „Když tomu má být konec, je nejlíp udělat ho hned.“

Maminka cosi odtušila zcela potichu.

„Vždyť není z místa kde vzít peníze!“ řekl otec ještě důrazněji. „Začneme na něj už ničko dělat dluhy?“

Nyní matka mluvila déle, ale pořád tlumeným hlasem.

„No dobře,“ ozval se zas tatínek — „ale jak potom? Tam se musejí peníze v čas posílat, a tady máme pořád takové vydání, že už hnedle nebudeme starostí vědět, kde nám hlava stojí!“

Matčině odpovědi jsem zase nerozuměl.

„Jak pak si to nemám připouštět?“ pokračoval otec. „Budeme se namáhat a trampotit kdo ví kolik let, a pak třeba najednou uvidíme, že to všecko bylo nadarmo! Slyšela jsi včera o tom člověku, že už měl být vysvěcen — a kam to přivedl! Kriste Pane, po všech všudy študiích! Aby ho tak viděli rodičové! To aby se žalostí ještě v hrobě obrátili!“

„To je ze sta jeden, nebo z tisíce,“ namítla chlácholivě matka.

„Ale může se to stát.“

„Jsou příklady, že se i na vsi člověk spustí, svůj statek promarní a sebe i děti na mizinu přivede.“

„My jsme tu věc počali jako se zavázanýma očima; teď už se nám ukazuje jináč. I kdy by dopadla dobře, tolik z ní nekouká, jak jsme si mysleli. Slyšela jsi ráno, jak ten pomocník mluvil o učitelství. O knězích jsme vždycky věřili, že není nad jejich stav; teď víme, že jsou mezi nimi taky chudáci, jako byl příkladně ten velebný pán Zajíc. Pane Bože, když si člověk pomyslí, že snad někdy nevěděl, kde vzít pár grošů, aby bylo na jídlo nebo na palivo, a že se lidé o něj pranic nestarali, že byl mezi nimi opuštěn a ztracen jako v cizině, i kdy by snad byl hladem hynul! — A taky sám pan farář Jičínský, když mu ten Hrádek vzali, co pak má na stará kolena? To se snad ani vejminkář tady nemusí tolik bát jako on, že by se svou troškou nevyšel, že by časem měl i nedostatek toho, bez čeho nikdo nemůže být živ!“

Povýšeným hlasem dokládal otec: „Myslím, že bude nejlíp, když hoch zejtra jako druzí počne zas doma dělat hospodářskou práci.“

Více jsem neslyšel — uši mi zalehly, oči se mi zalévaly slzami. Jako zlomen klesl jsem na stolici; nebědoval jsem, plakal jsem potichu, ale stejně bolestně jako nad otevřeným hrobem.

Po chvilce matka otevřela dvéře, nachýlila se hlavou do přístěnka, okamžik se na mne dívala, pak přistoupila až ke mně.

„Co pak je ti?“ tázala se.

Zavrtěl jsem jen hlavou a zakryl jsem si rukama oči.

„Měj rozum,“ přimlouvala mi, „rodičové se o tebe upřímně starají.“

Vzlykal jsem tím usedavěji. Vidouc, že nemohu promluviti, vrátila se do světnice. Nevím, jak dlouho mnou zármutek můj lomcoval; potom se přede mnou zas objevila matka.

„Neplač,“ promluvila tiše, ale tak dobrotivě, že mi už hlas její zvěstoval žádoucí útěchu — „neplač, a pojď k tatínkovi.“

Když jsem se nehýbal, pohladila mě po hlavě. Chopil jsem se ruky její jako tonoucí člověk a tiskna ji ze vší síly přitlačil jsem k ní oči.

„Už se netrap,“ konejšila mě, „zas bude všecko dobře. Utři si obličej a pojď.“

Vešel jsem s ní do světnice, ale otce tam už nebylo, ani v síni, ani v kuchyni.

„No tak počkej,“ pravila matka, „potom s ním promluvíš. Není divu, milé dítě, že si to všecko tak předkládá a bere. Ale do Prahy zas půjdeš.“

„Zejtra?“ vydechl jsem.

„Zejtra, když se to nesmí odkládat. Jenže Josef s tebou nemůže —“

„Však už trefím sám.“

„Půjde s tebou Ledvinka.“

XXXV.

Nezvolal jsem ani v duchu: „Jsem zachráněn!“ — ale v pravdě mi bylo, jako bych byl vyvázl z očistce.

S otcem setkali jsme se až v poledne; čekal jsem, začneli mluviti o Praze, ale když dělal, jako by mi vůbec neměl co říci, mlčel jsem také. Pozornost všech byla obrácena k Franckovi; ale nikdo se ho na nic neptal, co by se týkalo té Anežky, a on sám také ani slovem o ni nezavadil.

Nějakou hodinu po obědě povídal Josefovi: „Dnes bysi, karamádíčku, mohl víst.“

„Povedu,“ řekl Josef.

„Nemusíš tam být až do večera, když máme dnes muziku — potom se ještě dost vytancuješ.“

„Musíte mi několikrát udělat sólo.“

„Já teď půjdu na chvíli k Čermákovům; mají tady přátele, s kterými jsem se o jejich svatbě seznámil.“

Čermákovi měli grunt nahoře ve vsi, u samé Plíhavky.

„Tak už opravdu míří jinam než k Chlumským,“ pravil Josef, hledě za odcházejícím bratrem. „Hančmochrovy šosy se tu přece nadarmo neplandaly. Je ta Anežka hezčí než Kačena?“

Pokrčil jsem ramenoma.

„Na mou kuši, rád bych ji uviděl, jeli opravdu taková majolena.“

„Snad v hospodě ji uvidíš — Francek jim říkal, aby tu zůstali k muzice. A myslíš, že by se mohl tak snadno od Kačeny odvrátit? Vždyť jste povídali, že už pomýšlí na vejhlášky?“

„Brachu milá, už si mnohý zazpíval: ‚Pro jedno kvítí slunce nesvítí,‘ dal jedné vále a vzal si druhou. Od Francka by to byl nikdo nečekal, proto ničko vyvalujeme oči. — Povedeš se mnou? Mohl bysi se na potůčkách ještě před cestou vykoupat.“

Ne, už jsem na pastvu nechtěl vůbec, a na potůčka zvlášť — mohl by tam i dnes za řekou být hadrníček a zas mě urážet svou nectnou hubou.

„Budu si chystat svoje věci,“ vymlouval jsem se.

„Nezapomeň si svázat hodný uzel buchet," radil mi žertovně Josef, „a ještě radši hodný ranec, ať ti spíš zbyde zásoba do Prahy, než aby se ti zas cestou nedostalo."

Josef odvedl na pastvu, otec odešel do polí, Anička byla u svého husího stáda, Frantina kdesi na táčkách; já jsem se držel doma u matky, nejvíc ve světnici.

„Byla už Ledvinka v Praze?" ptal jsem se jí.

„Inu tak; dvakrát nebo třikrát už tam nesla vejce a máslo, dost při tom pochytila a má chuť častěji to zkusit."

„Zejtra ponese také nějakou tíži?"

„Pravda; musí tam teprv pro tebe opatřit nějaké šajny."

„Ona? Od koho?"

„Kdo od ní koupí. Doma peněz nemáme, proto jsem opatřovala vejce, trochu másla je stlučeno, a hlavní věc: není ještě prodán med, co jsme letos vzali od včeliček; je ho veliký ucháč. Za to už může utržit, co potřebuješ na měsíc; jen aby se držela."

Hlasy klarinetu, trouby, fagotu, basy a houslí rozlehly se po vesnici.

„Nějak brzo začínají," povídala maminka. „Ty abys došel k přátelům se rozloučit — leda bys to nechal až na večer do hospody, tam jistě budou všichni."

„Ale já tam nepůjdu," řekl jsem.

„Myslím, jen na chvilku — toť že se musíš vyspat."

„Ani nohou tam nepáchnu!"

„Proč?"

„Když ti lidé mě tak ostouzejí, když si o mně takové lži vymýšlejí —"

„To jen některá klepna nebo nějaký hlupák —"

„Ale druzí jim dávají víru. Budou se na mě koukat jako na divné zvíře, a neřeknouli to, budou si myslit: ‚To je ten, co ho vyhnali z Prahy.' Ani jich vidět nechci! Snad ještě budou říkat, že se v Praze neučím ve školách, ale u antouška."

„Kdo je to?"

„Tak tam jmenujou rasa."

Maminka už k mým slovům nic nepodotkla, pozornost její obrátilo k sobě náhle cosi jiného. Dívala se ven, postranním oknem, kterým bylo viděti k rokli a dále. Cestou podle rokle šlo dolů několik lidí: náš Francek, mladý Čermák, ta Anežka a mužský, který ráno seděl na šejtroku.

„Snad je sem vede," promluvila matka patrně znepokojena. „Přece mi měl napřed něco říct —"

„Zastavili se na kopečku."

„Ukazuje jim do našeho dvora, koukají na stavení — kam se hnou? sem nebo do hospody?"

„Po cestě dolů."

Malá společnost zvolna kráčela podle našeho tarasu a pilně se k nám ohlížela.

„Nesmíme se okazovat u oken," mínila matka, sledujíc očima každé hnutí mimojdoucích. „Pěkná je to ženská, má postament a figuru,

dobře jí to sluší — a kurážná je, panečku, nic zaražená nebo upejpavá — otáčí se, jako by tu byla doma, směje se hlasitě, i s Franckem mluví tak vesele, jako by spolu už dlouho měli známost. Kam přece půjdou? Vyjdi ven a pozdálí je pozoruj — nemusejí tě vidět.“

Učiniv dle vůle matčiny vracel jsem se asi za čtvrt hodiny domů; jda pod okny spatřil jsem strýce Zelenku, an spěšným krokem vychází z našeho dvora a dává se k hospodě. Matce jsem oznamoval, že Francek ty lidi vedl k své živnosti, že si prohlíželi nové stavení a pak šli do hospody.

„No nešť,“ bylo vše, co k tomu matka podotkla. Zdálo se mi, že její zvědavost je nyní mnohem menší než před krátkou chvílí.

„Jestli je tak někdo viděl od Chlumských!“ řekl jsem.

„Snad to Francek zrovna chtěl.“

„Myslíte?“

„Aby poškádlil Kačenu, když se spolu poškorpili.“

„Nebyl tu strýček Zelenkův?“

„Jen na minutku se stavil.“

„Co tak na krátko?“

„Chtěl nám jen povědět, že zrovna mluvil se starým Čermákem — taky o těch přátelích, co k nim přijeli. Jsou to opravdu rodičové mladé Čermačky.“

„A což ta Anežka?“

„Zrovna k vůli ní tu strejček byl —“

V tom klapla klika a do světnice jako vítr přihnala se Hromaska. Sotva pozdravivši spustila: „Milá, zlatá hospodyně, celá ves je vzhůru, celičká ves!“

„Inu arci,“ odtušila matka, „o muzice —“

„Není to k vůli muzice, ale k vůli té Anežce —“

„Které Anežce?“

„Co přijela k Čermákovům.“

„Teda přespolní?“

„No, však vy dobře víte!“

„Já? Když jsme šli z kostela, viděli jsme, že sem někdo s Čermákovými jede, ale já ty lidi neznám. Proč by celá ves k vůli cizí ženské byla vzhůru?“

Hromaska při své řeči všelijak se nahýbala i rozkládala rukama: „Povídá se, že sem přijela za nápadníkem.“

„Šlakali?“

„Že je to ta nevěsta, kterou hančmochr vašemu Františkovi namlouvá.“

„I vida, vida!“ usmála se matka zvláštním spůsobem. „Já nevím, co se o nás lidé pořád tolik starají.“

„Prosím vás, když mysleli, že František už co nevidět půjde na katezismus se zdejší holkou, a najednou se rozkřikne, že sedí u Čermáků s jinou, pak že se s ní prochází po vsi, ukazuje jí svoje stavení a naposled si ji vede k muzice -- není divu, že se všichni plaší skoro tak, jako kdy by někdo začal ve zvoničce šturmovat.“

„Zas je to pomine,“ mínila matka.

„To je lermo,“ vedla podruhyně svou. „U Chlumských jsou prej celí pryč, Kačenka prej se schovala a nepřestává plakat.“

„Ještě nemá proč.“

„Jak pak ne? Celá ves o ní mluví, a kdy by vyšla ze stavení, budou si na ni prstem ukazovat. Ta dnes bude mít krásnou muziku!“

„Jen k vůli té Anežce?“

„Inu toť.“

„Nemáli jiné příčiny, nemusí mít zkaženou muziku, může jít frankofraj mezi lidi a celé vsi se do očí vysmát.“

„Bože, kdy by to bylo pravda!“

„Můžete jí to směle říct.“

„Tak s tou cizí by nebylo nic?“

„Ať si Francek dělá, co chce, to je pořád moje řeč. Jsouli mezi ním a Kačenou nějaké rozmíšky, nevím. Ale že sem za ním přijela cizí holka, to jsou pošetilé tlachy.“

„Ale ta Anežka —?“

„Ta Anežka, co tu dnes je, není holka, ale žena, a je tu se svým mužem, bratrem mladé Čermačky.“

Hromaska spráskla ruce.

„I pro milost boží! Tak to není ta, k vůli které tu byl hanč-mochr? Hospodyně zlatá, koukám zrovna jako v Jiříkovu vidění!“

Proud řeči její přetržen byl tím, že k nám v tu chvíli přišla Ledvinka.

„Přinesla jsem svou nůši,“ hlásila matce, „mámeli to do ní už teď srovnat.“

„Vezměte ji sem, hned se do toho dáme.“

Hromaska se už nezdržovala.

„Poběhne k Chlumským jako s keserem,“ usmála se po straně matka.

Hned potom počala snášeti, co měla Ledvinka nésti do Prahy; mne pobídla, abych šel přátelům dat s Bohem.

Den se schýlil ke konci. Anička přihnala husy, Hromásek krávy, Josef přivedl koně, ovce přišly ze stáda. Francek dostavil se k večernímu úklidu patrně rozjařen; ale i na druhých, kteří muziku zatím jen pozdaleči slyšeli, účinek její byl patrný. Frantina verš za veršem vytahovala písničku:

Časně ráno za svítání
česal Heřman koně vraný —

a sotva s ní byla hotova, hned — cedíc u chlíva mlíko — spustila jinou:

Ku Praze je cesta dlouhá,
já se na ni podívám —

„A vida,“ vpadl jí do noty Francek, jda k maštali, „mohla jsi místo Ledvinky jít s Václavem, byla bysi se na tu cestu podívala a byly by dvě mouchy zabity jednou ranou. Jenže, kdy by ti někdo řekl: ‚Buď do Prahy, nebo k muzice,‘ hned by si přestala takovouhle zpívat.“

„Poslouchejte, Františku,“ řekla děvečka, „já bych si do vás byla do nejdelší smrti nepomyslila, že byste dovedl být tak zlý.“

„Na tebe?“

„I co pak na mě!“

„Na koho teda?“

„Snad uhodnete.“

Francek jí dal veršovanou odpověď:

„Ať se každý o svou kůži stará,
čim čim čim čim čimčarara.
Čimčarara čim čim čim
co mám dělat, to já vím.“

„No, no,“ couvala Frantina, „snad jsem tak moc neřekla, abyste byl zhorka nakvašen?“

„Jsemli nakvašen, je to dojista studeně, a není to z ničeho jiného nežli z Markova piva. Jak ho lízneš, poznáš v něm kvasnice.“

„Také mi zavdáte?“

„Připiješli mi.“

„A provedete mě — aspoň jednou do kolečka?“

„Třeba dvakrát. A teď zpívej dál, zpívej, až se budou hory zelenat,“ řekl Francek vcházeje do maštale.

Frantina se nedala dvakrát pobízet a spustila znovu: „Ku Praze je cesta dlouhá.“

„Zejtra bude nejdelší tak od Říčan ke Kanálce,“ povídal mi na dvoře Josef. „Ledvinka s tou krosnou nepomašíruje zčerstva, a ty také poneseš filec. Už ho máš fixumfertyk?“

„Ještě ne.“

„Pojď, pořídíme to.“

Pořídili jsme filec z malého pytle, jejž jsme z dobré polovice naplnili buchtami.

„Navečeř se,“ radil mi Josef, „a hned si lehni, ať se přece prospíš. Noc je už krátká, a měli byste vyjít přede dnem.“

Veselá polka hlaholila z hospody, když jsem na půdě ulehl — tentokrát samoten, neboť i Josef musel to veselí o muzice aspoň vidět a slyšet, když si také poskočiti nemohl. Všichni tam šli, maminka ovšem s určitým prohlášením, že se s Aničkou za hodinu vrátí. Já, kdy bych byl musel někdy dříve jediný o muzice zůstati doma, byl bych se cítil svrchovaně nešťasten, jako vězeň uvržený v hroznou lidomornu; dnes nemohl jsem se sice ubrániti jakési lítosti a tesknotě, že mi při takové příležitosti není lze s ostatními se radovati, jak jsem vždycky činíval, zároveň však jsem si v duchu pravil, že tam mezi nimi už není moje místo, že jsem jim nic neudělal a žádné příčiny k tomu nezavdal, by mně tak velice ubližovali.

Několikrát jsem začal dřímat, a klarinet nebo trouba mě zase probudily. Už jsem neležel na seně, nýbrž kráčel po veliké louce, plné bílých, modrých a červených květův, a ještě jsem hudbu z daleka slyšel. Objevila se přede mnou široká řeka, Ladislav Staněk po ní plul na loďce.

„Já jsem tady přece Robinsonem,“ povídal oháněje se dlouhými vesly, — „ale teď plavu do Kácova, přijel tam císař Ferdinand, —

musel z Prahy pryč, protože na ni přitáhl ancikrist s náramnou mocí. Můj Pátek zatím pase lámy.“

Ztratil se v dálce, a já najednou pozoruji, že ta louka okolo mne je ostrov u našeho řeckého mlýna: ale nebe nade mnou je náhle plno černých mraků, blíží se bouřka, a proti mně se jako zuřivý žene hadrníček.

„Tobě nejsem Pátek, ale divoch!“ křičí.

Chytneme se do křížku, on mi podrazí nohy, já ho strhnu na zem. Okolo nás je rozkutálen bílý záhon vajec, válíme se po nich a děláme z nich kaši.

„Ani jedno Ledvinka v Praze neprodá!“ huláká hadrníček, „domů je poneseš jen na kabátě!“

Seberu všecku sílu, abych jej přemohl, ale on mi zatíná prsty do hrdla, jako by mě chtěl uškrtit. Jak se mu bráním, zavzní znovu muzika — a já ležím zas na půdě nad ovčínem.

Ne na dlouho. Z čista jasna chodím v lesích, které se Bůh ví kam táhnou, ale je v nich tuze příjemno.

„Tak je to dobře,“ slyším odkudsi hlas Holešovského, „o prázdninách má studující cestovat, ne sedět za pecí nebo u flašinetu, který dělá operu, jako by někdo flákal mokrým hadrem.“

V tom se ozve flašinet, ale hraje tuze hezky. Já jsem dlouhou chůzí unaven, sláb jako moucha; lehnu si na měkkoučký mech a hned usínám. Všelijaké věci se mi v hlavě pletou, ale velmi nejasně, jako noční stíny. Až kdosi volá: „Dále od hradu, dále!“

„Jsem u Ostředka,“ pomyslím si.

„Madlenka šla s procesím na Hrádek,“ ozve se kvasničková. „Budou oni tam taky tancovat.“

A již vidím husté zástupy; tlačí se okolo krámů, mnozí zpívají, ale veselou notou, někteří výskají. Brzo však povstane chumel a zmatek a strhne se pokřik: „Bude pranice!“ Zástupy sebou zmítají jako stromy za prudkého větru; kněz vysoké postavy objeví se mezi nimi, není to však pan farář Jičínský, nýbrž ošklivý Beznoska čili Pátýrek; v ruce zdvíhá ne kříž, ale hůl a káže: „Přece ze mne vyhnali zlého ducha — také já ho z vás vyženu. Neperte se, jděte tancovat!“

Sotva to vysloví, už muzika hraje. I já jsem v hospodě, a mezi mladými ženskými v přední řadě stojí také Anežka. Hančmochr ke mně mluví německy, ale já mu dobře rozumím.

„Nepřijela za nikým jiným než za tebou,“ povídá, „musíš ji provádět.“

Cítím, že má pravdu, že musím poslechnout. On plácá rukama a křičí: „Sólo, mládenci, sólo!“ — a já kývnu na mladici. Ale už to není Anežka, nýbrž Pepička učitelovic, jenže vyrostlá, veliká, a neposkočí ke mně, nýbrž s nelibostí couvne, protože — stoje sám v prázdném kole — nemám na sobě nic jiného než košili! Honem se hledím někam schovat, ale jak utíkám, všichni za mnou s posměchem pokřikují: „To je hanba! To je ukrutná hanba! Však ho z Prahy taky vyhnali.“

Octnu se v podivných chodbách, šerých jako sklep. ale náramně dlouhých, potom v klášterních ambitech, kterým také není viděti konce,

potom v divadle, kde hledím do černé jeskyně tajného soudu a pak na cestu z Prahy do Drážďan; najednou tu cestu také sám konám, ale pořád v noci, tak že okolo sebe skoro nic nevidím. Vejdu do jakéhosi dvora, a hle, jsem u nás doma. Cosi se přede mnou ve tmě hemží — přistoupím, poznám stádo ovcí, a v tom už mě beran trkne do prsou, že hned ležím na zádech. Nesmím sebou ani hnout, aby mi to pitomé zvíře nedávalo nové rány. Dlouho tak ležím, až mi Rézinka pohladí hlavu.

„Teď si můžeš pokojně odpočinout," praví, „berana jsem odehnala."

Mile tedy odpočívám — až mě matka budí: „Vstaň, poženeš na pastvu!"

„To snad Hromásek," odpovídám, „vždyť já musím jít do Prahy."

„Tatínek řekl, že přece jen zůstaneš doma a začneš ráno zas dělat hospodářskou práci; hněvá se na tebe, žes tak neuctivě a nepravě zacházel s papírem. Nad Prahou udělej na věky kříž!"

Běda! Přece je tedy všecko ztraceno! Svíjím se hořem jako červ do prachu zašlápnutý!

„Co vzdycháš — a snad i pláčeš?" ptá se mne Josef, zaniklav mi ramenem.

Sedí vedle mne, a muzika hraje — chvála Bohu, že to je pravda, a to druhé že byl jenom šeredný sen!

„Také už jdeš spat?" zamlouvám bratrovu otázku.

„Ještě trochu posedím a poslechnu."

„Jsi blázínek."

„Holenku, vy máte v Praze muziku každý den, a kdo ví na kolika místech, ale my tady jen jednou za uherský měsíc."

„Je už pozdě?"

„Půlnoc bude pryč. Jak nejdřív přijdu do Prahy, musím si pořídit hodinky, kdy bych na ně měl něco ze sebe prodat. Teď bych nejradši prodal tu bolest na noze."

„Jsou naši ještě v hospodě?"

„Už jen Francek a děvečka."

„Což Kačena Chlumských — taky přišla k muzice?"

„Jak pak ne! Jak ní Francek točí, dělají vítr, že div svíčky nehasnou."

„Tak je po hněvech a trucech?"

„Nadobro — leda že si Francek ještě před hodinou poroučel, aby mu zahráli muzikanti písničku: ‚Čimčarara čim čim čim.' Ptali se ho: ‚Máme vám to zahrát jako tajč nebo jako šotyš?' — Odpověděl: ‚Jako strašáka!' Muzikanti spustili notu: ‚Šla Nanynka do zelí,' a Francek podle ní zpíval:

Čimčarara čim čim čim,
čim čim čim, čim čim čim,
co mám dělat, to já vím,
dobře to vím!

Druhým se to zalíbilo, a hnedle to tak zpívali všichni. — No ale, musíme nechat vejšplechcí, ať si ještě hodinku schrůpneš."

Možná, že to bylo víc než hodinku, ale mně se to zdálo malou chvilkou. To mě matka skutečně budila, že už bude čas.

Neváhal jsem ani okamžik.

Než jsem se umyl a oblekl, byla u nás již Ledvinka, Josef slezl z půdy, Francek na chvíli přišel od muziky. Jen Aničku jsme nechali spát.

„Můžeš si zazpívat: ‚Když jsem vandroval, muzika hrála,‘“ žertoval ještě v poslední chvíli Josef, „a bude to pravda pravdoucí.“

Vzav svůj ranec na záda a také do ruky ještě uzlík s jídlem na cestu, se všemi jsem se ve světnici při kahánku rozloučil, ale oni mě ještě vyprovodili na dvůr, maminka pak se mnou šla i na zahradu. Když jsme tam vkročili, Ledvinka už byla u dolíčka.

„Tentokrát,“ pravila o ní matka, „ať k panu farářovi ani nechodí, když tam nic nenese do kuchyně. Umluv si s ní, kde se s ní zejtra sejdeš, aby ti odevzdala peníze, co strží. Pana faráře a tu paní Rothbaurovou pěkně od nás pozdravuj.“

„Toť víte,“ odpověděl jsem — mamince dojista příliš zkrátka.

Napomínala mne dále, abych se dobře učil, pánům učitelům neboli profesorům ve všem se zachovával, rovněž panu farářovi a té paničce; abych se vyhýbal špatným společnostem a kamaráčoftům, nedal se k ničemu daremnému svádět, nýbrž bral si příklad jen z dobrých lidí; kdo se nevystříhá zlého hned z počátku, v každé maličkosti, později že se mu již neubrání, i kdy by sebe více chtěl, a může třeba přijít až na tak hrozné konce jako ten žebrák Beznoska.

Poslouchal jsem mlčky; když jsme přešli celou naši zahradu, zastavil jsem se, chtě mamince dáti naposledy s Bohem.

„Půjdu ještě pár kroků,“ řekla, i nabádala mne dále: „Buď opatrný, ať nepřijdeš někde k ourazu. Do řeky tam snad nelezeš?“

Nemohl jsem zapírati: „Což, koupat se chodíme — nejvíc na Štvanici —“

„Ale snad vás vodí pan učitel — jako dělává tady v Kácově?“

„To ne — ale bývá nás tam vždycky dost, a držíme se na mělčině —“

To už nebylo tak docela s pravdou: lezli jsme také do hlubokých míst, skákali jsme do vody s vysoké zdi a závodili jsme v rozličných jiných smělostech.

Matku již mé částečné přiznání znepokojilo, důtklivě mi domlouvala, bych se v žádné nebezpečenství nevydával. Ze vsi se v tom ozval hlas člověka patrně již napilého, který podle noty strašáka zpíval Franckovu písničku a protkával ji výskáním:

Čimčarara čim čim čim,
čim čim čim — ichuchú! —
co mám dělat, to já vím —
ichuchú! ichuchú!

Byl jsem toho dalek, abych *takto* v duchu odpovídal na matčiny starostlivé výstrahy, svědomí moje dávalo jí za pravdu. Opakovala dřívější naučení, abych se Boha držel, pobožnosti sobě hleděl, abych — maje k tomu dost času a příležitosti — také všedního dne do kostela

chodil a modlil se i za rodiče, kteří jsou pořád v takových těžkostech a trampotách a Bohu jen nedostatečně sloužiti mohou.

Jdouce podle zahrad octli jsme se na místě, kde začínala cesta do polí — Ledvinka se už po ní ubírala, dobrých padesát kroků před námi. Matka se ani teď ještě nevrátila, jen zrychlila krok, abychom Ledvinku dohonili.

„Šetři šatstva i obuvi," hovořila, „a nekoukej na jiné, jsouli víc vystrojeni, jako ten kupcův ze Štěpánova. Na parádu není už dokonce peněz."

Mlčel jsem pořád, ale docela jsem souhlasil s matkou — na parádu jsem si ještě nikterak nepotrpěl.

Ve vsi zase hrála muzika, a napilý mužský vykřikoval do nočního ticha:

Když jsou naši pívávali,
my taky pít budem,
oni málo zachovali,
my nic mít nebudem. Íchuchú!

Maminka, ničeho jiného si nevšímajíc, chtěla před naším rozchodem vysloviti aspoň větší část toho, co měla na srdci a čeho jsem měl v cizině být pamětliv.

„Bez toho jsi tatínka slyšel, jak se toho všeho bojí," povídala. „Dal si přece ode mne říct, proto zase jdeš do Prahy — ale bude nám tuze těžko to zastat. Na nic zbytečného peníze nevydávej, každým krejcarem šetři — už teď na nás leží náramná starost, a Bohu je povědomo, jestli to vydržíme."

Ledvinka, dočkavši se nás nad porostlou strání, řekla jenom ještě: „Tak tu buďte s Pánembohem, panímámo!" a počala opatrně sestupovati dolů.

„A vás Pánbůh provázej," odtušila matka, vzala mě levicí okolo krku a pravicí mi dělala kříže. „Ty nevíš, synu můj," dokládala se slzami v hlase i očích, „jak bolestno je matce loučit se s dítětem, s jakým strachem ho pouští daleko od sebe, mezi cizí lidi . . . Nezapomeň, že na tebe myslím vstávaje lehaje, že v duchu provázím každý tvůj krok. Pánbůh tě opatruj a žehnej!"

Několikrát se s ní polibiv a jak jejími tak svými slzami na tvářích smáčen vyvinul jsem se jí z rukou, vstoupil jsem do mladého lesa na stráni a rychle jsem se po příkré pěšině pustil dolů za Ledvinkou.

Matka zmizela, o vesnici najednou nebylo vidu ani slechu. Loučením jsem byl do duše pohnut, ale okamžik po něm bylo mi, jako bych přes hranice vstupoval do jiného světa. Co jsem v posledních dnech v rodišti svém zažil, vzbudilo ve mně netoliko nepříjemné city, ale i veliký strach v příčině budoucnosti mé. Tento svůj odchod jsem považoval za své vysvobození.

Jako rybka, kterou chlapecká ruka pod kamenem chytila a pak hned zas do vody upustila, spěchal jsem pryč, abych byl tam, kde jsem už jedině spatřoval svůj živel.

XXXVI.

Cestování mé do Prahy bylo jiné než minulého téhodne cestování z Prahy domů. Tehdy co jsme si toho s Josefem napovídali! Nyní s Ledvinkou jsme nadělali málo řečí; já jsem neměl o čem s ní mluviti, a ona, konajíc tak dlouhou cestu s těžkým břemenem, musela šetřiti svých sil, i nemohla už proto býti tak hovorná jako při domácí nebo polní práci.

Musela také mnohem častěji odpočívati, než my jsme onehdy činili. Já jsem se u ní držel jen v prvních hodinách, potom jsem skoro pořád šel o něco napřed; vida, že zas na chvíli nůši postavila, také jsem usedal, jenže na jiném místě, opodál od ní.

A tak po celý dlouhý den má fantasie a mé myšlenky měly skoro takovou volnost, jako bych cestoval sám. Nejrozmanitější věci mně procházely hlavou, jedna však se vždy opět vracela. Jak se zabezpečiti, aby se neopakovalo osudné nebezpečenství, z kterého jsem právě vyvázl? Myslil jsem, že by k tomu bylo především třeba, aby naši méně na mne v Praze platili; i vymýšlel jsem plány, jak to pořídit.

Musel jsem si říci, že jsem v Praze příliš pansky živ — zrovna jako pan farář. Jeho příbytek byl také můj, jedl jsem s ním stejnou stravu. Tak jsem to arci doma nikdy neměl, a rovněž jsem se už přesvědčil, že leckterý z mých venkovských spolužáků ostával v mnohem skrovnějším kvartýře, byl všelijak odbýván a mohl mi opatření a pohodlí mé záviděti. Ba nejen z venkovských; Schlumperger na příklad byl Pražák, ale jak chudou světničku měla rodina jeho v Anežském klášteře, a co jen tam na těch dlouhých chodbách nuzně bydlilo lidí zcela nemajetných, jichžto děti přece také chodily do školy zrovna jako já!

Ale nesoudil jsem, že bych si měl vyhledati jiný, lacinější byt. Jíti od pana faráře — to ne! Ani jsem na to nechtěl pomysliti. Připadl jsem na jiný prostředek k svému účelu. Od Schlumpergra jsem věděl, že se i k obědu rád spokojuje houskou nebo kouskem chleba: Daneš mi řekl, že by pan Sejk, který přece už dřív učiteloval, mohl se Schlumpergrem vandrovat, že někdy snad nemá k obědu ani bandura. A já sám, když jsem chodil do Kácovské školy, co pak jsem míval na poledne? Krajíc chleba, caletku, pár jablek, homolku, hrst syrového hrachu — a ještě jsem toho nejednou dal polovičku kamarádovi za nějakou maličkost.

S čím jsem venku po všecka školní léta vystačoval, proč bych s tím nevystačil také v Praze? Co si s sebou nesu, s tím vyjdu kolik dní; pak si budu v poledne kupovat nějakou housku, a brzy mně mohou zase z domova poslat aspoň chleba do zásoby.

Tak tedy to udělám, stanovil jsem po dlouhém přemítání, — to přece hodně spadne s platu, který za mne naši panu faráři dávají.

Učiniv takové rozhodnutí měl jsem po celou hodinu mnohem lehčí hlavu i lehčí nohy.

Potom mi na mysl připadla jiná nesnáz: co řeknu panu farářovi? To byl tuze tvrdý oříšek, s kterým jsem nebyl ještě hotov, když jsme o polednách učinili v Mnichovicích delší přestávku. Pořád jsem věděl jen jedno: že před panem farářem a paní Rothbaurovou nemohu s pravdou ven a že se místo ní musím s něčím vytasiti, co by je přesvědčilo, o čem by nepochybovali. Že je chci přelhat, k tomu jsem se ani sám sobě nechtěl přiznati — vždyť jsem hledal jen spůsob, jak bych provedl *dobrý* úmysl!

Musel jsem před ně předstoupiti s takovou smyšlenkou, která by se pravdě podobala jako vejce vejci. Stála mě veliké lámání hlavy. O čem jsem půl míle cesty usilovně přemítal, objevilo se mi pak bláhové, zcela nevhodné, i začal jsem v duchu pátrati zas po něčem jiném. Již se přede mnou u kříže nad Světicemi objevila Pražská rovina, i hrklo ve mně, že se mi už nepodaří nic kloudného vymysliti; těžko jsem už přemáhal ochablost utrmácených oudův, i hlavu jsem měl už jako tupou.

Ale za chvíli se mi náhle rozbřesklo — hned jsem byl jist, že jsem našel, čeho potřebuji, ba divil jsem se, že mi to tak dlouho nenapadlo, že jsem si na to nevzpomněl ze všeho nejdřív. Radostí jsem se až hlasitě zasmál, i v tělesné únavě pocítil jsem úlevu a osvěžení, jako bych byl vyprázdnil sklenku sílícího nápoje.

Později naskytly se ovšem ještě nové háčky: jakými slovy to panu farářovi řeknu? a kdy — hned večer, či až ráno, nebo ještě později, až přinesu od Ledvinky peníze?

Slunko se na západě již sklánělo za kopce, když jsme se octli u Strašnic. Tam chtěla Ledvinka zůstati přes noc.

„Je to tady mnohem pohodlnější,“ povídala. „V Praze jsem nocehovala jen jednou, u Turků, ale to jsem musela s jinými od večera do rána jen seděti za stolem, hlavu jsem si mohla jen na ruce položit, a při tom jsem nesměla zapomínat, že by mi někdo mohl odnest nůši nebo mě jináč okrást. Tady se bez starosti vyspím, ráno si přivstanu a budu na trhu mezi prvními.“

Takž jsem svůj celodenní pochod dokončoval samoten. Nepřepadla mne taková mdloba jako minulý týden před Stebuzevsí; ale už jsem se sotva vlekl a jako na velikou rozkoš těšil jsem se na to, že hnedle již usednu a ulehnu na dlouhé hodiny.

Když jsem vcházel do Žitné brány, už na ulicích hořela plynová světla. Akcizák se důkladným ohmatáváním mého rance přesvědčoval, řeklli jsem mu pravdu, nechciIi do Prahy něco propašovat. Ještě nevlídněji mě vítala tvrdá městská dlažba; při každém šlápnutí mě noha zabolela, jako bych kráčel bos po drobném, špičatém, bodavém kamení. Nadlehčoval jsem se všemožně, což přispělo k tomu, že se za mnou všichni lidé ohlíželi; nikdo z nich si dojista nemyslil, že jsem tu ve svém živlu jako ryba v řece nebo pták ve vzduchu, — a já jsem na to v tu chvíli také ani nevzdechl.

Konečně jsem byl v Štěpánské ulici, průchodem octl jsem se u našeho domu, počal jsem vystupovati na pěkné, vzdušné schody.

Avšak ouha! Kdy to přece řeknu panu farářovi? A na čem pak jsem se cestou posledně ustanovil? Že až zejtra? Ale snad by se

přece slušelo, abych to učinil už dnes, hned jak budu od našich vyřizovat pozdravení?

Tolik jsem se o tom po celý den napřemítal, a nyní, stěží zdvíhaje do schodů těžké, tuhé, obolavěné nohy, znova jsem se octnul na vahách; když jsem už docházel k našim dveřím, byl jsem nejen nerozhodnut, ale popleten, a když jsem zaklepal, měl jsem v hlavě místo určitého předsevzetí spíše mlhu a závrať.

Snad proto jsem neslyšel, že by se byl kdo uvnitř ozval. Vezmu za kliku, ale dvéře nepovolují — jsou zamčeny. Klepám několikrát, ale nikdo mi neotvírá; jdu na pavlač, dívám se oknem do kuchyně, ale tam je tma, mimo kanára nikoho tam nepozoruji. Není pochyby, ani pan farář ani panička nejsou doma. Musím počkat, oba nebudou na dlouho pryč.

Usedám na nejhořejší schody; jsou tvrdé, ale mně je na nich příjemno jako na pružné pohovce. Za nějakou minutu mě upozorňuje slabé mňouknutí, že mě už přece někdo v domě pozdravuje; sousedčina kočka Stračena si mě svýma zelenýma očima prohlíží ze zadu a ze strany, a když jí předložím několik drobtů buchty, velmi opatrně je očichává, dlouhým, tenkým jazýčkem zkouší, ale potom se po nich mlsně olizuje.

Na schodech z prvního patra ozvou se tiché, volné kročeje — paní Rothbaurová vystupuje vzhůru. Stavím se na nohy.

„I sáně borové!“ volá hospodyně spatřivši mě. „Tady je svatodušní poutník!“

„Šťastný, dobrý večer,“ pravím.

„No, pěkně vítám. Marně jsi se dobýval do kvartýru? My jsme se, holenku, vystěhovali.“

Vyvalil jsem na ni oči: „To snad ne?“

„Jen kanár tam zůstal.“

„Opravdu?“ žasl jsem nad takovou novinou.

„No ne,“ usmála se panička, vytahujíc z kapsy klíč, „ale tvůj kamarád ze Štěpánské ulice nám nově vymaloval kuchyň — a to samými beránky a vlčky.“

Vstoupiv za ní dovnitř, velmi dychtivě jsem pohleděl na zdi, ale když paní rozsvítila, viděl jsem, že si jen ze mne udělala žert — malba byla zrovna taková jako před týdnem.

„Jak jsi se ničko dostal do Prahy?“ tázala se.

„Zas pěšky.“

„A docela sám?“

„S hokyní,“ odpověděl jsem Pražským slovem, — „ale zůstala na noc v Strašnicích.“ V duchu jsem si pomyslil: „Je to přece nemilá věc, že nic nenese do kuchyně . . .“

Paní se vyptávala, jak jsem se venku měl, co dělají naši atd.

„S tím rancem jsi se pořádně protáhl,“ prohodila za řeči.

„Není tak těžký.“

„Když máte koně, proč tě nedovezou?“

Já jsem byl rád, že mne vůbec pustili. Takto jsem řekl, že jsem ani nechtěl jet, že mě cesta pěšky více těší.

„Jen kdy by nebyla tak dlouhá,“ mínila paní.

„Kde je velebný pán?“ hleděl jsem to zamluvit.

„Byl tu pan farář Cikhart, a někam ho s sebou na hodinku odvedl.“

Zanesl jsem svůj filec do pokoje.

„Máš hodný hlad?“ prohodila paní.

„Ba ne, ještě mi zbyla zásoba jídla. Ale rád se napiju.“

„Voda tu bude už hodně odražená —“

„Skočím si pro čerstvou.“

To jsem snadno řekl, ale nesnadno vykonal — dvojí schody nahoru a dolů nebyly dnes pro mne žádným vyražením, také jsem po nich tentokrát neskákal, nýbrž kráčel skoro tak zvolna jako pan farář Jičínský.

Hospodyni nebylo divno, že si chci nejradší už jen lehnout. Octnuv se samoten v pokoji, jenom jsem si ještě Střechovské buchty vložil do své veliké škatule a schoval pod postel. Velice mi bylo vhod, že jsem velebného pána nenašel doma a nemusel se tedy o té jisté věci zatím zmiňovat. Malou chvilku potom, co si všecky mé údy na posteli libovaly jako v ráji na krajíčku, usnul jsem tak pevně, že mne ani příchod pana faráře neprobudil; také starosti se nedobyly ani do mých snův, i uklidily se kamsi stranou, jako v noci dělávají mouchy.

Ráno mě arci hned zase obletovaly. Schválně dělal jsem ještě více ospalého, než jsem byl, a vstal jsem teprve, když pan farář odešel do kostela. Do školy pak jsem se vydal dřív, než bylo třeba, protože jsem chtěl zajíti na vaječný trh.

Ledvinku jsem tam našel až po delším hledání.

„Ještě se mne žádná panička na nic ani nezeptala,“ bylo její hlavní slovo.

„Já sem přijdu zase v deset hodin,“ povídal jsem, — „zase vás najdu na tomhle místě, že?“

„To svatě. Je nás tady jako máku v poli, všecky ani nemůžeme prodat — jen aby mně to nezůstalo! Sedět tady budu možná až do poledne; odbyduli vejce a máslo, musím teprva s medem obcházet po kupeckých krámech. Potom mám ještě leccos hospodyním opatřit, a taky bych klukovi ráda koupila čepici — to tamhle,“ ukázala hlavou ke Kotcům. — „Kde pak je přece ta Řeznická ulice?“

„Vede z Vodičkovy vzhůru do Žitné. Tak v deset se uvidíme.“

Ve škole bylo před hodinou ještě hlučněji než obyčejně; hoši se vzájemně prohlíželi, venkovští povídali, kde kdo byl, Pražští zas, co se tu dělo v sobotu a v neděli za přítomnosti mladého císaře.

Staněk a Beránek přišli spolu brzy po mně.

„I kocajmr!“ divil se mi Beránek, „ty jsi tam zčernal hnedle jako mezi třemi králi Baltazar, nebo který to vzadu vystrkuje bradu.“

„Ne,“ odpíral Staněk, „není černý, ale rudý jako Indián.“

Jářku: „Byl jsem hodně na slunci — včera celý den.“

Staněk hodiv své knihy na škamnu, vytáhl z kterési kapsy drobný kornout.

„Kdo uhodne, co tam je,“ pravil, „dostane to.“

„Bonbony,“ řekl jsem já.

„Voda!“ odtušil Staněk.

„Cukrové mandle,“ ozval se Čenský.
„Voda!“
„Krauzeminc.“ — „Rozinky.“ — „Puškvorec.“ — „Pendrek,“ hádali jiní.
„Samá voda,“ odpovídal Staněk, a konečně rozvinuv papír ukázal nám živého chrousta, nožičkou za nit uvázaného.
„Kdo chce ten mlsek?“ volal Kheil.
Kolem propukl smích.
Staněk pustil chrousta do vzduchu, ale držel ho na nitce.
„Á! Hleďte — hleďte!“ upozorňovali se i vzdálenější. „Babka letí!“
A za několik okamžiků skoro celá třída zpěvavě sborem odříkávala veršíky:

Babka letí,
nemá děti,
my je máme,
neprodáme.

„Pan profesor!“ vzkřikl do toho od dveří Šupík. „Pan profesor jde!“
Sbor rázem umlknul, Staněk honem schovával babku, všichni kvapili na svá místa. Chvilku již bylo ticho, ale dvéře se neotvíraly. Šupík se chechtal.
„Pan profesor jde,“ hlásil třídě, „ale snad teprv po schodech, nebo po ulici.“
„I ty taškáři! Ty hacafírku! Ty poťouchlá podšívko! Ty Enšpigle!“ sypaly se na něj titulatury, i musel se ohánět, aby svoje záda, uši a vlasy ochránil před rukama sousedův.
Pan profesor Škoda se ostatně za malou minutku skutečně objevil. Byl v dobré míře, i když odpovědi žáků jevily tu a tam nesnáze, omyly a vůbec malou vědomost, zůstával shovívavý.
„Větřili jste jen několik dní,“ pravil, když nemohl nic kloudného dobyti z Wehricha, — „snad přece nejsou vaše myšlenky rozptýleny jako mravenci po lese? Kchn, kchn, to by trvalo příliš dlouho, než by zas byly pohromadě!“
Vyvolal Ťápala, který se ke každému slovu tuze těžko odhodlával a vždycky zvolil nevhodné.
„Už si radší sedni, kchn, kchn,“ řekl mu konečně profesor, „sic od tebe ještě uslyšíme, že dvakrát dvě jsou lojová svíčka, kchn, kchn.“
Celá škola se zasmála. Kněz vyvolal Prusíka, ale nemohl mu dáti otázku, neboť obecný smích se náhle proměnil v řehtání. Příčinou toho nebyl Prusík, nýbrž velmi nepatrný tvor, který se vznášel nad hlavami žáků — babka, od níž volně visela bílá nit.
Spatřiv ji rozhledl se profesor po třídě takovým spůsobem, že smích utichl, jak by uťal. Všichni s jistotou očekávali, že propukne bouře.
„Kdo pak to?“ ptal se kněz.
Nikdo nedutal, ale oči mnohých se obrátily k Staňkovi, který hoře v obličeji hleděl strnule na knihu před sebou.
„Vyhoďte to ven!“ kázal profesor.

Kdosi chytil za nit, a než by napočítal pět, byl chroust z okna venku. Potom kněz promluvil sice důrazně, ale ne zlostně: „Každý z vás už by měl vědět, kchn, kchn, že je tu třetí třída hlavní školy, a že tu není místa pro děti, které nemohou ještě být bez řehtačky v rukou a bez slintáčku pod bradou a všelijak se ještě zapomínají. Kdo chce být zde, musí se podle toho chovat, kchn, kchn."

Co nás bylo, poslouchali jsme s utajeným dechem; všecka roztržitost jako by byla s babkou vyletěla ven, v druhé půlhodině všecko šlo již mnohem lépe.

Když jsme po vyučování odcházeli, potkal jsem na chodbě před třídami reálné školy Holešovského.

„Servitóre, krajane!" dával se hned do řeči. „Přece jste se z domova odtrhl? Ale těžko, že? A hodně se vám stýská? Jen nemluvte, hned jsem to na vás poznal! Měl byste mít jiné jmeno."

„Jaké?"

„Jezevec — ten se tak pevně drží svého pelíšku, hahaha! To já venku jsem pořád na nohou. Včera, když jsem cestou celý den musel sedět na voze, už jsem to ani nemohl vydržet."

„V Souticích a ve Vlašimi jste byl?"

„Ne, tam jsem se už nedostal."

„Tak? Mně se všecko zdá, že jsem byl venku víc na nohou než vy."

„Leda u toho motovidla!"

„Šel jsem z Prahy domů pěšky —"

„Opravdu?"

„A zpátky zas. To dělá dohromady aspoň dvanáct mil."

„Alabonér, to už je něco! A musí to být vyražení, že? Poslouchejte, jednou budeme tu cestu dělat spolu! Totiž pěšky. A nebudeme chvátat, abychom byli za den doma, — kde se nám zalíbí, tam se zdržíme. — Teď ale už musím do třídy, máme do jedenácti."

Vyšed na ulici zahledl jsem na levo mezi jinými odcházeti Daneše; netušil, jak jsem na něj včera vzpomínal. a jak mi zrovna jeho slovo, kdysi náhodou promluvené, vnuklo šťastnou myšlenku.

Dal jsem se Panskou ulicí na pravo a za několik minut jsem byl na vaječném trhu. Prodavačky už hodně prořídly; tomu jsem se nedivil, ale veliké bylo mé překvapení, že místo, kde prve seděla Ledvinka, také bylo prázdné! Nechtěl jsem ani věřit svým očím. Ohlížel jsem se na všecky strany, ale nikde po ní nebylo památky.

Prodala asi vejce a máslo dřív, než myslila, a odešla někam s medem. Snad do některého krámu v podloubí. Spěchal jsem do nich nahlednout, ale nadarmo. Pak jsem prošel celý trh — jednou, po druhé, podíval jsem se každé prodavačce důkladně pod šátek, až jim to už bylo nápadno. Ledvinky však jsem nenašel.

Povídala, že půjde kupovat čepici; zaskočil jsem tedy do Kotců, kde byly takové krámy, — ale v tu chvíli tam nebylo ani jediného kupce, ženského ani mužského.

Náhle mi napadlo, že jsem slíbil koupit Aničce hlavu k panně. Málem bych na to byl zapomněl jako na smrt. Hned jsem se rozběhl k ovocnému trhu a do skleněného domu. Měl jsem v kapse peněžité

dárky od přátel, dohromady to dělalo skoro zlatku, mohl jsem tedy snadno koupit celou pannu, na kterou by si sestra dělala šatečky; avšak nesměl jsem mnoho vydávat, bylo by to proti plánu, kterým jsem se od včerejška zanášel. Anička bude i samotné hlavě tuze ráda.

Vrátiv se na vaječný trh, opět jsem na umluveném místě chvíli darmo čekal. Najednou jsem si pomyslil: „Což jestli ta ženská zde byla zrovna v tu chvíli, co jsem odběhl do skleněného domu, a když mne tu nenašla, jestli jí napadlo, že jsem ji tu sice hledal, potom však nadobro odešel?“

Toto domnění zdálo se mi tím více podobno pravdě, čím déle jsem teď zase nadarmo čekal. Byl jsem jako na trní. Co ta šlakovitá osoba vyvedla? Proč se nedržela toho, co jsme smluvili? Kde je jí teď konec?

Čtvrt hodiny za čtvrtí míjela, už jsem ani nemohl pochybovat o tom, že se tu docela daremně zdržuji, — ale kam jsem se měl obrátit, abych se přece s Ledvinkou setkal?

Odbily tři čtvrti na dvanáctou, — poněvadž jsem doma nic neřekl, čekají mne k obědu jako jindy.

„Že ta ženská přece jen tam šla!“ projelo mi hlavou.

Nemeškal jsem déle, ubíral jsem se domů. Jestli Ledvinka mluvila s panem farářem a sama mu odevzdala peníze jako od našich, co mu mám teď říci já? Můj plán, tak pracně sestrojený, se mi rozsypával jako budka z písku!

Zkormoucen vešel jsem do Řeznické ulice. U domu proti Bílým jsem skoro vrazil do Ledvinky -- vycházela se svou nůší ze vrat.

„Co tu děláte?“ ptám se jí vyčítavě.

„Hledám tvůj kvartýr, od domu k domu — zapomněla jsem lumero.“

„Proč pak jste před desátou odešla z trhu?“

„Hnedle potom, jak jsme spolu mluvili, jsem šťastně prodala vejce i máslo — s medem chodila jsem delší dobu, ale panečku, dostala jsem za něj deset zlatých stříbra! To bude maminka spokojena.“

„A kde jste potom byla takovou dobu?“

„Šla jsem koupit tu čepici, dostala jsem se mezi židy v tandlmarku, — Pánbůh nebeský ví, co mi všecko nabízeli, a čepici jsem musela dobrou hodinu smlouvat. Celou mě při tom poprskali, smradi.“

Pochopil jsem, že by byla docela marná věc Ledvince domlouvati. Jen když mi aspoň více nezkazila! Vzal jsem od ní peníze, odevzdal jsem jí dárek pro Aničku a ukázal jsem jí, kudy má jít na Koňský trh. Až příliš krátce jsem to s ní ukončil, spěchaje domů.

Panička byla v kuchyni, pan farář v pokoji četl.

„Pozdrav tě Pánbůh,“ řekl, když jsem mu líbal ruku. „Snad ti za ten dlouhý čas venku Pražské ulice vypadly z paměti, tak že jsi k nám teď nemohl trefit?“

„To ne,“ vydechl jsem. „Naši vás vzkazujou pěkně pozdravovat —“

„Jsou zdrávi?“

„Jsou, chvála Bohu -- a tuhle posílají peníze —“

„Tak, tak.“

„A mám vyřídit, že teď budu — že teď mám v poledne — že jsem dostal obědy — u jednoho známého —“

To byl plod mé fantasie, vyrostlý na základě toho. co mi o sobě kdysi povídal Daneš.

„Jakže?“ ptal se pan farář, s podivením na mne pohlížeje.

„Budu je dostávat zadarmo —“ dokládal jsem všecek v obličeji zapálen.

„Hm — —“

Nastal okamžik trapného ticha.

„Ale,“ řekl potom kněz, „peníze mi dáváš jako jindy —“

„Něco zbude na budoucí měsíc —“

Paní Rothbaurová přinášela polívku.

„Slyšíte, co povídá?“ obrátil se k ní pan farář, — „že mu teď bude nějaký známý dávat obědy zadarmo.“

Bylo viděti, že ona to teprv nerada slyší. Sotva se mne dotkla okem, postavila nádobu na stůl a potom zabručela: „To je něco nového.“

Stál jsem jako opařen, nevěda, co ještě říci.

Po některém pomlčení promluvil kněz ukazuje na stůl: „Dnes už je i pro tebe ustrojeno, nepůjdeš tedy jinam.“

A hned požehnav se křížem konal tiše modlitbu před jídlem. Nezbývalo mi než učiniti tolikéž. (Dokončení.)

Pohádka.

Je večer; bujný hoch tak tiše sedí,
a na bábu jak orakulum hledí,
a bába rovná velké okuláry
a příběh začíná tak starý, starý —
tak její bába už jej říkávala
a všechněch babek pohádka to stálá . . .

„Za princeznou, jež hvězdu měla v čele,
se pustil hoch tak vesele a směle,
již lapí ji — jen ruku vztáhnout po ní! . . .
A princezna se pořád dále honí.
Skleněná skála pod nohou mu zvoní.
A princezna se pořád dále honí . . .“

Hoch myslí si: ‚Já půjdu, půjdu za ní,
a chytnu ji, a touhletou svou dlaní!‘
Tak usíná, tím přeludem se spíjí,
a celý život pohádkou mu míjí.

Když umírá, tu bábu vidí zase,
a Bůh ví, odkud tady nabrala se — —

tak dávno sobě na ni nevzpomněl,
prach dávno ze všech je těch starých těl!
Tu sedí bába — velké okuláry,
a začíná zas onen příběh starý . . .

‚Dost, bábo, dost, nač mučiti mě dýl,
já také za ní šel, jí nechytil — —
teď marně po ní mroucí ruce spínám —
jdi, bábo, s pohádkou svou jdi zas jinam!‘

A bába zvolna celá s mlhou splývá,
a jenom hlavou kývá tak a kývá.

Aug. Eug. Mužík.

Triumf smrti.

Vír jepic nad ohněm — hle, všecky děti zmaru
jdou ve triumfu smrti před soud Pána,
kde za andělů chóry blýská nebes brána
a pod ní pekelníci v smolném úpí varu.

Skráň papež klesle kloní pod tiáru,
a s císařem jde luza rozedrána.
Jak morová by kvapem přepadla vše rána,
děs v tváři siné, táhnou smrti káru.

Ctnost chvěje se, hřích pohár v smíchu prázdní,
jdou nevěstky a světice a děti,
jdou bezbožní a mudrci a blázni.

Bol, žehnání a kletby, úžas lkavý,
klid, pláč — vše slyším rmutný hymnus pěti,
jenž spravedlnost světa hořce slaví.

Frant. Leubner.

Za Emilem Zolou.

noci na den 29. září t. r. zemřel v Paříži Emil Zola, spisovatel francouzský, o němž tvrditi, jak tvrdí mnozí, že náležel k největším a nejslavnějším autorům současným, bylo by křivdou vůči celé řadě duchů nade vše srovnání vznešenějších, skutečných geniů druhé poloviny minulého století; pravdou však jest, že mezi spisovateli evropskými té doby Zola zajisté patří k oněm,

jejichž díla byla nejvíce čtena i překládána, a že o žádném se nemluvilo více než o něm. Bez soupeře byl spisovatelem nejpověstnějším, chtěl jím býti, užil k tomu prostředků nejdrastičtějších a dosáhl, po čem bažil. Známo, že aspiracím jeho nestačily ani ohromné, nehmotné i hmotné úspěchy práce jeho literární, a nikdo není v pochybnosti o tom, že zcela jiné pohnutky než naivní víra v nevinu bývalého setníka Dreyfusa byly pakami jeho zasáhnutí ve světoznámou affairu zemězrádnou, která tak žalostným světlem osvítila propast v politických základech Francie — propast, na jejímž jednom svahu trčí Sedan císařský a na druhém — republikánský. Ano, morální Sedan slavil velký svátek officielní pompou Zolova pohřbu, při němž byl Dreyfus nejvyšším veleknězem, a v tom smyslu, že poskytnuta tak skvělá příležitost k vítěznému pochodu Paříží, mohou nejhorlivější, protinacionální spřízněnci a chvalořečníci Zolovi velebiti uhelný plyn, jenž hrdinu jejich zadusil.

Zvláštní to podívaná — nepamatuji nic jí podobného: mrtvý spisovatel francouzský, a ruce, jež mu nejokázalejší vavříny uvíjejí, jsou ruce arcivraha Francie. Německý tisk nezná mezí, kde by velikost a zásluha Emila Zoly měly svůj konec; takových apotheos, jakými jej oslavují listy německé, ovšem si Zola nezasloužil nikde jinde. I zamyslí se nad tím české čelo tak, až se na něm stahují vrásky. Či nemáme též v národě svém vlastním veličiny, které by zasluhovaly, aby je nepřátelé všeho, co českého, věnčili vavřínem? Nenalezla by i naše malá republika duchů svého Dreyfusa a svého Zolu, kterým by — abychom nešli příliš daleko — též měla aspoň Vídeňská Zeit hymny hráti po celé klávesnici svého nadšení a Neue freie Presse k tomu šlapati pedál?

Slavný dreyfusard francouzský, Německem zbožňovaný „mravní rek“ Emil Zola má aspoň jednu omluvu pro sebe: nebyl plnokrevným Francouzem, pocházeje z rodu vlaského. Bylo by zbytečno uváděti zde jeho rodokmen, životopisné o něm údaje i genesi a přehled jeho prací; to vše i s charakteristikou, doloženou jasně srozumitelnými fakty, podala Osvěta již r. 1895 v číslech 3. a 5. v článku „Emil Zola“ nadepsaném a Vojtěchem Kalinou sepsaném, a dříve již r. 1880 v číslech 6. a 7., kde Ferdinand Schulz uveřejnil článek „Zolovy sensační romány.“ Stálo by za to srovnati vedle sebe, jak emfaticky tehdejší naši horkokrevní vyznavači novotářství vystoupili proti Schulzovým výwodům jako proti úzkoprsému prý zpátečnictví, obhajujíce apoštola nového „umění,“ a kterak později sami rektifikovali své úsudky o Pařížském proroku, slevujíce se svého enthusiasmu velmi mnoho. Co bylo ve zmíněných článcích zde pověděno, nemusí zde býti dnes opakováno, a co bylo pravdou za života Zolova, nezměnilo se od té doby ničím, ani jeho smrtí. Aspoň ve prospěch Zolův se nic nezměnilo, leda že strana jeho přišla v politice k veslu; po stránce literární však vyznávají i jeho velebitelé, že nejposlednější díla Zolova znamenají úpadek tvořivé síly.

Individualita Zolova — a individualitou novou i mocnou Zola byl — zůstane již taková, jakou ji zjistila a označila nestranná pravdomluvnost, a všecko s ní spadne, čím ji jako bůžka ověšují modloslu-

žebníci, aby oslňovala leskem zázračným. Podstatné jádro tvorby Zolovy jest dávno poznáno; třeba jen odstraniti lži a báchorky o ní šířené; vždyť o Zolovi kolportováno více bájek než o proroku Mohamedovi.

Předně se s podivuhodnou setrvačností leckde tvrdí a leckde věří, že Zola byl původcem realistického či postupně i naturalistického směru v literatuře. Hlásá se, že jakož vynálezce a tvůrce románu experimentálného měl v lásce ku pravdě pohnutku, důkaz pravdy za cíl, a že heroismus ve službě pravdy, pravý pud vědecký jej podněcoval k oné vyzývavé bezohlednosti, s kterou líčil i věci nejodpornější. Ano troufale se píše hloupému světu před oči, že Zola veškerou onou nahatou, špinavou a smrdutou pravdou lidstvo vychovával, a dojista nalezlo by se zvláště u nás dosti literárních hejlů, jimž autor románů L'Assommoir, Nana a La Terre jest větším vychovatelem než Komenský. Bez ostychu se báje, že Zola byl rytířem hlubokého mravního přesvědčení a že až do krajnosti, až přes meze ryzího umění sledoval tendence umravňující. Přisuzuje se mu zásluha, hodná závisti duchů nejšlechetnějších, že vyděděným, křivdou utlačovaným a vůbec trpícím otevřel nejvyšší soudní dvůr spravedlnosti: literaturu totiž, pochopení a soucit myslícího světa. Praví se s důrazem neomylnosti, že byl Zola přímo věštcem sociálního přerodu spolužití lidského, a s neméně pádným přízvukem absolutnosti, že onoho ohromného úspěchu, s kterým se tvorba jeho potkala na obou polokoulích země, dobyla mu obrovská velikost jeho talentu.

To vše se rozšiřuje tak směle, jako by se nevědělo, že realismus měl v literatuře representanty veliké a nesmrtelné dávno dříve, než Zola se stal známým spisovatelem; předchůdce nejednoho, o celou míru od srdce až k hlavě většího a přece Zolovými úspěchy zastíněného, měl i v národě francouzském, a což teprve říci o velkých prvních realistech ruských a skandinavských? Kdy se narodil a kdy zemřel Gogol? Nebyl Turgeněv i ve Francii dříve slavným mužem než Zola? Nevynikáli velebná musa Tolstého a Dostojevského, těchto dvou kolosů, jejichž srdce jsou posvátnými pochodněmi soucitu s malými a potlačenými, nad musu současníka jejich Zoly jako světice raffaelská nad karikovanou dobrodruhyni z boulevardu? Jest možno bez urážky zdravého rozumu tvrditi, že snad Zola, oč bylo více hluku o něm ve světě, o to je převyšoval talentem a uměním, a oč bylo více pohoršení v jeho spisech, o to že byl větším realistou, ba větším vychovatelem lidstva?

Bez talentu ovšem byl by Zola zůstal nepovšimnut, nebyl by se vymanil ze stínu, v němž vězel na počátku své literární dráhy i se svým talentem. Ona první jeho díla, jež Paříž a svět přijaly lhostejně, nebyla umělecky nejslabší, spíš naopak. S jinou silou musel se talent spolčiti, aby prorazil hradbu mezi ním a cestou popularity, která vede k slávě a k penězům, jež dle Zoly jsou prý jedinou zárukou duševní svobody. Spolčil se s onou silou, a když osvědčila znamenitý účinek, zapsal se jí jako Faust čertu. Oddal se jejímu vedení a velení, utvářil dle jejích zákonů svou literární fysiognomii, přijal ji úmyslně a vědomě jako rázovitou známku své individuality. Byla to síla, která, aby porazila všecky soupeře, učinila Zolovy spisy nejpikantnějším kaviárem pro

přesycenou, kapriciósní Paříž a jako Pařížské speciality hledanými v celém světě. Zola, výborně vycítiv sklon doby a vděčnou úrodnost půdy pro literární realismus, nemohl přec v něm na přední místo vyniknouti právě proto, že jej pěstovali již větší a bohatší duchové, než byl on; již jiní, a sice velikáni skuteční, zasahovali do hlubin existence lidské, byli evangelisty sociální spravedlnosti a vznešenými orodovníky za člověka hynoucího v bídě a hříchu. Zolovi scházel hluboký pramen šlechetných vzrušení, ona moc, jež otvírá v srdcích nejlepší a nejkrásnější city, ona dobrotivost lásky, která karatele posvěcuje na spolutrpitele hříšníkova, žalobníka činí bratrem nešťastných a tím jich vykupitelem. Jest někdo, komu by při těchto slovech netanula na mysli veliká jmena: Tolstoj, Dostojevskij?

S takovými soupeři Zola byl by marně závodil. Soupeřů bylo více doma i v cizině, a přece je všecky předstihl popularitou a úspěchem. Čím tedy? Která to síla byla kouzlem jeho zdaru? Ben Akiba říká: Všecko zde již bylo; a přece vyvstal Zola jako nový literární typ. *Naprostá brutálnost* v ztělesňování všeho, co v člověku, na nejnižší mravní stupeň skleslém, jest aneb se může předpokládati *zvířeckého*, toť ona síla, kterou si Zola připřáhl a s níž udělal karriéru. „*Člověk-zvíře*“ jest hlavním předmětem nejen jednoho, ale všech románů jeho, a v jeho tvorbě *vůbec* zredukován pojem člověka v pouhou bête humaine. Ne realismus, ne naturalismus, ale *brutalismus* jest doménou, v níž náleží Zolovi prvenství, jest směrem, jímž vytvořil skutečně nebývalý druh románu a ustálil se v novou, věru markantní individualitu. Brutalismus nejen v názoru, volbě látky a komposici, brutalismus i v podání, článkování, inscenování, vyjadřování děje a v inkarnaci osob — není možno říci „povah“! — brulalismus v řeči, slohu, akcentech, až i v hrozném jargonu spustloty a neřesti.

Tyto prostředky zbudovaly první stupeň Zolovy pověsti. Zarazily, někde ohromily, vzbudily odpor a byly rozhorleně odmítány. Sensace byla hotova; oči čtoucí Evropy napjatě se obracely k smělci, dychtivě čekajíce, odstrašíli se či budeli si troufati ještě více? A troufal si více. Nyní však snad již není ani možno jít ještě dále v líčení necudnosti a jiných šered mravních? A šlo to dále! Těchto barev měl Zola vždy paletu tak plnou, až přetékaly, a nejednu jeho malbu tísní v tom směru pravý embarras de richesse. Jak by se nebyl tuctovým hlavám (jichž někdy jde na tucet půl kopy) zavděčil spisovatel, který je tak bavil pochoutkami sprostoty, tak je překvapovati, napínati, v úžas uváděti uměl, zastiňuje vše, co jim v jejich vlastním sprosťáctví dotud známo bylo! Nemoha velkých realistů předčiti, Zola je tímto způsobem všecky přetrumfoval, a měl také vybráno. Pak, chtělli stoupati, musel překonávati i sebe sama, a dovedl toho.

Nechť se mi nevytýká, že soudím jednostranně a jsem snad slepa pro všecko, co v Zolových spisech se odehrává mimo sféru krčem, neřestných zákoutí, pouliční nestoudnosti a špinavých neb elegantních brlohů špatnosti. Nechť se mi netvrdí, že snad schválně podceňuji Zolovo dovedné, mohutné pero, dosvědčující jeho talent v líčení velkých scenerií. Tvrdím něco zcela jiného; tvrdím, že všecko toto, co se nyní tak úzkostlivě vybírá a chválí, není to, zač byl Zola s demonstrativní

oslavou vyzdvihován na ramena celých generací, zač mu bylo applaudováno a čím byl Zola Zolou. Vyškrtněte, vy chvalořečníci Zolovi, z děl jeho všecko, co uráží naši vám dříve tak směšnou esthetiku a mravnost, k níž byste se nyní přece zas rádi přilichotili: nechte z nich jen to, co skutečně činí jakousi koncesi básnické kráse a duševní čistotě, i rcete: zbude vám Zola? Kam se poděje onen vámi velebený, smělý, výbojný jeho profil, kam jeho originálnost a kam jeho pověst? To, co by tím spůsobem zbylo na bilanci „věčného krásna", prostě by se srovnávalo s tím, čeho současně dovedli *jiní;* a na čí prospěch by dopadlo srovnání? Žilíť vedle Zoly umělci pera tolikráte větší, že by vedle nich mohl vypadati povážlivě malý! — Posuzuji Zolu se zřetelem na to, čím exklusivně vynikal, v čem se mu nikdo nerovnal, co tvoří ostrou konturu literární jeho svéráznosti, co způsobilo onu vřavu pro i contra, jež mu sloužila stokrát lépe než obyčejná reklama, co vyvolalo hltavý onen shon po jeho pracích, který mu vynesl světové jmeno a pěkné miliony franků na penězích. Jest *jedna* určitá sféra pojmů pro Zolu osobitě charakteristická, která jest i zůstane s jeho jmenem historicky spojena.

Bájkou jest rovněž, že Zola všecko, co činil, pro čirou pravdu činil a že povznesl románopisectví na stupeň práce vědecké. On sám ten mythus o sobě uvedl v oběh a žádal absolutního respektu pro svoje „lidské dokumenty," které však sloužily jeho justamentům, pro něž jimi manipuloval dle své libosti. Nic neprováděl důsledně a věrně dle skutečnosti; se svými „dokumenty" experimentoval ne tak, aby ku poznání pravdy dospěl a přispěl, ne jako vědec, ale jako advokát, jenž napřed ví, *co* chce dokázati, a dle toho si důkazy upravuje. Zola si „dokumenty" řadil, kupil a arranžoval hlavně tak, aby se dynamický jich effekt stupňoval. Vybrati si z vývodů kteréhos učence, ať jest to Darwin, Lombroso, Taine nebo jiný, nějakou thesi neb i hypothesi a dáti skupině psaných, románových existencí dle ní se na papíře pohybovati, jako by tančily dle taktu určité melodie — toť mechanismus, jehož loutkářské dráty a šňůrky příliš jsou zřejmy, aby mohla vzniknouti jen illuse, neřkuli přesvědčivá podoba života s vniternou logikou skutečnosti, která by mohla míti jakýsi vztah k vědeckému myšlení či k vědecké demonstraci. „Vědeckost" v ústech Zolových jest prostě fráze jako jiná fráze, jenom že vychloubavým svým příkladem posilnila arroganci mnohých literárních trpaslíků, projíždějících se na trepkách mistra svého jako na korábech mořských u nohou svého Rhodského kolosa, a nápodobujících hrdou tuto plavbu i na literárních kocábkách po Vltavě ba po leckteré louži, k obdivu žasnoucích žab a žabek.

Zola v pravdě provedl *jeden* veliký experiment, kterým se však nehonosil a o němž vůbec mlčel: experiment, mnoholi snese čtenářstvo osvíceného věku. Hodil do literatury tak silný tabák, až sám uznal, že jest silný dost. Uvážíli se, mnoholi skandální belletrie Paříž byla strávila již před Assommoirem a že Zolova tvorba ji všecku pak dovedla zastíniti jako mitrailleusa dětské hračky, slušno uznati, že pracoval jakýmsi zvláštním prostředkem a zvláštní silou. Nejdříve lapli silnou tu novotu ovšem Pařížané, dávno vycvičení v tomto genru četby. A po hesle Pařížském snadně se již nalezly ve světě ostatním stotisíce holobrádků, kteří se vždycky a všude stydí přiznati se, že jest jim po

něčem silném nanic. Duševní nedospělci a mravní slaboši, jichž je vždy více než duchů samostatných, bývají nejčastěji právě oni, kteří se okázale chvástají neurvalým siláctvím, na nižším stupni třebas klením, hýřením atd., na vyšším — třebas mravním nihilismem a skandální četbou. Zapírajíce, že se z počátku při Zolovi otřásli, hrdinsky překonali prvotní hnus, otužili se — a zvyk vykonal ostatek: zachutnala jim zolovina.

Ejhle — vychování!

Otravovali se pak již s gustem. Posmívali se každému, kdo otravu odsuzoval a zamezoval, kdo se jí vyhýbal ano i děsil; láli brutálním slohem tomu, kdo odpíral účastenství fanatickému jejich kultu a neklaněl se modle jejich. Zaslepenost, která se rovná nejhorší pověrčivosti, byla ovocem Zolovy „vědecké“ a „vychovatelské“ činnosti. Na celém světě ozvali se proti ní nejvážnější hlasové, ale na pohled marně. Však vážnost a podstatnost hlasů těch přece nezůstala bez účinku v obecném vědomí a svědomí; i za života Zolova, i po smrti jeho zůstala sláva jeho povážlivě kusá ba sporná; ani velebitelé, slavící nad ním panychidu, neodvažují se klaněti se mu bez podmínky, uznávajíce velikost jeho jen s velikými restrikcemi a připouštějíce dobrovolně, co všecko Zolovi scházelo, čím vším přestřelil z marnivosti a ziskuchtivosti, co vše jest u něho nevědecké, neumělecké, nekulturní, nelidské, co vše mělo jen effekt chvilkový, cenu dne a prasklo již samo sebou jako sensační bublina.

Kdy by bylo možno shrnouti v očitou demonstraci, mnoholi otravy rozšířil Emil Zola dusivou, infekční atmosférou tvorby své a nečistými výpary své experimentace, pak by se nemohlo psáti, jak se píše, že náhoda, která jej uhelným plynem usmrtila, byla slepá a blbá. Naopak, tenkráte náhoda se zdála býti tak démonicky vtipná a neživý krb v jeho ložnici tak nadpřirozeně mocným „milieu,“ že by celá ta katastrofa mohla zdobiti některý Zolův román a býti svého spůsobu pendantem k Freiligrathově Pomstě květin; Zola ovšem nebyl ve spaní usmrcen vůní květů, nýbrž dusivými plyny, dusivé plyny šířiv a jimi otráviv množství duševních existencí.

Dozněly pozouny, surmy a bubny; genius slávy vykonal svou povinnost, nemoha utajiti, že při chvalořečeeh velebících autora Nany a dokumentu „J'accuse,“ *) když povinnou bledostí jedné tváře jevil slavnostní smutek, na druhé tváři cítil zrádný ruměnec.

Nebyl to Francouz ani rodem, ani povahou, ani srdcem, ani vlasteneckou hrdostí; jemu nebyl národ francouzský la grande nation, on účtoval s jeho canaille. Smuteční flóry jeho slavověnců nejsou zroseny slzami lásky národa francouzského; vypočítavá, nesympatická, pochmurně děsivá jeho tvořivost vyznávala tolik nenávisti a opovržení, že nemohla býti láska její ozvěnou. Toliko strana, které se dal v službu, cítí skutečně ztrátu.

My pak ve vlastním světě českém, jemuž jsou přístupny duševní poklady geniů spanile velikých, zářivě světlých, lidstvo milujících, povznášejících a spasitelným nadšením zaštiťujících, neměly bychom žádné příčiny obírati se pochybnou veličinou, Zolou, jako zjevem i pro nás

¹) Protest Zolův ve prospěch Dreyfusa.

důležitým, kdy by v užší oblasti naší literatury, v našem národním zdraví, v mravní a rozumové energii naší mládeže nebyl nadělal Zola a kultus Zolův škod nesčíslných, nezměrných a namnoze i nenapravitelných. Ještě dlouho, když báchorka o prvořádné jeho velikosti se vytratí jako dým dohořelého kadidla, a jiným světovým bůžkům zas bude Fama také u nás papouškovati slávu, bude nám zápasiti s bujnou úrodou Zolovy setby, kterou vypleti jest prací těžší než vypleti hluboké, houževnaté kořeny bodláčí. My nemáme příčiny roniti slzy, že Zolovo životní dílo je ukončeno, a nepropůjčíme se ke konvencionelní přetvářce. [1]) Jest nám sice smutno, hluboce smutno, ne však proto, že Zola jest mrtev, ale proto, že v dílech svých také u nás žil a — *působil*.

Ano, my vidouce, jaká řada románů Zolových — mezi nimi právě těch nejbrutálnějších — hned při zprávě o jeho smrti v českých listech nanovo ohlašována českými nakladateli v českých překladech, kterak obnovenými inseráty a bombastickými reklamami doporučována ubohému obecenstvu tato omamná otrava vkusu, citu a úsudku, kterak i českými chvalozpěvy ve všech tóninách mu vnucována úcta k těmto pyramidám surovosti a zastrašována každá pochybnost o jich literární posvátnosti a nedotknutelné nesmrtelnosti: my neskládáme u rakve Zolovy zbraně, zbraně poctivého zápasu proti nebezpečným škodám, ohrožujícím nejdražší lidské statky vůbec, které pro sílu národa našeho jsou stokrát ještě nutnější a nenahraditelnější, než jak tomu jest u národů šťastnějších. Námi nebyl Zola nikdy pasován na rytíře čestné legie, my jsme se proti vlivu jeho ohrazovali a jemu brániti se snažili, dokud žil, a neustaneme v perné té práci, když jest mrtev.

El. Krásnohorská.

Proti alkoholismu.

J česká veřejnost bývá ob čas poplašnými fakty upozorněna na nebezpečí alkoholismu zvláště ve formě t. zv. kořalečného moru. Avšak bohužel posud zůstalo pouze při takových občasných novinářských poznámkách, tak že jsme se ještě nepokusili o žádnou soustavnou zachraňovací práci proti řádění toho nejnebezpečnějšího nepřítele každého národa, ba zůstali jsme k tomuto zlu tak lhostejni, že ani v našich školních čítankách není ani jediného článečku proti alkoholismu. Za takových poměrů ta ona školní rada marně doporučuje učitelstvu, aby již děti odvracelo od alkoholu, neboť proti podobnému zlu nestačí jen bojovati se zápalem, nýbrž třeba přesných, přesvědčujících vědomostí. A v celé české, jinak i mnohými zbytečnostmi bohaté literatuře není dosud díla, které by v přehledné a v soustavné formě, přístupné i nejširším vrstvám národním, ukazovalo veškero nebezpečí alkoholismu,

[1]) Nebo dokonce k metamorfose, jakou vynikl Zolův kollega Anatol France. Ten dříve Zolu ostře odsuzoval. „Jeho dílo je špatné," tvrdil, „on patří mezi neblahé lidi, o kterých možno říci, že by bylo lépe, kdy by se byli nenarodili." Ale když teď Zola s velikou pompou byl pochováván, kdo jej smuteční řeči u hrobu velebil a slavil? Právě pan Anatol France.

opřelo se o nepopíratelné důvody nejen zkušenosti všední, ale i nejpřísnější vědy. A proto považuji za vhodno upozorniti na výborný francouzský spis, který v literární formě s živými illustracemi a nejdůkladnějšími vědeckými poznámkami shrnuje na 191 stranách v 12^{0} všechny strašlivé následky pijáctví všeho druhu a všechny nezvratné důvody proti němu.

Dílo nedávno vyšlo ve čtvrtém vydání pod žertovným názvem: „Příhody láhve, čítanka k vyučování proti alkoholismu, pro střední a vyšší třídy obecných škol. Napsal J. Baudrillard, dozorce obecných škol v Paříži.“ [1])

„Příhody láhve“ mají také skutečnou literární cenu, neboť líčení života jak vesnického tak dělnického, měšťanského a námořnického jest psychologicky věrné, tu a tam mistrné.

Byla to šťastná myšlenka soustřediti celý děj kolem láhve, která, obsahujíc rozličné nápoje, dostává se z vojenského kufříku na venkov, z venkova do maloměstské hospody, z hospody do velké vinárny, z vinárny do velkoměstské kavárny, odtud do rodiny zámožného průmyslníka, až dospěje do rukou opilce námořníká, i pojí takto celý děj a usnadňuje přehled všeliké bídy a spustlosti, způsobenou tu sprostým, tam jemným obsahem jejím. Pedagogicky velmi vhodná jest methoda rozděliti vědecké doplňky tak, že po každé kapitole Příhod přichází vědecká část, která potvrzuje životní zkušenosti předešlého vypravování.

Láhev byla nejdříve u prodavače likérů, který ji naplnil „nejjemnějším koňakem — du cognac superfin“ —

V doplňku dovídáme se, že vinný alkohol kvasí při 78^{0}; kořaleční (z hroznových výhnětků) při 97^{0}, alkohol z cukrovky při 108^{0}, z brambor při 130^{0}, že všechny tyto druhy alkoholu povstávají při *každém* kvašení a jen vzájemný poměr se liší dle substance, která se kvasí. Dovídáme se dále, že dobrými chemickými nástroji vylučuje se čistý alkohol bez jakékoli chuti, tedy pijákovi nepříjemný, tak že švýcarská vláda marně se pokusila prodávati pod státní kontrolou nejčistší vinný alkohol jako poměrně nejméně škodlivý, poněvadž spotřebovatelé žádali, aby jim byl prodáván obyčejný alkohol, míchaný totiž s nejrůznější nečistotou, která mu dodává chuti a příjemnosti.

V druhé kapitole poznáváme zvláštní spůsob podvádění lehkověrného obecenstva. Podnikavý prodavač likérů zařídil si ve dvoře „laborátoř,“ v níž nedokonalých nástrojů nikdy nebylo užito, za to však tím jistěji připravovány „nejjemnější“ nápoje. Za návštěvy lékaře poučujeme se, že jeden centigram essence nejjemnějšího koňaku vstříknutý pod kůži ihned usmrtí psa deset kg. vážícího. V doplňku se dočítáme, že nejnebezpečnější jsou tak zvané „nejjemnější“ likéry, jmenovitě sladké, nazývané „liqueurs de dames.“ Tak na př. půl krychlového centimetru vermutové essence způsobuje padoucnici u psa 10 kg. těžkého.

[1]) J. Baudrillard, inspecteur de l'enseignement primaire a Paris: *Histoire d'une Bouteille,* livre de lecture sur l'enseignement antialcoolique a l'usage des Cours moyen et supérieur des écoles primaires. Compositions inédites de J. Geoffroy. Paris. Librairie Ch. Delagrave, 15 Rue Soufflot. Za 1·25 fr.

Čtouce třetí kapitolu vidíme, jak u kupce dělníci pijí zlopověstný absint; Francie ho sama spotřebuje více než celý ostatní svět, mimo Francii pije se absint jen tam, kde jsou usazení Francouzi, jmenovitě v Alžíru. Následky toho jsou hrozné; v Alžíru na př. mezi třemi sty tisíci Francouzů je stejný počet bláznů, jako mezi čtyřmi miliony Arabův. V samé Francii řádí absint stále hrozněji a hrozněji. Od r. 1885 do 1892 zvýšila se spotřeba jeho o 85 tisíc hektolitrů; ke zvýšení o druhých 85 tisíc hektolitrů bylo však potřebí pouze čtyř roků (1892—1896).

Čtvrtá kapitola je z nejpoučnějších. Ukazuje čtenáři, že alkohol jest tím nebezpečnější, čím prázdnější jest žaludek, který jej přijímá. Ze tří připojených obrázků vidíme veliký rozdíl mezi zdravým žaludkem a mezi žaludkem opilce a žaludkem člověka zemřelého v opilství. Tu jest na str. 33 jedno z nejdojemnějších míst, jak totiž ve stínu přeplněných hostinců míhají se stíny upracovaných žen a bojácných dětí, netroufajících si připomenouti spustlému otci, že se již dosti napil jejich mladé krve a nevinných slz a že pije už i jejich mladý život. V doplňku ostře se bičuje lživý soucit tolika a tolika otcův, žasnoucích nad novinářskými zprávami o nemilosrdném mučení dětí a připravujících svým pijáctvím stejná, neli ještě větší muka svým nejbližším. Zároveň se vysvětluje, že prvá veselost při pití pochází z nespojitosti myšlenkových představ, nad nimiž rozum začíná ztráceti svoji moc.

Velmi dojemná jest kapitola pátá, v níž patnáctiletý hoch se dle příkladu otcova opíjí za ukradených deset franků a jsa za to surově potrestán vykřikne pod ranami: „Učinil jsem, co dělají velcí a co děláš také ty!“ Tato dvě poslední slova působila na otce mocněji než všechna kázání a připomněla mu slib učiněný umírající ženě, že po její smrti bude on jedinému dítěti andělem strážcem. I napolo spustlý dělník, kterémuž se již počaly ruce od pití třásti a proto mu hrozilo propuštění z práce, i ten vrátil se ze svého scestí.

Zajímavá a poučná jsou data v následující kapitole. Ve Francii jest asi půl milionu výčepů rozličných nápojů. Roku 1899 vypilo se tam 1,772.219 hl. čistého alkoholu, majícího cenu (počítaje daně) 368 milionů franků. Za blázny od pití bylo vydáno 8 milionů; tresty pro pijáctví pohltily 9 milionů. Dobročinnost alkoholikům prokazovaná páčí se na 70 milionů, hmotné ztráty ze sebevražd následkem opilství na 5 milionů, ztráty výdělku pozbytého pro opilství na 1340 milionů; a tak alkoholismus nyní už Francii ročně stojí asi 2 miliardy franků. Ve Spojených Státech s dvojnásobným obyvatelstvem výdaje na alkoholismus stouply již na 5 miliard ročně.

V Norvéžsku, kde před 50 lety na každého obyvatele připadalo osm litrů čistého 100%ového alkoholu a nyní připadá jen 1½ litru, z tisíce obyvatelův appelluje na veřejnou pomoc 30 osob; ale v Belgii, kde jest průměr 4·76 litru, z tisíce obyvatelů žije na obecní účet 140 lidí.

Přesvědčivá jsou také statistická data Pařížské trestnice sv. Pelagie, z nichž vysvítá, že z opilství povstává 53—88% trestuhodných skutků, vražd a j.

Hrůzu vzbuzuje faktum, že sebevraždy v Paříži množí se v témž poměru jako spotřeba alkoholu, a že pohlcují už více obětí než tyfus,

neštovice, spalničky, spála a zádušný kašel dohromady. Za to však příjemně překvapuje úspěch irského kazatele P. Mathiea, jemuž od r. 1838 do r. 1843 přísahalo 5,640.000 osob, že se zdrží veškerého pití. A nebyly tyto přísahy plané, neboť 6 měsíců po prvních kázáních Dublinská trestnice byla zavřena, nemajíc vězňů, a 237 hostinců přestalo napájet hosti.

V šesté kapitole silně působí ke konci závěrečná slova vojáka, který svým soudruhům — třesoucím se zimou, ačkoli se pozdě v noci „zahřívali“ vínem a kořalkou — vykládá, jak alkohol žene krev na povrch, z čehož povstává horko a červeň v obličeji, kde se krev ochladí, tak že po chvilkovém teple nastane tím citelnější zima.

V doplňku nás autor upozorňuje na rozličné cestopisy do polárních krajin, jež dokazují, že tamější zimu možno snésti jen za naprostého zdržení se ode všech lihovin, a že lihoviny vůbec na celý náš organismus působí zcela opačně, než se ve zděděných svých předsudcích domníváme; to mimo jiné potvrdilo ve zvláštním prohlášení 590 holandských lékařův a 10 universitních holandských profesorů mediciny.

V kapitolách sedmé až jedenácté vnikáme do rodinného života na francouzském venkově a pozorujeme, že i tam alkohol hubí své oběti, a to již v některých krajích, jak na příklad v Normandii, dosti četné. V Normandii začínají totiž píti již ženy, a to tak silně, že mnohé denně vypijí až $^1/_3$ litru kořalky. Jaký tedy div, že v severních departementech počet neschopných nováčkův od r. 1874 do r. 1888 stal se šestkrát větším a že za posledních dvacet let počet bláznův z pití v celé Francii stal se pateronásobným!

Nejdojemnější jsou kapitoly 11.—16., v nichžto se líčí život střízlivého a pracovitého rolníka, jenž touže po Paříži, kde byl odbýval svoji vojenskou povinnost, přestěhuje se tam a stává se dělníkem na výstavišti. Pije nejdříve k vůli společnosti a potom k vůli pití samému, až se octne na pokraji mravní a fysické propasti. V poslední chvíli ho zachraňuje žena, přemluvivši jej, aby se vrátil na otcovskou půdu; domluvy její nejvíce podporuje strašlivá smrt mužova soudruha, který v deliriu zahynul.

Tu se dovídáme (str. 93) též o zajímavém pokuse učence Lombrosa, jenž dal včelám alkoholisovaného medu. Včely brzo ztratily chuť k práci, jejich vzorný pořádek zmizel a všechny se vrhly na zbývající ještě med. Podobně přesvědčující pokus učinil dr. Bouchardat, jenž opil kohouta, kterému jeho hřeben ihned zčernal. Alkohol totiž absorbuje kyslík z krve a rozkládá — jako vůbec každý jed — jmenovitě bílá krevní těliska, která náš organism chrání před všelijakými mikroby. Proto lidé, kteří se sice neopíjejí, ale pravidelně, třeba mírně pijí, podléhají rychle a snadno každé nemoci.

O všem tom přesvědčují nás v dokonalé literární formě kapitoly 16.—23., ukazujíce nám domácnost tak zvaných lepších společenských tříd, kde se sice velmi zřídka někdo opije, ale za to se celý den od rána do pozdní noci popíjí, začínaje „jemnými likéry“ a konče „pravým starým“ šampaňským.

Tu (na str. 115) dovídáme se, že ve Francii r. 1850 byla průměrná spotřeba čistého lihu $1^1/_2$ litru, r. 1860 již 2·27 l., r. 1871

již 2·81 l., r. 1892 4·56 l. a r. 1900 4·88 l., nepočítaje alkoholu, který se vyrábí v 700.000 statcích z hroznových výhnětků nebo z ovoce.

Tu se skutečně zarmucujeme vidouce, jak si lidé, oddaní předsudkům, znesnadňují trávení myslíce, že je uspěšují, jak se klamou považujíce pivo za výživné, nevědouce, že litr piva skýtá výživy asi tolik co 1 cm³ sýra, nehledě ke škodě, kterou působí alkohol v něm obsažený; jak matky jináče rozumné, které samy nepijí, zabíjejí alkoholem své děti „posilňujíce“ kojné pravou záplavou lihovin, jak právě u „střízlivých“ lidí pravidelným požíváním alkoholu srdce tloustne a žíly pozbývají své pružnosti, následkem čeho raní mrtvice zpravidla „tak zdravé a tak dobře vyhlížející lidi.“

Nejhrozněji dojímají dědičné následky alkoholismu. Jest to nemravnost a spustlost v pokolení prvém, dědičné opilství a záchvaty zuřivosti v pokolení druhém, hluboká melancholie a náchylnost k vraždám v pokolení třetím: blbost a fysická zakrnělost ve čtvrtém, kterým rodina zároveň vymírá. Podobná fakta mohla by člověka přivesti k zoufalství, kdy by nepamatoval, že jest mu dán bystrý rozum a silná vůle a že oběma těmito schopnostmi může zmírniti, ba znenáhla i úplně napraviti chyby dřívějších pokolení. Jakých výsledků možno rozumem a vůlí dosáhnouti, dokazuje Švédsko, kde r. 1827 spotřeba čistého alkoholu byla průměrně 23 litry na jednoho obyvatele, ale po usilovném boji s alkoholismem, *jmenovitě ve škole*, tento průměr r. 1875 klesl na 6 litrů, r. 1880 na 5, r. 1885 na 4 a nyní asi na 3 litry.

V Norvéžsku připadalo počátkem 19. století na každého obyvatele 14 litrů čistého alkoholu, nyní už 1·5 litru.

Velkých výsledků dosáhlo i Německo, kde z průměru 9 l. r. 1875 přišlo se r. 1895 na 4·40 l.; v Holandsku za tutéž dobu průměr klesl ze 6 l. na 4·45 l. a v Dánsku klesl z 10 l. na 7·25 litru.

Také v Rusku průměr r. 1875 obnášel 5 l., ale r. 1892 již jen 3·20 litru. Na severu evropském pije se nyní mnohem méně nežli v střední Evropě, což je již samo sebou pádným důkazem, jak neoprávněný jest předsudek, že chladné ponebí podmiňuje velkou spotřebu alkoholu.

Kořaleční mor je z těch bičů člověčenstva, jejž lidé ve své nevědomosti a zatvrzelosti sami na sebe upletli a nyní v domýšlivé ješitnosti, často nepřístupné jiným důvodům než vlastní životní pohromě, nemají prozatímně dosti síly, aby se ho zhostili. Proto o nejednom národu budou nejprozíravější jeho synové nuceni psáti, že podává světu nejhroznější podívanou, podívanou sebevraždy celého národa.

U nás neruských Slovanů věnuje se alkoholismu mnohem méně pozornosti než různým moderním sportům. A přece na haličském, slovinském a jihočeském venkově a ve všech našich průmyslových centrech neřádí již pouze alkoholismus — toť příliš jemné slovo, — nýbrž pravý kořalečný mor.

Jest zajisté svrchovaný čas, abychom povstali i proti tomuto svému národnímu zlu, nechcemeli, aby se z něho stalo naše národní neštěstí. Přečtěme si jen v Šimáčkově Hospodářském slovníku naučném sloupec dr. Panýrka o alkoholismu začínající slovy: „*Alkoholismus je otrava lihem.*“ *Štěpán Radić.*

Obzor divadelní.

Činohra.

První novinkou Národního divadla v zimní saisoně byla francouzská komedie *Figurantka*, kterou před šesti lety napsal François de Curel a teď do češtiny přeložil Jan Třebický.

Francouzská dramatická literatura již dávno jest učiněná armáda, a viděti nový kus její znamená asi tolik, jako poznati nového vojáka. Jest to arci po každé jiný muž. také snad jiného rangu, od jiného pluku a od jiné branše, ale každý má uniformu, stavovský charakter a stavovské manýry, na každém patrny jsou účinky execírky a reglementu, všichni jsou si zkrátka velice podobni. Stojíli před námi jeden, víme ovšem, který to jest, ale podívámeli se na delší řadu jich nebo dokonce na celý batalion, nesnadno mezi nimi rozeznáme Petra od Pavla.

O této jednotvárnosti francouzských kusů se lidé vyslovují rozličným způsobem; nevrlejší třeba řeknou: „Je to věčně jeden flašinet.“ Též o Curelově Figurantce obecný úsudek vyzníval v tento smysl.

Starý učenec de Monneville (p. Bittner) má mladou choť Helenu (pí. Laudová), o které zcela dobře ví, že jest mu nevěrna, ale snáší to jako věc, která ani jinak býti nemůže. Helena je milenkou manželova mladého přítele, poslance Rennevala (p. Seifert), který by se rád stal ministrem; k tomu účelu bylo prý by záhodno, aby byl řádně ženat, kterémuž mínění též Helena přisvědčuje. Ale „poměru“ svému nechtí učiniti konec i ujednají, že Rennevalova zákonitá manželka má býti pouhou figurantkou, která by stupňovanému cizoložství jejich nijak nepřekážela. To všecko dobře ví netoliko filosof Monneville, nýbrž i milovaná, jako lilie nevinná a čistá jeho neť Françoise (sl. Grégrová); nicméně Françoise Rennevala miluje, a Monneville ochotně dává svolení, aby s ním šla k oltáři. Mladý politik dosáhne i ministerského portefeuillu, má tedy všecko na vlas tak, jak si přál, ve všem pohodlí drží dále s Helenou, jen na oko jest mužem své ženy, která mu v živobytí a karriéře nejen nepřekáží, nýbrž vydatně pomáhá. Až přijde doba, že ho Helena konečně omrzí; nabažil se jí, ale nevybírá sobě jiné podobné kůstky, nýbrž pojme náklonnost — k své vlastní manželce. Helena to arci těžce nese, ale Françoise je všecka šťastna. A dobré obecenstvo hlučně tleská, protože ctnost zvítězila a špatnost je poražena.

Kde pod sluncem udál se ve skutečnosti takový případ? Kde jest třeba jen možno, aby se udál? V Paříži ne, ve Francii ne, v jiné zemi tím méně — ale ve francouzské „komedii“ jsou takové případy, takové osoby a poměry zcela pravidelné, typické. Francouzští dramatikové dovedli o sobě rozšířiti mínění, že řeší samé problémy, a že to činí způsobem, který jest vrcholem dramatického básnění. Tomu celý svět dosti dlouho věřil, ale konečně přece přišla skepse a proniklo poznání, že francouzští autoři řeší jen šachové úlohy, libovolně sestrojené, a že konec konců jsou si kusy jejich podobny jako uniformovaní vojáci.

Proč i nyní zůstávají francouzští spisovatelé pořád při svých starých šablonách? Poněvadž jsou především praktičtí lidé a potom teprv básníci. Úspěch, peníze, sláva — toť účel, jehož chtí dosahovati prostředky zcela bezpečnými; proto nechávají pokusů, které by snad selhaly. Po celá desítiletí napájeli své obecenstvo literárním absintem a jinými ostrými lihovinami; a ono tomu zvyklo tak, že by as jiné nápoje odmítalo, — proto mu jich nepřipravují a nepodávají.

Rostlina, z které literární absint a všeliké druhy alkoholu vyrábějí, pěstuje se nejvíce na polích šestého a devátého přikázání. Nevěstkám a cizoložnicím zjednána neobmezená vláda v literatuře, frivolnost, lascivnost a pornografie dostoupily závratných vrcholův. Mezi autory dějí se v té příčině pravé dostihy, a také p. Curel se ve Figurantce činí, aby nezůstal za jinými pozadu.

Ale ani u našeho Pražského obecenstva nevzbudil nijaké sensace: že tu Figurantka nebyla přijata vlažně, jest hlavně zásluhou našich herců. Obecenstvu je strava Pařížských boulevardních divadel tak dlouho a tak pravidelně předkládána, že z ní už cítí žaludeční poruchy. Ovšem, aby ji odvykalo a oblibovalo si krmě přirozenější, zdravější, to půjde ztěžka; pár neděl Karlovarské diety a kúry, to ano, — ale potom zase zpátky ke kaviáru, alkoholu atd. Zůstávámeť otroci svých návyků, třeba by nám sebe více škodily, ano nás i hubily. —

Týden po novém překladě z frančtiny přišla rarita: v Národním divadle hrálo se po francouzsku, byl v tom jazyce dáván kus Vídeňského Němce Schnitzlera a předvedla jej dcera dánského národa, teď naturalisovaná Francouzka, paní Charlotta *Wieheová.* Cestujíc se svou vlastní společností po světě, pozvala se nebo byla pozvána též do našeho divadla, i produkovala se v něm jako herečka, pěvkyně a tanečnice. Nu, ale jen v jeden večer — proto budiž; jinak podobné attrakce a rarity — docela už v zimní saisoně — náležejí mnohem spíše do Variété.

V těch dnech se jedna z našich oblíbených umělkyň, slečna Marie *Hilbertová,* rozloučila s Národním divadlem, aby také se zvláštní společností a zvláštním repertoirem podnikla pouť světem. Její společnost čítá zatím málo hlav, ale jest velmi distinguovaná; repertoire sestaven je z kusů starších, ale stálé oblibě se těšících, jako: Miláček Štěstěny, Láska nade všecko, U domácího krbu, Rodinné blaho atd. Slečna Hilbertová nestane se naturalisovanou Francouzkou, nýbrž chce všude vystupovati po česku; ale jméno své změní, bude slouti hraběnka Aichelburgová, paní na Neustupově. Zdar odhodlání jejího nepochybně dá příklad, jehož také jiné umělkyně, pokud možno, rády budou následovati. *V. K.*

Opera.

V popředí událostí, jimiž se v poslední době horlivě zaměstnávalo jak divadlo samo, tak i veškero divadelní obecenstvo a jež došly ohlasu i v nejširší veřejnosti naší, byla *otázka tenorová.* Mohlo by se snad napsati: krise tenorová. Nelzeť upříti, že pravidelnému, všem přátelům umění domácího na srdce ležícímu uměleckému vývoji Národního divadla se od nějaké doby vážnou překážkou staly poměry

chorobné, rušivé a rozhárané, jež správu ústavu nejednou přivedly do nesnází a posud nedospěly žádoucího obratu k úplnému polepšení a ozdravění. Avšak byloli by na jedné straně chybno a nemístno neutěšený tento stav zakrývati, není z druhé strany rovněž třeba, hleděti na věc již teď příliš pessimisticky a dovozovati z těchto ponejvíce jen osobních otázek, že se Národní divadlo octlo v době nějakého uměleckého úpadku, jež by pověsti a zdatnosti jeho byl na újmu. Podobných efemérních krisí — i krisí tenorových — zažili jsme již v minulých letech, i nejsou před nimi jista ani největší, skvěle dotovaná a přečetným personálem se honosící divadla. Nedávno viděli jsme příklad, že pro úlohu všeobecně známou, všemi téměř tenoristy světa studovanou a ovládanou sama Vídeňská dvorní opera nemohla v poslední chvíli nalezti mezi svým ensemblem vhodného zpěváka a byla nucena ji přiděliti režiséru Stollovi, jenž byl kdysi slavený umělec, ale již více než deset let se na jevišti neobjevil.

P. Bochníček svým nepředvídaným odchodem do Pešti nezpůsobil Národnímu divadlu valné škody. Z ukázek, jež pěvec tento v Prodané nevěstě, v Carmen a v jiných operách o svém umění podal, nenabyli jsme přesvědčení, že vyspěje v tenoristu, který by se mohl státi chloubou naší opery. Bránily tomu příčiny, o nichž se nehodláme rozpisovati; hlavní z nich byly nedostatečnost hlasu ve vyšších polohách a jisté utkvělé návyky ve hře, jež stěží se odkládají.

Trvalá choroba p. *Veselého* nedává podnes naděje, že by umělec tento mohl v brzku pravidelně své povinnosti plniti. Zbýval tenorista pan *Figar*, u něhož nepřehlížíme jednotlivých nedostatků, vždy znova zjevných jmenovitě při rozsáhlých partiích, ale jeho skromnost, snaživot a pečlivost v provádění svěřených úloh nám byla vždy sympatická. Aby umělec tento nebyl přetěžován, odhodlalo se divadlo k dvěma disposicím, jež možno jen schvalovati. Pozvalo na delší dobu k pohostinským hrám bývalého člena opery české p. *Laška*, vedle toho pak znova engažovalo tenoristu p. Bohumila *Ptáka*. Oba pěvci po svém návratu do Národního divadla již vystoupili a dobyli velmi pěkných úspěchů.

Víme, že kroky těmito zjednána může býti toliko prozatímná, dočasná náprava a že snahou artistické správy Národního divadla musí býti, aby získala a udržela síly tak vynikajícího stupně, jaký se srovnává s uměleckou vyspělostí a vážností našeho prvního ústavu. Naše pěvecké školy vychovávají co rok četný a pozoruhodný dorost pěvecký; zásobují zahraničná divadla dobrými solisty z každého oboru, i bylo by tedy podivným zjevem, kdy by právě Národní divadlo mělo v příčině této trpěti nedostatky tak citelnými, jaké je loni a letos pronásledovaly a jichž neblahé následky jevily se i v engažování sil tak pochybných, jakou byl na př. p. *Orzelski*, který jest ovšem nyní již na odchodu.

V listopadu rozloučí se s Národním divadlem dáma, která náležela vždy nejen k oblíbeným, ale i k nejpilnějším a nejsvědomitějším členům solové družiny, s mezzosopranistkou pí. Růženou *Bradáčovou Vykoukalovou*. Umělkyně, honosící se plnozvukým, sonorním a znamenitě vyškoleným hlasem, náležela vždy k oněm vzácným údům české opery, na něž v každý čas bylo se možno spolehnouti a kteří

s touž ochotou plnily své povinnosti ve velkých operách jako ve zpěvohře komické a v operetě. Paní Bradáčová vytvořila celou řadu zdařilých, mnohdy skvostných úloh českých i cizích, z nichž nejvýše stála a nejen pěveckým, nýbrž i zevním, úchvatně dramaticky podáním se vyznačovala úloha hraběnky v Čajkovského Pikové dámě. Milá vzpomínka, spojená s neobmezeným uznáním, bude sympatické umělkyni vždy údělem.

V plné svěžesti svých hlasových prostředků, na výši hodné všeho respektu, slavila před nedávnem primadonna paní Růžena *Maturová* desítileté jubileum svého působení na jevišti Národního divadla. Zpívala úlohu Santuzzy v Mascagniově opeře Sedlák kavalír, v níž poprvé — tehdy ještě jako host — se nám byla představila. Obecenstvo při jubilejním večeru neskrblilo důkazy vřelé náklonnosti, kterou k vážené umělkyni chová.

Vedle znamenité umělkyně této vzbuzuje velmi zdařilými, umělecky dokonalými výkony pozornost slečna Anna *Slavíkova*, jež za nedlouhou dobu své činnosti v Národním divadle postoupila do přední řady. Z poslední doby připomínáme dvou vynikajících úloh jejích: Mařenky v Prodané nevěstě a Lotty ve Wertheru, v kterých osvědčila krásnou vyspělost pěveckou a případný, každou rolli jemně oduševňující temperament herecký. Slečna Slavíkova dnes náleží k silám, na které naše Národní divadlo může býti pyšno.

Po dlouho trvající, urputné chorobě vystoupila onehdy pohostinsku v Troubadouru a později v Traviatě paní *Koldovská* a byla velmi okázale uvítána. Budeli možno počítati na sympatickou umělkyni v budoucnosti opět jako na stálého člena opery, nelze s určitostí předpovídati; hlas její trpí dosud — zejmena ve vysokých polohách — zamžclostí a stísněností.

Pravými svátky pro hudebně vzdělané obecenstvo byly pohostinské hry komorního pěvce a bývalého člena Vídeňské dvorní opery Frana *Navala*, tenoristy světového jmena a ve svém oboru mistra prvého řádu. Jako Werther, don José, Faust a Alfred Germont okouzlil Naval svým nádherným, v kantilenách lyrických zvláště uchvacujícím hlasem i diskretní, produševněnou hrou a připravil nám požitky na dlouho nezapomenutelné. Třeba však připomenouti, že se ani naše domácí síly před vzácným hostem nedaly zahanbiti a vedle jeho geniálních výkonů znamenitě se držely. *Frant. K. Hejda.*

Nové písemnictví.

Nové vydávání „Pogiových" listův o Husovi.

V krátké době po druhé vychází v českém překladě německý literární plod, jenž není tím, čím se býti praví a zač jest i při tomto uveřejňování vydáván. Jedná o mistru Janu Husovi na sklonku života jeho, a jest s nevšedním úsilím rozšiřován v českém obecenstvu, které z největšího dílu, čili kromě historických znalců ***vesměs*** uváděno jest v domnění, že se tu o Husovi dočítá jisté pravdy, napsané od jeho

vrstevníka a očitého svědka vypravovaných událostí. Toto domnění jest blud a klam, jejž ve dnech právě minulých v příležitostné přednášce důkladně osvětlil jeden z čelných dějepisců našich, prof. dr. Josef Kalousek. Z širšího obsahu přednášky jeho [1]) klademe tuto výklad o řečeném spise, jejž knihkupec Horálek na Král. Vinohradech r. 1900 vydal pod titulem: „*Výslech, odsouzení i upálení mistra Jana Husa. Líčí očitý svědek Pogius.* (101 strana ve 12ce.)

„Tento spis,“ praví prof. Kalousek, „má formu, jako by se skládal ze dvou dopisů, jež prý psal svému příteli Pogius, převor u sv. Mikuláše v Badenu v Argavě; první dopis jest datován 3. listopadu 1414, druhý v den Kalixta (14. října) 1415. Kdo se zná v dějinách doby Husovy, pozná hned prvním zběžným pohledem, že ty listy nemohou býti psány od žádného ‚očitého svědka‘ a že nemohou býti psány v těch letech, ze kterých jsou datovány, nýbrž že musí pocházeti od někoho, kdo příliš málo věděl o Husovi a o jeho době, a žil několik set let později. Jest to tedy novověká podvrženina, kteráž vydává se za dílo očitého svědka. To lze dokázati důkazy zcela zřejmými, jichž jest na každé stránce hojnost; uvedu z nich jen některé, jež jsou hodně makavé a nám Čechům blízké.

Podle našeho spisku domnělý Pogius vypravil se na cestu ze svého švábského domova do Prahy, aby Husovi doručil list, kterým prý papež Jan obeslal Husa ke konciliu, když bylo svoláno do Kostnice r. 1414; Pogius prý tu obsílku skutečně Husovi doručil (str. 3, 8, 21, 90). Opravdu však Hus nebyl ke konciliu Kostnickému obeslán od nikoho, ale byl pohnán k soudu papežskému do Říma již r. 1410, a když do Říma se nedostavil, byl pro toto nestání r. 1412 dán od papeže do klatby. Ke konciliu Kostnickému vybídl Husa král Sigmund a učinil mu k tomu velké sliby; těmi sliby dal se Hus svésti, že šel do Kostnice.

Když domnělý Pogius dle našeho spisku přišel do Prahy (8), pohostil ho prý přívětivě arcibiskup Zbyněk. — Ale opravdu arcibiskup Zbyněk nemohl r. 1414 již nikoho pohostiti, poněvadž zemřel tři léta dříve, 28. září 1411 v Prešpurce.

Dle našeho spisku Hus uposlechl papežské obsílky ochotně, zvlášť když mu ‚císař Sigmund udělil průvodní list‘ (8). — Opravdu však Hus v Čechách obdržel toliko slib od krále Sigmunda, že dostane bezpečný list od něho, a ten list byl Husovi dodán teprv po jeho příchodu do Kostnice.

Domnělý Pogius v celé podvrženině jmenuje Sigmunda stále císařem. Sigmund však v čas koncilia Kostnického byl toliko králem římským a uherským, a teprv od r. 1433, kdy byl od papeže v Římě korunován za císaře, užíval titulu císařského.

Papeže Jana XXIII. jmenuje domnělý Pogius anebo jeho vydavatel brzo Janem XIII. (3, 8), jindy Janem XII. (26, 46), jednou také Janem XXIII. (82).

---

[1]) Přednášku prof. Kalousek, byv za to požádán, konal 7. září 1902 v rodišti svém Vamberce a uveřejnil ji v Nedělních listech Hlasu Národa dne 14. a 21. září pod názvem: „O potřebě prohloubiti vědomosti o Husovi a o jeho době;“ pak vyšla i o sobě.

Kalendář měl ten Pogius docela popletený. Vydalť se ze svého švábského kláštera na cestu do Čech ,dne 15. měsíce senoseče‘ (3), a když v Praze vyřídil své poselství, odejel spolu s Husem z Prahy ,dne 8. měsíce v senoseči‘ (8): tedy vydal se na cestu ku Praze o týden později, než se vracel z Prahy! Bylo to prý v měsíci senoseči; tento měsíc senoseč, v Čechách neslýchaný, jest nejspíš překlad z německého Heumonat, a byl by to tedy měsíc červenec. Také se dovídáme z českého vydání Pogia (8), že ,měsíc v jeseni‘ jest měsíc září, což upomíná na Herbstmonat. Jmena Heumonat a Herbstmonat byla u Němců v oblibě v druhé polovici 18. století a na počátku 19. století. V těch časích nebo málo později domnělý Pogius nejspíš psal německou podvrženinu, kterou datoval k r. 1414 a 1415.

O arcibiskupovi Zbyňkovi také vypravuje, že k rozkazu papežovu dal v Praze tři muže krvavě utratiti (27), hlavy jim sraziti, jich těla upáliti a popel do Vltavy vrci (64). Jediný skutečný příběh tomu poněkud podobný byl ten, že konšelé Staroměstští dali stíti tři mladíky, kteří odmlouvali v kostelích kazatelům odpustkovým; těla jejich byla od stoupenců Husových s okázalou slávou pochována v kapli Betlémské: to se stalo v červenci 1412, tedy 9 měsíců po smrti Zbyňkově. Domnělý Pogius tedy příběh překroutil k pohaně arcibiskupa tehdáž již mrtvého, a přidal k tomu ještě ten výmysl, že prý za ono utracení tří mužů ,Bůh Zbyňka záhy potrestal, dav jej divokou sviní roztrhati, tak že mu střeva z břicha trčela a pandero jeho prázdné zůstalo.‘

Lži-Pogius nazývá Jakoubka ze Stříbra Jakubem Míšenským (27), poněvadž němečtí spisovatelé v 16.—18. století jmenovali ho Jakob von Meissen. Ten omyl opravil již před sto lety František M. Pelzel, dokázav, že mistr Jakoubek pocházel ze Stříbra, nikdy za své doby nebyl jmenován de Misnia = Míšenský, nýbrž de Misa, t. j. ze Stříbra, německy von Mies.

V dopise vymyšleném od nepravého Pogia, jako by jej Hus byl psal v poslední noci svého života do Čech, stojí také, že Hus byl 15 měsíců z vlasti vzdálen (84); skutečně však vydal se Hus na svou poslední cestu dne 11. října 1414 a upálen byl 6. července 1415, žil tedy mimo vlast necelých 9 měsíců.

Podle podvrženiny Pogiovské císař Sigmund přijel poprve ku koncilu do Kostnice dne 6. června 1415 (28, 31); opravdu však král Sigmund vjel do Kostnice již 25. prosince 1414 a zdržel se tam tenkrát skoro 7 měsíců bez přetržky (do 21. července 1415).

Rovněž tak nepravdivě vypravuje domnělý Pogius, že mistr Jeronym Pražský přišel do Kostnice také dne 6. června 1415, a že ihned navštívil Husa v žaláři (31, 33); opravdu však Jeronym přišel do Kostnice dne 4. dubna 1415, a po útěku svém přiveden byl tam spoutaný dne 23. května 1415, přítele svého Husa však Jeronym v Kostnici nikdy nespatřil.

Král Vácslav dal Husovi za průvodce do Kostnice tři české pány: Jana Kepku z Chlumu, Vácslava z Dubé na Leštně a Jindřicha z Chlumu na Lacemboku. Lži-Pogius píše ty průvodce takto: hrabě Chlum, Sholzoh, Bokh (8). Nejčastěji mluví o Chlumovi a vždy jej nazývá hrabětem: avšak pánové z Chlumu (Slavatové) dosáhli titulu hraběcího

teprv po bitvě Bělohorské, a za krále Vácslava IV. vůbec nebylo žádných hrabat ve šlechtě české.

Domnělý Pogius zmiňuje se o kurfirstovi bavorském, jako by byl žil ve 14. století (76). Ale vévodové bavorští dosáhli titulu kurfirstského teprv ve válce třicetileté v první polovici 17. století.

Smyšlený Pogius uvádí také četné řeči sněmovníků Kostnických, kterak prý který odůvodňoval svoje hlasování, dílem aby Hus byl utracen, dílem aby byl propuštěn na svobodu; ty řeči jsou všechny zhola vymyšleny od novověkého padělatele, a vymyšleni jsou i řečníci sami. Takž v podvrženém spise mluví arcibiskup Styrum z Vídně (65), ačkoli za věku Husova Vídeň s Rakousy náležela ještě k diecési Pasovské, biskupství Vídeňské bylo založeno teprv r. 1468, a povýšeno bylo na arcibiskupství teprv r. 1722; mluví tam arcibiskupové Remešský a Londýnský (65, 92), ačkoli v Remeši a Londýně byli skutečně jen biskupové, nikoli arcibiskupové; mluví tam biskup Fuldský (66), ačkoli ve Fuldě bylo zřízeno biskupství teprva r. 1752; mluví biskup Salzburský (70), ačkoli v Salzburku trvá arcibiskupství hned od počátku středověku; mluví biskup Stablský a Malmedský (71), ačkoli nikdy nebylo biskupů těch jmen; mluví „vyslanec německého řádu templářského“ (71), ačkoli řád templářský nejmenoval se německým a byl zrušen již sto let před konciliem Kostnickým (r. 1312). Očitý svědek Pogius viděl také Sulzbašského biskupa (5) nebo arcibiskupa (35), ačkoli v Sulzbachu nikdy nesídlili biskupové nebo arcibiskupové. — Z toho jest celkem viděti, že falsátor žil v novém věku a byl velice nezběhlý v historii církevní i politické.

Některé jeho smyšlenky prozrazují netoliko velikou nevědomost, ale i neobyčejnou smělost ve lhaní. Píšeť o Husovi také, že když byl dlouho žalářován, ‚stal se vrtkavým a před svými protivníky odvolal učení‘ svoje, ale druhého dne ohlásil zase svým protivníkům, ‚že želí svého odvolání‘ (86). Do takové vrtkavosti upadl sice Jeronym Pražský, a jest to stín v jeho charakteru, ale Husova sláva zakládá se namnoze na tom, že zůstal neoblomný ve všem soužení. Rovněž jsou to utrhačné nepravdy Lži-Pogiovy, že jeden z průvodců Husových dýkou zavraždil starého komorníka, který prý chtěl pustiti Husa ze žaláře na svobodu (30, 31); že když odsouzený Hus byl zbavován kněžství a pleš mu byla zrušena, jeden český pán katana, který Husovi tiskl hlavu, na místě zavraždil ‚dlouhým bodcem, jejž měl uschovaný v holínce‘ (94); že ‚český hrabě z Chlumu,‘ stoje v konciliu vedle předsedy, na obranu proklínaného Husa ‚zamáchal nad hlavou dvojsečným svým tesákem‘ (51); že když ‚povzteklí otcové‘ zahrnovali také Chluma klatbou, ‚v každé pěsti zableskla se smrtící zbraň‘ (52); že legát hrozil zahubiti Husa plameny ‚aneb dýkou‘ svou (55). O církvi katolické mluví Lži-Pogius potupně a sprosťácky, ano předstírá svým čtenářům, že se tak mluvilo v konciliu Kostnickém! Husa líčí jako protestanta velice pokročilého, a co vypravuje o sporných článcích, pro které byl Hus od koncilia odsouzen, jest z většího dílu pouhá smyšlenka; Pogiův Hus zavrhuje ‚nepodmíněné poslušenství k světským představeným,‘ zavrhuje celibát kněžský, zavrhuje tajnou zpověď (39, 42, 48), o kterýchžto věcech v Kostnici nebylo sporu; ba Pogiův Hus nevěří v ‚proměnu

hostie‘ (36), kdežto skutečný Hus o svátosti oltářní učinil v Kostnici vyznání víry zcela katolické.

Jakého původu jest Pogiovský padělek? O tom možno souditi toliko z tištěných exemplářů toho spisu, ježto rukopis jeho není na snadě, a původce nic pravdivého nepověděl o sobě Po prvé tištěn byl ten spis v jazyku německém ve švábském městě Reutlingen r. 1846; krom toho vyčítá Zíbrt v Bibliografii české historie (II. str. 1168) ještě čtvero německých vydání z let 1847—1892. Český překlad vyšel po prvé v protestantských ‚Hlasech ze Siona‘ 1868—69, a krom toho Zíbrt uvádí až do r. 1900 ještě patero otisků toho překladu. Že to není spis starý, za jaký se vydává, nýbrž novověká podvrženina, na to upozornil již německý badatel Potthast. Neví se, byl-li sepsán teprv r. 1846, kdy byl po prvé v Reutlingách tištěn; jeli sepsán dříve, mohlo to býti jen o několik desetiletí dříve. A tak vidíme, že ‚za očitého svědka‘ při upálení Husově vydává se podvodník, jenž žil asi o 400 let později. Neznámý německý falsátor dal se k tomu podvodu svésti nejspíš oblibou, které se vždy těšil latinský dopis, v němž Florenčan Poggio Bracciolini r. 1416 vylíčil odsouzení a smrt Jeronyma Pražského; výňatek z tohoto pravého a starého listu Poggiova pojal Palacký do svých Dějin při roce 1416. Neznámý německý falsátor z Florentinského humanisty Poggia udělal švábského převora Pogia a na jeho jméno sepsal z vlastní hlavy dva prolhané listy o osudech Husových v Kostnici. Že při tolikerých pokrocích, jež v posledních 60 letech učinila známost doby Husovy, ten hanebný pamflet mohl býti tolikrát tištěn, není ke cti vydavatelům německým ani českým; neboť nelze si vysvětliti ten zjev jinak, než buď náramnou neznalostí u vydavatelův, anebo snahou, aby ctitelové Husovi byli obalamuceni. K tomu ke všemu začalo letos 1902, v roce prohlubování oslav Husových po Čechách, vycházeti nádherně illustrované vydání ohyzdného podvrhu v jazyce českém!“

Potud prof. Kalousek. Slova jeho posléze citovaná týkají se publikace: „*Mistr Jan Hus na koncilu Kostnickém.* Jeho výslech, odsouzení a upálení dne 6. července 1415. Illustrují a vlastním nákladem vydávají Alfons Mucha a Jan Dědina.“ (V Praze 1902.) Slovesný obsah této publikace tvoří také „Pogiovy“ dopisy, podané beze všeho úvodu, tak že po titulním listě hned počíná jich text: „Já Pogius, převor od sv. Mikuláše v Badenu“ atd.

Malíři mají ovšem plné právo illustrovati svými obrazy třeba román nebo drama nebo jinou báseň o Husovi; ale pp. Mucha a Dědina, jak vysvítá z titulu publikace jejich a z jiných okolností, nepokládali „Pogiovy“ dopisy za nějakou báseň, nýbrž za čistý historický pramen, za pravdivé zprávy očitého svědka. Kdy by illustrovali dílo buď básnické neb historické o Husovi, nebylo by proti tomu co namítati; zde chyba věží v tom, že — patrně v bludném domnění — svým uměním ozdobují a v obecenstvu jako historický spis rozšiřují hrubou literární mystifikaci. Před lety bývaly hojně tištěny tendenční fabrikáty „Zpověď papeže Alexandra VI.“ a „Zpověď generála jezuitů;“ tu i čtenáři laikové rozuměli, že jsou to věci smyšlené, a k jakým účelům. Jinak jest v případě „Pogiově;“ tu snad tisícové čtenářů nepoznávají, že se jim za historickou pravdu o Husovi podává výrobek

falsátora, který se vydává za vrstevníka Husova a očitého svědka tragických událostí Kostnických. Nelze k tomu mlčeti, aby český lid byl uváděn v takový blud; také vydavatelé jsou teď povinni v publikaci samé čtenářstvu pověděti, že text její nepochází od žádného „Pogia," od žádného vrstevníka Husova a očitého svědka, nýbrž od nepovědomého německého autora doby o sta let pozdější, který pod nepravou maskou o Husovi místo skutečných příběhů napsal libovolné výmysly a báchorky.

Rytířům Fridricha Hebbla.

V Národních Listech ze dne 5. října t. r. uvažuje Josef Kuffner o tom, měli by Fridrich *Hebbel* býti uváděn na česká jeviště, jmenovitě též na scénu našeho Národního divadla. Z bystré úvahy té, která se shoduje s naším stanoviskem v té příčině, stůjtež tu aspoň nejdůležitější místa. Kuffner píše:

„Fridrich Hebbel zasloužil si uznání svých krajanů jako vynikající národní poeta, ale zároveň získal svoji pověst u nás, svých sousedů slovanských. A to pro zvláštní svoji zuřivou nenávist k plemeni slovanskému, po výtce českému, jíž se neostýchal dáti příležitostně co nejkřiklavější výraz. Svoji k svému, také v poesii! Němcům je Hebbel poeta silného národního cítění a mohutné koncepce, nám Slovanům je veršovec slovanožrout, plamenného slova hlasatel vyhlazovací politiky velkoněmecké, poeta — mommsenismu . . . Je snad nějaká naléhavá potřeba uváděti jmeno právě takového svatého za rámeček našeho předního ústavu? . . . Za tak zvaných normálných okolností byla by odpověď velmi jasna. Prostý cit by nám napověděl, co a jak. Ale to je to! Nežijeme dávno v poměrech normálných. Jsme stiženi modernismem, a víte už, co to znamená. Jsme zmítáni žíravou nedůvěrou ke všemu, co se nám zdálo dosud správným a jasným."

„Fridrich Hebbel jako mluvčí německého ducha potupil slovem nízkého opovržení naše národně kulturní snažení. Má být za to nyní u vítězoslávě uveden do velechrámu našich Umění? Nevíme! Zavádíme teprv debaty, pochybujeme, rozstupujeme se na strany, polemisujeme, potíráme se. Máme slavověncem zdobiti skráně nepokrytého nepřítele a vraha? Byla by to statečnost nebo zbabělost, velikomyslnost nebo hloupost? Nevíme ničeho! Jsme zmateni, desorientováni. A to je příznakem situace. *My* jsme po každé zmateni a nevíme v daném okamžiku, kam se vrtnout. Ale naši odpůrci v daném okamžiku *vědí vždycky*, na kterou stranu se dáti. My teprv sháníme kde jaké pro a proti. Ohledáváme všelijaké zřetele. Národní cit arci by se hlásil s rozhodným: ne! Ale, což národní cit! Jsou jiné zřetele! Není ‚umění' také ‚princip?' A není Národní divadlo především ústav umělecký? A na místě věnovaném Musám nemá tu především rozhodovati princip umění? A neukládá hledisko ‚vyšší' zapomínati stržených urážek a — odpouštěti nepřátelům? — A zlatý rámeček vystrojený pravou ‚bedientenvölkisch' morálkou, jak vidět, málem je upleten."

„Odpouštět nepřátelům! Zapomínati příkoří a urážek! Velikolepá, krásná zásada! . . . Ale, co myslíte? Není při tom nějaká podminka? Nějaká cena, kterou třeba za hodnotu mravní zaplatiti? Neboť zapírati sebe, odpouštěti nepříteli, je ctnostné, a ctnost je tak drahocenný klenot! Nelze jej koupiti prostě za pět prstů. A jeli už o placení řeč, rozumí se vždy: platiti — ze svého, z vlastního! Neníli pravda? Domáhati se klenotu na útraty cizí, zdaž by to bylo ještě — ctností? Možnoli zapomínati urážky, odpouštěti nepříteli za — někoho druhého? Zajisté je krásno býti velkomyslným, ale vždycky jen — o své újmě. Ale hráti si na ctnostného tím způsobem, aby škodu nesl za mne někdo jiný, než já sám, aby ji nesl třeba nějaký celek, nějaký princip? . . . Možnoli, aby to tak *lacině* chodilo ve světě mravním? Odpouštějte hezky těm, kdož vás *osobně* urazili, buďte velkomyslni a snášelivi. Překrásně! K tomu máte věru plné mravní právo. Ale zapomínati urážek, které se staly — národu? Nepatří to už do jiné rubriky? Není to už něco jiného nežli osobní -- ctnost? Není to spíše opak? Nějaká úhona, křivda vyššímu zájmu, nějaká spekulace, zbabělost, řekněme, nějaká neplecha, neřest“ . . .

„Zlatý dům na Nábřeží je národní ústav, moment národní sluší mu třímati jako vrcholný, kormidelný princip. A zřetel národní sebeúcty se příčí pokusu, zdobiti slavověncem čelo tupitele národní snahy . . . A princip ‚čistě‘ umělecký? Jeho ‚výchovné vlivy,‘ jak se říká? Jaké starosti! Děl umělecky cenných má světová literatura hustý les. Nikdy se jím neprotlačíte od stromu ke stromu. Kolik děl zůstavíte a musíte zůstaviti nepovšimnutých. Také není úkolem života, potáceti se od stromu ke stromu uměleckého lesa! . . . Co jest s těmi výchovnými vlivy? Zdá se, že tu za toku běžné fraseologie přehlednuta důležitá relace pojmů a věcí. Či neučí denně zkušenost, kterak umění, samo sobě ponecháno, nepostaveno do výsluní žádné vyšší ideje, nezasvěceno službě žádného mohutnějšího principu, pouhé ‚umění pro umění‘ vede ke zjevům nízkého sobectví zcela primitivné odrůdy? A při vší raffinovanosti vnějších forem na konec vlastně k holé sprostotě? . . . Umělecky tedy možno se bez dramatu Fridricha Hebbla obejíti velmi snadno. A národně? Nevyloučil se Fridrich Hebbel národně sám z milosti našeho uznání a obdivu? A z vlastního počinu? Jaké tedy ještě další mdlobné rozpaky?“

* * *

Slovy váženého publicisty odpovídáme dnes novým rytířům z Pražského radikálně pokrokového orgánu, kteří se odhodlali Fridrichu Hebblovi dobyti českých divadel a zjednávati mu v nich české vavříny, české oltáře, české kadidlo, a kteří znova za něho lámou dřevce, aby ho uhájili proti „vlastencům z Osvěty.“ Když se toho vlastencům ze Samostatnosti chce, můžeme na jich Hebblovskou výpravu ještě důkladněji posvítiti. *R. O.*

Rozhledy hospodářské a sociální.

V Praze, dne 14. října 1902.

Všecka veřejnost naše vzrušena jest ohromnými *defraudacemi v Pražské záložně Svatovácslavské*, ústavu, který po léta těšil se neobmezené důvěře obecenstva. Případ tím smutnější, že podvodného jednání nedopustil se jen, jako v mnohých předcházejících případech, zřízenec ústavu zneužívaje přílišné důvěry představeného správního výboru, ale že i členové výboru i revisoři účtů byli sami účastníky dlouholetých podvodů.

Majitelé vkladů v záložně jsou sice tentokráte šťastnými v neštěstí; neboť poškozený ústav jest společenstvem s neobmezeným ručením členův a má mezi svým členstvem osoby zámožné. Však za to plnou vahou dolehne pohroma na členstvo samo. A ještě tíže, namnoze úplným zničením své hospodářské existence odpykali by četní dlužníci záložny za činy nezaviněné, kdyby nepodařilo se uchrániti záložnu konkursu a nadešlo tak hromadné vymáhání pohledávek ústavu, které, zdá se, z velké části umístěny jsou na hypothekách velmi pochybných a sotva nalezly by jiného ústavu úvěrního, ochotného k jich převzetí.

Sensační případ záložny Svatovácslavské může tedy míti dalekosáhlé účinky na široké vrstvy lidu našeho; jen kdy by aspoň byl a zůstal případem toho druhu posledním. Ale po tolikerých již zkušenostech zdá se, že jsme opravdu nenapravitelni ve své důvěřivosti, či lépe řečeno ve své slabosti a neschopnosti, abychom se důrazně opřeli těm, kdož v důvěru naši se vtírají těžíce ze starého zvyku našeho, oceňovati každého vděčně podle toho, jakou cenu sám si na venek okázale přikládá.

*

Máme po ruce prostředek ochranný, kterým neli vždycky aspoň v přemnohých případech lze zabrániti podvodům ve správě záloženské a dlouholetému jich utajování. Prostředek velmi prostý: podrobiti se *revisi*, kterou zdárně provádí nad svými členy Jednota záložen českých.

Záložna Svatovácslavská ovšem vyhnula se spojení s Jednotou. Ale že i po dnešní sensační afféře zas ještě asi celá řada záložen bude straniti se Jednoty a jejích revisí, jest povážlivým znamením slabosti nebo netečnosti lidí poctivých, kteří nedovedou vliv svůj ve výborech záloženských uplatniti v tomto směru.

Nebyloliž by záhodno, aby náš tisk veřejný upozornil nejširší obecenstvo na všecky záložny, které nejsou posud členy jednoty, a povzbudil tak trochu zodpovědné správce značné části národního jmění našeho k opravdovějšímu pojímání jejich úkolu?

*

Záložny naše nejen co do své bezpečnosti, ale i jinak často bývají *předmětem stesků*. Zajisté ani zde všem přáním nelze vyhověti, a mnohá z nich nejsou ani spravedliva.

Tak jistě příliš daleko zacházejí nejhorlivější apoštolové našeho hospodářského rozvoje národního, žádajíce, aby záložny hojným upisováním podílů stávaly se přímo účastníky a *spolupodnikateli nově zakládaných podniků* průmyslových a obchodních, pro které v soukromém obecenstvu kapitál potřebný těžko se shledává.

Jen velmi skrovnou měrou mohou záložny poskytnouti takovou přímou pomoc našemu průmyslu bez nebezpečí pro vlastní své úkoly. Vždyť jsou přece záložny v prvé řadě ústavy ku prostředkování úvěru a přijímajíce z jedné strany vklady krátkodobé musejí především dbáti toho, aby i uložení kapitálů svěřených i vlastního majetku vyhovovalo požadavku mobilnosti, lehké vybavitelnosti, sic jinak každý otřes důvěry, každé hromadnější vypovídání vkladů mohlo by způsobiti záložně vážné nesnáze.

Pravda, záložny naše v jiném směru nedbaly vždy tohoto příkazu opatrnosti hospodářské, užívajíce vkladů jim do odvolání svěřených příliš často k poskytování *dlouhodobého úvěru hypotečního* a v dalších důsledcích k *zakupování realit* pro záchranu svých hypothečních pohledávek, dražebním prodejem ohrožených. Ale to právě jest vada, na jejíž odstranění stále třeba naléhati, byť i za klidných poměrů z nemírné převahy dlouhodobého umísťování kapitálů nehrozilo záložnám našim okamžité nebezpečí a byť i pro doby krise a poplachu nebezpečí toto na ten čas poněkud oslabeno bylo možností opatřiti záložně v případě potřeby větší hotovost zálohami sesterských ústavů i velkých bank ústředních.

*

S převahou dlouhodobého hypothečního úvěru v našich záložnách souvisí výtka, která ústavům těmto často bývá činěna, že totiž zanedbávají *osobní úvěr* a že zejmena neopatřují úvěrem takovým v dostatečné míře *střední a nižší vrstvy obyvatelstva* městského, pro jejichž potřebu vlastně původně byly zřízeny. Odtud zejmena stesky *malého živnostnictva na nouzi o úvěr* a pokusy o zbudování *nových svépomocných organisací* pro úvěr specielně maloživnostnický.

Živnostnictvo samo na svých sjezdech vystoupilo s tímto požadavkem, majíc na mysli ovšem družstva úvěrní s neuskutečnitelným povinným ručením všech, tedy i zámožnějších živnostníkův. Nejnověji pak úřední rádcové živnostenských společenstev horlivě podněcují zřizování úvěrních družstev maloživnostenských s dobrovolným přístupem členův.

Úspěchy rolnických svépomocných družstev pro krátkodobý úvěr osobní byly asi hlavním podnětem těchto organisačních plánův. Však nelze přehlednouti, že obdobná družstva malých živnostníků pracovati by musela za podmínek daleko méně příznivých.

Vesnické záložny Raiffeisenovy jsouce zřízeny po venkově, kde nebývá jiné příležitosti k ukládání úspor, a opírajíce se o neobmezené ručení svého členstva, usedlého to obyvatelstva rolnického, mohou očekávati větší množství vkladův úsporných i od nečlenův.

V městech však sotva se najdou lidé, kteří by ukládali své úspory nikoli ve stejně jim blízkých, starých velkých ústavech, občanských záložnách a městských spořitelnách, nýbrž v nově zakládaných

záložničkách maloživnostenských, s ručením obmezeným, určených přímo pro úvěrní obchody s dlužníky pohyblivými, nezámožnými a zhusta i nedosti spolehlivými.

Nebudouli pak záložny maloživnostenské míti vkladů z obecenstva, jsouce odkázány jediné na výpůjčky z veřejných peněz k tomu účelu věnovaných a snad ještě na skrovné peněžní fondy živnostenských společenstev, budou obraty jejich tak nepatrné, že ani nejskrovnější míru nutných správních výdajů nebudou moci výtěžkem svým uhraditi, tím méně ovšem ztráty při dlužnících, které za dnešních poměrů v malém živnostnictvu na jisto se dostaví.

Zajisté bylo by tedy pro živnostnictvo naše i jeho přátele daleko *vděčnějším* úkolem, na místo zakládání nových záložen maloživnostenských *působiti raději na správu stávajících všeobecných ústavů peněžných*, aby větší měrou než posud staraly se o úvěrní potřeby živnostnictva i drobného, aby zejmena pěstován byl v ústavech těch větší měrou úvěr osobní, a aby v případech zvláštního ohledu hodných umožňovaly úvěr i snaživým a svědomitým živnostníkům bez zjevného majetku, neštítíce se námahy spojené s vyhledáváním takových úvěru hodných jednotlivců ve větším snad počtu méně solidních.

Družstevní organisace živnostnictva mohly by pak, přimknouce se ke všeobecným našim záložnám, doporučováním a vzájemnou zárukou uváděti takové členy své v důvěru svých patronů; v takové součinnosti spatřovali bychom zdravé jádro dnešních organisačních snah v maloživnostenském úvěrnictví.

*

Ostatně zavládlo již přesvědčení, že *úvěrovou nouzi v živnostnictvu* našem i z jiné strany nutno potírati. Náš živnostník proto tak těžce pociťuje omezenost svého úvěru, poněvadž jest poměry nucen, aby sám svým zákazníkům poskytoval úvěr téměř neobmezený, úvěr bez listinného podkladu, bez určitých platebních lhůt, při kterém tudíž pohledávka věřiteli vzešlá nehodí se k dalšímu zpeněžení, a jenž jsa protahován často do nekonečna, vyčerpá časem i živnostníka kapitálem dosti silného.

Zlořády v placení účtů živnostníkových právem bývají označovány jako jedna z nejvlastnějších příčin kritické tísně ve stavu živnostnictva; a zlořády tyto, jejichž tlak přirozeně se přenáší s živnostnictva i na jeho dodavatele a věřitele, jest v skutku těžkou chorobou, kterou trpí všecky naše třídy výrobní. A konečný důsledek těchto poměrů: všeobecné zdražení potřeb životních, při kterém nevinní trpí za viníky, nahrazujíce i při řádném placení ve zvýšené ceně výrobcům škodu, ku které tito přicházejí při platitelích nepořádných.

I zájem konsumujícího obecenstva samého žádá tedy nápravy v poměrech platebních; a tu je bod, ve kterém by vlastní zájem živnostnictva měl nasaditi páky.

Poskytováním výhody při hotovém placení, jak obvyklo jest ve všem obchodě, mohl by i živnostník působiti na výchovu svého zákaznictva.

Běžné vedení knih a předkládání účtu současně s dodávkou přišlo by i vhod mnohému odběrateli, pořádku milovnému. A i ty,

kdož uvykli si teprv po roce starati se o požadavky svých dodavatelů živnostníků, bylo by lze k lepšímu mravu vychovati spojenými silami.

Jednotlivec sám o sobě bojí se teď rázněji vystoupiti, ze strachu, aby nepozbyl zákazníka; ale obavy ty rázem by odpadly, kdy by se všichni živnostníci v místě smluvili o jednotném postupu.

Pak také, buď již prostřednictvím společenstev živnostenských anebo zvláštních sdružení inkassních a spolu informačních, mohlo by se účinně naléhati na vyrovnání účtů v určitých, kratších lhůtách a byl by zjednán podklad pro speněžování účtů eskontem. Naproti tomu pouhé rozhojnění prostředků peněžitých pro účely úvěru maloživnostenského mohlo by míti v zápětí nikoliv zlepšení, nýbrž přímo zhoršení poměrů platebních.

Jest možna i zde lepší budoucnost; a cesta k ní není neschůdna. Jen trochu více pospolitosti a vědomí společných zájmů bylo by třeba vlíti do našeho živnostnictva, tak aby udusily v mysli jeho osudnou úzkoprsou závistivost, pro kterou posud živnostník náš ve své tísni spokojuje se útěchou, že jeho soudruhům nevede se lépe, místo aby hledal pomoci v společném povznesení všech.

Ovšem pouhé proklamace k obecenstvu, jaké jsme nedávno četli v novinách, k zjednání nápravy v platebních poměrech nestačí.

* * *

Důležitá kapitola v dějinách státního hospodářství našeho chýlí se k zakončení svému: veliké dílo *nápravy měny* naší, v prvých letech devadesátých zahájené, dovedeno postupně tak daleko, že po dni 28. února 1903, jímž končí se nucený oběh našich státovek, nebude již formální překážky, aby nebyla obnovena povinnost banky rakousko-uherské ke směňování bankovek za mince kovové.

Nebude od místa přehlednouti si při této příležitosti stručně dějiny naší valutní reformy.

Stříbrná měna rakouská, která předcházela dnešní měnu korunovou, zavedena byla 1. listopadem 1858; však již koncem téhož roku ve finančních nesnázích státu zastavena výměna papírových peněz za kov.

Objevilo se ažio stříbra, t. j. peníze stříbrné stouply v ceně nad papírové bankovky a státovky. Však poněvadž výdaj papírových peněz po celou dobu udržoval se v slušných mezích, neobjevily se u nás zhoubné následky, jaké zavedení papírové měny mívá v zápětí. Naopak cena papírových a stříbrných peněz postupně se vyrovnávala tou měrou, kterou kov stříbrný klesal v ceně na trhu světovém.

Roku 1878 zmizelo ažio stříbra docela. Tím pak, že v zápětí r. 1879 zastaveno volné ražení stříbra na účet soukromníků, odpoutána jaksi cena našich stříbrných mincí i papírových peněz od svého podkladu kovového, tak že další znehodnocování stříbra mělo jen nepatrný vliv na jejich hodnotu.

Přece však stálé kolísání kursů peněz našich škodilo citelně našemu obchodu s cizinou a nutkalo ku provedení reformy.

Nejbližším úkolem reformy té bylo postaviti měnu naši na základ méně kolísavý, a ten důvod sám rozhodl pro zavedení měny zlaté,

jež zákonem z 2. srpna 1892 stalo se skutkem. Kardinální otázka zákonné relace mezi hodnotou obou kovů rozhodnuta při tom na základě průměru kursů z let 1879 až 1891 tak, že 100 zlatých ve zlatě položeno na roveň 119·032 zlatých rak. m., čímž vyhověno celkem zájmům dlužníků (i státu) a vývozců, aniž se příliš dotknuto opačných zájmů věřitelů a těch, kdož žijí z peněžitého důchodu.

Zlatá dvacetikoruna o 6·09756 gramech zlata učiněna základem nové měny korunové. Staré mince drobné i staré mince kurantní až na část zlatníků stříbrných vzaty z oběhu již v letech 1893—1899 a vydány nové mince drobné stříbrné (5k. za 64 milionů korun, 1k. za 200 mil.) niklové (20h. a 10h. za 60 mil.) a bronzové (2h. a 1h. za 26 mil.).

Státovky, jichž bylo v oběhu za 312 mil. zlatých jako společný dluh říšský, vzaty postupně z oběhu počínajíc r. 1894; koncem 1895 pominul nucený oběh státovek jednozlatových, koncem února 1903 pomine, jak již uvedeno, nucený oběh státovek pěti- a padesátizlatových. Roku 1899 pak vzaty též z oběhu státovky (přes 26 mil. zl.), vydané nad sumu 312 mil. a doplňující salinkový dluh naší polovice říše na 100 mil. zlatých.

Náklad na stažení státovek společných a opatření kovových mincí uhrazen oběma polovicemi říše v poměru 70 k 30 jednak z kasovních přebytků, jednak rentovou výpůjčkou na základě zákona z r. 1892 (u nás doposud za 418 mil. korun); stejně rozdělil se zisk z ražení drobných mincí, jehož část 19 mil. korun vložena již v rozpočet na 1902, zbytek pak na rok 1903, a rovněž zisk docílený tím, že značná část státovek (jen jednozlatových za 671.978 zl.) nevrátila se ve stanovené lhůtě do státní pokladny.

K dovršení nápravy zbývá ještě, jak se o to vláda již předlohou z r. 1898 pokusila, odstraniti dluh salinkový, snížený zatím do konce r. 1901 na 91,941.305 k., a prohlásiti směnitelnost bankovek, k čemuž dějí se již přípravy. Uložilť cís. nařízení z 21. září 1899 přímo oběma vládám, aby vyžádaly sobě rozhodnutí příslušných zákonodárných sborův o tom, máli po 28. únoru 1903 směnitelnost bankovek býti prohlášena.

Ale nechť si již dojde k opatření tomuto v blízké budoucnosti, anebo snad se zřetelem na utváření se mezinárodní platební bilance naší neb z jiných důvodů oportunity odloženo bude na dobu pozdější, na trvalém užitku celého díla reformního nic se tím nezmění; užitek ten záleží především v tom, že živel nestálosti značnou měrou vymýtěn z naší soustavy měnné na trvalý prospěch našeho obchodu s cizinou i našeho státního úvěru. Byť i ve směru druhém více získávaly Uhry, na úvěr ciziny odkázané, přece již sám prospěch na prvém místě uvedený dostačí, abychom i my se upřímně těšili z dokonaného díla.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. října 1902.

Körbrovy zásady o řešení jazykové otázky v Čechách a na Moravě. Odpor proti nim; jednomyslnost českých stran v říšské radě; odpověď Körbrovi. — Státní rozpočet na r. 1903. — Odstoupení bar. Spens-Boodena. — Volby na Moravě. — Košutovo jubileum v Uhrách. — Šipkinské slavnosti v Bulharsku; velkokníže Mikuláš a zástupcové ruské armády; svěcení chrámu-památníku, bulharské manévry. Ignatěv v Sofii. Projevy ruské a bulharské. — Makedonské povstání. — Velkokníže Mikuláš v Cařihradě. — Vzrůst válečného loďstva ruského. — Bülow o celní sazbě Německa. — Francouzská sněmovna a zrušování klášterních škol. — Anglický parlament.

Zástupcové českého lidu nejednou prohlásili spůsobem velmi určitým a důrazným, že nynější vláda Vídeňská musí skutkem vyhověti aspoň některým, přesně označeným požadavkům českým, jazykovým a kulturním, chceli zabrániti, aby proti ní české poselstvo na říšské radě v nastávajícím kritickém zasedání nepodniklo boj všemi prostředky parlamentární opposice a dle potřeby též obstrukce. V nastávajícím zasedání říšské rady mají býti vyřízeny věci svrchované státní důležitosti, jmenovitě vyrovnání s Uhry. Kabinet dr. Körbra nebyl zůstaven v pochybách, že při této příležitosti poselstvo české s ním svede hlavní bitvu, budeli se on k českým požadavkům pořád chovati tak neochotně a nepříznivě jako posud.

Předseda ministerstva, jsa nucen něco učiniti, svolal do Vídně nové česko-německé konference, pozval k sobě členy její, z každé strany zvlášť, a odevzdal jim 14. října *vládní osnovu zákonného upravení jazykových poměrů* při státních úřadech v Čechách a na Moravě. Ale ta způsobila v lidu českém jen nesmírné sklamání a rozhořčení. Od začátku do konce jeví až úzkostlivou snahu, aby na újmu naši vyhověno bylo strannickému stanovisku německému. Mezi Čechami a Moravou činí rozdíl, v Moravě zavádí naprosto jinou zásadu k upravení poměrů jazykových nežli v Čechách, a to docela dle požadavku od Němců vytknutého a hájeného. V Čechách navrhuje dělení na jazyková území: české, německé a smíšené, ale Morava má celá býti územím smíšeným. V království Němcům se podává, čeho k zabezpečení svého uzavíraného území potřebují, v markrabství vyhovuje se německé vůli, aby tam nepřišla o své posavadní panství a nadpráví. O Slezsku pak osnova vůbec ani nemluví. Tam má býti zachován starý, hrozný stav.

A přece ani tato nynější vláda nemůže býti v pochybnosti, že v našich vlastech jen úplně rovné právo bylo a jest platným zákonem. Když za kruté doby Bělohorské národ náš byl k smrti vysílen a bezohledně šlapán, zavedena u nás obnoveným zřízením zemským vedle češtiny němčina jako druhý jazyk úřadní. A tento právní stav trval sta let a byl od Vídeňské vlády bez rozpakův uznán, když český národ r. 1848 vstupoval zase na dějinné jeviště a zahajoval opět politický život. Tehdy v dvou královských patentech, březnovém a dubnovém, vytknuta jest zásada obnoveného zřízení zemského za zákonně platnou. Zákonnou platnost dubnového patentu uznal r. 1899 i nejvyšší soud v plném shromáždění svém. Právem a zákonem stanovena jest úplná rovnost českého jazyka s německým „*ve všech větvích státní správy*“ zcela určitě a jasně.

Naproti tomu nynější Körbrovy jazykové zásady pro království české stanoví užívání němčiny ve veškerém úředním jednání s vojenskými úřady a četnictvem a v jednání s úřady mimo království. Dále se všemi státními úřady při zakládání a vedení listin v záležitostech ozbrojené moci, ve zprávách, dobrozdáních a výkazech centrálním úřadům, v záležitostech státní policie a kvalifikačních tabelách státních zřízenců. Němčina stanoví se i pro pokladní denníky, výkazy, rejstříky státních úřadů, které s penězi mají co činiti, aby tím centrálním úřadům konání kontroly umožnily, a tolikéž co se dopravy a manipulace poštovní a telegrafní týče ve vzájemném jednání úřadů a s centrálními místy. Tyto zásady stanoví se i pro Moravu.

Za to v Čechách mělo by se rozeznávati troje území jazykové: jednojazyčné české, jednojazyčné německé, dvojjazyčné smíšené. Jednojazyčnost posuzuje se dle okresů soudních; ve kterém dle posledního popisu méně než 20% „usedlého" obyvatelstva udalo druhý jazyk zemský za svůj obcovací. ten považuje se za jednojazyčný ve smyslu většiny. Jiné soudní okresy jsou dvojjazyčné. Politické okresy jsou jednojazyčné, neníli v nich soudní okres jiného jazyka. Za dvojjazyčné mají platiti též úřady, pokud toho místní poměry vyžadují, jako prý v Praze. Má se k tomu hleděti, aby politické a soudní okresy obsahovaly jenom jednojazyčné obce. Zůstanouli po rozhraničení soudních okresů výminečně jednojazyčné velké obce druhého jazyka, může vláda administrativní cestou způsobiti, aby se na tuto menšinu bral co největší ohled.

V Čechách vnější služební jazyk úřadů jednojazyčných budiž jazyk okresu. V témž jazyce jsou úřadní vyhlášky, razítka, štíty, zápisy do veřejných knih a rejstříků. Zásada Stremayerova nařízení, aby oba jazyky při vnějším úřadování všude v Čechách měly stejný průchod, obmezuje se na pouhé ustanovení, učiníli strana v druhém jazyku zemském podání, že se jí musí doručiti úřadní vyhotovení všech rozhodnutí a vyřízení v jazyku podacím. Výpovědi svědků a znalců mohou býti pověřeny jazykem, v kterém byly podány. Také obviněnému druhého jazyka má v jeho jazyku býti dáno pouze úřední vyhotovení o opatřeních jeho věcí se týkajících.

Vnější služební jazyk úřadů dvojjazyčných řídí se dle jazyka strany. Vyhlášky, razítka, pečeti a p. jsou dvojjazyčné.

Vnitřní úřadní jazyk jednojazyčných úřadů budiž jazyk okresu, a v tom ať děje se též uřadní korrespondence. Zápisy do podacího protokolu. rejstříků a p. dějí se jednojazyčnou řečí úřadní. V úřadní korrespondenci a styku se státními nevojenskými úřady platí úřadní řeč jednojazyčná. V úřadech dvojjazyčných platí řeč strany, kterou vede se i vnitřní úřadování, zápisy a p. Řeč podání platí i pro úřadní korrespondenci.

Co do úřadníků v zemích jednojazyčných žádá se, aby úřadní jazyk ovládali v slově i písmě „spůsobem úplně bezvadným." Zevrubně má se zjistiti jazyková spůsobilost zejmena u úřadníka, jehož jazyk se liší od uřadního jazyka území. Pro užívání druhé řeči při jednojazyčných úřadech, kde se toho dle průměru agendy za poslední 3 léta jeví potřeba, mohli by se opatřiti úřadníci extra statum. Úřadníků těch mohlo by se užívati současně u několika stejných úřadů, sobě blízkých.

Tedy kočující rovnoprávnost extra statum! Pro smíšené území měli by se opatřiti jazykově spůsobilí úřadníci dle služební potřeby.

Jako země měl by se děliti i vrchní soud na český, německý a dvojjazyčný a měly by se ustanoviti tři senáty nebo komise pro osobní a disciplinární záležitosti úřadníků, notářů a sluhů a pro podávání návrhů na obsazování míst radů vrchního soudu. Utvořily by se tedy tím spůsobem samostatné oddíly vrchního soudu, český a německý, něco, co vzpírá se všemu právnímu smyslu českému.

Osnova zásad jazykových pro Moravu zná jen vnější a vnitřní úřadní službu dvojjazyčnou. Rozhraničování země může se díti teprve v budoucnosti, kde se toho potřeba objeví. Vnitřní úřadní jazyk obmezuje se jen na věci strany, jinak jest německý. Jazyková spůsobilost úřadníků jest proti zásadám pro Čechy značně obmezena. Každý úřadník má míti tolik vědomostí jazykových, kolik skutečně vyžaduje služba úřadní. Není pochybnosti, že tu i onde tanuly vládě na mysli hlavně prospěchy německé: v Čechách aby žádný Čech se nedostal do jednojazyčného území německého, na Moravě pak aby žádný Němec nemusel se příliš namáhati znalostí češtiny.

Jak v Čechách tak na Moravě by zásady ty měly platiti pro soudy, státní zastupitelstva a úřady podřízené ministerstvům vnitra, financí, obchodu a orby.

Odpověď na zásady Körbrovy byla naprosto odmítavá. Klub národní strany svobodomyslné vyslovil 14. října přesvědčení, že „čeští poslanci pokořující osnovu odmítnou“ a „proti vládě, jež tak nepřátelsky proti nám se zachovala, co nejostřeji se postaví.“ Z českých měst počaly hned docházeti projevy nevole a odporu proti osnově. Ale největší váhu má společné osvědčení, jež učinily všecky české strany na říšské radě: konservativní, svobodomyslná i agrární, a jež prohlášeno 17. října. V této odpovědi předsedovi ministerstva zástupcové všech tří stran praví, „jakkoliv těžké bezpráví, českému národu nezaslouženě způsobené, odčiněno nebylo,“ že jsou ochotny ku příměří na základě poctivé, úplné a neobmezené rovnoprávnosti. „Avšak s politováním tím větším jsme viděli, že zásady nám odevzdané *jsou v přímém odporu s poctivou, úplnou a neobmezenou rovnoprávností*, a to měrou daleko větší, nežli dosud rakouská vláda, ba sama vláda Vaší Excellence ve známé osnově zákonné z roku 1901 uznala potřebným a prospěšným. Zákonné stanovení nadpráví německého jazyka, v zásadách navržené, k úplnému skoro vyloučení sahající omezení platnosti druhého jazyka zemského v jednáních při jednojazyčných úřadech odporuje tak úmyslně *státním základním zákonům, rovnoprávnosti* zemských jazyků čl. 19. tak slavně zaručené a tolikéž onomu *poctivému, bezvýhradnému, stejnému právu*, kterého jsme vždy a za všech okolností hájili pro oba národy, že již nyní prohlásiti musíme, že *tato ustanovení zásad nepokládáme vhodným podkladem pro mír národní*, tak upřímně vytoužený, a že *tyto zásady námi přijaty býti nemohou*.“ Nepouštějíce se do jednotlivostí zástupcové českých stran dokládají, že v navržených zásadách není ochoty k zachování jednotnosti království. Posléze prohlašují, že „oznámení zásad na taktické postavení českých stran nemůže míti účinku ani nejmenšího.“

Dne 16. října zahájena *říšská rada*, a prvním předmětem jednání stala se Körbrova osnova zásad. Sám předseda ministerstva ujal se slova a ujišťoval, že vláda národnostní otázky s denního pořádku více nevezme. Hodlá theoretické spory řešiti praktickým luštěním. Hájí cestu ne nařízení, nýbrž zákonodárnou. Nařízení jest prý vůlí té které vlády, zákon vůlí říše a zárukou míru. Taktika poslanců českých nezdá se mu pravou. Žádal, aby důvěřovali v spravedlnost sněmovny. Považujíli nařízení za výsledek své moci, jest zákon uznáním jejich práv. Odpor obou stran proti osnově zásad prý vládu neleká. Vůči svobodomyslným poslancům tvrdil, že prý národ nesmýšlí jak oni. Řeč jeho přerušována byla hlučným odporem z české strany. Dr. Pacák protestoval proti tomu, že se předseda ministerstva opovažuje takovým spůsobem kritisovati velkou politickou stranu, jako jsou Čechové v říšské radě, a poučovati poslance, jak se mají chovati k určitým otázkám. Odpověď na ministerskou „infamii" že dá lid sám. Dr. Körber vnesl největší rozhorčení v naše srdce. Aby patřičná odpověď byla dána, navrhl dr. Pacák, aby o ministrově řeči zahájeno bylo rokování. Schůze stávala se vždy bouřlivější. „Pryč s Körbrem! Abcúg Körber!" voláno hlučně z české strany, kdežto z německé ministrovi provoláváno „hoch!" „Žádná sněmovna nedočká se toho, aby státní němčina nebo němčina jako státní jazyk dorozumívací byla zaručena zákonem!" končil dr. Pacák, jehož návrh přijat.

Hned v první schůzi říšské rady podal ministr financí *státní rozpočet na r. 1903* a doložil jej zprávou finanční. Rozpočet vykazuje úhrnem potřebu 1.726,225.436 kor., o 41 milionů více proti r. 1902, a úhradu 1.726,643.273 kor., o 40 milionů více proti letošku. Malý, formální jen přebytek 417.827 kor. docílen pouze mimořádnými prostředky, jež s pravidelnými příjmy nesouvisí. Přebytkové státní hospodářství je dle všeho to tam.

Na počátku zasedání měla vláda příležitost přesvědčiti se, že nic netrvá na světě věčně, ani sláva ministerská. Baron *Spens Booden*, ministr spravedlnosti, odstoupil. Cítil se ve Vídni mnohem méně spokojen než ve svém Brněnském zátiší jako místodržitel moravský. Odstupoval již v létě, ale tehdy dal si ještě říci. Když však nedošlo k vyřízení jazykového sporu, při němž právě jeho obor velkou má úlohu, necítil se více spůsobilým k situaci a ze zdravotních příčin podal žádost za propuštěnou. Byl to byrokratický germanisátor, v úřední činnosti své stále toho podával důkazy; v dobré paměti může zůstati jen u našich protivníků.

Uprázdněný odbor spravedlnosti nebyl hned zas definitivně obsazen, nýbrž převzal jej prozatímně sám dr. Körber; tak soustředil v rukou svých tři ministerské odbory, a to zrovna v době, kdy konečně přestává vůči Čechům hráti úlohu „nestranného" náčelníka vlády a ve své jazykové osnově všemožně hoví německým snahám o utvoření „uzavřeného" území a uzákonění státní němčiny.

Na Moravě počaly 16. října *volby sněmovní*. V zastoupení venkovských obcí co do národnosti nestala se žádná změna. Zvoleno 23 českých a 8 německých poslanců. Na Dačicku Němci sice kandidovali, ale zase propadli. Co do politické barvy zvoleno 11 poslanců svobodomyslných, dva propadli (v Uherskobrodsku a Hustopečsku)

proti katolické národní straně, která zvítězila v 7 okresích. Stará národní strana zachovala dosavadních 5 mandátů. V německých okresích zvoleni 4 Všeněmci a 4 lidovci (nacionálové). Liberálové odešli s prázdnou.

V Uhrách 19. září velkolepým způsobem slavena stoletá upomínka *narozenin Košutových*. Z celé země dostavily se deputace do Pešti, a dlouhý průvod ubíral se ozdobenými ulicemi na hřbitov, kde odpočívají tělesné ostatky Košutovy. V Czégledu odhalen byl pomník Košutovi a v Debrecíně konáno shromáždění osmačtyřicátníků. Dohra k slavnosti odbývala se v nové nádherné sněmovní budově 8. října. Barabas, Ratkay a jiní z krajní levice vytýkali Széllovi, že se úřadně neúčastnil slavnosti. Széll odpověděl, že se to nesrovnávalo s jeho přesvědčením. Vynášel Košuta jako muže, jenž razil cestu nové době, měl velké zásluhy o Uhry, ale co následovalo později, příčí prý se státnímu právu i citu uherskému. Košut postavil se s takovým nepřátelstvím proti panovníkovi, že nejen citové nýbrž i historické a státoprávní rozdíly dělí v té příčině Szélla od strany neodvislých. Nečinil prý žádného tajemství z toho, nýbrž prohlásil již napřed, že se vláda Košutovy oslavy nesúčastní. Většina souhlasila, ale menšina sněmovní zle dorážela na vládu a hájila nejen Košutovo březnové dílo, nýbrž i jeho nepřátelství proti panovníkovi, jež prý bylo důsledkem rozehnání sněmu Kroměřížského a březnové oktrojírky. Ostatně byla oslava Košutova tak všeobecná, že poslanci i vládní kruhy se jí účastnili, jen že osobně a nikoliv na základě usnesení jakožto korporace.

Historicky památné a politicky významné *jubileum války za osvobození* slaveno bylo koncem září a počátkem října v Bulharsku. Na věčnou paměť hrdinského zápasu, vedeného o Šipkinský Balkán r. 1877, zbudován tu chrám, nádherná budova v Moskevsko-ruském chrámovém slohu, a opodál zařízeny klášter i seminář pro bohoslovce. Chrám Spasitelův zářivých kupolí vypíná se pod Sv. Nikolou na úpatí strmého Balkánu nad vesnicí Šipkou. Půvabné růžové údolí Kazanlické se stříbrným pásem Tundže, staletými lesy ořechovými a kaštanovými, bílými dědinami a růžovými poli široko se pod ním rozkládá. Tvůrcem chrámu jest Čech Antonín Tomiška, žák reálky Pardubické a chovanec akademie Petrohradské, před dvěma lety zesnulý; dle plánů jeho provedli chrám Pomerancev a Smirnov, známí ruští architekti. Se slavností vysvěcení chrámu spojilo Bulharsko velká vojenská cvičení. Kníže Ferdinand představil Rusům armádu bulharskou. Neobyčejné bylo účastenství ze strany ruské. Mimo hosti od knížete pozvané komandoval car Mikuláš k slavnosti velký počet účastníků. Dne 24. září vyplul ze Sebastopole na obrněnci „Georgij Pobědonosec“ zástupce carův velkokníže Mikuláš, syn vrchního velitele ve válce za osvobození r. 1877 a 1878. S ním odjeli ministr války generál Kuropatkin, generálové Dochturov, Stolětov, Dragomirov, Maslov a velký počet jiných, kteří měli účasť ve válce před 25 lety, jel i ministr Chilkov, i proslulý státník a předseda slovanského spolku Petrohradského generál hrabě Ignatěv, jehož choť se synem přijeli přes Rusčuk. Druhý parník „St. Peterburg“ vyplul s jinými generály a s deputacemi 39 pluků a brigád, které na Šipce a pod Šipkou krvácely. Vysocí vojenští hodnostové duchovní a pěvci Preobraženského pluku vysláni k vysvěcení chrámu.

S velikým nadšením byli Rusové uvítáni ve Varně a v Burgasu. Bulharský kníže, ministři, duchovenstvo, lid, vojsko pozdravovali zástupce carova, generalitu a zástupce armády. Již při uvítání mluvil kmet Varnenský o míru Svatoštěpánském, který by byl z poroby vybavil celý národ bulharský. Velkokníže přisvědčoval a Ignatěv doložil potom, že zvrtnutí míru toho bylo „švabsko dělo.“ Théma to se cestou všude opětovalo, i poukazováno na Makedonii a Odrinsko. Všude jevilo se stejné nadšení. Vjezd do Trnova, starého sídla carského (26. září) byl velkolepou manifestací národní. Přes Gabrovo se pak Rusové, provázení od bulharského knížete a bulharských ministrů a generálů, odebrali na Šipku a do tábora v Šejnově pod Šipkou, kam stihli 27. září. Současně přibyla tam i druhá čásť z Burgasu. Ze všech končin bulharských shromažďoval se tam lid, i z Odrinska a Makedonie.

Svěcení chrámu 28. září vykonal ne A. Želobovskij, arcikněz ruské pozemní a námořní moci, jak prvotně ustanoveno, nybrž metropolita Starozagorský Methodij za účastenství ruských a bulharských duchovních. Církevní a národní smysl toho jest, že ruská církev nepovažuje jako Řekové bulharskou církev za schismatickou, nýbrž za dobře pravoslavnou. Pro bulharský exarchát na Balkánském poloostrově mělo to svůj hluboký význam.

Mocný dojem činila přehlídka veteránů bulharských družin, které ve válce za osvobození u staré Zagory a na Šipce tak slavně přestály křest ohněm. O hostině, která v klášteře uspořádána, tlumočil bulharský kníže vděčnost celého národa k Rusku a dokládal, že Rusko proseb pravoslavného Slovanstva dosud nikdy neoslyšelo. Velkokníže uznával, že budoucnost Slovanů jest nejlépe zabezpečena shodou s Ruskem.

Den 29. září poskytoval úchvatný obraz zápasu o Šipkinský Balkán 23. srpna 1877. Rusové s napjetím sledovali rozlohu vojsk bulharských a jejich postup, při čemž bylo patrno, v jak svrchovaně nebezpečném postavení se tehda Rusové nalézali. Panychida na hoře Sv. Mikuláše, k níž průvod vedli carův zástupce a kníže bulharský, byla neméně velkolepou a tklivou podívanou téhož dne. Když na vysokém temeni mezi horskými velikány za přítomnosti tisíců vojska a lidu zavzněla „Věčnaja pamjať“ padlým bohatýrům, zarosily se oči všech účastníků. Přítomní Čechové položili věnec na bratrskou mohylu, veliký památník z kararského mramoru, u něhož sloužena panychida. Dne 30. září znázorněny poslední boje o Šipku dne 9. ledna 1878 svedené; přechod Skobeleva a Svjatopolka Mirského přes Balkán pokrytý sněhem a ledem a bitvu u Šejnova. Přehlídkou 36.000 mužů bulharského vojska dne 1. října ukončeny slavnosti. O hostině jmenem carovým připíjel velkokníže bulharskému vojsku, o jehož zdatnosti se byl přesvědčil, knížeti a Bulharsku. Pozoruhodna byla řeč Ignatěva, jenž poukazoval na své námahy o zachování míru Svatoštěpánského a na nespolehlivost Německa. Velkokníže uvítán byl ještě v Staré Zagoře. Z Burgasu odjel na svém obrněnci do Cařihradu.

Cesta generála Ignatěva do Sofie byla vítězoslavným průvodem. S upřímným nadšením vítán byl již od tisíců Bulharů na Šipce, v Šejnově a Kazanliku. Neméně v Staré Zagoře a v Plovdivu, kde mu kvítí stláno na cestu a lid jej chtěl na rukou nésti do města. Tak bylo

i na všech stanicích do Sofie. Tam uvítali ho zástupcové knížete, vlády, města, kraje, spolky a sbory. Kvítí sypalo se na něj, na choť a syna jeho po celé cestě od nádraží až k chrámu sv. Krále, kde ho očekávalo duchovenstvo a za hlaholu zvonů a jásotu tisíců uvedlo jej k oltáři. U slavobrány byl pozdraven i od Čechů. Jen zvolna mohl jeti vůz ulicemi k ruskému zástupci. Večer uspořádán mu průvod s pochodněmi, v němž vezena „Bulgaria“ a od nepřítele rdousená „Makedonia.“ Rizov proslovil k němu řeč, v níž projevoval hlubokou vděčnost národa k Rusku a naději, že i Makedonie, pro kterou Ignatěv tak mnoho učinil, bude zachráněna. Ignatěv odvětil vyzváním Bulharů k jednomyslnosti. Rusko jim přeje samostatného vývoje, a budouli se při tom držeti Ruska, dojdou bohdá splnění svých snah, které jsou spravedlivé. Triumfální byli i další dnové pobytu Ignatěva v hlavním městě bulharském. Přijímal deputace, rozmlouval s nimi, konal návštěvy a obcoval slavnostem ke cti jeho pořádaným. Jeho choť, jež za války byla milosrdnou sestrou, navštěvovala nemocnice, chorobince, vězení, červený kříž a lidumilné ústavy. Provázen od četných zástupců a sborů odejel Ignatěv 9. října do Plevna a dále do Varny.

Za Šipkinských slavností ozval se také opět starý bolestín Balkánu — *Makedonie.* Povstalecké hnutí trvá tam již od jara a za blížícího se podzimu nejen neochabuje, nýbrž spíše se vzmáhá. Na dvou stranách pokročilo povstání. Na západě v Bitolsku a Vodensku, kde celé končiny octly se v moci povstalců. S tureckým vojskem a četnictvem svedli povstalci několik šťastných potyček. Na východě má povstalecké hnutí středisko v Perimském pohoří; odtud se šíří podél celých bulharských hranic. Na Perimu jest také datováno provolání k národu bulharskému, aby konečně svrhl hnusné jho turecké, které ho nepřestává trýzniti. Hlavní pomocníky proti zápasníkům za svobodu mají Turci v Řecích. S fanatismem vystupuje všude řecký živel proti Bulharům, jmenovitě duchovní a učitelé vyznamenávají se hnusným udavačstvím. Tureckého vojska soustředěno jest v Makedonii na pohled velký počet, 120 praporů, ale prapory nemají ani po 200 mužích a mimo to nedostávají platu ani stravy, tak že jsou odkázány na loupení. Povstalci drží se hesla: „Makedonie Makedoncům“ a chtějí vymáhati opravy Berlínskou smlouvou slíbené. Do Bulharska přichází z Makedonie už i mnoho uprchlíků, za jediný týden koncem září 600 rodin. Nejnebezpečnějším živlem jsou Bulharům Albánci.

Návštěva velkoknížete Mikuláše v Cařihradě považovala se za prostředek k utišení pobouřených nervů sultánových. V Šipkinských slavnostech Abdul Hamid viděl počátek nového velkého hnutí, společnou akci rusko-bulharskou, znamenající Turecku memento mori. S velikými poctami přijat, meškal tam od 2. do 5. října. Zvláštností cesty jeho bylo, že připlul k Zlatému rohu ne na staničné lodi ruského vyslanectva, nýbrž na obrněnci prvního řádu, jako by chtěl navyknouti Turecko na ruské obrněnce. Jak známo, jest válečným lodím průchod Cařihradskými úžinami zakázán. Novostí také jest, že mluvě se sultánem užíval jazyka ruského, ne francouzského, protože i sultán mluvil turecky; bylo tedy potřebí dvojího překladu, z ruštiny do frančtiny a dále do turečtiny a naopak. Sultán daroval velkoknížeti vysoký řád a pár arabských koní.

Na Rusi věnuje se stálá péče rozvoji válečného loďstva. Dne 4. října spuštěna na moře opět velká válečná loď v Petrohradské loděnici, a dne 8. října obcoval car spouštění „Očakova“ z loděnice Sebastopolské. Ruská válečná moc se na Černém moři stala již rozhodující. Car se svou rodinou uchýlil se do Livadie, kde přijal ministra války a potom velkoknížete Mikuláše, kteří podali zprávu o dojmech slavností bulharských, načež car zaslal bulharskému knížeti vřelý děkovací telegram za pocty jeho zástupci a ruskému vojsku prokázané. Mezi Ruskem a Bulharskem panuje na ten čas nejlepší shoda.

Ve velkých státech evropských zahájily parlamenty podzimní zasedání. V Německu počal říšský sněm rokovati o *celní sazbě*, jak byla vyšla z výboru. Říšský kancléř hrabě Bülow označil stanovisko spojených vlád německých (16. října) pozoruhodnou řečí, v níž dokazoval, že se za posledních deset let staly podstatné změny v celní soustavě sousedních států. Rusko, Italie, Švýcarsko, Rakousko-Uhersko, Rumunsko, Amerika zvyšují svá cla, v Rusku a Švýcarsku vyvíjí se nový průmysl. Německá celní sazba má především chrániti německé zemědělství. Říšská vláda pracuje k tomu, aby výživu německého lidu učinila nezávislou na cizině. Dosud ještě potřebuje Německo cizího obilí. Tím dány jsou okolnosti pro celní smlouvy. Státy, které chtějí obilí dovážeti, musejí činiti ústupky vývozu průmyslovému. Za nejvyšší míru obilních cel považuje ministr 5—5½ mark. Stanovení minimálních cel prý by zmařilo celní sazbu. Posléze varoval před „umělými průtahy jednání,“ které prý by znamenalo podvrácení parlamentarismu. Řeč jeho svědčí, jak málo chuti předpokládá u říšského sněmu k celní politice vládní.

Ve Francii vede se v poslanecké sněmovně tuhý boj proti vládě Combesově pro zrušování klášterních škol, jež jinými ani nebyly nahrazeny. Hlavní bitka svedena 16. a 17. října. K zápasům parlamentárním druží se nepokoje v zemi a vzrůstání proudů opposičních, což nemůže býti ku prospěchu republiky. Většina vládní 329 hlasů proti 233, kterou schváleno počínání proti školám řeholním, není příliš značna pro opatření ve Francii tak závažné a může snadno při nejbližší příležitosti změniti se v menšinu.

V Anglii zahájen 16. října parlament za příznaků blížící se bouře. Irští poslanci vystupují s největším důrazem proti ministerským osobám. O'Donell hned v první schůzi zdvihal pěsti na Balfoura, začež jest od předsedy vyloučen z několika schůzí. Opposice jest namířena proti jihoafrické politice vládní a proti vládní předloze opravy školního zákona.

Výrobky pouze z českých továren.

Vácslav O. Danda

na Královských Vinohradech, v Havlíčkově třídě č. 2.

Obchod zbožím střižným a plátenickým.

Zvláště doporučuji:

Barchety. — Podšívky. — Plátno celolněné a bavlněné. — Damašek. — Grádl. — Kanafas. — Sypkoviny. — Zástěry. — Výbavy pro nevěsty. — Zařízení hostinců.

Mírné ceny! **Pevné ceny!**

Lidový nápoj
Zázvorové pivo.
Všude k dostání.

Ochranná známka.

Lidový nápoj
Zázvorové pivo.
Všude k dostání.

—— Založeno roku 1845. ——

Jan a Emanuel Toužimský,

závod knihařský

v Praze, Karlovo náměstí 18, č. p. 288-II. „U Sedlerů",

doporučuje se

ku provádění veškerých odborných prací,

zejména všech druhů vazeb,

desk na adresy, časopisy a díla nakladatelská.

Příležitostná alba. Vazby pro knihovny.

Napínání map a obrazů atd.

Provedení vkusné. Obsluha správná.

Hymna k obrazu G. šl. Maxa: Kristus jako lékař. Složil J R. Rozkošný. Nakl. M. Lehmann v Praze.

Nový slovník česko-německý a německo-český. Sestavil profesor J. Štěpán. Seš 1. Sešit za 20 hal. Nakl. Jindřich Lorenz v Třebíči.

Brehmův Život zvířat. Třetí, nově přehlednuté vydání. Díl I. Ssavci. Znovu přehlížel a upravil prof. B. Bauše. Díl II. Ptáci. Znovu přehlížel a upravil prof. Fr. Nekut. Seš. 36. a 37. Sešit po 80 hal. Nakl. J. Otto.

Spisy Jiřího Karáska ze Lvovic. Sv. I.: Renaissanční touhy v umění. Za 20 kor. Nakl. H. Kosterka v Král. Vinohradech.

23 let bouře a slunečna v jižní Africe. Burské boje za svobodu a neodvislost, líčí burský plukovník Schiel. Přeložil dr. Jiří Guth. S 20 obrazy, mapou jižní Afriky a s plánem bojiště. Seš. 1. Sešit za 50 hal. Nákl. České grafické společnosti Unie v Praze.

Causeries françaises. Besedník francouzský zábavný i poučný. Rediguje Josef Kubín. Roč. I. seš. 1. Sešit za 20 hal. Nakl. Kabátník a spol. v Jičíně.

Památník divadla a ochotnické jednoty „Tyl“ v Rychnově n. K. K oslavě dvacetipětiletého trvání spolku „Tyl“ napsal redakční odbor.

Slavnostní list k sletu moravsko-slezské obce Sokolské a výletu české obce Sokolské na Ostravsko ve dnech 7. a 8. září 1902. Upravil Ot. Skýpala.

Politická knihovna Hlasu Národa. II. O potřebě prohloubiti vědomosti o Husovi a o jeho době. Přednesl dr. Jos. Kalousek. Za 14 hal.

Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých profesorů. Pořádá Fr. Bílý. Seš. 103.: Výbor z prózy Jana Nerudy. Upravil J. Kabelík. Nakl. J. Otto v Praze.

Domácí lékař. Lékařský rádce zdravých i chorých. S četnými illustracemi. Sestavil dr. D. Panýrek. Seš. 7. a 8. Po 60 h. Nákl. Bursíka a Kohouta.

Lidové rozpravy lékařské. Pořádá MUDr. Lad. Haškovec Sešit 7.: Dělnické byty a noclehárny. Napsal dr. V. Korbelius. Zdravotnické nedostatky venkovských obydlí. Napsal dr. J. Dvořák. Seš. 8.: Škola a výchova tělesná. Napsal Jar. Karásek. Seš. 9.: O otravě plynem uhelným. Od dr. Vlad. Slavíka. Seš. za 1 kor. 20 hal. Nakl. týž.

Libuše. Matice zábavy a vědění. Roč. XXXII. čís. 5.: Maloměstské humoresky I. Od Fr. Heritesa. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Světová knihovna. Red. Jar. Kvapil. Čís. 292. a 293.: Výbor povídek Jana Nerudy. Čís. 294. a 295.: Torquemada od V. Huga, přeložil J. Žeranovský. Číslo za 20 hal. Nakl. J. Otto v Praze.

Přítel domoviny (s přílohou Hádanky). Přemožení. Napsal A. Gruszecki, přeložil Břetislav Skalský. Seš. 1.—3. Sešit za 20 hal. Nakl. E. Beaufort.

Ludmila. Sbírka zábavné četby pro český lid. Roč. V. sv. 1.: Na jiný svět. Napsal B. Brodský. Nakl. V. Kotrba v Praze.

Zábavy večerní. Red. Em. Žák. Roč. XXIII. čís. 5.: Venkov. Úryvky z venkovského života. Napsal F. J. Andrlík. Nakl. týž.

Čítárna Švandy Dudáka. Seš. 8. a 9.: Rozházené kapitoly. Napsal Boh. Kaminský. Nakl. F. Topič v Praze.

Umění býti šťasten. Napsal Paolo Mantegazza. Za 1 kor. 40 hal. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Manželství v tropech a u nás. Napsal dr. P. Durdík. S illustracemi dle původních fotografií. Nakl. E. Weinfurter v Praze.

Kafkův illustrovaný průvodce po království českém. X. Plzeň s okolím a Český les. Sestavil Jos. Kafka. Za 2 kor. Nakl. dr. Ed. Grégr v Praze.

Tři mušketýři. Román Alex. Dumasa, přeložil Jar. Vrchlický. S původními francouzskými rytinami dle kreseb M. Leloira. Seš. 1. Sešit za 25 hal. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

Ochotnické divadlo. Rediguje O. Faster. Sv. 177.: Hříšníci. Hra o 5 jednáních, napsal O. Faster. Sv. 178.: Vikomt z Letorièru. Veselohra o 3 jedn., napsal J. Fr. Al. Bayard, přeložil Jos. Novák. Sv. 179.: Loupežníci. Truchlohra o 5 jedn. Napsal Fridrich Schiller, přel O. Faster. Sv. 180.: Cyprienna. (Divorçons!) Komedie o 3 jedn. Napsal V. S. a Émile de Najac. přel O. Fastrová. Sv. 181.: Jarní vody. Drama o 3 jedn. od Al. Jar. Havránka. Sv. 182.: Pan ředitel. Komedie o 3 jedn. Napsal Al. Bisson a F. Carré, přel. Olga Fastrová. Sv. 183.: Únos Sabinek. Žert o 4 jedn. od F. a P. ze Schönthanů, přel. H. Cimr. Sv. 184.: Krásná Lida. Velká burleskní fraška se zpěvy a tanci v 5 jedn od O. Fastra. Svazek po 80 hal. až 1 kor. 50 hal. Nakl. M. Knapp v Karlíně.

Lékárnický kalendář na rok 1903. Uspořádal a vydal Ph. Mag. L. Schaertler. Ročník XXIV.

Vilímkův jízdní řád pro Čechy, Moravu a Slezsko. Zima 1902—1903. Za 40 hal. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze.

K 7

OBSAH.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., celoročně 14 k. 40 h. Jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1901 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.

ROČNÍK 32. 1902. ČÍSLO 12.

Knihou touto ukončujeme 32. ročník Osvěty.

Svědomitě a vytrvale usilovali jsme po ta drahná léta, by Osvěta čím dále tím dokonaleji v národě plnila svůj úkol a hodna byla úsudku, jenž o ní tak často bývá pronášen: **že má býti v rukou každého českého vzdělance.**

Všem přátelům, kteří snahu naši učinlivě podporovali, z plna srdce děkujeme, i jsme šťastni vědouce, že také budoucně s námi vytrvají ve společném díle.

Zvouce pak již ku

předplacení na 33. ročník Osvěty

slibujeme, že nepřestaneme o vnitřní zvelebení její se vší horlivostí pečovati. Osvícených národovců, kteří o potřebě a důležitosti její přesvědčeni jsou, prosíme, aby každý na svém místě jí pomáhali dobývati nové půdy.

Posud vydáno **381** měsíčných knih Osvěty. V nich uložena jest podstatná čá-t české literatury posledních tří desetiletí. A tak tvoří Osvěta již celou bibliothéku nejvybranějších prací básnických, románových a novellistických, jakož i prací ze všelikých oborů naučných. Práce ty vynikají jak svým výborným obsahem tak pečlivou, lahodnou, dokonalou formou. Proto by Osvěta neměla scházeti v žádné české domácí knihovně. Ani nejstarším ročníkům neubývá ceny, naopak, co rok stávají se vzácnější.

V nastávajícím období novoročním chceme novějším pp. odběratelům poskytnouti příležitost, aby si řadu starších ročníků (nebo i jednotlivý z nich) mohli opatřiti za levnější cenu. Budeme tedy v řečeném období, pokud zásoba stačí, prodávati

ročníky Osvěty 1878—1895 po 8 kor.,

a kdo vezme (za hotové) 5 ročníků, dostane šestý nádavkem. Sleva tato potrvá do konce února 1903, načež nastoupí zase obyčejný plat.

První číslo Osvěty na rok 1903 vyjde již 12. prosince. Abychom mohli ustanoviti náklad, prosíme za brzké zaslání předplatných peněz.

Knihy a obrazy redakci zaslané.

Ottův Slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sešit 440. a 441. (Pohora—Policejní úřady) Sešit po 72 hal. Nakl. J. Otto.

Dějiny umění národa českého. Napsal Ferd J Lehner S četnými původními illustracemi a barvotiskovými přílohami. Seš 12. Za 70 h. Nákl. České graf spol. Unie v Praze.

Josef Mánes. Jeho život a dílo. Napsal a vydal K. B. Mádl. Seš. 13. Za 5 kor. Nakl. F. Topič v Praze.

Brožíkovo album. Prémie Zlaté Prahy. Seš. 14. Sešit po 4 kor. Nákladem J. Otty, v Praze 1902.

Album Zlaté Prahy. Sešit 4. Za 4 kor Nakl. týž.

Česká malířská škola XI století napsal a vydal F. J Lehner. I. Korunovační evangelistář krále Vratislava řečený kodex Vyšehradský Reprodukci a tiskem České grafické společnosti Unie v Praze

Zapadlí vlastenci. Napsal Karel V. Rais. Třetí vydání. Za 4 k. 80 h. Nakl. Fr. Šimáček v Praze.

Touha a láska. Tři novely. Napsala Růžena Jesenská. Ottovy Laciné knihovny národní číslo 196. Nakl. J. Otto.

Bludná srdce. Román Napsal Jos D Konrád. Illustroval K. Rélink. Seš. 1. Za 40 h. Nakl. E. Weinfurter v Praze.

R. 1902. Čís. 12.

OSVĚTA

Pod klášterní střechou.

Píše

mnich **Sava Chilandarec.**

(Dokončení.)

Moje nevěra.

Nevěřím v nynější civilisaci naši.

Se stanoviska vegetariánského mohlo by se činiti tolik výtek, že by jim nebylo konce; hřešíť se velmi mnoho a všemi směry proti poměrům přírodním, kteréž souvisejí těsně s naší organisací. Ale chci zůstati při stavu osvěty, jak se jeví oku nepředpojatému, a posuzovati její škodlivé následky pro člověčenstvo. Obnova věku dává k tomu příležitost. Minulo opět sto let, ale lidé zůstali stejní; chyby, přestupky a zločiny, páchané na počátku 19. století, opakují se také po ukončení jeho. Ve formě leccos se změnilo, ale jádro zůstává stejné. Člověk téměř zoufati může nad pokrokem pokolení lidského. Před stem let byly války Napoleonské, nyní jsme měli válku v jižní Africe a v Číně. Škol bylo za těch sto let založeno množství veliké, ale pronikavých účinků jejich ještě málo viděti. Hygiena se zlepšila, ale nedovedla zničiti nemocí, ba vyvinuly se nemoci jiné, které více hlodají na ústrojí tělesném, než kdy jindy; jmenuji jen podrážděnost nervů. Dosud páchají se hnusné vraždy. Čím více se zvelebuje školství, tím více jest potřebí rozmnožovati nemocnice, blázince a žaláře. Proletariát pera jest kletbou pokroku školního. Všeliké vymoženosti vědy nedovedly zastaviti úpadek člověčenstva. Naše poměry společenské nejsou v souhlase s přírodou; ony snaží se sice ji nápodobiti, ba předstihnouti a opraviti, ale nadarmo; člověk hyne, příroda vítězí.

Krása v umění má se říditi vážnými potřebami přísného života a nemá záviseti na módě, na rozmaru a hlouposti, které podléhají změnám každého jitra a každého večera. Účel života má býti všeobecné blaho. Ale stalili jsme se v posledním století lepšími, spravedlivějšími,

šťastnějšími? Že nikoli, o tom svědčí sensační literatura, zostuzený parlamentarismus, drahý militarismus, sobectví bezměrné, rozpoutaný život rodinný.

Ke konci století nastal boj mezi civilisací západní a východní. Čína zprotivila se vlivům Evropy a jala se vražditi cizince, jmenovitě missionáře. Číňané honosí se starou kulturou, pod kterou žili spokojeně mnoho tisíc let, zalidnili hustě krajiny, svazky rodinné zachovali, a těší se volnosti v práci a umění. Jim není třeba továren na výdělek, aniž potřebují hledati odbytu v jiných zemích; oni pracují tolik, kolik jest jim potřebí, a to bez složitých strojů, jakéž zmrzačují mnoho dělníků a k blahobytu národnímu nepřispívají, leda že vznikne několik boháčů na škodu lidu pracujícího. Za příčinou východní války noviny přinášely nezřídka články, jež obsahovaly výroky vzdělaných Číňanů, kteříž znajíce poměry evropské velmi ostře vystupovali proti požadavkům Evropanů. Jmenovitě vyčítají, že pod leskem evropské civilisace kryje se lehkomyslnost a nemravnost, jež vychovala národy hltavé, nenasytné, kteří nikdy nemají dosti. Čína chová v sobě síly mohutné, které však dosud mlčely z jakés dobrodušnosti. Číňan jest konservativní. Není přítelem vojny; ale nikdo neví, jak bude dále; žluté plémě neproneslo ještě svého posledního slova. Mocnosti evropské osvědčují svou kulturní nadvládu nad Číňany způsobem velmi málo slavným. Pokud budou různé povahy při národech, dotud budou války; válka bývá nezbytností, jako bouře v přírodě, ale ona má rovněž rychle přeletnouti přes krajinu; trváli však válka měsíce a léta, súčastníli se bojů celý národ, nevyjímaje žen a dětí, pak bývá válka nespravedlivá, hlavní její příčinou bývá lakota a vůbec nemravné zásady té strany, která vystupuje jako podmanitel. Zpomeňme si jen, jaký děsivý příklad dala světu Anglie svým vyhlazovacím pochodem proti houževnatým Boerům!

Počátky člověčenstva představuji si jináč, než jak nám je znázornil náš krajan A. Mucha ve svém illustrovaném Otčenáši; listy provedené barvami projevují cit umělecký a vynikají skvělou ornamentikou, ale litografie v tom díle jsou rázu jiného, pošmurného. Já bych si přál, aby těch sedm vět otčenáše bylo znázorněno idylickými obrázky z venkovského života; na místě toho nacházím tlupy postav vzezření divokého, zoufalého, jak z hlubin zemských zdvíhají k nebi vychrtlé údy své a vytřeštěným zrakem dovolávají se pomoci shora. V takové pusté, skalnaté krajině, v těch propastech jistě první člověk nežil; k jeho vývoji bylo potřebí tepla, slunce vše oživujícího; rozum jeho cvičil se nejprve pod vlídným nebem při potravě nejvýživnější, která může dospívati toliko v plodinách šťavnatých za žáru slunečního. Teprv po převratech geologických, když podnebí se změnilo, byl člověk nucen ohlodávati kosti v jeskyních a odívati se kožemi zvířecími. Drsné podnebí přetvořilo prvotní povahu člověka. Jaká původně byla, o tom můžeme souditi z vypravování cestovatelů, kteří popsali obyvatelstvo na ostrovích Tichého oceánu, dokud vliv Evropanů se ho nedotknul; ti lidé měli tělo souměrně vyvinuté, smysly bystré, pohyby ušlechtilé, zdraví pevné: to byly přednosti člověka lnoucího těsně ku přírodě.

Obyvatelstvo prvního ostrova, jejž Kolumbus v Americe objevil, bylo tehdáž jistě šťastnější i četnější, nežli jest nyní.

První počátky náboženství pokládám já spíše za výlev citu pocházející ze srdce vděčného, radostí rozníceného, než za plod strachu a smutku, kterýž by vlastně pocházel z rozbouřeného svědomí, kdežto opravdu prostinká duše člověka v prvotním stavu nemá ponětí o nějakém přestupku. Kdy by náboženství bylo se pěstovalo na základech přirozených, bylo by nepřineslo světu tolik bídy, jak se v skutku stalo. Pomnímeli na záhuby, způsobené válkami náboženskými, pomyslímeli na ohavnosti, které páchali lidé pronásledováním jiných lidí pro náboženství, odvracíme se s hrůzou od toho divadla a stydíme se za to, že pokolení lidské jmenem nejvyšších pojmů snižovalo dosaženou důstojnost svou k surové bestiálnosti. Nadšeně pěl o tom proslulý anglický básník Percy Shelley, a dlužno mu dáti v lecčem za pravdu, ač při tom hrubě upřílišil, když vyhlašoval náboženství za zdroj všeho zla v dějinách. Ale sdílím s ním naději v lepší budoucnost; válek náboženských bohdá již více nebude, neboť lid již prohledl mříž víry a ustálil se částečně na snášelivosti, částečně na lhostejnosti.

S pokrokem v osvětě vyniklo nyní uvědomění národní. Jedni z něho odvozují snahu, aby národové stejného původu přišli pod stejnou svrchovanost, která bývá utvořena k jich ochraně; jiní přestávají na tom, aby každému národu byla dána možnost zachovati se při své národnosti, nechť jest to pod jakoukoli svrchovaností. V národních snahách jeví se ovšem síla mravní, kteráž utvrzuje charakter a vzbuzuje úctu. Ale chyba nastává, když ty snahy vystupují ze svých mezí; nespravedlnost provozovaná jich jmenem budí protitlak, nastávají zápasy, kteréž trvávají až do podlehnutí slabší strany. Války o víru představují věk dětský; spory národní náležejí k pokročilejšímu stupni vývoje mravního. Snahy národní neustoupí kosmopolitismu, neboť ten jest přeludem; národové budou vždy mezi sebou rozdílní, leč by se vyrovnaly hory a doliny a moře neoddělovalo by ostrovů a pevnin. Ale již blíží se činitel jiný, jenž domáhá se silného vlivu při dalším vytváření společnosti lidské; přihlašuje se učení socialistické, kteréž kdy by přineslo umenšení chudiny, spravedlivější rozdělení majetku a zrušení stavů privilegovaných, znamenalo by vlastně pokrok ve směru křesťanském. A co potom, když se to všechno provede? Pak dostane se na přetřes reforma poměrů pohlavních; ona povede k vrcholu vzdělanosti, a bude tím naléhavější, čím více ústrojí tělesné se zvrhne, a ploditi bude nestvůry dle těla i dle ducha. V daleké budoucnosti vidím jakousi strnulost pokolení lidského, jmenovitě Evropanů. Po každém rozčilení přirozeně následuje reakce, t. j. ochabnutí; nemusí to býti zmalátnělost bezčinná, spíš to bude trvalé uspokojení po dobytém vítězství v boji mezi silami fysickými a duševními, ono blahé vědomí v dosažení ideálů mravních; ty ideály hlavně přispívají k utvoření velikých států, jichž zakládání bude i nadále trvalou snahou. Ozbrojený mír jest pernou satirou na poměry nynější.

Kam vlastně spějeme? Nač tolik chvatu v požívání a v zaměstnání? Rostlinstvo sobě odpočine v období zimním, zvířata neodstupují tak snadno od řádu přirozeného; pouze člověk podléhá výstřednostem,

vyžije se. Kolik národů již zaniklo! Asie měla by nám býti výstražným příkladem; možná, že jednou i Evropa bude tak dopadati, že i ona přestane býti vzorem světu. Když se stavěly železnice, říkalo se, že doprava bude laciná; v pravdě stala se rychlejší, ale ne levnější, jakž dosvědčují nářky obchodníků. Nyní přichází na denní pořádek stavba průplavů; opět se ujišťuje, že se tak děje k výhodnějšímu spojení, ale výsledek bude nejspíš týž jako při železných drahách. Akcionáři chtějí míti dobrou dividendu, a provedouli se stavby na útraty státní, zaplatí schodek obecenstvo. Veřejné práce mají pouze jednu stránku dobrou, že dělnictvu poskytuje se výdělek; podnikatelé ovšem při tom shrábnou největší zisk. Ale stavby podnikané hlavně k tomu, aby lid měl zaměstnání, vedou konečně na bezcestí; silnice, železnice a průplavy nebudou se stavěti věčně, jednou dojdou dovršení svého, a co potom začíti s dělníky, kteří se živili stavbami z nouze? Potom se přikročí k stavbám monumentálním, jako pod faraony egyptskými se stavěly pyramidy a sfingy, aby lid měl zaměstnání. Bude množství bílých otroků, lopotících se za denní mzdu, kdežto by v pravdě každý měl vzdělávati svůj kousek země a z ní vytěžiti mnohonásobnou úrodu; jestiť práce rolnická ušlechťující a nejzdravější. Úkolem velkostatků mělo by býti vlastně zachování lesů ve stavu náležitém, což díti se může s prospěchem při velikých celkách a nikoli v rozkouskovaných dílcích lesních.

Jaká byla naše dávná minulost, viděti jest na nynějších divoších. V říši čínské zase máme před sebou kus budoucnosti. Poměry pravěké nazýváme barbarstvím; ale při postupu vzdělanosti znamenáme, že jsme ještě hodně pozadu.

My žijeme ve věku přehánění, přemršťování. Vše přepínáme, zařízení potřebná i zbytečná, štěstí i neštěstí. Proto život náš zdá se býti komedií.

Nevěřím, že bychom někdy cestovali vzduchem; máme dosti nehod při jízdách na suchu a na moři; kdy bychom měli plavati vzduchem, musela by všude býti rozepnuta síť ochranná, abychom do ní mohli padati.

Časový vynález jest elektrotechnika, ale pro pokrok člověčenstva snad zbytečný. Náš průmysl bez toho vyrábí více, než můžeme spotřebovati, tak že výrobky své skoro musíme vnucovati národům jiným. Prospěšněji by bylo využitkovati přebytečnou sílu lidskou ku práci kulturní, která by neplodné pustiny proměnila v zahrady rajské; že jest to možné, o tom svědčí přední Asie; před dvěma a třemi tisíci let žili v Syrii a v Mesopotamii mohutní národové, kteříž šíré nížiny zúrodňovali pomocí průplavů; nyní jsou ty krajiny skoro bezlidné.

Nevěřím v dokonalost našeho vyučování. Přetížení jest nejhlavnější příčinou zlého, jež se nyní jeví ve školách. Kladu vychování nad vyučování, a vzdělanost nad učenost. Kdo zná hbitě čísti, psáti a počítati, zove se vzdělaným. Kdo má náležité vlohy, nechť věnuje se výhradně určitému předmětu, a může pak slouti učencem; tím se stane buď soukromým učením anebo návštěvou škol vyšších; těchto jest třeba tomu, kdo se chce domoci postavení veřejného. V soustavě vychování stavím filosofii do prostřed; filosofem může se státi každý, kdo umí rozumovati a podati zdravý úsudek. Příklad toho máme

v Kmotru Rozumci, jejž nám vylíčil Šmilovský. Držím se přesně prvotního smyslu slova filosofie, což znamená lásku k moudrosti. Snahou moudrosti má býti, vyhledávati ctnosti. Znalost zachovati sobě zdraví, duševní i tělesné, jest u mne ctností nejvyšší; každá choroba zpravidla bývá spojena s úbytkem sil rozumových. Metafysikou nerad se zabývám; vývody její zakládají se na pouhé spekulaci, i podobají se snům spáče. Čím člověk více se učil, tím obyčejně méně ví; výrok ten jest na pohled paradoxní, ale přece pravdivý; učence zžírá nepokoj vnitřní, když přijde k poznání, že čemu pracně se byl přiučil, není v žádném poměru k tomu, co neví. Šťastnější bývá člověk neučený; nepátraje po vědomostech vyšších, stráví mnohem pokojněji dni života svého, nepřipouští sobě jiných starostí než o chléb vezdejší. Aby vyučování stalo se užitečným a příjemným, měli bychom se učiti pouze tomu, co potřebujeme, tedy nikoli předmětům mnohým, jak se nyní požaduje. Znáti všecko, ale ze všeho jen málo, to by nemělo býti účelem návštěvy školní, která nám má pojistiti a okrášliti naše trvání. Naše nynější vzdělání školní má jednu zásluhu, budí a povzbuzuje cit národní. Ale ono také vede na cesty bludné, neboť pokrok v nauce dává vznik otázkám pošetilým, ku příkladu: proč žijeme? kam jdeme? Marně čekáme na odpověď! Vyšší nauku držím vlastně za všetečnost lidskou Člověk baží poznati vše, co vidí a slyší; pouze naproti zákonům přirozenosti své bývá hluch a slep. Proč z jedné hroudy země rostou rostliny dvě i více, jež mají vlastnosti zcela opačné? Kdo podá rozluštění?

Nevěřím, že by umění přivedlo společnost lidskou na spasitelnou cestu pokroku. Jeho vznik a domov jest v osadách nejlidnatějších, v městech, kde obyvatelstvo přesycené požitky touží po změně v radovánkách a požitcích smyslných, a proto tleská pochvalu každému vynálezu, jen když lahodí smyslům předrážděným.

Nevěřím, že by krása byla vrcholem všech ideálů. Ona podléhá proměně, jako vše na světě, jest podřízena zákonům vývojovým, tedy nemůže se jí rozuměti v běžném slova toho smyslu. Pravda, krása, dobro, to jsou pojmy velmi nejasného původu; pocházejí více méně z domýšlivosti a z obrazotvornosti. Často držíme něco za pravdu, a později se dokáže, že to byla lež; učinili jsme skutek zdánlivě dobrý, a pak se přesvědčíme, že měl účinek neblahý; co v mladších letech vidělo se nám býti krásným, v stáří nenalézáme v tom nic, co by hovělo naší krasochuti. Podobně bývá též i naopak. Rozdílní národové mívají také různé názory o kráse, též i o pravdě a o dobru; ty názory někdy velice se rozcházejí, pročež pojmy ty nemůžeme vyměřiti s naprostou platností. Kolik plemen lidských, tolik rozdílných esthetik by se mohlo napsati, a teprv výbor z nich mohl by poskytnouti látku k rozřešení otázky, co jest krásné. Krásu věčnou, pravdu jedinou, hledal bych pouze v přírodě pod kterýmkoliv podnebím, u kteréhokoliv národa: neboť co se děje podle nezvratných zákonů přírodních, to jest zajisté dobro, z něhož člověk může se těšiti. Nejsem nepřítelem umění, ale nekladu na ně tolik váhy, jak se stalo nyní zvykem u národů vzdělanějších. Vůbec držím umění za následek nudy tělesné, neboť člověk, nezaměstnáváli se hmotně, pak zahloubá se do tajností duševních,

básní, rozumuje, kritisuje, nebo hraje, maluje a tančí. Pouze sochařství a řezbářství mohou vytvořiti něco krásného, když jsou jim po ruce vzory vývoje nejdokonalejšího. Ani pravda není to středisko, v kterém by se mohly setkati všechny směry vědecké a umělecké; co jest pravda, nikdo neví, rovněž jako se neví, co jest krása. Až dovedeme vyložiti původ světla a zvuku, magnetismu a elektřiny, tíže a pohybu (neboť nynější výklady těchto zjevů přírodních jsou pouhé domněnky), pak teprv snad nabudeme ponětí o síle, která působí, aby krev proudila v žilách našich a vzbuzovala otázky a pochybnosti o všech těch záhadách světových. Nevěřím, že by pokolení lidské kdy k tomu dospělo. Marné úsilí! Základem jsoucnosti naší jest ovšem příroda; zákonům jejím musíme se podrobovati, my jich také užíváme v životě praktickém, ale ony zůstávají nám nevyzpytatelnými v příčinách a v účinkování svém.

Já dávám přednost citu před rozumem. Cit bývá původem všech ideí, a rozum obírá se více hmotou a vede k materialismu. Ve školách hledí se nejvíce ku vzdělání rozumu; cit naproti tomu má vznik a útulek v rodině. Děti nad svůj věk rozumné jsou bez mládí veselého a šťastného. Nevěřím tomu, že by cit mohl se vykládati za nemoc mozkovou. Cit závisí na pohybu krve; kde teče krev, tam jest i cit.

Filosofii nelze vtěsnati v jednu soustavu; neboť každý národ má své zvláštní mudrosloví, ba každý samostatně myslící člověk se více méně liší od druhých v názorech svých o dobrém a o zlém. Jsou to tedy body, mezi kterými se otáčíme, jako na kolotoči; dle povahy své kloníme se na tu či na onu stranu.

Spisovatel má především státi se člověkem celým; potom teprv, máli vůbec nadání, plody jeho budou užitečny všeobecnosti.

Láska k veškerému tvorstvu má býti obsahem pravého náboženství. Jedině láska spojená s dobrotou může docíliti úspěchu.

Naděje u mne má vrch nade všemi ctnostmi.

Nevěřím v bezbožství. Přírodní zákony jsou nejlepším svědectvím pro jsoucnost Boha. Že bezbožník existuje, to hned jest důkazem plným proti jeho tvrzení. Aby se přesvědčil, dlužno vzíti ku pomoci pravdy skutečné a makavé. Svět stojí podle zákonů přírodních: povždy bude kámen hozený do výšky padati dolů, voda téci po spádě, stromoví růsti do výšky k světlu, živočišstvo se množiti a člověk hověti svým vášním. Kdo věří v souhrn těch zákonů, věří také v Boha, jenž následovně všude se jeví na zemi, kam slunce svítí, kde voda teče, vzduch čistý vane, rosa se tvoří. Zátiší lesní jest onen ráj, po kterém máme toužiti ještě za živa; ale nesmíme tam přenášeti ty věci a starosti, kterým jsme přivykli. Ejhle život andělský na zemi!

Již od věků nepamětných vmyslil se člověk do postavení aspoň poloboha, a teprv theorie Darwinova strhla jej nemilosrdně s toho nebe a poukázala mu místo vedle zvířat. On se vzpírá tomu snížení, ale přes to chce jen dobře jísti, píti, spáti, ploditi se, a to vše bez rozmyslu, z pouhého pudu sebezachování, právě jako zvíře. Dle zpráv novinářských byla z Ameriky vyslána učená výprava na ostrov Javu, aby tam vypátrala tvar prostřední mezi opicí a člověkem, jenž prý se tam dosud nachází. Možná, že tomu tak jest, neboť Malajci, bytující

uvnitř velikých ostrovů, svou plachostí, vychrtlostí a divokostí připomínají skoro více na zvíře než na člověka v našem smyslu. Podobně můžeme se domnívati, že v tropických lesích v Africe a v Americe žije bytost pojmenovaná od učenců pitekanthropos, opice-člověk, která mezi plemeny bílým a žlutým již vyhynula účinkem změněného podnebí, neboť kde bývala někdy vegetace tropická, tam nastaly pouště ledové a písčité.

Nevěřím, že by měl kdo právo nazývati člověka bestií. Který spisovatel tak činí, sám sebe snižuje. Přese všechny chyby, surovosti anebo zločiny, kterých se člověk dopouští, má přece rozum vyvinutější než všeliký jiný tvor, a ten rozum konečně vítězí nad nevědomostí, ušlechtí pud přirozený a pobádá k družení. Strach jest nejmocnějším činitelem při sdružování, jak obava před pohromami živelními, hladem, tak i před nepřáteli. Družení jest výsledek rozumu přemýšlejícího, což nebývá při zvířatech, nechť jsou obdařena i největším vtipem.

Nevěřím ve svobodnou vůli člověka. Jednání člověka vychází ze zvyků dobrých a zlých, kteréž vznikají a trvají účinkem úkazů kosmických a jinými vlivy. Jinak jest rozpoložen člověk za počasí suchého než za mokra, jinak v studenu než v teple, jinak při nebi jasném než při pošmourném, jinak soudí za hladu a nouze než v přepychu a sytosti, jiný bývá v stavu zdravém a jiný za choroby tělesné. Vůbec nelze nalezti činitelů, jež by poukazovaly na svobodnou vůli duševní; ta byla teprv později na světlo vytažena od přísných mravokárců, podle nichž člověk jest hříšný již od narození svého. Nelze zapírati, že náklonnost ke kažení a ničení jest člověku jako vrozena; ale nechť se toho dopouští za účelem výživy nebo z jiné potřeby tělesné, postupem vzdělání rozum nabývá převahy nad původní surovostí a navádí pak ke mnohým ctnostem.

Báti se tak zvaných věcí posledních, nazývám pošetilostí. Smrt jest zákonem přírodním, rovněž tak nevyzpytatelným jako všechny ostatní. Nač se strachovati smrti, nač hloubati o životě záhrobním? Kdo v tom vidí útěchu, nechť si představuje svou budoucnost dle libosti a těší se na rozkoše a radosti necítěné; člověku rozumujícímu dostačí, když sobě řekne: Úmrtím dokončím svou pouť pozemskou, co potom následuje, nelze věděti, než sotva tušiti. Co jsme vlastně? Hmota oživená; magnetičnost a elektřina udržují její činnost, krev dává posilu a tvoří tělo, nervy vzbuzují všech pět smyslů. Chcemeli pátrati po vzniku života, máme úkazy jeho sledovati také při tvorstvu nejnižším, pak při vyšším, a konečně zabývati se životem lidským. Krev jest velecenná tekutina v neporušenosti své, ale jinak jest zárodkem všelikých nemocí; ona vyžaduje vzduchu čistého a pokrmu nerozčilujícího, aby nevzala zkázu v součástkách svých; ona jest živitelkou naší; při prvním oběhu svém probudí pud sebezachování, kterýž později pod jmenem rozumu vede buď k smyslnostem nebo ke ctnostem. Působíli na krev hlavně dieta žaludková, nervy udržují se opět dietou mozkovou: každé přílišné namáhání je seslabuje, přirozená energie se ztrácí, až konečně přiblíží se úpadek. Vykrvácíli člověk, ztrácí duši. Věřímeli v nebe a peklo, kterých přece nevidíme, proč bychom nemohli věřiti, že také zvíře má duši, když nalézáme u něho skoro

všechny vlastnosti duševní, které obyčejně přikládáme člověku? Co přejeme sami sobě, proč toho nepřejem tvorům jiným? Nač popíráme zvířatům právo k životu? My je hubíme, pronásledujeme, jíme je, jsme sobci, ale nikoli křesťané ideální. Zvíře má duši podobnou jako dítě; vždyť nám jasně svítí z očí jeho; tomu nás učí pozorování v přírodě a jmenovitě život mláďat. Včelaři dosud nevyzkoumali, kterak včela vracejíc se z pastvy, nalezne vždy domov svůj; kdy by do ní vkládali duši, našli by snadno odpověď. Jednou natřel jsem v létě Dzierzonský úl novou lněnou barvou, stará byla žlutá, nová červená; včely však nedaly se mýliti: ačkoli úl, vyjma letátko, nabyl vzezření zcela nového a zaváněl fermeží, ony přece našly rodiště své tak dobře, jako venkovské dítě nalezne rodnou chaloupku svou, třeba její stěny byly se přebarvily tou nebo jinou barvou. Při tom působí všechny smysly souhrnně, což jsme se naučili jmenovati prostě pudem.

Způsob života určují dojmy, které přijímáme od rozmanitých vlivů zevnějších, kteréž nás ovládají dle ústrojnosti naší. Slabé nervy jsou znakem seslabení fysického, výsledek života abnormálního. Lidské trápení jest ono vědomí, že člověk žil nerozumně, oddával se pošetilostem, jednal proti svému prospěchu. Jsem však přesvědčen, že kdy by týž člověk narodil se znova, jednal by zrovna tak jako dříve. Jest to naším osudem, že poznáváme dobré skutky teprv, když jsme se ocitli na kraji života, kde opona již padá. Nervosní lidé potřebují, aby jejich životospráva byla zařízena přísně. Hodilo by se, aby rozervanci žili v ústavě na způsob kláštera zřízeném, v jisté odloučenosti a nucenosti.

Indická magie nám ukazuje, jakého zdokonalení, jaké divotvorné síly jest člověk schopen. Každý má v sobě takořka zárodek božství, a závisí to na spůsobilosti jednotlivce, zdali se vyvine a rozkvete k plné kráse; ovšem takový musí se vystříhati všech výstředních vymožeností kulturních.

Člověk vzdělaný, obyčejně nad prostřednost citlivý, představuje si život chudých v barvách velmi křiklavých; onť soudí podle svých potřeb a návyků, bez nichž nechtěl by býti. Bohatství není pojmem ustáleným, ani určitě měřitelným: nikdo není dost bohat; kdo něco má, chce míti více, kdo má mnoho, chce míti ještě více, a tak to jde bez přetržky nahoru.

Diplomati prý dlouho žijí. To může platit pouze o diplomatech stupně vyššího, kteří nemají jiných starostí, než jen spřádati léčky politické. Jsouli povahy zlobivé a svárlivé, tím lépe se jim daří; jistě se cítí ve svém živlu, mohouli způsobiti větší politické zmatky.

Nevěřím, že by práce člověka, jenž ji má za povinnost a komu dělá potěšení, měla slouti plýtváním; neboť co vykoná, bývá vypočteno na trvanlivost. Založímeli sad, budou na nás vzpomínati lidé, kteří sobě budou hověti v stínu jeho; budou nám žehnati, nechť jsme již dávno zemřeli a kosti naše již setlely. Nad modlitby cením výše skutky.

Přání gratulační jsou každoročně stejné: odsuzují minulost a odkazují k budoucnosti, jako výroční Sylvestrovská řeč, kterouž po mnoho let míval Alois Gallat v Sůvě Chrudimské. To jest: mýlíme se vědomě, ale nezříkáme se klamu; dokud žijeme, vždy znova upadáme v omyly a chyby své.

S ideály jest právě tak, jako s bohatstvím: jak jich kdo částečně dosáhne, vznikají mu nové až do nepřehlednosti. Peněz a ideálů člověk nikdy nemá dost.

Účelem života bývá žíti krásně, t. j. býti spokojen postavením, jež nám osud uštědřil. Leckdo žije šťastně, ale nevědomky, a poznává to teprv, když ten stav minul. Vyhnáním z ráje člověk teprv nabývá ponětí o tom, čím mu ráj byl.

Nevěřím v návrat mladosti. Spíše může se mluviti o návratu zdraví. Dětmi můžeme se státi kdykoli, ale k dosažení zdraví jest především potřebí času.

Po ženské emancipaci touží hlavně ty ženy, které nemohly se provdati. Žena ví, že její blaho záleží ve vykonávání povinností mateřských; dejte jí příležitost k založení spořádané domácnosti, a ona přijme trpělivě na sebe jho manželské.

Také nevěrou hlubokou nevěřím v uspokojení Makedonie. Evropské mocnosti podnikly novou výpravu argonautskou do nejzazšího východu, předstírajíce ochranu plemene žlutého. Ale v Evropě úpějí křesťané bílého plemene pod vládou tureckou, poněvadž nikdo nestará se o provedení autonomie, která byla Makedoncům slíbena na kongresu Berlínském roku 1878. Jiné částky Turecka buďto se osvobodily anebo nabyly nějaké samosprávy; Makedonii z mohutných vítězství ruských a z míru Svatoštěpánského zůstalo jen zklamání, a nádavkem k tomu oklamána byla smluvou Berlínskou. Ježto domácí školství značně se rozmohlo, Makedonie má nyní svou intelligenci a domáhá se práva svého. Především schází Makedonii hmotný pokoj, pořádek policejní; loupeže jsou tam denním zjevem a ohrožují bezpečnost osoby i majetku. Prostému venkovanu zapovídá se nositi zbraň, jenom zavěrací nůž na chléb smí u sebe míti; následkem toho jest vystaven všemu týrání a odírání, jež nad ním provozují hlavně mohamedánští Arnauti. Na Svaté Hoře Athonské pracuje přes zimu mnoho Makedonců, kteří po sv. Jiří vracejí se odtud k domovům svým, a to v tlupách, aby se ubránili výpadům loupežnickým. Před dvěma lety se stalo, že jedna tlupa po pětidenním pochodu, když již se blížila k poslednímu noclehu, byla přepadena od čtyř Arnautů, kteří žádali peněz; dělníků bylo do 40 osob, měli tedy přesilu, ale hole jsou špatnou zbraní v rukou mládeže a starců; vůdce dělnické tlupy udeřil jednoho z loupežníků svou holí, ale byl na místě zastřelen, čtyři jiní byli poraněni, ostatní pak se rozutíkali jako kuřata před ostřížem. Ti, kteří zůstali na místě, byli oloupeni, a pak se léčili z ran svých, i zůstanou nejspíš mrzáky na celý život; žena a děti zabitého vydány jsou bídě.

V měsíci červnu 1901 minulo 20 let, co jsem vstoupil do Chilandaru. Nevěřím, že bych byl jinde mohl najíti více uspokojení a klidu, než pod střechou klášterní. Rodinné slasti a radosti mají protiváhu v starostech rodinných a společenských. K mysticismu jsem nepřilnul; mnohem více kloním se k stoicismu. S přítomností hledím se vždy spřáteliti, věda, že ona teprv, když se stane minulostí, nabývá nádechu poetického a ztrácí při tom stránku prosaickou, materialistickou. Víra moje patří tedy budoucnosti; následovně jsem rozhodným optimistou.

Pražští měšťané čeští a němečtí
v XIV. věku.

Statistická studie

od

Zikmunda Wintra.

(Dokončení.)

V šestém desítiletí — od r. 1374 do 1383 konšelé Staroměstští přijali 520 nových měšťanů. Počet to dosavad největší. Možná, že za tehdejšího spojení dvou měst Pražských písař omylem zapsal některé Novoměstské lidi do knihy Staroměstské. Při třech je to zřejmě udáno, že jsou přijati za měšťany do Města Nového. Přes to jest patrno, že Staré Město mohutní, měšťanů, řemesel i všelikých živností přibývá. Je to doba, v níž Karel IV. s tímto světem se rozžehnává a nový král nastupuje.

Ke konci života Karlova jednota Starého Města s Novým roztrhla se (r. 1377), Staroměstským Němcům vládnoucím tedy uvolnilo se, přestalo přímé působení českého Města Nového v německý radní dům Staroměstský. Z rozkazu Karlova zbyla v platnosti bez pochyby jen polovice. Totiž ta, že konšelé němečtí nesměli odpuzovati českou řeč ze svého soudu. Ale aby pouzí Němci nebývali konšely, toho nebylo zachováváno. V Tomkových seznamech konšelských od r. 1377 do 1381 není Čecha, r. 1382 mohl by býti Vácslav Svachův muž český; rok potom shledáváme v konšelech Čechy dva.

Kdežto v Novém Městě český jazyk vládu latiny v knihách protrhl hned počátkem XV. věku, na Starém Městě panuje vedle latiny ve všem všudy úřední němčina, které nový král Vácslav nikterak nepřekáží. Čechové sice rostou, ale Němci rostou též, a tudíž nebude svrchu psaný veliký počet nových měšťanů bez bojovného významu.

Mezi novými měšťany v tomto období zapsáno osmdesát, z jejichž křtěných jmen o národnosti nelze souditi bezpečně. Toť 15%. Českých měšťanů spočítali jsme 110; tedy o dva víc než v předešlé desítce let. Příbytek to maličký, ale přece jen vzrůst, a kdo ví, jakým zápasem docílený. V percentech jest počet Čechů jen 21%, tedy číslo proti předešlým časům pokleslé, jestiť menší nežli v desítce prvé (1324 až 1333). I to svědčí o zápase, v němž Němci se drží statečně.

V ostatním počtě obsaženi jsou: jeden Vlach z Florencie, jeden Nizozeman, Flander, Karas z Míšně není Němec, Ronczlaw z Žitavy a Jura de Karinthia též tak. Ten jest asi Slovinec. Zbývají tedy Němcům 324 osoby či 62%. Z toho čísla hledí zápas národností nejzřejměji. Proč by jináč se němečtí přistěhovalci sem hrnuli? Že by po smrti Karlově začal se nějaký obzvláštní rozvoj národohospodářský, jenž by lidi cizí lákal a volal, o tom nikde stopy. Vše jde za kolik let cestou starou, v začatých dílech se pokračuje. Není výkladu jiného, než vždy ten, že Němci chtěli si svou starodávnou baštu v zápase národním, jenž byl stále prudší, upevniti buď jak buď. Nevadí, že kon-

šelé při tom hleděli i na svůj prospěch hmotný: jeť zapsáno, že r. 1379 dal Goblinus de Monte (z Hory) 32 groše, o kteréž se páni mezi sebou rozdělili.

V tom zápase Němci se volají. Důkaz o tom již první zápis r. 1374, jenž — a to též význačno — svědčí Novému Městu: „Gerhardus de Ach“ — Gerhard z Cách — přijímá městské právo „in Nova Civitate“ a ručí za něho „Johannes de Ach“. Nebo r. 1381 přijat v měšťany Barhardus de Westvalia šenkéř, za něhož ručí Henricus Westvalus.

Místa, z nichž Němci v tomto období přibyli do Staré Prahy, jsou: Augspurk, Ašpach, Ach (Cáchy), Aldenburg, Breitenbach, Brunna, Brod Německý, Busaw (Busau?), Belin (Belin v Sev. Něm.), Budějovice, Budišín, Cahlov (Freynstat), Čáslav, Drážďany, Enns, Efferding (Efferding v Hor. Rak.), Erfordia (Erfurt), Essling, Freysingen, Gmunden, Geilnhausn, Grispach (Grisbach v Badenu), Grunheym, Grecz (Hradec), Halberstadt, Hiršperg, Cheb, Chrudim (Crudem), Chomutov, Ingilnheym (Ingelheim), Ingelstat, Kadaň, Koln (snad rýnský) a Kolín, Kostnice, Kouba (Cham), Krakov, Lambach, Landhut, Lencza (Lanz v Prus.?), Lublaw (Lüblov v sev. Něm.), Markburg, Míšeň, Mohelnice, Munchen (Mnichov), Mutra, Mühlberg, Mühlhausen, Nové Město Pražské, Nisa, Nové Město na Moravě, Norimberk, Nussweyg (?), Olomouc, Oustı, Opava, Pabenberg (Bamberg), Perno, Plavno, Pleygessel, Plzeň (tři odtudž, jeden slul Parcifal), Prevononia, Rakovník, Roblicz, Rechnicz, Reutlingen. Řezno, Rotenberg, Salcpurk, Slavkov (Slackenwerd), Theschin, Steyer, Teplicz in Ungaria, Truhling, Torgaw, Tuln, de Westvalia, Vídeň, Wilhelmswerd (dva odtud) Vratislav, Würzburg, Výškov, Zahaň, Zhořelec, Znojmo, Žatec, Žitava. Místa, z kterých Čechové přišli do Starého Města za měšťany, jsou: Ausk super Lozicz, Benešov (4 osoby), Bělá, Bestrovic, Boleslavia, Budějovice, Budyna, Čáslav, Čečelice, Domažlice, Dřebčice (Dřevčice), Drást, Dub, Hora, Hořovice, Hostivař, Hradec Jindřichův, Jedibaby, Jičín, Kagrowicz (?), Cobobcza (?), Kladsko, Kolín, Cladruna (Kladruby?), Krassec, Libochovice, Lípa, Louny, Litoměřice, Landškroun, Lycolaw (?), Meczisire (?), Most, Myšlov, Mnichovo Hradiště (de Monachorum Gredis), Nabočany, Netolice, Ohwaleticz (Chvaletice?), Pacov, Plzeň, Podskalí, Police, Pomynice, Poczapel, Poděbrady, Solicz (Soleč?), Slané, Skury, Strakonice, Stříbro, Špremberg, Švihov, Turnov, Valovicze, Velcze, Velvary, Vídeň (odtud Milicz), Záhořany, Zbraslav, de Zaicz (Zaječice?), Znojmo.

Mezi měšťany, co do národnosti nejisté, položili jsme Petra a Mikoláše Prusy (Prutenus de Nova civitate in Prusia). Důsledně pro své latinské jmeno i Crux de Biechowicz institor musel býti vřaděn mezi nejisté, ačkoli zcela dobře mohl to býti uvědomělý Čech slovutný kramář Kříž, spoluzakladatel kaple Betlémské.

Co do zaměstnání nových měšťanů budiž uveden na prvním místě pověstný císařský apotečník Angelus (Anděl) Vlach, jejž konšelé přijali za 32 grošů roku 1379.[1]) Majitelem povědomé botanické zahrady a domu na Novém Městě ovšem byl už dávno (již před r. 1360).

[1]) Dle seznamu Teigova v Almanachu. Tomek (v D. Prahy II. 486) má rok měšťanství Andělova 1380.

Pak z r. 1380 a 1381 stojí za zmínku čtyři lidé podivné živnosti: slují cyrologové, tedy nějací hadači z ruky. Jeden je cyrologus Hermann z Erfurta, jiný zove se Herbordus Pyk de Ingilnheym, ručí zaň muž z přední pražské rodiny Čottr, třetí cyrolog má pouhé jmeno Jakub, a nedí se odkud byl, aniž kdo za něho ručí; poslední jest Nicolaus de Weidhofen, cyrologus, za něhož ručí obci magister Johannes medicus. R. 1383 uvádí se mezi měšťany jiný medicus — magister Johannes z Prus. Třetí medik v měšťany přijat r. 1381; slul polo česky z pola německy Pešík Briger, za něhož neručil nikdo, ale konšelé prý byli spokojeni. Za zmínku stojí Marsso (Mareš), marstaléř královny anglické, Anny, přijatý r. 1381. Pokládáme ho za Čecha dle jmena a pak i dle českého pojmenování živnosti dvorské jeho: marstallerz. Naposled zmíněna budiž ještě Mára, vdova po Friczlinovi, císaře Karla čeledínovi, jenž pečoval o komnaty.

Po stránce řemeslné a živnostenské uvedeni v seznamě po jednom barbíř, hřebenář, hrnčíř, chmelař, kamenník jeden — slavný to Petr Parléř, jenž uveden prostě slovy: Magister Petrus, operis in castro artifex, acquisivit ius civile dans XXXII gross. Staroměstským měšťanem stal se v den sv. Šťastného r. 1379. Na Hradčanech byl svatovítský stavitel konšelem už r. 1360. Dále zapsáni jsou v měšťanství, dva konváři, čtyři rotšmidové (kotláři), z nichž jeden Čech, dva kováři, koželuh, kožešníků dvacet jeden, kramářů šestnáct, krejčí čtyřicet sedm, z nichž sedmnáct Čechů nepochybných. Mezi krejčíři jest r. 1379 Adam, sartor domine imperatricis, krejčí císařovnin. Kroječ suken zapsán jeden, krumplíř též jeden, Ješek, rodem Čech, na důkaz, že umění vyšívatelské naši lidé uměli jako jiní cizí. Kupci psáni tři, malíři dva. Ti jsou Němci; jeden Johannes Rogel z Halberstadtu přijatý v obec měšťanskou r. 1379, jiný Heinricus Pistor, maler de Patavia (Pasov), přijatý r. 1383. Mečíři uvádějí se tři, mlynář, nitař po jednom; nožířů tři a dvacet, v nich jeden zřejmě Čech; ostrožníci zapsáni dva, pasíř jeden, paterníci (růženečkáři) dva, oba Čechové, jeden z Police přišel, o druhém se dovídáme, že sedal před chrámem Týnským (zajisté s pateři svými). Pergameníci psáni tři, platnéřů šest, postřihačů suken sedm, plavec a pouzdrař po jednom, puléř, jenž hladil kameny drahé, tolikéž jeden, řezník jeden, řemenářů pět, z nichž dva Čechové, rukavičníků osm, z rybářů pět (jeden Čech), sladovníci tři (dva Čechové): soukenníci tři (jeden Čech), šenkéřů deset (pět Čechů), ševců čtyřicet devět, z nichž 17 Čechů. Mezi nimi jeden ze „Swyhob“ slul Symon Žižka. Dva živnostníci zapsáni jmenem mango, to jest buď koníř nebo tarmarečník nějaký. Tandléř nepochybný uveden jeden, byl Čech. Tobolečníci zapsáni dva. Uzdařův uvedeno šest, jeden z nich Čech; valchař jeden, vetešníků (renovatores — vždy nevíme jací, ševci-li či krejčovští) psáno osm, z nichž dva Čechové, voskář jeden, Čech; vozka též jeden, Čech; prvně se vyskytuje zrcadelník a zámečníci (seratores) a to tři, zlatníků zapsáno osmnáct, některý opět z Vídně. Mezi zlatníky důležitý Vítko z Velče (r. 1383) a Ješek ze Slaného (r. 1381) pro důkaz, že naši lidé dotýkali se vzácného drobného umění toho též jako jiní cizí. Naposled uveden budiž v živnostech jeden železník.

Příčinou řemesel abychom si v tomto období ještě všimli sklenáře Svatoslava, zajisté Čecha, jenž r. 1375 zapsán jakožto rukojmí za nového měšťana Jakuba, rybáře z Oustí. Mezi rukojmími psán ponejprv „bortner" tkaničník, pak také jeden kostkař (taxillator), jehož samotná existence svědčí, že se robením kostek dobře uživil a na měšťana zbohatl; pak se uvozují mezi rukojmími dva hodináři, řemeslo na svou dobu převzácné, ne že by v Čechách nebylo hodin, ale robili je zámečníci nebo kováři. Horologista orlojník svědčí o jemnějším dělení práce, je to odborník a orloj jeho zajisté bude již rázu astronomického. Jeden horologista, Martinus, uvádí se r. 1376, ručí za kohosi z Kadaně příchozího, druhý zapsán v rukojemství r. 1381, sluje Albertus a ručí za nějakého německého krejčího. Martina hodináře Tomek (II., 379) zná z jiného pramene a zove ho císařským orlojníkem; druhého Alberta zná též, ale poznal ho teprv v počátku XV. věku, kdež ho nalezl, an spravuje a řídí orloj na radnici Staroměstské. O národnosti těch vzácných řemeslníků nelze nic bezpečného praviti.

Na konec snad stojí za zmínku, že konšelé jednomu r. 1380 uložili, aby donesl list ze Slavkova, kterak se tam zachoval. Prvá v těch knihách zmínka o listě zachovacím v XIV. století.

Poslední období století XIV. zahrnuje v městské knize již jen devět let. Rokem 1384 začíná se, rokem 1393 přestává. Kniha dál nic nevypravuje. V tom devítiletí nových měšťanů spočítáno 242, v nich 40 (16%) co do národa nejistých, Čechů rodilých však jen 40! Jen 16 procent! Odpočítámeli jednoho Polana z Varšavy (de Barschaw) a dva Nizozemce, Vlachy dva a jednoho Francouze z Remeše, zbude Němců počet 156 čili 66 procent! Čechové poklesli proti předešlému období z 21% na 16% a Němci vzrostli z 62% na 66%! Trváme, kdy by zápas Čechů s Němci nebyl ani odjinud znám, že by nebylo fantasií viděti v pouhých těch číslech jen boj a boj. Němci se brání českého návalu a poslední číslo mluví, že Němci zase sesílili.

K Němcům tentokrát nepočítali jsme jednoho muže, jenž má jmeno dočista německé. Je to z r. 1384 Johannes Stuckfuchs de Sittavia. Přes německé jmeno pokládáme ho za Vlacha, byltě rodný bratr Florenckého apotečníka Anděla. Jmeno německé utržil si bezpochyby přezdívkou.

Němci přišli v tomto posledním období skoro s týchž měst čelnějších jako jindy chodívali. Uvádějí se: Amberg, Augšpurk, Brno, Duringia, Erford, Eilburg, Efferding, Eylau, Falknov, Freiberg, Furt, Fulsecke, Gyndisch, Heidenreichsteyn, Hof, Hechsberg, Hersbruck, Cheb, Kouba, Kadaň, Kralovicz, Colpicz, Míšeň, Most, Mýto, Munichen, Nuemburg (Nimburg), Norimberk, Nisa, Orling, Olomouc, Pabenberg, Perno, Pernecz, Popovicz, Poltens, Plaven, Patavia i Passaw, Ranczburg, Řezno, Slané, Solnohrad, Smalkalden, Sunsheym, Strasburg, Thufstein, Tirna, Ústí n. Labem, Vitoraz, Würzburg, Vídeň, Weyda.

Od jednoho, jenž přišel z Freibergu, konšelé r. 1389 chtěli litteram conservacionis. To by mohlo svědčiti, že němečtí konšelé i při horlivém posilování své posice v Praze byli přece opatrni stran jakosti příchozích svých rodáků.

Čechové v obec přijatí přišli tentokrát z Čečelic, Chotěboře, Kněževsi, z Hory, z Klatov, Klukovic, Kouřimi, z Kovař (Kovářov?), Libuchova, Litoměřic, z Lossim (Losina, Losiny?), z Mnichova Hradiště, z Obernice, Rakovníka, z Slaného, Stříbra a ze Zvazan (Zvozno).

Patrámeli na konec, kteraké byly živnosti a řemesla v nových měšťanech zastoupena, podává se nám tento seznam. Jsou tu především tři ouředníci městští: Ulricus de Falknaw, písař města našeho (civitatis nostrae); Gregorius de Olomucz, stejně písař městský, a Laurencius subiudex. Nebude bez příčiny, že kniha při těch městských úřednících, kteří se stávají měšťany, výslovně klade důvod, že mají domy.

Dále nalezli jsme jednoho apotekáře, mezi rukojmími shledáni dva barvíři (r. 1388 farberer); v nových měšťanech dále spočítáni čtyři bečváři, z nichž jeden člověk český; cínař přijat jediný; mistr, jenž robil číše, jeden zapsán; flašnýř (klempíř) a hřebenář zapsáni po jednom, kalamářník (Vincencius calemaria faciens r. 1393) zapsán jakožto vzácnější řemeslo mezi rukojmími; dále v měšťany přijati dva koláři, tři kramáři, deset krejčí, mezi nimiž čtyři Čechové; jeden z krejčí zapsán jmenem calligator, tedy odborník v šití kalhot; pocházel z Luticha; jiný, Mareš de Lossim, byl krejčí Anny, královny anglické (r. 1387). Konvář zapsán jeden, též tak kovář, kupec, kožešníků bylo jedenáct, lazebník jeden, malířů tentokrát dvanáct! Osm buď domnělých buď skutečných českých mezi nimi. Umění patrně roste a naši závodí s cizinci. Ti malíři jsou: r. 1387 Rubein pictor de Montibus (Rubín z Hory); tohoto Rubína němečtí spisovatelé — aby ho nemuseli přičísti k Čechům — vykládají za Romana; drží se při tom ovšem jenom jmena. My však držíce se téhož jmena, jež bývalo i od českých lidí užíváno, týmž domnělým právem můžeme prohlásiti malíře Rubína z Hory za umělce českého. Jiný malíř z r. 1390 jest Vácslav z Klatov, vitreator et pictor (sklenář a malíř); teň jistě Čech; za něho musel zlatník Mates ručiti; roku následujícího přijat Claus de Erfordia „sine fideiussione, quia pictor.“ Přijat tedy bez rukojemství. jen tak zhola, „jelikož malíř.“ Vtírá se myšlenka, že přijat lehce, jelikož německý malíř. Za svrchupsaného Rubína a Klatovského musela býti záruka. Týž ještě rok 1391 přijat bez rukojmí malíř Petrus Regenpogen, jehož rodiště neudáno; s ním zároveň zapsán Georgius Poloner (Polák) de Münsterberg. malíř, též „sine fideiussore“ (bez rukojmí), stejně tak přijat malíř Petrus de Plas. Ten byl bez pochyby Němec. Naproti tomu téhož roku zapsán malíř Thomas, malíř Nicolaus de Chotwors (Chotěboř), jiný malíř Nicolaus, Michael de Praga, Francs syn Witkonis (Vítkův) a Johannes de Vosna. Ti všickni, ač byli také malíři, zapsáni s rukojemstvím, tedy s okolky stěžujícími. Tušíme v těch šesti umělcích Čechy; proto snad jim byl přístup znesnadněn.

Mečíři dostali se mezi měšťany v tom posledním období dva, nožířů sedm, z nichž dva čeští, ostrožník jeden; pateřník vyskytuje se tentokrát zase, ale jen v rukojmích. Jest z Nymburka. Též tak mezi rukojměmi dva jsou postřihači suken, oba Čechové. Platnéři mezi měšťany přijati dva, puléř kamení drahých jeden. Vyskytuje se po prvé také jeden řezáč čili řezbář (pildsniczer). Sluje Kuncz. Asi Němec. Přijali ho r. 1391 „sine fideiussore,“ bez rukojmí). Rukavičníci přibyli

do Prahy Staré dva, tolikéž sedlářů, sklenář jeden. Soukennické řemeslo zastoupeno třemi osobami, z nichž jedna — Kuna textrix panni r. 1392 — jest žena. Svícník přijat jeden, šenkéři tři, ševců deset, v nich tři Čechové. Jeden z rukojmů r. 1385 sluje Smil a byl švec krále Václava IV. Tkadlec uveden jeden, tobolečník též tak, uzdaři čtyři, z nichž dva Čechové, valchař a zámečník po jednom, zlatníků pět.

V rukojmích vystupuje r. 1393 slavný Petrus (Parléř) lapicida de castro Pragensi. Ručí za nějakého Němce ze Štrasburka.

Jakož svrchu oznámeno, kniha měšťanů — Liber vetustissimus — rokem 1393 přestává hovořiti. Přestává právě tu, kde by mohla býti nejzajímavější, neboť do zápasu národního vplétá se vystoupením Husovým od počátku XV. věku moment náboženský. Tím protivy národnostní se zostřují, boj se stává tužším, až český národ v městech vzepne se silou živelnou, ohromnou, drtící, a ta síla smete německé panování všude dočista a jedním rázem. Když následující archivní zachovaná kniha začne zase měšťany vyčítati — totiž roku 1424, — to už je dokonalá proměna provedena. Bylo by zajímavo věru stopovati ten boj v knize Města Starého, kdež Němci byli zasedělí nejtvrději.

Z toho, co kniha podala do r. 1393, viděli jsme národní český příliv, jenž jednou jevil se vlnou větší, jindy menší. Procenta českých lidí, kteří se dostali mezi Němce v Starém Městě, ukazují to. Od r. 1324—33 Čechové mají 22%, odtud do r. 1343 23%, v deseti letech potom do r. 1353 27% — vlny rostou patrně; najednou v desítce let od r. 1354—1363 objevuje se 25%, úbytek, vlna menší, odraz větší; Čechové se v následující desítce zmohou, nahradí ztrátu, jest jich do r. 1373 28%. Číslo největší. Pak je zle. Klesnutí na tak nízko, jakého za celé století nebylo — 16%!

Proto škoda, že do smrti Žižkovy (1424) nevíme zhola nic o Staropražských měšťanech. Roku 1413 král Václav nařídil po nepokojích Pražských, aby mu na Starém Městě při obnově rady, kteráž měla se díti ročně, od dosavadních konšelů vždy podávána byla jmena padesáti kandidátů konšelství, a ti čekanci konšelští aby byli *s polovici Čechové*. Tou dobou tedy Čechové museli na Starém Městě býti hospodářsky tak silni a osobami znamenití, že mohli se státi konšely podle Němců, jináč by král nemohl takový rozkaz dáti. Percenta Čechů rok co rok zajisté rostla, tak že potlačení Němců, protivících se náboženským snahám českého národa, na konec nemohlo býti ani v Staré Praze — neřkuli jinde — tak tuze nesnadno.

Od r. 1424 máme knihy s měšťanskými zápisy pak už bez přetrží. Nahledneme v této studii do nich, jen pokud se dotýkají doby vlastně husitské, doby, v níž český národ byl nucen hájiti své existence proti všem. Ohledáme zápisy měšťanské až do r. 1436, do roku, v němž Čechové, zničivše sami svou radikálnější stranu, přijali Zikmunda za krále.

Prvého roku (1424), v němž uvádí se purkmistrem Pecha valchař, přijato jen sedm nových měšťanů. Mezi nimi byl Nicolaus de Chomutov, Němec, ač by nemusel jím býti. Také mezi rukojměmi nalezli jsme křestní jmeno Němcům dávané: Leupoldus. Ostatek všecko Čechové; ale my dle zásady, přijaté svrchu pro panování německé, bu-

deme zase klásti lidi pouhých jmen křestních co do národnosti za nejisté. Budou tedy prvého roku čtyři Čechové a tři nejistí. Bezpečný Němec žádný. Roku následujícího přijato měšťanů do Staré Prahy 19. V nich jsou co do národa tři nejistí, Němce shledali jsme dva (Hawenschilt a Teutonicus, nedí se, čím byli), Čechů 13.

Následujícího roku 1426 27 osob přijalo měšťanství, z nichž 9 nejistých; k těm počítáme též měšťana, jemuž jmeno Paulus dictus Francúz. Němec zřejmý se nevyskytl. Také žena mezi měšťany přijatými; sluje Makuše a jest při ní připsáno, že slíbila přijímati svátost pod obojí spůsobou. Proč při ní tak psáno, nelze jináč vyložiti, nežli že dotud byla pod jednou a že jí dali lhůtu; nikdo se nemohl státi měšťanem, jen kdo nevyznal kalich husitský. I oni dva Němci r. 1425 museli zajisté slibovati přijímání pod dvojí.

Zdá se, že některým osobám bylo měšťanství jen obnoveno: psáno jest, že jim dána „milost“ na slib, že budou věrně při kalichu. Tak učiněno při Vlčehrdlovi, jenž měl veliký dům na malém rynečku, tak stalo se při Hanuškovi z Falknova, ale při tom na rozkaz „domini ducis Sigismundi“ — Zikmunda Korybuta.

Ze soupisu měšťanského také pozorovati, že se Němec pro víru uteklý zase do Prahy vrátil, kalich přijal a se zčeštil. Jak vyložiti jinak zápis toho roku, že dána milost „Petrzico“ — Petříkovi, synu Jana Meissnera, jenž byl mimo zem. Petr Meissner stal se českým Petříkem a husitou.

Roku 1427 měšťanství Staroměstské přijalo 28 lidí. Čtyři zdají se býti co do národa nejistí, dva jsou Němci (Suchczpelg, za něhož ručí Otík, starý soukenník, a druhý sluje Hesolth, měl dům u Zlatého prstena. Nedí se však, čím se živili tito Němci). Čechů tedy 21. Jeden zajímavého jmena Vyzřiven (t. j. pohleď ven, bezpochyby z okna.)

Následujícího potom roku vzrostl počet nových měšťanů do 45. Mezi nimi Němce není; Paulus Polonus byl snad Polák, 16 osob má jmeno křestní jen, tudíž položeni za nejisté, ačkoli takový nějaký Jacobus, rybář z Hradce nebo Johannes de Třebíč spíše byli Čechové nežli národa jiného. Zbývá toho roku Čechům 28 osob.

Roku 1429 psán do měšťanské knihy první zápis *český*. Týče se Svojše ze Zahrádky, pověděného bývalého podkomořího Korybutovičova. Ten stal se po zajetí knížete Sigmunda Korybutoviče hejtmanem Starého Města Pražského. Pražanům něco zlého vyvedl, ale co, toho nelze se dopátrati. Zápis onen český praví jen, že Svojše, někdy hajtman Velikého Města Pražského vstúpiv . . . do veliké obce . . . prosil, aby pro Pána Boha ta vina, kterúž jest učinil a proti nim vystúpil, byla laskavě odpuštěna. Konšelé a obec mu tu „scestnost“ a vinu odpustili. Byl patrně zas přijat v měšťany. Později (1432) shledáváme ho mezi hejtmany táborskými.

Toho roku 1429 k měšťanství přistoupilo 92 osob. Němců v tom počtě shledali jsme jenom pět, a to jen po křestních jmenech soudíce; přičítáme k Němcům Nikly, Kuncze a jednoho, jenž slove Laurencius Theutunicus (Vavřinec Němec). Za to vyhrnulo se nám tentokrát mnoho lidí, jež obvykli jsme si klásti za nejisté. Jest jich 38. I Wenceslaus pictor (malíř Václav) musel nám platiti za nejistého, jakkoli známo,

že Němci křtěné jmeno Vácslava neoblibovali. Nepochybným Čechům zbývá toho roku číslo 49.

Roku 1430 konšelé Staroměstští zapsali v měšťany 88 osob. Nejeden zápis už je český, ač latina zvykem doby panuje vždy ještě. Odkud kdo přišel, to se teď v knihu píše řídko kdy. Němců nalezli jsme sedm (Zeidl, Girgl, Czipser, Šad, Wolf, Stuk, Hunt). Nejistých spočítali jsme 24; jest mezi nimi též jeden krejčí Polonus, jenž byl snad Polák skutečný. Čechům zbývá počet 57. V českých jmenech vyskytuje se Mleziva, Polenka, Kurnytrh, Mřenko, Chřest, Ovce, Miluch, Pancíř, Zelí, Kukol, Vlček, Bradatý a j. p.

Roku 1431 přijato 74 nových měšťanů, mezi nimiž jen čtyři Němci. Jeden z nich Petrus Grunner, soukenník, býval tu dřív, bez pochyby pro víru ušel, teď se vrátil „et restitutus est ad graciam," přijat na milost a vráceno mu měšťanství. Takový zápis — a není to jediný — svědčí, že Čechové, když obsáhli radnici a vládu v ní, stavěli náboženství nad národnost. Němcům, kalich přijavším, nezavírali přístup do obce.

Nejistých co do národa spočítali jsme 32. Počítáme k nim i na př. Mikuláše, posla ungeltního, Gregoria, mistra pivovarského, kupce, jenž slove Erasim Parvus a j. p. Čechům bezpečným zbývá tentokrát číslo 38.

Roku 1432 byla malá sháňka po Staroměstském měšťanství. Jen 27 osob přihlásilo se. Němce mezi nimi zřejmého není. Nejistých lidí devět — ostatek Čechové. Za nejistého museli jsme položiti také měšťana, jenž sluje Crux de Citolib. Mezi českými jmeny vyskytuje se soukenník Nicolaus Krásná Káče.

Doba čím dál tím těžší, schyluje se k válce bratrovražedlné s Tábory — vyjednává se se sněmem církevním o smíření — vše v nejistotách, a proto nedivno, že r. 1433 už jen 14 osob snažilo se o Staropražské měšťanství. Divno, že mezi nimi nalezeni Němci dva. Jeden je Georgius de Bawaria (z Bavor), druhý brnířř sluje Cuncz. Nejistých shledali jsme 5. Čechům tedy připadá počet 7.

Skoro stejně málo měšťanů přihlásilo se roku 1434, v němž bratrstvo Táborské zničeno od lidí českých Spočítali jsme jenom 18 jmen. Mezi nimi Němec jediný, Molner ze Žitavy. Nejisté národnosti osob bylo 7. Ostatek Čechové; jeden slove Nemluva, jiný Twork.

Roku 1435 novotných měšťanů 22. V těch 7 nejistých a tři Němci. Jeden slove Theutonicus a je sladovník, jiný Grunwold, třetí Gerunk ze Suchdola. V českých jmenech vyskytuje se Kokot, Sláma, Křtěn, Drslav, Stibor.

Roku 1436 klesl počet přijatých nejníže. Odráží se v tom nejistota poměrů tehdejších. Přijato jen 8 osob. I v tom malém počtu jsou dva Němci! Je to Guterman kožišník a jakýs Hanussius Wolkenstern, za něhož ručí Mikuláš Slavus a Jacobus Pecka, malíři. Nejisti spočítáni čtyři, Čechům zbývají pouze dva.

Úhrnem tedy od r. 1424—1436 (v 13 letech) 466 nových měšťanů; z těch poznáno 277 bez rozpaku českých, což činí málem 60%; 28 německých, toť 6%, a 161, o jejichž národnosti nelze bezpečně souditi. Toť 34%.

Viděti, že se list dokonale obrátil. Totéž veliké procento, jež před vypuknutím bouře husitské náleželo Němcům, ujali teď Čechové. Němci zastoupeni procentem nepatrným, ale i ten nepatrný počet, uvážímeli, že udál se za prudké vojny, v níž Němci pod znamením kříže usilovali vyhubiti český národ, i ten malý počet jest důkazem měkké povahy slovanské, která pro ideu náboženskou odpouští a přijímá cizince zas a zapomíná, že právě ti měšťané z ciziny přišlí po staletí překáželi Čechům v rovném právě a ve vlastní zemi.

Ale snad přijímali vítězní Čechové Němce mezi sebe zase, že jich v řemesle, v živnostech — tedy v hospodářské a kulturní příčině — potřebovali? Odpověď je na snadě. Tím malým procentem byli by Čechové mnoho kultury nepopadli. Poznáme, že Čechové si všecka řemesla obsadili sami. Už v první polovici této studie do husitské bouře bylo zřejmo, že Čechové ve všech řemeslech — i v nejpřednějších — mají své mistry, kteří se v nepříznivých poměrech vyšvihli nahoru mezi německé měšťany. Tím spíš a většinou byli Čechové mezi dělníky. Když tedy nastalo rázné smetení německého panství v městech českých, ihned Čechové nastoupili ve všem všudy na místo Němců, zastali si všecky živnosti, všecka řemesla. A bylo-li kde mistrů málo, již proběhem vojny doplňovalo a doplnilo se. Jen počítejme! Za třináct let (svrchu psaných) husitské vojny přibyl do Starého Města apotečník, brusič (s českým příjmením), barchaník, bečvářů pět (z nichž čtyři Čechové zřejmí), formané dva, hodinář (vyskytuje se mezi rukojměmi), hokyník jeden, jehlář jeden (druhý acufex mezi rukojměmi), kárník jeden (Čech), koláři dva, kramáři čtyři, kolebečník jeden, konváři tři (z nichž dva s českým příjmením), kováři dva, koželuhů pět (dva s českými jmeny), kožešníků jedenáct (čtyři s českými příjmeními), kožebarvíři (colorator cucium) tři, knihař čili knihvazač jeden (sluje Blažek r. 1430), krejčí devatenáct (7 s českými příjmeními), kupců sedm, z nichž jeden má příjmení české, ostatní jsou jen o křestních jmenech, lazebník jeden, Čech, malíři dva, jeden sluje prostě Wenceslaus (r. 1429), tak že nelze určiti národnost jeho, druhý r. 1436 též tak bez barvy určité slove Mathias pictor. Byl z Rakovníka. Ručí za něho Vácslav malíř a Mikuláš Slavus malíř. K těm dvěma umělcům, v obec přijatým, přidati jest třetího, illuminátora, r. 1435. Přibyl z Loun, slul Šimon Šita, ručili za něho Pecka a Lazebka, malíři. Šita byl nepochybný Čech. Měšečník uvádí se jeden, Čech, mečířů pět, jeden s příjmením českým, mydláři tři, nožířů pět (tři Čechové zřejmí), olejník jeden, ostrožníci tři (jeden s českým příjmením), ovocník (Čech), pasíř jeden (Čech dle jména), pekaři tři (dva s českými příjmeními), pivovární mistr, plátenník, platnéřů a brnířů jedenáct, z nichž šest zřejmí Čechové, postřihačů suken sedm (pět Čechů), rukavičníků pět, řemenáři dva (jeden česky jmenovaný), řezníků devět (čtyři po česku), rybáři čtyři (dva po česku), sedláři tři (dva Češi), sládků dvacet jeden, z nichž deset mají příjmení česká, soukenníků šestnáct, z nichž devět jmenuje se po česku, šenkéřů šest (tři po česku), štětkář jeden, štítař, stolař, strunař po jednom, ševců třicet šest, z nichž jediný byl Němec (Theutunicus), ostatní mají jmena ryze česká — Bahno, Černoch, Oštírálek, Neposlušný a p. Tesaři přijati do obce tři (dva s českými příjmeními),

uzdařů deset (mezi nimi jeden z Němců nahoře psaných, Nikl, čtyři mají jmena česká), zámečníci psáni tři (jeden po česku se zove), zlatníků sedm (tři po česku a jeden po německu Cunczo — Kunz r. 1429), železník jeden.

Kterak české řemeslo zastoupeno v Starém Městě za husitské vojny, to vysvítá z toho seznamu světle; při tom není potřebí zvláště znova upozorňovati, že bylo vlastně Čechů mnohem víc, než jsme uvedli, vždyť zajisté pod křestnými jmeny tajili se čeští lidé též a měrou valnější nežli cizinci. Padesát tři řemesla uvádějí při měšťanech nově přijatých do Starého Města během vojny. To číslo mluví o české práci, o českém průmyslu v době nejkrutější. Některá řemesla — mydlář, strunař, koželbarvíř, barchaník — v knize poprvé se objevují a všecka starší i umělecká řemesla jsou teď provozována českými rukami.

Seznam měšťanů řemeslníků z doby válečné, jakž jsme ho tu rozvinuli, poučuje na konec i o tom, že doba husitské vojny nebyla dobou plného nějakého barbarství českého, jež ničilo, bořilo, kazilo: vždyť ti malíři čeští, jež jsme uvedli, ti konváři, koželbarvíři, pasíři, zámečníci, zlatníci, ti všickni přece museli řemeslo robiti, aby se uživili, a zajisté tu bylo obecenstvo kupující, objednávající, konsumující. Ani ten strunař nemohl býti bez odbytu, tak že povědomé přísloví: „Inter arma silent Musae“ mohlo tu míti jen platnost necelou.

Česká škola malířská v XI. století.

sedmém díle Památek archaeologických a místopisných z r. 1868 nachází se článek konservátora Fr. Beneše o památkách kultu Svatováclavského, k němuž na str. 472 připojena barvotisková příloha, reprodukce iniciálky D z kodexu Vyšehradského, s vyobrazením trůnícího Sv. Václava. Vzpomněl jsem si na tento článek, jakož i na pojednání Vocelovo v téchže Památkách r. 1860, probíraje se nádhernými reprodukcemi díla o české škole malířské v XI. století, vydaného od msgr. Lehnera. Před 34 roky byl barvotiskový list, na němž reprodukován úryvek z veliké malby románského kodexu (xylografie a typografie dr. F. Skrejšovského) nevídaným u nás přepychem. A přece nelze ho porovnati s dokonalými reprodukcemi Lehnerova díla. Úplné faksimilace pestrých maleb jsou až do nejmenší podrobnosti věrnou odlikou pergamenových těch listů, předvádějí nám starobylé blány se všemi úmyslnými a nahodilými skvrnami, kazy, záhyby. Stav těchto maleb je v Lehnerově díle dokumentárně dosvědčen, a všechen lesk zlata, třpyt stříbrných proužkův a celá stupnice barevných tónů, zašedlých nebo svítivých, — všecko zachováno. Také co do věrnosti kresby jsou reprodukce velkého vydání Lehnerova naprosto spolehlivé, vždyť kresbu provedl fotografický přístroj. Slavný kodex Vyšehradský publikován tu zároveň s vědeckou přesností, jakou zaručují moderní vymoženosti grafické, a s nádherou vyjadřující důležitost této publikace.

Neboť tento dávno známý Codex Wyssehradensis stal se historickým památníkem umění českého. Byl dávno znám, od učenců všech národů obdivován, a také za české dílo považován. Psali o něm nejen Vocel v „Grundzüge d. böhm. Alterthumkunde" r. 1845, Alex. Popov v Musejníku r. 1846, neznámý dr. S—a v Prager Zeitungu r. 1852 a historik umění Waagen v „Blätter für literar. Unterhaltung" r. 1846 (jak cituje Beneš ve svrchu zmíněném článku), ale také všichni spisovatelé příručních dějin uměleckých i odborných pojednání z historie malířství, všichni znalci miniaturního malířství. Kodex ten jest z největších a nejbohatěji provedených drobnomaleb ranného středověku. Český původ jeho byl též popírán neb aspoň zlehčován, ale často též uznáván. Byl to poklad závidění hodný. A přece nevěděli jsme až do nedávna, že cena tohoto uměleckého díla pro nás se zdvojnásobní, že jím nabudeme důkazu o historickém faktu, o trvání české školy malířské v XI. století.

Msgr. Lehner, podjav se úkolu vypsati dějiny umění národa českého, jako svědomitý pracovník sbíral zprávy a prameny, vyhledával umělecká díla, která přetrvala tisíc let, a prohlížel staré památky, na náš věk zachované. Tu ovšem také vyžádal si krásný kodex Vyšehradský, v c. k. universitní knihovně chovaný, a kocnal se nádhernými malbami. Jsa pak po delším studiu s popisem všech vyobrazení u konce, jal se na rozloučenou pročítati text evangelií, jemu jako knězi dobře známý. A tu prošed všecka evangelia až k obvyklému poslednímu „posvícenskému," které bývá čteno ve výročí posvěcení toho kterého kostela, spatřil, že následuje další evangelium, přespočetné. I četl s nemalým podivením, ano rozechvěním, nadpis tohoto textu: „In die ordinationis regis" — evangelium na den nastolení králova. Ano, evangeliář tento byl královským, byl napsán a malován pro českého krále, neboť byl původu českého, jak již Waagen uznával, a jak slavnostně vyzdobené evangelium na den sv. Václava svědčí. V jedenáctém století pak nebylo jiného korunování než Vratislava II. a manželky jeho Svatavy polské, jimž císař Jindřich IV. udělil hodnost královskou. Arcibiskup Trevírský Egilbert vsadil korunu císařem darovanou při slavné mši dne 15. června 1086 na hlavy jejich, bez pochyby v kostele sv. Víta na Hradě Pražském, a pergamenový svazek se zářícími malbami sloužil za evangeliář, spočíval na oltáři, nesen byl v průvodu, když za hlaholu trub a radostného volání přečetného lidu první král český z chrámu odcházel. Není už kodexu Vyšehradského je nyní korunovací evangeliář krále Vratislava.

Jaká to památka! S jakými pocity se ruce dotýkají těch vyschlých blan! Pamatuji se na chvíli, když jsem se jako studentík pod dozorem knihovního úředníka přebíral v listech, pestrými barvami pokrytých, když jsem se obdivoval spletitým výzdobám velikých iniciálek, lesku jejich vyzlacení, rozmanitosti ornamentů, a umělosti obrazů, které vzdor naivnosti a neobratnosti malířově prozrazují tak vzácné umělecké nadání, tolik obraznosti, tolik smyslu pro dekorativní účelnost, pro barvu, pro linii! Na jaké výši nacházelo se české umění před 800 lety! A tehda nevěděl jsem, že držím v ruce knihu, z níž první český král při svém korunování zpíval evangelium. Myslím, že i sebe modernější

člověk se svou otrlostí k vlasteneckým citům i s pohrdáním historických vzpomínek neubránil by se hlubokému dojmu při pohledu na tuto památku, která má pro národ český tolikanásobný význam.

Nesluší historikovi umění, aby se dával unášeti city a dojmy, a nejde jen o ocenění historické důležitosti této. Přesným datováním korunovacího evangeliáře získán pevný bod, z něhož vycházeje rozšířil msgr. Lehner svoje badání i na jiná díla miniaturního malířství, a především navštívil archiv kapitulní u sv. Víta na Hradě Pražském, kdež chován kodex, našemu korunovacímu velmi příbuzný. Jest to též evangeliář, v němž následují evangelia v témže pořádku jako v korunovacím, a malby jeho jsou téhož rázu. Tou dobou dověděl se msgr. Lehner ještě o jednom kodexu, z něhož příležitostně uviděl reprodukované obrázky, a ihned poznal jeho příslušnost k českým, resp. Pražským pracem. Byl to kodex Hnězdenský, opět evangeliář. Drahocenná památka tato nebyla jinak přístupna než na místě svého uložení, v Hnězdně, a msgr. Lehner vydal se na cestu, aby třetí článek řady českých prací malířských připojil k dvěma již známým. Bylo nade všecku pochybnost jisto, že se nám zachovaly doklady svědčící o vyspělosti českého umění malířského za panování Vratislava krále, byly tu již tři práce, a ty stačily, aby bylo lze mluviti o české škole XI. věku. Msgr. Lehner ustanovil si cestu Krakovem, a tam zavítal do musea Czartoryských, kdež ho polský historik umění prof. Maryan Sokolowski očekával. Jaké pak bylo překvapení našeho učence, když na sdělení své, že našel tři kodexy českého původu, dr. Sokolowski pravil: „A zde jest čtvrtý!“ Byl to evangeliář, obsahující skoro všecka evangelia až na část evangelia sv. Lukáše a scházející evangelium sv. Jana — poslední vrstvy pergamenu byly vlhkem a plísní zničeny. Msgr. Lehner přesvědčil se záhy, že skutečně to jest nový kodex české školy XI. věku, a že prof. Sokolowski, neznaje ani Pražského kodexu Svatovítského, již před nějakým časem byl publikoval, že miniaturové malby v evangeliářích tak řečeném Vyšehradském a Hnězdenském, i v evangeliáři Krakovském jsou české práce z doby krále Vratislava. Ba také tím vysvětloval, že zmíněné dva kodexy v Polsku chované tam vůbec se dostaly, že je totiž s sebou přivezla z Čech Judita dcera krále Vratislava, provdavší se za Vladislava Heřmana Polského.

Již touto shodou ve výsledcích bádání dvou učenců, kteří jeden o druhém nevěděli, zaručuje se správnost dedukcí Lehnerových, a nelze pochybovati o veledůležitém poznatku, že před našimi zraky z hrobu zapomenutí vstává umělecká škola česká, jejíž díla po světě roztroušená nyní shledáváme. Ráz těchto maleb jest jednotný, ukazuje se nám písmo, kresba iniciálek, ornamentika, kresba postav lidských, zvířat, kroje, zbarvení, ano i volba výjevů z písma ve všech svazcích jednolitě, jest to všude týž duch, totéž umění, táž technika. Lze podrobným porovnáváním stopovati příbuznost čtyř kodexů až do maličkostí, na př. do kresby rukou a hlav, při čemž opět vyskytují se příznačné rysy, na př. znázorňování vousu na mužských hlavách, všude stejně charakteristní.

Osm století, od vzniku románských illustrací svatého textu prošlých, nedovedlo setříti jejich barevnou nádheru, jejich úhlednost a bo-

hatství nápadů, ale nezůstalo bez vlivu na esthetický názor moderních lidí, zvláště převeliké většiny intelligentního obecenstva, které nemá odborných vědomostí, aby též ocenilo uměleckou hodnotu starých obrázků. Mylný názor na takové památky zaviňuje často ukvapený úsudek o tak řečené kráse maleb. Nezdají se krásny, měřímeli je naší mírou, porovnávajíce je na př. s našimi reprodukcemi neb i malbami k písmu svatému. Obecný omyl, a velmi snadný, prozrazuje však nedostatek historického citu, neporozumění pravého významu věci. Nesmí se na tyto malby pohlížeti jako na nynější illustrace neb umělecká díla dnešní doby. Nutno míti na paměti, že v dávném věku, ještě před křižáckými výpravami, toto umění, naše české umění, bylo na nevídané výši, že takové svazky velkých miniatur znamenaly samy o sobě umělecký přepych přímo královský. Vydávají svědectví o mimořádném nadání, o vroucí lásce k umění. V nich spatřujme naši chloubu, v nich vítězství, úspěch národní nad jiné cennější, významnější. Tu konečně jsou důkazy o české vzdělanosti, tu jsou illustrace k dějinám české kultury, jimiž lze jiným národům imponovati. Umělecké dílo, kniha — ejhle naše zbraně, pádnější, ostřejší nad jiné, jimiž vynutíme uznání, vážnost, úctu národů, kteří se tak rádi honosí svou vyspělostí kulturní.

Na 32 listech velkého folia přináší Lehnerova publikace tolikéž ukázek maleb korunovacího kodexu, a to v reprodukci nad míru věrné, proto též nákladné a krásné. Podává se nám tím album nevšední representační honosnosti a zároveň dílo historického významu. Nemělo by scházeti ani na salonním stolku zámožného intelligenta ani v knihovnách škol, ústavů a úřadů českých. Při pohledu na zlatoskvoucí malby jeho upevnilo by se vědomí, že již v XI. věku zkvétala u nás malířská škola česká, jejíž výtvory hlásají vysokou vzdělanostní úroveň národa českého. Dr. *Fr. X Harlas.*

Slavný hod polský.

Jubileum Marie Konopnické.

Šumné to byly dni v Krakově, sobota a následující po ní neděle 18. a 19. října, kdy stará Jagaillovská stolice nad Vislou hostila ve svých zdech živoucí „královnu myslí a srdcí, slávu velikou a jasnou, pěvkyni duchu i jazyku národa vládnoucí“ — paní Marii Konopnickou, jejíhož šťastného svazku s poesií svojí výročí dvacáté páté polský národ dojemným a velkolepým spůsobem oslavoval.

Toť právě nejpamátnější věc při velké literární této oslavě, že účastnil se jí celý národ. Přičinila se o zarranžování slavnosti Krakovské [1]) arci především Krakovská družina osvícených vlastenek polských; pilné přípravy k slavnosti konal již od jara činný komitét složený z příslušníků přední městské společnosti, hlavně z literátův a umělcův a z nejváženějších dam; ale živly, jež k vyzvání nebo i bez vyzvání tohoto připravujícího kroužku k oslavě jubilejní se přihlásily a také

[1]) Lvov uspořádal týden po té podobnou, ještě prý velkolepější slavnost.

živelnou mocí při oslavě vystoupily a jí vtiskly vlastní svůj ráz, pocházejí z *lidu*, z lidu všech vrstev a všelikého stavu, všech končin rozsáhlé oblasti polského slova a — polského citu. I tam, kde zakázáno a potlačeno již slovo, zbylo ještě cítění polské, a to ozvalo se o slavnosti mluvou nejdůraznější a nejdojemnější. Jako dovedla básnířka vlastním hlubokým a vroucím citem proniknouti k duši lidu a státi se v písni své čistou ozvěnou veškerých jeho citových záchvěvů, tak týž lid ozval se jí svou láskou a svým obdivem a vzdal jí v den památného jubilea jejího hold v pravdě královský.

Mámli vystihnouti zvláštního ducha této spanilé polské slavnosti, nesmí důraz býti položen na slova: nádhera, úprava, příprava . . . na nic vnějšího při tomto aktu citův opravdových, při tom svátku vzájemného porozumění a vzájemné lásky, jaká chvěla se mezi jedinou tou ženou a mezi těmi tisíci, jež ji tu na domácí půdě pozdravovaly. Nebylo korouhví, nebylo draperií, nebylo lhostejných a v srdci chladných, toliko zvědavých diváků, nebylo shonu lidí zevlujících po cestách, kudy měla se ubírati jasná hosť. A přece každý věděl, co se děje, jaká návštěva Krakov čeká, jaká je činnost a zásluha „té paní spisovatelky," jak si o tom po ulicích povídali bosí klučíci a šedohlaví dědové. A netlačili se lidé, jako bývá u nás při slavnostních příležitostech, budiž to pohřeb nebo přivítání větší jakés osoby. „Więc — pójdę jutro na nabożeństvo, zobaczę —" povídala žena z lidu dvěma sousedkám, jež si jí pochvalovaly, že spatřily náhodou z blízka „jasną Panią." Jakési bezpečné a klidné vědomí pronikalo tím lidem: že oslavovaná osobnost dne toho není obyčejným hostem, v jehož tvář popatřiti uspokojilo by tužby duše (neboť paní Konopnická je hostem velmi vzácným v Krakově a tráví mnoho již let v cizině, v jižní Francii a Italii hlavně po dřívějším několikaletém přebývání ve Varšavě), ale o němž třeba věděti, jej znáti odněkud jinud: patrně z jeho díla. Všecky Krakovské listy, denníky i časopisy přinesly k 19. říjnu (pokud toho neučinily již dříve v tomto jubilejním roce) čísla posvěcená Marii Konopnické, rozbory jejího díla, úvahy, články, básně: avšak nejdojemnější byl sváteční hold venkovského lidu v „Przodownicy" [1]). Dlouhé řady vzdálených čtenářů a čtenářek veských z daleka široka (také až z Ameriky z Chicaga) spisovatelku, jejímiž „překrásnými básněmi" prý se těšívají, pozdravují prostými a nelíčenými slovy úcty, lásky a vděčnosti. Většina pozdravů těch skládána je do veršů a podepsáni pod každým jmenem i bydlištěm prostí autoři. Tak na př. přeje vesničanka z Brzeżówska: „O ty, Poetko, siostro nasza droga! Ty masz ten talent od samego Boga, i ty nam spiewasz ślicznych piesni tyle, że nam osładzasz łzy i smutne chwile," — atd. — Není to nic věcně cenného, je to však charakteristické pro poměr básnířky k lidu a naopak. Lid polský svoji pěvkyni, pěvkyni své touhy, lásky a svého hoře upřímně zbožňuje — pokud ji zná; aby ji poznal co nejšíře, k tomu pomáhají laciné, hojně rozšířené listy pro lid, jako právě „Przodownica;" do dalekých a velmi chudých končin ji posílají bezplatně . . .

---

[1]) „Przodownica," list pro vesnické ženy, vychází (číslo za 5 kr.) jako belletristický měsíčník v Krakově za redakce sl. M. Siedlecké.

A jak se k poetce chová mládež? To bylo patrno hned při jejím příjezdu do města. Žáci všech středních škol (v Haliči uniformovaní) vedeni svými profesory, nesouce své prapory školní dostavili se na nádraží k slavnostnímu uvítání. Jejich to jasné, čisté hlasy rozlehaly se a mnohonásob mocně odrážely o skleněný kryt širokého perronu, když na něm — v sobotu o 3. hodině — stanul vlak s paní Konopnickou, přijíždějící od Vídně a vítající se tu se svou rodinou (synem a dvěma spanilými paními, provdanými to již dcerami, kteří se strany Varšavské o den do Krakova už ji byli předjeli.)

Uvítání na nádraží bylo srdečné, ale vzhledem k únavě přibylého hostě co nejkratší. Salon její, připravený pro ni v Saském hotelu, byl vlastně toho dne svěží vonnou zahradou. Teprve večer objevila se paní Konopnická obecenstvu uprostřed své rodiny v zelení a kvítím ověnčené loži městského divadla, kde sehrány svěže dramatické scény, upravené dle povídek básnířčiných, a přednášeny od vynikajících členů činohry — vždy od dámy a pána střídavě — i od samého ředitele divadla — s citem i zápalem básně Konopnické, mezi nimi i případně scenovaný obrázek „Ve sklepní jizbě." V přestávkách mezi akty vybíraly umělkyně ústavu s paní ředitelovou v čele mezi obecenstvem dobrovolné příspěvky na knihovnu v Kończycach. Sbírka vynesla přes čtyři sta korun. Jubilantka nestačila nadšenému obecenstvu děkovati za hlučné ovace, jimiž byla pozdravována. Ovace byly sice bouřlivé a nadšené, nikoli však nekonečné do omrzení, začež byla oslavenka taktnímu obecenstvu velmi povděčna.

Po divadle byl „Kolem artystyczno-literackým" a spolkem „Czytelnia dla kobiet" uspořádán skvělý raut, na němž před jubilantkou zaskvěli se řadou všichni, jichž duch a srdce, umění, hodnost, postavení skláněly se v oddaném holdu před ní, prosíce za čest její přízně a vlídného přijetí. Zvlášť srdečně o večeru tom vedly si dámy, jak dámy Krakovské, Varšavské a Poznaňské, jež delegacemi četně tu byly zastoupeny, tak i paní a slečny odjinud, z nejvzdálenějších končin Polsky. Každá žádostiva byla laskavého pohledu, slova, stisknutí ruky básnířky slavné a milované. Avšak i šedivé hlavy mužů skláněly se před skromnou a spíše drobnou ženou tou plny úcty a vroucího obdivu. Bylo to do jemné. Od piana zavznívala krásná hudba Chopinova a j., jakož i hlasy pěvkyně a zanícených deklamátorek prvního řádu; v přestávkách mezi uměleckými výkony živo bylo na všech stranách přátelským a nenuceným hovorem, radost a milé veselí zářilo z očí všech; a vedle v síni hojně navštěvované prohýbaly se stoly pod chutnými výrobky umělcův a umělkyň z oboru kuchařského . . . Družná ta zábava salonní potrvala po odchodu jubilantčině až do časných hodin ranních.

O osmé ranní v neděli počala vlastní slavnost mší svatou v chrámě Panny Marie na Velkém náměstí. Ohromné to náměstí i ulice k němu vedoucí pestřily se venkovským lidem z okolí Krakovského ve svátečním obleku. Pohled na moře malebných postav jakož i na množství hlav sklánějících se za zvuků krásné hudby v ohromné hlavní lodi gotického chrámu byl unášející. A když zazněly s kůru velebné sloky národní hymny „Boże, coś Polskę," zpívalo i šumělo to valné moře spolu hlasem tisícerým, srdcem jediným . . .

Krakovský kostel Panny Marie o hodně jest větší a zejmena delší nežli náš jinak mu podobný kostel Týnský: a přece nesčetné ty davy lidu chrám naplňující do posledního místa rozcházely se bez tlačenice. Skromně a trpělivě stál ten lid, ochotně pouštěl, kdožkoli jím se bral ku předu, vyčkal tiše, až mohl se hnouti sám.

Poněkud hůře než ráno v kostele dařilo se v té příčině účastníkům slavnosti před polednem v budově Sokola, kde konalo se holdování slavené básnířce. Cestu vroubily a procházely nepřetržité tlumy spěchající k budově dosti od středu města odlehlé, jež právě pro svou prostornost zvolena za jeviště slavnostního aktu. Ač vydány byly do místnosti vstupenky, nemohla stačiti zástupům, jež venku tvořily široký, hustý dav, v pořádku udržovaný od Sokolů v krojích. Pořádek uvnitř měly na starosti čestné stráže z chłopů sestavené. Jich mocné paže také nejlépe hodily se v záhy nastalém návalu lidstva k úkolu pořadatelskému. Několik tisíc šťastných dostalo se dovnitř. Estráda vyhrazena delegacím. Byla prostranná jako široká silnice — a přece potom pod tíží dam a pánů lámala se a praskala. Na galerii umístěna hudba; pěvecký sbor byl pod galerií. V pravém rohu estrády na čestném stolci, zřízeném z chłopského náčiní a zdobeném koberci a kvítím, zasedla paní Konopnická, obklopena svojí rodinou, všecka bílá od hlavy až k patě, čilá, vzrušená, se zářícíma očima, se rty poněkud se chvějícími v laskavém úsměvu — a přijímala královský hold národa.

Po hudební a zpěvní ouvertuře pozdravil jubilantku krásnou slavnostní promluvou předseda slavnostního komitétu, spisovatel a historik p. Bartoszewicz. Pak ji oslovil šedý starosta města Krakova. Po té předstupovaly delegace. První byly Krakovská akademie věd a staroslavná universita Jagellonská; hned po nich přijata delegace z Čech a odevzdala dvojí skvostně provedenou adresu: Ústředního spolku českých žen a spisovatelek i umělkyň českých. Poselství toto přijato bylo za obecného pohnutí s velkými sympathiemi.

A nyní nekonečná řada delegací předstoupila před dojatou jubilantku, stále novými a novými slovy pozdravů nadšených a vzletných, stále novými květy, kresbami, adresami, skvostnými dary vyslovujíc básnířce city nadšeného národa. Přišli vesničané a selky se snopky klasů a chrp, z daleka, z daleka, z Pruska, z Ruska i z rakouského Slezska; přišly droboučké děti poděkovat se za lásku „Jasné Paní“ a poprosit ji, aby měla děti ráda dál a učila je polsky mysliti, cítiti, žíti; přišly paní a dívky ze všech větších polských měst; přišli junáci chłopi jako topoly urostlí a skláněli se před tou drobnou bílou postavou až k zemi; a zástupcové měst, korporací, středních i vysokých škol, umělci, učenci, básníci — jedním duchem všichni vzdávali jí chválu, čest i slávu. Bylo by potřebí mnoha archů papíru, aby byl podán památný obsah všech těchto tklivých a slavných chvil.

Posléze básnířka sama promluvila k nadšenému shromáždění. Vystoupila jako věštkyně — „lyra, na níž hraje smutky své a touhy sám duch národa.“ — Řeč její prodchnuta byla skromností za osobnost vlastní, hrdostí a radostí za národ, vroucím vděkem a neskonalou láskou k tomu národu, k tomu lidu, jehož službě se zasvětila. —

Když odjížděla, vezena bílými koníky. lid, který venku od rána již trpělivě stál, vyprovázel ji zaslzenými pohledy a bouří přejného volání . . .

Odpoledne bylo zase představení v obou městských divadlech, nové v nich pozdravy, oslovení, děkování, nová srdečná oslava, zvlášť vřelá a okázalá v divadle lidovém.

Večer téhož dne zakončila slavnost nádhernou hostinou ve velkém sále Saského hotelu. Co Krakovská společnost chová nejelegantnějšího a nejlíbeznějšího mezi dámami, nejslovutnějšího mezi muži svými, vše se jí účastnilo. Hudba hrála nejznámější kusy z domácích oper; bohaté světlé úbory dám kvetly v černi sukna pánského nad kvítí, jímž byly ozdobeny hojné tabule. Přípitků bylo mnoho, nadšené i prosté, pohnuté i humorem kypící; předmětem všech arci byla jubilantka, jež na konec s mladistvým zápalem improvisovala báseň plnou horoucího nadšení, pozírajíc do šťastnější budoucnosti národa. Telegramů ze všech končin polského jazyka došla nepřehledná řada; telegramy z Čech přijaty zvláště pozorně a vděčně.

Nazejtří konala paní Konopnická návštěvy; loučila se již opět s milým Krakovem. Ještě odpoledne navštívila „Czytelniu dla kobiet," jež měla právě přátelské shromáždění, a na večer dostavila se k slavnosti hudební a deklamatorní, kterou na počest její uspořádali vlastními silami chovanci gymnasia . . . Tak tam mládež zná a uctívá své básníky, jichž ideály osvěcují a zvyšují před ní úroveň života. Ten svazek lásky mezi poesií a mladistvými srdci příštích vzdělanců ponese pro budoucnost národa šťastné ovoce.

A u nás? — —

Čtvrtého dne odnášel již vlak paní Konopnickou do útulného zátiší horského v Zakopaném.

Pavla Maternová.

Z nových básní Adolfa Heyduka.

Poslední leknín.

Klidné řeky u zátoky
ruměn západu již has,
pták pěl poslední své sloky,
divné teskno jalo nás —
já ti ovil rukou boky
a slíbal ti slzy s řas.

Duší vzpomínky nám táhly
dávno, dávno prchlých chvil,
po polibku rtové práhli,
oheň do srdcí se lil,
a zdroj žití v ručej náhlý
v tepnách se nám rozproudil.

Dumali jsme; touže chvíli
do neznáma duch náš prch,
v dálné ráje vzletnou pílí,
vzpomínek nás nesl vzruch,
a z té tůně leknín bílý
vyplul tiše na povrch.

Vznes se bílý z černé tůně,
poslední květ jarních dnův —
plný zlata, plný vůně,
plný vnad a plný snův
jak vzpomínka z lásky tůně
z kalných žití močálův! —

Mladé snoubence.

Vrch všeho štěstí bych ti přál
a blaha nejvonnější růže,
by slunný lásky jas tě hřál,
jejž sotva anděl vysnít může.

By duše mír a srdce klid
tě něžně líbal život celý,
by všechen miloval tě lid
a andělé Tě provázeli.

Bys nepoznala, co je žal,
bys v lásky paprscích jen kvetla
jak nyní ustavičně dál —
a v konec žití v nebe vzlétla.

Sen v starém hradě.

V hor lesní krásy hnal mě mládí spěch,
a v starém zámku byl jsem na nocleh,
jenž vrahům zašlých dob se bránil zdárně,
a lože měl jsem v předků obrazárně.

Kol na stěnách byl postav velký sbor,
zřel v jejich tváře jsem i na úbor;
ti v krznech byli pradávných, ti v plátech
a ženy v pestře vyzdobených šatech.

A když se rozjasnila svíce zář,
v těch postav různou pohlížel jsem tvář;
lvím muži zrakem z helmic zřeli přísně
a ženy liščím okem z čepců třísně.

V jich radě naposled jak myslivec
stál s lesním rohem suchan: kostlivec;
byl odporný, tož raděj s vína číší
jsem ulehl a ve snů tonul říši.

Hle, paní z obzorů šly ke mně všech,
nach milosti plál na rudých jim rtech
a touhy jasný žár jim svítil v oku:
„Dnes," děly, „oživneme s tebou v skoku.

Sem když kdo zavítá, vždy máme hod,
ač více nám než pánům bývá vhod,
ti na boj myslí jen, my v skrytu tlíme;
co ztrácíme, to dnes si nahradíme.

Viz, soudruh poslední, toť hudec náš;
jak ten zná k skoku hrát, hned uhlídáš,
nuž vstaň!" . . . A rusalek jak divá smečka
šat s těl si rvou; tu spadl plášť, tam vlečka.

Jak suchan na roh skočnou jal se hrát,
i muži krzna s těl se jali brát
a pláty svlékali i rukavice,
a z postav v kole byla chumelice . . .

Já snědou kráskou byl jsem chopen v spěch
a vláčen v kruh, že sotva stačil dech,
a po té jiná se mnou v kole byla,
až divým kvapem hruď se unavila.

„Staň!" k druži dím a v tvář jí pohledám . . .
ó hrůza! kostlivce jen v loktech mám,
a kostlivci jsou všecky páry kolem;
nic prázdné na hrudi ni pleci holém!

A v koutě síně na svůj lesní roh
hrál kostlivec a chechtal se, co moh,
leb holou ukláněl a dupal hnátem
a k skoku nutil povždy větším chvatem.

Já zděšen vzkřiknuv procitl jsem v ráz,
zrak měsíce, jenž v síň mi hleděl, has,
leč já jsem — tona v chorém těla mrazu —
zřel tanečníky skákat do obrazů . . .

Když ráno přišel starý kastelán,
ptal se mne sdílně: „Spalli dobře pán?"
„Dík," děl jsem, „tělu bylo pohovíno,
leč duši poplašilo žhavé víno!

Zlý, divoký jím v hlavě sen se zlíh
v té obrazárně lidí vymřelých;
ty postavy zde dávno zašlých roků
mě v objímání hnaly do poskoku.

Byl s nimi plesati jsem přinucen:
vše kostlivec, vše smrt, ej — těžký sen!..."
Tu kastelán děl v divném duše hnutí:
„Nu, pane, smrtí vždy jsme obejmuti!

Jí s králem žebrák v rodné bratry slit,
ta jediná se nedá uprosit,
ať jedni lotři jsou a druzí svatí,
jí jedno vše, jí nikdo nepodplatí.

Nač před ní strach? vždyť všem nám spěchá vstříc
já miluji co den ji stále víc,
a klidně duše má jí v tvář se dívá,
ta jediná je v světě spravedliva!" —

Ven z hradu šel jsem přes zrosený lán,
leč v duši se mnou kráčel kastelán,
jenž přesvědčivě chvalnou řečí svojí
smrt velebil, jíž všechen svět se bojí.

Lesní villa.

V zátiší lesním zaváta sněhem
spřádáš svůj zimní tesklivý sen,
pavlany ostrým bičuje šlehem
vichřice horské mrazivý sten.

Chodbami tvými děvušky smavé
vířily kdysi květů co mrak,
úsměvy sladké, pohledy žhavé
vábily k sobě milenců zrak.

Kosů zpěv lákal v útulné loubí,
srdcí dvé tam se poznalo v ráz,
plamenné květy vyšlehly z hloubi
nebeské vůně, nadhvězdných krás.

Jeseně mlhy provály síně,
děvušky plaše prchaly z nich,
komnaty zářné usnuly v stíně,
zavřená okna zalehl sníh . .

Mládí mé zašlé, illusí villo,
života sněhy kryjí tvůj třpyt,
v komnatách pustých srdce však zbylo,
skulinou hledí v bledý hvězd svit.
J. Štemberka.

Svůj živel.

Z chlapeckého věku svého

vypravuje

Vácslav Vlček.

(Dokončení.)

XXXVII.

Co jsme jedli polívku, nikdo nepromluvil. Byl jsem příčinou toho, proto mi to bylo nad míru trapné. Pan farář a hospodyně uvěřili tomu, co jsem jim řekl, ale nepřicházelo jim to vhod, vzbudilo to u nich nelibost; zatím mi ji projevovali mlčením, brzo však to nepochybně učiní též důtklivými slovy.

Najednou mi hlavou projela myšlenka: „Což budouli se mne nejdřív ptát, u koho jsem obědy zadarmo dostal, jak se jmenuje, čím je a kde ostává?“

Nemálo jsem se v duchu lekl, že mi to nenapadlo už dřív, že jsem se na to nepřipravil. Co honem řeknu, abych se nejapnou nebo rozpačitou odpovědí nevyzradil?

Zrovna se mi hlava zatočila, když se velebný pán konečně zas ozval: „No tak co —“

Ale rána ještě nepadla; kněz pokračoval: „— s Kácovským panem farářem jsi mluvil?“

„S panem páterem také,“ spěchal jsem posvědčit.

„Ten se tam dostal krátce před tím, než já jsem odešel z Hrádku; ale s farářem Řepkou jsme hezkou řadu let sousedili.“

„Mám od něho vyřídit pozdravení — že si na vás tuze rád vzpomíná a že by vás rád jednou zas viděl —“

„Leda by přijel do Prahy — třeba kdy by se stěhoval ještě na lepší faru — na panstvích císaře Ferdinanda je jich hodný počet.“

Že jsem od Kácovského pana faráře slyšel i žertovné kázání o Hrádku, toho jsem se ovšem ani z daleka nedotkl. Na chvíli zase nastalo mlčení; potom se velebný pán zeptal ještě na pana učitele Kurze, ale vyslechnuv mou odpověď, všecek se pohroužil do čtení. Paní Rothbaurové také nebylo do řeči, a tak oběd skončil zrovna tak tiše, jako byl začal. Já jsem se hned po něm vytratil s knihou na pavlač, a když byl čas jíti do školy, doma jsem už jenom dal s Bohem.

Mezi kamarády zapomněl jsem na nesnáze a starosti, které na mne v posledních dnech jak na venkově tak i v Praze doléhaly. Po vyučování šli jsme si s Beránkem a Danešem prohlednout slavnostní bránu, která od přivítání mladého císaře stála v Hyberňácké ulici, a pak jsme zvroubili hodnou část města, kde z nádherného vyzdobení sobotního a nedělního bylo ještě mnoho viděti.

Beránek byl naším vůdcem. V těch slavných dnech mohl prý si nohy uběhati, aby byl na místech, kde bylo možno spatřiti císaře, a mohl si plíce vykřičeti, jak horlivě volal „Vivat!“ a „Sláva!“ a „Hoch!“

„‚Hoch‘ taky?“ stíhal ho Daneš.

„To se volalo nejvíc. — A co tomu řeknete, chlapíčkové, že sem císař dorazil časně ráno, hned s východem slunce? Jel celičkou noc.“

„Ani nespal?“

„No frštécich, ani oka nezamhouřil. A když přijel nahoru do zámku, myslíte, že si tam odpočinul? Gar kha réd; sotva promluvil se starým císařem, hned zase jel do Karlína a k invalidovně, kde vojsko dělalo parádu. Při tom se dalo do deště, lidé roztahovali paraplata, ale císař nic; a panečku, byl tam tak dlouho, že celý promokl a musel se doma do poslední nitky převlíkat. Ale potom hned zas do města, taky do Černínských kasáren, a to mu zvonky v Loretě hrály ‚Gott erhalte‘ — náramně krásně!“

„Po německu to hrály?“ ušklíbl se Daneš.

„Povídám to, brášku, jak to jiní říkali.“

„Tak jsi mladého císaře na vlastní oči viděl?“ tázal jsem se.

„Kolikrát!“

„Jak byl oblečen?“

„Nic jináč než jako jenerál.“

„A což starý — taky tak?“

„To ti nepovím.“

„Přece jezdil s mladým?“

„Ne, šocínku, ani se v ty dni neukázal.“

„Proč to?“

„Kdo pak ví. Jiní páni jezdili s mladým císařem — v jednom kočáře taky purkmistr, pan Vanka, co mu v naší ulici patří pivovar u Primasů. Nejlíp mohli prý si lidé císaře prohlednout, když byl v sobotu v divadle, — ale tam já jsem nešel.“

„To jsi chybil,“ usmál se Daneš.

„Tam se, holenku, hned tak někdo nedostal. Taky domácí páni, fabrikanti a jiní boháči prej byli rádi, když si mohli za drahé peníze opatřit lístek na poslední galerii, až pod samým stropem; jinde bylo samé vysoké panstvo.“

„To asi hráli něco zvlášť krásného,“ mínil jsem.

Beránek pokrčil jen ramenoma.

„Něco taky po česku?“ ptal se Daneš.

„Myslím, že ne,“ odtušil Beránek, — „on snad císař ani česky nerozumí.“

„Ale člověče!“ rozkřikl se Daneš. „Co to myslíš? Přece je to český král! Dojista tu v Praze také mluvil česky.“

To Beránkovi nebylo známo. Za to nám povídal, jakou měl mladý císař uniformu, jaký klobouk, jaký fedrpuš, jaké vlasy a vousy, jak salutoval a jak přívětivě hleděl —

„Podívejte se — takhle!" ukazoval nám to Beránek na sobě. „Já si ho zrovna tak namaluju — něco fajn, a dám si ho za rámeček."

Octli jsme se na nábřeží.

„Tamhle na Šicinzlu byl císař v sobotu před večerem," povídal Beránek. „Šicové ho tam pozvali k střelbě do terče, a on ránu za ranou tak trefoval, že zůstali všichni jako tumpachoví. Odtamtud jel do divadla, a když tam bylo po všem, dlouho do noci jezdil městem a prohlížel si illuminaci. Tu jste, bráškové, měli vidět — to byly divy divoucí!"

Zvláště nadšen byl Beránek tím, že na Konském trhu po obou stranách od brány až k Můstku místo lamp hořely veliké hvězdy, lyry, pyramidy, květiny a na jednom místě i celý ohnivý strom, pak že zábradlí obou mostů byla samé světlo, na řece že plavaly lodě s lampiony rozličných barev, a když císař jel po kamenném mostě, že na jedněch lodích spustily bandy a z druhých do náramné výšky lítaly rachejtle, před kterými se Svatojanské musejí schovat.

„A což ohně na Petříně a na jiných vrších okolo Prahy?" připomněl jsem.

„Ty byly až druhý den, kamarádíčku, v neděli, když mladý císař večer z Prahy odjížděl."

„Tak zase na noc?"

„Aby ráno zase už byl ve Vídni."

„Poslouchej," ozval se Daneš, — „při té vojenské parádě u invalidovny jsi nebyl?"

„Ne," odpověděl Beránek, „nejvíc k vůli tomu dešti."

„Přihodilo prý se tam cosi zvláštního — s taliánskými vojáky. Snad jsi o tom aspoň slyšel?"

„Ani slovíčka. Co to bylo?"

„Není o tom radno povídat," přitlumil Daneš tajemně hlas. „Že prý, když taliánští vojáci táhli okolo císaře, jeden z nich něco vykřikl."

„Snad taky ‚Vivat' nebo ‚Hoch'?"

„I kde pak! Něco hrozně opovážlivého, rebelantského. Protože to bylo po taliánsku, ani tomu každý nerozuměl, ale císař ano, neboť zná i tu řeč."

„To se tomu vojákovi zle povede?" prohodil jsem.

„Najdouli ho."

„Což utekl?"

„No ne — ale neví se, který z toho množství to udělal."

„Přece ho jiní museli slyšet?"

„Pravda, ale povědět na něj nechtějí, — ještě dnes prý každý jen říká, že docela nic neví."

„I šaumalána!" divil se Beránek. „Budouli tak držet dohromady, může chlapík ujít trestu."

„Ale jiní to mohou vylízat. Už prý jim pohrozili, nebudeli vinník vyzrazen, že z celého toho patalionu bude bez milosti zastřelen každý desátý muž!"

„Pane na nebi!“ hrozil jsem se. „To by přišli o život mnozí zcela nevinní, a zrovna ten, který se toho dopustil, by mohl vyváznout!“

„Holenku, oni jsou ti Taliáni docela jiný lid než my, a —“ Daneš z opatrnosti ještě více snížil hlas, „ti vojáci nejsou tady rádi — to já dávno vím.“

„Od koho?“

„Hned z domova — a hned od té doby, co jsem tam Taliány prvně viděl, roku čtyřicátého osmého.“

„Kde se tam vzali?“

„Byla s nimi vojna, tam u nich v Italii,“ vyprávěl Daneš, „naši tam zajali dost jejich vojáků a mnohé přivedli až do Čech. Na tom marši dostali se také k nám do Chejnova, takhle jednou v sobotu, už před večerem. Protože byli napřed meldováni, my děti jsme jim v houfu běželi po silnici naproti. Už z daleka slyšeli jsme veliký hluk, potom se přivalili jako mračno —“

„Tolik jich bylo?“

„Asi pět set. Měli vojenský oblek, ale zbraň žádnou. Naši vojáci s ručnicemi šli před nimi, vzadu a po stranách, ale tak řídce, že jsme se divili, jak mohou takové množství zajatých na té dlouhé cestě ohlídat a pohromadě udržet. Ale potom jsme poznali, že žádnému Taliánu ani nenapadne, aby chtěl utíkat.“

„Snad byli tuze utrmáceni, na těle i na duchu zemdleni?“

„I to to! Vykračovali si jako na špacíru, tělo jim jen hrálo, oči se jim svítily a huba jim jela, že dělali větší hluk, než je v židovské škole. A což teprv, když zahnuli na dvůr a počali se hemžit jako poplašení mravenci! Měli spát všichni pohromadě v panském letním ovčíně, který vypadal jako veliká kolna, protože na jedné straně neměl žádné stěny. Někteří se obrátili i k nám zevlujícím dětem a něco nám svou řečí povídali, jeden taky zvedl a ukazoval nám stéblo slámy; v tom jiní začali radostně pokřikovat, protože zrovna přijížděly vozy slamou naložené. Taliáni se k nim sypali v celých rojích, repetili, chechtali se, houkali, vřískali, tahali si otýpky z rukou, spěchali s nimi pod střechu, do ovčína, a tam si upravovali lože. Pro nás děti to byla ještě lepší podívaná než na komedii; ani se nám nechtělo domů, jen jsme se těšili, že Taliánů ještě zejtra užijeme.“

„Teda se tam zdrželi?“

„Přes neděli. Měli rostok a směli ráno jít i do městečka. Nahrnulo se jich na rynk jako lidí o jarmarce, ale řečí, křiku a hluku nadělali ještě víc. Měli na sobě sváteční uniformy, ne bílé jako naši vojáci, ale tmavé, a místo hvězdiček na límci měli na rukávech sekery křížem. Chtěli od nás kluků zase něco zvědět, jmenovali víno a aqua vita; co tohle znamená, bylo pak u nás brzy každému známo, i vandrovní pak u žida chtívali za dva krejcary ‚jak vy víte‘.“

„A vidíš,“ podotkl jsem, „to se dostalo až k nám.“

„Jenže možná rovně z Italie.“

„Jak to?“

„Nepochybně tam i od vás někteří na vojně sloužili a ještě slouží.“

„To arci.“

„Ti, co tehdy u nás vedli ten taliánský transport, byli také Češi, a Taliáni si je chválili, že s nimi dobře zacházejí. Také si libovali, že jsou k nim lidé v Čechách všude hodní a nikde se k nim nechovají jako k nepřátelům.“

„Tak jim tam u vás přece někdo rozuměl?“

„Přece — ale počkej, musím to povídat po pořádku. Na poledne museli všichni Taliáni zase být v ovčíně. Z našeho numera musel tam být sedmi dodán oběd, my hoši jsme jim ho tam nesli: polívku, maso a hrách. V hrachu bylo hodně oškvarků, žlutých jako zlato a dobrých, že se na ně srdce smálo; Taliáni však byli tak pošetilí, že je pozorně z hrachu vybírali a házeli na zem, jako by to bylo něco odporného nebo jedovatého.“

„Košama dýnr!“ smál se Beránek té pošetilosti. „Kdy byste jim byli dali jitrnice, snad by byli zahodili nádívku a jedli jen kůže.“

„Takto byli všichni jídlem spokojeni,“ povídal Daneš, „že je ho dost a že je dobré. Když se nasytili, teprv bylo v kolně veselo. Jedni rozmlouvali, druzí zpívali, třetí všelijakým spůsobem hráli, všichni se překřikovali, až jsme z toho byli zrovna omámeni. Houfek se jich shromáždil za prkennou příhradou, a tam jeden prozpěvoval latinsky zrovna jako kněz u oltáře, druzí pak mu odpovídali těmi slovy, které jsem jako ministrant dobře znal. Brzy potom se na jiném místě strhla rvačka; dva hráči se pohádali a tak rozvzteklili, že na sebe doráželi jako čerti, až jeden voják ze stráže s ručnicí a pagnetem mezi ně vkročil a je rozdělil, jináč by snad jeden druhého byl uškrtil, utloukl nebo ukousal.“

„Však tady jsou nemlich takoví,“ poznamenal Beránek. „Při hře nebo při tanci nebo na ulici hned se rozsataní a chtějí bodat, kuchat, sekat a maso dělat.“

„Mají horkou a prudkou krev,“ pravil Daneš. „Mezi těmi u nás byl aspoň jeden tichý, jaksi zamyšlený nebo zaražený, ještě takový mladíček jako panenka. S tím se pustil do řeči můj bratr František, který měl už sedm latinských škol a s mnohými jinými lidmi se také přišel na zajaté vojáky podívat. S tím mladým se mohl dorozumět po latinsku, protože to byl taky študent, ale když vypukla ta válka, dal se dobrovolně na vojnu. Potom byl v bitvě zajat; do ciziny ho odváděli také tím místem, odkud pocházel; k jeho prosbě bylo mu dovoleno, aby pod stráží šel svým rodičům dat s Bohem.“

„To bylo smutné loučení,“ řekl jsem.

„Až hrůza — neboť ke všemu ležel otec jeho na smrtelné posteli a matka ze vší té bolesti a ouzkosti pozbyla rozumu.“

„Jak pak se potom chudák měl s ostatními v cizině veselit, ačkoli byl tak mlád!“

„Byli mezi nimi dva ještě mladší než on, teprva hoši asi patnácti let; ale už také byli v ohni, a všude mezi předními, protože sloužili za tambory. U nás měli jsme zrovna gardu po novotě; gardisté chtěli, aby ti chlapci u nás ostali a bubnovali jim při jejich execírkách; ale oni to nepřijali, že prý se od ostatních na žádný spůsob netrhnou. Při tom můj bratr a ten taliánský študent dělali svou latinou tlumočníky.“

„Měli jste tam mít nějakou děvečku z Prahy," mínil Beránek, „ty hned s taliánskými vojáky parlírujou o všecko pryč."

„Počkej," vpadl mu Daneš do řeči, „abych na to nejlepší nezapomněl. Odpoledne směli se Taliáni zase rozejít. Já jsem se přidržel několika, kteří dohromady dělali kvarteto, měli hlasy jako slavíci a byli ve zpěvu mistři. Uvelebili se za městem na skále, odkud bylo vidět do údolí, na zámek a kostel, a tam vám dělali koncert, že mi srdce plesalo. Co zpívali, tomu jsem nerozuměl, ale na poslechnutí byla jedna píseň krásnější než druhá. Až spustili takovou, že se mi zdálo, jako bych zrovna slyšel anděle v nebi; opakovala se v ní slova: ‚Nyja mia uperkena,' ta jsem si pamatoval —"

„Notu taky?" ptal jsem se.

„U těch slov ano — takhle to znělo —" Daneš to potichu zazpíval. „Ale kde pak já bych to po nich dovedl! Tak krásně zpívat, jak oni to uměli, jsem nikdy neslyšel a snad už nikdy slyšet nebudu. V pondělí ráno Taliáni odcházeli k Mladé Vožici, a já měl skoro chuť pustiti se s nimi, jen abych ještě mohl poslouchat kvarteto těch zpěváků."

„Kam pak je až vedli?"

„Do Josefovské pevnosti. To bylo, myslím, v červnu; na konci léta, v měsíci září, zas u nás byl takový transport ohlášen, ale přicházel od Vožice. To se rozumí, že jsem jim zase s jinými dětmi běžel naproti, a považte si mou radost, když jsem viděl, že jsou to zrovna ti známí Taliáni."

„Jak se tam zas brali?"

„Vraceli se už domů, do své Italie, a už nebyli na noc v ovčíně, ale pořádně nakvartýrováni po domech. Zas u nás měli v neděli rostok, a tu k nám přišel ten mladý, co dřív študoval, zas pohovořit s bratrem Františkem. Ten se ho ptal, jak se mu po celý ten čas vedlo. ‚Naše štěstí bylo, že jsme přišli do vaší země, a ne mezi německý lid.' — ‚Na vlast se těšíte?' — ‚Jako na ráj na ni v cizině vzpomínají všichni Taliáni; také ti, kteří tu svobodně chodí a zbraň nosí, také ti by se odsud rádi dostali domů jako ze zajetí. Mně jen se srdce svírá úzkostí, co doma najdu, žijeli ještě otec a matka.'"

„Což mu nepsali?" ptal jsem se.

„Dost možná, že otec už byl pod zemí a matka za mřížemi mezi blázny."

„A což ti tvoji zpěváci," zvídal Beránek, — „šli zas v neděli odpoledne na tu skálu?"

„Ba ne," odpověděl Daneš, — „šli s houfem jiných k potoku chytat ryby a raky. Začali skoro u rybníka, potom krok za krokem postupovali proti vodě, obrátili každý kámen, sáhli do každé díry, prošťourali kde jaké kořání, tak že jim neušla snad ani jedna rybička, ani jeden ráček. Také pulce chytali."

„I dej pokoj!"

„No, snad nelžu."

„Co by s nimi dělali?"

„Že prý jim hlavy uříznou a zahodí, ale tělo že si dají taky uvařit nebo usmažit."

Beránek se až otřásl. „I fuj taixl!" zvolal.

„Měli jsme na ně zlost, že tak všecko v potoce obrátili na ruby. Ale když z něho vylezli, šel jsem přece k tomu prvnímu tenorovi a řekl jsem mu prosebně: ‚Nyja mia uperkena'."

„A co on?" ptal jsem se.

„Nejdřív na mě vyvalil oči, ale když jsem ta slova opakoval a také na basistu a ostatní hlasy okazoval, milý Talián mě chytil do náručí, vyzdvihl mě a točil se se mnou, jako bych byl malé dítě. Potom šel, svolal druhé a spustili tu krásnou píseň."

„Tobě pro radost."

„Jenže mi jejich kamarádi tu radost pokazili. Kde který byl, dal se s nimi do zpěvu, a pak už to nebylo takové, jako když jsem slyšel jen to převýborné kvarteto. Potom se taliánské písně po celém městečku rozléhaly až do noci. Ráno, když všichni už stáli v řadách připraveni na pochod, bratr František ještě zvolal na toho bývalého študenta: ‚Přejeme vám, abyste se šťastně vrátili do své krásné vlasti!' On to druhým opakoval v jejich řeči, a ti vám najednou začali ruce zdvíhat a křičet a výskat, jako u nás svatebčané, když jsou už nejvíc rozveseleni, a jeden přes druhého volal: ‚Patria! Patria!'"

„Co to znamená?"

„Tak se v jejich řeči jmenuje vlast. Na nás volali: ‚Adio! Adio!' — až zaznělo komando ‚marš!' a oni si jako jedním hlasem počali zpívat do kroku."

XXXVIII

Na otázky: u koho jsem dostal obědy, jak se jmenuje, čím je a kde ostává, měl jsem už odpovědi dobře vymyšleny, — ale nemusel jsem si pomáhati touto novou lží, protože se mne pan farář ani panička na nic takového nezeptali.

Každé poledne jsem asi na hodinu odešel, ale jinak se u nás brzy všecko vrátilo do starých kolejí, to jest, kněz i hospodyně chovali se ke mně zase tak, jako by se nic nebylo změnilo.

V neděli odpoledne vzal mě zas velebný pán s sebou na procházku. Když jsme přišli na roh Tůnní ulice, potkali jsme se náhle s Rézinkou. Kněz se tím až jaksi zarazil.

„I Bože milý," odpovídal na její pozdravení, „hnedle bych se vás byl zeptal, co dělá páter Zajíc. Kde se tu berete?"

„Byla jsem tam, v domě —"

„Ještě vás tam srdce táhne?"

„Srdce mě tam jen bolí . . . Ale dověděla jsem se, že paní pojezdná postonává —"

„Čím pak?"

„Mně se všecko zdá, že to budou taky úbytě, — valem se tratí."

„To má frajle Hilda starost?"

„Ona o matku a matka zas o ni."

„Mladé taky něco schází?"

„Na zdraví ne; ale matka se trápí pomyšlením, kdy by ji Pánbůh k sobě povolal, jak bude s dcerou. Penzička, z které jsou teď nejvíc živy, potom by přestala, a Hildě by nezbylo nic —“

„Nic více než vám a mnohé jiné,“ dopadl pan farář slova: „musela by také podobným spůsobem živobytí hledat. — A jak vám se daří? Už jste se dávno neukázala.“

„Nesmím vás omrzet,“ odtušila Rézinka, „dost jste museli se mnou mít trpělivosti, když u vás bylo mé jediné útočiště. Taky mám teď pořád tolik práce, že sotva najdu chvilky, abych na sebe něco pospravila.“

„Jste pořád na jednom místě?“

„Dávnoli pak jsem tam vstoupila!“

„Jací jsou to přece páni?“

„On je profesor, Němec, skoro tak tvrdý jako já Češka. K vůli mně by rád někdy něco po česku řekl, ale to se musíme všichni smát, a on se směje taky. Mně se arci děje s němčinou ještě hůř, zvlášť hoši se mi často s jedním slovem celé dni pošklebujou.“

„Paní také neumí česky?“

„Paní a všecky děti umějí, ale mezi sebou rozmlouvají pořád německy a z české řeči si často dělají paškvíl, zvláště ty starší. Mě tím nepřestávají pokoušet, a jak jen mohou, vyvedou mi nějaké taškářství. Hnedle z počátku, když pán za soumraku něco na mně chtěl, řekli mi po straně, že je to zouvák: já mu tedy přinesla zouvák, a on zatím chtěl svíčku. To bylo pak posměchu a vtipkování!“

„To si nesmíte připouštět,“ mínil kněz.

„Někdy se musím dost přemáhat, abych se nerozzlobila, nerozkřikla nebo nerozplakala, — nejvíc mě drží to, že se pán taky nehněvá, když natahujou nějaké jeho chybné české slovo; spíš ještě něco jiného pleskne, aby je tím víc rozveselil.“

„Není teda zlý?“

„Srdce má dobré, jenom je trochu podivín. Ve dne je skoro pořád pryč, a když je doma, sedí větším dílem u knih. Dětí si hledí dost málo, tak že mají veliké pré.“

„Kolik je jich?“

„Šest. Nejstarší, Micinka, má už třináct roků, nejmladší Dolfince jde teprv na čtvrtý. Mezi tím jsou čtyři hoši: Oskárek, pětiletý, potom Eduard, Albert a Richard, vždycky asi dvě léta od sebe.“

„Tak tam máte dost lidí obsluhovat.“

„Často se nevím kam dříve vrtnout,“ povídala Rézinka, „a když jsou všichni doma, abych se někdy roztrhala ve dví nebo ve trí. Hoši jsou náchylni k rozpustilostem, a paní jim dost folkuje; na všecky své děti je pyšna, myslí, že se jim jiné krásou ani chytrostí nevyrovnají. Ještě jsem to nikde neviděla, aby děti směly s rodičema tak svobodně mluvit, své rozumy před nimi vykládat, třeba se s nima i přít.“

„Aha,“ dovtípil se velebný pán, „to je taková rodina, kde jsou kuřata už stejně moudrá jako slepice.“

„Pán tomu také nebrání, spíš je tomu rád, když děti všecko posuzujou jako staří. Takto nechává ve všem vládnout paní. Je hodně

starší než ona, do padesátky mu nebude mnoho scházet, a ona je tak v polovici mezi třicítkou a čtyřicítkou, posavad si zakládá na své kráse a ráda se strojí a fintí. Taky ráda dělá vrchnost —"

„Je snad sekantka?"

„Aspoň pořád komanduje, opravuje a vytýká, — aby něco uznala a pochválila, to se ještě nestalo. To nejstarší děvče bude po ní, už teď začíná zdvihat nos."

„Zkrátka, med tam nemáte žádný?"

„No, nechci stěžovat. Aby s člověkem špatně zacházeli, schválně ho sužovali a týrali, to ne."

„Chcete tam zatím zůstat?"

„Pokud mi jen bude možno. Kdo ví, co bych si vyvekslovala... A pak ty dvě nejmenší děti jsou ještě tak hodné a příjemné, mají mě tolik rády —"

„— že jste k nim taky srdce přiložila?"

„Opravdu bych se s nimi tuze těžko loučila, a ony by po mně jistě plakaly — — Ale nesmím pana faráře tak dlouho meškat. Račte pozdravovat paničku. — A co ty?" obrátila se Rézinka ještě k mé maličkosti.

„Byl jsem několik dní doma," řekl jsem, „o svatodušních svátcích —"

„Jsi šťasten, že se můžeš ještě u rodičů potěšit..."

„Dvakrát jsem šel okolo Komorního Hrádku —"

„A vzpomínal jsi —?"

„Potkal jsem tam také pana pátera Vlčka od svatého Štěpána —"

„Co zaopatřoval a pochovával strejčínka?..." Rézince zvlhly najednou oči. „S Pánembohem," loučila se rychle a krátce.

„Přece jen neměla toho Kublu tak nadobro odbývat," řekl pan farář jen jako pro sebe.

„Nedávno," ozval jsem se, „povídala mi na potkání Dvořačka, že ji Kubla ještě ničko k Rézince poslal, že však u ní docela nic nepořídila."

Když jsme míjeli hostinec u paradýzu, ukázal jsem na proudy lidí, kteří se jako my ubírali ven: „Dnes snad si každý Pražák vyjde za bránu."

„Nevěř tomu," pravil kněz. „V Praze je dost takových, kteří za bránu nevyjdou ani jednou za rok."

„Opravdu?"

„A někteří tam nevyjdou ani za kolik let. Nechce se jim toho, mají to za zbytečnou věc, a jsou tak zvyklí jen městu, že se jim venku ani nelíbí. Vypravuje se o Pražské slečince, když přece jednou po žních uviděla za branou strniště, že zvolala: ‚Tak tady rostou sirky?'"

„To snad se povídá jen špásem."

„Landpartie, to je mnohým měšťákům taková vzácnost, že si ji dopřejou jen jednou za dlouhý čas. Nedávno prý jakýsi Malostraňák přišel v neděli večer domů a zvěstoval rodině a známým: ‚Lidičky, dnes jsem byl daleko za Prahou!' — ‚Kýho šlaka! kde pak?' ptali se ho. — ‚Ale až tam v ňáké Kanálce!' povídal, jako by to bylo kraj světa."

Prošli jsme branou.

„Ta Kanálka je krásná," řekl jsem, „ale jmeno nemá hezké. Proč to?" — —

„Á," usmál se kněz, „ty si to vykládáš od kanálu, kterým v městě pod zemí teče všelijaká nečistota? To je mýlka, holenku. Předně slovo kanál znamená vlastně strouhu, která může být hodně široká. Příkladně v Benátkách, které jsou vystavěny na celém množství malých ostrovů, mořská voda tvoří též ulice, ale ty se nazývají kanály a jezdí se po nich na loďkách. Také moři, které leží mezi Englickem a Francouzskem, říká se kanál — canal la Manche."

„Ale v Kanálce je leda malý potůček."

„Ona také nemá jmeno od žádné strouhy a vody, nýbrž od hraběte Canala, který pocházel z vlaské rodiny, narodil se ve Vídni, je tomu sto let, ale v starším věku, když zanechal vojenské služby, oblíbil si Prahu, usadil se v ní na stálo a mnoho dobrého tu vykonal. Miloval vědy a umění, vyznamenával se zvláštní láskou k lidem, byl veliký dobrodinec a horlivě pracoval pro obecné blaho. Koupil zahradu za Konskou branou, vynaložil veliké peníze, aby z ní udělal krásný park, a potom dovolil Pražanům, aby jí k svému potěšení užívali. To se tuze zřídka přihodilo, aby sem přišel cizozemec, působil tu tak blahodárně, že si z něho domácí mohli brát příklad, a získal si tu takové zásluhy, že by ho mělo i potomstvo mít ve vděčné paměti. Kanálka má tedy své pravé jmeno, a hezké."

„Jsem tuze rád," řekl jsem upřímně, „že jsem se tohle dověděl."

„Ještě jsou tam v parku některé monumenty z jeho doby a na nich jeho jmeno vyznamenáno," dokládal velebný pán. „Byl veliký příznivec sirotků a chudých, ale byl veliký nepřítel židů. Při vchodu do Kanálky dal postavit tabuli s nápisem: „Hunden und Juden ist der Eintritt verboten — psům a židům je vstup zakázán.'"

„Taková tabule už tam nestojí."

„To bych řekl," zasmál se pan farář, — „časy se od těch dob silně změnily. Hrabě Canal vojančil ještě za Marie Terezie, která musela skoro bez přestání vésti těžké války —"

„S Brandeburky, že?"

„S těmi nejvíc. Tehdy židé zas jednou upadli do podezření, že jsou zrádně spolčeni s nepřítelem a že mu zvláště v naší zemi konají tajné služby. Proto byl vydán dekret, že jsou z Čech vypověděni, že se mají do půl roku všichni odsud vystěhovat. To se jim arci náramně příčilo —"

„Neposlechli?"

„Spravily to jejich peníze. Našli se mocní přímluvčí, dekret byl odvolán a židé zůstali v zemi. Sicut erat in principio —"

Pohledl jsem na kněze, co najednou začíná po latinsku.

„Totiž," pravil na vysvětlenou, „je to všecko stará historie, která se kdo ví kolikrát opakovala. Židé bývali ob čas vypovídáni, ale nikdy nedošlo k tomu, aby takový rozkaz byl opravdu proveden. Nebo bylo dáno přísné nařízení, že jich smí v Praze být jen takový a takový počet, nic více; ale brzy se ukázalo, že jich tam je třikrát nebo pětkrát

tolik, a zůstalo to tak, na přísné nařízení už se nikdo neohlížel. Musívali třeba nosit ženské pláště a na nich žluté kolečko, aby je každý hned poznal; do Prahy smívali chodit jen dvěma branami, ostatními ne; směli tu ostávat jen v židovském městě, které bylo ohrazeno zdí, potom alespoň drátem; v některých českých městech nesměli ani zůstávat přes noc, pánové neměli je pod pokutou tisíce dukátů na svých panstvích usazovati. Ale všecky takové příkazy konec konců nebyly nic platny; upadaly v zapomenutí, byly obnovovány a zas pomíjely; židům se na čas přitížilo, ale potom zas polevilo, měli si to zaonačit; všecko přestáli, pořád se množili a pořád vládli větším bohatstvím."

Mně skoro bezděky vyklouzla otázka: „Je to tak dobře?"

„Pro ně jistě," pravil kněz.

„Snad proto, že byli vyvoleným národem?"

„Byli, bývali — ale kdy pak už vůbec žádným národem nejsou! Přestali jím být, než od života Kristova minulo sto let. Opustili svou zemi, rozptýlili se po všem světě, hledali přístřeší a obživu mezi všemi národy. Přicházeli k nim jako bludní cizinci, byli u nich přijímáni a trpeni z milosrdenství. Ale i když mezi nimi už dlouho žili, pořád zůstávali cizinci, nespokojili se tím, aby mohli trvat při své víře, nýbrž všude hledali jen svého prospěchu; sloužili mamonu, Jehovu vzývali ústy, ale všecky skutky jejich dokazovaly, že skutečný bůh jejich jsou peníze. Všude se štítili práce, neboť znali jiné prostředky, jak nabývati jmění; také všude, kam třeba přišli jako pronásledovaní tuláci, jen o žebrácké holi, brzy dovedli naplňovati své měšce zlatem a stávati se prvními boháči. Požehnání nepřinesli do žádného kraje; všude jen hleděli ukájeti svou zištnost a nedělali si z toho svědomí, když se to dělo na cizí újmu a škodu. Stali se nedostižnými mistry prohnaných fortelů a šmejdů. Všude byli přirovnáváni k pijavkám, ale k takovým, které nessajou jen zkaženou krev. I kde si udělali hnízda mezi nejchudším lidem, brzo se jim dařilo mnohem líp než jemu, ačkoli nekopali, neorali, nesekali a nemlátili."

„To u nás na venkově taky."

„Náš lid, obzvlášť vesnický, také co se židů týče, vždycky dokazoval, že má tuze dobré srdce; mezi českým lidem se židům vždycky vedlo líp než jinde. Ale špatně se mu za to odvděčovali; když na něj přišly těžké časy, jako po Bílé Hoře, oni se přidávali k jeho škůdníkům, a když s ním bylo nejhůř, pomáhali jej sužovat, utlačovat a hubit. On to i nyní pociťuje, že mu od nich nepochází nic dobrého, ale nic proti nim nepodniká, žije s nimi zcela po sousedsku, dobromyslně chodí do jejich kořalen, ba už ani neuvěří knězi nebo jinému dobrému rádci, že se tím spůsobem na těle i na duchu otravuje a sebe i děti na mizinu přivádí. Odpor proti židům, kterým byl ještě hrabě Canal proniknut, ponenáhlu vymizel. V Praze bylo jim roku čtyřicátého osmého povoleno, aby směli vykročit z hranic židovského města a bydlit také v sousedních ulicích; teď pak jim jest otevřena i nejpěknější čtvrt, Nové Město, a není pochybnosti, že v něm brzo budou pány, když to půjde posavadní cestou."

„A půjde?"

„Desetkrát spíš ano než ne. Dovedli si to tak zařídit, mají nejlepší obchody, mají největší peníze, mají moc a přízeň, ničko zvláště také ve Vídni, a co nejhlavnějšího: umějí všecko tak narafičit, aby jim křesťané s ochotou a horlivostí sloužili. Proto se nyní na celém světě v novinách a knihách dokazuje, že emancipace židů je první věc, které žádá duch času, kterou schvalovati a podporovati musí každý osvícený a rozumný člověk, a které odpírati může jen hlupák nebo zpátečník a tmář. Ale do počtu hlupáků, zpátečníků a tmářů nikdo nechce náležet — ty, doufám, také ne?“

Pan farář, silně bodnuv holí do země, zastavil se, ne že by čekal na mou odpověď, ale že jsme se za hostincem u jelena octli na místě, kde se cesty dělily.

„Kterou se máme dát?“ řekl. „No, třeba tuhle růžovou alejí,“ ukázal do polí v pravo.

Když jsme tou alejí[1]) kus kráčeli, počal jsem znova vyzvídati: „Proč té aleji říkají růžová, když tu žádné růže nejsou?“

„Však tu bývaly. Ale to je, milý hochu, zas celá kronika — o baronu Wimmrovi.“

„Kdy by vás nemrzelo ji povědět -- prosím vás!“

„Baron Wimmer se charakterem a působením svým velice podobal hraběti Canalovi: ovšem byl rodilý Pražan a nepocházel z krve šlechtické, nýbrž měšťanské, a do stavu baronského byl teprv později povýšen za mnohé zásluhy své. Byl o něco mladší než hrabě Canal, ale vstoupil jako on do vojska. Aby si dobyl slavného jmena na poli válečném, k tomu ani on neměl příležitosti; ale neobyčejně se vyznamenal při stavbě nové pevnosti Terezína, zároveň pak při ní získal veliké jmění. Toho nebylo dosti; za dlouhých válek s Francouzi stal se prvním liferantem našeho vojska, potom i pruského a ruského, zřídil si celé regimenty vlastního vozatajstva, po celé zemi skupovával obilí a dovážel za armádou chléb, mouku a jiné potřeby. Dokázal při tom takových věcí, že se jim celý svět divil, byl od císaře vyznamenán a vydělal takové peníze, že si mohl koupiti půl tuctu panství.“

„I pro pána krále!“

„Zde u Prahy mu potom patřily tam na druhé straně Bubny, a v těchhle místech celá rozloha od městských hradeb, kterou teď okolo sebe vidíme, a dále, až také Vršovice a Nusle. Slovem, byl náramný boháč, ale také příkladně šlechetný muž, jako hrabě Canal; oba se v konání skutků pro obecné blaho takořka předstihovali. Oba byli také milovníci polního hospodářství a rozličnými novými spůsoby je zvelebovali. Baron Wimmer založil veliké vinice na stráních pod Belvederem, podle řeky, a zde od Vršovic až pod Karlov a dále. Vložil do nich veliké sumy peněz, neměl z nich užitku, nýbrž škodu, ale říkával: ‚Však mi nejde o zisk, ale o to, aby chudý lid měl práci a mohl se obživit.‘ Chudého lidu bylo vždycky dost, ale v některou dobu se zvlášť rozmnožil. Jednou — to jsem už byl kolik let na Hrádku — přišla taková neúroda, že pak strych žita byl za padesát zlatých šajnů, strych pšenice za sedmdesát až osmdesát; za zlatý byl v Praze bochníček

[1]) Nyní ulice Komenského a dolejšek Purkyňova náměstí na Vinohradech.

chleba jen tak veliký jako mazanec. Řemesla a živnosti nešly, množství lidí nemělo nijakého výdělku, v městě nastaly nouze a hlad. A vidíš, právě z nich tu vznikly růžové aleje, spanilé sady a jiné pěkné a prospěšné věci."

Pohledl jsem na kněze jako nevěřící Tomáš: „Totiž z nouze a hladu?"

„Nemysli si, že je to žert. Podívej se, tahle končina před Prahou od Nuselského a Vršovického údolí na půlnoční stranu má vlastně jmeno: Viničné Hory, protože tu od Karla, otce vlasti, bývala nepřehledná rozloha vinic. Ale během času, v mnohých válkách a za častého obléhání Prahy od rozličných pronárodů vinice zanikly a celá končina vzala zkázu. Ještě před čtyřiceti lety vypadala tak, že jí v Praze říkali Saharská poušť. Tehdy větším dílem patřila baronu Wimmrovi. Když teda po tom neúrodném roce — bylo to, myslím, léta Páně 1817 — nastala v městě veliká nouze a bída, ten dobrý pán vyhlásil, kdo chce za slušnou mzdu pracovat, aby přišel tuhle na Zvonařku; i najal do svých služeb veliké zástupy chudých lidí a dal jim v těchhle místech pahorky rozkopávat, rokle, jámy a strže vyrovnávat, močály vysušovat a zavážet —, zkrátka, z divoké končiny dělat pěknou rovinu. Od jara do podzimku prováděl to dílo a tak obživoval na sta lidí."

„A ti mohli Bohu děkovat, že našli takového dobrodince," podotkl jsem.

„Mohli, a snad to z počátku všichni také činili. Ale nevděk vládne světem, a jedna prašivá ovce někdy pokazí celé stádo. Také mezi dělníky zde vetřeli se lidé, kteří dobroty barona Wimmra zneužívali, hrubě nic nedělali, naposled ani nechodili do práce, jen v sobotu k výplatě, sami pána všelijak šidili a jiné k tomu sváděli. Když konečně na ty darebnosti přišel a dělníkům k výplatě shromážděným domlouval, ničemové nejen že své chyby neuznali, za odpuštění neprosili a polepšení neslíbili, anobrž počali pánovi opovážlivě odpovídat, spílat a vyhrožovat."

„Ale druzí se ho přece ujali a zbůjníky okřikli?"

„Ach ne — zbůjnictví je nakažlivé jako cholera a mor, ba ještě víc. Toho při té příležitosti zakusil i baron Wimmer. Kdo by se byl na jeho místě nerozhněval a zdržel ostrých slov? Ale tu byl teprv oheň na střeše. Lidé, kteří mu byli povinováni největší vděčností, počali se na něj sápat jako na nejhoršího nepřítele a škůdce, a jemu naposledy nezbylo nic jiného, než dáti se před nimi na útěk."

„Jeli pak možná?!"

„A ještě po něm házeli kamením a klacky, že div vyvázl životem neb aspoň zdravými údy."

„To je hrůza!" trnul jsem. „A byli ti zbůjníci potom nějak potrestáni?"

„Jenom tím, že přišli o výdělek," pravil pan farář, — „baron Wimmer hned nadobro přestal takový lid najímat. Aby práce tady přece byla dokončena, dal ji konat od vojáků, kteří ho rádi poslouchali, protože i k nim byl hodný, všelijak jim přilepšoval a sám také se třeba účastníval jejich her a kratochvílí. A tak svůj užitečný plán přece provedl, celé tohle položení pěkně splanýroval, jak to ničko spatřujeme,

k Nuslím hned od Konské brány vystavěl dobrou silnici, udělal od ní cesty nahoru, i tuhle příční, a jiné okolo Kravína, a podle všech vysázel ovocné stromy a mezi nimi keře růží a Svatojanského bezu, tak že tu na jaře a v létě bývalo plno květů a vůně, a pak i hojně výborného ovoce. Okolo Kravína založil podobný park jako hrabě Canal při druhé straně Kostelecké silnice, a pamatoval zvlášť i na městské děti, aby tam měly příjemné místo k hraní a vyražení."

„To jsem tam, myslím, ještě neviděl."

„Mnoho tam, milý hochu, není už vidět z toho, co zřídil. Byl to vzácný člověk, ale na neštěstí za nedlouho potom zemřel, a o dědictví po něm počaly soudy, kterým snad posud není konce. Na aleje a sady nikdo nechtěl nakládat, ponenáhlu scházely, až zbylo jen něco štěpů podle cest a část parku u Kravína — "

„Aha — Wimmrovské sady. Teď teprv i tomu jmenu dobře rozumím!"

XXXIX.

Překročili jsme cestu, která se od Nuselských schodů táhla vzhůru k Vršovické silnici[1]), přišli jsme nad stráň, která se skláněla k Nuselskému údolí, a obcházeli jsme tu osamělý neveliký domek.[2])

„Tohle," povídal mi o něm velebný pán, „tohle byl pres u vinic, které baron Wimmer na těchto svazích založil. Byly potom také zanedbány a opuštěny; teď, jak vidíš, jsou svahy porostlé divokým křovím, v kterém se jen tu a tam ještě po zemi plazí zakrsalý vinný keř. Ale já si sem rád někdy zajdu, vypadá to zde už jako na venkově."

Cesta se u domku zahnula na levo a šla podle stráně.

„A počkej," řekl za malou chvilku kněz, — „tuhle je hezký dolíček, stoupneme do něho, — jeden, dva, — sedneme a pohovíme si jako na drnové lavičce. Tak!"

Usedl zády k bývalému presu, bokem k cestě, na které já jsem ostal.

„A nyní," mluvil zase, „můžeme tu zeleně a klidu zrovna tak pohodlně užívat, jako tamhle pan Chlumecký ve svém lusthause nebo-ližto libohrádku, z jehož otevřených oken až sem zaznívají zvuky libozněny."

Libozněna bylo tehdy nazýváno fortepiano, ale skoro jen na tabulích krámů, kde je prodávali.

„Dobře si to místečko zde vybral," doložil kněz ještě o panu Chlumeckém, „tady má jinší ticho než v Železné ulici, kde od mlsných lidí za drahé delikatesy denně tržívá hodné peníze; a Konský trh sem ještě hned tak za ním nepřijde."

„Jak to?" tázal jsem se.

„Je takový plán, aby v budoucím čase, když by se Praha na tuhle stranu rozšiřovala, Konský trh byl prodloužen jak možná nejdál,

---

[1]) Později povstala podle ní ulice Čelakovského.
[2]) Nyní villa Orlova.

že by to jednou byla taková široká a dlouhá ulice, jakou by se málokteré město pod sluncem mohlo honosit. No, a kdy by k tomu došlo, ta slavná ulice by se tamhle skoro před lusthausem pana Chlumeckého na kopci končila."

„To snad ne?"

„Proč?"

„Já myslím, že by Konský trh za branou běžel blízko Kostelecké silnice, asi přes Kravín —"

„Chyba lávky — směřuje více k polední straně, než se domníváš. O tom se snadno můžeš doma přesvědčit na mapě; a když si na ní čáry jeho podle lineálu prodloužíš, dostaneš se tamhle k libohrádku."

Nemohl jsem už ničeho namítati, neboť pan farář to jistě už sám na mapě měřil.

„Kdy by se řady městských domů dostaly až sem," pokračoval v řeči, „to by tohle povětří oživlo," ukázal do výšky nad polem v levo.

„Povětří?" pozastavoval jsem se nad tím slovem.

„Arciže. Ty spíše myslíš na zem? Ale jsi na omylu. Čteš příkladně v historii, jak náš Karel Čtvrtý býval na hradě Žebráce; přijdeš tam teď, a místo královského hradu uvidíš holý skalní hřbet, z kterého se zdvíhá jen ještě kulatá věž, po paláci a jiných staveních už není památky. Ptáš se, kde tu asi náš slavný panovník zůstával? kde sedal u svého stolu a podpisoval důležité listiny? kde přijímal cizí poselstvo nebo vzácné hosti? kde se na chvíli těšíval se svými dítkami? kde stál u postele svého nemocného prvorozeného syna a kde plakal, když mu jej odňala smrt? kde klečíval na modlitbách? kde pozdě v noci ulehal na lože a zase časně s něho vstával? A všecka tato místa musíš hledati ne dole, na skále, nýbrž nad ní, v povětří, protože císař jistě bydlil v hořejších patrech a hrad byl vysoký."

„To je pravda," musel jsem teď přisvědčiti.

„No vidíš. Teď se zde nad těmihle poli sotva někdy ptáček mihne nebo roj komárů prohání; ale dejme tomu, že tu budou stát řady vysokých domů: jak to zde potom bude nahoře vypadat? Tuhle," ukazoval kněz holí do vzduchu, „několik sáhů nad zemí, bude se okolo plotny otáčet kuchařka, vedle bude matka konejšit plačící dítě, v druhém pokoji bude dceruška brnkat na piano, a v třetím bude otec plísnit synka, že dostal z úlohy dvojku. Výš nad nimi bude hubený krejčík pilně jehlou píchat, aby sobě a dětem vydělal na chléb; jeho soused na levé straně, bohatý mamonář, bude spokojeně prohlížet svou plnou kasu, kdežto soused na pravé straně, nějaký kněžský pensista nebo deficient, bude mrzutě počítat: ‚Nula od nuly pojde — ale sedm od pěti nemohu, musím se vypůjčit — jen od koho?' Máš také fantasii: nuže pověz, co ty tady nahoře v budoucnosti spatřuješ?"

„Tamhle," ukazoval jsem nyní já do vzduchu, „budou třeba sedět chlapci ve škole, a kus dál zase děvčata."

„A mezi těmi školami vidím fabriku, tam se v několika poschodích hemží dělníků a dělnic jako mravenců."

„Někde tu bude také hostinec, a kde je teď v povětří prázdné místo, budou se v sále točit a skákat párky —"

„Mladí budou tancovat, staří popíjet a všichni se veselit, — kdežto třeba v blízkém sousedství, stejně vysoko, budou lidé k pohřbu shromáždění stát okolo rakve, vzdychat a plakat.“

„Jinde zas budou třeba strojit svatbu.“

„Nebo křtiny.“

„Možná, že tu bude taky věž a na ní hlásný, vysoko nade všemi domy, jako je u Novoměstské radnice —“

„A pod věží že bude taky kriminál, v něm řady zamřížovaných oken a za nimi jako v klecích lidé už odsouzení nebo na soud čekající: tu zlodějíček, tam palič, onde rabiát, pak člověk prý státu nebezpečný, rebelant nebo tajný spiklenec —“

Náhle se pan farář sám vytrhl.

„Počkej,“ řekl, zdvihl ukazováček, utajil dech; a nehleděl již do vzduchu nad polem, nýbrž obrátil se obličejem k stráni. „Slyšíš?“

„Toho ptáčka?“ odtušil jsem zase otázkou.

„Je to on!“ řekl kněz po delším pomlčení. Tvář mu zářila tichou radostí.

Ptáků na stráni blíž i dál pohvizdovalo, cvrlikalo, štěbetalo a švitořilo kdo ví kolik, ale jeden svým zpěvem nade všecky vynikal.

„Už jsi ho také slýchal?“ ptal se tiše velebný pán.

„Myslím že ano.“

„U vás doma? Kdy?“

„Taky teď, když jsem tam byl.“

„Kde zpíval?“

„Na zahradě.“

„A jak mu tam říkáte?“

„Drozd.“

„Chyba lávky! Pravda, některé tóny a trilky jsou u drozda podobné — tohle však je přec jen docela jiný mistr — tohle je král ptačích zpěváků, slavík!“

Hezkou chvilku jsme poslouchali ani nedutajíce.

„Už jsou to hodná léta, co mi takový koncert nezavadil o sluch,“ poznamenal potom pan farář. „Mívali jsme u Hrádku slavíka na straně k hořejšímu mlýnu. Ve dne chodil jsem si ho tam poslechnout, v noci, když bylo krásně ticho a okna otevřena, hlásek jeho zaléhal až k nám. To byla radost!“

Kněz zase jen mlčky hlavou pokyvoval. Potom se ozval znovu:

„Na jaře jsme už den za dnem čekávali, zdali se také zas ozve.“

„Nedržívá se na jednom místě?“

„No, tak jako vlaštovka ne. A nejenom že přeletuje, také je míň ostražitý než jiní ptáci; proto mu vždycky hrozívá větší nebezpečenství. Když jediný za tmy zpívá, nemá chudinka potuchy, že se tím vydává v šanc, že k sobě láká zlé nepřátele, noční dravce.“

„Nevím,“ řekl jsem, „že by ho u nás byl někdo v noci slyšel.“

„Pak se tam asi vůbec nezdržuje. Tady bych se ho také nikterak nenadál, a sotva tu dříve byl. Odněkud sem asi přiletěl, a pochybuju, že zde dlouho vydrží, — budou tu po něm i lidé pást.“

„Líčit na něj?“

„Sedává i při zemi a zpívá tak horlivě, že na nic vůkol nedbá, člověk ho může i do ruky chytit. — Tu máš!“

Rrrrrr-bum-bum! zarachotil v Nuslích malý a velký buben. Tloukli tam na ně tak důkladně, že v tom hluku ptačí zpěv zanikal.

„To komedianti,“ řekl jsem.

„Také svobodní kumštýři,“ usmál se kněz, „jenže slavík se producíruje zadarmo a oni vybírají.“

„My jsme bývali tuze rádi, když přišli do vesnice — komedie na tátrumu byla naše největší potěšení.“

„Není divu, když jste jiného divadla neznali. Býval on u vás také Dvořák, ale tehdy, když ještě tvůj tatínek byl asi takový chlapec jako ničko ty.“

„Kdo byl ten Dvořák?“

„Taky kejklíř. Snad jsem byl první rok kaplanem ve Vlašimi, když jsem tam s ním mluvil, i s jeho synkem, kterému bylo souzeno, aby se stal pověstným umělcem.“

„Komediantův synek?“ zvolal jsem překvapen.

„Ano — a k tomu jaký tehdy ubožák!“ vyprávěl pan farář. „Šel jsem na procházku za město a za posledním domkem našel jsem u plotu skrčeného, plačícího chlapce. Ptám se ho, čí je a co se mu stalo; jen stěží jsem z něho dostal, že patří k rodině komediantově, která sem teprv před nějakou hodinou dorazila, že byl od táty bit a že se mu to stává pravidelně každý den; také na něm bylo vidět modřiny a boule. Táta s rodinou byl rozložen hned za městem na pastvišti; zastavil jsem se u něho a povídám: ‚Mně se zdá, že jsem vás jednou viděl, ale daleko odsud, až v Hradci Králové.‘ — ‚To bude tak, velebný pane,‘ prál on; ‚já jsem Dvořák, projdu celý lont křížem krážem, lidé mě všude znají jako falešný peníz, a psi také, ale jako poctivého chlapa, ani už na mě neštěkají.‘ — Jářku: ‚Kolik máte dětí?‘ — ‚Pět, prosím, ale radší bych měl jen čtyři.‘ — ‚Jak pak to?‘ — ‚Čtyři jsou mi k ruce, mají se k frajkumštu, pomáhají vytloukat živobytí, ale pátého, nejmladšího, mám jen pro zlost: jmenuje se Janek, a je janek. Ran dostane jako máku, ale nic do něho nemohu vmlátit.‘ — ‚Snad byste s ním spíš něco pořídil bez ran?‘ — ‚I Bože uchovej! Máli se něčemu naučit pes nebo valach nebo krom té drahé duše člověk, musí mu pořád hůl nebo karabáč tancovat po kůži. Já jsem byl k vojsku odveden už jako frajkumštýř, nebyl jsem neohrabané motovidlo, ale co se mne tam naotloukali, než ze mne vycepovali jak se patří soldáta!‘ — Viděl jsem, že proti takovému rozumování pranic nesvedu a že tomu malému Jankovi nikdo nepomůže.“

„A to byl ten, z kterého se stal pověstný umělec?“

„Jenže ne tak brzo. Vroubili dále po Čechách, kdo ví kolik let, potom se pustili také do Německa a do Francouz.“

„Což se jim v cizině vedlo líp?“

„Právě naopak, zkusili dost hladu a všeliké psoty, ale táhli do Francouz pro dědictví.“

„Po kom?“

„Jakási Dvořákova příbuzná tam v dřívějším čase odešla s francouzským vojákem a něco po sobě zanechala. Jenže toho bylo po-

tenku, milého kejklíře to nevytrhlo. Svým frajkumštem taky v té zemi neudělali štěstí; proto ji zas opustili a táhli zpátky na východ, ode vsi ke vsi, od městečka k městečku, až se dostali do Turek a v Turcích až do residence žoldánovy, do Konštantinopole nebožližto Cařihradu."

„Tak se podívejme!"

„Kdy by tam byli přijali machometánskou víru, mohli se dostat do tureckého ráje, ale až po smrti; oni však chtěli zůstat dobrými křesťany, usoudili, že i mezi Francouzi bylo onačejší živobytí než mezi Turky, a proto zase hajdy na západ, přes hory a doly, z jedné země do druhé, až se octli v Paříži. To už byl Janek nebo Jeník dospělý člověk a dělal u tátovy kumštýřské společnosti paňácu. Táta už ho nemohl cepovat jen holí a karabáčem, ale jako principál byl pořád přísný a tvrdý; nejmladší syn byl mu teď více platen než druhé děti, ale pořád mezi nimi bylo málo harmonie a mnoho rozmíšek a různic. Naposledy praskla paňácovi trpělivost, po nějaké nové vádě s tátou sebral svých pět švestek, odešel od své rodiny a přijal službu u jiného principála, který se už nazýval ředitelem divadla, ačkoli mezi jeho umělce patřili hlavně také učení psi."

„A pochodil tam mladý Dvořák?"

„Plat měl ještě malý, ale hlavní věc: nabyl tam jmena. A to v dvojím smyslu. Publikum, které si ho již u táty oblíbilo, říkalo mu nejdřív Dor-žak, potom Žak-dor,[1]) což znamená: zlatý Kubík. Když počal své štěstí jinde zkoušet, překřtil se a nazýval se po francouzsku Debureau. A pod tím jmenem docházel pak vždy větší obliby, až si o něm povídala celá Paříž a chodilo se na něj dívat i všecko vznešené publikum."

„Stal se takovým hercem, jako jsou tady v divadle?"

„Ne, zůstal při pantomimě čili němohře, ale byl v ní tak dokonalý, že ho slavný francouzský kritik prohlásil za mistra pantomimy ze všech na světě největšího. Když už byl miláčkem Pařížského lidu, zámožným člověkem a šťastným manželem i otcem, octnul se najednou v žaláři, měl pozbyti všeho, čeho v životě tak mnohým namáháním a utrpením dosáhl, měl klesnouti mezi lidské vyvrhele a skončiti jako zločinec."

Vyvalil jsem na kněze oči: „Něčeho se dopustil?"

„Když jednou šel s manželkou po ulici, jakýsi člověk ze sprosté třídy počal se mu posmívat, všelijak jej dráždit a naposled i hrubě urážet, až on ho v největší zlosti udeřil holí do hlavy. Proti své vůli zasáhl ho tak nešťastně, že tím způsobil jeho smrt. Sám se toho nejvíce zhrozil, a nikdy toho nepřestal litovat. Soudcové jeho nebyli ukrutní; uznali, že neměl zlého úmyslu, že se k tomu člověku dosti dlouho shovívavě choval a že naposled nemohl, obzvláště před svou manželkou, snášet tak zlomyslných urážek, že by se na jeho místě každý své cti dbalý muž byl musel hájit, zkrátka, že je celým tím neštěstím nevinen. Pustili ho na svobodu, a od té doby měl u Pařížanů ještě větší přízeň."

„Je posud živ?"

---

[1]) Jacques d'or.

Velebný pán zavrtěl hlavou: „Nedosáhl vysokého věku, už před kolika lety umřel.“

„Vy jste ho viděl ještě později než tehdy ve Vlašimi?“

„Už nikdy. Toulal se po světě, a já jsem na něj docela zapomněl.“

„A přece víte, co se s ním dělo?“

„Zvěděl jsem to teprv nedávno. Když se proslavil, francouzské noviny dost o něm psávaly; ovšem ho už jinak nejmenovaly než pan Debureau. Po letech dostaly se zprávy o něm i do německých novin, a naposled i do českých.“

„Také do Pražských, které čítáte?“

„Nejvíc toho o něm vytiskl pan Mikovec v Lumíru.“

Tu se naše pozornost bezděky zas obrátila jinam.

Po cestě, při které pan farář seděl, přicházel k nám obstarožný člověk, dle všeho notně napilý: nohy jej sotva nesly, ani tři kroky neudělal rovně, motal se hned na pravo, hned na levo. Oblek jeho ukazoval, že to není žádný pán; ale v tu chvíli mu patrně nic nescházelo, vesele si broukal a houkal, klobouk měl až v týle a v ruce mával nedokouřeným doutníkem. Když od nás byl už jen asi padesát kroků, počal těžkým hlasem, falešnou notou a málo souvisle zpívati:

„Links, rechts — krejčí, švec,
to jsou dva rytíři,
jeden šaty heftuje,
druhej boty klíží.
Lá la lalala, lalala lá la!“

Chtěl podle té noty vykračovat, ale jako hlas tak i nohy jeho se ani zdaleka nedržely taktu. Já jsem s něho nemohl očí strhnouti — byl to můj starý známý! Vypadal teď velice změněn, ale přece jsem už nemohl pochybovati, že je to dědík se zaječím pyskem, kterého mi náhoda přivedla do cesty hned v prvních dnech mého přebývání v Praze.

Nyní nás ještě nespozoroval. Na chvilku strčil doutník do úst, ale nepouštěl ho z prstů; hnedle však se zase vrátil k zpěvu a spustil o ševci jinou písničku, podle kostelního nápěvu:

Poklekni na kolena,
ó ševče usmolená,
neb se tobě uděluje
stará halena.

Znovu si chtěl bafnout, ale dle všeho dostal se mu při tom doutník do úst zapáleným koncem, neboť jej rychle zas vytrhl a počal prskat a klít.

„Mrcho potvorná — budeš mi piršku pálit? Proto jsem si tě koupil? To jsi cigáro? To jsi prevít!“

I mrštil jím tak silně na zem, že sám udělal pochop, div nepadl.

Pan farář povstal a vkročil na cestu. Mlčky jsme šli proti opilému. Teprv nyní nás uviděl; stanuv, ale viklaje se na nohou, upíral na nás vytřeštěný zrak.

„Pán —“ povídal si nahlas, „vele— velebný — pán —“

Zdvihl ruku po klobouce, ale nemohl ho hned zasáhnout; když smekl a nahrbil záda, kejklal se, jako by ho někdo do nich strkal.

„— ruči— čku lí— bám,“ blabolil. „A s poní— ponížeností — taky prosím — o boží — almužničku! Starej — opuš— těnej člověk — pracovat nemů— můžu —“

„Co pak vám schází?“ promluvil k němu pan farář.

„Taková těžkost — a mdlo— mdloba na mě — padla, — sotva oudy — vláčím —“

„Div vás to neporazí. Jděte si lehnout.“

„Lehnout — jen lehnout — pravda, duchovní o— otče. Snad už — nevstanu, — snad je to — achych, ouvej!“ — dědík se chytal za život, jako by měl hrozné bolesti — „snad je to — kolera!“

„Kolera,“ řekl kněz, „nebo opice.“

Starochův obličej se náhle rozšklebil k bezděčnému smíchu.

„Hé!“ roztáhl široko ústa. „Kolera — nebo cou— couravej — psotník!“ A hned se zase chtěl tvářiti jako zkroušený prosebník: „— za boží al— almužničku — Budu se modlit —“

„Anebo zas pít, až se z téhle opice vyležíte,“ ukončil pan farář tu rozprávku a zase vykročil.

„Cože?“ volal za námi dědík. „Nic? Ani trojník? To je bo— boží muž? Neslituje — se nad — ubohým — žebrákem? Fi — fi! Takový ples— plesnivý lakomec! — i s tím svým pi — pitomým — škaredým klu— klukem! Fi! Tatíčku nebeský — pohledni — pohledni —“

Náhle švihnul hlasem do výšky a počal zase bujně zpívat, vlastně mektat a vřeštět:

Poklekni na kolena,
ó ševče usmolená —

Uhnuv se s cesty motal se do křoví. „Tak si — jdu leh— lehnout. — Skrblíku! držgrešle! Fi!

Šla panenka k zpovídání,
měla pěkné šněrování,
a pan páter se jí ptal — —“

Zakopnuv o pahejl nebo sklouznuv padl na zem a umlknul.

„To je nějaký starý darebák!“ horlil jsem na něj.

„Je přemožen truňkem,“ usmál se kněz. „Jindy se takhle neukazuje, umí dělat tuze pokorného a pobožného, hotového svatouška.“

„Vy už ho znáte?“

„Ještě z Hrádku. Je tak znamenán, že se v něm člověk nemůže mýlit. Tam jsem ho viděl jako kramáře, tady nicko provozuje jinou živnost, žebrá z řemesla.“

„To je pěkné řemeslo!“

„Je pohodlnější než kramářství, a může také víc vynášet.“

„Opravdu?“

„Dozajista, když je v něm takový chlapík dobře honěn. Denně si obejde několik ulic, vždy jiných, a u každých dveří dostane něco k snědku nebo krejcárek; než tak projde celou Prahu, trvá to několik neděl. Každý den se do syta nají, peníze může uschovat. Ví, kdy má být u kterého kostela, ku příkladu když je svatba, kdy u hřbitova, kdy

u cesty, kudy se zrovna sta i tisíce lidí ubírají, má své zvláštní dobrodinečky, u kterých dovedl vzbudit milosrdenství, třeba pokryteckým spůsobem. A má fortele a spády, o jakých by se nám ani ve snách nezdálo. Aby se některý takový prozradil, jako ničko ten zde, a ukázal, jakou vespod nosí podšívku, to se hned tak nepřihodí. On i tenhle šel s opicí opatrně stranou, aby se z ní tady v úkrytu vyspal, — ďas mu byl dlužen, že jsme se tu zrovna nachomejtli."

XL.

Minula polovice června. Za pěkného odpoledne ubíral jsem se do Kanálky a přicházeje ku Pštrosce, pilně jsem se v duchu zabýval otázkou: mělli bych si tam koupiti housku čili nic?

K obědu měl jsem jen kousek chleba, nebyl jsem tedy přesycen. Housku bych snědl jako malinu, ale bylo by to vydání, které jsem touhle dobou jindy nečinil, protože jsem musel dobře počítati.

Žaludek mluvil svůdně jako had v ráji, ale rozum mě varoval a zvítězil. Řekl jsem si v duchu, že se v Kanálce mohu dosyta napít studené vodičky, kterou Pražští lidé tolik chválili, a že pak zcela dobře vydržím do večeře jako jindy. A krámek s houskami jsem ve Pštrosce minul, ani se na něj neohlednuv

Hned potom mi kdosi položil ruku na rameno — Ladislav Staněk mne dohonil.

„Jdeš taky do arény?" tázal se.

„Ba ne."

„Ale pojď! Hrajou dnes česky —"

„Jaký kus?"

„Jmenuje se: ‚Kněz a voják, aneb: Bitva u kláštera Skalického' a je prý náramně krásný. Jenže ty snad nemáš peníze?"

„Mám," řekl jsem velmi určitě. Ať si Staněk nemyslí, že je má kapsa prázdná, když v ní nosím celé dva šestáky a ještě nějaký krejcar.

„Tak proč bys nešel?" vyslovoval kamarád své podivení. A moudře dokládal: ‚Uděláš líp, než kdy bys utrácel za cukroví nebo tamhle na koníčkách."

Prve jsem svůdnému hlasu dosti snadno odolal, nyní bylo jinak. Nové pokušení přistoupilo ke mně tak náhle a v podobě tak vábné, že jsem byl z čista jasna jako omámen. Rozkoš, na kterou jsem po tu chvíli ani nevzdechl, kynula mi najednou v dřevěné budově, k níž jsme už měli jen pár kroků. Vejdu do ní a budu zas jednou v divadle, — řeknu si jen ‚ano,' a za okamžik se octnu v čarovném světě!

Staněk mě vzal za ruku, a já jsem se už ani dost málo nevzpíral, ano s jakousi hrdinskou, radostnou odhodlaností jsem kráčel ke kase. Lístek, jejžto jsem u ní obdržel, připadal mi jako kouzelný proutek, kterým člověk může dělat divy a všecko si opatřit, co jen srdce ráčí.

Když jsme se obrátili od kasy, Staněk pozdravil dva pány, kteří zvolna kráčeli k dveřím do přízemí. Jeden byl vysoké postavy, hřmotného těla, širokých ramen, hlavy poměrně malé, krátkými, šedivými

vlasy pokryté, kulatého obličeje a krátkého krku. Vedl za ruku asi šestiletého chlapečka. Druhý byl mladší, menší a slabší, měl podlouhlý, hubený obličej, vlasy tmavé, podle uší nízko sčesané a dole poněkud zahnuté. Právě cosi povídal mírným, jasným, příjemným hlasem; pochytil jsem z toho pouze slova: „Jen dej Pánbůh, aby Čelakovský — —“

„Kdo je to?“ ptal jsem se potichu Staňka.

„Pan páter Doucha, a ten s tím hošíkem pan ředitel Klicpera —“

„Ten, co napsal Divotvorný klobouk?“ trhl jsem sebou.

„A hodně jiných kusů. Však velebný pán Doucha je taky spisovatel.“

Páni zmizeli za dveřmi.

„Škoda,“ litoval jsem, „že jsem si je nemohl více prohlednout!“

„I co pak bys na nich viděl.“

„Odkud ty je znáš?“

„Nejvíc od strýčka Čelakovského, k tomu často docházejí. — Ale už máme, holenku, taky čas.“

Za minutku jsem se už s pocitem tichého blaha rozhlížel po aréně, kde jsem tentokrát byl po prvé. Byla jiná než divadlo na ovocném trhu, jmenovitě neměla nijaké střechy, tak že slunko svítilo vesele jak na diváky tak i na jeviště. Opona tedy nemohla býti nikam do výšky vytahována; rozevřela se v půli a odjela na obě strany.

Za ní objevil se v prostředku venkovský dvůr, po obou stranách malovaná stavení, vzadu skutečné stromy. Na dvoře spolu šermovali kyrysnický strážmistr Hrdina a domácí syn Vojtěch, študent, ale už docela dospělý a statný, který se v městě naučil také dobře s kordem a šavlí zacházet a má velikou chuť státi se vojákem, zvlášť i proto, aby si mohl dříve vzíti svou zamilovanou Lidušku, dceru sousedního myslivce Borovského. Mluví s rodičema, ale dovídá se, jak matka, když v chlapeckých letech byl těžce nemocen, učinila slavný slib, vyvázneli živ, že ho jednou dá do kláštera. K tomu jí důtklivě radil Anastáz, teď už také starší člověk, který sice chodí v světském obleku, ale jí namluvil, že je pronásledovaný kněz. Brzy se ukáže, že v něm není nic dobrého, že mu nejvíc na srdci leží Nácek, Vojtěchův bratranec a stejného věku jako on, ale už bez rodičů a také bez všelikého dědictví, hloupý, líný, zbabělý a vůbec darebný chasník. Ale Anastáz se o něj stará jako o svého syna a chtěl by mu dopomoci, aby jednou dostal strýcův statek, a proto usiluje, aby Vojtěch přišel do kláštera.

Šimon, Vojtěchův otec, nebyl by proti tomu, aby syn hledal štěstí na vojně, ale matka Alžběta nechce o tom ani slyšet. Sám převor Skalického kláštera páter Augustin jí domlouvá, aby syna proti jeho vůli nenutila k duchovnímu stavu, že ho neměla hned v dětství jeho pro budoucnost k něčemu takovému zavazovat, že se tehdejším slibem dopustila chyby, a že on, převor, mocí svého důstojenství ten její slib rozvazuje a ruší.

Matka je na vahách, ale naposled učiní, k čemu ji tajně navádí Anastáz: řekne Vojtěchovi, kdy by její slib nebyl vyplněn, že bude nešťastna, že nebude moci očí k nebi pozdvihnout, a když přijde poslední hodinka její, že snad budou její ústa v strachu a zoufalství syna

proklínat. „Matko!“ zvolá Vojtěch. „Nebudu pokoj vaší duše k vůli svému štěstí rušiti! Pro vás si vyrvu srdce z prsou — i lásku a všecku naději. Buďte šťastna — já vás poslechnu!“ A odchází s převorem do kláštera. Alžběta praví hledíc k nebi: „Pane, jsi se mnou spokojen? Teď nemám žádného syna.“ Anastáz jí honem našeptává: „Vezměte Nácka, mého vychovance, za vlastního!“

V druhém jednání si Nácek už hoví ve statku, Anastáz pak tam pilně dochází, až mu Šimon, i na manželku pohněvaný, zkrátka ukáže dvéře. Nácek dělá si laskominy, že místo Vojtěcha dostane netoliko statek, nýbrž i myslivcovu Lidušku; ale zvláštní náhodou místo něho dostává jen vojenský kabát, kyrys, šavli a koně, jest proti své vůli odveden a také hned do boje poslán.

Neboť nepřítel se blíží, a už je jisto, že dojde na blízku k bitvě. Naši se postavili u Skalického kláštera. Polesný Borovský přivádí vojsku na pomoc dvacet mysliveckých mládenců a čtyřicet rolníků, kteří umějí dobře střílet; ale také mniši v klášteře Vojtěchovými ústy prosí převora, aby se směli chopiti zbraně, postaviti se na zeď a bojovati. „Ha!“ volá převor, „srdce moje pleše při této prosbě — ano půjdete ven, a já s vámi. V jedné ruce kříž, v druhé ruce meč — tak vás povedu!“

Vojtěchovi se toužebné přání, aby se mohl s nepřítelem potýkati, ještě jinak vyplňuje. Nácek, po vojensku oblečen a ozbrojen, k němu jako strašpytel přiběhne do kláštera a prosí, aby ho někam schoval. Vojtěch ho zavede do své celly, dá mu svůj hábit, sám si vezme jeho mundur a zbraň, spěchá k jeho koni, který je u fortny uvázán, vsedne na něj a letí do boje. Děla už hřímají — ale opona se zavírá.

Na počátku třetího jednání je už po bitvě. Do Šimonova statku přichází večer strážmistr Hrdina, potvrzuje, že naši vyhráli, a povídá, že Nácek mimo vše nadání velmi statečně bojoval, jenerála od nepřátel obklopeného vysekal, při tom však nejspíše padl. Sotva to dopoví, je Nácek tady, živ a zdráv, v mnišský hábit oblečen; přiznává se, že dal mundur a zbraň Vojtěchovi a sám v celle jeho vlezl do postele. Všichni se od něho s opovržením odvracejí, zvlášť i Liduška. V tom sedláci přinášejí kyrysníka zle posekaného, v mdlobách ležícího, pláštěm přikrytého. Je to Vojtěch; on konal to hrdinství a zachránil jenerálovi život. Rodiče mají o něj veliký strach, ale on přišed k sobě praví, že měl radši na bojišti skonati, poněvadž cítí, že pro klášterní život není stvořen. Matce se lítostí div neutrhne srdce. Svěřuje se převorovi, že jednala z návodu jiného kněze, Anastáze. Toho si dá převor zavolat a pozná v něm člověka, který byl jen jako novic krátkou dobu v klášteře a pro špatné chování z něho byl vyhnán. Matce otevrou se konečně oči, lituje svého poblouzení a nemá už nic proti tomu, aby si její syn zvolil stav podle žádosti srdce svého. Může tedy zůstati ve vojenském šatě a brzo si Lidušku vzíti. Ba co nejdříve. Neboť jej vedou k jenerálovi, který mu děkuje za svůj život, dává mu zlatý záslužní peníz a povyšuje ho na poručíka. Všecko se raduje, také já jsem jako u vytržení — — jen škoda, že už je konec!

Nerad s ostatními vycházím z divadla.

„Tak co, nelituješ?“ ptá se mne venku Staněk.

„Ne,“ pravím upřímně. „jsem tuze rád, že jsem to viděl.“

„Nejlepší je v tom ten Nácek — jak se ukázal, už jsem se musel smát, a nejvíc, jak povídal, že když druzí za vlast bojovali, on se v posteli za vlast potil.“

V tom jsme se v zástupu octli u Bernarda Gebella.

„Což, z arény?“ ptal se mne.

„Taky jste tam byl?“

„Dnes ne, ale rád se tam podívám. Někdy tam bývá zvláštní legrace. Ku příkladu s tou kobylou, — znáš to?“

„Neznám.“

„Je tu německý komik,“ povídal Bernard, „který si na divadle rád něco přidá, co není v úloze psáno.“

„Může to být?“

„Nemá to být, taky za to už několikrát dostal pokutu —“

„Od koho?“

„Od policejní direkce. Ale publikum má takové přídavky rádo, nejvíc se jim směje, proto komik radši sem tam zaplatí nějakou pokutu, než by toho nechal. Dávali takový kus, že v něm komik na bínu přijel na koni. Postavil se s ním a nesměl se hned tak s místa hnout. Milé kobyle to trvalo tuze dlouho, myslela si, že by mohla udělat něco užitečného -- aspoň kousek hnoje. A taky se podle toho zachovala —“

„Cože?“ vyprsknul Staněk.

„Nedbala na to, že není v maštali ani na silnici nebo na poli, nobrž na bíně, a že se na ni kouká množství pánů, paniček a slečinek —“

„Hehehe!“ chechtal se Staněk. „Ta to pěkně vymňoukla!“

„No vždyť jindy, když vozí sebe větší panstvo v kočáře, taky se víc neupejpá.“

„I prachsajraj,“ ohýbal se Staněk smíchem. „Byl bych to publikum chtěl vidět!“

„Inu, jedni se smáli, druzí se ošklíbali, jiní nevěděli, kam dát oči. Tu komik plácne kobylu dlaní a povídá jí: ‚Du, das Zugeben auf'm Theater ist verboten -- poslouchej, na divadle přidávat je zakázáno!‘ Teď se v aréně všecko div neválelo!“

Do Kanálky jsem toho dne už nešel, ale dostal jsem se tam nazejtří s panem farářem. Když jsem se totiž odpoledne vrátil ze školy, řekl mi: „Tak zas víme o jednom zvláštním Čechu v Paříži.“

„Taky překřtěném?“ tážu se.

„Na polovici. Přišel tam jako Filip nebo Matěj a nyní je z něho Marius, ale příjmení svého nezměnil a píše se pořád Chalupička. Pan učitel z hořejšího poschodí přinesl mi dvě poslední čísla Lumíra, tam je o tom velmi zajímavé vypravování, jak je ten Chalupička sám napsal.“

„Nemohl bych si to taky přečíst?“

„Už jsem to zas vrátil, pan učitel si bez toho Lumíra taky jen vypůjčuje.“

„To je škoda!“ litoval jsem.

„Půjdu ven, snad do Kanálky. Chcešli také jít, vypovím ti to.“

Takovému nabídnutí byl jsem ovšem velmi rád. Jak jsme se průchodem octli na Štěpánské ulici, počal jsem vyzvídat: „Je snad ten Chalupička také nějaký umělec?“

„Muzikant. Otec jeho byl učitelem v Chrudimi a hudba mu byla nade všecko. Hrál sám na všecky nástroje, a také svého synka tak záhy cvičil, že už v osmém roce svém hrál na troubu truc tatíka. I v učení na jiné inštrumenty rychle prospíval, tak že už jako výrostek byl otci platným pomocníkem v kostele i jinde, a byl potěšením i nadějí jeho.“

„Teda nezkoušel tolik jako malý Dvořák u frajkumštu?“

„Přece však zkoušení ani jeho neminulo. Matky už neměl a najednou ztratil také otce, stál ve světě opuštěn, byl sám na sebe odkázán, ač mu bylo teprv patnáct let. Co udělal? Přidal se k několika šumařům, kteří se vydávali do světa a zrovna potřebovali trubače. Dvě léta potloukal se s nimi v rozličných krajinách, zvláště německých. Chodili od města k městu, v zimě v létě hráli před lepšími domy, před hospodami atd.; plíce a ruce jejich vždycky měly dost co dělat, ale zuby a žaludek často zahálely. Vedli život skoro jako cikáni, ale že neuměli za pět prstů pěkné věci kupovat, neměli často čím utišit hlad. A přece byli mezi nimi dobří hudebníci, zvlášť Chalupička. Když v Rejně-Kolíně hráli před hostincem, kde bylo mnoho cizinců, poslal pro něj jakýsi francouzský pán a ptal se ho skrze tlumočníka, chtělli by vstoupit do královské kapely v Paříži, že by dostával dvanáct set franků ročně. Mladý Chalupička — bylo mu teprva sedmnáct roků — nemohl ani uvěřit, že by ho mohlo potkat takové štěstí; ale pán s ním na místě uzavřel písemní smlouvu, dal mu peníze na cestu a psaní do Paříže a kázal mu, aby tam bez prodlení jel.“

„A nebyl v tom nějaký klam?“

„Dokonce ne. V outerý dorazil do Paříže, v neděli hrál už před králem Ludvíkem XVI. Z počátku se s lidmi dorozumíval jen ukazováním jako němý, ale každý den pochytil něco z francouzské řeči a seznamoval se více s druhými muzikanty, kteří ho brzo měli rádi, zvali ho k sobě a všelijak mu byli na ruku. Rychle zdomácněl obzvláště v rodině staršího kollegy Masuriera, který v královské kapele hrál na basu a — hlavní věc — měl hezounkou, veselou, čtveračivou dcerušku Artemisu. Chytlavý trubač se do ní honem zamiloval až po uši; ale jí to nedojímalo, jak si přál, srdce její k němu ostávalo lhostejno, tropila si z něho šašky jako dřív, a když jí projevoval svou náklonnost, jen se mu rozpustile vysmívala; zdálo se, že týrati ho jest jí největším potěšením. A on se opravdu trápil, ne snad několik neděl nebo měsíců, nýbrž celá dvě léta. Ačkoli se mu jinak dobře vedlo, přec byl hrozně nešťasten. Až mu pomohla revoluce.“

Ptal jsem se, co ta revoluce byla, a velebný pán ochotně mi to vykládal; i slyšel jsem věci tak nové a znamenité. tak překvapující a poutavé, že jsem na Chalupičku zapomněl. Ale kněz se k němu po chvíli vrátil.

„I Masurier byl revolucí zrovna opojen,“ pravil, „a také dcerka jeho snad by se byla ráda místo jehly a vařečky chopila píky nebo flinty a táhla jako jiné rebelantky na Bastillu, do Versailles nebo do Tuilerií. Že Chalupička nedělal jakubína a vůbec toho bouření a bláznění si hrubě nevšímal, měla mu velmi za zlé; druzí muzikanti v kapele byli snad už vesměs proniknuti revolučním smýšlením. Když jednoho dne měli hráti na kůru a čekali, až přijde král s královnou,

řekl Masurier: ‚Ne mši, ale Marseilleskou píseň jim zahrajme!‘ — ‚Ano,‘ zvolali druzí jako jedním hlasem, ‚Marseilleskou!‘ A skutečně, když se panovník se svým dvorem objevil, s kůru místo nábožné písně zavzněla buřičská, tak hlučně, až se okna třásla. Král zůstal jako zkamenělý, do očí mu vstoupily slze. Byl mnohem hodnější než jeho předchůdcové, měl dobré srdce, národu všemožně povoloval, — a nyní mu již i v kapli jeho projevovali své nepřátelství lidé, kteří jedli jeho chléb!“

„A prošlo jim to?“

„Byli hned z královské služby propuštěni. Chalupičkovi hrozila nová bída, myslil, že mu nezbývá nic jiného než odejíti navždy z toho pobouřeného města. S bolestným srdcem šel se k Masurierovým rozloučit; ale jaké bylo jeho překvapení, když ho Artemisa tentokrát přátelsky přivítala, ruku jemu stiskla a svou radost mu vyslovila, že při Marseilleské písni v kostele tak slavně na svou troubu hrál. Když se postavil na stranu lidu a proti králi a také proto trpěl. otevřela mu své srdíčko a od té doby lásku jeho také láskou oplácela. Ostatně to s propuštěnými muzikanty nedopadlo zle: přijala je do své služby Pařížská obec a dávala jim stejný plat jako dříve král. Chalupička hrával teď národní gardě, ale myslil při tom jen na svou drahou Artemisu. Když po čase otec její při novém útoku na královský palác byl zabit, zbyl jí v těch hrozných zmatcích jediný přítel a pomocník, věrný Chalupička. Stala se konečně manželkou jeho, a nad něj tehdy nebylo šťastnějšího člověka.“

„Snad už pořád?“

„Ještě na něj čekaly těžké časy. Král byl sesazen, uvězněn, na smrt odsouzen a také sťat. Chalupičku tajně hnětlo svědomí, že se proti němu také jednou prohřešil; i vzal svou troubu, na kterou byl tehdy v kostele hrál Marseilleskou, hodil ji do řeky a zapřísáhl se, že už nikdy troubit nebude. Ale když se k tomu doma přiznal své manželce, ona v hněvu a ouzkosti zvolala: ‚Nešťastný člověče, od čeho pak teď budeme živi?‘ Staral se dnem i nocí, aby našel nějaké nové zaměstnání a byl rád, že ho konečně přijali do blázince jako opatrovníka nešťastných lidí, kteří byli na rozumu pomateni a někdy třeba i celou noc zuřili. Chalupička v tom strašném domě vytrval kolik let, jen aby vysloužil, čeho rodina jeho potřebovala; neboť měl už také synáčka. Náhodou přišel v blázinci na staré housle, a když počal smyčcem po strunách jezdit, představený jeho se velice zaradoval, že to umí, poněvadž ubozí pomatenci hudbu tuze rádi poslouchají a při ní se utišují, jako by to byla výborná medicína. Místo na troubu hrával teď Chalupička pilně na housle, dostal lepší plat a sám také nalézal útěchu v hudbě, kterou od své maličkosti tolik miloval. Ona ho také vysvobodila z blázince.“

„Jakým způsobem?“

„V Paříži se zatím stala veliká proměna. Napoleon Bonaparte v revoluci z malého oficíra postoupil na jenerála, stal se slavným vojevůdcem, pak členem vlády a naposled samojediným panovníkem. Zkrotil jakobíny a zavedl nový pořádek. Na místě bouří zavládl v městě zas pokoj, na místě hrůzy veselost, na místě bojů, poprav a vražd slavnosti, divadla, bály a jiné vyražení a radovánky. Najednou bylo

potřebí mnohých muzikantů, byla po nich sháňka; dobrých muzikantů nebylo u Francouzů nikdy tolik jako u nás, teď byli pěkně placeni. Chalupička mohl se zas vrátit k hudebnímu povolání, a už při něm na vždycky zůstal. Seznámil se také s krajanem Dvořákem, a jeho pomocí stal se ředitelem hudby u jeho divadla. A jako Žán Debureau tak se přízni Pařížanů těšil i Marius Chalupička."

„Proč se přezval Marius?"

„Když se mu narodil synek — to bylo ještě za jakobínského třeštění, — dávali si Francouzové nejradši jmena římských republikánů. Proto matka Artemisa chtěla, aby chlapci říkali Marius. ‚Ne,' pravil otec, ‚první hoch má dostat jmeno po otci.' — ‚Teda se taky jmenuj Marius, a bude to!' — Dobrák Chalupička povolil ženě i v tom. ale musela mu slíbit, že se naučí česky, aby také jejich dítě od maličkosti zvykalo řeči otců a dědů jeho. A skutečně prý Artemisa mluví česky tak, jako muž a syn. Chalupička mladší se také živí hudbou, zrovna jako syn Žána Debureau si zvolil povolání otce svého. Jim už je snáze, než bylo starým, nemuseli vykonati tak kamenitou a trnitou cestu."

„Starý Chalupička musí už mít věk," mínil jsem.

„Je mu osmdesát. V tom vypravování, které jsem v Lumíru četl, na konci povídá, jak rád by se vrátil do Čech, ale že prý by spíš rybu na sucho přinutil, než svou manželku pohnul, aby překročila francouzské hranice. ‚Ale doufám,' praví, ‚až my rodiče zemřeme, že syn se odebere do Čech a pozdraví ode mne vlastenskou půdu, které oko mé už nikdy nespatří.'"

Za té řeči jsme došli ke Kanálce. Jak jsme do ní vstoupili, potkal nás mužský, jenž před sebou nesl košík pečiva na krku zavěšený.

„Poroučejí," nabízel nám, „precle, oplatky, calapatiny —"

„Už jsi to jedl?" ukázal mi pan farář na oplatky, sahaje do kapsy.

„Ano," odtušil jsem na úkor pravdy, jen abych se nezdál chtivým a nepřivedl dobrého pána k útratě.

On přece vytáhl své peníze, samé měďáčky, přepočítal je (nepotřeboval k tomu dlouhého času) a zase je všecky strčil do kapsy.

„Bez toho," řekl, „je teď spíš žízeň nežli chuť k jídlu."

Vyrozuměl jsem, že u sebe neměl více než na sklenici piva, nejvýš na dvě.

XLI.

Ačkoli jsem k tomu neměl nijaké příčiny, přece jsem v ty dni skoro na jisto čekal, že od nás přijde Ledvinka. Rodiče ještě nevěděli, jaká změna se stala v mém stravování, chtěl jsem jim to oznámiti až ke konci měsíce. Když do toho scházelo ještě deset dní a mé tušení v příčině Ledvinky se pořád nesplňovalo, když mimo to v mé kapse zbývaly už jen tři krejcary, napsal jsem domů psaní takovéhoto obsahu:

„Nejdražší rodičové!

Už tři neděle jsem od Vás žádné zprávy nedostal, ale doufám, že jste všichni zdrávi: mně chvála Bohu také nic neschází.

Včera tu byl ráno svěcen pomník na hradbách postavený vojínům z Čech, padlým r. 1848 a 1849, a po celý den byla na Olšanském hřbitově slavnost naděje budoucího z mrtvých vstání čili májová.

Rád bych věděl, budeli Franckova veselka ještě přede žněmi nebo až po nich, až budu o vakacích doma.

Půjdeli sem Ledvinka, prosil bych Vás, abyste mi poslali bochník chleba a třeba také nějakou homolku. Ale ať to odevzdá zrovna mně, abych si to mohl dát k svým věcem a brát si od toho, kdy budu chtít.

Musím Vám povědět, že z peněz, které jsem po svatodušních svátcích odevzdal panu faráři, aspoň 4 zlaté zbudou na červenec a bude tím na polovici toho měsíce už zaplaceno. Já totiž už celý červen u pana faráře neobědvám, abyste se mnou neměli tak veliké vydání. Byl bych v Praze třeba o hladu živ, jen abych zůstal ve školách. Vroucně Vás prosím a žádám, byste mne při tom už nechali, a budu Vám za to do nejdelší smrti vděčen.

Na stokrát Vás pozdravuju a líbám, a prosím Pána Boha, by Vám popřál všeho dobrého a ode všeho zlého Vás chránil."

I když řečené tři krejcary byly utraceny, odcházel jsem v poledne z domova, ale jen tak na plano: venku jsem si nic nekupoval a k obědu jsem nic nejedl. Trvalo to bez mála týden. Důkladně jsem se vypostil, ale nijak mne to netížilo, činil jsem to s lehkou myslí a mezi kamarády — ve škole, na ulici a za branou — jsem v tu dobu nebýval o nic krotší než dříve.

V pondělí před svatým Petrem a Pavlem byl jsem ráno ve škole o hodinu déle. Chodívalo teď do Budče několik bohoslovců, kteří se u pana profesora Škody cvičili k úřadu katechetskému. Střídavě vykládali žákům katechismus a biblické příběhy, dávali jim otázky a k odpovědem jejich činili poznámky; ale vedli si při tom velmi tiše, skromně, skoro nesměle, zvlášť když jim pan profesor něco opravoval. Nemívali před sebou nikdy celou třídu, zůstávalo nás k tomu sotva půl lavice.

Když jsem se z takové hodiny v pondělí před polednem ubíral domů, dohonil mne skoro již u Pasířské ulice velebný pán Škoda.

„Ty ňáko teď vypadáš," řekl mi, „jako bys louskal cvrčky?"

Já se všecek zapálil.

„Kchn, kchn — víš, jak chtěl chytrý vozka šetřit na valachovi?"

„Nevím."

„Umínil si, že ho odvykne žrát — kchn, kchn. Přestal ho krmit ovsem a porce sena pořád zmenšoval, až milý valach jednoho dne dostal už jen jediné stéblo. Neříkal nic, ale lehl si a pošel. Kchn, kchn — snad to nechce tvoje kvartýrská s tebou podobným spůsobem zkoušet?"

V největších rozpacích jsem jen zavrtěl hlavou.

„U koho pak teď bydlíš?"

„U pana faráře Jičínského . . ."

„A jak se tam máš?"

„Tuze dobře . . ."

„Také hubne, kdo příliš mnoho běhá a příliš často se koupá — kchn, kchn. Ve všem musí člověk držeti míru, rozumíš?"

Doma čekalo mne jiné překvapení, mnohem větší: vstoupiv do kuchyně spatřil jsem u stolu proti velebnému pánovi bratra Josefa. V tajnosti své duše jsem se z toho více lekl než zaradoval.

„Tebe bych se nenadál,“ řekl jsem, když jsme se políbili, — „spíš Ledvinky —“

„Tvoje psaní,“ povídal Josef, „leželo ve Vlašimi, až tam přišel Kácovský posel, a ten si ho zas u sebe nechal až do neděle, do včerejška.“

Moje psaní nemělo způsobit, aby se Josef vydal na cestu do Prahy, a už dokonce jsem nechtěl, aby tu s panem farářem a s paničkou dříve mluvil než se mnou! Viděl jsem jim na očích, že již hovořili o tom, co v mém psaní stálo. Kněz mi to také brzy potvrdil.

„Tuhle bratr,“ začal, „se mne ptá, kam teď chodíš k obědu.“

Bylo zle! Všecka krev se mi hnala do hlavy.

„No tak?“

„Já mu to povím . . .“ vydechl jsem.

„Jen to řekni hned,“ rozmnožoval i bratr mé svrchované rozpaky.

Když jsem mlčel, všichni na mne upřeli zraky. Mně bylo jako člověku, na kterého propuká hrozné provinění a čeká krutý trest.

„Já jsem se po ničem nesháněl,“ obrátil se po delším pomlčení velebný pán k bratrovi, „neptal jsem se, kam dochází; když od vás ničko slyším, že tu ani žádného příbuzného nebo známého nemáte, nevím, co si mám myslit.“

„Jak to teda je?“ doléhal na mne Josef.

„Já jsem — já jsem si obědy — kupoval —“ promluvil jsem zajíkavě.

„No tak!“ ozvala se i hospodyně. „Je to na něm vidět!“

„Ale proč jsi to dělal?“ nic mne před ní a před knězem nešetřil bratr.

Na to „proč“ byla přece už v mém psaní zřetelná odpověď. Měl jsem tak dobrou vůli, a teď se mi za ni dostávalo takového zahanbení a pokoření!

Zakryl jsem si obličej a dal jsem se do pláče. To si též Josef vykládal tak, že se dávám vinen.

„Naši to neschvalujou,“ důrazně prohlásil knězi a hospodyni, — „chtějí, aby měl všecko u pana faráře jako dřív.“

„No tak, paní správcová,“ učinil velebný pán té rozprávce konec, „přidělejte hned trochu knedlíků. — Co tam u vás máte jináč nového?“ ptal se Josefa.

„A prosím, chystáme se k veselce.“

„K vaší snad ještě ne?“ žertoval kněz.

„K bratrově; v neděli bude mít poslední ohlášku.“

„Nevěstu má z vaší vsi?“

Mluvili spolu dále, i hospodyně sem tam učinila otázku, mne nechávali na pokoji. Též Josef, když jsme potom spolu mluvili mezi čtyrma očima, už se jen lehce dotkl mého bolavého místa: „Tos mi způsobil špacír! Co ti to napadlo? O své hlavě, bez rodičů nemáš nic takového dělat.“

„Jak dlouho se tu zdržíš?“ obracel jsem řeč jinam.

„Hned ráno se budu vracet. Mám tady kupovat jen hodinky.“

„Sobě?"

„Ne, Franckovi; chce mít na veselku nové — já budu starými, po tatínkovi, dělat dost velkou parádu."

Po čtyrech nedělích jsem zas jednou řádně obědval. V hovoru při stole se druzí hrubě ke mně neobraceli, leda že mne panička pobídla, abych si ještě vzal. Ačkoli mi výborně chutnalo, přece jsem jedl jen střídmě — nechtěl jsem ani teď na sobě ukázati, že bych měl zvláštní hlad.

Když byl čas do školy, provodil mě Josef až do Panské ulice a pak šel kupovat ty hodinky. Po čtvrté hodině zas už na mne u školy čekal, hodinek ještě nemaje; potom jsme skoro do večera chodili po krámích, přednost dávajíce skromným, jako fialinka v ústraní se skrývajícím. Josef dlouho zboží prohlížel a ještě déle smlouval, odcházel a opět se vracel. Když pak jsme konečně přec jeden výrobek hodinářského umění domů nesli, vždy znova jej prohlížel a nepřestával opakovati: „Jen jestli jsme je nepřeplatili."

Nazejtří, v den svatého Petra a Pavla, jsem jej ráno vyprovodil skoro až k Strašnicům, a jen proto jsem nešel ještě dál, abych nezmeškal do kostela.

V poledne, když jsme sedali k obědu, povídal velebný pán hospodyni: „Jen jestli jste nám ustrojila takovou traktací, jakou mají dnes kanovníci na Vyšehradě."

„Něco musíte slevit," odtušila paní. „Za to takovou traktací, jako dnes, mají kanovníci na Vyšehradě jenom jednou za rok, a my takovou traktací, jako dnes, máme každý svátek. My nemusíme tak počítat a šetřit jako oni."

„Ale šetříme a počítáme."

„Vy ještě víc než já.".

„To si myslím. Pořád na něco špekuliruju."

„Ku příkladu?"

„Ku příkladu — chodím denně do Tejna a zpátky; jednou se pustím Vodičkovou ulicí a po Konském trhu, po druhé Panskou, Širokou a Perlovou, dále pak jdu někdy Michalskou, jindy okolo tandlmarku — a ještě všelijak jinak. A pořád počítám —"

„Co?"

„Kroky. Až vypočítám, kterou z těch cest je do Tejna o pár kroků míň, budu se jí pak vždycky držet, a tak ušetřím bot."

„I šlaku, to toho bude!

„Budemeli jen sto let živi, paní správcová, může to dohromady dělat několik podrážek."

Pan farář byl v ten boží svátek zvláště v dobrém rozmaru. Když k nám odpoledne přišla Madlena „jednou se zas podívat na tetičku," přivítal ji: „Tak jsi přece ještě v Evropě?"

„A kde jinde bych měla být?" ptala se.

„I tuhle jsem kdesi četl, že půl tuctu spanilých panen odplulo za moře, do Ameriky, a daly se tam do loterie."

„Hehehe," zasmála se Madla, „což pak tam takovou lutrii mají?"

„A holenku, ještě jiné extra věci. Ty krasotinky se dřív veřejně ukazovaly, a libily se tak, že potom byla o losy rvačka, třebaže se za jeden muselo platit tisíc zlatých."

„I saláte se zelím!“

„Čí numero vytáhli první, mohl si vybrat ze všech šesti, druhý potom z pěti, a tak dále; však i poslednímu prý srdce plesalo nad tou, která mu zbyla.“

„Toť musely být panny jako rajské kvítí!“

„Tak mi tehdy napadlo,“ dokládal velebný pán, „že snad jsi jedna z nich.“

„To ne, hahaha! Kde pak by se ke mně shledalo ještě pět jiných! Mně by se už žádná nevyrovnala, hehehe, ani hrbatá!“

„Sama se do Ameriky nevydáš —“

„Ani nemusím, hahaha! Když budu chtít amerického ženicha, jen mu potřebuju vzkázat.“

„A přijel by?“

„Už je tady.“

„Kýholi výra? Mladý? hezký? bohatý?“

„Není starší než já, hezký je jako ve všední den kominík, abych neřekla, odpusť Pánbůh, jako čert —“

„Snad to není černoch?“

„I když má v obličeji na stýblo vejražku, vypadá jako pomoučněný uhel, hahaha!“

„Kde pak se tu vzal?“

„Přišel sem s nějakými rajteráky, zůstal tu po nich, vyučil se pekařství a už dělá tovaryše.“

„Naposled z vás bude párek?“

„Pěkně děkuju,“ ušklíbla se Madlena. „Já na ty cizozemce nedržím.“

„Je jich tu víc?“

„Obzvlášť Taliánů.“

„Ti nejsou černí, jen snědí,“ žertoval pan farář.

„Jeden se mne mermo chytal, hehehe! Pořád questo presto — ale jářku: Čím pak doma jsi? Prej pifferari. Tak questo presto, co vyděláš sněz to — však to sníš snadno sám! Hahaha! Chtěla se za něj přimlouvat i kamarádka, která chodívá s jeho krajanem. Jářku: Že s ním mluvíš! Pořád ti říká: ‚Mija kára, mija Bella.‘ Ona, že prej to po česku znamená: ‚Můj drahoušku, moje růžičko.‘ Jářku: Zdrávi zkazovali! Kára je kára a Bella je čubička tady u sousedů. Kdy by ti říkal: ‚Mija ochechula, mija šilkrůta,‘ snad by to po česku znamenalo: ‚Můj andílku,‘ můj cukrkandle‘? Hahaha!“

XLII.

Červenec, sklonek školního roku, ubíhal mnohem rychleji než dřívější měsíce. „Už za čtyri neděle budou vakace!“ říkali hoši. — „Už za dvě! — Už za týden!“

„Za čtyri dni bude zavírka!“ hlásil posléze ráno před vyučováním Čenský ve třídě. Bylo to v pátek dne 6. srpna.

„Však je čas, aby ta execírka jednou skončila,“ mínil Kheil.

„Byla rekrutýrka, byla execírka,“ vtipkoval Šupík, „bude zavírka, — ale teď je pečírka.“

„Jaká pečírka?“ ptal se ho Ťápal.

„Nevíš? Pečou se husy, a kdo nějakou dostane, bude pečírovaný. Tu máš pečírku.“

„Ještě do toho vatýrku přiveď!“ zasmál se Daneš.

„Však by některý synátor, který tatínkovi ponese husy nebo i krocana, nic nechybil, kdy by se dřív na některých místech dobře vyvatoval.“

Čenský se obrátil ke mně: „Pojedemeli pak spolu z Prahy?“

„Nejspíš,“ odtušil jsem. „Doma budou už mít moje psaní, že pro mě nikdo nemusí jezdit.“

„Skončíme to v outerý, a to zde bude na trhu z naší strany formanů, že by nás odvezli sakumpak, jak tu jsme.“

V tom se k nám od dveří přihnal Prusík.

„Něco se šustlo?“ ptal se nás.

„Proč?“

„Že všichni profesoři stojí na chodbě, jsou jaksi pohněváni nebo zaraženi a vyslýchají Staňka, který si utírá oči. Jak jsem šel okolo, pan ředitel právě povídal: ‚To je rána! To je neštěstí!‘“

Na Staňka jsem zrovna čekal. V poslední době jsem s ním častěji chodíval domů, abych si u nich přečetl něco z Lumíra; věděl jsem, že včera vyšlo nové číslo, a mělo v něm být dokončení povídky, na které jsem byl nemálo dychtiv.

„Tu je!“ ukázal Kheil na vstupujícího Staňka, který měl opravdu oči uplakané.

„Co se stalo?“ ptali jsme se ho.

„Strýček umřel.“

„Který?“

„Čelakovský.“

„Máme taky v Čelakovicích známé,“ ozval se Ťápal, — „čím tam byl tvůj strýček?“

„Ale člověče,“ rozhorlil se na něj Čenský, „ty ani nevíš o Čelakovském?“

„Co mám o něm vědět?“

„Že je básník! — nebo teď už byl. Přece každé dítě od něho zná aspoň deklamovanku:

Je to chůze po tom světě,
  kam se noha šine,
sotva přejdeš jedny hory,
  hned se najdou jiné.“

„Nebo ‚Běží Vávra po mezi,‘“ dokládal Daneš, „nebo o Pražské slečince:

Slečinko spanilá,
povězte, co dělá
  váš jemnostpantáta?
‚Vydal se na cesty,
chodí po předměstí,
  prodává košťata.‘“

„No,“ řekl Ťápal, „ve škole jsme tohle přece neměli — však by mně to bylo milejší než počty nebo obsahy.“

Daneš mu již neodpověděl. „To bude slavný pohřeb,“ obracel řeč.

„Ten ještě v Praze uvidíme,“ mínil Čenský.

Pohřeb byl až v neděli, v pozdní hodině odpolední, a já jsem na něj šel s naším panem farářem. Žitnou ulici[1]) našli jsme už plnou lidí. Před domem, odkud se pohřeb konal, uviděl jsem i naše profesory Škodu, Waltra a Bíbu. Když jsme už chvíli stáli, vyšlo ze vrat několik mladých pánů a rozdávali potištěné čtvrtky papíru. Pan farář také po jedné ruku vztáhl, ale dal ji mně řka: „Schovej to.“ Jen na okamžik jsem se na list podíval; byl na něm nadpis: „Slova želu na hrobě Františka Ladislava Čelakovského,“ a pod ním delší báseň.

Brzy potom vycházelo z domu několik kněží, první ve vysoké bílé čepici. Za nimi se hrnul proud lidí, objevila se rakev, za kterou kráčel jakýsi veliký pán s lesklým žezlem v pravé ruce a v podivném obleku, jemuž podobný jsem viděl jen na divadle; pak následovala tlačenice mužských i ženských, vesměs černě oděných.

Všichni lidé na ulici smekli. Po obou stranách rakve, která nebyla vložena do pohřebního vozu, postavili se mladíci s hořícími pochodněmi, a průvod se hnul. Šel jsem v něm podle pana faráře, ale už dosti vzadu. Všude stáli hustí zástupové a také smekali. Zvolna ubírali jsme se známými ulicemi, Žitnou, Vodičkovou, Jindřišskou, ale mně se přece zdálo, jako bych byl na jiném světě, jako bych kráčel ve snách nebo v opojení, — cosi velebného, slavného, až závratně vznešeného mi ovívalo hlavu.

U nové brány se průvod zastavil; tu teprve rakev vložili do vozu, kněží vykonali modlitby a kropení, lidé sedali do kočárů nebo se počínali rozcházet.

„S Pánembohem!“ řekl pan farář tiše za odjíždějící rakví a také se obrátil k návratu. Po chvilce podotýkal: „Aby někoho nesli až k bráně, to se stává zřídka; ale aby šel celý průvod s obnaženou hlavou, jako dnes, to je jediný případ.“

Já jsem snad už dobrou hodinu ani nedutl, až teprv nyní jsem se ozval: „Ten pán, co šel za rakví s žezlem a byl docela jináč oblečen než druzí, byl snad nějaký panovník?“

„Ach ne! — pedel to byl.“

Když jsem tomu slovu nerozuměl, podával mi velebný pán zevrubné poučení.

„Ale ten první kněz byl biskup?“

„Jen kanovník, školastikus Rauch.“

Doma jsem hned vytáhl báseň, kterou jsme z pohřbu přinesli; mohl jsem ji jen zvolna čísti, některý verš několikrát, abych jaks taks pochytil smysl. Zněla takto:

Bratří, bratří, zase hvězda spadla
 Na obzoru vlasti do moře,
Zas v mohutném srdci krev vychladla!
 Ptáte se, co máme za hoře?
Ladislav, stoleté pěvec *růže,*
Má se spouštět' v hrobu temné lůže.

Sotva hrudy slzy přátel vssály,
 Kde je *„Slávy dcery“* pěvce rov,

[1]) Tak se tehdy nazývala nynější ulice Myslíkova.

Ctitelé tam v bolu *ještě* stáli,
Již *zas* kladou věnec na příkrov;
Hvězdy — bliženci to v zpěvu říši, —
K *Janu Ladislava* duch spěl k výši.

Osude! ty's mohl zhasit' směle
Tisícům z nás jasný žití znět.
Jen měl's kázat smrti strašné střele,
Aby uhájila Slávy *květ:*
Ty's ho neušetřil! — střela skáče.
A tak tisíc srdcí puká — pláče.

Onen *Slávy ducha* zasvěcenec,
Jenž se v rouchu *„písně“* zjevuje.
Zpěvných perlí dědil krásný věnec,
A ten národu zas daruje;
Národ, v jehož srdci *kořen písní,*
Dochová ten poklad v časů tísni.

Dochová! — tu těchu pěvče Český
Pobratimským duším zjev,
Jež tě předstihly v ten ráj nebeský,
Kde Tvůj Tvorci bude zníti zpěv;
Dopěj tam Slovanské tiché žalmy,
České varito sňav s nebes palmy.

Pěvce krásná duše vyzvučela
Hlasy nejsladčími na zemi,
Národ Český však co medná včela
Snese s půvaby je se všemi;
Slétati se budou *„písně“* k hrobu, —
Odtud — v širé světy v pravou dobu.

Pěvce národního osud krásný!
Tluky srdce rozdá národu,
V srdci *toho* tisícerý, hlasný
Počne tlukot, cítě ourodu;
Pěvče! sladce spi, — Tvou hrobní travou
Nezaroste duch — ten Slávy slávou.“

„To skládal asi páter Doucha,“ soudil pan farář, a k mým otázkám leccos mi v těch verších ještě vysvětloval.

„Věčná škoda, že tak brzy odešel,“ pravil o Čelakovském. „Byl o celých patnáct let mladší než já — co ještě mohl vykonat!“

„Odkud byl?“ tázal jsem se, „z města nebo z vesnice?“

„Ze Strakonic; ale rodiče neměli nijakého jmění, otec byl řemeslník, myslím tesař, a musel mozolnou prací vydělávat chléb.“

Celou noc pletl se mi Čelakovský do snů.

Ráno jsem se chtěl před školou ještě projíti po hradbách: v Žitnobranské ulici mě zastavila Dvořačka, ačkoli nesla plnou putnu.

„Tak Rézinka to místo nepřijala, považ si!“ povídala mi jako zvláštní novinu.

„Jaké místo?“

„Nevíš o tom? Nějaký farář nebo kor děkan na venkově hledal hospodyni, taky váš velebný pán mu měl poradit. Hned vzpomněl na Rézinku, že by tam byla dobře zaopatřena. Ale ona, že přece už jen zůstane v Praze. Místo sebe nabídla frajli Hildu, a ta se toho s radostí chopila. Rézinku on tu drží ten Ignác.“

„Který to?“

„Zahradničil tady v Kanálce. ale potom dostal službu na Malé Straně, u velikého pána, neli kor u císaře. Seznámil se někde s Rézinkou a tuze si ji oblíbil; taky ona mu dle všeho přeje.“

„Snad bude hodnější než mládenec Fricek.“

„Však toho už Pánbůh potrestal. Ani o tom jsi neslyšel? Zas už si namlouval jinou. Večer nebo v noci, když chodil po pastajích, tam na druhé straně, najednou k němu přiskočili tři vojáci, Taliáni, a hodili ho s šanců do příkopu, že se mohl snadno zabít; ale zlomil si jen nohu a leží teď ve špitále. Bude mít dlouho polízanou, a může být na celý život chromý; ale dobře se mu stalo, lumpovi!“

„Však těm Taliánům to taky neprojde?“

„On jich neznal, po tmě ani na ně neviděl, a voják je jako voják. Utekli, a sotva budou vyzrazeni. Já za to nic nedám, že je k tomu navedla Fína.“

Školu měli jsme poslední den a byly v ní skoro už jen přípravy k zejtřejší zkoušce.

„Protáhne se to jistě přes dvanáct hodin,“ pravil nám velebný pán Škoda, „budeme se teda v poledne modlit pozdravení andělské, — ty začneš,“ doložil ke mně.

Po vyučování mi odevzdal pěknou knihu v černém safianě vázanou, zlatě oříznutou.

„To ti posílají páni bohoslovci, že jsi také býval v jejich hodinách.“

Měl jsem z knihy velikou radost, do noci jsem si ji prohlížel. Měla titul: „Tomáše Kempenského Čtvero kněh o následování Krista. Z latinského přeložil František Doucha, kněz církevní arcidiécesí Pražské. S přídavkem modliteb: ranní, večerní“ atd. V předmluvě jsem se o ní dočetl, že o její „vysoké ceně jednosvorný hlas mnohých již století rozsoudil . . . že u nepočetných národů záhy o to vedena péče, aby jim v jich řeči mateřské sdělena byla tato bohatá schránka pravd nejvznešenějších.“

Modlitby k ní napřed přidané byly jaksi vzácnějšího spůsobu, než jsem po tu dobu znal, slova jich skutečně mou mysl povznášela, i umínil jsem si, že z této přemilé knihy budu konávat i svou domácí pobožnost. Nazejtří jsem z ní už říkal modlitbu ranní: „Hospodine dobrotivý! všemohoucí Stvořiteli světa! v této posvátné hodině ranní, v kteréž nepočetní tvorové oslavují nejsvětější jmeno tvé, přistupuji také já v pokornosti před velebnou tvář tvou, abych s nimi se spojil ve chvále a v prachu nehodnosti své klaněl se tobě. Ano, klaním se tobě, Pane, a s důvěrným srdcem k tobě se blížím co dítě k otci, v jehožto rukou jest život můj“ atd.

Ke zkoušce mnozí žáci přišli v novém obleku, ale já jsem vůbec nepatřil k vyparáděným. Obojí oddělení třetí třídy shromáždilo se v sále, kde jsme mívali exhorty; na kathedře usedl pan kanovník Krejčí, stranou podle lavic a vzadu stáli otcové, kteří přišli k vůli svým synům. Sedě na kraji v první lavici byl jsem ode všech pánů profesorů vyvoláván; odpovídati bylo mi potěšením, i přál jsem si, aby se zkouška co nejvíce prodloužila.

Ale mimo nadání bylo tu již poledne; na znamení velebného pána Škody počal jsem se modliti: „Anděl Páně zvěstoval Panně Marii poselství," a všichni žáci, profesoři, hosté i pan kanovník odpovídali sborem: „a ona počala z Ducha svatého." Malou chvilku po modlitbě dostávali jsme vysvědčení.

Když jsem se do svého díval, kdosi mi poklepal na rameno, — to pan Jakouš ke mně přistoupil.

„No výborně, hochu!" pravil. „Přivedl jsi to i zde na přední místo, rodiče mohou z tebe mít radost; i mě to upřímně těší. Také Adolf se dobře držel."

Adolf mi vesele oznamoval: „Dostal jsem od tatínka za odměnu krásný spis: Rostliny jedovaté. — Kdy pojedeš domů?"

„Odpoledne."

„Taky přes Kostelec?"

„Ne, přes Benešov, s Čenským."

Jel s námi také Daneš a několik jiných žáků, skoro každý s jiným formanem. U větších kopců jsme slézali, a jdouce pěšky byli jsme jak náleží veseli. Noc nás rozvedla, však neučinila konec naší cestě. Za měsíčku vozy po silnici pořád stejně hrčely hodinu za hodinou, a my jsme na nich podřimovali.

Z Benešova Daneš a druzí jeli dále po Táborské silnici, my s Čenským jsme se pustili k Vlašimi. Tam jsme si ráno dávali s Bohem, já, abych šel do Střechova pěšky, on, aby dokonal cestu do Čechtic. Netušili jsme při svém krátkém loučení, že se ani za půl století opět neuvidíme.

„Tak šťastné prázdniny!" bylo poslední slovo kamarádovo.

Vzbudilo ve mně city velmi smíšené. Jakž bych se netěšil domů? Ale což čekáli mne tam nové nebezpečenství, nové bránění, abych se už nevrátil do Prahy?

* * *

Nečekalo.

Prázdniny pro mne, pravda, žádnými prázdninami nebyly; musel jsem se zapřáhnouti do tuhé selské práce jako Josef a druzí, za několik dní nebylo na mně viděti docela nic městského, ruce měl jsem nejdřív samý puchýř, potom samý mozol. Ale když mi v září pan farář napsal, v které dni se bude konati zápis do akademického gymnasia, rodiče mi nečinili žádných nesnází, tatínek mě sám zase dovezl do Prahy.

Ani později, když po několika letech tatínka Pánbůh k sobě povolal, krise už se neopakovala; neboť od čtvrté gymnasiální třídy už jsem si počal vydělávati něco peněz soukromým vyučováním.

Ale to patří už do jinošského věku; zde jenom ještě kratičký doslov k historii let chlapeckých.

Místo nad Nuselským údolím, kde jsme s panem farářem r. 1852 poslouchali slavičí klokot, leží teď pod mými okny; dívaje se na ně vzpomínám na osoby, o kterých jsem milým čtenářům tak dlouho vypravoval..

Mnoho jest jich už na pravdě boží. Z učitelů, které jsem míval v Kácovské a Budečské škole, dva posud žijí: Bíba v Praze a Kahoun

na Sázavsku, i dej Bůh, aby dlouho ještě v dobrém zdraví užívali zaslouženého odpočinku.

Toho bylo hojnou měrou dopřáno dobrému faráři Jičínskému. Dožil se devadesáti let a byl nejstarším knězem v diecési, když jednoho večera ulehl, aby usnul na věky.

Kácovský farář Řepka odešel na věčnost již roku 1854. Toho roku se páter Vlček stal zámeckým kaplanem na Komorním Hrádku a žil pak čtvrt století v tomto rodišti velebného pána Zajíce. Farář Cikhart dokončil svoji pozemskou pouť v Domašíně, páter Růžička ve Svárově blíž Unhoště.

Můj otec odpočívá na hřbitově Kácovském, matka na Vinohradském, pan učitel Kurz v Malešově, pan Jakouš v Žamberce. Tak osud rozptyluje lidi, kteří se dlouho na jednom místě zdáli býti tak pevně zakořeněni jako stromy. Bratr Francek se svou Kačenou a švakr Vondráček s Marjánkou se odstěhovali do Ameriky a daleko od rodné půdy složili své kosti. Bratr Josef a bratranec Pepík Zelenkův — jako bohužel nejeden vrstevník — dosáhli jen krátkého věku. Josefův syn prodal otcův statek a šel hledat své štěstí do Bosny. Vůbec málokterá živnost v naší vsi zůstala v držení jednoho rodu.

Mlynáři Bezovi čili Mařanovi záhy zemřela žena, otcovské dědictví dlouho neudržel; pak nosil i on těžké krosny do Prahy a skončil jako nuzný podruh

Sestra Anička žije ve Střechově se svým mužem Štěpánem Nevšímalem, jenž tam obdržel statek a zůstává ještě takovým sedlákem, jako bývali naši otcové a dědové. Jest takových už po řídku, a brzo snad jich vůbec nebude ani tam u nás. Právě se po Sázavském břehu od Kácova k řeckému mlýnu a dále dostavuje železná dráha, v kterou starý Peroutka ještě ani nechtěl uvěřit a která v lidu brzo způsobí ještě mnohem větší proměny, než se tam staly od mého mládí.

Mezi mé spolužáky z Budečské školy také ovšem smrt nelítostně sahala. Prusík na příklad odešel jako gymnasiální učitel na Rus a tam jednou zmizel ve vlnách Volhy, jen šaty jeho našli na břehu. Ladislav Staněk stal se inženýrem, ale i básnictví miloval; vydal svazek veršů, citoval v nich i ducha samovraždy a jako oběť jeho zahynul v oblíbeném kraji Sázavském, právě tam, kde stával slavný klášter svatého Prokopa. Schlumperger umřel jako lékař na Moravě — atd.

O mnohých nevím, kam se poděli. Beránek obrátil se k otcovskému řemeslu, krejčovině, ale záhy jsem ho nadobro ztratil s očí, — což se mi přihodilo také s Rézinkou.

Z těch, kteří posavad putují tímto slzavým údolím, Čenský je účetním na Strakonicku, Řivnáč — znamenitě zvelebiv otcovské knihkupectví — je předsedou Pražské obchodní a živnostenské komory, Kheil řídí banku Slavii, Nocar své obchodní učiliště; Daneš vařil pivo Francouzům, Rusům i Němcům a nyní privatisuje na Smíchově. Adolf Solnař je hospodářským radou na Křivoklátě, Bernard Gebell úředníkem Pražské obce; z Holešovského stal se rytíř Holejšovský ze Slavětína, nyní seděním na Královských Vinohradech, k nimž jako inženýr vyměřoval, tuším, první plán.

V tomto městě trávíme dni života svého i my, totiž já a bývalá Aninka učitelova. Za mladého věku jsme si v Kácovském chrámu Páně slíbili, že spolu budeme snášeti dobré i zlé, — a tento slib plníme už na třicátý pátý rok. Naše dobré i zlé úzce souviselo a souvisí s knihou. Jako chlapec topíval jsem se v potocích a řekách, nyní tonu v knihách a papírech; milá žena pospíchá mi ku pomoci, a — toneme oba dva . . .

Rozhledy v umění výtvarném.

Jan Novopacký. — Němejcova opona v novém Plzeňském divadle.

Nejstarší z nynějších českých malířů krajin, *Jan Novopacký*, jest u nás dosti málo známým umělcem. Zřídka kdy vystavoval v Pražském saloně, a případné ukázky jeho umění zůstávaly téměř nepovšimnuty, nezajímaly, nepoutaly naši pozornost. Vědělo se, že Novopacký žije mimo vlast, že mnoho cestoval, že býval učitelem kreslení v rodinách šlechtických, posléze (1868) též v domě panovnickém. Na jubilejní výstavě r. 1891. v Praze viděli jsme jeho chef-d'oeuvre, opuštěný hřbitov, obraz z cís. galerie ve Vídni. A drobnější malby, které tu i tam se vyskytly, potvrzovaly ustálenou o něm představu, že Novopacký je z těch starých krajinářů-idealistů, jimž jde úprava tvarová i barevná nad věrnost zobrazení přírody, nad intimitu nálady.

Již před nějakým časem prohlásilo se, že stařičký umělec tráví léta svého odpočinku v Slavětíně u Loun a že maje svou uměleckou dráhu již za ukončenu, svolil k uspořádání výstavy svých prací, jichž měl bohaté sbírky. A proslýchalo se, že tyto jeho práce, studie z cest, náčrtky, výkresy, pohledy atd. překvapují svou soi disant moderností, že se tu jeví umělec namnoze velmi pokročilý, realista detailu, pleinairista, obrazitel vzduchových nálad, zkrátka zcela jiný člověk, než za jakého byl považován.

Výstava jeho prací nyní Jednotou výtvarných umělců v Praze pořádaná potvrzuje, co rozličné hlasy za příležitosti výstav na venkově tvrdily. Staneme překvapeni před malbami českého krajináře, který v létech padesátých převyšoval své soudruhy jak nadáním, tak i uměleckým citem pro přírodu. Předstihl svou dobu o několik desetiletí, a nyní také chápeme, proč užíval již tehdáž úcty a uznání jako vynikající malíř, jsa zároveň osočován jako novotář. V cizině znali jeho díla mnohem lépe než u nás, a k nám přicházely zprávy o jeho úspěších, jichž jsme si nedovedli vysvětliti. Vinu toho sluší připočísti jednak umělcově skromnosti, jinak snaze jeho vyhověti požadavkům své doby a předkládati veřejnosti taková díla, která měl za zvláště dokonalá, ač mnohá lepší ponechával ve svých skříních.

A bylo těch maleb rozmanitých, kreseb a studií veliké množství. Od r. 1846, když vystavil ve Vídni první obraz svůj, až do r. 1895, když opustil úřad kustoda-adjunkta cís. obrazárny Vídeňské, pracoval Novopacký s nevšední pílí a zručností, maloval a kreslil před přírodou, a nepachtě se po uznání obecenstva ukládal sta a tisíce listů i desk

do svého uměleckého archivu. Malá část jen vystavena v těchto dnech, a přece poskytuje obraz pracovitého života umělcova, a dovoluje nám nahlednouti do dílny jeho. Vidíme kresby, tužkou načrtnuté a vodovými barvami lehce položené, z nichž vane vzduch, kde se otvírají pohledy do modravých dálek, pak jistou rukou zachycené postavy lidu, krojové studie, domácí zvířata, drůbež. Pak výborně odpozorované světelné effekty slunného dne, koryto potůčku bublajícího přes kameny, ploché pobřeží moře, stezku mezi domky českých a moravských vesnic, olivové háje při zálivu Sorrentském. Olejové malby sytých tónů střídají se s neméně barvitými akvarely, a mezi studiemi, jichž koloristnímu souladu uškodilo uzavření před denním světlem, vynikají náčrtky a hbitě malované obrazy z let čtyřicátých a padesátých svou svěžestí, jako by právě byly vyšly z atelieru.

Novopacký jest umělec ze staré školy, a z té zůstala mu poctivost podání, ono umělecké svědomí, které si nevšímá denních hesel, když se jednou pro určitý způsob rozhodlo. Zůstal sobě věren po všechny časy, i když maloval své prosté motivy, tehda za nemalebné považované. Co viděl, to snažil se zobraziti. Nepomíjí proto detailů, svým až do dneška bystrým okem postřehnutých, a zaznamenává všecky podrobnosti terrainu,. stromoví, skalisk atd., jak toho v přítomnosti nebývá. Tu je někdy nemoderní, totiž příliš úzkostlivý umělec, a některé z větších obrazů zdají se nám tvrdé, zostřené. Nyní líbí se spíše jistá nehotovost, zběžnost v podání. Však také takových prací nacházíme, jenže umělec je skrýval, nebyly pro veřejnost, neměl je za umělecká díla, nýbrž jen za průpravné studie, za cvičení. Etudy se před půlstoletím nevystavovaly.

Novopacký kreslí zvláště dobře, jemně, pečlivě. Kreslí krajinu, nejen její „hlavní linie," a jak dovedl kresliti! Bez námahy propracovává, bez malichernosti detailuje. To poznáváme z rutiny kresby. Uměl tak rychle a při tom tak svědomitě kresliti, že nepiplal a přece prováděl. Ovládal řemeslo, — a to imponuje i dnešním umělcům, kteří se obdivují prostotě jeho přednesu, svěžesti jeho barev. Používal receptů, ale byly to aspoň dobré recepty On si věděl rady s rozmanitým materiálem, jeho zlatité i jasné modré tóny udržely svou průzračnost, jeho jako nadechnuté akvarelové nuance vytrvaly. Vše se dobře „drží" — a to u moderních maleb zhusta nebývá. Někdy počíná si Novopacký tak směle a kreslí i maluje tak širokým rozmachem, že nutno opět přečísti letopočet na díle zaznamenaný, abychom uvěřili, že hledíme na „staré" věci. V celku ovšem nejeví se v jeho díle velký temperament nebo geniální vzlet, ale Novopacký se nenutil do pózy, nebyl nikdy nepřirozený a umělkovaný. Klid a mír, radost z krásy země, taková milá vlídnost — to spočívá v jeho malbách a více do nich nechtěl vložiti. Proto působí jeho umění jakýmsi konejšivým kouzlem, a naše nervy, rozervané těkavými dojmy nejrůznějších druhů, pookřívají před jeho obrazy, jako bychom odpočívali v letním sadu od omozivého shonu moderních metropolí. —

Němejcova opona v novém Plzeňském divadle. Němejc je malířem Plzeňska. Narodil se na úpatí Šumavských hor a dobře zná lid, z něhož vyšel. Nedivíme se tedy, spatřujemeli na oponě nového divadla Plzeňského skupinu venkovského lidu v starodávném kroji jeho.

Koncepce opony vyjadřuje myšlenku, že nové divadlo Plzeňské vítá příchod umění, a zároveň přichází lid, pro nějž divadlo vystavěno bylo, aby se vzdělával a pobavil. Z levé strany jadrné postavy sedláků a selek, pak genius umění, z pravé strany průvod allegorických postav, znázorňujících jednotlivá odvětví dramatu, veselohry, opery, tance. Pozadí tvoří v levo architektura s mramorovými sloupy, pak pohled do kraje, ve vzduchu konečně dovádí roj andílků. Ze stručného popisu vidčti, že Němejc přidržel se dosavadního nejobvyklejšího spůsobu, jakým se takové dekorativní práce ve velkém komponují. Ani nemohlo býti jinak, stálť umělec pod vlivem největšího a nejslavnějšího díla toho druhu, opony Národního divadla Pražského a jejího mistra, prof. Hynaisa. Leccos upomíná také na tohoto mistra, jak v barevném zladění tak i v kresbě postav. Přece však zachoval si Němejc osobitý výraz svůj, a to především ve zmíněné skupině lidových typů. Zdravý realism jich účinně kontrastuje s fantastikou vybájených zjevů, nadpozemských allegorií. Němejc jeví se koloristou a maloval svou oponu jako velký akvarel sytých, hřejivých barev. K dojmu takovému napomáhá pěkná obruba, profesorem umělecko-průmyslové školy Pražské K. V. Maškem komponovaná, která působí jako effektní, široké passepartout. Celek jest velmi distinguovaný. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Básnické překlady česko-polské.

Velkolepý hold, který vzdala veškerá intelligence polská nejpřednější současné poetce svého národa, Marii Konopnické, při oslavě pětadvacetileté její činnosti literární, nalezl ovšem živou ozvěnu ve vzdělanstvu českém a obrátil pozornost kruhů našich čtenářských ke skvělému zjevu pěvkyně slovanské, doživší se v otčině své pocty tak královské, jaké se kromě Sienkiewicze žádnému duševnímu bohatýru polskému po čas žití nedostalo. Tím vítanější jest právě v tu dobu kniha, která korunovanou básnířku polskou uvádí do literatury naší dílem z nejvlastnějšího oboru jejího — z poesie v užším smyslu, a sice v překladě pracovaném s pietou a dovedností tak nevšední, že nejen podstata obsahu, ale i charakteristická forma verše i barvitost mluvy jest věrně zachována. Tak věrně aspoň, jak lze žádati při překladě dobrém a cenném. Pavlu Maternovou právem řadíme k nejlepším překladatelům českým vůbec, i zasloužila si uznání toho v plné míře svým překladem knihy *Italia*, sbírky lyrických vzpomínek Marie Konopnické (vyšla nákladem J. R. Vilímka v Praze). Dychtivě sáhne každý čtenář po knize, která, předmětem svým kosmopolitická jako málokterá jiná, právě jen osobitostí autorčinou dodává nového interesu představám krás povědomě již sympatických, jež jsou duševním majetkem celého vzdělaného světa. Jsou to obrazné vzpomínky na kraj i lid slunné Italie, na minulost klasické té půdy i na novější, vítězné dějiny jejího sjednocení, na velebné poklady její umělecké, na dojmy vlahých jejích nocí, na velké její poety, na čarovné její moře. Jsou to krásy Italie

v reliefu nového osvětlení, jak je spatřilo zanícené oko polské; echa italská, jak se ozývají v duši cizí poutnice, přinášející s sebou touhy a bol národa krvavě ujařmeného, jemuž horoucí srdce jeho dcery nemůže, nesmí ani z dálky poslati více než vzdech — a píseň. Při veškeré nádheře mluvy hluboké a silné, při smělém letu myšlenek, při úchvatnosti citového výrazu dojímá tím tklivěji bolná jeho ztlumenost na sterých místech, kde hlasy v rodné dáli vějí pod italské nebe a chvělé struny poetčiny dávají jen tušiti, jaké plamenné vzkazy lásky a žalu tajemně tlumočí trpící vlasti. Cítíme všude mocnou vibraci duše, která nemohouc ani v ráji zapomenouti na svou Polsku, nesmí jí ani v žáru nadšení vzdáti vyznání lásky své jinak než zahaleným ševelem, v němž si jen ony obě rozumějí. Etherické ty tóny flageoletové dodávají skvětým těmto italským obrazům zvláštního kouzla elegického a rozhodné, individuální původnosti.

Přední známkou lyriky Konopnické jest široký rozmach křídel a velké, ale vždy ušlechtile krásné linie vysokého vzletu. Konopnická jest idealistkou ve smyslu vznešenosti umění, jaký se na věky uzákonil vším, co dosud v umělecké tvorbě jest a zůstane nesmrtelného. Mody a schválnosti, kterým pro přízeň literární klaky leckdo se přihrbuje, kdo má schopnost k něčemu lepšímu, neporušily žádnou pitvorností kontur té veliké a volné, ale slohově čisté poesie. Přičtemeli k těmto vlastnostem bezprostřednost pravého lyrismu a bohatý proud spanilých, sladce jímavých prostředků vyjadřovacích, jež od hravého rozmaru dovedou vystoupiti až na věštecký pathos, vysvětlíme si mohutnost účinku, kterým si pěvkyně ta připoutala vděk a obdiv svého národa.

Kniha *Italia* zahájena i zakončena jest sonetovými cykly nevšední krásy; prvý, Sonety vlaské, podává deset brillantních maleb miniaturních, jež podivuhodně spojují sytou oblohu italskou s jinorodou, osobní autorčinou lyrikou, v jejímž vzduchu dýše duše a život; druhý, Moře, řadou skvostných marin ukazuje, kterak ve velkých prostorech a obzorech, ve velkých pohybech a zjevech jest talent autořin domovem. Uprostřed mezi obojími sonety poutají nás veskrze interesantní cykly: Cestou, Faun, Echa Florentská, Madonna, V Sixtině a čtveračivá báseň Amorova práce, skutečně veselému al fresco rozkošné villy podobná.

Kdy bychom měli určiti, kterým mezi básněmi těmi přisuzujeme ceny nejvíce aneb na které pro tu či onu zajímavou stránku zvláště upozorňujeme, těžký byl by výběr. Jsou bohaté přitažlivými body pro čtenáře různého vkusu i temperamentu, ba pro čtenáře téhož v různých náladách. Každého však a za všech okolností lepostí svojí dojmou: Jitro v Benátkách, Na Riva delli Schiavoni, Za soumraku, V loggiích, v San Onofrio, Vrbě v Prato a celý vroucně jímavý cyklus Echa Florentská, věnovaný zajisté vzpomínkám na Teofila Lenartowicze; neméně pak znamenité básně Boticelli, U hrobu Pergolesa, celá galerie Madonn a interpretace arcidíla Michel-Angelova v Sixtině. Zbásněné tyto dojmy děl uměleckých jsou tím poetičtější, čím živější pravdou mluví jich subjektivnost.

Autorka na nejednom místě mluví o sobě jak o pěvkyni lidové, rovnajíc poesii svou vrbové píšťalce; tón tento však právě v přítomné knize se nikde neozývá; zde jest autorka spíš pěvkyní pro vybrané a sobě vybírající čtenářstvo, pro duševní šlechtu a ne pro davy. Konop-

nická, zasloužilá o nás čilou svou účastí pro písemnictví naše, z něhož jest hlavně Vrchlický vyvolencem jejím, nejen že přeložila z děl jeho řadu básní, však zdá se, že vliv jeho silně působil i na poesii její, což není řečeno snad na její újmu, nýbrž k jejímu ocenění a charakterisování. Ba řekla bych, že ani u nás není básníka, který by mohl representovati směr — nechci říci školu — Vrchlického tak čestně a měrou takovou, jak by se mohlo říci o Konopnické, kdy by byla Češkou a působila vedle něho na téže literární roli.

Co překladu se týče, ten podává na každé stránce svědectví, že Pavla Maternová byla nejvnímavější čtenářkou autorčinou a že u ní všecky dojmy originálu udeřily na struny nejen sympatické, nýbrž i čistě ozvěnné. Nacházíme zde vedle přesnosti slovesné též živou, procítěnou a značným uměním zachycenou plynulost, rytmiku, vzletnost, něhu i žhavou sílu mluvy; překlad ten výborně převádí elektřinu autorčiných hnutí a záchvěvů do duše čtenářovy, zachovávaje ovzduší, kolorit, pel a ráz originálu. Naleznemeli tu či onde výjimku, jest to taková, která potvrzuje pravidlo. Avšak neopomeňme podotknouti, že úsudek náš o překladě si neosobuje plné kompetence. O vlastním díle svém není sice autor soudcem platným, ale o překladě díla, tuším, není soudce povolanějšího nad autora originálu. Jenom ten překlad byl by dokonalý, o němž by původní básník mohl říci, že věrně podal podstatu i formu díla. V tomto případě může se česká překladatelka nadíti úsudku autorky polské.

Ne tak v případě opačném, kde leží před námi polský překlad originálu českého: Nerudovy *Písně kosmické*,[1]) jež přeložil Konrad Zaleski, zasloužilý podnikatel celého cyklu překladů a sice v ucelených výběrech z děl jednotlivých básníků českých. Ukázka z poesie Nerudovy jest v jich řadě druhá; o prvé bylo v Osvětě již referováno.

Vůči úkolu: posouditi, do jaké míry překlad Kosmických písní vyhovuje uměleckým požadavkům, mimovolně nečiním nic jiného, než že se vmýšlím na místo nebožtíka Nerudy a snažím se vycítiti, co by asi řekl, kdy by se byl dočkal této publikace. Vlídný úmysl obeznamovati literární veřejnost polskou s našimi básníky soustavněji než dosud, čehož jest podniknutí Zaleského slibným počátkem, neméně příznivě by zajisté jeho dojal než jako zvláštní talent, kterým se právě ku práci takové K. Zaleski zjevně osvědčuje. Jak myslím, některým číslům by ani sám Neruda neupřel upřímného uznání, že jsou zdařilá do nejlepší možnosti, švižná formou, rozmile rázovitá výrazem, úplně věrná obsahem; takové jsou překlady všech oněch básní „jiných“, mimokosmických: dvě ballady a tři Prosté motivy; z Kosmických pak čísla II., IV., VI., X., XVI., XVII., XXX.; překrásně přeloženo jest č. VIII., spanilá báseň „Poeto světe“; jen škoda, že dvěma řádky (o bojích a mučennících), kde v originále vzlet stále stoupá, překladatel jej syntaktickou změnou přerval a zas teprv navázal. Jinak přiléhají tyto překlady tak věrně k originálu, jak obsahem tak tónem, že se jich umělosti můžeme pokloniti. Věcně dobré, ale výrazem již méně Nerudovo jest číslo XIII., kde ryze českému, lidově prostému rčení „Neumrazíš jí na horách“ nedobře odpovídá cizotvárná změna, že nezmrazí

[1]) Pieśni kosmiczne i inne. Warszawa, Gebethner i Wolf 1902.

jí „polární jinovatka". Cosi podobného se vyskytuje v pěkném, čiperném překladě č. XIV., kde ryze prostonárodní vybídnutí k tanečku prvnímu a poslednímu „a k těm ostatním mezi nimi" nahrazeno škrobeným stálým v tanci „vis à vis". Též číslo XXII. přeloženo výborně potud, pokud skutečně přeloženo, neboť dvě slohy vynechány a sice, jak se zdá, proto, že se jevily překladateli nesalonní, kteráž censura Nerudovy přímosti a říznosti i jinde menšími změnami provedena ad usum delphini. S libovolnostmi, ale přes to pěkně vydařilo se číslo XXXI., v některých jiných číslech však přílišná volnost překladu oslabila ráz i spád básně, což by se mohlo připsati na vrub mimovolného nezdaru — neb snad na vrub zřetelů k censuře ruské? Smutné to věru poměry, tížící národní život polský, jichž nejmenší snad ukázkou jest to, že překladatel, jak se zdá, ochromil vzlet čísla XXIII. proto, aby se vyhnul slovu „svoboda", — aneb že zkomolil celou slavnou u nás báseň o jednotlivcích z křemene a o národě z kvádrů. Avšak ani zřetelů na censorskou čerň není tu k omluvě změn úmyslných, jakými překladatel smysl některých veršů, ba i celých básní předělal k nepodobě, ba v pravý opak převrátil. Uvádím za příklad číslo XXIV., pravou specialitu Nerudovskou a snad nejhlubší báseň celého cyklu. Co z tklivé, duchaplné její pointy udělal překladatel? Čirou triviálnost, neboť vzal jí významný kontrast, v němž jest právě její psyché! Konečně když znamenitou, v pravdě *kosmickou* píseň XXXVI. někdo přejinačí tak, že v ní místo kosmického vzkříšení hvězdných atomů opěvá z mrtvých vstání ve smyslu náboženském, — to není překlad, to je podvrh. Co by řekl Neruda takovému tlumočení své myšlenky?

Doplňujíc úvahu svou uznáním, že překlad obsahuje ještě mnoho pěkných míst a že v něm celkem převládají stránky dobré i vzácné nad slabými, pojím k výtkám svým přání, aby byly pojaty upřímně, jak jsou míněny, a nevykládaly se na újmu vděčnosti, s kterou vítáme nadějný ten pokus o sblížení sesterských literatur polské a české, ani na újmu radosti, s jakou uznáváme talent, práci i každý zdárný výsledek píle Konrada Zaleského. *El. Krásnohorská.*

Výpravná proza.

Sebraných spisů Václava Vlčka nákladem Šimáčkovým vydány jsou svazky 10. a 11., které obsahují „román chlapeckých let" *V rodném hnízdě.* Tímto názvem spojeny jsou dvě práce, jež původně vyšly v Osvětě: *Sousedská idyla* a *Buduli sedlákem?* V předmluvě praví autor:

„Román chlapeckých let? Ano, do slova tak — a k tomu román, který je zároveň spisem historickým, neboť všecko v něm je skutečná pravda.

Když můj život přestal býti jen vesnickou idylou, když jsem pravidelně docházel do městečka a v malé škole Kácovské z lavic slabikantů postoupil mezi čtenáře, počala naše známost. ONA nevypadala tak, aby mě svou krásou rázem oslnila; ale hned v první den, sotva jsem v její společnosti strávil několik hodin, byl jsem do ní po uši zamilován, učarovala mi jako pravá kouzelnice, byl jsem všecek v její moci.

Moje láska nezůstala dlouho tajná: rodičové byli proti ní, i nastala mi doba zkoušek a krisí. Rodičové chystali mi osud, jejžto staro-římský básník nad jiné velebil:

> Blažen, kdo dalek všeho hluku světského,
> otcovské role svými volky vzdělává.

Najednou však běželo o všecku mou budoucnost. Octnul jsem se před otázkou: Buduli sedlákem? Poslouchaje ne rozumu, nýbrž jen citu, nedbal jsem jistého štěstí, odřekl jsem se dědičného statku, opustil jsem domov, odešel jsem do Prahy, — to všecko k vůli Ní.

V Praze nás už nikdo od sebe nerozháněl. V Budečské škole přirostlo k Ní mé srdce tak pevně, že to ani jinak skončiti nemohlo než kopulací, nerozlučným svazkem na celou pozemskou pouť.

Nyní spolu žijeme už přes padesát let, pořád v dobré harmonii, ač ne docela podle božího přikázání. To předpisuje: ‚On bude pánem tvým,‘ kdežto v pravdě Ona byla mou paní a já jsem jí sloužil — sloužil s věrnou oddaností, která se už jistě nezmění, ale potrvá až do hrobu tmavého.

V přítomném románě vystupuje dosti mnoho osob, ale jen Ona bez vlastního jmena, pod všeobecným názviskem: Kniha. Snadno uhodnete, že za ní vlastně stojí sestra oné čarodějky, která už výrostku Ovidiovi popletla hlavu a způsobila mu nejeden výlupek otcovskou rákoskou.

Kromě výjimky právě řečené jsou všecky osoby zde uváděny svým pravým jmenem a kresleny tak, jak před půlstoletím žily, mluvily a jednaly. Napsal jsem svůj román právě proto, abych narýsoval jich podobizny, zaznamenal řadu skutečností, sebral něco soukromých, odložených a rozmetaných dokumentů z doby, jež pomalu již celá upadá v zapomenutí.

Osoby, o kterých tu vypravuji, větším dílem již odešly na věčnost ale některý počet jich posavad žije a může vydati svědectví, jsouli mé obrazy věrné, příběhy pravdivé, dokumenty spolehlivé.“

Pro poměr autorův k Osvětě může zde i o tomto díle jeho býti podán jen posudek na jiném místě uveřejněný. Eliška Krásnohorská o něm napsala následující úvahu:

„Málo bylo do nedávna v písemnictví českém těch děl zvláštních, důvěrně historických, při nichž jako o ‚černé hodince‘ sdruženi, přítulně nasloucháme vypravování jednotlivcovu o vlastním jeho žití, v jehož upomínky se vžíváme s ním, cítíce víc a více, kterak nerv jeho života se rozrůstá ve vlastním našem srdci, kterak hlas jeho tužeb i vznětů se ozvěnami rozléhá v nás i kolem nás, stávaje se hlasem jakéhosi sboru, jakéhosi celku, jehož živými částmi jsme všichni a jehož obraz konečně před námi zaplane tak přesvědčivými barvami pravdy, že dílo pouhé inspirace, byť i největšího romanopisce, vedle nich nám zůstane přec jen krásnou pohádkou oproti podmaňující skutečnosti.

Že za posledních let u nás taková díla upomínková, v drobných či větších rozměrech si libující, měrou dříve nebývalou se rozhojnila a všude pro ně živá účast se jeví, jest znamením doby — ne však symptomem moderní její choroby, která mladé duchy od nezvratných

příkazů pravdy a života oddaluje k výstředním výmyslům, nýbrž naopak příznakem zdravé redakce, která svědčí, že duch obecný, znechucen vzdoroliteraturou moderních delirií, ohlíží se po bezpečném východisku k lepšímu vkusu i směru a nachází je tam, kde již Hálek je nalezl, když věčná Krása usedla mu po bok i děla mu: ,Našel's mě v pravdě, v prostotě.'

Vítáno budiž vřele každé upřímné, věrné dílo upomínek z českého žití, vítáno tím vřeleji, čím sesterštěji s bohyní pravdy i víla poesie upřádá pásmo jeho vypravování, kde cenný obsah vtělen i v půvabnou formu; mémoiry, které nejsou jen spolehlivou a názornou kronikou, ale zároveň i výtvorem uměleckým, podávajíce ten svůj kus světa tak, jak jej zrcadlí duch a cit vypravovatele-básníka.

Již v posledních ročnících Vlčkovy Osvěty živou pozornost budily statě z pera redaktorova, nazvané ,Sousedská idylla' a ,Buduli sedlákem?', po nichž následovala třetí „V Budečské škole." Jestliže již v dávkách časově od sebe vzdálených, jak je přinášela měsíční revue, poutaly k sobě účast jako něco nového, překvapujícího a velice významného, vyniknou vlastnosti znamenité této práce tím určitěji při nerušené četbě v jednotné knize, a jsme vděčni nakladatelstvu Sebraných spisů Vácslava Vlčka, že v řadě jich hodlá uvésti zatím aspoň obě prvně jmenované stati ,Sousedskou idylu' a ,Buduli sedlákem?', jimž dal autor společný, prostinký nadpis „V rodném hnízdě." K této roztomilé, originální knize přiřadí se, jako druhý díl upomínkového díla Vlčkova, obdiv budící vypravování „V Budečské škole", jehož obsáhlá hodnota kulturně historická je činí pravým českým skvostem. Nelze poubou touto zmínkou ani zdálí naznačiti význam velké této statě; jen tolik budiž zde již připomenuto, že k půvabnému vylíčení dávné školy vesnické, jež tak poutá v stati ,Buduli sedlákem?', obraz Pražské školy Budečské se pojí se zajímavostí tím mnohonásobnější. Dále pak má autor v úmyslu doplniti upomínky své statěmi ,Svůj živel' a ,Buduli professorem?', čímž by před vděčným čtenářstvem ucelil a zaokrouhlil obraz památné oné epochy českých snah a bojů, do které spadají mladá jeho léta.

Především máme tedy před očima knihu *V rodném hnízdě.*

Ano, jako z rodného hnízda pískle do zeleného vůkolí se rozhlíží a k prvým rozletům do výše i dálky křidélka si natřásá, týmž prostodušným, neuvědomělým spůsobem, nestrojenými črtami podaným a proto na ráz nás uchvacujícím, hledí nám tu vstříc dětinské oči malého, dobráckého, vesnického hošíka, takového pravého českého Vašíka v usmolených kalhotách, zapřaženého k časné, tvrdé práci, rozpoloženého k všeliké dovádce a zamýšlejícího se zpytavě nad otázkami, jež se mu vynořují z duše plné víry v Pána Boha, ale též v pohádky, v čáry a pověry. Ty udivené, dokořán otevřené oči dětské hledí do světa s ptačí perspektivy — ne s výše vzdušné, dosažené švižným již letem, ale s pravé perspektivy písklete, pátrajícího jiskrnýma očkama ještě přes okraj rodného hnízda.

Světem, v nějž tyto dětské oči hledí, jest vesnice — česká vesnice, jaká bývala před půlstoletím. To malé pískle znalo každé zákoutí nejen v jejích chalupách, stájích, sadech i vůkolních hájích, ale také v skrytu duší sousedů, jejichž povahy nebyly tajemstvím, o kterém by

si před dětskou zvědavostí byla snad obecná kritika ukládala mlčení; ba ani peprný selský vtip neváhal před dětským sluchem se brousiti o pochybné stránky bližních, ano i záští a msta odehrávaly zcela bez opony výstupy své bouřlivé, ba tragické, jež by plně oprávnily ‚Sousedskou idylu,‘ aby se nazvala ‚Sousedské drama.‘

Snad právě silný kontrast mezi vážností věcí, o nichž se dovídáme, a naivním hlediskem dítěte, v jehož paměť se vtiskly v této podobě, jest hlavním živlem, z něhož se skládá zvláštní kouzlo, prosycující tyto selsky dětské upomínky Vlčkovy. Neodolatelný půvab — a rovněž nezdolná přesvědčivost jest v nelíčeném tom vypravování dle původních, bezprostředních dojmů, jakými v dětskou duši narážel život a působila příroda. Ztěžka by se nalezlo jiné dílo tak zcela obestřené ryzím, neumělkovaným pelem dětskosti. Ale nepředstavujž si nikdo dětskosti dle zhýčkaných pojmův o městském mazánku neb o dítěti tak ideálně něžném, jak může býti jen v slabovitých povídkách, ale ne v krušné škole života. Ne. Vše, co nám toto bujaré, otužilé selské dítě vypravuje, jest život tvrdého jádra v skořápce tuhé a málo ohlazené, a neskonalá síla poetická i mravní jest v nelíčených těch vzpomínkách tam, kde z přísné, železné každodennosti životního klopotu jako pramen ze skály přirozenou mocí vyvírá láska, soucit, odpuštění, svědomí, předtucha vyšších vzletů a nadšených tužeb, zoře národního uvědomění, vytoužený rozbřesk osvěty!

Ve vypravování Vlčkově nejeví se povaha českého lidu jako skála celá ze zlata urostlá, ale ve skále přirozeně drsné i kruté tím třpytněji se lesknou žíly drahého kovu. Čím méně Vlček lid náš idealisuje, tím více v oči bijí skutečně ideální jeho stránky. A vše, co tu čteme, předstupuje před nás tak samorostle, tak nevolaně, tak nezávisle vůči nám i veškeré naší filosofii, že téměř vidíme ty šlépěje, jež bezohledný krok osudu vtlačil v prach návsi tiché vesnice i v cesty mezi jejími poli, a život českého toho lidu rozbíjí rámec idyly, vyvstávaje před námi s velkými rysy, které nás uchvacují za srdce a v něm za všechno to, co lidskosti jest cílem, touhou, modlitbou — a záhadou. S utajeným dechem pročítáme sterá místa této knihy . . .

Hluboce působí toto silné a prosté vypravování, ale jakými prostředky? Nelze jich vyzkoumati. Vysoké, mistrovské umění mívá tu zvláštnost, že se ani uměním býti nezdá; všecko jeví se v něm tak přirozeno, jako by to jinak ani nemohlo býti. Jako by se to bylo samo tak udělalo! Ten dojem mívá prostý divák před dokonalým uměleckým dílem. I zde se zdá čtoucímu, že by to každý byl musel napsati právě tak, jak to Vlček napsal, — a to jest nejlepším svědectvím pro ryzí cenu jeho knihy.

Pokládám za zvláště důležito, že dílo toto má tak rozhodný, velký význam po stránce umělecké, neboť ta mu zachová trvalou platnost v literatuře i pak, až lidopisný materiál v něm obsažený snad jinými a jinými studiemi českého lidu pozbude té novosti, kterou má ještě dnes. Tolik pravdivého pozorování o českém venkově snad vypíší ještě i jiná pera, ale nikdo nám dosud nenapsal tak mistrným perem básníkovým románu selského hocha, českého dítěte, jež v rodném hnízdě vyrůstajíc v ovzduší přísné, staročeské poctivosti a pracovitosti, nosí ve svém srdéčku a mladinkém duchu nesmělou, tajnou, však

omamnou závrať: touhu po knihách, po vědění, po neurčitém ideálu jiného, sladšího, vnitřně bohatšího žití. Tento typ českého života, tak často v něm se naskytující a předůležitý. nikde s tak uměleckým zdarem jako zde nepřichází k platnosti.

Svěží, pramenitá poesie obestírá tu knihu jako bystrý vzduch otevřené krajiny, provanutý vůní kvetoucích jetelišť, pryskyřičným dechem lesů z povzdálí, fičením zimní metelice nebo lahodným proudem slunného jasu i tepla. Tu není světel umělých, městských parfumů, ani exotických květů k shledávané výzdobě, jaká nejednomu pokolení literárnímu již prachudě nahrazovala — i nahrazuje poesii. Žádná úmyslnost nezabarvuje křišťálové čistoty, kterou se tu třpytí každé slovo, propoustějíc průzračností svou věrné barvy i podoby kraje i lidí. Ve všem, co nám ten malý hošík rozšafně povídá, co v bujném veselí vykřikuje i jako v důvěrné zpovědi šeptá, slyšíme neklamný dech pravdy, a zůstati jí bez výjimky oddán, to byl jediný úmyslný výpočet autorův. Jen tato dokonale chtěná — i dokonale provedená nestrannost, jež i vlastní osůbku ‚Vencovu,‘ i drahé jeho rodiče, sourozence a přátele nutí před naším zrakem procházeti plným, pravdomluvným světlem objektivity, dodává celému obrazu těch pevných a velikých kontur, ve kterých žije a dýše barvitý jeho mikrokosmos, a slučuje všecku pestrost jeho v harmonii, jako to činí vševládnoucí život sám také i přes vzpouzející se naše nálady. Příkrý kontrast mezi bodrým humorem selským a těžkou strastí životního klopotu, mezi nejbujnější veselostí dětskou a tragickými názvuky života, což často jen minutami odděleno to od onoho, splétá se tu přirozeně v jednoduchý, celkem vážný a dojemný děj, jehož obsažnost i vzácně krásné podání činí tyto upomínky skvostnou, vysoce cennou a pamětihodnou knihou.

Jen lehce, jako pověst a toužebná vidina míjí kolem tuhých, zakořenělých poměrů vesnického zákoutí proud doby, zvěst o svítání svobody, o roce 1848, a jako hlasy proroků biblických vnikají do srdcí vesničanů první slova o probuzení národním, první výzvy vlastenecké z úst mužů předstihnuvších nehybné své vůkolí. Za obzorem tiché krajiny již započalo světodějné hnutí, a malý, modrooký hošík, jako ptáče z rodného hnízda vzlétající, spěje mu v ústrety — do Prahy na studie, v to blaho tolikerými slzami vykoupené.

A máli umělecké dílo ‚V rodném hnízdě‘ ve směru lidopisném i kulturně historickém veliký nárok, abychom je vítali radostně i vděčně, má zároveň i jinou ještě hodnotu, ne nejmenší, ač naposled se o ní zmiňuji: má důležitý svůj význam životopisný. Vždyť ani nemůže býti vzácnějších dokladů k povahopisu muže vynikajícího, v záslužné práci a nejoddanější službě národní vždy zápasícího pod praporem skvělým. nikdy neskloněným, kdež ‚pokryt ranami a ctí,‘ zmužile stojí ještě dnes na vyvýšeném místě strážném, jehož rozhodnou závažnost v zápase našem národním plně a hlasně uzná teprv budoucnost. V tom smyslu i literárním našim dějinám přinese dobrou sklizeň tato kniha plná poesie a pravdy, poutavá jako krásný román, uchvacující jako silné drama a tklivá jako milá česká pohádka.“

Slovanské starožitnosti.

Slovanské starožitnosti, které profesor české university dr. Lubor Niederle vydává jako část Historické bibliothéky, řízené od profesorů Golla a Pekaře, dospěly k dokončení prvního svazku prvního dílu. Tento první svazek čítá XV a 205 stran. Přiloženy jsou tři mapy: původních sídel Slovanů, východní Evropy dle starověkých pramenův a rozložení lebečného indexu v Evropě podle kraniologických výzkumů Denikerových. O prvním ze sedmi sešitů podali jsme zprávu v Osvětě 1901 str. 1131. Obsahoval první kapitolu, o původních sídlech Slovanův. Následují ještě čtyři kapitoly. Spisovatel obšírně vykládá historický vývoj theorii o původu Slovanů v literatuře od Nestora, prvního letopisce Kijevského, počínaje až po dobu Šafaříkovu, dáleji výsledky jazykozpytu v otázce o původu řeči slovanské od doby Boppovy začínaje a výsledky studií anthropologických v otázce tělesného rázu a původu Slovanův. Následuje kapitola o jazykové differenci Praslovanův. o vzniku nynějších slovanských jazykův a o postupu Slovanů rozmanitými proudy ven ze Zákarpatské pravlasti (s mapou na str. 129). Dále nalézáme podrobný přehled zeměpisných zpráv o vlasti Slovanů za starověku, hlavně o řekách těch zemí. Kapitola pátá vykládá nejstarší zprávy o Slovanech pod jmenem Venedů za doby římské, u Plinia, Tacita a Ptolemaia, v I. a II století po Kr. Na těchto stránkách snešen je s podivuhodnou pílí znamenitý materiál, velice rozptýlený a proto málo přístupný.

Druhý svazek podá přehled starověké historie východní Evropy od Herodota do Ptolemaia s uvážením všeho, co by přímo nebo nepřímo ukazovalo na existenci Slovanův.

Dílo je posud v počátcích. Přejeme si, aby pokračování brzo bylo předkládáno čtenářstvu. V první posud vydané části snad by text byl získal oddělením bibliografie do příloh a historického vývoje názorův o pravěku slovanském do zvláštního úvodu. To, co kdo kdy myslil a psal o nějaké otázce, často pro dnešní stav téže otázky nemá rozhodné důležitosti, tím více, poněvadž celý základ studií během let docela se proměnil rozmnožením materiálu. Začátečník a vůbec nespecialista chce především býti jasně poučen o dnešním stavu studií, o tom, co se nyní pokládá za bezpečnou nebo přibližnou pravdu.

Redakce Osvěty zaslala nám knihu: „*Keltové a Němci či Slované?* Příspěvek k řešení dávného sporu o národní příslušnosti nejstarších historických obyvatelů Čech a Moravy. Napsal PhC. Pavel Papáček (v Praze 1902, nákladem vlastním, 69 str.). Spisovatel snaží se dokázati, že gallští Bojové seděli ne v Čechách a na Moravě, nýbrž v Bavorsku, dále že Markomané a Kvadové byli ne Němci, ale Slované, a zejmena že Ptolemaiovi Baimové byli předkové slovanských Čechův. Nelze upříti, že spisovatel se vyznamenává sečtelostí a že se mu podařilo ukázati na některé slabé stránky posavadních názorův o antickém národopise střední Evropy. Ale jeho důvody o slovanskosti Markomanův, Kvadův a Baimův nás přesvědčiti nemohly. Poukazujeme také k obšírnému referátu prof. Niederle v Českém časopisu historickém 1902 str. 330—332. *K. Jireček.*

Cestopis.

Dr. Antonína Friče *Cesty po Evropě a Americe.* V Praze 1900.

Uplynulo bez mála 50 let od té doby, co dr. A. Frič vykonal první vědeckou cestu výzkumnou do Banátu, kterou chtěl rozšířiti hlavně své vědomosti ornithologické a obohatiti sbírky ptactva v Českém Museu. Byl mladistvým, nadšeným ctitelem přírody, ale již tehdy v hloubi srdce jeho ukrývala se touha, jak by zvelebiti mohl přírodopisné sbírky Českého Musea, jehož v těch letech stal se assistentem. A tato ušlechtilá, v pravdě vlastenecká touha pobádala ho k usilovné práci po 50 téměř let, a co nám Cesty jeho předvádějí, toho všeho podklad zůstává stále týž a jediný: rozhojniti sbírky přírodopisné našeho Musea a přivesti České Museum k té výši, aby se vyrovnalo všem sbírkám alespoň v střední Evropě. Je tedy tato kniha jistou měrou historií přírodopisných sbírek našeho Musea. Provesti onu úlohu bylo nesnadno; muž chabější energie byl by ustoupil překážkám přirozeným i úmyslně strojeným, ale Frič překonával je po dlouhá léta svou neneoblomností, nadšeností, vytrvalostí; a když zdraví jeho napjetím duševním vzalo újmu, pobyt ve volné přírodě vrátil mu klid a chuť k další práci. Z životní práce své vydává nám tedy počet, shrnuv v jediný spis články, které uveřejňoval kdysi v Purkyňově Živě, v Musejníku a Vesmíru. Na cestách svých seznal musea západní Evropy, jich zařízení, úpravu atd. a z toho všeho těžil, když v Praze se stavělo a zakládalo nové zemské museum. Spisem svým chce posléze mladší síly povzbuditi k cestování do ciziny, a jím se v měsíci červenci t. r. rozloučil s posluchači svými na universitě.

V knize vypsáno je celkem 11 cest, z nichž prvou dr. Frič roku 1852 podnikl do Banátu hlavně za účely ornithologickými, druhou r. 1856 do Charvátska, Dalmacie a Černé Hory, na níž lovil netopýry, šakaly, ptactvo a mořské živočichy; v obou všímá si i terrénu, různých úkazů, živě líčí lov mořských zvířat a upřímně sdílí své příhody. Třetí cesta r. 1860 vedla Friče již do Londýna; na ní prohledl značný počet museí středoevropských a v Mnichově po prvé shledl „umělé množení“ ryb u rybáře Kubra, zastavil se také v Paříži, kde však „lichá uhlazenost francouzských učenců zasadila mu rány, na které teprve laskavé chování vznešeného Angličana Owena co balsám působilo.“ Plnou měrou upoutal jej Londýn svými musey, mořským akvariem, křišťálovým palácem a j.; odsud vykonal i výlet do silurské krajiny. I vracel se z cesty té „s množstvím pokladů duševních, ze kterých měla naše vlast užitek míti;“ doma však uvítán byl od výboru musejního „napomenutím, aby přílišnou horlivostí nepřiváděl musejní kasu v nesnáze.“ Do Londýna vedla Friče i třetí cesta r. 1862, a to jako poslance sboru obecních starších na světovou výstavu, na níž měl „do podrobna se starati o učebné prostředky.“ Tehdy získal mnoho věcí, kteréž byly zárodkem Náprstkova musea průmyslového; vrátiv se, uspořádal výstavu těch i ostatních věcí na cestě získaných, poučoval přednáškami o výstavě Londýnské, ale bohužel „sloupy ideálů přerážely se o drsné kry našich těsných poměrův, a hlas můj utonul v ruchu nově probuzeného politického života.“ Na čtvrté cestě navštívil

Kodaň (r 1869) a Dánsko, kde „přírodozpytec nalezne muže zkoumáním vědeckým proslavené, jakož i bohaté a krásně upravené sbírky; Čech nalezne zde vzor malého a přece duševně velkého a vznešeného národa.“ Prohledl i musea v Drážďanech, Berlíně, Štětíně (kde museum se v mnohém shoduje s naším národním museem), Kielu a v Hamburce, kde jej upoutala zvláště nová zoologická zahrada. Pátá cesta jej vedla do Skotska (r. 1877); na ní opět zastavil se v Drážďanech, Kolíně nad Rýnem, Antverpách a Londýně, zajel do Glasgowa a přes Brusel vrátil se domů. Cestu do Švýcar a do Alp podnikl hlavně ze zdravotních příčin, ale i na těch cestách bedlivě si všímal přírody a jejích pokladův. Osmou byla studijní cesta rybářská r. 1896 do Berlína, kdež prozkoumány ústavy pro biologický výzkum sladkých i slaných vod, jakož i vynikající ústavy rybářské. Výsledek její dr. Frič formuloval v ten smysl, že třeba „domáhati se zřízení profesury pro biologii sladkovodní a rybářství ve spojení s funkcí kočovného učitele, dále zřízení rybářského musea a pokusné pozorovací stanice v obvodu velkých komplexů rybničných.“ Další dvě cesty podnikl na Rivieru, desátou do Ameriky, do Spojených státův, kdež navštívil New York, Boston, Cambridge a Washington. Všude jej vítali dávní jeho přátelé vědečtí, s nimiž po léta byl ve spojení a z nichž mnozí navštívili jej v Praze. Šťastně se vrátiv do Evropy, dokončil dílo své o české zvířeně permské, o němž byl 30 let pracoval. Cestou do Italie kniha ukončena.

Obsahuje slušný počet obrazů měst, krajin, museí, zoologických stanic, vloženy jsou obrazy přírodnin, obrazy vynikajících zoologův a geologův, s nimiž byl od let prof. Frič ve spojení vědeckém a skrze něž šířil vědomí o své vlasti a české vědecké práci.

Podotkneme-li, že líčení nijak není suchopárné, nýbrž hojně protkáno je vtipy jemnými i břitkými, že mile dojmou čtenáře vlastenecké úvahy, reminiscence a přirovnávání ideálů ke skutečnosti, nastínili jsme jen stručně přednosti výborné knihy, z níž se nejen odborník poučí, nýbrž mile se pobaví každý, kdo se zajímá o cizí kraje, jejich pokrok a vymoženosti, a o přírodu vůbec. Prof. *Alex. Bernard.*

K statné již řadě svých rovněž poutavých jako poučných cestopisů připojil neúnavný Josef Kořenský svazek nový, *K protinožcům* nadepsaný, jehož vyšel nákladem Ottovým již sešit sedmý. Pojednáme o tomto důležitém díle podrobněji, až bude ukončeno, ale pokládáme již teď za svou povinnost vytknouti přednosti, které zřejmy jsou již z prvých sešitů. Dosavadní cestopisy Kořenského byly poutavou směsí vlastní zkušeností, rozsáhlými cestami nabyté, a hojné četby. V Protinožcích zřejmy jsou i stopy všestranné četby exotických literatur, ale líčení života koloniálního, jakož projevuje se v popise zlatem bohatých krajin západoaustrálských, a popisy měst i krajin tamních čerpány jsou z denníka cestovatele, v základech svých sice přírodozpytce, ale nadaného bystrým okem, které dovede posouditi a tříditi formy i typy v životě krajin nám sotva dle jmena a polohy známých.

Pozoruhodným zjevem v naší literatuře jest soubor cestopisných obrazů, jež pod názvem *Mořské květy* vydal prof. Frant. Jezdinský

(v Něm. Brodě 1902, nákladem vlastním). Některé z nich byly již z části uveřejněny (ku př. Capri) a vzbudily pozornost jak směrem svým tak individualitou spisovatelovou. Jezdinský v cestopisném genru svém projevuje bystrého pozorovatele, odchovaného sice klasickými vědami, ale při tom také pohrouženého v záhady přírodního vývoje. Vhodné úsudky rostlinoslovné a živočichopisné pojí se v jeho obrazích k zevrubným úvahám meteorologickým. Také ethnologie nabyla v něm horlivého učně, který pátravým zrakem vystihuje v tváři nynějších obyvatelů typ dávno zašlých pokolení. Se zvláštním zájmem pohlíží na moře, jak na smavé vlny řeckého Archipelagu a nádherný azur Neapolského zálivu, tak na bledou modř bouřlivého Baltu. Popisy jeho, reflexemi protkané, čtou se velmi příjemně; kde vybírá látku z půdy antické, tam sice v popředí vystupuje klasický rámec, ale kolorit obrazu vzat jest z nynějšího života, z přírody i z davu. Naproti tomu obraz slovanské kdysi Rujany doložen hojnými svědectvími současných spisovatelů, tak že v některé části spíše podobá se historické monografii.

„Mořské květy“ zahajuje tklivá vzpomínka z Kykladského ostrova Tina, kterou spisovatel „Modrým jasmínem“ nadepsal. V ní podal obraz z prostého života chudých řeckých ostrovanů, také v ní, jakož i v následujících obrázcích „Z Řecka“ a „Akropolis za úplňku,“ vystihl veškeren půvab subtropické hellenské přírody, výspy i moře, luzných prospektů ve vzduchu křišťálově jasném, obestřených gloriolou antiky. „Řecké Pompeje“ mají podati obraz odkopané nyní Olympie a památek v ní zachovaných. V obšírném článku „Capri“ zalétáme na výslunné pobřeží Campagně di lavoro a jdouce za pokynem spisovatelovým, zahloubáme se v dějiny ostrova, proslaveného pobytem Tiberiovým, navštívíme trosky nádherných jeho letohrádků, proslavenou modrou jeskyni i skromné moderní městečko s jeho prostým ale rázovitým životem. Spisovatel posuzuje ještě Tiberia s hlediště Tacitova, jakkoli moderní zkoumání nástupce Augustova v mnohých a důležitých příčinách rehabilituje, ukazujíc, že ani největší historik římský nebyl s to, aby se vyzul ze subjektívního nazírání. Cenná je zvláště stať o fysiognomii jižní Evropy vůbec a ostrova Capri zvláště, jejíž cenu vystihne zvláště ten, kdo jednou kochal se pohledem na záliv Neapolský a přírodu jej obklopující z pobřeží skropeného krví Konradinovou. — Ze smavého jihu přelétáme pak se spisovatelem na břehy Baltu, do „říše Svantovidovy,“ na posvátnou Rujanu anebo, jak prof. Jezdinský vyvozuje, na Ránu. O ceně tohoto pojednání se již výše stala zmínka. Spisovatel i na vážném severu dovede přírodě odľouditi kouzlo její a odíti je ve vábné slovo, vedle toho však razí úvahami svými dráhu nového názoru o slovanské minulosti ostrova. Hlavní náš zpravodaj, dánský letopisec Saxo Grammaticus, který se stanoviska súčastněného pozorovatele líčí tragickou katastrofu, Valdemarem králem na Rujanu a Arkonu uvalenou, podroben tu věcné kritice. Zcela se shodujeme se spisovatelem, že z líčení Saxonova příliš je patrný vzor Liviův, a souhlasíme, že v činech vznešené mládeže dánské, která nepozorovaně prý vrhla oheň do hlavní věže Arkonské, a v nenadálém objevení se vozu slamou naloženého před branou obléhaného hradu skrývá se jiná událost, povahy vítězům méně příznivé, méně rytířské i čestné, která Arkonu a božiště Svantovidovo vydala v ruce Dánům a v neodvratnou zkázu.

Pěkný dojem knihy prof. Jezdinského ruší jen některá nedopatření. Místo slovanských jmen Hvar a Čres nalézáme v ní formy vlaské: Lesina a Cherso. Vitruviovy „karyatidy“ v „dívčí“ síni Athenského Erechtheia vymizely ze současné vědecké literatury, která v knižné i nápisné tradici starověké shledává pojmenování „dívky“ (*αἱ κόραι*). Poklesky jako „k stupním,“ „v oase Ammo(*no*)vě,“ Hermes „Praxite*ll*ův“ a p. patří asi na vrub nedostatečné korrektury. Nesprávno jest, že Švédové r. 1815 náhradou za Rujanu a Stralsund obdrželi vévodství Lauenburské; omylem pak psáno Castello mare místo Castellammare di Stabia.

V. Doubek.

Ottův atlas zeměpisný.

Obsah *čtvrtého* sešitu, právě vydaného, jest: List č. 11. Evropa. Přehled politický a dopravní. Zpracoval prof. D. Čipera. List č. 12. Středozemské moře. Mapa dopravní. — Poměry přírodní. Zpracovali prof. dr. Fr. Brdlík a dr. Jindř. Metelka.

Mapa č. 11. provedena jest v měřítku 1 : 12,000.000. Již samo pojmenování značí její účel. Má čtenáře atlasu poučiti o politickém rozdělení Evropy ve velkém a o dopravních cestách po souši a moři, jak se právě jeví.

Rozdělení politické jest správné a jasné. Ku přehlednosti přispívá i volba koloritu, který nijak rušivě nepůsobí. Mapa tato dobře se hodí ku porovnávání velikosti států evropských ve velkém.

Zajímavá jest dopravní síť železničná. Evropa má všech železnic přes 257.203 km. Délka všech železnic na zemi jest přes 720 tisíc kilometrů. Celou síť železničnou na celé zemi projel by rychlík prvního řádu teprve asi za 430 dní při nepřetržité jízdě. Hlavní tratě železnic na mapě jsou vyznačeny silnější čarou, tak že hned na první pohled poznáme, které tratě jsou větší důležitosti a které menší. Pro Evropu, jak na mapě se jasně vidí, jest nejdůležitější trať od západu k východu ji probíhající přes Paříž, Berlín a Moskvu, ke které se při každé větší stanici připojují tratě poboční. Tento směr jde až k asijské hranici k Čeljabinsku a prodloužením jeho jest sibiřská dráha až do Vladivostoku. Druhý důležitý směr železničný v Evropě jest od severozápadu k jihovýchodu z Londýna přes Paříž, Štrasburk, Vídeň a Cařihrad, kde se k němu připojují dráhy maloasijské a k těmto se opět v blízké budoucnosti připojí důležitá dráha Bagdadská.

I dopravní síť námořní poskytuje na mapě této mnoho poučného. Rakouské tratě parníkové jsou jinak označeny než tratě ostatních států evropských, aby tím snadnější bylo srovnání a rozeznání jich. Označeny jsou nejdůležitější tratě parníkové a směry jejich, totiž všecky směry do Ameriky, východní Asie, Afriky a Australie, jakož i hustá síť dopravní při Evropě. Přístavy s roční lodní dopravou nad 1 million tun jsou podtrženy.

K tomu pak se druží tratě podmořského a pozemního telegrafu, jež jsou mimo síť železničnou. 10 kabelů vede z Evropy do severní Ameriky, dvojitý z Lissabonu přes Madeiru do Pernambuka. Z kontinentálních tratí telegrafních jest nejzajímavější evropsko-indická z Cařihradu přes Bagdad do Abušíru, pak z Tiflisu přes Teheran též do

Abušíru; odtud přes Bombay, Madras a Kalkutu do Birmy. Druhá důležitá trať telegrafní jest z Petrohradu přes Kazaň, Tomsk, Irkutsk do Nikolajevska a Vladivostoku.

Hlavní mapa *Středozemského moře* jest dopravní. Vyniká nad jiné bohatostí látky zpracované. Vedle měst rozmanité velikosti označena jsou i místa lázeňská a zimní léčebná v zemích středomořských. Místa s roční lodní dopravou nad 1 million tun jsou podtržena, vyznačeny jsou středomořské přístavy se stanicí uhelnou a s doky. Rakousko-uherské generální konsuláty, konsuláty, místokonsuláty a agencie všecky jsou tu vypočteny a snadno je lze vyhledati. Uvádějí se dále železnice, důležité cesty karavanské, podmořský a pozemní telegraf vedený mimo síť železnic, rakousko uherská trať parníková a všech ostatních států evropských s udáním, za jakou dobu lze toho onoho místa dostihnouti; konečně vyznačeny jsou i depresse. Měřítko jest 1 : 8,250.000. Výčet označených věcí nejlépe svědčí, jak veliký tu materiál zpracován.

K hlavní mapě Středozemského moře druží se tři menší, všechny ve stejném měřítku (1 : 25,000.000), z nichž první znázorňuje tlak vzduchu a větry v lednu a průměrnou oblačnost zimní, druhá teplotu vzduchu v lednu a povrchovou teplotu vody mořské v únoru, a třetí hloubky mořské, rybářství, rostlinný kryt půdy a rozšíření některých význačných rostlin.

Krásnou úpravou a provedením čestně se druží mapy tyto ku předešlým. Ryzost jazyková, náležité tvoření tvarů správně a pečlivě provedeno. Dr. *F. Nerad.*

Ze slovanských literatur.

Císařská akademie nauk v Petrohradě vydala skvělé dílo slovutného ruského archeologa, prof. N. P. Kondakova, o památkách křesťanského umění v klášteřích Svaté Hory Athonské: „Pamjatniki christianskago iskusstva na Athoně,“ v Petrohradě 1902, 312 stran vel. 8⁰. s 49 tabulemi fototypickými a 103 illustracemi v textu (cena 7 rublův), Jsou to výsledky archeologické expedice, podniknuté r. 1898. O stavbách, obrazech, freskách, mosaikách, miniaturách, církevních nádobách i oděvech klášterův Athonských kniha podává důkladného poučení. Ale z úvodu se dovídáme, že expedice neviděla vše, co se v pokladnách klášterních chová a co viděli cestovatelé dřívějších let. Povolení. Cařihradského patriarchátu nestačilo k tomu, aby se otevřely dvéře všech tajných pokladnic klášterských. V Lavře na př. mniši dlouho nechtěli povoliti, aby v chrámě vůbec byl postaven fotografický aparát; sv. otcové prý dovolovali jen — kresliti dle ikón. Illustrace knihy samy sebou jsou překrásná sbírka byzantinských památek.

*

Poznámky o době charvátského znovuzrození, které vydal dr. Gjuro Šurmin, týkají se z části též našich dějin literárních: „Bilješke za hrvatski preporod,“ v Záhřebě 1902, 33 str. (zvláštní otisk z „Vience“). Hlavní pramen byla mu netištěná korrespondence Gajova. První kapitola týká se poměru Kollárova ke Gajovi; Gaj znal

Kollára z doby svých studií v Pešti, dopisoval si s ním, ale velikého básníka pokládal za malého politika. Mnoho nového se dovídáme o stycích mezi Šafaříkem a Gajem. Korrespondence mezi nimi začala se r. 1831, když Šafařík byl ještě v Novém Sadě, a trvala do r. 1848. Šafařík měl veliký vliv na Gaje při utvoření nového pravopisu i při volbě nového spisovného jazyka; za krušných dob pobízel Gaje stále k vytrvalosti a celé hnutí „illyrské" sledoval s velikou pozorností.

*

Ze spisův jihoslovanské akademie v Záhřebě vyšel 148. díl „Radu." Prof. P. Budmani, redaktor slovníka akademického, probírá některé divadelní hry Dubrovnického básníka Marina Držiće z 16. století, prof. Nestor Petrovský v Kazani uveřejňuje genealogii rodu Držićův, kterou objevil v Dubrovníku, prof. Milivoj Šrepel analysuje charvátské básně, opěvující Sigetského hrdinu Mikuláše Zriňského za posledních čtyr století, počínaje od Zadrana Karnarutiće v 16. věku, a prof. Gjorgje Magarašević v Sremských Karlovcích líčí zásluhy básníka dr. Jovana Subotiće o pořízení srbských školních knih v letech padesátých.

*

Při studiu středověkých památek často pozorujeme, že o dnešním stavu zemí jihoslovanských nevíme dosti podrobností, že nám schází pravý názor i do dnešního selského života a do nynějších hospodářských okolností. Monografie o jednotlivých krajinách, vypracované dle starších vzorův, nedávají odpovědi na všecky otázky, pro které v nich hledáme poučení. A v zemi samé vidíme nebo slyšíme často něco překvapujícího, nám neznámého a záhadného. Ale nemáme času a možnosti, abychom po věci pátrali tak důkladně, jak si přejeme.

Z těchto příčin s radostí vítáme veliké obohacení vědomostí o tom, co bychom nazvali „la Serbie intime" nebo „inconnue", otvírajíce nejnovější publikaci královské srbské akademie. Je to čtvrtý díl srbského ethnografického sborníku. Obsahuje dílo o osadách srbských zemí, vydané pod redakcí dr. Jovana Cvijiće, profesora zeměpisu na vysoké škole Bělehradské: „Naselja srpskih zemalja. Rasprave i gragja (rozpravy i materiál). Knjiga I.", v Bělehradě 1902, CCXXXVI a 497 stran, k tomu atlas v 4^0 s mapou a 23 tabulkami — cena 5 dinarů.

Úvod obsahuje rozpravu prof. Cvijiće o anthropo-geografických problémech Balkánského poloostrova. Spisovatel probírá methody toho studia, předkládá tištěný návod ke studiu vesnic, od něho před lety vydaný, a probírá jednotlivé otázky: kulturní okresy poloostrova („patriarchální" v severních horských krajinách, „byzantinsko-cincarský" atd.), způsob osídlení země, rozmanité typy vesnic, měst a městysů, způsob stavby domů, jmena osad a změny v nich, proměny osídlení stěhováním atd.

Následují podrobné studie tří žáků prof. Cvijiće. Jovan Erdeljanović popisuje krajinu Dragačevo v jihozápadní části království srbského, Petar Mrkonjić líčí osady na středním Limu a na střední Taře a Svetozar Tomić podává popis území plemene Drobnjaku v Černé Hoře. Rozpravy tyto obsahují přebohatý materiál. Poukazujeme

pilně k nasbírané nomenklatuře místopisné, která přináší nemálo příspěvků k sledování zbytků staršího obyvatelstva (jmena romanská, albanská atd.). Velice poučné je vylíčení historických tradicí jednotlivých vesnic a vyložení právních a hospodářských poměrův. Každá ze čtyr částí knihy má zvláštní abecední rejstřík.

Atlas obsahuje hypsometrickou mapu Dragačeva, plány typů vesnických, obrazy a plány selských domův atd.

*

Srbové nedávno slavili stoletou památku prvního svého historika za nového věku, archimandrity kláštera Koviljského na levém břehu Dunajském naproti Karlovcům, Jana *Rajiće* († 1801). Léta 1794 vyšly ve 4 dílech jeho dějiny Srbův, Bulharův a Charvátův, „z tmy zapomenutí vyňaté a na světlo historické vyvedené." Kniha tato, jako dílo historické ne velmi kritická, nevnikla mnoho do kruhů národních. Bylať psána jazykem ne národním, ale míchaninou srbsko-rusko-staroslovanskou. Ale činnost Rajićova nicméně zanechala hluboké stopy, i kromě tohoto díla. Památku tohoto učeného i skromného pracovníka důstojně osvětlil Dimitrij Ruvarac, pravoslavný farář v Zemuni, zajímavou studií biografickou: „Archimandrit Jovan Rajić 1726—1801," v Sremských Karlovcích 1902, 238 str., s podobiznou a snímkem autografu (otisk z časopisu Brankovo Kolo). Ruvarac podává podrobný životopis a s použitím bohatého materiálu, jmenovitě korrespondence Rajićovy, kriticky probírá rozmanité zprávy, nedosti ověřené a posud často opakované.

K. Jireček.

Národ Moravě a sobě!

Od úkolů velkých k úkolům větším kráčí den ze dne národ náš. Poznav, že jedině zdravými, věkovitý kmen jeho ve všech bouřích udržujícími kořeny jsou ty, které vyrůstají ze stálého rozvoje všech jeho sil duševních a fysických, sám sobě opatřuje všechno, co uznává za nezbytno ke svému vždy většímu mohutnění.

Školy proti právu jemu odpírané zakládá i udržuje sobě nákladem milionů skrze své matice a své obce. Velkým výstavám práce své a svých krás národopisných zabezpečuje rovněž důchody milionové. A neměv nikoho, kdo by jemu zřídil velebný stan umění dramatického, skládal krejcar ke krejcaru, sta ke stům, tisíce k tisícům a neustal, dokud se nad Vltavou nezaskvělo zlaté uskutečnění jeho tužeb a snů. A když plameny ohně náhle zničily budovu sotva dokončenou, povstal znova v úchvatném nadšení a za třiatřicet dnů složil peníz téměř jednoho milionu zlatých — peníz tak velký, na jaký sbíralo se při první stavbě za trudnějších dob třiatřicet let.

Dnes jde o nový a podobně veliký úkol — dnes jde o zřízení druhého českého Národního divadla v Brně.

Před námi dnes již jako na obloze psáno jest, čím stalo se první Národní divadlo veškerému národu našemu a zvláště hlavě jeho, Praze. Jím dramatická literatura česká došla rozvoje netušeného. Jím

dramatická hudba česká dovedena k slávě světové. Jím povznesen národní společenský život český v Praze na stupeň nebývalý. Jím upevněna fysická i mravní převaha česká v Praze proti živlu německému, který ještě před otevřením zlatého domu zpupně se těšil, že v prostorách jeho za nedlouho se bude hráti německy. Jím dokumentována výše národní osvěty, jím zaskvělo se vůbec v celém ostatním světě jméno české září nejjasnější.

A co vykonalo první české Národní divadlo v Praze, to vykonati jest úkolem — a to v národním ohledu ještě větším — českého Národního divadla v Brně. Ale jak má Brněnské Národní divadlo dnes tento svůj úkol konati? . . . V hlavě království zdvíhá se k nebesům, tváří v tvář královským Hradčanům velebná budova, vábící k sobě davy domácích i příchozí cizince — v Brně, druhém hlavním městě zemí koruny sv. Václavské krčí a choulí se divadlo české dosud v neúhledném, zvenčí divadlu ani nepodobném stavení, utihujíc se takořka do tmy před nádhernou budovou nedalekého divadla německého! . . .

Srdce svírá se při pohledu na tu nuznou českou chatu Brněnskou, která není nám leda k lítosti a bolesti, nepřátelům pak našim k žíhavému úsměšku . . .

Smíli tak i nadále zůstati? . . . Smíli trvati na Moravě divadlo národa českého pod takovým krovem nuzným, v takové truchlivé nedostatečnosti? . . . Smíli ty dvě budovy i příště od protivníkův našich vydávány býti za obraz skutečného stavu národnosti české a německé na Moravě? A smíli pro tento dosavadní nedůstojný stav českého divadla i dále ještě trpěti a hynouti české umění naší Moravy i živel český v Brně, číselně tak veliký? . . . Nesmí a nebude!

Zbudování druhého důstojného Národního divadla v Brně jest životní nutností národa českého. A veškerého! Jsmeť v zemích československých národem jediným, národem jednotným.

Číselná převaha obyvatelstva sama o sobě dnes nijak nestačí k zabezpečení národnosti tam, kde nepřítel všemi prostředky, převahou bohatství, průmyslu, vědy a umění hledí přesekati kořeny některého národa. Národ neobstojí, nevládne-li ve všech oborech lidské osvěty aspoň takovými prostředky, jakými pracuje jeho odpůrce.

Na Moravě a v Brně závisí na zřízení důstojného Národního divadla nejen další vývoj veškera našeho českého umění dramatického, nýbrž i zabezpečení samých kořenů národnosti naší.

Prohlašujeme proto jednomyslně zbudování druhého Národního divadla v Brně za společnou a životní záležitost veškera národa našeho a voláme k národu, aby v době nejkratší vykouzlil ze země důstojnou budovu druhého českého Národního divadla týmže závodem nadšení, obětavosti a práce, kterým před dvaceti lety dal vznik svému Národnímu divadlu prvému.

Velký cíl, jejž tím sobě klademe, *jest* dosažitelný. Ačkoli ke dvojímu postavení zlatého domu nad Vltavou bylo třeba více než tří milionů zlatých, dostačí nám pro budovu druhého Národního divadla v Brně a pro celou její výbavu ke hrám dramatickým ani ne celý milion zlatých.

Národ náš, přistupuje k provedení tohoto životního úkolu svého, ten milion zlatých sobě opatřiti musí a opatří, tak jako opatřil větší ještě sumy svým maticím a svým výstavám.

Jestli že obce královské Plzně a Král. Vinohradů, rozumějíce dobře svrchované důležitosti stálých divadel, věnovaly každá na své divadlo půl milionu zlatých, všechen národ náš pospolu jeden milion zlatých zajisté nalezne a složí.

Morava stavěla po dvakráte s celým národem Národní divadlo první: národ celý postaví spolu s Moravou druhé divadlo Moravě a sobě.

Nadšení, které u nás již nejednou divy zplodilo, rozechvěj nyní opět všechna srdce i všechny mysli! Ruce všeho lidu, všech dcer a synů národa otevřte se k hojným obětem a snášejte zlato do pokladen, chudí po haléřích, bohatí po stech a tisících! Práce důmyslná všech umění výtvarných i řemesel zbuduj národu svému druhý zlatý dům! A z nové spanilé budovy rozlévej se záře umění a slunné paprsky, vyvolávající jarý život i kolem budovy samy i všade po všech krajích širé Moravy!

„*Národ Moravě a sobě*“ budiž nám heslem — neutuchajícím, nezaléhajícím, dokud neprovedeme nový, velký a životní úkol svůj!

V Brně, dne 20. října 1902.

Družstvo českého Národního divadla v Brně. Rada královského hlavního města Prahy. Čeští poslanci na radě říšské a sněmích království českého, markrabství moravského a vévodství slezského. Čeští členové panské sněmovny. Družstvo Národního divadla v Praze. Družstvo českého městského divadla v Plzni. Jednota československ. žurnalistů v Praze. Jednota umělců výtvarných v Praze. Klub přátel umění v Brně. Kruh českých spisovatelů v Praze. „Máj,“ spolek českých spisovatelů belletristů v Praze. „Manes,“ spolek umělců výtvarných v Praze. Sdružení českých novinářů na Moravě a ve Slezsku. Společnost Národního divadla v Praze. Spolek českých žurnalistů v Praze. Spolek českých žurnalistů krajinských ve Slaném. Svatobor v Praze. Umělecká Beseda v Praze. Ústřední jednota českého herectva v Praze. Ústřední Matice československ. ochotníků divadelních v Praze.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 16. listopadu 1902.

Boj za rovné právo. Říšská rada a obstrukce. Čeští poslanci o Körbrových zásadách rovnoprávnosti. Stanovisko německé. Osvědčení Körbrovo a česká odpověď. Všeněmectví v říšské radě a její politická málomoc. — Rozmnožení daně z krve a statku. — Zemské volby na Moravě a v Slezsku. — Volební neúspěchy německých katolíků v Alpských zemích — Porážka liberálů, sociálních demokratů a spojených německých stran v Dolních Rakousích. — Hrabě Wedel místo kn. Eulenburga ve Vídni. Německý říšský sněm a celní sazba, boj proti obstrukci. — Nové ministerstvo v Srbsku — Rumunský král v Bulharsku; krise ministerstva Danevova. — Makedonie.

Více než půlstaletý *boj za rovné právo jazykové* v zemích koruny české v posledních týdnech následkem zásad dr. Körbra ze dne 14. října jen ještě více vzplanul. Předseda ministerstva mohl již nabyti přesvědčení, jak špatně byl zpraven, očekávalli, že národ český nestojí na stanovisku českých poslanců. Od 16. října, kdy dr. Pacák v říšské radě prohlásil, že národ své smýšlení ministrovi sám poví. manifesto-

vala česká veřejnost vůli a stanovisko své proti Körbrovým zásadám velmi zřetelně. Na sta resolucí osvědčovalo poznovu to, co již tolikráte jasně pověděno, že český národ odmítá všeliké dělení svého království a trvá na poctivém rovném právu od nejnižší instance do nejvyšší.

Za bouřlivé nálady pokračováno v podzimním *zasedání říšské rady* 16. října zahájeném Čeští poslanci nedělali obstrukci, ale učinili k ní přípravy. Padesát pilných návrhů českých položeno na stůl předsednický za čtyři neděle. Zásoba ta může daleko přes nový rok zahraditi denní pořádek, a vždy ještě se doplňuje. Ale obstrukce zavládla v malátném tom sboru sama sebou, a rokování o Körbrově prohlášení, ustanovené na denní pořádek hned příští schůze, tedy 17. října, zahájeno teprve 6. listopadu a to s pomocí, že po návrhu z české strany přijata jeho pilnost.

Šťastně zahájil rokování dr. Pantůček ukazuje, že zejmena o dva hlavní zákony opíráme svá práva v jazykové otázce: o článek 19. státních základních zákonů a o kabinetní list císaře Ferdinanda ze dne 8. dubna 1848. Tento list, jehož platnost jako zákona i od nejvyššího soudu byla uznána, stanoví úplné rovné právo českého jazyka s německým ve všech oborech státní správy a veřejného vyučování. Řečník dovozoval, že Badeniova ani Gautschova nařízení nezmiňovala se o výhradném užívání němčiny, že nestanovila žádné nadpráví, nýbrž jenom pro jisté úřadní výkony dopouštěla dosavadní jazykovou zvyklost. Obojí ta nařízení nechávala tuto zvyklost za volnou otázku, vyřízení její ostavujíc budoucnosti. Körbrovy zásady rozhodují hned definitivně, a to ve prospěch němčiny. Oběma zákonům příčí se též zavádění jednojazyčných obvodů. Obsazování úřadů jen jednou národností jest proti státním základním zákonům, které by dříve musely být změněny, než by se Körbrovy zásady staly skutkem. Tyto mají za cíl jen svrchovanost němčiny. Zneuznávají také skutečný poměr v Čechách, kde každý konceptní úřadník je dnes češtiny a němčiny mocen; proč by měl nyní v některých okresích mluviti se stranou skrze tlumočníka? Dosud platil náš zápas vnitřnímu jazyku českému. Zásadami Körbrovými zhoršuje se ten stav tím, že i o jazyk vnější služby, který byl již definitivně vyřízen, musíme zápasiti. Jako by si nebohé Rakousko mohlo dovoliti přepych ještě nového prudkého a těžkého národního boje! Výsadami němčině vyhrazenými má býti položen základ k německému státnímu jazyku. Měli bychom souhlasiti s takovýmto hrubým rušením státních základních zákonů? Měli bychom dopustiti německý státní a prostředkovací jazyk a sebe snižovati na inferiorní národ? A to považuje předseda ministerstva za bezpečnou cestu k národnímu smíru . . . Český národ není ještě zlomen, je při plné své moci a musí provokaci vládní, jejíž přijetí by znamenalo hanebnou kapitulaci, s největší rozhodností jako nepřístojný a urážlivý domysl odmítnouti.

Dr. Baernreither z německé pokrokové strany odpovídal (7. listopadu) vyhýbavě. Vidí potřebu společného důrazu proti Uhrám. V jazykové otázce dlouho prý se u nás hřešilo. Za Badenia dalo se něco, co prý nebylo lze provesti. Odtud to rozbouření. V Čechách musejí prý se Čechové a Němci shodnouti. Jazyková otázka nedá prý se řešiti najednou, nýbrž po částech. — Dr. Kramář pravil, že Čechové za všechnu ochotu pomoci státu byli těžce uraženi. Clary šel, ale křivda

Čechům způsobená nebyla dosud odčiněna. Politika odpláchnouti miliardovým deštěm jazykovou otázku, nebyla správna. Nová Terstská dráha půjde hlavně Němcům k duhu, též průplavy a meliorace budou prospívati více Němcům než Čechům. Nežádali jsme ničeho jen pro sebe. Ale platíme účet, naše strana ztrácí doma popularitu, že vede vlažnou politiku, proto nastane vzrůst radikálních stran. Zásady pro upravení jazykové otázky nemohl nikdo vydati, kdo o sobě tvrdí, že jest nad stranami. Řečník ukazoval, jak by jmenovitě dělnictvo ve smíšeném území trpělo, kdy by se stávalo jednojazyčně německým. Dr. Körber jest prý také příliš státníkem, aby si byl mohl mysliti, že upravení jazykové otázky v říšské radě jest možno. Odkazování na zákonodárnou cestu jest tedy buď naděje, že se dáme oklamat, anebo posměch, jehož jsme nezasloužili. Vždyť v této sněmovně nejsou žádné pravidelné poměry, zásada většiny a menšiny jest tu zvrácena, i rozhoduje diktát menšiny. Co se vnitřního úředního jazyka týče, platila dosud vždy cesta nařízení, a ta jest v tomto případě tím přirozenější, že se nejedná než o provedení platných zákonů. Čeští poslanci mají dosti prostředků zjednati platnost svému právu. Čechové dokázali, že dovedou býti v říšské radě živlem práci podporujícím. „Ale pravíme otevřeně: Budeme živlem práci v tomto domě mařícím, dokud našemu právu nebude vyhověno.“ Politika, která nezná jiné zásady než strach před Němci, není žádnou státní politikou. Velké věci jsou na denním pořádku, vyrovnání s Uhry, celní sazba, obchodní smlouvy, péče o brannou moc, pořádek v rozervaném rozpočtu. Na Němce jenom se spoléhati bylo by příliš odvážno. Čekali jsme dost dlouho a myslíme, že nyní musíme dosíci svého práva, neli po dobrém, tedy po zlém. Že bychom k této sněmovně pociťovali zvláštní lásku, nemůžete od nás očekávati. Jest živým zosobněním bezpráví na nás prováděného. Vezmeli tento sbor škodu, nám to bude lhostejno. Z nynějšího bahna, v němž veškeren státní život vázne, není východu než buď poctivým mírem s národy nebo energickým skutkem. — Dr. Schücker z německé pokrokové strany varoval ministerstvo, aby se neodvažovalo bez Němců řešiti jazykovou otázku. Trval na státním německém jazyku.

Předseda ministerstva dr. Körber odkrýval (11. listop.) tajemství své politiky v ten rozum, že se drží v středu mezi oběma spornými stranami, aby se od žádné příliš neoddálil. Jak strany ty při své národní věrnosti pevně trvají, tak prý vláda stojí na své nestrannosti a nepředpojatosti. „Rakousko není dokonce žádný národně jednotný stát a nemůže tedy míti žádného národního, žádného státního jazyka,“ uznával, ale uváděl proti tomu: „Ovšem musí požadavkům vojska po jednotě jazyka úplně býti vyhověno, a také si nelze mysliti, aby ústřední místa a jejich požadavky dle zvláštních potřeb národních byly zařízeny. Potřeba a též i spořivost nutí k jedinému jazyku v jistých oborech státní správy. Ale jíti nad to dále znamenalo by tvořiti nevhodnou uniformitu a situaci zhoršovati, místo mírniti.“ Ministr postavil také vedle sebe článek 19. stát. zákl. zákonů a ustanovení kabinetního listu ze dne 8. dubna 1848, „z nichž Čechové naléhavě žádají, aby jejich odtud odvozená práva ve spůsobilých provozovacích nařízeních došla praktického uznání.“ Ale hned zase dovozoval: „Zasazujeme se v rozsahu ode mne označeném za německý státní jazyk, poněvadž ode dávna

skutečně jazykem ve vytknutých vládních oborech jest.“ Čechové prý dostávají značnou částku, vnitřní úřadní jazyk a právo češtiny v celých Čechách, a že mohou prý tedy jisté percento ve prospěch státu popustit. Každé řešení sporu musí prý vycházeti z kompromisu. Lepší nálada opravdu prý nastala, všem stranám tane na mysli potřeba míru, který jest nutný i státu. „Nuže zaneste tuto tužbu z šera předsíní sněmovních do sněmovny, přiznejte se zde k míru, a co se formy týče, nebude potřebí sporu.“ Vládě prý nikdy na ničem více nezáleželo, než na míru v království českém.

Německé listy vytýkají dr. Körbrovi, že neuznal státní jazyk německý, že kabinetnímu listu z r. 1848 přičítá platnost zákona a že dopouští i možnost jiné formy než zákonné pro upravení jazykového sporu. Český národ nemohl však se zásadami dr. Körbra ani po tomto jeho projevu souhlasit, a to tlumočili také čeští poslanci. Václav Hrubý vytkl (12. listopadu) rozdíly, jaké jsou v Körbrových zásadách mezi Čechy a Moravou, kdežto o Slezsku v nich není zmínky. Chceli vláda jíti střední cestou, měla takovou cestu připravit, aby obě národnosti si byly stejně blízko. Němcům však dána přednost a Čechové odstrčeni. „Zavedení státního německého jazyka cestou zákona znamenalo by změnu ústavy, muselo by přijato býti kvalifikovanou většinou, a žádný neněmecký národ nedá k tomu svého svolení. Kdy by však některá vláda se odvážila německý jazyk oktrojovati a bylo to třeba za absolutismu, museli bychom říci: Finis Austriae!“ — Dr. Herold dovodil, že po zákoně jsou v Čechách zemskými jazyky čeština a němčina, ale rovnoprávny nejsou. Následkem agitací a nedbalostí německá intelligence nemá znalosti obou zemských jazyků, a poněvadž její úřadníci nedovedou v obou zemských jazycích úřadovati, má býti království děleno. „Zásady Körbrovy nabízejí českým okresům české a německým německé úřadování. Ale německý okres byl by dle nich ryze německý, v němž by česky nikdo uměti nemusel, kdežto v tak zvaném českém jednojazyčném okrese musely by německy býti vedeny všecky výkazy, statistické udaje, rubriky vyšším úřadům, všechny vojenské věci, kvalifikační tabely, vůbec vše, co se netýče stran. Takovýto český okres dopisoval by si na příklad s četnictvem o udání přečinu nějakého Čecha v českém okresu německy. Okresní hejtmanství musela by státně policejní věci, a to jsou skoro všechny, které se týkají veřejného blaha, vésti jedině a výhradně německy.“ Za takových okolností jsou české úřady pouhou fikcí. Morava má býti v podstatě dvoujazyčnou zemí, ale vnitřní úřadní jazyk obmezen pouze na vnitřní úřadování, pokud se týče stran a dopisování se samosprávnými úřady. Zásadami Körbrovými nemá býti upraven jazyk centrálních úřadů, ale zemských a tyto mají býti nuceny německy s nimi obcovati. Zásady ony znamenají pro český národ zhoršení nynějšího stavu. „Jest vůbec nějaký mír možný, když prostě někoho, jenž všechno má, oprávníme prohlásiti: Druhému jenom to smí býti povoleno, k čemu já sám přisvědčím? Vládě máme dáti státní jazyk německý, Němcům uzavřené území. A zač? Abychom obdrželi obmezenou měrou jakýsi vnitřní úřadní jazyk.“ I příští muž, jenž by přišel, nalezl by situaci přiostřenou v otázce, zda našim oprávněným nárokům vyhoví čili nic. „Včerejší prohlášení předsedy ministerstva oslabilo snad jisté ostří prvního jeho pro-

jevu, ale na situaci nezměnilo nic. A myslím, že projevy z ministerské strany dotud nic nezmění, dokud v nich patrný nebude opravdový spasný skutek.“ Čeští poslanci jsou za těch okolností zbaveni povinnosti starati se o státní potřeby, dokud národní potřeby nebudou splněny. „Parlament trpí vleklou krisí. Již Bismarck pravil: Mně je vlast milejší než parlament. Nám též. Ať bude parlament rozpuštěn nebo odročen, nám je to lhostejno. Čekáme na skutek, a po skutku přijde rada.“

Všeněmci v debatě nepokrytě vyjádřili své prušácké stanovisko. Dr. Bareuther jmenem jich trval na tom, že má býti především zaveden německý státní jazyk a pak teprve jednáno o jazykové otázce. „Nikdy jsme se tím netajili, že žádáme za nejtěsnější spojení s Německem, nejen že náš lid tím nabude větší opory, ale že se tím i oběma říším pokoj zjedná. Můžete nám míti za zlé, kdy by v Rakousku panství Slovanům připadlo, že bychom raději chtěli náležeti k německé říši?“ Němec Berger dotvrdil to hlučným pokřikem: „Heil den Hohenzollern!“ Dr. Stránský radil ministerstvu, jež nemá přátel na té ani oné straně, aby odstoupilo. „Z velkých tří úkolů, pro něž bylo povoláno, žádný nebyl naplněn. Česko-německý spor nebyl odstraněn, nýbrž ještě se zhoršil. Rakousko-uherské vyrovnání nemohlo býti ani mezi vládami smluveno a parlamentární tón se nezlepšil. Byliť jsme svědky tak zahanbujícího výjevu, jakého se v této sněmovně dříve nikdo nedožil.“ Vnitřní síla povede český národ k vítězství.

Čtyřdenní rokování, v němž i dr. Fořt náležitě poučil dr. Mengra o platnosti kabinetního listu z r. 1848, ukázalo jen, že rovné právo v Čechách a na Moravě jest nejdůležitější otázkou státní. Neméně jest patrna chyba Körbrova co do podstaty jazykové rovnoprávnosti i co do taktiky. Rozsah vnitřního jazyka jest nedostatečný a taktika naprosto pochybena. Právě nyní říšská rada osvědčila, jak málo je spůsobilá k řešení vážných otázek národnostních, a jak vše záleží na národnostním justamentu německém a nízké agitační štvanici. Volby Vídeňské, rusínská universita, slezské věci, stíhání Lupuovo ve Lvově, nouze o práci v Praze, haličská zemědělská stávka, týrání vojínů vyplňovalo od 16. října do 6. listopadu denní pořádek, ale bez nejmenšího výsledku pro zákonné opatření nebo ochranu. Nebyla to práce, ale „zábava,“ jak Smolka říkával.

Nesnáze, jež činí Vídeňské vládě vyrovnání s Uhry, na okamžik polevily; dle Széllovy formule jest času ne do konce r. 1902, nýbrž r. 1907. Za to však naléhají potřeby jiné, státní rozpočet nebo provisorium a předloha braneckého zákona. Jelikož dr. Körber nechce vládnouti pomocí článku 14., musel by odstoupiti, kdy by rozpočtové provisorium nemohlo přijíti na denní pořádek. Na braneckém zákoně pak záleží jmenovitě nejvyšším kruhům. ***Branecký zákon*** podán byl hned na počátku zasedání říšské rady, současně i v uherské sněmovně, ale potom odvolán a 6. listopadu nahrazen novým. Tato předloha ročně povolovaný počet branců z 103.000 zvyšuje pro příště na 125.000 mužů, tedy o 22.000 mužů, což při tříleté vojenské službě se rovná rozmnožení počtu vojska v době míru o 66.000 mužův; a nejen daň z krve ale i finanční úhrada musí býti povolena. Zároveň se žádá o zvýšení počtu branců ročně k zemské obraně odváděných

z 10.000 mužů na 14.500, tedy o 4500 mužů a v předloze uherskému sněmu podané za rozmnožení počtu honvédských branců o 3000 ročně. Při všech těchto velkých obětech krve a statku, jež od obyvatelstva se požadují, neupouští předloha od povolávání dodatečné zálohy k činné službě vojenské, jak v prvotní již předloze byla obsažena; 6000 dodatečných záložníků nejmladšího ročníku má býti vřaděno ku praporům, z nich třetina na rok, druhá třetina na dvě léta a třetí na tři léta. Za to slibuje se jim jen ta náhrada, že dotyčná tříletá služba u praporů počítána jim bude za jedno vojenské cvičení. Předloha značně rozmnožuje oběti obyvatelstva a dotýká se nabytých práv dodatečných záložníků, kteří nuceni býti mají ke konání služby, kterou dle platných zákonů dosud nebyli povinni.

O sněmovních volbách na Moravě ukázalo se opět staré bezpráví, které snášeti musí většina tří čtvrtin obyvatelstva volebním řádem úmyslně pořízeným k tomu cíli, aby z německé menšiny dělal většinu. V městech připadlo 20. října z 31 mandátů 8 Staročechům a 5 Mladočechům. Krumlovsko-Ivančické skupiny jsme dobyli. Němcům pokrokářům připadlo 16 (místo dřívějších 17) a německým lidovcům 2 mandáty. Za obchodní komory Brněnskou a Olomouckou zvoleno 5 německých pokrokářů a 1 nacionál. Ve velkých statcích 22. října zvoleni kompromisem za svěřenskou skupinu 3 konservativci, 1 střední strany a 1 centralista, za volné statky 4 konservativci, 5 ze střední strany a 16 centralistů. Připočtemeli k tomu 23 českých a 8 německých poslanců za venkovské obce, bude příští sněm moravský míti 36 českých poslanců národních a 7 konservativců, k nimž lze připojiti 2 virilisty duchovenské (arcibiskupa Olomouckého a biskupa Brněnského). Autonomní strana čítala by tedy 45 hlasů. Z německo-centralistických mandátů připadají 4 Všeněmcům, 7 lidovcům, 21 pokrokářům a 17 velkostatkářským centralistům, dohromady 49. K těm druží se ještě 6 velkostatkářů střední strany, tak že protičeská většina čítati bude 55 hlasů. Přirozený poměr byl by ten, jaký vidíme v obcích venkovských.

V Slezsku zvoleni ve venkovských obcích 3. listopadu opět tři Čechové, za Opavsko dr. Stratil a Petr Foltys, za Frýdecko-Bohumínsko Vácslav Hrubý a tři Poláci, za Těšínsko Holfar a Cienciala a za Bělicko dr. Michejda. Holfar zvolen proti národnímu kandidátu P. Ladzinovi, ale přihlásil se do klubu slovanského; přes to jest volba ta chybou. V ostatních okresích zvoleni 2 němečtí lidovci a 1 Všeněmec. V městech zvoleno 10 německých lidovcův, za obchodní komoru Opavskou 2 němečtí pokrokáři, za velké statky 9 německých centralistů. Slovanská většina země má tedy i nadále jenom ve venkovských obcích zastoupení na sněmu.

V Štyrsku utrpěla citelnou porážku německá strana katolická. Z 23 venkovských okresů náleželo 8 Slovincům, kteří si jich také uhájili, a 13 katolickým Němcům, kteří jich nyní 5 ztratili, a to takových, kde od počátku ústavní doby pevně stáli. Němečtí katolíci mají nyní 8 venkovských mandátů, němečtí lidovci jeden. Vítězně postoupila nacionálně-agrární selská strana Rokytanského, odňala 5 mandátů katolíkům a jeden lidovcům. V městech pozbyli Slovinci mandátu Slovenskohradeckého, jehož se zmocnili něm. lidovci, kterým tu připadl

18 mandátů, mimo to jeden selské straně. Obchodní komory Hradecká a Lubenská zvolily 3 něm. pokrokáře, 2 lidovce a 1 sociála, velkostatky pak 11 něm. centralistů.

V Korutanech volila poprvé kurie všeobecného práva hlasovacího a zvoleni 4 něm. lidovci. V obcích venkovských zvoleni 4 Slovinci, 8 lidovců, 1 pokrokář, 1 agrárník a 1 katolický Němec. Za města a obchodní komory zvoleni lidovci, tolikéž 4 lidovci za velké statky.

Pro zápasy stran a posouzení politických proudů mezi Němci jsou zvláště významny sněmovní volby v Dolních Rakousích. Zde také napjaly německé strany všechny síly, aby si zjednaly vítězství. Před šesti lety Luegrovi křesťanští sociálové v boji proti německým pokrokářům měli ještě spojence v nacionálech; nyní však vedli sami vášnivý boj proti spojeným pokrokářům, sociálním demokratům, nacionálům a Všeněmcům. Ve venkovských obcích křesťanští sociálové 27. října a při užší volbě dne 31. dobyli všech 21 mandátů. Větší ještě bylo vítězství jejich ve Vídni, kde dobyli také vnitřního města a 10. okresu, tak že mají v moci své celou Vídeň. Při užší volbě v 10. okrese bylo zakročováním policie mnoho osob zraněno. Z ostatních 13 mandátů městských připadly čtyři křesťanským sociálům, sedm lidovcům. Obchodní komora zvolila 4 pokrokáře, velkostatkáři kompromisem 13 pokrokářů a 3 konservativce. Nový sněm dolnorakouský bude čítati 46 Luegrovců (prve 36) a 3 konservativce proti 30 hlasům druhých spojených německých stran. Pro nás tento výsledek má pouze ten význam, že naši odpůrci povedou mezi sebou tuhé boje.

V Horních Rakousích volilo 19 venkovských okresů opět konservativně a katolicky. Za to v městech němečtí katolíci z 5 okresů dva ztratili. Obchodní komora Linecká volila 2 pokrokáře a 1 lidovce, velkostatkáři kompromisem 2 německé centralisty a 8 konservativců.

Rostoucí soupeřství mezi venkovem a městy ukázaly též volby v Solnohradsku. Venkovské obce zvolily značnými většinami 8 německých katolíků. V městech zvoleno 9 lidovců a pokrokářů a prošel jen 1 kandidát katolický. Obchodní komora zvolila 2 pokrokáře, velkostatkáři bez kompromisu 5 německých centralistů. Sněm bude míti většinu protikatolickou, kdežto dosud katolická strana měla vrch.

Dle těchto voleb zemských na příští sněmovní šestiletí provedených lze též posouditi proudy, které hráti budou úlohu při volbách do říšské rady.

Německo změnilo svého velevyslance ve Vídni. Knížete Filipa Eulenburga, jenž osm let byl na tomto místě, nahrazuje generální pobočník Viléma II., hr. Wedel. Událost ta vymyká se daleko z rámce obyčejného mezinárodního zastoupení, i jest věcí zvláštní důležitosti, kdo tento úřad v sídelním městě nad Dunajem zaujímá. Dlouho již lze pozorovati ustavičné vzmáhání pruských vlivů ve Vídni. Hlavním jejich polem jest sice rakousko-uherská zahraničná politika, ale objevují se také v politice vnitřní. Jest veřejným tajemstvím, že na německém velevyslanectví Vídeňském sbíhají se četné nitky velkoněmecké agitace v Rakousku a že agitace ta z této strany dochází nemalé podpory. Za příčinu odvolání kn. Eulenburga uvádí se, že pozbyl styku s vůdci německého hnutí v Rakousku a že mimo to příliš neopatrným chováním

v některých věcech odkrýval politické cíle vlády Berlínské. Německá císařská vláda přeje si míti na tom místě muže, který by v obraně německých prospěchů spojoval energii s diplomatickou zručností a nebyl pouze trpným divákem na to, co se děje uvnitř říše rakouské. Hrabě Karel Lev Julius *Wedel* není ve Vídni nováčkem. Do Vídně přišel za vojenského zástupce r. 1879, kdy tvořil se spolek německo-rakouský. Na krátko jen v podzimu r. 1885 opustil toto místo odebrav se do Srbska, kde byl německým vojenským zástupcem v hlavním stanu krále Milana za války srbsko-bulharské. Odtud vrátil se zase do Vídně. Roku 1894 stal se německým vyslancem ve Švédsku, kde se bohatě oženil. Německý císař bývá na svých polárních plavbách hostem v jeho revírech. Wedel postoupil až na generálního pobočníka císařova. Roku 1899 stal se velevyslancem v Římě a nyní se vrací do Vídně. Jest šedesátník, přesný voják a úsečný diplomat.

Německý *říšský sněm* při druhém čtení celní sazby úplně vypověděl německé vládě přátelství. Již ve výboru ohrazovala se vláda proti tomu, aby pojata byla do celní sazby nepřístojně vysoká minimální cla na obilí, vyhrožujíc, že by v tom případě samostatná celní sazba vůbec vzala za své. V poslední ještě chvíli (21. října) dovozoval říšský kancléř Bülow, že nejvyšší míra minimálního cla nesmí přesahovati 5 mk. ze žita a $5^1/_2$ mk. z metr. centu pšenice. Počítaje dle ceny, že chráněny jsou zemědělské výrobky 17·2%, kdežto průmyslové výrobky ponejvíce jen 5·9%. Sněmovna však přece většinou 194 hlasů proti 145 přijala návrhy výborové znějící na cla $5^1/_2$ a 6 marek. Německý císař, kancléř Bülow a vláda utrpěli porážku. V usnesení sněmovním vidí se neochota k obchodním smlouvám vůbec. Ale právě na těch trvají nejvyšší kruhy z důvodů hospodářských a politických. Právem soudí, že přátelským poměrům k ostatním státům, jmenovitě k Rusku, obchodní smlouvy na delší dobu dodávají žádoucí pevnosti. Kdy by uvolněním nebo porušením těchto pásek nastaly nepřátelské proudy hospodářské, snadno by se mohly trhati i pásky diplomatické. Na vzdor tomu říšský sněm nebyl rozpuštěn; Bülow doufá, že nepromluvil dosud poslední slovo, a vláda naléhá, aby strany většiny, pruští konservativci, katolický střed a národní liberálové vespolek se dohodli o minimálních clech. Dost možná, že při všech hlubokých rozdílech mezi vládou a sněmovními stranami dojde k jakémusi dohodnutí.

Část sněmovny učinila ještě krok dále. Sociální demokraté a většina svobodomyslných přiostřila své nepřátelství k vládě mírnou obstrukcí. Dlouhé řeči se ozývaly a dosud ozývají v říšském sněmu a hlasování dle jmen se opětuje. Při značném objemu předlohy vedlo by to k dlouhým průtahům, a celní sazba by ani do roka nebyla vyřízena. Proti tomu však se postavila většina i část poslanců svobodomyslných. Obstrukcí přišel prý by sněm i o poslední zbytek své váhy. I proveden *boj proti obstrukci.* Aichbichler navrhl zkrácené hlasování dle jmen a rychlejší tempo, což po třídenním rokování 14. listopadu přijato 97 hlasy proti 78. Hlasování dle jmen děje se lístky, na každém z nich jest jmeno poslance a pod ním slovo: „Ano,“ „Ne,“ „Vzdávám se hlasování;“ lístky sbírají se do urn ze čtyř stran. Tím docíleno, že hlasování trvalo jen 10 minut, kdežto prve vyžadovalo 30—45 minut. Jest to však jen částečná výpomoc, a sněmovní většina pomýšlí na

další obmezení jednacího řádu, jmenovitě na rozmnožení moci předsedovy proti řečnickým průtahům.

Srbsko prošlo malou krisí, náhodou šťastně. Dvacetišestiletý král podléhá patrně samovládným záchvatům, jako kdysi jeho otec. V říjnu připravovala se změna ministerstva ve smyslu reakce. Generál Marković, zvaný Cincar, měl býti jejím vůdcem. Ale král Alexandr svolal ještě zástupce srbských stran, vyjma samostatné radikály; v řeči své jim naznačil, že vláda Vuićova dosti rázně nepotlačuje protidynastické proudy; nikdy prý nedopustí, aby se události let 1842 a 1858 (kdy národ provedl změny na trůně) opětovaly. Ukazoval na to, že politika Vuićova se nesetkává s žádoucí ochotou Ruska. Mnozí odporovali, a celkem proniklo mínění vůdce mírných radikálů Nikoly Pašiće, podporované od Ribarce, Simiće a jiných liberálů, aby utvořeno bylo ministerstvo ne koaliční, nýbrž z jedné strany, nyní radikální. Konec byl, že povoláno *nové ministerstvo koaliční*, sestávající z mírných radikálů a pokrokářů. Předsedou se stal Petr Velimirović, ministr staveb, jenž byl ve všech kabinetech radikálních. Za Milana byl r. 1883 stíhán pro vzpouru Zajčarskou a utekl do ciziny. Obor zahraničných věcí převzal nyní podplukovník Vasa Antonić, dosavadní ministr války; býval vojenským zástupcem ve Vídni a vyslancem na Cetyni. Nitro převzal radikál Velimír Todorović, vojenství neutrál Milovan Pavlović. Ostatní obory náležejí radikálům a pokrokářům. Nepříznivý obrat šťastně zažehnán — ale na dlouholi?

Bulharsko mělo 11. a 12. listopadu *návštěvu rumunského krále*, jenž byv v Ruščuku uvítán od knížete Ferdinanda, přijal pohostinství v jeho letohradu. Byla to jistým spůsobem i dohra k slavnostem Šipkinským. Nazejtří odjel kníže s králem a vojenskými deputacemi rumunskými do Plevna, kde na Grivici, 11. září 1877 za velení krále Karla od rusko-rumunského sboru dobyté, slavena panychida. Navštíveny posice Plevenské, domy, kde za války bydlil kníže rumunský Karel a též Osman paša, o hostině pak proneseny vřelé přípitky.

V Bulharsku dozvuky éry Stambulova způsobily teď *krisi ministerskou*. Makedonec Chalju (Michael) Strekov byl v létě, když se vyskytl v Sofii, a pro vraždu Stambulova odsouzen k smrti provazem. Aby mu ulevili, jeho přívrženci snaží se vraždu svaliti na emigraci bulharskou. Večerna Pošta uveřejnila tři snímky dopisů k Tufekčijevu z Petrohradu, jež uznány všeobecně za rukopisy ministra nitra Ljudskanova, zetě Dragana Cankova. Pocházejí sice již z r. 1892, ale svědčí, že Ljudskanov nebyl tehda v prostředcích vybíravý. Stambulovci viní stranu Cankovu ze zavraždění ministra Bělčeva, dr. Vъlkoviče a Stambolova. Ačkoliv to není dokázáno a jmenovitě předsedy ministerstva dr. Daneva obviňování se netýká, podal kabinet žádost za propuštěnou.

V Makedonii po několikaměsíčných nepokojích propuklo na podzim povstání. S pohraničných hor Osogovských a Rylských dostaly se čety Makedonců za hranice a rozšířily se na pohoří Pirinském, podle Struny v Malešovsku a Razložsku. Turecká vláda soustředila značné množství vojska na hranicích a v pobouřených místech.

Obsah dílu druhého.

Dramatická díla Josefa Štolby. VIII.: Na letním bytě. Veselohra o 3 jedn. Druhé vydání. Za 1 k. 40 h Nakl. Fr. Šimáček.

Humoresky. I. Na ledě. Napsal Oldřich S. Kostelecký. Seš 1. Sešit za 30 h. Nakl. Hejda a Tuček.

Vzpoura a zmar. Román člověka nového století. Napsal Fr. B. Hamáček. I. a II. díl Za 1 k. 20 h. Nakl. J Steinhauser v Žižkově

Marya Konopnicka: Italia. Rozměrem originálu přeložila Pavla Maternová. Za 1 k. 80 h. Nakl. J. R Vilímek

Es fiel ein Stern . . Erzählungen von Gabriele Preiss Übersetzung von Fr. Farář. Verlag von J Otto, Prag 1902.

Františka Palackého korrespondence a zápisky. K tisku připravil dr. V. J. Nováček. II. Korrespondence z let 18 2—1826 Nákl. České Akademie.

Verböczyovo Tripatritum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené. Napsal dr. K. Kadlec. Nákl. týmž.

Evangeliář Olomoucký Vydal prof Fr. Černý. Nákl. týmž.

Jana Hasištejnského z Lobkovic Putování k svatému hrobu. Vydal, úvodem, ukazatelem míst a slovníkem opatřil Ferd. Strejček Nákl týmž.

Názorná květena zemí koruny české. Sepsal František Polívka. Sv. IV. seš. 21. a 22. Sešit po 60 hal. Nakl. R. Promberger v Olomouci.

Politická knihovna Hlasu Národa I Listy politického kacíře. Napsal dr. Albín Bráf. Druhé vydání Za 60 h. Nákl. vlastním.

Podrobná mapa království českého. Kreslil Jan Srp. List 10. List po 60 hal. Nakl. J. Bursík v Praze.

Domácí lékař. Lékařský rádce zdravých i chorých. S četnými illustracemi. Sestavil dr. D. Panýrek. Seš. 9. Po 60 h. Nakl. týž.

Kalendář paní a dívek českých na rok 1903. Ročník XVI. Rediguje G. Preissová. Nakl. J. Otto.

Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Sebral a vypravuje prof. Fr. Ruth. Obrazem doprovází P. Körber. Seš. 1. a 2. Sešit po 60 h Nakl P. Körber v Praze.

Velikáni našich dějin. Vypravuje dr Jar. Kosina. Seš. 1. a 2. Seš. po 25 h. Nakl. týž.

Praha ve své slávě i utrpení. Píše Jan Dolenský. Seš. 19. a 20. Sešit po 60 hal. Nakl. B. Kočí. v Praze 1902.

Facta loquuntur čili deset let na stolci sv. Methoděje. Sestavil dr. Fr. Botek a A. Kleiber. Za 7 k. Nakl. Ed Hölzel v Olomouci.

Laichterův Výbor nejlepších spisu poučných. Kniha XX. Roč. VII. seš. 29.—31.: Obrazy z dějin ruské vzdělanosti. Napsal P. N. Miljukov, přeložil prof. V. J. Dušek. Díl I. Sešit za 48 h. Nakl. Jan Laichter.

Věděním a životem. Žena a její kouzlo. Napsal Fr. K. Bakule. Nakl. J. R Vilímek v Praze.

Vilímkova knihovna. Červená lilie. Napsal Anatole France, přeložil Jar. Vrchlický. Za 2 k 70 h. Nakl. týž.

23 let bouře a slunečna v jižní Africe. Burské boje za svobodu a neodvislost. líčí burský plukovník Schiel Přeložil dr. Jiří Guth. S 20 obrazy, mapou jižní Afriky a s plánem bojiště. Seš. 2.—4. Sešit za 50 hal. Nákladem České grafické společnosti Unie v Praze.

Broučci. Pro malé i veliké děti. Illustroval V. Preissig. Nákl. Dědictví Komenského v Praze.

Ze života pravoslavného duchovenstva v Rusku. Seš. 1.: Povídky a kresby od S. Iv. Guseva Orenburgského. Přeložil A. G. Stín. Seš. XIV.: Povídky Al. Izmajlova, přeložil A. G. Stín. Sešit po 50 h. Nákl. vlastním.

Průvodce po dějinách věku starého, středního i nového. Pro školu a dům napsal dr. Fr. Brdlík. Třetí vydání. Za 3 k. 80 h. Nakl Höfer a Klouček.

Zpráva o Museu království českého za rok 1901.

Časopis Moravského musea Zemského. Vydává Moravská Musejní společnost. Redaktoři prof. Fr. J. Rypáček a dr Fr. Šujan Roč II. čís. 2.

Jak sestavíme rozpočet a účet obecní? Napsal a potřebnými vzorci opatřil JUDr. Jos. Musil. Za 1 k. 40 h Nakl. Fr Šimáček v Praze.

Čech s Rusem rozmlouvající. Doplňkem k svému spisu „Rusky snadno a rychle“ sestavil Fr. Vymazal. Za 80 h. Nakl. dr. Fr. Bačkovský.

Causeries françaises. Besedník francouzský zábavný i poučný. Rediguje Josef Kubín. Roč. I. seš. 1. Sešit za 20 hal. Nakl. Kabátník a spol. v Jičíně.

Sbírka spisů pro mládež vynikajících českých spisovatelů. LVIII.: Petrovský pán. Povídka od L Benýška. Za 1 k 20 h. Nakl Fr. Bačkovský.

Knihovna českých domácností. Čís. VI.: Skvrny a jich cídění. Praktický návod k cídění skvrn z oděvních a jiných látek. Podává Em A. Meliš. Za 60 h. Nakl. Fr. Šimáček.

OBSAH.

Str.

OSVĚTA,

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK.

Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech.

Předplácí se i s poštovní zásilkou do zemí rakousko-uherských: čtvrtletně 3 k. 60 h., půlletně 7 k. 20 h., cel. ročně 14 k. 40 h. Jednotlivé číslo stojí 1 k. 36 h.

Redakce a administrace: ve Vinohradech, v ulici Čelakovského č. 165.

Na skladě jsou posud ročníky 1876—1878 (po 12 k.), 1879, 1880 (po 13 k 20 h.), 1881—1901 (po 14 k. 40 h.). Ročníky 1871—1875 jsou vyprodány. Ročník v kůži vázaný stojí o 2 k. více; desky téže vazby na ročník po 1 k. 40 h., poštou po 1 k. 60 h. O dočasném snížení cen viz druhou stranu obálky.

Patisk celých prací se vyhrazuje. — Lhůta k reklamacím končí vyjitím nového čísla.

V PRAZE.

Tiskem České grafické společnosti Unie v Praze. — Nákladem vlastním.

Papír z továrního skladu H. Votočka v Praze.